✠
BIBLIOTECA
DEL REAL MONASTERIO
DE HUERTA.
Núm. 236.

BIBLIOTECA PROVINCIAL
SORIA

9/6/8

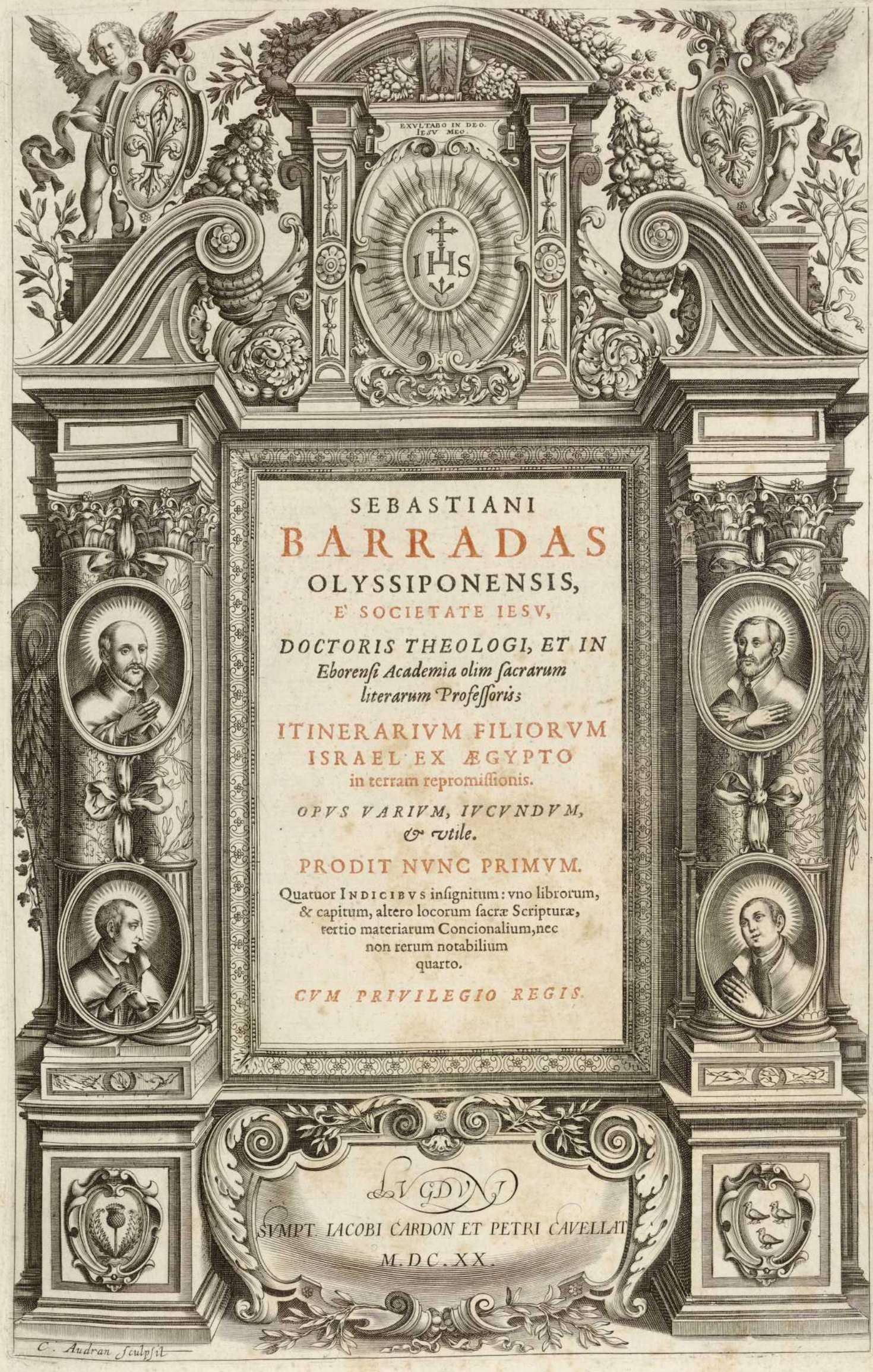

SEBASTIANI

BARRADAS

OLYSSIPONENSIS,

E' SOCIETATE IESV,

DOCTORIS THEOLOGI, ET IN Eborensi Academia olim sacrarum literarum Professoris

ITINERARIVM FILIORVM ISRAEL EX ÆGYPTO in terram repromissionis.

OPVS VARIVM, IVCVNDVM, & vtile.

PRODIT NVNC PRIMVM.

Quatuor INDICIBVS insignitum: vno librorum, & capitum, altero locorum sacræ Scripturæ, tertio materiarum Concionalium, nec non rerum notabilium quarto.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

LVGDVNI

SVMPT. IACOBI CARDON ET PETRI CAVELLAT

M.DC.XX.

C. Audran sculpsit

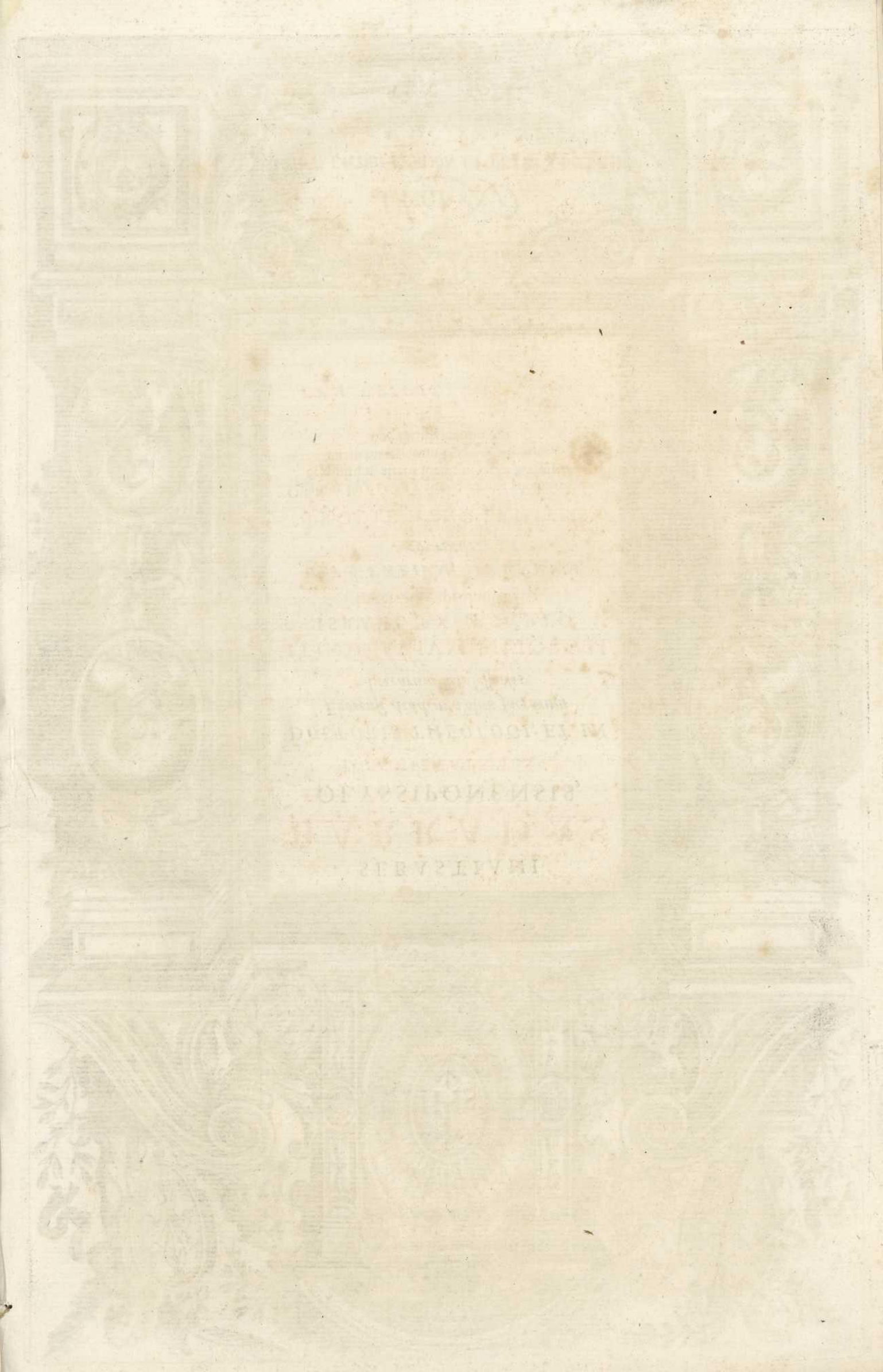

ILLVSTRISSIMO D. D.

IOANNI EMMANVELI, EPISCOPO VISENSI.

IACOB eximiæ ſanctitatis patriarcha Beniamin filium præ cæteris, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, in delitiis habuit, vt ſacra narrat hiſtoria, non ſolùm virtutis inuitatus ſpecie, quæ in illo mirificè illuxit, ſed, authore Hieronymo, quia ipſum in ſenectute genuerat. Hunc Beniamin, filium dextræ appellauit. Quia, vt inquit Chryſoſtomus, mœrorem, quem ex morte Rachelis conceperat, mitigauit natus puer, & effecit, vt iuſtus magis æquo ferret animo. Hunc diſcedentibus in Ægyptum reliquis, ad ſenectutis, ac dolorum ſolatium, quos extrema ætas afferre ſolet, domi retinuit. Sunt libri non corporis, ſed animi fœtus, quos propterea eorum authores ardenter amant, ardentiùs tamen, quos in ſenectute genuerunt, non ſolùm ſapientiæ inuitati pulchritudine, quæ fatiſcente corpore ſenectutis incommodis latiùs ſolet, & ſpectatiùs radiare, ſed quia in ſenectute ediderunt. Quæ licèt multorum authoritate tradita non didiciſſem, meo poſſem teſtari exemplo, PRÆSVL ILLVSTRISSIME. Concordiam Euangeliſtarum quatuor comprehenſam voluminibus, ſuperioribus annis in lucem edidi, vtinam ea diuini nominis gloria, cui comparandæ inſudare debent ſerui, quibus talenta cum fœnore quondam exigenda Rex regum tradidit! In vltima verò ſenectute Iſraëlitarum iter ex Ægypto in Palæſtinam toto hoc volumine ſequutus ſum, vt animus, qui fatiſcente corpore iter in patriam non ſolùm meditatur, ſed iam iam aggrediendum aſpicit, ea commentatione incitatus, fortiùs ſe muniret, ac libentiùs pararet, dum illam lucem ante oculos habet, quæ quondam Iſraëlitica in nube adumbrata, nunc cruci affixa, dum in hoc mundi deſerto peregrinamur, viam nobis inter pericula tutam, & inter difficultates facilem ſine errore oſtentat. Hoc ergo extremum mortalium meorum opus, dextræ filium verè appellare poſſum. Dolorem enim, quem deficientibus corporis viribus extrema ſolet ætas afferre, mihi ſæpe mitigauit, effecítque, vt molliùs ferrem. Hoc etiam reliquis vulgatis, diu apud me retinui ad ſenectutis ſolatium. Cúmque modò vrgente eorum præcepto, quibus annuentibus renuere non poſſum abſque piaculo, in lucem emittendum ſit, chariſſimo pignori tutiſſimum præſidium quærendum putaui: ſtatímque mihi occurriſti, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, cuius

benignitatis eſt, vt velis, amplitudinis, vt poſſis, non ſolùm meum hunc laborem tuo nomini dicatum obtrectatorum morſibus liberare, ſed ſapientum oculis commendare. Ita mihi ſuadet illa humanitatis, & clementiæ plena voluntas, qua noſtram Societatem amplexus, nouis indies beneficiis augere non deſiſtis: quibus noſtros animos ita deuinxiſti, vt omnes te Parentem, ac Dominum non ſolùm ore fateantur, ſed corde ſuſpiciant, & venerentur. Quòd ſi oculis paterent animi, tot cerneres nominis tui monumenta, quot in hac minima Societate ſub ſanctiſſimo IESV nomine Deo militant homines: eáque non perituris erecta molibus, ſed immortalia immortalibus infixa mentibus, vbi iucunda cum recordatione tua ſemper, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, viuet beneuolentia: cùm nec morte deleri poſſint, quæ gratis animis debitorum nomina inſcribuntur. Suadet etiam tui nominis amplitudo, quæ generis clariſſimo ſplendore, litterarum ampliſſimis inſignibus, & virtutum ſplendidiſſimis ornamentis comparata, in Luſitanorum oculis meritò viuit. Inde enim ab Irene Iſacij Angeli Conſtantinopolitani Imperatoris filia, & Philippo Germaniæ Imperatore, cui illa fœliciter nupſit, per Beatricem filiam, quæ Ferdinando III. Caſtellæ Regi matrimonio coniuncta in Hiſpaniam tranſlata eſt, per Hiſpaniæ, ac Luſitaniæ Reges clariſſimæ ſtirpis genus ducis, vſque ad Eduardum I. Luſitaniæ Regem atauum tuum. A quo D. Ioannes Emmanuel ortus, D. Nonium Emmanuelem edidit, qui iuncta ſibi D. Leonora à Mediolano Ducis Villæ Formoſæ filia, quam Eliſabetha Regina arctiſſima ſibi ſanguinis propinquitate coniunctam in Luſitaniam adduxerat, D. Federicum Emmanuelem auum tuum genuit: effecítque vt conſanguineis ſanctiſſimum Carolum Barromeum Cardinalem, & Mediolanenſem Archiepiſcopum fœliciter annumeres, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, ne inter tot clariſſima illuſtriſſimi tui generis lumina, quæ ſuſpicimus, eximia etiam ſanctitatis inſignia deeſſent, quæ Chriſtianus orbis veneraretur. Cuius, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, conſanguinei Præſulis ſequutus veſtigia proximè aſſequeris. inter reliqua enim innocentis vitæ tuæ exempla, quæ fuſiùs recenſerem, ſi huius paginæ anguſtiæ capere poſſent, virtutis monumenta, quæ integram deſiderant hiſtoriam: aut tantarum laudum narrationem tua pateretur modeſtia. Illud ſilere non poſſum, quòd ampliſſimos Viſenſis Eccleſiæ reditus ita liberaliter in pauperes diſtribuis, vt non ſolùm pauperum parentem communis omnium te vox appellet: ſed etiam, quò largiùs illis indulgere poſſis, anguſtius viuas tam amplo auctus cenſu, quàm in auguſta Parentum domo viuere ſolebas. Quamobrem in mentem mihi ſæpe illud venit, quod de Gilberto Londinenſi Epiſcopo D. Bernardus olim ſcripſit: *Non magnum fuit*, D. Ioannem Emmanuelem *Epiſcopum fieri, ſed Epiſcopum pauperem viuere, id planè magnificum. Nec enim tanto nomini quidquam augere potuit ſublimitas dignitatis, auxit autem plurimùm amor paupertatis.* Auxit nimirum diuitias, quas per manus pauperum in cælo recondis, vbi nec ærugo, nec tinea demolitur. Auxit non hominum ſolùm amorem, in quo viuis, ſed Chriſti pauperum ſocij, & parentis diuinam beneuolentiam, & amicitiam, quam perituris opibus ſapienter anteponis, & ad reliqua paſtoralis officij munera accuratiſſimè exequenda inuictum animum, quo ſacris audiendis confeſſionibus ſine fatigatione eximiæ dignitatis Præſul, & clariſſimi generis Flos incumbere ſæpe ſoles; ſacrámque Euchariſtiam publicè ægrotis infimæ etiam ſortis deferre, quin morborum timeas contagia, quæ panis ille cæleſtis ſuauiter depellit, aut miſeram paupertatis ſpeciem exhorreſcas, quam profuſis opibus liberaliter expellis. Hinc illa tuæ Familiæ in Chriſtiana pietate tam accurata diſciplina, vt ſæpe ab his, qui curiosè obſeruarunt, audierim, in aula Viſenſis Epiſcopi

ea

ea pietate, ac modeſtia omnes viuere, qua religioſorum hominum florent monaſteria. Hinc ille in ſubditum tibi clerum effluxit diuini cultus amor, & pietatis ardor, quo Viſenſis Eccleſia mirificè floret, & omnium laudibus celebratur. Nec enim à recto ſalutis tramite errare poſſunt oues, quæ te ducem in æterna paſcua, ac cæli fœlicitatem ſequuntur: quibus iter expedis ſanctiſſimis conſtitutionibus, quas nuper edidiſti, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, ita eruditas, ita ſacrorum Canonum authoritati, & Patrum doctrinæ conformes, nihil vt eruditius ad Eccleſiaſticam ſeueritatem retinendam, & morum integritatem conſeruandam deſiderari poſſit. Quòd ſi fœlix eſt Reſpubl. quæ bonarum legum authoritate inſtructa temporariam ciuium procurat pacem, ac malorum radices amputat, & euellit: fœliciſſima Viſenſis Eccleſia dici poteſt, quæ ſanctiſſimis inſtituta legibus non temporariam, ſed æternam illam exquirit ſuorum tranquillitatem, quam bonorum omnium nunquam defluxura ditat affluentia. Viue, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, vt in te tua floreat Luſitania, vberioréſque fructus tuo labore, ac induſtria cultos Chriſtiano orbi vultu hilari oſtendat, alióſque vbique gentium paſtores ad nobile paſtoralis vigilantiæ certamen iuuet, ac prouocet.

SEBASTIANVS BARRADAS.

COLLEGIVM CONIMBRICENSE
SOCIETATIS IESV SVAVISSIMAM
P. D. SEBASTIANI BARRADII
in ſe defuncti memoriam Patribus, ac Fratribus
eiuſdem Societatis dedicat,
& conſecrat.

OSTHVMVM opus Iſraëliticarum manſionum D. SEBASTIANI BARRADII à nobis oculatis diu illuſtrium exemplorum teſtibus, nunc hæredibus exiturum admonet, vt vos, Patres, Fratréſque chariſſimi, non ad imam ceram, ſed ad totum aſſem ex æquo inuitemus, memores dictum à D. Ambroſio : *In alijs hæreditatibus hæredis eſſe damnum cohæredis aſcriptionem, in hac non minui hæredi, quidquid à cohæredibus vendicatur, ſed eo magis ſingulis creſcere, quò pluribus fuerit impertitum.* Nec timemus, ne quiſquam veſtrûm nobis noxæ vertat, quòd natam apud nos eximiarum virtutum indolem, & iſtis ſub penetralibus roboratam laudibus his funeralibus cohoneſtemus. Calletis enim dictum illud Theologi Nazianzeni : *Spectatæ virtutis decora, non quia domeſtica, ideo falſa, ſed quia vera, ideo laudabiliter prædicantur.* Aliter, vt idem Pater argumentatur, *externo in lucrum cederet, quòd alienis & domeſticis detrimento eſſet familiaritas, vitæq; conſuetudo.* Neque putabimur gratiam aucupari, cùm iam vita functus ſit ille, quem ſi vellemus viuum demereri, oporteret, vt affictis contumeliis oneraremus, verarum enim neque vmbram quiſquam inuenire potuiſſet. Quamuis ergo ipſe ſuo calamo, in iis, quos edidit libris, velut Apellæo penicillo mores ſuos depinxerit, operæpretium eſt exiguas quaſdam illius vitæ lineas ducere, ne luculentam hæreditatem auara claue ſignauiſſe arguamur.

Octon. 14. in Pſalm. 118.

Orat. 11. in obitu Gorgon. Ibid.

Fuit noſter SEBASTIANVS nobilibus ortus parentibus Olyſſipone in primaria vrbe Luſitaniæ. Quamquam veriùs dicere poſſimus, quod de fratre ſuo Baſilio D. Gregorius Nyſſenus : *Genus quidem illi, & neceſſitudo cum Deo, patria autem virtus*, in qua propemodum natus, & in cuius gremio videtur ita diligenter educatus, vt ab his, qui puerum anteà nouerant, cùm poſtea eſſet Societati conſecratus, diceretur, in religionis ingreſſu non mores priſtinos, ſed domum domo, veſtes veſtibus permutatas. In tenera illa ætate ſolida virtutis indicia, & ignei cuiuſdam acuminis ſcintillæ non obſcuræ allucebant, quas diſpexit Regina auguſtiſſima Catharina Ioannis III. vxor, elegans ingeniorum æſtimatrix. Cùm enim à Magiſtris noſtri Collegij Olyſſiponenſis non ita pridem inchoati in aulam deferrentur aliquot ephebi vix dum primis Grammaticæ litterulis imbuti noſtris in Gymnaſiis, tanquam præcoces laboris ſuſcepti floſculos, Regi carmina recitaturi, cæteros vt honeſta oris venuſtate, ita ingenua, & peracri in dicendo viuacitate SEBASTIANVS præuolauit, quem Regina digito deſignans, & præceptores intuens : *Hunc* (inquit) *mihi puerum curioſiùs expolite, nec virgis parcite, ſic enim fiet, vt in virum præſtantiſſimum erumpat.*

Orat. in laudē fratris ſui Baſilij.

Proceſſus continens in virtute. Ingreſſus in Societatem B. Virginis.

Vanum præſagium non fuit: nam anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo octauo, cùm ætatis ageret decimum ſextum, à Deo in Societatem vocatus eſt, B. Virgine, vt putatur, interprete. Inualuit enim apud externos, Deiparam ab ſcala, cuius ara eſt ad D. Dominici, SEBASTIANO adoleſcentulo, ſibíque addictiſſimo noſtram Religionem ſingillatim deſignaſſe. Quam opinionem, vt non auſim temerè confirmare, ita neque deſciſcens à pietate conuellere. Tota deinceps vita medullitus fuit in eandem propenſus, vt omnia ipſius ſcripta indicant, inter ea primus tomus in Concordiam Euangelicam. Id prædicabant publici, priuatíque ſermones, in quibus ſemper illius mentionem eo calore ingerebat, vt ſenſibus humanis exceſſiſſe videretur. Hoc identidem conſilium omnibus inſtillabat, B. Virginis accitu Religionem adiri, patrocinio ad extremam perſeuerantiæ coronam retineri. Ergo plantatus in domo Domini, & Societate : in atriis, atque illius

tyroci

tyrocinio, & ibi, vt commentatur in eum Pſalmum Theodoretus, agricolam habens Deum, viridarium verò diuinum templum, vt palma floruit, ſtaturámque illi aſſimilem eſt conſecutus, quod, teſte D. Ambroſio, ille ſolus obtinet, qui ſeruat viriditatem pueritiæ, & illius innocentiæ naturalis, quam à primordio recepit. In qua permanens, & in tempeſtiuam perfectionem excreſcens SEBASTIANVS palmariam de ſua virtute peperit apud omnes exiſtimationem, ob quam digito monſtrabatur, & plurimi ex aliis Lyceis ad illius tunc etiam in Societate tyrunculi Gymnaſium admirabundi ventitabant, vt mutuo illius tanquam emeriti in ſanctitate magiſtri aſpectu ad modeſtiam, & virtutis amorem erudirentur. Circinatus enim ad illius normam Religioſus (vt de Philoſopho dixit Tertullianus) dum videtur, auditur, quòd ſcilicet exemplo eloquatur. Sic tempore adoleuit ea opinio, vt tota Luſitania conſummatæ ſanctitatis elogio celebraretur, & vndique ad illum ſpectandum plurimi confluerent, egregium itineris, ac laboris fructum arbitrati, ſi poſſent fimbriam veſtimenti eius, vel capillos à tonſore impetrare; teſtabantúrque omnes non minoris virtutis ſibi videri, quidquid ſacrum illud corpus, & perpetua afflictatione defœcatum attigiſſet, quàm ſi eſſet aliquis ex eorum albo, qui ſunt publica Eccleſiæ authoritate in Diuorum centurias relati. Extremis duobus, quibus concionatus eſt, diebus, cùm iam rarò, & ægrè propter ſenectutem ſe efferret in publicum, vidimus ipſum nunc ab opificibus, nunc ab ſcholaſticis conſtipantibus in ſuggeſti deſcenſu oppreſſum, & Collegij pergulas deducentium, atque inhiantium multitudine æſtuantes, cùm interim mirè eſſet occupatus in veſtibus colligendis, ne contrectantium oſculis vellerentur. In qua conſtanti vulgi conſenſione valet illud Tertullianicum: *Quod apud multos vnum inuenitur, non eſt erratum, ſed ratum ac firmum.* Non tamen is erat, qui popularem auram conſectaretur, aut inanis gloriæ rumuſculos aucuparetur, quin potiùs ita ſæcularium occurſus defugiebat, vt illi, ſicut D. Hieronymo, oppidum carcer eſſet: ſolitudo, & noſtri Collegij ſilentium, paradiſus. Cùm ſacras literas Eboræ profiteretur, à ianitore ad quendam accerſitus, reſpondit: vide, ne nomen aliud pro alio interuerteris, nouem enim ſunt anni, ex quo à nemine ad oſtium compellor. Et quia rebus maior eſt ex longinquo honor, authore Tacito, ex hoc receſſu tanta viri erat apud omnes reuerentia, vt picturæ, quæ, vt in hanc rem dicit D. Petrus Damiani, ſi procul aſſiſtat, inhianter, & cum auiditate proſpicitur: ſi iuxta ſit, contemptibilis iudicatur.

Pſalm. 91. verſic. 14. Cantic. 7. verſic. 7. Lib. 4. hexam. c. 17.

Lib. de Pallio.

Communis opinio de illius ſanctitate in ipſa adoleſcentia.

Cum ætate creuit illa exiſtimatio.

De præſcript. adu. hær. c. 28.

Sæcularium conuictum quàm ſubterfugeret.

Epiſt. 4. ad Ruſtic.

Cum aliorum egregia de ſe opinione certabat longè diuerſum ipſius ſuffragium, quo ſe, atque ſua contemptim atterebat. Nec quidquam frequentius ex ipſius ore reſonabat, quàm ſe primum eſſe peccatorum, hominum poſtremum. Suarum concionum mentione aures perfricari non ſinebat; vbi quiſquam ipſius libros ardenter à doctis exquiri, laudari, & ſæpiùs excudi diceret, multis de ſe conuiciis, & inſcitiæ profeſſione os loquentis obturabat. Non multum eſt, cùm Illuſtriſſimus D. D. Ioannes Coutinius, nunc Epiſcopus Algarbienſis, tunc Rector Academiæ Conimbricenſis, ab ipſo petiit, vt ad Academicorum inſtitutionem, atque exemplum in Regio ipſorum ſacello verba faceret. Ille tamen, qui dictum nouerat à magno Baſilio, *ſi quid fiat Superiore non annuente, id furtum, ac ſacrilegium eſſe:* En aſellum, inquit, (ſe oſtendens) en qui agat, (aderat Collegij Rector) iubeat ille, vel ad virium defectionem vociferabor. Reſponſum lacrymas aliquibus excuſſit, & Rectori conſtantiſſimum teſtimonium, quo ſæpe Academicis affirmabat, verſus ipſe in laudum prædicatorem, nullam ſe audiiſſe vnquam vehementiorem è SEBASTIANO concionem. Aliquando ſeriùs ſolito conceſſit in triclinium, quod cùm ſolitarium inueniſſet, ſub menſam ſe proiecit, caput ad ſaxea illius fulcra allidens, & hæc ſæpius ingenti animi ſenſu, & pio quodam vltionis æſtu emittens: itáne BARRADI? itáne? mula inuehi non abnuebas? eáque amplis inſtrata dorſualibus? in ſe vlteriùs ſæuientem cuſtos triclinij ex ſolo loco ſpeculatus impediuit, ignorans quorſum illa tenderent, ſed poſtea compertum eſt, eum illa die concionatum ad D. Claræ (è cuius parthenone, & longiſſimum eſt, & accliue, ne dicam, præruptum iter ad noſtram domum) effœtíque ſenis commiſeratione ductum Rectorem Academiæ mulam ſuccidaneam obtuliſſe, quam ille reiecit, non tamen curam caſtigandi alicuius ſtudij, quod forſitan obrepſit, vt Rectori verbis vrbanè gratificaretur.

Abiecta ipſius de ſe opinio.

Homil. de abdicatione rerum.

Faciliùs ſuum corpus ille extenuaret, qui ita gloriam contemnebat, cùm illud Philoſophus præſtiterit, qui genium ſuum multis diſcrucians incommodis, erat interim, vt ait D. Hieronymus, gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium. Sed quia corpus voluntaria maceratione, victus parſimonia, & veſtis aſperitate dedolatur, de his tribus paucula ſubtexemus.

Aſperitas in tractando corpore.

Epiſt. 34. ad Iulianum.

Afflictatio corporis tanta fuit, vt ſæpe deprehenſus ſit in ipſo mediæ noctis conticinio ſeſe valida verberatione conterens, deinde per horam incumbens orationi, qua peracta

Corporis maceratio.

ad flagella,& inde ad precationem reuertebatur, eámque poſt tertiam pulſationem tertia hora terminabat. Dum ſe flagellis contunderet aliquando, vt comprimeret aliquam inanis gloriæ titillationem, quæ ex concionibus oriebatur,auditus eſt ita ſecum ad ſingulos ictus dialogizare:ſic te docet concionari. Iterum cùm ab oppidana expeditione ſe ad Collegium recepiſſet, lectum reperiens mollius compoſitum, quàm ipſius in ſe vindici animo æquum videbatur, vrticis totum expleuit, ne ſtrato mitiori vteretur, quàm ſancti illi confeſſores, quibus, vt teſtatur D.Cyprianus, humi cubantibus pæna non erat cum Chriſto iacere. Cùm vidiſſet Fratrem quendam inſectantem importunos cimices, qui lectuli ſpondam obſidebant, & ſenilia membra crebris aſſultibus fatigabant: ceſſa (inquit) Frater,ceſſa:vermem vermes quæritant, nec malis modis conficient,nam mutua inter nos eſt notitia,& antiqua neceſſitudo.

Epiſt. 77.

Epiſtol. de vita ſolit. *In cibo abſtinentia,& paupertas.*

In cibi potúſque demenſo monet D. Bernardus, ne corpus ſic habeatur, tanquam propter quod viuamus; ſed tanquam ſine quo viuere non poſſumus. Illud tamen BARRADIVS ita defraudabat,quaſi ſine illo viuere potuiſſet. Ex his,quæ in menſa offerebantur, viliſſima quæque,& palato ingratiſſima præferebat, nunc ita calida quaſi ad os comburendum ex flamma cibum peteret, nunc ita frigida, vt omnis condituræ ſapor aboleretur. Cùm ita imbecillo, & affecto eſſet corpore, vt ſemper lectioribus epulis egeret, frequenter à Superioribus exigebat, vt quando per valetudinem non licebat communi menſæ aſſidere, ſed ſeriùs ſumendus eſſet cibus, ſibi daretur veſci aliorum fragmentis, & analectis. Quod cùm ab illis extorquere non poſſet, à ſe ipſo impetrauit. vbi enim panis, vel malum ſemel eſſet cultro inciſum, fruſtula ad menſam redibant, nec manus ad aliud mittebatur, donec omnino abſumerentur. Videns à miniſtro minutulas gallinæ à ſe ſemeſæ quiſquilias cum cæteris commiſceri, quæ ad pauperes ſeponebantur ex aliorum ægrotantium cibo, illas per otium collegit, & papyro obuolutas repoſuit in ſequentem diem, ſic differens: ſi mendicus in hoc epulum incidiſſet, quali gaudio triumpharet? Quidam certanti vrceum quo aquam hauriebat, vetuſtate obſoletum auellere, & confringere, dixit: nondum, Frater, Iobi paupertatem attigi, mihi enim integer eſt vrceus, quanuis ſordidus,& vietus: ille teſtæ fragmento ſaniem radebat.

Lib. de Pallio. *Vilitas veſtitus.*

Ambitioni perpetuum cauterem(vt volebat;& loquebatur Tertull.)attrita veſte inurebat. Si quid noui indumenti obtrudendum eſſet, oportebat vt veſtiarius noctu, quaſi fur balnearius graſſaretur, quem ſi ille præſenſiſſet, quiritabat, & latronem abigebat. Nec ſemper veſtiario fauſtè ſuum proceſſit artificium, etiam cùm dormientem expilabat; ſemel enim expergefactus, & fugientem inſecutus ita cum ſtomacho conquerebatur:bone Frater, quid meum mihi pretium, meáſque delitias inclementi furto auertis? Non ſecus, quàm D. Gregorius Nazianzenus, paupertatem ſuas opes & copias dicebat. Reſpondente veſtiario, ita fuiſſe à Superiore imperatum, ad eum recta contendit, & à ſemiſopito reſtituendi ſibi ſuos pannos abſtulit facultatem, Fratrémque admonuit deinceps à talibus fabricis abſtineret, ni vellet ſibi eſſe permoleſtus. Ille tamen iterum nocturno, furtiuóque acceſſu lineum thoracem rapuit, quem ad nullam aliam rem idoneum credidit, niſi vt addiceretur in euerriculum ad cineres in furno colligendos. Poſt ſomnum ſuo ſe theſauro, vt dicebat, ſpoliatum ſentiens, largis perfuſus fletibus, per Deum & Cœlites obteſtatur, vt elegantem illum ſibi thoracem redonaret,quem ſibi commodiorem eſſe nouo quolibet multis rationibus ſuadebat. Veſtiarius vt vrgentis animum deſperatione recuperandi debilitaret,in furnum(inquit) amandaui. Vix dictum, cùm in furno volutabatur, ſanctus ſenex, & ſuſpenſum iam pertica paupertatis ſuæ vexillum, ac ſemiuſtulatum lætiſſimus, & flens iam præ gaudio reportat, atque iterum corpori coaptat. Iterum neſcio quid indumenti in ipſius cubiculo repertum eſt tot centonibus implexum, vt vix dignoſci poſſet quis, cui pannus aſſueretur. Cùm noſtros anno ante mortem ad paupertatis amorem cohortaretur, dixit illis, ſe calceis vti ab octo annis,neque ideo inanis gloriæ flabello agitari. Lanea tibialia, quæ tunc gerebat, non minorem paupertatem referebant,nam vndique diſſuta, diſciſſaque erant, & vix paucis filis cohærentia. Cúmque à Patre quodam amicè carperetur,dixit illis,ſe ventum admittẽtibus commodè perflari, ſed quanuis tunc ferueret æſtas, non prouidit cautiùs in hyemem. Abſimilia non erant, quæ apud ſe habebat, quando extinctus eſt, niſi quòd erant ad genua ex orationis aſſiduitate detrita: totáque ſupellex ita vilis, & lacera,vt qui illam tunc oculis perluſtrarunt, dixerint, ſe numquam incurriſſe in mendicum pluribus centonibus infarcinatum.

Orat. 28. in Maximum.

Nota inſignia paupertatis exempla.

Paupertas in ſtudiis. Epiſt. 1.

Eadem erat in ſtudiis paupertas,eadem erga ſe diritas, & qui cum Nepotiano apud D. Hieronymum, pectus ſuum bibliothecam Chriſti fecerat: diu nullum habuit librum ad manum,niſi diuinas literas,& earum Concordantias. Communi bibliotheca quaſi priuata vtebatur, quæ cùm in hoc Collegio vaſtæ ſit capedinis, mirum eſt, quàm algeat hyberno

berno tempore, quàm ardeat æstiuo à meridie. Hæc palæstra SEBASTIANO, in qua totum tempus, quod reliquum erat ab exercitiis spiritualibus, cum libris colluctabatur. P. Franciscum Soarium, alteram huius Collegij, Lusitaniæ, Hispaniæ, atque Ecclesiæ columnam sæpius dicentem audiuimus, instar miraculi sibi esse libros ab illo editos in tanta aliorum penuria, & studij incommoditate. Commentationes nec paucæ, nec exiguæ post ipsius obitum inuentæ sunt in tergo chartarum epistolicarum, quas suis scriptionibus opistographas reddebat. Cùm ex præscripto nostrarum constitutionum proprium Professorum receptaculum sint domus viuentes stipe emendicata, vix poterat ipse suum, & P. Soarius illius animum religione liberare, vt patienter viueret in Collegiis, nec persuaderi suum in ipsis laborem cedere in euidentem eorum vtilitatem; Rectoréque Collegij acriter instimulabat, vt se iuberent in ciuitate concionari, aut domi nostros ad religiosam perfectionem cohortationibus exacuere, ne ignauo in otio (sic suarum scriptionum difficultates appellabat) veluti fucus alieno melle distenderetur.

Huc referebatur ardens illud, quo æternùm flagrauit, desiderium missiones adeundi, in quibus variis incommodis conflictaretur. Quoties hac de re loquebatur (id autem creberrimum erat) concitatius quàm Græciæ Orator tonabat, fulgurabat, fulminabat. Hæc perpetua illius ratio, hæc oratio: quæ nos hîc vincula, Fratres, detinent? quid non cum pera, & baculo pedestres oppidatim rusticamur? Quidam verò obiectanti posse iis expeditionibus insignem iacturam edendis ipsius libris irrogari, respondit: si facultas daretur, eos se flammis vstulaturum, dum liceret missionibus exerceri. Indicæ tanta cupiditate distinebatur, vt reliquas occupationes posteriores faceret lectioni epistolarum, quæ inde in annos singulos mittuntur, & dixerit aliquando, si sibi, dum viribus, & ætate florens erat, persuasum forer, se in Indiam mittendum non esse, fore vt intercluso præ dolore spiritu animam exhalaret. *Missionum ardor ex amore paupertatis.*

Præter alias quas subiit adolescens, altè infixa est Montanorum animis illa excursio, qua ante viginti annos, maximam Beiræ, & Herminij saltus partem pedes, & stipem vicatim corrogans lustrauit, vbi titulum sancti Apostoli ab hominibus cœlo etiam subscribente fuit adeptus. Quidam enim scelerum diuturnitate roboratus sensit se admoneri, stata die Sanctum affuturum, cui si illa aperiret, futurum erat, vt exsolueretur. Hoc cùm ille domesticis, amicísque narrasset, condicto tempore adstitit SEBASTIANVS. Præter sancti famam Prophetæ quoque reliquit opinionem, quòd homini, quem ad rectam mentis sententiam precibus adducere non potuit, dixerit, citò venturum tempus, quo ipsum datæ sibi repulsæ pœniteret. Intra paucos dies ille interiit, tota ipsius domo exciſa. Cùm prima nocte fæminam in globo multorum audientium catechesim ad exuendam inimicitiam pertrahere non posset, ignis de cælo repente lapsus consternauit, & in meliorem mentem recoxit quem præsentes credidere Patris meritis deuocatum. Huius expeditionis desideria ad mortem vsque protraxit, quin vnquam deponeret, nisi cùm se ad spiritualia exercitia secludebat. Paulo ante mortem admonitus à quodam ipsius pedes intumuisse, exclamauit: heu me! si in missione nunc versarer, & baculum manu, perámque tergo gestarem, & pedibus, & corpore valerem. *In missionibus sanctus Apostolus dictus fuit.*

Ad concionandum à Deo egregia naturæ præsidia accepit, quibus minimum artis, fuci nihil adhibebat, status corporis excelsus, & erectus, augusta facies, & canitie venerabilis, vox canora, insitus quidam lepor, quem natura, non industria commendabat. Hoc talentum sudario non alligauit, sed in audientium vsuram, eo zelo & spiritus energia proferebat, vt alter Paulus ab Academicis diceretur. De sæculi, rerúmque contemptu tanta contentione agebat, vt cùm anno superiorisſæculi nonagesimo secũdo Conimbricæ concionaretur, dixerit Cœnobiarcha D. Antonij Lusitani ex Prouincia Pietatis (quæ inter Franciscanas in hoc regnò austeritate disciplinæ eminet) aut Superiores Societatis BARRADIVM à pulpito dimouerent, aut eos, qui in suum Ordinem cooptari deposcebant, in Societatem admitterent: suam enim egestatem vix pauciſſimis allegandis sufficere. Is ardor illo anno Academiam inuasit, vt fama sit, sexaginta, & in iis nobiliſſimos iuuenes, & doctiſſimos cathedrarum candidatos fuisse sacri illius Ordinis petitores; cúmque monasterium sit ad duo passuum millia extra vrbem, nocturno tempore fœlices illæ vmbræ sibi inter Oliueta occurſabãt, quæ ne agnoscerentur, diurnos arbitros effugiebant. Olyssipone adolescens, qui totam noctem sicarij habitu, animóque transegerat, in Professam domum D. Rochi se conferens, ad Sacrum illud audiendum, quod serò ad meridiem in remedium stertentium toto manè celebratur, offendit P. SEBASTIANVM tanto ardore sub finem concionis omnes spiritus habenas effundentem, vt subitò mutatus fuerit in virum alterum, & inde perrexerit ad ambiendum Ordinem Capuccinorum ab Arrabida. Cúmque illi indiceretur, vt saccum in habitum deferret, mercatoris tabernam est ingressus, *Talentum, & fructus concionum.*

ingreſſus, & frequentiſſima vrbis platea propriis humeris leuidenſam aſportauit.

Zelus, & materia concionum. Homil.4.

Electa proculdubio Verbi ſagitta, eáque acutiſſima fuit SEBASTIANVS, quæ vt illa, quam ait Nyſſenus, præclarum vulnus, & plagam infligebat, per quam vita ad interiora penetrabat. De nouiſſimis, de incertitudine ſalutis, aliiſque aptis ad gignendam peccatorum deteſtationem materiis ſemper agebat. Nunquam non illam ſententiam inculcabat: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, & illam: *Momentum vnde pendet æternitas.* nonnunquam igneo quodam furore raptus, *æternitatem, æternitatem*, tota laterum, & argenteæ vocis, an tubæ contentione inclamabat, quod etiam nunc tonitruum videtur noſtras aures perſonare. Amentatis hiſce iaculis, aliiſque meditationis officina expolitis audientium corda ſic configebat, vt plurimi ſtupore deiecti dicerent, ſe magnopere vereri, ne ante diuini Iudicij tribunal in accuſatorem is conuerteretur, qui ita nudam è ſuggeſto veritatem ſine phaleris, & pigmentis detonabat. Vir non fluxæ authoritatis, & nobilitatis amico enixè inuitanti ad illum audiendum aſſentiri noluit, eúmque ſolitarium abire iuſſit, cauſam reddens: ſe non poſſe animum ſuum vincere, vt ſeculo nuntium remitteret, quod dum non faceret, perinde erat audire SEBASTIANVM, atque vocari in torturam, aut in reſtim collum induere. Et quia *illa vox* (vt tradit D. Gregorius) *libentiùs auditorum corda penetrat, quam dicentis vita commendat*, teſtabantur multi, plus ſe vnico illius aſpectu, quàm comptioribus aliorum ſermonibus permoueri. Cùm ad Regium Sacellum denegaretur à P. Rectore, quòd illius ætas, & valetudo iam eſſent impares oneri concionum, reſpondebant Academici, ſibi omnium maximè frugiferam futuram prædicationem, ſi tantùm in ſuggeſtum conſcendat, præbitáque ſui vultus copia mutus in Collegium regrediatur.

Paſt.par.2. cap.3. *Prædicatio erat illius aſpectus.*

Epiſt.201. *Orationis aſſiduitas.* 1. Theſſal. 5.v.17.

Illius voci (quod frequentiſſimum eſſe docuit D. Bernardus) gratiam, & efficaciam oratio promerebatur, in qua ſic aſſiduus erat, vt illud præceptum: *Sine intermiſſione orate*, ad vnguem impleuiſſe videatur. Extremis vitæ annis in ea, cæteríſque ſpiritualibus exercitiis, certum eſt, horas duodecim ſingulis diebus collocaſſe. Aliquando meditationem abrumpens, & è cubiculo egreſſus, vni quem fortè primum reperit, dixit: gehennæ cruciatus mente expendebam, cui ſic ad viuum ſunt impreſſi, vt vita exuendus viderer, niſi tantillum ſuperſederem. Non rarò repertus eſt ita defixus in meditatione, aut Officij diuini penſitatione occupatus, vt introëuntium, concurſantiúmque intra priuatum cubile, aut ſacella ſtrepitum non perſenſerit. Anno mortem antecedente Frater, qui in domeſtico ſacrario orantem ex occulto loco aucupabatur, illum vidit in ſolito ſpiritus æſtro, ex ſcabello quo ſenile corpuſculum fulciebat, exurgentem, & in media area ſubſiſtentem ante Chriſti è cruce pendentis effigiem, vbi poſtquam hæc verba ſæpius ingeminauit: Ah Domine IESV, vnde promeritum huic peccatori, vt ad illius ſalutem eam crucem, eam mortem ſuſtineres! Aliquantulo temporis ſpatio hæſit ſuſpenſis ſenſibus, & ab exteriori officio abductis (eſt quippe magis anima, vbi amat, quam vbi animat,) donec præceps in ſolum prouolutus eſt. Accurrit explorator, vellit, trahit, concutit, quin aliquid perſentiſcat. Poſt, vbi validè proprio nomine compellatus euigilauit, ſe deprehenſum dolens, Fratrem ablegauit, & oſtio peſſulum obdidit, ne poſtea quiſquam interturbator ſua gaudia contaminaret.

Orationis attentio.

Deliquium ex deuotione.

Cur mirum ſit à Deo veteranum militem tot ſtipendiis exornari, ſi tyro non minora merebatur? iuuenis adhuc, nec ſacris initiatus, poſt acceptam Euchariſtiam externis ſenſibus ad tantum hoſpitem excipiendum ad interna euocatis penitus elanguit. Mira omnium ad lethargicum, vt putabant, pellendum ſolicitudo. Hi aquam affundere, illi confricare, alij medicinalium aromatum apothecas euoluere, & ſorbitiones præparare. Accerſitus tamen inſignis Medicus Thomas Rodericus à Vega, cuius extant luculenta in artem ſuam ſcripta, cunctos metu liberauit. Vbi enim ſopitam, & vix micantem venam tactu ſolertiori explorauit: antidotis (inquit) abſtinete, vtinam aliquot horum ſimilia me occupent animi deliquia, vt à meis morbis conualeſcam!

Reuerentia in ſacris Miſſæ myſteriis.

In horrenda, vt appellant S. Patres, Miſſæ myſteria, incredibile eſt, quanta reuerentia duceretur. Ad illa ſe plerumque duabus, nonnunquam tribus horis deprecando, & animum excutiendo exercebat. In illis horam minimum, ſæpe longius ſpatium collocabat. Tam largi temporis magna pars agebatur, cùm ante ſacræ ſynaxis participationem illam præ manibus cunctabundus, & tremulus teneret, & hianti pectore, petitíſque ex alto ſuſpiriis, & colloquiis ſalutaret, totum ſe lacrymis madefaciens, quæ Deus à nobis in eo Sacramento vectigalia repoſcit. Ibi ſic humanis rebus terga obuertebat, vt opus eſſet miniſtranti veſtem prenſare, & loci atque temporis admonere. Peractis Sacris per longiſſimum tempus gratiarum actionem ad prandium protrahebat, in quo, cùm ſæpe iam exacta eſſet hora poſt rem diuinam, præ animi in eam attentione, ipſum

exper

expertus eſt miniſter, quid ederet, non dignoſcere, neque ſcire vbi eſſet, brachiis nunc in crucem diductis, nunc ante pectora cancellatis. Vtque liberiùs mens ſuis epulis paſceretur, miniſtro indicebat, vt quidquid obſonij eſſet, ſimul in menſa proponeret, & aliò faceſſeret.

Diuini officij ſolicita recitatio.

In perſoluendo diuini officij penſo eâdem lentitudine morabatur. Cùm enim in eo ſemper antea cunctator fuiſſet, in ſenio quinque ſex, & aliquoties plures conſumens horas, verba ſingula religiosè enuntiabat, & attentiſſimæ conſiderationis trutina expendebat, *pſallens ſpiritu, pſallens & mente.* Somni importunitate vexatus in recitatione, nunc perfrigida hyeme feneſtris patentibus totam auram diloricato pectore excipiebat, nunc oculos, & tempora aquæ ſuffuſione excitabat. Medico ſubmonenti, vt propter ægritudinem euoluendi Breuiarij curam deponeret, ſubridens dixit: *Siquidem cum hominibus confabulor, nec iubeor ad ſanitatem eorum colloquia ſubterfugere, nemo tibi perſuadeat, me non poſſe cum Deo familiarem texere ſermonem.* Animaduerſúmque fuit, illum poſtquam imbecillior eſt redditus, ſi à Superiore, vel à Medico inuiſeretur, velut de induſtria vocem, & ſtatum corporis intendiſſe, ne à volutatione Horarum Canonicarum abſolueretur.

Fœliciſſimus illius obitus.

Aprili ineunte anni M. D C. X V. ætatis ſeptuageſimum tertium agenti cœpit æternitatis aditus ingraueſcente valetudine aperiri, doloréſque vt inſtantis depoſitionis præ-nuntios agnoſcens, orationem, & multiplicata deſideria in cœlum præmittebat. Qui egregium virtutum viaticum tota vita præparauerat, biduo ante obitum ſe petiit diuino communiri, tanto animi ſenſu, vt præſentes ſolo aſpectu in vberes lachrymas coniecerit. Antiqui Canonis licèt vſu abrogati religione ductus candidum amiculum cum ſtola ſibi impoſuit, vt illibatæ mentis puritatem veſtis nitore profiteretur. Poſtquam ad ſupremam luctam ſacræ Vnctionis oleo fuit auctoratus, deprecante P. Rectore, vt quando, teſte D. Auguſtino, *pro magno haberi ſolent verba nouiſſima parentis ituri ad ſepulchrum*, aliquam ſententiam altiùs tunc imprimendam aſſidentium, atque mœrentium filiorum animis proferrret: cùm ad id punctum obtuſa lingua, & voce intermortua vix hiſceret, tunc ſpiritu ad obedientiæ nutum recaleſcente, & voce non minus contenta, & æquabili, quàm cùm olim virium integer concionabatur, dixit: *Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore tribulationis. Nihil aliud ſupereſt conſilij. Simus omnes impensè humiles, Chriſtum Dominum, Deúmque noſtrum imitati, qui tota vita vnam à ſe diſci voluit humilitatem,* & moriens inclinato capite emiſit ſpiritum. Nec plura. In ſiniſtrum brachium obnixè collum deflectens, vt magiſtrum ſuum plenè referret, intercluſa voce ſubſtitit, quouſque fœliciſſimam egit animam Aprilis die X I I I. eâdem hora, qua ille, nona ſcilicet, & in eâdem hebdomada, quæ maior erat, poſt annos quinquaginta ſeptem ab inita Societate.

Ser. 6. lib. 17. homil.

Concurſus omnium ad cadauer.

Omnium, qui aderant, animos dolor ingens ſauciauit, & ad exoſculandam chariſſimi Parentis dexteram, lachrymíſque abluendam prouoluit: eorúmque manus ad piam ſacrarum veſtium rapinam, quo viliorum, eò pretioſiorum: vnguium, pilorum, & chartularum armauit. Sub veſperam cadauer magnificè amictum infulis holoſericis ex auro interraſili, & in penetrali Collegij ſacello, ſublimi loco expoſitum, ad ſe totam Academiam, & ciuitatem conciuit. Vbi poſtquam externorum, & noſtrorum lachrymis illi eſſet per totam noctem parentatum, die inſequenti elatum fuit ad templum, Rectoris Academici præſentia, Doctorum, & Collegarum pompa domeſticam adaugente, & Illuſtriſſimo D. D. Alfonſo à Caſtelbranco, Epiſcopo Conimbricenſi, & Comite Arganilenſi ad templi oſtium præſtolante. Vix irrumpere potuimus conglobatæ multitudinis examen, quod ad pheretrum velut ad ſuum alueum, & aſylum conuolabat, aliis ſuper alios, ſacros pedes manuum tactu libantibus, his ſudariola, illis globulos precatorios ingerentibus. His & aliis pietatis ſignificationibus à vulgo & nobilitate præſtitis anteactæ diei dolor ex recenti morte noſtris recruduit. Poſt longam cum populi ardore colluctationem, ad deſtinatam, ſed præoccupatam maioris adyti aream ventum eſt, cœptæque non vocibus, ſed eiulatibus, ac prope fœmineis lamentis decantari funebres precationes, quæ tamen irruentis populi fremitu opprimebantur, cùm certarent omnes aliquam ex ſacri cadaueris exuuiis ſibi vendicare, vel ſaltem ex ſuis veſtibus, ac rebus aliquam illius tactu conſecrare. Mappulas, piaculares pilulas precum B. Virginis, pióſque alios libellos noſtri excipiebant, & vna cum ipſis cadaueri applicabat is, cui hanc ſaltem memoriam debemus, (quando parem gratiam reddere non poſſumus) Illuſtriſſimus Doctor Vaſcus de Soſa, Comitis à Miranda filius, Canonicus Braccarenſis, Florenſis, Conimbricenſis, noſtro nomini deditiſſimus, quem poſt annos

Funus; & in eo omnium Ordinũ deuotio.

nos quatuor allectum Academiæ Rectorem triumphauimus, ſed ante quatuor menſes à libato moderamine tumulatum in noſtro templo prope P. SEBASTIANI ſepulchrum cum multis defleuimus. Primo nocturno euoluto duo alia increbreſcens vulgi ſtrepitus præcidit: tranſiliendúmque fuit ad laudes, & Sacrum, gliſcente in ſingula momenta fremitu, multíſque non ſine periculo luxandi aut diſſoluendi conſcendentibus in magnificum pegma, quo fulcienda erat honoraria thenſa, ex ſolemni Eccleſiæ ritu, ad Euchariſtiam ſequenti die (quæ erat feria quinta in Cœna Domini) publicè exponendam. Deo tamen reſpiciente, & ſancto viro exorante effectum eſt, ne quidquam damni inferretur. Sepulchrum excauatum erat prope aram: *Dignum enim eſt, vt ibi requieſcat ſacerdos, vbi offerre conſueuit*, vt ait D. Ambroſius. Eſt autem B. Virgini à Niuibus ara dicata, vbi illum Magna Mater, quæ ad Societatem pertraxerat, *veluti ſinu quodam* (ita loquitur in re ſimili D. Cyprianus) *gremij amplectentis includit.*

Epiſt.85.

Lib.de lau de martyr.

Ægrè ſepulchro cadauer inducitur.

Cadauer in tumulum abſtrudere hoc opus, hic labor fuit, multitudine huc ſe totam addenſante: partim dolente, quòd cæleſti illo pignore orbaretur: partim expetente, vt aliquod ſibi ſpolium relinqueretur. Præeunte Illuſtriſſimo Rectore Academiæ, alij certatim labia pedibus, atque manibus frigentis appreſſerunt; nec rubori fuit, palam calceolos, tibialia, pileum, & linteamina expilare, & amicis ex rapto impertiri. Qui longiùs auulſi erant, quo non poterant corpore, clamoribus accedebant Sanctum turmatim proclamantibus, & mutuo conniſu impedientibus per longum ſpatium, ne ſepulchro inderetur; donec quà precibus, quæ tunc minùs valebant, quà vi obtentum eſt, vt inter lamenta dolentium tantam cladem, & plauſus expendentium ſtatim ab exitu illum à Deo ita honorari, qui de ſolo ſui contemptu cogitabat, in ligneum conditorium demitteretur, addita plumbi lamina, indice quondam inſculpti nominis, anni, dieíque obitus futura.

Quid ſcripſerit, & quo animo.

Hæc ex plurimis, atque eximiis tanti herois virtutibus delibauimus, exactiorem ſcriptionem concinnatoribus annalium relinquentes. Is enim fuit P. SEBASTIANVS BARRADIVS, cuius præſentiam admirabundè noſtrum ſeculum ſuſpexit, cuius memoriam gratanter excipient anni conſequentes. Illi enim laborauit præſtantiſſimis exemplis, quæ ad ſingula veſtigia nobis ſtupentibus ſerebat, cùm ipſius *habitus, inceſſus, ſermo, vultus, doctrina virtutum eſſet*, qualem D. Hieronymus deſiderabat; iſtis, laborioſorum, & vtiliſſimorum voluminum excuſſione, de quibus edendis non per ſomnium cogitabat, donec quinquagenarius iuſſus eſt à Superioribus Concordiam Euangelicam exordiri. Quod munus ob honoris coniunctionem primò obſtinatè detrectauit, enitens ſe totum hominibus prædicatione conuertendis mancipare: ſed poſtea manus dedit, reputans ſe verbo paucis, ſcripto poſſe toti conſulere poſteritati, ſiquidem, vt prodit Tertullianus: *loquitur in ſtylo, auditur in cera manus omni ſono clarior, litera omni ore vocalior.* Hoc conſilio conciones ſuas Moralibus ſuorum librorum capitibus intexuit, in quibus videre licet, in quem ſemper ſcopum dicendo collineauerit. In iis cum Dauide *lux eſt gentium*, & *Deum in omnibus populis confitetur.* Quia vt ille, authore Theodoreto, *in omnibus vrbibus & pagis, in terra, & in mari, in regione habitata, & in ſolitudine per piorum hominum linguas Deum decantat* ob pſalmos à ſe compoſitos, qui omnium ore circumferuntur; ſic vbique prædicat BARRADIVS tam locupletem vbique prædicatoribus ſyluam exhibens. Sed quantus in litera? quantus in trium linguarum peritia? Quatuor edidit tomos in Harmoniam Euangeliorum, & minorem iſtum in Manſiones filiorum Iſraël, quem ſi Lector prioribus breuiorem repererit, veniam tribuat ſenectuti, & continentibus morbis, inter quos illum elucubrauit. Præterea, cùm propius optatam metam eſſet, plus temporis ſuffurabatur orationi, quàm lectioni; vnde forſan huic tomo plus ſuberit ſpiritus, qui ideo, vt arbitratur D. Petrus Chryſologus, in Ioanne Baptiſta fuit robuſtior, *quia natus eſt ſancto de corpore ſacerdotis, & ſumma ſenectute ab omnibus vitijs defæcato.*

Epiſt.4. ad Ruſtic.

Li.de Idololatr. cap. 23.

Pſal. 17. 50.

Quæſt.45. in libr. 2.Reg.& in Pſal.17.

Serm.88.

Omnium de illo ante, & poſt mortem opinio.

Multum illi debet Luſitania, quam multos annos Grammaticam, Rhetoricam, Philoſophiam, & ſacras literas, ſemper intaminatam doctrinam erudiuit. Plurimum debet Societas, quam præclaris exemplis, & ſanctitatis fama nobilitauit. Præter cæteros P. Franciſcus Soarius eum ſemper Sanctum ſenem appellabat, addens maximo dolori ſibi eſſe, quòd ille ob ſenium auditu eſſet hebetiori, quo impediebatur, ne ſuas cum eo res, & animi quæſtiones lentiùs, & frequentiùs conferret: ſæpiúſque admirabatur tantum gratiæ theſaurum, à Patre luminum, & Authore bonorum in vaſe fictili corporis adeò inualidi repoſitum. Eadem mens, eadem vox erat omnium palam

aſſeren

asſerentium, ſi eadem nunc eſſent tempora, quæ olim, cùm pia vulgi, & ſana doctiorum conſpiratio Sanctos Canoni aſcribebat, SEBASTIANVM ſtatim illis fuiſſe adnumerandum, in quo nihil diſſentaneum magnorum Confeſſorum, & Doctorum dictis, atque factis reperiretur. De illius in nos ante Deum patrocinio, Patres, Fratréſque chariſſimi, nulli ambigendum. Quamuis enim in ſe duriſſimus cenſor eſſet, ac ſatelles rigidiſſimus, erga quemlibet è Societate mitiſſimus, ac ſuauiſſimus fuit. Et qui veſtris in oculis tenues, in illius corde quàm maximi eratis. Faxit Deus, vt ſicut in ipſo habuimus in terris Doctorem integerrimum, & nunc in cœlo habeamus deprecatorem, ſic nos inde videat ſuarum virtutum imitatores, vt eum tandem videamus, ſicut de Cæſario ſuo dicebat Nazianzenus, *Non iam peregrinantem, nec qui iam ab alijs feratur, & lugeatur, ac miſerationi ſit, verùm clarum, illuſtrem & excelſum!* Orat. 10.

LICENTIA R. P. PROVINCIALIS
Societatis IESV *in Prouincia Lusitana.*

EGo Franciscus Pereira Societatis IESV in Prouincia Lusitana Prouincialis potestate ad hoc mihi facta à Reuerendo admodum Patre Mutio Vitelleſco facultatem concedo, vt opus inscriptum, *Itinerarium filiorum Israël ex Ægypto in terram repromissionis*, compositum à Patre SEBASTIANO BARRADAS nostræ Societatis Doctore Theologo, olim in Academia Eborensi sacrarum litterarum professore, eiusdémque Societatis Patrum iudicio approbatum, typis mandetur. Conimbricæ 6. Decembris, 1617.

FR. PEREIRA.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS
Societatis IESV *in Prouincia Lugdunensi.*

EGo Bartholomæus Iacquinotius Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi Præpositus Prouincialis, librum qui inscribitur, *Sebastiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Israël ex Ægypto in terram repromissionis*, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Februarij 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus nostræ Societatis compositos, absque Superiorum eius permissione imprimant, permitto IACOBO CARDON, & PETRO CAVELLAT, Bibliopolis Lugdunensibus, vt ad sex primos annos imprimere, ac liberè diuendere possint. Datum Lugduni die 22. Nouembr. 1619.

B. IACQVINOTIVS.

Approbatio

Approbatio Theologorum.

NOs infrà ſcripti S. Theologiæ Doctores fidem facimus, vidiſſe, & perlegiſſe librum, cui inſcriptio, *Sebaſtiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Iſraël ex Ægypto in terram repromiſſionis*, omniáque in illo iuxta orthodoxam Catholicæ, Apoſtolicæ, ac Romanæ Eccleſiæ, & ſanctorum Patrum ſanam doctrinam ſumma cum eruditione exponi. Lugduni 5. Nouembr. 1619.

FR. ROBERTVS BERTHELOT Epiſc. Damaſci.

DEVILLE.

R. D. D. DE MESCHATIN LA FAYE huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Eccleſiæ Lugdunenſis, in ſuprema Dombarum Parlamenti Curia Conſiliarius, Galliarum Primatiæ Officialis, & in Archiepiſcopatu Lugdunenſi Vicarius Generalis, librum inſcriptum, *Sebaſtiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Iſraël ex Ægypto in terram repromiſſionis*, & à Theologis recognitum, typis mandari permittimus. Lugduni 13. Iulij 1620.

MESCHATIN LA FAYE.

CONCESSIO.

LIBRVM hunc, qui inſcribitur, *Sebaſtiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Iſraël ex Ægypto in terram repromiſſionis*, ego ALEXANDER BOLLIOVD Aduocatus Regis in publicum edi non renuo. Lugduni 14. Iulij 1620.

BOLLIOVD.

LIBRVM hunc inſcriptum, *Sebaſtiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Iſraël ex Ægypto in terram repromiſſionis*, à IACOBO CARDON, & PETRO CAVELLAT, Bibliopolis Lugdunenſibus, in lucem dari permittimus: ſimul ne quis citra factam ei ab ipſis poteſtatem, denuò excudat, interdicimus. Datum Lugduni die 16. Iulij 1620.

SEVE.

SVMMA PRIVILEGII A CHRISTIANISSIMO Galliarum Rege conceßi.

LVDOVICI XIII. Galliæ, & Nauarræ Regis auctoritate ſancitum eſt, atque patentibus literis cautum, ne quis in Regno ſuo, aliiſve locis ditioni ſuæ ſubiectis, intra proximos annos decem, à die impreſſionis primæ inchoandos, ac numerandos excudat, excudendum, vendendúmque quouis modo, & ratione curet librum, qui inſcribitur, *Sebaſtiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Iſraël ex Ægypto in terram repromiſßionis*, præter IACOBVM CARDON, & PETRVM CAVELLAT, Bibliopolas Lugdunenſes, aut illos, quibus ipſimet conceſſerint. Prohibitum inſuper eadem auctoritate Regiâ omnibus ſuis ſubditis, eundem librum extra Regni ſui limites imprimendum curare, vel quempiam, vbicunque fuerit, ad id agendum impellere, ac inſtigare, ſine conſenſu dictorum IACOBI CARDON, & PETRI CAVELLAT. Idque omne ſub confiſcatione librorum, aliiſque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expreſſis. Datum Pariſiis die 7. Ianuarij 1620.

De mandato Regis,

Signatum,

BRVLART.

SERIES

SERIES LIBRORVM, ET CAPITVM HVIVS OPERIS.

LIBER PRIMVS.

CAP. I. De terra Aegypti. num. 1
II. De terra repromiſſionis. 6
III. Morale. De Aegypto, & terra repromiſſionis. 10
IV. De ingreſſu Iſraëlitarum in Aegyptum, & mira propagatione. 15
V. Morale. De ingreſſu Iſraëlitarum in Aegyptum. 17
VI. De oppreſſione Hebræorum in Aegypto. 21
VII. Morale. De oppreſſione Hebræorum. 27
VIII. De obſtetricibus, & paruulorum ſubmerſione in flumine. 29
IX. Morale. De obſtetricibus, & ſubmerſione infantium. 34
X. De Moſe Hebræorum liberatore in flumine expoſito. 35
XI. Morale. Moſes à filia Pharaonis Regis tollitur. 38
XII. Morale. De Moſe expoſito in flumine. 40
XIII. Moſes Hebræos inuiſit, Aegyptium occidit, ad Madianitas fugit. 43
XIV. Morale. Hebræos inuiſit, Aegyptium occidit, ad Madianitas fugit. 48
XV. Mittitur Moſes ad liberandum populum. 51
XVI. Morale. De miſſione Moſis ad Pharaonem. 58
XVII. Moſes ire recuſat ad Pharaonem. 65
XVIII. Morale. Moſes ire recuſat ad Pharaonem. 74

LIBER SECVNDVS.

CAP. I. Moſes, & Aaron ad Pharaonem ingrediuntur, & Dei mandatum nuntiant. 79
II. Morale. Moſes, & Aaron Pharaoni mandatum nuntiant. 82
III. An Deus nomen Iehoua Patribus manifeſtauerit? 87
IV. Moſes incipit ſigna facere coram Pharaone. 94
V. Morale. Moſes incipit ſigna facere coram Pharaone. 97
VI. De plagis Aegypti. De prima plaga ſanguinis. 106
VII. Morale. De prima plaga ſanguinis. 110
VIII. De ſecunda plaga ranarum. 111
IX. De tertia plaga ſciniphum. 115
X. De quarta plaga muſcarum. 119
XI. Morale. De tertia, & quarta plaga. 122
XII. De quinta plaga peſtis animalium. 127
XIII. De ſexta plaga veſicarum. 129
XIV. De ſeptima plaga grandinis. 131
XV. Morale. De quinta, ſexta, & ſeptima plaga. 136
XVI. De octaua plaga locuſtarum. 141
XVII. Morale. De locuſtis. 144
XVIII. De nona plaga tenebrarum. 147
XIX. Morale. De nona plaga tenebrarum. 152
XX. De decima plaga, & vltima cædis primogenitorum. 155
XXI. Morale. De decima plaga. 163
XXII. De immolatione agni paſchalis. 165
XXIII. Morale. De agno paſchali. 177
XXIV. Morale. De agno paſchali, vt vmbra erat Chriſti. 182

LIBER TERTIVS.

CAP. I. De ampla facultate data Hebræis, & de ſpoliatione Aegyptiorum. 189
II. Morale. De ſpoliatione Aegyptiorum. 192
III. De prima manſione, ex qua profecti ſunt Iſraëlitæ. 195
IV. Morale. De prima manſione. 198
V. De initio itineris filiorum Iſraël. 202
VI. Morale. De initio itineris filiorum Iſraël. 207
VII. De ſecunda, tertia, & quarta manſione. 211

VIII. De ſecunda, tertia, & quarta manſione. Morale. 213
IX. De ſubmerſione Pharaonis. 215
X. De mari rubro. 220
XI. De tranſitu maris rubri. 223
XII. Morale. De maris rubri tranſitu. 227
XIII. De cantico Moſis. 235
XIV. De cantico Moſis. 240
XV. Explicatur canticum de Chriſto ſummo triumphatore. 244
XVI. De quinta manſione in Marah, & de ſexta in Elim, & de ſeptima iuxta mare rubrum. 249
XVII. Morale. De Marah, & Elim. 252
XVIII. De octaua manſione in deſerto Sin. 255
XIX. Morale. De manna. 264
XX. De alijs manſionibus vſque ad Raphidim, & de flumine aquæ ex rupe dato. 271
XXI. De prælio cum Amalecitis commiſſo. 275
XXII. Morale. De manſione vndecima Raphidim. 279
XXIII. De aduentu Iethro ad Moſem. 289
XXIV. Morale. De aduentu Iethro ad Moſem. 296

LIBER QVARTVS.

CAP. I. De manſione duodecima montis Sinai, & præparatione populi in aduentum Dei. 301
II. De aduentu Domini in montem Sinai. 305
III. Morale. De manſione duodecima montis Sinai. 308
IV. De promulgatione legis. 315
V. Morale. De promulgatione legis. 320
VI. De promiſſione Meſſiæ. 323
VII. De pacto inito cum Deo ab Iſraëlitis. 327
VIII. Morale. De pacto inito cum Deo ab Iſraëlitis. 330
IX. Moſes, & Aaron, & ſeniores Deum in monte Sinai vident. 333
X. De tabulis prioribus, quas Moſes à Deo accepit. 337
XI. Morale. De tabulis prioribus Moſi datis. 341
XII. De fabricatione, & adoratione vituli. 345
XIII. Morale. De fabricatione, & adoratione vituli. 351
XIV. Deſcendit de monte Moſes, & frangit primas tabulas, & vitulum comminuit. 355
XV. Morale. De fractione tabularum, & vituli contritione. 367
XVI. De ſupplicio ſumpto ex cultoribus vituli. 363
XVII. Morale. De ſupplicio ſumpto ex cultoribus vituli. 369
XVIII. De Moſis precatione pro populo. 373
XIX. Morale. De Moſis deprecatione pro populo. 377
XX. De pœnitentia populi. 381
XXI. Morale. De pœnitentia populi. 386
XXII. Petit Moſes à Deo, vt populum præcedat, & gloriam ſuã ipſi Moſi oſtendat. 389
XXIII. Morale. Moſes petit ſibi oſtendi gloriam Dei. 397
XXIV. Morale. Moſes petit ſibi oſtendi gloriam Dei. 402
XXV. Apparet in monte Deus Moſi in corpore fulgenti, & tabulas ſecundas tradit. 405
XXVI. Morale. De ſecundis tabulis Moſi datis. 412

LIBER QVINTVS.

CAP. I. De tabernaculo, & ijs, quæ oblata ſunt ad illud conſtruendum. 419
II. Morale. De oblationibus Iſraëlitarum ad conſtruendum tabernaculum. 422
III. De artificibus tabernaculi. 425
IV. De tabulis tabernaculi. 429
V. De operimentis tabernaculi. 433
VI. De duabus domibus tabernaculi, & duobus velis. 435
VII. De atrio, & paxillis tabernaculi, de altari holocauſtorum, & labro æneo. 437
VIII. De ſumptibus tabernaculi, & exemplari, & numeratione populi. 443
IX. Morale. De tabernaculo. 447
X. Morale. De ijs, quæ erant in tabernaculo. 454
XI. Morale. De ijs, quæ erant in atrio tabernaculi. 458
XII. Morale. Confertur religioſus ſtatus cum Sanctis ſanctorum. 462
XIII. De erectione, & vnctione tabernaculi. 465
XIV. Morale. De erectione, & vnctione tabernaculi. 469
XV. De conſecratione ſacerdotum. 473
XVI. Morale. De conſecratione ſacerdotũ. 478
XVII. De primis ſacrificijs oblatis ab Aarone, & de filiorum duorum morte. 487
XVIII. Morale. De primis ſacrificijs, & morte Nadab, & Abiu. 491
XIX. De conſecratione, & miniſterio Leuitarum. 493

LIBER SEXTVS.

CAP. I. De ſacrificijs. 499
II. De holocauſto. 503

III. Morale.

III. Morale. De ſacrificijs. 507
IV. De oblationibus ex panibus & farina. 513
V. Morale. De oblationibus ex panibus, & farina. 516
VI. De hoſtia pacifica, de adipe, & ſanguine. 521
VII. Morale. De hoſtia pacifica, adipe, & ſanguine. 525
VIII. De hoſtia pro peccato, & delicto. 533
IX. Morale. De ſacrificio pro peccato, & delicto. 538
X. De oblationibus principum, & alijs. 547
XI. De profectione populi ex monte Sinai. 557
XII. Morale. De profectione populi ex monte Sinai. 561

LIBER SEPTIMVS.

CAP. I. De manſione decima tertia, quæ dicitur Sepulchra concupiſcentiæ, & electione ſeptuaginta ſeniorum. 567
II. Morale. De electione ſeptuaginta ſeniorum. 575
III. De coturnicibus, quas Dominus in caſtra miſit. 579
IV. Morale. De coturnicibus populo datis. 584
V. De manſione decima quarta, & detractione Mariæ aduersùs fratrem ſuum Moſen. 589
VI. De numero, & ordine manſionum. 597
VII. De miſsione exploratorũ ex Cadesbarne. 599
VIII. Morale. De miſsione exploratorum ex Cadesbarne. 606
IX. De murmuratione populi poſt auditos exploratores. 611
X. De ſupplicio Iſraëlitarum. 619
XI. Morale. De murmuratione, & ſupplicio Iſraëlitarum. 623
XII. Morale. De ſupplicio Iſraëlitarum. 628

LIBER OCTAVVS.

CAP. I. Numerantur manſiones vſque ad Cades, & reuertuntur Iſraëlitæ in ſolitudinem. 631
II. De ſeditione Core, Dathan, Abiron, & aliorum. 635
III. Morale. De ſeditione Core, Dathan, & Abiron. 642
IV. Morale. De Dathan, & Abiron. 647
V. Morale. Aaron Deum iratum placat. 651
VI. De virga Aaronis, quæ fronduit. 653
VII. De manſione trigeſima tertia, quæ dicitur Cades, in qua aquam ex rupe eduxit Moſes. 659
VIII. Morale. De aqua contradictionis, quæ ex rupe profluxit. 664
IX. Rex Idumææ prohibet Hebræos iter facere per Idumæam. 667
X. De manſione trigeſima quarta montis Hor. 669
XI. Morale. De morte Aaronis. 672
XII. De rege Aradiorum victo, & anathemate vrbium illius. 679
XIII. Morale. De anathemate vrbium Regis Arad. 681
XIV. De ſerpente exaltato in deſerto. 682
XV. Morale. De ſerpente exaltato in deſerto. 684
XVI. Profecti filij Iſraël, caſtrametati ſunt in Oboth, poſtea de torrentibus Arnon, & puteo. 687
XVII. Regem Sehon, & Regem Baſan vincit Moſes, regnáque eorum in poteſtatem Iſraëlitarum redigit. 691

LIBER NONVS.

CAP. I. De poſtrema manſione. Balac vocat Balaam magum. 699
II. Balaam inuitus benedicit populo. 705
III. Balaam inuitus benedixit populo. 709
IV. Balaam populo inuitus benedicit. 711
V. Conſilio Balaam in fornicationem, & idololatriam præcipitatur populus, & punitur. 717
VI. Puniuntur Madianitæ. 721
VII. Morale. De Balaam. 725
VIII. Morale. De benedictione Balaam. 731
IX. Morale. De conſilio Balaam, & ſupplicio Iſraëlitarum. 737
X. De numeratione populi, & electione Ioſue in principem. 739
XI. Morale. De numeratione populi, & electione Ioſue in principem. 743
XII. Tribui Ruben, Gad, & dimidiæ tribui Manaſſe datur terra, quæ trans Iordanem eſt. 745
XIII. Morale. Tribui Ruben, Gad, & dimidiæ tribui Manaſſe datur terra, quæ trans Iordanem eſt. 749
XIV. De cantico Moſis. 753
XV. De cantico Moſis. 766
XVI. Morale. De cantico Moſis. 773
XVII. Morale. De cantico Moſis. 779
XVIII. Morale. De cantico Moſis, 787
XIX. Morale. De cantico Moſis. 797
XX. Morale. De cantico Moſis. 803

LIBER DECIMVS.

CAP. I. *De benedictionibus Mosis, & Iacob.* 805
II. *De benedictionibus Mosis, & Iacob.* 809
III. *De benedictionibus Iudæ, & Leui.* 813
IV. *De benedictione Beniamin, & Ioseph.* 817
V. *De benedictione Zabulonis, & Issachar.* 823
VI. *De benedictione Gad, & Dan.* 825
VII. *De benedictione Nephthali, & Aser.* 829
VIII. *Morale. De benedictionibus Mosis, & Iacob.* 832
IX. *De Ruben, & Iuda.* 835
X. *Morale. De benedictione Leui.* 839
XI. *Morale. De benedictione Beniamin.* 843
XII. *Morale. De benedictione Ioseph.* 846
XIII. *Morale. De benedictione Zabulonis.* 849
XIV. *Morale. De benedictione Issachar, Gad, & Dan.* 852
XV. *Morale. De benedictione Nephthali, & Aser.* 858
XVI. *Morale. De uxoribus, & filijs Iacob.* 863
XVII. *De morte Mosis.* 869
XVIII. *De sepulchro Mosis, & prophetia.* 874
XIX. *Morale. De morte Mosis.* 878
XX. *Morale. De introitu in terram repromissionis.* 884

FINIS.

ITINE

ITINERARII
FILIORVM ISRAEL
EX ÆGYPTO IN TERRAM REPROMISSIONIS
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.
De terra Ægypti.

1. PVS aggredimur vtile, varium, &, vt ſpero, iucundum; vota ſecundet Deus: videlicet ITINERARIVM FILIORVM ISRAEL, ea continens, quæ Iſraëlitis in lõgo illo acciderũt itinere, quod ab Ægypto, in terrã vſque repromiſſionis fecerunt ſpatio annorũ quadraginta. Illiverò Iſraëlitæ typum geſſere Chriſtianorũ, vt Paulus docet 1. Corinth. 10. 1. Corinth. 10. *Hæc* (inquit) *omnia in figura facta ſunt noſtri.* Item: *Hæc omnia in figura contingebant illis; ſcripta ſunt autem ad correctionem noſtram.* Ideo de Iſraëlitis ſenſu agemus literali; de Chriſtianis, ſenſu myſtico, ac morali. Complectitur iter Iſraëlitarum quatuor Moſis libros, EXODVM, LEVITICVM, NVMEROS, DEVTERONOMIVM, & quadraginta duas manſiones, ſiue caſtrametationes. Ex his libris ea explicabimus, quæ ad hoc iter ſpectant.

2. Tria ſunt in itinere. Terminus, *à quo* iter fit (vt Philoſophicè loquamur.) Terminus, *ad quem* tendit: & Via inter hos duos terminos interiecta. Dicamus priùs de terminis *à quo*, & *ad quem*, poſtea de Via dicendum erit. Terminus, ſiue locus, *à quo* Iſraëlitæ profecti ſunt, Ægyptus eſt; habitabant enim in Ægypto. Terminus *ad quem*, eſt terra promiſſa, ad quam per ſolitudinem iter habuerunt.

3. Ægyptus autem Hebraicè מִצְרַיִם *Miſraim* à Miſraim, & eius poſteris, qui hanc regionem primi incoluerunt; vnde Ioſephus lib. 1. antiquit. cap. 6. Ægyptum (inquit) Meſren, & Meſræos Ægyptios vocamus, quotquot eam regionem incolimus, &c. Erat Mizraim filius Cham, filij Noë; quãobrem Ægyptus dicitur, etiã terra Chã, Pſ. 105. *Iacob accola fuit in terra Cham*; id eſt, in Ægypto. & Pſal. 104. *Fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham.* Dicta autem eſt Ægyptus, vt Euſebius ait in chron. à Rege, qui Ægyptus vocabatur. Ante hunc Regem Aeria

Ioſephus. *Ægyptus dicitur Miſraim, & terra Chã.*

Pſal. 105.

Pſal. 104. *Vnde dicatur Ægyptus.*

A eſt nominata. Ferax eſt frumenti, vt conſtat ex Ioſepho lib. 5. de bello, cap. 11. Sciens (inquit) Veſpaſianus Ægyptum plurimam eſſe partem imperij propter frumentariam functionem, &c. Cauſa eſt Nilus fluuius, à quo tota irrigatur inſtar horti: Non eſt enim montoſa, ſed campeſtris, Deut. 11. *Terra ad quam ingrederis poſſidendam, non eſt ſicut terra Ægypti, de qua exiſti; vbi iacto ſemine in hortorum morem aqua ducuntur irriguæ.* Philo lib. de Abraham: Ægypti (inquit) campi ſolemni ſtagnatione fluminis Nili rigati, copioſas ſegetes proferunt, auris tempeſtiuis nutritas, ac maturatas, &c. Non ſunt in Ægypto

B pluuiæ, vt idem auctor docet lib. 1. de vita Moſis: Circa brumam (inquit) Ægyptus irroratur paruis, rariſque pluuiis; duntaxat in locis maritimis; ſupra Memphim autem regiam nullas omnino ſentit. Item: Ægyptus ex quatuor anni temporibus, vnam hyemem ignorat, &c. Pro pluuia Ægypti, Nilus eſt. Philo eodem libro: Quid aliud (inquit) eſt Nilus, quotannis arua inundans, & irrigans; quàm terreſtris pluuia? &c. & lib. 1. de profugis: Quod cælum per hyemem præſtat aliis regionibus; hoc Nilus Ægypto horis æſtiuis exhibet; cælum ſuperne terram compluit: Nilus, quod mireris, infernè

C pluens arua irrigat, &c. In aliis regionibus, agricolæ pluuiam deſiderantes, cælum aſpiciunt: At in Ægypto (ait Seneca) nemo aratorum aſpicit cælum, &c. Quid igitur aſpicit? ſuum Nilum; illorum cælum fluuius eſt. Contingit Nili inundatio æſtiuo tempore, Seneca lib. 4. natural. quæſt. in præfat. Natura (inquit) ita Nilum diſpoſuit, vt eo tempore inundaret Ægyptum; quo maximè vſta feruoribus terra, vndam altiùs traheret; tantum hauſtura quan-

D tum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetam aquis cæleſtibus terram non adiuuent. Hæc ille. Stagnat effuſus ex alueo, eóque ſtagnante, eſt Ægyptus altera forma maris. Illa (inquit Seneca) facies

Frumenti eſt ferax Ægyptus. Ioſephus.

Ægyptus eſt terra campeſtris. Nilo irrigatur. Deut. 11. Philo.

Non ſunt pluuiæ in Ægypto. Ignorat hyemem.

Nilus eſt pluuia terreſtris Ægypti.

Seneca.

Nilus ſtagnat, & terram Ægypti aquis operit.

Seneca.

pulcherrima est,cùm iam se in agros Nilus ingessit, latent campi opertæque sunt valles, oppida insularum modo extant. Nullum in mediterraneis, nisi per nauigia commercium est,&c.

4. Ex hac inundatione pendet agrorum fertilitas;ideo ait Seneca: Maior est lætitia gentibus, quo minus terrarum suarum vident, &c. Lætantur enim cùm terras omnes aquis cernunt opertas, metiuntur præterea fluminis incrementum, & profunditatem cubitis, vnde Plinius lib.5.cap.9.Ægyptus (inquit) in duodecim cubitis crescentis Nili famem sentit; in tredecim etiamnum esurit; quatuordecim cubita hilaritatem afferunt; quindecim securitatem, sexdecim delicias,&c. Et Seneca citatus:Quantum creuit Nilus, tantum spei in annum est, &c. Item: Vnam Ægyptus in Nilo spem suam habet;proinde aut sterilis annus, aut fertilis est, prout ille magnus influxit,aut parcior,&c. Solinus cap.34. nimium incrementum fluminis, Ægypto nocere scribit his verbis:Addunt (inquit) nonnulli pariter Nilum nocere,siue abundantiùs exæstuet, siue parciùs. quandoquidem exiguitas minimum fœcunditatis apportet;propensior copia diuturno humore culturam moretur, maximos eius exitus cubitos duodeuiginti consurgere: iustissimos sexdecim temperari; neque in quindecim abesse prouentus fructuarios, sed quidquid intra sit, famem facere. Sic ille. Addit idem Solinus; Illud palam est, quòd solus ex amnibus vniuersis nullas expiret auras,&c. Plinius in panegyrico: Ægyptus (inquit)alendis,augendisque seminibus,ita gloriata est, vt nihil imbribus, cælóque deberet. Hæc inopina siccitate vsque ad iniuriam sterilitatis exaruit; quia piger Nilus cunctanter alueo sese, ac languidè extulerat, frustra tunc Ægyptus nubila optauit, cælúmque respexit, &c. Affert autem fertilitatem Ægypto hic fluuius, quia eius aqua irrigat terram, & limum infert. Alij fluuij terras exedunt,vel arenis iectis steriles reddunt: Nilus oblimat.Seneca: Mira(inquit) est natura Nili, quòd, cum cæteri amnes abluant terras, & euiscerent Nilus adeò nihil exedit, nec abradit, vt contra adiiciat vires; illato limo,arenas saturat,ac iungit,&c.Ideo turbida est Nili aqua, Ieremias cap.1. *Quid*(inquit) *tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam?* scilicet Nili. Hebraicè propter aquam turbidam dicitur שיחור *Sichor*,id est,niger.Ioſue c.13. *A fluuio* (inquit) *turbido,qui irrigat Ægyptum.* Hebraicè שיחור *Sichor*,qui irrigat, מיצרים *Misraim*, id est, *Ægyptum*. Nilus ergo fertilitatem efficit Ægypti. Quamobrem fame grassante in terra Chanaan, in Ægyptum abiit Abraham, Gen.12.

5. Neque solùm fertilitatem, sed ipsius etiam Ægypti agros qui à Nilo irrigantur, à Nilo factos esse illato limo, nonnulli ex antiquis scripserunt. Plinius lib.2. cap.85. Nascuntur (inquit) nouæ terræ,fluminum inuectu, sicut maior pars Ægypti à Nilo congesta; in quem ab insula Pharo,noctis, & diei cursum fuisse, Homero credimus.Item lib.35.cap.2. Multus (inquit) alias in admiratione Circes Homerus, gloriam herbarum Ægypto tribuit:Cùm etiam Ægyptus illa, quæ rigatur,tunc non esset; postea fluminis limo inuecta,&c. Aristoteles lib. 1.Meteor.cap.14. Tota (inquit) regio,id est,Ægyptus, quæ fluminis tantùm inuectu nata est, semper aridior effici videtur,&c.Item:Antiquitus tota Ægyptus vrbe constabat, quam Thebas vocabant, id quod & Homerus declarat; qui non adeo multo post eiusmodi mutationes floruit. Nam loci illius mentionem facit, tanquam nec dum, aut omnino, aut certe tanta existente Memphi. Sic Aristoteles. Herodotus lib.2. ait se à Sacerdotibus Ægypti accepisse, sub Mene rege mortalium primo, præter Thebaicam plagam Ægyptum fuisse palustrem. Thebaica autem plaga, superior est Ægypti pars: ipse verò Herodotus ait, manifestum esse diligenter inspicienti, Ægyptum ad quam Græci nauigabant, accessionem esse terræ, ac Nili fluuij donum. Addit: Delta defluxa humus est, ac nuper, vt sic dicam,extitit,&c. Dicitur verò Delta pars inferior Ægypti,à figura literæ Græcæ Δ triangulari; Vnde Plinius lib.5.cap.9. Nilus (inquit) ita se findit, vt triquetram terræ figuram efficiat: ideò multi Græcæ literæ vocabulo Delta appellauere Ægyptum,&c.

6. Sed falsam esse opinionē, probat peregrinatio Abrahæ in Ægyptum, vt famem fugeret; quæ ideò fertilissima erat, quia à Nilo irrigabatur. Irrigatam etiam à Nilo, ostendunt verba illa Deut.cap.11. *In Ægypto iacto semine in hortorum morem,aquæ ducuntur irriguæ.* Idem ostendunt verba Iosue 13. citata: *A fluuio turbido,qui irrigat Ægyptum.* Ergo Ægyptus iam ante tempora Iosue,& Mosis,& Abrahæ extabat; illa (inquam) Ægyptus, quæ Delta appellatur, & in illa filij Israel habitarunt. Abraham autem, Moses, & Iosue, ante bellum Troianum fuerunt; & filij Israel in Ægypto ante bellum Troianum habitarunt. Bellum enim Troianum tempore Heli summi Sacerdotis, & Iudicis Hebræorum extitit. Homerus verò multo post bellum Troianum floruit. Vnde efficitur multo ante Homerum, & bellum Troianum extitisse Ægyptum à Nilo irrigatam, neque accessionem esse terræ, à Nilo congestæ. Lege Herodotum lib.2.

7. Exortus est Ægypti principatus paulo post diluuium; quamuis Gerhardus cum ipsis penè primis hominibus ante diluuium extitisse scribat. Etenim Misraim, filius Cham, & nepos Noe, post diluuium Ægypto nomen dedit, vt perspicuum est; primúsque fuisse videtur illius regionis princeps. Eusebius in Chronico, triginta numerat Ægypti dynastias, id est, potestates, siue principatus. A decima sexta sumit numerandi initium, aitque ortum esse Abraham anno primo huius dynastiæ, & anno quadragesimotertio Regis Assyriorum Nini. Ante ortum igitur Abrahæ, præcesserant quindecim dynastiæ post diluuium in Ægypto, per annos 290.qui à diluuio vsque ad Abraham numerantur. Non longo singulæ durarunt tempore; ipsa decima sexta spatio 190.permansit.

8. Diuersis nominibus dicuntur triginta dynastiarum dynastæ, siue principes:videlicet Thebæi,& Pastores,& Polytani.Decima sexta dynastia 190. annorum fuit Thebæorum, vt ait Eusebius. Decima septima fuit Pastorum, quos Hycsos vocat Manethon apud Iosephum lib.1. contra Appionem: ipse verò Iosephus nomen Hycsos interpretatur, Reges pastores; & ait *Hyc* Regem significare, *Sos* Pastorem. Addit se in aliis exemplaribus, *Hyc*, non Regem significare comperisse, sed captiuos declarari pastores. Eusebius coniicit, dynastas vocatos pastores, propter Ioseph & fratres. Decima octaua dynastia fuit Polytanorum: durauit annis 348.

in

Ægyptiametiuntur Nili incremẽtum singulis annis.

Fertilitas Aegypti pẽdet ex inũdatione magna Nili.

Solinus.

Plinius.

Seneca.

Nilus non exedit agros, sed oblimat.

Ierem.2.

Ioſue 13.

Plinius.

Noua terra fluminum inuectu nascuntur.

Sic nata dicitur pars Aegypti.

Aristot.

Thebaica plaga est pars superior Aegypti.

Herodot.

Deut.11.

Refutatur opinio.

Principatus Aegypti antiquissimus est.

Eusebius.

De dynastiis Aegypti.

Pharaones reges Aegypti.

in hac Reges fuere Pharaones. Vndecimus fuit Pharao Cenchres, is qui maris rubri fluctibus demerſus eſt. Decimus quintus fuit Ægyptus, à quo nomen accepit Ægypti regio, dictus hic eſt alio nomine Rameſſes. Quartus fuit Pharao Mephres, quem nonnulli aiunt fuiſſe Regẽ nouum, Exod. 1. ſub quo Iſraëlitæ afflicti ſunt. Alij Amenophim Regem fuiſſe nouum putant. Vigeſima dynaſtia annis 177. permanſit. Omitto reliquas vſque ad trigeſimam. Tandem ſub iugum Perſarum miſſum eſt regnum Ægyptiorum. Legendus Euſebius, & Ioſephus lib. 1. contra Appionem.

9. Floruiſſe apud Ægyptios ſapientiam, oſtendit locus ille Actor. 7. *Eruditus eſt Moyſes omni ſapientia Ægyptiorum.* & ille 3. Reg. 4. *Præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiã omnium Orientalium, & Ægyptiorum.* Sapientia Salomonis confertur cum ſapientia Ægyptiorum; quod indicat, Ægyptios inſigniter fuiſſe ſapiẽtes. Philo lib. de vita Moſis ſcribit, ab Ægyptiis Moſem accepiſſe numeros, & Geometriam, vniuersámque Muſicam, & inſuper occultam Philoſophiam, deſcriptam literis hieroglyphicis. Abulenſis Gen. 41. ait, primam orbis Academiam in Ægypti ciuitate Memphi extitiſſe. Illud quoque ſapientiam Ægyptiorum indicat, quòd, vt ait D. Hieronym. in epiſt. ad Paulinum, Pythagoras Memphiticos vates, & Plato Ægyptum diſcendi gratia petiuerint. Erat Ægypti ſcientia maximè penes ſacerdotes. hi enim aſtrorum contemplationi ſub cælo illo nubibus vacuo, maximéque ſereno, aliiſque ſcientiis addiſcendis, & docendis vacabant. De illis D. Hieron. lib. 2. contra Iouinianum: Cheræmon (inquit) Stoicus narrat de vita antiquorum Ægypti ſacerdotum, quòd omnibus mundi negotiis, curiſque poſtpoſitis, ſemper in templo fuerint, & rerum naturas, causáſque, ac rationes ſyderum contẽplati ſint, &c. De idololatria Ægypti dictum eſt tomo 4. Concord. in fine. Præter alia bouem colebant, quem Apim vocabant; de quo Solinus cap. 34. ſic ſcribit: Ægyptij præcipuè bouem mirantur, Apim vocãt. Hunc inſtar colunt numinis, inſignem notæ albæ macula; quæ dextero lateri eius ingenita corniculantis lunæ refert faciem. Statutum æui ſpatium eſt; quod, vt affuit principio, ſacri fontis profundo immerſus necatur, ne diem longius trahat, quàm licebit. Mox alter, nec ſine publico luctu requiritur quem repertum centum antiſtites Memphim proſequuntur, vt incipiat ſacris ibi initiatus ſacer fieri, &c. Hic eſt vitulus, cuius ſimilitudinem in deſerto Iſraëlitæ adorauerunt, vt infra dicendum eſt. Philo in libro de vita contemplatiua: Ægyptij (inquit) colunt bruta non ſolùm manſueta, ſed & leuiſſima conſecrando quæcumque ſub luna ſunt, leonem, crocodilum, miluium, ibim, &c. Barbarus populus dicitur Ægyptus, Pſal. 113. *In exitu Iſrael de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro.* Non ideo, quòd ſapientia humana careret, ſed quòd careret diuina, barbariſque eſſet moribus, & lingua. Nam barbarus is dicitur, qui peregrina lingua, & aliena loquitur; ideoque Aquila vertit, ἑτερόγλωσσον, id eſt, *diuerſæ linguæ.* 1. Cor. 14. *Si neſciero* (inquit Paulus) *virtutem vocis*, id eſt, ſignificationem, *ero ei cui loquar barbarus, & qui loquitur mihi barbarus.* Pſalm. 80. *Linguam, quam non nouerat, audiuit.* hoc eſt, Ægyptiorum, vt aliqui interpretantur.

Actor. 7. *3. Reg. 4.* *De ſapiẽtia Ægyptiorũ.* *Prima orbis Academia in Ægypto.* *Sapientia Ægypti maximè penes ſacerdotes erat.* *D. Hieron.* *Solinus.* *Apis bos cultus ab Ægyptiis.* *Philo.* *Pſal. 113.* *Barbarus quis dicatur.* *1. Cor. 14.* *Pſal. 80.*

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

CAPVT II.

De terra repromiſſionis.

TOTIVS itineris Iſraëlitarum finis, regio fuit, quam repromiſſionis terram appellamus, ideoque de illa breuiter nunc agere operæ pretium erit. Vt legitur in Geneſi, Noë tres genuit filios, Sem, Cham, & Iaphet, à quibus, vniuerſum hominum genus per totum orbem diſſeminatum eſt. Cham 4. genuit filios, videlicet Chus, Miſraim, Phuth, & Chanaan. Chanaan genuit Hethæum, Iebuſæum, Amorrhæum, Gergeſæum, Heuæum. Ab iis verò originem illi duxerant, qui terram repromiſſionis incoluerunt. Quamobrem à Chanaan dicitur ea terra Chanaan; omnéſque incolæ generali nomine Chananæi vocantur. Auguſt. ſerm. 105. de tempore traditionem quandam memorat, qua traditum eſt terram promiſſionis poſſeſſam à filiis Sem; exturbatos verò ab ea à filiis Cham. Tradunt maiores noſtri, (ait Auguſtinus) quòd quando filij Noë omnem terram inter ſe diuiſerunt, terra Chananæorum ſeniori filio Noë, id eſt, Sem, in poſſeſſionem obuenerit, & eam tempore non paruo poſſederit. Poſtea verò increſcentes populi Chananæi, de illo filio, qui à patre fuerat maledictus, venerunt ad loca illa, & per violentiam expulſis filiis Sem, terram eorum more barbarico poſſederunt. Et quia Abraham de genere Sem legitur fuiſſe, filij eius Iſraëlitæ, non alienam terram peruaſerunt; ſed ſuam propriam, quam per violentiam patres eorum perdiderant, receperunt. Hæc Auguſt. Et Caſſianus collat. 5. cap. 24. Quantum (inquit) docet vetus traditio, terras Chananæorum filij Sem fuerant ſortiti in orbis diuiſione. Quas poſteritas Cham, per vim atque potentiam peruaſionis iniquitate poſſedit, &c.

1. *Auguſt.* *Caſſianus.*

Appellatur autem terra repromiſſionis, quia patribus antiquis promiſſa eſt: Abrahamo Geneſ. 13. *Leua* (inquit Dominus) *oculos tuos, & vide, à loco in quo nunc es ad aquilonem, & vsque ad meridiem, ad orientem, & occidentem, omnem terram quam conſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo.* Gen. 15. *Pepegit Dominus fœdus cum Abraham dicens: ſemini tuo dabo terram hanc.* Promiſſa etiam eſt Iſaac Geneſ. 26. *Tibi, & ſemini tuo dabo vniuerſas regiones has; complens iuramentum, quod ſpopondi Abraham, Patri tuo.* Promiſſa quoque Iacob, Gen. 28. *Terram in qua dormis tibi dabo, & ſemini tuo.* Promiſſa autem eſt Abraham, non nuda ſolùm promiſſione, ſed inito fœdere, & ſuſcepto iuramento, vt indicant verba citata; Et Moſes Deut. 11. *Terram* (inquit) *quam ſub iuramento pollicitus eſt Dominus patribus veſtris, & ſemini eorum.* Lege Gen. cap. 15. quomodo Deus fœdus pepigerit cum Abrahamo. Promiſſa autem eſt veluti typus, & imago cæleſtis regionis, in quam tendimus. A Iudæis Iudæa eſt nominata. Palæſtina quoque vocatur à Palæſtinis, ſiue Philiſthæis, qui loca ea coluerunt, quæ circa mare mediterraneum ſunt.

2. *Geneſ. 13.* *Geneſ. 15.* *Geneſ. 26.* *Geneſ. 28.* *Terra promiſſa patribus, typus fuit cæleſtis regionis, promiſſæ iuſtis.* *Deut. 11.*

Fertiliſſimam fuiſſe docet Scriptura; lacte enim & melle manare prædicat Exod. c. 3. & 33. Leuit. 20. exploratores à Moſe miſſi, id confirmant Numer. 15. *Terra* (inquiunt) *reuera fluit lacte, & melle, vt ex his fructibus cognoſci poteſt.* nimirum ex botro, quem portabant duo viri in ve-

3. *Fuit fertiliſſima terra promiſſionis.* *Numer. 13.*

Deut.8. cte, & ex malisgranatis, & ficis. Deut.8. *Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorum, & aquarum, & fontium, in cuius campis, & montibus erumpunt fluuiorum abyſſi; terram frumenti, hordei, ac vinearum, in qua ficus, & malogranata, &* Ezech.20. *oliueta naſcuntur; terram olei, ac mellis.* Ezechielis 20. *Terram quam prouideram eis fluentem lacte, & melle, quæ eſt egregia inter omnes terras.* Item: *Terram dedi eis fluentem lacte, & melle præcipuam terrarum omnium.* Magna ſanè laus terræ promiſſionis; præcipua erat terrarum omnium. Septuaginta vertunt: κύριος θεὸς παντὸς πάσου τῆς γῆς, id D.Hieron. eſt, *fanus eſt vltra omnem terram.* D.Hieron, Iſaiæ 5. Reuera (inquit) nihil terra repromiſſionis pinguius; ſi non montana quæque atque deſerta, ſed omnem illius latitudinem conſideres, à riuo Ægypti vſque ad Euphratem contra orientem, & Zephyrium Ciliciæ, quod mari imminet, &c.

4. Dicitur præterea terra promiſſionis ſancta, & omnium chariſſima Deo, Sapient. 12. *Illos antiquos inhabitatores terræ ſanctæ tuæ*, id eſt, terræ promiſſionis, *quæ tibi omnium charior eſt terra.* Græcè τιμιωτάτη, id eſt, *honoratiſſima, & pretioſiſſima.* Appellatur autem terra illa ſancta, & Deo omnium terrarum chariſſima; quia in ea ritè Deus à fidelibus Iudæis colebatur, antequam idola venerarentur. Præterea propter Chriſtum, qui eam vita ſua, & ſanguine chariſſimam Deo, & ſanctiſſimam reddidit. Eodem loco Sap.12. vt Lyranus vult, Carthuſianus, & alij, dicitur terra promiſſionis *Sacramentum Dei*: illis verbis; *A medio ſacramento tuo.* Dicitur autem *ſacramentum Dei*, id eſt, ſacrum myſterium; Græcè μυσαθεία; quia inaudita in illa myſteria Chriſtus operatus eſt. Præterea quia lex Moſis, quæ in ea viguit, tota myſterium erat, & typus legis nouæ. De fertilitate terræ promiſſionis lege Ioſephum lib. 5. antiq. & Borchardum part.2, cap.1.

Terra promiſſionis dicitur ſancta, & Deo chariſſima, & ſacramentum Dei. *Cur ſic dicatur.* Sapient.12. Lyran. Carthuſian. Ioſeph.

5. Situs eius ferè in medio orbis eſt. Nã D.Hieron.& alij aiunt, Ieruſalem in medio terræ eſſe. Vnde ſequitur, terram quoque promiſſionis, cuius præcipua ciuitas eſt Ieruſalem, in medio terræ eſſe. Quamobrem ab Ezechiele cap. 38. appellatur *vmbilicus terræ*; terræ (inquam) tunc habitabilis. Illa etiam verba Pſal.73. *Operatus eſt ſalutem in medio terræ*; de Chriſto interpretatur Hieronymus. Ezech.5. *Qui in medio terra*, id eſt, in ciuitate Ieruſalem, ſalutem toti orbi operatus eſt cruci ſuffixus.

Situs terræ promiſſionis in medio eſt orbis. Ezech.38. Pſal. 73. Ezech.5.

6. Termini terræ promiſſionis aſſignantur, Geneſ.15. Conſtituit Dominus terminos, *fluuium Ægypti, & fluuium Euphratem.* Fluuius autem hic Ægypti (ait Auguſtinus quæſt. 21.in Ioſue) non eſt Nilus, ſed alius, & non magnus fluuius, qui fluit per Rhinocoruram ciuitatem. Et D. Hieron. epiſt.129. ad Dardanum: Torrens (inquit) Ægypti, qui iuxta Rhinocoruram mari magno influit. Exod.23. *Ponam* (ait Dominus) *terminos tuos à mari rubro, vſque ad mare Palæſtinorum*, id eſt, vſque ad mare mediterraneum, *& à deſerto*, ſcilicet Ægypti, *vſque ad fluuium Euphratem.* Mare rubrum conſtituitur terminus orientalis, vt nonnulli dicunt; mare mediterraneum terminus occidentalis. Deſertum Ægypti auſtralis, Euphrates aquilonaris. Ioſue 1. *A deſerto* (inquit) *& Libano vſque ad fluuium magnum Euphratem, omnis terra Hethæorum, vſque ad mare magnum contra Solis occaſum erit terminus veſter.* Hoc loco mons Libanus ponitur terminus aquilonaris, ſolitudo Arabica, terminus auſtralis, Euphrates orientalis, mare mediterraneum occidentalis. Idem termini ponuntur Deut. 11, *A deſerto, & à Libano, à flumine magno Euphrate, vſque ad mare occidentale erunt termini veſtri.* 3.Reg. 8. termini indicantur *ab introitu Emath vſque ad riuum*, ſiue *fluuium Ægypti.* Et Amos 6. *Conteret* (inquit) *vos ab introitu Emath, vſque ad torrentem deſerti.* Eſt autem duplex Emath; altera quæ dicitur *magna*, Amos 6. *Ite* (inquit) *in Emath magnam.* & Antiochia nominatur, vt ait D. Hieronymus; altera *minor Emath*, quæ Epiphania Syriæ dicitur, cuius regio appellatur *Reblatha*, 4. Reg.24. *Regem Sedechiam apprehenſum duxerunt ad Regem Babylonis in Reblatha.* Introitus huius Emath minoris, terminus eſt terræ promiſſæ, versùs aquilonem & versùs Syriam; ita vt egredientibus ex terra repromiſſionis in Syriam, aut Meſopotamiam, teſte D.Hieron. prima manſio eſſet Emath. Lege Num.34.

Termini terræ promiſſionis qui ſint. Exod.23. Ioſue 1. Deut.11. 3.Reg.8. Amos 6. *Duplex eſt Emath.* 4.Reg.24.

Dubitatur, *an Hebræis ſit tradita tota terra hæc?* D.Hieronymus conditionalem ait fuiſſe promiſſionem; neque poſſediſſe Iſraëlitas totam hanc terram, quia indignos ſe illius poſſeſſione reddiderunt. In epiſt.129.ad Dardanum; Fatebor (ait) hæc repromiſſa, non tradita: ſi obſeruaſſes mandata Dei, ſi non pro Deo coluiſſes Beelphegor, & Baal, & Beelzebub, & Chamos, quos quia prætuliſti Deo, omnia quæ tibi promiſſa fuerant perdidiſti. Et mihi in euangelio promittuntur Regna cælorum; ſed ſi non fecero quæ præcepta ſunt, nequaquam erit culpa in promittente; ſed in me, qui promiſſum accipere non merui, &c. Non tamen caret probabilitate, tempore Salomonis totam promiſſam terram ſub poteſtate fuiſſe Iſraëlitarum, iuxta illud 3.Reg.4. *Salomon erat in ditione ſua, habens omnia regna ſecum à flumine terræ Philiſthiim*, id eſt, à Rhinocorura: *vſque ad terminum Ægypti. Ipſe obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen*, ſcilicet Euphratem, vel Iordanẽ, &c. Hæc eſt ſententia D. Auguſtini quæſt.21.in Ioſue. Opinatur, totam terram promiſſam eſſe traditam tempore Salomonis: Fuerat (inquit) conſtitutum filiis Iſraël, vt ſeptem gentium, id eſt, Chananæorum, Iebuſæorum, Amorrhæorum, & cæterorum, terras ipſi inhabitarent, illis exterminatis, & perditis: aliis autem gentibus regnarent ſubditis, & tributariis, vſque ad Euphratem. Et quanuis in hoc Deo non obtemperaſſent; quia etiam ex illis gentibus, quas penitus exterminare debuerant, aliquas ſibi obedientes fecerant: Deus tamen tempore Salomonis, fidem ſuæ promiſſionis impleuit. Sic Auguſt. ait, Iſraëlitas tempore Salomonis terram quidem Chanaan inhabitaſſe; reliquas verò prouincias ſub poteſtatem redegiſſe; fuiſſéque tributarias, vſque ad Euphratem. Hæc opinio parum diſtat ab opinione D. Hieronymi: fatetur enim Hieronymus, Iudæos, tempore Salomonis, imperaſſe regionibus promiſſis, quæ numerantur 3. Reg.4. tam ſero autem, breuíque tempore imperaſſe, quia conditionem non expleuerunt, & idola coluerunt. Caietanus Gen.15. opinatur, tempore Dauidis factam promiſſionis executionem; idem putat Oleaſter eodem capite. Lege 2.Reg.4. & 1.Paralip. 18. vbi ſic legitur: *Perrexit Dauid vt dilataret imperium ſuum vſque ad Euphratem.* Lege Lyranum 3.Reg.4. qui tempori Salomonis promiſſionis adimpletionem tribuit. Opinor, Dauide

An ſit tradita Hebræis tota terra hæc? D.Hieron. 7. D.Auguſt. 1.Paral.18. 3.Reg.4.

Dauide & Salomone regnantibus, vel totam, vel maiorem terræ promiſſæ partem Iudæis fuiſſe traditam, ſed breui tempore illam poſſederunt propter idololatriam, in quam lapſi ſunt.

8. Non incoluerunt Iſraëlitæ totã terram promiſſam; incoluerunt autem regionem trans Iordanem tribus Ruben, & tribus Gad, & dimidia tribus Manaſſe: regionem, quæ cis Iordanem ſita eſt, incoluerunt reliquæ tribus. Regio quæ cis Iordanem eſt, teſte oculato Hieró. in epiſt. ad Dardanum, à Dan vſque Berſabee, qui ſunt eius termini, aquilonaris, & auſtralis; vix centum ſexaginta milliarium ſpatio in longum tenditur. Pudet dicere (ait ille) latitudinem terræ repromiſſionis. Ab Ioppe vſque ad viculum noſtrum Bethlehem quadraginta ſex millia ſunt, cui ſuccedit vaſtiſſima ſolitudo, plena ferocium barbarorum. In longum à Dan, vſque Berſabee, vix centum ſexaginta millium ſpatio tenditur. Hæc ille. Hinc intelliges verba, quibus Scriptura ſæpe vtitur, *à Dan vſque Berſabee*; cùm ſignificare vult Iudææ amplitudinẽ. 1.Reg.3. *Cognouit vniuerſus Iſraël à Dã vſque Berſabee, quod fidelis Samuel propheta eſſet Domini.* 2.Reg.17. *Congregetur ad te vniuerſus Iſrael à Dan vſque Berſabee.* Ioſephus lib.4. contra Appionem ex Hecatæo; Penè (inquit) decies trecenta millia iugera terrarum optimarum, vberrimæ prouinciæ, Iudæi poſſidere noſcuntur. Iudæa namque huius eſt amplitudinis, &c. Iudææ fluuius celeberrimus, Chriſtíque baptiſmo nobiliſſimus, Iordanis eſt, à Dan oppido, id eſt, à Cæſarea Philippi, ſeptentrionali exoriens, & in mare mortuum fluens. De illo egimus in Concord. Quæritur, *an Iſraelitæ fuerint habituri in regionibus illis, quæ continentur Euphrate, & reliquis terminis terræ promiſſæ; ſi longo tempore illis imperaſſent?* Nõ fuiſſe habituros probatur, quia, vt in eis habitarent, oporteret habitatores antiquos extinguere, quẽadmodum extinxerunt Chananæos in terra, in qua habitabant: id verò prohibuerat Deus, Deut.20. Iuſſit enim illis offerre pacẽ. Præterea eodem cap. ſic iubet: *De his ciuitatibus, quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes viuere*, ſcilicet de ciuitatibus Chananæorũ. Ergo ciuitates tantũmodo Chananæorũ datæ ſunt Iſraëlitis ad habitandum; non autem aliæ remotæ. Quæ videtur eſſe ſententia Auguſtini verbis ſupra citatis. Pars verò affirmans, fuiſſe habitaturos in regionibus illis, probatur, quia Deus iubet, Deut.19. 9. *tres ciuitates refugij* in illis regionibus conſtitui; *Cum dilatauerit* (inquit) *Deus terminos tuos, & dederit tibi cunctam terrã, quam pollicitus eſt, addes tibi tres alias ciuitates*, ſcilicet refugij, *&c.* Quorsũ ciuitates tres refugij in illis regionibus aſſignãdæ fuerunt? Certè quia ab Iſraëlitis fuerant inhabitãdæ, ſi Dei præcepta ſeruaſſent. Adiicitur enim eodem cap.19. hæc conditio; *ſi tamen cuſtodieris mandata eius.* Tres ciuitates trans Iordanem aſſignauit Moſes, Deut.4. Tres alias citra Iordanem iubet aſſignari, Deut.19. Præterea alias tres, poſtquam totam promiſſam terram poſſederint. Itaque videtur dicendum fuiſſe, in illis regionibus habituros Iſraëlitas, etiamſi non delerent habitatores.

De longitudine & latitudine terræ promiſſionis. 1.Reg.3. 2.Reg.17. Ioſephus. *An Hebræi fuerint habituri in regionibus ad fluuium vſque Euphratem.* Deut.20. Deut.19.

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

CAPVT III.

MORALE.

De Aegypto, & terra promiſſionis.

ALLEGORICO ſenſu, ac morali Ægyptus mundi typus eſt, vt Patres ſentiunt. Hinc illa orta eſt Magni Anthonij Eremitæ ad Macharium interrogatio; Venerunt huc fratres aliqui? Si Macharius reſpondebat: Venerunt fratres. Rurſus interrogabat: De Ægyptóne venerunt hi fratres; an de Ieroſolyma? Hoc eſt, súntne ex mundo, an ex cælo? Ecce Magnus Anthonius, Ægypti nomine mundum intelligit; quæ ſignificatio iam tunc vulgaris erat. Vtinam nulli eſſent ex Ægypto fratres, ſed omnes ex Ieroſolyma. D.Aug.Pſal.113. Ægyptus (inquit) ſæpe in imagine ponitur huius ſæculi, à quo ſpiritaliter recedendum eſt. Hìc enim quiſque Ieruſalem cæleſtis fit ciuis idoneus cùm primum huic ſæculo renuntiauerit, quemadmodum ille populus in terram promiſſionis duci non potuit, niſi prius ab Ægypto recederet, &c. Nomẽ Hebræum מיצרים *Miſraim*, vt D.Hieronym. docet Ezech.29. tribulantem ſignificat, & coanguſtantem. Ægyptus (inquit) Hebraicè *Miſraim*, & in linguã noſtrã vertitur ἐκθλίβουσα, *coanguſtãs*, & *tribulãs* eos, qui ſibi ſubditi ſunt. Videant mundi amatores, quale nomen mundus habeat; nimirum non oblectantis, & obſequentis, ſed tribulantis, & coanguſtantis. Vbi oblectamenta quærunt, ibi tribulationes, & anguſtias inuenient. Iſraëlitas fames in Ægyptum duxit; ibi autem ſeruitutem, tribulationem, & anguſtias inuenerunt, Exod. cap. 1. *Affligebant Ægypti filios Iſrael illudentes eis, atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti, & cæteris, omnique famulatu, quo in terra operibus premebantur.* Fames mundi amatores in Ægyptum ducit, & mundo mancipat: mundi enim caducas diuitias, honores, ac voluptates eſuriunt, & ſitiunt; ſed ſeruitutem, & mille inueniunt amaritudines, curas, pericula, anxietates, timores, animíque pertubationes. D.Ambroſ.lib.2. de Iacob, & vita beata, cap.6. Vita (inquit) iuſti quieta eſt. Iniuſtus inquietudinis, & perturbationis plenus eſt. Itaque amplius ſuis ſuſpicionibus affligitur animus eius, quàm alienis plerique verberibus; maioréſque vibices vulnerum in eius animo ſunt, quàm in eorum corpore, qui ab aliis verberantur, &c. D.Greg.30.Moral.cap. 12. Magna (inquit) eſt ſeruitus ſæcularium negotiorum, quibus mens atteritur vehementer, quamuis in eis ſpõte deſudet. Quaſi enim quodam iugo ſeruitutis premunt proſpera dum appetuntur; & aduerſa, dum formidãtur, &c. Item: Aſperum & duræ ſeruitutis pondus eſt, ſubeſſe temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle ſtare in non ſtãtibus, &c. Inueniunt mundi amatores, vt D.Anſelmus ait, in mundo ſuo grauem molam aſinariam in vita; & grauiſſimum ſupplicium poſt mortem; in illa verba Matth. 18. *Expedit ei, vt ſuſpẽdatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum.* Per molam (inquit) aſinariam ſæcularis vitæ circuitus, & labor exprimitur, & per profundum maris, extrema damnatio, &c. Graues molæ Ægypti ſunt, quas mundi amatores, inſtar iumentorũ oculis clauſis,

1. *Ægyptus eſt imago mundi.* D.Auguſt. D.Hieron. *Ægyptus Hebraicè Miſraim ſignificat tribulantem.* *Mũdus ſuos tribulat & affligit.* Exod.1. D.Ambroſ. D.Gregor. Matth.18. D.Anſelm. *Molas Ægypti cæci homines agitant.*

Psal.11. fis, in circuitu agitant; iuxta illud Psalm.11. *In circuitu impij ambulant.* Vtinam aperirent oculos, & profundum maris, id est, tartari, viderent, in quod post impios circuitus præcipitandi sunt, nisi impias deserant molas. D. Augustinus. D. Auguſt. serm.13. de verbis Dom. mundum cum mari confert, quod amatores suos absorbet: Amas (inquit) sæculum; absorbebit te. Amatores suos vorare nouit, non portare, &c. Eodem loco ait, cupiditates nostras in hoc mari tempestates excitare, quibus demergimur in profundum: Vnicuique (inquit) sua cupiditas tempestas est, &c. Ergo desere Ægyptum, desere mare procellosum, ne te absorbeat suis fluctibus: cohibe cupiditatem, ne excitet tempestatem.

2. Nilus Ægypti terras oblimat, & fertiles reddit; mundi verò Nilus mundi amatores oblimat, hoc est, limo, & luto complet, & sic fertiles reddit luto opibúsque lutosis: steriles verò reddit virtutibus, operibúsque cælestibus. Alij fluuij, (vt ait Seneca supra citatus) terras euiscerant, & exedunt: sic mundus amatores suos exedit, & euiscerat, hominúmque viscera, & amorem rapit. O Christiane, *quid tibi vis in via Ægypti* (ait Ierem. citatus cap.2.) *vt bibas aquam turbidam?* Cur Ægyptum petis, & à Deo recedis? cur fontem relinquis aquæ viuæ, & turbidam Ægypti aquam concupiscis? cur te delectat Nili aqua mortua, te euiscerans, milléque perturbationibus turbida; non delectat Christi aqua viua viscéribus tuis vitam afferens, cristallo purior, in vitam æternam saliens?

Seneca. Ierem.2.

3. Crocodilis immanibus plena est aqua Ægypti; immanibus lacertis, id est, peccatis, plena est aqua mundi. Numquid canibus insipientior es? illi vt crocodilos effugiant, festinanter aquam Nili bibunt, & mox abeunt; vnde prouerbium ortum est; *sicut canis è Nilo.* O Christiane, si opus est mundi aquam bibere, eiúsque negotia tractare; bibe, sicut canis è Nilo, properanter, & attentè; caue latentes crocodilos, caue tartareos lacertos, Gedeonis imitare milites, Iud. 7. non illos, qui curuatis genibus aquam biberunt, sed illos, qui lingua lambuerunt. Ne te in turbidas mundi aquas effundas; ne flexo poplite eas adorans, bibas; Parcè bibe, & magna consideratione eas ori admoue. Heu ex militibus Gedeonis, vt legitur illo cap.7. *Trecenti tantùm manu ad os aquas proiiciente biberunt: omnis reliqua multitudo flexo bibit poplite.* Sic ex hominibus, pauci caducis rebus parcè, & sobriè vtuntur; multi flectunt genua, eásque veluti idola Ægypti adorant. Prosternuntur in terrã homines, vt mundi turbidam potent aquam; quia mundus, non cælo, sed terræ, amatorum suorum oculos, mentésque defigit. D. Hieron. loco citato Ezech.29. Ægyptus (inquit) non dimittit oculos ad cælum leuare: sed iuxta exemplum mulieris illius, Luc.13. quam 18. annis diabolus incuruauerat, semper ad terrena demergit, &c.

Nilus, id est mundus est plenus crocodilis. *Mundi Nilus plenus est crocodilis.* *Attentione magna aqua illius sumenda, non flexo poplite.* Iud.7. *Mundus ad terrena demergit.* D. Hieron.

4. Cælum Ægyptiorum est Nilus; neque enim ex cælo pluuias, sed ex Nilo aquarum expectant incrementa. Hinc illud Senecæ, supra citatum; In Ægypto nemo aratorum aspicit cælum, &c. similem in modum cælum mundi amatorum Nilus quidam est, voluptatibus illicitis, diuitiis, honoribúsque affluens, in mundo iniquo nemo impiorum respicit cælum; omnes respiciunt cœnum. Pharao operibus luti occupabat Israëlitas; Cacodæmon lutosis voluptatibus, lutosis diuitiis, & honoribus occupat cacomundi incolas. Est enim Ægyptus, id est, mundus impiorum, immundus, immundúmque habet principem Pharaonem, id est, cacodæmonem, qui ad lutosa, & immunda opera seruos suos adigit. Quamobrem à Christo dicitur princeps huius mundi, Ioan.17. *Venit princeps huius mundi, & in me non habet quidquam.* A Paulo quoque dicuntur cacodæmones *rectores mundi tenebrarum harum.* Quæ verba exponens Augustin. Psalm.54. qua significatione nunc mundum sumamus docet his verbis: Ne fortè, cùm dixisset Apostolus, *rectores mundi*; intelligeres dæmones esse rectores cæli, & terræ; *mundi* dixit, *tenebrarum harum*; mundi dixit, amatorum mundi; mundi dixit, impiorum, & iniquorum; mundi dixit, de quo in euangelio dicit; *Et mundus eum non cognouit.* Ioan.1. Explicat egregiè Augustinus, quid significet mundus, cùm vituperatur. Non enim significat cælum, elementa, cæteráque Dei creaturas, maximè laudabiles; sed congregationem significat amatorum mundi, impiorum hominum, & iniquorum. Sumitur enim continens pro contento, mundus, pro habitatoribus hominibus carnalibus. Huius Ægypti rector, siue rex est Pharao, id est, cacodæmon, iuxta illud Iob 41. *Ipse est rex super omnes filios superbiæ.* Impios autem vocat Paulus tenebras; quia spiritali luce carent, vnde illud Ioan.1. *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Erat Christus in mundo; illius opus erat ipse mundus: At mundus impiorum, & tenebrarum, eum non cognouit.

Mundus operibus lutosis homines occupat. Ioan.17. D. Auguſt. *Mundus quid nunc significet.* Ioan.1. Iob 41. Ioan.1. *Dæmõ quomodo sit mundi rector & princeps.*

Hic est terminus *à quo* itineris nostri relinquendus, iuxta illud 1. Ioan.2. *Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt.* Si domum relinquimus, quæ ruinam minatur, ne nos opprimat; cur mundum non fugimus, ruinam semper minantem, ne nos conterat? si loca deserimus peste infecta; cur pestilentem mundum non deserimus? Nónne dilectus discipulus 1. Ioan.2. peste plenum esse prædicat? Quæ peior pestis esse potest, quàm concupiscentia? de qua ille; *Omne* (inquit) *quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Hæc triplex pestis mundi habitatores inficit, & necat, iuxta illud Iacobi 1. *Concupiscentia, cùm conceperit, parit peccatum; peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.* Sed mundani stultè mori malunt, quàm sapienter fugere. Mundi fuga sapientium est, & summo honore plena; vnde Gofredus lib.5. de vita D. Bernardi, de Gulielmo, viro nobilissimo, sic scribit: Magnificus vir fuit olim in sæculo; sed magnificentior in sæculi fuga. Pudet generosum militem fugere in bello hostes. At nos non pudeat, hostem fugere mundum, quoniam fuga hæc est glorioſa, vt ait D. Ambros. lib. de fuga sæculi, cap.4. Non erubescamus (inquit) fugere; glorioſa enim hæc fuga est, fugere à facie peccati, Psal.113. *In exitu Israel de Ægypto domus Iacob de populo barbaro; facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius.* Cùm ex Ægypto, id est, mundo, discedimus, cùm Ægyptum fugimus; tunc à Deo sanctificamur; tunc ille potestatem maximam habet in nobis obedientibus illius mandatis. O fugam glorioſam, quæ animi pedibus maximè fit, id est, affectibus, cùm à mundi voluptatibus auelluntur! Origenes

Mundus animo relinquendus. 5. 1. Ioan.2. *Mundus deserendus, ex Ægypto, id est, mundo discedendum est.* 1. Ioan.2. Iacobi 1. D. Ambroſ. *Fuga sæculi glorioſa est.* Psal.113.

nes homil.3. in Exodum : Exeundum (ait) nobis eſt de Ægypto,relinquendus eſt mundus, ſi volumus Domino ſeruire; relinquendus autem dico, non loco, ſed animo, non itinere proficiſcendo, ſed fide proficiendo. Hæc de Ægypto,id eſt,mundo ſint ſatis.

6. Terra autem repromiſſionis cœleſte regnum adumbrabat, quod Deus ab origine mundi electis ſuis præparauit, iuxta illud Matth.25. *Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi.* Hic eſt terminus *ad quem* noſtri itineris,toto conatu petendus; relicto mundo, qui eſt terminus *à quo*, toto conatu deſerendus: ô beatiſſimum noſtri itineris, laborúmque omnium terminum! ô dulciſſimam repromiſſionis terram, verè lacte & melle manantem! ô præcipuam terrarum! ô fauum vltra omnem terram! Verè lacte, & melle, nectaréque, & ambroſia fluit terra nobis promiſſa. Quænam mella, quínam faui cum dulcedine cæleſtis patriæ conferri poſſunt? Flumina ibi ſunt mellis, & nectaris, nulli permixta amaritudini: Eſt flumen vnum beatificæ viſionis, eſt alterum flumẽ amoris, & tertium æternæ obledationis. Hæc tria flumina, animam in primis; deinde corpus, ſenſúſque eius omnes, ſuauiſſimo complent inauditæ dulcedinis melle; ita vt nullus pateat, vel minimus locus, vlli amaritudini. *Super flumina Babylonis* (ait vates Pſal. 136.) *illic ſedimus, & fleuimus.* Etenim ſuper flumina Babylonis, id eſt,mundi, quæ plus aloës, quàm mellis habent; lacrymas fundimus. At ſuper flumina Sionis, puro manantia melle, gaudio æterno exultabimus. Flumina Babylonis in amariſſimum mare tandem deuoluuntur, flueréque deſinunt. Flumina verò Sionis noſtræ ex æterno oriuntur fonte, nempe Deo; nectareíſque fluunt aquis, vſque in ſempiternum. Horum fluminum melle, diuináque dulcedine,terræ illius promiſſionis incolæ inebriantur, id eſt, mirum in modum complentur, iuxta illud Pſal.35. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Apud Deum fons eſt vitæ æternæ, ex quo gloriæ emanant flumina, voluptatíſque inauditæ torrentes. Et in lumine gloriæ creato, quod beatis largitur; vident illi lumen increatum, & immenſum, id eſt, diuinitatem, in tribus perſonis; quæ viſio amorem parit admirandum; admirandúmque gaudium, atque æternum.

Terra repromiſſionis eſt cœleſte regnum. Matth. 25.

Cœleſtis patriæ flumina tria.

Pſal.136. *Flumina Babylonis amara, dulciſſima ſunt flumina Sionis.*

Pſal.35.

7. Abſcondita nobis eſt hæc magna dulcedo, iuxta illud Pſalmi 30. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te.* Abſcondita, inquam, eſt in cœlo, non cernitur in terra carnis oculis; ſed oculis cernitur fidei. Qui igitur mellis terræ promiſſæ guttas aliquot cupit deguſtare; attollat in cælum mentem, beatorúmque gaudia admirabilia conſideret. Admirandam profectò dulcedinem, Ægidius ille, D. Franciſci diſcipulus, mentem in cæleſtia gaudia attollens, experiebatur; ſiquidem audito Paradiſi nomine, extra ſe ipſum rerum omnium ſenſum amittens, rapiebatur. Etenim potens eſt ſupernæ Sionis memoria ad rapiendum hominem extra mundum, extra carnem,extráque voluptates omnes. Qui verò vult ipſos mellis fauos manu capere; tartareum leonem vincat, proterat, & velut occidat. Samſonis meminerit viri fortiſſimi; ille leonem occidit, Iudic. 14. in ore verò occiſi leonis fauum melle plenum reperit. Occide leonem, fauum cape: ne recuſes pro faui dulcedine, laborum, & calamitatum amaritudinem. Quis pro æterna mercede, paucis diebus libenter non ſudet? quis pro æterno pretio, ſe ipſum totámque vitam ſuam Deo non mancipet? quis vt æternos fugiat cruciatus, & æternam conſequatur requiem, laborem vllum refugiat? Secari carnem & vri patiuntur homines, vt vitam breuiſſimo prorogent tempore; nos carnis voluptates non ſecabimus, vitia non vremus, vt vitam prorogemus in ſempiternum? Milites ſub armis, noctu diúque ſudant; mercatores Oceani fluctus non formidant, ducti tantilli lucri ſpe; nos ſudores, & labores immenſi lucri ſpe propoſita recuſabimus? Non recuſabat illos diuinus Franciſcus; ſub onere paupertatis, & pœnitentiæ ſudabat; ſudorem verò propoſiti lucri ſpe, veluti linteo gloriæ abſtergebat. Vnde illa eius vox, magna prædicatione digna; *Totum ſudorem meum Domino meo vendidi magno pretio.* Quàm ingenti pretio vendidiſſet, vox ad eum è cælo aliquando emiſſa oſtendit. Gaudere enim ea voce iubebatur, quòd per labores,ac ſudores ingentem compararet theſaurum cui nullus in terra ſimilis reperiri poſſet, etiam ſi tota terra in aurum, omnes lapides in gemmas, omnes aquæ in balſamum conuerterentur. Audiamus D. Auguſt. ſerm.2. de omnibus ſanctis: Si tormenta (inquit) quotidie nos perferre oporteret, ſi ipſam gehennam paruo tempore tolerare,vt Chriſtum videre digni eſſe poſſemus in gloria venientem, & Sanctorum eius numero ſociari: nónne erat dignum pati omne, quod triſte eſt, vt tanti boni, tantæque gloriæ participes haberemur? Sic Auguſt. Non poteſt corona aurea fabricari, niſi ſæpius tundatur, ſæpiúſque in igneam fornacem mittatur: vt terreſtres coronæ tunſionibus, & fornacis igne; ſic coronæ cæleſtes, laborum, perſecutionúmque ictibus, & flammis perficiuntur. Ne formides tunſiones, mi chariſſime lector; ne formides fornacem laborum; ex fornace corona mille radians pyropis exibit, tuo capiti imponenda, quam nulli in terram deiicere poſſint hoſtes. Eccleſ.10. *Labor ſtultorum affliget eos, qui neſciunt in vrbem pergere*; Stultorum labor eſt labor impiorum, quo in vita affliguntur, quia neſciunt in cæleſtem vrbem Hieruſalem pergere. Affligit labor ſtultorum; labor autem iuſtorum, qui ſciunt in vrbem Ieruſalem tendere, animum conſolatur, & ſpe æternæ gloriæ exhilarat. *Lætatus ſum* (ait vates Pſal. 121.) *in his, quæ dicta ſunt mihi: In domum Domini ibimus: ſtantes erant pedes noſtri in atriis tuis Ieruſalem.* Stent pedes mentis tuæ, videlicet intellectus, & voluntas, in atriis cæleſtis Ieruſalem; & lætaberis.

Abſcondita dulcedo gloria.

Pſal.30.

Per labore deſerti peruenitur ad terram promiſſionis cœleſtem.

D. Franciſcus.

D. Auguſt.

Eccleſ. 10.

Pſal.121.

CAPVT IV.

De ingreſſu Iſraëlitarum in Ægyptum, & mira propagatione.

EXODI CAP. I.

1. HÆc ſunt nomina filiorum Iſraël qui ingreſſi ſunt in Ægyptum cum Iacob: ſinguli cum domibus ſuis introierunt: Ruben, Simeon, Leui, Iudas, Iſſachar, Zabulon & Beniamin, Dan & Nephthali, Gad, & Aſer. Erant igitur omnes animæ eorum qui egreſſi ſunt de femore Iahob, ſeptuaginta: Ioſeph autem in Ægypto erat. Quo mortuo, & vniuerſis fratribus eius, omníque cognatione illa, filij Iſraël creuerunt, & quaſi germinantes multiplicati ſunt: ac roborati nimis, impleuerunt terram.

2. CVm Chananæi, inter quos Iacob habitabat, fame laborarent, vocatus ille à filio Ioſeph, in Ægyptum ſe contulit. Ingreſſæ autem dicuntur in Ægyptum Exod. 1. *Omnes animæ eorum, qui egreſſi ſunt de femore Iacob ſeptuaginta.* Idem legitur, Geneſ. 46. Repugnare videntur LXX. interpretes, Geneſ. 46. quos ſequitur D. Stephanus, Act. 7. ſic dicens; *Ioſeph accerſiuit patrem ſuum, & omnem cognationem in animabus ſeptuaginta quinque.* Reſpondetur, ſi preſsè loquamur, Ægyptum ingreſſas eſſe ſexaginta ſex animas eorum, qui ex Iacob progeniti ſunt. Geneſ. 46. *Cunctæ animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob in Ægyptum, & egreſſæ ſunt de femore illius abſque vxoribus filiorum eius, ſexaginta ſex.* Si verò latiùs numeremus, ſeptuaginta animæ ingreſſæ ſunt; illis enim ſexaginta ſex addendus eſt Iacob, addendus etiam Ioſeph, & duo eius filij, iam nati, Ephraim, & Manaſſes, idque ſignificaſſe videtur Moſes, cùm ſic ſcripſit Gen. 46. *Animæ ſexaginta ſex. Filij autem Ioſeph, qui nati ſunt ei in terra Ægypti, animæ duæ, omnes animæ domus Iacob, quæ ingreſſæ ſunt Ægyptum, fuere ſeptuaginta.* Priori loco dixit, omnes animas, egreſſas de femore Iacob, fuiſſe ſexaginta ſex; poſtea meminit Ioſeph, & duorum filiorum, quibus ſubintellexit addendum ipſum Iacob, quem ex numero ſexaginta ſex excludunt verba illa: *Animæ egreſſæ de femore Iacob*; non enim Iacob egreſſus eſt de ſuo femore. Hæ quatuor animæ ſi adiungantur ſexaginta ſex animabus, efficiunt animas ſeptuaginta. Ideo addidit Moſes, *omnes animæ domus Iacob, quæ ingreſſæ ſunt Ægyptum, fuere ſeptuaginta.* Nam etiam Ioſeph ingreſſus eſt Ægyptum antè patrem; filij quoque Ioſeph, lato quodam loquendi modo, Ægyptum dicuntur ingreſſi, quamuis in ea orti ſint, quia iam nati erant, cùm cæteri ſunt ingreſſi. D. Hieron. in tradit. Hebr. in Gen. Sexaginta ſex (inquit) animæ cum Iacob ingreſſæ ſunt; & repererunt in Ægypto tres animas, Ioſeph ſcilicet, & duos eius filios; ſeptuageſimus autem ipſe fuit Iacob. Hæc ille. Præterea ſi latiùs adhuc loquamur, animæ ingreſſæ Ægyptũ dicuntur fuiſſe ſeptuaginta quinque LXX. interpretes ſcripſerunt, quia non duos ſolùm filios Ioſeph numerant, ſed nouem; ſic enim ſcribunt: *Filij Ioſeph qui nati ſunt ei in Ægypto animæ nouem*, ſi animabus ſexaginta ſex adiicias nouẽ, numerũ efficies ſeptuaginta quinque. Iidem tamen, Deut. 10. ſeptuaginta animas ingreſſas eſſe Ægyptũ memorarunt ſequentes aliam ſupputationem. D. Hieronymus: Ipſi (inquit) LXX. interpretes, qui hìc poſuerunt 75. animas per

A προλη⟨ιν, id eſt, per *anticipationem*, Ioſeph, & poſteros eius commemorantes: iidem in Deuteron. cap. 10. ſeptuaginta tantùm animas intraſſe memorarunt, &c.

Pauci Hebræi ingreſſi ſunt in Ægyptum, id verò literis ſacris commendatum eſt, vt cognoſcamus, quanta fæcunditate hoc ſemen paruum diuina benignitate in Ægypto excreuerit. Simile fuit grano ſinapis, quod minimum eſt, ſed magnopere excreſcit. Paucitas Iſraëlitarum oſtenditur; mox ſubiicitur multiplicatio. *Filij Iſraël*, (ait Moſes Exod. 1.) *creuerunt, & quaſi germinantes multiplicati ſunt.* 3. *Pauci Hebræi in Aegyptum ingreſſi cum Iacob, ſed admirabiliter à Deo ſunt multiplicati.* Exod. 1.

B Ingreſſi verò in Ægyptum Iſraëlitæ habitarunt, velut hoſpites, in terra Geſſen. Eſt autem terra hæc in finibus Ægypti (vt ait Abulenſis) versùs terram repromiſſionis: Iſraelitis ex terra Chanaan Ægyptum ingredientibus terra Geſſen in primis occurrebat. vide deſcriptionem Ægypti apud Adrichomium, & alios; Itaque non ingreſſi ſunt Ægypti penetralia, ſed in ipſo introitu Ægypti habitarunt, Geneſ. 47. *Ioſeph patri, & fratribus ſuis dedit poſſeſſionem in Ægypto in optimo terræ loco Rameſſes, vt præceperat Pharao.* Eodem cap. ſic præcipit Pharao Ioſeph: *In optimo loco fac eos habitare, & trade eis terram Geſſen.* Fratres verò Ioſeph eodem cap. à Rege hanc terram petierunt: *Petimus* (inquiunt) C *vt eſſe nos iubeas ſeruos tuos in terra Geſſen.* Dicebatur terra Geſſen, & terra Rameſſes, fortè à Rege Ægypti, qui dictus eſt Ægyptus & Rameſſes, vt ſupra diximus. Abulenſis vult dictam eſſe Rameſſes per anticipationem, à ciuitate Rameſſes, quam poſtea Iſraëlitæ ſeruitute oppreſſi exædificarunt Exod. 1. LXX. interpretes *terram Rameſſes* appellant, Gen. 47. ſic vertunt: *Vt occurreret ei ad vrbem Heroum in terram Rameſſes*, Hebraicè, *Geſſen.* Nonnulli Iudæorum, vt ait D. Hieron. in tradit. Hebr. aſſeruerunt Geſſen Thebaiden vocari vrbem Heroum. Philo lib. de Ioſeph, appellat Heroopolim. D. Hieron. D

4. *Habitarunt Iſraëlitæ in terra Geſſẽ, in Aegypti introitu.* Geneſ. 47.

Non ſine cauſa in finibus Ægypti Hebræi habitarunt; inde enim faciliùs erat in terram repromiſſionis reuerti, quàm ex interiori Ægypto; præterea fertilis erat, & alendis apta pecoribus. Neque verò ſoli in ea regione habitarunt, ſed etiam Ægyptij, vt oſtendit ſanguis agni, oſtia Hebræorum, ab oſtiis Ægyptiorum diſtinguens Exodi 12. Initio quidem, cùm pauci erant, ſeparati erant ab Ægyptiis; poſteaquam ſunt multiplicati, illis ſe permiſcuerunt, quoniam maiori terræ ſpatio indigebant ad habitandum. Exercebant autem Hebræi in Ægypto 5. *An Hebræi ſoli habitauerint in terra Geſſen?*

De numero eorum, qui ingreſſi sũt in Ægyptũ.

pto paſtoralé artem, quietamque vitam paſtoralem agebãt. Paſtores ſe eſſe profeſſi ſunt fratres Ioſeph, Geneſ. 47. à Pharaone rogati. Vt verò hanc artem profiterentur coram Pharaone, admonuit Ioſeph, Gen. 46. *Reſpondebitis* (inquit) *viri, paſtores ſumus ſerui tui, &c. Hæc autem dicetis, vt habitare poſſitis in terra Geſſen, quia deteſtantur Ægyptij paſtores ouium.* Ex his verbis colligitur, terram Geſſen ſeparatam fuiſſe in finibus Ægypti, ab aula Regia & viris principibus ac nobilibus; ſiquidem paſtoribus, quos Ægyptij deteſtabantur, data eſt. Ait enim Ioſeph: *Dicite, vos eſſe paſtores, quos Ægyptij execrantur, vt detur vobis terra Geſſen*, vbi ab illis ſeparati habitetis. Erant pauci tunc temporis Hebræi, nempe 70. poterant facilè habitare, velut hoſpites ſeorſum ab Ægyptiis, & eorum contemptum, deteſtationem, idololatriam, cæteraque vitia vitare.

Gen. 46. *Hebræi paſtores erant in Aegypto.*

6. *Cur Aegyptij paſtores deteſtarentur?* Exod. 8.

Quæret aliquis, *cur Ægyptij paſtores deteſtabantur?* Reſpondetur, quia colebant bouem Apim, & oues, quas paſtores percutiunt, & occidunt. Hinc illud Exod. 8. *Abominationes Ægyptiorum immolabimus Domino: Quòd ſi mactauerimus ea, quæ colunt Ægyptij coram eis, lapidibus nos obruent. Si mactauerimus* (inquiunt), id eſt, ſacrificauerimus Deo animalia, quæ colunt Ægyptij, vt oues, arietes, *lapidabunt nos Ægyptij.* Philo in lib. de decalogo: Ægyptij (inquit) mutas animantes in Deorum numerum referunt, tauros, hircos, arietes, affingendo ſuas cuique fabulas.

7. *Quot annis habitarint Hebræi in Aegypto.*

Rurſus ſi quæratur, *quot annis habitarint in Aegypto Hebræi?* Reſpondetur habitaſſe in Ægypto annos 210. vel 215. vt oſtendimus primo tomo Concord. Euang. lib. 5. cap. 20. Horum annorum 215. ſpatio, mirum in modum creuerunt, ita vt ex Ægypto ſexcenta bellatorum millia exierint, præter Leuitas, fœminas, & pueros, & ſenes. Lege Numer. cap. 1. & 2. & Exod. 12. Hæc autem multiplicatio diuinæ tribuenda eſt potentiæ, vt Auguſt. docet. lib. 18. de ciuit. cap. 7. Fœcundos partus fuiſſe ait Ariſt. lib. 7. de hiſt. animal. cap. 4. Quod plurimùm (inquit) & locis plurimis agitur, mulieres ſingulæ ſingulos pariunt; verùm ſæpe, & locis pleriſque geminos etiam edunt, vt in terra Ægypti fieri certum eſt. Ait autem Moſes multiplicatos eſſe Iſraelitas mortuo Ioſeph, & fratribus eius, & omni illa fratrum cognatione. Iam ante mortem Ioſeph, & fratrum multiplicati erant; ſed poſtea ita multiplicati ſunt, vt horrori fuerint Ægyptio Regi.

Mirum in modum creuerunt Hebræi in Aegypto. Ariſtot.

CAPVT V.

MORALE.

De ingreſſu Iſraëlitarum in Aegyptum.

1. *Probi viri fugiunt improborum conſortium.* Gulielmus.

IN finibus terræ Ægypti, in terra Geſſen, habitarunt velut hoſpites Hebræi; ſic in finibus mundi, longè ab impiorum conſortio habitant probi viri. Lib. 1. de vita D. Bernardi cap. 3. Sic (ait Abbas Gulielmus) obſidebant Bernardi animum ſodalium diſſimiles mores, & amicitiæ procelloſæ, ſimilem ſibi efficere geſtientes, &c. Sic animum probi viri obſident improborum mores, longè diuerſi, & amicitiæ procelloſæ Ægyptiorum, ſi cum illis habites, & illis familiariter vtaris, obſidebunt te, tandémque animum capient, & virtutibus ſpoliabunt. Procelloſæ rectè dicuntur improborum amicitiæ, ſiquidem vt procellæ pelago nauim, ſic illæ homines vitiis demergunt. Fugit Ægyptios Bernardus; cogitans (inquit Abbas) & perpendens, quod vulgo dicitur, non eſſe tutum diu cohabitare ſerpenti, fugam meditari cœpit, &c. Meditatus eſt fugam ex Ægypto, Ægyptúmque penitus dereliquit, ne cum ſerpente cohabitaret. Non eſt tutum cohabitare ſerpenti, fugam meditare, Ægyptum fuge penitus; quòd ſi fugere penitus non pores, ſaltem in finibus Ægypti, velut hoſpes conſiſte, fuge atram picem Ægypti: vt enim ait Eccleſ. 13. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Mare mortuũ, quod mundi typus eſt, piſces nullos gignit, gignit autẽ picem, ſiue bitumen: ſic mundus plurimùm procreat picis, ſiue bituminis, quo ſuos incolas inficiat. Vt ignis propinquus ignem gignit; ſic vitium propinqui amici, vitium in amico ſolet parere. Similia animalia, aliis ſibi ſimilia generant: ſic ſimiles amici mores, alios ſibi ſimiles in amico procreãt. Gulielmus citatus: Sodalium mores, & amicitia ſimilem ſibi Bernardum efficere geſtiebant, &c. Eccleſ. 13. *Qui* (inquit) *communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam.* D. Hieronym. epiſtola 7. Procliuis (inquit) eſt malorum imitatio, &c. Sic procliuis eſt imitatio Ægyptiorum. Auguſt. 2. confeſſ. cap. 9. Nimis (inquit) contagioſa res eſt, mali ſodales, &c. Ad hæc, in finibus Ægypti illis habitant, qui mundi finem conſiderant. Eſt autem vnicuique mundi finis, vitæ finis. Tunc enim mundus nobis deſinit, cùm morimur. Non miſcet ſe Ægyptiis, qui miſcet ſe mortis cogitationibus.

Amicitia improborum procelloſa eſt.

Eccleſ. 13. *Multum picis hærentis, ſiue bituminis, habet mundus.*

Eccleſ. 13.

D. Hieron.

D. Auguſt.

2. *Fames ducit homines in Aegyptum.* Ariſtoteles.

Duxit in Ægyptum Hebræos ciborum fames: ſic ducit in mundum Chriſtianos fames rerum caducarum. At non ſaturant eſurientes porri, alliaque, & cæpæ Ægypti, neque extinguunt ſitim turbidæ Nili aquæ. Vt enim ait Ariſt. lib. 3. Ethic. cap. vlt. inſatiabilis eſt rerum iucundarum appetitus, ipſaque concupiſcentiæ exercitatione augetur, dum ei ſatisfacimus. Prouerb. 30. *Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ, dicentes, Affer, affer.* Cupiditas ſanguiſuga eſt, animæ ſanguinem, id eſt, virtutes, ſugens, & abſumens. Duæ eius filiæ ſunt libido, & auaritia, quæ nunquam ſaturantur Ægypti cibis, ſed ſemper clamant affer porros, affer cæpas, & ardentia allia. De clamoribus huius ſanguiſugæ Philo ſic ſcribit lib. de temulentia: Annon voluptatis intenſi clamores ſunt, per quos quidquid libet imperat; Annon & concupiſcentiæ ferrea vox, minaciter flagitantis miniſteria ceſſantium? Annon & aliorum affectuum multiſonus eſt, & clamoſus ſtrepitus? &c. Sed hos clamores, affer, affer, non curat qui porros, & allia Ægypti faſtidit, Ægyptúmque fugit. Idcirco addit Philo: Etiam ſi centum ora, centúmque linguas vnuſquiſque affectus habeat; ne ſic quidem aures viri perfecti perturbare poterit, qui iam migrauit, nolens in eadem cum affectibus ciuitate habitare amplius, &c.

Prouer. 30. *Auaritia & libido ſunt duæ ſanguiſugæ.*

Non ſaturantur mũdi mãcipia. Philo.

Voces voluptatis, & clamores ſanguiſugæ, non audit vir iuſtus.

3. Pauci illi Hebræi in finibus Ægypti habitarunt, tanquam hoſpites, & peregrini; ſed poſtea quàm creuerunt, ab Ægyptiis in ſeruitutem redacti ſunt: ſimiliter incipiunt aliqui inhabitare mundum, ſicut hoſpites, & peregrini;

Spiritus nonnulli incipiunt, carne conſummantur, & conſummantur. Ad Gal.3.

grini; ſed poſtquam creſcunt diuitiis, & honoribus, ac numero, iugo illius ſe ſubiiciunt. Hinc illud Pauli ad Galat.3. *Sic ſtulti eſtis, vt cùm ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummemini.* Caueant religioſi, ne cùm in Ægyptum deſcendunt velut hoſpites, & peregrini, Ægyptiorum moribus inquinentur, & ſeruitute mundi oppreſſi à Spiritu ad carnem deficiant, cúmque ſpiritu cœperint, conſummentur carne.

4. *Cur voluerit Deus Hebræos à terra repromiſſionis proficiſci in Ægyptum.*

Sed, *cur Deus voluit Iſraëlitas in Aegyptum ex terra repromiſſionis diſcedere?* Reſpondet Rupertus lib.2. in Exod. cap.2. ideo hoc voluiſſe Deum, vt peccatum fratrum Ioſeph puniret, qui fratrem vendiderant. Fuerunt aliæ rationes, nimirum vt Iacob, & filiis cibum ſuppeditaret in fame, vt in Ægypto multiplicarentur Hebræi, ita vt poſſent terram repromiſſionis deuictis habitatoribus in ſuam poteſtatem redigere, vt Deus eos per deſertum duceret, legem daret, & miranda miracula ederet, ex quibus Deus verus eſſe cognoſceretur.

5. Geneſ.45.

Gen.45. Pharao præcipit Ioſeph, vt dicat fratribus: *Ego dabo vobis omnia bona Aegypti, vt comedatis medullam terræ.* Equidem medullam terræ dedit magnus Ioſeph Chriſtus fratribus, & filiis, & diſcipulis, hoc eſt, Eccleſiam ſuam in orbe terrarum. Etenim Eccleſia Chriſti medulla eſt totius terræ. Italiam tradidit, Hiſpaniam, Galliam, & alias regiones, quæ medulla ſunt orbis. ſi defecerunt ab Eccleſia ſuo malo hæretici, & ſchiſmatici; attamen adhuc medulla manet, extenditúrque in Indiam orientalem, & occidentalem, & in totum terrarum orbem; eſt enim Eccleſia catholica: comedit quoque medullam cæli Eccleſia, videlicet panem; qui de cælo deſcendit, & dat vitam mundo, omnibus delitiis affluentem. Eſt etiam medulla terræ tartarus flammis, velut clibanus, incenſus, quoniam in medio terræ eſt. Hanc medullam comedat Chriſtianus, & conſideratione velut dentibus proterat, ſi vult Ægyptum fugere. Qui tartareos conſiderat rogos igne flammantes, Ægypti porros & cæpas non curat: medulla hæc terræ eſt amara, ſed ſi comedas, eſt ſalutaris.

Deus Chriſtianis medullã terræ dedit, hoc eſt, regiones, quæ medulla terræ ſunt, & medullã cæli.

Tartarus eſt medulla terræ, hanc dat diabolus.

6.

Paſtores fuerunt Hebræi, qui in Ægyptum deſcenderunt, eſséque ſe paſtores faſſi ſunt coram ipſo Rege, & nobilibus; cùm tamen ſcirent apud Ægyptios contemptibiles, & deteſtabiles eſſe paſtores; videlicet viri ſancti, vt placeant Ægyptiis, non laborant, id eſt, mundi amatoribus: Deo maximè placere cupiunt; hominibus autem propter Deum. Rupertus lib.9. in Geneſ.cap.18. Sanctum (inquit) peregrinorum ſtudium locus hic exprimit; ſcilicet quòd hominibus non ſolùm non placere, ſed etiam diſplicere quæſierunt, &c. D.Hieronym. in conſolat. ad Pammach. Prima (inquit) virtus eſt Monachi contemnere hominum iudicia, & ſemper Apoſtoli recordari dicentis ad Galat.1. *Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem.* Miror etiam Ioſephi humilitatem, qui cùm princeps eſſet Ægypti, & ſecundus à Rege, proclamari in aula voluit patrem ſuum, & fratres paſtores eſſe, Ægyptiis deteſtabiles. Apud Ægyptios honorem non curabat, ſed apud Deum; ſic Eſther cap.14. *Noſti* (inquit) *Domine quia oderim gloriam iniquorum. Tu ſcis neceſſitatem meam, quòd abominer ſignum ſuperbiæ, & gloriæ meæ, quod eſt ſuper caput meum, in diebus oſtentationis meæ.* Deteſtabilis erat Reginæ Eſther corona ipſa, & gloria regia, inter idolorum cultores; ſic ex Ioſepho diſcant hoc ex loco illi, qui ad celſiores aſcendunt dignitates, inopes parentes, & conſanguineos non deſpicere, ſed magni facere, tueri, & paſcere. Ad ſummum Pontificatum ex humili genere euectus eſt Benedictus XI. inops mater ad filium ſericis veſtibus veluti diues adducitur; certior factus de matris aduentu rogauit, quibúſnam veſtibus eſſet induta? Vt verò audiuit indutam eſſe bombycinis reſpondit, non eſt hæc mater mea; mater enim mea paupercula eſt, bombycinas ignorans veſtes. Exuit veſtes pretioſas mater, reuerſa ad filium eſt, vili amicta indumento; tunc ille: hæc (inquit) eſt mater mea. Ingreſſam verò magna charitate excepit, & amplexus eſt. Lege D.Anthon.3.part.tit. 10.cap.9.

Rupertus.

D.Hieron. *Humiles hominum mũdanorum iudicia cõtemnunt.* Ad Galat.1.

Humilitas Ioſeph.

Eſther 14.

Pauperes conſanguinei non ſunt deſpiciendi à diuitibus.

Paſtoralem artem in Iacob, & patriarchis commendari, docet D.Auguſtin. quæſtion. 153. in Geneſ. Commendatur (inquit) in patriarchis, quòd pecorum nutritores erant; & meritò. Nam hæc eſt iuſta ſeruitus, & iuſta dominatio, cùm pecora homini ſeruiunt, & homo pecoribus dominatur; ſeruum autem hominem homini, vel iniquitas, vel aduerſitas fecit, &c. Eandem artem commendat Philo in lib. de Ioſeph, aítque, eam ad magiſtratum eſſe præludium: Qui (inquit) ſummus eſt in arte pecuaria, facilè bonus Rex euadet, pulcherrimo gregi hominum præpoſitus, approbata induſtria in minore negotio. Siquidem quemadmodum futuro imperatori neceſſaria ſunt exercitia venatoria; ſic admouendis ad curam Reipubl. propriæ paſtoralis ars congruit velut præludium quoddam magiſtratuum. Hæc ille. Et lib.1. de vita Moſis: Præfectura (inquit) manſueti pecoris, habet quiddam ſimile cum regno in ſubditos; ideo Reges cognominantur Paſtores populorum, &c. Neque ſolum Reges, ſed etiam Deus paſtor appellatur, Pſalm.22. *Dominus regit me*, Græcè, ποιμένει, id eſt, *paſcit me*, ſicut Paſtor: *in loco paſcuæ ibi me collocauit.* Item: *Virga tua, & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.* Nam paſtorale Dei pedum gregem conſolatur. Philo in lib. de agricultura, Deum mundi docet eſſe paſtorem; Sicut quendam (inquit) gregem, terram, aquam, aërem, ignem, & quidquid in his continetur, vel ſtirpium, vel animalium, cæli naturam, ſolis, ac lunæ circuitus, & cæterorum ſyderum reuolutiones, Deus tanquam paſtor regit, &c.

7. D Auguſt. *Commendatur ars paſtoralis.*

Philo.

Ars paſtoralis præludium magiſtratus.

Pſal.22. *Reges dicũtur paſtores, & Deus paſtor.*

Philo.

Mirum in modum multiplicati ſunt Iſraëlitæ in Ægypto, ſeptuaginta ingreſſi ſunt, & multa millia ſunt egreſſi. Cœpit Dominus implere promiſſionem Abrahæ, factam de multiplicando ſemine, Geneſ.22. *Multiplicabo* (inquit) *ſemen tuum, ſicut ſtellas cæli, & velut arenam quæ eſt in littore maris.* Geneſ.46. Deus ad Iacob: *Noli* (inquit) *timere, deſcende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi.* & Moſes Deuteron. 10. ad Iſraëlitas: *In ſeptuaginta animabus deſcenderunt patres tui in Ægyptum; & ecce nunc multiplicauit te Dominus Deus tuus ſicut aſtra cæli.* At verò Iſaiæ 9. legitur:

8. Geneſ.22. *Impleuit Deus promiſſionem de multiplicãdo ſemine Abrahæ.* Geneſ.46. Deut.10.

Isai.9. legitur: *Multiplicaſti gentem, non magnificaſti lætitiam.* Multiplicati ſunt Iudæi, ſed non eſt multiplicata lætitia, quia ex eis pauci Chriſtum verum Meſſiam receperunt. Non eſt multiplicata lætitia, quia plurimi arenæ ſterili ſimiles fuere, pauci ſimiles aſtris cæli.

Multiplicatum eſt ſemen, non eſt magnificata lætitia.

9. *Mortuo Ioſeph* (ait Moſes) *filij Iſraël creuerunt & quaſi germinantes multiplicati ſunt, ac roborati nimis impleuerunt terram.* Imaginem cernis filiorum Iſraël ſecundùm ſpiritum, id eſt, chriſtianorum. Mortuo Ioſeph, id eſt, Chriſto, creuerunt Chriſtiani, & quaſi germinantes toto orbe multiplicati ſunt, & roborati nimis impleuerunt terram, hoc eſt quod Dominus dixit Ioan. 12. *Niſi granum frumenti, cadens in terram, mortuum fuerit, ipſum ſolum manet; ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Quemadmodum poſtquam granum frumenti moritur, ex illo multiplicantur grana; ſic poſtquam Chriſtus eſt mortuus, & reſurrexit, ex illius infinitis meritis multiplicati ſunt Chriſtiani. Origen. homil. 1. in Exod.

Ioan.12.

Origen.

A Antequam (inquit) moreretur noſter Ioſeph, id eſt, Chriſtus, valde pauci erant filij Iſrael, id eſt, Chriſtiani. Cùm verò pro omnibus guſtauit mortẽ, multiplicatus eſt fidelium populus, &c. Legendus Auguſt. ſerm. 84. de temp. multiplicandos autem dixit Deus Iſraelitas, Geneſ. 22. *Sicut ſtellas cæli, & ſicut arenam maris*; nimis differt arena ab ſtellis cæli. Arena flagitioſos adumbrat Chriſtianos; ſtellæ cæli, virtutibus ornatos: flagitioſi ſterili arenæ abſque ſucco vllo ſimiles ſunt; ſiquidem ſteriles ſunt, boniſque operibus, ſucco charitatis, & gratiæ carent.

B Virtutibus ornati Chriſtiani cum ſtellis conferuntur, quia excelſa vita præſtant, ſplendoréque virtutum fulgent in terra; tandem in cælo, vt aſtra lucidiſſima collocandi. Quidnam illud eſt, quod arenam reddit infæcundam? maris ſanè propinquitas; fuge maris, id eſt, mundi propinquitatem, quicumque infæcundæ arenæ ſimilis eſſe non vis: cælo infige mentem, & cor, qui aſtris cæli ſimilis eſſe deſideras.

CAPVT VI.

De oppreſſione Hebræorum in Ægypto.

EXODI CAP. I.

1. SVRREXIT interea rex nouus ſuper Ægyptum, qui ignorabat Ioſeph: & ait ad populum ſuum: Ecce, populus filiorum Iſraël multus, & fortior nobis eſt. Venite, ſapienter opprimamus eum, ne fortè multiplicetur: & ſi ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris, expugnatíſque nobis egrediatur de terra. Præpoſuit itaque eis magiſtros operum, vt affligerent eos oneribus: ædificauerúntque vrbes tabernaculorum Pharaoni, Phithom & Rameſſes. Quantóque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & creſcebant: oderántque filios Iſraël Ægyptij, & affligebant illudentes eis: atque ad amaritudinẽ perducebant vitam eorum operibus duris luti & lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur.

2. TOto illo temporis ſpatio, quo vixit Ioſeph, Hebræi tranquillam egere vitam in Ægypto. Vixit autem Ioſeph, vt dicitur vlt. cap. Geneſ. 110. annis. 30. annos natus in principatum Ægypti euectus eſt 80. verò annis in principatu permanſit vſque ad mortem. Pater verò, & fratres, in Ægyptum venerunt anno ſecundo famis, vt dicitur Gen. 46. qui annus nonus erat imperij Ioſeph. Nam 30. vitæ anno imperare cœpit, ſequuti ſunt ſeptem anni nimiæ fertilitatis; & poſtea duo ſterilitatis; qui nouem efficiunt annos principatus. Tunc autem venerunt fratres cum patre in Ægyptum. Natus verò erat Ioſeph annos 39. itaque ſeptuaginta annis viuente, atque imperante Ioſeph, pacem cum Ægyptiis habuerunt Hebræi. Poſt mortem Ioſeph, & fratrum, vehementer multiplicati ſunt; accepitque regni gubernacula Rex nouus, qui neſciebat Ioſeph; is Hebræos ſeruitute dura oppreſſit.

Quot annis abſque oppreſſione vixerint Hebræi in Ægypto.

C oppreſſus eſt. Aſſyrij quoque illi calumniati sũt, quãobrẽ LXX. interpretes verterunt: *Et violenter abducti ſunt in Aſſyrios.* Omiſſis aliis non opinionibus, ſed ſuſpicionibus, dicendum eſt cum Abulenſi Exod. 1. & aliis, Amenophim, ſiue Amenoptem Pharaonem fuiſſe hunc Regem nouum, quem ait Euſebius regnaſſe annis 31. fuiſſéque ſeptimum in decima octaua dynaſtia, quæ fuit Polytanorum. Eo regnante natum eſſe Moſem colliges ex chronico eiuſdẽ Euſebij.

Amenophis rex nouus.

Sed, *cur nouus dicitur? cur etiam dicitur ignoraſſe Ioſeph, notum omnibus propter beneficium collatum in Ægyptios, & imperium tot annorum?* Ioſephus lib. 2. antiq. cap. 5. ait, regnum Ægypti in aliam familiam tranſlatum fuiſſe, quamobrem nouus dici poterat Rex, quia ex familia noua erat. Forſitan dicitur nouus Rex, quia alij vita functo tunc nouiter ſucceſſerat: ſic enim loquimur, cùm Rex aliquis nouiter creatur, aliique ſuccedit: *Regem habemus nouũ.* LXX. interpretes hunc ſenſum videntur ſecuti, ſic enim vertunt, βασιλεὺς ἕτερος, id eſt, *Rex alius*, ſurrexit. Vel dicitur nouus, quia poſt tempus vitæ Ioſeph ortus erat; & ideo neſciebat Ioſeph, quia illum non viderat, neque agnouerat. Vel dicitur nouus, quia nouo modo cum Hebræis egit. Alij enim Reges illis ſe beneuolos præbuerunt, hic ſe infenſum exhibuit, & crudelem. Neſciiſſe dicitur Ioſeph, quia Ioſeph non nouerat, neque viderat; vel quia non curabat beneficia, quibus

Rex nouus cur dicatur.

Ioſeph

3. *Quis fuerit iſte Rex*, quæritur? Caietanus putat, non fuiſſe Ægyptium, ſi quidem omnibus Ægyptiis notiſſimus erat Ioſeph, hic autem Rex neſciebat illum. Coniicit fuiſſe Aſſyrium, ductus illis verbis Iſaiæ 52. *In Ægyptum deſcẽdit populus meus, & Aſſur calumniatus eſt eum.* Fuiſſe Ægyptium credendum eſt; locus Iſaiæ de duplici Hebræorum oppreſſione intelligitur, non de vna. *In Ægyptum* (ait Dominus) *deſcendit populus meus, vt eſſet colonus ibi*; & ab Ægyptiis

Caiet.

Iſai. 52.

Quis appelletur rex nouus Ægypti.

Ioseph affeceerat Aegyptios, quòd homo fuisset alienigena; Chaldæus vertit, *Surrexit Rex qui non confirmabat decreta Ioseph.*

Cur Deus sit passus Hebræos opprimi ab Aegyptiis?

5. Quæritur, *cur Deus populum suum dura seruitute affligi passus est?* Respondetur idcirco passum esse, vt ex Ægypto cuperet discedere, in terram repromissionis, & à dura seruitute liberari, factis à Deo miraculis stupendis, quibus tum Hebræis, tum Ægyptiis, & reliquis populis verum se esse Deum demonstraret. Abulensis. Abulensis Exod. 1. quæst. 7. causam fuisse ait huius seruitutis idolorum cultum. Coluisse enim Hebræos idola in Ægypto existimat, ideoque sic afflictos, & punitos. At dubium est, an hæc fuerit causa Hebræis. Nam viuente Ioseph, & imperante, eiusque fratribus, Hebræi colere non poterant idola, prohibente Ioseph, & fratribus; postea sequuta est captiuitas; Ergo non est sequuta propter idolorum cultum; nullus enim ante fuerat huiusmodi cultus. Præterea Deus auxit Israëlitarum numerum mirabiliter, roborauit, & defendit in Ægypto; ergo non colebant idola. Denique si colerent idola non haberentur odio ab Ægyptiis: Non ergo tribuenda illis est idololatria in Ægypto. Respondetur, in Ægypto coluisse idola Hebræos, idque probatur ex Scriptura sacra, Iosue cap. 24. *Auferte* (inquit) *Deos, quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia, & in Ægypto, ac seruite Domino.* Seruierunt ergo patres Hebræorum Diis alienis in Ægypto. Ezech. 23. loquitur de duabus sororibus, id est, Samaria, & Ierusalem, metaphoricè, nomine fornicationis indicans idololatriam. *Fornicatæ* (inquit) *sunt in Ægypto*, id est, idola coluerunt; *in adolescentia sua.* Item: *Fornicationes suas, quas habuerat in Ægypto non reliquit.* Item: *Recordans dies adolescentiæ suæ, quibus fornicata est in terra Ægypti.* Neque verò rectè intelliguntur Ezechielis verba de adoratione vituli, siquidem vitulus non in Ægypto, sed in deserto adoratus est. Cuius adoratio indicat, multos ex Israëlitis in Ægypto coluisse vitulum Ægypti, id est, Apim. *Cur* igitur *Ægyptij oderant Hebræos, si Deos Ægypti adorabant?* Respondetur, propter inuidiam odio habuisse, vt infra dicetur. *Cur Deus idolorum cultores Israëlitas multiplicabat, & beneficiis afficiebat?* Respondetur, vt ex Ægypto, & idololatria educeret, vniúsque Dei cultum in deserto doceret. Adde, non omnes fuisse idololatras, sed aliquam partem; multos fuisse Dei vnius, & veri cultores, propter quos beneficia in illos conferebat. *Cur Ioseph & fratres idololatriam non exterminabant ex populo suo?* Respondetur, quia non poterant. Rex enim idololatris fauebat, & Ægyptij. Præterea credi potest post mortem Ioseph, & fratrum Hebræos idola coluisse. Nam post mortem Ioseph & fratrum multiplicati sunt nimis; multiplicati verò idolis diuinum tribuerunt honorem, antequam in seruitutem redigerentur.

An Hebræi in Aegypto adorarint idola? Iosue 24.

Ezech. 23.

Beneficia etiam malis Deus cõfert propter bonos.

An Hebræi statim post mortem Ioseph redacti fuerint in seruitutem?

6. Quæritur, *an statim post mortem Ioseph fuerint redacti in seruitutem?* Respondetur, mortuo Ioseph, vt narratur 1. Exodi, & vniuersis fratribus eius, omníque cognatione, Hebraicè, דור, *dor*, id est, *generatione* illa, filios Israël valde esse multiplicatos; interea verò surrexisse Regem nouum, qui eos afflixit. Non igitur statim post mortem Ioseph afflicti sunt, sed post mortem Ioseph & fratrum omnium, illiúsque primæ generationis, siue cognationis Ioseph. Dubitatur, an mox post obitum omnium fratrum, & illius primæ generationis cœperit persecutio Ægyptiorum; Scriptura enim ait post multiplicatos Hebræos surrexisse Regem nouum persequutorem. Respondetur, verisimilius esse, non statim cœpisse. Nam post obitum Ioseph, & cæterorum, multiplicati sunt Israëlitæ valde, antequam Rex nouus regnaret, & persequutionem excitaret: Ergo per aliquot annos nulla fuit infectatio Hebræorum, post interitum Ioseph, & cæterorum, quo annorum spatio ita multiplicati sunt, vt eos timeret Rex nouus. Hebræi in sua Chronologia aiunt, Israëlitas non esse oppressos seruitute vsque ad mortem Leui, fratris Ioseph, qui Exod. 6. dicitur *vixisse* 137. *annis.* Vixit autem post obitum Ioseph 23. His igitur 23. annis post mortem Ioseph liberi fuerunt Israëlitæ, & toto tempore, quo vixit Ioseph post eorum aduentum in Ægyptum. Addunt Hebræi post obitum Leui cœpisse seruitutem: non tamen videtur cœpisse statim post mortem Leui; sed postquam ille & omnis illa prima generatio Israelitarum è vita excessit, & Hebræi multiplicati sunt, vt colligitur ex cap. 1. Exod. Itaque libertas Hebræorum vno & septuaginta durauit annis, quibus Ioseph in vita mansit post aduentum fratrum. Præterea durauit 32. quibus Leui vixit post obitum Ioseph. His addendi sunt aliquot anni, in quibus prima illa generatio è vita migrauit, multiplicatíque sunt Israëlitæ.

Quot annis durauerit seruitus Hebræorum in Aegypto? Eusebius.

7. Post libertatem secuta est seruitus. Si quæras, *quot annis durauerit?* Aiunt Hebræi durasse 87. annis. Eusebius in chronico durasse ait annis 144. Ioseph (inquit) moritur anno 110. post cuius interitum Hebræi in Ægypto seruierunt annis 144. fuerunt autem in Ægypto annis 215. Sic ille. Paucioribus annis durasse ostenditur hoc pacto; Manserunt in Ægypto Israelitæ 215. annis, vt ait Eusebius, & alij. Ex his si tollas libertatis annos vsque ad mortem Leui 93. & aliquot alios annos addendos, de quibus supra diximus, 100. anni libertatis remanent, & seruitutis 115. Obiicies verba illa Dei ad Abraham, Genes. 15. *Scito prænoscens quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subiicient eos seruituti, & affligent quadringentis annis.* 400. ergo annis subiecti fuerunt seruituti Israëlitæ in terra non sua, id est, in Ægypto. Iam soluimus nodum hunc tomo 1. Concord. lib. 5. c. 20. Diximus, non esse numerandos hos annos ab ingressu in Ægyptum, sed ab ortu Isaac; vt numerant Hebræi in sua Chronologia, Augustin. in Exod. quæst. 47. & alij. Sensus verò est, scito semen tuum, quod in Isaac sumet initium (iuxta illud, *in Isaac vocabitur tibi semen*) peregrinaturum 400. annis in terra non sua; hoc est, partim in terra Chanaan, quam nondum possidebat, partim in terra Ægypti. Intra hos verò 400. annos affligent eos, & subiicient seruituti in terra Ægypti, non quidem per omnes annos 400. sed per pauciores, videlicet 115. Lege quæ scripsimus loco citato, si libet.

Genes. 15.

Seruitus Aegypti dicitur fornax ferrea. Deut. 4. 3. Reg. 8. Ierem. 11.

8. Fornacem ferream appellat Scriptura Ægyptum propter duram & crudelem Hebræorum seruitutem, Deut. 4. ait Moses. *Vos eduxit Dominus de fornace ferrea Ægypti.* 3. Reg. 8. ait Salomon: *Populus tuus est, & hæreditas tua, quos eduxisti de terra Ægypti de medio fornacis ferreæ.* Ierem. 11. ait Deus: *Eduxi eos de terra Ægypti, de fornace ferrea.* Dicitur fornax ferrea Aegyptus, quia afflixit Israelitas, & incendit, velut caminus, & fornax ferrum,

Isai. 48. rum, iuxta illud Isaiæ 48. *Ecce excoxi te, sed nõ quasi argentum, elegi te in camino*, id est, fornace *paupertatis*, id est, excoxi te in fornace paupertatis, siue afflictionis, & captiuitatis, atque elegi. Ferrea autẽ fornax dicitur, in qua ferrũ incenditur; dici etiam potest ferrea, id est, ex ferro confecta.

9. Præterea, quia in Ægypto in fornace, siue fornacibus lateres coquebant Israelitæ, sensus esse potest: *Eduxi te de fornace ferrea*, hoc est, de seruitute, & labore duro, ac ferreo coquendi lateres. Fuit enim seruitus illa ferrea ac dura. At lateres illi non fuere cocti igne, sed sole; ergo non est intelligẽdus locus de fornace laterum. Etenim lateres illi ex luto permixtis paleis cõficiebantur, Exod. 5. vocantur Lusitanè *adobes*, solisque coquuntur radiis, non igne; paleæ autem luto permiscentur, vt illud firment, ne dissoluatur. Vnde illud Ezech. 13. *Ipse ædificabat parietem, illi autem liniebant eum luto absque paleis; dic quòd casurus sit.* Non ergo constabant illæ vrbes præclaris admodum ædificiis, siquidem ex lateribus, id est, *adobes*, erant exædificatæ. Huiusmodi lateres cogebantur Israelitæ cõficere seruitute oppressi. D. Bernardus serm. 34. ex paruis sermonibus, paleis accensis ait coctos fuisse lateres, ac solidatos: sed tenuis est palearũ ignis ad coquendum & solidandum lutum, nisi velis dicere, magnam fuisse palearum siue stipulæ copiam, qua id fieret ob penuriam alterius rei. Cogebantur autem Hebræi vrbes Ægyptiis construere, præpositis magistris operũ, vt oneribus luti, & laterum eos premerent, & labore velut seruos affligerent.

Quales lateres fuerint, quos Hebræi conficiebant.

Ezech. 13.

D. Bernard.

10. Ædificasse dicuntur Exod. 1. Pharaoni duas vrbes *Phithom*, & *Rameses*; addunt LXX. interpretes tertiã vrbem, quæ Hebraice dicitur *On*, Græcè Ἡλιούπολις, id est, *ciuitas solis*. Erat alia Heliopolis in Ægypto, cuius sacerdotem iidem LXX. interpretes Gen. 41. scribunt fuisse socerum Ioseph: altera, vt reor, opibus & structura minor, est ab Israelitis ædificata: Rameses verò mentio fit Gen. 47. cùm dicitur Ioseph dedisse fratribus habitationem, *& possessionem in optimo terræ solo Rameses*. Sed eo loco nomen est regionis, hîc nomen est vrbis, Hieronymo teste in lib. de locis Hebr. Rameses (inquit) vrbs est, quam ædificauerunt filij Israël in Ægypto; olim autem & vniuersa prouincia sic vocabatur, in qua habitauit Iacob vnà cum suis liberis. Appellantur autem vrbes, quas ædificarunt Hebræi *vrbes tabernaculorum*, Hebraice מסכנות *miscenoth*, per Samech, quod nomen significat *tabernacula*, seu *apothecas frumenti, vini, & olei*, 2. Paral. 32. & 2. Paral. 8. significat ciuitates *munitas*, & cap. 16. *vrbes muratas*.

De vrbibus, quas Hebræi ædificauerunt in Ægypto.

Rameses & regio fuit, & vrbs.

D. Hieron.

Vrbes tabernaculorum.

11. LXX. interpretes vertunt πόλεις ὀχυρὰς, id est, ædificauerunt *ciuitates munitas*. Chaldæus, *vrbes thesaurorum*. Dicuntur etiam *vrbes tabernaculorum*, quia in illis tabernacula erant ad custodiendum frumentum, & similia. Abulensis putat dici vrbes tabernaculorum, quia ædificatæ sunt in locis, vbi antea erant parua tabernacula; Iosephus addit, in pyramidibus etiam Ægypti construendis vexatos fuisse Hebræos: Inhumanè (inquit) tractabant Ægyptij Hebræos, & variis laboribus conterebant. Nam & flumen in multas fossas deducere iussi sunt, & mœnia exædificare, & aggeres cõstruere, quibus inundationes fluminis arcerentur, pyramidum etiam insanis substructionibus vexabant gentem nostram, cogendo varias artes ediscere, & laboribus ferendis affluescere. Hæc ille. Lege etiam Philonem de vita Mosis. Eupolemus apud Eusebium de præparatione Euãgelica, ait Regem Pharaonem præcepisse, Israelitas diuersa ab Ægyptiis veste vti; denique elephantiaco morbo cruciatum è vita abiisse. Exod. 1. operibus quoque agriculturæ afflictos Hebræos traditur his verbis: *Ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti, & lateris, omnique famulatu, quo in terra*, Hebraice, in agri operibus, *premebantur*. Agri, vel terræ opera, agriculturæ opera appellantur.

Ioſephus.

Ioſephus.

Quæres, *cur Ægyptij Hebræos vexarint?* Respõdetur, causam fuisse metũ, inuidiam, & odium. Metum fuisse causam indicat Moses Exod. 1. cùm refert Regem sic alloquentem Ægyptios: *Ecce populus filiorum Israël multus, & fortior nobis est: venite, sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur, & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisque nobis egrediatur de terra.* Dubitatur, cur non dixerit Rex, *expugnatisque nobis possideat regnum nostrum*, vel, *dominetur nobis*, sed dixerit, *expugnatis nobis egrediatur de terra*. Respõdetur, hoc dixisse, quia Hebræi ex Ægypto cupiebant discedere in terram, quam sciebant promissam esse patribus, idque Ægyptiis significabant. Rupertus: Hic (inquit) intelligis filios Israel solitos fuisse suspirare ad terram, quæ patribus eorũ repromissa fuerat, &c. Fuisse odium traditur cap. 1. Exod. *Oderunt* (inquit) *filios Israël Ægyptij, & affligebant illudentes eis, atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus luti, & lateris, omnique famulatu, quo in terra operibus premebantur.* Psalm. 104. *Auxit Deus populum suum vehementer, & firmauit eum super inimicos eius*, id est, super Ægyptios, *conuertit cor eorum, vt odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius.* Augustin. Non cor eorum malum faciendo, sed populo suo benefaciẽdo, &c. Item: In eo quòd Deus populum suum multiplicauit, hoc beneficio malos Ægyptios ad inuidentiã conuertit, &c. Fuisse causam inuidiam docet Ioseph. lib. 2. antiquit. Ægyptij (inquit) gens delicata, & ad laborem segnis, voluptatibus tantùm, & captandis vndequaque lucris dedita, malè volebat Hebræis, quòd per inuidiam ferre æquo animo illorum fælicitatem non poterat: videntes gentem Hebræorum florere, & opibus labore, atque industria quæsitis abũdare, non satis tuta sibi eorum incrementa existimauerunt. Cum itaque iam Ioseph beneficiorum memoriam tẽpus obliterasset, regnúmque Ægypti in aliam familiam translatum esset, inhumanè tractabãt Hebræos, & variis laboribus atterebant. Sic ille. Adde his, Ægyptios idolorum fuisse cultores; Israelitas verum, vnúmque coluisse Deum, quę diuersitas religionis, fomes etiam fuit odij. Iosephus aliam apponit causam loco citato: Exortum (inquit) est aliud quiddam, cur genus Hebræorum magis etiam cũperent Ægyptij extinctum. Quidam sacrorum scriba prænuntiauit Regi, nasciturum per id tempus apud Israelitas quendam, res Ægyptiorum grauiter afflicturum; Hebræorum contrà aucturum, si modò ad ætatem adultam peruenisset. Nam & virtute fore præcellentissimum, & gloria per omne æuum celebertimum. Quo terrore percitus Rex edicit ex ipsius monitoris sententia, quidquid masculini sexus inter Hebræos nasceretur, in flumen proiici, atque ita gentem Hebræam sensim, & per astum deleri. Sic Iosephus.

12. Exod. 1. *Cur Ægyptij Hebræos afflixerint.*

Desiderium terræ promissionis.

Rupertus.

Exod. 1.

Pſal. 104.

Auguſt.

Inuidia vis.

Ioſephus.

CAPVT VII.

MORALE.

De oppreſſione Hebræorum.

Surrexit Rex nouus qui neſciebat Ioſeph.

1. VÆ regno quod Regẽ habet, qui neſcit Ioſeph, id eſt, Chriſtum, qui eius beneficia, legẽ fidémque ignorat, vel non curat! Eccl. 10. *Væ tibi terra, cuius Rex puer eſt.* Pueri ſunt imperiti, atque ignari Reges, qui Deum ignorant. Væ terrę, cui imperant, vt inſcius, imperitúſque nauarchus nauim ſcopulis allidit; ſic neſciens Deum Rex, Rempubl. in ſyrtes impellit, & perdit. Prouerb. 29. *Cùm impij ſumpſerint principatum, gemet populus.* Cùm impius hic Pharao accepit gubernacula, valde gemuit populus Iſraëliticus, & inſtar nauis in periculoſa vada impulſus eſt, vt periret. Pſalm. 81. de iudicibus, & regibus loquens, ait Dominus: *Neſcierũt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant*, hoc eſt, reges, & iudices neſcierunt Deum, neque intellexerunt eius legem, & iuſtitiam; tetra caligine obcæcatum habent intellectum. Quid ſequitur hanc neſcientiam, has tenebras? *Mouebuntur* (inquit) *omnia fundamenta terræ*, ſequitur has tenebras Reipublicæ labefactatio, & cõmotis fundamentis euerſio. Ille Ægypti Rex, à quo Moſes, Exod. 5. poſtulauit, vt dimitteret liberos Iſraëlitas, neſciebat Deum, ſicque reſpondit: *Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam.* Neſciuit, in tenebris ambulauit per horrẽdum mare rubrum, Ægypti fundamenta diruit, regnúmque euertit, ac demerſit. Pſalm. 52. *Dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus.* Neſciuit Dominum vir inſipiens, Deum eſſe ignorauit. Vide quid ſequatur: *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus, non eſt qui faciat bonum.* Deinde optat Deus vt ipſum ſciant homines impij, & populi ſui perſecutores: *Nónne* (inquit) *ſcient omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam, vt cibum panis?*

Eccl. 10. *Rex & gubernator Reip. qui neſcit Dominum, Rempub. euertit.*

Prouerb. 29.

Pſal. 81.

Exod. 5.

Pſal. 52.

2. Surrexit nouus Rex in Ægypto neſciens Ioſeph, qui infantes Hebræorum Nili aquis ſuffocauit: ſurrexit nouus Rex in Iudæa, videlicet Herodes, nouus alienigena neſciebat ille Ioſeph, id eſt, Chriſtum ignorabat, eiúſque regnũ temporale, & caducum eſſe exiſtimabat; non Nili aquis, ſed gladiorum acie Iſraëlitarũ paruulos filios interemit. Surrexit item alius Rex nouus Ieroboam, 3. Reg. 12. neſciens Dominum, tribus decem in turpiſſimum vitulorum cultum præcipitauit, & perdidit. 1. Reg. 2. *Filij Heli, filij Belial neſcientes Dominum, neque officium ſacerdotum ad populum; ſed quicunque immolaſſet victimam, veniebat puer ſacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, & mittebat eam in lebetem, vel caldariam, aut in ollam, & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi.* Ecce opera hominum neſcientium Dominum: filij Heli neſcientes Dominum, neque officium ſacerdotum, fuſcinulam habebant tridentem, qua ex ollis carnes Deo immolatas extrahebãt: ſimilem in modum ſacerdotes, ſi qui ſunt, qui neſciunt Dominum, neque officium ſacerdotum, fuſcinulam habent tridentem, id eſt, trium dentium, pluſquam elephantinorum, nimirum concupiſcentiam carnis, concupiſcẽtiam oculorum, & ſuperbiam vitæ, de quibus Ioan. agit epiſt. 1. cap. 2. hac tridente fuſcinula quidquid poſſunt trahunt. Denique Dei ignorantia omnium malorum cauſa eſt; homines etiam principes in celſo dignitatis gradu conſtitutos in belluas conuertit, iuxta illud Pſalm. 48. *Homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Sunt in honore principes, ſacerdotes, & alij; dent vehementer operam, vt ſciant Dominum, & intelligant. Quòd ſi non intelligant, ſi Ioſeph verum neſciant, iumentis comparabuntur, & iumentorum inſtar vitam traducẽt, audiéntque à magno Ioſepho Chriſto Matth. 25. *Neſcio vos*: cur Domine neſcis nos? quia neſcitis me, & neſciẽdo in belluas commutati eſtis. Ego vos per baptiſmum feci Dei filios, nõ video Dei filios, ſed belluas; ideóque neſcio vos.

Rex nouus Ægypti, & Herodes infantes occiderunt.

1. Reg. 2.

Deum ignorare malorum cauſa eſt. Pſal. 48.

Matth. 25.

3. Neſciebat hic Rex nouus Ioſeph, eiúſque merita in Rempubl. ideo eius gentem afflixit; ſimilem in modum Reges, prælatique qui merita ſubditorum neſciunt, quos præmio deberent afficere, eos vexant:

Dant veniam coruis, vexat cenſura columbas.

Rex nouus Saul neſciebat Ioſeph, id eſt, Dauidem, gigantem occiſum, exercitum Philiſtinorum fugatum, Rempubl. liberatã, aliáque merita non curabat; inuidia percitus illum, qui omni amore, & beneficentia dignus erat, crudeliter inſectabatur. Sciant Ioſeph principes, merita ſubditorum cognoſcant, vt remunerent. Ad magnas enim difficultates pro Republ. exorbendas inflammantur, ſi ſciant principem ſcire Ioſeph, id eſt, ſubditorum merita non ignorare, ſed debitis præmiis afficere. O illos beatos, qui Regi illi nouo ſecundùm humanitatẽ, ſempiterno ſecundùm diuinitatem ſeruiunt, id eſt, Chriſto, ſcit ille Ioſeph, & cognoſcit merita ſingulorum, nihilque relinquit irremuneratũ, vſque ad calicem aquæ frigidæ, Matth. 10. *Quicunque* (inquit) *potum dederit vni ex minimis iſtis, calicem aquæ frigidæ, tantùm in nomine diſcipuli: Amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam.* Bernard. epiſt. 2. Si te Chriſtus agnoſcit in bello, recognoſcet in cælo, &c. ſi aduersùs ſtygios hoſtes bellũ fortiter geſſeris, agnoſcet te Rex tuus, in ipſo bello præliantem: poſtea verò in cælo agnoſcet, decorabitque triumpho æterno. Non enim Rex eſt, qui neſciat ſubditos, eorúmq; merita obliuioni tradat.

Principes merita ſubditorum cognoſcant, eáque remunerent.

Chriſtus rex ſuorum merita omnia magno afficit honore, & gloria.

Matth. 10.

D. Bernard.

4. Iam conſidera, quid dicat Rex nouus, qui neſcit Ioſeph: *Ecce populus Iſraël multus, & fortior nobis eſt: venite, ſapienter opprimamus eum.* Hoc eſt conſilium ſapientiæ carnalis, iuſtè opprimit, quos timet; ſapiens ſibi videtur Rex, ſi opprimat innocentes: *Venite, ſapienter opprimamus eum*, ſed diabolica eſt ſapientia hæc, proditque ex tartaro. Ierem. 4. *Sapientes ſunt, vt faciant mala*, ô tartaream ſapientiam! qualis ſapiẽtia, tale conſilium. At vt Salomon ait Prouerb. 21. *Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium cõtra Dominum.* Nam etſi opprimebat Rex nouus Ægypti, populum Iſraëliticum; Rex tamen ſempiternus cæli, ac terrę eum multiplicabat. Exod. 1. *Quanto opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & creſcebant.* Iſai. 46. *Conſilium meum ſtabit* (ait Dominus) *& omnis voluntas mea fiet.* Iſai. 19. *Sapientes conſiliarij Pharaonis dederunt conſilium inſipiens.* Nunc verò ipſemet Pharao dat cõſilium, & imperium inſipiens, appellátque conſilium ſapiens; *Venite, ſapienter opprimamus eum.* Forſitan

Sapiẽtia carnalis innocentes opprimit.

Exod. 1.

Ierem. 4.

Prouerb. 21.

Exod. 1.

Iſai. 46.

Iſai. 19.

Pharao

Pharao cum suis sapientibus hac de re consilium inierat, & sapientes consiliarij Pharaonis dederunt hoc consilium insipiens. Reges noui, qui nesciunt Deum, omnia se sapienter facere arbitrantur, omnia sibi licere putant, & quidquid libet, fas esse. Populum Dei, liberum in Ægypto hospitem, ac peregrinum, graui seruitute oppressit Pharao, (vt ait) sapienter in construendis vrbibus, sibi seruire coegit sapienter. Ex stygia palude hæc nata est sapientia.

5. Sapientia ex styge nata opprimebat immeritò populum, vt perderet: sapientia verò cælestis opprimi permittebat, vt seruaret, magnáque cum gloria ex captiuitate liberaret. Scit enim Dominus ex hominum malis, magna elicere bona. Illam permittebat afflictionem, vt veluti stimulo compuncti ex Ægypto discedere, ollasque carnium, & Ægypti porros, cepas, & allia relinquere cuperent Israëlitæ. Eũdem in modũ affligi nos vult, vt Aegyptum deseramus, peccatóque nuntium remittentes, ad terram promissionis properemus. Affligebat Ioseph fratres suos, sed amabat, Genes. 42. vnde illud D. Gregor. hom. 21. in Ezech. O tormẽta misericordiæ, cruciat, & amat, &c. Huiusmodi sunt Dei tormenta, tormenta sunt misericordiæ, cruciat, & amat; & cruciat, quia amat, vt à barathro reuocet, & ad se trahat. Tribulatio enim expergefacit hominem, & diluculo facit consurgere, & reuerti ad Deum, Psal. 77. *Cùm occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* Oseæ 6. *In tribulatione suâ manè consurgent ad me.* Si spinis septa

Affligit nos Deus, sed amat. D. Gregor.

Tormẽta misericordiæ.

Psal. 77. Oseæ 6. *Tribulatio hominem reuocat ad Deũ.*

A via iter facienti occurrit, in aliam declinat, quę spinis careat; sic si homini iter in tartarum habenti, tribulationum spinæ obueniunt, viam tartari mutat, in viam Dei tendit. Oseæ 2. *Sepiam* (inquit) *viam tuam spinis.* In quem locum D. Hieron. sic scribit: Ex quo intelligimus, quòd prouidentia Dei, sæpe nobis accidant mala; ne habeamus ea quæ cupimus; & variis calamitatibus huius seculi ad Deum redire cogamur, &c.

Oseæ 2.

D. Hieron.

Erudit Deus nos, & docet tribulationis adhibita dura ferula, imò igne ardente, Thren. 1. *Misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me Dominus.* Isai. 28. *Vexatio dabit intellectum auditui.* Felix est B tribulatio, & vexatio, quæ aures aperit, quæ intellectum dat, quæ hominem erudit, & ex bellua in hominem reuocat. Nónne bellua erat Rex Nabuchodonosor? quis ei intellectum dedit? quis eruditit? quis in hominem restituit? sanè per tribulationem Deus, Dan. 4. Illud quoque obseruandum, in ipsamet vexatione multiplicatos esse Israelitas: *Quanto* (inquit) *opprimebant eos, tantò magis multiplicabantur, & crescebant.* Eundem in modum in ipsamet afflictione multiplicati sunt Christiani; oppressi & afflicti à Tyrannis multiplicabantur, & crescebant. Vnde C illud Tertulliani in Apolog. Plures efficimur, quoties metimur à vobis. Psal. 4. *In tribulatione dilatasti mihi.* Cassiodorus, tribulatio (inquit) est quæ semper Ecclesiam dilatat, quando eodem tempore confessores fiunt, martyres coronantur, totáque turba iustorum cõtritionibus semper augetur.

6. Thren. 1.

Isai. 28. *Tribulatio erudit hominem.*

In ipsa tribulatione multiplicati sunt Christiani. Tertullian. Psal. 4. Cassiodor.

CAPVT VIII.

De obstetricibus, & paruulorum submersione in flumine.

EXODI CAP. I.

1. DIXIT autem Rex Ægypti obstetricibus Hebræorum: quarum vna vocabatur Sephora, altera Phua, præcipiens eis: Quando obstetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit: si masculus fuerit, interficite eum: si fœmina, reseruate. Timuerunt autem obstetrices Deum, & non fecerunt iuxta præceptum regis Ægypti, sed conseruabant mares. Quibus ad se accersitis, rex ait: Quidnam est hoc quod facere voluistis, vt pueros seruaretis? Quæ responderunt: Non sunt Hebrææ sicut Ægyptiæ mulieres: ipsæ enim obstetricandi habent scientiam, & priusquam veniamus ad eas, pariunt. Bene ergo fecit Deus obstetricibus: & creuit populus, confortatúsque est nimis. Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit eis domos. Præcepit ergo Pharao omni populo suo, dicens: Quidquid masculini sexus natum fuerit, in flumen proiicite: quidquid fœminini, reseruate.

2. CVm videret Rex Ægypti sub vexationis D altera appellabatur Iochabed: hæc fuit mater
prælo multiplicari Israelitas, irritúmque Mosis, & Aaron; altera dicebatur Maria; hæc
suum fuisse consilium, aliud excogitauit: obstefuit eorum soror. D. August. in lib. contra men-
tricibus præcepit, vt Hebræorum infantes mas- dacium c. 15. & seq. Hebræas appellat. Proba-
culos, in ipso lucis aditu occiderent; fœminis tur opinio, quoniam non videtur verisimile
vitam darent. Duas vocauit, Phuam & Sepho- Hebræas fœminas Ægyptias habuisse obstetri-
ram, iis secretò mandatum dedit, idque cæteris ces, ante hoc mandatum, sed Hebræas ex pro-
obstetricibus per eas nunciari iussit. Non enim pria natione; has non mutauit Rex, quia, si id
duæ solùm, sed multæ erant obstetrices: nolebat fecisset, mandatum vulgasset, quod volebat la-
verò Rex publicum fieri mandatum crudelis- tere. Vocauit ergo eas, & mandatum dedit, ter-
simum, hoc quoque eius consilium vanum fuit, ribiles adiiciens minas, vt id facerent, à quo
& conatus inanis. Nã obstetrices crudeli man- maximè abhorrebant. Secundò, ait Moses, ob-
dato minimè obtemperarunt, omnésque infan- stetrices timuisse Dominum, & propterea in-
tes in vita conseruarunt. fantes non occidisse. Quòd si Ægyptiæ essent,

An fuerint Hebræa obstetrices.

3. Quæritur, *fuerintne Hebræa hæ obstetrices, an Ægyptiæ?* Hebræi aiunt, fuisse Hebræas, quarum

non timuissent, sed gratissimam rem diis suis se facere existimassent, si hostes occiderent.

Tertiò, ait idem Moses, Regem vocasse obstetrices Hebræorum, quasi diceret; Vocauit obstetrices, quæ Hebræis fœminis parturientibus adesse solebant. Hebraicè fœmininum nomen est, העבריות *hibrijoth*, id est, *Hebræarum*, vt Pagninus vertit; aliqui vertunt, *obstetrices Hebræas*. ergo Hebrææ fuisse videntur.

4. Iosephus scribit fuisse Ægyptias. Idē voluit Abul. Lyranus, & alij. Cōfirmatur, quia non est probabile, Regem Hebræis mulieribus præceptum de interficiendis infantibus Hebræorum dedisse, quas videbat naturali erga suam gentem amore, à tāto scelere reuocari. Sed respondeti potest, præceptum Hebræis dedisse, vt diximus, maximis propositis suppliciis, quorum metu perterritas iussa esse facturas existimauit. Confirmant etiam hanc sententiam verba illa obstetricum, Exod. 1. *Non sunt Hebrææ, sicut Ægyptiæ mulieres. Ipsæ enim obstetricandi habent scientiā, & priusquam veniamus ad eas, pariunt.* Sic illæ Regi responderunt interrogāti, cur paruulos Hebræorum non occidissent, quasi dicerent: Hebrææ mulieres funguntur obstetricum officio, & antequam nos Ægyptiæ veniamus ad eas, pariunt. At quamuis Hebrææ essent obstetrices, sic potuerunt respondere, vt patebit rectè consideranti. Sciebant enim Hebrææ fœminæ edictum Regis, & antequam obstetrices Hebrææ accederent, pariebant, ne infantes vita priuarentur. Ego in priorem opinionem propendeo. Secunda etiam probabilis est, quòd noster interpres dixit: ipsæ enim obstetricandi habent scientiam: Hebraicè sic dicitur, כי כיות הנה *ci cajoth hena*, id est, quoniam ipsæ *Hebrææ* mulieres *viuaces* sunt: viuaces, inquam, robustæ, alacres, atque agiles ad pariendum. Pagninus vertit: *obstetrices sunt ipsæ*, id est, sciētiam habent obstetricandi, paraphrasis Chaldaica: *sapientes sunt*, scilicet ad pariendum. Significat etiam *cajoth*, animalia, & bestias, & erit sensus: mulieres Hebrææ sunt animalia, siue bestiæ, pariunt vt bestiæ absque vlla ope obstetricum.

Exod. 1.

5. *An obstetrices dixerint mendacium.* Quæritur præterea, *an mendacium dixerint Regi obstetrices?* Non dixisse mendacium probatur, quia Deus peccata non remunerat; remunerauit autem obstetrices ob hoc dictum; siquidem ædificauit eis domos. Ergo non fuit illud mendacium & peccatum. Mendacium dixisse recepta est sententia. Argumento respondetur, Deū non remuneratsse dictum, sed factum, id est, infantium viuificationem. Augustin. in lib. contra mendacium cap. 10. Quod (inquit) scriptum est, bene Deum fecisse Hebræis obstetricibus, non ideo factum est, quia mētitæ sunt; sed quia in homines Dei, misericordes fuerunt. Non est in eis remunerata fallacia, sed beneuolētia, benignitas mentis, non iniquitas mentientis, &c.

D. Augustin.

6. *Quanā fuerit obstetricum remuneratio.* Quæritur tertiò, *quanam fuerit obstetricum remuneratio?* Respondetur Deum ædificasse illis domos: domus verò non solùm significat habitationem, sed etiam liberos, familiam, dignitatem, & opes, hæc enim omnia pertinent ad domum, vnde Salomon 3. Reg. 2. ait: *Dominus fecit mihi domum, sicut locutus est.* Et Dominus lib. 1. Paralip. cap. 17. *Annuntio tibi, quòd ædificaturus sit tibi*, id est, Dauidi, *Dominus domum.* Pro misericordia ergo qua vsæ sunt in paruulos, obstetricibus ædificauit Deus domos, id est, dedit eis in populo Israël liberos, amplam familiam, honores, & diuitias. Hebræi putant, vnam fuisse Iochabed matrem Mosis, & Aaron; alteram Mariam, eorundem sororem maiorem natu. Aiunt verò Deum ædificasse eis domos, quòd earum posteris contulerit domum regiam, & sacerdotalem, sed nugas huiusmodi omittamus. Lyranus, qui obstetrices vult fuisse Ægyptias, ædificasse ait Deum illis domos, eo quòd in populum Hebræum fuerint receptæ, nupserintque viris primariis, fuerintque illustrium familiarum capita. D. Hieron. Isai. 65. domos interpretatur cælestes. Rupertus, domos æternas, Theodoretus sic: Ædificauit illis domos, id est, copiam bonorum eis largitus est. Augustin. lib. 2. locut. Exod. Diuitias eis dedit, vel potius aliquas rei familiaris idoneas facultates. D. Hier. in tradit. Hebr. in Gen. cap. 16. Dedit eis liberos. Ait enim eo loco D. Hieron. procreationem filiorum in Hebræo dici ædificationem, iuxta illud Gen. 16. *Ingredere ad ancillam meam, si quomodo ædificer ex ea.* Sic ex Hebræo vertitur, quod noster interpres clariùs dixit: *Ingredere ad ancillam meam, vt habeam filios ex ea.* Et quidem בן *ben* dicitur *filius* Hebraicè, à verbo בנה *banah*, quod significat *ædificare*, quia ædificium parentum est filius, & ædificare domum, non solùm significat præbere liberos, sed etiam, vt diximus, domum stabilem reddere bonorū temporalium copia, & filiorum successione, ac nepotum. Psal. 126. *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.* Dei enim est domum facere, & liberos donare. Præterea sequitur eodem Psalmo: *Ecce hæreditas Domini filij merces, fructus ventris.*

Quid significet, ædificare alicui domum. Gen. 16. Psal. 126.

3. Reg. 2. 1. Paral. 17.

Hebræi aiūt, duas obstetrices fuisse Iochabed, & Mariam.

Abulensis Exod. 1. verisimile putat, Deum fidem illam, & virtutes quæ in lege naturæ necessariæ erant, contulisse Ægyptiis obstetricibus, illisque salutem tribuisse æternam. D. Gregor. lib. 18. Moral. Benignitatis (inquit) obstetricum merces, quæ eis potuit in æterna vita retribui, pro admissa culpa mendacij, in terrenam recompensationem declinata est. Existimat Gregorius, mendacij culpam in causa fuisse, cur sua illa benignitate vitam æternam non promeruerint: At verò opus bonum obstetricum præcessit mendacium veniale, ergo meritum terrenæ vitæ non impediuit; si forsitan illæ erāt in gratia; quod de Hebræis facilius est credere, quam de Ægyptiis. Lege D. Thomam 22. quæst. 110. art. vlt. Noster Vasquez per ignorantiam inuincibilem putat posse excusari obstetrices, quòd existimarint, licere mendacium dicere officiosum, quod nunquam licet. Denique sententiam Dionysij Carthusiani audiamus; Creduntur (inquit) hæ obstetrices fuisse Ægyptiæ, sed Deo illuminante acceperunt veri Dei notitiam, & per suam pietatem adeptæ gratiam tantam creduntur, quòd ad cultum vnius Dei conuersæ sunt ac promotæ in populo Hebræorū; sicut de Rahab legitur Iosue 2. & de Achior in lib. Iudith. Si Rahab consecuta est à Domino tantam remunerationem in bonis vitæ præsentis, ac in spiritalibus bonis, quoniā duos Hebræorum exploratores piè tractauit, & à mortis discrimine liberauit, quanto magis obstetrices, quæ circa tam multos infantulos, innocentes, & eorum parentes, fuerunt tam piæ, & gratiosæ. Sic ille.

7. Abulensis.

D. Greg.

Diony. Carth. sententia de obstetricibus.

8. Frustra Rex per obstetriçes machinatus est necem paruulis Hebræorum. Quamobrem ad aliud se vertit atrocius mandatum; præcepit populo suo, id est, Ægyptiis, vt masculos infantes

fantes flumine demergerent, fœminas reseruarent. Ægyptij ergo notabant prægnantes fœminas, & cogebant tradere fœtum post partum: si masculus erat, in flumen proiiciebant; si fœmina, matri alendam relinquebant. Obiicitur Exod. 2. Mater abscondit Mosem infantem *tribus mensibus*, non ergo notabant Ægyptij prægnantes, & fœtum statim tradere cogebant, siquidem matrem Mosis non notarunt. Nam si notassent, abscondere infantem ausa non fuisset. Iosephus refert, matrem tam facile peperisse Mosem, vt obseruatores fefellerit. Latuit autem obseruatores, & ante partum, quia vterum ferre non videbatur, & ideo non est notata; & in partu, tribúsque mensibus post partum, Deo ferente opem. Atrocis huius edicti causam Iosephus fuisse ait, prædictionem cuiusdam Ægyptij sacrorum scribæ: Prænunciauit (inquit) is Regi nasciturum per id tempus apud Israëlitas quendam, res Ægyptiorum aliquando grauiter afflicturum, Hebræorum contra auctorum, si ad ætatem adultam peruenisset. Quo terrore percitus Rex edicit ex ipsius monitoris sententia quidquid masculini sexus inter Hebræos nasceretur, in flumen proiici, &c.

Præcepit Rex vt infantes in flumine demergerentur.

Exod. 2.

Iosephus.

Quomodo latere potuit Moses infans tribus mensibus.

9. Caietanus vult infantes proiectos esse non in flumen, vt morerentur, sed in riuos, vt inde assumerētur. Coniicere (inquit) licet, quòd non præcipiebatur proiectio infantuli in riuum ad hoc, vt moreretur; sed ad hoc, vt vel nutriretur ad aliquod commune bonum, puta ad vitam militarem; velut ex iis deligerentur idonei ad militiam; vel ad hoc, vt omnes in vnum conuenirent, sublata differentia paternarum institutionum; vel aliquo alio colore. In riuum itaque exponendi mādantur, deputatis in riuo susceptoribus expositorum. Hæc Caietan. Sed aduersatur veræ, & communi sententiæ; ea est, proiectos esse in flumen infantulos, vt occiderentur, Sap. 18. *Cùm cogitarent* (inquit) *iniustorum occidere infantes.* Hebraica verò dictio *jeor*, quam Caietanus in riuum vertit, etiam flumen significat, vt est perspicuum.

Caietani opinio de submersione infantium.

Sap. 18.

10. Dubium est, *quando cœperit hoc infantium in flumen iactatio.* Respondetur, cœpisse post ortum Aaronis paulo ante natiuitatem Mosis; Quod probatur, quia Aaron non est proiectus in flumen, sed liberè à parentibus nutritus, vnde colligitur, eo tempore, quo Aaron in lucem editus est, nondum fuisse promulgatum Regis mandatum, de infantulis in flumen iactandis. Fuit autem Aaron maior natu, quàm Moses, tribus annis, vt traditur Exod. 7.

Quando cœperit infantiū in flumine occisio.

11. Quæret aliquis, *an toto tempore, quo Moses vixit, duraruit hoc crudele Regis edictum?* Moses autem vsque ad exitum populi Hebræi ex Ægypto vixit octoginta annis; Quòd si omnes pueri in flumen proiiciebantur, illis octoginta annis nullus puer erat, cùm ex Ægypto Israelitæ egressi sunt, quod falsum est, quia multa puerorum, & iuuenum millia ex Ægypto exierunt. Respondetur, crudele Regis edictum ab alio Rege esse reuocatum, concessúmque Hebræis filios alere; alioqui nulli fuissent pueri,

imò neque viri, sed senes omnes,

in exitu de Ægypto.

***

Reuocatū est mandatum.

Sebast. Tarnadas Itiner. Israelit.

CAPVT IX.

MORALE.

De obstetricibus, & submersione infantium.

QVEMADMODVM Rex Ægypti Pharao masculis Hebræorum necem inferre conabatur, fœminas reseruabat: sic princeps huius mundi, id est, hominum impiorum, diabolus, masculas virtutes, masculúmque Christiani hominis robur, nititur interimere; fœminis verò, id est, carnis cupiditatibus, vitam dare. Heu quot sunt Christiani, in quibus nihil reperitur masculum, nihil forte, nihil robustum! Quidquid habent, fœmineum est, carnale, nullius roboris. Cùm leones aduersùs tartareum hostem esse deberent; arietes sunt, omni carentes fortitudine, eo tendentes, quò hostis ducit iuxta illud Thren. 1. *Facti sunt velut arietes non inuenientes pascua, & abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.* Origenes homil. 2. in Exod. Cùm videris (inquit) homines in voluptatibus, & deliciis vitam ducere, luxu fluitare, epulis, vino, conuiuiis, cubilibus, & impudicitiis operam dare; in istis scias, quòd Rex Ægypti masculos necat, & viuificat fœminas. Si verò rarum quemque videas, vnum ex mille, ad Dominum conuerti, oculos sursum erigere, quæ æterna sunt quærere, contemplari non ea, quæ videntur, sed quæ non videntur, odisse delicias, amare continentiam, luxuriam fugere, excolere virtutes: istum quasi masculum, quasi virum necari cupit Pharao, id est, diabolus istum persequitur, infectatur, mille aduersùs illum machinis pugnat. Hęc Origen.

1. Thren. 1. *Diabolus quod masculum est, in homine extinguere cupit.* Origenes.

Masculos Hebræos timebat Ægyptius Pharao, non fœminas; sic stygius Pharao, masculos non sexu, sed virtute timet; fœminas irridet. Magnus ille eremi cultor Antonius, aiebat: Mihi credite, fratres, pertimescit Satanas piorum vigilias, orationes, ieiunia, voluntariam paupertatem, misericordiam, & humilitatem; maximè verò ardentem amorem in Christū, &c. Quemadmodum leo ignem timet, sic diabolus Dei amore igneum timet hominem. D. Greg. lib. dialog. Si (inquit) hostis à mente cœperit expelli, ex diuina largitate hoc plerunque agitur, vt non solùm non timeatur, sed & ipse viuentium virtute terreatur. D. Cyrill. lib 4. de adoratione: Gratissimus (inquit) est diabolo muliebris ille sensus effœminatus, & imbellis, inimica, & odiosa ad fortitudinem alacritas, &c.

2. *Masculos, id est, fortes timet diabolus.* D. Anton. D. Gregor. D. Cyrillus.

Obserua, obstetrices magis timuisse Deum, quàm Regem, magnum quidem timorem incutit viris potentia Regis; maiorem fœminis. At hæ fœminæ plus quàm viriles animos assumentes, timorem Regis timore vicerunt Dei. Regibus autem terræ obtemperandum est, dūmodo nihil contrarium præcipiant legi Regis cæli, & terræ. Quod egregiè docuit Machabæus ille Martyr, Machab. lib. 2. cap. 7. his verbis: *Nō obedio præcepto Regis, sed præcepto legis.* Idem docuit Tobias cap. 2. *Tobias plus timens Deum, quàm Regem rapiebat corpora occisorum, & occultabat in domo sua, & mediis noctibus sepeliebat ea.* Vt clauus clauo truditur; sic truditur timor mundi timore Dei. D. Bern. serm. 13. in Psal. *Qui habitat.* Solet (inquit) timor timore depelli: repleat nos spiritus timoris Domini, & timor alienus locum non habe-

3. Machab. 2. cap. 7. *Timor mūdi, timore Dei repellitur, & vincitur.* Tob. 2. D. Bernard.

Luc.12. bit in nobis,&c.Luc.12. *Ne terreamini* (ait Dominus) *ab iis, qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius, quid faciant: ostendam autem vobis quem timeatis. Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.* Docet Dominus timorem tyrannorum timore Dei repellendum. Pellite (inquit) minorem timorem alio multo maiore, ne timeatis tyrannos, quorum tormenta solam breuem vitam vobis possunt eripere. Timete Deum, qui & breuem corporis vitam auferre, & animam æternis cruciatibus mancipare potest.

4. Obserua præterea, Deum temporario munere obstetrices affecisse, & ædificasse eis domos. Infidelium bona opera moralia Deum remunerare ostendit D.Hieron. Ezech.29. quo capite, Deus Aegyptum se daturum ait Nabuchodonosori, quia Tyrum expugnauit: *Rex* (inquit) *Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersùs Tyrum; omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus est, & merces non est reddita ei, neque exercitui eius de Tyro pro seruitute, qua seruiuit mihi aduersùs eam.* Et infrà: *Dedi ei terram Ægypti pro eo, quòd laborauerit mihi, ait Dominus.* D.Hieron. eodem capite: Ex eo (inquit) quod Nabuchodonosor accepit mercedem boni operis, intelligimus etiam ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei iudicio præteriri, &c. Vide quomodo expedat Deus laborem ethnici exercitus in expugnanda Tyro: *Omne* (inquit) *caput decaluatum, omnis humerus depilatus.* Onerũ enim pondere, & humeri militum, & capita decaluata sunt; & cùm sic laborauerit, merces non est reddita ei, si ethnicorum labores sic expendit Dominus, qua curâ expendet laborem Christiani, maximè illius qui multa pro eo tolerat, virtutúmque operibus insudat? liberalissimus Dominus etiam improborum remunerat bona opera moralia, nihil omittere vult irremuneratum. Quemadmodum nullum malum relinquit, quod non puniat; sic nullum bonum præterit, quod non afficiat præmio. Cùm igitur Mahometanos, ethnicósque, & viros impios caducis bonis cernimus affluere, Dei laudemus liberalitatem, qui caducis bonis opera remunerat bona moralia. Floruerunt Romani opibus, potentia, & imperio. Caduca hæc bona, bonorum operum, & imperfectarum virtutum fuere munera, vt docet D.Augustinus lib.5. de ciuit. Dei, cap.18. Per illud (inquit) imperium, tam latum, támque diuturnum, virorúmque tantorum virtutibus præclarum, atque glorioſum, Romanorum intentioni merces, quam quærebant, est reddita, &c. Et cap.15. Romani honorati sunt in omnibus ferè gentibus; imperij sui leges imposuerunt multis gentibus, hodiéque literis, & historia glorioſi sunt penè in omnibus gentibus. Non est quod de summi, & veri Dei iustitia conquerantur: perceperunt mercedẽ suam, &c.

Deus bona opera moralia etiam Ethnicorum remunerat.

D.Hieron.

D.Augustinus.

Romani receperunt mercedem suam.

Necesse est (vt ait Paulus) eum, qui ad Deum accedit, eius liberalitatem cognoscere in remunerando, ad Hebr.11. *Credere* (inquit) *oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Etenim remunerationis diuinæ fides, ac memoria, hominem ad præclara gerenda maximè excitat. Hac fide excitatus *Moses* (vt ait eod.cap. Apostolus) *negauit se esse filiũ filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem; maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi.* Addit Paulus; *Aspiciebat enim in remunerationem.* Magnum erat, esse filium adoptiuum filię Pharaonis, opibus abundare, honoribus, & deliciis regiis affluere; hæc verò omnia despexit Moses, aspiciens in remunerationem. Huc etiam illud Dauidis spectat, Psal.118. *Inclinaui cor meum ad faciẽdas iustificationes tuas propter retributionem.* Qui retributionẽ Dei ante oculos proponit, is nullam refugit difficultatem, vt Dei seruet mandata. Deesse poterunt terrenis Regibus honores, vel opes, quibus suorum præclara facta remunerent; sed supremo Regi Christo deesse non poterunt; paratissimam enim semper habet mercedem, Apoc.22. *Merces* (inquit) *mea mecum est, reddere vnicuique secundùm opera sua.* Semper Rex noster auro, & gemmis plenum secum fert marsupium, opes semper secum habet, gloriam & honores, & reliqua omnia, quibus remunerare possit seruos suos, Isai.62. *Ecce saluator tuus venit, ecce merces eius cum eo.* Cum eo est, & ex eo est; non habet opus terræ, vel cæli opibus qui cælo & terræ ex se, velut thesauro omnes opes, quas habet, largitur. Denique obstetricibus fecit domos terrenas, & temporales: nobis verò, si præclara virtutum opera præstemus, domos faciet cælestes, & sempiternas, de quibus Ioan.14. *In domo* (ait) *Patris mei mansiones multæ sunt.*

Remunerationis memoria hominem excitat ad bona opera.

Ad Heb.11.

Psal.118.

Apoc.22. *Merces cum Christo est.*

Isai.62.

Ioan.14.

CAPVT X.

De Mose Hebræorum liberatore in flumine exposito.

EXODI CAP. II.

1. EGRESSVS est post hæc vir de domo Leui: & accepit vxorem stirpis suæ, quæ concepit, & peperit filium: & videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Cúmque iam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice: posuítque intus infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis, stante procul sorore eius, & considerante euentum rei. Ecce autem descendebat filia Pharaonis vt lauaretur in flumine: & puellæ eius gradiebantur per crepidinem aluei. Quæ cùm vidisset fiscellam in papyrione, misit vnam è famulabus suis: & allatam aperiens, cernénsque in ea paruulum vagientem, miserta eius, ait: De infantibus Hebræorum est hic. Cui soror pueri: Vis, inquit, vt vadam, & vocem tibi mulierẽ Hebræam, quæ nutrire possit infantulum? Respondit: Vade. Perrexit puella & vocauit matrem suam. Ad quam locuta filia

Pharao

Pharaonis: Accipe,ait, puerum iſtum, & nutri mihi: ego dabo tibi mercedem tuam. Suſcepit mulier,& nutriuit puerum: adultúmque tradidit filiæ Pharaonis. Quem illa adoptauit in locum filij, vocauítque nomẽ eius Moyſes,dicens:Quia de aqua tuli eum.

2. CVM Hebræi ab Aegyptiis ſic vexarentur, vt dictum eſt,liberatorem eorum Moſem in lucem edidit Deus. Fuit autem Moſes ex tribu Leui.Etenim Leui filius Iacob filium habuit Caath,à quo familia dicitur Caathitarũ:Caath genuit Amram,Amram genuit Moſem ex vxore Iochabed, Exod.6. *Accepit Amram vxorem Iochabed patruelem ſuam, quæ peperit ei Aaron, & Moſem.* Nomen Hebræum *Dod* ſignificat *amitam,patruum,& patruelem*;noſter interpres vertit *patruelem*,vnde efficitur Iochabed matrem Moſis fuiſſe patruelem Amram viri ſui,id eſt, fuiſſe filiam auunculi, vel patrui Amram. At Hebræi arbitrantur, Iochabed filiam fuiſſe ipſius Leui,ſororem Caath, & viri ſui Amram amitam. Quam ſententiam ſequuntur Abulenſis, Burgenſis,Oleaſter,& alij. Illam refutat Lyranus.D.Hieron.eam refert in quæſt. Hebraic. ex lib.1.Paralipom.Traditur(inquit) Moſem poſt acceptam legem in eremo patri iniunxiſſe, vt matrem dimitteret, eo quòd illius amita eſſet; filia enim fuit Leui,poſt cuius diſſidium duxiſſe Amram aliam vxorem,&c.Sequenda eſt noſtra verſio,quæ non *amitam* habet,ſed *patruelem*, id eſt,filiam patrui;Chaldaica etiam paraphraſis habet,*filiam ſororis patris ſui*, & LXX. interpretes Exod.6. vertunt,*filiam fratris patris ſui.* Illud obiicitur Num.26. *Caath genuit Amram,qui habuit vxorem Iochabed,filiam Leui,quæ nata eſt ei in Aegypto.* En dicitur Iochabed filia Leui, & nata ipſi Leui in Aegypto : ergo non erat patruelis, ſed amita.Reſpondetur dici filiam Leui, & ipſi Leui natam in Aegypto,quia erat ex tribu Leui orta,& Leui proneptis.numerat enim Moſes eo loco Hebræos ex tribu Leui, ſic Eliſabeth dicitur à D.Luca cap.1.*de filiabus Aaron*, cùm tamen ab ipſo Aarone non eſſet genita. LXX. interpretes ſic interpretantur, Num.26. *nomen vxoris eius*, id eſt, Amram Iochabed filia Leui, quæ peperit hos Leui in Aegypto, & peperit Amram,Aaron,&Moſen,& Mariam,&c.Chaldæus ſic:*Iochabed filia Leui,quæ nata eſt ei in Aegypto, & peperit ex Amram, Aaron & Moſem, & Mariam,&c.*

Iochabed mater Moſis,an fuerit patruelis Amram.

Exod.6.

Num.26.

Lucæ 1.

3. Natus eſt Moſes,cùm Regis vigebat præceptum, de infantibus in flumine demergendis: Iochabed autem mater, cùm vidiſſet infantis nati pulchritudinem, iniquo præcepto obtemperare noluit,occultauitque eum tribus menſibus;cúmque diutius non poſſet occultare,in ripa fluminis expoſuit.Dubitatur,quæ cauſa fuerit, cur mater auſa fuerit infantem celare, & Regis furorem non pertimeſcere, Exod.2. Pro cauſa redditur infantis pulchritudo: *Videns*(inquit)*eum elegantem, abſcondit tribus menſibus.* Hebraicè dictio eſt,טוב,*tob*, id eſt, videns eum *bonum*,ſiue *pulchrum*,ſiue *elegantem*.LXX.interpretes verterunt,ἀστεῖον,id eſt,*vrbanum, elegantem.* D. Stephanus Act.7.de eodem Moſe loquens:Fuit (inquit)ἀστεῖος τῷ θεῷ, &c. noſter interpres eo loco Act.7.vertit,*fuit gratus Deo.* Fuit enim Moſes pulcher,vrbanus,& elegans, & placẽs Deo, & parentibus.Non fuit hæc ſola cauſa, cur parentes Moſem abſconderunt,ſed etiam fides in Deum,vt Paulus docet ad Hebr.11.*Fide*(inquit) *Moſes natus occultatus eſt menſibus tribus à parentibus ſuis, eo quòd vidiſſent elegantem infantem; & non timuerunt Regis edictum.* Videntur parentes à Deo aliquod accepiſſe oraculum de Moſe, ideóque videntes infantis ſingularem quãdam pulchritudinem, propter oraculum auſos eſſe illum occultare;De hoc oraculo ſic ſcribit Ioſephus: Deus(inquit)ſupplicis Amram precibus,ad miſericordiam flexus,aſtitit ei per quietem, & dixit,puer iſte, cuius natiuitatis metu, Aegyptij fœtus veſtros ad necem damnauerunt, tibi naſcetur.Hic neque deprehendetur ab obſeruatoribus;& poſtquam euaſerit, præter opinionem educatores nactus,ex Aegyptiaca ſeruitute gẽtem ſuam liberabit,&c. *Fide itaque* (vt Paulus ait)*parentes occultarunt Moſem,tribus mẽſibus*; Deus autem populi ſui liberatorem voluit exponi, vt à filia Regis Pharaonis in filium adoptaretur,& in aula regia educaretur.

Cur mater Moſis auſa fuerit infantem abſcondere.

Exod.2.

Moſes pulcher erat.

Ad Heb.11.

Ioſephus.

4. Expoſitus eſt infans in fiſcella ſcirpea, bitumine & pice illita, in carecto ripæ Nili fluuij. Fiſcella vas eſt vimineum,ſiue ſcirpeum,id eſt, ex ſcirpis, ſiue iuncis contextum; Hebraicè legitur,תבה,*thebah*,quod nomen *arcam* ſignificat. LXX.interpretes nomen Hebræum *thebah* retinentes,&Græcum facientes verterunt,θίβιν. ſignificat autem *arcam*. Complutenſes legunt, θήκην, id eſt, *thecam*, ſed codices emendati θίβιν habent. Carectum locus eſt caricibus plenus, qualis erat ripa illa fluminis : carex verò herba eſſe dicitur dura,& acuminata; alij arundinem eſſe volunt in locis paluſtribus naſcentem. Dicitur etiam infans, poſitus in papyrione,id eſt, in loco papyris conſito, vel in carecto. Idem enim nomen Hebræum,סוף *ſuph*, tranſtulit interpres in *carectum*, & in *papyrionem*. Videtur *carectum* ſumpſiſſe pro loco fluminis, quibuſcunque fruticibus conſito,vt papyris, caricibus & ſimilibus.De Papyro lege Plinium lib.3.cap.11. frutex eſt,ſiue arbuſcula, ex qua olim chartæ præparabantur, vnde papyri nomen chartæ noſtræ inuenerunt.His arbuſculis ripæ Nili abũdabant;erant etiam arbores magnæ papyri, ſiquidem ex illis fiebant naues, iuxta illud Iſai. 18. *Qui mittit in mare legatos, & in vaſis papyri, ſuper aquas.*

Expoſitus eſt Moſes in Nilo.

Quid ſit fiſcella.

Quid ſit Carectum.

Iſai.18.

CAPVT VNDECIMVM

MORALE.

Moſes à filia Pharaonis Regis tollitur.

1. EXPOSITVM infantem non omnino reliquit mater,ſororem eius Mariam, velut in ſpecula manere præcepit,& rei euentum expectare. Euenit autem, vt Regis filia Thermutis, tunc temporis in illum fluminis locum diuina prouidentia ducente deſcenderet, vt lauaretur. Fiſcellam conſpicata, vni ex pediſſequis ad ſe eam afferri iuſſit;Cùm verò infantem pulcherrimum vidiſſet, Hebræum eſſe cognouit, propter Regis edictum proiectum in fluuium, miſericordiáque permota vitam illi ſtatuit donare,id vbi intellexit Maria rogauit, num vellet vocari Hebræam mulierem, cui traderetur nutriendus puer? Annuente Thermute, matrem ſuam adduxit. Itaque Deo ſumma prouidentia populi ſui liberationem diſponente,matri ſuæ

nutriendus traditus eſt Moſes,iuſſu filiæ Regis. A
Pharaonis filia Moſem liberat. Quamobrem ab omni periculo,tùm puer,tum parentes erant liberi,nutritus eſt Moſes,& ablactatus ad filiam Regis adductus, in filiúmque ab ea eſt adoptatus. Impoſuit verò illi hoc nomen,Moſes,eo quòd ex aqua fluminis illum extraxerat.

2. Dubium eſt,*cur auſa fuerit filia Pharaonis edictum Regis violare, & infantem in flumen proiectum liberare?* Reſpondetur, per ſummam Dei prouidentiam hæc eſſe facta. Deus Thermutem, filiam Pharaonis permouit, vt Moſem ex aqua extraheret,darétque nutriendum; ille metum ademit, & ſuggeſſit,vt in filium adoptaret; ille Pharaonis animum, furorémque placauit viſo B
Philo. infante pulcherrimo. Philo in lib.1. de vita Moſis ait,Thermutem grauidam ſe finxiſſe, feciſſéque ſibi Moſem filium ſuppoſititium;iuxta
An filia Pharaonis grauidam ſe finxerit? hanc ſententiam virum habebat filia Regis, alioqui non eſſet auſa grauidam fingere. Putabat ergo vir illius Moſem filium eſſe ſuum, ſi vera eſt hæc ſententia Philonis, cuius Ioſephus non meminit,imò cõtrariam ſequitur, his verbis:Thermutis Moſem allatum, patri oſtentabat dicens,de ſucceſſore ſe cogitare.Hunc puerum (inquit) ego educaui non minus indole,
Ioſephus. quàm pulchritudine diuina excellentem:quem Nilus ipſe in ſinum meum tradidiſſe videri poteſt; quem ego decreui adoptare mihi in filiũ; C
tibi verò in principatum, atque imperium ſucceſſorem; atque hæc dicens patri infantem in manus tradit,&c. Ait Ioſephus,filiam Pharaonis dixiſſe patri, ſe decreuiſſe adoptare infantem in filium; ergo non finxerat ſe grauidam, vt Philo vult,ſed faſſa eſt, ſe illum reperiſſe in Nilo fluuio. Deus autem Regis permouit cor, vt filiæ morem gereret, tum filiæ amore, tum infantis eximia pulchritudine inductus. Si autem verum eſt,quod Ioſephus eodem loco ſcribit,à ſummo periculo Deus puerum liberauit. Etenim cùm tradidiſſet infantem Thermutis in manus Regis,Rex(vt ait Ioſephus)ad pectus illum appreſſit ſuum,filiæ gratificaturus; comitérque diadema ſuum capiti eius impoſuit. D
Moſes puerulus diadema regis cõculcat. Puerulus autem detractum capiti, & prolapſum in terram, pedibus conculcauit. id quod viſum eſt ominoſum. Præterea aderat ille vaticinator, quem ſupra diximus ex Ioſepho dixiſſe ex Hebræis naſciturum quendam, qui Aegyptum euerteret. Cùm ergo vidiſſet puerum Moſem Aegypti diadema conculcaſſe, interficere illum volebat, vociferabatúrque dicens: Rex,puer iſte vaticinium meum confirmabit, dum puer inſultat regno tuo, & diadema conculcat. Hoc interempto Aegyptiis metum,Hebræis ſpem,& fiduciam adime. At verò periculum diuina ope euaſit puerulus. Regis filia (ait Ioſephus) confeſtim puerum eripuit, E
rege quoque non reluctante, cui Deus talem mentem, animúmque indiderat, Moſis ſaluti prouidens,&c.

3. Præterea dubitatur, *an Moſes futurus fuerit Regis ſucceſſor, Aegyptóque imperaturus.* Ioſephus id
Moſes ſucceſſor regis Aegypti. vult, ſic enim, vt dictum eſt, loquentem facit Regis filiam: hunc ego decreui adoptare mihi in filium, tibi verò in principatum, atque imperium ſucceſſorem, &c. Philo quoque lib.1. de vita Moſis: Moſes (inquit) euectus in ſummum rerum faſtigium, nepos tanti regis habitus,ſpe omnium deſtinatus ſucceſſor auiti ſoli, neq; aliud quàm Rex iunior appellatus, &c. Iuxta hanc ſententiam vnicam illam filiam habebat Pharao;præter eam nullum filium. Tertiò dubitatur, *cur filia Regis hoc nomen Moſes, impoſuerit infanti?* Reſpondetur, idcirco impoſuiſſe, quia ex aqua fluminis Nili eum eduxerat; ſic enim legitur Exod.2. *Vocauit nomen eius Moyſes* Exod.2.
dicens:quia de aqua tuli eum. Eſt autem nomen ductum à nomine *Mos*,quod (vt ait Philo) *aquam* ſignificat Aegyptiorum lingua. Et Ioſephus: Aquam(inquit)Aegyptij vocant mos, iſes verò ſeruatus,quare compoſita voce ex vtriſque nomen infanti fuit inditum, &c. Clemens Alex. lib.1. ſtrom.ſcribit ab Aegyptiis appellari Moſem eum, qui ex aquis emerſus reſpirauerit. Conſtat ergo vocem *Moſes* eſſe Aegyptiacam; filia enim Pharaonis voce patria vſa eſt, nõ peregrina. Probabilior eſt hæc opinio, quàm illa Abulenſis Exod. 2. Oleaſtri, & aliorum, qui nomen *Moſes* Hebræum eſſe volunt, deductum à verbo *Maſſah*, quod ſignificat *extrahere*. Quòd ſi illud obiicias, filiam Regis,ſuæ linguæ notæ, non ignotæ Hebrææ nomen impoſuiſſe infanti, reſpondet Abulenſis, à puellis Hebræis didiciſſe Hebræam linguam. ſed non facit mihi ſatis. Clemens Alex. ait Moſem fuiſſe à parentibus circumciſum,& vocatum Ioachim. poſtea autem à Thermute appellatus eſt Moſes.

CAPVT XII.

MORALE.

De Moſe expoſito in flumine.

VIDERVNT parentes elegantem puerum, & abſconderunt eum. Sicut Moſis parentes pulchrum filium abſconderunt, ne flumine I.
Fugienda gloria inanis. mergeretur:ſic viri ſancti pulchra abſcondunt opera, ne inanis gloriæ flumine obruantur. Origen.homil.2. in Exod.Si(inquit) facio eleemoſynam,quia opus Dei eſt, maſculum filium Origen.
genero. Sed ſi ita faciam, vt hominibus innoteſcat,& ab hominibus laudem quęram,& non eam occultauero; rapta eſt ab Aegyptiis eleemoſyna mea, & in flumen demerſa eſt, &c. Fugienda ergo inanis gloria. Quòd ſi oportet opera pulchra coram hominibus facere,ne fiãt vt ab illis videamur,laudémque captemus, ſed vt Deo placeamus.D.Greg.hom.11.in Euangel. D.Gregor.
Per hoc(inquit) quod agimus, laudes exterius non quæramus: ſic autem opus ſit in publico, quatenus intentio maneat in occulto,&c.Confert Origenes inanem gloriam, & ſuperbiam, Origen.
cum duabus filiis Lot, quæ patrem in montem vſque ſecutæ ſunt, eúmque inebriarunt. Et-
Superbia & inanis gloria inebriant hominem. enim inanis gloria, & ſuperbia ab homine natæ veluti filiæ, hominem honoris cupiditate inebriant, & à mentis ſtatu deturbant, homil. 5. in Gen. Vide(ait ille)ne tibi inſidientur duæ filiæ iſtæ,id eſt, vana gloria, & ſuperbia; quæ à te non diſcedunt, ſed ſequuntur te, etiam cùm aſcendis in montem,&c. Illos ſequitur inanis
Inanis gloria bonis operibus inſidiatur. gloria, qui in altiſſimum virtutum montem aſcendunt. Etenim,vt ait Auguſt.epiſt.109.alia D.Auguſt.
quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur,vt fiant;ſuperbia verò bonis operibus inſidiatur,vt pereant,&c. Quaſi dicat, alia vitia exercentur in vallibus,ſuperbia, & inanis gloria in montibus, & celſis operibus inſidiatur. Hæ duæ filiæ hominem inebriant, vt Chryſoſt. D.Chryſoſt.
homil.

homil.2.in Ioan.Intolerabilis(inquit) quædam ebrietas eſt inanis gloria, &c. Meritò ergo parentes elegantem infantem abſcondunt. Abſconde opera ſaltem intentione; abſconde infantem,ne faſcinetur:

Oculi hominũ faſcinãs bona opera.

Neſcio quis teneros oculos mihi faſcinat agnos,

dixit Poeta:At nos ſcimus, quin teneros oculus nobis faſcinet actus; hominum oculi magnam

D.Chryſoſt. habent vim ad faſcinandum opera,vnde Chryſoſt.homil.citata:Homines (inquit) nihil nobis vtilitatis afferre poſſunt, ſed tantùm inſpicere quæ facimus, atque inſpiciendo lædere, & laborem noſtrum inanem reddere, &c. Non faſcinat elegantem puerum Dei oculus, ſed ab inſidiis gloriæ inanis liberat, donátque illi incrementum. Quamobrem Dei ſolum oculum intueamur, cùm operamur, qui operibus noſtris incrementum affert, & præmium; hominum oculos non curemus, qui ea deprauant, tetróque odore inficiunt. Chryſoſt. Deum (inquit)operum noſtrorum,& laudatorem, & ſpectatorem adhibeamus; nihil nobis cum humano iudicio,&c.

2. Elegans erat Moſes infans,& pulcher, de eo

Moſes pulcher. Ioſephus ſic ſcribit lib.2.antiquit. Admirãdam gratiam infanti Deus addidit: nemo enim erat adeò tetricus,vt viſa eius pulchritudine nõ obſtupeſceret:ita ut,dum geſtaretur,obuios quoſque in ſe conuerteret; qui relictis ſeriis negotiis, præcellenti eius forma contuenda ſatiari

Ioſeph. Euſeb. non poterant, &c. Apud Euſebium lib.9. de præparat.Euangel. cap. vlt. traditur fuiſſe ſtatura longum, & flauum, prolixiore capillo, & barba, ac denique ſtatura, & facie permagnæ dignitatis. En tibi Chriſti Opt. Max. typum. Pulcher fuit Moſes, multo pulchrior Chriſtus.

Pſal.44. De eo enim ſcriptum eſt,Pſal.44. *Speciouſus forma præ filiis hominum.*

3. Triplicem habuit Chriſtus pulchritudinem. Primam *diuinitatis*, alteram *animæ* ſanctiſſimæ, tertiam *corporis*. Si de pulchritudine diuinitatis agamus,infinito interuallo Moſem, omnéſque homines,& angelos poſt ſe relinquet; vt enim ait D. Hieron. epiſt.140. ad Princip. diuinitas

Triplex pulchritudo Chriſti. non habet comparationem, &c. Pulchritudo creaturæ cum pulchritudine infinita creatoris comparari nequit, ſi de animæ decore ſit ſermo: ſimilem in modum Moſis & creaturarum omnium pulchritudinem, animæ Chriſti præcellentiſſima pulchritudo ſuperat. Si verò de pulchritudine corporis loquamur, exiſtimabit forſitan aliquis,eximiam,ac præcellentem pulchritudinem non decuiſſe Chriſtum, ſiquidem fœminarum potius eſt, quàm virorum. Sed tamen credendum eſt, Chriſtum ſpecioſum fuiſſe forma ipſa corporis præ Moſe, & reliquis filiis hominum; hoc enim poſtulabat tum dignitas filij Dei,tum corporis ſanctiſſimi ab Spiritu

D. Hieron. ſancto efformatio perfectiſſima. D. Hieron. Matth.9. Fulgor(inquit)& maieſtas diuinitatis, occultè etiam in humana facie relucebat, &c. Et epiſt.140.ad Princip.ait, Chriſtum in vultu,

D. Bernard. & oculis ſyderium quiddam habuiſſe. D. Bernard.ſerm.1.de omnibus ſanctis: Prædicantem (inquit)Dominum,de ciuitatibus, & caſtellis, ſequebantur populi,&adhærebant ei affatu pa-

De pulchritudine Chriſti. riter,& aſpectu illius delectati,cuius nimirum vox ſuauis,& facies docota, ſicut ſcriptum eſt: *Speciouſus forma præ filiis hominum, diffuſa eſt gratia in*

D.Chryſoſt. *labiis tuis.* D.Chryſoſt.homil.28. in Matth.Quis (inquit)ab auctore talium ſignorum non recederet inuitus? aut quis, vel ſolam faciam aſpicere,atque ipſum, ex quo diuina præceptorum inſtituta profluebant, ingenti deſiderio non arderet?Nam vt faciendis ſignis erat mirabilis,ſic viſu gratioſiſſimus traditur fuiſſe, idque propheta multo ante clamauerat, *ſpecioſus forma.* Hæc ille. Fuit Moſes typus Chriſti, vt dictum eſt,ſtatura longus,prolixiore capillo, & barba, ac denique ſtatura,& facie permagnæ dignitatis; Chriſtus quoque ſtatura corporis fuit procera,& facie virili quadam pulchritudine maximè veneranda, prolixo capillo, atque barba; ſed pulchritudo hæc ornamentis externis carebat,ieiuniiſque, & vigiliis, vitæque aſperitate erat extenuata in terra: at nunc in cælo tanta eſt, vt nullius beati pulchritudo cum ea cõferri poſſit.

Pulchrum Moſem reperit Pharaonis filia, 4.
eius capta decore rem fecit admirabilem, Hebræum videlicet infantem in flumen iuſſu Regis abiectum nutriri iuſſit, & in filium adoptauit. Si Moſis infantis pulchritudo corporis,tantam habuit vim ad capiendam Regis filiam, quantam vim habere debet triplex pulchritudo Chriſti, ad capienda corda noſtra, videlicet pulchritudo *diuinitatis* infinita,pulchritudo *animæ* perfectiſſima, & pulchritudo *corporis* omnibus numeris abſolutiſſima?Cant.5. *totus* dicitur *deſiderabilis*, quia totus eſt pulcherrimus, nihil in eo eſt,quod animum non alliciat,quod amorem non flagitet hominum, totus eſt deſiderabilis, totus amabilis. Quæ in eo aliena à pulchritudine fuiſſe videtur, nimirum effuſus ſanguis,flagella,alapæ,ignominiæ,mors, hæc ſummæ pulchritudinis ſumma fuere ornamenta, hæc cor magis inflammant, hæc reddunt amabiliorem,Cant.5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus.* Quemadmodum rubeus color pulchritudinem efficit:ſic Chriſti rubeus ſanguis pro nobis effuſus, illum efficit pulcherrimum, & maximè amabilem. In flumen proiectum Moſem reperit Pharaonis filia; nos in mare paſſionis pro nobis proiectum reperimus Chriſtum; illius enim illa verba ſunt Pſal.68. *Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me.* Suſcipiamus illum, vultúmque pulcherrimum ſanguine cruentatum ſemper intueamur, vt amoris ſui ignem in corde inflammet noſtro. Pſal.139. *Habitabunt recti cum vultu tuo.* ô fælicem illum, qui cum vultu Chriſti ſemper habitat! hoc eſt, ſemper per fidem, & conſiderationem, Chriſti vultum pulcherrimum intuetur in terra, vt cum eodem vultu habitet in cælo,illúmque intueatur in ſempiternum.

Pulchritudo Chriſti corda rapit. Cant.5. Cant.5. Pſal.68. *Intuẽda ſemper eſt Chriſti pulchritudo.* Pſal.139.

Præter hæc, abiecit mater paupercula Moſem in flumen, aſſumpſit eum Regis filia opulentiſſima, ac nobiliſſima: eundem in modum abiecit inops ſynagoga Iudæorum Chriſtum in mare paſſionis, aſſumpſit eum Eccleſia gentium ditiſſima,atque illuſtriſſima.In carecto inuenit filia Regis Moſem, infantíſque pulchritudine mirum in modum capta eſt, in præſepio inuenerunt tres Reges Chriſtum, infantíſque illius diuino,humanoque decore capti, Regem ſuum eſſe, ante ipſum procidentes atque adorantes teſtati ſunt.Rex Pharao omnes Hebræorum in Aegypto infantes iuſſit occidi; ſimiliter & Rex Herodes omnes infantes Bethlehemiticos iuſſit vita priuari. Regis filia Thermutis Moſem morti eripuit: Regis cæleſtis filia Virgo Deipara,in Aegyptum fugiens,Chriſtum ab

5. *Inops ſynagoga Chriſtum repudiauit,filia Regis Eccleſia ſuſcepit.*

Herodis

Herodis furore liberauit. In aqua inuenit Thermutis Moſem: ſic Eccleſia in aqua Baptiſmi inuenit Chriſtum: *De aqua* (inquit) *tuli eum.* Moſes nomen inuenit ab aqua fluminis Nili, quia ex aqua eſt extractus: Chriſtus nomen Ieſu accepit ab aqua, & mari paſſionis, quam pro nobis ſubiit, & à ſanguine, quem copiosè pro mundi ſalute effudit, vt alibi diximus.

6. Adumbrat etiam Thermutis gentilitatem, & Moſes libros Moſis, quemadmodum Thermutis Moſem in aqua excepit; ita gentilitas excepit libros Moſis in aqua Baptiſmi, eiſque fidem infallibilem præſtat. Pulcher erat Moſes, pulchri ſunt eius libri; tectus erat Moſes in arca, tecti etiam ſunt libri Moſis, quia ſenſus habent abſconditos. Mater Hebræa Moſem nutriuit: matrix lingua Hebræa, Moſem & prophetas nutrit, hoc eſt, eorum libros Hebraicè conſcriptos alit, atq; illuſtrat; ideóque ab Scripturæ ſacræ explanationibus vocãda eſt, & diſcenda.

Eccleſia libros Moſis recipit, & ſic Moſem in aqua Baptiſmi ſuſcepit, id eſt, eius libros.

CAPVT XIII.

Moſes Hebræos inuiſit, Ægyptium occidit, ad Madianitas fugit.

EXODI CAP. II.

1. IN diebus illis poſtquam creuerat Moſes, egreſſus eſt ad fratres ſuos, viditque afflictionem eorum, & virum Ægyptium percutientem quendam de Hebræis frattibus ſuis. Cúmque circumſpexiſſet huc, atque illuc, & nullum adeſſe vidiſſet, percuſſum Ægyptium abſcondit ſabulo. Et egreſſus die altero conſpexit duos Hebræos rixantes, dixítque ei, qui faciebat iniuriam: Quare percutis proximum tuum? Qui reſpondit, quis te conſtituit principem, & iudicem ſuper nos? num occidere me tu vis, ſicut heri occidiſti Ægyptium? Timuit Moſes, & ait: Quomodo palam factum eſt verbum iſtud? Audiuítque Pharao ſermonem hunc, & quærebat occidere Moſem: qui fugiens de conſpectu eius, moratus eſt in terra Madian, & ſedit iuxta puteum. Erant autem ſacerdoti Madian ſeptem filiæ, quæ venerunt ad hauriendam aquam, & impletis canalibus adaquare cupiebant greges patris ſui. Superuenere paſtores, & eiecerunt eas: ſurrexítque Moſes, & defenſis puellis adaquauit oues earum. Quæ cùm reuertiſſent ad Raguel patrem ſuum dixit ad eas: Cur velociùs veniſtis ſolito? Reſponderunt: Vir Ægyptius liberauit nos de manu paſtorum: inſuper & hauſit aquam nobiſcum, potúmque dedit ouibus. At ille: vbi eſt? inquit, quare dimiſiſtis hominem? vocate eum, vt comedat panem. Iurauit ergo Moſes, quòd habitaret cum eo. Accepítque Sephoram filiam eius vxorem, quæ peperit ei filium quem vocauit Gerſam, dicens: Aduena fui in terra aliena. Alterum verò peperit, quem vocauit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei adiutor meus eripuit me de manu Pharaonis.

2. VT ſcriptum extat Deuter. capite extremo, Moſes annos vixit centum, & viginti. tota eius vita in tres partes, id eſt, in tres quadrageſimas annorum diſtribuitur. Quadraginta annis in aula Pharaonis verſatus eſt; quadraginta annis apud ſacerdotem Madian manſit; quadraginta annis in deſerto vixit, quibus in terram promiſſionis iter fecit. Ab infantia verſatus eſt in aula regia, à filia Pharaonis adoptatus, vſque ad annum quadrageſimum. Cùm autem annum ageret quadrageſimum, filios Iſraël ab Aegyptiis vexatos viſitauit, cúmque vidiſſet Aegyptium percutientem Hebræũ quendam, ſupplicium de Aegyptio ſumpſit, interfectúmque abſcondit in ſabulo, id eſt, ſub arena. Rurſum die ſequenti cùm duos Hebræos rixãtes conſpexiſſet, ei qui iniuriam inferebat, dixit: *Quare percutis proximum tuum?* is verò reſpondit: *Quis te conſtituit principem, & iudicem ſuper nos? num occidere me tu vis, ſicut heri occidiſti Aegyptium?* Miratus eſt Moſes, quòd nota facta eſſet cædes Aegyptij hominis, quem clam interfecerat, timoréque correptus eſt. Regi quoque Pharaoni manifeſta facta eſt cædes, & Moſem conabatur vita priuare; at ille fuga vitæ ſuæ conſuluit.

Moſis vita in tres quadrageſimas annorum diſtribuitur.

Moſes quadraginta annis in aula Pharaonis vitam egit, & quadraginta in terra Madian, quadraginta alios in deſerto.

3. Quadraginta illis annis, quos in aula tranſegit, quid fecerit non narrat Scriptura. D. Stephanus Act. 7. ait eum literis dediſſe operam:

Act. 7.

B *Eruditus* (inquit) *eſt Moyſes omni ſapientia Aegyptiorum, & erat potens in verbis, & in operibus ſuis.* Vnde conſtat, non fuiſſe otioſum, aut vacaſſe deliciis, & ludis, ſed rebus ſeriis, boniſque operibus fuiſſe potentem. At obſtat id quod Moſes affirmat, Exod. 3. *Non ſum eloquens, impeditioris, & tardioris linguæ ſum.* Huic obiectioni infra reſpondebimus. Ioſephus narrat, eo tempore Aethiopes Aegypto intuliſſe depopulationem: Moſem Aegyptiorum ducem creatum fugãtos, ac profligatos in Saban, ſiue Meroëm, vrbem inexpugnabilem compuliſſe, obſediſſéq; vrbem. Cùm verò capere eam non poſſet, Tharbis filia Regis Aethiopum eius admiratione, & amore capta vrbem tradidit, hac conditione, vt ipſam C duceret vxorem. Hanc nonnulli volunt eſſe vxorem Aethiopiſſam, propter quam Aaron, & Maria contra Moſem murmurauerunt, Num. 12. Artapanus antiquus auctor huius meminit expeditionis apud Euſebium, lib. 9. de præparat. Euãgel. cap. vlt. Auctor hiſtoriæ ſcholaſt. addit, Moſem annulum dediſſe filiæ Regis Aethiopum, qui vim haberet obliuionem inducendi, cœpiſſéque Tharbis ipſius obliuiſci, potuiſſéque liberè in Aegyptum parta victoria regredi. Verùm hoc fabuloſum videtur.

Moſes literis dedit operam in aula. Exod. 3.

Moſes dux Aethiopas vicit.

Tharbis filia Regis Aethiopum.

4. Agebat Moſes iam annum quadrageſimum in aula Pharaonis, clarus eloquio, & operibus, tunc Hebræos ab Aegyptiis vexatos ab aula egreſſus

Moſes poſt quadraginta annos inuiſit Hebræos.

egreſſus inuiſere placuit, vt D. Stephanus do-
Act.7. cet Act.7.his verbis: *Cùm impleretur ei quadraginta annorum tempus, aſcendit in cor eius, vt viſitaret fratres ſuos filios Iſrael.* Erat Moſes in aula, & vrbe regia;Iſraelitæ verò, vt vult Abulenſis,aliis in locis operabantur: Egreſſus ergo eſt Moſes ex vrbe regia in alium locum, vbi fratres laborabant.Forſitan in ipſa vrbe regia, vel eius agris,aliqui operabantur, & ad hos iuit Moſes. Sed *nunquid nunc primò inuiſit fratres Moſes poſt quadraginta annos?tam ſerò afflictos reſpexit?* Reſpondetur, tunc commodum tempus reperiſſe ad inuiſendos fratres, quibus pro viribus in aula ferebat opem.Dici etiam poteſt,ante hoc tempus ſæpius inuiſiſſe, ſed huius tantùm viſitationis meminiſſe ſcripturam, propter cædem Aegyptij, quæ cauſa fuit fugæ in Madian. Quòd autem ante hoc tempus ſæpius inuiſerit, ſuadent verba illa
Act.7. Act.7. *Exiſtimabat intelligere fratres,quoniam Deus per manum ipſius daret ſalutem illis. At illi non intellexerunt.* Quia enim Moſes Hebræos inuiſebat,& cum illis colloquebatur, eiſque fauebat, exiſtimare debuerant Hebræi, Deum defenſorem,& patronum illis miſiſſe;at id non intellexerunt.Philo:Moſes (inquit) Hebræos oppreſſos, verbis quantum poterat, ſubleuabat, præfectos admonens, vt moderarentur laxarentque nimiam in vrgendo duritiam, operarios verò, vt præſentem ſtatum ferrent fortiter,ſicut viros decet, neque animis deficerent,& ſperarent mutationem in melius,&c.

5. Quæritur, *vndenam nouerit Moſes, quòd Deus per manum ipſius daret ſalutem Hebræis?* ſic enim ait D.Stephanus:*Exiſtimabat intelligere fratres,* id eſt, Hebræos,*quoniam Deus per manum ipſius daret ſalutem illis.* Reſpondent Lyranus,& alij, cognouiſſe per reuelationem. Obiicitur, ſi Moſi à Deo in Aegypto fuiſſet reuelatum, ipſum Hebræos liberaturum, cùm à Deo poſtea miſſus eſt ex rubo, ad eos liberandos ire non recuſaſſet; at maximè recuſauit, Exod.3. vnde ſequitur, reuelationem à Deo non accepiſſe: ſi enim accepiſſet reuelationem, ſanè ei adhibuiſſet fidem,& Deo aſſenſum tunc præbuiſſet, & obedientiam, neque poſtea quod Deus iuſſerat, vehementer refugiſſet. Reſpondetur,Moſem, cùm eſſet in aula Regis, plurimíque ab omnibus fieret, reuelationem à Deo accepiſſe, vt princeps eſſet,& iudex populi ſui, eíque in omnibus opitularetur,& ſalutem daret: non tamen perſpicuè declarauit Dominus, quomodo ſalus hæc danda eſſet:præſtitit igitur tunc obedientiam. Poſtea verò ex rubo, Exod.3. miſſus eſt ad Regem Pharaonem, poſt quadraginta annos, multum mutatus ab illo, qui in aula verſabatur,factus ex principe paſtor;iuſſus præterea eſt educere populum ex Aegypto in terram repromiſſionis;inuito,ac repugnante Pharaone; quæ res difficillima erat; ideò tunc ire recuſauit.D.Baſilius Iſai.6. Moſes (inquit) cognoſcens cauſam, cur mitteretur, extrahebat tempus deprecando, & recuſando, reſpiciens videlicet ſuperbum,& peruicax,& inexorabile cor Pharaonis,contumax ingenium, & inſtabilem animum,& durum ceruicem Hebræorum, ideo dicebat,*quis ego ſum, vt vadam ad Pharaonẽ?* Et de Hebræis: *Non credent mihi, neque audient.* Hæc Baſilius. Forſitan etiam maximus erat amor, quo Moſes ſolitariam vitam, Deíque in deſertis locis,in quibus oues paſcebat, cótemplatricem complectabatur; atque ideo ne eam deſereret, negotiorum, & hominum turbis ſe immittere refugiebat. Placebat vita illa paſtoritia,quæ Iacob,patribúſque placuerat.

Moſes conſolabatur Hebræos.

Moſes in Aegypto reuelatiõe habuit.

D.Baſilius.

Moſis amor ſolitaria vita.

Quæritur præterea,*an licuerit Moſi Aegyptium percutientem Hebræum occidere, cùm nullam eo tempore haberet legitimam poteſtatem?* D.Auguſt.lib.22. contra Fauſtum,cap.70.peccaſſe putat, quia poteſtate carebat. At in lib.quæſt. in Exod.quæſt. 2.iuſtè occiſum Ægyptium exiſtimat, habuiſſéque Moſem à Deo poteſtatem, ad patrandam cædem: Sicut (inquit) in Actis Apoſtolorum dixit Stephanus: *Putauit tunc Moſes intelligere fratres ſuos, quòd per ipſum Deus daret illis ſalutem.* videtúrque ita per hoc teſtimonium Moſes iam diuinitus admonitus, (quod ſcriptura in Exodo tacet) iuſtè facinus illud audere potuiſſe. Hæc Auguſt. Cuius ſententia vera videtur, & ex dictis colligitur. Diximus enim Moſem reuelationem à Deo habuiſſe, per quam iudex,ac liberator populi eſt conſtitutus. D. Thom. 22. quæſt.61.art.vlt. Videtur (inquit) Moſes occidiſſe Ægyptium,tanquam ex inſpiratione diuina auctoritatem adeptus, Act. 7. &c. Lyranus Exod.2. Moſes (inquit) ex diuina electione ad liberandos Hebræos, habebat auctoritatem vindicandi iniurias ei factas,& hoc ſciebat per reuelationem diuinam, & hoc eſt,quod dicitur Act. 7. *Exiſtimabat intelligere fratres, quòd per manum ipſius Deus daret ſalutem illis.* Sic Lyranus,& alij. Vrgebis,& confirmabis,iniuſtam fuiſſe necem; eo quòd pro ſola percuſſione non erat dignus morte Ægyptius. Hebræi aiunt, eſſe occiſum pro percuſſione & pro adulterio, quod fraudulèter cum vxore Iſraëlitæ percuſſi commiſerat; ſed non probant adulterium. Reſpondemus, Moſem iuſtum fuiſſe iudicem, & iuſtè iudicaſſe cauſam, ac cenſuiſſe Ægyptium dignum eſſe morte propter percuſſionem, & alia quæ tacet ſcriptura. Forſitan enim Moſem inuaſit Ægyptius,ille verò ſe defendens inuadentem interfecit. D.Thom. Poteſt (inquit) dici, quòd Moſes occidit Ægyptium defendẽdo fratrem ſuum Hebræum cum moderamine inculpatæ tutelæ, &c. Philo vult, hunc Ægyptium fuiſſe præfectum operum: Erant (inquit) inter præfectos quidam efferati rabie, belluæ ſpecie humana, ex his vnum immaniſſimum Moſes interemit,&c. Priuſquam illum aggrederetur, huc atque illuc circunſpexit Moſes, cúmque neminem adeſſe vidiſſet, occidit. Quæritur, *nónne Moſes vir princeps erat in Ægypto?* Magno ergo cum comitatu incedebat Ægyptiorũ, aderántque eius ſtipatores, cùm cædem fecit. Reſpondetur,abſque ſtipatore vllo,&comite Moſem inuiſiſſe tunc Hebræos,vt obſeruauit Abulenſis, fortè ea mente, vt de iniuriis, quas Hebræi ab Ægyptiis tolerabant, pœnas meritas ſumeret,fratribúſque clam ferret auxilium.Altera quoque die inuiſit, duos Hebræos reperit rixantes, quos Hebræi aiunt, fuiſſe *Dathan* & *Abiron*, de quibus agitur Numer.16. ſed nihil habet firmamenti eorum dictum.

6. *An licuerit Moſi occidere Aegyptium.* D.Auguſt.

Act.7.

D. Thomas.

Lyranus.

Act.7. *Cur Moſes Aegyptium occiderit.*

D.Thomas.

Philo. *Aegyptius occiſus dicitur fuiſſe præfectus operum.*

Denique nota facta eſt cædes Regi,Moſique mortem machinabatur;idcirco fugit in terram Madianitarum. Dicti autem ſunt Madianitæ à Madian,filio Abrahæ,ex Cethura vxore. Regio verò Madian propinqua erat mõti Sinai, qui in Arabia eſt. Nam Moſes cùm ſoceri ſui Madianitæ oues paſceret,ad montem Sinai venit.Obſerua hoc loco,Regem Pharaonem,quem nunc fugit Moſes,non eſſe patrem Thermutis, à quo

7. *De fuga Moſis ad Madianitas.* *Madianitæ qui ſint.* *An Moſes fugerit Regẽ patrem Thermutis.*

eſt

eſt adoptatus. Nam fuga hæc contigit anno Moſis quadrageſimo, quo iam ille Rex obierat. Vt enim ait Euſebius in chronico, annis tantum 31. regnauit.

8. Quæritur, *quot annis vixerit Moſes in terra Madian, & quid ibi egerit?* Reſpondetur, vixiſſe annis quadraginta. Nam quadraginta annos agebat, cùm Pharaonem fugit; alios quadraginta egit in terra Madian, ſiquidem cùm rediit in Ægyptum, octoginta annorum erat, Exod. 7. *Erat Moſes octoginta annorum, & Aaron octoginta trium cùm locuti ſunt ad Pharaonem.* Actor. 7. ait D. Stephanus: *Moſes factus eſt aduena in terra Madian, vbi generauit filios duos, & expletis annis quadraginta apparuit illi in deſerto montis Sinai Angelus.* In terra Madian, duxit vxorem Madianitem Sephoram, filiam ſacerdotis cuiuſdam Madianitæ, genuítque ex ea filios duos; alterum appellauit Gerſam, *guer* Hebraicè ſignificat *peregrinum, & aduenam, ſam* ibi ſignificat nomen, *fui peregrinus ibi*, id eſt, in terra Madian. Impoſuit autem hoc nomẽ filio, eo quòd peregrinus erat in regione illa, Exod. 3. *Quem vocauit Gerſam, dicens: Aduena fui in terra aliena: Alterum appellauit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei, adiutor meus, eripuit me de manu Pharaonis.* Priorem peregrinum, ſiue aduenam vocauit, vt peregrinationem in terra Madiã indicaret: poſteriorem nominauit Eliezer, id eſt, Dei mei auxilium. Eli, ſignificat, *Deus meus*, ezer, *auxilium.* Hoc nomen impoſitum eſt puero, vt memoriæ proderet auxilium, quod Deus tulerat Moſi.

9. Præter hæc, illis quadraginta annis pauit Moſes oues ſoceri ſui, &, vt ait Euſebius in chronico, philoſophabatur. At verò apud Arabes etiam nobiles greges paſcebant. Philo lib. 1. Arabes (inquit) exercent pecuariam, paſcúntque greges promiſcuè viri, mulieres, iuuenes, & virgines; nõ plebei ſolùm, ſed & nobiles, &c. Socer autem Moſis tribus nominibus dicitur in Scriptura, Exod. 2. *Raguel.* Exod. 3. & 4. & 18. vocatur *Iethro*; Iud. 4. appellatur *Cinæus.* Hebraicè legimus fuiſſe *Cohen Madian*; vox autem *Cohen, ſacerdotem* ſignificat, & *principem*; quamobrem Chaldaica paraphraſis vocat eum *principem Madian*, & Artapanus apud Euſebium lib. 9. de præparat. Euang. cap. vlt. eum appellat Regem Arabiæ. 2. Reg. 8. filij Dauid dicuntur *Cohanim*, vertit interpres, *ſacerdotes*, nomen ſacerdotum pro aulæ principibus ſumens. Sic LXX. verterunt, αὐλάρχας, id eſt, *aulæ principes*, & noſter 1. Paralip. 18. ſic vertit: *Filij Dauid erant primi ad manum Regis.* Cur igitur nõ dicemus, *interpretẽ, vt* 2. Reg. 8. *ſic hoc loco ſacerdotis nomen pro principe ſumpſiſſe, fuiſſeque ſocerum Moſis principem Madianitarum?* Reſpondemus, 2. Reg. 8. non poſſe ſumi nomen ſacerdotum, pro iis, qui erant propriè ſacerdotes; filij enim Dauid non erant ex tribu Leui, atque adeo ſacerdotes propriè eſſe non poterant. loquimur ergo pro principibus ſumere. At hic nihil cogit. LXX. interpretes ſacerdotem, non principem interpretantur, Philo quoque, & Ioſephus. Eſt ergo ſacerdos, non princeps Madian. Neque enim princeps homini aduenæ, & ignoto filiam ſuam dediſſet vxorem, generúmque ſuum ouium ſuarum feciſſet paſtorem; neque principis gener Moſes, cùm in Ægyptum eſt reuerſus, vxorem principis filiam, Exod. 4. & duos filios, aſino impoſitos duxiſſet. *Fuítne ſacerdos veri Dei ſocer Moſis, an idolorum?* Abeu Eſdra Hebræus veri Dei ſacerdotem fuiſſe vult, ſed dicendum, fuiſſe ſacerdotem idolorum. Erat enim ſacerdos Madianitarum, qui colebant idola; ab eis electus, vt idolis offerret ſacrificia, poſtea ad Deum verum conuerſus videtur, Exod. 18.

Exod. 7. Actor. 7. Duo filij Moſis geniti in terra Madiã, Gerſam, & Eliezer. Exod. 3. Arabes etiam nobiles paſcũt greges. Philo. An ſocer Moſis fuerit princeps Madian. 1. Paral. 18.

CAPVT XIV.

MORALE.

Moſes Hebræos inuiſit, Ægyptum occidit, ad Madianitas fugit.

FVIT Moſes in aula Pharaonis princeps. Philo lib. 1. de vita Moſis, de eius agit virtutibus: Frugalitatem (inquit) colebat, vt nemo alius, in vniuerſam abhorrens à deliciis. Animo enim viuere malebat, quàm corpore. Philoſophiæ præcepta quotidie factis repreſentabat, mentem verbis exprimens, facta dictis accommodans vt cum ſermone vita congrueret. In ſumma qualis erat vita, talis & oratio, cùm nihil diſcreparet, non aliter quàm in inſtrumento muſico. Hæc ille, & alia. D. Stephanus Act. 7. *Eruditus* (inquit) *eſt Moyſes omni ſapientia Aegyptiorum, & erat potens in verbis, & in operibus ſuis.* Habes principum, & prælatorum imaginem quandam. Oportet illos frugalitatem colere, à deliciis abhorrere, animo viuere magis quam corpore, virtutem factis repræſentare, dictis opera accommodare, vt ſermo vitæ congruat, denique muſicum inſtrumentum eſſe omnium virtutum perſonans concentu. Oportet item prælatos, omni ſapientia Chriſtianorum præditos eſſe, ſiquidẽ Reipubl. ſunt oculi. Quemadmodum oculi luce indigent, vt videant: ſic principes ſapientiæ ſplendore opus habent, vt Rempubl. rectè adminiſtrent. Præterea inſtar Moſis oportet potentes eſſe verbis, vt populum doceant, & operibus, vt exemplo ad virtutem alliciant. Potentes ſunt Reges, & principes, opibus, viribus, armis, militúmque copiis: potentes quoque ſint verbis, & operibus. Armorum potentia vincunt hoſtes, verborum & operum potentia vincant ſubditos. Eximia res eſt, potentem eſſe operibus bonis; deteſtanda res, potentem eſſe operibus prauis, Pſal. 51. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate.* O gloriationem, ô potentiam diabolicam! Diabolus enim potens eſt in iniquitate, & in ſceleribus, quæ perpetrat, gloriatur. Imitantur illum multi eius aſſeclæ. Chriſti autem ſectatores ducem ſuum ſequuntur, de quo ſcriptum eſt Lucæ vlt. *Qui potens fuit in opere, & ſermone, coram Deo, & omni populo*; immenſo interuallo hac potentia Moſem ſuperans.

1. *Moſes boni principis, & prælati imago.* Philo. Act. 7. Pſal. 51. Luc. 23.

Verſabatur Moſes in aula Regis, Iſraëlitæ autem ab Ægyptiis valde affligebantur. Non tamen eſt ille fratrum oblitus, ſed ab excelſo honoris maximi culmine deſcendit, afflictóſque inuiſit, abſque vllo comitatu. Mirum ſanè eſt, virum Regis filiæ filium ſtipatorum dimiſiſſe cateruam, ſolúmque, & incomitatum Hebræos inuiſiſſe. 1. Reg. 21. *Venit Dauid in Nobe ad Achimelech ſacerdotem, & obſtupuit Achimelech, eo quòd veniſſet Dauid, & dixit ei: quare tu ſolus, & nullus eſt tecum?* Obſtupuit Achimelech in aduentu Dauid, quem nulli famuli comitabantur: ſic meritò obſtupeſcere debuerunt Hebræi cernentes Moſem Regis potentis nepotem incomitatum. Verùm ille parui faciebat ſtipatorum turbam, & aulæ honores alienos à ſe exiſtimabat, affligíque malebat cum populo Dei,

2. 1. Reg. 21. *Dauid ſolus venit ad ſacerdotẽ Achimelech, ſic Moſes ſolus venit ad Hebræos inuiſendos.*

quàm

quàm momẽtaneis oblectamentis perfrui.vnde
Ad Heb.11. Paulus ad Hebr.11. *Fide(*inquit*)Moſes grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligẽs affligi cum populo Dei,quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æſtimãs theſauro Aegyptiorum improperium Chriſti: Aſpiciebat enim in remunerationem.* Mira ſanè res fuit,negaſſe Moſem ſe filium eſſe filiæ Pharaonis, maluiſſéque pau-
Moſes deſpexit Aegypti honores, & opes, propter Chriſtum, & remunerationem. peris,& afflicti Hebræi filium nũcupari, quàm filiæ Regis. Mira res, magis elegiſſe affligi cum populo Dei Hebræo, quàm ſummæ dignitatis iucunditate oblectari. Mira res, maiores diuitias exiſtimaſſe theſauro,& principatu Ægypti, improperium Chriſti, ſed aſpiciebat ille fidei oculis, in Chriſti venturi improperium, & in futuram remunerationẽ. Qui enim Chriſti improperia fidei oculis aſpicit, omnia facilè deſpicit;affligi mauult, quàm breuiſſimi huius tẽporis voluptatibus frui,pro Chriſto improperia tolerata, omnibus mundi opibus anteponit.

3. Viſitauit autem Moſes Hebræos ab Ægyptiis vexatos, opémque tulit,quã potuit: Hebræum ab Ægyptio percuſſum liberauit, alióſque rixantes in pacem reducere conatus eſt.O principem, Dei cultorem egregium, qui proximi curat ſalutem,& commoda! Iacobi 1. *Religio*(inquit) *munda, & immaculata apud Deum, & patrem hæc eſt,viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.* Im-
Iacob. 1. *Iuuandi proximi ſtudiũ.* maculatum ſe cuſtodiuit Moſes ab hoc ſeculo; ſiquidem negauit ſe eſſe Regis nepotem, Ægyptiorúmque mores non eſt ſectatus. Viſitauit Hebræos fratres ſuos afflictos, veluti pupillos, & viduas in tribulatione eorum. Hæc eſt religio munda, id eſt, Dei cultura. Diſcat Chriſtianus,Chriſtianæ religionis præſtare opera, afflictos viſitare, conſolari mœſtos, eleemoſynis, miſericordiæque aliis operibus iuuare, Eccleſ.
Eccleſ.7. 7. *Non deſis* (inquit) *plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula. Non te pigeat viſitare infirmum, ex his enim in dilectione firmaberis.* Conſidera, quæſo, quid Elephantes agant, de quibus ſic ſcribit Clemens Alexand. lib.1. ſtromat. Cùm in cœnum ceciderit Elephas, & clamauerit, præſens aliquis alius id contemplatus reuertitur paulo poſt, & ſecũ ducit gregem Elephantum,& eum ſeruat, qui ceciderit, &c. Si animantia rationis expertia ſui generis animantibus opem ferunt; quid oportet Chriſti facere cultorem?Iam verò expende ſtudium Moſis fratres ab iniuriis vindicãdi; Vidit duos Hebræos rixantes, eum monuit, qui iniuriam inferebat, pacémque inter eos conciliare conatus eſt.Conemur & nos iurgio contendentes prudenter pacificare, fratréſque vindicare ab iniuriis, & monita illis ſalutis dare; ſic Tobias faciebat,
Tob.1. Tob.1. *Pergebat ad omnes,qui erant in captiuitate,& monita ſaluris dabat eis.* Neque ſolùm monita dabat, ſed eleemoſynas etiam impertiebat. Ibid. *Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem ſuam, & conſolabatur eos, diuidebátque vnicuique, prout poterat,de facultatibus ſuis,eſurientes alebat,nudiſque veſtimenta præbebat,& mortuis, atque occiſis ſepulturam ſolicitus exhibebat.* Eleemoſyna quædam in corpus cõfertur,alia in animam,vtraq; Deo maximè placet.Præſtantioré eam ait eſſe Chryſoſto-
D.Chryſoſt. mus, quæ animo tribuitur, hom.3. in Gen. Vt anima(inquit)corpore melior eſt; ita ij, qui admonendo,& cõtinuè docendo,in viam rectã ſupinos, & deſides inducunt,monſtrando eis virtutum fragrantiam, & vitiorum maleolẽtiam;
Eleemoſyna tribuitur corpori,& etiam animæ.

A maioribus præmiis digni ſunt, quàm hi qui indigentibus pecunias, & facultates ſuppeditant,&c.

Ad hæc Moſes vt princeps, & iudex à Deo 4.
conſtitutus Ægyptium percutientem Hebræum *Iudex Reſpub. expurgat ſceleribus.*
pœna affecit, iuſtitiæ ductus zelo: ſic princeps, iudexque, iuſtitiæ amator, impios meritis afficit ſuppliciis, Rémque publicam ab impiis, & ſceleratis expurgat hominibus,iuxta illud Pſal. Pſal. 100.
100. *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt diſperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.* Summam adhibebat Rex Dauid diligentiam, vt ciuitatem expurgaret, iuſtitiæque zelo flagitioſos homines exſcindebat.Percutiẽ-
B tem Ægyptium occidit Moſes; Hebræum liberauit.A percuſſionibus impiorum liberãdi ſunt innocẽtes,Prou.24. *Erue eos, qui ducuntur ad mor-* Prou.24.
tem,& qui trahuntur ad interitum,liberare ne ceſſes.

Peruenit ad aures Pharaonis Regis cædes 5.
Ægyptij, cúmq; occidere moliretur Moſem,fu- *Moſes paſtor contemplationi vacabat in terra Madiã.*
git in terram Madian, & per annos 40. ſoceri ſui oues humiliter pauit.In deſertis autem morabatur locis,& vt Euſeb. ait in Chron. philo- Euſeb.
ſophatur.Philo:Exercebat (inquit) ſe Moſes in Philo.
virtutis ſtadio ſub ratione magiſtra,parãs ſe ad optima vitæ genera actiuum,contemplatiuúmque ſimul, euoluens Philoſophiæ dogmata, atque etiam expeditè diiudicans, recondénsque
C in memoriam,&c. D.Baſil. hom.1.in Hex. Mo- D.Baſilius.
ſes(inquit)ad Aethiopiam profectus, ibíque liberrimum nactus otium; totos 40. annos contemplationi rerum indulſit, &c. Et Iſai.6. Moſes arrepta occaſione paſcendi greges, turbas ciuitatum fugitabat,& hominum frequentiam, Abulenſ. Exod.3.
&c.Abul.Exod.3.ad illa verba: *Cùm minaſſet gregem Moſes.* Moſes(inquit) erat iam vir deueniẽs ad perfectionem;ideo vacabat contemplationi, cùm paſtorale officium ad hoc valde cõueniat, Carthuſ.
&c. Carthuſianus:Puto(inquit)quòd Moſes officium paſtoris libenter aſſumpſit, atque exercuit,vt ſeparatus ab idololatris Madianitis,aptiùs Deo vacaret in cãpis, & locis eremi ſolus;
D & etiam, quia Iacob, & filij eius ouium erant paſtores,&c.D.Greg. Nyſſe. in lib. de vita Mo- D.Gregor. Nyſſenus.
ſis:Moſes (inquit) ad contemplationem impellitur; ciuitatum turbationibus omninò relictis, ſecum viuere maluit,&c. Item: Moſes montanam,ac ſolitariam viuendi rationem elegit:vbi à turbatione procul remotus, in ouium cura ſibi in deſerto attendebat,&c. Is, qui ſolitariam agit vitam, ſibi attendit, & Deo; qui negotiorum ſe implicat perturbationibus neque ſe agnoſcit,neque Deum.Vt in aqua turbata nemo vultum ſuum valet cernere; ſic in mente negotiorum tumultu agitata, nemo ſeipſum poteſt,aut Deum,cognoſcere. Neceſſaria eſt mentis quies,vt te ipſum agnoſcas, & Dei maieſta-
E tem, & voluntatem intuearis.Lege D. Greg. Iob 33. D.Gregor. Magnus.
Iob 33. ad verba: *Dormiunt in lectulo:* Moſes (inquit)extincto Aegyptio poſtquam in deſertum fugit, illic dũ 40.annis degit, quaſi ab inquietis terrenorum deſideriorũ tumultibus obdormiuit; atque idcirco diuinam vocem percipere meruit: quia per ſupernam gratiam, quanto magis ab appetendis exterioribus torpuit, tantò veriùs ad cognoſcenda interiora vigilauit, &c.Cant.5. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Tunc Cant.5.
enim cor, & mens vigilat, Deóq; & ſibi vacat, cùm ſenſus carnis, & deſideria dormiunt: tunc verò mens ſibi,Deóque dormit,cùm ſenſus terrenis rebus inuigilãt. D.Greg.ibidem hæc ver-

D.Gregor. *Cùm anima dormit mundo, tunc vigilat Deo.* Exod. 4.

ba Cant. ſic exponit: Dum exteriores ſenſus ab huius vitæ ſolicitudinibus ſopio, vacãte mente, viuaciùs interna cognoſco, foris dormio, ſed intus cor vigilat, quia dũ exteriora quaſi non ſentio, interiora ſolerter apprehendo, &c. Exod. 4. *Cùm minaſſet gregem Moſes ad interiora deſerti, apparuit ei Dominus.* Si volumus Deum nobis apparere, cogitationum noſtrarum gregẽ ad interiora deſerti impellamus, egregia ibi reperiemus paſcua. Quòd ſi quempiam officij neceſſitas ab interioribus deſerti auocat, officij neceſſitati poſtquam ſatisfecerit, in deſertũ mentis ſuæ reuertatur. Vnde Greg. Sancti (inquit) viri, qui exterioribus miniſteriis deſeruire officij neceſſitate coguntur, ſtudioſè ſemper ad cordis ſecreta refugiunt, ibiq; cogitationis intimæ cacumen aſcendunt, & legem quaſi in monte percipiunt, (vt Moſes) dũ poſtpoſitis tumultibus actionum temporalium, in contemplationis ſuæ vertice, ſupernæ volũtatis ſententiã perſcrutantur, &c. Item: Boni rectores vt exterioribus officiis inoffenſè deſeruiant, ad ſecreta cordis recurrere

D Greg. *Ab exterioribus, ad interiora reuerti oportet.*

A inceſſabiliter curant, &c.

Conſideranda etiam eſt Moſis beneficentia, profugus in terrã Madian venit, & ſedit iuxta puteum. Cùm verò filiæ ſacerdotis Madian ex poteo hauſiſſent aquam, canaléſq; iam repleſſent, vt adaquarent patris greges, & à paſtoribus quibuſdã repulſæ eſſent à puteo & à canalibus, nõ tulit hoc beneficus Moſes, qui iuxta puteum ſedebat, ſurgẽs puellis tulit auxilium, paſtores repulit, hauſit aquã, earúmq; ouibus potum præbuit. Ignotis puellis homo profugus, & ignotus auſus eſt in terra aliena auxiliari, aduerſus paſtores. Solum enim ius, & Deum ſpectabat, non familiaritatem, aut ſanguinis coniunctionẽ, vt beneficentiam exerceret. Non eſt prætereunda ſacerdotis Madian gratitudo, cùm a puellis, quid factum eſſet, reſciuiſſet, Moſem queri iuſſit, hoſpitio excepit, denique filiã ſuam illi vxorem tradidit. Videlicet, prouidit Moſi Dominus in terra aliena vxorem, & ea, quę ad traducendam vitam in tranquillitate, & rerum diuinarum contemplatione opus erant.

6. *Moſis beneficẽtia in filias ſacerdotis Madian.*

Sacerdotis gratitudo.

CAPVT XV.

Mittitur Moſes ad liberandum populum.

EXODI CAP. II.

1. POST multum verò temporis mortuus eſt Rex Ægypti, & ingemiſcentes filij Iſraël propter opera vociferati ſunt, aſcenditque clamor eorum ad Deum ab operibus. Et audiuit gemitum eorum, ac recordatus eſt fœderis, quod pepegit cum Abraham, Iſaac, & Iacob. Et reſpexit Dominus filios Iſraël.

EXODI CAP. III.

2. MOYSES autem paſcebat oues Iethro ſoceri ſui, ſacerdotis Madian, cúmque minaſſet gregem ad interiora deſerti, venit ad mõtem Dei Horeb. Apparuítque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi, & videbat, quòd rubus arderet, & non comburetur. Dixit ergo Moyſes: Vadam, & videbo viſionem hãc magnã, quare non comburatur rubus. Cernens autem Dominus, quòd pergeret ad vidẽdum, vocauit eum de medio rubi, & ait: Moyſes, Moyſes. Qui reſpondit: Adſum. At ille, ne appropies, inquit, huc: ſolue calceamentũ de pedibus tuis. Locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt; & ait: Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Abſcondit Moyſes faciem ſuam: non enim audebat aſpicere contra Deum cui ait Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum, qui præſunt operibus, & ſciens dolorem eius deſcendi, vt liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa, in terram bonam, & ſpatioſam, in terram quæ fluit lacte, & melle, ad loca Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebuſæi. Clamor ergo filiorum Iſraël venit ad me, vidíq; afflictionem eorum, qua ab Ægyptiis opprimuntur. Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum filios Iſraël de Ægypto. Dixítq; Moyſes ad Deum: quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Iſraël de Ægypto? Qui dixit ei: ego ero tecũ, & hoc habebis ſignum, quòd miſerim te, cùm eduxeris populũ meum de Ægypto, immolabis Deo ſuper montem iſtum. Ait Moyſes ad Deum: Ecce ego vadam ad filios Iſraël, & dicam eis: Deus patrum veſtrorũ miſit me ad vos. Si dixerint mihi: Quod eſt nomen eius? quid dicam eis? Dixit Deus ad Moyſem: Ego ſum qui ſum. Ait: ſic dices filiis Iſraël: Qui eſt, miſit me ad vos. Dixítque iterum Deus ad Moyſem: Hæc dices filiis Iſraël: Dominus Deus patrum veſtrorũ, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob miſit me ad vos, hoc nomen mihi eſt in æternum, & hoc memoriale meum in generatione, & generationem. Vade, & congrega ſeniores Iſraël & dices ad eos: Dominus Deus patrũ veſtrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, dicens: viſitans viſitaui vos, & vidi omnia quæ acciderunt vobis in Ægypto, & dixi, vt educam vos de afflictione Ægypti in terram Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi & Pherezæi, & Heuæi, & Iebuſæi ad terram fluentem lacte, & melle, & audient vocem tuam, ingredieríſque tu, & ſeniores Iſraël ad Regem Ægypti, & dices ad eum: Dominus Deus Hebræorũ vocauit nos. ibimus viam trium dierum in ſolitudinem, vt immolemus Domino Deo noſtro. Sed ego ſcio quòd non dimittet vos Rex Ægypti, vt eatis, niſi per manum validam. Extendam

dam enim manum meam,& percutiam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis,quæ facturus sum in medio eorum: post hæc dimittet vos. Dabóque gratiam populo huic coram Ægyptiis, & cùm egrediemini, non exibitis vacui, sed postulabit mulier à vicina sua,& ab hospita sua vasa argentea,& aurea,ac vestes, ponetísque eas super filios, & filias vestras,& spoliabitis Ægyptum.

3. CVM Moses in terra Madiã profugus,octoginta annos natus esset, & quadraginta ea in regione iam egisset, Ægypti Rex ex vita discessit. Rege mortuo Hebræi afflicti à Deo tot malis opem postularunt; eorum clamorem audiuit Deus,misitque liberatorem Mosem. Pascebat ille soceri sui gregem: *Minauit autem,* id est, duxit illum *in interiora deserti,venitque in montem Dei Horeb*, ibique in rubo inflãmata Deum vidit. Cur in interiora deserti gregem duxerit, causam reddit Lyranus,nimirum, quia ibi meliora erant pascua, præterea quia à terra culta volebat recedere, ne oues segetes alienas depascerent. Iosephus autem lib. 2. ait montem Sinai fuisse pascuis valde cõmodum, quia herba abundabat. Abundabat autem herba, quoniam pastoribus inaccessus erat ob loci religionem, siquidẽ rumor vulgatus erat habitare illic Numen.Abulẽsis aliam addit causam:Moses (inquit)vacabat contẽplationi, & quia attẽtio, quæ requiritur in contemplatione, deperibat, quando manebat inter alios pastores,ideo vt liberiùs Deo vacaret,abscõdita loca,& inaccessa, vel nõ frequẽtata hominibus requisiuit.Sic ille.

Moses ad interiora deserti ducit gregem.

Abulensis.

4. In interiori illo deserto mons erat Horeb,ad quem peruenit Moses. Est autem mons Horeb mons Sinai ex sententia D. Hieronymi, quamuis Eusebius in lib.de locis Hebraic. Sinai, & Horeb diuersos mõtes esse arbitretur, sed propinquos.Horeb(inquit) mons Dei est,in regione Madian,iuxta mõtem Sinai,supra Arabiam in deserto,cui iungitur mons,& desertum Saracenorum,quod vocatur Pharan,&c. His verbis subiungit D.Hieron.Mihi autem videtur,quòd duplici nomine idem mons nunc Sinai, nunc Horeb vocetur, &c. Iosephus quoque hoc loco ait,Mosem oues duxisse in montem Sinai, quia credebat Sinai, & Horeb eundem esse mõtem. Appellatur verò mons Dei, non à rumore illo vulgato, quòd Deus ibi habitaret, sed quia in eo Deus apparuit Mosi;quamobrem Chaldæus sic interpretatur: *Venit in montem Horeb, vbi reuelata est gloria Dei.* Rubus Hebraicè dicitur, *Sene,* vnde nomen *Sina* ductum est, vel quòd rubis mons abundaret,& sentibus; vel quòd in rubo ibi Deus Mosi apparuerit.

Eusebius.

Mons Sinai, & Horeb.

D.Hieron.

Sinai significat rubum.

5. In hoc monte apparuit illi Deus in rubo ardente,quæ tamen non exurebatur, sed integra, atque illæsa permanebat.Videtur autem verus fuisse ille ignis à Deo productus, cuius tamen combustionem suspenso concursu prohibebat; quemadmodum in fornace Babylonica. Cùm pergeret ad rubum stupens Moses, quòd igne nõ absumeretur,calceos iussus est exuere: *Solue* (inquit Angelus)*calceamentum de pedibus tuis. Locus enim in quo stas,terra sancta est.*Terra sancta dicitur illa,in qua Deus apparebat, ideóq; reuerentiæ causa nudis pedibus iubetur Moses accedere.Idem præcipit angelus Iosue cap.5. cùm esset in agro vrbis Iericho: *Solue* (inquit) *calceamentum tuũ de pedibus tuis:locus enim in quo stas,sanctus est.*Hac externa ceremonia volebat Dominus homines vti venerationis,ac reuerẽtiæ causa;ea etiam vtebãtur in templo sacerdotes Hebræi, nudis enim pedibus ministrabant.Theodoretus in quæst.in Exod.Arbitror (inquit)duo per hoc significari.Primum quidem,vt religiosiorem hac ratione Mosem redderet,deinde verò,vt prædoceret eũ, qua ratione oporteret sacerdotes in tabernaculo deseruire.Nudis enim pedibus illi sacrificia diuina peragebãt.Sic ille. Ad eãdem reuerẽtiam, Deique venerationem, & timorem pertinet, quòd Moses vultũ pallio operuerit:*Abscondit*(inquit)*faciẽ suam.Non enim audebat aspicere cõtra Deum.* Rogabit aliquis,*fuerint ne Deus,an angelus,is qui visus est Moysi?* Respondetur, fuisse angelum. Hebraicè enim angelus dicitur; à LXX.quoque interpretibus, & Chaldæo.Et D.Stephanus Act.7. *Apparuit*(inquit)*illi,* id est, Mosi, *in deserto montis Sina, angelus in igne flammæ rubi.*De hac re iam egimus tomo 1.Concord.lib. 1.cap.15. vbi ostendimus, legem veterem per angelos datã esse.Quòd si obiicias verba illa: *Ego sum Deus Abraham*, non conuenire angelo,sed soli Deo,loco citato respõdimus,dicta esse ab angelo personam Dei gerente; ita loquitur ac si loqueretur Deus,atque ita mittit Mosem,vt Deus mitteret,qui præsens occultata maiestate aderat, & per angelũ loquebatur. Si roges, *qua forma apparuerit angelus?* Respondet Caietanus,apparuisse in forma flãmæ ignis,non in forma hominis.Sed dicendum, in forma hominis visum esse, ipsa flamma ignis circumdatum,flãma autem rubum inflammabat,sed non exurebat, Exod.3. *Apparuit ei Dominus in flamma ignis de medio rubi.*hoc est,apparuit angelus, Dei personam sustinẽs,ignis flãma circumseptus de medio rubi.Inde Mosem sic est allocutus:

An fuerit angelus is, qui Mosi apparuit in rubo.

Actor.7.

Exod.3.

Apparet angelus Mosi in rubo ardente.

Iosue 5.

Calceos exuit Moses, & caput texit reuerẽtiæ causa.

Theodor.

*Clamorem audiui populi mei, vidique afflictionem,*ex cæloq; descendi,vt grauissimum Pharaonis iugum ex ceruicibus eius excutiam, & in terram patribus repromissam ducã.Tu eris ductor, veni ad me,& mittam te ad Pharaonem,vt populum in libertatẽ asseras. Miratus est Moses, respõditq; Deo humiliter:*Quis sum ego,* vt tantum onus humeris meis imponas Domine?Respondit Dominus:& si onus sit grauissimũ,quod tuis impono humeris, tu verò imbecillis ris pastor, efficies tamen omnia,quia ego ero tecum: ego enim tibi ferã auxilium,réq; velut instrumento potẽtiæ meæ vtar.Ne dubites, populum ex potestate Pharaonis liberabis; hoc tibi certissimũ signũ exhibeo, quod testabitur te à me missum: postquam populum ex Ægypto liberaueris, in montem hunc Sina illum duces, & in eo mihi immolabis, Hebraicè תעבדון *tahabdun*, id est, *seruietis, coletis*: LXX. λατρεύσετε. Multa alia signa & miracula exhibuit Deus Mosi,quæ testabantur,illum à Deo esse missum, ante hoc signum, hoc est,antequam populũ liberaret,& in montem Sina duceret,in eóq; Deo victimas immolaret. Sed quia in monte Sina nunc loquebatur Dominus cum Mose, hoc signum voluit prædicere, ex quo certissimè sciret Hebræos ex Ægypto educẽdos, & à Deo missum esse agnosceretur. Aliter sic possunt explicari verba hæc: *Ego ero tecum,*mea ope fultus perages omnia. Hoc autem signum habebis, quòd ego Deus vèrus miserim te. Postquam eduxeris ex Ægypto populum,in hoc monte Sinai victimas

Loquitur Deus cũ Mose ex rubo.

mihi Deo vero immolabis, oſtendéſque toti populo hoc ſigno, quòd ego, cui immolabis miſerim te. Deo enim vero, qui te miſit, tunc ſacrificium exhibebis. Caietan. Seruitus (inquit) Deo exhibita ſignum eſt, quòd Moſes non malis artibus, ſed à Deo miſſus eduxit populũ de Ægypto, &c. Aliqui verba illa: *Hoc habebis ſignũ, quod miſerim te.* referunt ad apparitionem Dei in rubo, hoc ſenſu: hoc ſignum quod cernis apparitionis meæ in rubo ardente, neque combuſta, erit tibi ſignũ, quòd miſerim te. Deinde quod ſequitur præceptũ Dei eſt: *Cùm eduxeris populum meum de Ægypto, immolabis Deo ſuper montem iſtum,* præcipit, vt ſuper montem Sina immolet. At recepta ſentẽtia non de ſigno apparitionis, ſed de ſigno immolationis hæc verba interpretatur.

Ego ſum, qui ſum.

7. Nondum Moſes Dei imperata ſe facturum ait, ſed Dei nomen poſtulat, ſiquidem in Dei nomine ad Hebræos legatus mittebatur. Ecce ego (inquit) legatus ibo ad filios Iſraël, dicámq; me à Deo patrum ipſorum, & in nomine eius miſſum. Si rogauerint quónam modo vocetur Deus patrum noſtrorum, quodnam reſponſum eis reddam? At Deus: *Ego* (inquit) *ſum, qui ſum. Sic dices filiis Iſraël. Qui eſt miſit me ad vos.* Dices præterea, *Dominus Deus Patrum veſtrorum, Deus Abrahã, Deus Iſaac, & Deus Iacob miſit me ad vos; hoc nomen mihi eſt in æternũ, & hoc memoriale meum in generationẽ, & generationem.* Hebraicè legitur, אהיה אשר אהיה *Ehieh aſer ehieh.* id eſt, *ero qui ero.* Sed idem ſignificat *ero, qui ero,* &, *ſum, qui ſum.* ſumitur enim futurum pro præterito, idcirco noſter interpres vertit: *Ego ſum, qui ſum.* & ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, id eſt, *ego ſum ens.* Infra quoque dicitur: *Qui eſt miſit me ad vos.* Hebraicè, *ehieh*, id eſt; dices Hebræis, *ero miſit me ad vos,* vel *ſum miſit me ad vos.* Perſpicuitatis cauſa interpres eodẽ ſenſu vertit: *Qui eſt miſit me ad vos.* Caietan. Hebræa verba ſic interpretatur: *Ero, qui ero,* hoc eſt, ego ſum ille, cui ſuapte natura conuenit perſeuerare in eſſe. Proprietas enim diuinæ naturæ, eſt perſeuerantia in ipſo eſſe; creaturæ verò omnes niſi à Deo contineãtur, in eſſe perſeuerare nequeũt. Oleaſter vult Deum ſignificare, ſe æternũ eſſe, & longè ab idolis, falſiſque Diis diſtare. Idola namque falſique Dij noui ſunt, & recentes, ab hominibus inuenti, iuxta illud Moſis Deut. 32. *Noui, recentéſque venerunt, tandem verò peribunt, eſſéque deſinent.* At Deus verus æternus eſt, neque principium habens, neque finem. Ait igitur, *ero qui ſemper ero;* hæc dices filiis Iſraël, qui ſemper erit, miſit me ad vos. Paulus Burgenſis Exod. 3. ſic explicat: Dixerat ſupra Moſi Dominus: *Ego ero tecum,* nunc pollicetur cum Iſraëlitis quoque ſe futurũ, hoc ſenſu: *Ero, qui ero.* hoc eſt, ero cum filiis Iſraël, qui ero tecum. Ego dixi tibi, quòd ero tecum in liberatione populi, ſimiliter dico, quòd ero cum populo, ſicut tecũ. Dices igitur illi: Qui erit vobiſcum, & liberabit vos, miſit me. Eodem loco ait, antiquos Hebræos verba hæc non expoſuiſſe de aliquo nomine diuino, ſed dixiſſe, Deum promiſiſſe his verbis, quòd eſſet cum filiis Iſraël in afflictione Ægyptiaca, & in alia, ſi contingeret. Eſt ſenſus Hebræorum: ô filij Iſraël, ero vobiſcum in hac afflictione, quam toleratis, qui ero, ſubaudi, vobiſcum, deinceps in omni veſtra tribulatione.

De nomine Dei, ens, vel ego ſum qui ſum.

Caietan.

Oleaſter.

Deut. 32.

Burgenſis.

8. Dicendum eſt his verbis, infinitum, eſſentiale, atque independens, Dei eſſe ſignificari. *Ego* (inquit) *ſum qui ſum.* Ego ſum ens ipſum per eſſentiam ab æterno, & in æternum exiſtens, ego ſum ens à me ipſo, totius eſſe fons, & principiũ. D. Hieron. ad Epheſ. 3. Loquitur (inquit) Dominus Moſi, *ego ſum, qui ſum.* Numquid ſolus Deus erat, & cætera non erant? Vtiq; angeli, cælum, terra, & maria erant. Quomodo igitur nomen commune ſubſtantiæ, ſibi proprium vendicat Deus? Ob eam profectò cauſam, quòd cætera, quòd ſint, Dei ſumpſere beneficio; Deus verò qui ſemper eſt, neq; habet aliunde principium, non poteſt intelligi aliunde habere, quod ſubſiſtit, &c. Luc. 18. ait Chriſtus: *Nemo bonus niſi ſolus Deus,* cùm tamen Gen. 1. legamus: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erãt valde bona:* valde quidem bona erant omnia, ſed bonitate à Deo accepta, & finita. Nemo verò niſi ſolus Deus eſt bonus bonitate non accepta, atque infinita: eundem in modum vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant entia. Erant quidem, & ſunt entia entitate à Deo impertita, & terminata: Deus autem eſt ens entitate à nullo data, immenſa, & ſemper eodem modo perſeuerante. Auguſt. Pſal. 9. In Dei (inquit) natura non erit aliquid, quaſi nondum ſit, nec fuit aliquid, quaſi iam non ſit, ſed eſt tantum id, quod eſt, & ipſa eſt æternitas, &c. D. Gregor. lib. 18. Moral. cap. 34. Solus (inquit) Deus veraciter eſt, cuius eſſentiæ comparatum eſſe noſtrum, eſt non eſſe, &c. D. Gregor. Nazianz. Nazianz. in orat. de natiuit. Domi. Erat (inquit) & erit, noſtri temporis, fluxæque naturæ ſegmenta ſunt, Deus autem ſemper eſt. Atque hoc modo ſe ipſum nominat, cùm oraculum Moſi edidit. Vniuerſum enim id, quod eſt, in ſe complectitur, neque principiũ habẽs, neque finem habiturum, quaſi pelagus quoddã eſſentiæ immenſum, & interminũ: omnem tum temporis, tum naturæ cogitationem ſuperans, &c. D. Gregor. Nyſſenus lib. de vita Moſis: Mihi (inquit) videtur Moſes in ea viſione didiciſſe, nihil earum rerum, quæ aut ſenſu comprehenduntur, aut mente perſpiciuntur, præter ſupremam eſſentiam, quæ omnium cauſa eſt, & à qua omnia depẽdent, verè ſubſiſtere. In nullo enim cæterorum independentia perſpici poteſt, ita quod abſque participatione veri entis poſſit eſſe. Solum id verum ens eodem modo ſemper ſe habet, nunquam augetur, nunquam minuitur, ad omnem mutationem immutabile. Sic ille. Iuſtin. Martyr in exhortatione ad Gentes ait Deum dixiſſe Moſi, ego ſum ens, vt Deũ ſe verum oſtẽderet, qui ſemper eſt; falſos verò Deos non eſſe Deos, quia nõ ſunt; extirparétque idolatriam: Cùm (inquit) Deus Moſem mitteret ad Hebræos, non ſe appellauit aliquo nomine, ſed participio quodam, quo ſe vnum ſolúmque Deum eſſe ſignificaret, dicens, ego ſum ens ille; videlicet ad differentiam eorum, qui vocantur, & non ſunt alij, vt ſcirent, qui per idololatriam ſeducti fuerant, ſe non veris diis fuiſſe deditos, ſed iis, qui non ſunt, &c. Item Deus extirpaturus opinionẽ de multis diis ante omnia, Moyſi ſe oſtendens dixit ei? Ego ſum ille ens, ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, &c. Beda in Exodum, ſic interpretatur: Ego ſum, id eſt, qui cũ patribus veſtris fui, qui ſunt; id eſt, vobiſcum. vel: Ego ſum, qui ſum; id eſt, ſine præterito, & futuro. Sic ille. Hugo Victorinus ita: Ego ſũ qui ſum tecũ, id eſt, quo iuuãte facies miracula. vel, ego ſum, qui immutabiliter ſum, cuius nomen proprium eſt ens, &c.

Deus eſt ipſũ ens independens, & à quo omnia entia pẽdent.

D. Hieron.

D. Auguſt.

D. Gregor.

Nazianz.

Nyſſenus.

Iuſtinus.

Beda.

Hugo Vict.

9. Quæritur, *an*, qui eſt, *ſit nomen Dei?* Non eſſe nomen Dei ſentit Burgẽſis: Hebræi quoq; vt ex

An, qui eſt, *ſit nomẽ Dei.*

tradita

tradita eorum interpretatione colligitur, & Burgensis docet, idem opinati sunt. Idem sentire videtur S. Iustinus citatus, & Philo, qui sic scribit: Dic Moses Hebræis, ego sum, qui sum, vt discant differentiam inter ens, & non ens, & nullum nomen de me dici propriè, cui soli esse competit, &c. At verò D. Thomas 1. par. q. 13. art. 11. ait: Qui est, esse maximè proprium nomen Dei. Quę sequuntur alij Theologi; idque probatur, quia Moses à Deo petiuit nomen, quod diceret filiis Israel. Ergo Deus nomen tradidit, cùm dixit: *Sic dices filiis Israël, qui est, misit me ad vos.* Hebraicè, *Ero* misit me ad vos, vel: *Sum* misit me ad vos, vel, vt LXX. interpretes vertūt: ὁ ὤν, *ens* misit me ad vos. Itaque *qui est*, *sum*, & *ens*, nomina sunt Dei.

Philo. D. Thom.

10. *An nomen, qui est, sit nomē Iehouah. Ioseph.*

Quæritur præterea, *an nomen*, qui est, *& nomen* Iehoua *tetragrammaton, sint idem nomen?* Idem esse putant Pagninus in Lexico, Galat. lib. 2. cap. 10. Lippomanus, & Eugubinus, Exod. 3. & Genebr. lib. 1. de Trinitate, & Iosephus lib. 2. antiquit. cap. 12. existimāt hoc loco, Deum nomen ineffabile Mosi indicasse: Aperit (inquit) Deus suum nomen Mosi, nunquam antea homini vlli auditum, aut cognitum, quod mihi eloqui fas esse non arbitror, &c. Nomen, *qui est*, Hebraicè dicitur אהיה *ehieh*, id est, *ero*, & est prima persona futuri verbi היה *haiah*, quod significat *fuit*; Aleph prima litera nominis *ehieh* mutatur in Iod, tertia verò litera Iod mutatur in Vau & fit יהוה *Iehouah*, nomen quadriliterum, à verbo *haiah*, quod significat *sum, es, fui*, &c. significátque nomen Iehouah, *esse diuinum*. est autem *ehieh* prima persona futuri, id est, *ero, iehieh*, est tertia persona, id est, *erit*. vnde fit nomen *Iehoua*. Sumpsisse verò dicitur puncta à nomine *Adonai*, quia nomen *Iehoua* ineffabile erat, neque à quoquam excepto sacerdote proferebatur, cùm benedicebat populo, & loco illius legebatur nomen *Adonai*. Duo ergo puncta cholē, & patach, id est, o & a, à nomine *Adonai* vicario suo accepit. Quomodo autem proferendum sit, id est, quibus punctis, siue vocalibus, ignorant tam Hebræi, quàm nostri. D. Thom. loco citato diuersa nomina esse arbitratur, *qui est*, & nomen *Iehoua* tetragrammaton, & magis proprium Dei nomen esse tetragrammaton, quam *qui est*. D. etiam Hieronymus epist. 136. ad Marcellam de nominibus Dei, sextum Dei nomen ait esse אשר אהיה *aser ehieh*, vel, *qui est*, nonum verò tetragrammaton *Iehouah*; non ergo idem nomen esse existimat. Respondetur, hæc duo nomina non omnino esse idem voce, sed vtrumque ab eodem verbo היה *haiah*, deriuari, quod est, *sum*, & idem penè esse significatione, quoniam vtrumque diuinum *esse* significat. De nomine *Iehoua* in Concord. diximus, infra quoque aliquid dicemus cap. 6. ad illa verba: *Nomen meum Adonai non indicaui eis*. Addam hoc loco, quòd Lyranus Exod. 6. affert ex Rabbi Mose: Dicit (inquit) Rabbi Moses loquens de diuinis nominibus, quòd aliqua nomina de Deo dicuntur per respectum ad creaturas, vt *creator, Dominus*, & similia: alia dicūtur de Deo per modum qualitatum circa diuinam essentiam, vt *sapiens, bonus, omnipotens*, & similia: alia per modū quantitatum, vt *immensus, incircumscriptus*, & per modum aliarum proprietatum, licèt transeant in diuinam substantiam, quantum ad rem significatam. Sed nomen tetragrāmaton significat diuinam essentiam puram, & nudam, prout in se

D. Hieron.

Exod. 6. *Rabbi Moses de nominibus Dei.*

A existit circunscripto omni alio, & ideo est nomen incōmunicabile appropriatum soli Deo; quia significat veritatem diuinæ essentiæ in se. Sic ille.

Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham.

Addit Dominus nomini, *qui est*, & nomini *Iehoua* aliud nomen magis perspicuum, & Hebræis iucundissimum. *Hæc* (inquit) *dices filiis Israël. Dominus Deus*, Hebraicè *Iehouah elohe, patrū vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, misit me ad vos: Hoc nomen mihi est in æternum, & hoc memoriale meum in generatione, & generationem.* Quasi dicat: aliud nomen tibi indico, quo me facies notum filiis Israël. Nouerunt illi quidem B Patres suos Abraham, Isaac, & Iacob, à quibus originem ducunt; dic ergo eis, te missum esse à Iehoua Deo, quem coluerunt Patres eorum, quémque ipsi Israëlitæ colunt, qui solus est verus Deus. Verba illa: *Hoc nomen mihi est in æternū, & hoc memoriale meum*, nonnulli referunt ad nomen, *qui est*; quasi dicat Dominus, *qui est*, est meū nomen, & memoriale in æternum. Alij referūt ad *Deus Abraham*. Hæc secunda sententia mihi magis placet, estque sensus: Deus Abrahā, Deus Isaac, Deus Iacob, est mihi nomen in æternum, & memoriale. Volebat autem Dominus ostendere Hebræis, quantopere patres eorum diligeret; ideóque hoc sibi nomen esse asserit. Quo- C modo ex hoc loco Christus Matth. 22. probet mortuorum resurrectionem, ostendimus tomo 3. Concord.

11.

Vade, & congrega seniores Israël.

Ostēso nomine pergit Dominus docere Mo- 12.
sem, quid sit facturus, postquam in Aegyptum peruenerit: *Vade* (inquit) *in Aegyptum. postquam verò eò perueneris, congrega seniores* populi Israëlitici, qui cæteris præsunt, & dicito Deum patrum Abraham, Isaac, & Iacob apparuisse tibi, vellēque tot malis finem imponere, populúmque in terram patribus promissam educere. Seniores verò fidem tibi habebunt hæc dicenti, postea illis comitatus ad Regem Pharaonem ingredieris, dicéisque ei: *Dominus Deus Hebræorum vocauit nos: ibimus viam trium dierum in solitudinem, vt immolemus Domino Deo nostro.* At Pharao non pa- D
tietur vos ad sacrificandum discedere ex Aegypto in solitudinem, nisi manu coactus potenti. Potentiam itaque meam exeram, percutiāque Aegyptum plagis mirabilibus; percussūsque Pharao tandem vos dimittet. Neque verò vacui, & inopes discedetis, Aegyptum spoliabitis auro, argento, & vestibus; qua de re infra agitur cap. 13.

CAPVT XVI.

MORALE.

De missione Mosis ad Pharaonem.

PAVISSE dicitur Moses oues Iethro soceri 1.
sui Exod. 3. nulla verò fit mentio ouiū ipsius Mosis; non dicitur pauisse oues soceri, & suas, sed soceri. Nunquid oues non habebat Moses? Nónne quadraginta annos iam egerat in terra Madian? Cur igitur tot annorum spatio oues nō habebat, quas pasceret? Respondetur, verisimile esse Mosē aliquas habuisse oues, quas permixtas ouibus soceri pasceret; dici verò pauisse oues Iethro soceri sui; quia multo plures erant. Verisimile quoque est, Mosem rerū caducarum

carum possessionem parum curasse, rebúsque cæléstibus intentum soceri sui sumptibus cum vxore, quadraginta illos annos vixisse ab omni auaritia, & diuitiarum cupiditate alienum. Quamobrem missus à Deo in Ægyptum nihil habuit auri, vel argenti, vel gregum, quod secum ferret; solam enim vxorem, & filios duxisse legitur, Exod. 4. Peregrinum se esse in terra arbitrabatur, nolebat rerum caducarum pondere onerari; idcirco filium suum *Gersam* appellauit, id est, *peregrinum ibi*. Qui se peregrinos in terra esse cõsiderant, non onerant se diuitiarum luto, atque inquinãt; sed veluti lutum animum onerans, & contaminans fugiunt. Habacuc. 2. *Væ ei, qui multiplicat non sua; vsquequò & aggrauat contra se densum lutum? Nunquid non repente consurgent qui mordeant te, & suscitabuntur lacerantes te, & eris in rapinam eis?* Væ auaro, qui opes per iniquitatem, & iniustitiam congregat, quique contra se densum diuitiarũ lutum in dies magis auget, & grauius facit, diei illius oblitus, quo omnibus spoliabitur. Repente enim cõsurgent morbi ac dolores, qui eum mordeant, & lacerent, eritque morti in rapinam. Lutum autem appellari diuitias, docet D. Hieronym. Habac. 2. Considera (inquit) quàm eleganter multiplicatas diuitias appellauerit densum lutum, &c. Quemadmodum lutum aggrauat, sic diuitiæ grauant animũ, si dives auarus sit, & superbus. D. Gregor. lib. 34. Moral. cap. 9. Denso (inquit) se luto aggrauat, qui per auaritiã terrena multiplicans, peccati sui se oppressione coangustat, &c. Et 3. par. pastor. admonit. 21. Auaro cõtra se lutum dẽsum aggrauare est, terrena lucra cum pondere peccati cumulare. Præterea lutum inquinat, sic argenti cupiditas animum peccatis contaminat; oculos coniice in Giezi lepra fædatum turpissima 4. Reg. 5. quisnam eum fædauit, nonne argenti cupiditas? accepit à Naaman *argentum, vt emeret oliueta, & vineas, & oues, & boues, & seruos, & ancillas*; at miser emit eo leprã. Argenti cupiditas lepra corpus Giezi contaminauit; sic multorum animum turpiori peccatorum lepra inquinat. 4. Reg. 5. *Naaman erat vir fortis, & dives, sed leprosus.* Multi sunt viri fortes, & diuites, sed leprosi; multorum enim criminum lepra diuitiæ illos inficiunt. Beatus ille, qui in terra est *Gersam*, id est, *peregrinus*, nihil ex ea concupiscens, longè ab hac lepra abest.

Moses ab omni cupiditate diuitiarum alienus.

Exod. 4.

Moses filium peregrinum vocauit, & peregrinus erat in terra.

Habac. 2.

Diuitiæ sunt lutum.

D. Hieron.

D. Greg.

Cupiditas diuitiarum hominem inquinat.

4. Reg. 5.

4. Reg. 5.

2.

Minauit Moses gregem ad interiora deserti, & apparuit illi Deus. Gregem habemus turbulentissimum, summaque vigilantia pascendum, nimirum turbulentissimas cogitationes, & cupiditates nostras. Is grex minandus est ad interiora deserti, & à mundo, peccatique occasionibus, atque illecebris abstrahẽdus; in interioribus deserti apparet nobis Deus, nobiscúmque loquitur, cùm ad illũ cogitationes, desideriáque nostra impellimus ipso ducẽte, iuxta illud Oseæ 2. *Ducam eam in solitudinem, & ibi loquar ad cor eius.* D. Gregor. lib. 28. Moral. ca. 20. Moses postquam in desertum fugit, dum illic quadraginta annis degit, quasi ab inquietis desideriorum terrenorum tumultibus obdormiuit: Et ideo diuinam vocem percipere meruit, quia per supernã gratiam, quanto magis ab exterioribus appetendis torpuit; tantò veriùs ad cognoscenda interiora vigilauit, &c. Ad interiora, & intima deserti nos minat Christus, Matth. 6. cùm solicitudines nostras, cogitationes, & desideria à mundi curis auocat, & ad quærẽda cælestia prouocat. *Ne soliciti* (inquit) *sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini.* Item: *Nolite soliciti esse dicentes: quid manducabimus? aut quid bibemus? aut quo operiemur? hæc enim omnia Gentes inquirunt. Respicite volatilia cæli quoniam non seruunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis pascit illa. Quærite primùm regnum Dei, & iustitiam eius.* Ad hoc desertum mina gregem tuum, in eo illum pasce, & apparebit tibi Deus nõ in rubo, sed in cælesti gloria. Grego. Nazianz. in apologetico: Nihil (inquit) mihi reuera videtur homini præstantius ad beatã vitam, quàm clausis carnalibus sensibus, extra carnem, mũdúmque effectum, sibi soli, & Deo loqui. Vt cunctis visibilibus altior factus, mentem suam diuinis sensibus repleat, & cælestibus formis absq; admixtione terrena; verè speculũ immaculatum effectus imaginis Dei, & ex ipsius lumine semper lumen accipiẽs; auspicia quædam vel initia futuri sæculi in eo ferens, atque in terris positus, consortio angelorum quodammodo perfruens, despecta, & derelicta fragilitate terrena, ad superna Spiritus sancti superuentione transferatur. Sic ille.

Habemus gregẽ pascendũ, id est, cogitationes, & cupiditates.

Ducẽdus grex ad interiora, & ad Deum.

Oseæ 2.

D. Greg.

Matth. 6.

Nazianz.

3.

Probi homines afflictionibus illustrantur, non cõburuntur.

Apparuit Deus Mosi in rubo, quam ignis inflammabat, sed non consumebat, quin potiùs illustrabat; quæ imago ostẽdebat illam afflictionem Hebræorum non consumpturam, sed illustraturam Dei populum. Nam proborũ hominum flammæ, id est, afflictiones, illos non consumunt, sed summæ gloriæ splẽdore illuminãt, quod in martyribus satis perspicuum est. Non consumpsit Iob diaboli vexatio, sed summoperè toto orbe illustrauit; non cõsumpsit Tobiam cæcitatis afflictio, sed magno splendore decorauit; non cõsumpsit tres pueros babylonicæ fornacis flamma, sed magnã illis gloriam peperit. Indicabat præterea Deus in igne conspectus, Hebræorum se iniurias vlturum, & Ægyptios, instar ignis, vastaturum. D. Hieron. epist. 127. ad Fabiolam, mansione 8. rubo Ecclesiam significari ait; ardet rubus, & non comburitur, inflammatur persecutionibus Ecclesia, & non perit: Videbimus (inquit Hieronymus) ardere rubum, & non comburi, inflãmari Ecclesiam persecutionibus, & eam, loquente in illa Domino, non perire, &c. Isai. 43. *Cum transieris per aquas tecũ ero, & flumina non operient te: cum ambulaueris in igne, non combureris.*

D. Hieron.

Ecclesia persecutionũ igne inflãmatur, nonc͡õburitur, sed illustratur.

Isai. 43.

4.

D. Greg.

Lex ignea non combussit spinas peccatorũ.

D. Greg. in initio lib. 28. Moral. igne igneã legem datã Iudæis significari scripsit, rubo spinosa significari Iudæos, spinis peccata. Quemadmodum rubus incensa igne erat; ignis autem spinas non absumebat: sic Iudæi lege velut igne inflammati erant. Dicitur enim lex ignea Deut. 33. *In dextera eius ignea lex.* ea tamen peccatorum spinas non comburebat. D. Gregor. Per succẽsam (inquit) rubum Mosem alloquens Deus, quid aliud ostendit, nisi quòd eius populi dũctor fieret, qui & legis flammam perciperet, & tamen peccati spinam nequaquam vitaret? &c. Idem de multis Christianis dici potest, in quibus Christi lex ignea, hoc est, charitatis incensa flammis, peccatorum spinas non absumit. Præterea ait D. Gregorius, ignem vmbram fuisse diuinitatis Christi, rubum humanitatem designasse, rubi spinas dolores, quos Christus est perpessus. Vt rubum, eiusque spinas ignis non exurebat: sic diuinitatis flamma humanitatem Christi non consumebat, neque etiam consumebat dolores, sed illam cruciatus, dolorésque

Deut. 33.

Rubus humanitatẽ Christi spina rubi, humanitatis dolores indicant.

dolorésque mirabiles tolerare finebat. Vel fi-
D. Gregor. gnificauit Deus,(inquit Gregorius) quòd ex illo populo exiret Christus, qui igne deitatis, carnis nostræ dolores, quasi rubi spinas, susciperet: & in consumptam humanitatis nostræ substantiam, etiam in ipsa diuinitatis flamma seruaret,&c.

5. Ad hæc adumbrat rubus incombustus. Dei-
Rubus incombustus Deiparæ virginitatem adūbrat. D. Gregor. Nyssenus. paræ Virginis virginitatem in conceptione, & partu Domini fuisse conseruatam. D. Gregor. Nyssen. in vita Mosis: Mysterium (inquit) virginis figuratum est. Ab ea namque diuinitatis lux assumpta carne, illuxit hominibus; eámque omnimodo incorruptam seruauit, virginitatis viriditate nullo pacto commutata, &c. Idem
Theodoret. docet Theodoretus in quæst. Exod. Nota etiam est Ecclesiæ antiphona: *Rubum, quem viderat Moses incombustum*, conseruatam agnouimus tuam laudabilem virginitatem, sancta Dei genitrix, &c.

6. Apparuit Deus Mosi in interioribus deserti,
Apparet Deus meditātibus, in flamma amoris, & inter spinas dolorum. in flamma ignis, de medio rubi spinosi; sic nobis apparet, cùm ad interiora deserti cogitationum, & desideriorum gregem ducimus, meditando: apparet, inquam, in flamma ardentissimi amoris, & de medio spinarum, hoc est, dolorum, & tormentorum. Eamus ergo sæpe ad interiora deserti; intellectus oculis videamus visionem hanc magnam, & quæramus, quare Deus spinis sit cruentatus? si causam quæsiuerimus, ardentissimi amoris flammam esse reperiemus. Non enim exurebat amoris flamma spinas, hoc est, cruciatus, imò augebat: Non exussit autem flamma amoris Christi spinas Christi, ac tormenta, vt alias grauiores exureret spinas, videlicet peccata nostra. Accedamus ad hanc flammam vehementissimam, Christi amorem animo voluamus, & concipiamus. Exuret ignis hic corda, exuret peccata nostra. Accedamus, dicentem audiemus: *Vidi afflictionem populi mei: sciens dolorem eius descendi, vt liberem eum: & educam in terram, quæ fluit lac, & mel.* hoc est, vidi populi mei peccata, debitámque pro illis afflictionem sempiternam; & amore inflammatus descendi ex cælo vsque ad has spinas, id est, tormenta, vt liberem eum, & à peccatis omnibus, tormentisque sempiternis sanguine meo redimam, atque in cælestem illam regionem lacte, & melle fluentem ducam.

7. Obseruanda etiam est reuerentia, quam à
Reuerentia magna templo debetur. Mose postulauit: *Ne appropies* (inquit) *huc: solue calceamentum de pedibus tuis; locus enim in quo stas, terra sancta est.* Si tantam reuerentiam postulat Deus in loco, in quo Angelus eius nomine apparet, locúmque illum terram sanctam appellat: quantam reuerentiam postulabit in loco, id est, in templo, in quo ipsemet Deus in Eucharistia præsens adest, atque adoratur? Si locus, in quo angelus cernitur in flamma ignis, terra sancta est, quanto erit sanctior locus, in quo Deus in Eucharistia videtur, & colitur? Non tamen postulat hæc reuerentia, & loci sanctitas, vt calceos deponamus, sed vt mortua opera, id est, peccata similia mortuis mortuorum animalium pellibus, superbiam, loquacitatem, & cogitationes noxias exuamus, gratiámque, cogitationes sanctas, humilitatem, &
Psal.64. silentium induamus, Psal. 64. *Te decet hymnus, Deus in Sion.* In Sion, id est, in templo Ecclesiæ, vbi Dominus adest, non decent cogitationes prauæ, colloquia vana; inflatio, non decent peccata; decet coram Deo humilitas, timor, hymnus, laus, & oratio. *Te decet hymnus, Deus in Sion.* Cùm ergo in templum conueniunt Christiani, Deum laudent, & orent in silentio magno. Decet enim maximè templum silentium. D. Hieron. vertit: *Tibi silentium laus, Deus in Sion.* Etenim laus Dei est silentium in templo, ostendit namque summum adesse Regem, qui maiestate sua linguas astantium ad otiosa verba compescit, ad hymnos, & laudes aperit.
Silētium seruandum in templo.

Moses, vbi primùm audiuit: *Ego sum Deus Patris tui, faciem suam abscondit. Non enim audebat aspicere contra Deum.* Nónne dixerat; *Vadam, & videbo visionem hanc magnam?* Nónne magna videndi cupiditate flagrabat? Cur igitur non intuetur, quod cupit? cur faciem velat? cur oculos frenat, & tegit? Nimirum quia scit in illo loco adesse Deum. Qui bene nouit, & considerat in Eucharistia adesse Deum, is frenat in templo linguam, frenat oculos. Moses oculos velauit, ne videret Deum in rubo: at nostri oculi non sunt velandi, ne videant in Eucharistia: imò aperiendi maximè. Velandi verò sunt, ne aut impudicè, aut vanè, leuitérque huc, atque illuc aspiciant. Iam verò quid ego de reuerentia dicam, quam debent illi adhibere, qui augustissimam Eucharistiam percipiunt? Si Moses iubetur nudis pedibus accedere ad rubum; si terra illa, in qua angelus videtur, terra sancta est, quid dicemus de ea reuerentia, quæ adhibenda est ab illis, qui Christum Deum Opt. Max. in terra sancta templi ore ipso excipiunt? Expendat hoc prudens lector. Caueat, qui Deum excipit, ne calceos, pelles mortuas, mortuorum deferat animalium: hoc est, ne opera deferat mortua, id est, mortalia peccata, vt appellat D. Paul. ad Hebr. 6. & 9. *Sanguis* (inquit) *Christi emūdabit conscientiam nostram ab operibus mortuis.* Theodor. Mortalia (inquit) opera appellauit maleolentia & improba, &c. Et Chrysost. Si quis tangebat mortuum polluebatur; & si quis tetigerit opus mortuum, contaminatur per conscientiam, &c. Item: Mortua opera sunt, quæ vitam non habent, quæ putorem spirant, &c. Hæc omnia opera abiicienda sunt per pœnitentiam, & confessionem, nudisque pedibus, id est, nudis ab omni scelere affectibus, ad Deum est accedendum; pedes enim animæ, quibus illa graditur, affectus sunt: *Velauit faciem Moses, & oculos; nō enim audebat aspicere contra Deum.* Eundem in modum velet oculos intellectus homo, non audeat aspicere contra Deum: curiosè, ac superbè Dei existentiam imperscrutabilem, in augustissimo Sacramento non perscrutetur, sed humili, & reuerenti corde credat, ne fortè, dum nimium huius solis splendorem intuetur, incidat in cæcitatem. Nam Prouerb. 25. *Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria.* Nónne hæreticos malos huius maximi Sacramēti scrutatores ab immenso maiestatis eius pondere, & splendore oppressos in cæcitatem incidisse cernimus? Cant. 6. *Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt.* In Eucharistia est semper Dominus, sed à mente eorum, qui superbè, Ecclesiæ sensu repudiato, illam perscrutari volunt, auolat: videlicet, oculi hæreticorum superbi, Ecclesiæ, & Patrum iudicium, fidémque contemnentium, auolare faciunt ex mente sua Christum, propter incredulitatem, qui in augustissima Eucharistia semper est.
Summa cum reuerentia suscipienda Eucharistia. Ad Heb. 6. & 9.
Opera mortua dicuntur peccata mortalia.
Non est perscrutandum superbè summum mysterium. Prouerb. 25. Cant. 6.

9. Expendenda quoque ſunt verba illa: *Ego ero tecum.* Mittebat Dominus Moſem ad liberandos ex captiuitate Ægyptiaca Iſraëlitas; non poterat res tanta à fragili homine effici; idcirco ait Moſes: *Quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Iſrael de Ægypto?* Eam ob rem pollicetur Deus auxilium ſuum ad res omnes, etſi difficillimas faciendas, potentiſſimum. *Ego* (inquit) *ero tecum*: eundem in modum, cùm diſcipulos miſit ad liberandos homines ex captiuitate tartarea, præſidium illis ſuum promiſit dicens, Matth. 28. *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.* Miſit Ieremiam cap. 1. ad Iſraëlitas, & ait: *Bellabunt aduerſum te, & non præualebunt: quia ego tecum ſum, vt liberem te.* Item: *Ego dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum ſuper omnem terram Regibus Iuda, principibus eius, & ſacerdotibus, & populo terræ.* Vnde tanta Ieremiæ fortitudo orta eſt? ex auxilio Dei. *Non præualebunt* (inquit) *quia ego tecum ero.* O illum beatum, cum quo Deus eſt! omnia pericula euadit fæliciter. Pſal. 90. *Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.* Pſal. 22. *Etſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Iſai. 43. *Cùm tranſieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te; cùm ambulaueris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te.* Erat Deus in rubo: quãuis verò incenſus eſſet igne, tamen non exurebatur. Eundem in modum in viro iuſto Deus eſt, & cum viro iuſto eſt; quamuis tamen tentationum, & calamitatum igne inflammatus ſit, non comburitur. *Ego ero tecum* (ait Dominus Moſi) vt ſum in hoc rubo: ſi te ignis ardentiſſimus complectatur, nihil tibi afferet detrimenti.

Deus eſt cum iis quos mittit. Matth. 28. Ieremi. 1. Pſal. 90. Pſal. 22. Iſai. 43.

10. Illa autem Dei verba, *Ego ſum qui ſum*, animo ſæpe ſunt voluenda, vt intelligamus Deum ſolum ex ſe eſſe, mundum verò & creaturas omnes à ſe non eſſe, ſed ex Deo perpetuò pendere. O homo, tibi attende, opes tuæ, honores, ſalus, vitæ bona omnia, quæ poſſides, à te non ſunt, ſed à Deo; ille eſt, qui eſt, à quo creata omnia eſſe habent; tu es, qui non es, neque tu es à te, neque bona, quæ habes; à Deo ſunt omnia atque ita ab eo pendent, vt ſi temporis momento te, tuáque conſeruare deſinat, in nihilum tu redigaris, & tua. *In ipſo* (ait Paul. Act. 17.) *viuimus, & mouemur, & ſumus.* Si te diligis & tua, dilige multo magis eum, qui te tibi dedit, & tua; qui omnibus temporis momentis, te conſeruat, & tua; qui ſi conſeruatricem manum remoueat, tu peribis, & tua; dilige eum, in quo viuis, vt Paulus ait, & moueris, & es; ſine quo neque viuere, neque moueri, neque eſſe potes. Dilige, & quære eum, qui eſt, contemne ea, quæ non ſunt. *Filij hominum*, clamat vates Pſal. 4. *vſquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium.* Heu, diligunt filij hominum, non Deum, qui eſt, ſed vanitatem, hoc eſt, res caducas, quæ non ſunt; quia paulò poſt euaneſcunt. *Vanitas enim vanitatum, & omnia vanitas*, ait Eccleſiaſt. 1. Adhæreamus Deo, qui eſt, ſolidiſſimúmque habet eſſe infinitum, & ſempiternum; ſpernamus res perituras, quæ non ſunt; quia vanitas ſunt, habéntque eſſe temporis puncto euaneſcens. Qui adhæret Deo, perpetuo perfruitur illo; qui opibus voluptatibus, cæteríſque euaneſcentibus rebus ſeſe tradidit, illis euaneſcentibus, perit.

Deus eſt, cætera res caduca ſunt. Actor. 17. Pſal. 4. *Deus diligendus, qui eſt, caduca res ſpernenda quæ non ſunt.* Eccleſ. 1.

11. Denique Dominus Deum ſe eſſe dicit Abraham, Iſaac, & Iacob, quibus promiſerat terram, quæ dicitur promiſſionis, quaſi dicat: dic filiis Iſrael, me eſſe Deum verum, qui terram promiſſionis promiſi Abraham, Iſaac & Iacob: illis illam promiſi, ſed illam non poſſederunt. Nunc tempus adeſt poſſeſſionis. Sed oportet eos qui terram promiſſionis poſſeſſuri ſunt, ex Ægypto exire: ſurgite exite ex Ægypto, ego vos educam, & præibo, vos me ſequimini. Promiſerat Deus terram his patribus, ſed illi illius poſſeſſionẽ minimè acceperunt, iúxta illud D. Stephani Act. 7. *Non dedit illi*, id eſt, Abrahamo, *hæreditatem, in ea*, id eſt, in terra promiſsionis, *nec paſſum pedis.* Et D. Paul. ad Hebr. 11. *Abraham*, (inquit) *fide demoratus eſt in terra repromiſſionis, tanquam in aliena in caſulis habitando cum Iſaac, & Iacob, cohæredibus repromiſſionis eiuſdem.* Eodem loco ait Apoſtolus, hos tres Patres, in terra repromiſſionis fuiſſe peregrinos, cæleſtémque deſideraſſe & expectaſſe ciuitatem; atque ideo Deũ non erubeſcere, quòd trium virorum Deus appelletur, cùm ſit Deus omnium hominum, & angelorum. Nónne cernis Abraham, Iſaac, & Iacob peregrinos, in ipſa terra ſibi promiſſa in caſulis habitantes, quæ fundamentum nullum habebant, more viatorum, in alieno ſolo, nihil ædificantes, & expectantes cæleſtem ciuitatem habentem æterna fundamenta. Addit Paulus: *Confitentes quia peregrini, & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere, & ſiquidem ipſius meminiſſent, de qua exierunt, habebant vtique tempus reuertendi: nunc autem meliorem appetunt*, id eſt, cæleſtem. *Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum; parauit enim illis ciuitatem.* Hæc Apoſtolus. Deus Cherubinorum, Seraphinorum, cæleſtíſque, atque terreſtris machinæ non confunditur, id eſt, non erubeſcit vocari trium hominum Deus. Ingentis populi inſtar ſunt hi tres tanto Regi, quia peregrini ſunt, Deúmque, & cæleſtem patriam quærunt. Deus verò eximium illis æternũ præparauit habitaculum, nempe ciuitatem cæleſtem, cuius artifex, & conditor ipſe Deus eſt, vt Paulus ait. Nullus enim vel hominum, vel Angelorum potuit huiuſmodi extruere ciuitatem. opus hoc eſt omnipotentiæ Dei. Ille cælũ empyreum fulgentiſſimam Beatorum patriam fabricatus eſt, ille exuberantibus gaudiis illud compleuit, ille veluti fons vberrimus voluptatis & gloriæ ſempiternæ ex ſe emittit flumina. O fæliciſſimos peregrinos, quibus artifex Deus talem extruxit ciuitatem, æterna fundamenta habentem! In caſulis hic habitabamus fundamento carentibus; omnes enim, & ſi ampliſſimæ ciuitates, omniáque ſæculi regna fundamento carent, ideóque ſolo æquabuntur. Quatuor orbis monarchias vidit Rex ille Nabuchodonoſor ſtatua adumbratas; at carebat illa fundamento, ſiquidem pedes habebat ferreos ac fictiles, quos lapis ex monte abſque manibus abſciſſus, cùm percuſſiſſet, in fauillam æſtiuæ areæ redacta eſt. Vides orbis monarchias, regna, ciuitates fundamento carere? At de ciuitate, cuius artifex eſt Deus, Apoc. 21. legitur: *Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim.* Æternis fulcitur fundamentis, ruere non poteſt; hic finis eſt fæliciſſimus peregrinorum, quorum Deus non confunditur vocari Deus. Huiuſmodi peregrini fuerunt Apoſtoli, Martyres, reliquíque omnes ſancti, quorum Deus non confunditur vocari Deus. Confunditur autem vocati

Peregrinis fabricauit Deus ciuitatem ſempiternam. *Fundamento carent res caduca.* Act. 7. Ad Hebr. 11. Apoc. 21.

cari Deus hominum raptorum, libidini, cæteriſque vitiis ſeruientium; quemadmodum confunditur homo probus vocari Dominus ſeruorum latrocinantium,& ſcortantium. Audiamus Chryſoſtomum homil. 24. ad Hebr. Simus (inquit) nos quoque nunc hoſpites; ne erubeſcat Deus vocari noſter Deus; pudor enim ipſi eſt, quando vocatur malorum Deus, & ipſum malorum pudet. Sicut glorificatur, quando dicitur Deus proborum,& virtutum colentium: ſimus nos quoque hoſpites, ne Deum noſtri pudeat, pudeat, inquam, & nos tradat gehennæ. Hæc Chryſoſtomus,& alia. *Hoc nomen* (ait Deus) *eſt memoriale meum.* Viri virtutibus exculti in hac vita peregrini, memoriale Dei ſunt; reuocant enim Deum in memoriam hominum, operibúſque inclyti ad illius laudem eos excitant: Reuocant etiam in memoriam res cæleſtes. Cùm enim à terrenis rebus abſtracti vitam ducant, eos qui caducis bonis ſunt mancipati, res eſſe alias multo ſublimiores docent. Quanti verò momenti ſit peregrinum in hac vita eſſe, indicat Chryſoſtomus homil. citata his verbis: Prima eſt virtus, atque adeò vniuerſa virtus, huius mundi eſſe hoſpitem,& peregrinum, & cum his, quæ hic ſunt rebus, & negotiis, nihil habere commune; ſed ab eis pendere tanquam ab externis,&c.

Confunditur Dominus vocari Deus impiorum. D. Chryſoſt.

Viri inſti ſunt memoriale Dei.

D. Chryſoſt. *Magna virtus eſt, eſſe in hoc mundo peregrinum.*

CAPVT XVII.

Moſes ire recuſat ad Pharaonem.

EXODI CAP. IV.

1. RESPONDENS Moſes ait: Non credent mihi, neque audient vocem meã, ſed dicent: Non apparuit tibi Dominus. Dixit ergo ad eum: Quid eſt, quod tenes in manu tua? Reſpondit; virga. Dixítque Dominus: Proiice eam in terram. Proiecit, & verſa eſt in colubrum, ita vt fugeret Moſes. Dixítque Dominus: Extende manum tuam, & apprehende caudam eius. Extendit, & tenuit, verſáque eſt in virgam. Vt credant, inquit, quòd apparuerit tibi Dominus Deus Patrum ſuorum, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Dixítque Dominus rurſum: Mitte manum tuam in ſinum tuum, quam cùm miſiſſet in ſinum, protulit leproſam inſtar niuis. Retrahe, ait, manum tuam in ſinum tuum, retraxit,& protulit iterum, & erat ſimilis carni reliquæ. Si non crediderint, inquit, tibi, neque audierint ſermonem ſigni prioris, credent verbo ſigni ſequentis. Quòd ſi nec duobus quidem his ſignis crediderint, neque audierint vocem tuam: ſume aquam fluminis, & effunde eam ſuper aridam, & quidquid hauſeris de fluuio, vertetur in ſanguinem. Ait Moſes: obſecro Domine non ſum eloquens ab heri, & nudiuſtertius, & ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ ſum. Dixit Dominus ad eum: Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus eſt mutum, & ſurdum, videntem, & cæcum, nónne ego? Perge igitur,& ego ero in ore tuo, docebóque te quid loquaris. At ille: Obſecro (inquit) Domine, mitte, quem miſſurus es. Iratus Dominus in Moſem ait: Aaron frater tuus Leuites, ſcio quòd eloquens ſit: ecce ipſe egreditur in occurſum tuum, vidénſque te lætabitur corde, loquere ad eum, pone verba mea in ore eius: & ego erò in ore tuo, & in ore illius, & oſtendam vobis, quid agere debeatis. Ipſe loquetur pro te ad populum,& erit os tuum: tu autem eris ei in his, quæ ad Deum pertinent. Virgam quoque hanc ſume in manu tua, in qua facturus es ſigna.

2. Abiit Moſes,& reuerſus eſt ad Iethro ſocerum ſuum, dixítque ei: vadam, & reuertar ad fratres meos in Ægyptum, vt videam, ſi adhuc viuant. Cui ait Iethro: vade in pace. Dixit ergo Dominus ad Moſem: In Madian vade,& reuertere in Ægyptum: mortui ſunt enim omnes, qui quærebant animam tuam. Tulit ergo Moyſes vxorem ſuam, & filios ſuos,& impoſuit eos ſuper aſinum, reuerſúſque eſt in Ægyptum, portans virgam Dei in manu ſua. Dixítque ei Dominus reuertenti in Ægyptum: Vide vt omnia oſtenta quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone: Ego indurabo cor eius, & non dimittet populum. Dicéſque ad eum: Hæc dicit Dominus: Filius meus primogenitus Iſrael. Dixi tibi, dimitte filium meum, vt ſeruiat mihi,& noluiſti dimittere eum: ecce ego interficiam filium tuum primogenitum. Cúmque eſſet in itinere,& in diuerſorio, occurrit ei Dominus,& volebat occidere eum. Tulit illico Sephora acutiſſimam petram, & circumcidit præputium filij ſui, tetigítque pedes eius,& ait: Sponſus ſanguinum tu mihi es,& dimiſit eum, poſtquam dixerat: ſponſus ſanguinum ob circunciſionem. Dixit autem Dominus ad Aaron: Vade in occurſum Moyſi in deſertum. Qui perrexit obuiam ei in montem Dei, & oſculatus eſt eum, narrauítque Moyſes Aaron omnia verba Domini, quibus miſerat eum, & ſigna quæ mandauerat. Venerúntque ſimul,& congregauerunt cunctos ſeniores filiorum Iſraël: locutúſque eſt Aaron omnia verba, quæ dixerat Dominus ad Moyſen,& fecit ſigna coram populo, & credidit populus.

pulus. Audierúntque quòd visitasset Dominus filios Israël, & quòd respexisset afflictionem illorum, & proni adorauerunt.

Non credent mihi.

3. NONDVM assentitur Domino Moses, sed adhuc renuit, & obstitit. Misit illum Deus ad filios Israël, vt libertatem nuntiaret; ille opponit populi incredulitatem: *Non credent* (inquit) *mihi, neque audient, sed dicent: Non apparuit tibi Dominus.* At verò Deus cap. 3. dixerat: *Et audient vocem tuam. Quo ergo modo dicente Deo audient*; dicit Moses, *Non audient?* Nunquid Deo non credit? Respondet Lyranus, Abulensis, & alij; Deum de senioribus fuisse locutum: *Vade* (inquit) *congrega seniores Israël, & audient vocem tuam.* Mosem verò loquutum de populo. Dici etiam potest, Mosem, cùm dixit: *Non credent mihi, neque audient:* non aduertisse animum ad verba illa Dei: *audient vocem tuam*; neque intellexisse se illis repugnare. Rupertus verba Mosis sic interpretatur: *Non credent mihi*: subauditur (inquit) nisi signa viderint.

Moses renuit ire ad Pharaonem, & liberare populũ.

Proiice eam in terram.

4. Miraculis adducuntur homines ad credendum: ideo Deus Mosi dicenti: *Non credent, neque audient me*: dedit potestatem faciendi miracula, quibus populum adduceret ad credendũ, ipsum à Deo esse missum. Iussit virgam, id est, baculum pastoralem, quem manu tenebat, in terrã mittere, missa verò virga in terram, conuersa est in colubrum, eiusdem longitudinis, cuius ipsa virga erat, adeò metuendum, vt fugeret Moses territus. At illum iussu Dei, cauda apprehendit apprehensúsque coluber cauda, reuersus est in virgam. Indicabat verò hoc signum, virgã Dei conuertendam esse in colubrum, qui Ægyptios morderet & occideret, vnde secundum addidit miraculum: *Mitte* (inquit) *manum tuam in sinum tuum.* Manum in sinum suum misit Moses: proferre eandem iussus est ex sinu; protulit verò leprosam, quam miserat sanam. Rursus præcepit in sinum inferre manum lepra infectam, & ex sinu educere, eduxitque illam lepra omnino expurgatam. Manus leprosa Hebræos significabat veluti lepra infectos, squalidos, & afflictos. Eadem manus sanitati restituta eosdem Hebræos adumbrabat in libertatem redactos. His duobus tertium Dominus appositi: *Hauri* (ait) *aquam fluminis, & in terram effunde*, protinus *in sanguinem conuertetur*; Ostendebat hoc tertium signum, Deum aquis rubri maris occisurum Ægyptios, quemadmodum Pharao aquis fluminis Nili occidit infantes Hebræorum. Conuersio enim aquæ in sanguinem, necem indicat Ægyptiorum. *Nunquid Moses fecit hoc miraculum in solitudine illa, in qua loquebatur cum Deo?* Ita sibi persuasit Iosephus lib. 2. antiquit. Iussus (inquit) Moses aquam è propinquo hausta humi effundere, videt eam in colorem sanguineum versam, &c. Existimat Mosem non ex Nilo, sed ex aliquo loco propinquo aquam hausisse, quã verteret in sanguinem. Philo arbitratur hoc signum non esse factum à Mose in solitudine: Tertium (ait) prodigium, neque circumferre secum, neque prædicere potuit Moses, quod Ægypto seruabatur, &c. Hoc probabilius est. ait enim Dominus: *Sume aquam fluminis*, id est, Nili; in solitudine verò illa non erat Nilus. Duo reliqua miracula effecta sunt in solitudine, in rebus, quæ in promptu erant, videlicet virga, & manu Mosis. Tertium non est effectum, quia non erat in promptu aqua Nili, in qua erat efficiendum, reseruatúmque est Ægypto, & factum coram Hebræis. Si in solitudine esset patratum, Scriptura id indicasset, quemadmodum de duobus reliquis indicauit.

Mosi dat Deus potestatẽ miracula faciẽdi coram populo, vt illi fidem habeat.

Virga in colubrum conuersa significatio.

Iosephus.

Philo.

Obsecro Domine, non sum eloquens.

5. Aliud impedimentum opponit Moses suæ legationi ad Pharaonem. Domine (inquit) legatum oportet esse eloquentem, ego autem *non sum eloquens*; non sum ergo idoneus huic legationi, siquidem *impeditioris linguæ sum, & tardioris.* Quæritur, *an Moses eloquentia caruerit, fueritque impedita, & tarda linguæ?* Quòd enim eloquens fuerit, & expeditæ linguæ videtur probare verba D. Stephani Act. 7. *Erat* (inquit) *Moses potens in verbis, & in operibus suis.* Potens in verbis non dicitur homo carens eloquentia, & impeditæ linguæ; ergo Moses eloquens fuit, & linguæ expeditæ. Ex Hebræo si verbum reddamus verbo, sic vertemus: *Obsecro Domine: Non vir verborum ego sum, etiam ab heri, etiam à nudiustertius, etiam ex nunc, quo locutus es ad seruum tuum; quia grauis ore, & grauis lingua sum.* LXX. vertunt: *Gracili voce, & tarda lingua ego sum.*

Act. 7.

An Moses non fuerit eloquens.

6. Hebræi nonnulli aiunt, Mosem impeditam habuisse linguam, eò quòd ore prunas ardentes excepisset, quæ linguæ extremam partem combusserant. Cùm enim infans, vt supra dictũ est cap. 10. diadema à Pharaone sibi impositum ex capite deiecisset, & pedibus conculcasset; ex consilio sapientis cuiusdam prunæ ori eius sunt appositæ, vt si eas ore exciperet, factum illud tribueretur infantili insciticæ, & innocens censeretur. Si verò eas repelleret, sciens, & prudens feciisse crederetur, ac puniretur. At figmentum videtur. Aliquorum opinio est, Mosem eloquẽtem fuisse; postquam verò cum Deo cœpit loqui, ex comparatione Dei, visum sibi esse indisertum, & infacundum: Origen. homil. 3. in Exod. Donec (inquit) esset Moses in Ægypto, & eruditetur omni sapientia Ægyptiorum, non erat gracili voce, nec tardus lingua, nec profitetur se esse ineloquentem. Erat enim, quantum ad Ægyptios, & sonoræ vocis, & eloquentiæ incomparabilis. Vbi autem cœpit audire vocem Dei, & eloquia diuina suscipere, tunc sensit exilem, & gracilem vocem, tardámque, & impeditam esse intelligit linguam suã. Tunc se pronunciat mutum, cùm cœpit agnoscere verum illud *Verbum*, quod *erat in principio apud Deum.* D. Greg. homil. 8. in Ezechielem sic legit: *Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri, & nudiustertius. Ex quo enim locutus es ad seruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ sum.* Deinde hæc addit, ac si apertè Moyses diceret: postquam à te verba vitæ audio, confusum me in verbis prioribus agnosco, &c. Hugo Victor. sic exponit: *Non sum eloquens, ab heri, & nudiustertius*; non sum eloquens in comparatione Dei, &c. Rupertus hoc pacto: Antequam loquereris ad seruum tuum, videbar mihi eloquens, & velocis linguę, & expeditæ; nunc autem ex quo loqui cœpisti, & occulta sapientiæ tuæ manifestare mihi, hoc de

Vnde sit ortũ impedimẽtum linguæ Mosis.

Origenes.

Moses ex cõparatione Dei visus est sibi infacundus.

D. Greg.

Hugo Vict.

Rupertus.

de me didici,& ſenſi, quòd eloquens non ſim, neque tam expeditæ linguæ, vt ea, quæ nunc agenda intelligo, digne valeam coram hominibus eloqui. Sic ille. Idem Rupertus exiſtimat, colloquium Dei cum Moſe tribus diebus duraſſe: Claret (inquit) quia cuncta hæc non vno die dicta, vel acta ſunt, ex eo videlicet, quòd ait Moſes, *ab heri, & nudiuſtertius.* Idem putat Hugo Victorinus: Nota (inquit) quòd per interualla temporis loquebatur Deus ad Moſem, &c. Seu probabilius eſt, vno eodémque die expletum colloquium. Philo hac de re ſic ſcribit: Deprecabatur Moſes legationis functioné, cauſatus exilitatem vocis, & linguæ tarditatem, negánſque ſibi adeſſe facundiam, præſertim poſtquam Deum audierat loquentem. Ratus enim mutam eſſe humanam eloquentiam cum diuina veritate collatam, & verecundo præditus ingenio, ſubtrahebat ſe grauiori, vt putabat, viribus ſuis oneri, rogabatque, vt alius magis idoneus eligeretur. Sic ille. Conſentit ſententia hæc Origenis, & aliorum, cum noſtra verſione, quæ eſt huiuſmodi: *Obſecro Domine, non ſum eloquens, ab heri, & nudiuſtertius.* hoc eſt, à tempore antecedente, ſic Geneſ. 31. *Animaduertit Iacob faciem Laban, quòd non eſſet erga ſe, ſicut heri, & nudiuſtertius,* hoc eſt, ſicut tempore antecedente. Exod. 21. *Si bos cornupeta fuerit ab heri, & nudiuſtertius.* id eſt, à tempore præterito. Addit Moſes: *Et ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ ſum*, id eſt, poſtquam locutus es mecum, impediti orem, & tardiorem linguam habere me exiſtimo, ſi te attendo. *Nunquid tanta verborum copia vtebatur angelus cum Moſe loquens, vt eius comparatione videretur ſibi indiſertus Moſes, & impeditæ linguæ?* Dici poteſt, angelum non eſſe vſum eloquentia; Moſem verò non contuliſſe eloquentiam ſuam cum eloquentia, qua angelus vtebatur; ſed cum eloquentia, quam in Deo eſſe nouerat. Sed rectiùs poteſt reſponderi, hæc verba: *Poſtquam locutus es mecum, ſum linguæ impeditioris, & tardioris:* eſſe dicta à Moſe perterrito viſione. Timor enim videtur impediuiſſe, & tardam illius linguam reddidiſſe. Lege Dan. 10. D. Greg. legit: *Non ſum eloquens ab heri, & nudiuſtertius; ex quo enim locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ ſum.* Quæ verſio manifeſtè ſignificat, Moſem impedimentum linguæ contraxiſſe ex colloquio Dei.

Quot diebus duraurit colloquium Dei cum Moſe ex rubo.

Hugo Vict.

Philo.

Exod. 21.

Daniel. 10.

D. Gregor.

7. *An Moſes habuerit aliquod naturale linguæ impedimentum?*

Alij volunt, Moſem aliquod linguæ naturale impedimentum habuiſſe: quam ſententiam confirmat lectio Hebræa, ſic enim habet: *Non ſum vir verborum, etiam ab heri, etiam à nudiuſtertius, etiam ex nunc, quo locutus es ad ſeruum tuum; quia grauis ore, & grauis lingua ſum.* Hoc eſt, non ſum vir verborum copia abundans, atque hæc infacundia non eſt in me noua; ſed ab heri, & nudiuſtertius, id eſt, à multo tempore antecedente; & eſt adhuc in me, poſtquam mecum locutus es, quoniam graue os habeo, & grauem linguam, hoc eſt, non expeditam, & promptam ad loquendum. Eundem ſenſum efficit verſio LXX. interpretum: *Non ſum idoneus ante heſternam, neque ante nudiuſtertianam diem, neque ex quo cœpiſti loqui famulo tuo: Gracili voce, & tarda lingua ego ſum.* Paraphraſis quoque Chaldaica: *Non vir ſermonum ego ſum, etiam ab heri, & nudiuſtertius; ſed & à tempore, quo locutus es cum ſeruo tuo; quoniam grauis loquelæ, profundæque linguæ ego ſum.* Noſtra verſio in hanc ſententiam explicari ſic poteſt: *Non ſum eloquens ab heri, & nudiuſtertius,* id eſt, à tempore præcedente, & ex quo locutus es ad ſeruum tuũ, non ſum eloquens. Nã impeditioris & tardioris linguæ ſum; naturale habeo linguæ impedimentum. Comparatiua illa, *impeditioris, & tardioris,* pro poſitiuis ſumuntur, *impeditæ, & tardæ linguæ ſum.* Vtraque opinio videtur probabilis. Theodoretus concedit, habuiſſe Moſem exilem vocem, & tardiorem linguam; & cauſam reddit: Cùm Deus (inquit) vſurus eſſet miniſterio Moſis, cur eum exilis vocis, & tardioris linguæ fecit? Quoniam iſtud potentiam Dei magis illuſtrabat. Quemadmodum enim piſcatores, prædicatores veritatis creauit; ſic per vocem infirmam, & linguam tardam confudit ſapientes Ægypti, &c. At verò linguæ Moſis impedimentum, ipſi legationis aduerſabatur prædicationi. Præterea Deus impedimentum Apoſtolorum ſuſtulit; id eſt, imperitiam, & ignorantiam per aduentum ſpiritus; ergo ſi Moſes impedimentum habuiſſet, abſtuliſſet illud.

Theodoret.

Crediderim, Moſem nullum linguæ vitium naturale habuiſſe. Quod confirmatur, quia ideo illum pulcherrimum Deus effecit, vt à filia Regis eius pulchritudine illecta in filium adoptaretur: Non igitur impedimentum linguæ naturale habuit: id enim ſi habuiſſet, à filia Regis fuiſſet repulſus, velut indignus, qui filius eius vocaretur. Adde à D. Stephano appellari *potentem in verbis*; quis autem appellet potentem in verbis, hominem linguam habentem impeditam, ac tardam, qui ab auditoribus contemni ſolet, non verò audiri? Obſeruandum eſt, Moſem quadraginta annorum ſpatio traduxiſſe vitam in terra Madian; hoc longo tempore aliqua ex parte linguam Ægyptiacam oblitus eſt: timebat præterea, ne illam inelegan- *Moſes ait ſe tardam & impeditam habere linguã, ad proferenda verba Ægyptiaca.* ter proferret. Hoc igitur vitium eſt, quod ille Deo opponit his verbis: *Non ſum eloquens:* videlicet lingua Ægyptiaca, qua neceſſaria eſt ad hanc legationem ad Pharaonem Ægypti regẽ; quia ipſam aliqua ex parte obliuioni mandaui, *ab heri, & nudiuſtertius,* id eſt, à tempore antecedente multorum annorum, quibus vixi in terra Madian: *& ex quo locutus es ad ſeruum tuum,* id eſt, vſque ad hanc horam, vel tempus, quo mecum loqueris, non ſum eloquens: *impeditioris, & tardioris linguæ ſum*, ad loquendum lingua Ægyptiaca, quam ſum oblitus, quámque lingua Madianitica inquinaui. Ad hanc verò legationem is legatus eſt neceſſarius, qui Ægyptiaca lingua ſit eloquens. Fortè Chaldæus hanc ſententiam eſt ſecutus, cùm ſic vertit; *Grauis loquelæ, profundæque linguæ ego ſum*; id eſt, linguæ ſum barbaræ, Madianiticæ. Nam barbara lingua *profunda* dicitur Ezechiel. 3. *Non ad populum profundi ſermonis, & ignotæ linguæ tu mitteris.* Huius opinionis meminit Hugo Victor. in Exod. Quidam (inquit) dicunt, Moſem propterea non eſſe eloquentem, quia diu moratus fuerat in terra Madian; vnde oblitus erat aliquantulum linguæ Ægyptiacæ. Aaron autem ſemper in Ægypto morabatur, quare datur Moſi interpres ad Pharaonem. Sic ille. Obiicitur, *Moſem* Exod. 6. *appellare ſe incircunciſum labiis: En* (inquit) *incircunciſus labiis ſum, quomodo audiet me Pharao?* Reſpondetur, Moſem appellare ſe incircunciſum labiis; quia lingua Ægyptiaca inquinatè loquebatur, inquinauerat enim illam Madianitica.

Ezech. 3.

Hugo Victor.

8.

Quis fecit os hominis?

9. Respondet Dominus Mosi, eloquentiam se posse ipsi tribuere: *Quis* (inquit) *fecit os hominis, quis fabricatus est mutum, & surdum, videntem, & cæcum? Nonne ego?* Si ego os hominis creaui, si mutum hominem,& surdum, videntem ac cæcum feci;potero hominem rudem,& omni eloquentia carentem, facere eloquentem. Perge ergo ad Pharaonem, ego virum verborum te faciam, & eloquentem lingua Ægyptiaca necessaria ad legationem;ero in ore tuo, & verba tibi suggeram, quæ loquaris lingua expedita.

Mitte, quem missurus es.

10. *Moses alium mitti postulat ad liberandũ populum.*

Cùm videret Moses, nihil ponderis habere impedimenta, quæ oppositurat legationi, ad preces se conuertit, postulatque, vt mittatur alius: *Obsecro*(inquit)*Domine,mitte quem missurus es.* hoc est, mitte alium, qualem te decet mittere,ad hoc munus idoneum.Chaldæus sic vertit: *Obsecro Domine, mitte nunc per manum illius, qui dignus est, vt mittatur.* LXX. sic: *Obsecro Domine, elige alium potentem, quem mittes.* Hebraicè ad verbũ ita legitur; *Obsecro Domine, mitte nunc in manu, mittes.* Est sensus; mitte Domine nunc *in manu,* id est,per manum,per operam, & ministerium; *mittes*, id est, quem mittes, quem missurus es,quem mittere debes. Lyranus putat, Mosem his verbis petiuisse, vt mitteretur Aaron frater eius,quia eloquens erat,& senior. Multi patres arbitrantur postulasse,vt mitteretur Messias, quem Deus missurus erat. Sic arbitratur Iustinus, Tertull. Cyprian. & Euseb. aduersùs Iudæos, & Basilius Isai. 6. & Rupert. in Exod.

11. *Cur Moses recusarit onus.*

Quæritur, *cur Moses tantopere recusarit onus?* Respondet Rupertus, vt eo recusante Messias mitteretur: Tandem(inquit)nobis aperuit Moses,quid vellet,& quo tenderet toties excusando se: *Mitte*(inquit)*quem missurus es.* Quẽ enim erat Dominus missurus,cùm hæc diceret, nisi illum,qui missus est?id est,*Messiam.* Theodoretus causam fuisse ait timorem Pharaonis, eadem est sententia Diodor. & D. Basilius Isai.6. Moses(inquit)cognoscens causam, cur mitteretur,extrahebat tempus deprecando, & recusando:respiciens videlicet superbum, & peruicax, & inexorabile cor Pharaonis, contumax ingenium, & instabilem animum, & durã ceruicem Hebræorum,ideo dicebat: *Quis ego sum, vt vadam ad Pharaonem?* Et de Hebræis: *Non credent mihi,neque audient.*Sic D.Basilius. D. Gregor.lib.35.moral.cap.13 causam vult fuisse humilitatem:Quia (inquit) apud se mente humilis Moses extitit; oblatam protinus tanti regiminis gloriam expauit,móxque ad infirmitatis patrocinium recurrit, dicens; *Obsecro Domine, non sum eloquens,*& se postposito alium deposcit, dicens:*Mitte, quem missurus es.* Sic ille. Forsitan amor solitudinis Mosem retinebat,&vitæ contemplatricis. Nolebat se perturbationibus immiscere,quales postea expertus est.

Christi desiderium.

Mosis humilitas.

Solitaria vitæ amor.

Iratus est Dominus.

12. Cùm Moses nondum à Deo impositũ onus vellet suscipere, *iratus est Dominus*, sed non magnopere; sociúmque illi legationis dedit eloquentem,fratrem Aaronem. *Ipse*(inquit) *loquetur pro te ad populum, & erit os tuum,tu autem eris ei in his,quæ ad Deum pertinent.* Iussit deinde virgã, siue baculum portare ad facienda miracula. Rupertus iratum Deum interpretatur, quia Mosi ad postulata non respondit;& quia noluit Mosis desiderium explere, & Messiam mittere vel tempus aduentus aperire:Multum (inquit) Deus irasci visus est, quia tenerum eius pietatis desiderium valde afflixit in eo, quod ad postulata non respondit. Nimirum præ ira humano generi debita,Christum suum differens, de illo siluit, & alia pro aliis dixit. Iratus itaque Mosi,id est,non ita propitius ei fuit, vt non differret implere desiderium obsecrantis, & dicentis;*Mitte, quem missurus es*, vt saltem diceret ei: mittam post tot annos, vel illo tempore. Sic Rupertus.

Rupertus. *Christi desiderio affligebatur Moses vehementer.*

Tulit ergo Moses vxorem, & filios.

13. *Moses in Aegyptum proficiscitur cum vxore,& filiis.*

Dato socio Aarone,acquieuit Domino Moses,abiitque domum, & petita à socero facultate,cum filiis duobus, & vxore Sephora profectus est in Ægyptum. Cùm verò in diuersorio quodam esset, subitò apparuit ei angelus, gerens Dei personam, volebátque eum occidere. Dubitatur, *quænam causa fuerit, cur vellet angelus Mosem occidere?* Nonnulli (vt Theodoretus ait) causam fuisse tradunt,quòd, cùm ad liberãdum populum missus esset, tulerit secum vxorem, quæ impedimento esse poterat, & filios. Huius sententiæ est Eusebius in catena Lippomani: Propterea (inquit) angelus Mosem volebat interficere,quòd secum vxorem,ac liberos ferret, quasi egressionem ex Ægypto non crederet, sed auditis angeli comminationibus, ad socerum illam remisit,&c.Theodoretus arbitratur, angelum mortem intentasse Mosi, vt timorem Pharaonis animo pelleret, timore Dei. Quia Moses(inquit)Pharaonem formidabat, idcirco supplicium illi angelus comminatur, timore timorem expellens, minorem maiori, ac si diceret; Pharaonem times? magis me time, qui nemine cernente plagam tibi facilè inferre possum. Hæc ille. Item Diodorus in catena: Hoc (ait) ea de causa factum est,vt Moses tanquam ab angelo interficiendus, mortis suæ discrimen, quod euaserat, secum in mente circumferret;& timor vehemens, quem illi angelus incusserat, Pharaonis timorem, vt clauus clauum truderet,&c.

Cur Angelus voluerit Mosem occidere in diuersorio. Theodor. *Timor mundi timore Dei repellitur.*

14. *Propter filium incircũcisum voluit angelus occidere Mosem.*

Vera causa fuit filius incircumcisus; quam Sephora vxor intellexit: Vbi filium circumcidit,angelus Mosem liberum reliquit.Obiicies, *vtrumque filium non fuisse circumcisum*; *Angelum verò vno tanto circumciso abiisse.* Respondetur, alterum fuisse circumcisum; minorem verò natu non fuisse. Quæres,*cur Moses vir optimus filium nõ circumciderit?* Respondet Thargum Ierosolym. Mosem voluisse circumcidere filium, socerum verò non permisisse; vel fortè prohibebat vxor; fortè ægrotauerat infans, & negligentia aliqua interuenerat, propter quam angelus Mosi minabatur necem. Dubitatur, *quonam modo angelus voluerit occidere Mosem?*Rabbi Dauid ait morbo affectum graui.Probabilius existimat Theodoretus, districto gladio visum angelum, & Mosem inuasisse. Intellexit Sephora causam intentatæ necis esse, quòd filius non esset circumcisus, arreptáque petra acutissima confestim illi præputium abscidit, abscissúmque ad

Quomodo angelus apparuerit ad interficiendum Mosem? Sephora præputio filij sui tetigit pedes Mosis.

pedes

pedes Moſis proiecit, eóque illos tetigit, dolore ſaucia, dicens: *Sponſus ſanguinum tu mihi es*, id eſt, es mihi ſponſus, ſiue vir, qui me cogis filij mei ſanguinem effundere, vt te morti eripiam; ſanguine filij mei vitam tuam emi hodie. Sequitur, *& dimiſit eum*, hoc eſt, poſt circunciſum infantem, dimiſit angelus Moſem, nihilque mali illi intulit. Rupertus, Lyranus, & Gloſſa interlin. aliter interpretantur hunc in modum: *& dimiſit eum*, id eſt, Sephora vxor dimiſit Moſem, & reuerſa eſt ex itinere ad patrem ſuum cum filiis. Reuerſam autem eſſe ad patrem, ſcribitur Exod. 18. Sed verbum Hebræum, *ijrepho*, maſculini generis eſt, ideóque ad angelum, non ad Sephoram referendum eſt. Præterea verbum ipſum Hebræum, *rapha*, ſignificat *laxare*, & angelo congruit, qui laxauit Moſem in anguſtias redactum. Ad hæc, Sephora non dimiſit Moſem irata, vel exterrita, ſed ab eo dimiſſa eſt; Cap. enim 18. citato ſic legitur: *Moſem dimiſiſſe vxorem Sephoram, & duos filios*, quo loco non eſt verbum *rapha*, ſed *ſalach*, quod *mittere* ſignificat. Quo autem ex loco miſerit, non conſtat, fortè ex hoc loco illam cum filiis remiſit ad patrem.

Vxor Moſis reuerſa eſt ad patrem ſuum, cum duobus filiis.

Tetigit pedes eius.

15. Dubium eſt, *de quonam tactu ſint exponenda hæc verba.* Lyranus de tactu ſanguinis intelligit. Tetigit (inquit) Sephora pedes eius, id eſt, filij ſui circunciſi; ad cuius pedes manauit ſanguis ex inciſione, &c. Caietanus ait, Sephoram ad pedes angeli procidiſſe orantem, ne Moſem occideret; atque ita interpretatur; *Tetigit pedes eius*, id eſt, angeli Sephora. LXX. interpretes fauent huic interpretationi, ſic enim vertunt, *procidit ad pedes ipſius*. Chaldæus paraphraſtes cenſuit, Sephoram ad pedes angeli proſtratam, præputium obtuliſſe, quod abſciderat, vt illum placaret. Sic ille transfert: *Amputauit Sephora præputium filij ſui, & obtulit coram eo*, id eſt, angelo, dicens: *Propter ſanguinem circunciſionis iſtius, detur ſponſus meus mihi.* Rupertus ait Sephoram tetigiſſe pedes Moſis, id eſt, ſupplicaſſe illi, vt dimitteretur, vnde ſequitur: *& dimiſit eum*; probabilior cæteris explanatio eſt ſupra poſita; *Tetigit Sephora præputio filij pedes Moſis.* Præputium in eum iniecit, qui cauſa fuerat circunciſionis, & ſanguinis effuſionis; & dixit *ei: Sponſus ſanguinum tu mihi es*, vt eſt explicatum.

Cuiuſnam pedes tetigerit Sephora. Lyranus. Caiet.

Chaldæus.

Rupertus.

Explanatio probabilior cæteris.

Vade in occurſum Moſi.

16. Dixerat Dominus daturum ſe Moſi ſocium Aaronem, qui tunc in Ægypto erat. Iuſſit ergo illi, vt Moſi reuertenti in Ægyptum occurreret; quod libenter fecit. Peruenit vſque ad montem Sinai, fratrémque magna cum benuolentia, & gaudio ibi excepit. Poſtquam in Ægyptum venerunt, cunctos ſeniores ex filiis Iſraël congregarunt; quæ Moſi dixerat Deus, expoſuit Aaron; Moſes miracula fecit coram populo tria, quæ Deus facere iuſſerat. Virgam conuertit in colubrum; apprehenditque illum cauda; & conuerſus eſt in virgam. Miſit manum ſuam in ſinum, & ex ſinu leproſam protulit: rurſus leproſam in ſinum miſit, ſanámque & mundam extraxit; tandem aquam Nili fluminis in ſanguinem commutauit. Credidit populus, proníque Deum adorauerunt Iſraëlitæ omnes, & gratias egerunt.

Aaron occurrit fratri ſuo. Veniunt ad populum, & ſigna facit Moſes.

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

CAPVT XVIII.

MORALE.

Moſes ire recuſat ad Pharaonem.

Virga conuerſa eſt in colubrum.

PERCVTIT nos Deus aliquando non magnis plagis; tunc autem virga in draconem conuertitur, cùm graui ſupplicio afficimur. Percuſſit Deus Ægyptios initio plagis leuioribus; creuerunt plagæ vſque ad necem primogenitorum. Tandem conuerſa eſt virga in ſerpentem, deuorauítque Pharaonem, illiúſque exercitum in mari rubro. Nónne virga Dei tunc conuerſa eſt in colubrum, cùm totum terrarum orbem diluuij aquis obruit, omnéſque homines, relicto in Arca modico ſeminario, morte affecit? Nónne tunc in ſerpentem eſt commutata, cùm Sodomitas, cæteróſque nefando ſcelere contaminatos, igne è cælo miſſo inflammauit? Nónne vides virgam Dei in ſerpentem, imò in ſerpentes verſam, Num. 21. cùm Dominus ignitos in populum ſerpentes immiſit? Matth. 23. *Implete* (ait Dominus) *menſuram patrum veſtrorum, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis, qui effuſus eſt ſuper terram.* Impleuerunt menſuram Iſraëlitæ peccatorum; impleuit Deus menſuram iræ ſuæ; virga conuerſa eſt in colubrum: per Romanorum exercitum illorum Rempublicam omnino deleuit: denique tunc maximè virga Dei vertitur in draconem, cùm homo in Orcum præcipitatur, qui Dei ſupplicijs, & beneficijs ductus, ad meliorem ſe frugem noluit recipere. *Virgam vigilantem videt* Ierem. cap. 1. *& ollam ſuccenſam.* Vigilat enim Dei ira ad peccata debito afficienda ſupplicio, flagitioſóſque homines in ollam illam horribilem, æterno ſuccenſam igne, id eſt, in tartarum præcipitandos. Conuerſus eſt coluber Moſis in virgam; at draco, id eſt, tartarus, nunquam conuertetur. Poſtquam enim ſemel virga Dei in ſerpentem ſtygium commutatur; æternus ſerpens eſt, non recipit mutationem. Cùm afficimur virgæ percuſſionibus, ad Deum conuertamur, ne virga Dei in colubrum conuertatur.

1. *Virga Dei in draconem conuertitur, cùm grauiter punit.*

Num. 21. Matth. 23.

Ierem. 1. *Vigilat Dei ira. De tartareo ſupplicio.*

Ad hæc virga Dei crucem adumbrabat; fragile quidem lignum erat virga illa, ſed in ſerpentem verſa, dracones deuorauit Magorum. Sic crux fragile erat lignum; ſed aduersùs tartareos principes draco fuit, draconéſque eorum, id eſt, peccata deuorauit.

2. *Virga Dei adumbrat crucem.*

Virga quoque iudicis impij conuertitur in colubrum; cùm iudex eſt auarus, vitiiſque aliis, & rapinis mancipatus. Tunc enim illius virga, non eſt virga, ſed coluber ſæuus. Proiecit Moſes virgam in terram, & verſa eſt in colubrum; ſimilem in modum, ſi iudex proiiciat in terram, id eſt, terrena

3. *Virga impij iudicis vertitur in draconem.*

commoda, terrenáſque cupiditates virgam ſuam,in ſerpentem illa commutabitur. Videat huiuſmodi iudex, quod vidit Ieremias, *virgam vigilantem & ollam ſuccenſam.* Videat virgam Dei ſuper virgam omnium iudicum vigilantem, & omnium opera expendentem, videat præterea ollam bullientem, id eſt, tartareos rogos ſibi paratos,tunc colubrum in virgam vigilantem conuertet,quæ commodis ſubditorum,non detrimentis inuigilet, floréſque, & fructum pariat operum bonorum, ſicut virga Aaron Numer. 17.

Ierem.1. *Super virgas iudicum Deus inuigilat, & eorum opera expendit.*

4. Manum intulit in ſinum Moſes, leproſámque protulit:eandem iterum in ſinum immiſit, lepráque omni expurgatam eduxit. Inferat manum in ſinum ſuum, id eſt, conſcientiam ſuam peccator,leproſam proferet: id eſt,opera ſua perſcrutetur,multa peccata reperiet ſi doleat,& contritione, ac confeſſione peccata deleat, mittátque iterum in ſinum manum, ab omni lepra emundatam emittet. Mittamus ſæpe manum in ſinum noſtrum,id eſt, conſcientiam; ſi lepra ibi aliqua lateat inueſtigemus; mittimus autem manum in conſcientiam,cùm opera,cogitationes,verbáque noſtra, in mentem reuocamus,& qualia ſint expendimus.Hoc conſulit D.Chryſoſtomus Pſal.4. Ne prius(inquit)dormieris,ô homo, quàm mente verſaueris,quæ à te interdiu perperam acta ſunt,& die ſequenti eris omnino tardior ad ea ipſa rurſus aggredienda. Repetunt domini à famulis rationem pecuniæ; ſic nos oportet exigere ab anima rationem operum,cogitationum,& verborum. Chryſoſt. eodem Pſal. Quod facis in pecunia,nec ſinis,vt duo dies prætereant, quin cum famulo rationem ineas, ne confuſionem inducat obliuio; hoc etiam fac in actionibus, ſingulis diebus veſperi, ab anima rationem exige.Sic ille.

Infertur manus in ſinum, cùm conſcientiam perſcrutamur.

Quid ſit,manum in conſcientiam mittere.

D.Chryſ.

Examen conſcientiæ.

5. Poſt adeptam manus,id eſt,operum, ſanitatem,*aquæ verſuntur in ſanguinem*;quod eſt magnæ ſalutis ſignum,hoc eſt,mundi huius dulces voluptates in amaritudinem tranſmutantur homini ſano. Aquæ enim mundi adumbrant voluptates: ſanguis autem potari non poteſt.Sanguinis inſtar ſunt omnes mundi deliciæ homini Deum amanti,potare eas nequit. Præterea manus Moſis leproſa,hominum leproſa opera, leproſóſque animos indicat: eadem ſanitati reddita homines ſignificat per Chriſtum ſanatos.Significat etiam manus in ſinum miſſa,otioſitatem. Otioſus & piger homo manũ in ſinum mittit,ſitque leproſa; quia multis flagitiis otioſus & piger completur, qui manum ſuam ad laborem,&virtutis actiones non profert.Quòd ſi manum ex ſinu ad opera proferat, diſcedit vitiorum lepra. Prouerb. 19. *Abſcondit piger manum ſuam ſub aſcella,nec ad os ſuum applicat eam.* Ille manum ſub aſcella, vel in ſinu abſcondit, qui laborem fugit, manum autem *nõ applicat ad os ſuum*,quia cibum nec corpori quærit, neque animo; egeſtatéque opprimitur tam corporis, quàm animæ.Prouerb. 6. *Uſquequò piger dormies? veniet tibi quaſi viator egeſtas, & paupertas quaſi vir armatus.* At verò is,qui manum ex ſinu profert, bonis corporalibus,& ſpiritalibus abundat,vnde ſequitur eodem cap. *Si impiger fueris, veniet vt fons meſſis tua,& egeſtas longè fugiet à te.* Fugit egeſtas,& lepra eos,qui manum ex ſinu extrahũt, & magno conatu virtuti operam nauant: eos autem opprimit,qui manum in ſinum mittunt.

Aqua in ſanguinem verſa quid indicet. Mundi deliciæ amanti Deum ſunt inſtar ſanguinis.

Prou. 19.

Prou. 6.

A leproſa eſt manus in ſinum miſſa; ſana eſt manus ex ſinu ad laborem producta.

Recuſauit Moſes honorem magnum, quem 6. Deus tribuebat, ſicque recuſauit, vt iram prouocaret Dei, pauci ſunt qui recuſent honores, ſiue onera honorata; multi ſunt qui ad ea currant, humerorum ſuorum imbecillitatem minimè attendentes, vnde illud D. Bernardi epiſt. 42. Curritur ad Eccleſiaſticas curas, tanquam ſine curis iam quiſque victurus ſit,cùm ad curas peruenerit,&c. D.Greg. 1.par. paſtoral. cap. 7. Moſes (inquit) ſuadente Domino trepidat, & infirmus quiſque, vt honoris onus ſuſcipiat, anhelat, & qui ad caſum valde vrgetur ex propriis, humerum libenter opprimendum, oneribus ſubmittit alienis. B Quæ egit ferre non valet; & auget quæ portat. Sic Gregor. Oneris grauitatem ponderabat Moſes, & humerorum ſuorum imbecillitatem; ideo dicebat Exod. 3. *Quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Iſrael de Ægypto?* Quaſi dicat, grauiſſimum pondus habet hæc miſſio Domine, impar eſt meis viribus. Audit à Deo: *Ego ero tecum*,ego tibi vires ſuppeditabo ad ferendum tantum onus, neque acquieſcit.Accipit poteſtatem ad facienda miracula, eloquentiam ſibi deeſſe opponit: *Non ſum eloquens; impeditioris, & tardioris linguæ ſum. Obſecro Domine, mitte,quem miſſurus es.* Vtinam C Moſem ij imitarentur, qui ad Reipublicæ dignitates anhelant; vtinam & vires ſuas,& ſuſcipienda onera, rectè ponderarent. Aquilæ(vt ſcribit Plinius lib. 10.) rapta non protinus ferunt; ſed primò deponunt; expertæque pondus, tunc demum abeunt. Hoc facit aquila, quid par eſt facere hominem?vires ſuas ponderant aquilæ, ad ferendum onus :homines verò cæco impetu ambitionis, & cupiditatis ducti nec vires ſuas metiuntur, neque dignitatum grauitatem attendunt. Cùm facilius ſit deſcendere,quàm aſcendere, illi quod difficilius eſt, eligunt,quod facilius eſt, reiiciunt. O peruerſitas (ait Bernardus ſermone 2. de A- D ſcenſione)filiorum Adam!quia, cùm aſcendere difficillimum ſit, deſcendere autem facillimum, ipſi & leuiter aſcendunt, & difficiliùs deſcendunt parati ad honores, & celſitudines graduum Eccleſiaſticorum, ipſis etiam angelicis humeris formidandos.

D.Gregor. *Honores non ſunt ambiendi.*

Exod.3.

Plinius.

Exemplum aquilarum.

D.Bern.

Egregium nobis præbet documentum D. 7. Gregor.lib.35. Moral. cap. 13. ex facto Moſis depromptum; nimirum vt cùm res proſperæ imperantur, nihil ex ſuo habeat obedientia noſtra; & cùm imperantur res aduerſæ,ex voluntate habeat multum: Debet (inquit) obedientia & in aduerſis ex ſuo aliquid habere, & in proſperis nihil omnino ex ſuo habere. E Quatenus & in aduerſis tanto ſit glorioſior, quantò diuino ordini, etiam ex deſiderio iungitur: & in proſperis tanto ſit verior, quantò à præſenti gloria,quam diuinitus percipit,funditus ex animo ſeparatur. Moſes ad proſpera de ſuo nihil habet,quia precibus renititur, ne Iſraëliticæ plebi præferatur. Idem D. Gregor. 1. par. paſtoral. cap. 7. Moſes (inquit) præeſſe populo Hebræo & noluit, & obediuit. ſuperbus enim fortaſſe fuiſſet, ſi ductum plebis innumeræ ſine trepidatione ſuſcepiſſet: & rurſus ſuperbus extitiſſet, ſi autoris imperio obedire recuſaſſet. Vtrobique ergo humilis, vtrobique ſubiectus, & præeſſe

D.Greg. *Quomodo obedientia in proſperis & aduerſis ſit exhibenda.*

popu

populis semetipsum metiendo noluit; & tamen de imperantis Dei viribus præsumendo, consensit lege, quæ diximus supra cap. 13. & cap. 17. de causis, cur Moses abnuerit onus suscipere.

8. Socium dat Mosi Dominus frattem Aaronem. Nam vt scriptum est Prou. 18. *Frater, qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma.* Et Ecclesiast. 4. *Melius est, duos esse simul, quàm vnum; habent enim emolumentum societatis suæ, si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se; funiculus triplex difficilè rumpitur.* Vtilissima est probi, & prudentis viri societas; munit enim hominem, ac firmat in virtute, sicut ciuitatem muniunt muri: si verò ceciderit, à probo socio fulcitur, & à casu sustollitur. Væ illi, qui solus est, & probo socio caret; quoniam si ceciderit, socium non habet, à quo subleuetur. Quemadmodum funiculus triplex difficilè rūpitur; sic difficilè rumpitur proborum hominum societas: difficilè, inquam, irrumpitur, & rumpitur à tentationibus, & peccatis: difficilè etiam rumpitur ipsa societas, hoc est, difficilè dissoluitur; constans perseuerat charitas inter eos, & permanet. Luc. 10. *Binos misit Dominus discipulos*, non solos, & sine socio illos misit: sic etiam binos misit ad populum Hebræum, & Pharaonem, Mosem, & Aaronem. Fratres duos misit, vt indicaret magnam oportere esse fraternitatem, & consensionem in rebus agendis. Idcirco enim, & exercitus aliquando, & victoriæ, & negotia, quæ à multis aguntur, vel detrimentum magnum accipiunt, vel omnino pereunt; quia ij, qui ea agunt, concordia, & intellectu fratres non sunt. Amos 3. *Nunquid ambulabunt duo pariter nisi conuenerit eis?* Ambulare non possunt duo, vel aliquid bene agere, nisi eorum voluntates consentiant. Si dux à duce dissentiat, similites à duce, prosperum exitum habere non potest bellum.

Prou. 18. Eccl. 4. *Societas proborum.* Lucæ 10. *Seruanda concordia in rebus agendis.* Amos 3.

9. *Vadam, & reuertar ad fratres meos in Ægyptum,* ait Moses socero suo, *vt videam si adhuc viuant.* Non aperuit Moses socero, quid in deserto vidisset, arcana Dei occultauit; non dixit, vidisse se Deum in rubo, ab eóque iussum proficisci in Aegyptum, vt educeret Israëlitas in terram repromissionis; quæ signa in virga, & manu facta fuerant, tacuit; facultatem solùm petiuit reuertendi in Aegyptum, & inuisendi fratres suos, post quadraginta annos. Hinc collige, arcanas reuelationes non esse temerè manifestandas. Considera præterea, quàm humilem ducem mittat Dominus ad euertendam Aegypti potentiam. Exod. 4. *Tulit Moses vxorem suam, & filios suos, & imposuit eos super asinum, reuersúsque est in Ægyptum.* Ecce currus, ecce equites, ecce armatum exercitum, quem Dominus ad profligandum Pharaonem mittit. Sed vide, quid addatur: *Portans virgam Dei in manu sua.* Videlicet, satis virga vna erat, quam portabat Moses ad flagellandum veluti puerum insensatum, impium Regem. Virga erat, sed virga Dei, quæ in draconem conuersa Pharaonem, eiúsque exercitum deuorauit. Iud. 7. *Gedeon pane subcinericio, & hordaceo* adumbratur, qui in *castra Madianitarum* volui, tabernaculúmque subuertere videbatur. Quis vnquam vidit, pane tabernacula, exercitúmque hostium prosterni? Omnipotentiæ Dei est hoc, per ea quæ imbecilla sunt, ea profligat, quæ sunt fortia: per Gedeonem Madianitas, per Mosem Aegyptios, veluti per duos panes hordeaceos subuertit: per Apostolos, homines imbecillos, mundum superat.

Exod. 4. *Deus infirma eligit, vt confundat fortia.*

Illud non est prætereundum, minari Deum, & percutere, vt mores corrigamus. Minatus est Mosi, & districto gladio mortem intentauit. Vbi præcepto circuncisionis obsecutus est, gladium in vaginam reduxit: sic nobis minatur, distringítque gladium, si tamen mores emendamus, vagina recondit. D. Hieron. Ezech. 14. Manus (inquit) Dei extenta minatur plagas; nolente qui eam extendit, & subleuat peccantes percutere, sed extensione terrere, & territos conseruare. Thren. 3. *Non humiliauit ex corde.* id est, non affligit Deus homines ex corde, sed peccatis quodammodo coactus. Sap. 1. *Deus mortem non fecit, neque lætatur in perditione viuorum.* Vt non pereant viui, ideo eos punit, & virga ad se reducit. Psal. 77. *Cum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* Pœna enim hominem redire facit ad Deum, & diluculo ad eum festinanter reuerti. Non curant improbi peccata sua, post tergum ea reiiciunt, vt curent, vt ante oculos ea ponant, vitámque corrigant, Deus minatur, gladiúmque distringit. Egregiè ait D. Gregor. lib. 25. Moral. cap. 9. Nunquam culpam suam reprobi, nisi in pœna cognoscunt. Item: Quia pœna differtur: culpa despicitur. Magnum ergo beneficium est Dei punitio, ne quia pœna differtur, culpa despiciatur, sed in pœna ipsa, culpa ab impio cognoscatur. His adde, Deum voluisse Mosem interficere, quia filium incircuncisum ad populum Hebræum ferebat, vt exemplum illud malum tolleret, ne esset offendiculo Israëlitis. Ad hæc qui seruos habet, & filios, aut famulos, diligenter curet, vt circuncidant vitia, ne pœnas ipse luat negligentiæ.

10. *Minatur Deus, vt mores corrigamus.* D. Hieron. *Deus coactus homines punit.* Thren. 3. Sapient. 1. Psalm. 77. *Pœna hominem reducit ad Deum.* D. Greg. *Improbi culpam in pœna cognoscunt.*

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Moſes, & Aaron ad Pharaonem ingrediuntur, & Dei mandatum nuntiant.

EXODI CAP. V.

1. POST hæc ingreſſi ſunt Moſes, & Aaron, & dixerunt Pharaoni; hæc dicit Dominus Deus Iſraël: Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi in deſerto. At ille reſpondit: Quis eſt Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Iſraël, neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam. Dixerúntque: Deus Hebræorum vocauit nos, vt eamus viam trium dierum in ſolitudinem, & ſacrificemus Domino Deo noſtro, ne fortè accidat nobis peſtis, aut gladius. Ait ad eos Rex Ægypti: Quare Moſes, & Aaron ſolicitatis populum ab operibus ſuis? Ite ad onera veſtra. Dixítque Pharao: multus eſt populus terræ, videtis quòd turba ſuccreuerit: quanto magis ſi dederitis eis requiem ab operibus? Præcepit ergo in die illo præfectis operum, & exactoribus populi dicens: nequaquam vltra dabitis paleas populo ad conficiendos lateres, ſicut priùs, ſed ipſi vadant, & colligant ſtipulas, & menſuram laterum, quam priùs faciebant, imponetis ſuper eos, nec minuetis quidquam. Vacant enim, & idcirco vociferantur dicentes: eamus, & ſacrificemus Deo noſtro. Opprimantur operibus, & expleant ea, vt non acquieſcant verbis mendacibus.

2. Igitur egreſſi præfecti operum, & exactores ad populum dixerunt: ſic dicit Pharao: Non do vobis paleas, ite, & colligite ſicubi inuenire poteritis; nec minuetur quidquam de opere veſtro. Diſperſúſque eſt populus, per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas; præfecti quoque operum inſtabant dicentes: complete opus veſtrum quotidie, vt priùs facere ſolebatis, quando dabantur vobis paleæ. Flagellatíque ſunt qui præerant operibus filiorum Iſraël, ab exactoribus Pharaonis dicentibus: quare non impletis menſuram laterum, ſicut priùs, nec heri, nec hodie? Venerúntque præpoſiti filiorum Iſraël, & vociferati ſunt ad Pharaonem dicentes: cur ita agis contra ſeruos tuos? Paleæ non dantur nobis, & lateres ſimiliter imperantur, en famuli tui flagellis cædimur, & iniuſtè agitur contra populum tuum. Qui ait: vacatis otio, & idcirco dicitis: eamus, & ſacrificemus Domino. Ite ergo & operamini: paleæ non dabuntur vobis, & reddetis conſuetum numerum laterum. Videbántque ſe præpoſiti filiorum Iſraël in malo, eo quòd diceretur eis: Non minuetur quidquam de lateribus per ſingulos dies. Occurrerúntque Moſi, & Aaron, qui ſtabant ex aduerſo, egredientibus à Pharaone, & dixerunt ad eos: videat Dominus, & iudicet, quoniam fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone, & ſeruis eius, & præbuiſtis ei gladium, vt occideret nos. Reuersúſque eſt Moſes ad Dominum, & ait: Domine, cur afflixiſti populum iſtum? quare miſiſti me? Ex eo enim quo ingreſſus ſum ad Pharaonem, vt loquerer in nomine tuo, afflixit populum tuum, & non liberaſti eos.

Moſes Dei mandatum Pharaoni nũciat de dimittendo populo.

3. POSTQVAM Moſes in Aegyptum peruenit, ſimul cum Aarone fratre, Pharaonis regiam petiuit, eique Dei mandatum nunciauit, quod huiuſmodi erat: *Hæc dicit Dominus Deus Iſraël,* (Hebraicè: hæc dicit *Iehoua Elohe*) *dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi in deſerto.* Extat autem hoc præceptum à Deo datum Moſi Exod. 3. *Ingredieris* (inquit) *tu, & ſeniores Iſraël ad Regem Ægypti, & dices ad eum: Dominus Deus Hebræorum vocauit nos, ibimus viam trium dierum in ſolitudinem, vt immolemus Domino Deo noſtro.* Reſpondit Pharao: *Quis eſt Dominus?* (Hebraicè; *Quis eſt Iehoua*) *vt audiam vocem eius, & dimittam Iſraël? Neſcio Dominum* (Hebraicè, *neſcio Iehoua,*) *& Iſraël non dimittam.* Hæc ille. At Moſes & Aaron rurſus mandatum protulerunt: *Deus Hebræorũ vocauit nos, vt eamus viã triũ dierum in ſolitudinẽ, & ſacrificemus Domino Deo noſtro, ne fortè accidat nobis peſtis, aut gladius.*

Exod. 3.

Pharao non vult populum dimittere.

Dubium primum hoc loco eſt, *an Moſes tantùm, & Aaron Pharaonem adierint, an adierint etiam ſeniores.* Reſpondetur, adiiſſe etiam ſeniores, ſic enim præcepit Deus, Exod. 3. *Ingredieris tu, & ſeniores Iſraël ad Regem Ægypti.* Hoc capite quinto id omiſſum eſt. Sic opinatur Lyranus.

4. *An ſeniores ſimul cum Moſe, & Aarone ad Pharaonem ierint.*

nus. Abulenſis putat, non iuiſſe ſeniores, quia præceptum illud datum eſt Moſi, antequam illi daretur ſocius Aaron. Poſtquam datus eſt ſocius Aaron, ceſſauit præceptum de comitatu ſeniorum. Caietan. vtramque reſponſionem adhibet.

5. *An Pharaoni fuerit notum nomen Iehoua.*

Dubium ſecundum, *an Pharaoni fuerit notum nomen* Iehoua? Reſpondetur, non fuiſſe notum, vt ipſemet teſtatur: *Quis* (inquit) *eſt Iehoua?* Item: *Neſcio Iehoua.* Cur igitur *Moſes, & Aaron nomine ignoto Dei vſi ſunt?* Reſpondetur, quia ex conſequentibus intelligere Rex poterat, nomen illud eſſe Dei Hebræorum, additur enim *Elohe*, quod erat notum Pharaoni; præterea, quia Deus in verbis præcepti illo nomine vſus fuerat: *Dices* (inquit) *ad Pharaonem: Iehoua Deus Hebræorum vocauit nos*, poterátque Regi id manifeſtare. Vide quæ cap. 6. Exod. dicuntur ad illa verba: *Nomen meum Adonai non indicaui eis.* Reſponderi etiam poteſt, Aaronem lingua Aegyptiaca loquutum eſſe, Deúmque non appellaſſe Iehoua, ſed nomine alio illa lingua verum Deum ſignificante: Moſem autem cùm ſcriberet Exodum Hebræa lingua, Aegyptiacæ linguæ nomine omiſſo, nomen *Iehoua* Hebræum vſurpaſſe. Forſitan Pharao ab Hebræis ipſis didicerat, nomen Dei, quem colebant, eſſe Iehoua. Reſpondit autem Pharao; *Quis eſt Deus, & neſcio Deum*, de Deo Hebræorum loquens in hunc ſenſum; Quis eſt Deus veſter? neſcio Deum veſtrum: alios Deos colo, Iſraël non dimittam.

Exod. 6.

6. *Quis fuerit hic Pharao.*

Dubium tertium eſt, *quiſnam fuerit hic Pharao, quem adiit Moſes, & Aaron?* Reſpondetur, omnes Reges Aegypti, vt Euſebius in chronico docet, Pharaones eſſe nominatos; quemadmodum Romanorum Imperatores omnes dicuntur Cęſares; idem ait Ioſephus lib. 8. antiquit. cap. 6. quo loco addit nomen hoc (*Pharao*) lingua Aegyptiaca ſignificare Regem.

Pharao ſignificat Regem.

7. *Pharao Cenchres mari rubro obrutus.*

Hic autem Pharao, cum quo Moſes agit, quíque tandem maris rubri aquis demerſus eſt, non eſt Pharao ille Amenophis, ſiue Amenoptes, cuius filia Moſem adoptauit. Erat enim Moſes infans, cùm ille regnaret, nunc verò annorum erat 80. Fuit Amenoptes Rex ſeptimus ex dynaſtia Politanorum, vt Euſebius ſcribit. Vndecimus fuit Pharao Cenchres; hunc, ait Euſebius, mari rubro obrutum. Hic ergo eſt Pharao, cum quo Moſes, & Aaron agunt. Ioſephus lib. 1. contra Appionem Themuſim ait Regem fuiſſe, quando Hebræi ex Aegypto ſunt egreſſi. Ex Iuſtino in orat. parænetica ad Gentes colligitur, appellatum fuiſſe Amaſim.

8. *Cur Moſes viam trium dierum petierit.* *Res parua facilius concedantur, quàm magna.* Caietanus.

Dubium quartum eſt, *cur petierint Moſes, & Aaron trium dierum ſpatium*, vt in deſertum abiret populus ad immolandum Deo, cùm populus nunquam eſſet reuerſurus in Aegyptum, ſed in terram repromiſſionis abiturus? Reſpondetur, id petiuiſſe, quod facilius erat; id tacuiſſe, quod erat difficilius, vt Pharaoni facilius eſſet poſtulatum concedere, videlicet, ire viam trium dierum ad immolandum Domino. Caietanus autem ſic obſeruat: Non interuenit (inquit) hîc mendacium, ſed ſilentium integræ veritatis. Ituri enim erant itinere trium dierum, & longiore etiam itinere; ſed hoc tacuerunt ſacrificaturi Deo, ituri erant, & hoc dixerunt. Sic ille.

***

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

A *Quare ſolicitatis populum ab operibus ſuis? ite ad onera veſtra.*

Arguit Pharao Moſem, & Aaronem, quòd Hebræos ſolicitarent, & ab operibus, quibus inſeruiebant, auocarent ad ſacrificium, & otiũ, iubétque illos ad onera ſua abire, hoc eſt, ad opera perficienda illis impoſita ab exactoribus. Caietanus arbitratur hæc verba, *ite ad onera veſtra*, dicta ſenioribus populi, qui cum Moſe, & Aarone fuerant ingreſſi ad Regem. Nam Moſem, & Aaronem putat liberos fuiſſe oneribus. Lyranus, & Abulenſis arbitrantur, à Pharaone miſſos fuiſſe ad opera, (neminem enim ille excipiebat) ſed Hebræos eorum laborem B in ſe recepiſſe, vt illi vocarent. Veruntamen puto illos opera ſua confeciſſe, præbendi exempli cauſa, vt ſupra dictum eſt, lib. 1. cap. 6.

9. *Pharao mittit Moſem, & Aaronem ad opera.* *Exemplum maiorum.*

Nequaquam vltra dabitis paleas populo.

Lateres ex luto faciebant Hebræi, permixtis paleis, vt firmarentur; has autem paleas Aegyptij dabant. Nunc Pharao, vt magis eos labore conterat, negari iubet paleas, & ab Hebræis per agros Aegypti quæri; quod magnum fuit onus, cùm nihil de reliquis operibus remitteretur. *Complete* (inquiunt præfecti operum) *opus veſtrum quotidie, vt prius facere ſolebatis, quando dabantur vobis paleæ.* Non valebant illi opus complere; C diſpergebantur enim per agros, in quibus meſſis fuerat, ad colligendas paleas; idcirco Iſraëlitæ præfecti operum flagellati ſunt ab exactoribus Regis. Conqueſti verò ſunt apud Pharaonem, ſed ille nihil de ſolito opere diminuit, dicens: *Vacatis otio, & idcirco dicitis; Eamus, & ſacrificemus Domino; paleæ non dabuntur vobis, & reddetis conſuetum numerum laterum.* Præterea cùm occurriſſent Moſi, & Aaroni à Pharaone egredientibus, cum illis expoſtulauerunt his verbis: *Videat Dominus, & iudicet, quoniam fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone, & ſeruis eius, & præbuiſtis ei gladium, vt occideret nos.* Hoc eſt, hoc veD ſtro nuntio, quod attuliſtis ad Pharaonem de populo dimittendo, Regem ad iram in nos prouocaſtis, odorémque noſtrum fœtere coram illo feciſtis, ita vt veluti rem fœtidam nos execretur, & abiiciat; gladium illi præbuiſtis, quo nos interficiat. Hic enim nuntius inſtar gladij erit. *Fœtere coram aliquo*, idem eſt, quod veluti fœtidam rem diſplicere, abiici, & execrabilem eſſe, ac moleſtam: contra *bonum odorem efflare*, eſt placere, oblectare, bonam famam habere, iuxta illud 2. Corinth. 2. *Chriſti bonus odor ſumus.* Moſes 2. Corint. 2. Iſraëlitarum cernens afflictionem, ad Deum conuerſus cum eo expoſtulauit animo humili; *Domine*, (inquiens) *cur afflixiſti populum iſtum, quare miſiſti me?*

Negantur paleæ Hebræis, & diſtinguũtur, vt eas colligant, & præfecti flagellantur. *Conqueruntur Hebræi de Moſe, & Aarone.*

E

CAPVT II.

MORALE.

Moſes, & Aaron Pharaoni mandatum nunciant.

Vt eamus viam trium dierum.

DEI mandatum datum Hebræis hoc erat; 1. *Vocauit nos Dominus, vt eamus viam trium dierum in ſolitudinem, & ſacrificemus Domino*

Deo noſtro. Vocat Deus eos, qui in peccatis veluti in Ægypto ſub Pharaone, id eſt, ſub diabolo, vitam traducunt, iubet, vt Ægyptum, Pharaoniſq; imperium relinquant, & in deſertum abeant, viam trium dierum. Prima dies eſt confitentis, ſecunda dies confeſſio, tertia ſatisfactio. Poſt viam trium dierum confectam in deſerto, ab omnibus criminibus expurgati, ſacrificio Domini aſſiſtunt, & ſuauiſſimo epulo ſanctiſſimæ Euchariſtiæ excipiuntur. Origen. hom. 5. in Exod. Exeundum (inquit) nobis eſt de Ægypto, relinquendus eſt mundus, ſi volumus Domino ſeruire. Relinquẽdus autem mundus, dico, non loco, ſed animo, non itinere proficiſcendo, ſed fide proficiendo, &c. Idem Origen. *viam trium dierum*, moraliter alio modo explicat, ita vt prima dies ſit purificatio verborum, ſecunda purificatio operum, tertia purificatio cogitationum. Qui enim verba, opera, & cogitationes purificat, is mundus eſt. Tridui iter (ait Origen.) de Ægypto proficiſcimur, ſi purificantes in nobis dicta, facta, vel cogitata, (tria ſunt enim hęc, per quæ homines peccare poſſunt) efficiamur mundi corde, vt poſſimus Deum videre, &c. Hæc trium dierum via, ne conficiatur, dat operam diabolus, Origenes: Non vult (inquit) ſatanas longè à ſe fieri populum Dei, ſi non in facto, vult eum in ſermone, vult in cogitatione delinquere; non vult, vt totum à ſe triduũ proficiſcantur; vult in nobis vel vnum diem ſuum habere, in aliis duos, in aliis totum triduum ipſe poſſidet: ſed illi beati, qui integrum triduum ab eo ſecedunt. Sic Origen.

Quæ ſit mora-liter via triũ dierum.

Origenes.

Origenes *docet, quæ ſit* via trium dierum.

Diabolus co-natur impe-dire viam trium die-rum.

Origenes.

Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam.

2. Superbè reſpondet Pharao, & Domini præcepto parere non vult, ſed neſciebat Dei Hebræorum potentiam, ideóque reſpondit: *Neſcio Dominum, & Iſrael non dimittam.* Poſtquam Dei potentiam ſciuit, maximiſque affectus plagis illam expertus eſt, tunc præcepto obtemperauit, & Iſraëlitas inuitus dimiſit. Neſciebat Dominum; plagis indicauit Deus, ſe eſſe Dominum. Sic Ezech. 6. plagis ſe eſſe Dominum indicat: *Scietis, quia ego Dominus, cùm fuerint interfecti veſtri in medio idolorũ veſtrorum, in circuitu ararum veſtrarum, in omni colle excelſo.* Et cap. 22. *Scietis, quia ego Dominus, cùm effuderim indignationem meam ſuper vos.* Et cap. 35. *Vrbes tuas demoliar, & tu deſertus eris, & ſcies, quia ego Dominus.* Pſalmo 82. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Item: *Erubeſcant, & conturbentur in ſæculum ſæculi, & confundantur, & pereant, & cognoſcant, quia nomen tibi Dominus.* Tunc homines impii oculos aperiunt ad agnoſcendum Dominum, cùm eorũ facies ignominia, & eorum corpora ſuppliciis implet. Oculos enim quos culpa claudit, pœna aperit. Tobiæ oculos hirundinum ſtercus clauſit, fel verò amarum aperuit: eundem in modum impiorum oculos caducarum rerum ſtercus claudit, amarum verò ſupplicij fel aperit, vt cognoſcant Deum. Dan. 4. vocem ex cælo huiuſmodi audiuit Nabuchodonoſor: *Regnum tuum tranſibit à te, fœnum quaſi bos comedes, & ſeptem tempora mutabuntur ſuper te, donec ſcias, quòd dominetur excelſus in regno hominum, & cuicunque voluerit, det illud. Eadem hora ſermo completus eſt ſuper Nabuchodonoſor.* Euenerunt hæc Nabuchodonoſori, & cognouit Dominum, aperúitque oculos pœna, quos clauſerat ſuperbia. Ex pœna etiam illata cuidam ſuperbiſſimo Regi Ægypti, qui ſuperbiſſimè inſano dicebat ore: *Ego me ipſum feci*, Ezechielis 29. cognouerunt Ægyptij Dominũ: *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, Pharao Rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis: Meus eſt fluuius, & ego feci memet ipſum.* Deinde ſupplicium prædicit: *Beſtiis terræ, & volatilibus cæli dedi te, ad deuorandum.* Addit: *Et ſcient omnes habitatores Ægypti, quia ego Dominus.* Diuitiæ, potentia, principatus, honores inflant hominem eo vſque, vt ſe Deum faciat, Deúmque verum non agnoſcat. Ideo Salomõ rogat Dominum, Prouerb. 30. *Diuitias ne dederis mihi, ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum, dicam: Quis eſt Dominus?* D. Bernard. epiſt. 237. Homo cùm in honore eſſet, non intellexit, quia honor abſorbuit intellectum, &c. Abſorbet honor, & potentia intellectum, & ita abſorbet, vt dicat homunculus: *Ego feci memet ipſum.* Prouerb. 1. *Proſperitas ſtultorum perdet illos*, eò eos deducit, vt Deum neſcire videantur.

Ezech. 6.

Ezech. 22. Ezech. 35.

Suppliciis indicat Deus improbis ſe eſſe Dominum.

Pſal. 82.

Tobiæ 2.

Daniel. 4.

Ezech. 29.

Prou. 30.

D. Bernard. *Honor, & potentia abſorbent intellectum.*

Prou. 1.

Summopere neceſſarium eſt Regi, & principibus, Reíque publicæ gubernatoribus, Deum ſcire, ac venerari; ſi enim Reipublicæ capita cæca ſint, cæcus quoque erit populus, & ſi cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadent: *Et nunc Reges intelligite*, cernite, ne ſitis cæci, (ait vates Pſalmo 2.) *erudimini, qui iudicatis terram, ſeruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta.* A Regibus intelligẽtiam poſtulat, vt Deum ſciant, eiúſque potentiam, & maieſtatem agnoſcant. Qui enim Deum ſcit, & intelligit, ſeruit illi cum timore, & tremore, apprehenditque diſciplinam, id eſt, legis doctrinam, ne ab irato Domino æternis afficiatur tormentis. Regum, & principum ingens gloria eſt, ſcire Deum, fidéque magna, & Dei cognitione præcellere: eorundem verò ignominia magna eſt, ac dedecus, Deum neſcire, hæreſes amplecti, atque tueri, Ierem. 9. *Hæc dicit Dominus: Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glorietur fortis in fortitudine ſua, & non glorietur diues in diuitiis ſuis, ſed in hoc glorietur, qui gloriatur, ſcire, & noſſe me, quia ego ſum Dominus, qui facio miſericordiam, & iudicium, & iuſtitiam in terra, &c.*

3.

Deum ſcire eſt regum gloria.

Ierem. 9.

Quare Moſes, & Aaron ſolicitatis populum ab operibus ſuis?

Pſalmo 80. *Manus eius in cophino ſeruierunt;* Iſraëlitici populi opera lateres erant ex luto, portabant autem lutum, & lateres in cophinis; ideo dicuntur manus eorum in cophinis ſeruiiſſe. Eundem in modum manus improborum hominum, qui in Aegypto, id eſt, peccato, ſub Pharaone tartareo vitam agunt, in cophino, luteíſque, & ſordidis mundi operibus ſeruiunt. Ab iis operibus ne auellãtur, cauet Pharao tartareus, nõ vult auerti populum ſuum ab operibus immũdis. *Quare* (ait Pharao tartareus) *ſolicitatis populum ab operibus ſuis?* O cõcionatores, confeſſarij, Eccleſięq; rectores, quare ſolicitatis plebem meam, quare opera, quibus vacat, relinquere ſuadetis? quietè ſub mea poteſtate vitam traducunt, cur illos à ſuis operibus auertitis, ac perturbatis? Luc. 11. *Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia, quæ poſſidet.*

4. Pſalm. 80.

Peccatores Pharaoni, id eſt, dæmoni ſeruiunt, in ſordidum, & luti operibus.

Lucæ 11.

des. Cùm ſatanas in poteſtate habet homines, in pace omni bello peiore degunt; hanc fœdiſſimam pacem interrumpi non vult Pharao ſtygius. Simile illud eſt 1.Reg.26. Somnum capiebat Saul in tentorio; Dauid verò extra tentorium, clamabat voce intenta. At Abner: *Quis* (inquit) *es tu, qui clamas,& inquietas Regem?* eundem in modum concionatores clamant, vt homines ſub poteſtate diaboli dormientes excitent: at Abner tartareus impedire nititur; non vult clamoribus inquietari in pace dormientes.

Diabolus non vult ſolicitari homines ad ſerendum impium,& ſordes mundi. 1.Reg.26.

5. Lege D.Cyrillum lib.1.de adorat. Nónne (inquit) ô Palladi, veriſſimum eſſe dices, vbi cœperit quis diaboli iugum excutere, vacaréque, & cognoſcere eum, qui verè eſt Dominus, tum fore, vt diabolus in huiuſmodi negotio, ocium, ac ſtudium, tanquam impietatem quandam, nobis vitio vertat, & inſurgat, immanitérque cogat, vt carnali vitæ, & ſæculi curis adhæreamus: &c. Item: Simul ac cupiditas nos excitauit laudabilis ad ea amplectenda, quæ Deo placẽt; diabolus nos ad ea, quæ nocent, peiùs impellit. Eripit tamen Deus,& liberat; itaque ait ad Moſem: *Vade, dic filiis Iſrael: Ego Dominus, & educam vos de poteſtate Aegyptiorum.* Sic Cyrillus.

S.Cyrillus. *Diabolus grauiùs tẽtat eos, qui Aegyptũ volunt relinquere.*

6. Quemadmodum Deus Moſem,& Aaronem miſit, vt Iſraëlitas ex poteſtate eriperent Pharaonis; ſic concionatores, confeſſarios, Eccleſiaſque gubernatores mittit, vt homines eripiãt ex poteſtate ſatanæ. Non deſiterunt illi ab incœpto, quouſque, quod aggreſſi erant, perficerent, populúmque in libertatem vendicarent: ſic non deſiſtant ab incœpto hi, donec id, quod cœperunt, ad finem optatum perducant, Orcíque iugum, ex ceruicibus hominum repellant. Clament, impiorum conſcientias ſtimulent, à diabolo corda hominum auertant, & in Deum conuertant. Magnum illum Paulum imitentur, cuius hæc extant verba, Act.20. *Nec facio animam meam pretioſiorem quàm me, dummodo conſummem curſum meum, & miniſterium verbi, quod accepi à Domino Ieſu.* Item: *Vigilate* (inquit) *memoria retinentes, quoniam per triennium nocte, & die non ceſſaui cum lacrymis monens vnumquemque veſtrum.* Item: *Vos ſcitis, quomodo nihil ſubtraxerim vtilium, quò minus annuntiarem vobis, & docerem vos publicè, & per domos.* Nónne cernis Pauli ardorem in excutiendo iugo ſatanæ à ceruicibus hominum? Ardorem eundem in aliis Apoſtolis conſidera, quos Deus in totum terrarum orbem miſit, vt ex imperio ſtygij Pharaonis mortales liberarent. Obſiſtebant Pharao,& Aegyptij, id eſt, ſacerdotes, & ſcribæ, Act.4. *Vocantes eos denuntiauerunt, ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Ieſu.* Nunquid deſtiterunt ab incœpto? Addit Lucas: *Petrus verò, & Ioannes reſpondentes dixerunt ad eos: Si iuſtum eſt in conſpectu Dei vos potius audire, quàm Deum, iudicate. Non enim poſſumus quæ vidimus, & audiuimus non loqui.* Pharaones illi dicebant: *Quare ſolicitatis populum ab operibus ſuis?* At Apoſtoli reſponderunt: Via ibimus, qua ire cœpimus, Deo, qui nos miſit, obtemperabimus; dimittite populum, vt ſeruiat Chriſto.

Prælati, concionatores, & cæteri mittũtur, vt populum educant ex Aegypto, nullis cedãt difficultatibus.

Act.20.

Actor.4.

Diſperſus eſt populus per vniuerſam terram Aegypti ad colligendas paleas.

7. Diſperguntur homines per vniuerſam terram ad colligendas paleas, cùm ad quærenda caduca bona totum terrarum orbem circumeunt. paleis enim ſimiles ſunt diuitiæ, cæteráque bona huiuſmodi. Ex his tamen paleis triticum naſcitur, cùm in eleemoſynas impenduntur,& bona alia opera. Oſeæ 4. *Quaſi vacca laſciuiens declinauit Iſrael.* LXX. interpretes vertunt: *Sicut vacca œſtro percuſſa, inſaniuit Iſrael.* Eſt autem *Oeſtrus*, vt Theodoretus ait, muſcæ genus, quolibet ſtimulo vehementiùs boues exagitans: ſic diuitiarum cupiditas homines ſtimulat, & veluti boues œſtro percuſſos exagitat, pérque totum terrarum orbem diſpergit. Qui autem diuitiarum caret cupiditate, in pace dormit, & requieſcit, Geneſ.25. *Factus eſt Eſau vir ignarus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir ſimplex habitabat in tabernaculis.* ſimilem in modum ſunt multi ſimiles Eſau, qui venationi diuitiarum, honorum, voluptatúmque ſtudent, per terram, corpore, animóque diſperſi. Alij verò ſimiles ſunt Iacob, ſimplices, vnum ſummum quærẽtes bonum, habitántque, & requieſcunt in tabernaculo, & corde ſuo. Lege Auguſt.& Chryſoſt. Pſal.4. ad illa verba: *A fructu frumenti, vini, & olei ſui multiplicati ſunt. In pace in idipſum dormiam, & requieſcam.*

Oſeæ 4.

Theodor.

Diſperguntur homines per orbẽ ad colligendas paleas, id eſt, diuitias. Gen.25.

Pſal. 4.

Bernardus ſerm.34. ex paruis ſer. ait ſignificari paleis leues cogitationes, & diaboli tentationes, quæ facilè & incenduntur, ſi negligentes ſumus, & extinguũtur, ſi vigilemus. A Pharaone (ait Bernardus) dantur paleæ, id eſt, leues cogitationes. Palearum eſt leuiter accẽdere, & in momento conſumi: ſic & malæ cogitationes à diabolo immiſſæ, citò in mentibus noſtris accenduntur, ſed ſi viriliter ſtudeamus reſiſtere, Deo iuuante, protinus extinguũtur, &c. Palearum, id eſt, leuium cogitationum ignem, ne negligas; ſi enim neglexeris, ignis fiet totius domus, id eſt, totius animæ. D. Gregor. lib. 1. Regum cap.15. ad illa verba: *Percute Amalec, & demolire vniuerſa eius.* Quid (inquit) eſt libido niſi ignis: & quid de carne & mente exortæ virtutes, niſi flores? Quid item turpes cogitationes, niſi paleæ? quis etiam neſciat, quia ſi in paleis ignis negligenter extinguitur, ex parua ſcintilla, quæ remanet, omnes paleæ accenduntur? Qui ergo virtutum flores in mente non vult exurere; ita debet libidinis ignem extinguere, vt per tenuem ſcintillam nunquam poſſit ardere; carnalium etiam cogitationum ſtipulas auferat, ne dum is, qui extingui non poteſt, calor naturalis accenditur; virores virtutum, qui per ſe accendi nequeunt, quaſi per admixtas paleas exurantur. Sic Gregorius. Significat etiam *palea*, occaſionem peccati, vt indicauit ſanctus ille Presbyter, qui, vt ſcribit idem D. Gregor. lib.4. dialog. cap.11. cùm in extremo eſſet ſpiritu, fœminam ad ſe prope accedentem his verbis repulit: Recede à me mulier, adhuc igniculus viuit, paleam tolle, &c. Pharao paleas vult nos quærere, id eſt, peccandi occaſiones, Exod.5. *Diſperſus eſt populus ad colligendas paleas.* Diſpergit nos diabolus per terram Aegypti, id eſt, mundi, ad colligendas peccandi occaſiones. Qui enim mentem, ſenſuſque colligere non curant, multas inueniunt paleas. Ignis verò, quibus accendantur, non deeſt.

8. D. Bernard.

Paleis ſignificantur cogitationes.

D.Greg. 1.Reg.15.

Paleæ *ſignificant occaſiones peccati.* D.Gregor.

Exod.5.

De operibus captiuorum, qui ſub Pharaonis, id eſt, dæmonis iugo ſunt, agit D. Cyril. lib.1.de adoratione verſùs medium libri: Principes (inquit) ſæculi, vbi ſub ditionem ſuam hominum animos ceperint, in luto, ac lateritiis operibus,

9. D.Cyrillus.

Paleæ ſimiles ſunt diuitiæ.

Opera eorum, qui Pharaonis tartarei ſerui ſunt. D. Bernard.

iis(inquam)quæ in terra,& circa terram ſunt, eos conterunt,& ad laborioſas, inutiléſque occupationes diſtentos,ærumnis plenam,& acerbam vitam degere cogunt,&c. Et D.Bernard. ſerm.34.citato,ait:ſub iugo Pharaonis fiunt lutea opera,id eſt,diſſoluta,& ſordida,&c. Quid ſordidius libidine, auaritia, ſuperbia, inuidia, furto? Hæc ſeruorum Pharaonis ſunt opera lutea,atque ſordida:ipſi quoque ſerui lutum ſunt ſordidiſſimum,in quo immundus Pharao velut ſus volutatur. Illud deplorandum valde, quòd aliquando aurum conuertatur in lutum,id eſt, quòd viri probi auro ſimiles, commutentur in viros improbos,ſimiles luto,iuxta illud Iob 41. *Sternet tibi aurum quaſi lutum.* Tartareus porcus aurum conuertit in lutum, eíque incubat. D. Gregorius in hæc verba: Quia (inquit) Leuiathan,id eſt,diabolus, multos, qui fulgore iuſtitiæ ſplendere videbantur,ſibi ſubiicit, ideo aurum ſibi quaſi lutum ſternere dicitur, &c.

In lutum cõuertitur aurũ aliquando, id eſt,probi. Iob 41.

D.Gregor.

Domine,cur afflixiſti populum iſtum?

10. Cùm Hebræi Aegyptum deſerere moliuntur, tunc à Pharaone grauiùs affliguntur: eundem in modum, qui peccato, mundóque nuntium remittunt, à diabolo grauiùs tentantur. D.Bernard. ſerm.18. de conuerſione ad clericos:Quotidianis(inquit) diſcimus experimẽtis, eos, qui conuerti ad Deum deliberant, tentari acriùs à concupiſcentia carnis, & vrgeri grauiùs in operibus luti & laterum,qui Aegyptum egredi, & Pharaonis imperium effugere moliuntur,&c.Et D.Gregor.lib.29.moral. cap.14. Poſt illuminationem (inquit) diuini numinis, tentationis certamen augetur,&c.Item:Hoſtis, quos iuſtitiæ luce ſplendeſcere conſpicit, eorum mentes illicitis deſideriis inflammare cõtendit, vt plerunque plus ſe vrgeri tentationibus tunc ſentiant, quàm cùm lucis internæ radios non videbant,&c.Hinc illud Eccleſ.2. *Fili, accedens ad ſeruitutem Dei ſta in iuſtitia,& timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Orig.hom.3. Certum(inquit) eſt, quia antequam ſermo Dei audiatur, antequam prædicatio diuina naſcatur, non eſt tentatio. Quia niſi buccinet tuba, non committitur bellum, vbi verò ſignũ belli, tuba prædicationis oſtenderit, ibi tribulationũ turba conſurgit,&c.

D Bernard. Qui mundo nuntium remittunt, & peccato, eos diabolus tentationibus conatur ad ſe trahere.

D.Gregor.

Eccleſ.2.

Origenes.

11. Sed caueat miles, ne armis abiectis terga vertat,ſtet intrepidus; Deus enim adiutor eius eſt,tentationéſque ita moderatur, vt, ſi velit, tentatus omnes poſſit vincere, iuxta illud Pauli

A 1.Cor.10. *Fidelis Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id,quod poteſtis,ſed faciet etiam cum tentatione prouentum,vt poſſitis ſuſtinere.* D.Gregor.loco citato:Spiritus ſancti(inquit)gratia,cùm luce ſua mẽtes noſtras irradiat,etiã diaboli tentationes diſpenſando modificat,vt ſimul multæ non veniant,aut ipſæ tantùm, quæ ferri poſſunt, illuſtratam iam à Deo animam tangant, vt cùm tactus ſui ardore nos cruciant, perfectionis incendio non exurant,&c. Lib.3. dialogor. cap.2. ait Petrus:Laborioſum eſt valde,atque terribile, contra inimici inſidias ſemper tendere, & continuè quaſi in acie ſtare.Reſpondet D.Gregor.Laborioſum non erit,ſi cuſtodiam noſtram, B non nobis, ſed gratiæ ſupernæ tribuimus, ita tamen,vt & ipſi,quantùm poſſumus,ſub protectione Dei vigilemus, &c. Audiamus Origen. hom.3.Stemus(inquit)ante Pharaonem, id eſt, obſiſtamus ei in certamine, ſicut Petrus dicit; *Cui reſiſtite fortes in fide.* Si enim fortiter ſteterimus, conſequetur illud, quod orabat Paulus pro diſcipulis dicens:*Quia Deus conteret Satanam ſub pedibus veſtris velociter.* Quanto enim nos conſtãtiùs, & fortiùs ſteterimus,tanto infirmior, & inualidior erit Pharao.Sic ille.& D. Greg. loco citato dialog.Si (inquit) hoſtis à mente cœperit expelli, ex diuina largitate plerunque agitur, vt non ſolùm iam timeri non debeat, ſed ipſe C etiam bene viuentium virtute terreatur, &c. Tobiæ 6. *Exiuit Tobias,vt lauaret pedes ſuos,& ecce piſcis immanis exiuit ad deuorandum eum,quem expauefcens Tobias clamauit voce magna dicens:Domine, inuadit me;& dixit ei angelus: apprehende branchiam eius,& trahe eum ad te;quod cùm feciſſet,attraxit eum in ſiccum,& palpitare cœpit ante pedes eius.* Idem nobis euenit,ſi abluere animi pedes, id eſt, affectus cupimus;immanis,tartareúſque piſcis exit ad deuorandum nos,nóſque inuadit. Audẽdum eſt, fortiter inuadendus ipſe hoſtis, & velut branchia apprehendendus, trahendúſque in ſiccum, incipiétque immanitas illa, & terror D ante nos palpitare. Seneca lib.4. natur. quæſt. de Crocodilis,qui in Nilo verſantur,ſic ſcribit: Fugax eſt animal Crocodilus audaci, audaciſſimum timido. Nec illos Tentyritæ generis, aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate. Vltro enim illos inſequuntur, fugientéſque iniecto trahunt laqueo, plerique pereunt,quibus minùs præſens animus ad perſequendum fuit.Sic Seneca. Crocodilo ſimilis eſt diabolus,fugax audaci,audax timidis.Iacob. 4.*Subditi*(inquit)*eſtote Deo:reſiſtite autem diabolo,& fugiet à vobis.*

1.Cor.10. *Deus in tentationibus adiutor noſter eſt.* D.Gregor.

Origenes.

Diaboli tentationibus reſiſtendum.

Terretur hoſtis, ſi fortiter reſiſtimus. Tob.6.

Seneca.

Iacob.4.

CAPVT III.

An DEVS *nomen* IEHOVA *Patribus manifeſtauerit?*

EXODI CAP. VI.

1. DIXIT Dominus ad Moyſen: Nunc videbis, quæ facturus ſim Pharaoni: per manum enim fortem dimittet eos, & in manu robuſta eiiciet illos de terra ſua. Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen dicens: Ego Dominus, qui apparui Abraham, Iſaac, & Iacob in Deo omnipotente, & nomen meum ADONAI, non indicaui eis. Pepegíque fœdus cum eis, vt darem illis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt aduenæ. Ego audiui gemitum filiorum Iſraël, quo Ægyptij oppreſſerunt eos, & recordatus ſum pacti mei. Ideo dic filiis

liis Iſraël: Ego Dominus qui educam vos de ergaſtulo Ægyptiorum, & eruam de ſeruitute, ac redimam in brachio excelſo,& iudiciis magnis.Et aſſumam vos mihi in populum,& ero veſter Deus, & ſcietis quòd ego ſum Dominus Deus veſter, qui eduxerim vos de ergaſtulo Ægyptiorum, & induxerim vos in terram,ſuper quam leuaui manum meam,vt darem eam Abraham,Iſaac, & Iacob: dabóque illam poſſidendam vobis,ego Dominus. Narrauit ergo Moyſes omnia filiis Iſraël, qui non acquieuerunt ei, propter anguſtiam ſpiritus,& opus duriſſimum. Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens: Ingredere, & loquere ad Pharaonem Regem Ægypti, vt dimittat filios Iſraël de terra ſua. Reſpondit Moyſes coram Domino: Ecce filij Iſraël non audiunt me, & quomodo audiet Pharao,præſertim cùm incircunciſus ſim labiis? Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen,& Aaron,& dedit mandatum ad filios Iſrael, & ad Pharaonem Regem Ægypti,vt educeret filios Iſrael de terra Ægypti.

2. Iſti ſunt principes domorum per familias ſuas. Filij Ruben primogeniti Iſraëlis, Henoch,& Phallu,Heſron,& Charmi.Hæ cognationes Ruben, filij Simeon, Iamuel, & Iamin, & Ahod, & Iachin, & Soar,& Saul filius Chananitidis: hæ progenies Simeon.
De filiis Leui, & Moſe, & Aarone hic agitur. Et hæc nomina filiorum Leui per cognationes ſuas, Gerſon, & Caath, & Merari. Anni autem vitæ Leui fuerunt centum triginta ſeptem. Filij Gerſon: Lobni,& Semei per cognationes ſuas. Filij Caath, Amram,& Iſaar,& Hebron, & Oziel.anni quoque vitæ Caath, centum triginta tres. Filij Merari: Meholi, & Muſi. hæ cognationes Leui per familias ſuas. Accepit autem Amram vxorem Iochabed patruelem ſuam, quæ peperit ei Aaron, & Moyſen,& Mariam; fuerúntque anni vitæ Amram centum triginta ſeptẽ. Filij quoque Iſaar,Core,& Nepheg,& Zechri.Filij quoque Oziel,Miſael & Eliſaphan, & Sethri. Accepit autem Aaron vxorem Eliſabeth filiam Aminadab,ſororem Naaſon, quæ peperit ei Nadab,& Abiu,& Eleazar,& Ithamar. Filij quoque Core, Aſer, & Elcana, & Abiaſaph.hæ ſunt cognationes Coritarum. At verò Eleazar filius Aaron, accepit vxorem de filiabus Phutiel, quæ peperit ei Phinees. Hi ſunt principes familiarum Leuiticarum per cognationes ſuas. Iſte eſt Aaron,& Moyſes,quibus præcepit Dominus,vt educerent filios Iſrael de terra Ægypti per turmas ſuas; hi ſunt qui loquuntur ad Pharaonem,Regem Ægypti,vt educant filios Iſrael de Ægypto. Iſte eſt Moyſes, & Aaron in die, qua loquutus eſt Dominus ad Moyſen in terra Ægypti.Et locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens: Ego Dominus; loquere ad Pharaonem Regem Aegypti omnia,quæ ego loquor tibi;& ait Moyſes coram Domino:en incircumciſus labiis ſum, quomodo audiet me Pharao?

Per manum fortem dimittet eos.

3. PHARAO paleas Iſraëlitis negauit, nihil verò de operis penſo minuit,& vt dicitur cap. 5.Exod. flagellati ſunt præfecti Hebræi ab exactoribus Ægyptiis,quòd penſum non redderẽt, afflictúſque populus: expoſtulauit cum Deo Moſes;reſpondit Dominus,Pharaonem non niſi coactum diuina potentia dimiſſurum populum:ſe autem vi diuina effecturum, vt dimittat,imò eiiciat;*Per manum* (inquit) *fortem dimittet eos,& in manu robuſta eiiciet illos de terra ſua.* Per manum enim fortem Dei, & in manu robuſta Dei, dimiſit Pharao populum, diuina manu plagis admirandis affectus, quæ à ſola Dei manu,& potentia effici potuerunt. Ait ergo Dominus Moſi:Ne mireris, ſi Pharao nolit dimittere populum. Nondum virgam tuam expertus eſt,non dimittet populum, niſi priùs acerrimè verberetur, iam videbis admirandas plagas, quas illi infligam.

Apparui Abraham, Iſaac & Iacob in Deo omnipotente.

4. Apparuiſſe Deum his patribus perſpicuum eſt ex Geneſis libro. Cur dicatur *apparuiſſe in Deo omnipotente*,dubium eſt.Hebraicè legitur, *be el Sadai,*? בא שד *in Deo Sadai.* ſignificat autem nomen שדי *omnipotentem,* vt vertit noſter interpres.D. Hieronymus in epiſtola ad Marcellam,
Quid ſignificet nomen Sadai.
D.Hieron.

A vertit *robuſtum, & ſufficientem* ad omnia perpetranda. D. etiam Epiphanius hæreſi 40. interpretatur *ſufficientem.* Sufficiens autem ad omnia perpetranda omnipotens eſt. Duplicem ſenſum habere poſſunt verba hæc. Prior eſt: *Apparui patribus in Deo omnipotente.* hoc eſt, cùm illis apparebam, appellabam me *Sadai,* id eſt, omnipotentem. Nam Geneſ. 17. cùm apparuit Abrahã,ſic fatur: *Ego Deus omnipotens.* Hebraicè,*el Sadai,*& Gen. 35.cùm apparuit Iacob: *Ego* (inquit)*Deus omnipotens.*Hebraicè,*el Sadai,*&cap. 28. Iſaac ſic alloquitur eundem Iacob: *Deus omnipotens benedicat tibi.* Hebraicè, *el Sadai.* Verùm cùm Deus apparens his patribus, ſæpius ſe *Iehouah* appellauit; non videtur hic ſenſus verus. Eſt ergo poſterior ſenſus: *Apparui Patribus in Deo omnipotente.* hoc eſt, apparui illis Deus omnipotens,& ſufficiens ad omnia faciendaſidque illi cognouerunt.
D.Epiphan. Gen.17. Gen.35. Gen.28.

Et nomen meum ADONAI *non indicaui eis.*

Difficile eſt explicare verba hæc. Hebraicè legitur: Nomen meum *Iehouah* non indicaui eis. Quia enim nomen *Iehoua* ineffabile erat, ideo pro illo nomen *Adonai* ponitur, quod ſignificat *Dominum.* Quæſtio eſt, *an Deus nomen ſuum* Iehouah,de quo ſupra diximus, *Abrahamo, Iſaac, & Iacob indicauerit?* Paulus Burgenſis additione 1.in Exod.reſponderi poſſe exiſtimat, Deum
5.
An Deus indicauerit patribus nomen Iehoua.
Burgenſis.

Deum his patribus nomen *Iehoua*, neque ſecundùm vocem, neque ſecundùm ſignificationem indicaſſe. Non inconuenienter (inquit) diceretur, quòd nomen tetragrammaton, etiam ſecundùm vocem non fuit patribus reuelatum, &c. Huius ſententiæ videtur fuiſſe Ioſephus lib.2.antiquit.cap.12. his verbis: Aperit Deus Moſi nomen ſuum, nunquam antea hominum vlli auditum, aut cognitum, &c. Scholiaſtes quoque Caietani Exod.6.& Ianſenius Prouerb. 30. Nomen (inquit) illud, quod Deo quaſi proprium erat, ac naturam eius vtcumque explicat, (id eſt, nomen Iehoua) & antiquis patribus incognitum fuit, iuxta illud Exod.6. *Nomen meum Adonai non indicaui eis*; & poſt reuelationem eius Iudæis fuit ineffabile, &c.

Ioſephus.

Ianſenius.

Exod.6.

6. Sed probatur, patribus fuiſſe notum Iehoua. Nam Geneſ.4.de Enos dicitur: *Iſte cœpit inuocare nomen Domini.* Hebraicè, nomen *Iehoua*, & Chaldæus vertit: Tunc incœperunt filij hominum *orare in nomine Domini Iehoua.* Ergo multo ante diluuium notum fuit hominibus nomen *Iehouah*, & iam ante diluuium ab hominibus proferebatur; neque erat ineffabile, ſed poſtea reuerentiæ cauſa factum eſt ineffabile. Et quidem ſi fuiſſet ineffabile tempore Moſis, ille in libris, quos ſcripſit, alio nomine vſus fuiſſet, & nomen ineffabile tacuiſſet; at paſſim eo vtitur. Præterea Geneſ.15. ſic loquitur Deus ad Abraham: *Ego Dominus.* Hebraicè ego *Iehouah, qui eduxi te de Vr Chaldæorum*, & cap.31. *Inuocauit ibi nomen Domini.* Hebraicè, *Iehoua.* Item Geneſ. 26. *Apparuit Dominus Iſaac*, Hebraicè, *Iehoua*, & Iſaac ipſe: *Dilatauit* (inquit) *nos Dominus* Iehoua, Geneſ. 28. *Vidit Iacob Dominum Iehoua innixum ſcalæ.* Eodem cap. dixit illi Deus: *Ego ſum Dominus Iehoua.* Ipſe verò Iacob: *Verè* (inquit) *Dominus Iehoua eſt in loco iſto.* Idem eodem capite: *Si fuerit Deus* Iehoua *mecum.* Reſponderi poteſt ex ſententia Burgenſis, his locis citatis non fuiſſe vſum Deum, vel patres, nomine *Iehoua*, ſed alios, quia erat ignotum hominibus: Moſem autem poſtquam illi patefactum eſt, cùm libros ſcripſit, illo vſum.

Patribus fuit notum nomen Iehoua.

Geneſ. 4.

Geneſ.15.

Geneſ.31.

Geneſ.26.

Geneſ.28.

A

B

C

D

7. Aliter reſpondetur quæſtioni, nomen *Iehoua* eſſe quidem indicatum patribus ſecundùm vocem, vſoſque illo patres ſecundùm vocem, ſed non eſſe indicatum ſecundùm ſignificationem. Eritque ſenſus verborum Dei: *Nomen meum Adonai non indicaui eis.* Id eſt, apparui patribus Deus omnipotens *Sadai*, ſed magnum nomen meum *Iehoua*, non indicaui eis ſecundùm ſignificationem: tibi verò, Moſes, indicaui. Etenim cap.3. indicauit Dominus Moſi nominis *Iehoua* ſignificationem, cùm dixit: *Ego ſum, qui ſum.* Et: *Qui eſt, miſit me ad vos.* Sic Caietanus putat patribus indicatum eſſe nomen *Iehoua* ſecundùm vocem, ſed Moſi ſecundùm ſignificationem, cùm Deus dixit; *Ego ſum, qui ſum.* Lyranus quoque, & Abulenſis idem dicunt, ſed addunt, manifeſtatum etiam nomen Moſi, cùm diuinam vidit eſſentiam; quod minimè placet.

Patribus non fuit indicatũ nomen ſecundùm ſignificationem.

Exod.3.

E

8. Tertiò dici poteſt, Deum apparuiſſe Abraham, Iſaac, & Iacob in Deo *Sadai*, omnipotente, ſed nomen ſuum *Iehoua* non indicaſſe eis, hoc eſt, non indicaſſe eis ſuam conſtantiam, & immutabilitatem in promiſſis implendis. Nam nomen *Iehoua*, quod ſignificat, *ego ſum, qui ſum*, ſignificat immutabilitatem Dei, qui ſemper eſt, & mutari nullo modo poteſt, aut promiſſa non præſtare, iuxta illud 2.Cor.1. *Chriſtus non fuit, eſt, & non, ſed eſt, in illo fuit; Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt in illo, eſt.* Eſt ſenſus: *Nomen meum Iehoua non indicaui eis.* hoc eſt, non oſtendi illis facto meam in promiſſis immutabilitatem, nõ oſtendi illis, quòd ſum, qui ſum, idem ſemper, & immutabilis in eſſentia, & in promiſſis: tibi verò, & populo Iſraëlitico hoc oſtendam. Apparui enim Abraham, Iſaac, & Iacob in Deo omnipotente, & promiſi eis terram Chananęorum, nec tamen illis viuentibus illam tradidi: nunc promiſſa complebo, educam populum meum ex Ægypto, & in terram promiſſam illum introducam. Vnde ſequitur: *Pepigi fœdus cum eis, vt darem eis terram Chanaan.* Item: *Educam vos de ergaſtulo Ægyptiorum, & ſcietis, quòd ego ſum Iehoua Deus veſter, qui eduxerim vos de ergaſtulo Ægyptiorum, & induxerim in terram, ſuper quam leuaui manum meam, vt darem eam Abraham, Iſaac, & Iacob, dabóque illam vobis poſſidendam ego Dominus.* Hebraicè, *ego Iehoua.* Apud Lyranum Rabbi Salomon opinionem hanc ſequitur paucis mutatis.

Iehoua *ſignificat immutabilitatem Dei.*

2 Cor.1.

Quarta interpretatio huius loci hæc ſit; 9.
Quemadmodum Apoſtoli in nomine *Ieſu* miracula faciebant: ſic Moſes miracula in Ægypto fecit in nomine *Iehoua.* Nam quando miracula patrabat, nomen *Iehoua* inter cætera verba proferebat. Ait ergo Deus: Nomen meum *Iehoua* non indicaui patribus, quia Abraham, Iſaac, & Iacob miracula non fecerant in nomine *Iehoua*: Moſes verò multa facturus erat. Lege Burgenſem Exod.6. qui Exod.3. putat pertinere ad Deum, facere miracula, prout conſideratur ſignificari per nomen *Iehoua*, quia ſignificat hoc nomen ſubſtantiam diuinam, prout eſt pelagus ſubſtantiæ infinitæ. Sed probabilius videtur, ad Deum pertinere, facere miracula ſub quocunque voluerit nomine; in Ægypto verò voluiſſe facere ſub nomine *Iehoua.* Huc ſpectat, quod aiunt Hebræi, virgam Moſis, qua fiebant miracula, quatuor habuiſſe latera, & in his virgæ quatuor lateribus inciſas fuiſſe quatuor literas nominis tetragrammaton, ſiue quadriliteri *Iehoua*; ſed quod dicunt non probant.

Moſes in nomine Iehoua *fecit miracula.*

Rupertus ſic interpretatur: *Nomen meum non indicaui eis*, quantę eſſet potentiæ, vel virtutis. Magnalia namque & terribilia facturus, hæc loquitur Deus, ad oſtenſionem gloriæ nominis ſui, qualia non fecit in diebus Abraham, Iſaac, & Iacob, &c. Erit ſenſus probabilis: *Nomen meũ Iehoua*, id eſt, nominis mei potentiam, non manifeſtaui patribus; manifeſtabo eam tibi ſtupendis miraculis editis. 10. Rupertus.

Quinta interpretatio eſt Oleaſtri, radicem nominis *Iehoua* vult eſſe non *haja*, id eſt, *eſſe*, ſed *houa*, quæ vox *contritionem*, aut *malum euentum* ſignificat, aitque nomen *Iehoua* ſignificare *Deum*, quatenus conterit, & vaſtat, aut ab eo eſt malus euentus. Si hanc nominis interpretationem ſequamur, ſenſus huius loci erit: *Nomen meum Iehoua*, id eſt, nomen conterentis, & vaſtatoris non indicaui patribus, propter eos nullam nationem contriui, & vaſtaui; at nunc oſtendam tibi hoc nomen, quia vt filios Iſraël in terram promiſſam introducam, conteram Ægyptios, nationémque Chananæorum, & alias vaſtabo. Quia tamen hæc nominis *Iehoua* interpretatio non eſt recepta, ſenſus hic mihi non probatur. 11. Oleaſter.

Dic filiis Iſraël.

Mittit Dominus Moſem ad afflictos filios 12.
Iſraël,

Iſraël, pollicetúrque ſe illos de ergaſtulo Ægyptiorum eductúrum, & redempturum in brachio excelſo, & iudiciis magnis. Filij autem Iſraël, cùm eſſent vehementer laboris onere oppreſſi, & in magnas anguſtias redacti, nuntio Dei noluerunt acquieſcere. A

Ergaſtulum locus dicitur, vel carcer, in quo ſerui operantur, Græcè enim ἐργάζομαι ſignificat *operor*, & ἔργον, *opus*. Eduxit verò Deus filios Iſraël in brachio excelſo, dictio Hebræa, נטויה *netujah*, ſignat *extentum*, vel *excelſum*. Dicitur brachium Dei extentum ad puniendos Ægyptios, & excelſum, id eſt, potens, & cæleſte, ac diuinum, quod ex ſuperiori, & excelſa parte ferit. Præterea eduxit Deus illos in iudiciis magnis, hoc eſt, in magnis ſuppliciis, quibus diuinis ſuis iudiciis meritò Ægyptios affecit. Hæc duo ad puniendum requiruntur, brachium excelſum, hoc eſt, ſuperior autoritas, & iudicium, ac iuſtitia. Eduxit Deus Iſraëlitas in brachio excelſo, quia ſuprema poteſtas eſt in brachio extento, quia potentiam ſuam ad illos vaſtandos extendit. *Induxit illos in terram, ſuper quam leuauit manum ſuam, vt daret eam Abraham, Iſaac, & Iacob.* hoc eſt, quam iurauit ſe daturum patribus. Nam *leuare manum* eſt iurantis; quia olim eleuata in cælum manu iurabant antiqui, Deum in cælo eſſe teſtantes. Geneſ. 14. *Leuo* (inquit Abraham) *manum meam ad Deum poſſeſſorem cæli, & terræ.* Et Deus in Cant. Moſis, Deut. 32. *Leuabo ad cælum manum meam, & dicam: Viuo ego in æternum*, id eſt, iurabo. B

13. *Deus in brachio excelſo & extento eduxit populum ex ergaſtulo Ægypti.*

Leuare manum eſt iurantis.

Iſti ſunt principes domorum per familias ſuas.

Hoc loco Moſes genealogiam ſuam, & Aaronis interſerit. Quia verò Moſis, & Aaronis parentem Leui præcedebant natiuitate Ruben, & Simeon, Gen. 29. idcirco horum filios aſcripſit. Poſtea ad tribum Leui ordine deſcendit, reliquas verò tribus omiſit; quia de genealogia ſua, & Aaronis tantùm agere decernebat. Erant autem tribus Iſrael diuiſæ in domos, ſiue familias; ſingulæ verò familiæ principem ſuum habebant. Principes familiarum tribus Ruben, erāt filij Ruben; principes familiarum, ſiue domorum tribus Simeon, erant filij Simeon; principes domorum tribus Leui, erant filij Leui. 14. *Genealogia Moſis, & Aaronis.*

Loquere ad Pharaonem Regem Aegypti.

Reuertitur Moſes ad miſſionem Dei, ait ſe à Deo ad Pharaonem miſſum eſſe, & reſpõdiſſe: *En incircumciſus labiis ſum, quomodo audiet me Pharao?* Antequam verò genealogiam deſcriberet, ſcripſit ſe ad Pharaonem miſſum à Deo reſpondiſſe: *Ecce, filij Iſrael non audiunt me, quomodo audiet Pharao*, præſertim cùm *incircumciſus ſim labiis?* Forſitan eadem eſt miſſio, & reſponſio; quia enim interpoſuerat genealogiam, repetere voluit, quod antè dixerat. Cur ſe dicat *incircumciſum labiis* ſupra diximus. 15.

CAPVT IV.

Moſes incipit ſigna facere coram Pharaone.

EXODI CAP. VII.

1. DIXITQVE Dominus ad Moyſen: Ecce conſtitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit Propheta tuus, & tu loqueris ei omnia, quæ mando tibi, & ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Iſraël de terra ſua, ſed ego indurabo cor eius, & multiplicabo ſigna, & oſtenta mea in terra Ægypti, & non audiet vos: immittámque manum meam ſuper Ægyptum, & educam exercitum, & populum meum, filios Iſrael de terra Ægypti, per iudicia maxima, & ſcient Ægyptij, quia ego ſum Dominus, qui extenderim manum meam ſuper Ægyptum, & eduxerim filios Iſrael de medio eorum. Fecit itaque Moyſes, & Aaron ſicut præceperat Dominus, ita egerunt. Erat autem Moyſes 80. annorum, & Aaron 83. quando locuti ſunt ad Pharaonem. Dixítque Dominus ad Moyſen, & Aaron: Cùm dixerit vobis Pharao: oſtendite ſigna, dices ad Aaron; Tolle virgam tuam, & proiice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum. Ingreſſi itaque Moyſes, & Aaron ad Pharaonem, fecerunt ſicut præceperat Dominus. Tulítque Aaron virgam coram Pharaone, & ſeruis eius, quæ verſa eſt in colubrum. Vocauit autem Pharao ſapientes, & maleficos: & fecerunt etiam ipſi per incantationes Ægyptiacas & arcana quædam ſimiliter. Proiecerúntque ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones: ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum. induratúmque eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos.

2. MITTIT Dominus Moſem ad Pharaonem magna cum poteſtate ad liberandum populum, ſuam illi communicat potentiam: *Conſtituo te* (inquit) *Deum Pharaonis*: Hebraicè non eſt hoc nomen *Iehoua*, ſed *Elohim*: Conſtitui te *Elohim* Pharaonis. Hoc autem nomen creaturis tribuitur in Scriptura. iudices enim dicuntur dij, Pſal. 81. *Deus ſtetit in ſynagoga Deorum, in medio autem Deos*, id eſt, iudices, *diiudicat*. Hebraicè, *Elohim ſtetit in ſynagoga el, in medio autem Elohim diiudicat*. Item eodem loco: *Ego dixi, Dij*, Hebraicè, *Elohim, eſtis*. Exod. 22. *Diis non detrahes*, id eſt, iudicibus. *Ad Deos*, id eſt, iudices *vtriuſque cauſa perueniet*. Item eodem capite: *Applicabitur ad Deos*, id eſt, iudices, Exod. 21. *Offerret eum Dominus diis*; id eſt, iudicibus, &c. Dicuntur autem iudices dij, quia loco Dei iudicant. Angeli quoque Dei dicuntur Pſalmo 37. *In conſpectu angelorum* C

Pſal. 81.

rum pſallam tibi. Hebraicè, *Elohim*, Pſal. 8. *Minuiſti eum paulo minus ab angelis*, Elohim. Pſal. 96. *Adorate eum omnes angeli eius.* Elohim. Significat etiam *principem*, ideo Chaldæus vertit Exod. 7. *Conſtitui te principem Pharaonis.* Sed rectiùs noſter interpres: *Conſtitui te Deum Pharaonis.* Dicuntur autem iudices,& principes,dij, quia vices agunt Dei in iudicando: eundem in modum Moſes dictus eſt & conſtitutus Deus Pharaonis,quia erga Pharaonem vices agebat Dei.

Moſes quomodo ſit conſtitutus Deus Pharaonis.

Habet Deus ſuos Prophetas, atque interpretes, per quos loquitur ad homines: eundem in modum Moſi Prophetam dedit, & interpretem, per quem loqueretur ad Pharaonem; is autem fuit Aaron, Exod. 4. *Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius, & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & oſtendam vobis, quid agere debeatis, ipſe loquetur pro te ad populum, & erit os tuum, tu autem eris ei in his, quæ ad Deum pertinent.*

Ego indurabo cor eius.

3. Prædicit Dominus Moſi Pharaonis obdurationem, & obſtinationem, propter quam populum non dimiſit, niſi grauiſſimis perculſus plagis, quomodo autem *Deus Pharaonem, alióſque peccatores induret*, dubium eſt. Primæ interpretationis meminit Auguſt. in Exod. quæſt. 18. *Ego indurabo cor Pharaonis*, hoc eſt, ſcire faciam homines, quàm durum fuerit cor Pharaonis. Notam enim fecit Dominus cordis illius duritiã, cùm toties monuit, vt populum dimitteret, totque plagis illum attriuit; neque tamen Dei voluntati obtemperauit. Similem in modum exponitur illud Geneſ. 22. *Nunc cognoui, quòd timeas Dominũ*, id eſt, nunc cognoſcere feci. Secunda interpretatio eſt eiuſdem Auguſt. quæſt. 36. in Exod. ad illa verba Exod. 10. *Ego induraui cor Pharaonis.* Sic (inquit Auguſt.) intelligẽdum eſt, ac ſi diceret: Ego patiens fui ſuper Pharaonem. Quia patientia Dei obſtinatior fiebat eius malus animus: ideo pro eo quod eſt, *patiens fui cum eo*, dicitur *grauari cor eius.* Et ſerm. 88. de tempore: Hoc (inquit) ſine dubitatione credamus, quòd Pharaonem non tam Dei potentia, quàm Dei patientia fecerit obdurari. Quam rem etiam circa vernaculos noſtros exercere conſueuimus, quos nimis delicatè, aut ſatis remiſsè nutrimus, vel quibus frequenter peccantibus indulgemus. Cùm enim ipſa indulgentia, & remiſſione peiores redduntur, ſolemus exprobrantes illis dicere: ego te talem feci, ego tibi parcendo, proteruiam tuam & negligentiam nutriui. Idem factum eſt in Pharaone; quia dum ab illo pro bonitate ſua Deus plagas ſuſpendit, ille obdurato corde contra Deum ſe ſuperbus erexit. Sic Auguſt. Lege eundem quæſt. 36. in Exodum. Similiter Origen. lib. 3. περὶ ἀρχῶν, ait, Deum non aliter obdurare quàm patienter tolerando, tropo illo communi, quo herus dicit ſeruo; ego te perdidi, ego te inſolentem feci. D. quoque Hieron. epiſt. 150. ad Hedibiam, quæſt. 10. patientia Dei induratum Pharaonem ſcribit.

Auguſtinus. Geneſ. 22. D. Auguſt. *De induratione hominũ.* *Peccatores Dei patientia obdurantur.* Origenes. D. Hieron.

4. Tertia interpretatio hæc eſt: *Indurabo cor Pharaonis*, hoc eſt, deſeram Pharaonem, hoc eſt, auxiliis meis priuabo eum propter peccata; vnde ſequetur cordis illius duricies. Cor enim Dei auxilio, & gratia emollitur, eo ſublato indurat. Hæc eſt ſententia D. Thomæ 1.2. q. 79. art. 3. & aliorum. D. Auguſt. epiſt. 105. ad Six-

D. Thomas. D Auguſt.

A tum: Deus (inquit) non obdurat impertiendo malitiam, ſed non impertiendo gratiam, &c. Et in lib. de prædeſtinatione, & gratia, cap. 4. Indurare (inquit) dicitur eum, quem illuminare noluerit, & repellere dicitur eum, quem vocare noluerit, &c. D. Gregor. lib. 11. moral. cap. 8. De Pharaone dixit Deus, *ego indurabo cor eius:* obdurare quippe Deus per iuſtitiam dicitur, quando cor reprobum per gratiam non emollit, &c. Hæc ſententia placet. Dicitur ergo Deus obduraſſe Pharaonem Regem iniquum, propter peccata, quia auxilium ſuum efficax illi non tribuit, quòd cor illius emolliret. Adde etiam Dei patientiam obdurationis cauſam eſſe, eſſe etiam cauſam beneficia Dei, vt opes, ſanitatem, & alia beneficia, ipſáque aliquando ſupplicia: beneficia verò & ſupplicia Deus nõ confert, vt obduret, ſed vt conuertat, vtitúrque patientia, vt à ſceleribus peccatorem reuocet. Ille autem ſua culpa omnibus malè vtitur, & cauſam facit obdurationis, iuxta illud Apoſtoli ad Rom. 2. *Ignoras, quoniam benignitas Dei ad patientiam te adducit. Secundùm autem duritiam tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ.* Benignitas Dei, & patientia, beneficia, & ſupplicia, ad pœnitentiam peccatorem adducunt: ille verò duro reſiſtit corde: auxilia verò ſua denegat illi Deus ad emolliendum cor, iuſtitia exigente. Vnde citatus D. Gregor. Obdurare (inquit) dicitur Deus per iuſtitiam, quando cor reprobum per gratiam non emollit, &c. Si roges, *an Deus auxilium ſufficiens neget obdurato homini?* Reſpondetur, omnibus Deum auxilium ſufficiens concedere, vt, ſi velint, poſſint peccatorum pœnitentiam agere. *Benignitas Dei* (ait Paulus) *ad pœnitentiam te adducit*, adducit (inquam) offerens auxilia ſufficientia, & pluſquam ſufficientia, longanimiter, ac benigniter te expectans.

B

C

Rom. 2. D. Gregor. *Omnib. Deus auxilia ſufficientia præbet.*

Tulit Aaron virgam coram Pharaone.

5. Iam incipit Moſes coram Pharaone, & Ægyptiis ſigna facere, quibus probat ſe à Deo miſſum. Etenim Pharao ſigna poſtulauit, quod colligitur ex illis verbis Dei cap. 7. Exodi; *Cùm dixerit vobis Pharao: Oſtendite ſigna, dices ad Aaron: Tolle virgam tuam, & proiice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum.* Tulit igitur Aaron, velut Propheta Moſis, virgam, & in terram proiecit, verſáque eſt in colubrum. Vocauit Pharao ſapientes Ægypti, ac magos, virgáſque in terra proiecerunt, ſicut Aaron fecerat, verſæque ſunt in dracones, ſiue in colubros. Nam idem nomen Hebræum, *tanin*, vtrobique eſt. ſed virga Aaron conuerſa in colubrum, ſiue draconem, virgas magorum, & dracones deuorauit. Cùm autem vidiſſet Pharao à magis quoque mutatas eſſe virgas in dracones, magicis artibus ſignum tribuit à Moſe factum, & cor indurauit, noluítque Dei præcepto obedire de dimittendo populo Iſraëlitico. Magi videntur fuiſſe duo illi, quorum meminit Paul. 2. Timoth. 3. qui Moſi reſtiterunt: *Quemadmodum* (inquit) *Iannes, & Mambres reſtiterunt Moſi: ita & hi reſiſtunt veritati.* Si quæras, *an verè conuerterint virgas in dracones, an fuerit oculorum ludificatio?* Reſpondet Caietanus, verè conuerſas eſſe virgas in ſerpentes dæmonum opera, applicantium actiua paſſiuis. Sed, vt Abulenſis ait Exod. 7. quæſt. 20. virga non eſt in tali diſpoſitione, vt à dæmone poſſit velociter conuerti in ſerpentem: quia oportet per multas

D

Exod. 7. *Moſes virgam conuertit in colubrum.* 2. Tim. 3. *Magi conuertunt virgas in colubros, & quomodo id fecerint.*

multas hoc fieri tranſmutationes.Reſponderi tamen poteſt,dæmones aliquot ante diebus ſciuiſſe Moſem hoc ſignum facturum, operamq; dediſſe tranſmutationi virgarum in ſerpentes. Lege Auguſt. lib.3.de Trinit. c.8. & lib.83.qq.quæſt.79. Abulenſis arbitratur,dæmones per motum localem velociſſimum virgas à magis in terram proiectas abſtuliſſe, & loco earum dracones appoſuiſſe, ita vt viderentur virgæ in dracones conuerſæ;cùm tamen ſublatæ eſſent,& dracones veri aliunde à dæmonibus allati, & in conſpectu Pharaonis collocati. Probabilis eſt hæc ſententia. Quòd autẽ ſola fuerit oculorum ludificatio,

D.Iuſtinus. ait D.Iuſtinus ad 27.quæſt. orthodox. Quæ (inquit)ab incantatoribus facta ſunt,dæmonũ opera facta ſunt,qui ſpectantiũ oculis eas præſtigias offuderunt, vt qui ſerpens non eſſet, eum viderent, quaſi ſerpentem; & non ſanguinem, quaſi ſanguinem;& non ranas,quaſi ranas. Sic ille.

Deuorauit virga Aaron virgas eorum.

6. Virga Aaron conuerſa in draconẽ deuorauit virgas magorum conuerſas etiam in dracones,id eſt, deuorauit dracones, quos aliunde attulerant magi. Hebræi volunt virgam Aaronis poſtquam cõuerſa eſt in draconẽ,conuerſam eſſe in virgam: ſimiliter etiã virgas magorum, virgã verò Aaronis virgas deuoraſſe maleficorũ:ait enim ſcriptura: *Deuorauit virga Aaron virgas eorum.*Probabilior eſt ſuperior explicatio:draconum enim eſt deuorare,non virgarum.Virga ergo Aaronis in draconem tranſmutata,virgas magorũ fallaciter tranſformatas in dracones,deuorauit. Adde,ſcripturã ſolùm dixiſſe, virgam Aaron conuerſam eſſe in ſerpentem, & virgas magorum tranſmutatas in dracones;neque dixiſſe, virgam Aaron,& virgas

Draco dracones deuorauit. magorum rurſus conuerſas eſſe in virgas.Itaque mutatæ ſunt in dracones, vnus draco Moſis, & Dei.pugnauit cum draconibus magorũ, illóſque deuorauit. draconum pugna fuit,non virgarum. Potuerunt quidem magi cõuertere virgas in ſerpentes,dæmonũ viribus,id quod indurauit Pharaonem, credentem Moſem magorũ arte vti,ſed non potuerunt ſuos liberare dracones. Oſtendit Deus potentiã ſuã, Draco Dei magorũ dracones deuorauit,quod debuerat Pharao aduertere, ſed omnia tribuit magiæ,nõ Deo.Cõuerſa virga Moſis in draconẽ, qui dracones Ægyptiorũ deuorauit,indicabat Moſem, omnes Ægypti dracones, ſcilicet Pharaonem,eiúſq; principes vaſtaturum.

CAPVT V.

MORALE.

Moſes incipit ſigna facere coram Pharaone.

Nomen meum ADONAI *non indicaui eis.*

1. D. Gregor. EX his verbis colligit D.Gregorius cognitionem Dei per incremẽta temporum creuiſſe, homil.16.in Ezech. Sciendum (inquit) eſt,quòd per incrementa temporum creuit ſcientia ſpiritualium patrum; plus enim quàm Abraham, & plus Prophetæ, quàm Moſes, & plus Apoſtoli, quàm Prophetæ in Dei ſciẽtia eruditi ſunt.Quis neſciat, quòd Abraham locutus eſt cum Deo,&

D. Gregorij ſententia de ſcientia Patrum. tamẽ Moſi dixit:*Nomen meum Adonai non indicaui eis.*Ecce plus Moſi,quàm Abrahæ innotuerat,qui illud de ſe Moſi manifeſtauit, quod Abrahæ non

Pſal.118. reuelatum erat.Dauid porro ait Pſal.118.*Super omnes docentes me intellexi.*Et iterum: *Super ſenes intellexi.* Quibus verbis maiorem ſe diuinorum eloquiorum ſcientiam accepiſſe, quàm Moſem manifeſtat.De Apoſtolis verò,veritas ipſa dicit Luc.10.

A *Multi reges & Prophetæ voluerunt videre, quæ videtis,& audire,quæ auditis,ſed non viderunt.*Plus ergo quàm Prophetæ de diuina ſcientia nouerunt Apoſtoli;quia quod illi ſolo ſpiritu viderant, ipſi etiam corporaliter videbant. Sic D.Gregorius. Lucæ 10.

Conſtitui te Deum Pharaonis.

D.Gregor.homil.8.in Ezech.In ſcriptura (inquit) aliquando Deus nuncupatiuè, aliquando verò eſſentialiter dicitur. Nuncupatiuè Deus appellatus eſt Moſes, cui dictum eſt: *Conſtitui te Deum Pharaonis.* Hæc ille. Itaque eſſentialiter vnus tantùm Deus eſt; cæteri autem qui dij appellantur in ſcripturis, ſolùm nuncupatiuè dij

B nominantur.1.Corinth.8.*Scimus* (inquit Paulus) *quia nihil eſt idolum in mundo, & quod nullus eſt Deus, niſi vnus. Nam & ſi ſunt, qui dicantur dij, ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſiquidem ſunt dij multi, & Domini multi.Nobis autem vnus eſt Deus.*Sunt quidem dij multi nuncupatiuè,vnus tantùm eſt,qui eſt eſſentialiter: cæteri nomen habent, numen non habent, & diuinitatem. Poëta ait:

Nullum numen habes,ſi ſit prudentia,ſed nos
Te facimus fortuna Deam, cœloq; locamus.

Idola à cæcis idololatris dij appellãtur falsò.Appellantur etiam nuncupatiuè dij, pontifices, ſãcerdotes,iudices,magiſtratus, quia vices Dei gerunt, obedientiáq; illis debetur,quaſi diis vicem

C Dei veri gerentibus.Pſal.81. *Ego* (inquit) *dixi,dij eſtis.* Conſtituit Dominus Moſem Deũ Pharaonis;cõſtituit etiã in Eccleſia multos deos populi ſui.Vnum pontificem ſummum,multóſq; ſub eo minores pontifices,ac ſacerdotes,multos Reges, principes,iudices,magiſtratus; ſed aduertant hi dij,Moſem conſtitutum eſſe Deum Pharaonis,vt ex ſeruitute eius populum Iſraëliticum eriperet, & in terram manantem lacte, & melle introduceret. Ita etiam ipſos conſtitutos eſſe deos non ſolùm populi,ſed etiam tartarei Pharaonis,id eſt, diaboli, vt à poteſtate eius populũ ſibi traditum liberent, & in terram omnibus deliciis affluentem, id eſt, cælum intromittant. Duo igitur po-

D ſtulat officium huiuſmodi deorum, videlicet vt pugnent,& vt liberent:vt pugnent cum tartareo Pharaone, & vt liberent populum, qui ſub eius iugo eſt.Ad hæc duo præſtanda virga Dei traditur.Idcirco Regi ſceptrum, pontificibus, baculus, magiſtratibus aliis, virgæ dantur, vt cum Pharaone certent,populúmque liberent.

Pſal 81. *Prælati, & iudices ſunt dij nuncupatiui.*

Ad liberandum populũ à poteſtate Pharaonis cùm mitteretur Moſes, tãtum onus recuſauit, vt ſupra vidimus.Qui enim honores,& diuitias fugiunt,hi cum Orci principe fortiùs pugnant,populúmque in libertatem aſſerunt.*Poteſtatem nobis dedit,* (2.Corinth.10. ait Paulus) *in ædificationem, non in deſtructionem veſtram,*&c.Datur virga Moſis

E Eccleſiæ principibus, non in deſtructionem, ſed in ædificationem, & liberationem populi:in deſtructionem verò datur Pharaonis,id eſt,diaboli. Deſtruitur autẽ Pharao tribus rebus,*verbo, exemplo, oratione.* Hæc eſt virga triplex, qua Moſes, id eſt, qui Rempublicam adminiſtrat, Pharaonem demergit;ideóque D.Bern.lib.de conſideratione ad Eugenium: Manent (inquit)tria hæc,verbum exemplũ,& oratio.maior autẽ horum eſt oratio. Nam etſi voci virtus, id eſt, fortitudo, ſit opus, operi tamen,& voci,gratiam,efficientiámq; promeretur oratio, &c. Nónne vides triplicem virgam, ſiue baculum neceſſarium paſtori ouium Chriſti;verbũ concionis,& adhortationis;exemplum,& orationem?Vtinam pontifices,ſacerdotéſque omnes, ac Reipublicæ principes, verbo

3. *Quódnam ſit officiũ horum Deorum.*

2.Cor.10.

D.Bernard.

Oratio fortior eſt verbo, & exemplo.

Populũ ſuum prælati gubernent oratione, exemplo, & verbo.

improbis medicinam adhibere curarent.Magna eſt enim vis verbi,id eſt, adhortationis,& correctionis pontificis, & principis, ad extirpandum peccatorum ſcandalũ;magna eſt vis concionum; magna vis orationis.Iſa.11.*Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium,* &c.Quemadmodum Chriſtus virga oris ſui terram percuſſit, & ſpiritu labiorum ſuorum impium interfecit;ſic Eccleſiæ principes oris ſui adhortationibus,tam priuatis,quàm publicis veluti virga Moſis,populum ſuum percutiant,& ſpiritu labiorum ſuorum, id eſt, orationibus,& gemitibus ore prolatis, ſiue etiam mente ſolùm ante Deum propoſitis,impiorum peccata extinguant.

Iſaiæ 11.

Deut.9. Deut.9. ait Moſes:*Procidi ante Dominum quadraginta diebus,& noctibus panẽ non comedens,& aquam non bibens, propter omnia peccata veſtra, quæ geſſiſtis contra Dominum, & eum ad iracundiam prouocaſtis.* Ecce tibi exemplũ boni principis,qui ante Deum proſtratus, oratione populum ſuum à peccatorum ſupplicio defendit. Longum eſſet de exemplo dicere,quod ij ſubditis debent,qui in excelſo loco ſunt collocati. Quantum cælum excelſum humili terræ præſtat,tantum illos ſubditis decet præſtare.quanto celſiores ſunt loco, tantò altiores ſint exẽplo.Vt enim ait D.Fulgentius epiſt.6.

D.Fulgent. *De exemplo principũ, & prælatorum.*

Fit, vt qui ſunt in ſæculi culmine conſtituti, aut plurimos ſecum perdant, aut ſecum multos in via ſalutis acquirant, &c. Dan.3. ad adorandam ſtatuam auream Rex Nabuchodonoſor principes imperij aduocat, vt populi ſequantur ſuos principes.D.Hieron.eodem capite:Principes(inquit) congregantur ad adorandum ſtatuã,vt per principes ſeducantur,& gentes. Qui enim diuites ſunt,& potentes,dum timent carere diuitiis, & potentia, faciliùs ſupplantantur, ſeductis autẽ magiſtratibus,ſubditi populi maiorum exemplo pereunt.Sic Hieron.Regina Vaſthi ab Aſſuero Rege vocata ad cõuiuium,vt oſtenderet cunctis populis illius pulchritudinem, venire contempſit.rogauit Rex conſiliarios ſuos, qua pœna digna eſſet Regina: vnus ex illis ſic reſpondit: *Non ſolum Regem læſit Vaſthi, ſed & omnes populos, & principes,qui ſunt in cunctis prouincijs Regis Aſſueri.Egredietur enim ſermo Reginæ ad omnes mulieres,vt contemnant viros ſuos,& dicant:Rex Aſſuerus iuſſit,vt Regina Vaſthi intraret ad eam, & illa noluit. Atque hoc exemplo omnes principum coniuges Perſarum,atque Medorum, parui pendent imperia maritorum.* Vide quæſo, quid principum faciant exempla vitioſa; videntes illa,vel etiam audientes lædunt.D.Hieron.Dan.3.iam citat.Seductis (inquit) magiſtratibus,ſubditi populi maiorum exemplo pereunt, &c. Nónne cernimus, ſeductis Regibus, ſeduci eorum ductu, & exemplo magiſtratus fallacia hæreſeon,ſeductíſque regibus, & magiſtratibus, ſeduci populum? Idem in reliquis vitiis videbis. Regina Vaſthi propter hoc exemplum priuata eſt corona,& regno. Caueant ergo Principes,ne malis exemplis ſubditos lædãt,ne corona,regnóque cæleſti priuentur. D.Fulgent.epiſt.6.Magna (inquit)eos, qui ſunt in ſæculi culmine cõſtituti aut pœna manet, ſi multis præbeant malæ imitationis laqueũ:aut gloria,ſi multis oſtendant ſanctæ conuerſationis exemplũ,&c.D.Greg.lib.24. moral.c.30.Neceſſe (inquit) eſt,vt is,qui præeſt, quæ exempla ſubditis præbeat,ſolerter attendat, & tantis ſe ſciat viuere,quantis præeſt,&c.

Esther 1.

D.Hieron.

D.Fulgent.

D.Gregor.

4. Quamuis autem peccatores prælatum ſtatim non audiãt,quemadmodum populus Iſraëliticus Moſem non audiebat,Exod.6.*Ecce*(inquit Moſes) *filij Iſraël non audiunt me.* ne abiiciat ille animum,

Exod.6.

A ſed ſuum munus fideliter exequatur, & omnia, quæ debet, remedia ad peccata tollenda adhibeat,iuxta illud Iſa.5. *Quid eſt,quod debui vltra facere vineæ meæ,& non feci ei?*& illud D.Bernard.ad Eugenium: Planta,riga, fer curam,& tuas explicuiſti partes. Incrementum Deus,quando voluerit,dabit: Deus (inquam) non tu. Quod ſi fortè noluerit, tibi deperit nihil, &c. Lege Chryſoſt. homil.1. ad pop.Antioch.

Iſaiæ 5.

D.Bernard.

Conſtitui te Deum Pharaonis.

Cõſtituti ſunt multi, vt diximus,dij terræ,hic autẽ titulus humilitatem rectè meditantibus afferre poteſt, ſi intellexerint honorẽ,quẽ à populo recipiunt eis tribui,nõ quòd dij ſint,ſed quòd Dei vices gerant, ad quem omnis honor gloriáque referẽda eſt.Huc ſpectat Emblema 7.Alciati:

5.

B

Humilitas prælati.

Iſidis effigiem tardus portabat aſellus,
Pando verenda dorſo habens myſteria.
Obuius ergo deam quiſquis reuerenter adorat,
Piáſque genibus concipit flexis preces.
Aſt aſinus tantum præſtari credit honorem
Sibi, & intumeſcit admodum ſuperbiens,
Donec eum flagris compeſcens dixit agaſo:
Non es Deus tu aſelle, ſed Deum vehis.

Caueant hi,qui Deum portãt,id eſt, Dei vices in terris gerunt, ne inſtar huius iumenti intumeſcant, cùm vident ſe à cæteris hominibus magni fieri,& honoribus extolli:quin potius intelligant honores,in Deum eſſe referendos,quẽ portant,& cuius locum tenent. Illud regij Prophetæ in illos non quadret,Pſal.48. *Homo cùm in honore eſſet, non intellexit,cõparatus eſt iumentis inſipientibus,& ſimilis factus eſt illis.* Bernard. epiſt.236. Homo (inquit) cùm in honore eſſet,non intellexit; quia ſcilicet honor abſorbuit intellectum,&c. O miſerum,& inſipientem intellectum, quem honor abſorbet!

C

Pſal.48.

D.Bernard.

Legatur D. Gregor.lib.24. moral.c.29. Pleríque (inquit) qui præſunt, inordinatum ſibi metum à ſubditis exigunt,& non tam propter Dominum, quàm pro Domino, venerari volunt.Intus enim ſe tumore cordis extollunt,ſubditóſque cunctos in ſui comparatione deſpiciunt, ſingularitate gaudent culminis, & non æqualitate conditionis,&c.Et cap.30. Is (inquit) qui præeſt,vigilanter inſpiciat, ne in eo, quòd prælatus eſt, intumeſcat,&c.Item: Magnopere curandũ eſt,vt qui regendis hominibus præfertur, apud ſe intra ſecretarium mentis in cathedra præſideat humilitatis.Hæc ille.Seneca in lib.de vita beata,cap.25. Me (inquit) hominem eſſe, tunc maximè cogitabo,cùm Deus vndique ſalutabor, &c.

D.Gregor.

Seneca.

D

Intelligant etiam præſides ſe deos vocari, vt Deum imitentur,hominéſq; iuſtè, ac ſapienter, & abſque vlla auaritia gubernent. Orbem terrarum Deus gubernat iuſtiſſimè, & ſapientiſſimè, abſque vlla auaritia,& pecuniæ cupiditate, magnáque cum manſuetudine:ſic dij terræ,Dei & cæli vicarij, Rempublicã adminiſtrent.*Ego dixi, dij eſtis, & conſtitui vos deos populi mei,* (ait Dominus,) non ſolùm nomen vos habere volo, ſed meam quoque imitari iuſtitiam, meam manſuetudinem, meam ſapientiam,meam largitatem,& argenti,auríque deſpicientiam. Eſtote dij, iuſti, ſapientes, mites, non furore perciti, prudentes, non auari, ac raptores, ne populi gementes illud Dauidis ingeminent, Pſal.65. *Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra.*Non habemus,Domine,gubernatores deos,id eſt, vitiis carentes: ſed homines humanis vitiis,ac cupiditatibus refertos,Pſal.71. *Deus iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis, iudicare populum tuum in iudicio, & pauperes*

6. *Prælati ſint Dij, per imitationẽ Dei.*

E

Pſal.65.

Pſal.71.

tuos in iustitia, suscipiant montes pacem populo,& colles iustitiam. En vobis,ô orbis rectores,regem,& iudicem,cuius sequamini vestigia.Ille egregius rector est populi, cui Deus iudicium dat, & iustitiam, vt populum iustè gubernet,pauperúmque præcipuè causas tueatur. Pacem de bono iudice populo dandam,montes excelsi suscipiunt,iustitiã suscipiunt à terra eleuati colles. Vt ergo pax, vt iustitia in Republ.sit, sint in Republ.montes, hoc est, celsi sapientia, & virtute iudices ; vt sit iustitia, sint à terrenis cupiditatibus eleuati colles. Additur in Psalmo : *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.* Vide iudicis mansuetudinem;non descendit in tribunal,sicut tonitruum,omnibus terrorẽ incutiens, magno cum fastu,ac superbia;nõ sicut grauis, ac procellosus imber,paruis cymbis scaphísque minitãs,sed descendit mitis,& humilis,sicut pluuia in vellus,tacito ore,atque humili animo,& sicut stillicidia placidè super terram , magnáque cum vtilitate stillantia : quidquid enim agit,ad commodum Reip.Deíque gloriam humiliter dirigit.

Indurabo cor Pharaonis.

7. Pharaonis tartarei, id est, dæmonis,cor induratum est,neque vnquam ad pœnitentiã emollietur,Iob 41. *Cor eius indurabitur quasi lapis,& stringetur. quasi malleatoris incus,* &c. In hæc verba sic scribit D.Gregor.Cor antiqui hostis,vt lapis indurabitur, quia nulla vnquam conuersionis pœnitẽtia mollietur,&c. Simile fuit cordi dæmonis cor Pharaonis Ægyptij,vt lapis,& incus induratum est : similia quoque fiunt corda iniquorum, quæ obdurantur , & conuerti ad Deum nolunt. Impij se obdurant peccata committendo : Deus verò obdurare dicitur,eos peccare permittendo. Nullam autem duritiem cordi infundit. Ecquis credat,nisi cæcus,Deum,qui peccatum summopere odit,peccatorum cordibus duritiem infundere ? Psal.5. *Non Deus volens iniquitatem tu es,odisti omnes,qui operantur iniquitatem.* Si Deus peccatũ odio summo prosequitur,quomodo fieri potest,vt hominem ad peccandũ induret?Iacobi 1. *Deus intentator malorũ est,ipse autem neminem tentat.* Quemadmodum Deus intẽtator est ad peccandum, & neminem tentat ad malũ : ita neminem indurat, vt in peccato perseueret, Ecclesiast.15. *Non dicas : Ille*(id est,Deus) *me implanauit,*(id est, fecit me errare) *non enim necessarij sunt ei homines impij,*&c. Non ergo facit Deus errare homines duritiem cordi afferẽdo. Quod si Isa.63.legitur: *Quare errare nos fecisti, Domine,de viis tuis?* dicitur Deus errare facere de viis suis metaphoricè,quia in pœnam peccatorum non præbet auxilia, quibus peccator in viam rectã reuertatur:duritiem verò nullã cordi apponit. Ipse peccator fallacia peccati induratur,vt Paulus ait ad Hebr.3. *Adhortamini*(inquit) *vosmetipsos per singulos dies,vt non obduretur quis fallacia peccati.* Fallit peccatum hominem sua fallaci dulcedine,ligat,& veluti vinculis constrictum retinet,Deóq; permittente sic indurat. Audiamus aliquot patres. D. Chrysost. homil.67.in Ioan.Dicitur (inquit) Deus quosdã induraſſe, & alios tradidisse in reprobũ sensum; nõ quòd hæc à Deo fiant, quippe cùm à propria hominis malitia proueniant : sed quia Deo homines iustè deserente, hæc illis contingant,&c. D.Damasc. D.Damascenus lib.4.fid.cap.20. Mos(inquit)est scripturæ permissionem Dei actionẽ vocare , ad Rom.11. *Cõclusit omnia in incredulitate.* Item: *Dedit illis spiritum compunctionis, vt oculis non videant , & Sobast.Barradas Itiner.Israelit.*

Iob 41.

D.Gregor. *Diabolus est induratus,vt lapis.*

Psal.5. *Deus nõ immittit duritiem in cor, sed priuatiuè dicitur indurare.*

Iacob.1.

Eccles.15.

Isaiæ 63.

Ad Hebr.3.

D.Chrysost.

D.Damasc.

Ad Rom.11.

A *auribus non audiant.* et alia similia , quæ omnia, non vt Deo agente accipienda sunt , sed vt Deo permittente. Hæc ille. Augustſerm.88.de tempore:Quid est,quod dixit Deus;*Ego indurabo cor Pharaonis ?* nisi cùm abfuerit ei gratia mea , obduret illum iniquitas sua. Rem similitudine sic illustrat:Aqua nimio frigore constringitur:sed calore solis superueniente resoluitur , & discedente eodem sole, iterum obduratur. Similiter peccatorũ frigore, refrigescit charitas hominũ, & veluti glacies obduratur ; cúmque eis iterum calor diuinæ misericordiæ superuenerit , resoluuntur,&c.D.Thom.12.q.79.art.3.Sol (inquit) licèt quantũ est ex se omnia corpora illuminet, B si quod tamen impedimentum inuenit in aliquo corpore, relinquit illud tenebrosum;sicut patet in domo, cuius fenestræ sunt clausæ:sed tamen illius obscurationis causa,non est sol.Non enim suo iudicio agit : Deus autem proprio iudicio lumen gratiæ nõ immittit illis,in quibus obstaculum inuenit : vnde causa subtractionis gratiæ est non solùm ille,qui ponit obstaculum gratiæ. sed etiã Deus,qui suo iudicio gratiam nõ apponit,&c. D.Aug. in lib.ad artic.sibi falsò impos. ad art.14.Fieri(inquit)non potest,vt per quem à peccatis surgitur;per eũ in peccata decidatur.Si à Deo receditur,& ad peccata transitur,nihil ibi Deus malæ tẽtationis immittit.A Deo est,quòd C statur,& nõ est ab illo quòd ruitur.Hæc Augustſ.

D.Augustſ.

D.Thomas.

D.Augustſ.

Indurant se peccatores, quia Dei clemẽtia,& patientia abutũtur, vt Patres supra citati aiunt. Vt enim,ait Salomon Ecclesiast.8. *Quia nõ profertur citò contra malos sententia , absque timore vllo filij hominum perpetrant mala.*Si Deus,vbi primùm peccator peccatũ perpetrat,fulgure illum percuteret,quis auderet in peccato indurari?Quia verò Deus differt suppliciũ,differunt insipientes homines pœnitentiam,peccata peccatis addunt,& indurantur.At sapientes non expectant fulgura à Deo mitti,quibus aboleantur,sed Dei inspirationibus obediũt,& peccatis nuntiũ remittunt. D.Hieron.epist.150.ad Hebidiã,q.10. Non Dei D (inquit) accusanda est patientia, & infinita clementia,sed eorum duritia, qui bonitate Dei in perditionem suam abusi sunt. Alioqui vnus est solis calor,& secũdùm essentias subiacentes alia liquefacit,& alia indurat.Liquatur enim cera,& induratur lutũ,& tamen caloris non est diuersa natura:sic & bonitas,& clementia Dei vasa iræ indurat,vasa autem misericordiæ saluat.Sic ille. Qui patiẽtiã Dei indurãtur,quia fulguribus nõ percutiuntur,aut mortiferis morbis,hi vile lutũ sunt. Qui Dei inspirationibus,& cõcionibus liquefiũt,cera sunt.Nemo sit lutũ.Vt cera omnes Dei inspiratione audita liquefiamus,iuxta illud Cant.5. *Anima mea liquefacta est, vt locutus est.*

8.

Ecclesiast.8.

D.Hieron.

Cant.5.

Multa homini affert mala cordis duritia. Facit cor impœnitens , & iram Dei thesaurizat, Rom.2. *Benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, secundùm autem duritiam tuam , & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram,in die iræ.* Impœnitens autem est cor hominis durum,quia pœnitentiam agere non vult,cùm tamen possit.Est enim illi propter peccandi consuetudinem admodum difficile. Secundò , cor durum hominem cupiditatibus, ac vitiosis voluptatibus subiicit , Psal. 80. *Non audiuit populus meus vocem meam, & Israël non intendit mihi. Dimisi eos secundùm desideria cordis eorum,ibunt in adinuentionibus suis.*Sequuntur indurati homines desideria carnis suæ , adinuentiones suas Dei præceptis repugnãtes exequuntur,

9.

Rom.2.

Durum cor multa affert mala.

Psal.80.

Rom.1. Rom.1.*Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam*, &c. Maximè enim immunda sunt duri cordis desideria.Psal.72.*Transierunt in affectum cordis.* Recedunt à Deo duri corde, & veluti transfugæ ad hostes, id est, ad affectus cordis prauos transeunt.Tertiò,cor durum Deo Psal.72. Actor.7. resistit,Act.7. *Dura ceruice,& incircuncisi corde,& auribus vos semper Spiritui sancto restitistis?* Quemadmodum quod molle est, facilè cedit;sic quod durum est,resistit. Itaque durus homo, inspirationibus,concionibus, adhortationibus, minis, precibus, Deique flagellis resistit, quibus cor molle acquiescit. D.Bernard. lib.1.de consider. D.Bernard. Cor (inquit)durũ est,quod neque compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec mouetur precibus, nec cedit minis, quin etiam flagellis duratur magis,&c.Philo in lib.cui titulus: *Quis diuinarum rerum hæres:* Anima(inquit)ceræ more, vt priscus quidam ait,si dura sit,formas respuit, nec sibi finit imprimi;sin autẽ sit obsequens,aut mediocriter facilis,profundè sigilla recipit,&c. Philo. *Mala duri cordis.* Quintò, cor durum hominem in profundum demergit peccatorum,Prouerb.18.*Impius cùm in profundum venerit peccatorũ,contemnit.*In hoc profundo peccata contemnit, iuxta illud Prou.10. *Quasi per risum stultus operatur scelus.* Præterea cõtemnit omnia peccatorũ remedia, pœnitentiam non curat,monita,conciones,Dei inspirationes, & alia similia,difficillimèque emendatur,Ier.13. *Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas,& vos poteritis benefacere,cùm didiceritis malum.* Neque Æthiops pellem nigram,neque pardus varias pellis suæ maculas mutare potest: attamen durum cor, Deo miserante, & molliente,si nõ resistat,mutare potest improbos mores. Est ergo similitudo hyperbolica, Eccl.7. *Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere,quem ille despexerit.* D.Bernard.loco citato: Nemo (inquit) duri cordis salutem adeptus est,nisi quem fortè miserans Deus abstulit ei cor lapideum,& dedit ei cor carneum,&c. Sextò,cordis durities hominem impudentẽ ad peccandũ reddit;vnde illud Ezech.3.*Omnis domus Israël attrita fronte est, & duro corde.* D.Greg.hom.10.in Ezech.Frontem (inquit) cordis in impudentiam atterit culpa frequens, vt quo crebriùs cõmittitur, eò de illa committentis animus minùs verecundetur.Atque ideo ad tantam cordis duritiam quandoque peccator peruenit, vt iam in correptione sensibilis non sit. Quia qui vsu peccandi induruit, nullo modo corripientis verbum,id est,manum palpãtis sentit;sicut Iudææ crebriùs delinquenti dicitur Ierem.3.*Frons meretricis facta est tibi,noluisti erubescere.* sic Gregor.Septimò,cordis duritiem voluntatẽ à Deo ita auertit,vt nolit ad eum reuerti.Ierem.5.*Indurauerunt facies suas supra petram,& noluerunt reuerti.* Octauò,cordis durities in peius semper hominem præcipitat, 2.Tim.3. *Mali homines, & seductores proficient in peius errantes,& in errorem mittentes.* Vides depictum hominem hæreticum in hæresi obstinatum;proficit in peius,corde duro errans,& alios in suos mittens errores.Nonò,homines duri cordis,mentis oculos cæcos habent, & aures obturatas,neque illa considerant,neque audiunt,quæ illos possint ad pœnitentiam adducere, Matth.15. ex versione LXX.interpretum: *Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt,ne quando videant oculis, & auribus audiant,& corde intelligant,& conuertantur,& sanem eos.* Decimò,homo,qui durum habet cor,lethargo graui laborat, in periculis dormit, ad voluptates vigilat,Prouerb.23.*Eris sicut dormiens in medio mari,& quasi sopitus gubernator amisso clauo,& dices: Verberauerunt me,sed non dolui,traxerunt me,& ego non sensi: Quando euigilabo,& rursus vina reperiam?* Dormit impius in mediis maris fluctibus, quasi ebrius, neque furibundas animaduertit procellas,à quibus in profundũ tartari demergitur;verberatur à Deo,& trahitur,sed non sentit, denique ad vina, id est,voluptates vigilat: *Quando* (inquit) *euigilabo, & rursus vina requiram?* Audiamus Magnum Gregoriũ 3.parte pastoral.admonit.32.In medio (inquit) mari dormit,qui in huius mundi tentationibus positus prouidere motus irruentium vitiorum, quasi imminentes vndarum cumulos negligit, & quasi clauum gubernator amittit, quando mens ad regendam nauem corporis,studium solicitudinis perdit;clauum quippe in mari amittere,est intentionẽ prouidam inter procellas huius sęculi non tenere,&c.Item:Vigilare optat, vt rursum vina reperiat, quia vigilare ad sæculi curas nititur, vt semper voluptatibus debrietur, & cùm ad illud dormiat, in quo solerter vigilare debuerat,ad illud vigilare appetit,ad quod laudabiliter dormire poterat,&c.Vndecimò,cor durũ ac lapideum,scopulus est,& durum saxum, ad quod anima alliditur,facítque naufragium,& perit.D.Chrysost.2.Timoth.hom.9. Non sit(inquit)tibi lapideũ cor,atque tenebrosum.Ne illic allidas plenam mercibus nauem,&c.Eccles.3.*Cor durum habebit malè in nouissimo.* Nam in nouissimo vitæ die plena diuitiis,& voluptatibus nauis, ad scopulũ durissimũ allisa peribit in sempiternum.

Prouerb.23. Prouerb.18. Prouerb.10. D.Chrysost. Ierem.13. Eccles.3. Eccles.7. D.Bernard. Ezechiel.3. D Gregor. Ierem.3. Ierem.5. 2.Timoth.3. Matth.15.

Denique audiamus regij vatis præclarã illam adhortationem,Psal.49. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Audiamus etiam diuinum Paul. ad Hebr.3. *Adhortamini* (inquit) *vosmetipsos per singulos dies,donec hodie cognominatur; vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.* Caueamus peccatorum fallaciã,quæ nos in duri cordis scopulum, veluti Syrenes fallaces pertrahunt. Peccatorum pœna scopulus hic est. Quia enim homo emendari non vult, & multa scelera perpetrat, hac pœna afficitur, vt corde obdurescat. D.Isid.lib.2.de summo bono,c.19. Pœna(inquit) peccati peccatum admittitur;quando pro merito cuiusque peccati,Deo deserente, in aliud peccatum deterius itur,de quo amplius qui admiserit, sordidetur. Præcedentia itaque peccata,sequentium criminũ sunt causa,vt illa, quæ sequuntur, sint præcedentiũ pœna.Præcedentium verò peccatorum pœna ipsa vocatur induratio,veniens de diuina iustitia.Sic ille.Ierem.c.51.*Curauimus Babylonem, & non est sanata, derelinquamus eam.* Tribuuntur verba hæc angelis, Orig.homil.2. Vide (ait) ne quando angelis præcipiat Deus, vt ad languorem animæ tuæ medicaminum emplastra conficiant,& respondeant angeli:*Curauimus Babylonem,& non est sanata.* Non scientiam artis suæ, neque resinæ vim criminantur;sed te,qui eorum præceptis obsequi noluisti. Caue,ne derelinquat te medicus.Si enim te dereliquerit,manifestum, quia absceſſio eius, condemnatio tua sit, vt irremediabilis,& curari nolentis. Hæc ille. Non desunt Babyloni,id est,peccatrici animæ medicinæ Dei variæ: sed Babylon duro corde respuit omnes,curari non vult, oblectat eam morbus;ideóque iusto iudicio deserit illam Deus; semper tamen sufficientia præbens auxilia,quibus conuerti possit. si non conuertatur,illud fit, quod legitur Apocal.18.*Sustulit vnus angelus fortis lapidem, quasi*

Prouerb.23. Pœna. D.Chrysost. Eccles.3. Ad Hebr.3. *Fugiẽda cordis durities.* Ierem 51. Origenes. *Deus sufficiẽtia auxilia semper præbet.* Apoc.18.

quaſi molarem magnum, & miſit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltra iam non inuenietur. Eundem in modum duri cordis Babylon, id eſt, anima obſtinata, velut lapis molaris, in profundiſſimum tartari pelagus mittetur, & non inuenietur vltra in hoc orbe. Moſes in Cantico de Pharaone, & eius militibus ſic canit: *Deſcenderunt in profundum quaſi lapis.* In profundum orci quaſi duri lapides deſcendunt, qui dum viuunt, ſaxa ſunt dura, emolliríque ad
Ierem. 18. pœnitentiam agendam nolunt. Ier. 18. *Deſcendi in domum figuli, & ecce ipſe faciebat opus ſuper rotam: & diſſipatum eſt vas, quod ipſe faciebat è luto manibus ſuis: conuerſúſq; fecit illud vas alterum ſicut placuerat in oculis eius, vt faceret.* Diſſipatum eſt vas ex mol- A li luto, ſed quia molle, & incoctum lutum erat, rurſus in rota reparatum eſt. ſi autem durum fuiſſet lutum, & igne coctum, figulus vas proiecciſſet. Similem in modum ſi frangitur luteum vas, id eſt, homo; ſi molle eſt lutum, rotæ, id eſt, pœnitentiæ imponitur, ibíque reficitur: ſi verò durum eſt, & rotã fugit, proiicitur. Pſal. 2. *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Quænam quæſo vaſa confringuntur virga ferrea? Non ſanè mollia, ac facile flexibilia, ſed quæ iã igne cocta ſunt, & dura. Quinam homines virga ferrea iuſtiſſimi iudicis Chriſti confringuntur? Non equidem illi, qui ad agendam pœnitentiã molles ſunt, faciléque flexibiles, ſed qui ſunt duri, nolúntque ad pœnitentiam flecti. Pſal. 2.

CAPVT VI.

De plagis Ægypti.

De PRIMA *plaga ſanguinis.*

EXODI CAP. VII.

1. DIXIT autem Dominus ad Moyſen: Ingrauatum eſt cor Pharaonis, non vult dimittere populum. Vade ad eum manè, ecce egredietur ad aquas: & ſtabis in occurſum eius ſuper ripam fluminis: & virgam, quæ conuerſa eſt in draconem, tolles in manu tua. Dicéſque ad eum: Dominus Deus Hebræorum miſit me ad te, dicens: Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi in deſerto, & vſque ad præſens audire noluiſti. Hæc igitur dicit Dominus: In hoc ſcies quòd ſim Dominus: ecce percutiam virga, quæ in manu mea eſt, aquam fluminis, & vertetur in ſanguinem. Piſces quoque, qui ſunt in fluuio, morientur, & computreſcent aquæ, & affligentur Ægyptij bibentes aquam fluminis. Dixit quoque Dominus ad Moyſen: Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, & extende manum tuam ſuper aquas Ægypti, & ſuper fluuios eorum, & riuos, ac paludes, & omnes lacus aquarum, vt vertantur in ſanguinem, & ſit cruor in omni Terra Ægypti, tam in ligneis vaſis quàm in ſaxeis. Feceruntque Moyſes & Aaron ſicut præceperat Dominus: & eleuans virgam percuſſit aquam fluminis coram Pharaone & ſeruis eius, quæ verſa eſt in ſanguinem. Et piſces, qui erant in flumine, mortui ſunt: computruítque fluuius, & non poterant Ægyptij bibere aquam fluminis, & fuit ſanguis in tota Terra Ægypti. Feceruntque ſimiliter malefici Ægyptiorum incantationibus ſuis: & induratum eſt cor Pharaonis, nec audiuit eos, ſicut præceperat Dominus. Auertítque ſe, & ingreſſus eſt domum ſuam, nec appoſuit cor etiam hac vice. Foderunt autem omnes Ægyptij per circuitum fluminis aquam vt biberent: non enim poterant bibere de aqua fluminis. Impletíque ſunt ſeptem dies, poſtquam percuſſit Dominus fluuium.

2. HACTENVS actum eſt tantùm verbis, B hoſtenſo vno ſigno virgæ conuerſæ in draconem; iam venitur ad verbera; iam virga in draconem conuerſa, Ægyptios, & Pharaonem
Exod. 7. mordere incipit, Exod. 7. *Vade* (ait Dominus Moſi) *ad Pharaonem manè: Ecce egredietur ad aquas, & ſtabis in occurſum eius ſuper ripam fluminis.* Accommodatus erat plagæ locus iuxta fluuium Nilum, in quem Rex manè fuerat egreſſus, vt animum recrearet, Pſal. 77. *Coram patribus*
Pſal. 77. *eorum fecit mirabilia in terra Ægypti in campo Taneos.* Tanis vrbs eſt Ægypti ad oſtium Nili, quod
Vrbs Ægypti Tanis. Taniticũ vocatur, Hebraicè dicitur צוען, *ſoan.*
Iſaiæ 19. De illa mentio fit Iſaiæ 19. velut de vrbe regia: *Stulti* (inquit) *facti ſunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos.* Pars itaque illa fluuij, ad quam egreſſus eſt Pharao, videtur ad Tanim pertinuiſſe, in cuius campo latè patente, & Nili aquis irrigato, mirabilia ſigna à Deo patrata canit vates. Occurrit igitur Moſes Pharaoni, in campo Taneos iuxta flumen, plagámque infligendam, priuſquam infligeret, prædixit; *Hæc* (inquit) *dicit Dominus: In hoc ſcies, quòd ſim Dominus:* C *Ecce percutiam virga.* poſtea inflixit, Exod. 7. *Eleuans virgam percuſſit aquam fluminis coram Pharaone, & ſeruis eius, quæ verſa eſt in ſanguinem, & piſces, qui erant in flumine, mortui ſunt, computruitq; fluuius, & non poterant Ægyptij bibere aquam fluminis.* Cur autem prædiceret plagas Moſes, cauſam reddit Theodor. quæſt. 20. Prædicebat (inquit) ſupplicia Moſes, quæ illaturus erat, ne exiſtimare poſſent caſu contigiſſe: ſed intelligerent eſſe plagas, ipſis propter ipſorum peccata à Deo illatas, &c. Obſerua, Aaronem eleuaſſe virgam, non Moſem, ſic enim eodem capite imperat Deus Moſi: *Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, & extende manum tuam ſuper aquas Ægypti, & ſuper fluuios eorum, & riuos, ac paludes, & omnes lacus aquarum, & vertantur in ſanguinem; & ſit cruor in omni terra Ægypti, tam in ligneis vaſis, quàm in ſaxeis,* &c. Duo fecit Aaron; virgam eleuauit, poſtea illa percuſſit fluuium Nilum; Deus verò infinita potentia ſua omnes Ægypti aquas conuertit in ſanguinem, etiam illas, quæ in ædibus erant, tam *in vaſis* (inquit) *ligneis, quàm lapideis.* Dubium eſt, *an*

Exod. 7.

Moſes prædicit plagam antequam illam inferat. Theodoret.

Exod. 7.

Aaron virgã eleuauit, & percuſſit Nilum.

aquæ, quæ erant in vaſis teſteis, vel æreis, conuerſæ ſint in ſanguinem, ſiquidem ſcriptura ſolùm meminit vaſorum ligneorũ, & lapideorum. Reſpondetur, parem eſſe de cæteris vaſis rationem. Caietanus tamen arbitratur, aquam, quæ erat in vaſis æreis, vel teſteis, exceptam eſſe, nec conuerſam in ſanguinem, ſed eam tantùm quæ erat in lapideis, & ligneis. Hebraicè ſic legitur: בעצים ובאבנים, *V bageſim, v ba abanim*, id eſt, *ſit cruor* in omni terra Ægypti *tam in lignis, quàm in lapidibus.* Vnde hic colligitur ſenſus: non ſolùm ſit cruor in aquis, ſed ligna etiam, & lapides ſanguine perfundantur, vt illi qui fluuij ſanguinem non vident, videant ligna, arbores, & lapides madentes ſanguine. At verò rectè interpres intellexit ligna, & lapides ſumi pro vaſis ligneis, & lapideis; ſic etiam vertit Chaldæus. Caietani ſcholiaſtes putat, non ſolum Nilum fluuium, ſed mare etiam rubrum, Ægypto adiacens, conuerſum eſſe nunc in ſanguinem, rubrúmque vocatum eſſe, fortè propter hanc conuerſionem in ſanguinem rubrum. Genebrardus Pſal. 104. aquas etiam marinas conuerſas ait in ſanguinem. Non placent hæ coniectationes, Pſal. 77. ſic vates canit: *Conuertit in ſanguinem flumina eorum, & imbres eorum, ne biberent*, &c. Dubium verò eſt, *quóſnam imbres Deus conuerterit in ſanguinem*, ſiquidem in Ægypto non ſunt imbres, vt lib. 1. diximus cap. 1. Reſpondetur, in Pſalmo imbres vſurpari pro aquis terreſtribus, quia aquæ terreſtres ſunt imbres Ægypti, vt loco citato dictum eſt. Lege Auguſt. Pſal. 77. Fortè illis diebus pluit ſanguine; ſed non videtur veriſimile, Moſem id fuiſſe prætermiſſurum. Sap. 11. legimus; *Pro fonte ſempiterni fluminis, humanum ſanguinem deditti iniuſtis.* Numquid *ſanguis Nili humanus erat ſanguis?* Reſpondetur, fuiſſe valde ſimilem humano ſanguini; ideóque humanum appellari. Græcè, αἵματι λυθρώδει, id eſt, *ſanguine cruento, & ſanioſo.* Nilus autem flumen dicitur ſempiternum, id eſt, perenne, perpetuóque fluens. Quæret aliquis, *an totus fluuius Nilus verſus ſit in ſanguinem?* Philonem id affirmare nonnulli aiunt; ſic enim ſcribit: In ſanguinem fluuius vertitur, quàm longus eſt ad mare vſque ab Æthiopia, &c. Præterea ſi aquæ ſuperiores non eſſent conuerſæ in ſanguinem, inferiores aquas in eas ingreſſæ diluerent, ſanguiníſque minuerent colorem. Veriſimilius eſt, cõuerſum eſſe in ſanguinem in ſola terra Ægypti; ſic enim ſcriptura ait: *Fuit ſanguis in tota terra Ægypti, &* Dominus Moſi: *Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, & extende manum tuam ſuper aquas Ægypti; & ſit cruor in omni terra Ægypti.* Excipiuntur igitur aquæ, quæ Ægypti non ſunt, quales ſunt Nili fluuij aquæ, alias regiones prætərlabentis. Itaque aquæ ſuperiores ante Ægyptum fluentes, vbi primùm Ægyptum perueniebant, in ſanguinem commutabantur; neque verò inferiores diluebant. Philonis verba indicant, fluuium non quidem totum eſſe conuerſum in ſanguinem: ſed quàm longus eſt ad mare vſque ab Æthiopia, id eſt, ab Æthiopiæ finibus versùs Ægyptum, vſque ad mare. Quantum igitur longitudinis habebat Nilus à finibus Æthiopiæ per Ægyptum fluens vſque ad mare; tantum in ſanguinem verſum eſt.

Caietani opinio.

Aqua Ægypti vertitur in ſanguinẽ.

An mare rubrum ſit conuerſum in ſanguinem?

Pſal. 77.

Sap. 11.

Philo.

An totus Nilus ſit cõuerſus in ſanguinem?

Exod. 7.

Philo.

Fecerúntque ſimiliter malefici.

3. *Magi aquam conuerterunt in ſanguinẽ.*

Magi Pharaonis aquam, etiam in ſanguinem, dæmonum viribus, conuerterunt; ideóque induratum eſt cor Pharaonis, neque obediuit præcepto Domini. Quæritur, *vndenam magi aquam habuerint, quam conuerterent in ſanguinem*, ſiquidem omnes aquæ Ægypti à Deo in ſanguinem conuerſæ erant? Reſpondet Caietanus, Deum non ſubitò conuertiſſe totam Ægypti aquam in ſanguinem, ſed per aliquod temporis ſpatium: in quo ſpatio magi aquam nondum conuerſam potuerunt conuertere. D. Auguſt. quæſt. 23. in Exodum: Intelligendum (inquit) eſt, regionem, in qua filij Iſraël habitabant, plagis talibus non fuiſſe percuſſam; & inde potuerunt incantatores aquam haurire, quam in ſanguinem verterent. Auguſtinum ſecuti ſunt alij Doctores, de quibus Lyranus: Noſtri (inquit) Doctores communiter dicunt, quòd aqua fuerit portata ad magos de terra Geſſen, & quòd prædicta plaga non fuit ibi, &c. Abulenſis tamen quæſt. 8. & alij volunt, etiam in terra Geſſen verſam eſſe aquam in ſanguinem. Quando autem Hebræi illam potare volebant, in propriam naturam, colorem, & ſaporem reuerſam iuxta illud Philonis: Fluuius conuerſus erat in ſanguinem; ſed non Hebræis. His enim haurientibus, fiebat potabilis, &c. Reſponderi ergo poteſt ſecundò, in terra Geſſen, quam incolebant Iſraëlitæ, non fuiſſe hanc plagam, & ex illa potuiſſe à dæmonibus afferri aquam. Quòd ſi obiicias, ſcripturam dicere: *Fuit ſanguis in omni terra Ægypti*; ergo etiam fuit in terra Geſſen. Reſpondebitur, fuiſſe ſanguinem in omni terra impiorum Ægyptiorum; nõ autem populi Dei: ipſum enim à plagis omnibus liberauit. Dices ergo, Ægyptij ex terra Geſſen afferrent aquam ad bibendum. Reſpondetur, ſi afferrent, in ſanguinem illis vertebatur. Ioſephus ſic ſcribit: Si quis ſiti coactus aquam guſtaret, acri dolore confeſtim corrumpebatur. Eratque talis aqua ſolis Ægyptiis, Hebræis verò dulcis, ac potabilis, & omnino priſtinam naturam retinens, &c. Tertiò, reſpondet Iuſtinus quæſt. 26. à gentibus propoſita, magos ſanguinem effeciſſe ex ea aqua, quam Ægyptij ex puteis hauriebant, quos circum flumen foderunt. Quartò, reſpondet Theodoretus quæſt. 20. in Exod. hoc pacto: Incantatoribus (inquit) proximum erat mare: licebat igitur illis aquam ex mari allatam in domum regiam, in colorem ſanguineum conuertere, &c. Quintò, reſpondent Hebræi apud Lyranum, fuiſſe aliquas fontium aquas in Ægypto, quæ non ſunt conuerſæ in ſanguinem, atque inde eſſe adductas ad magos. At non videtur verò ſimile, fluuium, paludes, & lacus eſſe conuerſos in ſanguinem; fontes autem minimè, quamuis ſcriptura eorum non meminerit. Præterea ſi fontes habebant aquarum Ægyptij, quorſum iuxta fluuium puteos fecerunt, vt aquam potabilem poſſent reperire? Iis adde Ioſephi hæc verba lib. 2. antiquit. Amnis (inquit) id eſt, Nilus, ſanguineis fluentis prolabens ad potus inopiam Ægyptios redegit, cùm præter aquam fluminis nullum fontem habeant, &c. Ait Ioſephus, nõ ignarus, vt credo, rerum Ægyptiarum, terram Ægypti nullum habere fontem; inſtar enim omnium fontium illi eſt Nilus, ſed Philo in Ægypto ſatis verſatus, fontes ait Ægypti verſos in ſanguinem. Sextò, reſpondet Lyranus, & Abulenſis quæſt. 8. aquam ad magos clam mira celeritate à dæmonibus allatam ex aliquo loco extra Ægyptum, & in ſanguinem tranſmutatam. Eligat Lector quod placuerit.

Vndenã magi habuerint aquam?

Caiet.

D. Auguſt.

Lyranus.

Abulenſis.

Philo.

An aqua in terra Geſſen cõuerſa ſit in ſanguinem?

Ioſephus.

D. Iuſtinus.

Theodoret.

An Ægyptus habeat fontes?

Lyranus. Abulenſis.

Præterea

4. *An magi conuerterint aquam in verum ſanguinem?* D. Auguſt.

Præterea illud dubium eſt, *an magi in verum ſanguinem aquam conuerterint?* D. Auguſt. lib. 3. de Trinit. cap. 8. & lib. 83. quæſt. quæſtione 79. & alij, aiunt verum fuiſſe ſanguinem, opera dæmonum factum. Sed vt aqua in ſanguinem tranſmutetur, difficillimis, & longi temporis indiget diſpoſitionibus, quas dæmones tam breui tempore præparare non potuerunt. Itaque Abulenſis quæſt. 8. arbitratur, aquam à maleficis in ſanguinis ſpeciem eſſe conuerſam. Et D. Iuſtinus, quæſtione 26. Orthod. Ea (inquit) miracula, quæ magi ediderunt, dæmonum opera edita ſunt, qui faciebant, vt oculi eorum, qui cernebant ſerpentem, ſanguinem, & ranas, quæ non erant, videre viderentur, &c. At videtur hoc ſcripturæ aduerſari, in qua habetur: *Fecerunt ſimiliter magi*: ergo vt Deus verum ſanguinem fecit ex aqua, ita & illi. Reſpondetur, verba illa ſic explicari poſſe iuxta hanc probabilem ſententiam: *Fecerunt ſimiliter*, id eſt, fecerunt ex aqua ſanguinem, ſpectantium opinione. Denique dici poteſt, dæmones aliunde attuliſſe mira celeritate aquam, & verũ ſanguinem. Deinde ſublata ſubitò aqua, loco eius repoſuiſſe in vaſis ſanguinem, ita vt conuerſio videretur aquæ in ſanguinem. Dicuntur autem magi feciſſe ſimiliter; non quòd aquam verè conuerterint in ſanguinem, ſed quòd viſi ſunt id facere, quod Moſes fecerat.

D. Iuſtinus.

Foderunt autem omnes Aegyptij per circuitum fluminis aquam.

5. *Ægyptij puteos fecerunt circa Nilum.*

Vnde ad potandum aquam habuerint Ægyptij, indicat Moſes. Etenim foderunt puteos, circum flumen Nilum, vt illa aqua ſe ſuaque animalia ſuſtentarent. Dubium eſt, *an aquam potabilem ex puteis hauſerint?* Reſpondet ſic D. Auguſtinus Pſal. 77. Foderunt (inquit) Ægyptij, & ſanguinem pro aquis inuenerunt, &c. Et Philo lib. 1. de vita Moſis: Deficiente (inquit) aqua potabili ripas fluminis nemo petebat, & nouas venas aperientibus, pro limpido liquore ſanguis emicabat, tanquam ex vulnere, &c. Abulenſis quæſt. 9. arbitratur, aquam, quam reperiebant Ægyptij in circuitu Nili, fuiſſe ſanguinem; ſed colatum per terræ meatus, & extenuatum colore, ſaporeque ſanguinis aliqualiter mutato. Sed obiicitur, *ſanguinem craſſum tardè, maleq; colari per arenas.* D. Iuſtinus in quæſt. à gentibus propoſitis, quæſt. 26. ſcribit, Ægyptios fodiſſe puteos, & aquam inueniſſe, qua ſe, ſuaque animalia ſuſtentarent. Coacti (inquit) ſunt Ægyptij circum flumen puteos fodere, & aquam haurire, eáque & ſe, & animãtia ſua, & pecora aquare, &c. Obiicies, *nõ ſunt igitur Ægyptij ſiti maximè afflicti.* Concedet aliquis, non eſſe ita afflictos, vt vita priuarentur. Ad alias enim plagas reſeruabãtur. Philo tamen in vita Moſis: Hominum (inquit) magnus numerus ſiti enectorum iacebat in triuiis, &c. Et Sap. 11. legitur: *Qui cùm minuerentur in traductione infantium occiſorum*, Græcè, ταραχθέντες εἰς ἔλεγχον νηποκτόνου διατάγματος, id eſt, *turbati in redargutionem præcepti occiſoris infantium.* De Ægyptiis à recentioribus locus exponitur: *Turbati enim ſunt valde*, aqua conuerſa in ſanguinem, in redargutionem & caſtigationẽ impij occiſoris infantium, Regis Ægypti, qui præceptum dedit de infantibus proiiciendis in fluuium. Noſtra verſio indicat, turbatos Ægyptios propter eos, qui ſiti moriebãtur, ſic enim habet: *Qui cùm minuerentur in traductione infantium*, hoc eſt, qui Ægyptij cùm minuerentur, id eſt, pauciores fierent, propter traductionem, & proiectionem infantium: pauciores verò fiebant, quia moriebantur. Antiquiores verba hæc de Hebræis exponunt: *Qui minuebantur in traductione infantium*, id eſt, quia infantes traducebantur, aperta iniuria & exemplo. Item Sap. 11. *Oſtendens per ſitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduerſarios eorum necares*, &c. Græcè, ἐκόλασας, id eſt, *caſtigaſti.* Caſtigauit ante necando multos ſiti.

D. Auguſt. Philo. D. Iuſtinus. Philo. Sap. 11. Sapient. 11.

Impletiq; ſunt ſeptem dies, poſtquam percuſſit Dominus fluuium.

Poſt plagam primã, ait Moſes, pertrãſiſſe dies ſeptem antequam flagellaretur Pharao ſecunda plaga. Non ait duraſſe ſeptem dies plagam primam, ſed elapſos eſſe dies ſeptem, ſicque Euſebius intellexit, citatus in catena Lippomani. Neque verò eo loco habet, vna tantùm die hanc plagam duraſſe. Philo putat plagam hanc fuiſſe ſeptem dierum. Pluſquam vnius diei fuiſſe indicant facti ab Ægyptiis putei, ad reperiendam potabilem aquam. Septem dierum fuiſſe innuit ſcriptura, cùm ait: *Impleti ſunt ſeptem dies, poſtquam percuſſit Dominus fluuium.* Quorſum enim Deus ſine plaga Pharaonem induratum, ſex vel quinque diebus, degere pateretur? Ioſephus videtur exiſtimaſſe, plagã ſanguinis non ſolùm his ſeptem diebus duraſſe, ſed ſimul etiam cum plaga ranarũ permanſiſſe, & ſimul cum illa euanuiſſe; ſic enim ſcribit: Euanuerunt ranæ, terraque ſimul, & flumen in priſtinam naturam ſunt reſtituta, &c.

6. *Quot diebus durarit plaga ſanguinis.* Exod. 7. Ioſephus.

Sed *cur Pharao his ſeptem diebus Moſem non vocauit, vt in plaga ſecunda, & precatus eſt, vt aquam Ægypto largiretur?* Reſpondetur, quia induratus erat. Præterea quia non maximè illum plaga premebat. Non enim illivina deerant, & ſucci herbarum, atque ex floribus expreſſæ aquæ. Philo ait, à Moſe poſtulaſſe Ægyptios, vt tam diram plagam auerteret: Per ſeptem (inquit) dies hoc malum durauit, donec Ægyptiis ſuppliciter Moſem inuocantibus, & illo deprecante, Deus miſertus eſt pereuntium, mutauítque ſanguinem in aquam dulcem. Sic ille. Forſitan Pharaone indurato, populus à Moſe miſericordiam flagitauit. Ioſephus quoque: Rex (inquit) inops conſilij permiſit Hebræos abire; cúmque malum ceſſaſſet, ad priſtinam mentem rediit, &c. At in ſcriptura nulla huius rei fit mentio.

7. *Cur Pharao Moſem non vocauit in prima plaga.* Philo. Ioſephus.

CAPVT VII.

MORALE.

De prima plaga ſanguinis.

EGRESSVS eſt domo manè Pharao Rex, fluménque petiit, relaxandi animi gratia, ſed Dominus ientaculum ei miſit amarum valde, videlicet ſanguinem. Omnes enim aquas in ſanguinẽ conuertit, omnes piſces occidit. Computruit Nilus, tetróque fœtore Regem, & comites abegit. Digna fuit pœna factis; dignus erat virgæ Dei verberibus fluuius, qui innocentes Hebræorum infantes demerſerat; dignus erat, qui verteretur in ſanguinem fluuius, qui paruulos carentes crimine peremerat, Sap. 11. *Cùm minuerentur in traductione infantium*, &c. quę verba paulo ante explanauimus, ſignificant

1. *Nilus, in quo infantes occiſi ſunt, in ſanguinẽ conuerſus eſt.* Sap. 11.

minutos eſſe Ægyptios, ſitíque enectos, pro-
Origenes. pter infantes in flumen proiectos. Origen. hom. 4. Satis conuenienter (inquit) aquæ fluminis vertuntur in ſanguinem, vt is fluuius, cui Hebræorum paruulos crudeli nece tradiderant, autoribus ſceleris poculum ſanguinis redderet,
Theodor. &c. Theodoretus quæſt. 19. Intulit (inquit) aquæ plagam Deus, propter pueros Iudæorum in fluuium demerſos. Fluuius enim ille mutatus in ſanguinem velut conquerebatur de cæde puerorum per Ægyptios commiſſa, &c. D.
D. Auguſt. Auguſt. in tract. de decem plagis, tomo 9. Iuſto (inquit) Dei iudicio factum eſt, vt de illo fluuio ſanguinem biberent, in quo infantium Hebræorum ſanguinem fuderant, &c. Similem
Apoc. 16. in modum Apocal. 16. *Angelus effudit phialam iræ Dei ſuper flumina, & ſuper fontes aquarum, & factus eſt ſanguis, & dixit angelus: Juſtus es Domine, qui es, & qui eras, qui hoc iudicaſti, quia ſanguinem ſanctorum & prophetarum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere, digni enim ſunt*, &c. Philo
Philo. lib. 1. de vita Moſis ait, aquam adhibuiſſe Deum primam ad caſtigandos Ægypti incolas, & terrendos, quia illi aquam honorabant præ cæteris, tanquam rerum omnium principium. Et
Theodor. Theodoretus quæſt. 19. in Exod. Intulit (inquit) Deus primam aquæ plagam, quia valde gloriabantur Ægyptij de flumine ſuo, & hunc pro Deo habebant, vt qui parem illis vſum præberet atque nubes cæli, &c.

2. Hebræorum liberatoribus Moſi atque Aaron oppoſuerunt ſe malefici: ſic hæretici ſe opponunt his maximè, qui ex ſeruitute diaboli, hæreſeóſque iugo homines conantur eripere. Vn-
2. Timoth. 3. de Paul. 2. Timoth. 3. *Quemadmodum Iannes, & Mambres reſtiterunt Moyſi, ita & hi reſiſtunt veritati; homines corrupti mente, & reprobi circa fidem: ſed vltra non proficient. inſipientia enim eorum manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit.* D. Auguſt. epiſt. 119. ad Ianuarium, cap. 16. Hæreticos (inquit) habere conatum magorum Pharaonis declarat Apoſtolus dicens: *Sicut Jannes, & Mambres reſtiterunt Moyſi, ita & hi reſiſtunt veritati.* Reſtiterunt magi Moſi ſignis mendacibus, reſiſtunt hæretici veritati mendacibus doctrinis: à dæmonibus magi agitabantur aduersùs Moſem, & Aaron; ſic hæretici ab iiſdem ſtimulantur aduersùs Doctores veritatis Catholicæ. Magi homines erant impij, idolorúmque cultores, hæretici (vt Paulus ait) *homines ſunt corrupti mente, & reprobi circa fidem.* Quemadmodum Ægypti aqua corrupta eſt, & in ſanguinem conuerſa: ſic hæreticorum mens corrupta eſt, & in carnem, & ſanguinem trãſmutata. Eorum enim fides carnalis eſt, carníque, & ſanguini ſeruiens; Fœtebat Ægypti aqua: fœtent toto orbe hæreticorum dogmata; at verò virga Moſis magorum falſos dracones deuorauit: ſic Eccleſiæ virga, & data à Deo poteſtas omnia hæreticorum falſa dogmata deglutiet. Nónne vidimus, dra-
Virga Eccleſiæ deuorat dracones hæreticorum. cones Arij ab Eccleſia deuoratos, qui orbis magnam impleuerant partem? Vbi ſunt Sabellij dracones, id eſt, falſa dogmata? vbi ſunt dracones Manichæi, Neſtorij, Nouatiani, Eutychetis, & aliorum, qui Catholicæ veritati, vt Pharaonis magi reſtiterunt? A virga Dei deuorati euanuerunt. Lutheri, Caluiníque, & aliorũ hæreticorũ dracones, nũc permittit Deus, ob peccata noſtra, tartareo veneno homines incautos perimere, ſed tandem, vt cæteri, deuorabuntur.

Sed quænam cauſa eſt; *cur Deus permiſerit maleficos Pharaonis, Moſi, & Aaroni reſiſtere, & falſa illa ſigna facere?* Reſpondet D. Chryſoſtomus homil. 46. in Acta Apoſtol. Permiſit (inquit) Deus aliquid magis contra Moſem, ne magus putaretur eſſe Moſes. Permiſit magorum exemplo diſcere omnes, quantum ars magica imponat ſenſibus: ſed non permiſit vltra eos progredi, ne ab illis deciperentur homines: ſed ipſimet ſe victos eſſe à Moſe confeſſi ſunt, &c. Duas cauſas reddit Chryſoſtomus. Prima eſt, permiſiſſe Deum magos reſiſtere Moſi, ne Moſes, cui illi reſiſtebant, ex eorum ordine eſſe exiſtimaretur. Secunda, vt oſtenderet, quàm ſit falſa magorum ars. Theodoretus quoque quæſt.
Theodor. 18. in Exod. Conceſſit (inquit) Deus incantatoribus, vt quædam facerent ſimilia eorum, quæ faciebat Moſes, quo magis vtrorumque diſcrimen pateſceret. Mutabant quidem magi virgas in ſerpentes; ſed virga Moſis eorum virgas deuorabat; mutabant aquam in ſanguinem, ſed ſanguinem in priorem aquæ naturam reducere non poterant. Produxerunt ranas; ſed ranarum moleſtiam Ægyptiis auferre non poterant, ſicut fecit Moſes. Sic ille. Tertia ratio, permittit Deus etiam nunc maleficos, & dæmonum opera, vt intelligant homines ſenſibus dediti, & ſi qui ſunt athei, non omnia eſſe corporalia, & ſenſibilia, ſed ſpiritus eſſe inſenſibiles, qui magnas habeant vires, indéque ad ſummum, atque infinitum ſpiritum, ſcilicet Deum, aſſurgant, intelligántque Deum, & ſpiritum eſſe, & infinitam potentiam habere. Homines carnei à ſenſibus difficilè auelluntur, quæ ſub ſenſum non cadunt, difficilè intelligunt. Permittit ergo Deus dæmones per maleficos mira operari, vt fateantur homines, naturas eſſe ſpirituales, quæ ſub ſenſum non cadunt. Quartò, permittit Deus maleficos, vt intelligamus multa videri miracũla, quæ tamen non ſint miracula, ſed Dæmonis opera; quæque examen poſtulent ſeuerum. Quintò, permittit Dominus maleficos, vt hominum fidelitatem probet, & liberum arbitrium liberè operari ſinat.

3. *Cur Deus permiſerit magos ſignã illa facere?* D. Chryſoſt.

CAPVT VIII.

De SECVNDA *plaga ranarum.*

EXODI CAP. VIII.

DIXIT quoque Dominus ad Moyſem: Ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi: ſin autem noluerís dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis, & ebulliet fluuius ranas, quæ aſcendent, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lecti tui, & ſuper ſtratum tuum, & in domos ſeruorum tuorum,

1. tuorum,& in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum: & ad te,& ad populum tuum, & ad omnes seruos tuos intrabunt ranæ. Dixítque Dominus ad Moysen: Dic ad Aaron: Extende manum tuam super fluuios ac super riuos & paludes, & educ ranas super Terram Ægypti. Et extendit Aaron manum super aquas Ægypti, & ascenderunt ranæ, operuerúntque Terram Ægypti. Fecerunt autem & malefici per incantationes suas similiter, eduxerúntque ranas super Terram Ægypti. Vocauit autem Pharao Moysen & Aaron, & dixit eis: Orate Dominum vt auferat ranas à me & à populo meo: & dimittam populum vt sacrificet Domino. Dixítque Moyses ad Pharaonem: Constitue mihi quando deprecer pro te, & pro seruis tuis, & pro populo tuo, vt abigantur ranæ à te & à domo tua & à seruis tuis & à populo tuo: & tantùm in flumine remaneant. Qui respondit: Cras. At ille: Iuxta, inquit, verbum tuum faciam: vt scias quoniam non est sicut Dominus Deus noster. Et recedent ranæ à te,& à domo tua, & à seruis tuis, & à populo tuo: & tantùm in flumine remanebunt. Egressíque sunt Moyses & Aaron à Pharaone: & clamauit Moyses ad Dominum pro sponsione ranarum quam condixerat Pharaoni. Fecítque Dominus iuxta verbum Moysi: & mortuæ sunt ranæ de domibus, & de villis, & de agris. Congregauerúntque eas in immensos aggeres, & computruit terra.

2. SEPTEM diebus durauit prima plaga sanguinis, sequuta est secũda ranarum, propter duritiem Pharaonis. Priùs tamen iussu Dei Rex admonitus est à Mose, vt populo permitteret facere sacrificium in deserto; priùs plaga ei renuntiata est ranarum, ne fortè casu euenisse putaret. Surdo tamen renuntiata est. Cùm igitur Mosem non audisset, extulit Aaron, iubente Mose, virgam super Ægypti aquas, indéque exeuntes ranæ admirabili multitudine Ægyptum compleuerunt; ipsum palatium Regis ingrediebantur, & lectos, domósque Ægyptiorum. Exod. 8. prædicit Moses Pharaoni sic: *Si nolueris dimittere populum, ecce ego percutiam terminos tuos ranis, & ebulliet fluuius ranas, quæ ascendent, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lecti tui, & super stratum tuum, & in domos seruorum tuorum, & in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum*, &c. De hac plaga sic cecinit vates Psalm. 104. *Edidit terra eorum ranas in penetralibus Regum ipsorum.* Quæritur, *nónne satis erat claudere ostia, & fenestras, ne ranæ ingrederentur in penetralia Regis, & in lectum eius?* Genebrardus Psalmo citato ait, per penetrationem dimensionum, ranas illuc penetrasse. Satiùs est respondere, ostia, & fenestras, angelis prohibentibus, claudi non potuisse; quòd si clauderentur, ranarum impetu, & angelis impellentibus referabantur. Molestissima fuit plaga hæc, de qua sic Iosephus: Ranæ domesticum victum fœdabant, in esculentis, atque poculentis nusquam non repertæ, & in cubilibus quoque passim oberrantes, ita vt omnia fœterent, putore infecta ex ranis mortuis exhalante, &c. Et Philo: Ranarum (inquit) tanta vis prorepsit, vt non solùm fora compleret, ac loca subdialia, verùm & domos, & villas, & cuncta ædificia, tam sacra, quàm profana, tam priuata, quàm publica. Itaque cùm neque foras progredi possent homines, viis oppletis, neque intus manere, refertis etiam intimis penetralibus, & ad summas quoque contignationes ranis obrepentibus, ad extremam desperationem redacti sunt, &c. Adde musicam molestissimam, ranarum coaxationes. Quænam, quæso, aures tot ranarum voces insuauissimas ferre possent, sine molestia maxima? Ait Plinius, præter vulgares ranas esse venenatas, quæ rubetæ appellantur, quòd in rubetis, & dumetis viuant; alias calamitas, quæ inter calamos, arundines, & frutices

Exod. 8. Ægyptus ranis completur molestissimis.

Psal. 104.

Iosephus.

Philo.

Plinius.

Ranæ rubetæ, & calamitæ.

A versantur. Non videntur ex iis fuisse illæ, quæ Ægyptum compleuerunt, vulgares enim fuisse, & aquatiles, indicant verba illa: *Extendit Aaron manum super aquas Ægypti, & ascenderunt ranæ, operueruntq; terram Ægypti*, &c. Abulensis vult, multas ranas à Deo creatas esse cæteris turpiores colore, & forma. Obstiterunt magi in hac etiam plaga Mosi: *Fecerunt* (inquit) *malefici similiter, eduxeruntq; ranas super terram Ægypti*, &c. Nunquid *præstigiosè fuere facta à magis, an verè?* Iustinus quæst. 26. Orthod. ait, fuisse præstigiosas ranas, & fallaces, cùm non essent ranæ, videbantur ranæ. Verisimilius est, quod ait Abulensis Exod. 8. quæst. 4. veras ranas iussu magorum dæmones in Ægyptum adduxisse.

Abulens.

Magi ranas fecerunt.

Iustin.

B

Vocauit Pharao Moysen, & Aaron.

Prima plaga sanguinis affectus Pharao, Exod. 7. *Auertit se, & ingressus est domum suam, neque appposuit cor*, at secunda ranarum percussus, indoluit grauiter, Mosémque, & Aaron ad se vocauit, petiuítque, vt Deum orarent & ranas ex Ægypto expellerent: addidit, *Et dimittam populum, vt sacrificet Domino.* Libenter Moses id se facturum recepit, tempúsque precationis ab ipso Rege assignari voluit: *Constitue* (inquit) *mihi, quando deprecer pro te.* Rex respondit, *Cras.* Moses constitutus erat Deus Pharaonis, idcirco magna cum fiducia certum petit tempus, & promittit ad abigendas ranas ex terra Ægypti, sciebat enim Deum illo tempore preces auditurum, & ranas expulsurum. Quorsum à Rege petit, *vt certum designet tempus?* Respondetur, vt intelligeret Rex, Mosem non esse magum, qui ex temporibus, & constellationibus penderet, sed Dei esse legatum, qui omni tempore posset Domini operari virtute.

3. Exod. 7.

Pharaonem vexat plaga ranarum, populum se dimissurũ ait.

C

Qui respondit, Cras.

Rogatus Pharao, vt certum tempus assignaret ad pellendas ranas, in sequentem diem distulit, & respondit, *Cras.* Nónne *ranarum plaga maximè Ægyptios affligebat?* cur ergo non respondet, *hodie* statim orate Dominum, vt molestissimas abigat ranas? Respondet Lyranus, & Abulensis, voluisse Regem experiri, an essent ranæ præstigiosæ, & magica arte factæ, si illa die deficerent, verùm iam ille expertus erat, plagam sanguinis non defecisse. Potest ex hoc loco colligi, plagam ranarum non tam fuisse acerbam,

4.

Cur Pharao nõ petiit abigi continuò ranas?

D

bam, vt eam breui tempore ferre non posset Pharao, existimauit ergo se vsque ad diem sequentem posse sustinere plagam adhibitis hominibus, qui ranis obsisterent, eásque pellerent, ideo respondit *Cras*. Vel forsitan noluit in angustum tempus redigere Mosem, & Aaronem, voluítque spatium longius ad deprecandum Deum concedere, quia id putabat necessarium. Eo tempore, quod Rex constituerat, id est, die sequenti, deprecatus est Dominum Moses, mortuæque sunt ranæ omnes. Congregauerunt autem eas Ægyptij in immensos aceruos, computruítque terra propter illarum fœtorem, ac corruptionem; quia acerui illi pestilentes igne subiecto non sunt consumpti.

Mortuæ sunt ranæ.

A

Ingrauauit cor suum.

5. Dixerat Pharao Mosi, & Aaron: *Orate Dominum, vt auferat ranas, & dimittam populum, vt sacrificet Domino*, &c. Postquam verò ablatas vidit, cor suum indurauit, populúmque noluit dimittere. O stultum hominem, quem experientia non docuit, post plagam secundam posse sequi aliam, quæ eum magis vexaret! Non habuit Rex hic verbum Regis, siquidem promissis non stetit. Regum est, verba sua conuertere in facta, & quod se facturos dicunt, re ipsa fecere. hic populum Hebræum se dixit dimissurum, nec dimisit.

Pharao indurat cor suum post ablatam plagam.

B

MORALE *plagæ* SECVNDÆ.

6. D. Augustinus in lib. de conuenientia decem præceptorum, cum decem plagis hæreticos ait significari ranis Ægypti: Hæretici (inquit) ranæ sunt clamantes in limosis paludibus. Per superbiam, & inanes contentiones, strepitum vocum habere possunt, doctrinam veræ sapientiæ non possunt insinuare, &c. Cerne huius temporis ranas, id est, nouatores, nónne sunt ab Augustino depicti? Ranæ sunt vocibus, libríque perstrepentes, ex paludibus limosis, hoc est, limosa, & cænosa vita. Coaxant, strepitum edunt, (vt ait Augustinus) doctrinam veræ sapientiæ non curant. Pro sapientia vera, falsam & vanam hæreseon loquacitatem complectuntur vtinam Deus plagam hanc properè abigat.

D. August. Hæretici similes sunt ranis Ægypti.

C

Illud obseruandum, Pharaonem plaga ranarum vexatum Mosem vocasse, & Aaronem, pro ranis pellendis Deum vt orarent, rogasse; populum se dimissurum dixisse. *Sola vexatio* (ait Isaias cap. 28.) *dabit intellectum auditui.* En vexatio ranarum intellectum dedit Pharaoni. Vexatio quoque intellectum dedit Nabuchodonosori, Dan. 4. *Laudo* (inquit) *& magnifico, & glorifico Regem cæli.* Vexatio intellectum dedit Antiocho, 2. Machab. 9. *Cœpit ex graui superbia deductus, ad agnitionem sui venire, diuina admonitus plaga, per momenta singula, doloribus suis augmenta capientibus, & cùm nec ipse iam fœtorem suum ferre posset, ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire; Orabat autem Deum.* Præterea vexatio intellectum dedit Pharaoni Regi Ægypti, illi qui vxorem Abraham ad se adduci iussit, putans esse sororem, Gen. 12. *Flagellauit Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum eius propter Sarai vxorem Abraham.* Non induratum est cor huius Pharaonis, intellectum dederunt plagæ; protinus vxorem restituit. Pharao verò alter, de quo nunc sermo est, vexatus emolliuit cor; postquam desiit vexatio, cor indurauit. Dixerat se dimissurum populum, si ranæ abigerentur, non stetit promissis, cessante plaga, Exod. 8. *Videns Pharao, quòd data esset requies, ingrauauit cor suum*, &c. Multos habet Pharao imitatores, qui plagis à Deo affecti, vitam moréque se emendaturos aiunt, postquam plagæ cessant, videntes quòd data est requies morbi vel afflictionis, cor indurant, sed quod differtur (vt aiunt) non aufertur; multas habet plagas Deus; multa sunt flagella peccatoris. Si cessante vna plaga mores non corrigit impius, venient aliæ, Apocal. 9. *Væ vnum abiit: Ecce duo væ post hæc*, &c. Si abiit vnum væ, sequuntur aliæ; nisi se ad meliorem recipiat frugem peccator.

Daniel. 4.

2. Machab. 9. *Vexatio dat intellectum.*

Gen. 12.

Exod. 8. *Ablata vexatione induratur cor ingratum.*

Apoc. 9.

D

CAPVT IX.

De TERTIA *plaga sciniphum.*

EXODI CAP. VIII.

1. DIXITQVE Dominus ad Moysen: Loquere ad Aaron: Extende virgam tuam, & percute puluerem terræ: & sint sciniphes in vniuersa terra Ægypti. Fecerúntque ita. Et extendit Aaron manum, virgam tenens: percussítque puluerem terræ, & facti sunt sciniphes in hominibus, & in iumentis: omnis puluis terræ versus est in sciniphes per totam Terram Ægypti. Fecerúntque similiter malefici incantationibus suis, vt educerent sciniphes, & non potuerunt: erántque sciniphes tam in hominibus, quàm in iumentis. Et dixerunt malefici ad Pharaonem: Digitus Dei est hic. induratúmque est cor Pharaonis, & non audiuit eos sicut præceperat Dominus.

2. APOCALYPSIS 11. *Væ secundum abiit, & ecce tertium veniet citò*, &c. Id ipsum nunc dicere possumus: abiit væ secundum, hoc est, plaga secunda ranarum, & ecce væ tertium, hoc est, plaga tertia veniet citò. Cùm Pharao nollet populum dimittere, præcepit Dominus Mosi, vt iuberet Aaronem virga puluerem terræ percutere. Cùm verò Aaron terram virga percussísset, Exod. 8. *Omnis puluis terræ versus est in sciniphes, per totam terram Ægypti, erantq; scinIphes tam in hominibus, quàm in iumentis*, &c. Hæc tertia fuit plaga, hoc tertium væ. Quæritur, *quinam dicantur sciniphes?* Hebraicè dicuntur כנים *cinim*. Iosephus lib. 2. antiquit. pediculos fuisse putat: Pediculorum (inquit) magna vis ex corporibus Ægyptiorum scatebat, à quibus mali malè perdebantur, &c. Est hæc sententia Caietani, Oleastri, & Hebræorum. Obiicitur, pediculi ex hominum corporibus gignuntur; sciniphes autem ex puluere terræ sunt procreati: neque

Apocal. 11.

Exod. 8.

Iosephus.

ti:neque verò solis hominibus, sed iumentis etiam nocebant. Facilè respondeti potest, puluerem conuersum esse in pediculos, corporibúsque hominum, & iumentorum adhæsisse: erant enim magni, & valde pungentes corpora, ac fœdantes. LXX. interpretes vertunt σκνῖφες, *sciniphes*, sic legit Philo. alique codices habent κνῖφες. Noster vertit *sciniphes*. Videtur vocabulum deductum ab Hebræo, כנים *cinim*. Philo volatilia animalia esse ait minutissima. Tot(inquit) sciniphes profusi sunt ex terra, vt velut extensa nubes totam obtineret Ægyptum. Id animal est molestissimum, quanuis sit minutissimum. Nam non solùm superficiem cutis lædit pruritu noxio, verumetiam interiora per aures, narésque penetrat; inuolat in oculos, nisi quis caueat. Sic ille. D. August. in lib. de conuenientia plagarum, & mandatorum, scribit, fuisse muscas minutissimas, inquietissimas, & in oculos irruentes, non permittentes homines quiescere. Origenes quoque minutissima fuisse ait animalia, per aërem volantia, quæ corpora grauiter stimulent. D. Hieron. Ioel. 2. Sciniphes(inquit) tam parui sunt culices, vt vix cernantur oculis, &c. Sic etiam Rupertus sentit, Lyranus, Abulensis, Carthusianus, & alij communiter. Pererius Exod. 8. existimat sciniphes, vel fuisse noua animalia tunc primùm à Deo producta, aut nobis incomperta, sed talia prorsus, qualia supra à Philone descripta sunt, infestissima videlicet, & nocentissima hominibus. Non deest, qui putet, fuisse pulices. Obiiciet aliquis, *non fuisse hanc plagam animalium volantium*, vel muscarum minutissimarũ, eo quòd sequẽs plaga quarta fuit muscarum omnis generis. Sanè si sequens plaga fuit muscarum omnis generis, has etiam minutissimas muscas, siue paruos culices, complexa est. Respondetur, præcessisse in tertia plaga minutissimas quasdam muscas, siue culices, postea in quarta plaga immissum omne muscarum genus. Non igitur cõprehendit quarta plaga culices. Aliter responderi posset, fuisse pediculos animalia illa tertiæ plagæ, vt Hebræi volunt, dissimiles valde muscis, vel alia animantia ignota nobis. Si obiicias, in nostra versione appellari sciniphes, quamobrem esse culices, respondebitur, culices appellari cyniphes, per *c.* & *y* Græcum; in nostra autem versione non esse hoc nomen: sed sciniphes per *sc.* Itaque videtur nomen deriuatum à nomine Hebræo *cinim*. LXX. interpretes dixerunt σκνῖφες, siue κνῖφες. Noster interpretes dixit *sciniphes*. Quòd si nomen *cinim*, vnde cætera deducta videntur, Hebræis *pediculos* significat, idem significabit nomen *sciniphes*.

Quinam dicantur sciniphes.

Philo.

D. August.

Origenes.

D. Hieron.

Digitus Dei est hic.

3. Magi, qui Mosi resistebant, dæmonũ vi conati sunt sciniphes ex puluere terræ efficere; sed non potuerũt sciniphes efficere veros, vel præstigiosos; nec potuerũt ex aliis locis eos in Ægyptum adducere, quoniam non permisit Deus. nihil enim dæmones possunt, nisi permissi. Ostendit Deus potentiam suam, magorúmque, & dæmonum fallaciam, & imbecillitatem, in animalibus minutissimis. Itaque magi exclamarunt: *Digitus Dei est hic.* id est, potentia Dei est, quæ animalia hæc efficit, nostrasque artes, & dæmones ligat, ne operari possint. Hebræi, vt aiunt Lyranus, & Abulensis, aiunt, dæmones non potuisse facere sciniphes, quia potestatem non habent in corpus minus grano hordei. Sed non placet opinio; quia facilius est in rebus naturalibus minora facere quàm maiora. Præterea si Deus permisisset, facile erat dæmones magnam sciniphum copiam ex aliis locis in Ægyptum adducere. Lyranus putat magos cùm dixerunt: *Digitus Dei est hic*: non significasse diuinam potentiam, sed potentiam dæmonis alicuius superioris qui inferiores impediret. Non enim videntur magi cognouisse Dei potentiam, siquidem post hanc plagam resistere Mosi non destiterunt. cap. enim 9. dicitur, *Non poterant stare coram Mose*, &c. Quamobrem Caietan. eodem capite 9. sic scribit: Hinc apparet perseuerantia magorum aduersùs Mosem, & quòd non credebant summum Deum, qui est fons essendi, facere hæc mirabilia; sed aliquos dæmones, &c.

Dicendum, magos tunc confessos esse Dei Hebræorum potentiam; neque tamen Deo se subiecisse, sed in nequitia perseuerasse. *Digitus* (inquiunt) *Dei Hebræorum est hic*, qui nostris artibus potentior est. Hæc fuit tertia plaga; in ea defecerunt magi, quia sciniphes facere non potuerunt. D. Augustinus quæst. 25. in Exod. ait, magos in tertio signo, vel plaga defeciisse, vt indicaretur Philosophos ethnicos defeciisse in tertia Trinitatis persona; quod mysticum est. Commendatur (inquit) fortasse Trinitas, & quòd summi Philosophi gentium, quantum in eorum literis indagatur, sine Spiritu sãcto philosophati sunt, quamuis de Patre, & Filio non tacuerint: quod etiam Didymus in libro suo meminit, quem scripsit de Spiritu sancto. Sic August. lege, si placet, quæ de Philosophis diximus tomo 1. Concordiæ, lib. 4. cap. 3. D. Hieronym. Matth. 12. ad illa verba Domini: *Si in digito Dei eijcio dæmonia.* Iste (inquit) est digitus, quem confitentur & magi, qui contra Mosem, & Aaron signa faciebant dicentes: *Digitus Dei est hic.* Hoc digito Dei tabulæ scriptæ sunt in monte Sinai. Si igitur manus, & brachium Dei Filius est, & digitus eius Spiritus sanctus, Patris & Filij, & Spiritus sancti, vna substantia est, &c. Ait Hieronymus, Filium significari manu Dei, & brachio, Spiritum verò sanctum digito. De quo verba magorum interpretatur, quod etiam Rupertus, & alij faciunt. Cur digitus Dei Spiritus sanctus dicatur, indicauimus Matth. 12. ad verba citata.

4. *Magi confessi sunt Dei potentiam.*

D. August.

Cur magi defecerint in tertio signo.

D. Hieron.

Spiritus sanctus digitus Dei *dicitur.*

Induratum est cor Pharaonis.

Neque emolliuit durissimum Pharaonis cor magorum imbecillitas, confessióque potentiæ Dei, dicentium, *Digitus Dei est hic.* neque emolliuit molestissima sciniphum plaga. Quid hac plaga percussus egerit, non aperit scriptura; solùm ait, induratum esse cor eius; maluit sciniphum aculeos tolerare, quàm populum dimittere. Heu quàm difficile est aliena restituere!

5. *Induratur Pharao.*

Difficile est, aliena restituere.

CAPVT

CAPVT X.

De QVARTA *plaga muſcarum.*

EXODI CAP. VIII.

1. DIXIT quoque Dominus ad Moyſen : Conſurge diluculo, & ſta coram Pharaone : egredietur enim ad aquas : & dices ad eum : Hæc dicit Dominus : Dimitte populum meum vt ſacrificet mihi. Quòd ſi non dimiſeris eum, ecce ego immittam in te, & in ſeruos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas, omne genus muſcarum : & implebuntur domus Ægyptiorum muſcis diuerſi generis, & vniuerſa terra in qua fuerint. Faciámque mirabilem in die illa Terram Geſſen, in qua populus meus eſt, vt non ſint ibi muſcæ : & ſcias quoniam ego Dominus in medio terræ. Ponámque diuiſionem inter populum meum & populum tuum : cras erit ſignum iſtud. Fecítque Dominus ita. Et venit muſca grauiſſima in domos Pharaonis & ſeruorum eius, & in omnem Terram Ægypti : corruptáque eſt terra ab huiuſcemodi muſcis. Vocauítque Pharao Moyſen & Aaron, & ait eis : Ite & ſacrificate Deo veſtro in terra hac. Et ait Moyſes : Non poteſt ita fieri : abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro. quòd ſi mactauerimus ea quæ colunt Ægyptij coram eis, lapidibus nos obruent. Viam trium dierum pergemus in ſolitudinem : & ſacrificabimus Domino Deo noſtro, ſicut præcepit nobis. Dixítque Pharao : Ego dimittam vos vt ſacrificetis Domino Deo veſtro in deſerto : verumtamen longiùs ne abeatis, rogate pro me. Et ait Moyſes : Egreſſus à te, orabo Dominum : & recedet muſca à Pharaone, & à ſeruis ſuis, & à populo eius cras : verumtamen noli vltrà fallere, vt non dimittas populum ſacrificare Domino. Egreſſúſque Moyſes à Pharaone, orauit Dominum. Qui fecit iuxta verbum illius : & abſtulit muſcas à Pharaone, & à ſeruis ſuis, & à populo eius : non ſuperfuit ne vna quidem. Et ingrauatum eſt cor Pharaonis, ita vt nec hac quidem vice dimitteret populum.

2. QVARTA plaga ſimilis eſt tertiæ, tertia ſciniphum fuit, qui dicuntur fuiſſe minutiſſimæ quædam muſcæ. Quarta muſcarum eſt omnis generis. Ad induratum Pharaonem diluculo, quo tempore Rex in Nilum relaxandi animi gratia veniebat, miſit Dominus Moſem, vt peteret Hebræi populi dimiſſionem ; quòd ſi dimittere populum nollet, quartam prænuntiaret plagam muſcarum. Obtemperauit Moſes Domino : Pharaonis cor induratum obtemperare noluit ; induratum cor ſecuta eſt plaga ; immiſitque Dominus in Ægyptum omne genus muſcarum. Impletæ ſunt domus Regis, & Ægyptiorum muſcis diuerſi generis, corruptáque eſt terra à muſcis. Hebraicè legitur, ערוב *garob*, quod nomen *mixtionem* ſignificat, quorum ſit animalium mixtio non indicat. Hebræi dicunt ſignificare *commixtionem animalium*, & *ſerpentum* venenatorum, aſpectúque terribilium. Chaldæus ita vertit : *Mittam in te, & in ſeruos tuos mixtionem beſtiarum.* Ioſephus lib. 2. antiquit. Varias (inquit) & multiformes beſtiarum ſpecies immiſit, quales nemo ante eam diem vnquam viderat, &c. Pagninus vertit : Immittam *omne genus ferarum.* Caietanus putat, non fuiſſe mixtionem muſcarum, ſed paruorum animalium agreſtium, terram Ægypti comedentium, atque deſtruentium. Dicendum eſt, mixtionem fuiſſe omnis generis muſcarum, vt noſter interpres intellexit. Sunt enim varia muſcarum genera ; ea omnia in Ægyptũ irruerunt, maximéque nocuerunt Ægyptiis. Sap. 16. muſcas multis Ægyptiis attuliſſe interitum dicitur his verbis : *Illos*, id eſt, Ægyptios, *locuſtarum, & muſcarum occiderunt morſus, & non eſt inuenta ſanitas animæ ipſorum, quia digni erant ab huiuſmodi exterminari.* & Pſalm. 77. *Miſit in eos cœnomyiam, & comedit eos*, venit cœnomyia, id eſt, *non communis muſca, ſed omnis generis muſca*, & comedit Ægyptios. Aquila etiam, teſte D. Hieronymo, epiſt. 134. ad Suniam, & Fretellam in fine epiſtolæ interpretatus eſt παμμυῖαν, id eſt, *omnimodam muſcam.* In Græcis libris legitur κυνομυῖαν, id eſt, *muſcam caninam* ; quam verſionem agnoſcunt Philo in vita Moſis, Origenes, Theodoretus, Auguſtinus, & alij. Sed D. Hieronymus epiſtola citata : Cœnomyia (inquit) non vt Latini interpretati ſunt, muſca canina dicitur per γ Græcam literam, ſed iuxta Hebraicam intelligẽtiam per, œ, diphthongum debet ſcribi, vt ſit κοινομυῖα, id eſt, *omne genus muſcarum.* Hæc ille. Sententiam Hieronymi ſecuti ſunt, qui iuſſu Pontificis ſummi vulgatam verſionem emẽdarunt, Pſalmo 77. & 104. in quibus non cynomyia, id eſt, muſca canina, ſed cœnomyia, id eſt, omnis generis muſca legitur.

Completur Ægyptus muſcis. — Ioſephus. — Pagninus. — Sap. 16. — Pſal. 77. — D. Hieron. — *Muſcæ diuerſi generis erant.*

Faciam mirabilem in die illa terram Geſſen.

3. Terra Geſſen, terra erat Ægypti, in qua Hebræi habitabant ; mirabilem illam Dominus fecit, quia à plaga hac muſcarum liberauit. In tota Ægypto muſcæ erant : in terra Geſſen ne vna quidem apparebat. Quæritur, an Dominus non ſolùm *ab hac quarta muſcarum plaga*, ſed *à cæteris quoque omnibus Hebræos liberos* eſſe voluerit ? Reſpondetur, liberauit quoque eos à quinta plaga, Exod. 9. *Mortua ſunt omnia animantia Ægyptiorum, de animantibus verò filiorum Iſrael nihil omnino periit.* Liberauit etiam à ſeptima grandinis, Exod. 9. *Tantum in terra Geſſen, vbi erant filij Iſraël, grando non cecidit.* Liberauit

An Deus Iſraëlitas à plagis liberauerit. — Exod. 9. — Exod. 9.

uit à plaga nona tenebrarum, & decima primogenitorum, Exod. 10. *Vbicunque erant filij Israël, lux erat.* Exod. 12. *Transibo vos, neque erit in vobis plaga.* Videlicet primogenitorum. Idem in cæteris plagis factum docet D. Augustinus, quæst. 26. in Exod. Quod (inquit) hîc, id est, in quarta plaga, aperuit Scriptura, ne vbique diceret, intelligere nos noluit, idem & in posterioribus, & in prioribus signis factum esse, vt terra quam habitabant Hebræi, nullis plagis talibus vexaretur. Hæc ille. & Philo lib. 1. de vita Mosis: Tot (inquit) plagis Ægyptus castigata est, quarum tamen nulla Hebræos attigit, quamuis cohabitantes in eisdem oppidis, vicis, domibus, &c.

Exod. 10. Exod. 12. D. Augustſ. Philo.

Vocauitq; Pharao Mosem, & Aaron.

4. Quò se verteret Pharao, tot plagis percussus, nesciebat, nullum aliud asylum reperiebat præter Mosem & Aaronem. Quarta igitur muscarum plaga percussus, ad Mosem & Aaronem confugit. *Ite,* (inquit) *sacrificate Deo vestro in terra hac*; facultatem dedit sacrificandi, sed non abeundi extra Ægyptum, sacrificandi vobis do potestatem, dummodo in terra hac sacrificia offeratis.

Dat Pharao facultatẽ sacrificandi in Ægypto.

Abominationes Aegyptiorum immolabimus Deo nostro.

5. Respondit Pharaoni Moses, non posse Hebræos in Ægypto Deo offerre sacrificium: *Non potest* (inquit) *ita fieri: Abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro?* Per interrogationem hæc verba leguntur in emendatis libris, hoc sensu: Non potest fieri, vt in Ægypto, in oculis Ægyptiorum sacrificium Deo offeramus. Numquid enim abominationes Ægyptiorum, Deo immolabimus? si id fecerimus lapidibus nos obruent. Dubitatur, Ægyptij non abominabantur, imò colebant animalia, quæ Hebræi erant immolaturi, nimirum oues, & boues, cur igitur Moses ait: *Numquid animalia, quæ abominantur Ægyptij, immolabimus?* Dixisset potiùs: numquid animalia, quæ colunt Ægyptij, in conspectu eorum immolabimus, vt lapidibus nos cædant? Respondetur, Mosem oues, boues, capras, & hædos appellare abominationes Ægyptiorum, quia hæc animalia venerabantur. Quemadmodum Deuteron. 32. in Cantico, idola, quæ Israëlitæ coluerunt, appellat abominationes: *Prouocauerunt* (inquit) *eum*, id est, Deum, *in diis alienis, & in abominationibus ad iracundiam prouocauerunt*, &c. Est igitur sensus, numquid coram Ægyptiis abominationes eorum immolabimus, id est, animalia, quæ illi abominando cultu colunt? *Quòd si ea mactauerimus in terra hac coram eis, lapidibus nos obruent.* Concede igitur Rex, vt via trium dierum pergamus in desertum, & sacrificabimus Deo extra Ægyptum, vt ipse nobis præcepit. Obiicies, *nimium fuisse audacem Mosem*, qui coram Pharaone, & Ægyptiorum primatibus, ausus est, animalia quæ illi colebant, appellare *abominationes Ægyptiorum.* Respondetur, fortissimum fuisse Mosem potius, quàm audacem. Quid mirum? Constitutus erat Deus Pharaonis, eius furorem, aut Ægyptiorum non pertimescebat. Timebat Rex Mosem, non Moses Regem. Chaldæus ita vertit sine interrogatione:

Deuter. 32. *Quanam appellẽtur abominationes Ægyptiorũ.*

Animal, quod Ægyptij colunt, nos immolabimus, vt sacrificemus Domino, coram Deo nostro. Quòd si immolauerimus animal, quod ipsi colunt, ipsis videntibus, nónne lapidabunt nos? LXX. quoque sine interrogatione interpretantur hoc modo: *Abominationes* enim Ægyptiorum *immolabimus* Domino Deo nostro. Si enim immolauerimus abominationes Ægyptiorum, coram ipsis lapidabimur, &c. Caietanus, & alij sic exponunt: *Abominationes Ægyptiorum*, id est, animalia, quæ Ægyptij abominantur occidi, *immolabimus Domino*, ita vt abominationes Ægyptiorum dicantur animalia, quia ea sacrificari, & mactari abominatio illis erat.

Caietan.

Ego dimittam vos, vt sacrificetis in deserto.

Respondit Mosi corde molliori Pharao: *Dimittam vos*, vt extra Ægyptum *in deserto* Deo sacrificium offeratis: cauete tamen, ne longiùs abeatis, & rogate pro me Deum. At inconstans homo, & Proteo mutabilior, postquam plaga muscarum amota est, cor indurauit, noluitque dimittere populum.

6. *Indurat Pharao.*

CAPVT XI.

MORALE.

De TERTIA, & QVARTA *plaga.*

TERTIA plaga, siue tertium væ fuit scinipum; quarta omnis generis muscarum. Expendat, quæso, lector quàm exiguis animalibus potentissimum Ægypti Regem Deus debellet, non leones, vel tigrides, pardos, & vrsos, horribilésque alias feras, aut dracones, sed sciniphes, & muscas, veluti milites, immittit, satis enim superq; sunt hi milites tanto Imperatori, ad superandum orbem. Philo lib. 1. de vita Mosis, rationem reddit cur Deus vilia immiserit animalia. Ea verò fuit, quia noluit omnino Ægyptios delere, sed castigare; si enim delere voluisset omnino, pestem, vel famem immisisset. Quæret (inquit ille) aliquis, cur Deus tam vilibus animalibus vti maluerit, quàm vrsis, leonibus, pardis, cæterisque feris carniuoris? aut si hæ non placebant, saltem familiaribus Ægypto aspidibus, quarum morsus sine mora necat. Is si nescit, discat, Deum voluisse incolas castigare, non tollere. Nam si eos omnino delere voluisset, non opus erat animalium opera, sed diuinitus immissa fame ac pestilentia. Hæc Philo. Eundem in modum Deus nos castigare vult, & emendare, non tollere omnino; idcirco aliquando suppliciis nos afficit, non mortiferis; aquæ castigent, & emendent, non tollant, quòd si mores corrigere nolueri-mus, caueamus ne grauiora immittat, quibus vitam auferat. Egregius locus est in hanc sententiam Sapientiæ 12. *O quàm bonus* (inquit Sapiens) *& suauis est, Domine, spiritus tuus in omnibus, ideóque eos qui exerrant, partibus corripis, & de quibus peccant, admones, & alloqueris, vt relicta malitia credant in te Domine*, &c. Summa est Dei bonitas, ideo non extinguit homines, subitò leones immittens, & tigrides, sed parua animalia, & morbos, qui spatium tribuant ad agendam pœnitentiam: *Eos* (inquit) *qui exerrant, partibus corripis.* Græcè κατ' ὀλίγον ἐλέγχεις, id est, *paulatim, ex parte,*

1. *Per parua animalia Deus homines punit.* Philo.

Sapient. 12. *Deus supplicio ducit homines ad pœnitentiam.*

vel *paruo supplicio corripis*, & de quibus peccant admones, vt pœnitentiam agant. Proponit Sapiens huius rei exemplum, bonitatem Dei, qua vsus est in habitatores terræ promissionis, in quos feras non immisit, sed vespas. *His* (inquit) *tanquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui vespas, vt illos paulatim exterminarent. Non quia impotens eras in bello subijcere impios iustis, aut bestijs sæuis, aut verbo duro simul exterminare, sed partibus.* Græcè, κατὰ βραχὺ, id est, *paulatim, iudicans dabas locum pœnitentiæ*, &c. Eundem in modum Ægyptios muscis percussit, non terribilibus feris, vt pœnitentiam agerent, Sapient. 11. *Non impossibilis* (inquit) *erat omnipotens manus tua, immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas ignotas bestias.* Subiicit: *Sed misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam.* Item cap. 12. *Inimicos* (inquit) *seruorum tuorum, & debitos morti cum tanta cruciasti attentione, dans tempus & locum, per quæ possent mutari à malitia.* Flagellat Deus homines cum attentione, misericorditer, & paulatim attendens ad peccatorum merita, & tempus largiens pœnitentiæ. Addit Philo aliam rationem his verbis: Homines, quando bella gerunt, auxilia sibi asciscunt potentissima, quibus suâ infirmitatem suppleant: Deus verò omnipotens, & nullius opera egens, si quando vult, tanquam instrumentis quibusdam vti ad exigenda supplicia, non eligit valida, sed vilia, paruáque instruit inuictis viribus, atque ita noxios plectit. Sic ille. Huc illud spectat D. Hieronymi Ioëlis 2. Per parua (inquit) & vt ita dicam, puncta corporum, ostendit Deus humanam fragilitatem, &c. Eodem loco ait, vilia animalcula pulices, cimices, & similia, facta vt nos morderent, & fragilitatem nobis nostram indicarent. Illud (inquit Hieronymus) solemus respondere Marcioni, & cæteris hæreticis, qui vetus lacerant Testamentum, quòd pulices, & culices, & cimices, & huiusmodi animantia idcirco fecerit Deus, vt fragilitatem nostræ carnis ostenderet, quæ in tantum nihil est, vt ab iis, quæ parua sunt, vulneretur, &c. Aliam causam habemus capite iam indicato. Vilibus animalibus Deus Ægyptios percussit, quia vilia animalia colebant, vt similis esset pœna peccato. Sapient. 11. *Pro cogitationibus insensatis iniquitatis eorum, quòd quidam errantes colebant mutos serpentes, & bestias superuacuas* (id est, inutiles, & viles) *immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam, vt scirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* Animalia muta Græcè dicuntur ἄλογα, quia verò λόγος, & *rationem* significat, & *sermonem*, noster vertit *animalia sine sermone, muta*; alij, animalia *sine ratione, irrationalia*; vtrumque verum est. Sapient. 12. *Illis* (inquit) *qui insensatè, & iniustè vixerunt per hæc, quæ coluerunt, dedisti summa tormenta. Etenim in erroris via diutius errauerunt, deos æstimantes hæc, quæ in animalibus sunt superuacua,* (Græcè ἄτιμα, id est, *vilia*, infantium insensatorum more viuentes.) *Propter hoc tanquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti.* Iudicium autem, & pœnam tribuit in derisum Ægyptiis Deus, cùm eos per vilia animalcula puniuit; Chananæis verò cùm eis vespas immisit. Plinius lib. 8. cap. 29. paruis animalibus euersa aliquod oppida commemorat: Exitij (inquit) documenta sunt è contemnendis animalibus. Vt cum à cuniculis suffossium est in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia, à ranis ciuitas in Gallia pulsa, à locustis in Africa, à muribus incolæ ex Gyario Cycladum insula fugati, in Italia Amyclæ à serpentibus deletæ, à scorpionibus, & solpingis gens Æthyopum citra cynamulgos sublata, à scolopendriis Otricretes abacti. Sic ille.

Sap. 11. — Deus cruciat cum attentione. — Philo. — D. Hieron. — Pulices, & cimices admonent nos fragilitatis nostræ. — Pœna peccato similis. Sap. 11. — Per quæ quis peccat, per hæc punitur. — Sap 12. — Plinius.

Digitus Dei est hic.

Permisit Deus magos decipere Pharaonem, & Ægyptios in prima, & secunda plaga, vt quid illi possent, cernerent. Non permisit vlteriùs progredi, vt illorum fraudes, & imbecillitatem palam indicaret. Qua in re obseruandum est: Primò, absque permissione Dei nihil facere posse dæmones, quorum opera magi vtuntur. Potuerunt permissi in prima & secunda plaga Ægyptios ludificare; in tertia minimè; quia Deus non permisit. Facile erat sciniphes ex aliis regionibus adducere, facere nequiuerunt, quia noluit Deus. Secundò, vlteriùs præstigiæ illorum non potuere progredi, sed defecerunt eorum artes impiæ, manifestáque fuit eorum insipientia, iuxta illud Apost. 2. ad Timoth. 3. *Quemadmodum Iannes, & Mambres restiterunt Mosi: ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed vltra non proficient: insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit.* Magi Iannes, & Mambres Mosi restiterunt, sed vltra non profecerunt, quia in plaga tertia defecerunt, patuítque omnibus Ægyptiis, & Hebræis eorum insipientia, & imbecillitas. Similes his, ait Paulus, fore hæreticos, de quibus eo capite loquitur; *vltra non proficient*, erítque eorum *manifesta insipientia*, & impudentia. Vltra non profecit Lutherus, aut Caluinus, cæteríque assectæ, abierunt in locum suum, id est, tartarum, vbi acerbissimas dant pœnas, *manifesta* est toto orbe eorum *insipientia*, manifesta hæreseon, quæ effinxerunt monstra. Sanè si huc redire possent, magnis gemitibus palinodiam miseri canerent: ipsi defecerunt, deficient quoque eorum sectæ tempore à Deo constituto, quemadmodum omnium superiorum temporum hæreticorum sectæ defecerunt. Ecclesia verò nunquam deficiet. Fundata est enim super firmam petram, & *portæ inferi non præualebunt aduersùs eam.* Tertiò, coacti cognouerunt potentiam Dei Hebræorum, & exclamarunt: *Digitus Dei hic est.* Sapient. 12. *Virtus tua iustitiæ initium est, & ob hoc, quòd omnium Dominus es, omnibus te parcere facis, virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, & horum qui te nesciunt, audaciam traducis.* Hoc est, ô Domine Deus, solet potentia hominum sæpè iniustitiæ esse causa: at potentia tua iustitiæ est initium, & fons; & quia omnium hominum Dominus es potentissimus, non operaris iniustitiam, vt homines multi, qui domini sunt; sed clementer, vt misericors Dominus, omnibus pœnitentiam agentibus parcis, (Glossa interlin. *Vt qui præ es potentia, mitescas natura.*) Potentiam verò tuam in homines audaces, & impios exeris, à quibus non crederis esse in potentia consummatus, atque perfectus. Ostendis illis puniendo potentiam tuam, vt eius perfectionem, & magnitudinem agnoscant, & pu

2. — 2. Timoth. 3. — Hæretici deficient. — Coacti magi cognouerunt Dei potentiã. Sap. 12. — Deus potentiam suam ostẽdit impios puniendo.

& puniendo eorum, qui te, potentiámque tuam ignorant, *audaciam traducis*, id est, ante omnium oculos proponis. Græcè ἐξελέγχεις, id est, *redarguis*. Hoc maleficis Pharaonis contigit. Non credebant illi Deum Hebræorum in virtute, id est, potentia, esse consummatum, ac perfectum. Ostendit illis Deus potentiam suam, & audaciam eorum, qua Mosi restiterunt, traduxit, ac redarguit, quamobrem exclamarunt: *Digitus Dei est hic.*

3. Quartò, plagæ hæ à digito Dei fuere, quia leuiores quàm aliæ, quibus Deus potuisset Ægyptios, veluti manu, punire. vnde Philo: Quid (inquit) sciniphe vilius? tamen tantum effecit, vt tota Ægyptus deficiens exclamare cogeretur, hunc esse *digitum Dei*. Manus enim ne à tota quidem terra, quanta est, sustineri potest, imò neque à mundo vniuerso, &c. Sunt etiam plagæ huius vitæ digiti Dei, at plagæ tartari, manus sunt Dei, nempe multo grauiores.

Philo.

plagæ Ægypti digiti Dei fuere.

Venit musca grauissima in domos Pharaonis, & seruorum eius.

4. Muscæ Ægypti, mundi significant inquietudinem, ac molestiam. Quemadmodum enim muscæ Ægyptios pungebant, & quiescere non patiebantur, sic mundi desideria, ac negotia, mundo mancipatos homines quiete frui non sinunt. Populus Dei sabbatum festum diem colebat, significat autem sabbatum cessationem à labore, & quietem; Ægyptus verò muscis pungitur, & perturbatur. Eundem in modum viri Dei, qui se Deo mancipant, rebúsque diuinis vacant, sabbatum festum, id est, cordis tranquillitatem festam habent, ab anxio desideriorum terrenorum labore liberam. Quid enim laboriosius (ait Gregorius loco citando) quàm terrenis æstuare desideriis? Aut quid quietius quàm huius sæculi nihil appetere? &c. At Ægyptij mundi mancipia muscis, hoc est, desideriis huius sæculi vexantur, atque stimulantur. D. Gregor. Iob 28. ad illa verba: *Mare dicit, non est mecum sapientia.* Populus (inquit) Dei cultor, accipit sabbatum, id est, requiem mentis, vt nullo in hac vita desideriorum carnalium appetitu fatigetur: Ægyptus verò, quia mundi huius figuram tenet, muscis percutitur. Musca enim nimis insolens, & inquietum animal est; in qua quid aliud, quàm insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Ægyptus ergo muscis percutitur, quia corda eorum, qui terrenam vitam diligunt, dum suorum desideriorum inquietudinibus feriuntur, turbis cogitationum carnalium ad ima depressa sunt, vt ad quietis intimæ desiderium non leuentur. Sic D. Gregor. eodem loco, inquietam vitam hominum, qui terrenis, atque inquietis rebus se addicunt, cum inquieto mari confert, quod apud Iob ait: *Sapientia non est mecum.* Non enim est diuina sapientia cum huiusmodi hominibus. Quid (inquit Gregorius) maris nomine, nisi sæcularium mentium amara inquietudo signatur? Item: Mare vita sæcularium dicitur, quia dum procellosis actionum motibus concitatur, ab internæ sapientiæ quiete, atque stabilitate disiungitur, &c. Caueamus Ægypti muscas; sabbatum, id est, mentis tranquillitatem semper quæramus, abigamus molestas mundi muscas, hoc est, mundi desideria, quæ sursum sunt, quæramus, quæ sursum sunt, sapiamus.

Musca Ægypti mundi inquietudinem, & molestiam indicant.

D. Gregor.

Iob 28.

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

Sacrificate Deo vestro in terra hac.

Quemadmodum Pharao Israëlitis suadebat, vt in Ægypto sacrificarent Deo, vel saltem ne longè abirent; sic satanas nobis suadet, vt Deo seruiamus, imperfectè tamen, & tepido corde, in mundo manentes, vel ne longè recedentes. D. Cyrill. lib. 1. de adorat. Conatur (ait) satanas persuadere nobis, vt Deo cultum non accuratè admodum exhibeamus, neque penitus ab eius seruitute recedamus. Non enim extra suam regionem, sed intra illius fines sacrificare Iudæos iubet. Sed sapientissimè Moses: *Non potest* (inquit) *sic fieri.* Nemo enim potest duobus dominis seruire; oportet enim Deo purum exhibere cultum, omnísque culpæ expertem, egressos in totum ab ea vita, quæ sub diaboli ditione est, &c. Item D. Cyrill. eodem loco: Plurimi sunt, (inquit) qui sola fide Deum colunt, hos esse dicimus, qui in Ægypto sacrificant, aut certè paulùm egressi. At qui perfectè se ad virtutem transferunt, & Deo placere studeant, & in totum à sæculari confusione discedunt; hi ex Ægyptiorum finibus excedunt, dæmoníque potestatem effugiunt, & in vacua solutáque curis vita, tanquam in deserto puri, ac purè Deo sacrificant, &c. Item: Si quis omnino sit egressus, ac priscis moribus valedixerit; is in deserto sacrificat, vitámque summa laude dignam agit. Sic Cyrillus.

5.

D. Cyrillus.

Diabolus vult nos non discedere ab Ægypto.

In deserto sacrificat, qui priscos mores mutat.

Abominationes Aegyptiorum sacrificabimus Domino.

D. Bernardus in serm. de verbis Petri: *Ecce nos reliquimus omnia.* versus finem, latera duo esse ait scalæ, per quam ad Deum ascendimus, nimirum humilitatem, & laborem, siue vilitatem, & asperitatem: has, ait, abominationes esse Ægyptiorum, quia vilitatem fugiunt, honores ambiunt, ab asperitate vitæ abhorrent, delicias complectuntur: has abominationes illorum, nos debemus veluti gratissimum sacrificium Deo offerre, hæc scalæ fabricare latera, vitæ asperitatem, & vilitatem, siue humilitatem: deinde reliquas virtutes, quasi gradus scalæ lateribus inserere. Hæ (inquit D. Bernardus) sunt abominationes Ægyptiorum, quas nos immolamus Domino Deo nostro, & totum quod à via vitæ deterret filios huius sæculi: totum quod interim exercet seruos Dei, in his duobus est, quæ Propheta commendat Psalm. 24. *Vide* (inquiens) *humilitatem meam, & laborem meum.* Hæc sunt latera scalæ, vilitas, & asperitas, quibus deinceps internæ virtutis, & gratiæ gradus firmiter inserantur. Vbi sic firmaueris in corde tuo, asperitatem corporalis abstinentiæ, & laboris amplecti, & omni vilitate, & extremitate esse contentus, bona sunt latera, securus iam infere gradus. Sic ille. Legendus D. Gregorius Iob 12. ad illa verba: *Deridetur iusti simplicitas.* Quod (inquit) abominantur Ægyptij, hoc Israëlitæ Deo offerunt, quia simplicitatem conscientiæ, quam iniusti despiciunt, hanc iusti in virtutis sacrificium vertunt, &c. Abominationes idola significant. Viri religiosi abominationes Ægyptiorum immolant, cùm idola eorum, videlicet opes, voluptates, honores, Deo in holocaustum offerunt

6.

Quæ sint abominationes Ægyptiorũ, id est, seruorum mundi.

D. Bernard.

Psal. 24.

Iusti Deo sacrificant abominationes impiorum.

D. Gregor.

paupertatem vouentes, castitatem, & obedientiam. Sunt enim vitia idola dæmonum, quæ magnificiunt, hæc immolanda sunt omnia, & mortificanda. Præterea virtutes sunt abominationes dæmonum, has Deo velut sacrificia iusti
D.Cyrillus. offerunt. D.Cyrill.lib.1.de ador. Carnis (inquit) vitia magnificiunt dæmones, quia per illa nos perdimur, & in eorum potestatem ducimur vincti. Hæc si mortificauerimus, & mactauerimus, in odorem suauitatis erimus Deo. Singula quæ in nobis sunt vitia, Ægyptiorum, id est, dæmonum, abominationes sunt, id est, præcipuus eorum cultus. Nam scriptura id quod idoli vice est, *abominationem* appellat. Quòd si quis abominationem intelligere voluerit rem exosam, ne B is quidē à vera intelligentia aberrarit. Quę enim dæmones semper odisse, & abominari consueuerunt, ea à nobis Deo in odorē suauitatis offeruntur, & hostiæ spiritales sunt, fides, mansuetudo, continentia, temperantia. Hæc D.Cyrillus.

Faciam mirabilem terram Gessen, in qua populus meus est.

A Facit Deus mirabiles religiones, in quibus religiosi viri idola Ægyptiorum ei immolant. Mundi amatores muscis, vt supra diximus, id est, terrenis desideriis exagitantur; at in terra Gessen, id est, in religione, quæ patrum suorum documenta obseruat, muscæ non sunt, quia terrena desideria abiguntur. Mundi amatores in tenebris viuunt crassissimis, quæ palpari possunt: Dei amatores in luce manent, Exod. 9. *Factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti, vbicunque autem habitabant filij Israël lux erat.* Denique sicut filij Israël à plagis Ægypti liberati sunt; ita Dei amatores à peccatis mortiferis Dei munere liberantur, hæ enim plagæ sunt Ægypti, & quidem maximæ. 7. *Mirabiles facit Deus religiones.* Exod.9.

Exod. 8. *Ponam* (ait Dominus) *diuisionem inter populum meum, & populum tuum*, id est, populum Pharaonis. Magna est diuisio, magnumque discrimen inter seruos Dei, & seruos mundi, illi humiles sunt, hi insolentes, illi castitate fulgent, hi libidine fœdantur, illi charitate inflammati sunt, hi odiis dissident, illi caduca despiciunt, hi magnificiunt. 8. Exod.8. *Magnum discrimen inter seruos Dei, & seruos mūdi.*

CAPVT XII.

De QVINTA *plaga pestis animalium.*

EXODI CAP. IX.

1. DIXIT autem Dominus ad Moysen: Ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eum: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Quòd si adhuc renuis, & retines eos: ecce manus mea erit super agros tuos: & super equos, & asinos, & camelos, & boues, & oues, pestis valde grauis. Et faciet Dominus mirabile, inter possessiones Israël, & possessiones Ægyptiorum, vt nihil omnino pereat ex his quæ pertinent ad filios Israël. Constituítque Dominus tempus, dicens: Cras faciet Dominus verbum istud in terra. Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die: mortuáque sunt omnia animantia Ægyptiorum: de animalibus verò filiorum Israël nihil omnino periit. Et misit Pharao ad videndum: nec erat quidquam mortuum de his quæ possidebat Israël. Ingrauatúmque est cor Pharaonis, & non dimisit populum.

2. INDVRAVIT cor Pharao quarta percussus C plaga, Deus verò clementissimus monere illum iubet, vt populum dimittat, prædicítque illi Moses quintam plagam, ea fuit animalium pestis. *Ecce* (inquit Dominus) *manus mea erit super agros tuos, & super equos, & asinos, & camelos, & boues, & oues, pestis valde grauis.* Aduerte pestem hanc occidisse ea tantum animalia, quæ in agris erant. *Ecce* (inquit) *manus mea erit super agros, & super equos, & cætera animalia.* Subintellige, quæ in eis fuerint. Hoc versio LXX. interpretum indicat, quæ est huiusmodi: *Ecce manus Domini erit in iumentis tuis, quæ in campis, in equis*, &c. Chaldæus verò sic interpretatur: *Ecce plaga à facie Domini erit in pecoribus tuis quæ* D *sunt in agro, in equis*, &c. Ita factum est, mortuáque sunt omnia animantia Ægyptiorum, quæ erant in agris. Forsitan aliqui ex Ægyptiis, quia Moses prædixit in crastinum diem plagam hanc, animalia sua domum adduxerunt, & seruarunt, quod etiam fecerunt, cùm prædixit plagam septimam. Primas tres plagas, sanguinis, ranarum, & sciniphum immisit Dominus ministerio Aaronis, & virgæ: quarta muscarum, per quem sit facta, non aperit scriptura. Probabiliter Caietanus putat, Deum quartam fecisse plagam, neque per Mosem, neque per Aaronem, neque mediante virga, ad tollendam occasionem suspicandi, quòd in virga esset virtus faciendi mirabilia per magicas artes. Similiter in scriptura hæc plaga quinta pestis animalium per quem sit facta, non ostenditur. Idem Caietan. ait, neque per Mosem, aut Aaronem, aut virgam esse plagam excitatam, propter causam supra assignatam in quarta plaga. Aduerte tamen, angelorum ministerio vsum Deum in plagis inferendis, iuxta illud Psalm. 77. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram, immissiones per Angelos malos.* id est, per dæmones. Possunt etiam angeli sancti dici mali Ægyptiis, eo quòd malum Ægyptiis inferebant, ab effectu, vt Euthymius ait. de hoc postea. *Peste animalia occidúntur in agris.* Psal.77. *Angeli mali qui dicantur.*

De animalibus filiorum Israël nihil omnino periit.

Israëlitas plaga hæc minimè attigit, nullum enim animal, & si in agro esset, periit; ídque sic futurum prædixit Moses. Verumtamen noluit Pharao populum dimittere, ingrauatúmque est cor eius; quia graue illi erat Israëlitis facultatem dare discedendi ex Ægypto. Exod.9. *Misit Pharao ad videndum, nec erat quidquam mortuum de ijs, quæ possidebat Israël: ingrauatúmque est cor Pharaonis,* 3. Exod.9.

Pharaonis, & non dimisit populum, &c. In hæc verba Augustin. sic scribit: Quomodo ex contrariis causis facta est hæc ingrauatio cordis Pharaonis? si enim pecora Israëlitarum mortua fuissent, tunc videretur causa competens. Nunc verò vnde debuit ad timendum, & credendum moueri, videns nullum pecus mortuum, ex pecoribus Hebræorum; hinc magis ingrauatus est, & hucusque ingrauatio eius progressa est. Hæc ille. Sed Pharaonem dicimus non ingrauasse cor, quòd viderit nullum pecus mortuum ex pecoribus Hebræorum; verba enim illa: *Ingrauatum est cor eius*, ad omnia præcedentia referuntur, quasi dicat; non fuit satis plaga hæc, & diuisio inter Ægyptios, & filios Israël, vt Pharao cor suum emolliret.

D. Augustin.

CAPVT XIII.

De SEXTA *plaga vesicarum.*

EXODI CAP. IX.

1. ET dixit Dominus ad Moysen & Aaron: Tollite plenas manus cineris de camino, & spargat illum Moyses in cælum coram Pharaone. Sítque puluis super omnem Terram Ægypti: erunt enim in hominibus & iumentis vlcera, & vesicæ turgentes, in vniuersa Terra Ægypti. Tulerúntque cinerem de camino, & steterunt coram Pharaone, & sparsit illum Moyses in cælum: factáque sunt vlcera vesicarum turgentium in hominibus, & iumentis: nec poterant malefici stare coram Moyse propter vlcera quæ in illis erant, & in omni Terra Ægypti. Indurauítque Dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos, sicut locutus est.

Facta sunt vlcera vesicarum turgentium.

2. HÆc est plaga sexta: Moses autem Pharaonem induratum non monuit, antequam illam inferret, sed iussu Dei ipse, & Aaron de camino quodam cinerem, vt videtur, calidum tulerunt, venerúntque ad Regem. Moses sparsit illum in cælum, excitatúsque est super terram Ægypti puluis, & longè latéque dispersus; inde ortæ sunt in hominibus & iumentis vlcera vesicarum turgentium. Nam puluis in homines, iumentáque cadebat, vesicásque tumentes efficiebat, & vlcera. Ardens erat ille puluis, significatus cinere sumpto ex camino, & in cælum iactato ardentes efficiebat vesicas, & vlcera in hominibus, & iumentis; non tamen in omnibus, vt obseruat Caietanus. Primùm à puluere ardente gignebantur vesicæ ardentes, ac tumentes, postea ex vesicis fiebat vlcus ardens: ideo interpres vertit: *Facta sunt vlcera vesicarum turgentium in hominibus, & iumentis.* Hebraicè legitur שחין *sechin*, significat nomen, *vlcus*, & *scabiem*. Chaldæus vertit: *Et fuit scabies, & vesicæ multæ in hominibus, & pecoribus.* LXX. interpretes: *Facta sunt vlcera vesicæ feruentes in hominibus, & quadrupedibus.* Vesicæ Hebraicè dicuntur, אבעבעת *abagbugoth*.

Vesicis percutiuntur Ægyptij, & vlceribus.

Nec poterant malefici stare coram Moyse propter vlcera.

3. Cecidit ardens puluis super maleficos, qui Mosi resistebant, vesicas ardentes, ac tumentes in illis effecit, & vlcera saniosa, ac dolore plena: iam illorum artes impiæ defecerant, iam Dei potentiam intellexerunt; Pharaonem tamen comitabantur, sed coram Moyse stare non poterant, depressi enim erant valde, atque deiecti, ita vt coram illo, cum quo certabant, & cui resistebant, stare non possent, vlceribus vesicarum pleni. Scit Deus superbos de celso gradu deiicere, etsi aliquo tempore permittat superbia extolli, Psal. 54. *Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui est ante sæcula*, &c. Rupertus Exod. 9. Ecce (inquit) tertiò magi victi sunt, vnde & deinceps nulla maleficorum fit mentio, periit enim memoria eorum. Ter autem à Moyse victos ostendit Rupertus his verbis; Primò, virgis suis non sine confusione sunt exarmati, quia virga Aaron deuorauit virgas eorum. Secundò, confusi, quia non potuerunt sciniphes educere, dixerunt: *Digitus Dei est hic.* Tertiò, sic superati sunt, vt non possent respirare spe vllius victoriæ; vlcerosi quippe & ipsi, nec iam poterant stare coram Moyse. Hæc ille.

Psal. 54. *Magi victi sunt à Moyse, & humiliati.*

Rupertus.

Indurauit Dominus cor Pharaonis.

4. Grauis fuit hæc plaga vesicarum, & vlcerum, potens sanè ad emollienda pectora adamantina: at cor Pharaonis induratū est, quia durum erat illi dimittere populum. Induratum autem Dominus dicitur eius cor, non apponendo duritiem aliquā, sed auxilia subtrahendo, vt meritus erat. qua de re supra iam locuti sumus. Dubitabit aliquis, *an hæc vlcera, & vesica Pharaonem inuaserint?* Etenim si ille vesicis, atque vlceribus sanioris, & dolore plenis fuisset affectus; sanè corde blandiori Mosem orasset pro sanitate; at ne verbum quidem Mosi dixisse legitur. Præterea scriptura magos dixit non potuisse stare coram Moyse propter vlcera. si Pharao vlcera quoque habebat, quomodo potuit stare? Respondetur, Pharaonē orasse Mosem, vt plagam pelleret, sed post pulsam plagam indurasse cor, vt aliis in plagis. Hoc autē scriptura præteriuit, quia ex aliis plagis cognosci poterat. Magorum autē meminit scriptura, eósque ante Mosem stare non potuisse retulit; quia illi resistebāt, & eius miracula facere nitebantur, vt ostenderet eorū imbecillitatē. Pharaonis non meminit, qui abiisse etiam videtur domū vlceribus medicinā abhibiturus. Forsitā dici posset, hanc plagā non tetigisse Pharaonem, atq; idcirco dixisse scripturā: *Indurauit Dominus cor Pharaonis*; quia scilicet eū vesicis, & vulneribus nō percussērat, vel paucis affecerat.

An vesica & vlcera inuaserint Pharaonem?

Non audiuit eos, sicut locutus est Dominus ad Moysen.

5. Cap. 8. legitur post plagam ranarum: *Non audiuit eos, sicut præceperat Dominus:* idem legitur post plagam sciniphum, & cap. 7. post conuersionem virgæ in colubrum, & post plagam sanguinis. Verbum autem, *præceperat*, idem significat,

ficat,quod hoc loco locutus est. Nam Hebraicè his locis verbum est דבר *dabar*, quod significat *loqui*, sensus est: Non audiuit Pharao Mosen, & Aaron, sicut Dominus Mosi præceperat, & prædixerat, siue locutus fuerat; cùm ei præcepit,vt ad Pharaonem iret.Cap.7. *Ego* (ait) *indurabo cor eius, & multiplicabo signa, & ostenta mea in terra Ægypti, & non audiet vos*, videlicet Pharao; hæc fuit prædictio Dei. Est alius sensus: *Non audiuit eos Pharao*, videlicet, vt dimitteret populum, sicut præceperat, vel locutus est Dominus Mosi, vt nuntiaret ei, vt dimitteret.

CAPVT XIV.

De SEPTIMA *plaga grandinis.*

EXODI CAP. IX.

1. DIXITQVE Dominus ad Moysen: Manè consurge, & sta coram Pharaone,& dices ad eum:Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Quia in hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos, & super populum tuum:vt scias quòd non sit similis mei in omni terra. Nunc enim extendens manum percutiam te & populum tuum peste, peribísque de terra. Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra. Adhuc retines populum meum: & non vis dimittere eum? En pluam cras hac ipsa hora grandinem multam nimis, qualis non fuit in Ægypto, à die qua fundata est, vsque in præsens tempus. Mitte ergo iam nunc, & congrega iumenta tua, & omnia quæ habes in agro: homines enim, & iumenta, & vniuersa quæ inuenta fuerint foris, nec congregata de agris, ceciderítque super ea grando, morientur. Qui timuit verbum Domini de seruis Pharaonis, fecit confugere seruos suos & iumenta in domos: qui autem neglexit sermonem Domini, dimisit seruos suos,& iumenta in agris. Et dixit Dominus ad Moysen: Extende manum tuam in cælum, vt fiat grando in vniuersa Terra Ægypti, super homines, & super iumenta, & super omnem herbam agri in Terra Ægypti. Extendítque Moyses virgam in cælum, & Dominus dedit tonitrua, & grandinem, ac discurrentia fulgura super terram: pluítque Dominus grandinem super Terram Ægypti. Et grando & ignis mixta pariter ferebantur: tantæque fuit magnitudinis, quanta antè numquam apparuit in vniuersa Terra Ægypti ex quo gens illa condita est. Et percussit grando in omni Terra Ægypti cuncta quæ fuerunt in agris, ab homine vsque ad iumentum: cunctámque herbam agri percussit grando, & omne lignum regionis confregit. Tantùm in Terra Gessen, vbi erant filij Israël, grando non cecidit. Misítque Pharao, & vocauit Moysen & Aaron, dicens ad eos: Peccaui etiam nunc: Dominus iustus: ego & populus meus, impij. Orate Dominum vt desinant tonitrua Dei, & grando: vt dimittam vos, & nequaquam hîc vltrà maneatis. Ait Moyses: Cùm egressus fuero de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum, & cessabunt tonitrua, & grando non erit: vt scias quia Domini est terra: noui autem, quòd & tu, & serui tui, necdum timeatis Dominum Deum. Linum ergo & hordeum læsum est, eò quòd hordeum esset virens, & linum iam folliculos germinaret: triticum autem & far non sunt læsa, quia serotina erant. Egressúsque Moyses à Pharaone ex vrbe, tetendit manus ad Dominum: & cessauerunt tonitrua & grando, nec vltrà stillauit pluuia super terram. Videns autem Pharao quòd cessasset pluuia, & grando, & tonitrua, auxit peccatum: & ingrauatum est cor eius,& seruorum illius,& induratum nimis: nec dimisit filios Israël,sicut præceperat Dominus per manum Moysi.

In hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos.

2. INDVRATVM cor Pharaonis percussit Dominus septima plaga; prius tamen moneri iussit, vt populum dimitteret, sin minus, *in hac vice*, id est, nunc; LXX. vertunt, *in nunc tempore, mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos, & super populum tuum, vt scias, quòd non sit similis mei in omni terra.* Nunc enim extendens manum percutiam te, & populum tuum peste, peribísque de terra. *Mittam* (ait Dominus) *omnes plagas meas in cor tuum*; Erat cor Pharaonis induratum, volebat Deus cor eius emollire, ideóque plagas suas ait in cor induratum missurum, velut in scopum sagittas; significat hic loquendi modus, magnum Regi dolorem attulisse plagas:dubitatur tamen, quid significent hæc verba: *In hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos.* Nam hac vice Deus non misit omnes plagas suas super Pharaonem,& super seruos eius, sed solam misit septimâ plagam grandinis.Respondetur cum Abulensi: *In hac vice* significare,*continuè*: quasi dicat Dominus:Non cessabo te percutere,donec cõsummentur omnes plagæ meæ, quas in te mittere decreui,vt cognoscas potentiam meam.Sícque factum est:non enim desiuit punire

Plagis perrutit Dominus cor impiorũ.

punire Dominus, quoúſque Pharao populum dimiſit, tandémque maris rubri aquis obrutus periit. Reſponderi quoque poteſt, *in hac vice* ſignificare tempus omnium plagarum, quaſi dicat Dominus: Dimitte populum meum, quia nunc, & in hac vice, & in hoc tempore toto, quo plagæ durant, omnes plagas meas decem in te mittam, quas mittere decreui. Miſit autem Dominus omnes plagas ſuas decem, illo tempore præterito, & ſequenti: quia paulo ante ſex plagas miſerat, nunc aliæ quatuor pro foribus aderant. LXX. interpretes hoc pacto vertunt: *In nunc tempore ego mitto omnia occurrentia mea in cor tuum, & ſeruorum tuorum.* & Chaldæus: In hac vice ego mitto omnes plagas meas in cor tuum, & in ſeruos tuos.

Quid ſignificet, in hac vice.

3. *Quánam peſte Deus Ægyptum percuſſerit.*

Dubitatur ſecundò, *quánam peſte* dicat Dominus, *ſe percuſſurum Pharaonem, & populum?* Sic enim ait: *Nunc extendens manum percutiam te, & populum tuum peſte, peribiſq; de terra.* Quænam peſtis eſt hæc? Etenim plaga peſtis animalium fuit quinta: ſexta fuit veſicarum, ſeptima grandinis, octaua locuſtarum, nona tenebrarum, decima mortis primogenitorum. Nulla hîc eſt plaga peſtis. Reſpondet Abulenſis, plagam peſtis fuiſſe plagam mortis omnium primogenitorum; peſte enim percuſſa mortua ſunt omnia primogenita, tam hominum, quàm iumentorum. Addit Dominus, *peribiſq; de terra.* Pharao autem non periit hac peſte percuſſus. Reſpondetur, ſenſum eſſe, mittam peſtem primogenitorum, tuque Pharao tandem de terra peribis, maris rubri demerſus fluctibus. Obiicitur, ait Dominus: *Percutiam te, & populum tuum peſte*, &c. ergo Pharao percuſſus eſt peſte. Reſpondetur, dici percuſſum peſte, non in ſe, ſed in filio primogenito, qui percuſſus peſte mortem obiit; vel forſitan in ſe ipſo Pharao tunc percuſſus eſt, cùm primogenita ſunt percuſſa, ſed ſanitatem recuperauit. Id tamen, vt multa alia, ſcriptura prætermiſit.

Idcirco autem poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam.

4. *Deus malis hominum voluntatibus bene vtitur.*

Deus optimus malis voluntatibus hominum vtitur optimè, vt Auguſtinus docet lib. 11. de Ciuit. cap. 17. Deus (inquit) malarum voluntatum eſt iuſtiſſimus ordinator, vt cum malè illæ vtuntur naturis bonis, ipſe bene vtatur, etiam voluntatibus malis, &c. Et cap. 18. Nullum (inquit) Deus Angelum, aut hominem crearet, quem malum futurum eſſe præſciuiſſet; niſi pariter noſſet, quibus eos bonorum vſibus commodaret, &c. Præſciuit Pharaonem futurum impium, & induratum cor habiturum; creauit tamen eum, quia nouit, cui vſui bono illum commodaret. Dura, ferreáque Pharaonis voluntate bene vſus eſt, ad demonſtrandam potentiam ſuam toti terrarum orbi. Totus enim terrarum orbis Dei potentiam ex plagis in Ægyptum immiſſis cognoſcit. Neque verò neceſſaria erat Pharaonis dura voluntas, vt Deus potentiam ſuam declararet; illam enim cæli enarrant, terra, & plenitudo eius. Sed cùm præſciuiſſet Deus eius duritiem, bene ea vti voluit, ad finem hunc optimum. Senſus ergo eſt: omnes plagas meas in te immittam; extendam manum meam, & peſte te, populúmque tuum percutiam: idcirco autem conſtitui te, & creaui, quamuis præſcirem ferreum cor tuum, & peccata tua; vt tua mala voluntate bene

Deus dura voluntate Pharaonis bene vſus eſt.

A ne vterer, & in te oſtenderem fortitudinem meam toti orbi, alioqui te non creaſſem, ſi nulli bono vſui deſeruires. Hebræum verbum eſt גמד *gamad*, quod ſignificat *ſtare*: idcirco (inquit) *ſtare feci te.* D. Paulus ad Roman. 9. vertit: *In hoc ipſum excitaui te.* LXX. interpretes: Propter hoc ſeruatus es. Chaldæus; Propter hoc ſuſtinui te, hoc eſt, propter hoc nolui te occidere; ſed ſeruatus es, & ſuſtinui te, vt in te potentiam meam oſtenderem.

En pluam cras hac ipſa hora grandinem multam nimis.

Prædicit miſericors Deus per Moſem, Pha- 5.
B raoni plagam grandinis. matutino tempore venit Moſes ad Regem: ſequenti die matutino tempore, ait Dominus ſe miſſurum plagam grandinis: *En* (inquit) *cras hac ipſa hora*, id eſt, tempore matutino, *pluam grandinem multam nimis, qualis non fuit in Ægypto, à die quo fundata eſt, uſque in præſens tempus.* Dubium exoritur hoc loco, *in Ægypto* vt ſupra diximus, *non eſt pluuia, aut grando.* Lege Plinium lib. 2. cap. 50. Philonem lib. 1. de vita Moſis, & Ioſephum lib. 2. antiq. cur igitur ait Dominus; *Mittam grandinem in Ægyptum, qualis in ea nunquam fuit, poſtquam fundata eſt?* Reſpondetur ex Lyrano, Abulenſi, & aliis; in aliquibus Ægypti locis rarò
C pluuiam, & grandinem generari, quia calida regio eſt, & nubibus caret. Id colligitur ex hoc loco. Si enim in Ægyptum nunquam cecidiſſet ex cælo grando, non dixiſſet Dominus; *Pluam grandinem, qualis nunquam in Ægypto fuit.* Fuerat ergo aliquando in Ægypto grando. Veruntamen, etiam ſi nunquam in Ægypto fuiſſet grando, vera ſunt verba Domini. Verè enim dicam: Afferam Oliſiponem balſamum, quale nunquam natum eſt in ea, quamuis Oliſipone nunquam oriatur balſamum. ita verum eſt dicere; *Mittam grandinem in Ægyptum, qualis in ea nunquam fuit*; quamuis in ea grando nunquam fuerit. Veriſimilius eſt, ante illud
D tempus Pharaonis in Ægypto fuiſſe grandinem, idque confirmatur his verbis eiuſdem cap. 9. *Tantæque fuit magnitudinis grando, quanta ante nunquam apparuit, in vniuerſa terra Ægypti.* Confert magnitudinem grandinis, quæ tunc cecidit, cum magnitudine grandinis, quæ iam ceciderat. Hebraicè legitur, *grando non fuit, ſicut hæc, in terra Ægypti.* Additur, *à die, quo fundata eſt*, ſcilicet Ægyptus. Poſſet eſſe ſenſus: A tempore, quo fundata eſt à Deo, & creata ſimul cum aliis terræ partibus. Non hic eſt ſenſus, ſed hic; A die, quo habitari cœpit à Miſraim, & aliis incolis, vt ſupra dictum eſt. Infra eodem cap. 9. hic ſenſus indicatur, cùm dicitur: *Tantæ fuit magnitudinis,* (grando) *quanta antè nunquam fuit in*
E *vniuerſa terra Ægypti, ex quo gens illa condita eſt.* LXX. vertunt: Ex quo facta eſt in ipſa Ægypto gens. Chaldæus ſic: A tempore, quo fuit in ea populus.

An in Ægypto grando fuerit?

Congrega iumenta tua.

Obſerua miſericordiam Dei, non indurat 6.
homines, qui ſic monet, niſi illi clementia abutantur, & indurent cor ſuum. Pharaoni prædixit grandinis plagam, iam monet, velut amicus, vt iumenta ſua, & quæcunque in agro erant, quibus grando, & ignis nocere poterant, domum deferat, ne pereant. Nonnulli ex Ægyptiis Moſi fidem adhibuerunt, quæ in agro habebant,

Cùm Deus punit, clementiæ ſuæ non obliuiſcitur.

habebant,domum attulerunt : alij post tot plagas increduli, sermonem Domini neglexerunt, dimiserúntque seruos in agris,& iumenta, quæ omnia perierunt, dederúntque incredulitatis suæ pœnas meritas.

Extendítque Moyses virgam in cælum.

7. *In terram Ægypti misit Dominus grandinem, fulgura, & ignem,& tonitrua.*

In prioribus plagis Aaron virgam eleuabat, in hac plaga sexta eleuat Moses, & plagam per eum efficit Dominus. Fuit autem huiusmodi plaga hæc: *Dominus*(inquit)*dedit tonitrua,& grandinem, ac discurrentia fulgura super terram, pluitq; Dominus grandinem super terram Ægypti. Et grando,& ignis mixta pariter ferebantur.*Nō solum grandinem misit Dominus, sed grandinem,fulgura, ignem, & tonitrua horrenda. In Hebræo *fulgura* appellantur *ignis*, hoc pacto : *Dominus dedit voces, & grandinem, & discurrebat ignis super terram.* Dedit Dominus voces, id est, tonitrua; dicitur enim tonitruum vox Dei, Psalm. 28. *Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit,* &c.Ex tonitruis fulgura exoriebātur,vel etiam absque tonitruis, quæ in terram discurrebant, mixta grandini; *Grando*, (inquit) *& ignis mixta pariter ferebantur.*Contrarius est ignis grandini, sed in hac plaga miscebantur mirabiliter, vt obseruat Sapiēs Sap.16.*Negantes*(inquit)*te nosse impij,per fortitudinem brachij tui flagellati sunt nouis aquis,& grandinibus, & pluuiis persecutionem passi, & per ignem consumpti. Quod enim mirabile erat, in aqua,quæ omnia extinguit,plus ignis valebat.*Ex his verbis quęstio nascitur,*an in hac plaga fuerit aquæ pluuia?*Fuisse pluuiam aquæ probatur, *Flagellati* (inquit)*sunt nouis aquis,& grandinibus, & pluuiis persecutionem passi*, &c.Duo enumerat tanquam diuersa, nouas aquas, & pluuias, Ægypto nouas,& grandines.Item eodem cap. 16. *Nix, & glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant, vt nescirent, quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine,& pluuia coruscans.*Et Psal. 77.*Occidit in grandine vineas eorum,& moros eorum in pruina.*Adiungit vates grandini pruinam.Responderi posset fuisse in hac plaga grandinem, non pluuiam aquæ; verba autem Sapientis sic explicātur; Persecutionē passi sunt nouis aquis, scilicet grandinis, grando enim aqua fuit noua Ægypto,& pluuiis,quia fuerūt pluuiæ grandinis, itaque nouas aquas grandinis, & pluuias appellat pluuias grandinis,iuxta illud Psal.104. *Posuit pluuias eorum grandinem*, &c. Niuem autem, & glaciem appellat eandem grandinem, quæ vim ignis sustinebat,& non dissoluebatur. In Psalmo verò 77.*Pruina* dicitur minor grando, nomen enim Hebræum חנמל *chanamal*, speciem grandinis significare dicunt Hebræi. Probabilius tamen est, simul cum grandine cecidisse pluuiam aquarum, niuem, & pruinam. In Exodo autem pluuiam, & pruinam prætermisit Moses.

Grando ignis mixta erat. Sap. 16.

Psalm. 77.

Psalm. 104.

Et percussit grando in omni terra Aegypti omnia, quæ fuerunt in agris.

8. Quid damni intulerit plaga hæc docet Moses:omnes homines, quos in agro reperit, omniáque iumenta occidit; omnem herbam disperdidit; omnes arbores confregit : linum, & hordeum læsit; triticum verò, & far non læsit, quia serotina erant, neque poterant lædi. Fuit autem hæc plaga in Ægypto, non tamen in terra Gessen,vbi Hebræi habitabant; à grandine, tonitruis, & igne libera fuit,vt Dei potentiam & erga eos beneuolentiam intelligerent Israëlitæ.

Dei in suos beneuolentia.

Misit Pharao,& vocauit Moysen.

9. *Impiorum cor terroribus emollitur.*

Terruerunt valde tonitrua, horrenda fulgura,grandóque igne mixta Pharaonem. idcirco durum cor mollius effectum est. Vocauit itaque Mosem,& Aaron,peccatúmque,& Dei iustitiam confessus dixit; *Peccaui etiam nunc: Dominus iustus, ego & populus meus,impij.*Post confessionem petiuit; *Orate,vt desinant tonitrua Dei, & grando*; Præterea addidit se dimissurum populum. O stupendam Regis inconstantiam! modò ait, modò negat. Orauit Deum Moses: siluerunt tonitrua, euanuit grando, disparuerunt fulgura; durities occupauit cor Pharaonis, & seruorum eius, populum Israëliticum noluit dimittere. Exod. 9.

CAPVT XV.

MORALE.

De QVINTA, SEXTA, & SEPTIMA plaga.

Mortua sunt omnia animantia Aegyptiorum.

1. *Libido pestis est brutorum hominum.* D. Augustin.

QVINTA plaga pestis fuit animalium ratione carentium. Pestis hæc libidinem adumbrat, quæ in homines animantium brutorum more viuentes grassatur. D. Augustin. in lib.de decem præceptis, & decem plagis:More (inquit)pecorum viuit,ac moritur, qui ratione, ac lege diuina contempta,illicitas sectatur libidines; neque audit, quod ei dicitur Psalmo 31. Psalm. 31. *Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus.*& item illud Psal.48. *Homo cùm in honore esset, non intellexit : comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* His addit Augustin. Si viuere vt pecus non times,saltem vt pecus non time, &c. Ioëlis 1. *Computruerunt iumenta in stercore suo*, &c. similem in modum libidine mancipati homines, in stercore libidinis computrescunt.D.Gregor. homil. 10. in Euangelium.Iumenta (inquit) in stercore suo putrescere est carnales homines in fœtore luxuriæ vitam finire,&c. O mortem horrendam!Ierem. 22. *Sepultura asini sepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem,*&c. Hæc est libidinosi iumenti mors,hæc sepultura; quia in asinum se conuertit, sepultura asini sepelietur, libidine putrefactus,& proiectus extra portas Ierusalem cælestis in tartarum.Libido homines in iumenta, tartarea quadam metamorphosi commutat, quia intellectum excæcat, & carnalem concupiscentiam, quæ iumentis nos similes reddit, excitat.D.Gregor.lib.4.Dialog. cap.36. Carnalis(inquit)delectatio,mentem quam inficit,obscurat, vt veri luminis claritatem non videat, sed vnde delectatur inferiùs, inde caliginem supernam patiatur,&c. Psalm. 48. Ioël. 1. D. Gregor. Ierem. 22. *Libido homines conuertit in iumenta.* D.Gregor.

Facta sunt vlcera vesicarum turgentium.

2. *Vesicæ turgentes superbiam significant.* Origenes.

Sexta plaga vesicarum turgentium, turgentem indicat superbiam, eiúsque vlcera, quibus animos superborum afficit.Origenes : Videtur (inquit)mihi,quòd in vesicis arguatur tumens, & inflata superbia, &c. Ex puluere in altum elato ortæ sunt turgentes vesicæ; ex puluere,id est,homine, in dignitates, & honores sublato,

oritur

oritur turgens superbia.Attende,ô homo, quid
Genes. 3. sis,*Pulvis es,& in pulverem reverteris*, Gen. 3. Ne
coniice oculos in celsum locum , sed in pulue-
Eccles.10. rem.Audi Ecclesiasticum,cap.10. *Quid*(inquit)
superbit terra,& cinis? Caue, ne Pharaonem imi-
teris,caue, ne ad cor durum, & impœnitens te
superbia ducat , & diuina monita spernas.
D. Bernard. D. Bernardus in sermon. de fallacia præsentis
vitæ : Superbiam (inquit) impœnitentia co-
mitatur : elatum enim cor durum , & ex-
pers est pietatis , ignarum compunctionis,
siccum ab omni rore gratiæ spiritualis , quia
superbis Deus resistit , *humilibus autem dat*
gratiam , &c. Caue ergo turgentes vesicas , ea-
rúmque vlcera ; caue turgentia verba,ac super- B
ba,turgentes cogitationes, turgentia opera, fa-
stum & arrogantiam. Vesicas tumentes seque-
bantur vlcera ; sic superbiam sequuntur diuina
supplicia.

Pluam grandinem , congrega iumenta tua.

5. Septimam plagam grandinis prædixit Do-
minus Pharaoni, monuítque eũ amicè, vt quæ-
cunque in agris erant, sub tecto protegeret. O
Deus plagam inferendam prædixit. Dei singularem bonitatem ! Prædicit plagam
veluti amicus , non corripit hominem contu-
meliosis verbis , amicè monet. Impletur illud
Habac. 3. Habacuc 3. *Cùm iratus fueris , misericordiæ recor-* C
Sapient. 12. *daberis.* Sap.12. *Tu dominator virtutis , cum tran-*
quillitate iudicas, &c. Nónne vides , quanta cum
tranquillitate iudicet Deus , & puniat , & mo-
neat Pharaonem , absque vociferationibus , &
conuiciis? Item eodem capite : *Inimicos seruorum*
tuorum , & debitos morti cum tanta cruciasti atten-
tione,&c.Cum attentione punit Deus inimicos,
monet,vt quæ in agris sunt , domum reducant,
ne igne, & grandine percussa pereant ; quid de
Deus cũ at- amicis dicendum est? si Deus aliqua in nos ad-
tentione pu- uersa immittit,animo voluamus hæc verba Sa-
nit , & cum pientiæ eodem capite ; *Si inimicos seruorum tuo-*
trãquillitate. *rum , & debitos morti cum tanta cruciasti attentione*
dans tempus , & locum per quæ possent mutari à ma- D
litia,cum quanta diligentia iudicasti filios tuos? Cum
attentione punit Dominus, attendit tempus,
Genes.15. vnde illud Gen.15. *Nec dum completa sunt iniqui-*
tates Amorrhæorum , &c. Attendit mensuram,
Matth.23. Matth.23. *Implete mensuram patrum vestrorũ*,&c.
Attendit numerum, & pondus , vnde illud Sa-
Sap.16. pientiæ 16. *Vno spiritu poterant occidi , persecutio-*
nem passi ab ipsis factis suis , & dispersi per spiritum
virtutis tuæ : sed omnia in mensura , & numero , &
pondere dispositi,&c. Poterant quidem Ægyptij
vno spiritu , id est , vno flatu oris Dei , occidi
propter facta , & peccata sua ; & dispergi per
Deus omnia vnicum flatum potentiæ infinitæ : At Deus
in mensura omnia disponit in mensura,& numero,& pon- E
disponit , & dere ; sic etiam in mensura supplicia sumit , &
numero , & cruciat,& in numero,& pondere. Deut.25. *Se-*
pondere. Deut.25. *cundùm mensuram delicti erit & plagarum modus.*
Quod Dominus iussit seruari à Iudæis , id ser-
uat ; secundùm mensuram peccatorum , plaga-
rum est mensura. Hoc igitur attendamus , cùm
à Deo cruciamur vel morbo,vel aliqua alia ca-
lamitate ; attendamus(inquam) Deum cum at-
tentione in mensura,numero,& pondere casti-
Isaiæ 28. gare,Isaiæ 28.*Ponam in pondere iudicium, & iusti-*
Apoc. 15. *tiam in mensura.* Apocal.15. *Vnum de quatuor ani-*
malibus dedit septem angelis septem phialas aureas
plenas iracundiæ Dei viuentis. Iracundia Dei quæ
in suppliciis sumendis cernitur, phialis aureis

A fertur, quia Dei summi est,quia purissima,quia
iustissima , quia tranquillissima est, & sanctissi-
ma : præterea quia aurea ira est illis, quos sup-
plicia corrigunt.

En pluam cras grandinem.

Priùs prædixit plagam Pharaoni,postea quia 4.
cauere sibi noluit, inflixit. Eundem in modum
priùs prædixit nobis extremam illam , & æter-
nam plagam, videlicet æternas orci flammas.Si
cauere nolumus , absque dubio illa nos percu-
tiet. Ex Ægyptiis, *qui timuerunt verbum Domini,*
ea quæ in agris periculo erant exposita , sub te-
ctum intulerunt ; alij qui sermonem Domini
B neglexerunt , seruos suos , & iumenta in agris
reliquerunt , omniáque perierunt. Timeamus
verbum Domini,quo tartareos cruciatus nobis
prænunciauit; animum,corpúsque nostrum pe- *Deus prædi-*
riculo eripiamus , si sapimus. Qui desipit, ser- *xit nobis tar-*
tarea tormẽ-
monem Domini negligit, in ipsúmque pericu- *ta,vt caueã-*
lum, æternámque damnationem incurrit. Ori- *mus illa.*
genes homil.5.in Exodum: Deus (inquit) non Origen.
cum silentio verberat, sed dat voces, & doctri-
nam cælitus mittit , per quam possit culpam
suam castigatus mundus agnoscere,&c. Nemi-
nem Deus in tartarum mittit cum silentio , to-
nitrua multa iam misit , multásque voces, quæ
flammas tartareas prædixerunt. qui neglexerit
C minas Dei,incidet in flagella.Ad Rom.2. *Igno-* Ad Rom.2.
ras , quòd benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? *Admonentur*
Videlicet Dei benignitas,qua prædicit nobis,& *peccatores,&*
minatur supplicia , ad pœnitentiam nos vocat. *flagellantur.*
Caueamus id,quod subiicit Apostolus ; *Secun-*
dùm autem duritiam tuam,& impœnitens cor,thesau-
rizas tibi iram in die iræ. Benignitatẽ Dei agno-
scamus,eius suauitate in pœnitẽtiam ducamur;
peccatísque omnibus nuntium æternum remit-
tamus,Sapientiæ 12. *O quàm bonus* (inquit Sa- Sap.12.
piens)*& suauis est,Domine,spiritus tuus in omnibus!*
Ideóque eos, qui exerrant,partibus corripis, & de qui-
bus peccant, admones, & alloqueris, vt relicta malitia
credant in te , Domine. Bonitati ac suauitati Dei
D tribuit Sapiens admonitiones, & allocutiones,
quibus Deus peccatores in cor reuocat, vt ma-
litiam relinquant. Quos corripit *ex partibus*:
Græcè κατ' ὀλίγον , id est , *paulatim.*

Idcirco posui te , vt ostendam in te fortitudinem meam.

Non est Deus causa peccati vllius , vt ratio 5.
ipsa , veráque docet Theologia, & fides, veris-
simúmque est illud D. Augustini in libro , quo
respondet ad articulos falsò sibi impositos , in
responsione ad 14.articulum:Fieri (inquit)non *Deus non est*
potest,vt per quem à peccatis surgitur,per eum *causa pecca-*
in peccata decidatur. Si in sanctitate viuitur, si *ti.*
E in virtute proficitur , si in bonis studiis perma-
netur, manifestum est munus Dei. Si autem ab
his receditur , & ad peccata transitur , nihil ibi
Deus malæ tentationis immittit, & recessurum
ipse non deserit , antequam ille deserat. Hæc
Augustin.D.Gregor. lib.29. Mor.cap.21. Domi- D. Gregor.
nus(inquit)autor est naturæ, non culpæ,&c. &
homil.9. in Ezechiel. Mala nostra solummodo
nostra sunt , bona autem nostra & Dei sunt, &
nostra,&c. Non facit Deus peccata, (absit) sed
solùm permittit summa cum sapientia , quia
scit ex peccatis maxima bona educere. Vt enim
ait Augustin enchiridio,cap.27.meliùs iudica-
uit Deus de malis benefacere, quàm mala nulla
esse permittere,&c.Permisit Adamum peccare,

sed

Deus ex malis, quæ permittit, bona elicit.

sed ex eius peccato sciuit maximum Incarnationis bonum elicere. D.Leo serm.3.de Pentecoste: Si homo à lege sibi posita non deuiasset, creator mundi creatura non fieret, &c. Permisit peccare Iudæos, crucique affigere verum Messiam suum; sciuit ex illo peccato bonam elicere maximum, videlicet orbis totius redemptionem. Permisit peccare Iudam, quia nouit eius malo vti bene, ad salutem hominum, vt Augustinus ait in lib. de corrept. & gratia,cap.7. Ab illo (inquit) electus est Iudas, qui nouit bene vti etiam malis; vt per eius opus damnabile, opus venerabile compleretur, id est, Redemptio. Denique permisit Pharaonem peccare,& indurari,vt potentiam suam in eo ostenderet.Ostendit autem potentiam suam in flagellandis impiis, plagæ enim admirandæ, admirandã indicabant potentiam.Voluit Deus potentiam suam hominibus indicare, non solum in creatione cœli,& terræ,sed etiã palpabiliter in rebus ipsis terrenis, quas manibus palpãt:in aquâ versa in sanguinẽ, in ranis,locustis, peste, grandine, & cæteris, voluit potentiam suam, quam habet ad puniendum scelera, demonstrare,vt sibi caueant peccatores, omnipotentem Deum peccatis ad iracundiã non prouocent, qui omnes creaturas ad vltionem inimicorũ armare subitò potest,iuxta illud Sap.5. *Armabit creaturam ad vltionem inimicorum*, &c, Et illud Sap.16.*Vindex est orbis iustorum*,hoc est, mundus ipse, ipsæ creaturæ vindices sunt hominum iustorum. Græcè κόσμος, id est,*propugnator mundus* dicitur.Cum enim Deus vult, creaturæ pro iustis pugnant contra impios vt pugnarunt contra Pharaonem, voluit Deus, vt cognoscerent homines se habere virgam terribilem, qua illos, si sceleribus se contaminarent, acerrimè puniret, ideo cum virga Mosem misit in Ægyptum, & virga horribili Pharaonem, populumque flagellauit, Prouerb. 19. *Pestilente flagellato, stultus sapientior erit.*Videlicet,quoniam flagella similia timebit.

Potentiam suam Deus ostendit impios puniendo.

D.August.

Sapient.5.

Sap.16.

Prouerb.19.

Ingrauatum est cor eius.

6. O cæcum hominem Pharaonem! Deus in eo potentiam suam ostendebat toti orbi, & omnibus sæculis, ille ostensam à Deo potentiam non cernebat, nisi dum flagellabatur. Postea cæcitatem incurrebat, perinde ac si nullis plagis esset percussus, nullasque plagas post illas Deus posset inferre. Cor indurabat, nolebatque populum dimittere, quasi Deo posset repugnare, & tranquillam absque verberibus vitam agere,Iob 9. *Quis restitit ei*, id est,Deo, *& pacem habuit*? Restitit Lucifer;numquid habuit pacem? ille cum aſſeclis in ignem deturbatus est æternum. Primi parentes mandato Dei restiterunt; miserandum in bellum incurrerunt, quod inter carnem, & spiritum tota vita geritur.Restiterunt Mosi, & Deo, Numer. 16. *Dathan,& Abiron*; pace frui non potuerunt; aperiens os suum terra deuorauit illos. Resistit Pharao, numquid pacem habebit? ad mortem vsque sagittæ Domini illum vulnerabunt, tandemque in mari rubro vita priuabunt.Actor.9. ait Dominus Paulo, *Durum est tibi contra stimulam calcitrare.* Durum sanè fuit Pharaonis duro cordi, contra stimulum Dei calcitrare. Bos qui contra stimulum calcitrat, seipsum vulnerat, ac cruentat. Sic Pharao contra stimulum Domini calcitrauit, quo eum ad pœnitentiam stimulabat,id est,contra plagas;sed quanto duriùs duro corde calcitrabat, tanto se grauiùs vulnerabat. Ne calcitremus contra stimulos Dei, id est, morbos, dolores,cruciatus, aliasque molestias, quæ solent hominibus contingere. Stimuli sunt, quibus nos Deus ad pœnitentiam, & patientiam stimulat. Stimulati ergo patientiam seruemus, pœnitentiam agamus, propter Deum pati non recusemus, contra stimulum ne calcitremus.

Iob 9.

Qui Deo resistit, pacem non habet.

Actor.9.

Mittam omnes plagas meas super cor tuum.

Induratum erat cor Pharaonis; plagas suas Deus in cor illud induratum mittebat, vt illud emolliret,& ad pœnitentiam adduceret.Emolliebatur cor eius,cùm plagis afficiebatur,Exod. 9.hac plaga grandinis percussus:*Peccaui*(inquit) *etiam nunc, Dominus iustus, ego, & populus meus, impij.* at cùm cessabant plagæ, indurabatur. Quemadmodum ferrum cùm in igne est, molle fit, sed postquam ex igne extrahitur,ad duritiem suam reuertitur: sic Pharaonis cor, cùm in plagis erat,mollius fiebat; at postquam ex illis extrahebatur,ad pristinam duritiem reuertebatur.Ferrum si durescit,in ignem iterum mittitur,vt molliscat:sic Pharaonis cor,cùm indurescebat,in plagam immittebatur, vt mollesceret. *Mittam* (inquit) *Dominus omnes plagas meas super cor tuum.*Pharaonis cor scopus erat Domini, in quem sagittas suas dirigebat, iuxta illud Psalmi 44. *Sagittæ tuæ acutæ(populi sub te cadent)in corda inimicorum Regis.* Acutæ sunt Dei sagittæ, diriguntur autem in corda inimicorum Dei, cadúntque sub illo populi,sagittis percussi acutis. Acutæ fuere sagittæ,quibus Deus percussit Pharaonem,in cor illius direxit illas.Noluit sub Deo cadere in bonum Rex impius, veniámque petere, & populum omnino dimittere: cecidit sub eo tandem in malum in mari rubro,eisdem sagittis vulneratus.

7.

Exod.9

In cor peccatoris sagittas mittit Deus, cùm eum punit.

Psalm. 44.

Pluit Dominus grandinem super terram Aegypti.

Adumbrat ex Augustino plaga hæc grandinis damnum, quod illis contingit, qui res furantur alienas. Nam, vt ait D. Augustinus lib. iam citato de decem plagis: Qui suo malo forinsecus furantur,iusto iudicio Dei intrinsecus grandinantur,&c.Qui res alienas possident,neque dominis restituunt, intrinsecus grandine mixta igne percutiuntur.Est autem grando mixta igni peccatum mortiferum, mixtum igne tartareo.Hæc grando animam furis percutit, & bonis spiritalibus, ac cælestibus priuat. Vnde Augustloco indicato sic scribit:O si possent fures, aut latrones, aut raptores, inspicere agrum cordis sui;profectò lugerent,dum ibi non inuenirent, quod in os animæ mitterent, &c. Non potest inuenire rei alienæ possessor in agro cordis sui fructus gratiæ, & virtutum, quos in os animæ mittat, id est, quibus pascatur anima, quia omnes fructus grando peccati consumpsit. Lucrari se existimat raptor, dum alienam rem,scilicet vestem,aut pecuniam rapit, & possidet, at ingens damnum sibi comparat. Sit lucrum vestis rapta;at ingens damnum est, amissa gratia, mortiferum peccatum, tartareæ pœnæ meritum. D. Augustloco: Nemo (inquit)

8.

Fures grandine percutiuntur.

D.August.

(inquit) habet lucrum iniuſtum, ſine iuſto damno. Vbi lucrum, ibi damnum; viſibiliter lucrum, inuiſibiliter damnum, &c. Denique hos raptores, ſiue fures, ait Auguſt. in viuis corpo- A ribus animas portare mortuas, ac fœtidas. Mortui (inquit) ambulant, & viuentes portant funera ſua. Viuere quidem videntur in corpore, ſed mortui probantur in corde. Hæc ille. *Anima mortua eſt in corpore viuo peccatoris.*

CAPVT XVI.

De OCTAVA *plaga locuſtarum.*

EXODI CAP. X.

1. ET dixit Dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem: ego enim induraui cor eius, & ſeruorum illius: vt faciam ſigna mea hæc in eo, & narres in auribus filij tui, & nepotum tuorum, quoties contriuerim Ægyptios, & ſigna mea fecerim in eis: & ſciatis quia ego Dominus. Introierunt ergo Moyſes & Aaron ad Pharaonem, & dixerunt ei: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Vſquequò non vis ſubiici mihi? dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi. Sin autem reſiſtis, & non vis dimittere eum: ecce ego inducam cras locuſtam in fines tuos, quæ operiat ſuperficiem terræ, ne quidquam eius appareat, ſed comedatur quod reſiduum fuerit grandini. corrodet enim omnia ligna quæ germinant in agris. Et implebunt domos tuas, & ſeruorum tuorum, & omnium Ægyptiorum: quantam non viderunt patres tui, & aui, ex quo orti ſunt ſuper terram, vſque in præſentem diem. Auertítque ſe, & egreſſus eſt à Pharaone. Dixerunt autem ſerui Pharaonis ad eum: Vſquequò patiemur hoc ſcandalum: dimitte homines, vt ſacrificent Domino Deo ſuo. nónne vides quòd perierit Ægyptus? Reuocauerúntque Moyſen & Aaron ad Pharaonem, qui dixit eis: Ite ſacrificate Domino Deo veſtro: quínam ſunt qui ituri ſunt? Ait Moyſes: Cum paruulis noſtris & ſenioribus pergemus, cum filiis & filiabus, cum ouibus & armentis: eſt enim ſolemnitas Domini Dei noſtri. Et reſpondit Pharao: Sic Dominus ſit vobiſcum, quomodo ego dimittam vos, & paruulos veſtros, cui dubium eſt quòd peſſimè cogitetis? Non fiet ita, ſed ite tantùm viri, & ſacrificate Domino: hoc enim & ipſi petiſtis. Statímque eiecti ſunt de conſpectu Pharaonis. Dixit autem Dominus ad Moyſen: Extende manum tuã ſuper Terram Ægypti ad locuſtam, vt aſcendat ſuper eam, & deuoret omnem herbã quæ reſidua fuerit grandini. Et extendit Moyſes virgam ſuper Terrã Ægypti: & Dominus induxit ventum vrentem tota die illa & nocte, & manè facto ventus vrens leuauit locuſtas. Quæ aſcenderunt ſuper vniuerſam Terram Ægypti: & ſederunt in cunctis finibus Ægyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerant, nec poſtea futuræ ſunt. Operuerúntque vniuerſam ſuperficiem terræ, vaſtantes omnia. Deuorata eſt igitur herba terræ, & quidquid pomorum in arboribus fuit, quæ grando dimiſerat: nihílque omnino virens relictum eſt in lignis & in herbis terræ, in cuncta Ægypto. Quam ob rem feſtinus Pharao vocauit Moyſen & Aaron, & dixit eis: Peccaui in Dominum Deum veſtrum, & in vos. Sed nunc dimittite peccatum mihi etiam hac vice, & rogate Dominum Deum veſtrum, vt auferat à me mortem iſtam. Egreſſúſque Moyſes de conſpectu Pharaonis, orauit Dominum. Qui flare fecit ventum ab occidente vehementiſſimum, & arreptam locuſtam proiecit in mare rubrum: non remanſit ne vna quidem in cunctis finibus Ægypti. Et indurauit Dominus cor Pharaonis.

2. POSTQVAM tonitrua, grando, & ignis ceſſarunt, reſtitit Deo Pharao duro corde. Cælum pacem illi dedit; ille pacem cum Deo habere noluit; ad bellum igitur Dominus reuerſus eſt. *Quis enim illi reſtitit, & pacem habuit?* Iob 9. Prius tamen pacem obtulit; Moſem & Aaronem miſit, Exod. 10. *Et dixerunt ei: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Vſquequo non vis ſubiici mihi? dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi. Sin autem reſiſtis, & non vis dimittere eum, ecce ego inducam cras locuſtam in fines tuos, quæ operiat ſuperficiem terræ, ne quidquam eius appareat, ſed comedatur, quod reſiduum fuerit grandini, corrodet enim omnia ligna, quæ germinant in agris, & implebunt domos tuas, & ſeruorum tuorum, & omnium Ægyptiorum.* Reſiſtebat Pharao Domino, neque volebat illi, B tanquam potenti Domino, ſubiici, *Vſquequo* (inquit Dominus) *non vis ſubiici mihi, reſiſtens, & non dimittens populum?* Reſiſtenti, & nolenti ſe ſubiicere bellum denuntiat, iuxta illud Poëtæ:

Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Parceret Dominus ſubiecto Pharaoni, ſuperbum autem & reſiſtentem debellauit.

Dixerant autem ſerui Pharaonis.

Moſes bello denuntiato auertit ſe, & diſceſ- 3.
C ſit à Pharaone, ſerui autem Pharaonis tot plagis iam affecti, & ſequentem plagam, ac denuntiatam horrentes, Pharaonem monuerunt, vt populum ad ſacrificandum dimitteret. Itaque Moſem & Aaronem diſcedentes, ad Pharaonem reuocauerunt. Pharao verò: *Ite* (inquit)

ſacrifi

sacrificare Domino Deo vestro. Sed rogauit, quinam sunt qui ituri sunt? Respondit Moses: *Cum paruulis nostris, & senioribus pergemus, cum filiis, & filiabus, cum ouibus, & armentis,* &c. Abnuit Pharao, pessimè illos cogitare respondit, & Ægyptum fugere velle. Potestatem verò fecit solis viris abeundi, ad sacrificandum, statimque Moses, & Aaron à conspectu Regis electi sunt.

Induratur Pharao.

Dominus induxit ventum vrentem tota die illa, & nocte.

4. Resistenti Pharaoni admirabile prælium intulit Dominus, nempe locustarum; parui erant milites, & inermes, sed victoriam reportarunt. Qua de re supra iam diximus in quarta & tertia plaga sciniphum, & muscarum. Extendit virgam flagellantem Moses super terram Ægypti: Deus verò tota illa die, & nocte, flare fecit ventum calidissimum, qui matutino tempore locustarum infinitam multitudinem in Ægyptum intulit, operuerúntque vniuersam superficiem terræ, vastantes omnia, Exod. 10. *Deuorata est herba terræ, & quidquid pomorum in arboribus fuit, quæ grando dimiserat. Nihil omnino virens relictum est in lignis, & in herbis terræ, in cuncta Ægypto.* Præter hæc ingrediebantur locustæ domum Pharaonis, & Ægyptiorum, magnámque illis molestiam inferebant, morsibúsque mortem, Sapient. 16. *Illos,* id est, Ægyptios, *locustarum, & muscarum occiderunt morsus.* Et Pharao locustas appellat *mortem*, Exod. 10. *Rogate* (inquit) *Dominum Deum vestrum, vt auferat à me mortem istam,* id est, plagam locustarum. Ventum excitauit Dominus vrentem, id est, calidissimum, Chaldæus vertit *ventum orientalem,* Philo austrum fuisse ait, L X X. interpretes, *notum,* id est, austrum vertunt. Hebraicum nomen est, קָדִים *cadim,* id est, *orientalis ventus.* Oriens enim dicitur Hebraicè קֶדֶם *cedem.* Sed vtrumque ventum significat nomen, vt constat ex L X X. interpretibus, qui tam hoc loco, quàm Psalmo 77. *austrum* vertunt. *Transtulit austrum de cælo,* &c. Vrens verò siue calidus ventus erat, quia in calore locustæ vigent. De locustis legendus Plinius lib. 11. cap. 29.

Exod. 10. Locustæ complent terram Ægypti.

Sap. 16.

Exod 10.

Festinus Pharao vocauit Mosem.

5. Iam festinat Pharao, *festinus Mosem vocat,* peccatum fatetur, veniam supplex petit, & vt locustas depellat Ægypto: *Peccaui* (inquit) *in Dominum Deum vestrum, & in vos, sed nunc dimittite peccatum mihi, etiam hac vice, & rogate Dominum Deum vestrum, vt auferat à me mortem istam.* Annúit Moses, Dominúmque orauit, vt locustas exterminaret. Deus verò, qui vento eas in Ægyptum adduxerat, vento alio ex Ægypto expulit, Exod. 10. *Flare fecit ventum ab occidente vehementissimum, & arreptam locustam proiecit in mare rubrum; non remansit, ne vna quidem in cunctis finibus Ægypti.* Hebraicè ventus occidentalis dicitur ventus יָם *iam,* id est, *maris,* quia ex mari occidentali flauit. Expulit verò locustas in mare orientale, id est, in mare rubrum, eiúsque obruit aquis adumbrans alias locustas, id est, Pharaonem & Ægyptios, non multo post eiusdem maris rubri vndis demergendos. Sed videamus, quídnam festinus fecerit Pharao supplex, peccatúmque confitens, & veniam petens. Nunquid ea festinatio, & confessio attulit obedientiam Dei ac subiectionem? minimè. Postquam

Plagæ festinare faciunt in confessionem, & ad sanctorũ preces.

Locustæ à vento sunt adductæ, & à vento expulsæ.

Exod. 10.

A locustis, quas mortem appellauit, Deus expulit, induratum cor reuersum est ad contumaciam.

CAPVT XVII.

MORALE.

De locustis.

BELLVM intulit Deus Ægyptiis per parua animalia, muscas, sciniphes, ranas, vt supra iam diximus, nunc infert per locustas; qua de re bene sic scribit Rupertus: Ecce (inquit) quales Deus instruxit acies, quibus ex ordinibus sua castra compleuit pugnando pro Israële; ranæ, sciniphes, muscæ, & locustæ, fuerunt castrorum eius acies: & ex huiusmodi cohortibus, totas contra fortes Ægyptios composuit legiones. singuli milites secundùm se breues quidem & infirmi, verùm pro exercitibus Pharaonis satis valentes fuerunt, duce imperio Dei. Nempe quod multus hominum exercitus facere non potuisset, istæ phalanges locustarum strenua peregere militia. Sic ille. Paulo infra in illud Ioëlis 2. *Reddam vobis annos, quos comedit bruchus, locusta, & eruca, fortitudo mea magna, quam misi in vos.* Fortitudo (inquit Rupertus) mea magna, non supernarum fortitudinum, & cælestium comparatione, sed imbecillium hominum, in imbecillitate sua superbientium, &c. Hæc minima animalia per quæ Deus hominem punit, fortitudinem Dei appellari ait, non comparatione angelorum, quibus nocere nequeunt, sed cõparatione hominum superborũ, quos possunt debellare Deo duce. Nõ prẹteribo verba, quibus hæc concludit: Homines (inquit) in infirmitate sua superbientes, ceruicẽ erigunt contra Deum, quam pulici subiiciunt, &c. Non solùm Ægyptios per parua animalcula, sed nos etiam pungit Dominus. Vnde illud D. Hieron. Ioël. 2. iam supracitatum: Illud solemus respondere Marcioni, & cæteris hæreticis, qui vetus lacerant Testamentum, quòd pulices, & culices, & cimices, & huiusmodi animantia, idcirco fecerit Deus, vt fragilitatem nostræ carnis ostenderet; quæ in tantum nihil est, vt ab iis, quæ parua sunt, vulneretur, &c. Denique vt Rupertus ait, superbi ceruicem erigunt contra Deum: eam verò pulicibus, & culicibus, aliísque viliſſimis animalculis subiectam habent.

Rupertus.

Parua animalcula fuerunt Dei castra & milites.

Superbi homines cerniciẽ superbam pulici subiectam habent.

Quoties contriuerim Ægyptios.

2. L X X. interpretes vertunt: *Quæcumque illusi Ægyptiis.* & interpres Caietani sic: *Quod illusi in Ægypto.* volebat Dominus narrari ab Hebræis signa in Ægypto facta, & memoriæ tradi posterorum Ægypti euersionem per ranas, locustas, & similia animalcula. Quæcumque (inquit) illusi Ægyptiis; quia videtur Dominus illusisse Ægyptiis, cùm eos per minima animalia domuit. Vnde Caietanus: Ad similitudinem (inquit) illudentis manifestat Deus se facere hæc signa; hoc est, tanquam iocoso contemptu Pharaonis feci hæc in Ægypto. Et verè signa vsque ad mortem primogenitorum exclusiuè relata ad diuinam omnipotentiam, similitudinem habent illusionis; quasi non serio sed ioco afflixerit Deus Pharaonem. Leuia enim omnia effecit, modò lædendo, & quasi statim tollendo læsionem. Sic Caietanus. Oleaster vertit; *Vt narres, quòd racemauerim Ægyptios.* Etenim Deus Ægyptum racemauit, quia Ægypti fructus, herbam, iumenta,

Caietanus.

Velut ioco Dominus Pharaonem percussit, per parua animalia.

iumenta, pecudes, cæteráque, velut racemans collegit euertens.

Ventus vrens leuauit locustas.

3. Quemadmodum ventus calidus locustas eleuauit, quæ terræ Ægypti herbam, & arbores corroserant; sic vanitatis ventus homines elatat impios, qui Reipublicæ corrodunt germina, at post ventum vanitatis expectent ventum ex occidente, id est, morte flantem. Quemadmodum locustæ, cùm terræ germina corroderent, repentè à vento flante ex occidente arreptæ sunt, & in mari rubro demersæ: sic impij, cùm Reipublicæ germina corrodunt, subitò à vento ex occidente spirante, id est, à morte, arripiuntur, & tartareis fluctibus demerguntur. Adumbrant locustæ homines auaros, & diuitiarum cupidos, qui diuitias vt comparent, aliorum bona, instar locustarum iniustè arrodunt. D. Gregor. lib. 31. moral. cap. 20. locustis significatos ait adulatores, qui ore suo, vt locustæ, virtutem in herba, & bona opera hominum terrenorum prauè laudando corrodunt. Quid (inquit) locustæ portendunt, quæ frugibus nocent, nisi linguas adulantium, quæ terrenorum hominum mentes, si quando bona aliqua proferre conspiciunt, hæc immoderatius laudando corrumpunt, &c.

Impij à vento vanitatis velut locustæ eleuati, à vero occidentali mortis expelluntur.

D. Gregor.

Locustæ auaros significãt, & adulatores.

4. Rupertus in Exodum putat locustis adumbrari hæreticos. Locustas has ventus leuauit, sic hæreticos superbiæ ventus eleuat, neque enim volatum habent nisi à vento. Vnde Rupertus: Volare (inquit) se putant pennis scientiæ, sed proculdubio per inane tolluntur, vento diabolicæ superbiæ ad subuersionem audientium, &c. De hæreticis quoque illud intelligit Apocal. 9. *Ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ, & obscuratus est sol, & aër de fumo putei, & de fumo putei exierunt locustæ in terram.* Eundem locum exponunt de hæreticis Beda, D. Anselmus, & alij. Et quidem ex profundo tartari puteo fumus magnus in terram ascendit, cùm hæreses exoriuntur. Obscurat autem hic fumus, si non repellitur, solem, & aërem, hoc est, principem populi, siue rectorem, & populum. Cùm enim sol, id est, princeps, obscuratur, obscuratur quoque populus. Præterea obscurat fumus hæreseon solem hominis, id est, rationem, & superiores hominis potentias, quæ inferioribus lumen præbent, sicut sol aëri. Obscurat quoque aërem, id est, inferiores hominis potentias, quæ à superioribus, veluti à sole, illuminantur. Exeunt ex hoc tartareo fumo locustæ, id est, hæretici. Ex fumo exeunt, id est, ex cæcitate, & ignorantia superba. Nam fumus & oculis lucem eripit, & in sublime ascendit. Superbiæ illos ventus eleuat, & ad Ægyptios ducit; Ægyptios enim vincunt hæ locustæ, hoc est, homines carnales, leues, inobedientes, mendaciorum amatores, ac sæcularis libertatis. Israëlitas, hoc est, solidos, & constantes in vera fide Christianos, Deo iuuante superare nequeunt. Hæretici verò ipsi similes sunt locustis. ventrosæ sunt locustæ; hæretici ventri indulgent. saltant, non volant locustæ; sic hæretici existimant quidem se volare ingenio, & scientia, at miseri, instar locustarum, non volant, sed saltitant. Agrorum viriditatem, fructúsque terræ corrodunt locustæ, hæretici viriditatem corrodunt animarum, fructúsque omnes. Prouerb. 30. *Locusta Regem non habet, ait Salomon:* sic hæretici Regem non habent, hoc est, non habent Pontificem vnum, cui omnes obediant, ἀνέφελοι sunt, vno capite carentes: at Catholici omnes suum Regem habent, Christi vicarium, summum Pontificem, caput vnum visibile habent, cui Deus oues suas omnes tradidit: *Pasce* (inquit) *oues meas.* Est vnum ouile Catholicorum, & vnus pastor inuisibilis in cælo Christus, & vnus pastor visibilis in terra summus Pontifex; saltitent locustæ, vagentur, terræ fructus arrodant, aderit tandem tempus, quo Deus ventum ab occidente immittet vehementem, qui arreptas has pessimas locustas in tartareum præcipitet pelagus.

Prouerb. 30.

Rupertus. *Locustæ hæreticos adumbrant.*

Apoc. 9.

Hæresis fumus tartareus est obscurãs solem.

Dixerunt autem serui Pharaonis.

Mirum est Pharaonis consiliarios, & viros nobiles illi hactenus non consuluisse, vt populum Israëliticum ad sacrificandum dimitteret, cùm tot plagis Ægyptum euerti cernerent: at qualis Rex, tales consiliarij, & serui erant, iuxta illud Ecclesiastici 10. *Secundùm iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.* Placere volebant consiliarij Regi, ideo Reipublicæ damna tolerabant; similes erant Regi serui, Rex induratum cor habebat, serui quoque. Nam postquam septima plaga grandinis cessauit, ait Moses Exod. 9. *Ingrauatum est cor Pharaonis, & seruorum illius, & induratum nimis, nec dimisit filios Israël.* Addit eodem capite Ecclesiasticus; *Rex insipiens perdet populum suum.* Insipiens Rex Pharao populum suum perdidit. Tandem serui Pharaonis octauam locustarum timentes plagam exclamarunt, Exod. 10. *Vsquequo patiemur hoc scandalum? Dimitte homines, vt sacrificent Domino Deo suo. Nonne vides quod perierit Ægyptus?* Dedit intellectum vexatio seruis Pharaonis.

5.

Eccli. 10.

Exod. 9.

Dat intellectum vexatio seruis Pharaonis.

Exod. 10.

Festinus vocauit Moysen & Aaronem.

Vexatus plaga locustarum Pharao festinus Mosem vocauit, peccatum confessus est dicens: *Peccaui in Dominum.* Veniam petiuit dicens: *Nunc dimittite peccatum mihi etiam hac vice.* Post plagam amotam, ad pristinam rediit duritiem. Similis Pharaoni ille est, qui plaga aliqua cruciatus festinus confessarium vocat, peccata confitetur, veniámque petit: *Dimitte* (inquit) *Domine peccatum mihi etiam hac vice.* At postquam abscedit morbus, vel quælibet alia plaga, in eadem peccata relabitur. Caueat sibi huiusmodi homo, ne finem Pharaonis fortiatur, & in tartareum pelagus deturbetur.

6.

Plaga festinare facit ad Deũ, & sanctos inuocare.

Flare fecit ventum ab occidente.

Obserua, quæso, quàm facilè Deus annuat, & Moses precibus Pharaonis, in amouendis plagis. Orat Mosem; Moses non tergiuersatur, non renuit, non repugnat, statim Deum orat. Deus statim plagam dispellit, sed Pharao tanta misericordiâ abutebatur. Facilè Deus annuit, & confessarius, precibus

7.

ſupplicis hominis ; ſi peccata ritè confitearis, nec Deus , nec confeſſarius tergiuerſabitur, non renuet, ſtatim te abſoluet. Caue, ne miſericordia abutaris Dei. *Ex tanta multitudine locuſtarum* (ait Moſes) *non remanſit , ne vna quidem in tunctis finibus Ægypti.* Similiter de muſcis ait cap. 8. *Non ſuperfuit , ne vna quidem.* Perfectè A Deus Ægyptum à plaga liberabat ; ſic perfectè liberat hominem à peccatis , ne vnum quidem peccatum mortiferum manet, poſt rectam confeſſionem, peccatorum mortalium omnium culpa omnino remittitur, & æterna pœna. Aliqua tamen pœna temporalis ferè ſemper ſoluenda manet.

Deus verum pœnitentem ſtatim à culpa abſoluit, & cõfeſſarius eius adminiſter non procraſtinat veniam.

CAPVT XVIII.

De NONA *plaga tenebrarum.*

EXODI CAP. X.

1. DIXIT autem Dominus ad Moyſen : Extende manum tuam in cælum: & ſint tenebræ ſuper Terram Ægypti , tam denſæ vt palpari queant. Extendítque Moyſes manum in cælum : & factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa Terra Ægypti tribus diebus. Nemo vidit fratrem ſuum , nec mouit ſe de loco in quo erat : vbicunque autem habitabant filij Iſraël, lux erat. Vocauítque Pharao Moyſen & Aaron , & dixit eis : Ite , ſacrificate Domino : oues tantùm veſtræ & armenta remaneant , paruuli veſtri eant vobiſcum. Ait Moyſes : Hoſtias quoque & holocauſta dabis nobis, quæ offeramus Domino Deo noſtro. Cuncti greges pergent nobiſcum : non remanebit ex eis vngula , quæ neceſſaria ſunt in cultum Domini Dei noſtri : præſertim cùm ignoremus quid debeat immolari, donec ad ipſum locum perueniamus. Indurauit autem Dominus cor Pharaonis , & noluit dimittere eos. Dixítque Pharao ad Moyſen : Recede à me, & caue ne vltra videas faciem meam : quocunque die apparueris mihi, morieris. Reſpondit Moyſes : Ita fiet vt locutus es, non videbo vltra faciem tuam.

Extende manum tuam in cælum , & ſint tenebræ ſuper terram Aegypti.

2. HÆC eſt nona plaga tenebrarum, non miniſterio Aaronis , ſed Moſis impoſita Ægypto , Exod. 10. *Extendit Moyſes manum in cælum , & factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti tribus diebus , nemo vidit fratrem ſuum nec mouit ſe de loco, in quo erat.* Dicuntur hæ tenebræ *palpabiles* ; ſic enim Dominus eodem capite Moſem alloquitur : *Extende manum tuam in cælum , & ſint tenebræ ſuper terram Ægypti tam denſæ , vt palpari queant.* Fuit igitur plaga nona caligo palpabilis , & horribilis , quæ tribus diebus permanſit. Quæritur , *quónam modo tenebræ hæ factæ fuerint ?* Philo ſolem tunc defeciſſe ait , ideo tenebris oppletam Ægyptum: Sereno (inquit) die repente offuſæ ſunt tenebræ , ſiue ob defectum ſolis maiorem ſolito , &c. Sed non eſt probabilis hæc opinio, quia ſolis eclipſim tribus diebus duraſſe non eſt veriſimile. Præterea , ſi ſol eclipſim incurriſſet , non ſolis Ægyptiis , ſed multis aliis tenebras intuliſſet. Solis autem Ægyptiis tenebras incubuiſſe probatur ex lib. Sapient. cap. 17. *Omnis* (inquit) *orbis terrarum limpido illuminabatur lumine , & non impeditis operibus continebatur , ſolis autem illis ſuperpoſita erat grauis nox.* Ex his verbis apertè colligitur, non fuiſſe tunc eclipſim ſolis. Reſponderi tamen poſſet , illam plagam mirabiliter Dei omnipotentia eſſe factam, ideóque omnia , quæ obiici poſſunt, nullam vim habere. Voluit enim diuina potentia ſolis radios ſubtrahere Ægyptiis tribus diebus , non aliis nationibus. Reſpondendum eſt probabilius , tam denſas , craſſaſque nubes , tam craſſos , denſóſque vapores , Deum in Ægyptum immiſiſſe , & ita aërem denſaſſe , vt omnem cæleſtem lucem omnino eriperet ocu-

Exod. 10.

Caligo palpabilis plaga Ægypti.

Sap. 17.

An ſol ſit paſſus eclipſim.

B lis. Hanc opinionem adiecit Philo illi ſuperiori : Sereno (inquit) die repentè offuſæ ſunt tenebræ , ſiue ob defectum ſolis, ſiue continuis , denſíſque nubibus cælum ſubtexentibus , & nimia conſtipatione intercluſis radiis, vt dies nihil differret à nocturna caligine , &c. Sapient. 17. legitur ſic : *Nec ſyderum limpidæ flammæ illuminare poterant noctem illam horrendam* , &c. Sydera videtur appellare Sapiens ſtellas ipſas , & lunam : ſolem verò ſyderum nomine non intellexiſſe. ſi enim de ſole loqueretur , ſolis nomen vſurpaſſet , vt fieri poſſet. Videtur ergo diuina potentia non ſolùm craſſiſſimis Ægyptum nubibus oppleuiſſe , verùm etiam ſolis radios ne Ægyptum illuminarent, ſubtraxiſſe , alioqui non dixiſſet Sapiens : *Syderum flammas non potuiſſe illuminare noctem illam horrendam* ; cùm vellet tenebras exaggerare, ſed dixiſſet potiùs , ſolis radios non potuiſſe nocti illi afferre lucem , ſi ſolis radij in Ægyptum influebant. Reſponderi poteſt , ſapientem de ſtellis ſolùm eſſe locutum, & luna, quia tenebras Ægypti noctem appellauit. Noctem autem non illuminat ſol , ſed luna , & ſtellæ. Aliter dici poteſt , nomine ſyderum intelligi etiam ſolem.

Philo. *Quomodo factæ fuerint tenebræ Ægypti.*

Sap. 17.

Sint tenebræ tam denſæ vt palpari queant.

Cur dicantur palpabiles hæ Ægypti tenebræ, dubitatur, tenebræ enim ſunt priuatio luminis; priuatio autem luminis non palpatur manibus. Philo quidem ait, Ægyptios tenebris circumfuſos , ſi neceſſitas vrgeret more cæcorum ambulaſſe palpando parietes ; non tamen ait propterea dici tenebras palpabiles, quia ipſi parietes palpabant. Gloſſa interlinearis ait hyperbolicè appellatas tenebras palpabiles , vt magnitudo earum intelligeretur , quæ ſententia eſt probabilis. Alij exiſtimant, tenebras palpabiles

3. *Cur dicantur palpabiles tenebræ Ægypti.* Philo.

pabiles dici propter multitudinem, & craſſitudinem vaporum; ſic enim vaporum craſſorum permixtione aër denſatus erat à Deo, vt manibus poſſet palpari.

Nemo vidit fratrem ſuum.

4. Sic lucem eripuerunt tenebræ craſſiſſimæ, vt nullus Ægyptiorum illis tribus diebus, quibus durarunt, aliquem alium cernere potuerit. Caietanus exiſtimat ſic hoc intelligendum: Nemo vidit fratrem ſuum beneficio lucis cæleſtis. Neque enim ſol, neque ſydera Ægyptiis afferebant lucem. Attamen lucernarum beneficio, alij alios videbant, cibum ſumebant, & alia agebant, quæ opus erant. Aduerſantur Caietano alij interpretes, ipſa quoque ſcriptura, Sapient. 17. *Ignis* (inquit) *nullā vis poterat illis lumen præbere*, &c. Si ignis non poterat Ægyptiis lumen præbere; ergo neque poterant lucernæ, ſiue faces. Præterea, ſi lucernarum lumine vſi ſunt Ægyptij, ſanè leuiſſima fuit tenebrarum plaga. Facilè enim domos omnes, & vrbes illuminare ignis & lucernarum luce potuerunt. LXX. interpretes ſic vertunt: *Factæ ſunt tenebræ, obſcuritas, & tempeſtas, ſuper omnem terram Ægypti, tribus diebus.* Aiunt præter obſcuritatem, fuiſſe quoque tempeſtatem. Tempeſtas ergo ventorum, & imbrium, lucernas inflammare non patiebatur; vnde Philo: Ignis (inquit) aëre turbato extinguebatur, &c. Obiicitur, lignorum ingentes ſtrues, & incenſos rogos non poteſt ventus, & tempeſtas extinguere: potuiſſent igitur Ægyptij pyras magnas extruere, earúmque flammis noctem horrendam illuminare. Reſpondetur, tantam fuiſſe vim tempeſtatis, à Deo excitatæ, vt id facere nequiuerint. Philo ait, craſſiſſimas illas tenebras omnem vim ignis ſuperaſſe: Ignis (inquit) vel aëre turbato extinguebatur, vel vincebatur craſſiſſimis tenebris, &c. Sic ille. Tam craſſæ enim erant tenebræ, vt à luce penetrari non poſſent. Burgenſis: Aër (inquit) diuina virtute ſic fuit denſatus, quòd perdidit diaphanitatem, ſic vt non eſſet capax lucis, &c. Obiicitur, aër valdè craſſus, & denſatus reſpirationem impedit: ergo non erat valde denſatus aër; alioqui Ægyptij reſpirare nequirent, & morerentur omnes. Reſpondetur, Deum ita aërem denſaſſe, vt reſpirationi eſſet acommodatus. Abulenſis exiſtimat ignem, qui tunc apud Ægyptios erat, à tempeſtate fuiſſe extinctum, aut nihil lucis præbuiſſe, eo quòd Deus ignis illuminationem ſuſpenderet. Præterea aduerte, noctem illam horrendam Ægyptios oppreſſiſſe ſubitò, eóſque veluti carcere continuiſſe, ita vt loco ſe mouere non poſſent. Cùm ergo carcere continerentur, nec mouere ſe loco poſſent, ligna ad extruendas pyras congregare, ſtrues lignorum adaptare, & ignem quærere, vel lucernas, non potuerunt. Tenebras autem illas inſtar carceris Ægyptiis fuiſſe, indicatur Sapient. 17. his verbis: *Vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti, incluſi ſub tectis.* Et infrà: *Vna catena tenebrarum omnes erant colligati.*

Caietanus. *Quomodo nemo viderit fratrē ſuum? An lucernarū lux Ægyptijs profuerit?*

Sapient. 17.

Philo.

Burgenſis.

Abulenſis.

Tenebræ fuerūt Ægyptijs inſtar carceris.

Sapient. 17.

Nec mouit ſe de loco, in quo erat.

5. Neque alij alios cernere poterant Ægyptij, neque ſe mouere loco. Hebraicè: *Non ſurrexit vir de ſub ſe*, id eſt, de ſede, quæ ſub illo erat, vel de lecto, tribus diebus, &c. Vnde intelligitur, non ſurrexiſſe Ægyptios tribus diebus, ex locis & ſedibus, in quibus ſedebant, cùm à tenebris ſunt, veluti carcere, & vinculis comprehenſi. LXX. interpretes vertunt: Non ſurrexit vllus ἐκ τῆ κοίτης, id eſt, *ex cubili*, vel *lecto*, tribus diebus. Philo: Aiunt (inquit) Ægyptios tempore tenebrarum, aut non auſos ex cubili ſurgere, aut ſi neceſſitates naturales vrgerent, more cæcorum palpando parietes, ægrè potuiſſe progredi, &c. Vox Hebræa חחת *tachath*, ſignificat *ſubter, ſubtus, deorſum.* Eadem vox eſt Exod. 16. vbi dicitur: *Maneat vnuſquiſque apud ſemetipſum*, &c. LXX. vertunt; *Sedete vnuſquiſque in domibus veſtris apud ſemetipſum.* Chaldæus; *Sedete vnuſquiſque in loco ſuo.* Significare ergo poteſt hic locus: Nemo mouit ſe de loco ſuo, id eſt, omnes ſederunt apud ſemetipſos, id eſt, in domibus ſuis manſerunt, & ex illis egredi non potuerunt. Caietanus exiſtimat, non ſe mouiſſe loco Ægyptios beneficio ſolis, aut ſtellarum, beneficio tamen lucernarum id feciſſe. Idem putat Oleaſter, quærit enim, quomodo miſit Pharao vocare Moſem, ſi nullus ſurrexit, ſeu mouit ſe de loco ſuo? Reſpondet: Dicendum eſt, quòd beneficio tædarum, & lucernarum, & cæteris. paulò antè hanc opinionem reiecimus. Burgenſis hanc immobilitatem tribuit aëris denſitati. Nemo (inquit) mouit ſe, quia tanta erat groſſities aëris tenebroſi, quòd motum impediebat, &c. Non videtur conſentanea rationi opinio, quia ſi motum aëris denſitas impediret, impediret etiam reſpirationem, omnibúſque Ægyptiis mortem afferret. Probabilius Lyranus, & alij, immobilitatem Ægyptiorum tribuunt timori.

Exod. 16.

Philo.

Caietan. *An Ægyptij mouerint ſe loco beneficio lucernarum?*

Burgenſis.

Accedebant autem his tenebris aliæ timendi cauſæ. Erant tenebræ non palpabiles ſolùm, ſed etiam horribiles, propter ſpectra metuenda, Sapient. 17. *Pauentes horrendè, & cum admiratione nimia perturbati.* Græcè, καὶ ἐνδιάλλμασιν ἐκταραττόμενοι, hoc eſt, *ſpectris, & ſimulachris perturbati.* Non igitur ſolùm tenebræ eos perturbabant, & metu afficiebant, ſed horribiles etiam viſiones, de quibus eodem Sapien. cap. additur: *Neque enim quæ continebat illos ſpelunca, ſine timore cuſtodiebat, quoniam ſonitus deſcendens perturbabat illos, & perſonæ triſtes illis apparentes pauorem illis præſtabant.* Græcè, ἢ φάσματα ἀμυδρότοις κατηφῆ πρόσωπα ἐνεφανίζετο, id eſt, *viſiones triſtibus mæſtæ vultibus apparebant.* Vel, *triſtibus mæſtæ perſonis.* Et infrà: *Apparebat illis ſubitaneus ignis timore plenus, & timore perculſi illius, quæ non videbatur faciei, æſtimabant deteriora eſſe, quæ videbantur.* De magis additur: *Pleni timore languebant. Nam etſi nihil illos ex monſtris perturbabat, tranſitu animalium, & ſerpentium ſibilatione commoti, tremebundi peribant.* Ibidem de Ægyptiis: *Aliquando* (inquit) *monſtrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione.* Græcè, agitabantur τέρασιν φαντασμάτων, id eſt, *monſtris phantaſmatum.* Denique tenebris illis horribilibus intentabant omnia mortem, eodem capite: *Siue ſpiritus ſibilans, aut inter ſpiſſos arborum ramos auium ſonus ſuauis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut ſonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium curſus inuiſus, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſſimis montibus echo, deficientes faciebant illos præ timore.* Et in fine capitis: *Ipſi Ægyptij ſibi erant grauiores tenebris.*

6.

Sap. 17.

Ægypti tenebræ horribiles fuerunt propter horrenda ſpectra.

Vbicunque autem habitabant filij Iſraël, lux erat.

7. *Non tenebræ, ſed lux in domibus erat Hebræorum.*

Craſſiſſimæ tenebræ Ægyptum obſcurabant, Hebræorum autem domos lux clariſſima admirabiliter complebat. Habitabant Hebræi inter Ægyptios, vt conſtat ex cap. 11. Exodi. Angelus enim primogenitos percutiens domos Ægyptiorum ingrediebatur, domos verò Iſraëlitarum, quæ coniunctæ illis erant, agni ſanguine perfuſas pertranſibat. Admirandum igitur in modum Deus domos filiorum Iſraël luce compleuit, cùm vicinæ domus Ægyptiorum caligine obſcuriſſima eſſent oppletæ. Hebraicè legitur: *Omnibus filijs Iſraël fuit lux in habitationibus ſuis.* Omnes ergo domos illorum, vbicunque eſſent in Ægypto, lux illuminabat.

Vocauit Pharao Moyſen, & Aaron.

8. *Quomodo Pharao in tenebris potuerit vocare Moſem & Aaron.*

Dubium exoritur ex illis verbis: *Nemo mouit ſe de loco in quo erat*, &c. Item ex illis: *Nemo vidit fratrem ſuum*, &c. ſi nemo ſe mouit de loco, ſi nemo vidit fratrem ſuum; ergo nec potuit Pharao videre famulos, nec potuere famuli venire ad Pharaonem, & ad Moſem, & Aaronem. Reſpondent Caietanus, & Oleaſter, potuiſſe Pharaonem videre famulos beneficio lucernarum, & potuiſſe famulos eiſdem illuminantibus venire ad Pharaonem, & ad Moſem, & Aaronem. Opinio non placet, quia, vt diximus, lucernarum ignis non poterat horrendam illam noctem illuminare. Communis reſponſio eſt, Pharaonem poſt illos tres dies iam reddita luce, vocaſſe famulos, & miſiſſe ad Moſem ſole ſplendente. Fidem illud facit huic reſponſioni, quòd non petiuit Rex à Moſe, vt plagam tenebrarum diſpelleret, quod ſanè feciſſet, ſi iam diſpulſa à Deo non eſſet. Præterea illis tribus diebus nemo vidit fratrem ſuum, nemo mouit ſe de loco, in quo erat: Ergo neque Pharao potuit vocare famulos, neque famuli potuerunt vocare Moſem. Ideo plagam tulit tenebrarum moleſtiſſimè, longiſſimáque illa nocte, veluti carcere comprehenſus, domi manſit, vbi primùm ſol ſplenduit, Moſem vocauit.

Ite, ſacrificate Domino, oues tantùm veſtræ, & armenta remaneant.

9. Ampliorem facultatem concedit Pharao Moſi, & Aaroni. Ite (inquit) in deſertum, vt petiuiſtis, ſacrificium Deo veſtro offerte, ducite paruulos filios vobiſcum, ducite fœminas, abite omnes, pignus tamen in Ægypto relinquite, videlicet oues veſtras, & armenta. Renuit Moſes, oues quoque, & armenta ducenda reſpondit ad ſacrificium peragendum: *Hoſtias* (inquit) *& holocauſta dabis nobis, quæ offeramus*, &c. Numquid à Pharaone petebat Moſes hoſtias? Petebat quidem, quæ Iſraëlitarum erant oues, & armenta; quia verò imperio Regis erant ſubiecta, idcirco ait: *Hoſtias, & holocauſta dabis nobis*, id eſt, concedes nobis ferre nobiſcum oues, & boues, *neque vngula quidem remanebit ex eis.* Reddit rationem, quia cuncti greges neceſſarij ſunt in cultum Domini, præſertim cùm ignoremus, quæ debeant eſſe hoſtiæ, & quot.

Caue ne vltra videas faciem meam.

10. *Induratur cor Pharaonis.*

Induratum eſt Moſis reſponſione cor Pharaonis; durum illi erat dimittere Hebræos abſque vllo relicto pignore, quod illos in Ægyptum retraheret; idcirco duro corde, durè mortem minatus eſt. *Recede* (inquit) *à me, caue ne in meum conſpectum vltra venias, quacunque die veneris, acerba te morte mulctabo.* At Moſes ſumma cum tranquillitate reſpondit: *Quod iubes faciam, vltra faciem tuam non videbo.* Rogabit aliquis, *an poſt hæc viderit Moſes Pharaonis faciem?* Reſpondet Lippomanus: Sic verè contigit, Pharaonem non videri à Moſe viuum, ſed in litore maris rubri mortuum. Vidiſſe illum viuum probatur. nam Exod. 12. plaga decima percuſſus Pharao Moſem vocauit, & allocutus eſt; ergo vidit Moſes Pharaonem viuum. Cur ergo ait Moſes: *Vltra faciem tuam non videbo?* Reſpondetur, verba hæc hunc habere ſenſum, *vltra non videbo faciem tuam*, niſi tu ipſe me iubeas vocari.

CAPVT XIX.

MORALE.

De NONA *plaga tenebrarum.*

1. *Tenebræ Ægypti quid ſignificarint.*

TENEBRAS vidimus Ægypti, quæ primò nobis tenebras adumbrant Pharaonis, & Ægyptiorum, vt ait Origenes homil. 4. in Exodum. Fuit enim admiranda illorum cæcitas, qui tot plagis affecti, non viderunt, Iſraëliticum populum Deo inuito in Ægypto retineri non poſſe. Secundò adumbrarunt hæ tenebræ, mortis, & tartari tenebras, in quas Ægyptij ſunt præcipitati, Sapient. 17. *Illis* (inquit Sapiens) *ſuperpoſita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ ſuperuentura illis erat.* Tertiò adumbrant hæ tenebræ tenebras hæreticorum: quoniam tenebræ hæreticorum ſunt palpabiles. Quis enim homo ratione præditus, hæreſéſque eorum recta trutina examinans, non palpat, perſpicuéque cognoſcit eorum errores manifeſtos? At cæci has tenebras lucem credunt, fidem verò quam ab Apoſtolorum tempore, vſque ad noſtra tempora, totus orbis ſeruauit, tenebras eſſe, tenebroſiſſimo intellectu ſuo putant: *Ponentes* (vt ait Iſaias cap. 5.) *tenebras lucem, & lucem tenebras.* Tantum poteſt libertatis, vitæque, ac conſcientiæ laxioris amor, vt lucem palpabilem in tenebras vertat, & tenebras palpabiles vertat in lucem. Palpabiles enim ſunt tenebræ hæreticorum, palpabilis lux Catholicorum. Veritas enim quam Catholica docet Eccleſia, veluti palpatur ipſis manibus. Tot namque rationes illam ſuadent, vt tenebroſam planè habeat ille mentem, cui non perſuadent. Quartò adumbrant tenebræ Ægypti eorum tenebras, qui caducis rebus, vitiis, voluptatibus, cupiditatibúſque ſe mancipant, diuinarúmque rerum, & virtutum lumen cernere nequaquam curant. Apoc. 9. ex puteo abyſſi fumus aſcendiſſe dicitur, qui ſolem obſcurauit & aërem: *Obſcuratus eſt ſol,* (ait Ioan.) *& aër de fumo putei.* Puteus quidam eſt inferior hominis appetitus, & peccati fons. Ex hoc fumus craſſiſſimus aſcendit in voluntatem, & intellectum, velut ſolem, & aërem, qui ſi non repellatur, tenebras offundit craſſiſſimas. Etenim inferior appetitus carnalis, tenebroſus valde eſt, & fumoſus; fumat ſemper, & caliginem in ſuperiorem rationem emittit. Fœtidum fumum

Sap. 17.

Tenebræ hæreticorũ ſunt palpabiles.

Iſaiæ 5.

Tenebræ impiorum.

Apoc. 9.

Ex concupiſcẽtia aſcendit fumus, qui obſcurat intellectum.

fumum ex hoc puteo exhalant animi omnes perturbationes, inuidia, libido, turpis amor, odium, timor improbus, & cæteræ huiuſmodi. Homines, qui his animi perturbationibus ſe tradunt, & fumum earum minimè abigunt, ab eo excæcati degunt in tenebris Ægypti palpabilibus,& horribilibus. Neque mortem vident, quæ à tergo illis inſidiatur, neque peccati pondus, quo feruntur in orcum, neque virtutis pulchritudinem, neque præmia cæleſtia, neque orci flammarum rogos in quos iter faciunt, cruciatibus afficiendi ſempiternis. Inſtar cæcorum tartareo igne inflammatas pyras non cernunt, & ad illas nihil metuentes rectà per vitiorum iter tendunt,à tenebríſque peccatorum in tenebras tranſeunt barathri ſempiternas. Horribiles peccati ſunt tenebræ, quæ in tenebras ducunt flammáſque ſempiternas. Ibunt impij (ait D. Bernardus ſerm.72. in Cant.) de tenebris in tenebras denſiores, vt qui in tenebris ſunt, tenebreſcant adhuc,&c.

D.Bernard.

2. Palpabiles erant Ægypti tenebræ, id eſt, craſſiſſimæ:ſic palpabiles ſunt improborum hominum tenebræ, à viris iuſtis, qui in luce degunt,palpantur,& quàm craſſæ ſint,cognoſcuntur. Vtinam etiam ab ipſis improbis, qui illis obſcurantur, palparentur, & agnoſcerentur, protinus equidem illas à ſe expellerent. De Ægyptiorum tenebris dicitur,Sapient.17. *Ignis nulla vis poterat illis lumen præbere,nec ſyderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.* Peccatorum verò tenebras, obſcuriſſimámque noctem, ipſi peccatores facile expellere à ſe poſſunt, non deeſt ignis in Eccleſia, non deſunt ſydera, hoc eſt, non deſunt Sacramenta, quæ hanc noctem horrendam poſſint illuminare.Non deeſt ſol,hoc eſt,Deus Chriſtus,Ioan.1. *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Aperite feneſtras animi,quicunque in tenebris, & vmbra æternæ mortis ſedetis,excipite ſplendidiſſimi ſolis radios, Pſal.33. *Accedite ad eum, & illuminamini, & facies veſtræ non confundentur.* Solus hic ſol illuminare poteſt impium, ipſo concurrente impio, gratiáque diem in illius animo efficere, Sapient.17. *Ignis nulla vis poterat Ægyptijs lumen præbere, neque ſyderum limpidæ flammæ illuminare poterant noctem horrendam.* Eundem in modum nulla vis ignis terreni, hoc eſt, nulla vis hominum, qui in terra degunt, nulla vis ſyderum cæleſtium, hoc eſt, nulla vis angelorum, qui cæli ſunt incolæ, illuminare poteſt lumine gratiæ peccatorem. Summi ſolis hoc opus eſt, id eſt, Dei, qui miniſtros ſibi aſciſcit homines. Quamuis luna, ſyderáque omnia in cælo fulgeant, nox tamen ſemper erit. Si fulgeat ſol, continuò dies fiet: ita quamuis omnes angeli, atque homines, vires adhibeant ſuas, nox ſemper erit in animo peccatoris. Si ſol Chriſtus fulſerit, ſi radios in pectus illius miſerit, ſi auxilio ſuo eum permouerit, & ad pœnitentiam adduxerit, nox fugabitur, dies gratiæ illuceſcet, Pſalm.17. *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine Deus meus, illumina tenebras meas.* Hoc eſt, quoniam ad te ſolum pertinet illuminare lucernam animæ meæ, quæſo, illumina illius tenebras. Dei eſt illuminare lucernam: ſed adminiſtris ſacerdotibus, per diuina Sacramenta nobis concurrentibus. Si lucerna extinguatur, à Deo ſummis precibus contendamus, vt ipſe, cuius eſt proprium illuminare, illam illuminet, Geneſ.1. *Terra erat inanis, & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi:* ſimilem in modum tenebræ ſunt ſuper faciem intellectus, & cordis hominis improbi; vbi autem ſunt tenebræ, neque eſt lux ſolis, terra eſt inanis, & vacua herbis, & fructibus; ſic vbi ſunt tenebræ peccati anima inanis eſt, & vacua bonis operibus, & gratia diuina. Quis lucem efficiet, vt terra non ſit inanis, & vacua; ſed plena floribus virtutum, & fructibus bonorum operum, Geneſ. 1. *Dixit Deus: Fiat lux,& facta eſt lux.* Deus ſolus dixit initio mundi: *Fiat lux:* ſic nunc idem dicit: *Fiat lux* gratiæ, diſpellantur tenebræ peccatorum: & fit lux, ô beatam animam, à qua tenebræ peccati fugantur, in qua gratiæ lux fulget! 2. Corinth.4. *Deus, qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris.* Deus enim, quemadmodum initio mundi dixit, id eſt, iuſſit lucem de tenebris illis, quæ ſuper faciem abyſſi erant, ſplendeſcere: ita nunc iubet lucem gratiæ ſplendeſcere in cordibus verè pœnitentium.

Geneſ.1.

In tenebris peccati anima eſt inanis,& vacua gratia Dei.

Geneſ.1.

2.Cor.4.

Sap.17.

Palpabiles ſunt tenebræ improborum.

Ioan.1.

Pſal.33.

Deus tenebras impiorũ illuminat.

Sap.17.

Pſal.17.

Sebaſt.Barradas Itiner.Iſraëlit.

Vbicunque habitabant filij Iſraël, lux erat.

3. Vide differentiam magnam inter Ægyptios, & Iſraëlitas. Ægyptij tenebris erant circunfuſi; Iſraëlitæ luce illuminati. hoc eſt inter improbos, iuſtóſque diſcrimen. Improbi tenebris peccatorum, obliuionis Dei, & inconſiderationis oppleti ſunt: iuſti autem luce diuinæ gratiæ & conſiderationis perfruuntur. Iſaiæ 60. *Tenebræ operient terram, & caligo populos: ſuper te autem orietur Dominus.* Super Ieruſalem, id eſt, iuſti animam, oritur Dominus, velut ſol illuminans, terram autem, id eſt, terrenos homines, operiunt tenebræ. Erant permixti Ægyptiis Hebræi: illi tamen caligine obcæcabantur, hi luce illuſtrati lætabantur. Eundem in modum permixti ſunt improbis probi, ſed illi in tenebris peccati, hi in luce gratiæ vitam ducunt. Geneſ.1. *Diuiſit Deus lucem à tenebris.* Sic diuidit Deus probos ab improbis; quamuis permixti vitam agant, probi lux ſunt, improbi tenebræ, iuxta illud Paul. ad Epheſ. 5. *Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino.* Tenebræ erant, quando impij erant: lux erant, quia iam erant iuſti. diuidamus lucem à tenebris. Quamuis iuſti cum flagitioſis habitent, tamen tenebras illorum fugiant, operibúſque fulgentibus iuſtos ſe eſſe demonſtrent. Vnde infert Paulus eodem cap. 5. *Vt filij lucis ambulate, fructus enim lucis eſt in omni bonitate, & iuſtitia, & veritate, probantes quid ſit beneplacitum Deo.* Addit: *Et nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum, magis autem redarguite.*

Iſaiæ 60.

Gen.1.

Hæc mira eſt differẽtia inter iuſtos & impios,in eiſdẽ domibus, & vrbibus viuentes.lux gratia,& tenebræ peccatorum.

Epheſ 5.

Nemo mouit ſe de loco ſuo.

4. Tenebræ cauſa erant, cur de loco ſuo non mouerentur Ægyptij: eundem in modum peccatorum tenebræ cauſa ſunt, cur de horrendo iniquitatis loco ſe non moueant iniqui homines, & ad Deum, & confeſſarium non veniant, moréſque corrigant. Pſal.103. *Facta eſt nox, in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluæ, catuli leonum rugientes.* Sic cùm facta eſt nox obliuionis Dei, & inconſiderationis in homine iniquo, non mouetur de loco ſuo,id eſt, de loco iniquitatis, ad expellendas tartareas feras, id eſt, peccata, quæ in anima eius verſantur, nimirum libi-

In tenebris peccati non mouẽtur peccatores de loco ſuo,niſi diuinũ fulgeat auxilium. Pſal.103.

dines, rapinas, odia, & alia scelera tartareis feris similia. At verò, si lux Dei exoriatur, mouet se de loco suo, & bestias, leonésque abigit. Vnde sequitur eodem Psalmo 103. *Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur.* Additur: *Exibit homo ad opus suũ* &c. Etenim sole oriente iustitiæ mouetur, & exit homo de loco peccati, ad opus suum. Est autem hominis opus, Deum diligere, illíque seruire. Antequam exoriatur sol, velut in carcere sunt tenebrarum impij, vinculis peccatorum compediti: sicut de Ægyptiis dicitur, Sapient. 17. *Vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti,* &c. Item: *Vna catena tenebrarum omnes erant colligati.* Catena & longa nox appellantur tenebræ Ægyptiorum; quia catena, & longa nox sunt tenebræ impiorum. Nam vna tantùm nox harum tenebrarum longa est nox.

Psal. 103.

Sapient. 17.

Impiorum tenebræ catena sunt, & longa nox.

Nemo vidit fratrem suum.

5. Hic est effectus tenebrarum, quas offundit hominibus odium. Quemadmodum Ægyptij propter tenebras, fratres, id est, alios Ægyptios, non videbant: sic propter tenebras odij, improbi homines fratres suos non vident, sed perinde ac si hostes essent, aspiciunt. Gen. 37. fratres Ioseph, tenebris odij obcæcati, fratrem suum non viderunt: illum perinde ac si frater non esset, sed hostis, in cisternam miserunt, & tandem vendiderunt. Odium sic Caini mentem obscurauit, vt fratrem suum Abelem neci dederit. odium sic Saulis oculos caligine oppleuit, vt Dauidis egregiam virtutem, meritáque non viderit, eíque mortem afferre conatus sit. odium Iudæos adeo obscura caligine texit, vt Christum virtute, doctrina, miraculísque toti populo admirabilem, in crucem egerint. Deus tam horribiles tenebras à nobis longè propellat. Ethnici exemplum proponam, quod pudorem incutiat nonnullis Christianis: Phocion dux Græcus inclytus iussus est venenum bibere: cùm verò iam lictor poculum obtulisset, interrogarunt propinqui, & familiares; quidnam filio mandaret: tunc ille: Mando (inquit) hoc ei, vt obliuiscatur potus huius, quem nunc ab Athenienſibus oblatum bibo, &c. Lege Ælianum lib. 12.

De odio, & eius effectibus.

Oues, & armenta remaneant.

Volebat Pharao oues, & armenta Hebræorum retinere, ipsos verò cum filiis, & vxoribus ex Ægypto discedere patiebatur, etsi inuitus. Sic cacodæmon inuitus quidem patitur Christianos Ægyptum, hoc est, mundum, deserere: sed ne perfectè, & omnino illum deserant, efficere conatur. Aliqua in Ægypto pignora, aliquas ansas, & occasiones, vult nos habere, à quibus reuocemur, aliquos funiculos, à quibus ad mundana retrahamur. At egregiè respondit Pharaoni Moses: *Non remanebit ex eis vngula.* Egregiè quoque respondet is, qui mundo nuntium seriò remittit: *Non remanebit in mundo ex meis vngula;* hoc est, nihil in mundo relinquam, quod me possit in mundum retrahere, omnia spernam, omnia flocci faciam; tam magnas, quàm minimas mundi res pedibus subiiciam, & funes crassos, & funiculos tenues, quibus me reducere mundus posset, abscindam; ne vngula quidem remanebit, id est, ne minimum quid. D. Cyrill. lib. 1. de adoratione: Oportet (inquit) vt qui in veram se libertatem asserere velint, studeant à malis abscedere, & semitam ingredi, quæ ad virtutes ducit, nullásque omnino, aut animæ, aut mentis reliquias dimittere, per quas iterum sub diaboli dominatum redigantur, &c. Hoc maximè iis congruit, qui Ægyptum reliquerunt. Caueant diligenter, ne vel parua in Ægypto vngula remaneat. Neque verò dicant, vngula minimum quid est; parum refert, si remaneat. Audiant Ecclesiastic. cap. 19. *Qui spernit modica, paulatim decidet,* &c. Modica etiam virtutis impedimenta cauenda sunt, ne paulatim in mundi vanitatem decidamus. D. Anselmus in epistola, quam misit ad monachos Cistrenses: Deficere (inquit) non est nisi ex nostra negligentia, quæ sæpissimè incipit à minimis, in quibus nos callidus hostis solet decipere, cùm nobis persuadet ea nõ magni pendere, &c.

6.

Ægyptus, id est, mundus perfectè relinquendus est.

D. Cyrillus.

Eccli. 19.

D. Anselm.

CAPVT XX.

De DECIMA *plaga, & vltima cædis primogenitorum.*

EXODI CAP. XI.

1. ET dixit Dominus ad Moysen: Adhuc vna plaga tangam Pharaonem, & Ægyptum, & post hæc dimittet vos, & exire compellet. Dices ergo omni plebi, vt postulet vir ab amico suo, & mulier à vicina sua, vasa argentea & aurea. Dabit autem Dominus gratiam populo suo coram Ægyptiis. Fuítque Moyses vir magnus valde in Terra Ægypti, coram seruis Pharaonis & omni populo. Et ait: Hæc dicit Dominus: Media nocte egrediar in Ægyptum: & morietur omne primogenitum in Terra Ægyptiorum, à primogenito Pharaonis qui sedet in solio eius, vsque ad primogenitum ancillæ quæ est ad molam, & omnia primogenita iumentorum. Erítque clamor magnus in vniuersa Terra Ægypti, qualis nec antè fuit, nec posteà futurus est. Apud omnes autem filios Israël non mutiet canis ab homine vsque ad pecus: vt sciatis quanto miraculo diuidat Dominus Ægyptios & Israël. Descendéntque omnes serui tui isti ad me, & adorabunt me, dicentes: Egredere tu, & omnis populus qui subiectus est tibi: post hæc egrediemur. Et exiuit à Pharaone iratus nimis. Dixit autem Dominus ad Moysen: Non audiet vos Pharao, vt multa signa fiant in Terra Ægypti. Moyses autem & Aaron fecerunt omnia ostenta quæ scripta sunt, coram Pharaone. Et indurauit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israël de terra sua.

EXODI CAP. XII.

2. FACTVM est autem in noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum in Terra Ægypti, à primogenito Pharaonis, qui in solio eius sedebat, vsque ad primogenitum captiuæ quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorum. Surrexitque Pharao nocte, & omnes serui eius, cunctáque Ægyptus: & ortus est clamor magnus in Ægypto: neque enim erat domus in qua non iaceret mortuus.

Adhuc vna plaga tangam Pharaonem, & Aegyptum.

3. POST plagam tenebrarum, quæ nona fuit, decimam, atque extremam Pharaoni indurato imponere decreuit Dominus. Illam verò non cum silentio, regi ignoranti imposuit, sed ipsum admonuit per Mosem, quem sic affatus est mentali allocutione: Vna restat plaga, hac percussus Rex populum liberum abire compellet; tu verò Hebræis dicito, vt antequam discedant, vasa aurea, & argentea petant: ego verò illis gratiam dabo coram Ægyptiis, vt commodent. Moses, quod à Deo audiuerat, Pharaoni prædixit, id est, decimam plagam, & primogenitorum omnium, tam hominum, quàm iumentorum necem. Præterea prædixit populi dimissionem post hanc plagam. *Descendent* (inquit) *omnes serui tui isti ad me, & adorabunt ad me dicentes: Egredere tu, & omnis populus, post hæc egrediemur.* Dubium est de tempore, *quo Moses Pharaoni decimam plagam denuntiauit.* Nam, vt diximus in fine cap. 18. Pharao mortem illi minatus est, si eius vltra videret faciem. Moses verò respõdit: *Ita fiet vt locutus es: non videbo vltra faciem tuam.* Post nonam plagam tenebrarum, vocatus Moses à Pharaone hoc responsum dedit; igitur vltra faciem eius non vidit: Quæritur ergò, *quando postea mortem primogenitorum denuntiarit.* nam tunc temporis faciem eius vidit. Duobus modis huic dubitationi respondetur: Primo, Mosem plagam decimam denuntiasse Pharaoni in ipsa eius aula. Postquam enim dixerat: *Ita fiet, vt locutus es, non videbo vltra faciem tuam.* Deus intellectuali allocutione decimam plagam in ipsa aula Mosi indicauit; Moses verò Pharaoni illam denuntiauit. Postea Pharaonis indurationi, & obstinatæ peruicaciæ meritò iratus, ab aula discessit, neque vultum eius vidit, donec ab eo vocatus est. Secundo modo respondetur, postquam Moses ex aula dicessit illa die, & sequenti, Deum illi iussisse, vt Pharaoni extremam plagam prænuntiaret, eiúsque faciem videret: paruit ille Deo, neque tamen verba sua reddidit irrita. Cùm enim dixit: *Non vltra videbo faciam tuam*, non visurum eius faciem intellexit, nisi Deus aliud imperaret.

Quónã tempore Moses decimam plagam denuntiarit Pharaoni.

Factum est autem in medio noctis.

4. Quomodo decimam plagam Deus Ægyptiis inflixerit, describit Moses cap. 12. Exodi. Cùm media nox esset, percussit Deus omnia Ægypti primogenita, à primogenito Regis, vsque ad primogenitum ancillæ, quæ ad molam sedebat, molã versans, vt dicitur Exod. 11. & 12. dicitur, *vsque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere.* erat, inquam, in carcere, molæ operam dans. Significant hæc verba, omnes primogenitos fuisse occisos, tam nobilium hominum, & principum, quàm ignobilium. Sap. 18. *Simili pœna seruus cum domino afflictus est, & popularis homo Regi similia passus.* Percussit præterea Dominus primogenita omnium iumentorum, quod factum est per angelum. Angelus verò primogenita percutiens, domos Hebræorum, quæ paschalis agni sanguine imbutæ erant pertransibat, eorúmque primogenitis nullum afferebat nocumentum. Ægyptiorum, quæ interiectæ erant, domus ingrediebatur, eorúmque primogenita morte afficiebat. De hac primogenitorum cæde sic scripsit Sapiens Sap. 18. *Cum quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus, de cælo à regalibus sedibus durus debellator, in mediam exterminij terram prosiliuit: gladius acutus, insimulatum imperium tuum portans, & stans repleuit omnia morte, & vsque ad cælum attingebat stans in terra.* hoc est, cùm nox esset media, omnipotens Dei decretum de primogenitis interficiendis à cæli palatio in Ægyptum venit, veluti durus debellator, & veluti gladius acutus, non fictum, sed efficax, & verum imperium Dei portans, omnes domos Ægyptiorum mortuis repleuit. Hoc verò imperium stans, & operans in terra, ad cælum vsque attingebat; quia Dei imperium erat à Deo ex cælo datum, & cælesti potentia primogeniti occidebantur. Gloss. ordin. & Dionys. Carthus. de Verbo diuino verba hæc interpretantur hoc pacto: Omnipotens sermo tuus, λόγος, Verbum tuum omnipotens, in Ægyptum venit, & per angelum occidit primogenitos, imperium tuum portans, quo angelo imperasti, vt illos vita priuaret, & stans verbum Dei repleuit Ægyptum mortuis, meritas de illis pœnas sumens, & vsque ad cælum attingebat, stans in terra, quia omnia complet. Eodem capite legitur, primogenitos in ipsa morte somniis horribilibus fuisse perturbatos, & semiuiuos causam mortis demonstrasse. *Tunc* (inquit Sapiens) *continuò visus somniorum malorum turbauerunt illos*, id est, primogenitos, *& timores superuenerunt insperati, & alius alibi proiectus semiuiuus propter quam moriebatur causam demonstrabat mortis. Visiones enim quæ illos turbauerunt, hæc præmonebant, ne inscij, quare mala patiebantur, perirent*, &c. Quæritur, *quam causam mortis demonstrarent?* Respondetur, demonstrasse primogenitos se occidi propterea, quòd Hebræi abire non permittebantur: præterea quia Ægyptij filios Hebræorum primogenitos, & cæteros omnes occiderant in flumine: forsitan etiam quæ commiserant peccata, visiones illæ in memoriam reuocabant, & causam esse mortis aperiebant.

Sap. 18. *Media nocte Deus percussit primogenitos Ægypti.*

Primogeniti Ægyptiorum somnijs horribilibus sunt perturbati.

5. Dubitatur, quid significet hoc loco nomen *primogenitorum.* Abulensis arbitratur, non solùm significare filios primogenitos, qui sub potestate erant parentum, sed etiam omnes Ægyptios, iuuenes, & senes, siue habentes tunc patres, siue non habentes, qui aliquando apud patres suos fuerant filij primogeniti. Itaque, vt ille ait, multi senes, centum aut plurium annorum, mortui sunt in Ægypto, quia primogeniti erant, & contingebat, vt in eadem domo moreretur pater, & filius, quia vterque erat primoge

Quid significet nomen primogeniti.

mogenitus. Nam filius erat primogenitus patris, & pater erat primogenitus illius,à quo eſt genitus. Caietanus ait,nomine *primogeniti* ſignificari non ſolùm eum, qui primus natus eſt, ſed etiam eum,qui primo nato mortuo, ſuccedit in iuribus primogeniti.Genebr.Pſal.77.Primogeniti(inquit) vox tam eum notat, qui primo loco ſit natus, qnàm qui in familia eſt primus,& præcipuus, & ſic late in hac plaga Rabbini accipiunt, vt vbi non eſſet primogenitus, illic paterfamilias, & primas domus periret. Mihi videtur nomine *promogenitorum* ſignificari filios Ægyptiorum primos,qui aperuerant vuluam matris, idque probatur,quia Deus Exod. 13.iubet ſibi offerri *omne primogenitum,quod aperit vuluam matris*, propterea quòd occidit primogenita Ægypti,Exod.13.*Separabis omne,quod aperit vuluã,Domino,& quod primitiuum eſt in pecoribus:*Item:*Cùm interrogauerit te filius tuus, cras,dicens,quid eſt hoc? reſpondebis ei, in manu forti eduxit nos Dominus de terra Ægypti,*&c.Additur: *Occidit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, idcirco immola Domino omne, quod aperit vuluam maſculini ſexus*, &c. Autor hiſt. Scholaſt. propter hãc cauſam ait,dici poſſe non fœminas primogenitas, ſed tantùm maſculos eſſe peremptos, in Exodum cap. 28. Quia (inquit) ſolos maſculos ſibi noluit Deus ſanctificari, dici poteſt non percuſſos niſi tantùm maſculos, &c. Pſal.77. *Percuſſit omne primogenitum in terra Ægypti primitias omnis laboris eorum.* Eos primogenitos ait percuſſos,qui erant primitiæ, & primi inter reliquos filios.Dicuntur autem primitiæ, vel principium laboris paterni primogeniti; quia patris eſt laborare, vt filios alat, quorum primus eſt primogenitus; & quia laborem parentibus pariunt. Iuſſit ſibi offerri Dominus tantùm filios,qui aperiunt vuluam matris: Ergo & hos tantùm occidit in Ægypto, non autem eos, qui in locum eorum ſucceſſerant, qui vuluam matris non aperuerunt. Præterea exiſtimo, in Ægypto eſſe interfectos non patres, etſi eſſent primogeniti, ſed filios tantùm primogenitos. Nomine enim primogeniti, non patres ſignificari ſolent,ſed filij, qui ſub poteſtate patris ſunt. Quamobrem ſi quæras, *cur Pharao non eſt occiſus*, ſiquidem primogenitus erat, & iure primogenituræ regnum obtinuerat? Reſpondetur,non fuiſſe occiſum, quia ſub poteſtate parentum non erat; occiſus autem eſt filius eius primogenitus, fortè tamen Pharao primogenitus non erat. Præterea ad aliud reſeruabatur ſupplicium in rubro mari inferendum.

Genebr.

Exod. 13.

Pſalm. 77.

Primogeniti ſunt primitiæ laboris.

Neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus.

6. Admirabile quidem fuit, in omnibus Ægypti domibus fuiſſe aliquem primogenitũ,quem vita angelus priuarit. D. Auguſt. diuina præſciẽtia hoc fuiſſe procuratum ait q.44.in Exod. An (inquit) & hoc diuinitus præſcientia Dei procuratum fuerat, vt in omnibus omnino eſſent domibus primogeniti, in quibus percuterentur Ægyptij?&c. Hugo Victorinus ſic verba ſcripturæ interpretatur:Nulla erat domus, ſubaudi,in qua erat primogenitus, in qua non iaceret mortuus. Sed non placet interpretatio; quemadmodum neque illa cuiuſdam Rabbini: Nulla erat domus, in qua non iaceret mortuus, quia in plurimis domibus iacebant primogeniti mortui, etſi non in omnibus. Iuxta Caietani opinionem, & Genebrardi, qui nomen primogeniti amplè ſumunt, & Abulenſis, qui ſumit ampliſſimè, facilè reſpondebitur, in omnibus domibus aliquem fuiſſe primogenitum, ſi amplè, vel ampliſſimè nomen accipiatur. Ego Auguſtini ſequor opinionem, & Lyrani. Mirabile quidem fuit, in omnibus domibus Ægyptiorum fuiſſe aliquem primogenitum propriè, ſed ita à Deo fuerat ordinatum, ad quem primogenitorum & natiuitas, & in vita conſeruatio pertinet. Sap. 8. mortui dicuntur primogeniti innumerabiles, per hyperbolem: *Mortuos* (inquit) *habebant innumerabiles. Nec enim ad ſepeliendum viui ſufficiebant: quoniam vno momento,quæ erat præclarior natio illorum,exterminata eſt.*Præclarior natio dicitur primogenitorum;in momento autem eſt exterminata, id eſt, breuiſſimo temporis ſpatio. Terruit valde mors primogenitorum Pharaonem, & Ægyptios; timebant enim ne ſi aliam expectarent plagã omnes occiderentur, quemadmodum occiſi fuerant primogeniti. Ideo mortis imminẽtis periculo territi, Iſraëlitas cum ouibus, & armentis abire compulerunt, tunc etiam populum Dei eſſe confeſſi ſunt, Sap.18. *De omnibus, non credentes propter veneficia, tunc verò primum cùm fuit exterminium primogenitorum, ſſponderunt populum Dei eſſe.*Omnia non credebant Ægyptij ante cædem primogenitorum, propter venificia magorum; exiſtimabant enim magica arte fieri plagas. At poſtquam primogeniti cæſi ſunt, Hebræos populum eſſe Dei confeſſi ſunt, & ſponderunt, Deíque potentiâ plagas factas cognouerunt.

An in omnibus domibus Hebræorum fuerit aliquis primogenitus propriè?

Sapient. 8.

Sapient. 18.

Vocatíſque Pharao Moyſe, & Aaron nocte, ait: ſurgite,egredimini à populo meo.

Timore ingenti percuſſus Pharao lucem non expectauit,ſed nocte illa,qua primogeniti morte affecti ſunt,Moſem vocauit & Aaron, & dixit illis: *Surgite, egredimini à populo meo.*Videntur hæc verba verbis capitis 11. aduerſari, eò enim capite ait Moſes Pharaoni: *Deſcendent omnes ſerui tui iſti ad me,& adorabunt me dicentes:egredere tu, & omnis populus, qui ſubiectus eſt tibi.* hîc verò dicitur Pharao vocaſſe Moſem, & Aaronem,& iuſſiſſe,vt ab Ægypto egrederentur:non ergo deſcenderunt ad Moſem ſerui Pharaonis, & adorantes dixerunt: egredere tu, & omnis populus. Reſpondetur, non repugnant verba hæc:*Vocauit Pharao Moſem*, &c. verbis illis Moſis: *Deſcendent ſerui tui*, &c. quoniam vtrunque factum eſt, in primis Pharao tot prodigiis permotus vocauit Moſem,& Aaronem, & dixit illis:*Surgite,& abite*,&c. Poſtea ſerui eius ad Moſem deſcenderunt, & adorantes idem petiuerunt. Nam, vt ſcriptum eſt Exod. 12. *Vrgebant Ægyptij populum Iſraël de terra exire velociter dicentes:omnes moriemur.* Ecce timorem qui illos ad adorandum Moſem,& ad expellendos Iſraëlitas compulerat. Omnes,(inquiunt) ſi illos non expellamus,moriemur,quemadmodum primogeniti noſtri occiſi ſunt. Cœpit enim plaga hæc à primogenitis, ſi diutius populum hunc retinuerimus, ad nos progredietur plaga mortis, omnéſque moriemur.

7.

Pharao dat abeundi facultatem Iſraëlitis.

Exod 12.

Abulenſis ſic ſcribit:Non eſt intelligendum, quòd Pharao vocauit Moſem & Aaron, quaſi cum eis locuturus, quia immediatè ſubditur: *Surgite*, & *egredimini à populo*:ergo ante vocauerat eos, quàm ſurgerent, vel egrederentur. Eſt ergo

8.

Abulẽſis opinio.

Hugo Vict.

ergo ſenſus, quòd Pharao, & ſerui ſui deſcenderunt ad domum, in qua manebat Moſes, & Aaron, & ipſi dormiebant, quia tunc erat media nox. Pharao ergo, & ſerui eius vocauerunt ad ianuam, dixítque Pharao: ſurgite, id eſt, non maneatis hîc pigreſcendo, ſed confeſtim ſurgite, & egredimini de Ægypto. Hæc ille. Exiſtimat Abulenſis, Pharaonem metu perterritum non vocaſſe ad ſe Moſem, & Aaronem, ſed nocte ſurrexiſſe, & cum ſeruis ſuis ad eos veniſſe, in lecto illi recumbebant, quia nox erat. Acceſſit Rex ad ianuam, illóſque tunc vocauit, dixítque, ſurgite ex lecto, nolite dormire, ex Ægypto diſcedite ſtatim, ne propter vos omnes moriamur. Hæc Abulenſis opinio non videtur recipienda; cum verbis enim ſcripturæ non bene conſentit. Scriptura ait: *Vocatíſque Pharao Moſe, & Aaron nocte, ait: ſurgite, egredimini à populo meo.* Vocauit ergo Rex Pharao Moſem, & Aaronem in aulam ſuam, vt in ſuperioribus plagis vocare ſolebat, Abulenſis autem vult, Pharaonẽ veniſſe domum Moſis, & Aaronis, illóſque ex ianua vocaſſe dormientes, & dixiſſe: *Surgite, & egredimini*, id eſt, ſurgite ex lecto ne vos pigritia vincat, ſtatim abite. At verò *ſurgere*, non ſemper ſignificat *ex lecto ſurgere*, ſed aliquando *ad opus ſe accingere*, & idem aliquando ſignificat *ſurgite*, quod *eia agite*. Eſt ergo ſenſus verborum Pharaonis, eia agite, abite ex Ægypto; vel, eia accingite vos, & proficiſcimini. Solutum eſt argumentum Abulenſis. Non vocauit (inquit) Pharao Moſem, & Aaron quaſi cum eis locuturus, quia ſubditur: *Surgite, & egredimini à populo*; ergo antè vocauerat eos, qui ſurgerent, & egrederentur, verba autem Pharaonis ſic exponit, *ſurgite*, id eſt, ne maneatis hîc pigreſcendo, ſed confeſtim ſurgite, & egredimini de Ægypto, &c. Reſpondetur, vocaſſe Pharaonem in aulam Moſem, & Aaronen, vt cum eis loqueretur: illud autem verbum, *ſurgite*, non ſignificat *ſurgite* ex lecto, ſed id quod diximus.

A

B

C

In cunctis Dijs Ægypti faciam iudicia.

D

9. Exod. 12. Ad plagam hanc decimam pertinet, quod ſcriptum eſt Exod. 12. *In cunctis diis Ægypti faciam iudicia.* Nam eodem capite ait Dominus: *Tranſibo terram Ægypti nocte illa, percutiámque omne primogenitum in terra Ægypti ab homine vſque ad pecus, & in cunctis dijs Ægypti faciam iudicia.* Item Numer. 33. *In dijs eorum*, id eſt, Ægyptiorum, *Deus exercuerat vltionem.* Exod. 12. cum plaga primogenitorum coniungitur plaga idolorum Ægypti, quia eadem nocte occidit. Quæ iudicia, quam vltionem fecerit Dominus in diis, ſiue idolis Ægypti, non indicat Moſes. Veriſimile eſt, illa fregiſſe, & ex locis, in quibus colebantur, in terrã proiecciſſe. In Gloſſa ordin. ſic legitur: Ferunt Hebræi, quia omnia idola Ægypti confracta ſunt nocte illa, & templa, vel motu terræ, vel Nili fluminis inundatione, &c. Et D. Hieronymus, ex quo gloſſa ſumpta eſt, epiſt. 127. ad Fabiolam, māſione prima: Illud (inquit) Hebræi autumant, quòd nocte, qua egreſſus eſt populus, omnia in Ægypto templa deſtructa ſint, ſiue terræ motu, ſiue ictu fluminum, &c. Abulenſis quæſt. 16. Exod. 12. Punitio (inquit) iſta Deorum fuit fortè ſicut punitio Dagen, 1. Reg. 5. qui pronus inuentus eſt ante arcam, & palmæ eius abſciſſæ fuerant: vel, vt volunt Hebræi, iſta punitio fuit, quia omnia idola Ægyptiorum illa nocte ſubitò putrefacta, atque incinerata fuere; metallica verò reſoluta, & fuſa in terram, vt aurea, & argentea, & ærea, vel ſtannea, lapidea autem vſque ad puluerem comminuta. Sic ille.

Numer. 33.

Deus Ægypti idola contriuit.

D. Hieron.

Templa Ægyptiorum euerſa ſunt.

E

Percuſſit Dominus omne primogenitum.

10. Dubitatur primò, an *per ſeipſum* Dominus percuſſerit Ægypti primogenita, plagáſque reliquas immiſerit, an *per angelos*? Reſpondetur, Deum vti angelis adminiſtris, & per angelos plagas omnes Ægyptiis impoſuiſſe; ſi quid tamen angelorum potentiam ſuperabat, per ſeipſum efficiebat. Cùm ergo Exod. 12. ait Moſes: *Tranſibit Dominus percutiens Ægyptios*: & Dominus ait: *Tranſibo per terram Ægypti, percutiam omne primogenitum*: hæc & ſimilia, miniſterium angelorum non excludunt. Percuſſorem autem primogenitorum fuiſſe angelum, illa verba Moſis indicant, Exod. 12. *Non ſinet Dominus percuſſorem ingredi domos veſtras, percuſſorem* inquam, id eſt, angelum.

Plagæ immiſſæ ſunt per angelos.

Exod. 12.

Exod. 12.

11. Dubitatur ſecundò, intulerítne Dominus plagas *per angelos malos*, id eſt, cacodæmones, *an per angelos bonos*? Per bonos enim angelos aliquando Deus plagas infert. Boni enim fuerunt illi angeli, qui Gen. 18. & 19. ad Abraham venerunt, & Sodomam euerterunt. Bonus quoque angelus ille erat, qui Paralip. 21. Iſraëlitarum magnam multitudinem peſtifero morbo interemit. Bonus item ille, qui 4. Reg. 19. exercitum Sennacherib neci dedit. Reſpondetur cum Lyrano, Abulenſi, & aliis, per cacodæmones immiſſas fuiſſe plagas. Probatur ex Pſalmo 77. *Miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immiſſiones per angelos malos.* Græcè, πονηρῶν, Hebraicè רָעִים *raim. Malos* angelos vocat pſalmographus; malos fuiſſe intelligo, quia nulla ratio bonos fuiſſe perſuadet. Qui bonos fuiſſe volunt, aiunt malos appellari, non à malo morali, ſed à malo pœnali, quod inferunt, videlicet dicuntur mali angeli, non à malo culpæ, ſed ab effectu, quia malo pœnæ affecerunt Ægyptios. Non diſplicet explicatio, ſed cùm videam ſimpliciter, & abſque vllo addito appellari angelos *malos* Latinè, *raim* Hebraicè, πονηρὸς Græcè, quæ nomina vulgari ſignificatione morale malum ſignificant, probabilius puto, per angelos malos plagas inflictas. Lege D. Auguſt. Pſal. 77. in verba citata: *Immiſſiones per angelos malos.*

An plagæ fuerint immiſſæ per bonos angelos?

Pſalm. 77.

12. Dubitatur tertiò, *de tempore*, quo hæ plagæ durarunt. Autor ſcholaſticæ hiſtoriæ in Exod. cap. 19. Sine multo (inquit) temporis interuallo fortè hæc facta non ſunt, &c. Et Dionyſ. Carthuſ. Exod. 9. In Gloſſa (ait) hiſtoriæ ſcholaſticæ fertur, quòd fortè per quinquennium, vel eo amplius durauerunt plagæ iſtæ, ſucceſſiuè, &c. Ipſe verò Dionyſius arbitratur infra vnum annum fuiſſe inductas. Genebrardus Pſalmo 104. ad illa verba: *Percuſſit vineas eorum*: Redeunte (inquit) altero vere percuſſit. Nam plagæ hæ non continenter, ſed per interualla, & ſpatio duodecim menſium contigerunt, &c. Hebræi quoque in ſua Chronologia maiori, ſcribunt plagas per aliquot interualla ſpatio duodecim menſium eſſe inflictas. Veriſimilius eſt, decem has plagas vnius menſis ſpatio fuiſſe immiſſas, vt opinatur Abulenſis Exod. 12. quæſt. 15. Non enim Deus indurato Pharaoni poſt vnam plagam longum temporis dedit ſpatium, ſed poſt breue ſpatium ablatæ plagæ, alteram addebat.

Aut. hiſt. ſcholaſt.

Dion. Carth.

An plagæ longo durarint tempore?

Genebrard.

Plaga

Plaga prima aquæ in sãguinem cõuersæ septem permansit dies,Exod.7. post hanc ablatam plagã sequẽti,vt videtur,die admonitus est Pharao, vt dimitteret populum;cùm renuissetpercussus est plaga secunda ranarum. Hac ablata continenter diebus sequentibus percussus est tertia, & reliquis. Decima verò , & vltima plaga percussus est luna decima quinta mensis Nisan, qui nostro Martio,& Aprili respondet, qua luna egressi sunt ex Ægypto Israëlitæ. Probat Abulẽsis loco citato,plagas vnum tãtum mensem durasse , ex annis vitæ Mosis. Nam Moses cùm primùm ad Pharaonem est ingressus Exod. 7. annorum erat octoginta ; Aaron verò octoginta trium. Profectus est populus ex Ægypto post plagas , confecítque iter in terram repromissionis annis quadraginta ; in fine horum annorum ex vita discessit Aaron natus centum viginti tres annos,Moses quoque obiit natus annos centum, & viginti , anno quadragesimo, postquam egressus est ex Ægypto, Numer. 33. *Ascendit Aaron sacerdos in montem Hor iubente Domino, & ibi mortuus est anno quadragesimo egressionis filiorum Israël ex Ægypto mense quinto prima die mensis,cùm esset annorum centum viginti trium.* Deuter.34. *Moyses centum,& viginti annorum erat,quando mortuus est.* Iam computemus annos,octoginta annorum erat Moses, cùm ingressus est ad Pharaonem, Aaron erat octoginta trium, plagæ durarunt vno ferè mense, quadraginta annis iter in terram repromissam fecerunt,quadragesimo anno egressionis ex Ægypto vitam cum morte commutarunt; vnde efficitur numerus propositus vitæ Mosis, & Aaronis. Quòd si plagæ vel per quinque annos , vel per vnum annum durassent,plures annos vixissent Moses , & Aaron. Denique si quæras , *quo anni tempore* Deus Ægyptum flagellarit ? Respondebitur, extremam plagam, vt ex cap. 12. constat , illatam esse Ægyptiis luna 14. mensis Nisan ; mensis autem hic nostro Martio , & Aprili respondet:reliquæ verò plagæ antecesserunt hanc per vnum ferè mensem. Itaque non nullæ in mensem Februarium, aliæ in Martium siue Aprilem inciderunt.

Numer. 33.

Deuter.34.

CAPVT XXI.

MORALE.

De DECIMA plaga.

Morietur omne primogenitum in terra Ægypti.

1. *Minatur Deus vt terreat , & à peccatis reuocet homines.*

NON vult Dominus cum silentio decimam plagam Pharaoni inferre , Exod. 11. Moses,priusquam inferatur,illam denuntiat.minatur enim Deus , vt terreat , & à peccato deterreat. Theodoretus in Ionam cap. 3. Quoniam (inquit) conseruare Deus gaudet , minatur tristia,ne in nos tristia inuehat,&c.Item: Vltionis minatio , est ad pœnitentiam exhortatio , &c. Hortabatur Deus Pharaonem ad pœnitentiam tot minis ante plagas : ille verò indurauit cor suum , & periit : sic minis suis ad pœnitentiam nos vocat;nemo cor suum induret,ne pereat vt Pharao. Iustus enim est Deus,de peccatis sumit supplicium.Si minæ Dei te ad pœnitentiam ducunt,ęternas euades flammas;sin minùs , iustus Deus peccatum non dimittet impunitum. Audiamus Augustinum lib. homiliarum quinquaginta, homil.21.Iustus (inquit)est Deus,& odit peccata , si iustus est , vindicat peccata. Non poteris à Deo auferre iustitiam eius. Implora misericordiam : sed attende iustitiam. Misericordia est , vt ignoscat peccanti : iustitia est, vt puniat peccatum, &c. Ergo peccata nostra puniamus nos priùs , ne Deus impunita videns debitum supplicium inferat.Augustinus eadem homil. Non erit (inquit) impunitum peccatum meum , sed ideo nolo, Domine , vt tu me punias , quia ego peccatum meum punio, &c.

D. Augustinus.

D. Augustinus. *Iustus Deus peccatum non dimittit impunitum.*

Percussit Dominus omne primogenitum.

Primogenitorum mors mortem fidei adumbrat.Est enim fides virtus prima,& primogenita,& reliquarum fundamentum.D.Ambrosius lib. 1.de Sacramentis,cap.1. In Christiano(inquit) prima fides est, &c. D.Augustinus. in lib.de decem plagis:Primogenita (inquit) cordis nostri fides est.Nemo enim bene operatur,nisi fides præcesserit. Omnia opera tua bona quasi filij tui sunt spirituales,sed inter istos filios tuos primogenita tibi est fides , &c. Post plagam tenebrarum primogeniti cæsi sunt:eundem in modum postquam peccator tenebris peccatorum obscuratur,in hæreses incidit,fideíque interitum affert. Nam vitam sceleratam perfidia sæpè sequitur. Vnde Paul.1.Timoth.1.*Habens*(inquit)*fidem,& bonam conscientiam , quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt.* Instar scopuli est mala conscientia , & vita scelerata ,ad quam allisa fides, velut nauis,facit naufragium. Ad Hebr.13. *Doctrinis*(inquit)*variis,& peregrinis nolite abduci; optimum est enim gratia stabilire cor* , hoc est , nolite peregrinas ab Ecclesia doctrinas sectari. Optimum est stabilire cor gratia Euãgelica. Hæretici vagantur, omníque vento doctrinæ circumferuntur , viri Catholici cor in fide stabiliunt, atque figunt. Egregij autem claui sunt virtutes, charitas,& gratia, qui his clauis carent , vitiísque se mancipant,timeant ne euulsis clauis, fides quoque ex corde euellatur. Legendus D. Cyprianus lib.de vnitate Ecclesiæ : Triticum (inquit)non rapit ventus,neque arborem solida radice fũdatam procella subuertit:inanes paleæ tempestate iactantur; inualidæ arbores turbinis incursione euertuntur,&c. Augustinus.1. Ioan. tract.3. ad illa Ioannis verba : *Ex nobis exierunt, sed non ex erãt nobis.* Tẽtatio(inquit)probat,quia non sunt ex nobis. quando illis tentatio venerit,velut occasione venti volant foras,quia grana non erant, &c. Sunt hæretici mali humores, quos cùm euomuit,Ecclesia releuatur.Augustinus ibidem : Sic (inquit) sunt in corpore Christi , sicut humores mali , quando euomuntur, tunc releuatur corpus ; sic & mali , quando exeunt,tunc Ecclesia releuatur, &c.Libet hoc loco adscribere verba sapientissimi Card. Bellarmini,ex oratione,quam in scholis olim habuit, quæ extat tomo 3. Ferè (inquit) non solet accidere , vt ante circa fidem aliquis naufraget, quàm naufragare cœperit circa mores. Quare vt hoc tempore improba vita gradus quidam est ad hæresin Lutheranam ; sic etiam contra pestem eandem antidotum præsentissimum, atque optimum erit innocentia vitæ , & studium operum bonorum. Hæc ille.

2. *Fides est primogenita virtus.*

D. Ambros.

D. Augustinus.

Vitam flagitiosam perfidia sequitur sæpe.

1.Timoth.1.

Mala conscientia est scopulus, in quem allisa fides facit naufragium. Ad Heb.13.

D.Cyprian. *Cor stabile non rapit vẽtus hæresis.*

D. Augustinus.

D.Augustinus.

Card. Bellar. *Naufragium duplex est,alterum circa mores , alterũ circa fidem. Improba vita gradus ad hæresin Lutheranam.*

Psal. 136.*Exinanite,*(aiunt Idumæi)*exinanite, vsque ad fundamentum in ea*, id est, in Ierusalem. Idem optant hostes nostri tartarei,séque mutuo horttantur , vt in Christiana Ierusalem, id est, Ecclesia,virtutes omnes, fidémque ipsam euertant.Exinanite(aiunt tartarei Idumæi)exinanite

3. Psal.136.

in

in Eccleſia vſque ad fundamentum, id eſt, vſque ad fidem. Vitia diſſeminate, tenebras peccatorum inducite, poſt tenebras offuſas, diſſeminate hæreſes, ſi dem labefactate, atque exinanite. 1. Reg. 1. Naas incolas Iabes Galaad ſic alloquitur: *In hoc feriam vobiſcum fœdus, vt eruam veſtrum oculos dextros, ponámque vos opprobrium in vniuerſo Iſraël.* Naas nomen, ſerpentem ſignificat, cum ſerpente ſtygio, veluti fœdus feriunt hæretici; ille omnium eruit dextros oculos, ponítque eos opprobrium vniuerſæ Eccleſiæ Catholicæ. Sunt enim omnes monoculi, ſiniſtrum oculum habent, quo ſiniſtra cernunt; at dextrum, id eſt, fidem veram, quo Deus, Eccleſia, ſacramenta, & ſimilia alia cernuntur, non habent: ad ſiniſtram hi hirci erunt in die iudicij. Quid mirum, ſi dextero carentes oculo, ſiniſtro hæreſes, & errores videant? Naas, id eſt, ſerpens tartareus, fundamentum fidei in eis exinaniuit, totúmque corruit ædificium. Vtinam aliquando reſipiſcant, deleántque fœdus cum morte, Iſai. 28. & pactum initum cum inferno.

1. Reg. 1. *Diabolus fidei fundamẽtum vult exinanire.*

Nullus veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ vſque manè.

Iuſsit Moſes Hebræis, ne domo egrederentur illa nocte, qua primogeniti percutiebantur, ſed intus manerent vſque manè; eundem in modum iubet Deus, ne ex ampliſſima Eccleſiæ domo Catholici egrediantur, cùm primogenita fides in aliquibus regionibus percutitur, & deficit. Imperata fecerunt Iſraëlitæ, nullúſque eorum ſuum primogenitum amiſit. Nullus quoque Catholicorum, qui in domo Eccleſiæ manet, fidem amittet, ſi in ea manſerit vſque manè, id eſt, vſque ad lucem, diémque æternæ vitæ. Rupertus lib. 2. in Exod. cap. 16. Hoc (inquit) nobis vigilantiſſimè obſeruandũ eſt, vt vſque manè, id eſt, vſque ad finẽ huius noſtræ nocturnæ vitæ, intra Catholicæ Eccleſiæ clauſtra maneamus; neque per hæreſes, vel ſchiſmata tumultuãdo, foras quis erupiſſe inueniatur. Nam quiſquis foris fuerit inuẽtus, reputabitur Ægyptius, & cum Ægyptiis pariter pertranſeunris Domini flagello percutietur. Hæc Rupertus.

4. *Nemo ex domo Eccleſiæ Catholicæ egrediatur ad hæreſes ſectandas.*

Rupertus.

CAPVT XXII.

De immolatione agni paſchalis.

EXODI CAP. XII.

1. DIXIT quoque Dominus ad Moyſen & Aaron in Terra Ægypti: Menſis iſte, vobis principium menſium: primus erit in menſibus anni. Loquimini ad vniuerſum cœtum filiorum Iſraël, & dicite eis: Decima die menſis huius tollat vnuſquiſque agnum per familias & domos ſuas. Sin autem minor eſt numerus vt ſufficere poſſit ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum qui iunctus eſt domui ſuæ, iuxta numerum animarum quæ ſufficere poſſunt ad eſum agni. Erit autem agnus abſque macula, maſculus, anniculus: iuxta quem ritum tolletis & hœdum. Et ſeruabitis eum vſque ad quartam decimam diem menſis huius: immolabítque eum vniuerſa multitudo filiorum Iſraël ad veſperam. Et ſument de ſanguine eius, ac ponent ſuper vtrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum, in quibus comedent illum. Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, ſed tantùm aſſum igni: caput cum pedibus eius & inteſtinis vorabitis. Nec remanebit quidquam ex eo vſque manè, ſi quid reſiduum fuerit, igne comburetis. Sic autem comedetis illum: Renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis feſtinanter: eſt enim Phaſe (id eſt, tranſitus) Domini. Et tranſibo per Terram Ægypti nocte illa, percutiámque omne primogenitum in Terra Ægypti ab homine vſque ad pecus: & in cunctis diis Ægypti faciam iudicia, ego Dominus. Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus in quibus eritis: & videbo ſanguinem, & tranſibo vos: nec erit in vobis plaga diſperdens quando percuſſero Terram Ægypti. Habebitis autem hunc diem in monumentum: & celebrabitis eam ſolemnem Domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno. Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentum in domibus veſtris: quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Iſraël, à primo die vſque ad diem ſeptimum. Dies prima erit ſancta atque ſolemnis, & dies ſeptima eadem feſtiuitate venerabilis: nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad veſcendum pertinent. Et obſeruabitis azyma: in eadem enim ipſa die educam exercitum veſtrum de Terra Ægypti, & cuſtodietis diem iſtum in generationes veſtras ritu perpetuo. Primo menſe, quartadecima die menſis ad veſperam, comedetis azyma, vſque ad diem vigeſimam primam eiuſdem menſis ad veſperam. Septem diebus fermentum non inuenietur in domibus veſtris: qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cœtu Iſraël, tam de aduenis quàm de indigenis terræ. Omne fermentatum non comedetis: in cunctis habitaculis veſtris edetis azyma. Vocauit autem Moyſes omnes ſeniores filiorum Iſraël, & dixit ad eos: Ite tollentes animal per familias veſtras, & immolate

late Phasé. Fasciculúmque hyssopi tingite in sanguine qui est in limine, & aspergite ex eo superliminare,& vtrumque postem : nullus vestrûm egrediatur ostium domus suæ vsque manè. Transibit enim Dominus percutiens Ægyptios : cúmque viderit sanguinem in superliminari, & in vtroque poste, transcendet ostium domus, & non sinet percussorem ingredi domos vestras & lædere.Custodi verbum istud legitimum tibi & filiis tuis vsque in æternum. Cúmque introieritis terram, quam Dominus daturus est vobis vt pollicitus est, obseruabitis ceremonias istas. Et cùm dixerint vobis filij vestri:Quæ est ista religio?dicetis eis:Victima transitus Domini est,quando transiuit super domos filiorum Israël in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos nostras liberans.Incuruatúsque populus adorauit. Et egressi filij Israël fecerunt sicut præceperat Dominus Moysi & Aaron.

2. Nox ista est obseruabilis Domini, quãdo eduxit eos de Terra Ægypti:hanc obseruare debẽt omnes filij Israël in generationibus suis.Dixítque Dominus ad Moysen & Aarõ:Hæc est religio Phasé:Omnis alienigena nõ comedet ex eo. Omnis autẽ seruus emptitius circũcidetur, & sic comedet. Aduena & mercenarius non edent ex eo. In vna dõmo comedetur,nec efferetis de carnibus eius foras, nec os illius confringetis. Omnis cœtus filiorũ Israël faciet illud. Quòd si quis peregrinorum in vestrã voluerit transire coloniam, & facere Phasé Domini, circuncidetur priùs omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabit:erítque sicut indigena terræ : si quis autem circunciſus non fuerit, non vescetur ex eo. Eadem lex erit indigenæ & colono qui peregrinatur apud vos. Fecerúntque omnes filij Israël sicut præceperat Dominus Moysi & Aaron. Et eadem die eduxit Dominus filios Israël de terra Ægypti per turmas suas.

3. CONIVNCTA est cum plaga decima immolatio agni paschalis. Nam antequam Deus plagam hanc inferret Ægyptiis, iussit agnum immolare Hebræos, eiusque sanguine superliminare domus, & vtrumque postem aspergere,ne ab angelo percutiente, eorum primogenita cæderentur. Nos de agno paschali egimus tom. 4. Concord. Euangelicæ, idcirco hoc loco breuiter de illo dicemus.

A Sacri initium est Nisan, quantum ad festa, & res Ecclesiasticas (ait Genebrardus initio Calendarij Hebræorum,) quantum autem ad cætera,ordiuntur annum à mense Septembri : sed Dominus absolutè ait: *Mensis iste*,id est, Nisan, *principium erit mensium*, & primus in mensibus anni.Non addit,in rebus sacris, in festis, & rebus Ecclesiasticis. Videlicet, quia in hoc mense beneficium acceperant maximum liberati à seruitute Ægypti, voluit Deus anni hoc esse principium. Lege Augustin. lib. 15. de Ciuit. Dei.

Mensis iste vobis principium mensium.

4. *Mensis Nisan constituitur principiũ anni, in quo ex Ægypto egressi sunt Israëlitæ.*

Constituit Dominus Hebræis anni principium illum mensem, quo ex terra Ægypti egressi sunt, & in eo iubet agnum immolari. Is est mensis Nisan nostro Martio, & Aprili respondens.Erant autem menses Hebræorum lunares, semperque à nouilunio initium sumebant,hoc est, à primo die lunæ nouæ; ideóque primus dies mensis appellabatur neomenia, id est,noua luna, erátque festus, Psal. 80. *Buccinate in neomenia tuba.* Iudith 8. *Ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ,præter sabbata, & neomenias, & festa domus Israël.*Primus mensis dies dicitur à Latinis Calendæ,Græcè dicitur νεομηνία, 1.Reg. 20. *Cras calendæ sunt.* Græcè νεομηνία. Νεὸς significat *nouum*, μὴν, *lunam*, inde νεομηνία,neomenia,noua luna appellatur. Hebraicè חדש, id est,*noua dies.* Cæteri dies sic numerantur;secunda luna,tertia luna,quarta luna, &c. Cùm igitur menses Hebræorum essent lunares, nostris respondere æqualiter non possunt, sed ex parte. Itaque mensis Nisan vt plurimum respondet partim Martio,partim Aprili, & nonnumquam in Maium excurrit. Lege nostrum Clauium in Apologia noui Calendarij, lib.1. cap.1. Annus autem sacer à Deo nunc constitutus,à prima luna incipiebat mensis Nisan. Ea autem luna prima mensis Nisan, vt plurimum illa erat, quæ propinquior erat æquinoctio verno. Æquinoctium autem vernum in diem vigesimam primam Martij incidit.

Psal. 80. Iudith 8. 1.Reg. 20.

Prima luna mẽsis Nisan propinquior æquinoctio verno.

5. *Duplex annus Hebræorum,sacer,& prophanus.*

Sacrum dixi annum, quia Hebræi duplicem habent annum, vt Abulensis, Montanus in apparatu,& alij obseruant,sacrum,& prophanum.

Decima die mensis huius tollat vnusquisque agnum.

B Principium anni constituit Dominus mensem Nisan, quarta decima die iussit immolari agnum, decima verò die domum adduci.Quæret aliquis, *cur Dominus quatuor ante dies iusserit domum adduci agnum?*Respondent Hebræi, causam esse, ne obliuioni traderẽt mandatum Dei, profectionis curis impediti, & vt bene agnum explorarent, an esset aptus sacrificio. Causa etiam fuit,quia,quæ Dei sunt, maturè oportet agere, neque verò in extremum diem differre, ne aliquod impedimentum subitò exoriatur. Hoc autem postea non videtur ab Hebræis seruatum,cùm sui iuris erant in terra repromissionis. Non enim significat scriptura, tunc illos decima die agnos duxisse domum, immolandos luna decima quarta. Rogabis, *an vnusquisque Hebræorum esset agnum domum adducturus?* Respondetur, indicari solùm patremfamilias, ad quem hoc attinebat.

6. *Decima die mensis Nisan agnus domum adductus est, decimo quarto die immolatus.*

Per familias, & domos suas.

C Hoc loco *familia*, & *domus* idem significant; agnum enim vnum tollebat vnaquæque familia,siue domus.Quòd si in illa familia, siue domo,pauci essent, nec sufficerent ad agnũ edendum,*assumẽt* (inquit Dominus) *vicinum suum iuxta numerum animarum, quæ sufficere possunt ad esum agni.* Si quæras, *quis hic numerus esset animarum*, id est, personarum, quæ sufficere possent? respon

7.

reſpondent Hebræi, eſſe decem perſonas. Probatur ex Ioſepho lib.7.de bello Iudaico,cap.17. A nona (inquit) hora vſque ad vndecimam, hoſtias cædunt,id eſt, agnos paſchales, per ſingulas verò contubernia non pauciorum quàm decem virorum fiunt. Solum enim epulari non licet,multi etiam vicini conueniunt. Sic ille.

Ioſephus.

Erit agnus abſque macula, maſculus, anniculus.

8. Qualis agnus immolari debeat,oſtendit Dominus; agnum poſtulat omni macula carentem,non in vellere, ſed in corpore. Licet enim vellus maculis albis & nigris eſſet diſtinctum, ſi caro maculam non haberet, aptus erat agnus immolationi. De macula carnis agitur, ſi cæcus eſſet, ſi membro aliquo priuatus,ſi fœditate aliqua, vel morbo affectus, à ſacrificio repellebatur. In iis enim quæ Deo offeruntur, perfectio requiritur, Leuitici 2. de his agitur maculis: *Si cæcum* (inquit) *fuerit, ſi fractum, ſi cicatrices habens, ſi papulas, aut ſcabiem, aut impetiginem, non offeretis ea Domino; bouem, & ouem, aure, & cauda amputatis, voluntariè offerre poteſ, votum autem ex eis ſolui non poteſt; omne animal quod vel contritis, vel tuſis, vel ſectis, ablatiſque teſticulis eſt, non offeretis Domino.* Præterea vult agnum eſſe maſculum, quia perfectior eſt ſexus maſculinus: vult eſſe anniculum, id eſt,vnius anni,vel ferè vnius anni, quia tunc eſt perfectus agnus, & eſui aptus. Abulenſis vult, potuiſſe agnum hunc immolari poſt dies octo à natiuitate, vſque ad vnum annum. Nam Leuit.22. ſic legitur: *Bos, ouis, & capra, cum genita fuerint, ſeptem diebus erunt ſub vbere matris ſuæ; die autem octauo, & deinceps offerri poterunt Domino.* At in hoc agno peculiare præceptum videtur, vt ſit anniculus, vnius anni filius, vt eſt in Hebræo. Dubitatur, cur dicatur *agnus maſculus*. Nam ſi agnus eſt, maſculus eſt, non fœmina. Reſpondetur, dici agnum maſculum, maioris affirmationis, & perſpicuitatis gratia, ne quis exiſtimaret nomine agni etiã intelligi agnam,quemadmodum cùm dicimus, homo ille mille habet oues, & mille vaccas, nomine ouium arietes quoque intelligimus, & nomine vaccarum, boues. Volunt aliqui, nomen Hebræum, שׂה, *ſeh*, ſignificare *pecudem*, neque maſculum, aut fœminam indicare; ideo additum eſſe maſculum Hebraicè, vt ſexus oſtenderetur. Interpres verò noſter *agnum* rectè vertit, & *maſculum*, vt in Hebræo eſt, adiunxit.

Agnus immaculatus, maſculus, vnius anni.

Leuit.2. *Sacrificium oportet omni macula carere.*

Leuit.22. *Agnus anniculus perfectus offerebatur.*

Cur dicatur agnus maſculus?

Iuxta quem ritum tolletis & hædum.

9. Quæritur, *an liceuerit Hebræis in paſchate immolare hædum, non agnum?* Paulus Burgenſis in addit. Exod. putat, nunquam licuiſſe, in eáque ſententia Hebræos eſſe ait. Quòd ſi opponas verba hæc: *Iuxta quem ritum tolletis & hædum*, ait, in Hebræo non ſic legi, ſed hoc modo: *Ex arietibus, & capris accipietis eum*, id eſt, agnum immolandum in paſchate, accipietis ex grege, in quo ſimul ſint oues permixtæ capris, ex ouibus tamen accipietis agnum, non ex capris hædum. Reſpondetur, licuiſſe non inuento agno hædum in locum eius ſufficere. ſic hæc verba intelliguntur, *iuxta quem ritum tolletis & hædum*, hoc eſt, eodem ritu, quo immolabitis agnum, ſi agno careatis, hædum immolabitis. Idem verò ſignificat lectio Hebræa: Ex arietibus, & capris accipietis eum, hoc eſt, ex arietibus accipietis agnum, ſiue ex capris hædum, ſi non poſſit agnus inueniri. LXX. interpretes vertunt: *Ab agnis, & ab hædis accipietis.* Chaldæus: *De agnis, & de filijs caprarum accipietis.* hoc eſt, accipietis agnum, ſiue hædum. Quæritur præterea, *an liceret tunc immolare vitulum, aut ouem?* Licuiſſe confirmatur ex cap.16. Deuter. *Immolabis* (inquit) *Domino Phaſe de ouibus, & bobus.* Hebræi nonnulli propter verba hæc cenſuerunt, potuiſſe in paſchate immolari non ſolùm agnum,ſed etiam vaccam, vel vitulum anniculum. Addunt rationem, quia poterat eſſe tam magna familia, vt agnus non ſufficeret: oportebat ergo mactare vitulum, qui omnibus eſſet ſatis. Reſpondetur, non licuiſſe ouem, vel vitulum, aut vaccam illo die immolare. Ratio allata momentum non habet. Agnus enim paſchalis non edebatur, vt famem expleret, ſed myſterij cauſa, itaque ſatis erat ſingulis minimum ex illo fruſtum edere, poſtea verò aliis cibis ad explendam famem vti licitum erat. Verba verò Deut.16. non ſunt intelligenda de immolatione, quæ fiebat decima quarta luna ad veſperam,ſed de hoſtiis,quæ offerebantur tempore ipſo paſchali,tum ex ouibus, tum ex bobus.

An liceret vitulum immolare? Deut.16.

Immolabit eum vniuerſa multitudo filiorum Iſraël.

10. Nonnulli voluerunt, duas præcipi hoc loco immolationes, alteram decima die menſis Niſan, alteram decima quarta. Decima quidem die, ex eorum ſententia, agnus immolatus eſt per ſingulas domos. Poſtea, decima quarta die, ab vniuerſa multitudine Hebræorum immolatus eſt hædus. Probantur hæ duæ immolationes. Prima,ex illis verbis: *Decima die tollat vnuſquiſque agnum per familias.* Secunda, ex illis: *Iuxta quem ritum tolletis & hædum, & ſeruabitis eum vſque ad quartam decimam diem menſis huius, immolabítque eum vniuerſa multitudo filiorum Iſraël.* Ecce hædum immolandum ait decima quarta die ab vniuerſa multitudine: agnum die decima. Falſa eſt opinio hæc, quam multis rationibus refellit Abulenſis, quæſt.9. Exod.12. Inauditum enim eſt, Iſraëlitas agnum die decima, hædum die decima quarta immolaſſe. Præterea victimæ ſanguine, quæ immolabatur decima quarta die, oſtia Hebræorum perfundebantur: vnus autem hædus tot oſtiis ſufficere non poterat. Adde, à ratione eſſe alienum dicere, vniuerſam multitudinem Hebræorum ad veſperum conueniſſe in vnum locum, ad immolandum hædum. Loca ſcripturæ aliud ſignificant. Primo loco iubet Dominus agnum adduci domum decima die menſis. Secundo loco iubet, vt idem agnus, vel hædus ſeruetur vſque ad diem decimam quartam, eáque die mactetur ab vniuerſa multitudine filiorum Iſraël, non confluente in locum vnum, ſed ſeparatim in domibus manente. Idem enim eſt: *Immolabit eum vniuerſa multitudo*, ac ſi dixiſſet, immolabunt agnum omnes Hebræi per familias,& domos ſuas. Quæritur, *ad quémnam pertinuerit agni immolatio*, ad ſacerdotésne pertinuit, an ad populum? De hac quæſtione egimus tom.3.Concord.Euang.lib.1. cap.16. Reſpondemus, non pertinuiſſe ad ſacerdotes agni immolationem,ſed ad patremfamilias, id ſignificant verba,quæ exponimus: *Immolabit eum vniuerſa multitudo filiorum Iſraël.* & Philo de vita Moſis lib.3. Iubente (inquit) lege tota gens

Vna tantùm fuit immolatio agni.

Agni immolatio ad patremfamilias pertinebat. Philo.

ſacrificat, dum pro ſe quiſque mactat hoſtiam propriis manibus, &c. Idem indicat Ioſephus lib.2.antiquit.cap.6. vt omittam alios.

Ad veſperam.

11. Hebraicè בין הערבים *ben arbaim*, id eſt, *inter veſperas*. Præſcribit Dominus tempus immolationis agni paſchalis. Ad veſperam, ſiue inter duas veſperas erat immolandus. De duabus veſperis egimus tomo 4.Concord.Euang.lib.1. cap.16. Omiſſis aliis opinionibus,exiſtimamus, primam veſperam appellari eam,quæ eſt ſole in occaſum declinante poſt meridiem, vſque ad horam nonam: ſecundam verò à ſolis occaſu incipere putamus. Inter ſolem autem declinantem in occaſum poſt meridiem, & ipſum occaſum ſolis, duæ ſunt veſperæ, altera poſt meridiem vſque ad horam nonam, altera poſt ſolis occaſum. Inter has veſperas immolari agnus ſolebat. Probantur hæc ex Ioſepho lib.7.de bello, cap.17. Cùm dies (inquit) feſtus adeſſet, qui paſcha vocatur, quando à nona quidem hora vſque ad vndecimam hoſtias immolant, &c. A nona ergo hora vſque ad vndecimam per tres horas, agnum immolabant Hebræi, inter duas veſperas iam dictas. Hora autem nona nobis tertia eſt poſt meridiem, vndecima eſt quinta poſt meridiem, itaque ab hora tertia poſt meridiem vſque ad quintam horam, agni mactandi tempus erat, & fortè vſque ad ſolis occaſum.

Tempus immolationis agni.

Duæ veſperæ.

Ioſephus.

12. Dubitatur, *an agnus immolaretur in priori veſpera* diei decimæ quartæ menſis Niſan, *an in poſteriori?* Tomo Concord.4. lib.1.cap.13.de hoc dubio latè egimus, ſed dubium non eſt, vt eo loco oſtenditur, agnum immolatum non in veſpera antecedente diem decimam quartam, ſed in veſpera poſteriori ipſius diei decimæ quartæ. Nam Exod.12. præcipit Dominus immolari agnum decima quarta die. Addit: *Et edent carnes nocte illa.* Edent, inquam, carnes veſpera, & nocte poſteriori ipſius diei decimæ quartæ, quæ iam ad decimam quintam pertinebat, iuxta illud Leuit.23. *A veſpera vſque ad veſperam celebrabitis ſabbata veſtra.* Erat enim feſta dies. Præterea filij Iſraël decima quinta die menſis Niſan, profecti ſunt ex Ægypto: immolauerant autem agnum veſpera præcedente ipſam diem decimam quintam, vt compertum eſt ex cap.12. Exodi. ea autem veſpera erat poſterior diei decimæ quartæ. Ex cœna etiam Chriſti opt. max. manifeſtũ hoc eſt, qui decima quinta die menſis Niſan in crucem eſt actus, cùm decima quarta die ad veſperã poſteriorem, agnum comediſſet.

An agnus fuerit immolatus in priori veſpera diei decimi quarti, an in poſteriori?

Leuit.23.

Edent carnes nocte illa aſſas igne.

13. Non licebat agnum aqua coquere, aſſari oportebat. Aſſabatur autem integer, non fractus. Præceptum enim erat Exod.12. *ne os illius confringeretur.* D.Iuſtinus in dialogo contra Tryphonem, aſſari ſolitum ſcribit in figuram crucis compoſitum, vno veru præfixo ab infimis partibus vſque ad caput, & alio ſecundùm ſcapulas, ad quod manus agni ſuſpenderentur. Velocius agnus aſſatur, quàm coquitur aqua; idcirco aſſari iubetur agnus, vt indicetur celeritas, qua ex Ægypto exierunt Iſraëlitæ, & indicentur myſteria Chriſti.

Agnus aſſabatur. Exod.12.

Caput cum pedibus eius, & inteſtinis vorabitis.

14. Hebraicè ſic habetur: *Caput ſuper crura vel genua eius, & ſuper interiora*, id eſt, inteſtina eius. Volunt nonnulli, hunc eſſe ſenſum: Caput agni ſuper crura, vel genua eius collocabitis, & ſuper inteſtina, ſubaudi, aſſabitur. Rectiùs noſter interpres vertit: *Caput cum pedibus eius, & inteſtinis vorabitis.* Videlicet, ne quid relinqueretur agni Deo immolati. *Vorabitis* autem dixit interpres, vt indicaret celeritatem comedentium, iuxta illud: *Comedetis feſtinanter.*

Nec remanebit quidquam ex eo vſque manè.

15. In ſacrificium offerebatur agnus, ſacra erat res Deo oblata, idcirco iubet Dominus, ne ex eo quidquam in ſequentem diem relinquatur. Idem præcipitur de hoſtia pacifica, oblata pro gratiarum actione, Leuit.7. *Cuius* (inquit) *carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quidquam vſque manè.* De hoſtia verò oblata ſponte, vel ex voto, eodem capite ſic ſcriptum eſt: *Eadem comedetur die, ſed & ſi quid in craſtinum remanſerit, veſci licitum eſt. quidquid autem tertius inuenerit dies, ignis abſumet.* Idem præcipit nunc Dominus de agni carnibus: *Si quid* (inquit) *reſiduum fuerit, igne comburetis.*

Leuit.7.

Renes veſtros accingetis.

16. Quali habitu agnum eſſent eſuri docet Dominus. Habitus autem hic viatorum eſt, & ceremoniæ feſtinationem indicant, qua Hebræi Ægyptum reliquerunt. Accingere lumbos hominis eſt expediti, & parati ad iter conficiendum; baculi in manibus, calceamenta quoque in pedibus, profectionem adumbrant. idem ſignificant illa verba: *Et comedetis feſtinanter.* Quæritur, *an ſtantes agnum ederint?* Hac de re egimus tomo 4.Concord.lib.1.cap.17. Reſpondetur, Deum non præcepiſſe, vt ſtantes comederent agnum, ideóque licuiſſe illum edere, & ſtantes, & diſcumbentes, baculos tamen manibus tenentes. Fortè multi Hebræorum, propter baculos, ſtantes edebant, vt viatores magis repræſentarent. Philo in lib.de ſacrificio Abel, & Cain, præceptum ait, vt ſtarent Hebræi, cùm agnum ederent; fortè ex præcepto dato de baculis, collegit eos ſtantes comediſſe.

Habitus comedentium agnum.

An Hebræi ſtantes ederint agnum?

Eſt enim Phaſe (id eſt, tranſitus) Domini.

17. Phaſe Hebraicè dicitur פסח, *peſach*, ſi tollas puncta ſiue vocales, & alias apponas, dicere poteris *paſcha*, vt vocant LXX. interpretes, & Euangeliſtæ, ſiue *phaſech*, vt Theodotio appellat. Noſter interpres mutatis punctis, & relicta litera ח vltima, *phaſe* dixit. Nonnulli quia verbum Græcum πάσχω ſignificat *pati*, putarunt ab eo deriuari *Paſcha*, & ſignificare *paſſionem.* Sed manifeſtum eſt Paſcha nomen eſſe Hebræum, & ſignificare, non paſſionem, ſed tranſitum, vt noſter interpres interpretatur: *Phaſe* (inquit) *id eſt, tranſitus, Domini.* Sed rogabis, *quémnam tranſitum ſignificet?* Fuerunt enim tunc tres tranſitus. Primus angeli per Ægyptum tranſeuntis, & percutientis primogenita; ſecundus filiorum Iſraël tranſeuntium ex Ægypto in terram repromiſſionis; tertius eorundem tranſeuntium per mare rubrum. D. Auguſt. in Ioan. tract.55. Paſcha (inquit) tranſitus dicitur, quòd tunc primùm paſcha celebrauit populus Dei, quando ex Ægypto fugientes rubrum mare tranſierunt, &c. Significat Auguſtin. dici Paſcha propter tranſitum per mare rubrum. D. Gregor. Nazianzen. in

Paſcha *nomẽ eſt Hebraum.*

Quémnam trãſitũ ſignificet paſcha.

D.Auguſt.

D.Gregor.

in orat.de Paſchate putat dictum Paſcha propter tranſitum ab Ægypto in terram repromiſſionis: Paſcha(inquit)ſignificat tranſitum eum, quo ex Ægypto in terram Chanaan Hebræi commigrarunt. Reſpondetur, Paſcha indicare tranſitum primum, quo Deus per angeli miniſterium pertranſiuit Ægyptum,percutiens primogenita Ægyptiorum, & primogenita Hebræorum ſeruans. D. Hieronymus Matth. 26. Paſcha (inquit) à tranſitu nominatur, eo quòd exterminator videns ſanguinem in foribus Iſraëlitarum pertranſierit,nec percuſſerit eos, vel ipſe Dominus præbens auxilium populo ſuo, deſuper ambulauerit.Sic ille.& Ioſephus lib.2. antiquit. Paſcha (inquit) ſignificat tranſitum, quòd Deus illa die præteritis & illæſis Hebræis Ægyptios morbo percuſſit, peſte eorum primogenita conſumente, &c. Probatur ex ſcriptura, quia dicitur *tranſitus Domini*, non Iſraëlitarum. Non ergo Iſraëlitæ tranſibunt, ſed Dominus,videlicet cùm percuſſit primogenita. Præterea ait Dominus: *Eſt Phaſe, id eſt, tranſitus Domini, & tranſibo per terram Ægypti nocte illa, percutiamq; omne primogenitum.* Dominus explicat, cur dicatur tranſitus, ſiue Paſcha, vel Phaſe: *Quia* (inquit) *tranſibo, & percutiam primogenita.* Exod.12. *Cùm dixerint vobis filij veſtri: Quæ eſt iſta religio? dicetis eis: victima tranſitus Domini eſt, quando tranſiuit ſuper domos filiorum Iſraël in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos noſtras liberans.* Quo loco verbum eſt *paſach*, & nomen *peſach*. *Victima tranſitus Domini eſt*, Hebraicè, זבח פסח *zebach peſach*, id eſt, *ſacrificium tranſitus*. *Quando tranſiuit*, Hebraicè, אשר פסח, *aſer paſach*.

D.Hieron.

Ioſephus.

Exod.12.

Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus.

18. Mactabantur agni in domibus, ſanguine autem eorum oſtia Hebræorum aſpergebantur. Indicabat autem ſanguis, in domibus illis habitare Hebræos,non Ægyptios. Cùm ergo perueniret angelus ad domum aliquam, cuius oſtium ſanguine agni eſſet imbutum, tranſibat. Quòd ſi in oſtio ſanguinem non cernebat, ingreſſus primogenita occidebat hominum,& iumentorum. *Erit* (ait Dominus) *ſanguis vobis in ſignum in ædibus in quibus eritis, & videbo ſanguinem,& tranſibo vos,neque erit in vobis plaga diſperdens.* Erat agni ſanguis in ædibus ſignum angelo percutienti, ne domui noceret, videns ſanguinem tranſibat.

Sanguis agni ſignũ erat in domibus, ne primogenita occiderentur.

Faſciculum hyſſopi tingite in ſanguine.

19. Exodi 12. Moſes vocatis ſenioribus Iſraël, præcepit dicens: *Ite tollentes animal*, id eſt, agnum, *per familias veſtras, & immolate Phaſe*, ſiue, immolate Paſcha. Dicitur autem Paſcha, vel Phaſe ipſe agnus, iuxta illud Pauli 1. Corinth. 5. *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.* Matth. 26. *Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha?* id eſt, agnum paſchalem. Videtur hoc dictum ſenioribus patribus, vel principibus familiarum, paulo ante decimam diem menſis, vel ipſa decimą die menſis, qua agnum oportebat domum adducere. Deinde docet Moſes, quomodo ſanguine agni oſtia aſpergenda ſint. *Faſciculum* (inquit) *hyſſopi tingite in ſanguine, qui eſt in limine, & aſpergite ex eo ſuperliminare, & vtrunque poſtem.* Collocabatur autem in limine portæ ſanguis agni, vaſe, in quod fuſus erat, A contentus, faſciculus hyſſopi intingebatur in ſanguine,qui erat in limine,id eſt,in vaſe poſito in limine, & ipſo hyſſopo intincto ſanguine aſpergebantur duo poſtes, portæ, & ſuperliminare. Cùm verò angelus percutiens,ſanguinem in ſuperliminari,& vtroque poſte cernebat,domum illam pertranſibat.

Exod.12.

1.Corinth.5.

Agnus paſchalis dicitur paſcha. Matth.26.

Quid ſit *hyſſopus* quæritur? Reſpondetur, herbam eſſe, quæ tamen herba ſit, non eſt certum. Hyſſopo vſi ſunt Hebræi ad aſpergendum, quamobrem nos aſperſorium, quo benedictam aquam ſpargimus, quamuis herba non ſit, appellamus hyſſopum. Hyſſopo ſanguine agni intincto portæ aſperſæ ſunt. Leuitic.14. B hyſſopus adhibetur ad aſperſionem leproſi, Numer.19. immundi hyſſopo aſperguntur, intincto aqua permixta cineribus vitulæ. Dauid Pſalmo 50. *aſpergi* ſe poſtulat *hyſſopo*. Ad Hebræos 9. *Moſes accipiens ſanguinem vitulorum, & hircorum, cum aqua, & lana coccinea, & hyſſopo librum & populum aſperſit.* Hebraicè dicitur אזוב *ezob*. Abulenſis Exod.12. putat eſſe herbam, quæ vulgo dicitur *ſparto*. 3. Reg. 4. dicitur Salomon diſputaſſe à cedro, quæ eſt in Libano, vſque ad hyſſopum, quæ egreditur de pariete, id eſt, quæ in parietibus oritur. Herba autem quæ dicitur *ſparto*, in agris oritur, non in parietibus. Rabbi Dauid, & alij exiſtimant origa- C num eſſe. Genebrard. Pſalmo 50. in verba Dauidis ſic ſcribit: Aſperge me Domine hyſſopo, faſciculo ex ea herba, origano, ſiue ſerpillo ſilueſtri ſimili facto,&c. Opinionem hanc refellit Abulenſis. non enim ex parietibus oritur origanum.Lemnius herbarum bilblicarum cap.26. arbitratur,ſacrum hyſſopum eſſe, quem vocant Adiantum, ſiue capillum Veneris, qui ex parietibus oritur puteorum. Incerta hæc ſunt. Dicitur autem hyſſopus habere vim purgandi pulmonem, de qua in morali dicemus.

20. *Quid ſit hyſſopus?*

Leuit.14.

Numer.19.

Pſal.50. Ad Hebr.9.

Genebrard.

Septem diebus azyma comedetis.

Quali habitu comedendus eſſet agnus pau- 21. lo ante explicatum eſt. Quali pane ſit comedendus,nunc explicatur. Hoc eodem capite dicitur: *Edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes, cum lactucis agreſtibus.* Itaque comedendus agnus erat cum lactucis agreſtibus amaris, vt amaritudo ſignificaretur Ægyptiacæ ſeruitutis. Hebraicè legitur cum, מרורים *merorim*, id eſt, *cum amaritudinibus*. Azymi autem panes cum agno comedebantur, & poſt agnum. Per ſeptẽ enim dies azymi panes comedendi erant. Dicitur autem *panis azymus*, panis fermento carens, Hebraicè, מצה *matſa*, ζύμη Græcè *fermentum* ſignificat, addita particula priuante à ſignificatur panis fermento priuatus, Exod.12. E *Septem diebus azyma*, (מצורת, *maſoth*) *comedetis. In die primo non erit fermentum in domibus veſtris, quicunque comederit fermentatum, peribit anima illa de Iſraël à primo die, vſque ad diem ſeptimum.* Primo die azymorum omne fermentum ex domibus expellebatur, nemo fermentato pane veſcebatur ſeptem diebus, ne periret ex Iſraël.

Agnus cum lactucis amaris comedebatur.

Azymi panes cum agno comedebantur. Exod.12.

Quo die azymis veſci inciperent, rogabis? Reſpondet Dominus Exod.12. *Primo menſe, quarta decima die menſis, ad veſperam, comedetis azyma, vſque ad diem vigeſimam primam eiuſdem menſis ad veſperam.* Incipiebant azymos panes edere eo die, quo agnum edebant, nempe decima quarta die menſis Niſan.Ex agno nihil in alium

22. Exod.12.

Azymis vescebãtur Hebræi per dies septem. Iosephus.

diem relinqui fas erat; azymis verò per septem dies vescebantur cum aliis cibis. Obiicitur, fuisse dies azymorum non septem, sed octo. Nam Iosephus lib.2. antiquit. cap.5. Festa (inquit) per octo dies celebramus, quos vocamus azymorum, &c. Idem probatur ex verbis citatis, iubet enim Deus azymis vesci à decima quarta die mensis, vsque ad vigesimam primam, id est, per octo dies, tot enim numerantur à decima quarta die, vsque ad vigesimam primam. In hac sententia est Rupertus, citátque hæc verba Exod.1. *Primus dies sanctus erit tibi, & octauus dies æquè venerabilis erit.* Sed deprauatam lectionem secutus videtur. Nam Exod.12. legitur sic: *Dies prima erit sancta, atque solemnis, & dies septima eadem festiuitate venerabilis.* Septima (inquit) dies azymorum, & vltima, non octaua. Respondetur, per septem tantùm dies comedisse azyma Israëlitas. Probatur ex verbis citatis Exod.12. in Leuitico quoque cap.23. *Septem* (inquit) *dies azyma comedetis.* Num. 28. *Septem dies vescentur azymis.* Idem habetur Deuter.16. Iosephus autem videtur octo dies numerasse, quia Iudæi decimo quarto die fermentum domo expellebant, & quia ad vesperam decimi quarti diei azyma cum agno comedere incipiebant. At illa vespera decimi quarti diei ad decimum quintum diem pertinebat, iuxta illud Leuit. 23. *A vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.* Eodem modo soluitur argumentum propositum. Dicimus à quarto decimo die mensis, vsque ad vigesimum primum, numerari octo dies: sed negamus, vesperam illam, in qua cum agno azymos panes edere incipiebant Hebræi, decimi quarti diei fuisse, siquidem ad decimum quintum pertinebat, quia ab ea vespera festus azymorum dies sumebat initium. Vrgebit aliquis, & probabit, sex tantùm dies panes azymos comedere consueuisse Israëlitas. Legitur enim Deut.16. *Sex diebus comedes azyma, & in die septima, quæ collecta est Domini Dei tui, non facies opus.* Facilè respondetur, septem hîc dies azymorum numerari; septimum verò appellari collectam, quia populus septimo azymorum die colligebatur, & congregabatur, confluebátque in templum, vt Deo gratias ageret, eiúsque laudes celebraret. Sed de collectis alio loco dicendum, fauente Domino.

Rupertus. Exod.1. Exod.12. Leuit.23. Num.28. Deut.16. Leuit.23.

Dies prima erit sancta.

23. *Septem dies azymorũ dicebantur paschatis.* Actor.12.

Septem erant dies azymorum, post quos paschatis festum finem accipiebat. Nam etiam azymorum dies paschatis nomine significabantur. Actor.12. *Apposuit vt apprehenderet & Petrum. Erant autem dies azymorum. Quem cùm apprehendisset, misit in carcerem tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum, volens post pascha producere eum populo.* Erant dies azymorum post pascha, id est, postquam finiti essent dies azymorum, volebat Herodes Petrum occidere. Ergo dies azymorum complectitur nomen Paschæ. Non omnes hi dies erant festi, sed duo tantùm, primus, & vltimus, siue septimus, vt indicat Dominus: *Prima* (inquit) *erit sancta, atque solemnis, & dies septima eadem solemnitate venerabilis, nihil operis facietis in eis exceptis ijs quæ ad vescendum pertinent.* Itaque dies ille, quo Hebræi agnum comedebant, videlicet decimus quartus mensis Nisan, festus non erat, quia tamen vespera illius posterior ad decimum quintum diem spectabat, à vespera festum initium accipiebat, iuxta illud iam citatum: *A vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.*

Primus dies & extremus festi erant.

Tulit populus consperſam farinam antequam fermentaretur.

24. *Cur Deus iusserit Hebræos vesci azymis?*

Quæritur, *cur Deus præceperit Hebræis, vt septem diebus azymis vescerentur?* Respondetur, idcirco Deum hoc præceptum Hebræis dedisse, vt beneficij, quod acceperant, recordarentur, id est, exitus ex Ægypto magna cum celeritate. Tunc enim farinam aqua consperſam fermentare non potuerunt, quia cogebant eos Ægyptij discedere. Deut.16. *Septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem. Quoniam in pauore egressus es de Ægypto, vt memineris diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ.* Panis afflictionis dicitur panis azymus, quia, vt nonnulli volunt, insipidus est, & grauis, & ægrè in stomacho concoquitur. Existimari potest, dici panem afflictionis, quia afflictionem seruitutis Ægyptiacæ Hebræis significabat. Quòd autem Hebræi non potuerint fermentare panes Ægyptiis vrgentibus, indicatur Exod.12. his verbis: *Vrgebant Ægyptij populum de terra exire velociter. Tulit igitur populus consperſam farinam, antequam fermentaretur, & ligans in pallijs, posuit super humeros suos.* Item: *Coxerunt farinam, quam dudum de Ægypto consperſam tulerant, & fecerunt subcinericios panes azymos. Neque enim poterant fermentari cogentibus exire Ægyptijs, & nullam facere sinentibus moram.* Consperserant aqua farinam, sed tanta fuit vis Ægyptiorum, vt fermentare illam nequiuerint.

Deut.16. Exod.12. *Azymus panis dicitur panis afflictionis.*

25. Sed obiicies, nónne Deus præceperat illis, vt azymos panes per septem dies comederent, *cur* ergo *massam fermentare volebant?* Respondetur, Deum præcepisse Israëlitis, vt cum agno azymos panes comederent in Ægypto, postea verò in terra repromissionis eos comederent per dies septem, non autem in terra Ægypti. Ideóque illi massam, siue pastam, siue farinam consperſam volebant fermentare. Præcepta duo tradita illis sunt; alterum, vt cum agno vescerentur azymis, hoc seruandum erat in Ægypto, & in terra repromissionis; alterum, vt per septem dies eiusmodi comederent panem. Hoc in Ægypto non erat seruandum, vt ait Abulensis Exod.12. quæst.12. sed in terra repromissionis. Oleaster ait, Hebræos illa die azymos panes confecisse ad cœnam agni ex pasta, siue massa, quod verò superfuit massæ infermentatæ, ligasse in vestimentis.

26. Dubitatur, *an decreuerint Hebræi fermentare massam?* Nam die decima quarta ad vesperam, nullum erat fermentum in domibus Hebræorum, Exod.12. *Septem diebus comedetis azyma, in die primo non erit fermentum in domibus vestris.* & Deuter.16. *Non apparebit fermentum in omnibus terminis his septem diebus.* Si ergo decreuerant consperſam farinam fermentare, vndénam fermentum habere poterant? Respondetur, Hebræos fermentum ex domibus eiecisse, sed si diutius mansissent, potuisse illud ab Ægyptiis amicis petere. Præterea respondetur, illud præceptum, quod traditur de expellendo fermento ex domibus, & terminis, intelligendum esse de terra promissionis, non de Ægypto. Itaque in terra promissionis, vbi per septem dies azyma comedebantur, exulabat fermen-

Exod.12. Deut.16.

fermentum omnibus his diebus à domibus Hebræorum, at in Ægypto satis fuit comedere agnum cum azymis, quamuis fermentum ad fermentandos alios panes domi maneret, in qua comedebatur, vel in alia, in qua non comedebatur.

Omnis alienigena non comedet ex eo.

27. Actum est de ceremoniis, quæ seruandæ erant in epulo agni, de habitu, de panibus azymis, & cæteris, nunc agitur de ipsis epulantibus, & nonnullæ ceremoniæ adduntur: *Omnis alienigena* (inquit Dominus) id est, ex alia gente genitus, *non comedet ex eo. Aduena quoque & mercenarius non edent ex eo.* Intellige, nisi fuerint circumcisi, & ad religionem vestram transeant. Nam mox additur: *Quòd si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phase Domino, circumcidetur priùs omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabit, eritque sicut indigena terræ.* Seruis quoque circumcisis agno vesci fas erat.

In vna domo comedetur, neque efferetis de carnibus eius foras.

28. Nec licebat aut ex carnibus agni aliquam partem ad amicos mittere, aut partem agni in domo vna, partem in alia comedere: *In vna* (inquit Dominus) *domo comedetur vnus agnus totus, neque ex carnibus eius foras quidquam mittetur, aut efferetur.* Quòd si in vna domo pauci habitarent, qui totum agnum comedere non possent, vicini assumebantur, vt supra dictum est.

Carnes agni ex domo efferre non licebat.

Exod. 12. Præterea Exod. 12. præcipitur: *Si quid residuum fuerit, igne comburetis.* Ergo foras deferendæ non erant carnes agni, sed, si quid superesset comedentibus, igne erat consumendum. Adde, præcipi Hebræis Exod. 12. *Nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ vsque mane,* &c. Non igitur poterant foras quempiam mittere, qui agni carnes deferret. Caietanus putat, datam hanc ceremoniam, vt significaretur, nullum Hebræum illa nocte domo fuisse egressum.

Exod. 12.

Nec os illius confringetis.

29. Agni ossa confringere non licebat. Ossa verò ipsa residua igni erant consumenda, iuxta illud: *Si quid residuum fuerit, igne comburetis.* Obiicies, Exod. 12. iubentur comedere caput, caput verò comedi non potest, nisi fractis ossibus. Respondetur, posse medullam capitis per foramen capitis extrahi. significat hæc ceremonia, vt Caietanus vult, celeritatem. Qui enim comedendo festinat, ossa frangere non curat, vnde illud: *Comedetis festinanter.*

Ossa agni non licebat frangere.

CAPVT XXIII.

MORALE.

De agno paschali.

1. VT D. Thom. ait 1. 2. quæst. 101. art. 4. veteris legis ceremoniæ ad cultum Dei pertinentes diuidebantur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias. Nam in cultu Dei considerari possunt, ipse cultus Dei, & colentes, & instrumenta colendi Deum. Cultus Dei peculiariter consistit in sacrificiis, quæ in Dei reuerentiam offeruntur. Ipsa autem instrumenta colendi Deum pertinent ad sacra, vt tabernaculum, vasa sacra, & cætera huiusmodi. In

D. Thomas. *Ceremoniæ veteris legis diuidûtur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias.*

colentibus Deum duo spectantur. primum, est institutio eorum ad cultum diuinum, quod fit per consecrationem, vel populi, vel ministrorum, & ad hoc pertinent sacramenta. secundum, est singularis eorum conuersatio, per quam distinguuntur ab iis, qui Deum non colunt, & ad hoc pertinent obseruantiæ in cibis, vestimentis, & aliis huiusmodi. Sacramenta veteris legis docet idem Doctor angelicus, quæst. 102. artic. 5. fuisse circumcisionem, consecrationem sacerdotum, oblationem victimarum, & esum panum propositionis, & aliorum, quæ erant vsibus sacerdotum deputata. Præterea esum agni paschalis, & quasdam purificationes ab externis immunditiis, & quasdam expiationes à peccatis, & quantum ad sacerdotes, & Leuitas, ablutionem manuum, & pedum, & rasionem pilorum. Eodem articulo docet, circumcisionem fuisse figuram Baptismi: agnum paschalem Eucharistiæ: omnes purificationes veteris legis typum gessisse sacramenti pœnitentiæ; consecrationem Pontificis, & sacerdotum, sacramentum Ordinis adumbrasse. Sacramento Confirmationis, quod est sacramentum plenitudinis gratiæ, ait non respondisse vllum sacramentum in lege veteri, quia nondum aduenerat tempus plenitudinis. similiter sacramento extremæ Vnctionis nullum respondisse, quia est quædam immediata præparatio ad introitum gloriæ, cuius aditus nondum patebat sub lege. Matrimonium autem fuit sub lege, vt erat in officium naturæ, non vt est sacramentum coniunctionis Christi, & Ecclesiæ, quæ nondum facta fuerat.

D. Thomas.

Circumcisio typus fuit Baptismi, purificationes Pœnitentiæ, consecratio sacerdotum, sacramenti Ordinis.

Ex his intelligimus, esum paschalis agni fuisse sacramentum Iudæorum, & Eucharistiæ respondens. Iussi autem sunt illum edere adhibitis ceremoniis, quas descripsimus; primò, vt beneficium, quod à Deo acceperant, id est, à seruitute Ægyptiorum libertatem, memoria perpetua celebrarent. Hanc enim libertatem, & exitum ex Ægypto, ceremoniæ adumbrant.

2. *Paschalis agnus fuit Eucharistiæ typus.*

Eo tempore quo ex Ægypto egressi sunt, iussi sunt agnum immolare, & cum azymis comedere: idem eodem die iussi sunt facere in terra repromissionis singulis annis, vt beneficij accepti recordarentur. Deuter. 16. *Septem diebus comedes absque fermento, afflictionis panem, quoniam in pauore egressus es de Ægypto, vt memineris diei egressionis de Ægypto, omnibus diebus vitæ tuæ.* Dies septima azymorum Deut. 16. *collecta dicitur Domini*, quia in ea collectio, siue congregatio populi fiebat ad celebrandas Dei laudes, & gratias agendas pro hoc beneficio. Agnum etiam iussi sunt comedere, vt recordarentur, Deum primogenita omnium Ægyptiorum, tam hominum, quàm iumentorum tunc occidisse: seruasse verò primogenita omnia Hebræorum, quia agni sanguine erant respersa ostia eorum, Exod. 12. *Et cum dixerint vobis filij vestri, quæ est ista religio? dicetis eis: victima transitus Domini est, quando transiuit super domos filiorum Israël in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos nostras liberans.* Liberans, (inquam) per sanguinem agni. Ex Ægypto egressi sunt festinanter, ideo Exod. 12. iussi sunt festinanter agnum comedere. Hanc verò festinationem ceremoniæ significabant, vt tum alij, tùm D. Thomas docet 1. 2. quæst. 102. art. 5. Literalis (inquit) ratio conuiuij paschalis fuit in commemorationem beneficij, quo

Deut. 16.

Deut. 16. *Dies collectæ cur dicebatur.*

Deus libertatis donatæ Israëlitis fecit memoriale.

Exod. 12.

D. Thomas. *Literalis ratio conuiuij agni paschalis.*

Deus eduxit Hebræos de Ægypto. In exitu autem illo festinantia fuit ad egrediendum, impellebant enim eos Ægyptij, vt exirent velociter. Festinantia verò designatur per ea quæ comedebant. Præceptum enim eis erat, vt comederent azymos panes, in huius signum, quòd non poterant fermentari cogentibus exire Ægyptiis, & quòd comederent assum igni agnum; sic enim velocius præparabatur. Et quòd os non comminuerent ex eo, quia in festinantia non vacat ossa frangere. Designatur etiam festinantia, quantum ad modum comedendi. Dicitur enim: *Renes vestros accingetis, calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinanter.* quod manifestè designat homines existentes in promptu itineris. Ad idem pertinet, quod eis præcipitur: *In vna domo comedetis, neque feretis de carnibus eius foras*; quia scilicet propter festinantiam non vacabat inuicem mittere xenia. Amaritudo autem quam passi fuerant in Ægypto, significabatur per lactucas agrestes. Sic D. Thom.

Cæremoniarũ causa literalis.

3. Volebat Deus Hebræos beneficium illud maximum celebrare, gratiasque pro illo agere; sic vult nos beneficiorum, quæ ab ipso accepimus, esse memores, gratiasque semper pro illis, tanto benefactori agere, iuxta illud ad Ephes. 5. *Implemini Spiritu sancto loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo, & Patri*, &c. Vult Apostolus, nos in corde nostro veluti odæum fabricare, in quo cantica, psalmósque summo benefactori semper decantemus. Philo in lib. de offerentibus victimas: Viros (inquit) sanctitatis meditatores, Deus, etiamsi nihil afferant, complectitur, absolutos in omni virtutum genere; pro victimis opimis adducentes hymnos in benefactorem suum, partim vocales, partim absque ore, linguáque conceptos in animo, & sic quoque penetrantes ad Deum, quantumuis non sentiantur humanis auribus, &c. Vult etiam Paulus, semper nos agere gratias: *Gratias (inquit) agentes semper*, &c. sicut enim semper beneficia accipimus, sic semper gratias agere debemus. Philo lib. citato. Quia perennes Dei gratiæ (id est, beneficia) nec deficiunt, nec intermittuntur, sed interdiu noctúque fruendas se præbent hominibus, altaris sacra flamma figurat, semper instaurandam gratiarum actionem, ne quando extinguatur, &c. Loquitur autem Philo de flamma, & igne altaris holocausti, qui perpetuus erat, Leuit. 6. *Ignis in altari semper ardebit*, &c. sic in corde semper ardeat gratiarum actio. Ligna autẽ quibus huiusmodi flamma accenditur, beneficia sunt Dei, quæ memoria subiicit. Cum suffitu etiam qui in altari interiori offerebatur, gratiarum actionem confert Philo, est enim odor Deo gratissimus. Ibidem ait, apud altare aureum, quod erat in Sanctis, quotidie sacra sumpsisse initium à gratiarum actionibus; sic par est, nostras omnes actiones exordium accipere ab actione prima gratiarum semper, Psalm. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiant firmamentum.* Cæli sanè sunt, qui *Dei gloriam* gratias agentes enarrant, *& opera manuum eius*, id est, beneficia à manibus eius accepta, enarrant semper. Additur: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Non cessant cæli, id est, viri probi, & Deum amantes, enarrare gloriam Dei, sed dies vnus alteri, & nox vna alteri sequenti eructat Dei laudes, gloriam, & gratias immortales. Bernard. serm. 11. in Cantica: Nolo (inquit) vos Iudaico notari opprobrio, de quibus Scriptura testatur Psalmo 77. *Quòd non fuerunt memores beneficiorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis.* Hominum opprobrium est obliuio beneficiorum Dei. A nobis recedat tantum opprobrium, omnium beneficiorum Dei memoria accedat.

Philo.

Gratia agendæ sunt Deo semper.

Philo.

Ignis actionis gratiarũ semper ardeat in altari cordis.

Leuit. 6.

Pſal. 18.

D. Bernard.

Pſal. 77.

Opprobrium hominum eſt obliuio beneficiorum Dei.

Præcipuè verò memoria passionis Christi, & immolati pro nobis agni, per cuius sanguinem ex Ægypto, id est, ex peccatis, liberati sumus, Deut. 16. *Septem diebus comedes absque fermento, afflictionis panem, vt memineris diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ.* Deus omnibus diebus vitæ volebat ab Hebræis memoriam haberi exitus ex Ægypto. Quis ergo non videat, magnum fore opprobrium Christiani, si multo maioris beneficij, id est, passionis Christi, obliuiscatur? D. Bernard. loco citato: Id (inquit) quod præcipuum est, & maximum opus, videlicet redemptionis à memoria redemptorum aliquatenus non recedat, &c. Item: Multum fatigationis assumpsit Dominus, vt multæ dilectionis hominem debitorem teneret, commonerétque gratiarum actionis difficultas redemptionis. Sic Bernard. Ad Coloss. 1. *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine: qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum.* Ecce Paulus gratias Deo agendas docet, quia nos ex Ægypto, id est, ex potestate tenebrarum eripuit, & transtulit in terram repromissionis, per sanguinem agni immaculati.

4.

Deut. 16.

Beneficium agni, id est, Christi, pro nobis immolati, semper in memoria habendũ est.

D. Bernard.

Ad Ephes. 5.

Ad Coloss. 1.

Præterea indicant cæremoniæ agni festinationem, qua Ægyptus, id est, mundus, & peccata fugienda sunt. Festinanter à peccato discedendum est, festinanter opera Ægypti lutea, Pharaóque tartareus relinquendus, & ad beatam repromissionis terram conuolandum. Hieronym. ad Paulinum: Festina, (inquit) & hærentis in salo nauiculæ funem magis præcide, quàm solue, &c. Vide festinationem nauigaturi in terram promissam; tanta sit festinatio, vt funis nauiculæ non soluatur, sed propter festinationem abscindatur. Psal. 41. *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Vt sitiens cervus fontem velocissimo petit cursu; sic animus Deum sitiens, festinanter Ægyptum relinquit, & ad fontem bonorum omnium Deum festinanter currit. D. Gregorius homil. 22. in Euangelium, in quo de agno paschali agit: Notate, (inquit) quod dicitur: *Comedetis festinantes*, mandata Dei, mysteria Redemptoris, cælestis patriæ gaudia cum festinatione cognoscite, & præcepta vitæ cum festinatione implere curate. Quia enim adhuc hodie, licèt bene agere scimus, vtrùm cras liceat, ignoramus. Festinantes pascha comedite, id est, ad solemnitatem patriæ cælestis anhelate. Nemo in huius vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat. Sic ille.

5.

Feſtinanter peccata relinquenda, & mundus.

D. Hieron.

Pſal. 41.

D. Gregor.

Peregrinum habitum habebant Hebræi, profecturi in terram promissam; nos adumbrant, qui peregrini sumus, & in terram cælestem nobis promissam iter facimus. Accincti erant, id

6.

est,

eſt,expediti, non laxas habebant veſtes, ſed re- A
ſtrictas cingulo;ſic nos oportet reſtringere corpus, veluti animæ quandam veſtem, cingulo caſtitatis, cæterarúmque virtutum. In pedibus habebant Hebræi calceamenta: ſic oportet nos duriſſimo corio confectis calceamentis, animi munire pedes,id eſt,affectus. Sunt enim multæ in hoc itinere ſpinæ, multi ſerpentes, Pſal. 90. *Super aſpidem, & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem,& draconem.* Duriſſimis ſanè calceis ille indiget, qui aſpides eſt calcaturus,leones, & dracones.Indicat nobis D.Gregorius homil.22. in Euangel. egregias pelles, ex quibus hos calceos cõficiamus, nimirum exempla ſanctorum. Quænam (inquit) ſunt mortua animalia, ex B quorum pellibus noſtri muniuntur pedes, niſi antiqui Patres,quorum dum exempla conſpicimus,noſtri operis pedes munimus,&c. Egregiè animi pedes muniunt ſanctorum exempla, vt aſpides, leones, draconéſque conculcare poſſint, & conterere. Baculos in manibus tenere, paſtorum eſt,ideo D.Gregor.ait, ſignificari hoc loco paſtorum caſtitatem.Debent enim qui baculos tenent renes, ſiue lumbos accingere, id eſt, caſtiſſimi eſſe. Notandum (ait Gregorius) quòd priùs præcipimur renes accingere, poſtmodum baculos tenere; quia illi debent curam paſtoralem ſuſcipere, qui iam in ſuo corpore C ſciunt fluxa luxuriæ domare, &c.

Pſalm. 90. *Peregrini Chriſtiani habitus in terram promiſſam agentis iter.*

D.Gregor.

Exẽpla ſanctorum.

D.Gregor. *Prælati caſtitate fulgeãt.*

7. Fermentum peccatum ſignificat, iuxta illud 1.Corinth.5. 1.Corint.5. *Expurgate vetus fermẽtum,*&c. Item: *Epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ,*&c. Azymi panes,& fermento carentes puritatem, & ſinceritatem animi peccato carentis indicant, iuxta illud eiuſdem capitis: *Epulemur in azymis ſinceritatis, & veritatis.* Eodem cap. ait Paulus, *modicum fermentum totam maſſam corrumpit*; ſic peccatum mortiferum corrumpit hominem, iuxta illud Pſalmi 52. *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt, non eſt, qui faciat bonum.* Dãda ergo diligenter opera eſt, ne fermentum hoc in domibus noſtris inueniatur, quandiu viuimus. 2. Petri 1. *Fugientes* D (inquit) *eius quæ in mundo eſt concupiſcentiæ corruptionem*, &c. Fermentum eſt concupiſcentia, quemadmodum fermentum corrumpit maſſam; ita concupiſcentia corrumpit hominem. Qui concupiſcentiæ fugit corruptionem: is ex domo fermentum pellit. Paulus 1. Corinth. 5. Chriſtianos appellat *azymos*, id eſt, fermento carentes peccatorum mortalium; *Expurgate* (inquit) *vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio* (id eſt, noua maſſa ſine fermento) *ſicut eſtis azymi.* Dicet aliquis,ſi Corinthij erant azymi,fermento carebant, cur ergo eis præcipit, *vt expurgent fermentum, & ſint maſſa noua ſine fermento?* Reſpondetur, Paulum appellare azymos, multos E qui vitiis inquinati non erant; vel appellare azymos Corinthios quod attinet ad ſtatum, ſtatus enim legis nouæ eſt azymorum, id eſt, ſinceritatis, & puritatis. Ait ergo: *Expurgate vetus fermentum, vt ſitis maſſa noua ſine fermento, ſicut eſtis azymi*; ſecundùm ſtatum, qui magnam poſtulat puritatem. Vnde Caietanus: Caietan. *Status Chriſtianorum eſt ſtatus azymorũ, id eſt, puritatis & ſinceritatis.* Exod.12. Infermentatus (inquit) ſtatus, eſt ſtatus Chriſtianorum,vt pote continuam profitentium ſolemnitatem paſchalem,&c.Exod.12. *Quicunque comederit fermentatum, peribit anima illa de Iſraël*, &c. Eundem in modum,quicunque comederit peccato mortifero fermentatam delectationem, peribit anima illius in ſempiternum.

Fermentum peccatum indicat.

Pſalm. 52.

2. Petri 1.

Concupiſcentia eſt fermẽtum maſſam corrumpens.

CAPVT XXIV.

MORALE.

De agno paſchali,vt vmbra erat Chriſti.

AGNVM paſchalem vmbram fuiſſe Chriſti,indicat Paul.1.Cor.5.cũ ait,*Paſcha noſtrum*(id eſt,agnus noſter paſchalis)*immolatus eſt Chriſtus.*& Ioan.19.*Facta*(inquit)*ſunt hæc,vt ſcriptura impleretur.*Exod.12. *Os non cõminuetis ex eo.* Impleta eſt ſcriptura, quando crura Chriſti in cruce non ſunt fracta, cùm tamẽ fracta fuerint crura latronũ, quia agnus paſchalis Chriſti typus erat.Accedat lucerna ardens,& lucẽs baptiſta,& vmbræ lumen afferat,oſtendátque verum agnum, quem legalis agnus adumbrabat: *Ecce* (inquit) *agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Ecce (inquit) verus agnus à Deo miſſus, quem legalis ille,& paſchalis ſignificabat. Immolatus ille eſt, vt cruore ſuo primogenita Iſraëlitarum morti eriperet; hic autem immolabitur,vt peccata mundi ſuo ſanguine tollat, hominéſque à ſempiterna morte liberet. Accedat pontifex ſummus Petrus epiſtola 1. cap. 1. *Redempti* (inquit) *eſtis pretioſo ſanguine agni immaculati.* Vt alios Patres omittamus, accedat antiquiſſimus Martyr D. Iuſtinus in dialogo cum Tryphone: D. Iuſtinus. Myſterium (inquit) ſacrificij,quo agnus mactatur in feſto paſchæ, figura Chriſti erat, cuius ſanguine fideles vngunt domos ſuas, id eſt, ſemetipſos, &c. Denique D.Thomas 1.2. quæſt. D.Thomas. 102.art.5. Per immolationem(inquit) agni paſchalis ſignificabatur immolatio Chriſti. Item: Conuiuio agni paſchalis reſpondet in noua lege Sacramentum Euchariſtiæ, &c.

1. Ioan.19. Exod.12. *Agnus paſchalis vmbra Chriſti fuit.* Ioan.1. 1.Petr.1.

Quod attinet ad tempus agnus paſchalis immolatus eſt in menſe Niſan,reſpondente, vt diximus,noſtro Martio,& Aprili.Quo menſe Niſan,poſt hyemem, nouum & lætum ver terram renouat,miráque induit amœnitate, ac lætitia: eodem menſe Niſan immolatus eſt agnus noſter, & poſt longiſſimam hyemem, nouum ver, & lætiſſimum,atque amœniſſimum effecit, miríſque floribus terram vniuerſam renouauit, ac decorauit. In plenilunio decima quarta die menſis Niſan, immolabatur agnus legalis: in plenilunio quoque immolatus eſt agnus noſter,cùm plena luna erat, gratiæque plenitudinem indicabat, qua Chriſti ſanguis Eccleſiam impleuit.Indicabat etiam plenilunium temporis plenitudinem, vt vult Rupertus, de qua Paulus ad Galat. 4. ait. *Vbi venit plenitudo temporis,miſit Deus filium ſuum,* &c. Agnus legalis immolabatur poſt æquinoctium vernum,cùm dies incipiunt ſuperare noctes. Agnus noſter poſt idem æquinoctium immolatus eſt, noctéſque peccati abegit, dies gratiæ longiſſimos, imò ſempiternos effecit. Decima die menſis Niſan allatus eſt domum immolandus agnus legalis; decima die eiuſdem menſis venit noſter agnus in Ieruſalem,ſuffigendus cruci. Fortè ramis circumdatus ab aliquibus hac die, in Ieruſalem ferebatur agnus ille:ſic noſter agnus ramis cinctus,atque ornatus,in eandem vrbem adductus eſt.Decima quarta die menſis agnus legalis immolabatur ad veſperam: ſic noſter agnus, ipſa eadem die decima quarta ad veſperam ſemetipſum incruentè immolauit, & Miſſæ ſacrificium, ac ſacramentum inſtituit. Rupertus: Quarta decima (inquit) die ad veſperam, noui

2. *Chriſtus, vt agnus paſchalis immolatus eſt in menſe Niſan, in plenilunio.*

Ad Galat. 4.

Decima die menſis agnus noſter Chriſtus in Ieruſalem venit ramis honoratus.

Agnus Chriſtus decima quarta luna eſt immolatus incruentè, & ſequenti die cruentè.

Rupertus.

ſacrificij agnus priùs propriis manibus Patri Deo ſemetipſum immolauit,accipiens panẽ,& vinum,& mira potentia,atque ineffabili transferens hæc in corporis & ſanguinis ſui ſacramentum, &c. Immolationem incruentam factam in cænaculo ad veſperam, ſecuta eſt immolatio cruentiſſima,facta in cruce hora ſexta; hora verò nona noui Teſtamenti admirabilis agnus emiſit ſpiritum. Eſt præterea immolatus ad veſperam mundi; hæc enim mundi ætas nouiſſima, rectè veſpera mundi nominatur, in ea immolatus eſt agnus typicus ſine macula maſculus,anniculus,atque perfectus : verus autem agnus omni peccati macula carebat, adeóque perfectus erat, vt omnes peccatorum maculas ſuo ſanguine abluerit. Rupertus hæc ſic explicat:Erit(inquit)agnus abſque macula,id eſt, innocens;maſculus, hoc eſt, fortis; anniculus, id eſt,perfectus, &c.

Rupertus.

3. Agnum typicum immolauit omnis multitudo filiorum Iſraël; ſimiliter eadem multitudo immolauit verum,cùm Iudæi clamauerunt: Matth.27. *Crucifige eum*, Matth. 27. *Reſpondens vniuerſus populus dixit:ſanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Comederunt autem agnum Chriſtum *feſtinanter.* Nam feria quinta nocturno tempore eum comprehenderunt in horto, feria ſexta ſequenti, tempore meridiano fixerunt cruci feſtinanter.Sed comederũt eum cũ lactucis agreſtibus, ſiue cum amaritudinibus, quia ſummis amaritudinibus propter eius cædem affecti ſunt,hoc eſt, amariſſimis ſuppliciis. *Fuit Phaſe*, id eſt,*tranſitus Domini*, quoniam Deus,& homo Chriſtus,ab illis occiſus, à vita mortali ad immortalem percutiens dæmones, velut impios Ægyptios,tranſiuit.Sanguine typici agni aſperſerunt Iſraëlitæ domos ſuas, vt à percutiente angelo liberarentur: eundem in modum ſanguine veri agni aſpergunt Chriſtiani animos ſuos, vt cacodæmonem impios percutientem effugiant.Clamauerunt Iudęis:*Sanguis eius ſuper nos,& ſuper filios noſtros :* noluerunt tamen aſpergere ſanguine agni oſtia ſua; hoc eſt,noluerunt palam confiteri, agnum illum eſſe mundi Redemptorem. Sanguine agni à morte liberante noluerunt aſpergi, ſed ſanguine agni ſupplicium flagitante. *Sanguis* (inquiunt) *eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros*, hoc eſt, ſanguis,ſupplicium flagitans huius cædis,veniat ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Quod poſtularunt, conſecuti ſunt, traditi percutienti angelo:Chriſtiani autem qui oſtia ſua ſanguine ſui agni oblinunt, eúmque mundi totius liberatorem fide,& operibus profitentur, à percutiente angelo liberantur. Sanguis agni typici in oſtiis palam coram omnibus ponebatur: ſic ſanguis Chriſti in oſtiis ponitur, cùm palã coram omnibus Chriſti fidẽ profitemur,& ea quæ fides docet,operibus præſtamus. Ponimus etiã Chriſti ſanguinẽ in fronte, cùm frontem, quæ ab omnibus cernitur, ſignamus cruce,in qua agnus ſanguinem fudit. Iſraëlitæ ſuperliminare oſtij, quod velut frons oſtij eſt,ſanguine agni ſignabant;noſtrum ſuperliminare frons noſtra eſt. D.Gregor.hom. 22.in Euangel. In ſuperliminari(inquit) domus ſanguinem agni ponimus, quia crucem paſſionis illius in fronte portamus, &c.

Comederunt agnum feſtinanter,id eſt, occiderunt Chriſtũ cum amaritudine ſupplicij Iudæi quo affecti ſunt.

Aſperſio domus ſanguine agni.

Sanguinẽ agni percutiẽtem petierũt Iudæi, non liberantem.

Sanguis in oſtio:crux in fronte.

D. Gregor.

4. Præterea ponebatur ſanguis in ſuperliminari,& in duobus poſtibus domus; ſic poni debet ſanguis agni noſtri in ſuperliminari, id eſt, in intellectu, & in duobus poſtibus, id eſt, in memoria, & in voluntate. In intellectu ponitur, cùm frequenter Chriſti paſſionem intellectu voluimus:in memoria ponitur, cùm paſſionem memoria ſæpe repetimus:in voluntate ponitur, cùm paſſionis memoria frequens voluntatem amore Chriſti patientis inflammat, omniáque vitia ab eo propellit. D. Gregor. loco citato,ait ſuperliminare eſſe intentionem,quia, vt ſuperliminare eſt ſuper oſtium,ita intentio eſt ſuper actiones. Qui igitur actiones ſuas per intentionem dirigit ad imitationem patientis Chriſti, is ſanguinem agni in ſuperliminari ponit. D. Gregor. Qui (inquit)intentionem cogitationis ſuæ ad imitationem paſſionis dirigit, in ſuperliminari domus ſanguinem agni ponit, &c.

Sãguis Chriſti quemodo ponatur in oſtio domus.

D.Gregor.

Intentio bene dirigendæ ad imitationem Chriſti agni.

Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes, cum lactucis agreſtibus.

Agnus typicus non ſolùm immolabatur, ſed etiam comedebatur : neque ſolùm erat ſacrificium, ſed etiam ſacramentum. Sic agnus verus,non ſolùm eſt immolatus, ſed etiam quotidie comeditur : neque ſolùm in ſacrificium offertur,ſed etiam ſub ſacramento latet. Immolatus quidem eſt cruentè in cruce, immolatur verò quotidie incruentè in ſacrificio Miſſæ, & ſub ſacraméto Euchariſtiæ latet, & comeditur. Quomodo ſit comedendus indicant ceremoniæ paſchalis agni. Edebatur nocte agnus ille, noſter quoque nocte editur,quia Chriſtum ſub ſacramento latentem, velut in nocte, non cernimus corporis oculis. Lucernam fidei oportet adhibere, quæ illius maieſtatem, ac diuinitatem oſtendat.Aſſus igne comeditur agnus noſter, quia amore inflammatus mortem ſubiit. Igne dolorum aſſus eſt agnus, & igne amoris. Rupertus : Carnes(inquit)aſſas igne edimus,id eſt,excoctas moleſtia paſſionis,&c.Præterea dicitur agnus aſſus igne Spiritus ſãcti,quia,vt Apoſtolus ait ad Hebr. 9.*Per ſpiritũ ſemetipſum obtulit immaculatum Deo*, &c. *Non comedetis* (ait Dominus) *ex eo crudum quid, vel coctum aqua.* Crudum comedunt agnum (vt D. Gregorius ait loco citato)hęretici illi,qui Chriſtũ Deũ eſſe non credunt : qui verò incarnationis Dei myſterium humana ſcientia,veluti aqua coquunt, non fide,& Eccleſiæ doctrina, aqua agnum coctum edunt. Quid (inquit Gregorius) aqua deſignat, niſi humanam ſcientiam, iuxta illud quod Prouerb. 6. ſub hæreticorum voce dicitur,*Aquæ furtiuæ dulciores ſunt* ? Aqua furtiua eſt hæreticorum ſcientia, ſiue potiùs ignorantia; hac illi aqua agnum coquunt,cùm de auguſtiſſimo Euchariſtiæ ſacramento prauè ſentiunt, prauéque lóquuntur,& ſcribunt; denique crudiſſimum agni corpus comedunt. Quid crudius eſſe poteſt quàm figura corporis ? cùm Deus nobis totum, & verum agnum edendum dederit, illi crudiſſimam tantùm illius figuram edunt; quia intellectum in obſequium fidei captiuare nolunt.

Aſſus igne comeditur agnus noſter.

Rupertus. *Amor Chriſti.*

Ad Heb.9.

D.Gregor.

Agnus crudus,vel aqua coctus.

Prouerb.6.

6. *Si quid* (ait Dominus)*reſiduum fuerit,igne comburetis.* Quemadmodum Iſraëlitæ, quod non poterant ex agno comedere, vt oſſa, igne comburebant, ſic nos, quod ex noſtro agno intellectu percipere non valemus, igne amoris comburere oportet, Dei omnipotentiam admirabilem voluentes animo. Audiamus Magnum Gregoriũ : Quod(inquit)ex agno remanet,igne comburimus, quando hoc, quod de myſterio incarna

Quod non capimus tam admirabilis Sacramenti, amoris igne comburẽdum eſt, & Dei omnipotentiæ tribuendum.

D.Gregor.

incarnationis eius intelligere, & penetrare non poſſumus, poteſtati ſancti Spiritus humiliter reſeruamus, vt non ſuperbè quis audeat vel contemnere, vel denuntiare, quod non intelligit; ſed hoc igni tradit, cùm Spiritui ſancto reſeruat, &c.

7. *Totus agnus manducatur, qui Deus & homo eſt Chriſtus.*

Caput (ait Dominus) *cũ pedibus eius, & inteſtinis vorabitis.* Totum agnũ iubet aſſari, totum comedi, nihil ex eo vſque manè relinqui; quia totum nobis dat agnum immaculatum in Sacramento; totum recipimus, nõ partem. Quamuis enim ſpecies diuidantur, agnus ipſe non diuiditur.

D.Gregor.

Caput (vt ait Gregorius) diuinitatem ſignificat, pedes humanitatem; inteſtina verò ſummas adumbrant, & internas illius virtutes. Verbum *vorabitis* ſignificat auiditatem. Magna enim auiditate agnus eſt edendus.

D. Chryſoſt. *Auiditate magna manducãdus cæleſtis agnus.*

Vnde illud D. Chryſoſtomi homilia 60. ad popul. Nónne (inquit) videtis, quanta promptitudine paruuli papillas capiunt, & quanto impetu labia vberibus infigunt? Accedamus cum tanta nos quoque alacritate ad hanc menſam, quinimò cum longe maiori trahamus, ſicut infantes lactanei, Spiritus ſancti gratiam. Sic ille.

8. 1 Corint. 5. *Cum panibus azymis, cum bona cõſcientia manducãdus agnus.*

Præter hæc, cum panibus azymis comeditur agnus abſque fermento vllius peccati mortiferi, iuxta illud Paul. 1. Corinth. 5. *Epulemur in azymis ſinceritatis, & veritatis.* Sinceritatem afferre oportet ad has epulas, id eſt, conſcientiæ puritatem. Oportet etiam afferre veritatem, hoc eſt, verè & fideliter de tanto ſacramento ſentire, & credere. Addendæ ſunt *lactucæ agreſtes ſiue amaræ*, ex Hebræo, *amaritudines*, hoc eſt, amara contritio peccatorum.

D.Gregor.

D. Gregor. loco citato: Lactucæ (inquit) agreſtes valde amaræ ſunt. Cum lactucis ergo agreſtibus agni carnes ſunt edendæ, vt cùm corpus Redemptoris accipimus, nos pro peccatis noſtris in fletibus affligamus; quatenus ipſa amaritudo pœnitentiæ abſtergat à mentis ſtomacho peruerſæ humorem vitæ, &c. Obtinet pœnitentiæ amaritudo amaritudinem pharmaci malos humores expurgantis. Quamdiu ſtomachus mentis mortiferum habet humorem, peccati cibum cæleſtem accipere non poteſt. Accedat pœnitentiæ pharmacum, mortiferum expellat humorem, vt poſſit anima admirabilem agnum edere. Admirandam habent vim lactucæ agreſtes pœnitentiæ: mortem ipſam mortiferi peccati, Deo donante, & efficiente, ab homine expellunt, vitæque mortuum reddunt. Quis amaras lactucas edere nolit cum agno dulciſſimo? Si amaræ ſunt lactucæ, agnus dulcedine ſua eximia, omnia reddit dulcia.

Pœnitentia præmittenda eſt amaritudo dulcis.

Renes veſtros accingetis.

9. *Peregrini ſumus, viaticũ eſt auguſtiſſima Euchariſtia.*

Viaticum dicitur Euchariſtiæ ſacramentum. Eſt enim peregrinorum cibus, ideo peregrinorum habitu comeditur agnus. Renes accinguntur, pedes muniuntur calceis, baculi manibus tenentur, feſtinanter editur. Nónne hæc omnia peregrinum adumbrant? Peregrini ſumus, non habemus hîc ciuitatem permanentem, ſed futuram inquirimus. Viaticum noſtrum auguſtiſſima Euchariſtia eſt. Si autem viaticum eſt, cur ab eo tot dies, imò tot mẽſes abſtinemus? videlicet quia in terra radices figimus, infimiſque rebus caducis adhæremus. Sumamus, quæſo, peregrinorum habitum. Accingamus veſtem, id eſt, corpus, quo anima veluti veſte induitur, reſtringamus, caſtitatiſque, & mortificationis cingulo comprimamus. Cingulum veſtem à terra ſubleuat: ſic caſtitas & mortificatio ſubleuat corpus, & animam, peregrinúmque in terra facit hominem. Muniamus pedes animi calceis, iam ſupra cap. 23. oſtenſis à D. Gregor. id eſt, exemplis ſanctorum. Baculos teneamus, id eſt, orationem, & rerum diuinarum meditationem. Vt enim baculi peregrinos magnopere iuuant, ſic iuuat oratio, & meditatio homines in cælum facientes iter.

Sumẽdus habitus peregrinorum.

10. *Feſtinanter agnus editur.*

Comedebant Iſraëlitæ ſuum agnum *feſtinanter*: nos quoque noſtrum feſtinanter comedimus, non ſternuntur celſæ menſæ, non apponuntur condimenta, vel varia fercula, argenteis, aureísve illata vaſis, non propinantur vina pretioſa, ipſe agnus ſub modica panis ſpecie nobis prębetur, qui omnium ferculorum dulcedinem, pretiúmque infinito ſuperat interuallo. Feſtinanter illum ſumimus, ſed, poſtquam ſumimus, in gratiarum actione, tantique myſterij meditatione morari oportet. Poſtquam agnum comederant, præcipitur Hebræis: *Nullus veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ, vſque manè.* Sicut illi domi ſe continebant poſt eſum ſui agni; ſic nos in templo nos contineamus, & in conſideratione tanti myſterij moram faciamus, poſtquam Euchariſtiam ſumimus.

Gratiarum actio poſt agni menſam.

Exod.12.

Eſt Phaſe, id eſt, *tranſitus Domini.* Tranſit enim Dominus per ſacramentum, manet in nobis reali maieſtatis ſuæ præſentia, interim dum ſpecies ſacramentales durant, poſtquam abſumuntur, tranſit præſentia realis, ſed manet per charitatem, gratiam, & auxilia ſua. Interim dum in ſpeciebus manet in nobis, eius perfruamur dulcedine: poſtea verò in meditatione, & gratiarum actione immoremur. Illud etiam quod legitur Exod. 12. *Nec remanebit ex eo quidquam vſque manè*, in noſtro ſacrificio, & ſacramento impletur. De ſacrificio enim, & hoſtia nihil vſque manè remanet; ſimiliter nihil remanet de ſacramento, quod populo exhibetur, cùm ſumitur. Neque enim fas eſt, partem in ſequentem diem remanere. Remanet autem ſacramentum, diligenterque cuſtoditur in altari, vt ægrotis ſuccurratur, & viaticum detur in cælum, vt adoretur Chriſtus Dominus noſter, vt procidamus ante Deum, & ploremus corã Domino, qui fecit nos, quia ipſe eſt Dominus Deus noſter, nos autem populus eius, & oues paſcuæ eius. Vult enim ſemper in Eccleſia ſua humanitatem etiam ſuam eſſe, & à populo ſuo adorari, iuxta illud Matth. vlt. *Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi.* Nihil ex ſacramento *manet vſque manè*, quia vita hæc nox eſt, in qua agnus comeditur: cùm illuxerit æterna dies, nihil ex eo remanebit, quia non erit opus ſacramentis. Viaticum eſt hoc ſacramentum, in via ſumitur, non in patria.

Matth.vlt.

Omnis alienigena non comedet ex eo.

11. *Ad comedẽdum agnum Dei, opus eſt circumciſione peccatorum.*

Quemadmodum nullus non circumciſus agnum paſchalem comedebat, ita nullus non baptizatus noſtrum comedere poteſt agnum. Reſpondebat enim circumciſio Iſraëlitarum noſtro Baptiſmo. His adde circumciſionem ſignificare vitiorum reſectionem. Qui igitur incircumciſus eſt, hoc eſt, qui peccata omnia mortifera non reſecuit, agno veſci nequit. Quòd ſi baptizati ſint, non ſolùm ad menſam regiam Deus vocat Reges, principes, nobiles, diuites, ſed etiam ſeruos. *Omnis* (inquit) *ſeruus emptitius circumcidetur, & ſic comedet.* Præterea

omnes

omnes ſerui ſumus, empti Domini noſtri ſanguine, ideo ad menſam ſuam nos vocat. Denique addit Dominus: *In vna domo comedetur, neque efferetis de carnibus eius foras.* In vna autem domo comeditur agnus noſter, id eſt, in Eccleſia, quæ vna domus eſt, vnáque Eccleſia Catholica, per totum diffuſa orbem. Præcipitur (ait D. Thomas 1.2. quæſt. 102. art. 5.) quòd in vna domo agnus paſchalis comedatur, id eſt, in Eccleſia Catholicorum, non in conuenticulis hæreticorum, &c. Comedebatur agnus paſchalis in vna domo ab Iſraëlitis, vt memoriam retinerent liberationis ex ſeruitute Ægyptiaca: ſimiliter comeditur à nobis agnus Dei in vna Eccleſia, vt liberationem commemoremus ex captiuitate diabolica, per illius ſanguinem. *Hoc facite* (ait Dominus) *in meam commemorationem.* Et Paulus: *Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat.* Nomen Græcum εὐχαριστία, *actionem gratiarum* ſignificat, quas pro admirabili agni noſtri immolatione tam cruenta, quàm incruenta agere debemus. Pſalm. 110. *Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors, & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe.* Mirabilia fecit Dominus in paſſione ſua; horum mirabilium memoriam & memoriale fecit ſacrificium, & Sacramentum Euchariſtiæ. Paſſio tam mirabilis, tam mirabile memoriale poſtulabat, in quo realiter ipſe Deus, & homo eſt, cuius memoria celebratur.

***

In vna domo agnus Dei comeditur, id eſt, in vna Eccleſia. D. Thom.

Agnus Dei immolatur in commemorationem paſſionis. Pſalm. 110.

LIBER

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

De ampla facultate data Hebræis, & de ſpoliatione Ægyptiorum.

EXODI CAP. XII.

1. VRREXITQVE Pharao nocte, & omnes ſerui eius, cunctáque Ægyptus: & ortus eſt clamor magnus in Ægypto: neque enim erat domus in qua non iaceret mortuus. Vocatíſque Pharao Moyſe, & Aaron nocte ait: Surgite & egredimini à populo meo vos, & filij Iſraël: ite, immolate Domino ſicut dicitis. Oues veſtras & armenta aſſumite vt petieratis, & abeuntes benedicite mihi. Vrgebántque Ægyptij populum de terra exire velociter, dicentes: Omnes moriemur. Tulit igitur populus conſperſam farinam antequam fermentaretur, & ligans in palliis, poſuit ſuper humeros ſuos. Fecerúntque filij Iſraël ſicut præceperat Moyſes: & petierunt ab Ægyptiis vaſa argentea & aurea, veſtémque plurimam. Dominus autem dedit gratiam populo coram Ægyptiis vt commodarent eis: & ſpoliauerunt Ægyptios.

2. Habitatio autem filiorum Iſraël qua manſerunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum. Quibus expletis, eadem die egreſſus eſt omnis exercitus Domini de terra Ægypti.

Ortus eſt clamor magnus in Ægypto: neque erat domus, in qua non iaceret mortuus.

3. POST plagam decimam, id eſt, primogenitorum omnium ſtragem, ortus eſt in Ægypto clamor magnus nocte illa, & ingens planctus, territúſque Pharao tot cædibus, timens ne tam ipſe quàm populus poſt primogenitos occiderentur, Moſem, & Aaronem vocauit ipſa nocte, amplámque illis abeundi facultatem Exod.12. conceſſit cum ouibus, & armentis, *& abeuntes* (inquit) *benedicite mihi*, hoc eſt, vitam, & bona alia à Deo veſtro mihi poſtulate, irámque eius à regno meo auertite. Chaldæus vertit, *orate pro me.* Ad ſacrificandum Deo diſcedebant, ideo Pharao petit, vt illi benedicant, vel tunc, cùm ſacrificia obtulerint, vel etiam in ipſo diſceſſu. Ægyptij verò magno percuſſi terrore mortis, Exod.12. *Cogũtur Iſraëlitæ exire ex Ægypto.* Iſraëlitas vrgebant, & velociter abire compellebant, dicentes: *Omnes moriemur*, hoc eſt, ſi non diſcedatis ex Ægypto, nos omnes Deus veſter diſperdet, necíque dabit: exite igitur celeriter, ne nos ira eius omnino extinguat. Coacti Hebræi velociter exierunt adeò, vt nec farinam aqua conſperſam fermentare potuerint, Exod.12. *Fermentare maſſam non potuerũt propter celeritatem.* neque pulmentum præparare. Exod. 12. *Neque poterant fermentari panes cogentibus exire Ægyptiis, & nullam facere ſinentibus moram, nec pulmenti quidquam occurrerat præparare.* Farinam conſperſam, id eſt, maſſam infermentatam, palliis alligarunt, humeríſque impoſitam detulerunt, & in prima manſione azymos ex ea coxerunt panes. Pedibus timor addidit alas, & peperit celeritatem; manebant Ægyptij, ſed Hebræorum pedibus addebant alas, vt diſcederent velociter compellentes.

Petierunt ab Aegyptijs vaſa argentea, & aurea.

Dixerat Dominus Moſi Exod. 3. *Non exibitis vacui, ſed poſtulabit mulier à vicina ſua, & ab hoſpita ſua, vaſa argentea, & aurea, ac veſtes, ponetíſque eas ſuper filios, & filias veſtras, & ſpoliabitis Ægyptum.* Et Exod. 11. *Dices omni plebi, vt poſtulet vir ab amico ſuo, & mulier à vicina ſua, vaſa argentea, & aurea. Dabit autem Dominus gratiam populo ſuo coram Ægyptiis.* Hæc cùm à Deo accepiſſet Moſes, præcepit Hebræis, vt id facerent, quod à Domino acceperant, Exod. 12. *Fecerunt filij Iſraël, ſicut præceperat Moyſes, & petierunt ab Ægyptiis vaſa argentea, & aurea, veſtémque plurimam, & ſpoliauerunt Ægyptios.* Petierunt autem Hebræi vaſa, & veſtes pretioſas ab Ægyptiis ſacrificium, feſtúmque prætexentes: Nos (aiebant) ad ſacrificandum, feſtúmque maximum Deo noſtro agendum diſcedimus, commodate ergo nobis veſtes pretioſas, dignas tanta feſtiuitate, & vaſa idonea tanto ſacrificio: cómodabant illi libẽter. Nam, vt dicitur Exod. 12. *Dominus dedit gratiam populo coram Ægyptiis, vt commodarent eis, & ſpoliauerunt Ægyptios.* 4. Exod.3. Exod.11. Exod.12.

Quæritur, *an fas fuerit Hebræis ſpoliare Ægyptios?* Reſpondetur, fas fuiſſe. Prima cauſa fuit; quia Deus, cuius omnes ſunt diuitiæ, id fieri iuſſit, vt diximus. Auguſt. quæſt. 39. in Exod. 5. D. Auguſt.

Non

An ſas fuerit Iſraëlitis ſpoliare Ægyptios?

Non fecerunt (inquit) furtum Hebræi, ſed Deo iubenti miniſterium præbuerunt. Sic ille. Digni autem erant Ægyptij ob plurima flagitia, quibus Deus bona illa auferret, quæ commodarunt Iſraëlitis. D. Thom. 2. 2. quæſt. 104. art. 4. Non fuit (inquit) contra iuſtitiam, quòd Deus mandauit Iudæis, vt res Ægyptiorum acciperent; quia Dei ſunt omnia, & cui voluerit, dat illa, &c. Secunda cauſa fuit, quia Hebræi diu ſeruierant Ægyptiis, multíſque ab illis affecti fuerant iniuriis: mercedem ergo ſeruitutis ſuæ, & iniuriarum acceperunt. Sap. 10. *Reddidit iuſtis mercedem laborum ſuorum.* Philo lib. 1. de vita Moſis: Hoc (inquit) fecerunt Hebræi, vt diuturni laboris neceſſariam mercedem reciperẽt; deinde, vt pro acceptis in tempore ſeruitutis iniuriis, ſi non pro merito, ſaltem aliquid damni reponerent, &c. Tertullianus lib. contra Marcionem ſcribit, Ægyptios bona ſua ab Hebræis repetiuiſſe, videlicet poſtquam tranſierunt mare rubrum: Hebræos verò ſuorum laborum & ſeruitutis poſtulaſſe mercedem, ac retinuiſſe. Aiunt (inquit Tertullianus) ita actum per legatos vtrinque, Ægyptiorum quidem repetentium vaſa, Iudæorum verò repoſcentium operas ſuas; & tamen has iuſtitia renuntiauerunt ſibi Ægyptij, &c.

Sapient. 10. Philo. Tertullian.

A B

6.

De tempore, quo Hebræi vaſa petiuerunt, & veſtes.

Præterea dubium eſt de tempore, quo vaſa, & veſtes Hebræi ab Ægyptiis petiuerunt, *petiuerintne poſt mortem primogenitorum*, quando exire cogebantur velociter, *an ante cædem?* Scriptura quidem poſt cædem primogenitorum huius petitionis mentionem fecit, ſed tempus illud nocturnum maximè incommodum huic petitioni videtur fuiſſe, cùm Ægyptij maximè perturbati eſſent, acerbo percuſſi dolore, lacrymíſque perfuſi. Reſpondẽt D. Auguſtinus, quæſt. 45. in Exod. factam eſſe petitionem ante ſtragem primogenitorum, ſcripturam verò per recapitulationem eius meminiſſe poſt ſtragem. Eandem ſententiam alij ſequuntur. Dicendum ergo eſt, Deum multo antè in terra Madianitarum, Exod. 3. dixiſſe Moſi: *Poſtulabit mulier à vicina ſua, & ab hoſpita ſua vaſa.* Poſtea in Ægypto idem illi dixit, Exod. 11. antequam primogenitos occideret: *Adhuc (inquit) vna plaga tangam Pharaonem. Dices ergo omni plebi, vt poſtulet vir ab amico ſuo, & mulier à vicina ſua.* Dicta ſunt hæc poſt nonam plagam ante vltimam primogenitorum; tunc videntur Hebræi ab Ægyptiis vaſa, veſtéſque poſtulaſſe ad ſacrificium. Dedit autem eis Deus gratiam coram Ægyptiis, corda Ægyptiorum in eorum beneuolentiam permouendo. Obiicitur, Hebræi ante cædem primogenitorum non habebant diſcedendi facultatem, idque ſciebant Ægyptij; ergo *non petiuerunt vaſa, & veſtes ante cædem primogenitorum*, ſed poſtquam *facultatem adepti ſunt.* Reſpondetur, Hebræos ſciuiſſe ex Deo, ſe receſſuros poſt ſequentem plagam, ideo poſtulaſſe vaſa, & veſtes: Ægyptios autem vt commodarent, tunc Deus permouit. Nõ caret probabilitate altera ſententia, videlicet tũc poſtulaſſe Hebræos vaſa, & veſtes, cùm ab Ægyptiis abire compellebantur, dedit autem Deus gratiam Hebræis tantam coram Ægyptiis tunc, vt in illo nocturno tempore, in illa magna perturbatione, ac dolore omnia commodarent, quæ petebant, vt velociter diſcederent. Ioſephus libro 2. antiquit. Tunc (inquit) Rex accito Moſe mandat, vt abeant; ratus eſt, poſt eorum exitum regionem ſubleuatum iri. Donis etiam Hebræos honorabant alij, quò celeriùs diſcederent, alij propter vicinitatis conſuetudinem. Atque hoc modo egreſſi ſunt Hebræi flentibus Ægyptiis, & pœnitentibus ob præteritam malam eorum tractationem. Sic ille. Dona aliqua dederunt Ægyptij Iſraëlitis, vt ait Ioſephus. Nonnulli voluerunt, vaſa aurea, & veſtes dono dediſſe: ſed obſtant ſcripturæ verba hæc, Exod. 12. *Dominus dedit gratiam populo coram Ægyptiis, vt commodarent eis. Vt commodarent*, (inquit) non vt donarent.

Exod. 3. Exod. 11. Ioſephus. C D E Exod. 12.

Habitatio filiorum Iſraël, qua manſerunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum.

Indicat hoc loco Moſes, quot annis habitarint Iſraëlitæ in terra Ægypti. *Habitatio* (inquit) *filiorum Iſraël, qua manſerunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum.* De his annis egimus tomo 1. Concord. Euangel. lib. 5. cap. 20. latè. Non libet eadem hîc repetere, paucis dicendum eſt, Iſraëlitas non habitaſſe in Ægypto tot annorum ſpatio, ſed numerari hoc loco annos ab exitu Abrahami ab Vr Chaldæorum, vſque ad exitum ex Ægypto. In hunc ſenſum locum hunc explanãt LXX. interpretes, Exod. 12. hoc pacto: *Habitatio filiorum Iſraël, quam habitauerunt in terra Ægypti, & in terra Chanaan, anni quadringenti triginta.* Docent apertè, hos annos tranſactos eſſe ab Hebræis non ſolùm in Ægypto, ſed in terra Chanaan, vnde Auguſt. quæſt. 47. in Exod. Manifeſtum (inquit) eſt, computandum eſſe tempus etiam Iſaac, & Iacob, ex quo peregrinari cœpit Abraham de terra Chanaan, &c. Lege, ſi placet, locum citatum tomo 1. Concord. Forſitan ſumpſit Moſes Ægyptum etiam pro terra Chanaã. nam terra Chanaan habitata eſt à Chanaan, filio Cham, Ægyptus verò à Meſraim, filio eiuſdem Cham. Colligere voluit numerum, quibus Iſraëlitæ extra terram repromiſſionis habitarunt cum Barbaris, antequam ex Ægypto exirent. Si petas, quot annis in terra Ægypti habitarint? reſpondemus 210. vel 215. vt oſtendimus loco citato Concord. Euangel.

7.

Quot annis Iſraëlitæ in terra Chanaan, & Ægypto manſerint.

Exod. 12. S. Auguſt.

CAPVT II.

MORALE.

De ſpoliatione Aegyptiorum.

VOLVIT Dominus Hebræos ex Ægypto exire non vacuos, ſed opibus plenos, Exod. 3. *Non exibitis vacui.* Pſal. 104. *Eduxit eos cum argento, & auro.* Similem in modum nos ex peccato educit, non vacuos, ſed opulentos, opibus enim gratiæ, & virtutum nos onerat, cùm peccata dimittit, & in terram repromiſſionis mittit. Non exiit ex Ægypto vacua Magdalena, ſed cæleſtibus charitatis donis plena; non exiit ex Ægypto Paulus vacuus, ſed mirum in modum à Chriſto locupletatus; non exiit vacuus Petrus, ſed magna gratia, & ſummo pontificatu donatus.

1. Exod. 3. Pſal. 104. *Ex peccato educit Dominus peccatorem, non vacuum.*

Præterea quemadmodum ſpoliauerunt Hebræi Ægyptum, aureáque & argentea vaſa illi abſtulerunt; ita Hebræi Apoſtoli, eiúſque ſectatores mundum iis hominibus ſpoliauerunt, qui Chriſto dederunt nomina, vaſáque hæc aurea, & argentea in Eccleſiam induxerunt, iuxta illud Pſalmi 67. *Speciei domus diuidere ſpolia.* hoc eſt,

2. *Apoſtoli Ægyptum ſpoliauerunt.* Pſal. 67.

est, dabit Deus ad speciem & pulchritudinem Ecclesiæ spolia dispertire. Huc pertinet illud Lucæ 11. *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet; si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet.* Fortis armatus Pharao custodiebat atrium suum, id est, Ægyptum, Israëlitasque iugo premebat grauiori: at fortior superueniens Moses, Dei potentia munitus, vicit eum, & spolia eius abstulit. Sic tartareus Pharao custodiebat atrium suum, id est, mundum idolorum cultu, & sceleribus plenum, hominesque sub peccati tenebat iugo: multo fortior illo superuenit Christus Deus, diuina armatus potentia vicit hostem, & spolia eius distribuit Ecclesiæ per totum orbem diffusæ. Neque verò Ægypti cessauit spoliatio: semper vasa aurea, & argentea habebit Ægyptus, hoc est, semper in mundo aliqui erunt, quos Deus ad suum gregem volet aggregare, his spoliabitur. Vasa hæc in vtraque India sunt, Orientali, atque Occidentali, in Brasilia, in Æthiopia: ô vtinam non desint, qui spolient Ægyptios, non desint spoliatores, spolia nunquam deerunt, & quidem opima, ac pretiosissima. Quid enim anima hominis pretiosius in mundo inueniri potest? neque aurea vasa, aut argentea cum illa conferri possunt, omnes gemmæ, opésque reliquæ exiguæ arenæ similes sunt, si cum anima hominis Christi sanguine redempta cõparentur. ô illos beatos, quos horum spoliorum auaritia inuasit! ô beatam auaritiam, quæ maria nauigat, terrasque peragrat, & nulli labori parcit, vt spolia Ægypto ablata in Ecclesiam inducat!

Lucæ 11.

Spolia opima sunt animæ.

3. *Religiosi ex Ægypto exeunt, Ægypti opibus vacui, sed opibus Christi onusti.*

Ex Ægypto eduxit Dominus Israëlitas auro, & argento onustos: ex mundo autem in terram repromissionis, id est, sanctam religionem, educit Christianos omnibus Ægypti opibus vacuos. Vt enim auidiùs, & facilius cælestes diuitias comparemus, egregium instrumentum est paupertas, vt Christum gigantis more currentem velocius sequamur, onera diuitiarum optimum est abiicere, iuxta illud D. Bernardi in sermone super illa verba Petri: *Ecce nos reliquimus omnia.* Exultauit (inquit) Christus, vt gigas ad currendam viam, & currentem sequi non poteras oneratus, &c. Satis pauperes exierunt in desertum Israëlitæ, neque panes quidem, nisi azymos, & subcinericios edebant; pulmenti verò nihil occurrerat præparare, sed pauperum, quos ipse ex Ægypto educit, curam gerit Deus; cælesti manna pauit Israëlitas quadraginta annis, vsque in terram promissionis, nihil illis deesse passus est vitæ tuendæ necessarium. Hoc Dominus religiosis pauperibus præstat, qui opibus remiserunt nuntium.

Matth. 19.

D. Bernard.

4. *Sapientia Ægyptiorum, id est, gentilium, Ecclesiæ seruit*

Ad hæc, quemadmodum Ægyptiorum vasa aurea, & argentea Israëlitæ in suos vsus sibi vendicarunt: sic Christiani, sapienter dicta, exemplaque gentilium in vsus suos rectè vsurpant. Legendus est D. Hieronymus hac de re, epist. 84. ad Magnum Oratorem, qui gentilium sæcularem sapientiam cum captiua illa confert, de qua Deut. 21. sic præcipitur: *Radet cæsariem, & circumcidet vngues, & deponet vestem, in qua capta est.* Quid mirum (inquit) si ego sapientiam sæcularem propter eloquij venustatem, & membrorum pulchritudinem, de ancilla atque captiua Israëlitidem facere cupio? & si quid in ea mortuum est idololatriæ, voluptatis, erroris,

D. Hieron.

Deut. 21.

A libidinum, vel præcido, vel rado. Sic Hieronymus. Id enim cauendum est, vt à libris gentilium, & eloquio venusto, quidquid ad peccatum lectorem permouere potest, velut vngues, cæsariesque captiuæ præcidatur. D. Basilius homil. 24. de legendis libris gentilium: Sicut (inquit) in legendis rosis sentes vitamus: sic in talibus sermonibus, quidquid est vtile carpentes, noxium vitemus, &c. Lege D. August. lib. 2. de doct. Christ. cap. 40. Philosophi (inquit) si qua forte vera, & fidei nostræ accommodata dixerunt, maximè Platonici, non solùm formidandi non sunt, sed ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in vsum nostrum vendicanda, &c.

D. Basilius.

D. August.

B Eodem loco ait, antiquos Patres Ægyptum, id est, gentiles, auro, & argento, hoc est, scientia, spoliasse instar Israëlitarum. Nonne (inquit) aspicimus, quanto auro, & argento, & veste suffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus martyr beatissimus, & doctor suauissimus? quanto Lactantius, Victorinus, Hilarius? quanto innumerabiles Græci? quod prior ipse Moses fecerat, qui, vt scriptum est Act. 7. *eruditus fuerat omni sapientia Ægyptiorum.* Sic August. D. Gregorius Nyssenus in vita Mosis: Hoc (inquit) Hebræorum facto monemur, non esse negligendas doctrinarum diuitias, quas gentes possident. Moralem, naturalémque Philosophiam,

Actor. 7.

D. Gregor.

C Astronomiam, Geometriam, Musicam, Dialecticam, cæteràsque scientias, quibus alieni ab Ecclesia florent, accipere ab illis iubemur. Sic ille. Similis est externa eruditio foliis: Christiana sapientia, fructui. afferunt folia ornatum fructui. Lege D. Basil. citata homilia: Plantis (inquit) propria virtus est fructu pulcherrimo scatere, folia nihilominus ramis coniuncta quendam ferunt ornatum. Sic & anima, cui præcellens quidam fructus veritas est, non abs re tamen exteriore sapientia circundatur, sicut foliis quibusdam, vmbram fructui, ac aspectum non intempestiuum præbentibus. Hæc ille.

Fructui simile est Christiana sapientia; externa, foliis.

D. Basilius.

Alia sunt opulentiora spolia, nimirum sanD ctorum Patrum sapientia, dictáque, & exempla præstantissima, his spoliis detrahendis incumbendum est, liberaliter, & libenter illi dabunt. Idcirco enim literis sapientiam suam commendarunt, vt à nobis spoliarentur, nósque auro locupletarent suo, & argento. Incumbamus ergo Patrum antiquorum lectioni, eorum præclara volumina euoluamus, dicta obseruemus, sententias ad permouenda tum nostra, tum aliorum corda adhibeamus. Hoc si fecerimus, illud Poëtæ ne timeamus: *Mouebit cornicula risum furtiuis nudata*, vel induta *coloribus* & spoliis. sunt enim hæc furta sancta, hæc spolia diuina. Id tamen obseruandum egregiè, vt singulis spoliis nomina Patrum assignemus, ex

5. *Sanctorũ patrum dicta spolia sunt egregia.*

E quibus ea depromimus, & cuique sua tribuamus. Neque enim illi placent, qui Patrum tacito nomine, eorum spoliis vtuntur; furtiui sic fiunt corniculæ colores. At si quis colores dominis ascribat suis, furtiui non sunt, sed ex voluntate dominorum in communem vsum expositi. Felix cornicula, quæ aquilarum pennis volare discit. Illud etiam obserua, Ægyptios aurum suum & argentum Israëlitis accõmodasse. Mundus diuitias suas non donat, sed cõmodat, & paulo pòst repetit. Stultus qui commodata putat esse data, vnde illud Lucæ 12. *Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti, cuius erunt?*

Lucæ 12.

CAPVT III.

De prima manſione, ex qua profecti ſunt Iſraëlitæ.

EXODI CAP. XII.

1. PROFECTIQVE ſunt filij Iſraël de Rameſſe in Socoth, ſexcenta ferè millia peditum virorum, abſque paruulis. Sed & vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis, oues & armenta, & animantia diuerſi generis multa nimis. Coxerúntque farinam, quam dudum de Ægypto conſperſam tulerant: & fecerunt ſubcinericios panes azymos: neque enim poterant fermentari cogentibus exire Ægyptiis, & nullā facere ſinentibus moram: nec pulmenti quidquam occurrerat præparare. Habitatio autem filiorum Iſraël, qua manſerunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum. Quibus expletis, eadem die egreſſus eſt omnis exercitus Domini de terra Ægypti.

Profectique ſunt filij Iſraël de Rameſſe in Socoth.

2. *Iſraëlitæ omnes confluxerunt in Rameſſes.*

COGEBANT Ægyptij Exod. 12. Iſraëlitas de Ægypto exire, nullámque moram facere patiebantur. Igitur illi ſumma cum feſtinatione, omnes iuſſu Moſis in Rameſſes confluxerunt, vt inde proficiſcerentur. Eſt autem

D. Hieron. Rameſſes, vt ait D. Hieron. epiſtola 127. de manſionibus, vrbs in extremis finibus Ægypti: Ad hanc (inquit) vrbem, quæ in extremis Ægypti finibus erat, populus congregatus eſt, &c. Hanc vrbem ipſi Iſraëlitæ exſtruxerunt, vt di-

Exod. 1. citur Exod. cap. 1. *Ædificauerunt vrbes tabernaculorum Pharaoni, Phitom, & Rameſſes.* Fuit B etiam Rameſſes nomen regionis, à qua nomen vrbs accepit, & videtur vel fuiſſe terra Geſſen Rameſſes, vel fuiſſe partem terræ Geſſen. Nam

Geneſ. 47. Geneſ. 47. ſic alloquitur Pharao Ioſeph: *Terra Ægypti in conſpectu tuo eſt, in optimo loco fac eos habitare, & trade eis terram Geſſen.* Et infrà: *Ioſeph verò patri, & fratribus ſuis dedit poſſeſſionem in Ægypto in optimo terræ loco, Rameſſes, vt præceperat Pharao.* Pharao præceperat Ioſeph, vt traderet patri, & fratribus terram Geſſen, ipſe verò tradidit Rameſſem, vnde efficitur, terram Geſſen, & Rameſſem eandem eſſe regionem. Fortè Moſes in Geneſi vſus eſt anticipatione, & ab vrbe Rameſſes ædificata poſtea ab C Iſraëlitis voluit appellare terram Geſſen, terram Rameſſes.

3. *Prima manſio dicitur Rameſſes.*

Hæc dicitur prima manſio filiorum Iſraël à D. Hieronymo, & aliis, quia in hanc vrbem, & loca vicina primùm conuenerunt Hebræi, & ex ea profecti ſunt Deo duce, in terram repromiſſionis: profecti autem ſunt omnes proſpera

Pſal. 104. vtentes valetudine, Pſal. 104. *Eduxit eos cum argento, & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus.* Admiranda res fuit, in tanto virorum, fœminarum, puerorúmque, & infantium numero,

Nullus Hebræus ægrotus erat in exitu. nullum fuiſſe infirmum, nullum Deus in Ægypto voluit relinqui: ideóque nullum ægrotare voluit. Secundò profecti ſunt cum exultatione: D

Pſal. 104. Pſal. 104. *Eduxit populum ſuum in exultatione, &*

Pſal. 113. *electos ſuos in lætitia.* Pſal. 113. ipſi montes dicuntur exultaſſe: *In exitu Iſraël de Ægypto domus Iacob de populo barbaro, montes exultauerunt, ſicut arietes, & colles, ſicut agni ouium.* Neque ſolùm

Iſraëlitæ profecti ſunt cũ exultatione.

Pſal. 104. Hebræi lætabantur, ſed etiam Ægyptij, Pſal. 104. *Lætata eſt Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum ſuper eos.* Timebant Ægyptij, ne aliqua plaga à Deo immiſſa funditus abolerentur, propterea quòd Hebræos retinerent: ideó- A que lætabantur in diſceſſu eorum. Obiici poteſt Deut. 16. illud Deuter. 16. *Septem diebus comedes abſque fermento afflictionis panem, quoniam in pauore egreſſus es de Ægypto.* In pauore egreſſi ſunt Iſraëlitæ; ergo non ſunt egreſſi in lætitia. Id negamus, poteſt enim quis cum magna lætitia ex tetro fugere carcere, & ſimul cum pauore, ne rurſus capiatur. Ita Iſraëlitæ ex Ægypto, velut carcere horrendo, cum exultatione exierunt, & ſimul exierunt cum pauore, ne rurſus à Pharaone in captiuitatem redigerentur. Præterea timuerunt forſitan Hebræi, ne propter primogenitorum cædem ab Ægyptiis cæderentur.

Eadem die egreſſus eſt omnis exercitus Domini.

Eadem die profecti ſunt omnes Hebræi, ex 4. Rameſſe prima manſione, nullus in alium diem *Eadem die Hebræi exierunt omnes.* diſtulit profectionem, cùm penè eſſent innumerabiles. Profecti autem ſunt per turmas ſuas, Exod. 12. *Eadem die eduxit Dominus filios Iſraël de* Exod. 12. *terra Ægypti per turmas ſuas.* Magnus erat numerus, neque tamẽ more fugientium perturbati, ac conglobati abierunt, ſed ordine diſpoſiti per turmas ſuas. Hebraicè hîc dictio eſt *Sabaoth*, id eſt, per *exercitus*, ſiue *turmas* ſuas. Abulenſis ait, exiiſſe Hebræos diuiſos in tribus, tribus in familias, familias in domos. Nam Moſes illos C ordine diſpoſitos egredi præceperat.

Sexcenta ferè millia peditum virorum, abſque paruulis.

Numerus indicatur Iſraëlitarũ, qui ex Ægypto egreſſi ſunt, ſexcenta ferè erant millia pedi- 5. *Numerus exeuntium.* tum virorum, Hebraicè גברים *guebarim*, id eſt, *virorum*, ſiue *fortium*. Non numerantur paruuli, & mulieres, quæ forſitan erant multo plures, neque numerantur ſenes, ſed viri tantùm bellatores, qui ætatem habebant militarem, id eſt, vigeſimum annum. Lege Num. cap. 2. Præter hunc magnum Iſraëlitarum numerũ egreſſi quoque

Exod. 12. ſunt innumeri Ægyptij, Exod. 12. *Vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis.* Hebraicè, ערב D *guereb*, id eſt, *mixtio*. admixti enim ſunt Iſraëlitis innumerabiles Ægyptij, & cum eis ex Ægypto diſceſſerunt. Videntur hi conuerſi ad Deum his miraculis, quæ à Moſe viderãt fieri. ſi enim conuerſi non eſſent, Deus vetuiſſet illos cũ Hebræis abire, ne ſua eos cõſuetudine inquinarent. Adde *Malorum ſocietas cur à Deo vetaretur Iſraëlitis.* infinitæ huic virorum, & mulierũ multitudini multitudinem ouium, & armentorũ, & aliorum animantiũ. Miraculum ſanè fuit, eadem die potuiſſe tantã multitudinẽ ex Ægypto proficiſci.

Sanctifica

Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filijs Iſraël, tam de hominibus, quàm de iumentis: mea ſunt enim omnia. Exodi cap. 13.

6. Illo tempore, quo congregabantur Iſraëlitæ ad proficiſcendum, ea dicta à Moſe videntur, quæ ſcripta extant Exod. 13. quod indicant illa verba: *Hodie egredimini menſe nouarum frugum.* Item: *Mementote diei huius, in qua egreſſi eſtis de Ægypto,* &c. Aliud opinatur D. Hieron. manſ. 2. Lege cap. 7. huius libri. Tunc præcepit Iſraëlitis, vt omne primogenitum Deo ſanctificarent, id eſt, ſanctum facerent, Deo dicando, & offerendo, quoniam omnia primogenita Ægyptiorum occiderat. Tunc alterum præceptum de comedendis azymis repetiuit, & beneficium à Deo acceptum, vt in memoria ſemper haberent, monuit: *Mementote* (inquit) *diei huius in qua egreſſi eſtis de Ægypto*, &c. Item: *Narrabis filio tuo: Erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum ante oculos tuos.*

Exod. 13. — *De oblatione primogenitorum.* — Ibid. — Ibid.

Hodie egredimini menſe nouarum frugum.
Exodi cap. eodem.

7. Quo menſe egreſſi ſint Iſraëlitæ ex Ægypto docetur, nempe menſe Niſan, de quo ſupra iam egimus. Dicitur menſis nouarum frugum, quia in eo nouæ fruges, ſiue ſpicæ iam vireſcebant, & matureſcebant. Hebraicè dicitur menſis אביב *abib*, id eſt, *ſpicæ virentis*. Huius menſis Niſan die decima quinta profecti ſunt Hebræi ex Ægypto. Quæritur, *profecti ne ſint nocte, an die?* Nocte enim indicat ſcriptura, Exod. 12. *Nox iſta obſeruabilis Domino, quando eduxit eos de terra Ægypti.* Et Deuteron. 16. *In iſto menſe eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte.* Ibidem: *Immolabis Phaſe veſpere ad ſolis occaſum, quando egreſſus es de Ægypto.* At in libro Numeri, cap. 33. manè profecti dicuntur: *Profecti* (inquit) *de Rameſſe menſe primo filij Iſraël in manu excelſa videntibus cunctis Ægyptijs, & ſepelientibus primogenitos, quos percuſſerat Dominus.* Si Ægyptij proficiſcentes videbant, & mortuos ſepeliebant primogenitos, ſanè dies erat, non nox. Reſpondemus, Hebræos nocte cœpiſſe proficiſci; die verò profectionem abſoluiſſe. Nam primogeniti media nocte occiſi ſunt. Surrexit Pharao ipſa nocte poſt cædem primogenitorum, iuſſitque ex Ægypto ſtatim excedere Hebræos, Ægyptij verò cogebant illos abire. Cœperunt ergo nocte in vnum congregari, & proficiſci. Cùm verò tot eſſent hominum millia, & ordine diſpoſiti incederent, in diem vſque profectio durauit, ideóque dicitur populus ex Ægypto exire, tum nocte, tum die. Plenus quidem diſceſſus matutino tempore, & ſole iam orto factus eſt, ſed in ſcriptura diſceſſui tribuitur nox præcedens, quia in illa agnum immolarunt, primogenita cæſa ſunt, Hebræi abire coacti, quæ omnia ad exitum ſpectabant. Obiicitur, Moſes Exod. 12. præcepit populo: *Nullus veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ vſque manè.* Non ergo Hebræi nocturno tempore proficiſci cœperunt, ſed matutino. Reſpondetur, illud præceptum reuocatum fuiſſe à Moſe, quia Ægyptij Hebræos diſcedere cogebant, nullámque moram ſinebãt facere. Quamobrem noctu, antequam illuceſceret, domos reliquerunt.

Exod. 12. — Deuter. 16. — *De decima quinta mẽſis Niſan exierũt Iſraëlitæ ex Ægypto.* — Deuter. 16. — Num. 33. — *An exierint nocte, aut die?* — Exod. 12.

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

CAPVT IV.

MORALE.

De prima manſione.

PRIMA manſio Hebræorum dicitur רעמסס *Rameſſes*. Origenes homil. 5. in Exod. nomen hoc ſignificare ait commotionem tineæ. Verti etiam poteſt, *tonitruum tineæ*. *Raam* enim *tonitruum* ſignificat, *ſes*, *tineam*. Congruit nomen mundo, vbi omnia in cõmotione ſunt, & veluti tinea omnia corrumpuntur. Omnia corrodit tinea, quia mundi omnia caduca ſunt, & corruptibilia. Decipiunt autem inconſideratos, quia ſenſim corrumpuntur, velut à tinea. Nam tinea non corrumpit ſubitò veſtes, ſed paulatim. Iob 13. *Quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſtimentum, quod comeditur à tinea.* Paulatim morimur, paulatim naturalis calor conſumitur, tandem commotio ſequitur terribilis, horrendéque ſonans tineæ, id eſt, mortis, tonitruum. Præterea tineas interpretatur Origenes *vitiorum incitamenta*, quæ inſtar tineæ corrumpũt animum. D. Hieronymus tineam peccata interpretatur, quæ nos exedunt. Is ergo qui Ægyptum, id eſt, mundum, deſerit, ex Rameſſe, id eſt, commotione tineæ, proficiſcitur, hoc eſt, omnia corruptibilia repudiat, & vitiorum omnia incitamenta conculcat, ac peccatorum tineas. Origenes: Si quis (inquit) eſt, qui obſcuros huius mundi actus, & errorum tenebras cupit derelinquere; primò omnium ex Rameſſe proficiſcendum eſt. Exi ex Rameſſe, id eſt, commotione tineæ, nec theſaurizes ibi, vbi tinea exterminat, & vbi fures effodiunt, & furantur, hoc eſt, quod Dominus dicit: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia, quæ habes:* hoc eſt, proficiſcere de Rameſſe. Sic ille. Item Origenes: Venerunt (inquit) filij Iſraël *ex Rameſſe in Socoth*, id eſt, in tabernacula. Cùm ergo derelinquens Ægyptum diſcuſſeris abs te tineas totius corruptelæ, & vitiorum incitamenta reieceris, habitabis in tabernaculis, &c.

1. Origenes. — Rameſſes *quid ſignificet.* — Iob 13. — *Peccatum eſt tinea.* — D. Hieron. — Origenes. — Matth. 19. — Origenes.

D. Hieron. epiſtola 127. ad Fabiolam de manſionibus, Rameſſes vult ſignificare *tonitruum gaudij*, tonitruum autem interpretatur eſſe diuinum eloquium, quod inſtar tonitrui tonat in rota huius orbis, iuxta illud Pſalmi 76. *Vox tonitrui tui in rota*, hoc eſt, ex mente D. Hieronymi, vox eloquij tui in rota tonat huius mundi. Eſt autem hoc tonitruum gaudij. Magnum enim gaudium animo pariunt diuina eloquia. Hoc autem tonitruo gaudij excitati, de Ægypto eximus. Niſi enim nos Deus excitet ſuo tonitruo, ſuóque auxilio, Ægyptum nunquam deſeremus. Præterea proficiſcimur ex Rameſſe, id eſt, ex tonitruo gaudij, videlicet ex mundo ad Deum. Quid enim mundus eſt, niſi tonitruum gaudij? Concedamus illi aliquid gaudij admixtum mæſtitiæ, & doloribus, iuxta illud Prouerb. 14. *Riſus dolore miſcebitur*, &c. Sed quantum illud gaudij eſt? Nónne tonitruum eſt gaudij? magnus quidem ſonitus eſt, dum ſonat tonitruum, ſed mox euaneſcit: tale mundi eſt gaudiũ, magnum quidem videtur, dum adeſt, ſed mox diſparet, &, vt dicitur Prouerb. 14. *extrema gaudij luctus occupat.* Quamobrem gaudij punctum dicitur, Iob 20. *Gaudium hypocritæ ad inſtar puncti*, &c. D. Gregorius: Gaudium (inquit) hypocritæ ad ſimilitudinem puncti eſt, quia apparet ad momentum, ſed diſparet in perpetuum: & ſicut

2. Tonitruũ eſt eloquiũ Dei. — Pſal. 76. — D. Hieron. — *Mundus eſt Rameſſes, id eſt, tonitruũ gaudij.* — Prouerb. 14. — Prouerb. 14. — Iob 20. — D. Gregor.

stylus in puncto,dum ponitur,leuatur:sic hypocrita præsentis vitæ gaudia dum tangit, amittit, &c. Proficiscamur ergo ex Rameſſe, tonitruum gaudij relinquamus, perpetua, finéque carentia gaudia quæramus.

3. *Qui mundo vale faciunt, exultant.* Ad Philip 4.

Nemo verò existimet,in hac vita eos nó gaudere, qui proficiscuntur ex Rameſſe, & tonitruum gaudij deserunt. Hoc enim si verũ esset, quomodo diceret Apostolus ad Philip. 4. *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete*, &c. Semper eos vult gaudere: statim verò gaudere incipiunt,cùm ex Ægypto egrediuntur. Nónne

Psal.104. prophetam audis Psal.104. canentem: *Eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.*

Psal.113. Psal.113. *Montes exultastis, sicut arietes, & colles sicut agni ouium.* Ex mundo magna cum lætitia egreditur is, qui, quantum beneficium à Deo

Psal.44. accipiat, nouit. Psal.44. *Adducentur virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi: afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templũ Regis.* Luc.19.

Lucæ 19. Matthæus *excepit Christum gaudens.* Quis talem hospitem non excipiat cum summa exultatione? Eunuchus ille à Philippo baptizatus, relicta

Actor.8. Ægypti seruitute Act.8. *ibat per viam suam gaudens*, &c. eundem in modum, qui Ægypti, & peccati captiuitatem effugit, it per viam sæculi huius cum gaudio. Vt narratur in vita D.Bern. lib. 4. cap. 3. Gaufridus quidam vir egregius ipsum Bernardum relicta Rameſſe sequebatur: in via tentatione permotus, vni ex fratribus dixit: scio,quia nunquam ampliùs lætus ero. Hoc enim tentator satanas iis suadet, qui Ægyptum relinquunt. At non prævaluit. Pro Gaufrido

Lætitia post conuersionem. preces fudit D.Bernardus;dum oraret vnus, alter mœstus dormiebat.surrexit ab oratione Bernardus: ex somno surrexit Gaufridus,sed in lætissimum mutatus virum socio dixit: Quamuis dixi, nunquam ampliùs lætus ero, nunc dico, nunquam ampliùs tristis ero, &c. Hæc mutatio dexteræ Excelsi, à quo verum in nos gaudium, & permanens emanat. Quemadmodum enim Deus semper permanet, ita & verum gaudium,

D.Bernard. *Verum gaudium ex Deo est.* quod de illo percipitur.D.Bernard.epist.114.ad sanctimonialem quandam:Illud(inquit)verum, & solum est gaudium, quod non de creatura, sed de creatore concipitur,& quod, cùm possederis, nemo tollet à te,&c. Eadẽ epistola ostendit,quanta sit ratio gaudendi iis,qui Ægyptum, id est, mundum, relinquunt, nempe, quia tonitruum gaudij mox euanescens deserunt; æternum verò gaudium sibi comparant: Modica (inquit) transitoria, terrena sunt, quæ despicis, maxima, æterna, cælestia sunt,quæ appetis,&c.

Gaudiũ Ægyptum deseruentis, id est, mundum. Addit:Tenebras deseris,& lucem ingrederis:de profundo fluctuum emergis ad portum: de misera seruitute in fælicem libertatem respiras:de morte transis ad vitam, &c. Eximiæ sunt hæ

Psal.113. gaudendi rationes, Psalm.113. *In exitu Israël de Ægypto domus Iacob de populo barbaro, facta est Iudæa sanctificatio eius, Israël potestas eius.* Qui mundum deserit,ex populo exit barbaro,fit Dei sanctificatio & potestas, hoc est, sanctificatur à Deo, & subiectus illi fit relicto peccato, hostéque tartareo. Magna ergo ratio est exultandi.

Psal.125. Huc etiam spectat illud Psal.125. *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion: facti sumus sicut consolati: tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione; magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.* Verè magnifica Deus facit illis,quos ex Ægypto educit,ideò exultant. Lege D.Gregor. lib.24.moral.cap.12.

A Non solùm in lætitia,sed in pauore quoque, vt diximus cap. præcedenti, exierunt Israëlitæ ex Ægypto: eundem in modum non cum sola lætitia, sed cum timore etiam ex peccato, & mundo eximus. Deut.16. *In pauore egressus es de Ægypto.* Quamuis enim semper sit gaudendam; gaudio semper permiscendus est timor, vnde illud Psal. 2. *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Permanet concupiscentia in iis etiam, qui ex Ægypto egrediuntur: necessaria ergo virga est timoris,qua concupiscentia percussa à malo reuocetur. Nam, vt ait Clemens Alexand. in exhortatione ad Gentes: Non facilè arcetur cupiditas, quæ caret me-

B tu,&c. Vt igitur arceatur cupiditas,terreat metus, & D.Gregor. lib.24.moral. cap.12. Mater (inquit) negligentiæ solet esse securitas. Ne ergo securitas negligentiam generet,scriptum est Eccles. 2. *Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia & timore, & prepara animam tuam ad tentationem.* Sic Gregor. Bonus operarius est salutis nostræ timor: ideo semper domi habendus. Ad Philip.2. *Cum metu,* (ait Paulus) *& tremore salutem vestram operamini*, hoc est, assumite adiutorem metum, vt vobiscum salutem animarum vestrarũ operetur. Hunc comitem vult

D. Petrus nos in hoc itinere habere, 1.Petr.1. *Et si patrem* (inquit) *inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat. secundùm vnuscuiusque opus, in timore incolatus vestri tempore conuersamini.* Pater est Deus, sed etiam est iudex. Vt pater valde est amandus, vt iudex est timendus, qui sine acceptione personarum, ex operibus iudicat: in conspectu tanti iudicis,& oculati testis, quis in timore non conuersabitur incolatus sui, id est, vitæ suæ tempore, quo terram velut peregrinus incoluerit?

4. *In lætitia eximus ex Ægypto, & cum pauore.* Deut.16. Psal.2. *Timor est necessarius: securitas parit negligentiã.* Clem.Alex. D.Gregor. Eccles.2. Ad Philip.2. 1.Petr.1.

Præterea, vt dicitur Exod.13. *Armati ascenderunt filij Israël de terra Ægypti:* sic oportet armatos ascendere eos, qui mundo nuntium remittunt. Multi enim hostes in via occurrunt, quos superare oportet, vt in terram repromis-

D sionis perueniant. Rupertus: Armati (inquit) ascenderunt Israëlitæ in exemplum nostri, qui non ad otia de Ægypto huius sæculi, sed ad bella vocati sumus contra barbaricas vitiorum acies, & aduersùs malignorum spirituum phalanges,&c. Post Baptismum tentatur Dominus in deserto. Postquam enim homo baptizatur,id est, Ægypti infidelitatem, ac scelera lustralibus aquis expiat, & in desertum pergit, tentatores accedunt, & ex Ægypto abeuntem oppugnant. D.Gregor.lib.24.moral.cap.12. Hostis (inquit) nostер quanto magis nos sibi rebellare conspicit,tanto ampliùs expugnare contendit.Contra nos eo vehementiùs incitatur, quò ex corde

E nostro, quasi ex iure propriæ habitationis expellitur, &c. Arma ergo necessaria sunt. Audi Paulum ad Ephes. 6. *Non est nobis colluctatio aduersùs carnem, & sanguinem, sed aduersùs principes, & potestates, aduersùs mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus.* Ecce hostes, qui nobis occurrunt proficiscentibus ex Rameſſe. Potentissimi sunt, non sunt caro, & sanguis, sed spiritus nequitiæ impij in cælestibus, hoc est, aëre versantes. Principes sunt, & potestates, quæ ex cælo ceciderunt, & rectores tenebrarum harum, hoc est, rectores sunt Ægyptiorum, rectores eorum hominum, quorum mentes vitiorum tenebræ complent. Quid ergo faciemus? Armati ascenda

5. Exod.13. *Armatos oportet nos ascendere ex Ægypto, id est, ex mũdo.* Rupertus. D.Gregor. Ad Ephes.6. *Hostes potentissimi nos ex Ægypto fugientes persequuntur.*

aſcendamus, vnde Paulus addit ſupra dictis: *Propterea accipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.* Propterea, (inquit) quia tot occurrunt hoſtes, accipite armaturam, Græcè πανοπλίαν τ Θεȣ̃, id eſt, *omnem armaturam Dei.* Oportet enim totum animum, totúmque corpus diuina πανοπλία induere, ne hoſtium iaculis locus aliquis pateat non munitus. D. Hieronymus ad Epheſ. 6. Vt (inquit) poſſit quis diabolo reſiſtere, aſſumat omnia arma Dei, hoc enim ſonat πανοπλία, &c. Pergit Paulus, ſigillatímque ipſa arma enumerat: *State* (inquit) *ſuccincti lumbos veſtros in veritate.* Cingulo vtuntur milites, militum Chriſti cingulum eſt Chriſtiana veritas, veritate ſe aſtringunt, ne ad mendacia mundi laxetur animus. D. Hieron. Gloſſ. ordin. Lyranus, & alij de caſtitate exponunt. State ſuccincti lumbos veſtros cingulo caſtitatis in veritate, id eſt, verè. Non ſolùm coram hominibus, ſed etiam coram Deo caſtitas veſtra fulgeat. Addit Paulus: *Induti loricam,* Græcè θώρακα, id eſt, thoracem, *inſtitiæ, & calceati pedes in præparatione Euangelij pacis, in omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei, per omnem orationem, & obſecrationem orantes omni tempore in ſpiritu.* Iuſtitia thorax eſt ſiue lorica ſpiritalis, calceatos vult eſſe pedes, quia Epheſios volebat eſſe paratos ad prædicandum aliis Euangelium. Galeam appellat ſalutis, Græcè σωτήριον, id eſt, *ſalutaris.* Dicitur autem galea ſalutis, vel galea ſalutaris, quia protegit ſupremam partem, id eſt, caput animi, quod eſt intellectus. Erit ergo galea rerum diuinarum, atque æternarum conſideratio, ſiue meditatio, qua caput animi, id eſt, intellectus, valde munitur; totúmque animum munit, & protegit. Caietanus galeam ſalutaris dici ait hoc ſenſu: Aſſumite ſalutare, ſiue Saluatorem Chriſtum, ſicut galeam, in ſuprema veſtri parte habete Chriſtum, vt ſalutarem in pugna, neque in vobis confidatis, ſed in eo. Lyranus galeam ſalutis, charitatem putat appellari, quia, quemadmodum galea aliorum armorum eſt perfectio, ita charitas aliarum virtutum; galea ſuper omnia arma ponitur, ſic charitas omnibus virtutibus præcellit. Gloſſ. ordin. galeam ſalutis ait, eſſe memoriam ſalutis æternæ. Gloſ. interlin. ſpem æternæ ſalutis. Gladium noſtrum, ait Apoſtolus, eſſe verbum Dei: hoc gladio nos docuit pugnare dux noſter, cùm in deſerto cum dæmone certauit. Nam verbo Dei illius repulit tentationes: *Scriptum* (inquit) *eſt: Non in ſolo pane viuit homo.* Item: *Scriptum eſt: Non tentabis Dominum Deum tuum.* Et tertiò: *Scriptum eſt: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies.* Denique ſcutum, ait Paulus, eſſe fidem, & qualia tela dæmonum ſint aperit: *Tela* (inquit) *eſſe ignea,* tartareo igne incenſa. At hæc tela omnia valido fidei viuentis ſcuto excepta, veluti in pelago extinguuntur. Oppone igitur hoſtium telis ſcutum fidei, ne ignea tela pectore excipias, & pereas. Adiungit Apoſtolus armis orationem aſſiduam: *Per omnem* (inquit) *orationem, & obſecrationem orantes omni tempore in ſpiritu.* Eſt enim in hac pugna ſummopere neceſſarium Dei auxilium, hoc autem per orationem impetratur. Imitandus nobis proponitur Iudas Machabæus, fortiſſimus dux, lib. 2. Machab. 15. *Iudas* (inquit) *& qui cum eo erant, inuocato Deo, per orationes congreſſi ſunt, manu quidem pugnantes, ſed Dominum cordibus orantes.* Quod illi fecerunt cum hoſtibus corpore conſtantibus pugnantes, id nos faciamus cum hoſtibus ſpiritalibus nequiſſimis decertantes, pugnemus ſimul, & oremus, hoſtes in fugam conuertemus.

Ibid. — D. Hieron. — Ibid. — *Arma militiæ exeuntiũ ex Ægypto ſpiritalia.* — Ibid. — Caietanus. — *Charitas aliarum virtutum perfectio eſt.* — *Arma ſpiritalia ex Paulo.* — Matth. 4. — Ibid. — Ibid. — Ad Epheſ. 6. — Ad Epheſ. 6. — 2. Mach. 15.

CAPVT V.

De initio itineris filiorum Iſraël.

EXODI CAP. XIII.

1. IGITVR cùm emiſiſſet Pharao populum, non eos duxit Deus per viam Terræ Philiſthiim quæ vicina eſt, reputans ne fortè pœniteret eum, ſi vidiſſet aduersùm ſe bella conſurgere, & reuerteretur in Ægyptum. Sed circumduxit per viam deſerti, quæ eſt iuxta mare rubrum: & armati aſcenderunt filij Iſraël de Terra Ægypti. Tulit quoque Moyſes oſſa Ioſeph ſecum: eò quòd adiuraſſet filios Iſraël, dicens: Viſitabit vos Deus, efferte oſſa mea hinc vobiſcum. Profectíque de Socoth caſtrametati ſunt in Etham in extremis finibus ſolitudinis. Dominus autem præcedebat eos ad oſtendendam viam, per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dux eſſet itineris vtroque tempore. Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo.

Non eos duxit Deus per viam terræ Philiſthiim, quæ vicina eſt.

2. EX Ægypto in terram repromiſſionis per terram Philiſthæorum via erat breuis. Eſt enim terra Philiſthæorum vicina Ægypto, & terræ promiſſæ. Per hanc viam, Geneſ. 12. deſcendit Abraham ex terra repromiſſionis in Ægyptum; eandem ingredi volebat Iſaac, Geneſ. 26. ſed Dominus filios Iſraël per aliam duxit viam deſerti, multo longiorem, Exod. 13. *Cir-*

Terra Philiſthiim vicina Ægypto. — Exod. 13.

D *cumduxit per viam deſerti, quæ eſt iuxta mare rubrum.* Cur id fecerit, rationem reddit Moſes: *Reputans* (inquit) *ne fortè pœniteret eum,* id eſt, populum, *ſi vidiſſet aduersùm ſe bella conſurgere, & reuerteretur in Ægyptum.* Nam Philiſthæorum aduerſus Hebræos bella conſurgerent: Hebræi verò, cùm via breuis eſſet, neque difficilis, facilè in Ægyptum reuerterentur, vt effugerent hoſtes. Ducti per viam deſerti multo longiorem, & difficiliorem, in Ægyptum reuerti voluerũt, Numer. 14. *Dixerunt alter ad alterum: Conſtituamus*

Ibid. — *Cur Deus per deſertum duxerit Hebræos.* — Num. 14.

mus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum. cùm tamen bella nõdum exarſiſſent, ſed ſolùm, quàm fortes eſſent incolæ terræ repromiſſionis, ab exploratoribus audiuiſſent. Facilè ergo, ſi vidiſſent bella conſurgere, repedaſſent. Loquitur autem Moſes de Deo, vt ait Abulenſis, humano more. Nouit enim Deus certiſſima cognitione futura omnia contingentia, nouerat certiſſimè, quid Hebræi eſſent facturi, ſi bellum illis inferretur; ſed more humano addit Moſes
Exod. 13. particulam *fortè. Reputans* (inquit) *Deus, ne fortè pœniteret populum.* Adde, indicari liberum hominis arbitrium illa particula. Rogabis, *quot dierum eſſet via Ægypti vſque ad Palæſtinam?* Reſpondet Philo lib. 1. de vita Moſis, fuiſſe viam
Via Ægypti vſque ad Palæſtinã trium dierum eſt. B trium dierum. Vicinam verò fuiſſe terrã Chanaan Ægypto probatur. Nam Ioſeph, & fratres ex Ægypto patris ſui Iacob corpus duxerunt
Geneſ. 50. in terram Chanaan ſepeliendum, Gen. 50. *Portantes eum in terram Chanaan, eum ſepelierunt in ſpelunca duplici.* Propinqua ergo erat Ægypto ſpelunca duplex.

Armati aſcenderunt filij Iſraël de terra Aegypti.

3. Aſcendiſſe dicuntur Iſraëlitæ, quia Ægyptus inferior erat quàm terra repromiſſionis, qui ex Palæſtina in Ægyptum iter faciebant, deſcendere, qui verò ex Ægypto in Palæſti- C nam tendebant, aſcendere dicebantur; vnde illud Domini ad Iſaac, Geneſ. 26. *Ne deſcendas in*
Geneſ. 26. *Ægyptum.* & Gen. 12. *Deſcendit Abram in Ægyptum.* & cap. 13. *Aſcendit Abram de Ægypto.*
Geneſ. 12. Geneſ. 50. *Aſcendere vos faciet Deus de terra iſta.*
Geneſ. 13. Latinè *armati*, Hebraicè legitur, חמשים, *chamuſim.* חמש, *chames* ſignificat quinque, *chamas*, quintare. LXX. vertunt, πέμπτῃ γενεᾷ, id
Geneſ. 50. eſt, *quinta generatione* aſcenderunt. Alij vertunt,
Armati aſcenderunt Iſraëlitæ ex Ægypto. *quini* aſcenderunt, hoc eſt, *quinque*, & *quinque* aſcenderunt ordinatè more militum. Hi legunt
S. Hieron. Hebraicè *chamiſim*, non *chamuſim*. Vt D. Hieronymus ait epiſt. 125. ad Damaſum, Aquila vertit, ἐνοπλισαμένοι, id eſt, *armati*. Aquilam verò, (ait D Hieronymus) vt in cæteris, & in hoc maximè loco, propriè tranſtuliſſe: *Omnis Iudæa conclamat.* Quòd videlicet idem ſermo, & eiſdem literis ſcriptus, diuerſas apud eos, & voces, & intelligentias habeat. Sic ille. Sic etiam vertit Chaldæus, & alij. Sed *vndénam arma habuerunt Hebræi?* Reſpondetur, ab Ægyptiis commodata petiuiſſe, vel etiam domi habuiſſe, eo quòd Rex Ægypti arma illos habere non prohiberet.

Tulit Moyſes oſſa Ioſeph ſecum.

4. Geneſ. 50. *Cùm adiuraſſet Ioſeph eos*, id eſt,
Geneſ. 50. fratres, *atque dixiſſet: Deus viſitabit vos: aſportate oſſa mea vobiſcum de loco iſto.* Quia ergo Io- E
Iſraëlitæ aſportarunt oſſa Ioſeph. ſeph fratres adiurauerat, vt oſſa ſua in terram repromiſſam ferrent, tulit illa ſecum Moſes. Quæritur, *vbinam ſint ſepulta in terra repromiſſionis?* Reſpondet liber Ioſue capite extremo his
Ioſue 24. verbis: *Oſſa Ioſeph, quæ tulerant filij Iſraël de Ægypto, ſepelierunt in Sichem, in parte agri, quam emerat Iacob à filijs Hemor patris Sichem, centum nouellis ouibus, & fuit in poſſeſſionem filiorum Ioſeph.*
Vbinã ſepultus ſit Ioſeph?
Ioan. 4. Hic eſt ille ager, de quo legitur Ioan. 4. *Venit* (Ieſus) *in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, iuxta prædium, quod dedit Iacob filio ſuo, erat autem ibi fons Iacob.* Erat hic ager datus à Iacob filio
Geneſ. 48. ſuo Ioſeph ſingulari dono, Geneſ. 48. *Do tibi partem vnam extra fratres tuos.* Ideóque in eo Iſraëlitæ Ioſeph ſepelierunt. Antiqui enim in agris extra vrbes corpora humabant. Quæritur ſecundò, *cur Ioſeph non petiuit à fratribus, vt duceretur ſtatim poſt mortem in terrã Chanaan,* quemadmodum ipſe Geneſ. 50. duxerat patrem, & ibi ſepeliretur, cur tamdiu ſepulturam in terra Chanaan diſtulit? Reſpondetur, id feciſſe, ne Ægyptios offenderet, ægrè enim illi ferrent ſibi auferri tantum principem, ac benefactorem: Rex verò id fieri non pateretur. Præterea tumuli Ioſeph præſentia memoriam excitare poterat beneficiorum Ioſeph, & prodeſſe eius fratribus. Noluit deſerere mortuus, quos comitari non poterat viuus.
Cur oſſa Ioſeph tamdiu in Ægypto remanſerunt?

Quæritur tertiò, *an oſſa cæterorum fratrum Ioſeph*, patriarcharum populi Iſraëlitici, *ſint allata ex Ægypto in terram promiſſionis?* Reſpondet Ioſephus lib. 2. antiquit. oſſa patriarcharum humata eſſe in Hebron. D. Hieron. epiſt. 101. ad Pammachium ait, in Sichem eſſe ſepulta. idem ſignificat in Epitaphio D. Paulæ. Denique hoc idem tradit D. Stephanus Act. 7. *Deſcendit* (inquit) *Iacob in Ægyptum, & defunctus eſt ipſe, & patres noſtri, & tranſlati ſunt in Sichem, & poſiti ſunt in ſepulchro quod emit Abraham.*
5. *De oſſibus filiorum Iacob.*
Actor. 7.

Dominus præcedebat eos ad oſtendendam viam per diem in columna nubis.

Noluit Dominus Iſraëlitas conſueta via in terram promiſſam ducere: per terram Palæſtinorum, ignotam aperuit viam, per deſertum. Fuit ergo opus duce, qui per inſuetam viam duceret populum; idcirco ducem viæ dedit illi Deus columnam nubis diurno tempore; ignis verò columnam tempore nocturno, quæ præcedens caſtra viam indicabat. Quæritur primò, fuerintne *duæ columnæ, vna nubis, altera ignis?* Reſpondetur, vtramque partem ſuos habere opi-
An fuerint duæ columnæ, altera nubis, & altera ignis. natores. Quidam enim vnam tantùm fuiſſe opinantur, vt Abulenſis, & alij. Aliqui duas fuiſſe aiunt. Lyranus neutram opinionem reiicit. Probabilius videtur, vnam tantùm fuiſſe columnam, ex nube confectam, quę nocturno tempore igneſcens illuminabat. Probatur, quia dicitur vna, eadémq; columna nubis, & ignis, Exod. 14.
Reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum per columnam nubis, & ignis, interfecit exercitum eorum. Eadem columna appellatur columna ignis, & nubis, quia non erat vna ignis, altera nubis. Præterea in mari rubro interpoſuit angelus columnam inter Ægyptios, & Hebræos; qua verò parte Ægyptios reſpiciebat, nubes tenebroſa erat, qua parte reſpiciebat Hebræos, erat ignea, & illuminans, Exod. 14. *Erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem.* Vna videlicet nubes erat, & columna antrorſum illuminans, retrorſum tenebroſa.
6. Exod. 14. Exod. 14.

Quæritur ſecundò, *an ignis ille fuerit verus ignis?* Reſpondetur cum Abulenſi, & aliis, non fuiſſe ignem ſimilem noſtro, comburentem, & in cineres redigentem corpora, alioqui tabernaculum combuſſiſſet; vt enim dicitur Num. 40. *Nubes Domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte.* Fuit igitur lux quædam, quæ noctu igni ſimilis videbatur. Probatur, quia Num. 9. appellatur ſpecies ignis his verbis: *Veſpere ſuper tentorium erat quaſi ſpecies ignis, vſque manè.* Item: *Operiebat illud per noctem quaſi ſpecies ignis.* Ignis verus neque eſt ſpecies, id eſt, ſimilitudo ignis, neque dicitur verè ſpecies ignis. Credendum ergo eſt, ignem illum columnæ non fuiſſe verum. Appellatur autem ignis in
7. *An fuerit verus ignis columna?* Numer. 40. Numer. 9.

nonnullis

nonnullis locis, quia igni lux illa similis erat, Psal. 104. *Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem, vt luceret eis per noctem.* Sapient. 18. *Ignis ardentem columnam, ducem habuerunt ignotæ viæ.* Exod. 40. *Nubes incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte.* Quæritur tertiò, *apparuerítne columna Hebræis, mox vbi egressi sunt ex Ægypto, duxerítque illos ex prima mansione*, id est, ex Rameſſe, *in secundam* Socoth? Abulenſ. Exod. 13. sic respondet: Cùm congregatus esset totus populus Hebræorum in Rameſſe, apparuit super eos nubecula columnaris in anteriori parte exercitus; & dirigente columna ambulauerunt versùs Socoth, &c. Idem alij sentiunt recentiores. D. Hieron. de mãsione tertia, quæ est Etham agẽs, sic scribit: Tertia mansio offertur, in qua primùm videtur Dominus nocte in colũna ignis, & per diem in columna nubis, vt præcedat populum, & dux itineris fiat, &c. Arbitratur D. Hieronymus, colũnam non apparuisse Hebræis proficiscentibus ex Rameſſe in Socoth, sed in tertia mansione Etham primùm conspectam esse. Suam verò opinionem hausit ex illis verbis Exod. 13. *Profecti de Socoth castrametati sunt in Etham, in extremis finibus solitudinis. Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis.* Postquam Moses dixit castrametatos Hebræos in Etham, addidit: *Dominus autem præcedebat eos in columna*, &c. volens significare, in eo loco primùm visam columnam. Probabilis est hæc opinio S. Doctoris. Fieri enim potuit, vt absque columnæ directione, dirigente Mose, ex Rameſſe in Socoth, & Etham populus proficiscereturꝰ quia iter breue erat, & non adeò ignotum, ex Etham verò tertia mansione, columna viam præmonstrante discederet. Verùm plus aliquid probabilitatis habere videtur prior sententia, quia, vt Hebræi alacriùs ex Ægypto per ignotam viam discederent, magni momenti erat columnæ conspectus in principio itineris. Illa verò verba Exod. 13. quibus in suam opinionem ductus est D. Hieron. hanc opinionem significant. sic enim sunt explicanda: *Dominus præcedebat eos in columna nubis*: præcedebat, inquam, in toto itinere, à principio vsque in finem; quamobrem sequitur Exod. 13. *Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo.* Nunquam defuit columna in itinere, ergo non defuit in ipso principio itineris.

8. Quæritur quartò, de *motore, & motu columnæ?* Respondetur, motorem fuisse angelum, Exod. 14. *Tollens se angelus Domini, qui præcedebat castra Israël*, &c. Præcedebat angelus castra Israël in ipsa nube, ipsa autem nubes post extructum tabernaculum super ipsum tabernaculum quiescebat, Exod. 40. *Nubes Domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte, videntibus cunctis populis Israel per cunctas mansiones.* A tabernaculo moueri incipiebat, eodem capite Exod. 40. *Si quando nubes tabernaculum deserebat, proficiscebantur filij Israël per turmas suas.* Extructum est autem tabernaculum in Sinai. Antequam extrueretur, nubes præcedebat exercitũ, & ante exercitum quiescebat, fortè nubes ignis vt meliùs iliuminaret, in medium retrocedebat. Columna nubis cùm mouebatur, quiescebat quotidie saltem semel, vt Hebræi cibum sumerent, & pecora pascerentur. Iterum quiescebat noctu, & ignea apparebat super tabernaculum, noctémque illuminabat. Quiescebat autem nubis columna super tabernaculum aliquando noctu tantùm, & manè suo motu ducebat populum: aliquando verò paucis, aliquando multis diebus, & mensibus. Loca illa, in quibus quieuit columna, & tentoria fixa sunt, vocantur mansiones; in iis enim castrametati sunt Israëlitæ, & manserunt motum expectãtes colũnæ. Cùm primùm illa mouebatur, mouebant quoque castra, illã sequẽtes. Num. 9. *Cùm ablata fuisset nubes, quæ tabernaculum protegebat, tunc proficiscebantur filij Israël, & in loco, vbi stetisset nubes, ibi castrametabantur.* Item eodem capite: *Cunctis diebus, quibus stabat nubes super tabernaculum, manebant in eodem loco: & si euenisset, vt multo tempore maneret super illud, erant filij Israël in excubiis Domini, & non proficiscebantur quot diebus fuisset nubes super tabernaculum. Ad imperium Domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant. Si fuisset nubes à vespere vsque manè, & statim diluculo tabernaculum reliquisset, proficiscebantur. Et si post diem, & noctem recessisset, dissipabant tentoria. Si verò biduo, aut vno mense, vel longiori tempore fuisset super tabernaculum, manebant filij Israël in eodem loco, & non proficiscebantur; statim autem vt recessisset, mouebant castra.*

Quæritur quintò, *an columna ignis ostenderet viam Hebræis, & moueretur?* Pars, quæ negat, probatur, quia columna ignis noctu tantùm apparebat: noctu autem iter non fit per solitudinem, itaque non deest, qui hanc sequatur quæstionis partem. Scriptura verò partem affirmantem indicat, Sap. 18. *Ignis* (inquit) *ardentem columnam habuerunt ducem ignotæ viæ.* Columnam ignis appellat ducem viæ, lib. 2. Esdræ 9. *In columna nubis ductor eorum fuisti per diem, & in columna ignis per noctem, vt appareret eis via per quam ingrediebantur.* Manifestè indicat hic locus, columnam ignis viam ostendisse, & ductricem fuisse: *Fuisti* (inquit) *ductor eorum per noctem in columna ignis*, vt cernerent viam illuminatam ignis luce. Videtur ergo dicendum per aliquam partem noctis feciſſe iter Israëlitas, túncque præiuisse columnam ignis vespertino tempore. D. Ambros. Psal. 118. oct. 5. Præibat (inquit) Hebræos Deus in columna nubis per diem, noctu autem in columna ignis, vt viam ostenderet ambulantibus, & tenebras dimoueret, &c.

Quæritur sextò, *an columna nubis solis ardorem ab Hebræis repelleret, per desertum iter agentibus?* Quòd repulerit, ex Scriptura probatur, Psalmo 104. *Expandit nubem in protectionem eorum.* Sapien. 10. *Fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum per noctem.* Et cap. 19. *Nubes castra eorum obumbrabat.* Item cap. 18. *Solem sine læsura boni hospitij præstitisti.* Græcè, ἥλιον ἀβλαβῆ φιλοτίμου ξενιτείας παρέσχες, id est, *solem præbuisti sine læsura hospitij*, non lædentem ardore honorificum hospitium Hebræorum, in deserto illo horrido. Num. 14. *Nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedas eos.* Videlicet, quia nubes protegebat ab æstu, cùm opus erat, & columna præcebat. Est hæc sententia D. Ambros. Psal. 118. oct. 5. Præibat (inquit) illos Deus in columna nubis, vt refrigeraret viantibus, &c. Iustinus in dialogo: Nubes contra æstum oppansa est pro vmbraculo, &c. Clemens in constit. lib. 8. Fuit columna nubis per diem in vmbraculum æstus, &c. Lyranus: Columna nubis non solùm ostendebat viam, sed etiam protegebat Hebræos ab ardore solis, &c. Gloss. interlin. Tradũt Hebræi, quòd per quadragesimos annos columna nubis in die protecti sunt, ne calore solis vrerentur,

Pſal. 104. Sapient. 18. — Exod. 40. — *An columna apparuerit in Rameſſe, prima manſionem.* — Abulenſ. — D. Hieron. — Exod. 13. — Exod. 13. — 8. *De motore, & motu columnæ.* Exod. 14. — Exod. 40. — Num. 9. *Columnam ſequebantur in itinere Hebræi.* — 9. *An columna ignis viam oſtenderit?* — Sap. 18. — 2. Eſd. 9. — D. Ambroſ. — 10. *An columna nubis, ſolis ardorem repulerit à caſtris Hebræorum.* Pſal. 104. Sapient. 10. Sapient. 19. Sapient. 18. — Num. 14. — D. Ambroſ. — Iuſtinus. — Clemens. — Lyranus.

tur, &c. Eadem est sententia Genebrardi Psal. 104. & aliorum. Abulensis multis rationibus hanc opinionem refellit, sed facilè dissoluuntur, si dicamus, columnam nubis fuisse ingentem, vt à tanto exercitu videri posset, nubem verò aliquam supra ipsam Soli oppansam ardorem repulisse.

CAPVT VI.

MORALE.

De initio itineris filiorum Israël.

Non eos duxit Deus per viam terræ Philisthiim.

1. *Qui Ægyptum relinquunt non sunt obiiciendi validis hostibus.* Exod. 13.

EOS, qui Ægyptum fugiunt, id est, mundum, ac peccatum, neque admodum fortes sunt, non vult Dominus obiici hostibus validis, ne fortè Ægyptum repetant territi. *Non eos duxit Dominus* (ait Moses) *per viam terræ Philisthiim, reputans ne fortè pœniteret eum* (id est, populum) *si vidisset aduersùm se bella consurgere, & reuerteretur in Ægyptum.* Rupertus: Spiritualiter (inquit) hoc agit Dominus in omnibus electis suis; in exitu Ægypti, id est, initio conuersionis, vel dum nouitius est conuersi animus, neque totus exiuit de pristinis erroribus, pacatam à vitiis parat viam, quatenus qui vocati sunt, tranquillè, & delectabiliter egrediantur, ne subitis tentationibus pulsati, à proposito sancto vix incepto deterreantur. Sic ille. Legendus est D. Gregor. lib. 24. moral. cap. 13. Ex Ægypto (inquit) exeuntibus, è vicino bella subtrahuntur, quia relinquentibus sæculum, quædam priùs tranquillitas ostenditur, ne in ipsa sua teneritudine, atque inchoatione turbati, ad hoc territi redeant, quod euaserunt, &c. Attamen, vt supra diximus, *armati ascenderunt filij Israël ex Ægypto*, quia bella si differuntur, non auferuntur; si initio conuersionis tentationes animum minimè vexant, paulo pòst vexabunt. Ideóque armatos oportet ascendere. Non enim frustra scriptum est, Eccles. 2. *Fili accedens ad seruiturem Dei, sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* D. Gregor. lib. citato cap. 12. Non dicit, (inquit) præpara animam tuam ad requiem, sed ad tentationem. Quia hostis noster quanto magis nos sibi rebellare conspicit, tanto ampliùs expugnare contendit, &c. Item: Quisque in ipso conuersionis initio, magna plerunque excipitur dulcedine consolationis, sed durum laborem postmodum experitur probationis, &c.

Rupertus.

D. Gregor.

Relinquentibus sæculum, tranquillitas ostenditur.

Eccles. 2. D. Gregor. *Diabolus eos, qui mundum deserunt, vehementiùs prosequitur.*

Circumduxit per viam deserti.

2. Deut. 32.

Non duxit Dominus per viam terræ Philisthiim Hebræos, sed circùduxit per viam deserti. Videtur his repugnare verba illa cantici Mosis, Deut. 32. *Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris & vastæ solitudinis.* Dominus inuenit Israëlitas in deserto; ergo non duxit illos in desertum, sed ibi inuentos circumduxit, Hebraicè verbum est, מצא, *masa*, quod significat *inuenire*, & *sufficientia præbere*; quamobrem LXX. interpretes vertùt, ἀυτάρκησεν ἀυτὸν, id est, *sufficientiã dedit ei.* Chaldæus similiter vertit hoc modo: *Tribuit eis necessaria in terra deserta.* Noster interpres aliam significationem secutus est, vertítque: *Inuenit eum in terra deserta.* Non autem negant hæc verba, Deum duxisse Israëlitas in terram desertam, sed significant, Deum inuenisse illos iam separatos ab Ægyptiis in terra deserta, in quam illos per columnam ipse duxerat, & separauerat. Sequitur in cantico Mosis: *Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui.* Etenim circumduxit per deserta loca Deus Israëlitas duce columna, & docuit ignaros, cùm legem dedit in monte Sinai, cúmque tot beneficiis, tótque suppliciis eos affecit in deserto, tótque miracula patrauit. Miraculis diuinam docuit potentiam; beneficiis diuinum amorem erga populum; suppliciis diuinam iustitiam, per legem verò diuina eis tradidit mandata, & sapientiam. Præter hæc eruditit Israëlitas Dominus in deserto, tanquam filios, afflictionibus, & tentationibus, Deut. 8. ait Moses: *Recordaberis cunctli itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, quæ in tuo animo versabantur, vtrùm custodires mandata illius, an non.* Et infra: *Vt recogites in corde tuo, quia sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus erudiuit te, vt custodias mandata Domini Dei tui, & ambules in viis eius, & timeas eum.* Erudit filium homo flagellis, erudit beneficiis, erudit verbis; sic Deus in deserto erudiuit Hebræos sæpè flagellis, & beneficiis, & verbis multis, neque solum illos, sed nos quoque in illis erudiuit. Quemadmodum nouitij in religiosas familias cooptandi, priùs circumducuntur, & probantur: sic Israëlitæ nouitij ex Ægypto egressi, in terram repromissionis recipiendi, per desertum circumducti sunt, & variis tentationibus probati. Per varias tentationes & afflictiones oportet beatam terram nobis repromissam petere. Sed vide quid dicat Moses in cant. *Custodiuit quasi pupillam oculi sui.* In his enim tentationibus custodit nos Dominus, vt pupillam oculi sui, nos comitatur, tuetur, vires præstat, Psal. 90. *Cum ipso sum in tribulatione*, &c. Nobiscum est, nósque portat axillis suis, velut alis. Deut. 32. Moses in cantico: *Quasi aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.* De Israëlitis loquitur Moses; eos enim Deus, velut aquila ad volandum in terram promissam prouocauit miraculis multis, cùm in Ægypto essent, veluti pulli in nido. Denique instar aquilæ expandit alas suas, & assumpsit pullos suos ex Ægypto, & portauit per desertum in humeris suis; admiranda illis auxilia, & beneficia præbens, & custodiuit, vt pupillam oculi. Spiritales quoque Israëlitas, cùm in Ægypto, id est, mundo, & peccato sunt, prouocat Dominus velut aquila inspirationibus ad volandum ex mundo in cælum, expansis in cruce brachiis, velut alis. Denique tanto amore illi prouocati volare conantur, assumuntúrque in humeris, id est, axillis Domini portantur, & vt pupilla oculi, custodiuntur.

Deus per desertum duxit Hebræos, & docuit.

Deut. 8.

Deut. 8.

Iustos erudit Dominus, & probat tanquam nouitios.

Per tentationes, terram repromissionis petimus.

Psal. 90.

Deut. 32.

Deus nos prouocat, vt aquila, ad deserendum mundum.

Tulit quoque Moyses ossa Ioseph secum.

3. *Christi passio habenda semper in memoria.*

Tulerunt Israëlitæ ex Ægypto discedentes ossa Ioseph. Adumbrant ossa Ioseph Christi mortem, & passionem. Quemadmodum Israëlitæ ossa tulerunt Ioseph: ita nos mortem Christi, passionémque feramus in via hac, qua in terram promissam tendemus. Feramus (inquam) memoria, & corde. magnum enim auxilium in hoc itinere nobis afferet huiusmodi recordatio. Ioseph adiurauit fratres, vt secum portarent eius

eius ossa : Christus fratribus , & discipulis suis A gaudio , vt Crœsi opes habere me credam. Si
præcepit,vt ferrent eius mortem,idque stupendum in modum.Instituit enim stupendum Eucharistiæ sacrificium, idque offerri iussit in recordationem mortis suæ vsque ad secundum aduentum, Luc.22. *Hoc* (inquit) *facite in meam commemorationem.* 1.Cor. 11. *Quotiescunque manducabitis panem hunc,& calicem bibetis,mortem Domini annuntiabitis,donec veniat.* Israëlitæ ferebant Ioseph mortuum : Christiani ferunt Christum viuum in sacrificio , & sacramento, quod mortis illius memoriale est admirabile , vt mortis , & passionis eius recordentur. Memoria passionis Christi,ac meditatio, est in via nostra egregius baculus, carnis nostræ imbecillitatem B inter aduersa , prosperaque sustinens. Vnde D. Bernardus serm. 43. in cant. Hæc (inquit) me erigunt in aduersis, in prosperis reprimunt , & inter læta , tristiáque præsentis vitæ via regia incedenti tutum præbent ducatum , hinc inde mala imminentia propulsando , &c.

Luc. 22. 1. Cor. 11.

D.Bernard.

4. Tulerunt etiam secum Israëlitæ ossa Patriarcharum suorum fratrum Ioseph : sic etiam nos ossa sanctorum mortuorum nobiscum feramus in via hac, qua in cælum tendimus, hoc est, feramus eorum exempla, quibus ad itineris difficultates superandas inflammemur. Exod. 28. iubet Dominus, vt summus sacerdos in pectore Patriarcharum nomina insculpta gemmis C ferat:eundem in modum nos nomina,& exempla sanctorum cordi insculpta ferre oportet, iuxta illud D. Gregorij 2. par. pastoral. cap. 2. Assciptos (inquit) Patres semper in pectore ferre, est antiquorum vitam sine intermissione cogitare. Nam tunc sacerdos irreprehensibiliter graditur , cùm exempla Patrum præcedentium indesinenter intuetur , cùm sanctorum vestigia sine cessatione considerat,& cogitationes illicitas deprimit , ne extra ordinis limitem operis pedem tendat, &c.

Exẽpla sanctorum ante oculos ferenda sunt.

D.Gregor.

5. Feramus etiam nobiscum ossa sanctorum, hoc est,sanctas eorum reliquias,vt nos muniant ipsi sancti suis precibus,quorum ossa portamus. D
D. Chrysost. homil.de vita SS. Martyrum, Iuuent. & Maximi,tomo 3. in fine : Illos (inquit) non indignum fuerit, & columnas,& turres,& candelabra appellare. Nam Ecclesiam sicut columnæ sustinent , sicut turres muniunt , sicut luminaria tenebras impietatis discussserunt. Idcirco sæpè eos inuisamus , tumulos adoremus, magnáque fide reliquias eorum contingamus, vt inde benedictionem aliquam assequamur.Etenim sicut milites vulnera , quæ in præliis sibi inflicta sunt , Regi demonstrantes fidenter loquuntur , ita & illi manibus secta capita gestantes,& in medium afferentes,quæ voluerint apud Regẽ cælorum,impetrare potsũt.Hæc ille. E
& homil. vlt.in epist.ad Roman.de corpore loquẽs Pauli:Hoc (inquit) corpus hanc vrbẽ munit,quid quauis turri, innumerísque mœnibus, ac vallis est tutius?& cum isto corpus Petri,&c.
Gennadius in Catalogo:Moritur (inquit)Iacobus Nesibenæ vrbis Persarum episcopus,& iuxta Constantini præceptum intra muros Nesibenses sepelitur, ob custodiam videlicet ciuitatis.Sic ille. Etenim sanctorum virorum reliquiæ custodes sunt ciuitatum. Vide , quæso, quanti fecerit D.Hieron.libros manu Pamphili Martyris conscriptos. In libro descript. Ecclesiast. Origenis (inquit) volumina manu eius exarata reperi , quæ tanto amplector, & seruo

Reliquiæ sãctorum venerandæ sunt.

D.Hieron.

Gennadius.

D.Hieron.

Non licet nobis pro nostro arbitrio iter facere , sequenda est columna , sequenda est lex Christi. D. Ambrosius Psal. 118. oct. 5. Miles (inquit) viandi ordinem non ipse disponit sibi, neque pro suo arbitrio viam carpit, sed itinerariũ ab Imperatore accipit,& custodit illud,&c. Similem in modum miles Christi non disponit sibi iter,viam pro sua voluntate non carpit,sed itinerarium accipit à suo imperatore Christo, id est , legem itineris , & diligenter custodit illam.Ambros.eodem loco : Lex (inquit) viarum columna erat ignis , & nubis , &c. Eundem in modum lex viarum obedientis Christiani , & actorum eius , lex est Christi , quam veluti columnam sequitur.

7. *Sequenda est columna , id est, lex Christi.*

D.Ambros.

Habent etiam religiosæ familiæ columnam suam, quam sequantur, nimirum sanctam obedientiam ; columna est obedientia Cœnobij, eâ sublata cœnobitica vita corruit.Num.9. *Ad imperium Domini erigebant tentoria , & ad imperium illius deponebant* : eundem in modum ad imperium Superioris erigenda nobis,vel deponenda sunt tentoria,hoc est, ad imperiũ illius,cui loco

8. Numer.9. *Obedientia est columna Cœnobij.*

Dei

Dei obedientiam præſtamus, omnia gerenda ſunt.

9. Rupertus columnam typum Chriſti fuiſſe ait. Eſt enim Chriſtus totius Eccleſiæ ſuprema columna, cuius meritis tota fulcitur. Dux eſt Eccleſiæ, quem ſequitur in deſerto hoc. Hæc columna viam in cælum promiſſum oſtendit, ſequamur illam, recto nos ducet itinere: columna eſt nubis, quia humanitate, velut nube diuinitatis, ſplendorem occultauit. Rupertus: Sol (inquit) vt tolerari poſſet, venit in nube, Deus, vt cum hominibus verſaretur, venit in carne,&c. D. Ambroſius Pſal. citato:Columna (inquit)ſignificabat, Dominum in nube venturum leui,ſicut dixit Iſai.19. hoc eſt, in Virgine Maria. Item: Venit in nube leui Chriſtus in Ægyptum, hoc eſt, venit in ſuſceptione corporis in hoc ſæculum.In nube venit, quem nebula corporis obumbrabat, ſed leuis erat caro,quam nulla ſua grauabant delicta. Sic Ambroſius. D. Gregor.homil.21.in Euangel. terrorem Dei docet ſignificari igne columnæ:nube verò blandimentum. Chriſtus enim iuſtis in iudicio blandus,ac ſuauis oſtendetur,impiis terrore plenus. In die(inquit Gregorius) columna nubis monſtrata eſt, & in nocte columna ignis. Quia Deus in iudicio veniens, per lenitatis manſuetudinem,blandè iuſtos demulcebit: peccatores autē per iuſtitiæ diſtrictionem terrebit,&c.Eodem loco ait Gregorius, noctem ſignificare peccatoris vitam, tenebris peccatorum oppletam,diem verò,iuſti vitam, virtutum ſplendore fulgentem.In nocte igitur ignis columna appareret vitæ tenebroſæ peccatoris, tartarei ignis minas intendens: in die columna nubis cernitur, fulgenti vitæ iuſti, æterna cæli blandimenta indicans. D. Cyrillus lib.3.de Adoratione,Chriſtum ait eſſe columnam,quia columna, & firmamentum veritatis eſt. Præterea quia terram, id eſt, homines terrenos, in ſublimi ſuſtinet: Terram (inquit ille) Chriſtus, vt columna, in ſublimi ſuſtinet. Nam in Chriſto deſiimus, quæ carnis ſunt, ſapere, ac per terrena volutari mala, & veluti ſurſum eius ope tollimur,cùm ea, quæ ſurſum ſunt, ſapimus, & in cælo verſamur.Scriptum eſt enim Pſal. 46. *Dij fortes terræ vehementer eleuati ſunt.* Sic Cyrillus. Deos fortes terræ appellat eos, qui ea, quæ ſurſum ſunt,ſapiunt: hi vehementer à terra eleuati ſunt,cogitatione,& ſanctis deſideriis,ac operibus. Denique idem Cyrillus Apoſtolos columnas vocari ait,Pſal.74.illis verbis:*Ego firmaui columnas eius.* Firmati (inquit) ſunt Apoſtoli, qui terram ſuſtineant, cum gratia Spiritus ſancti induti ſunt,&c.Denique Hebræi viam terræ repromiſſionis per deſertum ignorabant, ideo fuit illis neceſſarius itineris dux. Data eſt columna,quam ſequerentur. Eundem in modum homines viam in cælum ignorabant, data eſt columna fidei,quæ viam oſtenderet. Sequamur fidei columnam, ſequamur Eccleſiam, ſequamur ſummum Pontificem,ne amittamus viam.

Rupertus. *Chriſtus eſt columna.*

D.Ambroſ.

D. Gregor. *Ignis terrorē, nubes ſignificat blandimentum.*

Chriſtus in iudicio blandus iuſtis, terribilis impijs apparebit.

D.Cyrillus.

Pſal. 46.

Apoſtoli ſunt columnæ. Pſalm. 74.

CAPVT VII.

MORALE.

De ſecunda, tertia & quarta manſione.

Profecti ſunt de Rameſſe in Socoth.

1. PRIMA manſio dicitur Rameſſes, in qua congregati ſunt Iſraëlitæ,ex eáque profecti.

A Secunda eſt Socoth, de qua Exod. 12. Moſes: *Profecti* (inquit) *ſunt filij Iſraël de Rameſſe in Socoth ſexcenta ferè millia peditum virorum abſque paruulis, ſed & vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis, oues, & armenta, & animantia diuerſi generis multa nimis. Vulgus* hoc *promiſcuum* putat Caietanus fuiſſe mixtionem hominum, non Iſraëlitarum,ſed famulorum, ac famularum, & pauperum, qui Iſraëlitis ſeruiebant. Significat nomen, סכות *Socoth*, tabernacula. Videtur appellatus locus,*Socoth*,quòd is locus primus fuerit, in quo fixerint tabernacula Hebræi. In hac manſione cibum ſumpſerunt, Exod. 12. *Egreſſi ex Ægypto coxerunt farinam, quam dudum de Ægypto conſperſam tulerāt,& fecerunt ſubcinericios panes azymos.* D. Hieron. In ſecunda(inquit)manſione coquunt panes azymos, & primùm tendunt tabernacula, vnde & ex re locus nomen accepit *Socoth*, quippe interpretantur tabernacula,ſiue tentoria,&c. D. Hieron. in hac etiam manſione illa dicta eſſe putat, quæ de religione Phaſe,in fine cap.12. Exodi dicuntur, quæque de memoria exitus ex Ægypto,de azymis comedendis, de primogenitis conſecrandis, & offerendis Deo, ſcripta ſunt Exod. 13. de quibus ſupra iam egimus. Si roges, *quantum diſtet ſecunda manſio à prima?* reſpondet Abulenſis, diſtaſſe per duas aut tres leucas. Probat,quia Hebræi in Socoth primùm tabernacula fixerunt, & ſumpſerunt cibum. Non igitur diſtabat hæc manſio valde à prima.Fuit illud iter vnius diei, noctu cænarunt, & quieuerunt.

B

C

D.Hieron.

Secūda manſio Socoth.

Profecti de Socoth caſtrametati ſunt in Etham.

Tertia manſio appellatur אתם *Etham*, de qua Exod.13.hæc legimus: *Profecti de Socoth caſtrametati ſunt in Etham, in extremis finibus ſolitudinis.* Significat nomen *Etham*, interprete Hieronymo,*fortitudinem*,& *perfectionem*. Fuit autem hæc manſio in extremis finibus ſolitudinis,quæ Ægyptum contingit: In eo(inquit D.Hieronymus) quòd *Etham* dicitur eſſe in extremis finibus ſolitudinis, oſtenditur eſſe inter confinia eremi,& Ægypti, &c.

2. *Tertia manſio Etham.*

D.Hieron.

Reuerſi caſtrametentur è regione Phihahiroth.

Quarta manſio dicitur *Phihahiroth*, de qua Exod.14. legitur: *Loquere filijs Iſraël: Reuerſi caſtrametētur è regione Phihahiroth,quæ eſt inter Magdalum, & mare,contra Beelſephon, in conſpectu eius caſtra ponetis ſuper mare.* Nouerat Dominus cogitationes, & durum cor Pharaonis: ſciebat illum perſecuturum Iſraëlitas. Iam parat viam, qua fluctibus rubri maris demerſus,dignas duriſſimo corde pœnas luat. Ex Etham iuſſit retrouerti Hebræos in locum quendam,vel oppidum, quod dicebatur, פיהחירות *Phihahiroth*, id eſt, vt interpretatur D. Hieron. *os nobilium.* Erat autem oppidum hoc ſitum inter aliud, quod Magdalum vocabatur, מגדל, id eſt,*turris*; & mare rubrum, è regione בעלצפן *Beelſephon.* Hoc nomen etiam eſt oppidi, & ſignificat *dominum aquilonis*,vt ait D.Hieronymus. E regione igitur Phihahiroth caſtrametati ſunt Hebræi ſuper mare rubrum, id eſt, iuxta mare rubrum,vt diuiſum mare iter fugientibus præberet: Pharaonem verò inſequentem vndis obrueret.Exod.14. *Caſtra* (inquit Dominus)*ponetis ſuper mare:dicturúſque eſt Pharao ſuper filiis Iſraël: Coarctati ſunt in terra, concluſit eos deſertum, & indurabo*

3. *Quarta māſio Phihahiroth.*

Exod. 14.

indurabo cor eius, ac persequetur vos, & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius. Glorificatus est autem Dominus in Pharaone, & exercitu eius, demergendo eum, & exercitum maris fluctibus.

CAPVT VIII.

MORALE.

De secunda, tertia & quarta mansione.

1. QVI mundum, id est, mundi fugiunt scelera, ex Rameſſe, id est, gaudio tonitrui, proficiſcuntur, vt ſupra dictum eſt: deinde veniunt in Socoth, id eſt, in tabernacula, in hac enim manſione egreſſi ex Ægypto fixerunt tabernacula Iſraëlitæ. Eundem in modum oportet eum, qui Ægyptum deſerit, tabernaculum trabalibus figere clauis, hoc eſt, corpus, mentémque propoſito, vel decreto nullum peccatum mortiferum committendi. Deóque adhærendi magnopere firmare. D. Ambroſ. Pſal. 118. oct. 5. Socoth (inquit) prima manſio eſt, ſignificans tabernaculum. Fige ergo tabernaculum, quod in te eſt, mentiſque tuæ ſtationem confirma, vt radicatus, atque fundatus maneas in fide Chriſti. Sic ille. Primam autem manſionem vocat Socoth, quia in Socoth poſt profectionem ex Ægypto, Hebræi primùm tabernacula poſuerunt. D. Hieronymus primam vocat Rameſſem. Prima eſt Socoth poſt profectionem ex Ægypto. Prima eſt Rameſſes, quia ex illa profecti ſunt. Secunda Socoth, quia in illam profecti ex Rameſſe peruenerunt. Is, qui ex Ægypto egreditur, mentem figat, velut tentorium, propoſito non peccandi vehementi. Eſt enim hæc animæ egregia munitio, vt docet Richardus Victor. part. 2. Cant. cap. 38. Caſtri (inquit) animæ hæc erit firma munitio, vt intentionem ſemper habeat homo mortale non committendi, etſi commiſerit, ſtatim pœnitendi, & item ſolicitudinem cognoſcendi mortalia, &c. Pſal. 111. *Confirmatum eſt cor eius, non cõmouebitur, donec deſpiciat inimicos ſuos.* Et initio Pſalmi: *Beatus vir, qui timet Dominum, in mãdatis eius volet nimis*, &c. Qui mundo remittit nuntium, is magna voluntate mandata Dei complectatur, & cordi infigat. *In mandatis* (inquit) *eius volet nimis.* Hac magna voluntate ſeruandi mandata confirmabitur cor, & non mouebitur, aut pelletur à gratia, iuuante Deo. *Confirmatum* (inquit) *eſt cor eius, non commouebitur*, & deſpiciet dæmones, hoſtes ſuos. 2. Mach. 1. *Det vobis Deus cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem corde magno, & animo volenti.* Magno corde, & animo volenti cuſtodienda ſunt Dei mandata, voluntáſque Dei facienda.

Propoſitum nunquã peccandi mortaliter. D. Ambroſ. Richardus. Pſal. 111. 2. Machab. 1.

2. D. Hieronymus de hac manſione hæc ſcribit moraliter ad Fabiolam: Cùm exierimus (inquit) ex Ægypto, primùm tabernacula figimus, ſcientes nobis ad vlteriora pergendum. Tunc non comedimus de fermento Ægypti, de fermento malitiæ, & nequitiæ, ſed veſcimur azymis ſinceritatis, &c. Socoth, id eſt, tabernacula, ait ſignificare nobis, non eſſe conſiſtendum, ſed ſemper ad vlteriora pergendum. Qui enim in tabernaculis habitant, vlteriora petunt. Pergendum ergo eſt in hac via, qua tendimus in terram repromiſſionis, hoc eſt, agendi ſunt in virtute progreſſus. Legendus D. Bernardus, epiſt. 253. Numquam (inquit) iuſtus dicit, ſatis eſt, ſed ſemper eſurit, ſitítque iuſtitiam, ita vt, ſi ſemper viueret, ſemper, quantum in ſe eſt, iuſtior eſſe contenderet, ſemper de bono in melius proficere totis viribus conaretur, &c.

Vlteriùs ſemper progrediendum in virtute. D. Hieron. D. Bernard.

3. Tertia manſio appellatur *Etham*, id eſt, *fortitudo.* Exeuntibus enim ex Ægypto, id eſt, mundo, magna fortitudo, animique robur opus eſt, ne occurrentibus cedant hoſtibus, atque impedimentis. *Armati*, vt diximus, *aſcenderunt filij Iſraël ex Ægypto*: ſed quid proſunt arma, ſi animi robur non adeſt? D. Hieronymus ad Fabiolam: Ethã (inquit) nobis ſonat *fortitudo, atque perfectio*, de qua Pſal. 73. Dauid canit: *Tu dirupiſti fluuios Etham*, id eſt, fortes. Grandis eſt fortitudo Ægyptum dimittere, & in extrema ſolitudine commorari. Præparemus nobis fortitudinem, aſſumamus perfectum robur. Hæc ille. Pſalm. 83. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Hi qui terram promiſſionis petunt, eant de virtute in virtutem, Græcè, ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν, id eſt, *de fortitudine in fortitudinem.* Sic vertit D. Hieronymus. Hebr. חיל, *chail, in dies* fiant *fortiores*, & *robuſtiores.* Alij peregrini in dies propter itineris laborem fiunt corpore imbecilliores, ſed qui in terram cæleſtem peregrinantur, in dies fiunt animo robuſtiores. Nouas enim quotidie gratiæ vires comparant, tandémque vident Deum in Sion, id eſt, in terra repromiſſionis.

Fortitudo neceſſaria eſt relinquentibus Ægyptum. D. Hieron. Pſalm. 83.

4. Quarta manſio eſt *Phihahiroth*, id eſt, *os nobilium*, vt interpretatur D. Hieronymus. In hac manſione aſſumunt viatores cæleſtes os nobilium, id eſt, os ſanctorum virorum. Hi enim verè nobiles ſunt, vera nobilitate, id eſt, Dei gratia, ac filiatione prædíti. Aſſumunt autem os nobilium, quia linguam Ægypti obliuiſcuntur, linguam ſanctorum diſcunt, laſciua verba, mendacia, iuramenta, omnémque ſermonem malum ex ore ſuo pellunt, bonum ſermonem nobilium aſſumunt, iuxta illud Pauli ad Epheſ. 4. *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.* Præterea aſſumunt os nobilium, id eſt, (vt D. Hieron. ait. manſione quinta) confeſſionis nobilitatem: Poſt aſſumptam (inquit) fortitudinem, poſt confeſſionis nobilitatem, Pharao rurſus occurrit, &c. Duplex eſt confeſſio, laudis, & peccatorum, vtraque verſatur in ore horum nobilium. Ora enim nobilia Deo ſæpiſſime confitentur, hoc eſt, Deum laudant, & precantur; confeſſariis quoque frequenter peccata in tribunali confeſſionis, & pœnitentiæ aperiunt. Rupertus *os nobilium* ait ſignificare, nobilem doctrinam, vel fidem Apoſtolorum. Hìc caſtrametantur Iſraëlitæ veri, id eſt, Chriſtiani, nnbilium os, id eſt, doctrinam Apoſtolorum, Patrúmque antiquorum ſequuntur, quæ eſt contra Beelſephon, id eſt, poſſeſſorem aquilonis diabolum: os verò ignobilium, id eſt, hæreticorum, quod tartareum exhalat odorem, fugiunt. Hoc os hæreticorum in Beelſephon eſt, id eſt, in poſſeſſore frigidiſſimi aquilonis; à quo panditur omne malum. D. Hieronymus de hac manſione ſic agit moraliter: Aſſumpta (inquit) fortitudine nobilitamur in Domino, & Beelſephon idoli arcana contemnimus, illiúſque magnificentiam, & turritam ſuperbiam declinamus. Non enim eſt ab auſtro, vnde Dominus venit, & à meridie, in qua ſponſus recumbit in floribus, ſed poſſeſſor aquilonis, venti frigidiſſimi, ex quo exardeſcunt mala ſuper terram.

Ora nobilia Deum laudant. *Lingua nobilium, id eſt, ſanctorum.* *Dei gratia vera nobilitas.* D. Hieron. Ad Epheſ. 4. D. Hieron. Rupertus. D. Hieron.

Sic

Sic Hieronymus. Eius ſenſus eſt : Aſſumpta fortitudine in manſione tertia Etham, eos, qui ex Ægypto diſcedunt, in quarta manſione, quæ dicitur *os nobilium*, nobilitari, & contemnere *Beelſephon*, id eſt, diabolum, illiúſque *Magdalum*, id eſt, *turrem*, videlicet ſuperbiam, fugere. Et quia *Beelſephon* ſignificat *Dominum* ſiue *poſſeſſorem* aquilonis, diabolum ait hac voce indicari, qui poſſeſſor eſt aquilonis, frigidiſſimi venti, ex quo mala exardeſcunt, iuxta illud Ierem. 1. *Ab aquilone pandetur omne malum.* Contra verò ab auſtro Deum ait venire, iuxta illud Abacuc 3. *Deus ab auſtro veniet*, & in meridie recumbere, Cant. 1. *Indica mihi, vbi paſcas, vbi cubes in meridie.* Significat etiam *Beelſephon*, vt ait Hieronymus, *habentem arcana*, vel *idoli arcana*; ideò ait, nos Beelſephon idoli arcana contemnere. Ex nomine hoc fabulam finxerunt Hebræi, quam narrat Abulenſ. Exod. 14. *Baal*, vel *Bel* idolum eſt. Verbum, צפן *ſaphan*, ſignificat *abſcondere*. Significat ergo nomen, idolum abſconditum. Fabula huiuſmodi eſt : Fabricari iuſſit Pharao idolum forma canis, id idolum abſconditum erat in via, vnde dicitur *Beelſephon*, id eſt, *idolum abſconditum*. Quòd ſi Hebræus aliquis ex Ægypto in fugam ſe coniiceret, magno clamore eius fugam nuntiabat, Deus verò præcepit caſtrametari iuxta Beelſephon Hebræos, quaſi diceret : Vos timetis Beelſephon, idolum abſconditum, ne fugam veſtram clamans aperiat. Ne timeatis, appropinquate Beelſephon, non clamabit, &c.

Fabula Hebræorum.

Ierem. 1. Abacuc 3. Cant. 1. D. Hieron.

CAPVT IX.

De ſubmerſione Pharaonis.

EXODI CAP. XIV.

1. LOcvtvs eſt autem Dominus ad Moyſen, dicens : Loquere filiis Iſraël: Reuerſi caſtrametentur è regione Phihahiroth, quæ eſt inter Magdalum & mare contra Beelſephon : in conſpectu eius caſtra ponetis ſuper mare. Dicturúſque eſt Pharao ſuper filiis Iſraël : Coarctati ſunt in terra, concluſit eos deſertum. Et indurabo cor eius, ac perſequetur vos : & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius. ſciéntque Ægyptij quia ego ſum Dominus. Fecerúntque ita. Et nuntiatum eſt regi Ægyptiorum quòd fugiſſet populus : immutatúmque eſt cor Pharaonis & ſeruorum eius ſuper populo, & dixerunt : Quid voluimus facere vt dimitteremus Iſraël, ne ſeruiret nobis ? Iunxit ergo currum, & omnem populum ſuum aſſumpſit ſecum. Tulítque ſexcentos currus electos, & quidquid in Ægypto curruum fuit : & duces totius exercitus. Indurauítque Dominus cor Pharaonis regis Ægypti, & perſecutus eſt filios Iſrael : at illi egreſſi erant in manu excelſa. Cúmque perſequerentur Ægyptij veſtigia præcedentium, repererunt eos in caſtris ſuper mare : omnis equitatus & currus Pharaonis, & vniuerſus exercitus erant in Phihahiroth contra Beelſephon. Cúmque appropinquaſſet Pharao, leuantes filij Iſraël oculos, viderunt Ægyptios poſt ſe : & timuerunt valdè : clamauerúntque ad Dominum, & dixerunt ad Moyſen : Forſitan non erant ſepulchra in Ægypto, ideò tuliſti nos vt moreremur in ſolitudine, quid hoc facere voluiſti, vt educeres nos ex Ægypto ? Nónne iſte eſt ſermo, quem loquebamur ad te in Ægypto, dicentes : Recede à nobis, vt ſeruiamus Ægyptiis ? multo enim melius erat ſeruire eis, quàm mori in ſolitudine. Et ait Moyſes ad populum : Nolite timere : ſtate, & videte magnalia Domini quæ facturus eſt hodie : Ægyptios enim, quos nunc videtis, nequaquam vltrà videbitis vſque in ſempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Dixítque Dominus ad Moyſen : Quid clamas ad me ? Loquere filiis Iſraël vt proficiſcantur. Tu autem eleua virgam tuam, & extende manum tuam ſuper mare, & diuide illud : vt gradiantur filij Iſraël in medio mari per ſiccum. Ego autem indurabo cor Ægyptiorum vt perſequantur vos : & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius, & in curribus, & in equitibus illius. Et ſcient Ægyptij quia ego ſum Dominus, cùm glorificatus fuero in Pharaone, & in curribus atque in equitibus eius. Tollénſque ſe angelus Dei, qui præcedebat caſtra Iſraël, abiit poſt eos : & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, poſt tergum ſtetit, inter caſtra Ægyptiorum & caſtra Iſraël : & erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem, ita vt ad ſe inuicem toto noctis tempore accedere non valerent. Cúmque extendiſſet Moyſes manum ſuper mare, abſtulit illud Dominus flante vento vehementi & vrente tota nocte, & vertit in ſiccum : diuiſáque eſt aqua. Et ingreſſi ſunt filij Iſraël per medium ſicci maris : erat enim aqua quaſi murus à dextra eorum, & læua. Perſequentéſque Ægyptij ingreſſi ſunt poſt eos, & omnis equitatus Pharaonis, currus eius & equites, per medium maris. Iamque aduenerat vigilia matutina, & ecce reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum : & ſubuertit rotas curruum, ferebantúrque in profundum. Dixerunt ergo Ægyptij:

Fugiamus

Fugiamus Iſraëlem : Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Et ait Dominus ad Moyſen : Extendé manum tuam ſuper mare, vt reuertantur aquæ ad Ægyptios ſuper currus & equites eorum. Cúmque extendiſſet Moyſes manum contra mare, reuerſum eſt primo diluculo ad priorem locum: fugientibúſque Ægyptiis occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in mediis fluctibus. Reuerſæque ſunt aquæ, & operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui ſequentes ingreſſi fuerant mare : nec vnus quidem ſuperfuit ex eis. Filij autem Iſraël perrexerunt per medium ſicci maris, & aquæ eis erant quaſi pro muro à dextris & à ſiniſtris : liberauítque Dominus in die illa Iſraël de manu Ægyptiorum. Et viderunt Ægyptios mortuos ſuper litus maris, & manum magnam quam exercuerat Dominus contra eos : timuítque populus Dominum, & crediderunt Domino, & Moyſi ſeruo eius.

2. EXPLORABANT Ægyptij Iſraëlitarũ iter, nuntiarúntque Pharaoni, eos ſe in fugam dare, & pluſquam trium dierum iter facere. Rediit Rex in cordis priſtinam duritiam, magnóque cum exercitu fugientes inſecutus, iuxta mare rubrum reperit caſtra. Videntes verò Phataonis exercitum Iſraëlitæ, magno timore perculſi ſunt, cúmque nullum pateret effugium, ad Deum clamauerunt petentes auxilium, ſed animo imbecilles, aduersùs Moſem murmur (quod primum in deſerto fuit) excitauerunt. Abulenſis in illa verba : *Clamauerunt ad Dominum*, putat non clamaſſe petentes auxilium, ſed etiam murmurantes de Deo. Veriſimilius eſt, auxilium petiuiſſe. Clamare enim ad Deum ſignificat auxilium petere, non autem murmurare de Deo. Promiſit Moſes à Deo auxilium, edoctúſque ab illo eſt, quomodo populum tanto ex periculo liberaret. ſic autem res ſe habuit.

3. Præibat angelus in columna nubis exercitum Iſraëlitarum : nunc verò ab anteriori parte, in poſteriorem diſceſſit, & inter Hebræos, Ægyptióſque columnam collocauit, Exod. 14. *Priora dimittens, poſt tergum ſtetit, inter caſtra Ægyptiorum, & caſtra Iſraël.* Tempus erat veſpertinum, ideo nubes ea ex parte, qua Ægyptios reſpiciebat, tenebroſa erat, ex ea autem qua reſpiciebat Hebræos, erat ignea, illóſque illuminabat, Exod. 14. *Et erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem.* Protegebat ergo nubes Iſraëlitas, & ſeparabat, velut murus, ab hoſtibus, ita vt nec videre quidem eos poſſent, & toto noctis tempore ad ſe inuicem accedere non valerent. Nocte Moſes eleuauit virgam, manúmque extendit ſuper mare, Dominus autem Exod. 14. *abſtulit illud flante vento vehementi, & vrente tota nocte, & vertit in ſiccum, diuiſáq; eſt aqua*, &c. Immiſit Deus in mare rubrum vehementiſſimum ventum, & calidiſſimum, ac ſiccum, totaque nocte flauit, & mare exſiccauit. Obiicies, *filij Iſraël* mare iam exſiccatum *ingreſſi ſunt tertia vigilia noctis* ; ergo ventus non flauit ad exſiccandum mare tota nocte. Reſpondet Abulenſis, dictum eſſe ventum flaſſe tota nocte, quia maiore parte noctis flauit. Rectiùs dicemus, nocte tota flaſſe, quia magis, ac magis lutoſam exſiccabat viam præcedens Hebræos; vide caput ſequens. Abſtuliſſe autem dicitur Dominus mare, quia diuiſit eius aquas, deinde flante vento vrente vertit in ſiccum. Hebraicè ventus vrens dicitur, קדים, *cadim*. Chaldæus & alij vertunt *orientalem*. LXX. *auſtrum*.

4. Cùm Iſraëlitæ tanto miraculo apertum vidiſſent mare, Moſe adhortante, ingreſſi ſunt illud, noctem columna illuminante. Erat autem illis aqua, quaſi murus, à dextris, & ſiniſtris. Aqua enim non ſic in partibus illius diuiſionis conſtitit, vt in litoribus ſolet conſiſtere, pedibus ſubiecta, ſed ſublata eſt velut murus vtraque ex

Aqua maris rubri veluti murus ſublata eſt.

parte. Quæres, *an fuerit aqua tunc ſolida, an liquida, ac fluens?* Reſpondetur, fuiſſe congelatam, & formam præbuiſſe ſoliditatis; quia non fluebat, ſed inſtar muri ſtabat : fuit hoc ingens miraculum. Ioſephus lib. 2. antiquit. non rectè de illo locutus eſt, quia Ethnicis ſcribebat. Nemo (inquit) mirari debet, tanquam incredibile, ſi via per mare patuit, ſiue Dei voluntate, ſiue naturæ ſponte, &c. Potuiſſe contingere ait diuiſionem ſponte naturæ, quod à veritate maximè alienum eſt. Non enim naturæ ſponte, ſed Dei voluntate miraculorum omnium effectrice patefactum eſt mare per ſummum miraculum, ad quod naturæ vires pertingere nullo modo poterant. Eodem loco Ioſephus addit, mare Pamphilicũ Alexandro Magno ſimilem in modum apertum eſſe : Heri, (inquit) ac nudiuſtertius, Alexandri ductu Macedonibus Pamphilicum mare ceſſit, & viam aperuit aliam viam non habentibus, cùm Deus eius opera vti decreuiſſet ad deſtruendum imperium Perſarũ, quod omnes teſtantur, qui eius res geſtas prodiderunt ſcripto, &c. Si conſtaret reuera apertum eſſe mare Alexandro, quemadmodum Iſraëlitis apertum eſt, abſque dubio miraculum fuiſſet : ſed quomodo naturaliter id factũ ſit, docet Strabo lib. 14. his verbis : Eſt mons Climax Pamphilico mari adiacens, is tranſitum per anguſtum in litore relinquit, qui mari tranquillo aquis ita inundatur, vt peruius ſit iter facientibus. Mari autẽ affluente, vndis totus contegitur : tranſitus verò per montem arduus eſt, & prolixus. Quare tranquillo mari, via quæ in litore eſt, capitur ab omnibus. Alexander verò in hyemem incidens, & maximam partem rerum ſuarum fortunæ permittens, priuſquam fluctus redirent, mouit, ſed oppreſſus à fluctibus contigit, vt tota die iter faceret in aqua vmbilico tenus. Hæc Strabo. Ex quibus intelliges, quónam modo mare Pamphilicum Alexandro ſit patefactum. Pertranſeuntes mare Iſraëlitas viderunt Ægyptij, illóſque per apertum iter inſecuti ſunt. Obiicitur, *Ægyptios non potuiſſe videre Iſraëlitas pertranſeuntes*, quia nocturnum erat tempus, & columna nubis tenebroſa inter illos erat collocata, vt dictum eſt. Reſpondetur, ablatam eſſe tunc nubis obſcuritatem. Propterea quamuis non viderent Ægyptij Iſraëlitas, cùm viderent apertam viam, qua diſcedebant, eam ingreſſi ſunt, putantes poſſe illos aſſequi.

Ioſephus.

Ioſephus. *An Alexandro fuerit apertum mare Pamphilicũ.*

Strabo.

Inſequitur Pharao Iſraëlitas per mare apertũ.

Iamque aduenerat vigilia matutina.

5. Diuiditur nox in quatuor vigilias; quarta vigilia, & vltima, eſt vigilia matutina propè aurorã. Prima vigilia diuiſum eſt mare noctis initio, deinde flante vento exſiccatum ; poſtea ingreſſi ſunt mare Hebræi, inſecutíque ſunt Ægyptij. Aduenerat iam vigilia quarta, quæ ad auroram vſque protenditur : *& ecce reſpiciens Dominus,*

Exod. 14. *Angelus ex nube contra Pharaonem pugnat.*

Exod. 14. *Super castra Ægyptiorum per columnam ignis, & nubis interfecit exercitum eorũ, & subuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum.* Pharao & Ægyptiorũ exercitus per medium mare insequebatur Hebræos cæco furore impulsi: cùm vigilia quarta noctis aduenisset, respexit eos Deus per Angelũ, qui in nube erat, respexit inquam, vt penitus deleret. Missis itaque ex nube fulminibus, ac tonitruis horrendis, Ægyptios multos interfecit, rotasq; curruum disiecit, ferebantúrq; in profundum ipsius maris. Psal. 76.

Psal. 76. *Viderunt te aquæ* (maris rubri) *Deus, & timuerunt, multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes.* Hieron. vertit: Excusserũt aquas nubila. Genebr. Effuderũt aquas nubes. Vnde efficitur, pluuiam horribilem in Ægyptios è cælo cecidisse. Sequitur: *Etenim sagittæ tuæ transeunt,* id est, fulgura, & similia. *Vox tonitrui,* siue tonitruorum tuorum, *in rota,* id est, rotis Ægyptiorum, vt eas subuerteret: *Illuxerunt coruscationes tuæ tunc orbi terræ, in mari* rubro *via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur,* quia mare in locum suum reuersum est. Clamabant Ægyptij: Fugiamus Israëlitas, quia Deus pro eis pugnat aduersùs nos, sed fugæ obstiterũt aquæ maris. Iussit enim Dominus Mosi, vt manum super mare extenderet, & fluctibus Ægyptios fugiẽtes demergeret,

Exod. 14. Exod. 14. *Cúmque extendisset Moyses manum contra mare, reuersum est primo diluculo ad priorem locum, fugientibusq; Ægyptijs occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in mediis fluctibus. Reuersæq; sunt aquæ, & operuerunt currus, & equites cuncti exercitus Pharaonis.* Sic meritas pœnas dedit Pharao duritiæ cordis sui, iuxta illud Eccles. 3. *Cor durum habebit malè in nouissimo, & qui amat periculũ, in illo peribit.* Pharaonis durũ cor malè habuit in nouissimo; periculum amauit, cùm apertum mare ingredi ausus est, & periuit in illo. Theodoretus q. 25. Exodi. Iustissimus (inquit) iudex Deus tradidit Pharaonem cum toto exercitu aquarum exitio, quia per aquas interemerat infantes Hebræorum, &c. Non tamen erat hic Rex, qui Exod. 1. dicitur iussisse infantes fluuio demergi. Illud obseruat Moses, ne vnum quidem ex Ægyptiis superfuisse: *Nec vnus* (inquit) *superfuit ex eis,* &

Aquis maris rubri obruitur exercitus Pharaonis. Eccli. 3.

Theodoret.

Psal. 105. Psal. 105. *Operuit aqua tribulates eos: vnus ex eis non remansit.* Non defuerunt aliqui ex Hebræis, qui putarũt, Pharaonem superfuisse: Hebraicè enim ad verbum sic legitur: *Non superfuit ex eis vsque ad vnum,* עד אחד, *ad echad.* Sensus est iuxta horum mentem: Non superfuit in Ægyptiis aliquis vsque ad vnũ Pharaonẽ, qui superfuit. sed inepta est hæc interpretatio, verba enim id significant, quod noster interpres, & LXX. & Chaldæus, aliíq; verterunt, *ne vnum quidem remansisse.* Pharaonem autem fluctibus maris fuisse obrutum, constat ex Cant. Mosis: *Ingressus est eques Pharao*

Psal. 135. *cum curribus, & equitibus eius in mare, & reduxit super eos Dominus aquas maris,* & Psal. 135. *Excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.* Erat dux

Exod. 14. *Pharao Cenchres vndis demergitur maris.* exercitus Pharao, Exod. 14. *Iunxit Pharao currum, & omnem populum suum assumpsit secum,* &c. Vt dux ingressus est mare, & cum cæteris, fluctibus demersus. Vnde patet, Manethonem deceptum, quem ait Iosephus lib. 1. contra Appionem scripsisse, Regem illum, qui Hebræos expulit ex Ægypto, regnasse post eorum expulsionem multis annis. Regnare non potuit viuus in Ægypto, qui post expulsionem Hebræorũ mox mortuus, torquebatur in tartaro. Sed *quisnam erat hic Pharao?* Omissis aliis Eusebium sequor, qui putat, appellatum esse Pharaonẽ Cenchrem. Pharao nomen est dignitatis, omnes enim Reges Ægypti Pharaones dicebãtur. Cenchres nomen est propriũ.

Viderunt Aegyptios mortuos super litus maris.

Mortuos in mari rubro Ægyptios in litus mare expulit. Quæritur, *an omnes mortuos expulerit mare?* Respondetur, omnes expulisse, vt ab Israëlitis viderentur, Deique potentiã, & beneficium singulare agnoscerent, Exod. 14. *Viderunt Ægyptios mortuos super litus maris, & manum magnam, quam exercuerat Dominus contra eos, timuitq; populus Dominum.* Viderunt Israëlitæ manum magnam, hoc est, Dei magnam potentiam, quam exercuerat cõtra Ægyptios. Hinc sequitur, mare omnes Ægyptios eiecisse in litus, vt magnam omnium stragem Israëlitæ cernerent, quam Dei manus potẽtissima intulerat. Quæritur præterea, *an cadauera Ægyptiorũ in litus naturali vi sint expulsa?* Respõdetur, expulsa esse diuina vi, vt sentit Caietan. Diuino (inquit) operi tribuẽdum est, quòd Hebræi viderũt Ægyptios mortuos in litore, in quo erant filij Israël, quia naturaliter homo suffocatus, in aquis non natat vsq; ad tot dies, &c. & Exod. 15. Mortui homines (inquit) non natãt naturaliter, vsquequò crepuerit fel, &c. Quæritur tertiò, *an Israëlitæ Ægytios ad litus expulsos spoliarint?* Respõdetur, spoliasse hostes mortuos vestibus, armis, gemmisque, auro, & argento, quod ferebant. Fuit verò hæc præda (vt aiunt Hebræi apud Lyranum Sap. 10.) maior, quàm illa prior, qua spoliauerunt Ægyptũ vasis aureis, & argenteis. De his spoliis explicãtur verba illa Sap. 10.

6. *Cadauera Ægyptiorum mare in litus expulit.* Exod. 14.

Caietan.

Israëlitæ mortuos Ægyptios spoliarunt.

Sap. 10. *Transtulit illos per mare rubrum, & transtulit illos per aquam nimã, inimicos autem illorũ demersit in mare, & ab altitudine inferorũ eduxit illos. Ideo iusti tulerũt spolia impiorũ, & decantauerunt, Domine, nomen sanctum tuum.* Psal. 73. dicitur: *Dedisti eos escã populis* Psal. 73. *Æthiopum.* Quo loco Genebr. vult, mare nõ solùm in litus Arabicum, vbi erant Israëlitæ, euomuisse Ægyptios, sed etiã in litus Æthiopicum, datósque ait in escam populis Æthiopum, quia nõ solùm ab Hebræis, sed etiam ab Æthiopibus sunt spoliati. Non placet opinio, quia Ægyptios Israëlitæ spoliauerunt. Ex ea verò sequitur, psalmographũ huius spoliationis nõ meminisse, quæ præcipua erat. Lege quæ dicta sunt infra cap. 11.

CAPVT X.

De mari rubro.

1. *De nomine Hebræo* iam suph.

MARE rubrũ Hebraicè appellatur, ים סוף, *iam Suph.* significat *iãm,* mare, *Suph* verò *iuncum, caricem, & papyrum.* Dicitur mare iunci, vel caricis, vel papyri, id est, iuncosum, carectosum, vel papyrosum, quia in litore eius nasci solent carices, iunci, & papyri, quemadmodum in Nilo. D. Hieronymus mansione 7. Suph (inquit) rubrum, & scirpus vocatur, vnde possumus suspicari, quòd Israëlitæ venerint ad paludem quandam, & lacum, qui carecto, & iuncis plenus fuerit. Sic ille. Duo verò ait significare suph, videlicet rubrum, & scirpum, siue iuncum. Masius Iosuæ 2. non vult significare rubrum: sed ego D. Hieronymo magis credo quàm Masio. Magis etiam credo LXX. interpretibus, qui ἐρυθρὰν θάλασσαν, id est, *rubrum mare* vertunt, non caricosum. Si *suph* significat *caricosum*, vel *papyrosum*, cur semper *rubrum* verterunt tum LXX. tùm D. Hieronymus? Videntur sciuisse, quod modò ignoratur, nomen *suph* significare

D. Hieron.

etiam

etiam rubrum,vt ait D.Hieronymus.Quæritur, an *iam ſuph* ſignificet *ſolum mare* rubrũ,an *quodlibet mare?* Reſpondetur, ſignificare ferè ſemper mare rubrũ, aliquando verò accommodari mediterraneo.Nã Ionam cetus in mari ferebat mediterraneo : ait verò Ionas cap.2. *Pelagus operuit caput meũ.* Pelagus,id eſt,mare mediterraneum, operuit caput Ionæ,Hebraicè tamen eo loco legitur,*iam ſuph operuit caput meum.* Vnde efficitur, nomẽ accommodari etiam mari mediterraneo, fortè etiã illo loco ſignificat mare rubrum.Cùm enim eſſet ventre ceti clauſus Ionas, forſitan meminit filiorum Iſraël pertranſeuntium ſiccis veſtigiis mare rubrum, & in mari mediterraneo exiſtens, cum illis ſe contulit dicens : *Iam ſuph,* hoc eſt,mare rubrũ,*operuit caput meum,* quaſi diceret;olim mare rubrum exſiccatum eſt,propter filios Iſraël, neque pedes eorum tetigit;at nunc caput meum , méque totum operuiſſe videtur.

Ion.2.

2. Cur *mare rubrum dicatur*, dubium eſt. Multæ de hac re ſunt opiniones , quas commemorat Plinius lib.6.cap.23.Mare(inquit)rubrum dixerunt noſtri, Græci Erithræum,à Rege Erythra, aut,vt alij, Solis repercuſſu talem reddi colorem exiſtimantes;alij ab arena,terráque;alij ab aquæ ipſius natura , &c. Mitto alias huiuſmodi. Legendus Ioannes Barrius , decade 2. Aſiæ lib.8. cap.1.vbi agit de mari rubro,eo capite teſtimonium Albuquerquij Proregis Indiæ refert:Dixit Prorex,ſe, cùm mare rubrum nauigaret, rubeo colore maculatum ſæpe conſpexiſſe : cùm verò fretum ingredi vellet,craſſam vidiſſe venam rubentis aquæ , ab illo exeuntem , & intra portas freti, quidquid ex naui conſpici poterat , rubei apparuiſſe coloris. Exiſtimat autẽ Barrius,hunc colorem in aqua , à coraliorum multitudine repræſentatum fuiſſe,quæ coralia maris vi à vento agitati , eradicata in fretum ferebantur. Alter quoque Prorex Ioannes à Caſtro , cùm ex freto maris rubri exiret,mare vidit rubentibus maculis ita plenum , vt viderentur in eo loco boues aliqui mactati : cùm verò hauſtam inde aquam nihil roboris habere aſpectu percepiſſet,aliquas ibi peperiſſe balenas opinatus eſt : ſed Barrius huius quoque roboris in mari apparentis, coraliorum eradicatas ſyluas eſſe arbitratur. Hic Prorex Caſtrius mare rubrum pernauigauit (vt Barrius ſcribit) diligentérque roboris cauſam inueſtigauit. Cùm mare rubeſcentibus maculis longo ſpatio maculatum cernebat , conſiſtens hauriri iubebat aquam, vt experiretur,an rubei eſſet coloris : illa verò criſtalini coloris erat. Poſtea vrinatores in profundum demiſſi materiam afferebant quandam rubeam,coralio ſimilem,in modum ramorum;aliq; materiæ lanugine quadam coloris phœnicei tegebantur.Vbi aqua virides habebat maculas , materiam ramorum extrahebant cum viridi lanugine , quod dicitur coralium album:vbi aqua alba erat, arenam ferebant candidiſſimam. Mare autem hoc,in quo hæc vidit Caſtrius,non eſt profundum,ideóque facile aqua ex colore arenæ, vel coralij alba,vel viridis, vel rubra videri poterat. Verumtamen addit Barrius, id etiam in profundiori mari viginti braſſarum, (nomen eſt menſuræ) propter aquæ perſpicuitatem videri. Caſtrius verò aiebat,maiorem ſe macularum vidiſſe copiam, per ſpatium ferè 130.leucarum à ciuitate,quę Cuaquem nominatur,vſque ad portum, qui dicitur Alcocor. Habet enim hoc mare loca minùs profunda,in reliquo à ciuitate,quæ Torus dicitur,vſque ad Suez,maculas non vidit. Concludit Barrius ſatis probabiliter , cauſam coloris rubei, qui in mari cernitur , eſſe maris fundum ſimili colore infectum.Eandem opinionem tribuit Caſtrio. Naſcuntur autem in mari rubro multis locis coralia. A coraliis verò rubris , ait Barrius,rubrum mare eſſe appellatum, quæ per aquam colorem tranſmittunt. Obſtat dictis, quod ſcribit Matthiolus lib.5. Dioſcor. cap.97. Coralia(inquit)ex mari circumquáque muſcoſa eximuntur , nec tunc vlla ex parte rubeſcunt: verùm inde artificibus tradita , deraſo cortice rubẽt,&c.Itaque ſub aqua non rubeſcunt coralia : ergo minimè poſſunt rubeum colorem illi communicare,vt vult Barrius, niſi fortè in mari rubro muſcoſitas coraliorum ſit rubra.

Plinius. *Cur dicatur* mare rubrũ.

Ioann.Barr.

Coralia in mari rubro.

Matthiolus.

Denique Albuquerquius ad Emmanuelem Luſitaniæ Regem ſcripſit,rubri nomen rectè & verè mari rubro conuenire , quòd rubentibus maculis plenum eſſet.Vnde verò hic rubeus color promanet , non eſt omnino exploratum , ſi coralia ſub aquis viridis ſunt coloris. Alia ratio nondum apparet. ſit cauſa ipſe color profundi, vt Caſtrius cenſuit. Nonnulli à Rege quodam, qui dictus eſt Erythra,volũt verè rubrum mare appellari. Significat enim Græcè ἐρυθρὰ θάλασσα *rubrum mare.* Hanc ſententiam ſequitur noſter Pererius,Exod.14.rubrum mare dici arbitratur nõ à colore,ſed à Rege, qui ibi nobiliter regnauit. Addit,Hebraicè vocatũ *ſuph,* à multitudine caricum,vel papyrorum,vel iuncorum,quorum eſt ferax ; noſtrum autem Latinum interpretem rubrũ appellaſſe, quia ſic à Latinis ſcriptoribus appellabatur. Aliqui Hebræi *ſuph* loci alicuius nomen eſſe voluerunt,à quo mare nomen acceperit ; ſic mare Tyberiadis dicitur Ioan.6.à ciuitate Tyberiade. Mauri, vt ait Barrius,vocant *bahar corzum,*id eſt,mare clauſum.Eſt enim mare rubrum ſinus quidã maris clauſus,qui dicitur ſinus Arabicus. Non valdè diſtat ab hac ſignificatione nomen Hebræum , *iam ſuph.* Verbum namque *ſoph,* ſignificat *finire, & terminare* ; inde *ſuph* ſignificare poteſt *finem* , & *terminum* ; diceturque *iam ſuph,* id eſt,mare finitum, & terminatum, ac clauſum. Nam in Ægypti ſolitudine ita hoc mare terminatur, & clauditur , vt vlteriùs nullo modo profluat. Longitudinis habet 350. leucas, teſte auctore citato,latitudinis 36. Ad extremum ferè mare eſt oppidum Tor , cuius inter incolas fama fertur , illac pertranſiſſe Iſraëlitas in Arabiam. Nam eo loco Ægyptus propinqua eſt Arabiæ , ſolúmque per 3. leucas diſtat : his autem 3. leucis per mare apertum iter feciſſe Hebræos ferunt oppidani. Aliam refert opinionem Barrius. Illius auctor ex alio loco, qui dicitur Corondolus,à Suez 15. leucis diſtante , factum tranſitum in Arabiam opinatur. Sententiam ſuam hac de re Barrius in geographiam diſtulit.

3.

Quæritur , *an maris rubri via herbas , ac flores germinarit,* vt herboſum, floridúmq; ſolum pertranſeuntibus Hebræis præberet?Id probatur ex lib.Sap.cap.19. *Ex aqua* (inquit) *quæ antea erat, terra arida apparuit , & in mari rubro via ſine impedimento , & campus germinans de profundo nimio, per quem omnis natio tranſiuit , quæ tegebatur manu tua , videntes tua mirabilia.* Græcè legitur πεδίον χλοηφόρον,id eſt,*campus herbifer.* Ianſenius negat, verbaque Sapientis hyperbolica eſſe putat, hoc ſenſu : In mari rubro via apparuit ſine impedimẽto,quæ via fuit illis loco campi germinantis,

4. *An mare rubrũ apertum germinarit flores.* Sapient.19.

eo quòd per eam magna cũ alacritate, veluti per herboſum campũ, tranſierint. Lyranus per ſimilitudinem dictum vult. Campus (inquit) germinans, id eſt, maris fundus deſiccatus ad modum campi germinantis. Hugo Card. Campus germinans, id eſt, ſimilis germinanti. Carthuſ. Fundus maris tanquam germinans campus ſtetit diſcoopertus, & pulcher. Non deſunt, qui ſentiant, mare rubrũ ea parte, qua Hebræi fecerunt iter, fuiſſe herbiferum, ideóque apparuiſſe campum germinantem, qui ſub aquis latebat. Nam mare rubrum ſub fluctibus arbores gignere ſcribit Plinius lib. 13. cap. 24. Si naſcuntur arbores, non mirum eſt, ſi naſcantur etiam herbæ. In mari rubro (ait Plinius) mirum eſt, ſyluas viuere, laurum maximè, & oliuam ferentem baccas, & cùm pluat, fungos, qui ſole tacti mutantur in pumicem. Sic ille. Item: Mare rubrum, & totus Orientis oceanus repletus eſt ſyluis, &c. Aduerte tamen, Plinium mare rubrum appellare, non ſolum ſinum Arabicum, ſed etiam Perſicum. Lib. 6. cap. 23. Irrupit (inquit) & in hac parte geminum mare in terras, quod rubrum dixere noſtri, &c. Geminum mare ait appellatum rubrum, quod terras irrumpit, id eſt, ſinum Arabicum, & Perſicum. Prophani quoque ſcriptores nomen maris rubri ad plura extendũt maria. Vnde illud Genebrardi Pſal. 105. LXX. (inquit) interpretes rubrum mare appellauerunt de totius vocabulo, præter prophanorum vſum, quibus mare rubrum, ſiue Erythræum, eſt oceanus inter Æthiopicum, & Indicum. Sed nos ad inueſtigandas res maris rubri habemus Proregem Caſtrium, qui totum percurrit vſque ad Suez. Ait ille: A ciuitate Toro vſque ad oppidum Suez, quod eſt in extrema parte maris, rubentes non vidiſſe maculas; diſtat autem Torus à Suez, quadraginta leucis, & intra hoc duarum vrbium ſpatium videntur Iſraëlitæ mare pertranſiſſe. Nullæ autem arbores, nullæ oliuæ, aut lauri ibi eſſe in mari referuntur. Herbiferum verò eſſe ipſum ſolum maris rubri, non videtur probabile: neque enim Caſtrius, neque vllus alius huius rei meminit. Si herbiferum eſſet, non dixiſſet Abacuc 3. *Viam feciſti equis tuis in luto aquarum multarum.* Lutum enim erat in profundo maris, non herbæ, aut flores: ſed exſiccatum eſt à vento vrente, & via Hebræis conſtrata. Quòd ſi quis concedat, fuiſſe profundum herboſum; ventus ille, qui tota nocte flauit, vrens, ac vehemens, omnes herbas combuſſiſſet. Si quis dicat, miraculo factum eſſe herboſum, & germinantem illum campum, non adeò repugnabo. Sed probabilius videtur, ſatisfuiſſe hominibus hoſtes fugientibus viam herbis carentem, neque puluerulentam. Non enim ſunt miracula ſine neceſſitate multiplicanda, vt aiunt Theologi.

Lyranus. Hugo Card. Carthuſ. Plinius. Genebrard. *Ioannes Caſtrius Prorex Luſitanus totum percurrit mare rubrũ.* Abacuc 3.

A magna Iſraëlitæ mare pertranſierunt, paucis horis; celerius autem per multas vias, quam per vnam ſolam à magno exercitu fit iter. Hanc opinionem ſequuntur Hebræi. Lege Epiphanium hæreſ. 64. Origenes verò in Exod. Audiui (inquit) à maioribus traditum, quòd in iſta diuiſione maris, ſingulis tribubus Hebræorum, ſingulæ aquarum diuiſiones factæ ſunt, & propria vnicuíque tribui in mari aperta eſt via, ídque oſtendi aiunt ex Pſal. 135. Sic ille. Eandem ſententiam ſequuntur Abulenſ. in Exod. & Genebr. Pſalmo citato. Probabilius eſt, vnam tantùm apertam fuiſſe viam latiſſimam aliquot leucarum, vt celeriter à tanto exercitu poſſet fieri tranſitus. Deus vnitatis amicus eſt, non ergo diuiſit Iſraëlitas, ſed omnes ſimul eadem via voluit iter facere. Præterea columna, quæ viam oſtendebat, vna tantùm erat: ergo via vna tantùm fuit. His adde, Moſem ducem fuiſſe totius populi vnum, oportuiſſéque nullam tribum ab eo diſiungi. Fuit ergo vna via in mari, quam primus Moſes eſt ingreſſus, vt toti populo præiret, animóſque omnium corroboraret. Huius ſententiæ eſt Theodoretus, quæſt. 25. in Exodum: Exiſtimo (inquit ille) bifariam tantùm fuiſſe mare diuiſum, hoc indicante Scriptura, cùm ait: Aqua erat tanquam murus à dextris, & à ſiniſtris, latámque viam fuiſſe, & numero tranſeuntium conuenientem, ſicut dixit Scriptura Pſalmo 105. *Deduxit eos in abyſſo, ſicut in deſerto*, quod videtur indicare facilitatem viæ patentis. Sic ille. Vnam quoque fuiſſe viam putat Lyranus, Carthuſianus, & alij. Diuiſæ quidem tranſierunt tribus, ſic enim faciebant iter, diuiſæ quoque erant viæ tribuum, ſed coniunctæ, nulla intermedia aqua maris. In latiſſima illa via tribus tribui adhærens tranſiit, & præibat Moſes. Verba illa Pſalmi 105. multas vias in mari apertas eſſe non probant. Nam Geneſ. 15. Abraham *animalia quædam diuiſit, & partes contra ſe altrinſecus poſuit, lampas verò ignis dicitur tranſiſſe inter diuiſiones illas.* Vna tantùm erat via inter partes animalium, per quam tranſiuit lampas; at dicitur tranſiſſe inter diuiſiones. Ita in Pſalmo legitur: *Diuiſit mare rubrum in diuiſiones*, quamuis vna tantùm fuerat via: quia enim diuiſionis erant duæ partes, ideo dicuntur diuiſiones. Geneſ. 15. *Pertranſiuit lampas inter diuiſiones*, id eſt, inter duas partes diuiſas. Similem in modum ſciſſura ſumitur pro parte ſciſſa, 3. Reg. 11. *Tolle* (inquit) *decem ſciſſuras*, id eſt, decem partes abſciſſas pallij. Eodem ſenſu dicitur in Pſalmo: *Diuiſit mare rubrum in diuiſiones*, id eſt, in partes duas, quarum vna ab altera eſt ſeparata. Sic etiam Hierem. 34. *Vitulum conciderunt in duas partes, & tranſierunt inter diuiſiones eius*, hoc eſt, tranſierunt inter duas partes diuiſas.

Geneſ. 15. 3. Reg. 11. Hierem. 34.

Illud etiam eſt in controuerſia, *an Iſraëlitæ via recta pertranſierint* per mare rubrum ex litore Ægypti, vſque in litus Arabicum illi oppoſitum, an potius via ſemicirculari in medio mari facta, ex litore Ægyptiaco profecti, in idem litus Ægyptiacum reuerſi fuerint? Hanc poſteriorem opinionem ſequuntur nonnulli Hebræi, Abulenſis quoque, & Paulus Burgenſis. Probatur duobus argumentis. Primum hoc eſt: Hebræi viderũt Ægyptios mortuos in litore maris rubri, quod verſus Ægyptũ eſt; ergo, poſquam tranſierunt mare, in litore erant Ægyptiaco, non

2. *An Iſraëlitæ tranſierint in litus Arabicum?*

CAPVT XI.

De tranſitu maris rubri.

1. *An ſint apertæ plures viæ Hebræis in mari?* Pſal. 135.

DVBITATVR, *an ſint apertæ in mari rubro ſingulis tribubus ſingulæ viæ, an omnibus ſimul vna?* Huic quæſtioni anſam præbuerunt verba illa Pſal. 135. *Diuiſit mare rubrum in diuiſiones.* Si enim mare in diuiſiones diuiſum eſt, plures fuere viæ, ſingulis tribubus apertæ. Id quoque hanc confirmat opinionem, quòd celeritate

non autem in litore Arabico, atque adeò non peruenerunt in Arabicum litus, sed semicirculo facto in medio mari, ad litus Ægyptiacum redierũt. Quòd autem Ægyptios mortuos viderint in litore Ægyptiaco, confirmatur, quia mare in propinquius litus solet eiicere cadauera: propinquius autẽ demersis Ægyptiis litus non erat Arabicum, sed Ægyptiacum. Secundum
Num.33. argumentum est huiusmodi. Num.33. sic habetur: *De Socoth venerunt in Etham, quæ est in extremis finibus solitudinis, & transierunt per medium mare in solitudinem, & ambulantes tribus diebus per desertum Etham castrametati sunt in Mara.* Hinc patet, Hebræos ex solitudine Etham, in mare introisse, rursusq; ad eandem solitudinem Etham, vnde profecti fuerant, rediisse, & per eam fecisse iter in Mara. Ergo ad litus deserti Etham, quod est Ægyptiacum, reuersi sunt. Multo probabilior videtur oppositа opinio, nempe Israëlitas à litore Ægyptiaco maris rubri pertransisse in oppositum litus Arabicum, neque vllam in mari apertam esse viam semicircularem. Est opinio Iosephi lib. 2. antiquit. vbi ait, Hebræos euasisse in litus aduersum maris, Philonis lib. 3. de vita Mosis, D. Gregor. Nyssen. in vita eiusdem Mosis, Lyrani, Caietani, & aliorum. Primo argumento respondetur, Ægyptiorum cadauera diuina vi fuisse expulsa in litus Arabicum,
Caietanus. vbi erant Hebræi. Diuino operi, (ait Caietanus) tribuendum est, quòd Hebræi viderunt Ægyptios mortuos in litore, in quo morabantur. Quod miraculum oportet fateri, in quocunque litore visa sint ea cadauera sequenti die, quia naturaliter homo suffocatus, in aquis non natat vsque ad tot dies. Hæc ille. Philo ait, procellosam tempestatem in litus oppositum expulisse cadauera. Caietan. etiam vult, mare ex litore, vnde ingressi fuerant, refluxisse in Ægyptios fugientes, eósque in litus, vbi erant Hebræi, eiecisse. Secundo argumento respondet Caietanus, Etham desertum esse, siue solitudinem, quæ ab Ægypto vsque ad Arabiam protenditur, & vtrumque litus maris rubri complectitur, Ægyptiacum, & Arabicum. Itaque
Numer.33. profecti dicuntur Israëlitæ, Num.33. *ex Etham, & pertransisse mare.* Ex Etham, inquam, deserto, quod erat ante litus Ægyptiacum. Dicuntur deinde post transitum maris, tribus diebus ambulasse per desertum Etham, quod erat post litus Arabicum, & pars deserti Etham illius, quod erat ante litus Ægyptiacum. Profecti igitur sunt ex Etham, & venerunt in alteram partem eiusdem deserti, quæ erat in litore Arabico, per Arabiam extensa.

3. *De spatio tẽporis, quo mare pertransierunt Israëlitæ.*

Dubitatur etiam de temporis spatio, *quo mare pertransierunt Israëlitæ.* Etenim tantus exercitus, tótque pecorum greges, magno temporis spatio pertransisse videntur totam maris rubri latitudinem. Ex Scriptura hoc habemus,
Exod.14. Exod.14. *Abstulit mare Dominus flante vento vehementi, & vrente tota nocte, & vertit in siccum, diuisáque est aqua, & ingressi sunt filij Israël, persequentésque Ægyptij ingressi sunt post eos.* Itaque ventus flauit tota nocte, & vertit in siccum pelagus, & ingressi sunt Israëlitæ. Vnde infertur, propè matutinum tempus ingressos esse mare, quod tota nocte exsiccatum fuerat à vento
Ibid. vrente. Sequitur Exod.14. *Iamque aduenerat vigilia matutina.* Cùm hæc aduenisset vigilia matutina, ex nube angelus Ægyptios fulminauit: illi verò clamarunt: *Fugiamus Israëlem.* Tum Moses iussu Dei maris fluctus super eos reduxit, &, vt dicitur Exod.14. *reuersum est mare primo diluculo ad priorem locum.* Sequitur: *Reuersæ sunt aquæ, & operuerunt currus & equites, neque vnus quidem superfuit ex eis, filij autem Israël perrexerunt per medium sicci maris.* Ex iis videtur effici, mare noctu exsiccatum à vento tota ferè nocte: deinde filios Israël ingressos mare, postquam exsiccatum est, Ægyptiósque post illos. In vigilia verò matutina, angelus fulminibus ex columna Ægyptios interfecit. Primo autem diluculo mare reuersum est in locum suum, eósque demersit: at filij Israël post hæc perrexerunt per medium sicci maris. Nondum enim peruenerant ad litus Arabicum, sed erant in medio maris, quando Deus maris fluctibus Ægyptios obruit. Quòd si ita est, potuerunt illi, post demersos hostes, iter lento gradu facere multis horis. His obstat, quòd dicitur mare primo diluculo reuersum esse in locum priorem, totum enim mare reuersum videtur. Vnde efficitur, Israëlitas in litore Arabico primo diluculo constitisse. At verò Scriptura non ait, totum mare reuersum esse in locum suum. Potest ergo existimari, mare, id est, partem illam maris, quam iam pertransiuerant Israëlitæ, reuersam esse in locum suum demersis Ægyptiis. Alteram verò partem, quam nondum pertransiuerant, non esse tunc reuersam, sed post transitum. Fauet huic opinioni Scripturæ ordo; postquam enim scriptum est, Ægyptios esse demersos, nullúmque superfuisse, sequitur: *Filij autem Israël perrexerunt per medium sicci maris.* Videlicet post demersos hostes à mari primo diluculo.

Ibid.

Caietanus ait in vigilia matutina, cùm angelus ex nube percussit Ægyptios, maximam populi partem iam pertransisse mare, & ad litus peruenisse. Abulensis arbitratur, Hebræos accessisse ad mare initio noctis, tuncque à Mose esse diuisum, postea à vento calido humidum ac limosum solum exsiccatum, maiore noctis parte. Tertia vigilia noctis, quæ est post mediam noctem, ait ingressos esse mare, & in fine huius tertiæ vigiliæ ex mari exiuisse. In quarta verò vigilia matutina, cùm iam essent Israëlitæ extra mare, reuersum esse in locum suum, & obruisse vndis Ægyptios. Itaque tribus horis existimat Hebræum tantùm exercitum, tótque pecorum, & armentorum pelagus pertransisse, quod sanè miraculo tribuendum erit, si eo loco mare tres, aut quatuor leucas habet latitudinis. De iumentis, pecoribus, & armentis, quæ ferebant Hebræi, illud intelligitur Sapient.19. *Agrestia in aquatica conuertebantur, & quæcunque erant natantia, in terram transibant.* Nam agrestia pecora, & armenta conuersa sunt in animalia aquatica, quia per medium pelagus ambularunt. Natantes verò pisces in Nilo flumine mortui, in terram eiecti sunt, & ranæ natantes ipsas penetrarunt Ægyptiorum domos. Nisi velis pisces, quicunque erant natantes in illa via, quæ aperta est in mari rubro, exsiccato mari in terram transiuisse, vt Hebræis essent esca.

4.

Sapient.19.

Non est prætereunda Hebræorum traditio quædam, cuius meminit D. Hieronym. Osee 11. Tradunt (inquit) Hebræi huiusmodi fabulam. In exitu Israël de Ægypto, quando ex alia parte mons, ex alia rubrum mare, ex alia Pharaonis cingebat exercitus, & inclusus populus tenebatur, cæteris tribubus desperantibus salu-

5.

D. Hieron.

An tribus Iuda prima sit ingressa mare rubrum?

tem,& aut reuerti in Ægyptum, aut bellare cupientibus, solus Iuda ingressus est mare. Vnde & regnum meruit accipere, &c. Aiunt Hebræi tribum Iuda primam mare esse ingressam,cæteris formidantibus. Erat tunc princeps tribus Aminadab, is magno animo mare ingressus est, cæteríque secuti sunt ducem.Mosem tamen primum ingressum esse mare,ratio docet,vt omnibus tribubus animum adderet, ídque sentit Iosephus lib.2.antiquit.Fortè tribus Iuda Mosem

Lyranus. secuta est ante alias. Hac de re sic scribit Lyranus, Cant.6. Tribus (inquit) Iuda, secundùm omnes doctores Hebræos, & Latinos meruit dignitatem regiam in transitu maris. Nam aliis tribubus formidantibus Mosem sequi per mare diuisum, tribus Iuda constanter secuta fuit ipsum, & aliis constantiæ dedit exemplum. Tunc autem Aminadab erat princeps tribus Iudæ. Sic Lyranus.

6. Ad extremum adiicio, in mari rubro tanti miraculi relicta dici miranda vestigia. Sic enim

Paul.Oros. scribit Paulus Orosius lib.1.hist.cap.10. Extant etiam nunc certissima horum gestorum monimenta. Nam tractus curruum,rotarúmque orbitæ non solùm in litore, sed etiam in profundo,quousque visus admittitur, peruidentur. Et si fortè ad tempus, vel casu, vel curiositate cuiuspiam turbantur,continuò diuinitus in pristinam faciem, ventis fluctibúsque reparantur, vt quisquis non docetur timorem Dei, pro palatæ religionis studio,iræ eius transactæ vltionis terreatur exemplo.Sic ille. Et D.Gregor.Turon.in

D. Gregor. Turon. histor.Franc.cap.10. Quod (inquit) à sapientibus, & certè illis hominibus,qui in eodem loco accesserunt,verum cognouimus, studuimus inferre paginæ. Aiunt enim sulcos, quos rotæ curruum fecerant, vsque hodie permanere, & quantum acies oculorum videre potest, in profundo cerni. Quos si modicum commotio maris obtexerit, illo quiescente, rursus diuinitus renouantur vt fuerant. Ita Gregor.

Vestigia trãsitus relicta in mari rubro.

CAPVT XII.

MORALE.

De maris rubri transitu.

Dominus pugnabit pro vobis.

1. IN magnas angustias redacti sunt Israëlitæ,inter incudem erant,& malleum: Pharao,eiúsque exercitus abeuntes insequebatur; mare rubrum fugam impediebat. At Deus pro summa clementia sua,redactos in angustias,in magnam

Psal.4. eduxit latitudinem,iuxta illud Psal.4.*In tribulatione dilatasti mihi*,&c. & illud Psal.30. *Saluasti de*

Psal.30. *Deus adiutor est in opportunitatibus.* *necessitatibus*, Hebraicè צרות, *saroth*,id est,*angustijs*,*animam meam*,*nec conclusisti me in manibus inimici*,*statuisti in loco spatioso pedes meos.* Eundem in modum, in tribulatione illa dilatauit Hebræis viam Deus, saluauit de necessitatibus, id est, de angustiis, animas eorum, nec concluſit illos in manibus inimici Pharaonis, statuit in loco spatioso ac tuto pedes eorum in medio mari, & in litore Arabico ex angustiis maximis eductos. Erant in angustias adducta Hebræorum corpora: animi tot conspectis Dei miraculis in Ægypto factis in latitudine esse debuerant, atque sperare Deum,qui tot editis prodigiis,ex Ægypti seruitute eos liberauerat,ex his etiam angustiis eos esse liberaturum,sed desponderunt animum,& dixerunt ad Mosem, Exod.14. *Forsitan*

Exod.14. *non erant sepulchra in Ægypto, ideo tulisti nos, vt moreremur in solitudine?* Siccine,ô Hebræi,miraculorum, quæ paulo ante vidistis, obliti estis? Aspicite columnam, quæ vos præcedit, nónne scitis Deum esse viæ vestræ ducem? Nihil timendum est duce Deo,Psal.26.*Si consistant aduersùm* Psal.26. *me castra,non timebit cor meum, si exurgat aduersùm me prælium,in hoc ergo sperabo*,&c. Consistunt aduersùm vos Pharaonis castra, ne timeat cor vestrum, si ille prælium inferat, in Deo sperate, animúmque ne despondeatis. Audite Mosem: *Dominus* (inquit) *pugnabit pro vobis, & vos tacebitis*, neque gladium distringetis,neque hastam, aut sagittam in hostes coniicietis, omnes vero vita priuatos videbitis.

Pusilli animi est aduersis rebus frangi,magni 2. animi est in angustiis tribulationis dilatatum habere animum. Audiamus animosum Paulum 2.Corinth.4.*In omnibus*(inquit)*tribulationem pa-* 2.Cor.4. *timur, sed non angustiamur*,&c.Origenes ad Ro- Origenes. man.5.Vt scias(inquit) quòd iustorum tribulatio non angustiat animi virtutem, sed dilatat, audi Apostolum, quomodo ista distinguat: *In omnibus* (inquit) *tribulationem patimur, sed non angustiamur.* Neque enim angustiari potest, qui virtutibus dilatatur,&c.Verba illa Psalmi 4. *In* Psal 4. *tribulatione dilatasti mihi*,D.Chrysost.ita exponit: D. Chrysost. In ipsis angustiis tribulationis cordis dilatationem tribuisti mihi. Chrysost. Non dixit Deo Dauid: Non passus es me incidere in afflictionem,aut effecisti, vt celeriter transiret afflictio, sed ea manente dilatasti mihi. Quod accidit in tribus pueris,Dan.3.Nec enim obstitit,quo minùs iniicerentur in fornacem, nec, cùm essent iniecti, flammam extinxit, sed ardente camino latum spatium præbuit,&c.Dan.13. *Ingemiscens* Daniel.13. *Susanna ait: Angustiæ sunt mihi vndique.* At in ipsis angustiis constituta, dilatata voluntate respondit: *Melius est mihi absque opere*, (id est, peccato) *incidere in manus vestras,quam peccare in conspectu Domini.* Fælix, qui in angustiis positus, non ita premi se patitur,vt peccatũ committat, & cùm Susanna dicit: *Angustiæ mihi sunt vndique: sed melius mihi est omnia pati,quàm peccare in conspectu Dei mei.* De illa eodem capite legitur, cùm in iudicium ducta esset, flens *suspexit ad cælum. Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino.* Habuit cor eius fiduciam in Domino in angustiis magnis: succurrit Dominus,& latã fecit illi viam. Fiducia habenda est in Deo in mediis angustiis,imò tunc animus erigendus magis,& fiducia augenda. D. Bernardus epist.256. ad Eugenium: Legi (inquit)apud quendam sapientem, D.Bernard. non est vir fortis,cui non crescit animus in ipsa *Crescat animus in difficultatibus.* rerum difficultate,ego autem dico fideli homini magis, & inter flagella fidendum,&c. Discamus Dei sperare auxilium,etiam si à tergo Pharao vrgeat tartareus, & à fronte difficultas aliqua magna,velut mare rubrum,sese opponat.In Deo confidamus, & speremus, qui per ipsum mare rubrum viam potest facilè aperire.Audiamus suauissima illius verba,Psal.90.*Quoniam in* Psal.90. *me sperauit, liberabo eum, protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum,cum ipso sum in tribulatione,eripiam eum, & glorificabo eum.*

Caueamus in angustiis omnem,vel aduersùs 3. Dei prouidentiam, vel aduersùs superiores *Cauenda in tribulatione murmuratio.* murmurationem. 1. Reg.23. Saul Dauidem in eas adduxerat angustias, vt desperaret, se posse euadere.Iam in modum coronæ ipse, & milites

eius

eius Dauidem circundabant,omni ex parte,ſed Deus in magnis his anguſtiis viam latam aperuit. Nuntius venit ad Saul, vt dicitur eodem cap. dicens: *Feſtina, & veni, quoniam infuderunt ſe Philiſthiim ſuper terram. Reuerſus eſt ergo Saul deſiſtens perſequi Dauid,* &c. *Vocatus autem eſt locus ille petra diuidens.* Hoc loco mare rubrum diuiſit Deus fugientibus Iſraëlitis, illo verò loco diuiſit Saul perſequentem à Dauide, ideirco dicta eſt petra diuidens. Diuidit enim Deus, & ſeparat à viris iuſtis, quæ illis obſtant impedimenta. Marci 16. aiebant fœminæ,quæ corpus Domini vngere deſiderabant: *Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monumenti?* ante oculos poſuerunt impedimentum optatæ vnctionis; etenim, vt ait idem Euangeliſta, *erat magnus valde lapis*, quo clauſum fuit ſepulchrum,ſed addit: *Reſpicientes viderunt reuolutum lapidem.* Magnæ ſeſe offerunt difficultates Chriſto ſeruire cupientibus, magni ſe offerunt lapides reuoluendi, ſed qui conſtanti fuerit, & excelſo animo, Deo adiuuante, reuolutos videbit lapides, apertáque maria. Vt enim ait Petrus epiſt. 2.cap.2. *Nouit Deus pios de tentatione eripere*, &c. *Dominus pugnabit pro vobis*, ait Moſes. Et D. Auguſtin. ſerm. 89. de temp. Sic operari (inquit) Deus ſuis aſſueuit, vt vbi defecerit humanum conſilium, illic intercedat diuinũ adiutorium, &c.

Aperit Deus viam in tribulatione.

Marc. 16.

2. Petr. 2.

D. Auguſt.

Quid clamas ad me?

4. Non deſpondit animum Moſes in ſummo diſcrimine, ſed ardenti corde ad Deum clamans, auxilium poſtulauit. Clamauerítne voce magna,an ſolo corde, Scriptura non aperit, ſolùm ait, Deum dixiſſe ad Moſem; *Quid clamas ad me?* Quod intelligi poteſt de clamore oris,& vocis, ſed Patres de clamore cordis interpretantur,ſentiúntque,non voce,ſed corde feruente clamaſſe Moſem. D. Hieronymus ad Gal. 4. Dicitur (inquit)ad Moſem: *Quid clamas ad me?* cùm penitus Moſi vox nulla præceſſerit, verùm compunctum cor, & pro populo ingemiſcens, Scriptura clamorem vocauit, &c. D. Chryſoſt.hom. de Chananæa: Moſes ad Deum mente clamabat, & vox penitus non audiebatur,ideo Dominus dicit ad eum: *Qui clamas ad me?* &c. Idem ait Orig. in Exod. Auguſt. quæſt. 52. D. Gregor. D. Bernard. & alij. Nyſſenus: Monet (inquit) Moſes,vt arbitror,ſonoram eſſe illam vocem, & vſque ad diuinas aures magnitudine ſua peruenire, quæ non contentione clamoris, ſed puritate cordis, ſua meditatione concipitur, &c. In auribus Dei magnus clamor eſt cordis, ideóque, etſi ſubmiſſa oremus voce, dicimus tamen: *Domine exaudi orationem meam: & clamor meus ad te veniat.* Commendat locus hic orationis feruorem, is enim cordis eſt clamor, tunc ad Deum clamamus, cùm ardenter oramus,tunc ſubmiſſa vox eſt,cùm frigidè precamur. D.Bernardus ſerm.16. in Pſalmo 90. In Dei(inquit)auribus deſiderium vehemens, clamor eſt magnus,remiſſa autem intentio vox eſt ſubmiſſa. Magis intuetur cor Deus: ad cordis potius vocem, quàm corporis aures eius. hinc eſt,quòd Moſes foris tacens, intus auditur, dicente Domino: *Quid clamas ad me?* &c. D. Gregor. lib.1. Regum,cap.7. Quid (inquit) eſt clamor Samuelis, niſi in ſupplicatione pontificis magna virtus deſiderij? vnde ad tacentem labiis Moſen,licèt populi ſubditi ſalutem feruenti deuotione cupientem,à Domino dicitur:

Clamor Moſis clamor cordis.

D. Hieron.

D. Chryſoſt.

Greg. Nyſſ.

Oratio feruẽs clamat.

D. Bernard.

D. Gregor.

A *Quid clamas ad me?* &c. & Pſal. *Domine ne in furore.* Cor (inquit) idem clamorem emittit, cùm charitas feruet, &c. Ibidem: Frigeſcente charitate, cor à bonis ſilet, &c. Item: Qui Deum deſiderat, ad ipſum cordis voce clamore non ceſſat,&c. Ferueat ergo in noſtris cordibus charitas, ferueant Dei deſideria: ad Deum corde ſemper clamemus, præſertim verò cùm Pharao nos inſectatur: quanto maior tentatio eſt, tantò maior clamor ſit. Vſque ad rauim clamabat,qui Pſalm.68.dicebat: *Laboraui clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ.* Vſque ad raucedinem cordis, & gutturis clamandum eſt ad Deum,hoc eſt, magna contentione, & vi animi. D. Hieronymus B manſione 5. Ægyptij(inquit) & Pharao, rurſus occurrunt,vnde diſcimus, cauendas ſemper inſidias, & inuocandam miſericordiam Dei, vt inſequẽtem Pharaonem poſſimus effugere,&c.

Dei deſiderium clamor eſt.

Pſal. 68.

D. Hieron.

Poſt tergum ſtetit inter caſtra Aegyptiorum, & caſtra Iſraël.

Præcedebat Angelus Iſraëlitas, velut eorum præſes,& dux: vbi autem periculum vidit,poſt tergum Iſraëlitarum ſtetit, hoſtibúſque ſe oppoſuit, & nubem, velut murum fortiſſimum, ſiue turrim munitiſſimam. Diſcant hinc prælati,in periculis oues non deſerere,ſed pro ouibus periculis ſe fortiter obiicere. Nam, vt dicitur in Gloſſa interlin. Angelus Iſraëlitarum caſtra præcedens,doctores ſignificat,qui verbo,& exemplo præcedunt caſtra Chriſti. Superuenientibus autem Ægyptiis, retrorſum abiit angelus, oppoſuítque ſe hoſtibus: ſic doctores,& prælati, perſecutionis tempore, perſequentibus ſe opponunt, veluti murum, pro ſubiectis. Ioan.10.mercenarius videt Pharaonem venientem,& dimittit caſtra, & fugit. Qui autem paſtor eſt, vt Moſes,ad Deum clamat, ſeque omnibus obiicit periculis,vt oues ſeruet. Ezech.13. de falſis prophetis & mercenariis legitur: *Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſraël*, &c. Quæ verba oues negligentibus D paſtoribus rectè conueniunt. Nubem,ait Gloſſa,adumbrare ſcientiam Scripturarũ. Quemadmodũ ex nube angelus aduerſus Ægyptios fulminibus dimicauit: ſic ex Scriptura dimicãt doctores & prælati aduerſus hoſtes ſtygios & hæreticos, aduerſúſque vitia omnia. Obſcura erat nubes Ægyptiis,Hebræis ſplendida: ſic Scriptura ſacra hæreticis obſcura eſt, quia ab ipſis non intelligitur: Orthodoxis ſplendida,quia ab Spiritu ſancto illis illuminatur.

5. *Prælatus bonus oues defendit.*

C

Scriptura ſacra nubes eſt, ex qua pugnant Catholici aduerſus Ægyptios.

Ezech. 13.

Pharao perſecutus eſt filios Iſraël.

Pœnituit Pharaonem, quòd populum dimiſiſſet, obdurauit cor ſuum, cor obduratum ad meritas illum pœnas duxit dignas obdurato corde. Deſcendit enim in profundum maris, vt ait Moſes in cantico, *quaſi lapis duriſſimus.* Coëgerant Ægyptij, vt diximus ſupra, Hebræos ex Ægypto exire: non diu in ſententia permanſerunt,difficilè eſt enim,quæ nobis vtilia ſunt,relinquere. *Quid voluimus facere* (ait Pharao Exod. 14.) *vt dimitteremus Iſraël, ne ſeruiret nobis?* Vt igitur abeuntes in captiuitatem reuocarent, illos inſecuti ſunt, vt ſeruos fugitiuos; Sap. 19. *Adhuc inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam ſibi aſſumpſerunt cogitationem inſcientiæ, & quos rogantes proiecerant, hos,tanquam fugitiuos, perſequebantur.* Primogenitorum luctum adhuc Ægyptij inter manus, &

6.

Difficile eſt vtilia relinquere.

Exod. 14.

Sapient 19.

ante oculos habebant,adhuc eorum cædem deplorabant, quos ſciebant idcirco occiſos, quòd Hebræos non dimitterent,ſed cogitationem inſcientiæ, id eſt, ſtultam & inſipientem , aſſumpſerunt perſequendi eos,quorum cauſa tot plagis erant affecti: cordis obcæcatio obliuionem illis plagarum iniecit,vt dicitur Sap.19. *Horum* (inquit) *quæ acciderant , commemorationem amittebant , vt quæ deerant tormentis, repleret punitio. Et populus quidem tuus mirabiliter tranſiret : illi autem nouam mortem inuenirent.* Nouam appellat mortem Pharaonis, & Ægyptiorum in mari rubro, quia admirabili modo contigit , obruto fluctibus exercitu per miraculum. Noluit reſipiſcere Pharao, ſed cogitationem inſcientiæ,id eſt, cogitationem inſipientem , ſibi aſſumpſit perſequendi Hebræos , tandem periit. Euaſit multas plagas ; ſi quieuiſſet, etiam hanc euaſiſſet , quia verò cogitationem ſuſcepit ſtultam , omnino periit.

Obliuio plagarum Dei. Sapient. 19.

7. Caueamus cogitationes ſtultas reuertendi ad peccatum , ne tandem iratus Dominus pœnam mortis ſubitò inferat,iuxta illud Eccleſ. 5. *Subitò veniet ira illius* (id eſt,Dei,) *& in tẽpore vindictæ diſperdet te.* Item: *In peccatores reſpicit ira illius.* Ierem. 2. *Arguet te malitia tua, & auerſio tua increpabit te.* Eccleſ. 2. *Ne adijcias peccatum ſuper peccatum.* Peccatum ſuper peccatum adiicit peccator:tandem implet menſuram,extremúmque recipit ſupplicium , iuxta illud Geneſ. 15. *Nec dum completæ ſunt iniquitates Amorrhæorum, vſque ad præſens tempus.* Quaſi dicat , poſtquam impletæ fuerint,ſupplicium recipient.Conſidera,cùm adiicere vis peccatum peccato, ne fortè illud ſit menſuræ tuæ complementum, quo adiecto diſperdaris.Adiecit Pharao peccatũ peccato , impleuit peccatorum menſuram hac extrema perſecutione : impleuit etiam menſuram dierum vitæ ſuæ , vndis demerſus. Illud obſerua Sap. 19. *Horum quæ acciderant, commemorationem amittebant.*Obliuiſcebantur Ægyptij plagarum , quas in Ægypto acceperant , ideo furore acti Hebræos inſequebantur. Idem nobis contingit, ideò enim peccatum peccato adiicimus, quia memoriam ſuppliciorum Dei amittimus, quia tartareos rogos ante oculos non proponimus,pœnæque æternitatem non conſideramus. Eccleſ. 7. valdè ſuppliciorum imminentium memoria commendatur: *In omnibus* (inquit)*operibus tuis memorare nouiſſima tua.* Vide, quàm velit eſſe continuam hanc memoriam mortis, iudicij , ac gehennæ: *In omnibus operibus noſtris* vult nos horum meminiſſe. Cur ita ? propter magnum emolumentum , quod huiuſmodi affert memoria, ideo ſequitur: *Et in æternum non peccabis.*ô magnum emolumentum, in æternum non peccare ! Deo enim iuuante , ſic hæc meditatio animum corroborat , vt peccata omnia mortifera toto conatu fugiat, toto vitæ tempore, etiamſi illud ſit multorum annorum:poſt mortem verò non peccet , per totam æternitatem. Vt ignis argentum expurgat , nitidúmque reddit,ſic orci ignis,ſi conſideretur,expurgat vitiis pectus , purúmque efficit. Vnde D. Chryſoſt. 2.Theſſ. hom.2. Gehennæ(inquit)ignis quouis argento mundiores nobis animas facit,&c.Angelus ex nube aduerſùs Ægyptios ignea fulmina iaculabatur. Nubes , quæ nobis viam cæleſtem demõſtrat, & ex qua nobis loquitur Deus, fides eſt Catholica , ex hac nube præliari nos docet D. Petrus epiſtola 1. cap.3. aduerſùs ſtygium Pharaonem. *Cui* (inquit) *reſiſtite fortes in fide.* Angelus ex nube fulminibus igneis præliabatur:nos ex fide, tartareo igne confectis iaculis decertemus.

Ierem.2. Eccleſ. 2. *Caſus in peccatum cauendus.* Geneſ. 15.

Sapient.19.

Obliuiſcimur tormentorum, & ſupplicij, ideo peccatum non cauemus. Eccleſ.7.

Gehennæ memoria.

D. Chryſoſt.

Ex fide aduerſùs hoſtes pugnandum igne tartareo.

1. Pet. 3.

Fugiamus Iſraëlem.

Putabant Ægyptij , cùm mare ſunt ingreſſi, viam illam eſſe tutiſſimam, tandem verò maximis ſe periculis circumdatos viderunt , & clamarunt , *fugiamus*, &c. ſed vt eſt in prouerbio, *ſerò ſapiunt Phryges.* En tibi imaginem hominum,qui,dum viuunt in vitiis,pericula viæ non conſiderant:in morte autem cùm ſe vident doloribus circumuallatos, clamant,*fugiamus.* Pro- Prouerb. 14. uerb.14. *Eſt via quæ videtur homini iuſta, nouiſſima autem eius deducunt ad mortem.* Hebraicè : *Eſt via recta ante faciem hominis.*Videbatur Ægyptiis recta via, qua incedebant in mari rubro, nouiſſima autem eius deduxerunt eos ad mortem. Eccleſ.21. *Via peccantium complanata lapidibus,& in fine illorum inferi,& tenebræ, & pœnæ,*&c. Videbatur Ægyptiis via maris tuta complanata , ac conſtrata lapidibus, exultantes ad ſpolia per illam properabant,iuxta illud cantici Moſis: *Perſequar,& comprehendam , diuidam ſpolia, implebitur anima mea.* Sed in fine viæ inferos repererunt, tenebras,& pœnas ſempiternas.Qua via gradierentur,non conſiderarunt, noctu in tenebris illam ingreſſi ſunt : ſic peccatores qua via gradiantur,non conſiderant;tenebris vitiorum obcæcati viam tartari ingrediuntur,ſuſpenſos fluctus non vident, quibus in fine viæ obruuntur. Pugnat aduerſùs illos obſcura mortis nubes, tunc clamant,*fugiamus*, vtinam ex corde ſyncero clament.Non potuerunt Ægyptij fugere fluctuum demerſionem , etſi maximè cuperent, poſſunt tamen peccatores fugere tartareos fluctus, cùm mortis caliginoſa pugnat nubes,poſſunt ad Deum per veram pœnitentiam confugere. Sed oro illos , vt conſiderent , quanti ſit momenti æternos cruciatus euadere , æternam verò gloriam conſequi. Precor , ne tantum negotium in extremum periculum differant.Dum vita & ſanitas ſuppetit,clament, fugiamus peccatum, fugiamus tormenta ſempiterna,agamus veram pœnitentiam.

Eccleſ. 21.

Inuoluit eos Dominus in mediis fluctibus.

Similes ſunt Reges impij leonibus , vt conſtat ex cap.19. Ezech.in quo Reges Iuda leones appellantur : à gentibus verò aduerſùs eos pugnantibus bello capiuntur , & cap. 32. de Pharaone Rege Ægypti ſic loquitur Dominus: *Leoni gentium aſſimilatus es , & draconi, qui eſt in mari* (id eſt,ceto marino) *expandam ſuper te rete meum in multitudine populorum multorum , & extraham te in ſagena mea.& proijciam te in terram.*Erat Rex ille Ægypti leoni ſimilis , & marino ceto , leonem venatus eſt Dominus,cetum marinum eſt expiſcatus bello. Sæuos enim huiuſmodi leones , qui populum vexant , venatur , ſæuóſque maris dracones ,& Nili crocodilos expiſcatur. Leo erat Pharao,de quo Moſes agit, venatus eſt illum Dominus, modo quodam admirabili; laqueum in mari poſuit ; veluti eſca ad quam inhiabat , Iſraëlitæ fuerunt , properauit ad eſcam leo,mirabiliter cadentibus pelagi fluctibus, velut in muſcipula,captus eſt.Draco erat marinus, ſiue Nili immanis crocodilus : expandit Deus ſuper eum rete ſuum , non in multitudine populorum multorũ,ſed in multitudine fluctuum, &

9. *Reges impij ſimiles ſunt leonibus.* Ezech. 32.

Pharaonem Deus velut leonem venatus eſt,& velut cetum expiſcatus.

& extraxit illum in ſagena ſua, & proiecit in litus Arabicum, eſcámque fecit populis Æthiopum. Pſal. 73. *Tu confirmaſti in virtute*, (id eſt, potentia tua) *mare* (rubrum) *contribulaſti capita draconum in aquis. Tu confregiſti capita draconis, dediſti eũ eſcam populis Æthiopum.* Dracones appellat Ægyptios, vel eorum duces, draconem Regem Pharaonem, quorum capita in aquis maris rubri contrita ſunt. Dati verò dicuntur in eſcam populis Æthiopum, id eſt, populis coruorum, vel ferarum. Appellatur enim populus etiam multitudo volucrum, vel ferarum, Prouerb. 30. *Formicæ dicuntur populus infirmus.* Ibidem, *lepuſculus plebs inualida*, &c. Aliqui aiunt, datos eſſe Ægyptios in eſcam, id eſt, in prædam populis Æthiopum, vt eos ſpoliarent. Dicendum potiùs Arabes, qui poſt mare rubrum Arabiam incolebant, dici Æthiopes, Hebraicè, צִיּוּם, *ſiim*, id eſt, *ſolitudo*, & *ſiccitas*. Senſus erit: Dediſti Pharaonem, & Ægyptios in prædam populis Arabiæ, quia illos Deus impulit in litus Arabicum, vbi erant Iſraëlitæ in deſerto arido. An verò *ſoli Iſraëlitæ eos ſpoliarint*, dubium eſt. Iuxta hunc ſenſum fieri potuit, vt etiam Arabes acceſſerint, & præda potiti fuerint. Habes imaginem mortis impiorum. In cantico Moſes: *Deſcenderunt* (inquit) *in profundum quaſi lapis, ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus*, &c. Eundem in modum impij deſcendunt in profundum tartarum, quaſi lapis, grauiſſimúmque plumbum. Nihil enim eſt peccato grauius.

Prouerb. 30.

Impij deſcendunt in profundum barathrii quaſi plumbum.

Nec vnus quidem ſuperfuit ex eis.

10. Ex Ægyptiis nullus ſuperfuit, omnes in pelago rubro ſubmerſi ſunt: ſic rubro pelago ſanguinis Chriſti peccata omnia ſubmerguntur. Mich. 7. *Proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.* In baptiſmo quidem ita obruuntur, vt neque culpa, neque pœna remaneat. In Sacramento verò Pœnitentiæ tantus eſſe poteſt dolor, vt idem contingat, ſed ferè ſemper deleta culpa, ſoluenda manet pœna aliqua. D. Gregor. Nyſſenus in vita Moſis: Oportet (inquit) omnes, qui ſacramentalem baptiſmatis aquam tranſeunt, vniuerſum vitiorum exercitum in aqua occidere, &c. Item: Sacramentalis aquæ baptiſmi proprium eſt, diaboli pernicioſi, ac exercitus eius deſtructio, &c. Et D. Gregorius Magnus lib. 9. epiſt. 89. Si (inquit) fatetur Ægyptios veraciter mortuos, fateatur neceſſe eſt, peccata in baptiſmate funditus mori. Quia plus valet in abſolutione noſtra veritas, quàm vmbra veritatis, &c. ô fælicem hominem, qui Ægyptios hoſtes inſequentes videt in littore mortuos, hoc eſt, qui peccata ſua videt omnia ſuffocata Chriſti ſanguine, videt, inquam, probabili quadam mentis viſione, videt, & ſpoliat. Sed quænam peccatis ſpolia detrahi poſſunt? Egregia ſpolia ſunt gratiarum actio, humilitas, in Deum charitas, & alia ſimilia. Qui enim peccata ſua mortua cernit, gratias Deo immortales agit, animum ſubmittit, Deum à quo ſunt ſuffocata, amore magno complectitur, pœnitentiæ opera exequi nititur. Caue, cùm confiteris, ne Ægyptius aliquis euadat, hoc eſt, caue, ne aliquod peccatum mortiferum fileas. Si enim vnum ſolum crimen mortiferum taceas, nullum Chriſti ſanguinis rubrum mare demerget, omnia confitenda ſunt, & in pelagus proiicienda: ſi vnum tantùm in pelagus non proiicias, nullum proieciſti, imò nouum tibi hoſtem addidiſti.

Mich. 7. *Chriſti ſanguine omnia ſubmerguntur peccata, per baptiſmũ, & pœnitentiam.* Nyſſenus.

D. Gregor.

Peccata quomodo ſpoliantur.

Omnia peccata confitenda.

Ingreſſi ſunt filij Iſraël per medium ſicci maris.

Antequam in orbem Chriſtus veniret, itineri in terram repromiſſionis noſtræ, id eſt, in cælum, obiectum erat, veluti mare quoddam profundiſſimum, quod nemo tranare poterat, hoc eſt, peccatorum pelagus, inſtante à tergo hoſte ſtygio. Venit de cælo noſter Moſes, IESVS, id eſt, Saluator, virgam extulit crucis ſuper mare profundiſſimum, quod claudebat viam, itérque in cælum etiam infantibus per baptiſmi vndas mirabiliter aperuit. Maris rubri aquæ baptiſmi aquas adumbrant, vt D. Hieron. & alij aiunt, epiſt. 83. ad Oceanum: Pharao (inquit Hieronymus) cum exercitu ſuo nolens populum Dei exire de Ægypto in typo baptiſmatis ſuffocatur, &c. Et D. Gregor. lib. 9. epiſt. 39. Maris (inquit) rubri tranſitus, figura ſancti baptiſmatis fuit, in quo hoſtes ſunt mortui, &c. Hoc ex D. Paulo colligitur 1. Corinth. 10. *Patres* (inquit) *noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari.* D. Cyprian. epiſt. 76. Pharao (inquit) cùm veniſſet ad aquam, extinctus eſt. Mare autem illud ſacramentum baptiſmi fuiſſe declarat Apoſtolus dicens: *Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt*, &c. Patres appellat Hebræos, qui Ægypto egreſſi ſunt: omnes illi ſub nubis protectione fuere, vt ſupra dictum eſt. Præterea omnes in Moſe, id eſt, ducente illos per mare Moſe, ſub nube, quæ aquarum parens eſt, baptizati ſunt in figura, & typo: Baptiſmi enim typum tunc exhibuerunt. Alij per nubem indicari credunt Spiritum ſanctum, iuxta illud Pauli Rom. 8. *Quicumque ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei.* Vt nubes illa Iſraëlitas ducebat, ſic Dei filios Spiritus ſanctus ducit. D. Gregor. Nyſſenus in vita Moſis. Nube (inquit) multi ante nos Spiritus ſancti gratiam ſignificari rectè aſſeuerarunt. A ſpiritu enim ad bonum reducimur, qui ſequimur ſpiritum, per aquam baptiſmi pertranſimus, &c. Theodoret. Illa (inquit) erant noſtrorum typus, ſtare enim imitabatur piſcinam ſeu lauacrum, nubes autem gratiam ſpiritus, Moſes ſacerdotem, virga crucem, Iſraël eos, qui baptizantur, Ægyptij perſequẽtes implebant figuram dæmonũ, Pharao erat imago diaboli. Sic ille. Quemadmodum per aquas maris rubri Iſraëlitæ in terram promiſſam tranſierunt, ita Chriſtiani per aquas baptiſmi in cælum promiſſum tranſeunt. Quemadmodum maris rubri aquæ omnes Ægyptios demerſerunt: ſic baptiſmi aquæ, Chriſti ſanguine rubefactę, omnia peccata obruunt. Pſal. 105. *Vnus ex eis*, id eſt, Ægyptiis, *non remanſit*, &c. Exod. 14. *Nec vnus quidem ſuperfuit ex eis*, &c. Eundem in modum nullum ſupereſt ex peccatis, ſi ritè homo baptizetur. Sap. 19. *In mari rubro via ſine impedimento*, &c. Sic in baptiſmo via apparet in cælum ſine impedimento culpæ vllius, aut pœnæ. Omnis enim culpa, omníſque peccatorum pœna ſalutifera illa aqua ſubmergitur. Martyrium quoque mare ſanguinis eſt rubrum, in eo omnia ſubmerguntur peccata, & patet via in cælum ſine impedimento.

11. D. Hieron. *Maris rubri aquæ, aquarum baptiſmi fuere vmbra.* D. Gregor. 1. Cor. 10. D. Cyprian. Rom. 8. Greg. Nyſſ. Theodor. Pſalm. 105. Exod. 14. Sapient. 19.

Ambulauerunt per ſiccum in medio eius.

Ex cantico Moſis ſumpta ſunt verba hæc, quæ indicant, viros prudentes, ſuæque ſaluti conſu- 12.

conſulentes, in mediis huius mundi fluctibus, ſicco tranſire pede, neque mundi vitiis, cupiditatibus, aut negotiis abſorberi. Vnde D. Gregor. lib. 6. epiſt. 23. cap. 187. ad Theotiſtum & Andream: Gratias (inquit) ago Deo, quia hoc in vobis impletum video, quod de patribus ſcriptum eſt, Exod. 15. *Filij autem Iſraël ambulauerunt per ſiccum in medio eius.* Ad repromiſſionis patriam, inter vndas cauſarum ſæcularium ſiccis, vt video, greſſibus ambulatis. Agamus gratias ſpiritui, qui corda, quæ implet, leuat, qui inter tumultus hominum ſolitudinem in mente facit. Sic Gregor. Præterea cernitur hoc in viris religioſis. In medio mundi ambulant per ſiccum, qui nullis demerguntur ſceleribus, nullis obruuntur mundi deſideriis. Origen. hom. 6. Et tu, (inquit) ſi filius Iſraël es, potes ambulare per ſiccum in medio mari: ſi fueris in medio nationis prauæ, & peruerſæ ſicut lumen ſolis, verbum vitæ continens ad gloriam. Qui Ægyptius eſt, & ſequitur Pharaonem, vitiorum fluctibus mergitur. Qui verò ſequitur Chriſtum, & ſicut ille ambulauit, ita ipſe ambulat, aquæ ei murus fiunt dextra, læuáque, ipſe autem media via incedit per ſiccum. Sic ille. In mari hoc mundi multas aperuit Deus vias, id eſt, multas religioſorum familias, per quas ſicco pede cælum poſſimus petere, Pharaonémque fugere, præeúnte columna nubis, id eſt, obedientia ſub iugo Chriſti. In his religionibus miracula hæc renouantur ſpiritualiter, quæ Dominus olim in Ægypto edidit corporaliter. D. Bernard. ſerm. 39. in Cant. Nunc (inquit) magnificentiùs triumphatur, quòd, quæ illic corporaliter præceſſerunt, hîc ſpiritualiter adimplentur. Annon tibi multo fortius, & glorioſius videtur, diabolum proſternere, quàm Pharaonem, & aëreas poteſtates debellare, quàm currus Pharaonis ſubuertere? Ibi pugnatum eſt aduerſus carnem & ſanguinem, hîc aduerſus principes, & poteſtates, & mundi rectores tenebrarum harum. Ibi populus eductus eſt ex Ægypto; hîc homo de ſæculo. Ibi proſternitur Pharao, hîc diabolus. Ibi ſubuertuntur currus Pharaonis, hîc carnalia, & ſæcularia deſideria, quæ militant aduerſus animam, ſubruuntur; illi in fluctibus, iſta in fletibus. Puto & nunc clamitare dæmonia (ſi fortè contingat incidere in talem animam) fugiamus Iſraëlem, quia Dominus pugnat pro eo. Ita Bernardus.

D. Gregor.

Exod. 15.

In medio mari mundi huius ſicco pede tranſeunt multi: alij demerguntur. Origen.

Multa ſunt in mari via in cælum.

D. Bernard.

Religiones viæ ſunt in cælum.

CAPVT XIII.

De cantico Moſis.

EXODI CAP. XV.

1. TVNC cecinit Moyſes, & filij Iſraël carmen hoc Domino, & dixerunt: Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum, & aſcenſorem deiecit in mare. Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. Iſte Deus meus, & glorificabo eum, Deus patris mei, & exaltabo eum. Dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius, currus Pharaonis, & exercituum eius proiecit in mare. Electi principes eius ſubmerſi ſunt in mari rubro, abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profundum quaſi lapis. Dextera tua Domine magnificata eſt in fortitudine. Dextera tua Domine percuſſit inimicum, & in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios tuos. Miſiſti iram tuam, quæ deuorauit eos, ſicut ſtipulam, & in ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ. Stetit vnda fluens, congregati ſunt abyſſi, in medio mari. Dixit inimicus: Perſequar, & comprehendam, diuidam ſpolia, implebitur anima mea. Euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. Flauit ſpiritus tuus, & operuit eos mare, ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus. Quis ſimilis tui in fortibus Domine? Quis ſimilis tui? magnificus in ſanctitate, terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia. Extendiſti manum tuam, & deuorauit eos terra: Dux fuiſti in miſericordia tua, populo quem redemiſti. Et portaſti eum in fortitudine tua, ad habitaculum ſanctum tuum. Audierunt populi, & irati ſunt: Dolores obtinuerunt habitatores Philiſthiim. Tunc conturbati ſunt principes Edon, robuſtos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan. Irruat ſuper eos formido, & pauor in magnitudine brachij tui: Fiant immobiles quaſi lapis, donec pertranſeat populus tuus Domine, donec pertranſeat populus tuus iſte, quem poſſediſti: Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es Domine. Sanctuarium tuum Domine, quod firmauerunt manus tuæ, Dominus regnabit in æternum, & vltra. Ingreſſus eſt enim eques Pharao cum curribus, & equitibus eius in mare: & reduxit ſuper eos Dominus aquas maris. Filij autem Iſraël ambulauerunt per ſiccum in medio eius. Sumpſit ergo Maria prophetiſſa ſoror Aaron tympanum in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam, cum tympanis, & choris, quibus præcinebat.

2. DVo cantica fecit Moſes, alterum Exod. 15. poſt tranſitum maris rubri: alterum paulo ante mortem, Deuter. 32. illud poſterius difficilius eſt explicatu, hoc prius parum habet difficultatis. Id enim continet Dei admirandum opus, in quo hactenus verſati ſumus. ἐπινίκιον eſt, ſiue victoriale carmen, propter victoriam de Pharaone reportatam, decantatum. Aliquot habet

Præcellentiæ cántici Moſis. habet præcellentias. Prima hæc eſt, canticum hoc Moſis primum eſt canticum ſacræ Scripturæ, vt iam olim obſeruauit Origenes hom. 6. Multa (inquit) cantica fieri legimus in ſcripturis diuinis, horum tamen omnium primum iſtud eſt canticum, &c. Secunda præcellentia ab auctore ſumitur. Fuit enim eius auctor præcellentiſſimus propheta, dúxque Iſraëlitici populi Moſes, Deo familiariſſimus, eodem inſpirante Deo. Tertia ex materia ducitur præclariſſima. Namque in eo victoria Dei, tam de Ægyptio, quàm de ſtygio Pharaone decantatur.

Sapient. 10. Sap. 10. *Victricem manum tuam laudauerunt pariter*, &c. Quarta ex cantoribus exiſtit. Cantores enim fuere omnes Iſraëlitæ, præcinebat verò viris Moſes; fœminis ſoror eius Maria. Quintam ſuppeditat miraculum, quod ſignificari videtur Sap. 10. his verbis: *Decantauerunt nomen tuum, quoniam ſapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit diſertas.* Ecce Scriptura docet, ad canendum aperta fuiſſe ora mutuorum, & linguas infantium factas eſſe diſertas, quod magnum fuit miraculum, verborum verò proprietas hunc ſenſum indicat. Quid mirum ſi tot miris addiderit Deus etiam hoc mirum?

Sapient. 10. *An muti tũc cecinerint?*

Pſal. 104. Obiicies, Pſal. 104. dicitur: *Non erat in tribubus eorum infirmus.* Ergo nulli erant muti inter Hebræos, eo tempore, quo cecinerunt Deo laudem. Reſponderi poteſt, in pſalmo dici infirmos eos, qui aliquo morbo laborabant, iter impediente: mutos autem facilè poſſe iter facere.

Dion. Carth. Dionyſ. Carthuſianus hunc ſenſum dubitanter ſequitur. Sapientia (inquit) excitauit Iſraëlitas ad Dei præconium, quia anteà laudibus Dei quaſi muti fuerunt, neque contra Ægyptios loqui audebant: & forſitan aliqui muti tunc loqui exorſi ſunt: forſitan etiam anticipatus eſt quibuſdam infantibus linguæ vſus in laude hac Dei. Sic ille. Lyranus, & alij, verba à ſua proprietate ad metaphoram ducunt, aitque, mutos, & infantes ſignificare Hebræos. Senſus eſt: Sapientia diuina aperuit linguas mutorum, id eſt, Hebræorum, qui viſo Pharaone territi facti ſunt veluti muti, & infantes imbecilles. Vel: Sapientia diuina aperuit ora Hebræorum, quia illis, veluti mutis, & velut infantibus imperitis, vocem cantici ſuppeditauit, eóſque docuit carmen victoriale.

3. Sextam præcellentiam indicat aliud miraculum, quod commemorat Autor de mirabilibus ſacræ Scripturæ, inter opera D. Auguſtini lib. 1. cap. 21. Accidit (inquit) dignum miraculum, vt cuncti pariter ſenes cum pueris, & omnes ætates eodem inſpirante flamine, vno quaſi ex ore, nulla præmunitione edocti, eaſdem concinentes literas decantarent in vnum, &c. Item: Quod per verbum, & ſtudium ipſi facere potuerunt, conſonum omnes carmen decantare in vno momento Dominus illis donauit, & in tali cantico eorum linguas, & ingenia gubernabat. Sic ille. Ait hic Autor, Iſraëlitis inſpiraſſe Deum verba omnia huius cantici, neque à Moſe ea didiciſſe. Si miraculum factum eſt, facilè oſtenditur, quónam modo totus Hebræorum populus, tam viri, quàm fœminæ dicerint, & cecinerint canticum idem, abſque vlla verborum diſcrepantia. Spiritu enim ſancto afflati canebant omnes. Quòd ſi miraculum non eſt certum, & receptum, quæritur, quem in modum carmen didicerint, & decantauerint ſimul tot virorum fœminarúmque millia. Nónne ſtatim poſt victoriam carmen decantarunt? Quomodo ergo tam ſubitò illud memoriæ commendarunt? Præterea tot millium cantorum multitudo non videtur apta choro, & concentui. Quis ferat pluſquam ſexcenta hominum millia ſimul canentia, totque fœminas? Philo lib. 1. de vita Moſis, vniuerſam multitudinem virorum in chorum vnum; fœminarum in chorum alterum, diuiſam eſſe ait. Duos (inquit) choros ſtatuerunt in litore, alterum virorum, alterum mulierum, cecinerúntque hymnos gratulatorios, præeunte viris Moſe, ſorore verò eius mulieribus: nam hi choreas ductabant, &c. Hæc ſententia Philonis non tollit illam tot vocum confuſionem. Abulenſis ſic ſcripſit: Poſtquam Moſes carmen ſemel cantauit, & alios edocuit Iſraëlitas, ipſi ſæpius cantauerunt, &c. Hæc opinio magis placet. Moſes primus decantauit canticum ſolus, deinde Iſraëlitas docuit: ipſi verò poſtea id cecinerunt.

Quónam modo tot viri & fœminæ canticum didicerint, & cecinerint.

Philo. Abulenſ.

Ex ſcriptura colligi hoc poteſt, Moſem, & 4. filios Iſraël ceciniſſe carmen, ſic enim ſcriptum eſt Exod. 15. *Tunc cecinit Moſes, & filij Iſraël carmẽ hoc Domino.* Poſtea verò quàm illi cecinerunt, Maria, ſoror Moſis, illud cum cæteris fœminis decantauit. Poſtquam enim canticum totum deſcriptum eſt, Exod. 15. ſequitur: *Sumpſit Maria tympanum, egreſſæq; ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis, & choris, quibus præcinebat dicens: Cantemus Domino*, &c. Non ergo videntur fœminæ viris reſpondiſſe, vt vult Oleaſter, quanuis poſſit quis ad recapitulationem confugere. Igitur poſtquam Moſes, & viri gratias Deo egerunt, & triumphale carmen decantarunt, fœminæ præcinente Maria, cum tympanis idem canticum, vt viris poſteriores, poſteriùs dixerunt. Illud obſeruandum, Iſraëlitarum illam innumerabilem multitudinem non ſimul ceciniſſe canticum, ſed diſpertitam in choros, vt ſe inuicem intelligerent, & reſpondere aliis poſſent.

Exod. 15. Exod. 15.

Quæritur deinde, *an canticum hoc ſoluta oratione decantatum ſit, an ligata?* Ioſephus lib. 2. Antiquit. cap. vlt. affirmanter reſpondet, & genus carminis indicat, nempe hexametrum, hoc eſt, ſex pedibus conſtans: Moſes (inquit) carmen laudes Dei, & gratiarum actiones continens, hexametro verſu compoſuit, &c. Neque verò hoc mirum eſt, cùm Moſes eruditus fuerit omni ſapientia Ægyptiorum. Ægyptij autem iam eo tempore vſi videntur verſibus hexametris, & aliis. Nam ante Moſem librum Iob carmine maxima ex parte ſcripſit ipſe Iob; niſi velimus Moſem, qui illum in Hebræum ſermonem trãſtulit, carmina compoſuiſſe, vt filiis Iſraël Ægyptiaca ſeruitute oppreſſis, conſolationem afferret, vt Origenes ait: Inuenimus (inquit) in antiquorum dictis, quòd, cùm Moſes in Ægyptum à Deo fuiſſet miſſus, & vehementem afflictionem filiorum Iſraël videret, & conſolari eos ab anxietate lamentabilis afflictionis non valeret, vehementes illos, ac terribiles Iob dolores pro conſolatione illis enarrauerit, & in ſcriptura eos ponens illi populo dederit, vt hæc legentes, & beati viri dolores audientes, inuicem ſe conſolarentur, & cum patientia, ac gratiarum actionibus, mala quæ eos circumdederant, ſufferrent, & vt bonam remunerationem Domini, quam Iob poſt tolerantiam largitus eſt, audientes, etiam ipſi liberationem ſperarent, &c. Eſſe autem ſcriptum librum Iob carmine maxima ex parte, teſtatur D. Hieronymus

5. *An ſit carmen hoc canticum?* Ioſephus.

Librum Iob dicitur ſcripſiſſe Moſes, vt conſolaretur afflictos Hebræos. Origenes.

Liber Iob carmine ſcriptus, & cantica ſcriptura.

D. Hieron. mus in præfatione ipſius libri, quo loco etiam ait, cantica ſcripturæ carmine eſſe conſcripta, illius hæc ſunt verba: A principio voluminis, vſque ad verba Iob apud Hebræos proſa oratio eſt; porro à verbis Iob: *Pereat dies, in qua natus ſum*, vſque ad eum locum, vbi ſcriptum eſt: *Idcirco ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere*, hexametri verſus ſunt, dactylo, ſpondæóque currentes, & propter linguæ idioma crebrò recipientes alios pedes, non earundem ſyllabarum, ſed eorundem temporum. Interdum quoque rythmus dulcis, & tinnulus fertur, numeris lege ſolutis, quod metrici magis, quàm ſimplex lector, intelligunt, &c. Hæc de libro Iob. De canticis verò, & aliis libris addit: Quòd ſi cui videtur incredulum, metra eſſe apud Hebræos, & in morem noſtri Flacci, Græcíque Pindari, & Alcæi, & Sapphus, vel pſalterium, vel lamentationes Ieremiæ, vel omnia fermè Scripturarum cantica comprehendi, legat Philonem, Ioſephum, Origenem, Euſebium Cæſarienſem, & eorum teſtimonio me verum dicere comprobabit, &c. Et in præfatione chronici Euſebij: Quid (inquit) pſalterio canorius? quod in morem noſtri Flacci, & Græci Pindari, nunc Iambo currit, nunc Alcaico perſonat, nunc Sapphico tumet, nunc ſemipede ingreditur. Quid Deuteronomij, & Iſaiæ cantico pulchrius? Quid Salomone grauius? Quid perfectius Iob? Quæ omnia hexametris, & pentametris verſibus, vt Ioſephus, & Origenes ſcribunt, apud ſuos compoſita decurrunt. Hæc D. Hieronymus. Eugubinus. Eugubinus in præfatione libri Iob ſic Hieronymum interpretatur: Hieronymo (inquit) ſcribente librum Iob pedibus ſpondæo, & dactylo decurrere intelligendum eſt, non prorſus his pedibus, & eo ſyllabarum numero, ſed quaſi ſimili, cùm apud Hebræos, non vt apud Græcos, & Latinos, tempora ſyllabarum numerentur; neque ſimilia carmina habeantur, ſicut non ſunt apud Latinos rythmi Hetruſci, &c. Lege Euſebium lib. 11. de præparatione Euangelica, cap. 3. & D. Iſidorum, lib. 6. etymolog. cap. 2. Eugub. in præfatione pſalmorum. Denique lege Mendozam quæſtione tertia expoſitarum, copioſè hac de re agentem.

Eugubinus.

6. Paucis dicimus, recentiores quidem Hebræos carminibus vti, certo aliquo pedum, & ſyllabarum numero conſtantibus, adhiberéque rythmum, & ſimiliter deſinentia, quemadmodum Hiſpani adhibent. Exempla reperies in Inſtitutionibus linguæ Hebrææ Cardin. Bellarm. part. 5. cap. 2. Quæ autem fuerit antiqua poëſis, quam in ſcripturis ait D. Hieron. ignotum penitus eſſe etiam fatetur Cardin. Bellarm. loco citato, & Andreas Maſius Ioſue cap. 10. Quod ad ſyllabarum (inquit) menſuras, & tempora attinet, haud ſcio, an hodie aliquis vſquam ſit, qui hæc habeat ſatis cognita. & addit Maſius: Poſui ego non nihil ſtudij in ea re inuenienda, ſed fruſtra. &c. D. etiam Auguſt. epiſt. 131. fatetur ſe poëſim pſalmorum ignorare, quòd Hebraicam linguam non calleret, ſed tamen doctis credere. Quibus (inquit) numeris conſiſtant verſus Dauidis, non ſcripſi, quia neſcio. Neque enim ex Hebræa lingua, quam ignoro, potuit etiam numeros interpres exprimere, ne metri neceſſitate amplius quàm ratio ſententiarum ſinebat, digredi cogeretur. Certis tamen eos conſtare numeris, credo illis, qui eam linguam probè callent. Amauit enim Da-

Andr. Maſ.

Poëſis Hebræorum antiquorũ ignoratur.

D. Auguſt.

uid muſicam ſanctam. Hæc Auguſt. Credamus ergo D. Hieronymo, & reliquis, quamuis cùm Hebraicè cantica Hebræa legimus, numeros, & poëſim non percipiamus, quæ iam penitus ignoratur.

Si quæras, *an Moſes fuerit primus carminis inuentor?* Reſpondetur, illius canticum primum eſſe eorum, quæ Scriptura continet, vt ex Origene iam ſupra diximus. Primum autem omnium, quæ compoſita in orbe ſunt, fuiſſe, non videtur probabile. Veriſimile enim eſt, ante Moſem fuiſſe carmina, & cantica, à gẽtibus inuenta, imò & ab Hebræis, Abraham, vel Iſaac, vel Iacob. Quis enim non credat, hos viros Deo ſæpè cantica ſuauiter ceciniſſe, cùm tot ab illo beneficia receperint? Iam verò nónne Adamus primus parens à Deo ſapientia exornatus eſt? nónne cantica ſciuit componere? Quis ergo negabit, & compoſuiſſe, & decantaſſe, & poſt illum, filium Seth, & Enos, qui *cœpit inuocare nomen Domini*, Gen. 4. Credo equidem iam ante diluuium fuiſſe condita cantica permulta, ab iis, qui in Scriptura Filij Dei appellantur. Poſt diluuium verò tum à Patribus Hebræis, tùm etiam à Melchiſedech ſacerdote, cuius officium hoc expoſcebat maximè. Præterea iam ante Moſem, Ægyptij ſapientiam colebant, ſiquidem, vt Stephanus ait Act. 7. *Moſes fuit eruditus omni ſapientia Ægyptiorum.* Veriſimile ergo eſt, ſapientes illorum carmina compoſuiſſe, & Moſem componere docuiſſe. Sunt nonnulli, qui nomen poëtæ Hebraicum, aut Chaldaicum eſſe volunt, ſed opinio ſumpta eſt ex tenui ſimilitudine nominis *paitan*, & *poëtæ*. Præterea cùm nomen ποιητὴς Græcum, à verbo Græco ποιέω, id eſt, *facio*, deriuetur, quaſi ſit factor poëmatum, & à Græco ſumatur Latinum Poëta, quid opus eſt ad Hebræos, vel Chaldæos nomen relegare, quod totum apertiſſimè Græcum eſt?

7. *An canticum Moſis fuerit primum?*

Actor. 7.

CAPVT XIV.

De cantico Moſis.

Sumpſit Maria tympanum, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris.

PRIVS incipiente Moſe, viri Iſraëlitæ canticum Deo cecinerunt: poſtea Maria, ſorore Moſis præcinente, fœminæ idem canticum decantauerunt, Exod. 15. adhibitis tympanis, quibus in Ægypto vtebantur. Quidquid enim in Ægypto poſſidebant, extulerunt. Mos autem fuit apud Hebræos, vt fœminæ victorias canticis celebrarent, qui fortè ex hoc loco emanauit, 1. Reg. 17. vbi victoriã Dauidis fœminæ celebrarunt: *Egreſſæ ſunt mulieres de vniuerſis vrbibus Iſraël, cantantes, choróſque ducentes, in occurſum Saul Regis, in tympanis lætitiæ*, &c. & Pſal. 67. *Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus, in medio iuuencularum tympaniſtriarum*, &c. In pompa enim illa populi principes præibant, cõiuncti pſallentibus cãtoribus, in medio fœminarũ, quæ tympanis & cantu Dei laudes perſonabant. Eodem pſalmo: *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa*, &c. Hebraicè מבשרות צבאבר *mebaſeroth thſabarab*, vertit D. Hieronymus: *Dominus dabit verbum annuntiatricibus fortitudinis plurimæ*, &c. Erant autem hæ annuntiatrices fortitudinis magnæ fœminæ, quæ victorialia decanta

1.

Fœminæ victorias cantu celebrant.

1. Reg. 17.

Pſal. 67.

D. Hieron.

decantabant carmina, ob victorias, plurima fortitudine reportatas. Vult etiam Abulenſ. lib. 1. Paralip. cap. 25. filias Heman in templo diuinas cecinisse laudes, quod colligitur ex verbis illis eiusdem capitis: *Dedit Deus Heman filios quatuordecim, & filias tres: vniuersi sub manu patris sui ad cantandum in templo Domini distributi erant.* De Maria prophetissa, Deo annuente, suo loco dicemus; nunc canticum breuiter exponamus, quod ex dictis perspicuum est.

Cantemus Domino.

2. *Inuitat Moses ad laudes Dei.*

Egregium hoc est inuitatorium, quo Moses populum Israëliticum ad canenda Dei beneficia, laudésque eius celebrandas inuitat. *Cantemus* (inquit) *Domino.* Accurrit inuitata Ecclesia, cantatque Domino nocte, & die. Nónne cernis religiosorum virorum in sacris monasteriis, religiosarúmque fœminarum sancta agmina, die, noctéque Domino cantantia? Nónne vides Deo consecratum clerum, in templis suauissimos Dauidis psalmos, cæteráque Scripturarum cantica, perpetuò concinentem? & meritò quidem. Debet enim Deo Ecclesia perpetuam gratiarum actionem, pro perpetuis, quæ ab eo accipit, beneficiis; debet perpetuas laudes ei, qui maior est omni laude, iuxta illud Eccleſiastici 43. *Benedicentes* (inquit) *Dominum exaltate illum, quantum potestis. Maior enim est omni laude*, &c. Cantemus ergo Domino Dauidis psalmos, scripturaéque cantica; sed cantemus sapienter, vt docet Dauid Psalmo 46. *Psallite* (inquit) *Deo nostro, psallite, psallite, Regi nostro psallite. Quoniam Rex omnis terræ Deus; psallite sapienter.* Exponit D. Hieronymus, *psallite sapienter*, vt quæ canitis per literam, intelligatis spiritaliter dicta, &c. De Christo enim eiúsque rebus psalmi Dauidici sapienter intelliguntur, similémque in modum canticum hoc Moſis de Christo sensu sublimiore intelligendum est. *Cantemus Domino*, id est, Christo, regi nostro: cantemus autem non voce sola, sed etiam vita, qui sola voce canunt, dimidiati canunt; qui voce, & vita, hi canunt toti. Vndè D. Augustus. Psalmo 148. Cùm laudatis (inquit) Deum, toti laudate, cantet vox, cantet vita, cantent facta Deo, toti laudate, &c.

Eccleſ. 43.

Cantandum sapienter.

Psal. 46.

D. August.

Quia gloriosè magnificatus est.

3. *Dei triũphus.*

Quæ sit cantici materia, cúrque cantico laudandus sit Dominus, ostendit. Est autem huius cantici materia summa gloria, fortitudo, & triumphus Dei, ex Pharaone reportatus. *Cantemus* (inquit) *Domino, quia gloriosè magnificatus est.* hoc est, summa gloria est eleuatus in hac victoria. *Equum, & ascensorem* (singularis numerus vsurpatur pro plurali, equos, & equites, eorum ascensores) *proiecit in mare rubrum*, vndísque admirabiliter obruit. *Fortitudo mea, & laus mea Dominus est, & factus est mihi in salutem.* Deus fortitudo mea est; quod enim mea fortitudo facere non potest, ille facit, ille me defendit, ille pro me pugnat aduersùs hostes; est fortitudo mea, propter quod est etiam laus mea, Hebraicè: *Est canticum meum*, id est, est materia meæ laudis, & mei carminis, quia auxilium mihi attulit, & salutem: *Iste est Deus meus, quem Patres mei coluerunt, glorificabo, & exaltabo eum.* Chaldæus sic vertit: Iste Deus meus, & ædificabo ei sanctuarium: Deus patrum meorum, & seruiam coram eo, &c.

Deus fortitudo nostra.

Deus nostra laudis materia.

A Nam verbum נוה, *nauah*, quod vertit noster interpres *glorificabo*, significat etiam *habitare*, & in hiphil, *habitare faciam.* Ideo Chaldæus transtulit: *Ædificabo ei sanctuarium*, videlicet in gratiarum actionem pro tanto beneficio, & quia Deus meus est, fortitudo, & auxilium meum. Id factum est postquam in montem Sinai Israëlitæ peruenerunt, ibi enim tabernaculum construxerunt.

Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius.

Hebraicè legitur: *Iehouah, quasi vir belli, Iehouah nomen eius.* Assimilat Deum viro bellatori; supra enim dixerat cap. 14. *Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis*, &c. Promissum impletum canit, quasi dicat: Ecce, quod vobis promiseram, Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis: tacuistis vos, nihil adiumenti attulistis, Dominus quasi vir pugnator, pro vobis pugnauit, currus Pharaonis, & exercitum eius proiecit in mare. *Electi principes eius submersi sunt.* LXX. vertunt; ἐπλέκτους ἀναβάτας τριστάτας κατεπόντισεν, id est, *electos ascensores tristatas submersit.* Tristatæ autem appellantur duces, & principes. D. Hieronymus Ezech. 23. Tristatas (inquit) vocant LXX. interpretes, quos nos principes principum interpretati sumus. Tristatæ nomen est apud Græcos secundi gradus post regiam dignitatem, &c. Hebraicè dicuntur *duces*, & *principes*, שלישים, *seliſim*, à *salos*, id est, *tres*, vel *tria*; ideo LXX. verterunt, *tristatas*, à ternario numero. Sequitur: *Abyssi*, id est, aquæ profundæ, *operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis*; quia vt lapis duro erant corde: *Dextera tua magnificata est in fortitudine*, id est, glorificata est in hoc prælio fortitudo dexteræ tuæ. Percussisti diuina fortitudine Pharaonem, eiúsque exercitum. Cætera perspicua sunt.

4. *Deus aduersùs Pharaonẽ pugnauit.*

Tristatæ *qui sint.* D. Hieron.

Illud: *Deuorauit eos terra*, dubium habet. Mare enim illos deuorauit, non terra. Oleaster velle videtur, fuisse à terra deuoratos. Explicat (inquit) hic textus, quod antea non explicauerat, fuisse videlicet Ægyptios à terra absorptos: at verò Ægyptij in litus maris sunt iecti, non ergo à terra fuerunt absorpti. Rectiùs Abulensis deuoratos ait à terra, quia in terram, quæ profundum erat maris solum, descenderunt. Deuorauit enim illos terra, quia ad profundum maris, vbi terra est, deducti sunt, traxítque illos pondus in terram. Lyranus: Deuorauit (inquit) eos terra, quia descenderunt ad terram, quæ erat in fundo maris, ita operti, ac si fuissent à terra absorpti, &c. Præterea terra mare complectitur, ideóque mare etiam nomine terræ, quod in ea est, intelligitur, sicut Psal. 148. *Laudate Dominum de terra dracones*, id est, ceti, *& omnes abyssi*, id est, omnia maria, quæ sunt in terra; sic, *deuorauit eos terra*, id est, mare, quod in terra est. Sic August. quæst. 54. & Glossa interlin. Deuorauit (inquit) eos terra, id est, aqua terræ cognata, & vbique terra contenta, &c. D. Gregorius Nyssenus putat, Ægyptios in litore spoliatos ab Hebræis, postquam verò sunt spoliati, absorptos fuisse terra. In Catena Græca huius cantici: Ægyptios (inquit) terram absorbuisse dicit Moses voragine facta, postquam à mari ipsi obruti fuerunt, & à filiis Israël spoliati. Primùm Deo volente filiis Israël persuadere,

5. Oleaster.

Quomodo Ægyptios deuorauerit terra.

Lyranus.

Psal. 148.

D. August.

Nyssenus.

eos penitus necatos eſſe, in conſpectu ferente cadauera; & fecit, vt ea ſpoliarent, ne putarent ea, quæ acciderunt, facta eſſe per imaginationem. Deinde rurſus in eorum oculis illa cadauera fecit, vt euaneſcerent, abſorpta à terra. Sic ille. Rectè hoc loco Origenes, improbos homines, & terrenis rebus mancipatos à terra ait deuoratos eſſe. Abſorbet enim terra eorum cogitationes, deſideria, corda. Impios (inquit Origenes) deuorat terra. Annon tibi videtur deuorare illum, qui ſemper de terra cogitat, qui ſemper terrenos habet actus, qui de terra loquitur, de terra litigat, terram deſiderat, & ſpem ſuam omnem ponit in terra? qui ad cœlum non reſpicit, qui futura non cogitat, qui iudicium Dei non metuit, nec beata eius promiſſa deſiderat, ſed ſemper de præſentibus cogitat, & terrena ſuſpirat? talem cùm videris dicito: *Deuorauit eum terra.* Hæc ille.

Terra terrenos homines deuorat. Origenes.

Aſcenderunt populi, & irati ſunt.

6. *Timor populorum.* Poſtquam Moſes de victoria Dei egit, proſtratóſque in prælio, & pelago abſorptos Ægyptios cecinit, de magno aliorum populorum timore vaticinatur, qui tanto audito miraculo expauerunt: *Aſcenderunt* (inquit) *populi, & irati ſunt*, &c. Præterita pro futuris ponuntur. Philiſthæos dolores obtinuerunt: Principes Idumææ turbati ſunt: Moabitas tremor obtinuit; Chananæi obriguerunt. Precatur deinde Moſes Deum, vt formidinem illis incutiat, ne Hebræos à deſiderata terræ repromiſſionis poſſeſſione poſſint impedire. *Irruat* (inquit) *ſuper eos formido, & pauor, fiant immobiles.* Hebraicè, יִדְמּוּ, *iddemu.* ſileant, quaſi lapides, donec pertranſeat populus tuus, Domine, in terram promiſſionis.

Introduces eos, & plantabis.

7. *Deus populũ plantauit in terra repromiſſionis.* Vaticinatur, Iſraëlitas in terram repromiſſionis peruenturos, eámque poſſeſſuros: *Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ fortiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es Domine, ſanctuarium tuum Domine, quod firmauerunt manus tuæ.* Non viribus (inquit) ſuis terram promiſſam obtinebit populus tuus, ſed tu ipſe introduces eum in poſſeſſionem. Tu Iſraël filios, veluti fructiferas arbores, in terra repromiſſionis, velut monte celſo, plantabis, vt in ea radices altas agant. Plantabis eos, & habitare facies in firmiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es, id eſt, in terra repromiſſionis, quam tu condidiſti, quæque erit habitaculum tuum firmiſſimum, in ea enim habitabis cum populo tuo. Sanctuarium tuum, Domine, erit illa terra, quod firmabunt manus tuæ. Nam in illa templum tibi extruetur auguſtiſſimum. Vocat Moſes terram repromiſſionis *montem hæreditatis Dei*, firmiſſimum Dei habitaculum, & ſanctuarium. *Mons* dicitur, quia montana erat, & excelſa; quamobrem in altero cantico, Deuteron. 32. canit Moſes: *Conſtituit eum ſuper excelſam terram.* Terra Ægypti vallis erat, terra repromiſſionis mons. Deuter. 11. *Terra*, (inquit Moſes) *ad quam ingrederis poſſidendam, non eſt ſicut terra Ægypti, ſed montoſa eſt, & campeſtris.* Montes quidem habebat multos, ſed etiam valles. Hinc illud Luc. 2. de Deipara virgine: *Abyit in montana cum feſtinatione.* Dicitur *mons hæreditatis*, id eſt, poſſeſſionis Dei, quia peculiari quodam modo illam poſſidebat, tradidit verò illam Iſraëlitis colendam, velut hæreditatem ſuam; hæreditare ſignificat poſſidere. Præterea appellatur *firmiſſimum habitaculum Dei*, quia in illa cum populo ſuo per multos annos habitauit, & habitaſſet ſemper, ſi populus rebellis non fuiſſet. Denique *ſanctuarium Dei* nominatur, quia in ea Deus ab Iſraëlitis religioſè cultus eſt, & quia in ea tabernaculum Dei, & templum eſt ædificatum.

Deut. 32. *Terra promiſſionis dicitur mons hæreditatis Dei firmiſſimũ habitaculũ, & ſanctuarium.* Deut. 11. Lucæ 2.

Dominus regnabit in æternum, & vltra.

Concluditur canticum Dei infinito imperio, & maieſtate. Deus (inquit) Rex eſt noſter potentiſſimus, qui Pharaonem fluctibus obruit. Imperium autem eius non eſt ſimile terrenis regnis, breuis temporis; ſed in ſempiternum permanet, & vltra. Difficultatem affert hæc particula *vltra*, vltra æternitatem nihil excogitari poteſt. Quomodo ergo dicitur *Deus regnare in æternum, & vltra?* Reſpondetur, vocem Hebræam גלם, *golam*, ſignificare aliquando æternitatem quandam impropriam, & temporariam, videlicet ſæculum, & longum tempus, vt oſtendimus tomo 1. Concord. Euangel. lib. 2. cap. 20. Ideo D. Thom. 1. part. quæſt. 10. artic. 2. ita explicat hæc verba: *Dominus regnabit in æternum*, id eſt, in ſæculum, & vltra. Nam vltra omnia ſæcula regnabit Deus. Secundò reſpondetur, *golam* hîc ſignificare propriam æternitatem; additum verò eſſe *vltra*, exaggerationis, & maioris ſignificationis gratia; quia, ſi quid eſſet vltra æternitatem durationis, in ea etiam regnaret Deus. Abulenſis putat additum *vltra*, ex abundanti, ad ſignificandam magnam affectionem loquentis. Rupertus verò: Hac (inquit) voce *æternum*, audita, non tota videmus æternitatis ſpatia. Addidit Moſes, *& vltra*, velut ſi dicat: Quantum videre in longinquum potes, regnabit Dominus; & vltra quàm videre potes, vltra id, quod ipſa vox, qua dicitur, *in æternum*, animo, vel intellectui tuo offert, &c.

8. *Quid ſignificet* in æternũ, *&* vltra. D. Thomas. Rupertus.

CAPVT XV.

Explicatur canticum de Chriſto, ſummo triumphatore.

CANTEMVS Iehouah, Deo noſtro Chriſto, gloriosè enim magnificatus eſt in ſua paſſione, gloriosè de tartareo Pharaone, eiúſque militibus triumphauit, iuxta illud Apoſtoli ad Coloſſ. 2. *Exſpolians principatus, & poteſtates traduxit confidenter palam triumphans illos in ſemetipſo.* Glorioſum triumphum egit de ſtygiis hoſtibus, in ſemetipſo cruci ſuffixo, nudo, doloribúſque, & vulneribus pleno. Michol 2. Reg. 6. *Quàm glorioſus* (inquit) *fuit Rex Iſraël, diſcooperiens ſe ante ancillas ſeruorum ſuorum, & nudatus eſt, quaſi ſi nudetur vnus de ſcurris.* Illa per ironiam cum Dauide ſuo loquens hæc verba protulit: at nos abſque vlla ironia, cum Dauíde noſtro, Dauidis illius Domino loquentes dicimus: ô quàm glorioſus fuit Rex Iſraël, orbíſque totius, diſcooperiens ſe in cruce ante oculos omnium ſeruorum ſuorum! ô quàm gloriosè nudatus eſt, quaſi ſi nudetur vnus de ſcurris! ô quàm gloriosè in medio latronum nudus in crucem actus eſt! ô quàm gloriosè clauis eſt confixus! ô quàm gloriosè ex vulneribus quinque rubrum ſanguinis mare

1. Ad Coloſſ. 2. *Glorioſum triumphum egit Chriſtus.* 2. Reg. 6.

mare emiſit, quo equos, & aſcenſores ſtygios obrueret! ô quàm gloriosè magnificatus eſt, hominibus afferens redemptionem, peccatis demerſionem, ſibíque toto terrarum orbe gloriam, & ſempiternam adorationem! ô quàm gloriosè equum, & aſcenſorem demerſit in mari! Non putabat Pharao, parari ſibi in mari rubro perniciem; ſic non putabat diabolus, parari ſibi in ſanguine Chriſti euerſionem. Cùm minimè putabat Pharao, vndis pelagi ſe demerſum vidit. Cùm minimè putabat diabolus, vndis ſanguinis Chriſti ſe oppreſſum aſpexit. Equites Pharaonis demerſit mare rubrum, equites diaboli demerſit rubrum ſanguinis Chriſti pelagus. Equites dicuntur dæmones, non pedites, quia velociſſimi ſunt. Nos pedites ſumus, illi equites. Ex equo contra nos pugnant: ſed Deus nobis opem fert, equúmque, & aſcenſorem proiicit in mare. Sunt etiam equi effrenati, effrenatæ hominum cupiditates. Equus eſt dæmonis ira, & furor effrenatus, libido, auaritia, ſuperbia, & ſimiles cupiditates, quibus improbi homines dæmones, velut aſcenſores, imponunt, illíſque habenas tradunt. At viri iuſti horum equorum neruos, & vires incidunt, iuxta illud Ioſue 11. *Equos eorum ſubneruabis.* Præcipit Deus Iſraëlitis, vt equos hoſtium, quos bello cepiſſent, neruis priuarent; ſic effrenatæ cupiditates, quarum diabolus aſcenſor eſſe conatur, neruis, & viribus priuandæ ſunt, hoc eſt, egregiè mortificandæ, ne tartareum recipiant ſeſſorem. Sunt etiam ipſi improbi homines equi, qui aſcenſores habent dæmones, vt Origenes ait. Sunt etiam equi, viri probi, maximè concionatores; aſcenſorem autem habent Chriſtum. Equi Chriſti ſalutem afferunt orbi, iuxta illud Abacuc 3. *Quadrigæ tuæ ſaluatio.* Equi diaboli afferunt perniciem. Origenes: Sunt (inquit) equi, quos Dominus aſcendit, & circumeunt omnem terram, de quibus dicitur, *equitatus tuus ſalus.* Sunt etiam equi, qui aſcenſorem habent diabolum, & angelos eius, &c. In die iudicij glorioſiſſimè magnificabitur Chriſtus coram toto orbe, equóſque huiuſmodi omnes, & aſcenſores eorum, hoc eſt, impios omnes, & dæmones, proiiciet in mare tartareum, cùm ſententiam illam horrendam fulminabit, Matth. 25. *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum,* &c.

Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. Conueniunt hæc etiam verba egregiè Chriſto, ille enim fortitudo noſtra eſt, nos ipſe tuetur, pro nobis pugnat, hoſtéſque noſtros, peccatum, diabolum, mortem vincit. 1. Corinth. 15. *Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,* &c. & 2. Corinth. 2. *Deo gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto,* id eſt, qui ſemper triumphare nos facit. Quis de ſæuiſſimo hoſte peccato nos triumphare fecit? Chriſtus. Quis triumphare fecit de horrenda morte? Chriſtus. Quis triumphum nobis admirabilem peperit de æternis flammis, de orco, eiúſque incolis? Chriſtus. Quis de tentationibus, & pugnis diaboli victoriam nobis affert? Chriſtus. *Sine me* (inquit Ioan. 15.) *nihil poteſtis facere,* &c. 2. Corinth. 12. *Virtus in infirmitate perficitur* &c. Græcè δύναμις μου, id eſt, *potentia mea.* Illuſtrior apparet in infirmitate, & imbecillitate, ſic Dei potentia in infirmitate Hebræorum perfecta eſt, cùm illos, maximè imbecilles, nullóque modo

Equi effrenati ſunt cupiditates effrenatæ, eos ſubneruãt iuſti, id eſt, mortificant.

Ioſue 11.

Abacuc 3.

Equi Dei ſunt quidam, alij diaboli. Origenes.

In die iudicij Chriſtus maximè glorificabitur.

Matth. 25.

2. *Chriſtus noſtra eſt fortitudo.*

1. Cor. 15.

2. Corinth. 2.

Ioan. 15. 2. Cor. 12. *Fortitudo Chriſti in infirmitate perficitur.*

A Pharaoni reſiſtere valentes, demerſo hoſte à tanto periculo liberauit. Præterea in infirmitate totius humani generis perfecta eſt potentia, & fortitudo Chriſti Dei Opt. Max. Cùm enim imbecillimum genus humanum ſtygij Pharaonis tyrannide premeretur, neque illius iugum poſſet excutere; Chriſtus potentia, ac fortitudine ſua impium hoſtem admirabiliter ſubmerſit. Pſal. 71. *Liberauit pauperem à potente,* Pſal. 71.
& pauperem, cui non erat adiutor. Liberauit ſua fortitudine Chriſtus pauperem hominem à potente hoſte diabolo: pauper autem dicitur homo, quia gratiæ diuitiis carebat à diabolo ſpoliatus, pauper etiam appellatur, *cui non erat*
B *adiutor*, quia nulla in terris fortitudo, nulla in cœlis potentia creata eum ex ſeruitute acerbiſſima eripere poterat. Fuit igitur opus, vt pauperi, infirmo, ac debili increata ſuccurreret potentia, & in *infirmitate hominum virtus Chriſti*, & fortitudo perfecta oſtenderetur, ac glorificaretur. Fortitudo ergo noſtra eſt Chriſtus.

Eſt etiam laus noſtra, Hebraicè זמרה, *Zamerah*, id eſt, *canticum.* Laudem enim perpetuam, perpetuáque illi ob noſtram liberationem debemus cantica. Coniuncta ſunt hæc duo: *Fortitudo mea, & laus mea.* Qui enim fortitudo noſtra eſt, hoc eſt, qui pro nobis pugnat, eſt etiam conſequenter laus noſtra, & cantiC cum noſtrum, hoc eſt, materia noſtræ laudis, & cantici; cùm à Deo fortitudinem ad vincendos hoſtes accipimus, canticum illi debemus, & laudem, ac gratias. Origen. homil. 6. Moris (inquit) ſanctorum eſt, vbi aduerſarius vincitur, hymnum Deo gratulationis offerre, tanquam qui ſciant, non ſua virtute, ſed Dei gratia, victoriam factam, &c. Admonet eodem ioco idem Origenes, cantico adiungendum eſſe tympanum, quod fecit Maria, ſoror Moſis, hoc eſt, mortificationem vitiorum. Meliùs, (inquit) & digniùs hæc dices, ſi habueris tympanum in manu tua, id eſt, ſi carnem tuam crucifixeris cum vitiis, & concupiſcentiis, & ſi mortificaD ueris membra tua, quæ ſunt ſuper terram. Sic ille. D. Hieronymus Pſal. 149. Crucifigamus (inquit) corpora noſtra Chriſto, & tali tympano canamus Deo. Tympanum non habet carnem, ſed pellem: & nos, quandiu carnei ſumus, non ſumus tympanum; tympanum non eſt, niſi quod non habet carnes, niſi quod extenditur: tympanum non poteſt eſſe contractum, ſed extenſum: & nos peccata non contrahant, ſed iuſtitia dilatet. Sic ille. Laudi huic Chriſti Pſalmus congruit 8. *Domine, Dominus noſter, quàm* Pſal. 8.
admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem, &c.
E Gloriosè magnificatus eſt Chriſtus reportata victoria de tartareo Pharaone, hoc eſt, quod Pſalmi verba indicant: Domine Ieſu, *quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra!* Eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos, id eſt, laus tua, & gloria. Fundata autem eſt laus hæc ex ore Hebræorum, quos ſupra diximus appellari mutos, & infantes, Sapient. 10. *Victricem manum tuam laudauerunt pariter: quoniam ſapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit diſertas,* &c. Hebræi, ſi literam ſpectes, victoriam de Ægyptio Pharaone canebant, inſtar infantium, & lactentium; ſi ſpectes ſenſum ſublimiorem, victoriam de tartareo Pharaone reportatam decantabant. In Pſalmo ver-

3. Origenes. *Gratiæ agendæ Chriſto Domino.*

Tympanum, id eſt, mortificatio, addẽda gratys.

D. Hieron.

Chriſti laudem celebrarunt Hebræi.

Sapient. 10.

bum eſt, יסד, *iaſad*, quod ſignificat *fundare: Ex ore infantum, & lactentium fundaſti laudem*, &c. hoc eſt, ex ore Hebræorum, qui infantibus, & lactentibus ſimiles erant, fundaſti laudem, tibi debitam, propter inimicos tuos demerſos ſanguinis tui rubro mari, vt diabolum inimicum, & vltorem deſtruas. Cantico Moſis prima quædam fundamenta tantæ laudis iacta ſunt; poſtea toto orbe laus hæc eſt ſummopere amplificata.

4. Sequitur: *Et factus eſt mihi in ſalutem*, hoc eſt, factus eſt mihi Ieſus, factus eſt mihi ſaluator, ab hoſtibus truculentiſſimis Ieſus meus liberauit me, à peccato, à diabolo, à morte. *Iſte Deus meus, & glorificabo eum, Deus patris mei, & exaltabo eum.* Iſte Ieſus Deus meus eſt, Deus eſt Patrum meorum, Abraham, Iſaac, & Iacob, & ſumma gloria, ſummaque laude eum extollam vſque ad ſydera. Iuxta verſionem Chaldæi: *Iſte Deus meus, & ædificabo ei ſanctuarium*, id eſt, & templa ei ædificabuntur toto orbe. Præterea ædificabo ei in corde meo tabernaculum, in quod veniat ipſe cum Patre, & Spiritu ſancto, & manſionem apud me faciat. Hebræi aiunt, tunc Deum forma viſibili populo apparuiſſe, & intento digito oſtenſum à canentibus canticum, & dicentibus, *iſte Deus meus eſt*, id eſt: ecce iſte, qui apparet forma viſibili hominis, Deus meus eſt, &c. Si verum eſſet Hebræorum dictum, diceremus, apparuiſſe illis diuinum Verbum in corpore aëreo, cuius futurum triumphum celebrabant; ſed à Lyrano, & aliis, friuola exiſtimatur narratio. Nam vox *iſte* non indicat Deũ, in forma viſibili tunc apparentem.

Chriſtus Deus ſaluator.

Dominus quaſi vir pugnator.

5. Meritò Chriſtum pugnatori viro facit ſimilem, pugnauit enim aduersùs diabolum ſumma cũ fortitudine. Pugnatorem autẽ ſe eſſe oſtendit Dominus, & diaboli victorem, Luc. 11. *Cùm fortis* (inquit) *armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea, quæ poſſidet. Si autem fortior eo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet.* Fortis armatus diabolus erat, multo fortior illo ſuperuenit Chriſtus, *quaſi vir pugnator*, vicítque eum, & ſpoliauit. Pſal. 23. *Dominus dicitur potens in prælio*, &c. Pſal. 44. *Accingere gladio ſuper femur tuum potentiſſimè, ſagittæ tuæ acutæ*, &c. Accinxit ſe Chriſtus, *quaſi vir pugnator*, gladio verbi Dei, arcum ſumpſit crucis, atque inde ſagittas acutiſſimas iaculatus eſt aduersùs tartareum Pharaonem. De præliis Meſſiæ iam egimus tomo 1. Concord. lib. 2. cap. 14. Induit autẽ dux noſter non arma corporalia, galeam, loricam, & ſimilia, ſed ſpiritalia. Non enim aduersùs corporeos hoſtes, ſed aduersùs ſpiritales dimicauit, id eſt, aduersùs dæmones, corpore carentes. Obedientiam, humilitatem, patientiam induit, humiliauit ſemetipſum, vt Paulus ait, *factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis*. Sic hoſtes vicit. Tu quoque, Chriſtiane, quaſi vir pugnator, his armis te protege, ſi victoriam cupis de his hoſtibus reportare. Rupertus Exod. 15. Sicut (inquit) pugnator pro modo, vel qualitate hoſtis ſui ſemetipſum armis induit: ſic Chriſtus ſecundùm naturam hoſtis ſui, nouis & mirabilibus modis bellum ordinare debuit. Erat autem hoſtis eius, non caro, & ſanguis, ſed ſpiritalis nequitia in cæleſtibus. Non ergo materiali gladio ſe accinxit Chriſtus, non loricam, vel galeam induit; ſed contra eiuſmodi principatum, vel poteſtatem ſuperbiæ, humilitatem, & obedientiam induit, contra ſpiritalia nequitiæ, charitatis fortitudinem. Ita Rupertus. Spiritalia fuerunt arma ducis noſtri, militum quoque arma ſpiritalia ſunt, vt Paulus docet ad Epheſios 6. *Accipite* (inquit) *armaturam Dei*, deinde numerat arma ſpiritalia, loricam iuſtitiæ, ſcutum fidei, galeam ſalutis, gladium ſpiritus, &c. Hanc Chriſti aduersùs ſtygios hoſtes victoriam decantat Moſes multis verbis: *Currus* (inquit) *tartarei Pharaonis, & exercitum eius proiecit in mare: electi principes eius ſubmerſi ſunt in mari rubro* ſanguinis Chriſti. Dextera tua Domine magnificata, & glorificata eſt in fortitudine, quæ in cruce fuit abſcondita, iuxta illud Abacuc 3. *Cornua*, ſcilicet crucis, *in manibus eius, ibi abſcondita eſt fortitudo eius*, &c. *Dextera tua, Domine, percuſſit inimicum: & in multitudine gloriæ tuæ*, id eſt, cum magna gloria tua, *depoſuiſti aduerſarios tuos*, dæmones, peccata, mortem: *miſiſti iram tuam*, ſicut vir pugnator, *quæ deuorauit hoſtes*, ſicut ignis ſtipulam incendit, ac deuorat. Fuit Chriſti paſſio ſummæ miſericordiæ, fuit etiam iræ, & furoris. Miſericordiæ quidem fuit erga homines, quos ſanguine redemit; iræ autem, & furoris aduersùs dæmones, peccata, & mortem, iuxta illud Iſaiæ 63. *Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea. Dies vltionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit*, &c. Loquitur Chriſtus, hoſtéſque hominum magno furore conculcaſſe ait, ipſos verò homines redemiſſe: *Dixit inimicus diabolus: Perſequar homines, & comprehendam illos, ſpolia ex illis reportabo, ſatiabitur anima mea ſpoliis orbis terrarum, ſtauit ſpiritus furoris tui, Domine, & obruit eos mare tui ſanguinis, veluti plumbum profundo pelago ſubmerſi ſunt.*

Lucæ 11. Pſal. 23. Pſal. 44. Rupertus. Abacuc 3. Victoriam Chriſti canit Moſes. Iſaiæ 63.

Quis ſimilis tui in fortibus, Domine.

Admiratur Moſes victoriam Verbi diuini, 6.
ipſúmque alloquitur: *Quis* (inquit) *ſimilis tui*, ô Dei verbum *in fortibus?* Hebraicè *Elim*, in diis fortibus. ſignificat enim nomen hoc Dei fortitudinem, idcirco interpres vertit, *in fortibus*. Deos autem appellat angelos, quorum nullus eſt Verbo diuino ſimilis potentia, & fortitudine, quoniam infinito interuallo ab eo diſtant. vel appellat idola gentium deos, eos irridens. Quis, Domine, tibi ſimilis eſt in diis gentium falſis? Quis eorum potuiſſet tantam hanc conſequi de Pharaone victoriam? Origenes deos appellari putat, Deo gratos homines, qui per participationem dij dicuntur. Extollit Moſes fortitudinem verbi diuini: Quis ſimilis tui in fortibus, ſiue angelis, ſiue hominibus? nemo equidem. Nullus enim angelus, nullus homo, fortitudine ſua hoſtes tartareos poteſt ſuperare, hominéſque redimere, hoc tuæ fortitudini reſeruatum eſt. Hebraicè legitur, כמכה בי אלים יהוה *camoca ba elim Iehouah*, id eſt, *quis ſimilis tui in dijs, ſiue in fortibus, Domine.* Hæc autem verba Hebræa ſingulis vexillis inſcripta geſtaſſe Iudam, refert Genebrardus ex Rabbi Iſaac lib. 2. Chronol. atque inde nomen inueniſſe Machabæi. Nam cauſa breuitatis quatuor tantùm literis initialibus ſic ſcribebantur, מכבי, *m c b i*. Cùm itaque populus legeret *Machabai*, inde effectum eſt, vt dux Machabæus diceretur, ſed hoc nomen

Nullus ſimilis Chriſto fuit, qui homines poſſet redimere victo Pharaone, id eſt, dæmone.

Machabæi

Machabæi Iudas habebat, antequam haberet mi- A
1. Machab. 2. & 3. lites, 1. Machabæorum 2. & 3. vbi non videtur esse anticipatio, vereor ne figmentum sit Hebræorum. *Magnus es in sanctitate, terribilis fortitudine aduersùs hostes, & laude summa dignus, faciénsque opera mirabilia. Extendisti manum tuam potentissimam in cruce, deuoratique sunt hostes; populi autem tui Christiani, quem redemisti, dux fuisti in terram promissam*, id est, in cœlum (præteritū ponitur pro futuro, quod frequentissimum est in Prophetis) *& portasti eos fortitudine tua, & potentia ad habitaculum sanctum tuum*, id est, cœlestem patriam.

Ascenderunt populi, & irati sunt.

7. *Terror dæmonum.* Dæmonum terror canitur in aduentu Christi: vmbra terroris dæmonum fuit, terror populorum, qui hîc nominantur, scilicet Philistinorum, Idumæorum, Moabitarum, Chananæorum. Origenes homil. 6. Quid (inquit) timent dæmones? quid tremunt? sine dubio crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exuti sunt principatus eorum, & potestates. Timor ergo, & tremor cadent super illos, cùm signum in nobis viderint crucis fideliter fixum, & magnitudinem brachij illius, quod Dominus expandit in cruce. Non te ergo aliter timebunt, nisi videant in te crucem Christi, nisi & tu potueris dicere: *Mihi autem absit gloriari, nisi in* C
Origenes. *Crucē Christi timent dæmones.* *cruce Domini mei Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Sic Origen. Post hæc precatur vates Deum, vt potentiam frenet dæmonum. *Irruat super eos formido, pauor, in magnitudine brachij tui*, id est, potentiæ tuæ. *Fiant immobiles quasi lapis*, omni careant motu ad nocendum populo tuo, donec in terram cœlestem promissam perueniat.

Introduces eos, & plantabis in monte.

Hic finis omnium mirabilium Christi; hu- 8.
manitatem assumpsit, miracula edidit, crucem subiit, sanguinem fudit, mortémque perpessus est Deus, vt introduceret populum suum in montem suum, habitaculum, & sanctuarium. Introducit primùm in Ecclesiam, quæ mons est sublimis, in quo celsissimo terræ loco, Deus plantat Christianos, velut arbores. Vnde Origenes: Non plantat (inquit) Deus in vallibus, sed in montibus excelsis, & sublimibus locis. Quos enim de Ægypto educit, quos de sæculo adducit ad fidem, non vult eos iterum in humilibus B collocare, sed conuersationem eorum vult esse sublimem, &c. Est etiam Ecclesia habitaculum Dei, & sanctuarium. In ea enim Christus in sacramento augustissimo Eucharistiæ habitat, velut in sanctuario suo; habitat etiā in ipsis Christianis, qui templum Dei sunt. Postquam in terrestrem Ecclesiam Deus suos, vt arbores plātat, si fructus debitos ferant, in Ecclesiam cœlestem illos introducit, quæ mons est supremus, & firmissimum Dei habitaculum, iuxta illud Apoc. 21. *Ecce habitaculum Dei cum hominibus, & habi-* Apoc. 21.
tabit cum eis, &c. Denique Dei est sanctuarium, & templum sanctissimū, in quo regnabit Christus in æternum, & vltra, in hominibus. *Ingressus est enim Pharao*, &c. Ratio, cur regnet in hominibus Christus in æternum, & vltra, redditur, videlicet, quia Pharaonem stygium, eiúsque exercitum demersit, nósque ex potestate eius liberauit. Rupertus: Nisi (inquit) spiritalis Pha- Rupertus.
rao, id est, diabolus, fuisset oppressus, Dominus non regnaret in nobis, id est, nisi eiectus fuisset princeps mundi, non possideret nos Christus, non regnaret in nobis, &c.

CAPVT XVI.

De quinta mansione in Marah, & de sexta in Elim, & de septima iuxta mare rubrum.

EXODI CAP. XV.

1. VLIT autem Moyses Israël de mari rubro, & egressi sunt in desertum Sur: ambulauerúntque tribus diebus per solitudinem, & non inueniebant aquam. Et venerunt in Mara, nec poterant bibere aquas de Mara, eò quod essent amaræ, vnde & congruum loco nomen imposuit: vocans illum Mara, id est, amaritudinem. Et murmurauit populus contra Moysen dicens: Quid bibemus? at ille clamauit ad Dominum, qui ostendit ei lignum: quod cùm misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt. Ibi constituit ei præcepta atque iudicia, & ibi tentauit eum, dicens: Si audieris vocem Domini Dei tui, & quod rectum est coram eo, feceris, & obedieris mandatis eius, custodieríque omnia præcepta illius, cunctum langorem, quem posui in Ægypto, non inducam super te: Ego enim Dominus sanator tuus. Venerunt autem in Elim filij Israël, vbi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmæ, & castrametati sunt iuxta aquas.

2. AB hoste sæuissimo Pharaone liberati Is- D
raëlitæ, ex mari rubro profecti sunt mense Nisan, hostium spoliis ditati. Iter autem habuerunt per desertum Sur, tribus diebus, in quo magna erat aquæ penuria. Num. 33. dicuntur habuisse iter tribus diebus per desertum Etham, quia desertum vocabatur duobus nominibus, Sur, & Etham, vt ait D. Hieronymus, mansione 5. Occurrit (inquit) eremus Sur, quæ & solitudo Etham dicitur, &c. Post tres dies columna stetit, ostendítque mansionis quintæ lo-
Deserti Sur Etham dicebatur. D. Hieron. *Mansio quinta* Morah.
cum, videlicet Mara. Castrametati sunt eo loco, sed aqua carebant. Aquæ enim amaræ erant, vnde loco nomen Mara impositum est à Mose, vel populo, id est, *amaritudo*. Vnde illud Ruth 1. *Ne vocetis me Noemi* (id est, pulchram) *sed vocate* Ruth 1.
me Mara (id est, amaram) *quia amaritudine valde repleuit me omnipotens*, &c. Itaque populus contra Mosem murmurauit, quòd aquam non haberet. Moses ad solitam arcem confugit, scilicet ad Deum. Ostendit ei lignum, quod cùm in aquas misisset, in dulcedinem versæ sunt. In
Aquæ amaræ ligno dulces fiunt.

hac manſione addit Moſes, conſtituta eſſe Iſraëlitis præcepta, & iudicia à Deo. Dubium eſt, *quænam fuerint hæc præcepta, & iudicia?* Reſpondetur, Iſraëlitas in Ægypto à patribus ſuis decem decalogi mandata didiciſſe, quæ iuris naturæ ſunt, didiciſſe etiam aliqua alia præcepta iudicialia, hæc verò conſtituiſſe, & confirmaſſe nunc Deum per Moſem. Aliter reſpondetur, hoc loco præludium factum eſſe legis ferendæ in monte Sinai: & mandata decalogi conſtituta, & aliqua iudicialia; poſtea verò in monte Sinai magna cum maieſtate tradita. *Ibi* (inquit Moſes) *conſtituit ei præcepta, atque iudicia, & ibi tentauit eum, dicens: Si audieris vocem Domini,* &c. Tentaſſe dicitur Dominus Iſraëlitas, an eſſent obedientes, quia conſtituit eis præceptorum iugum, quod natura refugit.

3. *An ligni vi naturali dulces facta ſint aquæ?* Philo.

Quæritur, *an naturæ vi lignum in aquas miſſum, dulcedinem illis attulerit?* D. Auguſt. quæſt. 57. ait, fortè vi naturæ dulcem eſſe factam aquam, à ligno eam habente vim. Philo: Lignum (inquit) iuſſit Deus in fontes immitti, ſiue vis ea natiua ligni fuit ignorata hactenus, ſiue tunc primùm ad præſentem vſum eſt indita, &c. Exiſtimat, fieri potuiſſe, vt vis illa fuerit naturalis, & ignota, vel à Deo tunc indita per miraculum. Caietanus naturalem fuiſſe ligni vim arbitratur, ad extinguendam amaritudinem. Eandem opinionem probabilem putat Ianſenius, Eccleſiaſt. 38. Eandem videtur ſequi Lyranus Exod. 15. Probatur hæc ſententia ex cap. 38. Eccleſiaſtici. *Altiſſimus* (inquit) *creauit de terra medicamenta, & vir prudens non abhorrebit illa. Nónne à ligno indulcata eſt aqua amara?* &c. Loquitur Eccleſiaſticus de medicamentis naturalibus, quæ creauit Deus, quæque vir prudens non deſpicit; deinde exemplum proponit medicamenti, lignum, quo aqua indulcata eſt. Cùm ergo loquatur de medicamentis naturalibus, ſequitur lignum illud medicamentum naturale fuiſſe amaritudinis. Abulenſis Exod. 15. ait, miraculo tribuendam dulcedinem aquæ. Non enim ligni natura habere potuit vim, vt tantam aquarum copiam dulcem redderet, quanta exercitus ille indigebat. Verba Eccleſiaſtici, quæ contrariam ſuadent opinionem, hanc non refellunt. Attulit enim Eccleſiaſticus ligni exemplum, vt oſtenderet, vtendum nobis eſſe medicamentis naturalibus, quemadmodum Deus vſus eſt ligno, veluti medicamento ſupernaturali, ad dulcificandas aquas. Nam tam medicamenta naturalia, quàm ſupernaturalia à Deo vim habent. Dici etiam poteſt, lignum illud nullam penitus habuiſſe vim dulcificandi aquam, ſed quia ligni crucis typus erat, voluiſſe Deum per immiſſionem eius aquam dulcem reddere. Qui volet tueri Caietani opinionem, argumento propoſito reſpondeat, paruum lignum non potuiſſe dulcem reddere magnam aquarum copiam, ſed id facere valuiſſe magnam lignorum copiam, iniectam in magnam copiam aquarum. Vidit hæc Caietanus, ideo ſic ait: Multitudinem lignorum proiectam in aquas, intelligo more Hebræo ſignificatam per lignum, &c. Reſponderi etiam poteſt, lignum quidem illud vim habuiſſe naturalem dulcificandi aquam, ſed à Deo eſſe auctam, vt magnam copiam dulcificaret. Magiſter hiſtoriæ refert ex quodam Hebræo, fuiſſe illud lignum amariſſimum, atq; ita fuiſſe mirabilius miraculũ, ſiquidẽ amariſſima arbor aquas dulces efficiebat. Fides ſit penes authorẽ.

Eccli. 38. Caietanus.

Venerunt autem in Elim filij Iſraël.

Ex Marah manſione quinta profecti, caſtrametati ſunt filij Iſraël in Elim, vbi nullam reperunt amaritudinem, ſed omnia dulcia. Erant enim illo in loco duodecim fontes aquæ potabilis, & ſeptuaginta palmæ; fontes potum, palmæ cibum ſubminiſtrarunt. 4. *Manſio ſexta Elim.*

Inde egreſſi fixerunt tentoria ſuper mare rubrum.

Hæc verba ſumpta ſunt ex cap. 33. Numer. in quo 42. manſiones Iſraëlitarum numerantur. In Exodo hæc prætermiſſa eſt: *Profecti ex Elim, iuxta mare rubrum caſtra locarunt.* Ne putes, retrouerſos in locum maris rubri, vnde erant profecti. Caſtra enim locarunt iuxta ſinum aliquem maris rubri, qui poſt manſionem Elim occurrit. Quæritur (ait Hieronym. manſione 7.) quomodo rurſus ad mare rubrum venerint? niſi fortè in itinere pergentibus ſinus quidam maris occurrerit, iuxta quem caſtrametati ſunt, &c. 5. *Manſio ſeptima ſuper mare rubrum.* D. Hieron.

CAPVT XVII.

MORALE.

De Marah, & Elim.

VIGILANTIA opus eſt & oratione, quia non ceſſat tentatio, iuxta illud Domini: *Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem.* Liberati filij Iſraël à tentatione maxima, demerſo Pharaone, penuria aquæ tentantur. Præteriit tentatio vna, aduenit altera. Non enim ſemel tentamur, ſed ſæpe. Non eſt nobis nouum & peregrinum tentari: nouum ſit, & peregrinum tentationi ſuccumbere, vnde illud D. Petri epiſt. 1. cap. 4. *Nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, quaſi noui aliquid vobis contingat: ſed communicantes Chriſti paſſionibus gaudete, vt in reuelatione gloriæ eius gaudeatis,* &c. Hoc eſt, ne ſitis peregrini, & noui ἐν πυρώσει, id eſt, *in ardore* tribulationum, & tentationum, ne vobis videantur nouæ: curate, ne vincamini ab hoſtibus, ſed quia Chriſti paſſionem imitamini, gaudete, vt victores effecti, cæleſti gloria perfruamini. *Militia eſt vita hominis ſuper terram,* ait Iob cap. 7. In militia ſumus circundati, & obſeſſi hoſtibus ſemper, inducias non habemus. vigilare oportet, & auxilium petere. LXX. interpretes vertunt: *Nunquid non* πειρατήριον, id eſt, locus tentationis, *eſt vita hominis ſuper terram?* Locus tentationis eſt vita hæc, & terra hæc, & deſertum hoc, per quod in cælum repromiſſum tendimus, beata illa terra cæleſtis, quam nobis repromiſit Deus, pacis terra eſt, omni hoſte, & tentatione caret. D. Hieronymus epiſt. 1. ad Heliodorum: Erras, Frater, erras, ſi putas vnquam, Chriſtianum perſecutionem non pati: tunc maximè oppugnaris, ſi te oppugnari neſcis. Aduerſarius noſter tanquam leo rugiens circuit, & tu pacem putas? perſequitur me hoſtis, cui nomina mille, mille nocendi artes, & ego infelix victorem me putabo, dum capior? &c. 1. *Non ceſſat tentatio, nec ceſſet oratio.* 1. Petr. 4. *Militia eſt vita noſtra.* Iob. 7. D. Hieron.

Pſalmo 128. *Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea:* ſæpè, non ſemel tantùm nos expugnant hoſtes. At vide, quod ſequitur: *Etenim non potuerunt mihi,* &c. Id in tentatione curandum maximè, vt non præualeant hoſtes, licèt ſæpè oppugnent, 2. Pſal. 128.

oppugnent, ſed inſtar ſint aratorum, qui terram proſcindunt, vt fruges lætiſſimas ferat, vnde illud quod ſequitur in Pſalmo: *Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem ſuam.* vertit D. Hieronymus: *Super ceruicem meam arauerunt arantes, prolongauerunt ſulcum ſuum,* &c. Hoſtes, qui nos tentant, ſuper ceruices arant, & dorſa noſtra. Illi aratores ſunt, terram proſcindunt, vulnerant, nos moleſtiis afficiunt; nos ſumus ſeminatores: ſi patientiam ſeminauerimus, & Chriſti charitatem, in ſulcis prolongatis lætiſſimas demetemus gloriæ ſegetes. Quòd ſi impatientiam ſeminauerimus, & tentationibus nos victos tradiderimus, væ nobis. Audiamus D. Iacobum cap. 1. epiſtolæ ſuæ; *Omne gaudium exiſtimate, fratres, cùm in tentationes varias incideritis,* &c. Non ſolùm patientia, ſed etiam gaudium ſeminare nos vult. Noſter interpres vertit in pſalmo: *Fabricauerunt.* Fabricant enim tentatores ſupra eos, quos tentant, æterna, ac cæleſtia palatia, ſi victoriam conſequantur Dei auxilio. Curemus ergo, & conemur toto pectore, vt reportemus victoriam, dæmoniacas tentationes toto conatu fugiamus, humanas mox expellamus. 1. Corinth. 10. *Tentatio* (ait Apoſtolus) *vos non apprehendat, niſi humana,* &c. Quæ ſit humana tentatio, docet D. Gregor. Moral. 21. cap. 3. Humana (inquit) tentatio eſt, qua plerumque in cogitatione tangimur, etiam nolentes. Quia, vt nonnunquam illicita ad animum veniant, hoc ex humanitatis corruptibilis pondere habemus, &c. Quid ſit dæmoniaca tentatio, ſic explicat eodem loco: Dæmoniaca tentatio, & non humana eſt, cùm ad hoc, quod carnis corruptibilitas ſuggerit, per conſenſum ſe animus aſtringit, &c. Maximè igitur in tentatione conſenſus cauendus eſt; per conſenſum enim & voluntatem noſtram, regnat in nobis peccatum. Rom. 6. *Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore,* &c. Non dixit Paulus: *Non tentet, ſed non regnet.* D. Gregor. loco citato: Sancta (inquit) prædicatio, peccato de noſtri cordis habitaculo regnum tulit, vt appetitus illicitus, etſi plerumque bonis noſtris cogitationibus ſe, quaſi fur occultè inſerit, ſaltem ſi ingreditur, non dominetur, &c. Plus quàm humana fuit tentatio Hebræorum. Venerunt in Marah, id eſt, in amaritudinem aquarum, potare aquas non poterant, inuaſit illos tentatio, & murmurauit populus contra Moſem, dicens: *Quid bibemus?* &c. Non verſabant animo hi homines præterita Dei beneficia, & ſtupenda prodigia, cum debita in Deum fiducia, ſed à tentatione victi aduersùs Moſem murmurauerunt, cùm debuiſſent Deum magna cum fiducia precari, vt quos ex Ægypto tot editis miraculis eduxerat, aquis reficeret in ſolitudine. Non vicit Moſem tentatio, neque in eum humana aditum habuit. Confidebat enim Deo, cuius potentiam, & voluntatem populo neceſſaria omnia præbendi, ſatis nouerat.

D. Hieron. — Iacob. 1. — 1. Cor. 10. — D. Gregor. — *Quæ ſit humana tentatio, quæ dæmoniaca.* — Roman. 6. — D. Gregor.

Oſtendit ei lignum.

3. *Paſſionis vmbra lignum, aquas dulces faciens.*

Oſtendit Dominus Moſi lignum, typum ligni crucis ſanctiſſimi. Baptiſmum ſupra merſo Pharaone adumbrauit; nunc paſſionem, & crucem, ex qua vim habet Baptiſmus, & reliqua Sacramenta, ligno oſtenſo, adumbrat. Lignum illud aquis attulit dulcedinem, crux toti terrarum orbi attulit ſummam iucunditatem, peccatorum amaritudinem extinxit, mortis dolorem expulit, diaboli poteſtatem fregit, cæli, hoc eſt, ſummæ gloriæ, ianuam reſerauit. Apocalyp. 17. *Aquæ multæ populi multi ſunt,* &c. Erant hæ aquæ amariſſimæ, quia populi amariſſimo idololatriæ, & peccatorum veneno infecti erant, miſſum eſt in eas lignum crucis; gratiæ fideique viuæ dulcedinem, expulſa idololatriæ amaritudine, attulit. Theodoretus: Salutare (inquit) crucis lignum, amarum gentium mare dulciſſimum reddidit, &c. Multæ in hoc deſerto, per quod facimus iter, occurrunt amaritudines. Petes, quid remedij adhibebimus, vt in dulcedinem vertantur, vel ſaltem potabiles fiant? Reſpondeo, venit aliquis in Marah, hoc eſt, amaritudinem, potum horret, bibere non poteſt, inijciat lignum crucis in Marah, hoc eſt, in labores amaros, dolores, moleſtias, & cruciatus, dulcéſque, & potabiles reddentur. Rogat Dominus Iacobum, & Ioannem, Matth. 20. *Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum?* Inuitat calice amaro, ſed dulcem fecit, cùm illum bibit, & crucem ſubiit. Quis non bibat libentet calicem, quem Rex bibit, & propinat? Origenes aquas amaras literam legis ait ſignificare, lignum verò, Chriſti fidem & ſapientiam, qua ſpiritali ſenſu lex intelligitur: Si lignum (inquit) Sapientiæ Chriſtus miſſum fuerit in legem, & oſtenderit nobis, quomodo intelligi debeat circunciſio, quomodo ſabbata, quomodo lex lepræ, & cætera; tunc efficitur aqua myrrhæ dulcis, & amaritudo literæ legis conuertitur in dulcedinem intelligentiæ ſpiritualis. Sic ille. Item: Iudæi etiam nunc apud myrrham ſunt; nondum enim eis Deus oſtendit lignum, per quod dulces fierent aquæ ipſorum, &c. Sequitur Origenem D. Hieron. manſione 5. & alij.

Apocal. 17. — Theodor. — Matth. 20. — Origen. — *Crux literam legis dulcem reddidit.*

Venerunt in Elim filij Iſraël.

4. *Tentationem ſequitur conſolatio.*

Tentamur, ſed etiam reficimur, non ſunt tentationes perpetuæ, ſuccedunt illis conſolationes. Poſt cantum, & victoriam maris rubri, venerunt Iſraëlitæ in amaritudinem, poſt amaritudinem venerunt in Elim, vbi erant duodecim fontes potabilis aquæ, & palmæ ſeptuaginta. D. Hieron. manſione 6. Quàm pulcher (inquit) ordo virtutum! poſt victoriam tentatio; poſt tentationem refectio, &c. Tentatus eſt Dominus in deſerto; poſt tentationem allata eſt ab angelis refectio, Matth. 4. *Ecce angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei,* &c. 2. Corinth. 1. *Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra,* &c. Iob 17. *Poſt tenebras ſpero lucem,* &c. Sic nobis, ſi tentationũ tenebræ offundãtur, poſt tenebras lucem ſperemus, quia, vt Magnus Gregor. ait in hæc verba, ita hîc aduerſitas, atque proſperitas alternant, vt ſibi ſuccedere viciſſim nõ deſinant, &c. Chryſoſt. in Matth. homil. 8. Sanctos (inquit) Deus neque tribulationes, neque iucunditates ſinit habere continuas, &c. *Polymitam*, id eſt, *multorum colorum veſtem*, dedit Iacob dilecto filio Ioſeph: ſic Chriſtus dilectis filiis ſuis veſtes dat polymitas, id eſt, varij coloris, rebus lętis triſtes permiſcet tentationes. D. Chryſoſt. loco citato: Iuſtorum (inquit) vitam Deus ex aduerſis, & proſperis rebus, quaſi admirabili varietate contexuit, &c. Itaque ex quinta manſione Marah, id eſt, amaritudine, venerunt filij Iſraël in Elim, vbi erant duodecim fõtes aquarum, & ſeptuaginta palmæ. Nã poſt amaritudinem tẽtationis, ſequitur dulcedo conſolationis, & victoriæ palma.

Matth. 4. — 2. Corinth. 1. — Iob 17. — D. Gregor. — D. Chryſoſt. — D. Chryſoſt.

5. His duodecim aquarum fontibus ait D. Hieron.manſione 6. ſignificari Apoſtolos,quorum doctrina mundus irrigarus , mille palmas, id eſt , martyrum , virginum , reliquorúmque ſanctorum victorias produxit. Ipſum quoque Hebræum nomen אֵלִים *Elim* , Apoſtolis congruit,quod D. Hieronymus arietes, ſiue fortes interpretatur. Sunt enim gregis Chriſti arietes,& duces fortiſſimi. Septuaginta palmas, ait adumbrare ſeptuaginta diſcipulos. Numquam (inquit D.Hieronymus)priùs occurrerunt fontes puriſſimi , niſi vbi magiſtrorum doctrina prorupit.Nec dubium,quin de duodecim Apoſtolis ſermo ſit , de quorum fontibus deriuatæ aquæ totius mundi ſiccitatem irrigant. Iuxta has aquas ſeptuaginta creuerunt palmę,quos & ipſos ſecundi ordinis intelligimus præceptores. Hæc ille. Secundi ordinis præceptores vocat ſeptuaginta diſcipulos.

Duodecim fontibus ſignificantur Apoſtoli: ſeptuaginta palmis ſeptuaginta diſcipuli.

D.Hieron.

D.Hieron.

Fixerunt tentoria ſuper mare rubrum.

Rurſus ad mare rubrum veniunt Iſraëlitæ, reuocántque in memoriam admirabilem illam viam in eo patefactam, hoſtiúmque ſtupendam demerſionem. Memoria ſemper retinenda ſunt diuina beneficia,iuxta illa ſępe mẽtis caſtra ſunt metãda.D.Hieron.mãſ.5.Ex quibus(inquit)docemur,etiam poſt Euangelicam doctrinã,& cibos dulciſſimos triumphorum , apparere nobis interdum mare , & præterita diſcrimina poni ante oculos , quanquam multæ differentiæ ſit, tranſire mare , & mare procul aſpicere , &c.

6. *Beneficia Dei in memoriam reuocanda sũt.*

D.Hieron.

CAPVT XVIII.

De octaua manſione in deſerto Sin.

EXODI CAP. XVI.

1. PROFECTIQVE ſunt de Elim , & venit omnis multitudo filiorum Iſraël in deſertum Sin , quod eſt inter Elim & Sinai , quinto decimo die menſis ſecundi , poſtquam egreſſi ſunt de terra Ægypti. Et murmurauit omnis congregatio filiorum Iſraël contra Moyſen & Aaron in ſolitudine. Dixerúntque filij Iſraël ad eos : Vtinam mortui eſſemus per manum Domini in terra Ægypti,quãdo ſedebamus ſuper ollas carnium, & comedebamus panem in ſaturitate : cur eduxiſtis nos in deſertum iſtud , vt occideretis omnem multitudinem fame ? Dixit autem Dominus ad Moyſen : Ecce , ego pluam vobis panes de cælo : egrediatur populus , & colligat quæ ſufficiunt per ſingulos dies , vt tentem eum , vtrùm ambulet in lege mea , an non. Die autem ſexto parent quod inferant:& ſit duplum quàm colligere ſolebant per ſingulos dies.Dixerúntque Moyſes & Aaron ad omnes filios Iſraël : Veſperè ſcietis quòd Dominus eduxerit vos de Terra Ægypti:& manè videbitis gloriam Domini:audiuit enim murmur veſtrum contra Dominum : nos verò quid ſumus,quia muſſitaſtis contra nos ? Et ait Moyſes: Dabit vobis Dominus veſperè carnes edere , & manè panes in ſaturitate , eò quòd audierit murmurationes veſtras quibus murmurati eſtis contra eum , nos enim quid ſumus?nec cõtra nos eſt murmur veſtrum,ſed contra Dominum. Dixit quoque Moyſes ad Aaron : Dic vniuerſæ congregationi filiorum Iſraël : Accedite coram Domino : audiuit enim murmur veſtrum. Cúmque loqueretur Aaron ad omnem cœtum filiorum Iſraël, reſpexerunt ad ſolitudinem : & ecce gloria Domini apparuit in nube. Locutus eſt autem Dominus ad Moyſen , dicens : Audiui murmurationes filiorum Iſraël,loquere ad eos:Veſperè comedetis carnes,& manè ſaturabimini panibus : ſcietíſque quòd ego ſum Dominus Deus veſter. Factum eſt ergo veſperè , & aſcendens coturnix cooperuit caſtra : manè quoque ros iacuit per circuitum caſtrorum. Cúmque operuiſſet ſuperficiem terræ,apparuit in ſolitudine minutum,& quaſi pilo tuſum , in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram. Quod cùm vidiſſent filij Iſraël, dixerunt adinuicem : Man hu?quod ſignificat : Quid eſt hoc? ignorabant enim quid eſſet. Quibus ait Moyſes : Iſte eſt panis , quem Dominus dedit vobis ad veſcendum. Hic eſt ſermo, quem præcepit Dominus : Colligat vnuſquiſque ex eo quantum ſufficiet ad veſcendum:gomor per ſingula capita,iuxta numerum animarum veſtrarum quæ habitant in tabernaculo, ſic tolletis. Fecerúntque ita filij Iſraël, & collegerunt, alius plus , alius minus. Et menſi ſunt ad menſuram gomor : nec qui plus collegerat, habuit amplius : nec qui minus parauerat , reperit minus : ſed ſinguli iuxta id quod edere poterant congregauerunt. Dixítque Moyſes ad eos : Nullus relinquat ex eo in manè. Qui non audierunt eum,ſed dimiſerunt quidam ex eis vſque manè,& ſcatere cœpit vermibus , atque computruit, & iratus eſt contra eos Moyſes. Colligebant autem manè ſinguli, quantum ſufficere poterat ad veſcendum : cúmque incaluiſſet ſol, liquefiebat. In die autem ſexta collegerunt cibos duplices,id eſt, duo gomor per ſingulos homines : venerunt autem omnes principes multitudinis , & narrauerunt Moyſi. Quiait eis : Hoc eſt quod locutus eſt Dominus : Requies ſabbati ſanctificata

eſt

eſt Domino cras,quodcumque operandum eſt,facite : & quæ coquenda ſunt,coquite : quidquid autem reliquum fuerit, reponite vſque in manè. Feceruntque ita vt præceperat Moyſes, & non computruit, neque vermis inuentus eſt in eo. Dixítque Moyſes:Comedite illud hodie,quia ſabbatum eſt Domini : non inuenietur hodie in agro. Sex diebus colligite : in die autem ſeptimo ſabbatum eſt Domini, idcircò non inuenietur. Venítque ſeptima dies : & egreſſi de populo vt colligerent, non inuenerunt. Dixit autem Dominus ad Moyſen : Vſquequò non vultis cuſtodire mandata mea,& legem meam? Videte quòd Dominus dederit vobis ſabbatum,& propter hoc die ſexta tribuit vobis cibos duplices : maneat vnuſquiſque apud ſemetipſum,nullus egrediatur de loco ſuo die ſeptimo.Et ſabbatizauit populus die ſeptimo. Appellauítque domus Iſraël nomen eius Man : quod erat quaſi ſemen coriandri album, guſtúſque eius quaſi ſimilæ cum melle.Dixit autem Moyſes : Iſte eſt ſermo,quem præcepit Dominus : Imple gomor ex eo, & cuſtodiatur in futuras retrò generationes : vt nouerint panem, quo alui vos in ſolitudine, quando educti eſtis de Terra Ægypti. Dixítque Moyſes ad Aaron : Sume vas vnum,& mitte ibi Man,quantum poteſt capere gomor : & repone coram Domino, ad ſeruandum in generationes veſtras, ſicut præcepit Dominus Moyſi. Poſuítque illud Aaron in tabernaculo reſeruandum. Filij autem Iſraël comederunt Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem:hoc cibo aliti ſunt, vſquequò tangerent fines terræ Chanaan. Gomor autem decima pars eſt ephi.

2. DECIMO quinto die menſis ſecundi,poſtquam egreſſi ſunt ex Ægypto, exactis diebus triginta, vel menſe vno ab egreſſu, venerunt filij Iſraël in deſertum Sin. Appellatur autem mẽſis ſecundus ab Hebræis *Iiar*,reſpondens noſtro Aprili, & Maio ; fauebat tempus vernum itineri.Omnis eremus, vt ait D.Hieronymus, vſque ad montem Sinai vocatur סין *Sin*, ſignificat autem hæc vox *rubum*,vel *odium*. Plenum erat deſertum rubis, & ſpinetis, ideo Sin eſt appellatum. Satis ruborum ſpiritualium in eo repererunt filij Iſraël,ſed ſpinas non fugerunt,quibus puncti, & vulnerati aduersùs Moſem, & Aaronem murmurauerunt. Defecerat cibus exportatus ex Ægypto in ſolitudine, nullo ex loco comparari poterat. Quò ſe verterent hi homines?Ad Deum ſe vertere debuerunt,cuius & potentiam, & benignitatem ſatis ſupérque fuerant experti : ſed veluti memoria, & mente capti, ad murmurationem ſe verterunt. *Vtinam* (inquiunt) *mortui eſſemus per manum Domini in terra Ægypti, quando ſedebamus ſuper ollas carnium, & comedebamus panem in ſaturitate, cur induxiſti nos in deſertum iſtud, vt occideretis omnem multitudinem fame?* Non ſumpſit Deus de hac murmuratione ſupplicium ; nouitij enim erant Iſraëlitæ,propitius eis fuit. Moſes verò, & Aaron auditum murmur eorum à Deo dixerunt, ſed magna cum miſericordia:*Veſpere* (inquiunt) *ſcietis, quòd Dominus eduxerit vos de terra Ægypti,& manè videbitis gloriam Domini. Audiuit enim murmur veſtrum contra Dominum. Nos verò quid ſumus, quia muſſitaſtis contra nos?* Auditum aiunt murmur, non tamen puniendum ; ſed cibum concedendum, magna Dei miſericordia, propter quem murmur eſt excitatum.Hodierna die veſperi ſcietis,quòd non Moyſes, & Aaron, ſed Deus vos ex Ægypto eduxerit. Nam die illo veſperi magnam coturnicum copiam miſit Deus in caſtra,quamobrem ſciuerunt Iſraëlitæ, Deum illos ex Ægypti ſeruitute liberaſſe,ſiquidem carnium alimentum ad eos mittebat. Manè verò ſequentis diei viderunt gloriam Domini, quia viderunt manna ex cælo deſcendens, quod gloriam, potentiam, ac maieſtatem Dei manifeſtam reddebat,illiúſque gloria erat,quia Deum glorificabat. Oleaſter videtur ſic exponere : *Videbitis gloriam eius*,quia Dominus apparuit populo in fulgore nubis, vt legitur Exod. 16.ſed Dominus apparuit in gloria nubis,antequam coturnices mitteret, Exodi 16. *Ecce gloria Domini apparuit in nube. Locutus eſt autem Dominus ad Moyſen dicens : Audiui murmurationes filiorum Iſraël, loquere ad eos, veſpere comedetis carnes, & manè ſaturabimini panibus.* Ex quibus Domini verbis perſpicuum eſt, gloriam Domini in nube apparuiſſe, antequam coturnices mitteret, non autem apparuiſſe manè poſt miſſas coturnices : tunc enim miſit manna, videruntque filij Iſraël gloriam Domini, vt eſt explicatum.Conſideranda eſt ratio,quæ redditur: *Audiuit enim murmur veſtrum contra Dominum.* Hæc ratio expoſcebat ſupplicium, non beneficium. Si dicerent Moyſes, & Aaron, punit vos Dominus,audiuit enim murmur veſtrum, non eſſet mirum.Aiunt verò : *Dabit Deus vobis hodie veſperi carnes, & manè panes*,id eſt,manna, *audiuit enim murmur veſtrum.* Miſericordia vti voluit Deus, carnes miſit, & panes, quia cibum petebant, quamuis malè murmurando peterent. Murmurauerunt autem contra Moſem, & Aaron, præterea contra Deum. Deus enim illos eduxerat ex Ægypto : Moſes & Aaron miniſtri erant, neque tantum opus poterant efficere, ideo aiunt : *Nos quid ſumus, quia muſſitaſtis contra nos?*

D.Hieron. Sin *ſignificat* rubum.

Murmuratio Hebræorum.

Exod 16.

Oleaſter.

Veſpere aſcendens coturnix cooperuit caſtra.

3. In hac octaua manſione in deſerto Sin, tria nobis exhibentur,videlicet, murmuratio Iſraëlitarum, coturnicum in caſtra aſcenſio, & deſcenſio manna ex cælo. Itaque poſt murmurationem ob cibi penuriam, eadem die, veſperti-no tempore, aſcendentes ex locis humilioribus coturnices ingenti numero caſtra operuerunt, Iſraëlitíſque præda fuerunt gratiſſima, & eſca. Aduerte autem bis Deum pauiſſe coturnicibus Hebræos in deſerto,ſemel in hac mãſione octaua, iterum in alia manſione, Numerorum cap. 11.de qua ſuo loco,Deo fauente,loquemur.Hic coturnices abſque ſupplicio manducarunt, in altera manſione graues dederunt pœnas, quæ appellatur *ſepulchra concupiſcentiæ*, Num. 11. vt infra dicemus,fauente Domino. Rogabis,prior eſt

Coturnices Deus Hebræis bis miſit.

eſt panis, quàm carnes, *cur igitur Dominus priùs carnes dedit veſperi, poſtea tempore matutino panes?* Reſpondetur, id factum, quia vt coturnices aſcenderent in caſtra, tempus & ventus veſpertinus cómodior erant. Solent enim volucres veſpertino tempore quieſcere. Tempus verò nocturnum, & matutinum poſtulabat deſcenſus manna ex quieto aëre. Ante ſolem enim nocte deſcendebat, quia ſole liquefiebat.

Pluam vobis panes de cælo.

4. Panes de cælo, id eſt, manna, pollicetur Dominus ſe daturum Hebræis, non pollicetur carnes. At Moſes ad filios Iſraël veniens ait: *Dabit vobis Dominus veſpere carnes edere, & manè panes in ſaturitate.* Dicet aliquis, Iſraëlitas non fuiſſe ſolis panibus contentos, ſed poſtulaſſe etiam carnes; ideóque Moſem ad Deum reuerſum impetraſſe etiam coturnices, ſed probabilius eſt, Deum & carnes, & panes ſimul promiſiſſe Moſi, quanuis ſolius manna facta ſit mentio, ideóque Moſem, cùm venit ad populum, carnes, & panes pollicitum.

Manè ros iacuit per circuitum caſtrorum.

5. Poſt carnes coturnicum, miſit ex aëre Deus panes, videlicet cibi genus quoddam, quod appellatum eſt *manna.* Nam matutino tempore rore completum eſt deſertum, quod erat in circuitu caſtrorum, apparuítque ſimul minutum quid, & quaſi pilo tuſum, id eſt, manna. Quæritur, *an ros ſimul deſcenderit cum manna?* Reſpondetur, rorem ſimul deſcendiſſe cum manna, Exod. 16. *Manè ros iacuit per circuitum caſtrorum, cúmque operuiſſet ſuperficiem terræ, apparuit in ſolitudine minutum*, &c. Num. 11. *Cùm deſcenderet nocte ſuper caſtra ros, deſcendebat pariter & Man.* Hebraicè legitur: Deſcendebat manna ſuper eum, id eſt, ſuper rorem. Vnde colligimus manna non deſcendiſſe ſuper terram, ſed ſuper rorem, ne inquinaretur. Hebræi quidam, vt Genebrardus ſcribit Pſal. 67. exiſtimarunt, manna duplici rore tectum fuiſſe, ſuperiore, & inferiore, hoc eſt, primùm rorem deſcendiſſe in caſtra ad purgandam terram, poſtea manna ſuperueniſſe, ſuper quod mox ros alius deſcenderit, adeo vt in duobus iſtis roribus, tanquam in theca, reconditum iacuerit: apparuerit autem, quando ſuperior ros ad exorientem ſolem euaneſcebat. Fauent his Hebræis verba Hebræa, Exod. 16. תעל שכבת השל, *tahal ſicbath hatal*, hoc eſt, *aſcendit iacentia roris*, vel, ſublatus eſt ros iacens, &c. tunc apparuit manna. Sed ex hac ſententia ſequitur, manna eſſe collectum ab Hebræis poſt ſolis ortum, ſiquidem non colligebatur, antequam ros ſuperior euaneſceret, ros autem ſole exoriente euaneſcebat. At verò manna etiam ſole exoriente liquefiebat; ergo ante ſolem colligebatur, vt conſtat ex lib. Sapientiæ, ergo ille ros ſuperior commentitius eſt, & ſuperfluus.

Exod. 16. *Miſit Deus Hebræis cibum manna.* Num. 11.

An manna fuerit duplici rore tectum?

6. Refert Genebrardus ex Rabbi Salomone Pſal. 94. manna liquefieri ſolitum, non ſtatim exoriente ſole, ſed incaleſcente, duabus horis ante meridiem. Id refellunt verba libri Sapientiæ, capite 16. vbi legitur, *manna* exiguo ſolis radio liquefieri, & ante ſolem oportuiſſe colligi. Et Exod. 16. legitur, *cùm incaluiſſet ſol, liquefiebat manna*, &c. Verba libri Sapientiæ hæc ſunt: *Quod ab igne non poterat exterminari, ſtatim ab exiguo radio ſolis calefactum tabeſcebat, vt notum omnibus eſſet, quoniam oportet præuenire ſolem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare, ingrati enim ſpes, tanquam hybernalis glacies, tabeſceret*, &c. Liquefiebat manna orto ſole, & incaleſcente, oportebat ideo præuenire ſolem ad colligendum manna, *vt notum* (inquit) *omnibus eſſet, quoniam oportet præuenire ſolem ad benedictionem tuam.* Græcè, ἐπ' ἀχαριστίαν σε. ſignificat nomen ἀχαριστία, *gratiarum actionem.* Interpres vertit *benedictionem tuam*, id eſt, Dei laudationem. Cùm enim manna ſolis calore liquefieret, indicabatur oportere ante ſolis exortum ſurgere ad colligendum illud, antequam liquefieret, & ad benedicendum Deo, agendaſque gratias pro tanto beneficio. Nam gratos eſſe oportet eos, qui beneficia accipiunt. Ingrati enim hominis ſpes ad accipiendum noua beneficia diſſoluitur, & perit, quemadmodum glacies hyemalis ſole diſſoluitur, & diffluit, quia indignus eſt nouis beneficiis, qui ingratus eſt iis, quæ accepit. Verba illa: *Aſcendit ſtramentum, vel iacentia roris, & apparuit minutum*, &c. ſic intelligenda videntur: Aſcendit, id eſt, creuit iacentia roris, creuit ros iacens, & terram operuit, & ſuper eum apparuit manna. Ita videtur intellexiſſe noſter interpres, qui ſic vertit: *Cúmque operuiſſet ros ſuperficiem terræ, apparuit minutum*, &c. id eſt, cùm aſcendiſſet, & creuiſſet roris iacentia, ita vt ſuperficiem terræ tegeret, apparuit ros. Fortè angelorum opera aſcendebat ros euaneſcens in nebulam, vt manna ſolùm colligeretur. Abulenſis Exod. 16. quæſt. 6. verba illa: *Aſcendit iacentia roris, vel operimentum roris*, de manna exponit, quod ſimile erat rori, & ſuperficiem terræ tegebat, ſed non placet expoſitio. Quæritur, *an fuerit naturale, manna liquefieri radio ſolis, an id per miraculum contigerit?* Reſpondet Abulenſis Exod. 16. quæſt. 11. per miraculum id factum, non naturaliter. Probatur, quia, ſi naturaliter liquefieret ſolis calore, etiam liquefieret ardore ignis, at verò, vt dicitur Sap. 16. *ab igne non poterat exterminari, & liquefieri*, ergo ab exiguo ſolis radio calefactum tabeſcebat.

Gratiarum actio.

An manna ſole liquefieret per miraculum?

Sapient. 16.

An manna exoriente ſole liquefieret?

Exod. 16.

Sapient. 16.

Quod cùm vidiſſent filij Iſraël, dixerunt ad inuicem: Man hu?

7. Hoc loco docemur, vnde nomen *manna* ortum fuerit. Cùm enim vidiſſent Hebræi deſertum completum manna, alij alios rogabant: *man hu?* id eſt, *quid eſt hoc?* rem nouam, & ignotam admiratione proſequentes. Reſpondit Moſes: *Iſte eſt panis, quem dedit vobis Dominus ad veſcendum*, quaſi diceret: murmuraſtis aduersùs Dominum propter carnium, & panis penuriam, heri veſpertino tempore dedit vobis carnes coturnicum, nunc dat vobis panem. Hic eſt panis, quem vobis indignis, & murmurantibus Deus ex cælo mittit. Appellatum autem eſt *manna*, ſiue *man*, Exod. 16. *Appellauit domus Iſraël nomen eius Man.* ab interrogatione *man hu?* nomine orto. Theodoretus: Factum (inquit) eſt, vt interrogatio vicem nominis habuerit, &c. Aliqui aiunt nomen *Man* ſignificare præparamentum, alij donum, Oleaſter numeroſum. Sed, *man* ſignificat *quid*, vt noſter, & LXX. interpretes vertunt. Chaldæus habet, *manna hu?* id eſt, quid hoc? Hinc nomen manna exortum eſt. Ioſephus lib. 3. de Antiquit. cap. 1. Vox (inquit) Man eſt percontatiua, quid hoc eſt? interrogans, &c. Cadebat autem manna non intra, ſed extra caſtra, quia locus caſtrorum non ſatis erat

Nomen manna vnde ſit ortum.

Exod. 16.

Theodor.

Ioſephus.

erat mundus ; præterea quia manna liquefiebat solis radiis quotidie, castrorumque vias aqua, & luto compleret.

Colligat vnusquisque ex eo, quantum sufficit ad vescendum.

8. Certa mẽsura gomor colligebatur manna.

Docet Moses populum leges colligendi manna. Prima est: *Colligat vnusquisque ex eo, quantum sufficit ad vescendum, gomor per singula capita*, &c. Certa ergo mensura colligendum erat. Ea verò mensura fuit gomor, per singula capita. Si familia decẽ habebat capita, decem mensuras, si plura capita habebat, plures mensuras, si pauciora, pauciores colligebat. Est autẽ *gomor* decima pars *ephi*, *ephi* tria sata continet; æqualiter Deus distribuit omnibus manna, eandem mensuram omnibus præbuit. Tentauit autem eos hac re, Exod. 16. *Ecce* (inquit) *ego pluam vobis panes de cælo, egrediatur populus, & colligat, quæ sufficiunt per singulos dies, vt tentem eum, vtrum ambulet in lege mea, an non.* Dicitur autem Deus tentare, & experiri more humano, cùm tamen omnia ab æterno cognoscat. Ante solis ergo exortum surrexerunt Israëlitæ ad colligendum manna, & collegerunt omnes, non æqualiter, sed alius plus, alius minus. Quia, cùm colligebant, carebant mensura. Postea verò mensi sunt ad mensuram gomor, omnésque mensura fuerunt æquales, neque is, qui plus collegerat, excessit mensuram gomor, neque is, qui minus acceperat, minus reperit, quam gomor, in singula capita. Nam angelus ex iis, qui plus acceperant, supplebat mensuram eorum, qui minus collegerant. Quòd si non esset satis, aliter à Deo supplebatur.

Exod. 16.

Nullus relinquat ex eo vsque manè.

9. Manna non relinquebatur in diem alterum.

Hæc est secunda lex colligendi manna: *Nemo relinquat ex eo in diem alterum.* Nam manna quotidie ex cælo dabatur; superfluum ergo erat in diem alterum illud relinquere. Volebat Deus Israëlitas quotidie manè surgere ad gratias agendas, & colligendum manna, quòd si in alios dies relinqui posset, non surgerent ad gratias agendas, & parendum cibum. Ex cælo cibum vult Dominus nos expectare quotidie. Hoc præceptum quidam ex Hebræis non seruauerunt, & manna in diem sequentem reliquerunt. Inobedientia dedit pœnas, cibus enim vermibus cœpit scatere, atque computruit.

Sex diebus colligite, in die autem septimo sabbatum est Domini, idcirco non inuenietur.

10. Sabbato manna ex cælo non fluebat.

Tertia lex: Sex diebus tantùm hebdomadæ colligi poterat manna, septimo die, id est, sabbato, colligi non poterat, quia ea die operari non licebat, & in terram manna non descendebat. Ideo præcepit Moses populo, vt feria sexta colligerent cibos duplices, id est, duas mensuras, in singula capita, quæ duobus diebus sufficerent, videlicet feriæ sextæ, & sabbato. Computruit manna relictum in diem sequentem ab inobedientibus, non verò computruit relictum ex sexta feria in sabbatum, relictum ab obedientibus. Exod. 16. *Fecerunt ita, vt præceperat Moyses, & non computruit, neque vermis inuentus est in eo,* &c. Attamen non defuerunt inobedientes, qui in ipso sabbati die ad colligẽdum manna egressi sunt, Exod. 16. *Venit septima dies, & egressi de populo, vt colligerent, non inuenerunt.* Dixit autem Dominus ad Mosen: *Vsquequò non vultis custodire mandata mea, & legem meam?* Nondum lata erat lex, sed sabbatum iam seruabatur.

Exod. 16.

Ibid.

Erat quasi semen coriandri album, gustúsque eius quasi similæ cum melle.

11. Quale fuerit manna, explicatur. Exod. 16.

Quale fuerit manna, explicatur: simile erat granis coriandri quantitate, colore album. Eodem capite 16. Exod. dicitur: *Apparuit minutum, & quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super terram.* Erant ergo grana manna minuta & parua, & quasi pilo tusa, hoc est, velut grana decorticata, & alba. Chaldæus vertit: *Minutum quasi decorticatũ.* Num. 11. *Erat Man quasi semen coriandri coloris bdellij*, id est, coloris albi, quoniam bdellium candida est margarita. Hæc erat figura. Erant autem grana dura, ita vt tererentur in mortario, vel mola, coquebantur deinde in olla, hebantque placentulæ, Num. 11. *Circuibat populus, & colligens illud frangebat mola, siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas, saporis quasi panis oleati.* Sapor in Numeris dicitur fuisse, *quasi panis oleati.* Exod. 16. dicitur fuisse *quasi similæ*, id est, panis ex delicata farina facti, *cum melle*, vtrumque enim saporem habuit.

Num. 11.

Num. 11.

Exod. 16.

12. Multos sapores habuit manna.

Præter hunc saporem omnibus communem, sapores alios multos habuit supernaturaliter, vt colligitur ex lib. Sapientiæ, cap. 16. *Panem de cælo* (inquit Sapiens) *præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat; & deseruiens vnius cuiusque voluntati, ad quod quisque volebat conuertebatur.* D. Hieron. Psal. 147. Quidquid (inquit) volueris, ex sermone diuino nascitur, sicut tradunt Iudæi, quoniam manna, quando comedebant, secundum voluntatem vniuscuiusque sic sapiebat in ore. Ac si dixissent: Qui manna comedebat, si desiderabat mala, si pirum, si vuam, si panem, si carnes, secundùm qualitatem, & voluntatem comedentis, ita & sapor in manna erat, &c. D. Augustin. epist. 118. In populo (inquit) vnicuique manna secundùm propriam voluntatem in ore sapiebat, &c. D. Chrysost. hom. *Quòd nemo lædatur, nisi à semetipso:* Hæc (inquit) fuit natura manna, cibus quotidie nouus, & saporem sui pro desiderio vescentium submini-strans, &c. D. Gregor. Nyssenus in vita Mosis, manna cibum vocat simplicem, & varium: simplicem quidem visu, varium sapore. Cibus (inquit) varius simul, & simplex, simplex visu, & vnicus, varius ad singulorum cupiditates se vertens, &c. His tamen saporibus supernaturalibus soli iusti fruebantur, quæ sententia est D. Augustini lib. 2. retract. cap. 20. & D. Gregorius lib. 6. moral. cap. 7. Manna (inquit) omne delectamentum, atque omnis saporis suauitatem in se habuit, quod videlicet in ore spiritalium iuxta voluntatem edentium saporem dedit. Sic ille. Idem sentit Abulensis, Num. 11. quæst. 16. Lyranus, Carthusianus, & alij. Probatur opinio ex murmuratione improborum, Num. 11. de qua suo loco agendum est. Sanè, si omnes sapores, quos optarent, in manna reperirent, non dicerent: *Anima nostra arida est.*

Sapient. 16.

D. Hieron.

D. Augustin.

D. Chrysost.

Greg. Nyss.

An improbi fruerentur omnibus saporibus manna?

Greg. Magn.

13. *An manna vicem supplerit potus?*

Quæritur, *an manna non solum cibus fuerit, sed etiam potus vicem suppleuerit?* Hebræi, vt refert Genebrardus Psalmo 94. aiunt, in manna fuisse panem, & aquam, quia erat humidum per se: Genebrardus verò ait, Israëlitas, quia abundabant manna, nihil opus habuisse aqua. Addit, iuxta

iuxta Iſraëlitarum traditiones ex Rabbi Salomone, manna liquefactum riuos aquarum idoneos ad adaquanda populi pecora effudiſſe incaleſcente ſole. At ſi hoc verum eſſet, nunquam in deſerto ſitim paſſi fuiſſent Hebræi, ſiquidem manna, quod quotidie colligebant, panis erat, & aqua: ſitim verò paſſos oſtendunt verba hæc, Exod. 17. *Sitiuit populus præ aquæ penuria, & murmurauit contra Moſem dicens: Cur feciſti nos exire de Ægypto, vt occideres nos, & liberos noſtros, ac iumenta ſiti?* Manna comedebant; tamen ſitiebant. Falſum ergo eſt, manna fuiſſe panem, & aquam. Iumentis quoque deerat, aiunt enim, *vt occideres nos, & iumenta ſiti:* ergo non eſt verum, manna liquefactum effudiſſe riuos aquæ ad adaquanda pecora, & iumenta. Adde, manna fuiſſe hominum cibum, non autem aquam iumentorum. Nónne contemni poſſet manna, ſi liquefactum iumentis præberetur, & panis angelorum, licèt iam conuerſus in aquam, pecoribus daretur? Liquefiebat igitur manna ſolis calore, & liquefiebat etiam ros, ſed à ſolis ardore, tam ros, quàm manna abſumebatur, ne circa caſtra lutum fieret, moleſtóque humore infeſtarentur. Præterea, certa menſura erat manna colligendum, certáque menſura ex aëre demittebatur, ita vt poſt collectionem non multum ſupereſſet, quod verteretur in aquam.

Exod. 17.

Pluam vobis panes de cælo.

14. Exod. 16. ait Dominus, ſe ex cælo daturum panes, id eſt, manna. Dubitatur, *vnde manna deſcenderet, & quomodo fieret?* Reſpondetur, manna deſcendiſſe ex cælo, atque idcirco pluuiam ex cælo appellari. Cælum autem ſignificat aërem, ex aëre enim manna defluebat. Fiebat autem in aëre, & ex ipſo aëre angelorum opera quotidie, quamobrem appellatur Pſal. 77. *Panis angelorum*, id eſt, angelorum opera factus. Vel panis angelorum dicitur, id eſt, panis angelicus, præſtantiſſimus, ac ſingularis, ſicut vir fortitudinis dicitur vir fortis. Hebraicè panis angelorum appellatur panis אבירים, *abirim*, id eſt, panis fortium, angeli enim fortiſſimi ſunt. Dici etiam poteſt panis fortium, quòd fortes redderet comedentes, iuxta illud Pſalm. 103. *Panis cor hominis confirmet*, &c. Abulenſis quæſt. 18. cap. 16. ait, manna corpora Hebræorum conſeruaſſe, ne morbo aliquo tabefierent. Genebrardus Pſal. 77. ex antiquis Hebræis: Manna (inquit) cibus erat, qui in ipſis membris digerebatur, (ne dum in ſtomacho) nec turbabat mentem, &c.

14. Exod. 16. *Vnde manna deſcenderet, & quomodo fieret?* Pſalm. 77. *Cur manna dicatur* panis angelorum, *vel* fortium? Pſal. 103.

15. Origen. hom. 7. in Exodum, D. Ambroſ. 1. Corinth. 10. D. Auguſt. ſerm. 251. de tempore, aiunt, dominicum diem fuiſſe illum, quo manna primùm è cælo deſcendit. Origenes: Ex diuinis (inquit) ſcripturis apparet, quòd in die dominico primùm datum eſt mãna. Si enim ſex diebus collectum eſt, ſeptima autem die ceſſatum eſt, ſine dubio initium eius à prima die, quæ eſt dominica, dies fuit, &c. Probat Origenes, manna prima die dominica datum, ex his verbis Exod. 10. *Pluam vobis panes de cælo, egrediatur populus, & colligat, quæ ſufficiunt per ſingulos dies. Die autem ſexto parent, quod inferant, & ſit duplum.* Origenes ſic verba hæc intellexit: Sex diebus huius hebdomadæ colligetis manna, die autem ſexto, id eſt, feria ſexta, colligetis duplum, ſabbato non inueniebatur. Ex qua interpretatione ſequitur, manna primùm die dominica datum. Nam ſi cùm primùm colligi cœpit, ſex diebus collectum eſt, ſabbatóque ceſſatum die dominica è cælo primùm miſſum eſt. Nam à die dominica vſque ad feriam ſextam, ſex dies numerantur. Sed oſtendere debuit Origenes hæc verba dicta à Domino die dominica, de ſex diebus illius hebdomadæ, in qua loquebatur, vt probaret ſuam opinionem. Sed non conſtat, quo die Deus hæc verba dixerit, quemadmodum neque conſtat, quo die Moſes illa alia protulerit, Exod. 16. *Sex diebus colligite, in die autem ſeptimo ſabbatum eſt.* Præterea cùm hæc verba præcepti ſint, non ſunt reſtringenda ad illam hebdomadam, in qua loquebantur Dominus, & Moſes, potuítque Dominus, & Moſes verba proferre, non die dominica, ſed feria ſecunda, vel tertia. Erítque ſenſus: Ego pluam vobis panes, incipiámque feria tertia, die autem ſexto ſingulis hebdomadis, id eſt, feria ſexta, quæ ſabbatum præcedit, duplices colligite cibos. Item: Feria tertia, vel quarta, dicere potuit Moſes: ſex diebus colligite manna ſingulis hebdomadis, die ſeptimo ſabbatum ſeruate. Ex quo ſenſu non efficitur, quod vult Origenes, litera tamen non reſpuit omnino ſenſum illius, aliquibus ſubintellectis, hoc modo: Die ſexto colligite duplum, die (inquam) ſexto ab hac die, in qua primùm datur manna, quam ſextam diem ſequitur ſabbatum. Et Moſes: ſex diebus, qui ab hac die, quo primùm datur manna, numerantur, colligite manna; ſeptima die ſabbati non inuenietur.

Exod. 16.

Imple gomor ex eo, & cuſtodiatur.

Vult Dominus beneficia, quæ in nos confert, memoria contineri. Vt ergo hoc beneficium dati panis cæleſtis memoria cuſtodiretur, iubet ſeruari gomor manna, vt ſcirent Iſraëlitæ, qua menſura, & quo pane eſſent in deſerto enutriti. Dicitur autem poſuiſſe Aaron vas plenum manna in tabernaculo, coram Domino, per anticipationem. Nondum enim erat fabricatum tabernaculum, in quo Aaron, vas plenum manna poſtea collocauit, vt ait Abulenſis. Lyranus putat, collocatum coram Domino vas, in quodam paruo tabernaculo, quod portabatur in deſerto, antequam magnum fabricaretur.

16. *Beneficia in memoria ſeruanda.*

Comederunt Man quadraginta annis.

Quot annis vſi fuerint hoc cibo Iſraëlitæ, docet Moſes, vt magnitudinem beneficij exaggeret. Non enim ſemel, aut iterum man illis præbuit Deus ex cælo, ſed per annos quadraginta quotidie, donec in terram repromiſſionis venerunt. Ioſue 5. *Defecit manna poſtquam comederunt de frugibus terræ.*

17. *Quadraginta annis comederunt manna Iſraëlitæ.* Ioſue 5.

CAPVT XIX.

MORALE.

De Manna.

Quando ſedebamus ſuper ollas carnium.

1. INGRATVS populus de penuria cibi conqueritur, & murmurat, Ægypti ſaturitatem, olláſque carnium recordatur, neque tamen recordatur Ægypti captiuitatem, laborem, & vexationem. Hic eſt mos diaboli, in memoriam nobis reuocat mundi non famem, non mœrorem, non laborem, ſed inania gaudia, & voluptates. At qui ſapit, hæc obliuioni mandat perpetuæ,

Non laborem mundi, ſed gaudia, diabolus reuocat in memoriam.

Exod. 10. *An manna primùm deſcenderit die dominica?*

petuæ, illa verò animo voluit. Præterea recordatur populus carnium Ægypti, non recordatur tot beneficiorum, & prodigiorum Dei. O populum ingratum! (ait Origenes) desiderat Ægyptum, qui Ægyptios vidit extinctos, carnes Ægypti requirit, qui Ægyptiorum carnes vidit maris piscibus, & cæli alitibus datas, &c. Tentauit Deus ingratos penuria cibi, tentationem debuerunt ferre patienter, oculósque non ad Ægyptias ollas vertere murmurando, sed ad cæleſtia sydera, cibum à Deo necessarium magna cum fiducia postulando. At Dei summa bonitas in eos conuertit oculos, qui suos oculos ab ipso auertentes in ollas carnium conuertebant: neque sumpsit pœnas de murmurantibus, sed nouo, mirabilíque pane, & carnibus eos pauit. Deut. 8. ait Moses: *Afflixit te Deus penuria, & dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu, & patres tui, vt ostenderet tibi, quòd non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Domini.* hoc est, Deus afflixit te, & tentauit cibi inopia; afflictionem non sustinuisti patienter, sed murmurasti, Dominus autem pro sua misericordia noluit meritas pœnas expetere, sed cibum tibi dedit nouum, tibi, patribúsque tuis, & omnibus hominibus ignotum. Dedit tibi cibum manna, non ex terra, sed ex cælo, inauditum, nunquam in terra conspectum, quamobrem rogabas, manhu? quid est hoc? quia quid esset, ignorabas, vt ostenderet tibi in penuria cibi, in Deo sperare, qui potest hominibus panem suppeditare, in quo viuant, diuersum ab isto pane vsitato. Non enim in solo isto vsitato cibo, & noto, viuit homo, sed *in omni verbo, quod procedit de ore Dei*, hoc est, in omni re, & in omni cibo inusitato, & hominibus ignoto, quem Deus iubet præparari ad alendos homines, vt iussit ab angelis præparari man.

Origenes.

Hebræis tentatis dedit Deus manna.

Deut. 8.

2. Augustissimæ Eucharistiæ habes typum. Dedit Dominus Hebræis manna panem ex cælo nouum, & ignotum, quem ipsi, & patres eorum ignorabant; dedit Christianis panem ex cælo nouum, & inauditum, Eucharistiam, quem ignorabant omnes homines. Rogabant Hebræi viso manna, Exod. 16. *quid est hoc?* respondit Moses: *Iste est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum.* Rogare potuissent discipuli conspecta Eucharistia, *quid est hoc?* Matth. 26. antequam illi rogarent, respondit Dominus: *Hoc est corpus meum.* Sed de sacrosancta Eucharistia diximus 2. & 4. tomo Concordiæ Euang. vbi ostendimus latè, manna fuisse eius typum, non libet eadem repetere, si quæ occurrerint non dicta, adiiciemus.

2. Manna typus Eucharistiæ.

Exod. 16.

Manè videbitis gloriam Domini.

3. Dicitur manna gloria Domini, ab effectu; quia potentiam, & gloriam Dei enarrabat, instar cælorum, glorificandúmque esse ob tantum beneficium ostendebat. Congruit Eucharistiæ egregiè hoc nomen. Est enim Eucharistia maxima Domini gloria, quoniam Dei admirabilem potentiam, & amorem manifestat hominibus, & propter tantum beneficium eum summoperè glorificandum, & laudandum prædicat. *Manè* (aiunt Moses, & Aaron) *videbitis gloriam eius.* Manè videbatur manna gloria Dei: similem in modum, manè, cùm sacrificium fit, Eucharistia ostenditur populo, & manè videtur gloria Dei, Deúsque ipse cernitur in Eucharistia realiter existens, speciebus sacramenti tectus.

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

S. Eucharistia est gloria Domini.

Ego pluam vobis panes de cælo.

O mirandam pluuiam, & inauditam! Miranda fuit, & inaudita, & quotidiana per annos quadraginta, vsque ad terram repromissionis. Pluuia erat non aquæ, sed cibi delicati, à Deo parati, & ab angelis facti. Quis tales vnquam vidit pistores panes præparantes? ô miram Dei in suum populum indulgentiam! Sap. 16. *Substantia tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat,* hoc est, manna tuum dulcedinem, benignitatem, & indulgentiam indicabat, qua filios tuos prosequeris. Psal. 77. *Mandauit nubibus desuper, & ianuas cæli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum, & panem cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo, cibaria misit eis in abundantia.* Ex nubibus descendebat manna, quemadmodum pluuia. Ianuæ cæli, id est, aëris, apertæ dicuntur, quia ex aëre pluebat; panis dicitur angelorum, id est, angelicus, vt supra diximus, & angelorum opera efformatus; cibus dicitur missus in abundantia, quia singulis diebus mittebatur tantum mannæ, quantum exercitui illi maximo satis erat. Quid nos dicemus de nostro stupendo manna, id est, Eucharistia? Tenuis vmbra fuit illud Mosaicum, pluit illud ex aëre: at nostrum venit ex cælo supremo: quantúmque distat supremum cælum ab aëre, tantum distat manna nostrum à Mosaico: parum hoc infinito interuallo à nostro superatur. Mosis enim cibus creatura simplex erat: Christi autem Eucharistia, Christũ hominem, & Deum infinitum continet. Efformabatur ab angelis manna Israëliticum: at nostrum non potest ab angelis efformari, neque à summis Seraphinis. Dei solius potentia factum est, fieríque potest: sacerdotes verò ministri sunt tanti operis. Quadraginta annis datum est manna Hebræis; at Christianis datur Eucharistia ab initio Ecclesiæ, dabitúrque vsque ad mundi finem. Fuit manna cibus in abundantia, infimum corpus pascens: est Eucharistia cibus in summa abundantia, multo præstantiorem animum nutriens. Denique, si manna dulcedinem, quam Deus in filios suos habet, ostendebat; quis poterit fando explicare, dulcedinem, bonitatem, misericordiam, & largitatem Dei, quam augustissima Eucharistia angelis indicat, & hominibus?

4. Psal. 77.

Eucharistia panis est ex cælo.

Eucharistia à Deo conficitur, panis est in abundãtia, vsque ad finẽ mundi, Dei dulcedinem erga nos demonstrans.

Colligat vnusquisque ex eo, quantum sufficit ad vescendum, gomor per singula capita.

Parsimoniam victus, & temperantiam seruare docet locus hic. Non permisit Dominus ex manna colligere Hebræos, quantum vellent, sed quantum satis esset. *Colligat* (ait Moses) *vnusquisque quantum sufficit.* Mensuram illis præscribit gomor, per singula capita. Igitur temperanter vtendum est cibo, & potu; id tantum, quod satis est, sumendum in mensura, non magna; necessitati satis faciendum est, non voluptati. D. Hieron. lib. 2. contra Iouinianum: Citò (inquit) expletur naturæ necessitas; frigus & fames simplici vestitu, & cibo expelli potest. Deliciæ, & epularum varietates, fomẽta auaritiæ sunt, &c. Hoc in Humberto fratre suo laudat D. Bernard. de eius obitu sermonem habens: Quantum (inquit) parcius potuit, de substantia mundi accepit, & minus accepisset, si non obedientia coëgisset. Victum, & vestitum habens, his contentus fuit; non ad superfluitatem, sed ad necessi-

5. Parsimonia docetur.

D. Hieron.

Citò expletur naturæ necessitas.

D. Bernard.

tatem, nisi quòd ipsam quoque necessitatem, superfluitatem esse sæpius caussabatur, &c. Contra alij ipsam superfluitatem ciborum, & indumentorum, cupiditate ducti, necessitatem esse caussantur, & superflua appellant necessaria. Qui enim vult obedire cupiditati, limitem transgreditur necessitatis. Cupiditas limitem necessitatis ignorat, amat superfluitatem. D. Augustus. lib. 4. contra Iulianum Pelag. cap. 14. Nescit (inquit) cupiditas, vbi finiatur necessitas, &c. Item: Quis (inquit) explicet, quemadmodum nos libido sensus modum necessitatis sentire non sinat, & ipsum limitem procurandæ salutis, si qua adsunt delectabilia, rapiendo abscondat, & transeat. Putantibus nobis satis non esse, quod satis est; dum libenter eius procurationibus ducimur, existimantes nos adhuc agere negotium valetudinis, cùm agamus potiùs cruditatis. Sic Augustus. Qui ergo corporis sui sanitatem amat, cupiditatem frenet, ratione, & in mensura cibum sumat, neque agat negotium cruditatis, sed valetudinis. Adesse debet ratio (ait D. Hieronymus, loco indicato) vt tales, ac tantas sumamus escas, quibus non oneretur corpus, nec libertas animæ prægrauetur, &c. Item: Nihil ita obruit animum, vt plenus venter, &c. Eodem loco ostendit sanctissimus Pater, ciborum parsimoniam, sanitatem & restituere, & conseruare: Qui (inquit) ægrotat, non aliter recipit sanitatem, nisi tenui cibo, & castigato victu vtatur. Quibus ergo cibis recipitur sanitas, his & seruari potest, &c. Item: Legimus, (inquit) quosdam morbo articulari, & podagræ humoribus laborantes, proscriptione bonorum, ad simplicem mensam, & pauperes cibos redactos, conualuisse, &c. Simplicem mensam Deus populo suo appossuit, & cibum sanum, nempe manna, non præbuit vinum, sed aquam. Hæc omnia temperantiam indicant, & sobrietatem in hac nostra peregrinatione esse seruandam.

Superfluitas fugienda. D. Augustus. D. Hieron. *Parsimonia sanitatem restituit, & cõseruat.*

Nullus relinquat ex eò in manè.

6. Noluit Deus, Hebræos peregrinos horrea habere, reconditúmque cibum in multos dies seruare; in diem illos viuere voluit, & semper ex cælo pendere. Panem illis dedit quotidianum, ex illo in sequentem diem nihil relinqui præcepit: si relinquebatur, computrescebat. Simile illud est Matth. 6. *Ne soliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis,* &c. Peregrini sumus, ex cælo pendemus, in cælum igitur solicitudo nostra conferatur, in cælum suspiciant oculi nostri, iuxta illud Psal. 122. *Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum.* & Psal. 144. *Oculi omnium in te sperant, Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Psal. 103. *Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore. Dante te illis, colligent; aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Peregrini sumus, excutiamus nos ab omni terræ onere. *Attendite vobis* (inquit Dominus Luc. 21.) *ne fortè grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ.* & Matth. 6. *Nolite soliciti esse in crastinum.*

Matth. 6. *Ex cælo pendet noster victus: in cælum leuemus oculos* Psal. 122. Psal. 144. Psal. 103. Luc. 21. Matth. 6.

Cùm incaluisset sol, liquefiebat.

7. Antequam sol incalesceret, oportebat colligere manna: liquefiebat enim sole incalescente. A Properare oportet, & manè surgere ad laudandum Deum, cælestiáque beneficia colligenda, ex cælo, velut manna, cadentia. Sap. 16. *Manna ab exiguo radio solis calefactum tabescebat, vt notum omnibus esset, quoniam oportet præuenire solem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.* Psal. 5. *Manè astabo tibi, & videbo,* &c. Manè Deo astandum est, manè laudandus, manè adorandus, solis radiis non cedendum. Tu (inquit Chrysostomus eodem psalmo) non pateris eum, qui est inferior, imperatorem ante te adorare; nunc autem sole oriente ipse dormis, & cedis primo loco creaturæ, neque omnem creaturam præuenis, &c. Properemus ad colligẽdum manna manè, hoc est, ad colligendam diuinam dulcedinem, & deuotionem, qua tota die alamus animum imbecillem. Oratio matutina dulce manna colligit ex cælo missum, & omniũ diurnorum operum fundamenta iacit. Chrysost. ibidem: Si os (inquit) nostrum per orationem munierimus, diurnę actionis pulchrum fundamentum iecerimus, &c. Ex verbis citatis Sap. 16. colligitur, Hebræos ad colligẽdum cibum, cum benedictione, id est, laudibus Dei, & adoratione accessisse, liquefiebat enim manna incalescente sole, *vt notum omnibus esset, quoniam oportebat præuenire solem ad benedictionem Dei, & ad ortum lucis illum adorare.* Oportebat, inquam, præuenire solem ad benedicendum, & adorandum Deum, propter tantum beneficium, & ad colligendum manna. Exemplũ proponitur grati animi. Cùm cibos colligimus ex agris, vinũ, oleum, frumentum, & alios, cúmque illos edimus, cum gratiarum actione, Deíque laudibus, & adoratione colligendi sunt, & comedendi, ne largitori ingrati simus. Theophyl. Ioan. 7. scribit, quosdam sensisse psalmos, qui *pro torcularibus* inscripti sunt, cõpositos esse in festum tabernaculorum. Nam tunc (ait Theophyl.) torcularia sua implebant Israëlitæ, & vuas premebant: propterea que agebant gratias, & psalmis vtebantur, &c.

Sap. 16. *Manè surgẽdum ad celebrandas Dei laudes.* Psal 5. D. Chrysost. *Oratio fundamentum diurnorum operum.* *Gratia Deo agenda pro cibo, & alijs beneficijs.* Theophyl.

Sex diebus colligite.

Non inueniebatur in sabbato manna: sex tantùm diebus hebdomadæ colligebatur. Feria sexta duplices cibos parabant Hebræi in feriam sextam, & sabbatum. Itaque feria sexta præparabant cibum in diem sabbati; ideo feria sexta *parasceue* dicebatur, id est, præparatio: sabbatum *cessationem* significat, & *requiem* illam æternam, quam in cælo expectamus, vnde illud Pauli ad Hebr. 4. *Relinquitur sabbatismus populo Dei,* &c. hoc est, relinquitur post hanc vitam in cælo celebratio æternæ quietis, hanc quietem parit charitas operibus bonis affluens. Quemadmodum filij Israël in sabbato non inueniebant manna; sic etiam nos in sabbato illo æterno, charitatem, & bona opera non inueniemus, si ea ex hac vita non detulerimus. Non enim datur in cælo charitas ei, qui eam hinc non defert, non dantur ibi bona opera, & merita ei, qui, dum vixit, ea noluit congregare. Itaque non inuenitur manna in illo sabbato. Oportet ergo, dum vita hæc suppetit, manna colligere, & cibum in sabbatum præparare. Vita hæc parasceue est illius sabbati. Colligamus charitatem, & bona opera. Numquid mensura est proposita huic manna? minimè. Colligere possumus sine mensura. Non liquefit hoc manna radiis solis; liquefit ardore peccati; æternum est, non computrescit, si peccatum fugias.

8. *Sabbatum cæli requiem significat.* Ad Hebr. 4. *Vita hæc est parasceue, id est, præparatio æterni sabbati.*

fugias. Colligamus ergo cibum æternum in hac paraſceue. Ioan. 6. *Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam.* Lege D. Gregor. Nyſſenum in vita Moſis: Præparationis (inquit) dies hæc vita eſt, in qua præparamus, quæ ad futuram vitam nobis præſtò erunt. Nam in futura vita, in ceſſatione omnium, quæ hîc agimus, ac quiete verſabimur, fructus operum, quæ hîc ſeminauimus, colligentes, &c. Origenes: Si quid (inquit) hîc boni operis acquiras, ſi quid iuſtitiæ, miſericordiæ, & pietatis recondas; hoc tibi in futuro ſæculo erit cibus, &c.

Ioan. 6. D. Gregor. Origenes.

In die ſeptimo non inuenietur.

9. Reliquis hebdomadæ diebus inueniebatur manna in agro, deſcendebátque ex cælo: die ſabbati non deſcendebat ex cælo, neque in agro reperiebatur. Sabbatum feſtum erat proprium Iudæorum, ideóque Iudæos ſignificat. Adumbratur verò hac vmbra, Iudæos nunc ſeruantes ſabbatum carere manna. Non deſcendit iam manna gratiæ diuinæ, & doctrinæ cæleſtis in Iudæos, poſt aduentum Chriſti, Moſis legi mancipatos. Non inuenitur manna in ſabbato, hoc eſt, in Iudæis. Lege Origenem.

Neque qui plus collegerat, habuit amplius.

10. Æqualem omnes manna menſuram inueniebant; *neque qui plus collegerat, habuit amplius, neque qui minus parauerat, reperit minus.* Similem in modum omnes æqualiter totum Chriſtum in Euchariſtia ſumimus, neque qui plus ſpecierum accipit, habet amplius, neque qui minus accipit, habet plus. Totus enim Chriſtus eſt, & ſub parua, & ſub magna Euchariſtiæ ſpecie, totus ſub parua, & ſub magna accipitur, totus eſt ſub ſpecie panis, totus ſub ſpecie vini; neque plus accipit ſacerdos, qui duas accipit ſpecies, quàm laicus, qui vnam ſumit. Rupertus in Exod. lib. 3. cap. 17. Non (inquit) pro quantitate portiunculæ viuifici panis, quæ frangitur illi, & quam ore ſumit, quiſque gratiam, vel vitam accipit: ſed tantum illi valet ad conſecutionem iuſtitiæ; exiguum quid percepiſſe, quantum valeret, ſi totum, quod oblatum eſt, proprio ſolus ore perciperet? Rectè ergo ſancta Chriſti Eccleſia panes non valde grandes, ſed exiguas ad conficiendum corpus Chriſti componit ſimilas, & valde tenues; neque vini multum, ſed exiguum quid infundit, quia neque qui plus colliget, habebit amplius, neque qui minus parauerit, reperiet minus. Hæc ille.

Eundè Chriſtum accipimus in Euchariſtia ſub magna, & ſub parua ſpecierum quantitate. Rupertus.

Scatere cœpit vermibus.

11. Reliquerunt nonnulli manna in alium diem, cœpítque vermibus ſcatere. Auaros hoc exemplo commonefacit Rupertus lib. 3. cap. 18. qui diuitias coaceruant, neque in eleemoſynas, ſed in vitia potiùs inſumunt: Hoc exemplo (inquit ille) cómoneri ſe ſciat infidelis auarus, qui ſpem ſuam in Deo non poſuit: & idcirco diuitias recondendo mammonæ ſeruit. Eum qui eiuſmodi eſt, & nunc, quandiu viuit, curarum, & ſolicitudinum vermis comedit, & in futuro vermis, qui non morietur, comeſturus eſt, &c. Huc ſpectat illud Iacobi 5. *Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſerijs veſtris, quæ aduenient vobis. Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt, & veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt; aurum & argentum veſtrum æruginauit, & ærugo eorum in teſtimonium vobis erit, & manducabit carnes veſtras, ſicut ignis theſauriz aſtis vo-*

Rupertus. *Cõputreſcunt diuitiæ, quæ ab auaris poſſidentur.* Iacob. 5.

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraël.

bis iram in nouiſſimis diebus. Ecce vides, quomodo manna diuitum impiorum, reconditum in theſauro, vermibus ſcateat.

Quid eſt hoc?

12. Origenes putat, manna ſignificare verbum Dei, hanc vero interrogationem ait innuere, diligentiam adhibendam in ſtudium, & intelligentiam illius, ſemper enim de locis difficilibus rogandi ſunt doctores Eccleſiæ, *quid eſt hoc?* & ab illis, nõ ab hæreticis diſcendum, quid ſit hoc. Origenes: Man hu (inquit) interpretatur, quid eſt hoc? Vide, ſi non ipſa nominis virtus ad diſcendum te prouocat; & cùm audis legem Dei recitari, inquiras ſemper, & interroges, & dicas doctoribus, quid eſt hoc? &c. Lege D. Hieronymi epiſtolas, & reperies multos, qui ſanctiſſimũ Eccleſiæ doctorem rogabant, quid eſt hoc? Erat candidum manna, vt ſupra diximus, & dulce: ſimile eſt verbum Dei, candidum, & dulce. Quid candidius? (ait Origenes) quid ſplendidius eruditione diuina? quid dulcius? quídve ſuauius eloquiis Domini, quæ ſunt ſuper mel, & fauum? &c. *Erat manna minutum, & quaſi pilo tuſum, in ſimilitudinem pruinæ.* Exod. 16. Ita verbum Dei minutum eſt. LXX. vertunt λεπτὸν, id eſt, *ſubtile.* Minutum eſt, & ſubtile verbum Dei, oculis à Deo illuminatis indigemus, vt illius ſenſus ſpirituales, & veros, & minutos cernamus. Minutum eſt, & ſubtile, hoc eſt, ſpirituale, de rebus enim differit ſpiritualibus, de cæleſtibus, de inuiſibilibus, de iis, quæ ſuperant intellectum. Eſt quaſi pilo tuſum, hoc eſt, quaſi triticum decorticatum: decorticatur autem à doctoribus, & intellectu, quaſi pilo, tunditur, cùm ſtudio, ac cogitatione eius ſenſus exquiritur. Iudæi (ait Origenes) nihil in verbo Dei minutum, nihil ſubtile, nihil ſentiunt ſpiritale; ſed totum pingue, totum craſſum; incraſſatum eſt enim cor populi illius, &c. Similiter incraſſatum eſt cor hæreticorũ, craſſo modo verba Dei intelligunt de ſacramentis, & aliis ſimilibus dicta, neque Eccleſiam interrogare volunt, *quid eſt hoc?*

12. Manna *ſignificat verbum Dei.* Origenes. Origenes. Exod. 16. Origenes.

13. D.Gregor.lib.27.moral.cap.17. dulcem animæ refectionem manna ſignificare arbitratur, quam, qui accipiunt, admirantur. Quid eſt hoc? (inquit ille) dicimus, quando hoc, quod cernimus, neſcientes admiramur. Supernum igitur manna anima percipit, cùm per vocem compunctionis eleuata, nouam ſpeciem internæ refectionis obſtupeſcit, vt diuina dulcedine repleta, iure reſpondeat, *quid eſt hoc?* Quia dum ab infima cogitatione ſuſpenditur, ea, quæ de ſupernis conſpicit, inſolitè miratur, &c.

D. Gregor. *Manna dulcem animæ refectionem adumbrat.*

Gomor ex eo cuſtodiatur.

Vult Dominus nos eſſe beneficiorum memores. Dedit manna Hebræis menſura gomor, in ſingula capita. Iubet, memoriæ gratia, hanc menſuram eandem in vaſe aſſeruari, in futuras generationes: *Vt nouerint* (inquit) *panem, quo alui vos in ſolitudine.* Longo diſtant interuallo beneficia collata in Hebræos, ab his, quæ in Chriſtianum populum contulit Dominus. Si illorum recordationem poſtulabat optimo iure, quanto vehementiorem, & frequentiorem grati animi memoriã pro illis flagitabit, quæ nobis tribuit? Quænam memoria ſatis poteſt facere Incarnationis beneficio, quo Verbum caro factum eſt pro nobis? Beneficio paſſionis, quo ſanguinem pro nobis effudit? beneficio auguſtiſſimæ Eu-

14. *Beneficia Dei in memoriam ſunt reuocanda.*

charistiæ,& aliis,quæ enumerare longum esset? Denique quemadmodũ manna præcepit asseruari in recordationem tanti beneficij:ita augustissimæ Eucharistiæ sacrificium præcepit celebrari in recordationem passionis,& mortis suę. Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem.* 1.Corinth.11. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis,mortem Domini annuntiabitis,donec veniat.* Psal.111. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors,& miserator Dominus, escam dedit timentibus se.* Asseruabatur olim in tabernaculo manna in vrna aurea,ad Hebr.9. in memoriam mirabilium, quæ Deus fecit, vt populum suum duceret in terram repromissionis. Asseruatur in templis Ecclesię augustissima Eucharistia, in recordationem mirabilium, quæ Deus operatus est,vt populum suum duceret in cælum. Neque verò solùm in memoriam celebratur, & asseruatur: sed in escam timentium Deum. *Memoriam* (inquit) *fecit:* præterea *escam dedit timentibus se* ; quemadmodum & manna datum est,& in memoriam,& in escam.

Eucharistia sacrificium est memoriale passionis Christi.

Lucæ 22.

1.Cor.11.

Psal.111.

Comederunt Man quadraginta annis.

15. *Prouidentia Dei.*

Mira prouidentia Deus erga populum Israëliticum vsus est,in cibo,in potu,in vestitu, reliquísque omnibus. Quadraginta illis annis,quibus in deserto versati sunt Hebræi, præcedebat illos columna nubis, ostendebátque viam ; columna ignea noctu deserta loca illuminabat. Cibus quotidie ex cælo mittebatur, potus ex petra bis per miraculum datus est, aquæ verò amaræ semel in dulcedinem versæ, vestes non sunt consumptæ vsu, calceamenta integra toto itinere permanserunt, sicut augebãtur corpora, sic vestes,& calceamẽta crescebant.Deuter.29. ait Moses: *Adduxit vos Dominus quadraginta annis per desertum:Non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt.* D. Hieron. addit, capillos, & barbam in deserto nullum accepisse incrementum, neque indiguisse Hebræos tonsoribus, lib.2. contra Iouinianum : Gomor (inquit) manna vniuersis ætatibus, vna in cibo mensura est ; vestitus pariter non deteruntur, capilli simul non augentur, barba in commune non crescit ; calceamenta ex æquo omnibus durant. Sic ille. Sequamur Deum, in cælum nobis promissum semper faciamus iter, semper nobis Deus aderit, iuxta illud Domini Matth.6. *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* Item: *Respicite volatilia cæli,quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cæleſtis pascit illa. Nónne vos magis pluris estis illis ?* Erant Hebræi in deserto, sicut volatilia cæli, non serebant, neque metebant, neque congregabant in horrea, & Deus ex cælo manna pascebat illos. Pauit autem quadraginta annis, quia alium cibum non poterant sibi comparare, postquam in terram repromissionis venerunt, & de frugibus terræ comederunt, defecit manna, Iosue 5. *Fecerunt phase,quarta decima die mensis ad vesperum in campestribus Iericho, & comederunt de frugibus terræ, die altero azymos panes, & polentam eiusdem anni. Defecitque manna, postquam comederunt de frugibus terræ, neque vsi sunt vltra cibo illo filij Israël.* Et quidem spiritaliter nobis deficit manna ex cælo, hoc est, cæleſtis dulcedo, & deuotio, si de frugibus, & cibis terræ comedamus, hoc est, si terrenis rebus, & vitiis delectemur. D. Bernardus epist. 2. Quomodo (inquit) potest esurire,vel sitire Christum,plenus quotidie siliquis porcorum? &c. Item: Quomodo aqua,& ignis simul esse non possunt : sic spirituales, & carnales deliciæ in eodem se non patiuntur,&c. Aliter : Defecit manna,postquam in terram repromissam venerunt Israëlitæ: sic deficient Sacramenta, postquam peruenerimus in cælum promissum.Ipse Deus tunc nostrum erit manna dulcissimum, omne habens delectamentum, & omnis saporis suauitatẽ, quod nunquã deficiet, sed nos pascet gloria sempiterna. Lege D. Gregor.Nyssen.in vita Mosis:Cùm (inquit) Ægypti viatica, & cibi Hebræos defecerunt;desuper illis defluxit cibus. Discimus hinc,quòd oporteat mundos, purósque animos nostros facere,ita vt omnino Ægyptiaca vita, vitiorum scilicet omniũ turba,nos deficiat, & depurato, defæcatóq; animo cæleſtem cibum esse suscipiendum, &c.

Matthæ.

Deus sequentes se non deserit.

Iosue 5.

Manna, *id est, cæleſtis dulcedo deficit, si terræ frugibus oblectemur.*

D.Bernard.

Greg.Nyss.

CAPVT XX.

De alijs mansionibus vsque ad Raphidim, & de flumine aquæ ex rupe dato.

EXODI CAP. XVII.

1. IGITVR profecta omnis multitudo filiorum Israël de deserto Sin per mansiones suas,iuxta sermonem Domini,castrametati sunt in Raphidim, vbi non erat aqua ad bibendum populo. Qui iurgatus contra Moysen, ait : Da nobis aquam, vt bibamus. Quibus respondit Moyses : Quid iurgamini contra me ? cur tentatis Dominum ? Sitiuit ergo ibi populus præ aquæ penuria, & murmurauit contra Moysen, dicens : Cur feciſti nos exire de Ægypto, vt occideres nos, & liberos nostros, ac iumenta siti ? Clamauit autem Moyses ad Dominum, dicens : Quid faciam populo huic ? adhuc paululùm, & lapidabit me. Et ait Dominus ad Moysen : Antecede populum, & sume tecum de senioribus Israël: & virgam, qua percussisti fluuium, tolle in manu tua, & vade. En ego stabo ibi coram te, supra petram Horeb : percutiésque petram, & exibit ex ea aqua, vt bibat populus. Fecit Moyses ita coram senioribus Israël : & vocauit nomen loci illius, Tentatio, propter iurgium filiorum Israël, & quia tentauerunt Dominum, dicentes : Est ne Dominus in nobis, an non?

Castrame

Castrametati sunt in Raphidim.

2. Exod.17. EXODI 17. sic scriptum est: *Profecta omnis multitudo filiorum Israël de deserto Sin per mansiones suas iuxta sermonem Domini castrametati sunt in Raphidim.* Omissæ sunt hoc loco duæ mansiones, *Daphca*, & *Alus*. In lib. Numerorum, cap. 33. numerantur his verbis: *Castrametati sunt in deserto Sin, unde egressi venerunt in Daphca; profectique de Daphca castrametati sunt in Alus: egressique de Alus in Raphidim fixere tentoria.* Itaque *octaua* mansio est in deserto Sin, *nona* in דפקה, *Daphca*, quod nomen, vt D. Hieron. ait, significat *pulsationem*, iuxta id, quod Dominus ait Matth.7. *Pulsate, & aperietur vobis.* Oportet enim iter facientes in terram promissionis mansionem facere in *Daphca*, id est, in pulsatione, oportet (inquam) semper Dei pulsare fores, & in auxilio petendo permanere. *Decima* mansio est, אלוש, *Alus*. Hebræa vox, teste eodem sanctissimo Patre, significat *fermentum*, quod, Matth.13. *tollens mulier miscuit farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum.* Sumitur fermentum in malam partem, significatque nequitiam, quæ totum massam corrumpit. Sumitur & in bonam, significatque doctrinam Euangelicam, propter calorem, & feruorem charitatis. Est enim fermentum calidum, & lex Christi lex est amoris. Præterea saporem tribuit pani fermentum; sic Euangelica doctrina saporem tribuit hominibus, & mensæ diuinæ dignos panes efficit, si operibus explicatur. Peregrini, qui terram repromissionis petunt, dent operam, vt homines azymos, hoc est, frigidos, & insipidos, doctrinæ Euangelicæ cognitione, & operatione fermentent, in hanc enim rem incumbit Ecclesia, siquidem mulier illa est Euangelica, *quæ fermentum miscuit farinæ satis tribus, donec fermentetur totum.* Euangelicam enim doctrinam miscuit tribus orbis partibus, Europę, Africę, Asiæ, neque miscere desinet, donec fermentetur totum, iuxta illud Domini Matth.24. *Et prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio.* In hac decima mansione vult D. Hieronymus coturnices datas Hebræis, & manna: Nota, (inquit) in mansione decima fermentum poni, & post esum carnium manna tribui, implerique scripturam, Psal.77. *Panem angelorum manducauit homo.* Sic ille. Verisimilius videtur, in octaua mansione manna datum, & coturnices, vt dictum est.

Numer.33. *Octaua mansio in deserto Sin, nona in Daphca, decima in Alus, vndecima in Raphidim.*

Matth.7.

Matth.13.

Fermentum sumitur in bonâ, & malam partem.

Matth.24.

D. Hieron.

Psal.77.

3. *Mansio Raphidim.* Vndecima mansio fuit in רפידים, *Raphidim*, significat autem nomen, interpretante D. Hieron. *dissolutionem fortium*, vel *sanitatem fortium.* Etenim hoc iter in terram promissionis fortium est hominum. Qui fortes sunt, hi sanantur, hoc est, salutem æternam consequuntur. Nonnulli tamen initio fortes, postea dissoluuntur, debilésque fiunt, & iter lento conficiunt gradu, ac testudineo. Origenes homilia 12. in Exod. Raphidim putat significare *sanitatem iudicij.* Peregrinus enim cælestis Ierusalem sanitatem habebit perfectam in die iudicij, cùm in vitam suscitabitur, & salutem sempiternam. Aliter: Mansio est sanitas iudicij, quia manendum peregrino est in sanitate iudicij, hoc est, in ea sanitate animi, quam flagitat iudicij dies. Considerandum est Dei seuerum iudicium, expendenda sanitas illa, quam tunc Deus à nobis postulabit, eáque totis viribus procuranda, & conseruanda.

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

Da nobis aquam, vt bibamus.

In hac vndecima mansione *Raphidim*, id est, dissolutione fortium, vel sanitate fortium, dissoluti sunt Hebræi in iurgium contra Mosem, & in tentationem aduersus Deum. Dissolutio fuit fortium, hoc est, eorum, qui fortes esse in fide, & spe Domini, tótque iam conspectis miraculis, nullam famem, aut sitim timere debuerant, sed sanitas etiam fuit fortium; siti enim grauissimo morbo, ac mortifero, sanitas allata est, à fortissimo Deo, & Mose, illius ministro. Mansio hæc carebat aqua, impatiens populus, cuius oculi non intellectus, & ratio rectores erant, cùm aquam non videret, sed rupes, aridámque & desertam regionem, cum iurgio à Mose aquam petiuit, Deúmque tentauit dicens: *Est Deus in nobis, an non?* Numquid Deus nos adiuuat? éstne inter nos, an nos deseruit? Det nobis aquam, vt sciamus, & experiamur, esse illum in nobis. Imprudens petendi modus est cum iurgio: cum humilitate petenda fuit aqua, non cum murmuratione. Probi viri, qui in populo erant, supplicibus precibus postulabant à Deo aquam; alij rixati sunt cum Mose. Rabbi Abraham apud Abulensem tenui coniectura ductus ait, quosdam ex Israëlitis aqua caruisse, alios aquam habuisse, quam portauerant ex alia mansione: illos cum Mose iurgatos esse, qui carebant aqua, illos autem qui eam habebant, Deum tentasse, quia cùm aquam haberent, potentiam Dei experiri volebant.

4. *Murmuratio populi.*

Percuties petram, & exibit ex ea aqua.

Moses populi afflictus iurgio Deum clamans consuluit: *Quid* (inquit) *faciam populo huic? adhuc paululum & lapidabit me*, &c. Tale enim erat iurgium, vt lapidatio timeri posset. Iussit Deus virgam sumere, & cum aliquibus ex senioribus populi foras egredi vsque ad rupem Horeb, eámque virga percutere. Percussit Moses petram, siue rupem virgâ, ingens aquarum copia, instar fluuij, emanauit, totúmque populum, & iumenta, ac pecora potu mirabiliter refecit. Quanta aquarum fuerit copia, docet Psalmus 77. *Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos, velut in abyssо multa, & eduxit aquam de petra, & deduxit, tanquam flumina, aquas.* Item: *Percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt.* Loco nomē Moses imposuit, quòd iurgium, & tentationem Israëlitarum iudicaret: *Vocauit* (inquit) *nomen loco illius tentatio,* (Hebraicè מסה, *massah*) *propter iurgium filiorum Israël, & quia tentauerunt Dominum.* Hebraicè additur nomen מריבה, *meribah*, id est, *iurgium.* Vocauit nomen loci *massah*, id est, *tentatio*, & *meribah* id est, *iurgium.* Aduerte, bis ex petra percussa effluxisse aquam in desertо. Semel in hac mansione 11. in Raphidim; iterum in mansione 33. in Cades, vt scribitur Numer.20.

5. *Ex petra fluuius aquæ exit.*

Psal.77.

Bis ex petra effluxit aqua in hoc itinere.

Dubium occurrit ex Psalmo 77. *Sitne percussa petra ante datum manna, an postea?* Nam Israëlitæ significant, aquas ex petra effluxisse, antequam daretur manna, Psal. 77. *Malè locuti sunt de Deo, dixerunt: Numquid poterit Deus parare mensam in deserto! Quoniam percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt: numquid & panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?* Quoniam (inquiunt) iam nobis aquam ex percussa petra dedit, poterítne etiam dare post aquam, in hac solitudine panem, quo caremus?

6. *An sit data aqua post datum manna?* Psal 77.

mus? Carebant ergo pane Iſraëlitæ,id eſt,manna,cùm hæc dicebant. Iam verò aqua ex petra emanauerat. Vnde efficitur, priùs petram præbuiſſe aquam; poſtea ex cælo deſcendiſſe panem, id eſt, manna. Caietanus eodem Pſal.77. propter verba Pſalmi concedit, priùs aquam ex petra fluxiſſe; poſtea manna datum. Ex iſto(inquit) textu apparet manifeſtè, quòd priùs fuit miraculum eductionis aquæ de petra, & poſtea miraculum mannæ, &c. Verior eſt contraria opinio, quæ apertè colligitur ex cap.16. & 17. Exodi. Reſpondendum ergo eſt, non obſtare verba Pſalmi. Nam לחם, *lechem*, id eſt, *panis*, more Hebræo ſignificat omnem cibum, etiam carnes. Itaque verba Pſalmi ſic ſunt interpretanda: Iam quidem Deus percuſſit petram, & fluxerunt aquæ; numquid & panem poterit dare, id eſt, carnes, & alios cibos, quos deſideramus? Hæc autem dicta ſunt, cùm Num.11. populus carnes concupiuit. Hinc illud Moſis: *Vnde mihi carnes, vt dem tantæ multitudini, ſient contra me, dicentes, da nobis carnes, vt comedamus.* Tunc autem aqua ex petra iam effluxerat. Petebant verò non manna, ſed carnes, & de manna aiebant: *Anima noſtra arida eſt. Nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri,niſi Man,*&c.D.Hieron. ſic vertit: *Numquid & panem poterit dare, aut præparare carnem populo ſuo?* LXX. *Numquid & panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo?* Senſus eſſe poteſt, dedit iam aquam; numquid poterit etiam dare panem vſitatum, & vulgarem, qui ex terra oritur,& ab hominibus comedi ſolet; aut poterit parare carnes populo ſuo? Vel; Aut poterit parare menſam carnium, & aliorum ciborum, quos homines manducare ſolent? Deut. 29. ait Moſes: *Adduxit vos Dominus quadraginta annis per deſertum, panem non comeditis.* Panem non comederunt vſitatum, ſed manna, quod etiam dicitur panis,ſed inuſitatus, & ex cælo. Cùm ergo dicunt Hebræi: *Numquid & panem poterit dare?* de pane vſitato intelligi poſſunt,quia manna, vt Moſes ait, non erat panis, videlicet vulgaris.

Caietanus.

D.Hieron.

Deuter.29.

Supra petra Horeb.

7. Erat populus in Raphidim. Petra, ſiue rupes dicitur petra Horeb. Horeb autem montem Sinai ſignificat, vt diximus ex D.Hieron.lib.1. cap.14. Pſal.105. *Fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt ſculptile*, id eſt, in Sinai. Malach. 4. *Mementote legis Moyſis ſerui mei, quam mandaui ei in Horeb*, id eſt, in Sinai. Deut.14. *Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt vobis Dominus in Horeb.* & cap.5. *Pepigit nobiſcum fœdus in Horeb*, id eſt, in Sinai. 3.Reg.8. *In arca non erat aliud, niſi duæ tabulæ lapideæ, quas poſuerat in ea Moyſes in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus cum filijs Iſraël, cùm egrederentur de terra Ægypti.* Ex his colligitur, Moſem cum ſenioribus montem Horeb, ſiue Sinai petiuiſſe, & ibi petram percuſſiſſe. Diſtat autem Horeb à Raphidim, vbi manebat populus,vt vult Genebrardus Pſal.77. quatuor milliaria. Ipſe ait, ex Horeb per hæc quatuor milliaria exundaſſe aquas,in modum fluminis vſque ad Raphidim, vt populus biberet. Præterea ait, ex Hebræorum dictis vnicam fuiſſe petram diuerſis regionibus, & temporibus percuſſam; item, fontem in Horeb apertum non modò inſtar fluuij aquas fudiſſe quadraginta annis, quibus in deſerto iter fecerunt Iſraëlitæ, ſed etiam illos comitatum eſſe per deſertum, quocunque tandem demigrarent: item, aquam huius fontis ait defeciſſe propter mortem Mariæ ſororis Moſis, donec ex eadem rupe educta eſt ſecundò propter populi murmur, Num.20.

Genebrardi & Hebræorũ opinio.

Arbitror primò, Moſem non iuiſſe in montem Horeb, id eſt, Sinai, ſed non longè à Raphidim extra caſtra Iſraëlitarum percuſſiſſe petram, ne populus in quærenda aqua defatigaretur valdè.Secundò,illam puto rupem non fuiſſe in illo loco montis Sinai, in quo poſtea populus caſtrametatus eſt; ſed alio in loco propè Raphidim. Dictam autem petram Horeb,quia mons Sinai, ſiue Horeb, eo vſque pertingebat, & loco nomen dabat. Caietanus quidem ait, appellari petram Horeb, quia erat in territorio denominato à monte Horeb, & non ſolùm montem nominatum eſſe Horeb, ſed etiam adiunctam ſolitudinem. Tertiò dico, ea quæ ex Hebræis affert Genebrardus, non habere aliam probationem, quàm eſſe ab Hebræis tradita, quorum dicta, niſi ratione probentur, momentum non habent. Itaque non videtur veroſimile, exundaſſe aquas inſtar fluminis per quatuor milliaria, vſque Raphidim, aut comitatas eſſe per quadraginta annos caſtra Iſraëlitarum, aut vnam, & eandem petram diuerſis regionibus, & temporibus percuſſam, aut in morte Mariæ defeciſſe petræ flumen. Mirabilia ſunt hæc adeò, vt à Moſe, ſi vera eſſent, non fuerint ſilentio prætereunda, ſed in gloriam Dei toto orbi manifeſtanda. Abulenſis de aqua, quæ ex petra effluxit, ſic ſcribit, Exod.17. Iſte fons, qui de petra tunc effluxit, vſque hodie effluere nondum ceſſauit, copioſam aquam emittens, ita quòd tota vallis irrigatur. Antea propter aquarum penuriam habitata non fuerat,nunc autem tota propter aquam habitata eſt. Et vocatur vallis Moſis, quia ibi Moſes percuſſit petram. Hæc ille, nullo adducto alio teſte.

8.

Abulenſis.

Pſal.105. Horeb *dicitur mons Sinai.* Malach 4. Deut.14. Deut.5. 3 Reg 8.

CAPVT XXI.

De prælio cum Amalecitis commiſſo.

EXODI CAP. XVII.

1. VENIT autem Amalec, & pugnabat contra Iſraël in Raphidim. Dixítque Moyſes ad Ioſue: Elige viros, & egreſſus, pugna contra Amalec: cras ego ſtabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea. Fecit Ioſue, vt locutus erat Moyſes, & pugnauit contra Amalec: Moyſes autem, & Aaron, & Hur, aſcenderunt ſuper verticem collis. Cúmque leuaret Moyſes manus, vincebat Iſraël: ſin autem paululùm remiſiſſet, ſuperabat Amalec. Manus

autem

autem Moysi erant graues: sumentes igitur lapidem, posuerunt subter eum, in quo sedit: Aaron autem & Hur sustentabant manus eius ex vtraque parte. Et factum est, vt manus ipsius non lassarentur vsque ad occasum solis. Fugauitque Iosue Amalec, & populum eius in ore gladij. Dixit autem Dominus ad Moysen: Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus Iosue: delebo enim memoriam Amalec sub cælo. Ædificauitque Moyses altare: & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea, dicens: Quia manus solij Domini, & bellum Domini, erit contra Amalec, à generatione in generationem.

Venit autem Amalec, & pugnabat contra Israël in Raphidim.

2. Amalec *fuit nepos Esau.*

AMALEC Esau nepos fuit. Nam Gen. 36. Eliphaz, filius Esau, genuisse dicitur Amalec. Ab hoc Amalec Amalecitæ originem habuerunt, qui inter populos terræ exploratæ numerantur ab exploratoribus, Num. 13. *Venimus* (aiunt) *in terram, ad quam misisti nos. Cultores fortissimos habet, Amalec habitat in meridie, Hethæus, & Iebusæus in montanis.* Hi sibi cauentes, vt vrbes suas defenderent, Israëlitas extremos agminis aggressi sunt, vt legitur Deut. 25. *Memento,* (inquit Moses) *quæ fecerit tibi Amalec in via, quando egrediebaris ex Ægypto, quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebant, ceciderit, quando tu eras fame, & labore confectus, & non timuerit Deum.* Moses Iosue ducem belli creauit, ipse in montis verticem Deum pro victoria oraturus ascendit, victique sunt hostes, & in fugam versi tum militum robore, tùm vel maximè Mosis precibus. Quæri solet, (ait Theodoretus) *quibus armis Hebræi aduersus Amalecitas pugnarint?* Respondet sic: Ægyptiorum corpora vnà cum armis in litus iecta sunt, hæc Hebræi spoliarunt, & in bello vsi his sunt, præterea, vt Exod. 13. legitur, armati ascenderunt Israëlitæ ex Ægypto.

Num. 13.

Deut. 25.

Theodor.

Cùm leuaret Moyses manus, vincebat Israël.

3. *Victus est Amalec pugnãte Iosue, & Mose orãte.*

In verticem propinqui collis ascendit Moses, vt oraret Deum, prælioque euentum cerneret. Eleuatis manibus orabat stans, & virgam Dei tenens, comites illi aderant Aaron, & Hur; cùm attollebat manus, Hebræi superabant; sin autem paululùm remittebat, superabantur. Manus autem eius erant graues; ne ergo lassaretur Moses, in lapide sedit: Aaron verò, & Hur ex vtraque parte manus fulciebant; itaque vsque ad occasum solis, sublatis manibus, orauit, victoriámque de Amalecitis orando reportauit. Aaron, & Hur in populo principes erant, vt colligitur ex illis verbis Mosis ascendentis in montem Sinai, Exod. 24. *Expectate hic, donec reuertamur ad vos, habetis Aaron, & Hur vobiscum. Si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos.* Nonnulli dixerunt, Hur fuisse filium Caleb, & Mariæ, sororis Mosis, sed hanc opinationem refutant bene Lyranus, & Abulensis. Lyranus verò maritum fuisse ait Mariæ, tribuítque hanc opinionem antiquis doctoribus: Mihi (inquit) videtur melius dicere cum antiquis doctoribus, quòd iste Hur fuerit maritus Mariæ, &c. Neque alienus est hoc capite Abulensis ab hac sententia, quam cap. 35. Exod. in fine communem esse ait: Hur (inquit) communiter dicitur maritus esse Mariæ, sororis Mosis, &c. In ea est Iosephus lib. 3. Antiquit. cap. 2. & Caietanus: Creditur, (inquit) quòd iste Hur fuerit maritus Mariæ, sororis Mosis, &c. Gregorius tamen Nyssenus, vt diximus tomo 1. Concord. lib. 7. cap. 8. putat, Mariam hanc virginem fuisse, lib. de virginitate, cap. 19. & D. Ambros. lib. 1. de virginibus. Incerta itaque est hæc virginitas, & hoc coniugium Hur cum Maria.

Exod. 24.

Hur *non fuit filius Mariæ, sororis Mosis.*

Abulensis.

Hur *dicitur fuisse maritus Mariæ, sororis Mosis.*

Caietanus.

Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus Iosue.

Primus populus, qui contra Israëlitas in hoc itinere dimicauit, fuit populus Amalecitarum, populi Hebræorum consanguineus. Nam Hebræi à Iacob, fratre Esau, Amalecitæ verò ab Amalec, nepote Esau, originem ducebant. Noluit Dominus illos punire modò, ac delere, quia nondum impleuerant iniquitatis mensuram. Distulit in futurum punitionem, præcepítque Mosi: *Scribe hoc ob monimentum,* id est, ob memoriam, *in libro.* Abulensis putat, Mosem scripsisse librum, qui in scriptura Iosue 10. & 2. Reg. 1. dicitur, *liber iustorum*, & Num. 21. appellatur, *liber bellorum Domini.* in hoc autem scripsisse hoc monimentum à Deo traditum. Idem sentit Abben Ezra, sed non probat. Crediderim, scripsisse Mosem monimentum in hoc libro Exodi hoc loco, & Deut. 25. his verbis: *Cùm Dominus Deus dederit tibi requiem, & subiecerit cunctas per circuitum nationes, in terra, quam tibi pollicitus est, delebis nomen eius* (id est, Amalec) *sub cælo. Caue, ne obliuiscaris.* Satis hæc sunt. Non oportet librum iustorum quærere. Addit Dominus: *Et trade in auribus Iosue.* Non solùm iubet Mosem scribere, sed etiam prophetiam aperire Iosue duci, de excidio Amalecitarum: *Scribe* (inquit) *& Iosue* qui illos vicit, *auribus,* & memoriæ *committe,* quod tibi dico de Amalecitarũ vastatione. Delebo enim memoriam Amalec sub cælo, eo quòd vobis bellum intulerint, funditus Amalecitas perdam, vsque ad internecionem. Completum est hoc vaticinium, 1. Reg. 15. cùm per Samuelem Dominus delere iussit Regem Saulem memoriam Amalecitarum. *Recensui* (ait Dominus ad Regem Saulem) *quæcunque fecit Amalec Israël, quomodo restitit ei in via, cùm ascenderet de Ægypto. Nunc ergo vade, & percute Amalec, & demolire vniuersa eius, non parcas ei, & non concupiscas ex rebus illius aliquid, sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum, atque lactentem, bouem, & ouem, camelum, & asinum,* &c. Hanc euersionem vaticinatus est Balaam, Numer. 24. *Principium* (inquit) *gentium Amalec, cuius extrema perdentur.* Dicuntur autem Amalecitę *principium gentium,* vt vult Chaldæus, quia primi ex gentibus cum populo Israëlitico pugnarunt. Sic ille vertit: *Principium bellorum Israël fuit Amalec.* Sic etiam exponit Lyranus, & Caietanus. Potest etiam dici Amalec principium gentium, eo tempore, quòd essent potentiores Amalecitæ cæteris gentibus illarum regionum, quamobrem ausi sunt bellum inferre Hebræis. Sed tandem à Saule funditus perditi sunt, ideo addit Balaam, *cuius extrema perdentur.*

4. *Primus Amalec pugnauit cum Israëlitis.*

Iosue 10. 2. Reg. 1. Numer. 21.

Deut. 25.

1. Reg. 15.

Amalec disperdidit Deus.

Num. 24.

Aedificauit Moyſes altare.

5. In gratiarum actionem,reportata victoria de Amalecitis, altare extruxit Moſes, nomenque illi impoſuit, *Dominus exaltatio mea*, Hebraicè יהוה נסי *Iehona niſi. Nes* autem ſignificat *vexillum*, *exaltationem*, ſeu *eleuationem*, & *refugium*. Verterunt LXX. *Dominus refugium meum*. Noſter interpres: *Dominus exaltatio mea eſt*,ille populum ſuum in hoc prælio exaltauit, & eleuauit ſuper inimicos, donans victoriam. Verti etiam poteſt; *Dominus vexillum meum* fuit contra Amalecitas, dux, protectio, ac refugium. Hoc erat nomen altaris indicans beneficium præteritum, à Deo acceptum; alterum futurum, & accipiendum deleta memoria hoſtium. Quia verò altare ad ſacrificia offerenda ædificatur, putat Caietanus,& Abulenſis, & eſt veriſimile, Moſem ſacrificia Deo in gratiarum actionem in eo obtuliſſe.

Moſes altare poſt victoriã ædificauit in gratiarum actionem.

Quia manus ſolij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationem.

6. Altari nomen impoſuit Moſes: *Dominus exaltatio mea*, dicens,*quia manus ſolij Domini*. hoc eſt, quia manus Domini potentiſſima, quæ ſuper ſolium,id eſt, thronum cæleſtem eſt, & bellum Domini, huius manus potentiſſimæ, erit contra Amalecitas,à generatione in generationem. Metaphoricus ſermo eſt de Deo, quaſi Rege in throno ſedente, & manus ſuper thronum habente. Hebraicè legitur: *Quia manus ſuper ſolium Domini*. Hebræi,& alij interpretes, volunt, hîc ſignificari Dei iuramentum per ſoliũ ſuum, ſiue thronum iurantis, quaſi dicat Moſes, quia manus Domini ſuper ſolium eius, id eſt, quia Dominus poſita manu ſuper ſolium iurauit per ſolium ſuum: & bellum erit contra Amalec, ſiquidem Deus iurauit fore. Noſtra verſio in hunc ſenſum duci poteſt hoc pacto: Quia manus throni, vel ſolij Domini,id eſt, manus, qua poſita ſuper thronum vel ſolium Deus iurauit, & bellum Domini erit contra Amalec, ſiquidem Deus iurauit,cuius manus eſt potẽtiſſima.

Dei iuramẽtum contra Amalecitas.

CAPVT XXII.

MORALE.

De manſione vndecima Raphidim.

Iuxta ſermonem Domini.

1. AIT Moſes, multitudinem filiorum Iſraël profectam eſſe ex deſerto Sin,per manſiones ſuas, *iuxta ſermonem Domini*, & caſtra fixiſſe in Raphidim. Dubitatur, *quiſnam hic ſermo Domini ſit*, iuxta quem profecti ſunt Iſraëlitæ, & caſtrametati? Reſpondetur,dici Iſraëlitas proficiſci, & caſtrametari iuxta ſermonem Domini, non quòd Dominus ore proprio illos alloqueretur, ſed quia nubem illis dederat, quæ viam indicabat. Per nubis ergo motum, & quietem loquebatur illis, & imperia dabat. Numer. 9. *Ad imperium Domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant.* Item: *Per verbum Domini figebant tentoria, & per verbum illius proficiſcebantur.* Habet vnaquæque religioſorum domus ſuam columnam, hoc eſt,ſuum ſuperiorem,ſiue prælatum, huius mandata ſequi debet, ac ſi ab ipſo Deo eſſent tradita. Proficiſcebatur, vel quieſcebat multitudo filiorum Iſraël iuxta ſermonem Domini, aut iuxta imperium Domini, cùm columnam ſequebatur; ſic multitudo filiorum Chriſti, bonorumque religioſorum proficiſcitur, quieſcit, vel aliquid aliud facit iuxta ſermonem, & imperium Dei, cùm ſuperiori obedit ſuo. Hinc illud D. Bernardi in lib. de diſpenſatione, & præcepto: Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non ſit, tamen certum diſplicere Deo; haud ſecus accipiendum eſt,quàm ſi præcipiat Deus,&c.Item:Ipſum,(id eſt, ſuperiorem) quem pro Deo habemus, tanquam Deum audire debemus, &c. Et ex regula D.Benedicti: Obedientia, quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur,&c. Sequatur columnam ſuam,id eſt,obedientiam,qui in hoc deſerto inuio viam rectam tenere vult, & ad terram repromiſſionis peruenire.

Deus per columnam nubis imperabat Iſraëlitis.

Num. 9.

Superior religioſorũ eſt columna,quam ſequi debent.

D Bernard. *Superiorem tamquam Deum audire debemus.*

Percuties petram, & exibit ex illa aqua.

1.Corinth.10. *Bibebant*(inquit Apoſtolus) *de ſpirituali conſequente eos petra,petra autẽ erat Chriſtus.* Ex his verbis patet, rupem illam in deſerto percuſſam, typum fuiſſe Chriſti, qui firmiſſima, celſiſſimáque rupes eſt. Biberunt quidem Hebræi, ſenſu literali, in deſerto, de petra Horeb, ſitimque extinxerunt, qua laborabant:at etiam, vt ait Paulus, bibebant de alia petra ſpiritali, hoc eſt,de petra,ſenſu non literali, ſed ſpiritali intelligenda, *Petra autem hæc erat Chriſtus*, qui dicitur petra conſequens,vel ſequens Iſraëlitas, quia poſtea ex Iſraëlitis carnem aſſumpſit in terra promiſſa: vel, quia eos ſequebatur protegens.Propterea enim illum populum Deus defendebat, quia ex eo Chriſtus erat naſciturus. Percuſſa petra aquas abundanter effudit; ſic percuſſus multis alapis, verberibus, ſpinis, & clauis Chriſtus largiſſima gratiæ emiſit flumina. Clamat petra hæc Ioan.7. *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.* Iſraëlitæ certatim ad ſuam petram accedebant, nos accedamus ad noſtram, non poſſumus conqueri aut murmurare cum Hebræis,Exod.17. quòd deſit nobis aqua. Percuſſa iam eſt petra, vulneratus eſt Chriſtus,largiſſima aquarum cæleſtium flumina ex illo emanant,ad quas nos Iſaias vocat cap.55.*Omnes* (inquit)*ſitientes venite ad aquas. Bibebant*(ait Paulus) *de conſequente eos petra.* Conſequebatur Iudæos petra hæc, & ex illa biberunt, quia quidquid habuere aquæ,id eſt, gratiæ, à Chriſto habuerunt. Conſequitur nos eadem petra, omnis enim hominum gratia ab hac rupe effluit. Accedunt, aquáſque hauriunt ſitientes: *Qui ſitit* (ait Dominus) *veniat ad me, & bibat.* & Iſaias: *Omnes ſitientes venite ad aquas.* Qui ſitiunt aquas cæleſtes, veniunt, & bibunt. Qui terreſtres ſitiunt,venire nolunt. Sitit ceruus, ideóque celeri curſu aquam quærit: ſic ſitit vir Deum deſiderans, & toto conatu ad cæleſtem fontem currit.Pſal.41. *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus: ſitiuit anima mea ad Deum fortem vivum.* O beatam ſitim, qua anima ad Deum fortem rupem percuſſam ſirit! O infelicem illam ſitim, qua mundi amatores, fœtidos, venenóque infectos eius lacus ſitienter appetunt. Conſequebatur petra, id eſt, Chriſtus(vt ait Apoſtolus) populum:ſic nunc conſequitur populum, & comitatur,gratiæ aquas ſemper effundens.

2. 1.Corint.10. Petra *fuit Chriſti typus.*

Chriſtus petra conſequens.

Ioan.7.

Iſai. 55.

Pſalm.41.

Præterea conſequitur, & concomitatur petra 3.
Chriſtus populum ſuum, per petram, hoc eſt,

per

Matth.16. *Petra est Petrus, qua doctrina aquam mundo effundit ex petra Christo.*

per Petrum,quem ille *petram* appellauit,Matth. 16.*Tu*(inquit)*es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Ex petra inuisibili in cælo existente Christo effluit aqua purissima, hanc ille voluit ex petra etiam visibili in Ecclesia visibili emanare. Summum Pontificem visibilem Petrum constituit, Ecclesiæ claues ei tradidit, petram illum nominauit, Euangelicam doctrinam ab hac petra purissimam absque vllo errore profluere voluit, omnes Christianos ex ea iussit bibere;petra autem hæc consequitur,semperque consequetur Christianos. Numquam enim petra,& Petrus deerit, quia numquam in cathedra Romana Petri, summus orbis totius Pontifex deerit, bibéntque semper Christiani doctrinam purissimam de consequente eos petra, id est de consequente eos Christo per Petrum, & per Pontifices successores.

Vocauit nomen loci illius Tentatio, propter iurgium filiorum Israël.

4. Vocauit loci nomen Moses *Massa,* id est, *tentationem*, ob memoriam iurgij Israëlitarum aduersùs Mosem, & tentationis aduersùs Deum. Meminisse enim oportet aliorum malefacta, vt illa caueamus,vnde illud Psal.94.*Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione secundùm diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri.* Proponit vates Hebræis patrum exemplum, vt à corde duro eos deterreat. Quemadmodum enim iustorum exempla ad bonum admouent calcaria, ita improborum exempla à malo deterrent prudentes viros.

Psalm.94.

Impiorum exempla à malo deterrent prudentes.

Venit Amalec, & pugnabat contra Israël.

5. Pharao, & Ægyptiorum exercitus in mari rubro omnes submersi sunt:eundem in modum hostes omnes,id est, peccata omnia ante baptismum cõmissa, in rubro sanguinis Christi mari,velut Ægyptij,submergũtur, sed post transitum maris rubri, alij aduersùs filios Israël hostes insurrexerunt, videlicet Amalecitæ. *Venit* (inquit Moses) *Amalec,& pugnabat contra Israël.* Eundem in modum post transitum baptismi, alij hostes baptizatos, iter in terram promissionis facientes, vt iter impediant, adoriuntur. Semper ergo armatos incedere oportet Christianos,iuxta illud Exod.13. *Armati ascenderunt filij Israël de terra Ægypti.* & aduersùs hostes semper vigilare,& auxilium à Deo poscere,iuxta illud Domini Matth. 26. *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem.* Vigilate, (inquit) & oratione auxilium Dei postulate, ne ab hostibus, qui variis tentationibus vos oppugnant, vincamini,& D.Petrus epist.1.cap.5. *Sobrij estote,& vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide.*Tartareus tyrãnus sæuo similis leoni nos circuit post baptismum, rugienti ore emittit tentationum iacula; sobrios ergo nos esse oportet,ac vigilantes, & in fide, veluti turri fortissima,illi resistere. Docuit nos Christus post baptismum bella sequi, capiendáque ieiunij,orationis,& vigiliarum arma,cùm,postquam baptizatus est, in solitudinem se contulit, ieiuniísque, orationi, & vigiliis vacans, à dæmone tentatus est. Audiamus D. Gregor. lib. 9. epist. 39. Maris (inquit) rubri transitus figura sancti baptismatis fuit, in quo hostes à tergo sunt mortui : sed alij contra faciem in A eremo sunt inuenti. Sic quippe omnes, qui in sancto baptismate tinguntur, eorum peccata præterita omnia laxantur, quia eis velut Ægyptij hostes à tergo moriuntur: sed in eremo alios hostes inuenimus, quia, dum in hac vita viuimus, priusquam ad promissionis patriam pertingamus, multæ tentationes nos fatigant, & ad terram viuentium tendentibus, iter intercludere festinant. Sic ille.

Post baptismum, multa restant Christianis certamina.

Exod.13.

Matth.26.

1.Pet.5.

D.Gregor.

Iosue pugnauit contra Amalec.

Hoc fuit primum prælium, quod Israëlitæ in hoc itinere commiserunt. Contra Regem Ægypti Pharaonem Deus pugnauit, iuxta illud B Exod.14. *Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis*,&c. *tacuerunt filij Israël*,hoc est, quieuerunt, non sumpserunt arma aduersùs Pharaonem: Deus cum hoste pugnauit,eúmque profligauit: at contra Amalecitas voluit Deus certare Hebræos post maris rubri transitum, post acceptum manna, post aquam ex petra emissam. In baptismo pugnat Deus pro nobis, contra hostes, id est, peccata præterita, nos tacemus, parúmque laboris subimus: at postquam transimus mare baptismi, panem de cælo,aquámque de petra accipimus, cum Amalecitis qui itineri obstant fortiter certandum est, vt obseruat Origenes, homil.11. Exod. Non fertur(inquit) C populus pugnasse, antequam manducaret panem de cælo, & biberet aquam de petra, sed dicitur ad eum : *Dominus pugnabit pro vobis, vos tacebitis*, & tu ergo, cùm cœperis manducare manna, panem cælestem verbi Dei, & bibere aquam de petra, cúmque ad interiora doctrinæ spiritalis accesseris, sperato pugnam,& præpara te ad bellum, &c. Præparet se ad bellum baptizatus, tum aduersùs alios hostes, id est, alia vitia, tùm aduersùs libidinem, cuius figuram Amalec esse docet D. Gregor. in comment. lib. 1.Reg.cap.14. Hoc enim vitium iter agentibus in terram repromissionis bellum infert atrox, & spiritui maximè resistit. In via (inquit D. D Gregorius) Amalec restitit Israëli, quia libido ad perfectionis summam tendentibus arma voluptatis obiicit, & corda gladio immundæ suggestionis ferit, &c. Item : Valdè fortis, & violẽta est pugna fornicationis. Resistere Amalec,id est, libido dicitur, quia,dum in carne sumus,libidinis fortia bella sustinemus, &c.

Exod. 14.

Origenes.

Baptizatus præparet se ad bellum.

Amalec *libidinem significat.*

D.Gregor.

Elige viros, & pugna contra Amalec.

Præcipit Moses Iosue, vt exercitum contra 7. Amalec instruat, conferátque cum eo manus. Diximus Amalec typum esse libidinis, inferendum ergo est bellum, congregandúsque exercitus, à quo omnino profligetur, & extinguatur. Quis exercitus sit congregandus, docet E sanctissimus Pontifex Gregorius, paulo ante citatus,lib.1. Reg. cap.14. Amalec,(inquit)id est, libido, non vincitur, nisi exercitus congregetur. Ad extinguendum fornicationis spiritum virtus vna non sufficit. Abstinentia quidem ciborum fortissima est, sed sola non prævalet. Est enim velut miles, pugnare potest, sed superare non potest. Qui enim fornicationem percutere appetit, addat abstinentiæ virtutem humilitatis.Nam si mens Deo subdi humiliter despicit, carnis suæ desideria dominando non premit, &c. Fortes quidem milites sunt, abstinentia & humilitas, sed non sunt satis, non afficiunt exercitum. Propterea addit Gregorius

D.Gregor.

Congregandus est exercitus contra Amalec, id est, contra libidinem, vt vincatur.

D.Gregor.

alios

Milites congregandi aduersùs Amalec, qui ſint.

alios milites, qui efficiant exercitum, ſcilicet orationes multas,& cordis affectiones in Deum intentas,innumerabiles cogitationes bonas,meditationes ſcripturarum ac piorum librorum lectiones, exemplaque ſanctorum. Virtuti (inquit) humilitatis, & abſtinentiæ corporis, addatur frequens numerus orationis. Affectus cordis intenti cæleſtibus, contra carnis bellum, fortes milites ſunt, &c. Item: Quid ſunt omnes turbæ bonarum cogitationum, niſi innumerabiles mentis acies.Non habent,vnde intrare cogitationes poſſint ad animam,quæ quaſi fortiſſimo milite, honeſtate cogitationum bonarum ornata eſt vndique.Item: Vitare turpes cogitationes non prævalet, qui honeſtas in ſe non habet, &c. Denique addit Pater ſanctiſſimus: Hunc exercitum anima congreget, quæ Amalec, id eſt, libidinem, vult perimere,in horum medio reſideat, vt cincta exemplis electorum fortium, circumdata doctrinis Scripturarum,nullam partem ſui vacuam relinquat,vnde hoſtis irrumpat. Quia ergo innumerabilia ſunt exempla fidelium, quia multa documenta ſcripturarum,exercitus magnus, & fortis eſt, &c. Item: Domita carne ieiuniis, humilitatis arce prædita mente,orationis armis accincta, intenta cæleſtibus doctrinis, exemplis munita, impiæ libidinis ſuggeſtioni aditum conſentiendo præbere non prævalet.Hactenus eximius magiſter D. Gregorius.

Cùm leuaret Moyſes manus, vincebat Iſraël.

8. Vincitur Amalec, id eſt,diabolus, hoſtis noſter,ſi manus eleuemus à terra in cælum, id eſt, opera. Quòd ſi opera terrena ſint, humíque proſtrata,vincit. Eleuare manus (ait Origenes) eſt opera, & actus eleuare ad Deum,& non habere actus deorſum deiectos, & humi iacentes, ſed ad cælum erectos. Si eleuentur actus noſtri, & non ſint in terra,vincitur Amalec, ſi vis vincere, eleua manus, & actus tuos, & conuerſatio tua non ſit in terris, ſuper terram ambulantes conuerſationem habeamus in cælo, &c. D. Auguſt.ſerm.93.de tempor. Quis(ait)bene manus leuat,niſi qui per eleemoſynam theſaurizat in cælo? &c. Eos, qui ſic manus leuant, reſpicit Dominus, & exaudit, iuxta illud Tobiæ 4. *Ex ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab illo paupere, ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Domini.* Manus diuitum, qui in numerandis pecuniis, ac repetendis, & in conſcribendis impenſis, & expenſis verſantur, in terra verſantur: manus, quæ pecunias diſpergunt, & dant pauperibus, in cælum eleuantur, & contra Amalec fortiter decertant.

Origenes. *Leuamus manus, cùm eleuamus opera.*

D.Auguſt.

Tobiæ 4. *Eleemoſyna.*

9. Manus etiam contra Amalec in oratione eleuandæ ſunt, cùm bella geruntur, quæ quidem precibus maximè gerenda ſunt; pugnat gladio Ioſue, pugnat precibus Moſes. Si manus eius in ſublime eleuatæ ſunt, vincitur hoſtis, ſi manus remittuntur, hoſtis vincit: eundem in modum certandum tempore belli, & gladiis, & precibus. Sic Iudas Machabæus pugnauit,cùm de Nicanore præclaram retulit victoriam, 2.Machab.15. *Iudas*,(inquit)*& qui cum eo erant, inuocato Deo, per orationes congreſſi ſunt, manu quidem pugnantes, ſed Dominum cordibus orantes.* O milites, ô duces, pugnate manu belligerante; ſed etiam pugnate corde Deum inuocante;ſi victoriam reportare vultis, imitami-

Tempore belli certandum precibus, & gladijs.

2.Mach. 15.

ni Ioſue certantem, & Moſem orantem. Num. 22.ait Balac: *Ita delebit hic populus omnes, qui in noſtris finibus commorantur, quomodo ſolet bos herbas vſque ad radices carpere.* LXX. vertunt: *Sicut vitulus ablingit in campis herbam viridem: ita ablinget populus hic populum, qui ſuper terram eſt.* Origenes verò,ſicut à maioribus accepit, huius loci interpretationem affert, qua indicat, Hebræos oratione hoſtes ſuperaſſe: Per hæc verba, (inquit)vt à maioribus accepimus, indicari dicitur, quia populus Dei, non tam manu, & armis,quàm voce,& lingua pugnabat, id eſt,orationem fundens ad Deum, proſternebat inimicos,&c.Vitulus,ſiue bos,herbam ore, & lingua ablingit,& carpit:ſic, qui Deum precantur,hoſtes,& tentationes,ore, linguáque,id eſt,oratione,abſumunt. Lege eundem Origen. hom. 13. Numer. Pugnant concionatores, & confeſſarij, pugnant operarij boni Eccleſiæ aduersùs Amalec, id eſt, diabolum, ne quæſo ſint, qui illis aduerſentur. Qui poſſunt, pugnent ſimul, qui in campum prodire nequeunt, orent. Lege Auguſt.ſerm.4. de S. Stephano: Ioſue(inquit)pugnabat,& Moſes orabat. Meritò qui pugnabat, non deficiebat, quia ille orando vincebat. Ego aliis orantibus loquor, vt precibus eorum contingat mihi,quod Dominus ait: *Aperi os tuum,& implebo illud.* Si Ioſue ab vno tantùm orante iuuabatur,& non ſuperabatur,quanto magis ego, pro quo non vnus,ſed multi rogant Deum mecum, &c. Præterea ait Origenes, manus Moſis eius ſcripta ſignificare, eos verò illas eleuare, qui ſpiritales, & altiores ſenſus ſectantur,& de rebus Chriſti, & Eccleſiæ Moſem exponunt.

Origenes. D.Auguſt. D.Auguſt. Origenes. D.Auguſt. Origenes. D.Auguſt. D.Auguſt. D.Cyrillus. Auguſt. Caietanus.

Is eleuat manus Moſis, qui eius ſcripta ad ſenſus ſpiritales eleuat.

10. *An Moſes orauerit extenſis manibus in modum crucis?* D. Damaſc. D. Auguſt. Tertullian. D.Hieron.

Quæritur, *an Moſes in modum crucis extenſis manibus orauerit?* D. Damaſcenus lib. 4. Fidei, cap.12. Manus (inquit) cruci formiter extenſæ repulerunt Amalec. D.Auguſt.lib.10.de Ciuit. cap. 8. Orante (ait) Moſe manibus in figura crucis extenſis, &c. Tertullianus in lib.aduersùs Iudæos: Crucis (inquit)habitus erat neceſſarius,per quam Chriſtus victoriam erat relaturus,&c. & lib.3. aduersùs Marcionem conſcripto carmine de Moſe ſic ait: Extenditque manus, vt ſigno vinceret hoſtem, ſigno inquam crucis.D.Hieron. manſ. 11. Ioſue contra Amalec militat. Ad crucis ſignum ſuperatur inimicus, &c. Idem ſentire videtur Nyſſenus, & Theodor. Origen. homil. 1. In Ioſue Chriſtus (inquit) eſt, qui ducit exercitum contra Amalec: & quod adumbratur in monte, manibus extenſis, affigit cruci ſuæ principatus, & poteſtates,triumphans in ſemetipſo,&c. D. Auguſt. lib. homil. 50. hom. 27. Extenſio (inquit) manuum Moſis crux Chriſti fuit, &c. D. Cyrillus in collectaneis,cap.16. Manus(inquit)Moſis in aërem expanſæ deſcribunt figuram crucis, &c.

11. Origenes verò homil. 11. in Exod. Moſem putat eleuaſſe manus, non extendiſſe: extendiſſe verò Chriſtum in cruce, quia orbem terræ brachiis ſuis erat complexurus. Similiter Auguſt.ſerm.93.de tempor.ſic ſcribit: Moſes manus leuat, ſed non extendit. Cui ergo ſeruabatur, vt manus extenderet, niſi Chriſto, qui in cruce vniuerſum orbem complexurus brachia pietatis expandit? &c. Probatur hæc opinio, quia Moſes virgam Dei manu tenebat: *Ego*(inquit) *ſtabo in vertice collis habens virgam Dei in manu mea.*Ergo eleuatas habebat manus,non extenſas, & inter eas virgam Dei tenebat. Caietanus:Quia(inquit)virgam Dei Moſes in manu tene

tenebat, non irrationabiliter creditur, quòd manus eleuatas habebat; ſic, quòd inter vtranque volam virgam Dei teneret, extenſis manibus versùs cælum, &c. Veriſimilius eſt in ſimilitudinem Chriſti, qui configendus erat, Moſem manus extendiſſe, vt figuram illam reſpiciens Deus auxilium ferret Iſraëlitis per Chriſti futura merita. Extenſis autem manibus cùm oraret, in manu dextera virgam Dei tenebat. Probatur opinio, quia Iſraëlitæ orare ſolebant expanſis manibus, non iunctis, vnde de Salomone ſcriptum eſt, 3.Reg.8. *Stetit ante altare, & expandit manus ſuas in cælum.* Eccleſ. 48. *Inuocauerunt Deum miſericordem, & expandentes manus ſuas extulerunt ad cælum, & Deus audiuit citò orationem ipſorum.* 1.Eſdr. 9. *Expandi manus meas ad Deum.* Pſal. 142. *Expandi manus meas ad te.* Pſal. 87. *Clamaui ad te, Domine, tota die expandi ad te manus meas.* Pſal. 43. *Si expandimus manus noſtras ad Deum alienum.* Iſaiæ. 1. *Cùm extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis.* Quamuis autem eleuatis manibus, & non extenſis, orauerit Moſes, tamen illa manuum eleuatio, vt Auguſtino placet, eleuationem manuum Chriſti in cruce indicabat. Licèt Moſes (ait Auguſt. ſerm. 93) manus non expanderit; tamen ipſa eleuatione myſterium crucis oſtendit. Videte, Fratres, iam tunc per ſacramentum crucis ſuperatas eſſe aduerſarias gentes, &c. Theodoretus in Exod. Moſes Chriſti crucifixi figuram implebat, cùm manus leuaret, oſtenſa eſt in ipſa figura veritatis vis. Quemadmodum enim cùm Moſes manus tenderet, cadebat Amalec; ita Chriſto in cruce manus tendente, diaboli caſtra depopulata ſunt, &c.

Iudæi extenſis manibus orabant, ſic orauit Moſes. 3.Reg. 8. Eccleſ. 48. 1. Eſd. 9. Pſal. 142. Pſalm. 87. Pſal. 43. Iſaiæ 1. D. Auguſt. Theodor.

Si paululùm remiſiſſet, ſuperabat Amalec.

11. Indicabant eleuatæ manus Moſis orantis, & vincentis Amalec, orationem noſtram eleuatam eſſe debere, & Deo intentam, ſi hoſtes volumus ſuperare. Remiſſæ autem manus, orationem remiſſam adumbrant. Oratio eſt eleuatio mentis in Deum, eleuet ergo mentem oratio, eleuétque viciſſim mens orationem. Quemadmodum militis arcus, vt hoſtem feriat, intenditur; ſic oratio, vt diabolum vulneret, intendenda eſt. Obſerua Moſis orantis geſtum, & compoſitionem corporis. Stans orat, defatigatur, & ſedet humiliter ſuper lapidem, manus habet eleuatas: Tu quoque, cùm oras, animum rectè compone, corpus quoque, quandiu poteris, genibus flexis ora, poſtea ſta, tandem, ſi ſtare non vales, humili loco ſede, eiúſque maieſtatem conſidera, cum quo loqueris, & cui aſſiſtis: manus autem in cælum attolle, & multo magis cor. Expende, qua corporis compoſitione homines regem, vel principem aliquem virum alloquantur. Ex illis diſce ſummum totius cæli, terræque regem alloqui ea reuerentia, corporiſque, & mentis conſtitutione, quam infinita illa maieſtas ſuo iure poſtulat, quam laudant angeli, adorant dominationes, tremunt poteſtates. Malè compoſito corpore, & mente remiſſa, ac ſocordi cum Deo agentes, D. Chryſoſt. Pſal. 4. reprehendit his verbis: Allocuturi homines aliquos, qui ſunt nobis ſuperiores, & habitum, & inceſſum, & amictum, & omnia compoſuerimus; ita vt oportet, alloquimur: ad Deum autem accedentes, hiamus, fricamus nos, huc atque illuc verſamus, negligentes, ac ſocordes ſumus, humi, genibus flexis, per forum ambulamus, &c. Non ſic illa anima, non ſic, de qua legitur Cant. 3. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij?* Aſcendit ad Deum anima intentè orans, & attentè: non eſt remiſſa, & deſes: aſcendit autem, vt odor ſuauiſſimus, qui ex aromatibus efflatur, cælúmque petit.

Oratio attenta eſſe debet, & intenta, non remiſſa. *Cõpoſitio corporis orantis.* D. Chryſoſt.

Cant. 3. *Odor orationis ſuauis eſt Deo.*

Aaron, & Hur ſuſtentabant manus eius.

Manus Moſis eleuatas ſuſtentabant, Aaron, qui poſtea creatus eſt ſummus ſacerdos, & Hur. Hebraicè חור, per cheth, ſignificat *libertatem*, vel *candorem*, hoc autem eſt nomen viri, qui manus Moſis ſuſtentabat, אור verò per aleph, ſignificat *ignem*. Manus Moſis erant graues; ſic manus noſtræ graues ſunt ad opera bona peragenda. Quærenda igitur ſunt fulcra, quibus fulciantur, nimirum ſanctæ meditationes, piorum librorum lectiones, auditiones, & ſimilia. Præterea Aaron ſuſtentat manus noſtras graues, id eſt, ſacerdotes diuina adminiſtrantes ſacramenta, frequens enim peccatorum expiatio, & auguſtiſſimæ Euchariſtiæ perceptio, valde manus fulciunt. Fulcit quoque manus Hur, id eſt, libertas. Qui iugum dæmonis vult excutere, & libertate filiorum Dei frui, manus eleuet opus eſt ad ſeruandam Chriſti legem. Qui enim manus ad iniqua opera, legíque contraria remittit, is protinus dæmonis fit ſeruus, & filiorum Dei libertatẽ amittit. Quòd ſi in oratione eleuatas cupis habere manus, eius cogita maieſtatem, cum quo loqueris, id eſt, Dei optimi, atque maximi. Habebat eleuatas manus Moſes, ſed quia erant graues, remittebantur. Nobis etiam contingit, vt aliquando remittantur manus, & opera; ſed quærenda ſunt ſtatim fulcra, quibus ſuſtententur. D. Aug. lib. hom. 50. homil. 27. Alternatio (inquit) illa defectus, & fortitudinis in manibus Moſis, fortè alternatio tua fuit. Aliquando enim in tentationibus deficis, ſed non ſuccumbis. Deponebat ille paululùm manus, ſed non omnino ruebat. Pſal. 93. *Si dicebam, motus eſt pes meus, ecce miſericordia tua, Domine, adiuuabit me.* Noli timere, adeſt in itinere auxiliator, qui in Ægypto non defuit liberator. Sic Auguſt.

13. *Fulcra manuum noſtrarum, id eſt operum.* D. Auguſt. Pſal. 93.

Fugauit Ioſue Amalec.

Ioſue Hebraicè dicitur יהושוע *Iehoſuag*. Chriſtus autem dicitur ישוע *Ieſuag*, Ieſus, ſed Græci etiam Ioſue vocant Ieſum. In Concord. Euang. tomo 1. lib. 9. cap. 3. de his duobus nominibus ſatis egimus. Tertullianus in lib. aduersùs Iudæos ait, pugnaſſe aduersùs Amalecitas crucis ſignum in Moſe, & nomen Ieſu in Ioſue: Illic (inquit) vbi nomen Ieſu dimicaturi contra diabolum dimicabat, crucis quoque habitus erat neceſſarius, per quam Ieſus victoriam eſſet relaturus, &c. Origenes verò: Vſque ad hunc (inquit) locum beati nominis Ieſu, nuſquam facta eſt mentio. Hîc primùm vocabuli huius ſplendor effulſit, hîc primùm vocauit Moyſes Ieſum, & dixit ei: *Elige tibi viros.* Moyſes vocat Ieſum, lex vocat Chriſtum, vt eligat ſibi viros potentes de populo. Non poterat Moyſes eligere, ſed Ieſus ſolus eſt, qui poſſit potentes viros eligere, qui dixit: *Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos.* Ipſe enim eſt electorum dux, ipſe potentium princeps, ipſe qui confligit cum Amalec, qui intrat in domum

14. Tertullian. *Aduersùs Amalec pugnauit nomẽ Ieſu in Ioſue, & crux in Moſe.* Origenes.

in domum fortis,& alligat fortem, & vasa eius diripit, hæc Origen. Lege eundem homil.1. in Iosue.

15. *An Iosue impositum fuerit hoc nomen, cùm explorator factus est?* Num. 13.

At dubitatur, *vtrùm* Iosue *iam vocaretur hoc nomine,cum pugnauit cum Amalec?*Nam ille vocabatur Osee, Hebraicè הושע, Moses verò multo postea, cùm eum ad explorandam terram repromissionis misit, nomen illi imposuit Iehosuag, siue Iosue, aut Iesus, vt LXX. & Græci vocant.Numer.13. *Hæc sunt nomina virorum,quos misit Moyses ad considerandam terram. Vocauitque Osee filium Nun Iosue.* LXX. interpretes sic vertunt: *Vocauit Ause filium Naue, Iesum*, &c. Caietanus respõdet,incertum esse,quando mutatio ista nominis à Mose facta sit; fortè, ait, impositum nomen Iosue tunc,cùm præliatus est cum Amalec. Abulensis, Lyranus, & Oleaster putant factam mutationem non hoc loco, sed cùm missus est ad explorandam terram promissam. Hæc est sententia D. Augustini lib. 16. contra Faustum,cap.19. Iustini in dialogo contra Tryphonem, Anastasij Nicæni quæst.55. Si obiicias iam hoc loco, *vocari Iosue multo ante explorationem terræ, aliisque locis*, respondetur, id factum,quia quo tempore liber Exodi scribebatur à Mose, iam Osee dicebatur Iosue. Vsus est ergo Moses, cùm scribebat, nomine illo, quo vulgo iam appellabatur, etiam si prælium commemorabat commissum ante nominis impositionem.Quemadmodum nunc,etiamsi de rebus D. Pauli, quas gessit, antequam nomen Pauli haberet, loquamur, rectè nomen Pauli vsurpamus, videlicet cùm dicimus: D. Paulus Ecclesiam persecutus est, D. Paulo cùm Damascum peteret,apparuit in via Christus:at nomen Pauli nondum habebat Saulus.Hæc opinio videtur probabilior, quoniam apertè scriptura Num. 13. docet, tunc Osee vocatum esse Iosue, cùm explorator est creatus, quando ergo cum Amalec certauit, Osee dicebatur, erátque etiam nomine Christi typus. Nam Osee, Hebraicè הושע, *hoseag, saluatorem* significat, tantúmque vna litera iod differt à יהושע *Iehosuag*. Vocalium enim non habetur ratio. Pugnabat ergo cum Amalec Osee, id est, saluator, qui postea addito iod, ex nomine Dei quadrilitero dictus est,*Iehosuag*, siue *Iosue*,& *Iesus*.Nõ desunt,qui existimẽt,tunc vocatũ esse Iosue,siue Iesum,cùm electus est dux prælij contra Amalec.Lactantius lib.4. cap. 17. Christi (inquit) figuram gerebat ille, qui, cùm primùm vocaretur Auses, Moses futura præsentiens iussit eum Iesum vocari, vt, quoniam dux militiæ delectus esset aduersùs Amalec, & aduersarium debellaret, per nominis figuram & populum in terram promissionis induceret. Sic ille.D.etiam August. serm.93. de temp. putat, nominis mutationem ante prælium factam esse,& Theodoretus in Exod.quæst.34.

Iosue impositum est hoc nomen, cùm missus est ad explorandam terram promissionis.

Lactantius.

Scribe hoc in libro.

16. *Peccata Deus scribit, delenda sunt pœnitentia.* Pſalm. 50.

Scribere iubet Dominus in libro supplicium inferendum Amalecitis, eo quòd cum filiis Israël terram promissionis petẽtibus prælio decertauerint. Non obliuiscitur Deus peccata, in libro scribit, supplicium sumit, post multos etiam annos, & post mortem, si in vita pœnitentia non expientur.Multi anni præterierunt à Mose, vsque ad Saulem;post hos multos annos deleti sunt Amalecitæ. Qui non vult grauiter punire, & deleri, deleat ex libro Dei iniquitates suas,iuxta illud Dauidis Psalmo 50. *Secundùm multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.* Deletur autem iniquitas lacrymis, & pœnitentia.

Ædificauit Moyses altare, & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea.

17. *Gratia Deo agenda pro beneficijs.*

Grati animi memoriam indicauit Moses, ob beneficium acceptum, altare extruxit, gratiásque Deo victoriæ largitori egit. Discamus hoc ex loco gratitudinem erga Deum. Cùm primum beneficium accipimus, gratias statim Deo benefactori agamus: has enim ille expetit, & solui sibi vult, vnde illud Psal. 49. *Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua, & inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me.* Sacrificium egregium Deo est laus, & gratiarum actio, quod in altari cordis offerendum est Deo post acceptum beneficium: *Ego eruam te* (inquit) *ex periculis, tu verò honorificabis me*,hoc est, reddes gratias pro beneficio. Eruit Deus Mosem ex periculo prælij, extructo altari illum honorificauit. Vocauit autem nomen altaris, *Dominus exaltatio mea*, quia populum suum illa victoria exaltauit coram aliis populis. Est Deus exaltatio nostra, iuxta illud Psalmi 3. *Tu autem Domine susceptor meus es,gloria mea, & exaltans caput meum.* Et illud Psal. 112. *Suscitans à terra inopem,& de stercore erigens pauperem, vt collocet eum cum principibus populi sui.* Exaltatio nostra est in terra, quia gratiæ exaltationem donat, qua super principes, & reges exaltamur. Exaltatio quoque nostra est in cælo,quia gloriæ tribuit exaltationem. Exaltat nos Deus:exaltemus nos Deum. Ille exaltat gratia, ac gloria, beneficiisque maximis; nos exaltemus illum vitâ sancta, operibus bonis, laudibúsque ex puro corde, & grato emanantibus.

Pſalm.49. Pſalm.3. Pſalm.112.

Manus solij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec, à generatione in generationem.

18. *Perpetuũ est bellum diaboli contra homines;perpetuum quoque est auxilium Dei pro hominibus.*

Bellum est, erítque semper à generatione in generationem contra Amalec, id est, contra diabolum,ciusque exercitum. Semper vsque ad orbis finem hic Amalec certabit cum hominibus,in terram promissionis tendẽtibus. Bellum Amalec erit cõtra homines,bellum quoque Domini erit cõtra Amalec, à generatione in generationem.Pugnabit cũ hominibus diabolus,pugnabit pro hominibus Deus, illísque feret auxiliũ,ne vincantur. *Manus* (inquit) *solij domini,& bellũ Domini erit contra Amalec*,hoc est,potentissima manus Dei, quæ super thronũ eius est,auxilium hominibus afferet, & bellum diabolo inferet à generatione in generationem.Quemadmodum enim diabolus pugnare nunquam desinet: sic Deus nunquam desinet auxiliari. Hoc autem auxilium oportet manibus eleuatis postulare.Moses sublatis manibus, non remissis, auxilium postulabat contra Amalec. Docet nos contra nostrum Amalec,id est, diabolum, manus attollere, & orationi eleuata mente,& non remissa instare. Delendus est autem Amalec omnino,1.Reg.15. *Percute Amalec, & demolire vniuersa eius. Non parcas ei, non concupiscas ex rebus illius aliquid.* Sic tibi dictum puta. Percute Amalec,percute diabolum,& demolire vniuersa eius opera,verba,cogitationes,cupiditates,ex rebus illius nihil penitus concupiscas.Exod.17. *Delebo memoriam Amalec sub cælo*, ait Dominus: similem

1.Reg.15. *Amalec omnino est delendus.*

Exod.17.

ſimilem in modum delenda ſunt omnia ſatanæ vitia, vt neque in memoriam iam veniant. Vis forſitan ſcire, quid ſignificet nomen Amalec עמלק; ſcito ſignificare, vt D. Hieron. ait in Iſaiam, populum lambentem, lingentem, aut deuorantem. Populus eſt Amalec, tartareus; non vnus tantùm eſt hoſtis, ſed populus magnus, qui

Amalec populum tartareum ſignificat.

A nobiſcum pugnat, maximè lingens nos blanditiis, carnis voluptatibus, inani gloria, ſimilibúſque vitiis blandis, ſed & mordens vitiis aſperioribus, & aduerſis rebus, tãdémque, ſi manus, mentémque ſocordes remittimus, nos deuorat in æternum. Hoc autem quærit hic populus, iuxta illud D. Petri: *Circuit quærens quem deuoret.*

CAPVT XXIII.

De aduentu Iethro ad Moſem.

EXODI CAP. XVIII.

1. IVMQVE audiſſet Iethro, ſacerdos Madian, cognatus Moyſi, omnia quæ fecerat Deus Moyſi, & Iſraëli populo ſuo, & quòd eduxiſſet Dominus Iſraël de Ægypto: tulit Sephoram vxorem Moyſi quam remiſerat: & duos filios eius, quorum vnus vocabatur Gerſam, dicente patre: Aduena fui in terra aliena. Alter verò Eliezer: Deus enim, ait, patris mei adiutor meus, & eruit me de gladio Pharaonis. Venit ergo Iethro cognatus Moyſi, & filij eius, & vxor eius, ad Moyſen in deſertum, vbi erat caſtrametatus iuxta montem Dei. Et mandauit Moyſi, dicens: Ego Iethro cognatus tuus venio ad te, & vxor tua, & duo filij tui cum ea. Qui egreſſus in occurſum cognati ſui, adorauit, & oſculatus eſt eum: ſalutauerúntque ſe mutuò verbis pacificis. Cúmque intraſſet tabernaculum, narrauit Moyſes cognato ſuo cuncta quæ fecerat Dominus Pharaoni, & Ægyptiis propter Iſraël, vniuerſúmque laborem, qui accidiſſet eis in itinere, & quòd liberauerat eos Dominus. Lætatúſque eſt Iethro ſuper omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Iſraëli, eò quòd eruiſſet eum de manu Ægyptiorum, & ait: Benedictus Dominus, qui liberauit vos de manu Ægyptiorum, & de manu Pharaonis, qui eruit populum ſuum de manu Ægypti. Nunc cognoui, quia magnus Dominus ſuper omnes deos: eò quòd ſuperbè egerint contra illos. Obtulit ergo Iethro cognatus Moyſi holocauſta & hoſtias Deo: venerúntque Aaron & omnes ſeniores Iſraël, vt comederent panem cum eo coram Deo. Altera autem die ſedit Moyſes, vt iudicaret populum, qui aſſiſtebat Moyſi à manè vſque ad veſperam. Quod cùm vidiſſet cognatus eius, omnia ſcilicet quæ agebat in populo, ait: Quid eſt hoc quod facis in plebe? cur ſolus ſedes, & omnis populus præſtolatur de manè vſque ad veſperam? Cui reſpondit Moyſes: Venit ad me populus quærens ſententiam Dei. Cúmque acciderit eis aliqua diſceptatio, veniunt ad me vt iudicem inter eos, & oſtendam præcepta Dei, & leges eius. At ille: Non bonam, inquit, rem facis: ſtulto labore conſumeris & tu, & populus iſte qui tecum eſt: vltra vires tuas eſt negotium, ſolus illud non poteris ſuſtinere. Sed audi verba mea, atque conſilia, & erit Deus tecum. Eſto tu populo in his quæ ad Deum pertinent, vt referas quæ dicuntur ad eum: oſtendáſque populo ceremonias & ritum colendi, viámque per quam ingredi debeant, & opus quod facere debeant. Prouide autem de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam, & conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore: quidquid autem maius fuerit, referant ad te, & ipſi minora tantummodò iudicent: leuiúſque ſit tibi, partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis imperium Dei, & præcepta eius poteris ſuſtentare: & omnis hic populus reuertetur ad loca ſua cum pace. Quibus auditis, Moyſes fecit omnia quæ ille ſuggeſſerat. Et electis viris ſtrenuis de cuncto Iſraël, conſtituit eos principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos. Qui iudicabant plebem omni tempore: quidquid autem graiius erat, referebant ad eum, faciliora tantummodò iudicantes. Dimiſitque cognatum ſuum: qui reuerſus abiit in terram ſuam.

Venit Iethro cum filijs Moſis, & vxore ad Moſem.

2. NON longè aberat ſocer Moſis Iethro à manſione vndecima Raphidim, & à duodecima Sinai. Ideo cum vxore Moſis, & duobus eius filiis Gerſam, & Eliezer ad eum venit. Nam, vt diximus Exod. 4. vxor Moſis, Sephora, filia Iethro, ſacerdotis Madian, cùm Moſem

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

B petentem Ægyptum cum filiis comitaretur, ex itinere reuerſa eſt domum patris, Moſe volente, & remittente. Nunc ergo ad virum ſuum à patre adducitur, Exod. 18. *Tulit Iethro Sephoram vxorem Moyſi, quam remiſerat*, ſcilicet ipſe Moſes ex itinere, inuiſítque ſocer generum, de cuius factis præclaris, populíque libertate audierat. De Iethro iam diximus ſupra lib. 1. cap. 12. itémque de duobus filiis, & vxore. Veniſſe

Exod. 18. *Venit Iethro ad Moſem cũ vxore, & filijs Moſis.*

autem Iethro famulis comitatum honorificè, par est credere.

Ego Iethro cognatus tuus venio ad te.

3. *Excipit Moses Iethro magno cum honore.*

Antequam ad castra peruenirent, nuntium misit Iethro, qui Mosem aduentus sui faceret certiorem. Moses obuiam illi veniens, magno cum honore socerum excepit gener. Adorauit socerum, caput, corpúsque demittendo, & fortè etiam in terram se prosternendo; postea pro more temporis illius, osculatus est eum, verbísque omni humanitate plenis allocutus. Duxit in tentorium suum, eáque narrauit stupenda miracula, quæ Deus, vt Israëlem liberaret, fuerat operatus, laborem quoque qui in via acciderat, exposuit, Deúmque semper auxilium attulisse retulit.

Vbi erat castrametatus iuxta montem Dei.

4. *Castra Hebræorũ erant iuxta mõtem Sinai, eũ venit Iethro.*

Locus indicatur, vbi castra erant eo tempore, quo aduenit Iethro. Erat enim populus castrametatus iuxta montem Dei Sinai. Difficilè occurrit dubium, *venerítne Iethro, antequam Deus legem ferret in monte Sinai, an post latam legem?* Ratio dubitandi hæc est. Moses cap. 19. Exodi de latione legis agit. Capite autem 18. scribit, venisse Iethro ad Mosem. Ergo prius venit Iethro, quàm lex daretur. Contra verò Moses, postquam peruenit in montem Dei Sinai, ita legis latione videtur fuisse occupatus, vt nulli dies vacare potuerint excipiendi, & alloquendi socerum, eáque faciendi, quæ ille consuluit, vt ex sequentibus fiet perspicuum. Nonnulli Hebræi, vt Lyranus refert, putant Iethro venisse ad Mosem post legem datam, & anno secundo post exitum ex Ægypto. Abulensis arbitratur venisse, vel in fine primi anni, post exitum ex Ægypto, vel in principio anni secundi; mansísseque cum Mose in castris Sinai, vnius mensis spatio, cùm iam per occupationes licebat socerum excipere, & alloqui. Alij quoque sentiunt post legem datam venisse. Quod autem scriptum est Exod. 18. per anticipationem scriptum est; cùm enim de legislatione acturus esset Moses, præmisit venisse socerum, quamuis multo postea venerit. Lyranus, & alij volunt venisse primo anno exitus de terra Ægypti, & mansisse cum Mose anni vnius spatio. Est & alia huius loci interpretatio huiusmodi: Venit Iethro ad Mosem in desertum, vbi erat castrametatus iuxta montem Dei, id est, prope montem Sinai; venit, inquam, in Raphidim mansionem vndecimam. Raphidim enim iuxta montem Sinai est. In Raphidim autem Moses liber ab occupationibus socerum potuit honorificè excipere. Sed verba videntur indicare, castra posita fuisse iuxta montem Dei Sinai, non autem in Raphidim. Si enim in Raphidim tentoria fixa erant, quorsum dixisset Moses, fuisse castra iuxta montem Sinai?

Quo tempore venerit Iethro ad Mosem?

Obtulit Iethro holocausta, & hostias Deo.

5. *An Iethro susceperit ritus Hebræorum?* Abulensis.

Iethro sacerdos erat Madianitarum idola colentium, auditis autem Dei operibus admirabilibus, Dei afflatus spiritu, idolis dicitur remisisse nuntium. Lyranus ait, ritus suscepisse Hebræorum; Abulensis verò: Licèt (inquit) Iethro confessus fuerit, Deum verum Hebræorum esse, tamen non suscepit circuncisionem, &c. Est hoc probabilius, videlicet, non suscepisse Hebræorum ritus, & circuncisionem. Fortè vnum esse Deum agnouit, Mose docente, quamuis verba illa aliud indicent: *Nunc cognoui, quia magnus Dominus super omnes deos.* Quibus videtur Iethro fateri quidem Deum omnes deos superare, sed tamen alios esse deos minores. Ergo non agnouit vnum esse Deum. Responderi potest, significasse his verbis, Deum esse maximum, ac potentissimum super deos omnes, qui à gentibus dij falsò appellabantur. Sic Dauid Psalm. 94. *Deus* (inquit) *magnus Dominus, & Rex magnus super omnes deos.* Et Psal. 95. *Terribilis est super omnes deos*, scilicet fictitios, quamobrem addit: *Omnes dij gentium dæmonia*, &c. Quomodo autem *Deo obtulerit sacrificia socer Mosis*, dubitatur, num per se ipsum, an per aliquem ex Hebræis? Arbitror, per se ipsum obtulisse, quia sacerdos erat antea idolorum, nunc verò Dei in lege naturæ, vel forsitan per Aaronem obtulit, qui iam creatus erat sacerdos; victimas autem mactandas dedit Moses hospiti.

Psal. 94.

Psal. 95.

An per se ipsum sacerdos Iethro obtulerit sacrificium?

Venerunt Aaron, & omnes seniores Israël.

6. *De conuiuio exhibito Iethro coram Domino.*

Vt honore afficerent Iethro, venerunt Aaron, & omnes viri seniores, id est, præcipui populi Israëlitici, vt comederent cum eo panem, id est, cibum coram Deo. Ambigitur, *an fuerit hoc conuiuium aliquod exhibitum à Mose suo socero; an verò fuerit conuiuium sacrum in tabernaculo factum ex carnibus victimarum?* Nam ex hostiis pacificis pars carnium dabatur offerentibus, quibus licebat illis vesci. Respondetur, fuisse conuiuium exhibitum à Mose, in quo tum carnes victimarum, tùm alias conuiuæ manducarunt. Exhibitum autem dicitur hoc conuiuium coram Domino: *Venerunt*, (inquit Exod. 18.) *vt comederent panem cum eo coram Domino*, &c. Vnde colligitur, Iethro in castris fuisse, postquam tabernaculum extructum est, videlicet, in principio secundi anni ab exitu ex Ægypto. Nam comederunt carnes hostiarum pacificarum coram Domino, id est, in tabernaculo, in quo Dominus habitabat. Arguit hæc interpretatio, Iethro venisse in castra post fabricatum tabernaculum. D. Augustinus interpretatur, *coram Deo*, id est, in honorem Dei. Alij exponunt, *coram Domino*, id est, coram tabernaculo paruo, in quo ante extructum maius tabernaculum Moses orabat, & Deus responsa dabat. Exod. 33. Vel, *coram Deo*, id est, coram altari, in quo sacrificia Deo oblata fuerant. Obiicies, ex prima interpretatione sequi, *Iethro Hebræorum legem suscepisse.* Nam si circuncisus non esset, sed sacerdos tantùm esset legis naturæ, non permitteret Moses illum ingredi atrium tabernaculi, & coram Deo comedere. Respondetur, hunc honorem voluisse Mosem socero suo tribuere. Vel dicendum, non in ipso tabernaculo, sed foris ante tabernaculum Iethro sacrificia Deo obtulisse, & conuiuio exceptum esse coram Domino, id est, ante tabernaculum, in quo Dominus super Cherubim sedere dicebatur.

Exod. 18.

Audi verba mea, atque consilia.

7. *Iethro consilium dedit Mosi, Moses illud accepit.*

Moses solus populi totius causas iudicabat, populúmque docebat magno cum labore, nullus præterea iudex, aut doctor erat constitutus. Cùm ergo Iethro vidisset, generum suum totam diem magno cum labore iudicandis populi causis

cauſis impendere, conſilium ei dedit vtile, vt iudices conſtitueret, qui minores cauſas iudicarent, maiores ad Moſem referrent. Paruit conſilio Moſes, electóſque viros cõſtituit, principes populi: fecit tribunos, centuriones, quinquagenarios, & decanos. Hebraicè tribuni appellantur שרי אלפים, *Sare alaphim*, hoc eſt, *principes mille hominum*. Græcè χιλίαρχοι, quod nomen idem ſignificat. Centuriones dicuntur *Sare meoth*, id eſt, principes centum. Græcè ἑκατοντάρχοι, *quinquagenary*. *Sare chamiſim*, & πεντηκοντάρχοι ſunt, qui quinquaginta hominibus imperant. Qui verò decem hominibus imperant, appellantur decuriones, *Sare gaſaroth*, & δεκάρχοι. Deut.1. De hac iudicum creatione loquitur Moſes cum populo hunc in modum: *Dixi vobis in illo tempore: Non poſſum ſolus ſuſtinere vos*, non valeo ſolus negotia veſtra ſuſtinere, & pondus, ac iurgia. *Date ex vobis viros ſapientes, & gnaros, & quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, vt ponam eos vobis principes. Tunc reſpondiſtis mihi: Bona res eſt, quam vis facere. Et conſtitui principes, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, ac decanos, qui docerent vos ſingula.* Non exponit Moſes, quo tempore hæc dixerit populo, ſed *in illo* (inquit) *tempore dixi vobis:* tamen paulo ante dixerat: *Dominus locutus eſt ad nos in Horeb*, id eſt, in monte Sinai, *ſufficit vobis, quòd in hoc monte manſiſtis.* Vnde colligitur, in monte Sinai electos iudices populi, in illo tempore, videlicet cùm iam ex monte eſſent caſtra mouenda poſt primum annum exitus ex captiuitate Ægyptiaca. Subiicit enim Moſes, poſtquam de creatione iudicum egit: *Profecti autem de Horeb, tranſiuimus per eremum terribilem.* Ergo paulo ante profectionem veriſimile eſt conſtitutos iudices, & veniſſe Iethro. Illud etiam probat, poſt legem à Moſe acceptam veniſſe Iethro, quòd rogatus Moſes ab illo reſpondit: *Veniunt ad me, vt iudicem inter eos, & oſtendam præcepta Dei, & leges eius.* Ergo iam acceperat præcepta, & leges à Deo, quas populo oſtenderet. Niſi velis iam in manſione Mara data à Deo præcepta, & de iis Moſem loqui. Exod.15. *Ibi*, id eſt, in Mara, *conſtituit præcepta, atque iudicia.* Iudices faciliora iudicabant, Exod.18. reliqua referebant ad Moſem. Exod.18. *Iudicabant* (inquit) *plebem omni tempore. Quidquid autem grauius erat, referebant ad eum*, ſcilicet Moſem, *faciliora tantummodo iudicantes.*

Conſtituit Moſes iudices in populo.

Deut.1.

Exod.15.

Exod.18.

Dimiſitq; cognatum ſuum, qui reuerſus abyit in terram ſuam.

8. Dimiſit ſocerum ſuum Moſes, ſocer reuerſus eſt ad ſuos Madianitas. Sanè magno ſe periculo expoſuit offerendi ſacrificia idolis. Madianitæ enim idolorum erant cultores, Iethro eorum erat ſacerdos; cogeretur ergo fungi munere ſuo, & ſacrificia offerre ſimulachris, ne priuaretur ſacerdotio, & ſtipendio. Verùm ſi fides illius altas in corde iecerat radices, omnia poterat, Deo iuuante, ſuperare pericula, & multos ex Madianitis ad verum Deum conuertere. Hic Iethro, vt Lyranus, Abulenſis, & alij volunt, alio nomine appellatur Hobab. Eadem eſt ſententia D. Hieron. ſiue Euſebij in libro de locis Hebraicis, loco infra citato. LXX. quoque interpretes Obab, ſocerum Moſis vocant. Num.10. dictus eſt etiam Raguel, quia pater eius dicebatur Raguel. Aliqui volunt Iethro fuiſſe patrem, Obab verò eius filium, & fratrem Sephoræ, vxoris Moſis, appellarique non ſocerum Moſis, ſed cognatum, & affinem. Rogaſſe autem dicitur Moſes hunc Hobab, vt in caſtris maneret, eſſetque, veluti ductor. Numer.10. *Dixit Moyſes Hobab, filio Raguel, Madianitæ, cognato ſuo: Proficiſcimur ad locum, quem Dominus daturus eſt nobis, veni nobiſcum, vt benefaciamus tibi, quia Dominus bona promiſit Iſraëli. Cui ille reſpondit: Non vadam tecum, ſed reuertar in terram meam, in qua natus ſum. Et ille:* (id eſt, Moſes) *Noli,* (inquit) *nos relinquere. Tu enim noſti, in quibus locis per deſertum caſtra ponere debeamus, & eris ductor noſter, cúmque nobiſcum veneris, quidquid optimum fuerit ex opibus, quas nobis traditurus eſt Dominus, dabimus tibi.* In lib. Numer. non dicitur eſſe reuerſus in patriam; tamen Exod.18. legitur: *Reuerſus abyit in terram ſuam.* Quatuor nomina fertur habuiſſe hic Moſis ſocer, *Iethro, Raguel, Hobab*, & *Cinæus*. Nam Iud.1. mentio fit filiorum Cinæi cognati, vel ſoceri Moſis, & Iud. 4. dicuntur Cinæi filij Hobab cognati Moſis. Cinæus verò nominatur à quodam Cin, à quo ducebat genus. Abiit quidem Iethro in patriam, ſed filiis perſuaſit, vel iuſſit, vt ad Iſraëlitas redirent, & cum eis coniungerentur. Nam Cinæos habitaſſe in Iericho, & poſtea in ſorte Iudæ, legitur lib.1. Iud. cap.1. *Filij* (inquit) *Cinæi, cognati Moyſi, aſcenderunt de ciuitate palmarum,* (id eſt, de Iericho) *cum filijs Iudæ, in deſertum ſortis eius, quod eſt ad meridiem Arad, & habitauerunt cum eo.* Nónne vides, Cinæos filios ſoceri Moſis cum Iuda habitaſſe, poſtquam ſortem accepit Iudas in terra promiſſionis? Audiamus D. Hieronym. in lib. de locis Hebraicis: Arad (inquit) eſt ciuitas, in qua habitauerunt filij Hobab, ſoceri Moſis, in medio Iſraëlis, &c. Ecce ait, Hobab fuiſſe ſocerum Moſis, & filios eius Cinæos habitaſſe in medio populi Iſraëlitici. Poſtea etiam inter Amalecitas habitarunt tempore Saulis. Cùm enim Saul Amalecitis bellum inferret, 1.Reg.15. dixit Cinæo: *Recedite ab Amalec, ne forte inuoluam te cum eo. Tu enim feciſti miſericordiam cum omnibus filijs Iſraël, cùm aſcenderent de Ægypto.* Iud.etiam cap.4. dicitur *Haber Cinæus receſſiſſe quondam à cæteris Cinæi fratribus ſuis filijs Hobab cognati Moyſi, & tetendiſſe tabernacula vſque ad vallem, quæ vocatur Sennim, & erat iuxta Cedes.* Erat autem Cedes in tribu Nephthali, Ioſue 19. & Iud. 4. habemus, filios Iethro habitaſſe cum Iſraëlitis ab initio, cùm primùm in terram promiſſionis peruenerunt. Quo tempore ad illos venerint, & Madianitas reliquerint, non conſtat, forſitan cùm Iſraëlitæ, Numer.31. Madianitis bellum intulerunt; tunc Cinæi ad Moſem generum Iethro confugerunt. Neque caret probabilitate, à Moſe vocatos denuntiaro belli periculo, Hebræis ſe adiunxiſſe.

Cinæi dicuntur ſcribæ, commorantes in tabernaculis, laudéſque Dei canentes, 1. Paralip. 2. *Cognatio ſcribarum habitantium in Iabes, cernentes, atque reſonantes, & in tabernaculis commorantes. Hi ſunt Cinæi, qui venerunt de calore patris domus Rechab.* De Rechabitis lege Ieremiæ caput 35. dicti ſunt Rechabitæ à Rechab quodam, cuius filius Ionadab præcepit filiis ſuis, Ierem. 35. *Non bibetis vinum vos, & filij veſtri, vſque in ſempiternum, & domum non ædificabitis, & ſementem non ſeretis, & vineas non*

Reuertitur Iethro ad Madianitas.

Quibus nominibus appelletur Iethro in ſcriptura.

9.

Num.10.

Exod.18.

Cinæi à Iethro oriundi.

1.Iud.1.

D.Hieron.

1.Reg.15.

Iud.4.

1.Paralip.2.

Rechabitæ *qui dicantur?*

Ierem 35.

plantabitis, nec habebitis, ſed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus veſtris. Seruabant hæc omnia Rechabitæ: imitati ſunt illos Cinæi habitantes in Iabes, habitabantque in agris, & in tabernaculis, canentes, & reſonantes diuinas laudes. Dicuntur autem *Scribæ*, quia legis doctrinæ vacabant. De his alia dici poſſent, ſed hæc ſint ſatis.

10. Illud tamen quæret aliquis, cùm caſtra nubes, ſiue angelus duceret, viámque Hebræis oſtenderet, *cur dicat Moſes Hobab* illud ſupra citatum ex cap.10. Numerorum: *Noli nos relinquere. Tu enim noſti in quibus locis per deſertum caſtra ponere debeamus, & eris ductor noſter.* Numquid ductore homine egebant caſtra, quæ ab angelo ducebantur? Numquid opus erat homine, cui loca nota eſſent, in quibus per deſertum caſtra poni deberent, angelo, vbi tentoria locanda eſſent, oſtendente? Reſpondetur, angelum duxiſſe caſtra per nubem, oſtendiſſéque loca, vbi erant ponenda, per nubis quietem. Peculiaria alia non oſtendebat nubes, quæ in caſtris metandis ſunt obſeruanda. Horum peritus erat Hobab, ideo rogauit eum Moſes, vt ſecum maneret; præſertim verò, ne ad idolorum cultores rediret, periculóque ſe exponeret deſerendi fidem. D. Gregorius 3. part. paſt. admonit.18. quomodo elati admonendi ſint, docet, permiſcendámque laudem aliquam veram ait eorum correptioni: Ipſa (inquit) in elatis inuectionis exordia permixta laude temperanda ſunt, vt, dum admittunt fauores, etiam correptiones recipiant, &c. Rem ſimilitudinibus ſic illuſtrat: Equos (inquit) indomitos blanda priùs manu tangimus, vt eos nobis pleniùs, poſtmodum etiam per flagella ſubigamus. Amaro pigmentorum poculo mellis dulcedo adiungitur, & dum guſtus per dulcedinem fallitur, humor mortiferus per amaritudinem vacuatur, &c. Sicut indomiti equi blanda alicuius laudis manu tangendi ſunt ij, qui corripiuntur, vt admonitionem libenter audiant; laudis dulcedine temperanda eſt correptio, vt amara potio. Addit ſanctiſſimus Pater, Moſem voluiſſe ad fidem conuertere Iethro, ſiue Hobab, ideóque homini elato dixiſſe, populo eſſe neceſſarium, vt eſſet ductor eius in caſtris metandis, blanda ſic manu tetigiſſe, & hanc veluti dulcedinem petitioni permiſcuiſſe. Plerunque (inquit) perſuadere elatis vtilia melius poſſumus, ſi profectum eorum nobis potius, quàm illis profuturum dicamus. Facilè enim ad bonum elatio inflectitur, ſi & aliis eius inflexio prodeſſe credatur. Vnde Moſes cùm Hobab à gentilitatis conuerſatione vellet educere, ait: *Noli nos relinquere. Tu enim noſti quibus in locis caſtra ponere debeamus, & eris dux noſter.* Neque enim mentem Moſis ignorantia itineris anguſtabat, quem columna exterius præibat, quem de cunctis interius, per conuerſationem cum Deo ſedulam, locutio familiaris inſtruebat: ſed vir prouidus elato auditori colloquens, ſolatium petiuit, vt daret ducem, eum requirebat in via, vt dux ei ad vitam poſſet fieri. Sic Gregor.

Num.10.

Cur Moſes petiuerit ab Iethro, vt in caſtris maneret?

D.Gregor. *Elati quomodo ſint monendi.*

Laus permiſcẽda eſt correptioni.

D. Gregor.

CAPVT XXIV.

MORALE.

De aduentu Iethro ad Moſem.

Venit Iethro cognatus Moyſi, & vxor eius, & filij ad Moyſen.

OMNES confluunt ad eum, cui proſperus ventus afflat. Redierat vxor Moſis domum patris ex itinere, quo petebat Ægyptum, ſponſumque ſanguinum illum vocauerat, ob filij circunciſionem: iam reuertitur cum patre, & filiis ad virũ ſuum, proſperè agentem. Tempore hyberno, vt hirundines, diſcedimus ab amicis; tempore verno comitamur eos: multos numeramus amicos, cùm proſperitas arridet; ſi nubila ſint tempora, ſoli fumus. Prouerb.14. *Etiam proximo ſuo pauper odioſus erit: amici verò diuitum multi,* &c. Et cap.19. *Diuitiæ addunt amicos plurimos, à paupere autem, & hi quos habuit, ſeparantur,* &c. Hinc illud antiquum dictum; Feruet olla, viuit amicitia: hoc eſt, ſi cibus abundet, amicitia cibum comitabitur. Huiuſmodi amici dicuntur amici, vel ſocij menſæ. Eccleſiaſtici 6. *Eſt* (inquit) *amicus ſocius menſæ, & non permanebit in die neceſſitatis.* Socij menſæ ſunt illi amici, qui in menſa, & proſperitate amicum comitantur; in labore, & aduerſitate deſerunt. Proſperitas Moſis ſocerum in caſtra vocauit: *Cùm enim audiſſet* (Exod.18.) *omnia proſpera, quæ fecerat Deus Moyſi, & Iſraëli populo ſuo, tulit Sephoram, & duos filios,* &c. Excepit illum Moſes populi totius princeps magno cum honore, magnáque cum humilitate adorauit. Erat enim Moſes verè humilis, & ab omni faſtu, ac ſuperbia alienus. Congratulatus eſt ſocer genero tantam fælicitatem, Deíque potentiam agnouit: Gener verò Moſes in veram fidem illum adducere conatus eſt, vt D. Gregorius iam citatus ait, veriſimiléque eſt adduxiſſe. Toto pectore danda eſt opera, vt ij, qui ad nos veniunt à Chriſtiana fide alieni, ad fidem conuertantur; omnis mouendus eſt lapis, omnia ad tantam rem perficiendam remedia ſunt adhibenda. D. Auguſt. Pſal.33. conc.2. Si amatis (inquit) Deum, rapite omnes ad amorem Dei, qui vobis iunguntur, & omnes, qui ſunt in domo veſtra, &c. Iacobi 5. *Fratres, ſi quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum; ſcire debet, quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum,* &c.

1. *Omnes confluunt ad eũ, qui fruitur proſperitate.*

Prouerb.14.

Prouerb.19.

Eccleſ.6.

Exod.18.

D.Auguſt.

Iacobi 5.

Obſerua poſterorum Iethro, id eſt, Cinæorum pietatem, Rechabitas imitati ſunt, qui caducas res ſpernebant, Deóque vacabant, in tabernaculis, & agris habitantes, neque vineas plantantes, aut ſemina terræ mandantes. Horum Rechabitarum obedientia, ante oculos propoſita, Iſraëlitarum inobedientiam reprehendit Dominus, Ierem. cap.35. *Vade* (ait Dominus) *ad domum Rechabitarum, & introduces eos in domum Domini, & dabis eis vinum bibere.* Domini imperio obtemperauit Ieremias, duxit in templum Rechabitas, poſuítque ante eos ſcyphos, & calices vino plenos. Dixítque Ieremias: *Bibite vinum.* At illi bibere recuſarunt, quia pater Ionadab prohibuerat. Tum Deus ad Ieremiam: *Vade, & dic viris Iuda, & habitatoribus Ieruſalem: Numquid non recipietis diſciplinam, vt obediatis verbis meis? dicit Dominus. Præualuerunt ſermones Ionadab,*

2. *Rechabitarũ obedientia.*

Ierem.35.

Ionadab, filij Rechab, quos præcepit filijs ſuis, vt non biberent vinum, & non biberunt vſque ad diem hanc, quia obedierunt præcepto patris ſui. Ego autem locutus ſum ad vos, de manè conſurgens & loquens, & non obediſtis mihi. Chriſtianis quoque egregium obedientiæ exemplum hoc eſt, & viris etiam religioſis. Prævaluerunt ſermones Ionadab, quos præcepit filiis ſuis, & obedierunt præceptis patris ſui; prævaleant, quæſo, ſermones Dei, quos præcepit nobis, & obediamus præceptis Dei; prævaleant Domini præcepta magis, quàm præcepta Ionadab Rechabitæ, ſiquidem multo ſunt validiora, & à ſummo, potentiſſimóque Domino tradita, qui grauiſſima de illis ſupplicia ſumet, qui ea fregerint.

Obedientia Deo maximè præſtanda eſt.

Vt comederent panem cum eo coram Domino.

3. Origenes. 1.Cor.10. Origenes hoc loco illos ait comedere panem coram Domino, qui illud ſeruant Apoſtoli 1.Corinth.10. *Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Sancti (inquit) manducant in conſpectu Dei, & omnia, quæ agunt, in conſpectu eius agunt, &c. Magnum hoc eſt, ac præclarum, agere omnia in conſpectu Dei. Quæ enim in oculis tanti Regis fiunt, bene fiunt. Quemadmodum ſol tenebras pellit; ſic oculi Dei pellunt peccata. Si cogites oculos Dei in te defixos eſſe, eo iuuante, peccata effugies: ſi comedas coram Domino, neque te ingurgitabis vino, neque epulis immodicis te onerabis: ſi loquaris coram Domino, ſermo peccato carebit: ſi coram oculis Domini opus quodcunq; facere te conſideraueris; tanti Regis oculis diſplicere formidabis: puræ erunt cogitationes, ſi luce oculorum Dei illuſtrabuntur. Eccleſ.14. *Beatus vir, qui in ſapientia morabitur, & qui in iuſtitia ſua meditabitur, & in ſenſu cogitabit circunſpectionem Dei.* In ſenſu, hoc eſt, intellectu, cogitare circunſpectionem Dei, eſt cogitare Deum omnia circunſpicere, omnia cernere, nihil illum vel boni, vel mali poſſe latere. Beatus ille eſt, qui ſemper hanc circunſpectionem cogitat, & coram Deo agit omnia, peccata enim fugiet, virtutem complectetur. Inuiſibiles nobis ſunt oculi Dei; attamen omnia illis ſunt viſibilia, ad Hebr.4. *Omnia nuda, & aperta ſunt oculis eius.* Inuiſibiles Dei oculos faciamus nobis viſibiles, ſic viuamus ac ſi oculos Dei nos inſpicientes, oculis noſtris cerneremus, vt ait Salomon Prouerb.15. *In omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos.* Nos in omni loco oculos, qui nos contemplantur, contemplemur. Moſem imitemur, de quo Paulus ad Hebr.11. *Inuiſibilem* (inquit) *tanquam videns ſuſtinuit.* Deum inuiſibilem Moſes fecit conſideratione ſua viſibilem. Non videbat eum oculis corporeis, ſed videbat oculis mentis: ſic nos inuiſibilem Deum faciamus viſibilem; ſi non videmus oculis carnis, cernamus illum ſemper oculis ſpiritus, & intellectus. Hoc iuſtorum eſt, qui Deo placere ſtudent.

Eccli.14. *Dei præſentia ſemper cogitanda.* Ad Hebr.4. Prouerb.15. Ad Hebr.11. *Conſideratione Deus inuiſibilis, ſit quodammodo viſibilis.*

4. Origenes. *Impij conſpectum Dei fugiunt.* Impij autem à conſpectu Dei fugiunt, vt obſeruat Origenes homil.11.citata: Peccator (inquit) à conſpectu Dei fugit. Adam poſtquam peccauit, fugit à conſpectu Dei, & interrogatus reſpondit: *Audiui vocem tuam, & abſcondi me, quia eram nudus*, & Cain *exiit à facie Domini* Sic ille. Non poteſt peccator fugere à facie, & oculis Domini, ita vt à Domino non videatur. Semper enim coram oculis eius eſt, vnde illud

A Pſal.138. *Quò ibo à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? ſi aſcendero in cælum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades.* Veruntamen fugere poteſt mente, & cogitatione. Qui enim circunſpectionem Dei non cogitat, qui ſe à Deo omnibus in locis videri non conſiderat; is à facie, & oculis Dei cogitatione quidem fugit, re tamen ipſa, ante faciem, oculóſque eius ſemper eſt, omniáque ſcelera coram Deo committit, iuxta illud Pſal.50. *Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci.* Fugit Dauid à facie Domini, cùm peccatum perpetrauit, fugit, inquam, cogitatione. Non enim cogitabat adeſſe Deum, & tantum ſcelus inſpicere: ſed tamen re ipſa non fugit, aderat B namque Deus, & ſcelus inſpiciebat ſolus, præter ipſum, & ſceleris comitem, ideóque ait: *Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci.*

Pſal.138. Pſal.50.

Vltra vires tuas eſt negotium.

Sapienter conſuluit Iethro ſocer Moſi genero, vt iudices populo conſtitueret, qui faciliores cauſas iudicarent; difficiliores verò ad eum referrent. Si elatus animo fuiſſet Moſes, reſpondiſſet: Ego conſiliarium habeo Deum, ab illo quæram hac de re conſilium, à quo in rebus aliis accepi. At, quia humilis erat, humiliter conſilio dato obſecutus eſt, Exod.18. *Fecit Moyſes omnia, quæ Iethro ſuggeſſerat.* O miram humilitatem! Origenes: Cùm (inquit) perſpicio, quòd C Moſes propheta Deo plenus, cui Deus facie ad faciem loquebatur, conſilium accepit à Iethro ſacerdote Madian, admiratione nimia ſtuporem mentis incurro, &c. Exemplum nobis præbet, vt non à prælatis ſolùm, & ſuperioribus bonum accipiamus conſilium, ſed etiam ab inferioribus. Nam, vt eſt in prouerbio:

5. Exod.18. *Moſes humilis paruit cõſilio Iethro.* Origenes.

Sæpe etiam eſt olitor valde opportuna locutus.

Origenes: Moſes (inquit) qui erat homo manſuetus ſuper omnes, accepit conſilium inferioris, vt formam humilitatis populorum principibus daret, &c. D.Auguſt. Exod.quæſt.68. Cur (inquit) Dominus Moſem, cum quo, & per D quem tanta, & talia loquebatur, ab alienigena paſſus eſt admoneri? In quo ſcriptura nos admonet, per quemlibet hominem ſi detur conſilium veritatis, non deberi contemni, &c. Addit Auguſt. forſitan Deum voluiſſe Moſem admoneri à Iethro, ne ſuperbia extolleretur iudicando: Videndum (inquit) eſt, ne fortè ibi voluerit Deus ab alienigena admoneri Moſem, vbi & ipſum poſſet tentare ſuperbia. Sedebat enim iudiciaria ſublimitate ſolus, vniuerſo populo ſtante, &c. His adde, multa, egregiáque conſilia Ethnicos authores ſuis in libris inſcripta reliquiſſe, quæ quidem ab illis ſint accipienda, & opere exequenda. Vnde Origenes: Si fortè (in- E quit) inuenimus aliquid ſapienter à gentilibus dictum, non continuò cum authoris nomine ſpernere debemus etiam dicta; nec pro eo, quòd legem à Deo datam tenemus, conuenit nos ſuperbia tumere, & ſpernere verba prudentium: ſed, ſicut dicit Apoſtolus, omnia probantes, quod bonum eſt tenentes. Sic ille.

Origenes. D. Auguſt. *Non debet contemni cõſiliũ bonum, datum ab inferiore.* D. Auguſt. *Cõſilia bona, quæ in libris Ethnicorum exſtant, non ſunt ſpernenda.* Origenes.

Viros potentes, & timentes Deum.

Non ſolùm conſuluit Iethro Moſi, vt iudices conſtitueret, ſed quales deberet conſtituere indicauit. *Prouide* (inquit) *de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam.* Moſes verò Deuter.1. petit à Deuter.1. populo: *Date ex vobis viros ſapientes, & gnaros, &*

6.

quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris,vt ponam eos vobis in principes. & addit: *Tuli de tribubus veſtris viros ſapientes, & nobiles, & conſtitui eos principes, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, ac decanos, qui docerent vos ſingula.* Oportet iudices viros eſſe potentes, potentes, inquam, corporis viribus,vt laborem cauſas audiendi,& iudicandi ferre poſſint, quemadmodum Moſes, qui iudicabat populum, Exod.18. *à manè vſque ad veſperam* Quamobrem dicit illi Iethro: *Supra vires tuas eſt negotium,* ſolus illud non poteris ſuſtinere. Potentes etiam viribus animi, vt omnem iniquitatem potenter euertant. Vnde illud Eccleſiaſtici 7. *Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in æquitate tua.* Neceſſarium eſt animi robur iudici, vt irrumpat impiorum iniquitates, neque virgam flectat propter metum potentium, ſunt enim potentes homines aliquando ſcandala,& offendicula,in quæ impingunt iudices,& æquitatem, virgæque rectitudinem frangunt.

Quales debeant conſtitui iudices.

Exod.18.

Eccli.7.

Potentia iudicis.

7. Secundò oportet iudices eſſe metuentes Deum,ideò timorem Domini Rex Ioſaphat iudicibus commendat, 2.Paralip.19. *Videte* (inquit) *quid faciatis. Non enim hominis exercetis iudicium, ſed Domini, & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite.* Egregius Rex Ioſaphat egregiè iudices monet: *Videte quid faciatis*, videte quanti ponderis ſit populum Dei iudicare, *iudicia Dei exercetis: ſit timor Dei vobiſcum.* Timor hic vobis alas addat ad expediendas iuſtè cauſas, ſine mora; *cum diligentia cuncta facite.* Timete autem Deum, quia nunc iudices eſtis hominum,at iudicem iuſtiſſimum habetis Deum, & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit: ſi rectè iudicaueritis, redundabit in gloriam veſtram; ſi malè iudicaueritis, redundabit in ſupplicium ſempiternum. Pſal.81. *Deus ſtetit in ſynagoga deorum, in medio autem deos diiudicat.* Iudicant alios homines iudices, ſed in ipſis tribunalibus à ſummo iudice Deo diiudicantur; *in ſynagoga deorum*, id eſt,in congregatione iudicum ſtat Deus, tanquam iudex ſummus,eóſque iudicat. Timendus ſanè eſt tam iuſtus iudex, qui in omnibus iudiciis aſſiſtit, tanquam iudex, & teſtis. Cernit enim omnia, neque aliis teſtibus opus habet. Tertiò, veritatem in iudice requirit Iethro, *in quibus* (inquit) *ſit veritas.* Iudex enim veritatis amans, cauſæ veritatem diligenter inueſtigat. Actoris, ſiue rei mendacia, fucos, & dolos execratur, pro veritate fert ſententiam,Pſal.88.*Veritas tua in circuitu tuo,*&c. Quemadmodum Deus veritate vndique vallatur, ita iudex veritate omni ex parte debet circumuallari, veluti muro inexpugnabili, quo omnes fraudes, & mendacia fortiter repellat. Quartò, poſtulat Iethro in iudice odium auaritiæ. Non enim ſatis eſt, iudicem non eſſe auarum, ſed odio auaritiam proſequi oportet. Pecuniæ namque turpis amor difficile vincitur, niſi auaritiæ vitium magno odio habeatur. Filij Samuel ab amore pecuniæ victi ſunt, quia auaritiam odio non habuerunt, eamque ſecuti ſunt,1.Reg.8. *Samuel poſuit filios ſuos iudices Iſrael, & non ambulauerunt filij illius in vijs eius, ſed declinauerunt poſt auaritiam, acceperúntque munera, & peruerterunt iudicium.* Iudices quoque Iſraël, ait Iſaias, cap.1. auaritiam ſectatos furum ſocios ſe feciſſe: *Principes* (inquit) *tui infideles ſocij furum,omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad illos.* Iudices dicuntur dij,Pſal.81.citato. *Deus ſtetit in ſynagoga deorum*, id eſt, iudicum, vicem enim Dei iudicando gerunt. Oportet ergò, ſiquidem vice Dei inuiſibilis iudicant, Deum iudicando imitari, præbereque ſe moribus deos quoſdam viſibiles. Deus inuiſibilis veritatem maximè diligit, auaritiámque odit, perſonas non ſuſcipit, iuſtéque omnia iudicat;idem ipſi faciant dij viſibiles, 2.Paralip.19. Ioſaphat: *Sit* (inquit) *timor Domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite. Non eſt enim apud Dominum Deum noſtrum iniquitas,nec perſonarum acceptio,nec cupido munerum.* Sit timor Dei vobiſcum; nemo iudicem Deum poterit pecunia corrumpere. Non enim apud eum eſt vlla iniuſtitia,perſonas non accipit, auaritiam odit, munera non concupiſcit, iuſtiſſimè vos iudicabit. Itaque imitentur vicarij Dei Deum;non ſit in illis iniquitas, aut perſonarum acceptio,aut cupido munerum,iudicéntque incorruptè. Munera autem à iudicibus non ſunt accipienda; ſunt enim inſtar pulueris oculis iudicum obiecti. Sicut puluis oculis, etiam lynceis, aufert aſpectum; ſic munera viros,etiam prudentes,excæcant, Exod.23. *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum.* Albertus Magnus in lib.de virtutibus,cap.27.Dixit (inquit) quidam ſapiens:munuſcula accipere,eſt libertatem vendere, &c. Captiuus fit iudex, & libertatem vendit, qui munera accipit, liber ille eſt, qui odit munera. Moſes Deut.1. *Date* (ait) *ex vobis viros ſapientes, & gnaros, & quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris.* Addit iudicibus ſapientiam, & probatam conuerſationem. Si ſapientia iudex careat, cæcus cæcos ducet in foueam;ſi probatam conuerſationem non habuerit,nemo illi fidet.Sit ergo ſapiens,vt cauſarum nodos poſſit expedire diligenter; ſit probus, probatæque conuerſationis, ne dedecus afferat tribunali.Ad extremum illud addo Valerij Maximi lib.4. cap.3. Ea (inquit) ciuitas, id regnum, æterno in gradu facilè ſteterit, vbi minimum virium Veneris, pecuniæque cupido ſibi vendicarit. Expellatur ergo ex Republica Venus,expellatur auaritia, ſi volumus Rempublicam ſtare; ſtet Reſpublica moribus, vt ſtet mœnibus.

2.Paralip.19.

Iudex iudicium Dei exercet.

Timor Dei in iudice,& diligentia.

Pſal 81.

Veritas iudicis.

Pſal.88.

Iudicis odiũ in auaritiã.

1 Reg 8.

Iſaiæ 1.

Pſal.81.

2.Paral.19.

Exod. 23.

Albert. Magnus.

Deuter. 1.

Iudicis probitas & probata conuerſatio.

Valerius Max.

Pellatur ex Republ. Venus, & auaritia.

LIBER

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

De mansione duodecima montis Sinai, & præparatione populi in aduentum Dei.

EXODI CAP. XIX.

1. MENSE tertio egressionis Israël de Terra Ægypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, & peruenientes vsque in desertum Sinai, castrametati sunt in eodem loco ibique Israël fixit tentoria è regione montis. Moyses autem ascendit ad Deum, vocauitque eum Dominus de monte, & ait: Hæc dices domui Iacob, & annuntiabis filiis Israël: Vos ipsi vidistis, quæ fecerim Ægyptiis, quo modo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta, hæc sunt verba quæ loquêris ad filios Israël. Venit Moyses, & conuocatis maioribus natu populi, exposuit omnes sermones quos mandauerat Dominus. Respondítque omnis populus simul: Cuncta quæ locutus est Dominus, faciemus. Cúmque retulisset Moyses verba populi ad Dominum, ait ei Dominus: Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Nuntiauit ergo Moyses verba populi ad Dominum. Qui dixit ei: Vade ad populum, & sanctifica illos hodie, & cras, lauéntque vestimenta sua. Et sint parati in diem tertium: in die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe super montem Sinai. Constituésque terminos populo per circuitum, & dices ad eos: Cauete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius: omnis qui tetigerit montem, morte morietur. Manus non tanget eum, sed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis: siue iumentum fuerit, siue homo, non viuet, cùm cœperit clangere buccina, tunc ascendant in montem. Descendítque Moyses de monte ad populum, & sanctificauit eum. Cúmque lauissent vestimenta sua, ait ad eos: Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus vestris.

2. HÆc est præstantissima mansio, numero duodecima, in monte Sinai. In hac facta sunt ea omnia quæ toto libro Exodi deinceps scripta sunt, ea etiam omnia, quæ toto libro Leuitici continentur, & libro Numerorum vsque ad cap. 10. Decimo enim cap. Numerorum scriptum est, profectos esse Israëlitas de monte Sinai. Exodi 19. de eorum aduentu sic scriptum est: *Mense tertio egressionis Israël de terra Ægypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai:* Numerorum verò 10. de profectione sic: *Anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis eleuata est nubes de tabernaculo fœderis, profectíque sunt filij Israël per turmas suas de deserto Sinai.* Itaque venerunt in montem Sinai, initio mensis tertij, postquam egressi sunt ex Ægypto: discesserunt ab hac mansione, anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis secundi, manseruntque iuxta montem spatio anni vnius, in quo leges eis Dominus dedit.

Exod. 19.

Num. 10.

Iuxta montem Sinai mansit populus spatio anni vnius.

A

B

In die hac.

Exod. 19. sic scribit Moses: *Mense tertio egressionis Israël de terra Ægypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai.* Quid significetur verbis illis, *in die hac* dubium est. Quatuor sunt interpretationes. Prima est. Venerunt filij Israël in Sinai, mense tertio, in die hac, id est, in die prima mensis, in initio hoc mensis tertij. Illa dies, (ait Abulensis) à qua mensis incipit denominari, vocatur dies hæc, &c. Secunda est probabilior. Venerunt filij Israël in Sinai, mense tertio, in die hac, id est, die tertia mensis tertij erat mensis tertius, hæc etiam erat dies mensis, scilicet tertia dies. Tertia interpretatio est. Venerunt in mansionem duodecimam Sinai, mêse tertio, in die hac, id est, in die eadem, qua profecti sunt ex mansione vndecima Raphidim, quia propinqua erat, & iter breue. Quarta. Venerunt mense tertio, in die hac, vel in die ipsa, qua

3. Exod. 19. *Quid significent hac verba*, in die hac?

Abulens.

completi ſunt menſes tres ab exitu ex Ægypto. Profecti ſunt Hebræi ex Ægypto decima quinta die menſis Niſan, qui primus menſis eſt anni ſacri, reſpondétque Martio, & Aprili, & peruenerunt in montem Sinai menſe tertio *in die hac*. Si dies numeres, reperies quadraginta quinque. Sedecim ex menſe Niſan, cuius luna dies habet triginta. Ex menſe ſequenti viginti nouem, tot enim dies habet luna menſis ſecundi, vt oſtendit Hebræum calendarium. Peruenerunt itaque ad montem Sinai poſt dies quadraginta quinque, menſe terttio, *hac die*, id eſt, in die eadem eiuſdem numeri tertij menſis. habemúſque dies quadraginta octo; vel peruenerunt *in die hac*, id eſt, in die ipſa, qua profecti ſunt ex Raphidim: vel *in die hac*, id eſt, initio menſis tertij quòd ſi venerunt; prima die menſis, numerare oportet dies quadraginta ſex.

Moyſes aſcendit ad Deum.

4. *A rubis dicitur deſertum Sinai, & mons.* Ad Gal. 4.

Sinai rubos ſignificat, ab illis deſertum nomen habet, & mons Sinai. Dicitur mons diſtare à ſinu Arabico, 600. ferè miliaribus. Ad Galat. 4. dicitur *coniunctus eſſe Ieruſalem*, quia in Arabia ſitus eſt, Arabia autem coniuncta eſt Iudææ, ſed longa quadam terrarum cõiunctione. Poſtquam Hebræi caſtrametati ſunt iuxta montem, aſcendit Moſes in montem ad Deum, Exod. 19. *Vocauitque eum Dominus de monte, & ait: Hæc dices filijs Iſraël.* Volebat Deus legem ferre Iſraëlitis, & pactum cum illis inire. Antequam hoc faceret, conſenſum illorum, & voluntatem expetiuit. Moſem miſit, vt pactum Dei, legémque illis offerret, commemoratis beneficiis, quæ hactenus acceperant. *Vos* (inquit Dominus) *vidiſtis, quæ fecerim Ægyptiis*, vt vos ab eorum captiuitate liberarem, plagas admirabiles, quibus eos percuſſi, veſtris oculis aſpexiſtis. Vos ipſi teſtes eſtis horum beneficiorum. Ex captiuitate liberatos vidiſtis quomodo vos portauerim ſuper alas aquilarum, & aſſumpſerim mihi, hoc eſt, quomodo vos tutiſſimè vſque ad locum duxerim, vt meum populum facerem. Tutiſſimos portat pullos aquila ſuper alas, ita vt nemo illis nocere poſſit: ſic ego tutiſſimos vos portaui, ita vt nemo vos potuerit lædere.

Exod. 19.

Deut. 32. Deut. 32. *Expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis.* Vobiſcum fœdus volo percutere, vobis vtiliſſimum, etenim ſi voci meæ obedientiam præſtiteritis, ſi pactum meum ſeruaueritis, *eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea eſt enim omnis terra*, mei ſunt omnes populi, qui terram incolunt, vos tamen peculiaris mihi populus eritis, & regnum ſacerdotale, & gens ſancta. Peculium dicitur populus Iſraël, quia fuit olim peculiaris Dei populus. Nam peculium pecunia eſt peculiaris filijfamilias, quaſi caſtrenſe bonum: ſic populus ille inter populos peculiaris erat, & dicebatur Dei populus. Erat etiam regnum ſacerdotale, quoniam regnum habuit, & ſacerdotes Deo vero offerentes ſacrificium. Denique gens erat ſancta, hoc eſt, Deo vero dicata, Deum verum colens, illíque ſoli ſeruiens, ſed omnia hæc amiſerunt, quia Meſſiam verum recipere noluerunt.

Peculiaris populus Dei fuit olim Iſraël, & regnum ſacerdotale.

Cuncta, quæ locutus eſt Dominus, faciemus.

5. *Obedientia populi.*

Retulit populo Dei verba Moſes: populus obedientiſſimum ſe fore reſpondit. Dominus autem poſt conſenſum populi præcepit Moſi, vt illum ſanctificaret, & pararet in diem tertiam ad accipiendam legem. *Vade* (inquit) *ſanctifica illos hodie, & cras, lauéntque veſtimenta ſua, & ſint parati in diem tertium: in die enim tertia deſcendet Dominus coram omni plebe in montem Sinai.* Parauerunt ſe Iſraëlitæ, & ſanctificarunt, vxoribúſque abſtinuerunt. Munditia enim magna opus erat ad audiendum Deum ferentem legem.

Cauete, ne aſcendatis in montem.

6. *Qui tangebat montem Sinai, morte mulctabatur.*

Præcepit præterea Deus, vt monti Sinai termini per circuitum conſtituerentur, nemóque in illum aſcenderet, aut tangeret illius terminos. Pœnam ſtatuit mortis montem tangenti. *Omnis* (inquit) *qui tetigerit montem, morte morietur, ſiue iumentum fuerit, ſiue homo, non viuet.* Iuſſit ergo Moſes circum montis radices limitem, vel ſeptum quoddam conſtitui, vſque ad quod ſeptum fas erat Iſraëlitis accedere, quòd ſi vltra progrederentur, mortis ſupplicio afficerentur. Rogabit aliquis, *quorſum fuerit opus terminis montẽ circumſcribere, & populum arcere?* Reſpondetur, ne vellet montem aſcendere ad videndum Deum, Exod. 19. ait Dominus Moſi: *Conteſtare populum, ne forte velit tranſcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo.* Fuit etiam id opus ad indicandam Hebræis maieſtatem Dei, ad quam non erat fas accedere.

Exod. 19.

Manus non tanget eum, ſed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis.

7. Duplex eſt horum verborum ſenſus. Primus, & cæteris potior: *Manus nõ tanget eum hominem, qui tetigerit montem*, hoc eſt, non tanget eum quiſquã manu, vt interficiat; ſed vel lapidibus, vel iaculis occidetur, nullo tangente, vt execrandum. Secundus ſenſus. Cùm homo, vel iumentum montem tetigerit, ne accedatis ad locum montis, quem tetigit, & in quo eſt, vt eum comprehendatis, & occidatis, ſed à locis ſeparatis à monte, lapidibus vel iaculis vita illum priuate. Addi poteſt ſenſus tertius huiuſmodi. *Manus non tanget eum*, id eſt, montem ne tangatis pedibus ad aſcendendum, neque manibus vllo modo tangatis: ſed qui tetigerit, lapidetur, aut iaculis occidatur.

Cùm cœperit clangere buccina, tunc aſcendant in montem.

8. Videntur hæc verba repugnare dictis. Deus enim vetuit Hebræis in montem aſcendere, nunc videtur concedere. LXX. interpretes ſic verterunt: *Quando voces, & tubæ receſſerint de monte, illi aſcendent in montem.* Et Chaldæus: *Quando tuba ſubtracta fuerit, ipſi habebunt facultatem aſcendendi in montem.* Verbum Hebræum, משך, *maſac*, ſignificat *protrahere*, ſiue *prolongare*. Noſter interpres ſic vertit: *Cùm cœperit clangere buccina*, videlicet ſono protracto. ſignificat etiam *maſac*, extrahere, quam ſignificationem ſecuti alij vertunt: *Quando ſubtracta* fuerit buccina, vel quando *receſſerit*. Rabbi Salomon ſic exponit: Cùm ſono productiori buccina clanguerit, ſignúmque dederit receſſus Dei de monte, tunc poterũt Hebræi aſcendere. Reſpõdetur, Dei aduentum in montẽ Sinai ſignificatum eſſe productiori ſono buccinæ, Exod. 19. *Clangor buccinæ vehementiùs perſtrepebat.* Ait ergo Dominus Moſi, vt populus tũc ex caſtris, quæ è regione montis ſita erant, aſcẽdat in montem Deum excepturus veniẽtem, cùm hoc ſignum acceperit, id eſt, cùm buccina protenſo ſono clanguerit:

Exod. 19.

Exod. 19. rit: ſicque factum eſt, Exod. 19. *Cùm eduxiſſet eos Moyſes in occurſum Dei de loco caſtrorum, ſteterunt ad radices montis.* Eſt ergo ſenſus: Cùm cœperit clangere buccina die tertio, tunc aſcendant Hebræi ex loco caſtrorum in montem Sinai, vſque ad terminos propoſitos, ſténtque ad radices montis venientes in occurſum meum.

CAPVT II.

De aduentu Domini in montem Sinai.

EXODI CAP. XIX.

1. IAMQVE aduenerat tertius dies, & manè inclaruerat: & ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montem, clangórque buccinæ vehementiùs perſtrepebat: & timuit populus qui erat in caſtris. Cúmque eduxiſſet eos Moyſes in occurſum Dei de loco caſtrorum, ſteterunt ad radices montis. Totus autem mons Sinai fumabat, eò quòd deſcendiſſet Dominus ſuper eum in igne, & aſcenderet fumus ex eo quaſi de fornace: erátque omnis mons terribilis. Et ſonitus buccinæ paulatim creſcebat in maius, & prolixiùs tendebatur: Moyſes loquebatur, & Deus reſpondebat ei. Deſcendítque Dominus ſuper montem Sinai in ipſo montis vertice, & vocauit Moyſen in cacumen eius. Quò cùm aſcendiſſet, dixit ad eum: Deſcende, & conteſtare populum: ne fortè velit tranſcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque qui accedunt ad Dominum, ſanctificentur, ne percutiat eos. Dixítque Moyſes ad Dominum: Non poterit vulgus aſcendere in montem Sinai: tu enim teſtificatus es, & iuſſiſti, dicens: Pone terminos circa montem, & ſanctifica illum. Cui ait Dominus: Vade, deſcende: aſcendéſque tu, & Aaron tecum, ſacerdotes autem & populus ne tranſeant terminos, nec aſcendant ad Dominum, ne fortè interficiat illos. Deſcendítque Moyſes ad populum, & omnia narrauit eis.

Iámque aduenerat tertius dies.

2. DIXERAT Dominus Moſi: *Sint parati in diem tertium, in die enim tertia deſcendet Dominus coram omni plebe ſuper montem Sinai.* De hoc die tertio loquitur nunc Moſes, non verò de die tertio menſis. Iam aduenerat dies ille tertius, quo Dominus ſe venturum in mõtem promiſerat, tunc venit in montem. Quæritur, *quotus dies menſis hic dies fuerit, quo Dominus in montem venit, legémque tulit?* Abulenſis Exod. 19. quæſt. 2. putat, Hebræos peruenìſſe in montem Sinai die prima menſis tertij, eadémque die Moſem montem aſcendiſſe, iuſſiſſéque Deum, vt purificaret populum vſque ad diem tertium menſis: die verò tertio menſis tertij deſcendiſſe in montem, legémque dediſſe. Diuus etiam Auguſtinus quæſt. 70. in Exod. tertium hunc diem menſis tertij fuiſſe ait. Dies (inquit) iſte tertius apparet tertij menſis, ab exitu Iſraël ab Ægypto. hoc die reperitur lata lex, &c. Vulgatior opinio eſt, hunc diem non dici menſis tertium, vt ſupra explicauimus, datámque legem non die tertio menſis tertij, ſed die ſexto. Sic opinatur Lyranus cum Rabbi Salomone, Caietanus, & alij.

Quis ſit dies tertius, quo Dominus deſcendit?

D. Auguſt.

3. Quæritur ſecundò, *quoto die ab exitu ex Ægypto lata ſit lex?* Reſpondetur, quinquageſimo die eſſe latam. Auguſt. quæſt. 70. Ex die, (inquit) quo Hebræi agnum immolarunt, & ederunt, qui fuit quartus decimus primi menſis, vſque ad iſtum, quo lex datur, dies quinquaginta numerantur, &c. D. Iſidorus Exod. 28. Quinquageſima (inquit) die poſt actum paſcha, data eſt lex Moſis, &c. Rupertus de diuin. officiis, lib. 10. cap. 12. Diem datæ legis ab immolatione agni quinquageſimum fuiſſe, planum eſt. Idem aſſerit Rabanus de inſtitut. Clericorum, lib. 2. cap. 41. & D. Leo ſerm. 1. de Pentecoſte: Hebræo (inquit) populo die quinquageſimo poſt immolationem agni lex data eſt, &c. D. Hieron. manſ. 12. Supputemus (inquit) numerum, & inueniemus quinquageſimo die egreſſionis Iſraël ex Ægypto, legem eſſe datam, &c. Eadem eſt aliorum ſententia. Numerant D. Iſidorus, D. Leo, & alij, hos dies quinquaginta ab immolatione agni paſchalis. D. Auguſtinus: Dies (inquit) quinquaginta numerantur decem, & ſeptem dies primi menſis, deinde triginta ſecundi menſis, qui fiunt quadraginta ſeptem, & tertius tertij menſis, qui eſt à ſolemnitate occiſi agni quinquageſimus, &c. Immolatus eſt agnus paſchalis decimo quarto die menſis Niſan, vt ſupra vidimus. Menſis Niſan triginta dies habet: ſi ergo numeres à decimo quarto, reperies decem, & ſeptem dies vſque ad trigeſimum: his diebus decem, & ſeptem, addendi ſunt dies triginta ſecundi menſis, vt ait Auguſtinus, & dies tres menſis tertij, die autem tertia lata eſt lex. Vnde ſequitur, datã legem quinquageſimo die ab immolatione agni. At verò D. Auguſt. tribuit primo menſi Hebræorum triginta dies, totidem ſecundo menſi, cùm tamen in calendario Hebræorum primus menſis Niſan, triginta habeat dies, ſiue lunationes: ſecundus menſis liar tantùm viginti nouem. Deeſt igitur huic computationi dies vnus. Reſpondemus nos, legem latam quinquageſimo die ab exitu ex Ægypto, in quo feſtum Pentecoſtes Iudæorum eſt conſtitutum in memoriam legis latæ. Quòd verò lex lata ſit in die Pentecoſtes, ſententia eſt D. Hieronymi manſ. 12. Inueniemus (inquit) quinquageſimo die egreſſionis ex Ægypto legem datam, vnde & Pentecoſtes ſolemnitas celebratur, &c. Rabanus lib. 42. de inſtit. Sacerd. cap. 41. Pentecoſtes (inquit)

D. Auguſt. *Quoto die ab exitu ex Ægypto ſit lata lex?*

D. Iſidorus.

Rupertus.

D. Leo.

D. Hieron.

D. Auguſt. *Vndénam ſint numerãdi quinquaginta dies?*

Lex lata eſt die quinquageſimo ab exitu ex Ægypto in die pentecoſtes,

D. Hieron.

(inquit) dies, hinc cepit exordium, quando Dei vox in Sinai monte audita est, & lex data Mosi, &c. Idem opinatur Beda, homil. vigil. Pentecost. Rupertus de diuinis officiis, Magister histor. Lyranus Leuitic. 23. Exod. 19. & alij. Celebratum autem festum Pentecostes propter legem datam, ait D. Thomas 1. 2. quæst. 102. art. 4. Celebrabatur (inquit) festum Pentecostes, ad recolendum beneficium legis datæ. Idem sentit Rupertus lib. 10. de diuinis officiis, cap. 12. D. Hieronymus citatus, Lyran. Leuit. 23. & alij. His positis, videndum est, quónam modo dies Pentecostes quinquaginta numerarentur, indéque numerandi erunt dies legis, de quibus agimus. Leuit. 23. hoc præceptum extat: *Numerabitis ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum septem hebdomadas plenas, vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, quinquaginta dies.* Ex hoc præcepto constat, non esse numerandos hos dies ab immolatione agni, aut à die primo azymorum, sed ab altera die sabbati, in qua offerebatur manipulus primitiarum. Dicitur autem *altera dies sabbati*, id est, festi, dies secunda festi azymorum. nam sabbatum quemlibet diem festum significat. Hac die Iudæi manipulos ex segetibus colligebant, primitiasque offerebant Deo, eratque dies decima sexta mensis primi. Ab eadem die numerare incipiebant septem hebdomadas integras, quæ efficiunt dies quadraginta nouem, & die sequenti, id est, quinquagesimo, festum Pentecostes agebant, in quo lata est lex. De his iam egimus tomo 4. in fine Concord. Euangel. in tractatu de Pentecoste. Lata est ergo lex, iuxta hanc sententiam, in die Pentecostes, die quinquagesimo, si numeremus dies à decima sexta die mensis Nisan. Cùm verò filij Israël profecti sint ex Ægypto, die decimaquinta, vt supra ostendimus; si primus hic dies profectionis excludatur, data est lex ab exitu ex Ægypto die quinquagesimo mensis tertij die sexta: si verò dies hic decimus quintus profectionis includatur, data est lex die quinquagesimo primo, ab exitu ex Ægypto, mensis tertij, die septimo.

D. Thom. *Propter legē datam celebrabatur festum Pentecostes.* *Quomodo quinquaginta dies Pentecostes numerarentur.* Leuit. 23.

Ecce cœperunt audiri tonitrua.

4. *Deus venit in montem Sinai magna cum maiestate.*

Summa cum maiestate Hebræis voluit Deus apparere, vt diuinæ maiestatis timorem, tyronum rudium, Deique magnitudinem ignorantium mentibus imprimeret. Dixerat se descensurum in montem die tertia. Matutino igitur tempore, cùm serena esset dies, supra montem horrenda tonitrua cœperunt audiri, & micare fulgura, nubes quoque densissima cœpit montem, veluti Dei peripetasma, tegere, terribilis etiam buccinæ sonitus vehementer perstrepebat. Moses cùm videret signa hæc Dei descendentis in montem populum iam præparatum, ac sanctificatum, veluti dux, in occursum eius ex castris adduxit, stetítque ad radices montis, qui totus fumabat, velut ingens fornax; propterea quòd descendisset Dominus in eum igne circundatus flagranti, terribilis erat aspectu mons, metúmque Hebræis incutiebat. Chaldæus vertit: *Et contremuit mons valde.* Caietanus vult, montem Sinai contremuisse, idque significari hoc loco, & Psal. 67. illis verbis: *Terra mota est.* Idem arbitratur Genebrardus eodem Psalmo; Lippomanus quoque vertit: Tremuit, seu commotus est vniuersus mons vehementer.

Mons Sinai ardebat, & fumabat, & tremebat propter maiestatem Dei. Psalm. 67. Lippoman.

Moyses loquebatur, & Deus respondebat ei.

5. *Deus Mosem vocat in cacumen montis, & cum eo loquitur.*

Hæc verba per anticipationem hîc posita videntur. Prius enim videtur Dominus vocasse Mosem, qui cum populo ad radices montis stabat; postea cum eo collocutus. Descendit igitur Dominus super montem Sinai in montis verticem, & vocauit Mosem, vt in montis ascenderet cacumen, cùm ascendisset, *Moyses loquebatur, & Deus respondebat ei.* Loquebatur Moses, & populum paratum & sanctificatum illi offerebat, vt illi semper fautor esset, postulabat, dúxque in terrā promissionis. Deus autem benignè respondebat, populo audiente, vt Mosi conciliaretur autoritas. Scriptum est enim Exod. 19. *Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum.* Exod. 19. Postea præcepit Dominus Mosi, vt descenderet de monte, iterúmque moneret Hebræos, ne montem tangerent, ducti curiositate videndi Deum. At Moses respondit, non posse quéquam in montem ascendere, siquidem Domini præcepto termini erant constituti, quos nemo pertransiret, nihilominus iussit Dominus eum descendere ex monte, & postea cum fratre Aarone ascendere.

Sacerdotes quoque sanctificentur.

6. *Iubet Dominus sacerdotes sanctificari.*

Iubet Dominus sanctificari sacerdotes, illísque nuntiari, ne terminos monti constitutos pertranseant, ne fortè id dignitati suæ fas esse credant. Sed cùm nondum essent creati sacerdotes Aaron, & filij eius, dubitatur, *quinam dicantur hoc loco sacerdotes*, qui accedunt ad Dominum? Non est hîc recapitulationi locus, cùm id, quod posterius est, prius commemoratur, ita vt intelligere possimus, nomine sacerdotum, sacerdotes postea creatos. Dicendum ergo est, ante Aaronem pontificem, functos sacerdotio primogenitos, hósque hoc loco sacerdotes appellari, vt plerique aiunt. Quamuis autem sacerdotes essent, noluit tamen Dominus facultatem eis præbere tangendi montem.

CAPVT III.

MORALE.

De mansione duodecima montis Sinai.

Vos ipsi vidistis, quomodo portauerim vos super alas aquilarum.

1. *Dei beneficia animo voluenda, vt legem eius seruemus.*

ANTEQVAM Deus legem ferat, onúsque imponat, beneficia commemorat, quæ in Hebræos contulit, vt illos ad legis obedientiam alliciat, beneficia verò commemorat perspecta & ab omnibus cognita. Vos ipsi (inquit) vidistis quot miracula ediderim, vt vos ab Ægypti seruitute liberarem. Vidistis quomodo vos portauerim, veluti super alas aquilarum, ab omni periculo liberos, ac tutissimos, & assumpserim mihi, hoc est, assumpserim in populum meum. Populus verò meus sine lege esse non potest, & obedientia. Lex ergo ferenda est in hoc monte, quam seruetis, si obedientiam voci meæ præstiteritis, pactúmque meum, & legem seruaueritis, eritis mihi populus peculiaris, eritis regnum meum, ego rex ero vester, regnum, inquam, eritis sacerdotale, hoc est, sacerdotio, & pontificatu ornatum, eritis etiam gens sancta. Colligamus hinc Dei beneficia, quæ in nos contulit, sæpe animo esse voluenda, vt horum memo

memoria excitati, legem illius ſeruemus, ſerui Dei ſumus, ab eo conditi, obedientiam hac de cauſa præceptis eius debemus. Eandem debemus obedientiam propter ſumma beneficia, quæ ab eo perpetuò accipimus. Tributa ſolent ſubditi regibus ſuis ſoluere: rex noſter hoc à nobis tributum exigit, nempe mandatorum obſeruationem, flagitat hanc obſeruationem gratitudo. Qui tot accipimus beneficia à ſummo rege, eius mandata grato cuſtodiamus animo, ingratiſſimus homo eſt, qui Dei ſummi benefactoris mandata non cuſtodit. Aſſumpſit nos Dominus ad ſe, populum ſuum nos eſſe voluit, et regnum ſacerdotale, nec poteſt ſine legibus eſſe populus, nec leges aliquid valent, ſi non ſeruentur: ergo ſi populus Domini ſumus, legéſque eius habemus, grato pectore illas obſeruemus.

Super alas aquilarum.

2. Ducit nos Deus in terram promiſſionis, velut ſuper alas aquilarum, aliter enim eò peruenire non poſſumus, niſi nos ſuper alas ſuas ipſe ferat, Pſal. 43. *Nec enim in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachium eorum non ſaluauit eos, ſed dextera tua, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuiſti in eis.* ideo Cant. 1. precatur Eccleſia: *Trahe me poſt te, curremus.* Et D. Gregor. in Cant. Non currit (inquit) qui non trahitur. Quia quem diuina gratia non adiuuat, moleſtia ſuæ corruptionis grauatur. Gratia quippe diuina nos præuenit, & internorum dulcedinem nobis oſtendens, de exterioribus nos compungit, móxque in illa tranſiens animus, præ eorum dilectione, temporalia vilipendit, &c. Et trahit nos Dominus, ſed volentes, & libentes. Vnde D. Gregor. addit: Iſte qui trahitur currit, quia vinculum amoris libenter ſequens, gratiæ roboratus amore, ſine grauedine obſtacula omnia tranſit, &c. Sunt autem alæ Dei, auxilia quibus nos adiuti, in cæleſtem patriam iter facimus. Eucherius de formulis ſpirit. Alas (inquit) dicitur habere Deus, pro eo quòd more auis, electos ſuos tanquam pullos ſub ſe colligit, & fouet, & ab inſidiis diaboli, & malorum hominum protegit, &c. Fouet ergo nos Deus ſub alis auxiliorum ſuorum, & à diaboli inſidiis protegit, Pſal. 60. *Protegar in velamento alarum tuarum.* Super alas autem portat, quia nos à terra infima extollit, & mente in excelſum cælum ſublata ducit, Deut. 32. *Expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis.* Confugiamus ad has alas, quarum velamentum exultationem iis affert, qui ad eas confugiunt, iuxta illud Pſal. 62. *Et in velamento alarum tuarum exultabo.* Et Pſal. 35. *Filij hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt, inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Væ illis, quibus illud congruit, quod à Domino dicitur Matthæi 23. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti.* Sequitur: *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Væ domui, væ animæ, quæ à Deo deſerta eſt, deſerta autem omnis eſt, quæ ſub alis, & auxiliis Dei non eſt, & Deo caret. Aliter: Portat nos Deus ſuper alas aquilarum, id eſt, angelorum. nónne Deus ſingulis hominibus ſingulos tribuit angelos cuſtodes? nónne angeli aquilæ ſunt nobiliſſimæ æternum ſolem ſemper intuentes? Super alas ſuas hæ aquilæ portant nos, & in terram promiſſionis ducunt.

Trahit nos Dominus, ſed volentes, & libentes.

Eucherius. Auxilia Dei ſunt alæ aquilarum.

Eritis mihi in peculium de cunctis populis.

Obedientiæ præmium pollicetur Dominus: 3.
Si (inquit) *audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea eſt enim omnis terra, & eritis mihi regnum ſacerdotale, & gens ſancta. Peculium* Hebraicè dicitur, סגולה, *ſegula*, id eſt, *peculium*, aut *peculiare*. Interpres Caietani vertit: *Eritis mihi amabilitas*, id eſt, amabiles. Peculiaris Dei populus ille eſt, qui eius legibus obtemperat. *Mea* (inquit) *eſt omnis terra*, attamen peculiaris populus meus, ſingularis, & amabilis eritis, ſi voci meæ obtemperetis. Peculiaris enim Dei amicus eſt is, qui eius mandatis obedit. LXX. vertunt, περιούσιος, id eſt, eritis mihi populus *peculiaris*, *ſelectus*, & *eximius*. Symmachus, ἐξαίρετος, id eſt, *egregius*, & *præcipuus*. Vide D. Hieron. ad Titum 2. Eccleſia populus eſt Dei peculiaris, ſelectus, præcipuus. eſt præterea *regnum Dei*, ſacerdotio, & pontificatu exornatum, & gens ſancta. eſt Eccleſia regnum cælorum, ſic enim in Euangelio vocatur. eſt gens ſancta, hoc eſt, ad ſanctitatem vocata, quæ à Deo per baptiſmum, & alia ſacramenta ſanctificatur, & à peccatis, ſi ad ſacramenta confugit, expurgatur. In ſolo Eccleſiæ regno eſt ſanctitas, regna quæ extra hoc regnum ſunt, nihil ſanctitatis, & gratiæ Dei habent. Præterea hoc regnum cælorum, id eſt, Eccleſia, ſacerdotium habet, & Pontificem admirandum, videlicet Romanum Pontificem maximum, Chriſti ſummum in terris vicarium: ſub eo habet Patriarchas, Archiepiſcopos, Epiſcopos, alióſque ſacerdotes, regale eſt ſacerdotium, regnum enim cælorum eſt, & Pontifices, ac ſacerdotes habet, qui ter maximum Euchariſtiæ ſacrificium Deo quotidie offerunt, verbum Dei docent, ſacramentaque populo adminiſtrant.

Eccleſia populus eſt Dei peculiaris, & eximius.

Cuncta, quæ locutus eſt Dominus, faciemus.

Hæc obedientis vox eſt: *Cuncta, quæ locutus eſt Dominus, faciam, nihil prætermittam.* Sic Tobias patri ſuo præcipienti reſpondit Tob. 5. *Omnia quæcumque præcepiſti mihi, faciam pater*, &c. Plenam obedientiam Deus poſtulat, mandata omnia ſeruanda ſunt; nullum eſt frangendum. Vnum ſi frangas, mortiferúmque peccatum committas, in cælum promiſſum non peruenies, niſi pœnitentia peccatum deleas. D. Bernard. ferm. 2. de S. Andr. obedientiam cum nummo confert, nummum autem integrum eſſe oportet, vt recipiatur. Neceſſe (inquit) habemus reddere obedientiæ nummum Deo, nec ſuſcipiet illum, niſi integer inueniatur, &c. Matth. 28. *Docentes eos ſeruare omnia quæcumque mandaui vobis*, &c. reſponderunt Moſi Iſraëlitæ: *Cuncta faciemus, quæ Dominus eſt locutus*, ſed dictis non ſteterunt; Dei enim mandata poſtea fregerunt, grauéſque luerunt pœnas. Nos quotieſcunque confeſſione peccata expiamus, firmo animi decreto ſtatuimus cuncta facere, quæ Deus iuſſit: at poſtea decretum noſtrum, Deíque mandata infringimus. Vigilare oportet eum, qui cuncta, quæ Deus præcepit, facere decernit. Habet obedientia multa præcepta ſeruanda, ideo oculos multos habere debet, quibus eorum cuſtodiæ inuigilet. Ierem. 1. *Virgam vigilantem ego video.* Vigilat virga Dei, vt puniat frangentes mandata, vigilet obediens, ne puniatur, omniáque mandata vigilátiſſimè cuſtodiat.

4. *Obedientiæ vox* Tobiæ 5.

D. Bernard.

Matth. 28.

Ierem. 1.

Iam

Angeli cuſtodes alæ aquilarum.

Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi.

5. *Autoritatem doctori conciliat Dei amicitia, & familiaritas.*

Vult Deus eos qui populo ſacram doctrinam tradũt, autoritatem coram populo habere, hanc autem maximè conciliat Dei amicitia, & familiaritas. Nunc ergo ait ſe autoritatem apud populum conciliaturum Moſi, *Veniam,* (inquit) *& loquar ad te ex nube populo audiente, vt fide te eſſe digniſſimum oſtendam.* Qui docet Dei populum, autoritatem ſibi comparet, non opibus, aut magno vitæ apparatu, ſed virtute, ac Dei familiaritate, cum Deo in oratione ſæpè colloquendo, ita vt intelligat populus ſe Dei amicum, ac familiarem habere doctorem. Venit autem Deus ad Moyſen in caligine nubis, ad Apoſtolos autem venit in igne abſque nubibus in die Pentecoſtes, quia lex Moſis caligine typorum obtecta erat, lex autem noua, inſtar ignis typos, & figuras illuſtrat. Gloſſ. interlin. Quod (inquit) ad Moſem in caligine nubis Deus ſe venturum pollicetur, perinde eſt ac ſi diceret, in obſcura legis ſcientia, &c.

Cur in caligine venerit Dominus ad Moſem?

Sanctifica illos hodie, & eras, lauéntque veſtimenta ſua.

6. Paratos voluit eſſe Hebræos Dominus, vt legem ab ipſo acciperent, diuina enim dona illotis manibus non ſunt accipienda. *Sanctifica* (inquit) *illos hodie, & eras, lauéntque veſtimenta ſua.* Sic cùm ad Deum accedimus, præparare nos oportet animi ſanctificatione, corporiſque caſtitate, & puritate. D. Amb. lib. 1. Offic. cap. 50. Diſce (inquit) ſacerdos, atque Leuita, quid ſit lauare veſtimenta, vt mundum corpus celebrandis exhibeas ſacramentis, &c. D. Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 51. Lotione (inquit) indumentorum, corporis puritatem oſtendit, indumentum enim animæ quodammodo corpus eſt, &c. D. Gregor. Nyſſ. veſtibus, quæ apparẽt, externas noſtras actiones, & ſtudia vult ſignificari, quæ omnia mundiſſima eſſe cõuenit. Studia (inquit) quæ in hac vita ſuſcipimus, quaſi veſtes ſunt, quibus homo induitur, hæc igitur ſtudia, & hos amictus, non turpes, ſed puriſſimos eſſe decet. Item: Non occulta ſolùm, ſed etiam quæ manifeſta ſunt, & apparentia, ita fiant decora, vt interiori animi diſpoſitioni conueniant, &c.

D. Ambroſ. *Abluendum cor, corpus, & anima, vt ad Deum accedamus.* D. Cyrillus. Greg. Nyſſ.

Conſtituéſque terminos per circuitum.

7. *Cum reuerentia accedendum eſt ad Deum.* Eccleſ. 4.

Iubet Dominus monti Sinai terminos conſtitui, quos non ſit fas pertranſire: oportet enim homines ſumma cum reuerentia ad Deum accedere, terminos ſibi conſtituere, neque appropinquare irreuerenter. Eccleſiaſtes 4. *Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum Dei.* Cuſtodiendi ſunt pedes in domo Dei, ne poſitos terminos tranſeant, ſed reuerenter, atque humiliter domum ſummi Regis ingrediantur, & in illo ſtent loco, in quo ſtare fas eſt. Amos 6. *Ingredientes pompaticè domum Iſraël.* Caue ne ex his ſis, qui pompaticè gradiuntur, pompaticum fuge greſſum in domo Dei; illam enim, & greſſus, & ſtatio, & ſeſſio humilis decet. In templo antiquo Ieroſolomytano termini erant poſiti, quos tranſire licebat nemini. Si quis tranſibat, mortis ſubibat pœnam. Apud Ioſephum lib. 7. de bello cap. 4. ſic Titus Imperator Iudæos alloquitur: Nónne vos cancello ſanctum locum protexiſtis? nónne literis Græcis, ac noſtris, id eſt, Latinis, inciſas tabulas conſtituiſtis, quibus ne ſepta cuiquam tranſgredi liceret, edicitur? nónne eos qui tranſiſſent, quamuis Romanus quis eſſet, vobis necare permiſimus? Hæc ille. Conſtituti erant termini in monte Sinai, quos ſi quis pertranſiret, occidebatur: eundem in modum in templo termini erant poſiti, quos ſi quis præteriret, mortis pœnam luebat. Timore tunc res agebatur, nunc agitur amore: ſerua in templo ſummam reuerentiam, coram ſumma Dei maieſtate, compellat te amor.

Amos 6. Ioſephus.

Ait D. Gregor. Nyſſenus monte Sinai Theologiam ſignificari, in lib. de vita Moſis. Mons (inquit) arduus, & aſcenſu difficilis Theologia eſt, &c. Habet mons hic, quod attinet ad fidem, terminos ſuos, quos tranſire fas non eſt, tranſeuntibus autem mortis æternæ pœna eſt propoſita. Certos enim terminos habet fides Catholica, hos qui tranſit, hæreſéſque inuenit, mortis æternæ, & temporalis pœnam incurrit. Prouerb. 22. *Ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui.* Terminos fidei poſuerunt patres antiqui à Deo illuminati, Apoſtoli, ſummíque Pontifices, & Concilia, contrarium ſtatuere, docere, aut ſentire nefas eſt. Ita verba propoſita interpretatur gloſſ. ordin. Non tranſgrediaris (inquit) terminos Catholicę fidei, quos ab initio ſtatuere doctores, &c. Hos, proh dolor, non verentur pertranſire hæretici, ſed miſeri æternæ mortis pœnam incurrunt in reliquis quæ ad fidem non ſpectant. Terminos habet mons Theologiæ, terminos, inquam, probatæ veritatis, quam diligenter indagare oportet Theologum, neque vllo modo tranſilire ad opiniones temerarias, vel probabilitate quadam plauſibili & nouitate arridentes. Vide quæſo, quàm ſolicitus fuerit Dominus, ne terminos pertranſirent Iſraëlitæ. Non ſatis fuit Exod. 19. ſemel Moſi dicere: *Conſtitues terminos populo per circuitum*, &c. Poſteaquàm magna cum maieſtate in monte apparuit, iterum præcepit Moſi: *Deſcende, & conteſtare populum, ne forte velit tranſcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo.* Magni momenti eſt hæc terminorum conſtitutio. Caueamus ergo, ne fidei terminos tranſgrediamur, & pereat ex nobis plurima multitudo. Hæreſes enim non duos ſolùm, aut tres perimunt, ſed, vt experientia docet, plurimam multitudinem, multas prouincias, & regna incendunt.

8. Greg. Nyſſ. *Theologia mons eſt difficilis.* *Fidei termini non ſunt tranſeundi.* Prouerb. 22. Exod. 19.

Ecce cœperunt audiri tonitrua.

9. *Summa cum maieſtate Dominus in monte apparuit, & ſummo cum terrore.*

Antequam concionator in ſuggeſtum veniat, ſignum magno datur cymbalo: eundem in modum, antequam ſummus concionator in montis Sinai ſuggeſtum veniret, ſignum datum eſt, non magno aliquo cymbalo, ſed terribili buccina, igne, atque tonitruis. Summa cum maieſtate apparuit Dominus populo rudi, & diuinæ naturæ ignaro. Primò, in excelſo monte apparuit. Secundò, non eſt paſſus Iſraëlitas vel ad ſe, vel ad montem accedere, ſed terminis montem circumvallari præcepit. Tertiò, grauiſſimam mortis pœnam propoſuit, montem ipſum in quo apparebat tangentibus. Quartò, non venit in montem ſuauibus tibiis aliiſque dulcibus muſicæ inſtrumentis præcedentibus, vt ſolent reges, ſed ſonantibus horrendis tonitruis, micantibus metuendis fulguribus, terribilíque buccina perſtrepente. Quintò, à populo videri noluit, ſed

denſiſſi

densissima nube montem operuit, & caligine. Sexto, similem fecit montem Sinai horribili fornaci, fumabat totus, & ardebat, ascendebátque fumus, velut ex fornace magna, permixtus
Deut. 4. igni. Ignis enim maximus videbatur, Deuter. 4. *Accessistis ad radices montis, qui ardebat vsque ad*
Deut. 16. *cœlum.* Deut. 16. *Ostendit* (inquit Moses) *Deus tibi ignem suum maximum, & audisti verba illius de medio ignis.* Septimò, mons Sinai, vt nonnulli
Exod. 19. volunt, totus contremuit, Exodi 19. *Erat omnis mons terribilis.* Chaldæus vertit: *Contremuit omnis mons valde.* & Pagninus, commotus est omnis mons valde. Psalmo 67. *Deus cùm egredereris in conspectu populi tui, cùm pertransires in deserto, terra*
Lyranus. *mota est.* Pagninus vertit, *terra tremuit.* Lyranus. Terra (inquit) mota est, quia mons Sinai vide-
Psal. 113. batur tremere, &c. Psal. 113. *Montes exultauerunt vt arietes, & colles velut agni ouium.* Chaldæus sic vertit: *Cùm daret legem populo suo, montes subsiliérunt sicut arietes*, &c. Et Rabbi Isaac apud
Rabbi Isaac. Genebrardum: Exultauerunt (inquit) montes, id est, salierunt per quendam terræ motum, vt arietes. Verè montes commoti sunt, vnde dixerunt magistri nostri montem Sinai se vertisse, & curuasse super eos, instar tinæ, &c. Sed montem Sinai instar tinæ se curuasse fabu-
Ad Hebr. 12. la est. D. Paulus ad Hebr. 12. addit procellam, & turbinem: *Non accessistis* (inquit) *ad accessibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum.*

10. Ostendit Dominus hoc loco maiestatem suam, docuitque quanto cum timore, & reuerentia sit colendus, docuit etiam caligine septus naturam suam esse inuisibilem, neque posse oculis corporeis percipi, aut intellectu videri,
D. Gregor. Nyssenus. *Sensus nō possunt diuinā naturam attingere.* absque lumine supernaturali. D. Gregor. Nyssenus bestiis illis quæ prohibentur montem, in quo Deus est, tangere, sensus nostros indicari ait: Proprium enim (inquit ille) est naturæ brutorum ex sensu solo gubernari, absque intellectus aliqua operatione, &c. Bestia ergo montem tangere prohibetur, quia Deum non possunt sensus tangere, aut percipere. Deus enim nō est corporeus. homo quoque intellectu præditus, montem tangere prohibetur, quoniam humanus intellectus, humano solùm lumine illustratus, Deum non potest cernere. Itaque
Exod. 19. *In hac vita loquitur Dominus in caligine nubis.* 1. Cor. 13. Exod. 19. ait Dominus ad Mosem: *Veniam ad te in caligine nubis.* Loquitur enim nobis Deus in hac vita in caligine nubis. *Videmus nunc* (ait Paulus 1. Corinth. 13.) *per speculum in ænigmate*, &c. D. Gregor. Nyssenus ait caligine qua
D. Gregor. Nyssenus. *Deus incomprehensibilis est.* Deus septus apparuit, ostendi Deum esse incognoscibilem, atque incomprehensibilem. In hoc (inquit) consistit Dei cognitio, in hoc est eius visio, vt videas, quòd videri non possit, quod omnem cognitionem cognitio eius excedit, quasi caligine quadam, ipsa incomprehensibilitate contenta, &c. Et D. Cyrillus lib. 3. in
D. Cyrillus. Pſal. 17. Ioan. cap. 3. Cecinit (inquit) psalmista Psal. 17. *Posuit tenebras latibulum suum*; tenebrarum nomine incomprehensibilitatem Dei significans, &c. Ibidem Cyrillus: Dicitur (inquit) descendisse Deus non in valles, sed in cacumina montis, vt tu intelligas, quòd quamuis natura diuina ad imbecillitatem mentis nostræ condescendat, & se ipsam nobis intelligendam quodammodo præbeat: altiorem tamen eam esse, quàm nos possumus intelligere, &c. Intra terminos ergo nostræ imbecillitatis, intellectum nostrum contineamus, propositósque fidei fines nemo

transgrediatur. 3. Regum cap. 19. Elias Domino adueniente, vultum suum operit pallio, terminumque oculis constituit coram Deo: sic nos terminum ponamus cogitationibus de diuinis rebus. D. Gregor. libr. 5. moral. cap. 16. Vultui (inquit) pallium superducere, est ne altiora mens quærere audeat: hanc ex consideratione propriæ infirmitatis velare, vt nequaquam intelligentiæ oculos vltra se præcipitanter aperiat, sed ad hoc quod apprehendere non valet, reuerenter claudat, &c. Vtinam hæretici pallio vultum tegerent, terminósque fidei à Deo, & Ecclesia propositos non præterirent. Sed bestia, quæ tetigerit montem, lapidabitur. Qui terminos fidei ab Ecclesia constitutos intellectu transiliunt, qui sapientissimos se arbitrantur hæreses inueniendo, qui vidisse se iactant, quæ alij non videbant, & intellexisse quæ in tenebris iacebant, graues tandem pœnas dabunt.

In Dei cognitione oculis imponendum pallium, quod fecit Elias. D. Gregor.

Cúmque eduxisset eos Moyses in occursum Dei de loco castrorum.

Hoc boni pastoris officium est ante oues incedere, eásque ad Deum adducere. Pastor Israëlitici populi Moses erat, oues igitur præcedens, in occursum Dei illas adduxit, ex castris & tentoriis, in quibus manebant. Deus in monte erat, ad terminos monti præfixos accessit Moses, vt dux populi, secuti sunt Israëlitæ omnes, instar exercitus in occursum imperatoris sui Dei. D. Cyrillus lib. 3. in Ioan. cap. 3. hac eductione populi ad Deum, præeunte Mose, significari ait, hominem non posse absque cognitione, & introductione pædagogica peruenire ad Deum, sed lege ad cognitionem introduci, Moses enim legem significat, iuxta illud Luc. 16. *Habent legem & prophetas*, &c. Moses, id est, lex Mosis introduxit populum Hebræum in occursum Domini. Christus autem, & lex eius introduxit populum Christianum in Dei penetralia. Non potuit Moses, & lex vetus sua vi introducere populum in domum Dei cælestem, vt ostendimus tomo 1. Concordiæ, sed duxit in occursum Dei. At Christus, & lex noua, vi sua potest populum Christianum introducere in palatia cælestia. Pædagogus fuit lex vetus, vt Paulus ait ad Galat. 3. *Lex* (inquit) *pædagogus noster fuit in Christo.* Lex noua magister est, non in occursum solùm, sed in penetralia Dei ducens. Dissimilis sane fuit occursus Israëlitarum occursui Christianorum, quo Deo nunc occurrunt: Israëlitæ Deo occurrerunt nube densissima tecto, tonitruis personantibus, buccina terribiliter perstrepente, in monte Sinai horrendo igne, & fumo circundato. At nunc Christiani occurrunt Deo, cùm augustissimam suscipiunt Eucharistiam. O admirandum occursum! nube quidem specierum est tectus Deus, sed non tonat, non fulgurat, non perstrepit metuenda tuba, nullus apparet fumus, aut horribilis ignis, non iubentur procul stare Christiani, sed iubentur maximè appropinquare. ô appropinquationem stupendissimam! ita iubentur appropinquare, vt Deum ore suo suscipiant, visceribúsque recondant. Videlicet, lex antiqua lex fuit timoris, lex noua lex est amoris: illa fuit seruorum, hæc est filiorum.

11. *Bonus pastor oues ducit ad Deum.*

Lucæ 16. *Moses duxit populũ in occursum Domini, Christus duxit in penetralia.*

Ad Galat. 3.

Sonitus buccinæ paulatim creſcebat in maius, & prolixiùs tendebatur.

12. *Tuba Dei prolixiùs ſonuit in lege noua.* Cœpit lex Dei veluti buccina in monte Sinai perſonare, poſtea verò creuit in maius, cùm populus Iſraëliticus terram promiſſionis poſſedit. Prolixiùs tandem tuba Dei eſt extenſa, cùm poſt legem veterem lex noua data eſt. Tunc enim Pſal. 18. *In omnem terram exiuit ſonus huius tubæ,* Pſal.18. A *& in fines orbis terræ.* D. Cyrillus loco citato: Progredientibus (inquit) ſæculis multo vehementior diuinæ tubæ ſonitus effectus, Euangelicam prædicationem per totum orbem expandit, &c. Illud quoque aduertendum eſt, legem veterem non eſſe latam in termino itineris, id eſt, in terra promiſſionis, ſed in itinere, id eſt, obiter, quia obiter lata eſt, donec noua perfecta à Meſſia daretur, non in itinere, ſed in terra promiſſionis. D. Cyrillus. *Lex vetus lata eſt in itinere, id eſt, obiter.*

CAPVT IV.

De promulgatione legis.

EXODI CAP. XX.

1. LOCVTVSQVE eſt Dominus cunctos ſermones hos: Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruitutis. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cælo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra. Non adorabis ea, neque coles: ego ſum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me: & faciens miſericordiam in millia his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea. Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum. nec enim habebit inſontem Dominus eum qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtra. Memento vt diem ſabbati ſanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: ſeptimo autem die ſabbatum Domini Dei tui eſt: non facies omne opus in eo, tu, & filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena qui eſt intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit in die ſeptimo, idcirco benedixit Dominus diei ſabbati, & ſanctificauit eum. Honora patrem tuum & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies. Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium. Non concupiſces domum proximi tui: nec deſiderabis vxorem eius, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt.

Incipit Dominus legem promulgare ex monte Sinai.

2. *An locutus fuerit Dominus ſonantibus tonitruis? &c.* QVÆRITVR, *an ſonantibus tonitruis, micantibus fulguribus, buccináque perſtrepente inter turbines, ac procellas, tremente monte Deus promulgarit legem?* Veriſimile eſt, ſiluiſſe hæc omnia, poſtquàm verò ſiluerunt, cœpiſſe Dominum ferre legem magna cum vocis maieſtate, in ſummo omnium ſilentio. Sed non ſiluiſſe omnia probatur ex cap. 20. Exodi. Nam poſtquam Deus ex monte legem tulit, dicitur: *Cunctus autem populus videbat voces, & lampades, & ſonitum buccinæ, montémque fumantem, & perterriti ſteterunt procul dicentes Moyſi: Loquere tu nobis, non loquatur nobis Dominus.* Deo loquente, voces audiebantur tonitruorum, & buccinæ, lampadéſque, id eſt, fulgura promicabant, ita vt populo timorem magnum incuterent. Fortè igitur veroſimilius eſt, tonitrua, & fulgura, buccinæque ſonitum non ſiluiſſe, ſed his omnibus perſonantibus, vt timorem populo iniicerent, voce multo maiori Deum tuliſſe legem, ita vt ab omni populo perſpicuè audiretur; tanto tamen cum terrore, vt Moſi dicerent, *loquere tu nobis*, &c. Abulenſis Exod. 20. quæſt. 37. & in fine quæſtionis primæ: Poſtquam (inquit) totus populus pacatus ſtetit, & attentus, incœpit buccina clangere verba, quæ ſequuntur, &c. Vult ille promulgatam ex monte legem buc- Exod.20. Abulenſis. B cinæ ſonitu, ſed articulato; id verò opus non eſt, opera enim angeli vox in aëre efformabatur maximè perſpicua, auribúſque accommodata, ſed terribilis, quæ ab omnibus intelligebatur.

Non habebis deos alienos coram me.

Legis veteris mandata in tria genera diſtribuuntur, quædam enim ſunt moralia, quæ ad mores inſtituendos pertinent; alia ceremonialia, quæ ſpectant ceremonias, ſacrificia, Deique cultum; alia iudicialia, quæ iudicia dirigunt, & Reipublicæ adminiſtrationem. Deus in monte Sinai non omnia hæc mandatorum genera voce terribili protulit, ſed ſolùm moralia, quia reliqua omnia antecellunt, & iuris ſunt naturalis, ab ipſa natura hominum cordibus inſculpta, iuxta illud Pauli ad Roman. 2. *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis.* Decem mandata medulla ſunt totius legis, ideo Deus hanc medullam propoſuit populo, & poſtea in duabus tabulis deſcripſit digito ſuo. Reliqua præcepta ceremonialia, & iudicialia tradidit Moſi, & Moſes populo. Dixit enim populus: *Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* Deuteron. 5. *Si audierimus vltra vocem Dei, moriemur.* Non eſt igitur 3. *Deus per angelum decalogũ ex monte magna voce protulit.* Ad Rom.2. *Deus præcepta ceremonialia, & iudicialia dedit populo per Moſem.* Deuter.5. C

igitur Dominus vltra cum populo locutus, ſed cum Moſe; Moſes verò mediator erat inter populum, & Deum. Deuter. 5. *Ego* (inquit Moſes) *ſequeſter, & medius fui inter Dominum, & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis verba eius. Timuiſtis enim ignem, & non aſcendiſtis in montem.* Quod autem Deus ſolùm decem præcepta voce magna protulerit ex monte, docet Moſes Deut. 5. poſtquam enim decem mandata recenſuit, addit: *Hæc verba locutus eſt Dominus in monte de medio ignis, & nubis, & caliginis, voce magna, nihil addens amplius, & ſcripſit ea in duabus tabulis lapideis.* Decem autem tantùm eſſe mandata hæc à Domino promulgata, & in duabus tabulis ſcripta, probatur ex cap. 4. Deut. vbi Moſes ait: *Oſtendit nobis Dominus pactum ſuum, & decem verba, quæ ſcripſit in duabus tabulis.* Et Deut. 10. *Scripſit Deus in tabulis verba decem.* Ideo decalogus dicuntur tabulæ mandatorum, quia decem præcepta continent. Δέκας enim *decem* ſignificat, & λόγος, *verbum*, ſiue *ſermonem*. Si quæras, *quænam præcepta in prima, quæ in ſecunda tabula inſcripta ſint?* reſpondetur, varias eſſe hac de re ſententias, breuiter tamen dicendum eſt, duas fuiſſe tabulas, ne permiſcerentur mandata, quæ ad homines attinent, cum mandatis, quæ Deum ſpectant. In prima tabula mandata ſcripta ſunt, quæ ad Deum pertinent. Primum: *Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem*, &c. Secundum: *Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Tertium: *Memento, vt diem ſabbati ſanctifices*, &c. Hæc tria præcepta in prima tabula conſcripta ſunt, quia ad Dei honorem, cultúmque homines dirigunt. Reliqua ſeptem præcepta ſecundæ ſunt tabulæ, & homines reſpiciunt. Quartum: *Honora patrem tuum*, &c. Quintum: *Non occides.* Sextum: *Non mœchaberis.* Septimum: *Non furtum facies.* Octauum: *Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium.* Nonum: *Nec deſiderabis vxorem eius.* Decimum: *Non concupiſces domum proximi tui*, &c.

4. Quæritur, *an angeli legem veterem promulgauerint?* Reſpondetur, angelos promulgaſſe. Probatur, Act. 7. ait D. Stephanus: *Hic* (id eſt, Moſes) *fuit in Eccleſia in ſolitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai, & cum patribus noſtris.* Item: *Accepiſtis legem in diſpoſitione angelorum, & non cuſtodiſtis.* Ad Galat. 3. Paulus: *Lex* (inquit) *ordinata per angelos.* & ad Hebr. 2. *Si ſermo, qui per angelos dictus eſt, factus eſt firmus.* Ita ſentit D. Auguſt. libr. 3. de Trinit. cap. 11. In edictis (inquit) angelorum lex illi populo data eſt, per angelos tunc Dominus loquebatur, per angelos filius Dei ſuum diſponebat aduentum, &c. Item: Conſtitit, quòd, cùm Deus antiquis patribus apparere dicebatur, voces illæ ac ſpecies corporales per angelos factæ ſunt, &c. D. Anſelm. ad Galat. 3. *Non per ſe ipſum Deus ſed per angelos Moyſi loquebatur, & præcepta legis diſponebat.* D. Thomas eodem cap. Lex eſt data per angelos, quia non debebat dari per filium, qui maior eſt, &c. In eadem ſententia eſt 1. 2. quæſt. 89. artic. 3. quem alij Theologi ſequuntur. Legendus Dionyſ. Areopagit. lib. de cœleſti Hierarch. cap. 4. Aliter D. Chryſoſtomus opinatur, legem datam Moſi à verbo diuino, ad Galat. 3. ad illa verba Pauli: *In manu mediatoris:* Mediatorem (inquit) hîc appellat Paulus Chriſtum, declarans, quòd is ante legem fuerit, ipſéque legem dederit, &c.

Deut. 5. — Deut. 5. — Deut. 4. — Deut. 10. — *Quæ præcepta in prima, quæ in ſecũda tabula ſcripta ſint?* — Act. 7. — *An lex vetus ſit promulgata per angelos?* — Ad Galat. 3. — Ad Hebr. 2. — D. Auguſt. — D. Anſelm. Ad Galat. 3. — D. Thomas. — D. Chryſoſt.

A Eodem modo exponunt Oecumenius, & Theophyl. Inter antiphonas quoque aduentus Domini hæc habetur: ô Adonai, & dux domus Iſraël, qui Moſi in igne flammæ rubi apparuiſti, & in Sinai legem dediſti, &c. Hoc idem ſentiunt multi Patres, qui opinantur, Verbum diuinum olim aſſumpto aëreo corpore Moſi apparuiſſe, eorum verba citauimus tomo 1. Concord. Euangel. lib. 1. cap. 15. vbi de hac quæſtione fuſiùs egimus. Eſtque opinio non abiicienda, ſed habenda in pretio propter authores.

Nos tamen D. Auguſtinum ſequimur, D. Thomam, & alios. *Mediator* autem ad Galat. 4. B Moſes appellatur, cuius hæc ſunt verba Deuter. 4. *Ego ſequeſter, & medius fui inter Dominum, & vos.* Itaque angelus vicem Dei gerens ſumma cum maieſtate in monte Sinai legem promulgare cœpit; alij verò angeli tonitrua, fulgura, nubem denſiſſimam, quæ montem velabat, ignem horrendum, turbinem, procellam, terræque motum efficiebant. Dicitur autem in ſcriptura angelus Deus, quia vicem Dei gerebat, & in eo Deus erat, & per eum loquebatur, vt oſtendimus loco citato Concordiæ. Si quæras, *quiſnam angelus hic fuerit?* reſpondeo, fuiſſe D. Michaëlem, Eccleſiæ præſidem. Rurſus ſi quæras, *an in corpore aëreo apparuerit D. Michaël?* reſpondeo, nullam corpoream figuram C Dei in monte Sinai apparuiſſe. Id docet Moſes Deut. 4. *Vocem* (inquit) *verborum Dei audiſtis, & formam penitus non vidiſtis.*

Quæritur præterea, *an ſolus D. Michaël venerit in montem, an cum comitatu angelorum?* Reſpondetur, veniſſe Michaëlem in montem multis angelorum millibus ſtipatum. Probatur ex Pſalm. 67. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis, in Sinai.* Venit ergo Dominus in Sinai ſtipatus multitudine angelorum, & Deuter. 33. *Cum eo ſanctorum millia*, &c. Obiicies, *non fuiſſe angelum illum, qui legem dedit, ſed Deum.* Non enim angeli ſunt D currus D. Michaëlis. Reſpondetur, angelos dici currum Dei, dicíque Deum veniſſe in montem Sinai, quia in monte Sinai erat in angelis, tum per ſe, tum per angelum, vicem eius gerentem. Veruntamen Deus per ſe nec loquebatur, nec legem Moſi dabat. Præterea non apparuit Deus ſubitò Hebræis in monte Sinai, ſed magna cum gloria viſus eſt, velut ſol ſplendidiſſimus, oriri ex monte Seir, & ex monte Pharan, & in Sinai venire. Deuter. 33. ait Moſes: *Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus eſt nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo ſanctorum millia, in dextera eius ignea lex.* Obiicies, ſi Deus in dextera ferebat ignem le- E gem, ſequitur, apparuiſſe aliquam formam hominis, qui legem in dextera ferret, ergo *Iſraëlitæ tunc formam viderunt corpoream.* Hebræi verba Deuter. ſic interpretantur: *Dominus de Seir ortus eſt nobis*, id eſt, de terra Idumæorum, in qua eſt mons Seir, & apparuit de monte Pharan, id eſt, de terra Iſmaëlitarum, qui habitant circa montem Pharan. Nam priuſquam legem daret Iſraëlitis, venit ad Idumæos, filios Eſau, & ad Iſmaëlitas filios Iſmaël, filij Abraham, & obtulit eis legem: at illi accipere recuſarunt. Cùm illi recuſaſſent, venit ad filios Iſraël in Sinai, ex illis regionibus, & montibus apparens. Commentum eſt hoc Hebræorum. Deus enim ſolis Iſraëlitis, ex quibus

5. Ad Galat. 4.

Deut. 5. *Angeli voce lata ſunt decẽ præcepta.*

D. Michaël legem promulgauit.

Deut. 4.

6. *Multis angelis comitatus venit in mõtem Deus in D Michaële.* Pſal 67.

Deut. 33.

Deut. 33. *Non apparuit Deus ſubitò in Sinai, ſed ex Seir, & Pharan viſus eſt venire.*

Hebræorum fabula.

Messias erat nasciturus, legem obtulit, & dedit. Alij aiunt, Deum ortum esse Israëlitis de monte Seir instar solis, quia eo in loco, vt legitur Numer. 20. & 21. iussit serpentem æneum attolli, vt illi sanarentur, qui serpentum ignitorum morsu erant vulnerati: apparuisse verò de monte Pharan, cùm septuaginta seniores spiritu impleuit, Numer. 11.

7. *Opinio Caietani.* Caietanus Deuter. 33. opinatur, Deum non toti populo sic apparuisse, sed Mosi, & Aaroni, Nadab & Abiu, & septuaginta senioribus, iuxta illud Exodi 24. *Ascenderunt Moyses, & Aaron, Nadab & Abiu, & septuaginta de senioribus Israël, & viderunt Deum Israël sub pedibus eius, quasi opus lapidis Sapphirini, & quasi cælum, cùm serenum est.* Verùm verba ipsa videntur indicare, Deum ad ferendam legem igneam venisse magno cum angelorum comitatu ex monte Seir, & ex monte Pharan, sicque visum ab Hebræis. Fauent verba Cantici Deboræ, Iud. 5. *Domine, cùm exires de Seir, & transires per regiones Edom, terra mota est, cælique ac nubes distillauerunt aquis; montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Domini Dei Israël.* Quia verò ait Moses, Hebræos nullam formam vidisse Dei, dicendum est, nullam tunc Dei figuram visam esse, ne occasionem sumerent Israëlitæ fabricandi idola, sed visam nubem splendidissimam, ac pulcherrimam, qua circundatus angelus, Dei vicem gerens, & in eo Deus veniebat. Illud etiam aduertendum, Mosem tunc dixisse, nullam formam Dei conspectam, cùm legem in Sinai dabat, non autem cùm ex Seir, vel Pharan veniebat. Ratio tamen illa, quæ redditur, cur forma Dei non sit conspecta, nimirum, ne idolorum occasio ex ea sumeretur, probat, neque cùm veniebat in Sinai, neque in ipso monte Sinai apparuisse populo corpoream aliquam Dei figuram; viris forsitan prudentioribus illam ostendit Deus.

Exod. 24.

Iud 5.

Cur Deus corporali figura noluit apparere?

Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.

8. Conticuit angelus, postquam decem promulgauit mandata, neque vltra progressus est. Deuter. 5. *Hæc verba* (id est, decem mandata) *locutus est Dominus in monte, voce magna, nihil addens amplius.* Israëlitæ autem timore perterriti existimantes Deum plura locuturum, ad Mosem accesserunt, qui cum illis erat, legémque audiebat; postulauerúntque, vt mediator ipse esset, & sequester inter Deum, & populum in ferenda lege: Accipe (inquiunt) tu à Deo leges, & acceptas da nobis, loquere tu cum Deo, & loquatur tibi Deus, postea loquere nobis, & trade præcepta. *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Deuter. 5. ait Moses: *Accessistis ad me omnes principes tribuum, & maiores natu, atque dixistis: Ecce ostendit nobis Dominus maiestatem, & magnitudinem suam, vocem eius audiuimus de medio ignis, & probauimus hodie, quòd loquente Deo cum homine vixerit homo. Cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis hic maximus? si enim audierimus vltra vocem Domini Dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, vt audiat vocem Dei viuentis, qui de medio ignis loquitur, sicut nos audiuimus, & possit viuere? Tu magis accede, & audi cuncta, quæ dixerit Dominus, loquerísque ad vos.* Deuter. 18. populi verba hæc extant: *Vltra non audiam vocem*

Deut. 5.

Hebræi à Mose petunt territi, vt loquatur ipse, non Deus.

Deut. 5.

Deut. 18.

A *Domini, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar.*

Vt probaret vos, venit Deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis.

Aperit Moses causam, cur Deus tanto cum terrore in monte apparuerit, mandataque tulerit. Ea est, vt Israëlitarum cordibus timorem afferret, quo perculsi peccata fugerent, & vt eos probaret, ostenderétque illis, quàm essent imbecilles, qui Dei præsentiam, & locutionem ferre non possent, sed dicerent: *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Vel: sic venit B Deus, vt probaret Israëlitas, an vellent accipere legem, tanto cum horrore latam, & vellent pactum inire cum tanta maiestate.

9. *Timeri vult Deus.*

CAPVT V.

MORALE.

De promulgatione legis.

1. NATVRALIS lex à Deo, & ab ipsa natura hominibus promulgatur, iuxta illud Pauli ad Roman. 2. *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis* C *scriptum in cordibus suis.* D. Augustin. Psal. 57. Manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit: Quod tibi non vis, ne facias alteri, &c. D. Ambros. epist. 71. Lex (inquit) naturalis non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte, in singulis exprimitur, & humanis ingeniis hauritur, &c. Non igitur indigebat promulgatione, si tamen hominum mens sana esset, qualis mens fuit Adami in statu innocentiæ, sed per peccata mentis iudicium corruptum est, obcæcatus intellectus, lex obscurata. Idcirco Deus Opt. Max. voluit populo suo decem illius mandata, magna cum maiestate promul-
D gare, omnibúsque manifesta reddere, & in duabus tabulis scribere. Iam igitur lex naturalis non solùm innata est, sed etiam scripta digito Dei, neque solo naturæ profluo fonte in hominibus exprimitur, sed etiam lectione percipitur. Habebant in se ipsis scriptam legem homines, sed legere nolebant, ideo legem, quam in se ipsis habebant, promulgauit Deus, & scripsit, auribus, oculísque subiecit, vt, quod in se ipsis non legebant, in scripto legerent. D. Augustin. Psal. 57. Scriptum (inquit) habebant, sed legere nolebant, oppositum est oculis eorum, quod in conscientia videre cogerentur, & quasi forinsecus admota voce Dei ad interiora sua
E homo compulsus est, &c. Homines si rationem respiciant, & sequantur, ipsi sibi lex sunt, vt Paulus ait: *Eiusmodi* (inquit) *legem non habentes ipsi sibi sunt lex.* Sed à seipsis alieni fiunt, atque exules; legem, quam in se habent, & rationem deserunt, & ad hostes, mundum, carnem diabolúmque transfugiunt, ideo (vt Augustinus ait) lex in tabulis scribitur, vt ad se ipsos reuocentur. Augustinus loco citato: Quia homines (inquit) appetentes ea, quæ foris sunt, etiam à seipsis exules facti sunt, data est etiam conscripta lex. Non quia in cordibus conscripta non erat, sed quia tu fugitiuus eras cordis tui, à Deo comprehenderis, & ad te ipsum intrò reuocaris; propterea scripta lex clamat eis, qui deserue

Ad Rom. 2.

D. Augustin. *Lex naturalis à natura promulgatur.*

D. Ambros.

D. Augustin.

D. Augustin. *Lex naturalis scripta reuocat homines ad cor.*

deſeruerunt legem ſcriptam in cordibus ſuis.
Iſaiæ 46. Iſaiæ 46. *Redite præuaricatores ad cor.* Sic Auguſt. Redeamus præuaricatores legis ad cor, legem cordi inſcriptam ſemper inſpiciamus, ac ſequamur; legem verò in membris carnis noſtræ inſcriptam conculcemus, ad Rom.7. *Video* (inquit Apoſtolus) *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ eſt in membris meis.* Repugnat legi mentis, ac rationi lex membrorum, hoc eſt, concupiſcentia, & fomes peccati, hominem captiuat, quia ad malum impellit, & peccato ſubiicit, ſi non reſiſtat viriliter, & repugnanti impiæ legi ipſe fortiùs repugnet. Hanc legem diabolus per peccatum carni noſtræ intulit, & ſuper legem naturæ ſeminauit, vt fructus orco proferret. D. Thomas opuſc. 8. de decem præceptis: Licèt (inquit) Deus in creatione dederit homini legem naturæ, diabolus tamen in homine ſuperſeminauit aliam legem, ſcilicet concupiſcentiæ, &c. Deus in creatione legem naturæ ſeminauit; diabolus, cùm primos parentes in peccatum impulit, & gratia, atque iuſtitia originali priuauit, legem concupiſcentiæ ſuperſeminauit. Maximè cauenda eſt lex concupiſcentiæ, ad peccatum nos alliciès, complectenda lex Dei, à peccato ſemper nos deterrens; ſuperſeminauit hoſtis zizania, pro viribus eradicemus peſſimum ſemen, ne fructus orco pariat.

Rom.7. *Lex membrorum concupiſcentia, repugnat legi mentis.* D.Thomas. *Diabolus ſuperſeminauit zizania concupiſcentiæ.*

2. Solùm decem mandata legis naturalis Deus voce terribili promulgauit, alia tamen addidit præcepta ceremonialia, & iudicialia; ceremonialia quidem quæ Dei cultum ſpectabant: iudicialia quæ ad Reipublicæ gubernationem attinebant. Commentitium autem eſt illud Hebræorum, quod ſupra memorauimus, videlicet Deum obtuliſſe legem Idumæis primùm, & Iſmaëlitis, poſtea Hebræis. Nam ſolis Hebræis legem & obtulit, & tulit Dominus, propter Chriſtum venturum. Quia enim Verbum diuinum, vt orbem redimeret, humanam naturam erat aſſumpturus, populum Hebræum elegit, ex quo naturam humanam aſſumeret; ideóque hunc populum à gentibus ſeparauit, eíque legem, & peculiarem terram repromiſſionis tradidit, in qua redemptionis noſtræ myſterium peragendum erat. Legem autem dedit, in qua decem mandata legis naturalis cõtinentur, quibus omnes homines obſtricti ſunt; tradidit & præcepta iudicialia, quibus populus, ex quo Meſſias naturam humanam erat aſſumpturus, ſanctè gubernaretur; denique tradidit præcepta ceremonialia, quibus præcipuè ipſe Meſſias, eiúſque mors, & paſſio adumbraretur. Legis autem perfectiſſimæ, id eſt, nouæ latio, Meſſiæ reſeruata eſt. Legem veterem in itinere obiter dedit, quoúſque ipſe veniret; poſtquam venit, veterem abrogauit, nouam tulit. Iudæi verò obcæcati veterem abrogatam, mordicus tenuerunt; nouam à Deo confirmatam accipere noluerunt, ideóque miſerandum in modum perierunt. D.Ambroſ. epiſt.72. Vmbram tenet, qui ſolem fugit, &c. Quid Chriſtus eſt? nónne ſol fulgentiſſimus? Quid eſt lex vetus? nónne vmbra futurorum ac typus? fugerunt Iudæi ſolem ſplendidiſſimum; vmbram legis mortiferam tenuerunt. Multa diximus de lege noua, & veteri, déque vtroque Teſtamento, initio tom. 1. Concord. cùm egimus de prærogatiuis noui Teſtamenti, inde petat, qui volet.

Lex vetus Hebræis data, quia ex illis Chriſtus erat naſciturus. D.Ambroſ. *Iudæi vmbrã legis tenent, ſolem Chriſtũ fugiunt.*

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

Vt probaret vos, venit Deus, & vt terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis.

Magnum timorem incuſſit Deus Iſraëlitis, neque verò ſoli Iſraëlitæ timuerunt, ſed etiam ipſe dux fortiſſimus Moſes: ſic enim Paulus ſcribit ad Hebr.12. *Et ita terribile erat, quod videbatur. Moyſes dixit, exterritus ſum, & tremebundus.* Quorſum Deus tantum terrorem animis Hebræorum iniecerit, docet Moſes, *vt terror* (inquit) *illius eſſet in vobis, & non peccaretis.* Chriſtus, poſtquam in terras deſcendit, hominibus æternam cæli gloriam oſtendit, in monte Thabor transfiguratus, & inſtar ſolis ſplendens, vt præmij ſpe ad virtutem homines excitaret: hoc verò loco in monte Sinai, tartareas flammas videtur oſtendere, vt ſupplicij terrore à peccatis deterreat. D. Cyrillus in homilia contra Neſtorium: Quam ob cauſam (inquit) Deus deſcendit in montem Sinai in ſpecie ignis? quoniam determinaturus illis legem erat. Tunc ſanè potiſſimùm conuenienter in ſpecie ignis deſcendiſſe viſus eſt, vt ſcirent illius tranſgreſſores, negotium eſſe ſibi cum igne; ita & Moſes, vt peccantes ad reſipiſcentiam metu impelleret, clamauit, Deuteron.4. dicens: *Deus tuus ignis conſumens eſt.* Sic Cyrillus. *Venit* (inquit Moſes) *vt terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis.* Terror Dei peccata mente pellit, & viam munit ad gratiam, Deo iuuante. Quamobrem à D. Auguſt. cum ſeta, vel acu comparatur, per quam linum introducitur, cùm veſtis conſuitur, tract. 9. in epiſt. 1. Ioan. Timor (inquit) quaſi locum præparat charitati. Si nullus eſt timor, non eſt quà intret charitas, ſicut videmus per ſetam introduci linum, quando aliquid ſuitur, &c. Volebat Dominus legem ſuam in populum Hebræum introducere: per timorem introduxit, velut linum per acum, ſiue ſetam. Præterea timor Dei fortitudinem menti affert, qua peccata ſuperantur, in bello enim aduersùs vitia, qui timent Deum, ipſi fortes ſunt, & ſuperant aduerſarios. D. Gregor. lib. 5. Mor. cap. 13. In via (inquit) Dei timor fortitudinem gignit, &c. Prouerb. 14. *In timore Domini fiducia fortitudinis.* Volebat Dominus, ne peccaret populus, timorem incutit, & fortitudinem aduersùs peccata præbet, Prouerb. 8. *Timor Domini odit malum.* Prouerb. 15. *Per timorem Domini declinat omnis à malo.* Qui Deum verè timet, inopiam non timet, vel ignominiam, vel malum aliquod temporale, quia ante oculos ſuos proponit malum ſempiternum, quod omnia mala temporalia ſuperat. Terror æterni ſupplicij omnes temporales terrores vincit: Mens noſtra (inquit Gregorius) tanto valentiùs terrores rerum temporalium deſpicit, quanto ſe autori earundem veraciùs per formidinem ſubdit, &c. Item: Mens in timore Domini conſtituta, non inuenit extra ſe, quod metuat, quia dum recto metu conditori omnium iungitur, poteſtate quadam ſupra omnia ſubleuatur. Sic ille.

3. *Deus terrorẽ Hebræis incuſſit, ne peccarent.* Ad Hebr.12. D.Cyrillus. Deuter 4. *Timor viam aperit ad gratiam Dei.* D. Auguſt. *Timor gignit fortitudinem aduersùs peccata.* D Gregor. Prouerb.14. Prouerb.8. Prouerb.15. D. Gregor. *Timor Dei vincit omnes timores.*

Deut.5. *Cur moriemur,* (aiunt Hebræi) *& deuorabit nos ignis hic maximus?* Si ſic timebant illi ignem montis Sinai paucorum dierum, quo horrore par eſt nos timere ignem orci ſempiternum? Intueamur quæſo mente ſæpiſſimè flammas illas gehennales, multo maiores ac vehementiores flammis montis Sinai, & verba Hebræorum vſurpemus: Heu *cur moriemur, & deuorabit nos hic ignis maximus?* Cur peccato,

4. Deuter.5. *Tartarei ignis perpetua habenda memoria.*

veluti gladio, nobis vitam gratiæ, æternáque gloriæ eripiemus,& deuorabit nos tartari ignis maximus, ac sempiternus? Cur tam stulti erimus,vt pro breuissima mundi voluptate in sempiternos flammarum rogos animas nostras, & corpora præcipitemus? Minatus est nobis Deus inferni maximum ignem, vt terror illius esset in nobis, & non peccaremus. Sit ergo in nobis terror eius semper,vt non peccemus.Ecclesiast. cap.7. *In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Sit (inquit) frequentissima in te memoria mortis, iudicij, atque gehennæ;tam frequens,vt in omnibus operibus tuis tibi ante oculos ignis ille maximus obuersetur, & perpetua fuga, fugies peccatum. Nam pedibus animæ alas addet timor ignis. Cùm opus aliquod facis, diligenter considera, an sit tartareo dignum igne. Quod si igne dignum est, magno perculsus horrore, ex mente, manibúsque illud abiice protinus. Richardus Victorinus in lib. Patriarcharum: Prima (inquit) virtutum proles est timor,qui nascitur ex consideratione proprij sceleris, & potentia iudicantis, hic est Ruben, id est, filius visionis. Quodammodo enim cæcus est,qui peccare non timet,quia futura mala non præuidet.

Eccli.7.

Richardus Victorinus.

Prima proles virtutum timor.

5. Deut.33. Deut.33. *In dextera eius ignea lex.* Ignea dicitur lex Dei, quoniam iis, qui eam frangunt, supplicium affert æterni ignis, quamobrem in monte Sinai flammis ardente lata est. Ignea etiam dicitur lex, quia instar ignis omnia vitia comburit. Primum mandatum omnem comburit idolorum cultum, omnémque perfidiam. Secundum, omnia falsa iuramenta. Tertium, dierum festorum violationes. Quartum, peccata comburit, quæ aduersùs parentum honorem committuntur. Quintum, homicidia. Sextum, adulteria, & impudicitiam. Septimum, furta. Octauum, falsa testimonia. Nonum & decimum, prauam concupiscentiam. Vtinam in dextera feras igneam legem,facilè peccata omnia in cinerem rediges. *In dextera* (inquit) *eius ignea lex.* In dextera ferenda est semper lex, & ante oculos veluti res charissima,nostrarúmque actionum regula. In dextera autem manu, quæ fortior, est portanda, quia magna cum fortitudine retinere eam oportet, ac conseruare, ne à dæmone eripiatur. Igneam ergo legem Dei in dextera porta, omnia in te vitia illa comburet, & fortiter obseruata, ab ignea te orci pœna liberabit. His adde, igneam esse legem Dei nouam, quia igneam charitatem menti affert. Hanc Deus in dextera tulit, quia præcipua lex est, & finis legis veteris. Lex vetus charitatis ignem vi sua animis afferre non potuit, lex noua à Christo lata, eiúsque merita continens, hunc Spiritus sancti ignem attulit, idcirco meritò ignea appellatur, in linguísque igneis in die Pentecostes lata est. Ignea dicitur lex vetus, non quia vi sua peccata posset comburere; ea enim per merita Christi venturi comburebat. Lex verò noua Christum habet, eiúsque sanguinem, per quem peccata absumit. Præterea ignea est lex Dei, quia instar ignis illuminat, Psal.18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* In nocte versamur, lucerna opus est mandatorum Dei, quæ semitas ad cælum ducentes indicet, iuxta illud Psalm.118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Fax est ignea lex, quæ viam nostram illuminat; illuminat quoque nostrum intellectum,prudentémque facit hominem, Psal.118. *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo.* Item: *Mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.* Item: *Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est, super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui.*

Lex Christi ignea.

Psal.18.

Psal.118. *Lex Christi lux est, prudentes facit homines.*

Psal.118.

Cur dicatur ignea lex.

Lex comburit vitia, vt ignis.

CAPVT VI.

De promissione Messiæ.

DEVTERONOMII CAP. XVIII.

1. PROPHETAM de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, vt petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti: Vltra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum ampliùs non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi: Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius,loquetúrque ad eos omnia quæ præcepero illi: qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam.

2. PROMISIT Deus Messiam Abraham, Genes.22.illis verbis: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Promisit Isaac, Genes. 26. & Iacob,Genes.28.Dauidi quoque Psal.131. *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* In monte Sinai promisit illum toti populo Israëlitico; postquam populus vocem Dei exhorruit, dixítque Mosi, Deut.18. *Vltra non audiam vocem Dei mei, & ignem hunc maximum ampliùs non videbo, ne moriar.* Et Exod.20. *Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Respondit Deus Mosi: *Bene omnia sunt loquuti, prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui*, &c. Est autem hic singularis propheta Christus,vt D.Petrus exponit,Act.2.& D.Stephanus,Act.7. Promissus autem est,cùm lex vetus ferebatur, quia ad Christũ lex tendebat,ad Rom.10. *Finis legis Christus.* Præterea obiter lata est lex Mosi,vsque ad Christum tantùm permansura; meritò igitur dum ea in itinere fertur,Messias promittitur, qui legem stabilem nunquam abrogandam tulit. *Lex* (ait Paulus ad Galat.3.) *propter transgressionem posita est, donec veniret semen.* Donec veniret semen,id est,Christus, lex vetus posita est;ideo in latione legis Christus promittitur,qui eam erat abrogaturus, & alteram laturus. Non valebant Hebræi

Genes.22. Genes.26. Genes.28. Psal.131. Deut.18. Exod.20.

Ad Rom.10. *Messias promittitur Hebræis,cùm lex fertur à Messia abroganda.*

Ad Galat.3.

Hebræi audire angelum Dei, legem promulgantem cum terrore maximo. Promittitur illis propheta, qui Deus ſit, & legem nouam ferat, non cum terrore, ſed cum ſumma humilitate, manſuetudine, & amore.

3. Suſcitauit autem Deus prophetam per excellentiam ſic appellatum, Chriſtum, prophetarum omnium maximum, ſuſcitauit, inquam, de medio fratrum ſuorum, id eſt, ex populo Iudæorum, ſimilem Moſi. Dicitur autem Chriſtus ſimilis Moſi, quia Moſes typus fuit Chriſti. *Chriſtus propheta quomodo ſimilis Moſi.* Quemadmodum Moſes Iſraëlitas eduxit ex ſeruitute Ægypti; ſic Chriſtus eripuit humanum genus ex ſeruitute peccati. Moſes veterem legem populo dedit; Chriſtus nouam tulit. Moſes dux fuit, princeps, & legiſlator populi Moſaici; Chriſtus dux eſt, rex, & legiſlator populi Chriſtiani. Moſes miracula multa in Ægypto; Chriſtus in Iudæa plurima patrauit. De Moſe, Numer. 12. ait Deus: *In omni domo mea fideliſſimus eſt. ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt.* Similis fuit Chriſtus Moſi hac in re, ſed longè præſtantior. Nam Chriſti anima non per figuras, & ænigmata Deum videbat in terra, ſed palam, & apertiſſimè diuinam eſſentiam ſemper intuebatur, & ore ad os cum diuino Verbo loquebatur, cui erat vnita. Fideliſſimus erat Moſes in omni domo Dei, id eſt, in populo Iudæorum; Chriſtus verò fideliſſimus fuit in omni domo Dei, id eſt, Eccleſia. Sed, vt Paulus ſcribit ad Hebræos 3. *Moyſes fidelis erat in tota domo Dei*, id eſt, ſynagoga, *tanquam famulus in teſtimonium eorum, quæ dicenda erant: Chriſtus verò tanquam filius in domo ſua.* Denique Moſes fuit propheta maximus: Chriſtus fuit propheta multo maior Moſe. *Incarnatio Verbi indicatur.* Præterea indicatur Incarnatio diuini Verbi hac ſimilitudine: *Suſcitabo prophetam ſimilem tui*, videlicet hominem. Mittam enim ad eos Filium meum, qui nouam ferat legem, ſed incarnatum, & hominem verum, ſicut tu homo verus es. Addit Dominus: *Ponam verba mea in ore eius*, (ſcilicet Prophetæ) *loquetúrque ad eos omnia, quæ præcepero illi.* Poſuit Deus in ore Chriſti hominis verba ſua, ideo Chriſtus Ioan. 7. ait: *Doctrina mea, non eſt mea, ſed eius, qui miſit me.* Diuina erant omnia illius acta, & omnia verba. Adiicit Deus, ſupplicium ſe ſumpturum de iis qui prophetæ maximo non habuerint fidem, quique eius verbis obedientiam non præſtiterint. *Qui* (inquit) *verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor exiſtam.* Fecit Deus, quod promiſit. Noluerunt Iudæi verbis Chriſti obedire, extitit vltor Deus, vt cernimus ipſis oculis.

4. Quòd autem Chriſtum prophetam maximum Deus promiſerit in monte Sinai, ex verbis Moſis probatur. Nam poſtquam promiſſionem à Deo accepit, populum ſic eſt allocutus, Deut. 18. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ipſum audies, vt petiſti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata eſt, atque dixiſti: Vltra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar.* Rogabis, *an populus tunc temporis petierit, vt mitteretur Meſſias?* Ait enim Moſes, ipſum prophetam audies, *vt petiſti à Deo tuo in Horeb*, id eſt, in Sinai, quando concio populi totius congregata eſt ad audiendam legem. Reſpondetur, non petiuiſſe populum, vt Meſſias mitteretur, ſed petiuiſſe, vt Moſes ſine terrore legem illis promulgaret. *An populus in monte Sinai Meſſiam mitti poſtulauerit?*

A Quia verò cum hac petitione congruit maximè Meſſiæ legiſlatio, ideo ait Moſes: *Prophetam mittet Dominus, ſicut me, ipſum audies*, ſine terrore legem ferentem, ſicut petiſti in monte Sinai. Petiſti enim vt ego loquerer ad te abſque terrore, ſic Meſſias loquetur, ſicut tu petiſti, non veniet igne maximo, fumóque circundatus, non ſeptus caligine, tonitruis ſonantibus, fulguribuſque micantibus, ac terribili tuba perſtrepente: ſed humilis veniet, non vt leo veniet, ſed vt manſuetus agnus, ad tollenda peccata mundi. Hanc ob cauſam ait Moſes: *Prophetam ſicut me ſuſcitabit tibi Dominus, ipſum audies.* Mittet (inquit) tibi Prophetam Meſſiam, ſicut me, & B ſimilem mei, erit enim ille ſicut ego, & ſimilis mei, quia quemadmodum ego loquor vobis abſque vllo terrore, ita ille vobis loquitur. Præterea in monte Sinai petiuerunt Iſraëlitæ, vt loqueretur ad illos Chriſtus, abſque terrore illis verbis: *Loquere tu nobis, & audiemus.* Etenim Moſes typus erat Chriſti; in typo igitur petierunt, vt loqueretur illis Chriſtus, legémque ferret placatè. Addit Moſes, *ipſum audies*, hoc eſt, prophetam illum maximum Meſſiam audies magna cum obedientia, ex hac enim obedientia ſalus tua pendet. Moſes antequam veniret Chriſtus, præcepit populo, *ipſum audies.*

Poſtquam venit Chriſtus, cùm transfigura- 5.
C tus eſt in monte Thabor, præſente Moſe, ait Pater: *Ipſum audite.* Matth. 17. *Ecce vox de nube dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite.* Quaſi dicat: Impleui, quod promiſi populo tuo, prophetam ſuſcitaui eis maximum, Filium meum ad eum miſi chariſſimum, reliquum eſt, ô Moſes, vt populus præſtet, quod tu præcepiſti, ipſúmque audiat. Idémque ego nunc tam populo tuo, quàm toti orbi præcipio, *ipſum audite.* Origen. homil. 12. in Exod. Gauiſus eſt Moſes, quòd eum, de quo dixerat, *prophetam vobis ſuſcitabit Dominus, ſicut me ipſum, audietis per omnia*, nunc adeſſe cernebat ſcilicet in transfiguratione, & fidem facere ſermonibus ſuis. Et ne cunctaretur in aliquo, D audit paternam vocem dicentem: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipſum audite.* Moſes dudum dixit, illum audietis, nunc pater dicit: *Hic eſt filius meus, ipſum audite*, & præſentem, de quo dicit, oſtendit. Sic Origenes. Hebræi territi dixerunt: *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur, loquere tu nobis.* Locutus eſt tunc Deus cum terrore, ſed nouiſſimis diebus locutus eſt nobis magna cum humilitate & amore. Paulus ad Hebræos 12. *Non acceſſiſtis* (inquit) *ad tractabile*, (id eſt, palpabilem, & corporeum) *montem* (Sinai, qui tractari, & tangi poteſt,) *& accenſibilem ignem*, (Græcè, κεκαυμένῳ πυρὶ, id eſt, ad accenſum ignem, quo mons ardebat,) *& turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ ſonum, & vocem verborum, quam qui audierunt, excuſaueruntſe, ne eis fieret verbum. Sed acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cæleſtem*, (id eſt, ad Eccleſiam Dei, quæ dicitur Ieruſalem cæleſtis, quia eſt regnum cælorum,) *& ad multorum millium angelorum frequentiam*, (qui Eccleſiam cuſtodiunt, & Chriſtum in ſacramento Euchariſtiæ exiſtentem comitantur.) Præterea *acceſſiſtis ad Eccleſiam primitiuorum*, (Græcè, πρωτοτόκων, id eſt, primogenitorum,) *qui conſcripti ſunt in cælis*, id eſt, ad Eccleſiam Apoſtolorum, & ſanctorum, qui ſunt Dei filij, & Eccleſiæ primogeniti, quorum no-

Matth. 17. *Audiendus eſt Chriſtus ſummus propheta.*

Origenes.

Ad Heb. 12.

Ibidem.

Ibidem. *Non acceſſimus ad terrorem montis Sinai, ſed ad montem Sion & Ieruſalem pacificam.*

Ibidem. mina scripta sunt in cælis. Item : *Accessistis ad Deum omnium iudicem, & spiritus iustorum perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem*, id est, Christi passionem, &c. Addit : *Videte, ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos, qui de cælis loquentem nobis auertimus.* Cauete(inquit)vobis,ipsum audite. Audite Christum summa cum obedientia. Nam si patres nostri in deserto non effugerunt supplicium, audire,ac obedire recusantes Mosi; maiori supplicio nos afficiemur, si audire Christum recusemus. Possunt etiam verba Pauli de Sione, & Ierusalem cælesti exponi, hoc sensu: Hebræi accesserunt in monte corporeum, ac terrenum, ignéque flagrantem, non accesserunt ad montem cælestem, quia lex illa, quæ tunc data est, cæli fores aperire non poterat; qui enim inter illos sanctitate pollebant, seruantes legem ad limbum accedebant, non ad cælum. Vos autem accessistis ad montem Sion, & ad Ierusalem cælestem, cùm estis baptizati, quia post mortem, si legem Christi seruaueritis, nullóque peccato fueritis inquinati, in cælestem Ierusalem mox introibitis.

CAPVT VII.

De pacto inito cum Deo ab Israëlitis.

EXODI CAP. XXIV.

1. VENIT ergo Moyses & narrauit plebi omnia verba Domini, atque iudicia: respondítque omnis populus vna voce : Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus. Scripsit autem Moyses vniuersos sermones Domini: & manè consurgens ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Israël. Misítque iuuenes de filiis Israël, & obtulerunt holocausta, immolauerúntque victimas pacificas Domino, vitulos. Tulit itaque Moyses dimidiam partem sanguinis, & misit in crateras : partem autem residuam fudit super altare. Assuménsque volumen fœderis, legit audiente populo : qui dixerunt : Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes. Ille verò sumptum sanguinem respersit in populum, & ait : Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.

2. POSTQVAM Deus decem populo mandata magno cum terrore tradidit, accesserunt principes tribuum, & maiores natu ad Mosem perterriti metu, atque dixerunt: *Loquere tu nobis, & exaudiemus.* Exod. 20. *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur*, &c. Deut. 5. *Tu* (inquiunt) *magis accede, & audi cuncta quæ dixerit Dominus Deus noster tibi : loquerísque ad nos, & nos audientes faciemus ea.* Ascendit Moses in montem ad Deum, Exod. 20. *Stetit populus de longè : Moyses autem accessit ad caliginem, in qua erat Deus.* Placuerant autem Deo verba principum, & terror animo conceptus maiestatis diuinæ, atque obedientia quam pollicebantur. *Nos* (inquiunt) *audientes faciemus ea.* Quamobrem dixit Dominus Mosi, Deut. 5. *Audiui vocem verborum populi huius, quæ locuti sunt tibi; bene omnia sunt locuti. Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore, vt bene sit eis, & filijs eorum in sempiternum?* His verbis adiunxit Dominus: *Vade & dic eis : Reuertimini in tentoria vestra. Tu verò hic sta mecum, & loquar tibi omnia mandata mea, & ceremonias, atque iudicia, quæ docebis eos, vt faciant ea in terra, quam dabo illis in possessionem.* Iussit Deus, vt fieret quod populus postulabat, illud videlicet : *Loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis Dominus.* Non est locutus post hæc cum populo Deus, sed Mosi leges tradidit, vt populo illas promulgaret, præcepítque illi, vade reuertere ad populum, qui stat à longe me expectans, iube eum reuerti in tentoria sua, quoniam faciam quod petit, non loquar posthac ad eos; præter decem mandata iam promulgata, nullas alias leges promulgabo; tu veni ad me, & sta mecum in monte, & omnes leges tibi tradam, tu ad illos proferes. Postea tradidit Dominus Mosi multas leges quæ continentur Exod. cap. 21. & 22. & 23. has ille ex monte reuersus populo publicè proposuit, populúsque recepit, Exod. 24. *Venit Moyses, & narrauit plebi omnia verba Domini, atque iudicia. Respondítque omnis populus vna voce: omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus. Scripsit autem Moyses vniuersos sermones Domini.*

Exod. 20. Deut. 5. — Exod. 20. — Deut. 5. *Placuit Deo timor populi, & obedientia.* — *Posthæc Deus non est locutus cum populo, sed solo Mose.* — Exod. 24. *Leges tradidit Deus Mosi.*

Altera die manè consurgens altare Deo exædificauit ad radices montis Sinai, erexítque duodecim titulos, hoc est, duodecim lapides, statuis similes, qui duodecim tribus Israël significabant. D. Augustinus quæst. 86. in Exod. existimat, ipsum altare ex his duodecim lapidibus fuisse extructum. Intelligitur(inquit)ex duodecim lapidibus altare ædificatum significasse ipsum populum esse altare Dei, &c. Glossa interlin. sic habet : Altare vnum ex duodecim lapidibus extructum est, aut fortè duodecim altaria, &c. Caietanus etiam putat ex duodecim lapidibus altare confectum, sed scriptura ab altari videtur lapides, vel titulos duodecim distinguere, neque verò appellat lapides, sed, מצבות *masebah*, quod nomen significat *titulos*, & *statuas*, lapides verò altaris non appellantur tituli, neque statuæ.

3. — D. Augustinus. *Extruitur altare.* — Glossa interl.

Misítque iuuenes.

Altare extructum est, sacerdotes verò nondum erant creati Aaron, & filij eius. Quamobrem sacerdotio functi sunt iuuenes nonnulli. Quæritur, quinam fuerint hi iuuenes? Respondetur fuisse primogenitos filiorum Israël. Hi enim antequam Aaron, & filij eius sacerdotes crearentur, sacerdotes erant, & sacrificia offerebant, vt non solùm nostri, sed etiam Hebræi aiunt, teste diuo Hieronymo in epistola ad Euagrium.

4. *Offeruntur Deo sacrificia.*

Euagrium. Ideo Chaldæus hoc loco vertit: *Misit Moyses primogenitos filiorum Israël, & obtulerunt holocausta*, &c. Videntur igitur hi iuuenes duodecim fuisse primogeniti principum duodecim tribuum Israël. A Mose autem iussi holocausta, & victimas Deo obtulerunt omnes duodecim, ex omnibus tribubus electi, quoniam commune erat sacrificium omnibus duodecim tribubus, quæ pactum cum Deo faciebant.

Primogeniti sacerdotes ante legem.

Tulit Moyses dimidiam partem sanguinis.

5. Victimarum sanguis non est effusus in terram, sed exceptus crateribus, diuisúsque in partes duas. Alteram partem Moses super altare fudit, quod Deum repræsentabat. Altera respersit populum, sanguinéque fœdus confirmauit, hoc modo omnia præcepta hactenus à Deo tradita, literis mandauit, Exod. 24. *Scripsit Moyses vniuersos sermones Domini.* Postea omnia ex libro populo audiente legit, eodem cap. *Assumens volumen fœderis legit audiente populo.* Populus autem respondit: *Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes.* Postquam quæ facturi erant audierunt, & obedientiam promiserunt, Moses fœdus ineuntes sanguine aspersit dicens: *Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.* D. Paul. ad Hebr. 9. huius rei sic meminit. *Lecto* (inquit) *omni mandato legis à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum, & hircorum cum aqua, & lana coccinea, & hyssopo, ipsum quoque librum, & omnem populum aspersit dicens: Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus.* Supplet Paulus diuino spiritu afflatus aliqua quæ Moses omisit, nimirum sanguinem fuisse non solùm vitulorum, sed etiam hircorum, non enim solùm vituli sunt immolati, sed etiam hirci. Præterea docet, quomodo populum sanguine Moses asperserit, nempe hyssopo, & lana coccinea, imbuta sanguine; erat autem sanguis permixtus aquæ, vt liquidior esset, posséetque hyssopus, & lana facilè imbui, & populus aspergi. Hyssopo herba solitas fieri aspersiones indicat illud Psal. 50. *Asperges me hyssopo.* & Exod. 12. *Fasciculum hyssopi tingite in sanguine, & aspergite ex eo superliminare.* Lege Numer. 4. Docet etiam Paulus eodem loco, quamobrem fuerit vetus illud fœdus, siue testamentum sanguine dedicatum, nimirum quia testamentum morte testatoris confirmatur, ac dedicatur. Significabat autem sanguis mortem: sanguis super altare fusus ostendebat, Deum testatorem veteris testamenti, siue fœderis, ita illud confirmatum habere, quemadmodum post mortem hominum confirmata sunt eorum testamenta. Similiter sanguis in populum aspersus indicabat populum sic ratum habere fœdus, sicut ratum habetur post mortem. *Testamentum* (ait Paulus) *in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet, dum viuit qui testatus est. Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatũ est. Lecto enim omni mãdato*, &c. Præterea adumbrabat sanguis sacer victimarum sacrum sanguinem Christi. Quia verò propter Christum Redemptorem ex Israëlitis oriturum, pactum cum eis Deus fecit, ideo sanguine significante sanguinem Christi pactum confirmauit.

Persutitur fœdus.

Exod. 24.

Ibidem.

Ad Hebr. 9.

Sanguinis aspersio in fœdere.

Psalm. 50. Exod. 12.

Quid significaret sanguis in fœdere.

6. Caietanus huiusmodi reddit rationem: Humano (inquit) more firmitas pacto adhibetur. Cùm enim arctissimum aliquod fœdus inter se confirmare volunt homines, communione sanguinis vel humani, vel hostiæ sacræ, mixti vino, id faciunt, vt ex communione, in vno eodémque sanguine, vnus atque idem eorum omnium animus comprobetur, & firmus, atque stabilis habeatur. Iuxta hunc morem, qui frequentior fortè apud antiquos erat, assumptus est sanguis victimæ diuinæ, quasi sanguis Dei, qui est princeps in hoc pacto, & æquis portionibus diuisus in duas partes. Altera aspersũ est altare vice Dei: altera populus, vt ex communione vnius sanguinis diuini firmaretur solemniter pactum inter Deum, & populum. Hæc Caietan. Abulensi placet, olim in pactis faciendis hũc seruatum morem. Occidebatur animal, diuidebatur in duas partes, transibant verò inter diuisa membra illi, qui fœdus percutiebant; eo transitu significantes sic occidi, ac diuidi debere eum qui fœdus fregisset; quemadmodum occisum, ac diuisum fuerat animal illud, qua de re legendus est Ierem. cap. 34. & liber Gen. cap. 15. De iis diximus lib. 1. Concord. cap. 1. Placet item Abulensi, sanguinis effusionem super altare, & super populum, hoc est, in fœdere, significasse id quod significabat transitus per diuisum animal, nimirum illius sanguinem esse fundendum, illúmque vita priuandum, qui pactum violaret. Quanuis enim diuinitatem vita priuari est impossibile, tamen pacti firmitas hoc modo significabatur, Deo volente. Addit Oleaster, inter homines animalium occisionem significasse pactum tandiu duraturum quãdiu durat animalium mors, est autem mors illorum perpetua. Itaque significabatur fœdus fore perpetuum, id est, maximè ratum, & nunquam violandum.

Caietanus.

Assumens volumen fœderis.

Liber fœderis dicitur volumen, in quo fœdus descriptum erat, scriptum autem est à Mose; nam Exod. 24. legitur: *Scripsit Moyses vniuersos sermones Domini.* Rabbi Salomon ait scripsisse totum librum Geneseos, & Exodum vsque ad caput 20. sed nihil habet firmitatis eius sententia. Dicendum est, scripsisse Mosem decem præcepta, & leges alias, quas à Deo accepit, Exod. 20. & 21. vsque ad caput 24. Continebat enim volumen fœderis leges quas populus seruare debebat. Continebat etiam ea quæ Deus erat illi donaturus, si leges, & pactum seruarent, videlicet terram promissionis, &c. Exod. 23. *Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem paraui*, & cætera quæ sequuntur. In gloss. interlin. legitur, Mosem in hoc volumine fœderis, id est, continente fœdus, non scripsisse decem mandata, quia tabulis inscripta illi tradita sunt. Veruntamen vero similius est, etiam decem mandata in volumine fœderis fuisse scripta, siquidem præcipua pars erant fœderis, oportebat ergo cum reliquis legibus in volumine pacti exarari.

7. Exod. 24.

Volumen fœderis.

Exod. 23.

CAPVT VIII.

MORALE.

De pacto inito cum Deo ab Israëlitis.

Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus.

HIs verbis sæpè significauit populus Hebræus suam obedientiam. Exod. 19. *Venit Moyses, & conuocatis maioribus natu populi, exposuit omnes sermones, quos mandauerat Dominus; respondítque omnis populus simul: Cuncta quæ locutus est Dominus,* 1. Exod. 19.

Exod.24. *Hebræi suam obedientiam sæpe professi sunt.*

Dominus faciemus. Exod.24.*Venit Moyses,& narrauit plebi omnia verba Domini, atque iudicia: respondítque omnis populus vna voce: omnia verba Domini, quæ locutus est faciemus.* Item eodem capite: *Assumens volumen fœderis legit audiente populo, qui dixerunt; omnia quæ locutus est Dominus, faciemus.& erimus obedientes.*

Ibidem.

Deut.5.

Deut.5. *Audi cuncta quæ dixerit Dominus, Deus noster tibi, ô Moyses, loquerísque ad nos,& nos audientes faciemus ea.* Placuit Deo hæc populi ab obediendum parata mens, quamobrem dixit Mosi Deut. 5. *Audiui vocem verborum populi huius, quæ locuti sunt tibi, bene omnia sunt locuti. Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me,& custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore, vt bene sit eis,& filiis eorum in sempiternum.* Populi obedientiam laudabat Dominus, optabat verò illi in ea perseuerantiam: *Quis* (inquit) *det talem eos habere mentem, vt custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore?* Hæc illis defuit, vt indicat D. Paulus 1. Corinth. 10. *Non in pluribus eorum beneplacitum est Deo, nam prostrati sunt in deserto.* Psal.105. *Citò* (inquit) *fecerunt, obliti sunt operum eius,& non sustinuerunt consilium eius. Citò fecerunt,* hoc est,festinarunt ad inconstantiam, obliti sunt mirabilium operum Dei, nec sustinuerunt consilium, & gubernationem eius,ideò ad terram promissionis non peruenerunt. Iis qui ex Ægypto, id est,peccato,& mundo exeunt, & terram repromissionis petunt, perseuerantia in obseruandis Dei mandatis maximè necessaria est. Ij enim solùm ad terram repromissionis perueniunt, & gloriæ sempiternæ coronam consequuntur, qui constanter perseuerantiam seruant, iuxta illud Apocal.2. *Esto fidelis vsque ad mortem,& dabo tibi coronam vitæ.* Ideo D. Bern.epist.32. ait, perseuerantiæ maximè diabolum insidiari,quàm solam virtutum nouit coronari. Nam si perseuerantia desit, nulla virtus coronatur, si adsit, vsque ad mortem coronantur omnes. D. Gregor.homil. 25. in Euangel. Virtus boni operis perseuerantia est, &c. Ad locum, quo ibat, non peruenit vxor Loth,quia retro aspexit;sic qui retro aspexerit,in locum quo tendit,id est,repromissionis terram,non perueniet. Ideo D.Hieron. in epist. 28. Lucinium obsecrat,ne relicta Sodoma, post tergum respiciat. Obsecro (inquit) te, vt qui Sodomam reliquisti, ad montana festinans,post tergum ne respicias,ne aratri stiuam aliquando dimittas,ne de tecto virtutum pristina quæsturus vestimenta descendas, &c. Leuit. 3. *Offerent adipem,& caudam totam.* Iubet Dominus offerri sibi caudam,extremam hostiæ partem;quoniam perseuerantia,quam cauda significat,gratum illi est sacrificium. Finis corporis est cauda, finis operum est perseuerantia. D. Gregor. homilia citata: Præcepto (inquit) legis cauda hostiæ in sacrificio iubetur offerri, in cauda quippe finis est corporis, & ille bene immolat, qui sacrificium boni operis vsque ad finem debitæ producit actionis,&c. Eccles. 5. *Esto firmus in via Domini,* &c. Constantia,& firmitate est opus in via,& itinere,quod facimus in terram repromissionis, vt enim ait Dominus Luc. 9. *Nemo mittens manum ad aratrum,& respiciens retro aptus est regno Dei.* Manus ad aratrum misimus, in terram promissam tendere cœpimus; ne retro in Ægypti ollas respiciamus, si regno Dei apti esse volumus. In crucem ascendimus,carnis vitia mortificare decreuimus, quamuis omnes homines dæmonum serui, omnésque dæmones clament:descendite de cruce:in cruce constanter vsque ad extremum spiritum perseueremus. O beatum illum, qui in extrema vitæ hora dicere cum Apostolo verè potest, 2. Timoth. 4. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ.* O terque,quaterque beatum, qui in cruce perstat, vsque ad consummatum est, virtutum cursu consummato! D. Bernard.serm.1. de resurrect. Neminem (inquit) audiamus, non carnem,& sanguinem,non spiritum quemlibet,descensum à cruce suadentem. Persistamus in cruce, moriamur in cruce. Sic ille.

Deut.5. *Placuit Deo Hebræorum paratus animus ad obediendum legi. Perseuerantiam requirit.*

1.Corint.10.

Psalm.105. *Non perseuerarunt Hebræi in obedientia.*

Apocal.2. *De perseuerantia.*

D.Gregor.

D.Hieron.

Leuit.3.

D.Gregor.

Eccles.5.

Luc.9. *Seruanda perseuerantia in via Dei.*

2.Timot.4.

D.Bernard.

Sumptum sanguinem respersit in populum.

Victimarum cruore confirmatum est pactum, initum inter Deum,& populum Israëliticum.Nobilissimum verò pactum,initum inter Deum,& populum Christianum, non victimarum,sed Christi veri Dei,verique hominis sanguine est stabilitum.De vitulorum,& hircorum sanguine ait Moses, Exod. 24. *Hic est sanguis fœderis,quod pepigit Dominus vobiscum.* Illius enim fœderis sanguis fuit vitulorum,ac pecorum. At noui Testamenti sanguis, sanguis est Dei,& hominis Christi, cuius hæc sunt verba,Matth. 26. *Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hic* (inquit) *est sanguis noui Testamenti,* id est,noui pacti, quod cum populo nouo, per nouam legem sancio.Est autem sanguis meus,non vitulorum, aut hircorum, qualis erat sanguis veteris testamenti, siue pacti, qui peccatorum repromissionem hominibus afferre non poterat. *Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Sanguis veteris pacti ad remittenda peccata vim non habebat; sanguis verò meus, quia meus est, Dei, atque hominis, vim habet infinitam. *Impossibile est* (ait Apostolus ad Hebr. 10.) *sanguine taurorum,& hircorum auferri peccata.* Sanguinem taurorum & hircorum effudit Moses in crateras, ex eo respersit populum: sed vi ipsius sanguinis nullum deleuit peccatum. Christus verò sanguinem suum effudit in crateras,id est, in Ecclesiæ sacramenta, illo populum suum aspergit, & non solùm vi sua peccata delet, sed etiam donat gratiam. Quod verò sanguis hircorum iam effusus in populo antiquo efficere non potuit,id effecit sanguis Christi, nondum effusus, sed effundendus. Etenim peccata antiqui populi sanguinis Christi effundendi virtute remittebantur. Vnde Paulus ad Hebr.9. *Noui* (inquit) *Testamenti mediator est, vt morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis.* Erant præuaricationes,id est,peccata, sub priori testamento, sed non erat sanguis fusus, quo expiarentur. Venit Christus, mediator inter Deum,atque homines, mortéque intercedente, sanguinem effudit, in redemptionem earum præuaricationum, & peccatorum, quæ erant sub priori testamento,atque ita ea expiauit.Antequam verò veniret, eiusdem sanguinis fundendi vis ab orbe condito hominum animos abluebat.

Exod.24. *Fœdus noui testamenti confirmatum est sanguine Dei,& hominis.*

Matth.26.

Sãguis Christi noui testamenti potentissimum est ad remittenda peccata.

Ad Heb.10.

Ad Heb.9. *Sãguis Christi peccata remittebat legis naturæ,& scripta.*

Sanguis, quo populum Moses aspersit, carnem emundabat,id est,irregularitates quasdam tollebat carnis externas, ex conscientia peccata non expellebat: sanguis verò quo Christus populum suum aspergit, conscientiæ, animóque admiran

2.

3.

Ad Hebr. 9. admirandum decorem affert. Ad Hebr. 9. *Munera* (inquit Paulus) *& hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem,* λατρεύοντα, qui huiusmodi hostias offert. Item: *Si sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi emundabit conscientiam nostram.* Hoc sanguine aspergi petit Dauid, vt conscientiam habeat mundam, cùm Psal. 50. sic precatur Deum: *Asperges me hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.* Petit aspergi hyssopo sanguinis Christi, eodémque sanguine lauari, & super niuem dealbari. Christi namque sanguis nos abluit, iuxta illud Apocal. 1. *Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Neque solùm lauat, sed etiam super niuem dealbat. Gratiæ enim candorem, pulchritudinémque admirandam animo confert. Habemus crateras, id est, sacramentorum vasa amplissima, hoc plena sanguine: accedamus ad sacerdotes, petamus sæpè, vt hyssopo sanguinis sanctissimi nos aspergant, & super niuem dealbent. Hic est sanguis, quo confirmatum est nouum Testamentum, & pactum cum Deo initum: si volumus fœdus quod cum Deo percussimus esse confirmatum, & firmum in nobis: si id frangere nolumus, hoc sanguine illud sæpè confirmemus, eo abluti à sacerdotibus per diuina sacramenta. Magnam flagitat à nobis solicitudinem fœdus sanguine confirmatum Dei, soliciti ergo maximè simus, maximéque curemus, ne illud violemus.

Ibidem. *Sanguis Christi conscientiam emundat.*

Psalm. 50.

Apocal. 1.

CAPVT IX.

Moses, & Aaron, & seniores Deum in monte Sinai vident.

EXODI CAP. XXIV.

1. ASCENDERVNTQVE Moyses, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta de senioribus Israël: & viderunt Deum Israël, & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini & quasi cælum, cùm serenum est, nec super eos qui procul recesserant de filiis Israël, misit manum suam: viderúntque Deum, & comederunt, & biberunt.

2. OSTENDIT se Dominus populo in monte Sinai, circundatus igne, fumo, atque caligine, per terribilem visionem; nunc ostendit se nonnullis ex populo electis per visionem placidam, atque tranquillam, Exod. 24. Mosi dixit Dominus: *Ascende ad Dominum tu, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta senes ex Israël, & adorabitis procul, soliúsque Moyses ascendet ad Dominum, & illi non appropinquabunt, neque populus ascendet cum eo.* Nadab, & Abiu filij erant Aaronis, septuaginta verò senes viri erant præcipui ex tribubus Israël; non autem erant illi qui septuaginta seniores dicuntur, Numer. 11. illi enim postea electi sunt, vt ex eodem capite constat. Præcipit Dominus Mosi, vt ascendat in monte cum Aarone, & cæteris, & adorent procul à caliginosa nube, in qua Deus erat; postea ascendat Moses solus, & appropinquet ad Deum, non autem comites. Addit: *Neque populus ascendet cum eo.* Videlicet, quando ex castris in montem venerit.

Deus ostendit se Mosi, Aaroni, & alijs. Exod. 24.

Ascenderunt Moyses, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta de senioribus.

3. Abulensis arbitratur, non ascendisse in montem, sed ad radices montis constitisse procul à Deo: dici autem ascendisse in montem, quia iter à castris vsque ad radices montis accliue erat. Nam Dominus ait: *Ascende ad Dominum, tu & Aaron, & Nadab, & Abiu, & septuaginta senes, & adorabitis procul.* Putat autem Abulensis adorasse procul omnes, tam Mosem, quàm comites ad radices montis, & ibi vidisse Deum. Ascendit (inquit Abulensis) in montem Moses, & cùm accederet ad radices montis ipse cum senioribus, apparuit gloria Domini, & tunc adorauerunt ibi omnes. Moses ascendit in montem, Aaron, Nadab, & Abiu cum aliis senioribus redierunt in castra, &c. Hæc ille. Verisimilius videtur, non constitisse ad radices montis Mosem cum comitibus, sed in ipsum montem ascendisse. Exod. 24. *Ascende ad Dominum* (ait Dominus) *tu, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta senes, & adorabitis procul.* Ascenderunt ergo ad Dominum, qui erat in monte, & ascenderunt ipsum montem. Adorauerunt autem procul à caliginosa nube, in qua erat Deus. Solus Moses post adorationem ascendit in altiorem montis partem, reliqui non appropinquauerunt Deo. Exod. 24.

Abulens. *Moses, & reliqui ascenderunt in montẽ Sinai.*

Et viderunt Deum Israël.

Postquam Deum adorauerunt procul Moses, & socij, ascendit Moses in editiorem montis partem, in qua nubes erat caliginosa, ostenditque se ei Deus, & comitibus. Dubium est, *quónam modo se ostenderit?* Abulensis ait, non esse visum in effigie humana, vel aliqua alia rei corporeæ figura, sed vidisse Mosem, & socios nubem quandam splendidissimam, ac pulcherrimam, quæ Dei maiestatem repræsentabat. Probatur hæc sententia; quia Deus noluit in monte Sinai aliquam sui similitudinem ostendere Israëlitis, ne inde occasionem acciperent colendi idola gentium, Deut. 4. ait Moses: *Vocem verborum eius,* (id est, Dei,) *audistis, & formam penitus non vidistis.* Item: *Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis, ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi, vel fœminæ, similitudinem omnium iumentorum, vel auium.* Respondeo, Deum apparuisse nunc in monte Sinai in effigie humana Regis maximi, in throno summa cum maiestate sedentis. Probatur, quia id significant scripturæ verba, Exodi 24. *Viderunt Deum Israël, & sub pedibus eius, quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cælum, cùm serenum est.* Habebat pedes effigies, in qua videbatur Deus, non alios sanè, quàm humanos; ergo in figura apparebat humana, habebátque sub pedibus pauimentum simile sapphiro, & cælo. Præterea

4. *Quomodo viderint Deũ?* Deut. 4. Exod. 24. *In figura humana apparuit Deus in angelo,*

Præterea vidisse dicuntur Deum Israël. In scriptura autem cùm dicitur Deus visus, intelligitur visus per angelum in corpore assumpto. Probationi Abulensis respondemus, Deum nullam similitudinem ostendisse, cùm decem mandata vniuerso populo promulgauit, ne ansam arriperent venerandi idola. At Mosi, Aaroni, & cæteris paucis viris sapientibus, quibus nullum periculum offerebatur præstandi cultum simulachris, imaginem ostendit hominis summa maiestate præditi. Sic populo illi antiquo vetuit imagines depingere ob idololatriæ periculum, quia pueri erant statu: at populo Christianorum id non prohibuit, quia nullum iam periculum erat. Caietanus Exod. 24. ait, de hac visione intelligendũ Mosem, cùm Deut. 33. ait: *Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorũ millia, in dextera eius ignea lex.* & Dauidem Psal. 67. cùm sic canit: *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis in Sinai in sancto.* Et verè (inquit) quadrat, vt Deus specie summi iudicis, cùm sanctorum angelorum infinito apparatu visus sit, &c. Hac de re iam supra diximus.

Cur Deus olim vetuerit imagines?

Exod. 24. Deut. 33. *Caietani opinio.*

Psalm. 67.

Caietanus.

Et sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini.

5. Hæc verba satis indicant, Deum in figura visum esse humana, sub pedibus habente pauimentum, simile lapidibus pretiosis sapphiri, & simile ipsi cælo, cùm serenum est. Sapphiri color cæleslis est. Itaque significat Moses scabellum pedum Dei fuisse coloris sapphirini, & cæleslis, cùm cælum serenum est absque nubibus; Hebraicè legitur quasi opus, לבנת, *libna*, id est, *lateris*. Quamobrem aiunt Hebræi, laterem illum sapphirinum significasse, lateres illos luteos, quos in Ægypti seruitute faciebant, in sapphiros esse commutatos, populúmque seruitutis iugo oppressum à Deo fuisse liberatum. Lyranus: Figura (inquit) lateris reducebat Hebræos ad memoriam anxietatis, quam sustinuerant, faciendo lateres in Ægypto, & color qui erat quasi color cæleslis, designat eorum libertatem, quam consecuti erant, & iucunditatem diuinæ apparitionis, &c. Oleaster velle videtur Mosem, & reliquos, solos pedes Dei vidisse, putat enim neminem facie ad faciem Deum vidisse, iuxta illud Exod. 33. *Non poteris videre faciem meam. Non videbit me homo, & viuet.* Ait Oleaster, non potuisse quenquam Dei videre faciem. Addit: Licebat citra periculũ vitæ videre aliquam partem, quemadmodum isti pedes viderunt, & Moses posteriora, &c. Quidquid ille velit, dicendum est, vidisse Mosem, & cæteros faciem, & corpus, & pedes Dei, siue angeli Deum repræsentantis. nulla enim ratio est, quæ aliud persuadeat. Cùm autem Exod. 33. Deus ait: *Non videbit me homo & viuet.* de visione diuinæ essentiæ loquitur. Nemo enim ante mortem diuinam videt essentiam. Videt tamen post mortem, si gratia sit exornatus, veluti veste nuptiali.

Sub pedibus dicitur Deus habuisse quasi opus lateris sapphirini.

Lyranus.

Exod. 33. *Oleastri opinio.*

Exod. 33.

Nec super eos, qui procul recesserant de filijs Israël, misit manum suam.

6. Consternati fuerunt Hebræi horrenda visione Domini, promulgantis decem præcepta ex monte Sinai, & dixerunt; *Non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* Hac verò miti, placidáque visione non sunt perterriti Moses, & socij, id significat nunc Moses: *Non misit* (inquit) *manum suam Deus in eos, qui procul recesserant*, hoc est, in Aaronem, & reliquos, qui procul recesserunt à loco, in quo erat Deus in nube caliginosa: non percussit eos, non interfecit, licet viderint Deum, neque dixerunt, *non loquatur nobis Dominus*, vel, non appareat nobis Dominus, ne forte moriamur, sed magna cum voluptate Deum conspexerunt. Apparuit enim mitis, ac placabilis. Hebraicè legitur: *Non misit manum super* אצילי, *asile*. Significat autem nomen Hebræum *separatos, & nobiles*, ac *primates*, qui à populo sunt segregati, quo circa Chaldæus vertit: *Principibus Israël nullum incommodum fuit.* Noster interpres vertit: Nõ misit Deus manum, hoc est, non percussit eos qui procul recesserant, siue separati procul erant, erant autem procul separati Aaron filij eius, & septuaginta senes. Sic enim iusserat Dominus Mosi, Exod. 24. *Solus Moyses ascendet ad Dominum, & illi non appropinquabunt.* Abulensis verba hæc de populo interpretatur. Existimat ille populum quoque manentem in castris vidisse Deum, hoc est, nubem illam, quam ipse coniicit Deum repræsentasse. Sic verò exponit verba hæc: *Non misit manum Dominus*, id est, non occultauit se manu, iis qui procul recesserant, id est, Israëlitis, qui ad castra procul à Deo existente in monte abierant. Opinamur Deum conspectum non esse à populo manente in castris. Nam propterea Deus Mosem Aaronem, & cæteros iussit in montem ascendere, vt illis à populo separatis se ipsum ostenderet, non autem toti populo, cui per terribilem apparuerat visionem, vt Dei timorem illi ingeneraret.

Exod. 24.

Abulensis.

Separatis à populo se Deus ostendit.

Viderúntque Deum, & comederunt, ac biberunt.

7. Totus populus vidit Deum in monte, sed expauit, timuítque mortem. Moses, & reliqui viderant Deum in eodem monte, sed non expauerunt, non timuerunt mortem, non misit manus percutientes super eos: viderúntque Deum, & postea comederunt, ac biberunt. Quod confirmat, non esse à Deo interfectos, siquidem post visionem comederunt ac biberunt. Similem in modum dixit Iacob Genes. 32. *Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea*, id est, vidi Dominum, & euasi incolumis, non sum mortuus. Putabant enim sublimem Dei visionem mortem homini afferre. Vnde illud Manue ad vxorem, Iudicum 13. *Morte moriemur, quia vidimus Dominum.* & illud Hebræorum: *Non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* Item illud Deut. 5. *Probauimus, quòd loquente Deo cum homine vixerit homo.* Alia quoque est interpretatio huiusmodi: *Viderunt Deum, & comederunt, ac biberunt*, hoc est, fuit illis visio illa instar conuiuij splendidissimi. In hunc sensum interpretatur sic Chaldæus: *Viderunt gloriam Dei, & gauisi sunt in sacrificiis suis, quæ accepta fuerunt, quasi comedissent, & bibissent.* Abulensis tertiam addit: Viderunt Deum, & comederunt, ac biberunt, id est, tantam conceperunt animo lætitiam, vt ad eam demonstrandam lautioribus cibis, & conuiuiis vsi fuerint, veluti festum agentes.

Genes. 32. *Viderunt Deum Moses & cæteri, tamen non sunt mortui.*

Iudicum 13.

Deut. 5.

Dei visio splendidissimum est conuiuium.

MORALE.

8. Ascenderunt in montem Thabor Petrus, Iacobus, & Ioannes, & viderunt Deum in corpore, pleno gloria. Nunc ascenderunt in montem Sinai

Sinai Moses, & Aaron cum reliquis, & viderunt Deum in corpore maximè fulgente. At verò Apostolorum visio, cui etiam Moses interfuit, & Elias, multo præstantior fuit visione Aaronis, & seniorum. Apostoli enim viderunt Deum in corpore humano cum diuinitate copulato per Incarnationem; seniores Deum viderunt in corpore aëreo. Apostoli Christum viderunt Deum, hominémque verum, summa in maiestate apparentem: seniores viderunt angelum vice Dei in monte Sinai loquentem. Apostoli propinqui Christo Deo erant in Thabor: seniores procul stabant in Sinai. Suauissima fuit visio seniorum, multo suauior visio Apostolorum; comederunt, & biberunt Apostoli in monte Thabor, Christi maiestate conspecta, hoc est, veluti splendidissimo conuiuio sunt recreati, hinc illud Petri: *Domine, bonum est nos hîc esse.* Tam dulces erant epulæ appositæ, vt discedere nollet vnquam ex conuiuio, & tabernacula in monte vellet extrui, eáque dulcedine perpetuò perfrui; *Faciamus* (inquit) *hîc tria tabernacula*; sed gloriam suam per transennam modico tempore ostendit Dominus in hac vita. Visa gloria Dei, tum in Sinai, tum in Thabor disparuit; restat gloria sempiterna in loco suo nobis ostendenda, id est, in cælo, non in montibus terrenis: in cælo Deum videbimus, & comedemus, ac bibemus, hoc est, lautissimo conuiuio perfruemur, & sempiterno. Sempiternum, ac cæleste conuiuium ait D. Augustinus hoc loco adumbratum. LXX. interpretes nomen Hebræum אצילי, *asile*, vertunt, *electos*. D. Augustinus quæst. 102. in Exod. arbitratur eos gessisse personam eorum qui electi sunt in populo Dei, electi, inquam, ad gloriam. Sapphiro putat significari vitam cælestem, eadem significatur sereno cælo, est enim vita hæc terrestris nubibus, procellísque plena, cælestis verò plena est serenitate, & cæli tranquillitate. Illis autem verbis: *Viderunt Deum, & comederunt, ac biberunt.* placet Augustino æternam indicari epulationem: Quòd (inquit) manducant, & bibunt in loco Dei, suauitatem, saturitatémque præfigurat, vel significat in illo regno æternitatis. Vnde Matth. 8. Dominus dicit venturos multos, & recubituros cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum, &c. Item Rupertus: Viderunt (inquit) Deum, & comederunt, ac biberunt, quod fuit illius visionis exemplar, in qua comedemus & bibemus, eadémque visione saturabimur, & inebriabimur. Dicit enim Psalmista Psal. 16. *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua.* & Psal. 36. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* sic Rupertus. Significat etiam hic locus augustissimæ Eucharistiæ conuiuium. Israëlitarum populus in monte Sinai vidit Deum cum terrore; at Christianus populus videt Deum cum amore. Israëlitæ dixerunt, non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur; Christiani dicunt: loquatur nobis Dominus, & videamus eum, vt viuamus illic. Hoc congruit: viderunt Deum, & comederunt & biberunt. Vident Deum in caligine sub speciebus panis & vini, neque moriuntur, sed comedunt cibum cælestem, bibúntque potum admirandum, & non moriuntur, sed æternam vitam consequuntur. Ioan. 6. Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, &c.

Apostolorum visio in monte Thabor cõfertur cũ visione Mosis, & aliorũ in monte Sinai.

D. Augustus.

Rupertus.

Psal. 16. Psal. 36. *Conuiuium adumbrat Eucharistiæ.*

Cælestis gloria conuiuio adumbrata.

CAPVT X.

De tabulis prioribus, quas Moses à Deo accepit.

EXODI CAP. XXIV.

1. DIXIT autem Dominus ad Moysen: Ascende ad me in montem, & esto ibi: dabóque tibi tabulas lapideas, & legem ac mandata quæ scripsi, vt doceas eos. Surrexerunt Moyses, & Iosue minister eius: ascendénsque Moyses in montem Dei, senioribus ait: Expectate hîc donec reuertamur ad vos. Habetis Aaron & Hur vobiscum: si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos. Cúmque ascendisset Moyses, operuit nubes montem, & habitauit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube sex diebus: septimo autem die vocauit eum de medio caliginis. Erat autem species gloriæ Domini, quasi ignis ardens super verticem montis, in conspectu filiorum Israël. Ingressúsque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem: & fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

Surrexerunt Moyses, & Iosue minister eius.

2. POSTQVAM viderunt Deum in monte Sinai Moses, & comites, ad castra reuersi sunt. Præcepit verò Dominus Mosi in montem rursus ascendere, vt tabulas acciperet decem mandatorum & alias leges, Exod. 24. *Ascende* (inquit) *ad me in montem, & esto ibi, dabóque tibi tabulas lapideas, & legem, ac mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israël.* Paruit Moses Domino, & comite Iosue, ascendit in montem. Quæritur, *cur Iosue comitem acceperit?* Respondetur, quia minister eius erat. Ministrabat enim Iosue Mosi principi totius populi, curámque intimam illius habebat, veluti principis cubicularius. Ministerium autem appellatur Mosis hoc loco, & Deuter. 1. & Iosue 1. Numer. 11. dicitur *minister Mosis, & electus è pluribus.* Eo loco à LXX. interpretibus παρεστηκὼς Μωυσῇ ὁ ἐκλεκτὸς, id est, *assistens Mosi electus.* D. Ambrosius lib. 2. offic. cap. 20. Iosue (inquit) sancto Moysi indiuiduus adhærebat, &c.

Exod. 24.

Iosue minister Mosis cũ eo in montem ascendit.

D. Ambros.

Expectate hîc, donec reuertamur ad vos.

3. Ascendens in montem Moses certiores profectionis suæ fecit populi seniores, ac præstantiores, dixítque: *Expectate hîc,* id est, in castris, *donec reuertamur ad vos,* ego, & Iosue. *Habetis Aaron & Hur vobiscum, si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos.* Sciebat Moses, se facturum

Aaron, & Hur loco Mosis in castris manent.

rum in monte moram, ideo senioribus præcepit, vt quæstiones, & dubia, quæ interim suborta fuerint, ad Aaronem, & Hur, viros sapientes, referant.

Operuit nubes montem.

4. *Cur nubes dicatur gloria Domini?* Ascendit Moses, tunc nubes cooperuit montem, quæ dicitur Gloria Domini, quia diuinam gloriam, maiestatémque ostendebat: *Habitauit (inquit) gloria Domini super Sinai tegens illum nube sex diebus.* Quæritur, *an fuerit nubes hæc splendida, an caliginosa?* Respondetur, fuisse caliginosam. Probatur, quia sequitur: *Septimo autem die vocauit eum Dominus de medio caliginis.* Vocauit Mosem Deus de medio caliginis. Ergo in medio caliginosæ nubis erat, id est, angelus vicem Dei gerens; neque verò sola nubes tegebat montem, sed etiam in vertice eius quasi ignis ardens cernebatur, qui dicitur *species gloriæ Domini,* Exod. 24. *Erat species gloriæ Domini quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorũ Israël.* Nam nubes, & ignis Dei gloriam repræsentabant, ac maiestatem. Quemadmodum regis alicuius gloriam ostendunt vestes pretiosæ, equitum comitatus, & huiusmodi alia: sic Dei gloriam indicabant nubes, ignis, & similia.

Exod. 24.

Septimo die vocauit eum Dominus de medio caliginis.

5. *Sex diebus distulit Dominus colloquium cum Mose.* Sex diebus fuit in monte Moses, antequam à Deo vocaretur. Etenim summus rex noluit protinus seruum ad colloquium admittere, sex diebus expectare voluit, vt sciamus, quanta cum reuerentia ad Deum sit accedendum: sic animæ multæ in igne purgante multo tempore iubentur expectare, deinde expiatis omnino peccatis ad Dei visionem, colloquiúmque introducuntur. Quæritur, *an Moses, & Iosue, his sex diebus sumpserint cibum ac potum, vel vnde illum habuerint?* Respondetur, cibum, potúmque sumpsisse. Cibus autem manna erat, quod angeli ex cælo demittebant, potus aqua torrentis, qui ex monte Sinai fluebat, fluxisse autem ex monte Sinai torrentem ex Mose constat, Deut. 9. *Vitulum* (inquit) *arripiens igne combussi, & in puluerem redigens, proieci in torrentem, qui de monte descendit.* Rupertus neque comedisse Mosem his sex diebus, neque bibisse ait: Fuerit (inquit) hoc humanæ possibilitatis, quòd præ auiditate cælestium epularum sex diebus panem non comedit, & aquam non bibit, &c. Transactis sex diebus vocauit Dominus Mosem ex nube tenebrosa die septimo; ingressus est ille in nubem, & caliginem, fuítque cum Deo quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. His autem diebus, postquam summi regis peripetasma ingressus est, & ad colloquium eius est receptus, nihil vel cibi, vel potus sumpsit. Rupertus: Nisi (inquit) septimo die Deus Mosem vocasset, natura hominis in semetipsa residens, in breui penitus aruisset. Vocauit ergo illum de medio caliginis, cuius vox suauis, ac super mel, & fauum est dulcis, & vocatione sua sic inopem hominis naturam ditauit, vt vsque ad quadragesimum diem, non solùm cibi & potus, sed & totius humanæ conditionis posset obliuisci, &c.

An cibũ sumpserint in monte Moses, & Iosue?

Deut. 9.

Rupertus.

Moses quadraginta diebus non sumpsit cibum.

Rupertus.

De medio caliginis.

6. Caligine circumseptus erat Deus in monte, iuxta illud Psal. 117. *Inclinauit cælos, & descendit, & caligo sub pedibus eius.* Item: *Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius, tenebrosa aqua in nubibus aëris.* Psal. 96. *Nubes, & caligo in circuitu eius.* At Paulus 1. ad Timoth. 6. de Deo loquens ait: *Lucem inhabitat inaccessibilem;* si lucem Deus habitat, *cur in tenebris, & caligine apparet?* Respondemus, ideo in caligine apparere, quia lux, quam inhabitat, est inaccessibilis, hoc est, quia videri non potest id, quod Paulus addit eodem loco: *Quem* (inquit) *nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Cùm igitur Deus sit inuisibilis, neque ab vllo hominum vi naturali videri possit, & cùm sit incomprehensibilis, etiamsi vi supernaturali Dei ipsius, & lumine gloriæ videatur, in caligine apparet, quæ hanc indicat inuisibilitatem, & incomprehensibilitatem. D. Cyrill. in homil. contra Nestor. dicta Ephes. Fiebant (inquit) fumi, & tenebræ; per tenebras significabatur cognitionem Dei comprehendi non posse, &c. Præterea tectus nube caliginosa apparet Deus reuerentiæ causa, quemadmodum reges sub peripetasmate cernuntur.

In caligine loquitur Deus cum Mose. Psal. 96. 1. Timoth. 6.

Caligo Dei indicat inuisibilẽ esse, & incomprehensibilem.

D. Cyrillus.

Loquere filijs Israël. Exodi cap. 25.

Ingressus nubem Moses, permansit cum eo diebus quadraginta, & noctibus totidem: his diebus præcepit illi Dominus, vt tabernaculum extrueret, id est, templum ex tabulis portatile, & quónam modo extruendum esset, edocuit Exod. cap. 25. 26. & 27. Præterea iussit Aaronem, eiúsque filios quatuor, Nadab, Abiu, Eleazar, & Ithamar, sacerdotes creari, Exod. 29. iussit item fieri vestes pontifici, Exod. 28. ad fabricandum verò tabernaculum, & vestes pontificias, impleuit Deus sapientia artifices duos Beseleel, & Oliab, Exod. 31. De tabernaculo infra aliquid dicemus, Deo fauente. iam enim de templo egimus 3. tomo Concord. Euangel. quod simile erat tabernaculo. De vestibus quoque egimus pontificiis, & sacerdotalibus.

7. *Quid præceperit Deus Mosi illis quadraginta diebus.*

Dedítque Dominus Moysi duas tabulas lapideas scriptas digito Dei. Exodi cap. 31.

Post quadraginta dies, quibus intra nubem cum Deo Moses commoratus est, tradidit illi Deus, Exod. 31. duas tabulas lapideas scriptas digito Dei. Deuteronomij 9. *Perseueraui* (ait Moses) *in monte quadraginta diebus, ac noctibus, panem non comedens, & aquam non bibens, dedítque mihi Dominus duas tabulas lapideas scriptas digito Dei, & continentes omnia verba, quæ vobis locutus est in monte de medio ignis. Cúmque transissent quadraginta dies, & totidem noctes, dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis.* Ex his verbis colligitur, Mosem in monte Sinai cum Deo permansisse quadraginta diebus, & noctibus, nihil cibi, aut potus illis diebus sumpsisse, in fine horum dierum accepisse duas tabulas lapideas, quibus Deus decem mandata inscripserat.

8. Deut. 9. *Dat Dominus Mosi duas tabulas lapideas.*

Perseuerauit Moses in monte absque vllo cibo, & potu cum Deo colloquens; per miraculum factum est, vt neque cibo egeret, neque potu. Sed de Iosue exoritur quæstio. diximus enim Iosue comitem fuisse Mosis. Dubitatur ergo, *vbinam manserit illis quadraginta diebus, & noctibus, quibus Moses cum Deo intra nubem fuit, quidve fecerit, & quo cibo, & potu vsus fuerit?* Respondetur, Iosue expectasse Mosem in monte, neque rediisse in castra Israëlitarum; si enim

9. *An Iosue in monte cibum sumpserit?*

si enim in castra rediisset, sciuisset vitulum à populo adoratum, id verò ignorabat, vt indicat Exodi caput 32. non ergo rediit in castra, sed in monte, extra caliginosam nubem, Mosem vt minister fidelis expectauit; & cum eodem Mose post quadraginta dies reuersus est in castra, Exod. 32. Non erat autem ociosus, sed precibus, contemplationique intentus, cibum sumebat manna, potum, aquam torrentis, vt supra diximus, vel aquam ex ipso manna liquefacto effectam.

Reuersus est Moyses de monte, portans duas tabulas testimonij in manu sua, scriptas ex vtraque parte, & factas opere Dei: scriptura quoque Dei erat sculpta in tabulis. Exodi cap. 32.

10. Duas tabulas dedit Deus Mosi, erant autem ex lapide confectæ opere Dei. Nonnulli voluerunt opere Dei confectas, quia Deus lapides illos tunc creauit, & mandata in eis scripsit. Verisimilius est, lapides non fuisse tunc creatos, sed antea cum reliquis lapidibus, dici autem factas tabulas opere Dei, quia Deus per angelum lapides dolauerat, & mandata in illis scripserat. Scripsit autem, id est, sculpsit. *Scriptura* (inquit) *Dei erat sculpta in tabulis.* Erat enim opus factum in æternam memoriam fœderis; quamobrem dicuntur tabulæ testimonij, siue fœderis, quia testabantur fœdus initum à Deo cum populo Israëlitico. Scriptæ dicuntur ex vtraque parte, quia diuina mandata vtramque partem tabularum complebant. Primam tabulam complebant tria præcepta, quæ Deum spectant. *Non habebis deos alienos. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Memento, vt diem sabbati sanctifices.* In secunda tabula sculpta erant reliqua septem, quæ ad proximum pertinent. Hoc enim dignitas infinita Dei postulabat, vt præcepta illum spectantia, ab illis segregarentur, quæ proximum attingunt. Dicuntur *scriptæ digito Dei*, Exod. 31. id est, opere Dei, vt dicitur Exod. 32. iuxta illud Exod. 8. *Digitus Dei est hic*, id est, opus Dei est hoc. & Psal. 8. *Videbo cælos tuos opera digitorum tuorum.* Quo ex lapide tabulæ factæ fuerint, ignoratur. Fortè ex silice sunt factæ, ad memoriam fœderis sempiternam, iuxta illud Iob 19. *Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei? quis mihi det vt exarentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice.* Suidas verbo, Moyses, ex lapide sapphiro factas fuisse scribit. Eadem fuit sententia Hebræorum, vt ait Lyranus. Videntur in eam ducti, eo quòd Exod. 24. scriptum est, Mosem, & seniores, qui in montem ascenderunt, sub pedibus Dei opus vidisse quasi lapidis sapphirini. Sed sententiæ fundamentum non est satis firmum. Adiecerunt nescio qui ex Hebræis, Mosem cùm tabulas has fregit Exod. 32. earum pretiosa fragmenta vendidisse, hácque ratione valde esse locupletatum; sed quis non videt hæc esse commentitia?

Decem mandata sculpta erant in tabulis.
Cur dicantur tabulæ testimonij.
In prima tabula mandata erant, quæ Deũ spectant.
In secunda mandata reliqua, quæ attinent ad proximum.
Exod. 31. Exod. 8. Psal. 8.
Iob 19.
Quo ex lapide facta sint duæ tabulæ?

CAPVT XI.

MORALE.

De prioribus tabulis Mosi datis.

1. VOLANT verba, non sunt fixa, ideo quæ in longum tempus extare volumus, non verbis, sed literis permanentibus committimus. Mandata decem decalogi, verbis promulgauit Deus populo: euolarunt verba; ideo scripturæ permanenti ea commisit, insculpsitque in tabulis lapideis, vt permanerent. Ipse tabulas dolauit, ipse materiam præparauit, insculpsitque tabulis mandata digito suo. Solent reges per alios scribere, per se verò subscribere. Dei vice angelus non subscripsit tabulis, sed mandata omnia scripsit. Fieri quoque iussit Deus arcam tectam auro, in eáque has mandatorum tabulas in tabernaculo asseruari. Quis non videat magni Deum facere mandata sua, magnáq; solicitudine ea obseruari velle? Eadem à nobis magni sunt facienda, & omnibus diuitiis, rebúsque caducis anteponenda, hinc illud Dauidis Psal. 118. *Dilexi mandata tua super aurum, & topazion.* Item: *Bonum mihi lex oris tui super millia auri, & argenti.* In tabulis lapideis inscripsit, imò insculpsit Deus mandata; non fuit satis papyrus, non pergamena charta. Etenim scribere noluit, sed insculpere in lapide durissimo, ac perpetuo, vt intelligamus Dei præcepta permanenter ac perpetuò seruanda, inscribendáque non in papyro, aut chartis, quæ facilè disrumpi possunt, sed insculpenda in corde constantissimo, veluti in silice lapide. Ille Dei præcepta in papyro scribit, qui facilè peccatum committit, legémque datam disrumpit: ille in silice scribit, quem nulla tentatio à Dei præceptis potest auellere, iuxta illud Pauli ad Rom. 8. *Quis me separabit à charitate Christi?* Papyrum influens aqua tenuis dissoluit; sic cor papyraceum tenuis tentatio dissipat. Cor autem adamantinum, etiamsi influat oceanus, non dissipabit, vnde illud Cant. 8. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam.* Psal. 118. *Custodiam legem tuam semper in sæculum, & in sæculum sæculi.* Vides cor adamantinum ad seruandam legem constantissimum. *Custodiam* (inquit) *legem in sæculum, & in sæculum sæculi.* Quòd si vrgeant tentationes, eodem Psalmo: *Paratus* (inquit) *sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.* Paratus sum, & promptus, vt festinem, non ad explendam meam cupiditatem, sed ad seruandam tuam legem, & non sum tentationibus, vel mandatorum difficultate turbatus. Hebraicè: *Festinaui, & non tardaui custodire mandata tua*, &c. Vir iustus charitate feruens promptè festinat ad implenda præcepta omnia; vir tepidus tepidè illa seruat.

Deus magni facit mandata sua.
Psal. 118.
Ad Rom. 8.
Cant. 8.
Psal. 118.
Ibid.

Præterea non in vna sola, sed in duabus tabulis mandata Deus scribit, quia non in vna tantùm parte hominis, sed in duabus scribenda sunt, nempe in animo, & corpore. Hypocritæ in corpore scribunt Dei legem, sed non in animo; improbi alij neque in animo scribunt, neque in corpore; iusti scribunt in tabulis duabus, in corpore, & animo. In corpore quidem lex scripta exemplum præbet omnibus iusti vitam considerantibus; scripta verò in animo, Deo, atque angelis iucundum est spectaculum, indéque veluti à fonte redundat in corpus. Deus dolauit, ac præparauit tabulas, factáque sunt opere Dei, Exod. 32. sic corda nostra dolat, ac præparat Deus ad recipiendam gratiæ legem, & amoris. Deus suo digito in tabulis mandata scripsit; sic suo digito, id est, Spiritu sancto, in cordibus nostris eadem scribit, nobis tamen concurrentibus. Dicuntur

2.

Corpore, & animo seruãda sunt mandata.

Deus legem nouâ in cordis nostri tabulis scribit.

tabulæ factæ opere Dei: sic opere Dei fit in nobis diuinorum mandatorum scriptura. In arca vndique auro tecta mandata iubet Deus reponi, quoniam maximus thesaurus est mandatorum custodia. Dixit in paradoxis M. Tullius: Animus hominis dives, non arca vocari solet; dives autem sit hominis animus hoc thesauro. Qui igitur veras diuitias amat, mandatorum tabulas seruet, neque vnquam frangat: sed de tabularum fractione infra dicendum est Deo iuuante. Illud tantum adiicio, digito Dei esse scripta mandata, & à Deo nobis tradita, vt legislatorem consideremus, & traditam à tanto legislatore legem omni cura

Psal.118. custodiamus, iuxta illud Psalm.118. *A iudicijs tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.* hoc est, mandata tua non fregi, quia tu summus legislator, & summus Deus legem mihi dedisti seruandam. Quis non seruet toto conatu animi legem datam à legislatore, qui simul & legislator est, & iudex, & testis? Deus qui legislator est, iudex etiam est, & testis omnium, quæ cogitamus, loquimur, operamur: caueamus ergo toto pectore, ne illius præcepta violemus.

De medio caliginis.

3. Expectauit Moses Deum diebus septem, antequam vocaretur ad colloquium; præparatione enim opus est, & reuerentia, vt cum Deo colloquaris, & ores. Præpara animum consideratione; vide quis sit ille, cum quo colloqui

Loquendum cũ Deo summa cum reuerentia.

vis, vide quis tu sis. Infinita est distantia inter te, & illum, necessaria ergo erat infinita reuerentia: infinitam præstare non potes, præsta saltem magnam pro tua tenui parte. Citharœdi, qui magno in theatro citharam sunt pulsaturi, magna cura citharam præparant: nos in magno theatro Dei, cor veluti citharam pulsaturi simus, magna illud cura præparatum, atque attentum, & summa Dei reuerentia humiliatum afferamus. D. Chrysost. Psal.4. Nul-

D. Chrysost. lus (inquit) sit citharœdus, nullus lyricen, qui ita se exerceat, scenam ingressurus, timens ne quid insuaue, & inconcinnum canat, vt nos ingressuri theatrum angelorum, &c. Reges ianitores habent à quibus ad eos accedere prohibemur: Deus vero ianitorem non habet qui accessum ad illum prohibeat. Accedamus cum reuerentia, & humilitate, & fiducia; nemo erit

Ad Hebr.4. nobis impedimento, ad Hebr.4. *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.* &c. Nunc opportunum tempus est auxilij consequendi, post hanc vitam nullum est ad conuersionem auxilium; nunc ergo adeamus thronum gratiæ Dei, vt misericordiam, peccatorúmque remissionem consequamur. D.

D. Chrysost. Chrysost. homil.7. ad Hebr. Nunc (inquit) sedes est gratiæ, non iudicij. Propterea cum fiducia accedamus, vt accipiamus misericordiam, qualem quærimus. Bene dixit Paulus: *In auxilio opportuno.* Si nunc adieueris, accipies, & gratiam, & misericordiam; sin autem tunc adieueris, id est, in iudicio, nequaquam; importunus est tunc aditus. Non enim est tunc thronus gratiæ. Sic Chrysost.

In medium caliginis ingreditur Moses, vt 4.
cum Deo colloquatur, ab omnibus caducarum rerum curis expeditus; sic qui cum Deo vult colloqui, caliginem ingrediatur, in qua nihil appareat caducum, sed solus Deus videatur: colligat cogitationes, restringat curas, soli attendat Deo. Rupertus: Quid (in- Rupertus.
quit) est, quod Moses, vt interna penetraret, ab exterioribus tumultibus occultatus est, nisi quòd sancti viri, qui exterioribus ministeriis deseruire officij necessitate coguntur, studiosè semper ad cordis secreta refugiunt? &c.

D. Cyrillus libr.7. de adoratione: Quòd (in- D.Cyrillus.
quit) in monte descendit Deus, signum perspicuum esse poterit, non illum ad mentes abiectissimas venire, neque cum illis habitare solere, qui terrenos, & humi abiectos animos habent: sed cum eo cuius animus in sublime conscendat, & quasi verticem excelsum tenens, humana despiciat, & ea sola quæ Dei sunt spectet, &c. Apertissimas oportet habere aures eum, qui cum Deo loquitur; non terra, hoc est, terrenis cogitationibus, ac curis obturatas, sed longè à terrenis curis, & tumultibus in caliginem Dei quietissimam introductas. D. Gregor. libr.23. moral. cap. 20. Tunc D. Gregor.
(inquit) verba Dei viuaciùs mens penetrat, cùm ad se admittere curarum sæcularium tumultus recusat, &c. Item: Aurem cordis, terrenarum cogitationum turba dum perstrepit, claudit, & in secretario mentis, quantò minus compescitur tumultuantium curarum sonus, tantò amplius non auditur vox præsidentis iudicis, &c. Item: Homo (inquit) vnde exterius auditum aperit, inde interius obsurdescit, &c. Et cap. 21. eiusdem libri, illud Cant. 5. *Ego* Cant.5.
dormio, & cor meum vigilat; sic exponit: Dum exteriores sensus ab huius vitæ solicitudinibus sopio, vacante mente, viuaciùs interna cognosco. Foris dormio, sed intus cor vigilat, quia dum exteriora quasi non sentio, interiora solerter apprehendo. hæc magnus Gregorius.

Denique in hac vita in monte videtur Deus, 5.
& in caligine. Videtur enim in Ecclesia, velut in monte excelso: sed videtur in caligine, quia per fidem cernitur, non euidenter. Nox est vita hæc, quam in terris agimus; illucescet nobis dies splendidissimus in cælo, tunc videbimus Deum sicuti est, & facie ad faciem; in hac autem nocte per caliginem videmus, per speculum, & in ænigmate. D.Gregorius lib.citato D.Gregor.
cap. 21. Isaias (inquit) ad videndum Dominum quadam se premi caligine sentiebat, dicens cap. 26. *Anima mea desiderauit te in nocte.* Ac si diceret, in hac obscuritate vitæ præsentis videre te appeto, sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. Dauid quoque huius noctis caliginem videns, claritatem veri luminis præstolatus ait, Psalmo 5. *Manè astabo tibi, & vi-* Psal.5.
debo. Adhuc ergo in nocte minùs se videre conspicit, qui ad videndum Deum futurum manè concupiscit.
Sic D.Gregor.

In caligine ille cum Deo loquitur, qui caducarũ rerum oblitus soli attendit Deo.

In monte Ecclesiæ videtur Deus per caliginẽ, id est, per fidem non euidentem.

CAPVT

CAPVT XII.

De fabricatione, & adoratione vituli.

EXODI CAP. XXXII.

1. VIDENS autem populus, quòd moram faceret deſcendendi de monte Moyſes, congregatus aduersùs Aaron, dixit: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant: Moyſi enim huic viro, qui nos eduxit de Terra Ægypti, ignoramus quid acciderit. Dixítque ad eos Aaron: Tollite inaures aureas de vxorum, filiorúmque & filiarum veſtrarum auribus, & afferte ad me. Fecítque populus quæ iuſſerat, deferens inaures ad Aaron. Quas cùm ille accepiſſet, formauit opere fuſorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem, dixerúntque: Hi ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de Terra Ægypti. Quod cùm vidiſſet Aaron, ædificauit altare coram eo, & præconis voce clamauit dicens: Cras ſolemnitas Domini eſt. Surgentéſque manè, obtulerunt holocauſta, & hoſtias pacificas, & ſedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere.

2. QVADRAGINTA diebus permanſit Moſes cum Deo intra nubem. Viſum eſt hoc tempus longum Iſraëlitis, viſa eſt longa hæc apud montem Sinai manſio; quamobrem affecti tædio diuturnæ expectationis, cùm à Moſe nullum nuntium acciperent, Deum ducem viæ petierunt ab Aarone, vt ex illo monte ſtatim proficiſcerentur.

Videns populus, quòd moram faceret Moyſes.

3. Rabbi Salomon aliam reddit rationem, cur populus petierit ſibi deos fieri. Ait diabolum turbato aëre, feretrum Iſraëlitis oſtendiſſe, Moſemque mortuum eſſe nuntiaſſe; quamobrem illi ducem viæ ab Aarone poſtularunt. Veram cauſam reddit ſcriptura, Exod. 32. *Videns populus, quòd moram faceret deſcendendi de monte Moyſes, congregatus aduersùs Aaron dixit: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant. Moyſi enim huic viro qui nos eduxit de terra Ægypti, neſcimus quid acciderit.* Cùm ergo neſcirent quid accidiſſet Moſi, ducem viæ petebant ab Aarone: Moſes enim Aaronem & Hur in ſuum locum ſuffecerat, Exod. 24. *Habetis Aaron, (* ait Moſes ſenioribus*) & Hur vobiſcum, ſi quid natum fuerit quæſtionis, referetis ad eos.* Aaron præcipuus erat, ideo ad eum populus concurrit, non ad Hur. Hebræi aiunt populum etiam ad Hur concurriſſe: Hur autem iniquæ petitioni reſtitiſſe, atque ideo ſputis multis in guttur immiſſis eſſe interfectum. Si verum hoc eſſet egregius martyr fuiſſet Hur, qui idcirco eſt occiſus, quia deos fieri nouos noluit concedere; ſed huius martyrij firmum teſtimonium requirimus. Nonnullis etiam placuit, hunc Aaronem ad quem confluxit populus, non fuiſſe fratrem Moſis; at nulla ratio eſt quæ id ſuadeat.

Cur populus deos ſibi fieri poſtulauerit?

Exod. 32.

Exod. 24.

Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant.

4. Caietanus vult, populum matutino tempore veniſſe ad Aaronem in lecto adhuc cubantem. Ex verbo (inquit) ſurge inſinuatur, quòd matutinus fuit hic concurſus, tanquam Aaron adhuc iacentem excitauerint, dicendo: ſurge, &c. Sed non eſt opus opinari ad Aaronem cubantem manè veniſſe populum; verbum enim, *ſurge*, verbum eſt excitandi ad opus hominem, quamuis neque ſedeat, neque cubet. Vnde illud Auguſt. lib. de locut. Exod. locut. 119. Sedenti (inquit) Aaroni loquebantur Iſraëlitæ, an potiùs locutio eſt notanda, propter

Caietan.

D. Auguſt.

A quod ſæpe dicitur: Exurge Domine, aut ſurge Deus, iudica terram. Sic ille. Surge (inquiunt) hoc eſt, agedum, continuò fac nobis deos. Hebraicè nomen eſt, אלהים, numeri pluralis, ſignificat tamen Deum numero ſingulari, & deos numero multitudinis.

Quæritur, *an petierint Hebræi fieri ſibi multos deos, an vnum?* Multos petiiſſe deos hæc verba probant: *Fac nobis deos, qui nos præcedant*, & illa Exod. 32. *Hi ſunt dij tui Iſraël qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Vnum petiiſſe ſuadet Aaronis factum, non enim plures deos fecit, ſed vitulum vnum. Reſpondetur, petiiſſe deos quos in Ægypto coluerant, vel aliquem ex illis, ideóque noſter interpres vertit; *fac nobis deos:* cùm potuiſſet vertere; *fac nobis Deum*; quaſi dixerint, fac nobis deos Ægypti, qui nos præcedant. Hebraicè verbum eſt numeri pluralis. Reſponderi etiam poteſt, vnum petiiſſe Deum, nimirum ipſum vitulum, quem fecit Aaron. Videtur enim Aaron vitulum feciſſe non aliud idolum, quia populus vitulum poſtulauerat. Erit igitur ſenſus: fac nobis deos, qui nos præcedant, id eſt, Deum fac vitulum Ægypti, qui viam oſtendat. Nam nomen *Elohim*, vt diximus, licet ſit plurale, vnum tamen Deum ſignificat, 1. Reg. 28. *Mulier pythoniſſa cùm videret vnum Samuelem* aſcendentem, dixit Sauli Regi: *Deos vidi aſcendentes de terra*, &c. Saul vero rogat: *Qualis eſt forma eius?* illa dixerat: *Video deos:* Saul rogat: *Qualis eſt forma eius?* cur non rogat, qualis eſt forma eorum? videlicet quia nomen, *Elohim*, vnum Deum ſignificabat. Verba item illa Exod. 32. *Hi ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* ſic explicantur: hic eſt Deus tuus qui te eduxit de terra Ægypti. Nam 2. Eſdræ 9. in ſingulari numero vertit interpres: *Cùm feciſſent vitulum conflatilem, & dixiſſent, iſte eſt Deus tuus qui eduxit te de Ægypto*, &c.

5. *An petierint Hebræi fieri ſibi multos deos, an vnũ?* Exod. 32.

1. Reg. 28.

Exod. 32.

2. Eſdræ 9.

Act. 7. in Gloſſa ord. ſic habes: *Fac nobis deos.* dicunt propter duas columnas, quæ præceſſerunt eos, in quarum honorem vnum factum eſt ſimulachrum: ſed ambæ columnæ adoratæ, & ideò dicunt: qui præcedant nos, quia columna nubis in die, columna ignis in nocte præcedebat populum, &c. At verò rationem columnarum nullam habuiſſe videntur Iſraëlitæ in vitulo fabricando.

6. Act. 7.

Qui nos præcedant.

Petebant Deum ducem viæ. Nónne colum- 7.

nam ducem viæ habebant, nubis, & ignis, quam ipsis oculis cernebant, quorsum ergo alium ducem viæ postulabant? Oleaster Exod. 32. ait credibile esse columnam ignis, & nubis toto tempore quo abfuit Moses defuisse Israëlitis, quoniam si columnam ducem haberent, non quærerent deos ductores: sed columnam nunquam defuisse Israëlitis, testatur scriptura Exod. 13. his verbis: *Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram populo.* idem legitur 2. Esdræ 9. Respondendum est, non defuisse columnam; sed cùm viderent Hebræi tot dies illam quiescere, neque viam ostendere, petiuisse Deum fieri qui viam ostenderet, columna enim in præteritis mansionibus non stetit tot dies: in hac mansione multo diutius permansit, quàm in reliquis. Vel petierũt Deum fieri, qui columnam moueret, & sic viam ostenderet.

Oleaster.

Columna nũquam defuit Israëlitis in deserto.

Exod. 13.

Cur postularint Hebræi deos duces, cũ columnã ducem haberẽt?

Tollite inaures aureas de vxorum, filiorúmque, & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me.

8. Indigebat idolum materia, ex qua fieret, illam petit Aaron, non lignum, aut æs, vel argentum, sed aurum, non quodlibet, sed inaurium. Rem sane proposuit difficillimam. *Tollite* (inquit) *inaures aureas de auribus vxorum, & filiorum, & adducite ad me, vt ex eis fabricentur dij*, quos petitis. Vos petitis vt faciam vobis deos, præbete mihi pretiosam materiam, ex qua illos faciam, vos dicitis; *fac nobis deos*, ego dico; afferte mihi vxorum, & filiorum inaures, vt ex illis eos faciam. Tempore illo etiam filij Hebræorum inaures ferebant, ideo filiorum petit inaures. Lege Plinium lib. 11. cap. 37. Tertull. lib. contra Iudæos cap. 1. ex monilibus fœminarum, & annulis virorum, ait conflatum vitulum. D. Ambros. epist. 56. annulos aureos scribit petiuisse Aaronem.

Aaron inaures aureas petit ab Hebræis.

9. Dubitatur, *cur Aaron inaures aureas postulauerit à populo postulante deos?* Caietanus existimauit in honorem idoli inaures petiuisse. Respondemus, Aaronem coactum à populo, mortémque timentem, inaures petiuisse ad fabricandum idolum, vt à tanto illum scelere abduceret, difficillima postulatione; difficillimum enim erat, ex vxorum, ac filiorum, & filiarum auribus chariſſima ornamenta detrahere, & idolo fabricando tribuere. D. Augustin. Exod. quæst. 141. Non absurdè (inquit) intelligitur, difficilia præcipere voluisse Aaron, vt hoc modo populum ab illa intentione reuocaret, &c. D. Bernard. epist. 83. Aaron sceleratis tumultuantis populi clamoribus cessit, contra voluntatem suam, &c. Theodoretus quæst. 66. Aaron populi impetum reprimere tentauit verbis; vt autem vidit eos nulla ratione adduci posse, postulauit à mulieribus ornamenta aurea, affectum repellens affectu, nempe cupiditatem pecuniæ, & ornamentorum, opponens insano dæmonum cultui. Sic ille. D. Ambros. lib. 7. epist. 56. Coactus (inquit) Aaron petiuit annulos eorum, & inaures mulierum, &c. Idem sentiunt Lyranus, Abulensis, & alij.

Caietanus.

Cur petiuit inaures aureas Aaron?

D. Augustin.

D. Bernard.

Theodoret.

D. Ambros.

Formauit opere fusorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem.

10. Insanus populus tanta cupiditate deos sibi fieri cupiebat, vt ab ea cupiditate, tam difficili postulatione auocari non potuerit. Inaures aureas ab auribus vxorum, filiorum, & filiarum abstulerunt, & Aaroni libentissimè tradiderunt. Ille per artificem igne omnes conflauit, & fusorio opere vitulum fecit. Quæritur, *cur potius vitulum fecerit, quàm idolum aliud?* Respondetur, quia Ægyptij summoperè colebant vitulum, siue bouem, qui Apis a scriptoribus appellatur: de illo iam supra egimus, cùm de Ægypto verba fecimus lib. 1. cap. 1. Itaque Israëlitæ cùm in Ægypto maximè coli Apim bouem, siue vitulum vidissent, multi quoque ex ipsis coluissent, Apim sibi fieri ex auro illo postularunt. Glos. interlin. Quia (inquit) bouem adorauerant in Ægypto, forte aliud idolum non reciperent, &c. D. Hieron. lib. 2. contra Iouin. Populus Israël bouem Ægyptium prætulit Domini maiestati, &c. Philo lib. 3. de vita Mosis: Obliti Dei filij Israël cœperunt æmulari figmenta Ægyptia, facto vitulo aureo ad imitationem animalis eius regionis sacratissimi, &c. Lege Clementem lib. 6. constit. cap. 20. Lactant. lib. 4. cap. 10. D. Hieron. Osee lib. 2. cap. 6.

Cur Aaron vitulũ potius fecerit, quàm aliud idolũ?

Gloss. interl.

D. Hieron.

Philo.

Quæritur secundò, *an sit factus integer vitulus?* Aiunt enim Lactantius lib. 4. cap. 9. Tertull. in lib. contra Iudæos cap. 1. Cyprianus lib. de bono patient. Ambros. lib. 5. de pœnit. cap. 8. Hieronymus Osee 7. Augustin. Psal. 73. caput vituli esse factum. Lactantius: Aureum (inquit) caput bouis, quem vocant Apim, quod eos in signo præcederet, figurarunt, &c. Tertullian. Cùm aurum (inquit) fuisset igne conflatum, & processisset eis bubalum caput, huic figmento, relicto Deo, honorem dederunt, &c. D. Cyprian. Populus Iudaicus profanos deos ausus est postulare, vt itineris sui duces nuncuparet, caput bubalum, & terrestre figmentum, &c. Augustin. Ipsum caput vituli Moyses in ignem misit, & comminuit, &c. Hieron. Israëlitæ vituli conflauerunt caput, &c. Respondetur, scripturam non appellare caput vituli, sed vitulum. Vnde colligitur integrum fuisse, non solum caput: hi autem Patres non aiunt duntaxat caput vituli esse formatum, sed ex parte totum intelligunt: totum vitulum, caput vituli appellant, idolum despicientes.

11. *An sit factus vitulus integer, an solum caput?*

Lactantius.

Tertullian.

D. Cyprian.

D. Augustin.

Quæritur tertiò, *quomodo congruat cum petitione populi fabricatio vituli aurei?* Nam populus petit: *Fac nobis deos, qui nos præcedant.* Vitulus autem aureus præcedere illos non poterat, siquidem non mouebatur. Quónam quæso modo idolum aureum immobile viæ dux esse poterat? Respondetur, populum petiuisse idolum, vt esset dux viæ, non motu suo, sed alieno, ab Israëlitis portatum. existimabat enim Apim, siue vitulum, Deum Ægyptiorum, ductum ante castra, ex auro fabricatum, viam ostensurum. Præterea in petitionibus populi, idololatriæ cupiditate furentis, non est opus rationem inquirere: vbi furor est, & insania, silet ratio.

12. *Quomodo vitulus aureus ostendere potuerit viam.*

Quæritur quartò, *an hic vitulus vitales aliquas actiones habuerit?* Comedisse probatur ex Psal. 105. *Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum*, &c. idque placet Paulo Burgensi, & aliis, addit. 3. Exod. 32. Quidam (inquit) dicunt, quòd ille vitulus videbatur exercere quædam opera similia operibus vitæ, sicut est comestio, & huiusmodi, quod potuit esse operatione dæmonum, &c. Respondetur, nullum habuisse vitæ signum, nullam vitalem actionem exercuisse, sed idolum fuisse aureum simile

13. *An vitulus vitales actiones habuerit?* Psal. 105.

simile vitulo, qualia erant multa alia gentium idola, de quibus Psalmo 113. canitur: *Simulachra gentium, argentum, & aurum opera manuum hominum, os habent, & non loquentur, oculos habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient, nares habent, & non odorabunt,* &c. hoc est, idola gentium, & dij, nullam vitalem exercent actionem. Verba Psalmi 105. non significant vitulum aureum comedisse fænum, sed factum esse in similitudinem vituli viuentis, qui fænum solet comedere.

Psal. 113.

14. *An vitulus opera dæmonis fuerit fabricatus? Exod. 32.*

Quintò quæritur, *an factus fuerit vitulus opera artificis, an opera dæmonis?* Opera dæmonis factum esse, probant verba Aaronis Exod. 32. Cùm enim argueretur à Mose, respondit: *Proieci illud,* (id est, aurum) *in ignem, egressúsque est hic vitulus*, &c. Aaron non ait se conflasse vitulum, sed aurum in ignem conieciisse, egressumque esse vitulum, videlicet opera dæmonis. Non defuerunt, qui dicerent, Aaronem aurum in ignem proiecisse, vt in igne periret: dæmonem verò vitulum fabricasse. Respondendum est, vitulum egressum esse ex auro misso in ignem; non opera dæmonis, sed opera artificis, vt supra vidimus. Fusorio enim opere dicitur factus. verba Aaronis suo loco sunt explicanda.

Ædificauit altare coram eo.

15. *Aaron timore percussus fecit altare vitulo.*

Fabricatum idolum magna auiditate exceperunt Israëlitæ, eique omnia miracula à Deo facta in exitu ex Ægypto impiè ac furenter tribuerunt dicentes: *Hi sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti*, &c. Insana plebs idololatriæ tenebris obcæcata, non cernebat fieri non posse, vt vitulus ex auro fabricatus educeret populum ex Ægypto. Videntur liberationem suam tribuisse Api boui Ægyptiaco, cuius vitulus ille aureus erat simulachrum. Aaron timorem mortis à se non expulit, sed vitulo quem fecerat, timore perculsus altare fabricauit, & festum diem populo nuntiauit, hac voce præconis, *cras solemnitas Domini est.* Hebraicè hoc loco *Iehouah* nomen est incommunicabile creaturis, quamobrem Caietan. Exod. 32. contra Aaronem exarsit. Cùm enim dixisset superius, Aaronem petiuisse inaures, vt idoli fabricationem impediret, videlicet, vt dissensio domestica in domo qualibet oriretur, reluctantibus mulieribus, & pueris suas inaures aureas dare; hoc loco sic scribit: Non meretur (inquit) tanta blasphemia Aaronis excusationem: blasphemiam vocat nominis *Iehoua* idolo attributionem. Etenim Aaron voce præconis clamauit dicens, *cras solemnitas Iehouah est.* Addit Caietanus: Insaniuit Aaron longè magis, quam alij. Nam alij non nisi Elohim idolo attribuerunt: ipse autem incommunicabile, & ineffabile nomen tetragrammaton attribuit idolo, nullo instigante, voce publica, &c. Sed respondemus Caietano, Israëlitas illos nouitios ex Ægypto egredientes appellasse vitulum Elohim, & Iehouah, siquidem Deum esse putabant. Ideóque Aaronem hoc nomine illum per præconem appellasse, nō quòd idoli cultu insaniret, sed quòd populo placere vellet, & mortem effugere.

Caietanus.

16. *An omnes Hebræi vitulum coluerint? 1. Corint. 10.*

Quæritur, *an omnes Israëlitæ vitulum coluerint, & in idololatriam inciderint?* Respondetur, multos hoc scelere non fuisse contaminatos. Probatur ex Paulo 1. Corinth. 10. *Neque* (inquit) *idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis*, &c. *Sicut quidam*, dixit, *ex ipsis*: quia non omnes idololatriæ A scelus commiserunt. D. August. in locution. Exodi. Totum (inquit) pro parte positum est, cùm dicitur: *Consurrexit populus in Aaron.* Apostolus enim, sicut reuera erat, quosdam eorum dixit hoc fecisse, non totum populum, vbi ait: *Neque idolis seruiamus, sicut quidam illorum.* D. August.

Obtulerunt holocausta, & hostias pacificas.

17. *Quid sit, surrexerunt ludere.*

Indictum est festum ab Aarone, quomodo sit celebratum, nunc narratur Surrexerunt manè Israëlitæ die festo, sacrificia obtulerunt vitulo turpissimo. Postea epulati sunt, post epulas verò surrexerunt ludere. Rabbi Salomon existimat verbum Hebræum, צחק, *sachac*, hoc B loco significare *idolum colere.* Eundem in modum interpretantur verbum *ludere* D. Thomas, glos. ord. & alij. Idque probatur ex Paulo 1. Corint. 10. *Ne* (inquit) *idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis*, (videlicet Israëlitis) *quemadmodum scriptum est.* Exod. 32. *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Videtur Paulus verbo (*ludere*) significasse idoli cultum, alioqui quorsum citasset verba, in quibus de ludis, non de idololatria mentio fiebat? Dicendum est Israëlitas illos post sumptum cibum ludos egisse, id est, choreas duxisse coram vitulo, & similia alia in honorem illius fecisse. Cùm verò choreas ducebant, ad vitulum qui in altari erat, accedebāt, ipsúmque adorabant, ideo Paulus ait, lusum illum, & choreas fuisse cultum idoli. Verbum Hebræum, *sachac*, significat *ludere, videre, & iocari*. inde deducitur nomen *Isaac*, quod sonat *risum*, iuxta illud Saræ matris, Genes. 21. *Risum fecit mihi Dominus.* Quòd autem lusus hic choreas significet, probatur illis verbis Exod. 32. *Cùm Moyses appropinquasset ad castra, vidit vitulum & choros, iratúsque valde.* Item: *Moyses dixit Iosue, vocem cantantium ego audio*, choreæ enim cum cantu ducuntur. C

1. Corint. 10. Exod. 32. Genes. 21. Exod. 23.

18. *An populus vinum biberit? Deut. 29.*

Quæritur, *an populus vinum biberit in his epulis?* Non bibisse confirmant verba illa Mosis Deut. 29. *Adduxit vos Dominus 40. annis per desertum, panem non comedistis, vinum & siceram non bibistis.* Bibisse autem nunc vinum sentit D. Basiliùs hom. 1. de ieiunio: Tabulas (inquit) quas ieiunium Mosis impetrauerat, ebrietas comminuit; dum Moses iudicat indignum, si populus ebrius legem acciperet à Deo. Item: Quod Moses ieiunus confecerat, id vnica temulentia reddidit irritum, &c. Idem opinatur D. Ambrosius lib. de Elia, & ieiunio: Tabulas (inquit) legis accepit abstinentia, conteri fecit ebrietas. Item: Fregit tabulas Moses indignum iudicans, vt ebrio populo lex daretur, &c. D. Hieron. lib. 2. contra Iouinianum: Frangit (inquit) audacter Moyses tabulas; sciebat enim Dei sermonem non posse audire temulentos, &c. August. quæst. 51. in Deut. Apparet (inquit) ex verbis Deuteronomij 29. tantum vini potuisse portare Israëlitas, quod possent citò consumere. Nam si omnino nihil secum attulissent, vnde esset illud de quo dictū est Exod. 32. *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere?* non enim hoc de aqua diceretur, cùm & ipsius Mosis manifestissima verba sint, nō fuisse illam vocem principium belli, sed principiū vini. sic Aug. Philo quoque vinum potasse putat populum, lib. 3. de vita Mosis. Choreas (inquit) agebant, & expleti mero congeminarunt temulentiam, vino pariter furentes, atque insania, &c. Idem probat Augustinus ex versione LXX. interpretum, qui sic D. Basilius. D. Ambros. D. Hieron. D. August. Exod. 32. Philo. E

Exod.32. vertunt Exod. 32. *Vocem præcinentium vinum ego audio*,&c. Verba sunt Mosis,dixerat Iosue: *Vlulatus pugna auditur in castris*. Respondit Moses iuxta LXX. interpretes: *Vocem præcinentium vinum ego audio*,&c. Augustin.ait,respondisse Mosem vocem populi fuisse principium vini. Probabilis est Augustini sententia, & Philonis, vinum bibisse Israëlitas; verba autem Deuteron.29. de frequenti, & quotidiana potatione possunt intelligi; non bibistis vinum in deserto frequentes. At non bibisse vinum in deserto,Moses absolutè ait: *Panem*(inquit)*non comedistis, nimirum vsitatum, quia comedebant manna, panem non vsitatum. Vinum,& siceram non bibistis*,&c. Nullam addit exceptionem. Quod verò adiicit August. ex versione LXX. interpretum:*Vocem præcinentium vinum ego audio*,non significat populum bibisse vinum, sed vocem illius similem esse non voci præcinentium pugnam, sed voci præcinentium vinum, quia veluti ebrij vitulum colebant. Vix aquam deserto habere poterant, vnde ergo haberent vinum? Deus enim aquam illis suppeditabat, non vinum, tantus populus vnde tantum comparare vini poterat, quod satis esset tantæ multitudini? Dici potest iuxta alteram sententiam habuisse vinum ex oppidis deserto propinquis, ad quæ iumenta mittebant, vnde vino onerata in castra redibant. Si hoc concedatur,Mosis illa verba; *Vinum non bibistis in deserto*, corruunt. Si enim ex oppidis vicinis deserto vinum offerri poterat, non deessent multi, qui huic negotiationi, lucróque vacarent; ferrentque in castra quotidie vini copiam. Potarent ergo vinum quotidie Hebræi, neque diceret Moses: *Vinum, & siceram non bibistis*, &c. D. August. putat vinum in hoc vituli cultu consumptum, ex Ægypto allatum esse; sed non videtur verisimile, vinum ab Ægypto allatum tot diebus durasse; verisimilius dici potest,fuisse allatum ex oppido Iethro sacerdotis Madian,non in festo Hebræis.

D. August.

A aurea,&c.Non satis est verbis resistere peccato, vsque ad sanguinem,& mortem resistere necesse est,quod fecerunt martyrum multa millia.

Typus quidam fuit Aaron magni Petri, summi Pontificis totius orbis à Deo constituti.Lapsus est in peccatum Aaron timore perculsus mortis; lapsus etiam est in peccatum Petrus,eiusdem mortis metu impulsus.Grauius tamen fuit Aaronis peccatum, quàm Petri; nondum creatus erat Pontifex Aaron synagogæ, quando peccatum commisit: similiter Petrus nondum creatus erat summus sacerdos Ecclesiæ,quando in crimen incidit. Non amisit fidem Aaron; non amisit fidem Petrus. Pœnitentiam egit Aaron,veniámque à Deo consecutus est:Petrus quoque. respexit enim Dominus Petrum, & Aaronem. Denique Aaronem post peccatum summo sacerdotio populi sui donauit,& Petro summum Pontificatum totius Ecclesiæ contulit. O ineffabilem Dei misericordiam! commendauit hac in re pœnitentiam, quam qui agunt homines apud Deum, magno habentur in pretio. Sed obserua, neque Aaronem, neque Petrum, cùm peccatum commiserunt, fuisse Pontifices. Aaron postea Pontifex creatus est,Leuit.8.Petrus quoque post resurrectionem Christi, Ioan. 21. Discant prælati non deserere gregem, sed illi semper inuigilare, ne turpissimos in grege vitulos exurgere videamus.

2. *Peccauit Aaron, peccauit etiã Petrus, sed in gratiam Dei mox redierunt,& pontifices creati sunt.*

B

C

Fac nobis deos.

Hoc est idololatrarum proprium multos Deos facere. Vnus est Deus, & increatus, nullóque modo fieri potest. At idolorum cultores multos existimant esse deos, & multos faciunt. Romani fecerunt Iouem, Martem,Mercurium, & multos alios.Similiter Ægyptij Apim Deum fecerunt, & alios,de quibus supra dictum est. Longum esset in diis numerandis immorari quos Ethnici fecerunt, hodiéque faciunt absque prudentia, numen tribuentes creaturis, iuxta illud Ethnici Poëtæ de fortuna dictum:

Nullum numen habes, si sit prudentia: sed te
Nos facimus fortuna Deam,cælóque locamus.

Nullum numen habebant dij gentium, sed Deos faciebant, cælóque locabant, quia carebant gentes prudentia,atque intellectu.Quemadmodum integrum speculum vnum tantum vultum repræsentat; fractum verò multos: sic intellectus hominis integer, ac prudens, vnum tantum intelligit Deum; fractus autem & imprudens,deos facit multos. Imprudentes, atque insipientes capit diabolus idololatria, vnde illud Sap.14.Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium, &c. Insipientium pedes hac muscipula capiuntur, sapientium minimè. Creaturæ Dei ipsum dicitur argentum,aurum, vel alia quæcunque idolorum materia; quæ creatura est Dei, imò & ipsæ idolorum statuæ creaturæ sunt Dei, non dij: sed hæ creaturæ Dei factæ sunt ab hominibus in odium, quia idola odio magno digna sunt.Græcè,εἰς βδέλυγμα,id est,facta sunt *in abominationem*, idola enim sunt abominabilia & odio habenda. Factæ etiam sunt *in tentationem* animabus hominum, Græcè, εἰς σκάνδαλα, *in scandala*,quoniam impingunt homines in idola, & cadunt in idololatriam. Denique facta sunt idola *in muscipulam*,Græcè, εἰς παγίδα ποσὶν ἀφρόνων,

3. *Idolorũ cultores faciunt deos. Habent enim Deos, qui fiunt: Deus verus non potest fieri.*

4. *Insipientes idola colunt, & Deos faciunt.*

Idola sunt muscipula, scandalum, & laqueus ethnicorum.

D

E

CAPVT XIII.

MORALE.

De fabricatione, & adoratione vituli.

Videns populus,quòd moram faceret Moyses.

1. *Absentia pastoris perniciem affert ouibus.*

PERNICIOSISSIMA est prælati vigilantis absentia. Absente enim Mose vigilãte pastore, tartareus lupus gregem Israëliticum inuasit, & lacerauit. Reliquit Moses vicarium Aaronem, sed non restitit lupo vsque ad sanguinem; velut mercenarius vidit lupum in grege grassantem,& fugit. Fugisse autem dico, quia populo non repugnauit vsque ad mortem,sed illi obsecutus est, idolúmque fabricauit,& altare extruxit.Repugnãdum est peccato vsque ad mortẽ, quod significat Paul. ad Hebr. 12.dicens:*Nondum vsque ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes*. Hoc est, nondum peruenistis ad summam resistentiam, quæ fieri debet peccato,ea verò tunc fit, cùm sanguinem peccato resistentes effundimus,vitámque amittimus, ne nos scelere aliquo inquinemus. Ad hanc resistentiam non peruenit Aaron. Quanuis enim verbis restiterit, non restitit factis. Verbis autem restitisse ait Theodoretus quæst. 66.in Exod. Primum (inquit) eorum impetum verbis reprimere tentauit, vt autem vidit eos nulla ratione duci posse, postulauit ornamenta

Ad Hebr.12. *Peccato resistendum vsque ad sanguinem, & mortem.*

Theodor.

vov, id est, *in laqueum*, vel *muscipulam pedibus insipientium*. Nam idolorum veneratione, veluti laqueo arctissimo irretiuntur insipientes.

5. Inspiciamus vitulum ab Aarone factum. Non erat ille Deus, vt Israëlitæ clamabant dicentes: *Hi sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Creatura erat, id est, aurum in vitulum efformatum. Hæc creatura pedibus insipientium Hebræorum fuit in laqueum, & in muscipulam, quia illos hoc loqueo illaqueauit diabolus, & cepit hac muscipula. Fuit illis in tentationem, & in scandalum, quia in idololatriam inciderunt; fuit in odium, & abominationem omnibus sapientibus Dei cultoribus, qui simulachrum odio habebant, & execrabantur. Non enim omnes Hebræi vitulum coluerunt, vt supra dictum est.

6. Idola etiam dicuntur metaphoricè opes, voluptates & honores, omnésque res caducæ, quas homines vehementer diligunt, & Deo præponunt peccantes. Hos deos homines faciunt, fiúntque ipsis hæc idola in odium, & abominationem, quoniam Deo odibiles & abominabiles reddunt; fiunt in laqueum, & muscipulam, quia his idolis maximè dilectis irretiuntur, & veluti mures muscipula insipientes capiuntur, dum peccata mortifera committunt eorum causa.

Tollite inaures.

7. *Idola hominum improborum sunt voluptates, diuitiæ, honores, &c.*

Rapit homines insipientes cupiditas magno impetu, omnésque perrumpit difficultates, quæ se obiiciunt. Cupiebant Hebræi idolum: magno impetu illos rapuit cupiditas hæc, neque illam retardauit Aaronis difficillima postulatio: *Tollite inaures aureas ex auribus vxorum, filiorum, & filiarum, & date mihi* materiam auream, ex qua vobis deos faciam. Magna fuit postulationis difficultas, sed maior fuit petentium cupiditas, quæ omnem vicit difficultatem. Frenanda est cupiditas, si vincere vis vitia, alioqui velut ferox equus, abiecto freno, magno impetu, in maxima te scelera præcipitabit, iuxta illud de idolorum cultoribus Israëlitis dictum Ierem. 8. *Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti; omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad prælium*, &c. Quid non vincat cupiditas effrenata? quid difficilius quàm filios ipsos vita priuare? Rem hanc difficillimam persuasit Hebræis idololatria, Psalm. 105. *Immolauerunt filios suos, & filias suas dæmonijs, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.* Vt improba cupiditas in scelera præcipitat; sic sancta cupiditas in sancta opera impellit. Qui Deo placere cupit, & æternam consequi salutem, pauperibus alacriter largitur pecuniam, etiam inaures aureas, si sit opus, neque patitur se vinci ab his idololatris.

Ierem. 8.

Cupiditas omnia vincit, si freno caret.

Psalm. 105.

8. *Inaures significant obedientiam.*

Inaures aureæ obedientiam significant, vt docet D. Gregorius Iob 35. Nam maiorum mandata auribus percipiuntur, vt executioni mandentur, obtulerunt Israëlitæ vitulo inaures, hoc est, obedientiam, dicentes; *Fac nobis deos, qui nos præcedant*, &c. Illi præcedant, nos sequemur; illi præcipiant, nos obediemus. Væ iis hominibus, qui idolis, id est, carni, mundo, & cacodæmoni, inaures, hoc est, obedientiam tribuunt. Væ iis quos hæ pestes præcedunt, illíque sequuntur, & obtemperant. Felices verò ij A sunt, qui inaures aureas, id est, auream obedientiam Deo offerunt, nulla scoria inquinatam. Quemadmodum aures exornant inaures aureæ; sic maximè exornat obedientia perfecta, quæ vbi primùm auribus percipitur, statim expletur, iuxta illud Psalmi 17. *In auditu auris obediuit mihi.* Caueant viri religiosi ne inauribus aureis spolientur, id est, obedientia. Nam quemadmodum aureæ illæ inaures in vitulum cornibus armatum conuersæ sunt; sic obedientia amissa conuertitur in superbiam, & in obedientiam vitulo, siue tauro cornupetæ similem, Psal. 39. *Aures* (inquit) *perfeciſti mihi.* Perficiũtur aures his inauribus aureis rutilãtissimis, B obedientiæ fulgore decorantur, & velut pretiosis lapidibus coruscant. Seruet obediens aurum, seruet gemmas suas, id est, obedientiam, ne nudus, & inermis inter hostes constituatur, vt Israëlitæ Exod. 32. *Videns Moyses populum quòd esset nudatus, spoliauerat enim Aaron propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum constituerat.* Abulensis nudatos dici putat Israëlitas propter ablatas inaures magni pretij, nudati erant auro, nudati quoque diuino auxilio propter perditam obedientiam: sic inobediens nudatur fulgente obedientiæ auro, nudúsque inter hostes constituitur, & illorum iugo subiicitur, quia non vult iugo Dei subiici.

Psalm. 17. *De obedientia.*

Psalm. 39.

Exod. 32.

C

Hi sunt dij tui Israël.

9. *Mira insipientia, vituli adoratio.*

Mira fuit horum hominum insipientia. Dei illam potentiam, & maiestatem, quam in monte Sinai viderant, obliti sunt, & Deum in vitulum commutauerunt. Vidit Dominus hanc insaniam, dixítque Mosi, qui in monte erat: *Recesserunt citò de via quam ostendisti eis, fecerúntque sibi vitulum conflatilem, & adorauerunt*, &c. citò siquidem recesserunt. Nam paucis ante diebus Deum mandata tradentem audiuerant magno cum terrore, vt terror eius esset in eis, & non peccarent, Exod. 20. At illi Dei timore abiecto, citò recesserunt, nouúmque sibi Deum fecerunt. Nondum Dominus ex monte recesserat, illi verò iam recesserant ex via, quam Deus illis ostenderat. Audierant paulò antè à Domino Exod. 20. *Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptile.* illi verò Deum alienum fecerunt, & sculptile, videlicet vitulum. O insaniam hominum mente carentium! Psal. 105. *Fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt sculptile, & mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. Obliti sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Gloria hominum est vera religio, & Deus verus; hanc gloriam suam, id est, Deum verum, impij homines E mutauerunt in vitulum aureum, similem vitulis qui agri herba pascuntur. Similiter loquitur Paulus de idolorum cultoribus ad Roman. 1. *Mutauerunt* (inquit) *gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium*, &c. Gloria hominum est Deus: ignominia, & sordes sunt idola, Exod. 32. *Spoliauerat eos Aaron propter ignominiam sordis*, &c. id est, propter ignominiam vituli. Deuteron. 32. *Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus*, id est, in idolis.

Exod. 20.

Psalm. 105.

Religio vera est gloria hominum, & honor.

Ad Rom. 1.

Exod. 32.

Idola sordes sunt, & ignominia hominum.

Deut. 32.

Obliti sunt Israëlitæ Deum qui saluauerat eos, qui propter ipsos admiranda miracula in Ægypto fecerat, & in mari rubro, Psalmo 105. *Cuo fecerunt, obliti sunt operum eius*, &c. D. Hieron. vertit:

10. Psal. 105.

vertit: *Citò obliti sunt operum eius*, &c. Hebraicè, מהרו, *miharu*, id est, *accelerauerunt, obliti sunt celeriter.* Citò sanè obliti sunt tot operum mirabilium, quæ perpetua memoria digna erant; idem contingit hominibus, qui animi sui salutem parum curant: si fatentur, & peccata expiant pœnitentia, citò à gratia recedunt, citò Dei, & beneficiorum eius obliuiscuntur, properant vt à Deo recedant; *Citò* (ait Dominus) *recesserunt de via quam ostendisti eis.* ad reditum nimium cunctantur, tardíque sunt, Ierem. 5. *Indurauerunt* (inquit) *facies suas supra petram, & noluerunt reuerti.*

Citò obliuiscimur viam salutis.

Ierem. 2.

11. Esdræ 9. Esdræ 9. de vitulo hoc sic scriptum est: *Cùm fecissent sibi vitulum conflatilem, & dixissent: Iste est Deus tuus, qui eduxit te de Ægypto, fecerúntque blasphemias magnas*, &c. Magna fuit blasphemia & facinus vitulum Deum appellare, & illa ei attribuere, quæ solius Dei sunt, nimirum liberationem ex Ægypti captiuitate, & tot miracula in ea perpetrata. *Hi* (inquiunt) *sunt dij tui Israël, qui eduxerunt te de terra Ægypti.* Magna blasphemia & facinus est, Deum verum relinquere, & idola colere, quod indicant illa Dei verba, Ierem. 2. *Obstupescite cæli super hoc, & portæ eius desolamini vehementer. Duo enim mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas quæ continere non valent aquas.* Fons est Deus omnium bonorum increatus, omnia in se continens bona, & in homines illa affluenter emittens. Idola verò cisternæ sunt, factæ hominum manibus, cisternæ inquam dissipatæ, quæ neque vitam, neque aliquid boni possunt continere, aut habere, Psal. 125. *Simulachra gentium argentum, & aurum opera manuum hominum*, &c. hoc est, idola aurum sunt, & argentum, quidquid aliud habent, opus est manuum hominum, statuæ quædam sunt, manibus hominũ fabricatæ. Ideóque *os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient.* Deus homines facit loquentes, videntes, audientes: homines verò vitalia hæc opera suis statuis donare non possunt. Ideóque idola, quia ab hominibus fiũt, muta sunt, surda, & cæca. Sequitur: *Similes illis fiant qui faciunt ea*, &c. Similes idolis fiunt illorum cultores, cæci, surdi, & muti, neque enim Deum verum vident, neque veram doctrinam audiunt, aut loquuntur.

Magnum scelus est idololatria.

Ierem. 2.

Psal. 125.

A

B

C

D

Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.

12. *In ipso thalami nuptialis limine adulterium commisit synagoga.* Osee 2. Theodoretus quæst. 68. Sponsa (inquit) in ipso limine thalami nuptialis ad committendum adulterium declinauit, &c. Synagogam in sponsam accepit Dominus, cùm pactum cum ea fecit in monte Sinai, vt supra vidimus, Osee 2. *Sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & miserationibus*, &c. *Vocabit me vir meus*, &c. hoc est, synagoga virum suum me appellabit, quemadmodum vxor suum coniugem appellare solet. Ezech. 16. *Expandi amictum meum super te, & operui ignominiam tuam, & iurauí tibi, & ingressus sum pactum tecum, & facta es mihi*, &c. Amictum expandebat vir super fæminam quam vxorem volebat ducere, ideo Ruth cap. 3. dicit Booz propinquo Ruth: *Expãde pallium tuum super famulam tuam*, &c. Ait Deus se expandisse amictum super synagogam, & iurasse ei eam vxorem ducturum, foreque sponsum, & virum eius. In hunc virum suum dignitatis, maiestatísque infinitæ perfida hæc sponsa adulterium perpetrauit, in ipso limine thalami. Sponsum exhorruit, non placuit ei apparens nube, ignéque circundatus, terribilíque voce ex monte Sinai loquẽs, hinc dixit Mosi: *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Mutum elegit vitulum, nullum vitæ opus habentem, coram quo non exhorruit, sed sedit manducare, & bibere, & surrexit ludere. Viderat in Ægypto voluptuosum idoli cultum, hũc elegit. Nuptias cum vero sponso celebrauit aspersa sanguine. Exod. 24. *Moses sumptum sanguinem respersit in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum*, &c. Nuptias verò cum idolo, epulando iniuit, & ludendo. Idolorum cultores lucos plantabant, in eis sub arborum vmbra, & amœnitate deos suos colebant, & comessationibus vacabant. Deus verus Deuter. 16. has arborum amœnitates prohibet: *Non plantabis* (inquit) *lucum, & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui.* Deut. 12. *Subuertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes deos suos super montes excelsos, & colles, & subter omne lignum frondosum; dissipate arcas earum, & confringite statuas, lucos igne comburite*, &c. D. Hieron. Osee 4. In lege (inquit) præceptum est, vt iuxta altare lucus, & arbores non plantentur, ne scilicet passiua, & voluptuosa religio austeritatem vnius, & veræ religionis euertat, &c. & ad Galatas 5. idololatria, festiuitate, gula, ventre, & iis quæ infra ventrem sunt delectatur. Sic ille. Austera est vera religio, amœnas fugit voluptatum vmbras, sub quibus flagitia committuntur, veram in Deo, diuinísque rebus voluptatem quærit. Falsa religio voluptatem vitiorum consectatur, austeritatem fugit, non in Deo, sed in rebus creatis oblectatur. Ecce falsa religione imbutus populus, sedit comedere, & bibere, & surrexerunt ludere. Non loquatur nobis Dominus, aiebant, ne fortè moriamur, mutum veneremur vitulum, vt comedamus, & bibamus. At nescia mens hominum sortis futuræ; *Sedit populus comedere, & bibere, & surrexerunt ludere.* Postquam autem reuersus est ex monte Moses, in amaritudinem versa est epularum dulcedo, iuxta illud Ierem. 2. *Scito, & vide, quia malum, & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum*, &c.

Exod. 24.

Idolorũ cultores ludis, & comessationibus indulgebant sub arboribus.

Deut. 16.

Deut. 12.

D. Hieron.

Ierem. 2.

CAPVT XIV.

EXODI CAP. XXXII.

1. IOCVTVS est autem Dominus ad Moysen dicens: Vade descende, peccauit populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti. Recesserunt citò de via quam ostendisti eis: fecerúntque sibi vitulum conflatilem, & adorauerunt, atque immolantes ei hostias dixerunt: Isti sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Rursúmque ait Dominus ad Moysen: Cerno

quòd

quòd populus iſte duræ ceruicis ſit: dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque te in gentem magnam. Moyſes autem orabat Dominum Deum ſuum, dicens: Cur, Domine, iraſcitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxiſti de Terra Ægypti in fortitudine magna, & in manu robuſta? Ne quæſo dicant Ægyptij: Callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret è terra: quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Recordare Abraham, Iſaac, & Iſraël, ſeruorum tuorum, quibus iuraſti per temetipſum, dicens: Multiplicabo ſemen veſtrum ſicut ſtellas cæli: & vniuerſam terram hanc, de qua locutus ſum, dabo ſemini veſtro, & poſſidebitis eam ſemper. Placatúſque eſt Dominus, ne faceret malum quod locutus fuerat aduerſùs populum ſuum. Et reuerſus eſt Moyſes de monte, portans duas tabulas teſtimonij in manu ſua, ſcriptas ex vtraque parte, & factas opere Dei: ſcriptura quoque Dei erat ſculpta in tabulis. Audiens autem Ioſue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moyſen: Vlulatus pugnæ auditur in caſtris. Qui reſpondit: Non eſt clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam, ſed vocem cantantium ego audio. Cúmque appropinquaſſet ad caſtra, vidit vitulum, & choros, iratúſque valdè, proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis: arripiénſque vitulum quem fecerant, combuſſit, & contriuit vſque ad puluerem, quem ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Iſraël.

Peccauit populus tuus.

2. *Primum prima tabulæ mandatum Hebræi fregerunt, cùm in tabula ſcriberetur à Deo.* Exod. 20. Exod. 32.

SCRIBEBAT Dominus in monte Sinai decem mandata in tabulis lapideis: populus verò ad montis radices primum illarum mandatum fregit, hoc enim erat primum mandatum, Exod. 20. *Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi ſculptile,* &c. Populus autem ait Aaroni, Exod. 32. *Fac nobis deos, fecítque ſculptile idolum,* ignorabat Moſes tantum ſcelus. Aperuit Dominus ſcelus perpetratum idololatriæ: *Vade,* (inquit) *deſcende de monte, peccauit populus tuus, fecerunt ſibi vitulum conflatilem, & adorauerunt,* &c.

Dimitte me, vt iraſcatur furor meus.

3. *Deus iratus eſt populo. Propter idololatriam vult eum omnino abolere.*

Scelus maximum, ſupplicium maximum expoſcebat; nimirum, vt Deus populum qui eum reliquerat, relinqueret, ac penitus deleret. Itaque à Moſe petit, vt patienter ferat hoc ſupplicio affici impios. *Cerno* (inquit) *quòd populus iſte duræ ceruicis ſit*, hoc eſt, inobediens, contumax, iugum mandatorum non recipiens, ſed repellens ac frangens. *Dimitte me Moyſes, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque te in gentem magnam*, &c. Cur ait Dominus: dimitte me Moſes? Repondetur, quia Moſe repugnante delere nolebat populum; erat enim Moſes princeps populi illius, deletóque populo amittebat principatum. Quamobrem addit: deleto hoc populo *faciam te in gentem magnam*, dimitte (inquit) me, patienter ferto extremum me ſupplicium de hoc populo ſumere: eo autem extincto, alium tibi populum dabo, maiorem, meliorem, ac nobiliorem, cuius ſis princeps: hic populus tuus duræ, & inflexibilis ceruicis eſt, patere eum extingui, ne me impedias tuis precibus. Iſaiæ 48. *Scio* (ait Dominus) *quia durus es tu, & nervus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea*, &c. Deut. 9. *Cerno quòd populus iſte duræ ceruicis eſt, dimitte me, vt conteram eum, & deleam nomen eius de ſub cælo, & conſtituam te ſuper gentem quæ hac maior, & fortior ſit.* Chaldæus ſic vertit: Dimitte precationem tuam à facie mea, & iraſcatur furor meus contra eos, & conſumam eos, &c.

Iſai. 48.

Deut. 9.

Vis orationis.

Moyſes autem orabat Dominum.

4. Populi ſui charitate permotus Moſes, noluit dimittere Dominum, vt iraſceretur furor eius, Iſraëlitaſque diſperderet: precibus obſtitit Deo, duabus rationibus in ipſa oratione vſus. Prima eſt, parce Domine populo, ne Ægyptij dicant, te eduxiſſe populum hunc ex Ægypto, non vt fertiliorem aliam terram illi dares, ſed vt callidè, & malitiosè, ac fraudulenter in deſerto eum aboleres. hæc verò blaſphemia honorem tuum apud gentes maximè lædet. Secunda ratio, pollicitus es Domine patribus noſtris Abraham, Iſaac, & Iacob, terram in quam pergimus: memento quæſo patrum, & propter patres dimitte peccatum filiis, memento promiſſionis factæ, eámque ad exitum perducito. Hac Moſis precatione placatus Dominus, ſupplicium illud grauiſſimum remiſit, iterum Moſes pro populo precatus eſt, Exod. 32. vt paulò poſt videbimus.

Moſes orat pro populo.

Et reuerſus eſt Moyſes de monte portans duas tabulas.

5. *Moſes deſcendit ex monte portãs duas tabulas.*

Deſcendit de monte Sinai Moſes, poſt quadraginta dies, quibus cum Domino verſatus eſt, duas portans tabulas, comite Ioſue, qui cum eo aſcenderat, vt ſupra dictum eſt. Audiit Ioſue Hebræorum qui in caſtris erant tumultum, & vociferationes, veritúſque, ne prælij tumultus, & pugnantium clamores ij eſſent, quos audiebat; dixit Moſi: *Vlulatus pugnæ auditur in caſtris.* Moſes verò reſpondit, ſe non audire pugnæ clamorem, ſed vocem cantantium, choreas enim ducebant cantantes Iſraëlitæ. Poſtquam verò caſtris propinquus, vitulum vidit ex auro fabricatum, choreaſque Iſraëlitarum illum colentium, diuini honoris zelo excitatus, tabulas quas manibus ferebat abiecit, & fregit ad radicem montis. Quæritur, *an viderint Iſraëlitæ Moſem tabulas frangentem?* Reſpondetur, vidiſſe, in conſpectu enim populi tabulas fregit, vt ſcriptum eſt Deut. 9. Quæritur ſecundò, *quorſum tabulas fregerit?* Reſpondetur, fregiſſe in deteſtationem idololatriæ Hebræorum, vt indicaret quàm execrabile ſcelus committerent vitulum colendo. Deut. 9. ſic ait Moſes: *Cùm de monte ardente deſcenderem, & duas tabulas fœderis vtráque tenerem manu, vidiſſémque vos peccaſſe Domino Deo veſtro, & feciſſe vobis vitulum conflatilem, ac deſeruiſſe velociter viam eius quam vobis oſtenderat, proieci tabulas de*

Moſes zelo Dei permotus tabulas fregit.

Deut. 9.

Deut. 9.

mani

manibus meis, confregique eas in conspectu vestro. Quæritur tertiò, *an peccarit Moses tabulas frangens digito Dei scriptas, & missas ad populum, summóque in pretio habendas?* Respondetur, minimè peccasse, diuino enim zelo permotus tabulas fregit in conspectu populi, vt ostenderet, quàm ingens scelus sit idoli cultus, terrorémque idololatris incuteret.

Arripiénsque vitulum quem fecerant combussit, & contriuit vsque ad puluerem.

6. *Magnus Mosis zelus.*

Non satis fuit ardentissimo Mosis zelo, tabulas fregisse, in vitulum quoque in altari collocatum inuolauit, arripiénsque pessimum idolum igni tradidit, & fractum, atque contritum in puluerem redegit, puluerem verò sparsum in aquam potandum dedit Israëlitis. Timuit Aaron populum deos petentem, illiúsque voluntati obsecutus est: at Moses diuina præditus audacia, neminem timuit, coram populo vitulum colente, in idolum velut hostem truculentissimum irruit, ex altarique arreptum in nihilum conuertit. Hæc audacia ac fortitudo hominis est quadraginta diebus iciunantis, & cum Deo colloquentis. Obstupuerunt Hebræi, cùm illum in castra reuertentem conspexerunt, de quo dixerant, Exod. 32. *Moysi huic viro qui nos eduxit de terra Ægypti ignoramus quid acciderit.* obstupefactíque resistere non sunt ausi vitulum frangenti. Dubitatur, *quónam modo aureum vitulum cõtriuerit Moses, & in puluerem redegerit?* Dicitur Exod. 32. *combussisse illum, & contriuisse vsque ad puluerem.* Vitulus autem aureus comburi non potest, siquidem aurum in igne non comburitur, sed liquefit, & expurgatur. Respondetur, Mosem in ignem proiecisse vitulum, & liquefactum esse, vitulíque formam amisisse, ideóque dici vitulum combussisse, combussit enim non sicut lignum, quod consumitur, sed sicut aurum quod liquefit, & figuram amittit. Hebraicè verbum est *saraph*, quod significat *incendere*, & *igni tradere*, postea aurum amissa figura vituli, ex igne extractum in puluerem redegit, aliquibus instrumentis adhibitis. Abulensis aliis duobus modis dubio respondet. Primo, fuisse miraculum, Deúmque aurum in igne combussisse, ita vt non liquefieret, sed in cineres conuerteretur, & puluerem. Secundo respondet, esse quasdam herbas, quæ si commisceantur auro in conflatione, non liquefiet, sed in cineres redigetur: hísque potuisse Mosem vti in combustione vituli, vt in puluerem conuerteretur. Denique ait, adhibita aliqua herba, fuisse combustum aurum, ita vt in carbonem redigeretur; postea à Mose hunc auri carbonem in puluerem tenuissimum redactum, ac si tereretur in mortario.

Ieiunij vis.

Exod 32.

Exod. 32. *Quomodo Moses vitulum in puluerem redegerit?*

Quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Israël.

7. Deut. 9. *Quomodo Moses in torrentem proiecerit vitulum?*

Videtur secum pugnare Moses. Nam Deuter. 9. sic Hebræos alloquitur: *Peccatum vestrum quod feceratis, id est, vitulum, arripiens, igne combussi, & in frusta comminuens, omninóque in puluerem redigens proieci in torrentem qui de monte descendit.* Ecce ait vitulum se aureum redegisse in puluerem, & proiecisse in torrentem, qui ex monte Sinai defluit. Si proiecit puluerem in torrentem, in aqua ille demersus est. est enim grauis. Non ergo potuit dari Israëlitis in potum. Respondet Abulensis Exod. 32. puluerem vituli sparsum fuisse in torrente, postea Israëlitas aquam torrentis potasse, in qua sparsus fuerat puluis. Similiter Isidorus Clarius Deuter. 9. Intelligimus (inquit) Mosem accepisse ex illa aqua torrentis, in quam comminutus vitulus proiectus fuerat, & dedisse eum populo, qui peccauerat, &c. Non placet responsio, quia ex ea sequitur Israëlitas non bibisse puluerem aureum vituli, sed solùm aquam in quam proiectus est. At Exod. 32. scriptum extat Mosem sparsisse *puluerem in aquam, & dedisse ex eo potum filijs Israël.* Ex puluere ergo dedit potum, non ex sola aqua torrentis. Caietanus quoque Deut. 9. vult, nomine torrentis intelligi aquam ex torrente hausta, ita vt indicetur in aqua torrentis pura, non in aqua maledicta datum potum. Respondeo, Mosem proiecisse partem puluerís in torrentem, partem verò alteram in potum dedisse populo, verum ergo est quod dicitur Deut. 9. *In puluerem redigens, proieci in torrentem:* non tamen totum proiecerat, sed partem. Verum etiam est quod dicitur Exod. 32. *Dedit ex eo potum filijs Israël.* Hanc responsionem proponit Caietan. Deut. 9. præterea responderi potest puluerem aureum proiecisse in locum torrentis minimè profundum: postea verò puluerem collegisse, potúmque ex eo Israëlitis præbuisse. Denique confugere possumus ad miraculum, ac dicere, Mosem in torrentem proiecisse totum puluerem vituli; aquam verò illum à se expulisse velut execrabilem; tunc Mosem ex eo collecto potum dedisse filiis Israël.

Isidorus Clarius.

Deuter. 9.

8. *Quorsum Moses potandum dederit Hebræis puluerẽ vituli.*

Ad hæc dubitatur, *quorsum Moses vituli puluerem potandum Hebræis præbuerit?* Respondetur, Mosem voluisse detestandum idolum omnino abolere, ita vt nulla ex illo auro vestigia permanerent: ideóque vitulum combussisse, in puluerémque redegisse, & in torrentem proiecisse, potum quoque Israëlitis dedisse, vt illum omnino disperderet. Vnde D. Ambrosius epist. 56. Idololatriæ (inquit) indignitate percitus fregit tabulas Moses, & comminuit vituli caput, atque in puluerem redegit, vt omnia impietatis vestigia aboleret, &c. D. Hieron. ad Fabiolam de vestitu sacerdotum, datum ait puluerem vituli in potum Israëlitis contemptus causa: Israël (inquit) vituli puluerem, quem adorauerat, accipit in potum, in contemptum superstitionis, vt contemnere discat quod in secessum proiici videat, &c. Rabbi Salomon putat, potum hunc iis qui in crimine erant idololatriæ attulisse inflationem, vel languorem. Alij volunt, aureos pulueres barbis idololatrarum aureum tribuisse colorem, vt à cæteris qui non peccauerant discerni possent. Glossa ordin. sic habet; Tradunt Hebræi, quòd filij Israël bibentes aquam vituli puluere infectam, qui commiserant idololatriam, in barbis puluerem auri præferebant, quo signo rei apparebant, & interficiebantur. Abulensis Exod. 32. quæst. 32. existimare videtur, puluerem in iis qui crimen idololatriæ commiserant effecisse, vel aureas barbas, vel languorem, hoc autem signum Leuitis interficientibus datum, vt eos occiderent qui eo essent notati.

D. Ambros.

D. Hieron.

CAPVT

CAPVT XV.

MORALE.

De fractione tabularum, & vituli contritione.

1. DESPONSAVERAT Moſes cum Deo ſynagogam,ferebátque ex monte duas tabulas digito Dei ſcriptas, veluti ſcripturam nuptialem: ſynagoga verò cũ idolo ſpiritale commiſerat adulterium, quamobrem ille tabulas magno cum dolore fregit. Vnde illud Theodoreti quæſt.68.in Exod.Cùm ſponſa in ipſo limine thalami ad adulteriũ declinauerit, iure profecto Moſes dotales literas effregit,&c. Significat autem hæc primarum tabularum fractio legis veteris abrogationem, vt docet D. Auguſtinus quæſt.144.in Exod. Quod (inquit) Moyſes tabulas fregiſſe videtur, magno myſterio figurata eſt iteratio teſtamenti noui,quoniam vetus fuerat abolendum,& conſtituendũ nouum,&c. D.Ambroſ.epiſt.56. Fractæ ſunt primæ tabulæ, vt repararentur ſecundæ, quibus per Euangelij prædicationem perfidia cõminuta euanuit,&c. D.Iſidorus: Tabulæ imaginem demonſtrabant priſcæ legis. Aliæ iteratim inciſæ noui teſtamenti habuere figuram:iſtæ non franguntur,vt oſtenderetur noui teſtamenti eloquia permanſura,&c. Hanc primarum tabularum,id eſt, veteris teſtamenti fractionem, & abrogationem, ſecundarum verò,id eſt,noui teſtamenti conſtitutionem,prædicit Dominus Ierem.31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël, & domui Iuda fœdus nouum, non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt.* Ad Hebr.8.dicendo *Nouum*(ait Paulus)*veterauit prius,quod autem antiquatur,& ſeneſcit,prope interitum eſt.* hoc eſt,cùm Dominus Ierem.31.appellat *teſtamentum nouum*, indicat plus teſtamentum iam eſſe vetus, atque adeò eſſe propè interitum, vt ſunt homines ſenes. Denique ſenuit teſtamentum vetus,& lex, & cum honore ſepulta eſt, quod fractæ primæ tabulæ indicant.

Theodoret. D. Auguſt. *Fractio primarũ tabularum ſignificat abrogationem legis veteris.* D.Ambroſ. D.Iſidorus. Ierem.31. Ad Hebr.8.

2. Duo hæc teſtamenta, ait Apoſtolus ad Galat.4.adumbrata eſſe à duabus Abrahæ vxoribus Agar, ancilla, & Sara, libera: *Hæc* (inquit) *ſunt duo teſtamenta. Vnum quidem in monte Sinai in ſeruitutem generans, quæ eſt Agar,* &c. Vetus teſtamentum,& ſynagoga, vt ancilla Agar filios generabit Iudæos in ſeruitutem, erat enim ſtatus ille ſeruorum, vt alibi oſtendimus. At nouum teſtamentum, & Eccleſia, vt Sara libera filios generat liberos,& per repromiſſionem,vt genitus eſt Iſaac. *Illa,* (ait Paulus) *quæ ſurſum eſt Ieruſalem,libera eſt, quæ eſt mater noſtra: Nos ſecundum Iſaac promiſſionis filij ſumus.* Addit: *Sed quid dicit ſcriptura?* (Geneſ.21.) *Eijce ancillam,& filium eius.* Eiecta eſt Agar ancilla ex domo Abrahę,& filius eius Iſmaël:eundem in modum eiecta eſt lex vetus ex Eccleſia domo Dei cum filiis Iudæis, qui ancillæ potius Agar, quàm Saræ liberæ filij eſſe volunt. Eſt autem eiectum vetus teſtamentum & lex ex Eccleſia, ne ſeruentur illius præcepta ceremonialia, & iudicialia. Decalogus non eſt eiectus,manet,ſempérque manebit, quia lex naturalis, & Chriſti eſt. Manent etiam veteris teſtamenti libri,quia diuini ſunt,& diuina veritate conſcripti, de Chriſto multa prædicunt, & Eccleſia, multáque tradunt documenta eximia,

Duo teſtamẽta adumbrata vxoribus Abrahæ. Ad Galat.4. Geneſ.21. Agar, *id eſt, lex vetus, expulſa eſt ex Eccleſia.* *Manẽt in Eccleſia libri veteris teſtamenti, canonicique ſunt, & Eccleſiam multiplici ſenſu illuſtrant.*

A tam literali, quàm myſtico ſenſu, legentibus. Non enim minus eſt in veteri teſtamento Spiritus ſanctus, quàm in nouo. D.Hieron. Pſal.67. illa verba: *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri.*de duobus teſtamentis exponit, & in vtroque ait Spiritum ſanctum inueniri, & literalem ſenſum,ac myſticum:Cùm duobus(inquit)credideris teſtamentis, inuenies in vtroque Spiritum ſanctum,& licet ſit pulchritudo etiã iuxta literam ſcire quæ legas,tamen vis decoris omnis in ſenſu eſt.Exterior itaque verborum ornatus, in argenti nomine demonſtratur,occultiora verò myſteria in reconditis auri muneribus con- B tinentur, &c. Verba autem Pſalmi ita interpretatur: *Si dormiatis inter medios cleros.* hoc eſt,ſi quieſcatis inter nouum, & vetus teſtamentum, inuenietis in duobus teſtamentis gratiam Spiritus ſancti.Cleri dicuntur ſinguli libri,hoc eſt, Geneſis,Exodus, Iudicum, Euangelia, Apoſtolus. *Pennæ, columbæ deargentatæ. Deargentatæ* clarum verbum ſignificat diuinæ ſcripturæ. *Et poſteriora dorſi eius in pallore auri,*hoc eſt,in interioribus ſpiritualiter myſteria intelliguntur, &c. Item: Si vſque ad conſummationem vitæ præſentis, qua ſæpe ſomnus accipitur,inter duo teſtamenta quieſcatis, inuenietis in his Spiritum ſanctum, cuius pennæ in prædicatoribus deargentatæ,pro eloquij pulchritudine reſplendent: C in poſteriora verò, quæ ſcapulæ dicuntur, eo quòd pectus operiant,bonæ conſcientiæ fructus oſtenditur, quæ poſt peractum Euangelium, in auri ſpecie, id eſt,in honore regio,cõmutantur. Sic ille. Theodoretus: Cleros (inquit) nominat vates duo teſtamenta:dicit igitur, ad teſtamentorum doctrinam accedite,& videbitis omnem Spiritus ſancti gratiam,&c.Caſſiodorus:Cleros auctoritate patrũ duo teſtamenta debemus accipere, inter quæ monet quieſcere Chriſtianos, &c. Arnobius:Cleros hoc loco libros dictos,& Iudæi dicunt, & noſtri plurimi tractatores,&c.

In vtroque teſtamẽto eſt Spiritus ſanctus. D.Hieron. Pſal 67. Theodoret. Caſſiodorus. Arnobius.

Accipiens vitulum combuſſit, & contriuit.

Pſal.68.*Zelus domus tuæ comedit me,*&c. Equidem zelus domus Dei Moſem comedit, & ad opera miranda agenda compulit. Primò zeli maximi fuit tabulas frangere in conſpectu populi,in horrorem tanti facinoris. Secundò arripere vitulum. Tertiò in ignem iniicere, in puluerem redigere, in torrẽtem mittere,potúmque dare Iſraëlitis.Quartò tot hominum millia non timere, ô quàm potens eſt animus Dei zelo, & diuini honoris amore incenſus! Timuit Aaron populum,obſecutúſque eſt, (licèt inuitus) eius turpiſſimæ voluntati: At Moſis zelus timorem animo expulit;vnus homo tot hominum millia E non timuit,ſed idolum,quod colebant,arripuit, & in nihilum redegit. Aaron imago eſt pontificis timidi, & mercenarij, qui videt lupum, & ouem illi tradit, quia timet. Moſes imago eſt pontificis,zelo ardentis, ac magnanimi,qui neque lupos metuit,neque leones, omnibúſque ſe opponit periculis,vt ſeruet oues. Ezech.1. *Animalia ibant,& reuertebantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis.* ſimilem in modum Moſes iuit ad Deum,& montem Sinai,& reuerſus eſt in ſimilitudinem fulguris. Vt fulgur enim zelo ardens, & coruſcans vitulum combuſſit, & in cinerem redegit. Reuertebatur autem ille ex Dei colloquio: admirandas quippe vires dat Dei colloquium,id eſt,oratio,atque meditatio.hominem

3. Pſal.68. *De zelo Moſis.* *Zelus boni pontificis.* Ezechiel.1. *Oratio zelum ſuppeditat.*

inflammat Dei amore,& zelo,ita vt nullum pro Dei honore periculum ſubire reformidet, peccataque omnia, & idololatriam Ethnicorum diſperdere conetur. Eam ob cauſam maria traiicit,terras peragrat,mille ſe obiicit vitæ diſcriminibus : videlicet, vt vitulum, id eſt, idola in puluerem redigat. Multos vitulos, id eſt, idola, videmus noſtris temporibus redacta in puluerem apud Ethnicos, ab iis viris, qui cum Moſe aſcenderunt in montem orationis.

4. *Chriſtus idololatriam diſperdidit.*

Quemadmodũ Moſes ex monte deſcendens, idolum in puluerem redegit : ſic Chriſtus deſcendens ex cælo,in cinerem conuertit gentium ſimulachra. Vidit Nabuchodonoſor Rex Dan.2. ſtatuam auream : poſtea vidit è monte lapidem deſcendentẽ,qui ſtatuam euertit, in puluerémque comminuit. Chriſtum indicabat lapis ille, in vitulum aureum, ſiue ſtatuam auream,id eſt, idololatriam, per Apoſtolos, concionatoréſque ſuos irruentem,eámque in puluerẽ redigentem.

5. *Occaſiones peccati abolendæ. D.Ambroſ.*

Moſes in nihilum redegit vitulum, qui peccati materia erat, iuxta illud D.Ambroſij ſupra citatum : Comminuit Moſes caput vituli, & in puluerem redegit, vt omnia impietatis veſtigia aboleret,&c. Docet nos hoc factum omnia peccatorum abolere veſtigia, & omnes occaſiones. Pœnitentiæ enim dolor, peccatum veluti vitulum arripit,redigítque in puluerem,ita vt nulla eíus remaneat occaſio.

6. Redactus eſt in puluerem à Moſe vitulus,verùm poſtea non vnus tantùm, ſed duo vituli reſurrexerunt, qui in puluerem redacti non ſunt, ſuóſq; cultores veluti cornibus in captiuitatem impulerunt. Etenim Ieroboam Rex decem tribuum,vt ſcriptum extat 3.Reg.12. *Fecit duos vitulos aureos,& dixit populo : Ecce dij tui Iſraël,qui te eduxerunt de terra Ægypti. Vnum ex illis adorandum collocauit in Bethel,alterum in Dan.* Nullus verò fuit ex ſequentibus Regibus, qui vitulos, vt Moſes comminueret. Reges populus ſecutus eſt,ſed luerunt pœnas 4.Reg.17. *Et ambulauerunt filij Iſraël in vniuerſis peccatis Ieroboam, quæ fecerat, & non receſſerunt ab eis, vſquequò Dominus auferret Iſraël à facie ſua, ſicut locutus fuerat in manu ſeruorum ſuorum prophetarum ; tranſlatúſque eſt Iſraël de terra ſua in Aſſyrios vſque in diem hanc.*

Duo vituli à Ieroboam rege excitati ſunt, non defuit ſupplicium.

3.Reg.12.

4 Reg.17.

Quod Moſes fecit, id facit Eccleſia feria quarta Cinerum. Moſes vitulum aureum in puluerem redegit, potúmque dedit Iſraëlitis : Eccleſia vitulum noſtrum, illa die in puluerem conuertit, potandúmque nobis præbet. Nónne corpus noſtrum laſciuus vitulus eſt, ac ſuperbus, quem colimus, veluti idolum, colíque ab omnibus volumus,& honorari ? Hunc vitulum Eccleſia in cinerem redigit,potandúmque præbet,non ori corporis, ſed ori animi,id eſt,intellectui, & memoriæ dicens : *Memento homo, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Libenter puluerem potemus verè aureum,non inflabit nos, languore non afficiet, ſed humilitatem afferet, & ſanitatem, non barbam efficiet auream, ſed auream animam.

7. *Feria quarta Cinerum redigit Eccleſia vitulum in puluerem.*

CAPVT XVI.

De ſupplicio ſumpto ex cultoribus vituli.

EXODI CAP. XXXII.

1. DIXITQVE (Moſes) ad Aaron : Quid tibi fecit hic populus, vt induceres ſuper eum peccatum maximum ? Cui ille reſpondit : Ne indignetur Dominus meus : tu enim noſti populum iſtum, quòd pronus ſit ad malum: dixerunt mihi : Fac nobis deos,qui nos præcedant: huic enim Moyſi, qui nos eduxit de Terra Ægypti, neſcimus quid acciderit. Quibus ego dixi : Quis veſtrum habet aurum ? Tulerunt, & dederunt mihi : & proieci illud in ignem,egreſſúſque eſt hic vitulus. Videns ergo Moyſes populum,quòd eſſet nudatus,ſpoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam ſordis, & inter hoſtes nudum conſtituerat, & ſtans in porta caſtrorum, ait : Si quis eſt Domini, iungatur mihi. Congregatíque ſunt ad eum omnes filij Leui, quibus ait : Hæc dicit Dominus Deus Iſraël : Ponat vir gladium ſuper femur ſuum : ite, & redite de porta vſque ad portam per medium caſtrorum, & occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum, & proximum ſuum. Feceruntque filij Leui iuxta ſermonem Moyſi, ceciderúntque in die illa quaſi viginti tria millia hominum. Et ait Moyſes : Conſecraſtis manus veſtras hodie Domino, vnuſquiſque in filio, & in fratre ſuo, vt detur vobis benedictio.

Quid tibi fecit hic populus, vt induceres ſuper eum peccatum maximum?

2. POSTQVAM de vitulo ſupplicium ſumpſit Moſes ; cultores quoque illius merita pœna affecit. In primis Aaronem reprehendit, quòd, licèt inuitus, tamen vitulum fecerit. *Quid* (inquit) *fecit tibi populus hic, vt induceres ſuper eum peccatum maximum ?* Maximum enim peccatum eſt idolorum cultus. Aaron autem non eſt faſſus apertè peccatum,neque petiuit veniam, ſed in populi pronitatem ad malum reiecit dicens: *Ne indignetur Dominus meus ; tu enim noſti populum iſtum, quòd pronus ſit ad malum.* Quia in monte moram faciebas,poſtulauit à me Deum, qui eos duceret in hoc deſerto. Timui ſanè, vt verò à tanto ſcelere illos auocarem, inaures aureas petiui, ad fabricandum Deum. Inaures prompto animo mihi dederunt. Tantus enim impetus erat,quo in idolum ferebantur. Proieci aurum in ignem,egreſſúſq; eſt hic vitulus. Non defuerunt qui dicerent, vitulum egreſſum eſſe ex auro, proiecto in ignem, dæmonis opera. At verbum, *egreſſus*, id non ſignificat,ſed ſignificat, egreſſum eſſe vitulum ex igne opere fuſorio. Aaron enim nõ loquitur apertè. Fabricationem vituli pauciſſimis tangit verbis. Exiuit (ait Caietanus) vitulus eo modo,quo artificialia exeunt ex

Aaronis excuſatio.

An vitulus dæmonis opera ex igne ſit egreſſus?

Caietan.

Hugo Vict. ex materia,& arte,&c.Hugo Victorinus:Egreſſus (inquit) eſt vitulus, opere ſcilicet hominis, non miraculo,&c. Hac de re ſic ſcribit D. Auguſtinus, quæſt.145. Compendio (inquit) locutus eſt Aaron,non dicens,quòd ipſe formauerit,vt exiret vitulus fuſilis.An excuſationis cauſa,timendo mentitus eſt,tanquam ipſe in ignem periturum aurum proiecerit, atque ipſo non id agente,forma vituli exierit? Quod ideo non eſt credendum,hoc eum animo dixiſſe, quia neque latere Moſem poſſet,quid eſſet in viro,cum quo Deus loquebatur, & fratrem de mendacio non redarguit. Sic Auguſt.

D.Auguſt.

Videns Moyſes populum, quòd eſſet nudatus.

3. *Quomodo populum viderit Moſes nudatum.* Difficile eſt explicatu, quónam modo nudatum viderit populum Moſes.Primus ſenſus cæteris potior eſt Lyrani,Abulenſis, & Carthuſiani;vidiſſe nudatum, & ſpoliatum inauribus aureis,quem ſenſum verba ſequentia videntur indicare, ſcilicet, *ſpoliauerat enim eum Aaron.* Nam Aaron nudauit , & ſpoliauit populum auro, *propter ignominiam ſordis*, id eſt, vt idolum ſordidiſſimum, & ignominia plenum faceret; & inter hoſtes , & populos gentium , qui ſolitudini propinqui erant , inauribus ſpoliatum conſtituit. Cùm autem mos eſſet inaures geſtare, Hebræi illis carentes nudati videbantur, & hoſtibus ipſis ludibrio expoſiti. Secundus ſenſus eſt Caietani , qui arbitratur, Moſem vidiſſe populum nudatum armis ; ſpoliauerat enim eum Aaron , cùm Moſes erat in monte , ne improbi aduersùs alios inſurgerent. Hic ſenſus non videtur probabilis. Neque enim Aaroni petenti arma,præberent Iſraëlitæ,neque cauſa vlla erat, cur ille peteret. Oleaſter credit, vidiſſe Moſem populum nudatum fama , inter hoſtes , propter cultum vituli. Nudauerat enim eum Aaron,facto idolo,& collocato in altari. Verùm eo tempore, quo Moſes rediit ex monte, nondum erat nudatus populus fama , quia nondum hoſtes eius nouerant peccatum. Præterea hoſtes erant cultores idolorum,ergo nulla apud eos erat infamia colere idolum,nullàque fama nudati ſunt Iſraëlitæ apud eos. Poteſt addi ſenſus alius:Vidit Moſes populum nudatum religione , lege diuina, Dei beneuolentia & auxilio,quibus nudauerat eos Aaron, fabricato idolo.

4. Verbum Hebræum, פרע, *parag*,ſignificat *nudare*, vt vertit noſter interpres. Significat etiam *vacare*,& *otioſum eſſe*; quamobrem Chaldæus ſic vertit : *Viditque Moſes populum, quòd otioſus eſſet.* Otioſum enim fecerat eum Aaron,vt contaminaret eos nomine peſſimo , in generationes ſuas,&c. Hoc eſt,vidit Moſes reuerſus ex monte populum, quòd otioſus eſſet, & vacaret choreis,& ludis;viditque,quòd diem feſtum faceret in honorem idoli.Aaron enim fecerat hoc peſſimum otium, ex quo populus magna ignominia inquinatus eſt,propter adorationē vituli.Significat etiam verbum Hebræum *diſpergere*,vel *diſſipare*. Ideo LXX. interpretes vertunt : *Videns Moſes populum , quòd eſſet diſſipatus , vel diſperſus; diſſipauit enim eum Aaron,gaudium inimicis ſuis,vel ludibrium inimicis ſuis*, &c. Senſus eſt:vidit Moſes bonus paſtor, quòd oues diſperſæ erant , & diſſipatæ. Diſperſerat enim eas vitulus ille, ſiue lupus, in gaudium, & ludibrium hoſtium.

Si quis eſt Domini, iungatur mihi.

5. In caſtris manebant Iſraëlitæ apud montem *Sebaſt.Barradas Itiner.Iſraëlit.* Sinai,vt viri bellatores. Moſes in porta vna caſtrorum ſtetit , volénſque ſupplicio idololatras afficere,eos ad ſe vocauit, qui verum Deum colebant , vt ſupplicij eſſent adminiſtri. *Si quis* (inquit) *eſt Domini , adiungatur mihi* , hoc eſt , ſi quis Deum verum colit,non idolum peſſimum, veniat ad me. Venerunt protinus ad eum omnes , qui ex tribu Leui erant , ex qua erat etiam Moſes. Separatæ fuerunt in caſtris tribus Iſraël duodecim. Iudæ tribus in vno erat caſtrorum loco, tribus Ruben in alio, tribus Leui ſuas habebat plateas,& vicos,ſimiliter & aliæ.Ait ergo Abulenſis , Moſem ſtetiſſe in loco , in quo ſub tentoriis habitabant Leuitæ,& clamaſſe ; *Si quis eſt Domini , veniat ad me* ; conueniſſéque ad eum omnes Leuitas. At verò probabilius videtur, multos Leuitas,& alios Hebræos,cùm Moſes in caſtris verſabatur , non fuiſſe in tentoriis , ſed eum eſſe comitatos. Cùm igitur audierunt Leuitæ:*Si quis eſt Domini,iungatur mihi*,ei ſe adiunxerunt. Quæritur, *an omnes ex tribu Leui Domini fuerint , ita vt nullus vitulum adorauerit ?* Pars quæ affirmat , probatur his ſcripturæ verbis , Exod. 32.*Congregati ſunt ad eum omnes filij Leui.* Omnes ex tribu Leui affirmat conueniſſe ad Moſem, ergo omnes Domini erant , nullúſque vitulum colebat. Hanc ſententiam ſequitur Rabbi Salomon Hebræus , & Paulus Burgenſis ait, communem eſſe Hebræorum antiquorum.Sequitur eandem Caietanus , & Abulenſis. Obiiciuntur verba Moſis : *Hæc dicit Dominus Deus Iſraël : Ponat vir gladium ſuper femur ſuum. Ite , & redite de porta vſque ad portam, per medium caſtrorum,& occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum,& proximum ſuum.* Iubet Moſes Leuitas occidere fratres , & proximos. Ergo iubet occidere Leuitas. Nam Leuitarum fratres , & proximi , Leuitæ erant. Huic obiectioni facilè reſpondetur, fratres vocari,& proximos,non Leuitas, ſed Hebræos, ex aliis tribubus. Omnes enim filij erant Iacob. Difficilior eſt altera obiectio ex aliis verbis ſumpta:*Conſecraſtis* (ait Moſes) *manus veſtras hodie Domino, vnuſquiſque in filio , & in fratre ſuo, vt detur vobis benedictio.* Ait Moſes , Leuitas filios ſuos occidiſſe , filij autem Leuitarum non poſſunt dici Hebræi ex aliis tribubus orti, ergo Leuitæ filios ſuos Leuitas interfecerunt. Reſponderi poteſt, hoc dixiſſe Moſem de animi præparatione : *Conſecraſtis manus veſtras , vnuſquiſque in filio.* Quia parati eſtis,fratres, & filios etiã ipſos vita priuare,ob honorem Dei. Aliter reſponderi poteſt,Moſem,cùm dixit:*Ite,& redite per medium caſtrorum , & occidat vnuſquiſque fratrem , & amicum,& proximum ſuum*;non iuſſiſſe, vt vnuſquiſque Leuitarum occideret fratrem,& proximum ſuum Leuitam , ſed iuſſiſſe , vt nullam haberet rationem conſanguinitatis : quaſi diceret ; ite, occidite omnes,ſine diſcrimine, etiamſi ſint fratres,& proximi. Similiter cùm dicit:*Conſecraſtis manus veſtras vnuſquiſque in filio.*indicat illos nullam habuiſſe rationem conſanguinitatis. Lyranus mauult , non omnes Leuitas à peccato idololatriæ fuiſſe liberos,quæ ſententia probabilior eſt,& ſuauiùs ſcripturæ verba illa interpretatur: *Occidat vnuſquiſq; fratrem ſuum.*& illa:*Conſecraſtis manus veſtras , vnuſquiſque in filio , & in fratre ſuo.* Probant enim hanc opinionem verba illa Moſis Deut.33.in benedictione Leui. *Qui* (inquit) *dixit patri ſuo, & matri ſuæ : neſcio vos, & fratribus ſuis:ignoro vos,& neſcierunt filios ſuos*,&c.Verba autem illa:*Congregati ſunt ad eum omnes filij Leui*,&c.

Leuitæ occidunt vituli cultores.

Exod.32. *An aliqui ex Leuitis adorauerint vitulum?*

Deut.33.

ſignificant congregatos eſſe ad Moſem omnes Leuitas, qui ſcelus idololatriæ non commiſerant; vel, vt Lyranus ait, dictio, *Omnes*, maiorem Leuitarum partem ſignificat, quem in modum dicimus, tota ciuitas eſt in templo, cum tamen multi ſint in domibus. Lege D. Hieronymum epiſt. 146. ad Damaſum, & Euthymium, Ioan. 10. ad illa verba, *Omnes fures ſunt*, &c.

6. Reſponderi etiam poteſt, non omnes Leuitas ſcelus effugiſſe idololatriæ, ſed multos illud perpetraſſe, Moſem verò in ſua tribu illud punire voluiſſe. Itaque ſtans in porta caſtrorum ſuæ tribus, clamauit; *Si quis* ex mea tribu Leuitica *eſt Domini, iungatur mihi.* Coniuncti ſunt cum eo omnes Leuitæ ſceleris puri, his dixit: *Occidat vnuſquiſque fratrem ſuum*, Leuitam, quia idolum coluit. Imperata fecerunt, conſecrauerúntque manus ſuas vnuſquiſque in fratre, & filio eiuſdem tribus. Illud fauet huic ſententiæ, quòd ſoli Leuitæ ad clamantem Moſem concurrerunt. Numquid ſoli Leuitæ fuere Domini? cur illi qui erant Domini, ex aliis tribubus non concurrerunt ſimul, fuerúntque ſceleris vindices? ſanè quia cum ſua ſola tribu Leuitica agebat Moſes, eámque puniebat, vt cæteræ terrerentur, & ſceleris grauitatem agnoſcerent. Sed nimium aſtringit hæc opinio punitionem, relinquit enim impunitas cæteras omnes tribus; ſolam Leuiticam punit. Refutatur præterea ex verbis Moſis clamantis ad totum populum; *Si quis eſt Domini, iungatur mihi*, &c. Non enim vocat Leuitas ſolùm, ſed ex omnibus tribubus illos omnes qui ſunt Domini. Denique refellit hanc opinionem numerus occiſorum, occiderunt Leuitæ quaſi viginti tria millia hominũ Exod. 32. At verò ex Leuitis non potuerunt tot millia hominum interfici à Leuitis, ſiquidem Leuitæ ad viginti tria millia non perueniebant. Numer. 3. *Omnes Leuitæ quos numerauerunt Moyſes, & Aaron à menſe vno, & ſupra fuerunt viginti duo millia.*

Num. 3.

7. *Cur ex aliis tribubus non concurrerint ad Moſem.*

Quæritur, *cur ad Moſem vocantem eos, qui erant Domini, ex aliis tribubus, præter Leuiticam nulli conuenerint?* Reſponderi poſſet, nullos conueniſſe, quia omnes ſcelere idololatriæ erant contaminati præter Leuitas: hoc tamen non videtur verùm. eſt enim veritati conſentaneum, multos in aliis tribubus fuiſſe viros probos, qui idolum colere noluerunt; & Apoſtolus 1. Corinth. 10. non ait, omnes fuiſſe idololatras, ſed aliquos: *Neque* (inquit) *idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis.* Reſpondendum ergo videtur, illos metu perterritos, non eſſe auſos accedere ad Moſem, quem iratum videbant, & quia, quorſum vocarentur, ignorabant. Præterea dici poteſt, Leuitas celeriter concurriſſe: alias verò tribus expectaſſe, vt ex illis etiam viros vocaret Moſes; quod non fecit, quia ſatis erant Leuitæ rei gerendæ. Adde id, quod Abulenſis aiebat, Moſem clamaſſe in eo loco, in quo tentoria erant Leuitarum, atque ideo eos ſolùm concurriſſe ad Moſem.

1. Cor. 10.

Hæc dicit Dominus Deus Iſraël, ponat vir gladium ſuper fœmur ſuum.

8. *Quomodo Leuitæ vituli adoratores agnouerint.*

Videtur Dominus præceptum dediſſe Moſi, vt propter ſcelus idololatriæ grauiter puniret populum, ídque præceptum his verbis enuntiat: *Hæc dicit Dominus: vnuſquiſque gladium aſſumat*, & abſque vllo diſcrimine obuios occidat propter tantum flagitium. Dubium exiſtit, *quónam modo Leuitæ ſceleris reos agnouerint, vt illos interficerent?* Numquid promiſcuè, & abſque vllo delectu, omnes obuios vita priuabant, tam reos criminis, quàm innocentes? Hoc videtur ſentire D. Gregor. Nyſſenus: Leuitæ (inquit) ab altera extremitate caſtrorum, ad alteram confusè, vt quiſque obuiam fieret, omnes interfecerunt; nemo interficientium, quis amicus eſſet, quis cognatus, quis alienus diſcernebat, ſed vnicus, & par, aduersùs omnes, in quos inciderant, erat impetus, &c. Idem ſentit Oleaſter. At quis credat, Deum permiſiſſe occidi homines innocentes, qui magno digni erant præmio, propterea quòd non abierant in conſilio impiorum, & vitulum non adorauerant? Lyranus vult, cognitos reos ſceleris, vel ex inflatione, ſiue languore, quem vituli aqua epota effecerat, vel ex barba aurea. Et Rupertus: Aiunt (inquit) quidam, quòd vitulum in puluerem redactum Moſes Iſraëlitis in potu dederit in iudicium. Et hoc facto, qui authores fuerunt ſceleris, aureis prominentibus labiis publicati, vel deprehenſi; ita demum non indiſcretè cæſi, ſed cum iudicio fuerunt puniti. Sic ille. Abulenſis quoque quæſt. 31. aliquod ſignum exteriùs datum eſſe vult Leuitis, ad dignoſcendos eos, qui morte erant digni. Caietano placet, Leuitas non eſſe ingreſſos tentoria, ſed illos ſolùm occidiſſe, qui in via occurrebant. Sentítque, non fuiſſe opus ſigno aliquo, quia idoli cultores occidebantur mandato Dei, Deus autem efficiebat, vt nullus in via occurreret innocens. Dubium eſt, quòd ait, *Leuitas non eſſe ingreſſos tentoria*, eóſque ſolùm occidiſſe, quos in via reperiebant. Etenim non videtur veriſimile, Hebræos cùm viderent diſtrictis gladiis in viis punientes idololatras, in tentoria ſe non recepiſſe. paucos ergo in plateis inueniebant Leuitæ, neque potuerunt occidere viginti tria millia hominum, ſi eos tantùm interficiebant, qui in via erant obuij, neque tentoria ingrediebantur. Dicimus potius, eos occidiſſe quos reperiebant in viis; cùm verò ad tentoria confugerent, ingreſſos eſſe ipſa tentoria. Probabile autem eſt, aliquod eis ſignum datum ad cognoſcendos idololatras. quod fuerit incertum eſt. Probabile etiam abſque diſcrimine mandati Dei occurrentes vita priuaſſe, Deo punitionem ſic dirigente, ac gubernante, vt nullus innocens morte mulctaretur.

Reuitæ vituli adoratores agnouerint.

Ceciderunt quaſi viginti tria millia hominum.

9. *Numerus interfectorum propter vitulum.*

Hebraicè nunc, & Chaldaicè legitur, quaſi tria millia hominum eſſe trucidata; ex Latinis nonnulli legunt viginti tria millia, alij triginta tria millia, noſtra tamen lectio vera eſt, viginti tria millia, quæ habetur in correctis libris iuſſu Pont. Max. Probatur lectio ratione, quia in tanto idololatrarum numero non eſt probabile, occiſa tantùm fuiſſe tria millia hominum. fuerũt igitur occiſa viginti tria millia, qui numerus cum Hebræorum multitudine ſatis congruit.

Conſecraſtis manus veſtras hodie Domino.

10. *Laudat Moſes factũ Leuitarum.*

Poſt occiſos idololatras laudat Moſes Leuitas. *Conſecraſtis* (inquit) *manus veſtras Domino*; occidendo idoli cultores, filios, & fratres. Chaldæus ſic vertit: *Obtuliſtis oblationes veſtras hodie coram Domino, vnuſquiſque in filio ſuo, & fratre ſuo.* LXX. vertunt: *Impleuiſtis manus veſtras Domino*; verbum enim Hebræum *implere* ſignificat: *implere* autem *manus alicuius* eſt, *conſecrare illum*, Iud. 17. 3. Reg. 13. Exod. 28. Quæritur,

an

an Leuitæ electi fuerint ad ministrandum diuino cultui, propterea quòd occiderunt idololatras? Propterea electos ait Philo lib. 3. de vita Mosis: Moses (inquit) publicè laudata Leuitarum fortitudine, honorem eis decreuit perpetuum, conuenientem facinori præclariſſimo. Decebat enim, vt qui in honorem Dei vltro arma sumpserant, & impios debellauerant, præmium acciperent ipsius cultum, & ceremonias, &c. Hoc videntur indicare hæc verba: *Consecrastis manus vestras vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio*; videlicet, vt vestra tribus Leuitica ad ministerium tabernaculi eligatur. hunc in modum hanc benedictionem interpretatur Rabbi Salomon, & alij Hebræi. Animaduertendum tamen est, eo tempore quo hæc dixit Moses, iam fuisse electos Leuitas in sacerdotes. Nam Exod. 28. ait Dominus Mosi: *Applica ad te Aaron cum filijs suis, vt sacerdotio fungantur mihi.* Item iubet Aaroni vestem fieri pontificiam. & cap. 29. eum, filiósque iubet consecrari. Obiicitur ergo opinioni propositæ. Tribus Leuitica, antequam idololatras occideret, iam electa erat ad ministrandum cultui diuino, ergo non fuit causa electionis ea occisio, præsertim cùm electus sit in pontificem Aaron, qui, licèt actu interno peccatum idololatriæ non commisit, actu tamen externo, maximè in vituli fabricatione, peccauit; ab Aarone autem omnes legis sacerdotes trahebant originem. Itaque crediderim Aaronem, & filios eius, electos non esse propter occisionem idololatrarum, sed quia Aaron frater erat Mosis, eiusque socius in educendo populo ex terra Ægypti: ideo videtur Dominus sacerdotium illi contulisse, & filiis. De reliquis Leuitis dubium est, quia illi antequam vituli cultores interficerent, nondum erant electi in ministerium tabernaculi: postea Num. 1. ait Dominus Mosi: *Tribum Leui noli numerare, sed constitues eos super tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quidquid ad ceremonias pertinet.* Probabile igitur videtur ad electionem horum Leuitarum contulisse hunc eorum zelum aduersùs idololatras, idque significasse Mosem hoc loco. Addo filios Aaron cum reliquis Leuitis occidisse idololatras; ab iis autem omnes sacerdotes orti sunt. Verisimile ergo est, propter hoc etiam præclarum factum datum sacerdotium eorum filiis, quemadmodum datum est Phinees, Numer. 25. propter similem zelum, occiso in lupanari Hebræo quodam, & scorto, dixítque Dominus: *Erit tam ipsi, quàm semini eius pactum sacerdotij sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo.* Crediderim præterea, Aaronem ipsum distinxisse gladium, cæterorúmque Leuitarum fuisse ducem, & animum à scelere alieniſſimum omnibus indicasse, occidendo vituli cultores. Quamobrem peracta pœnitentia, sacerdotio se exhibuit dignum, quo à Deo non est priuatus.

Philo. *An Leuitæ electi fuerint ad ministrãdũ in tabernaculo, quòd occiderint vituli cultores?*

Rabbi Salomon.

Exod. 28.

Numer. 1.

CAPVT XVII.

MORALE.

De supplicio sumpto ex cultoribus vituli.

Occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.

Pſal. 57. 1. PSAL. 57. *Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* *Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.*

A Congruunt Mosi, & Leuitis verba hæc. Lætati sunt, quia tam nefarij sceleris vindictam viderunt, manúsque suas lauarunt in sanguine idololatrarum. Lætati autem sunt, quia de maxima iniuria Dei sumebant supplicium, magno zelo. D. Ambros. epist. 56. Neque verò (inquit) aliquid durum videtur, pro vindicta iniuriæ cælestis, &c. Nullus Leuita rationem fratris, aut amici, aut filij habuit; qua in re docuerunt nos Deum cunctis rebus anteponere, etiam parentibus, fratribus, & filiis, iuxta illud Domini Luc. 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam; non* B *potest meus esse discipulus.* D. Ambros. epist. 56. Quòd (inquit) fecit Moses occidi à proximis proximos, filios à parentibus, à fratribus fratres, præceptum est euidens, quia præferenda est religio necessitudini, pietas propinquitati, &c. Omnia nostra Deus est, caducæ res nihil. Anteponenda sunt ergo omnia nihilo, id est, Deus creaturis. D. Ambros. eadem epist. Nesciunt suis parcere, qui nihil suum norunt, quoniam sanctis omnia Deus est, &c. Hi vituli cultores Deum viderant in monte, igne circundatum, neque tamen ignis memoria, quem maximè timuerant, illos ab idoli cultura retardauit: ideóque, vt dicitur Psal. 57. *Supercecidit ignis, & non* C *viderunt solem.* hoc est, supercecidit ignis iræ diuinæ super eos, & occisi sunt, solísque aspectu priuati. Fuisse autem hunc ignem, & vindictam à Deo immissam, verba illa Mosis indicant: *Hæc dicit Dominus, Deus Israël, ponat vir gladium super femur suum, occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.* Non enim voluit Dominus tantum scelus prætermittere impunitum. Quod si opponas, nónne Dominus Exod. 32. placatus est Mosis precibus? *Cur igitur iussit tot millia hominum occidi?* Respondetur, placatum esse, ne Israëlitas omnino disperderet. Sic enim dixit Mosi: *Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque te* D *in gentem magnam.* Ne hoc faceret orauit Moses, *placatúsque est Dominus, ne faceret malum quod locutus fuerat aduersùs populum suum.*

D. Ambros.

Deus consanguineis anteponendus.

Lucæ 14.

D. Ambros.

Psal. 57.

Deus Mosem iussit punire vituli cultores.

Consecrastis manus vestras.

Non solùm manus suas lauerunt Leuitæ in sanguine peccatorum, sed etiam consecrarunt, quia velut victimas idololatras mactarunt. Psal. 98. *Honor Regis iudicium diligit.* Diligit honor Dei iudicium rectum, quoniam iustissimus iudex est: iudicium autem rectum nocentibus meritas pœnas retribuit, ideo Mosi præcepit, vt vituli cultores morte afficeret, quod ad eius honorem spectabat. Cùm ergo iussu Dei, Leuitæ idoli sectatores morte mulctarunt, honore E Deum affecerunt, manúsque suas iudicium Dei in sceleratos exercendo consecrarunt. honor Dei est rectum iudicium, honor etiam est Regis, omniúmque iudicum. Magnum enim affert honorem iudicibus, in iudicando integritas, & incorrupta mens: contra verò auaritia, corruptúsque animus, maximum dedecus parit. *Honor Regis iudicium diligit.* Item: Honor iudicis iudicium diligit, quia iudicium honorem parit, & partum tuetur: iudex nobilis diligit iudicium rectum, atque ita diligit, vt hos imitemur Leuitas, qui dicuntur consecrasse manus in fratribus, & in filiis. Non est personarum acceptor, omnibus est idem, neque fratris, neque

2.

Psal. 98.

Rectum iudiciũ honor est Dei regis, & iudicis.

Deut.1. *Iudex non ſit acceptor perſonarum.* filij perſonam reſpicit, iuxta illud Deuteron.1. dictum iudicibus: *Nulla erit diſtantia perſonarum, ita paruum audietis, vt magnum, neque accipietis cuiuſquam perſonam, quia iudicium Domini eſt.* Deus ſummus iudex eſt, cæteri iudices vicarij Dei ſunt. Itaque omnium iudicium Domini eſt, iudicet ergo iudex magna cum integritate, quia iudicium Domini eſt. Pſal.81. *Ego dixi, dij eſtis.* Deos appellat iudices, Dei vicarios: ſummam ergo Dei iuſtitiam, ſummam in iudicando rectitudinem ſummi Dei imitatores, & vicarij ſeruent.

Pſal.81.

Stans in porta caſtrorum.

3. *Principijs malorum obſtandum.* Non eſt paſſus Moſes idololatriam radices in populo agere, protinus illam eradicauit adhibito ſupplicio. Principiis enim obſtandum eſt, ne mala per longas conualeant moras. ſic Dauid Pſal.100. *In matutino* (inquit) *interficiebam omnes peccatores terræ, vt diſperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.* In matutino, hoc eſt, celeriter, antequam radices peccata agerent, vita priuabam peccatores, vt Dei ciuitatem perpurgarem, exterminatis ab ea ſceleribus. Pſal.57. *Priuſquam intelligerent ſpinæ veſtræ rhamnum, ſicut viuentes, ſic in ira abſorbet eos:* hoc eſt, impij qui ſpinæ ſunt, à Deo punientur, & abſorbebuntur, antequam dureſcant, & creſcant in rhamnos, qui duras habet ſpinas. D. Hieron. ſic vertit: *Antequam creſcant ſpinæ veſtræ in rhamnum, quaſi viuentes, quaſi ira tempeſtas rapiet eos*, &c. & Chaldæus: *Priuſquam impij teneri dureſcant, ſicut ſpinæ, dum adhuc ſunt ſicut herba, tempeſtate, & turbine deſtruet eos*, &c. Extirpandæ ſunt ſpinæ, id eſt, peccatores, & peccata, antequam corroborentur, & vires ſumant ad malum peragendum, quod fecit Moſes ex monte rediens, ſtatim idolum arripuit, & in puluerem redegit, ita vt neque veſtigium illius extaret, eiúſque cultores neci dedit. Hoc maximè in hæreſi ſeruandum eſt, vt ſcintilla ſtatim extinguatur ignis. Si Lutheri illa ſcintilla, quæ ex tartaro in terras inſiluit, ſtatim fuiſſet extincta, non exarſiſſet tot animarum incendium, ſi ſpina illa fuiſſet protinus eradicata, dum tenera erat, neque creuerat in rhamnum, non fuiſſent ex ea tot ſpinæ ortæ, tot hæreſes, tot nouatores, veræque, atque antiquæ Apoſtolorum, & Patrum fidei hoſtes. At verò, vt cum Poëta antiquiſſimo Ennio dicam:

Pſal.100.

Pſal.57.

D.Hieron.

Hæreſes mox extinguendæ.

Moribus antiquis ſtat res Romana, virisque.

Stat antiqua fides, ſtant antiqui mores, ab Apoſtolis traditi, ſtat Eccleſia Romana, ſtat ſedes magni Petri, ſtat pontifex ſummus, cadent omnes illius hoſtes.

Ponat vnuſquiſque gladium ſuper femur ſuum.

4. *Mortificanda eſt caro.* D.Ambroſ. Docet etiam locus hic ex ſententia D. Ambroſij, carnis, affectuúmque prauorum mortificationem. Propinqua eſt caro, fratres, & filij noſtri ſunt affectus, hos propinquos arrepto mortificationis gladio cædere oportet. D. Ambroſ. epiſtola citata: Eſt (inquit) etiam ille Leuita verus, vltor, & vindex, qui carnem interimit, vt ſeruet ſpiritum; qualis erat Paulus, qui ait, 1.Corinth.9. *Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo.* Quid autem tam proximum, quàm caro animæ? quid tam proximum, quàm ſunt paſſiones corporis? has in ſe Leuita bonus interemit ſpiritali gladio, qui eſt verbum Dei. Sic Ambroſ. His qui carnem affectúſque mortificant, verè illud dici poteſt: *Conſecraſtis manus veſtras Domino, vt detur vobis benedictio.* Conſecratur enim animus Domino, cùm carnem affectúſque prauos mortificat, datúrque illi Dei æterna benedictio. Contra vero illis, qui carnem affectúſque eius effrenatos ſpiritui patiuntur dominari, illud Ierem.48. congruit: *Maledictus qui prohibet gladium ſuum à ſanguine.* Etenim benedictus eſt qui gladium ſuum exerit, & omnes cupiditates, & quæ ex eis oriuntur peccata trucidat: maledictus verò qui gladium vagina continet, carníque, & illius affectibus morem gerit. *Mortificate* (ait Paulus ad Coloſſ.3.) *membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam, & auaritiam.* Ad Rom.6. *Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentijs eius.* In illis peccatum regnat, qui gladium mortificationis non exerunt: in iis verò peccatum moritur, qui mortificationis gladio illud transfigunt: caue ne ſeruus peccati ſias, huius regis ſiue tyranni imperium abiice, gladio te defende, & vince peſſimam illius tyrannidem.

1.Corinth.9. D.Ambroſ. Ierem.48. Ad Coloſſ.3. Ad Rom.6.

Ceciderunt in die illa quaſi viginti tria millia hominum.

Numer.12. *Erat Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnes homines, qui morabantur in terra.* Vir hic mitiſſimus ſuper omnes homines viginti tria hominum millia trucidauit Dei zelo ductus, vt de eius iniuria vindictam ſumeret. Non enim inter ſe pugnant manſuetudo, & iuſtitia, ac ſeueritas, ſed benè conueniunt, & in eadem ſede, & pectore morantur. Regem ac prælatum manſuetum eſſe oportet, ita tamen, vt ſcelera non patiatur impunitate creſcere. D. Gregor. lib.20. moral. cap.6. Intueri (inquit) libet in pectore Moſis, miſericordiam cum ſeueritate ſociatam; videamus amantem piè, & diſtrictè ſæuientem. Penſemus quibus viſceribus populum amauit, pro cuius vita de libro vitæ deleri ſe petiit, ſed tamen iſte, qui tanto populi amore conſtringitur, contra eius culpas penſemus quanto zelo rectitudinis accendatur. Intus arſit amoris ignibus, foris accenſus eſt zelo ſeueritatis: tanta fuit pietas, vt ſe pro illis coram Domino morti offerre non dubitaret; tanta ſeueritas, vt eos quos diuinitus feriri timuerat, ipſe iudicij gladio feriret, &c. Item eodem loco: Circa ſubditos (inquit) eſſe rectoribus debet, & iuſtè conſolans miſericordia, & piè ſæuiens diſciplina; ſit itaque amor, ſed non molliens; ſit rigor, ſed non exaſperans; ſit zelus, ſed non immoderatè ſæuiens; ſit pietas, ſed non pluſquam expediat parcens, &c.

5. Num.12. D. Gregor. *Miſericordia cũ ſeueritate ſociandæ eſt.*

CAPVT

CAPVT XVIII.

De Moſis precatione pro populo.

EXODI CAP. XXXII.

1. FACTO autem altero die, locutus eſt Moyſes ad populum: Peccaſtis peccatum maximum: aſcendam ad Dominum, ſi quo modo quiuero eum deprecari pro ſcelere veſtro. Reuerſúſque ad Dominum, ait: Obſecro, peccauit populus iſte peccatum maximum, fecerúntque ſibi deos aureos: aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. Cui reſpondit Dominus: Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo, tu autem vade, & duc populum iſtum quò locutus ſum tibi: angelus meus præcedet te. Ego autem in die vltionis viſitabo & hoc peccatum eorum. Percuſſit ergo Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron.

2. *Moſes ad Deum reuertitur, vt pro populo oret.*

PLACAVIT quidem Moſes Dominum in monte, conſecutúſque eſt precibus, ne populum deleret: at non omnino placauit. Erat enim maximum idololatriæ ſcelus. Quamobrem iterum in montem aſcendit, vt placet Deum. *Peccaſtis* (inquit) *peccatum maximum. Aſcendam ad Dominum, ſi quomodo quiuero eum deprecari pro ſcelere veſtro.* O paſtorem vigilantem! non dormit, non quieſcit, à Deo deſcendit ad oues, ab ouibus aſcendit ad Deum. In primis peccatum populi fatetur: *Peccauit* (ait) *populus iſte peccatum maximum, fecerúntque ſibi deos aureos.* deinde admirabili raptus charitate ſic precatur: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti.*

Dele me de libro tuo.

3. *De quónam libro petuerit deleri Moſes.*

Multis modis explicantur hæc verba. Simplicior, & apertior ſenſus hic videtur: Aut dimitte, aut dele me de libro tuo, in quo famulos tuos tibi magis familiares, & charos ſcribis; dele me de libro in quo gratia tua, & familiaritate præſtantes numeratos habes. Loquitur enim de Deo, quaſi de rege ſummo, qui librum habet, in quo nobiliſſimos, & maximè familiares famulos ſcribit. Secundus ſenſus eſt Caietani: *Dele me de libro tuo*, id eſt, de libro principatus, in quo ſcribis eos, quos in mundo hoc vis cæteris dominari; ſi non dimittis populo, nolo fieri in gentem magnam, dominari nolo alij populo magno, pereunte populo meo. Tertius
D. Hieron. ſenſus eſt D. Hieronymi epiſt. 151. ad Algaſiam quæſt. 9. qui librum appellari ſentit librum viuentium, in quo ſinguli viuentes ſcripti ſunt: *Dele me de libro tuo*, id eſt, interfice me, ſi populo non vis peccatum dimittere. Hunc in modum
Num. 11. Num. 11. ait idem Moſes: *Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum, quia grauis mihi eſt, ſin*
Euthymius. *aliter tibi videtur, obſecro, vt interficias me.* Euthymius quoque Pſal. 68. Vnus (inquit) eſt liber, in quo omnes ſcribuntur, qui vita digni ſunt, & quem Dauid Pſal. 68. viuentium appellauit, prædicens illos non diu poſt morituros, &c. De
D. Gregor. hoc libro verba Moſis interpretatur D. Gregor. lib. 10. moral. cap. 7. idem opinatur & Gene- D
brardus Pſal. 68. vbi ait duos eſſe libros, alterum vitæ temporariæ, alterum vitæ æternæ: Moſem verò de libro loqui vitæ temporariæ: *Dele me de libro vitæ*, id eſt, tolle me de hoc mun-
D. Chryſoſt. do. Quartus ſenſus eſt D. Chryſoſt. in lib. de compunctione cordis, & lib. 3. de prouidentia. Exiſtimat ille, verba hæc Moſis ſignificare ſeparationem à Chriſto, & ab æterna gloria. Eſtque A ſenſus: *Dele me de libro vitæ æternæ*, ſepara me à vita, & gloria æterna. Ad hanc ſententiam accedit D. Bernard. ſerm. 12. in Cantica, cùm hæc D. Bernard.
ſcribit: Loquitur Moſes, quaſi matris affectu, quam nulla poſſit delectare felicitas, ex ortibus quos parturiuit. Verbi gratia, ſi mulieri pauperculæ diues quiſpiam dicat, ingredere tu ad prandium meum, ſed quem geſtas infantulum relinque foris, quoniam plorat, & moleſtus eſt nobis. Numquid illa faciet iſtud, annon magis eliget ieiunare, quàm expoſito pignore charo, ſola prandere cum diuite? Ita Moſes noluit ſe introduci in gaudium Domini ſui, foris remanente populo, cui affectione matris inhæret. Sic
ille. Quintus ſenſus eſt D. Auguſt. quæſt. 147. D. Auguſt.
B Exod. Securus (inquit) hoc dixit Moſes, vt in conſequentibus ratiocinatio concludatur, id eſt, vt quia Deus Moyſen de libro ſuo non deleret, ſed populo peccatum illud dimitteret, &c. Eſt ſenſus; Aut dimitte populo peccatum, aut me dele de libro tuo; ſed de libro tuo me non delebis, ergo populo ſcelus condona. Sextus ſenſus Rabbi Salomonis: Dele me de libro tuo, Rab. Salom.
hoc eſt, de libro legis, ita vt non dicatur lex Moſis, lex data huic populo, ſi illi non parcis. Hunc ſenſum ſequitur Burgenſis: Petebat (in- Burgenſis.
quit) Moſes, quod lex non denominaretur nomine ſuo, nec etiam quod geſta ſua in eductione populi ex Ægypto, & aliis ſimilibus, in memoriam reducerentur, ex quo populus, propter
C quem laborauerat, erat perpetuò condemnandus, &c. Rabbi Moſes Gerundenſis vult, hæc verba dicta à Moſe, quaſi rapto extra ſe, non deliberatè, præ nimio populi amore. Lyranus ait, dicta ſecundùm deſiderium partis animæ inferioris; non autem ſecundùm portionem ſuperiorem. Abulenſi placet dicta eſſe hyperbolicè. Si D. Hieronymi ſenſum ſequamur, deliberatè, & ſecundùm portionem ſuperiorem dicta ſunt. Si ſequamur ſenſum Chryſoſtomi, per hyperbolem ſunt prolata. Hugo Victor. Ex im- Hugo Vict.
petu (inquit) humanæ affectionis, & fiducia magna in Deum, hoc dixit Moſes, &c.

His Moſis verbis ſimilia ſunt verba illa D. 4.
D Pauli ad Rom. 9. *Optabam anathema eſſe à Chriſto* Ad Rom. 9.
pro fratribus meis: hoc eſt, optabam à Chriſto, id *Quo ſenſu Paulus optarit eſſe anathema.*
eſt, iuſſu Chriſti, anathema eſſe, hoc eſt, occidi, ac diſperdi pro fratribus. Ita interpretatur D. Hieron. epiſt. 151. ad Agaſiam quæſt. 9. Per- D. Hieron.
ſpiciemus (inquit) eundem, & Moſis, & Pauli eſſe affectum erga creditum ſibi gregem. Paſtor enim bonus Ioan. 10. ponit animam ſuam pro ouibus ſuis: mercenarius autem, cùm vide-

rit lupum venientem fugit, & hoc ipſum eſt dicere: *Optabam anathema eſſe à Chriſto, & dele me de libro quem ſcripſiſti.* Qui enim delentur *de libro* Pſalm.68. *viuentium*, Pſal. 68. *& cum iuſtis non ſcribuntur,* anathema fiunt à Domino. Simúlque cerne Apoſtolum quantæ charitatis in Chriſtum ſit, vt pro illo cupiat mori,& ſolus perire,dummodo omne in illum credat hominum genus,perire autem non in perpetuum, ſed inpræſentiarum. Vult Apoſtolus perire in carne,vt alij ſaluentur in ſpiritu, ſuum ſanguinem fundere, vt multorũ animæ cõſeruentur.Hæc Hieronymus. Significare autem anathema occiſionem,idem D. Hieronymus eodem loco docuit, vnde ana-
D. Chryſoſt. thema fieri, eſt occidi. D. Chryſoſtomus,& alij volunt Pauli ſenſum hunc eſſe: optabam ſeparari à Chriſto, non amore,ſed gloria, vt Iudæi ſalui fierent.Quid eſt(ait Chryſoſtomus homil. 16. epiſt. ad Roman.) *optarim anathema eſſe à Chriſto?* Perinde eſt ac ſi diceret: vellem ab eo choro ſeparari,atque alienari,qui Chriſtum circundat,non tamen ab ipſius amore ſeparari velim; abſit hoc, nam propter ipſius amorem hoc deſiderio tantopere ardeo, ſed illa Chriſti fruitione,& gloria priuari ſuſtinuerim, vt gens mea in Chriſtum credens, particeps fieret ſalutis æternæ, &c. Caietanus putat Paulum loqui de tempore quo Eccleſiam perſequebatur propter Iudæos, hoc ſenſu: Non opto modò poſtquam Chriſto adhæſi, ſed optabam,cùm Eccleſiam Chriſti perſequebar,anathema eſſe à Chriſto,id eſt, ſeparatus eſſe à Chriſto,pro fratribus meis Iudæis. idem ſenſus habetur in Gloſſa ordinaria.

Qui peccauerit mihi delebo eum de libro meo.

5. Si de libro vitæ æternæ intelligantur verba
Deus peccatores delet de libro vitæ. Moſis,*dele me de libro tuo*,facilis eſt ſenſus horum verborum: te ego ô Moſes non delebo de libro vitæ, quia non peccaſti mihi. Eos enim ſolùm ex hoc libro deleo, qui mihi peccant. Dicitur autem deleri de libro vitæ æternæ is, qui mortifero peccato ſe inquinat; quòd ſi agat pœnitentiam,iterum ſcribitur. Si de libro vitæ temporariæ exponatur, obiicitur, *quòd Deus non deleat de libro ſuo vitæ temporariæ eos,qui peccant.* Non enim eos ſtatim occidit, qui peccant. Reſpondetur, non omnes occidere, attamen poſſe id facere,ſi velit,quia digni ſunt morte. Senſus ergo erit: Ego non deleo de libro vitæ temporatiæ innocentes, qui crimen non commiſerunt, nocentes verò,ſi voluero, delebo,tu verò innocens es,populus eſt nocens.

In die vltionis viſitabo & hoc peccatum eorum.

6. Placatus eſt Dominus à Moſe orante Exod. 32.& populum ſe non deleturum promiſit: attamen non promiſit ſe non puniturum: hoc loco audiuit Moſis orationem, populum non deſeruit; angelum ſuum illi ducem viæ dedit, ſed ſupplicium de peccato ſumpſit. *Tu* (inquit) *vade, & duc populum iſtum, quos locutus ſum tibi*, id eſt, duc illum in terram promiſſionis. *Angelus meus in columna nubis præcedet te. Ego autem in die vltionis viſitabo*, id eſt, *puniam & hoc peccatum eorum.* Nondum enim meritas pœnas dedit populus. Quis ſit *hic dies vltionis*, ambigitur. Lyra-
Quiſnam dicatur dies viſitationis. nus diem iudicij interpretatur, alij tempus captiuitatis Babylonicæ. Sed facilè refelli poſſunt hæ interpretationes. Reſpondetur, diem vltionis appellari à Domino diem, in quo,poſtquam hæc dixit,populum ſupplicio affecit.Itaque veriſimile eſt,Deum, peſte immiſſa,vel plaga alia, Iſraëlitas puniuiſſe, poſtquam cum Moſe in monte eſt locutus, vt intelligerent illi in Deum maximum peccatum eſſe commiſſum, cùm vitulus eſt fabricatus, & pro Deo adoratus. Puniuerat iam Moſes, ſed voluit Deus ipſe punire, ne putarent illud ſupplicium eſſe Moſis. non Dei hunc ſenſum indicant verba ſequentia: *Percuſſit ergo Dominus populum pro reatu vituli.* quaſi dicat:dixit Dominus: *Ego puniam populum in die vltionis.* Si quæritis,quis ſit *hic dies vltionis*, ſcitote percuſſiſſe Dominum populum pro peccato idololatriæ. Hunc ſenſum ſequitur Lyranus,Abulenſis, & Carthuſianus.Hugo Victori- Hugo Vict.
nus de cæde à Leuitis facta interpretatur. Percuſſit (inquit) Deus populum, ſcilicet ſupradicta interfectione, quam fecerunt Leuitæ. Vnde etiam apparet, hoc inſtinctu Dei eſſe factum, non maleuolentia Moſis, &c. Forſitan dies vltionis dicitur dies ille, quo Dominus tulit ſententiam, vt omnes à viginti annis, & ſupra in deſerto vitam amitterent.Num.14. *Omnes homi-* Numer.14.
nes (ait Dominus) *qui viderunt maieſtatem meam, & ſigna quæ feci in Ægypto, & in ſolitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meæ; non videbunt terram pro qua iuraui patribus eorum.* Item:*In ſolitudine hac cadauera* Ibidem.
veſtra, omnes qui numerati eſtis à viginti annis & ſupra, & murmuraſtis contra me, non intrabitis terram. Supplicium hoc ſumpſit Deus, tum pro murmuratione, de qua mentio fit eo capite, tum pro vituli adoratione.

Moſes in monte Sinai quadraginta diebus 7.
permanſit ieiunus, Exod. 24. accepitque à Deo duas tabulas quas fregit.poſtea Exod.32. iterum Exod.32.
aſcendit in eundem montem, vt populo remiſſionem peccati idololatriæ impetraret. *Peccaſtis* (inquit) *peccatum maximum, aſcendam ad Dominum, ſi quomodo quiuero, eum deprecari pro ſcelere veſtro.* Aſcendit poſtea in eundem montem, & accepit à Deo ſecundas tabulas, Exod. 34. *Fuit* Exod. 34.
ibi cum Domino quadraginta dies, & quadraginta noctes, panem non comedit, & aquam non bibit, & ſcripſit in tabulis verba fœderis decem. Duabus ergo quadrageſimis ieiunium ſeruauit Moſes. *An Moſes ieiunauerit tres quadrageſimas?*
Dubitatur,*an his duabus addenda ſit alia, quàm in monte peregerit*, cùm poſt confractas tabulas aſcendit, vt Deum peccato populi deprecaretur? Ieiunaſſe etiam tunc quadraginta diebus, probatur ex cap. 9. Deuteronomij, in quo Moſes,poſtquam ſcripſit ſe in monte manſiſſe quadraginta diebus,& noctibus, & tabulas priores à Deo accepiſſe,ſubiicit:*Cùm vidiſſem vos peccaſſe Domino, & feciſſe vitulum,proieci tabulas de manibus meis, confregique eas in conſpectu veſtro, & procidi ante Dominum ſicut prius, quadraginta diebus, & noctibus, panem non comedens, & aquam non bibens propter omnia peccata veſtra, quæ geſſiſtis contra Dominum, & eum ad iracundiam prouocaſtis.* Ecce Moſes ait, ſe poſt vituli cultum, & confractas tabulas,procidiſſe ante Deum, & à potu, cibóque abſtinuiſſe quadraginta diebus, vt peccatis populi veniam à Deo conſequeretur. Re- *Opinio Hebræorum, & Caietani.*
ſpondetur, Hebræos, vt Lyranus ait, exiſtimare Moſem tres peregiſſe quadrageſimas in monte Sinai; primam cùm primas accepit tabulas: ſecundam cùm aſcendit in montem, vt Deum oraret pro peccato idololatriæ commiſſo: tertiam cùm accepit ſecundas tabulas. Caietanus

Deuter. 9. Hebræorum ſententiam ſequitur. Lyranus non reiicit. Et quidem qui bene verba citata Deut. 9. expenderit, probabilem illam iudicabit. Quod enim ſcriptura tacuit Exod. 32. id expreſſit Deut. 9. Obiicitur, à primo die, quo Moſes primam quadrageſimam in monte incepit, vſque ad diem expiationis, quo tres quadrageſimas abſoluiſſe fertur, vt infra dicetur, non poſſe numerari ter dies quadraginta. Sed hoc differamus modò vſque ad illum locum, quo ſcribitur Moſes tabulas ſecundas ad populum attuliſſe.

8. *Duas tantùm quadrageſimas ieiunauit Moſes.* Deut. 9.

Communis opinio eſt, tantùm quadrageſimas duas ieiunaſſe Moſem, quæ Exod. 32. & 34. extant. Primam cùm primas tabulas accepit, ſecundam cùm accepit ſecundas, verba verò Deuter. 9. de ſecunda quadrageſima interpretanda ſunt, in qua pro vituli idololatria, & aliis populi peccatis Moſes Dominum deprecatus eſt. *Cùm vidiſſem* (inquit) *vos peccaſſe Domino, & feciſſe vitulum, proieci tabulas de manibus meis, confregique eas in conſpectu veſtro.* Sequitur: *Et procidi ante Dominum, ſicut prius quadraginta diebus, & noctibus.* Non dicit, ſe aſcendiſſe in montem, & procidiſſe ante Dominum ſtatim poſt confractas tabulas. Sed intelligendus eſt, aſcendiſſe in montem, & procidiſſe ante Deum aliquot poſt diebus, cùm ſecundas tabulas accepit, Exod. 32. Oleaſter Deut. 9. his duabus prædictis aliam tertiam adiungit quadrageſimam, quam egiſſe ait Moſem, poſtquam populus ab exploratoribus territus Deum grauiſſimè offendit. Probatur hæc quadrageſima ex cap. 9. Deut. *In incendio quoque* (inquit Moſes) *& in tentatione, & in ſepulchris concupiſcentiæ prouocaſtis Dominum, & quando miſit vos de Cadesbarne dicens: Aſcendite, & poſſidete terram quam dedi vobis, & contempſiſtis imperium Domini, & non credidiſtis ei, neque vocem eius audire voluiſtis, ſed ſemper fuiſtis rebelles à die qua noſſe vos cœpi. Et iacui coram Domino quadraginta diebus, ac noctibus.* Indicant verba hæc, Moſem poſt peccata Iſraëlitarum, quæ numerat, quadraginta diebus ieiunaſſe. Hæc autem peccata poſt duas quadrageſimas, de quibus diximus, commiſſa ſunt. ergo tertia quadrageſima cum illis duabus eſt copulanda. At verò qui hanc tertiam quadrageſimam admiſerit, quatuor quadrageſimas ieiunaſſe Moſem concedat neceſſe eſt. Nam eodem modo oſtendunt hæc verba quartam quadrageſimam, quo ſuperiora tertiam. Intelligenda ergo ſunt de ſecunda quadrageſima dicta per recapitulationem.

Deut. 9. *Oleaſtri alia quadrageſima.*

CAPVT XIX.

MORALE.

De Moſis precatione pro populo.

1. TER orauit Moſes Deum, vt peccatum idololatriæ populo remitteret. Primò, cùm in monte primas tabulas accepit, & à Deo audiuit populum feciſſe vitulum conflatilem, eúmque adoraſſe: tũc dixit illi Dominus Exod. 32. *Cerno quòd populus iſte duræ ceruicis ſit. Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, & faciam te in gentem magnam.* Secundò orauit, poſtquam idoli cultores occidit, eodem capite: *Facto altero die locutus eſt Moſes ad populum, peccaſtis peccatum maximum, aſcendam ad Dominum, ſi quomodo quiuero eum deprecari pro ſcelere veſtro.* In hac ſecunda oratione protulit Moſes verba illa: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti.* Tertiò orauit, Exod. 34. antequam ſecundas tabulas acciperet. Oraſſe autem tunc pro peccatis populi, & ieiunaſſe ſecundam quadrageſimam, ſupra diximus ex cap. 9. Deuteron. Hoc eſt boni paſtoris munus pro ouibus Deum deprecari, eaſque oratione tueri. Pſal. 105. *Dixit* (Deus) *vt diſperderet eos, ſi non Moyſes electus eius ſtetiſſet in confractione in conſpectu eius, vt auerteret iram eius.* Voluit Deus diſperdere populum, at Moſes iræ Dei orando occurrit, eúmque placauit, ſtetit in confractione, Hebraicè nomen eſt פרץ *perets*, id eſt, *ruptura*. Metaphora eſt ſumpta à ſtrenuo milite, qui confracto, & perrupto muro, in ipſa muri confractione & ruptura fortiter hoſtibus ſe obiicit, ne vrbem ingrediantur. Sic Moſes precando diuinæ iracundiæ ſe oppoſuit, ne Hebræos deleret. *Bonus paſtor* (ait Dominus Ioan. 10.) *animam ſuam dat pro ouibus ſuis*, eſtque ſimilis duci, qui in confractione muri hoſtibus ſe obiicit, vt populum tueatur; mercenariis autem, qui lupum, & muri interruptionem vident, & fugiunt, illud dicitur Ezech. 13. *Non aſcendiſtis ex aduerſo, neque oppoſuiſtis murum pro domo Iſraël, vt ſtaretis in prælio in die Domini.* & Ezech. 20. *Quæſiui* (inquit) *de eis virum qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, ne diſſiparem eam, & non inueni.* Itaque boni paſtoris eſt, Pſal. 105. *pro ouibus ſtare in confractione in conſpectu Dei.* Ezech. 13. *aſcendere ex aduerſo diuini furoris*, Hebraicè: *Non aſcendiſtis in rupturas.* eſt enim eo loco nomen *perets*. Item: *opponere murum pro domo Iſraël, & ſtare in prælio*, & Ezech. 20. *interponere ſepem, & ſtare oppoſitum contra diuinam iracundiam pro terra, ne diſſipet eam.* Hæc præſtitit Moſes, vt vidimus. Aaron quoque Numer. 16. cùm incendium à Deo immiſſum eſſet in populum, thuribulum accepit, *obtulítque thymiama, & ſtans inter mortuos, ac viuentes pro populo deprecatus eſt, & plaga ceſſauit.* Sap. 18. *Properans homo ſine querela*, (id eſt, Aaron) *deprecari pro populis, proferens ſeruitutis ſuæ ſcutum orationem, & per incenſum deprecationem allegans, reſtitit iræ.* Boni paſtoris oratio ſcutum eſt oues protegens. Ex Græco ſic vertitur: *Properans vir ſine querela propugnauit, proprij miniſterij arma, orationem, & incenſi placationem ferens, reſtitit iræ.* In vita D. Ambroſij ſic ſcribit Paulinus: Cùm Ambroſius in lectulo detineretur, Comes Stilico dixiſſe fertur, quòd tanto viro recedente de corpore interitus immineret Italiæ, vnde conuocatis ad ſe nobilibus viris illius ciuitatis, quos diligi à ſancto ſacerdote cognouerat; partim interminatus eſt illis, partim blando ſermone perſuaſit, vt pergerent ad ſanctum ſacerdotem, ſuaderéntque illi, vt ſibi viuendi peteret à Domino commeatum, &c. Exiſtimabat Stilico Ambroſium Pontificem murum eſſe Italiæ.

Bonus paſtor oues tuetur, & pro eis orat. Pſal. 105. Ioan. 10. Ezech. 13. Ezech. 20. Pſal. 105. Ezech. 13. *Bonus paſtor eſt murus ouium.* Ezech. 20. Sapient. 18. *Oratio paſtoris eſt ſcutum ouium.* Paulinus. *Viri ſancti muri ſunt Reipubl.*

Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos.

Ieremiæ 7. ait Dominus prophetæ: *Tu noli orare pro populo hoc, neque aſſumas pro eis laudem, & orationem, & non obſiſtas mihi, quia non exaudiam te*, &c. *Non obſiſtas* (inquit) *mihi* tua oratione. Idem eſt quod ait Moſi: *Dimitte me*, id eſt, ne obſiſtas mihi tuis precibus. Quæritur, cur Ieremias, cùm audiuit: *Non obſiſtas mihi.* Dominum non orauit, vt populo parceret, Moſes autem cùm audiuit: *Dimitte me, vt iraſcatur furor.* precatus

2. Ierem. 7. *De oratione Moſis, & Ieremiæ.*

tus eſt Deum, ne deleret? Reſpondetur, Deum definitè imperaſſe Ieremiæ, ne oraret pro populo obſtinato, quia decreuerat illum Babylonica captiuitate punire. Vnde ait: *Noli orare quia non exaudiam*, indigniſſimi enim ſunt venia, & iam ſtatui de eis meritum ſumere ſupplicium. At Moſi non dixit: *Dimitte me, quia non exaudiam*, decreuerat enim precibus illius placari, ideo Ieremias non orauit; orauit verò Moſes, neque dimiſit Deum delere populum. Præterea maior erat Moſi cauſa orandi, quàm Ieremiæ; Deus enim volebat omnino populum abolere, & facere Moſem in aliam gentem magnam, vt dictum eſt. At Ieremiæ tempore nolebat omnino illum diſperdere, ſed volebat in exilium Babylonicum per aliquot annos mittere, & poſtea in patriam reducere. D. Ambroſius aliter putat, nimirum Ieremiam oraſſe Dominum, & veniam promeruiſſe. lib. 1. de pœnit. cap. 8. Ieremiæ (inquit) cùm dictum eſſet à Deo: *Noli orare pro populo iſto:* tamen orauit, & veniam promeruit. Lege reliqua.

D. Ambroſ.

3. Obſiſtunt iræ Dei ſanctorum preces, percutientem retinent manum: *Dimitte me* (ait Dominus Moſi.) Ierem. 17. *Si propheta ſunt, & eſt verbum Domini in eis, occurrant Domino exercituum,* id eſt, reſiſtant iræ eius. Nam verorum prophetarum eſt, Domino occurrere, & iram illius à populo auertere orando. D. Hieronymus: Quod ait Dominus: *Occurrant mihi, ſiue Domino exercituum.* illud oſtendit, prophetam verum poſſe Domino precibus reſiſtere, &c. & Ezechiel. 13. ſicut murus hoſti opponitur, & aduerſario occurri ſolet ex aduerſo, contráque venienti: ita Dei ſententia ſanctorum precibus frangitur, &c. Obiicies illud Iob 9. *Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt.* Si nemo reſiſtere poteſt iræ Dei, quónam modo reſiſtere poſſunt iuſti? Reſpondetur, iræ Dei volentis punire neminem poſſe reſiſtere, ſi ille nolit parcere. Nemo enim vi iram Dei inuiti continere valet. At iuſti dicuntur Dei iræ reſiſtere, ipſo Deo volente, & precibus annuente. Nemo ergo poteſt iræ Dei reſiſtere vi, ſed poſſumus reſiſtere precibus. Quemadmodum puer non poteſt patris furorem obnitendo comprimere; poteſt tamen flendo, atque orando. D. Gregor. lib. 9. mor. cap. 12. reſpondet, ſanctos reſiſtere Deo, quia Deus in precibus ipſis opitulatur. Iræ (inquit) Dei reſiſti valet, quando ipſe qui iraſcitur, opitulatur. Et reſiſti omnino non valet, quando ſe ad vlciſcendum excitat, & ipſe precem non aſpirat, &c. Item: Omnes (inquit) ſancti qui iræ Dei obuiant, ab ipſo accipiunt, vt contra impetum percuſſionis eius opponantur, atque (vt ita dixerim) cum ipſo Deo ſe erigunt contra ipſum, eóſque diuina vis ſibi opponit ſecum. Quia in eo quòd aduerſum ſæuientis iram foris obtinent; intus eos gratia iraſcentis fouet, & famulantes interius leuat, quos quaſi aduerſantes exterius tolerat. Portat ergo contradictionem deprecantium, quam aſpirat, & velut nolenti opponitur quod ab ipſo, vt fiat, imperatur. Sic ille. Velut inuitus punit Deus, ſeruis ſuis poteſtatem dedit retinendi furoris ſui. *Dimitte* (inquit) *me*, ô Moſes, ne furori meo obſiſtas tuis precibus. Hieronymus Ezech. 13. Cui dicitur: *Dimitte me.* oſtenditur, quòd tenendi habeat facultatem, &c. Idem epiſt. 12. ad Gaudentium; Quando Deus dicit Moſi; *Dimitte me.* oſtendit ſe teneri poſſe, ne faciat, quod minatus eſt. Dei enim potentiam ſerui preces impediebant, &c. D. Gregor. loco citato: Quid eſt ſeruo dicere, *dimitte me*, niſi deprecandi auſum præbere? ac ſi apertè ei diceretur: penſa, quantum apud me valeas, & cognoſce, quia obtinere poteris, quidquid pro populo exoras, &c.

Ierem. 17. *Iræ Dei obſiſtunt ſanctorũ preces.*

D. Hieron.

Iob 9. *Dei ſententia frangitur ſanctorum precibus.*

D. Gregor. *Iræ Dei nemo poteſt vi reſiſtere, ſed reſiſtitur lacrymis, & precibus, ac pœnitentia.*

D. Hieron.

D. Gregor.

Aut ſi non facis, dele me de libro tuo.

Quæritur, *quorſum Moſes petierit deleri de libro vitæ*, ſi Deus eius precibus non annueret? *Aut dimitte* (ait) *eis hanc noxam, aut ſi non facis,* id eſt, ſi populo internecionem allaturus es, *dele me de libro.* Non videntur hæc verba fuiſſe charitatis. Nam ſi populus diſperderetur à Deo, nihil prodeſſet populo, Moſem deleri de libro; inutilis ergo populo erat poſtulatio, nihílque charitatis continebat. Reſpondetur, maximæ charitatis hæc verba fuiſſe; his enim oſtendit, tantum diligere populum, vt eo internecione deleto, in libro Dei eſſe nollet. Oſtendit præterea, ſe vehementem dolorem ex eius euerſione animo capere, vt Deus illi parceret, ne tanto dolore afficeret Moſem. D. Gregor. lib. 10. moral. cap. 7. Charitas (inquit) delinquente populo, Moſem vſque ad petitionem mortis precibus ſtrauit, &c. D. Bernardus ſerm. 12. in Cant. Loquitur (inquit) Moſes planè parentis affectus quam nulla poſſet delectare felicitas ex ortibus quos parturiuit. Non ſedet Moſi ſolum ſe introduci in gaudium domini ſui, foris remanente populo; cui licet inquieto, & ingrato, vice, & affectione matris inhæret. Dolet viſcera, ſed tolerabiliorem ſibi iudicat torſionem, quàm euulſionem, &c.

4. *Charitas Moſis erga oues.*

D. Gregor.

D. Bernard.

Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.

Cur homines ex libro vitæ deleantur oſtendit Dominus. Non delentur ij qui Dei gratiam ſeruant, ideóque Moſes non eſt deletus; delentur autem illi qui mortifero peccato animum commaculant. *Qui peccauerit mihi* (ait Dominus) *delebo eum de libro meo.* O Moſes, non delebo, quia non peccaſti mihi. Obiicies, liber vitæ dicitur ipſa Dei notitia, qua firmiter retinet ſe aliquos prædeſtinaſſe ad vitam æternam, vt ait D. Thom. 1. part. quæſt. 24. art. 1. &, vt ait art. 3. eſt conſcriptio ordinatorum in vitam æternam: atqui nullus ordinatus ad vitam æternam, & prædeſtinatus poteſt deleri de libro vitæ; ergo nemo ex libro vitæ deletur. Reſpondetur, prædeſtinatos ſcribi in libro vitæ ſimpliciter, vt docet D. Thom. art. 3. citato. Quia autem gratia donantur, ſcripti ſunt ſecundum quid, & ſecundum præſentem iuſtitiam. Prædeſtinati, quod attinet ad prædeſtinationem, nunquam delentur: quicumque verò peccatum committunt, delentur ſecundùm præſentem iuſtitiam; quòd ſi gratiam recuperent, rurſus ſcribuntur. Hugo Cardinalis Apoc. 3. duas paginas ait habere librum vitæ, alteram prædeſtinationis, alteram præſentis iuſtitiæ: In libro (inquit) vitæ, duæ ſunt paginæ, vna prædeſtinationis, à qua nullus deletur, qui in ea ſcriptus eſt; altera præſentis iuſtificationis, in qua ſcripti ſunt reprobi, & cùm deficit in eis iuſtitia, deletur & ſcriptura, &c. Quæritur, *an prædeſtinati, qui flagitio ſe inquinant, ex libro vitæ deleantur?* Reſpondetur, deleri ex libro vitæ ſecundùm præſentem iuſtitiam, qua carent, ſed non ſecundùm prædeſtinationem.

5. *Quid ſit liber vitæ.*

Quomodo deleatur homo ex libro vitæ.

Hugo Card.

nem. Itaque ſcripti ſunt ſimpliciter, ſed deleti ſecundùm quid; poſtea tamen gratiam recuperant, rurſúſque ſecundùm præſentem iuſtitiam, & gratiam ſcribuntur. Liber hic vitæ Apocal. 20. dicitur aperiendus in die iudicij. *Libri* (inquit Ioannes) *aperti ſunt, & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ*, &c. Nunc clauſus eſt liber vitæ, & prædeſtinationis, quia ignoramus, quínam ſint prædeſtinati: tunc aperietur, quia cognoſcemus quínam ſint electi, & qui reprobi. Nam vt ait Ioan. eodem cap. *Qui non inuentus eſt in libro vitæ, miſſus eſt in ſtagnum ignis.* & de ciuitate cæleſti ſic loquitur, cap. 21. *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ agni.*

Apocal. 20. *In die iudicij aperietur liber vitæ.*

Ibidem.

Apoc. 21.

A Exiis ſunt illi, de quibus Paulus ad Philip. 4. ait: *Cum clemente, & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina ſunt in libro vitæ*, &c. Aperientur etiam alij libri, vt ait Ioannes, id eſt, hominum conſcientiæ, quæ nunc latent. Videat vnuſquiſque quid in libro ſuæ conſcientiæ ſcribat, dum tempus ſuppetit; quæ malè ſcripſit deleat; aureis characteribus aurea inſcribat opera. Caueamus autem maximè, ne per peccatum mortiferum de libro vitæ deleamur. Nemo nos delere poteſt, niſi ipſi nos deleamus. Homines, aut angeli delere nequeunt: Deus non delet, niſi nos atro ſceleris alicuius atramento nomina noſtra inſano aſpergamus auſu.

Ad Philip. 4.

Conſcientiæ libri aperiendi ſunt in iudicio.

CAPVT XX.

De pœnitentia populi.

EXODI CAP. XXXIII.

1. LOCVTVSQVE eſt Dominus ad Moyſen, dicens: Vade, aſcende de loco iſto tu, & populus tuus quem eduxiſti de Terra Ægypti, in terram, quam iuraui Abraham, Iſaac, & Iacob, dicens: Semini tuo dabo eam: & mittam præcurſorem tui angelum, vt eiiciam Chananæum, & Amorrhæum, & Hethæum, & Pherezæum, & Heuæum, & Iebuſæum, & intres in terram fluentem lacte & melle. Non enim aſcendam tecum, quia populus duræ ceruicis es, ne fortè diſperdam te in via. Audiénſque populus ſermonem hunc peſſimum, luxit: & nullus ex more indutus eſt cultu ſuo. Dixítque Dominus ad Moyſen: Loquere filiis Iſraël: Populus duræ ceruicis es, ſemel aſcendam in medio tui, & delebo te. Iam nunc depone ornatum tuum, vt ſciam, quid faciam tibi. Depoſuerunt ergo filij Iſraël ornatum ſuum à monte Horeb. Moyſes quoque tollens tabernaculum, tetendit extra caſtra procul, vocauítque nomen eius, Tabernaculum fœderis. Et omnis populus, qui habebat aliquam quæſtionem, egrediebatur ad Tabernaculum fœderis extra caſtra. Cúmque egrederetur Moyſes ad Tabernaculum, ſurgebat vniuerſa plebs, & ſtabat vnuſquiſque in oſtio papilionis ſui, aſpiciebántque tergum Moyſi, donec ingrederetur tentorium. Ingreſſo autem illo Tabernaculum fœderis, deſcendebat columna nubis, & ſtabat ad oſtium, loquebatúrque cum Moyſe, cernentibus vniuerſis quòd columna nubis ſtaret ad oſtium Tabernaculi. Stabántque ipſi, & adorabant per fores tabernaculorum ſuorum. Loquebatur autem Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum. Cúmque ille reuerteretur in caſtra, miniſter eius Ioſue filius Nun, puer, non recedebat de Tabernaculo.

Vade, aſcende de loco iſto, non aſcendam tecum.

2. NONDVM omnino placatus Dominus, iubet Moſem cum populo proficiſci in terram repromiſſionis angelo duce, ſe cum eo iturum negat. Vade, aſcende de loco iſto in terram patribus promiſſam. Angelum meum mittam qui in columna nubis populum ducat. Ego autem cum eo non aſcendam, quia populus duræ ceruicis eſt, ne fortè ſi ſcelus aliquod grauius in via perpetrauerit, diſperdam eum. Erat terra repromiſſionis altior Ægypto, ideo aſcendebant, qui ex Ægypto illam petebant. hanc ob C cauſam ait Dominus Moſi: *Vade, aſcende de loco iſto* in terram promiſſionis. Item: *Non aſcendam tecum*, ſcilicet in eandem terram. Dubitatur, *quónum ſenſu dicat Dominus: Non aſcendam tecum*, ſiquidem vbique eſt, & ſemper erat in caſtris Iſraëlitarum? Reſpondetur, Dei verba intelligenda eſſe de peculiari quadam prouidentia, & cura populi, non aſcendam cum eo, non geram illius curam, vt egi hactenus, vel loquitur Do-

B minus more humano, quaſi dicat, non curabo quid agat, relinquam eum propter tantum ſcelus, ita me geram, ac ſi cum ipſis non aſcenderem, vel: angelum mittam, qui eos præcedat, & ducat, ſed qui non loquatur nomine meo, neque dicat, *ego ſum Deus*, &c. Lyranus ſic interpretatur, non aſcendam tecum per operationem miraculorum, ſicut hactenus. Paulus Burgenſis exponit de tabernaculo hunc in modum: Non aſcendam tecum in tabernaculo, quia populus duræ ceruicis es. Non habitabo tecum in tabernaculo, quod iuſſi extrui. His verbis ſentit Deum reuocaſſe tabernaculi fabricationem, quod fieri præceperat, & omnia ad tabernaculum attinentia. Eadem eſt interpretatio Caietani. Fieri autem præcepit Dominus tabernaculum Exod. 25. *Facies* (inquit) *mihi ſanctuarium, & habitabo in medio eorum* &c. Sequétibus capitibus quomodo ſit faciendũ docet, antequam primas tabulas Moſi daret, quas ille fregit. Fregit Moſes tabulas in deteſtationem ſceleris, Deus fregit tabernaculum, id eſt, noluit illud fabricari, noluit inter filios Iſraël in eorum caſtris habi-

Lyranus.

Paul. Burg.

Exod. 25.

tare,

tare, & cum eis aſcendere in terram repromiſſionis. Fauet verſio Chaldæa, quæ ſic habet: Non faciam aſcendere maieſtatem meam in medio tui, quia populus duræ ceruicis tu es, ne fortè diſperdam te in via, &c. Maieſtatem Dei appellare videtur, quæ in tabernaculo oſtendebatur. Probabilis eſt hæc ſententia. Nam Deus dicitur ambulaſſe cum Iſraëlitis per deſertum in tabernaculo. 2. Reg. 7. 2. Reg. 7. ait Dominus: *Ambulabam in tabernaculo, & in tentorio, per cuncta loca quæ tranſiui cum omnibus filijs Iſraël*: Idem eſt, *ambulabam*, quod *aſcendebam* in terram repromiſſionis. Deus enim poſtea rogatu Moſis voluit aſcendere cum populo, & tabernaculum extrui, vt infra videbimus.

Audiens populus ſermonem hunc peſſimum luxit.

3. *Populus luxit, & ornatum ſuum depoſuit.*

Paulo inferius ſic ſcriptum eſt: *Dixit Dominus ad Moyſen: loquere filiis Iſraël: populus duræ ceruicis es; ſemel aſcendam in medio tui, & delebo te: iam nunc depone ornatum tuum, vt ſciam quid faciam tibi.* Fecit Moſes quod Deus iuſſerat. Audiens autem populus ſermonem hunc peſſimum, hoc eſt, maximè acerbum, fleuit, & veſtes feſtiuas quas induerat, exuit. Moſes ordinem mutauit, hoc quod poſterius factum eſt, prius ſcripſit. Fleuit itaque populus, egítque pœnitentiam, depoſito ornatu. *Depone ornatum tuum*, (ait Dominus) *vt ſciam quid faciam tibi*, &c. hoc eſt, præbe ſigna pœnitentiæ, vt videam quàm ſententiam in te ſim laturus, & an ſim tantum ſcelus dimiſſurus. dicuntur hæc humano more, Deus enim omnia nouit.

Depone ornatum tuum.

4. *An ornatus dicuntur coronæ.*

Hunc ornatum diuinat Rabbi Salomõ quem ſequitur Lyranus fuiſſe coronas, quas capitibus præcipui ex populo impoſuerant, in die quo lata eſt lex in monte à Deo. Indicabant autem coronæ illæ deſponſari populum cum Deo. Nam olim ſponſi in nuptiis coronari ſolebant, vt Iſai. indicat cap. 61. Iſai. 61. *Quaſi ſponſum* (inquit) *decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.* Sponſam quoque coronari ſolitam floribus aliqui dicunt, & D. Agnes in officio Eccleſiaſtico ait, tanquam ſponſam decorauit me corona, &c. Sed an hic mos fuerit tam antiquus, vt eo Iſraëlitæ ex Ægypto exeuntes vterentur, valdè dubium eſt. Quòd ſi coronæ illæ ex floribus contextæ erant, non potuit tot dies permanere earum viror. Alij volunt ornatum dici tabernaculum paruum, quod Moſes à caſtris remouit, ſed ſcripturæ verba indicãt alium fuiſſe ornatum, dum ait: *Moyſes quoque tollens tabernaculum, tetendit extra caſtra*, &c. Expendenda eſt particula, *quoque*. Dicendum eſt, ornatum fuiſſe veſtes cultiores corporum, & ornamenta tabernaculorum, ideo LXX. interpretes vertunt: *Depoſuerunt ornatum ſuum, & veſtem à monte Horeb.* Item: *Deponite veſtes gloriarum veſtrarum, & ornatum*, &c. Obiicitur, populus antequam ornatum deponere iuberetur à Deo, iam exuerat cultiores veſtes. Nam priùs Moſes ait: *Populus luxit, & nullus ex more indutus eſt cultu ſuo*, &c. Poſtea ſubiicit Dei mandatum: *Depone ornatum tuum*, &c. Ergo non veſtes quas iam exuerat, ſed alium ornatum iubet Dominus deponere. Reſpondetur Moſem, vt paulo ante diximus, id quod factum eſt poſterius, ſcripſiſſe prius; prius enim Deus iuſſit ornatum deponere, poſtea luxit populus, & depoſuit ornatum veſtium.

Veſtes cultiores exuerunt Iſraëlitæ.

Depoſuerunt filij Iſraël ornatum ſuum à monte Horeb.

Quid ſignificent verba hæc, *à monte Horeb.* ambigitur. Caietanus ait, Iſraëlitas montem Horeb, hoc eſt, Sinai ornaſſe, in quem Deus deſcendit ad legem dandam: Deum verò propter commiſſum crimen iuſſiſſe vt ornatum tollerent. Depoſuerunt ergo filij Iſraël ornatum ſuum à monte Horeb, id eſt, a monte Sinai ornatum abſtulerunt. Sed non eſt probabile Iſraëlitas montem ornaſſe ad quem accedere, & quem tangere vetabantur. Exod. 19. *Cauete, ne aſcendatis in montem, nec tangatis fines illius, omnis qui tetigerit montem, morte morietur.* Rectiùs Abulenſis ſic exponit: Depoſuerunt ornatum, id eſt, veſtes pretioſas, quas adduxerant ex Ægypto, à monte Horeb, quia eo in loco eas exuerunt. Poſtea, quando induerint, ignoratur. Poteſt etiam hic eſſe ſenſus: Depoſuerunt ornatum de monte Horeb, id eſt, quem aſſumpſerant in monte Horeb. Dubitatur, *an hic ornatus fuerit aſſumptus ob legem datam à Deo, an potiùs ob vituli feſtum, & honorem?* Reſpondetur, incertum eſſe, cur fuerit aſſumptus, fortè veſtes fuerunt cultiores, quibus in monte Sinai ſe ornauerunt, vt Deo cum Moſe obuiam irent. Forſitan iam illas exuerant, iterúmque induerunt ob honorem, & feſtum vituli, atque ideo iuſſit Deus, vt ornatum deponerent, quòd execrandus eſſet, & idololatriæ veſtigium. Ex noſtra verſione colligitur ſolitos eſſe ſic ornatos incedere. *Nullus* (inquit) *ex more indutus eſt cultu ſuo.* Hebraicè: *Non poſuit vir ornatum ſuum ſuper ſe.* Quæritur, *cur ornatum depoſuerint?* Reſpondetur, Iſraëlitas exuiſſe ornatum propter pœnitentiam. Gloſſ. interlin. Quòd (inquit) nullus ex more indutus eſt cultu ſuo, factum eſt, vt habitu quoque pœnitentiam demonſtrarent. Caietan. Luxit populus, & nullus ex more indutus eſt cultu ſuo, intus enim, & extra ſtatum pœnitentiæ aſſumpſerunt, &c. LXX. vertunt, κατεπένθησαν ἐν πενθικοῖς, id eſt, *luxerunt in lugubribus*, videlicet induti veſtibus lugubribus.

Gloſſ. interl. *Ornatum depoſuerunt Iſraëlitæ propter pœnitentiam.*

Caietanus.

Moyſes tollens tabernaculum tetendit extra caſtra procul.

Erant Iſraëlitarum caſtra idololatriæ ſcelere contaminata, idcirco Moſes tabernaculum procul ab illis collocauit. Quæritur, *quódnam fuerit hoc tabernaculum?* Reſpondetur, non fuiſſe tabernaculum, quod Deus iuſſit extrui, id enim poſtea eſt extructum, vt infra dicetur. Neque etiam fuit tabernaculum, in quo habitabat Moſes. In hoc enim diſcedente Moſe manebat ſemper Ioſue, vt illud cuſtodiret; in tabernaculo autem Moſis manebant vxor eius, & familia, neque opus erat Ioſue cuſtodia. Erat ergo hoc tabernaculum tentorium quoddam quod fecerat ad adorandum Deum, & conſulendum. Neque verò puto in hoc tabernaculum conueniſſe iudices, & principes populi cum Moſe ad agendum de Republica, ſed totum ſacris rebus fuiſſe dicatum, antequam alterum fabricaretur. Erat in caſtris Iſraëlitarum collocatum: nunc procul ab illis fixum eſt, in pœnam ſceleris. Vocatum eſt autem à Moſe tabernaculum fœderis, cur ſit ita appellatum, reddit Lyranus hanc rationem. Quia (inquit) Dominus ibi cum

6. *Quódnam fuerit tabernaculũ, quod Moſes collocauit extra caſtra.*

Lyranus.

Moſe

Moſe familiariter loquebatur, & quia ibi decidebantur cauſæ, quæ poterant eſſe cauſæ contentionis, & diſcordiæ in populo, Abulenſis ait, appellatum tabernaculum fœderis, quia in eo poſitæ ſunt ſecundæ tabulæ, quas Moſes à Deo in monte accepit, continentes fœdus Dei cum populo, id eſt, decem mandata. Exiſtimat enim Abulenſis tabernaculum extra caſtra locatum eſſe, poſtquam Moſes ex monte rediit, ſecundáſque tabulas attulit. Sed ſuauis ſcripturæ contextus repugnat huic opinioni. Locatum igitur eſt tabernaculum procul à caſtris, antequam Moſes in montem abiret ad accipiendas ſecundas tabulas; dictúmque tabernaculum fœderis, in memoriam fœderis cum Deo à populo initi. Quia verò populus fregerat fœdus, procul à caſtris conſtitutum eſt tabernaculum fœderis.

Omnis populus, qui habebat aliquam quæſtionem.

7. Tabernaculum *domus doctrinæ.*

Qui quæſtiones, & dubia habebant, ad tabernaculum ibant, vt à Moſe docerentur, quid eſſent acturi. Chaldæus ſic vertit: *Vocauit illud Moſes tabernaculum domus doctrinæ, & omnis qui quærebat doctrinam à facie Domini, egrediebatur ad tabernaculum domus doctrinæ*, &c.

Cúmque egrederetur Moſes ad tabernaculum, ſurgebat vniuerſa plebs.

8. *Magnum honorem deferebat Moſi populus.*

Moſes proprium habebat tabernaculum, in quo habitabat in caſtris, veluti populi princeps. Sæpe verò vel quotidie egrediebatur ad tabernaculum dicatum Deo, vt illum oraret, ac conſuleret. Cùm verò ex caſtris ad tabernaculum egrederetur, magnum illi honorem populus exhibebat, omnes enim aſſurgebant, & ſtabant in oſtiis ſuorum papilionum, id eſt, ſuorum tabernaculorum, tergum Moſis aſpicientes, donec tabernaculum ingrederetur. poſtquam autem ingrediebatur, columna nubis deſcendebat ad oſtium vſque tabernaculi in cõſpectu omnium, loquebatúrque Deus ex ea cum Moſe: populus verò Dominum adorabat.

Loquebatur autem Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum.

9. Oleaſter. *Quid ſit loqui facie ad faciem.*

Oleaſter exiſtimat, *loqui facie ad faciem* ſignificare *loqui familiariter*, Deúmque cum Moſe collocutum, ſicut ſi duo amici colloquerentur, quorum alter eſſet in tenebris, alter in luce, vel ambo eſſent in obſcura nocte, aut loco. Caietanus quoque cenſet, Moſem non vidiſſe faciem Dei loquentis. Chaldæus vertit: *Loquebatur Moyſes cum Domino verbum ad verbum*, &c. LXX. interpretes: *Locutus eſt Dominus ad Moyſen præſens præſenti*, &c. Probatur hæc ſententia, quia dicitur Deus locutus cum Iſraëlitis facie ad faciem, cùm legem dedit, perſpicuum autem eſt Iſraëlitas faciem Dei non vidiſſe. Deuter. 5. ait Moſes: *Facie ad faciem locutus eſt nobis in monte de medio ignis*, &c. Probabilẽ reddit hic locus hanc ſententiam, oſtendítque loqui facie ad faciem cum aliquo ſignificare præſentem adeſſe, & loqui non per internuntium, aut interpretem, ſed per ſe ipſum. Loquebatur igitur cũ Moſe Deus, quia angelus qui nomine Dei loquebatur præſens aderat, & per ſe ipſum loquebatur, quamuis eius facies non videretur. Sic locutus dicitur Deus, id eſt, angelus, nomine Dei, facie ad faciem cum populo de medio ignis, quia præſens in

Chaldæus.

Deut. 5.

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

A monte aderat, & per ſe ipſum ad populum verba faciebat, à quo non cernebatur. Verùm aduerte Deut. 5. dixiſſe Moſem: *Facie ad faciem locutus eſt nobis Dominus.* ſed non addidiſſe illa verba: *Sicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum.* quæ addita ſunt, cùm dicitur: *Loquebatur Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum.* Homo autem cũ loquitur ad amicum ſuum vultum amici cernit, neque enim ſolent amici in tenebris colloqui. Itaque probabilius videtur Deum, id eſt, angelum Dei tenentem locum dici cum Moſe locutum facie ad faciem, quia Moſes faciem angeli, qui corpus aëreum aſſumpſerat, cernebat, ſicut ſolet amicus amici B cum quo ſermonem habet, faciem cernere. Sic vidit Iacob angelum Geneſ. 32. & dixit: *Vidi Deum facie ad faciem*, id eſt, angelum in corpore aſſumpto. Illa verba Deut. 5. *Facie ad faciem locutus eſt nobis in monte de medio ignis.* exponi poſſunt non de populo, ſed de Moyſe ſolo, qui nomine populi leges à Deo accipiebat. Eſtque ſenſus: facie ad faciem locutus eſt nobis Dominus, quia facie ad faciem locutus eſt mihi, qui ſequeſter veſter eram, & mediator. Vnde mox ſequitur: *Ego ſequeſter, & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis verba eius*, &c. Si obiicias, infra petit Moſes à Deo: *Oſtende mihi faciem tuam.* Ergo non videbat fa- C ciem angeli, reſpondebimus ſuo loco.

Deut. 5.

Geneſ. 32.

Deut. 5.

Miniſter eius Ioſue filius Nun, puer, non recedebat de tabernaculo.

Cùm Moſes in caſtra reuertebatur in ſuum tentorium, cuſtodiebat tabernaculum Ioſue, non ſolus, ſed comitatus militibus. Cur dicatur *miniſter Moſis*, diximus hoc lib. 4. cap. 10. *Puer* autem appellatur, id eſt, *iuuenis*, iam enim dux fuerat prælij contra Amalecitas.

10. *Ioſue, recedente Moſe, cuſtodiebat tabernaculũ.*

CAPVT XXI.

MORALE.

De pœnitentia populi.

Non aſcendam tecum, quia populus duræ ceruicis es.

IEREM. 2. *A ſæculo confregiſti iugum meum, rupiſti vincula mea, & dixiſti, non ſeruiam*, &c. Confringit iugum *ceruix dura*, qualis erat Iſraëlitarum, flexibilis, & obediens iugum libenter fert. Cum hominibus mollis ceruicis libenter Deus verſatur, cum iis qui duram ceruicem habent, ambulare non vult. *Non aſcendam* (inquit) *tecum in terram repromiſſionis*, id eſt: Non ambulabo tecum, *quia populus duræ ceruicis es, ne fortè diſperdam te in via*, &c. Etenim homines duræ ceruicis Dei iram prouocant, vt eos diſperdat. Loquitur autẽ Dominus more humano. Quemadmodum ſi homo dicat ſeruo impio: nolo, vt me comiteris, ne fortè videam te aliquod ſcelus perpetrantem, & occidã: ita Deus: Nolo (inquit) tecum aſcendere in terram promiſſionis, ne videam te dura ceruice iugum frangere, & diſperdam te; videt tamen omnia Dominus, omnibus in locis adeſt, cum omnibus graditur. Ignis eſt ira Dei, iuxta illud Pſal. 88. *Vſquequò exardeſcet ſicut ignis ira tua.* Si ignis materia caret, non inflammatur; ſic ſi Dei ira materiam non habet, id eſt, peccata noſtra, non exardeſcit: quod ſi habeat, aliquando protinus exardeſcit, aliquando diſſimulat peccata propter pœnitentiam, perindéque ſe gerit

1. Ierem 2. *Dura ceruix frangit iugũ.*

Pſal. 88. *Ira Dei eſt ignis aduerſus peccata.*

circa ſupplicium,ac ſi ea non videret,iuxta illud
Sap 11. Sap.11. *Diſſimulas peccata hominum propter pœnitentiam.*
D. Auguſt. Auguſt.in Exod.quæſt.159.Eſſe(inquit) Deum cum duræ ceruicis hominibus, nihil eſt aliud,quàm puniendo adeſſe.Vnde cùm eo modo malis non adeſt,parcendo facit, quod pertinet ad illud
Pſal.50. Pſal.50.*Auerte faciem tuam à peccatis meis*, quia niſi auertit,aduertit. Sicut enim cera fluit à facie ignis,ſic pereunt peccatores à facie Dei.Sic ille.Cauеamus igitur,ne iræ Dei peccata,veluti igni materiam præbeamus.Exardeſcet
Eccli.28. enim, & diſperdet nos.Eccleſiaſtici 28. *Secundum ligna ſyluæ, ſic ignis exardeſcit.* Eundem in modum ſecundùm peccata hominis, ita ira Dei in eum inflammatur. Num.16. exarſit iræ Dei incendium aduersùs Iſraëlitas, materiam præbentes, & quatuordecim millia hominum incendit. Cauеamus duram ceruicem, quæ Dei iugum frangit, eiúſque iram excitat.

Semel aſcendam in medio tui, & delebo te.

2. Comminatio eſt Dei, ſed tamen, vt ait Burgenſis, eſt etiam vaticinium. *Populus duræ ceruicis es*, (ait Dominus) *ſemel aſcendam in medio tui*, videlicet per incarnationem. Incarnatus enim Deus aſcendit in medio populi Iſraëlitici,à quo quia duræ ceruicis erat, cruci ſuffixus eſt. Sequitur; *& delebo te.* Deletus enim eſt omnino Iudæorum populus, quia Chriſtum in crucem egit,neque poſt reſurrectionem eum cognoſcere voluit Meſſiam eſſe. Deletus (inquam) à Tito,& Veſpaſiano,ita vt nunquam priſtinam ſtatum recuperauerit, vt alibi diximus tomo 1. Rupertus. Concord. Rupertus interpretatur in eandem ſententiam: *Aſcendam in medio tui*; nam in terra videbor, & cum hominibus conuerſabor, & *delebo te*, ſubauditur,de libro meo, quem ſcripſi, &c.Sed verbum Hebræum כָּלָה,*calah*, nõ ſignificat *delere* ex libro, ſed *euertere*, & *conſumere*.

Venit Deus per incarnationem in populũ Iudæorũ, & propter peccata diſperdidit eum.

Depone ornatum tuum, vt ſciam, quid faciam tibi.

3. Interna quidem pœnitentia maximè placatur Deus, ſed externa quoque delectatur. *Depone* (inquit) *ornatum tuum, vt ſciam quid faciam tibi.* Rupertus. Rupertus in hunc locum:Niſi (inquit) ambulet peccator demiſſo capite, nondum ſe ſcire fatetur Deus, quid ei faciat. Nullam enim habet materiam ſtruendæ miſericordiæ, niſi ambitio, vel habitus pœnitentiæ præcedat,&c. Ambitio autem pœnitentiæ tunc præcedit,cùm eius præcedit demonſtratio. Sicut honorum eſt ambitio, ita & pœnitentiæ. Honorum ambitio vanos honores ambit,& expetit. Pœnitentiæ ambitio in humili pœnitentis habitu æternas ambit, & quærit dignitates. ô præclaram pœnitentiæ ambitionem! ô præclarum habitum, & ornatum! exuunt homines veſtium ornatum, vt pœnitentiam agant: ſed cùm corporis ornatum exuunt, animi ornatum multo maiorem
3 Reg 21. induunt. 3.Reg.21. *Scidit Achab veſtimenta ſua, & operuit cilicio carnem ſuam, ieiunauitque & dormiuit in ſacco, & ambulauit demiſſo capite.* Depoſuit Achab regium ornatum, induit pœnitentiæ habitum, multo ornatiorem. Oculos Dei hic habitus in ſe conuertit, eiúſque ſententiam
Ibid. reuocauit, eodem capite: *Factus eſt ſermo Domini ad Eliam dicens: Nónne vidiſti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malum in diebus eius.* Nónne (inquit) vidiſti, ô Elia, Regem Achab indu-

Pœnitẽtia eſt interior, & exterior.

Pœnitentia ambit cæleſtes dignitates.

A tum humilitatis, & pœnitentiæ ornatu? oculos meos ad ſe traxit ornatus, & ſententiam meam reuocauit. Dixit Dominus Iſraëlitico populo: *Depone ornatum tuum, vt ſciam quid faciam tibi.* Depoſuit Achab ornatum ſuum,ſciuit Dominus quid faceret ei, videlicet ſententiam reuocauit, mala quæ per Eliam fuerat comminatus non intulit. Cùm peccator habitum aſſumit pœnitentiæ, ſcit Dominus, quid faciat ei boni, videlicet ſententiam delet mortis, vitam gratiæ, peccatorúmque tribuit remiſſionem.

Habitus pœnitentiæ.

Luxit populus.

Ad ornatum pœnitentiæ lacrymæ pertinent, 4.
B ſunt enim veluti fulgentes gemmæ pœnitentis oculos decorantes.Vnde Chryſoſtomus homil. D. Chryſoſt. 30. in Gen. Quídnam (inquit) oculis Dauidis formoſius lacrymarum imbre, & quaſi margaritarum decore ornatis?&c.Pſal.55.ait ipſe Dauid cum Deo loquens: *Deus vitam meam annuntiaui tibi,poſuiſti lacrymas meas in conſpectu tuo.*hoc eſt,vitæ meæ labores, & ærumnas tibi expoſui, tu lacrymas meas aſpexiſti. Hebraicè: poſuiſti lacrymas meas in vtre tuo, ſic pœnitentium lacrymas in conſpectu ſuo ponit Deus,illas aſpicit,& in vtre ſuo ponit velut vinum,liquorémve alium ſuauiſſimum. Quemadmodum flores odoratum ſtillant liquorem,ſic pœnitentis ocu-
C li ad Deum odoratas ſtillant lacrymas. Iob 16. Iob 16. *Ad Deum ſtillat oculus meus.* Funduntur quidem lacrymæ in terris, ſed ex oculis aſcendunt in cælum. De lacrymis viduæ ait Eccleſiaſticus cap. 35. *A maxilla aſcendunt vſque ad cælum, &* Eccli.35. *Dominus non delectabitur in illis.* Viduæ vexatæ lacrymæ aſcendunt ex maxillis illius vſque in cælum: Deus verò non delectatur in illis, quia viduam flere perſecutor cogit. Si lacrymæ ex maxilla viduæ aſcendunt in cælum,multo celerius aſcendunt ex oculis pœnitentis.In lacrymis viduæ afflictæ à perſecutore non delectatur Deus; at delectatur maximè in lacrymis cordis contriti,atque humiliati.Cor enim fons eſt, ex
D quo ſurſum fluunt aquæ hæ animum irrigantes,ac fœcundantes; cui illud congruit Ioan.4. Ioan.4. *Fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* ô beatum fontem, ô beatas aquas, quæ in cælum vſque,& vitam æternam ſaliunt! fit fons hic,id eſt, cor contritum iuuante Deo hominem: *Fiet* (inquit) *in eo fons.* Lucæ 22. *Reſpexit Dominus* Lucæ 22. *Petrum, & egreſſus foras fleuit amarè*, &c. & Pſal. 146. *Flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ.* Reſpicit Pſal.146. Dominus peccatorem miſericordiæ ſuæ oculis, fontem in eo facit, egreditur foras ex peccato, & flet amarè. Flat Spiritus ſanctus & fontem facit, fluúntque lacrymarum ſalutiferæ vndæ, quibus omnia peccata demerguntur. Dominus
E hanc aquam ſitit, & petit à Samaritana Ioan.4. Ioan.4. *Da* (inquit) *mihi bibere*, &c. Ergo quicunque peccata commiſimus, demus Domino ſitienti lacrymas pœnitentiæ,conſcientiã noſtram, veluti lectum, lacrymis lauemus, & irrigemus, vt peccatorum expurgemus ſordes, & fructum,ac nitorem gratiæ conſequamur,iuxta illud Pſal.6. Pſal.6. *Laboraui in gemitu meo,lauabo per ſingulas noctes lectum meum,lacrymis meis ſtratum meum rigabo*,&c.

Lacrymæ pœnitentiæ.

Nullus ex more indutus eſt ornatu ſuo.

Qui induit ornatum pœnitentiæ,exuit ſe or- 5.
natu ſuo, Ionæ 3. de Niniuitarum Rege ſcri- Ion.3. ptum eſt: *Surrexit de ſolio ſuo,& abiecit veſtimentum ſuum à ſe,& indutus eſt ſacco,& ſedit in cinere*, &c.

Ecce

Habitus pœnitentiæ. Ecce Rex potentissimus ornatum suum à se abiecit, ornatum pœnitentiæ assumpsit, populus quoque idem fecit. Ionæ 3. *Prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis, à maiori vsque ad minorem*, &c. Illud verò mirum est, quòd ad iumenta vsque pœnitentiæ extendit habitum: *Homines* (inquit) *& iumenta, & boues, & pecora, non gustent quidquã, nec pascantur, & aquam non bibant, & operiantur saccis homines, & iumenta.* Quemadmodum in magna lætitia equi opulentis phaleris exornantur; sic in magno pœnitentiæ mœrore iussit Niniuitarum Rex iumenta pœnitentiæ ornamentis, id est, saccis exornari, & ieiunium seruare. Quia verò externus habitus satis non est, sed internus etiam requiritur dolor pro peccatis commissis, & morum correctio; iubentur apud Ionam homines pœnitentiæ internum habitum simul cum externo induere. *Clament* (inquit) *ad Dominũ in fortitudine, & conuertatur vir à via sua mala, & ab iniquitate, quæ est in manibus eorum.* Iucundum fuit Deo hoc spectaculum, sententiámque comminatoriam reuocauit, Ionæ 3. *Vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, & misertus est super malitiam quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit.* Ionæ 3.

Tollens tabernaculum tetendit extra castra procul.

6. *Moses tabernaculum extra castra Israëlitarũ posuit: sic Deus regnum suum extra synagogam collocauit.* Matth. 21. Matth. 23. Ierem. 12. Abstulit Moses tabernaculum extra castra Israëlitarum propter cultum vituli: sic Deus abstulit tabernaculum suum, & habitationem, & regnum, collocauítque extra populum Iudæorum, iuxta illud Matth. 21. *Auferetur à vobis regnum Dei.* Et cap. 23. *Relinquetur vobis domus vestra deserta.* Ierem. 12. *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam.* Eiectus est ex regno Saul, id est, populus Israëliticus, traditum est regnum Dauidi, & filiis eius, id est, Christo, & populo Christiano. Mose recedente, Iosue non recedebat de tabernaculo; recessit Moses, hoc est, lex vetus, Iesus verò cuius typus Iosue fuit, nunquam recedit, semper vsque ad iudicium in suo erit tabernaculo, id est, in Ecclesia. Extra castra Israëlitarũ, id est, extra portam Ierusalem, cruci suffixus est Christus in monte Caluariæ; significans se derelicturum Israëlitas. Ad Hebr. 13. *Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* His adiungit: *Exeamus ergo ad eum extra castra improperium eius portantes*, &c. hoc est, relinquamus populum antiquum, antiquam Ierusalem, antiquas legis ceremonias, & extra castra Iudæorum exeamus ad Christum, improperium eius, id est, crucem portantes, venerantes, & complectentes, quæ Iudæis est scandalum, iuxta illud 1. Corinth. 1. *Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum.* nobis autem est gloria summa. Ad Hebr. 13. 1. Corinth. 1.

Surgebat vniuersa plebs, & stabat vnusquisque in ostio papilionis sui.

7. *Honor magnus superioribus deferendus.* Docet locus hic, populi rectores, & congregationum superiores venerandos esse: assurgebat populus Mosi, & stabat venerationis causa: sic assurgendum superioribus, honórque maximus exhibendus, propter Deum, tam Ecclesiasticis, quàm sæcularibus, sunt enim omnes Dei ministri. Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus sũbdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo.* Ibid. *Dei* (inquit) *minister est*, videlicet superior. Psal. 81. iudices, & Reipublicæ moderatores dij dicuntur: *Ego* (ait Dominus) *dixi, dij estis, & filij excelsi omnes:* venerandi ergo sunt hi dij, quibus Deus potestatem impertiuit suam. Exod. 22. *Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices.* Quòd si superior ignobili familia sit ortus, nihilominus propter dignitatem, quam habet, magnopere colendus est, quod Amasis, Ægypti Rex, suos Ægyptios sapienter docuit, vt scribit Herodotus lib. 2. Amasim Regem (inquit) cùm inter initia regni Ægyptij contemnerent, vt quòd plebeius fuisset, neque insigni familia ortus, eos ille solertia ad se non asperitate perduxit: peluim auream, in qua tam ipse, quàm conuiuæ pedes abluebant, confregit, ex eáque simulachrũ fecit, & in appositissimo vrbis loco collocauit, quod magnopere venerabãtur Ægyptij. Conuocatis deinde illis, aperuit, ex illa pelui, in qua pedes abluere, & euomere consueuissent, factum esse simulachrum, quod tantopere venerabantur. Itaque dixit, se perinde, atque peluim esse factum; qui, si antehac fuisset plebeius, inpræsentiarum tamen esset Rex, eóque iubere, vt sibi honor haberetur, & reuerentia. Hunc in modum ad se traduxit Ægyptios, ita vt æquum censerent ei seruire. Sic Herodotus. Magno in honore habebat Dauid Saulem Regem quamuis hostem 1. Reg. 24. *Percussit cor suum Dauid, eo quòd abscidisset oram chlamydis Saul.* Pœnituit Dauidem valde, quòd abscidisset oram vestis, qua Saul erat indutus, quia christus Domini erat, & propterea honore dignus, licet hostis improbus. Ad Rom. 13. Ibid. Psal. 81. Exod. 22. Herodotus. 1. Reg. 24.

CAPVT XXII.

Petit Moses à Deo, vt populum præcedat, & gloriam suam ipsi Mosi ostendat.

EXODI CAP. XXXIII.

1. DIXIT autem Moyses ad Dominum: Præcipis, vt educam populum istum: & non indicas mihi quem missurus es mecum, præsertim cùm dixeris: Noui te ex nomine, & inueneisti gratiam coram me. Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, vt sciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos: respice populum tuum gentem hanc. Dixítque Dominus: Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi. Et ait Moyses: Si non tuipse præcedas, ne educas nos de loco isto. In quo enim scire poterimus ego & populus tuus inueniísse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscum, vt glorificemur ab omnibus populis qui habitant super terram? Dixit autem Dominus ad

Moyſen : Et verbum iſtud, quod locutus es, faciam : inueniſti enim gratiam coram me, & teipſum noui ex nomine. Qui ait : Oſtende mihi gloriam tuam. Reſpondit: Ego oſtendam omne bonum tibi, & vocabo in nomine Domini coram te : & miſerebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Rurſúmque ait : Non poteris videre faciem meam : non enim videbit me homo, & viuet. Et iterum : Ecce, (inquit) eſt locus apud me,& ſtabis ſupra petram. Cúmque tranſibit gloria mea, ponam te in foramine petræ,& protegam dextera mea,donec tranſeam:tollámque manum meam, & videbis poſteriora mea : faciem autem meam videre non poteris.

Non indicas mihi, quem miſſurus es mecum.

2. Exod.33. DIXERAT Dominus Moſi Exod.33. initio capitis : *Vade,aſcende de loco iſto tu,& populus tuus quem eduxiſti de terra Ægypti, & mittam præcurſorem tui angelum.* Nunc ait Moſes : *Præcipis, vt educam populum iſtum, & non indicas mihi quem miſſurus es mecum.* Videtur Moſes prima fronte Dei verbis repugnare. Nam Deus dixit: *Mittam præcurſorem tui angelum.* Indicauerat ergo illi ſe miſſurum eſſe angelum itineris ducem:ille verò ait : *Non indicas mihi, quem miſſurus es mecum.* Reſpondetur, Dominum, cùm dixit, *Mittam præcurſorem tui angelum :* loqui de angelo qui præcurſor erat populi in columna nubis,& ignis. Cùm verò dixit Moſes : *Non indicas mihi* B *quem miſſurus es mecum :* non loquitur de angelo illo, qui populum præcedebat in columna, ſed de peculiari aliquo comite ſuo. Dixerat enim Deus : *Non aſcendam tecum,quia populus duræ ceruicis es.* Aiebat Deus,non aſcendam cum populo hoc in terram repromiſſionis.Deus(inquam)qui cum Moſe facie ad faciem loquebatur,qui omnes illi dubiorũ nodos explicabat,dixerat : *Non aſcendã cum populo,* neque verò oſtenderat,quem vice ſui eſſet miſſurus cum Moſe, qui cum eo loqueretur, & dubia enodaret, de hoc loquitur hoc ſenſu:Domine,præcipis mihi,vt ducam populum in terram repromiſſionis : hactenus tu mihi aderas,opémque ferebas ad ducendum populũ, nunc dicis te non aſcenſurum nobiſcum, C & non indicas mihi quem vice tui relinquas, qui mecum colloquatur, & in tantis laboribus, ac dubiis mihi ferat opẽ. Caietanus,& Oleaſter aliter explicant, aiunt Deum indicaſſe quidem Moſi ſe miſſurum angelum ſuum præcurſorem populi, ſed non indicaſſe quiſnam angelus ille eſſet, ideóque dixiſſe Moſem : *Non indicas mihi quem miſſurus es mecum* ; hoc eſt, non deſignas ipſum angelum, non oſtendis mihi quis ſit, &

Lippoman. quantæ potentiæ. Lippomanus de Meſſia exponit : Non indicas mihi quem miſſurus es mecum,id eſt, Meſſiam, ſed Meſſias non erat mittendus cum Moſe:Moſes autem ait : *quem miſſurus es mecum.* Ergo de Meſſia ſenſu literali non loquitur.Dici poſſet loqui de Meſſia ſecundùm D diuinam naturam, non indicas mihi Verbum tuum quod miſſurus es mecum.

Noui te ex nomine, & inueniſti gratiam coram me.

3. LXX.interpretes vertunt : *Noui te præ omnibus.* Dicitur autem Deus cognoſcere ex nomine Moſem metaphoricè, quia Deo erat familiariſſimus. familiarium enim ſolent nomina ſcire Reges. Vel dicitur cognoſcere ex nomine,quod ſcriptum habebat in libro vitæ. Inuenire verò gratiam coram Deo, eſt illi placere, & eſſe gratum. Ait ergo Moſes, cùm tibi ſim familiariſſimus,& gratiſſimus, te hoc teſtante, tamen non indicas mihi quem miſſurus es mecum.

Oſtende mihi faciem tuam.

Hebraicè legitur: *Oſtende mihi*, הַרְאֵנִי, *derachecha*,id eſt,*viam tuam.* Chaldæus vertit:Oſtende mihi *viam bonitatis tuæ* Noſter interpres vertit : Oſtende mihi *faciem tuam*,quia idem ſignificat, oſtende mihi faciem tuam præcedentem me,& populum,ac ſi dixiſſet,oſtende mihi viam tuam. Nam Moſes petebat oſtendi ſibi faciem Dei, vt oſtenderet viam, quod probatur ex reſponſione Domini : *Facies* (inquit) *mea præcedet te,* quaſi diceret : Petis, vt oſtendam tibi faciem meam quæ præcedat te,& viam oſtendat: facies mea, & præſentia præcedet te, & oſtendet viam ; adero tibi, & opem feram. Caietan. exponit : Oſtende mihi viam tuam, hoc eſt, intelligo viam, & ordinem gubernationis tuæ, quem merita populi poſtulant, peto vt oſtendas viam tuam, id eſt, quid decreueris facere apud te. Oleaſter : *Oſtende mihi viam tuam,*id eſt, voluntatem tuam, & quomodo te poſſim placare. LXX.interpretes vertunt:*Oſtende te ipſum mihi manifeſtè, vt videam te*, &c. Auguſt. quæſt. 151.vertit : Oſtende mihi te ipſum,vt ſcienter, γνῶσῶ, videam te, &c. & hac quæſtione & 2. de Trinitate, cap.16. & epiſt.112. ſecutus LXX. interpretes ait,poſtulaſſe Moſem à Deo, vt ipſi ſemetipſum oſtenderet, id eſt, eſſentiam ſuam, vt eam cerneret. & D. Gregor. lib.18. moral. cap.37. Si (inquit) Deus erat, cum quo Moſes facie ad faciem loquebatur, cur petebat Deum videre,quem videbat?ſed ex hac eius petitione colligitur, quia eum ſitiebat per incircumſcriptæ naturæ ſuæ claritatẽ cernere, quem iam cœperat per quaſdam imagines videre,&c. Ita arbitrantur reliqui patres, qui verſionem LXX. interpretum explanant. Apertè enim ſignificat verſio, Moſem poſtulaſſe viſionem diuinæ eſſentiæ : *Oſtende teipſum mihi manifeſtè vt videam te*,&c. Quid clarius dici potuit? idem etiam apertè ſignificat noſtra verſio : oſtende mihi faciem tuam. Cùm enim Deus facie ad faciem cum Moſe loqueretur, non potuit poſtulare viſionem faciei angelicæ, quam videbat oculis corporeis, ſed conſpectum expetiuit faciei, & eſſentiæ diuinæ. Cùm ergo LXX. interpretes grauiſſimos ; noſtrámque verſionem, & patres,patronos habeamus, ſentiendum reor Moſem poſtulaſſe hoc loco diuinæ eſſentiæ viſionem; & probatur,quia ait Moſes:*Oſtende mihi faciem tuam, vt ſciam te,* id eſt, vt te cognoſcam ſicuti es. Lectio Hebræa nunc habet : *Oſtende mihi viam tuam, vt cognoſcam te :* ſed ex oſtenſione viæ non ſequebatur cognitio Dei, ſequebatur autem ex oſtenſione eſſentiæ. Quòd ſi quis hanc Hebræam lectionem obiiciat, reſpondebimus, LXX. interpretes, & noſtrum correctiora habuiſſe exemplaria. Prima interpretatio ſuprà poſita probabilitatem haberet, ſi altera non haberet patres, & LXX. interpretes ſectatores.

4. *Moſes petit ſibi oſtendi faciem Dei.* Caietan. Oleaſter. D. Auguſt. D Gregor.

Facies

Facies mea præcedet te.

5. Non annuit Moſi Dominus, non ait oſtendam tibi faciem meam, ſed *facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi:* facies quidem mea præcedet te in via hac, ſed illam non cernes; præcedam te, ſed inuiſibiliter, & tandem in fine viæ requiem tibi concedam, hoc eſt, mortem tranquilliſſimam.

Si non tu ipſe præcedas, ne educas nos de loco iſto.

6. Vrget Moſes: Domine, dicis te præceſſurum me, & populum: ſic fiat; ſi tu dux noſter non fueris, iuxta hũc montem manere volumus, neque vltra progredi. hac enim in re ſcire potero me gratum tibi eſſe, & populus hic poterit cognoſcere, ſe iam in gratiam tecum rediiſſe, ſi tu ipſe eum educas, & tuo ducatu glorioſum apud omnes populos efficias, tuendo, & mirabilia operando. Conceſſit Dominus Moſi, quod petiuit: *Faciam,* (inquit) *quod poſtulas, acceptiſſimus enim mihi es.*

Oſtende mihi gloriam tuam.

7. Rurſus Moſes petit à Deo, vt eſſentiæ ſuæ gloriam ipſi oſtendat. *Oſtende* (inquit) *mihi gloriam tuam.* Oſtendis mihi angelum in corpore aſſumpto, non oſtendis mihi te ipſum; iterum atque iterum oro, vt eſſentiæ tuæ maieſtatem, & gloriam oſtendas. Hebraicè nomen eſt כבד, *cabod*, quod *gloriam* ſignificat. Caietanus interpretatur: Oſtende mihi honorem tuum. Non petit (inquit ille) Moſes videre Deum ſicuti eſt, ſed ſecundùm quod honoratur, &c. Eſt alia interpretatio, quæ aſſerit, Moſem petiuiſſe hoc loco à Deo, vt demonſtraret illi gloriam ſuam, hoc eſt, maieſtatem corporeæ figuræ, qua deſcenſurus erat in montem Sinai, vt cum eo loqueretur. At verò ſciebat Moſes angelum eſſe illum qui apparebat in corpore aſſumpto, ſciebat corpoream figuram eſſe ex aëre compoſitam; petebat ergo à Deo iuxta hanc ſententiam, vt oſtenderet illi gloriam ſuam in corpore aëreo, quod non videtur probabile. Quòd ſi dicas, Deus gloriam ſuam ita oſtendit, videlicet in corpore aëreo, non igitur mirum, ſi id Moſes poſtulauerit. Reſpondetur, Deum quia noluit gloriam incorporeæ eſſentiæ oſtendere homini viuenti, iuxta illud: *Non videbit me homo, & viuet*; ideo vt aliquid concederet, in figura corporea oſtendiſſe, eiúſque figuræ corporeæ gloria ſignificaſſe ſummam gloriam eſſentiæ incorporeæ.

Caietanus.

Petit Moſes ſibi oſtendi gloriam Dei.

Ego oſtendam omne bonum tibi.

8. Ex hoc loco probatur Moſem vidiſſe quod petebat, ſcilicet eſſentiam diuinam: *Ego* (inquit) *oſtendam tibi omne bonum.* Omne autem bonum eſt eſſentia diuina, ergo viſionem eius conceſſit Deus Moſi. Verùm conſtat, omne bonum non appellari hoc loco diuinam eſſentiam, ſed corpoream figuram, quam Dominus Moſi oſtendit. Nam Deus oſtendit omne bonum Moſi in monte Sinai; at verò non oſtendit eſſentiam ſuam, ſed corpus gloria plenum. Aliqui ſic verba hæc exponunt: *Oſtendam tibi omne bonum,* id eſt, eſſentiam non tamen modò, ſed cùm ad inferos deſcendero. Hugo Victorinus: Oſtendam (inquit) omne bonum tibi, hoc erit in futuro, in quo viſio Dei æterna eſt, &c. Gloſſa interlin. Ego oſtendam omne bonum tibi, id eſt, requiem æternam dabo tibi, in qua eſt omne bonum in viſione Dei, &c. At Deus loquitur de tempore paulo poſt futuro, non verò de tempore futuro poſt mortem Moſis, vt indicant Abulenſis verba ſequentia: *Et vocabo in nomine Domini.* Exod. 33. quæſt. 17. ait, Deum demonſtraſſe Moſi corpus pulcherrimum, vt oculos corporis eius oblectáret, & eſſentiam diuinam, vt oblectaret animum. Verumtamen cùm Deus corporis illius pulcherrimi faciem Moſi oſtendere noluerit, quomodo credendum eſt voluiſſe oſtendere eſſentiam, quod erat multo maius? Aliam adiungit interpretationem idem autor, quæ huiuſmodi eſt: *Oſtendam tibi omne bonum.* omne (inquam) bonum quod homines corporaliter poteſt lætitia afficere. Oleaſter ita interpretatur: Oſtendam tibi omne bonum, id eſt, oſtendam tibi omnia epitheta bonorum meorum, quæ ſunt Exod. 35. *Miſericors, clemens, patiens, verax,* &c. Eadem eſt explanatio Caietani. Crediderim horum verborum: *Oſtendam omne bonum tibi.* hunc eſſe ſenſum: Oſtendam tibi maximum bonum, ſcilicet corpus pulcherrimum, oſtendam tibi imaginem quandam maieſtatis meæ, & gloriæ. Forſitan oſtendit Moſi Deus imaginem quandam corporis Meſſiæ, quod erat omne bonum, id eſt, imago omnis boni, id eſt, Meſſiæ Dei, & hominis, ſed hac de re infra dicemus.

Gloſſ. interl.

Abulenſis opinio.

Oleaſter.

Exod. 34.

Caietan.

An eſſentia diuina appelletur hic omne bonum?

Hugo Vict.

Et vocabo in nomine Domini coram te.

9. Cùm Deus in pulcherrimo corpore coram Moſe pertranſiit, magna voce nomen Iehoua pronunciauit, id ait hoc loco ſe facturum, & infra factum videbimus. Oſtendam (inquit) tibi omne bonum, id eſt, corpus venuſtiſſimum, & cùm illud tibi oſtendero, nomen Iehoua proferam. Hebraiſmus eſt *vocare in nomine*, ſignificans *vocare nomen.* Vocabat autem nomen Iehoua, &c. Deus coram Moſe, vt oſtenderet, Dei eſſe imaginem illam, quæ videbatur. Vnde LXX. interpretes ſic vertunt; καλέσω ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου κυρίου ἔναντίον σου, id eſt, *Vocabo in nomine meo Dominus, coram te.*

Et miſerebor, cui voluero.

10. Ne Moſes hæc Dei dona ſuis tribuere poſſet meritis, adiicit Dominus: *Et miſerebor cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit.* Ex Hebræo ad verbum ſic redditur: *Et miſerebor, cuius miſerebor: & miſerebor, cuius miſerebor*, idem repetit. Hebraicè priori loco eſt verbum, חנן, *chanan*, poſteriori eſt verbum, רחם, *racham*, quæ duo verba ſignificant *miſereri.* Senſus eſt: Moſes, non ex tuis meritis gratiam apud me inueniſti, ſed ex mea miſericordia; nemo enim gratus mihi fit niſi illius ego miſerear. Miſerebor autem ei cui voluero miſereri; miſerebor eius cui miſericordiam præſtare libuerit. LXX. ſic vertunt: *Miſerebor cui miſerebor, & clemens ero cui miſertus fuero.* D. Paulus ad Rom. 9. *Miſerebor cuius miſereor, & miſericordiam præſtabo cuius miſerebor,* &c. Prædeſtinationem nemo meretur, aut primam gratiam; ex miſericordia ſola Dei ſunt, miſeretur iis, quibus vult miſereri. Poſtquam autem gratiam primam homo habet, ex miſericordia Dei gratiæ incrementum per bona opera, & æternam gloriam meretur. Dei autem dona ſunt merita noſtra. Denique tam prædeſtinatio, quàm eius effectus ex miſericordia Dei

Ad Rom. 9.

Chrysostomi interpretatio.

est, ne quis glorietur. D. Chrysostomus verba hæc de misericordia exponit, quam Deus vituli cultoribus exhibuit, cùm enim plurimi peccatum commisissent, multos occidit, aliorum misereri voluit. Vnum (inquit) erat peccatum cunctorum Iudæorum vituli fictitij, & tamen alij quidem puniti sunt, alij autem puniti non sunt, itaque dixit: *Miserebor, cuiuscunque misereor.* Neque enim tuum est Moses scire, qui potissimum digni sint benignitate, sed mihi hoc concedit. Ita Chrysost. quem sequuntur Theodoretus, & Theophylactus. Potest esse sensus, ait Dominus: Moses, non omnes vituli cultores occidi, miserebor enim cui voluero, quia nemini quidquam debeo.

Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & viuet.

11. Communis interpretatio horum verborum est: Non poteris videre essentiam meam, quia homo quamdiu in vita manet, cernere me nequit. D.Augustin. quæst.in Exodum: Respondet (inquit) Dominus ad illud quod ei dictum fuerat: *Ostende mihi gloriam tuam*, vel ad illud: *Ostende mihi temetipsum manifestè, vt videam te.* Non poteris (inquit) videre faciem meam. Non enim videbit me homo & viuet. Ostendens Deum sicuti est apparere non posse huic vitæ quæ agitur in sensibus mortalibus corruptibilis carnis, &c. 2.Corinth.12. Idem Augustinus sic interpretatur: Non me cernet homo, dum in hac mortali vita manserit, nisi à sensuum operatione rapiatur. At loqui videtur Deus de facie corporis, quod Mosi ostendit, in hunc sensum: Non poteris videre faciem corporis quod tibi ostendam. Non enim videbit illam homo, & viuet; sed oppressus tantæ gloriæ, & fulgoris conspectu efflabit animam. Probatur hic sensus, quia Dominus cùm ostendit corpus fulgentissimum Mosi, posteriora ostendit, faciem occultauit. Cur ita? quia non posset viuere Moses si eam cerneret, quod hoc loco significat.

An intelligãtur hæc verba de essentia diuina?

12. D. Augustini, & communem interpretationem libet sequi; de essentia sua loquitur Deus, quam nullus homo, dum viuit, potest cernere. Obiicies, essentiæ diuinæ conspectus non affert mortem homini, sed summam lætitiam, ergo non congruunt illi verba: *Non videbit me homo, & viuet*, id est, non videbit me homo, quia visio essentiæ meæ morte illum afficiet. Respondetur, visionem diuinæ essentiæ homini in corpore mortali constituto (si concedatur alicui) necem allaturam, non poterit enim mortale corpus tantam capere gloriam, & gaudium. Si gaudium ex rebus caducis perceptum aliquando hominem vita priuat; quid de diuino illo gaudio, & amore sentiendum est? Legendus D.Thom.1.part.quæst.12.art.11. Præterea sensus illorum verborum esse potest: *Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo & viuet*, quia ego decreui essentiam meam hominibus vitam mortalem agentibus non ostendere, sed vita mortali perfunctis. Adde, posse hunc locum explanari de essentiæ diuinæ conspectu, & de visione corporeæ figuræ, quam Deus Mosi ostendit hoc pacto: Non poteris faciem meam videre, tum incorpoream faciem essentiæ, tum corpoream corporis pulcherrimi quod tibi ostendam. Quia non est capax homo harum visionum, dum viuit. Conceperant antiqui animo hanc opinionem, cum qui Deum vidisset A moriturum, vnde illud Iacobi Genes.32. *Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea*, id est, vidi Deum, & non sum mortuus, sed saluus sum. Manue Iud.13. *Morte moriemur*, (inquit) *quia vidimus Deum.* Sed videbant, & viuebant, quia angelos, non essentiam diuinam cernebant. Iudæi quoque, vt D.Hieron. refert, Isaiam occiderunt quòd Deum se vidisse asseruerit, Isa.6. Audiamus Hieron. ad Damasum scribentem de verbis Isaiæ: Aiunt (inquit) Iudæi Isaiam idcirco interemptum, quia cùm Moses posteriora Dei viderit, Isaias Dominum Sabaoth oculis carnalibus vidisse se scribat: super hoc, Deo dicente: *Nemo faciem meam videbit, & viuet*, &c. B

Genes.32. *Existimabãt antiqui visionẽ Dei mortem afferre.*

D.Hieron. *Isaias cur occisus à Iudæis.*

Est locus apud me, & stabis supra petram.

Indicat Dominus Mosi, quemadmodum se illi ostensurus sit in monte Sinai. Est (inquit) locus apud me in monte. Tu verò vt me cernas, stabis super petram, id est, super rupem, quæ in eo loco est. Cùm verò ego transiuero in corpore fulgentissimo, collocabo te in foramine quodam huius rupis, & dextera mea te protegam, id est, foramen manu operiam, ne videas faciem meam, & moriaris. Postquam verò pertransiuero foramen, manum qua illud texeram tollam, & videbis posteriora mea. Faciem autem meam, vt dixi, videre non poteris. Sic factum est, vt narratur Exod.34. Ascendit Moses in montem Sinai, stetit super rupem, collocauit eum Dominus in foramine quodam rupis, veluti in fenestra, pertransiit corporea illa imago pulcherrima, foramen siue fenestram manu clausit, postquam pertransiit foramen, manum abstulit, viditque Moses solùm posteriora eius. Ex his compertum est Mosem non vidisse hîc diuinam essentiam, sed tantum à tergo vidisse corpus ex foramine rupis in qua erat. Abulensis putat manum illam dexteram, qua Deus foramen operuit, fuisse nubem, quam apposuit oculis Mosis, ne faciem corporis conspiceret. C posteà abstulit, vt posteriora videret. Verisimilius videtur fuisse manum corporis transeuntis, non enim nubes dextera Dei rectè appellatur. *Protegam* (inquit) *te dextera mea.* Item: *Tollam manum meam.* D

13. *Quẽnã modo ostẽderit Dominus Mosi gloriã suam.*

Exod.34.

Abulensis.

Quæritur, *an foramen significet aliquam cauernam rupis latam*, intra quam positus Moses posteriora Dei viderit; an significet *aliquod foramen, siue paruam scissuram rupis*, per quam Deum conspexerit? Sententia Abulensis est, fuisse petram concauam, in quam Moses ingredi poterat, & latere; ac Deum cernere per locum introitus ipsius cauernæ. Existimarim foramen fuisse aliquam rupis scissuram, vel latam rimam, in qua, E id est, iuxta quam, Deus Mosem collocauit in rupe, vt per illam corpus pertransiens intueretur. Probatur, quia corporis fulgentis manus dextera texit ita foramen, vt Moses nihil videret, nisi forte ipsam manum: manus autem non erat valdè magna, ergo & foramen paruum erat, non autem cauerna lata. Verisimile etiam est, Deum collocasse Mosem in lata aliqua cauerna rupis, quæ haberet foramen aliquod per quod veluti per fenestram Deum posset conspicere. Lege D.Augustin. in Exod.quæst.154. Caietanus vult, visionem hanc non fuisse corporalem, sed intellectualem, & veluti parabolam quandam Mosi propositam. Similiter D.Augustin. quæst.154. prophetiam fuisse ait: Hanc (inquit) prophe

14. *De foramine petræ, per quod Moses Deum vidit.*

An fuerit visio hæc corporalis?

D.Augustin.

prophetiam potius fuiſſe, ſatis res ipſa indicat; quandoquidem de petra, vel cauerna eius, & de manus eius ſuperpoſitione, de viſione poſteriorum eius, nihil poſtea viſibili opere ſubſecutum legitur, &c. Dicendum eſt, hanc viſionem corporalem fuiſſe, ſimulque parabolicam, myſteriis plenam, vt infra videbimus, Exod. cap. 34.

CAPVT XXIII.

MORALE.

Moſes petit ſibi oſtendi gloriam Dei.

Non videbit me homo, & viuet.

1. *Homines iuſti poſt mortem Deum vident.*

VT Caietanus ait, ex his verbis probatur, homines videre diuinam eſſentiam poſt mortem; non verò quandiu vita mortalis ſuppetit. Nam ſi poſt mortem non viderent homines Deum, ſatis fuiſſet dicere: *Non videbit me homo*, id eſt, nunquam videbit me homo aliquis, cùm igitur addidit, *& viuet*, ſignificauit, non poſſe homines videre Deum in vita hac mortali; viſuros autem poſtquam illa perfuncti fuerint. Non videbit (inquit) me homo in terra, & viuet vitam perituram, videbit autem me in cælo, & viuet vitam ſempiternam. Etenim in vita hac mortali pugna eſt, poſt pugnam iis, qui legitimè pugnarint, triumphus datur, id eſt, viſio beata. D. Chryſ. ad Philip. hom. 12. Infra, (inquit) id eſt, in terra te certare voluit Deus, ſupra verò, id eſt, in cælo te coronabit. non videtis hîc, quomodo quos maximè honorant, ſiue athletas, ſiue aurigas, non in ſtadio infra coronant, ſed ad ſuperiora vocatos Rex illic coronat? ita in cælo accipies palmam, &c. Auguſt. ſerm. 64. de temp. Omne (inquit) vitæ noſtræ tempus ſtadium quoddam debemus putare virtutum, & ad cæleſte brauium tota virtute cõtendere, &c. *Non coronabitur*, (ait Apoſt. 2. Timoth. 2.) *niſi qui legitimè certauerit.* Oportet igitur prius in vita mortali præcedere certamen, poſt mortem verò ſequetur corona, id eſt, viſio Dei. Cum iis, qui currunt, & certant in ſtadio, nos confert idem Apoſtolus; hîc currimus in ſtadio, poſt mortem traditur brauium, hoc eſt, conſtitutum præmium. 1. Corinth. 9. *Neſcitis, quòd ij, qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium? ſic currite, vt comprehendatis.* In ſtadio mundi multi currunt, ſed vnus tantum brauium, & præmium accipit; in ſtadio virtutum omnes qui legitimè cucurrerint, vel certauerint, coronam accipient.

Caietan. — D. Chryſoſt. *In terra pugna eſt, in cælo viſio Dei.* — D. Auguſt. — 2. Timoth. 2. — 1 Cor. 9. *Hic ſtadium, in cælo præmium.*

2. *Certandum in terra fortiter, ac vigilanter.*

Sic (inquit) *currite, vt comprehendatis præmium, & brauium*; non ſitis in curſu virtutum ſegnes, ac deſidioſi, ſed veloces, vt præmium conſequamini; vt autem velociter curratis, abiicite onera peccatorum, & illa omnia, quæ veloci curſui obſtant. Vnde ſequitur apud Paulum eodem capite: *Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.* Abiiciunt illi omnia, quæ obſiſtunt agoni, id eſt, certamini; ſic nos omnia excutiamus, quæ noſtræ obſiſtunt pugnæ, tanto maiori cum diligentia, quanto maior eſt corona noſtra. Illorum corona, & præmium corrumpitur, paucis enim permanet diebus: corona verò noſtra nunquam corrumpetur, ſed per totam permanebit æternitatem. Eſt enim æterni Dei æterna viſio, ac beatifica. Non eſt terra, in qua vitam traducimus, locus viſionis Dei, ſed cælum longe ſeparatum à terra. Cùm gloriam ſuam Chriſtus diſcipulis tribus demonſtrauit, *duxit illos in montem excelſum ſeorſum*; cur non oſtendit gloriam ſuam Dominus diſcipulis in domo aliqua, vel ciuitate, vel vico, ſed ſeorſum in monte? Nimirum quia Dei gloria non cernitur in terra, ſed ſeorſum à terra in cæleſti monte.

3. *In terra videmus poſteriora Dei.* Ad Rom. 1.

Non eſt terra capax tantæ viſionis, in terra videmus poſteriora Dei, id eſt, effectus potentiæ Dei, Deo multo poſteriores, per quos Deus cognoſcitur, iuxta illud Pauli ad Roman. 1. *Inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur.* Videmus Deum *ſtantes in rupe*, id eſt, Eccleſia, ſed videmus *velut per foramen*, & vt ait Apoſt. 1. Corinth. 13. *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate.* In cælo autem non poſteriora ſolùm Dei, ſed etiam faciem conſpiciemus. *Tunc* (ait Paulus) *videbimus facie ad faciem*, &c. Item: *Cùm venerit, quod perfectum eſt, euacuabitur, quod ex parte eſt*, id eſt, cùm venerit viſio, per quam perfectè Deus videtur, ceſſabit fides, per quam videtur imperfectè. Similitudine à paruulo ſumpta hoc indicat: *Cùm eſſem paruulus, loquebar vt paruulus, ſapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus; quando autem factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli.* Cùm homo paruulus eſt, imperfectè ſapit, cogitat, & loquitur: poſtquam verò ad virilem peruenit ætatem, imperfectionem hanc exuit, perfectéque ſapit, cogitat, atque loquitur. Nos in vita hac mortali paruuli ſumus, & imperfectè de Deo ſapimus, cogitamus, ac loquimur; in vita verò immortali viri erimus perfecti. Veniet, quod perfectum eſt, perfectéque Deum cognoſcemus, de Deo perfectè ſapiemus, cogitabimus, & loquemur. 1. Corint. 13.

Oſtende mihi faciem tuam. Item: *oſtende mihi gloriam tuam.*

4. 3. Reg. 10. *Omnes Deũ videre cupiunt.*

Maximè deſiderabat Moſes Dei faciem, gloriámque cernere; quis non cupiat creatorem ſuum, Regémque ſummum videre? 3. Reg. 10. *Vniuerſa terra deſiderabat vultum Salomonis, vt audiret ſapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius.* Si Salomonis vultum, & ſapientiam vniuerſa terra audire deſiderabat, quanto maiori deſiderio flagrare debet vniuerſa terra vultum Dei videndi, & infinitam eius ſapientiam audiendi? D. Ambr. Pſal. 118. Si quem (inquit) nobilem, ſi quem fortem, ſi quem ſapientẽ eſſe audiũt homines, tanquã ſupra hominem arbitrantes concupiſcunt videre. Procedit Imperator, concurrunt omnes, & in tanta multitudine illum ſolum aſpicere geſtiunt, & de fulgore purpuræ plus quiddam eſſe in vultu Imperatoris exiſtimant. Miraris ſi Dei vultus deſiderabilis eſt, cùm conformem ſui hominem, humanus omnis miratur affectus? &c. Eodem loco arbitratur Ambroſius, Moſem præ magno deſiderio Deum cernere cupiuiſſe oculis corporeis. Nouerat (inquit) Moſes, quòd inuiſibilem Deum facie ad faciem videre non poſſit, ſed deuotio tanta menſuram ſupergreditur, & putauit Deo etiam hoc eſſe poſſibile, vt corporeis oculis faceret comprehendi, id quod eſt incorporeum, &c. At verò Dei eſſentiam oculis corporis videri non poſſe, docent Theologi 1. p. D. Thom. quæſt. 12. 3. Reg. 10. — D. Ambroſ. — D. Ambroſ.

5. 1. Petr. 1.

Dei facies maximè deſiderabilis eſt in terra, & in cælo etiam deſideratur, iuxta illud 1. Petr. 1. *In quem deſiderant angeli proſpicere.* In terra

Dei faciem deſiderat angeli, quia ſine faſtidio eum vident. Eccleſ. 24.

deſiderium hominis excitat facies Dei, ſi per fidem conſpiciatur, ſed non ſatiat omnino. In cælo deſiderium excitat, & omnino ſatiat, quia euidenter cernitur à beatis, & abſque vllo faſtidio, iuxta illud Eccleſ. 24. *Qui edunt me, adhuc eſurient, & qui bibunt me, adhuc ſitient.* Audiamus

D.Gregor.

magnum Gregorium lib. 1. Reg. cap. 10. Moyſes (inquit) qui faciem Dei ad videndum poſtulare dicitur, perfectionem deſignat electorum, qui iam ſpeculum ſummæ lucis intuentur; ſed tamen ad ipſam lucis veritatem pertingere vehementer cupiunt. iſta quidem cognitio lucis, electorum deſideria ſatiare non nouit, ſed excitare; illa verò & ſatiare, & excitare. Nam tam iucunda res eſt, vt ineffabiliter concupiſcatur, & tam plena, vt qui iam ſemper hanc in magno deſiderio viderunt; ſemper ineffabili plenitudine ſatientur, &c. Et lib. 18. moral. cap. 39. idem

D.Gregor.

Gregor. Angeli (inquit) vident, & videre deſiderant. Ne enim ſit in deſiderio anxietas, deſiderantes ſatiantur, ne autem ſit in ſatietate faſtidium, ſatiari deſiderant, & deſiderant ſine labore, quia deſiderium ſatietas comitatur; & ſatiantur ſine faſtidio, quia ipſa ſatietas ex deſiderio ſemper accenditur. Sic quoque & nos erimus, & ſitientes ſatiabimur, & ſatiati ſitiemus, &c. In cælo Dei faciem cernemus, interim

De deſiderio videndi faciem Dei.

dum viuimus in terra, magno illius deſiderio inflammatus, vnuſquiſque petat frequenter à Deo cum Moſe; *Domine oſtende mihi faciem tuam, Domine oſtende mihi gloriam tuam,* non in vitâ hac mortali, ſed cùm animam exhalauero. Dei faciem deſiderat pſalmographus vehementer, ſuúmque deſiderium his verbis explicat: *Quàm dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, concupiſcit, & deficit anima mea in atria Domini.* Magna eſt cupiditas quæ animam facit deficere, & deliquium pati. Addit, *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum*, exultationem enim cordi, ipſíque carni affert vultus diuini, & cæleſtis Ieruſalem dulcis memoria, dulcéque deſiderium. Pſalmo 41. *Quemadmodum deſiderat ceruus*

Pſalm. 41.

ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Vehemens deſiderium eſt aquæ ceruo ſitienti; ſic vehemens deſiderium Dei homini eſt, Deum bonorum omnium fontem videre

Ibidem.

cupienti. *Sitiuit* (inquit) *anima mea ad Deum fontem viuum. Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Ecce deſiderium quod haber, ecce ſitim, Deum ſirit, Deũ videre deſiderat. Quando (inquit) veniam, quando apparebo ante faciem Dei? quando oſtendet mihi Dominus faciem, &

Pſalm. 26.

gloriam ſuam? Pſal. 26. *Exquiſiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram.* Requirat igitur facies noſtra, & cor noſtrum in hac vita faciem

Hoc ſit negotium noſtrum faciem Dei requirere.

Dei. *Faciem* (inquit) *tuam, Domine, requiram.* hoc vnum ſit negotium noſtrum, faciem Dei requirere, ita vt illam poſtquam ex vita hac diſceſſerimus, videamus, & cum illa habitemus, iuxta

Pſal. 139.

illud Pſalmi 139. *Habitabunt recti cum vultu tuo.* O tutiſſimam, omníque voluptate pleniſſimam habitationem! Nihil mali contingere, nihil boni poteſt deeſſe illis, qui cum vultu Dei in æternum habitant. Hæc domus eſt peregrinorum, ad quam in via hac anhelant, quam deſiderant, ſpretis cæteris omnibus vitæ negotiis,

Pſalm. 26.

iuxta illud Pſalmi 26. *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* Vnum (inquit) petiui à Domino, vnam hanc rem ſemper inquiram, videlicet vt oſtendat mihi Dominus faciem ſuam, & gloriam ſuam æternis diebus vitæ meæ; & vt videam voluptatem Domini. D. Hieronymus vertit: *Vt videam pulchritudinem Domini.* Vident enim beati pulchritudinem Domini, & perfruũtur ſumma voluptate, ex ea profluente. Hoc vnum, hæc vna res in hac vita petenda eſt, hæc inquirenda, ad illam omnia opera ſunt dirigenda, vt tandem per deſertum hoc, ex Ægypto liberati, in terram promiſſionis perueniamus.

D.Hieron.

Ego oſtendam tibi omne bonum.

Pſalmo 102. *Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in miſericordia, & miſerationibus: Qui replet in bonis deſiderium tuum: renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.* Redimit Deus, & liberat de interitu, mortéque ſempiterna beatos homines; coronat eos gloriæ corona, mille gemmis exornata, propter magnam miſericordiam ſuam renouatur vt aquilæ beatorum iuuentus. Exuent enim corporis ſenectutem, morbos, imbecillitatéſque omnes, & inſtar aquilarum agiles erunt, ſolémque iuſtitiæ intuebuntur. Denique replet in bonis deſiderium eorum, quoniam oſtendit illis omne bonum. Nam is cui omne bonum oſtenditur, & traditur, repletum habet bonis deſiderium. In vita hac mortali hominum deſideria non implentur, non quieſcunt, ad finem nunquam perueniunt; in circuitu ambulant huius mundi veluti iumenta molas piſtrini agentia, nullúmque ambulãdi finem reperiunt, iuxta illud Pſal. 11. *In circuitu impij ambulant.* & illud Pſalmi 58. *Conuertentur ad veſperam, & famem patientur, vt canes, & circuibunt ciuitatem.* Sunt in terra multa mala permixta bonis, multæ ſpinæ permixtæ roſis; non poſſunt deſideria quieſcere, niſi videamus omne bonum, in quo nihil eſt mali. Feciſti nos Domine ad te, (ait Auguſtinus lib. 1. confeſſ. cap. 1.) & inquietum eſt cor noſtrum donec requieſcat in te, &c. Pſal. 72. *Quid enim mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram?* hoc eſt, quid mihi eſt in cælo, quod poſſit animi mei capacitatem complere? quid eſt in terra, quod expetam, & deſiderem? Nulla res extra te eſt, quæ menti meæ quietem afferre poſſit, aut ſaturitatem in cælo, aut in terra, tu ſolus requies es, & ſaturitas cordis mei. D. Thomas lib. 3. contra gent. cap. 63. Per diuinam (inquit) viſionem conſequuntur ſubſtantiæ intellectuales veram felicitatem, in qua omnino deſiderium quietatur, & in qua eſt plena ſufficientia omnium bonorum, quæ ad felicitatem requiruntur, &c. Pſal. 16. *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua.* Non eſt in terra ſaturitas, famem patiuntur homines, vt canes, Pſal. 58. *In cælo ſatiabimur, cùm apparuerit omne bonum. Bonum eſt nos hic eſſe.* aiebat Petrus in monte, cùm gloriam vidit Domini; bonum quoque eſt hominem in terra eſſe, vt cæleſtem Dei gloriam fide, charitate, boníſque operibus conſequatur, ſed bonum eſt, & multo melius eſt eſſe in cælo, acto iam triumpho, gloriam Dei contemplantem.

6. Pſalm. 102.

In cæleſti patria completur hominis deſiderium, ac quieſcit.

Pſalm. 11. Pſalm. 58.

D.Auguſt.

Pſal. 72.

D.Thom.

Pſal. 16.

Beatitudo ſtatus eſt omnium bonorum congregatione perfectus, & ab omni malo alienus hominibus igitur beatitudinem habentibus, omne bonum oſtenditur, nullum ad eos pertingit malum. Apoc. 21. *Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra.* Hæc de malo pœnæ, de malo autem culpæ: *Non intrabit in eam,* (id eſt, Ieruſalem cæleſtem) *aliquod coinqui*

7.

Apocal. 21.

In hac vita non eſt ſtatus gloriæ.

coinquinatum, aut abominationem faciens,& mendacium. In vita hac non eſt ſtatus boni alicuius, quia omnia breui pertranſeunt tempore. Etiam ipſius gloriæ,quam Chriſtus diſcipulis in monte oſtendit, non fuit ſtatus,ſed tranſitus, breui temporis ſpatio transfiguratus apparuit, mox præteriit transfiguratio, & gloria illa. Et hoc loco ait Dominus Moſi: *Ego oſtendam tibi omne bonum*; non in ſtatu, ſed in tranſitu. Hebræum verbum eſt *abar*, quod ſignificat *tranſire*, verti poteſt ad verbum:*Ego tranſire faciam omne bonum ſuper faciem tuam.* Gloriam ſuam manifeſtauit diſcipulis Dominus in monte Thabor, in tranſitu,tranſire enim fecit illam;in monte verò Sinai gloriam corporis illius venuſtiſſimi, in trãſitu quoque demõſtrauit.Exod.33. *Cùm tranſibit* (inquit) *gloria mea,ponam te in foramine petræ.* Nónne vides gloriam, non ſtantem, ſed tranſeuntem in terra? At in cælo ſtabit in æternum oſtenſa Dei facies, & gloria; ſtabit omne bonum, non pertranſibit in ſempiternum. Petrus videns Chriſti gloriam:*Faciamus*(inquit) *hic tria tabernacula.* Videlicet volebat, gloriam, quam cernebat,eſſe permanentem: illa verò protinus diſparuit.hic eſt hominum error, res mox perituras ſic concupiſcunt, & poſſident, ac ſi ſtabiles eſſent.Vnde Seneca de breuitate vitæ cap.4. Omnia(inquit) tanquam immortales concupiſcitis,&c. Sic concupiſcunt omnia homines,ac ſi neque ipſi mortales eſſent, breuíque tempore in vita manſuri, neque illa quæ concupiſcunt eſſent tranſitura. Quem errorem nolunt in terra cognoſcere; cùm fuiſſet cognitio vtilis. Sed in tartaro cognitio nullam vtilitatem affert, ſed pœnam. Sap. 5. *Tranſierunt* (inquiunt) *omnia illa tanquam vmbra,& tanquam nuntius præcurrens, & tanquam nauis quæ pertranſit fluctuantem aquam, cuius cùm præterierit non eſt veſtigium inuenire, neque ſemitam carinæ illius in fluctibus.* & poſt hæc, & alia additur: *Talia dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt.* Dum viuimus, caducarum rerum tranſitum magno cum emolumento ſæpè voluamus, ne poſtquam tranſierint, magno cum cruciatu eum cogitemus in inferno.

Exod.33.

Seneca. *Homines caduca bona putant eſſe perpetua.*

Sapient.5. *Omnia caduca bona breui tempore apparent.*

Ibidem.

Miſerebor, cui voluero.

8. Nemo ſibi quidquam tribuat, ſed miſericordiæ Dei, ex qua quidquid habemus boni, tanquam è fonte perenni emanat.*Miſerebor*(inquit) *cui voluero.*Non præcedunt merita Dei vocationem ad fidem, & charitatem, euangelicámque legem: ſed præcedit diuina miſericordia, gratiámque ſuam nobis abſque meritis donat, per liberum arbitrium cõcurrentibus. D.Leo ſerm. 1.de Ieiun. decimi menſis. Cauſa (inquit) reparationis noſtræ non eſt niſi miſericordia Dei; quem non diligeremus, niſi prius nos ipſe diligeret, & tenebras ignorantiæ noſtræ ſuæ veritatis luce diſcuteret,&c. D.Bernard.lib.de gratia,& libero arbitrio: Propter hoc (inquit)Dauid ingeminans Pſal.113. ait: *Non Domine, non nobis,ſed nomini tuo da gloriam.* quòd vtramque à Deo ſtolam, & iuſtitiæ ſcilicet expectaret, & gloriæ,&c.Ieremiæ 31.*In charitate perpetua dilexi te,ideo attraxi te miſerans*, &c. Ambroſ. epiſt. 84. Manifeſtat (inquit) per Ieremiam Dominus, quòd Dei gratiam nemo præueniat merito ſuo, &c.Ad Titum 2. *Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundùm ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus ſancti quem effudit in nos abundè per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus, ſecundum ſpem vitæ æternæ.*

8. *Bona omnia ex Deo habemus.*

D.Leo.

D.Bernard.

Pſal.113.

Ierem.31.

D.Ambroſ. *Deus nos præuenit auxilio ſuo.*

Ad Tit. 2.

Oſee 13. *Perditio tua Iſraël:tantummodo ex me auxilium tuum.* Ex nobis perditio oritur; ex Deo per ipſius auxilium oritur gratia, & gloria. D. Bernardus loco citato: Quid habes quod non accepiſti? crearis, ſanaris, ſaluaris. Neque te ipſum creare, qui non eras; neque iuſtificare te peccator; neque mortuus poteras reſuſcitare, &c. D. Auguſtin. quæſt. 154. in Exod. His(inquit)verbis:*Miſerebor,cui miſertus ero,& miſericordiam præſtabo, cui miſericordiam præſtitero.* prohibuit Deus hominem, velut de propriarum virtutum meritis gloriari, vt qui glorietur,in Domino glorietur. Non enim (ait) miſerebor talibus, vel talibus, ſed cui miſericors fuero, vt neminem præcedentibus bonis operibus ſuis, miſericordiam tantæ vocationis meruiſſe demonſtraret.ita Auguſtinus.

Oſee 13.

D.Bernard.

D.Auguſt.

Nemo quidem miſericordiam vocationis ad primam gratiam meretur.poſt acceptam autem gratiam, cùm ſit homo filius gratus Deo, eiuſque bona opera per Dei auxilium facta in gratia,ſint etiam grata: per illa incrementum meretur gratiæ,& gloriæ.D.Thom.1.2 quæſt.114. art.3.Opus(inquit)meritorium eſt vitæ æternæ ex condigno, ſecundùm quod procedit ex gratia Spiritus ſancti, ſic enim valor meriti attenditur ſecundùm virtutem Spiritus ſancti, mouentis nos in vitam æternam, ſecundùm illud Ioan. 4. *Fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Attenditur etiam pretium operis ſecundùm dignitatem gratiæ, per quam homo conſors factus diuinæ naturæ,adoptatur in filium Dei, cui debetur hæreditas ex ipſo iure adoptionis.Rom.8.*Si filij,& hæredes.*Sic D.Thomas. D.Gregor. lib.16. moral. cap.12. Deus(inquit) prius agit in nobis aliquid ſine nobis, vt ſubſequente quoque noſtro libero arbitrio, bonum quod iam appetimus, agat nobiſcum. Quod tamen per impenſam gratiam, in extremo iudicio,ita remunerat in nobis, ac ſi ſolis proceſſiſſet ex nobis, &c. Neque tamen gloriari homo poteſt niſi in Domino,qui ſine meritis contulit primam gratiam, & poſtea miſericordiam, & auxilium ſuum, gratiæ incrementum, & bona opera facere donat; quamobrem merita hominis dona dicuntur Dei.

9. *Homo poſt acceptã primã gratiam incrementum meretur gratiæ.*

D.Thom.

Ad Rom 8. D.Gregor.

CAPVT XXIV.

MORALE.

Moſes petit ſibi oſtendi gloriam Dei.

Vocabo in nomine Domini coram te.

DIVVS Auguſtinus ſecutus verſionẽ LXX. interpretum, ſic legit: *Ego tranſibo ante te in gloria mea, & vocabo nomine Domini in conſpectu tuo, & miſerebor, cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo,cui miſericordiam præſtitero.* &c. Interpretatur hunc in modum de Chriſto Opt. Max. Ille (inquit)loqui intelligitur,& dicere: *Tranſibo ante te,*de quo ait Ioan.13. *Cùm veniſſet hora,vt tranſiret de hoc mundo ad Patrem*, ipſe enim ante omnes ſanctos tranſiuit ad Patrem de hoc ſeculo, parare eis manſiones regni cælorum, quas dabit illis in reſurrectione mortuorum, quoniam tranſiturus ante omnes,primogenitus à mortuis factus eſt. Gratiam verò ſuam valde commendat, cùm dicit:*Et vocabo nomine Domini in*

1. *D. Auguſtini interpretatio de Chriſto.*

Ioan.13.

in conſpectu tuo, tanquam in conſpectu populi Iſraël, cuius Moſes cùm hæc audiret typum gerebat. In conſpectu enim Iudaicæ gentis vbique diſperſæ vocatur Dominus Chriſtus in omnibus gentibus. *Vocabo* autem dixit, non *vocabor*. Sic fortaſſe ſignificare voluit, ſeipſum hoc facere, id eſt, gratia ſua fieri, vt vocetur Dominus in omnibus gentibus. Quod verò addidit: *Et miſerebor, cui miſertus fuero*; ibi expreſſiùs oſtendit vocationẽ, qua nos vocauit in ſuum regnum, & gloriam, non pro meritis noſtris, ſed pro miſericordia ſua. Hæc Auguſtinus. Breuiter hic eſt eius ſenſus: Ego tranſibo (ait Dominus) in die feſto Paſchatis, ex hoc mundo ad Patrem, ad parandum ſanctis mãſiones in cælo. Et poſtquam tranſiuero, mittam Apoſtolos meos in omnes gentes ad promulgandum Euangelium, & vocabo per meos Apoſtolos, & concionatores nomine Iehoua, in conſpectu tuo Moſes, id eſt, in conſpectu Iſraëlitici populi, cuius tu figuram geris: faciam meis auxiliis, & gratia, per totum orbem vocari me Deum, & diuinis honoribus coli à populis fidem meam complectentibus, quos ego vocauero. Vocatio autem hæc ex miſericordiæ meæ viſceribus emanabit. Nam miſerebor cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit. Ait verò Auguſtinus, hanc miſericordiæ repetitionem ſignificare firmitatem, aut indicare miſericordiam duplicem in gentes, & in Iudæos. Aut (inquit) Deus miſericordiæ ſuæ firmitatem iſta repetitione monſtrauit: ſicut Amen Amen, ſicut fiat, fiat, ſicut ſomnium Pharaonis, aut gentibus, & Hebræis hoc modo prænuntiauit Deus miſericordiam ſe eſſe facturum, &c.

Tranſitus Chriſti ex terra in cælum, & Euãgelij prædicatio.

D. Auguſt.

Vocatio Dei ex miſericordia eſt.

Videbis poſteriora mea.

2. Tertullian. Tertullianus lib. 4. aduersùs Marcionem, cap. 22. putat, Moſem deſideraſſe videre Meſſiam, cùm ait: *Oſtende mihi te ipſum.* Cùm (inquit) deſideraſſet Moyſes conſpectum Domini dicens: *Si inueni gratiam coram te, manifeſta te mihi*; eum conſpectum deſiderauit, in quo hominem eſſet acturus, &c. Item: *Tunc videbis poſteriora mea*, nõ lumbos, aut ſuras, ſed quam gloriam deſiderauerat, in poſterioribus temporibus reuelandam, &c. Hoc impletum ait in monte Thabor, cùm Moſes transfiguratum Chriſtum vidit. Lib. aduersùs Praxeam, cap. 14. Moyſi (inquit) ſeruat Dominus conſpectum ſuum, & colloquium facie ad faciem, in futurum. Nam hoc poſtea impletum eſt in montis ſeceſſu, ſicut legimus in Euangelio viſum cum Chriſto Moſem loquentem, &c. & D. Irenæus lib. 4. cap. 37. Moyſes (inquit) cupiuit videre manifeſtè Verbum, quod ſecum loquebatur, & dictum eſt ei: *Sta in loco alto petræ, & manum meam contegam ſuper te, quando verò tranſierit claritas mea, tunc videbis quæ ſunt poſteriora mea, facies autem mea non videbitur tibi, non enim videt homo faciem meam, & viuet.* Vtraque ſignificans, quoniam & impoſſibile eſt homini videre Deum, & quoniam per ſapientiam Dei in nouiſſimis temporibus videbit Deum homo in altitudine petræ, hoc eſt, in eo, qui eſt ſecundùm hominem eius aduentus, & propter hoc facie ad faciem confabulatus eſt cum eo, in altitudine montis, aſſiſtente etiam Elia; quemadmodum Euangelium retulit, reſtituens in fine priſtinam repromiſſionem. hæc ille. Origenes homil. 12. in Exod Moyſes (inquit) cum Chriſto apparuit in gloria, & ibi completur ei illa promiſſio, quam accepit in monte Sinai, cùm dictum eſt ei: *Videbis poſteriora mea*, vidit enim quæ in poſterioribus & nouiſſimis diebus facta ſunt, &c. D. Auguſt. lib. 2. de Trinit. cap. 17. *Poſteriora Dei*, carnem Chriſti ſignificare ſcribit, quod eam Verbum prope finem ſæculi, id eſt, poſterius acceperit, & Pſal. 120. ait poſteriora Chriſti eſſe id, quod pro nobis poſteriùs factus eſt. Facies (inquit) eius eſt, *in principio erat Verbum.* Poſteriora eius ſunt, *& Verbum caro factum eſt*, &c. Idem ſentit D. Gregor. Iob 42. Damaſcenus in orat. de transfiguratione: Hodiè (inquit) Moſes humanitatis Chriſti cognitione illuſtratur, quam typicè olim edoctus fuerat. hoc enim per Dei poſteriora ſignificari dixerim, &c. Eodem loco ait Chriſtum, qui petra eſt, in petra, id eſt, ſeipſo, foramen aperuiſſe, per quod Moſes eius videret gloriam. Iam (inquit) deitatis gloriam Moſes perſpicit, ſub foramine coopertus petræ, quæ Chriſtus eſt, qui carnis ſuæ tanquam exiguam rimam ſtrictim aperuit, immenſóque lumine aſtantium oculos perſtrinxit, &c.

D. Auguſt. lib. 2. de Trinit. cap. 17.

D. Damaſc.

Ecce eſt locus apud me.

3. D. Auguſt. *In Eccleſia Chriſti Deus videtur per fidem velut foramen petræ.*

Locus hic qui apud Deum eſt, quem ille maximè tuetur, & veluti templum ſuum ornatiſſimum eſſe vult, Eccleſia eſt. Ita Auguſtinus interpretatur quæſt. 154. in Exod. Eccleſiam (inquit) ſignificat Dominus, dicendo: *Ecce locus penes me eſt*, tanquam templum ſuum commendans, &c. In hac petra ſtant Chriſtiani poſiti in foramine petræ. Eſt autem foramen petræ fides, per quam veluti foramen Dei cernimus non faciem, ſed poſteriora. Per fidem enim non videmus Deum euidenter ſicuti eſt, ſed videmus eum ænigmatica quadam cognitione, veluti per poſteriora. Theodoretus: Petræ foramen quid aliud, quàm fidei oculum intelligere debemus, quo ea conſpicimus, quæ oculis corporeis nulla ratione contemplari poſſunt? &c. D. Gregor. lib. 35. moral. cap. 6. Locus (inquit) qui apud Deum eſt, Eccleſia eſt, de qua veritas conſpicitur; quia ex ſola Catholica Eccleſia veritas conſpicitur, apud ſe eſſe locum Dominus perhibet, de quo videatur. In petra Moſes ponitur, vt Dei ſpeciem contempletur; quia niſi quis fidei ſoliditatem tenuerit, diuinam præſentiam non cognoſcit, &c.

Theodoret.

D. Gregor.

4. Significat etiam Moſes populum Iudæorum. Non vidit Moſes faciem Dei, ſed poſteriora; ſic populus Iudæorum non vidit faciem Chriſti ante paſſionem, & aſcenſionem; vidit autem poſteriora, quia poſt tempus aſcenſionis, & poſt aduentum Spiritus ſancti in Chriſtum multi ex Iudæis crediderunt. D. Gregor. lib. 26. moral. cap. 14. Per locum (inquit) Eccleſia, per petram Dominus, per Moyſen verò multitudo Iſraëliticæ plebis figuratur, quæ Domino in terra prædicanti non credidit, ipſa ergo in petra ſtetit, terga Domini tranſeuntis aſpiciens; quia videlicet poſt paſſionem, aſcenſionémque Dominicam, intra ſanctam Eccleſiam deducta, fidem Chriſti perſpicere meruit; & cuius præſentiam non vidit, eius poſteriora cognouit, &c. Plerique præterea Iudæi Chriſti Dei faciem in primo aduentu tranſeuntis non viderunt; quia illum non cognouerunt Deum eſſe, & Meſſiam. Sed videbunt poſteriora in fine mundi, cùm Antichriſtus venerit.

D. Gregor.

Moſes vidit poſteriora Dei, id eſt, Chriſti humanitatem in monte Thabor.

Origenes.

5. D. Gregor. Nazianz. orat. 2. de Theologia, poſte

D Greg. Na. Posteriora Dei *sunt effectus Dei.*

posteriora Dei existimat significare effectus Dei, vt supra diximus: *Dei* (inquit) *posteriora* nihil aliud sunt, quàm ea post Deum signa, & argumenta, quæ eum nobis indicant, quemadmodum vmbræ illæ solis, & imagines, quæ in aquis cernuntur, infirmis oculis solem repræsentant, quandoquidem eum intentis oculis cernere non possumus, &c. Theodoretus: Per posteriora (ait) Dei, intelligendæ sunt diuinæ dispensationes, atque operationes, &c.

Theodor.

Non videbit me homo, & viuet.

6. Moraliter hæc verba exponit D. Gregorius de mortificatione carnis, lib. 18. mor. cap. 37. Quisquis (inquit) sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne iam eius amore teneatur. Nullus quippe eam vidit, qui adhuc carnaliter viuit; quia nemo potest Deum simul amplecti, & sæculum. Qui enim Deum videt, eo ipso moritur, quòd vel intentione cordis, vel effectu operis ab huius vitæ delectationibus tota mente separatur. Vnde ad Moysen dicitur, *non videbit me homo, & viuet*, ac si apertè diceretur: nullus vnquam Deum spiritualiter videt, & mundo carnaliter viuit, &c. Hoc confirmat illis verbis Pauli ad Galat. 6. *Mihi mundus crucifixus est*, id est, mortuus mihi est mundus, vt mortuus me non videt, non curat; *& ego mundo mortuus sum*, & crucifixus, id est, ego instar mortui, mundum, eiúsque vanitatem non video, non appeto. D. Gregorij hæc sunt verba: Vt ostenderet Apostolus, quia per abiectionem qua se humiliando deiecerat, talis iam factus esset, vt neque ipse mundum, neque mundus ipsum concupiscceret, non solùm ait se mundo crucifixum, vt ipse mundi gloriam quam appeteret, tanquam mortuus non videret, sed etiam asseruit mundum sibi esse crucifixum, in quo tanta se humilitate deiecerat, vt mundus tanquam ad eum mortuus, Paulum humilem, & despectum iam videre nequaquam posset. hæc Gregor. Hominis se mortificatis, hoc est, mundum sibi crucifigens nihil ex eo tanquam ex mortuo cõcupiscit. Præterea crucifigit se ipsum mundo, ita vt nihil mundus ab eo expetat, veluti ab homine mortuo. O fælicem mortem, quæ veram parit vitam! *Non videbit Deum homo, & viuet*, sed morietur, quia hac fælici morte moritur, videns Deum per contemplationem. Oratio enim, meditatio, & Dei, diuinarúmque rerum contemplatio, hominem mundo mortuum, Deo verò viuum efficit.

D.Gregor.

De mortificatione carnis.

Ad Galat. 6.

D.Gregor.

CAPVT XXV.

Apparet in monte Deus Mosi in corpore fulgenti, & tabulas secundas tradit.

DEVTERONOMII CAP. X.

1. IN tempore illo dixit Dominus ad me: Dola tibi duas tabulas lapideas sicut priores fuerunt, & ascende ad me in montem: faciésque arcam ligneam, & scribam in tabulis verba, quæ fuerunt in his, quas ante confregisti, ponésque eas in arca. Feci igitur arcam de lignis setim, cúmque dolassem duas tabulas lapideas instar priorum, ascendi in montem habens eas in manibus. Scripsítque in tabulis iuxta id, quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est Dominus ad vos in monte de medio ignis, quando populus congregatus est, & dedit eas mihi. Reuersúsque de monte descendi, & posui tabulas in arcam, quam feceram, quæ hucusque ibi sunt, sicut mihi præcepit Dominus.

EXODI CAP. XXXIV.

2. AC deinceps: Præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas instar priorum, & scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulæ quas fregisti. Esto paratus manè, vt ascendas statim in montem Sinai, stabísque mecum super verticem montis. Nullus ascendat tecum, nec videatur quispiam per totum montem: boues quoque & oues non pascantur econtrà. Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales anteà fuerant: & de nocte consurgens ascendit in montem Sinai, sicut præceperat ei Dominus, portans secum tabulas. Cúmque descendisset Dominus per nubem, stetit Moyses cum eo, inuocans nomen Domini. Quo transeunte coram eo, ait: Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens & multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia: qui aufers iniquitatem, & scelera, atque peccata, nullúsque apud te per se innocens est. Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem. Festinúsque Moyses curuatus est pronus in terram, & adorans ait: Si inueni gratiam in conspectu tuo Domine, obsecro vt gradiaris nobiscum, (populus enim duræ ceruicis est) & auferas iniquitates nostras atque peccata, nósque possideas. Respondit Dominus: Ego inibo pactum videntibus cunctis, signa faciam quæ nunquam visa sunt super terram, nec in vllis gentibus, vt cernat populus iste, in cuius es medio, opus Domini terribile quod facturus sum. Obserua cuncta quæ hodie mando tibi.

3. DIXITQVE Dominus ad Moysen: Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum, & cum Israël pepigi fœdus. Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies, & quadra-

ginta

ginta noctes:panem non comedit,& aquam non bibit, & ſcripſit in tabulis verba fœderis decem. Cúmque deſcenderet Moyſes de monte Sinai,tenebat duas tabulas teſtimonij, & ignorabat quòd cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis Domini. Videntes autem Aaron & filij Iſraël cornutam Moyſi faciem, timuerunt propè accedere. Vocatíque ab eo, reuerſi ſunt tam Aaron quàm principes ſynagogæ. Et poſtquam locutus eſt ad eos, venerunt ad eum etiam omnes filij Iſraël: quibus præcepit cuncta quæ audierat à Domino in monte Sinai. Impletíſque ſermonibus, poſuit velamen ſuper faciem ſuam. Quod ingreſſus ad Dominum,& loquens cum eo,auferebat donec exiret,& tunc loquebatur ad filios Iſraël omnia quæ ſibi fuerant imperata. Qui videbant faciem egredientis Moyſi eſſe cornutam, ſed operiebat ille rurſus faciem ſuam,ſi quando loquebatur ad eos.

Præcide tibi duas tabulas lapideas.

4. POST illa, quæ præceſſerunt, iuſſit Dominus Moſi,vt duas tabulas lapideas præcideret,& in montem Sinai aſcenderet. Exod. 34. *Præcide* (inquit) *duas tabulas lapideas inſtar priorum, & ſcribam ſuper eas verba quæ habuerunt tabulæ quas fregiſti; eſto paratus manè, vt aſcendas ſtatim in monte Sinai, nullus aſcendat tecum.* Iubet etiam ne videatur quiſpiam per totum montem Sinai, boues quoque, & oues non paſcantur è regione eius. Cauſa reuerentiæ illius loci, in quo Deus cum Moſe loquebatur, legémque illi dabat. Iuſſis obtemperauit Moſes: tabulas duas excidit,præparauítque ad ſcribenda decem Dei mandata, & de nocte conſurgens ſummo diluculo in montem aſcendit.

Exod.34.

Cúmque deſcendiſſet Dominus per nubem.

5. Aſcendit Moſes ad Deum in montem; Deus verò deſcendit ad Moſem. Vt enim homo cum Deo verſetur, oportet aſcendere, Dei verò maieſtatem deſcendere ad vermiculum. Deſcendit Deus per nubem, videmus enim per ſpeculum in ænigmate. Stetit verò Moſes coram eo,inuocans nomen Iehoua,magna voce clamabat; *Dominator Domine,Deus miſericors,& clemens,patiens, & multæ miſerationis,ac verax,qui cuſtodis miſericordiam in millia, qui aufers iniquitatem, & ſcelera, atque peccata,nulliſque apud te per ſe innocens eſt. Qui reddis iniquitatem patrum filijs, ac nepotibus, in tertiam, & quartam progeniem.* Hæc Dei epitheta protulit Moſes tranſeunte Domino, Exod. 34. quo,id eſt,Deo tranſeunte coram eo,id eſt,Moſe;ait: *Dominator Domine Deus*,&c. Implet Dominus, quod promiſerat Exod. 33. illis verbis: *Cùm tranſibit gloria mea, ponam te in foramine petræ,& protegam dextera mea,donec tranſeam.* Tranſiuit ergo angelus in nomine Dei, coram Moſe poſito in foramine rupis,tranſiuit(inquam)in corpore maieſtate pleno,& fulgore,vt ſupra diximus:manu ſua foramen clauſit; ea ſublata vidit Moſes per foramen terga corporis, non faciem;qua re ſignificabatur, non poſſe hominem in vita mortali Deum cernere, ſicuti eſt, ſed videre poſteriora poſſe,id eſt, Dei effectus, opera, Incarnationem, Paſſionem, &c. Significabatur etiam corporis humani gloria, & ſplendor poſt reſurrectionem: tunc verò cùm Dominus pertranſiuit in corpore illo, inclamauit Moſes hæc vndecim nomina Dei.

Epitheta Dei recitātur magna voce.

Exod.34.
Exod.33.

Apparuit Deus Moſi in corpore fulgentiſſimo.

Dominator Domine Deus.

6. Hebraicè יהוה יהוה אל, *Iehouah, Iehouah el*, hoc eſt, *Deus, Deus, Deus.* Hæc enim nomina *Deum* ſignificant. De Iehoua lib. 1. diximus. *El* ſignificat *fortem.* Innuitur hoc loco ſanctiſſima Trinitas, quidquid velit Abulenſis, qui videtur Hebræum codicem non coſuluiſſe. Tertium nomen eſt, רחום, *rachum*, id eſt, *miſericors.* Quartum, חנום, *chanum*, ſignificans *clemens.* Quintum, ארך אפים *erec apaim*, id eſt, *longus naribus*, vel, *longus furore*, qui furorem,& iram differs,id eſt,patiens,longanimis. Sextum, *multæ miſerationis.* Septimum, *verax*, ואמת רב חסד, *rab cheſed ve emet*, id eſt, *magnus miſericordia & veritate.* Octauum, *qui cuſtodis miſericordiam in millia.* Nonum, *qui aufers iniquitatem, & ſcelera, atque peccata.* Decimum, *nulliſque apud te per ſe innocens eſt.* ונקה לא ינקה *venace lo ienace*, verbum *naca* ſignificat *mundare.* Eadem hæc verba Hebræa cap. 1. Nahum prophetæ ſic vertit noſter interpres: *Mundans non faciet innocentem*,hoc eſt,Deus non oſtendet vos eſſe à peccatis mundos, & innocentes, mundans vos, hoc eſt,non puniens vos, ſed puniet. Nam cùm non punitur peccator, videtur innocens eſſe. Eadem verba Hebræa extant Num. 14. vbi interpres ſic vertit: *Nullum innoxium derelinquens*, id eſt, nullum dignum ſupplicio derelinquens, innocentem,vel mundatum, ſed puniens, derelinquitur enim peccator vt innoxius, vel innocens,vel mundatus, cùm non punitur. hoc loco Exod. 34. vertit: *Nullus apud te per ſe innocens eſt,* ſenſus ferè idem videtur,qui in capite 14. Num. idem enim ferè eſt: Nullum innoxium derelinquens,id eſt, ſupplicium ſumens de peccatoribus:&, *nullus apud te per ſe innocens, ſiue innoxius eſt.* nullus, inquam, qui puniri debet peccator. Oſtendunt miſericordiam Dei ſuperiora nomina; hoc oſtendit iuſtitiam, quæ peccatoribus ſupplicium tribuit. Alij hæc verba hunc ſenſum habere volunt:Nullus apud te per ſe innocēs eſt,id eſt,nullus merito ſuo per ſe ſolum eſt innocens apud te. Denique hic videtur ſenſus huius loci: Nemo apud te per ſe, & ſuo merito innocens eſt,& mundus à peccato,& ſupplicio, quod peccato debetur. Vndecimum nomen eſt, *qui reddis*,Hebraicè, פקד, *poced*,*viſitans iniquitatem patrum in filijs,ac nepotibus,in tertiam, & quartam generationem.* Qua de re diximus 3. tomo Concord. lib. 8. cap. 28.

A
B
C
D

Dei epitheta in monte Sinai prolata.

Exod.34.

7. Dubium eſt, *an Moſes protulerit hæc Dei nomina?* Abulenſis, Caietanus, Burgenſis, & alij volunt Deum,qui Moſi in fulgenti corpore apparebat, ea protuliſſe. Probatur hæc opinio, quia Deus Exod. 33. ait Moſi: *Vocabo in nomine Domini coram te.* Ergo Deus ipſe vocauit nomen Domini coram Moſe,& cætera nomina, quæ retulimus. Lectio Hebræa anceps eſt, poteſtque ſignificare,Deum hæc nomina pronuntiaſſe,vt ſe miſericordem,& iuſtum eſſe doceret Iſraëlitas; poteſt etiam ſignificare, Moſem Deum his nominibus inuocaſſe,& honoraſſe. Lectio Hebræa ad verbum ſic habet: Deſcendit Dominus in nube,& ſtetit cum eo ibi,& inuocauit in nomine

Exod.33.

An Moſes Dei nomina hæc, ſiue epitheta proclamarit?

ne Domini, & transiuit Dominus ante faciem eius,& clamauit Iehoua,el,&c.Hoc est,descendit Dominus, & cum Mose stetit in monte Sinai,& ipse Dominus inuocauit nomen Iehoua, & transiuit ante faciem Mosis,& clamauit ipse Dominus,Iehoua, Iehoua,el,&c. Noster interpres dubiam lectionem ad Mosem retulit sic vertens: *Cùm descendisset Dominus per nubem,stetit Moyses cum eo, inuocans nomen Domini. Quo transeunte coram eo ait: Iehoua,Iehoua,el,* &c. Dicendum est, Mosem inuocasse nomen Domini, & illa omnia nomina pertranseunte Deo protulisse. Ea verò prius Deus pertransiens protulit,& ab eo Moses eadem didicit,& pronunciauit, postquam à Deo prolata sunt. Quòd autem Deus nomina protulerit, probatur ex cap.14. Num.14. Numer. in quo Moses sic Deum alloquitur: *Magnificetur fortitudo Domini, sicut iurasti dicens: Dominus patiens,& multæ misericordiæ,auferens iniquitatem, & scelera, nullámque innoxium derelinquens, qui visitas peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem.* Probatur præterea,quia Exod.33. Exod.33. ait: *Ego vocabo in nomine Domini coram te,* videlicet, coram Mose.

8. Multi cum D.Augustino existimarunt, Mosem vidisse diuinam essentiam,sed hoc loco posteriora tantùm vidisse constat corporis fulgentis, non essentiam Dei; si verò essentiam Dei vidisset, maximè hoc loco vidisset, cùm à Deo petiuit: *Ostende mihi faciem tuam.* Item: *Ostende mihi gloriam tuam*; at non est ostensa illi nunc essentia, vt exposuimus, neque est locus alius qui ab eo conspectam probet. Affertur ille locus Numer.12. Numer.12. *Ore ad os loquor ei, & palam, non per ænigmata & figuras Dominum videt.* At verò, si locus hic probat,Mosem vidisse essentiam diuinam, non semel, sed sæpissimè illam vidit: nam sæpissimè cum Mose Deus loquebatur. Significant ergo verba Numer.12. idem quod Exod.33. illa Exod.33. *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem,* quæ supra iam sunt explicata.

Scripsit in tabulis verba fœderis decem.

9. Permansit Moses in monte Sinai cum Domino quadraginta diebus, & noctibus, à cibo, potúque abstinens. Accepit verò à Domino in tabulis lapideis, quas dolauerat, & in montem attulerat, decem mandata scripta; reuersúsque est ad Israëlitas,qui in castris erant tabulas portans. Primæ tabulæ scriptæ fuerunt digito Dei, & à Deo angelico ministerio ad scribendum præparatæ, Exod. 31. *Dedit Dominus Moysi in monte Sinai duas tabulas testimonij lapideas, scriptas digito Dei.* & cap.32. *Reuersus est Moyses de monte, portans duas tabulas testimonij in manu sua, scriptas ex vtraque parte, & factas opere Dei, scriptura quoque Dei erat sculpta in tabulis.* Hæc de primis tabulis quas fregit Moses dicta sunt. De secundis quæ fractæ non sunt,sed in arca conseruatæ, dubium est, an sint scriptæ à Deo, an à Mose? Quòd à Deo scriptæ sunt, probant hæc verba Dei Exod. 34. *Præcide tibi duas tabulas lapideas instar priorum, & scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulæ quas fregisti.* Et Deuteron.10. *Scribam* (inquit) *in tabulis verba quæ fuerunt in ijs, quas antè confregisti.* Item Moses eodem cap. *Scripsit* (inquit) scilicet Deus, *in tabulis iuxta id quod priùs scripserat, verba decem, quæ locutus est vobis in monte, de medio ignis.* id est,mandata decem decalogi. A Mose autem scriptas esse secundas tabulas probant hæc verba Exod.34. *Dixit Do-*

Prima tabulæ scriptæ sũt digito Dei. Exod.31. Exod.32. *An secundæ tabulæ scriptæ sint digito Dei?* Exod.34. Deut.10. Exod.34.

minus ad Moysen: scribe tibi verba hæc, quibus, & tecum, & cum Israël pepigi fœdus. Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies, & quadraginta noctes, panem non comedit, & aquam non bibit, & scripsit in tabulis verba fœderis decem. Abulensis Exod.34. quæst.3. respondet, Deum scripsisse non solùm primas, sed secundas etiam tabulas. Verba illa Dei, quæ opposita sunt ex cap.34. Exod. *Scribe tibi verba hæc, quibus, & tecum, & cum Israël pepigi fœdus.* de tabulis dicta negat. Sic verò exponit: scribe tibi non in tabulis, sed in libro, verba hæc, quibus tecum, & cum Israël pepigi fœdus,hoc est,scribe in libro mandata hæc quæ tibi modò tradidi; tradiderat enim Dominus tunc mandata quædam Mosi. Vrgent vehementiùs verba sequentia: *Fuit ibi Moyses cum Domino quadraginta dies,& quadraginta noctes,& scripsit in tabulis verba fœderis decem.* Quisnam scripsit nisi Moyses, non in libro, sed in tabulis? Respondetur,verba hæc: *Scripsit in tabulis mandata:* non esse referenda ad Mosem, sed ad Deum. Nam præcessit: *Fuit ibi cum Domino quadraginta dies,& quadraginta noctes,*&c. Sequitur:*Et scripsit* (videlicet Dominus) *in tabulis mandata.* Esse autem sic exponendum hunc locum indicant loca citata, in quibus Deus apertè dicitur decem mandata in secundis tabulis scripsisse, & initio huius cap. 34. ait, *Scribam super eas verba*, &c. quod pollicitus est initio capitis, dicitur fecisse his verbis: *Scripsit in tabulis verba fœderis decem.* Hanc opinionem sequitur Lyranus, Caietanus, Oleaster, & alij.

10. D. Augustinus quæst.166. in contraria est sententia, non à Deo, sed à Mose scriptas arbitratur has secundas tabulas. De Moyse (inquit) dictum est,quòd ipse scripserit, cui etiam Deus paulo ante dixerat,*Scribe tibi verba hæc,*&c.Item: Posteriores tabulæ, iubente Deo, tam ab homine (id est, Moyse) excisæ sunt, quàm ab homine scriptæ, &c. Idem sentit D.Cyprianus in lib.de operibus Card.in tract.de Spiritu sancto, Carthusianus, & alij. Probatur opinio verbis citatis:*Scripsit* (videlicet Moses,) *in tabulis verba fœderis decem.* Locis ex scriptura allatis, qui aduersantur,respondetur, in scriptura dici, Deum scripsisse has tabulas, & Mosem. Deum quidem, quia eas iussit scribere, Mosem verò, quia eas ipse scripsit manu sua, literásque insculpsit. Ego in priorem opinionem propendeo. Existimarim tabulas à Deo fuisse scriptas. Nam si Deus primas tabulas quas frangendas præsciebat, digito suo scripsit, æquum est, vt credamus, digito etiam suo scripsisse secundas, quæ in arca perpetuò erant conseruandæ. Obiicies, tabulas primas Deum, id est, angelum nomine Dei præparasse, excidisse, ac dolasse; secundas excidisse, & dolasse Mosem, non mirum ergo esse si primas angelus scripserit, Moses secundas, quamuis in arca essent conseruandæ. Respondetur, minus esse præparare tabulas, quàm scribere, siue sculpere literas, minus Moses fecit, maius fecit Deus. Præterea diceremus, Mosem scripsisse in tabulis mandata: sed quia plura loca scripturæ initio allata,apertè dicunt, Deum illa scripsisse, idcirco huic opinioni magis assentimur.

11. In his tabulis dicuntur Exod.34. scripta decem verba fœderis, id est, decem mandata,quæ mandata fœderis appellantur, quia eorum obseruatio ad fœdus Dei cum populo initum pertinebat. Appellatur etiam arca, in qua tabulæ

Quid scripti fuerit in secundis tabulis.

Ad Hebr.9. erant, ad Hebr.9. *arca teſtamenti*, id eſt, fœderis, quia tabulas continebat, in quibus mandata fœderis erant ſcripta. Dicitur etiam *arca teſtimonij, & tabulæ teſtimonij*: quia teſtabantur mandata illa pactum Dei. Ad hæc decem mandata, docet Auguſtinus quæſt.140.reuocari cætera omnia præcepta fœderis. Cùm (inquit) tam multa locutus ſit Deus, duæ tantùm tabulæ dantur Moyſi, futuræ in arca. Nimirum omnia cætera, quæ præcepit Deus, ex illis decem præceptis pendere intelliguntur, &c.

D.Auguſt.

Ignorabat, quòd cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis Domini.

12. Ex colloquio Domini cum Moſe in monte, ſplendor mirus in facie Moſis effulſit: ignorabat autem ille faciem ſuam eſſe ſplendidam. Cùm ergo ad filios Iſraël in caſtra veniſſet, propè ad eum accedere timuerunt Aaron, & alij principes viri, qui illum comitabantur. Vocati tamen propè acceſſerunt, acceſſit quoque populus, cui à Deo accepta præcepta tradidit. Dubitatur, *vndénam ſplendor ortus ſit in vultu Moſis?* Abulenſis vult ortum cùm Moſes corpus illud fulgentiſſimum vidit per foramen, à corporis enim fulgore fulgorem accepiſſe arbitratur. Hebraicè ſic habetur: *Ignorabat Moſes quòd pellis faciei eius cornuta eſſet in loqui eo cum illo.* Ortus ergo eſt ſplendor ex colloquio Moſis cum Deo. Veriſimile eſt ortum illa die, qua ſplendidiſſimum vidit corpus, quòd voluerit Deus aliquid illi ex fulgore corporis quod videbat communicare. Sic in transfiguratione montis Thabor, eidem Moſi non ſolùm oſtendit corpus ſuum fulgentiſſimum, ſed ſplendorem etiam illi impertiuit, & Eliæ. *Viſi enim ſunt in maieſtate*, vt ait D.Lucas cap.9. Denique per miraculum effectus à Deo eſt hic Moſis fulgor, eo die quo in corpore fulgentiſſimo illi in monte Sinai apparuit. Dubitatur ſecundò, *cur facies Moſis dicatur cornuta*, cùm cornua non haberet? Reſpondetur, propterea dici cornutam, quia fulgida erat, & fulgoris radios, veluti cornua, emittebat, quos tam Aaron, quàm reliqui ſynagogæ proceres refugerunt. hos ſplendoris radios appellat Paulus 2.Corinth.3. *gloriam: Ita* (inquit) *vt non poſſent intendere filij Iſraël in faciem Moyſi propter gloriam vultus eius.* Et Chaldæus: Neſciebat Moſes, quòd multiplicatus eſſet *ſplendor gloriæ* vultus ſui, cùm loqueretur cum eo, &c.

Vnde ſit ortus fulgor faciei Moſis?

Lucæ 9.

Cur dicatur cornuta facies Moſis?

2.Corinth.3.

Impletis ſermonibus poſuit velamen ſuper faciem ſuam.

13. Ignorabat Moſes ſplendidam eſſe ſuam faciem, poſtquam ad caſtra venit, id cognouit, quoniam vidit, Aaronem, & ſynagogæ proceres non audere ad ipſum accedere. Poſtquam ergo præcepta quæ à Deo acceperat, populo propoſuit, velamine faciei ſplendorem texit. Auferebat autem illud, cùm loquebatur cum Deo, donec à loco in quo loquebatur exiret. nihil enim tunc velamine opus erat. Cùm exibat, rurſus velamen aſſumebat, ne oculos intuentium, radiis ſplendoris offenderet. Videbant autem omnes, exeuntis faciem eſſe fulgidam. Magnus quidem erat fulgor vultus Moſis, ſiquidem intueri illum Iſraëlitæ non poterant, quomodo ergo fieri potuit, vt *ſplendidam faciem ſuam ignoraret?* Abulenſis cauſam hanc reddit, quia ſplendor ille non terminabatur aliqua re, ideò ait eſſe à Moſe ignoratum. Verumtamen & ſi non terminabatur aliqua re, tamen per aërem diſpergebatur, cùm magnus eſſet, ita vt non poſſent filij Iſraël in faciem eius intendere, vt Paulus ait 2.Corinth.3. Cur igitur Moſes aërem illuminatum à radiis vultus ſui non cernebat? Cur ſaltem barbam non videbat fulgentem, quam ante oculos habebat? Reſponderi poteſt, Moſis mentem ſic ex Dei colloquio fuiſſe ad res diuinas tranſlatam, vt ſplendorem illum corporeis oculis non cerneret: vel dici poteſt, mentem Moſis in iis quæ in monte viderat, & in præceptis, quæ à Deo acceperat cogitandis, ſic fuiſſe occupatam, vt fulgorem non aduerteret. niſi velis rem miraculo tribuere.

Moſes velamine tegebat faciem.

Cur Moſes faciem ſuam fulgidam eſſe ignorarit?

Quæritur præterea, *quamdiu ſplendor in facie Moſis permanſerit?* Caietanus arbitratur, duraſſe eo tempore, quo præcepta Dei Moſes populo recitauit. Abulenſis Exod.34. quæſt.26. putat, duraſſe vſque ad mortem Moſis. Nam beneficium, quod Deus gratis donat, non aufert; niſi is, qui accepit, indignum ſe illo præſtiterit. Moſes autem ſemper dignus fuit, data luce. Præterea ſi Deus abſtuliſſet lucem à vultu Moſis, magna ignominia illum affeciſſet, exiſtimaſſet enim populus ablatam propter aliquod crimen, igitur illam non abſtulit. Forte durauit tandiu ſplendor ille, quandiu populus fuit prope montem Sinai, poſtea deſiit, ne Moſi opus eſſet tecta facie cum populo loqui, id enim moleſtum eſt. deſiit autem abſque vlla ignominia Moſis, quia videbat populus non eſſe iam neceſſarium.

14. *Quàdiu permanſerit fulgor in facie Moſis.*

CAPVT XXVI.

MORALE.

De ſecundis tabulis Moſi datis.

Præcide duas tabulas, & ſcribam ſuper eas.

1. TVNC franguntur tabulæ, in quibus decem mandata ſcripta ſunt, cùm frangimus aliquod ex decem mandatis. Miſericordia autem Dei fractionem hanc abſque remedio non reliquit. Quemadmodum Moſi iuſſit vt ſecundas tabulas pararet, in quibus rurſus mandata ſcriberet, ſic homini iubet, vt cor, ipſo Deo auxiliante, præparet, in quo iterum præcepta ſua, & gratiam renouet. Præparatur autem cor, reparantúrque fractæ tabulæ per pœnitentiam, contritio cordis, contritioni medetur tabularum, fractio cordis, fractioni medetur mandatorum Dei. Tabulas reparatas collocauit Moſes in arca ornatiſſima, in ſanctis ſanctorum; ſic nos poſtquam mandata Dei reparauerimus, diligentiſſimè ea cuſtodiamus, veluti in arca, ab omni hominum conſpectu remota, in locóque tutiſſimo collocata. Obſerua præterea, quid egerit Moſes, quomodo tabulas fractas reparauerit; montem aſcendit, orauit, à cibo, potúque diebus quadraginta abſtinuit. Hæc facienda ſunt pœnitentibus, à turbis oportet ſecedere, mentis cogitationes colligere, veluti in monte Sinai cum Domino colloqui, orare, ieiunium obſeruare. Vultu ſplendido ferebat Moſis decem mandata Dei in tabulis lapideis ſcripta. Animo autem gratiæ ſplẽdore rutilante, in tabulis cordis carnalibus, vt Paulus appellat, eadẽ mandata exarata fert is, qui pœnitentiã verè agit. Splendor verò gratiæ, fulgorem Moſis longè ſuperat.

Pœnitentia reparat fractas mandatorum Dei tabulas.

D.Paulus

2.Corinth.3. D.Paulus 2.Corinth.3. Corinthios epiſtolam ſuam appellat commendatitiam, ſcriptam in cordibus: *Numquid* (inquit) *egemus commendatitijs epiſtolis ad vos, aut ex vobis? epiſtola noſtra vos eſtis.* Appellat præterea epiſtolam Chriſti: *Manifeſtati* (inquit) *quòd epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.* Has epiſtolas Spiritus ſanctus ſcribit; ipſe Dei mandata, atque conſilia in tabulis cordis carneis exarat. Nam *dextræ Dei* dicitur *digitus*; tabulæ autem digito Dei dicuntur ſcriptæ, Exod.31. *Dedit Dominus Moyſi duas tabulas teſtimonij lapideas ſcriptas digito Dei.* Auguſt. ſerm.6. de verbis Apoſtoli: Lex (inquit) digito Dei ſcripta eſt, hoc eſt, in ſpiritu Dei, &c. In tabulis cordis carnalibus, non lapideis ſcribit Spiritus ſanctus. Non enim inſcribit mandata ſua, & gratiam ſuam tribuit lapideis hominibus duræ ceruicis, ac ſuperbis, ſed inſtar carnis mollibus, flexibilibus, atque humilibus.

In tabulis cordis ſcribit Spiritus ſanctus. Ibid. Exod.31. D.Auguſt.

Miſericors, clemens, patiens.

2. *Vndecim Dei nomina.* Vndecim Dei nomina Exod.34. recitantur. Primum, eſt nomen quadraliterum, *Iehoua*, quod eſſentiam ſignificat, & tanquam præcipuum geminatur, *Iehoua, Iehoua.* Secundum, eſt *el*, quod ſignificat *Deum*, & *fortem.* Quid Deo fortius mente concipi poteſt? Quæ ſequuntur, Dei magnam indicant miſericordiam, videlicet, *Miſericors, clemens, patiens, & multæ miſerationis, qui cuſtodis miſericordiam in millia, qui aufers iniquitatem, & ſcelera, atque peccata.* Nónne vides, quot nominibus Dei miſericordia ſignificetur? Adiunguntur tamen duo nomina, quæ iuſtitiam demonſtrant: *Nullus apud te per ſe innocens eſt, qui reddis iniquitatem patrum filijs, & nepotibus in tertiam, & quartam progeniem.* D.Hieronymus Ezech.18. hoc etiam nomen miſericordiæ Dei tribuit, non iuſtitiæ. Non ſeueritatis eſt, (inquit) iram tenere vſque ad tertiam, & quartam generationem, ſed ſignum miſericordiæ pœnam differre peccati, quando enim Moſes dicit, Exod.34. *Domine, Deus miſerator, & miſericors, patiens, & multæ miſerationis.* Et infert: *Reddens iniquitatem patrum ſuper filios, & filios filiorum.* hoc indicat, quòd tantæ ſit miſericordiæ, vt non ſtatim puniat, ſed ſententiam differat puniendi, &c. Item in ſententiam ſanctiſſimi Patris, ſed reuocant me verba Domini, Exod.20. ex quibus colligitur, punitionem filiorum propter patres, eſſe tribuendam iuſtitiæ: *Ego* (inquit) *ſum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam, & quartam generationem, eorum qui oderunt me: & faciens miſericordiam in millia iis qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.* hoc miſericordiæ eſt, illud iuſtitiæ.

Nomina indicantia miſericordiam Dei. *Duo nomina iuſtitiam indicant.* D.Hieron. Exod.34. Exod.20.

3. D.Bernard. *De miſericordia Dei.* 2.Cor.1. *Deus pater miſericordiarum.* Eſt Deus miſericors, & iuſtus, ſed miſericordia, & beneficentia ex illius oritur viſceribus, ad ſupplicium autem quodammodo cogitur, vt D.Bernard. ait ſerm.5. de natali Domini. Quòd (inquit) miſeretur Deus, proprium eſt illi, ex ſe enim ſumit materiam, & quoddam ſeminarium miſerendi. Nam quòd iudicat, & condemnat, nos eum quodammodo cogimus, vt longè aliter de corde ipſius miſeratio, quàm animaduerſio procedere videatur, &c. Quamobrem dicitur à Paulo 2.Corinth.1. *Pater miſericordiarum.* Vnde D.Bernardus: Non (inquit) dicitur pater iudiciorum, vel vltionum, ſed pater miſericordiarum, quòd miſerendi cauſam, & originem ſumat ex proprio, iudicandi vel vlciſcendi magis ex noſtro, &c. D.Ambroſius in orat. de obitu Theodoſij, in illa verba Pſal.114. *Miſericors Dominus, & iuſtus, & Deus noſter miſeretur.* obſeruat nomen miſericordis eſſe bis poſitum, iuſti verò nomen ſemel tantùm, miſericordia ex vtraque parte concluſum. Bis (inquit) miſericordiam poſuit, ſemel iuſtitiam. In medio iuſtitia eſt, gemino ſepto miſericordiæ incluſa, &c. Iuſtitiam ſepit, & velut ſeptum concludit miſericordia, ne homines ſcelera committentes, pro meritis diſperdat. Apoc.4. *Iris erat in circuitu ſedis.* Vidit Ioannes Dei thronum iride cinctum, iris autem miſericordiæ ſignum eſt, & fœderis, quod Deus cum hominibus fecit, Geneſ.9. *Arcum* (inquit) *meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me, & inter terram.* Caueamus tamen, ne magna Dei miſericordia abutamur, caueamus valde, ne quia Deus bonus eſt, nos ſimus mali. Pſal.100. *Miſericordiam* (inquit Dauid) *& iudicium cantabo tibi Domine.* Cantabat Deo Dauid non ſolam miſericordiam, ſed etiam iudicium; meminerat non ſolùm miſericordem eſſe, ſed etiam iuſtum. Nos quoque miſericordiam Dei celebremus, & iuſtitiam, opera ſummæ miſericordiæ Dei animo ſæpe voluamus, opera item iuſtitiæ frequenter cogitatione verſemus, quæ quidem in ſummam admirationem, & vitæ correctionem nos adducent, ſi recta trutina expendantur. Quis non admiretur, cùm oculis animi internis cernit angelorum maximam multitudinem ex cælo, abſque vllo remedio, in tartareos rogos deturbatam? Quis non admiretur, cùm videt vniuerſum terrarum orbem diluuio ob peccata hominum demerſum? Quis non admiretur tartarei ignis æternitatem? Hæc, & alia opera diuinæ iuſtitiæ ſunt, hæc ſunt ſupplicia quæ illi ſubeunt, qui Dei iuſtitiam obliuiſcuntur; vt enim ait D. Gregorius lib.16. moral. cap.31. Dei miſericordia obliuiſci eius dicitur, qui iuſtitiæ Dei fuerit oblitus. Quia quiſquis eum nunc iuſtum non timet, poſtea inuenire non valet miſericordem, &c.

Apoc.4. Pſal.100. *Iuſtitia Dei ſæpe meditanda.* D. Gregor. Geneſ.9.

Ex conſortio ſermonis Dei.

4. *Ex colloquio cũ Deo, oratione, & meditatione oritur fulgor mentis, & corporis.* Ortus eſt fulgor in facie Moſis ex conſortio Dei, ac colloquio cum Deo habito. Similem in modum in hominibus fulgor mentis oritur, & corporis. Eſt autem fulgor mentis virtus, præcipuè charitas; fulgor verò corporis eſt modeſtia, & caſtitas. Charitate & reliquis virtutibus illuminatur, modeſtiáque & caſtitate illuſtratur ille, qui frequenter cum Deo mente colloquitur, ac verſatur, non in monte Sinai, ſed in monte cæli, iuxta illud Pauli ad Philip.3. *Noſtra conuerſatio in cælis eſt.* Cum Deo colloqui poſſumus, vel vocali oratione, vel mentali. optimum eſt inſtar Moſis longa vti oratione. Qui tamen non valet longa vti, vtatur breui, ſæpiſſimè in Deum rapiat mentem, & ſaltem paucis verbis cum eo ſæpiſſimè loquatur. Quem morem antiqui illi patres Ægypti obſeruaſſe dicuntur, virtutum excellenti lumine ſplendidi. Auguſt. epiſt.121. ad Probam: Dicuntur (inquit) fratres in Ægypto crebras habere orationes breuiſſimas, & raptim quodammodo iaculatas, &c. Egre-

Ad Philip.3. D.Auguſt. *Orationes breues iaculà ſpiritalia ſint.*

gia ſunt hæc iacula ad debellandum mundum, ac dæmonem, & ad illuminandum virtutibus hominem; præſertim ſi ex arcu contento iaciantur, id eſt, ex animo attento, Deique cupido. Illuminatam fert mentem huiuſmodi iaculator; qui verò orationi non ſtudet, mentem obſcuram habet, hinc illud D. Chryſoſt. lib. 1. de orando Deo: Cùm video (inquit) quemquam non amantem orationis ſtudium, neque huius rei feruida, vehementique cura teneri, continuò mihi palam eſt, nihil eum egregiæ dotis in animo poſſidere, &c. Qui egregias dotes non poſſidet, faciem non habet illuminatam. Lucæ 9. *Facta eſt, dum oraret, ſpecies vultus eius altera, & veſtitus eius albus, & refulgens.* Sic per orationem mutatur vultus noſter, ſitque modeſtus, mutatur animus, mutatur veſtitus, denique totus homo ex conſortio Dei luce illuſtratur. Pſalm. 33. *Accedite ad Deum, & illuminamini.* Acceſſit Moſes ad Deum, & illuminatus eſt. Accedamus etiam nos, & illuminabimur. Sol eſt ſplendidiſſimus, radios lucis ſuæ omnibus impertit. Accedamus ſæpius ad auguſtiſſimam Euchariſtiam, in qua verus Deus Chriſtus eſt, & ex tanti ſumptione Sacramenti illuminabimur, vt docet D. Auguſtinus Pſalm. 33. Manducando (inquit) crucifixum, & bibendo illuminamur. Accedamus, vt corpus & ſanguinem eius accipiamus. Accedamus ad eum, vt illuminemur. Hæc ille. Coniiciamus oculos in diſcipulos Chriſti, nónne lux facti ſunt ex conſortio, & colloquio Chriſti? *Vos* (inquit Dominus) *eſtis lux mundi.* Acceſſerunt proximè ad ſolem iuſtitiæ diſcipuli, ex conſortio, & colloquio Dei lux facti ſunt.

D. Chryſoſt. Luc. 9. Pſal. 33. D. Auguſt.

5. Ex quinto capite Matthæi diſcimus, exemplum virtutum, quod hominibus præbetur, ſplendorem eſſe in facie, in manibus, in animo, corporéque viri probi. ait Dominus ſic: *Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt.* Vult Dominus nos aperta facie, abſque velo apparere coram hominibus, vt lucem exempli videant, & ſolem, id eſt, Deum à quo lux emanat glorificent. Cauenda tamen gloria inanis, iuxta illud Matthæi 6. *Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.* Abſque velo oſtendēda eſt lux hominibus, vt glorificent Deū, ſed humilitatis velo tegēda eſt, ne per inanem gloriam oſtēdatur. D. Gregor. homil. 11. in Euangelia: Per hoc quod agimus laudes exteriùs non quæramus. Sic autē ſit opus in publico, quatenus intentio maneat in occulto, vt de bono opere proximis præbeamus exemplum, & tamen per intentionem, qua ſoli Deo placere quærimus, ſemper optemus ſecretum, &c. Ignorabat Moſes faciem ſuam eſſe ſplendidam, ſic vir humilis lucem animi ſui veluti ignorat; quia ſe non iactat, aut ſuperbit.

5. Matth. 5. Matth. 6. D. Gregor.

Poſuit velamen ſuper faciem ſuam.

6. Splendorem ſuum Moſes velamine tegebat, loquens cum Iſraëlitis. Significat autem hoc Moſis velamen, cæcitatis velamen, quo tectum eſt Iudæorum cor, & oculi; qui legis Moſis non vident ſplendorem, hoc eſt, ſpiritum, & vaticinia de Chriſto. 2. Corinth. 3. *Vſque in hodiernum diem* (ait Paulus) *id ipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum, quoniam in Chriſto euacuatur. Sed vſque in hodiernum diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum.*

De velamine Iudæorum & cæcitate. 2. Corint. 3.

A *Cùm autem conuerſi fuerint ad Dominum, auferetur velamen.* Cùm loquebatur cum Hebræis Moſes, velabat faciem: cum lex legitur, & vetus teſtamentum, loquitur Moſes cum Iudæis: ſed tectam habet fulgentem faciem, id eſt, ſpiritales, ſplendenteſque de Chriſto ſenſus, quos Iudæi obcæcati non intelligunt; habent enim cæcitatis velum ſuper cor & intellectum. Cùm Moſes poſt colloquium cum populo conuertebatur ad colloquendū cum Deo, velamen auferebat: eundē in modum (vt Paulus ait) cùm Iudæi conuertentur ad Chriſtum, auferetur velamen à corde eorum, & intelligēt ſcripturas. Velamē enim hoc in Chriſto euacuatur, hoc eſt, ęB citas Iudæorum per Chriſti fidem, & per conuerſionem ad Chriſtum tollitur. De cæcitate Iudæorum egimus tom. 1. Concord. lib. 2. cap. 1.

Addit Paulus: *Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu,* hoc eſt, Moſes velatam habebat faciem, Iudæi velamen habent ſuper cor. At nos legis nouæ miniſtri nullum habemus velamen, ſed facie reuelata, id eſt, nullo velamine operta, gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur, hoc eſt, Chriſti gloriam velut in ſpeculo contemplantes, in imaginem illius glorioſam transfiguramur, C μεταμορφούμθα, à claritate in claritatem, id eſt, proficientes in dies, & ex minori claritate, & gloria ad maiorem aſcendentes. Sic Pſal. 83. dicitur: *Ibunt de virtute in virtutem*, id eſt, de robore ibunt in robur, in dies maius robur comparabunt. Illud, *ſpeculantes*, à ſpeculo deductum eſt. Nam Græcè legitur κατοπτριζόμενοι, ſpeculum autem dicitur κάτοπτρον, ſignificat ergo Paulus miniſtros nouæ legis, veluti in ſpeculo, gloriam Dei cernere abſque velo, & in eam transformari, quemadmodum ſpeculum transformatur in rem obiectum, eius imaginem recipiendo. Habet duo ſpeculum, nimirum recipit imaginem rei obiectæ, & ſic in eam D transformatur, eandémque videndam exhibet: ſic boni miniſtri Euangelij, gloriæ Dei imaginem recipiunt, ablato Moſis velamine, & in eamdem imaginem transfigurantur à Spiritu ſancto eam recipientes, ſicut ſpeculum: præterea eandem imaginem & gloriam Dei hominibus cernendam proponunt, docendo Euangelium, tum verbo, tum exemplo. Huc attinet illud capitis 4. eiuſdem epiſtolæ: *Deus qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris, ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei in facie Chriſti Ieſu*, hoc eſt, Deus qui initio mundi dixit, *fiat lux, & facta eſt lux*, ipſe corda noſtra fide ſua illuminauit, ad illuminationem ſcienE tiæ Dei glorioſæ, quæ eſt in facie Chriſti, hoc eſt, illuminauit nos Deus, vt oſtenderemus noſtræ doctrinæ, & exempli lumine ſcientiam, (Græcè, γνῶσιν τῆς δόξης) & cognitionem Dei gloria, & claritate plenam, quæ cernitur in facie non Moſis, ſed Chriſti. Græcè ἐν προσώπῳ, id eſt, *in facie*, vel, *in perſona* Chriſti. Colligit quoque Paulus miniſtrorum noui teſtamenti gloriam, eodem capite his verbis: *Quòd ſi miniſtratio mortis, literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, quomodo non magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria?* Si (inquit) Moſis facies glorificata, & illuminata eſt, propterea quòd legem veterem abrogandam filiis Iſraël miniſtrauit; maiori ſanè gloria, & claritate illuſtrabuntur ij, qui nouam

7. Ibidem. *Miniſtri Teſtamenti noui ſine velo Dei gloriam ſpeculantur.* Pſalm. 83. 2. Corint. 4. Ibidem.

nouam legem nunquam abrogandam toti orbi A
miniſtrant. Legis miniſtrationem appellat miniſtrationem mortis, nouæ verò miniſtrationem vocat miniſtrationem ſpiritus. Etenim noua à Chriſto lata vi ſua per merita Chriſti, ſpiritum, & vitam gratiæ donat; vetus autem ſpiritum, & vitam gratiæ vi ſua dare non valebat. Eſt ergo noua lex ſpiritus, & vitæ; vetus eſt lex mortis, quia vitam gratiæ largiri, & à morte peccati homines liberare nequibat. Liberabantur autem per merita Chriſti, quæ futura erant, & ad legem nouam pertinebant. Præterea dicitur lex mortis lex vetus, quia pœnam mortis frangentibus inferebat, ad Hebr.10.

Ad Hebr.10.

Irritam quis faciens legem Moysi, ſine vlla miſeratione duobus, vel tribus teſtibus moritur. De his plura diximus tomo 1.Concord.lib.1.cap.3. B

8. Non ſolùm velamen habent Iudæi, ſed etiam Ethnici multi adhuc habent, qui excæcati à diabolo Euangelij fulgorem non vident, ſed Deus paulatim eorum corda illuminat, vt cernimus noſtra hac ætate. 2.Corinth.4. ait Apoſtolus: *Quòd ſi opertum eſt Euangelium noſtrum, in iis qui pereunt eſt opertum*, hoc eſt, ſi Euangelium quod prædicamus velo opertum eſt aliquibus, illis opertum eſt, qui in tartareos mittuntur rogos. Adiicit Apoſtolus: *In quibus Deus*

Diabolus velamine tegit oculos hæreticorum, Ethnicorum, & aliorum.

2.Corinth.4.

Ibid.

huius ſæculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illis illuminatio Euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei. Docet quiſnam velamen cæcitatis ſuper oculos infidelium poſuerit, videlicet Deus huius ſæculi, hoc eſt, diabolus, qui eo ſæculo in idolis, vt Deus colebatur. Hic eſt, qui velamina Iudæis, Mahometanis, Ethnicis, hæreticiſque imponit, vt Euangelij non videant ſplendorem, & à tenebris incredulitatis, in tenebras orci æternas tranſmigrent. Ipſis etiam Chriſtianis qui veram fidem habent, & in peccato perſeuerant, velamina diabolus imponit; poſitum eſt velamen ſuper cor eorum, & ſuper oculos intellectus. Non vident, ſe tartareis flammis maximè eſſe propinquos, ipſas flammas ſempiternas non conſiderant, Dei iudicium non voluunt animo, velamen ferunt ſuper oculos, & veluti piſtrini iumenta, in circuitu ambulant, Pſal.11. mundíque molas agunt. Dei miſericordia remedium exhibet pœnitentiæ, & conuerſionis ad Dominum, vt enim ait ſupra Paulus: *Cùm conuerſi fuerint ad Dominum, auferetur velamen.* Vtinam conuertantur, & velamine ablato æterna tormenta cernant, in quæ velatis pergunt oculis.

Velamen etiã habent improbi Chriſtiani.

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

De tabernaculo, & ijs, quæ oblata sunt ad illud construendum.

EXODI CAP. XXV.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israël, vt tollant mihi primitias: ab omni homine qui offeret vltroneus, accipietis eas. Hæc sunt autem quæ accipere debetis: Aurum, & argentum, & æs, hyacinthum & purpuram, coccúmque bis tinctum, & byssum, pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pelléſque ianthinas, & ligna setim: oleum ad luminaria concinnanda: aromata in vnguentum, & thymiamata boni odoris: lapides onychinos, & gemmas ad ornandum ephod, ac rationale.

EXODI CAP. XXXV.

2. ET ait Moyses ad omnem cateruam filiorum Israël: Iste est sermo quem præcepit Dominus, dicens: Separate apud vos primitias Domino. Omnis voluntarius & prono animo offerat eas Domino: aurum & argentum, & æs, hyacinthum & purpuram, coccúmque bis tinctum, & byssum, pilos caprarum, pelléſque arietum rubricatas, & ianthinas, ligna setim, & oleum ad luminaria concinnanda, & vt conficiatur vnguentum, & thymiama suauissimum, lapides onychinos, & gemmas ad ornatum superhumeralis & rationalis.

EXODI CAP. EODEM.

3. EGRESSAQVE omnis multitudo filiorum Israël de conspectu Moysi, obtulerunt mente promptissima atque deuota primitias Domino, ad faciendum opus tabernaculi testimonij. Quidquid ad cultum, & ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas & inaures, annulos & dextralia: omne vas aureum in donaria Domini separatum est. Si quis habebat hyacinthum, & purpuram, coccúmque bis tinctum, byssum & pilos caprarum, pelles arietum rubricatas, & ianthinas, argenti æríſque metalla, obtulerunt Domino, lignáque setim in varios vsus. Sed & mulieres doctæ, quæ neuerant, dederunt hyacinthum, purpuram, & vermiculum, ac byssum, & pilos caprarum, sponte propria cuncta tribuentes. Principes verò obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad superhumerale & rationale, aromatáque & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum, ac thymiama odoris suauissimi componendum. Omnes viri & mulieres mente deuota obtulerunt donaria, vt fierent opera quæ iusserat Dominus per manum Moysi. Cuncti filij Israël voluntaria Domino dedicauerunt.

Tabernaculum *templi dicitur ligneum, & portatile.*

4. ANTEQVAM primas tabulas frangeret, præcepit Mosi Dominus in monte, vt tabernaculum, id est, templum portatile, extrueret, peterétque à filiis Israël ea, quæ extructioni necessaria essent, vt scriptum est Exod. 25. post fractas tabulas, propter vituli adorationem, iratus Deus deleturum se populum minatus est, Exod. 32. Placatus verò Mosis deprecatione, factúsque propitius, cum populo habitare voluit, construíque tabernaculum. Moses igitur ad fabricationem se accingit, Exod. 35. eáque petit ab Israëlitis, quæ Dominus petere iusserat, Exod. 25. De tabernaculo non multa dicemus, quia ex iis, quæ de templo diximus tomo 2. Concord. intelligi ea poterunt, quæ omissa fuerint. Aduertendum est in Exodo bis de tabernaculi constructione agi, semel cap. 25. & sequentibus, in quibus Dominus docet Mosem, quomodo sit construendum; iterum cap. 35. & sequentibus, in quibus indicatur, quomodo fuerit constructum.

Separate

Separate apud vos primitias Domino.

5. Pro primitiis, Hebraicè eſt, תרומה, *teruma* nomen, quod ſignificat *oblationem*, ſiue *eleuationem*. Eleuabatur enim oblatio coram Domino. Pro, *ſeparate*, Hebraicè legitur, קחו, *kechu*, id eſt, *accipite* apud vos, vel ex vobis, *oblationem Domino*. Non cogit Dominus, aut Moſes Iſraëlitas offerre primitias has, ſponte vult eos offerre, & animo voluntario. Vnde ſequitur: *Omnis voluntarius, & prono animo offerat eas*, id eſt, primitias, *Domino*. Si verò aliquis munera hæc dare nollet, non cogeretur dare. Res offerendæ hæ erant, aurum, & argentum, & æs, hyacinthum, purpura, coccúſque bis tinctus, & byſſus, pili caprarum, pelléſque arietum rubricatæ, & ianthinæ, ligna ſetim, & oleum ad luminaria concinnanda, & vt conficeretur vnguentum, & thymiama ſuauiſſimum, lapides onychini, & gemmæ ad ornatum ſuperhumeralis, & rationalis. Hyacinthus pannos ſignificat, colore cæleſti imbutos: purpura, & coccus bis tinctus, pannos rubei coloris; byſſus lini præſtantiſſimi genus eſt; pili caprarum opus erant ad conficienda ſaga cilicina, quibus tegebatur tabernaculum; pelles arietum rubricatæ, dicuntur pelles arietum rubeo colore infectæ, ex quibus operimentum quoddam tabernaculi factum eſt; pelles ianthinæ appellantur Hebraicè pelles תחשים, *techaſim*, id eſt, *taxorum*, vt nonnulli volunt. LXX. interpretes vertunt *pelles hyacinthinas*, & Chaldæus quoque, ſimiliter noſter interpres, Ezech. 16. *tachas* vertit *ianthinum: Calceauit te ianthino*, & hoc loco *techaſim* vertit *ianthinas*. Dicuntur autem pelles ianthinæ, pelles violacei coloris. Color eſt etiam hyacinthi, *violæ* enim Græcè ἴα appellantur, & ἄνθος *florem* ſignificat, vnde fit ἰάνθινος. Ligna ſetim vertunt LXX. *imputribilia*. D. Hieronymus Ioëlis 3. de arboribus ſetim ſic ſcribit: Tam grandes (inquit) arbores ſunt, vt latiſſima ex illis tabulata cædantur, lignúmque fortiſſimum eſt, & incredibilis leuitatis, ac pulchritudinis, quæ ligna in locis cultis, & in Romano ſolo, abſque Arabiæ ſolitudine, non inueniuntur. Sic ille. & Iſaiæ 41. Lignum (inquit) eſt imputribile, & leuiſſimum omnium lignorum tam in fortitudine, quàm in nitore, ſoliditatem ſuperat, & pulchritudinem, &c. Hebraicum nomen eſt, שטים, *ſetim*, quod ſignificat *ſpinas*, Iſaiæ 41. *Dabo in ſolitudinem ſeta* vertit Hieron. *ſpinam*, ſicut Theodotio verterat. Spinas autem intelligit arbores, ex quibus tabernaculum conſtructum eſt, ita vt ſenſus ſit: In ſolitudine producam arbores ſetim pulcherrimas. Ait idem Hieronymus, ligna ſetim habere ſimilitudinem aliarum arborum, quæ dicuntur ſpinæ albæ, colore & foliis, ſed magnitudine ſunt præſtantiora ligna ſetim. Forſitan propter ſimilitudinem cum albis ſpinis, *ſeta* vertit in ſpinam. Sed veriſimilius eſt, ſpinas appellaſſe arbores, quia nomen Hebræum, *ſeta*, ſignificat *ſpinam*. Ioëlis 3. *Fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum*. Hebraicè dicitur, *torrentem ſetim*, poſſet verti: *Irrigabit torrentem arborum ſetim*. Hieron. maluit cum Symmacho vertere *ſpinarum*, ſiue propter ſimilitudinem, quam habent cum ſpinis albis, ſiue quia proprias ſpinas, & vepres ſignificare voluit, quaſi diceret: Irrigabit torrentem veprium. Sic enim interpretatur, non iuxta alienam, ſed iuxta propriam ſententiam: Egredietur de Eccleſia fons, vt ſpinas noſtras, & peccata commutet in Domini noualia, & ariditatem noſtram riget aquis largiſſimis; & pro ſpinis, ac vepribus flores virtutum multiplices germinemus, &c. Et iterum epiſt. 50. ad Pammachium: Fluuius, (inquit) qui irrigat torrentem ſpinarum, quæ ſuffocant ſementem patrisfamilias, &c. Philo lib. 3. de vita Moſis, tabulas tabernaculi ex electis cedris factas eſſe ait. Exiſtimat ergo ligna ſetim cedros ſignificare. Idē exiſtimat Arias Montanus in apparatu. Rabbi Salomon apud Lyranum Exod. 25. ſic ait: Iacob vidit in Spiritu ſancto, quòd filij ſui facturi erant tabernaculum in deſerto, poſt exitum de Ægypto, & ſecum portauit in Ægyptum ſemina, & radices talium arborum, & ibi plantauit, & nutriuit, præcipiens filiis ſuis, vt exeuntes de Ægypto ſecum portarent. Caret dictum autoritate.

Iſraëlita ſpōte offerūt Domino aurum, & cætera ad fabricandum tabernaculū.

De arboribus ſetim.

D. Hieron.

Iſaiæ 41.

Spinæ albæ arbores.

Ioël. 3.

D. Hieron.

Rabbi Salomon.

Obtulerunt mente promptiſſima, atque deuota primitias Domino.

6. Iniquam, & turpem illam liberalitatem, qua inaures aureas ad vitulum fabricandum obtulerant, deleuerunt nunc Iſraëlitæ ſancta, & vera liberalitate, primitias ad tabernaculum Dei conſtruendum offerendo. Laudatur eorum voluntas: promptiſſima enim mente, atque deuota, ea quæ poſtulauerat Moſes, obtulerunt, aurum, argentum, gemmas, inaures, armillas, annulos, & cætera. Infudit Deus eorum animis hanc voluntatis promptitudinem, quæ tanta fuit, vt plura obtulerint, quàm erant opus tabernaculi fabricationi, iuſſerítque Moſes præconis voce nunciari, vt finem offerendi facerent. Exod. 36. *Quotidie manè populus offerebat, vnde artifices venire compulſi, dixerunt Moyſi: plus offert populus quàm neceſſarium eſt. Iuſſit ergo Moyſes præconis voce cantari: Nec vir, nec mulier quidquam offerat vltra in opere ſanctuarij, ſicq; ceſſatum eſt à muneribus offerendis, eo quòd oblata ſufficerent, & ſuperabundarent.* Quæres, *vndénam aurum, argentum, gemmas, cæteráſque res pretioſas habuerint Hebræi in deſerto?* Reſpondetur, ex Ægypto omnia hæc attuliſſe. Dei enim prouidentia factum eſt, vt ea, quæ fabricando tabernaculo neceſſaria erant, ex Ægypto afferrentur. Nam, vt ſupra diximus, Hebræi Ægyptios ſpoliauerunt, Deo iubente, Exod. 12. *Petierunt ab Ægyptijs vaſa argentea, & aurea, veſtémque plurimam. Dominus autem dedit gratiam populo coram Ægyptijs, vt commodarent eis, & ſpoliauerunt Ægyptios.* Quæ ergo ab Ægyptiis acceperant, ad extruendum Dei tabernaculum contulerunt. Quemadmodum autem Deus Ægyptiis voluntatis promptitudinem dedit, vt Hebræis abeuntibus, bona ſua commodarent; ſic Hebræis mentis dedit alacritatem, vt ab Ægyptiis accepta bona, tabernaculi conſtructioni magna voluntate donarent.

Prompta Iſraëlitarū mēs ad offerendū.

Exod. 36.

Vnde habuerint Iſraëlita ea quæ obtulerunt.

Exod. 12.

CAPVT II.

MORALE.

De oblationibus Iſraëlitarum ad conſtruendum tabernaculum.

Obtulerunt mente promptiſſima, atque deuota primitias.

1. DELECTATVR Dominus oblationibus hominum, quæ prompta, ac deuota voluntate fiunt, Marc. 12. *Sedens Ieſus contra gazophylacium aſpiciebat, quomodo turba iactaret æs in gazophy-*

Prompta & deuota voluntas Deum oblectat.

Marc.12. *gazophylacium.* Sedit Dominus è regione gazophylacij,quia delectabatur illo ſpectaculo,delectabile enim eſt cernere, in Dei gazophylacia homines mittentes dona alacri animo. 2. Corinth. 9. *Hilarem datorem diligit Deus.* Diligit hilarem datorem, prompta voluntate dantem, libenterque inſpicit.Multi autem diuites iactabant multa in gazophylacium, qui habuiſſe videntur promptam voluntatem, ſed à pauperrima vidua ſuperati ſunt. *Cùm veniſſet* (inquit Marcus) *vidua vna pauper,miſit duo minuta, quod eſt quadrans, & conuocans Dominus diſcipulos ſuos, ait illis: Amen dico vobis,quoniam vidua hæc pauper plus omnibus miſit: Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miſerunt,hæc verò de penuria ſua omnia,quæ habuit, miſit totum victum ſuum.* Magna fuit voluntatis viduæ huius promptitudo,totum namque victum ſuum in gazophylacium Dei miſit; hac verò promptitudine, & difficultate operis, & humilitate diuites vicit. D. Cyprianus in tract. de opere, & eleemoſynis: Non de patrimonio (inquit) ſed de animo opus viduæ examinans Chriſtus,& conſiderans non quantum, ſed ex quanto dediſſet,dixit: *Vidua iſta plus omnibus miſit in dona Dei.* Conſiderat quidem Dominus, quantum offertur, ſed magis conſiderat ex quanto, id eſt, ex quanto offertur voluntate & virtute.D.Gregor.lib.22. moral.cap.12.Omne, (inquit) quod datur Deo, ex dantis mente penſatur.Gen.4. *Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius.* D. Gregor.loco citato:Non dicit ſacrum eloquium:Reſpexit ad munera Abel, & ad munera Cain non reſpexit, ſed priùs ait: *Quia reſpexit ad Abel*, ac deinde ſubiungit, *& ad munera eius.* Ex dantis quippe corde id quod datur,accipitur. Idcirco non Abel ex muneribus, ſed ex Abel munera oblata placuerunt. Prius namque ad eum loquitur Dominus reſpexiſſe,qui dabat,quàm ad illa,quæ dabat.Hæc D. Gregorius. Prius Deus reſpexit ad viduam, quæ dabat, quàm ad duo minuta, quæ dabat. Dantium corda, & voluntates aſpexit magis, quàm munera;ideo duo minuta pauperis diuitum munera ſuperarunt. Sic Exod. 35. promptiſſimam illam mentem, ac deuotam, qua Iſraëlitæ munera tabernaculo conſtruendo offerebant,magis reſpexit,quàm ipſa munera;priuſquam mentis promptiſſimæ, ac deuotæ mentio facta eſt,quàm munerum. 2. Corinth. 8. promptiſſimam Macedonum voluntatem indicat Paulus ad largiendam eleemoſynam. *Secundùm virtutem*, (inquit) *& ſupra virtutem*, (Græcè, δύναμιν) *voluntarij fuerunt*, hoc eſt, ad largiendum promptiſſimam habuere voluntatem iuxta vires, & facultates ſuas, ſecundùm quod poterant obtulerunt, & plus quàm poterant ſupra vires.D.Gregor. Nazianz.orat. qua ſe excuſat, &c. Hoc (inquit) eſt pulcherrimum, & piiſſimum, quòd Deus nequaquam ex dignitate dantis,ſed virtute, & qualitate fructificantis, menſurat donum, &c.

Prompta & deuota voluntas viduæ.

Magis conſiderat Dominus ex quanto offertur, quàm quantum offertur.

Ex dantis mẽte & corde accipitur quod offertur.

2. Corint. 8.

D.Cyprian.

D.Gregor.. Geneſ.4.

D.Gregor.

D.Greg. Na.

Pilos caprarum.

2. Non magna ſolùm munera, ſed parua etiam, voluntate oblata Deus accipit,& remunerat:pilos carprarum, & ſimilia non deſpicit. Matthæi 10. *Quicunque potum dederit vni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ, tantùm in nomine diſcipuli, Amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam.* Quid poteſt eſſe minus, quàm calix aquæ frigidæ? hunc recipit ſummus Rex, & minimum munus maximo munere remunerat.Qui poteſt, offerat gemmas,aurum, argentum, cæteraſque huiuſmodi res pretioſas: qui hæc offerre non valet, offerat pilos caprarum,voluntate magna,ac deuota omnia Deo erunt accepta. 2. Corinth. 8. *Quemadmodum promptus eſt animus voluntatis*,(ait Paulus) *ita ſit & perficiendi ex eo, quod habetis. Si enim voluntas prompta eſt ſecundùm id, quod habet, accepta eſt, non ſecundùm id,quod non habet.* D.Hieronymus Ezech.40. velle ſe ait de templo Ezechielis ſcribere:Vt ſi(inquit)ego in tabernaculum Dei pelles caprarum, piloſque obtulero; alius qui diues eſt,pro qualitate meritorum,vel ferrum,vel æs,vel argentum,aurumque, & pretioſiſſimos lapides offerat, & non noſtra, quia ſunt minora, contemnat, &c. Lege eundem Hieron.in prologo in tract. Origenis ſuper Ioſue.Origen.homil. 13. Vtinam(inquit)mihi eſſet poſſibile, vnum eſſe ex principibus,& offerre gemmas, ſed quia hæc ſupra me ſunt, certè vel pilos caprarum habere merear in tabernaculo Dei,&c. D. Gregor. Nazianz. in orat. qua ſe excuſat, &c. aurum, argentum, & alia ait oblata, & inter reliqua pilos caprarum. Et addit:Ita & nos faciamus in hoc tabernaculo Eccleſiæ. Et hic quidem paruum, alius verò magnum quid, omnes autem pariter inferamus in habitaculum Chriſti: vnuſquiſque ex his, quæ habet, fructificet Deo, peccator pœnitentiam, qui bene currit, perſeuerantiam, iuuenis continentiam,ſenex prudentiam, &c.

2. Corint. 8.

D.Hieron.

Origenes.

D.Greg Na.

Obtulerunt mente promptiſſima ac deuota.

3. Obtulerant mente promptiſſima Hebræi vitulo conficiendo aurum: nunc mutata voluntate, eadem promptitudine, & forſitan maiori, aurum,argentum, cæteráque dona offerunt tabernaculo conſtruendo. Mutanda voluntas eſt ex malo in bonum, ex vitiis ad virtutem traducenda, ita vt tanta promptitudine, ac feruore Deo nos,noſtráque offeramus,& illi ſeruiamus, quanto ſeruiuimus idolis mundi. D. Thomas Matth. 3. hunc ait tertium eſſe fructum pœnitentiæ. Eſt(inquit)triplex fructus dignus pœnitentiæ.Primus eſt,vt puniat in ſe,quod commiſit, & hoc iudicio ſacerdotis. Secundus eſt, vt fugiat peccata, & occaſiones peccati. Tertius eſt, vt tantùm ſtudeat ad bene agendum, quantum ſtuduit ad peccandum. D.Paul.ad Roman. 6. *Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ, ſicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem.* Hęc verba Pauli D.Gregor.19.lib.moral.25. ita exponit: Saltem tales eſtote in fructibus bonorum operum, quales fuiſtis in actione vitiorum,&c.D.Auguſtin. Pſal. 31. Quales impetus habebas ad mundum,tales habeas ad artificem mundi,&c.

D.Thom. *Verus pœnitens maiori conatu ſeruit Deo, quàm mundo ſeruierat.*

Ad Rom.6.

D.Gregor.

D.Auguſt.

4. Magna equidem eſt eorum hominum, qui mundum diligunt,ad res diuinas deſidia, parua voluntatis promptitudo, ad res autem caducas impetus ſummus, voluntatis promptitudo maxima. Pro caducis rebus adipiſcendis omnes labores fortiter ſubeunt, pro comparandis rebus cæleſtibus laborem imbecilliter fugiunt. Audiamus D.Gregor. loco indicato:Sæculi(inquit) dilectores in terrenis rebus fortes ſunt, in cæleſtibus debiles. Nam pro temporali gloria vſque ad mortem deſudare appetunt, & pro ſpe perpetua, ne parum quidem in labore ſubſiſtunt,

Homines mundo ſeruiunt magno conatu. Deo multi ſeruiũt oſcitanter.

D.Gregor.

Matth.10. *Deus paruas etiam oblationes remunerat.*

ſtunt, pro terrenis lucris quaſlibet iniurias tolerant, & pro cæleſti mercede, vel tenuiſſimi verbi ferre contumelias recuſant. Terreno iudicio toto etiam die aſſiſtere fortes ſunt; in oratione verò coram Domino, vel vnius horæ momento laſſantur, ſæpe nuditatem, deiectionem, famem, pro acquirendis diuitiis, atque honoribus tolerant, ſuperna autem laborioſè quærere tanto magis diſſimulant, quanto ea retribui tardius putant, &c. At Dei dilectores, qui verè ad Deum conuertuntur, voluntatis promptitudinem, & cordis impetum mutant, & à mundanis rebus ad cœleſtes conuertunt; quo impetu mundo ſeruiebant, eo ſeruiunt Deo. Ad quærendas terrenas res erant fortes, debiles verò ad quærendas res cæleſtes; conuerſi fortiter ad Deum fortes fiunt ad res cæleſtes comparandas, debiles ad comparandas res terrenas; pro gloria temporali vſque ad mortem deſudabant, ſudorem iam non pro inani mundi gloria, ſed pro æterna conſequenda fundunt; pro terrenis lucris iniurias ferebant, iam pro cæleſti lucro ac præmio omnes contumelias æquo animo ferunt; denique quidquid pro mundo tolerabant, prompta voluntate tolerant pro Chriſto, & ſicut exhibuerunt membra ſua ſeruire vitiis, ſic illa exhibent ſeruire iuſtitiæ, vt Paulus ait; imò promptiori voluntate Chriſto, & iuſtitiæ ſeruiunt, quàm ſeruierant vitiis, & mundo, iuxta illud Baruch 4. *Sicut fuit ſenſus veſter, vt erraretis à Deo, decies tantum conuertentes, iterum requirite eum.* Iuſti (inquit D. Greg.) longius atque diſtẽtius ſtudioſos ſe Deo exhibẽt, quàm ſęculo fuiſſe meminerunt, &c. Iſai. 40. *Qui ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* Mutant fortitudinem, (ait Gregor.) quia qui fortes fuerant in carne, fortes eſſe ſtudent in ſpiritali opere, &c. Fortes fuerant in caducis rebus quærendis, mutant hanc fortitudinem, fortioreſque fiunt in quærẽdis rebus cæleſtibus, vnde illud Pſal. 83. *Ibunt de virtute in virtutem*, id eſt, de fortitudine in fortitudinem, in dies erunt robuſtiores ad conficiendum iter in cælum, relicto itinere mundi, & Pſal. 15. *Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea acceleraũerunt*, hoc eſt, multiplicati ſunt vitia eorum, & peccata, cùm ſeruiebant mundo, poſtea verò nuntium remittentes mundo, ad Deum accelerauerunt, alacriterque promptiſſima voluntate illi ſe obtulerunt.

Iuſti feruido corde Deo ſeruiunt magno pectoris ſonatu.

Baruch 4.

D. Gregor.

Iſai. 40.

Pſalm. 83.

Pſalm. 15.

Aurum, argentum, æs, hyacinthum, & purpuram, coccúmque bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pelléſque ianthinas, & ligna ſetim.

5. Aurum, argentum, opéſque, quibus Ægyptum ſpoliauerunt Iſraëlitæ, ad fabricandum

A Dei tabernaculum contulerunt: ſic doctos homines oportet ſcientiam, ſiue loquentiam, qua ſpoliant Ægyptum, id eſt, ſcriptores ethnicos, ad conſtruendam Eccleſiam conferre. Eſt enim Eccleſia Dei tabernaculum. Docent viri religioſi humaniores literas, docent Philoſophiam; Ethnicos, Marcum Tullium, Maronem, reliquóſque oratores, & Poëtas Græcos, ac Latinos peruolutant, docent Philoſophiam, Ariſtotelis libros exponunt, alióſque legunt autores Ægypti incolas, denique ſpoliant Ægyptum ſuis opibus. Finis eſt opes Ægyptiorum in tabernaculum Dei ædificandum conferre. Quiſquis ſapientiæ aurum habet, ſcientiarúmque argentum, non mundo offerat, ſed Deo voluntate prompta. Heu quot ingenia, ſcientiæ opibus ornata, mundo ſe mancipant, non Deo. Legat quæſo, qui huiuſmodi eſt, epiſtolam D. Bernardi 104. miſſam ad Gualtherum; inter alia dolens, quòd ingenium, & ſcientiam, perituris offerret rebus, ſic ſcribit: Doleo ſuper te, Gualthere chariſſime, cogitans nimirum illud tuæ iuuentutis decus, & ingenij acumen, ſcientiæ, & eruditionis ornatum, tuos illos mores ingenuos, quàm inanibus ſtudiis atteras, dum de tantis muneribus, non autori Chriſto, ſed rebus deſeruias tranſitoriis, &c. Dolendum ſanè eſt ſuper illos, qui, cùm poſſint Eccleſiæ tabernaculum ingenio ſuo exornare, non Eccleſiæ, ſed mundo, & diabolo illud dedicant. Deplorandi hi ſunt, imitandi verò Hieronymi, Auguſtini, Ambroſij, Gregorij, multíque alij, tum antiqui, tum recentiores, qui ingenium ſuum Eccleſiæ tabernaculo decorando magna cum laude Deo offerunt: ſanguineis verò lacrymis hæretici ſunt deflendi, qui, ſi quid ingenij Deus illis dedit, id ad hæreſes, vel fabricandas, vel defendendas, & ad euertendum Dei tabernaculũ diabolo exhibent.

Viri docti ſpolia Ægypti & opes ad conſtruendum Eccleſiæ tabernaculũ offerunt.

D. Bernard.

Rectè Lyranus ea, quæ Hebræi obtulerunt, moraliter ſic interpretatur: Per aurum (inquit) intelligitur ſapientiæ fulgor, quam offerunt Doctores; per argentum verò puritas conſcientiæ, quam offerunt innocentes; per æs ſonoritas eloquentiæ, quam offerunt prædicatores; per hyacinthum coloris cæleſtis, intelligitur meditatio cæleſtium rerum, quam offerunt contemplatiui; per purpuram intelligitur recordatio paſſionis Chriſti; per coccum bis tinctum, geminæ charitatis incendium; per byſſum, honeſtas conuerſationis; per pilos caprarum, ex quibus fiunt cilicia, aſperitas pœnitentiæ; per pelles arietum rubricatas, deſiderium martyrij; per ligna ſetim, quæ ſunt imputribilia, firmitas in bono; per oleum, pietatis ſuauitas; per lapides onychinos, exempla ædificatiua; per gemmas, bona intelliguntur, quæ Eccleſiam ædificant. Hæc ille.

6. Lyranus. *Quid ſignificent* oblationes Iſraëlitarum.

CAPVT III.

De artificibus tabernaculi.

EXODI CAP. XXXV.

1. ECce vocauit Dominus ex nomine Beſeleel filium Vri, filij Hur de tribu Iuda, impleuítque eum Spiritu Dei, ſapientia, & intelligentia, & ſcientia, & omni doctrina ad excogitandum, & faciendum opus in auro, & argento, & ære, ſculpendíſque lapidibus, & opere carpentario, quidquid fabre adinueniri poteſt, dedit in corde eius. Ooliab quoque filium Achiſamech de tribu

tribu Dan : ambos erudiuit ſapientia , vt faciant opera abietarij, polymitarij, ac plumarij , de hyacintho ac purpura, coccóque bis tincto , & byſſo , & texant omnia , ac noua quæque reperiant.

EXODI CAP. XXXVI.

2. FECIT ergo Beſeleel,& Ooliab , & omnis vir ſapiens, quibus dedit Dominus ſapientiam & intellectum,vt ſcirent fabre operari quæ in vſus Sanctuarij neceſſaria ſunt , & quæ præcepit Dominus. Cúmque vocaſſet eos Moyſes,& omnem eruditum virum , cui dederat Dominus ſapientiam , & qui ſponte ſua obtulerant ſe ad faciendum opus , tradidit eis vniuerſa donaria filiorum Iſraël. Qui cùm inſtarent operi, quotidie manè vota populus offerebat. Vnde artifices venire compulſi , dixerunt Moyſi : Plus offert populus quàm neceſſarium eſt. Iuſſit ergo Moyſes præconis voce cantari : Nec vir nec mulier quidquam offerat vltra in opere Sanctuarij. Sícque ceſſatum eſt à muneribus offerendis , eò quòd oblata ſufficerent & ſuperabundarent.

Vocauit Dominus ex nomine Beſeleel.

3. *Artifices tabernaculi Deus ſapientia donauit.*

Exod. 35.

ELEGIT Dominus ad extruendum tabernaculum ſuum artifices ; duos nominatim vocauit Beſeleel ex tribu Iuda , & Ooliab ex tribu Dan ; neque ſolùm vocauit, ſed ea ſapientia eruditit, quæ ad hoc opus neceſſaria erat. De Beſeleel ſic ait Moſes, Exod. 35. *Impleuit eum Spiritu Dei , ſapientia , & intelligentia , & ſcientia , & omni doctrina ad excogitandum , & faciendum opus in auro, & argento, & ære ſculpendiſque lapidibus, & opere carpentario , quidquid fabre adinueniri poteſt, dedit in corde eius.* Hęc de Beſeleel. Addit Moſes de vtroque, videlicet Beſeleel,& Ooliab: *Ambos erudiuit ſapientia, vt faciãt opera abietarij, polymitarij , ac plumarij de hyacintho, ac purpura coccóque bis tincto, & byſſo, & texant omnia , ac noua quæque reperiant*, &c. *Abietarius* ab arbore abiete dicitur faber lignarius , opus eius dicitur opus carpentarium. *Polymita veſtis*, qualem Iacob fecit dilecto filio Ioſeph , appellatur veſtis diuerſorum colorum, à πολὺ , id eſt, *multum*, & μίτος, id eſt, *filum* , quia ex filis diuerſorum colorum eſt contexta : *Polymitarius* verò dicitur , qui ex variis filis varios colores miſcet. *Plumarius* vocatur acupictor.

Abietarius.

Polymitarius. Plumarius.

Cùm vocaſſet eos Moyſes, & omnem virum eruditum.

4. Non ſoli duo artifices Beſeleel,& Ooliab,tabernaculum conſtruxerunt. hi duo præcipui fuere architecti , illis ſe alij adiunxerunt, ſponteque laborem, & operam ſuam tabernaculi fabricationi obtulerunt, Exod. 36. *Fecit Beſeleel, & Ooliab , & omnis vir ſapiens , quibus dedit Dominus ſapientiam , & intellectum , vt ſcirent fabre operari, quæ in vſus Sanctuarij neceſſaria ſunt.* Indicat hic locus,plures fuiſſe tabernaculi fabricatores; accepiſſe verò à Deo ſapientiam & intellectum,vt id facerent. Sponte ſua ſe obtuliſſe indicant verba ſequentia eodem cap. 36. *Cùm vocaſſet eos Moyſes , & omnem eruditum virum,cui dederat Dominus ſapientiam , & qui ſponte ſua obtulerant ſe ad faciendum opus.*

Exod. 36. *Plures fuerũt tabernaculi artifices.*

Ibidem.

Tradidit eis vniuerſa donaria.

5. *Fideles fuerũt artifices.*

Beſeleeli , & cæteris artificibus tradidit Moſes,nihil ſibi retinens, omnia quæ filij Iſraël ad conſtruendum tabernaculum obtulerunt. Artifices autem fideliter in diuinum opus , tum operam ſuam,tum donaria omnia contulerunt, nihil ſuffurantes. Cúmque viri ac fœminæ plus offerrent,quàm eſſet neceſſarium,id Moſi ſignificarunt, qui per præconem nuntiari iuſſit populo,ne quid amplius offerret.

A

MORALE.

De artificibus tabernaculi.

QVEMADMODVM Deus ad conſtruendum tabernaculum artifices vocauit ; ſic vocauit artifices ad conſtruendam Eccleſiam, quæ eſt illius tabernaculum. Ad Epheſ. 4. *Ipſe dedit quoſdam quidem apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios verò euangeliſtas , alios autem paſtores & doctores , ad conſummationem ſanctorum , in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti.* Chriſtus(inquit Paulus)artifices vocauit,dedítque ad conſummationem ſanctorum, id eſt, ad perfectionem ſancti tabernaculi Eccleſiæ , in opus miniſterij,in ædificationem corporis Chriſti , id eſt, vt Eccleſiam,quæ corpus Chriſti myſticum eſt, ædificent velut tabernaculum , & in hoc miniſterium operam ſuam conferant. D. Hieronymus eodem capite:Apoſtoli,(inquit)paſtores & doctores id habent operis,vt ſecundùm diſpenſationem,& officia ſibi credita,Eccleſiam Chriſti,id eſt, corpus, ædificent. Si quis igitur non ædificat Eccleſiam Chriſti,nec plebem ſibi ſubiectam inſtruit , vt de ſubiecto populo Chriſti Eccleſia conſtruatur , iſte neque apoſtolus , neque propheta,neque paſtor, neque magiſter eſt appellandus. Sic ille. Artificibus tabernaculi dedit Deus ſapientiam & intellectum ad illud conſtruendum ; ſic artificibus tabernaculi Eccleſiæ tribuit Deus cæleſtem ſapientiam , & intellectum ad illam exædificandam. Primi artifices apoſtoli fuerunt , hos Spiritus ſanctus ſapientia impleuit,& intellectu, linguíſque variis donauit in die Pẽtecoſtes. De Beſeleel ſic ſcribit Moſes: *Impleuit eum Deus Spiritu Dei, ſapientia, & intelligentia , & ſcientia, & omni doctrina ad excogitandum.* Beſeleel princeps fuit, & præcipuus artifex tabernaculi:Petrus princeps fuit,& præcipuus artifex Eccleſiæ , eum ſupra cæteros omnes impleuit Spiritus ſanctus ſapientia , & intellectu , & doctrina ad fabricandum tabernaculum.

B

C

D

6. Ad Epheſ. 4. *Deus vocauit artifices apoſtolos & alios ad conſtruendum Eccleſiæ tabernaculum.*

D. Hieron.

Artifices tabernaculi, id eſt , Eccleſiæ, impleuit Deus ſapientia.

D. Petrus præcipuus artifex & princeps tabernaculi.

Videant ſacerdotes , videant paſtores , qui operam ſuam tabernaculo Dei extruendo impendere volunt : videant , inquam , requiri ab extructoribus ſapientiam, & intellectum. Apoſtolis Spiritus ſanctus Eccleſiæ initio ſapientiam , & intellectum infudit : nunc labore comparanda hæc ſunt , & diuino auxilio. Non vacent otio paſtores , ſed ſtudiis , ex quibus pabula poſſint colligere , quæ præbeant ouibus;

7. *Sacerdotes & paſtores oportet eſſe ſapientes.*

ouibus; vacent præterea orationi, vt diuinam sapientiam, intellectúsque illuminationem à Deo consequantur, ignorantiam fugiant, audiantque D. Bernardum in serm. ad verba illa Euang. *Ecce nos reliquimus omnia.* Quando (inquit) poterit ignorantia excusare hominem, qui se doctorem insipientium profitetur? ignorans vtique ignorabitur, imò & multos ignorare faciet, & ignorari. Quid enim periculi sit, vbi non inuenit pastor pascua; ignorat dux itineris viam; vicarius nescit Domini voluntatem; Ecclesia experitur, &c. Obserua, quod Paulus ait, ad Ephes. loco citato: *Dedit pastores, & doctores.* Oportet enim pastorem esse doctorem, sapiẽtia præditum; oportet esse videntẽ, ne, si cæcus pastor cæcum ducat populum, ambo in foueã cadant. Non ait Paulus (inquit Hieronymus) alios pastores, & alios magistros, sed alios pastores, & magistros; vt qui pastor est, esse debeat & magister, nec in Ecclesiis, quanuis sanctus sit, pastoris sibi nomen assumere, nisi possit docere, quos pascit, &c. Dionysius Areopagita lib. 1. de Ecclesiastica hierarchia, cap. 1. Qui sacerdotem (inquit) seu Pontificem dicit, augustiorem, prorsúsque diuinum insinuat virum, totius sanctæ scientiæ peritissimum, &c. Origen. Danda (inquit) nobis est opera, vt sapientes simus, & hæc quæ audimus de scripturis sanctis proferre in tempore, & aptare possimus, & componere, atque ex his adornare tabernaculum Deo, &c.

D.Bernard. Ad Ephes. 4. D.Hieron. D. Dionys. Areopag. Origenes.

Qui sponte sua obtulerant se ad faciendum opus.

8. D. Augustinus quæst. 170. in Exod. Laudandus (inquit) est in his omnibus, non attractus ad opus seruiliter animus, sed liberaliter, & sponte deuotus, &c. Artifices illi sponte sua se obtulerunt ad faciendum opus tabernaculi, omniáque fecerunt gratis. Vtinam in artificibus nostri tabernaculi, id est, Ecclesiæ, hoc inueniremus, vt sponte sua, diuinóque amore adducti, non honorum, vel pecuniarum cupiditate tracti, tabernaculi huius sanctissimi opus facerent. D. Bernard. super illa verba, *Ecce nos reliquimus omnia.* Tertiò dictum est Petro, pasce, nec mulge, seu tõde vel semel additum est, &c. Pascendi ergo oues amore ducatur pastor, non mulgendi, vel tondendi. Hæc erat Pauli gloria, gratis tabernaculum Dei construere. 1. Corinth. 9. ostendit tabernaculi, id est, Ecclesiæ artifices, sumptum ab iis, quos docent, posse accipere. *Nescitis* (inquit) *quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt? & qui altari deseruiunt, cum altari participant? & ita Dominus ordinauit ijs, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere.* Addit, se hac ordinatione vti noluisse, gratísque Euangelium, & sine sumptu eorum, quos docebat, annuntiasse. *Ego* (inquit) *nullo horum vsus sum. Non autem scripsi hæc, vt ita fiant in me, bonum est mihi magis mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet.* Item: *Quæ est merces mea?* Respõdet, *vt Euangelium prædicans sine sumptu ponam Euangelium.* O sapientissimum diuini tabernaculi architectum! Sic enim se appellat 1. Corinth. 3. *Vt sapiens* (inquit) *architectus, fundamentum posui.* Gratis operam suam magno cum labore in fabricatione domus Dei collocabat: id verò vt præstare posset, labore manuum victum comparabat. Actor. 20. *Argentum, & aurum, aut vestem nullius concupiui, sicut ipsi scitis. Quoniam ad ad ea, quæ mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ.* Deut. 25. *Non ligabis os bouis terentis in area fruges tuas.* Allegoricè loco indicato Paulus hæc verba de artificibus tabernaculi exponit, quibus non est alligandum os, quia suppeditandus est eis cibus. Sed animaduertant artifices, non esse alligandum os bouis triturantis. eum enim qui ab Ecclesia beneficia, & opes accipit, oportet in area versari, ac triturare, non autem otiosè sudorem pauperum potare. Conceditur tibi (ait D. Bernardus epist. 2.) vt si benè deseruis, de altario viuas, non autem vt de altario luxurieris, & superbias, &c. Conceditur tibi, vt ore non alligato verseris in area, si triturauerit: quòd si triturare non vis, aream ne ingrediaris. Tunc triturat bos, cùm paleam à tritico secernit; tunc triturat pastor, cùm peccatum ab homine separat; &, vt separet, omnem conatum, & laborem adhibet.

1. Corinth. 3. Actor. 20. Deuter. 25. *Bos triturat, aret*, &c. D. Bernard.

Artifices tabernaculi diuino amore, & deuotione ducantur.

1. Corint. 9. *Pauli exemplum.*

Plus offert populus quàm necessarium est.

Obseruat D. Augustin. quæst. 171. tabernaculi artifices bonis moribus ornatos fuisse, nihilque ex iis, quæ offerebantur, sibi vsurpasse. Nam Exod. 36. sic scriptũ est: *Cùm instarent operi, quotidie manè vota populus offerebat. Vnde artifices venire compulsi dixerunt Mosi: Plus offert populus quàm necessarium est. Iussit ergo Moyses præconis voce cantari: Nec vir, nec mulier quidquam offerat vltra in opere Sanctuarij.* D. Augustinus. Notandum (inquit) est, quòd illi, qui sapientes appellantur effectores operum, sancti etiam moribus tales erant, vt cùm ipsi susciperent omnia, quæ populus offerebat, existimans necessaria, ex quibus illa omnia complerentur; viderunt plus offerri, quàm erat necesse, & dixerunt Mosi, atque ille per præconem vltra populum offerre prohibuit. Poterant autem, si vellent, multa auferre, sed modestia prohibuit, vel religio terruit. Sic August. Nullus fuit inter illos artifices Iudas, qui furtiuos haberet loculos; fideliter tractanda sunt bona Ecclesiæ, ita vt tabernaculo Domini omnia impendantur; fideliter tractandum est patrimonium Christi, Ecclesiasticáque beneficia, ita vt non fiant superbiæ, voluptatísque alimenta, sed pauperum subsidia.

9. D. August. Exod. 36. D. August. *Fideles sint artifices, nihil suffurentur.*

CAPVT IV.

De tabulis tabernaculi.

EXODI CAP. XXVI.

1. FACIES & tabulas stantes tabernaculi de lignis setim, quæ singulæ denos cubitos in longitudine habeant, & in latitudine singulos, ac semissem. In lateribus tabulæ duæ incastraturæ fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur: atque in hunc modum cunctę tabulæ parabuntur. Quarum viginti erunt in latere meridiano, quod vergit ad Austrum. Quibus quadraginta

ginta baſes argenteas fundes, vt binæ baſes ſingulis tabulis per duos angulos ſubiiciantur. In latere quoque ſecundo tabernaculi, quod vergit ad Aquilonem, viginti tabulæ erunt, quadraginta habentes baſes argenteas, binæ baſes ſingulis tabulis ſupponentur. Ad occidentalem verò plagam tabernaculi facies ſex tabulas, & rurſum alias duas, quæ in angulis erigantur poſt tergum tabernaculi. Erúntque coniunctæ à deorſum vſque ſurſum, & vna omnes compago retinebit. Duabus quoque tabulis, quæ in angulis ponendæ ſunt, ſimilis iunctura ſeruabitur. Et erunt ſimul tabulæ octo, baſes earum argenteæ ſedecim, duabus baſibus per vnam tabulam ſupputatis. Facies & vectes de lignis ſetim quinque ad continẽdas tabulas, in vno latere tabernaculi, & quinque alios in altero, & eiuſdem numeri ad occidentalem plagam: qui mittentur per medias tabulas à ſummo vſque ad ſummum. Ipſas quoque tabulas deaurabis, & fundes in eis annulos aureos, per quos vectes tabulata cõtineant: quos operies laminis aureis. Et eriges tabernaculum iuxta exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt.

EXODI CAP. XXXVI.

2. FECIT & tabulas tabernaculi de lignis ſetim ſtantes. Decem cubitorum erat longitudo tabulæ vnius: & vnum ac ſemis cubitum latitudo retinebat. Binæ incaſtraturæ erant per ſingulas tabulas, vt altera alteri iungeretur, ſic fecit in omnibus tabernaculi tabulis. E quibus viginti ad plagam meridianam erant contra Auſtrum, cum quadraginta baſibus argenteis. Duæ baſes ſub vna tabula ponebantur, ex vtráque parte angulorum, vbi incaſtraturæ laterum in angulis terminantur. Ad plagam quoque tabernaculi, quæ reſpicit ad Aquilonem, fecit viginti tabulas, cum quadraginta baſibus argenteis, duas baſes per ſingulas tabulas. Contra occidentem verò, id eſt, ad eam partem tabernaculi, quæ mare reſpicit, fecit ſex tabulas, & duas alias, per ſingulos angulos tabernaculi retro; quæ iunctæ erant à deorſum vſque ſurſum, & in vnam compaginem pariter ferebantur. Ita fecit ex vtraque parte per angulos, vt octo eſſent ſimul tabulæ; & haberent baſes argenteas ſedecim, binas ſcilicet baſes, ſub ſingulis tabulis. Fecit & vectes de lignis ſetim quinque, ad continendas tabulas vnius lateris tabernaculi, & quinque alios ad alterius lateris coaptandas tabulas, & extra hos quinque alios vectes, ad occidentalem plagam tabernaculi contra mare. Fecit quoque vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo vſque ad angulum peruenirет. Ipſa autem tabulata deaurauit, fuſis baſibus earum argenteis. Et circulos eorum fecit aureos per quos vectes induci poſſent: quos & ipſos laminis aureis operuit.

3. *Tabernaculũ domus erat lignea, ex tabulis fabricata, & cortinis tecta.*

ERAT tabernaculum templum portatile ex ligneis tabulis fabricatum, & cortinis quatuor tectum. Viginti tabulæ ligneæ efficiebant latus, ſiue parietem auſtralem; viginti aliæ latus ſeptentrionale; occidentalem autem tabernaculi parietem octo claudebant. Pars tabernaculi orientalis patebat, & velo tantùm tegebatur. Singulæ tabulæ longitudinem decem cubitorum, latitudinem cubiti vnius, & dimidij habebant, craſſitudinem, vt ait Ioſephus, digitorum quatuor. Copulabantur autem hæ tabulæ per incaſtraturas, per quas vna in alteram infigebatur, illíque adhærebat. Stabant innixæ baſibus argenteis, vnaquæque tabula duas habebat baſes, eáſque infixas terræ, vt totum tabernaculum, quod ex illis conſtabat, firmum, atque immobile conſiſteret. LXX. interpretes pro *tabulis* vertunt στύλους, id eſt, *columnas*.

Facies & vectes.

4. *Tabulis conſtabat tabernaculũ, quæ baſibus, & vectibus continebantur.*

Præter baſes argenteas, vectes quoque fieri præcepit Dominus de lignis ſetim ad continendas tabulas, firmitérque ſtatuendas. Erant autem in tabulis circuli, ſiue annuli quidam aurei, per quos rotundi vectes immittebantur, omnéſque tabulas continebant. Quinque vectes erant in latere auſtrali, quinque in ſeptentrionali, totidem in occidentali parte. Præter hos, in ipſa parte occidentali vectis alius erat, vt illum parietem ligneum, & extremum, in quo reliqui duo coniungebantur, fortiùs contine-

A ret. Exod. 36. *Fecit vectes quinque ad continendas tabulas vnius lateris tabernaculi, & quinque alios ad alterius lateris coaptandas tabulas, & extra hos quinque alios vectes ad occidentalem plagam tabernaculi contra mare*, id eſt, Occidentem. *Fecit quoque vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo vſque ad angulum peruenirет.* Abulenſis arbitratur, hunc vectem per ipſam tabularum craſſitudinem fuiſſe immiſſum, non per annulos aureos, dicit enim ſcriptura: *Fecit vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo vſque ad angulum peruenirет.* Per medias tabulas interpretatur ille, per craſſitudinem tabularum. At hæc interpretatio non videtur vera, quod probatur ex cap. 26. Exodi. *Facies* (ait Dominus) *& vectes de lignis ſetim, quinque ad continendas tabulas in vno latere* B *tabernaculi, & quinque alios in altero, & eiuſdem numeri ad occidentalem plagam, qui mittentur per medias tabulas à ſummo vſque ad ſummum.* Vectes hi, de quibus hic ſermo habetur, per medias tabulas mittebantur, à principio vſque in finem illarum; non tamen mittebantur per craſſitudinem ipſam tabularum, ſed per annulos, ſiue circulos aureos, vt conſtat: ergo vectis ille, de quo loquimur, potuit immitti per annulos aureos, tabulis infixos; non per craſſitudinem tabularum. Videtur hoc probabilius, nullum enim vectem Deus præcepit induci per craſſitudinem tabularum. Lyranus putat, hunc vectem in orientali fronte tabernaculi fuiſſe collocatum, & parietes duos, auſtralem, & ſeptentrionalem

Exod. 36. Exod. 26. *Vectes tabernaculi.*

trionalem ab orientali parte colligaſſe. Sed Scriptura indicat, illum per medias tabulas, & per medios circulos aureos, inſtar reliquorum, fuiſſe immiſſum. In parte autem orientali nullæ erant tabulæ, quia locus erat velo tectus, non ligneo pariete. Quæritur, *an hi vectes poſiti ſint in parte tabernaculi interna, an in externa?* Caietanus ait, fuiſſe poſitos in parte interiori, Ioſephus verò poſitos ait in parte, ſiue fronte exteriori. annulos enim vectium in exterioribus frontibus tabularum locat. Idem ſentit Lyranus, & Abulenſis.

Ipſas tabulas deaurabis.

5. Tabulæ tabernaculi omnes deauratæ erant, & vectes quoque: deauratæ inquam erant, id
Exod. 36. eſt, laminis aureis opertæ, Exod. 36. *Ipſa tabulata deauravit, fuſis baſibus eorum argenteis, & circulos eorum fecit aureos, per quos vectes induci poſſet, quos* id eſt, vectes, *& ipſos laminis aureis operuit.* Vectes laminis aureis operti ſunt, tabulæ quoque. Petes, *an tabulæ tam ex interiori parte tabernaculi, quàm ex exteriori eſſent deauratæ?* Reſpondet Abulenſis Exod. 26. quæſt. 13. fuiſſe deauratas ex vtraque parte. Caietanus in parte tantùm interna aurum agnoſcit, ornatus enim hic, (vt ille ait) non erigebatur foris, ſed intus: at verò Ioſephus ſic ſcribit lib. 3. antiquit. cap. 5. Erãt tabulæ ligneæ, vicenæ ex vtroque latere; craſſitudine digitorum quatuor, latitudine vnius, & dimidij cubiti, intus & extra laminis aureis contectæ, &c. Hunc autem ornatum Dei habitaculum exigebat, vt eius aurei parietes foris, intuſque auro coruſcarent.

Tabulæ tabernaculi laminis aureis erant opertæ, & vectes.

Ioſephus.

Ad occidentalem plagam tabernaculi facies ſex tabulas.

6. Ad occidentalem plagam tabernaculi iuſſit Dominus conſtitui ſex tabulas, addíque illis duas alias. Exod. 36. *Ad occidentalem plagam tabernaculi facies ſex tabulas, & rurſum alias duas, quæ in angulis erigantur poſt tergum tabernaculi.* De his tabulis quæritur, *quot cubitos haberent latitudinis?* Inde enim pendet latitudo tabernaculi. Quæ-

Tabulæ octo in occidentali parte tabernaculi.
Exod. 36.

A ſtioni reſpõdent Lyranus, Abulenſis, & alij, ſingulas habuiſſe dimidium cubitum latitudinis, ídque ſit veriſimile, quoniam tota tabernaculi latitudo videtur fuiſſe decem cubitorum, habebat autem ſex tabulas, quarum ſingulæ cubiti erant vnius, ac dimidij latitudinis, omnes verò ſex efficiebant latitudinem tabernaculi nouem cubitorum. Additæ ſunt duæ aliæ, de quibus loquimur, vt impleretur numerus decem cubitorũ. Vnde efficitur, has duas tabulas ſimul vnum tantùm habuiſſe cubitum, ſingulas dimidium: adiunctas verò reliquis ad angulos tabernaculi decem cubitorum numerum expleuiſſe. Ioſephus ſic ſcribit lib. 3. antiquit. cap. 5. Poſterioris parietis tabernaculi ſex tabulæ faciebant no-
B uem cubitos, quibus coniunctæ ſunt aliæ duæ tabulæ, ex medio cubito ſectæ, quas angulares poſuerunt, ad inſtar maiorum tabularum, &c. Ait, has duas tabulas fuiſſe minores reliquis, reliquas enim appellat maiores. ait præterea, fuiſſe ſectas ex medio cubito. Sed videtur ſibi repugnare, ait enim eodem cap. tabernaculi latitudinem fuiſſe duodecim cubitorum, latitudinem verò hanc efficiebant ſex tabulæ, ſingulæ vnius cubiti, & dimidij, efficiebant autem cubitos nouem. Addebantur duæ aliæ in angulis, quibus tribuendi ſunt tres cubiti latitudinis, vt duodecim latitudinis cubitos habeat paries occidentalis tabernaculi. Habebant ergo ſingulæ, ex ſen-
C tentia Ioſephi, cubitum, & dimidiũ latitudinis, quod exiſtimat Caietanus. Vnde fit, vt latitudo tabernaculi fuerit duodecim cubitorum. Sed pluribus placet, decem tantùm cubitos latitudinis habuiſſe. Dicendum eſt, altitudinem tabernaculi fuiſſe decem cubitorũ, tot enim cubitos altitudinis habebant omnes tabulæ. Longitudo tabernaculi fuit cubitorum triginta. Nam in latere auſtrali erant viginti tabulæ, totidem in latere aquilonari, ſingulæ verò cubitũ habebant, & dimidium latitudinis; latitudóque omnium viginti tabularum longitudinẽ efficiebat tabernaculi triginta cubitorum. Latitudo tabernaculi fuit cubitorum decem, vt ſupra collegimus.

Ioſephus.

Latitudo tabernaculi decem fuit cubitorum, longitudo cubitorum triginta, altitudo cubitorum decem.

CAPVT V.

De operimentis tabernaculi.

EXODI CAP. XXVI.

1. TABERNACVLVM verò ita facies: Decem cortinas de byſſo retorta, & hyacintho, ac purpura, coccóque bis tincto, variatas opere plumario facies. Longitudo cortinæ vnius habebit viginti octo cubitos: latitudo quatuor cubitorum erit. Vnius menſuræ fient vniuerſa tentoria. Quinque cortinæ ſibi iungentur mutuò, & aliæ quinque nexu ſimili cohærebunt. Anſulas hyacinthinas in lateribus ac ſummitatibus facies cortinarum, vt poſſint inuicem copulari. Quinquagenas anſulas cortina habebit in vtraque parte, ita inſertas, vt anſa contra anſam veniat, & altera alteri poſſit aptari. Facies & quinquaginta circulos aureos quibus cortinarum vela iungenda ſunt, vt vnum tabernaculum fiat. Facies & ſaga cilicina vndecim, ad operiendum tectum tabernaculi. Longitudò ſagi vnius habebit triginta cubitos: & latitudo, quatuor: æqua erit menſura ſagorum omnium. E quibus quinque iunges ſeorſum, & ſex ſibi mutuò copulabis, ita vt ſextum ſagum in fronte tecti duplices. Facies & quinquaginta anſas in ora ſagi vnius, vt coniungi cum altero queat: & quinquaginta anſas in ora ſagi alterius, vt cum altero copuletur. Facies & quinquaginta fibulas æneas, quibus iungantur anſæ, vt vnum ex omnibus operimentum fiat. Quod autem ſuperfuerit in ſagis quæ parantur tecto, id eſt, vnum ſagum quod amplius eſt, ex medietate eius operies poſteriora tabernaculi. Et cubitus

ex vna parte pendebit, & alter ex altera, qui plus eſt in ſagorum longitudine, vtrumque latus tabernaculi protegens. Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis, & ſuper hoc rurſum aliud operimentum de ianthinis pellibus.

EXODI CAP. XXXVI.

2. FECERVNTQVE omnes corde ſapientes ad explendum opus tabernaculi, cortinas decem de byſſo retorta, & hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, opere vario, & arte polymita: quarum vna habebat in longitudiue viginti octo cubitos, & in latitudine quatuor. vna menſura erat omnium cortinarum. Coniunxítque cortinas quinque, alteram alteri, & alias quinque ſibi inuicem copulauit. Fecit & anſas hyacinthinas in ora cortinæ vnius ex vtroque latere, & in ora cortinæ alterius ſimiliter, vt contra ſe inuicem venirent anſæ, & mutuò iungerentur. vnde & quinquaginta fudit circulos aureos, qui morderent cortinarum anſas, & fieret vnum tabernaculum. Fecit & ſaga vndecim de pilis caprarum ad operiendum tectum tabernaculi: vnum ſagum in longitudine habebat cubitos triginta, & in latitudine cubitos quatuor: vnius menſuræ erant omnia ſaga: quorum quinque iunxit ſeorſum, & ſex alia ſeparatim. Fecítque anſas quinquaginta in ora ſagi vnius, & quinquaginta in ora ſagi alterius, vt ſibi inuicem iungerentur. Et fibulas æneas quinquaginta, quibus necteretur tectum, vt vnum pallium ex omnibus ſagis fieret. Fecit & opertorium tabernaculi de pellibus arietum rubricatis: aliúdque deſuper velamentum de pellibus ianthinis.

Decem cortinas facies.

3. *Tabulis extructũ tabernaculũ quatuor tegebant operimenta.* Exod. 26.

EX tabulis conſtructum tabernaculum operimenta quatuor tegebant. Primum, cortinæ: ſecundum, ſaga cilicina: tertium, pelles arietum rubricatæ: quartum, pelles ianthinæ. *Decem* (ait Dominus Exod. 26.) *cortinas de byſſo retorta, & hyacintho, ac purpura, coccóque bis tincto, variatas opere plumario facies.* Cortinarum numerus denarius erat. Materia byſſus erat retorta, id eſt, linum, retortis, & duplicatis filis; præterea materia erant fila hyacinthini coloris, & fila coloris purpurei, ac cocci bis tincti. Fiebant autem opere plumario, id eſt, vario & diuerſorum colorum, quales ſunt volucrum plumæ. *De cortinis tabernaculi.* Longitudo ſingularum viginti octo cubitorum erat, latitudo, quatuor cubitorum; ex his decem, quinque cortinæ inter ſe anſulis connectebantur: ſimiliter connectebantur quinque aliæ, fiebántque ex decem cortinis duæ. Hæ verò duæ ſimili nexu copulabantur, fiebátque ex decem cortinis vna, quæ ſuper tabulas tabernaculi ante omnia alia tegumenta pellium extendebatur.

4. *An in cortinis facti fuerint Cherubini?* Dubium eſt, *an in his cortinis*, opere plumario factis, *fuerint facti Cherubini?* Pars affirmás confirmatur, quia Exod. 26. Hebraicè Cherubinorum fit mentio his verbis, מעשה חשב חגשרת אתם כרובים: *Cherubim magaſe choſeb thagaſe otam*, id eſt, *Cherubim opere artificis facies eas.* LXX. interpretes ſic verterũt: Cherubim opere textoris facies eas. Chaldęus hoc pacto: Figuras Cherubim facies. Itaque fuiſſe in cortinis illis Cherubinos figuratos ſenſit D. Auguſt. in Exod. quæſt. 173. Opere (inquit) textili Cherubim iuſſit in aulæis fieri, &c. Caietanus quoque: Non intelligas (inquit) Cherubinos duntaxat textos, ſed adiunctis floribus, & aliis conſonis. Idem arbitratur Abulenſis. At D. Hieronymus epiſt. 130. ad Marcellam, vocem Cherubim ait hoc loco ſignificare opus varium, atque depictum, eius hæc ſunt verba: In Exodo, cæteríſque locis, vbi deſcribuntur veſtes, plumaria arte contextæ, opus Cherubim, id eſt, varium, atque depictum eſſe factũ deſcribitur, ita tamen vt ו vau literam, Cherubim non habeant, quia vbicunque cum hac litera ſcribitur, animalia magis, quàm opera ſignificant. Sic ille. Significat ergo nomen Cherubim, ſi habeat ו vau, Cherubinos; ſi hac litera careat, ſignificat opus varium, ac depictum. Sine litera vau legit hoc loco noſter interpres, ideo vertit, *decem cortinas facies variatas*, neque vllam Cherubinorum fecit mentionẽ. Dici tamen poteſt, Cherubinos habuiſſe cortinas, dicíque variatas, quia Cherubinis, & variis floribus, ac picturis erant ornatæ. Caietan. D. Hieron.

5. Secúndum operimentum tabernaculi fuere ſaga cilicina, confecta ex pilis caprarum, erant autem numero vndecim, ſingula longitudinem habebant cubitorum triginta, & latitudinem cubitorum quatuor. Quinque ſaga inter ſe anſis coniugabantur, ſimiliter ſex reliqua, fiebántque duo ſaga; rurſus hæc duo ſaga inter ſe copulabantur, & fiebat ex omnibus vnum magnum ſagũ, quod totum tegebat tabernaculũ. Tertium operimentum, fuere pelles arietum rubro colore infectæ. Quartum, pelles ianthinæ, hæ fuere ſupremum tabernaculi tegumentũ, quod oportuit ex craſſis, duríſque eſſe pellibus animalium, erant autem coloris violacei, vt ſupra diximus. *Saga pelles rubricatæ.* *Pelles ianthinæ.*

CAPVT VI.

De duabus domibus tabernaculi, & duobus velis.

EXODI CAP. XXVI.

1. FACIES & velum de hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumario & pulchra varietate contextum: quod appendes ante quatuor columnas de lignis ſetim, quæ ipſæ quidem deauratæ erunt, & habebunt capita aurea, ſed baſes argenteas. Inferetur autem velum

per

per circulos, intra quod pones arcam teſtimonij, quo & Sanctuarium, & Sanctuarij ſanctuaria diuidentur. Pones & propitiatorium ſuper arcam teſtimonij in Sancto ſanctorum: menſamque extra velum: & contra menſam candelabrum in latere tabernaculi meridiano: menſa enim ſtabit in parte Aquilonis. Facies & tentorium in introitu tabernaculi de hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumarij. Et quinque columnas deaurabis lignorum ſetim, ante quas ducetur tentorium: quarum erunt capita aurea, & baſes æneæ.

EXODI CAP. XXXVI.

2. FECIT & velum de hyacintho, & purpura, vermiculo, ac byſſo retorta, opere polymitario, varium atque diſtinctum: & quatuor columnas de lignis ſetim, quas cum capitibus deaurauit, fuſis baſibus earum argenteis. Fecit & tentorium in introitu tabernaculi ex hyacintho, purpura, vermiculo, byſſóque retorta, opere plumarij: & columnas quinque cum capitibus ſuis, quas operuit auro, baſéſque earum fudit æneas.

3. TABERNACVLVM triginta cubitos habuit longitudinis, latitudinis verò decem, vt pluribus placet, altitudinis decem. Longitudo ab oriente versùs occidentem protendebatur. Oſtium enim orientem ſpectabat. Ioſephus: Tabernaculum (inquit) ſtatuit Moſes verſum ad orientem, vt ſol ſurgens radios in illud mitteret, &c. Latitudo verò protendebatur ab auſtro versùs aquilonem. Diuiſa erat longitudo tabernaculi in duas partes, in domum interiorem, quæ dicitur Sancta ſanctorum, & in domum exteriorē, quæ appellatur Sancta. Domus interior quadrata erat decem cubitorum longitudinis, decem altitudinis, totidem latitudinis. Erat autem in parte occidentali tabernaculi ſeparata à domo exteriori velo quodā, Exod. 26. *Facies* (ait Dominus) *& velum de hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumario, & pulchra varietate contextum.* Hoc velum ante Sancta ſanctorum appendebatur, in quatuor columnis ex lignis ſetim fabricatis, & deauratis. Capita verò habebant aurea, ſed baſes argenteas. Domus exterior viginti cubitos longitudinis habuit, decem latitudinis, totidem altitudinis; in oſtio eius velum alterum appenſum erat, in quinque columnis deauratis, quarum capita aurea erant baſes æneæ. Velum autem ſimile fuit velo domus interioris, Exod. 26. *Facies tentorium* (ait Dominus) *in introitu tabernaculi, de hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta opere plumario, & quinque columnas deaurabis lignorum ſetim, ante quas ducetur tentorium.*

Ioſephus. *Domus interior, ſiue ſancta ſanctorū.* Exod. 26. *Domus exterior, ſiue ſancta.* Exod. 26.

4. In Sanctis ſanctorum, ſiue in Sanctuario ſanctuarij, id eſt, in domo interiori, arca erat ex lignis ſetim fabricata, Cherubini, & propitiatorium intra velum. In Sanctis, ſiue in Sanctuario, extra velum primum, collocatum erat altare thymiamatis, in quo odores Deo offerebantur. Ex parte auſtrali poſitum erat candelabrum aureum, ex parte ſeptentrionali menſa è regione candelabri, Exod. 40. & cap. 26. *Pones* (ait Dominus) *menſam extra velum, & contra menſam candelabrum in latere meridiano, menſa enim ſtabit in parte aquilonis.* Lege Paulum ad Hebr. 9. *Tabernaculum* (inquit) *factum eſt primum*, tabernaculum primum appellat domum exteriorem, *in quo erant candelabra*, vnum erat candelabrum, ſed multa habebat candelabra, id eſt, ſeptem lucernas, Græcè λυχνία, *& menſa, & propoſitio panum, quæ dicitur Sancta*, hoc eſt, quæ domus exterior, & tabernaculum, appellatur Sancta, ἅγια. Hæc Paulus de primo dicit tabernaculo, de domo autem interiori, ſiue oraculo adiungit: *Poſt velamentum autem ſecundum, tabernaculum, quod dicitur Sancta ſanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti, circumtectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea, habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti, ſuperque eam erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium*, &c. Dubitas, an appellet Apoſtolus *tabernaculum ſecundum*, an *velamentum ſecundum?* Reſpondetur, appellare velamentum ſecundum, quod oppanſum erat ante oraculum, vt ex Græco contextu conſtat, δεύτερον καταπέτασμα. Vides, fuiſſe in tabernaculo interiore arcam, propitiatoriū, Cherubinos. An fuerit altare thymiamatis, iam oſtendimus 2. tomo Concord. Euangel. lib. 3. cap. 19. Eodem libro diximus de arca, de propitiatorio, de Cherubinis, de candelabro, de menſa, de altari thymiamatis, de velamentis, de ingreſſu in Sancta, & in Sancta ſanctorum. Si libet, lege, eadem repetere non eſt opus.

Arca, propitiatoriū, candelabrum, *altare thymiamatis, menſa.* Exodi 40. & 26. Ad Hebr. 9. Ibid.

CAPVT VII.

De atrio, & paxillis tabernaculi, de altari holocauſtorum, & labro æneo.

EXODI CAP. XXVII.

1. FACIES & atrium tabernaculi, in cuius auſtrali plaga contra meridiem erunt tentoria de byſſo retorta: centum cubitos vnum latus tenebit in longitudine. Et columnas viginti cum baſibus totidem æneis, quæ capita cum cælaturis ſuis habebunt argentea. Similiter & in latere aquilonis per longum erunt tentoria centum cubitorum, columnæ viginti, & baſes æneæ eiuſdem numeri, & capita earum cum cælaturis ſuis argentea. In latitudine verò atrij, quod reſpicit ad occidentem, erunt tentoria per quinquaginta cubitos, & columnæ decem, baſéſque totidem. In ea quoque atrij latitudine, quæ reſpicit ad orientem,

quinquaginta cubiti erunt. In quibus quindecim cubitorum tentoria lateri vno deputabuntur, columnæque tres & baſes totidem: & in latere altero erunt tentoria cubitos obtinentia quindecim, columnæ tres, & baſes totidem. In introitu verò atrij fiet tentorium cubitorum viginti ex hyacintho & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumarij: columnas habebit quatuor, cum baſibus totidem. Omnes columnæ atrij per circuitum veſtitæ erunt argenteis laminis, capitibus argenteis, & baſibus æneis. In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta, altitudo quinque cubitorum erit. fiétque de byſſo retorta, & habebit baſes æneas. Cuncta vaſa tabernaculi in omnes vſus, & ceremonias, tam paxillos eius, quàm atrij ex ære facies.

EXODI CAP. XXXVIII.

2. FECIT & atrium, in cuius auſtrali plaga erant tentoria de byſſo retorta, cubitorum centum, columnæ æneæ viginti cum baſibus ſuis, capita columnarum, & tota operis cælatura, argentea. Æquè ad ſeptentrionalem plagam tentoria, columnæ, baſéſque & capita columnarum eiuſdem menſuræ, & operis, ac metalli erant. In ea verò plaga, quæ ad Occidentem reſpicit, fuerunt tentoria cubitorum quinquaginta, columnæ decem cum baſibus ſuis æneæ, & capita columnarum, & tota operis cælatura, argentea. Porrò contra Orientem quinquaginta cubitorum parauit tentoria: è quibus quindecim cubitos columnarum trium, cum baſibus ſuis, vnum tenebat latus: & in parte altera (quia inter vtraque introitum tabernaculi fecit) quindecim æquè cubitorum erant tentoria, columnæque tres, & baſes totidem. Cuncta atrij tentoria byſſus retorta texuerat. Baſes columnarum fuere æneæ, capita autem earum cum cunctis cælaturis ſuis argentea: ſed & ipſas columnas atrij veſtiuit argento. Et in introitu eius opere plumario fecit tentorium ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac byſſo retorta, quod habebat viginti cubitos in longitudine, altitudo verò quinque cubitorum erat, iuxta menſuram, quam cuncta atrij tentoria habebant. Columnæ autem in ingreſſu fuere quatuor cum baſibus æneis, capitáque earum & cælaturæ argenteæ.

3. *Longitudo atrij centum cubitorũ: latitudo quinquaginta.*

CIRCVMDATVM erat tabernaculũ, quod deſcripſimus, atrio magno ex columnis, appenſíſque cortinis conſtructo. Longitudo atrij centum fuit cubitorum, latitudo quinquaginta. Longitudo ab oriente in occidentem proferebatur, latitudo ab auſtro in ſeptentrionem. Ex parte auſtrali in longitudine centum cubitorum, ſtabant columnæ viginti, ex his tentoria ſiue cortinæ pendebant, ex byſſo retorta confectæ. Columnæ autem altitudinis erant quinque cubitorum. Itaque altitudo atrij quinque erat cubitorum, Exod. 27. *In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta, altitudo quinque cubitorum erit.* Ex parte ſeptentrionali ſimiliter viginti columnæ ſtatuebantur quinque cubitorum altitudinis, appenſis cortinis, ſiue tentoriis, vt in parte auſtrali. De iis columnis Exod. 27. ſic ſcriptum eſt: *Omnes columnæ atrij per circuitum veſtitæ erunt argenteis laminis capitibus argenteis, & baſibus æneis.* & cap. 38. *Fecit & atrium in cuius auſtrali parte erant tentoria de byſſo retorta cubitorum centum, columnæ æneæ viginti cum baſibus ſuis. Capita columnarum, & tota operis cælatura, argentea. Æquè ad ſeptentrionalem partem tentoria, columnæ, baſéſque, & capita columnarum eiuſdem menſuræ, & operis, ac metalli erant.* Hinc conſtat columnas atrij æneas fuiſſe, ex ære fabricatas, argenteis laminis veſtitas, & cælatas. Eodem cap. 38. *Cuncta atrij tentoria byſſus retorta texuerat, baſes columnarum fuere æneæ: capita autem eorum cum cunctis cælaturis ſuis argentea, ſed & ipſas columnas atrij veſtiuit argento.* Ioſephus lib. 3. antiq. cap. 5. baſes columnarum, ſiue vallorum, vt ipſe appellat, mucronatas fuiſſe ait, imæ haſtæ ſimiles, & in terram defixas, vt firmiores eſſent.

Exod. 27.

Atrium circumdabant cortinæ appẽſæ ex columnis.

Ibid.

Exod. 38.

Ibid.

Poſt tabernaculum versùs occidentem, in latitudine atrij quinquaginta cubitorum, columnæ erant decem, ſimiliáque tentoria. Ante tabernaculũ latitudo quinquaginta cubitorum, quæ reſpiciebat orientem, in tres partes diſtributa eſt: nimirum in duo latera, & introitum, qui in medio erat laterum. Vnum latus quindecim cubitos habebat, & tres columnas cum tentoriis ſuis: ex altera parte alterum latus ſimiliter quindecim cubitos latitudinis obtinebat, columnas tres, & cortinas. Introitus verò atrij viginti cubitos habebat latitudinis, columnas quatuor, & velum appenſum, ſiue tentorium viginti cubitorum, non ex ſola byſſo retorta, ſed ex hyacintho & purpura, coccóq; bis tincto, & byſſo retorta opere plumarij confectum. Illud etiam obſeruandum eſt, ad ſtabiliendas, & extendendas cortinas, ſiue tentoria tabernaculi, & atrij, paxillos fuiſſe adhibitos, qui humi defixi funes tenaciter retinerent. De iis Exod. 27. fit mentio his verbis: *Cuncta vaſa tabernaculi in omnes vſus, & ceremonias, tam paxillos eius, quam atrij, ex ære facies.* & cap. 38. *Paxillos tabernaculi, & atrij per gyrum fecit æneos.* Ioſephus loco indicato, in vallis æreis, ſiue columnis, annulos fuiſſe ſcribit, quibus funes innectebantur; funes verò clauis cubitalibus æreis, humi confixos, columnas firmaſſe, & contra ventorum vim tabernaculum muniuiſſe. Clauos cubitales appellat paxillos æreos vnius cubiti, etiam vox Hebræa, יתד, *iathed*, *paxillum* ſignificat, & *clauum*. De clauis tabernaculorum Iſaias 33. *Tabernaculum* (inquit) *quod nequaquam auferri poterit, nec auferentur claui eius in ſempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur.* & cap. 54. *Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas, longos*

4.

Exod. 27. *De paxillis tabernaculi.*

Exod. 38.

Iſaiæ 33.

Iſaiæ 54.

longos fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida. Funium etiam, & paxillorum mentio fit Numer. 3. *Erunt sub custodia eorum columnæ atrij per circuitum, cum basibus suis, & paxilli cum funibus.* Dubium pariunt verba illa citata ex cap. 27. Exodi: *Cuncta vasa tabernaculi in omnes vsus, & cæremonias, tam paxillos eius, quam atrij ex ære facies*, &c. Nam multa vasa tabernaculi aurea erant, Exod. 25. *Parabis acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina, ex auro purissimo.* Item: *Emunctoria, & vbi, quæ emuncta sunt, extinguantur, fiant de auro purissimo.* Hæc vasa omnia tabernaculi erant, non ærea, sed aurea. Respondemus, Dominum Exod. 27. cùm dixit: *Omnia vasa tabernaculi ex ære facies.* non esse locutum de iis vasis, quæ aurea esse præceperat cap. 25. sed de aliis, vt de vasis altaris holocaustorum, quod ære erat opertum, & vasa habebat ærea. Exod. 27. *Facies altare de lignis setim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudinem*, id est, quadrum, *& tres cubitos in altitudine, cornua autem per quatuor angulos ex ipso erunt, & operies illud ære, faciésque in vsus eius lebetes ad suscipiendos cineres, & forcipes, atque fuscinulas, & ignium receptacula, omnia vasa ex ære fabricabis.* Erat hoc altare in atrio tabernaculi: dicebatur autem holocaustorum à præcipuo sacrificij genere, id est, ab holocausto, quo tota victima incêdebatur. In hoc enim altari animalia Deo in odorem suauitatis igne incensa offerebantur. In altari autem thymiamatis, quod in domo exteriori situm fuit, offerebantur odores. De altari holocaustorum diximus tomo 2. Concord. lib. 3. cap. 32.

Num. 3. Exod. 27. Exod. 25. Ibid. Exod. 27. Ibid. *Altare holocaustorum in atrio erat tabernaculi.*

5. Erat præterea in atrio tabernaculi labrum æneum, hoc est, lauacrum ex ære fabricatum in modum conchæ, basi suffultum, quo continebatur aqua ad abluendas manus, pedésque sacerdotum. Exod. 30. *Facies & labrum æneum cum basi sua, ad lauandum: ponésque illud inter tabernaculum testimonij, & altare; & missa aqua lauabunt in ea Aaron, & filij eius, manus suas, ac pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt altare, vt offerant in eo thymiama Domino.* Nam nudis pedibus, & lotis, sacerdotes tabernaculum ingrediebantur; nudis etiam, & lotis pedibus, in atrio ministrabant. De hac ablutione sacerdotum diximus tomo 2. Concord. lib. 3. cap. 34. Hoc lauacrum dicitur factum de speculis mulierum, Exod. 38. *Fecit & labrum æneum cum basi sua, de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi.* LXX. interpretes sic vertunt: Fecit luterem æneum de speculis ieiunantium, quæ ieiunauerunt apud ostia tabernaculi, &c. Chaldæus sic: Fecit labrum ex ære de speculis mulierum, quæ veniebant, vt orarent in ostio tabernaculi fœderis, &c. Hebraicè legitur: Fecit labrum בּ מראת ה צבאת, *be maroth ah sobeoth*, hoc est, *de*, vel *in speculis militantium.* Rabbi Abraham ait, fuisse in Israël mulieres Deum colentes, quæ spreta mundi vanitate, sua specula Domino offerebant, quia non erant illis opus. Ex his ergo speculis factum videtur labrum. Vnde Lyranus: Dicunt (inquit) expositores nostri communiter, quòd istæ erant fœminæ deuotæ, quæ veniebant frequenter ad ostium tabernaculi, ratione cultus diuini, & in signum, quòd nolebant amplius intendere ornatui exteriori, obtulerunt specula sua, quorum capsæ erant æneæ, & de illis factum est vas prædictum, &c. Fuisse autem fœminas,

Exod. 38. Lyranus. *Labrum factum est ex speculis mulierum.*

quæ excubarent ad ostium tabernaculi, indicat locus lib. 1. Reg. cap. 2. in quo legitur de filiis Heli, *quòd dormiebant cum mulieribus, quæ obseruabant ad ostium tabernaculi.* Hebraicè idem est participium, *sobeoth*, id est, *militantibus*, siue *excubantibus.* Caietanus aliter interpretatur, hoc pacto: Fecit concham æream talem, quòd in illa videbant se ipsas exercitus mulierum: ita vt significetur, æs conchæ maximè tersum, ac politum fuisse, instar speculorum. Tertia interpretatio est huiusmodi: *Fecit labrum de speculis mulierum*, non quòd ex speculis ipsis labrum fabricauerit, sed quòd ornauerit, & in circuitu eius affixerit specula, vt sacerdotes maculas faciei cernere possent, & abluere. Caietani opinio non placet. Primam videntur significare verba nostræ versionis, quæ ab Hebræa lectione non dissentit: *Fecit labrum de speculis mulierum*, hoc est, ex ære speculorum, non ex capsis, siue tegumentis æreis, vt ait Lyranus, nam specula illa non erant vitrea, sed ærea politissima.

1. Reg. 2. Caietan.

Duæ tamen occurrunt obiectiones: Prima est, labrum illud fuisse magnum, oportuisse ergo multa speculorum millia offerri, vt fieret ex ære illorum. Non videntur autem tot mulierum millia ad ostium tabernaculi excubasse. Præterea labrum factum est, antequam erigeretur tabernaculum, ex speculis, quæ obtulerant fœminæ. Nullæ verò fœminæ ante tabernaculi erectionem excubabant, id est, veluti milites vigilabant ad ostium illius. Ergo non est factum labrum ex speculis fœminarum, quæ excubabant ad ostium tabernaculi. Priori obiectioni respondeti potest, in populo Israëlitico fuisse ingentem fœminarum multitudinem, ex quibus multa millia ad ostium tabernaculi excubabant, hæ verò obtulerunt Deo aliqua millia speculorum æneorum. Posterior difficilior est. Respondeti potest, ante constructionem tabernaculi, vt supra diximus, fuisse aliud tabernaculum à Mose extructum, de quo agitur Exod. 33. & ante ostium huius tabernaculi vigilasse fœminas, & orasse. Respondeti etiam potest fœminas, postquam erectum est tabernaculum, cœpisse excubare ante eius ostium; has autem fœminas, antequam extrueretur tabernaculum, obtulisse specula, ex quibus fabricatū est labrum æneum. Hebraicè præteritum est: *Fecit labrum de speculis excubantium, quæ excubuerunt ad ostium tabernaculi.* LXX. vertunt, *quæ ieiunauerunt.* Præterea dici potest, post tabernaculum erectum excubasse fœminas ante ostium illius, & obtulisse specula, post labrum æneum fabricatum. Fecit autem Beseleel artifex labrum æneum, & in speculis, vel de speculis mulierum, postea oblatis, ornauit.

6. *Obiectiones.*

Excubabant in ostio tabernaculi.

Dubium est, *an fœminis, & viris præter Leuitas in atrium tabernaculi licuerit ingredi.* D. Thomas 12. quæst. 102. art. 4. ad 6. licuisse putat: In atrio (inquit) erat altare holocaustorum, in quo offerebantur Deo sacrificia, & ideo in atrio poterat esse populus, qui huiusmodi Deo offerebat per manus sacerdotum, &c. In eadem opinione est Abulensis, Exod. 27. quæst. 8. Offerentes (ait) sacrificia intrabant in atrium tabernaculi, & ibi coquebant carnes sacrificiorum, & epulabantur coram Domino. Lege eundem in Leuiticum quæst. 14. Deut. 12. *Comedetis ibi in conspectu*

7. *An alijs præter Leuitas liceret ingredi atrium tabernaculi.* D. Thomas. Abulensis. Deut. 12.

Deut.16. *ctu Domini Dei vestri.* & cap.16. *Epulaberis coram Domino in loco, quem elegerit Dominus, vt inhabitet nomen eius ibi.* Item Ezech.46. culinarum templi fit mentio: *Hæc est domus culinarum, in qua coquent ministri domus Domini victimas Domini.* Coquebantur ergo victimæ in templo, 1.Reg.2. *Quicunque immolasset victimam, venebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, siue cacabum, & omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi.* Præterea Leuitici 7. legimus: *Qui offert victimam pacificorum Domino, tenebit manibus adipem hostiæ, & pectusculum, cúmque ambo oblata Domino consecrauerit, tradet sacerdoti.* Nónne vides, offerentem fuisse propè altare, siquidem tenebat manibus adipem hostiæ, & pectusculum, eáque tradebat sacerdoti? Psal.25. *Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine.* Psal.26.

A *Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis.* Circumdabat igitur Dauid, & circuibat altare holocaustorum, quod erat in atrio, & cum vociferatione, & cantu offerebat hostias Domino. Psal.42. *Introibo* (inquit) *ad altare Dei.* Psal.42.

At alij sunt, qui volunt, non fuisse fas aliis, præter sacerdotes, & Leuitas, ingredi atrium sacerdotum. Probatur, quia Leuit.1. Dominus iubet *hostiam offerri ad ostium tabernaculi testimonij*, &c. Concedimus, præter sacerdotes, & Leuitas, nemini Laico fuisse fas ingredi atrium sacerdotum, sed offerentes hostias excipimus. Hi enim offerebant illas ante ostium tabernaculi testimonij, id est, ante ostium non atrij, sed ipsius tabernaculi, vbi testimonium erat, id est, tabulæ mandatorum, fœdus Dei testantes. Is autem locus erat in atrio sacerdotum ante altare holocaustorum. 8. Leuit.1.

B

C

D

CAPVT VIII.

De sumptibus tabernaculi, & exemplari, & numeratione populi.

EXODI CAP. XXX.

1. QVANDO tuleris summam filiorum Israël iuxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, cùm fuerint recensiti. Hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen, dimidium sicli iuxta mensuram templi. Siclus viginti obolos habet. Media pars sicli offeretur Domino. Qui habetur in numero à viginti annis & supra, dabit pretium. Diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet. Susceptámque pecuniam, quæ collata est à filiis Israël, trades in vsus tabernaculi testimonij, vt sit monimentum eorum coram Domino, & propitietur animabus eorum.

EXODI CAP. XXV.

2. INSPICE, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.

EXODI CAP. XXXVIII.

3. OMNE aurum quod expensum est in opere Sanctuarij, & quod oblatum est in donariis, viginti nouem talentorum fuit, & septingentorum triginta siclorum, ad mensuram Sanctuarij. Oblatum est autem ab his, qui transierunt ad numerum à viginti annis & supra, de sexcentis tribus millibus, & quingentis quinquaginta armatorum. Fuerunt præterea centum talenta argenti, è quibus conflatæ sunt bases Sanctuarij, & introitus vbi velum pendet. Centum bases factæ sunt de talentis centum, singulis talentis per bases singulas supputatis. De mille autem septingentis & septuaginta quinque, fecit capita columnarum, quas & ipsas vestiuit argento.

4. STATVIT Deus pecuniam à populo tribui in sumptus tabernaculi, Exod.30. Cùm enim populus numerabatur, singuli ex numeratis sicli dimidium soluebant, id est, duos denarios. Numerabantur autem illi, qui viginti vel plures annos iam egerant. Numer.1. *Tollite* (inquit Dominus) *summam vniuersæ congregationis filiorum Israël, per cognationes, & domos suas, & nomina singulorum, quidquid sexus est masculini à vigesimo anno, & supra, omnium virorum fortium ex Israël, & numerabitis eos per turmas suas.* Eodem capite numerantur Israëlitæ à viginti annis, & supra, præter Leuitas, repertáque sunt sexcenta tria millia virorum, quinguenti quinquaginta; singuli verò soluerunt dimidium sicli, id est, duos denarios, in sumptus tabernaculi. Quæritur, *an singulis annis numerarentur Israëlitæ, vt expensas tabernaculo suppeditarent?* Fonseca, Caietani scholiastes, Exod. 30. sic scribit: Sentiunt Hebræi

Populus cùm numerabatur pecuniam soluebat sumptibus tabernaculi. Num.1.

An singulis annis numerarentur Israëlitæ? Fonseca.

C hanc dimidij sicli pensionem non semel tantùm, sed singulis annis in propitiationis festo à singulis Israëlitis factam esse. Nam consuetum erat sæpius numerare populum, vt gratia illum multiplicandi tam mirabiliter, patriarchis promissa, fidem augeret, &c.

Attamen non videtur in more fuisse positum, vt singulis annis populus numeraretur. Si enim singulis annis numeraretur, cognitus esset Dauidi numerus Israëlitarum, nec iussisset eos numerari, 2.Reg.24. dicens: *Numerate populum, vt sciam numerum eius.* Præterea differre oportebat in longius tempus numerationem, vt illi multiplicarentur, qui numerandi erant, & addendi numero præterito. Numerabantur ergo cùm opus erat. Dimidium autem sicli absque populi numeratione soluebatur in vsus tabernaculi, vel templi, quod probatur ex Iosepho, qui lib.7. de bello, cap.26. ait, Vespasianum dimidium 5. 2.Reg.24.

Dimidiũ sicli soluebatur tabernaculo.

dimidium sicli indixisse Iudæis victis, quod templo soluebatur. Tributum (inquit) Iudæis indixit, vbicumque degerant, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolium iussit: ita vt antehac templo pendebant, &c. Duæ drachmæ duo sunt denarij, siue dimidium sicli, quod soluebatur templo. Idem videtur solutum tabernaculo, antequam templum exædificaretur, absque populi numeratione.

Iosephus.

6. *An prima populi numeratio illa fuerit, cuius fit mentio* cap. 1. Num. Exod. 38.

Quæritur præterea, *an numeratio prima populi illa fuerit, cuius fit mentio* cap. 1. Numerorum? Non fuisse primam, probatur; quia ex cap. Exod. 38. colligitur, alteram fuisse ante illam, cuius pecunia impensa est constructioni tabernaculi. Sic enim eo capite scriptum est: *Omne aurum, quod expensum est in opere Sanctuarij, & quod oblatum est in donarijs, viginti nouem talentorum fuit, & septingentorum triginta siclorum, ad mensuram Sanctuarij. Oblatum est autem ab ijs, qui transierunt ad numerum à viginti annis, & supra, de sexcentis tribus millibus, & quingentis quinquaginta armatorum. Fuerunt præterea centum talenta argenti.* Nónne vides, aurum expensum in fabricatione Sanctuarij, id est, tabernaculi, oblatum esse ab iis, qui transierunt ad numerum à vigesimo anno, & supra? Facta est ergo numeratio populi ante extructum tabernaculum, ex qua aurum est collectum, quod in constructionem illius est collatum; perspicuè enim hoc verba allata significant. Abulensis Numer. 1. putat, populum numeratum esse bis in hac mansione, semel ante fabricationem tabernaculi, iterum, postquam est fabricatum. Idem arbitratur Lyranus. Caietanus existimat, primam numerationem fuisse imperfectam, secundam perfectam; & in secunda non fuisse solutum dimidium siclum.

7. Exod. 38. *De summa pecuniæ soluta tabernaculo.*

Existimant autem interpretes, Exod. 38. verbis citatis non significari aurum esse solutum à numeratis, sed solùm argentum, de quo ibidem legitur: *Fuerunt præterea centum talenta argenti, è quibus conflatæ sunt bases Sanctuarij, & introitus vbi velum pendet. Centum bases factæ sunt de talentis centum, singulis talentis per bases singulas supputatis. De mille autem septingentis, & septuaginta quinque, fecit capita columnarum, quas & ipsas vestiuit argento.* Probatur hæc sententia, quia (vt Lyranus numerat) summa centum talentorum argenti, & mille septingentorum, & septuaginta quinque siclorum, quæ Exod. 38. proponitur, exæquat summam numeratorum sexcentorum trium millium, & quingentorum quinquaginta, si singulis dimidium siclum tribuas, quod à singulis soluebatur. Præterea probatur ex textu Hebræo, qui sic habet: *Omne aurum factum ad opus Sanctuarij, & fuit aurum oblationis, nouem, & viginti talenta, & septingentorum, & triginta siclorum in siclo Sanctuarij, & argentum numeratorum synagogæ centum talenta, & mille, & septingenti & quinque, & septuaginta, dimidium sicli omni trãseunti super visitatos, à filio viginti annorum, & supra, sexcẽtis millibus, & tribus millibus, & quingentis, & quinquaginta, & fuerunt cẽtum talenta argenti ad fundendas bases.* Ex hoc textu colligitur, aurum non fuisse oblatum à numeratis, sed centum talenta argenti, & siclos mille, & septingentos, & quinque, & septuaginta. LXX. interpretes, (vt alia omittam) sic vertunt: *Argenti demptio à visitatis viris*, id est, numeratis synagogæ, *centum talenta*, &c. Similiter vertit Chaldæus: Argentum tantùm, non aurum tribuunt numeratis.

8. *An numerati aurum obtulerint tabernaculo?*

At verò nostra versio, correcta iussu S. Pontificis, quæ secũda est, perspicuè indicat, aurum oblatum esse à numeratis, postquam enim summam auri oblati descripsit, subiicit: *Oblatum est autem ab ijs, qui transierunt ad numerum à viginti annis, & supra*, &c. Num quid clariùs dici poterat, aurum oblatum esse à numeratis? Concedamus ergo opus est, à numeratis datum esse aurum. Interpretes nostram versionem ad sensum Hebræi textus trahere volunt. Ego vim nolo facere verbis perspicuis. Itaque crediderim, aurum esse oblatum voluntariè à numeratis, argentum verò datum esse ex præcepto Domini, iubentis dimidium sicli solui à singulis. Hoc modo vulgatæ versionis sensus facilis est, videlicet: *Omne aurum, quod expensum est in opere Sanctuarij, & quod oblatum est in donarijs, viginti nouem talentorum fuit. Oblatum est autem abijs, qui transierunt ad numerum à viginti annis, & supra*, &c. Hoc (inquit) aurum oblatum est Deo voluntate prompta à numeratis. Subiicit: *Fuerunt præterea centum talenta argenti, è quibus conflatæ sunt bases*, hoc est, præter aurum, quod sponte obtulerunt, soluerunt etiam propter numerationem, centum talenta argenti, & mille septingentos septuaginta quinque siclos. Nam hæc summa centum talentorum, & siclorum, exæquat numerum numeratorum, si vnicuique talento tribuantur tria siclorum millia. Ex his sequitur, populum bis fuisse numeratum in hac mansione montis Sinai; semel ante tabernaculi exædificationem, iterum, postquam est constructum, inuentúmque esse eundem numeratorum numerum. Nam Exod. 38. numerantur sexcenta tria millia, & quingenti quinquaginta armati, Numer. autem cap. 1. idem numerus est.

9. Dici etiam potest, sensum nostræ versionis esse, aurum, & argentum, de quo fit mentio, oblatum esse voluntariè ab iis, qui numerati sunt postea, Numer. 1. quasi dicat, omne aurum, cuius hîc fit mentio, oblatum est ab iis, qui postea numerati sunt, & quorum fuit numerus sexcenta tria virorum millia, & quingenti quinquaginta. Ab iis autem dicitur oblatum aurum, quia in numeratis omnes viri principes, & præcipui populi, qui aurum habebant, continebantur. Centum quoque talenta argenti, &c. Iuxta hanc expositionem fit, vt in monte Sinai semel tantùm sit numeratus populus; de qua numeratione agitur Numer. 1. Exod. autem 38. non est numeratus populus, sed ponitur numerus eorum, qui postea sunt numerati, quia aurum obtulerunt, & argentum.

10. *Vna fuit numeratio populi.*

Fuit ergo vna tantùm numeratio populi, quod suadetur, quia idem penitus est numerus numeratorum, Exod. 38. & Numer. 1. Non solet autem in numerationibus idem numerus inueniri: nam etiam si pauci menses interfluant, aliqui in illis explent vigesimum annum, & transeunt ad numerum, illúmque augent, aliqui etiam moriuntur, & numerum minuunt, ita vt numerus idem reperiatur. Præterea inter duas illas numerationes pauci menses interpositi sunt. Quorsum igitur opus fuit, duas facere numerationes tam breui tempore? Dices, primam fuisse opus, vt solueretur dimidium sicli, ad constructionem tabernaculi, at verò, vt constat ex dictis, populus plura offerebat dona tabernaculo, quàm opus erat, ita vt

præconis voce iussus sit ab offerendo cessare. Non est igitur numeratus populus; quia non indigebat tabernaculum pensione illa dimidij sicli, vt construeretur. Vnde sequitur, centum illa talenta argenti impensa tabernaculi constructioni, non fuisse collecta ex numeratione populi, sed sponte oblata. Alioqui dicendum erit, populum non plus sponte obtulisse, quàm esset necessarium. Vnde efficitur, non posse certò colligi, vnum talentum tria tantùm sicloru millia continere, ex loco illo Exod. 38. vt non nulli colligunt.

11. *Deus Mosi ostendit exemplar tabernaculi.*

Ad hæc quæritur, *an Deus verbis solùm docuerit Mosem, quomodo extruendum esset tabernaculum?* Respondetur breuiter, non solis verbis hac de re egisse cum Mose, sed exemplar etiam totius tabernaculi ostendisse. Probatur ex cap. 27. in quo loquens Dominus de altari ait: *Cauum intrinsecus facies illud, sicut tibi in monte monstratum est.* & cap. 25. *Inspice,* (inquit) *& fac secundùm exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* Item eodem cap. 25. *Facient mihi Sanctuarium, & habitabo in medio eorum, iuxta omnem similitudinem tabernaculi, quod ostendam tibi, & omnium vasorum in cultum eius.* Ostendit igitur Dominus, in monte Sinai, Mosi tabernaculi ideam quandam, & exemplar, ídque videtur illi tradidisse, postea verò verbis explicasse. Sic templi exemplar Dauidi tradidit, 1. Paralip. 28. *Dedit Dauid Salomoni descriptionem porticus templi.* Ad finem verò capitis: *Omnia* (inquit Dauid) *venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris.*

Exod. 27. Exod. 25. Ibidem. 1. Paral. 28.

CAPVT IX.

MORALE.

De tabernaculo.

Facient mihi Sanctuarium, & habitabo in medio eorum.

1. 1. Timot. 6. Isai. 66. Ierem. 23. Exod. 25. 3. Reg. 8.

HABITABAT Deus *lucem inaccessibilem,* vt ait Apostolus, 1. Timoth. 6. & Isai. 66. *Cælum* (inquit) *sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* & Ieremiæ 23. *Numquid non cælum, & terram ego impleo?* Non capit illum terra, non capit cælum; quomodo igitur ait Exod. 25. *Facient mihi Sanctuarium, & habitabo in medio eorum?* Obstupescit sapientissimus Rex Salomon 3. Reg. 8. & clamans ait: *Ergòne putandum est, quòd verè Deus habitet super terram? Si enim cælum, & cæli cælorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc quam ædificaui?* Vtrúmque verum est, Deum neque terra capit, neque cælum, & in templis suis habitat. At neque cælo, neque terra, neque templis comprehenditur essentia, maiestásque diuina. Neque in templis ita dicitur habitare, aut in cælis, vt comprehendatur ab illis, sicut homines à domibus suis cõprehendũtur. Isai. 40. *Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo ponderauit? quis appendit tribus digitis molem terræ?* Pugillis Deus continet aquas, cælos palmo ponderat, terram tribus digitis appendit; quia neque ab aquis, neque à cælis, neque à terra comprehenditur, sed hæc omnia ipse comprehendit. Si templum quæritur, quod Dei maiestatem, atque infinitatem exæquet, ipse Deus est. D. Thom. 1. Corinth. 3. Est (inquit) de ratione templi, quòd sit habitaculum Dei, secundùm illud Psalmi, *Deus in templo sancto suo.*

Deus neque tẽplis, neque cælo comprehenditur. Isa 40. D. Thom. *Deus in se ipso habitat.*

Vnde omne illud, in quo Deus habitat, potest dici templum, habitat enim Deus principaliter in se ipso, quia ipse solus se comprehendit; vnde & ipse Deus templum Dei dicitur Apocal. 21. *Templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens templum illius est.* In cælesti Ierusalem non vidit Ioannes vllum Dei templum, quia Deus ipse illius est templum. Apocal. 21.

2. In cælo non est vllum templum, quia cernunt beati Deum, euidentique cognitione cognoscunt: at in terra multa sunt templa, quia fidei cognitio obscura est; neque videtur ab omnibus Deus facie ad faciem. Non indigent beati sacramentis, & adhortationibus, ad virtutem inflammantibus, & à vitiis deterrentibus, non indigent Ecclesiis, in quas conueniant, vt sacris interfint, conciones audiant, Deóque honorem debitum ac reuerentiam præstent: eorum templum Deus est. Est etiam templum, & tabernaculum cælestis Ierusalem, iuxta illud Apocal. 21. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.* Peregrini verò, & viatores, qui in terram promissionis faciunt iter, multis indigent Dei tabernaculis, & templis, vt Deo sacrificia per sacerdotes ritè consecratos offerant, vt Eucharistiam, cæteráque sacramenta percipiant, vt ad conciones audiendas conueniant, vt Deum orent. Quamuis enim in omni loco Deum oremus, iuxta illud Pauli 1. Timoth. 2. *Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus,* tamen templum peculiaris est orandi locus, precationibus valde accommodatus, quia in eo Deus peculiari modo inhabitat, veluti in palatio suo, ad quod vult conuenire famulos suos, & supplicationes suas proponere. 2. Paral. 7. ait, *Oculi mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius, qui in loco isto* (id est, in templo) *orauerit.* Si in templo Iudæorum olim oculi Dei erant aperti, & aures erectæ ad orationem supplicantium in eo; quid quæso dicendum est nunc de templis Christianorum? sunt equidem in eis oculi Dei aperti, vt orantes videant, & aures, vt eos audiant; id postulauit Salomon 2. Paral. 6. *Quicumque* (inquit) *orauerit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo,* id est, de cælis, *& propitiare: si clauso cælo pluuia non fluxerit propter peccata populi, & deprecati te fuerint in loco isto, & confessi nomini tuo, & conuersi à peccatis suis, cùm eos afflixeris; exaudi de cælo Domine, & dimitte peccata seruis tuis, & populi tui Israël, & doce eos viam bonam per quam ingrediantur, & da pluuiã terræ. Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, arugo, & aurugo, & locusta, & bruchus, & hostes, vastatis regionibus, portas obsederint ciuitatis, omnísque plaga, & infirmitas præsserit; si quis de populo tuo Israël fuerit deprecatus cognoscens plagam, & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies de cælo.* Et in fine orationis: *Aperiantur quæso* (ait) *oculi tui, & aures tuæ intentæ sint ad orationem, quæ fit in loco isto.* Respondit Dominus cap. 7. *Oculi mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius, qui in loco isto orauerit.* Isai. 56. *Domus mea, Domus orationis vocabitur cunctis populis.*

Vbique habitat. *Templum locus est orationis.* 1. Timot. 2. 2. Paral. 7. 2. Paral. 6. *In templis sunt aperti oculi Dei, & aures, vt orantes audiant. Salomonis oratio.* Isai. 56.

3. Reges peculiaria, magno cum ornatu, sibi extruunt palatia, omnibus ciuitatis domibus præstantiora, in quibus habitent, id enim exigit reuerentia, quæ à populo illis exhiberi debet. Sic Deus, summus Rex, peculiare, & vnicum exædificauit tabernaculum, velut palatium, ídque ornatissimum, in quo inter filios [illegible] habere

Templū Dei eſt palatium ſummi regis.

habitaret : id quod reuerentia, & cultus, qui diuinæ naturæ debetur, flagitabat. Nam cultus Dei ad reuerentiam præcipuè dirigitur; ea autem magis reueremur, quæ excellentia ſunt & ornata,& à vulgaribus rebus ſeparata. D. Thomas 12. quæſt. 102. art.4. Totus (inquit)exterior cultus Dei ad hoc præcipuè ordinatur, vt homines Deum in reuerentia habeant. Habet autem hoc humanus affectus, vt ea, quæ communia ſunt, & non diſtincta ab aliis, minùs reuereatur; ea verò quæ habent aliquam excellentiæ diſcretionem ab aliis, magis admiretur, & reuereatur.Et inde etiam hominum conſuetudo inoleuit,vt reges, & principes,quos oportet in reuerentia haberi à ſubditis,& pretioſioribus veſtibus ornentur, & ampliores, ac pulchriores habitationes poſſideant. Et propter hoc oportuit,vt ſpeciale tabernaculum, & ſpecialia vaſa, & ſpeciales miniſtri ad cultum Dei ordinarentur, vt per hoc ad maiorem Dei reuerentiam animi hominum adducerentur. Hactenus D. Thomas.

D.Thom.

Cum magna reuerētia colendus eſt Deus, peculiari cultu, & peculiari domo.

4. Voluit autem Dominus, vnum tantùm eſſe tabernaculum, cui vnicum templum ſucceſſit, iuxta illud Pſal. 77. *Ædificauit ſicut vnicornium* (videlicet cornu) *ſanctificium ſuum*, id eſt, Sanctuarium ſuum, *in terra.* Quemadmodum enim vnicornis, ſiue Monoceros, vnum tantùm cornu habet : ſic populus Iudæorum vnum tantùm habuit tabernaculum, cui ſucceſſit vnicum templum. Sed erant præterea in oppidis multæ ſynagogæ,in quas conueniebant. In lege quidem veteri vnicum erat tabernaculum, ſiue templum,ſed erant multa ſacrificia.multa enim ac diuerſa animalia immolabātur Deo.At in lege noua multa ſunt templa,ſed vnicum tantùm ſacrificium. Nō enim multa animalia in multis templis mactantur, ſed vnicus Chriſtus Opt. Max. in omnibus templis incruentè immolatur;quod quidem ſacrificium infinito interuallo omnia Iudæorum ſacrificia poſt ſe relinquit. Sacrificia illa per ſe ipſa Deo non fuere grata, vt D. Thomas docet 12. quæſt.102. art.3. ad 1. Dicendum, (inquit) quòd Deus non volebat huiuſmodi ſacrificia ſibi offerri, propter ipſas res,quæ offerebantur,quaſi eis indigeret. Vnde dicitur Iſaiæ primo : *Holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & hircorum & agnorum nolui :* ſed volebat ea ſibi offerri,tum ad excludendam idololatriam, tum ad ſignificandum debitum ordinem mentis humanæ in Deum; tum etiam ad ſignificandum myſterium redemptionis humanæ per Chriſtum. Sic ille. Sacrificium autem legis nouæ per ſeipſum Deo gratiſſimum eſt. Antiquis ſacrificiis vnum tabernaculum, & vnum altare fuit ſatis. Nouo ſacrificio, atque ſtupendo, multa ſunt conſtruenda. Vnde D. Thomas art.4.ad 3. Cultus (inquit)nouæ legis, in cuius ſacrificio ſpiritalis gratia continetur, eſt ſecundùm ſe Deo acceptus,& ideo multiplicatio altarium,& templorum acceptatur in noua lege, &c. Sacrificia legis veteris abroganda erant, ideo vnum tantùm fuit eorum altare, vt eo deſtructo intelligerent Iudæi, ſacrificia ſimul cum altari finem accepiſſe. Nam ſi toto orbe licuiſſet illis templa habere, & altaria, nunquam ſacrificandi finem feciſſent. At ſacrificium noui, & æterni teſtamenti vſque ad orbis finem permanebit, nunquam abrogabitur.Ideo toto orbe multa habet, ſempérque habebit templa, atque altaria.

Pſalm.77.

Sub veteri lege vnum erat tēplum, & multæ ſynagogæ.

Iſai. 1.

D.Thom.

Sacrificium legis nouæ habet templa, & altaria.

Ipſas tabulas deaurabis.

Conſidera quæſo, lector optime, pulchritudinem tabernaculi iuſſu Dei fabricati. Ex quo planè colligitur, dicata Deo templa ipſis Regum palatiis debere eſſe præcellentiora. Quanto Deus omnibus Regibus præcellit, tanto par eſt Dei palatia Regum palatiis præcellere. Id tamen fieri non poteſt, quia Dei præcellentia infinita eſt: templorum verò ornatus finitus. Sit quidem finitus,ſed decorus. Templum Dei, ſiue tabernaculum, eſt cæleſtis Ieruſalem, iuxta illud Apocal. 21. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* & D. Gregor. 1.Reg.3. Templum (inquit) Dei ſuperna patria eſt, de qua Pſalmo 10. dicitur : *Dominus in Templo ſancto ſuo, Dominus in cælo ſedes eius.* Vide, quàm ſit ornatum hoc tabernaculum.Apoc.21. *Totum eſt aurum mundum, ſimile vitro mundo; fundamenta muri eius, omni lapide pretioſo ornata, duodecim portæ, duodecim margaritæ.* Similia cæleſti Ieruſalem decet eſſe tabernacula Dei in terra.2. Paral.2. ait Salomon: *Domus, quam ædificare cupio, magna eſt, magnus eſt enim Deus noſter ſuper omnes Deos.* Qualis habitator,talis eſt domus; magnus habitator eſt Deus, magnam, atque ornatam domum poſtulat, quæ reuerentiam maieſtatis infinitæ hominum cordibus ingeneret. Philo in lib. de Cherubim:Etiamſi totaterra aurum, aut ſiquid auro pretioſius,repentè fieret, móxque per opificum artes,in porticus,veſtibula,aulas,areas,ædéſque ſacras impenderetur, ne ſcabellum quidem Dei pedibus poſſet fieri. Sic ille. At verò non repudiat benignus Dominus domos ab hominibus oblatas.Quòd ſi opes non ſuppetunt ad exædificandum magnum, atque ornatum tabernaculum,non repudiat paruum, & paupere ornatu mundum. Sicut gemmas, & aurum recepit oblatum, & pilos etiam recepit caprarum; ita deaurata recipit templa, & illa quoque, quæ paupere, & mundo ornatu ſunt inſtructa. 5.

Apocal.21. D.Gregor. Pſalm. 10. Apocal.21. 2.Paral.2.

Deus eximiā poſtulat domū in qua habitet.

Philo.

Curent ergo ſacerdotes, quibus tabernaculi Dei cura incumbit, vt ornatum ſit,vt niteat, vt nihil illo appareat, quod ad reuerentiam ingredientes non excitet. Diligant decorem domus Dei, iuxta illud Pſal. 25. *Domine, dilexi decorem domus tuæ.* & nihil in ea indecorum eſſe patiantur. D.Ambroſ. lib. 2. de officiis cap.21. Maximè (inquit) ſacerdoti hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini reſplendeat,&c.Egregiè hoc curabat Nepotianus, vt teſtatur D. Hieronymus in epitaphio ad Heliodorum:Erat (inquit) ſolicitus,ſi niteret altare,ſi parietes abſque fuligine,ſi pauimenta terſa,ſi ianitor creber in porta, vela ſemper in oſtiis, ſi ſacrarium mundum, &c.Item: Baſilicas Eccleſiæ,& Martyrum conciliabula, diuerſis floribus, & arborum comis, vitiúmque pampinis adumbrauit, vt quidquid placebat in Eccleſia,tam diſpoſitione, quàm viſu, presbyteri laborem, & ſtudium teſtaretur, &c. Pſalm. 117. *Conſtituite diem ſolemnem in condenſis,vſque ad cornu altaris,* hoc eſt, feſtum diem agite, & condenſis ramis arborum, ac frondoſis templum ornate, vſque ad cornu altaris. 6.

Pſalm.25. D.Ambroſ. *Sacerdotes templi ornatum curent.* D.Hieron. Pſalm. 117.

Facient mihi Sanctuarium.

Erat Sanctuarium,ſiue tabernaculum Domini, multarum rerum vmbra. Ioſephus lib. 3. antiquit. cap. 8. hanc vniuerſitatis naturam repræſentaſſe ſcribit : Si quis(inquit) tabernaculi fabricam 7.

Ioſephus. *Tabernaculū vniuerſitatis naturam repræſentabat.*

fabricam contempletur,& ſacerdotis ornatum, & vaſa, quibus inter ſacrificandum vtimur, comperiet, Moſem diuinum virum fuiſſe. In his enim omnibus repræſentatam quodammodo vniuerſitatis rerum naturam inuenire licet, ſi quis prudenter ſingula conſideret. Hæc ille. Diuiſus eſt hic mundus in tres partes, cælum, terram,& mare;ſic tabernaculum in tres partes diuiſum erat,in domum interiorem,& exteriorem, & atrium.Domus interior,in quam nemini fas erat ingredi, præter Pontificem ſemel in anno, cælum adumbrabat hominibus inacceſſibile; domus exterior terram; atrium mare ſignificabat.Item Ioſephus:Tertiam (inquit)partem, id eſt, domum interiorem, Moſes ſoli Deo aſſignauit, eo quòd cælum hominibus ſit inacceſſibile; duabus partibus, id eſt, domo exteriori, & atrio, terram, & mare ſignificat. Sic ille. Addit: Per duodecim panes in menſa diſpoſitos, annum ſignificauit,in duodecim menſes diuiſum;per ſeptem lucernas,impoſitas candelabro, ſeptem planetarum curſum. Vela ex quatuor coloribus contexta, elementorum naturam deſignant. Nam byſſus terram referre videtur, ex qua lini hoc genus prouenit:purpura verò mare, eo quòd conchylij cruore ſit fucata: aërem verò hyacinthus repræſentare videtur,ſicut puniceus color ignem. Hæc ex Ioſepho. Lege Philonem lib.3. de vita Moſis. Similem in modum D. Thomas 12. quæſt. 112. art.4. Pars(inquit)illa tabernaculi, quæ dicitur Sancta ſanctorum, figurabat ſæculum altius, quod eſt ſpiritualium ſubſtantiarum: pars verò illa, quæ dicitur Sancta, exprimebat mundum corporalem, & ideo Sancta à Sanctis ſanctorum diſtinguebantur velo, quod quatuor coloribus erat diſtinctum, per quos quatuor elementa deſignantur. Byſſo terra, purpurâ ſignificatur aqua, hyacintho, aër, cocco bis tincto, ignis, &c. Item D. Paulus ad Hebr. 8. Sanctis ſanctorum cælum empyreum adumbratum eſſe docet,in quod nulli homini licuit ingredi ante Chriſtum. Primus ſummus Pontifex Chriſtus in hæc Sancta ſanctorum, id eſt, in cælum non ſine ſanguine introiuit, viámque nobis aperuit.Sed Paulum audiamus. *In priori*(inquit) *tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes. In ſecundo autem ſemel in anno ſolus pontifex non ſine ſanguine. Hoc ſignificante Spiritu ſancto nondum propalatam eſſe ſanctorum viam, adhuc priori tabernaculo habente ſtatum.* Significabat (inquit) Spiritus ſanctus nondum patere hominibus viam in Sancta ſanctorum cæleſtia, dum permanebat, & ſtabat lex vetus. Aperuit autem Chriſtus viam in Sancta ſanctorum, & proprio ſanguine effuſo in ea primus introiuit: *Chriſtus* (inquit Paulus) *aſſiſtens pontifex futurorum bonorum per amplius, & perfectius tabernaculum, non manu factum*, id eſt, non huius creationis, *neque per ſanguinem hircorum, aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta*, &c. Introibat ſemel in anno cum ſanguine ſacrificij Pontifex in Sancta ſanctorum:ſic Chriſtus ſemel in cælum introiuit cum ſanguine, quem in cruce immolatus copioſè effudit: docétque nos non vacuis manibus,nihil paſſos introituros in eadem Sancta ſanctorum, ſed cum bonis operibus, & patientia.

8. Rogas, quódnam ſit illud tabernaculum, quod Paulus appellat perfectius, & amplius tabernaculo Iſraëlitarum,& non manu factum, neque huius creationis. Chryſoſtomus, & alij corpus Chriſti putant appellari tabernaculum. Theodoretus, & alij humanam Chriſti naturam.Per hoc autem tabernaculum, ſiue ſit corpus,ſiue humana Chriſti natura,introiuit Chriſtus in cælum, per hoc (inquam) tabernaculum ſanguine conſperſum,vnde illud Iſaiæ 63. *Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? quare rubrum eſt indumentum tuum?* Secundùm diuinitatem in cælo erat Dominus, & in toto orbe: ſecundùm humanitatem verò, quæ diuinitatis erat, velut tabernaculum, introiuit in ſancta, id eſt, in cælum; non enim erat in cælo ſecundùm humanitatem. Præterea humanitas Chriſti tabernaculum diuinitatis eſt, multo amplius, & perfectius tabernaculo Moſis, vt conſtat; neque eſt huius creationis, id eſt,eius ſtructuræ, qua conſtructum erat tabernaculum. Non eſt manu facta, vt tabernaculum, eſt enim Spiritus ſancti opera fabricatum, admirabile humanitatis Chriſti tabernaculum, ampliſſimum, ac perfectiſſimum. Catharinus per virginem Deiparam ait, velut per tabernaculum introiſſe Chriſtum in cælum; nam ex Virgine natus eſt. Nos tomo 1. lib. 6. cap. 5. iam latè oſtendimus, beatiſſimam Virginem fuiſſe Dei tabernaculum.

Alij aiunt tabernaculum, per quod Chriſtus introiuit,eſſe cælos. Lege D. Thom. ad Hebr.9. Placet mihi hæc ſententia. Dicitur igitur cælum empyreum Sanctum ſanctorum, in quod Chriſtus in die Aſcenſionis introiuit. Sancta verò dicitur reliquorum cælorum aggregatio. Dicitur etiam tabernaculum amplius, & perfectius tabernaculo Moſis, non manu hominum factum,neque creationis,aut fabricationis eiuſdem, qua Moſis tabernaculum eſt fabricatum. Per hoc tabernaculum pertranſiuit Chriſtus. Omnes enim cælos penetrauit, & per illud introiuit ſemel in ſãcta, id eſt,per aggregationem cælorum inferiorum ingreſſus eſt cælum ſupremum empyreum. His adde, ſi placet, aliam interpretationem, quæ huiuſmodi eſt: Chriſtus per hunc mundum, qui ſimilis eſt tabernaculo, vt ſupra diximus, éſtque tabernaculũ amplius tabernaculo Moſis, & perfectius, non factum manu artificis, vt tabernaculum Moſis, neque eiuſdem ſtructuræ,introuit ſemel in Sancta, id eſt, in cælum, &c. Nam Chriſtus in mundo hoc, velut tabernaculo, verſatus eſt, ſanguinémque in cruce effudit, & aſcendit in cælum, velut in Sancta ſanctorum, non ſine ſanguine, per hunc mundum inferiorem.

Adumbrat etiam tabernaculum Eccleſiam Dei. Quemadmodum tabernaculum ex multis tabulis conſtructum erat:ſic Eccleſia ex multis conſtruitur Chriſtianis. Erant tabernaculi tabulæ inter ſe maximè coniunctæ, Exod.26. ſic Chriſtianos oportet eſſe maximè inter ſe fidei & charitatis vinculo copulatos. Tabulæ tabernaculi auro fulgebant:Chriſtiani auro fulgeant charitatis. Firmiſſimè collocatæ erant tabulæ tabernaculi, vnaquæque duas habebat baſes argenteas. Præterea vectibus auro tectis firmabantur,ne ventorum turbine impulſæ caderent: ſic Chriſtiani in fide,& charitaie ſtabiles eſſe debent, duabúſque baſibus, id eſt, rerum diuinarum conſideratione, & patientia firmati, ne laborum, tentationúmque impetu concuſſi ruant. Firmabant tabulas tabernaculi deaurati vectes,eáſque coniungebant:ſic proximi aureus amor

Ioſephus. *Ioſephus.* *D. Thom.* *Ad Heb. 8. Sancta ſanctorum vmbra erãt cæli.* *Ibidem.* *Quódnã dicatur à Paulo tabernaculum perfectius, & amplius.* *Iſa. 63.* *9. Tabernaculum perfectius & amplius eſt cælum.* *10.*

amor Christianos firmet, ac coniungat. Opertum erat tabernaculum cortinis variis: sic oportet Christianos opertos esse variis virtutibus.

11. *Tabernaculum Ecclesiæ, & Christianos adumbrat.*

Primum operimentum ex byſſo erat retorta, Exod. 26. & hyacintho, ac purpura, coccóque bis tincto, variatum opere plumario. Byſſus, id est, candidum linum, candidam indicat castitatem. Sunt fila byſſi retorta, & duplicata, quia castitatem retortam, duplicatam, & fortem esse necesse est, ne insurgente forti tentatione frangatur. Hyacinthus colorem habet cæleſtem, Christiani color exemplum est. Sit hyacintho similis, colorem, id est, vitæ conuersationem habeat cæleſtem, iuxta illud Pauli: *Conuersatio nostra in cælis est.* Purpura imperium ſignificat in cupiditates animi effrenatas. Bis tinctus coccus, Dei, & proximi amore tinctam charitatem adumbrat. D. Gregorius lib. 31. moral. cap. 10. quid hæc significent, ita explicat: Quid (inquit) per byſſum significatur, niſi immaculata carnis incorruptio? quid per hyacinthum, niſi ſpes cæleſtium? quid per purpuram, niſi cruor, ac tolerantia paſſionum? quid per coccum bis tinctum, niſi charitas demonſtratur? quæ pro perfectione bis tingitur, quia Dei, & proximi dilectione decoratur, &c.

D. Gregor. *Quid significet byſſus, hyacinthus, &c.*

12. Exod. 36. *Quid significent quatuor operimenta tabernaculi.*

Secundum tabernaculi operimentum, erant ſaga, ex pilis caprarum confecta, Exod. 36. *Fecit* (inquit) *ſaga undecim de pilis caprarum.* Indicant hæc ſaga cilicina pœnitentiam, & corporis macerationem, ac mortificationem, qua oportet esse rectam animam aduersùs dæmonis insidias, iuxta illud Pſal. 68. *Operui in ieiunio animam meam.* Eximium tegumentum sunt hæc saga cilicina aduersùs animi procellas. D. Gregorius loco citato. Per pilos (inquit) caprarum, ex quibus ciliciorum aſperitas texitur, dura pœnitentium afflictio designatur, &c. Tertium operimentum, erant pelles arietum rubricatæ, quæ ſanguinis significant effuſionem. Christiani enim pro fide Catholica ſanguinem, vitámque profundunt. Est autem ſanguis Martyrum, ſúntque Martyres ipſi Ecclesiæ eximium operimentum, ac simul ornamentum. Quartum tabernaculi tegumentum, erant pelles ianthinæ, coloris violacei, ac cæleſtis, qui color demonſtrat, intentionem Christianorum in omnibus rectè factis cæleſtem esse debere, hoc est, cælum, Deúmque, non inanem gloriam, ſpectare. Tegit hæc cortina cæteras, quia bona intentio ad omnes virtutes se extendit.

Pſalm. 68.

D. Gregor.

13. Exod. 26.

Multæ fiebant cortinæ, vt legitur Exod. 26. ſed poſtea omnes connectebantur: *Facies decem cortinas*, (ait Dominus) *quinque cortinæ ſibi iungentur mutuò, & aliæ quinque nexu ſimili cohærebunt; facies quinquaginta circulos aureos, quibus cortinarum vela iungenda ſunt, vt vnum tabernaculum fiat.* Eundem in modum multos Deus populos ad Ecclesiam adduxit, multa regna, multas ciuitates, & oppida. Omnia tamen vult vnius fidei, pacis, & charitatis vinculis esse connexa. Quod obſeruauit D. Cyrillus lib. 9. de adoratione. Poteris (inquit) decem aulæa accipere, atque exiſtimare, ſummam esse omnium, quæ vbique ſunt Ecclesiarum, quæ minimè in diuerſas ſententias, & compugnãtes opiniones diuiſæ ſunt: ſed coniunctæ ſpiritu, & quaſi in vnum conſtrictæ per vnitatem, quæ est in Chriſto per fidem. Vbique enim & in omnibus vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Hæc ille. Hanc pacem petit à Deo Paulus: *Deus* (inquit ad

Vnitas Ecclesiæ.

D. Cyrillus.

A Rom. 15. *repleat vos omni gaudio, & pace in credendo.* Pacem oportet cum fide, & Ecclesia Catholica habere, non autem fidei bellum inferre, ſi vis habere gaudiũ verum. Item eodem capite Apoſtolus: *Deus patientiæ*, (ait) *& ſolatij det vobis id ipſum ſapere in alterutrum ſecundum Ieſum Chriſtum, vt vnanimes vno ore honorificetis Deum.* Ad Rom. 15. Ibidem.

Sub ſagis, & pellibus erant cortinæ, ex byſſo confectæ, hyacintho, coccóque bis tincto, vt diximus. His cortinis, ait D. Gregor. ſignificari iuſtorum vitam, qui Dei contemplatione fruuntur; ſagis verò, & pellibus, vitam ſuperiorum, à quibus hi proteguntur. D. Gregor. lib. 25. moral. cap. 22. Vt in interiore (inquit) tabernaculi byſſus fulgeat, coccus coruſcet, hyacinthus cæruleo colore reſplendeat: deſuper pelles, & cilicia, imbres, ventos, & puluerem portant. Nequaquam ergo contra rectorem ſuum, exteriora agentem murmuret is, qui intra Eccleſiam ſanctam ſpiritaliter fulget. Si enim tu ſecurè interiùs, vt coccus rutilas, cilicium, quo protegeris, cur accuſas? Sic ille. Etiam D. Thomas, cortinis & pellibus tabernaculi indicari ait prælatos, qui in ſummo loco tabernaculi Eccleſiæ ſunt, ídque protegunt, & à pluuia, ventíſque, & puluere defendunt, 12. quæſt. 112. art. 4. ad octauum. Per operimenta tabernaculi (ait D. Thomas) deſignantur prælati, & doctores, in quibus debet renitere cæleſtis conuerſatio, quod ſignificatur per pelles hyacinthinas: promptitudo ad martyrium, quod ſignificant pelles rubricatæ: auſteritas vitæ, & tolerantia aduerſitatum, quod ſignificatur per ſaga cilicina, &c.

14.

D. Gregor.

D. Thom.

CAPVT X.

MORALE.

De iis, quæ erant in tabernaculo.

Arcam de lignis ſetim compingite.

1. *Sancta ſanctorum adumbrabant cælum empyreum.*

ERANT in Sanctis ſanctorum arca, propiatiorium, & Cherubini, de iis omnibus diximus tomo 2. Concord. in tract. de templo Salomonis. Adumbrãt autem Sancta ſanctorum cælum empyreum, vt ſupra oſtẽdimus. Eſt enim Sanctum ſanctorum, quia locus est ſanctiſſimus. In Sanctis ſanctorum arca erat, propitiatorium, & Cherubini, ſuper quos ſedere dicebatur Deus, iuxta illud Pſalm. 98. *Qui ſedet ſuper Cherubim*, & 1. Paralip. 13. *Arca dicitur Dei ſedentis ſuper Cherubim.* In Cherubinis enim ſedens oracula reddebat. Similem in modum in cælo empyreo Deus est, ſuper omnes Cherubinos, & angelos ſedens, & præſidens, omnium Dominus. Illi autem diuinam eſſentiam perpetuò intuentur, Exod. 25. *Reſpiciant ſe mutuò verſis vultibus in propitiatorium.* D. Cyrillus lib. 9. de adorat. Quòd (inquit) Cherubim propitiatorium aſpiciunt, ſupernarum virtutum inexplebile Dei videndi deſiderium indicare videtur, &c. Eſt præterea in cælo propitiatorium, id est, infinita Dei miſericordia, qua peccata mundi tolerat, ac diſſimulat propter pœnitentiam, iuxta illud Sap. 11. *Diſſimulas peccata hominum propter pœnitentiam.* ad quam vult confugere peccatores, & pœnitentiam agere. Eſt etiam arca, in qua concluſæ sunt, & abſconditæ rationes, & cauſæ rerum omnium, quæ in hoc orbe fiunt, hæc autem est diuina ſapientia.

Pſal. 98. 1. Paral. 13.

Exod. 25. D. Cyrillus. *In cælo Cherubini ſunt, propitiatorij, arca Dei.*

Sapient. 11.

D. Thomas

D. Thom. D. Thom. loco citato ad sextum: Sunt (inquit) in illo intelligibili sæculo rationes omniũ eorum, quæ in hoc sæculo perficiuntur, quodam modo clausę, sicut rationes effectuũ clauduntur in suis causis, & rationes artificiatorũ in artifice: & hoc significatur per arcam, &c. In arca erant tabulæ decem mãdatorum, virga Aaron, & manna; quia veluti in arca seruantur Dei mandata, vt ex illis nos iudicet Deus; ibi virga est Aaron, hoc est, potestas Christi summa ad iudicandum totum orbem. Est etiam dulce manna cum virga, quia non damnabit omnes, sed multos æterna gloria dulciter donabit. Ideo virga Domini, sicut virga Aaron, florida est, & fructum parit; quia non damnabit omnes homines iudex Christus, sed quamplurimos in regnum cælestę vocabit. Tecta erant Sancta sanctorum velo, quia tectum erat cælum empyreum hominibus. Nemo illuc hominum ante Christum ingrediebatur, nemo Deum videbat: at Christo patiente, velum templi scissum est, quia reseratum est cælum, viaque ad videndum Deum super Cherubinos sedentem patuit. Hæc de cælo dicta sint.

Virga Aarõ.

2. *Sancta sanctorum adumbrant Ecclesiam.*

In Ecclesia autem militante, quæ in terris versatur, in Sanctis sanctorum, hoc est, in præcipua, & sanctissima eius parte, id est, in altaribus, est arca infinitorum thesaurorum, videlicet Eucharistiæ sacramentum, in quo thesauri infiniti clausi sunt; quia in eo Christus, infinitus Deus, & homo, est absconditus. Erat in arca illa antiqua dulce manna: est in hac nostra arca, id est, sacramento Eucharistiæ, multo pretiosius, & dulcius manna: spiritalis vitæ vires maximè corroborans. Erat in arca virga Aaron florida, & fructuosa: est in hac nostra arca, id est, sacramento Christi potestas admirabilis, & pontificatus, qui flores, fructúsque in animis hominum mirificos efficit. Aaronis enim Pontificis virga significat potestatẽ Christi, & pontificatum summum floribus, fructibúsque fœcundissimum. O quantum distant templa Christianorum à tabernaculo, templóque Salomonis. In templo Salomonis, & tabernaculo Mosis, arcam venerebatur populus, & Deum, cuius illa erat scabellum, iuxta illud Psalm. 98. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est:* in templis autem Christianorum præsens realiter in Eucharistia Christus, Deus, & homo colitur, & adoratur adoratione latriæ à populo Christiano. O mirabilem dignitatem templorum nostrorum! Admirabilis est arca nostrorum templorum, quia admirabilis est Dei benignitas. In locum, vbi erat antiqua area, nemini, nisi summo sacerdoti semel in anno licebat ingredi, populus è templo submotus ex atriis Deum adorabat: at in templis Christianorum fas est ad locum, in quo arca Dei, id est, Eucharistiæ sacramentum est, accedere; neque hoc satis fuit diuinæ benignitati hominibus concedere, concessit aliquid multo maius, aliquid mirabile, ac stupendũ, concessit (inquam) & iussit, vt diuinam ipsam infinitorum thesaurorum arcam, id est, admirandum Eucharistiæ sacramentum, & Deum ipsum, ac hominem Christum in eo contentum, ore reciperemus, & in viscera magno cum amore, gratiæque incremento traiiceremus. Lex nona filiorum Dei est; Christianos, sicut filios Deus corpore, sanguinéque pascit suo. Sed aduertant Christiani, in arca antiqua tabulas fuisse decem mandatorum conclusas, quoniam cum, qui ad arcam Dei, id est, sacramentum stupendum Eucharistiæ accedit, Dei mandata seruare oportet. Quod si roges, *quid indicent Cherubim?* Respondebo, indicare angelos, qui Christum in Eucharistiæ sacramento existentem comitantur, ac venerantur, vt ostendimus tom. 1. Concord. lib. 7. cap. 7. D. Ambr. Luc. 1. Non dubites (inquit) assistere angelum, quando Christus assistit, quando Christus immolatur, &c. & D. Gregorius lib. 4. Dialog. Quis fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cælos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cælestibus iungi, &c.

De sancta Eucharistia.

Psalm. 98.

D. Ambros.

D. Gregor.

B D. Gregor. homil. 6. in Ezechiel. & Rupertus in Exodum, duobus Cherubinis duo testamenta existimant demonstrari. Nam Cherub significat, sicut magistri dicunt, Cherubim, sicut magistri. Nostri autem magistri sunt duo testamenta, vetus, atque nouum, quia cælestem doctrinam nobis tradunt. Respiciunt se mutuò; quia vetus testamentum respicit nouum, eaque prædicit, quæ nouum continet. Versos habent vultus in propitiatorium, id est, Christum, quia vtrumque testamentum Christum intuetur, & de eo loquitur. Sedebat olim Dominus super Cherubinos, indéque responsa dabat; nunc sedet super duo testamenta, indéque nobis respondet, nosque docet.

3. *Duo Cherubini duo significant testamenta.*

C D. Cyrillus lib. 9. de adoratione, arcam ait Christum adumbrasse, & D. Gregor. homil. 22. Arca (inquit) ipse nobis factus est, de quo scriptum nouimus, Coloss. 2. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi.* Arca intra velum est, Redemptor noster in cælo, &c. Illud quoque est ponderandum, in arca domus suæ Deum, non aurum, aut gemmas seruari iussisse, sed mandata sua, velut thesaurum pretiosissimum. Hac re docet nos, quænam sint veræ diuitiæ, & thesauri. Est enim mandatorum Dei obseruatio, vnde illud Dauidis Psal. 118. *Dilexi mandata tua super aurum, & topazion.* Origenes homil. 9. in Exod. Habeat (inquit) Christianus arcam testamenti, in qua sint tabulæ legis, vt in lege Dei meditetur die, ac nocte, & memoria eius arca, & bibliotheca efficiatur librorum Dei: sit intra ipsum vrna mannæ reposita, id est, intellectus dulcis verbi Dei: sit & virga Aaron, id est, doctrina sacerdotalis, & florida seueritas disciplinæ. Sic ille. Super arcam erat propitiatorium, quoniam super eos, qui mandata custodiunt, est misericordia Dei.

4. D. Gregor. *Arca Christum adumbrat.* Ad Coloss. 2. *Mãdata Dei thesaurus.* Psalm. 118. Origenes.

D

Facies altare ad adolendum thymiama.

In Sanctis, id est, in domo exteriori, erat in primis altare thymiamatis ante velum, in quo singulis diebus, manè, & vesperi, suauissimus E Deo odor offerebatur. Hoc odore, ait Origenes, bonum odorem indicari, quem Christianus exhalare debet: Habeat (inquit Origenes) in penetralibus pectoris sui altare incensi, vt ipse dicat, quia Christi bonus odor sumus, &c. D. Gregor. hom. 22. in Ezechiel. altare thymiamatis corda esse dicit, ex quibus in cælum sanctorum desideriorum suauissimus odor ascendit. Arca (inquit) intra velum est, Redemptor noster in cælo: altare verò aureum, in quo thymiama incenditur, est ante velum; quia sanctorum corda, quæ cum magnis virtutibus in Dei amore succensa sunt, per sanctum desiderium in illo

5. Altare thymiamatis *quid significet.* Origenes. D. Gregor.

illo ardent, quem adhuc reuelata facie videre non poſſunt, &c. Item: Quouſque ante velum ſumus, oportet, vt quaſi thymiamatis incenſum, flamma amoris ardeamus, &c. Philo lib. 3. de vita Moſis, altaris ſuffitu ſignificari ait gratiarum actionem, quam Deo debemus. Per altare (inquit) odoramentorum ſignificatur debita pro terrenis, aquaticíſque rebus gratiarum actio, &c.

Philo.

Facies & menſam.

6. *Quid ſignifiget* menſa. Origenes.

Erat altare thymiamatis medium, menſa verſùs aquilonem erat conſtituta, quæ duodecim habebat panes. Hac menſa Origenes Dei, & duodecim Apoſtolorum verba adumbrari putat, homil. 9. Menſa (inquit) habens duodecim panes, in parte collocetur aquilonis, reſpiciens ad auſtrum. Panes iſti apoſtolicus Chriſtiano ſint ſermo, quo vtimur quotidie, &c. Sunt igitur verba Dei panis noſter quotidianus. In parte aquilonis collocatur menſa, quia à frigido aquilone panditur omne malum, Ierem. 1. Verbo autem apoſtolico, ac diuino, frigus aquilonare repellitur, meditando, diligentérque illud conſiderando, iuxta illud Pſalmi 38. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis.* & illud Luc. 24. *Nónne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas?* ardet cor, cùm loquitur Deus. Habebat menſa velut labium quoddam, & ſuper labium corona erat, ſuper coronam altera corona aureola. Exod. 25. *Facies illi labium aureum per circuitum, & ipſi labio coronam interraſilem altam quatuor digitis, & ſuper illam alteram coronam aureolam.* Eundem in modum menſa verbi Dei labia neceſſe eſt habeat doctorum, & concionatorum, à quibus verbum Dei prædicetur. Super hæc autem labia, ſi rectè ſuo fungantur munere, corona imponetur ſummæ gloriæ eſſentialis, & aureola quædam, quæ doctorum aureola appellatur. Præterea habebat menſa vectes auro tectos, quibus portabatur, menſam enim verbi Dei per totum orbem portari oportet. Ad hæc, menſam propoſuit Deus in tabernaculo antiquo: menſam verò aliam propoſuit in tabernaculo Eccleſiæ. Sed infinita eſt inter antiquam menſam, & noſtram diſtantia. Habet enim noſtra menſa panem viuum. *Ego ſum panis viuus*, ait Dominus Ioan. 6. cæteri panes mortui ſunt, nihil habent vitæ. Noſter panis viuus eſt, quia Deum viuum & hominem Chriſtum continet Euchariſtiæ ſacramentum. Viuus panis viuos poſtulat comedentes, viuos, inquam, diuina gratia. Nemo accedat mortuus, & peccato mortifero inquinatus. Si Deus cibus eſt tuus: tu quoque cibus es Dei. Offer illi cor viuum, humile, & charitate feruidum, vt hoc ferculo delectetur. Iuſtin. lib. de Chriſti agone cap. 4. Eo (inquit) ad Euchariſtiam percipiendam eris dignior, quò corde humilior, mente mundior, dilectione feruentior, virtutibus ſolicitior, & vita ſanctior fueris inuentus, &c.

Verbum Dei, panis Dei eſt.

Pſal 38.

Lucæ 24.

Exod. 25.

Menſa S. Euchariſtiæ.

Ioan. 6.

Iuſtinus.

Facies candelabrum, facies & lucernas ſeptem.

7. *Lux Spiritus ſancti.*

Candelabrum aureum illuminans templum, Spiritus ſancti lucem adumbrat, Eccleſiam illuſtrantem. Septem erant lucernæ candelabri aurei: ſeptem ſunt Spiritus ſancti dona. Hæc lux illuminauit Prophetas, & Apoſtolos, hæc illuminauit Concilia, hæc illuminat ſummum Pontificem, ne in fidei doctrina, & morum poſſit erroris caligine offundi, hæc illuminat verbi Dei menſam, hoc eſt, ſacram ſcripturam, vt à doctoribus poſſit intelligi. Præterea candelabrũ hoc adumbrat lucem, qua hominis animus colluſtratur à Spiritu ſancto. Lucernæ in candelabro ardentes adumbrant illas lucernas, (vt ait Origenes) de quibus Luc. 12. dicit Dominus: *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris.* Origenes homil. 9. in Exod. Sciat (inquit) Chriſtianus, ſibi in ſanctis candelabrum luminis collocandum, vt ſint ei lucernæ ſemper ardentes, & lumbi ſuccincti, & ipſe, tanquam ſeruus, qui expectat Dominum ſuum redire de nuptiis. Sed iſtud candelabrũ in auſtro collocet, vt ad aquilonem reſpiciat. accenſo enim lumine, id eſt, vigilanti corde, reſpicere ſemper debet aquilonem, & obſeruare eum, qui ab aquilone eſt: ab aquilone enim accenduntur mala vniuerſæ terræ. Vigilãs ergo, & ſolicitus, & ardens, intueatur ſemper aſtutias diaboli, & ſemper aſpiciat, vnde ſit ventura tentatio, vnde hoſtis irruat, vnde inimicus obrepat. Sic Origenes.

Lucæ 12.

Origenes.

CAPVT XI.

MORALE.

De iis, quæ erant in atrio tabernaculi.

Facies & altare.

1. *Oratio & mortificatio duo altaria.* Pſal. 140.

ERAT in atrio tabernaculi altare holocauſtorum, de quo dictum eſt, tomo 2. Concord. in tract. de templo. Duo erant altaria in tabernaculo, alterum thymiamatis, & odoris ſuauiſſimi, hoc erat in Sanctis, hoc eſt, in domo exteriori; alterum erat in atrio propter fumum, & ignem perpetuum. In Eccleſia verò præter altare veriſſimum auguſtiſſimi ſacrificij Euchariſtiæ, duo dicuntur metaphoricè altaria, alterum thymiamatis, & odoris ſuauiſſimi, id eſt, orationis, iuxta illud Pſal. 140. *Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum, in conſpectu tuo.* Alterum mortificationis, & pœnitentiæ, in quo vitia, & improbæ cupiditates immolantur, iuxta illud Apoſtoli ad Rom. 12. *Vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem.* Viuens eſt hoſtia, quia viuens offertur corpus, ſed improbis cupiditatibus immolatis. D. Gregor. homil. 22. in Ezech. Hoſtia (inquit) occiditur, vt offeratur, ſed hoſtia viuens eſt corpus Domino affligtum. Quod & hoſtia dicitur, & viuens, quia viuit in virtutibus, & eſt vitiis occiſum, &c. Habeat anima (inquit Origenes homilia 9. in Exod.) in ſe altare, in quo continentiæ cultro ſuperbiam, quaſi taurum, immolet, iracundiam, quaſi arietem, iugulet, luxuriam, omnémque libidinem, tanquam hircos, & hædos, litet, &c. Idem Origen. homil. 5. in Num. candelabro tabernaculi ait ſignificari ipſos Apoſtolos, qui illuminant accedentes ad Deum; eos quoque, qui ſcientiæ & doctrinæ lumen aliis oſtendunt. Addit Origenes: Alij ſunt menſa ſacra, ſcilicet quicunque habent panes Dei, & reficiunt, & paſcunt animas eſurientes iuſtitiam. Alij ſunt altare incenſi, quicunque orationibus, & ieiuniis, die ac nocte vacant in templo Dei, orantes non ſolùm pro ſemetipſis, ſed & pro vniuerſo populo: illi verò quibus arcana myſteria credidit Deus, & occultorum prouidentiæ ſuæ iudiciorum ſecreta commiſit, arca teſtamenti Dei appellentur. Porro qui per hoſtias precũ, ſupplicationúmque

Ad Rom. 12.

D. Gregor.

Origenes.

Origenes.

victimas, Deũ hominibus reddunt propitium, & pro hominibus interueniunt, propitiatorium nominentur. At qui meruerint multitudinem scientiæ, & abundantes diuitias, in agnitione Dei Cherubim intelligi possunt. Cherubim namque multitudo scientiæ interpretatur. Sic ille.

Fecit & labrum cum basi sua.

2. Erat præterea in atrio tabernaculi lauacrum, in quo corpora sacerdotes abluebant: in Ecclesia verò admirandum est lauacrum, in quo animas homines omnibus sordibus expurgãt, nempe baptismus. Admirandum sanè lauacrum est, quod omnes animarum sordes abluit, reddítque ita mundas, vt cælorum regno dignæ sint. sed hoc lauacrum semel tantùm adiri potest. Quia verò homines baptismi aqua emundati, rursus se vitiorum cœno inquinant, alterum quoque paratum est lauacrum, videlicet pœnitentiæ sacramentum, quo contracta post baptismum inquinamenta abluuntur. Non desunt lauacra in Ecclesia: qui sordidus est, suæ imputet negligentiæ, quia, cùm suppetat aquarum copia magna, lauari non vult. Clamat Dominus Isa.1. *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersè.* Vocat nos ad lauacrum, multi autem in sordibus suis, & cœno iacere malunt, porcis similes, iuxta illud 2.Petr.2. *Sus lota in volutabro luti*, &c. Videant autem sacerdotes, ne sorde aliqua contaminati ad altare Dei accedant. Lauacrum pœnitentiæ, & confessionis priùs adeant, benéque mundata conscientia, atque lota, ad stupendum sacrificium offerendum accedant.

Lauacrũ baptismi, & pœnitentiæ.

Isaiæ 1.

2.Petr.2.

De speculis mulierum.

3. *Fecit Moses labrum de speculis mulierum.* Specula autem ait D.Gregorius homil.17.in Euangel. significare Dei mandata. Specula (inquit) mulierum sunt præcepta Dei, in quibus se animæ sanctæ semper aspiciunt, & si quæ in eis fœditatis sunt maculæ, deprehendunt, &c. Fæminæ speculum inspiciunt, vt se ornent: sic animæ Dei mandata intuentur, vt se virtutum ornatu decorent. Specula vultus maculas ostendunt; mãdata Dei cordis inquinamenta demonstrant. Qui Dei mandata meditatur, animi sui inquinamenta cernit, & in labro pœnitẽtiæ se abluit, atque ornat. Erubescit is, qui sordibus infectam faciem habet, si eam intuetur in speculo: qui verò faciem in speculo conspectam abluit, nullo iam pudore suffunditur. Vnde vates regius Psal.118. *Vtinam* (inquit) *dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas; tunc non confundar, cùm perspexero in omnibus mandatis tuis.* hoc est, vtinam seruem legem, & mandata tua; tunc, si illa obseruauero, cùm veluti specula ea inspexero, non afficiar pudore, nullam enim in vultu maculam ostendent. Obserua autem quòd ait *in omnibus mandatis tuis.* Oportet enim nõ vnum, vel alterum, sed hæc omnia specula inspicere, & diligenter omnium peccatorum maculas inquirere; oportet mandata omnia seruare, maculas omnes abluere, si vel vna grauis maneat, confusionem, & pudorem parit sempiternum. Seneca lib.1. Natural. quæst. inuenta ait specula, vt homo se nosceret. In fine libri: Inuenta (inquit) sunt specula, vt homo ipse se nosceret. Multi ex hoc consecuti primò sui notitiam, deinde & ad quoddam cõsilium, formosus vt vitaret infamiam, deformis vt sciret redimendum esse virtutibus, quidquid corpori deesset, iuuenis vt flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, & fortia audendi, senex, vt indecora carnis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Sic ille. Egregium speculum est conscientia: in hoc animę videtur facies, & qualis sit homo agnoscitur, deformísne peccato, an pulcher virtutibus. hoc speculum intuendum sæpe est, si te cupis cognoscere. In eodem libro cap.6. Est (inquit) alicuius speculi talis natura, vt maiora multo quàm videat, ostendat, & in portentosam magnitudinem augeat formas, alicuius inuicem talis est, vt minuat, &c. His speculis illi similes sunt, qui veritatem non sequuntur, sed res aut nimium extollunt, aut minuunt. Cap.5. Sunt (inquit Seneca) specula, quæ videre extimescas. Tanta deformitate corruptam faciem visentium reddunt, seruata similitudine in peius, &c. His speculis similes sunt obtrectatores. Addit Seneca: Sunt specula, quæ cùm videris, placere ibi vires tuæ possint. in tantum lacerti crescunt, & totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur, &c. His speculis similes sunt adulatores.

D Gregor. *Dei mandata sunt specula.*

Psal.118.

Seneca.

Quæ excubabant in ostio tabernaculi.

4. Obtulerunt Deo specula fœminæ illæ probæ, quæ in ostio tabernaculi excubabant. An *alia postea emerint, illis oblatis*, quæstio esse potest. Sed non emisse respondetur, quia in ostio tabernaculi excubabant, & Deo ornatu corporis contempto seruire decreuerant. Ait D.Hieronym. epist.12. fœmineum genus esse φιλόκοσμον, hoc est, *amicum ornatus*. Latinè earum ornatus dicitur *mundus muliebris*, hic fœminarum est mundus: speculum est velut mappa mundi fœminei, in eo enim, veluti in mappa mundi sui, cernunt corporis sui ornamenta. Quæ verò mundũ hunc spernunt, eius mappam, id est, speculum, Deo offerunt, quia ornare nolunt corpus, sed animam: specula mutant in mandata, mundum, id est, ornatum corporis, in ornatum animæ transferunt, pulueri, & cineri, id est, hominibus placere nolunt, sed summo, atq; omnipotenti Deo, cuius oculi perpetuo in ornatu, vel turpitudine animarum defixi sunt. In mandatis Dei, velut speculis, perspiciunt, ne confundantur, Psal.118. Erubescunt fœminæ, quæ decori corporis student, cùm ornatu corporis ante oculos hominum carent. Erubescunt illæ, quæ pulchritudinem animæ curant, cùm ante oculos Dei ornatu animæ se priuatas vident, Psal.44. *Omnis gloria eius ab intus.* Gloria, & pulchritudo fœminæ, quæ Dei oculis placere concupiscit, intus est in anima: foris pannosa, intus est speciosa, vt Bernardus ait, scribens ad Sophiam virginẽ, epist.113. Filiæ (inquit) Babylonis induuntur purpura, & byssо, & subinde conscientia pannosa iacet. Fulgẽt monilibus, moribus sordent. Contrà, tu foris pannosa, intus speciosa resplendes, sed diuinis aspectibus, nõ humanis, &c. Internum hunc decorem affert, & auget maximè lauacrum confessionis, & conscientiæ examinatio in aspectu speculorum, id est, mandatorum facta. Affert etiam confessio laudis diuinæ, earum quæ ante Deum excubant. De vtraque confessione, tam peccatorum, quàm diuinæ laudis exponit D. Bernard. epist. citata, illa verba Psal.95. *Confessio & pulchritudo in conspectu eius*, id est, in conspectu Christi: Ama (inquit Bernardus) confessionem, si affectas decorem. Confessioni iungitur decor, iungitur

4. *Fœminæ specula Deo offerunt.*

D.Hieron.

Psal.44.

D.Bernard. *Confessio decorem affert animæ.*

Pſal.95. iungitur pulchritudo, Pſal.95. *Confeſſio, & pulchritudo in conſpectu eius.* Vbi confeſſio, ibi pulchritudo; ſi peccata ſunt, in confeſſione lauantur; ſi bona opera ſunt, confeſſione commendantur. Cùm mala tua confiteris, ſacrificium eſt Deo ſpiritus contribulatus; cùm beneficia Dei confiteris, immolas Deo ſacrificium laudis. Sic ille.

5. Excubaſſe dicuntur fœminæ in oſtio tabernaculi. Hebraicè verbum eſt צבא, *ſaba*, quod ſignificat *militare*, & *pugnare*, & nomen *ſaba*, ſignificat *exercitum, ſabaot, exercitus*, numero plurali, ſignificat etiam *pugnam* & *militiam*. Leuitis, qui tabernaculo miniſtrabant, tribuitur hoc verbum, Num.4. *Tolle ſummam filiorum Caath, de medio Leuitarum per domos, & familias ſuas à trigeſimo anno & ſupra, uſque ad quinquageſimum annum, omnium qui ingrediuntur, vt ſtent, & miniſtrent in tabernaculo fœderis.* Hebraicè, כל בא ל צבא, *col ba la ſaba*, id eſt, omnium qui veniunt, vt militent, vel omnem venientem ad pugnam, vel exercitum, vt miniſtrent in tabernaculo. Chaldæus vertit: *Omnium qui veniunt, vt per turmas miniſtrent.* Item, Num.8. *A viginti quinque annis, & ſupra ingredientur, vt miniſtrent tabernaculo fœderis*, &c. Hebraicè לצבא צבא, *lisbo ſaba*, id eſt, ad militandum militiam in tabernaculo. Dicebãtur Leuitæ in tabernaculo militare militiam, id eſt, miniſtrare miniſteria. Vertunt LXX. interpretes, Numer.8. λειτουργεῖν λειτουργίας. Exod.38. dicuntur fœminæ *ſebaoth aſer ſabu* id eſt, fœminæ militantes, quæ militabant in oſtio tabernaculi, quæ excubabant, & orabant, ac ieiunabant, & miniſtrabant in oſtio tabernaculi. Forſitan enim tabernaculo in iis miniſtrabant, quæ fœminæ facere poſſunt, veſtes conſuendo, abluendo, & ſimilibus. Militare autem dicebantur Leuitæ, propter multitudinem, & ordinem. Quemadmodum enim in exercitu multitudo eſt militum, & ordo: ſic in Leuitis erat miniſtrantibus. Præterea militare dicuntur, quia veluti milites Dei erant; ſic etiam ſcriptura militiam cæli vocat aſtra, propter multitudinem, & propter ordinem, Sophon.1. *Qui adorant militiam cæli*, & aliis locis. Ita hæ mulieres excubaſſe dicuntur, & militaſſe, propter multitudinem earum, & quia vt milites vigilabant ad oſtium tabernaculi, & orabant, vt vertit Chaldæus, & ieiunabant, iuxta verſionem LXX. interpretum.

Militare Deo, qui dicantur.

Num.4.

Num.8.

Exod.38.

Leuitæ cur dicerẽtur militare.

Sophon 1.

6. Denique velut milites erant Domini Dei Sabaoth, id eſt, exercituum. Non ſolùm enim in exercitibus Dei militant viri, ſed etiam fœminæ, vt Chryſoſtomus dixit homil. 8. in Matth. Communis (inquit) fœminis ac viris aduersùs diabolum pugna eſt, & contra huius mundi poteſtates. Neque teneritudo ſexus his congreſſibus impares facit, &c. Commune eſt bellum fœminis, ac viris; milites ſunt viri, milites etiam fœminæ, excubantes in oſtio tabernaculi. Sæpe autem fœminæ viros ipſos in hoc bello, fortitudine, trophæiſque poſt ſe relinquunt. Quamobrem D. Chryſoſt. addit loco indicato: Sæpe in huiuſmodi acie fortiùs viris fœminę decertarũt, ac trophæis inſignibus claruerunt, &c. Hoc fœminarum eſt, & virorum, qui ſe religioni manciparunt, militare in tabernaculo Domini, id eſt, in domo Dei, in cœnobio excubare, orare, & ieiunare, inſtar militum cum carne, mundo, & cacodæmone pugnare, multáſque de iis hoſtibus reportare victorias. Libet cũ tabernaculo Moſis ipſam religionem, id eſt, domũ Dei conferre.

D. Chryſoſt. *Nõ ſolum viri, ſed etiam fœminæ pugnant contra diabolum.*

D. Chryſoſt.

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraelit.

CAPVT XII.

MORALE.

Confertur religioſus ſtatus cum Sanctis ſanctorum.

EST religio Sancta ſanctorum. Sancta eſt, quia ſanctas habet conſtituriones, ſanctaque Dei præcepta, & conſilia ſeruanda proponit. Sancta ſanctorum eſt, quia ſancti illi ſunt, qui religionis conſtitutiones, Deique præcepta, & conſilia, quæ conſtitutiones continent, obſeruant. In Sanctis ſanctorum Cherubini erant, in quibus ſedebat Deus, iuxta illud Pſalmi 98. *Qui ſedet ſuper Cherubim.* In religione ſuperiores ſunt, ſiue prælati, Cherubinis ſimiles. Nam ſi nomen Cherubim ſignificat, ſicut magiſtros, prælati religionum ſicut magiſtri ſunt, quia ſubditos docent, corrigunt, dirigunt. Si verò nomen Cherubim ſignificat multitudinem ſcientiæ, prælatos habere oportet multitudinem ſcientiæ, vt ſuo munere rectè fungantur. Cherubini ſcientiam cum ſummis virtutibus coniunctam habent: ſic prælati ſcientiam habere debent cum ſumma probitate copulatam. Cherubini verſos habebant vultus in propitiatorium; prælati verſos habeant intellectus oculos in Chriſtum, eum meditando intueãtur, eius cauſa oues paſcant, intentionem ſuam in eum dirigant. In Cherubinis tabernaculi ſedebat Deus, & ex illis præcipiebat. Exod. 25. ait Dominus Moſi: *Inde præcipiam, & loquar ad te ſupra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim.* In ſuperioribus ſedet Deus, quia vicem obtinent Dei, & ex illis præcipit, & loquitur ſubditis religioſis. Vox enim prælati, vox Dei eſt. Loquebatur autem Deus ſuper propitiatorium, quia iis religioſis valde propitius eſt, qui ſuperiorum voci obtemperant.

1. Pſal.98.

Congregatio religionũ eſt Dei tabernaculum.

Prælati ſimiles Cherubinis.

Exod.25.

Sub Cherubinis arca erat, quæ dicitur ſcabellum pedum Dei. Thren. 2. *Non eſt recordatus ſcabellum pedum ſuorum in die furoris ſui.* Pſal. 98. *Adorate ſcabellum pedum eius.* Sub ſuperioribus ſubditi eſt cor, quod arca non eſt mundi, ſed Dei: non enim mundi ſeruat vanitatem, ſed Dei theſauros in arca tabulæ erant, id eſt, Dei mandata, in tabulis ſcripta. In corde viri religioſi, religionis conſtitutiones ſunt, & regulæ, veluti theſauri, reconditæ; ſunt etiam tria vota, quæ regulis, & conſtitutionibus continentur. Aurcam paupertatem in corde reconditam habeat, auream caſtitatem, auream obedientiam. Petiuit Dominus olim à Seraphico Franciſco tres oblationes. Cùmque ille reſpondiſſet, ſe nihil habere aliud, præter corpus, & animam, & indumentum. Mitte (dixit Dominus) manum in ſinum tuum, & quæ inueneris offer mihi. Miſit magnus Franciſcus manũ in ſinum, indéque tres extraxit magno miraculo monetas aureas, & fulgentiſſimas, quas intellexit ex Deo tria vota ſignificare omni theſauro pretioſiora. Hæc vota aurea, & mandata Dei, ac conſilia in arca ſua, hoc eſt, in corde ſuo, ſeruat probus religioſus. Præterea erat in arca tabernaculi manna, de quo Sapient. 16. legimus: *Panem de cælo præſtitiſti illi, omne delectamentum in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauitatem.* In viro religioſo eſſe oportet manna dulce deuotionis, omne delectamentum in ſe habens, & dulcedinem. Dulcedo, quam Deus religioſis infundit cordibus, mundi, carniſque mortiferas dul-

2. Thren.2.

Pſal.98. *Subditi prælatis religioſi.*

De tribus votis religioſorum.

Aurea moneta D. Franciſci.

Sap.16.

Dulcedo deuotionis.

Psal.76. cedines pellit, ac fugat, iuxta illud Psal.76. *Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum.* Renuit anima probi religiosi voluptatibus mundi oblectari, quia Dei dulcedinem deguſtat. Cùm mundi ſe offert voluptas, illam reſpuit, Deum in memoriam reuocat, in eóque diuinam voluptatem reperit, quæ mundanam fugat. Audi Auguſtinum lib.9. Confeſſ. cap.1. Quàm ſuaue (inquit) mihi ſubitò factum eſt, carere ſuauitatibus nugarum, & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat. Eiiciebas enim eas à me, tu vera, & ſumma ſuauitas. Eiiciebas, & intrabas pro eis omni voluptate dulcior. Sic Auguſtinus.

D.Auguſt.

3. Numer.17. Ad hæc erat in arca virga Aaron, quæ frondauerat, flores, fructúmque produxerat. Num.17. *Turgentibus gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis in amygdalas deformati ſunt.* Eſt in pectore boni religioſi virga mortificationis, quæ cæleſtes flores, fructuſque producit. Initio mundi, cùm terra aquis erat ſubmerſa, nullos flores, nullos ferebat fructus, dixítque Deus, Geneſ.1. *Congregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt, in locum vnum, & appareat arida.* Poſtquam verò congregatæ ſunt aquæ in locum vnum, dixit: *Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum.* Itaque poſt aquarum congregationem, herbas, flores, fructúſque terra produxit. Quid ſimilius terræ aquis demerſæ, quàm homo terrenus, prauis cupiditatibus ſubmerſus & affectibus? quãdiu ſic ſubmerſus eſt, diuinos flores, fructúſque non fert, poſtquam verò mortificatione, veluti virga Aaronis, mare procelloſum, id eſt, prauos affectus exſiccat, congregat, ac conſtringit, rationíque obedientes reddit, tunc arbores, flores, fructúſque cæleſtes profert. Congregantur aquæ terreſtres in locum vnum: at aquæ cæleſtes toto cælo diffunduntur. Nam appetitus terreſtres frænandi ſunt, charitas, quæ cæleſtibus aquis ſimilis eſt, in omnes eſt diffundenda.

Mortificatio. Geneſ.1.

Hugo Vict. Hugo Victor de Sacramentis, 1. part. cap. 23. Aquæ, (inquit) quæ ſuper cælos ſunt, congregantur in locum vnum, & quæ ſunt ſupra cælum, non congregantur, ſed relinquuntur diffuſæ. Quid putas hoc eſt, niſi quòd charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, & iſtæ ſunt ſupercæleſtes aquæ. Charitas amplificanda ſemper eſt, & dilatanda. Quæ autem ſub cælo ſunt aquæ, congregandæ ſunt in locum vnum, vt inde per certos exitus ordinatos ducantur. Quoniam affectus animæ interior, niſi certa lege conſtringatur, non poteſt apparere arida, nec germina producere. Sic ille. Denique Sancta ſanctorum vndique aureis fulgebant tabulis: ſic probus religioſus vndique charitate, aureíſque charitatibus operibus fulgeat.

4. Tectæ erant tabulæ laminis aureis, quæ mallei percuſſiones ferunt, igneíſque flammis fiunt ſplendidiores: ita religioſi charitas pœnitentiæ, laborúmque, quos religio affert, ictus patienter toleret, atque in eis magis ac magis in dies rutilet. His addamus Sancta ſanctorum velo fuiſſe contecta, quod ante arcam erat oppanſum. Sub velo ſit abſconditus religioſus, nolit eos audire, qui dicunt Ioan.7. *Manifeſta teipſum mundo, vt te laudet & admiretur.* Pſal.26. *Abſcondit me in tabernaculo ſuo, in die malorum, protexit me in abſcondito tabernaculi ſui.* Dies hi malorum ſunt, & periculorum; abſcondimur ergo in tabernaculo Dei ſub velo. *Intra in cubiculum tuum,* (ait Dominus Matth.6.) *& clauſo oſtio ora patrem tuum in abſcondito.* Opus autem eſt religioſis duplici velo, hoc eſt, tum corporis, tum animi collectione. Corporis velum, eſt cubiculum, animi velum, eſt ſolitudo mentis, Cantic.4. bis dicitur hortus concluſus anima ſancta: *Hortus,* inquit, *concluſus, hortus concluſus.* Duplex enim ſeptum poſtulat religio. Vbi verò hoc duplex ſeptum eſt, floribus, fructibúſque viget hortus; vbi deeſt, bruta animantia, feræque flores conculcant, arbores, fructúſque diſperdunt. Brutæ enim cupiditates, ſi animi collectio deeſt, hortum ingrediuntur, omnémque peſſundant amœnitatem. Iob 40. *Omnes beſtiæ agri ludent ibi.* Ludunt, & illudunt beſtiæ agri, hoc eſt, cacodæmones, in corde illius religioſi, qui ſeptum in horto non habet. Vnde D.Gregor. in eadem verba: An (inquit) immundis ſpiritibus non eſt ludere, mentes hominum modò ficta promiſſione decipere, modò vacuis terroribus irridere, modò eis tranſitoria gaudia, quaſi permanſura imprimere, modò permanſuras pœnas quaſi tranſitorias leuigare, &c. Paradiſus voluptatis, & deliciarum Dei, eſt religio. Habeant ergo religioſi paradiſi Dei cuſtodiam. Geneſ.3. *Collocauit ante paradiſum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque verſatilem ad cuſtodiendam viam ligni vitæ.* Ante hunc paradiſum collocare oportet egregiam cuſtodiam, videlicet Cherubim, & flammeum gladium, atque verſatilem. Lignum vitæ, id eſt, gratiam, quæ hominibus affert vitam, defendant Cherubini, hoc eſt, ſuperiores vigilantes, ne ſerpens tartareus ingrediatur, illámque diripiat, defendat gladius igneus, id eſt, mortificatio, igne charitatis ſuccenſa. Nihil introcat, quod à Cherubinis, id eſt, ſuperioribus, non ſit examinatum, & igneo gladio à ſubditis probatum. Sit verſatilis gladius, qui in omnes corporis, animíque partes ſe verſet, omniaque reſcindat, atque comburat, quæ religioſum ſtatum non decent.

Ioan.7. Pſal.26.

Matth.6. *Religioſorum duplex collectio: corporis & animi.* Cant.4. Iob 40. D. Gregor. Geneſ.3.

De exemplari tabernaculi.

Inſpice, & fac ſecundùm exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt.

5. Exemplar tabernaculi Deus in monte Sinai demonſtrauit Moſi, præcepítque, vt exemplar inſpiceret, & iuxta exemplar tabernaculum conſtrueret. In monte Sinai demonſtrauit Dominus Moſi exemplar tabernaculi conſtruendi, in monte autem Caluariæ aliud multo præſtantius exemplar Eccleſiæ conſtruendæ nobis oſtendit, videlicet Chriſtum cruci ſuffixum. Eſt enim Chriſtus Eccleſiæ, hoc eſt, Chriſtianorum, exemplar, iuxta illud Ioan.13. *Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Hæc præter alias cauſas fuit incarnationis cauſa, & paſſionis Filij Dei; redimere nos voluit effuſo ſanguine, milléque cruciatibus toleratis patientiſſimè. Voluit etiam exemplar eſſe noſtrum, quod intueamur, & mores, vitámque noſtram intuendo componamus. *Inſpice,* (inquit) *& fac.* Non ſatis eſt inſpicere, ſed neceſſe eſt etiã facere. Inſpicere oportet exemplar Chriſtum, eius vitam, humilitatem, paupertatem, mundi deſpicientiam, ſummámq; patientiã intueri oportet intellectus oculis meditãdo. At ſcientia hæc practica eſt, ad praxim tranſire oportet. *Fac* (inquit Dominus) *ſecũdùm exemplar.*

Chriſtus eſt exemplar noſtrum; inſpiciamus & faciamus. Ioan.13.

Itaque

Itaque hæc duo maximæ curæ esse debent Christiano, inspicere, & facere. Meditatio inspicit, praxis facit. Destinet ergo Christianus quotidie tempus aliquod meditationi, quo Christi Opt.Max. vitam,mortem,opprobria,cruciatus, magno affectu consideret. Inspiciat exemplar suum, Christum, in monte Caluariæ, ex ligno inter latrones pendentem, vulneribus confectum, sanguine toto corpore cruentatum. Inspiciat illius inauditam inter tot cruciatus mansuetudinem, patientiam, humilitatem, paupertatem,ac nuditatem. Inspiciat flagrantem toto pectore charitatem, qua ductus pro peccatis hominum in crucem agi voluit. Recta trutina hæc omnia expendat, & faciat, ad praximque transeat, hoc est, patientiam, humilitatem, cæteráque virtutes, quas in exemplari inspicit, imitetur. Ad Hebr.12. *Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito gaudio sustinuit crucem, confusione contempta.* Inspiciamus exemplar,inspiciamus ducem (inquit Paulus) & faciamus,hoc est, sub duce cruentato, fortitérque dimicante certemus. Et D. Petrus, epist.1. cap. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Inspiciamus ergo vestigia Domini, ducisque nostri præcedentis,& faciamus,hoc est, iisdem vestigiis iter in cælum habeamus.

Ad Hebr.12

1.Petr.2.

Longum iter (ait Seneca epist.6.) per præcepta, breue, & efficax est per exempla, &c. Si per exempla hominum breue fieri virtutis iter dixit Philosophus,quid dicendum erit de exemplo summi Dei,& hominis Christi? Breue equidem, & dulce facit iter, tam admirabile exemplum, si tamen inspiciatur attentè. Psal.76. *In mari via tua,& semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur.* Olim cùm mare rubrum cum populo suo pertransiret Deus,vestigia non reliquit: at cùm rubrum passionis mare pertransiit, vestigia reliquit, non leuiter impressa, sed ad memoriam sempiternam. Volebat enim in hoc mari rubro multos habere, qui vestigiis, in eo impressis, insisterent. Inspice igitur exemplar, ô Christiane, & fac. si peccatorum inquinamentis contaminatus es, pudore suffundere, & veram age pœnitentiam, inspecto Dei templo, iuxta illud Ezechiel. 43. *Ostende domui Israël templum, & confundantur ab iniquitatibus suis.* Videant Christiani templum, & tabernaculi Dei, hoc est, humanitatem Christi in monte Caluariæ, & confundantur, agántque pœnitentiam ab iniquitatibus suis.

6. Seneca. *Breue iter per exemplum Dei.*

Psal.76

Ezechiel.43.

CAPVT XIII.

De erectione,& vnctione tabernaculi.

EXODI CAP. XL.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, dicens: Mense primo, prima die mensis,eriges tabernaculum testimonij, & pones in eo arcam, dimittésque ante illam velum: & illata mensa, pones super eam,quæ ritè præcepta sunt. Candelabrum stabit cum lucernis suis, & altare aureum in quo adoletur incensum, coram arca testimonij. Tentorium in introitu tabernaculi pones, & ante illud altare holocausti: labrum inter altare & tabernaculum, quod implebis aqua. Circumdabísque atrium tentoriis, & ingressum eius. Et assumpto vnctionis oleo vnges tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur: altare holocausti & omnia vasa eius: labrum cum basi sua: omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta sanctorum. Applicabísque Aaron, & filios eius ad fores tabernaculi testimonij, & lotos aqua indues sanctis vestibus, vt ministrent mihi, & vnctio eorum in sacerdotium sempiternum proficiat. Fecítque Moyses omnia quæ præceperat Dominus. Igitur mense primo anni secundi, prima die mensis, collocatum est tabernaculum. Erexítque Moyses illud, & posuit tabulas ac bases & vectes, statuítque columnas, & expandit tectum super tabernaculum, impósito desuper operimento, sicut Dominus imperauerat. Posuit & testimonium in arca, subditis infra vectibus, & oraculum desuper. Cúmque intulisset arcam in tabernaculum, appendit ante eam velum, vt expleret Domini iussionem. Posuit & mensam in tabernaculo testimonij ad plagam septentrionalem extra velum, ordinatis coram propositionis panibus, sicut præceperat Dominus Moysi. Posuit & candelabrum in tabernaculo testimonij è regione mensæ in parte australi, locatis per ordinem lucernis, iuxta præceptum Domini. Posuit & altare aureum sub tecto testimonij contra velum, & adoleuit super eo incensum aromatum, sicut iusserat Dominus Moysi. Posuit & tentorium in introitu tabernaculi testimonij, & altare holocausti in vestibulo testimonij, offerens in eo holocaustum, & sacrificia, vt Dominus imperauerat. Labrum quoque statuit inter tabernaculum testimonij & altare, implens illud aqua. Lauerúntque Moyses & Aaron ac filij eius manus suas & pedes, cùm ingrederentur tectum fœderis, & accederent ad altare, sicut præceperat Dominus Moysi. Erexit & atrium per gyrum tabernaculi & altaris, ducto in introitu eius tentorio. Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud. Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente

omnia, & maiestate Domini coruscante, quia cuncta nubes operuerat. Si quando nubes tabernaculum deferebat, proficiscebantur filij Israël per turmas suas: si pendebat desuper, manebant in eodem loco. Nubes quippe Domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte, videntibus cunctis populis Israël per cunctas mansiones suas.

Erexit Moyses illud.

2. ANNO secundo ab exitu ex Ægypto, mense primo, id est, mense Nisan, in quo ex Ægypto Israëlitæ exierant, prima die mensis, iussu Dei erexit Moses tabernaculũ iuxta montem Sinai. Exod.40. *Erexit Moyses illud, & posuit tabulas, & bases, ac vectes, statuitque columnas, & expandit tectum super tabernaculo.* Agebatur iam annus vnus à discessu populi ex Ægypto. Discesserunt enim decima quinta die mensis primi, erectum verò est tabernaculum prima die eiusdem mensis primi, anno secundo post discessum. Hoc autem anno ferè toto iuxta montem manserunt Hebræi; nam mense tertio primi anni apud montem castrametati sunt, vt dicitur Exod.19. mense primo anni secundi eodem in loco manebant, Exod.40. quia columna itineris dux ad iter nondum vocabat. Erectum tabernaculum Moses sacro vnxit oleo, eiusque vasa, vt Deus imperauerat, Exod.40. *Assumpto* (inquit) *vnctionis oleo vnges tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur; altare holocausti, & omnia vasa eius, labrum cum basi sua, omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta sanctorum.* id est, vt sint sanctissima, & mihi consecrata, ac dicata. Quod si quæras, *an totum tabernaculum fuerit perfusum oleo, eiúsque vasa omni ex parte?* Respondendum est, non fuisse perfusum totum tabernaculum oleo, sed aliquas eius partes; idem de vasis dicendum est, non enim omni ex parte vncta sunt, sed nonnullis in partibus olei respersionem susceperе. Confirmatur, quia maxima olei copia fuisset opus, si totum tabernaculum, eiúsque omnia vasa omni ex parte fuissent oleo perfundenda. Sic extremæ vnctionis sacramento inungitur Christianus ex vita discedens, cùm tamen non totus perfundatur oleo sacro, sed aliquibus in membris solùm inungatur.

Erexit Moyses tabernaculum anno secundo post discessum ab Ægypto.

Exod.40.

Moses iussu Dei vnxit tabernaculũ. Ibid.

3. Eodem oleo, quo tabernaculum vnctum est, sunt etiam vncti sacerdotes. Quomodo autem faciendum esset, docet Dominus Mosem Exod. 30. *Facies* (inquit) *vnctionis oleum sanctum, vnguentum compositum opere vnguentarij, & vnges ex eo tabernaculum testimonij, & arcam testamenti, mensámque cum vasis suis, candelabrum, & vtensilia eius: altaria thymiamatis, & holocausti, & vniuersam supellectilem, quæ ad cultum eorum pertinet: Aaron, & filios eius vnges.* Aromata, ex quibus oleum componi iussit, eodem capite describuntur his verbis: *Sume tibi aromata primæ myrrhæ & electæ quingentos siclos, & cinnamomi medium, id est, ducentos quinquaginta siclos, calami similiter ducentos quinquaginta, casiæ autem quingentos siclos in pondere sanctuarij, olei de oliueris mensuram Hin, faciésque vnctionis oleum.* Siclus pondus habet dimidiæ vnciæ. Myrrha, vt Plinius est auctor, lib.12.cap.15. est arbor, cuius altitudo ad cubita quinque surgit. Eius folium oliuæ folio simile est, verùm crispius, & aculeatum: bis singulis annis inciditur, vt fluat ex ea liquor. Sponte etiam sudat prius quàm incidatur, dicitúrque stacte ille sudor, cui nulla myrrha præfertur. Stacte autem nomen est Græcum, στάκτη, id est, *stilla*, à στάζω, *stillo*.

De oleo, quo tabernaculũ vnctũ est, & sacerdotes.

Exod.30.

Aromata ex quibus componebatur oleum.

Plinius. *Myrrha arbor.*

Stacte.

A Psal.44. stacte dicitur gutta: *Myrrha, & gutta à vestimentis tuis.* D.Hieronymus vertit, *myrrha, & stacte.* Hebraicè, רוש מר דרור, *ros, mar deror*, caput myrrhæ liberæ, id est, myrrham præcipuam, & primam & liberè fluentem, antequam arbor incidatur. LXX. interpretes vertunt: *Sume florem myrrhæ electæ*, &c. & D.Hieron.epist. 140. ad Principiam: Narrant (inquit) ij, qui aromatum nouere virtutes, stactem florem esse myrrhæ, &c. *Sume tibi* (ait Dominus) *aromata primæ myrrhæ, & electæ*, id est, sume tibi ducentas quinquaginta vncias myrrhæ illius, quæ ab arbore sponte sua defluit, hæc enim prima est, & electa, odorísque suauitate præstans, iuxta illud

Psal.44.

D.Hieron.

B Eccles. 24. *Quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris.* Præter myrrham adhibebantur cinnamomi sicli ducenti quinquaginta, totidem calami aromatici, quingenti verò sicli casiæ, quam dicunt esse canellam. Sed quænam aromata sint cinnamomum, & casia, incertum est. Olei verò mensura certa erat, quæ appellatur Hin, tantúmque dicitur continere, quantum septuaginta duo oua. Huiusmodi vnguento odorifero iussit Dominus vngi tabernaculum, & sacerdotes, prohibuítque reliquis, ne eo vngerentur, Exod. 30. *Hoc* (inquit) *oleum vnctionis sanctum erit mihi in generationes vestras, caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compositionem eius non facietis aliud, quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis. Homo quicunque tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo.*

Eccli.24.

C

Exod.30. *Oleum, siue vnguentum vnctionis prohibitum.*

D

E

Operuit nubes tabernaculum.

4. Postquam erectum est tabernaculum, & vnctum, Deóque dicatum, præsentiæ suæ signo illustrauit illud Dominus, & velut possessionem domus suæ accepit. Exod. 40. *Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud. Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maiestate Domini coruscante, quia cuncta nubes operuerat.* Erat nubes illa fulgida, quemadmodum illa, quæ in transfiguratione Domini visa est, Matth.17. *Ecce nubes lucida obumbrauit eos.* Similem in modum exædificato templo à Solomone, in ipsa dedicatione domus suæ possessionem Deus accepit, ostenditque se cum magna gloria eam ingredi. Intulerunt sacerdotes arcam in oraculum, lib. 3. Reg. cap. 8. *Factum est autem cùm exissent sacerdotes de sanctuario, nebula impleuit domum Domini, & non poterant sacerdotes stare, & ministrare, propter nebulam. Impleuerat enim gloria Domini domum Domini.* Non poterat Moses ingredi tabernaculum, quia nube fulgentissima opertum erat: sic sacerdotes in templo Salomonis stare, & ministrare non valebant, quia nebula, siue nubes splendidissima, templum impleuerat.

4. *Erectum tabernaculum Deus nube operuit, quæ illius maiestatem indicabat.* Exod.40.

Matth.17.

3.Reg.8.

CAPVT

CAPVT XIV.

MORALE.

De erectione,& vnctione tabernaculi.

Mense primo, prima die mensis eriges tabernaculum testimonij.

1. *Tabernaculum erectum est prima die anni sacri in neomenia.*

ERECTVM est tabernaculum prima die mensis Nisan, qui nostro Martio, & Aprili respondet. LXX. interpretes vertunt: *In neomenia*, id est, in luna noua. Lunares enim erant menses Hebræorum. Prima dies erat prima luna, luna verò prima mensis Nisan, prima dies erat anni sacri. Tabernaculum, siue templum, adumbrabat Christi corpus, Ioan.2. *Soluite* (inquit) *templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud: ille autem dicebat de templo corporis sui.* Dirutum est hoc tabernaculum à Iudæis, post tres dies in ipso mense Nisan erectum est, & excitatum. Nónne tibi videtur erectum tabernaculum, cùm corpus illud sanctissimum, quod iacebat in sepulchro, magno coruscans splendore surrexit? D. Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap.28. tunc erectum ait tabernaculum, cùm Christus est incarnatus, Ioan.1. *Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Græcè ἐσκήνωσεν, verbum est ductum à σκήνη, id est, *tabernaculo*, significat, *habitare in tabernaculo.* D.Cyrillus: Dicimus tabernaculum, quod tunc erigebatur, sanctissimum Christi corpus significasse, in quo plenitudo Deitatis habitauit, &c. Eodem loco docet, lunam nouam, qua tabernaculum est erectum, mundi renouationem indicare, quam Christus aduentu suo effecit. Neomenia (inquit) id est, luna, denotat Saluatoris aduentum, quo renouamur, quo omnia noua facta videmus, &c. Addit, mensem Nisan, qui anni sacri est primus mensis & verni temporis, vel illud adumbrasse, quod sol iustitiæ Christus in orbem attulit, transactis hyemis tempestatibus. Mense (inquit) primo tabernaculum erectum est, quando mitigata hyemis sæuitia, verni temporis pulchritudo resplendet, & terra floribus decoratur. Hyemis tempestas, id est, diaboli tyrannis, & vires tempore Christi ceciderunt, flores autem meritò sanctos dicemus, &c. Christum verò ver mundo attulisse, idem Cyrillus lib.10. de adoratione ait verba Isaiæ 52. significare, iuxta versionem LXX. interpretum. Noster interpres sic habet: *Ego ipse, qui loquebar, ecce adsum.* LXX. sic vertunt: *Ego qui loquebar, adsum, sicut ver in montibus.* D. Cyrillus: Audio Christum per Prophetam dicentem: Ego, qui loquebar, adsum, sicut vernum tempus in montibus. Quod enim in montibus vernum tempus efficit, vt arbores nouo germine coronentur, hoc idem in nobis Saluatoris aduentus effecit, &c. Idem Pater lib. 17. de adoratione, mortuorum resurrectionem significatam docet erectione illa tabernaculorum, quæ in die scenopegiæ fiebat. In resurrectione enim tabernacula nostra, id est, corpora, ex sepulchris erigentur. D. Cyrillus loco citato: Scenopegiæ (inquit) festum existimandum est indicare illam omnium corporum resurrectionem, quorum primitiæ Christus fuit. Sic ille.

Ioan.2. D.Cyrillus. Ioan.1. Tabernaculum *significat Christi corpus.* D.Cyrillus. D.Cyrillus. *Vernum tempus attulit terræ Christus.* D.Cyrillus. D.Cyrillus. D.Cyrillus.

2. Potest etiam tabernaculum Ecclesiam significare, Ecclesiæ autem tabernaculum erectum dicitur in nouilunio, propter rerum nouitatem: & tempore verno, propter virtutum amœnitatem. Vnde illud Canticorum 2. *Surge, propera amica mea, & veni. Iam enim hyems transiit, imber abiit, & recessit, flores apparuerunt in terra nostra.* Cant.2.

Est etiam Christianus tabernaculum Dei, diruitur aliquando à dæmone, vt autem erigatur, statutum est tempus vernum quadragesimæ, quod significat, oportere Christianos, veluti arbores, reflorescere, & pœnitentiæ fructus producere, iuxta illud hymni Ecclesiastici: *Dies venit, dies tua in qua reflorent omnia, lætemur in hac ad tuam per hanc reducti gratiam.* Sed non est expectandum quadragesimæ tempus, vt tabernaculum erigatur. Etenim cùm cecidisse cernitur, statim, vt erigatur, totis viribus elaborandum est. Videamus, quanto animi ardore Dauid tabernaculum, siue templum, Deo optet statuere, Psal. 131. *Si introiero* (inquit) *in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectum strati mei: si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Neque domum suam introire, neque somnum volebat capere, si priùs locum templo Domini extruendo non inueniret: eundem in modum, qui tabernaculum Dei euertit, neque domum suam introeat, neque in lectum ascendat, neque somnum oculis suis det, donec suum tabernaculum erigat. Ecquis ferat tabernaculum Dei æquatum solo videre? Peccatum Dei tabernacula solo æquat; pœnitentia erigit. D. Petrus 2. epist. cap. 1. tabernaculum appellat corpus suum. *Iustum* (inquit) *arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione, certus quòd velox est depositio tabernaculi mei.* id est, corporis mei. Origenes homil.17. in Numer. Paulum ait fuisse fabrum tabernaculorum, vt Lucas docet Actor. 18. translatum verò esse ad fabricanda tabernacula cælestia, id est, homines iustos, qui Dei sunt tabernacula. Sicut alij Apostoli (ait Origenes) ex piscatoribus piscium, piscatores hominum facti sunt, ita & Paulus à faciendis tabernaculis terrenis ad cælestia tabernacula construenda translatus est. Construit enim cælestia tabernacula, docens vnumquemque viam salutis: facit tabernacula, cùm ab Ierusalem in circuitu vsq; ad Illyricum replet Euangelium Dei Ecclesias construendo. Sic Origenes.

Christianus est tabernaculum Dei, quod per pœnitentiam erigitur. *Festinandum est ad pœnitentiam.* Pfal.131. 2. Pet.1. Origen.

3. *Tabernaculũ vnctũ, Christus vnctus.*

Postquam erectum est tabernaculum, vnxit illud Moses, eáque vnctione præcellentissimam Christi vnctionem adumbrauit. Christi humanitas, Verbi tabernaculum erat, hanc Deus admirabili vnxit Spiritus sancti vnguento, quod cælum, terrásque lætissimo odore complet. Gratia enim donisque diuini Spiritus admirabilibus vnctus est Christus, Isai. 61. *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me.* Dan. 9. *Et vngatur sanctus sanctorum.* Actor.10. *Quomodo vnxit eum Deus Spiritu sancto, & virtute,* &c. Et Psalm.44. *Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Omnes homines, angelósque superauit Christus vnctione gratiæ, donorúmque Spiritus sancti. Ille solus maiorem gratiam habet, quàm omnes simul angeli, & homines, ideo vnctus dicitur præ consortibus suis, id est, præ omnibus, qui à Spiritus sancti gratia vncti sunt. Quia verò olim sub antiquo testamento reges, & sacerdotes, ac prophetæ vngi solebant; idcirco etiam Christus rex, & sacerdos, & propheta vnctus præ consortibus suis dicitur, id est, præ omnibus regibus, & sacerdotibus, ac

Isai. 61. Daniel.9. Actor.10. Psalm.44. *Vnctio Christi superauit omnes vnctiones.*

prophetis. Omnes enim longissimo superat interuallo. Vnctus etiam dicitur vnione hypostatica, humanitas enim cum supposito Verbi diuini copulata, diuinitate ipsa Verbi, veluti vnguento fragrantissimo, est delibuta. Vnctionem indicat nomen Christi, quod vnctum significare constat, quemadmodum Hebræum, quo etiam vtimur, Messias. Cant. 1. *Oleum effusum nomen tuum.* Nonne oleum effusum est nomen Christi, quod vnctum oleo effuso significat? Significat autem hoc nomen in scriptura regem, Psal. 88. 2. Reg. 1. & 23. & 19. & Iud. 9. arbores dicuntur iuisse, vt vngerent super se regem. Itaque cùm Dominus appellatur Iesus Christus, perinde est, ac si appellatur Iesus Rex, Rex inquam, per antonomasiam, omnibus enim regibus antecedit infinito interuallo. Post erectum tabernaculum vnxit illud Moses oleo: sic postquam humanitas Christi in sacrosancto Virginis vtero ab Spiritu sancto perfecta est temporis momento, & erecta, velut Dei tabernaculum, eodem instanti vncta est omni gratia, omnibúsque donis. Postea verò extra vterũ Virginis erectum est hoc tabernaculum, id est, humanitas Christi, coram hominibus in natiuitate, & post dies octo inuncta vnguento pretiosissimo, id est, sanguine, cùm Dominus est circumcisus. Nomen impositum est Iesus, id est, Saluator, quod vnctionem illam maximam indicabat, qua in passione, & cruce vnctus est. Vt enim nos seruaret, sanguine vngi oportuit sanctissimum illud tabernaculum. Fuit autem ille sanguis salutiferum omnibus mundi vulneribus vnguentum.

Cant. 1. Vnctus *significat* regem.

4. Denique Dei tabernaculũ, Ecclesia est. Quemadmodum Christus est vnctus inuisibili Spiritus sancti oleo: ita Christiani vnguntur, quanuis longè diuersa mensura. 1. Ioan. 2. *Vnctionem habetis à sancto.* Item: *Sicut vnctio eius docet vos de omnibus.* Ité: *Vnctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis.* A Christo, id est, vncto, dicimur Christiani, id est, vncti hac vnctione. D. Hieron. epist. ad Principiam, ad illa verba Psalm. 44. *Præ consortibus tuis,* vel, *præ participibus tuis:* Participes (inquit) apostolos, credentésque significat, quibus vnctionis suæ vocabulum Christus tribuit, vt ab vncto vocentur vncti, id est, à Christo Christiani, &c. Vnguntur Christiani oleo Spiritus sancti inuisibili, quemadmodum Christus, à quo habent nomen. Vnguntur præterea oleo visibili in Baptismo, Confirmatione, extrema Vnctione, & in sacramento Ordinis. Odorifero oleo vngebatur tabernaculum: odorifero Spiritus sancti oleo vngitur Christianus. Odorem ergo exempli boni semper exhaler, iuxta illud Pauli 2. Corint. 2. *Christi bonus odor sumus.* Oleum misericordiam significat, misericors sit Christianus, præsertim erga pauperes, mittat oleum suum in vasa vacua, id est, pauperes, rebus necessariis vacuos, vt misit mulier illa, 4. Reg. 4. cui dixit Elisæus, *pete vasa vacua.* Myrrha prima ad vnguentum conficiendum numeratur, Exod. 30. & in vestimentis Christi, Psalm. 44. *Myrrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis.* Myrrhæ, id est, vitiorum omnium mortificationis, Christiano prima cura sit: Christo quotidie myrrham electam offerat, effrenatas cupiditates morte mulctando. D. Hieronymus, epist. citata: Initium (inquit) est vestimentorum Christi, susc ipere mortem illius, & in sua carne monstrare, &c.

1. Ioan. 2. Ibidem. Ibidem. *Christiani sunt vncti.* D. Hieron. Psalm. 44.

2. Corint. 2. *Bonũ exemplũ est odor suauis.*

Psal. 44. Myrrha, *id est*, mortificatio *cura sit Christiano.* D. Hieron.

A & Principiam sic alloquitur: Mortificasti membra tua super terram, & quotidie Christo offers myrrhã. *Christi bonus es odor,* & propterea stactẽ, id est, stillam, vel guttam, exhibes Domino, &c. Item: Huic (inquit) mundo mortua esto, & nihil aliud, nisi de cælestibus cogitans, loquere ad sponsum tuum, Cant. 5. *Manus meæ stillauerunt myrrham, digiti mei, myrrha pleni.* Sic Hieronymus. Idem. Cant. 5.

Significat etiam myrrha pœnitentiam, ea autem, vt ex Plinio diximus, præstantior est myrrha, quæ fluit ex arbore, non incisa: eundem in modum pœnitentia, quæ ex animo fluit, non inciso iam præsentis mortis timore, cùm incolumes, & sani sumus, præstantior est illa, B quàm impendens ceruicibus mors, velut extorquet, percusso eius formidine animo. Placet myrrha Domino, hoc est, pœnitentia vera, etiam illa, quæ inciso fluit pectore horrendæ metu mortis. Psalm. 50. *Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies.* Non despicit Deus myrrham. Cinnamomi, & calami odorati ducentos quinquaginta siclos iubet vnguento adhiberi: at myrrhæ multo plures, nempe quingentos, placet enim valde myrrha, id est, pœnitentia. Illud quoque obseruandum, quod additur Exod. 30. *pondere Sanctuarij* esse ponderandam myrrham, & cætera aromata, sacramenta enim, & pœnitentia, cęteraéque virtutes, ponde- C re Sanctuarij, id est, Ecclesiæ Catholicæ, sunt expendendæ, cuius rectissima est statera. Fuge hæreticorum stateram, non ponderes in illa fidem, aut pœnitentiam, reliquásque virtutes, vel sacramẽta. Fallax fides in illa pondus habet, non vera. Oseæ 12. *Chanaan in manu eius statera dolosa.* Fuge oleum hæreticorum, myrrham non habet. D. Hieron. Ezech. 16. Habent (inquit) cacodæmones simulati olei lenitatem, dulcia per hæreticos pollicentes, quæ vertuntur in amaritudinem, & quæ detestatur propheta, Psal. 140. commemorans: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

5. *Pœnitentiã indicat myrrha.* Psalm. 50. Osee 12. D. Hieron. Psal. 140.

6. Denique erectum est, & vnctum tabernaculum, Exod. 40. *Et operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud.* Similiter D cùm erectum est tabernaculum, id est, Christi humanitas in vtero Deiparæ Virginis, eodẽ instãti vncta est à Spiritus sancti summa gratia ac donis. Vngimur quidem & nos, sed non in vtero, delitescimus enim peccato originali inquinati in vtero, postquam nascimur, in baptismo vngimur: at Dominus, in quo nullũ poterat esse peccatum, ipso conceptionis puncto vnctus est. In hunc sensum exponit D. Gregorius verba Psal. 44. *Vnxit te Deus tuus præ consortibus tuis.* Videlicet, quia Christus ipso conceptionis instanti est vnctus, homines eius consortes postea vn- E gũtur. D. Gregor. lib. 9. epist. 61. Vnctus (inquit) est Christus oleo, dono videlicet Spiritus sancti, sed præ consortibus vnctus est; quia omnes nos priùs peccatores homines existimus, & postmodum per vnctionem Spiritus sancti sanctificamur. Ipse autẽ ibi à Spiritu sancto vnctus est, vbi cõceptus. Nec ante conceptus, & postea vnctus est, sed hoc ipsum de Spiritu sancto ex carne Virginis concipi, à Spiritu sancto vngi fuit. Sic Gregor. Præter hæc significatur sic copulatio diuini suppositi cũ humana natura. Quemadmodum tabernaculum gloria Domini impleuit: sic humanam Christi naturã impleuit gloria Dei. Verbũ enim diuinum, naturã humanam sibi copulauit, & gloria diuinitatis illã repleuit.

Psalm. 44 *Christus ipso instanti conceptionis vnctus est, & gloria diuinitatis repletus.* D. Gregor. D. Gregor.

CAPVT

CAPVT XV.

De consecratione sacerdotum.

EXODI CAP. XXIX.

1. SED & hoc facies, vt mihi in sacerdotio consecrentur. Tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos, panésque azymos, & crustulam absque fermento: quæ conspersa sit oleo, lagana quoque azyma oleo lita: de simila triticea cuncta facies. Et posita in canistro offeres: vitulum autem & duos arietes. Et Aaron ac filios eius applicabis ad ostium tabernaculi testimonij. Cúmque laueris patrem cum filiis suis aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est, linea & tunica, & superhumerali, & rationali, quod constringes balteo. Et pones tiaram in capite eius, & laminam sanctam super tiaram, & oleum vnctionis fundes super caput eius: atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis, & indues tunicis lineis, cingésque balteo. Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras: erúntque sacerdotes mihi religione perpetua. Postquam initiaueris manus eorum, applicabis & vitulum coram tabernaculo testimonij. Imponéntque Aaron & filij eius manus super caput illius, & mactabis eum in conspectu Domini, iuxta ostium tabernaculi testimonij. Sumptúmque de sanguine vituli, pones super cornua altaris digito tuo, reliquum autem sanguinem fundes iuxta basim eius. Sumes & adipem totum qui operit intestina, & reticulum iecoris, ac duos renes, & adipem qui super eos est, & offeres incensum super altare: carnes verò vituli & corium & fimum combures foris extra castra, eò quòd pro peccato sit. Vnum quoque arietem sumes, super cuius caput ponent Aaron & filij eius manus. Quem cùm mactaueris, tolles de sanguine eius, & fundes circa altare. ipsum autem arietem secabis in frusta. lotáque intestina eius ac pedes pones super concisas carnes, & super caput illius. Et offeres totum arietem in incensum super altare: oblatio est Domino, odor suauissimus victimæ Domini. Tolles quoque arietem alterum, super cuius caput Aaron & filij eius ponent manus. Quem cùm immolaueris, sumes de sanguine eius, & pones super extremum auriculæ dextræ Aaron & filiorum eius, & super pollices manus eorum ac pedis dextri, fundésque sanguinem super altare per circuitum. Cúmque tuleris de sanguine qui est super altare, & de oleo vnctionis, asperges Aaron & vestes eius, filios & vestimenta eorum. Consecratísque ipsis & vestibus, tolles adipem de ariete, & caudam, & aruinam, quæ operit vitalia, ac reticulum iecoris, & duos renes, atque adipem qui super eos est, armúmque dextrum, eò quòd sit aries consecrationis: tortámque panis vnius, crustulam conspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu Domini: ponésque omnia super manus Aaron & filiorum eius, & sanctificabis eos eleuans coram Domino. Suscipiésque vniuersa de manibus eorum: & incendes super altare in holocaustum, odorem suauissimum in conspectu Domini, quia oblatio eius est. Sumes quoque pectusculum de ariete, quo initiatus est Aaron, sanctificabísque illud eleuatum coram Domino, & cedet in partem tuam. Sanctificabísque & pectusculum consecratum, & armum quem de ariete separasti, quo initiatus est Aaron & filij eius, cedéntque in partem Aaron & filiorum eius iure perpetuo à filiis Israël: quia primitiua sunt, & initia de victimis eorum pacificis quæ offerunt Domino. Vestem autem sanctam, qua vtetur Aaron, habebunt filij eius post eum, vt vngantur in ea, & consecrentur manus eorum. Septem diebus vtetur illa qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis eius, & qui ingredietur tabernaculum testimonij vt ministret in Sanctuario. Arietem autem consecrationis tolles, & coques carnes eius in loco sancto: quibus vescetur Aaron & filij eius. Panes quoque, qui sunt in canistro, in vestibulo tabernaculi testimonij comedent, vt sit placabile sacrificium, & sanctificentur offerentium manus. Alienigena non vescetur ex eis, quia sancti sunt. Quòd si remanserit de carnibus consecratis, siue de panibus vsque manè, combures reliquias igni: non comedentur, quia sanctificata sunt. Omnia, quæ præcepi tibi, facies super Aaron & filiis eius.

LEVITICI CAP. VIII.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen dicens: Tolle Aaron cum filiis suis, vestes eorum, & vnctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes, canistrum

cum

cum azymis, & congregabis omnem cœtum ad ostium tabernaculi. Fecit Moyses vt Dominus imperauerat, congregatáque omni turba ante fores tabernaculi ait: Iste est sermo, quem iussit Dominus fieri. Statímque obtulit Aaron, & filios eius. Cúmque lauisset eos, vestiuit Pontificem subucula linea, accingens eum balteo, & induens eum tunica hyacinthina, & desuper humerale imposuit, quod astringens cingulo, aptauit rationali, in quo erat doctrina, & veritas. Cidari quoque texit caput, & super eam contra frontem posuit laminam auream, consecratam in sanctificatione, sicut præceperat ei Dominus. Tulit & vnctionis oleum, quo liniuit tabernaculum cum omni supellectili sua. Cúmque sanctificans asperssisset altare septem vicibus, vnxit illud, & omnia vasa eius, labrúmque cum basi sua sanctificauit oleo. Quod fundēs super caput Aaron, vnxit eum, & consecrauit. Filios quoque eius oblatos vestiuit tunicis lineis, & cinxit balteis, imposuítque mitras, vt iusserat Dominus. Obtulit & vitulum pro peccato: cúmque super caput eius posuisset Aaron, & filij eius manus suas, immolauit eum: hauriens sanguinem, & tincto digito tetigit cornua altaris per gyrum: quo expiato, & sanctificato, fudit reliquum sanguinem ad fundamenta eius. Adipem verò, qui erat super vitalia, & reticulum iecoris, duósque renunculos cum aruinulis suis, adoleuit super altare: vitulum cum pelle, & carnibus, & fimo, cremans extra castra, sicut præceperat Dominus. Obtulit & arietem in holocaustum; super cuius caput cùm imposuissent Aaron & filij eius manus suas, immolauit eum, & fudit sanguinem eius per circuitum altaris. Ipsúmque arietem in frusta concidens, caput eius, & artus, & adipem adoleuit igni, lotis priùs intestinis, & pedibus, totúmque simul arietem incendit super altare, eo quòd esset holocaustum suauissimi odoris Domino, sicut præceperat ei. Obtulit & arietem secundum, in consecratione sacerdotum: posuerúntque super caput eius Aaron, & filij eius manus suas. Quem cùm immolasset Moyses, sumens de sanguine eius, tetigit extremum auriculæ dextræ Aaron, & pollicem manus eius dextræ, similiter & pedis. Obtulit & filios Aaron, cúmque de sanguine arietis immolati tetigisset extremum auriculæ singulorum dextræ, & pollices manus, ac pedis dextri, reliquum fudit super altare per circuitum, adipem verò, & caudam, omnémque pinguedinem, quæ operit intestina, reticulúmque iecoris, & duos renes, cum adipibus suis, & armo dextro separauit. Tollens autem de caniſtro azymorum, quod erat coram Domino, panem absque fermento, & collyridam consperſam oleo, laganúmque, posuit super adipes, & armum dextrum, tradens simul omnia Aaron & filiis eius. Qui postquam leuauerunt ea coram Domino, rursum susceptа de manibus eorum, adoleuit super altare holocausti, eo quòd consecrationis esset oblatio in odorem suauitatis, sacrificij Domino. Tulítque pectusculum eleuans illud coram Domino, de ariete consecrationis, in partem suam, sicut præceperat ei Dominus. Assuménsque vnguentum, & sanguinem qui erat in altari, aspersit super Aaron, & vestimenta eius, & super filios illius, ac vestes eorum. Cúmque sanctificasset eos in vestitu suo, præcepit eis dicens: Coquite carnes ante fores tabernaculi, & ibi comedite eas: panes quoque consecrationis edite, qui positi sunt in caniſtro, sicut præcepit mihi Dominus dicens: Aaron & filij eius comedent eos. Quidquid autem reliquum fuerit de carne, & panibus, ignis absumet. De ostio quoque tabernaculi non exibitis septem diebus vsque ad diem, quo complebitur tempus consecrationis vestræ: septem enim diebus finitur consecratio, sicut & impræsentiarum factum est, vt ritus sacrificij compleretur. Die ac nocte manebitis in tabernaculo obseruantes custodias Domini, ne moriamini, sic enim mihi præceptum est. Fecerúntque Aaron & filij eius cuncta, quæ locutus est Dominus per manum Moysi.

3. DE consecratione sacerdotum agitur Exod. 28. & 29. & Leuit. 8. Post erectum templum Domino, siue tabernaculum, consecrati & vncti sunt sacerdotes, qui in eo ministrarent. Sacerdotes autem instituit Deus, Aaronem, fratrem Mosis, & quatuor filios Aaronis, Nadab, Abiu, Eleazar, & Ithamar, Exod. 28. *Applica* (inquit) *ad te Aaron fratrem tuum cum filijs suis de medio filiorum Israël, vt sacerdotio fungantur mihi, Aaron, Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar.* Ab iis postea orti sunt omnes sacerdotes: nemo enim sacerdos esse poterat, qui non esset ex posteris Aaronis. Facta est publicè consecratio coram populo, ante ostium erecti tabernaculi. Leuit. 8. *Congregata omni turba ante fores tabernaculi, ait Moses: Iste est sermo, quem iussit Dominus fieri, statímque obtulit Aaron, & filios eius, cúmque lauisset eos, vestiuit Pontificem.* Ab ablutione cœpit consecratio. Pontificem Aaronem, & filios lauit Moses, postea Pontificem vestibus sacris induit, quæ numerantur Exod. 28. & Leuit. 8. tùm in caput eius vnguentum effudit odoriferum, iuxta illud Psalm. 132. *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.* Præter hanc præcipuam capitis vnctionem, secunda alia adhibita est, oblata námque sunt à Mose sacrificia, immolatíque arietis sanguine vnxit extremam partem dextræ auriculæ Aaronis, pollicem

Exod. 28.

Leuit. 8.

Publicè facta est consecratio sacerdotum.

Vnctus est Aaron pontifex, & filij. Psalm. 132.

pollicem quoque manus dextræ, & pollicem pedis dextri. Addita est tertia vnctio, vnguentum odoriferum, quo vnxerat tabernaculum. Cum sanguine victimæ permiscuit Moses, & aspersit tam Aaronem, quàm illius vestes pontificales, consecrauítque Aaronem, & vestes eius hac aspersione sanguinis, & vnguenti. Ad hæc, ait Dominus Exod. 29. *Tolles adipem de ariete, & caudam, & aruinam, quæ operit vitalia, ac reticulum iecoris, & duos renes, atque adipem qui super eos est, armúmque dextrum, eo quòd sit aries consecrationis, tortámque panis vnius, crustulam consperſam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu Domini, ponésque omnia super manus Aaron, & filiorum eius, & sanctificabis eos eleuans coram Domino.* Leuit. 8. *Quj* (id est, Aaron, & filij eius) *postquam eleuauerunt ea coram Domino, rursus suscepta de manibus eorum, adoleuit Moyses super altare holocausti, eò quòd consecrationis esset oblatio in odorem suauitatis.*

Exod. 29. Leuit. 8.

4. *Aaron tribus vnctionibus est consecratus, minores sacerdotes duabus.*

Sic consecratus est summus sacerdos tribus vnctionibus: minores verò sacerdotes eius filij duabus tantùm vnctionibus sunt consecrati. Præcipua enim capitis vnctio illis non est tributa. Postquam enim aqua abluti sunt, & vestibus sacerdotalibus induti, vnxit Moses sanguine arietis, singulorum auriculæ dextræ extremum, & pollices dextræ manus, dextríque pedis. Hæc fuit prima vnctio. Post hæc, eosdem aspersit, & consecrauit vnguento cum sanguine permixto, & eorum vestes, Exod. 29. *Cúmque tuleris de sanguine, qui est super altare, & de oleo vnctionis, asperges Aaron, & vestes eius, filios & vestimenta eorum, consecratíque ipsis vestibus tolles adipem.* Hæc fuit secunda vnctio. Tandem eorum manibus, & Aaronis imposuit Moses adipes, & cætera, quæ postquam eleuauerunt coram Domino, adoleuit Moses in altari holocaustorum. In septem dies protracta est sacerdotum consecratio, Exod. 29. *Septem diebus consecrabis manus eorum: & vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum.*

Exod. 29. Exod. 29.

5. *Septẽ diebus in tabernaculo manserunt sacerdotes.* Leuit. 8.

Septem quoque diebus tabernaculo se continuerunt sacerdotes, Leuit. 8. *De ostio tabernaculi non exibitis septem diebus vsque in diem, quo complebitur tempus consecrationis vestræ. Septem enim diebus finitur consecratio, sicut & impræsentiarum factum est, vt ritus sacrificij compleretur.* Magister histor. Leuit. 8. putat, his diebus septem quotidie ea facta esse, quæ prima die facta sunt: Singula (inquit) iterauit Moses septem diebus, non tamen vestiuit sacerdotes, quia semel induti, septem diebus non deposuerunt vestes sanctas, neque de atrio tabernaculi sunt egressi, &c. Iosephus videtur annuere lib. 3. antiquit. cap. 9. Sanguine (ait) victimarum, ornatum Aaronis, & filiorum eius aspersit Moses, purificans eos fontanis aquis, ac vnguento, vt Dei fierent sacerdotes. Atque hoc modo per septem dies, ipsos & vestes eorum curabat. Sic ille. Et Caiet. Leuit. 8. Relege (inquit) caput vigesimum nonum, & inuenies, quòd omnes ceremoniæ peractæ primo die consecrationis, repetendæ erant singulis diebus, &c. Alij existimarunt, prima die omnia facta esse, vt diximus, sex verò diebus consequentibus oblationes fuisse iteratas, non tamen vnctionem. Ex scriptura constat, per singulos sex dies consequentes immolatum esse vitulum, & consecratas esse manus sacerdotum, Exod. 29. *Septem diebus consecrabis manus eorum, & vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum.* Quomodo autem his diebus manus consecrarentur, dubium est. Prima enim die consecratæ iam erant vncto pollice, vt dictum est.

Iosephus. Caietan. Exod. 29.

Dubitatur ergo, *an vnctio illa pollicis sit sæpius adhibita, an vero aliter manus consecratæ dicantur?* 6. Obseruandum est, verbum Hebræum, מלא, *male*, quod noster interpres vertit *consecrare*, significare, *implebis*, quamobrem illud Exod. 29. *Septem diebus consecrabis manus eorum*: verti potest, *implebis manus eorum*. Hic loquendi modus frequens est in sacris literis, cùm de sacerdotibus agitur, Iud. 17. *Impleuit vnus filiorum suorum manum, & factus est ei sacerdos.* Item eodem capite: *Impleuit manum eius, & habuit sacerdotem apud se.* Num. 3. *Sacerdotum, qui vncti sunt, & quorum repletæ, & consecratæ manus, vt sacerdotio fungerentur.* 3. Reg. 13. *Quicunque volebat, implebat manum suam, & fiebat sacerdos excelsorum.* Eccles. 45. *Compleuit manus eius*, id est, Moses manus Aaronis, *& vnxit eum oleo sancto.* Exod. 32. quo loco legimus Leuitis, qui vituli cultores occiderant, dictum esse: *Consecrastis manus vestras hodie Domino.* Verti potest ex Hebræo, *impleuistis manus.* Constat ergo consecrari manus sacerdotum per impletionem: hæc autem impletio à non nullis dicitur esse impletio oblationum, implebantur enim oblationibus sacrificiorum manus sacerdotum, cùm consecrarentur, vt vidimus. Sic exponit Lyranus, Exod. 29. Impletio (inquit) manuum refertur ad ea, quæ ponebantur super manus Aaron, & filiorum eius, vt eleuarentur coram Domino, &c. Abulensis quoque: Septem (inquit) diebus pones super manus eius sacrificia. Idem sentiunt Oleaster, & Lippomanus, cuius hæc sunt verba, Exod. 28. Quòd autem ait, *implebis manus eorum*, est, suppeditabis illis victimas, & trades in manus eorum, vt eas offerant, &c. Addit idem auctor: Alij interpretantur: Tu mittes eos in possessionem sacerdotij. Nam cùm aliquis mittitur in possessionem alicuius rei, traditur aliquid in manu eius. Alij exponunt, consecrabis, impletio enim manuum symbolum est initiationis, quod fiebat initiatione, & impletione pugillorum. Hæc ille. Caietan. 3. Reg. 13. impletionem manuum putat esse vnctionem. Et Iudith 17. Suspicari (inquit) licet, quòd implebant manus oleo, vel quòd implerentur manus aliquo primùm Deo offerendo. Crediderim tamen, quòd *implere* sumitur pro *perficere*, perfectio autem requisita ad manus sacerdotales, erat vngere manus. Hæc Caiet. LXX. interpretes Exod. 29. vertunt, τελιώσεις, id est, *perficies* manus. Qui enim aliquod opus implet, illud perficit. Prima opinio mihi videtur probabilior, quam verbum ipsum *impleo* indicat. Implebantur namque manus sacerdotum carnibus sacrificiorũ: nunquam autem legitur, impletas esse oleo, prima enim die, qua maximè oleo essent implendæ, vnctus tantùm est pollex dextræ manus, vt diximus.

Ibidem. Iudith 17. *Quid sit* implere manus sacerdotum. Ibidem. Num. 3. 3. Reg. 13. Eccli. 45. Exod. 32. Lyranus. Abulens. Caietan. *Implebantur manus sacerdotum carnibus sacrificiorum.*

CAPVT XVI.

MORALE.

De consecratione sacerdotum.

Sed & hoc facies, vt mihi sacerdotes consecrentur.

OSTENDIT nobis hic locus, quanto in pretio oporteat habere sacerdotes, quos Deus 1.

Sacerdotum dignitas magna.

Deus sic ornat, & extollit. A populo illos sepa- A rat, sibi ministros applicat, vestes illis peculiares iubet fieri, & vngi solemni ritu. Si veteris legis sacerdotes tanti à Deo facti sunt; quanti fieri debent nouæ legis sacerdotes? Illos Deus elegit, vt bruta animantia immolarent: hos eligit, vt stupendum Eucharistiæ sacrificium offerant. Si illis vnctionem, & consecrationem instituit; quis, nisi planè amens, neget nouæ legis sacerdotibus vnctionem, & consecrationem meritò adhiberi? Si vestes peculiares antiquis sacerdotibus tribuit, quis neget nostris sacerdotibus ad offerendum augustissimum sacrificium peculiares, eásque ornatissimas vestes esse tribuendas? Dicet aliquis, *hæc omnia cum lege veteri esse antiquata.* Respondemus, abrogatam quidem esse legem veterem, eiúsque ceremonias, sacrificia, & sacerdotium: at verò abrogatio hæc non abrogauit hoc argumentum à minori ad maius: Si Deus tanti fecit sacerdotium, quo bruta animantia offerebantur, quanti faciet sacerdotium nouæ legis, quo Christus Deus Opt. Max. offertur. B

2. Imò Deus in sacerdotibus veteris testamenti illa iussit fieri, vt Ecclesiam doceret, quid in sacerdotibus noui testamenti fieri oporteret, qui sacerdotibus antiquis longè præcellunt. Vnum tantùm summum sacerdotem in toto populo antiquo instituit Deus. Hac re adumbrauit in populo suo, id est, Ecclesia toto orbe diffusa, vnum tantùm fore summum sacerdotem, omnibus sacerdotibus, totíque Ecclesiæ præpositum. Vnus tantùm erat Pontifex in synagoga: in Ecclesia verò toto orbe diffusa, multos voluit Deus esse Pontifices, & Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, sed vnum, qui reliquis omnibus præesset. Diuersę erant vnctiones olim Pontificis, & sacerdotum: diuersæ quoque nunc sunt vnctiones Pontificum, & inferiorum sacerdotum, diuersæ etiam vestes sacræ. C

Admirabilis est Ecclesiæ hierarchia.

Quis non admiretur Ecclesiasticam hierarchiam, sacrámque monarchiam, si considerationem adhibeat? quis non videat in illa cæleD stem quandam maiestatem, Dei sacerdotibus maximè dignam? Quis non admiretur, & obstupescat, si sacrificium, quod Pontifices, & sacerdotes offerunt, ante oculos mentis proponat, nempe Christum Deum Opt. Max. Obstupuit Regina Saba 3. Reg. 10. cùm Salomonis sapientiam audiuit, & domum vidit, quam ædificauerat, & cibos mensæ eius, & ordines ministrantium, vestésque eorum, & alia, quæ eodem loco numerantur: eundem in modum admiratur, & obstupescit animus bene affectus, qui hierarchiam contemplatur Ecclesiasticam, ordines ministrorum, ac vestes, & præcipuè cibum mensæ summi Salomonis Christi, id est, E sacrificium & sacramentum augustissimæ Eucharistiæ. Dixi animum bene affectum, vt de animis quorundam hominum taceam, quibus hæresis cimmerias offudit tenebras, qui neque stupendam sacrificij maiestatem, neque ministrantium dignitatem vident, sed quia cæci sunt, in illam petram impingunt, cadunt, & conteruntur, de qua Dominus dixit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Super hanc petram (inquit Dominus) ædificabo Ecclesiam meam: ergo, qui super hanc petram ædificatus non fuerit, ex Ecclesia non est. Dominus enim non ædificauit super Petrum partem Ecclesiæ, sed totam Ecclesiam; igitur non est ex Ecclesia Christi, qui Petrum, & eius successores summos Pontifices esse, totíque Ecclesiæ præesse non confitetur. Sed pergamus.

Applica ad te Aaron fratrem tuum cum filijs.

Vocat Deus ad sacerdotium Aaronem, fra- 3.
trem Mosis, sacerdotiúmque illi, & filiis largitur. *Applica* (inquit) *ad te Aaron, fratrem tuum, cum filijs suis, vt sacerdotio fungantur mihi.* iubétque illos consecrari, & vestibus sacris indutos in tabernaculo ministrare. Hoc est, quod Paulus ait ad Hebr. 5. *Nec quisquam sumit sibi honorem,* Ad Hebr. 5.
sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. Quemadmodum verò summi sacerdotis honorem sibi non sumpsit Aaron, ita neque Petrus; vocatus est à Deo Aaron, vocatus etiam Petrus. *Pasce* *Aaron vocatus ad sacerdotium à Deo.*
(inquit Dominus) *oues meas.* At hæretici hoc habent, vt à Deo per veros Pontifices non vocati, ipsi se ipsos vocent. Non habent miseri vocationem, sed æternam damnationem. Fugiamus ambitionem, quæ non vult Dei vocationem expectare, sed ad honorem se intrudit. Sidonius Apollinaris lib. 7. in concione de Apollinaris.
quodam Episcopo eligendo: Maximè (inquit) est ambiendus, quia minimè est ambitiosus: non studet suscipere sacerdotium, sed mereri, &c. Nemo sibi honorem ambiat, sed à Deo *Non sit ambitiosus sacerdos.*
clarificationem accipiat, quemadmodum Christus, de quo Paulus capite citato ait: *Christus non semetipsum clarificauit, vt Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te, quemadmodum & alio loco dicit: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* At verò ambitiosi clarificare se cupiunt, & ad honores Ecclesiasticos non vocati currunt. Quamobrem Bernardus, epist. 42. ait: D.Bernard.
Curritur ad Ecclesiasticas curas, tanquam sine curis iam quisque victurus sit, cùm ad curas peruenerit, &c. *Qui Episcopatum desiderat,* (ait Paulus 1. Timoth. 3.) *bonum opus desiderat.* Vti- 1.Timot.3.
nam hi ambitiosi ad bonum opus hoc currerent, hoc est, ad gregem Christi pascendum verbo, exemplo, oratione, eleemosynis, perpetua visitatione, & inspectione, ac vigilantia. Vtinam cùm ad Ecclesiasticos honores currunt, currerent ad liberandas animas ex faucibus luporum: at verò qui ambitiosi sunt, quosque ambitio calcaribus stimulat, ad honorem, pecuniã, magníque nominis vmbrã currunt potius, quàm ad fugãdos lupos. Expellant hi animo ambitionem, expectent, vt vocentur à Deo, tanquam Aaron. Psal. 117. *Aperite mihi portas* Psal.117.
iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino. Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam. Iustitiæ portæ sunt, portæ templi, iustis aperiuntur, iusti intrabunt in eas, & per eas ad Ecclesiasticas dignitates, moribus ornati, virtutibus exculti: non ambitiosi, morúmque labe conspurcati: at hi ambiunt, iusti verò, & perfecti timent. Vnde illud D. Gregor. ad illa verba lib. 1. Regum: D.Gregor.
Tulit Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius, id est, Saulis: Cùm (inquit) sancti viri ad primatum sanctæ Ecclesiæ sustolluntur, vehementer expauescunt, ne onus tanti ordinis sibi iudicio hominum sit impositum, non ordinatione conditoris, &c.

Tu laueris patrem cum filijs suis aqua.

Ante omnia ablutio Pontifici, & sacerdoti- 4.
bus adhibetur. Ea verò eximiam illam significat

cat puritatem, quæ necessaria est Dei ministris.
D.Bernard. Væ ministris infidelibus (ait D.Bernardus, ser-
mone de conuersione ad Clericos cap.27.) qui
necdum reconciliati, reconciliationis alienæ
negotia, quasi homines, qui iustitiam fecerint,
apprehendunt! Væ filiis iræ, qui se ministros
gratiæ profitentur! Væ illis, qui ambulantes in
carne, Deo placere non possunt, & placare velle
præsumunt! &c. Quasi dicat, væ immundis sa-
cerdotibus, qui alios mundare volunt, ante-
Oportet sacerdotes purâ habere conscientiam & ablutam. quam abluantur! Oportet ergo Dei ministros,
sacerdotes ablutos esse, à peccatísque mundos,
& cum Deo reconciliatos, vt reconciliationis
populi negotia agant. Oportet filios esse, non
iræ Dei, & peccati, sed gratiæ, quia gratiæ sunt
ministri. Oportet non ambulare in carne, sed
eius immunditiam abluere, Deóque placere, vt
Isaiæ 52. illum populo possint placare. Isa.52. *Mundamini, qui fertis vasa Domini*, &c. Si ij, qui ferunt
vasa Domini, mundari iubentur, quídnam di-
cendum erit de iis, qui ferunt corpus, sangui-
D. Chrysost. némque Dei Christi? Egregiè D.Chrysost. ho-
mil.60. ad populum Antiochenum: Quo (in-
quit) non oportet esse puriorem tali fruentem
sacrificio? quo solari radio non oportet esse
splendidiorem manum, carnem hanc diuiden-
tem, os quod igni spirituali replerur, linguam,
quæ tremendo nimis sanguine rubescit? Hæc
ille. Equidem ipsis radiis solaribus oportet simi-
les esse sacerdotes; eos enim lucem mundi Do-
Matth.5. minus appellauit, Matth.5. *Vos* (inquit) *estis lux mundi.* Solares radij in terram descendunt, ster-
quilinia, cæteráque sordida terræ loca perlu-
strant, nihil tamen inde impuritatis haurit sol
eundem in modum tanta debet puritate splen-
descere sacerdos, vt, licèt sordidissima peccato-
rum sterquilina radiis suis perlustret, nihil ta-
men impuritatis contrahat, sed omnem fuget à
sordidis pectoribus immunditiam peccatorum.

5. Psal.14. quærit Dauid: *Domine, quis habitabit*
Psal.14. *in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto*
tuo? Respondet: *Qui ingreditur sine macula, &*
operatur iustitiam. hoc est: Quis ministrabit ti-
bi in tabernaculo tuo, quod in monte colloca-
tum est? Is sanè minister dignus erit, qui ablutus
fuerit, & omni turpi macula caruerit, cuiúsque
Castitas maximè necessaria est sacerdoti. opera iusta fuerint, ac sancta. Abluant Dei mi-
nistri omnes maculas animi, præcipuè verò ma-
culam, fœditatémque impudicitiæ; pudicitiam,
velut ædituum, & antistitem templi Dei, id est,
animi sui habeant, quæ omnes libidinis immun-
Tertullian. ditias longè propellat, iuxta illud Tertulliani
in lib. de cultu fœminarum: Cùm omnes tem-
plum simus, illato in nos, & conseruato Spiritu
sancto, eius templi ædituus, & antistes pudici-
tia est, quæ nihil immundum inferri sinit, &c.
Isidor.Pelus. Isidorus Pelusiota maiorem sacerdotibus casti-
tatis puritatem exigit, quàm ab iis, qui eremum
colunt. Epist.284. ad Palladium Episcopum:
Mulierum (inquit) congressus fuge. Nam eos,
qui sacerdotum munere funguntur, sanctiores,
ac puriores esse oportet illis, qui ad montes se
contulerunt: siquidem illi, & sui, & plebis; hi
autem sui duntaxat curam gerunt. Atque illi in
dignitatis fastigio collocati sunt, omnésque il-
lorum vitam scrutantur, &c. Sicut in facie ma-
cula facilè cernitur, sic in sacerdote impudici-
tia. Iam verò si cum fœminis, propter animarum
salutem, & confessionem diu versandum sit; ca-
uendum maximè est, ne consuetudo virtutem
De castitate. castitatis emolliat, & ex leone catulum efficiat,

Sebast.Barradæ Itiner.Israëlit.

A hoc est, ex viro graui, & virtute prædito efficiat
imbecillem hominem, & libidinosum. Idem Isi- Isidor.Pelus.
dorus: Si aliqua (inquit) necessitas, vt cum mu-
lieribus congrediaris, obstringat, oculos habe
humi deiectos, cúmque pauca locutus fueris,
auola; ne fortè diuturna consuetudo vires tuas
emolliat, & infringat, & velut leonem nacta, co-
mam amputet, dentes eripiat, vngues euellat, ac
deinde deformatum leonem, & ridiculum red-
ditum, pueris etiam illudendum præbeat. Hæc
Isidorus. Egregiũ verò illud est consilium, quod
præbet: Si (inquit) necessitas obstringat, vt cum
mulieribus colloquaris, oculos habe humi de-
iectos, &c. Hinc illud Ecclesiast.9. *Auerte faciem* Eccli.9.
B *tuam à muliere compta, & ne circumspicias speciem*
alienam propter speciem mulieris multi perierunt &c.
De Rogerio, viro religiosissimo, & castitatis stu-
diosissimo, ex familia magni Francisci, D.Anto- D.Antonin.
ninus hæc refert, 3.part.tit.24.cap.3.§.9. Ocu-
los ita prudenter à vanis aspectibus refrenabat,
quòd vix aliquam mulierem aspiciebat in facie,
etiam matrem suam vetulam, & deuotissimam:
& cùm confessor illi diceret, cur pater aspicere
times? Respondit vir prudẽs & deuotus: Quam-
diu homo facit, quod in se est, peccata, & occa-
siones malorum pro viribus fugando; & Deus
facit, quod in se est, vt à malis eum præseruare
non omittat. Sed si tu peccati periculo te expo-
C nis, maximè in tali materia, iustum est, vt Deus
te derelinquat. Hæc Anton. Caueamus ergo fœ-
minarum aspectum, & tactum. Idem sanctissi- D.Anton.
mus Archiepiscopus, eadem part.3.tit.23.cap.9.
§.5. Quidam (inquit) frater alium accusauit,
quòd manum tetigerit mulieris. Ille respondit:
Mulier bona fuit, tunc præses ait: Pluuia bona
est, & terra bona, lutum tamen ex horum com-
mixtione generatur: sic & manus viri, licèt bo-
na sit, similiter & mulieris, ex coniunctione ta-
men illarum cogitatio nonnunquam, vel affe-
ctio mala exurgit, &c. Ead. part. tit.19. cap.12.
§.7. scribens Mariæ de Oegnies, sanctissimæ fœ- D.Antonin.
minæ, vitam: Cùm (inquit) quidam familiaris
D illius amicus, ex excessu spiritalis affectionis,
manum eius aliquãdo stringeret, licèt casto ani-
mo nihil turpe cogitaret, sensit tamen primos
motus sibi insurgere. Cúmque illa prorsus hoc
ignoraret, audiuit vocem de excelso hanc: *Noli*
me tangere: neque tamen intellexit, quid signifi-
caret. Volebat Deus, tanquam zelotes, castita-
tem amicæ suæ custodire, & amicum familia-
rem propter imminentia pericula castigare. Vn-
de cùm illa diceret: audiui nunc quandam vo-
cem, & quid significet, ignoro, scilicet: *Noli me*
tangere. Ille quid esset, intelligens, sibi de cætero
diligentiùs cauit, & Deo gratias agens discessit.
Hæc D.Anton. Ierem.11. sacrificiorum carnes Ierem.11.
E dicuntur sanctæ. *Numquid* (inquit) *carnes sanctæ*
auferent à te malitias tuas? Sanctæ etiam sunt car-
nes sacerdotum, qui Deo oblati sunt velut sa-
crificia, & vncti, & illi dicati, ac castitatis voto
consecrati. Sunt ergo illorum carnes sanctæ, &
vt sanctæ tangendæ, ac tractandæ.

Oleum vnctionis fundes super caput eius.

Effudit Moses super caput pontificis oleum 6.
odoriferum, id verò, vt ait D.Thom.12.quæst. D.Thomas.
111. art.5. ad 8. indicabat à pontifice diffundi
potestatem consecrandi alios, sicut oleum à ca-
pite deriuatur ad inferiora. Congruunt huic lo-
co verba magni Gregorij in lib.1.Reg.c.10. Lo-
quitur ille de Saule vncto in Regem à Samuele:

nos loquimur de Aarone vncto à Mose in sacerdotem summum. Hoc (inquit Gregor.) hac vnctione exprimitur, quod in sancta Ecclesia nunc etiam materialiter exhibetur; quia, qui in culmine ponitur, sacramenta suscipit vnctionis. Quia verò ipsa vnctio sacramentum est, is qui promouetur, bene foris vngitur, si intus virtute sacramenti roboretur, &c. Solebant Israëlitæ oleo capita vngere, lætitiæ causa, iuxta illud Matth.6. *Cùm ieiunas, vnge caput tuum.* & Psal. 103. *Vt exhilaret faciem suam in oleo.* & Psal. 44. dicitur *oleum lætitiæ.* Quia ergo festiuus dies erat totius Reipubl. cùm pontifex creabatur, oleo lætitiæ caput eius vngebatur.

D. Gregor. — *Vnctio sacerdotum.* — Matth.6. Psal.103. Psal.44.

7. Præterea egregiè quadrant in pontifices olei virtutes, quas D. Gregor. citato loco refert: Oleum (inquit) aliis liquoribus superfertur: oleum ignem fouet: oleum vulnera curare consueuit, &c. Quemadmodum oleum aliis liquoribus superfertur, ita summus Pontifex toti superfertur Ecclesiæ; alij pontifices peculiaribus Ecclesiis, & sacerdotibus superferuntur, sacerdotes verò laicis. Seraphicus S. Franciscus ita superferri sacerdotem arbitrabatur, vt sæpe diceret, referente D. Antonino, si sancto venienti de cælo, & pauperculo alicui sacerdoti me contingeret obuiare, ad sacerdotis manus deosculandas citiùs me conferrem, & sancto dicerem: Expecta me, sancte, quia manus huiusmodi verbum vitæ contrectant, & vltra humanum aliquid possident, &c. Oleum ignem fouet, hoc sacerdotum est munus, ignem charitatis, qui in lampadibus Christianorum à Spiritu sancto accensus est, toto conatu fouere, neque verò si petant virgines stultæ, Matth.25. id est, peccatores: *Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur.* Respondere possunt: *Ne fortè non sufficiat nobis, & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis.* Quia qui animarum curam suscipit, & vnctus est, tantum olei habere debet, vt subditis omnibus dare possit. Væ iis prælatis, qui in animis stultarum virginum, id est, peccatorum, oleum deesse, & ignem extingui sciunt! neque tamè, etiam si magno cum labore oleum instillant. Præterea oleum vulnera curare consueuit, hoc magnum opus est sacerdotum, videlicet peccatorum vulneribus medicinam adhibere, instar illius Samaritani, qui Lucæ 10. vulneribus semimortui Iudæi oleum infudit, & vinum, vt eum sanitati restitueret. 1.Reg.10. ait Samuel ad Saulem: *Ecce vnxit te Deus super hæreditatem suam in principem, & liberabis populum eius de manu inimicorum eius, qui in circuitu eius sunt.* Hæc verba sibi dicta putet is, qui aliis præest. Ecce vnxit te Deus super familiam, & hæreditatem suam, quorsum te vnxerit, diligenter considera: nimirum, non te vnxit, vt te honoribus extollas, vt cutem cures, vt voluptatibus indulgeas: sed vt instar optimi ducis, cui ciuitas credita est ab hostibus vndique obsessa, semper vigiles, semper arma feras, semper hostibus obuiam eas, qui in circuitu Ecclesiæ tuæ sunt. Vt enim ait summus Pontifex Petrus: *Aduersarius diabolus, tanquam leo rugiens circuit.* Si circuit dux tartareus, turpissimũ est dormire ducem, à Deo datum populo suo. Si ille circuit ciuitatem, & obsidet, quærens quem deuoret, ignauiæ nota inurendus est dux Ecclesiasticus, qui ciuitatem suam diu, noctúq; non circuit, quærens quem à deuoratione eripiat. Hæc est præcipua cura prælatorum, peccatores à deuorante leone eripere.

D.Gregor. *Olei virtutes quadrant in sacerdotes.* — D.*Franciscus quãti fecerit sacerdotes.* — Matth.25. — 1.Reg.10.

1. Reg. 9. *Duxit Samuel Saulem in extremam partem ciuitatis, ibique vnxit eum.* In ciuitate, hoc est, Ecclesia, multi sunt gradus; extrema illius pars sunt peccatores, & si nobilissimi, ac potentissimi sint; quod vtinam illi animo voluerent. In hac extrema parte vngitur prælatus, quia præcipuam curam habere debet peccatorum, vt ad gratiam redeant, & eorum qui in periculo peccandi versantur, ne à leone deuorentur. Itaque vt tartareus leo circuit ciuitatem: sic prælatus circuire debet Ecclesiam suam, maximè verò in extrema parte ciuitatis vigilare debet, hostibúsque se opponere. D. Gregor. 1. Reg.9. In extrema (inquit) ciuitatis parte Rex vngitur, quia sanctæ Ecclesiæ rector ordinatur pro peccatoribus, non pro iustis. Hinc enim veritas dicit: *Non veni vocare iustos, sed peccatores, ad pœnitentiam.* hinc iterum dicit: *Non opus habent sani medico, sed malè habentes.* Sic Gregor. Quòd autem ait, non ordinari rectorem Ecclesiæ pro iustis, sed pro peccatoribus, intelligendum est, præcipuè pro peccatoribus ordinari, vt eos iustos efficiat. Denique prælatum vngit Dominus super hæreditatem & Ecclesiam suam, vt ab hostibus illam liberet. D.Gregor. Vnctionis fructus est, cultus diuinæ hæreditatis. Ille ergo officium vnctionis exequitur, qui sola quærit lucra animarum, &c. Quære lucra animarum, & lucra corporum parum curabis. Chrysostomus homil.3. Act. Vnius animæ perditio tantam habet iacturam, vt nulla ratio possit æstimare, &c. Inæstimabilis iactura est animæ si amittitur, inæstimabile quoque lucrum si inuenitur.

8. 1.Reg.9. — D.Gregor. — D Gregor. *Quærat lucra animarum sacerdos.* — D. Chrysost.

Sumes de sanguine eius, & pones super extremum auriculæ dextræ Aaron, & filiorum eius.

Iussit Dominus tam aures dextras, quàm pollices dextros manuum, & pedum sacerdotalium vngi sanguine victimæ. Vnctio auris dextræ significat sacerdotum dextram fortémque obedientiam, paratam ad obediendum Deo, & superioribus, qui Dei locum obtinent, viriliter, ac fortiter, etiam in rebus difficilibus. Hæc enim obedientia maximè est laudabilis. Vnctio dextri pollicis, manuum, & pedum sacerdotalium, operum sanctitatem indicabat. Dexteram manum, reliquisque digitis fortiorem pollicem exigit Dominus, opera enim Dei, manu prompta, validáque facienda sunt. Similiter pedem dextrum pollicémque pedis dextrum postulat; vt indicet, oportere sacerdotes fortiter dextro pede viam mandatorum Dei, & cæli currere, à siniſtra autem via, quæ ducit ad tartara, pedem auertere. Sãguine victimæ immolatæ inunguntur tam aures, quàm manus, & pedes, vt meminerit sacerdos sanguinẽ à Christo effusum hæc omnia ab eo flagitare, scilicet obedientiam, & bonorum operum, atque itinerum dexteritatem. D.Thomas loco citato: Vt (inquit) sacerdotes essent obedientes legi, in oblatione sacrificiorum, significatur intinctione auris dextræ, & quòd essent soliciti, & prompti in executione sacrificiorum, significatur intinctione manus dextræ, & pedis, &c. Aliter Philo lib.3. de vita Mosis: Tinxit (inquit) Moses tria membra initiatorum, auriculam extremam, manum extremam, pedem extremum, hæc omnia dextra significans virum perfectum debere purum esse,

9. — *Obedientia sacerdotis.* — *Sacerdotis robur aduersùs vitia.* — D.Thomas. — Philo.

Sacerdos sit perfectius sermone & opere.

esse sermone, & opere tota vita. Sermonem enim auditus iudicat, manus significat opera, pes totius vitæ transitum. Quoniam autem hæc singula extrema sunt, & dextra, intelligendum est, in singulis requiri profectum, & cupiditatem extremæ fælicitatis, ad quam, velut scopum, vitæ actiones referendæ sunt, &c.

Asperges Aaron, & vestes eius, filios, & vestimenta eorum.

10. *Sacerdos cum seueritate permisceat mansuetudinem.*

Iussit Dominus aspergi pontificem, & sacerdotes, eorúmque vestes sanguine permixto cum vnguento odorifero; ea aspersio adumbrat, pontifices, & sacerdotes debere, instar vnguenti, siue olei, mansuetudinis laude præstare, mansuetudinem tamẽ, cùm opus est, seueritati esse permiscendam, quod significat sanguis permixtus oleo. In basibus quibusdam vasorum templi, 3.Reg.7. insculpti erant *leones, boues, & Cherubini.* 3.Reg.7. D Gregor. *Bases Ecclesiæ sunt sacerdotes.* Bases, ait D.Gregor. adumbrare sacerdotes, quia bases sunt, & fundamenta Ecclesiæ, homil.17. in Euangelia: Sacerdotes (inquit) dum solicitudinem regiminis tolerant, quasi more basium superimpositum onus portant, &c. In basibus insculpti Cherubini indicant, in sacerdotibus oportere insculptam esse sapientiam; nam nomen Cherubini, *multitudinem* significat *scientiæ*, vel quasi *magistros*, vt diximus. In basibus (inquit D.Gregor. Gregorius) Cherubini exprimuntur, quia decet, vt sacerdotum pectora plenitudine scientiæ sint repleta, &c. Præter Cherubinos oportet in basibus, id est, sacerdotibus, insculpi boum laborem perpetuum, magna cum patientia, & mansuetudine coniunctum, & leonum terrorem, ita vt patiens sit, & mitis prælatus: si verò ad pellenda peccata opus sit leonis terror, id est, seueritas, & supplicium tunc adhibeatur. D.Gregor. Per leones (inquit) terror seueritatis: per boues verò patientia mansuetudinis figuratur, &c. Item: Iram mansuetudo condiat, & mansuetudinem, ne fortè dissoluta sit, zelus districtionis accendat. Hæc ille.

11. *Non prætereant sacerdotes vulneratos.*

Notus ille Samaritanus, qui à latronibus vulneratum hominem reperit, & duxit in stabulum. Dicitur Luc.10. in vulnera eius oleum infudisse, & vinum: sic sacerdos vulneribus medeatur oleo mansuetudinis, & vino seueritatis: at verò illo capite 10. D.Lucæ legimus, præteriisse sacerdotem, præteriisse Leuitam, vulnerati verò hominis nullam habuisse curam. Arguit sanè hæc narratio nonnullorum sacerdotum negligentiam, qui cùm vulneratos homines, & à tartareis latronibus Dei gratia spoliatos cernunt, neque oleum vulneribus infundunt, neque vinum. Bonus ille Samaritanus à iumento, quo vehebatur, descendit, vulneratum hominem illi imposuit, & duxit in stabulum, & curam illius egit; discant prælati curam gerere vulneratorum, qui illis à Deo traditi sunt, siquidem Samaritanus sic curam gessit vulnerati, quem casu in via reperit. Ne prætereat prælatus, viso vulnerato, sed, si opus sit, ex mula descendat, alliget vulnera, infundat oleum, & vinum, ducat domum suam, & curam illius agat diligenter, donec sanitatem illi afferat. Videlicet, hoc est esse prælatum, non honore extolli, pecuniæ studio æstuare, deliciis abundare. Meminerit pontifex nominis sui, significat enim pontis factorem, vt D.Bernardus ait, epist.42. Omnibus igitur super tumidum, rapidum, ac procellosum huius mundi fluuium pontem faciat, quo

Sebast.Barradas Itiner.Israëlit.

A in regnum cælorum pertransire possint. Caueat verò ne qui pontes aliis fabricare debet, quibus in cælum possint peruenire, ipse sibi, & aliis, malo exemplo, & negligentia pontem extruat, per quem cum multis aliis ad orcum perueniat. D.Bernardus epist.42. Hoc agens (inquit) implebit pontifex non solùm pontificis officium, sed etiam nominis etymologiam; pontem vtique se ipsum faciens inter Deum, & proximum. Pertingit pons iste vsque ad Deum ea fiduciâ, qua non suam, sed Dei gloriam quærit: pertingit vsque ad proximum illa pietate, qua & ipsi proximo, non sibi prodesse desiderat. Sic ille.

Sit pontifex pontis in cælum factor.

D.Bernard.

De ostio tabernaculi non exibitis septem diebus.

B

Leuit.8. iubentur sacerdotes antiqui non exire de ostio tabernaculi septem diebus consecrationis suæ, vt discant sacerdotes nostri, cùm ad sacerdotale officium consecrantur, in templo, vel domi se cum Deo continere per aliquot dies, & susceptum sacerdotij pondus diligenter considerare, atque ea, quæ ad exequendum tantum munus necessaria sunt, comparare. Luc.14. ait Dominus: *Quis ex vobis volens turrim ædificare non prius sedens computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum. Ne postea quàm posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.* Excelsam turrim ædificat, qui sacerdotium suscipit: ergo sedeat, & vacet per aliquot dies, rerúmque cælestium meditationi mentem tradat, diligentérque computet sumptus, qui necessarij sunt ad celsam hanc turrim perficiendam, eósque comparet, ne postea si castitate, reliquísque sacerdotalibus virtutibus carere reperiatur, incipiant illudere ei. D.Bernard.in serm.ad Clericos, cap. 29. Vtinam (inquit) turrim inchoaturi, sedentes computarent, ne fortè sumptus non habeant ad perficiendum, sumptuosa turris est, &c. Sumptuosa turris est, vt ait D.Bernard. para sumptus, ô sacerdos, parare potes, si velis, iuuante Deo; castitatem potes illibatam seruare, animum ab omni mortiferi peccati labe immaculatum, eísque virtutibus, quas status sacerdotalis flagitat, exornatum. Quòd si castitatem seruare non vis, non te cogit Ecclesia sacros suscipere ordines: antequam suscipias, melius est vxorem ducere, quàm in sacerdotio turpiter viuere: quia si susceperis sacrum ordinem, voto castitatis astrictus, vxorem ducere non vales. D. Bernardum audi loco citato: Melius esset saluari in gradu humili, quàm in cleri sublimitate, & deterius viuere, & districtius iudicari, &c. Dixit angelus ad Loth, Gen.19. *In monte saluum te fac.* Respondit Loth: *Non possum in monte saluari, est ciuitas hæc parua, & saluabor in ea.* D.Gregor. Altitudo (inquit) montium est munditia continentium, &c. Videant, & considerent ij, qui sacerdotes esse volunt, vtrùm possint castitatem perpetuam seruare, & in montis altitudine saluari. Quòd si castitatem perpetuam constanter seruare nolunt; ad paruam confugiant ciuitatem, id est, ad vitam coniugalem. Vt enim ait D. Gregor. Coniuges quasi paruam ciuitatem inueniunt, in qua ab ignibus defendantur, &c. Parua autem ciuitas hæc est vita coniugalis. Melius est in vita coniugali ab ignibus libidinis defendi, quàm in monte sacerdotij celsissimo, ignibus his tartareis inflammari.

12. *Excelsa turris est sacerdotium. Considerẽt ij, qui sacerdotes esse volunt, an possint eam ædificare, & tueri.*

Lucæ 14.

D.Bernard.

Genes.19.

D.Gregor.

D.Gregor.

C

D

E

CAPVT XVII.

De primis ſacrificijs oblatis ab Aarone, & de filiorum duorum morte.

LEVITICI CAP. IX.

1. EFACTO autem octauo die, vocauit Moyſes Aaron & filios eius, ac maiores natu Iſraël, dixítque ad Aaron: Tolle de armento vitulum pro peccato, & arietem in holocauſtum, vtrumque immaculatum, & offer illos coram Domino. Et ad filios Iſraël loqueris: Tollite hircum pro peccato, & vitulum atque agnum anniculos & ſine macula, in holocauſtum, bouem & arietem pro pacificis: & immolate eos coram Domino, in ſacrificio ſingulorum ſimilam conſperſam oleo offerentes. hodie enim Dominus apparebit vobis. Tulerunt ergo cuncta quæ iuſſerat Moyſes ad oſtium tabernaculi: vbi cùm omnis multitudo aſtaret, ait Moyſes: Iſte eſt ſermo, quem præcepit Dominus: facite, & apparebit vobis gloria eius. Et dixit ad Aaron: Accede ad altare, & immola pro peccato tuo: offer holocauſtum, & deprecare pro te & pro populo. cúmque mactaueris hoſtiam populi, ora pro eo, ſicut præcepit Dominus.

Apparuítque gloria Domini omni multitudini: & ecce egreſſus ignis à Domino, deuorauit holocauſtum, & adipes qui erant ſuper altare. Quod cùm vidiſſent turbæ, laudauerunt Dominum, ruentes in facies ſuas.

LEVITICI CAP. X.

2. ARREPTISQVE Nadab, & Abiu, filij Aaron, thuribulis, poſuerunt ignem, & incenſum deſuper, offerentes coram Domino ignem alienum: quod eis præceptum non erat. Egreſſúſque ignis à Domino, deuorauit eos, & mortui ſunt coram Domino. Dixítque Moyſes ad Aaron: Hoc eſt quod locutus eſt Dominus: Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, & in conſpectu omnis populi glorificabor.

3. PRIMA die menſis primi Niſan erexit Moſes tabernaculum, vt dicitur Exod. 40. eadem die Aaronem, eiúſque filios in ſacerdotes conſecrauit, quæ conſecratio per ſeptem dies perfecta eſt. Perfecta conſecratione, die octaua menſis Niſan, obtulit Aaron prima ſacrificia, præſente populo, in altari holocauſtorũ, vt legitur Leuit. 9. filiis miniſtrantibus. Nouam ſacerdotum miniſtrationem, nouáque Aaronis ſacrificia illuſtrauit Dominus nouo miraculo. Ignis namque à Deo miſſus, ſacrificiũ in altari collocatum, coram populo deuorauit, atque conſumpſit, indicans accepta fuiſſe Deo ſacrificia, Aaronémque & filios ab ipſo ſacerdotes eſſe cõſtitutos. Illuſtris fuit hæc dies octaua ſacrificiis primis Aaronis, & ignis ex cælo dati miraculo, ſed lugubris fuit duorum filiorum Aaronis interitu. Nam Nadab, & Abiu, Aaronis filij, alienum ignem thuribulis impoſuerunt, & ſuffimentum obtulerũt Domino in igne alieno; quamobrem igne diuinitus correpti ſunt, & ſubitò occiſi.

Octaua die menſis Niſan obtulit Aaron primum ſacrificium.

Egreſſus ignis à Domino.

4. Primam illam ſacerdotum miniſtrationem honorauit Deus, igne diuinitus in ſacrificium emiſſo. *Sitne emiſſus ex cælo,* dubitatur. Non eſſe emiſſum ex alto, id eſt, ex cælo, indicant verba Leuit. 9. *Egreſſus enim dicitur ignis à Domino*, id eſt, à tabernaculo, à Sanctis ſanctorum, vbi ſedes erat Domini. Sic exiſtimat Philo lib. 3. de vita Moſis: Accidit (inquit) inſigne prodigium. Nam ex adytis ignis emicuit, vt repente flamma prorumpens rectà ferretur in altare, &c. Probabile etiam eſt è cælo deſcendiſſe, dicíque egreſſum à Domino, quia ex cælo miſſus erat à Deo. Appellatur hic ignis gloria Domini, Leuit. 9. *Apparuit gloria Domini omni multitudini: & ecce egreſſus ignis à Domino deuorauit holocauſtum, & adipes, qui erant ſuper altare. Quod cùm vidiſſent turbæ, laudauerunt Dominum ruentes in facies ſuas.* Gloria Domini, hoc eſt, ignis glorificans Dominum, ignis gloriam Dei manifeſtans, apparuit. Iſraëlitæ autem in facies ſuas corruerunt, Deum adorantes, atque laudantes magno clamore. Verbum enim Hebræum, *ranan*, ſignificat *clamare, & clamando laudare*. Aliter locus explicari poteſt hoc pacto: *Apparuit gloria Domini* in nube ſplẽdida, & ex illa egreſſus eſt ignis. Hic autẽ ignis per miraculum datus, in altari holocauſtorum conſeruatus eſt. Nam iuſſit Deus in altari ignem permanere perpetuum, Leuit. 9. *Ignis in altari meo ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos ſubijciens ligna manè per ſingulos dies.* Permanſit ergo hic ignis in altari, & per deſertum in altari humeris Leuitarũ portatus eſt, vſq; in terrã repromiſſionis. Omitto alia, quæ de igne ſacro diximus tom. 2. Concord. lib. 3. c. 33.

In primũ ſacrificium Aaronis emiſſus eſt ignis à Deo.

Leuit. 9.

Philo.

Ibid.

Ibid. *Sacer ignis à Deo emiſſus in altari ſeruatus eſt.*

Offerentes coram Domino ignem alienum.

5. Alienus ignis appellatur ignis, qui à Deo non erat datus. Alienum enim eſſe oportebat à tabernaculo, in quo ſolius ignis ſacri diuinitus dati vſus erat, vt Auguſt. docet, quæſt. 31. in Leuiticum: Non licebat (inquit) igne alieno incenſum imponere Domino, quia ex illo igne, qui diuinitus ad altare venerat, deinceps cuſtodito, omnia erant incendenda, quæ in tabernaculo accendi oportebat, &c. Itaque igne à Deo donato incendenda erant ſacrificia, inflammandæ lucernæ tabernaculi, offerendúmque Deo thymiama in altari thymiamatis. De igne hoc egimus loco citato, & de xylophoria, qua ligna congregabantur, quibus nutriretur. Filij Aaron, Nadab, & Abiu, arripuiſſe dicuntur thuribula, & impoſuiſſe incenſum, ſiue thymiama, obtuliſſéque coram Domino ignem alienum. Verbum *arripere* ſignificat *aliquam* in nouis

Ignis alienus *dicitur ignis profanus, non miſſus à Deo.* D. Auguſt.

Duo filij Aaron occiſi ſunt à Deo.

in nouis sacerdotibus, in prima ministrationis die *celeritatem, & auiditatem ministrandi*. Hebraicum verbum *lagac*, significat *accipere*. Lyranus, & Hebræi vino plenos fuisse volunt. Idque probatur, quia post illorum necem, Deus præcepit Aaroni summo sacerdoti, Leuit. 10. *Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis tu, & filij tui, quando intratis in tabernaculum testimonij, ne moriamini.* Leuit. 10. Sed non est satis firma probatio, quamuis colorem habeat. Quæritur, *vbinam sint occisi hi sacerdotes?* Videntur occisi intra ipsum tabernaculum, iuxta altare thymiamatis. Nam dicuntur imposuisse thymiama igni, & obtulisse Deo ignem alienum. Thymiama autem offerebatur Deo in altari thymiamatis, quod erat ante Sancta sanctorum. Attamen respondetur, occisos in atrio sacerdotum, ante fores tabernaculi, quia Leuit. 10. Moses vocatis filiis patrui Aaron ait ad eos: *Ite, & tollite fratres vestros de conspectu sanctuarij, & asportate extra castra*, &c. Filij patrui Aaron non erant sacerdotes; non igitur illis licebat ingredi in tabernaculum, vsque ad altare incensi; iussi ergo sunt tollere sacerdotes interfectos, non ex loco propinquo altari thymiamatis, vel ex priori domo tabernaculi, sed ex atrio sacerdotum, in quo ipsi ignem profanum acceperant, non cælitus datum, illique thymiama imposuerunt. Probationi oppositæ respondetur, verum esse, Nadab, & Abiu imposuisse thymiama igni, & obtulisse Deo ignem alienum, sed hæc illi fecerunt in atrio sacerdotum, non autem in tabernaculo iuxta altare thymiamatis. Neque mirum id est, quia nouitij ministri erant, neque ceremoniis sacerdotum satis instructi.

Ibid.

A

B

C

D

Tulerunt eos, sicut iacebant, vestitos lineis tunicis.

6. Ex atrio sacerdotum asportarunt extra castra mortuos sacerdotes consanguinei, indutos vestibus sacerdotalibus, videlicet tunicis lineis. Vnde exploratum fit, ab igne neque corpora in cinerem esse redacta, neque vestes combustas. Emissus enim à Deo ignis, Dei minister, occidit corpora, neque vltra progressus est.

Capita vestra nolite nudare.

7. *Prohibentur Aaron, & filij, occisorum mortem deflere.* Aaronem, & filios duos, qui superstites erant, videlicet Eleazar, & Ithamar, Moses prohibet Nadab mortem, & Abiu deflere, pœna mortis denunciata, si faciant. *Capita* (inquit) *vestra nolite nudare, & vestimenta nolite scindere, ne forte moriamini.* Alios vult hunc deplorare interitum: *Fratres* (inquit) *vestri, & omnis domus Israël, plangant incendium, quod Dominus suscitauit: vos autem non egrediemini fores tabernaculi, alioquin peribitis, oleum quippe sanctæ vnctionis est super vos.* *Signa luctus.* Signum luctus erat, nudare caput. LXX. interpretes vertunt, κεφαλὰς ὑμῶν οὐ ἀποκαλύψετε, id est, *capita vestra caluitio non denudabitis.* Erat etiam luctus, & doloris signum vestimentorum scissio. Ierem. 41. aliud indicium luctus additur, videlicet barba rasa. *Venerunt* (inquit) *viri, rasi barba, & scissis vestibus squallentes.* Calcei quoque in luctu deponebantur, ora velabantur, & lugentium cibi edebantur. Ezechiel. 24. prohibet Dominus prophetam, mortuam lugere vxorem, & luctus indicia ostendere his verbis: *Mortuorum luctum non facies, corona tua circumligata sit tibi, & calceamenta erunt in pedibus tuis, neque amictu ora velabis, neque cibos lugentium*

Ierem. 41.

Ezech. 24.

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

comedes. D. Hieronymus coronam circumligatam capiti vocari putat comam, quæ tondebatur in luctu. In eandem sententiam LXX. sic interpretantur: *Erunt crines tui colligati super te.* Deut. 14. sic iubet Dominus: *Non vos incidetis, nec facietis caluitium super mortuo.* hoc est, non incidetis cultris corpus vestrum, neque caluum efficietis caput, propter mortuum. Non ergo Iudæi comam radebant in funere. Caluitium tamen fecisse, & comam rasisse, vel depilasse, probatur, Isaiæ 22. *Vocabit Dominus in die illa ad fletum, & ad planctum, & ad caluitium, & ad cingulum sacci.* Si Dominus vocabat ad caluitium, licebat Iudæis caput decaluare. Amos 8. *Inducam* (inquit Dominus) *super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput caluitium.* Ezech. 7. *In omni facie confusio, & in omnibus capitibus eorum caluitium.* Respondetur, Deut. 14. prohiberi caluitium, quod Ethnici in funere facere solebant inter oculos: in reliquis autem locis permissum fuisse caluitium, id est, capitis rasuram. Isaiæ enim 22. vbi nostra versio sic habet: *Vocabit Dominus ad caluitium.* LXX. interpretantur pro *caluitio* ξύρησιν, id est, *rasuram.* Deuter. 14. Hebraicè sic habetur, לא תשימו כרחה בין עיניכם *lo tasimu carchah ben enecem*, id est, *non ponetis caluitium inter oculos vestros.* Videtur ergo prohiberi genus aliquod caluitij peculiare Ethnicis. Chaldæus sic vertit: *Non facietis caluitium inter oculos vestros.* & LXX. interpretes: *Non imponetis caluitium in medio oculorum vestrorum.*

D. Hieron.

Deut. 14.

Isaiæ 22.

Amos 8.

Ezechiel. 7.

Caluitium in funere.

Isaiæ 22.

Deut. 14.

Mortui sunt coram Domino.

8. *Cur sint vita priuati duo filij Aaron.* *Cur à Deo hi duo sacerdotes vita sint priuati*, dubium est. Numquid quia in atrio sacerdotum thymiama Deo obtulerunt, cùm deberet in altari thymiamatis offerri? an quia ignem alienum thuribulis imposuerunt? Verba Mosis hæc sunt: *Arreptis thuribulis posuerunt ignem, & incensum desuper offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat.* His verbis causa necis continetur. Respondetur, causam mortis fuisse, quòd igni profano non dato, diuinitus thymiama, siue incensum, imposuerint. Forsitan etiam simul causa fuit, quòd extra altare thymiamatis, thymiama obtulerint. Lyranus putat, præceptum accepisse hos sacerdotes, ne ignem profanum offerrent, verba enim illa: *Quod eis præceptum non fuerat*, sic exponit: Minus (inquit) dicit Moses, & plus significat, quia non solùm eis præceptum non fuerat, imò etiam prohibitum, ne alio igne vterentur, quàm illo, qui datus fuerat à Deo, &c. Idem sentit Caietan. & alij. At verba illa: *Quod eis præceptum non fuerat*, præceptum illis datum non indicant, sed temeritatem quandam, quòd ausi sint ignem alienum offerre, cùm viderent alium ignem è cælo emissum. Interrogare namque debuerant Mosem, quemnam ignem thuribulis essent imposituri. Satis autem probabile est, si mandatum accepissent imponendi thuribulis ignem, à Deo datum non fuisse illos illud transgressuros in prima ministratione, nisi fortè vino erant perturbati, & obliti. Quòd si vino perturbati ignem alienum obtulissent, cùm ea fuisset causa cædis, non præteriisset illam Moses.

Lyranus.

Sanctificabor in iis, qui appropinquant mihi.

9. *Deus sacerdotes si officio re è nõ fungãtur, punit.* Ostendit Moses, cur Deus sacerdotibus necem intulerit ob peccatum non admodum graue, videlicet, quia eos, qui ipsi per sacerdotium

propinquiores ſunt, punit. *Sanctificabor* (inquit Dominus) *in ijs, qui mihi appropinquant*, hoc eſt, ſanctum me oſtendam,& ſanctitatis amatorem, puniendo ſacerdotes, qui mihi viciniores ſunt per miniſterium ſuum: *Et in conſpectu omnis populi glorificabor*, ſupplicium ſumendo de miniſtris meis, & domeſticis domus meæ, qui in tabernaculo meo mihi ſeruiunt.

CAPVT XVIII.

MORALE.

De primis ſacrificiis, & morte Nadab, & Abiu.

Tolle de armento vitulum pro peccato, & arietem in holocauſtum.

Primum & nouum ſacrificium teſtamenti veteris oblatũ eſt in menſe Niſan.

Nouum, primúmque ſacrificium teſtamenti noui oblatũ eſt eodem menſe Niſan.

Ioan. 13.

1. PRIMA die, qua ſacrificium obtulit ſummus ſacerdos Aaron, ignis à Deo diuinitus eſt miſſus. Fuit illa dies menſis Niſan octaua, dies nouæ miniſtrationis, noui ſacrificij veteris teſtamenti,nouíque ignis à Deo dati. Dies verò decima quarta eiuſdem menſis Niſan dies fuit noui ſacrificij teſtamenti noui. Nouum enim ſtupendúmque Euchariſtiæ ſacrificium in cœna vltima obtulit ſummus ſacerdos Chriſtus, & offerri inſtituit à ſuis ſacerdotibus. Fuit etiam dies noui ignis,id eſt,noui,& eximij amoris Chriſti erga homines, iuxta illud Ioan.13. *Cùm dilexiſſet ſuos, in finem dilexit eos.* Nouum enim amorem(quod attinet ad effectum)oſtendit Chriſtus erga homines,cùm ſacrificium, ſacramentúmque Euchariſtiæ inſtituit. Fuit præterea dies noui ignis, quia in illa die Dominus noui ignis,id eſt,mutui amoris nouum mandatum hominibus dedit. *Mandatũ nouum* (inquit) *do vobis,vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.* In die, qua ſummus ſacerdos Aaron primũ ſacrificium obtulit, miſerando euentu duo illius filij occiſi ſunt, quia alienum ignem thuribulis impoſuerunt. Eo autem tempore,quo ſummus ſacerdos Chriſtus primum Euchariſtiæ ſacrificium incruentum obtulit,& poſtea cruentum; occiſus eſt vnus ex eius filiis,id eſt,diſcipulis, Iudas,qui ſuſpenſus crepuit medius, quoniam thuribulo cordis ſui alienum ignem auaritiæ impoſuit, quo inflammatus magiſtrum vendidit argenteis triginta. Hunc ignem auaritiæ vt extingueret, aquam Dominus adhibuit, & pedes eius lauit, ſed ardens flamma non eſt extincta, quia infælix Iudas noluit, Deo iuuante, eam extinguere: liberum enim habebat arbitrium.

Ignis nouus noui teſtamenti,amor.

Iudas igne auaritiæ incenſus peryt.

Ignem alienum.

2. Erat in tabernaculo ignis ſacer ex cælo datus; erat etiam ignis profanus, & alienus, ac vulgaris: ſic in hoc mundo ignis eſt ſacer, videlicet charitas.Emittitur autem è cælo,& datur à Deo: *Ignem veni mittere in terrã*, ait Dominus Luc.12. *& quid volo,niſi vt accendatur?* Eſt alius ignis alienus,qui emittitur ex orco, ſcilicet ignis concupiſcentiæ, auaritiæ, libidinis, ambitionis, inuidiæ,de quo D.Bern. ſerm.2.de Purificat. Habet (inquit) diabolus ignem ſuum,ignem concupiſcentiæ,carnalis, ignem inuidiæ, ambitionis. Si quis alienum hunc ignem in diuino offerre præſumpſerit ſacrificio, etiamſi patrem habeat Aaron, morietur in iniquitate ſua, &c. Caueamus maximè,ne corda noſtra huiuſmodi igne alieno inflammentur; caueat magnopere ſacerdos, ne alienum ignem in corde ferat,cùm ad altare Dei accedit. Sacer ignis, id eſt, charitas, in pectore noſtro ſemper ardeat, & ſemper nutriatur, ne aliquando extinguatur; nutriatur, inquam, diuinarum rerum meditatione, & operibus bonis, iuxta illud Domini Leuit. 6. *Ignis in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos ſubiiciens ligna manè per ſingulos dies.* Dei altare cor Chriſtiani eſt,in eo ignis charitatis ſemper ardeat,eúmque meditatio rerum cæleſtium, æternique ignis ſemper nutriat,per ſingulos dies.Nutritur ignis charitatis, conſideratione ignis æterni. Qui enim æterni ignis cruciatum conſiderat, dat operam,ne charitas extinguatur,ſed ſemper augeatur. Nutritur etiam conſideratione ligni crucis,id eſt,paſſionis Chriſti,ſimilibúſque aliis ſanctis cogitationibus.

Dei amor in altari, id eſt, corde, ſemper ardeat.

Leuit.6.

Nutritur ignis Dei meditatione.

D.Gregor. lib.25. moral. cap.7. nutriri vult ignem hunc ſanctorum virorũ exemplis,mente conſideratis, & diuinæ ſcripturæ teſtimoniis. tã enim ſcripturæ teſtimonia, quàm ſanctorum virorum exempla ignem charitatis vehementer inflammare ſolent.Verba ſanctiſſimi Patris hęc ſunt:Sacerdos(inquit)in altari ignem nutriens, quotidie ignem ſubiiciat,id eſt, fidelis quiſque, ne in eo charitatis flamma deficiat,in corde ſuo tam exempla præcedentium, quàm ſacræ ſcripturæ teſtimonia congerere non deſiſtat. Nam quaſi quædã fomenta igni dare,eſt in excitatione charitatis, vel exempla Patrum,vel præcepta dominica miniſtrare,&c. Itẽ:Ignis iſte in corde noſtro citiùs extinguitur,niſi adhibitis exemplis Patrũ, & dominicis teſtimoniis reparetur, &c. Item cap. 8. Ne diuina præcepta nos terreant, ſanctorum Patrũ nos exempla confortant,& ex eorũ cõparatione facere nos præſumimus,quod ex noſtra imbecillitate formidamus,&c.Per ſingulos autem dies adhibenda ſunt igni ligna matutino tempore,per ſingulos namq; dies manè, vel alio tempore opportuno, eligendũ tempus eſt, quod ſanctis meditationibus impendatur.

3. D. Gregor. *Exẽpla ſanctorũ incendunt corda.*

Idem.

Idem.

Leuit. 6. ait Dominus: *Ignis eſt iſte perpetuus, qui nunquam deficiet in altari.* Perpetuus eſt ignis charitatis: ſi Chriſtianus eum non extinguat, per totã durabit æternitatem.Caue igitur Chriſtiane,ne ignem extinguas perpetuum,& in perpetuas detrudaris tenebras.In die primi ſacrificij Aaronis datus eſt à Deo ignis cæleſtis: ſic in die primi ſacrificij ſacerdotis Chriſtiani datur, & augetur à Deo ignis charitatis, ſi ille pura mente ſacrificium offerat. Indicat autem hæc cæleſtis ignis in ſacrificium emiſſio,Deum,quotieſcunque ſacrificium Euchariſtiæ auguſtiſſimæ offertur, nouum charitatis ignem ſacerdotibus donare. ô felices illos,ſi ignis emiſſionem peccatis non prohibeant, eúmque ſanctis meditationibus nutrientes, perpetuum efficiant in corde.

4. Leuit.6. *Ignis charitatis ſit in corde perpetuus.*

Ignis Dei charitas.

Lucæ 12.

D.Bernard. *Ignis diaboli.*

Sanctificabor in ijs, qui appropinquant mihi.

Sanctificatur Deus,juſtúſque eſſe oſtenditur, cùm de illis ſuppliciũ ſumit,qui ſupplicio digni ſunt. Vnde D.Hieron. Ezech.28. Sanctificatio (inquit) Dei,eſt pœna peccantium, &c. Sanctificatur etiam, & glorificatur, cùm illis pœnam irrogat,qui ei appropinquant, hoc eſt, cùm domeſticos ſuos ſacerdotes,& viros religioſos punit ob delicta. Sicut enim gloria eſt viri iuſti, domeſticos ſuos puniendo,à peccatis deterrere; ſic gloria eſt Dei, familiares ſuos caſtigando, à delictis etiam paruis reuocare. Ezech. 9. iubet Dominus

5. *Sanctificetur Deus, cùm punit.* D.Hieron.

Ezech.9.

Dominus sex viros ciuibus Ierosolymitanis necem inferre, aitque illis: *A sanctuario meo incipite*,&c. Erat enim idolorum cultoribus contaminatum. Contaminant valdè sanctuariũ Dei, id est, templum, sacerdotes vitiis contaminati. A sanctuario igitur incipiat supplicium, mundetur Dei tabernaculum, si vitiosis ministris fuerit inquinatum. Inquinatum erat Dei tabernaculum duobus sacerdotibus filiis Heli, 1. Reg. 2. vna die vtrunque Deus puniuit morte, & tabernaculum mundauit. Attendant sacerdotes diuino cultui, ne à Deo occidantur, vt Nadab, & Abiu, filij Aaronis. Diligentes sint in ritibus, ac ceremoniis Ecclesiæ obseruandis, ne ignem profanum pro sacro offerant, ne illos duos filios Heli imitentur, quos Deus occidit, de quibus 1.Reg.2.legitur: *Filij Heli, filij Belial, nescientes Dominum, neque officium sacerdotum ad populum.* Caueant sacerdotes Christiani, ne filij sint Belial, id est, absque iugo, & inobedientes Dei præceptis. Caueant, ne officium habeant sacerdotum, officium autem sacerdotum nesciãt, & quàm excellentem virtutem, & conscientiæ puritatem requirat, non intelligant.

Timeant sacerdotes, qui Deo appropinquãt, supplicium Dei.

1.Reg 2.

6. Intelligant autem Christiani, non solùm sacerdotes, sed omnes etiam Christianos Deo appropinquare. Psalmo 148. dicitur populus Israëliticus, *populus appropinquans Deo.* Si populus Israëliticus populus fuit appropinquans Deo, multo magis Christianus illi appropinquat. *Sanctificabor* (ait Deus) *in iis, qui appropinquant mihi,* (cùm eos pœnis afflixero) *& in conspectu omnis populi glorificabor.* Maximè enim Deus sanctificatur, & glorificatur, cùm Christianus pœnis afflictus patienter fert, & Deum laudat, illique agit gratias. Maximè sanctificatus, & glorificatus est Deus in martyribus sibi appropinquãtibus. Sanctificatus est ipse, id est, sanctum se ostendit, quia ad mortem vsque pro eius sanctitate martyres decertarunt: & glorificatus est, quia magnam illi gloriam tam strenui milites attulerũt. Attamen martyres etiam ab ipso sanctificati sunt, & glorificati; sanctificati quidem sunt, quia sanctitatis magnum cumulum propter martyrium receperũt; glorificati sunt, quia æterna gloria in cælo, in terra verò honore maximo sunt condecorati. Quia verò Christiani propinqui sumus Deo, gratiam eius recipimus, & dona spiritualia abundanter: Ethnici verò, Iudæi, Mahometani, & hæretici, populi sunt remoti, & non appropinquantes Deo. Quemadmodum dona eius abundanter recipimus, cauendum est, ne supplicia etiam grauiora recipiamus, iuxta illud Amos 3. *Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ. Idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras.* Christianos tantummodo cognouit Deus ex omnibus cognationibus terræ; cæteros populos videtur non cognoscere, quoniam ipsi Deum non cognoscunt, non sic illos curat, vt Christianorum populum, neque sic illis dona tribuit, & supplicia in hac vita. *Dum iudicamur autem,* id est, supplicio afficimur, (ait Paulus 1. Corinth. 11.) *a Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.* & 2. Machabæor. 6. *Multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Non enim sicut in alijs nationibus Dominus patienter expectat, vt eas, cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat, ita & in nobis statuit, vt peccatis nostris in finem deolutis ita demum in nos vindicet.* Quamobrem Christiani timeant, & toto pectoris conatu omne flagitium fugiant, ne seruos voluntatem Domini scientes, & non facientes, grauiùs Deus puniat, iuxta illud Luc. 12. *Ille seruus, qui cognouit voluntatem domini sui, & non præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. Qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Denique sanctificatur Deus in iis, qui appropinquant ei, & glorificatur in conspectu populi, cùm illos supplicio afficit.

Amos 3.

1.Corint.11.

2 Machab.6. *Supplicium sumere est Dei beneficium.*

Luc. 12.

Psalm.148. *Populus Christianus est populus* appropinquans Deo.

Sanctificatur etiam maximè in eis, qui ipsi appropinquant, & glorificatur, cùm illos cælestibus donis ornat. Quemadmodum enim Domino honorem afferunt famuli ornatè induti: sic Deo gloriam pariunt famuli eius pretiosis animi vestibus, hoc est, virtutibus exornati. Sanctitas famulorum, sanctitatem indicat Domini, iuxta illud 1. Petr. 1. *Secundùm eum qui vocauit vos sanctum, & ipsi in omni conuersatione sancti sitis. Quoniam scriptum est, sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* Hinc illud Domini Matthæi 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Quasi dicat: Induite lucem gratiæ, & bonorum operum, tanquam vestem præclaram, vt hac veste exornati, Deum, veluti famuli, coram videntibus vos glorificetis.

7. *Deus glorificatur in seruis suis, id est, in iustis.*

1. Pet. 1.

Matth. 5.

CAPVT XIX.

De consecratione, & ministerio Leuitarum.

NVMERI CAP. IV.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, & Aaron dicens: Tolle summam filiorum Caath de medio Leuitarum per domos, & familias suas, à trigesimo anno, & supra, vsque ad quinquagesimum annum, omnium qui ingrediuntur, vt stent, & ministrent in tabernaculo fœderis. Hic est cultus filiorum Caath: Tabernaculum fœderis, & Sanctum sanctorum ingredientur Aaron, & filij eius, quando mouenda sunt castra, & deponent velum quod pendet ante fores, inuoluéntque eo arcam testimonij, & operient rursum velamine ianthinarum pellium, extendéntque desuper pallium totum hyacinthinum, & inducent vectes. Mensam quoque propositionis inuoluent hyacinthino pallio, & ponent cum ea thuribula, & mortariola, cyathos, & crateras ad liba fundenda: panes semper in ea erunt: extendéntque desuper pallium coccineum, quod rursum operient velamento ianthinarum pellium, & inducent vectes. Sument & pallium hyacinthinum quo

operient candelabrum cum lucernis, & forcipibus ſuis, & emunctoriis, & cunctis vaſis olei, quæ ad concinnandas lucernas neceſſaria ſunt, & ſuper omnia ponent operimentum ianthinarum pellium, & inducent vectes. Nec non altare aureum inuoluent hyacinthino veſtimento, & extendent deſuper operimentum ianthinarum pellium, inducéntque vectes. Omnia vaſa, quibus miniſtratur in Sanctuario, inuoluent hyacinthino pallio, & extendent deſuper operimentum ianthinarum pellium, inducéntque vectes. Sed & altare mundabunt cinere, & inuoluent illud purpureo veſtimento, ponéntque cum eo omnia vaſa, quibus in miniſterio eius vtuntur, id eſt, ignium receptacula, fuſcinulas, ac tridentes, vncinos, & batilla; cuncta vaſa altaris operient ſimul velamine ianthinarum pellium, & inducent vectes. Cúmque inuoluerint Aaron, & filij eius Sanctuarium, & omnia vaſa eius in commotione caſtrorum, tunc intrabunt filij Caath vt portent inuoluta, & non tangent vaſa Sanctuarij, ne moriantur. Iſta ſunt onera filiorum Caath, in tabernaculo fœderis. Super quos erit Eleazar filius Aaron ſacerdotis, ad cuius curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas, & compoſitionis incenſum, & ſacrificium quod ſemper offertur, & oleum vnctionis, & quidquid ad cultum tabernaculi pertinet, omniúmque vaſorum, quæ in Sanctuario ſunt. Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, & Aaron dicens: Nolite perdere populum Caath, de medio Leuitarum, ſed hoc facite eis vt viuant, & non moriantur, ſi tetigerint Sancta ſanctorum. Aaron, & filij eius intrabunt, ipſíque diſponent opera ſingulorum, & diuident, quid portare quis debeat. Alij nulla curioſitate videant quæ ſunt in Sanctuario, priuſquam inuoluantur, alioquin morientur. Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen dicens: Tolle ſummam etiam filiorum Gerſon per domos, ac familias, & cognationes ſuas, à triginta annis, & ſupra, vſque ad annos quinquaginta. Numera omnes qui ingrediuntur, & miniſtrant in tabernaculo fœderis. Hoc eſt officium familiæ Gerſonitarum, vt portent cortinas tabernaculi, & tectum fœderis, operimentum aliud, & ſuper omnia velamen ianthinum, tentoriúmque quod pendet in introitu tabernaculi fœderis, cortinas atrij, & velum in introitu, quod eſt ante tabernaculum. Omnia quæ ad altare pertinent, funiculos, & vaſa miniſterij, iubente Aaron, & filiis eius, portabunt filij Gerſon, & ſcient ſinguli, cui debeant oneri mancipari. Hic eſt cultus familiæ Gerſonitarum in tabernaculo fœderis. Erúntque ſub manu Ithamar filij Aaron ſacerdotis. Filios quoque Merari per familias, & domos Patrum ſuorum recenſebis, à triginta annis, & ſupra, vſque ad annos quinquaginta, omnes qui ingrediuntur ad officium miniſterij ſui, & cultum fœderis teſtimonij. Hæc ſunt onera eorum. Portabunt tabulas tabernaculi, & vectes eius, columnas, ac baſes earum, columnas quoque atrij per circuitum, cum baſibus, & paxillis ſuis. Omnia vaſa, & ſupellectilem ad numerum accipient, ſicque portabunt.

NVMERI CAP. VIII.

1. ET locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens: Tolle Leuitas de medio filiorum Iſraël, & purificabis eos iuxta hunc ritum: aſpergantur aqua luſtrationis, & radant omnes pilos carnis ſuæ. Cúmque lauerint veſtimenta ſua, & mundati fuerint, tollent bouem de armentis, & libamentum eius, ſimilam oleo conſperſam. Bouem autem alterum de armento tu accipies pro peccato, & applicabis Leuitas coram tabernaculo fœderis, conuocata omni multitudine filiorum Iſraël. Cúmque Leuitæ fuerint coram Domino, ponent filij Iſraël manus ſuas ſuper eos, & offeret Aaron Leuitas, munus in conſpectu Domini à filiis Iſraël, vt ſeruiant in miniſterio eius. Leuitæ quoque ponent manus ſuas ſuper capita boum, è quibus vnum facies pro peccato, & alterum in holocauſtum Domini, vt depreceris pro eis. Statuéſque Leuitas in conſpectu Aaron, & filiorum eius, & conſecrabis oblatos Domino, ac ſeparabis de medio filiorum Iſraël vt ſint mei. Et poſtea ingredientur tabernaculum fœderis vt ſeruiant mihi. Sícque purificabis, & conſecrabis eos in oblationem Domini, quoniam dono dati ſunt mihi à filiis Iſraël. Pro primogenitis, quæ aperiunt omnem vuluam in Iſraël, accepi eos. Mea ſunt enim omnia primogenita filiorum Iſraël, tam ex hominibus, quàm ex iumentis, ex die, quo percuſſi omne primogenitum in terra Ægypti, ſanctificaui eos mihi, & tuli Leuitas pro cunctis primogenitis filiorum Iſraël, tradidíque eos dono Aaron, & filiis eius de medio populi, vt ſeruiant mihi pro Iſraël, in tabernaculo fœderis, & orent pro eis, ne ſit in populo plaga, ſi auſi fuerint accedere ad Sanctuarium. Fecerúntque Moyſes, & Aaron, & omnis multitudo filiorum Iſraël ſuper Leuitis, quæ præceperat Dominus Moyſi. Purificatíque ſunt, & lauerunt

lauerunt vestimenta sua, eleuauítque eos Aaron in conspectu Domini, & orauit pro eis, vt purificati ingrederentur ad officia sua in tabernaculum fœderis coram Aaron,& filiis eius, sicut præceperat Dominus Moysi. De Leuitis ita factum est. Locutúsque est Dominus ad Moysen,dicens : Hæc est lex Leuitarum,à viginti quinque annis,& supra,ingredientur,vt ministrent in tabernaculo fœderis.Cúmque quinquagesimum annum ætatis impleuerint, seruire cessabunt, erúntque ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis , vt custodiant quæ sibi fuerint commendata , opera autem ipsa non faciant. Sic dispones Leuitis in custodiis suis.

3. *Leuitæ ministri erant templi.*

IN templo antiquo Leuitæ ministri erant sacerdotum,& tabernaculo mancipati,ideóque iussu Dei ad id officium sunt consecrati. Sic in Ecclesia diaconi & subdiaconi ministri sunt sacerdotum, & sacro ritu ad id ministerium consecrantur, noménque retinent Leuitarum. Vnde D.Laurentius martyr inclytus, quia summi Pontificis diaconus erat, Leuita dicitur. Leuitæ autem veteris testamenti,Leuitæ appellabantur, quia à Leui, filio Iacob,ducebant originem. De illis diximus 3.tomo Concord. lib. 3.cap.54. Consecratio eorum traditur Num. 8. in hunc modum : *Asperſi sunt aqua lustrali , rasérunt omnes pilos carnis suæ , vestésque lauerunt.* Adducti sunt in ostium tabernaculi,conuocato populo imposuerunt Israëlitæ manus super eos, quia Deo offerebantur,vt Dei sacerdotibus ministrarent, obtulerúntque illos Aaroni Pontifici , velut munus Deo : Aaron verò sibi oblatos obtulit Deo. Oblata etiam sunt sacrificia in hac Leuitarum oblatione. Num. 8. boues duo immolati sunt , alter in holocaustum , alter pro peccato. Vides,optime lector,hæc omnia spirare puritatem ministrorum Dei : vestes abluendæ sunt,quæ cernuntur,hoc est, fama abluenda est , ne sordida sit fama ministrorum Dei ; nemo sordidam tolerat vestem , ne toleret Dei minister sordidam famam , ne toleret sordidissimum peccatum in corde. Parum hoc est. *Radant* (inquit) *omnes pilos carnis suæ.* hoc est, tanta sit in eis puritas , & carnis munditia , vt ne pilus quidem libidinis , hoc est , ne minimum quidem aduersùs castitatem peccatum in ea esse permittatur. Nam , vt est in prouerbio , *etiam pilus facit vmbram.* O Dei minister, si vis , ne pilus libidinis in carne tua oriatur, ferto semper tecum nouaculam , de qua dicitur: *Radant omnes pilos carnis suæ.* Qui nouaculam non habet , pilos patitur excrescere carnis , qui hanc habet,orientem pilum protinus exscindit. Nouacula autẽ hęc,est castitatis studium ardẽs, quod in ministris Dei esse oportet , qui carnem suam Deo per castitatis votum consecrarunt.

Num.8. *Leuitarum consecratio.*

In ministris sacerdotum magna requiritur puritas , & castitas.

4. Exod.6.

Sacerdotes,& Leuitæ,à Leui, filio Iacob,orti sunt omnes. Nam Leui,filius Iacob,tres filios habuit, *Gerson,Caath,& Merari,* vt Exod.6.scriptum est. Ex his tribus filiis Leui , familiæ Leuitarum tres emanarunt , & sacerdotes. Nam à Caath orta est familia Caathitarum , à Gerson, familia Gerſonitarum, à Merari , familia Meraritarũ. A Caath non solùm nati sunt Leuitæ,sed etiam sacerdotes. Caath enim genuit Amram, patrem Aaronis, & Moſis. Aaroni , & posteris eius tradidit Deus sacerdotium. Ex reliquis filiis Caath , orta est familia Caathitarum. Ipsi quoque filij Mosis non erant sacerdotes , sed Leuitæ, ex familia Caathitarum, siquidem Moses filius erat Amram , filij Caath. Leuitarum munus erat in circuitu tabernaculi excubare, ipsum tabernaculum,eiúsque vasa per solitudinem ferre , illud erigere , cùm erat erigendum, & deponere, cùm erat deponendum. Caathitæ portabant sanctiora omnia velata , vt arcam, & cętera.Gersonitę,molliora,vt cortinas,pelles, & cætera. Meraritæ, duriora,vt tabulas,columnas,& similia.De iis satis dictum est in Cõcord. Euang. Quoto anno inciperent ministrare , & quoto anno desinerent , docetur Numer.8. his verbis : *Hæc est lex Leuitarum : A viginti quinque annis , & supra, ingredientur,vt ministrent in tabernaculo fœderis. Cúmque quinquagesimum annum ætatis impleuerint,seruire cessabunt,erúntque ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis, vt custodiant, quæ sibi fuerint commendata. Opera autem ipsa non faciant.* Numer.4.iubet Dominus numerari Leuitas ab anno trigesimo vsque ad quinquagesimum,vt stent, & ministrent in tabernaculo fœderis. Capite autem 8. citato iubet ingredi, vt ministrare incipiant in tabernaculo , in grauioribus oneribus , vsque ad annum quinquagesimum : postea inseruiant eidem tabernaculo in custodiendis iis rebus tabernaculi,quæ illis fuerint commẽdatæ. Onera grauiora portare adolescentibus conuenit,vt tabernaculi tabulas,colũnas,& cętera;senibus autem quibus vires non suppetunt , satis est res tabernaculi diligenter custodire. At sunt senes quidam corpore , iuuenes forti animo, qui onera grauiora Ecclesiæ malunt portare,quàm leuiora. Vident enim quantum sibi gloriæ comparent, si grauioribus oneribus subiiciant humeros. In religionibus præsertim , & in cæteris etiam congregationibus,is maximum cæteris exemplum præbet,qui tota die, vsque ad senectutis vesperam, pondus sustinet. Nõ omnibus Leuitis eadem onera imponebantur , sed aliis sanctiora , aliis molliora, aliis duriora,(vt diximus)imponebantur : similiter in Ecclesia non omnibus paria imponũtur onera. Attamen prouidendum est,vt iis, quibus maiora , & duriora imponuntur onera, maiora etiam dentur auxilia. Alia , si placet , vide lib. 3. Concordiæ Euang.

Numer.8. *Quoto anno inciperẽt ministrare Leuitæ,& desinerent.*

LIBER

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

De ſacrificijs.

1. CREATI atque vncti ſunt A à Deo ſacerdotes, vt ſacrificia in tabernaculo,& templo, lege Moſis permanente,offerrent.Leuitæ quoque inſtituti ſunt, vt in tabernaculo, ſiue templo miniſtrarent. De ſacrificiis verò dedit Deus præcepta in hac manſione montis Sinai,quæ extant in Leuitico.

2. *Cur Deus voluerit ſibi offerri ſacrificia.* D.Auguſt. Multis de cauſis voluit ab initio mundi Dominus offerri ſibi ſacrificia ab Abel, Adamo, Noë, & aliis Patribus. Primò, vt Chriſti paſſionem, ſacrificiúmque admirabile adumbrarent. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum, cap.17. B Sacrificij (inquit) Chriſti promiſſiuas figuras in victimis animalium celebrari oportebat, propter commendationem futuræ carnis, & ſanguinis, per quam vnam victimam fieret remiſſio peccatorum, de carne, & ſanguine contractorum. Huius itaque veri ſacrificij religioſa prædicamenta Hebræi celebrarunt, &c.

D. Thom. *Sacrificia adumbrabãt paſſionẽ Chriſti, & ſpirituales Chriſtianorum hoſtias.* D.Auguſt. D.Thom. 12. quæſt. 102. art. 3. Animalia (inquit) offerebantur in lege, vt vnum Chriſti ſingulare, & præcipuum ſacrificium figuraretur, tanquam perfectum per imperfecta,&c.Secundò, voluit Dominus ſibi offerri ſacrificia, vt ſpiritales hoſtias offerendas à nobis deſignarent. D.Auguſt. lib.10. de Ciuitate Dei, cap.5. C Quæcunque (inquit) in tabernaculi, ſiue templi miniſterio,multis modis de ſacrificiis leguntur,diuinitus eſſe præcepta ad dilectionem Dei, & proximi ſignificandam referuntur. In his enim duobus præceptis lex pendet, & prophetæ, &c. Lege Origenem hom.1. in Leuiticum.

D.Hieron. D.Hieron. Iſai.1. Hoſtiæ, (inquit) & immolatio victimarum, non principaliter à Deo quæſita ſunt: ſed ne idolis offerrentur, vt de carnalibus victimis, quaſi per typum, & imaginem ad ſpirituales hoſtias tranſiremus, &c.

3. D Auguſt. *Soli Deo ſacrificium offertur.* Tertiò, voluit Deus ſacrificiis coli, quia ſacrificium magnus eſt Dei cultus, ita vt ſoli Deo poſſit offerri, vnde illud Auguſtini lib.10. D de Ciuitate Dei, cap. 4. Sacrificium nullus hominum eſt, qui audeat dicere deberi, niſi Domino ſoli. Multa de cultu diuino vſurpata ſunt, quæ honoribus deferuntur humanis, ſiue humilitate nimia, ſiue adulatione peſtifera. Quis verò ſacrificandum cenſuit, niſi ei, quem Deum,aut ſciuit,aut putauit, aut finxit? Sic ille. Obiicies, *nónne ſanctis ſacrificium offerimus Euchariſtiæ?* Reſpondet Concil. Trident. ſeſſ.22. Conc.Trid. cap. 3. Eccleſia, (inquit) quamuis in honorem, ac memoriam ſanctorum, non nullas interdum Miſſas celebrare conſueuerit, non tamen illis ſacrificium offerri docet, ſed Deo ſoli,qui illos coronauit. Vnde nec ſacerdos dicere ſolet, offero tibi ſacrificium, Petre,vel Paule,ſed Deo, de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, &c. Legendus D.Thom.22. quæſt.85.art.2.& lib.3.contra Gentes,cap.120. *Sanctis non offerãtur ſacrificia.*

4. *Cur ſacrificiũ ſoli Deo poſſit offerri.* D.Thom. Quæritur, *cur ſacrificium ſoli Deo poſſit offerri?* Reſpondetur ex D. Thoma, 12. quæſt. 102. art.3. In oblatione(inquit)ſacrificiorum proteſtabatur homo, quòd Deus eſſet primum principium creationis rerum, & vltimus finis, ad quem eſſent omnia referenda. Et quia pertinet ad rectam ordinationem mentis in Deum, vt mens humana non recognoſcat alium primum actorem rerum,niſi ſolum Deum, neque in aliquo alio finem ſuum conſtituat: propter hoc prohibebatur in lege, offerri ſacrificium alicui alteri, niſi Deo, ſecundùm illud Exod. 22. *Qui immolat diis, occidetur ,præterquam Domino ſoli.* Sic Exod.22. D.Thomas. Eodem loco docet, quónam modo D.Thom. proteſtaretur homo, in ſacrificiis Deum eſſe primum principium creationis rerum, & vltimum finem: Per ſacrificia (inquit)repræſentabatur ordinatio mentis in Deum, ad quam excitabatur, qui ſacrificium offerebat. Ad rectam autem mentis ordinationem in Deum pertinet, quòd omnia, quæ habet homo, recognoſcat à Deo, tanquam à primo principio, & ordinet in Deum, tanquam in vltimum finem. Et hoc repræſentabatur in oblationibus, & ſacrificiis, ſecundùm quod homo ex rebus ſuis,quaſi in recognitionem, quòd haberet eas à Deo, in honorem Dei eas offerebat, ſecundùm quod dixit Dauid 2. Paralip. 29. *Tua ſunt* 2.Paral.29. *omnia. & quod de manu tua accepimus, reddimus tibi.* Et ideo in oblatione ſacrificiorum proteſtabatur homo, quòd Deus eſſet primum principium creationis rerum, & vltimus finis. Hæc D. Thomas. *Per ſacrificia homo proteſtatur Deum eſſe principiũ rerum omnium, & finem.*

5. *An Deo iubẽte latæ ſint leges ſacrificiorum?* Rupertus. Quæritur, *an Deo volente, ac iubente, latæ ſint leges ſacrificiorum?* Rupertus lib.1.in Iſai. cap.6. ait, Moſem inſtituiſſe Iſraëlitis ſacrificia, Deo non volente, ſed permittente. Huiuſmodi (inquit) ſacrificia Moyſes ordinauit, non Deo volente,ſed permittente, quia talibus ſacrificiis in Ægypto aſſueti Iſraëlitæ ſeruire diis alienis, à conſuetudine arceri non poterant,&c. Theodoretus quoque libro 7. de curandis affect. ſcribit, Deum indulſiſſe Iudæis ſacrificare ad eorum imbecillitatem. Et D. Cyrillus lib. 4. D.Cyrillus. contra Iulianum, & lib.9. Permittens (inquit) Deus ſacrificare Iudæos, eo quòd in Ægypto id facere conſueuerant,&c.Et D.Hieron.Iſai.1. D.Hieron.

Iuxta

Iuxta Hebraicum (inquit) numquam se hostias Iudæorum voluisse demonstrat. Et Isai. 60. Quo modo victimæ concessæ sunt populo Israël, non quo per se bonæ essent, sed ne dæmonibus offerrentur: ita, &c. Lege D. Clementem lib. 1. Recognit. Tertullianum lib. 2. contra Marcionem, cap. 18. Augustin. lib. 18. contra Faustum, cap. 6.

6. *Iussit Deus ferri leges sacrificiorũ.*

Respondeo, Mosem sacrificiorum leges tulisse, non solùm permittente Deo, sed etiam nolente, & iubente: quod patet ex toto libro Leuitici, & aliis. Non autem erant grata Deo per se ipsa, quasi Deus eis indigeret, vt docet D. Irenæus lib. 4. contra hær. cap. 32. & D. August. lib. 10. de Ciuit. Dei, cap. 5. ideóque ait Dominus, Psal. 49. *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Grata tamen erant propter pietatem offerentium. Vnde Gen. 4. *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius.* Prius respexit ad Abelis iustitiam, ac deuotionem, postea ad munera. Isai. 1. *Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui.* Nolebat autem sacrificia ita offerri, vt ab immundis hominibus offerebantur: mũdos esse volebat eos, qui offerebãt, ideo sequitur: *Lauamini, mundi estote*, &c.

Psalm. 49.

Genes. 4.

Isai. 1.

7. D. Hieron. *Deus sacrificia instituit, vt populum à sacrificijs idolorũ auocaret.* Tertullian.

His adde, propterea etiam Deum sacrificia instituisse, vt ab idolorum sacrificiis populum reuocaret. D. Hieron. Isai. 1. Hostiæ, (inquit) & immolatio victimarum, non principaliter à Deo quæsita sunt, sed ne idolis offerrentur, & vt de carnalibus victimis, quasi per typum, & imaginem ad spiritales hostias transiremus, &c. & Tertullian. lib. 2. contra Marcionem, cap. 18. Deus (inquit) populum pronum in idololatriam, & transgressionem eiusmodi officiis religioni suæ voluit astringere, quibus superstitio sæculi agebatur, vt ab ea auocaret illos, sibi iubens fieri, quasi desideranti, ne simulachris faciendis delinqueret, &c.

8. *An Deus Mosi dederit leges sacrificiorum?* Ierem. 7.

Isaiæ 1.

Quæritur, *an Deus præceperit Mosi, vt leges ferret sacrificiorum?* Non præcepisse probatur ex cap. 7. Ieremiæ, in quo sic loquitur Dominus: *Non sum locutus cum Patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, & victimarum. Sed hoc verbum præcepi eis dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omni via quam mandaui vobis, vt bene sit vobis.* & Isai. 1. *Cùm veneritis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambuletis in atrijs meis.* Respondetur, Deum præcepisse Mosi, vt leges ferret sacrificiorum, vt constat ex libris Exodi, Leuit. & Deuteron. Verba Ieremiæ explicantur primò hoc pacto: *Non sum locutus cum Patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti.* hoc est, cùm ex monte Sinai locutus sum cum Patribus vestris, nullam feci sacrificiorum mentionem. Neque enim tanti ea feci, vt legis decalogo ea adiungerem. Quod à Patribus vestris requisiui, mandatorum meorum fuit obedientia, dicens: *Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus: & ambulate in omni via, quam mandaui vobis.* Si Dominus hæc posteriora verba: *Audite vocem meam.* protulisset in monte Sinai, recta esset responsio, sed in monte Sinai sola decem præcepta præcepit. Postea quemadmodum præcepit, vt audirent vocem ipsius, ita præcepit, vt sacrificia offerrent. Secundò, Exod. 15. legitur, venisse populum in Mara, constituisse ei Dominum præcepta, atque iudicia, & dixisse: *Si audieris vocem Domini Dei tui, & quod rectum est coram eo, feceris, & obedieris mandatis eius, custodierisque omnia præcepta illius, cunctum languorem, quem posui in Ægypto, non inducam super te. Ego enim Dominus sanator tuus.* Forsitan igitur de præceptis in hac mansione Mara, antequam in Sina populus perueniret, traditis, loquitur Dominus; tunc non est locutus cum Patribus de sacrificiis, sed dixit: *Audite vocem meam*, &c. Aliter dici potest, Deus cùm ex monte locutus est, de sacrificiis non egisse, sed decalogum pronuntiasse: postea verò hoc verbum Israëlitis præcepisse: *Audite vocem meam*, & de sacrificiis præcepta tradidisse; Ieremiam verò intelligendum de pronuntiatione decalogi, & de tabulis, in quibus de sacrificiis nihil Deus præcipit.

Exod. 15.

Verba Ieremiæ explicantur.

9. Ierem. 7. Ierem. 7.

Tertiò respondetur, populum vana quadam fiducia ductum existimasse, propter templum non esse vrbem expugnandam, quamobrem Ieremias eodem cap. 7. ait: *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est.* Peccata non cauebant, in templo, & sacrificiis fiduciam ponebant. Ierem. 7. *Ecce vos confiditis in sermonibus mendacij, qui non proderunt vobis, furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Baalim, & ire post Deos alienos, quos ignorans. Et venistis, & stetistis coram me in domo hac, in qua inuocatum est nomen meum, & dixistis: liberati sumus, eo quòd fecerimus omnes abominationes istas.* Cùm ergo Israëlitæ in templo, & sacrificiis fiduciam quandam inanem haberent, operibus carentem; deprimit hanc fiduciam Deus, ostendens sacrificia non fuisse id, quod Deus præcipuè in lege quærebat, sed obedientiam mandatorum: *Holocaustomata* (inquit) *addite victimis, & comedite carnes*, hoc est, holocausta, quæ sunt præcipua sacrificia, ex quibus nihil carnium comeditur, adiungite victimis, id est, hostiis pacificis, & comedite vos omnium carnes, nihil mihi offeratis. Nulla enim mihi sacrificia vestra placebunt, quia sordibus peccatorum, & idololatriæ estis contaminati: perinde me habeo, ac si Patribus vestris nulla tradiderim præcepta de sacrificiis. Cùm enim Patres vestros eduxi de terra Ægypti, non sum locutus cum eis de verbo talium holocaustorum, & victimarum. Sacrificia offerri postulaui puro animo, & nulla idololatriæ sorde inquinato, idque præcipuè præcepi, vt vocem audirent meam, & mandata mea seruarent: quod vos non facitis.

Ierem. 7.

In sacrificijs Deus præcipuè obedientiam postulabat.

10. *Tria fuere genera sacrificiorum.*

Quæritur, *quot fuerint sacrificiorum genera?* Respondetur, fuisse tria. Primum, & præcipuum appellatur holocaustum. Secundum, sacrificium pro peccato. Tertium, victima, siue hostia pacifica. De holocausto agit Moses Leuitici cap. 1. & 2. De hostia pacifica, cap. 3. De sacrificio pro peccato, cap. 5. & 6.

11. *An omnia animalia Deo sacrificarentur?*

Tandem quæritur, *an omnia animalia Deo immolarentur.* Respondetur, minimè. Ex terrestribus enim solùm boues, arietes, oues, & capræ, siue hœdi immolabantur. Ex volucribus, turtures tantùm, & columbæ. In emundatione verò leprosi, passeres. Pisces non iussit Deus sibi offerri, vt ait D. Thomas, quia in aqua viuunt magis alieni ab hominibus, quàm cætera animalia, quæ in aëre viuunt, sicut homines. Præterea, quia ex aqua extracti moriuntur, neque poterant in templo occidi, atque immolari.

CAPVT

CAPVT II.

De holocausto.

LEVITICI CAP. I.

1. VOCAVIT autem Moysen, & locutus est ei Dominus de tabernaculo testimonij dicens: Loquere filiis Israël,& dices ad eos: Homo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino de pecoribus, id est, de bobus, & ouibus offerens victimas, si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento, masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonij, ad placandum sibi Dominum, ponétque manum super caput hostiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens. Immolabítque vitulum coram Domino, & offerent filij Aaron sacerdotes sanguinem eius, fundentes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi. Detractáque pelle hostiæ, artus in frusta concident, & subiicient in altari ignem, strue lignorum antè composita, & membra quæ sunt cæsa desuper ordinantes, caput videlicet, & cuncta quæ adhærent iecori, intestinis, & pedibus lotis aqua: adolebítque ea sacerdos super altare in holocaustum, & suauem odorem Domino. Quod si de pecoribus oblatio est, de ouibus, siue de capris holocaustum, masculum absque macula offeret: immolabítque ad latus altaris, quod respicit ad aquilonem coram Domino: sanguinem verò illius fundent super altare filij Aaron per circuitum, diuidéntque membra, caput & omnia quæ adhærent iecori, & ponent super ligna, quibus subiiciendus est ignis: intestina verò, & pedes lauabunt aqua, & oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum, & odorem suauissimum Domino. Si autem de auibus, holocausti oblatio fuerit Domino,de turturibus, aut pullis columbæ, offeret eam sacerdos ad altare, & retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet sanguinem super crepidinem altaris, vesiculam verò gutturis, & plumas proiiciet prope altare ad orientalem plagam in loco in quo cineres effundí solent, confringétque ascellas eius, & non secabit, neque ferro diuidet eam, & adolebit super altare, lignis igne supposito. Holocaustum est, & oblatio suauissimi odoris Domino.

2. Holocaustū *dicitur sic appelletur.*

Erat sacrificium ascendens.

DE holocausto agitur Leuitici 1. Est autem nomen hoc Græcum ab ὅλος, id est, *totus*, & καίω, id est, *comburo*. Totum enim animal comburebatur.Hebraicè dicitur, גלה *gola*, à verbo גלה *gala*, quod significat *ascendere*,quia sacrificium erat super cætera sacrificia ascendens, omniáque superans. Præterea totum animal in altare ascendebat, totum in fumum, in cælum abibat, nihílque carnium, vel offerenti, vel sacerdoti cedebat.

Masculum immaculatum offeret.

3. *In holocaustum masculum animal offerebatur, & immaculatum* Leuit.22.

Agitur hoc loco de holocausto sumpto ex armento, hoc est, ex bobus. Offerebatur autem vitulus masculus, & immaculatus. Nam in holocaustum non offerebatur fœmina; sed tantummodo masculinum animal, atque immaculatum. Leuit.22. *Homo quidquid illud obtulerit in holocaustum Domini, vt offeratur per vos, masculus immaculatus erit ex bobus, & ouibus, & ex capris. Si maculam habuerit, non offeretis, neque erit acceptabile.* Masculus autem offerebatur, quia perfectior est fœmina, vt docet Philo. Præterea erat animal immaculatum, hoc est, perfectum, atque integrum; non enim de maculis pellis, aut velleris agitur, sed de maculis, & imperfectione corporis. Magna autem diligentia disquirebantur maculæ animalis Deo immolandi, vt Philo indicat lib.de Victimis.

Ad ostium tabernaculi.

4. Iubetur offerri hostia holocausti ad ostium tabernaculi. Dubium est, *quódnam dicatur hoc loco* ostium tabernaculi? Et, *an ingrederentur offerentes atrium sacerdotum,accederéntque ad altare holocaustorum ad offerendas hostias?* Lyranus Leuit. cap.1. sic respondet: Dicunt expositores nostri communiter, quòd per ostium tabernaculi intelligitur ostium atrij sacerdotum, vbi probabantur animalia, vtrùm essent apta ad offerendum,antequam introducerentur in atrium.Hebræi autem dicunt, quòd non probabantur ibi, sed extra atrium totaliter, in vna exedra ad hoc parata. Et ideo quòd dicitur hîc, *ad ostium tabernaculi*, exponunt de loco, qui erat extra atrium, & ille locus erat ante ostium tabernaculi,in quo erat arca, & propitiatorium. & hoc magis concordat literæ. Sic Lyranus. Idem Leuit.22.affirmantem sequitur opinionem, aítque offerentes animalia in sacrificium ingressos fuisse atrium tabernaculi, in quo erat altare holocaustorum. Eandem sequitur Abulensis Leuit. 1. Aliqui (inquit) errant in hoc, existimantes quòd animalia offerebantur sacerdotibus apud ostium tabernaculi, & quòd non intrabant vulgares intra atrium tabernaculi. Sed falsum est, quoniam, cùm vulgares offerrent victimas pacificas, intrabant intra atrium tabernaculi, & ibi comedebant partem victimarum suarum. coram altari holocaustorum, &c. Idem sentit Oleaster. Probatur ex cap.7. Leuitici, vbi iubetur, vt offerens victimam, teneat manibus adipem, & pectusculum, & Deo offerat, tradátque sacerdoti, hoc autem fiebat iuxta altare.

Lyranus. *Victima offerebatur ad ostium tabernaculi.*

Abulensis. *Offerētes victimas atrii ingrediebantur tabernaculi.*

Ponétque manum super caput hostiæ.

5. Super caput hostiæ immolandæ imponebat offerens

Cur offerens manum super caput victimæ imponebat. Theodoret.

offerens manus suas, vt indicaret se hostiam, & seipsum Deo offerre. Theodoretus in Exod. quæst. 61. putat, offerentem suffecisse loco sui victimam, vt mortem sibi debitam illa toleraret. Victimis (inquit) manus imponebant ij, qui offerebant, hoc autem indicabat, hostiam illam in eius locum, qui eam offerebat, sufficì, vt quæ pro ipso moreretur, &c. Lyranus ait, offerentem significasse manuum impositione, quòd renuntiabat iuri suo, & possessioni animalis. Caietanus vult, impositionem manuum fuisse dedicationem victimæ Deo. Abulensis existimat, indicasse hanc ceremoniam, offerentem animalis possessioni renuntiare, illúdque Deo tradere. Addit, offerentem imposuisse manus super caput animalis, vt imprecaretur pœnas peccatorum suorum super caput eius, ita vt Deus, cui homo pro peccatis mortis pœnam debebat, animal occideret pro homine. Sic Leuit. 16. sacerdos imponit manus super caput hirci, confitetúrque peccata populi, & precatur, vt pœnas hominibus debitas in hircum transferat.

Immolabítque vitulum coram Domino.

6. *Vitulus offerebatur in holocaustum.*

Caietanus putat, ipsum offerentem iugulasse vitulum. Sed dicendum est, hoc officium fuisse sacerdotum, non autem offerentium. Est itaque sensus: Immolabit vitulum, non per se, sed per sacerdotes. Vitulus autem dicitur immolandus, non bos maior; quia, vt ait Abulensis, licèt aliquis de bobus offerret holocaustum, non deberet bouem veterem, aut 4. vel 5. annorum offerre; sed vitulum, qui tener est, iuxta illud Psal. 50. *Tunc imponent super altare tuum vitulos.* Postquam offerens imponebat hostiæ capiti manus suas: primò, sacerdos illam immolabat iugulans: secundò, sanguinem fusum in crateras sacerdotes offerebant Deo, fundentes illum per circuitum altaris holocaustorum: tertiò, detrahebant pellem: quartò, diuidebant victimam in frusta: quintò, lauabant aqua pedes victimæ, & intestina: sextò, struem lignorum componebant in altari, & super ligna animalis membra ordine dispósita collocabant, subiectóque igne incendebãt omnia: non enim indiuisum animal in altare ascendebat, sed in frusta sectum. Aderátque sacerdos interim, dum holocaustum comburebatur; ei dabatur pellis victimæ holocausti, Leuit. 7. *Sacerdos, qui offert holocausti victimam, habebit pellem eius,* &c.

Psal. 50.

Sacrificij ordo, & ritus. Leuit. 7.

7. *Abulensis. In quẽ locum cõflueret sanguinis magna copia ex victimis effusi.*

Quæritur, *in quem locum reciperetur tanta sanguinis copia*, quanta iuxta altare ex sacrificiis innumeris effundebatur? Abulensis respondet hoc pacto? Leuit. 1. quæst. 20. Dicendum est, quòd sanguis ille subitò in nihilum conuertebatur, aut inuisibiliter in materiam aëriam cedebat, aut quidquid aliud inde gigneretur, &c. Miraculo rem tribuit, cuius nulla est mentio, vel in scriptura, vel in sacris illius interpretibus. Respondetur quæstioni, iuxta altare fuisse subterraneos canales, & meatus absconditos, per quos sanguinis illa copia, cùm opus erat, aqua permixta emittebatur. Audiamus *Atistæas.* Atistæam. Tantus (inquit) est eductarum aquarum assiduus fluxus, vt perennem fontem inundare putes. Sed mirabilior est, & ferè inenarrabilis, subterraneorum conceptaculorum magnitudo, quæ ad quinque vsque stadia per cir-

A cuitum templi cuncta penetrat. Plumbeæ ad ea fistulæ, quacunque per muros & templi solum, quibus omnia abluantur, & mundentur descendunt. Sunt & apud aræ basim frequentes aperturæ, omnibus quidem nisi iis, qui ministrant incognitæ; quarum influxu, & impetu, omnis ex hostiarum multitudine cruor purgetur. Sic ille. Montanus quoque in apparatu, puteum fuisse scribit in atrio, pertuso canali per montem pertinente vsque ad torrentem: lapide impósito cum ansa, in quem sanguis cum aqua infusus ad torrentem defluebat. Montanus.

Et suauem odorem Domino.

B

Suauem sibi esse victimarum odorem ait Dominus, quia illis colebatur, & quia Christi sanguinem adumbrant. Pagninus vertit, *in odorem quietis.* hoc est, in odorem placationis. Placabatur enim Deus, & velut quiescebat sacrificiis, rectè, & cum contritione oblatis. Odor hic spiritalis est: nam odor corporalis carnium combustarum non est suauis, sed potiùs molestus. 8. *Odor sacrificiorum, quomodo fuerit gratus Deo.*

Vnde dubium excitatur simile superiori; *quomodo posset in templo grauis ille odor carnium combustarum tolerari?* Abulensis quæst. 21. sic respondet: Credendum (inquit) est, quòd C Deus totum fœtorem, qui ex illis sacrificiis erat exhalandus, aut totaliter abstulerit, aut in suauem odorem conuerterit, quoniam aliàs nullus tantum, & tam quotidianum fœtorem tolerare posset, &c. Sed nulla est tanti, támque perpetui miraculi memoria. Dicendum potiùs est, odorem illum carnium non adeò fuisse intolerandum; offerebantur enim in atrio, sub dio, in loco ventis expósito, potuerúntque remedia aliqua adhiberi, quibus odor grauis pelleretur. Adde, illum odorem non fuisse assuetis Iudæis grauem, quia odor erat sacrificiorum Deo oblatorum. Erat sub dio altare, vt diximus. Quæret igitur aliquis, D *num sacerdotes, cùm pluebat, sacrificia offerrent*; neque enim ignis ardere, neque carnes poterant pluuia impediente comburi. Respondemus, tempore imbrifero non fuisse omissa sacrificia, sed tabulato aliquo opertum fuisse altare, quo imbres propellerentur, possentque sacerdotes suo fungi munere. 9. *Quomodo posset combustarum carnium odor ille nimius tolerari.* Abulensis. *Erat altare sacrificiorum sub dio. Pluuiali tempore quid ageretur.*

Quòd si de pecoribus oblatio est.

Nunc agitur de holocausto ex pecoribus. Hoc erat vel ex ouibus, vel ex capris, offerebatur autem animal integrum, & sine macula; præterea masculinum. Non erat fas offerre ouem in holocaustum, aut capram, vt Iosephus ait lib. 3. antiquit. cap. 10. Mactabatur in holocaustum agnus, & hœdus, & hi quidem anniculi, id est, vnius anni; bouem verò immolare licebat grandiorem. Immolatos tamen arietes in holocaustum, leges Leuit. 8. & 9. & aliis locis. Iugulabatur in primis victima ad latus altaris, quod respicit ad aquilonem coram Domino, id est, coram tabernaculi ostio. Mundo vase excipiebatur sanguis, & fundebatur à sacerdotibus per circuitum altaris: diuidebatur in frusta animal, & altari impositum totum incendebatur, vt dictum est de Vitulo. 10. *De holocausto pecorum.*

Si autem de auibus.

11. *De holocausto volucrum.* Agitur de holocausto ex auibus. Non iussit Dominus offerri sibi aquilas, accipitres, aliasque maiores aues, & nobiliores, nam rapaces sunt. Non decet altare Domini huiusmodi recipere volucres. Auiculas paruas, & humiles iubet Dominus offerri; videlicet turtures, & pullos columbarum. Turtures (ait Lyranus) offeruntur, quia maiores turtures sunt meliores, & pinguiores: pulli verò columbarum, quia minores pulli, ad cibum sunt præstantiores. Addit idem: Voluit Dominus prouidere deuotioni pauperum, vt qui non haberent animalia maiora, possent offerre minora, & qui non haberent minora, possent offerre auiculas. Auem sacerdos ad altare offerebat, caput in collum retorquebat; deinde, vt nonnulli cum Hebræis volunt, vngue collum rumpebat. Sed verisimilius est, ferro iugulatas aues à sacerdotibus. Verbum autem Hebræum *malach*, significat *secare*, neque probant Hebræi significare, *vngue secare*. Videntur moti verbis, quæ sequuntur: *Non secabit, neque ferro diuidet eam.* Sed non est hic sermo de diuisione colli, aut gutturis, sed totius volucris. Rupto gutture sacerdos à summitate, & crepidine altaris, per parietem ipsius altaris effundebat sanguinem. Vesiculam autem gutturis, & plumas prope altare proiiciebat, ad partem orientalem, in locum, in quo cineres effundebantur: confringebat præterea volucris alas, neque eam dissecabat in frusta, sicut alia animalia, sed integram igni imponebat. Sic Abraham, Gen. 15. *Animalia reliqua diuisit, aues autem non diuisit.*

Cur turtures offerebantur, & pulli columbarum. Lyranus. Lyranus. *Ritus sacrificij.* *Volucres non diuidebantur in partes.* Genes. 15.

12. *Iuge sacrificium quod fuerit.* Inter holocausta celebre erat iuge sacrificium, quod idcirco iuge vocatur, quia singulis diebus semper offerebatur. Immolabantur autem quotidie duo agni, vnus manè, alter vespere. De hoc holocausto hoc extat præceptum, Leuit. 6. *Crematibitur in altari tota nocte vsque manè.* Agni enim vespertini carnes, per totam noctem ad matutinum vsque tempus incendebantur paulatim. Itaque noctu etiam Deo sacrificabatur. De agno, quòd manè immolabatur, non præcipit lex, vt per totam diem comburatur, vsque ad vesperam, sed, vt vult Abulensis, comburebatur, vt reliqua holocausta. Caietanus tamen existimat, durasse eius combustionem vsque ad vesperam, quousque altet agnus succederet. At verò quia interdiu alia sacrificia offerebantur, probabilior est sententia Abulensis. Lege caput 28. Numer. *Vnum agnum offeretis manè, alterum ad vesperum holocaustum iuge est.* Leuit. 6. Numer. 28.

CAPVT III.

MORALE.

De sacrificijs.

1. DECREVERAT Deus Filium suum vnigenitum in mundum mittere, immolandum in cruce, veluti sublimi altari, pro peccatis hominum. Hanc ob rem in lege sacrificia instituit, quæ illius admirabilem immolationem sanguinisque effusionem adumbrarent. Itaque visum est nonnullis, Apocal. 13. Christum dici agnum, qui occisus est ab origine mundi. Occisus enim est re ipsa, postquam in mundum est missus, & in crucem actus, sed occisus est in vmbris, & figuris ab origine mundi vsque ad crucem. Nam in sacrificio Abel, & cæteris postea oblatis, Christi occisio præfigurabatur. Sed alium sensum habet locus ille, fortè probabiliorem, videlicet, non esse coniungenda verba illa, *ab origine mundi*, cum agno, *qui occisus est*, sed cum superioribus verbis hoc modo: *Quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi*, hoc est, quorum nomina non sunt scripta ab origine mundi, in libro vitæ agni Christi, qui occisus est. Reddunt hunc sensum probabiliorem verba illa cap. 17. eiusdem Apocalypsis: *Quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ à constitutione mundi*, &c. Græcè tum cap. 13. tum 17. eadem verba sunt, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, id est, *ab origine*, seu *constitutione mundi*. Dicuntur autem nomina hominum scripta in libro vitæ ab origine mundi, quia in origine mundi homines esse cœperunt, cùm tamen ab æterno in eo scripta sint. 1. Petri 1. dicitur Christus, *agnus præcognitus ante mundi constitutionem, manifestatus autem vltimis temporibus.* Præcognita enim est ab æterno eius incarnatio, & mors, quæ postea sacrificiis est adumbrata.

Christus agnus occisus ab origine mundi, in vmbris, & figuris. Apoc. 17. 1. Petri 1.

2. Præcesserunt sacrificia innumera aduentum agni, sed non potuerunt populum à peccatis emundare. Vt enim ait Paulus ad Hebr. 10. *Impossibile est, sanguine hircorum, & taurorum auferri peccata.* Opus fuit alio sacrificio, quod efficere posset id, quod præcedentia sacrificia efficere non potuerunt. Missus est ergo in mundum agnus Dei, idque perfecit solus, quod innumeri agni, innumeri vituli, hircique, capræ, & oues immolatæ perficere nequiuerunt. Quamobrem Ioannes Baptista extento digito, agnum admirabilem indicans ait: *Ecce agnus Dei, ecce, qui tollit peccatum mundi.* Quasi dicat: Non potuerunt tot agnorum, & aliorum animalium millia, in templo hactenus immolata, peccata mundi tollere. Ecce, indico vobis agnum vnicum, qui in cruce immolatus illa auferet. Agnus est Dei, & agnus est Deus, si enim non esset Deus, non posset tantam vim eius sanguis habere, vt mundi peccata tolleret. Impossibile est, sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata. Necessarius est sanguis Dei. Ecce agnus Dei, ecce Deus agnus, qui tollit peccatum mundi. Ipse Dei agnus ait, Psalm. 39. *Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfeciſti mihi*, &c. hoc est, Pater, victimas, & oblationes noluisti tibi offerri; perfecisti autem mihi aures, hoc est, incarnari me, & corpus sumere, atque aures voluisti, obtemperantes mandato tuo, de immolatione pro hominibus in cruce. Ad Hebræos 10. legitur: *Corpus autem aptasti mihi:* hoc est, cùm naturam non haberem, in qua immolari possem; corpus humanum, cum humana anima coniunctum, mihi aptasti, & suppositio diuino adiunxisti, vt in eo possem mortem subire, & in arca crucis sacrificium offerre, quo mundi peccata tollerem. Sequitur: *Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi: ecce venio.* hoc est, non postulasti ab hominibus potissimum sacrificium holocausti, aut sacrificium pro peccato, neque enim poterant hæc sacrificia mundi peccata

Sacrificia antiqua agnum Dei adumbrarunt. Ad Hebr. 10. *Solus agnus Dei immolatus peccata mundi potuit tollere.* Psal. 39. Ad Hebr. 10. Ibid.

Ibid. peccata auferre. Apud Paulum ad Hebr. 10. legitur : *Holocaustomata, & pro peccato, non tibi placuerunt, tunc dixi : ecce venio.* hoc est, quia sacrificia legis non postulasti, neque tibi placuerunt ad delenda peccata, dixi : ecce venio in mundum, vt sim sacrificium, & immoler in cruce, & instar agni immaculati peccata mundi tollam.

3. *Christus in cruce velut agnus immolatus, fuit holocaustum.*

Fuit sacrificium Christi holocaustum. Vt holocaustum potissimum erat sacrificium : sic agnus in cruce immolatus præstantissimum omnium sacrificium est. Est *gola*, quod nomen *ascendentem* sonat. Ascendit enim super omnia sacrificia sacrificium Christi. Animal, quod in holocaustum offerebatur, immaculatum esse oportebat, & masculum, ac perfectum : ita Christus immaculatus fuit, ac perfectissimus. Vnde D. Petrus epist. 1. cap. 1. 1. Petr. 1. *Scientes* (inquit) *quod non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis : sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi & incontaminati.* Corruptibili auro, & argento redimuntur capti ab hostibus serui ; homines autem ex peccati captiuitate, non auro, aut argento, sed multo maiori pretio redempti sunt, nempe sanguine perfectissimi, atque immaculatissimi agni Christi, qui sanguis infinitum habet pretium. Voluntarium sacrificium erat holocaustum : sic voluntaria fuit Christi immolatio in cruce, Isaiæ 53. Isaiæ 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Imponebantur hostiæ manus, & peccata offerentis: Christo autem qui totius mundi fuit hostia, imposita sunt omnium hominum peccata, Isa. Ibid. 53. *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Masculam sanè, ac fortissimam oportebat esse victimam, vt tam graue onus ferre posset : vires oportuit habere Dei. Sanguis hostiæ per circuitum altaris effundebatur, quia sanguis Christi, per circuitum totius orbis effusus est, totum namque orbem sufficienter expiauit potentissimum hoc holocaustum. Holocausti nomen significat totum incensum; quis non cernat, Christum in cruce, amore erga Deum, & homines totum incensum? quis non cernat, illum ardore tormentorum totum inflammatum ? *Hic est sanguis meus* (ait Matth. 26. Dominus Matth. 26.) *noui testamenti*, &c. Sanguis hircorum, agnorum, & taurorum, sanguis fuit veteris testamenti : sanguis verò Christi, sanguis est testamenti noui.

4. *Abrogata sūt sacrificia veteris testamenti. Permanet vnicum Christi sacrificiū pro omnibus.*

Abrogata sunt antiqua sacrificia ; templum Ierosolymitanum, in quo solo fundi poterat sacrificiorum sanguis, euersum est ; Christi vnicum manet sacrificium toto orbe. Præteriit quidem crucis sacrificium cruentum, sed permanet idem sacrificium incruentum. Idem enim Christus cruentè in cruce immolatus est, incruentè verò quotidie immolatur in sacrificio Eucharistiæ. Diuersæ quidem sunt oblationes, sed eadem est victima oblata in cruce, & in extrema cœna, quæ vsque ad iudicij diem à sacerdotibus Christi immolatur. Vnam solam victimam offert Ecclesia, nempè Christum, sed quotidie eandem immolat incruentè, incruentóque sacrificio cruentum illud in cruce peractum repræsentat, realiter existente Christo sub panis, & vini speciebus. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum*, (ait vates Psalm. 109.) Psal. 109. *tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Veluti pœnituit Dominum sacerdotij veteris testamenti, quia illud abrogauit : at sacerdotij noui testamenti nunquam pœnitebit. Quamdiu orbis permanebit ; permanebunt in orbe huius sacerdotij sacrificia, neque vnquam extinguentur. Hoc est iuge sacrificium, & perpetuum, ad finem vsque orbis permansurum in Ecclesia. Audiamus Tridentinam Synodum, session. 22. cap. 1. Quia (inquit) per mortem sacerdotium Christi extinguendum non erat ; in cœna nouissima, qua nocte tradebatur, vt dilectæ sponsæ suæ Ecclesiæ, visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum repræsentaretur ; eiúsque memoria in finem vsque sæculi permaneret, atque illius salutaris virtus, in remissionem eorum, quæ à nobis quotidie committuntur peccatorum, applicaretur. Christus sacerdotem, secundùm ordinem Melchisedech, se in æternum constitutum declarans ; corpus, & sanguinem suum sub speciebus panis, & vini, Deo Patri obtulit, ac sub earundem rerum symbolis Apostolicis, quos tunc noui testamenti sacerdotes constituebat, vt sumerent, tradidit, & eisdem, eorúmque in sacerdotio successoribus, vt offerrent, præcepit per hæc verba : *Hoc facite in meam commemorationem.* Ita Concilium. Itaque abrogata sunt omnia legis antiquæ sacrificia. Vnum in lege noua sacrificium permanet, omnia illa infinito interuallo superans. D. Leo sermone 8. de Passione. Nunc (inquit) carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, vna corporis & sanguinis tui, Domine, implet oblatio. Quoniam tu es verus agnus Dei, qui tollis peccata mundi, & ita in te vniuersa perficis mysteria, vt sicut vnum est pro omni victima sacrificium ; ita vnum de omni gente sit regnum. Sic ille.

Vsque ad iudicii permanebit Christi sacrificium. Conc. Trid.

D. Leo.

5. *Martyres sūt Dei sacrificia* Sapient. 3.

Sunt & alia sacrificia in Ecclesia, non tamen propriè, sed metaphoricè hoc nomine nuncupantur. Etenim sacrificia Deo gratissima sunt martyres, de quibus illud dicitur, Sapient. 3. *Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos.* D. Augustin. serm. 44. de sanctis, de martyre loquens : Quot (inquit) ante mortem pertulit pro Christo supplicia : tot ei de se obtulit sacrificia, &c. Sunt etiam sacrificia Deo maximè placentia, viri probi, qui se suaque corpora illi per mortificationem immolant, iuxta illud Apostoli ad Roman. 12. *Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* In veteri testamento hostiæ mortuæ offerebantur Deo : in nouo offeruntur hostiæ viuæ, videlicet corpora, quæ ita immolantur, vt tamen non occidantur. Non occiduntur quidem corpora, sed occiduntur cupiditates, ambitio, libido, auaritia, cæteræque huiusmodi. Occisis autem cupiditatibus effrenatis, tunc verè viuunt corpora. Item, in veteri testamento obsequium λατρεία, id est, cultus ille diuinus sacrificiorum, corporeus erat ; quia occidebantur animalia, fundebatur sanguis, imponebantur altari, & igne incendebantur : at in nouo testamento corporum nostrorum sacrificium est λατρεία λογικὴ, id est, *cultus spiritalis*, quia corporum spiritales cupiditates, non ipsa corpora

D. August.

Qui se mortificant, Dei sunt sacrificia Ad Rom. 12.

mactamus, & altari imponimus. Præterea sacrificium, quod offerebatur in testamento veteri, non poterat profanis vsibus applicari: sic corpora nostra, quæ Deo in sacrificium offeruntur, à profanis, & sceleratis mundi vsibus longè remouenda sunt, & per sanctitatem renouanda. Vnde sequitur apud Paulum: *Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri.* hoc est, immolate vos Deo, & nolite mundi vsibus vos mancipare iam Deo immolatos. Origenes homil. 1. in Leuiticum: Habes (inquit) & tu vitulum, quem offerre debeas. Vitulus est, & quidem valde superbus caro tua, &c. Habemus in carne victimas, quas Deo offeramus, vt idem Origenes ait, ad Roman. 12. videlicet carnis effrenatas cupiditates: Vnusquisque (inquit) si superbiam sui corporis vincat, immolat vitulum; si iracundiam superet, arietem iugulat; si libidinem vincat, in holocaustum offert hircum; si vagos, & lubricos cogitationum resecet volatus, columbas, & turtures immolat, &c. Superauit iram Dauid, cùm 1. Reg. 24. Saulem in spelunca occidere noluit. Admirabile Deo sacrificium obtulisse docet D. Chrysost. tomo 1. homil. de Dauide, & Saule: Sacrificium (inquit) obtulit Dauid, idque admirabile, non quidem mactato vitulo, aut agno, sed quod his erat multo honorificentius, mansuetudinem offerens Deo, occisa iracundia. Et factus est idem tum victima, tum sacrificus, tum altare, &c. Admirabile sacrificium offert Deo, qui iracundiam, & odium immolat; admirabile etiam offert ille, qui libidinis petulantem, fœtentémque hircum mactat, carnem macerando ac mortificando.

Origenes. *Cupiditates effrenatæ mortificãdæ sunt.* D. Chrysost.

6. Hostiæ imponebat manus offerens: sic carni, quam Deo offerimus, imponendæ sunt manus. Etenim macerãda est, verberanda, ac mortificanda, ne spiritui resistat. Origenes homil. 1. in Leuiticum: Impone (inquit) manum tuam super hostiam tuam, vt sit accepta Domino, & iugula illam contra Dominum, hoc est, impone ei continentiæ frenum, & manum disciplinæ, ne auferas ab ea: sicut imposuit manum carni suæ Apostolus, qui dicebat: *Macero corpus meum, & in seruitutem redigo*; & iugula illam contra Dominum, mortificãs sine dubio membra tua, quæ sunt super terram. Sic ille. Philo in lib. de Victimis ait, manuum impositione super victimam significari manuum munditiam, & offerentis innocentiam: Quòd (inquit) manus imponuntur victimæ, euidens indicium est innocentiæ, vitæque sine culpa exactæ. Postulat enim Deus à sacrificante primùm bonam mentem, sanctam, & in pietate exercitam, deinde vitam benefactis ornatam, vt dum manus imponit, possit libera conscientia dicere: hæ manus, neque muneribus corruptæ, neque innocenti sanguine pollutæ sunt: noxam, iniuriam, vulnus, vim nemini intulerunt; nulli rei turpi præbuerunt ministerium, sed rebus honestis, ac vtilibus. Hæc Philo.

Carni imponendæ sunt manus. Origenes. Philo. *Offerentis innocẽtia significatur impositione manuum.*

7. Pellis detractio, & victimæ in frusta dissectio, operum nostrorum examen, & discussionem adumbrat, vt placet D. Gregorio, lib. 1. moral. cap. vlt. Pellem (inquit) hostiæ detrahimus, cùm à mentis nostræ oculis superficiem virtutis amouemus. Cuius artus in frusta concidimus, cùm distinguentes, subtiliter, membratímque eius intima cogitamus, &c. Ablutio intestinorum, cordis significat ablutionem, vt Philo ait: Per intestina (inquit) lota subinnuitur oportere cupiditates abiui, abstergíque maculas contractas ex ebrietate, & crapula, vitiis humanæ vitæ valde noxiis, &c. Pedum ablutio, affectuum indicat munditiam, sunt enim affectus animæ pedes. Ne autem terrenis sordibus inquinentur, per cælum, non per terram gradiantur. Philo: Pedum (inquit) lotio significat, non humi posthac incedendum, sed per æthera. Amans enim Deum anima re vera in cælum à terra emicat, sumptísque alis petit sublimia. Sic Philo.

Examen operum. D. Gregor. *Cordis ablutio.* Philo. *Affectuum munditia.* Philo. *Incedendũ est per cælum pedibus animæ, id est, affectibus.*

Obserua, quænam animalia Deus sibi iusserit offerri, nimirum boues, oues, arietes, capras, & hædos, turtures, & pullos columbarum. Omnia hæc mansueta sunt, vt obseruat Philo in libro de Victimis: Animalia (ait) quæ in sacris mactari solent, aut terrestria sunt, aut volatilia: sed volatilium cùm sint innumeræ species, præteritis cæteris omnibus, duas tantùm selegit Moses, quoniam columba inter natura mansuetas, & gregatim volantes est mitissima; turtur verò inter solitarias cicuratu facillima. Terrestrium quoque innumeris gregibus omissis, tria præcipuè genera secreuit, boum, ouium, caprarúmque, vt mansuetiora, &c. Hinc colligimus, mansuetos, ac humiles oportere esse viros religiosos, qui Deo se offerunt, atque immolant. Considera columbæ mansuetudinem, ouiũ, boúmque mititatem, & obedientiam. Armenta magna boum, (ait Philo) magni greges caprarum, & ouium, ab vno quouis aguntur; nec solùm viro, sed etiam puero, dum exeunt in pascua, rursúsque ad septa redeunt, &c. Sic religiosorum iam ætate prouectiorum armenta quædam maiora, & aliorum religiosorum minorum greges minores, à prælato quouis, summa cum mansuetudine se agi, debent pati.

8. *Mansueta animalia iussit Deus sibi offerri.* Philo. *Humilitas, & obedientia necessaria est religiosis.* Philo.

Non præcepit Deus, gallinas, aut perdices, aut alia animalia exquisita sibi immolari; sed communia, boues, arietes, capras, vt discant diuites delicias fugere, & communibus tantùm escis vti temperanter. Philo in libro de Victimis: Temperantiæ signum fuisse scribit, panes propositionis, qui in templo ante Deum semper proponebantur, absque aliis cibis: Admonent (inquit) nos panes temperantiæ: panis enim alimento contentus esse potest sectator sapientiæ, habiturus sanum corpus, & mentem sobriam. Cupediæ verò, placentæ, bellaria, commentáque alia curiosa pistorum, & coquorum, gustui præ cæteris sensibus illiberali, & inerudito seruientium, ad miseri ventris desideria, conciliant morbos, tum corpori, tum animo plerunque insanabiles, &c.

9. Philo. *Temperantia seruanda in cibis.*

Animalia terrestria dissecabantur in frusta, & Deo incendebantur; aues autem non dissecabantur, quod etiam fecisse legimus Abraham, Genes. 15. his verbis: *Diuisit ea per medium*, id est, vaccam, capram & arietem; *aues autem non diuisit*, id est, turturem, & columbam. Theodoretus, quæst. 1. in Leuit. Quemadmodum (inquit) Abraham volatilia non diuisit, ita neque Moses ea iubet diuidi. Nam qui volant ex toto corde diligentes Deum, non partiuntur animum, collocantes eum, tum in terrenis, tum in cælestibus, sed totum sursum ferunt, &c. D. Augustin. serm. de Quinquagesima, animalibus diuisis similes esse ait homines carnales, per discordiam diuisos, & odia; auibus verò non diuisis, homines

10. Genes. 15. Theodoret. *Charitas, & cõcordia seruanda.* D. August.

homines spiritales charitate coniunctos: Tria (inquit) animalia diuisisse dicitur Abraham; aues non diuisit. Quare hoc? quia in Ecclesia carnales diuiduntur: spiritales omnino non diuiduntur. Carnales diuiduntur, quia sibi inuicem aduersantur; aues, id est, spiritales, non diuiduntur, quia est illis cor vnum, & anima vna in Deum. Est enim illis vnum velle, ac nolle. Illis enim auibus similes sunt, turturi, vel columbæ, &c. Item: Ideo aues Abraham non diuisit; quia spiritales, quibus est cor vnum, & anima vna, diuidi, & à Dei amore, vel proximi separari non possunt. Sic August. Auibus autem similes esse homines spiritales, eodem loco his verbis indicat: Carnales vitiorum grauibus compedibus premuntur in mundo: spiritales diuersarum virtutum pennis eleuantur in altum. Et quoties sacerdos dixerit: *Sursum corda:* securi, & fideliter dicunt se habere ad Dominum, &c. Columba & turtur (ait Rupertus in Leuit. cap. 7.) gemitum pro cantu habent, turtur soliuagus, columba gregatim gemere consueuit, &c. Eodem capite scribit, turturem vitam significare solitariam, columbam verò vitam cœnobiticam. Etenim eos, qui solitariam, vel cœnobiticam vitam ducunt, spiritales esse oportet, & res cælestes considerando semper volare: oportet quoque in hac lacrymarum valle gemere, neque vanæ lætitiæ cor tradere, oportet item se Deo immolare.

Carnales diuiduntur spiritales vniuntur.

D. August. *Volantibus auibus sunt similes viri spiritales.*

Rupertus. *Columba & turtur gemitum pro cantu habent. Turtur significat vitã solitariam. Columba cœnobiticam.*

11. Retorquebatur caput columbæ, cùm immolabatur: sic retorquendum est caput religiosi viri, retorquendum est iudicium eius, qui se Deo sacrificat, ita vt superiori suo humiliter obtemperet. Vesicula gutturis, & plumæ proiiciebantur in locum cinerum, Leuitici cap. 2. *Vesiculam gutturis, & plumas, proiiciet prope altare in loco in quo cineres effundi solent.* Hoc magnopere congruit viro spirituali, vesiculam gutturis, hoc est, gulam, & plumas, id est, inanem gloriam, & fastum à se repellere, & in locum cinerum proiicere. Quisnam locus est cinerum? sanè sepulchrum est, in quo corpora nostra in cineres rediguntur. In locum cinerum viri spiritales vesicam gutturis, & plumas, id est, gulam & superbiam proiiciunt, cineres, in quos redigendi sunt, animo voluunt clamantes: *Memento homo, quia puluis es, & in puluerem cinerésque reuerteris.* & illud Ecclesiastici 10. *Quid superbit terra, & cinis?* Præter hæc, confringebantur alæ turturi, & columbæ, quæ immolabatur, Leuit. 1. *Confringet ascellas eius*, &c. Alæ elationem indicant, vt placet Cyrillo; confringendæ sunt alæ, hoc est, confringenda est elatio ab iis, qui se Deo immolant. D. Cyrillus lib. 16. de adorat. Alarum (inquit) confractio figura est, sanctorum mentem non alta sapere, sed humilibus consentire, & tanquam inferiora quærere. Elatus est enim semper hominum arrogantium animus, & sursum fertur, & in humilioribus considere non sustinet, modestúmque sensum, atque humilem contemnit. Confractio igitur axillarum, abiectionem arrogantiæ figuratè designat. Sic ille.

Obedientia. Leuit. 2.

Superbia fugienda, & gula.

Eccli. 10.

Leuit. 1. *Alæ frangendæ, id est, elatio.*

D. Cyrillus.

Denique animalia, quæ immolabantur, immaculata erant, & omni corporis vitio carentia: sic homines, qui se Deo offerunt, hoc maximè curent, vt immaculati sint, & omni vitio careant. Audiamus Philonem in lib. de Victimis, de examine loquentem, quo victimarum disquirebatur integritas. Requiruntur (inquit) integra hæc omnia, & illæsa partibus omnibus, & maculis etiam, næuísque carentia. Tanta enim cautela vtuntur in hoc negotio, & qui offerunt victimas, & ipsi sacrificij, vt probatissimi sacerdotum, peritissimíque ab extremis pedibus extorsi per totum corpus inquirant, quæ sunt conspicua; ne ventre seminibúsque celetur vel minima labecula, &c. Indicat examen hoc illud, quo conscientiæ maculas, & labeculas etiam minores, debent in se illi inquirere, qui ad stupendum Eucharistiæ sacrificium accedunt. Quamobrem Philo addit hæc verba: Admonentur his symbolis, qui victimas mactandas offerunt, vt quoties accedunt ad altaria, vel nuncupaturi vota, vel reddituri; nullum vitium, nullúmque morbum afferant in anima, sed conentur immaculatam in conspectu Dei producere, &c.

12.

Philo.

Examen sacrificiorum.

Conscientiæ puritas ad Eucharistiã.

Philo.

CAPVT IV.

De oblationibus ex panibus, & farina.

LEVITICI CAP. II.

1. ANIMA cùm obtulerit oblationem sacrificij Domino, similа erit eius oblatio, fundétque super eam oleum, & ponet thus, ac deferet ad filios Aaron sacerdotes: quorum vnus tollet pugillum plenum similæ & olei, ac totum thus, & ponet memoriale super altare in odorem suauissimum Domino. quod autem reliquum fuerit de sacrificio, erit Aaron & filiorum eius, Sanctum sanctorum de oblationibus Domini. Cùm autem obtuleris sacrificium coctum in clibano: de simila, panes scilicet absque fermento, conspersos oleo, & lagana azyma oleo lita. Si oblatio tua fuerit de sartagine, similæ conspersæ oleo & absque fermento, diuides eam minutatim, & fundes super eam oleum. Sin autem de craticula fuerit sacrificium, æquè simila oleo conspergetur: quam offerens Domino, trades manibus sacerdotis. Qui cùm obtulerit eam, tollet memoriale de sacrificio, & adolebit super altare in odorem suauitatis Domino; quidquid autem reliquum est, erit Aaron, & filiorum eius, Sanctum sanctorum de oblationibus Domini.

2. Omnis oblatio, quæ offertur Domino, absque fermento fiet, nec quidquam fermenti aut mellis adolebitur in sacrificio Domino. Primitias tantùm eorum offeretis

ac munera: ſuper altare verò non imponentur in odorem ſuauitatis. Quidquid obtuleris ſacrificij, ſale condies, nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres ſal. Si autem obtuleris munus primarum frugum tuarum Domino de ſpicis adhuc virentibus, torrebis igni, & confringes in morem farris, & ſic offeres primitias tuas Domino, fundens ſupra oleum, & thus imponens, quia oblatio Domini eſt, de qua adolebit ſacerdos in memoriam muneris, partem farris fracti, & olei, ac totum thus.

Simila erit eius oblatio.

3. LEVITICI 2. de oblationibus agitur, quæ ex farina, & panibus fiebant. Hebraicè dicitur huiuſmodi oblatio, קרבן מנחה, *corban minchah. Corban* ſignificat *oblationem*, *minchah*, verò ſignificat *munus*. Ita vertit noſter interpres, Geneſ. 32. Quo capite legimus, Iacob miſiſſe *minchah*, id eſt, *munus*, fratri ſuo Eſau. Hoc cap. 2. Leuitici vertit *ſacrificium*, hoc pacto: *Anima cùm obtulerit oblationem ſacrificij*: ſic etiam vertunt LXX. interpretes. erat enim genus ſacrificij non ex animalibus, ſed ex rebus vitæ expertibus. Fiebat autem multis modis ex farina, vel ex panibus. Primo modo offerebatur ſimila, id eſt, optima farina, & fundebatur ſuper farinam oleum, atque imponebatur thus. Ex huiuſmodi farina tollebat ſacerdos pugillum plenum, & totum thus; imponebatque igni altaris in odorem ſuauiſſimum Domino, & in memoriale, videlicet, vt Deus offerentis eſſet memor. Leuit. 5. præcipitur, vt ſimila pro peccato offeratur, ſed ſine oleo, & thure in monimentum offerentis: *Tradet* (inquit) *eam*, id eſt, farinam, *ſacerdoti: qui plenum ex ea pugillum hauriens cremabit ſuper altare in monimentum eius, qui obtulerit.* Quod ex farina remanebat, ablato pugillo, id erat ſacerdotum. Leuit. 7. docetur æqualem eſſe debere inter ſacerdotes diſtributionem. *Sacerdos*, (inquit) *qui offert holocauſti victimam, habebit pellem eius, & omne ſacrificium ſimilæ, quod coquitur in clibano, & quidquid in craticula, vel ſartagine præparatur, eius erit ſacerdotis, à quo offertur: ſiue oleo conſperſa, ſiue arida fuerint, cunctis filijs Aaron menſura æqua per ſingulos diuidetur.*

Geneſ. 32. *De* minchah *oblatione ex farina.* Leuit. 2.

Simila *erat optima farina.*

Leuit. 5. *Simila pro peccato offerebatur, ſine thure, & oleo.*

Leuit. 7. *Æqualis inter ſacerdotes diſtributio.*

Cùm obtuleris ſacrificium coctum in clibano.

4. Secundo modo offerebatur mincha ex panibus, vel laganis, coctis in clibano. Offerebantur autem panes abſque fermento, & conſperſi oleo. Similiter & lagana azyma erant, & vncta oleo. Tertiò offerebatur mincha ex ſartagine: offerebantur videlicet placentæ, ex ſimila confectæ, azymæ, & oleo vnctæ, quæ poſtquam in ſartagine frixæ erant, minutatim diuidebantur in multas partes, oleóque perfundebantur, incendebantur verò aliquæ partes, aliæ ſacerdotum erant. Quartò offerebatur mincha ex craticula. Ex ſimila enim, id eſt, farina delicata, placentæ fiebant, oleo conſperſæ, & in craticula coquebantur, quemadmodum aſſari ſolent piſces. Offerebat partem aliquam Deo ſacerdos, quæ dicitur memoriale: *Tollet* (inquit) *memoriale de ſacrificio*, id eſt, tollet ſacerdos de oblatione ex craticula partem, & incendet Deo, in memoriam offerentis, vt ſupra diximus. Reliquum ſacerdotalis iuris erat, & dicitur Sanctum ſanctorum de oblationibus Domini, quia erat Deo oblatum, & à profanis vſibus, & cibis ſeparatum.

Oblatio ex panibus & laganis, & ex placentis.

Abſque fermento fiet.

Excludit Dominus à ſuis oblationibus fermentum, & mel: *Omnis* (inquit) *oblatio*, (Hebraicè, *omnis minchah*) *quæ offertur Domino, abſque fermento fiet, neque quidquam fermenti, ac mellis adolebitur in ſacrificio Domini.* Excludit fermentum, & mel, ſalem ſemper adhiberi iubet. *Quidquid obtuleris ſacrificij* (Hebraicè, *omnem oblationem minchah*) *ſale condies, nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo.* Hebraicè, *de minchah tua, in omni oblatione tua offeres ſal*, &c. Dicitur autem ſal fœderis, quia ad fœdus diuinum cum populo ſpectabat, vt ſal in omni oblatione adhiberetur. De pacto ſalis dictum eſt tom. 2. Concord. lib. 7. cap. 13. Excludebatur fermentum, & mel à ſacrificio Domini, neque poterat Deo in altari incendi aliquid fermenti, aut mellis, aut quod eſſet fermentatum, vel melle aſperſum. Veruntamen tam fermenti, quàm mellis primitiæ, & munera offerebantur. Nihil autem Deo incendebatur, ſed omnia ſacerdotibus cedebant, Leuit. 2. *Primitias eorum*, id eſt, fermenti, & mellis, *offeretis, ac munera, ſuper altare verò non imponentur in odorem ſuauitatis*, &c. Quæritur, *quomodo fermenti primitiæ, & munera offerrentur?* Numquid fermentum ipſum offerebatur? Reſpondetur, non offerebatur fermentum ipſum nudum, ſed in panibus fermentatis. Tunc ergo dicitur fermentum offerri, cùm offerebantur ea, quæ fermentata erant, mèl verò ipſum per ſe offerri poterat.

5. *Mel, & fermentum non offerebatur Domino in ſacrificijs.*

Sal in ſacrificijs offerebatur.

Mellis primitiæ, & munera offerebantur Deo. Leuit. 2.

Panes fermentati offerebãtur Deo.

De ſpicis adhuc virentibus.

Mincha etiam offerebatur ex ſpicis primis, & nouis. Quomodo ſint offerendæ, hîc docetur: *Si obtuleris munus*, (Hebraicè, *ſi obtuleris minchah*) *primarum frugum tuarum Domino, de ſpicis adhuc virentibus, torrebis igni.* Dicuntur ſpicæ virentes, quia non erant omnino maturæ, ac duræ, quam ob cauſam torrebantur igni, poſtea confringebantur grana, in modum farris, illis confractis oleum infundebatur, imponebatúrque thus. Partem huius farris fracti, & confecti ex ſpicis oleo conſperſi, ſacerdos incendebat in altari in memoriam muneris, id eſt, in memoriam illius, qui munus offerebat, nihil autem thuris ſibi tollebat ſacerdos, ſed totum Deo adolebat.

6. *Oblatio ex ſpicis virentibus.*

CAPVT V.

MORALE.

De oblationibus ex panibus, & farina.

PARVA etiam dona ab hominibus recipit Deus, non ſolùm recipit vitulos, agnos, oues, & arietes, ſed etiam ſimilam, lagana, placentas ex clibano, & ſartagine. Sic etiam Exod. 25. non ſolùm aurum, argentum, & alia dona magna accipit, ſed etiã pilos caprarum. Quamobrem D. Cyrillus lib. 9. de Adoratione, ſic ſcribit:

1. *Munuſcula parua recipit Deus.*

D. Cyrillus.

ſcribit: Non aurum (inquit) ſolùm quærebat Deus, aut ea fortaſſe, quæ vulgo ſuppeditari difficilè poſſent; etiam pilos caprarum quærebat, & arietum pelles. Vt oſtenderet exiguum, ac vile munus, ſi nihil is, qui offerre decreuerit, præſtantius habeat, minimè à Deo reſpui, aut etiam fortaſſe rebus, quæ in maximo pretio ſunt, æquari, aut magis quoque laudari, vt Chriſtus fecit, cùm non ſine admiratione viduam illam excepit,quę in gazophylacium exiguum quidem donum intulit, ſed magnum iis fortaſſe, qui in ſumma inopia verſantur, quos veriſimile eſt, etiam viliſſimarum rerum amiſſione vexari. Sic ille. Iubet autem Dominus has paruas oblationes, ſimilam, panes, placentas,conſpergi oleo, quo deuotio animæ ſignificatur. Hoc oleum deuotionis etiam minimas oblationes,magnas reddit.Qui enim hoc oleum habet, quamuis paruas offerat, magnas tamen offerre deſiderat.

Deuotio adumbratur oleo.

2. Præterea prouidit Dominus paupertati offerentium, vt ait D.Thomas, quæſt. 102. art. 3.ad 12. Lex(inquit)in ſacrificiis prouidere voluit paupertati offerentium, vt qui non poſſet habere animal quadrupes, ſaltem offerret auem: hanc qui non poſſet habere, offerret panem, &c. Fauet huic dicto D. Thomæ illud Leuit. 5. *Si non quiuerit manus eius duos offerre turtures, aut duos pullos columbarum, offerret pro peccato ſuo ſimilæ partem ephi decimam.* & illud Leuit.12. *Si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, ſumet duos turtures, vel duos pullos columbarum.* Et D. Cyrillus lib. 16. de Adoratione: Extenuat (inquit) Deus ſacrificij genera, etiam ad exigua, & quæ quiuis ſuppeditare, & non multo labore parare poſſit, vt latiorem viam, & magnis, & exiguis hominibus(vt opinor) ad laudabilia facta patefaciat,&c.

D.Thom. *Prouidit Dominus paupertati offerentium.*

Leuit. 5.

Leuit.12.

D.Cyrillus.

3. Citato loco D.Thomas ſcribit,panem ſignificare Chriſtum, vt compertum eſt. Ait enim Chriſtus Ioan. 6. *Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi.* Hunc panem cæleſtem ait ſignificatum ſpicis, quæ offerebantur,quia velut in ſpica fuit pro ſtatu legis naturæ in fide Patrum: ſignificatum verò ſimila, in doctrina legis Prophetarum; indicatum etiam pane formato in clibano, quia igne Spiritus ſancti in vtero ſanctiſſimæ Virginis eſt conceptus; pane quoque adumbratum in ſartagine cocto, & craticula, propter labores, quos ſuſtinuit, & crucem.

Ioan.6. *Chriſtus pane adumbratus eſt.*

4. Lyranus moraliter ait ſimilam, ſiue farinam offerre ſcholaſticos Theologos, quia offerunt Deo ſtudium Theologiæ, quæ eſt proxima prædicationi verbi Dei, quemadmodum farina eſt proxima materia panis. Panes in clibano coctos ait offerre magiſtros, qui ex charitate ſacram ſcripturam docent ſcribendo, ſacrárumque literarum ſtudio occupantur, quaſi in clibano clauſo. Panes coctos in ſartagine, & frixos ait offerre magiſtros, qui publicè docent ex charitate, quíque diligenti ſtudio, & cura, veluti friguntur. Panes coctos in craticula ait offerre concionatores, lagana offerre eos, qui confeſſiones audiunt, ſpicas virentes eos, qui pueros bonis informant moribus, ſunt enim pueri, velut ſpicæ virentes.

Lyranus. *Sacrificia eorum, qui ſacris vacant ſtudijs.*

5. D. Cyrillus lib. 16. de Adoratione, hiſce oblationibus indicari putat ſanctorum virorum labores, qui, velut farina in mola, conteruntur,iuxta illud D.Ignatij:Frumentum Chriſti ſum, beſtiarum dentibus molar, &c. Velut A inclibano aduruntur, & tanquam per ignem probantur. Videtur ſcriptura (ait Cyrillus) ſanctorum virorum laudes nobis indicare,quas aduſtione,laboribus,& contritione ſua peperererunt. Clibanus enim, & craticula, atque etiam illa per molam facta comminutio, ſigna ſunt contritionis,ac laboris eorum, qui tanquam per ignem probantur, &c. Miſericordiam autem quam conſequuntur ſuis laboribus, oleo, odorem ſuauitatis thure, ſignificari docet.

D.Cyrillus. *Adumbrantur his oblationibus ſanctorũ labores.*

D. Gregor. hom. 12. in Ezechielem, ſimila frixa in ſartagine, zelum adumbrari dicit: Nullum (inquit) Deo tale eſt ſacrificium, quale eſt zelus animarum. Tunc ſimila frigitur in ſartaB gine, cùm munda mens iuſti per zelum ſancti amoris crematur, &c. Item: Omnis ſpiritalis zelus doctoris animam frigit, quia valde cruciatur, dum infirmos quóſque æterna deſerere, & rebus temporalibus delectari conſpicit.Paulus zelo animarum cruciatus dicebat 1. Corinth.12. *Quis ſcandalizatur, & ego non vror?* Sic Gregorius.

6. D.Gregor. *Zelus animarum indicatur ſimila frixa.*

1. Corint. 2.

Neque quidquam fermenti, ac mellis adolebitur in ſacrificio Domini.

Cauendum eſt fermentum, quod à ſacrificio repellitur. Quemadmodum tumefacit maſſam fermentum: ſic mentem tumefacit ſuperbia. C Cauendus eſt ſuperbiæ tumor iis, qui ad ſacrificandum accedunt.Philo in lib.de offerentibus victimas: Iubet (inquit) legiſlator, omnem oblationem ſine fermento fieri, dignum non exiſtimans, vt fermentum imponatur altari, propter tumiditatem, quam efficit. Figuratur præcepto ne quis elatus ad altare accedat,tumidus faſtu, & arrogantia, ſed aſpiciens Dei magnitudinem ſuam mortalitatẽ agnoſcat, quantumuis cæteris fortunatior: & vera æſtimatione animos elatos reprimat, cauens inſidiatricem ſuperbiam,&c.

7. *Superbia eſt fermentum tumefaciens cordis.* Philo.

Indicat etiam fermentum, malitiam, & nequitiam: ad ſacrificium autem Domini non D afferenda eſt malitia, ſed ſinceritas & puritas mentis,iuxta illud 1.Corinth. 5. *Epulemur, non in fermento malitiæ & nequitiæ,ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis.* Eſt fermento ſimilis malitia & peccatum: *Modicum fermentum* (ait Apoſtolus eodem capite) *totam maſſam corrumpit.* Sic vnum mortiferum peccatum corrumpit hominem, ita vt ſic corruptus, in ſterquilinium Orci mittatur. D. Paulus 1. Corinth. 5. cum fermento confert hominem libidinoſum, de quo agit,eóque expurgari debere Corinthios ſcribit: *Expurgate*(inquit)*vetus fermentum*,&c. Deinde pellendos ex conſortio improbos docet velut fermentum,ne cæteros corrumpant: *Si is* (inquit) E *qui frater nominatur, eſt fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens,aut maledicus, aut ebrioſus,aut rapax, cum eiuſmodi neque cibum ſumere.* Athanaſius in quæſt.ad Antiochum, quæſt. 32. de improbis hominibus illa verba Pauli exponit: *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.* Hæc illius verba ſunt: Hoc propter malos, & peruerſos homines dicit. Nam quemadmodum vetus fermentum exiguum quidem eſt, multum autem farinæ fermentari facit: eundem in modum malus homo,qui in ſe nutrit malitiam,impertit etiam aliis, & fit ſcandalum, multóſque lædit. Propterea rurſus dicit Paulus: *Expurgate vetus fermentum,vt noui ſitis:* hoc eſt, expellite malum, & prauum ex vobis, aut vos ab ipſo recedite.

8. 1.Corint.5. *Peccatum eſt ſimile fermento.* 1. Cor.5. D.Athanaſ.

Fugienda eſt improborum familiaritas.

Quandoquidem omnis malitia inquinat hominem. Sic ille. Vt putre pomum reliquis putrefactionem affert, niſi ab illis ſeparetur: ſic putris homo, & improbus familiaribus ſuis nequitiam communicat, niſi ab eius familiaritate diſcedant. Auguſtin. epiſt. 89. Timendum eſt, ne plura putreſcant, dum putribus parcitur, &c. Seneca in lib. de tranquill. animi, cap. 7. Initium (inquit) morbi eſt ægris ſana miſcere, &c. Et eodem capite docet, vitia ſerpere inſtar peſtis, & contactu ſuo nocere: quamobrem amicos eligendos eſſe, nulla vitiorum peſte infectos, ne contactu, vel afflatu ſuo nos peſte vitiorum ſuorum inficiant. Serpunt vitia,(inquit) & in proximum quemque tranſiliunt, & contactu nocent. Itaque vt in peſtilentia cauendum eſt, ne corruptis iam corporibus, & morbo flagrantibus aſſideamus, quia pericula trahemus, afflatúque ipſo laborabimus:ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, vt quàm minimè inquinatos aſſumamus.Sic Seneca.

D.Auguſt.

Seneca.

Seneca.

9. Abulenſis ait, Deum à ſacrificiis repuliſſe fermentum, vt in memoriam reuocaret exitum ex Ægypto. Non enim tunc propter celeritatem, potuerunt Iſraëlitæ farinam fermentare; quamobrem feſtum azymorum inſtitutum eſt, vt ſupra vidimus.Vult Deus beneficiorum ſuorum memoriam perpetuam in nobis eſſe, quod Philo exiſtimat ſignificatum igne illo, qui in altari holocauſtorum ſemper ardebat. Eſt enim beneficiorum memoria ignis, quia cor inflammant beneficia Dei in memoriam adducta, & amore diuino animum incendunt. Quem non inflammabunt hominem ſumma Dei beneficia, ſi conſiderentur? quis poterit ſine cordis ardore ſummum creationis meditari beneficium, vel conſeruationis? quis ſine amoris flammis Chriſti geſta, & redemptionem, crucem, mortémque mente voluet? Perpetuus erat ignis ille ſacer: ſic perpetuas eſſe oportet gratiarum pro tot beneficiis actiones, quia perpetua ſunt ipſa Dei beneficia, neque vnquam Deus nobis ceſſat benefacere. Audiamus Philonem in lib. de offerentibus victimas:Quia(inquit)perennes Dei gratiæ,neque deficiunt,neque intermittuntur,ſed interdiu,noctúque fruendas ſe præbent nobis hominibus; gratiarum actionem ſacra flamma figurat,ſemper inſtaurandam,ne quando extinguatur. Sic ille.

Abulenſ.

Beneficia Dei, perpetua memoria ſint mandanda.

Philo.

10. Mel quoque repulit Deus à ſacrificiis; voluptatis enim dulcedinem, ac delicias aſpernatur.D.Thomas loco citato. Mel (inquit) non offerebatur in ſacrificiis Dei, ad excludendam omnem carnalem dulcedinem, & voluptatem ab iis, qui Deo ſacrificare intendunt,&c. Philo item loco indicato: Mel non ducit Dominus dignum,vt imponatur altari;fortaſſis quòd hæc figura doceat, profanam ducendam quamcunque voluptatem nimiam, dulcem hauſtu, ſed cruciatus afferentem difficiles, à quibus animam concuſſam labefactari neceſſum eſt. Et D.Hieronymus epiſt.12. ad Gaudentium: *Mel* (inquit)Prouerb. 5. *diſtillare* dicuntur *labia meretricis*, quòd ad tempus impinguat veſcentium fauces, & poſtea felle amarius inuenitur. Vnde & in Domini ſacrificiis mel non offerunt, ceráque contempta, quæ mellis hoſpitium eſt, oleum accenditur in templo Dei, quod de amaritudine exprimitur oliuarum. Paſcha quoque, id eſt, agnus paſchalis, cum amaritudinibus, id eſt, cum lactucis agreſtibus,comedi iubetur. Ita Hieron. Indicat, mel voluptatem ſignificare, pellendámque voluptatis turpem dulcedinem, pœnitentiæ verò, & mortificationis ſanctam amaritudinem complectendam. Ex amaritudine(inquit Hieron.) oliuarum exprimitur oleum, &c. ſic ex amaritudine pœnitentiæ exprimitur Dei miſericordia: at mel turpis voluptatis (vt idem ait) impinguat ad tempus veſcentium fauces, & poſtea felle amarius inuenitur.Fugiendum ergo mel eſt malæ voluptatis.Fugienda quoque cera,in qua mel gignitur, quæque,vt Hieronymus vocat, hoſpitium mellis eſt: hoc eſt, fugiendæ ſunt occaſiones illæ omnes, ex quibus turpis voluptas exoriri poteſt, quæque velut hoſpitium illius ſunt.

D.Thom.

Mel fugiendum eſt, id eſt, voluptas.

Philo.

D.Hieron.

Prouerb. 5.

D.Hieron. *Amplectenda pœnitentia.*

11. D.Cyrillus. *Mel dicitur ſignificare nuptias legitimas, ſed ab altari repellitur, quia altaris miniſtris vxorem ducere fas non eſt.*

D.Cyril.lib.15. de Adoratione,mel ait ſignificare nuptias:Mel(inquit) ſi pro figura carnalis voluptatis accipiatur,mundanam hanc (vt opinor) & à carnalibus delectationibus non alienam vitam ſignificat. Nuptiæ enim honorabiles ſunt,nec culpandus Chriſtianus,qui illis legitimè vtitur, &c. Reiicit quidem Deus ab altari ſuo mel, ſed tamen recipit in primitias & munera, vnde D.Cyrillus: Non eſt (inquit) reiiciendum mel.nuptiæ namque recipiuntur, &c. At verò quemadmodum in antiquo templo, quamuis in munera, & primitias reciperetur mel, tamen ab altari,& ſacrificio reiiciebatur:ſic in Eccleſia quamuis in laicis hominibus honorabilium nuptiarum mel recipiatur; tamen ab altari Chriſti, & ſacrificio repellitur. Non enim fas eſt, ſacerdotem habere vxorem.

D.Cyrillus.

Malachiæ 1. *Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* Munda oblatio vocatur Euchariſtiæ mundiſſimum ſacrificium. Mundiſſimum autem ſacrificium mundiſſimos flagitat ſacerdotes, ac omni caſtitate puriſſimos. Malach. 3. *Purgabit filios Leui,& colabit eos, quaſi aurum, & quaſi argentum,* &c. LXX. vertunt: *Et effundet eos.* Fudit Chriſtus ſacerdotes noui Teſtamenti, & colauit, quaſi aurum & argentum, ſacerdotes ſuos. Purum voluit eſſe aurum, purum argentum, purum ſacerdotium, omni caſtitatis puritate fulgentiſſimum. D. Cyrillus lib. 2. de Adorat. in hæc verba Malachiæ: Veluti nouam (inquit)recuſſionem, ac reformationem ſacerdotij futuram dicit. Verbum enim *fundet*, & *purgabit*, quaſi de auro, atque artifice dictum ad hanc intelligentiam nos adducit, &c.

Malachiæ 1.

Sacerdotes mundiſſimos eſſe oportet.

Malach.3.

D.Cyrillus.

12. *Mel ſignificat diuinam dulcedinem.* Origenes. *Prophetæ ſunt apes;eorum opera ſunt faui.* Prouerb.24.

Significat quidem mel mundanam voluptatem, ſed ſignificat etiam diuinam dulcedinem. Nihil enim dulcius quàm dulcedo Dei. Quamobrem Origenes hom. 2. in Iſaiam ait, prophetas apes eſſe, eorúmque opera fauos eſſe mellis. Inueniuntur (inquit) prophetæ apes eſſe, faui eorum ſcripturæ ſunt, quas reliquerunt, &c. Item illud Prouerb. 24. *Comede, fili mi, mel, quia bonum eſt*, de diuino melle ſcripturarum exponit: Si videas (inquit) apes prophetas, & opus eorum mella,vel fauos videbis,quomodo intelligas illud: *Comede mel, fili.* Si quis meditatur eloquia diuina, & nutritur ſermonibus Scripturarum, complet mandatum diuinum, iubens: *Comede mel, fili.* Bonum eſt hoc mel, quod in ſcripturis inuenitur, &c. Sermones ſcripturarum mel appellat: ſermones quoque noſtros, & opera vult eſſe mel, vt illa comedat Dominus,de quo ſcribit Iſaias: *Butyrum,& mel comedet.*

In diuinis ſcripturis mel reperitur.

Opera

Origenes. Opera bona & sermones, mel sunt Christi.

Opera nostra (ait Origenes) dulcia, sermones nostri suauissimi, & vtiles, mella sunt, quæ manducat Christus: si verò sermones nostri amaritudine sunt pleni, ira, turpiloquio, vitiis, non comedit ab his sermonibus saluator. Sic ille. Sint ergo opera nostra dulcia, sint dulces sermones, & opera, vt illis oblectetur Dominus. Scripturarum quoque, & sanctorum librorum fauis mentem nostram pascamus, dulcémque reddamus Deo. Prouerb. 6. vbi nostra versio habet: *Vade piger ad formicam.* Versio LXX. interpretum sic habet: *Vade ad formicam ô piger*, vt est in Bibliis editis iussu S. Pontificis. Additur: *Aut vade ad apem, & disce, quomodo operaria est*, quæ verba refert Origenes. D. etiam Ambros. lib. 5. hexam. cap. 21. & D. Hieron. Ezechielis 3. & Biblia citata. Eamus igitur ad apes, hoc est, ad fauos, id est, libros, quos nobis sancti viri scripsere, eorúmque dulci, frequentíque lectione animum pascamus.

Prouerb. 6.

Apis operaria est melli, sic vir bonus.

A

B

In omni oblatione tua offeres sal.

13. *Gratia sal est.*

Vt insulsus cibus repellitur: sic insulsum sacrificium ab altari olim repellebatur. Omnis oblatio sale condienda erat. Qui vult à Domino recipi, ne sit insulsus, sale gratiæ sit conditus, gratia enim admirabile, & spiritale est sal. Quemadmodum sal condit cibos: sic gratia hominem condit, saporémque Deo suauissimum illi præbet. Insulsissimus est homo hoc sale carens, à mensa Domini repellitur, etsi cibus sit, hominum iudicio, pretiosissimus. Cibus videtur pretiosissimus, rex potentissimus, totius orbis monarcha: at verò si gratiæ sale careat, à conuiuio Dei repellitur. Contra verò homo pauperrimus, si diuino gratiæ sale sit conditus, in mensam Dei recipietur. Sal carnes conseruat, ne putrefiant, vnde Philo lib. de offerentibus victimas. Sal (inquit) conseruator est corporum, secundo post animam ordine.

Philo. Sal corpora conseruat.

C

Nam sicut anima causa est incorruptionis corporum; sic sal quam diutissimè tuetur ea, redditque quodammodo immortalia, &c. Eundem in modum gratia conseruata, & nō amissa, conseruat animam, conseruatque etiam corpora, per totam æternitatem. Nec moritur morte spiritali anima illa, quæ gratiæ sale est condita semper. Nec moritur morte æterna corporali corpus illud, cuius anima gratiam habet: in totam viuunt æternitatem, si gratiæ sal non desit, tam anima, quàm corpus. Quamobrem sal significare potest perseuerantiam incorruptam in gratia, & virtute.

D. Cyrillus in fine lib. 12. de Adoratione, sale prudentiam ait significari: Sale (inquit) sacrificium aspergebatur. Quæ figura significat, prudenter nos Deo dicare debere, curandúmque esse nobis, vt noster ad Deum accessus illi sit quàm suauissimus, &c. D. etiam Thomas, 12. quæst. 102. art. 3. sale ait indicari discretionis sapientiam. Nam discretio, & prudentia in omnibus nostris spiritalibus sacrificiis adhibenda est. Insulsa námque sunt, si hoc sale careant, quidquid absque prudentia feceris, insulsum erit. Obseruat Philo loco indicato, altare Græcè dici θυσιαστήριον, à nomine, θυσία, quod significat *sacrificium*, & à verbo, στήκω, quod significat *seruo*: Vocat (inquit) scriptura Thysiastiriū, eximio nomine, ὡς τὸ διατηρεῖν τὰς θυσίας, id est, *à conseruandis victimis*, &c. Meritò sanè appellatur altare hoc nomine, sacrificia enim conseruabat. At dices, imò comburebat, & consumebat. Respondemus, altare consumpsisse quidem sacrificia, sed illa consumptione æterna illa reddidisse; siquidem merita offerentium manserunt in sempiternum. Sic videtur consumi is, qui se mortificat, & immolat Deo: at verò immolat se thysiastirio, hoc est, in altari conseruatore sacrificiorum. Seruatur enim meritum sacrificij mortificationis, in totam æternitatem.

14. *D. Cyrillus. Sal significat prudentiam.*

D. Thom.

Philo. Altare sacrificia conseruabat.

Mortificatio.

CAPVT VI.

De hostia pacifica, adipe, & sanguine.

LEVITICI CAP. III.

1. VOD si hostia pacificorum fuerit eius oblatio, & de bobus voluerit offerre, marem siue fœminam, immaculata offeret coram Domino. Ponétque manum super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonij, fundéntque filij Aaron sacerdotes sanguinem per altaris circuitum. Et offerent de hostia pacificorum in oblationem Domino, adipem qui operit vitalia, & quidquid pinguedinis est intrinsecus: duos renes cum adipe quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis. adolebúntque ea super altare in holocaustum, lignis igne suppositō: in oblationem suauissimi odoris Domino. Si verò de ouibus fuerit eis oblatio, & pacificorum hostia, siue masculum obtulerit, siue fœminam, immaculata erunt. Si agnum obtulerit coram Domino, ponet manum suam super caput victimæ suæ: quæ immolabitur in vestibulo tabernaculi testimonij: fundéntque filij Aaron sanguinem eius per circuitum altaris. Et offerent de pacificorum hostia sacrificium Domino: adipem & caudam totam cum renibus, & pinguedinem quæ operit ventrem, atque vniuersa vitalia, & vtrumque renunculum cum adipe qui est iuxta ilia, reticulúmque iecoris cum renunculis. & adolebit ea sacerdos super altare in pabulum ignis & oblationis Domini. Si capra fuerit eius oblatio, & obtulerit eam Domino, ponet manum suam super caput eius: immolabítque eam in introitu tabernaculi testimonij. Et fundent filij Aaron sanguinem eius per altaris circuitum. Tolléntque ex ea in pastum ignis Dominici,

adipem

adipem qui operit ventrem, & qui tegit vniuersa vitalia: duos renunculos cum reticulo, quod est super eos iuxta ilia, & aruinam iecoris cum renunculis: adolebitque ea super altare sacerdos in alimoniam ignis, & suauissimi odoris. Omnis adeps Domini erit iure perpetuo in generationibus, & cunctis habitaculis vestris: nec sanguinem, nec adipem omnino comedetis.

2. *Hostia pacifica offerebatur pro beneficio, vel iam impetrato, vel impetrando.*

HOSTIA pacifica Hebraicè dicitur, שלמים זבח *zebach selamim*, id est, *sacrificium pacificorum*. LXX. interpretes vocant θυσίαν σωτηρίου, id est, *sacrificium salutaris*, vel *salutis*. Offerebatur enim pro pace, & salute data, vel impetranda. Pro beneficio iam dato offerebatur in gratiarum actionem; pro beneficio obtinendo rationem habebat postulationis. Hostia pacifica, quæ in gratiarum actionem immolabatur, Leuitici 7. appellatur זבח תודה, *zebach, todah*, id est, *sacrificium laudis*. In holocaustum solum masculum animal fas erat immolare: in hostiam pacificam, quia inferius sacrificium erat, licebat siue masculum siue fœminam mactare, vt constat ex cap. 3. Leuitici. Præterea non mactabantur aues, columbæ, vel pulli columbarum. Victima holocausti tota incendebatur Deo, nihil sacerdoti, præter pellem, nihil offerenti concedebatur: At hostiæ pacificæ victima non incendebatur tota Deo in altari, sed pars tantùm; secunda pars dabatur sacerdoti; tertia offerentibus. Quæ pars Deo offerretur, indicatur Leuit. 3. si victima erat ex bobus: *Offerent* (inquit) *de hostia pacificorum in oblationem Domino, adipem, qui operit vitalia, & quidquid pinguedinis est intrinsecus, duos renes cum adipe, quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis.* Postea de hostia pacifica ex ouibus eodem loco agitur, & capris, & ex illis adipem offerendum, & alia refert. Sacerdotibus ex hostia pacifica dabatur pectusculum animalis, & armus dexter, Leuit. 7. *Pectusculum erit Aaron, & filiorum eius, armus quoque dexter, de pacificorum hostijs cedet in primitias sacerdotis.* Leuit. 10. *Pectusculum, quod oblatum est, & armum, qui separatus est, edetis in loco mundissimo. Tu* (Aaron) *& filij tui, & filiæ tuæ tecum, tibi enim ac liberis tuis reposita sunt, de hostijs salutaribus* (id est, pacificis) *filiorum Israël.* Offerentium reliquæ erant animalis partes. Fortè propterea non offerebantur in hoc sacrificio turtures, aut pulli columbarum; quia non poterant satis commodè diuidi in has tres partes.

Ex hostia pacifica pars Deo dabatur, pars sacerdoti, pars offerentibus. Leuit. 3.

Leuit. 7.

Leuit. 10.

3. *Carnes hostiæ pacificæ in templo comedebantur.* Deuter. 16. 1. Reg. 1.

Carnes autem hostiæ pacificæ in ipso templo coram Domino comedebantur, iuxta illud Deuter. 16. *Epulaberis coram Domino tuo, tu filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, & Leuites, qui est intra portas tuas, aduena, ac pupillus, & vidua, qui morantur vobiscum.* 1. Reg. 1. *Immolauit Elcana, deditque Phenennæ vxori suæ, & cunctis filijs eius, & filiabus partes.* Erant in templo culinæ, in quibus sacrificiorum carnes coquebantur à sacerdotibus, vt indicat Ezechiel, cap. 46. *Iste* (inquit) *est locus, vbi coquent sacerdotes pro peccato, & pro delicto, vbi coquent sacrificium.* Et inferius: *Hæc est domus culinarum, in qua coquent ministri domus Domini victimas populi.* 1. Reg. 2. *Veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, siue in cacabum, & omne, quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi.* In templo siue tabernaculo improbus hic puer hæc improbè faciebat: in templo ergo carnes coquebantur, post oblatum Deo adipem, vt epularentur offerentes sacrificium. Ante oblatum adipem, crudæ erant sacrificij carnes. Vnde intelliges verba illa eiusdem capitis: *Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti, da mihi carnem, vt coquam sacerdoti, non enim accipiam à te carnem coctam, sed crudam*, &c. De hostia pacifica agitur etiam Leuit. 7. *Hæc* (inquit) *est lex hostiæ pacificorum: si pro gratiarum actione oblatio fuerit, offerent panes absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma vncta oleo, coctámque similam, & collyridas olei admixtione conspersas, panes quoque fermentatos.* Eodem capite præcipitur, vt hostiæ pacificæ carnes eadem die comedantur, qua fuerit oblata pro gratiarum actione, nihil verò in sequentem diem supersit. Si autem pro aliquo beneficio à Deo impetrando, hostia pacifica offerebatur, vel sponte, vel ex voto facto; eadem etiam die carnes erant comedendæ: si in sequentem diem aliquid remaneret, fas erat sequenti die comedi, quidquid verò in tertium diem ex hostiæ carnibus supererat, igne absumebatur. Oportebat autem mundos esse comedentes, vt ostendunt hæc verba, Leuit. 7. *Anima polluta, quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est Domino, peribit de populis suis.*

Ibidem.

Leuit. 7.

Oportebat mundos esse, qui hostia vescebantur pacifica. Leuit. 7.

Nec sanguinem, nec adipem omnino comedetis.

4. Iussit Dominus adipem hostiæ pacificæ sibi offerri, hoc loco omnem adipem suo iure sibi vendicat: *Omnis* (inquit) *adeps Domini erit, iure perpetuo.* Quæritur, *an Deus vendicet sibi adipem omnium animalium, ita vt Israëlitis fas non esset vllo adipe vesci?* Respondet Caietanus, non fuisse fas edere adipem animalium, quæ immolari possunt, vt boum, ouium, caprarum, columbarum, & turturum: aliorum autem animalium, quæ immolabilia non erant, vt bubalorum, anserum, gallinarum adipem licitum fuisse in cibum sumere: animalium verò immolabilium adeps ab animalibus, quæ non immolabantur, tollebatur, & sacerdotibus in altari incendendus afferebatur. Probatur opinio, quia Leuit. 3. dicitur: *Omnis adeps Domini erit iure perpetuo.* Adeps autem animalium non immolabilium non erat Domini, hoc est, non poterat Domino in altari incendi. Ergo erat Israëlitarum. Præterea Leuit. 7. hoc præceptum extat: *Loquere filijs Israël, adipem ouis, & bouis, & capræ non comedetis. Adipem cadaueris morticini, & eius animalis, quod à bestia captum est, habebitis in varios vsus. Si quis adipem, qui offerri debet, in incensum Domini comederis, peribit de populo suo.* Prohibet Dominus comedi adipem animalium immolabilium, ouis, bouis, & capræ; ait verò periturum de populo suo illum, qui adipem comederit, qui offerri debet in incensum Domini: at soli adipes animalium immolabilium Deo poterant offerri, Leuit. 17. *Si venatione,* (inquit) *atque aucupio ceperit feram, vel auem, quibus vesci licitum est, fundat sanguinem eius*, &c. Iubet fundi sanguinem, non iubet tolli adipem. Itaque Lyranus hæc verba: *Omnis adeps Domini erit iure perpetuo*, sic exponit: Omnis adeps incendetur ad honorem Domini. Hoc tamen intelligendum est de sacrificiis. Sic ille.

4.

An liceret Israëlitis vesci adipe aliquorum animalium.

Leuit. 3.

Leuit. 7.

Leuit. 1.

Lyranus.

Et

Abulensis. Et Abulensis:Lex(inquit)in qua dicitur: *Omnis adeps Domini erit iure perpetuo.* de adipibus immolatorum animalium duntaxat intelligitur, &c. Addit:Præter adipes immolatorum animalium sunt alij, quibus vesci non licet, scilicet adipes bouis, & ouis, & capræ, etiam si non offerantur, hoc tamen non vetatur hac lege, Leuit.7. sed ea,quæ habetur Leuit.7. cùm dicitur: *Adipem ouis, bouis,& capræ non comedetis,*&c.

5. Adeps quidem non omnino videtur prohibitus, sanguinem verò nullo modo in esum vsurpari licebat, Leuit. 7. *Sanguinem omnis animalis non sumetis in cibo, tam de auibus, quàm de pecoribus, omnis anima, quæ ederit sanguinem,peribit de populis suis.* Reddit Dominus rationem huius præcepti,Leuit.17. *Homo* (inquit) *quilibet de domo Israël, & de aduenis, qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, obsirmabo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo. Quia anima carnis in sanguine est, & ego dedi illum vobis, vt super altare in eo expietis pro animabus vestris, & sanguis pro anima piaculo sit.* Duplex redditur ratio. Prior est, quia anima carnis, siue animalium, in sanguine est, hoc est, quia vita animalium in sanguine consistit, sanguine enim alitur; tolle sanguinem, animal statim moritur. Qui ergo sanguinem animalis edit, vitam ipsam animalis videtur edere, vel potiùs ipsum animal viuum. Posterior ratio est, quia Deus dedit Israëlitis sanguinem sacrificiorum, ad expiationem animarum; ideo vt supra vidimus, per circuitum altaris fundebatur. At Hebræos 9 *Omnia penè* (inquit) *Paulus in sanguine secundùm legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio.* Oportebat quidem sanguinem animalium fundi, vt fieret remissio, non tamen per effusionem hanc remissio fiebat peccatorum, sed per effusionem sanguinis Christi, quæ præfigurabatur. Nam,vt ait idem Apostolus ad Hebræos 10. *Impossibile est, sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata.* Per Christi ergo venturi sanguinem,quem sanguis sacrificiorum adumbrabat, contritis Israëlitis peccata remittebantur.

Leuit.7.

Leuit.17. *Sanguine vesci non licebat Israëlitis.*

Ad Heb.9.

Ad Hebr.10.

CAPVT VII.

MORALE.

De hostia pacifica, adipe, & sanguine.

1. PACIFICA victima, vel pro impetrando beneficio offerebatur, eratque beneficij quædam à Deo postulatio: vel immolabatur pro beneficio iam impetrato, & laudis, siue gratiarum actionis erat sacrificium. Egregiè sanè fit postulatio beneficij à Domino,cùm postulationem ipsam aliqua comitatur oblatio. Nam, vt legitur Prouerb. 18. *Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spatium ei facit.* Sic oblationes, pœnitentia, & opera bona, dilatant viam qua postulatio ad Deum intret, & spatium latum ei faciunt.Psal.118.petit Dauid: *Intret postulatio mea in conspectu tuo.* Vt autem postulatio intret, dilatant viam opera misericordiæ,& pœnitentiæ, veluti hostiæ pacificæ oblatæ Deo, iuxta illud Pauli ad Hebr.13. *Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur Deus.* Beneficentiam, & eleemosynam hostias vocat, quibus Deum promeremur. Ergo cùm aliquid ab eo postulamus, has illi hostias offeramus, quibus eum promereamur,& id consequamur diuina largitate,& misericordia,quod postulamus.

Prouerb.18. *Opera bona dilatãt viã postulationi.*

Psalm.118.

Ad Hebr.13.

Postquam verò beneficium quod petimus, adipiscimur, gratiæ Domino agendæ sunt, oblatis etiam hostiis eleemosynæ, ac laudis. Osee 14. *Reddemus vitulos labiorum nostrorum,* hoc est, adepto beneficio reddemus vitulos, quos labiis nostris promisimus, vel, *Reddemus vitulos labiorum.* id est, laudes, & gratiarum actiones. D. Hieron. Vituli (inquit) labiorum, laudes in Deum sunt, & gratiarum actio, &c. Ad Hebræos 13. *Per ipsum*, scilicet Christum, (ait Apostolus) *offeramus hostiam laudis semper Deo*, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius,&c. LXX. interpretes pro, *reddemus vitulos labiorum nostrorum.* vertunt, *reddemus fructum labiorum nostrorum*, &c. Egregius sanè fructus est labiorum, & oris nostri, laus Dei. Iam non immolantur Deo vituli, immolemus igitur laudes, & gratiarum actiones, eleemosynas,& alia opera bona. Psal.68. ostendit vates, quàm sit Deo gratum hoc labiorum sacrificium vitulisque illud anteponit: *Laudabo* (inquit)*nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude, & placebit Deo super vitulum nouellum cornua producentem, & vngulas.* Psal.65. post adeptum beneficium sacrificia offeruntur:*Transiuimus* (inquit) *per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* Magnum fuit beneficium ex igne, & aqua liberatio: sequitur gratiarum actio, oblatis sacrificiis: *Introibo in domum tuam, in holocaustis,*id est, cum holocaustis, *reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea, holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum, offeram tibi boues cum hircis.* Anna sterilis postulauit à Deo filium, preces eius exaudiuit Dominus, quamobrem in gratiarum actionem filium appellauit Samuel, 1.Reg.1. *Concepit Anna, & peperit filium, vocauit nomen eius Samuel, eo quòd à Domino postulasset eum.* Posteaquã est ablactatus, vt eodem capite scriptum est: *Adduxit eum secum in vitulis tribus, & tribus modijs farinæ, & amphora vini.* Non enim solùm verbis, sed etiam oblatione gratias Anna egit: denique non solùm vitulos obtulit, farinam, & vinum, sed eundem etiam filium,quem postulauerat, & obtinuerat: *Dedit mihi Dominus* (ait Anna) *petitionem meam, quam postulaui eum,idcirco ego commodaui eum*(id est,Samuelem) *Domino cunctis diebus,quibus fuerit commodatus Domino.* Eximia hostia pacifica fuit illa, quam in cruce obtulit Christus,videlicet se ipsum agnum immaculatum, vt pacem, & salutem mundo impetraret à Deo: impetrauit quod voluit, & gratias egit immortales. Ad Coloss.1. *Pacificans*(ait Apostolus) *per sanguinem crucis eius, siue quæ in terra, siue quæ in cælis sunt.* Et ad Ephes. 2. *Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum.* Vides, Christum hostiam fuisse pacificam in cruce.

2. *Gratiæ agendæ post adeptum beneficium.*

Osee 14.

D.Hieron.

Ad Hebr.13.

Psalm.68.

Psalm.65.

1.Reg.1.

Christus hostia fuit pacifica.

Ad Coloss.1.

Ad Ephes.2.

Ex hostia pacifica duæ partes sacerdotis erant, videlicet pectusculum, & armus dexter. D.Cyril. lib.16. de adorat. armo fortitudinem, pectusculo, sensus animi, ac mentis, id est, sapientiam, & prudentiam significari docet. Et D. Thom. 12. quæst. 102. art.3. Significabatur (inquit)per pectus,quòd sacerdoti erat necessaria sapientia cordis, ad instruendum populum, fortitudo ad sustentandum defectus significatur per armum dextrum,&c.Indicant igitur hæ duæ partes, sacerdoti necessarium esse armum, id est,

3. *Pectus & armus hostiæ pacificæ dabatur sacerdoti.*

D. Thom.

Sacerdoti necessaria est sapientia, & fortitudo. Ioan.10.

id est, fortitudinem, & pectusculum, hoc est, sapientiam pectoris humilem. Etenim sacerdos fortitudine carens, si videt lupum venientem, vt ait Dominus Ioan.10. *Dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergu oues*: si verò sapientiam humilem non habet, cæcúsque est, & superbus, cæcos ducet in foueam, iuxta illud Matth.15. Domini dictum Matth.15. de Pharisæis: *Cæci sunt, & duces cæcorum, cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt.* Excepit Samuel conuiuio Saulem, Regem creandum, 1.Reg.9. *Leuauit autem coquus armum, & posuit ante Saul. Dixitque Samuel: Ecce quod remansit, pone ante te, & comede, quia de industria seruatum est tibi.* De industria seruatus est Regi futuro armus, quia reges, & prælatos humeros habere oportet robustos ad portanda onera. Id quoque indicabant excelsi humeri ipsius Saulis, quem Deus elegit. Vt enim dicitur 1.Reg.10. *Stetit in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum.* Talem oportet esse sacerdotem, nimirum vniuerso populo altiorem ab humero, & sursum; humeros oportet habere angelicos, quibus animas Dei sanguine emptas in cælum portet.

Matth.15. 1.Reg.9. *Regi armus necessarius.* 1.Reg.10. *Sacerdotis humeri sint angelici.*

4. *Ambitio honorum.* D Bernard.

At verò onus non curant aliqui, sed honorem, ideo quàtum humerorũ sit robur, non considerãt, sed inconsideratè onus illis imponũt angelicis humeris formidandum, vt ait D. Bern. serm.2.de Ascẽsione: O peruersitas (inquit) filiorũ Adam, quia cùm ascendere difficillimum sit, descendere autem facillimum, ipsi, & leuiter ascendunt, & difficiliùs descendunt, parati ad honores, & celsitudines graduum Ecclesiasticorum, ipsis etiam angelicis humeris formidandos. Sic Bernardus. Currus Israël vocatur Elias, 4.Reg.2. Currus Ecclesiæ suæ est prælatus, quia in cælum illam portare debet. Graue onus est, videat currus, an possit cum onere currere. Certè magnus ille Ambrosius cum onere ita currebat, vt postquam currere desiit, quinque Episcopi id facerent, quod ille faciebat solus, vt in vita eius legitur. O vtinam multos haberemus Ambrosios, qui se totos animarum saluti fortiter impenderent, neque aliis rebus vacarent! O fortissimum Episcopum! cum ipso Imperatore congredi ausus est. Cùm Ecclesiam ingredi vellet Theodosius Imperator, fortitudine magna illum prohibuit, propter cædes Thessalonicæ editas. Admonuit verò Imperatorem, vt non in vestem Imperatoria moculos coniiceret; sed in vilem corporis puluerem, quem illa tegebat. Libet eius verba describere, ostendunt enim non esse vestium nitorem, aut diuitiarum, & imperij considerandum splendorem, sed latentem sub iis puluerem, iuxta illud: *Memento homo, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Theodoretus lib.5.Eccles.histor.cap.17. Imperatori (inquit) aduentanti Mediolanum, & in sacrum templum ingredi cupienti, extra sacra vestibula obuiam procedit Ambrosius, vetátque in templum intrare, & his ferè verbis illum affatur: Est verisimile, Imperator, te ignorare cædis à te perpetratæ magnitudinem, neque post sedatam iracundiam peruidere ratione admissum facinus. Nam Imperatorius fortassè principatus peccatum agnoscere non sinit, sed potestas offundit rationi caliginem. Verùm, quæ sit natura nostra, & quàm fragilis, ac fluxa, considerandum est, & in puluerem, ex quo orti sumus, & in quem sumus recasuri, acies mentis est intendenda, neque ipse splendore purpuræ deceptus, corporis purpura operti imbecillitatem ignorare debes. Sic Ambrosius. Paruit Imperator bonus Episcopo, & discessit. Postea verò cùm persuasus à Rufino in Ecclesiam veniret, existimans Ambrosium facultatem daturum ingrediendi, fortis Pontifex Ambrosius, fortissima hæc protulit verba: Ego (inquit) Rufine prædico, me Imperatorem ab introitu sacri vestibuli prohibiturum. Quòd si imperium in tyrannidem mutauerit, cædem lubens equidem excipiam, &c. At longè distabat à tyrannide Imperator, certauit Ambrosius non cum tyranno, sed cum bono Imperatore. Qui tandem adepta facultate Ecclesiam ingressus pronus in paumentum se abiecit, manibus euellens capillos, lacrymásque fũdens. Vide, quàm celsũ armum, quàm celsam fortitudinem dederit Deus sacerdoti, Ierem cap.1. *Dedi* (inquit) *te in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum super omnem terram, regibus Iuda Principibus eius.*

Ambrosij labor. *Ambrosij fortitudo restitit Imperatori.* Theodoret. *Onus est prælatio.* *D. Ambrosij fortitudo.* Ierem.1.

Armus coctus dabatur sacerdotibus, in sacrificio Nazaræorum, Numer.6. Vult D Cyrillus similem esse sacerdotis fortitudinem, & seueritatem, videlicet coctam, & clementem; non crudam, & quodammodo crudelem. Lib.16. de adorat. Coctum (inquit) armum assumi iussit, in quo, veluti crudam illam sæuitatem, & extra conuenientem rationem egressam, à sanctorum fortitudine reiicit. Neque enim acerbos, ac rigidos decet esse eos, qui Deo dicati sunt, neque austeriorem animum habere, sed leui quodam, mollíque modo, & summa solertia ea perficere, quæ ad virtutem pertinent. Sic ille.

5. D.Cyrillus. *Sacerdos seueritatem coniungat cũ benignitate.*

Dicitur armus, siue humerus sacerdotis dexter, quia in dexteram, non sinistram, operari debet, iuxta illud Domini, Ioan.21. *Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis.* Mittendum est rete in dexteram, non in sinistram: sanctam, ac puram intentionem spiritalis piscator habeat, si pisces concludere vult sagena sua. Sequitur enim Ioan.21. *Miserunt, & iam non valebant illud*, id est, rete, *trahere præ multitudine piscium. Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua*, ait Dominus. Non operetur sinistra intentione sacerdos, sed dextra, adeóque distet à sinistra, vt sinistra manus penitus ignoret, quid faciet dextera. Omnem in operibus sinistram intentionem nesciat. Quisquis autem puram vult intentionem, & armum, siue humerum dextrum, fortémque habere, charitatem habeat, charitas enim, vt Bernard.ait serm.1. in octaua Paschal. castificat animum, & purificat intentionem. Præterea Cant.8. *Fortis est vt mors dilectio.* Psal.67. *Pennæ columbæ deargentatæ* dicuntur, *& posteriora eius in pallore auri.* Posteriora columbæ sunt eius, vt dicam, armi. Nostræ columbę, id est, animæ posteriora, quibus onera fert, charitatis auro oportet radiare. Dicitur idem armus, Leuit. 7. *armus separationis.* Separata enim esse oportet sacerdotis opera ab operibus subditorum, sicut separata sunt opera pastorum ab operibus ouium, vt alibi diximus. Itaque armo fortitudo indicatur sacerdotis.

6. Ioan.21. *Recta intentio.* Ibidem. D.Bernard. *Charitas purificat intentionem, & fortis est.* Cant.8. Psal.67. Leuit.7.

Pectusculo autem indicatur sapientia humilis, pectus arrogans maximè dedecet sacerdotem, ideo humile pectusculum illi datur. Pectus humile sapientia rerum diuinarum plenum sacerdotem decet. Quale Hieronymi pectus erat, qui epist.32. ad Abigaum, sic ait: Nihil ita à pueritia conatus sum vitare, quàm tumentem animum, & ceruicem erectam, &c.

7. *Pectusculum humile sapientia plenũ sacerdotem decet.*

Idem

D.Hieron. Idem D.Hieronym. Ezech.16. Sacerdotes (inquit) in quibus debet esse doctrina,& legem requirunt, ex ore eorum accipiunt pectusculum. Ioannes super pectus recumbit Domini, vt de fonte vberrimo hauriret fluenta sapientiæ, &c. Idem Hieron. epist.3. de Nepotiano: Lectione (inquit) assidua, & meditatione diuturna, pectus suum bibliothecam fecerat Christi,&c.Sic bonus sacerdos pectusculum suum bibliothecam facit Christi, discendóque, & assiduè legendo sapientiam comparat.

Christi bibliotheca.

8. Appellatur pectusculum, quod datur sacerdoti, *pectusculum eleuationis*, Leuit.7. *Pectusculum eleuationis & armum separationis tuli à filijs Israël de hostijs eorum pacificis, & dedi Aaron, & filijs eius.* Eleuationis dicitur pectusculum,quia Domino eleuatum offerebatur; armus dicitur separationis, quia à reliqua carne separabatur, & sacerdoti dabatur. Separatum oportet esse armum, siue humerum sacerdotis, ab hominibus sæculi, ita vt non terrenis negotiis, & oneribus, sed cælestibus portandis se subiiciat, iuxta illud 2.Timoth.2. *Labora sicut bonus miles Christi Iesu: Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus, vt ei placeat, cui se probauit.* Pectus autem oportet esse pectusculum eleuationis, id est, pectus humile,& eleuatum in res cælestes. Hac de re D. Gregor. lib.1. epist.24. sic scribit: Diuina lege sacerdos armum & dextrum accepit, & separatum, vt separatio eius non solùm sit vtilis,sed etiam sit singularis;neque inter malos tantummodo, quæ recta sunt, faciat, sed bene quoque operantes subditos, sicut honore ordinis superat, ita etiam morum virtute transcendat,&c. Item:Pectusculum cum armo sacerdoti tribuitur, vt quod de sacrificio præcipitur sumere,hoc de semetipso discat conditori suo immolare, & non solùm pectore, quæ recta sunt, cogitet, sed spectatores suos ad sublimia armo operis inuitet. Sic Gregor.

Pectus eleuationis est sacerdotis.

Armus separationis erat sacerdotis.

2.Timoth.2.

D.Gregor.

9. Præterea sacerdoti pectusculum dabatur, & armus dexter, quoniam sacerdotibus in nouo testamento humile pectusculum aperire debemus, peccata etiam secretissima per confessionem humiliter aperientes.Est etiam armus,siue humerus offerendus, vt onus ferat pœnitentiæ, quod imposuerint. Dent igitur Christiani sacerdotibus pectusculum,id est,pectus humile illis aperiant. Nam humile oportet esse pectus, quod peccata confitetur;sacrificium enim Deo, vt est in Psalm.50. *Spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despiciet.* Dent quoque humerum, & impositam peccatorum satisfactionem libenter tolerent, sibi maximè vtilem.

Pœnitētiam agens pectusculum, & armum offert sacerdoti.

Psal 50.

10. Omnis adeps victimarum Deo offerebatur. Adeps animæ, & pinguedo, est deuotio, hæc offerenda est Deo, iuxta illud Psal. 65. *Holocausta medullata offeram tibi* &c. Sacrificia amat Deus, medulla, atque adipe deuotionis plena; hilarem enim datorem,& deuotum diligit. Felix anima, quæ adipe hoc, & hac pinguedine impletur, sempérque cum propheta eam postulat, dicens Psal.62. *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum.* Robusta est anima hoc adipe, & pinguedine plena,armum habet dextrum ad ferenda onera omnia, pro Christo impositā; exultationis habet labia, hoc est, exultantia, quibus Deum laudat alacriter. Carnem ipsam habet, & corpus exultans, non in vanitates mundi,sed

Psal.65. *Deus deuotionis medulla, & adipe plena sacrificia amat.*

Psal 62.

A in Deum, vnde illud Psal. 83. *Caro mea, & cor meum exultauerunt in Deum viuum.* Væ animæ, quæ deuotionis caret adipe,macilenta enim est, vix ossibus hæret, Nazaræis illis similis,de quibus Ieremias Thren. 4. sic scribit: *Non sunt cogniti in plateis, adhæsit cutis eorum ossibus*, &c. Similis est illis principibus Sion, de quibus ait, Thren.1. *Facti sunt principes eius, velut arietes,non inuenientes pascua, abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.* Arietes non inuenientes pascua, macilenti sunt, & adipe carent; sic Christiani considerationis pascua non curantes, carent animæ pinguedine, id est, deuotione; carent quoque fortitudine,abeúntque,velut arietes macilenti, quò dæmones,& tentationes ducunt. Quemadmodum alimenta corporis homini adipem afferunt corporeum; sic alimenta animi adipem afferunt spiritalem. D. Cyrillus lib.16. de adorat. Adeps (inquit) mentis pinguedinem,& viscerum, quæ per sancti Spiritus subministrationem optimè pasta sunt, indicat. Nam vt alimentorum copia in animantibus pinguedinem efficit: sic diuinorum munerum largissima participatio sanctorum hominum mentes omnibus bonis complet, &c. Dauidem confert Ecclesiasticus cum adipe, cap.47. *Quasi adeps separatus à carne, sic Dauid a filijs Israël.* Congruit similitudo viris deuotis, à carnis cupiditatibus separatis. Adeps enim deuotionis a carne separatus est, quia non potest adeps hic cum carnis lenociniis copulari. Deuotus homo à carnalibus desideriis cor separat, vt Dei suauitatem possit degustare,& cum psalmographo canit Psal. 76. *Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum.* Renuit anima viri deuoti consolari in terrenis, caducísque rebus, has obliuiscitur, Dei sui memoria,mundi oblitus, delectatur. Habet deuotus vir voluptates suas quas, quia experitur, mundi voluptates fastidit. Gregor. Cant.1. Fastidit (inquit) sancta mens omnia, quæ per corpus sentit, & in illa spiritalia tota transmutari concupiscit, &c.

Pſal 83. *Macilenta anima sit, quæ caret deuotione*

Thren.4.

Thren.1.

B

D.Cyrillus.

Eccli.47.

C

Deuotus vir est adeps separatus à carne.

Psal.76.

Deuotus vir res terrenas fastidit. D.Gregor.

D

Denique prohibuit Deus Iudæos sanguinem edere: victimarum sanguinem ad altare fundi iussit. Significabatur Christi venturi sanguis sanguine animalium. Deo offerebatur sanguis, quoniam Deo oblatus est Christi sanguis. Sanguine victimarum expiabantur peccata, quia sanguis Christi omnia mundi peccata expiauit; eiúsque vi, quam repræsentabat sanguis victimarum, peccata Israëlitarum,contritionem habentium, expiabantur. Ad Hebr. 9. *Omnia in sanguine secundum legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio* Non fiebat remissio sine sanguinis effusione, quia nulla facta est in mundo remissio sine effusione sanguinis Christi.Leuit.17. *Anima carnis* (ait Dominus) *in sanguine est, & ego dedi illum vobis, vt super altare in eo expietis pro animabus vestris, & sanguis pro anima piaculo sit.* Vt anima, id est, vita carnis, id est, corporis, in sanguine consistit, ablato enim sanguine corpus moritur; sic vita animi nostri in sanguine posita est, in sanguine, inquam, Christi. Qui vitam gratiæ viuit, per meritum sanguinis Christi viuit: corpus quoque quod in resurrectione resurget, & viuet, per sanguinem Christi resurget, & viuet. Itaque anima & vita hominis in sanguine Christi sanctissimo est.

11.

Sanguine sacrificiorum adumbratur Christi sanguis.

Ad Hebr.9.

Leuit.17.

Vita animæ nostræ in sanguine Christi posita est.

De sanguine victimarum ait Dominus: *Ego* 12.

dedi vobis illum, vt super altare in eo expietis pro animabus vestris, & sanguis pro animæ piaculo sit. Repræsentabat sanguis ille, Christi sanguinem, hic verè datus est nobis, vt in eo expiemus pro animabus nostris, & sanguis Dei pro animæ nostræ piaculo, & expiatione sit: *Vt super altare* (inquit) *in eo expietis*, &c. Sacrificium indicatur super altare crucis, & super altare Ecclesiæ, in quo super altare expiamus pro animabus nostris, cùm corpus, & sanguis Christi Deo offertur. Nihil pretiosius Christi sanguine, illius enim pretio totus mundus redemptus est. Quid pretiosius quàm totius mundi pretium? Ait verò S. Thomas in hymno Ecclesiastico, alloquens Christum: Me immundum munda tuo sanguine, cuius vna stilla saluum facere totum mundum posset omni scelere, &c. Tanti pretij fuit sanguis Christi, vt vna eius gutta, siue stilla saluum facere potuerit totum mundum. Sufficienter quidem id effecit, efficaciter autem id efficit in eis, qui in Christum credunt, eúmque amant, & mandata eius custodiunt.

Sanguine Christi expiantur peccata.

Infiniti pretij est sanguis Christi.

D. Thomas.

13. Psal. 50. *Dauid Psal. 50. petit aspergi hyssopo sanguinis Christi.*

Psal. 50. *Asperges me* (inquit) *Domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.* De sanguine Christi loquitur; hyssopo sanguinis Christi mundari petit Propheta, & lauari, & super niuem dealbari. Non enim sanguis brutorum animalium aspersus hyssopo hoc poterat efficere, sed Christi sanguis. Mundat autem Christi sanguis omnes, quos aspergit, lauat, & super niuem dealbat, donat enim gratiam, quæ animam super niuem candidam facit, & decoram. Hic sanguis in conspectu semper est Dei, vt propter eum peccata remittat. Antequam re ipsa in cruce effunderetur, ab initio mundi vsque ad crucem sacrificiorum sanguine voluit sanguinem hunc significari: postea in cruce voluit re ipsa effundi. Sacrificia animalium brutorum, post crucem Domini abolita sunt; nulla iam est effusio sanguinis animalium, post Christi crucem, quoniam iam effusus est Christi sanguis in cruce. Quotidie quoque in altari effunditur, quotidie enim in altari Christus immolatur incruentè, effusióque sanguinis in cruce repræsentatur. Genes. 4. ait Dominus ad Cain: *Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.* Vocem habuit sanguis Abel, sed multo maiorem vocem habet sanguis Christi multóque suauiorem. Sanguis Abelis vindictam postulans clamabat; at sanguis Christi, clamat postulans misericordiam; vnde Apostolus ad Hebr. 12. *Accessistis* (inquit) *ad sanguinis aspersionem, melius loquentem quàm Abel*, &c. Loquebatur Abel, quia sanguis eius vindictam de fratre petebat: at multo melius loquitur sanguis Christi, quia misericordiam etiam inimicis postulat. D. Cyrill. lib. 15. de adorat. Abel (inquit) sanguis clamauit ad Dominum, damnans fratrem homicidam; & ille pretiosus Christi sanguis ad Deum pro nobis meliora loquitur. Effusus enim est, vt pretium esset pro vita omnium, &c.

Genes. 4.

Semper in altari Christi sanguis pro nobis clamat melius quàm Abel.

Ad Hebr. 12.

D. Cyrillus.

14. *Christus fontes sanguinis sui in Ecclesia reliquit.*

Denique huius sanguinis fontes in Ecclesia aperuit Christus, nobisque reliquit, vt ad eos accedamus, nostráque delicta abluamus, gratiámque consequamur. Etenim sacramenta, fontes sunt sanguinis Christi. Accedamus sæpissimè ad fontem pœnitentiæ, & fontem Eucharistiæ; alacriter, & cum gaudio hauriamus cælestes aquas, quæ animas abluunt, & tartareos ignes extinguũt. Isaias cap. 12. *Haurietis* (inquit) *aquas in gaudio de fontibus saluatoris.* ô beatos fontes sanguinis Christi! Fontes sunt saluatoris, fontes redemptoris, fontes salutis, fontes redemptionis, fontes gratiæ, fontes gloriæ sempiternæ. Hircorum, taurorúmque sanguis legis veteris euanuit: Christi sanguinis fontes permanent. *Hic* (ait Dominus Matth. 26.) *est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Testamenti typicus sanguis transiit, noui testamenti sanguis permanet. Sanguis typicus veteris testamenti emundabat carnem, hoc est, legales quasdam immunditias; sanguis Christi verus, emundat conscientiam, corda, mentem, ad Hebr. 9. *Si sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat, ad emundationem carnis; quanto magis sanguis Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti?* Potentissimus est Christi sanguis, ad ipsam penetrat conscientiam, & ad ipsam mentem: abluit animam, eamque super niuem dealbat, vt ait vates Psalmo 50. *Asperges me hyssopo, & super niuem dealbabor.*

Matth. 26.

Ad Hebr. 9.

Psal. 50.

15. Ad Rom. 3. *Christus Ecclesiæ est propitiatorij per sanguinem. Sanguine Deus Ecclesiam acquisiuit.* Actor. 20. 1. Petri 2.

Propitiatorium nostrum Christus est, per sanguinem, vt Paulus docet ad Rom. 3. *Christum proposuit propitiationem per fidem, in sanguine ipsius.* Græcè dicitur ἱλαστήριον, id est, *propitiatorium.* Est enim Christus mundi propitiatorium, per sanguinem suum, propter quem mundo Deus fit propitius. Sanguine suo acquisiuit, & emit Deus Ecclesiam; hoc est pretium superans omne pretium, quo pretiosissima gemma empta est. Act. 20. ait Paulus: *Ecclesiam acquisiuit Deus sanguine suo.* Quamobrem Petrus epist. 1. cap. 2. Ecclesiam vocat *populum acquisitionis*, id est, acquisitum sanguine Christi. & cap. 1. *Scientes* (inquit) *quòd non auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi.* Denique, vt ait Ioann. Apoc. 1. *Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Balneum nobis fecit sanguinis, succensum amoris igne; dilexit, & lauit: nos lauemur, & diligamus.

Apoc. 1.

16. Haymo. Psal. 50. Cassiodorus. *Sanguis prohibetur, id est, peccata, & desideria carnalia.* 1. Reg. 14.

D. Augustſanguine existimat significari peccatum, quia per sanguinem fit, & carnem. D. Gregor. Psalmo 50. desideria carnalia. Haymo similiter illud Psalmi: *Libera me de sanguinibus*, sic exponit: Libera me à peccatis, quæ veniunt per suggestionem sanguinis. & Cassiodorus: Liberari se Propheta petit de carnalibus desideriis, &c. Prohibetur ergo esus sanguinis, id est, prohibentur desideria carnalia, & peccata. Effundendus est hic corruptus sanguis, quidquid edimus, absque hoc sanguine edendum est, hoc est, quidquid facimus, absque peccato faciendum est. 1. Reg. 14. *Populus versus ad prædam tulit oues, & boues, & vitulos, & mactauerunt in terra, comeditque populus cum sanguine. Nuntiauerunt Sauli. Qui ait, prævaricati estis. Voluite ad me iam nunc saxum grande.* In illo verò grandi saxo iussit iugulari animalia, sanguinémque totum fundi, priusquam comederentur. Cauendum est, ne cum sanguine, id est, peccato comedamus. Effundamus totum peccati sanguinem in saxo, siue petra grandi, id est, in Christo: opera nostra omnia ad illum adducentes, illíque absque sanguine hoc offerentes. Psalmo 136. *Beatus, qui timebit, & allidet paruulos tuos ad petram.* Fælix sanè ille est, qui desideria sua carnalia, etiam parua, ad petram grandem Christum allidit, totúmque peccati sanguinem fundit.

Psal. 136.

Isaiæ 12.

CAPVT

CAPVT VIII.

De sacrificio pro peccato, & delicto.

LEVITICI CAP. IV.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israël: Anima, quæ peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis Domini, quæ præcepit, vt non fierent, quippiam fecerit: si sacerdos, qui vnctus est, peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato suo vitulum immaculatum Domino: & adducet illum ad ostium tabernaculi testimonij coram Domino, ponétque manum super caput eius, & immolabit eum Domino. Hauriet quoque de sanguine vituli, inferens illum in tabernaculum testimonij. Cúmque intinxerit digitum in sanguine, asperget eo septies coram Domino contra velum Sanctuarij. Ponétque de eodem sanguine super cornua altaris thymiamatis gratissimi Domino, quod est in tabernaculo testimonij, omnem autem reliquum sanguinem fundet in basim altaris holocausti in introitu tabernaculi. Et adipem vituli auferet pro peccato, tam eum qui vitalia operit, quàm omnia quæ intrinsecus sunt: duos renunculos, & reticulum quod est super eos iuxta ilia, & adipem iecoris cum renunculis, sicut aufertur de vitulo hostiæ pacificorum: & adolebit ea super altare holocausti. Pellem verò & omnes carnes, cum capite & pedibus & intestinis & fimo, & reliquo corpore, efferet extra castra in locum mundum, vbi cineres effundi solent: incendétque ea super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur. Quòd si omnis turba Israël ignorauerit, & per imperitiam fecerit quod contra mandatum Domini est, & postea intellexerit peccatum suum, offeret pro peccato suo vitulum, adducétque eum ad ostium tabernaculi. Et ponent seniores populi manus super caput eius coram Domino. Immolatóque vitulo in conspectu Domini, inferet sacerdos, qui vnctus est, de sanguine eius in tabernaculum testimonij, tincto digito aspergens septies contra velum. ponétque de eodem sanguine in cornibus altaris, quod est coram Domino in tabernaculo testimonij: reliquum autem sanguinem fundet iuxta basim altaris holocaustorum, quod est in ostio tabernaculi testimonii. Omnémque eius adipem tollet, & adolebit super altare: sic faciens & de hoc vitulo quo modo fecit & priùs: & rogante pro eis sacerdote, propitius erit eis Dominus. Ipsum autem vitulum efferet extra castra, atque comburet sicut & priorem vitulum: quia est pro peccato multitudinis.

2. Si peccauerit princeps, & fecerit vnum è pluribus per ignorantiam, quod Domini lege prohibetur, & postea intellexerit peccatum suum; offeret hostiam Domino, hircum de capris immaculatum. Ponétque manum suam super caput eius: cúmque immolauerit eum in loco vbi solet mactari holocaustum coram Domino, quia pro peccato est, tinget sacerdos digitum in sanguine hostiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocausti, & reliquum fundens ad basim eius. Adipem verò adolebit supra, sicut in victimis pacificorum fieri solet: rogabítque pro eo sacerdos, & pro peccato eius, & dimittetur ei.

3. Quòd si peccauerit anima per ignorantiam, de populo terræ, vt faciat quidquam de his quę Domini lege prohibentur, atque delinquat, & cognouerit peccatum suum, offeret capram immaculatam. Ponétque manum super caput hostiæ quæ pro peccato est, & immolabit eam in loco holocausti. Tollétque sacerdos de sanguine in digito suo: & tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim eius. Omnem autem adipem auferens, sicut auferri solet de victimis pacificorum, adolebit super altare in odorem suauitatis Domino: rogabítque pro eo, & dimittetur ei. Sin autem de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ouem scilicet immaculatam; ponet manum super caput eius, & immolabit eam in loco vbi solent cædi holocaustorum hostiæ. Sumétque sacerdos de sanguine eius digito suo, & tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim eius. Omnem quoque adipem auferens, sicut auferri solet adeps arietis qui immolatur pro pacificis, cremabit super altare in incensum Domini: rogabítque pro eo, & pro peccato eius, & dimittetur ei.

4. *Hostia pro peccato dicitur peccatũ. Leuit. 10.*

LEVITICI cap. 4. & sequentibus agitur de hostia pro delicto, & peccato. Hostia pro peccato Hebraicè dicitur, חטאת, *chatah*, id est, *peccatum*. Leuit. 10. rogat Moses filios Aaron: *Cur non comedistis hostiam pro peccato in loco sancto*. Hebraicè legitur: Cur non comedistis peccatum in loco sancto, id est, victimam pro peccato oblatam. Oseæ 4. *Peccata populi mei comedent*, id est, sacrificia, & victimas pro peccato, comedent sacerdotes. Peccatũ verò, siue chatah dicitur Oseæ 4.

dicitur peccatum scienter commissum, & hostia pro eo oblata, vt vult D. Hieron. peccatum verò per ignorantiam commissum, & hostia, pro eo immolata, appellatur delictum, Hebraicè אשם, Ezechiel.40. *assam.* Ezech.40. *Duæ* (inquit) *mensæ hinc, & duæ mensæ inde, vt immoletur super eas holocaustum, & pro peccato, & pro delicto.* Hebraicè, אשם, חטאות, עולה, *golah, catah, assam,* holocaustum, peccatum, & delictum, id est, hostia, quæ offertur in holocaustum, hostia, quæ offertur pro peccato, & quæ offertur pro delicto, super mensas immolabantur. D. Hieronymus eodem cap.40. Ezech. sic exponit hæc sacrificia: Mensæ (inquit) ex vtraque parte binæ sunt positæ, vt primum immoletur holocaustum, quod totum sacer ignis assumebat; deinde pro peccato, & ad extremum pro ignorantia, quod vel scientes commisimus, vel ignorantes, &c. Leuit.6. *Ista est lex hostiæ pro peccato.* Hebraicè, ista est lex catha peccati, id est, sacrificij pro peccato. Leuit.7. *Hæc quoque lex hostiæ pro delicto:* Hebraicè, hæc est lex *assam,* delicti, id est, hostiæ pro delicto.

5. Leuit.4. *De sacrificijs oblatis pro peccato commisso per ignorantiam.* Leuit.4. de sacrificiis agitur pro peccato commisso per ignorantiam offerendis. In primis de hostia immolanda pro peccato sacerdotis: secundò, de hostia mactanda pro peccato populi: tertiò, de hostia pro peccato principis: quartò, de hostia pro peccato cuiuslibet hominis: *Anima* (inquit) *quæ peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis Domini, quæ præcepit, vt non fierent, quippiam fecerit: si sacerdos, qui vnctus est, peccauerit, delinquere faciens populum, offeret vitulum.*

De sacrificio summi sacerdotis. De sacerdote summo sermo est, ideo LXX. vertunt ἀρχιερεὺς, id est, *sacerdotum princeps.* similiter Chaldæus vertit: Si sacerdos magnus peccauerit. Illa verba, *qui vnctus est,* hoc indicant. Nam sacerdotis magni vnctio vnctioni aliorum sacerdotum præcellebat, vngebatur enim eius caput, cæterorum verò minimè. Præterea ipsa hostia pro peccato, maior quàm hostia principis probat, de pontifice loqui scripturam: si igitur pontifex per ignorantiam peccaret, delinquere faciens populum, vel per ignorantiam doctrinæ, vel ignoranter scandalum aliquod præbens; offerebat Deo vitulum immaculatum: adducebat illum ad ostium tabernaculi, imponebátque manus super caput eius, vt supra dictum est de aliis sacrificiis, & immolabat. Excipiebatur sanguis in vasis præparatis, partem verò in paruũ aliquod vas effusam inferebat non in Sancta sanctorum, sed in sancta, in locum in quo erat altare thymiamatis; intingénsque digitum in sanguinem, aspergebat eo septies ante velum, quo Sancta sanctorum operiebantur, vngebátque cornua altaris thymiamatis; reliquam sanguinis eiusdem partem ad basim altaris holocaustorum fundebat. Auferebat autem ex vitulo pro peccato adipem, sicut auferri diximus ex hostia pacifica, & adolebat in altari holocaustorum. Carne huius hostiæ pro peccato, neque offerentibus, neque sacerdotibus, vesci fas erat, pellis quoque igne extra castra comburebatur.

Leuit.4. Leuit.4. *Pellem, & omnes carnes, cum capite, & pedibus, & intestinis, cum fimo, & reliquo corpore efferet extra castra in locum mundum, vbi cineres effundi solent; incendétque ea super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur.* Hinc intelliges locum Pauli ad Hebr.13. Ad Hebr.13. *Quorum* (inquit) *animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra.* Leuit.6. Leuit.6. *Hostia, quæ cæditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonij ad expiandum in sanctuario non comedetur, sed comburetur igni.* Leuit.16. Leuit.16. *Vitulum, & hircum, qui pro peccato fuerant immolati, & quorum sanguis illatus est in sanctuarium, vt expiatio compleretur, asportabunt foras castra, & comburent igni tam pelles, quam carnes eorum, ac fimum.*

Populi victima si per ignorantiam peccaret, eadem erat, afferebat vitulum ad ostium tabernaculi; seniores, id est, populi rectores, manus super caput eius imponebant, neque enim turba populi omnis id poterat facere. Post immolatum vitulum inferebat sacerdos, qui vnctus est, id est, summus, sanguinis partem in sancta, aspergebat septies, ante velum oraculi, vngebat cornua altaris thymiamatis, residuum sanguinis fundebat iuxta basim altaris holocaustorum. Omnem verò adipem adolebat; comburebatúrque vitulus extra castra, & sacerdos pro populo Deum precabatur. 6. *De sacrificio populi.*

Principis hostia diuersa erat, & minor, quàm hostia summi sacerdotis, & populi; neque verò seruabantur in ea ceremoniæ prædictæ. Non fit mentio regis, quia cùm Moses hæc scripsit, regem non habebant Israëlitæ; ipse Moses princeps erat, cui successit Iosue, & alij principes, qui appellantur iudices. Si igitur per ignorantiam peccaret princeps, non offerebat vitulum, sed hircum pro peccato. Imponebat illius capiti manus, immolabátur à sacerdote hircus, sed sanguis eius non inferebatur in sancta, neque cornua altaris thymiamatis imbuebat. Immittebat sacerdos digitum in sanguinem, tingebatque cornua altaris holocaustorum, reliquum ad basim fundebat. Adipem præterea adolebat hirci, & pro principe orabat. 7. *De sacrificio principis.*

Hostia etiam priuati hominis à cæteris differebat. Si per ignorantiam peccabat, non offerebat masculam hostiam; sed capram, vel ouem. Imponebat illi manus, immolabatur à sacerdote, qui illius sanguinem non inferebat in sancta, sed cornua tantùm altaris holocaustorum vngebat; reliquum ad basim immittebat. Adipem incendebat, & pro offerente hostiam, preces Deo offerebat. Sanguis hostiæ, quam offerebat sacerdos summus, pro peccato suo, vel populus, inferebatur in sancta, & corpora animalium extra castra comburebantur. At verò sanguis hostiæ oblatæ pro principe, vel priuato aliquo homine, non inferebatur in sancta, neque corpora animalium extra castra cremabantur. Quæritur ergo, *quidnam fieret de carnibus harum victimarum pro peccato?* Respondetur, carnes harum victimarum iuris fuisse sacerdotalis. Leuit.6. *Ista est lex hostiæ pro peccato, in loco vbi offertur holocaustum, immolabitur coram Domino. Sacerdos, qui offert, comedet eam in loco sancto, in atrio tabernaculi. Omnis masculus de genere sacerdotali vescetur de carnibus eius.* Leuit.5. præcipit Dominus propter pauperes, vt pro peccati certo quodam genere offeratur agna, vel capra. Quòd si is, qui peccauit, non possit offerre pecus; offerat duos turtures, aut duos pullos columbarum; vnum pro peccato, alterum in holocaustum. Si verò neque turtures, neque pullos potuerit offerre, offerat pro peccato similam absque oleo, & absque thure: *Non mittet* (inquit) *in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est.* 8. *De sacrificio hominis priuati.* *Carnes sacrificiorum pro peccato, sacerdotalis iuris erant.* Leuit.6. Leuit.5.

Aduerte hoc loco, cum sacrificiis simul obtulisse Israëlitas libamenta quædam, vt vocant. 9.

Quinque

Libamenta eũ ſacrificijs offerebantur.

Quinque numerat Abulenſis,Num.15.quæſt.5. thus,oleum,ſalem,vinum, & panem; aitque, altare fuiſſe ſimilem menſæ, dicique menſam, Malach.1. In menſa autem non carnes ſolùm, ſed etiam ſal,vinum, panis, & oleum apponuntur. In menſa verò Dei thus additur. Legendum caput 15.Numerorum.

10. *De ſacrificio pro peccato, id eſt,de vacca rufa.*

Præter hæc appellatur ſacrificium pro peccato vacca rufa, ex cuius cineribus aqua luſtrationis fiebat, Leuit.19. *Pro peccato vacca combuſta eſt.* Hebraicè חטאת, *catah ipſa*, id eſt, *peccatum ipſa*. Peccatum dicitur, quia hoſtia erat pro peccato. Lege idem caput 19. *Aut Dominus Moſi, præcipe filijs Iſraël, vt adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla ſit macula, nec portauerit iugum.* Hanc vaccam, ſiue vitulam coloris rubei, ſiue ſanguinei, quæ iugum nunquam portauerat, ſacerdos immolabat, non in tabernaculo, vbi cætera animalia immolari ſolebant, ſed extra tabernaculum. Extra caſtra enim educebatur in locum diſtantem ab altari holocauſtorum, neque inferebatur ſanguis eius in ſancta. In conſpectu populi mactabatur;tingebat verò ſacerdos digitum in ſanguine eius, & conuerſus ad fores tabernaculi,ſeptem vicibus aſpergebat ſanguinem. Poſtea penitus in cineres vaccam rufam redigebat; comburebat enim coram omnibus carnes eius,pellem,ſimum quoque,ſanguinem verò non effundebat ad baſim altaris holocauſtorum, ſed cum carnibus tradebat flammæ. Mittebat præterea in flammam, quæ vitulam vorabat, lignum cedrinum, & hyſſopum herbam, & coccum bis tinctum.

Ex cineribus vaccæ rufæ fiebat aqua expiationis.

Colligebantur vaccæ huius cineres, & effundebantur extra caſtra, in loco mundo, ibíque cuſtodiebantur, vt, cùm opus eſſet, cum aqua miſcerentur, fierétque aqua expiationis, ſiue luſtrationis, qua aſpergerentur immundi, &

Numer.19. munditiæ legali reſtituerentur. Numer.19. *Qui tetigerit cadauer hominis, & propter hoc ſeptem diebus fuerit immundus, aſpergetur ex hac aqua die tertio, & ſeptimo, & ſic mundabitur.* Huius aquæ

Ad Hebr.9. meminit Apoſtolus ad Hebr.9. *Si ſanguis* (inquit) *hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis: quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſeruiendum Deo viuenti.* Emundationem huius aquæ appellat Paulus emundationem carnis,vel corporis, quia emundabat eius aſperſio legales quaſdam irregularitates externas: at ſanguinis Chriſti aſperſio ipſam emundat conſcientiam, totámque animam.

11. *De duobus hircis, quorũ vnus immolabatur,alter in deſertum mittebatur.*

Leuit.16. duo hirci offeruntur pro peccato, ſed non immolatur vterque. Nam diuina ſorte miſſa, vnus mactabatur, alter ſocius in deſertum portabatur, veluti onuſtus Iſraëlitarum peccatis. Leuit.16. offerebat ſummus ſacerdos, hircum hunc Deo, & poſita vtraque manu ſuper caput eius, confitebatur omnes iniquitates filiorum Iſraël, & vniuerſa delicta, atque peccata eorum. Quæ imprecans capiti eius, emittebat illum per hominem paratum,in deſertum, in quo à feris lacerabatur. Socius immolabatur in tabernaculo, hic à feris in ſolitudine laniabatur. Imprecabatur autem capiti hirci peccata Iſraëlitarum ſacerdos deprecans, vt flagella, quæ pro peccatis merebantur, in caput hirci recíderent, longéque ab Iſraëlitis recederent in

Leuit.16. ſolitudinem. Dicitur hic hircus Hebraicè, Le-

A uit.16. עזאזל, *gazazel*. LXX. interpretes appellant ἀποπομπαῖον. Noſter interpres eos ſecutus, vocat *hircum emiſſarium*, quia in deſertum emittebatur. Verbum אזל, *azal*, ſignificat *abire*, & *recedere*, עז, *guez*, ſignificat *caprum*; vnde *gazazel* ſignificat *caprum abeuntem in deſertum*, vel *recedentem*, id eſt, emiſſarium, & apopombæum.

CAPVT IX.

MORALE.

De ſacrificio pro peccato, & delicto.

1. *Chriſtus hoſtiam ſe obtulit pro peccato.*

ADVMBRAT hoſtia pro peccato Chriſtum Opt. Max. qui pro peccatis totius B orbis ſemetipſum in cruce Deo obtulit hoſtiam pro peccato, quamobrem à Paulo peccatum appellatur catah, id eſt, victima pro peccato oblata, ad Rom.8. *De peccato* (inquit) *damnauit peccatum.* hoc eſt,Chriſtus per hoſtiam pro peccato damnauit, & deſtruxit peccata orbis. Hoſtia autem pro peccato ipſe fuit in cruce oblatus. & 2.Corinth.5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit,vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo.* Nullum in ſe peccatum Chriſtus nouerat, quia nullum peccatum commiſit: at illum Pater pro nobis fecit peccatum,quia cùm innocentiſſimus eſſet, fecit illum hoſtiam pro C peccatis noſtris, vt nos per hanc admirabilem hoſtiam pro peccato id aſſequeremur, quod legis veteris ſacrificia conferre non poterant, nimirum iuſtitiam,& gratiam: *Vt nos* (inquit) *efficeremur iuſtitia Dei in ipſo.* Per ipſum enim,& per merita hoſtiæ huius pro peccato iuſti efficimur, & ſancti: ſi tamen eius fidem complectamur,& mandata obſeruemus.

Ad Rom.8.

2.Corinth.5.

2. *Sacrificia pro peccato Chriſtum adumbrarunt*

Sacrificia illa pro peccato, quorum ſanguis inferebatur in ſancta,typum fuiſſe Chriſti,idem Apoſtolus indicat ad Hebr.13. *Quorum* (inquit) *animalium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra.* Ad Hebr.13. *Propter quod & Ieſus, vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt.* Pontifex D in die expiationis vitulum immolabat, & hircum, eorúmque ſanguinem inferebat in Sancta ſanctorum, corpora verò extra caſtra comburebantur, Leuitic.16. *Vitulum, & hircum, qui pro* Leuit.16. *peccato fuerant immolati, & quorum ſanguis illatus eſt in ſanctuarium, vt expiatio compleretur, aſportabunt foras caſtra, & comburent igni, tam pelles,quàm carnes eorum, ac ſimum.* Horum animalium ſanguis inferebatur in Sancta ſanctorum per pontificem: aliorum,de quibus ſupra diximus, non inferebatur in Sancta ſanctorum, ſed in ſancta: omnium verò corpora cremebantur extra caſtra, & extra vrbem. Typus indicat Chriſtum E hoſtiam fuiſſe pro peccato, eiúſque ſanguinem illatum in cælum Deo ſummopere placuiſſe, mundúmque expiauiſſe. Oblatam verò indicat hanc hoſtiam extra caſtra, id eſt, extra portam ciuitatis Ieruſalem in monte Caluariæ. *Propter quod* (ait Paulus) *Chriſtus extra portam paſſus eſt,* videlicet vt typo ſatisfaceret. Extra caſtra autem,hoc eſt, extra portam Ieruſalem, Chriſtum paſſum ait Paulus, vt ſignificaret, extra Ieruſalem, hoc eſt, extra ceremonias Iudaicas, quæ in Ieruſalem ſeruabantur, oportere exire, & à lege veteri recedere illos, qui ad eum veniunt, & in eum credunt: *Habemus* (inquit) *altare, de quo edere non habent poteſtatem, qui tabernaculo deſerniunt. Quorum enim animalium infertur ſanguis pro*

peccato in ſancta per pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra: propter quod & Ieſus, vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus ergo ad eum extra caſtra improperium eius portantes. Non enim habemus hîc manentem ciuitatem. hoc eſt, habemus altare noui ſacrificij auguſtiſſimæ Euchariſtiæ, de quo non poſſunt Iudæi edere, quod indicant ſacrificia animalium, quorum ſanguis infertur in ſancta. Quemadmodum enim illorum carnes extra caſtra,& vrbem ferebantur,& cremebantur, nemóque illas edebat: ſic Chriſtus extra Ieruſalem delatus eſt, & cruci affixus, nullúſque intra Iudæorum caſtra manens, illius carnem edere, illiúſque ſanguinem bibere poteſt. Exeamus ergo ad illum extra caſtra Iudæorum, id eſt,extra ceremonias, extra legem,imò & extra hunc mundum.Non enim habemus hîc manentem ciuitatem, ſed cæleſtem inquirimus.

Extra caſtra comburebantur ſacrificia. Extra caſtra paſſus eſt Chriſtus.

3. Leuitic.4. *Si ſacerdos*, (inquit) *qui vnctus eſt, peccauerit, offeret pro peccato ſuo vitulum.* Pontifices legis antiquæ pro peccatis ſuis ſacrificia offerebant;at ſummus Pontifex legis nouæ Chriſtus, non pro peccatis ſuis, ſed pro alienis obtulit ſacrificium. Illi non ſemel, ſed ſæpius ſacrificia cruenta offerebant, quia ſemel offerre non erat ſatis: Chriſtus verò ſemel tantùm ſacrificium cruentum in cruce obtulit, quia ſatis ſupérque vnum fuit. Inſtituit tamen incruentum Euchariſtiæ ſacrificium, in quo eadem eſt victima Chriſtus, quæ quotidie immolatur incruentè,& ſacrificium cruentum in cruce oblatum repræſentat.Ad Hebr.7. *Talis* (inquit Paulus) *decebat, vt nobis eſſet pontifex ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cælo factus,qui non habet neceſſitatem quotidie,quemadmodum ſacerdotes priùs pro ſuis delictis hoſtias offerre,deinde pro populi; hoc enim fecit ſemel ſe ipſum offerendo. Lex enim homines conſtituit ſacerdotes infirmitatem habentes, ſermo autem iuriſiurandi, qui poſt legem eſt, filium in æternum perfectum.* Lex vetus ſacerdotes conſtituebat infirmitatem habentes peccati, ideo neceſſe erat, non ſolùm pro delictis populi, ſed etiam pro ſuis offerre victimas: at filius pontifex ille perfectus,quem Deus iureiurando conſtituit, Pſal.109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum.* infirmitatem peccati nullam habuit; ſanctus eſt, innocens, impollutus, longè à peccatoribus & peccatis ſeparatus, ad dexteram Dei ſuper cælos ſedens: non habuit neceſſitatem pro ſuis delictis offerre hoſtiam,quia omni delicto carebat.Pro populi delictis ſemetipſum victimam obtulit ſemel; eáque vna victima, ſemel in cruce immolata, totius mundi peccata expiauit, ad Hebr.10. *Chriſtus pro peccatis offerens hoſtiam in ſempiternum ſedet in dextera Dei. Vna enim oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos.*

Leuit.4.

Ad Hebr.7. Summus ſacerdos Chriſtus non obtulit pro ſe hoſtiam pro peccato.

Pſal.109.

Innocẽtiſſima hoſtia fuit Chriſtus.

Ad Hebr.10.

4. Sacerdotes legis veteris ſacrificia pro peccato offerebant, quæ peccata auferre non poterant; Chriſtus ſacrificium obtulit, quod ſufficienter omnia peccata ſuſtulit, & in cineres redegit. Id quod ſignificabat animalium illorum combuſtio, quæ pro peccatis pontificis, & populi mactabantur. Quemadmodum in cineres animalia illa pro peccato oblata redigebantur extra caſtra; ſic peccata, quæ per Chriſti hoſtiam remittuntur, in cineres penitus ſtatim rediguntur, quod attinet ad culpam, quamuis pœnæ pars aliqua remanere poſſit ſoluenda.

Sacrificia pro peccato non auferebant peccatum. Chriſti ſacrificiũ pro peccato, abſtulit omnia peccata.

A Extra caſtra verò in cineres rediguntur, quia extra hominem iam ſunt, qui per gratiam mundantur. Pſal.50. ait vates: *Aſperges me, Domine, hyſſopo, & mundabor,lauabis me, & ſuper niuem dealbabor.* Mundatur enim is, cui peccata dimittuntur, & abluitur, peccatíque ſordes longè ab illo recedunt. Præterea ſuper niuem dealbatur, quia gratia Dei, & iuſtitia, quæ niuem candore ſuperat, exornatur. Ad Roman.6. *Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati, & vltra non ſeruiamus peccato.* Simul cum Chriſto crucifixus eſt homo vetus,vt deſtruatur corpus peccati, & in cineres redigatur; quemadmodum corpus animalis, quod pro peccato B immolabatur. Deſtructo autem corpore peccati, iam nemo peccato ſeruiat. Sacerdotes legis veteris pro peccatis,quæ ab hominibus ſui temporis committebantur, ſacrificia offerebant; Chriſtus ſacrificium obtulit etiam pro peccatis, quæ ante oblatum ſacrificium commiſſa fuerant. Tanta potentia eſt huius ſacrificij pro peccato, vt ad delendum etiam peccata primi parentis, & cætera conſequentia vim habuerit. Ad Roman.3. *Quem propoſuit* (ait Paulus) *Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ propter remiſſionem præcedentium delictorum.*Præcedentia delicta appellat peccata, quæ ſub priore teſtamento præceſſerunt Chri- C ſti hoſtiam, ad quæ remittenda fuſus eſt eius ſanguis.Ad Hebr.9.*Noui* (inquit) *teſtamenti mediator eſt Chriſtus, vt morte intercedente in redemptionem earum prænaricationum, quæ erant ſub priori teſtamento, repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt, æternæ hæreditatis.* Non ſolùm per ſacrificium hoc pro peccato, id eſt, per Chriſtum, peccati repromiſſionem accipimus, ſed æternam etiam hæreditatem:*Vt repromiſſionem* (inquit) *accipiant, qui vocati ſunt, æterna hæreditatis.*

Deſtruẽdum eſt corpus peccati,& in cineres redigendum.

Chriſti ſacrificiũ omnium temporũ peccata ſufficiẽter deleuit.

Ad Rom.3.

Ad Hebr.9.

Itaque Chriſtus hoſtia eſt pro peccato, quia per eius ſanguinem peccata dimittuntur;hoſtia eſt pro gratia, quia per eius merita gratia donatur; hoſtia eſt pro gloria, quia per eius paſſionem gloria ſempiterna hominibus confertur. Ad Roman.3. *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei,* &c. Omnes homines in peccatum inciderunt, egent verò ſummopere gloria cæleſtis patriæ, vt Deo fruantur, finémque ſuum conſequantur, nec fiant dæmonibus ſimiles æternis tormentis mancipati. Cùm tamen tantopere gloria egeant, mendici ſunt,atque inopes; opibus carent,quò illam poſſint comparare:at verò viſcera miſericordiæ Dei ampliſſimas illis opes præbuerunt, nimirum ſanguinem ſuum, pretium infinitum, quo illam poſſint emere. Præbuerunt illis hoſtiam pro peccato, vt à peccatis abſoluerentur, hoſtiam pro gratia, vt gratia exornarentur,hoſtiam pro gloria,vt gloriam ſempiternam conſequerentur. Magnam Deo gloriam attulerũt hæc miſericordiæ viſcera;quamobrem verba Pauli de gloria Dei explicantur, quæ maximè elucet in Dei miſericordia, hunc in modum: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* hoc eſt, opus habent gloria Dei, quæ in condonatione peccatorum, in largitione gratiæ, & æternæ gloriæ cernitur. Opus habent, vt Deus in illis glorificetur per peccatorum remiſſionem. Caietanus gloriam Dei ait appellari, gloriam hominis apud Deum, habet enim magnam gloriam, & honorem apud Deum homo iuſtus, impius ea caret. Erant homines coram Deo contempti, & abiecti; per hoſtiam verò,

5. *Chriſtus fuit hoſtia pro peccato, & pro gratia,& pro gloria.*

Ad Rom.3.

Pſal.50.

Ad Rom.6.

verò, quam Christus obtulit, magnum apud eum honorem, & gloriam adepti sunt.

6. *Hostia pro peccato offerenda nunc est cordis pœnitentia. Addenda oris confessio, & satisfactio.*

Præter Christi hostiam, habemus hostiam, quam offeramus pro peccato; quæ ex Christi sanguine, ad delendum peccatum habet vim, ea est pœnitentia. Hanc victimam offerre oportet pro peccato eum, qui peccatum commiserit. Neque verò solùm in lege noua victima hæc ad expiandum peccatum necessaria est, sed necessaria fuit semper, & in lege naturæ, & in lege veteri. Nunquam enim Deus peccatum dimisit, absque pœnitentia. Itaque pœnitentia sacrificium est tam legis naturæ, quàm legis veteris, atque nouæ, quod Dauid Psalm. 50. omnibus animalium sacrificiis anteponit: *Si voluisses* (inquit) *sacrificium, dedissem vtique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despicies.* Iam Deus sacrificia illa legis antiquæ despexit, & abrogauit, pœnitentiæ verò & contritionis sacrificium nunquam despiciet, nunquam abrogabit: *Cor* (inquit) *contritum, & humiliatum Deus non despicies.* Sacrificium appellat Augustinus pœnitentiam Achab, serm. 58. de tempore: Achab (inquit) sacrificium contriti, & humiliati cordis Deo offerre non distulit, &c. 3. Reg. 21. *Scidit vestimenta sua Achab, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite.* Non despexit Deus hoc pœnitentiæ sacrificium, imò respexit, & Heliæ ostendit dicens: *Nónne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, inducam malum in diebus eius.* D. Hieron. in epitaphio Fabiolæ: O felix (inquit) pœnitentia, quæ ad se Dei traxit oculos! quæ furentem sententiam Dei confesso errore mutauit, &c. Si Achabi illud sacrificium cordis contriti (qualecunque fuerit) respexit Deus, quàm benignis oculis sacrificia respiciet eorum, quorum corda amor Dei, & dolor peccati transfigit? D. Gregor. homil. 10. in Ezechiel. Pensandum (inquit) est, quomodo & in electis suis mœror amaritudinis placeat, qui amittere timent Dominum. Si sic ei placuit & reprobi Achabi pœnitentia, qui timebat perdere præsens sæculũ, aut quomodo ei grata non sit spontanea afflictio pro culpis, in eis, qui placent, si hæc ad tempus placuit, & in eis, qui displicebant? Luc. 7. Sic ille. Peccatrix illa mulier, Luc 7. ad pedes Christi prostrata sacrificium hoc offerebat, despexit illam Pharisæus, sed non despexit sacrificium Christus. Pharisæus dixit, despiciens: *Hic, si esset Propheta, sciret vtique, quæ & qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est.* At Christus respiciens sacrificium Pharisæo despicienti id ostendit, & laudat sigillatim omnes eius actus numerans: *Hac* (inquit) *lacrymis rigauit pedes meos, & capillis tersit, ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos.* Item: *Vnguento vnxit pedes meos: propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Nunquam Deus despexit, nunquam despiciet hoc sacrificium pro peccato. Obtulit illud primus parens Adam, non despexit Deus primi parentis primũ pœnitentiæ sacrificium. Euæ quoque primæ matris nõ despexit cõtritionem. *Ad Caini verò munera non respexit*, respexisset tamen ad sacrificium pœnitẽtiæ, si illud obtulisset. At infælix desperauit dicens: *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniã merear.* Obtulerunt Deo pœnitentiam alij in lege naturæ, neminẽ despexit Deus.

Pœnitentia cordis, est sacrificium legis naturæ, & veteris, & nouæ. Psalm. 50.

Non despicit Deus cor contritum.

D. Augustin. *Pœnitentia Achab.* 3. Reg. 21.

D. Hieron.

D. Gregor.

Luc. 7.

In lege etiam veteri multi obtulerunt, sed addebant contritioni, animalium sacrificium. Summus sacerdos vitulum, princeps hircum, reliqui capram, vt diximus, cuius sacrificij oblatione peccatum suum confitebantur, vt ait D. Thomas 3. part. quæst. 84. ad 2. In hoc, (inquit) quòd oblationem faciebat aliquis pro peccato suo, quodammodo suum peccatum sacerdoti confitebatur, & secundùm hoc dicitur Prouerb. 28. *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Sic D. Thomas. Genebr. Psalm. 31. Ex Rabbinis (inquit) has istius confessionis habemus circunstantias. Primò, illa fiebat coram sacerdote; secundò, imponendo manus capiti hostiæ immolandæ, & id quidem inter cornua; tertiò, distinctè commemorando peccatum, de quo pœnitentiam ageret; quartò, detestando peccatum, & promittendo, se nunquam reuersurum. Id autem appellabant confessionem verborum, quòd fieret conceptis verbis, & solemni more. Sic ille. In lege noua contritioni confessio additur sacramentalis, & omnium peccatorum sigillatim, facienda sacerdoti Dei vicario: ipsaque pars est eximij sacrificij, id est, pœnitentiæ. Additur quoque satisfactio. Hoc sacrificium Deus non despicit, sed magni facit, & illud offerentibus omnium peccatorum largitur absolutionem. Aperiuntur in confessione animi vulnera, effunditur peccatorum sanies, & sequitur sanitas. Si sanari vis, ostende vulnera. Boëtius lib. 1. de consolat. Si opera (inquit) medicantis expectas, oportet vt vulnus tuum detegas, &c. Stulti hominis est, propter pudorem nolle vulnera aperire. Horat. lib. 1. epist. 12.

Stultorum incurata pudor malus vlcera celat.

Et D. Gregor. hom. 40. in Euangelia: Quid (inquit) est peccatorum confessio, nisi quædam quasi vulnerum ruptio? quia peccatum salubriter aperitur in confessione, quod pestiferè latebat in mente. Vulnera cutis, in superficiem trahunt humorem putredinis, & confitendo peccata, quid aliud agimus, nisi malum, quod in nobis latebat, aperimus. Sic ille.

7. *Cõfessio peccatorum adumbrata.*

D. Thomas.

Prouerb. 28.

Genebrard.

Aperienda sunt vulnera peccatorũ, si sanari cupis in confessione.

Boëtius.

Horat.

D. Gregor.

Solius hominis est hoc sacrificium. Non enim angeli pœnitentiam agunt, quia non peccant; non agunt dæmones, quia in peccato sunt obstinati; non agunt bruta animantia, quia ratione, & peccato carent. Soli homines pœnitentiam veram agere possunt, dum vitam in hoc terrarum orbe ducunt. Nam tartareis ignibus mancipati, pœnitentiam quidem agere possunt, sed non veram. Vnde illud Sapient. 5. *Pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes,* &c. Ergo dum vita suppetit, qui peccata commiserunt, hoc sacrificium Deo offerant, siue sacerdotes sint, siue principes, siue populares. Deus enim sacrificium pro peccato (vt vidimus Leuit. 4.) & à sacerdote summo, & à principibus, & à popularibus flagitat. Conqueritur verò Dominus, Ieremiæ 8. de populo suo, quòd pœnitentiam agere nolit, & peccata sua hoc sacrificio delere: *Quare* (inquit Dominus) *auersus est populus iste in Ierusalem auersione contentiosa? Nullus est, qui agat pœnitentiam super peccato suo dicens, quid feci?* Auertuntur homines à Deo per peccatum mortiferum: conuertuntur verò ad Deum per pœnitentiam. Auersio contentiosa, auersio dicitur pertinax. L X X. vertunt, *Auersione impudenti.* Auertuntur aliquando homines

8. *Pœnitentia est solius hominis sacrificium.*

Sapient. 5.

Ierem. 8.

Increpantur ij, qui nolunt pœnitentiam agere.

à Deo auerſione pertinaci, atque impudenti; nolunt per pœnitentiam ad Deum conuerti, nolunt actiones ſuas, & peccata conſiderare: Sed veluti effrenati equi curſu citato, in Orcum tendunt. Vnde ſequitur eodem capite Ieremiæ: *Omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum, quaſi equus impetu vadens ad prælium.* Aſina, qua vehebatur Balaam viſo gladio, quem angelus diſtrinxerat,à curſu, quem tenebat,receſſit,Num. 22. *Cernens aſina angelum ſtantem in via euaginato gladio,auertit ſe de itinere.* Vtinam equi hi effrenati, qui curſu citato tartarum petunt, Deum ante ſe viderent, diſtrictum habentem gladium æterni ſupplicij, diuerterent ſanè ab itinere ad flammas ducente ſempiternas: at,vt ait Dominus eodem cap.18. Ieremiæ, cæci ſunt hi equi, gladium Dei diſtrictum non vident, iudicium Dei, & ſupplicium æternum non conſiderant. *Populus meus* (ait Dominus) *non cognouit iudicium Domini*, &c.

Ibidem. Num.22. Ierem.8.

9. *Ad pœnitentiam vulneratus peccati telo mox confugiat.*

Caueamus maximè auerſionem à Deo per peccatum mortiferum. Quòd ſi fragilitas noſtra in peccatum inciderit; caueamus auerſionem contentioſam, ac pertinacem. A peccato protinus reſurgamus. Eodem capite Ieremiæ ait Dominus: *Nunquid qui cadit, non reſurget? Et qui auerſus eſt, non reuertetur?* Qui cadit in lutoſa via, protinus ſumma feſtinatione reſurgit, qui auertitur ab itinere recto,vbi primùm id nouit, ad iter rectum reuertitur. Qui cadit,nullo modo ſe in luto iacere patitur, qui à recta via deflectit, cùm primùm id videt, mox ad rectam viam contendit:eundem in modum, qui in peccatum mortiferum cadit, ne patiatur ſe in fœtidiſſimo hoc luto iacere,ſed protinus exurgat, Deo iuuante. Qui à recto cæli itinere auerſus eſt,non pergat vlteriùs, ne peccata peccatis accumulet,ſed qua via iter faciat, diligenter conſideret, cúmque viderit, eam in æternas flammas tendere, mox in viam vertatur, quæ ad æterna ducit gaudia. Cùm nauis frangitur,non aurum, aut argentum complectitur naufragus, ſed ſumma cum properatione tabulam arripit, in qua poſſit ſeruare vitam. Fracta naui,& amiſſa gratia, naufragus eſt peccator, ante omnia ſumma cum acceleratione, omiſſis aliis, ad tabulam accurrat, in qua animam poſſit ſaluam facere, tabula autem poſt naufragium eſt pœnitentia, vt omnibus patet.

10. Pſalm.50. Ioëlis 2. *Cor dolore ſcindendum pro peccato.* Matth.3. *Fructus producendi digni pœnitentia.* Ioëlis 2. Ionæ 3. D.Hieron.

Corde contrito & humiliato concipitur pœnitentia. *Cor* (inquit) *contritum, & humiliatum Deus non deſpicies*; ſcindendum eſt in primis cor dolore, & conterendum; deinde peccata ſunt confitenda. Ioëlis 2. *Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra*, &c. Cùm peccata confitemur ſacerdoti, tunc ſcindimus cor, & veluti victimæ ſanguinem effundimus. Quemadmodum verò præ dolore veſtimenta ſcindebant Iſraëlitæ:ſic doloris cultro pœnitens ſcindit cor. Addenda præterea ſunt opera ſatisfactoria: imponebant offerentes manus victimæ pro peccato oblatæ, nos imponamus ſacrificio pœnitentiæ manus, id eſt, opera digna pœnitentiæ, iuxta illud Baptiſtæ, Matth. 3. *Facite fructum dignum pœnitentiæ.* Nam pœnitentiæ arbor dignos ſe fructus parit, fletum, corporis macerationem, ieiunia, cilicium, eleemoſynas, precationes. Ioëlis 2. *Conuertimini ad me* (ait Dominus) *in toto corde veſtro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu.* Ionæ 3. *Niniuitæ prædicauerunt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis à maiore vſque ad minorem.* D. Hieron.

A eodem capite ait, dignum victum pœnitentiæ eſſe ieiunium, & dignum habitum eſſe cilicium: Dignus(inquit)& victus,& habitus pœnitentiæ, ieiunium, & cilicium Niniuitarum. Eodem loco cilicium, & ieiunium appellat arma pœnitentiæ, auxilia peccatorum, &c. His armis diabolum ſuperamus, orcum vincimus, hic pœnitẽtiæ victus cæleſtes epulas comparat, hic habitus cæleſtia nobis indumenta præſtat.

11. *Pœnitentia noſtra Dei pœnitentiam parit.* Ieremiæ 18.

Præterea pœnitentia noſtra parit pœnitentiam Dei. Propter peccatum mortiferum minatur Deus,ſe hominem flammis æternis traditurum: at ſi pœnitentiam egerit peccator de peccato ſuo, agit Deus quodammodo pœnitentiam de ſupplicio ſuo. Ieremiæ 18. *Repente* (ait Dominus) *loquar aduerſùs gentem, & aduerſùs regnum, vt eradicem, & deſtruam, & diſperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo,quod locutus ſum aduerſùs eam, agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitauit, vt facerem ei.* Non cadit in Deum pœnitentia, ſed pœnitere dicitur metaphoricè Ionæ 3. Ionas,Deo iubente, ingreſſus Niniuem,illius euerſionem voce contenta proclamauit,dicens: *Adhuc quadraginta dies,& Niniue ſubuertetur*, &c. Quod audientes Niniuitæ pœnitentiam egerunt,egit quoque Deus pœnitentiam de ſupplicio ſuo;præterierunt quadraginta dies, & Niniue ſtetit, ſtare autem illam fecit pœnitentia. Sed prius illam euertit. Nam manibus, & domibus, atque incolis, Niniuem ſtare fecit pœnitentia: ſed Niniuem,quod attinet ad mores improbos, euertit, vt D. Auguſt. ait lib.21. de Ciuit. Dei, cap.24. Stantibus(inquit) mœnibus atque domibus, euerſa eſt ciuitas in perditis moribus, &c. Hoc eſt pœnitentiæ officium, mores improbos deſtruere, homines verò ſtare facere.

Pœnitentia non cadit in Deum. Ionæ 3. D.Auguſt.

12. *Poſt pœnitentiam perſeuerantia.* Leuit.3. D.Gregor. *De perſeuerantia.* 1. Corint.9.

Denique vituli corpus, quod pro peccato offerebatur, redigebatur in cineres. Redigendum eſt in cineres,& deſtruendum corpus peccati,ita vt nullum peccatum mortiferum, nulla eius occaſio permaneat; permaneat verò gratia, per pœnitentiam acquiſita, neque vnquam ab anima alio commiſſo peccato diſcedat. Leuit.3. iubet Dominus offerri ſibi hoſtiæ pacificæ caudam: *Offerent* (inquit) *de pacificorum hoſtia ſacrificium Domino, adipem, & caudam totam.* Extrema victimæ pars cauda eſt,quamobrem perſeuerantiam in gratia, & bonis operibus ſignificat, vſque in finem vitæ Deo offerendam. Gloſſ. interlin. Cauda(inquit)finis eſt corporis:hæc immolatur cùm opus bonum ad finem perducitur, &c. D. Gregor. in fine lib. 1. moral. Caudam(inquit)hoſtiæ offerre præcipimur,vt videlicet,omne bonum quod incipimus, etiam perſeueranti fine compleamus, &c. Dilectus ille Iacobi filius Ioſeph, veſte ad talos vſque pertingente induebatur:ſic dilecti filij Chriſti gratia, & virtutibus induuntur, vſque admortem permanentibus. D.Gregor. Ioſeph(inquit)talarem tunicam habuiſſe perhibetur, talaris tunica actio eſt conſummata. Quaſi enim protenſa tunica talum corporis operit, cùm bona actio ante Dei oculos vſque ad vitæ terminum nos tegit. Sic ille. Non conſequitur palmam is, qui in ſtadio currit, niſi vſque ad metam, finémque currat: eundem in modum cæleſtem gloriam non adipiſcitur is, qui antequam ad finem vitæ perueniat, in curſu deficit, atque conſiſtit. 1. Corinth. 9. *Neſcitis* (ait Paulus) *quòd ij qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit*

Gloſſ. interl. D.Gregor.

pij brauium? Sic currite, vt comprehendatis. Currunt in stadio multi, omnes ad metam peruenire contendunt, nullúsque à cursu desistit, hos nobis imitandos proponit Apostolus: *Sic* (inquit) *currite, vt comprehendatis.* Hos imitamini, ne desistatis currere in huius vitæ stadio, donec ad metam perueniatis; in cursu perseuerate, vt palmam, & brauium æternæ beatitudinis comprehendatis. Multi in stadio currunt, sed non omnibus datur corona, vnus tantùm illam consequitur. At in nostro stadio currentibus, & perseuerantibus vsque in finem, omnibus corona tribuitur, non quidem corruptibilis, móxque peritura, sed incorruptibilis, perpetuóque duratura. Quæ quidem certissimè nobis tradetur, si à gratia non discesserimus. Vnde Paulus: *Ego* (inquit) *sic curro non quasi in incertum*, &c. Cucurrit Paulus, certum sibi proposuit scopum, ad quem cursum dirigeret, nimirum beatitudinem, quæ certa est omnibus perseuerantibus. Cucurrit, & in cursu perseuerauit: ideo coronam est consecutus. Audiamus illius verba 2. ad Timoth. 4. *Bonum* (inquit) *certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex. Non solùm autem mihi, sed & iis qui diligunt aduentum eius.* Qui bonæ vitæ cursum pœnitentia paracta aggressus est, cursum consummet, bonum certamen vsque ad mortem cum hostibus tartareis certet, fidem per charitatem operantem seruet, procul dubio repositam inueniet sibi coronam in cælo sempiternam.

2. Timot. 4.

13. *Dignitas sacerdotij.* Theodoret.

Iubet Dominus populum pro peccato immolare vitulum, sacerdotem eandem hostiam offerre, principem verò offerre hircum. Ex hoc præcepto colligit Theodoretus, quanto sit Sacerdotis dignitas, his verbis: Præcipit Dominus sacerdotem vitulum sacrificare; populum similem hostiam offerre, docens quanta sit sacerdotij dignitas, quam vniuerso populo parem fecit: Principem autem hircum offerre iubet. Tam procul abest à sacerdotali dignitate is, cui corporeum imperium commissum est, &c. Idem Theodoret. quæst. eadem docet, cur Leuit. 5. iubeat Dominus offerri pro peccato similam absque thure & oleo: Quia (inquit) oleum lætitiam indicat, thus autem suauem odorem, quorum vtroque priuatur peccatum. Sic ille. Fœtet peccatum, mœstitiam parit, non conuenit peccatori thuris suauis odor, aut oleum lætitiæ.

Theodoret.

14. *De vacca rufa.* D.Augustin. Theodoret. Numer. 19. *Vacca rufa vmbra fuit Christi.* D.Isidorus.

Erat vacca rufa sacrificium pro peccato, vt supra vidimus, ea verò, vt Augustinus, D. Gregor. & alij aiunt, Christi sacrificium adumbrat. D.Augustin. quæst. 33. in Numer. Iuuenca (inquit) rufa carnem Christi significat, sexus fœmineus est propter infirmitatem carnis, rufa est propter cruentam passionem, &c. Erat iuuenca hæc ætatis integræ, Numer. 19. quia Dominus integram agens triginta trium annorum ætatem, passus est. Erat sine macula, quia in Christo nulla fuit peccati macula. Theodoretus: Quòd vacca (inquit) carebat macula, expertem peccati Christum innuit, &c. Additur Numer. 19. *Nec portauerit iugum*, quia Christus liber erat omni solutus seruitutis iugo, vt ait Theodoretus; præterea quia iugum peccati non subiit, vt ait Augustin. D. Isidorus in Numer. cap. 16. Vitula (inquit) rufa caro est saluatoris, rosea sanguine passionis, ætatis integræ, quia perfecta ætate passionem suscipit, quod autem non est impositum super illam iugum, hoc ostendit, quia caro Christi non est subiugata delicto, &c. Sequitur: *Eductam extra castra immolabit* (scilicet sacerdos) *in conspectu omnium.* Nónne vides, carnem Christi eductam extra castra, id est, extra ciuitatem Ierusalem, immolatam in conspectu omnium Iudæorum? Theodoretus: Theodoret. Quòd (inquit) vacca immolatur extra castra, passionem saluatoris extra portam Ierusalem peractam designat, &c. Et August. Eiectus (in- D.August. quit) est Dominus passurus extra ciuitatem, &c. Aspergebat sacerdos sanguine vitulæ septies contra fores tabernaculi, quia Christi sanguine tabernaculum Dei, id est, Ecclesia aspergitur, & mundatur septies, id est, perfectè. Nam perfectio indicatur numero septenario, totum enim tempus septem diebus per hebdomadas reuoluitur.

15. *Merita Christi indicata aqua expiationis.* Ad Hebr. 9. *Tria illa quid significent,* cedrus, hyssopus, & coccus, *in flammã vaccæ immissa.* Lyranus.

Conburebatur igne vitula: Christus autem amoris igne inflammatus est: ignis ille, quo vacca rufa inflammabatur, charitatem adumbrabat, quæ Christum ad passionem duxit. Cineres vitulæ admixti aquæ viuenti legales immunditias purgabant. Adumbrabat hoc Christi passionem, & merita, admixta aquæ viuenti baptismi, omnium hominum crimina expiare: Ad Hebr. 9. *Si sanguis hircorum, & taurorum, aut cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi emundabit conscientias nostras.* Cùm vacca comburebatur, sacerdos in flammam mittebat lignum cedrinum, hyssopum, coccúmque bis tinctum. Lyranus tria hæc vult significare tres personas, quæ cum Christo passæ sunt; hyssopo humili herba ait significari Virginem Deiparam, quæ Christo maximè est compassa; ligno cedrino Ioannem, qui instar Cedri, ad diuina contemplanda eleuatus est; cocco bis tincto, latronem, qui tam mente, quàm corpore Christo compatiebatur. Dicerem potiùs latronem humili hyssopo significari: Virginem verò Deiparam, cocco bis tincto, propter geminam charitatem, qua maxima prædita fuit, Dei, & proximi. Thodoretus putat, lignum cedrinum significasse genus mortis Christi, nimirum crucem, cui est suffixus, coccus bis tinctus eius charitatem tam erga Deum, quàm erga homines adumbrare potest, hyssopus humilitatem, *humiliauit enim semetipsum* (vt Paulus ait) *vsque ad mortem crucis.* D. August. in Numeros, quæst. D. August. 33. Lignum (inquit) cedrinum spes est, quæ debet in supernis firmiter habitare; hyssopus, fides, quæ, cùm sit herba humilis, radicibus hæret in petra; coccinum, charitas, quòd feruorem spiritus igneo colore testatur, &c. Vult itaque Augustinus, cedri ligno spem significari, quia spes excelsa est, vt cedrus, & excelsam sperat cæli gloriam. Hyssopo vult significari fidem, quia petræ firmissimæ, id est, autoritati diuinæ innititur, quemadmodum hyssopus radicibus hæret in petra; cocco bis tincto charitatem. D. quoque Gregor. lib. 6. D.Gregor. moral. cap. 25. hyssopo fidem indicari putat, cedro spem, cocco bis tincto, charitatem. Quemadmodum ergo in flammam, qua deflagrabat vitula, cedri lignum, hyssopus, & coccus mittebatur; sic in flammam illam summi amoris, qua Christus in cruce incensus erat, mittere nos debemus semper fidei actus, & spei, maximáque charitatis, eum semper ex toto corde diligentes,

qui

qui pro nobis mori voluit. Denique is qui vitulam comburebat, immundus erat vsque ad
Theodoret. vesperam: ad denotandum (ait Theodoretus) eos, qui Christum crucifixerunt, &c. Crucifixerunt Christum Iudæi; immundi facti sunt vsque ad vesperam mundi, id est, vsque ad finem, quia tunc conuertentur ad Christum, & emundabuntur.

16. *De hirco emissario.* Hircus emissarius, siue apopompæus, de quo etiam supra egimus, improbos, vt Origenes vult, significat. Duo hirci afferebantur ad sacerdotem, mittebantur sortes super eos, vna Domino, altera hirco emissario. Leuit. 16. hircus, cuius exibat sors Domino, pro peccato offerebatur: alter autem in desertum emittebatur, portans populi iniquitates. En duo hominum genera. Sunt quidam similes capro, cuius sors Domino exiit; quia Domino est immolatus, sunt enim quidam homines iusti ex sorte Domini, qui se Domino immolant, dum carnem macerant, & spiritui subiiciunt. Sunt alij similes capro apopompæo, siue emissario, qui peccatis suis, & alienis, quorum sunt causa onusti, in de-
Origenes. sertum, hoc est, orcum emittuntur. Origen. homil. 9. in Leuiticum: Nos (inquit) singulos manet sors, vna ex duabus: aut enim bene agentes sors Domini sumus, aut malè agentes sors nostra nos ducit ad eremum: si bene vixeris, sortem tuam facies Dominum; si verò libidini seruias, sæculum diligas, & malitiam non oderis, sortem tuam feceris hirci apopompæi, vt abducaris in desertum. Item: Quoniam is qui in sorte Domini est, spem gerit non in præsenti sæculo, sed in futuro, & cuius sors Dominus est, quotidie moritur; propterea is quidem super quem sors Domini ceciderit, iugulatur, & moritur: ille autem, qui in sortem contrariam ceciderit, non est dignus, vt moriatur: quia qui in sorte Domini est, non est de hoc mundo, ille A verò de hoc mundo est, qui in mundo dimittitur, & mundus, quod suum est, diligit. Ideo non occiditur, neque dignus est iugulari ad altare Dei, neque sanguis eius ad basim altaris meretur effundi. Sic Origenes. Eodem loco ait, duos hircos adumbrare duos latrones cum Christo crucifixos, quorum alter fuit sortis Domini, alter sortis hirci emissarij: Vide (inquit) latronem, qui confitebatur Dominum factum esse sortem Domini, & abductum esse in paradisum: illum verò alium blasphemantem, sortem factum esse hirci apopompæi, qui in eremum abduceretur inferni, &c. Autor B commentar. in Marcum, inter opera D. Hieron. cap 15. scribit, hirco emissario similem fuisse Barabbam, à Iudæis dimissum; illi verò, qui mactatus est, similem fuisse Christum in cruce immolatum. Rupertus capro immolato ait Christum indicari; hirco autem emissario Antichristum, qui peccatis onustus in orcum mittetur. Simile sacrificium extat Leuit. 14. Eo capite, leprosus post emundationem lepræ duos passeres offert sacerdoti. Vnus ex illis immolabatur; alter sanguine passeris immolati tingebatur, dimissúsque auolabat. Passer immolatus ex sententia Theodoreti, quæst. 19. in Leuit. C Christum significat, qui pro leprosis hominibus immolatus est. Passer autem qui tinctus sanguine auolabat, (vt reor) hominem adumbrat, qui Christi aspersus sanguine euolat in cælum. Beda duobus passeribus vult indicari duas hominis partes, animam, & corpus. Passer immolatus corpus indicat immolandum, & mortificandum: passer dimissus atque euolans animam significat in cælestia desideria volantem. Etenim si corpus non immolatur, anima terræ adhæret. Quòd si corpus mortificetur, cupiditatum vinculis soluta anima in cælestia tendit.

CAPVT X.

De oblationibus principum, & alijs.

NVMERI CAP. VII.

1. EFactvm est autem in die qua compleuit Moyses tabernaculum, & erexit illud, vnxítque & sanctificauit cum omnibus vasis suis, altare similiter & omnia vasa eius. Obtulerunt Principes Israël, & capita familiarum, qui erant per singulas tribus, præfectíque eorum qui numerati fuerant, munera coram Domino, sex plaustra tecta cum duodecim bobus. Vnum plaustrum obtulere duo duces, & vnum bouem singuli, obtulerúntque ea in conspectu tabernaculi. Ait autem Dominus ad Moysen: Suscipe ab eis vt seruiant in ministerio tabernaculi, & trades ea Leuitis, iuxta ordinem ministerij sui. Itaque cum suscipisset Moyses plaustra, & boues, tradidit eos Leuitis. Duo plaustra & quatuor boues dedit filiis Gerson, iuxta id quod habebant necessarium, quatuor alia plaustra, & octo boues dedit filiis Merari secundum officia, & cultum suum, sub manu Ithamar filij Aaron sacerdotis. Filiis autem Caath non dedit plaustra, & boues, quia in sanctuario seruiunt, & onera propriis portant humeris. Igitur obtulerunt duces in dedicationem altaris die qua vnctum est, oblationem suam ante altare. Dixítque Dominus ad Moysen; singuli duces per singulos dies offerant munera in dedicationem altaris. Primo die obtulit oblationem suam Nahasson filius Aminadab de tribu Iuda, fuerúntque in ea acetabulum argenteum, pondo centum triginta siclorum, phiala argentea habens septuaginta siclos iuxta pondus sanctuarij. vtrúnque plenum simila consperſa oleo in sacrificium, mortariolum ex decem siclis aureis plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos

quinque:

quinque: hæc eſt oblatio Nahaſſon filij Aminadab. Secundo die obtulit Nathanael filius Suar, dux de tribu Iſſachar, acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſic os, iuxta pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum habens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in ſacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque, hæc fuit oblatio Nathanael filij Suar. Tertio die princeps filiorum Zabulon Eliab, filius Helon, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in ſacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc eſt oblatio Eliab filij Helon. Die quarto princeps filiorum Ruben, Eliſur filius Sedeur, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Eliſur filij Sedeur. Die quinto princeps filiorum Simeon Salamiel filius Suriſaddai, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Salamiel filij Suriſaddai. Die ſexto princeps filiorum Gad Eliaſaph filius Duel, obtulit acetabulum argenteum, appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo: bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato: & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Eliaſaph filij Duel. Die ſeptimo princeps filiorum Ephraim, Eliſama filius Amiud obtulit, acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam, habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium: mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in hoſtias pacificorum, boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Eliſama filij Amiud. Die octauo princeps filiorum Manaſſe Gamaliel filius Phadaſſur, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo; bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Gamaliel, filij Phadaſſur. Die nono princeps filiorum Beniamin, Abidan filius Gedeonis obtulit, acetabulum argenteum, appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, & mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum, in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Abidan filij Gedeonis. Die decimo princeps filiorum Dan, Ahiezer, filius Ammiſaddai obtulit, acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam, habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium, mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum, hircúmque pro peccato, & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio

Ahiezer

Ahiezer filij Amisaddai. Die vndecimo princeps filiorum Aser, Phegiel filius Ochran obtulit acetabulum argenteum pendens centum triginta siclos, phialam argenteam, habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: mortariolum aureum, appendens decem siclos plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Phegiel, filij Ochran. Die duodecimo princeps filiorum Nephthali, Ahira, filius Enan obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum, simila oleo conspersa in sacrificium; mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato: & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Ahira filij Enan. Hæc in dedicatione altaris oblata sunt à principibus Israël in die, qua consecratum est: acetabula argentea duodecim, phialæ argenteæ duodecim: mortariola aurea duodecim: ita vt centum triginta siclos argenti haberet vnum acetabulum, & septuaginta siclos haberet vna phiala, id est, in commune vasorum omnium ex argento, sicli duo millia quadringenti pondere sanctuarij: mortariola aurea duodecim plena incenso denos siclos appendentia pondere sanctuarij, id est, simul auri sicli centum viginti: boues de armento in holocaustum, duodecim arietes, duodecim agni, anniculi duodecim, & libamenta eorum, hirci duodecim pro peccato. In hostias pacificorum, boues viginti quatuor, arietes sexaginta, hirci sexaginta, agni anniculi sexaginta. Hæc oblata sunt in dedicatione altaris quando vnctum est.

De paschate celebrato in deserto montis Sinai.

NVMERI CAP. IX.

1. LOCVTVS est Dominus ad Moysen in deserto Sinai, anno secundo, postquam egressi sunt de terra Ægypti, mense primo dicens: Faciant filij Israël Phase in tempore suo, quarta decima die mensis huius ad vesperam, iuxta omnes ceremonias, & iustificationes eius. Præcepítque Moyses filiis Israël, vt facerent Phase. Qui fecerunt tempore suo, quarta decima die mensis ad vesperam, in monte Sinai. Iuxta omnia quæ mandauerat Dominus Moysi, fecerunt filij Israël. Ecce autem quidam immundi, super anima hominis, qui non poterant facere Phase in die illo, accedentes ad Moysen & Aaron, dixerunt eis; immundi sumus super anima hominis, quare fraudamur vt non valeamus oblationem offerre Domino in tempore suo, inter filios Israël? Quibus respondit Moyses: State vt consulam quid præcipiat Dominus de vobis: Locutúsque est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israël. Homo qui fuerit immundus super anima, siue in via, procul in gente vestra, faciat Phase Domino in mense secundo, quarta decima die mensis, ad vesperam, cum azymis, & lactucis agrestibus comedent illud: non relinquent ex eo quippiam vsque manè, & os eius non confringent, omnem ritum Phase obseruabunt. Si quis autem & mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit Phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo, peccatum suum ipse portabit. Peregrinus quoque, & aduena si fuerint apud vos, facient Phase Domino, iuxta ceremonias, & iustificationes eius. Præceptum idem erit apud vos, tam aduenæ, quàm indigenæ.

De numeratione populi in monte Sinai.

NVMERI CAP. I.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, in deserto Sinai, in tabernaculo fœderis, prima die mensis secundi, anno altero egressionis eorum ex Ægypto dicens: Tollite summam vniuersæ congregationis filiorum Israël, per cognationes, & domos suas, & nomina singulorum; quidquid sexus est masculini à vigesimo anno, & supra omnium virorum fortium ex Israël, & numerabitis eos per turmas suas, tu & Aaron, erúntque vobiscum principes tribuum, ac domorum in cognationibus suis.

De

De castrorum metatione.

NVMERI CAP. II.

4. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen & Aaron, dicens: Singuli per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum castrametabuntur filij Israël, per gyrum tabernaculi fœderis. Ad orientem Iudas figat tentoria per turmas exercitus sui: eritque princeps filiorum eius Nahasson filius Aminadab. & omnis de stirpe eius summa pugnantium, septuaginta quatuor millia sexcenti. Iuxta eum castrametati sunt de tribu Issachar, quorum princeps fuit Nathanaël filius Suar. & omnis numerus pugnatorum eius, quinquaginta quatuor millia quadringenti. In tribu Zabulon princeps fuit Eliab filius Helon. omnis de stirpe eius exercitus pugnatorum, quinquaginta septem millia quadringenti. Vniuersi qui in castris Iudæ enumerati sunt, fuerunt centum octoginta sex millia quadringenti: & per turmas suas primi egredientur. In castris filiorum Ruben ad meridianam plagam erit princeps Elisur filius Sedeur: & cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati sunt, quadraginta sex millia quingenti. Iuxta eum castrametati sunt de tribu Simeon: quorum princeps fuit Salamiel filius Surisaddai: & cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati sunt, quinquaginta nouem millia trecenti. In tribu Gad princeps fuit Eliasaph filius Duel: & cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati sunt, quadraginta quinque millia sexcenti quinquaginta. Omnes qui recensiti sunt in castris Ruben, centum quinquaginta millia & mille quadringenti quinquaginta per turmas suas: in secundo loco proficiscentur. Leuabitur autem tabernaculum testimonij per officia Leuitarum & turmas eorum. quomodo erigetur, ita & deponetur. Singuli per loca & ordines suos proficiscentur.

5. Ad occidentalem plagam erunt castra filiorum Ephraim, quorum princeps fuit Elisama filius Ammiud. cunctus exercitus pugnatorum eius, qui numerati sunt, quadraginta millia quingenti. Et cum eis tribus filiorum Manasse, quorum princeps fuit Gamaliel filius Phadassur. cunctúsque exercitus pugnatorum eius qui numerati sunt, triginta duo millia ducenti. In tribu filiorum Beniamin princeps fuit Abidan filius Gedeonis. & cunctus exercitus pugnatorum eius qui recensiti sunt, triginta-quinque millia quadringenti. Omnes qui numerati sunt in castris Ephraim, centum octo millia centum per turmas suas: tertij proficiscentur. Ad Aquilonis partem castrametati sunt filij Dan: quorum princeps fuit Ahiezer filius Ammisaddai. cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati sunt, sexaginta duo millia septingenti. Iuxta eum fixere tentoria de tribu Aser: quorum princeps fuit Phegiel filius Ochran. cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati sunt, quadraginta millia & mille quingenti. De tribu filiorum Nephthali princeps fuit Ahira filius Enan. cunctus exercitus pugnatorum eius, quinquaginta tria millia quadringenti. Omnes qui numerati sunt in castris Dan, fuerunt centum quinquaginta septem millia sexcenti: & nouissimi proficiscentur. Hic numerus filiorum Israël, per domos cognationum suarum & turmas diuisi exercitus, sexcenta tria millia quingenti quinquaginta. Leuitæ autem non sunt numerati inter filios Israël: sic enim præceperat Dominus Moysi. Feceruntque filij Israël iuxta omnia quæ mandauerat Dominus. Castrametati sunt per turmas suas, & profecti per familias ac domos patrum suorum.

6. *Principes tribuũ plaustra obtulerunt.*

DVODECIM tribus duodecim habebant principes. Hi cùm erectum est tabernaculum, dona obtulerunt Deo, quæ numerantur cap. 7. Numerorum. In primis quia ad portandum tabernaculum plaustra opus erant, obtulerunt duodecim principes sex plaustra cum bobus duodecim. Duo principes plaustrum vnum obtulerunt, duodecim obtulerunt sex plaustra, & duodecim boues. Erant autem plaustra tecta, ad ferenda vasa tabernaculi: illa tradidit Moses Leuitis, non quidem Caathitis, quia arcam cæteraque onera sanctiora ferebant humeris, sed Gersonitis, & Meraritis. Gersonitis dedit duo plaustra, & boues quatuor, quia molliora ferebant, vt cortinas tabernaculi, & similia, neque pluribus indigebant. Meraritis dedit plaustra quatuor, & boues octo, quia duriora portabant, scilicet tabulas, columnas, & similia, necessaria quæque erant illis plura plaustra. Post oblata plaustra, obtulerunt iussu Domini huiusmodi duces populi Israël alia munera, singuli per singulos dies, vt leges Numer. 7.

Obtulerunt principes populi plaustra tecta ad ferendum Dei tabernaculum. Indicat locus, principum esse, & regum, dona Deo, & plaustra offerre, quibus portetur Ecclesia. Boni enim principes Ecclesiam iuuant; opibus suis, si opus est, subleuant: denique veluti plaustra quædam subministrant, quibus per hanc solitudinem feratur. Indicat etiã locus, beneficia Ecclesiastica dari propter officia. Dantur plaustra iis, qui tabernaculi portant onera: sic beneficia iis danda, qui Ecclesiæ onera portent. Absq; plaustris portant humeris Caathitæ onera: sic viri religiosi absque beneficiis Ecclesiasticis, quæ ipsis tribuantur, humeris portant onera diuinas laudes canendi,

7. Morale. *Boni principes Ecclesiæ opem ferunt.*

Beneficia ijs danda, qui onera eorum portant.

canendi,& concionandi populis, tum Christianis, tum Ethnicis, & confessiones audiendi.

8. *De paschate celebrato in monte Sinai.*

Antequam ex monte Sinai descenderent,iussit Dominus Israëlitas pascha celebrare , iussis obtemperarunt , die decima quarta mensis Nisan , anno secundo , postquam egressi sunt ex Ægypto,agnum paschalem comederũt, & azymorum dies celebrarunt , eo ritu qui supra descriptus est. Quidam autem,quos funus mortui contaminauerat , celebrare pascha illo die non potuerant, ideo Mosen,& Aaron consuluerunt. Moses consuluit Deum , à quo accepit eos , qui propter mortuos essent (vt ita dicam)irregulares, eos quoque qui essent in via procul, pascha debere agere mense sequenti post Nisan, id est, mense secundo anni sacri , die decima quarta mensis. D.Cyrillus hîc typum agnoscit Iudæorum;Iudæos ait Christi, quem occiderunt morte contaminatos non egisse pascha,verùm mense primo,id est,primo tempore Messiæ,sed acturos mense secundo , id est , extremo tempore, cùm ad Dominum conuertentur: ille enim verum pascha agit , qui ad Dominum Christum conuertitur. Cyrillus lib.17.de adoratione:Immundos (inquit) in anima hominis, & eam ob causam mense secundo festum agentes, Iudæos esse censebimus , Christi cæde contaminatos: misericordia tamen illius,consequentibus temporibus , tanquam secundo mense, ipsi quoque Christi fient participes, & festum agent. Cum enim ad Roman.11. *Plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israël saluus fiet.* Hæc D.Cyrillus.

Iudæorũ conuersio in fine mundi.

D.Cyrillus.

Ad Rom.11.

9. *De numeratione populi in monte Sinai.*

Post pascha celebratum mense primo , Dominus mense secundo imperauit Mosi, Num.1. vt viros numeraret bellatores ab anno vigesimo. Ille simul cum Aarone , & duodecim tribuum principibus imperata fecit.Numerus autem eorum , qui in bellum poterant procedere, fuit sexcentorum triũ millium quingentorum, & quinquaginta,omissis pueris, & adolescentibus infra annos viginti , & fœminis. Ostendit hæc numeratio id , quod Dominus Abraham pollicitus est,Genes.22. *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli,& velut arenam quæ est in littore maris.* Septuaginta animæ , Genes.46. ex semine Abraham,& Iacob in Ægyptum venerunt : Dei verò beneficio ita hoc semen Abrahami creuit, hæc pauca grana sic exuberarunt , vt in sterili Ægypti terra fœcundissimam messem attulerint. Deut.10.ait Moses:*In septuaginta animabus, descenderunt patres tui in Ægyptum : & ecce nunc multiplicauit te Dominus sicut astra cæli.* Non sunt numerati pueri , aut fœminæ , aut Ægyptij illi, qui cum Israëlitis profecti sunt ex Ægypto,vnde Origenes homil.1.in Numer. Donec(inquit) inest alicui nostrum , vel puerilis , & lubricus sensus , vel fœminea , & resoluta segnities , vel Ægyptios gerimus , & barbaros mores ; haberi apud Deum in sancto,& cõsecrato numero non meremur. Sic ille. Viri solùm bellatores numerantur, quia Ecclesia Dei exercitus est virorum bellatorum , qui cum tartareis hostibus perpetuum bellum gerunt. Hac numeratione numerati sunt viri ad pugnam apti ; Leuitæ verò quia tabernaculi ministerio destinati erant,non sunt numerati. Numer.1.ait Dominus Mosi : *Tribum Leui noli numerare,neque pones summam eorum cum filijs Israël, sed constitue eos super tabernaculum testimonij*,&c. Cap.verò 3.Numer.iussit Leuitas numerari ab vno mense, & suprà : *Locutus est Dominus ad Moysen in deserto Sinai , dicens : Numera filios Leui per domos patrum suorum , & familias, omnem masculum ab vno mense , & supra.* Peruenit autem Leuitarum numerus ad viginti duo millia. Seorsum numerati sunt Leuitæ à reliquis tribubus, vt intelligant ij , qui in tabernaculo, id est , Ecclesia Dei ministrant , debere se à sæcularium hominum viuendi ratione,ab eorúmque numero , & vitiis valde esse seperatos. Ab vno mense , & suprà numerantur Leuitæ ; quia oportet eos, qui Deo sunt ministraturi, à teneris, vt aiunt, vnguiculis Deo nomina dare, illíque inseruire. Numerati sunt Leuitæ iterum Num.4.sed viri tantùm à trigesimo anno,vsque ad quinquagesimum, vt ferrent onera tabernaculi , numerus fuit plusquam octo millium. Capite 8. lib.5. egimus de numeratione populi cuius mentio fit Exod.30. ibi videbis, an fuerit illa numeratio diuersa ab hac.

Origenes. Morale.

Leuitæ non sunt numerati cum reliquis.

Num.1.

Num.3.

Numerantur Leuitæ separatim.

Morale. *De viris Ecclesiasticis.*

10. *De castrorũ metatione.*

Castrametandi ratio traditur Numer. 2. in hunc modum : In medio,& veluti in corde castrorum tabernaculum collocabatur. Circum tabernaculum Leuitæ tentoria figebant. Gersonitæ castrametabantur ad occidentalem tabernaculi plagam, Num.3. versa facie, & ostio tentorij in tabernaculum, sic etiam reliqui propter honorem tabernaculi figebant tentoria. Caathitæ ad meredianam; Meraritæ ad septentrionalem ; Moyses autem , & Aaron cum filiis sacerdotibus , ad orientalem , ante tabernaculum. Itaque propinquiores erant tabernaculo Leuitæ , idque circumdabant omni ex parte orientali,occidentali, meridiana, & aquilonari. Post Leuitas cingebant idem tabernaculum reliquæ tribus duodecim.Orientalem plagam obtinebant tres tribus , nimirum tribus Iuda, tribus Issachar, & tribus Zabulon. Plagam meridianam tribus Ruben protegebat , tribus Simeon , & tribus Gad. Occidentalem tribus Ephraim , tribus Manasse , & tribus Beniamin. Aquilonarem , tribus Dan , tribus Aser, tribus Nephthali. Habebant autem vexilla sua singulæ tribus , vt constat ex cap. 2. Numer. *Singuli* (ait Dominus) *per turmas, signa , atque vexilla , & domos cognationum suarum castrametabuntur filij Israël per gyrum tabernaculi.* Quatuor fuisse vexilla præcipua , colligitur ex cap. 2. Numer. Primum , tribus Iuda : secundum , tribus Ruben : tertium, tribus Ephraim : & quartum,tribus Dan. Etenim aliæ duæ tribus sub prima numerantur. Numer.2. *Vniuersi qui in castris Iudæ enumerati sunt , fuerunt centum octoginta sex millia quadringenti.* Castra autem Iudæ appellat, quæ Iudæ,& Issachar, & Zabulon milites complectebantur. Sic etiam loquitur scriptura de castris Ruben , Ephraim , & Dan ; trium enim tribuum milites singulis castris tribuit. Denique ex duodecim tribubus,quatuor castra constituebantur.In oriente castra tribus Iudæ locata erant : in occidente castra tribus Ephraim: versùs meridiem castra tribus Ruben : versùs aquilonẽ castra erant tribus Dan.Videntur ergo fuisse quatuor vexilla præcipua in iis quatuor castris,quæ milites sequerentur.His vexillis tribuit Rabbi Abrahã, vt refert Abulens. quatuor imagines animalium, quorum meminit Ezech. cap.1. In vexillo Iudæ aquilæ imaginem pictam fuisse coniicit : in vexillo Ruben imaginem hominis:in vexillo Ephraim leonis:in vexillo Dan bouis. Alij vexillo Iudæ leonem tribuunt,iuxta illud Gen.49. *Catulus leonis Iuda:*vexillo Ruben hominẽ,quia primus fuit homo ex Iacob natus, & filius

Totus populus in circuitu tabernaculi castrametabatur.

Vexilla habebat exercitus Israëlitarũ. Num.2.

Num.2.

Quatuor vexilla præcipua.

Genes.49.

& filius primogenitus: vexillo Ephraim bouem, quia Ephraim filius fuit Ioseph, de quo Moses Deut. 33. *Quasi primogeniti* (ait) *tauri pulchritudo eius*, &c. vexillo Dan serpentem, iuxta illud Gen. 49. *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita.* Paulus Burgensis, Numer. 2. additione secunda, scribit, hæc fuisse signa vexillorum ex sententia antiquorum Hebræorum. In vexillo Iudæ fuisse leonem; in vexillo Ruben hominem; in vexillo Ephraim taurum; in vexillo autem Dan fuisse aquilam. Dan quidē similem dixerat pater Iacob colubro, quia verò colubri effigies non est digna vexillo, data est illi effigies aquilæ. Dauidis insigne fuisse leonem, & regum Iuda ait Rabbi Abraham in sua histor. apud Genebrard.

Deut. 33. Genes. 49.

11. Ex hac castrametandi ratione discimus, sacerdotum, & cæterorum Ecclesiæ ministrorum officium esse tabernaculum, id est, Ecclesiam circumdare, ac defendere, illique inseruire. Circumdabant Leuitæ, & sacerdotes tabernaculum; circumdent, & tueantur Ecclesiam ministri Ecclesiæ. Propinquiores erant tabernaculo Leuitæ: sic propinquiores sunt Ecclesiæ ministri eius. Neque verò solùm Leuitæ per gyrum tabernaculi castrametantur, sed etiam reliquæ tribus, quia non solùm Ecclesiæ ministri eam tueri debent, sed etiam cæteri Christiani omnes. Regum enim est, principúmque, & omnium Christianorum, matrem suam Ecclesiam sanctam protegere, ac defendere.

Morale. *Ecclesiastici viri Ecclesiā circumdent, & protegant. Similiter populus totus Christianus.*

12. Totus populus Israëliticus, sub quatuor vexillis præcipuis, terram promissionis petebat: sic totus populus Christianus, sub quatuor Euangeliis, velut sub quatuor vexillis, in cælum promissum iter facit. Primum vexillum Matthæi, effigiem habet hominis: secundum Marci, effigiem habet leonis: tertium Lucæ, imaginem fert bouis: quartum Ioannis, attollit imaginem aquilæ volantis. De iis diximus tom. 1. Concord. Euangel. Felices illi sunt Christiani, qui hæc quatuor vexilla sequuntur, & quæ in sacris Euangeliis scripta sunt, opere præstant. Numer. cap. 1. *Singuli* (ait Dominus) *per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum, castrametabuntur filij Israël per gyrum tabernaculi.* Origen. homil. 2. in lib. Numer. versionem LXX. interpretum sequitur, quæ huiusmodi est: *Homo secundùm ordinem suum, & secundùm signa sua, & secundùm domos familiarum suarum incedat in castris*, &c. In hæc verba ille docet omnia secundùm ordinem debitum in Ecclesia facienda esse. Si de sacerdotibus loquamur, sequantur omnes vexillum Christi, quod Episcopi, vel Archiepiscopi præferunt. Religiosi quoque viri sequantur vexilla Christi, & suarum religionum, quæ sanctissimi fundatores extulerunt: ab illis non recedant, castrametentur per turmas suas, & signa, ac vexilla sanctorum fundatorum. Omnes verò tam Ecclesiastici, quàm Laici summum sequantur vexillum summi Pontificis, veluti columnam fidei, & itineris ducem, in terram repromissionis. Origenes loco indicato: Agnoscat (inquit) vnusquisque ordinem suum, & quid dignum sit eo ordine, quem suscepit intelligat: & ita libret actus suos, ita etiam sermonem, incessum quoque ipsum, & habitum moderetur, vt cum ordinis sui professione conueniat, &c.

Quatuor Euangelia sunt quatuor vexilla Christianorum.

Morale. Num. 1.

Christi & summi Pontificis vexillū sequitur populus Christianus.

Origenes.

CAPVT XI.

De profectione populi ex monte Sinai.

NVMERI CAP. X.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, dicens: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare possis multitudinem, quando mouenda sunt castra. Cúmque increpueris tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostium tabernaculi fœderis. Si semel clangueris, venient ad te principes, & capita multitudinis Israël. Si autem prolixior atque concisus clangor increpuerit, mouebunt castra primi qui sunt ad orientalem plagam. In secundo autem sonitu & pari vlulatu tubæ, leuabunt tentoria qui habitant ad meridiem, & iuxta hunc modum reliqui facient, vlulantibus tubis in profectionem. Quando autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit, & non concisè vlulabunt. Filij autem Aaron sacerdotes clangent tubis: erítque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes qui dimicant aduersum vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum. Si quando habebitis epulum, & dies festos, & calendas, canetis tubis super holocaustis, & pacificis victimis, vt sint vobis in recordationem Dei vestri: ego Dominus Deus vester. Anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis, eleuata est nubes de tabernaculo fœderis: profectíque sunt filij Israël per turmas suas de deserto Sinai, & recubuit nubes in solitudine Pharan.

2. ANNO secundo exitus à terra Ægypti, vt scriptum est cap. 10. Numer. mense secundo, quem Hebræi Iiar appellant, respondétque nostro Aprili, die vigesima mensis, eleuata est ab angelo nubes itineris dux, quæ super tabernaculum erat, signúmque proficiscendi præbuit; D parauit igitur se populus ad iter agendum. Vnde colliges mansisse Israëlitas in mansione montis Sinai ferè per annum vnum. In primis tabernaculum Dei depositum fuerunt Leuitæ, eo modo, qui præscriptus est cap. 4. Numer. à Domino: *Tabernaculum* (inquit) *fœderis, & Sanctum sanctorum*

In mansione montis Sinai mansit populus per annū vnum. Numer. 4.

rum ingredientur Aaron, & filij eius, quando mouenda sunt castra, & deponent velum, quod pendet ante fores, inuoluéntque eo arcam testimonij, & operient rursum velamine ianthinarum pellium, extendéntque desuper pallium totum hyacinthinum, & inducent vectes. Mensam quoque propositionis inuoluent hyacinthino pallio, & ponent cum ea thuribula, & mortariola, cyathos, & crateras, ad liba fundenda; panes semper in ea erunt. Denique omnia vasa sanctuarij iussit Dominus tecta tradi Caathitis, à sacerdotibus, arcam, Cherubinos, mensam, altare thymiamatis, & altare holocaustorum, Numer. 4. *Cùm inuoluerint Aaron, & filij eius sanctuarium, & omnia vasa eius in commotione castrorum: tunc intrabunt filij Caath, vt portent inuoluta, & non tangent vasa sanctuarij, ne moriantur.* Item: *Aaron, & filij eius intrabunt, ipsíq; dispónent opera singulorum, & diuident, quid portare quis debeat. Alij nulla curiositate videant, quæ sunt in sanctuario priusquam inuoluantur, alioquin morientur.* Portabant itaque Caathitæ sanctiora tabernaculi onera, sed velata: reliqua, vt supra diximus, portabant Gersonitæ, & Meraritæ.

Deponitur tabernaculũ. Num 4. Ibid.

3. *Tubarum datur signum.* Num. 10. Ibid.

Postquam nubes eleuata est, signum datum est tubis descendendi ex monte Sinai. Nam Num. 10. sic præcepit Dominus Mosi: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare possis multitudinem, quando mouenda sunt castra.* Ordo autem mouendi castra eodem loco traditur: *Si prolixior* (ait Dominus) *atque concisus clangor increpuerit, mouebunt castra primi, qui sunt ad orientalem plagam. In secundo autem sonitu, & pari vlulatu tubæ leuabunt tentoria, qui habitant ad meridiem, & iuxta hunc modum reliqui facient, vlulantibus tubis in profectionem*, &c. Munus autem clangendi tubis erat sacerdotum. *Filij Aaron,* (ait Dominus) *sacerdotes clangent tubis*, &c. Cecinerunt ergo tubis sacerdotes, sublatúmque est vexillum primum tribus Iudæ, quæ ad orientem castrametabatur, cum Issachar, & Zabulon, motáque sunt prima castra Iudæ. Hebraice dicitur: *Profectum est vexillum castrorum filiorum Iudæ.* Castra verò Iudæ secuti sunt Gersonitæ, & Meraritæ, cum oneribus tabernaculi, & plaustris. Postea sonante tuba vexillum Ruben eleuatum est, quod sequebatur tribus Ruben, tribus Simeon & Gad. Hæc secunda castra, & media sequebantur Caathitæ, qui sanctiora onera portabant, Numer. 10. Gersonitæ autem, & Meraritæ præcedebant, vt tabernaculum ex tabulis, & cortinis prius erigerent, cùm erant castra metanda. Erecto iam tabernaculo adueniebant Caathitæ, & onera sua in tabernaculo erecto deponebant. Tertio loco iter facere cœpit signifer tribus Ephraim, cui adhærebant tribus Manasse, & tribus Beniamin. Extremam castrorum partem obtinebat vexillum Dan, sequente tribu Dan, & tribu Aser, & tribu Nephthali. Vbi legimus: *Profecti sunt filij Ruben per turmas suas*, &c. Hebraicè legitur: *Discessit vexillum castrorum filiorum Ruben*, &c. Similiter ex Hebræo vertitur: *Discessit vexillum castrorum filiorum Ephraim*, &c. Item: *Discessit vexillum castrorum filiorum Dan.* Vnde constat fuisse quatuor castra, vexillaque præcipua quatuor.

Iudæ vexillũ primum erat, secundũ Ruben, tertium Ephraim, quartũ Dan.

4. Num. 10. *Arca Domini præcessit Israëlitas.*

In fine eiusdem cap. 10. Numer. ait Moses, arcam Domini præcessisse Israëlitas per tres dies, prouidisséque castrorum locum. Cùm verò arca in humeros vehentium eleuaretur, dicebat Moyses: *Surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant, qui oderunt te à facie tua.* Cùm autem deponeretur ex humeris aiebat: *Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israël.* Mosem imitatus est Dauid, Psal. 67. cuius initium hoc est: *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius*, &c. Præcessit arca populum per tres dies, columna verò nubis, & ignis super arcam ferebatur; quia tabernaculum solutum erat, cui cùm erat erectum incubabat. De nube sic scribit Moses, Num. 9. *Die quæ erectum est tabernaculum, operuit illud nubes. A vespere autem super tentorium erat quasi species ignis, vsque manè. Sic fiebat iugiter, per diem operiebat illud nubes, & per noctem quasi species ignis. Cúmque ablata fuisset nubes, quæ tabernaculum protegebat, tunc proficiscebantur filij Israël: & in loco vbi stetisset nubes, ibi castrametabantur. Ad imperium Domini proficiscebantur, & ad imperium illius figebant tabernaculum.* Nubes ergo loca castrorum prouidebat, id est, angelus, qui nubem mouebat. Hoc autem loco dicitur arca prouidisse locum castrorum; quoniam arcæ, vice tabernaculi, nubes imminebat, & castrorum locum arcæ imminens, & quiescens eadem nubes indicabat. Quiescebat etiam nubes bis quotidie semel ad prandium sumendum, iterum ad sumendam cœnam, & somnum; sed tunc non figebant tentoria. Quando verò figenda erant, peculiari aliquo motu nubes significabat.

Psal. 67. *Nubes apparebat super tabernaculũ.* Num. 9.

5. *An arca toto itinere præcesserit populum?* Num. 10.

Dubium est, *an toto itinere præcesserit arca populum; an solùm eo tempore quo profecti sunt ex monte Sinai.* Non præcessisse toto itinere probatur, quia fit tantùm mentio trium dierum, Numer. 10. *Arca præcedebat eos per dies tres prouidens castrorum locum.* Ergo tantùm per tres dies præcessit populum. Postea enim nullibi mentio fit arcæ præcedentis per solitudinem. Respondetur, probabilius esse, arcam Dei præcessisse castra primis tribus diebus tantùm, vt opinatur Abulens. Numer. 10. quæst. 71. Initio enim itineris voluit Dominus arcæ honorem ducis tribuere, vt per tres dies populum anteiret, illíque nubes imposita viam ostenderet: post tres dies itineris à Caathitis post vexillum Ruben humeris portata est, vsque ad Iordanem fluuium. Nam cùm Deus vellet magno miraculo, populum per medium Iordanem in terram repromissionis ducere, voluit arcam tunc non à Caathitis, sed à sacerdotibus humeris portari, Israëlitásque præcedere, Iosue 3. *Sit inter vos, & arcam spatium cubitorum duorum millium, vt procul videre possitis, & nosse per quam viam ingrediamini*, &c. Intercedebat inter arcam, & populum spatium cubitorum duorum millium; tum propter reuerentiam, tum vt illam itineris per Iordanem fluuium ducem posset cernere. Munus Caathitarum erat arcam portare, vt diximus. Aliquando tamen sacerdotes ex peculiari aliqua causa illam portabant; vt cùm Iordanem pertransierunt, & cùm muros Iericho circuierunt eam ferentes, Iosue 6.

Num. 10. Iosue 3.

6. *Vbinam resideret columna nubis in itinere?* Abulensis.

Quæritur, *vbinam in itinere Israëlitarum resideret nubes?* Etenim in tabernaculo non residebat, siquidem non erat erectum. Lyran. Num. 10. ait, tempore motionis castrorum nubem resedisse super vexillum Iudæ, quod præcedebat totum exercitum: tempore autem quietis mansisse super arcam. Abulens. quoque Num. 9. quæst. 43. Nubes (inquit) eleuabatur de tabernaculo, & sedebat super vexillum tribus Iudæ, &c. Putabit tamen aliquis, nubem non mansisse super vexillum Iudæ tempore, quo iter agebant Hebræi, sed

sed super arcam, quamuis illa portaretur post vexillum Iudæ, & post vexillum Ruben, in medio castrorum. Nam nubes solebat in tabernaculo residere, Numer.9. *A vespere super tentorium erat quasi species ignis vsque manè, sic fiebat iugiter. Per diem operiebat illud nubes, & per noctem quasi species ignis.* Tabernaculum autem erat in medio castrorum, vt vidimus supra; ergo non erat opus nubem primo vexillo Iudæ imminere, imminebat enim non tabernaculo, quia solutum erat, sed potissimæ parti illius, videlicet arcæ, quæ in medio ferebatur castrorum. At refellitur existimatio hæc, quia tempore, quo quiescebat populus, manebat nubes in medio castrorum super tabernaculum; tunc enim non indicabat viam. Cùm autem mouebantur castra, oportebat indicare viam, atque adeo non in medio castrorum incedebat, sed totum populum præcedebat. Dicendum ergo est, incubuisse nubem vexillo Iudæ, quod erat primum: vel est respondendum, arcam per viam semper præcessisse populum, atque in ea nubem resedisse ducem viæ: vel potiùs credendum est, nubem ipsam, neque super vexillum, neque super arcam, sed ab arca, & vexillo Iudæ separatam omnibus ostendisse viam: non enim opus habebat aliquo fulcimento.

Num.9.

7. Nonnulli verba illa: *Arca præcedebat eos per tres dies*, sic interpretati sunt: Arca per tres dies, antequam castra mouerentur, discedebat à castris, & ad locum, in quo castra metanda erant, priusquam populus per tres dies perueniebat. sed caret probabilitate interpretatio, vt rectè eam expendenti constabit. Extremo loco quæritur, *quinam arcam comitarentur?* Respondetur, multos Caathitas esse comitatos, vt illam inuicem ferrent, aliique aliis succederent: neque enim iidem semper arcam portabant. Credendum præterea est, Aaron, & filios eius, neque solùm illos, sed etiam Mosem arcam comitatos. id enim arcæ postulabat dignitas. Probatur verò quia cùm arca eleuabatur, Moses dicebat: *Surge Domine, & dissipentur inimici tui:* cùm deponebatur, dicebat: *Reuertere Domine*, &c. Ergo præsens erat eo in loco, vbi arca eleuabatur, & deponebatur.

CAPVT XII.

MORALE.

De profectione populi ex monte Sinai.

Numer.cap.10. *Mouerunt castra primi iuxta imperium Domini.*

1. *Milites sumus in hoc itinere ad cælum promissum.*

ITER faciebant Israëlitæ in terram repromissionis, instar militum constitutis castris: sic nos instar militum in castris degentium iter facimus in cælum nobis promissum. Etenim, vt legitur Iob 7. *Militia est vita hominis super terram.* Si militia est vita nostra, militare nos oportet, castrisque ordinatis iter agere armis instructos. Indicat Apostolus hostes, cum quibus certamus, fortissimos, imbecillis expertes carnis, dimicaréque ait ex loco superiori. Ad Ephes.6. *Non est* (inquit) *nobis colluctatio aduersùs carnem, & sanguinem, sed aduersùs principes, & potestates, aduersùs mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cælestibus.* Vides hostium fortitudinem, vides locum superiorem, *in cælestibus*, in aëre enim versantur. Arma etiam, quæ ferenda sunt, ostendit eodem loco subiiciens: *Propter quod accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo*, &c. Græcè, ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν, id est, *accipite omnem armaturam.* Oportet ergo nos instar militum incedere, omnibus armis aduersùs hos hostes indutos, quibus auxilium ferunt duo præcipui duces, multis stipati militibus, videlicet caro, & mundus. Caro, inquam, multis stipata cupiditatibus: mundus multis stipatus vanitatibus. Qualis militum vita sit, docet D. Basilius in præfat. in Ascetica: Miles (inquit) non domos ædificat, non comparandis agrorum possessionibus vacat, non variis se quæstuosarum mercaturarum generibus immiscet. In plateis tabernaculum sibi ponit; cibum sola necessitate metitur, potio, aqua, somni quantum requirit natura: itinera frequentia, itémque vigiliæ; ad frigora, caloréque tolerandos aëris patientia, &c. Caueat igitur miles Christi delitias, amet vitæ duritiem, ac patientiam, si hostes vult vincere. Nam delicati milites pondus armorum Christi ferre recusant, militiæque Christianæ labores fugiunt. Corpus assuetum tunicis (ait D.Hieron. epist.1.) loricæ onus non fert, caput opertum linteo galeam recusat, mollem otio manum durus exasperat capulus, &c.

D Basilius. *Militis vita.*

Ne sint delicati milites.

D.Hieron.

2. *Charitas & vnitas militū requiritur.*

Charitas præcipuè in exercitu vigeat Christiano, hoc enim mãdatum à duce nostro Christo habemus, *vt diligamus inuicem.* Quemadmodum miles militi in acie adhæret, ne hostibus aditus pateat: sic Christianus charitate adhæreat Christiano, ne si odium, vel inuidia aciem disrumpat, diabolus irrumpat. D.Gregor. Cantic.6. Notum (inquit) expertis est, quòd milites, cùm in procinctu contra hostes vadunt, si strictim, & concorditer gradiuntur, ab hostibus contrà venientibus timentur. Illisque hoc impenetrabile munimentum efficitur, quòd concorditer ordinati, seipsis semetipsos tuentur. Dum enim de seipsis vallum efficiunt sibi, intrandi ad se aditum hostibus non relinquunt, &c. Hoc milites in acie faciunt; quid verò Christiani facere debeant in exercitu, castrisque suis, docet idem Gregorius hæc addens: Sic (inquit) in multitudine fidelium contingit, quæ dum contra malignos spiritus pugnare non desinit, necesse est, vt pace charitatis constringatur. Si enim pacem tenet, terribilis hostibus apparet: si per discordiam scinditur, vndique ab hostibus leuiter penetratur. Pace itaque se muniat, vnitate se vinciat, charitate se vniat. Hæc ille.

D.Gregor.

D.Gregor.

3. Cant 6.

Cant.6. quæritur: *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?* Ex Hebræo verti potest, *vt castrorum acies vexillata*, hoc est, vexillis insignita, sub vexillis ordinata. Respondet Chaldæus paraphrastes, hanc Ecclesiam esse illam antiquam, quæ per desertum progrediebatur, lunæ, solique similis, cuius terror erat super habitatores terræ, quando ambulabant vexilla eius per desertum. Nos respondemus, hanc esse Ecclesiam Catholicam, cuius illa antiqua per desertum ambulans vmbra fuit. Ecclesia enim Catholica in hoc terratum orbe progreditur in terram promissam, velut luna, & velut sol splendidus: terribiliaque sunt eius castra, & quatuor Euangeliorum vexilla hostibus tartareis. Horum castrorum fit

Ecclesia per desertũ tendit terribilis hostibus, vt castrorũ acies ordinata.

Cant.7. etiam mentio Cantic. 7. *Quid videbis in Sulamite niſi choros caſtrorum?* in quæ verba Theodoretus ſic ait: Multis ex ſanctis conflata ſponſa, cùm propter fortitudinem, & animi robur excelſum, armaque militaria, caſtris eſt ſimilis; tum etiam chorus exiſtit, diuinas laudes in ore gerens, &c. Pſal.149. *Exaltationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum.* Sic milites Chriſti præliantur, oculis in Deo fixis orant; gladios verò ſpiritales habentes, aduersùs mundum, carnem, tartareóſque hoſtes pugnant. Orando, pugnandóque vincitur hoſtis, auxilium enim ſemper in hoc bello à Deo poſtulandum eſt, quia ipſe nos pugnare docet, iuxta illud Pſal.143. *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.*

Theodoret. *Eccleſia caſtris ſimilis, & choris laudantium.*

Pſal.149.

Pſal.143.

4. *Mirabilia ſunt caſtra Eccleſiæ.* Geneſ.32.

Quis vnquam ſimilia vidit caſtra, quæ ad imperium Dei mouerentur, ac ſtarent? quæ angelum, columnámque ducem haberent? Geneſ. 32. *Caſtra Dei ſunt hæc:* ait Iacob angelos videns; ſimilem in modum nos dicere poſſumus: *Caſtra Dei ſunt hæc,* quæ Deo viæ duce mouentur, ac ſtant, quæque Deo iuuante bella gerunt. Sed caſtra hæc minora, alia adumbrant præſtantiora, nempe caſtra Eccleſiæ toto orbe diffuſa, quæ quidem ſi quis attentè conſideret, exclamabit, dicens cum Iacob: *Caſtra Dei ſunt hæc.* Dei enim imperio in hoc terrarum orbe locata ſunt, Dei imperio reguntur, Dei mandatis mouentur, & ſtant, Dei columnam habent, quam ſequantur. Ethnici, Mahometani, Iudæi, & hæretici, Dei columnam, id eſt, fidem non habent, rectores ſequuntur ſuos, id eſt, dæmones; tenebræ ſunt, & tenebrarum ſequuntur duces. Nónne Paulus ad Epheſ. 6. dæmones *rectores tenebrarum harum* appellat? quænam ſunt hæ tenebræ quas rectores tenebrarum regunt? Ethnici ſunt, Mahometani, Iudæi, hæretici, qui craſſiſſimis tenebris circumfuſi, veram lucem non cernunt. Sed dices, etiam improbi Chriſtiani tenebræ ſunt; columnam tamen fidei ducem habent. Fateor quidem Chriſtianos, qui charitate carent, tenebras eſſe, & columnam fidei habere, ac videre; ſed inficior, eos perfectè, & in omnibus Dei mandatis columnam fidei ſequi. Si enim quæ docet fides, omnia facerent, non eſſent tenebræ, ſed lux, iuxta illud Pauli ad Epheſ. 5. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Nemo lux eſt in Domino, niſi is, qui omnia mandata ſeruans columnam ſequitur, & qui ad imperium Domini caſtra mouet, tentoriaque deponit, hoc eſt, qui iuxta Domini præcepta actiones ſuas omnes moderatur & regit.

Ad Epheſ.6.

Ad Epheſ. 5. *Iuxta imperium Domini omnia agenda ſunt.*

Fac tibi duas tubas argenteas.

5. Iſaiæ 38. Tubæ *ſignificant concionatores.*

Mouebantur caſtra ſonantibus tubis: tubæ ſignificant concionatores Iſa.38. *Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum.* Terribilis eſt hoſtibus ſonus tubæ hoſtilis: ſic terribilis eſt dæmoni vox ardentium concionatorum, qui homines ad mouendum ex peccato caſtra ardenter excitant. Sine tubis friget exercitus, clangentibus tubis excitatur: ſine concionatoribus friget populus; illis feruido ſonantibus pectore, pectora audientium inflammantur. Rupert. lib.1. in Numer.cap.26. Clangor (inquit) tubarum vox eſt prædicatorum, ſine quibus, quamuis pulchra & ordinata caſtrorum acies non eſt terribilis, &c.

Rupertus.

A Argenteæ ſunt tubæ, quia in magno pretio habendi ſunt ij, qui concionandi munere rectè funguntur. Omni ſcoria carere debet hoc argentum, quia vitiorum ſordibus carere debet concionator. Ductiles iubentur fieri tubæ, Numer.10. *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles,* id eſt, malleo extenſas, & fabricatas, quia probi concionatores labores multos pro fide propaganda tolerant. Rupertus: Idcirco (inquit) ductiles ſunt tubæ, quia neceſſe eſt, vt prædicatores, qui ſecundùm veritatem ſcripturarum ambulant, tribulationum tunſionibus creſcant, &c.

Num.10.

Rupertus.

Intrabunt filij Caath, vt portent inuoluta.

B Caathitæ arcam, altaria, cæteráque vaſa tabernaculi ſanctiora portabant, ſed velata: ſic Iſraëlitæ olim fidei Chriſtianæ myſteria ferebant figuris inuoluta, non aperta. Ad Hebr.10. *Vmbram* (inquit Apoſtolus) *habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum,* &c. Vmbras habebat lex vetus futurorum bonorum legis nouæ; non habebat imagines perſpicuas. Imago apertè rem demonſtrat, vmbra verò eſt obſcura quædam delineatio. Theophyl. Vmbratili (inquit) picturæ ſimilia erant vetera, vt quæ planè obſcura eſſent, &c. Ad Coloſſ. 2. *Quæ* C *ſunt vmbra futurorum, corpus autem Chriſti,* &c. Vmbra dicitur hoc loco lex, alio modo, videlicet vmbra à corpore effecta, corpus enim obſcuram vmbram efficit, à qua demonſtratur, ſed obſcurè. Lex ergo vmbra erat tenuis, & obſcura; corpus autem à quo effecta eſt hæc vmbra, quódque illa obſcurè multis typis, ac figuris indicabat, Chriſtus erat, nouæque legis futura bona. D. Cyrillus lib.1. de adorat. Pictores (inquit) non ſtatim eam ſpeciem picturis inducunt, cui nihil deſit: ſed ſimpliciori primum colore illas adumbrant, & obſcuriores figuras oculis exponunt. Denique vmbris illis illinunt colorem decentiſſimum, ac maximè congruum. Ita rudiores illas figuras ad D perſpicuam, & præſtantiorem ſpeciem transferunt, &c. Sic Deus fecit, non eam ſpeciem induxit legi veteri, cui nihil deeſſet, ſed ſimpliciori colore vmbras quaſdam, & figuras obſcuriores animi oculis expoſuit: poſtea legem nouam, veluti perfectiſſimam picturam, oſtendit. Velata ergo figuris, & vmbris portabant futura legis nouæ myſteria Hebræi. At verò onera illa, quæ inuoluta ferebant Leuitæ, in Sanctis ſanctorum aperiebantur: ſic legis veteris figuræ in Eccleſia veluti in Sanctis ſanctorum apertæ ſunt. Iam Moſes, id eſt, lex, velum depoſuit, vultúſque ſui claritatem, id eſt, illuE ſtres typorum ſenſus oſtendit. Iam vmbræ radiis ſolis, id eſt, Chriſti illuminatæ ſunt: iam tabernaculum portatile ad quietem peruenit: iam lex vetus portatilis ad legem peruenit nouam. Neque in quiete erant tecta vaſa ſanctuarij: neque in Eccleſia tectæ iam ſunt figuræ legis veteris. Tabernaculum portatile erat, & diſſoluendum, illi ſucceſſit Salomonis templum immobile.

6.

Ad Hebr.10.

Lex vetus erat vmbra nouæ.

Theophyl.

Ad Coloſſ.2.

D.Cyrillus.

Synagoga tabernaculo portatili, & mobili ſimilis erat; mutata eſt, & eſſe iam deſiit. Succeſſit illi, veluti templum immobile, magni Salomonis, id eſt, Chriſti, Eccleſia ex toto orbe vocata. Mobilis fuit ſynagoga: immobilis eſt Eccleſia Chriſti, quia nũquam eſſe deſinet. Quamobrem

7. *Synagoga fuit mobilis: Eccleſia eſt regnum immobile.*

Ad Hebr.12. obrem à Paulo ad Hebr. 12. regnum Christi immobile dicitur: *Regnum* (inquit) *immobile suscipientes habemus gratiam*, &c. Synagoga verò eodem capite appellatur mobilis: *Quod autem* (inquit) *adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, tanquam factorum, vt maneant ea quæ sunt immobilia.* Mobilia appellat Synagogæ ceremonias,& sacrificia,quæ portatilia,& mobilia fuerunt, vt tabernaculum. Immobilia vocat nouæ legis mysteria; quamobrem *nouum* dicitur, & *æternum testamentum.* Habebat vmbram synagoga, habet imaginem Ecclesia militans, habet veritatem, perfectionem, & euidentiam rerum Ecclesia triumphans. D. Ambrosius lib.1. offic. cap.48. Vmbra(inquit)in lege, imago in Euangelio, veritas in cælestibus, &c. Vmbra & delineatio quædam imaginis fuit in lege; imago suis coloribus illustrata est in Euangelio, sed veritas ipsa, veluti per imaginem, in Euangelio ostensa, Deus ipse perspicuè conspectus, & beatitudo sempiterna, aliáque multa sunt in cælo.

Ibidem.

D.Ambros.

Surge Domine, & dissipentur inimici tui.

8. Moyses cum arca eleuabatur manè, Num. 10. sic precabatur; *Surge Domine, & dissipentur inimici tui*, &c. Cùm verò deponebatur vesperi orabat: *Reuertere Domine, ad multitudinem exercitus Israël*, &c. Duo tempora ostendit nobis locus hic præcipuè orandi, & postulandi Dei auxilium in hoc itinere, quod facimus in terram promissam, nimirum tempus matutinum, & vespertinum. Cùm manè è lecto Christianus surgit, Deum oret, vt dissipet hostes tartareos, ne illi nocere possint;cùm ad lectum reuertitur, oret, vt ad se veniat Dominus, & nocturno tempore tueatur. Tempore etiam meridiano deponebatur arca, & stabat nubes,vt cibum Israëlitæ sumerent, orabatque Moses, vt ad populum Deus reuerteretur. Tribus temporibus dicitur Daniel orasse Deum, Dan.6. *Tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat, confitebatúrque coram Deo suo, sicut & antea facere consueuerat.* Nimirum orabat Daniel tempore matutino, meridiano, ac vespertino. Psal.54. *Vespere, & manè, & meridie narrabo, & annuntiabo, & exaudiet vocem meam.* Antequam sumat cibum meridiano tempore, oret Christianus, æternúmque illum cibum à Deo postulet, quo beati in cælo pascuntur. Denique frequens sit oratio in castris Christianis, diuinum frequenter postuletur auxilium, quod ad tuenda castra,& victoriam ex hostibus reportandam maximè necessarium est. Psal. 43. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me.* Non tuetur hominum arcus, gladius, aut castra, quæ terram repromissionis cælestem petunt, Deus tuetur, & triumphum præstat; in Deo inimicos prosternunt, eiúsque inuocato nomine, & postulato auxilio superant, ipsamque repromissionis terram obtinent. Psalm. eodem 43. *Nec enim gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos, sed dextera tua, & brachium tuum.* Opus est Christianis præliari, fortitérque contra tartareos hostes dimicare, sed adiutorem sæpe inuocent Deum. Non enim brachium nostrum victoriam nobis afferet,nisi brachium Dei potentissimum ferat opem.

Num.10. *Orandi tempora, matutinum, vespertinum,& meridianum.*

Daniel.6.

Psalm.54.

Auxilium Dei frequenter postulandum.

Psalm.43.

Ibidem.

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

De manſione decima tertia, quæ dicitur Sepulchra concupiſcentiæ.

De electione ſeptuaginta ſeniorum.

NVMERI CAP. XI.

1. INTEREA ortum eſt murmur populi, quaſi dolentium pro labore contra Dominum. Quod cùm audiſſet Dominus, iratus eſt: & accenſus in eos ignis Domini deuorauit extremum caſtrorum partem. Cúmque clamaſſet populus ad Moyſen; orauit Moyſes ad Dominum,& abſorptus eſt ignis. Vocauítque nomen loci illius Incenſio, eò quod incenſus fuiſſet contra eos ignis Domini. Vulgus quippe promiſcuum quod aſcenderat cum eis, flagrauit deſiderio, ſedens, & flens, iunctis ſibi pariter filiis Iſraël, & ait: Quis dabit nobis ad veſcendum carnes? Recordamur piſcium quos comedebamus in Ægypto gratis, in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porríque, & cepæ, & allia. Anima noſtra arida eſt. Nihil aliud recipiunt oculi noſtri niſi Man. erat autem Man, quaſi ſemen coriandri coloris bdellij, circuibátque populus, & colligens illud frangebat mola, ſiue terebat in mortario, coquens in olla,& faciens ex eo tortulas ſaporis quaſi panis oleati. Cúmque deſcenderet nocte ſuper caſtra ros, deſcendebat pariter & Man. Audiuit ergo Moyſes flentem populum per familias, ſingulos per oſtia tentorij ſui; iratúſque eſt furor Domini valdè, ſed & Moyſi intoleranda res viſa eſt, & ait ad Dominum: Cur afflixiſti ſeruum tuum? quare non inuenio gratiam coram te? & cur impoſuiſti pondus vniuerſi populi huius ſuper me? Numquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi; Porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum, & defer in terram, pro qua iuraſti patribus eorum. Vnde mihi carnes, vt dem tantæ multitudini? flent contra me, dicentes: Da nobis carnes vt comedamus. Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum, quia grauis eſt mihi: Sin aliter tibi videtur, obſecro vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Et dixit Dominus ad Moyſen: Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël, quos tu noſti, quòd ſenes populi ſint, ac magiſtri, & duces eos ad oſtium tabernaculi fœderis, faciéſque ibi ſtare tecum, vt deſcendam, & loquar tibi, & auferam de ſpiritu tuo, tradámque eis, vt ſuſtentent tecum onus populi, & non tu ſolus graueris.

2. VENIT igitur Moyſes, & narrauit populo verba Domini, congregans ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël, quos ſtare fecit circa tabernaculum. Deſcendítque Dominus per nubem, & locutus eſt ad eum, auferens de ſpiritu, qui erat in Moyſe, & dans ſeptuaginta viris Cúmque requieuiſſet in eis ſpiritus, prophetauerunt, nec vltra ceſſauerunt. Remanſerant autem in caſtris duo viri, quorum vnus vocabatur Eldad, & alter Medad, ſuper quos requieuit ſpiritus: nam, & ipſi deſcripti fuerant, & non exierant ad tabernaculum. Cúmque prophetarent in caſtris, cucurrit puer, & nunciauit Moyſi dicens: Eldad,& Medad prophetant in caſtris. Statim Ioſue filius Nun, miniſter Moyſi, & electus è pluribus, ait: Domine mi Moyſes prohibe eos. At ille: Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus ſpiritum ſuum? Reuerſúſque eſt Moyſes, & maiores natu Iſraël in caſtra.

POST

3. POSTQVAM Iſraëlitę profecti sũt ex monte Sinai,tribus diebus fecere iter, arca præcedente,& columna,Numer.10. *Profecti ſunt per turmas ſuas de deſerto Sinai, & recubuit nubes in ſolitudine Pharan,*&c. Item: *Arca fœderis præcedebat eos per tres dies prouidens caſtrorum locum.* Recubuit nubes in deſerto, quod vocabatur Pharan, in hoc verò deſerto fuit manſio decima tertia, quæ dicitur *Sepulchra concupiſcentiæ.* Ampliſſimum eſt hoc deſertum Pharan, neque ſola fuit in eo manſio decima tertia, ſed aliæ multæ,vt Deo fauente oſtendemus infra. Recubuit igitur nubes in deſerto Pharan, fecítque manſionem decimam tertiam. Poſtquam autem recubuit, vel etiam antequam recumberet, Num.10. *Ortum eſt murmur populi quaſi dolentium pro labore contra Dominum.* Quæritur, *propter quem laborem murmur hoc ſit exortum?* Reſpondetur, murmuraſſe propter laborem itineris. Cùm enim nubes illis tribus diebus præcedens, non requieſceret, niſi ad ſumendum cibum,& ſomnum: requies verò hæc, etſi eſſet ſatis, non eſſet tamen tanta, quantam murmuratores cupiebant, videbatur illis nimius itineris labor.Ideóque murmurabant contra Dominum,quia nubes Domini illos iter facere cogebat, neque permittebat conquieſcere. Rabbi Salomon ait, vna die confeciſſe Hebræos iter trium dierum: alij dixerunt, per tres dies iter feciſſe,diu, noctúque illuminante ignis columna iter. ſed veriſimilius eſt, quod diximus. Iratus ergo illis Deus ignem ſubitò excitauit, & extremam caſtrorum partem incendit, ac deuorauit. Quæritur, *cur extremam partem caſtrorum hic ignis deuorauerit, & non alias?* Reſpondetur, quia illi, qui in extrema caſtrorum parte erant, grauiùs murmurauerant.Reſponderi etiam poteſt, Deum ſubitò excitaſſe illum ignem in extrema parte caſtrorum, vt populus diuinam iram pertimeſceret, & murmurare deſineret. Populus ad Moſen, Moſes ad Deum confugit, abſorptúſque eſt ignis, & extinctus, locóque nomen à Moſe impoſitum eſt, תבערה, *tabera*, id eſt, *incenſio.* Iuxta hanc ſententiam ignis hic incenſus eſt, ad puniendum murmur dolentium propter laborem itineris, non autem ad puniendum eos, qui carnes deſiderarunt: at noſtra editio vulgata ſignificat, ignem incenſum, vt puniret eos qui carnium deſiderio flagrabant, hoc indicat particula illa: *Vulgus* (inquit) *quippe promiſcuum flagrauit deſiderio*, &c. Redditur cauſa, cur ignis ſit exortus, & deuorauerit extremam partem caſtrorum. Vulgus quippe, ſiue vulgus enim flagrauit deſiderio, &c. Itaque ſimul dolebant pro labore itineris, & cibos ad ſubleuandum laborem deſiderantes murmurabant, ideo ortus eſt ignis. Caietanus arbitratur, in itinere excitatum fuiſſe hoc murmur ſemel,ſed igne exardeſcente compreſſum: poſtea verò fixis iam tentoriis, iterum carnium deſiderio affectum vulgus, & Iſraëlitas fleuiſſe, &c.

Nubis columna cõſtitit in deſerto Pharan.

Murmurat populus propter laborem itineris.

Igne puniuntur murmuratores.

Vulgus quippe promiſcuum.

4. Quæritur, *quódnam ſit hoc* vulgus promiſcuum. Exod.12. ſic ſcriptum eſt. *Profecti ſunt filij Iſraël de Rameſſe in Socoth ſexcenta ferè millia peditum virorum, abſque paruulis, ſed & vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis.* Videri ergo poteſt alicui hoc *vulgus promiſcuum* fuiſſe vulgus Hebræorum, hoc eſt, Hebræos infimæ ſortis. Sed dicendum eſt, *vulgus promiſcuum* appellari, vulgus Ægyptiorum, Hebraicè ערב *gereb*, id eſt, *mixtio.* Et Chaldæus vertit: Extranei multi aſcenderunt cum eis,&c.2.Eſdræ 13.vbi legimus: *Separauerunt omnem aliegenam ab Iſraël;* Hebraicè dicitur, כל ערב, *col gereb*, omnem mixtionem.Num.11.Hebraicè hoc vulgus promiſcuum appellatur, אספסף, *aſaphſuph.* Hoc vulgus flagrauit deſiderio carnium, idémque deſiderium Iſraëlitarum animis ingenerauit: iunctis verò ſibi pariter filiis Iſraël, Num.11. ſedens, & flens Ægypti cibos ſuſpirabat. *Recordamur* (aiebant) *piſcium, quos comedebamus in Ægypto gratis, in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique, & cepe, & allia.* Detrahebant præterea quod prius erat, mãna cibo à Deo dato: *Anima* (inquiunt) *noſtra arida eſt, nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri niſi Man,*&c. Sicci ſumus,& aridi,inſtar terræ,quam non irrigat aqua;ita nos non irrigat cibus, varietatem ciborum non habemus. Similem in modum murmurarunt, Num.21.dicentes: *Deeſt panis,non ſunt aquæ,anima noſtra iam nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo.* Cibum leuiſſimum appellabant manna; cupiebant illi cibos craſſos, graues, pingues, carnes, cepas,porros, piſces:manna deſpiciebant.

2.Eſdræ 13.

Num.11.

Cibos Ægypti deſiderant Ægyptij, & Hebræi.

Num.21.

Audiuit ergo Moyſes.

5. Vigilabat bonus paſtor Moſes, ouium ſuarum audiuit fletum, Num.11. *Audiuit Moyſes flentem populum per familias, ſingulos per oſtia tentorij ſui.* Flebant per familias ſuas Iſraëlitæ,neque verò fletum abſcondebant,ſed manifeſtum proponebãt in oſtiis tabernaculorum ſuorum, quia volebant Moſi eſſe notum, vt eis de cibis prouideret. Et vt Moſes ait eodem capite, flebant contra eum dicentes: *Da nobis carnes,vt comedamus,*&c. Iratus eſt Dominus populo: Moſi autem intolerandus viſus eſt ille fletus ciborum cauſa. Ad Dominum confugit refugium ſuum, humilíque conqueſtione dixit: Quare Domine afflixiſti ſeruũ tuum,& in ſinu meo impoſuiſti totum hunc populum, veluti in ſinu nutricis, vt portem illum in terram promiſſam, vnde mihi carnes comparare poſſum, quibus eorum exſaturem cupiditatem? O Deus mi,nequeo ſolus tam graue populi ſuſtinere pondus, precor, vt vitam potius mihi eripias, quàm populi huius grauiſſimum onus diutius imponas.

Num.11.

Onus gubernatoris.

Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël.

6. Miſertus eſt Dominus Moſis, onúſque graue leuius fecit,in alios diſpertiens. *Congrega* (inquit) *mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël, quos tu noſti,quod ſenes populi ſint, ac magiſtri,& duces eos ad oſtium tabernaculi fœderis, faciéſque ibi ſtare tecum, vt deſcendam, & loquar tibi, & auferam de ſpiritu tuo, tradámque eis,vt ſuſtentent tecum onus populi,& non tu ſolus graueris.* Præcepit Dominus congregari ſeptuaginta viros. Quæritur, *an fuerint tantùm viri ſeptuaginta?* Hebræi apud Abulenſem aiunt, fuiſſe electos viros ſeptuaginta duos ex ſingulis tribubus ſex. Reſpondetur, ſeptuaginta tantùm fuiſſe, vt idem author putat; hunc enim numerum ſcriptura tradit, non ergo duo alij ſunt addendi. Quæritur ſecundò, *an Deus præceperit eligi homines ſenes ætate, an ſenes prudentia, licèt eſſent iuuenes?* Abulenſis arbitratur, Moſem elegiſſe quidem ſenes ætate, ſed non conſtare, an omnes fuerint ſenes; potuiſſe

Eliguntur ſeptuaginta ſenes ætate, ad gubernandũ populum.

Multi Ægyptij comitabantur Hebræos.

potuiſſe enim eligere aliquos iuuenes quidem ætate, ſed ſenes prudentia. Reſpondendum eſt, Deum iuſſiſſe eligi ſenes ; iuſſit itaque,vt eligerentur ſeptuaginta viri ſenes ætate,& moribus, qui idonei eſſent ad regendum populum , tum prudentia, tum probis moribus , & autoritate, quæ præcipuè ſolet eſſe in ſenibus. Obiicies verba Domini: *Congrega*(inquit) *mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël,quos tu noſti, quod ſenes populi ſint , ac magiſtri.* Si de ſenili ætate ageretur, non diceret Dominus : Elige viros,quos tu noſti,quòd ſenes populi ſunt,vt D.Gregor. ait.lib. 19.moral. cap.13. Quid aliud(inquit)quàm ſenectus cordis requiritur , cùm tales iubentur eligi , qui ſenes eſſe ſciuntur ? Si enim ſenectus in eis corporis quæreretur , à tantis ſciri poterant,à quantis videri. Dum verò dicitur: *Quos tu noſti,quòd ſenes populi ſunt,* profectò liquet,quia ſenectus mentis, non corporis eligenda nuntiatur, &c. Reſpondetur,ſenſum literalem verborum Domini hunc eſſe : Congrega mihi ſeptuaginta viros,quos tu noſti,quòd ætate ſenes ſunt in populo,& magiſtri.Nihil enim abſurdi continet hic ſermo.Nam in tanto populo innumerabiles erant homines , plurimi iuuenes , alij ſenes. Moſes nouerat multos iuuenes, nouerat multos ſenes ætate. Iuſſit ergo Dominus, vt ex illis , quos in populo nouerat eſſe ſenes ætate, ſeptuaginta eligeret. Adde , Deum non ſolùm iuſſiſſe eligi ſenes populi , ſed eos, quos eſſe ſenes, & magiſtros populi doctrina Moſes ſciret; ſeptuaginta eos appellant γραμματεῖς , id eſt, *literatos*,vel *ſcribas populi*. Chaldæus, *præfectos populi* , Caietanus vult, fuiſſe primates. Hebraicè dicuntur שטרם *ſoterim*. Eſt igitur ſenſus huius loci : congrega mihi , & elige viros ſeptuaginta ex ſenibus Iſraël , quos tu ſcis eſſe ætate iam prouectos , & magiſtros populi , ætate & prudentia ornatos. Carthuſianus : Intelligendum (inquit)hoc videtur de his, in quibus ætas,morúmque grauitas , ſeu vita virtuoſa , ac ſcientia concurrebant. Nam , cæteris paribus, ſeniores tempore præferendi ſunt ad conſulendum , ac dirigendum , cùm & experientia in eis magis abundet , & ex conſequenti prudentia vt frequenter. Hæc ille. Iuſſis obtemperauit Moſes, ſeptuaginta viros elegit ex ſenioribus, & magiſtris populi,qui docebant legem, & bonos mores , & ſi quid ſapientiæ vtilis in Ægypto didicerant,quemadmodum didicerat Moſes,de quo Stephanus Actor. 7 ait : *Eruditus eſt Moyſes omni ſapientia Ægyptiorum.* & duxit eos ad oſtium tabernaculi , deſcenditque Dominus in columna nubis , ſpiritúmque ſuum illis largitus eſt, vt gubernare poſſent populum.

D.Gregor.

Carthuſian.

Actor. 7.

Auferam de ſpiritu tuo, tradámque eis.

7. Quæritur , *an Deus ex ſpiritu Moſis aliquid abſtulerit , vt daret ſeptuaginta ſenibus ?* Abulenſis nihil abſtuliſſe ait , ſed Deum ſimilem ſpiritui Moſis ſpiritum dediſſe ſenibus. Verba illa Numer.11. *Auferens de ſpiritu, qui erat in Moſe,& dans ſeptuaginta viris.* ſic ille interpretatur : Abſtulit de ſpiritu ei ſimili , quem habebat Moyſes. D. Auguſt. quæſt.18. in Numer. Intelligimus (inquit) nihil aliud Deum voluiſſe ſignificare , niſi ex eodem ſpiritu gratiæ illos quoque ſeptuaginta habituros adiutorium , ex quo habebat Moyſes , vt & iſti haberent , quantum Deus vellet; non vt ideo Moſes minus haberet, &c. Origenes homil.6.in Numer. Hoc(inquit)

Num.11.

D.Auguſt.

Origenes.

modo figuram huius myſtici ſermonis aduerte, quaſi Moſes, & ſpiritus, qui erat in Moſe , clariſſimi cuiuſdam luminis fuerit lucerna, ex qua alias ſeptuaginta lucernas accenderit Deus , ad quas ita principalis illius luminis ſplendor peruenerit , vt origo ipſa luminis nihil damni ex commercio deriuationis acceperit,&c.Eandem ſimilitudinem reperies apud Theodoretum, & Rabanum. Aduertendum eſt, ſpiritum prophetiæ,de quo hîc ſermo eſt,non eſſe habitum permanentem in propheta ſemper , ſed eſſe lumen quoddam pertranſiens , quod prophetæ datur à Spiritu ſancto , cùm eſt opus. Non eſt lumen propheticum in propheta, vt lumen in ſole, vel igne,quod ſemper ſoli,& igni ineſt, ſed eſt ſicut lumen in aëre , quod non ſemper adeſt. D. Thom.22.quæſt.171.art.2.Lumen(inquit)propheticũ non ineſt intellectui prophetæ per modum formæ permanentis, aliàs oporteret,quòd ſemper prophetæ adeſſet facultas prophetandi, quod patet eſſe falſum. Dicit enim Gregor.ſuper Ezechielem : Aliquando ſpiritus prophetiæ deeſt prophetis , neque ſemper eorum mentibus præſto eſt.Hæc D.Thom.Legendus D.Gregorius homil.1.in Ezech. & D. Hieron. Ezech. 35. Si ſemper (inquit) in prophetis eſſet ſermo Dei, & iuge in pectore eorum haberet hoſpitium , numquam tam crebro Ezechiel poneret: *Et factus eſt ſermo Domini ad me* , ſed ob humanam fragilitatem , & vitæ huius neceſſitates interdum recedebat ab eis , &c. Lumen ergo propheticum Moſis non erat permanens; ſed ad varia dubia diſſoluenda, diuerſis temporibus illi concedebatur. Ideóquè dici poteſt, Deum abſtuliſſe à Moſe de ſpiritu prophetico, & dediſſe ſeptuaginta ſenibus ,quia omnia illa lumina , quæ ſeptuaginta viris dedit , dediſſet Moſi , ſi ille illis dubiis reſpondiſſet. Sublatum eſt onus diſſoluendi tot negotia , ſublata etiam ſunt lumina, quibus expediebantur. Obiicitur, Num. 11. legitur : *Deſcendit Dominus per nubem, & locutus eſt ad eum,* (id eſt,Moyſen,) *auferens de ſpiritu, qui erat in Moyſe , & dans ſeptuaginta viris,* &c. Videtur ergo Dominus tunc abſtuliſſe de ſpiritu Moſis , & dediſſe ſeptuaginta viris , id quod illis erat neceſſarium , non autem poſtea dediſſe lumina prophetica.Reſpondetur,lumen propheticum non eſſe habitum permanentem, neque poſſe tranſire ex ſubiecto in ſubiectum. Ideóque non eſſe ablatum quidquam , quod eſſet in Moſe, ſed dici oblatum ſpiritum à Moſe, quia idem,id eſt, ſimilis ſpiritus, ad negotia expedienda datus eſt ſeptuaginta ſenibus. Chaldæus vertit: Augebo de ſpiritu,qui eſt ſuper te, & ponam ſuper eos.

Quónam modo Deus abſtulerit de ſpiritu Moſis, & dederit ſenioribus.

Spiritus prophetiæ nõ eſt habitus permanens.

D. Thom.

D.Gregor.

D.Hieron.

Ezech.35.

Num.11.

Prophetauerunt , nec vltra ceſſauerunt.

8. Datus eſt à Deo ſpiritus propheticus ſeptuaginta ſenioribus , cœperúntque ſtatim circa tabernaculum prophetare, nec vltra ceſſauerunt. Dubium eſt,quid hæc verba ſignificent : *Numquid non ceſſauerunt vltra prophetare illi ſeptuaginta ſeniores? Diéne & nocte prophetabant perpetuò?* Reſpondetur , ſenſum eſſe , non ceſſaſſe vltra prophetare illa die , id eſt, tota die prophetaſſe: vel , non ceſſaſſe poſtea prophetare , cùm opus eſſet dubiis extricandis. Prior ſenſus eſt probabilior. Cùm enim dubia extricabant, prophetabant quidem ſeptuaginta ſeniores, quia Dei lumine prophetico donabantur , & dubia ſoluebant, ſed non prophetabant eo modo , quo hîc

Septuaginta ſeniores prophetarunt.

prophe

prophetarunt. Tunc enim populi cauſas diuino lumine illuſtrati cognoſcebant, nunc autem magno feruore ſpiritus correpti,diuinas laudes, & occulta myſteria canebant, quemadmodum
1.Reg.10. Saul.1.Reg.10. *Inſiluit ſuper eum ſpiritus Domini, & prophetauit in medio eorum*,id eſt,prophetarum. Hoc autem Deus fecit, vt autoritatem apud populum,quem gubernaturi erant,haberent ſeptuaginta ſeniores,à Deo donatam.Hebraicum verbum, סָפָה, *ſaſaph*, ſignificat *ceſſare*, & *addere*. Chaldæus vertit;*& non ceſſauerunt*.L X X. interpretes transferunt;*& non amplius addiderunt*.Videlicet, quia illa die magno ardore diuina myſteria deprædicarunt magna voce, poſtea nihil ſimile facere addiderunt, quia tunc opus erat, vt cognoſceret populus illos à Deo electos eſſe in rectores, poſtquam verò id cognitum fuit, non erat opus.

Remanſerunt autem in caſtris.

9. Moſes ſeptuaginta viros, quos elegit, in catalogo deſcripſit.Inter eos deſcripti ſunt Eldad, & Medad,ſed hi duo non venerunt in tabernaculum Dei, neque inter cæteros ibi adfuerunt. Spiritus tamen Domini,quia electi à Moſe fuerant,in ipſis requieuit, prophetaruntque, & diuina myſteria enuntiarunt, ſicut cæteri, cùm ſpiritus propheticus à Deo datus eſt. Dubium
Cur Eldad & Medad non iuerint ad tabernaculum. eſt,*cur hi duo viri,Eldad,& Medad, non iuerint in tabernaculum fœderis, vt cum reliquis ſpiritum propheticum acciperet?* Reſpondent nonnulli, non iuiſſe præ verecundia, quia cùm eſſent iuuenes, erubuerunt numerari inter ſenes, ſed non probant fuiſſe iuuenes, neque illi eam ob cauſam
D.Hieron. præcepto Dei non obtemperaſſent.D.Hieronymus ad Fabiolam, manſione 13. humilitatem ait fuiſſe cauſam: Eldad (inquit) & Medad remanent,non imperij negligentes, ſed humilitate ſubmiſſi, dum ſe honore arbitrantur indignos,vnde & abſentes prophetãt. Sic Hieronymus. Idémque ſentiunt alij. At verò hæc
Humilitas. humilitas non videtur probanda, quia non fuit obediens imperio Dei, & Moſis, ſi enim vocati ſunt, non licebat illis propter humilitatem abeſſe,abſque vlla excuſatione.Humilitas enim ad amuſſim obtemperat Deo, & ſuperiori, & cauſas proponit humiliter, cur quod iubetur refugiat? Itaque Abulenſi non placet hæc cauſa, & arbitratur,quæſt.57. Numer.11. non veniſſe Eldad, & Medad in tabernaculum, quia non ſunt vocati, oblitóſque fuiſſe nuntios, vel ſerius veniſſe ad illos. Forſitan nuntij illos cùm quæſiuiſſent, non repererunt, quod aliquibus negotiis eſſent occupati,Deo id permittente, vt ſpiritum non ſolùm iis, qui venerant in tabernaculum,ſed etiam iis, qui remanſerant in caſtris, largiretur, cum populi admiratione. Satis autem erat exploratum, hunc ſpiritum non dari à Moſe ſeptuaginta ſenioribus, ſed à Deo. Quamobrem germana non eſt illa cauſa, quæ redditur, videlicet, Deum ſpiritum contuliſſe Eldad, & Medad in caſtris, non iuxta tabernaculum, vt oſtenderet, non Moſem eſſe largitorem, ſed ſpiritum operantem.

Domine mi Moyſes prohibe eos.

10. Cùm prophetarent Eldad & Medad in caſtris, puer quidam ſiue ex populo, ſiue ex domo Moſis, Moſi id renuntiauit. Ioſue verò eidem ſuaſit, vt illos prohiberet: *Domine* (inquit) *mi*
Chaldæus. *Moyſes prohibe eos.* Chaldæus vertit: *Mitte eos in carcerem.* Quæritur, *cur Ioſue noluerit duos illos viros prophetare?* Reſpondet Rabbi Salomon apud Lyranum,Eldad,& Medad prophetaſſe, Moſem è vita diſceſſurum,& Ioſue populum in terram promiſſam inuecturum:Ioſue verò ne videretur gloriam appetere, & magiſtri mortem, ſuggeſſiſſe Moſi,vt eos prohiberet loqui. Id verò nihil habet fundamenti. Subiicit Lyranus: Noſtri Lyranus. expoſitores dicunt communiter, quòd Ioſue motus fuit ad dicendum: *Prohibe eos*,quia videbatur eſſe contra reuerentiam Moſis, quòd in abſentia eius prophetarent: quaſi Moſes nihil feciſſet ad hoc, quòd recepiſſent ſpiritum prophetiæ,&c. Hinc colligitur,cur Ioſue non ſuggeſſerit Moſi, vt reliquos ſexaginta octo ſeniores prohiberet.Illi enim iuſſis Moſis paruerant, ad tabernaculum venerant, coram Moſe ſpiritum propheticum acceperant, eo interueniente: hi verò duo non videbantur obtemperaſſe iuſſis Moſis; neque venerant ad tabernaculum, in quo cæteris datus eſt ſpiritus, & videri poterant inobedientes eſſe, & ſpiritum alienum habere, ſiquidem non videbatur ablatus à ſpiritu Moſis.

Cur Ioſue noluerit prophetare Eldad, & Medad.

Quid æmularis pro me?

Egregiè reſpondit Moſes Ioſue ſuadenti, vt 11.
prophetare prohiberet Eldad, & Medad, pectúſque oſtendit charitate plenum, omníſque inuidiæ expers: Quorſum(inquit) honoris mei zelo labores? hanc ego æmulationem non probo; nihil detrahunt iſti de mea prophetandi gloria: vtinam totus populus à Deo ſpiritum prophetandi accipiat, ac prophetæ ſint omnes, ſicut ego ſum. O animum ab omni liuoris fece ablutiſſimum! Poſt hæc reuerſus eſt Moſes in caſtra cum ipſis ſenioribus.

Pectus Moſis charitate plenum.

Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël.

Quæritur, *an apud Iſraëlitas permanſerint in* 12.
terra repromiſſionis hi ſeptuaginta ſeniores, & populi gubernatores? Reſpondet Lyranus, Matth.15. Lyranus.
his verbis: At tempore Moſis conſtituti ſunt ſeptuaginta ſenes ætate, & moribus maturi, & ſcientia prædíti ad regimen populi, & Moyſes erat ſuper eos. Et ex illo tempore ſtatutum eſt, vt tot eſſent ad regimen populi ordinati. Et iſti dicebantur iudices ordinarij, quia per impoſitionem manus inſtituebantur, vt habetur in Gloſſis Hebraicis in multis locis, & reſidebant in Ieruſalem.Ita Lyranus. Hi erant Hebræum *ſanedrim*, quod nomen Græcum eſt *à ſimul ſedendo* ductum, quia erat conſeſſus iudicum. Elias Hebræus:Sanedrim(ait)vocabantur ſeptuaginta ſeniores conſiſtorij magni, quod erat Ieroſolymis,&c. Fuiſſe autem Ieroſolymis ſeptuaginta virorum concilium docet Burgenſis, Geneſ. 24.Galat.lib.4.Ioan.Lucidus,Abulenſis, & alij. De iis diximus tom.4. Concord.lib. 1. cap. 3. Fuerunt autem non ex tribu Iuda omnes, ſed ex omnibus tribubus aſſumpti.

An in terra promiſſionis fuerint ſeptuaginta ſeniores?

Sanedrim *concilium.*

Author de mirabil. ſacræ Scripturæ, lib. 1. 13.
cap.9.ait,Eldad,& Medad extra numerum fuiſſe ſeptuaginta ſenum,quos Moſes elegit. Vnde efficitur, fuiſſe viros illos ſeptuaginta duos. Nam Moſes elegit ſeptuaginta, quibus datus eſt ſpiritus iuxta tabernaculum: Deus verò elegit duos,Eldad, & Medad, quibus ſpiritum dedit in caſtris. Hæc tamen ſententia non eſt vera,quoniam Eldad, & Medad inter ſeptuaginta numerati

numerati erant, quibus datus eſt ſpiritus iuxta tabernaculum, Num. 11. *Super quos requieuit ſpiritus. Nam & ipſi deſcripti fuerant, & non exierant ad tabernaculum*, &c. Deſcripti (inquit) fuerant in numero ſeptuaginta ſenum, & electi, ſed non venerant cum reliquis ad tabernaculum, ideo in caſtris non iuxta tabernaculum prophetauerant. De numero horum ſeniorum egimus tom. 3. Concord. lib. 2. cap. 9.

CAPVT II.

MORALE.

De electione ſeptuaginta ſeniorum.

Cur impoſuiſti onus vniuerſi populi ſuper me?

1. *Onus prælatorum magnum eſt.*

MAGNVM eſt probi prælati, populíque rectoris onus; attamen ex illis non eſt, de quibus loquitur Dominus, Matth. 23. dicens: *Alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum. Digito autem ſuo nolunt ea mouere.* D. Bernard. D. Bernard. ſerm. 2. de Aſcenſione, Eccleſiaſticos honores ipſis angelorum humeris ait eſſe formidandos: O peruerſitas (inquit) filiorum Adam, quia cùm aſcendere difficillimum ſit, deſcendere autem facillimum, ipſi & leuiter aſcendunt, & difficilius deſcendunt, parati ad honores, & celſitudines graduum Eccleſiaſticorum, ipſis etiam angelicis humeris formidandos. Sic ille. Elegit Dominus Regem Saulem, 1. Reg. 10. *Stetítque in medio populi, & altior fuit vniuerſo populo ab humero, & ſurſum* Egregia eſt prælati, populíque rectoris altitudo, humeros habere altiores ad ferendum tantum onus populi. Altum onus altos flagitat, robuſtóſque humeros. 1. Reg. 9. *Tulit cocus armum, & poſuit ante Saul*, &c. Armus, & humerus paſtori populorum neceſſarius eſt. Vnde D. Gregorius in hæc verba: Armum (inquit) ante Saul cocus ponit, quando ordinandum paſtorem Eccleſiæ, quantæ fortitudinis eſſe debeat, conſiderare præcipit, &c. Iob 26. *Gigantes gemunt ſub aquis*, &c. Apocalyp. 17. *Aquæ populi ſunt*, &c. Sub his aquis, id eſt, ſub populorum onere, quod ſuſtinent humeris, gigantes, hoc eſt, etiam ſuperbi gemunt, qui reliquis imperare cupiunt. D. Gregor. Iob 26. Ecce (inquit) gigantes gemunt ſub aquis, quia elati omnes, dum in hac vita aſſequi honorum celſitudinem cupiunt, ſub ponderibus populorum gemunt. Nam quanto quis hîc altius erigitur, tanto curis grauioribus oneratur, populíſque mente, & cogitatione ſupponitur, quibus præponitur dignitate. Homo in ſublimibus eleuatus tot ſuper ſe ſuſtinet, quot ſuppoſitos regit. Sic ille. Quamobrem Philo ait, eum qui Rempublicam tractat, ſeruum eſſe multorum dominorum, in lib. de Ioſeph: Non vnus (inquit) dominus eſt tractantium Rempub. ſed vulgus, aliis poſt alios dominis ſuccedentibus, &c. Gemunt quoque ſub aquis alij gigantes, hoc eſt, viri ſancti virtutis robore præcellentes.

Iob 26. Apocal. 17. D. Gregor. Philo.

2. Audiamus gigantem gementem ſub aquis, id eſt, Moſem: Numer. 11. *Cur* (inquit) *afflixiſti ſeruum tuum, & cur impoſuiſti pondus vniuerſi populi huius ſuper me? Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum, quia grauis eſt mihi*, &c. Audiamus D. Gregor. epiſt. 125. lib. 7. Multum (ait) me deprimit honor oneroſus, curæ innumeræ perſtrepunt, &c. & lib. 1. epiſt. 24. ad quoſdam Epiſcopos: Per venturum (inquit) iudicem rogo, per multorum millium angelorum frequentiam, per Eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cælis, ſub hoc curæ paſtoralis onere laſſeſcentem, orationis veſtræ interceſſione me adiuuate, ne ſuſcepta me pondera vltra vires premant, &c. Etiam Iudæus Philo gemit ſub aquis, in lib. de ſpecial. Legibus initio libri: Inuidia (inquit) vi me coniecit in profundum mare curarum, ſpectantium Rempubl. quibus iactatus, ne nunc quidem enatare valeo: gemens tamen eas ſuſtineo, &c. 4. Reg. 2. vocat Eliſæus Eliam *currum Iſraël, & aurigam eius*. Populi rectores, qui veri aurigæ ſunt, ſunt etiam currus, quia onus ferunt graue; currus autem gemit, cùm fert onus; ſic etiam populi rectores gemunt, quod ſignum eſt, currum non eſſe inanè, ſed onuſtum cura populi. Qui onera in alios reiiciunt, non gemunt, qui ouium curam gerunt diligentem, hi pondus experiuntur, quia currum ferunt onuſtum. Onus magiſtratuum conſiderare melius eſt, quàm honorem, ne eos deſideremus. Vnde D. Bernardus ſerm. 12. in Cant. Si labores (inquit) penſamus, non affectamus honores, &c. Penſabant D. Gregorius, & Ioannes ille, ad quem ſcribit, labores, & Pontificatus onera, neque honorem affectabant, ſed fugiebant. D. Gregorius ad Ioannem Epiſcopum Conſtantinopolitanum, lib. 1. epiſt. 4. Quo (inquit) ardore, & ſtudio Epiſcopatus pondera fugere volueritis ſcio, & tamen hæc eadem Epiſcopatus pondera, ne mihi deberent imponi, non reſtitiſtis. Conſtat igitur quia non me ſicut vos diligitis, qui illa me voluiſtis onera ſuſcipere, quæ vobis imponi noluiſtis, &c. Denique epiſt. 110. lib. 7. Quiſquis (inquit) ſacerdotium non ad elationis pompam, ſed ad vtilitatem adipiſci deſiderat, prius vires ſuas cum hoc, quod ſubiturus eſt onere, metiatur, vt & impar abſtineat, & ad id cum metu accedat, etiam qui ſe ſufficere exiſtimat, &c.

Num. 11. D. Gregor. 4. Reg. 2. D. Bernard. D. Gregor. *Honores non ſunt affectandi.* D. Gregor.

Porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum.

3. Qui in ſinu portat oues, onus earum experitur, qui aliis portandas tradit, leuem putat eſſe magiſtratum. Videamus quid Dominus dicat Moſi: *Porta eos in ſinu tuo ſicut nutrix portat infantem.* Rectorem vult portare populum in ſinu ſuo, eiuſque onus perferre. In quem autem locum portare debeat paſtor oues ſuas, docet Dominus dicens: *Defer in terram, pro qua iurauí Patribus eorum.* Hic eſt finis, hic paſtorum ſcopus, deferre oues in terram promiſſam, quæ eſt beatitudo ſempiterna: deferre, inquam, eas magno cum amore in ſinu, & pectore, quia oues ſunt Chriſti. Nomina filiorum Iſraël portabat Pontifex in pectore, gemmis pretioſis inſculpta, Exod. 28. Eundem in modum filios ſuos, & oues ſuas portat in pectore amore inſculptas bonus paſtor: *Porta* (inquit Dominus) *eos, ſicut nutrix portare ſolet infantem.* Nutrix eſſe debet paſtor ſuarum ouium, & ſicut mater eas nutrire, paſceréque exemplo, verbo, & oratione. Audiamus D. Bernard. ſerm. 23. in Cantica: Erudimini (inquit) qui iudicatis terram, diſcite ſubditorum vos matres eſſe debere, non dominos, ſtudete magis amari, quàm metui, et ſi ſeueritate interdum opus eſt, paterna ſit, non tyrannica, matres fouendo, patres vos corripiendo exhibeatis. Suſpendite verbera, producite

Paſtor oues in ſinu portet. D. Bernard.

vbera,

vbera, pectora lacte pingueſcant, non typho turgeant,&c. Iſaiæ 40.de Chriſto legitur: *Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit*, &c. Egregium exemplar habent paſtores, quod ſequantur.

Iſaiæ 40.

Congrega ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël.

4. Ad gubernandum populum eligi iubet Dominus ſenes, & magiſtros, quos Moſes ſciret eſſe ſenes, & magiſtros. Non commiſit electorum cognitionem aliis, ſed Moſi. notos voluit eligi. Oportet enim eorum, qui eliguntur virtutem, & ſcientiam notam eſſe electoribus, ne pro ſene iuuenem, pro magiſtro eligant hominem inſipientem. Duplex autem eſt ſenectus, quædam corporis, altera mentis, de qua Sapient.4. dicitur: *Senectus venerabilis eſt, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata.* hoc eſt, ſenectus veneratione, & reuerentia digna. Non eſt ſenectus, quam annorum affert magnus numerus, & corporis canicies; ſed illa eſt, quam affert ſancta virtus, & vita probis moribus exornata. Cani autem veri, ſunt ſenſus hominis, id eſt, intellectus hominis ſapientes, & prudentes conſiderationes. Græcè, πολιὰ δέ ἐστι φρόνησις ἀνθρώποις, hoc eſt, *canicies eſt ſapientia, & prudentia.* Additur, *& vita immaculata.* Requirit Dominus ad gubernandum populum, vtramque ſenectutem, ætatis videlicet maturitatem, & mentis canos, hoc eſt, ſapientiam, & prudentiam; maximè verò vitam immaculatam, id eſt, mundam; immundus enim gubernator, ſuorum vitiorum immunditia Rempubl. contaminat. D. Gregor. lib.1. epiſt.24. Neceſſe (inquit) eſt, vt munda eſſe ſtudeat manus, quæ diluere ſordes curat, ne tacta quæque deteriùs inquinet, ſi ſordida ipſa ſtercoris lutum tenet, &c. Iſaiæ 52. *Mundamini qui fertis vaſa Domini*, &c. Vaſa Domini argentea, & aurea, ſunt Chriſtianorum animæ, eos qui hæc vaſa portant, mundos eſſe oportet. Vnde idem ſanctiſſimus Pater Gregor. eadem epiſt. 24. Apud ſemetipſum, (inquit) quantum debeat mundari conſpiciat, qui ad æternitatis templum vaſa viuentia in ſinu propriæ conuerſationis portat, &c. Oportet populi Chriſtiani ſeniores, id eſt, gubernatores, & iudices mundos moribus eſſe, ne Rempublicam exemplis, factiſque immundis inquinent. Oportet quoque eſſe prudentes, ac ſapientes. Nemo enim inſipienti nauarcho clauum tradit nauis, nemo inſipientem magiſtrũ ad cathedram Academiæ euehit. Cur igitur Reipubl. gubernacula illis tradentur, qui ad eam gubernandam inepti ſunt? Senes eligendi ſunt, ſi non corporis, certè mentis canicie, quæ canicies virtus eſt, & prudentia, ac ſapientia. Quemadmodum viridia ligna non ſunt ædificationi apta, ſed iam exſiccata: ſic qui iuuenes ſunt cupiditatibus, & moribus virides, prudentiáque, & ſapientia carentes, Reipubl. ædificationi ſunt inepti. D.Gregor. epiſt. indicata: Apta (inquit) ædificationibus de ſyluis ligna ſuccidunturꝰ nec tamen adhuc viridibus ædificij pondus imponitur; niſi eorum viriditatem multorum dierum mora ſiccauerit, & apta ad neceſſarium vſum effecerit, &c. Eodem loco à medicis ſumit aliam ſimilitudinem: Medici (inquit) quædam adiutoria, recenti adhuc confectione formata, indigenti non offe-

Senectus eſt duplex.

Sap.4.

Gubernator Reipubl. ſenex mente & prudentia ſit.

D.Gregor.

Iſaiæ 52.

D Gregor.

Mundi ſint gubernatores, ne Rempubl. inquinent.

Gubernatores ligna ſint exſiccata, non viridia.

D.Gregor.

Idem.

runt, ſed maceranda temporibus derelinquunt. Nam ſi immaturè quis dederit, fit cauſa periculi res ſalutis, &c.

Denique videãt Reipubl. gubernatores, quos ſibi collaterales eligant: *Ne dixeris te ſanum latera dolentem*, ait D.Bernard. ad Eugenium ſummum Pontificem, &c. Latera illi dolent, qui malos habet collaterales, id eſt, conſultores, & Reipubl. rectores. D.Hieron. Iſaiæ 58. Non eſt (inquit) peccatum leue mittere margaritas ante porcos, & dare ſanctum canibus, & ordinationem clericatus nequaquam ſanctis, & in lege Dei doctiſſimis, ſed aſſeclis ſuis tribuere, & vilium officiorum miniſtris. Sicut in ordinationibus malorum particeps eſt peccatorum, qui tales conſtituit: ſic in ordinatione ſanctorum particeps eſt eorum iuſtitiæ, qui bonos eligit. Sic Hieron.

5. *Collaterales paſtorum.* D.Bernard.

D.Hieron.

Auferam de ſpiritu tuo, tradámque eis.

Quemadmodum de ſpiritu Moſis abſtulit Deus, & dedit ſeptuaginta ſenioribus: ſic abſtulit de ſpiritu Chriſti, & dedit Apoſtolis, & diſcipulis, in die Pentecoſtes. Nihil ablatum eſt ex ſpiritu Moſis, nihil etiam ablatum eſt ex ſpiritu Chriſti: ſed dicitur Deus abſtuliſſe de ſpiritu Chriſti, quia per merita Chriſti, Spiritum ſanctum diſcipulis dedit, & ex meritis Chriſti ſpiritum quodammodo abſtulit. Præterea dicitur Deus abſtuliſſe de ſpiritu Moſis, & dediſſe ſenioribus, vt vnitas ſpiritus in Eccleſia ſignificetur. Ex eodem ſpiritu Moſes & ſeniores acceperunt: eodem quoque ſpiritu Chriſti, diſcipuli Chriſti ſunt impleti. Eccleſia namque vno Spiritu ſancto regitur. 1.Corinth.12. *In vno ſpiritu* (ait Apoſtolus) *omnes nos in vnum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue gentiles, ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes in vno ſpiritu potati ſumus.* Hanc ſpiritus vnitatem ſeruare nos docet, ad Epheſ.4. cum ſolicitudine: *Solliciti* (inquit) *ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Vnum corpus, & vnus ſpiritus*, &c. Hanc ſpiritus vnitatem, & concordiam, hoc vinculum pacis hæretici tartareo inflati ſpiritu diſſipant; vnde D.Hieron. ad Epheſ.4. in verba citata: Hic locus (inquit) vel maximè aduersùs hæreticos facit, qui pacis vinculo diſſipato, atque corrupto, putant ſe tenere ſpiritus vnitatem, cùm vnitas ſpiritus in pacis vinculo conſeruetur. Quando enim non idipſum omnes loquimur, & alius dicit: *Ego ſum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ*; diuidimus ſpiritus vnitatem, & eam in partes ac membra diſcerpimus, &c. Marc.9. *Habete in vobis ſal, & pacem habete inter vos*, ait Dominus. Sal ſapientiam ſignificat, inter ſapientes verò populíque doctores, pacem ſummam, & vnitatem ſpiritus eſſe oportet, in rebus fidei docendis, ne ſe, populúmque hæreſes ſeminando, in barathrum præcipitent. D.Gregor. lib.1. epiſt.24. Per ſal (inquit) verbi ſapientia deſignatur. Qui igitur loqui ſapienter nititur, magnopere metuat, ne eius eloquio audientium vnitas confundatur, &c. Exod.28. ferebat ſacerdos ſummus, in ima veſte, tintinnabulis coniuncta mala punica. Magnam enim oportet eſſe coniunctionem prædicationis, ac doctrinæ, quam indicat ſonus tintinnabulorum, cum vnitate fidei, quam adumbrant mala punica. D. Gregor. eadem epiſtola: Quid (inquit) per mala punica, niſi fidei vnitas deſignatur? Nam ſicut in malo punico vno exteriùs cortice, multa interiùs grana muniuntur:

6.

Spiritus vnitas in Eccleſia.

Ad Epheſ.4.

Hæretici vnitatem ſpiritus diſſipant.

D.Hieron.

Marc.9.

D.Gregor.

Vnitas doctrinæ.

D.Gregor.

ſic innumeros ſanctæ Eccleſiæ populos vnitas fidei contegit, quos intus diuerſitas meritorum tenet. Tunc tintinnabulis mala punica iungimus, cùm per omne, quod dicimus, vnitatem fidei cuſtodimus. Sic ille.

Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus ſpiritum ſuum?

7. Oſtendit Moſes pectus charitate proximi plenum, cùm Ioſue ſuggereret, vt Eldad, & Medad prophetare prohiberet, charitate plenus reſpondit: *Quid æmularis pro me? quis tribuat, vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus ſpiritum ſuum.* *Charitas non æmulatur.* 1. Cor. 13. *Inuidia.* 1. Corinth. 13. *Charitas* (ait Apoſtolus) *non æmulatur, non quærit quæ ſua ſunt*, &c. Inuidia eſt, quæ æmulatur, & quærit ſua, non verò ea, quæ ſunt proximi. Non quærebat Moſes ſua, ſed proximi, cùm totum populum cupiebat ſibi eſſe ſimilem prophetando. Inuidens ſuperbia ſingularis eſſe vult, neminémque habere æqualem. Charitas non quærit ſingularitatem, propriámque excellentiam: *Quis tribuat* (ait) *vt omnis populus prophetet?* Inuidia ex bonis proximi fel elicit, & amarorem; charitas elicit mel, & dulcedinem. Inuidia bonis proximi cruciatur: charitas illis delectatur. Etenim membra Chriſti ſumus omnes, bono autem vnius membri reliqua gaudent. D. Chryſoſt. homil. 14. in Ioann. Nemo (inquit) priuatam quærat vtilitatem, ſed & proximi, ita vt ſuam quærat, ſiquidem illorum res noſtræ ſunt. Corpus enim vnum ſumus, & inuicem membra, &c. Audiamus D. Gregor. homil. 5. in Euangelia: Bona (inquit) voluntas eſt ſic de proſperitate proximi, ſicut de noſtro profectu gloriari; aliena damna noſtra credere; aliena lucra noſtra putare, &c. Inuidia ex alienis bonis peccatum ſibi parit: charitas ex illis dum ea diligit, meritum ſibi comparat, alienáque facit ſua. Hinc illud eiuſdem ſanctiſſimi Patris Gregorij lib. 7. epiſt. 126. ad Recharedum, regem Hiſpaniæ: Opus (inquit) ſanctum, quod in me non habeo, diligo in te; cúmque de tuis actibus, magna exhortatione gaudeo; ea quæ per laborem tua ſunt, per charitatem mea fiunt, &c.

D. Chryſoſt. D. Gregor. D. Gregor.

CAPVT III.

De coturnicibus, quas Dominus in caſtra miſit.

NVMERI CAP. XI.

1. POPVLO quoque dices: Sanctificamini: cras comedetis carnes. ego enim audiui vos dicere: Quis dabit nobis eſcas carnium? bene nobis erat in Ægypto. Vt det vobis Dominus carnes, & comedatis: non vno die, nec duobus, vel quinque, aut decem, nec viginti quidem, ſed vſque ad menſem dierum, donec exeat per nares veſtras, & vertatur in nauſeam, eò quòd repuleritis Dominum, qui in medio veſtri eſt, & fleueritis coram eo, dicentes: Quare egreſſi ſumus ex Ægypto? Et ait Moyſes: Sexcenta millia peditum huius populi ſunt. & tu dicis: Dabo eis eſum carnium menſe integro? Numquid ouium & boum multitudo cædetur, vt poſſit ſufficere ad cibum? vel omnes piſces maris in vnum congregabuntur, vt eos ſatient? Cui reſpondit Dominus: Numquid manus Domini inualida eſt? Iam nunc videbis vtrùm meus ſermo opere compleatur.

2. Ventus autem egrediens à Domino, arreptans trans mare coturnices detulit, & demiſit in caſtra itinere quantum vno die confici poteſt, ex omni parte caſtrorum per circuitum, volabántque in aëre duobus cubitis altitudine ſuper terram. Surgens ergo populus toto die illo, & nocte, ac die altero, congregauit coturnicum, qui parum, decem coros: & ſiccauerunt eas per gyrum caſtrorum. Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuſcemodi cibus: & ecce furor Domini concitatus in populum, percuſſit eum plaga magna nimis. Vocatúſque eſt ille locus, Sepulchra concupiſcentiæ: ibi enim ſepelierunt populum qui deſiderauerat. Egreſſi autem de Sepulchris concupiſcentiæ, venerunt in Haſeroth, & manſerunt ibi.

Populo quoque dices: Sanctificamini, cras comedetis carnes.

3. AVDIVIT Dominus deſiderium populi, illiúſque deſiderio ſatisfecit cumulatè: *Quis dabit nobis* (aiebant illi) *ad veſcendum carnes?* Dominus verò ait Moſi, populo dices: *Sanctificamini, cras comedetis carnes: Ego enim audiui vos dicere: Quis dabit nobis eſcas carnium? Bene nobis erat in Ægypto.* Sed *quorſum iubet Dominus populum ſanctificari?* Numquid ad comedendum carnes opus erat ſanctificatione? Reſpondetur, ad comedendas carnes miraculo datas opus fuiſſe ſanctificatione; beneficia enim ſua, maximè miraculoſa, vult Dominus ſanctificatis donare, & bene præparatis ad illa excipienda. Peccauerant Iſraëlitæ carnes deſiderantes, manna verò deſpicientes. Iubet ergo Deus, vt ſanctificentur, hoc eſt, vt pœnitentia peccata commiſſa deleant, carnéſque illis in menſem totum pollicetur ad ſatietatem, faſtidium, & nauſeam. Caietanus: Mandat (inquit) Deus, vt Moſes moneat populum ad mundandum ſe, hoc eſt, ad pœnitendum commiſſi peccati, vt mundi ſuſcipiant diuinum beneficium, &c. Chaldæus vertit: *Præparamini.* Abulénſis interpretatur: Sanctificamini, id eſt, parate vos ad comedendum carnes. & Lyranus: Præparate vos ad recipiendum id, quod petiuiſtis. Verbum enim Hebræum, קדש, *cadas*, ſignificat, *ſanctificare, & præparare.* Rabbi Salomon exponit: Præparate vos, vt recipiatis punitionem poſt carnium eſum.

Caietanus. Chaldæus. Lyranus. *Quid ſignificet verbum cadas.* Rabbi Salomon.

Donec

Donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam.

4. Magnam carnium copiam pollicetur Dominus, vsque ad nauseam. Est autem nausea, stomachi fastidium,& vomendi cupiditas. Vomebant enim Israëlitæ carnes, quas comederant. Quia verò vomitus non solùm per os,sed etiam per nares exit,ait Dominus, se daturum carnes, donec exeant per nares; videlicet,cùm vomuerint. *Nónne delectabantur Israëlitæ carnibus coturnicum? cur igitur nauseabant, & eas euomebant?* Respondetur, quia intemperantes erant, & intemperanter iis vescebantur,vsque ad vomitum per os,& nares.Nisi fortè hoc de vomitu per os, & nares intelligendum sit de eo tempore, quo sunt puniti; de quo Psal.77.dicitur: *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos.* Tunc nauseabant, tunc vomebant per os,& nares, mortis cruciatu afflicti:vel per hyperbolem hoc dictum est, qua significatur copia carnium, & innuitur supplicium sumendum.

Vomitus Israëlitarum.

Psal.77.

Eo quòd repuleritis Dominum.

5. Numer.11. *Vt dei vobis carnes, & comedatis vsque ad mensem, eo quòd repuleritis Dominum, qui in medio vestri est, & fleueritis coram eo dicentes: quare egressi sumus ex Ægypto.* Si Dominus diceret:supplicium sumam de vobis, eo quòd repuleritis me, &c. nihil mirum, egregia enim erat consequentia: nam supplicio digni erant ij,qui Deum repulerant. At Dominus ait, *dabo vobis carnes*, &c. hoc est, magno beneficio vos afficiam, *eo quòd repuleritis me*, &c. *Cur ita loquitur Dominus?* Respondetur, Dominum his verbis significare, se carnes daturum Israëlitis,quia illi eas desiderauerant,quamuis malè murmurando desiderauerint.Neque verò significat,se propter peccatum carnes daturum,sed desiderio eorum satisfacturum. Adde, dedisse carnes, sed simul supplicium grauissimum sumpsisse.

Num.11.

Sexcenta millia peditum huius populi sunt.

6. Videbitur alicui Moses de potentia Dei dubitare. Ingens (inquit) est populi huius multitudo Domine, & tu polliceris illi carnes te daturum mense integro? At non dubitauit Moses de potentia Dei, quæ satis illi perspecta erat ex perpetratis miraculis. Nónne Moses viderat, Deum dedisse populo coturnices? Exod.16. Non dubitauit ille de potentia, sed ignorabat modum quo Deus daturus erat carnes, vt colligitur ex verbis sequentibus: *Numquid ouium, & boum multitudo cædetur, vt possit sufficere ad cibum? vel omnes pisces maris in vnum congregabuntur, vt eos satient?* De modo igitur agit, non de potentia Dei; ignorabat modum,eum verò volebat scire, ideo sic locutus est, humano more in admirationem raptus. D.Augustin.quæst.19.in lib.Numer. Intelligere (inquit) debemus, hæc verba Mosis quærentis potius fuisse, quomodo fieret,quàm diffidentis, &c.

Moses nõ dubitauit de potentia Dei.

Exod.16.

D. August.

Numquid manus Domini inualida est?

7. Respondit Mosi Dominus: *Numquid manus*, id est, potentia Domini, *inualida est?* Nónne manus Dei, & potentia est omnipotens? Iam nunc, id est, mox videbis, vtrùm sermo meus opere compleatur; videbis modum, quem scire cupis,quo tantam hanc multitudinem sim satiaturus carnibus.

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

Ventus autem egrediens à Domino.

Quod promisit Deus,opere complet; carnes promisit, carnes donat. Infinitam coturnicum multitudinem,ex locis,quæ trans mare rubrum erant,in castra Israëlitarum adduxit, vento immisso illas impellente. Implebant castra ipsa, circum castra verò tantum spatij occupabant, versùs omnem partem,quantum vno die confici poterat,id est,octo,vel decem leucas. Admirabilis sanè fuit hæc copia. Ideò confertur cum copia pulueris terræ, & arenæ maris, Psal. 77. *Transtulit* Deus *austrum de cælo,& induxit in virtute sua africum; & pluit super eos, sicut pulverem, carnes, & sicut arenam maris, volatilia pennata, & ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.* Videres castra latissima, coturnicibus volantibus plena, & vndique per spatium octo, vel decem leucarum cincta. Volabant autem per circuitum castrorum, duobus cubitis prope terram, vt facilè capi possent. Collegerunt Israëlitæ certatim missas carnes, qui minimum collegit decem choros, ne verò putrescerent reseruatæ, sole illas exsiccarunt. Chorus mensura Hebræa est, quæ triginta modios capit.

8. *Coturnicum admirabilis copia.*

Psal.77.

Ecce furor Domini concitatus in populum percussit eum plaga magna nimis.

Concessit Deus, quod desideraverat populus; ostenditque potentiam suam. Vt enim dicitur Psal.77.de potentia Dei diffidebant Israëlitæ: *Numquid* (aiunt) *panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?* Iam dabat manna singulis diebus admirandum in modum; desiderio tamen carnium excæcati,dicebant:*Numquid poterit Deus dare nobis panem*, id est,cibum (nomen enim Hebræum *cibum* significat)*quem comedebamus in Ægypto, aut parare mensam carnium, & piscium populo suo?* Ostendit posse se dare, & volucrum infinitam multitudinem in castra adduxit: *Pluit super eos, sicut pulverem, carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata.* Ostendit potentiam suam. Iustitiam quoque ostendit,concupiscentiam carnium puniendo, & murmurationem. Exarsit itaque furor Dei, & percussit eos plaga magna nimis,quæ autem fuerit plaga non scripsit Moses. Sepulti sunt eo loco illi, qui carnes malè concupiuerant. Quamobrem ab euentu vocatus est locus,*Sepulcra concupiscentiæ.*Psal.77. *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum, & electos Israël impeduit.* Adhuc erant coturnices in ore ipsorum,&,vt dicitur Num.11.*Adhuc erant carnes in dentibus eorum, nec defecerat huiusmodi cibus*,cùm diuina exarsit ira ad finem vnius mensis, quo coturnices manducauerunt.

9. *Ostēdit Deus potentiā suā, & iustitiam missis coturnicibus.*

Psal.77.

Ibid.

Num.11.

LXX. interpretes Num.11. coturnices vocant Græcè, ὀρτυγομήτρας. Eodem nomine appellantur Sapient.16. *Dedisti* (inquit Sapiens) *concupiscentiam delectamenti sui nouum saporem*,id est, dedisti rem concupitam illis delectabilem, & nouum saporem habentem;*escam parans eis ortygometram*, &c. id est, coturnices. Item Sap.19. *Viderunt nouam creaturam auium,cùm adducti concupiscentia postulauerunt escas epulationis. In allocutione enim desiderij, ascendit illis de mari ortygometra*,&c. Græcè, εἰς ἔφοδιον, id est,*in consolationem* videlicet, venit coturnix,vt desiderium eorum consolaretur, & satiaret. Dicitur autem consolatio,allocutio, quia alloquendo homines

10. Ortygometra *quid sit.*

Sap.16.

Sap.19.

Sap.8. consolari solemus, Sap.8. *Proposui* (inquit) *hanc* (id est, sapientiam) *adducere mihi ad conuiuendum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis, & tædij mei.* Græcè, παραινεσις φροντίδων, id est, erit *admonitio curarum, & tristitiæ.* Sapientia suauiter mecum loquens, erit admonitio, siue allocutio suauis mearum cogitationum & tædij. ὄρνξ Græcè *coturnicem* significat, ὀρνυόμητρα verò significat *coturnicum matricem*, & *ducem*: sed his locis pro multitudine coturnicum sumitur nomen, quæ ducem sequitur. Fortè significat, illas coturnices fuisse magnas & pingues. Plinius lib.10. cap.23. de coturnicibus sic scribit: Parua (inquit) auis, & cùm ad nos venit, terrestris potius, quàm sublimis. Aduolant hæ non sine periculo nauigantium, cùm appropinquauere terris. Quippe velis sæpe insidunt, & hoc semper noctu, mergúntque nauigia. Austro non volant, humido, & grauiore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viréque paruas. Aquilone maximè volant, duce ortygometra. sic Plinius. Aduerte, Deum bis coturnicibus populum pauisse, semel Exod.16. *Factum* (inquit) *est vespere, & ascendens coturnix cooperuit castra.* Vespere dedit coturnices, manè dedit manna. Exod.16. ait Moses: *Vespere comedetis carnes, & manè saturabimini panibus*, id est, manna. Iterum dedit coturnices, Numer. 11. De his hoc loco agimus; de primis suo loco diximus.

Plinius de coturnicibus.

Bis Deus dedit populo coturnices.

Exod.16.

Ibid.

A

B

C

An mannæ diuersos sapores omnes Israëlitæ etiam improbi experirentur?

11. Postulat hic locus, vt quæstionem hanc excutiamus leuiter. Nam Israëlitæ, & Ægyptij, qui cum eis ascenderant, manna despiciebant: *Anima* (inquiunt) *nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi man*, &c. At manna omnes sapores continebat; cur igitur illi carnes, & pisces, porros, & cepas desiderabant? Aduertendum, mannæ saporem fuisse quasi panis oleati cum melle; Exod.16. *Gustus eius quasi similæ cum melle.* Num.11. *Circuibat populus, & colligens illud frangebat mola, siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati.* Præter hunc saporem dicitur manna, Sapient.16. *Omnis saporis suauitatem in se habuisse.* Et additur: *Substantia tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat: & deseruiens vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat conuertebatur.* Quæritur, *an manna deseruiret etiam voluntati improborum*, ita vt etiam improbi in illo pro voluntate sua reperirent sapores omnium ciborum? D.Augustin. D.Augustin. epist.118. Manna (inquit) in populo vnicuique secundùm propriam voluntatem in ore sapiebat, &c. & lib.2. retract. cap.20. Quod (inquit) dixi de manna, quia vnicuique secundùm propriam voluntatem in ore sapiebat, &c. fidelibus potuit prouenire, non illis aduersùs Deum murmuratoribus, qui profectò alias escas non desiderarent, si hoc eis saperet manna quod vellent, &c. Et D.Gregor. lib.6. moral. cap.7. Manna (inquit) omne delectamentum, atque omnis saporis suauitatem in se habuit, quod videlicet in ore spiritalium ad voluntatem edentium saporem dedit, &c. Ait D. Gregor. in ore tantùm spiritalium, id est, proborum, manna saporum dedisse varietatem. Idem sentit Lyranus, Abulensis, Carthusianus, & alij. Probatur verò ab Augustino hæc opinio, quia si Israëlitis saperet manna, quod vellent, alias escas non desiderarent. Præterea manna non despicerent dicentes Numer.11. *Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi man.* Num.21. *Anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo.*

Exod.16.

Num.11.

Sapient.16.

D.Augustin.

D.Gregor.

D

E

Num.11.

Num.21.

Est & altera opinio, manna diuersos sapores concessos à Deo esse, non solùm probis, sed etiam improbis. Itaque non solùm probis, (iuxta hanc opinionem) sed etiam improbis conuertebatur manna in saporem, quem cupiebant. Probatur hæc sententia, quia Dei generalia beneficia populo exhibita in deserto, omnibus fuere communia, tam probis, quàm improbis; videtur ergo etiam hoc beneficium omnibus fuisse commune. Præterea quod magis vrget, si soli probi sapores varios manna percipiebant; sequeretur, omnes probos certò cognouisse, se esse in gratia Dei. Nam illud miraculum à Deo efficiebatur. Sequeretur quoque potuisse facilè cognosci peccatores, etiam occultis peccatis obstrictos, quòd sapores manna non experirentur, hæc verò non videntur concedenda. Argumento autem quo prior opinio confirmatur, respondetur, etiam improbis sapuisse manna, quod volebant, sed pro maximo desiderio carnium, & aliorum ciborum, illud despectui habuisse. Cupiebant enim ciborum etiam conspectu, tactu, & odore satiari; carnaliter, & visibiliter volebant carnes edere, cibósque alios manibus versare, dentibúsque cupiebant discindere. Eos enim in manna, velut spiritaliter & inuisibiliter manducabant, crassis hominibus, & carnalibus id non erat satis. Adde, dæmones illos ad fastidium manna, & desiderium aliarum escarum concitasse. Quòd si velis, solos probos expertos esse sapores varios, respondeti potest argumentis, non potuisse ex hoc colligere certò probos, se esse in gratia, quia ignorabant an Deus illos sapores occultis etiam peccatoribus tribueret. Quod fortè contingebat.

12.

CAPVT IV.

MORALE.

De coturnicibus populo datis.

Sanctificamini, cras comedetis carnes.

1. POPVLVM iubet Deus præparari, ac sanctificari, vt cibum desideratum accipiat. Sæpe contingit nobis serotinam, vel temporaneã pluuiam desiderare, precibúsque à Deo postulare. Quid facere debeamus, vt optatã consequamur pluuiam, ex qua cibus pendet, hic locus indicat: *Sanctificamini*, (inquit Dominus) *cras comedetis carnes.* Sanctificemus nos, præparemus animum, & corpus sanctificatione, & pœnitentia sanctificati desideratam pluuiã, & cibos accipiemus; peccata enim cælum claudunt, nubibúsque obstant, ne in terras aquas emittant. Iob 38. *Concentum cæli quis dormire faciet?* rogat Dominus Iob: multi sunt cælorum cõcentus. Primus est angelorum. Secundus concentus, est cælorum ordo, ratúsq; motus, lux & influentiæ, de quo Psal.18. regius vates canit: *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Tertium voluit inducere Pythagoras, qui existimauit, ex astrorum circumductu, & primi cæli, cæterorúmque rapido motu, admirabilem quandã, suauitatísque plenam harmoniã effici: sed opinione sua deceptus est, suósq; sectatores decepit. Quartus concentus est ille, quem è nubibus pluuiæ defluxus, aridam terram irrigans, excitat suo sonitu suauissimo. De hoc concentu

Sanctificet se populus, cùm pluuiam, vel aliquid aliud à Deo petit.

Iob 38.

Psal.18.

explica

Iob 38. explicatur locus Iob 38. Eſt eo loco vox, נבל, *nebel*, quæ ſignificat *pſalterium*, & *vtrem*, & *defluxum*. Pagninus ſic vertit: *Nubes plenas aqua quis deſcendere faciet?* Regia Biblia ſic: *Defluxus cælorum quis quieſcere faciet?* Eundem in ſenſum alij interpretantur. Primum cælorum, ſecundumque concentum Deus ſolus dormire faciet, ſi velit. Tertius Pythagoræ fictitius eſt, dormítque perpetuò. De quarto quæſtio eſt, *concentum cælorum*, id eſt, ſuauiſſimum è cælo aquarum defluxum, ſuauiſſimum illum ſonitum, quem auribus reddunt nubes, cùm aridam irrigant terram, *quis dormire faciet?* Reſpondetur, faciunt dormire hunc concentum hominum peccata.

Pagninus. Biblia Regia.

Peccata noſtra pluuiæ nos priuant. Leuit. 26. Deut. 28.

Leuit. 26. *Dabo vobis cælum deſuper ſicut ferrum.* Deuter. 28. *Sit cælum quod ſupra te eſt, æneum: & terra, quam calcas, ferrea. Det Dominus imbrem terræ tuæ pulueremi, & de cælo deſcendat ſuper te cinis.*

Ierem. 12. Ierem. 12. *Vſquequò lugebit terra, & herba omnis regionis ſiccabitur propter malitiam habitantium in ea?* & cap. 5. *Peccata veſtra prohibuerunt bonum à vobis.* Sanctificentur ergo, & peccata longè ab animo propellant, qui pluuiam, vel cibos à Deo petunt, concentúmque cæli, veluti dormientem, precibus, & pœnitentia excitent.

Ierem. 5.

2. D. Baſilius in homilia, cui titulus eſt, quòd Deus non eſt author malorum: Medicus (inquit) cum morbo bellum gerit, non cum ægroto, &c. Similem in modum Deus bellum gerit cum peccato ſuppliciis pugnans, quod maximè odit, cupítque illud ab animo fugare, atque omnino profligare; cum ipſa hominis natura ægrota à ſe condita, quam diligit, non gerit bellum. Pellatur peccatum, ceſſabit bellum. 2. Reg. 20. Ioab obſidebat vrbem Abelam, quoniam hoſtem quendam Dauidis receperat: rogatus autem cur vellet ciuitatem euertere, quæ mater erat in Iſraël, reſpondit: ſe nolle euertere ciuitatem, ſed hoſtem capere: *Tradite* (inquit) *illum ſolum, & recedemus à ciuitate*, ſic factum eſt: abſciſſum hoſtis caput ad Ioab miſſum eſt, cecinítque tuba, & receſſit ab vrbe. Similiter Deus hominem morbis, fame, ſiccitate, aliíſque modis obſidet, quia peccatum Dei hoſtem recepit. *Tradite* (inquit) *hoſtem*, & recedam ab obſidione; occidite peccatum, agite veram pœnitentiam, (pœnitentia enim peccatum occidit) à ſuppliciis ego recedam.

D. Baſilius. *Deus cũ peccato bellum gerit.* 2. Reg. 20.

Quis dabit nobis carnes ad veſcendum?

3. Mundo dediti homines manna cæleſte, hoc eſt, cæleſtes cibos, faſtidio habent; Ægypti verò, id eſt, mundi cibos, porros, cepas, allia, carnéſque concupiſcunt. Quid autem hi cibi ſignificent, exponit D. Gregor. Iob 26. Quid (inquit) ſignificatur in manna, niſi eſca gratiæ ſuaue ſapiens? quid per ollas carnium, niſi opera carnalia in tribulationum laboribus, quaſi ignibus excoquenda? quid per pepones, niſi terrenæ dulcedines? quid per porros, ac cepas exprimitur, quæ plerunque qui comedunt, lacrymas emittunt, niſi difficultas vitæ præſentis? manna igitur deſerentes Iſraëlitæ cum peponibus, & carnibus, porros, cepáſque quæſierunt, quia peruerſæ mentes dulcia per gratiam quietis dona deſpiciunt, & pro carnalibus voluptatibus, laborioſa huius vitæ itinera, etiam lacrymis plena concupiſcunt. Hæc ille.

Improbi mãna faſtidiũt: cibos Ægypti appetunt. D. Gregor.

Recordamur piſcium.

4. Caueant viri religioſi, qui Ægyptum fugerunt, hoc eſt, mundum, ne illarum rerum recordentur, quas reliquerunt. Solet enim hoſtis diuitias, voluptates, & honores, quos repudiarunt, religioſis viris in memoriam reuocare, eorumque deſiderio corda retrorſum trahere: *Recordamur* (inquiunt Iſraëlitæ) *piſcium, in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique & cepe, & allia*, &c. Ægyptum reliquerant, cibos tamen Ægypti memoria repetebant, eóſque deſiderabant. Qui vult extinguere deſiderium mundi, eius prius memoriam extinguat; qui vult in terram repromiſſionis ſemper progredi, mundi prorſus obliuiſcatur. Audiamus D. Paulum in cæleſtem patriam iter facientem, ſempérque in hoc itinere progreſſus facientem, ad Philip. 3. *Quæ* (inquit) *retro ſunt obliuiſcens, ad ea verò quæ ſunt priora extendens meipſum ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis Dei.* Properabat Paulus in hoc itinere, ab omníque caducarum rerum cura, ac memoria mentem excutiebat: caducas (inquit) res, quæ retro ſunt, & poſt tergum iam reiectæ, penitus obliuiſcor, ante oculos autem habeo bona cæleſtia: ad hæc quæ priora ſunt, Græcè ἔμπροσθεν, id eſt, quæ *ante faciem*, & *à fronte* ſunt, me extendo, viréſque meas, perſequórque ad *deſtinatum*, Græcè σκοπὸν, ad *ſcopum* mihi propoſitum; & contendo ad brauium, & præmium ſupernæ vocationis peruenire. Geneſ. 19. aiunt angeli ex Sodomis extracto Loth: *Noli reſpicere poſt tergum.* Hoc vito religioſo eſt præſtandum educto ex mundo. Ne reſpiciat poſt tergum, hoc eſt, ne conuertat memoriam ad ea, quæ retro ſunt. D. Auguſt. ſerm. 15. de verbis Apoſt. cap. 15. Obliuiſcere (inquit) præterita, noli in ea reſpicere, ne ibi remaneas, vbi reſpexeris. Mementote vxoris Loth, &c. Vxor Loth quia reſpexit poſt tergum, in ſtatuam ſalis verſa eſt: ſic religioſus, qui res caducas in memoria fert, & in corde, in ſtatuam conuertitur religioſi. Quemadmodum enim ſtatua hominis, homo videtur, neque tamen viuus homo eſt, ita religioſus ſæculo addictus, religioſus videtur, ſed viuus religioſus non eſt, charitatéque Dei ardens.

Memoria mundi extinguenda eſt. Ad Philip 3. Geneſ. 19. D. Auguſt. *Religioſus ne poſt terga reſpiciat.*

Quos comedebamus in Aegypto gratis.

5. Gratis aiunt ſe comediſſe piſces Ægypti, quia maxima erat eorum copia in Ægypto: at verò homines mundo mancipati, non gratis comedunt cibos Ægypti, ſed magno cum labore. Quamuis autem caro emant pretio, tamen gratis ſe comedere arbitrantur, quia illos valde concupiſcunt. Cibi Ægypti vili pretio, & gratis emebantur; mundi verò honores, & diuitiæ caro pretio, & non gratis emuntur. Etenim ſi in Ægypto magna erat piſcium copia, in mundo magna eſt inopia honorum, & diuitiarum; paucis hæc contingunt, ideóque ſemper fame laborant, qui hæc cupiunt, & ſemper *circumeunt ciuitatem famem patientes vt canes: & cùm non ſint ſaturati, murmurant*, vt leges Pſal. 58. Heu famem hominum caninam, quémnam vidimus hominem honoribus, vel delitiis mundi ſaturatum? Potuit videri ſaturatus Alexander ille, Magnus appellatus, ſed toto orbe non ſaturabatur, vnus enim Pellæo iuueni non ſufficiebat orbis, vt Poëta dixit. Aërei cibi ſunt cibi Ægypti, nec ſaturatur homo aëre, etſi perpetuò aërem hauriat, nec ſaturatur cibis Ægypti, quamuis illos ſemper ſumat. Neque verò gratis homines illos emunt, ſed magno pretio. Cupidi-

Mundi honores & diuitiæ caro emuntur pretio. Pſal. 58.

tate verò ducti animam etiam ſuam pro porris, & alliis Ægypti diabolo tradunt. ô cæcitatem incredibilem! D. Gregor. Iob 26. Amara (inquit) ſunt, quæ pro huius vitæ amore tolerant homines, & tamen eandem amaritudinem, cæcitate cupiditatis, quaſi inſenſibilitate ebrietatis ignorant, &c. D.Gregor.

Quos comedebamus gratis.

6. Recordabantur Iſraëlitæ piſcium, quos comedebant gratis in Ægypto, non recordabantur perſecutionis, & ſeruitutis, quam patiebantur in Ægypto. Recordabantur piſcium, & ollarum Ægypti, & porrorum, ac cepārum: non recordabantur laterum, & beneficij libertatis, quod acceperunt à Deo. Hoc contingit aliquando viris, qui Ægyptum deſeruerunt. Non reuocant in memoriam mundi ſeruitutem, inopiam, labores, & perſecutiones, quas ij perpetiuntur, qui in mundo manent, ſed cibos, porros, cepas, & allia, quæ comedunt. Neque recordantur lacrymas, quas porri hi, & cepæ eliciunt, ſed neſcio quas fucatas voluptates, quæ in ſummum ſupplicium perducunt. Vir religioſe caue tibi, recordare beneficij maximi, quo te Deus affecit, cùm te ex Ægypto eduxit, age maximas pro maximo beneficio gratias. Quòd ſi tibi mundus in mentem veniat, recordare eius inſanias, & labores, recordare ea, quæ in eo ſunt, pericula, recordare finem viæ mundi eſſe tartarum, flammáſque ſempiternas. Si vis tendere in cælum, mane in cella, Ægyptum obliuioni trade. Pſal. 136. *Super flumina Babylonis ſede*, & recordare tuæ Sionis, id eſt, patriæ tuæ cæleſtis. Flumina Babylonis ſunt mundi honores, diuitiæ, & voluptates; ſede ſuper hæc flumina, conſidera, quanta velocitate fluant, & demergantur in mare mortis amariſſimum; terram promiſſionis tuam Sionem cæleſtem animo volue: vide quàm ſit ſtabilis, & firma, in ſempiternum enim ſtabit. Aiebant Iſraëlitæ, ſe comediſſe cibos Ægypti gratis. Veriùs dicemus, nos comedere cibos Eccleſiæ gratis. Quis enim eſt cibus Eccleſiæ, niſi gratia? hic cibus animam reficit, & roborat, vitámque illi affert, gratia autem dicitur, quia gratis datur: huius recordemur cibi ſemper, hunc ſuſpirantes dicamus. Quis dabit nobis gratiam? recordamur cæleſtis cibi, quo veſcimur in Eccleſia gratis. Quis dabit nobis hunc cibum, ſine quo viuere non valemus? Deus dat, & gratis dat quærentibus, quia omnia opera noſtra non poſſunt pretium eſſe illius. Opera Chriſti Opt.Max. gratiam nobis emerunt: per illius merita nobis dat illam gratis Deus: illa tamen, ſi in animo eſt, bonis operibus ſemper augetur, ſempérque hominem inſtar cibi cæleſtis auget, Deóque gratiorem reddit, homo enim iuſtus qui gratiam habet, per bona opera incrementum meretur, & obtinet gratiæ.

Vir religioſus mundi omnino obliuiſcatur. Pſal.136.

Anima noſtra arida eſt.

7. Hæc eſt cauſa faſtidij mannæ cæleſtis, & cibi ſpiritalis. Anima arida, deuotionis ſucco carens, cibos cæleſtes aridos eſſe putat, atque inſipidos: terreſtres verò porros, cepaſque, & allia magno ſudore quærit. Qui vult cæleſtes appetere cibos, cordis ariditatem fugiat, deuotionem à Deo poſtulet, iuxta illud Pſal. 62. *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum.* Adeps, & pinguedo animi eſt deuotio; ſi hæc pinguedo animum repleat, non faſtidit anima cibum cæleſtem, ſed magnoperè appetit, eóque veſcitur exultans: *Labijs* (inquit) *exultationis*, id eſt, exultantibus, *laudabit os meum.* Religioſus, cuius arida eſt anima, diuinas laudes, pſalmos, orationes, meditationéſque faſtidit. Is verò, cuius anima deuotionis adipe, & pinguedine plena eſt, hac eſca ore exultanti paſcitur, Deúmque, velut ſuum potum, ſuúmque cibum, ſemper quærit, id canens eiuſdem Pſal. 62. *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo, ſitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea.* Vbi primùm oculos aperit matutino tempore, protinus Dei recordatur, quia illum ſitit, illúmque ſuper omnia deſiderat; cætera verò omnia faſtidit, vnde ſequitur eodem Pſalmo: *In terra deſerta, inuia, & inaquoſa, ſic in ſancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.* Mundum terram deſertam appellat, inuiam, & inaquoſam, atque aridam; vbi nihil eſt, quod animam paſcat, & nutriat. In hac ſterili terra degens, in cæleſte templum mente aſcendit, & ſicut in ſancto, id eſt, templo, Deo ſe offert, eiúſque potentiam, gloriámque, ac maieſtatem contemplatur. Denique qui animam habet aridam, ſimilis eſt terræ aridæ, vel nullum, vel parum fructus producenti. Quærant ergo deuotionis aquas, qui fructum vberem Deo ferre cupiunt, id ſuadet D. Bernard. ſerm. 1. de natal. Quærat (inquit) deuotionis aquas, quiſquis ſeminauerit bonorum operum ſemina, vt irrigatus fonte gratiæ, bonæ conuerſationis hortus non areſcat, ſed in perpetua viriditate proficiat, &c. Pſal. 62. Ibid. D.Bernard.

Cucumeres, & pepones, porríque, & cepe, & allia.

Expendamus quæſo, quos hi cibos expetebant. Similes equidem optabant labra, lactucas. Manna cibus dicitur angelorum, Pſal. 77. Cepe, porri, & allia, cibi ſunt ruſticorum. Quale palatum eſt, tales cibos appetit. Appetit ruſticum mundanorum palatum ruſticos cibos, id eſt, res caducas, ac terreſtres; nobile verò palatum cibos cæleſtes deſiderat. Chriſtus Opt. Max. Ioann. 4. *Meus* (inquit) *cibus eſt, vt faciam voluntatem eius, qui miſit me, vt perficiam opus eius.* Voluntas Dei, mandatorúmque obſeruatio, cibus eſt nobili palato conueniens. Hic cibus angelorum eſt in cælo, & filiorum Dei in terra: hoc cibo niſi animus nutriatur, vt fænum areſcit, & perit, iuxta illud Pſalmi 101. *Percuſſus ſum vt fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus ſum comedere panem meum.* Sole percuſſum fœnum viriditatem amittit; cupiditatum ardore percuſſus animus areſcit, quia ruſticorum eſcas deſiderat, panem verò ſuum faſtidit: *Oblitus* (inquit) *ſum comedere panem meum.* Non obliuiſcitur comedere panem is, qui fame laborat, ſed is qui faſtidio affectus eſt. Faſtidit panem ſuum animus, ideo obliuiſcitur eum comedere: magna fame cibos mundi concupiſcit, ideo eos ſemper in memoria habet. Panis hominis, nobiliſque palati cibus, voluntas Dei eſt, & mandatorum obſeruatio: *Oblitus* (inquit) *ſum comedere panem meum*, panem verò ruſticorum, cepas, & allia deſideraui. Nobilium panem expetamus, hunc ſemper ante oculos habeamus, hoc paſcamur, ne dicamus cum Iſraëlitis: *Anima noſtra arida eſt.* 8. *Palatum ruſticum ruſticos appetit cibos.* Ioan. 4. Pſal 101.

Surgens

Surgens populus congregauit coturnicum, qui parum decem coros.

9. *Aucupium concupiſcentiæ ſequuntur ſepulchra concupiſcentiæ.*

Habemus hoc loco egregium concupiſcentiæ aucupium. Aucupes innumeri erant, videlicet totus ille populus immenſæ multitudinis. Multitudinem aucupantium ſuperabat infinita multitudo auium, neque verò illos fugiebant, ſed illorum manibus ſe tradebant. Nulla alliciebantur eſca, certatim tamen ad eos volabant. Ex aucupibus, qui parum congregauit, decem coturnicum coros congregauit. O mirabile aucupium, vtinam non fuiſſet concupiſcentiæ aucupium. Pſal. 77. *Manducauerunt, & ſaturati ſunt nimis, & deſiderium eorum attulit eis, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo*, &c. At verò aucupium conuerſum eſt in ſepulchra concupiſcentiæ. Eodem Pſalmo: *Adhuc eſca eorum merant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos, & occidit pingues eorum, & electos Iſraël impediuit.* & Numer. 11. *Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuſmodi cibus, & ecce furor Domini concitatus in populum percuſſit eum plaga magna nimis.* Oſtendit Deus potentiam ſuam deſiderio ſatisfaciens Iſraëlitarum. Sed de concupiſcentia ſupplicium ſumpſit, oſtendens ſuam iuſtitiam. Eſt enim Deus miſericors, ſed eſt etiam iuſtus; locus eius clementia eſt, & miſericordia, ab hoc autem loco egreditur ad ſupplicium ſumendum, peccatis noſtris quodammodo coactus. Vnde D. Hieron. Zachar. 14. Egreditur (inquit) Deus de loco ſuo, quando quietem, & manſuetudinem, & clementiam ſuam rumpere cogitur, pro emendatione peccantium, &c. Dulciſſimus eſt Deus, verùm aliquando amarum peccatoribus ſe exhibet, vt illorum mores prauos corrigat, ſcelerúmque amaritudinem oſtendat, iuxta illud Ierem. 2. *Scito, & vide, quia malum, & amarum eſt, reliquiſſe te Dominum Deum tuum, & non eſſe timorem mei apud te, dicit Dominus.* D. Hieron. Zachar. 14. Deus (inquit) cùm per naturam dulcis ſit, vitio noſtro πικραίνεται, id eſt, *amarus efficitur*, non ſibi, ſed patientibus, quibus amara tormenta ſunt. Hæc ille.

Pſal. 77.

Num. 11.

Deus de loco ſuo, id eſt, clementia, dicitur egredi, cùm punit.

D. Hieron.

Deus dulcis, propter peccata fit nobis amarus.

Ierem. 2.

D. Hieron.

Vocatus eſt ille locus Sepulchra concupiſcentiæ, ibi enim ſepelierunt populum qui deſideranerat.

10. *Tartarus eſt ſepulchrum concupiſcētiæ.*

Ab euentu vocatus eſt locus, & manſio illa *Sepulchra concupiſcentiæ*, quia in ea ij ſepulti ſunt, qui carnes & cibos Ægypti concupiuerunt. Habemus hîc nomen tartaro maximè congruens. Manſio eſt tartarus, ſed peſſima manſio. In ea enim manent impij per totam æternitatem viuentes, mediiſque in flammis ſepulti. Peſſimæ huius manſionis nomen eſt, *Sepulchra concupiſcentiæ*, quia ibi ſub terræ mole ſepelitur populus, qui carnales voluptates, mundique, & carnis delicias concupiſcens, Dei legem, mandatáque frangit. Qui ſapit, concupiſcentiam, dum viuit, occidit & ſepelit, ne poſt mortem ab ea, in his ſepulchris concupiſcentiæ ſepeliatur. Ad Galat. 5. *Qui ſunt Chriſti, carnẽ ſuam crucifixerunt cum vitiis, & concupiſcentijs.* Qui ſunt Chriſti, dum viuũt, concupiſcẽtias ſuas crucifigunt, mortuáſque ſepeliunt, faciúntq; ſepulchra concupiſcentiæ, id eſt, in quibus ſepeliuntur iam mortuæ concupiſcentiæ, ne poſtquam è vita exceſſerint, ad ſepulchra deueniant concupiſcentiæ, quæ in tartaro hominibus ipſa præparat. Ideo Origenes homil. 27. in lib. Numer. ſepulchra concupiſcentiæ ait indicare ſepulchra, in quibus ipſamet concupiſcentia iam extincta, à viris probis ſepelitur. Inde (inquit) venitur ad monumenta (ſiue ſepulchra) concupiſcentiæ. Quid eſt, monumenta concupiſcentiæ? ſine dubio, vbi ſepultæ ſunt, & obrutæ concupiſcentiæ, ibi extincta eſt nominis cupiditas, neque vltra concupiſcit caro aduersùs ſpiritum, mortificata ſcilicet morte Chriſti Sic Origenes.

Ad Galat. 5.

Origenes.

Sepelienda eſt concupiſcẽtia in hac vita, ne nos ſepeliat in tartaro.

CAPVT V.

De manſione decima quarta, & detractione Mariæ aduersùs fratrem Moſem.

NVMERI CAP. XI.

1. EGRESSI autem de Sepulchris concupiſcentiæ, venerunt in Haſeroth, & manſerunt ibi.

NVMERI CAP. XII.

2. LOCVTAQVE eſt Maria, & Aaron contra Moyſen propter vxorem eius Æthiopiſſam, & dixerunt: Num per ſolum Moyſen locutus eſt Dominus? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus? Quod cùm audiſſet Dominus, [erat enim Moyſes vir mitiſſimus, ſuper omnes homines qui morabantur in terra] ſtatim locutus eſt ad eum, & ad Aaron, & Mariam: egredimini vos tantum tres ad tabernaculum fœderis. Cúmque fuiſſent egreſſi, deſcendit Dominus in columna nubis, & ſtetit in introitu tabernaculi, vocans Aaron, & Mariam. Qui cùm iſſent, dixit ad eos: Audite ſermones meos: Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt, ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt. Quare ergò non timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi? iratúſque contra eos abiit: nubes quoque receſſit, quæ erat ſuper tabernaculum. Et ecce Maria apparuit candens lepra, quaſi nix. Cúmque reſpexiſſet eam Aaron, & vidiſſet perfuſam lepra, ait ad Moyſen: Obſecro Domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum,

quod ſtultè commiſimus,ne fiat hæc quaſi mortua, & vt abortiuum, quod proiicitur de vulua matris ſuæ.Ecce iam medium carnis eius deuoratum eſt à lepra. Clamauítque Moyſes ad Dominum dicens: Deus obſecro ſana eam. Cui reſpondit Dominus: ſi pater eius ſpuiſſet in faciem illius, nónne debuerat, ſaltem ſeptem diebus rubore ſuffundi?ſeparetur ſeptem diebus extra caſtra, poſteà reuocabitur. Excluſa eſt itaque Maria extra caſtra ſeptem diebus, & populus non eſt motus de loco illo,donec reuocata eſt Maria.

Egreſſi de Sepulchris concupiſcentiæ, venerunt in Haſeroth.

3. PROFECTI ſunt ex decima tertia manſione Iſraëlitæ,hoc eſt, ex Sepulchris cõcupiſcentiæ, vbi ſepultos reliquerunt eos, qui cibis Ægyptiis inhiauerant, exemplúmque in illis acceperunt iuſtitiæ Dei,ne eum deinceps offendere auderent. Venerunt autem in manſionem decimam quartam,quæ Hebraicè dicitur *Haſeroth*,id eſt, *atria*, vt D.Hieron. in epiſt. de Manſionibus interpretatur: ſtetit columna, quæ illos ducebat, ibique manſerunt aliquot diebus, in Sepulchris autem concupiſcentię vltra menſem videntur permanſiſſe, ſiquidem Deus Numer.11.dixit,ſe daturum carnes coturnicum,vt comederent per menſem integrum,per menſem ergo integrum eas comederunt: poſtea dederunt concupiſcentiæ pœnas, & profecti venerunt in Haſeroth.

Locuta eſt Maria, & Aaron contra Moyſen.

4. Maria ſoror erat Moſis, ætate prouectior, vt
Exod.2. conſtat ex cap.2.Exod. cùm enim Moſes expoſitus in Nilo fluuio à filia Phàraonis inuentus eſt, illa filiam Pharaonis rogauit: *Vis vt vocem tibi mulierem Hebræam, quæ nutrire poſſit infantulum?* vocauítque matrem. Præterea Moſes exIbidem. poſitus eſt in fluuio, Exod. 2. *Stante procul ſorore eius, & conſiderante euentum rei.* Ergo iam puella erat Maria, quæ euentum rei conſiderare poterat,duodecim, vel plurium annorum. D.Gregor. Nyſſenus in lib.de virginitate, cap.19. ait, non nullos huic Mariæ virginitatem tribuiſſe, cuius opinionis eſt D. Ambroſ. lib.1. de virginibus. Veruntamen mos illius temporis ſuadet, fuiſſe coniugatam. In illo enim populi initio, mos erat matrimonium contrahere. Itaque Ioſephus lib. 3. Antiquit. cap. 2. Mariam hanc vxorem fuiſſe Hur affirmat,quem multi ſequuti
Abulenſis. ſunt. Nam Abulenſis in fine Commentariorum capitis 35.Exodi ſic ſcribit: Hur qui fuit Iudex cum Aaron, & ſuſtinuit manus Moſis, communiter dicitur eſſe maritus Mariæ,ſororis Moſis, &c. Erat igitur hæc opinio communis. Nihil verò eſt, quod contrarium perſuadeat. Erat autem prophetiſſa. Sic enim appellatur
Exod 15. Exod. 15. *Sumpſit Maria prophetiſſa ſoror Aaron*
Num.12. *tympanum.* Et Num. 12. aiunt Maria, & Aaron: *Numquid per ſolum Moyſen locutus eſt Dominus? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus?* Confert ſe, & Aaronem cum Moſe, quia illis ſimiliter, vt Moſi, Deus erat locutus. Quòd ſi quis virginem eam fuiſſe probare velit; propterea quòd fuerit prophetiſſa, infirmum erit argumentum,
Iudicum 4. quoniam Iudicum 4. ſic legitur: *Erat Debbora prophetis vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum in illo tempore.* Nónne vides, prophetiſſam virum habuiſſe,& populum iudicaſſe?Fuit Maria,Moſis ſoror, magno in pretio habita à populo, & omnium mulierum illius populi præſtantiſſima. Nam Exod.15. *egreſſæ* dicuntur *omnes mulieres poſt eam*, ad canendum canticum Moſis, illæ verò præcinebat omnibus. Præterea Michææ 6. Michææ 6. ait Dominus populo: *Miſi ante faciem tuam Moyſen, & Aaron, & Mariam*, &c. Mentionem Mariæ facit, velut prophetiſſæ, & coadiutricis fratrum Moſis, & Aaronis. Chaldæus eo loco Chaldæus. ſic ſcribit: Miſi antè tres prophetas,Moyſen vt doceret iudiciorum traditionem, Aaron vt expiaret populum, & Mariam, vt inſtrueret mulieres,&c. Zachar.11. ait Dominus: *Succidi tres* Zachar.11. *paſtores in menſe vno.* D. Hieron. hos tres paſtores vult eſſe Moſem,Aaronem,& Mariam,vnde ſequitur ex ſententia D. Hieron. quem alij ſequuntur, Mariam populum cum fratribus aliquo modo gubernaſſe. fortè fœminis præerat, eaſque docebat.

Propter vxorem eius Aethiopiſſam.

In hac manſione locuta eſt Maria, & Aaron 5. contra Moyſen, occaſio autem locutionis fuit vxor Moſis Æthiopiſſa. Præponitur autem Maria Aaroni in hac detractione, quia fortè ipſa origo fuit huius peccati,grauioremque culpam commiſit. *Quæ fuerit* Æthiopiſſa *vxor Moſis, propter quam Maria, & Aaron contra Moſen locuti ſunt*, dubium eſt. Ioſephus lib.2. Antiquit. cap. 10. ſcribit, Moſem vxorem habuiſſe nomine Tharbis Regis Æthiopum filiam, de qua lib. 1. diximus. Diuinæ literæ ſolius Sephoræ meminerunt, filiæ Iethro, ſacerdotis Madianitarum, Exod. 2. Hanc autem vxorem Sephoram Iethro pater ad Moſem adduxit cum filiis, Exod. Exod.18. 18. *Venit Iethro cognatus Moyſi, & filij eius, & vxor eius ad Moyſen in deſertum, vbi erat caſtrametatus iuxta montem Domini, & mandauit Moyſi, dicens: Ego Iethro cognatus tuus venio ad te,& vxor tua,& duo filij tui cum ea.* Filia illa Regis Æthiopum rectè Æthiopiſſa dici poteſt: ſed non videtur locus hic de ea intelligendus; ſiquidem ſcriptura nullam facit huius vxoris mentionem. Quòd ſi illam vxorem duxit Moſes, vt Ioſephus ait, vel iam ex vita diſceſſerat hoc tempore, vel ob iuſtas cauſas à Moſe relicta erat.

Quænã fuerit vxor Moſis Æthiopiſſa.

An ſoror Moſis virum habuerit?

Maria ſoror Moſis fuit prophetiſſa,& magno in retio habita.

Exod. 5.

De Sephora intelligitur locus, vnde quæſtio 6. exoritur, *cur Sephora vxor Moſis dicatur Æthiopiſſa*, cùm eſſet non ex Æthiopibus, ſed ex Madianitis oriundas? Filia enim erat Iethro,ſacerdotis Madianitarum. Madianita ergo erat, non Æthiopiſſa. Reſpondetur, Madianitas dici Æthiopes,vt ait D.Auguſt. quæſt. 20. in lib. Numer. Abulenſis, & alij. Abacuc 3. *Pro iniquitate* Abacuc 3. *vidi tentoria Æthiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madian.* Tentoria Æthiopiæ, & pelles Madian idem videntur ſignificare. 2.part.14. Zara Æthiops, & Æthiopes, ex ſententia D. Auguſtini, loco citato, Madianitæ ſunt. Pſalm. 73. Pſalm.73. *Dediſti eum eſcam populis Æthiopum.* De Arabibus aliqui exponunt. Madianita ergo erat Sephora, & Æthiopiſſa vocabatur. Fortè Æthiopiſſa dicta eſt, quòd non admodum eſſet candida,vel quia ab Æthiopibus ducebat originem. Ij

Cur Sephora dicatur Æthiopiſſa?

enim

enim qui obtrectant, in deterius omnia trahunt, malè candidam Æthiopiſſam vocant. Lyranus cum Rabbi Salomone exiſtimat, Sephoram non ſolùm candidam, ſed etiam pulcherrimam fuiſſe, dicíque Æthiopiſſam per antiphraſim, id eſt, contrariam locutionem. Chaldæus pro Æthiopiſſa vertit pulchram.

7. *Quanam fuerit detractionis cauſa.*

Alterum dubium eſt, *cur Maria, & Aaron contra Moſem ſint locuti, quidve inuenerint reprehendendum in vxore Æthiopiſſa, aut in Moſe?* Lyranus cum Rabbi Salomone putat, Mariam & Aaronem Moyſi oblocutos, propter vxorem Æthiopiſſam, id eſt, propterea quòd ſeparaſſet ſe ab vxore quoad thorum, propter crebra cum Deo colloquia. idem ſentit Caietanus. D. quidem Epiphan. hæreſ. 78. ſcribit, Moſem ab vxore ſe ſeparaſſe his verbis: Poſtquam prophetauit Moſes, non ampliùs vxori coniunctus eſt, non ampliùs liberos genuit, non ampliùs generat talis. Habebat enim vitam, Deo vacantem, &c. Idem putat Genebrardus Chronolog. libro 1. Sic verò obloquebantur Maria, & Aaron: non rectè agit Moſes, quòd propter colloquia diuina deſtituit vxorem. Non enim cum ſolo Moſe, ſed nobiſcum etiam loquitur Deus, neque verò propter diuina colloquia coniugalem thorum deſerimus. Quòd ſi roges Rabbi Salomonem, *vnde nouerit Maria, quòd Moſes abſtineret ab vxore, propter diuina colloquia?* Reſpondet, eo die, quo in caſtris Eldad, & Medad prophetare cœperunt, Sephoram vxorem Moſis coram Maria ſic locutam: væ vxoribus eorum, deſerentur enim quoad thorum à viris ſuis, propter acceptum prophetandi ſpiritum, quemadmodum ego à viro meo Moſe deſerta ſunt. Sed nullum affert dicti huius fundamentum. Paulus Burgenſis Epiſcopus cum aliis arbitratur, Sephoram colore fuiſſe nigram, eo quòd Madianitæ in tentoriis ex magna parte habitarent, Solíſque calore perurerentur. Arbitratur præterea, Mariam dixiſſe, Moſem ab vxore ſe ſeparaſſe, propter nigredinem, non propter colloquia diuina. Colloquia enim diuina, dicebat Maria, à thoro coniugali prophetas non pellunt, & probat: nónne mecum (inquit) & cum Aarone loquitur Deus, neque tamen thorum coniugalem deſerimus? Chaldæus ſentire videtur, detraxiſſe Mariam de Moſe, propterea quòd vxorem repudiaſſet, ſic enim vertit: Locuta eſt Maria, & Aaron, propter vxorem pulchram, quam acceperat, quoniam vxorem pulchram, quam accepit, repulit, &c. Abulenſis putat, Sephoram vxorem Moſis, virum ſuum Moſem valde extuliſſe, Mariáque & Aaroni præpoſuiſſe propter diuina colloquia: tuliſſe verò id ægrè Mariam, & Aaronem, atque idcirco reſpondiſſe: *Num per ſolum Moſem locutus eſt Dominus? Nónne nobiſcum ſimiliter eſt locutus?* Hebræa lectio huiuſmodi eſt: *Locuta eſt Maria, & Aaron contra Moſem propter vxorem Æthiopiſſam, quam accepit*, &c. LXX interpretes eodem modo vertunt: Locuta eſt Maria, & Aaron contra Moyſen propter vxorem Æthiopiſſam, quam accèpit Moſes, quia vxorem Æthiopiſſam accepit, &c. Vnde efficitur, Mariam, & Aaronem ideo de Moſe detraxiſſe, quòd Sephoram duxiſſet Æthiopiſſam, id eſt, alienigenam, & Madianitem, non oriundam ex populo Hebræo. Detrahentes autem inter alia inſeruerunt verba illa: *Num per ſolum Moſem locutus eſt Dominus? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus?* &c. Noſtræ verſionis ſenſus eſt: Locuta eſt Maria, & Aaron cõtra Moyſen propter vxorem eius Æthiopiſſam, hoc eſt, quia Æthiopiſſam, & alienigenam duxerat.

Egredimini vos tantùm tres ad tabernaculum fœderis.

Audiuit Dominus detractionem. Iuſſit Moſem, & Mariam venire in tabernaculum fœderis, deſcenditque in columna nubis, & ſtetit in introitu tabernaculi, vocatiſque ſeorſum Aarone & Maria, mitiſſimum Moſem valde laudauit. Dixerant illi: *Num per ſolum Moyſen locutus eſt Dominus? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus?* 8. At Dominus illos increpat, & Moſem longo anteponit interuallo. *Si quis* (inquit) *fuerit inter vos propheta, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in domo mea fideliſſimus eſt, ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt. Quare ergo non timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi.* Moſem ſeruum appellat fideliſſimum in omni domo ſua, id eſt, in toto populo ſuo, quem gubernabat. Ad Hebr. 3. *Moyſes* (ait Paulus) *fidelis erat in tota domo eius, tanquam famulus, in teſtimonium eorum, quæ dicenda erant: Chriſtus verò tanquam filius, in omni domo ſua, quæ domus ſumus nos.* Reliqua verba indicant, Moſem fuiſſe prophetam præſtantiſſimum, & clariorem reliquis habuiſſe rerum cognitionem, quia cum angelo, qui Dei perſonam ſuſtinebat, os ad os loquebatur, & non per ænigmata, & figuras Dominum videbat.

Moyſem Deus laudat.

Ad Hebr. 3.

Ecce Maria apparuit candens lepra, ſicut nix.

Non reliquit Dominus impunitam detractionem. Poſtquam Mariam, & Aaronem increpuit, diſceſſit ex oſtio tabernaculi. Maria verò tunc omnibus apparuit lepra candens, veluti nix candida eſt. Lepra enim candore quodam niueo eam cooperuerat, ideò Chaldæus vertit: Maria erat alba quaſi nix. Et LXX. interpretes: Ecce Maria leproſa, quaſi nix, ſicque habet Hebræa lectio. Percuſſit Dominus lepra Mariam, non autem Aaronem, grauius enim Maria peccauerat, à qua orta videtur detractio. Præterea Aaron ſummus erat ſacerdos, noluítque eum Dominus publico ſupplicio afficere. Vidit Aaron ſororem lepra infectam, confugit verò ad Moſem, quem offenderat: veniam ſibi, & ſorori petiit: *Obſecro* (inquit) *Domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum, quod ſtultè commiſimus, ne fiat hæc quaſi mortua, & vt abortiuum, quod proijcitur de vulua matris ſuæ. Ecce iam medium carnis eius deuoratum eſt à lepra.* Parce (inquit) nobis, Deúmque ora, vt lepram à ſorore noſtra repellat, ne fiat mortuæ ſimilis, ab hominum conſortio repulſa, & ne fiat ſimilis abortiuo fœtui, ſuccurre properanter. Ecce enim iam medium carnis eius deuoratum eſt à lepra. 9.

Deus ſupplicium ſumit de Maria.

Aaron cur Deus non puniens.

Clamauit Moyſes ad Dominum.

Mitiſſimus Moſes detractoribus pepercit, Deúmque pro Maria orauit, clamans: *Deus obſecro ſana eam.* Dominus verò ſanare eam tunc noluit, ſed poſt ſeptem dies. Reſpondit autem Moſi: *Si pater eius ſpuiſſet in faciem illius, nónne debuerat ſaltem ſeptem diebus rubore ſuffundi? ſeparetur ſeptem diebus extra caſtra, & poſtea reuocabitur.* Apud Iſraëlitas illius temporis, pater aliquando iratus, filium, vel filiam puniebat, ſputo 10.

Moſes orat pro Maria percuſſa lepra.

in ſa

in faciem eius iecto: filia verò, & filius rubore A Dominus) *non timuistis detrahere seruo meo Moysi?* iratusque Mariam lepra infecit, & castris eiecit. Ostendit hoc supplicium qualis sit detractio. est enim similis lepræ, quæ contagione serpit. Extra castra pellitur Maria: extra domos, & colloquia pellantur murmuratores. Leprosos fugiunt homines: multo magis fugere debent detractores, præsertim eos, qui viris probis maledicunt, Numer. 23. *Quomodo* (inquit Balaam) *maledicam, cui non maledixit Deus? qua ratione detester, quem Dominus non detestatur?* Quomodo audet homo contra eos murmurare, quos Deus diligit, quos vt seruos, & filios charos habet? Væ iis leprosis, qui diligunt calumnias, detra- B ctiones, ac maledictiones. Psal. 51. *Dilexisti omnia verba præcipitationis lingua dolosa, propterea Deus destruet te*, &c. Verba præcipitationis ea dicuntur, quæ suis detractionibus homines præcipitant, & in ruinam pellunt. Væ iis, qui diligunt linguam præcipitantem, neque eam frænare volunt: propterea Deus destruit illos, &c. Præcipitabit famam hominum, lingua verba præcipitationis loquens. Eadem verò sicut equus effrenatus, cum maximè qui verba præcipitationis loquitur, præcipitabit. Equus enim effrenatus est, lingua effrenata, quæ eum præcipitat in peccata multa, & in barathrum, qui effrenatè loquitur. D. Chrysost. homil. 52. in C Matth. Equus (inquit) est lingua nostra. Si eam nullo freno domueris, sed huc atque illuc infrenem iactari permiseris, diaboli eam vehiculum feceris, &c. Diaboli vehiculum est lingua præcipitationis: lingua verò frenata viri probi, quæ nulli detrahit, omnibus Deum colere, & amare suadet, equus est Christi, vt idem Chrysost. eodem loco ait: Equus (inquit) regius est lingua nostra. Si frenum ei immiseris, doctrina tua gradarium feceris, ascendet in eum Rex, id est, Christus, & quiescet in eo, &c. Vehiculum diaboli est lingua freno carens. Quódnam vehiculum diabolum ad Mahometanos duxit, ad Iudæos, ad hæreticos? Lingua impia, D & effrenata, illa enim doctrinam illis tradidit Dei doctrinæ aduersariam. Quódnam vehiculum Christum per totum orbem duxit, ducítque hodie? Lingua frenata proborum virorum, qui veram doctrinam in totum orbem, velut merces pretiosissimas, vehunt. In conuentum murmuratorum lingua improba diabolum ducit. Pestis hæc in regiones desertas amandetur, nullus illi locus sit inter homines.

Maria leprosa extra castra habitauit.

Num. 12.

Psal. 51.

Lingua equus effrenatus.

D. Chrysost.

Lingua effrenata vehiculum est diaboli.

Lingua proli viri equus est Christi.

Expulsa est Maria ex castris, propter lepram, quamuis soror esset summi principis Mosis, septem diebus extra castra mansit leprosa. Post septem dies, & sanitati, & castris est restituta, suóque supplicio didicit frenare linguam, docuitque nos cauere detractionem. Columna verò dux viæ à loco illo non est mota, donec Maria in castra est reuersa.

MORALE.

De detractione Mariæ & Aaronis.

11. *Typus synagogæ.*

Habemus hoc loco synagogæ typum. Quemadmodum Moses vxorem duxit Æthiopissam, & alienigenam: sic Christus Ecclesiam ex gentibus accepit sponsam, quæ Æthiopissa erat, id est, peccatorum affecta nigrore, sed à sponso mira pulchritudine est donata, iuxta illud Cant. 1. *Nigra sum, sed formosa filiæ Ierusalem*, &c. Nigra erat ante desponsationem, & Æthiopissa; postea à sponso suo formosa facta est, ea enim est sponsi potentia, vt ex nigra pulcherrimam, ex paupere ditissimam, ex ignobili nobilissimam fecerit. D. Bernard. serm. 39. in Cant. Non potuit Moses Æthiopissæ mutare pellem, potuit Christus, &c. At verò Maria, id est, synagoga, de Christo & sponsa eius Ecclesia detrahit; quæ Æthiopissa fuit, & ex gentibus præcipuè ducta: neque cernit cæca eius admirabilem pulchritudinem omnibus conspicuam. Ideo lepra perfidiæ infecta synagoga extra castra Dei vitam agit leprosam. Aspice (inquit Origenes de tempore suo loquens) Iudæorum plebem, & vide quanta in illa est lepra peccati, quanta intelligentiæ caligo, quanta turpitudo aspectus, &c. Turpem aspectu ait esse synagogam, quia leprosa est, id est, infidelis. D. Hieron. mansione 14. Aaron (inquit) & Maria, contra Mosem murmurant, & in typum zeli aduersùs Ecclesiam de gentibus congregatam, populus Iudæorum lepræ sorde perfunditur, &c. Reducta est Maria in castra, & sanitas restitura: sic synagoga, postquam plenitudo gentium intrauerit, in Ecclesiam adducetur, fidémque Christianam colet. D. Hieron. Non redit (inquit) in tabernaculum populus Iudæorum, & pristinam recipit sanitatem, donec statutum E plenitudinis gentium tempus impleatur, &c. Item Origenes homil. 6. Hæc (ait) lepra Iudaici generis non manet perpetuò, sed vbi septimana compleri cœperit mundi, reuocabitur ad castra. In fine enim mundi cùm plenitudo gentium intrauerit, tunc & omnis Israël saluabitur, & tunc cessabit lepra à facie Mariæ. Sic ille.

Typus synagogæ.

Cant. 1.

D. Bernard.

Origenes.

D. Hieron.

Iudæi in fine mundi conuertentur ad Christum.

Origenes.

Quare non timuistis detrahere seruo meo Moysi?

12. *De detractione.*

Magno sanè supplicio digni sunt, qui de innocentibus seruis Dei detrahunt, valdéque timenda est huiusmodi detractio. *Quare* (inquit

13.

Qui silicem percutit ferro, ignem elicit: sic Maria lingua ferrea Mosem percutiens excussit ignem, quo se combussit, fecítque leprosam, Moysen autem illustrauit. Propter murmurationem enim exortam laudauit scriptura Mosem dicens: *Erat mitissimus super omnes homines.* Eius laudat mansuetudinem, quam in eo ostendit, quòd rogatus ab Aarone, vt pro Maria leprosa oraret, id statim fecit. Quamuis illa fuisset detractionis caput, illi pepercit statim, & Deum, vt à lepra eam liberaret, orauit. Habent in Mose exemplum illi, quibus detrahitur, vt mites sint, faciléque debita remittant. Ostendit etiam locus, quid detractores lucri ex detractione conquirant, quid etiam probi viri, quibus detrahitur. Maria lepram conquisiuit: sic detractores, si grauis est detractio, lepram comparant

Moses mitissimus.

Ferenda est cum mansuetudine detractio.

parant peccati grauis, grauéque supplicium; probi autem viri laudem à Deo adipiscuntur, & gloriam sempiternam. Maria lepra est contaminata: at verò Moses laudibus à Deo est affectus. Numer. 12. *Vocauit Dominus Aaronem, & Mariam iratus, dixit verò ad eos: si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est, ore enim ad os loquor ei.* Nónne Deum audis Mosem seruum suum laudibus coram detractoribus extollentem? Detractiones enim, iniuriæ, ac contumeliæ, pro Deo patienter toleratæ, laudem nobis pariunt. Origenes hom. 6. in Numeros: Videtis (inquit) quid sibi pœnæ contulerint obtrectatores; quid verò Mosi, cui obtrectauerant, quæsierint laudis. Sibi turpitudinem, illi splendorem: sibi lepram, illi gloriam: sibi opprobrium, illi magnificentiam quæsiuerunt, &c.

Num. 12.

Detractores laudem pariunt mansuetis.

Origenes.

CAPVT VI.

De numero, & ordine mansionum.

1. *Ordo mansionum.*

NVMERORVM cap. 33. numerantur à Mose quadraginta duæ mansiones. Post eas, de quibus iam egimus, addit: *Profecti de Sepulchris concupiscentiæ castrametati sunt in Haseroth, & de Haseroth venerunt in Rethma*, &c. Haseroth, vbi Maria lepra est percussa, fuit decima quarta mansio, 15. fuit Rethma 16. Remmomphares 17. Lebna 18. Ressa 19. Ceelatha 20. Mons Sepher 21. Arada 22. Maceloth 23. Thahath 24. Thare 25. Methca 26. Hesmona 27. Moseroth 28. Beneiaacan 29. Monsgaddad 30. Ietebatha 31. Hebrona 32. Asiongaber 33. Cades. Sic numerat Moses Numer. cap. 33. has mansiones, vt sequentes nunc omittam, de quibus suo loco agendum est. Ait de Haseroth mansione decima quarta venisse Hebræos in Rethma. At cap. 13. eiusdem libri scribit: *Profectúsque est populus de Haseroth, fixis tentoriis in deserto Pharan. Ibique locutus est Dominus ad Moysen dicens: Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filijs Israël.* Vnde constat, ex mansione decima quinta missos fuisse exploratores. Exploratores autem ex Cadesbarne missos esse, probatur ex cap. 14. Iosue, vbi hæc sunt Caleb verba: *Quadraginta annorum eram, quando misit me Moyses de Cadesbarne, vt considerarem terram*, &c. Missus ergo est Caleb, ad explorandam terram, cum cæteris ex Cadesbarne. Idem probatur ex cap. 1. Deut. ex quo apertè colligitur, missos esse exploratores ex Cadesbarne. Fuit ergo Cadesbarne mansio 15. non autem Rethma. Sed facilè responderi potest, Israëlitas ex Haseroth venisse in partem quandam deserti Pharan, quæ appellatur Rethma; vbi erat Cadesbarne, quam ob causam Num. 13. dicitur populus venisse ex Haseroth in desertum Pharan, ibique fixisse tentoria, & Num. 33. dicitur ex Haseroth venisse in Rethma, & Deut. 1. & Iosue 13. dicuntur exploratores missi de Cadesbarne. Idem enim locus, & eadem mansio diuersis nominibus appellatur.

Ioſue 14.

Exploratores missi sunt ex Cadesbarne.

2. Lyranus.

Quæritur, *quónam modo Israëlitæ ad has mansiones peruenerint?* Lyranus Num. 33. sic scribit: Sciendum, quòd mansiones fuerunt 42. harum filij Israël fecerunt quatuordecim, primo anno egressionis suæ ex Ægypto, & in principio secundi anni, scilicet vsque ad locum, vnde missi sunt exploratores. Item, octo mansiones fecerunt quadragesimo anno, scilicet à monte Hor excluſiuè, vsque ad Iordanem, & sic patet, quòd tempore intermedio, quod fuit ferè 38. annorum, filij Israël fecerunt tantum 20. mansiones, &c. Existimat Lyranus, peruenisse primò Israëlitas ex monte Sinai in Cadesbarne, vnde exploratores missi sunt: postea verò percurrisse mansiones, quas supra numerauimus, vsque ad Cades; deinde cæteras ab Hor, vsque ad Iordanem fluuium.

3. Abulensis putat, venisse Hebræos bis in Cadesbarne; semel postquam profecti sunt ex monte Sinai anno secundo ab exitu ex Ægypto. Quia verò murmurarunt contra Dominum, iussi sunt reuerti in solitudinem per viam maris rubri. Cùm autem mansissent ibi vsque ad annum quadragesimum egressionis ex terra Ægypti, venerunt iterum in Cadesbarne. Caietanus quoque existimat, bis venisse Hebræos in Cades, siue Cadesbarne; sic ille scribit Numer. 33. Profectiones istæ post quartam decimam mansionem, vsque ad vigesimam tertiam, intelligendæ sunt distinctæ in eam, vel eas, quæ fuerunt vsque ad Cadesbarne, prima vice, in ipso secundo anno, & in eas, quæ fuerunt regrediendo à Cadesbarne, ex mandato irati Dei. Regressi enim tunc sunt, & circuierunt mõtem Seir, ita quòd trigesimam tertiam mansionem fecerunt iterum in Cadesbarne. Sic ille. Existimat Caietanus, mansiones, quæ post decimam quartam numerantur Numer. 33. non nullas præcessisse mansionem Cadesbarne, quæ non nominatur, aut numeratur sub hoc nomine, alias secutas esse.

An venerint Israëlitæ bis in Cadesbarne?

Caietanus.

4. Existimo, ordinem mansionum eum esse, quem Moses seruauit, Numer. 33. in illo autem mansionum catalogo mentionem non fecit Cadesbarne, sub hoc nomine, sed ex cap. 13. Numer. colligitur, fuisse Cadesbarne mansionem in deserto Pharan, ex qua missi sunt exploratores: fortè alio nomine dicitur Rethma, quæ fuit mansio decima quinta. Cades autem illa, quam Caietanus arbitratur esse Cadesbarne, alia fuit, & diuersa mansio, nempe mansio 33. vt constat ex cap. 33. Num. in catalogo mansionum. Sũt enim diuersa nomina, & diuersę mansiones. Crediderim tamen, Cadesbarne appellatam etiam esse Cades. Sic enim appellatur Numer. 13. & in Hebræo contextu Deuter. cap. 1. vt infra ostendetur. Sed Cadesbarne, nomen est decimæ quintæ mansionis, Cades verò nomen est trigesimæ tertiæ. Itaq; nõ opus est dicere, Israëlitas bis venisse in Cadesbarne, eo quòd semel venerint in Cadesbarne, iterúmq; in Cades. nã Cades longè diuersa est mansio. Venerũt autem Hebræi in Cadesbarne anno secundo ab exitu ex Ægypto. Multo illi tempore manserunt in Cadesbarne, vt legitur in fine cap. 11. Deuteron. Postea inde profecti per mansiones numeratas in catalogo mansionum, Numer. 33. peruenerunt in Cades, & in montem Hor, in quo Aaron mortuus est, anno quadragesimo ab exitu Numer. 33. mense quinto. Rethma, & sequentes mansiones, ait D. Hieronymus in tract. de mansionibus, mansione 15. fuisse omnes in deserto quodam, quod appellatur desertum Pharan, in eodem erat Cadesbarne: Notandum, (inquit) quòd reliquæ mansiones decem, & octo, quarum breuiter catalogus describi

D. Hieron.

describitur, à Rethma vsque ad Asiongaber, id est, vsque ad tricesimam secundam mansionem, sub Pharan solitudinis nomine contineantur, in quibus vniuersa, quæ scripta sunt, diuersis téporibus gesta sentimus: quæ quia non sunt per mansiones singulas distributa, à nobis quo-que in commune dicētur. Sic Hieron. quimansiones eo ordine numerat, quo numerantur Num. 33.

5. Quæritur, *quanto temporis spatio manserit populus in hac mansione Cadesbarne, & reliquas mansiones percurrerit?* Respondetur, Deut. cap. 1. scriptum esse, mansisse in Cadesbarne multo tempore: *Sedistis* (inquit Moses) *in Cadesbarne multo tempore.* Deuteron. verò cap. 2. ait idem Moses; *Tempus quo ambulauimus de Cadesbarne vsque ad transitum torrentis Zared, triginta, & octo annorum fuit.* Profectus est populus ex monte Sinai anno secundo ab exitu ex Ægypto, mense secundo vigesima die mensis, Numer. 10. Postea in decima tertia mansione, quæ dicitur sepulchra concupiscentiæ, mansit vltra mensem. In ea enim populus per mensem coturnices à Deo datas comedit: postea in mansionem decimam quartam peruenit, vbi Maria septem diebus, propter lepram ex castris separata est, mansítque ibi populus per dies illos septem, & plures: deinde peruenit in Cadesbarne, vnde missi sunt exploratores, mense quarto anni secundi ab exitu. In Cadesbarne mansit multo tempore, de quo dicemus infra. Tandem post triginta & octo annos, venit in torrentem Zared, anno quadragesimo, vt suo loco dicetur, Deo fauente. Deuteronom. cap. 1. quo loco legimus in nostra versione: *Sedistis in Cadesbarne multo tempore.* Hebraicè legitur, *be Cades*, id est, *in Cades*, non additur, *Barne.* Sic vertunt septuaginta, & Chaldæus. Item Numer. 13. sic legimus: *Venerunt* (scilicet exploratores) *ad omnem cœtum filiorum Israël in desertum Pharan, quod est in Cades.* Hebraicè: Venerunt in desertum Pharan *Cadesach*, id est, in Cades. Quamobrem Cadesbarne videtur etiam appellari Cades, essèque *Cadesbarne*, siue *Cades*, non decimam quintam mansionem, sed trigesimam tertiam, qui numerus *Cades* mansioni assignatur, Numer. 33. Hanc opinionem, qui sequetur, sic ordiné mansionum constituet. Ex mansione decima quarta, in qua Maria aduersùs Mosem locuta est, venerunt Israëlitæ, non in Cadesbarne, sed in Rethma, quæ fuit mansio decima quinta: mansio decima sexta fuit Remomphares, decima septima Lebna, denique trigesima tertia, vt supra ostendimus, fuit Cades, quæ etiam dicitur Cadesbarne.

Deut. 1. *In mansione Cadesbarne manserunt Israëlitæ longo tempore.* Deut. 2.

Deut. 1. *Cadesbarne dicitur Cades.*

Num. 13.

6. Percurrerunt autem Israëlitæ festinanter has mansiones omnes, vsque ad Cades, vno ferè mense; profectique ex monte Sinai anno secundo ab exitu, mense secundo, peruenerunt in Cades percursis his mansionibus, mense quinto. Ex Cades, siue Cadesbarne, missi sunt exploratores. In hac mansione manserunt multo tempore, siue multis diebus, vt Hebraicè habetur, id est, vsque ad finem anni secundi, & initium tertij ab exitu; postea 38. annorum spatio ad torrentem Zared perducti sunt, anno quadragesimo. At obstat huic ordini, quòd Maria, soror Mosis, Numer. 20. dicitur obiisse in Cades, & in eodem loco sepulta: illa autem videtur obiisse anno ferè quadragesimo post exitum ex Ægypto, quo obierunt Aaron, & Moses; non autem hoc tempore, quo erant Israëlitæ in Cadesbarne, anno secundo post exitum, nisi dicamus, Hebræos in hac mansione mansisse multos annos, qua de re infra agemus, Deo donante.

De tempore quo Israëlita percurrerunt mansiones.

CAPVT VII.

De missione exploratorum ex Cadesbarne.

NVMERI CAP. XIII.

1. PROFECTVSQVE est populus de Haseroth fixis tentoriis in deserto Pharan, ibíque locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Mitte viros qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israël, singulos de singulis tribubus, ex principibus. Fecit Moyses, quod Dominus imperauerat; de deserto Pharan mittens principes viros, quorum ista sunt nomina. De tribu Ruben, Summua filium Zechur. De tribu Simeon Saphat filium Huri. De tribu Iuda, Caleb filium Iephone. De tribu Issachar Igal filium Ioseph. De tribu Ephraim, Osee filium Nun. De tribu Beniamin Phalti filium Raphu. De tribu Zabulon Geddiel filium Sodi. De tribu Ioseph sceptri Manasse, Gaddi filium Susi. De tribu Dan, Ammiel filium Gemalli. De tribu Aser, Sthur filium Michaël. De tribu Nephthali Nahabi filium Vapsi. De tribu Gad, Guel filium Machi. Hæc sunt nomina virorum, quos misit Moyses ad considerandam terram. Vocauítque Osee filium Nun, Iosue. Misit ergo eos Moyses ad considerandam terram Chanaan, & dixit ad eos: Ascendite per meridianam plagam: cúmque veneritis ad montes, considerate terram qualis sit, & populum, qui habitator est eius, vtrum fortis sit, an infirmus: si pauci numero, an plures: ipsa terra bona, an mala: vrbes quales, muratæ, an absque muris: humus, pinguis, an sterilis, nemorosa, an absque arboribus. Confortamini, & afferte nobis de fructibus terræ. Erat autem tempus quando iam præcoquæ vuæ vesci possunt. Cúmque ascendissent, explorauerunt terram à deserto Sin vsque Rohob, intrantibus Emath. Ascenderúntque ad meridiem, & venerunt in Hebron, vbi erant Achiman, & Sinai, & Tholmai filij Enac. Nam Hebron septem annis ante Tanim vrbem Ægypti condita est. Pergentésque vsque ad torrentem Botri abscíderunt palmi

palmitem cum vua ſua, quem portauerunt in vecte duo viri. De malis quoque granatis & de ficis loci illius tulerunt: qui appellatus eſt Neheleſcol, id eſt, Torrens botri, eò quòd botrum portaſſent inde filij Iſraël. Reuerſíque exploratores Terræ poſt quadraginta dies, omni regione circuita, venerunt ad Moyſen & Aaron, & ad omnem cœtum filiorum Iſraël in deſertum Pharan, quod eſt in Cades. Locutíque eis & omni multitudini oſtenderunt fructus Terræ: & narrauerunt, dicentes: Venimus in Terram, ad quam miſiſti nos, quæ re vera fluit lacte & melle, vt ex his fructibus cognoſci poteſt: ſed cultores fortiſſimos habet, & vrbes grandes atque muratas. Stirpem Enac vidimus ibi. Amalec habitat in meridie, Hethæus & Iebuſæus & Amorrhæus in montanis: Chananæus verò moratur iuxta mare & circa fluenta Iordanis. Inter hæc Caleb compeſcens murmur populi, qui oriebatur contra Moyſen, ait: Aſcendamus, & poſſideamus Terram, quoniam poterimus obtinere eam. Alij verò, qui fuerant cum eo, dicebant: Nequaquam ad hunc populum valemus aſcendere, quia fortior nobis eſt. Detraxerúntque Terræ, quam inſpexerant, apud filios Iſraël, dicentes: Terra, quam luſtrauimus, deuorat habitatores ſuos: populus, quem aſpeximus, proceræ ſtaturæ eſt. Ibi vidimus monſtra quædam filiorum Enac de genere giganteo: quibus comparati, quaſi locuſtæ videbamur.

DEVTERONOMII CAP. I.

2. ET acceſſiſtis ad me omnes, atque dixiſtis: Mittamus viros qui conſiderent Terram: & renuntient per quod iter debeamus aſcendere, & ad quas pergere ciuitates. Cúmque mihi ſermo placuiſſet, miſi ex vobis duodecim viros, ſingulos de tribubus ſuis. Qui cùm perrexiſſent, & aſcendiſſent in montana, venerunt vſque ad Vallem botri: & conſiderata terra, ſumentes de fructibus eius, vt oſtenderent vbertatem, attulerunt ad nos, atque dixerunt: Bona eſt terra, quam Dominus Deus noſter daturus eſt nobis. Et noluiſtis aſcendere, ſed increduli ad ſermonem Domini Dei noſtri murmuraſtis in tabernaculis veſtris, atque dixiſtis: Odit nos Dominus, & idcirco eduxit nos de Terra Ægypti, vt traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleret. Quò aſcendemus? nuntij terruerunt cor noſtrum, dicentes: Maxima multitudo eſt, & nobis ſtatura procerior: vrbes magnæ, & ad cælum vſque munitæ, filios Enacim vidimus ibi. Et dixi vobis: Nolite metuere, nec timeatis eos: Dominus Deus, qui ductor eſt veſter, pro vobis ipſe pugnabit, ſicut fecit in Ægypto cunctis videntibus. Et in ſolitudine (ipſe vidiſti) portauit te Dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum, in omni via per quam ambulaſtis, donec veniretis ad locum iſtum. Et nec ſic quidem credidiſtis Domino Deo veſtro, qui præceſſit vos in via, & metatus eſt locum in quo tentoria figere deberetis, nocte oſtendens vobis iter per ignem, & die per columnam nubis. Cúmque audiſſet Dominus vocem ſermonum veſtrorum, iratus iurauit, & ait: Non videbit quiſpiam de hominibus generationis huius peſſimæ Terram bonam, quam ſub iuramento pollicitus ſum patribus veſtris: præter Caleb filium Iephone: ipſe enim videbit eam, & ipſi dabo Terram, quam calcauit, & filiis eius, quia ſecutus eſt Dominum. Nec miranda indignatio in populum, cùm mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit: Nec tu ingredieris illuc: ſed Ioſue filius Nun miniſter tuus, ipſe intrabit pro te. hunc exhortare & robora, & ipſe ſorte Terram diuidet Iſraëli. Paruuli veſtri, de quibus dixiſtis quòd captiui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant diſtantiam, ipſi ingredientur: & ipſis dabo Terram, & poſſidebunt eam.

Mitte viros, qui conſiderent terram.

3. PROFECTI ſunt Iſraëlitæ à manſione decima quarta Haſeroth, venerúntque in decimam quintam Cadesbarne, quæ erat in deſerto Pharan. Etenim Numer. 13. legimus, fixiſſe tentoria Iſraëlitas in deſerto Pharan, & inde miſſos eſſe exploratores. & Deuter. 1. legimus, miſſos eſſe ex Cadesbarne; vnde efficitur, Cadesbarne eſſe in deſerto Pharan. De miſſione autem exploratorum, Numer. 13. legimus ſic: *Locutus eſt Dominus ad Moyſen: Mitte viros, qui conſiderent terram Chanaan, quam daturus ſum filijs Iſraël, ſingulos de ſingulis tribubus, ex principibus.* Deuter. autem cap. 1. ſic loquitur Moſes: *Cúmque veniſſemus in Cadesbarne, dixi vobis: Veniſtis ad montem Amorrhæi, quem Dominus Deus noſter daturus eſt vobis: vide terram quam Dominus Deus tuus dat tibi, aſcende, & poſſide eam: & acceſſiſtis ad me omnes, atque dixiſtis: Mittamus viros, qui conſiderent terram, & renuntient, per quod iter debeamus aſcendere, & ad quas pergere ciuitates. Cúmque mihi ſermo placuiſſet, miſi ex vobis duodecim viros, ſingulos ex tribubus ſuis.* Deus præcipit Moſi, vt mittat exploratores; populus poſtulat, vt mittantur. Priùs tamen populus poſtulauit; poſtea Moſes Deum conſuluit, qui eius poſtulationi annuit, præcepítque Moſi, vt mitteret. Vtrumque igitur veriſſimum eſt, Deus enim imperauit Moſi, vt mitteret exploratores terræ repromiſſionis, vt legitur Numer. 13. Populus idipſum à Moſe poſtulauit, vt dicitur Deuteron. 1.

Mittitur exploratores ex Cadesbarne.

Num. 13.

Deut. 1.

Fecit Moyses, quod Dominus imperauerat.

4. Misit Moses exploratores ad explorandam terram repromissionis duodecim, quia duodecim erant tribus Israël. Quid autem explorare
Num.13. deberent, docet Numer.13. *Ascendite* (inquit) *per meridianam plagam, cùmque veneritis ad montes, considerate terram, qualis sit; & populum qui habitator est eius, vtrùm fortis sit, an infirmus, si pauci numero, an plures, ipsa terra, an bona, an mala, vrbes quales, mœnia, an absque muris; humus pinguis, an sterilis; nemorosa, an absque arboribus.* Ex montibus iubet explorare terram, velut ex speculis altis, non tamen ex montibus solùm exploraruntsed ciuitates ipsas, & oppida introierunt, B veluti peregrini homines & ignoti, terramque à Deo promissam lustrauerunt, spatio dierum
Iam propinqui erant terræ promissionis Israëlitæ. quadraginta. Erant Israëlitæ, vt ex hoc loco colligitur, hoc secundo anno ab exitu ab Ægypto, propinqui terræ repromissionis, ideo Mo-
Deut.1. ses illis dixit Deut.1. *Venistis ad montem Amorrhæi, quem Dominus Deus noster daturus est vobis. Vide terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi. Ascende, & posside eam.* Israëlitæ verò, antequam ingrederentur, exploratores mitti postularunt, qui terram promissam iam propinquam explorarent, quasi verò promissa dona Dei, antequam accipiantur, indigeant exploratione.

Vocauítque Osee filium Nun Iosue.

5. Ex terræ exploratoribus vnus erat Iosue, qui appellabatur, הושע, *hoseah:* tunc autem cùm est missus, addito iod, Moses nomen Iosue illi imposuit Hebraicè, יהושע, *Iehosuah.* Vtrumque
Iosue *nomen à salute ducitur.* nomen deducitur à salute. Verbum enim ישע,
Eccli.46. *iasah*, significat *saluare.* Ecclesiastic. cap.46. de Iosue sic loquitur: *Fortis in bello Iesus Naue successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundùm nomen suum, maximus in salutem electorum Dei expugnare insurgentes hostes,* &c. Secundùm nomen suum dicitur fuisse *magnus*, & *maximus in salutem electorum*, quia nomen eius salutem signifi-
D.Hieron. cat. D.Hieronym. Osee 1. Saluator (inquit) D prophetam suum facit saluatorem. Osee enim in lingua nostra sonat saluatorem. Quod nomen habuit etiam Iosue, antequam ei à Deo vocabulum mutaretur. Osee enim dictus est, id est, saluator; & additum est eius nomini Dominus, vt saluator Domini diceretur. Sic Hieron. Additum est nomini Osee iod, litera Hebræa, dictúsque est Iehosuah, vel Iosue: *Ieho* autem indicat nomen Dei *Iehoua*, ideo ait Hieronymus, significare Domini saluatorem, id est, saluatorem missum à Deo.

6. At videtur hæc nominis immutatio non in hac mansione facta, sed iam antea. Etenim ante hoc tempus, Exod.17. iam Iosue vocabatur, cùm E Amalecitas vicit. Et cap. 24. Iosue dicitur minister Mosis; item cap.32. cùm reuertitur cum Mose ex monte Sinai, Iosue appellatur, etiam cap.33. Respondetur, dici illo tempore Iosue per anticipationem. Osee enim tunc dicebatur: sed quia, quando liber scriptus est, iam vocabatur Iosue, & hoc illi fuit perpetuum nomen, ap-
D.August. pellauit illum Moses Iosue. Lege D. August. lib.16. contra Faustum, cap.19. & quæ diximus de nomine Iesu, in Concord. tom.1.

Ascenderunt ad meridiem.

7. Præcepit Moses exploratoribus, Numer.13.
Num.13. *Ascendite per meridianam plagam*, &c. Erant enim A tunc castra in meridiana plaga terræ promis- *A meridie cœperunt explorare terram.*
sionis. Ascenderunt ergo exploratores ad terram explorandam, per illam terræ partem, quæ meridiem spectabat, itérque fecerunt versùs septentrionem. Nam Israëlitæ ex Ægypto veniebant, quæ in plaga australi est. Si cum terra promissionis conferatur, desertum quoque Pharan, ex quo missi sunt exploratores, australe est, iuxta illud Abacuc 3. *Deus ab austro veniet, &* Abacuc 3. *sanctus de monte Pharan.* Itaque, vt legimus Numer.13. *Explorauerunt terram à deserto Sin, vsque* Num.13. *Rohob intrantibus Emath*; desertum Sin australe est. & Abulensis Numer.13. quæst.39. Pharan, & desertum Sin, idem esse putat. Rohob, & Emath septentrionalia sunt loca. Amos 6. ait Amos 6. Dominus: *Suscitabo super vos gentem, & conterent vos, ab introitu Hemath vsque ad torrentem deserti.* Terminus terræ promissæ versùs meridiem ponitur torrens deserti; versùs aquilonem verò Hemath. Eodem cap. Amos: *Transite* (inquit) *in Emath magnam*, &c. Est enim duplex, altera *Duplex est Emath.* Emath magna, altera minor. D. Hieronymus D.Hieron. eodem capite: Emath (inquit) magna, nunc Antiochia nominatur. Magnam autem vocat ad distinctionem minoris Emath, quæ appellatur Epiphania; vnde vsque hodie pergentibus Mesopotamiam prima mansio vocatur Emmas, corrupto quidem vocabulo, sed pristini nomi-
C nis vestigia retinente. Cuius regio appellatur Reblatha, in qua 4.Reg.25. præsente Nabuchodonosore Sedeciæ Regis filij interfecti sunt, & oculi illius excæcati, &c. Hoc loco fermo est de minore Emath, quæ terminus erat terræ versùs aquilonem.

Venerunt in Hebron.

Hebron ciuitas est terræ promissionis australis: ad hanc scribit Moses venisse exploratores. 8.
Ratio est, quia in ea gigantes tres viderunt, *Cur gigantes dicantur filij Enac?* quorum hæc erant nomina: Achiman, & Sisai, & Tolmai. Quæritur autem, *cur hi dicantur filij Enac?* Respondetur, dici filios Enac, quia gi-
D gantes erant. Nam Enac pater fuerat gigantum. Deuter.2. *Enim populus magnus, & validus, &* Deut.2. *tam excelsus, vt de Enacim stirpe quasi gigantes crederentur, & essent similes filiorum Enacim.* Iosue 14. Iosue 14. *Adam maximus ibi inter Enacim suus est*; id est, maximus inter gigantes. De his gigantibus locuti sunt exploratores, cùm reuersi ad populum dixerunt, Numer.13. *Ibi vidimus monstra quæ-* Num.13. *dam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati quasi locustæ videbamur*, &c.

Hebron septem annis ante Tanim condita est.

Ex antiquitate vrbis Hebron ostenditur gi- 9.
E gantes ibi fuisse. Nam cùm Tanis, vrbs Ægypti antiquissima esset, Hebron tamen septem annis erat antiquior, in qua aliqui ex antiqua prole gigantum permanserunt. Tanis vrbs fuit Ægypti ad ostium fluminis Nili. Hebraicè *Sohan* dicitur, צען. De hac Psalm.77. Psal.77. legimus: *Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti in campo Taneos.* Erat in hac vrbe Pharao, cùm Moses miracula, de quibus actum est, edebat.

Hebron ciuitas fuit antiquissima, & Tanis.

Absciderunt palmitem cum vua sua, quem portauerunt duo viri in vecte.

Præceperat Moses exploratoribus, vt de fru- 10.
ctibus terræ portarent, vt ex illis populus intelligeret,

Fructus terræ afferunt exploratores.

ligeret, qualis terra esset. Ex fructibus enim terra cognoscitur. Idcirco illi cùm iam reuerterentur ad castra, ex Hebron fructus collegerunt terræ. In primis abscíderunt palmitem vitis, cum racemo, siue botro, quem duo viri in veĉte portauerunt, de magnis etiam malogranatis, & ficis attulerunt. Appellatus autem est locus ille Hebræo nomine, אשכול, נחל, *nahal eſcol*, id est, *torrens botri*; quoniam torrens ibi erat, vnde abscissus est magnus ille, & ponderosus botrus. Significat etiam *nahal* vallem.

Reuersi post quadraginta dies.

11. *Exploratores quid explorarint nuntiãt.*

Num. 13.

Explorarunt terram exploratores spatio quadraginta dierum. Post quadraginta dies, in desertum Pharan, & Cadesbarne ad castra reuersi sunt; ostenderúntque populo, terræ fructus, indices fertilitatis, terrámque laudauerunt. *Re vera* (inquiunt Numer. 13.) *fluit lacte, & melle, vt ex his fructibus colligi potest.* Sed immemores potentiæ, & auxilij Dei, incolarum fortitudinem, & ciuitatum munitiones extulerunt. *Cultores* (inquiunt) *fortissimos habet, & vrbes grandes, atque muratas, stirpem Enac*, id est, gigantum, *vidimus ibi.* Populi fortissimi nobis obstant, ad meridianam enim plagam habitant Amalecitæ: Hethæi, & Iebusæi, & Amorrhæi habitant in montanis. Chananæi verò habitant iuxta mare mortuum, & Iordanem fluuium, qui in mare mortuum influit. Vera illi dicebant.

Deut. 7.

Nam Deuteron. 7. ait Moses, populos terræ promissæ fuisse maioris numeri, & fortiores Hebræis. *Cùm* (inquit) *deleuerit Deus septem gentes multo maioris numeri quàm tu es, & robustiores te.* & Deuter. 9. *Tu transgredieris hodie Iordanem, vt possideas nationes maximas, & fortiores te, ciuitates ingentes, & ad cælum vsque muratas, populum magnum, atque sublimem, filios Enacim quos ipse vidisti, & audisti, quibus nullus potest ex aduerso resistere.* Vera dicebant, sed fortè tali gestu, & loquendi modo, vt indicarent, difficillimum esse terram possidere.

Deut. 9.

12. *Oritur populi tumultus. Caleb populi tumultũ conatur compescere: obsistunt alij.*

Auditis exploratoribus, populi contra Mosem murmur oriebatur, quòd eos in eam terram ex Ægypto vocasset. Caleb autem qui vnus erat ex exploratoribus, populi murmur compescere conatus est, dicens: Ascendamus in terram à Deo promissam, ne despondeamus animum, Dei auxilio illam sub nostram potestatem poterimus redigere. Alij verò exploratores eius socij restiterunt Caleb respondentes: Nequaquam poterimus ascendere ad terram hanc, quia populus eius fortior est nobis; detraxerúntq; terræ à Deo promissæ: *Terra* (aiunt) *quam explorauimus, deuorat habitatores suos, populus quem aspeximus, proceræ staturæ est, ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac*, id est, gigantes, *in Hebron, quibus comparati, quasi locustæ videbamur.* Quæres, *cur dixerint, terram deuorare suos habitatores?* Rabbi Salomon ait, vidisse exploratores, in quolibet oppido homines sepeliri, quia populum illum Dominus occidebat, vt Israëlitæ pauciores hostes haberent. Abulensis coniicit, exploratores vidisse populum pestilentia percussum, & homines passim morientes; ideóque dixisse, terram deuorare suos habitatores. Probabilitate carent hæ coniecturæ. Verisimile est, per hyperbolem locutos esse exploratores, cùm dixerunt: *Terra deuorat habitatores suos*, qua significarunt, terram non esse expetendam, vel indicare voluerunt, terram deuoraturam Hebræos, si in illam vellent ingredi, & in ea habitare, quia à Chananæis fortissimis vita priuarentur.

Cur exploratores dixerint, terram deuorare suos habitatores? Abulensis.

CAPVT VIII.

MORALE.

De missione exploratorum ex Cadesbarne.

Mitte viros, qui considerent terram Chanaan.

1. *Exploranda est nostra terra promissionis, id est, cælestis patria.*

PRÆCEPIT Deus Mosi, vt exploratores mitteret, qui terram repromissionis explorarent. Exploranda etiam est diligenter repromissionis terra illa beata fluens lacte, & melle; cuius typus fuit terra Chanaan, in quam Israëlitæ tendebant. Mittendus est intellectus egregius explorator, qui cælestem patriam nostram consideret, eiúsque fructus suauissimos ad nos afferat. D. Gregor. Nyssenus: Boni (inquit) exploratores sunt, rectæ cogitationes de repromissa nobis beatitudine, &c. Genes. 13. iubet Dominus Abrahæ, vt terram exploret: *Surge*, (inquit) *& perambula terram in longitudine, & latitudine sua, quia tibi daturus sum eam.* Surgamus & nos, summáque vigilantia cælestis regionis latitudinem, & longitudinem intellectu, memoriáque perambulemus, quia eam nobis daturus est Dominus. Explorare iubet Moses terræ bonitatem, ac salubritatem: *Considerate*, (inquit Numer. 13.) *ipsa terra bona sit, an mala, humus pinguis, an sterilis.* Explorare etiam iubet populum: *Vtrùm* (inquit) *fortis sit, an infirmus, si pauci numero, an plures, &c.* Hæc quoque nobis sunt exploranda.

D. Gregor. Nyssen.

Genes. 13.

Num. 13.

2. *Terræ nostræ promissionis salubritas, & bonitas.*

Si terræ beatæ bonitatem, ac salubritatem consideremus, Deus bone, quis eam poterit verbis explicare? Numer. 14. *Terram quam circuiuimus*, (aiunt Iosue, & Caleb) *valde bona est*, &c. Cæteri etiam exploratores, Numer. 13. sic testantur: *Re vera fluit lacte, & melle*, &c. Salubris illa dicitur terra, & bona, vbi morbi non sunt, vbi incolæ diu viuunt; terra nostra valde bona est, adeóque salubris, vt nullus in eam morbus, nullus dolor, nullus gemitus, nullæ lacrymæ ingredi possint. Quis huiusmodi terram vnquam vidit? habet etiam aliquid maius, ac mirabilius. Cùm nulla sit regio, in qua non moriantur homines; in illam beatam regionem qui fuerit ingressus, nunquam morietur, sed per totam æternitatem viuet immortalis. Habemus huius rei testimonium dilecti Apostoli, Apoc. 21. *Absterget* (inquit) *Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra.* Numer. 13. aiunt exploratores, *terra deuorat habitatores suos.* Etenim terra hæc, in qua nunc habitamus, incolas suos deuorat, nec vnus quidem est habitator illius, quem non deglutiat, deuoret, visceribúsque condat. Nónne sepelimur, terráque omnes obruimur? terra est morientium, occidit habitatores, mortuósque deuorat: At terra beata nullum deuorat habitatorem, omnibus vitam præstat sempiternam, quoniam terra est viuentium, non morientium.

Num. 14.

Num. 13.

Apoc. 21.

Num. 13.

3. *Terra nostra promissionis fluit lacte, & melle.*

Quòd si humum iubet considerari Moses, pinguísne sit, an sterilis? ne glebam quidem minimam in terra nostra reperiet explorator, quæ non sit pinguissima, siquidem tota hæc humus

fluit lacte,& melle,fructúſque dulciſſimos profert æternæ vitæ,æterni gaudij, æternæque gloriæ,Pſal.67. *Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis, mons in quo bene placitum eſt Deo habitare in eo*, &c. Celſiſſimus mons eſt terra, de qua loquimur, mons Dei eſt, mons pinguiſſimus, Deíque ſedes.

Pſal.67.

4. Præterea iubet Moſes explorare populum: *Conſiderate* (inquit) *populum, qui habitator eſt eius, vtrùm fortis ſit, an infirmus, ſi pauci numero, an plures*, &c. Admirabilis eſt populus, qui habitator eſt cæleſtis regionis, fortiſſimus,ac penè infinitus. Habitant in ea Seraphini, Cherubini, reliquorúmque angelorum innumera multitudo, qui fortes adeò ſunt, vt vnus tantummodo ex illis omnes totius orbis exercitus valeat ſuperare:habitant etiam nunc in ea animæ hominum, quæ in fine mundi ſua recipient corpora, inſtar ſolis ſplendida, agilia, incorruptibilia, fortiſſima, atque immortalia. De his Ioannes Apoc.7. *Vidi* (inquit) *turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, ſtantes ante thronum, & in conſpectu agni amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum.* De Rege autem ſummo Deo Chriſto Opt. Max. qui in excelſo throno reſidet, humanitatéque ſua,ac diuinitate terræ beatiſſimæ,beatiſſimos incolas beat; de Rege,inquam,hoc dicere (ait Auguſtinus, vel Beda potiùs ſermon.18. de ſanctis) vox nulla ſufficit, effugit enim omnem ſermonem, atque omnem ſenſum humanæ mentis excedit decus illud, illa pulchritudo, illa magnificentia,illa maieſtas. Vltra enim omnem ſanctorum gloriam eſt, ipſius inæſtimabilem aſpicere conſpectum, & ſplendore maieſtatis eius irradiari. Sic ille. O beatam terram! ô pinguiſſimam humum! ô ſaluberrimam regionem! ô populum fæliciſſimum! ô Regem potentiſſimum! Denique orbis hic terra eſt morientium. Dixerunt exploratores, *terra deuorat habitatores ſuos.* Nónne terra hæc, quam incolimus,habitatores ſuos omnes deuorat? nec vnus quidem eſt, quem non deuoret, condátque viſceribus, omnes enim ſepelit,quia terra eſt morientium: terra beata non deuorat habitatorem vllum,ſed æterna vita donat, quoniam terra eſt viuentium, non morientium.

Apoc.7.

De rege & populo terræ promiſſionis.

Beda.

5. Conſideremus quotidie hanc terram nobis à Deo repromiſſam, vberrimos eius fructus in memoria reportemus.Non quidem botrum aliquem, vel malo granata, aut ficus, ſed gaudia admirabilia, vitam immortalem, gloriam ſempiternam, denique omnium bonorum immenſum quendam aceruum, cui nihil mali poſſit admiſceri, nihil boni vnquam detrahi. Speculator factus D. Petrus cùm minores terræ huius fructus, id eſt, gloriam corporis, conſpexiſſet, ac deguſtaſſet, in Chriſto transfiguratus; extra ſe ſumma dulcedine raptus dixit Chriſto, Matth.17. *Domine bonum eſt nos hîc eſſe, faciamus hîc tria tabernacula*, &c. Quia in monte Thabor Dominus fructus illos oſtenderat, Petrus totius mundi oblitus, in monte illo habitare optimum eſſe aiebat. Videbatur enim illi terra optima, quæ tam bonos fructus ferebat. Quid quæſo dicent beati, cùm non in monte terreſtri, ſed in cælo Empyreo, non minores ſolùm fructus, id eſt, gloriam corporis, deguſtauerint, ſed gloria etiam animæ, quæ in viſione Dei, & amore, & fruitione ſita eſt, potiti fuerint?

Exploranda cæleſtis gloria.

Matth.17.

Nequaquam ad hunc populum valemus aſcendere, quia fortior nobis eſt.

Multa ſunt, quæ illis aduerſantur, qui in veram terram repromiſſionis, id eſt, cælum, iter faciunt: *Nequaquam* (aiunt exploratores) *ad hunc populum valemus aſcendere: ibi vidimus monſtra quædam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati quaſi locuſtæ videbamur.* At nihil illis obſtat, quia Dei auxilio confiſi, magno animo omnia occurrentia impedimenta perrumpunt, & nunquam retro reuertuntur,duóſque illos à Deo probatos exploratores audiunt, Ioſue, & Caleb; ſic enim illi ad populum clamant, Numer.14. *Terra quam circuiuimus valde bona eſt, ſi propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, & tradet humum lacte, & melle manantem. Nolite rebelles eſſe contra Dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia ſicut panem, ita eos poſſumus deuorare.* Terra cæleſtis, quam mente ſæpiſſime circuire oportet, optima eſt, melle manat, & lacte; Deus in illam tendentibus auxilium ſemper præbet. Hoc confiſi, ne timeamus hoſtes noſtros, vt Iſraëlitæ ſuos timuerunt, quia Dei præſidio freti, ſicut panem eos poſſumus deuorare. Facile eſt deuorare panem; præterea eſt vtile, quia hominem alit: ſic etiam facile eſt, tartareos hoſtes, Deo auxiliante, vincere; eſt etiam vtiliſſimum, quia victoria hæc æternæ nobis gloriæ merita comparat.

6. *Superanda omnia, quæ obſtant iter facientibus in cælum promiſſum.*

Num.14.

Puſilli animi fuerunt Hebræi illi, parúmque fidei habuerunt, qui cùm tot Dei miracula iam vidiſſent, terræ promiſſæ hoſtes horruerunt. Quaſi verò is qui Ægyptum tot prodigiis domuiſſet, non poſſet terram Chanaan ſuperare; qui mari Pharaonem, eiúſque exercitum obruiſſet, non poſſet Chananæorum regulos neci dare. In itinere terræ repromiſſionis cæleſtis, animi puſillitas cauenda eſt: neceſſaria enim maximè eſt animi magnitudo, ac generoſitas, vt ea, quæ obſtant, virili animo ſuperentur, nihílq; ſit,quod iter facientem remoretur. Chryſoſtomum audiamus, Matth.12. in fine: Vna (inquit) res quæritur,magnitudo,& generoſitas animi,quam non ætas,non inopia, non diuitiæ, non aliquid aliud, ne ad virtutem peruenias, coërcebit, &c. Conſidera quæſo, atque imitare Pauli generoſitatem, & magnitudinem animi. Non horrebat ille monſtra exploratorum, filios Enac de genere giganteo, ſed magno animo clamabat, Roman.8. *Certus ſum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Item ad Philippenſes 4. *Omnia* (inquit) *poſſum in eo qui me confortat.*

7.

Puſillanimitas fugienda.

D. Chryſoſt.

Ad Rom.8.

Ad Philip.4.

Ibi vidimus monſtra quædam de genere giganteo.

Horrenda monſtra ſunt, horrendíque gigantes, hoſtes noſtri, dæmones, qui noſtrum ingreſſum in terram repromiſſionis impedire conantur: nos verò cum illis comparati locuſtæ videmur. Naturam enim habent illi angelicam potentiſſimam, nos humanam maximè imbecillem. Origenes homil.7.in lib.Numer.Quantum (inquit) ad comparationem dæmoniacæ, & humanæ naturæ, nos locuſtæ ſumus, & illi gigantes,

8. *Cacodæmones gigantes, & monſtra.*

Origenes.

gigantes,&c. Hanc giganteam naturam indicauit Apoſtolus, ad Epheſ.6. dicens: *Non eſt nobis colluctatio aduersùs carnem, & ſanguinem*, id eſt, aduersùs homines imbecilli natura conſtantes: *ſed aduersùs principes, & poteſtates, aduersùs mundi rectores tenebrarum harum*, id eſt, aduersùs dæmones, angelicam naturam habentes, qui ex choris angelorum ceciderunt, quorum comparatione locuſtæ ſumus. Attamen ſi Dei auxilio, virtutibúſque armati cum illis prælíemur, locuſtæ victoriam de gigantibus mirabiliter reportabunt. Origenes eadem homilia: Vult (inquit) Dominus ſemper res mirabiles facere; vult de locuſtis vincere gigantes, &c. Matth.10. *Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum.* Sic (inquit Chryſoſt.) virtutem meam maximè oſtendam, cùm lupi ab ouibus ſuperabuntur, &c. Deinde docet Origen. arma, quibus vincuntur, eſſe vitæ ſanctitatem: Vita (inquit) noſtra ſi ſancta ſit, dæmonibus conferet mortem; ſi ſegnis, & luxurioſa ſit, potentes eos aduersùs nos, & gigantes efficiet. Quanto nos virtutibus creſcimus, tantò illi inferiores efficiuntur, & fragiles; ſicut è contrario, ſi nos infirmemur, & terrena requiramus, illi fortiores fiunt. Sic ille. Arma quoque indicauit Paulus ad Epheſ.6. Indicauit ille quidem giganteam dæmonum naturam, ſed egregius explorator non addidit: Non poterimus terram repromiſſionis vnquam poſſidere, quia multo fortiores ſunt nobis. Sed arma nos iubet ſumere, & in certamen cum illis deſcendere, Dei munitos auxilio: *Propterea* (inquit) *accipite armaturam Dei*, &c. *Propterea*, id eſt, quia contra gigantes prælium committendum eſt, ne deſpondeatis animum, ſed diuinis vos armis induite, id eſt, virtutibus, in terrámque promiſſam per medios hoſtes generoſo animo contendite.

Ad Epheſ. 6.

Origenes. *Locuſtæ vincũt gigantes.* Matth.10. D. Chryſoſt.

Origenes. *Arma aduersùs gigantes ſumenda.*

Mitte viros, qui conſiderent terram.

9. D.Iſidorus ait, exploratores terræ promiſſæ adumbrare Scribas, & Phariſæos, qui populum docebant, & Meſſiæ promiſſi aduentum in ſcripturis explorabant. D.Ambroſ. in tract. de manſionibus, manſione decimaquinta: Exploratores (inquit) Scribarum, & Phariſæorum prætulerunt imaginem, &c. Hos exploratores vocauit Herodes Rex, vt terram explorarent, in qua Meſſias erat naſciturus. Rogati ſunt, *vbi Chriſtus naſceretur?* Matthæi 2. reſponderunt, *in Bethleem Iuda.* Poſtea verò inuidia correpti repromiſſo Meſſiæ detraxerunt, gigantéſque timuerunt, id eſt, Romanos; aiebant enim hos gigantes, hæc monſtra filiorum Enac, Iudæam vniuerſam deuoraturos. Nónne hæc illorum verba ſunt, Ioannis 11. *Venient Romani, & tollent locum noſtrum, & gentem.* &c. O puſillanimitatem hominum impiorum! cur gigantes Romanos timetis? Nónne vos confitemini, Chriſtum multa ſigna facere? Eodem loco: *Hic homo* (aiunt) *multa ſigna facit. Si dimittimus eum ſic, venient Romani*, &c. Cur timetis Romanos, cùm tot miracula videatis? Nónne qui multa ſigna facit, Romanos poterit abolere? Imitati ſunt patres ſuos. Sicut patres, cùm multa Dei ſigna conſpexiſſent, Chananæos timuerunt: ſic illi, cùm multa ſigna Chriſti vidiſſent, Romanos formidarunt. Exploratores cauſa fuere, cur Iſraëlitæ terram repromiſſionis repudiarent; ſic Scribæ & Phariſæi, & ſacerdotes cauſa fuerunt, cur populus ille repudiaret verum Meſſiam.

D.Iſidorus. D.Ambroſ. *Scribæ & Phariſæi exploratores Iſraëlitarum fuerunt.* Matth.2. Ioan.11.

Exploratores Eccleſiæ dati ſunt ſacerdotes, Eccleſiaéque doctores, iuxta illud Ezechiel.13. *Speculatorem dedi te domui Iſraël*, &c. Hos conſiderare oportet res cæleſtes, & diuinas ſcripturas, populúmque docere. Item explorare hos oportet cæleſtia bona, iuſtis promiſſa, tartareáque ſupplicia impiis præparata, peccatorum fœditatem, virtutum pulchritudinem. Eadem verò poſtquam exploraverint, ante hominum oculos proponere debent, eóſque ad virtutes allicere, à peccatis deterrere. Caueant illud væ Domini, Matthæi 23. *Væ vobis Scribæ & Phariſæi, hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim non intratis, neque introeuntes ſinitis intrare*, &c. Id fecerunt exploratores miſſi, clauſerunt terram repromiſſionis ante Iſraëlitas, gigantum horrore; neque ipſi introierunt, alióſque ab introitu repulerunt: ſic ſacerdotes, & prælati, (ſi qui ſunt in Eccleſia) qui malum Chriſtianis exemplum, & ſcandalum præbent, regnum cælorum illis claudunt, exemplo malo, vocántque in tartara, neque ipſi introeunt in cælum promiſſum; neque alios ſinunt introire, obicem ſcandali opponentes.

10. *Eccleſiæ exploratores ſint ſacerdotes, & doctores.* Ezechiel.13.

Botrum attulerunt exploratores in vecte, hunc aiunt Patres adumbrare Chriſtum. D.Iſidor. in Numer. Botrus (inquit) refertur in ligno, & Chriſti paſſio demonſtratur, &c. D.Gregor. Nyſſ. Racemus ex ligno pendens, quis erit alius, quàm Chriſtus, qui ex ligno pependit? &c. & Pſal.8. D.Auguſtinus: Dictus (inquit) eſt Chriſtus botrus vuæ, quem ligno ſuſpenſum, tanquam crucifixum attulerunt, &c. Lege eundem D. Auguſtinum, toto ſermone centeſimo de tempore, hunc ſenſum explicantem. Botrus Chriſtus fuit, qui in torculari crucis preſſus, vinum lætificans cor hominis effudit. Portatur à duobus populis, id eſt, à Iudaico in lege præcedente, quæ de Chriſto vaticinatur, & à Chriſtiano ſequente, & ipſum botrum iam vidente. Quemadmodum qui præcedebat, botrum eum non cernebat: ſic Iudaicus populus Chriſtum cernere non vult, eiúſque paſſionem; qui verò à tergo botrum portabat, botrum videbat; ſic populus Chriſtianus Chriſtum videt. Auguſt. Portat (inquit) Chriſtum in lege Iudæus, ſed à gratia, quam in myſteriis portat, auerſus eſt. Et quem Iudæus aſpernatur in lege, Chriſtianus miratur in corpore, &c. D. Ambroſ. ſerm. 72. putat, Ioſue, & Caleb portaſſe botrum, eius verba hæc ſunt: Chriſtus botrus eſt, quem duo exploratores, Ieſus Naue, & Caleb in phalanga ad filios Iſraël propriis humeris detulerunt. Botrus ex phalanga ſuſpenſus, in cruce Chriſtus appenſus oſtenditur: duo autem portantes duo populi demonſtrantur, Chriſtianus, & Iudæus. Iudæus prior eſt, Chriſtum in lege portat, & retrorſum eum ponit: Chriſtianus verò ſequens populus, Chriſtum ſemper oculis aſpicit, cuſtodit obtutibus, &c.

11. *Botrus adũbrat Chriſtũ.* D.Iſidorus. D.Gregor. Nyſſenus. D. Auguſt. D.Auguſt. D.Ambroſ.

CAPVT IX.

De murmuratione populi poſt auditos exploratores.

NVMERI CAP. XIV.

1. IGITVR vociferans omnis turba fleuit nocte illa,& murmurati ſunt contra Moyſen & Aaron cuncti filij Iſraël, dicentes: Vtinam mortui eſſemus in Ægypto: & in hac vaſta ſolitudine vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in Terram iſtam, ne cadamus gladio, & vxores ac liberi noſtri ducantur captiui. Nónne melius eſt reuerti in Ægyptum? Dixerúntque alter ad alterum: Conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum. Quo audito Moyſes & Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Iſraël. At verò Ioſue filius Nun, & Caleb filius Iephone, qui & ipſi luſtrauerant Terram, ſciderunt veſtimenta ſua, & ad omnem multitudinem filiorum Iſraël locuti ſunt: Terra, quam circuiuimus, valdè bona eſt, ſi propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, & tradet humum lacte & melle manantem. Nolite rebelles eſſe contra Dominum: neque timeatis populum Terræ huius, quia ſicut panem ita eos poſſumus deuorare. receſſit ab eis omne præſidium: Dominus nobiſcum eſt, nolite metuere. Cúmque clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini ſuper tectum fœderis cunctis filiis Iſraël. Et dixit Dominus ad Moyſen: Vſquequò detrahet mihi populus iſte? Quoúſque non credent mihi, in omnibus ſignis quæ feci coram eis? Feriam igitur eos peſtilentia, atque conſumam: te autem faciam principem ſuper gentem magnam, & fortiorem quàm hæc eſt. Et ait Moyſes ad Dominum: Vt audiant Ægyptij, de quorum medio eduxiſti populum iſtum, & habitatores Terræ huius, qui audierunt, quòd tu Domine in populo iſto ſis, & facie videaris ad faciem, & nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem: quòd occideris tantam multitudinem quaſi vnum hominem, & dicant: Non poterat introducere populum in Terram, pro qua iurauerat: idcircò occidit eos in ſolitudine. Magnificetur ergo fortitudo Domini ſicut iuraſti, dicens: Dominus patiens & multæ miſericordiæ, auferens iniquitatem & ſcelera, nullúmque innoxium derelinquens, qui viſitas peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem. Dimitte, obſecro, peccatum populi huius ſecundùm magnitudinem miſericordiæ tuæ, ſicut propitius fuiſti egredientibus de Ægypto vſque ad locum iſtum. Dixítque Dominus: Dimiſi iuxta verbum tuum. Viuo ego: & implebitur gloria Domini vniuerſa terra. Attamen omnes homines qui viderunt maieſtatem meam, & ſigna quæ feci in Ægypto & in ſolitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meæ, non videbunt Terram pro qua iuraui patribus eorum, nec quiſquam ex illis qui detraxit mihi, intuebitur eam. Seruum meum Caleb, qui plenus alio ſpiritu ſecutus eſt me, inducam in Terram hanc, quam circuiuit: & ſemen eius poſſidebit eam. Quoniam Amalecites & Chananæus habitant in vallibus. Cras mouete caſtra, & reuertimini in ſolitudinem per viam Maris rubri. Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aaron, dicens: Vſquequò multitudo hæc peſſima murmurat contra me? querelas filiorum Iſraël audiui. Dic ergo eis: Viuo ego, ait Dominus: ſicut locuti eſtis audiente me, ſic faciam vobis. In ſolitudine hac iacebunt cadauera veſtra. Omnes qui numerati eſtis à viginti annis & ſuprà, & murmuraſtis contra me, non intrabitis Terram, ſuper quam leuaui manum meam vt habitare vos facerem, præter Caleb filium Iephone, & Ioſue filium Nun. Paruulos autem veſtros, de quibus dixiſtis quòd prædæ hoſtibus forent, introducam: vt videant Terram, quæ vobis diſplicuit. Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine. Filij veſtri erunt vagi in deſerto annis quadraginta, & portabunt fornicationem veſtram, donec conſumantur cadauera patrum in deſerto, iuxta numerum quadraginta dierum, quibus conſideraſtis Terram: annus pro die imputabitur. Et quadraginta annis recipietis iniquitates veſtras,& ſcietis vltionem meam: quoniam ſicut locutus ſum, ita faciam omni multitudini huic peſſimæ, quæ conſurrexit aduerſum me: in ſolitudine hac deficiet, & morietur. Igitur omnes viri, quos miſerat Moyſes ad contemplandam Terram, & qui reuerſi murmurare fecerant contra eum omnem multitudinem, detrahentes Terræ quòd eſſet mala, mortui ſunt atque percuſſi in conſpectu Domini. Ioſue autem filius Nun, & Caleb filius Iephone, vixerunt ex omnibus qui perrexerant ad conſiderandam Terram. Locutúſque

eſt

eſt Moyſes vniuerſa verba hæc ad omnes filios Iſraël, & luxit populus nimis. Et ecce manè primo ſurgentes aſcenderunt verticem montis, atque dixerunt : Parati ſumus aſcendere ad locum,de quo Dominus locutus eſt,quia peccauimus.Quibus Moyſes: Cur (inquit) tranſgredimini verbum Domini, quod vobis non cedet in proſperum? Nolite aſcendere : non enim eſt Dominus vobiſcum, ne corruatis coram inimicis veſtris. Amalecites, & Chananæus ante vos ſunt, quorum gladio corruetis, eo quòd nolueritis acquieſcere Domino : nec erit Dominus vobiſcum. At illi contenebrati aſcenderunt in verticem montis. Arca autem teſtamenti Domini, & Moyſes non receſſerunt de caſtris. Deſcendítque Amalecites, & Chananæus, qui habitabat in monte,& percutiens eos, atque concidens, perſecutus eſt eos vſque Horma.

DEVTERONOMII CAP. I.

2. ET noluiſtis aſcendere, ſed increduli ad ſermonem Domini Dei noſtri murmuraſtis in tabernaculis veſtris, atque dixiſtis:odit nos Dominus, & idcirco eduxit nos de terra Ægypti, vt traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleret. Quò aſcendemus?nuncij terruerunt cor noſtrum dicentes : maxima multitudo eſt, & nobis ſtatura procerior,vrbes magnæ, & ad cælum vſque munitæ, filios Enacim vidimus ibi. Et dixi vobis:nolite metuere,nec timeatis eos : Dominus Deus, qui ductor eſt veſter, pro vobis ipſe pugnabit, ſicut fecit in Ægypto cunctis videntibus. Et in ſolitudine (ipſe vidiſti) portauit te Dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum, in omni via per quam ambulaſtis, donec veniretis ad locum iſtum. Et nec ſic quidem credidiſtis Domino Deo veſtro, qui præceſſit vos in via, & metatus eſt locum,in quo tentoria figere deberetis, nocte oſtendens vobis iter per ignem, & die per columnam nubis. Cúmque audiſſet Dominus vocem ſermonum veſtrorum iratus iurauit & ait : Non videbit quiſpiam de hominibus generationis huius peſſimæ terram bonam, quam ſub iuramento pollicitus ſum patribus veſtris, præter Caleb filium Iephone : ipſe enim videbit eam,& ipſi dabo terram quam calcauit, & filiis eius, quia ſecutus eſt Dominum. Nec miranda indignatio in populum, cùm mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit:Nec tu ingredieris illuc,ſed Ioſue filius Nun miniſter tuus,ipſe intrabit pro te,hunc exhortare,& robora, & ipſe ſorte terram diuidet Iſraëli. Paruuli veſtri, de quibus dixiſtis, quòd captiui ducerentur,& filij, qui hodie boni ac mali ignorant diſtantiam, ipſi ingredientur, & ipſis dabo Terram, & poſſidebunt eam. Vos autem reuertimini & abite in ſolitudinem per viam Maris rubri. Et reſpondiſtis mihi : peccauimus Domino : aſcendemus, & pugnabimus, ſicut præcepit Dominus Deus noſter. Cúmque inſtructi armis pergeretis in montem ait mihi Dominus : dic ad eos : Nolite aſcendere, neque pugnetis, non enim ſum vobiſcum : ne cadatis coram inimicis veſtris. Locutus ſum, & non audiſtis, ſed aduerſantes imperio Domini, & tumentes ſuperbia aſcendiſtis in montem. Itaque egreſſus Amorrhæus, qui habitabat in montibus, & obuiam veniens perſecutus eſt vos, ſicut ſolent apes perſequi, & cecidit de Seir vſque Horma. Cúmque reuerſi ploraretis coram Domino,non audiuit vos, nec voci veſtræ voluit acquieſcere. Sediſtis ergo in Cadesbarne multo tempore.

3. POSTQVAM populus exploratores audiuit, valde eſt perturbatus ; in primis, vt legitur Numer. 14. *Vociferans omnis turba fleuit nocte illa.* Præterea vitæ prætulerunt mortem,morique potius in vaſto illo deſerto elegerunt, quàm in terram repromiſſionis ingredi, quia Chananæorum formidabant gladios, & vxorum ac filiorum captiuitatem.Numer.14.*Murmurati ſunt contra Moyſen, & Aaron cuncti filij Iſraël dicentes : Vtinam mortui eſſemus in Ægypto: & in hac vaſta ſolitudine vtinam pereamus ; & non inducat nos Dominus in terram iſtam, ne cadamus gladio, & vxores, ac liberi noſtri ducantur captiui.* Et Deuteronomij cap.1. Moſis hæc ſunt verba: *increduli ad ſermonem Domini Dei noſtri murmuraſtis in tabernaculis veſtris, atque dixiſtis : Odit nos Dominus : & idcirco eduxit nos de terra Ægypti, vt traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleret. Quò aſcendemus ? Nuncij terruerunt cor noſtrum dicentes: Maxima multitudo eſt, & nobis ſtatura procerior, vrbes magnæ, & ad cælum munitæ, filios Enacim vidimus ibi.* Ohomines inſanos! ſi vos odiſſet Dominus,& vellet occidere,numquid opus erat ex Ægypto vos educere, & tradere Amorrhæis? nónne in Ægypto vos poterat omnes morte mulctare,ſi vos oderat? Heu miſeros, & ſtultos homines,id quod erat ſũmi Dei amoris,odio tribuebant.Puſillanimitas enim,& metus,cerebrũ mouent. Denique eò peruenerunt inſaniæ, tot prodigiis ex Ægypti captiuitate erepti, vt de creando duce cogitarint, qui eos in eandem captiuitatem reduceret. Numer. 14. *Nónne* (inquiunt) *melius eſt reuerti in Ægyptum ? Dixerúntque alter ad alterum : conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum,* &c.

Num.14. *Quid egerint Iſraëlitæ,auditis exploratoribus.*

Ibidem.

Deut. 1.

Iſraëlitæ reuerti volunt in Ægyptum.

Num.14.

Moyſes,& Aaron ceciderunt proni in terram.

4. Quid fecerint, his auditis aduersùs Dei maximum beneficium inſaniis, Moſes, & Aaron, docetur Num.14.his verbis: *Quo audito Moyſes, & Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Iſraël,* &c. Hi duo populi

Num.14.

Moſes, & Aaron ſe proſternunt ante Deum.

principes coram perturbato, & rebellante populo prociderunt, vel quia populi furorem metuunt: vel quia ea proſtratione grauitatem peccati, & rebellionis aduersùs Deum indicare voluerunt: vel quia ſic proſtrati pro populo Deum orarunt. Caietanus ait, Moſem & Aaron iuxta tabernaculum excepiſſe exploratores redeuntes, viſóque populi tumultu, ad ſupplicandum Deo cecidiſſe in terram, conuerſis vultibus in tabernaculum. Hæc Moſes, & Aaron feciſſe dicuntur, Numer. 14. Deuteronom. autem 1. legimus, Moſem populum perterritum ſic eſſe allocutum: *Nolite metuere, nec timeatis eos, Dominus Deus, qui ductor eſt veſter, pro vobis ipſe pugnabit, ſicut fecit in Ægypto cunctis videntibus. Et in ſolitudine (ipſe vidiſti) portauit te Dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum, in omni via, per quam ambulaſti, & nec ſic credidiſtis Domino.* Hæc autem dixiſſe videtur, poſtquam conſpecta gloria Domini in nube, quieuit illa populi concitatio.

Deut. 1.

At verò Ioſue, & Caleb.

5. Moſes, & Aaron ceciderunt proni in terram: Ioſue verò, & Caleb, qui ex duodecim exploratoribus erant, & promiſſam terram cum reliquis explorauerant, populi inſaniam animaduertentes, veſtimenta ſua, veluti in lugubri caſu, ſciderunt, populúmque ſic ſunt allocuti: *Terra quam circuiuimus valde bona eſt, ſi propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, & tradet nobis, lacte, & melle manantem. Nolite rebelles eſſe contra Dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia ſicut panem ita eos poſſumus deuorare. Receſſit ab eis omne præſidium. Dominus nobiſcum eſt, nolite metuere.* &c. Surdus autem populus verba hæc corde minimè recipiens clamabat, lapidibúſque eos volebat opprimere. At ſubitò in tanta perturbatione apparuit gloria Domini ſuper tectum tabernaculi, vniuerſo populo. Viſa Dei præſentia, & gloria, hoc eſt, ſplẽdore nubis, Ioſue, & Caleb lapidare non ſunt auſi. Non longè à tabernaculo illi erant, ideo ad tabernaculum confugiſſe vult Caietanus, viſamque tunc gloriam Domini.

Populus lapidare voluit Ioſue, & Caleb.

Dixit Dominus ad Moyſen, vſquequò detrahet mihi populus iſte?

6. Iacebant proſtrati ante tabernaculum Moſes, & Aaron, tumultuante populo, Deúmque orabant. Apparuit Dominus in nube fulgente ſuper tabernaculum, tumultuantibúſque indignatus, ſic Moſem eſt affatus: *Vſquequò detrahet mihi populus iſte? quouſque non credet mihi,* cùm tot miracula in oculis omnium fecerim? Grauiſſimum de eis ſumam ſupplicium, peſtiferáque lue omnes conficiam, víque ad internecionem; te verò conſtituam principem alterius gentis excellentioris, ac fortioris. At Moſes precibus adhibitis, auertit ſupplicium Dei: Si eos (inquit) Domine neci dederis, ac deleueris, Ægyptij, aliíque populi de omnipotentia tua detrahent, dicéntque, te ideo eos in ſolitudine hac occidiſſe, quia in terrã, quam promiſeras, non poteras introducere. Introduc ergo eos in terram promiſſam, ſícque glorificetur coram populis fortitudo, & potentia tua, *ſicut iuraſti dicens: Dominus patiens, & multæ miſericordiæ auferens iniquitatem, & ſcelera, nullúmque innoxium derelinquens; qui viſitas peccata patrum in filios in tertiam, & quartam generationem. Dimitte obſecro, peccatum populi huius ſecundum magnitudinem miſericordiæ tuæ.*

Moſes orat pro populo.

Dubitatur, *vbinam Deus verba illa ſub iuramento protulerit?* Reſpondetur, non legi alio loco prolata ſub iuramento, Hebraicè autem hoc loco eſt verbũ *dibarta*, quod ſignificat *dixiſti*; vertuntque LXX. interpretes: *ſicut dixiſti*, eodémque modo Chaldæus, & alij: noſter interpres, vel aliam lectionem ſecutus eſt, vel quia omne verbum Dei firmius eſt iuramento, vertit: *ſicut iuraſti*. Aliter ſic exponuntur verba hæc; *Magnificetur fortitudo Domini, ſicut iuraſti dicens*: hoc eſt: Oſtende potentiam tuam, introduc populum in terram promiſſam, ſicut iuraſti dicens Abrahamo, Iſaac, & Iacob, daturum te eam ſemini eorum. Exodi 33. *Vade* (ait Dominus) *in terram, quam iuraui Abraham, Iſaac, & Iacob dicens: ſemini tuo dabo eam*, &c. Et Exod. 32. ait Moſes: *Recordare Abraham, Iſaac, & Iſraël, quibus iuraſti per temetipſum dicens: Multiplicabo ſemen veſtrum, ſicut ſtellas cæli, & vniuerſam terram hanc dabo ſemini veſtro.* Lege Exod. cap. 34. & librum 4. cap. 22. vbi hæc verba expoſita iam ſunt. Exod. 32. eundem in modum precatus eſt Moſes pro populi peccato, quod commiſerat, vitulum adorando. *Ne* (inquit) *dicant Ægyptij, callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra*, &c. Simile illud Domini in Cantico Moſis Deuteron. 32. *Propter iram inimicorum diſtulit, ne forte ſuperbirent hoſtes eorum, & dicerent: Manus noſtra excelſa, & non Dominus fecit hæc omnia.*

7.

Exod. 33.

Exod. 32.

Exod. 32.

Deut. 32.

Reſpondit Dominus Moſi miſericorditer, ac benignè. Quod poſtulauit, conceſſit, populum non deleuit, vt eius potentia à cunctis gentibus magnificaretur: Dimiſi (inquit) peccatum populi. Viuo ego, non delebo populum hunc, ne detrahant gentes de mea potentia; implebitur terra gloria mea, quia per ſummam potentiam, ac fortitudinem, terræ promiſſæ poſſeſſionem illi tradam. Omnes enim gentes, tam quæ nunc exiſtunt, quàm quæ futuræ ſunt, potentiam meam hinc, & cognoſcent, & glorificabunt. Nonnulli, vt Lyranus ait, hæc verba: *Viuo ego, & implebitur gloria Domini vniuerſa terra*, ad Meſſiam pertinere aiunt, hoc ſenſu: Non interficiam populum hunc, Moſes, precibus tuis annuo: viuo ego, & populum ſeruabo, vt ex illo Chriſtus meus maſcatur, & gloria mea tunc terra vniuerſa impleatur.

8. *Dimiſit Deus peccatum populi, ſed non omnino.*

Alia interpretatio de Meſſia.

Attamen omnes homines, qui viderunt maieſtatem meam.

Peccati pœnam non omnino dimiſit Dominus, minatus fuerat totum ſe populum peſte deleturum, id non fecit: ſed ſupplicium graue ſumpſit, quoniam ingreſſu terræ promiſſæ murmuratores priuauit, eorum verò filios in eam introduxit.

9. *Deus murmuratores ingreſſu terræ promiſſa priuauit.*

Quæritur, *an omnes Iſraëlitæ, qui ex Ægypto exierunt, ſint in deſerto mortui, antequam terram repromiſſionis ingrederentur?* Hac de re agitur Numer. 14. quo capite hanc fert Dominus ſententiam in murmuratores: *Omnes homines qui viderunt maieſtatem meam, & ſigna, quæ feci in Ægypto, & in ſolitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meæ, non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum, ne quiſquam ex his, qui detraxerunt mihi, intuebitur eam.* Hoc loco fert Dominus ſententiam, qua terræ repromiſſionis conſpectu, & ingreſſu priuat omnes, qui in Ægypto,

10. Num. 14. *Sẽtentia lata à Deo in murmuratores.*

Ægypto, & in deserto miracula perpetrata viderunt, quique eum tentauerunt, & mandatis eius non obtemperarunt. Adiungit: *Nemo ex ijs, qui detraxerunt mihi, eam videbit.* Vnde sequitur, omnes in deserto obiisse, qui Domino detraxerunt, hoc est, qui de rebus, & mãdatis eius murmurauerunt. Multi autem videntur fuisse viri probi in populo illo, qui Deo non detraxerunt. Hi ergo in deserto non obierunt, sed terram promissionis ingressi sunt. Obiicitut, Numer. 14. sic scribit Moses: *Murmurati sunt contra Moysen cuncti filij Israël dicentes: Vtinam mortui essemus in Ægypto,* &c. Omnes ergo Israëlitæ murmurati sunt, nullusque ex illis ingressus est terram. Respondetur, sensum loci esse, populum ferè totum murmurasse. Particula enim, *cuncti*, vel *omnes*, pro maxima parte vulgi accipitur. Vnde Abulensis, Numer. 14. quæst. 3. Dicitur (inquit) quòd cuncti filij Israël murmurati sunt, id est, plurimi de multitudine eorum, sed non omnes, &c. Similem in modum dicere solemus, omnes sunt in templo, omnes sunt in theatro, cùm tamen multi aliis in locis sint. Hoc pacto loquitur Dauid, cùm Psalm 115. ait: *Vota mea Domino reddam coram omni populo eius.* Attamen non aderat totus populus. D. Hieronymus epist. 146. de filio prodigo, ad illa verba: *Omnia mea tua sunt.* Secundùm (inquit) eum canonem, quem sæpe exposuimus scripturarum, *omnia*, non ad totum referenda esse, sed ad partem maximam, vt Psal. 13. *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt* & Ioan. 10. *Omnes, qui venerũt ante me fures fuerunt.* & 1. Corinth. 9. Paulus: *Omnibus* (inquit) *omnia factus sum, vt omnes lucri facerem.* & ad Philip. 2. *Omnes quæ sua sunt, quærunt, non ea quæ sunt Iesu Christi.* Sic D. Hieron.

Ibidem. Murmuratores non sunt ingressi terrã repromissionis.

Particula omnes, quã latè sumatur. Abulensis.

Psal. 115. D. Hieron. Psalm. 13. Ioan. 10. 1. Corint. 9. Ad Philipp.

Tentauerunt me per decem vices.

11. Tentare Deum is dicitur, qui illum facto graui ad puniendum prouocat. Israëlitæ prouocauerunt Deum iam *per decem vices*, id est, sæpius, per multas vices. Nam *decies* significat *sæpius*, ponitúrque numerus terminatus, pro interminato. Sic Genes. 31. *Mutauit Laban* (ait Iacob) *mercedem meam decem vicibus*, id est, multis vicibus. Iob 19. *En decies confunditis me*, id est, sæpè. Lyranus tamen, & alij vices has numerant. Abulensis quoque decem vices proponit, quæst. 63. hunc in modum: Prima vice tentauerunt Israëlitæ Deum, Exod. 5. cùm præpositi dixerunt Mosi, & Aaron: *Fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone, & seruis eius.* Secunda vice, cùm ante ingressum maris rubri, Exod. 13. Pharaonem timentes dixerunt ad Mosem: *Forsitan non erant sepulchra in Ægypto, ideo tulisti nos, vt moreremur in solitudine. Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos ex Ægypto?* Tertia vice tentauerunt Deum, Exod. 15. cùm ad aquas amaras peruenerunt, & aduersùs Mosem murmurauerunt, dicentes: *Quid bibemus?* Quarta vice, Exod. 16. tentauerunt Deum carnes petentes, & panes: *Et murmurauit omnis congregatio filiorum Israël contra Moysen, & Aaron in solitudine, dixerúntque: Vtinam mortui essemus per manum Domini in terra Ægypti.* Quinta vice, Exod. 16. cùm ex manna vltra præscriptam mensuram collegerunt, timentes ne deficeret. Sexta vice tentauerunt Deum, Exod. 17. in Raphidim, quia aqua deerat: *Populus iurgatus contra Moysen ait: Da nobis aquam.* Quibus respondit Moyses: *Quid iurgamini contra me? Cur tentatis Dominum?* Septima vice, cùm vitulum adorarunt, Exod. 32. Octaua, Numer. 11. cùm incensa est extrema pars castrorum. Nona, in Sepulchris concupiscentiæ, vbi datæ sunt coturnices. Decima, in reditu exploratorum. Idem author priorem interpretationem magis probat, scilicet vt *decies* significet, *sæpè.*

Genes. 31. Iob 19. Abulensis. Exod. 5. *Quomodo tẽtauerint Deũ Israëlita decem vicibus.* Exod. 13. Exod. 16. Exod. 17.

Seruum meum Caleb, qui plenus alio spiritu.

12. Excipit Dominus à pœna Caleb exploratorem, qui Dei spiritu plenus egregiè suo fuerat officio functus, & coram populo timidis exploratoribus magno animo restiterat. Hunc egregium virum ait in terram promissam introiturum; quia non spiritu timiditatis, sed fortitudinis, & obedientiæ plenus, coram populo locutus fuerat. Excepit quoque postea Iosue, qui simul cum Caleb populum adhortatus est, Numer. 14. ne formidarent hostes, qui Dei potentia facilè possent superari.

Iosue, & Caleb exploratores terram repromissionis ingressi sunt.

Cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem.

13. Incipit Dominus ex equi datam sententiam, decreuerat murmuratores in deserto vita priuare; antequam in terram repromissionis peruenirent. Vsus tamen est iustitia, coniuncta cum misericordia. Non occidit omnes simul, sed spatium longum dedit annorum triginta, & octo, in quo in solitudine vitam traduxerunt, paulatimque omnes consumpti sunt morte naturali: filij verò eorum terram ingressi, eam possederunt. Erant Israëlitæ in Cadesbarne, prope terram promissionis. Si non peccassent, post breue tempus superatis hostibus, illius possessione desiderata potiti essent. Nunc quia peccatum commiserunt, ait Dominus Moysi, vt castra moueat, non in terram repromissionis, sed in solitudinem, retróque reuertatur, vt in solitudine triginta & octo annorum spatio murmuratores vitam traducant, omnésque moriantur, antequam terram promissam videant. Noluit autem castra manere in Cadesbarne, vbi tunc erant, quia Amalecitis, & Chananæis hostibus, habitantibus illis in locis inuallibus, erant propinqua. Ab hostibus ergo iussit eos recedere, & reuerti in desertum per viam tendentem in mare rubrum.

Murmuratores in deserto longo temporis spatio, ex vita discedunt.

In solitudine hac iacebunt cadauera vestra.

14. Rursus Dominus cum Mose, & Aarone loquitur de supplicio murmuratoribus infligendo. Iubet Mosi, vt sententiam notam faciat populo: *Dic* (inquit) *eis: Viuo ego* (ait Dominus) *sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. In solitudine hac iacebunt cadauera vestra. Omnes qui numerati estis à viginti annis, & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terram, præter Caleb filium Iephone, & Iosue, filium Nun.* Fertur hæc sententia contra illos, qui numerati sunt ad militandum Numeror. 1. initio secundi anni exitus ab Ægypto. Numerati autem sunt à vigesimo anno, & supra; fuítque numerus eorum, qui poterant ad bella producere, sexcenta tria millia virorum, quingenti, quinquaginta: Leuitæ autem non sunt numerati cum eis.

Iubet Dominus sententiã ferri.

Dubitatur, *an omnes hi in deserto mortui sint?* Respondebit aliquis, solos ex iis mortuos esse illos, qui murmurauerunt, sic enim sententia fertur: *Omnes qui numerati estis triginti annis & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terram,*

15. *An omnes Israëlitæ in deserto mortui sint?*

ram. Ferri enim hæc ſententia videtur in milites numeratos, qui audientes terram promiſſionis deuorare habitatores ſuos, ibique eſſe gigantes, animum deſponderunt, & murmurauerunt, neque conſiderauerunt ſe ſub omnipotentis Dei vexillo militare. Potuerunt tamen aliqui eſſe ex illis viri boni, qui non murmurauerint.

Abulenſ. Abulenſis Numer. 14. quæſt. 87. ait, omnes milites numeratos à viginti annis, & ſupra, in deſerto mortem obiiſſe, ſicque exponit verba illa: Omnes, qui numerati eſtis à viginti annis, & ſupra, & murmuraſtis contra me, non intrabitis in terram, &c. Id eſt, omnes milites, qui numerati eſtis, non ingrediemini terram promiſſam, & omnes (quicunque illi fuerint) qui murmuraſtis illam non videbitis. Reſpondendum eſt, omnes numeratos à viginti annis, & ſupra ad militandum, murmuraſſe, & in deſerto mortuos eſſe, ſicque ſunt exponenda verba citata: Omnes, qui numerati eſtis à viginti annis, & ſupra, & murmuraſtis contra me, non intrabitis terram, ſuper quam leuaui manum meam, vt habitare vos facerem, &c. Hoc eſt: Omnes milites, qui numerati eſtis ſexcenta videlicet millia quingenti quinquaginta, quique omnes contra me murmuraſtis, non videbitis terram, ſuper quam leuaui manum meam, id eſt, ſuper quam iuraui, vt eius vobis poſſeſſionem traderem. Nam eleuata manu iuramentum ſuſcipiebatur, Deuter. 32. ait Dominus: *Leuabo ad cælum manum meam, & dicam: Viuo ego in æternum*, id eſt, iurabo. Geneſ. 14. Abraham dicit: *Leuo manum meam ad Deum*, id eſt, iuro. Mortuos autem eſſe in deſerto omnes milites numeratos, neque ingreſſos terram promiſſam, apertè dicitur Deuteron. 2. *Tempus* (inquit Moſes) *quo ambulauimus de Cadesbarne vſque ad tranſitum torrentis Zared, triginta, & octo annorum fuit, donec conſumeretur omnis generatio hominum bellatorum de caſtris; ſicut iurauerat Dominus, cuius manus fuit aduersùm eos, vt intirent de caſtrorum medio. Poſtquam autem vniuerſi ceciderunt pugnatores, locutus eſt Dominus*, &c. Ioſue 5. *Omnis populus, qui egreſſus eſt de Ægypto generis maſculini, vniuerſi bellatores viri, mortui ſunt in deſerto, per longiſſimos viæ circuitus.* Non comprehenduntur in numeratis Leuitæ, quia non ſunt numerati ad bellum, Num. 1. Quicunque tamen ex iis murmurauerunt, in deſerto vitam amiſerunt, idem de fœminis dicendum eſt, & viris aliis. Denique omnes Iſraëlitæ, qui murmurauerunt, longo annorum ſpatio obierunt in ſolitudine, alij citiùs, alij ſeriùs.

Manu eleuata iuramentum ſuſcipiebatur. Deut. 32. Geneſ. 14.

Deut. 2.

Ioſue 5.

CAPVT X.

De ſupplicio Iſraëlitarum.

Paruulos veſtros, de quibus dixiſtis, quòd prædæ hoſtibus forent, introducam, vt videant terram.

1. DICET aliquis, *ſi omnes murmuratores in deſerto mortui ſunt, quónam modo terram tradidit Deus Hebræis, promiſſúmque ſuum impleuit?* Reſpondetur, tradidiſſe terram non patribus detractoribus, ſed filiis, qui non inciderant in id crimen. Numer. 14. puſilli animi homines aiebant: *In hac vaſta ſolitudine vinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram iſtam, ne cadamus gladio, & vxores, ac liberi noſtri ducantur captiui.* Quod ſibi imprecati ſunt, tribuit illis Deus. Dixerunt; *Vinam pereamus in hac vaſta ſolitudine.* Id concedit dicens: *Veſtra cadauera tacebunt in ſolitudine*, &c. Filios verò paruulos, quos aiebant ab hoſtibus capiendos, terram repromiſſionis poſſeſſuros prædicit: ſed vagos fore per quadraginta annos in deſerto, quouſque omnes murmuratores ex vita diſcedant: *Filij* (inquit) *veſtri erunt vagi in deſerto annis quadraginta, & portabunt fornicationem veſtram; donec conſumantur cadauera patrum in deſerto, iuxta numerum quadraginta dierum, quibus conſideraſtis terram. Annus pro die imputabitur.* Fornicationem appellat ſcriptura ſæpe idolorum cultum. Hoc loco ſignificat peccatum murmurationis, quo receſſerunt à Deo. Portaſſe autem dicuntur filij fornicationem patrum, quia propter peccatum patrum vagi fuerunt in deſerto quadraginta annis.

Deus tradidit terrã promiſſam filijs eorum, qui ex Ægypto egreſſi ſunt. Num. 14.

Quadraginta annis recipietis iniquitates veſtras.

Dierum numero, quibus exploratores terram repromiſſionis explorarunt, accommodat Dominus ſupplicium. Quadraginta dierum ſpatio illi terram explorarunt, quadraginta annis Iſraëlitæ in deſerto vagi fuerunt; ita vt annus vnus vni diei reſponderet, tótque eſſent anni vagationis, quot fuerant dies explorationis. Sic enim opus fuerat, vt illis quadraginta annis pueri filij murmuratorum, iam nati, & qui in deſerto in lucem ſunt editi, ætate proueherentur, militéſque fierent, qui aduersùs hoſtes pugnarent, patribus vita functis in deſerto. Sic ergo res ſe habuit. Quadraginta annis filij Iſraël in ſolitudine verſati ſunt; quo annorum ſpatio, ex illis multi filij nati ſunt, & filiæ. Tandem omnes murmuratores ex vita migrarunt, & eorum filij ad ætatem peruenerunt, qua milites eſſe, & cum hoſtibus poſſent certare.

2. *Quadraginta dielus explorata eſt terra, & quadraginta annis vagi fuerũt in deſerto Iſraëlita.*

Ex hoc loco probabit aliquis, filios Iſraël in deſerto verſatos fuiſſe annis plus quàm quadraginta. Nam hîc dicuntur vagi futuri in deſerto quadraginta annis. Iam verò agebatur ſecundi anni ab exitu ex Ægypto menſis quartus, quo fructus matureſcunt. Ergo verſati ſunt in deſerto quadraginta, & vno annis, & aliquot menſibus, non ſolùm annis quadraginta. LXX. interpretes Ioſue 5. ſic vertunt: Quadraginta, & duos annos verſatus eſt Iſraël in eremo, &c. Sic habetur in editione correcta, & apud Auguſt. quæſt. 6. in librum Ioſue. Reſpondetur, filios Iſraël verſatos eſſe in ſolitudine annis ſolùm quadraginta, qui numerandi ſunt, non à lata ſententia in murmuratores; ſed ab exitu ex Ægypto vſque ad ingreſſum terræ promiſſionis. Probatur Exod. 16. *Filij Iſraël comederunt Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem.* Deuteron. 2. *Nouit Dominus iter tuum, quomodo tranſieris ſolitudinem hanc magnam per quadraginta annos, habuitque tecum Dominus, & nihil tibi defuit.* & cap. 8. *Adduxit te Dominus quadraginta annis per deſertum.* & paulo inferiùs: *En* (inquit) *quadrageſimus annus eſt.* Loquitur autem Moſes de extremo anno, & quadrageſimum eſſe ait. & cap. 29. *Adduxit vos Dominus quadraginta annis per deſertum*, &c. Obiectioni reſpõdetur, cùm Dominus ait, Numer. 14. *Quadraginta annis recipietis iniquitates veſtras*, numero annorum quadraginta complecti etiam annum illum, & menſes, qui iam elapſi fuerant ab egreſſu

3. *An Iſraëlita plus quàm quadraginta annis in deſerto ſint verſati?*

Exod. 16. Deut. 2. Deut. 8. Deut. 29. Num. 14.

egressu ex Ægypto; illis enim supputatis explentur anni quadraginta, quod probatur ex ætate Aaronis, & Mosis. Nam Aaron, quando egressus est ex Ægypto, annorum erat octoginta trium, & Moses annorum octoginta, vt colligitur ex cap. 7. Exodi. Aaron verò obiit anno quadragesimo egressionis filiorum Israël ex Ægypto, mense quinto, prima die mensis, cùm esset annorum centum viginti trium, vt dicitur in lib. Numer. cap. 33. Moses verò ex vita discessit eodem anno quadragesimo, cùm ageret centum viginti annos, vt leges cap. vlt. libri Deuteron. Postquam autem Moses, & Aaron vita functi sunt, ingressus est populus terram repromissionis, anno sequenti, transito Iordane, decimo die mensis primi, Iosue 4. Vnde efficitur, ab exitu ex Ægypto vsque ad ingressum in terram promissam, interfluxisse annos solùm quadraginta, vt liquet supputanti ætatem Mosis, & Aaronis. Si enim octuaginta tribus annis Aaronis, quos agebat, cùm egressus est populus ex Ægypto, adiungas quadraginta annos vagationis in deserto, efficies centum & viginti tres. Item, si annis octuaginta Mosis addas eosdem quadraginta, repeties summam, centum, & viginti.

Ætas Mosis, & Aaronis.

Omnes viri, quos miserat Moyses ad contemplandam terram, mortui sunt, atque percussi.

4. Populum murmuratorem Deus paulatim in deserto vita priuauit, exploratores verò, qui tanti mali causa fuerant, subita morte extinxit: *Omnes* (inquit Moses) *mortui, atque percussi sunt in conspectu Domini.* Erant illi coram tabernaculo, & coram nube in conspectu Dei percussit illos, subitóque amissa vita pœnas murmurationis dederunt. Duodecim fuerant exploratores, decem extincti sunt; Iosue, & Caleb, qui à crimine alieni fuerant, in vita permanserunt, magna cum admiratione, atque horrore totius populi.

Exploratores occisi sunt à Deo.

Parati sumus ascendere ad locum, de quo Dominus locutus est, quia peccauimus.

5. Postquam populus à Deo paratum supplicium cognouit, terram promissam statuit petere, & cum hostibus propinquis decertare: non autem in Ægyptum reuerti. Itaque, vt legitur Deuteron. 1. dixerunt Mosi: *Peccauimus Domino, ascendemus, & pugnabimus, sicut præcepit Dominus Deus noster.* Cùmque armis instructi ad hostes in montem pergerent, dixit Mosi Dominus: *Dic ad eos: Nolite ascendere, neque pugnetis. Non enim sum vobiscum, ne cadatis coram inimicis vestris.* Illi verò diuino imperio obtemperare noluerũt, ideóque Moses Numer 14. ait: *Cur transgredimini verbum Domini, quod vobis non cedet in prosperum? Nolite ascendere: Non enim est Deus vobiscum.* Mosis quoque consilium, superbia ducti, atque excæcati, non sunt secuti. Quòd superbia ducti sint, ait Moses Deut. 1. *Tumentes* (inquit) *superbia ascendistis in montem.* Quòd fuerint excæcati, dicitur Num. 14. *At illi contenebrati ascenderunt in verticem montis.* Quid pugnatoribus huiusmodi contigerit, superbia tumentibus, & excæcatis, docetur Num. 14. *Descendit Amalecites, & Chananæus, qui habitabat in monte, & percutiens eos, atque concidens persecutus est eos vsque Horma.* Horma nomen est loci. Lege Numer. 21. Non contingit victoria pugnatoribus super-

Israëlita audita sententia, arma capiũt, & terrã promissam statuunt petere.

Deut. 1.

Numer. 14.

Deut. 1.

Numer. 14.

Ibidem.

Ab hostibus vincũtur Israëlitæ.

bis, & contenebratis, cum quibus non est Deus. Superati ergo ab hostibus, in castra reuersi sunt, lacrymasque coram Deo fuderunt: sed auditi non sunt. Deuteron. 1. ait illis Moses: *Cùmque reuersi plorauerits coram Domino, non audiuit vos, nec voci vestræ voluit acquiescere.* Deuter. 1.

Filij vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram.

Significat fornicatio in Scriptura idolorum cultum, vt compertum est. Quæritur ergo, *an filij Israël in deserto idola coluerint?* D. Hieronymus, Amos 5. affirmantem sequitur partem. Eandem sequitur Ribera. Probatur verbis D. Stephani, Actor. 7. *Vitulum* (inquit) *fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulachro, & lætabantur in operibus manuum suarum. Conuertit autem Deus, & tradidit eos seruire militiæ cæli, sicut scriptum est in libro Prophetarum:* (Amos 5.) *Numquid victimas, & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto domus Israël? & suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis, adorare eas, & transferam vos trans Babylonem.* Sic D. Stephanus. D. Hieron. Amos 5. Ex hoc (inquit) loco discimus, omnes hostias, & sacrificia, quæ in deserto obtulit Israël, non Deo obtulisse, sed Moloch Regi suo, cuius portauerunt tabernacula, & imaginem idolorum suorum, statuarúmque venerati sunt. Item: Ex eo tempore, quo aurum in caput vituli transformarunt dicentes: *Isti sunt dij tui Israël,* omnia quæ fecerunt, non Deo, sed idolis fecisse monstrantur. Et quòd postea quædam Domino eos legimus obtulisse, non voluntate, sed pœnarum fecerunt metu, & eorum interfectione, qui propter idola corruerunt. Denique vbicumque occasio fuit, semper corde reuersi sunt in Ægyptum, desiderantes allia, & cepas, & cucumeres, & carnes Ægyptias, & manna, quod de cælo datum est, contemnentes. Sic ille.

6. *An Israëlita in deserto coluerint idola?*

Actor. 7.

Amos 5.

D. Hieron.

Idem.

Respondetur primò, Israëlitas in deserto bis idola coluisse, teste scriptura. Vitulum inconuerunt, Exod. 32. rursus, Numer. 25. Deos Moabitarum adorauerunt: grauiter verò puniti sunt propter hæc scelera. An verò *alio tempore ipsis quadraginta annis, quibus in deserto vagi fuerunt, idola coluerint,* si quærat aliquis, existimo, publicè non coluisse. Probatur, quia si publicè coluissent, graues dedissent pœnas, neque Deus id passus esset, eósque de idololatria sæpe reprehẽdisset Moses. De clandestina adoratione aliquid dubij esse potest, sed si aliqui clam idola adorabant, ij pauci fuere. Secundò, non existimo, eos post adorationem vituli, non Deo, sed idolis omnia fecisse, & pœnarum metu dona obtulisse. Nam ait Scriptura, Exod. 35. *Obtulerunt mente promptissima, atque deuota primitias Domino ad faciendum opus tabernaculi.* Mens promptissima, & deuota ea non est, quæ metu pœnarum impellitur, non ergo metu pœnarum dona offerebant Deo. Tertiò, arbitror verba Amos 5. non esse intelligenda de tempore deserti, sed de eo tempore, quo in terra promissionis idola coluerunt. Idque probatur, quia Dominus ait: *Transferam vos trans Babylonem.* Eis qui in deserto erant, non est minatus Deus captiuitatem trans Damascum, vel trans Babylonem, sed iis qui in terra promissionis idola adorarunt. D. verò Stephanus, Actor. 7. duo tempora coniungit, quibus Israëlitæ idola adorauerunt. Alterum,

7. *Sententia Auctoris.*

Exod. 35.

Amos 5.

quo

quo adorauerunt in deserto vitulum, ideo ait: *Vitulum fecerunt in diebus illis.* Alterum, quo multis idolis cultum præbuerunt in terra promissionis, ideo addit: *Conuertit Deus, & tradidit eos seruire militiæ cæli, & suscepistis tabernaculum Moloch.* Quòd autem ait Dominus: *Nunquid victimas, & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto?* non ideo dicit, quia idolis sacrificia in deserto offerrent, sed quia in deserto, vbi non erat animalium sacrificandorum copia, antequam in terra promissa habitarent, non præcepit Deus, vt sacrificia offerrent, aliqua tamen, vt ex supradictis intelligi potest, obtulerunt.

Ibidem.

CAPVT XI.

MORALE.

De murmuratione, & supplicio Israëlitarum.

1. DE peccato murmurationis filiorum Israël, Psal. 105. sic canit Dauid: *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis, non exaudierunt vocem Domini, & eleuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto, & vt deiceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.* Despexerunt, & pro nihilo habuerunt Israëlitæ terram desiderabilem, id est, terram repromissionis maximè expetendam, & de illa detraxerunt, & in Ægyptum voluerunt regredi; non crediderunt tunc verbo Dei. Promiserat enim Deus, se in terram optimam melle, & lacte manantem eos introducturum, illi autem huic verbo fidem non habuerunt, neque voci Domini obtemperarunt. Quamobrem iratus, eleuauit manum suam super eos, veluti gladio districto armatam, vt murmuratores in deserto occideret vsque ad internecionem, iuxta illud Numer. 14. *Vsquequò detrahet mihi populus iste?* (ait Dominus) *quousque non credent mihi in omnibus signis quæ feci coram eis? feriam igitur eos pestilentia, atque consumam*, &c. Pro nihilo illi habuerunt suam terram promissionis desiderabilem: nos similes illis pro nihilo habemus nostram terram promissionis, melle, & lacte manantem, omnibus expetendam desideriis. Illi voluerunt in Ægyptum reuerti, relicto itinere terræ promissionis. Nos non solùm volumus in Ægyptum, id est, mundum redire, verùm id etiam exequimur. Iter enim quod in nostram promissionis terram, id est, in regnum cælorum ducit, relinquimus, & in Ægypto, id est, mundo, eiúsque cupiditatibus, vitam agimus, sedentes super ollas carnium, cepas, allia, porróque edentes, diuinum autem manna fastidio habentes. Maximè desiderabilis est terra nostra: at væ nobis, cepas, & allia Ægypti desideramus, mel, & lac terræ nostræ fastidio habemus. Desiderabile est omne bonum: in terra autem nostra omne bonum possidebimus. Est ergo maximè desiderabilis.

Israëlitæ terram promissam pro nihilo habuerunt.

Pſal. 105.

Num. 14.

2. Desiderabilis est magis quàm totius orbis imperium, quàm diuitiæ omnes sæculi huius, honores, & voluptates. Etenim beatitudine in ea perfruemur, quæ bonorum omnium congregatio quædam est. Si bonum vnum desiderabile est, omnia bona simul adiũcta, & in vnum aceruum redacta, quàm desiderabilia erunt? Iam verò, quàm desiderabile est malis omnibus carere, ita vt nullus morbus, nullus dolor, nullum peccatum, nulla mors ad nos possit accedere? Hoc in illa patria beati omnes habent, omnia bona possident, omnibus malis carent in sempiternum. Quàm desiderabilis est ægroto salus, quem morbi dolores torquent? quàm desiderabilis est captiuo, carceris vinculis oppresso, libertas? quàm desiderabilis homini fame confecto cibus? Desiderabilis ergo summopere terra illa est, in qua perpetua est salus, perpetua libertas, perpetua absque vllo fastidio saturitas, perpetua omnibus sanctissimis deliciis affluens vita. Hanc desiderabilem terram desiderare nos docet Psalm. 83. *Quàm dilecta* (inquit) *tabernacula tua, Domine virtutum, concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.* At nos pro nihilo habemus terram desiderabilem, eius iter, id est, mandata Dei, derelinquimus; ad mundi itinera, quæ in orcum ducunt, quia nobis amœniora videntur, imminens Dei supplicium minimè considerantes, declinamus. Genes. 25. vendidit Esau primogenita, & sic accepto pane, & lentis edulio cõedit, & bibit, & abiit, *parui pendens quòd primogenita vendidisset*, &c. Habemus hoc loco typum eorum, qui æterna primogenita, id est, æternam gloriam cum viliſſimis rebus commutant. Vendidit Esau pro edulio lentis primogenita sua; sic plerique vendunt pro cepis, porris, & alliis Ægypti sempiternæ gloriæ opulentiam. Abiit ille parui pendens, quòd primogenita vendidisset: sic mundani homines parui pendunt, quòd gloriam viliſſimo pretio vendant. O tartaream cordis stupiditatem! Errant miseri mortales corde stupido, ideo infinitam hanc iacturam non expendunt.

Cælestis patria maximè desiderabilis est.

Pſal. 83.

Genes. 25.

3. Psalm. 94. *Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi, semper hi errant corde, ipsi verò non cognouerunt vias meas. Quibus iurauì in ira mea, si introibunt in requiem meam*, &c. Quadraginta annis versatus est cum Israëlitis Deus in deserto, ipsi verò errabant corde, quia Deum non amabant, & pro scopo cordis sui non habebant; vias Dei ignorabant, quia in illis non gradiebantur. Iurauit itaque illis, *si*, id est, *non, introibunt in requiem meam*, id est, in terram repromissionis, quæ dicitur requies, quia in deserto, velut peregrini, vagi fuerunt in castris morantes, requie carentes: in terra autem promissionis certam regionem possidentes, quieuerunt. Quadraginta annis fuit Deus proximus Israëlitis in deserto: nobis verò tota vita est proximus. Cauendum maximè est, ne dicat: semper hi errant corde. Scopus cordis nostri Deus esse debet, & cælestis patria, ad Deum, cælestémque patriam cor, & iter nostrum dirigendum est. Quòd si à Deo, cælestíque patria cor nostrum, itérque aberret, dicet Dominus: *Hi errant corde.* Quod verò tandem iis errantibus continget, subiicit; *Non introibunt in requiem meam.* hoc est, homines, qui cælestis patriæ iter, errantes corde derelinquunt, non introibunt in requiem sempiternam, qua perfruuntur, qui ad illam perueniunt. Ne igitur erremus corde, sed, vt Paulus ait ad Hebr. 4. *Festinemus ingredi in illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.* Quasi dicat: In terram repromissionis tendimus, ne moremur, festinanter iter faciamus. Cùm enim ad rem desiderabilem tendimus, properante gradu pergimus: nihil verò est requie æterna desiderabilius. Ne igitur cunctemur, ne retardent cursum nostrum huius mundi remoræ, deliciæ, diuitiæ, aut honores. Festinemus ingredi in illam requiem æternam; hîc

3. Pſal. 94.

Aberrãt homines corde à cælesti patria.

Cur terra repromissionis appelletur requies Dei.

Ad Hebr. 4.

Ad requiem cælestis patriæ festinãdum est.

hîc enim ſemper in caſtris ſumus inquieti, cùm in illam requiem fuerimus ingreſſi, tunc perpetua corporis, animíque requie perfruemur.

4. Exemplum propoſitum nobis eſt Iſraëlitarum, qui propter incredulitatem in requiem terræ promiſſæ non ſunt ingreſſi, ſed in ſolitudine perierunt. Hoc exemplo diſcamus Deo obedire, & omnem incredulitatem, cordíſque obdurationem, ac peccatum longè à nobis propellere, ne in ſimilem pœnam incidamus. Ad pellendam cordis obdurationem hortatur Apoſtolus Hebræos verbis illis Pſal.94. *Hodie* (inquit ad Hebr.3.) *ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecundùm diem tentationis in deſerto, vbi tentauerunt me patres veſtri.* Nolite ait, imitari antiquos illos Iſraëlitas, qui in deſerto obdurarunt corda, Deúmque tentauerunt, & exacerbauerunt. Si vocem Dei audieritis hodie, ne obduretis cor. Propterea enim vox Dei cor non penetrat, quia durum eſt. Addit Apoſtolus: *Exhortamini voſmetipſos, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.* Fallax eſt peccatum, ſuis illecebris homines decipit, atque obdurat, ne Dei vocem audiant. Eſt fallax diabolus, obdurátque corda. Vnde illud D. Franciſci ad Ruffinum: Cor tuum diabolus ad omne opus bonum indurauerat, quod eſt proprium eius officium, &c. Lege D.Anton. 3.part.tit.24.cap.7. §.7. Obdurat peccatum cor, proprium eſt officium diaboli obdurare cor. Exhortamini ergo voſmetipſos, (ait Paulus) ne quis à peccati fallacia obduretur, ac decipiatur, donec hodie cognominatur, hoc eſt, donec dies vitæ vobis illucet. Tempus indicat Paulus, quo æterna requies comparanda eſt; comparatur enim fide, charitate, boníſque operibus, donec hodie cognominatur, id eſt, dum viuimus. Hoc hodie, hic dies huius vitæ deſtinatus eſt infinitæ beatitudini acquirendæ. Itaque ille ſapiens eſt, qui breuem hunc diem, totum tantæ rei lucrandæ impendit, omnibúſque mundi oneribus expulſis, ad requiem feſtinat ſempiternam. Ille verò inſipiens eſt, qui breuem diem, id eſt, vitam hanc, rebus mox euaneſcentibus comparandis tribuit; tandémque in ſempiternas tartari flammas deuoluitur.

Cordis obduratio fugienda.
Pſal.94.
Ad Hebr.3.
Ibid.
D.Franciſc.
Diabolus obdurat cor.

Non intrabitis in terram præter Caleb, & Ioſue.

5. Pluſquam ſexcenta numeratorum militum millia ex Ægypto exierunt. Ex illis ſoli Caleb, & Ioſue in terrã repromiſſionis ingreſſi ſunt, vt ſupra vidimus. Indicat hic locus id, quod poſtea euenit, paucos ex Iſraëlitis in Eccleſiã, & fidem Chriſti fuiſſe ingreſſuros, quod obſeruat Lyranus Numer.14. His verbis allegoricè fuit ſignificatum, quòd pauci de Iudæis comparatiuè ingreſſuri erant ad fidem Chriſti in aduentu eius. Qui quidem ingreſſus per fidem, eſt introitus in terram viuentium in ſpe, &c. Confirmat hoc Gloſſa Hebræorum: Hoc (inquit Lyranus) ſcribitur in quodam libro Hebraico qui dicitur Sanedrim, apud Hebræos authentico, exponendo illud Ierem.3. *Aſſumã vos vnum de ciuitate, & duos de cognatione.* Gloſſa: Menſuratus eſt egreſſus ex Ægypto ingreſſui eorũ in terram repromiſſionis: quia duo tantùm de ſexcentis millibus ingreſſi ſunt. Sic erit in diebus Meſſiæ, quod patet impletũ. Nam pauci in Chriſtũ crediderunt ex Iudæis, reſpectu non credentium. Hæc Lyranus.

Non multi ex Iudæis in terram promiſſam id eſt, in Eccleſiam, ingreſſi ſunt.
Lyranus.
Lyranus.
Ierem 3.

Præterea indicatur hoc loco, vt idem Lyranus ait, paucos ex Chriſtianis in terram repromiſſionis, id eſt, in cæleſtem patriam introituros. Per hoc, (inquit) quòd pauci exeuntium ex Ægypto intrauerunt terram promiſſionis, ſignificatum fuit, quòd de credentibus, qui per baptiſmum exierunt ſpiritaliter de Ægypto, pauci ſunt intraturi terram viuentium, &c. Et Dionyſ. Carthuſ. Per hoc (inquit) quòd tam pauci ex Iſraëlitis numeratis ingreſſi ſunt terram repromiſſionis, præfiguratum eſt, quòd pauci terram cæleſtis patriæ intrant, &c. Paucos autem ex Chriſtianis terram repromiſſionis ingreſſuros, opinio eſt D.Gregorij homil.19. in Euangelia: Ad fidem (inquit) multi veniunt, ſed ad cæleſte regnum pauci perducuntur, &c. Origenes homil.20.in Matthæum: Si quis (inquit) conſiderat multitudinem hominum, quæ in Eccleſiis congregatur, & diſcuſſerit, quanti ſint, qui conuerſantur diſciplinatè, & reformentur nouitate ſenſus ſui, quanti autem negligentiſſimè conuerſantes configurantur huic ſæculo, videbit, quòd verus eſt Domini ſermo: *Multi ſunt vocati, pauci verò electi.* Sic ille. D.Chryſoſt.homil.40.ad popul. nimium aſtringit numerum: Quot (inquit) putatis eſſe in hac ciuitate noſtra, qui ſalui fiant? infeſtum eſt, quod dicturus ſum, dicam tamen: Non poſſunt inueniri in tot millibus centum, qui ſaluentur, quin & de iis dubito. Quanta enim in iuuenibus malitia? in ſenibus torpor? &c. Card. Caietan.Matth.25.in parab.de Virginibus prudentibus, & fatuis: Ex ipſis (inquit) Chriſtianis, qui apparent boni, & habent aliqualem curam ſalutis, medietas perditur, &c. Illa Chriſti verba: *Multi ſunt vocati, pauci verò electi*; de Chriſtianis exponit Lyranus hoc ſenſu: Multi ſunt vocati ad fidem Catholicam, pauci verò ſunt electi ad gloriam. Carthuſianus quoque, Druthmarus, & alij. Lege, ſi placet, quæ diximus 3.tomo Concord. lib. 8. cap. 8. Lucæ 13. rogatus Chriſtus à quodam: *Domine, ſi pauci ſunt, qui ſaluantur?* Reſpondit: *Contendite intrare per anguſtam portam, quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt.* D.Auguſt.ſerm.32. de verbis Domini, cùm audiſſet Dominus: *Si pauci ſunt, qui ſaluantur?* Reſpondit: *Contendite intrare per anguſtam portam.* Quando ergo audis, *pauci ſunt qui ſaluantur.* confirmauit Dominus, quod audiuit; per anguſtam portam pauci intrant, &c. Matth.7. ait Dominus: *Quàm anguſta porta, & arcta via eſt, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt, qui inueniunt eam*, &c.

6. Lyranus.
Dionyſ.Carthuſ.
D.Gregor.
Origenes.
D. Chryſoſt. *An multi Chriſtiani terram ſibi promiſſam ingrediantur?*
Caietanus.
Lyranus.
Lucæ 13.
D. Auguſt.
Matth.7.

Obiicies, multos non paucos introituros in terram promiſſam. Nam Apoc.7. ait Apoſtolus: *Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat.* & Matth.8. ait Dominus: *Multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum.* Ergo multi, imò innumerabiles ſunt, qui terrã promiſſam ingrediuntur. Reſpondeo, paucos eſſe, & multos, & innumerabiles, pauci ſunt ſi cum iis conferantur hominibus, qui in orcum detruduntur; multi ſunt, & innumerabiles, ſi eorum numerus abſq; comparatione cõſideretur; quemadmodum Ioannes conſiderauit, cùm dixit: *Vidi turbam magnã, quam dinumerare nemo poterat.* D. Auguſt. ſerm.32. de verbis Domini: Multi (inquit) ſunt, & pauci, ſed ipſi pauci, qui multi. Pauci ſunt in cõparatione multorum perditorum, multi in ſocietate angelorũ, &c. Item: Vix videntur grana, quando area trituratur: tãta maſſa proceſſura eſt de hac area,

7. Apoc.7.
Matth.8.
Pauci Chriſtiani, & multi terram promiſſam ingrediuntur.
D.Auguſt.

(videlicet Eccleſiæ) vt impleat horreum cæli. A quare numero beatorum angelorum. Hæc eſt
D.Auguſt. Sic Auguſtin. Lege eundem Auguſt. lib.3. contra Creſconium, cap.66. Multa (inquit) grana, quibus magna horrea complentur, pauca dicimus in comparatione palearum. Multæ ſunt ſtellæ, quas numerare non poſſumus, & paucas dicimus in comparatione arenæ maris. Fortè
Geneſ.22. Geneſ.22. cùm dicit Dominus: *Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & velut arenam, quæ eſt in littore maris.* ſtellæ ſignificauerunt ſpiritales Chriſtianos, maris autem arenæ carnales. Sic ille. Si conferas eos, qui ex Chriſtianis probis vitam æternam conſequuntur, cum Ethnicis, Mahometanis, Iudæis, hæreticis, & Chriſtianis improbis, qui tartareis ignibus mancipantur, per- B ſpicuum eſt, multo plures ex hominibus tartaro tradi, quàm cælo donari. Si autem improbi Chriſtiani fidem habentes, qui in orco pœnas ſcelerum in æternum ſunt daturi, cum probis Chriſtianis comparentur, qui in cælo diuinæ beatitudinis participes ſunt futuri; plures damnari, quam ſaluari ſententia eſt D.Gregorij, vt ſupra dictum eſt, D.Auguſtini, & aliorum. Verum de hac quæſtione ſumma cum prudentia à concionatore agendum eſt, ne auditoribus, vel deſperationis, vel nimiæ fiduciæ anſam præbeat. Ad vitam rectè peragendam auditores adhortandi ſunt, vt ſi bene vixerint, bene moriantur, & ſi bene moriantur, beatitudinem ſempiter- C nam conſequantur. Se ipſum quiſque interroget: Numquid ego in terram promiſſionis perueniam? poſtea qualiter viuat, diligenter diſquirat. Quòd ſi praua vita eſt, reſpondeat ſibi: ſi ſic vixero, non perueniam in cælum, ſed in orci macellum; mutanda ergo eſt velificatio, mutandi mores, ita vt vita ſempiterna digni ſint. Non eſt canonicus liber 4. Eſdræ, habet tamen au-
4.Eſdræ 8. thoritatem, cap.8. ſic legitur: *Hoc ſæculum fecit altiſſimus propter multos, futurum autem propter paucos*, &c. Similitudine vtitur quadam, vt oſtendat bonorum hominum paucitatem, & impiorum multitudinem: *Quomodo* (inquit) *interrogabis terram, & dicet tibi, quoniam dabit terram multam magis, vnde fiat fictile? paruum autem puluerem, vnde aurum fit: ſic & actus præſentis ſæculi. Multi quidem creati ſunt, pauci autem ſaluabuntur.* Confert bonos cum puluere aureo, ex quo fiunt vaſa aurea, improbos cum terra tenace, vel luto, ex quo fiunt vaſa fictilia. Quemadmodum terra, ex qua fiunt vaſa fictilia: ſic hominum improborum, qui ſe vaſa faciunt fictilia, apta in interitum æternum, magna eſt multitudo. Quemadmodum verò puluеris aurei, ex quo fiunt aurea vaſa: ſic proborum virorum, qui ſe ipſos, Deo iuuante, vaſa aurea efficiunt, paucitas eſt.

8. Lege D.Thom.1.part.quæſt.23. artic.7. quo
D.Thomas. loco tres opiniones refert: Dicunt (inquit) qui- E dam, quòd tot ex hominibus ſaluabuntur, quot angeli ceciderunt. Hæc eſt prima opinio, tot homines ſaluandos, quot dæmones in tartarum ſunt præcipitati è cælo. Ratio eſt, vt expleatur per homines numerus angelorum, quemadmodum per Matthiam ſuppletus eſt numerus Apoſtolorum. Lege D.Anſelm. lib.1. cur Deus homo, cap.18. Tertiam autem angelorum partem ex cælo cecidiſſe, aiunt quidam ſignificari illis
Apoc.12. verbis, Apoc.12. *Cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum.* Secunda opinio eſt, tot homines ſaluandos, quot angeli remanſerunt in cælo. Ratio eſt, quia veriſimile eſt, Deum voluiſſe homines beatos, quos ſanguine ſuo redemit, adæ-

opinio D.Gregorij homil.34. in Euang. Superna (ait) illa ciuitas ex angelis, & hominibus conſtat, ad quam tantùm credimus, humanum genus aſcendere, quantos illic contigit electos angelos remanſiſſe, &c. Item: Illuc tanta creditur aſcenſura multitudo hominum, quanta multitudo remanſit angelorum, &c. Tertia opinio eſt, tot homines æternam beatitudinem conſecuturos, quot angeli ceciderunt; & inſuper tot, quot fuerunt angeli creati. Falſa videtur hæc opinio. Nam angelorum numerus penè infinitus eſt, ſi ergo tot homines ſaluarentur, quot angeli creati ſunt, penè infinitus eſſet ſaluandorum hominum numerus. Quod eſt ab omni veritate alieniſſimum. Denique audiamus Doctorem angelicum: Melius (inquit) dicitur, quòd D.Thomas. ſoli Deo cognitus eſt numerus electorum, &c. Soli Deo cognitus eſt numerus, ſed paruum *Soli Deo cognitus eſt electorũ numerus.* eſſe numerum, & magnum, iam diximus: paruum, ſi conferatur cum multitudine damnandorum; maximum, ſi per ſe conſideretur. Nemo deſperet, ſi audiat, paruum eſſe numerum, ſed confidat, quia maximus eſt, nitatúrque toto pectore ad paruum, & maximum hunc numerum peruenire ſpiritu fortitudinis armatus.

CAPVT XII.

MORALE.

De ſupplicio Iſraëlitarum.

Caleb, qui plenus alio ſpiritu, ſecutus eſt me.

IMPROBI exploratores, ac timidi, pleni ſpi- 1.
ritu malo timiditatis, ſequi noluerunt Deum *Spiritus Domini eſt ſpiritus fortitudinis.*
in terram repromiſſionis, populúmque ab ea auerterunt. At Caleb plenus ſpiritu diuino fortitudinis, Deum ſecutus eſt, populóque vehementer ſuaſit, vt in terram promiſſam pergeret. Diabolici ſpiritus eſt, in cælum à Deo nobis promiſſum, nolle iter facere, alióſque, vel exemplo, vel verbis, ab hoc itinere abducere; diuini D ſpiritus eſt, in cæleſtem patriam properare, alióſque exemplo, & verbis in illam pertrahere. Qualis eſt ventus, talis eſt nauigatio. Qui in orcum nauigat, vento, id eſt, ſpiritu orci, ducitur. Qui in cæleſtem requiem vela tendit, Spiritu ſancto impellitur, iuxta illud Pſal.142. *Spiritus* Pſal.142.
tuus bonus deducet me in terram rectam, &c. Ad
Roman.8. *Quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt* Ad Rom.8.
filij Dei. Spiritus orci timiditatis ſpiritus eſt, ex locuſtis facit gigantes, itérque cæli aſperum, difficile, arduum eſſe affingit. Spiritus Dei eſt ſpiritus fortitudinis, cælíque iter facile, amœnum, iucundum reddit. Iudic.14. *Irruit ſpiritus* Iudic.4.
Domini in Samſon, & dilacerauit leonem, quaſi hædum in fruſta diſcerpens, nihil omnino habens in manu, &c. Samſoni leo occurrit, ſpiritus autem fortitudinis in eum irruit, ſicut hædum leonem dilacerauit, quia ſpiritum fortitudinis habuit. Poſtquam autem ſpiritus fortitudinis ab eo receſſit, Iudic. 16. à Philiſthæis captus eſt, & in carcerem coniectus, molæ operam dedit. Eundem in modum eſto: Occurrant nobis leones, ac gigantes in via cæli, ſi irruat in nos ſpiritus fortitudinis, veluti hædos illos diſcerpemus: at verò ſi ſpiritus irruat timiditatis, capiemur à tartareis hoſtibus, relictáque cæli via, molæ mundi agitandæ, hoc eſt, vanis mundi curis, ac negotiis tractandis, operam nauabimus. In ore interfecti leonis reperit

perit Samſon fauum mellis: ſic nos in ipſis leonibus, & gigantibus in via cæli ſuperatis, atque occiſis, dulciſſimum gloriæ ſempiternæ fauum reperiemus; ſiquidem parta de illis victoria, triumphum nobis in cælo pariet iucundiſſimum.

Parati ſumus aſcendere ad locum, de quo Dominus locutus eſt, quia peccauimus.

2. Poſtquam Dominus ſententiam tulit in murmuratores, mortéque ſubita exploratores affecit, qui murmurationis cauſa fuerunt; milites armis inſtructi, cum hoſtibus, qui in ipſo itinere occurrebant, pugnare ſtatuerunt, vt oſtenderent, paratos ſe eſſe ad petendam terram promiſſionis. Dominus autem miſericors dixit Moſi: *Dic ad eos, nolite aſcendere, neque pugnetis. Non enim ſum vobiſcum, ne cadatis coram inimicis veſtris.* Priuauerat eos Dominus propter peccatum auxilio ſuo, ſine quo victores eſſe non valebant; ideo præcipit illis, ne pugnent cum hoſtibus, quia nondum vult eos vita priuare. Illi verò Moſem non audiuerunt, ſed, vt legitur Deut.1. *ſuperbia tumentes,* & vt dicitur Num.14. *contenebrati*, & excæcati aſcenderunt in montem, vt pugnam inirent; vnde victi, cæſique ab hoſtibus reuerſi ſunt in caſtra.

Deut.1. Num.14.

3. Maximè neceſſarium eſt in certamine tam ſpiritali, quàm corporali Dei auxilium. Oſtenditur hoc Pſalmo 43. *Non in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me*; ait pſalmographus; videlicet, videbat quàm fragilis ſit arcus, & gladius, ſi Dei careat auxilio, ideo addit: *In te*, id eſt, tuo auxilio, *inimicos noſtros ventilabimus cornu, & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nobis.* Eodem Pſalmo indicatur, Iſraëlitas terram repromiſſionis, non viribus ſuis ſub poteſtatem redegiſſe, ſed auxilio Dei. Quod etiam nobis euenit, non enim cæleſtem requiem noſtro robore, ſed Dei præſidio comparamus. Verba Pſalmi hæc ſunt: *Nec enim in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachium eorum non ſaluauit eos, ſed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui. Quoniam complacuiſti in eis*, &c. Quemadmodum Hebræi non poſſederunt terram promiſſam in gladio ſuo; ſic nos cælum non poſſidebimus in gladio noſtro. Non ſaluauit illos brachium eorum, neque nos ſaluabit brachium noſtrum. Hebræos ſaluauit dextera, & brachium Dei, & illuminatio vultus Dei; eadem dextera, idem brachium, & illuminatio vultus Dei, nos ad ſalutem ducit ſempiternam. Illuminatio vultus Dei, beneuolentia eſt, hilaritatem, ac fauorem ſignificat, Pſal. 30. *Illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum*, id eſt, exhibe ſeruo tuo faciem hilarem, & propitiam. Pſal. 66. *Illuminet vultum ſuum ſuper nos*, id eſt, beneuolentiæ, fauoríſque ſui luce ſplendidum vultum nobis oſtendat. Iob 29. *Lux vultus mei non cadebat in terram.* hoc eſt, vultus mei hilaritas, qua beneuolentiam erga aliquem indicabam, magni fiebat. Hæc illuminatio vultus Dei, & beneuolentia Iſraëlitas in terram promiſſam duxit: hæc etiam nos in regnum cæleſte perfert, hæc Dei illuminatio mentem noſtram illuminat, hæc itineris pericula oſtendit, hæc cæleſtis gloriæ magnitudinem patefacit, hæc caducarum rerum vanitatem indicat, hæc æternorum tormentorum admirabile incendium

Dei auxiliũ ſummopere eſt neceſſariũ. Pſal.43.

Ibid.

Dei auxilio terrã promiſſam Iſraëlitæ poſſederunt: eodem auxilio nos cæleſte promiſſionis regnum comparamus. Ibid.

Illuminatio vultus Dei *quid ſignificet?* Pſal.30. Pſal.66.

Iob 29.

ante oculos proponit, hæc gratiam nobis donat, & gloriam. Hanc aſſiduis precibus à Deo ſemper flagitare debemus illis verbis, Pſalm. 42. *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipſa me deduxerunt, & adduxerunt in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua.* Milites Iſraëlitæ, Num.14. *Contenebrati aſcenderunt in verticem montis*, victique ſunt, quia illuminatione Dei carebant: ſic improbi homines, contenebrati, peccatorúmque caligine oppleti, & illuminatione mentis carentes, facilè ab hoſtibus ſuperantur. Additur Pſalm.43. *Quoniam* (inquit) *complacuiſti in eis.* Complacuit enim Dominus in Iſraëlitis, propterea terram promiſſam dedit illis. Complacuit quoque in electis ſuis, ideirco ſempiternam beatitudinem illis tradit.

Pſal.42. Num.14. Pſal.43.

4. Itaque neceſſarium eſt Dei auxilium ad faciendum iter in terram promiſſionis, certandúmque cum hoſtibus. Ideirco cauendum eſt, ne propter peccata illo priuemur, & ab hoſtibus tartareis ſub iugum mittamur, quemadmodum milites hi priuati ſunt, & ab hoſtibus cæſi, ac fugati. Num.14. *Nolite aſcendere*, (ait Moſes) *non enim eſt Dominus vobiſcum.* Non erat Dominus cum illis, quia propter commiſſum peccatum nolebat illis aduersùs hoſtes auxilium præſtare. Væ homini, qui peccatis ſuis Dei auxilium à ſe fugat! Ad Philip.2. *Cum metu, & tremore veſtram ſalutem operamini, Deus eſt enim qui operatur in vobis, & velle, & perficere, pro bona voluntate*; id eſt, operamini veſtram ſalutem, hoc ſit opus veſtrum, hoc officium, ſalutem æternam operari. Ne tamen cum ſuperbia, vel deſidia operemini; ſed cum metu, & tremore, magnáque cum vigilantia, & ſolicitudine, quia veſtra operatio abſque diuino auxilio nihil eſt. Deus eſt enim, qui vos iuuando operatur, in primis velle bonum, deinde cœptum bonum ad perfectionem vſque perducere. Operatur autem pro bona voluntate ſua, non ex debito, ſed ex beneuolentia, & amore. Cum tremore ergo operamini, cauentes maximè ne diuinis auxiliis impedimenta opponatis. Cardin. Caiet. Ideo (inquit) vobis neceſſarius eſt metus, & tremor, cùm operamini ea, quæ ſunt ſalutis ſpiritalis; quia neque velle, neque operari in veſtris conſiſtit viribus: ſed Deus eſt, qui gratuita voluntate extendit ſua bona erga vos; operatur in vobis tam velle intus, quàm operari extra. Propterea ſic quidem timendum, ac tremendum eſt, ne ſubtrahat Deus operationem ſuam, qua in vobis hæc operatur. Sic Cardin.

Cauendũ eſt, ne propter peccata auxilio Dei priuemur. Num.14.

Ad Philip.2.

Card. Caiet.

Cùm reuerſi ploraretis coram Domino, non audiuit vos. Deuter. cap. 1.

5. Cupiebant Iſraëlitæ pœnam à Domino impoſitam euadere, ideóque paratos ſe oſtenderunt ad faciendum iter in terram promiſſam, & ad certandum cum hoſtibus, quamuis fortiſſimis. Reuerſíque ex certamine, coram tabernaculo lachrymati ſunt, & vt ſupplicium auerteretur deprecati, ſed non audiuit eos Dominus, non enim introierunt in terram promiſſam. Si roges, *an Deus remiſerit culpam iis, qui non ſunt ingreſſi terram?* Reſpondeo, veriſimile eſſe, multos ex illis remiſſionem culpæ obtinuiſſe, nullus tamen obtinuit remiſſionem pœnæ, quia omnes in deſerto mortui ſunt. Vnde colliges, Deum remittere culpam, ſed ſæpe non remittere pœnam peccati.

Cùm remittit Deus culpam, nõ ſemper remittit omnem pœnam.

LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

Numerantur mansiones vsque ad Cades, & reuertuntur Israëlitæ in solitudinem.

NVMERI CAP. XXXIII.

1. HÆ sunt mansiones filiorum Israël, qui egressi sunt de Ægypto per turmas suas in manu Moysi & Aaron, quas descripsit Moyses iuxta castrorum loca, quæ Domini iussione mutabant. Profecti igitur de Rameſſe mense primo, quintadecima die mensis primi, altera die Phase, filij Israël in manu excelsa, videntibus cunctis Ægyptiis, & sepelientibus primogenitos, quos percusserat Dominus (nam & in diis eorum exercuerat vltionem) castrametati sunt in Soccoth. Et de Soccoth venerunt in Etham, quæ est in extremis finibus solitudinis. Inde egressi venerunt contra Phihahiroth, quæ respicit Beelsephon, & castrametati sunt ante Magdalum. Profectique de Phihahiroth, transierunt per medium mare in solitudinem: & ambulantes tribus diebus per desertum Etham, castrametati sunt in Mara. Profectique de Mara venerunt in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & palmæ septuaginta: ibique castrametati sunt. Sed & inde egressi, fixerunt tentoria super Mare rubrum. Profectique de Mari rubro, castrametati sunt in deserto Sin. Vnde egressi, venerunt in Daphca. Profectique de Daphca, castrametati sunt in Alus. Egressique de Alus, in Raphidim fixere tentoria, vbi populo defuit aqua ad bibendum. Profectique de Raphidim, castrametati sunt in deserto Sinai. Sed & de solitudine Sinai egressi, venerunt ad Sepulchra concupiscentiæ. Profectique de Sepulchris concupiscentiæ, castrametati sunt in Haseroth. Et de Haseroth venerunt in Rethma. Profectique de Rethma, castrametati sunt in Remmomphares. Vnde egressi, venerunt in Lebna. De Lebna, castrametati sunt in Ressa. Egressique de Ressa venerunt in Ceelatha. Vnde profecti, castrametati sunt in monte Sepher. Egressi de monte Sepher, venerunt in Arada. Inde proficiscentes, castrametati sunt in Maceloth. Profectique de Maceloth, venerunt in Thahath. De Thahath, castrametati sunt in Thare. Vnde egressi, fixere tentoria in Methca. Et de Methca, castrametati sunt in Hesmona. Profectique de Hesmona, venerunt in Moseroth. Et de Moseroth, castrametati sunt in Beneiaacan. Profectique de Beneiaacan, venerunt in montem Gadgad. Vnde profecti, castrametati sunt in Ietebatha. Et de Ietebatha, venerunt in Hebrona. Egressique de Hebrona, castrametati sunt in Asiongaber. Inde profecti, venerunt in desertum Sin, hæc est Cades.

Numer. cap. 14. *Cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem.*

2. *Quónã tempore Israëlitæ ex Cadesbarne mouerint castra?*

PROPE terram promissionis iam erant Israëlitæ post multas mansiones, sed murmurationis, & incredulitatis peccatum eos retrocedere fecit. Noluit Dominus, vt in illam ingrederentur, sed reuerti iussit in desertum, viamque relinquere, quæ ad terram promissam tendebat: *Cras* (inquit) *mouete castra, & reuertimini in solitudinem per viam maris rubri.* Erant illi in solitudine, sed ab illo loco solitudinis, in alium locum solitudinis reuerti iubentur, per viam maris rubri, id est, per viam, quæ ducit in mare rubrum. Dubium est, *an hoc præceptum Domini sit impletum?* Dubitandi ratio est, quia populus arma sumpsit, & cum hostibus prælialus est. Dixerat Deus: *Cras mouete castra, & reuertimini.* At Israëlitæ, vt legitur Numer. 14. *Manè primo surgentes ascenderunt verticem montis*, &c. Manè primo debuerant mouere castra, & reuerti per viam tendentem in mare rubrum; illi verò manè primo in prælium profecti sunt. Non ergo obtemperarunt Dei præcepto, idcirco Moses dixit, Deuteron. 1. *superbia tumentes* in montem ascendisse, & Numer. 14. ait ascendisse *contenebratos.* Veruntamen alia die videntur paruisse Dei mandato, & mouisse castra. Sed obiicitur. Deuter. 1. ait Moses: *Sedistis in Cadesbarne multo tempore*, &c. Multo tempore mansserunt in Cades

Num. 14.

Deut. 1.

Num. 14.

Deut. 1.

Cadesbarne manſione ; ergo profecti ſunt in aliam manſionem poſt longum tempus. Deus verò iuſſerat : *Cras mouete caſtra.* Igitur præceptum Domini ſi impleuerunt, poſt longum tempus id factum eſt. Præterea Iſraëlitæ non poterant mouere caſtra, niſi columna eleuaretur ex tabernaculo, & ſignum proficiſcendi daret ; columna autem non dedit ſignum ; ergo non ſunt profecti. Reſpondetur, multos Iſraëlitas ex prælio vulneratos rediiſſe in caſtra, & vt medicina vulneribus adhiberetur, oportuiſſe non moueri caſtra multo tempore, ſiue, vt Hebraicè dicitur, multis diebus. Multis ergo diebus manſerunt in Cadesbarne, quouſque ſanitatem reciperent vulnerati, poſtea profecti ſunt, nube præeunte. Poteſt etiam reſponderi, Deum reuocaſſe tunc mandatum, quia populus illa die contra hoſtes profectus eſt : poſtea verò in eadem manſione Cadesbarne cum retinuiſſe multo tempore.

3. Abenezra Hebræus apud Abulenſ. Deuter. 1. quæſt. 12. ait, Iſraëlitas manſiſſe in Cadesbarne annis triginta octo. Rabbi Salomon exiſtimauit, manſiſſe annis decem, & nouem : nos ex Scriptura habemus Deuteron. 1. manſiſſe longo tempore, hoc eſt, multis diebus. Deuter. autem Deut. 2. cap. 2. ſic ſcribit Moſes : *Tempus quo ambulauimus de Cadesbarne, vſque ad tranſitum torrentis Zared, triginta & octo annorum fuit, donec conſumeretur omnis generatio hominum bellatorum de caſtris, ſicut iurauerat Dominus.* Vnde colligitur, hoc ſpatio triginta & octo annorum non manſiſſe in caſtris populum, ſed ambulaſſe. Idem colligitur ex ſententia à Deo lata, Numer. 14. *Filij veſtri erunt vagi in deſerto annis quadraginta*, &c. Vagabantur ergo per diuerſas manſiones. Neque verò manſerunt in Cadesbarne triginta & octo annis, aut annis decem & nouem, vt aiunt Rabbini, ſed *multo tempore*, Hebraicè, multis diebus ; videlicet vno anno, vel duobus. Ex Cadesbarne, ſiue Rethma, versùs mare rubrum, profecti per manſiones numeratas, Numer. 33. peruenerunt in aliam Cades. De iis iam diximus ſupra, ſequimúrque D. Hieronymum, in tract. de manſionibus. Abulenſis Numer. 15. quæſt. 2. ait Hebræos, poſtquam milites victi in caſtra redierunt, profectos eſſe versùs mare rubrum, & in illa manſione manſiſſe ferè per triginta & ſeptem annos, vſque ad principium anni quadrageſimi. Verius videtur, quod diximus.

An mãſerint Iſraëlitæ triginta annis in manſione Cadesbarne? Num. 14.

Numer. cap. 33. *Caſtrametati ſunt in Remmomphares.*

4. Profecti ſunt Hebræi ex Cabesbarne, ſiue Rethma, poſt multum tempus, veneruntque in decimam ſextam manſionem, quæ dicitur, רִמּוֹן פָּרֶץ, *Remmon phares.* Quod nomen, vt ait D. Hieron. mali punici diuiſionem ſignificat. Fortè quia eo in loco multa erant mala punica aperta. Poſtea in cæteris manſionibus commorati ſunt, quas liber Numerorum curſim commemorat. Quid in his manſionibus actum ſit, ignoramus ; nihil enim Scriptura memoriæ prodidit. D. Hieron. in tract. de manſionibus, manſione 15. ſic ſcribit : Ab hac (inquit) manſione decima quinta, vſque ad trigeſimam ſecundam iſtiuſmodi continentur hiſtoriæ : Duodecim exploratores mittuntur ad terram ſanctam ; murmurat populus, gigantum impetum reformidans ; Dathan, & Abiron, & filij Core conſurgunt contra Moyſen, &c. Decimam quintam manſionem appellat Hier Rethma ; vnde colliges, Rethma & Cadesbarne eandem eſſe manſionem, vt ſupra dictum eſt. Colliges etiam ea, quæ deinceps geſta deſcribuntur, in iis manſionibus eueniſſe, vſque ad Cades, quæ fuit trigeſima tertia.

Manſio Remmomphares. D. Hieron.

Multas manſiones curſim commemorat Moſes. D. Hieron.

Numer. cap. 15. *Cùm inueniſſent hominem colligentem ligna in die ſabbati.*

Capite 14. Numer. Moſes ſcripſit, Deum ſententiam tuliſſe in murmuratores in Cadesbarne, capite 15. in quam manſionem ex Cadesbarne Iſraëlitæ abierint, non refert ; manſionéſque tacitus prætcrit, quæ fuerunt inter Cadesbarne, quæ fuit manſio decima quinta, & inter aliam Cades, quæ fuit manſio trigeſima tertia. De hac agit Numer. 20. cæteras præcedentes recenſet Numer. 33. Capite autem Num. 15. de legibus nonnullis agit à Deo traditis, addítque, hominem quendam inuentum in agro die ſabbati colligentem ligna ; cúmque recluſus eſſet in carcere, eo quòd neſcirent, quid ſuper eo facere deberent, Dominum ſic præcepiſſe : *Morte moriatur homo iſte, obruat eum lapidibus omnis turba extra caſtra*, &c. In qua manſione hoc contigerit, non conſtat. Exod. 31. hæc lex iam erat tradita Moſi de cuſtodia ſabbati : *Omnis qui fecerit opus in hac die*, hoc eſt, in ſabbato, *morietur*, &c. Cur igitur *neſciebant Iſraëlitæ, quid ſuper eo facerent, cùm lex præciperet, vt occideretur?* Reſpondetur, cunctatos eſſe in ſupplicio ſumendo de homine ; quia, vt videtur, pauperculus erat ; lex verò nondum fuerat in vſu poſita, & tranſgreſſio videbatur parua. Rabbi Salomon ait, neſciuiſſe quid ſuper eo facerent, hoc eſt, quo mortis genere ipſum afficerent, Deus autem præcepit, vt lapidaretur. Alij aiunt, recluſum eſſe in carcere, quia neſciebant, an ſciens, & prudens fregiſſet legem, idque voluiſſe à Deo ſcire. Rupertus vult, hunc hominem per ſuperbiam peccaſſe : Moriatur, (inquit) quia per ſuperbiam, illud, quod videbatur exiguum, commiſit, &c. Etenim Numer. 15. ſic ſcriptum extat : *Anima, quæ per ſuperbiam aliquid commiſerit, quoniam aduersus Dominum rebellis fuit, peribit de populo ſuo. Verbum enim Domini contempſit, & præceptum illius fecit irritum.* Ex Hebræo verti poteſt : Anima, quæ fecerit in manu excelſa, &c. LXX. vertunt : Anima quæ faciet in manu ſuperbiæ, &c.

Num. 15. *Homo colligẽs ligna in ſabbato pœna mortis afficitur.* 5.

Exod. 31.

Rupertus.

Num. 15.

Conſidera quæſo, Lector optime, Dei iuſtitiam, hominem colligentem ligna in ſabbato lapidari iubet. Vide, quanta cum vigilantia ſeruanda ſint Dei mandata. Pſal. 118. *Tu* (inquit Dauid) *mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis.* Nimis equidem, id eſt, magna cum ſolicitúdine, mandata ſua cuſtodiri Deus mandauit. Vt verò nimis, id eſt, magna vigilantia cuſtodiantur, grauiſſimas pœnas frangentes pendunt. Nam gratia diuina, ſi illam habent, ſpoliantur, æterníſque flammis adiudicantur, ſi peccatum mortiferum eſt : ſi veniale, purgatorio igni expiantur, vt omittam alia ſupplicia, quibus in hac vita ſcelerati afficiuntur. Nónne vides, hominem, colligentem ligna in ſabbato, quia ſabbatum violauit, lapidibus cæſum ? & ad Hebr. 10. *Irritam quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſeratione, duobus, vel tribus teſtibus moritur.* Nónne vides, Adamum propter pomi eſum, gratia, iuſtitiáque originali priuatum, & ex paradiſo pulſum ? Nónne vides, Iſraëlitas in deſerto, propter peccata

Dei iuſtitia conſideranda in hoc homine puniendo. 6. Pſal 118.

Ad Hebr. 10.

soluisse magna supplicia, prostratósque in solitudine terram promissam non vidisse? Ergo Dei iustitiam intuere, & peccata fuge, ne cælo promisso prioeris, pœnasque luas sempiternas. Audi
1.Cor.10. Apostolum 1.Corinth.10. *Prostrati* (inquit) *sunt in deserto. Hæc autem in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt; neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis; neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria millia; neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt; neque murmurauerutis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore: hæc autem omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem nostram.* Memoria retineamus Dei iustitiam, si mandata
Psal.111. Dei volumus custodire nimis. Psal.111. *Beatus* A *vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis*, hoc est, libentissimè, magna voluntate Dei mandata seruabit, qui Deum timuerit.

Vt autem mandata seruentur, oportet ea 7.
semper habere in memoria. Ideo Dominus eodem cap.15. Numer. præcipit Israëlitis: *Vt faciant sibi fimbrias, per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cùm viderent, recordarentur omnium mandatorum Domini.* De fimbriis satis egimus tomo 3.Concord. cap.24. Quemadmodum cùm rei alicuius memoriam retinere volumus, filum aliquod digito alligamus, cuius intuitus eam nobis reuocet in mentem: sic Deus fimbrias quasdam in vestibus Hebræorum esse voluit, in eisque vittas hyacinthinas alligari, quarum intuitus mandata illis in memoriam reduceret, vt ea opere exequerentur.
Num.15. *De fimbrijs Israëlitarũ.*

CAPVT II.

De seditione Core, Dathan, Abiron, & aliorum.

NVMERI CAP. XVI.

1. ECce autem Core filius Isaar, filij Caath, filij Leui, & Dathan atque Abiron filij Eliab, Hon quoque filius Pheleth de filiis Ruben, surrexerunt contra Moysen, aliíque filiorum Israël ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ, & qui tempore concilij per nomina vocabantur. Cúmque stetissent aduersum Moysen & Aaron, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus: Cur eleuamini super populum Domini? Quod cùm audisset Moyses, cecidit pronus in faciem: locutúsque ad Core & ad omnem multitudinem: Manè (inquit) notum faciet Dominus qui ad se pertineant, & sanctos applicabit sibi: & quos elegerit, appropinquabunt ei. Hoc igitur facite: Tollat vnusquisque thuribula sua, tu Core, & omne concilium tuum: & hausto cras igne, ponite desuper thymiama coram Domino: & quemcumque elegerit, ipse erit sanctus: multùm erigimini filij Leui. Dixítque rursum ad Core: Audite filij Leui: Num parum vobis est, quòd separauit vos Deus Israël ab omni populo, & iunxit sibi, vt seruiretis ei in cultu tabernaculi, & staretis coram frequentia populi, & ministraretis ei? idcircò ad se fecit accedere te, & omnes fratres tuos filios Leui, vt vobis etiam sacerdotium vendicetis, & omnis globus tuus stet contra Dominum? quid est enim Aaron vt murmuretis contra eum? Misit ergo Moyses vt vocaret Dathan & Abiron filios Eliab. Qui responderunt: Non venimus, numquid parum est tibi. quòd eduxisti nos de terra, quæ lacte & melle manabat, vt occideres in deserto, nisi & dominatus fueris nostri? Reuera induxisti nos in terram, quæ fluit riuis lactis & mellis, & dedisti nobis possessiones agrorum & vinearum. an & oculos nostros vis eruere? non venimus. Iratúsque Moyses valdè, ait ad Dominum: Ne respicias sacrificia eorum: tu scis quòd ne asellum quidem vmquam acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam eorum. Dixítque ad Core: Tu, & omnis congregatio tua state seorsum coram Domino, & Aaron die crastino separatim. Tollite singuli thuribula vestra, & ponite super ea incensum, offerentes Domino ducenta quinquaginta thuribula: Aaron quoque teneat thuribulum suum. Quod cùm feciissent, stantibus Moyse & Aaron, & coaceruassent aduersum eos omnem multitudinem ad ostium tabernaculi, apparuit cunctis gloria Domini. Locutúsque Dominus ad Moysen & Aaron, ait: Separamini de medio congregationis huius, vt eos repentè disperdam. Qui ceciderunt proni in faciem, atque dixerunt: Fortissime Deus spirituum vniuersæ carnis, num vno peccante, contra omnes ira tua desæuiet? Et ait Dominus ad Moysen: Præcipe vniuerso populo vt separetur à tabernaculis Core, & Dathan & Abiron. Surrexítque Moyses, & abiit ad Dathan & Abiron: & sequentibus eum senioribus Israël, dixit ad turbam: Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum. Cúmque recessissent à tentoriis eorum per circuitum, Dathan & Abiron egressi stabant in introitu papilionum suorum, cum vxoribus & liberis, omníque frequentia. Et ait Moyses: In hoc scietis, quòd Dominus miserit me vt facerem vniuersa,

quæ

quæ cernitis, & non ex proprio ea corde protulerim : si consueta hominum morte interierint, & visitauerit eos plaga, qua cæteri visitari solent, non misit me Dominus. Sin autem nouam rem fecerit Dominus, vt aperiens terra os suum deglutiat eos, & omnia quæ ad illos pertinent, descenderintque viuentes in infernum; scietis quòd blasphemauerint Dominum. Confestim igitur vt cessauit loqui, dirupta est terra sub pedibus eorum, & aperiens os suum, deuorauit illos cum tabernaculis suis, & vniuersa substantia eorum : descenderúntque viui in infernum, operti humo, & perierunt de medio multitudinis. At verò omnis Israël, qui stabat per gyrum, fugit ad clamorem pereuntium, dicens : Ne fortè & nos terra deglutiat. Sed & ignis egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum. Locutúsque est Dominus ad Moysen, dicens : præcipe Eleazaro filio Aaron sacerdoti, vt tollat thuribula, quæ iacent in incendio, & ignem huc illúcque dispergat, quoniam sanctificata sunt in mortibus peccatorum. Producátque ea in laminas, & affigat altari, eo quòd oblatum sit in eis incensum Domino, & sanctificata sint, vt cernant ea pro signo, & monimento filij Israël. Tulit ergò Eleazar sacerdos thuribula ænea, in quibus obtulerant hi, quos incendium deuorauit, & produxit ea in laminas affigens altari, vt haberent postea filij Israël, quibus commonerentur, ne quis accedat alienigena, & qui non est de semine Aaron, ad offerendum incensum Domino, ne patiatur, sicut passus est Core, & omnis congregatio eius, loquente Domino ad Moysen.

2. CORE vir erat ex tribu Leuitica ortus, ex genere Leuitarum Caathitarum, vt dicitur Numer. 16. Dathan verò, & Abiron ex tribu erant Ruben, primogeniti filij Iacob: sed priuatus est iure primogenituræ, ad quam spectabat regnum & sacerdotium. Hi cum multis aliis viris proceribus synagogæ ægrè tulerunt, quòd principatu Moses, sacerdotio Aaron fungeretur. Ideóque aduersùs Mosem & Aaronem insurgentes dixerunt : *Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus, cur eleuamini super populum Domini?* Sensus horum verborum Abulensis hic est: sufficiat vobis, vt pares sitis aliis; cur super alios eleuamini, præpositos vos constituentes? Secundus sensus est: sufficiat vobis, vt non eleuemini super populum, quòd omnes Hebræi sint Deo dicati, Deúmque colentes. Hebraicè sic, רב לכן, *rab lacen*, id est, *multum vobis*, subaudi, *est*. Eadem verba noster interpres paulo inferiùs aliter vertit, vbi enim legitur, *multum erigimini filij Leui*, Hebraicè habetur, רב לכן, *rab lacen*, id est, *multum vobis filij Leui*. Interpres transfert, *multum erigimini*. Ita potuisset hîc transferre : Moyses, & Aaron *multum erigimini, quia multitudo sanctorum est*, &c. LXX. etiam vertunt: *Sufficiat vobis*, potéstque esse sensus: sufficiat vobis, quòd hactenus principatum, & sacerdotium vobis vsurpastis, cur super populum Dei sanctum vos extollitis? Aliter : Sufficiat vobis, quòd hic populus sanctorum est, Deum colentium, & quòd in ipso est Dominus, cur audetis eius principatum, & sacerdotium vsurpare? Vel : sufficiat vobis, quòd multitudo sancta est, & in ea est Dominus, non indiget vestro principatu. Aliter : sufficiat vobis, quòd omnis hæc multitudo dicata est Deo, & in ipsis est Dominus ipsos gubernans, cur audetis principatum vsurpare?

Abulensis.

Seditionem mouet aduersùs Mosem & Aarõ, Core & alij.

Moyses cecidit pronus in faciem.

3. Procidit Moses vir humilis in terram, coram Domino, ad eum confugiens, auditis superborum, & seditiosorum verbis, surgénsque postea respondit Core, qui sacerdotium affectabat: Cras ostendet Deus, an elegerit Aaronem, vt sacerdotio fungatur. Afferte thuribula, & imponite thus, idem faciet Aaron, Deus autem indicabit, quem velit esse suum sacerdotem. Addit admonitionem, vt ab ambitione auocaret : *Multum* (inquit) *erigimini*, multum vos extollitis, *filij Leui*, attendite magnum beneficium, quod à Deo accepistis. Separauit vos Deus ab omni populo, sibíque propinquos esse voluit in ministerio tabernaculi, ex hoc beneficio, ne, quæso, superbiam, & ambitionem eliciatis. Numquid idcirco tantum beneficium à Deo accepistis, vt eo non contenti, sacerdotium etiam affectetis, & aduersùs Dominum pugnetis? Non enim cum Aarone pugna est, sed cum Deo. Aaron enim quid est, vt contra eum murmuretis? contra Deum tendit murmur vestrum, à quo Aaron sacerdos est constitutus.

Humilis Moses ad Deum confugit.

Misit Moyses, vt vocaret Dathan, & Abiron.

Cum Core Leuita locutus est priùs Moses, Dathan, & Abiron discesserunt. Iussit illos vocari, illi verò ad eum venire renuerunt, insuper superbè respondérunt hunc in modum : *Nunquid parum est tibi, ô Moyses, quòd eduxisti nos de terra, quæ lacte, & melle manabat, vt occideres in deserto, nisi & dominatus fueris nostri?* Terram lacte, & melle manantem appellant Ægyptum, ab hac terra aiunt eductos Israëlitas à Mose, vt eos in deserto interficeret, eísque vt princeps dominaretur. Vide, quæso, ambitiosorum, & seditiosorum cæcitatem : summa enim Dei miracula ante oculos posita, animaduertere nolebant per quæ liquidò apparebat, Mosem à Deo fuisse constitutum principem, & populum ab ipso Deo ex Ægypto fuisse eductum. Addunt per ironiam illudentes: Revera, ô Moses, *induxisti nos in terram, quæ fluit riuis lactis, & mellis, & dedisti nobis possessiones agrorum, & vinearum. An & oculos nostros vis eruere?* Tandem concludunt: *Non venimus.* Illudunt Mosi, quasi non potuerit præstare, quod promisit; promisisti (inquiunt) terram fluentem lac, & mel, promisisti nobis in ea agros, & vineas, egregiè quidem id præstitisti. Quorsum nos vocas? numquid oculos nostros vis eruere? Nolumus ad te ire. LXX. interpretes vertunt : *Oculos hominum illorum eruisti.* Chaldæus sic: *Si oculos virorum illorum excæcaueris.* Hebraicè legitur, העינו האנשים ההם תנקר hoc est, *Nunquid oculos virorum illorum*, vel *istorum*

4. *Vocat Moses Dathan, & Abiron, respondéntque superbè.*

eruetis? &c. Sensus versionis huius est: Numquid vultis eruere oculos virorum illorum, vel istorum, id est, Core, & aliorum, qui vobis aduersantur? Noster interpres vel aliter legit, vel mentem explicuit seditiosorum, hic enim erat: Illorum virorum, & nostros etiam oculos vultis eruere. Aliter explicatur locus hoc modo: numquid oculos virorum istorum, id est, nostros erues? numquid vis eruere nostros oculos, vt non videamus, quæ facis, vt non cernamus terram desertam, in quam nos duxisti, labores, in quos nos immisisti, superbiam tuam, &c.

Ne respicias sacrificia eorum.

5. *Quid dixerit Moses accepto nũtio Dathani, & Abironis.*

Iratus Moses, audito nuntio, quem miserat Dathan, & Abiron, Deum sic precatus est: *Ne respicias sacrificia eorum.* Abulensis putat, posse accipi sacrificium lato modo, pro oblatione thuris, quod oblaturi erant Core, & socij sequenti die, hoc sensu: Thura, quæ crastina die imponent thuribulis, despice Domine. Aliter sacrificia pro sacrificiis propriè sumi possunt hoc pacto: Hi Leuitæ volunt esse sacerdotes, & offerre sacrificia, sed tu Domine de manibus eorum ea ne accipias, quasi dicat, ne sint vnquam sacerdotes.

Tu scis, quòd ne asellum quidem acceperim ab eis.

6. Indicat Moses, absque causa seditionem commouisse homines superbos, & absque causa dicere: An oculos nostros vis eruere, siquidem nullam ab eo acceperant iniuriam, aut damnum. Tu (inquit) Domine Deus scis, quòd nullum munus acceperim ab eis, ne asellum quidem, scis etiam quòd neminem eorum afflixerim; quare sine causa seditionem concitant, supplicióque digni sunt.

Apparuit cunctis gloria Domini.

7. *Apparet gloria Domini, seditiosos punit.*

Venerunt in tabernaculum seditiosi, Core, & ducenti, ac quinquaginta viri: venit Moses & Aaron, & omnis populi multitudo, dixítque Moses seditiosis: sumite thuribula vestra omnes, & offerte Deo thymiama. Aaron quoque idem faciet, vt ostendat Deus, quem sibi sacerdotem eligat: ita factum est. Core cum assectis obtulit thymiama, separatímque ab illis Aaron. Apparuit verò subitò gloria Domini in nube, quæ super tabernaculum erat, locutúsque est Mosi, & Aaroni, hunc in modum: separate vos à congregatione populi huius, vt eum repente disperdam: At illi humi prostrati, pro populo sic orarunt: *Fortissime Deus spirituum vniuersæ carnis, num vno peccante contra omnes ira tua desæuiet?* Fortissime Deus: Hebraicè legitur, אל אלהים, *el Elohim*, quæ sunt duo Dei nomina, *el*, *fortem* significat. LXX. vertunt: *Deus, Deus*, hoc est, Deus fortissime, & potentissime spirituum, & animarum, quæ in corporibus humanis viuunt: fortissimus es, & potentissimus Deus animarum, quæ in carne sunt, potes eas, & in carne conseruare, & à carne separare per mortem. Sed numquid, vno peccante, id est, paucis peccantibus, vel vno Core peccante, adhibitis sociis tu totum populum disperdes? Absit. Audiuit eos Dominus, & respondit Mosi: Præcipe populo quem delere nolo, vt à tabernaculis seditiosorum, Core, Dathan, & Abiron separet se, ne ad eum supplicium pertingat.

Dathan, & Abiron stabant in introitu papilionum suorum.

Moses abiit ad tabernacula Dathan, & Abiron, comitantibus eum populi senioribus, dixítque turbæ, quod Dominus præceperat: *Recedite à tabernaculis horum hominum impiorum, & nolite tangere, quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis, & supplicio eorum.* Addidit etiam, vt à tabernaculo Core recederent. Recessit turba. Dathan autem, & Abiron superbi homines Mosis verba despicientes egressi stabãt in introitu tabernaculorũ cum vxoribus, & liberis, & aliis multis ex familia, vel ex amicis. Moses se à Deo missum, & principem constitutum probauit miraculo mox futuro: *In hoc* (inquit) *scietis, quòd Dominus miserit me, vt facerem vniuersa, quæ cernitis, & non ex proprio ea corde protulerim: si nouam rem fecerit Dominus, vt aperiens terra os suum, deglutiat eos, & omnia quæ ad illos pertinent, descenderintque viuentes in infernum, scietis quòd blasphemauerint Dominum.* 8.

Dirupta est terra sub pedibus eorum.

Verba Mosis repente secutum est superborum supplicium. Stabant Dathan, & Abiron in introitu tabernaculorum, postquam verò Moses locutus est, subitò terra magno hiatu aperta, viuos eos, tabernacula quoque eorum, & quidquid diuitiarum habebant, stupendo miraculo absorbuit, descenderúntque viui in infernum operti humo. Adde illis Core. Probauit verò miraculum stupendum, Mosem, & Aaronem à Deo esse missos. Dubitatur, *an Core, Dathan, & Abiron viui peruenerint in infernum, ibique animæ eorum torqueantur, & corpora?* Respondetur, descendisse viuos in infernum, sed in via vita esse priuatos, cadaueráque in terra remansisse sepulta, animas, si pœnitentia caruerunt, tartareis flammis addictas esse. Sic Abulensis, & Caietanus. 9. *Dathan, & Abiron terræ hiatu absorpti sunt.* *An Dathan & Abiron cũ corporibus in infernũ peruenerint?*

Quæritur præterea, *an Core terræ hiatu sit absorptus?* Respondetur affirmanter. Non scribitur hoc apertè Numer. cap. 16. vbi de seditione agitur: sed scriptum extat apertissimè, Numer. 26. his verbis: *Aperiens terra os suum deuorauit Core morientibus plurimis.* Constat ergo Core à terra deuoratum, sicut Dathan, & Abiron. Additur eo loco: *Et factum est grande miraculum, vt Core pereunte filij illius non perirent*, &c. Pater quidem deuoratus est à terra, cum tabernaculo suo; erant autem cum patre filij: sed per miraculum ex tanto periculo euaserunt. De hoc miraculo sic Lyranus scribit, Numer. 26. Quale fuerit miraculum, non habetur ex textu, nisi in generali, sed in Glossa Hebræa super Psalm. 45. dicitur, quòd, quando terra aperuit os suum, & deuorauit Core, filij eius remanserunt stantes in aëre diuina virtute, quousque terra fuit iterum recluſa sub pedibus eorum. Propter quod in gratiarum actionem tanti beneficij, fecerunt Psalm. 45. *Deus noster refugium, & virtus*, &c. Sic Lyranus. Huius opinionis est Chaldæus: Filij (inquit) Core per spiritum propheticum in die, quando absconditus est pater eorum ab eis, (id est, terræ hiatu deuoratus) & illi liberati sunt, dixerunt canticum, &c. Probi fuisse videntur hi filij Core, neque patri in seditione adhæsisse, ideóque per miraculum à Deo, pereunte patre, liberati sunt. Obiicitur, Moses præcepit, vt omnes à tabernaculo Core 10. *An Core sit absorptus terræ hiatu?* Numer. 26. Ibidem. Lyranus. *De filijs Core miraculum.* Chaldæus.

rece

recederent; ergo *filij Core inobedientes fuerunt, quoniam in tabernaculo remanserunt*, quousque pater est à terra deuoratus. Respondetur, filios illos Core, qui liberati sunt, fuisse paruæ ætatis, ideo in patris tabernaculo mansisse. Quòd si prouectioris ætatis fuerunt, putarunt, Mosem iubere alienos, non autem filios Core, à tabernaculo separari.

11. Aliter respondetur ex dictis Lyrani, & Rabbi Salomonis Psalm.41. filios Core in tabernaculo patris remansisse illi persuadentes, vt Mosi obediret: interim verò terra aperta est, patrémque deuorauit, filij liberati sunt, quibus Deus, vt Lyranus vult, spiritum propheticum dedit. Illis aliqui tribuunt Psalmum 41. cui titulus est, Intellectus filiis Core, & alios sequentes, qui similes habent titulos. D.Hieron. in Psalm. 83. Quicunque (inquit) psalmus præscribitur filiorum Core, nihil triste habet, sed semper læta significat. Quoniam enim Core, & Dathan, & Abiron fecerunt contra Moysem, & à Domino puniti sunt, filij Core qui non sunt secuti patrem suum, æterno gaudio benedicti sunt. Hæc D.Hieronymus. Lege Genebrardum lib.1. Chronic. LXX. interpretes sic interpretantur Hebræum contextum, vt miraculum hoc tollant, hoc pacto, Quando deuorauit ignis quinquaginta, & ducentos viros, & facti sunt in signo, deinde addunt: οἱ δ' υἱοὶ Κορὲ οὐκ ἀπέθανον, id est, *filij autem Core non sunt mortui.* Sensus est, combustos esse asseclas Core in signum, & exemplum, ne quis seditiosè ageret; filios autem Core non esse mortuos. Eundem in modum interpretatur Chaldæus, & alij. Hebraicè sic legitur: Quando deuorauit ignis ducentos, & quinquaginta viros, additur: בנך ו לנם ריהיו מתן לא קרה, hoc est, *& fuerunt in signum, vel in miraculum, & filij Core non sunt mortui.* Alij interpretes verba illa, *fuerunt in signum*, referunt ad ducentos, & quinquaginta viros combustos. Noster interpres retulit ad filios Core, hoc modo: & fuerunt in miraculum filij Core, quia non sunt mortui.

Ignis egressus à Domino interfecit ducentos, & quinquaginta viros.

12. *Igne à Deo comburuntur ducenti, & quinquaginta seditiosi.* Sumpsit Dominus grauissimum supplicium de Core, Dathan, & Abiron, cæteróque seditiosos virga diuina puniuit. Moses Core dixit: crastina die tu & tui comites venite ad tabernaculum, tollite thuribula vestra, & offerte Domino thymiama. Aaron quoque separatim idem faciet, vt ostendat Dominus, cui sacerdotium tribuat. Venerunt ergo ad ostium tabernaculi viri seditiosi ducenti, & quinquaginta, obtulerúntque Deo thus: subitò egressus est ignis à Deo ex tabernaculo, vel ex nube, vel ex altari holocaustorum, omnésque redegit in cinerem. Thuribula autem ænea, in quibus thymiama incenderant, voluit Dominus memoriale esse huius seditionis, ne quis postea sacerdotium sibi auderet arrogare. Præcepit itaque per Mosem Eleazaro sacerdoti, filio Aaronis, vt ea thuribula in laminas æneas produceret, & altari holocaustorum affigeret. Obtemperans Eleazarus Deo, laminas altari affixit, *vt haberent postea* (ait Moses) *filij Israël, quibus commonerentur, ne quis accedat alienigena, & qui non est de semine Aaron ad offerendum incensum Domino, ne patiatur, sicut passus est Core, & omnis congregatio eius.* Huius supplicij Core meminit Eccles. cap. 45.

Memoriale iustitiæ Dei lamina thuribulorum.

Eccles. 45.

A his verbis: *Contra illum,* (id est, Aaronem) *steterunt alieni, & propter inuidiam circumdederunt illum homines in deserto, qui erant cum Dathan, & Abiron, & congregatio Core in iracundia. Vidit Dominus Deus, & non placuit illi, & consumpti sunt in impetu iracundiæ. Fecit illis monstra, & consumpsit illos in flamma ignis.*

Murmurauit autem omnis multitudo.

Nolunt incauti homines peccatum, irámque Dei cauere, in oculis habebant Dei supplicium maximè horrendum, quo seditiones extinxerat, ex eo non cautionem eliciunt, sed murmurationem, & Dei indignationem. Etenim post extinctos seditiosos, sequenti die Num.16. *Murmurauit omnis multitudo filiorum Israël contra Moysen, & Aaron dicens: vos interfecistis populum Domini*, videlicet quia Deus Dathan, & Abiron, Core & ducentos, & quinquaginta viros morte mulctauerat. Cùm verò seditio oriretur, ac tumultus increscerat, Moses, & Aaron ad tabernaculum, tanquam ad asylum, confugerunt. Postquam ingressi sunt, Dei gloria populo tumultuanti apparuit, dixítque Dominus Mosi: *Recedite de medio huius multitudinis, etiam nunc delebo eos*, ignémque misit in populum. Id cùm per reuelationem nouisset Moses in tabernaculo prostratus, præcepit Aaroni, vt thuribulum sumeret, thymiama imponeret, properéque ad populum pergeret, ac pro eo preces funderet. Induit vestes sacras Aaron, vt indicat liber Sapientiæ, cap. 18. Sumpsit thuribulum, & ad populum properè pergens, quem incendium vastabat, thymiama obtulit, stansque inter viuos, quos ignis nondum attigerat, & mortuos, quos occiderat, Deum deprecatus est, extinxítque precibus exardescentes flammas. Quòd si numerum requiras occisorum, non paruus fuit; etenim combusta sunt igni à Deo immisso quatuor decem millia hominum, & septingenti, propter murmurationem. Sic scelera punit Deus. Cur Moses nunc Aaronem miserit, vt incendium precibus, & oblatione thymiamatis extingueret, causa fuit seditio Core, orta propter sacerdotium. Iam Deus ostenderat, sacerdotium Aaronis esse, sumpto supplicio de Core, & asseclis: modò idem ostendit, cùm eiusdem Aaronis precibus, & intercessione placatur, incendiúmque extinguit.

13. *Murmurant Israëlitæ, quia Deus seditiosos occidit.* Num.16.

Puniuntur Israëlitæ incendio immisso.

Aaron vestibus sacris indutus Deum precatus, incendium extinxit.

CAPVT III.

MORALE.

De seditione Core, Dathan, & Abiron.

1. *A Deo est potestas pontificum.* Rom. 13. Matth. 16. Ioan. 20. *A Deo est potestas Regum.* Prouerb 8. Daniel 4. Psalm. 46.

NON *est potestas, nisi à Deo*, ait apostolus ad Rom.13. A Deo est potestas Ecclesiastica Pontificis Max. reliquorúmque Episcoporum, & sacerdotum, Matthæi 16. *Tibi* (inquit Deus) *dabo claues regni cælorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* Et Ioan.20. *Pasce oues meas*, &c. quibus verbis Ecclesiæ vniuersæ potestatem Petro tradidit, & eius successoribus. A Deo etiam potestas est Regum, Prouerb.8. *Per me Reges regnant.* Dan.4. *Fœnum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te: donec scias, quòd dominetur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit, det illud.* &c. Psal. 46. *Rex omnis terræ Deus*, &c. Rex est Deus omnis terræ inuisibilis: Reges ipse constituit

vica

Sapient.3. vicarios suos visibiles. Sapient. 3. *Audite Reges, discite Iudices finium terræ, præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum. Quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus* (Græcè δυνάστεια, id est, potentia) *ab Altissimo*, &c. Datur potestas à Domino,& imperium, ipse rationem à Regibus, cæterisque omnibus hominum gubernatoribus seuerè exiget, vnde sequitur eodem capite: *Altissimus interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur; quoniam cùm essetis ministri regni illius, non rectè iudicastis legem iustitiæ, nec secundùm voluntatem Dei ambulastis. Horrendè, & citò apparebit vobis. Quoniam iudicium durissimum iis, qui præsunt, fiet*, &c.

Ibidem.

Ioan.19. Ioan.19. cùm diceret Pilatus: *Nescis, quia potestatẽ habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te*,&c. ostendit Dominus,vndenã potestatem

Ibidem. illam haberet, respondens: *Non haberes potestatem aduersùs me vllam, nisi tibi datum esset desuper*, &c.

2. *Subditi obedientiam debent potestatibus.*

Desuper, id est,cælo,& à Deo datur potestas; ita verò datur, vt obedientiam præstare debeant subditi, id docet Paulus ad Roman. 13. *Omnis* (inquit) *anima potestatibus sublimioribus*

Ad Rom.13. *subdita sit.* Reddit rationem: *Non est enim potestas nisi à Deo:* (ideóque debetur ei obedientia) *quæ autem sunt* (potestates) *à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Item:

Ibidem. *Necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam*, &c. Id est, obedite, quia vobis necessarium est, non solùm ad effugiendum iram superioris potestatis,sed etiam ne conscientiam inobedientiæ peccato inquinetis. Et ad Titum 3. *Admone illos principibus,&*

Ad Tit. 3. 1. Pet.2. *potestatibus subditos esse, dicto obedire.* Item D. Petrus epist. cap.2. *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis*, &c. Quia verò potestas non est, nisi à Deo; ideo ait Paulus ad

Ad Hebr.5. Hebræos 5. *Nemo sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron*, &c.

3. *Ambitio.* Sunt tamen aliqui, qui vocationem Dei non expectant, potestatem sibi assumunt, vel ra-

D.Gregor. piunt, vt ait D.Gregorius 1.part. Pastor. cap.1. Ex se,(inquit)& non ex arbitrio summi Rectoris regnant, qui nullis fulti virtutibus, nequaquam diuinitus vocati,sed sua cupidine accensi, culmen regiminis rapiunt, potius quàm as-

D.Bernard. sequuntur, &c. Et Bernard. in tractatu de conuersione ad Clericos, cap.27. Multi (inquit) veniunt, sed considera, quis vocetur, &c. Non fuit ex his Moses, aut Aaron, qui potestatem sibi assumunt. Vocatus est Aaron ad Pontificatum,vt Paulus ait,à Deo; vocatus quoque Moses ad principatum, idque manifestum erat ex tot miraculis patratis. Meritóque Core, &

aliis seditiosis dicentibus: *Cur eleuamini super populum Domini?* respondere potuerunt: Quæritis causam, cur super populum Domini eleuemur, hoc est, cur vnus ex duobus fratribus principatum, alter verò sacerdotium sumpserit? Respondemus,quia Dominus id nobis præcepit. Non tulit hoc ambitio, & inuidia Core,

Sapient.45. Sapient.45. *Contra illum* (id est,contra Aaronem) *steterunt alieni, & propter inuidiam circumdederunt illum homines in deserto, qui erant cum Dathan, & Abiron, & congregatio Core in iracundia*, &c. Itaque Dei potestati, & ordinationi restiterunt. *Qui autem* (ait Paulus) *resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*, &c. Restitit ambitiosus Core cum cæteris superbis seditiosis potestati, & ordinationi Dei, ipsi sibi damnationem, quam vidimus,acquisiuerunt. Superbi,Core,Dathan, & Abiron terræ hiatu absorti sunt, ducentos alios, & quinquaginta viros proceres vltrix flamma à Deo immissa vorauit.

4. D.Gregor. Quamobrem nouam hoc loco affert superbiæ definitionem D. Gregor. Nyssenus. Nam cùm superbia ascensus videatur esse,quia superbi semper, instar ignis, ascendere conantur, ille sic superbiam definit: *Superbia est descensus in inferiora.* Si enim(inquit) qui se super alios præferre volunt, hiatu terræ demersi, ad infima decidunt.Non est contemnenda definitio, cùm dicimus, superbiam esse casum ad infima, &c. Probari potest definitio exemplis superborum. Quid enim aliud fuit Luciferi superbia, quàm descensus siue casus in inferiora,id est,in tartarum? Quid fuit superbia Pharaonis? Nónne descensus in pelagus, vbi cum vniuerso exercitu periit? Vt omittamus alios, quid quæso fuit Core, Dathan, & Abiron arrogantia? Nónne descensus, & casus in infernum: *Descenderunt* (ait scriptura) *viui in infernum.* Hinc illud Chry-

Superbia descensus in inferiora.

D. Chrysost. sostomi, homil. 66. in Matthæum: Attende,& videbis,nihil humilitate altius,nihil arrogantia

D. Nazianz. depressius, &c. & Nazianzenus in orat. in nouam Dominicam: Ne altius (inquit) efferaris,

Numer.16. ne profundius corruas, &c. Numer. 16. dixit Moses Core superbo: *Nimium erigimini filij Leui.* Nimium se erigebant, & ascendebant, qui ex Leuitarum gradu, ad sacerdotum dignitatem ascendere nitebantur, per seditionem, sed nimium etiam descenderunt, cùm Core superbum terra absorbuit, & ducentos, & quinquaginta proceres flamma combussit.

5. Quod si Nyssenus superbiam sic definit: *Superbia est descensus ad inferiora*, vel, *est casus ad infima*,licet ex illius sententia humilitatem contrariam superbiæ, hoc contrario definire modo: *Humilitas est ascensus ad superiora.* Quamobrem D.Chrysost. homil.11.ad Ephes.cap.4. Quanto (inquit) se ipsum quis humiliauerit, tantò magis exaltabitur. Quemadmodum enim in aqua fit,quæ tanto altius ascendit,quanto illam quisquam ad ima deduxerit,& quantum quis ex interuallo iaculatus fuerit, tanto potitur, ita habet animi humilitas. Sic Chrysost. Propositam definitionem illud probat sanctissimæ Deiparæ dictum: *Deposuit potentes de sede,& exaltauit humiles.* Et illud Pauli ad Philippens.3. *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem; propter quod & Deus exaltauit illum.* Denique ait Dominus Luc.14. *Omnis,qui se exaltat, humiliabitur, &* Luc. 14. *qui se humiliat, exaltabitur.* Et D. Bernardus serm. 2. de Ascensione: Fratres (inquit) perseuerate in disciplina, quam suscepistis, vt per humilitatem ad sublimitatem ascendatis.Quia hæc est via, & non est alia præter ipsam. Qui aliter vadit, cadit potius, quàm ascendit, quia sola humilitas est,quæ exaltat, &c. Eodem loco ait Bernardus, Christum, cùm secundùm diuinitatem non posset ascendere, ascendisse per humilitatem naturæ assumptæ: Christus (inquit) cùm non haberet quo ascenderet, quia vltra Deum nihil est, per descensum,quomodo creseceret,inuenit,veniens pati,& mori, propter quod Deus exaltauit illum. Vade & tu, & fac similiter; neque enim ascendere poteris, nisi descenderis. Hæc D.Bernardus.

Humilitas est ascensus in superiora.

D. Chrysost. Ad Philip.3. D. Bernard.

6. Core, & reliquis seditiosis similes sunt hæretici. Seditiosi illi aduersùs summum synagogæ

Hæretici similes sunt Core, Dathã, & Abiron.

gogæ sacerdotem, Aaronem rebellarunt, seditionémque concitauerunt: hæretici aduersùs summum Ecclesiæ Pontificem rebellant, seditionémque concitant. Aiebant seditiosi: Moses, & Aaron, cur eleuamini super populum Domini? sic aiunt hæretici: Cur eleuantur Pontifices Romani super populum Dei? Respondere possent Moses, & Aaron, vt diximus: fungimur officiis à Deo datis; principatu fungitur Moses, Aaron fungitur suo sacerdotio, quia id iussit Dominus; quod meridiana luce clarius est. Eundem in modum respondemus, si excellsam administrant potestatem summi Pontificis, est potestas hæc à Deo. Deus ipse D. Petro, & successoribus regni cælorum claues tradidit, ipse Petro, & in Petro illis dixit: *Pasce oues meas. Super hanc petram Deus ædificauit Ecclesiam suam*, vt tota ipsa Ecclesia ab initio vsque ad hoc tempus semper docuit. Quisnam eos fascinauit homines, qui huic veritati ab initio confirmatæ non obediunt? fascinauit equidem superbia illa, quæ Core, Dathan, & Abiron fascinauit, terræque hiatu deuorauit. Qui similes sunt peccato, similes erunt supplicio. *Qui potestati, & Dei ordinationi resistunt*, (ait Paulus) *ipsi sibi damnationem acquirunt.* Qui ergo potestati summi Pontificis à Deo constituti resistunt, hîc quidem breuissimi temporis modicam carnis libertatem comparabunt, sed post mortem sempiternam damnationem, & captiuitatem in sempiternis tormentis acquirent.

Deus Petrum Ecclesiæ totius Pontificẽ constituit.

A

B

C

D

E

Cecidit pronus in faciem.

7. Cùm audisset Moses seditiosos clamantes: *Cur eleuamini super populum Domini?* cecidit pronus in faciem. Erat Moses princeps populi, sed humilis, & ad Deum omnibus in seditionibus confugiens. Seditiosi clamabant: *Cur eleuamini?* Moses se non superbum esse, & elatum ostendit, sed humilem, coram illis pronus in faciem humiliter cecidit; quod etiam videtur fecisse Aaron. Prostratus autem humi Moses Deum deprecatus est, & quid facturus esset, à Deo accepit. Prostratus est humi, quasi diceret: Non eleuamur super populum Dei, non affectamus principatum, & sacerdotium; sed absque principatu, & sacerdotio viuere cupimus. Non eleuamur, sed ante Deum cadimus proni in facies nostras, & ante vos, vt intelligatis, nos non superbiam consectari, sed humilitatis statum exoptare. O beatum Mosem, principem humilem! O beatum humilem Pontificem Aaronem! Maxima enim principis, ac Pontificis virtus est humilitas. Gemma est in pontificali, & regia veste fulgens admirabiliter, iuxta illud D. Gregorij lib. 26. moral. cap. 24. Mirum (inquit) valde est, cùm in cordibus sublimium regnat humilitas morum. Item: Subtilissima ars viuendi est, culmen tenere, gloriam premere, esse quidem in potentia, sed potentem se esse nescire, &c. Et Bernard. homil. 4. super Missus est: Non magnum (inquit) est, esse humilem in abiectione. Magna prorsus, & rara virtus est humilitas honorata, &c. Mosis humilitas honorata erat, populi enim princeps erat Moses, sed in tanto honore erat humilis, ideo coram seditiosis in terram se prostrauit.

Mosis humilitas.

Humilitas principum.

D. Bernard.

Vt vobis sacerdotium vendicetis.

8. Core, & Leuitas Moses monet, vt gradu suo contenti sint, neque velint sacerdotium appetere, quod Aaroni datum est à Deo. Erant Leuitæ ministri sacerdotum, sed Core hoc honore non contentus, sacerdotium affectabat: ambitio enim non est contenta honore, quem iam est assecuta, ad alium inhiat. Quemadmodum auaritia non satiatur pecunia: sic ambitio non satiatur honore. Quamobrem D. Bernardus ambitionem infinitam appellat, quia ambiendi finem non habet. Epist. 42. ad Senonensem Archiepiscopum: O infinita (inquit) semper ambitio! Cùm primos honorum gradus meruerint in Ecclesia, non ideo corda quiescunt, duplici semper æstuantia desiderio, quò vtique magis, ac magis & dilatentur in plura, & ad celsiora sublimentur. Factus Episcopus, Archiepiscopus esse desiderat; quo fortè adepto, rursus, nescio quid altius somnians, Romanum statuit frequentare palatium, &c. Seneca lib. 2. de Benef. cap. 27. Maiora (inquit) cupimus, quò maiora venerunt. Ambitio non patitur quemquam in ea mensura honorum conquiescere, quæ quondam eius fuit impudens votum. Non est prætura grata, si deest consulatus, neque hic satiat, si vnus est, &c.

Ambitio non satiatur honoribus. D. Bernard.

Seneca.

Si Deus honorem aliquem tribuit, gratiæ illi agendæ sunt, ingrati autem, & superbi animi est, acceptum honorem paruum existimare, & ex eo gradum facere ad affectandum arrogantiorem dignitatem celsiorem. *Numquid* (ait Moses Leuitis, Num. 16.) *parum vobis est, quòd separauit vos Deus Israël ab omni populo, & iunxit sibi, vt seruiretis ei in cultu tabernaculi, & staretis coram frequentia populi, & ministraretis ei? Idcirco ad se fecit accedere te, & omnes fratres tuos filios Leui, vt vobis etiam sacerdotium vendicetis, & omnis globus tuus stet contra Dominum?* sic Moses Core, & filios Leui affatus est. Paruus videtur honor iam comparatus, ideo maiorem expetit ambitiosus. Numquid (inquit Moses) parum vobis est, quòd Deus sui tabernaculi ministros vos fecit? Iam vobis, postquã eum consequuti estis, hic honor paruus videtur? Ex eo gradu gradum facitis ad sacerdotium per seditionem assequendum? Numquid idcirco vos vocauit Dominus ad officium Leuitarum, vt ex eo gradum vobis faciatis ad sacerdotium iniquè comparandum. Officio vestro viuite contenti, vnumquemque enim vult Deus suo ordine contentum esse, suisque finibus se continere humiliter; neque celsiora ambire superbo animo. D. Bernardus lib. 2. de consider. ad Eugenium: Si sapis, (inquit) eris contentus mensura, quam tibi mensus est Deus, &c. Aduertat ambitiosus: nemo se negotiis Regis tractandis intrudit, inuito Rege: cur igitur ambitiosus negotiis summi Regis Christi procurãdis se arroganter inferet, cùm id maximè Christo sũmo Regi displiceat? Audiat D. Bernardum serm. de conuersione ad Clericos, cap. 27. Vnde (inquit) ambitionis impudentia tanta? Audeãtne aliquis vestrum terreni cuiuslibet reguli occupare ministeria, præripere beneficia, negotia dispensare, eo non præcipiente, aut etiam prohibente, &c. *Nemo sumit sibi honorem*, (ait Paulus ad Hebr. 5.) *sed qui vocatur tanquam Aaron*, &c. Expecta Dei vocationem, fuge ambitionem. Eccles. 7.

9.

Num. 16.

D. Bernard.

Vnusquisque humiliter accepto honore contentus sit.

D. Bernard.

Ad Hebr. 5.

Eccles. 7.

Noli quærere à Domino ducatum,
neque à Rege cathedram
honoris, &c.

CAPVT

CAPVT IV.

MORALE.

De Dathan, & Abiron.

Superba responsio Dathan, & Abiron.

1. SVPERBIÆ hoc verbum est magnæ. Vocantur Dathan, & Abiron à Mose principe suo, respondent superbissimè: *Nolumus ad te ire*, illudúntque ei ironicè dicentes: Egregiè quidem promissa seruasti. Promisisti terram fluentem lacte, & melle, eduxisti verò nos ex Ægypto, quæ lacte, & melle fluebat, & duxisti in hanc asperam solitudinem, amaritudine, ac felle manantem. Equidem, vt dicitur Psal. 16. *Os eorum locutum est superbiam.* Gregor. lib. 12. moral. cap. 24. Superbus (inquit) quo in hac vita plus valet, eò linguæ fræna audacius relaxat, &c. O hominum ingratitudinem! Ægyptum terram vocant lacte, & melle fluentem; de terra verò promissionis desperant. Vtinam non sint religiosi aliqui, qui hos imitentur, & Ægyptum, hoc est, mundum terram esse putent, melle, & lacte manantem, religionem verò aridam solitudinem. Ipsi quidem qui hoc cogitant, arida sunt solitudo, terra autem in quam Deus eos intromisit, reuera fluit lacte, & melle, si tamen illi Dathan, & Abiron non imitentur. Iob 11. *Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri, se liberum natum putat*, &c. Ecce duos viros vanissimos, in superbiam erecti sunt, & similes onagris, liberos se, nulliúsque imperio subditos arbitrantur. Onagri asini sunt syluestres, nullius hominis subiecti seruituti. Vnde Iob 39. ait Dominus: *Quis dimisit onagrum liberum, cui dedi in solitudine domum?* Sic Dathan, & Abiron, asini agrestes, liberi esse volebant, iugúmque à ceruicibus excutiebant dicentes: *Non venimus*: sed inciderunt in iudicium diaboli, de quo Paulus 1. ad Timoth. 3. *Non neophytum* (inquit) *ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli*, &c. Diabolus per superbiam in iudicium, & damnationem incidit, ex cælo præcipitatus in orcum: sic hi homines, per superbiam in iudicium Dei inciderunt, & viui à terra deuorati sunt. Multos onagros libertatis amantes protulerunt nostra tempora; hoc est, multos, qui Ecclesiæ iugum excutiunt, liberéque volunt viuere, instar onagrorũ. Vę miseris! vocãtur à Deo ad veram fidem, sed respondent cum Dathan & Abiron: *Non venimus*, vt onagri liberi esse volumus. Non veniunt miseri ad fidem: sed venient paulò post ad ignem, quamuis dicant: *Non venimus*; venient, subitóque à diabolo in æternam captiuitatem liberi onagri rapientur.

Psalm. 16. D. Gregor.

Onagri libertatis amãtes indicant, & hæreticos.

Iob 11.

Iob 39.

1. Timot. 3.

An & oculos nostros vis eruere?

2. Vocabat Dathan, & Abiron Moses, vt illos moneret, & sua admonitione oculos redderet, quos superbia eruerat. Hoc enim superbiæ est proprium, oculos eruere, id est, obcæcare. id docet D. Anselmus in lib. de similitudinibus, cap. 98. Non est (inquit) in altum eleuata superbia, sicut quidam putant, sed demissa; & vallis maxima, bestiis vitiorum plena, & tenebrarum caligine densissima. Nam quanto amplius quis superbia inuoluitur, tantò lucem veritatis minus intuetur, &c. In hac demissa valle erant hi superbi homines, superbiæ fumo excæcati, & bestiis pleni, videlicet superbia, & ambitione, & inobedientia. Ideoque neque Mosem principem suum agnoscebant, neque vocati eius imperio obtemperabant: Ægyptum verò aiebant terram esse lacte, & melle manantem: *Eduxisti nos* (inquiunt Numer. 16.) *de terra, quæ lacte, & melle manabat*, id est, ex Ægypto. Isai. 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras*, &c. Væ his hominibus, qui dixerunt bonum malum, & tenebras Ægypti luci terræ repromissionis prætulerunt. Planè cæci, Mosi vocanti (vt oculos eis redderet) ne cæci in barathrum, in quod inciderent, responderunt: *An & oculos nostros vis eruere?* Non oculos eruere, sed oculos reddere volebat Moses, quos superbia eruerat. Superbia oculos eruit ad videndum, quæ rectasunt, & humilia: oculos solùm habet ad cernendum honorem, quem exoptat. Eruerat superbia horum oculos; honorem, quem ambiebant, cernebant; quod rectum erat, & facere debebant, non cernebant: Superbus (inquit Anselmus) quandiu in tenebris, id est, in cæcitate cordis sui iacet, iustum ab iniusto discernere non potest, sed quæ sunt distorta, æquè sectatur, vt recta, &c. Psal. 103. *Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ: catuli leonum rugientes*, &c. Omnes bestiæ, id est, vitia, vigent, in valle tenebrosa superbiæ. Eodem loco citato D. Anselmus: Vnde (inquit) fit, vt in ista tenebrosa valle, videlicet superbiæ, copia sit vitiorum, quasi bestiarum multitudo; nam leones crudelitatis, vulpes calliditatis, serpentes quoque inuidiæ venenosæ, cætera etiam vitiorum animalia solent superabundare, &c.

Num. 16.

Isai. 5.

D. Anselm.

Psal. 103.

D. Anselm.

Recedite à tabernaculis hominum impiorum.

3. Egregium nobis dat Moses consilium: Recedite (inquit) ab improbis hominibus, ne inuoluamini in peccatis eorum; fugiendi sunt amici improbi, ne ipsorum improbitate contaminemur. Quemadmodum peste infectos fugimus: sic vitiis inquinatos fugiamus, ne nos peccati pestis inficiat. Vnde D. Chrysost. Psal. 4. Quemadmodum (inquit) corpora à corrupti aëris lue infecta pereunt, ita etiam anima sæpe damnum accepit ex malorum congressione. Et quemadmodum sanus oculus, quando laborantem aspexerit, afficitur, & qui est scabie refertus, iis qui sani sunt, eam impertit: ita etiam sæpe contingit in consuetudine improborum, &c. Qui sanitatem corporis tueri vult, locum salubrem ad habitandum eligit; qui verò animæ salutem vult seruare, amicos eligit salubres, hoc est, probos. Chrysost. eodem Psalmo. Tu (inquit) si in ciuitate aliqua sis habitaturus, de aëre curiosè inquiris, an sit non salubris, non temperatus, non siccus, de anima autem rationem initurus, non es solicitus de eorum consuetudine, qui cum ea sunt congressuri, sed temerè eam omnibus permittis, &c. De impio quodam homine ait D. Bernardus, epist. 196. Conuersatio eius mel, & doctrina venenum. &c. Huiusmodi sunt amici malis prædita moribus, & conuersatione dulces, sed doctrina, quam exemplo, & verbis tradunt, venenati, ac pestiferi. Recedamus ergo à tabernaculis huiusmodi hominum, ne eorum peccatis inuoluamur, & paulatim ita intricemur, vt difficile sit extricari, & expediri.

3. Fugiendi sũt amici improbi.

D. Chrysost.

Idem.

D. Bernard.

Terra

Terra deuorauit illos.

4. *Superbia deprimitur, & humiliatur.* Iob 20.

Hic finis ſuperborum eſt, in cælum volunt aſcendere, & à terra deuorati, in ima deſcendunt. Iob 20. *Si aſcenderit vſque ad cælum ſuperbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quaſi ſterquilinium in fine perdetur, & qui eum viderant dicent: vbi eſt? velut ſomnium auolans non inuenietur.* Prouerbiorum 16. *Ante contritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltatur ſpiritus.* Id contigit his ſuperbis; contritionem, id eſt, euerſionem eorum, præceſſit ſuperbia, ante ſtupendam ruinam exaltatum eſt cor illorum. Lib. 3. de conſider. D. Bernard. ad Eugenium Papam: Alta (inquit) præſumptio quid niſi ruinoſa præcipitatio eſt? &c. Aperuerunt Dathan, & Abiron os ſuum, inſolentérque dixerunt: *Non venimus*, &c. Aperuit terra quoque os ſuum, & dixit: *Venite*, non vultis venire ad ſuperiorem veſtrum Moſem vos vocantem; venite ad inferiora terræ. En hiatus aperitur, hiatúque aperto, deuorauit illos terra cum tabernaculis ſuis, & vniuerſa ſubſtantia eorum. Non poterit illorum os deuorare Moſem & Aaronem, aut primatu, & ſacerdotio priuare; potuit autem os terræ illos deglutire, & morte mulctare. Humili D. Petro aqua facta eſt terra, ſuper aquam enim, veluti ſuper ſtabilem terram, ambulauit; at his hominibus ſuperbis ipſa terra ſtabilis facta eſt aqua. Nam inſtar aquæ eos abſorbuit. Nec potuit cælum ſuperbiæ pondus ſuſtinere, ſuperbúmque Luciferum, & eius aſſeclas, præcipites egit. Nec potuit terra ſuperbiam horum hominum ferre, Numer. 16. *Diſrupta eſt terra ſub pedibus eorum, & aperiens os ſuum deuorauit eos*, &c.

Prouerb. 16.

D. Bernard.

Num. 16.

Multum erigimini filij Leui.

5. *Superbia à viris Eccleſiaſticis fugienda, humilitas eſt amplectenda.* D. Bernard.

Erat Core Leuita, gradu verò Leuitæ minimè contentus, ſacerdotium ſeditiosè appetebat, ideo Moſes illi ait: *Multum erigimini filij Leui.* Turpis eſt ſuperbia omni viro Chriſtiano; Leuitis verò, id eſt, Eccleſiaſticis, fœdiſſima. Ideo D. Bernard. Pontifici ſummo Eugenio humilitatem ſuadet, in lib. 2. de conſideratione: Nulla (inquit) ſplendidior gemma humilitate, in omni præcipuè ornatu Pontificis. Quo enim celſior cæteris, eò humilitate apparet illuſtrior, & ſe ipſo, &c. Splendida gemma eſt humilitas, expetenda ergo eſt maximè à Leuitis, id eſt, viris Eccleſiaſticis, ne audiant à Moſe: *Multum erigimini filij Leui.* Honor aliquibus ſuperbiæ cauſa eſt, ſed Eccleſiaſticis viris humilitatis cauſa eſſe debet, & gratitudinis, conſiderantibus id, quod eidem Core dixit Moſes de Leuitis: *Numquid parum vobis eſt, quòd ſeparauit vos Deus Iſraël ab omni populo, & iunxit ſibi, vt ſeruiretis ei in cultu tabernaculi, & ſtaretis coram frequentia populi, & miniſtraretis ei?* Separauit Deus Eccleſiaſticos viros ab omni populo, iunxit eos ſibi, vt illi ſeruirent in cultu Eccleſiæ ſuæ, illíque miniſtrarent; tantum hoc officium, ac beneficium magnas poſtulat virtutes, atque inter cæteras gratitudinem, & humilitatem. At conqueritur de illis Origenes, homil. 9. in Ezech. Quanti (inquit) presbyteri conſtituti obliti ſunt humilitatis; quaſi idcirco fuerint ordinati, vt humiles eſſe deſiſterent. Quin potiùs humilitatem ſequi debuerant, quia dignitatem fuerant conſecuti, dicente Scriptura, Eccleſiaſt. 3. *Quanto magnus fueris, tanto humilia te ipſum.* Sic ille. Noſtra

Humilitas ſplendida eſt gemma.

Origenes.

Eccli. 3.

A verſio habet: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Quoniam magna potentia Dei ſolius, & ab humilibus honoratur.* hoc eſt, quanto maior es, tantò maiorem exhibe humilitatem, & Deo placebis. Quoniam Deus potentiſſimus eſt, & infinita maieſtate præditus, vult autem ab humilibus honorari. Conſiderent hæc viri Eccleſiaſtici, quantóque maiores ſunt, tantò ſint humiliores, placebúntque Deo. Potentiſſimus enim Deus ſuperbiam, & arrogantiam execratur, humiles diligit, Deus maximus ab humilibus, qui in ſuis oculis minimi ſunt, vult honorari. Qui illi miniſtrat in Eccleſia, humilis ſit, vt eum honoret miniſterio ſuo.

Audiamus Auguſt. ſerm. 213. Eſto (inquit) paruus in oculis tuis, vt ſis magnus in oculis Dei. In ſummo honore ſumma tibi ſit humilitas, &c. Eximia eſt copulatio humilitatis, & honoris, ſiue celſitudinis. Præclarum effundit ſplendorem ſumma humilitas in ſummo honore collocata. Vnde D. Bernard. ad Eugenium ſummum Pontificem ſcribit, copulandam eſſe humilitatem cum honore ſublimi, ſicut natura copulat limum cum ſpiritu, & ſicut Chriſtus copulauit in eadem perſona Verbum infinitæ maieſtatis cum natura humana. Lib. 2. de conſiderat. Salubris (inquit) eſt copula, vt cogitans te ſummum Pontificem, attendas pariter viliſſimum eſſe cinerem. Imitetur cogitatio naturam, & quod dignius eſt, authorem naturæ, ſumma, imáque conſocians. Nónne natura in perſona hominis, vili limo colligauit vitæ ſpiraculum? Nónne author naturæ in ſui perſona Verbum, limúmque contemperauit? Ita tibi ſume formam, vt altus ſedens, non alta ſapiens ſis, ſed de te ſentiens humilia, & conſentiens humilibus. Sic D. Bernardus.

6. D. Auguſt.

Copulãda eſt humilitas cũ honore, & potentia. D. Bernard.

Producat ea in laminas, & affigat altari.

Core, Dathan, & Abiron terra abſorbuit, ducentos quinquaginta viros primarios thymiama offerentes (cùm non eſſent ſacerdotes) ignis à Deo immiſſus combuſſit. Simile, ſed non tam graue ſupplicium, ſumpſit Dominus de Rege Ozia, qui ſuperbia ductus, templum ingreſſus thymiama voluit Deo offerre ſuper altare thymiamatis. 2. Paralip. 26. *Sacerdotes reſtiterunt Regi, atque dixerunt: Non eſt tui officij, vt adoleas incenſum Domino, ſed ſacerdotum. Iratúſque Ozias, tenens in manu thuribulum, vt adoleret incenſum, minabatur ſacerdotibus. Statímque orta eſt lepra in fronte eius coram ſacerdotibus. Perterritus accelerauit egredi, eo quòd ſenſiſſet illico plagam Domini. Fuit igitur leproſus vſque in diem mortis ſuæ, & habitauit in domo ſeparata plenus lepra.* Quemadmodum Core minimè contentus Leuitæ officio, ad ſacerdotium aſpirauit, ita Ozias minimè contentus Regis dignitate, ſacerdotij munus exercere voluit, vtrumque ſuperbia inflabat. De Core ſatis conſtat, de Ozia loco citato ſcriptum eſt: *Eleuatum eſt cor eius in interitum ſuum, & neglexit Dominum Deum ſuum, ingreſſúſque templum Domini adolere voluit incenſum.* Superbiam vltus eſt Deus, Regem lepra infecit, Core terra dehiſcente vita priuauit, ducentos & quinquaginta viros eius ſectatores flammis incendit.

7. *Rex Ozias lepra percuſſus, quia voluit thymiama offerre.* 2. Paralip. 26.

Voluit autem huius ſupplicij memoriam extare, idcirco thuribulorum laminas iuſſit affigi altari, in quibus auſi ſunt offerre Deo thymiama. Meminiſſe oportet ſuppliciorum, quæ Deus

8. *Memoria ſuppliciorum Dei.*

propter scelera irrogat, vt alieno exemplo cautiores simus, sceleraque fugiamus. Deterret à peccatis memoria suppliciorum, præcipuè verò deterret memoria supplicij æterni. Qui huius supplicij semper meminit, flagitium committere non audet. Vnde Chrysostomus tom.5. homil.5. sic ait: Gehennam continuè timens nunquam in gehennæ ignem decidet, continuè hoc castigatus timore, &c. Laminas thuribulorum affigi iussit Dominus altari, vt essent monimentum populo, Numer.16. *Vt cernant* (inquit) *ea pro signo, & monimento filij Israël.* Sic supplicia improborum iussit affigi sacris libris, vt ea in memoriam reuocemus sæpe, & diligenter consideremus. 1.Corinth.10. *Hæc* (inquit) *in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt.* Item: *Hæc scripta sunt ad correptionem nostram*, &c. Luc.17. *Memores estote vxoris Loth.* Deuter.24. *Mementote quæ fecerit Dominus Deus vester Mariæ in via, cùm egrederemini de Ægypto.*

D. Chrysost. Num.16. 1.Cor.10. Ibid. Lucæ 17. Deut.24.

CAPVT V.

MORALE.

Aaron Deum iratum placat.

Pro populo deprecatus est, & plaga cessauit.

1. *Murmuratio Israëlitarũ, & punitio.*

MVRMVRAVIT populus aduersùs Mosem & Aaron, postquam terra absorbuit Core, Dathan, & Abiron, & ignis ducentos & quinquaginta viros proceres incendit. Cúmque viderent, Deum hæc supplicia de iniquis sumere, deberéntque ex illis intelligere, quantum scelus esset, iis quos Deus in dignitate constituit, repugnare: tamen aduersùs Mosem principem à Deo creatum, & aduersùs Aaronem sacerdotem constitutum murmurarunt, illis tribuentes cædem impiorum à Domino factam: *Vos* (inquiunt) *interfecistis populum Domini* &c. Exarsit ignis, suppliciúmque sumpsit de murmuratoribus: Moses verò misericordia motus præcepit Aaroni sacerdoti, vt Deo offerret thymiama, illúmque placaret. Magna festinatione Aaron id fecit, ignémque suis precibus, & thymiamatis oblatione extinxit. Hac de re sic scriptum est in lib. Sapientiæ, cap.18. his verbis: *Properans homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens quòd tuus est famulus.* Homo sine querela appellatur Aaron Pontifex, is properauit iussu Mosis deprecari pro populo, Græcè ἐσπευσάμενος, id est, properans propugnauit pro populo. Protulit autem seruitutis suæ scutum, Græcè, ἰδίας λειτουργείας ὅπλον, id est, *proprij ministerij arma, orationem*, & per incensum, siue thymiama, deprecationem allegans, id est, orationem tanquam legatum mittens, restitit iræ Dei, & finem imposuit necessitati illi, id est, calamitati, Græcè συμφορᾷ. Vides, orationem scutum esse, & arma ad placandam iram Dei sumenda; vides, officium sacerdotis esse, iram Dei oratione, & sacrificiis à populo auertere. Vnde D.Prosper lib.2. de vita contemplat. cap.2. Sacerdotes (inquit) pondus populi sibi commissi viriliter sustinentes, pro peccatis omnium, veluti pro suis, infatigabiliter supplicant Deo; ac velut quidam Aaron incensum contriti cordis, & humiliati spiritus offerentes, quo placatur Deus, auertunt iram futuræ animaduersionis à populo, &c. Obseruet autem sacerdos, quòd dicitur Aaron *homo sine querela*, exemplo populum, & verbo docens; studeatque ipse homo esse sine querela, vt Deum possit placare. Quòd si thymiamatis oblatio Deum placauit, quid dicendum est de augustissimo Eucharistiæ sacrificio? Sequitur eodem capite Sapientiæ 18. *Vicit autem turbas non in virtute corporis, nec armaturæ potentia, sed verbo illum, qui se vexabat, subiecit, iuramenta parentum, & testamentum commemorans. Cùm enim iam aceruatim cecidissent super alterutrum mortui; interstitit, & amputauit impetum, & diuisit illam, quæ ad viuos ducebat viam.* Milites, & duces vincunt hostium turbas, corporis virtute, id est, fortitudine, & potentia armaturæ: at Aaron non vicit turbas corporis fortitudine, aut armaturæ potentia, sed angelum, qui ipsum affligebat, quia populum interficiebat, verbo superauit, commemorans Deo iuramenta facta Patribus de terra repromissionis, & pactum initum. Itaque cùm ignis populum iam vastaret, multósque combussisset, & ad alios comburendos vltra pergeret, interstitit, id est, se interposuit Aaron, veluti murum, & obstitit, viamque igni clausit.

Aaron sacerdos placat Dominum, orans pro populo. Sapient.18. Sap.18. Oratio scutũ est & arma. D. Prosper.

2. *Sacerdotes sunt murus populi, & protectio, orando, ac sacrificia offerendo.* D.Hieron.

Docet hic locus sacerdotes instar muri debere esse populo, cùm à Deo flagellatur. Murus fuit Aaron populi, vt ait D. Hieron. Ezech.13. Murus sit Pontifex sui populi, murus sit sacerdos suarum ouium. D.Hieron. Legimus, (inquit) Aaron aduersùs ignem deuorantem Israëlis populum occurrisse, & stetisse medium, & opposuisse murum. Sicut enim murus hosti opponitur, & aduersario occurri solet ex aduerso, contráque venienti; ita Dei sententia sanctorum precibus frangitur, &c. Conqueritur Deus de pseudoprophetis, eodem capite dicens: *Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israël*, &c. & cap.22. *Quæsiui de eis virum, qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissipatem eam, & non inueni.* Vult Dominus, cùm flagellat populum, inuenire viros multos, qui sepem & murum interponant, & stent ei oppositi, pro populo quem punit. Cùm ergo Deus de populo pœnas sumit, id faciamus, quod fecit Aaron: *Properauit ille deprecari, proferens scutum orationem*: ita nos ne simus segnes, sed properanter scutum arripiamus, & arma orationis, quibus ab ira Dei defendamur; festinemus ad processiones faciendas, ad templa, ad altaria; domi, & in templis Deum deprecemur; præsertim id facere debent Pontifices, ac sacerdotes. Illud Ezechiel.22. *Et staret oppositus contra me pro terra.* Hebraicè dicitur גמר ב פרץ, *gamad ba peres*, id est, *staret in ruptura.* Metaphora ducta à ducibus strenuis, qui, cùm murus disrumpitur, in ipsis rupturis sese opponunt contra hostes, ne vrbem ingrediantur. Huiusmodi duces cupit Dominus inuenire, huiusmodi Episcopos, sacerdotes, qui, cùm vident disrumpi murum, in ruptura forti animo se Deo ipsi orando opponunt. De Mose legitur Psal.105. *Et dixit, vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius.* Disrumpebatur murus, Moses dux fortissimus stetit in confractione muri, id est, in ruptura muri. Hebraicè *confractio* dicitur *peres.*

Ibid. Sap.22. Ezechiel.22. Psal.105.

3. *Aaron vestibus pontificijs indutus pro populo thymiama obtulit.*

Dubitatur, *an Aaron vestibus pontificijs se induerit, vt offerret Deo thymiama?* Pars, quæ negat, probatur, quia cùm Moses, & Aaron prostrati essent in tabernaculo, Numer.16. Moses iussit Aaronem properare, & tollere thuribulum, nulla

nulla mentione facta veſtium, quoniam ignis iam populum vaſtabat. Videtur ergo Aaron abſque veſtibus ſacris properaſſe. Pars, quæ affirmat, ſequenda eſt. Ea enim probatur ex cap.18. Sap.citato. Nam poſt prædicta additur: *In veſte enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum, & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant ſculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius ſculpta erat. His autem ceſſit, qui exterminabat, & hæc extimuit.* Veſtis poderis (ποδήρης Græcè, id eſt, talaris) dicitur veſtis ſummi ſacerdotis hyacinthina, de qua egimus tom. 2.Concord.lib.3.cap.43. In hac totus erat orbis terrarum, quia totum orbem terrarum repræſentabat: quamobrem Philo lib.3.de vita Moſis, ait Pontificem Hebræum fuiſſe totius mundi imaginem. Quomodo autem veſtis mundum repræſentaret, dictum eſt eodem 2.tomo, lib.3. cap.50. Erant etiam in rationali quatuor ordines lapidum, in quibus nomina duodecim Patrum, ex quibus originem duxerunt duodecim tribus, inſculpta erant; quocirca dicuntur in illis ſculpta Patrum magnalia, (Græcè δόξαι, id eſt, *gloriæ.*) Magnificentia verò Dei (Græcè μεγαλοσύνη, id eſt, *magnitudo*) ſculpta erat in diademate capitis Aaron, quia nomen tetragrammaton in eo erat inſcriptum. Qui plura voleт, legat lib.3. citatum, in quo de omnibus veſtibus pontificiis actum eſt. Conſtat ex lib.Sapientiæ, Aaronem properaſſe ad offerendum incenſum, ſed veſtibus ſe priùs induiſſe pontificiis, diademaque impoſuiſſe capiti, in quo nomen Dei quadriliterum erat inciſum.

Ipſa autem Pontificis indumenta, ait ſacer Author, extimuiſſe exterminatorem, illique ceſſiſſe. *Quis ſit hic exterminator*, ambigitur, Græcè dicitur ὁ ὀλοθρεύων, cum articulo, id eſt, *deſtruens, vaſtans.* Nonnulli angelum fuiſſe volunt. Veriſimile enim eſt ab angelo, ſiue bono, ſiue malo, ignem eſſe excitatum iuſſu Dei. Lyranus vult, exterminatorem dici ignem ipſum, qui Hebræos exterminabat, & vaſtabat. Neque obſtat articulus Græcus maſculinus, tribuitur enim igni perſona maſculina, quæ Pontificis ornatum, ipſúmque Dei nomen extimuerit, eíque ceſſerit. Paulus 1. Corinth.10. ſignificare videtur, fuiſſe angelum: *Neque murmuraueritis*, (inquit) *ſicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore*, &c. Non vocauit ignem, ſed exterminatorem. Collige hinc, ſacris veſtibus, quibus Pontifices, ac reliqui ſacerdotes induuntur, magnam adhibendam eſſe reuerentiam.

4. *Quisnam dicatur exterminator, Sap.18.*

1.Cor.10.

Reuerentia ſacris veſtibus adhibenda.

CAPVT VI.

De virga Aaronis, quæ fronduit.

NVMERI CAP. XVII.

1. ET locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens: Loquere ad filios Iſraël, & accipe ab eis virgas ſingulas per cognationes ſuas, à cunctis principibus tribuum, virgas duodecim, & vniuſcuiuſque nomen ſuperſcribes virgæ ſuæ. nomen autem Aaron erit in tribu Leui, & vna virga cunctas ſeorſum familias continebit: ponéſque eas in tabernaculo fœderis coram teſtimonio, vbi loquar ad te. quem ex his elegero, germinabit virga eius: & cohibebo à me querimonias filiorum Iſraël, quibus contra vos murmurant. Locutúſque eſt Moyſes ad filios Iſraël: & dederunt ei omnes principes virgas per ſingulas tribus: fuerúntque virgæ duodecim abſque virga Aaron. Quas cùm poſuiſſet Moyſes coram Domino in tabernaculo teſtimonij: ſequenti die regreſſus inuenit germinaſſe virgam Aaron in domo Leui: & turgentibus gemmis eruperant flores, qui, foliis dilatatis, in amygdalas deformati ſunt. Protulit ergo Moyſes omnes virgas de conſpectu Domini ad cunctos filios Iſraël: viderúntque & receperunt ſinguli virgas ſuas. Dixítque Dominus ad Moyſen: Refer virgam Aaron in tabernaculum teſtimonij, vt ſeruetur ibi in ſignum rebellium filiorum Iſraël, & quieſcant querelæ eorum à me, ne moriantur. Feciſque Moyſes ſicut præceperat Dominus. Dixerunt autem filij Iſraël ad Moyſen: Ecce conſumpti ſumus, omnes periuimus. Quicumque accedit ad tabernaculum Domini, moritur. num vſque ad internecionem cuncti delendi ſumus?

2. *Deus miraculo virgæ florentis ſacerdotiũ Aaroni confirmat.*

COMPESCVIT Dominus ſuppliciis conſpirationem aduersùs ſacerdoté ſummum Aaronem excitatam: ſed non hoc ſatis; pontificatum illi miraculo oſtenſo voluit confirmare. Iuſſit Moſem accipere à principibus tribuum duodecim virgas, inſcriptis nominibus. His duodecim virgis vnam iuſſit adiungi, inſcripto nomine Aaronis, collocaríque omnes ſimul in tabernaculo. Sequenti die ingreſſus tabernaculum Moſes reperit cæteras virgas, nihil mutatas; virgam verò Aaron frondibus, floribus, fructúque admirabiliter plenam. Hoc teſtimonio admirando confirmauit Dominus ſacerdotium Aaroni, & filiis eius. Vt autem teſtimonium non periret, præcepit virgam admirabilem in ipſo tabernaculo aſſeruari. Numer.17. *Refer* (inquit Dominus Moſi) *virgam Aaron in tabernaculum teſtimonij, vt ſeruetur ibi in ſignum rebellium filiorum Iſraël, & quieſcant querelæ eorum à me, ne moriantur.*

Num.17.

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

Vniuſcuiuſque nomen ſuperſcribes virgæ ſuæ.

Dubitatur, *an in virgis inſcripta fuerint nomina duodecim Principum, qui duodecim tribuum capita erant; an nomina ipſarum tribuum?* Lyranus vult, in prima virga inſcriptum fuiſſe nomen Ruben, ſícque in cæteris nomina reliquarum tribuum. Idem putat Caietanus. Abulenſis contra exiſtimat, non tribuum, ſed principum nomina fuiſſe inſcripta, quæ eſt opinio Philonis in vita Moſis, & Nyſſeni. Hanc verò opinionem probabiliorem

3. *An in virgis duodecim inſcripta fuerint nomina duodecim tribuum?*

liorem esse indicat scripturæ contextus: *Accipe* (ait Dominus) *à cunctis principibus tribuum virgas duodecim, & vnius cuiusque nomen superscribes virgæ suæ.* Hebraicè ad verbum sic: Viri nomen eius scribes super virgam eius, &c. Erant ergo nomina principum inscripta virgis, vel in cortice, vel in papyro. In virga autem tribus Leui inscriptum erat nomen Aaron. Sic enim Dominus iussit: *Nomen* (inquit) *Aaron erit in tribu Leui.* id est, erit inscriptum in virga tribus Leui. In reliquis virgis erant inscripta nomina principum aliarum tribuum; in virga tribus Leui scriptum est nomen Aaron. Quia volebat Deus miraculo demonstrare Aaronis, cuius nomen erat inscriptum, esse sacerdotium, & filiorum eius.

4. *Quot fuerint virgæ positæ in tabernaculo.* Num.17.

Præterea quæritur, *quot fuerint virgæ positæ in tabernaculo?* Caietanus putat, fuisse tantùm duodecim. Idem opinatur Philo. Tredecim fuisse asserendum est. Nam Num.17. sic legitur: *Fuerunt virgæ duodecim absque virga Aaron*, &c. Hebraicè legitur: *Et virga Aaron in medio virgarum eorum.* & LXX. interpretes: *Virga Aaron inter virgas ipsorum.* sic etiam vertit Chaldæus. Erat enim virga Aaron in medio duodecim virgarum virga decima tertia. Probatur. Tribus Israël erant duodecim præter tribum Leui: etenim duo filij Ioseph duas tribus constituerunt, quoniã à Iacob sunt adoptati, Gen.48. *Ephraim, & Manasses, sicut Ruben, & Simeon, reputabantur mihi.* Ergo principes tribuum, duodecim virgas obtulerunt. Decima tertia virga pro Aarone ex tribu Leui oblata est, & in medio reliquarum collocata.

Genes.48.

Inuenit germinasse virgam Aaron.

5. *Ex quánam arbore hæ virgæ fuerint?*

Quæritur, *ex quánam arbore hæ virgæ fuerint?* Respondetur, fuisse decerptas ex vna, eadémque arbore amygdalo. Oportuit enim illas esse æquales in contentione illa, & nihil habere discriminis. Quòd autem fuerint amygdalinæ, confirmatur; quia virga Aaron amygdala protulit, verisimiléque est protulisse fructum sibi conuenientem, per miraculum subitò. Si quis aliud senserit, non repugnabo. Potuerunt enim virgæ ex diuersis arboribus detrahi, potuítque virga Aaron fructum producere à sua natura alienum. D. Gregor. Nyss. illam appellat lignum siccum, ac leuigatum: Stupentibus (inquit) infidelibus, quomodo siccũ, ac leuigatum lignum tam paruo temporis spatio arboris naturam susceperit, atque perfecit. Nam pro vligine terræ, pro cortice, pro humore, pro radicibus, & ramis, diuina virtus ei suffecit, &c. Videntur tamen virgæ illæ non fuisse aridæ, sed virides, ex arboribus ea die decerptæ. Nisi quis velit, principes tribuum gestasse virgas in signum principatus, háque Mosi obtulisse aridas. Reliquæ neque germinarunt, neque folia, vel flores protulerunt. Virga Aaron sola germinauit, frondes, flores, amygdalasque produxit; tantóque miraculo confirmauit, synceram & incorruptam fuisse electionem Aaronis: neque à Mose ideo creatum pontificem, quòd illius frater esset, sed propterea, quòd Deus iussisset.

D.Gregor.

In amygdalas deformati sunt.

6. *Prima floret arbor amygdalus.*

Fertur, ait Philo, amygdalum ex vernis arboribus primam florere: hoc verò Hebræum illius nomen indicat. Dicitur enim Hebraicè, שקד, *saced*, à verbo, שקד, *sacad*, id est, *vigilare.* Vigilat enim, & festinat ad producendos flores. Quamobrem Ieremiæ cap.1. appellatur *virga vigilans: virgam vigilantem ego video*, ait Propheta. LXX. vertunt: Baculum nuceum. Theodotio: Virgam amygdalinam ego video. Indicabat autem virga amygdalina festinationem in fumendo supplicio. Quemadmodum amygdalus festinat, & vigilat ad germinandum; sic Deus festinaturum se dicit, & vigilaturum ad puniẽdum Israëlitas.

Ierem.1.

Deus ad puniendum vigilat.

7. *Boni pastoris effigies.*

Habemus hoc loco boni pastoris imaginem, in primis non à sua ambitione, sed à Deo eligitur, & à Deo accipit virgam, siue baculum. Non est ille Phaethonti similis, qui Solis currũ regere concupiuit, sed orbem incẽdit. Malus pastor alter est Phaethon, Christi Solis magni currũ, id est, Ecclesiam, gubernare affectat. Si illi traditur, non regit currum, sed inflammat orbẽ. Virga autem pastoris boni, id est, baculus, virgę Aaronis similis esse debet; non aridus, & siccus absque succo, sed germinans. Illius autem pastoris baculus aridus est, & succo carens, qui pauperibus eleemosynas non donat; qui opera misericordiæ diligenter non exercet. Huiusmodi virgæ, siue baculi erant eorum pastorum, de quibus Dominus conqueritur, Ezech.34. *Quod infirmum* (inquit) *fuit, non consolidastis, & quod ægrotum, non sanastis, quod confractum est, non alligastis, & quod abiectum est, non reduxistis, & quod perierat, non quæsistis*, &c. Arida virga infirmas oues non consolidat, ægrotas non sanat, confractas non alligat, abiectas non reducit, errantes non quærit. Similis est baculus mali pastoris baculo arundineo, cũ quo Rabsaces Ægyptum confert, Isa.36. *Ecce* (inquit) *confidis super baculum arundineum, confractum istum super Ægyptum, cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam. Sic Pharao Rex Ægypti omnibus, qui confidunt in eo*, &c. Virga arundinea nihil profert fructus; sic pastor, cui oues curæ non sunt, non profert eleemosynas, & misericordiæ opera. Non possunt oues huic baculo inniti, frangitur enim facile, & oues non sustinet, sed exemplo malo, verbísque iracundis vulnerat. Dei locum pastores tenent; Dei ergo virgam imitentur. Qualis ea sit, Psal.22. docetur: *Dominus* (inquit Dauid) *regit me, & nihil mihi deerit; in loco pascuo ibi collocauit, super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit*, &c. Hebraicum verbum significat: *Dominus pascit me, siue regit*, vt pastor. Ita autem pascit suas oues, vt nihil illis desit, neque vel pastus deest, vel potus. Etenim non in locis aridis pastu carentibus, sed in loco pascuæ, hoc est, in pascuis vberrimis, eas collocat iuxta aquas saluberrimas, quæ mentem reficiunt, ac recreant. De hac virga, & baculo addit Dauid: *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Virga namq; illa consolatur oues, quæ optima, atque vberrima illis pascua tribuit, ita vt nihil desit. Erat virga Aaron ex amygdalo arbore, quæ ad flores producendos festinat, & veluti vigilat. Sit virga Pontificis festinans ad bona opera hilariter facienda, siquidem hilarem datorem diligit Deus; floreat exemplo, quod instar florum, suauem odorem exhalet, iuxta illud D. Bernard. serm.76. in Cant. Boni (inquit) pastores non cessant impinguare pecus bonis exemplis, & suis magis, quàm alienis, &c. Proponunt pastores ouibus sanctorum exẽpla, quibus eas ad virtutem cõcitent. Rectè faciunt, sed alienis exemplis pastoris exemplum addendum est. Nam, vt idẽ sanctissimus pastor ait, si solùm alienis,

Ezech.34.

Virga boni pastoris florida, ac fructifera.

Ibid.

D.Bernard.

alienis,& non ſuis exemplis paſtor vtatur,ignominia eſt illi, & pecus ita non proficit, &c.

8. *Virga paſtoris ſit vigilans.* Ieremi. 1.

Sit virga paſtoris, virga florens exemplo, & fructu ſanctorum operum decorata: ſit etiam virga vigilans,ita vt qui eum viderit,illud Ieremiæ 1. dicere verè poſſit: *Virgam vigilantem ego video.* Equidem magnopere proborum virorum animum recreat, vigilantes in Eccleſia virgas videre,non dormitantes, hoc eſt,paſtores cuſtodientes vigilias noctis ſuper gregem ſuum. Cantic. 3. *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem*, &c. Hos vigiles, qui Eccleſiam ciuitatem Dei cuſtodiunt,ait D.Bernardus,loco indicato, eſſe Eccleſiæ paſtores, quos maximè vigiles eſſe oportet, quia ciuitas noctu, diúque ab hoſtibus obſidetur. Quàm boni vigiles, (ait D. Bernardus) qui nobis dormientibus ipſi peruigilant, quaſi rationem reddituri pro animabus noſtris! quàm boni cuſtodes, qui vigilantes animo, atque in orationibus pernoctantes, hoſtium inſidias explorant, machinamenta fruſtrantur, &c. Ex paſtorum vigilia, Eccleſiæ bonum oritur, ex ſomno malum. Matth. 13. *Cùm dormirent homines, venit inimicus homo, & ſuperſeminauit zizania in medio tritici.* Sementem ſuam in Eccleſia, tam hæreſeon,quàm malorum morum,diabolus facit, cùm dormiunt homines, hoc eſt, paſtores. Sic enim interpretantur D.Hieron. & alij. Non dormiat, qui Eccleſiæ præpoſitus eſt, (ait Hieron.)ne per illius negligentiam inimicus homo ſuperſeminet zizania,&c. Inuigilet ergo paſtor, non pecuniæ,ſed ouium ſaluti. Conqueritur de tempore ſuo D. Bernard. ſerm. 77. in Cantic. Quem dabis (inquit) mihi de numero præpoſitorum,qui non plus inuigilet ſubditorum euacuandis marſupiis, quàm vitiis extirpandis,&c.

Cantic. 3. — D.Bernard. — Matth. 13. — D.Hieron. — D.Bernard.

9. *Sacerdotis vita.* Lyranus.

Addo & illud Lyrani,Numer. 17. Virga (inquit) quæ eſt ſignum dominij, & correctionis, ſignificat bonum prælatum, in quo eſt poteſtas regendi, & corrigendi. Hæc virga germinat bonitate conſcientiæ, frondet veritate doctrinæ,floret celebritate famæ,& fructificat ſanctitate vitæ,&c. D.Gregor. Nyſſen. in vita Moſis, fructu ipſo virgæ adumbratam eſſe ait ſacerdotis vitam. Eſt enim nux extrinſecus dura, atque aſpera; intrinſecus nucleum ſuauem habet: ſic probus ſacerdos extrinſecus vitam aſperam ducit, & duro labore exercitam, intrinſecus verò nucleum habet ſuauem, & blandum, & charitate plenum cor. Verba Nyſſeni hæc ſunt: Fructu virgæ,qualis debeat eſſe vita ſacerdotis,monemur; aſpera enim & continens, duráque debet exterius eſſe,intus autem,& in occulto ſuaue quoddam edulium continere, &c. De hac duritie amygdali aliter philoſophatur D. Hieron. Ieremiæ cap. 1. Virgam enim Dei, & aſperam eſſe ait,& dulcem;quoniam Dei caſtigatio fructus parit dulces iis, quos à peccatis reuocat. D.Hieronymus: Vigilat (inquit) virga Dei, cuncta populi peccata conſiderans, vt percutiat,& corripiat delinquentes. Iſta eſt virga,vel baculus,de qua Dauid loquitur, Pſal. 22. *Virga tua, & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.* Pulchréque poſuit, *conſolata ſunt*; ad hoc enim Dominus corripit, vt emendet. Et quomodo nux, ſiue amygdalus amariſſimum habet corticem, & teſta duriſſima cingitur, vt detractis auſterioribus, & duris, fructus dulciſſimus reperiatur: ſic omnis correptio, & labor continentiæ amara quidem videtur ad præſens, ſed fructus parit dulciſſimos. Vnde & vetus illa ſententia:

D.Gregor. Nyſſenus. — D.Hieron. — Pſal 22. — *Corripit Dominus, vt emendet.*

Literarum radices amaræ: fructus dulces. Hæc ille.

Eodem loco docet, nonnullos dixiſſe, virgam vigilantem, ac nuceam Chriſtum adumbraſſe. Quemadmodũ enim virga Aaron emortua floruit; ſic Chriſtus mortuus refloruit, in reſurrectione, iuxta illud Pſalm. 27. *Et refloruit caro mea*,&c. D.Cyrillus lib. 10. de adorat. Crucifixerunt (inquit) Iudæi Chriſtum, ſed refloruit virga de radice Ieſſe: reſurrexit Chriſtus, &c. D. etiam Gregorius lib. 14. moral. cap. 29. Virga Aaronis Chriſtum reſurgentem putat adumbrari, reliquis virgis, non florentibus reliquos homines indicari. Iam (inquit) virga Aaron (id eſt,Chriſtus) poſt ariditatem floret, ſed virgæ duodecim tribuum in ariditate manent. Quia iam quidem corpus Domini poſt mortem viuit: ſed noſtra adhuc corpora vſque ad finem mundi à reſurrectionis gloria differuntur, &c. D. Bernardus homil. 2. ſuper *Miſſus eſt angelus.* Chriſtum eadem virga arbitratur demonſtrari: In virga (ait) figuratur Chriſti potentia; in flore,fragrantia;in fructu,ſaporis dulcedo;in frondibus, ſedula intelligitur protectio, qua videlicet paruulos ad ſe confugientes ſub vmbra alarum ſuarum protegere non deſinit. Bona eſt, & deſiderabilis vmbra ſub alis Ieſu, &c. Denique eodem loco D.Bernardus,virgam Aaronis,Deiparæ Virginis vmbram quandam eſſe ait his verbis: Quid virga Aaron florida,neque humectata, niſi Virginem Deiparam concipientem ſignificat, quamuis virum non cognoſcentem? Iſaias cap. 11. *Egredietur* (inquit) *virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet*: florem Filium, virgam intellige Matrem. Quoniam, & virga floruit abſque germine, & Virgo concepit non ex homine. Nec virgæ virorem,floris læſit emiſſio, nec Virginis pudorem, ſacri partus editio. Sic D.Bernardus. Adde, in Virgine verum eſſe id,quod de Chriſto dixit idem ſanctiſſimus Pater. Significat enim in Virgine virga potentiam ad ſuccurendum hominibus, quia Regina cæli eſt: flos, fragrantiam virtutum: fructus, dulcedinem, & benignitatem erga nos: rami, frondéſque ampliſſimæ, protectionem, & vmbram, qua nos protegit. Rupertus: Quid (inquit) virga illa eſt, quæ neque rigata, neque plantata germinat, florétque, & fructum facit, & in Iſaia de radice Ieſſe egreditur, florémque producit,niſi Virgo Regia,quæ ſine virili ſemine Chriſtum protulit verum florem? &c.

10. *Virga Aaron Chriſtũ adumbrat.* Pſal. 27. D.Cyrillus. D.Gregor. D.Bernard. *Virga Aaron adumbrat Deiparam Virginem.* Iſaiæ 11. Rupertus.

Denique virtus ſimilis eſt amygdalo, fructui virgæ Aaronis. Quemadmodum nucleus amygdali tectus eſt duro, & amaro cortice: ſic virtutis nucleus tectus eſt duro, & amaro labore,ſed quod eſt in prouerbio: *Qui nucleum edere vult, nucem frangat*; qui virtutis vult eſſe particeps, labores frangat, & vincat, neque frangatur ab eis. Philo in vita Moſis: Nucis (inquit) extremum putamen eſt amarum; ligneus cortex interior eſt auſterus & ſolidus, quò fit,vt fructus non ſit in promptu, clauſus vtroque munimine. Hac figura docetur anima, exercens ſe in virtutis ſtadio, opus eſſe laboribus: labor autem durus,& difficilis, vnde felicitas prouenit; quapropter perdurandum eſt. Nam qui fugit laborem, fugit felicitatem, qui verò fortiter, patientérque difficultates tolerat, ad beatitudinem properat. Nam fieri non poteſt, vt homo delicatus,& effæminatus, animo, corpore quoque labefactato quotidianis voluptatibus, virtuti domicilium præbeat. Sic Philo.

11. *Virtus ſimilis eſt amygdalo.* Philo. *Qui fugit laborem, fugit felicitatem.*

CAPVT VII.

De mansione trigesima tertia, quæ dicitur Cades, in qua aquam ex rupe eduxit Moses.

NVMERI CAP. XX.

1. VENERVNTQVE filij Israël, & omnis multitudo in desertum Sin, mense primo: & mansit populus in Cades. Mortuáque est ibi Maria, & sepulta in eodem loco. Cúmque indigeret aqua populus, conuenerunt aduersum Moysen & Aaron: & versi in seditionem, dixerunt: Vtinam periissemus inter fratres nostros coram Domino. Cur eduxistis Ecclesiam Domini in solitudinem, vt & nos, & nostra iumenta moriamur? Quare nos fecistis ascendere de Ægypto, & adduxistis in locum istum pessimum, qui seri non potest, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec malogranata, insuper & aquam non habet ad bibendum? Ingressúsque Moyses & Aaron, dimissa multitudine, tabernaculum fœderis, corruerunt proni in terram, clamauerúntque ad Dominum, atque dixerunt: Domine Deus, audi clamorem huius populi, & aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ viuæ, vt satiati, cesset murmuratio eorum. Et apparuit gloria Domini super eos. Locutúsque est Dominus ad Moysen, dicens: Tolle virgam, & congrega populum, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas. Cúmque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo & iumenta eius. Tulit igitur Moyses virgam, quæ erat in conspectu Domini, sicut præceperat ei, congregata multitudine ante petram, dixítque eis: Audite rebelles & increduli: Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere? Cúmque eleuasset Moyses manum, percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita vt populus biberet & iumenta. Dixítque Dominus ad Moysen & Aaron: Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israël, non introducetis hos populos in Terram, quam dabo eis. Hæc est aqua contradictionis, vbi iurgati sunt filij Israël contra Dominum, & sanctificatus est in eis.

2. IVSSI sunt Israëlitæ, Numer. 15. retrogredi, ac reuerti in solitudinem, per viam, quæ ducebat ad mare rubrum. Profecti ergo sunt, longóque annorum spatio per multas mansiones in deserto vagati, quoúsque anno quadragesimo ab exitu ex Ægypto, peruenerunt in mansionem trigesimam tertiam, quæ appellatur *Cades*. In aliis mansionibus, quas supra indicauimus, ex lib. Numer. cap. 33. nihil gestum narratur, nomina solùm mansionum recensentur. Quid acciderit in mansione Cades, nunc est dicendum. Cades mansio est prope Idumæam regionem, quam Deus dedit Esau, fratri Iacob. In hanc venerunt Israëlitæ circiter annũ quadragesimum post egressum ex Ægypto. Nam post Cades castrametati sunt in monte Hor, Numer. 33. in quo Aaron ex vita discessit anno quadragesimo ab exitu ex captiuitate Ægyptiaca. In monte Hor obiit Aaron: in hac verò mansione Cades obiit Maria, Aaronis, & Mosis soror, vt legitur Numer. 20.

Anno quadragesimo peruenerunt Israëlitæ in Cades.

Cúmque indigeret aqua populus.

3. In mansione Cades penuria aquæ laborauit populus. Aiunt Hebræi, vt refert Abulensis, causam penuriæ fuisse mortem Mariæ. Tria enim dona dicunt data populo propter merita Mosis, Aaronis, & Mariæ. Propter Mosem datum putant manna, ideóque eo mortuo ampliùs è cælo non fluxisse. Propter Aaronem nubem concessam volũt præcedentem castra, post mortem autem eius disparuisse. Propter Mariam concessum inquiunt aquæ puteum, qui castra præcederet, mortua verò Maria euanuisse. Nihil habent fundamenti, & probationis hæc dicta, faciléque refutari possunt, semper enim manna è cælo decidit vsque ad terram promissionis, semper nubes dux fuit itineris: puteus verò nullus fuit, qui castra præcederet.

Dictum Hebræorum.

Versi in seditionem dixerunt.

4. Nondum malo suo didicerunt seditiones excitare. Deficiente aqua, in seditionem versi sunt, & murmurationem. Deest aqua, ô Israëlitæ, accedite humiliter ad Mosem, petite, vt aquam à Deo postulet, ille penuriæ vestræ faciet satis. Non curant humilitatem, ac modestiam, & reuerentiam pastoribus debitam; clamant, & vociferantur: vtinam mortui essemus coram Domino, quemadmodum mortui sunt fratres nostri: cur ex Ægypto Dei Ecclesiam, id est, congregationem, & populum eduxistis in desertum, vbi neque aquæ sunt, neque ficus, neque mala punica, neque vineæ; vbi neque frumentum seri, neque meti potest? Moses, & Aaron his auditis, ad solitum asylum confugerunt, id est, ad tabernaculum, à Dominóque postularunt, vt thesaurum suum eis aperiret aquæ viuæ. Apparuit gloria Domini, præcepítque Mosi, vt congregaret populum ipse & Aaron: *Et loquimini* (inquit) *ad petram, & ipsa dabit aquas.*

Seditio propter aquam.

5. Oleaster putat, hos seditiosos ex iis fuisse, qui ex Ægypto erant egressi. Dicunt enim Num. 20. *Quare nos fecistis ascendere de Ægypto?* Vnde infert, hoc loco agi de miraculo illo, quod Deus fecit, Exod. 17. in mansione quæ dicitur Raphidim, paulo post egressum de Ægypto. Tunc enim viuebant ij, qui egressi erant ex Ægypto. Nunc autem illi omnes iam obierant, erat enim hic annus quadragesimus ab egressu. Ait ergo

Num. 20.

semel

semel tantùm in Raphidim ex rupe fluxisse aquam. Dicendum est potiùs, bis aquam ex rupe fluxisse, semel in Raphidim, antequam populus perueniret in montem Sinai, anno primo ab egressu ex Ægypto: iterum in Cades anno quadragesimo, vt indicat ipsa scripturæ narratio. Argumento autem respondemus, adhuc anno quadragesimo multos ex iis vixisse, qui ex Ægypto exierant. Secundò respondemus, illa verba: *Quare nos fecisti ascendere de Ægypto?* non probare illos homines ascendisse ex Ægypto. Loquuntur enim generaliter de toto populo, tam de viuis, quàm de mortuis, vt ostendunt illa verba: *Cur eduxisti Ecclesiam Domini in solitudine?*

Bis aqua ex petra fluxit.

A

Tulit Moyses virgam, quæ erat in conspectu Domini.

6. Virgam tulit Moses. Lyranus putat, tulisse virgam Aaronis, quæ fronduerat, sed probabiliùs existimat Abulensis, tulisse virgam illam, qua in Ægypto tot mirabilia est operatus, vt nunc hoc miraculum faceret. Accedit, quòd hac virga, Exod. 17. iam percusserat aliam rupem, ex qua, veluti fonte, aqua effluxit abundantissimè. Ea verò erat in conspectu Domini, in tabernaculo fœderis collocata. Vnde colligimus, in tabernaculo duas fuisse virgas, videlicet virgam Aaron, quæ fronduerat, & virgam Mosis, per quam miracula fecerat. Sublata virga populum congregauit ante rupem, quæ aquas erat productura: Israëlitas verò sic allocutus est: *Audite rebelles, & increduli: Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Deinde rupem bis virga percussit; magna verò aquarum copia fluxit admirabiliter, quæ totius populi, & iumentorum sitim expleuit. Oleaster Num. 21. ait, forsitan Mosem attulisse suam virgam, Aaronem verò suam, vtrúmque verò percussisse rupem; ideóque dici, bis percussam. Sed caret coniectura probabilitate.

Mirabiliter aqua ex petra educitur.

B

C

Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israël.

7. Hoc in loco sententiam fert Dominus in Mosem, & Aaronem, pœnámque irrogat priuationis ab ingressu terræ promissæ. Dubium est, *quódnam illi peccatum commiserint propter quod hac pœna sint affecti.* Nonnulli Hebræi peccatum fuisse aiunt, quòd Israëlitas incredulos, & rebelles vocarunt, populúmque contumelia affecerunt. Alij putant, Deum iussisse percuti semel rupem, esse autem percussam bis, ideóque peccatum commissum. Alij volunt, Deum præcepisse, aquam educi ex certa quadam rupe; populum verò postulasse, vt ex alia educeretur: quod cùm fecisset Moses, peccauit. Hæ opiniones probabilitate carent, faciléque refelli possunt. Lyranus cum aliis arbitratur, Mosem, & Aaronem dubitasse, non quidem de potentia Dei, quam satis supérque erant multis miraculis experti, sed de effectu. Dubitabant enim propter populi iniquitatem, an rupes percussa esset aquas datura; ideóque dixerunt: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Hæc autem dubitatio peccatum fuit, siquidem Deus dixerat: *Loquimini ad petram, & ipsa dabit aquas.* Abulensis opinatur, peccasse Mosem, & Aaronem, eo quòd verba Dei non seruauerunt, dixit enim Dominus: *Loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas.* Debuerant ergo coram populo loqui ad rupem, Dei potentiam, & benignitatem extollendo, qui & posset, & vellet ex rupe fontem facere, vt populi sitim extingueret. Debuerant Israëlitas congregatos ad Dei laudem excitare, vt miraculo conspecto Dei potentiam laudibus celebrarent: at versi sunt ad increpationem, incredulos appellauerunt, & rebelles, neque ad petram quidquam locuti sunt.

Fert Dominus sententiam in Mosen & Aaron. Cur Moses & Aaron in terrã repromissionis non introuerint.

D

E

D. Chrysostomus Mosem, & Aaronem dubitasse sentit, Psal. 105. Cùm Moses (inquit) sororis Mariæ mortuæ causa in luctu versaretur; Israëlitæ magna cum temeritate ad eum accedentes, aquam postularunt. ipse autem luctu, ac mœrore afflictus, & eorum petulantiam aspiciens, iracundia simul, ac mœstitia correptus, non cum ea concinnitate, quam adhibere solebat, diuino imperio ministrauit; verùm dubitatione quadam sermonibus suis admixta, percussit rupem. Hæc Chrysost, verba autem illa Psalmi: *Et distinxit in labiis suis*, sic exponit: Non citra omnem dubitationem locutus est. Et Theodoretus: *Distinxit in labiis suis*, scilicet dubiis verbis vsus est, &c. D. Augustin. Dubitanter (inquit) petram virga percussit, perturbatus populi murmure; non tenuit fiduciam, qualem debuit, &c. Idem Augustinus in Numeros, quæst. 19. ait, Mosis peccatum fuisse dubitationem de potentia Dei, & diffidentiam: Moses (inquit) ad petram vnde aqua profluxit, videtur de potestate Domini dubitasse. Item: Poterant (inquit) excusari verba Mosis, nisi in eum clara esset diuina sententia, quòd diffidendo talia dixerit, &c. Item existimat verba illa: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* dubitanter à Mose esse dicta: Intelligitur, (ait) illa verba ita dixisse Moysen, tanquam petram percusserit ad incertum, vt si non sequeretur effectus, hoc prædixisse putaretur, &c. D. Isidorus in Numer. cap. 18. Moses (inquit) turbatus murmure populi, dubitanter petram virga percussit, quasi illud nõ posset Deus facere, vt aqua de petra flueret, quod ante iam fecerat, &c. Cajet. incredulitatem Mosi tribuit. Psal. 105. Deus (inquit) manifestauit illius incredulitatem, tum facto, quia in prima percussione virgæ non exiuit aqua, tum iudicio, dicendo: *Quia non credidistis verbis meis*, &c. Et Vatablus: Moses (ait) frustratus est ingressu terræ repromissionis propter infidelitatem, quãdo dixit dubitando: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Rupertus in Numer. lib. 2. cap. 7. Hic (inquit) exacerbatus spiritus Mosis penè fidem perdidit, &c. Addit: Moses, & Aaron hoc loco increduli in figura Scribæ fuerunt, & Pharisæi, &c. D. Hieron. illud Zachariæ 11. *Anima eorum variauit in me*: de Mose & Aarone, & Maria exponit. Probatur hæc sententia ex verbis Domini: *Quia* (inquit) *non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israël, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis*, &c. Numer. 20. *Non intrabit Aaron terram quam dedi filijs Israël, eo quòd incredulus fuerit ori meo, ad aquas contradictionis*, &c. Dominus ait, Mosem, & Aaronem non credidisse, vt illum glorificarent coram populo; ergo non crediderunt Domino.

8. D. Chrysost. Theodor. D. August. Cajetan. Vatablus. Rupertus. Zachar. 11. Num. 20.

Alia verò ex parte difficile est creditu, Mosem, qui tot fecerat in Ægypto miracula, quíque in Raphidim ex rupe iam eduxerat aquam, qui Deo adeò erat familiaris, nunc de potentia Dei dubitasse. Existimarim, illum dubitasse quidem non de potentia Dei, sed de voluntate,

9.

videlicet, an vellet dare aquam populo incredulo, & toties rebelli, qui à tumultu cessare nolebat. Obiiciet aliquis; nónne Deus dixerat Mosi, & Aaroni: *Loquimini ad petram, & illa dabit aquas*: cur ergo de voluntate dubitarunt, quam Deus verbis perspicuis expressit? Respondetur, populi murmuratione, & iniquitate exacerbatos, obscurato intellectu, in eã dubitationem incidisse, atque ideo dixisse: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Hoc significat Psalmus 105. *Et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius, & distinxit in labiis suis* Adde, etiam iussos esse loqui ad petram, vt aquas funderet in nomine Dei, illos verò non esse locutos ad petram, sed populum increpasse, Israëlitásque incredulos, ac rebelles appellasse. Videbant enim incredulitatem, & rebellionem, propter quam magno zelo concitabantur. His adiunge, nullam Dei fecisse mentionem, sed dixisse: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Debuerant Dei meminisse, illíque miraculum tribuere, sed id facere noluerunt, quia dubitabant. Verba Domini iuxta hanc sententiam sic sunt explananda: *Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israël.* Hoc est, ego perspicuis verbis dixi vobis, vt loqueremini ad petram, daturámque aquas affirmaui; vos non credidistis meis verbis, non credidistis constanter, petram daturam aquas, sed de mea voluntate dubitastis, propter populi murmurationem. Neque verò sanctificastis, & glorificastis me coram populo, quia de me non estis locuti, sed dubitando dixistis: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Neque meam potentiam, & benignitatem in populum laudibus extulistis: hanc ob causam non introducetis populum in terram promissam. Numer. 27. sic Deus Mosem alloquitur: *Offendistis me in deserto Sin, in contradictione multitudinis, nec sanctificare me voluistis coram ea, super aquas.* & Deuter. 32. *Prauaricati estis contra me in medio filiorum Israël ad aquas contradictionis, & non sanctificastis me inter filios Israël.* Quòd si quæras, *fueritne peccatum mortale?* Abulensis veniale fuisse respõdet probabiliter.

Psalm. 105. *Moyses dubitauit de voluntate Dei.*

Num. 27.

Deut. 32.

Hæc est aqua contradictionis.

10. Hebraicè dicitur aqua מְרִיבָה, *meriba*, quod nomen *iurgium* significat, *litem*, & *contradictionem*. LXX. vertunt ἀντιλογίας, id est, *contradictionis*. Psal. 94. interpretantur exacerbationem: *Nolite obdurare corda vestra. Sicut in exacerbatione secundùm diẽ tentationis in deserto; vbi tentauerunt me patres vestri, probauerũt me, & viderũt opera mea.* Vulgata editio habet: *Sicut in irritatione.* Dicta autem est aqua iurgij, & contradictionis, & exacerbationis, quia, vt dicitur Numer. 20. *Ibi iurgati sunt filij Israël contra Dominum.* Domino ibi contradixerunt, ibi Dominum exacerbarunt, & Mosem, atque Aaronem, ibi rixati sunt, & iurgati.

Psal. 94.

Numer. 20.

11. Additur eodem capite Numer. 20. *Et sanctificatus est in eis*: scilicet Dominus, quia aquam ex petra protulit, stupendo miraculo, quod magnam illi attulit sanctificationem, id est, gloriam. Alio modo dici potest Deus sanctificatus in filiis Israël, quia miraculum cernentes Deum sanctificauerunt, & gloria extulerunt, & à murmuratione cessauerunt. Caietanus ait, dici Deum sanctificatum, quia ostendit se non esse acceptatorem personarum, cùm non solùm alios, sed etiam Mosem, & Aaron ingressu terræ priuauit. Dici etiam potest sanctificatus, quia non sumpsit pœnas de populi murmuratione, & contradictione; sed per summam misericordiam, aquam miraculosè ex petra præbuit. Apud Genebrardum Psalm. 94. suspicatur Abben Ezra, populum fuisse scissum in duas factiones, quarum vna rixari vellet cum Mose, altera tentare, & explorare Deum, id est, Dei potentiam, præsentiam, & voluntatem. Sed tenuis suspicio est.

Numer. 20. *Quomodo dicatur Deus sanctificatus in populo?*

Addit Genebrardus, aquam ab Israëlitis, non ob penuriam, & necessitatem postulatam, siquidem aquam habebant in manna. Nam, vt Hebræi dicunt apud authorem fasciculi myrrhæ, in manna erat panis & aqua, ac erat humidum per se, & quando descendebat manna, rorem habebat subter, & rorem supra. Præterea iuxta traditiones patrum ex Rabbi Salomone, manna fundebat riuos aquarum idoneos ad adaquanda populi pecora, dum incalescente sole liquesceret, duabus horis ante meridiem. Quamobrem, ait Genebrardus, aquas vocari contradictionis, quia duntaxat videbantur petitæ ad contradictionem. Ob penuriam potiùs petitam arbitror, non enim manna solùm satis erat ad extinguendam sitim. Caietanus existimat, aquas has dici, aquas litis ab effectu, quia effectum litis habuerunt. Quemadmodum enim litis effectus est sententia, quæ vel liberat, vel condemnat, ita effectus harum aquarum fuit Dei sententia, quæ Mosem, & Aaron ingressu terræ promissionis priuauit. Non est admodum solida hæc ratio.

12. *An aqua penuriam habuerint Israëlitæ?*

CAPVT VIII.

MORALE.

De aqua contradictionis, quæ ex rupe profluxit.

1. *Moses apud aquas inuenit vitam, & mortem.*

APVD aquas vitam inuenit Moses, apud aquas inuenit mortem. Apud aquas Nili fluminis inuentus est infans à filia Pharaonis, & vita donatus: apud aquas, & propter aquas contradictionis mortis sententiam accepit. Etenim eodem illo anno è vita discessit. Etiam amicos suos punit Deus, si peccatum, vel veniale committant. Amicus Dei erat Moses, amicus Aaron, attamen pœnas peccati commissi dederunt; quod non videtur fuisse mortale. Ostendit Deus iustitiam suam in impios murmuratores: ostendit etiam in suos amicos Mosem, & Aaronem. In Mariam, eorum sororem, supra ostendit, cùm ob murmurationem lepra est infecta. Iustitia enim Dei nullum peccatum impunitum abire patitur. Quicunque igitur peccauerunt, peccata sua pũniant, ne puniantur à Deo. Psal. 40. sic egregiè ait Augustinus: Iustum inuocas Deum: odit peccata; si iustus est, vindicat peccata. Non poteris auferre à Deo iustitiam eius. Implora misericordiam, sed attende iustitiam. Misericordia est, vt ignoscat peccanti, iustitia est, vt puniat peccatum. Quid ergo? Quæris misericordiam, peccatum impunitum remanebit? Respondeat lapsus: Non Domine, non erit impunitum peccatum meum, sed ideo nolo, vt tu me punias; quia ego peccatum meum punio. Ideo peto, vt tu ignoscas, quia ego peccatum meum agnosco, &c.

Etiam amicos punit Deus.

Puniamus peccata nostra.

D. August.

Punit Deus hominem virga sua, vt aquam eliciat lacrymarum, & contritionis: sicut percussit Moses bis duram rupem. Percussa rupes

2.

virgæ

Conuertatur peccator ad Deũ punientem.

virgæ paruit Moſis, emiſitque aquas. Pareamus virgæ Dei, ſi nos percutit, fluant aquæ, ſi non ex oculis, ſaltem ex corde. Fluat contritio, fluat peccatorum confeſſio, fluat ſatisfactio. Puniamus nos peccata noſtra, ne Deus illa puniat.

1.Cor.11. 1.Corinth.11. *Si nos ipſos iudicaremus, non vtique iudicaremur*, &c. Vide rupem, ſiue potiùs turrim Magdalenam, turrim enim ſonat nomen. Vide rupem illam, & turrim, virga Dei, virga inquam timoris, & amoris percuſſam, aquas ex oculis emittentem, peccatorúmque ſordes abluentem. Vide rupem aliam celſiſſimam Dauidem Regem, virga timoris Dei tactam, aquíſque manantem, Pſalm. 6. *Laboraui* (inquit) *in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo.* Emittamus lacrymarum aquam, vt conſcientiam abluamus, quæ lectus noſter eſt, & requieſcere in ea poſſimus. Nam ſi immunda eſt, neque abluta, non lectus eſt, ſed tormentum; ſi peccatis caret, lectus eſt, & gloria noſtra, iuxta illud Apoſtoli

Pſalm.6.

2.Corinth.1. 2. Corinth. 1. *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ*, &c. D. Gregor. Pſal. 6. Sicut in laboribus preſſi in lecto quieſcentes reficimur: ita dum mundi huius aduerſitatibus premimur, in bona conſcientia interius delectamur, &c. Item: Lectum ait lauat, qui conſcientiam lacrymis emundat, &c. Molleſcat rupes cordis noſtri, percuſſa virga Dei aquam præbeat, non reſiſtat virgæ, ſicut illi de quibus Dominus cap. 2. Ieremiæ ait: *Fruſtra percuſſi filios veſtros, diſciplinam non receperunt*, &c. & cap. 5. ait Ieremias: *Percuſſiſti eos, & non doluerunt; attriuiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam: induruerunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reuerti.* Duræ erant rupes, virgæ Dei reſiſtebant, ideo vates Pſal. 64. monet: *Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto.*

Conſcientia bona lectus eſt quietis. D.Gregor.

Ieremiæ 2.

Ieremiæ 5.

Pſalm.64.

Egreſſæ ſunt aquæ largiſſimæ.

3. 1.Cor.10. 1. Corinth. 10. ſcribit Apoſtolus: *Bibebant de conſequente eos petra; petra autem erat Chriſtus.* Vnde conſtat, petram ſiue rupem illam, Chriſtum adumbraſſe, ex quo egreſſæ ſunt aquæ largiſſimæ. Ita verò fuere largæ, ac copioſæ, vt ad initium vſque orbis permanarint, & ad finem vſque ſint permanaturæ. Biberũt enim ex hac petra, id eſt, Chriſto, antiqui Patres, qui ab Adamo vſque ad Chriſtum extitere; bibunt etiam ij, qui nunc in vita manent: bibent cæteri quoque, qui vſque ad extremum orbis diem viuent. Emiſit petra aquam virga percuſſa: ſic Chriſtus gratiam emiſit, crucis virga percuſſus, & mortem paſſus. D. Auguſt. in Numer. quæſt. 35. Significata (inquit) eſt de Chriſto profluens gratia ſpiritalis, qua interior ſitis irrigaretur. Quòd petra percutitur virga, crux Chriſti figuratur, &c. Publicè coram populo Iſraëlitico percuſſa eſt petra: ſic publicè coram eodem populo percuſſus eſt Chriſtus, in monte Caluariæ, virga crucis. Concurrit populus ad aquas petræ hauriendas; nos concurramus ad hauriendas aquas Chriſti. De iis vaticinatur Zachar. 13. *In illa* (inquit) *die erit fons patens domui Dauid.* Omnibus patet fons ex petra; ideo clamat Iſaias 55. *Omnes ſitientes venite ad aquas.* D. Gregor. in Pſal. ſextum pœnit. Quis (inquit) eſt iſte fons, niſi Dei filius? Lauemus in eo maculas criminum; & qui fontem miſericordiæ, ſi clauſus eſſet, quærere debuimus; ſaltem apertum, & patentem non negligamus. Ad hoc fons patet, vt lauet; ad hoc fluit, vt lætificet; ad hoc redundat, vt purget, &c.

Petra Chriſtum adumbrat.

D. Auguſt.

A

B

C

D

E

Zachar.13. *Chriſtus fons eſt gratiæ.* Iſai. 55.

Hæc eſt aqua contradictionis.

Erat aqua ex petra, id eſt, Chriſto, profluens aqua ſuauiſſima, & ſaluberrima, digna ad quam omnes homines concurrerent, vt ſitim æternam extinguerent, animíque turpiſſimas maculas abluerent. Quid ex petra Chriſto fluit? nónne gratia? Quid autem gratia ſuauius? quid dulcius? quid expetibilius in hac vita reperiri poteſt? At verò hæc dulciſſima aqua, & ſummopere expetibilis facta olim eſt Iudæis, & gentibus, aqua contradictionis. Iudæi enim & gentes illi contradixerunt; quamobrem Act. 28. aiunt Iudæi cum D. Paulo de Chriſti fide loquentes; *Notum eſt nobis, quia vbique ei contradicitur*, &c. Lucæ 2. ait Simeon de Chriſto: *Ecce poſitus eſt hic in ſignum, cui contradicetur*, &c. & Paulus 1. Corinth. 1. *Prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam.* Admirabilis fuit contradictio mundi aduersùs aquam cæleſtem, quæ ex petra Chriſto effluxit, vt totum irrigaret orbem. Contradixerunt in primis Iudæi, contradixerunt poſtea Romani Imperatores, adeò vehementer, vt orbem Chriſtianorum ſanguine cruentarint. Sed vicit omnes petra contradictionis, totúmque terrarum orbem ſalutari repleuit aqua, iuxta illud Pſalm. 17. *Eripies me de contradictionibus populi, conſtitues me in caput gentium.* Eripuit Deus Chriſtum de contradictionibus Iudæorum, & gentium, & conſtituit eum caput, id eſt, Regem, & dominum totius orbis Intuere mundi caput Romam, ibi petram videbis, huius petræ vicariam; ibi Petrum cernes, cui dictum eſt: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Ibi cernes petræ huius ſucceſſorem, id eſt, ſummum Pontificem, aquas doctrinæ puriſſimæ in orbem totum emittentem. Fuit Chriſtus petra contradictionis; Petrus etiam petra eſt contradictionis, eiúſque ſucceſſor. Hæretici enim maximè illi contradicunt. Quæres, *cur ita vehementer petræ*, id eſt, Pontifici Romano, *hæretici, & ſchiſmatici contradicunt?* Ratio eſt, quia hæretici, & ſchiſmatici eſſe volunt. Nemo autem hæreticus eſſe poteſt, aut ſchiſmaticus, ſi ſucceſſori Petri paruerit. Igitur parere Pontifici nolunt, quia hæretici eſſe volunt, ex fœtidiſſimis hæreſeos paludibus aquas venenatas potare malunt, quàm ex petra ſaluberrimas, ex cælo promanantes.

4.

Aqua Chriſti ſuauiſſima, Iudæis facta eſt aqua contradictionis & gentibus.

Act.28.

Luc. 2.

1.Corinth.1.

Pſalm.17.

Petrus eſt petra contradictionis hæreticis.

CAPVT

CAPVT IX.

Rex Idumææ prohibet Hebræos iter facere per Idumæam.

NVMERI CAP. XX.

1. MIsit interea nuncios Moyſes de Cades, ad Regem Edom, qui dicerent: Hæc mandat frater tuus Iſraël: Noſti omnem laborem, qui apprehendit nos, quomodo deſcenderint patres noſtri in Ægyptum,& habitauerimus ibi multo tempore. Afflixerintque nos Ægyptij,& patres noſtros,& quomodo clamauerimus ad Dominum, & exaudierit nos, miſeritque Angelum, qui eduxerit nos de Ægypto. Ecce in vrbe Cades, quæ eſt in extremis finibus tuis, poſiti obſecramus, vt nobis tranſire liceat per terram tuam. Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis, ſed gradiemur via publica; nec ad dextram, nec ad ſiniſtram declinantes, donec tranſeamus terminos tuos. Cui reſpondit Edom: Non tranſibis per me, alioquin armatus occurram tibi. Dixerúntque filij Iſraël: Per tritam gradiemur viam, & ſi biberimus aquas tuas, nos & pecora noſtra dabimus quod iuſtum eſt, nulla erit in pretio difficultas Tantùm velociter tranſeamus. At ille reſpondit: Non tranſibis. Statímque egreſſus eſt obuius cum infinita multitudine, & manu forti, nec voluit acquieſcere deprecanti, vt concederet tranſitum per fines ſuos. Quamobrem diuertit ab eo Iſraël.

DEVTERONOMII CAP. II.

2. PROFECTIQVE inde venimus in ſolitudinem, quæ ducit ad Mare rubrum, ſicut mihi dixerat Dominus: & circuiuimus montem Seir longo tempore. Dixítque Dominus ad me: Sufficit vobis circuire montem iſtum, ite contra Aquilonem,& populo præcipe dicens: Tranſibitis per terminos fratrum veſtrorum filiorum Eſau, qui habitant in Seir, & timebunt vos. Videte ergo diligenter, ne moueamini contra eos; neque enim dabo vobis de terra eorum, quantum poteſt vnius pedis calcare veſtigium, quia in poſſeſſionem Eſau dedi montem Seir. Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis, aquam emptam haurietis, & bibetis. Dominus Deus tuus benedixit tibi in omni opere manuum tuarum, nouit iter tuum, quomodo tranſieris ſolitudinem hanc magnam, per quadraginta annos habitans tecum Dominus Deus tuus, & nihil tibi defuit.

3. AGEBATVR iam annus quadrageſimus ab exitu ex Ægypto, quo Deus erat Iſraëlitas introducturus in terram promiſſam. Cumque eſſent in Cades prope Idumæam per quam iter fieri commodè poterat; poſtulauit Moſes per nuntios a Rege Idumæorum, vt liberum ſibi tranſitum per Idumæam præberet, fore autem tranſitum abſque vllo Idumæorum detrimento pollicitus eſt. *Non ibimus* (inquit) *per agros, neque per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis, ſed gradiemur via publica, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram declinantes.* Renuit Rex, armatúſque Iſraëlitis venit obuiam cum exercitu, vt tranſitum prohiberet, ſi tranſire vellent.

Rex Idumæorum noluit trãſitum per Idumæã præbere Iſraëlitis.

4. Videntur dictis repugnare ea, quæ narrantur Deuter.cap.2. *Tranſibitis* (inquit Dominus) *per terminos fratrum veſtrorum filiorum Eſau, qui habitant in Seir, & timebunt vos, videte ergo diligenter, ne moueamini contra eos.* Item: *Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis, aquam emptam haurietis, & bibetis.* Dominus ait, filios Iſraël tranſituros per terminos Idumæorum; præcipítque, vt cibos, & aquam ab illis emant. Ergo per Idumæam tranſierunt. Idem perſpicuè dicitur inferiùs eodem cap. 2. miſiſſe enim ſe (ait Moſes) nuntios ad Regem Sehon, dicens: *Tranſibimus per terram tuam, publica gradiemur via. Alimenta pretio vende nobis, vt veſcamur, aquam pecunia tribue, & ſic bibemus, tantùm eſt, vt nobis concedas tranſitum, ſicut fecerunt filij Eſau, qui habitant in Seir.* Ex his apertè colligitur, filios Eſau, id eſt, Idumæos, conceſſiſſe tranſitum filiis Iſraël per Idumæam. At Numer.20. dicitur, Regem Idumæorum militibus ſtipatum, tranſitum prohibuiſſe. Reſponderi poteſt, primùm quidem prohibuiſſe tranſitum, vt dicitur Num.20. poſtea verò conceſſiſſe, mutata voluntate, vt dicitur Deut. 2. hanc tamen mutationem voluntatis refutant verba illa Numer. 20. *Nec voluit acquieſcere deprecanti, quamobrem diuertit ab eo Iſraël, cúmque caſtra mouiſſent, venerunt in montem Hor.* Apertè ait ſcriptura, Idumæos noluiſſe tranſitum concedere, neque mutaſſe voluntatem; ſiquidem Iſraëlitæ caſtra mouerunt, quia tranſitus non eſt datus.

Deut.2.

Ibidem.

Ibidem.

Num. 20.

5. Abulenſis, qui putat Iſraëlitas bis veniſſe in Cades, ait bis petitum tranſitum ab Idumæis: illos verò ſemel quidem negaſſe, ſecundò conceſſiſſe. Lyranus cum aliis, his verbis reſpondet: Ad hoc reſpondent expoſitores noſtri communiter dicentes, quòd, licèt Rex Idumæorum non conceſſerit filiis Iſraël tranſitum per medium terræ ſuæ, ſicut petebant, tamen conceſſit eis tranſitum per extremitates regni ſui. Sic ille. Non conceſſit ergo tranſitum Rex Iſraëlitis per mediam Idumæam, vt dicitur Numer. 20. non prohibuit tamen per terminos Idumææ tranſire, vt dicitur Deut. 2. Ab Idumæis verò cibos, & aquam pecunia comparabant. Obiicitur, Numer.20. legitur de Rege Idumæorum: *Nec voluit acquieſcere deprecanti vt concederet tranſitum per fines ſuos.* Ergo neque per mediam Idumæam

5. Lyranus.

Numer.20.

Idumæam concessit transitum, neque per terminos, & fines Idumææ. Respondetur, neque per mediam Idumæam concessisse transitum, neque per fines suos, sed extra fines, & iuxta fines suos, ita vt possent ad eos Idumæi aquam portare, & cibos, quos pecunia venderent.

6. *An columna mota fuerit cùm de trãsitu agebantur.* Quæritur, *nónne columna exercitum ducebat, ostendebátque viam?* Quid igitur opus fuit, mittere nuntios ad Regem Idumæorum? Videtur potiùs expectandus fuisse columnæ motus. Respondetur, Deum noluisse columnam moueri, & per Idumæam viam ostendere, inuito Idumæorum Rege, sed ab eo peti voluisse facultatem transeundi. Idumæam enim regionem filiis Esau, fratris Iacob, Deus dederat, nolebátque bellum illi inferri. Numer. 20. *Videte* (ait Dominus) *ne moueamini contra eos.* (contra Idumæos, filios Esau:) *Neque enim dabo vobis de terra eorum, quantum potest vnius pedis calcare vestigium; quia in possessionem Esau dedi montem Seir.*

Numer. 20.

7. *Idumæa est montosa.* Abdiæ v. 3. Deut. 2. *Idumæa ab Esau dicitur Edõ & mons Seir.* Genes. 25. Dicitur hæc regio Idumæa, dicitur etiam mons Seir, quia montosa erat, iuxta illud Abdiæ: *Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum*, &c. & Deuteron. 2. *Circuiuimus montem Seir longo tempore*, &c. Hæc verò duo nomina ab ipso Esau accepit. Nam Esau dictus est Edom, id est, rufus, propter rufas lentes, pro quibus vendidit primogenita. Gen. 25. sic Esau alloquitur Iacob, qui coctas habebat lentes: *Da mihi de coctione hac rufa, quia oppidò lassus sum. Quam ob causam vocatum est nomen eius Edom*, &c. Ipse quoque Esau rufus erat, vt eodem capite legitur: *Qui prior egressus est, rufus erat*, &c. D. Hieron. Amos 1. Edom (inquit) ipse est, qui & Esau ob coctionẽ rufa lentis ita appellatus, &c. Hoc nomine Edom Hebræo appellatur regio ad austrum terræ repromissionis sita; ab Edom factum est nomen Idumæa. Præterea Esau dictus est Seir, id est, hirsutus, & pilosus, ex matris enim vtero, & rufus, & pilosus egressus est, Genes. 25. *Qui prior egressus est, rufus erat, & totius in morem pellis hispidus.* Hebraicè, שעיר, *Sear*, vnde deducitur *Seir*, nomen montis. Nec lõgè à terra promissa distabat Idumæa, & mons Seir ad austrũ, vt D. Hieronymus docet, Isaiæ 21. Est (inquit) Duma, non tota Idumæa prouincia, sed quædam eius regio, quæ ad austrum vergit, & ab vrbe Palæstinæ, quæ hodie Eleutheropolis dicitur, viginti distat milliaribus, iuxta quam sunt montes Seir, sumpto ab authore nomine: Seir quippe interpretatur hispidus, & pilosus, qui Esau fuit. Sic ille. Erant ergo Israëlitæ iam propinqui terræ repromissionis, siquidem Duma à Palæstina viginti tantùm milliaribus distabat.

D. Hieron. Genes. 25. *Idumæa non lẽgè distabat à terra promissionis.* Idem.

Ad sequentem mansionem transeamus, priùs tamen obseruemus, quónam modo duces exercitum ducere debeant, per regiones pacificas, quibus belli inferendi ius non est. *Non ibimus* (ait Moses) *per agros, nec per vineas; gradiemur via publica*, &c. Et Dominus Deuteronom. 2. *Cibos emetis ab eis pecunia, ne moueamini contra eos*, &c. Hunc in modum pertransire oportet exercitum pacificas regiones, ne moueatur contra eos, via regia faciat iter, non transeat per agros, aut vineas, aut hortos, si cibis indiguerit, emat, non extorqueat vi.

8. Deut. 2.

CAPVT X.

De mansione trigesima quarta montis Hor.

NVMERI CAP. XX.

1. VMQVE castra mouissent de Cades, venerunt in montem Hor, qui est in finibus terræ Edom, vbi locutus est Dominus ad Moysen. Pergat (inquit) Aaron ad populos suos, non enim intrabit terram, quam dedi filiis Israël, eo quòd incredulus fuerit ori meo, ad aquas contradictionis. Tolle Aaron & filium eius cum eo, & duces eos in montem Hor. Cúmque nudaueris patrem veste sua, indues ea Eleazarum filium eius. Aaron colligetur, & morietur ibi. Fecit Moyses vt præceperat Dominus, & ascenderunt in montem Hor, coram omni multitudine. Cúmque Aaron spoliasset vestibus suis, induit eis Eleazarum filium eius. Illo mortuo in montis supercilio, descendit cum Eleazaro. Omnis autem multitudo, videns occubuisse Aaron, fleuit super eo triginta diebus, per cunctas familias suas.

Pergat Aaron ad populos suos.

2. *Mons Hor, in quo mortuus est Aaron.* EX Cades mouerunt castra Israëlitæ, venerúntque in montem, qui appellatur Hor. Est autem mons hic in terminis Idumææ. In eum iussus est ascendere Aaron, & ex vita discedere, ne terram promissam, quæ propinqua iam erat, ingrederetur; qua pœna, vt diximus, à Deo propter aquas contradictionis affectus est: *Pergat* (ait Dominus) *Aaron ad populos suos. Non enim intrabit terram, quam dedi filijs Israël, eo quòd incredulus fuerit ori meo ad aquas contradictionis.*

3. *Quid sit, pergere ad populũ suum in morte?* Genes. 15. Quæritur, *quinam sint populi hi, ad quos iturus est Aaron post mortem? Pergat* (inquit Dominus) *Aaron ad populos suos.* Respondetur, loquendi D hunc modum, & similes in sacris literis reperiri. Genes. 25. de Abraham dicitur: *Congregatus est ad populum suum*, & de Ismaële: *Mortuus est, & appositus ad populum suum.* de Isaac Gen 35. *Appositus est populo suo senex.* de Iacob Genes. 49. *Congregor* (inquit) *ad populum meum.* de Mose Numer. 30. *Colligeris ad populum tuum.* & Deut. 32. *Morere in monte, quem conscendens iungeris populis tuis.* Hic autem populus, siue hi populi, ex sententia D. Augustini quæst. 168. super Genesim, fortè societas est angelorum: An fortè (inquit) populus est non solùm hominum sanctorum, verùm & angelorum? Huic populo apponuntur, qui post hanc vitam placentes Deo fiunt, &c. Lege eundem August. lib. 2. contra Pelag. & Cælest. cap. 30. Glossa interl. Genes. 25. ad illa

Genes. 35. Genes. 49. Num. 30. Deut. 32. D. August. Genes. 25.

ad illa verba: *Congregatus est Abraham ad populum suum.* sic habet: Id est, ad angelos, quorum conciuis erat. & Glossa ordin. Genes. 44. Intelligendum (inquit) hoc etiam de angelis dici, ad quorum societatem, de mundo transeuntes apponuntur sancti, &c. Legendus Magister histor. & Abulensis, & Paulus Burgensis. Refellitur opinio, quia populus angelorum in cælo est: patres autem illi non ascendebant in cælum, sed in limbum descendebant, vt liquet. Burgensis respondet, non ascendisse quidem in cælum illos patres, in quo est populus angelorum, sat tamen, dici appositos ad populum angelorum, & societatem; quia frequenter in limbo ab angelis visitabantur. Sed non facit satis hæc responsio. Apponi enim ad populum dicitur, qui pars sit populi, non verò is qui visitatur à populo. Alij volunt hunc, & similes loquendi modos, Hebraismos esse. His significatur, hominem vita iam esse perfunctum. Dormire aliquem cum patribus suis, est idem quod mori, sicut patres illius, & maiores mortui sunt. Apponi ad patres, vel ad populum suum, vel congregari ad populum suum, est ex vita abire, & congregari siue apponi ad mortuos.

4. Existimo, hunc Hebraismum mysterium continere, ac significare, vnumquemque hominem ad suum populum pergere post mortem. Sunt autem duo populi, alter proborum, alter improborum. Probi ante Christum in limbum descendebant ad populum suum, id est, proborum, vel in purgatorium. Improbi in tartarum descendebant in populum suum, id est, in populum improborum. Sic de Iuda dicitur Actor. 1. *De quo prævaricatus est Judas, vt abiret in locum suum*, id est, in tartarum. Hæc sententia est Ruperti, Genes. 49. sic enim interpretatur verba illa Iacob: *Ego congregor ad populum meum*, id est, ego descendo ad inferos, vbi saluatorem vniuersus populus sanctorum expectat, donec veniat, &c. Est etiam Lyrani, & Caietani, qui ex hoc dicendi modo meritò ait, indicari immortalitatem animæ in libris Mosis. Nam indicat hic modus, omnium populorum animas esse immortales, quæ ante Christum in inferos descendebant; aliæ in limbum, ad quas descendit Aaron; aliæ in tartarum.

Duo sunt populi, alter sanctorum, alter impiorum.

Actor. 1. Rupertus. Genes. 49.

Ascenderunt in montem Hor coram omni multitudine.

5. Præcepit Deus, vt Moses, Aaron, & Eleazarus, filius Aaron, eius in pontificatu successor, in montem Hor ascenderent: illi verò conspicientibus Israëlitis, ascenderunt in montis cacumen. Præcepit item Deus, vt Moses Aaronem vestibus suis exueret, illisque Eleazarum filium indueret; id quoque factum est. Vestibus exutus placida morte Aaron conquieuit, & sepultus est in monte, trigintaque diebus publico luctu honoratus. Videtur repugnare huic loco caput 10. Deuter. in eo enim dicitur *mortuus Aaron in Mosera*: hîc dicitur mortuus in monte Hor. Respondetur, illud desertum, vbi erat Hor, appellatum fuisse Mosera, ideóque verè dici Aaronem mortuum esse in Mosera, & in monte Hor, quia mons Hor pars erat deserti.

Aaron mortuus est in monte Hor, in deserto Mosera.

Deut. 10.

6. In monte voluit Dominus mori summum sacerdotem, honoris gratia. Præterea duxit Aaron filium, quem Moses induit vestibus patris, vt sciret populus, Eleazarum in eius locum esse suffectum à Deo. Ascenderat Aaron pontificalibus vestibus indutus in cacumen montis Hor: tibi Moses iussu Dei vestes sacras detraxit, filiúmque Eleazarum illis exornauit, & summum sacerdotem constituit, in oculis patris. Consolatio autem non minima fuit Aaronis, ante discessum ex vita filium cernere Pontificem, pontificiisque vestibus decoratum. Rabbi Salomon apud Lyranum ait, repertam in monte speluncam, à Deo Aaroni sepeliendo paratam, & in ea stratum, & lampadem ardentem. In lecto Aaron collocatus, mortis placidum excepit somnum. Non probat Hebræus quod dicit. Oleaster putat, Aaronem vestibus denudatum in locum montis secretum à Mose, & filio recessisse, ibidémque angelorum manibus sepultum: Vel (inquit) aperuit Dominus terram, quæ eum recepit, & statim coniuncta est, ita vt neque vestigium sepulturæ ibidem amplius videretur, &c. Non video harum opinionum fundamenta. Crediderim, Aaronem in monte tranquillam, ac quietam obiisse mortem, cernentibus Mose, & Eleazaro, & ab eis eodem in monte esse sepultum. Caietan. Numer. 20. arbitratur, non solos Mosem, Aaronem, & Eleazarum in montem ascendisse, sed cum decenti comitatu. Erant enim duo populi principes, Moses, & Aaron: decuit ergo nobili comitatu septos ascendere. Quæ sententia non caret probabilitate. Ex his autem comitibus suam operam aliqui præstiterunt Aaronis sepulturæ. Non enim voluit Deus Aaronis sepulchrum latere; sicut Mosis sepulchrum latuit. Mortuus est autem Aaron, vt dicitur Numer. 33. *anno quadragesimo egressionis filiorum Israël ex Ægypto, mense quinto, prima die mensis, cùm esset annorum centum viginti trium*, &c. De morte Aaron Iosephus sic scribit, lib. 4. Antiquit. cap. 4. Cùm venisset Moses in agrum vrbis Arabum primariæ, quæ olim Arce, nunc Petra nominatur, hoc loco montem excelsum, quo ager clauditur, Aaron ascendit, præmonitus à Mose, quòd esset moriturus. Et in conspectu totius exercitus, stans in loco accliui, exutam pontificiam stolam Eleazaro filio tradidit, ad quem iure hæreditatis successio pertinebat; atque ita inspectante populo moritur, &c.

Oleaster.

Num. 33. *Aaron quo anno mortuus.*

Iosephus.

CAPVT XI.

MORALE.

De morte Aaronis.

OBIIT iubente Deo Aaron, summus sacerdos veteris legis, antequam terram repromissionis ingrederetur. Adumbrat Aaronis mors sacerdotij secundùm ordinem Aaronis mortem. Quemadmodum Aaron terram repromissionis non est ingressus: sic legis veteris sacerdotium, secundùm ordinem Aaron, non est ingressum terram repromissionis, id est, Christi Ecclesiam. Instituit enim Christus aliud multo excellentius sacerdotium, non secundùm ordinem Aaron, sed secundùm ordinem Melchisedec, cuius ordinis ille sacerdos summus est, quod Dauid Psal. 109. prædixit apertè: *Iurauit* (inquit) *Dominus, & non pœnitebit eum. Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec.* Abrogatum est sacerdotium secundùm ordinem Aaronis, quod in offerendis vitulis, arietibus, hircis, aliisque animantibus ratione carentibus versabatur: institutum est à Deo sacerdotium

1.

Sacerdotium legis veteris mortuum est, nõ est ingressum terram repromissionis, id est, Ecclesiam.

Psalm. 109.

tium ſecundùm ordinem Melchiſedec, quod in offerendo vero corpore, & ſanguine Chriſti ſub ſpeciebus panis, viníque verſatur.

2. Abrogauit Deus Aaronis ſacerdotium: ſed non abrogabit ſacerdotium Chriſti. *Tu* (inquit Pſalm.109.) *es ſacerdos in æternum*; id verò iureiurando ſuſcepto dixit: *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum.* Nunquam pœnitebit Deum ſacerdotij ſecundùm ordinem Melchiſedec. Nec temporis, nec loci, nec perſonarum terminis clauditur; in extremum vſque tempus permanebit, quoad ſacrificium; quòd ſi de charactere agamus, in totam æternitatem perdurabit. Character enim indelebiliter animæ immortali inhæret. Præterea ſacerdotium Chriſti, non vni, vel templo, vel ciuitati aſtringitur, per totum terrarum orbem in omnibus Chriſtianis templis auguſtiſſimum ſacrificium offert. Denique non vnius tantùm familiæ, ſed hominibus ex omnibus Chriſtianis familiis fas eſt ſacerdotale ſacramentum ſuſcipere. Malachiæ 1. *Ab ortu ſolis, vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* Non vno in templo, (ait Dominus) ſed in omni loco, in toto terrarum orbe, à ſolis ortu vſque ad occaſum, ſacrificatur, & offertur mihi oblatio munda, & mundiſſimum Euchariſtiæ ſacrificium, ab omnibus nationibus. Non enim alligatum eſt, vel vni loco, vel vni nationi, vel vni familiæ, ſicut neque tempori. Itaque mortuus eſt Aaron, neque ingreſſus eſt in terram repromiſſam, hoc eſt, mortuum eſt ſacerdotium Iudæorum, neque ingreſſum eſt Eccleſiam, neque tranſiuit Iordanem, id eſt, Chriſtianum baptiſmum.

Sacerdotium Chriſti ſecundum ordinem Melchiſedec eſt æternum.

Malach. 1.

Pergat Aaron ad populos ſuos.

3. Non ſemper in his populis, qui terram incolunt, vitam poſſumus ducere, ad alios populos pergendum eſt: *Pergat* (ait Dominus) *Aaron ad populos ſuos*; ſunt populi in cælo angelorum, & hominum iuſtorum, ad quos pertinet populus animarum, quæ purgante iam expiatæ igne cælo donantur. Sunt præterea populi cacodæmonum, & hominum impiorum in orco. Omitto dicere de populo infantium, quorum peccatum baptiſmi aquæ non abluerunt. Perget vnuſquiſque hominum ex his populis, in quibus breui tempore viuit, ad populos alios, in quibus in ſempiternum permanebit. Olim populus erat iuſtorum in limbo, ſed is iam in cælum à Chriſto tranſlatus eſt. At verò neque populus iuſtorum, qui in cælo eſt, à cælo vnquam transferetur, neque populus impiorum, qui in orco eſt, ab orco migrabit. Attendat ergo Chriſtianus, quem ſibi populum paret: *Pergat* (inquit Dominus) *Aaron ad populos ſuos*; populus hominis iuſti populus eſt cæleſtis angelorum, & hominum ſanctorum; populus impij eſt cacodæmonum, & hominum impiorum. Iuſtus perget ad populum ſuum in cæleſtem patriam. Impius perget ad populum ſuum in horrendum tartarum. Charitas, gratia, virtutes, populum nobis parant angelorum, peccata verò ducunt nos ad populum cacodæmonum.

Poſt mortem impij ad populum abeũt impiorũ: probi ad populũ iuſtorum.

Duces eos in montem Hor.

4. D. Hieronymus manſione trigeſima tertia ait, pleróſque nomen Hebræum *Hor* interpretari *lumen*, alios *pellem*, alios *foramen*. Vox quidem omnia hæc ſignificat, ſi diuerſis ſcribatur literis. Si per aleph ſcribatur, אור, ſignificat *lumen*. Si per ע, עור, Gor, ſignificat *pellem*. Si per literam chet, ſignificat *foramen*. Veruntamen hoc loco ſcribitur per literam, ſiue aſpirationem, ה he. Quamobrem, ait D. Hieronymus, *Hor* ſignificare montem, & legi poſſe: *Duces eos in montem Hor*, id eſt, in montem montis, id eſt, in verticem montis. Fortè nomen *Hor*, ſiue *Har*, (vt modo profertur,) id eſt, mons, per excellentiam, monti illi propter altitudinem tributum eſt; ideóque ait Dominus: *Duces eos in montem Hor*, ſic nominatum. Id videntur ſentire LXX. interpretes, qui ſic vertunt: *Fac aſcendere in Or montem*; & Chaldæus eodẽ modo vertit. Aſcendiſſe autem Aaronem montis verticem conſtat, quia eodem cap. 20. Numer. dicitur mortuus *in ſupercilio montis*. Hebraicè, *in capite montis*. Ex quo (inquit Hieronymus) animaduertimus, non in monte ſimpliciter, ſed in monte montis Pontificem mortuum, vt dignus locus meritis illius monſtraretur, &c. Aſcendit igitur Aaron moriturus verticem montis, quia ſummum ſacerdotem dignitate pontificali, & virtute monti ſimilem, in cacumine montis mori par erat. Montanum in monte mori, & ſepulturam habere decebat. Nomen, אהרן, Aaron, *montanum* ſonat, vt volunt nominum Hebræorum interpretes. Montanus ergo in monte meritò obiit, montanus, inquam, id eſt, monti ſimilis, tam pontificatus dignitate, quàm virtutum meritis, vt ait D. Hieron. Monti ſimiles oportet eſſe Pontifices, ita vt quantum montes celſitudine ſuperant valles, tantum illi virtutum altitudine ſuperent eos, quas paſcunt oues. In montibus herboſis vberrima paſcua reperiunt oues, Pontifices oportet montes eſſe non ſteriles, atque aridos, ſed fertiles, atque herboſos, optimíſque ouium paſcuis abundantes, ita vt ouis dicere læta poſſit: *In loco paſcuæ ibi me Dominus collocauit*, Pſal. 22. ſit Pontifex alter Aaron, id eſt, montanus dignitate, & virtute, in excelſo virtutum monte viuat, & in eodem excelſo monte morte ſanctorum moriatur.

Mons Hor.

D. Hieron.

Monti ſimilis eſſe debet ſacerdos.

Pſal. 22.

Aaron colligetur.

In vita diſperguntur homines per varia mundi negotia, variáſq; curas; at in morte colliguntur. Colligit mors hominum curas, quas diſpergit vita. Color albus diſgregat viſum, color niger congregat. Alba & proſpera vita diſgregat mentem, nigra mors congregat. Geneſ. 49. *Iacob collegit pedes ſuos ſuper lectulum, & obyt*; quemadmodũ Iacob pedes corporis collegit in morte: ſic homines pedes animi, id eſt, affectus, & mentis cogitationes colligunt in morte, quibus totum, cùm viuunt, peragrant orbem. Pſal. 145. *Exibit ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum*, &c. Colliguntur, & pereunt cogitationes de honoribus conſequendis, de voluptatibus, & diuitiis comparandis. Succedunt aliæ de tormentis in ſempiternum tolerandis. Colligitur præterea homo in morte, velut pomum; ſi putridum eſt, porcis, id eſt, cacodæmonibus, abiicitur; ſi integrum, benéque fuerit ſanum, ſummo Regi Chriſto offertur.

5. *In morte colliguntur homines.*

Geneſ. 49.

Pſal 145.

Morietur ibi.

Eccleſiaſtici 41. ait Sapiens: *O mors, quàm amara eſt memoria tua, homini pacem habenti in* 6. Eccli. 41.

substantijs suis: viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti sumere cibum! Amara
Amara mors est. est mortis memoria homini quietè viuenti, & adhuc sano, & valenti sumere cibum. Quòd si mortis memoria amara est, quanto amarior erit ipsamet mors, vitam repente eripiens? Aaron homo erat pacem habens in diuitiis suis; sanus, & adhuc valens sumere cibum: amara mors subitò illum ex vita abstulit. Non admodum
Mors Aaronis placida. tamen amara fuisse videtur: sed lenis, quieta, somnóque similis placido. Nam à Deo mori iussus est, id verò mortis acerbitatem leniit. Deinde nullo morbo afflictus, nullo vulnere cruentatus, nullo dolore affectus, nullo gemitu emisso, vitam commutauit cum morte, similis dormienti potius, quàm morienti.

7. Illam inuenit εὐθανασίαν, id est, bonam mortem, ac placidam, quam Augustus orbis Imperator optabat, de quo Suetonius in eius vita
Suetonius. cap. 99. Quoties (inquit) audisset Augustus defunctum quempiam citò, ac nullo cruciatu, & sibi, & suis εὐθανασίαν similem precabatur, &c. id est, similem bonam mortem. hoc
Εὐθανασία Augusti Cæsaris. enim verbo Græco εὐθανασία vti solebat. At verò nesciebat Augustus, in quo bona mors sita
Bona mors in quo sita sit. esset. In facilitate, & lenitate mortis suam εὐθανασίαν collocabat: illa verò non in facilitate mortis, sed in bonitate conscientiæ sita est. Is benè moritur, & εὐθανασίαν assequitur, qui bonam habet conscientiam, omnis peccati mortiferi expertem, & si carnificum manibus immania tormenta sustineat; is malè moritur, qui peccati mortiferi sibi conscius est, quod pœnitentia non delet, quamuis placidissimam mortem obeat. Is bene moritur, qui bene viuit; quique vitæ huius mimum, siue fabulam rectè peragit. Augustus, vt narratur idem author, supremo vitæ die, petito speculo, capillum sibi comi, ac malas labentes, sibi corrigi præcepit, & amicos admissos percontatus est: ecquid eis videretur mimum vitæ commodè transegisse? adiecit, & clausulam, δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μὲ χαρὰς κτυπήσατε. id est, *date plausum, & omnes vos cum gaudio obstrepite, sonum edite, plaudite.* Vocabat Augustus vitam hanc mimum,
Vita est tragœdiæ similis. siue tragœdiam, in theatro exhibitam. Tragœdia enim est in hoc mundo, veluti theatro, exposita ante hominum oculos; tandémque instar tragœdiæ lugubri morte concluditur. Amicos rogabat, numquid eis videretur mimum vitæ commodè transegisse, illi commodissimè transactum fuisse videntur respondisse. Suam conscientiam debuerat Augustus interrogare de transacta vita sua, non verò amicos. Amicorum enim, præsertim adulantium, testimonium falsum est, conscientiæ testimonium verum. Petito speculo, tunc vultum inspexit, capillum comi, ac malas labentes corrigi iussit: non speculum, sed conscientiam, velut speculum, intueri debuerat, & peccatorum sordibus expurgare. Tunc verò dicere: *plaudite.* Is enim meritò in fine mimi, *plausum date*, ait, qui mimum vitæ bene peragit, & conscientiam peccatis expurgatam habens moritur.

8. Plausum potuit petere ab omnibus Israëlitis Aaron, qui nullius sibi conscius sceleris, ex hac vita iussu Dei, tam placida morte proficiscebatur. Veram ille inuenit εὐθανασίαν, facilem, placidámque mortem, in senectute bona, natus annos centum viginti tres. Erat maturum iam morti corpus. Collectum ergo est, A velut pomum maturum, & in sepulchro collocatum. Colliguntur iuuenes, & senes, sed iuuenes colliguntur, veluti immatura, & cruda poma; senes veluti matura, & cocta. Vnde Marcus Tullius in lib. de senectute ait, senes mori
M. Tullius. *Senes moriuntur secundùm naturam, iuuenes naturæ repugnante.* secundùm naturam, iuuenes mori naturæ repugnante: Quid (inquit) tam secundùm naturam, quàm senibus emori? Quod idem contingit adolescentibus repugnante natura, &c. Similitudines duas adiecit. Prima est: Adolescentes sic mihi mori videntur, vt cùm aquæ multitudine flammæ vis opprimitur: senes autem, cùm sua sponte, nulla adhibita vi, consumptus ignis extinguitur. Secunda est: Quasi poB ma ex arboribus, si cruda sunt, vi auelluntur, si matura, & cocta decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas, &c.

Cùm nudaueris patrem veste sua.

Ostenditur hoc loco, mortis, veluti latro- 9.
nis auarissimi spoliatio. Spoliauit illa Aaronem, tum diuitiis omnibus, tum vestibus pontificalibus, & summo sacerdotio; nudatúmque sepeliuit. Ierem. 9. *Ascendit mors per fenestras* Ierem 9.
nostras, ingressa est domus nostras. Per fenestras ingreditur mors, velut latro; omnia furatur, nudúmque relinquit hominem. Similis est vitæ huius finis, principio eiusdem vitæ. 1. Timoth. 6. 1. Timoth. 6.
C *Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium,* *Mors omnes spoliat.*
quia neque auferre quid possumus. Nudi in lucem hanc venimus ex vtero matris, nudi reuertimur in sepulchrum. Iob 1. *Nudus egressus sum de vte-* Iob 1.
ro matris meæ; nudus reuertar illuc. Illuc, inquam, id est, in vterum matris reuertar nudus, & omnibus diuitiis spoliatus. Etenim mater nostra *Terra appellatur mater.*
appellatur terra, quæ nos excipit nascentes, natos alit, desertos ab omnibus suo gremio in morte excipit. Sic appellat Ecclesiastic. cap. 40. Eccli. 40.
Iugum (inquit) *graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium.* Matrem omnium vocat terram. Propterea potentias, & diuitias imD piorum, timendas non esse, docet regius Vates; quia paulo post eos deserunt, & euanescunt, Psalm. 48. *Ne timueris, cùm diues factus fuerit* Psal 48.
homo, & cùm multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam cùm interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. Ne timueris (inquit) diuitias, & gloriam impiorum, quoniam in morte non sument omnia. Dices, *non sument omnia*; ergo sument aliqua. Respondetur, Hebraismum esse, *non sument omnia*, id est, nihil omnino sument ex suis opibus, neque descendet ad inferos cum illis gloria, & honor huius vitæ.

Somniantibus similes sunt diuites, ac po- 10.
E tentes: locupletes, ac potentes se esse somniant *Diuites sunt similes somniantibus.*
interim, dum in hac vita, veluti lethargo quodam premuntur. Cùm in morte vigilant, tunc euanescit somnium; euanescítque simul opulentia, ac potentia. Psal. 75. *Dormierunt somnum* Psal. 75.
suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis, &c. Dormiunt, dum viuunt impij diuites placidum somnum, animæ saluti minimè inuigilantes. Postquam autem somnus, id est, vita socordiæ, & desidiæ dedita, finitur, nihil in manibus suis inueniunt; quia, vt ait Augusti- D. August.
nus, nihil in manibus Christi posuerunt. Qui verò diuitias suas in manibus Christi ponunt, & propter Christum pauperibus, bonísque operibus erogãt, æternis opibus manus suas plenas

post

post mortem inueniunt. Denique mors omnes excutit, nullum permittit in alterum sæculum caduca bona portare. Vidistíne aliquando diuitem, etsi auaritissimum, cùm mors immineret, multos conducere currus, aut iumenta, multásue naues, vt diuitias suas secum transportaret? Nullus vnquam tanta insania laborauit, quia compertissimum est, mortem omnes excutere, neque pati mortuum vel teruntium secum transportare: neque solùm opes eripit mors, sed ipsam etiam cutem, ipsa membra, ipsum corpus in cinerem redigit. Lege Senecam lib. 17. epist. 103. Excutit (inquit) redeuntem hominem natura, sicut intrantem, non licet plus offerre, quàm intuleris. Imò etiam ex eo, quod ad vitam attulisti, pars magna ponenda est. Detrahentur tibi hæc circumiecta, nouissimum velamentum tui cutis, detrahetur caro, & suffusus sanguis, detrahentur ossa, neruique, &c. Audiat ergo diues D. Chrysologum, serm. 22. O homo, (inquit) si hîc permansurus es, quæ tua sunt, hîc repone: si illuc iturus es, hîc quæ tua sunt, cur derelinquis? Audiat & D. Augustinum sermone 5. de verbis Domini: Migrandæ (inquit) sunt facultates nostræ ad locum veræ vitæ, vt hoc ibi inueniamus, quod hîc damus, &c. Nemo laboret in ventum, sed in cælum omnes laboremus. Is in ventum laborat, qui diuitias congregat in vanitatem: is laborat in cælum, qui diuitias in thesauris cælestibus collocat. Ecclesiast. 5. de diuite: *Sicut (inquit) egressus est nudus de vtero matris suæ, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Miserabilis prorsus infirmitas, quomodo venit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei quod laborauit in ventum?* Nónne vides eos, qui diuiitias in cælum non transferunt, laborare in ventum?

Diuites non portãt secum diuitias, cùm moriuntur.

Mors omnes excutit.

Seneca.

D. Chrysologus.

D. Augustin.

Laborare in ventum.

Eccli. 5.

Indues Eleazarum filium eius.

11. Nudat mors omnes; eorum autem vestibus alios induit. Nudat patrem, induit liberos; nudat hominem liberis carentem, induit consanguineos. Aliquando verò mortuorum vestibus, id est, opibus, induuntur alieni, iuxta illud Psal. 48. *Relinquent alienis diuitias suas*, &c. Et illud Psalm. 38. *Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea.* Contingit enim, vt diues thesaurizet; legitimi verò hæredes thesauro non fruantur, sed alieni. Ecclesiastæ 6. *Vir cui dedit Deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest animæ suæ ex omnibus, quæ desiderat: nec tribuit ei potestatem Deus, vt comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud, hoc vanitas, & miseria magna est*, &c. Et cap. 5. *Diuitiæ* (ait) *conseruatæ in malum Domini sui. Pereunt enim in afflictione pessima: generauit filium, qui in summa egestate erit*, &c.

Nudat mors omnes, eorum vestibus alij induuntur.

Psal. 48.

Psal. 38.

Ecclesiast. 6.

Eccles. 5.

12. Diuersorium est vita hæc. Quemadmodum in diuersorio iisdem tectis, eadémque supellectili omnes pertranseuntes excipiuntur, quia eam nemo à diuersorio auferre potest: sic in vita hac iisdem domibus, honoribus, & opibus omnes vtuntur; quia ij qui moriuntur, eas secum nequeunt portare. Pater quæ possidet, filiis relinquit; filij, postquam in diuersorio breui vitæ tempore commorati sunt, aliis tradunt. Neque enim mundi opes omnibus sufficiunt: necesse est ex diuersorio quosdam abire, aliisque locum dare. Vnde Augustin. serm. 29. de verbis Domini: In hac (inquit) vita omnes homines, velut peregrini, transeunt; neque vllus quasi possessor manet, sed omni homini dicitur: Refectus transi, age iter, da venturo locum, &c. Isaiæ 28. *Coangustatum est stratum, ita vt alter decedat, & pallium breue vtrunque operire non potest.* Mundi stratum angustum est, non potest multos simul capere: necesse est aliquos ex strato in sepulchra decidere, vt possit alios aduenientes recipere. Pallium, id est, supellex mundi, breuius est, non potest omnes homines simul operire. Ecclesiast. 1. *Generatio præterit, & generatio aduenit: terra autem in æternum stat.* Stat terra velut perpetuum hominum diuersorium, homines verò non stant, sed pertranseunt. Vna generatio præterit, altera aduenit; exinanitur generatio, quæ præterit, impletur generatio, quæ aduenit. Neque potest sol vtrunque hemisphærium illuminare, neque potest terra vtranque hominum generationem, tam eam quæ præterit, quàm eam quæ aduenit, caducis bonis illustrare. Oportet præterire quosdam, vt alij aduenient, & locum eorum occupent. Baruch 3. *Vbi sunt principes gentium, qui argentum thesaurizant, & aurum? exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alij in loco eorum exsurrexerunt.* Pertranseunt non solùm infimæ conditionis homines, sed etiam principes auro, & argento, imperióque spoliantur: alij verò mox in locum eorum exsurgunt.

Res caducæ spolia sunt.

Isaiæ 28.

Eccli. 1.

Morientibus alij succedũt.

Baruch 3.

Pertranſiit ſummus ſacerdos Aaron, opibus, & magno honore ſpoliatus: non tamen reliquit alienis diuitias ſuas, & honorem, ſed filio tradi vidit. Eccleſiaſt. cap. 5. de diuite dicitur: *Generauit filium, qui in ſumma egeſtate erit*, &c. At Aaron generauit filium, qui in magnis opibus, magnóque honore vixit; hoc autem Aaronis fuit ſolatium, quòd filium Eleazarum ante oculos veſtibus pontificiis vidit indui. Exutus eſt Aaron, ſed indutus eſt Eleazar. Detractæ ſunt veſtes pretioſæ patri, ſed iiſdem indutus eſt filius. Mortuus eſt pater, ſed reuixit in filio, iuxta illud Eccleſiaſt. 30. *Mortuus eſt pater eius, & quaſi non eſt mortuus, ſimilem enim reliquit ſibi poſt ſe.* Vidit Aaron ſummo ſacerdotio decoratum Eleazarum filium; Eleazarus autem vidit, veſtibus pontificalibus ſpoliari patrem, mori, ac ſepeliri, vt intelligeret, ſe quoque iiſdem veſtibus ſpoliandum eſſe, & moriturum, ac ſepeliendum, omnéſque res caducas, ſpolia quædam eſſe, quibus, dum quidam ſpoliantur, alij induuntur. His ſpoliis non indiget is, qui mundum ſpernit, iuxta illud Prouerb. 31. *Et ſpoliis non indigebit*, &c. Spolia ſunt omnes diuitiæ, honores, voluptates, propter quæ mundi amatores certant: at is, qui tot reges, principes, pontificéſque in morte exutos videt, his ſpoliis libenter caret. Rectè quidam Græcus dixit:

13. *Aaron filio Eleazaro opes ſuas reliquit.* Eccli. 5.

Eccli. 30.

Prouerb. 31.

Τὶ μάτην μοχθῶ, γυμνὸν ὁρῶν τὸ τέλος.

Hoc eſt:

Quid fruſtra ſudo, funera nuda videns.

Quid fruſtra laboro in rebus caducis comparandis, quibus paulo poſt in morte ſpoliandus ſum?

CAPVT XII.

De rege Aradiorum victo, & anathemate vrbium illius.

NVMERI CAP. XXI.

1. QVOD cùm audiſſet Chananæus rex Arad, qui habitabat ad meridiem, veniſſe ſcilicet Iſraël per exploratorum viam, pugnauit contra illum, & victor exiſtens, duxit ex eo prædam. At Iſraël voto ſe Domino obligans ait: Si tradideris populum iſtum in manu mea, delebo vrbes eius. Exaudiuítque Dominus preces Iſraël, & tradidit Chananæum, quem ille interfecit ſubuerſis vrbibus eius: & vocauit nomen loci illius Horma, id eſt, anathema.

Cùm audiſſet Rex Arad.

2. GENES. 10. numerantur filij Chanaan, à quo populi terræ repromiſſionis, Chananæi dicti ſunt. Inter illos numeratur Aradius, quamuis Caietanus repugnet. Aradij autem (ait D. Hieron. in tradit. Hebraic.) ſunt qui Aradum inſulam poſſederunt, anguſto freto à Phænices litore ſeparatam, &c. Et Ezech. 27. Aradum (ait) inſulam vſque hodie cernimus, quæ tota ſit ciuitas, & contra ſe poſitum oppidum Antaradum habeat, vicináque ſit Tyro, &c. De Aradiis mentio fit Ezechiel. 27. *Habitatores Sidonis, & Aradij fuerunt remiges tui*, &c. Videlicet Tyri. Item: *Filij Aradij erant ſuper muros tuos*, &c. Erat igitur Rex quidam ex genere Chanaan, qui dicitur Rex Arad, Num. 21. non tamen habitabat in inſula Arad, ſiue Arado; ſed in alia regione meridionali, iuxta quam iter faciebant nunc Iſraëlitæ. Audiuit Rex hic aduenisse filios Iſraël, obuiámque eis proceſſiſſe. Prælio inito victoriam reportauit, duxítque prædam. Quæ fuerit hæc præda, non explicatur. Hebræa lectio indicat, fuiſſe prædam captiuorum, שבי שבי, *captiuauit captiuitatem.* Idem verbum, & nomen extat Pſal. 68. quo loco legimus, *cepiſti captiuitatem*, Hebraicè שבית שבי, *captiuaſti captiuitatem.* Sed non ſolùm homines, ſed alia etiam multa deprædati ſunt hoſtes Chananæi.

D. Hieron. *Qui dicantur Aradij.*

Ezechiel. 27.

Ibid.

Rex Arad vicit Hebræos.

Pſal. 68.

Per exploratorum viam.

3. Audiuit Rex Arad, veniſſe Iſraëlitas, per exploratorum viam. Dubium eſt, *quænam dicatur exploratorum via.* Abulenſis arbitratur, appellari viam, per quam exploratores Iſraëlitarum, ad explorandam terram promiſſionis fecerunt iter, Numer. 13. ſed illi exploratores anno ſecundo ab exitu ex Ægypto miſſi ſunt, nunc autem agebatur annus quadrageſimus; non igitur videtur probabile, Regem Arad tot annis retinuiſſe memoria viam exploratorum. Imò probabilius eſt, exploratores ita occultè regiones peragraſſe, vt à nullo agnoſcerentur. Secunda ſententia eſt, regem Aradiorum miſiſſe exploratores in caſtra Hebræorum, & audiuiſſe Hebræos iam aduenisse per viam eorundem exploratorum. Tertia eſt veriſimilior, Iſraëlitas miſiſſe exploratores, qui regionem illam explorarent, audiuiſſe autem regem Aradium ipſos veniſſe per viam exploratorum, id eſt, per viam, quam iam explorauerant exploratores. Quarta ſententia eſt probabilior, quàm tertia; videlicet viam quandam illis in locis fuiſſe, quæ nomine proprio diceretur *Via exploratorum*; & per hanc audiſſe regem Iſraëlitas veniſſe. Videtur hæc ſententia fuiſſe LXX. interpretum. Nomen enim quod ſignificat exploratores non verterunt, ſed Hebræum, velut proprium viæ ſeruarunt. Sic illi vertunt, ἤκουσε βασιλεὺς, ὅτι ἦλθεν Ισραὴλ ὁδὸν Ἀθαρείμ. hoc eſt, *audiuit Rex, quod venit Iſraël per viam Atharim.* Hebraicè dicitur, דרך האתרים, *derec aturim*, id eſt, exploratorum.

Quæ dicatur via exploratorum.

Iſraël voto ſe Domino obligans ait.

Victi ſunt Iſraëlitæ à rege Arad, ſed non videtur victoria magni fuiſſe momenti. Volebat Deus Chananæos illos punire, ideóque forſitan vinci Hebræos voluit, vt dolore concitati, vouerent Deo ſe illius hoſtes funditus perdituros. Itaque poſtquam victoria Chananæi potiti ſunt, Iſraëlitæ in caſtra reuerſi, votum huiuſmodi ſuſceperunt: *Si tradideris populum iſtum in manu mea, delebo vrbes eius*, &c. Annuit Dominus, rurſúſque prælio dimicatum eſt; ſuperati Chananæi, vrbes eorum ſolo æquatæ, ac prorſus extinctæ, quamobrem impoſitum eſt regioni euerſæ nomen Hebræum, חרמה, *chorma*, id eſt, *anathema.* Significat autem nomen Hebræum, חרמה, *chorma*, vel, חרם, *cherem*, euerſionem, à verbo חרם, *charam*, quod ſignificat *euertere, deſtruere, interficere.* Hoc loco Num. 21. verbum eſt *charam*, & nomen *chorma*, יחרם, *iacharem*, interfecit Chananæum, & vocauit nomen loci Chorma, id eſt, deſtructionem. Idem ſignificat nomen Græcum, ἀνάθεμα; ideo LXX. interpretes vertunt: Vocauerunt nomen loci illius ἀνάθεμα. Significat etiam verbum Græcum ἀναθεματίζω, *euertere*, & *deſtruere.* Hoc loco, quod noſter interpres dixit: *Interfecit Chananæum ſubuerſis vrbibus eius.* LXX. interpretes dicunt: ἀνεθεμάτισεν αὐτὸν, καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν, id eſt, *anathematizauit*, & *perdidit illum*, & *ciuitates eius.*

4. *Votum Hebræorum.*

Quid ſignificet anathema, & anathematizare.

Fieri autem poterat anathema, ſiue deſtructio tribus modis. Primo, ita vt ciuitas euerteretur, præda verò ſeruaretur: ſic factum in vrbe Hai, Ioſue 8. *Facies* (ait Dominus) *vrbi Hai, & regi eius, ſicut feciſti Iericho, & regi eius. Prædam vero, & omnia animantia diripietis vobis.* Secundo, fieri poterat anathema, ſi vrbs euerteretur, incolæ occiderentur; cætera quoque præter aurum, argentum, æs, & ferrum igne conſumerentur. Hoc anathemate percuſſa eſt Iericho, Ioſue cap. 6. ait: *Sit ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea ſunt Domino.* Et infrà: *Vrbem, & omnia quæ erant in ea, ſuccenderunt, abſque auro, & argento, & vaſis æneis, ac ferro, quæ in ærarium Domini conſecrarunt.* Tertio, fieri poterat anathema, ſi neque aurum, & argentum in theſaurum Dei, neque aliud quidpiam reſeruaretur, ſed in laudem Dei, & honorem omnia comburerentur. Deuter. 13. *Percuties habitatores vrbis illius in ore gladij, & delebis eam, atque omnia, quæ in illa ſunt, vſque ad pecora.*

5. *Tribus modis anathema fieri poterat.* Ioſue 8.

Ioſue 6. Ibid.

Deut. 13.

Quidquid

Quidquid etiam ſupellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipſa ciuitate succendes, ita vt vniuerſa conſumas Domino Deo, & ſit tumulus ſempiternus. Non ædificabitur amplius, & non adhærebit de illo anathemate quidquam in manu tua. Iam quæritur, *qualénam fuerit hoc anathema vrbium Regis Arad?* Incenſáne ſunt vrbes ſolùm, & reſeruata ſupellex, aurum, & argentum; an conſumpta ſunt omnia in honorem Dei? Abulenſis reſpondet, omnia eſſe conſumptá, nihílque reſeruatum, vouit enim populus, ſe vrbes hoſtium deleturum. Probabilis eſt hæc ſententia, ſi quis aliam ſequatur, non repugnabo. Non enim vouit populus, ſe ex vrbibus deletis non accepturum prædam.

CAPVT XIII.

MORALE.

De anathemate vrbium Regis Arad.

Iſraël voto ſe Domino obligans ait: ſi tradideris populum iſtum in manu mea, delebo vrbes eius.

1. *De votis religioſorum.* VMBRAM habemus votorum, quæ religioſi viri ſuſcipiunt, vt terrenarum rerum pondere repulſo, ad cæleſtes euolent. Vouerunt Iſraëlitæ, ſe omnino deleturos vrbes Regis Arad; eundem in modum vouent religioſi, ſe deleturos vrbes mundi. Sunt autem vrbes, in quibus regnat mundus, tres illæ, quas indicat 1.Ioan.2. D.Ioan.1. epiſtol. cap.2. *Omne* (inquit) *quod in mundo eſt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ non eſt ex patre, ſed ex mundo.* Tres has vrbes munitiſſimas, ex quibus mundus aduersùs homines præliatur, ſub voto ſolo æquat, & anathemate percutit vir religioſus, cùm paupertatis, caſtitatis, obedientiæque perpetuæ votum ſuſcipit. Concupiſcentiam carnis euertit caſtitas, concupiſcentiam oculorum, paupertas, ſuperbiam, vitæ humilis obedientia. Eſt hoc anathema perpetuum, ad mortem vſque permanens, neque fas eſt, aliquid de anathemate in vita ſumere. Deuter.13. Deut.13. *Quidquid ſupellectilis fuerit, cum ipſa ciuitate incendens, ita vt vniuerſa conſumas Domino Deo, & ſit tumulus ſempiternus. Non ædificabitur amplius, & non adhærebit de illo anathemate quidquam in manu tua.* Vniuerſa quæ mundi ſunt, conſumenda ſunt Domino, id eſt, in honorem Domini, & propter ſummum amorem Domini, incendendæ ſunt mundi vrbes cum omni vitiorum ſupellectili, tumulus fiant ſempiternus, neque ampliùs ædificentur.

Denique nihil adhæreat de hoc anathemate in manu noſtra, Ioſue 6. *Vos cauete, ne de his quæ præcepta ſunt, quidpiam contingatis, & ſitis præuaricationis rei, & omnia caſtra Iſraël ſub peccato ſint, atque turbentur.* LXX. interpretes ſic transferunt: *Cauete ab anathemate*, ne fortè cogitantes vos accipiatis de anathemate, & faciatis caſtra filiorum Iſraël anathema, & affligatis nos, &c. 2. Ioſue 6.

Origenes. In hæc verba ſic ſcribit Origen. homil.7.in Ioſue: Tale (inquit) eſt, quod indicatur his verbis: Videte, ne quid in vobis ſæculare habeatis, ne ſæculares mores, ne vitia, ne tergiuerſationem de ſæculo vobiſcum ad Eccleſiam deferatis, ſed anathema ſit vobis omnis conuerſatio ſæcularis, &c. Caueant ergo religioſi, ne quid ex anathemate mundi contingant, ſit eis anathema omnis conuerſatio ſæcularis, vt ait Origenes: *Ne forte accipiatis de anathemate, & faciatis caſtra filiorum Iſraël anathema.* Iuxta verſionem LXX. interpretum id eſt: ne religionem, in qua viuitis, faciatis deſtructionem; ne religionem deſtruatis. Illa enim religio, in qua anathema ſeruatur, id eſt, in qua vota ad vnguem explentur, floret, viget, ſtat: illa verò in qua de anathemate accipitur, hoc eſt, in qua non ſeruantur vota, ſed ea quæ votis ſunt vetita, fiunt, exſiccatur, flacceſcit, corruit. Iuxta noſtram verſionem: *Ne contingatis, & ſitis præuaricationis rei, & omnia caſtra Iſraël ſub peccato ſint, atque turbentur*, &c. hoc eſt, ne contingatis prohibita votis, ne ſitis præuaricationis rei, & turbetis religionem. Ad Galat.2. ait D.Paulus: *Si quæ deſtruxi, eadem hæc ædifico, præuaricatorem me conſtituo.* &c. Deſtruxit, & anathemate votorum deleuit mundum religioſus: ſi iterum, id quod deſtruxit, ædificat; ſi iterum vrbes mundi euerſas extruit; ſi iterum mundum occiſum excitat, præuaricatorem ſe conſtituit, præuaricationis reus fit, & caſtra Iſraël, hoc eſt, religionem, perturbat. Proponamus ob oculos Achan illum, Ioſue cap.7. qui de anathemate Iericho nonnulla abſtulit; conſideremus quàm acerba pœna affectus eſt, eodem capite: *Lapidauit eum omnis Iſraël, & cuncta, quæ illius erant, igne conſumpta ſunt*, &c. Origenes. *Religioſo anathema eſt vita ſæcularis.* Origenes. Ad Galat.2. Ioſue 7.

CAPVT XIV.

De ſerpente exaltato in deſerto.

NVMERI CAP. XXI.

1. PROFECTI ſunt autem & de monte Hor per viam, quæ ducit ad Mare rubrum, vt circumirent terram Edom. Et tædere cœpit populum itineris ac laboris: locutúſque contra Deum & Moyſen, ait: Cur eduxiſti nos de Ægypto, vt morerémur in ſolitudine? Deeſt panis, non ſunt aquæ: anima noſtra iam nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo. Quamobrem miſit Dominus in populum ignitos ſerpentes, ad quorum plagas & mortes plurimorum, venerunt ad Moyſen, atque dixerunt: Peccauimus, quia locuti ſumus contra Dominum & te: ora vt tollat à nobis ſerpentes. Orauítque Moyſes pro populo, & locutus eſt Dominus ad eum: Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum, & poſuit eum pro ſigno: quem cùm percuſſi aſpicerent, ſanabantur.

Profecti ſunt de monte Hor per viam, quæ ducit ad mare rubrum.

2. POSTQVAM Arad Regis vrbes anathematizauerunt Iſraëlitæ, id eſt, euerterunt, profecti ſunt ex monte Hor, in quo obiit Aaron. Iter autem fecerunt per viam, quæ ducebat ad mare rubrum, vt circuirent Idumæam, ſiue montem Seir; quia, vt dictum eſt, Rex Idumææ tranſitum concedere noluit per regionẽ ſuam.

Iudicum 11. Iudicum 11. *Ambulauit Iſraël* (inquit Iephte) *per ſolitudinem vſque ad mare rubrum, & venit in Cades, miſitque nuntios ad Regem Edom, dicens: Dimitte me, vt tranſeam per terram tuam. Qui noluit acquieſcere precibus eius. Miſit quoque ad Regem Moab, qui & ipſe tranſitum præbere contempſit. Manſit itaque in Cades, & circuiuit ex latere terram Edom, & terram Moab, venitque contra orientalem plagam terræ Moab.* Cùm Idumæam circuirent, tædere cœpit populum itineris, ac laboris. Hebraicè חקצר נפש, *tueſar nephes.* LXX. interpretes vertunt: ὠλιγοψύχησεν ὁ λαὸς, id eſt, *puſillanimis factus eſt populus in via.* Interpres Caietani: Decurtata eſt anima populi in via: hoc eſt, (vt Caietan. interpretatur) decurtata, & abbreuiata eſt vita populi in via, quia deficiebat illis vita. Alij: Coanguſtata eſt anima populi. Senſus eſt: Anguſtiis affecta eſt anima populi, & tædere eum cœpit itineris, propter laborem. Anguſtiis verò, & tædio affecti Iſraëlitæ, in murmurationem relapſi ſunt. Cur (inquiunt) ex Ægypto nos eduxiſti, vt in hac vaſta ſolitudine animas exhalaremus? Pane caremus, & aqua; anima noſtra manna cibum leuiſſimum maximè faſtidit, nauſeam nobis mouet hic cibus leuiſſimus, nihil habens ponderis, aut ſubſtantiæ, qua ventrem expleat.

Populum tædere cœpit itineris.

Murmuratio Hebræorum.

Miſit Dominus in populum ignitos ſerpentes.

3. Non tulerunt impunè murmuratores. Iratus Deus ignitos ſerpentes in illos immiſit, quorum ignitis morſibus percuſſi peribant. Hebraicè dicuntur, נחשים שיפים, *nechaſim ſeraphim:* Serpentes igniti, vel, incendentes, vt interpretatur D. Hieron. Iſai. 6. à verbo *ſaraph*, quod ſignificat *comburere*, & *incendere*. Eodem nomine dicuntur angeli Seraphim, id eſt, incendentes. Dicuntur autem hi ſerpentes igniti, vel quia coloris ignei ſpeciem habebant; vel, quia morſus igneos inferebant; vel, quia flatu adurebant, quod colligitur ex cap. 8. Deuteron. *Ductor tuus fuit Dominus* (ait Moſes) *in ſolitudine magna, atque terribili, in qua erat ſerpens flatu adurens, & ſcorpio, ac dipſas*, &c. Hebraicè dicitur *ſeraph*. Noſter interpres vertit: *Serpens flatu adurens:* plurimos verò ex Iſraëlitis murmuratoribus neci dabant. Quamobrem tremore perculſi peccatum confeſſi ſunt, petierúntque à Moſe, vt precibus ſuis ſupplicium à caſtris auerteret, quod ille libenter fecit.

Punitur Hebræorũ murmuratio ignitis ſerpentibus.

Deut. 8.

Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno.

4. Precanti Moſi annuit Dominus, præbuítque remedium iis, quos ſerpentes mordebant. Serpentem iuſſit fieri, ſimilem iis, qui Hebræos occidebant. Hebraicè: *Fac* (inquit) *tibi ſeraph*, id eſt, ignitum. Deinde eundem ſerpentem præcepit poni pro ſigno, ita vt à populo videretur. Hebraicè, עֲל נס, *al nes*, id eſt, *ſuper vexillum.*

Datur remedium aduersùs ſerpentes ignitos.

A Fecit ergo Moſes ex ære ſerpentem, æs autem colorem habebat igneum, vel fortè igne fuit inflammatum. Poſuit ignitum ſerpentem pro ſigno ſanitatis, in ſublimi ligno, vt reor, fabricato in figuram crucis. Quicumque autem morſu ſerpentium ignitorum percuſſus erat, eúmque intuebatur, ſanitatem protinus conſequebatur. D. Iuſtinus Martyr in Apologia 2. ad Antoninum Imperatorem, ait, Moſem æs ſumpſiſſe, ex eóque figuram crucis fabricaſſe, fixiſſéque in ſancto tabernaculo. Affirmat quidem Scriptura, ex ære factum ſerpentem æneum, ſed crucis non meminit: Moſes verò latens agnoſcens crucis myſterium, ſimul cum ſerpente copulatam ex ipſo ære crucem effici iuſſit, ſerpentémque, & crucem, in ligno conſpiciendam propoſuit populo. Probabile verò eſt, ſerpentẽ fixum ſuper tabernaculum fœderis. Rabbi Dauid ait, Deum ex contrario medicinam attuliſſe; homini enim cui ſerpens morſum inflixerit, æris aſpectum mortiferum eſſe. Id verò medici viderint. Filij Iſraël ſerpentem hunc in terram repromiſſionis attulerunt, & oblato thure coluerunt, donec ab Ezechia Rege optimo confractus eſt, 4. Reg. 18. *Confregit ſerpentem æneum, quem fecerat Moyſes, ſiquidem vſque ad illud tempus filij Iſraël adolebant ei incenſum*, &c.

D. Iuſtinus.

Serpens exaltatur in deſerto.

4 Reg. 18.

CAPVT XV.

MORALE.

De ſerpente exaltato in deſerto.

1. FACIMVS iter, Deo duce, in terram cæleſtem nobis promiſſam, per deſertum ſerpentibus plenum, iuxta illud Deuter. 8. *Ductor tuus fuit Dominus in ſolitudine magna, atque terribili, in qua erat ſerpens flatu adurens, & ſcorpio, ac dipſas.* Sunt in hoc deſerto ſerpentes tartarei, hoc eſt, dæmones, flatu tentationum igneo animum adurentes, iuxta illud Iob 41. *Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur*, &c. Halitus ſiue flatus horum ſerpentium corda hominum, veluti pruinas, incendit, & adurit tentationibus, quibus tentati conſenſum præbent. Adurit libidine animum, auaritia, inuidia, & ſuperbia; propterea D. Paulus tela diaboli ignea vocat, ad Epheſ. 6. *Sumentes* (inquit) *ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.* D. Gregor. lib. 33. moral. cap. 40. Toties (inquit) diaboli halitus prunas accendit, quoties eius occulta ſuggeſtio humanas mentes ad delectationes illicitas pertrahit. Superbiæ facem menti Euæ ſuppoſuit, inuidiæ flamma Caini animum ſuccendit, luxuriæ facibus cor Salomonis exuſſit, &c. Item: Diabolus prauæ ſuaſionis verba facit ad vniuſcuiuſque animum: ſed flamma eſt, quod ex eius ore egreditur. Quia ardet in deſideriis animus, cùm eius ſuggeſtionibus inſtigatur. Sic Gregor.

Facimus iter per deſertum plenum ſerpentibus tartareis, ignitis.

Deut. 8.

Iob 41.

Tela dæmonis ignea ſunt.

Ad Epheſ. 6.

D. Gregor.

2. Adumbrant præterea ſerpentes igniti peccata ipſa. D. Cyrillus lib. 2. in Ioan. cap. 50. Serpens (inquit) peccatum ſignificat, quod variis morſibus venenum hominibus infundit, &c. Eccleſ. 21. *Quaſi à facie colubri fuge peccata.* Et: *Si acceſſeris ad illa, ſuſcipient te dentes leonis, dentes eius, interficientes animas hominum. Quaſi romphæa bis acuta omnis iniquitas, plagæ illius non eſt ſanitas*, &c. Maximè fugiendum docet peccatum, eo quòd ſimile ſit colubro, ſiue ſerpenti. Quemadmodum is, qui ad ſerpentẽ accedit, ab eo mordetur: ſic

2. D. Cyrillus.

Serpens peccatum ſignificat.

Eccli. 21.

sic qui accedit ad peccatum, eius dentibus vulneratur. Quales autem dentes peccati sint, indicat: *Dentes* (inquit) *eius dentes leonis* Quale vulnus infligat, docet, nempe mortiferum: ideo enim mortale peccatum appellatur, quia mortale vulnus infligit; *Dentes* (inquit) *eius interficientes animas hominum.* Addit, vulnus à peccato impositum homini, insanabile esse: *Plagæ* (inquit) *eius*, id est, peccati, *non est sanatas.* Quia verò peccatum, tum animum, tum corpus vulnerat; ideo confert illud cum gladio, ex vtraque parte acuto, ac vulnerante. *Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas.* Bis acutus dicitur gladius, qui non vna solùm ex parte acumen habet, quo plagam facit, sed ex vtraque: sic peccatum, non vna solùm ex parte hominem sauciat, sed ex vtraque. Non solùm animam, sed corpus etiam interficit. Meritò igitur ait, *quasi à facie colubri, siue serpentis, fuge peccata.* Si enim propè accesseris, flatu suo igneo te incendent.

Ibidem.

3. Quod autem dicitur: *Et plagæ eius non est sanitas*, hoc est, non potest vulnus peccati sanari, de viribus naturæ intelligendum est. Non enim possunt viribus naturæ serpentium ignitorum, hoc est, peccatorum, plagæ sanari; superna Dei ope opus est. Id ostendit medicina, quam Deus in deserto dedit. Non fuit illa naturalis, sed vires naturæ longè superans; quod indicat sacer Author, Sapient. 16. *Morsibus* (inquit) *peruersorum colubrorum* (Israëlitæ) *exterminabantur, sed non in perpetuum ira tua permansit, sed ad correptionem in breui turbati sunt, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuæ, qui enim conuersus est, non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium saluatorem.* Item: *Neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia.* Non ergo naturæ vires, sed Dei imperium, & potentia illis medicinam adhibebat. Etenim serpentium ignitorum, id est, peccatorum plaga insanabilis est: sed ab omnipotente medico sanatur medicina admirabili; nempe proprio ipsius medici sanguine, & cruce homine agente veram pœnitentiam. Quod adumbrat serpens exaltatus à Mose in deserto, iuxta illud Christi, Ioan. 3. *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto; ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Nónne vides, Christum ex cruce pendentem, & sanguine proprio manantem, medicinam adhibere serpentum morsibus, hominibúsque æternam sanitatem offerre? Exaltari (inquit) oportet filium hominis serpentis instar, in cruce, sanguinémque suum profundere. Ecce medicinam paratam. Sequitur sanitas, vt qui eum fide viua conspexerint, non pereant à serpentibus percussi, sed sanitatem, & vitam æternam consequantur.

Sapient. 16.

Ioan. 3.

Medicina peccati crux Christi.

4. *Pones serpentem pro signo,* (ait Dominus Mosi) fuit autem signum salutis. Sap. 16. *Signum habentes salutis,* &c. Habebant percussi à serpentibus signum salutis, serpentem ignitũ & æreum: nos habemus signum salutis serpentem potentissimum, ardentissimum, fortissimum, videlicet Christum. Quemadmodum Christus dicitur leo, sic etiam dicitur serpens. Fuit autem in cruce serpens potentissimus; quia quemadmodum virga Aaron in serpentem conuersa serpentes magorum in Ægypto deuorauit, Exod. 7. ita Christus in cruce deuorauit serpentes tartareos, mortem dilacerauit, peccata dispersit. Osee 13. *Ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero inferne,* &c. Momordit infernum, quia serpens erat potentissimus, & fortissimus, quod æs indicat, ex quo serpens typicus factus est. Fortissimum est metallum æs: noster serpens æneus est, quia fortissimus fuit, fortissimus, inquam, tum ad toleranda tormenta, tum ad superandos omnes hostes. Crucem enim tormentaque omnia fortissimo animo superauit Dominus; superauit etiam omnes hostes. Fert durissimum æs malleorum ictus; sic Christus tormentorum ictus tulit patientissimè. Serpens æneus omni veneno carebat: Christus caruit omni peccato, tartareique serpentis venena euacuauit, vt Ambrosius lib. 1. de Apologia Dauid cap. 3. In figura (inquit) æneus serpens, tamquam confixus est cruci; quia verus serpens crucifigendus generi annuntiabatur humano, qui serpentis diaboli venena euacuaret, &c. Æs sonorum est metallum, cùm percutitur, valde sonat: sic Christus valde sonorus fuit; percussiones illius toto terrarum orbe sonuerunt. Nónne illius alapæ, verbera, clauorum ictus, opprobria, toto orbe etiam nunc sonant? Quisnam ille fuit sonus, de quo Psal. 18. dicitur: *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Nónne Christi crucifixi? Etenim Apostoli toto orbe Christum crucifixum prædicabant. 1. Corinth. 1. ait eximius Apostolus Paulus: *Prædicamus Christum, & hunc crucifixum,* &c. Æs cæteris metallis durabilius est, vt ait D. Isidorus: sic sonus hic æterni Christi durabilis est maximè, vsque ad extremum enim mundi diem, & in totam æternitatem perdurabit. In cælo enim beati Domini passionem maximis laudibus celebrare nunquam desinent. D. Isidorus, Numer. 19. Æs (inquit) aliis metallis durabilius esse solet; & aptè serpens æneus in ligno suspensus est, vt Dominus & in serpente mortuus, & in ære significaretur æternus, &c.

Tædere cœpit populum itineris, & laboris.

Desertum per quod Deus populum Israëliticum in terram repromissionis duxit, viam adumbrat, per quam populum Christianum ducit in cælum promissum. In deserto tædere cœpit populum Israëliticum itineris, & laboris. Hoc cauendum est maximè populo Christiano, ne incipiat tædere itineris, quod ducit

Christus serpens potentissimus.

D. Ambros.

Psalm. 18.

1. Corinth. 1.

D. Isidorus.

5. *Christus seraph, id est,* ignitus, *in cruce.*

6.

ad cæleſtem patriam, & laboris, quem in eo conficiendo oportet tolerare. Hæc cauſa eſt, quòd multi pereunt, & in rogos tartareos præcipites abeunt; nimirum quia itineris difficultates ſuperare nolunt, & animo puſillo vinci ſe patiuntur, deflectúntque à via cæli in viam tartari. Pellenda animo eſt puſillanimitas, aduocanda fortitudo, quæ tædium, itineríſque aſperitatem vincat. Philo ſcribit, ſerpentem, qui Euam decepit, voluptatem ſignificare. Eſt enim voluptas ſerpenti ſimilis, homines ſuauiter mordens, & à via Dei auertens. In libro de Agricultura: Illum (inquit Philo) mulieris inſidiatorem ſerpentem, voluptatem eſſe dicimus, ſemper iacentem, ad ſola terrena bona pronam, foueas quærentem in corpore, velut ſcrobes, hiatúſque, & in quouis ſenſu ſtabulantem, hominémque conantem interficere, morſibus vix vllum doloris ſenſum afferentibus, &c. Serpens eſt voluptas ſemper iacens, non enim attollit in cælum caput vir voluptati mancipatus, ad terrena bona pronus iacet. In ſenſibus ſtabulatur ſerpens, id eſt, voluptas, velut in foueis, quia per ſenſus percipitur; denique dulcibus morſibus hominem interficit, & ducit in tartara. Hic ſerpens, id eſt, voluptas, Chriſtianos à via Dei auertit ſuis iucundis ſibilis, id eſt, tentationibus. Eſt tamen alius ſerpens, qui eos in via Dei retinet, voluptatíque reſiſtit; nempe ſerpens æneus, in deſerto exaltatus, quo Philo eodem loco ait, adumbrari fortitudinem, quia æneus erat: Moſaicum (inquit) ſerpentem fortitudinem eſſe dicimus, voluptati aduerſariam. Quapropter ex ære factus inducitur, &c. Hic ſerpens, id eſt, fortitudo, ſerpentem alterum, id eſt, voluptatem, deuorat. Hic neceſſarius nobis eſt, vt voluptatem repudiemus, & itineris difficultates exſorbeamus. Abiiciatur ergo puſillanimitas, tædiúmque: fortitudo animi aduocetur, vt omnes occurrentes labores patienter, fortitérque feramus.

Itineris difficultates vincenda ſunt.

Philo.

Voluptas eſt ſerpens.

Philo.

Fortitudo, æneus eſt ſerpens.

7. Sed ſerpens æneus alium fortiſſimum ſerpentem adumbrat, ac potentiſſimum, videlicet Chriſtum, ex cruce pendentem: huius aſpectus patientem fortitudinem, fortémque patientiam A noſtris animis ingenerabit. Quis occurrentes in itinere difficultates non ferat libenter; ſi Chriſti ſanguinem, vulnera, mortémque plenam omni dedecore conſideauerit? Ad Hebr. 12. *Curramus* (inquit Paulus) *ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & conſummatorem Ieſum*, &c. Item: *Recogitate eum, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſùs ſemetipſum contradictionem, vt ne fatigemini animis veſtris deficientes.* Quaſi dicat: ſi vultis animo non deficere in hoc itinere, & certamine, ſi vultis non defatigari, aſpicite in cruce exaltatum Dominum. Vt ne fatigemini, (inquit) fortis baculus eſt Chriſti crux, meditatione conſpecta. Qui hoc B baculo greſſus firmat, non deficit defatigatus. Hic eſt baculus, in quo Iacob Iordanem transit: *In baculo* (ait) *meo tranſiui Iordanem iſtum.* Iuſtus autem in baculo crucis, cui per frequentem meditationem innititur, tranſit omnia flumina, plenúmque ſerpentibus deſertum. Cap. 10. eiuſdem epiſtolæ ad Hebræos docet Apoſtolus, in hoc itinere neceſſariam eſſe patientiam, vt ad terram promiſſionis perueniamus. *Patientia* (inquit) *vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem Dei facientes reportetis repromiſſionem,* hoc eſt, patientia eſt neceſſaria ad tolerandos itineris labores, ſi vultis reportare promiſſionem, quæ de cæleſti gloria conſequenda C vobis facta eſt. Philo in lib. 3. de vita Moſis: Qui (inquit) fugit laborem, fugit fælicitatem: è diuerſo, qui fortiter, patientérque difficultates tolerat, ad beatitudinem properat, &c. Item: A labore (ait) fælicitas prouenit, quapropter perdurandum eſt. Sic ille. Et D. Hieron. ad Ruſticum, epiſt. 4. Nihil (inquit) Chriſtiano fælicius, cui promittitur regnum cælorum: nihil laborioſius, qui quotidie de vita periclitatur: nihil fortius, qui vincit diabolum: nihil imbecillius, qui à carne ſuperatur, &c. Fælix eſt Chriſtianus, quia promittitur illi regnum cælorum, ſed hæc promiſſio laborem flagitat, hoſtes enim multos habet Chriſtianus, & quotidie de vita ſpiritali periclitatur; ſi imbecillis eſt, à carne ſuperatur; ſi fortis eſt, diabolum vincit.

Vt tædiũ itineris vincatur, Chriſtus aſpiciendus eſt.

Ad Hebr. 12.

Ad Hebr. 10.

Patientia neceſſaria.

Philo.

D. Hieron.

CAPVT XVI.

Profecti filij Iſraël caſtrametati ſunt in Oboth, poſteà de torrentibus Arnon, & puteo.

NVMERI CAP. XXI.

1. PROFECTIQVE filij Iſraël caſtrametati ſunt in Oboth. Vnde egreſſi fixere tentoria in Ieabarim, in ſolitudine, quæ reſpicit Moab, contra orientalem plagam. Et inde mouentes, venerunt ad torrentem Zared, quem relinquentes caſtrametati ſunt contra Arnon, quæ eſt in deſerto, & prominet in finibus Amorrhæi: ſiquidem Arnon terminus eſt Moab, diuidens Moabitas, & Amorrhæos. Vnde dicitur in libro bellorum Domini: ſicut fecit in Mari rubro, ſic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati ſunt, vt requieſcerent in Ar, & recumberent in finibus Moabitarum. Ex eo loco apparuit puteus, ſuper quo locutus eſt Dominus ad Moyſen: congrega populum, & dabo ei aquam. Tunc cecinit Iſraël carmen iſtud: Aſcendat puteus. Concinebant: Puteus quem foderunt principes, & parauerunt duces multitudinis in datore legis, & in baculis ſuis. De ſolitudine, in Matthana. De Matthana, in Nahalihel: De Nahalihel, in Bamoth. De Bamoth, vallis eſt in regione Moab, in vertice Phaſga, quod reſpicit contra deſertum.

NVMERO

2. NVMERORVM 33. nomina ponuntur plurium mansionum, quas hic Moses omisit. Postquam sanitatem recuperarunt, qui à serpentibus fuerunt percussi; profecti sunt Israëlitæ, fixerúntque tentoria in loco, qui dicitur Oboth, postea in Ieabarim. Postea ipso anno quadragesimo egressionis ex Ægypto venerunt in torrentem Zared, extinctis iam omnibus murmuratoribus, de quibus dixerat Dominus, Numer. 14. *Vestra cadauera tacebunt in solitudine, filij autem vestri erunt vagi annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram, donec consumantur cadauera patrum in deserto*, &c. Deut. 2. *Tempus* (ait Moses) *quo ambulauimus de Cadesbarne vsque ad transitum torrentis Zared, triginta, & octo annorum fuit, donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris, sicut iurauerat Dominus, cuius manus fuit aduersus eos, vt interirent de medio castrorum*, &c. Postquam torrentem Zared pertransierunt, castrametati sunt è regione ciuitatis, quæ appellatur Arnon. De hac ciuitate legitur Numer. 21. *Castrametati sunt contra Arnon, quæ est in deserto, & prominet in finibus Amorrhæi*, &c. Amorrhæus ex iis erat populis, qui ex Chanaan duxerant originem. Erat autem cum Moabitis coniunctus, & torrente Arnon ab ipsis diuisus. De torrente Arnon Iosephus lib. 44. Antiquit. cap. 4. Fluuius (inquit) Arnonex Arabiæ montibus exortus, desertum medium perer- C rans, in Asphaltitem lacum influit, Moabitas ab Amorrhæis disterminans. Estque hæc regio frugifera, & fructus, quantum satis est incolis, suppeditat, &c.

Multæ mansiones à Mose hic prætermittuntur.

Num. 14.

Deut. 2.

Hoc tempore iam extincti erant omnes murmuratores.

Numer. 21.

Iosephus.

Ciuitas, & torrens Arnon.

Vnde dicitur in libro bellorum Domini.

3. Non oportet immorari in quærendo, quis liber iste fuerit bellorum Domini, siquidem cum aliis periit, nec peruenit ad tempus librorum pacis Domini, id est, Euangeliorum, in cuius natiuitate militia cælestis exercitus pacem cecinit, Lucæ 2. *In terra pax hominibus*. Arnonis torrentis meminerat Moses; addit nunc testimonium ex libro bellorum Domini petitum, D & admirabilem Dei in suos protectionem commemorat, factam in torrente, similem illi, quæ exhibita est in mari rubro: *Vnde* (inquit) *dicitur in libro bellorum Domini: sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, vt requiescerent in Ar, & recumberent in finibus Moabitarum*. In mari rubro Deus aquis oppressit Ægyptios: in torrentibus Arnon, iuxta Hebræorum opinionem, oppressit Amorrhæos. Ægyptios oppressit aquis maris rubri, Amorrhæos oppressit scopulis torrentium Arnon. Vt enim aiunt Hebræi apud Lyranum, abdiderant se Amorrhæi in cauernis scopulorum, vt telis transeuntes Hebræos inde percuterent: E Deus verò scopulos, qui in extremitate terræ Amorrhæorum erant, inclinauit in contrariam partem, id est, in ciuitatem Ar, quæ erat in finibus Moabitarum, eáque inclinatione scopulorum latentes Amorrhæos, atque insidiantes obruit, & peremit. Scriptura solùm ait, Deum facturum in fluuio Arnon simile miraculum illi, quod fecit in mari rubro, & scopulos fluuij inclinasse in partem contrariam Moabitarum. Latentium Amorrhæorum nullam fecit mentionem. Itaque incertum est id, quod Hebræi dicunt. Certum est, Deum elatos scopulos depressisse vsque in terram Moabitarum. Miraculum simile miraculo patrato in mari rubro A forsitan hoc fuit: scopulos Deus deiecit in fluuium, sicque viam parauit per illos populo suo, vt fluuium pertransiret.

In Psalmo 73. illa verba: *Tu diripuisti fontes, & torrentes, tu siccasti fluuios Ethan*, &c. Chaldæus sic vertit: *Tu siccasti vada torrentium Arnon, & Ioubecha, & Iordanis, quæ erant valida*. &c. Vnde fit, Deum non solùm scopulos in fluuium deiecisse, sed fluuium etiam exsiccasse, quemadmodum exsiccauit mare rubrum, vt viam faceret Israëlitis: scopulos autem in torrentem deiecit, vt viam redderet æqualem, & absque obstaculis. Sed, *cur scriptura torrentem arefactum non memorauit?* Respondeti potest, memorasse Scri- B pturam torrentem arefactum illis verbis: *Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon*, hoc est, sicut mare rubrum siccauit; sic siccabit fluuium Arnon, deiiciétque prominentes iuxta illum scopulos, & complanabit viam. Alias huius loci omitto versiones, nostra nobis sit satis.

4. Psalm. 73.

Liber bellorum Domini periit: Liber pacis Domini, id est, Euangelium, nunquã periibit.

Luc. 2.

In torrẽtibus Arnõ oppressit Dominus Amorrhæos.

Miraculum factũ in torrentibus Arnon.

MORALE.

Difficilis est via, quæ in terram promissionis cælestem ducit: *Arcta via est*, (ait Dominus) *quæ ducit ad vitam*, obuia sunt nonnunquam flumina, aliquando celsi scopuli, sed Dei auxilium torrentes Arnon siccat, scopulósque solo æquat, cùm vires nobis donat ad superandas itineris difficultates. Isai. 43. *Noli timere Israël, quia redemi te, & vocaui te nomine tuo: meus es tu, cùm transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te*. Ne timeamus itineris labores, Christus sanguine suo redemit nos, & ex Ægypti, id est, peccati, tartaríque captiuitate eripuit; ipse vocauit nos nomine Christiano, ipsius sumus Christi serui, ipsius oues. Cum per aquas torrentium transierimus, cùm se difficultates superandæ obtulerint, nobiscum ipse erit, ferétque opem, ita vt non demergamur, sed cum vate Psalm. 123. canamus: *Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum, & terram.*

5. Deus in itinere nobis opem fert.

Isai. 43.

Psal. 123.

Ex eo loco apparuit puteus.

Ex torrente Arnon venerunt Israëlitæ ad puteum quendam, in quo Deus mirabiliter aquam dedit populo. Exinde apparuit puteus. Hebraicè, מין שם בארה, *min sam beerah*, hoc est, *exinde ad puteum*, scilicet *venerunt*, & *apparuit eis puteus*, de quo dixit Dominus Mosi: *Congrega populum, & dabo ei aquam*. Fecit Moses quod erat imperatum, congregauit populum, deditque eis Dominus aquam. Congregauit autem popu- E lum, vt miraculum cerneret. Quæritur, *an hic puteus extiterit, antequam Israëlitæ ad illum locum peruenirent?* Dicitur enim apparuisse puteus, & dicuntur Israëlitæ venisse ad puteum; ergo iam extabat: contrà, dicuntur principes Israëlitarum puteum fodisse; ergo non extabat ante aduentum Israëlitarum. Oleaster putat, extitisse ante aduentum Israëlitarum, essèque has aquas contradictionis, de quibus agitur Numer. 20. sed non video probabilitatem in hac opinione. Hîc de puteo sermo fit, aquæ autem contradictionis ex rupe percussa emanarunt. Respondemus, puteum à principibus esse factum, vt manifestè ait Moses: *Puteus* (inquit) *quem foderunt principes*. Quod ergo dicitur: *Apparuit puteus*. &:

6. Puteus factus à principibus.

Venerunt

Venerunt ad puteum, per anticipationem dictum A est de puteo postea facto.

Ascendat puteus, concinebant.

7. *Puteum hunc* (ait Moses) *foderunt principes, & parauerunt duces multitudinis in datore legis, & in baculis suis*, hoc est, puteum foderunt principes, & duces Israëlitarum, in datore legis, hoc est, iubente Deo, datore legis; vel præcipiente Mose, qui legem dederat. Foderunt autem baculis suis, pedibus enim faciebant iter principes, baculisque firmabant gressus; baculis itaque suis iussi sunt terram fodere, non ligonibus. Effectúsque est baculis puteus, & eruperunt aquarum torrentes. Interim Israëlitæ lætantes, & opus diuinum celebrantes concinebant. *Ascendat puteus*, id est, putei aqua, *puteus quem foderunt principes in baculis suis*, &c. Chaldæus de hoc puteo sic scribit: Ex eo tempore, quo datus est eis puteus, descendit cum Israëlitis ad torrentes, & de torrentibus ascendit cum eis ad collem, & de colle ad vallem, quæ est in agris Moab, in verti-

Puteus non ligonibus, sed baculis effectus.

Opinio Chaldæi de puteo.

cē collis, & prospicit contra Bethiesimoth, &c.

Lyranus ait, moraliter puteum significare sacram Scripturam: hunc autem *puteum parauerunt principes, ducésque*, id est, sacri Scriptores, Moses, Prophetæ, Apostoli, Euangelistæ, *in datore legis, & in baculis suis*, hoc est, à Deo datore legis inspirati, & opera etiam sua. Puteus altus est, (ait Lyranus,) quia intellectus sacræ Scripturæ profunditatis est magnæ, &c. Labore ergo, & precibus euocanda est aqua ex profundo. *Ascendat puteus*, canebant Israëlitæ. A Deo enim intellectus illustratore postulandum est, vt ascendat putei profundi aqua. Hoc efficere conantur sacræ Scripturæ explanatores, nimirum vt ascendat ex puteo profunda aqua, vt intelligantur diuinorum verborum sensus, & adaquentur Christi oues. Genes. 29. in puteum venit Iacob, qui grandi lapide claudebatur. Lapidem ille remouit, & pecora Rachelis adaquauit. Grandi lapide os nostri putei clauditur; sed illum sacri explanatores instar Iacob remouent, Ecclesiæque ouibus potum præbent.

8 *Puteus non significat sacram Scripturam.*

Lyranus.

CAPVT XVII.

Regem Sehon, & regem Basan vincit Moses, regnáque eorum in potestatem Israëlitarum redigit.

NVMERI CAP. XXI.

1. MIsit autem Israël nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, dicens: Obsecro vt transire mihi liceat per terram tuam: non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec transeamus terminos tuos. Qui concedere noluit, vt transiret Israël per fines suos: quin potiùs exercitu congregato, egressus est obuiam in desertum, & venit in Iasa, pugnauítque contra eum. A quo percussus est in ore gladij, & possessa est terra eius ab Arnon vsque Ieboc, & filios Ammon: quia forti præsidio tenebantur termini Ammonitarum. Tulit ergo Israël omnes ciuitates eius, & habitauit in vrbibus Amorrhæi, in Hesebon scilicet, & viculis eius. Vrbs Hesebon fuit Sehon regis Amorrhæi, qui pugnauit contra regem Moab: & tulit omnem terram, quæ ditionis illius fuerat, vsque Arnon. Idcircò dicitur in Prouerbio: Venite in Hesebon, ædificetur, & construatur ciuitas Sehon: Ignis egressus est de Hesebon, flamma de oppido Sehon, & deuorauit Ar Moabitarum, & habitatores excelsorum Arnon. Væ tibi Moab, periisti populo Chamos. Dedit filios eius in fugam, & filias in captiuitatem regi Amorrhæorum Sehon. Iugum ipsorum disperiit ab Hesebon vsque Dibon, lassi peruenerunt in Nophe, & vsque Medaba. Habitauit itaque Israël in Terra Amorrhæi. Misítque Moyses qui explorarent Iazer: cuius ceperunt viculos, & possederunt habitatores. Verterúntque se, & ascenderũt per viam Basan, & occurrit eis Og rex Basan cum omni populo suo, pugnaturus in Edrai. Dixítque Dominus ad Moysen: Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, & omnem populum, ac terram eius: faciésque illi sicut fecisti Sehon regi Amorrhæorum habitatori Hesebon. Percussérunt igitur & hunc cum filiis suis, vniuersúmque populum eius vsque ad internecionem, & possederunt terram illius.

DEVTERONOMII CAP. II.

2. SVrgite, & transite torrentem Arnon: Ecce tradidi in manu tua Sehon Regem Hesebon Amorrhæum, & terram eius incipe possidere: & committe aduersùs eum prælium. Hodie incipiam mittere terrorem, atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cælo: vt audito nomine tuo paueant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore teneantur. Misi ergo nuncios de solitudine Cademoth, ad Sehon Regem Hesebon, verbis pacificis, dicens: Transibimus per terram tuam; publica gradiemur via, non declinabimus, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Alimenta pretio vende nobis, vt vescamur, aquam pecunia tribue, &

sic

sic bibemus. Tantum est vt nobis concedas transitum, sicut fecerunt filij Esau, qui habitant in Seir,& Moabitæ, qui morantur in Ar: donec veniamus ad Iordanem, & transeamus ad Terram, quam Dominus Deus noster daturus est nobis. Noluitque Sehon rex Hesobon dare nobis transitum: quia indurauerat Dominus Deus tuus spiritum eius, & obfirmauerat cor illius, vt traderetur in manus tuas, sicut nunc vides. Dixitque Dominus ad me: Ecce cœpi tibi tradere Sehon,& terram eius, incipe possidere eam. Egressúsque est Sehon obuiam nobis cum omni populo suo ad prælium in Iasa. Et tradidit eum Dominus Deus noster nobis: percussimúsque eum cum filiis suis & omni populo suo. Cunctásque vrbes in tempore illo cepimus, interfectis habitatoribus earum, viris ac mulieribus & paruulis. non reliquimus in eis quidquam. Absque iumentis, quæ in partem venêre prædantium: & spoliis vrbium, quas cepimus ab Aroër, quæ est super ripam torrentis Arnon, oppido quod in valle situm est, vsque Galaad. Non fuit vicus & ciuitas, quæ nostras effugeret manus: omnes tradidit Dominus Deus noster nobis. Absque terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus: & cunctis quæ adiacent torrenti Ieboc, & vrbibus montanis, vniuersísque locis, à quibus nos prohibuit Dominus Deus noster.

DEVTERONOMII CAP. III.

3. ITAQVE conuersi ascendimus per iter Basan: egressúsque est Og rex Basan in occursum nobis cum populo suo ad bellandum in Edrai. Dixitque Dominus ad me: Ne timeas eum: quia in manu tua traditus est cum omni populo ac terra sua: faciésque ei sicut fecisti Sehon regi Amorrhæorum, qui habitauit in Hesebon. Tradidit ergo Dominus Deus noster in manibus nostris etiam Og regem Basan, & vniuersum populum eius: percussimúsque eos vsque ad internecionem vastantes cunctas ciuitates illius vno tempore.non fuit oppidum,quod nos effugeret: sexaginta vrbes, omnem regionem Argob regni Og in Basan. Cunctæ vrbes erant munitæ muris altissimis,portísque & vectibus, absque oppidis innumeris, quæ non habebant muros. Et deleuimus eos, sicut feceramus Sehon regi Hesebon, disperdentes omnem ciuitatem, viróque ac mulieres & paruulos: iumenta autem & spolia vrbium diripuimus. Tulimúsque illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Iordanem: à torrente Arnon vsque ad montem Hermon, quem Sidonij Sarion vocant, & Amorrhæi Sanir: omnes ciuitates, quæ sitæ sunt in planitie, & vniuersam Terram Galaad & Basan vsque ad Selcha & Edrai ciuitates regni Og in Basan. Solus quippe Og rex Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus eius ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, nouem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis manus.

Sehon rex Amorrhæorũ Og Rex Basan.

4. ANNVS agebatur quadragesimus ab exitu ex Ægypto; iamque è vita discesserant illi, in quos Dominus mortis sententiam tulerat. Postquam hi vita functi sunt,cœpit possessionem terræ tradere populo suo,tradidit autem duo regna, quæ erant ante fluuium Iordanem: alteri dominabatur Sehon, Rex Amorrhæorum, alteri Og Rex Basan. De iis Psal.135. sic canit vates: *Qui occidit Reges fortes, Sehon Regem Amorrhæorum, & Og Regem Basan, & dedit terram eorum hæreditatem Israël seruo suo*, &c. Antequam ergo transirent Israëlitæ fluuium Arnon, dixit Deus Mosi,Deuteron.2. *Surgite, & transite torrentem Arnon: Ecce tradidi in manu tua Sehon Regem Hesebon, Amorrhæum, & terram eius incipe possidere, eam & committe aduersus eum prælium: Hodie incipiam mittere terrorem, atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cælo, vt audito nomine tuo paueant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore teneantur.* Disterminabat Arnon torrens,vt diximus, Moabitas ab Amorrhæis: propinqui etiam erant Ammonitæ. Terram Moabitarum, & Ammonitarum noluit Deus tradere Israëlitis, quia Moabitæ, & Ammonitæ originem à Loth trahebant. Deuteron. 2.præcipit Mosi: *Non pugnes contra Moabitas, nec ineas aduersus eos prælium. Non enim dabo tibi quidquam de terra eorum, quia Loth tradidi Ar in possessionem*, &c. Item eodem capite: *Accedens in vicina filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos. Non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in possessionem.* Ibidem.

Psalm.135.

Deut.2.

Hebræos prohibuit Deus pugnare cum Moabitis, & Ammonitis.

Deut.2.

Misit Israël nuncios ad Sehon.

Moabitarum filiorum Loth, & Ammonitarum terram noluit Deus tradere Israëlitis. Voluit tamen tradere terram Amorrhæorum, quæ illis erat coniuncta. Moses igitur, & populus nuntios misit ad Sehon Regem, & per eius regnum transitum petiit pacificum. Negauit Rex, congregatóque exercitu pugnam iniit. Sed victus est, totúmque regnum sub potestatem Israëlitarum redactum. 5. *Regnum Sehon redactũ est in potestatem Hebræorum.*

Habitauit in vrbibus Amorrhæi.

Regnum Regis Arad Chananæi Numer. 21. ceperunt Israëlitæ, neque verò in vrbibus eius habitarunt, vt supra dictum est, eas enim euerterunt: at in vrbibus regni Sehon habitarunt, & in eius viculis, erant enim coniunctæ cum terra,quę vltra Iordanem erat.Inter alias vrbes, vrbs Hesebon, Regis Amorrhæorum, videtur fuisse regia. Nam Deuter. 2. appellatur Sehon Rex Hesebon. Moabitarum fuerat hæc vrbs, sed Rex Amorrhæorum cum Rege Moab pugnauit, vt dicitur Numer.21. eámque cepit, & tulit 6. *Vrbs Hesebon regia.*

tulit omnem terram, quæ ditionis Regis Moab fuerat, vſque ad fluuium Arnon.

Venite in Heſebon.

7. *Amorrhæi vicerũt Moabitas.*

In teſtimonium pugnæ Amorrhæorum, & Moabitarum affert Moſes prouerbium quoddam, id eſt, vulgare dictum populi, & canticum. Sic canebant victores Amorrhæi: *Venite in Heſebon, ædificetur, & conſtruatur ciuitas Sehon.* Euerſa fuerat ciuitas, cùm eſt oppugnata: nunc conuocatur ædificatores, qui eam exædificent, & conſtruant, vt ſit regia Regis Sehon, vel vocantur ædificatores, vt captam ciuitatem ampliorem faciant, ædificiiſque locupletent, vt metropolis regni ſit. Sequitur: *Ignis egreſſus eſt de Heſebon, flamma de oppido Sehon, & deuorauit Ar Moabitarum, & habitatores excelſorum Arnon.* In Heſebon habitauit Rex, inde bellum geſſit, inde egreſſus dicitur ignis, qui deuorauit, & incendit Ar ciuitatem Moabitarum, & habitatores oppidorum excelſorum, quæ erant iuxta fluuium Arnon. Dicitur autem ignis ex Heſebon egreſſus, quia inde egreſſus Rex vaſtauit Moabitas, velut ignis. Additur in cantico: *Cantică victoriæ.* *Væ tibi Moab, periſti populе Chamos. Dedit filios eius in fugam, & filias in captiuitatem Regi Amorrhæorum Sehon. Iugum ipſorum diſperiit ab Heſebon vſque Dibon, laſſi peruenerunt in Nophe, & vſque Medaba.* Hoc eſt, væ Moabitis cultoribus idoli Chamos, quia perierunt. Dedit idolum Chamos filios eius, id eſt, filios Moab, vel dedit Moab filios *eius* (pro *ſuos*) in fugam: Regem enim Amorrhæorum viri fugerunt. Filias autem dedit in captiuitatem, quia fœminæ, quæ fugere, non potuerunt, ſub iugum captiuitatis miſſæ ſunt, nihil iuuante idolo Chamos, quia nihil erat. Iugum, id eſt, dominium Moabitarum, diſperiit à ciuitate Heſebon, vſque ad ciuitatem Dibon, fugientes verò defeſſi peruenerunt ad ciuitates Nophe, & Medaba.

Occurrit eis Og Rex Baſan.

8. *Og Rex Baſan regno ſpoliatus.* Pſal.67.

Erat ante Iordanem Og Rex alter Amorrhæorum, regionis fertilis, & pinguis, quæ Baſan vocatur; quod nomen ſignificat *pinguem*, Pſalm.67. *Mons Dei, mõs pinguis.* Hebraicè, mons בשן, *Baſan.* Hic audiens Sehon Regem ab Iſraëlitis eſſe ſuperatum, regnúmque eius captum, obuiam proceſſit cum exercitu armis inſtructus, prælióque cum illis dimicauit; ſed victus, & regno eſt ſpoliatus. In toto autem regno habitauerunt victores Iſraëlitæ.

Solus Og reſtiterat de ſtirpe gigantum.

9. Deuter 2. *Og fuit de ſtirpe gigantum.*

Deuteron.2. Regem hunc Og ſcribit Moſes ſolum manſiſſe ſuperſtitem de ſtirpe gigantum: *Solus* (inquit) *Og Rex Baſan reſtiterat de ſtirpe gigantum. Monſtratur lectus eius ferreus, qui eſt in Rabath filiorum Ammon, nouem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis ad menſuram cubiti virilis manus* Mira fabulantur Hebræi. Lege Lyranum, Numer.21. Hunc lectum ferreum aiunt nonnulli fuiſſe cunam Og pueri, qui tantæ erat magnitudinis in paruula ætate, vt lecto ferreo nouem cubitorum indigeret. Præterea hæc eſt de eodem Og fabula: Cùm Og audiſſet caſtra Iſraëlitarum tria occupare milliaria, vnum eradicauit montem, tria item milliaria occupantem, capitíque ſuo impoſuit, vt in caſtra illum coniiceret, hoſtéſque obrueret. Deus verò formicas immiſit in montem, quæ illum ita perforarunt, vt ad collum vſque Regis deſcenderit. Voluit montem Og à capite depellere, ſed creuerunt illius dentes, montiſque foramina ſic penetrarunt, vt eum depellere nequiuerit. Nos miſſa faciamus deliramenta.

Fabula Hebræorũ de Og.

Incipiunt Iſraëlitæ de hoſtibus victorias reportare, terraſque habitandas poſſidere. Iam poſſident terram duorum regnum Amorrhæorum Sehon, & Og; poſtquam Iordanem transierint, multos alios Reges ſuperabunt, eorúmque regna incolent. Has victorias complectitur vates Pſalm.134. his verbis: *Percuſſit gentes multas,* (videlicet Deus) *& occidit reges fortes, Sehon Regem Amorrhæorum, & Og regem Baſan, & omnia regna Chanaan, & dedit terram eorum hæreditatem Iſraël populo ſuo.* Duos Reges vicerunt Iſraëlitæ, antequam tranſirent Iordanem, poſtquam illum tranſierunt, regna terræ Chanaan ſubegerũt, ſuperarúntque Reges triginta vnum, qui numerantur Ioſue 12. Hæ autem victoriæ Dei auxilio ſunt reportatæ iuxta illud Pſalmi 48. *Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos, afflixiſti populos, & expuliſti eos. Neque enim in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachium eorum non ſaluauit eos, dextera tua, & brachium tuum,* &c. Exodi 23. *Terrorem in eum mutant in præcurſum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris, cunctorúmque inimicorum tuorum coram te terga vertam. Emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum, & Chananæum, & Hethæum antequam introeas,* &c. De his crabronibus ait Moyſes Deuter.7. *Crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes, atque diſperdat qui te fugerint, & latere potuerint,* & Ioſue 14. ait Dominus: *Miſi ante vos crabrones, & eieci eos de locis ſuis, duos Reges Amorrhæorum, non in gladio, nec in arcu tuo. Dedique vobis terram, in qua non laborauiſtis, & vrbes, quas non ædificaſtis, vt habitaretis in eis, vineas, & oliueta, quæ non plantaſtis,* &c. D. Auguſt. in Ioſue, quæſt.27. dubitat, an miſerit Dominus veros crabrones in hoſtes Iſraëlitarum, ait intelligi poſſe nomine crabronum timoris aculeos, vel dæmones, vel veras veſpas. Illius verba hæc ſunt: Quid eſt, quòd dicit Ieſus Naue: *Miſit ante vos veſpas, & eiecit illos,* quod etiam in libro Sapient. legitur, neque tamen vſpiam factum inuenitur? An fortè tranſlato verbo veſpas intelligi voluit acerrimos timoris aculeos, quibus quodammodo volentibus rumoribus pungebantur vt fugerent: aut aërios occultos ſpiritus? Niſi quis fortè dicat, non omnia, quæ facta ſunt, eſſe conſcripta, & hoc quoque viſibiliter factum, vt veras veſpas velit intelligi. Sic Auguſt. Lege eundem Auguſt. in quæſt. 93. ſuper Exodum. Dicendum eſt, veros crabrones à Deo immiſſos. Hebræi addunt, aculeos habuiſſe venenatos, Ioſue 24. *Miſi ante vos crabrones.* Ergo miſerat Deus crabrones. Sapient.12. *Miſiſti anteceſſores exercitus tui veſpas, vt illos paulatim exterminarent,* &c. De veris crabronibus intelligenda ſunt verba hiſtorico ſenſu. Sunt autem crabrones affines veſpis, aculeum habentes moleſtiſſimum; ideo auctor ſacri libri Sapient. cap.12. appellat veſpas, & D. Auguſt. in quæſt. in Exodum, & Ioſue.

10. Pſalm. 134. Pſalm.48. Exod.23. *Miſit Deus crabrones in hoſtes Hebræorum, & Reges multos vicerunt, Deo maximè auxiliante.* Deut.7. Ioſue 14. D. Auguſt.

Morale.

11. *Pugnandum eſt pro cœleſti patria.*

Vt terram promiſſam poſſiderent Iſraëlitæ, neceſſe fuit Dei auxilio hoſtes priùs vincere, vt promiſſum cælum nos poſſideamus; oportet hoſtes tartareos Dei præſidio priùs profligare, aci

Ad Hebr.11. ad Hebr.11. *Sancti* (ait Paulus) *per fidem vicerunt regna*, &c. Regna hostium Sehon, & Og vicit sanctus Moses; regna regum, qui erant in terra Chanaan, vicit sanctus Iosue, vt possent in terra promissionis habitare Israëlitæ. Sic necesse est, nos regna superare voluptatis, prauorúmque affectuum, vt possimus in cælesti patria habere domicilium, præstantissima autem est victoria voluptatis,& affectuum, vt ait Philo in lib. de agricultura: Meliorem, (inquit) perfectiorémque victoriam inuenire non licet, quàm illam, qua vincitur validum agmen vitiorum, & affectuum, &c. D. Thomas tria à sanctis regna vinci docet. Regnum diaboli, regnum mundi, regnum carnis. Ad Hebr.11. Sancti (inquit) per fidem spiritaliter vicerunt regna diaboli, carnis, & mundi, &c. Per fidem autem viuam vincuntur hæc regna: cur autem per fidem vincantur, docet eodem loco; videlicet quia inuisibilia, atque æterna bona ostendit nobis fides, spémque excitat ingrediendi cælum promissum, & mundi contemptum parit, per quem mundus vincitur. Audiamus D. Thomam: Nullus(inquit)potest præsentia contemnere, nisi propter spem futurorum bonorum, per contemptum enim principaliter vincitur mundus, & ideo quia fides ostendit nobis inuisibilia, propter quæ contemnitur mundus,

Philo.

D.Thomas.

Spe futurorũ contemnenda terrena.

A ideo, vt ait Ioannes epist.1. cap.5. *Vincit mundum fides nostra.* Hæc D.Thomas. Cælestia bona fidei oculis considerant iusti, ideò mundi caduca bona despectui habent. Petebat populus Israël à Sehone Rege: *Obsecro,vt transire mihi liceat per terram tuam: non declinabimus in agros, vel vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur.* Nolebant quidquam tangere eorum, quæ regni Sehon erant; via regia ingredi volebant: sic viri iusti nihil eorum, quæ ad regna carnis, mundi, & diaboli pertinent, tangere volunt, omnia contemnunt; via regia volunt incedere, id est, via charitatis. Attamen Sehon bellum Israëlitis intulit, sic diabolus bellum infert iustis, neque pacificè pertransire finit. Vnde Origenes homil.13. in lib. Numer. Necesse (inquit) est, vt omnis, qui vult exire de regno diaboli, & fines eius euadere, luctamen inueniat, & certamina ei à ministris eius, & satellitibus suscitentur, &c. Denique, vt legimus ad Hebr.11. *Antiqui illi patres per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones.* Sic nos oportet regna vincere diaboli, carnis, & mundi, operaríque iustitiam, post has autem victorias terram repromissionis adipiscemur.

1.Ioan.5.

Diabolus bellum infert iustis.

Origenes.

Ad Hebr.11.

Vincere oportet regna carnis,mundi,& diaboli.

***

LIBER NONVS.

CAPVT I.

De postrema mansione.

Balac vocat Balaam magum.

NVMERI CAP. XXII.

1. PROFECTIQVE castrametati sunt in campestribus Moab, vbi trans Iordanem Iericho sita est. Videns autem Balac filius Sephor omnia quæ fecerat Israël Amorrhæo, & quòd pertimuissent eum Moabitæ, & impetum eius ferre non possent, dixit ad maiores natu Madian: Ita delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quomodo solet bos herbas vsque ad radices carpere. Ipse erat eo tempore rex in Moab. Misit ergo nuntios ad Balaam filium Beor ariolum, qui habitabat super flumen terræ filiorum Ammon, vt vocarent eum, & dicerent: Ecce egressus est populus ex Ægypto, qui operuit superficiem terræ, sedens contra me. Veni igitur, & maledic populo huic, quia fortior me est: si quo modo possim percutere & eiicere eum de terra mea. noui enim quòd benedictus sit cui benedixeris, & maledictus in quem maledicta congesseris. Perrexerúntque seniores Moab, & maiores natu Madian, habentes diuinationis pretium in manibus. Cúmque venissent ad Balaam, & narrassent ei omnia verba Balac: ille respondit: Manete hîc nocte, & respondebo quidquid mihi dixerit Dominus. Manentibus illis apud Balaam, venit Deus, & ait ad eum: Quid sibi volunt homines isti apud te? Respondit: Balac filius Sephor rex Moabitarum misit ad me, dicens: Ecce populus, qui egressus est de Ægypto, operuit superficiem terræ: veni, & maledic ei, si quo modo possim pugnans abigere eum. Dixítque Deus ad Balaam: Noli ire cum eis, neque maledicas populo: quia benedictus est. Qui manè consurgens dixit ad principes: Ite in terram vestram, quia prohibuit me Dominus venire vobiscum. Reuersi principes dixerunt ad Balac: Noluit Balaam venire nobiscum. Rursum ille multo plures & nobiliores quàm antè miserat, misit. Qui cùm venissent ad Balaam, dixerunt: Sic dicit Balac filius Sephor: Ne cuncteris venire ad me: paratus sum honorare te, & quidquid volueris dabo tibi: veni, & maledic populo isti. Respondit Balaam: Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti & auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, vt vel plus, vel minus loquar. Obsecro vt hîc maneatis etiam hac nocte, & scire queam quid mihi rursum respondeat Dominus. Venit ergo Deus ad Balaam nocte, & ait ei: Si vocare te venerunt homines isti, surge, & vade cum eis: ita dumtaxat, vt quod tibi præcepero, facias. Surrexit Balaam manè, & strata asina sua profectus est cum eis. Et iratus est Deus. Stetítque angelus Domini in via contra Balaam, qui insidebat asinæ, & duos pueros habebat secum. Cernens asina angelum stantem in via, euaginato gladio, auertit se de itinere, & ibat per agrum. Quam cùm verberaret Balaam, & vellet ad semitam reducere, stetit angelus in angustiis duarum maceriarum, quibus vineæ cingebantur. Quem videns asina, iunxit se parieti, & attriuit sedentis pedem. At ille iterùm verberabat eam: & nihilominus angelus ad locum angustum transiens, vbi nec ad dexteram nec ad sinistram poterat deuiare, obuius stetit. Cúmque vidisset asina stantem angelum, concidit sub pedibus sedentis: qui iratus, vehementiùs cædebat fuste latera eius. Aperuítque Dominus os asinæ, & locuta est: Quid feci tibi? cur percutis me? ecce iam tertiò? Respondit Balaam: Quia commeruisti, & illusisti mihi: vtinam haberem gladium, vt te percuterem. Dixit asina: Nónne animal tuum sum, cui semper sedere consueuisti vsque in præsentem diem? dic quid simile vm-

quam

quam fecerim tibi. At ille ait: Numquam. Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit angelum ſtantem in via euaginato gladio, adorauítque eum pronus in terram. Cui angelus: Cur (inquit) tertiò verberas aſinam tuam? Ego veni vt aduerſaret tibi, quia peruerſa eſt via tua, mihíque contraria: & niſi aſina declinaſſet de via, dans locum reſiſtenti, te occidiſſem, & illa viueret. Dixit Balaam: Peccaui, neſciens quòd tu ſtares contra me: & nunc, ſi diſplicet tibi vt vadam, reuertar. Ait angelus: Vade cum iſtis, & caue ne aliud quàm præcepero tibi loquaris. Iuit igitur cum principibus. Quod cùm audiſſet Balac, egreſſus eſt in occurſum eius, in oppido Moabitarum, quod ſitum eſt in extremis finibus Arnon. Dixítque ad Balaam: Miſi nuntios vt vocarent te, cur non ſtatim veniſti ad me? an quia mercedem aduentui tuo reddere nequeo? Cui ille reſpondit: Ecce adſum: numquid loqui potero aliud, niſi quod Deus poſuerit in ore meo? Perrexerunt ergo ſimul, & venerunt in vrbem, quæ in extremis regni eius finibus erat. Cúmque occidiſſet Balac boues & oues, miſit ad Balaam, & principes, qui cum eo erant, munera.

Delebit hic populus omnes, qui in noſtris finibus commorantur, quomodo ſolet bos herbas vſque ad radices carpere.

2. POST deuictos duos Amorrhæorum Reges Sehon, & Og, mouerunt caſtra Iſraëlitæ, fixerúntque tentoria ante Iordanem fluuium, in loco campeſtri, quamobrem vocatur hæc manſio, campeſtria Moab. Pertinebat enim locus hic ad Moabitas. Erat autem exercitus Hebræorum ante Iordanem. E regione illius ſita erat ciuitas Iericho trans Iordanem. Num. 33. *Caſtrametati ſunt de Bethſimon vſque ad Belſatim in planioribus locis Moabitarum.* Rex Moabitarum tunc temporis Balac dicebatur. Ignorabat ille, Deum præcepiſſe Moſi, ne bellum inferret Moabitis, vehementérque timebat, ne Iſraëlitæ regnum Moabitarum ſub ſuum iugum mitterent, quemadmodum miſerant regna duorum Regum Amorrhæorum. Timore correptus ſeniores quoſdam Madianitarum, qui illi parebant, ſic eſt allocutus: Equidem, quemadmodum bos herbas ad radices vſque exſecat, & abſumit: ſic populus hic Iſraëlitarum nos omnes delebit, & extinguet. LXX. interpretes ſic vertunt: Dixit Balac τῇ γερουσίᾳ Madiàν, id eſt, dixit Balac *ſenatui*, vel *ſenioribus Madianitarum*. Fortè ſenatus Madianitarum venit ad Moab, vt tam Moabitæ, quàm Madianitæ viderent, quid facto opus eſſet. Cùm igitur vires ſuas inæquales eſſe viribus Iſraëlitarum viderent, vertunt ſe ad artes magicas. Magum vocarunt, qui caſtra hoſtium maledictione ſua, velut fulmine, percuteret.

Num. 33.

Rex Moabitarum Balac vocauit Balaam, vt malediceret Hebræis.

Miſit nuntios ad Balaam ariolum.

3. Erat ariolus quidam, ſiue magus, qui Balaam dicebatur, ad hunc miſit Balac Rex Moabitarum nuntios, rogauítque, vt ad ſe veniret, & Iſraëlitis malediceret. Putabat enim magi maledictionem vim habituram ad infirmandos hoſtes. *Veni*, (inquit) *& maledic populo huic, quia fortior me eſt, ſi quomodo poſſim percutere, & ejicere eum de terra mea. Noui enim quòd benedictus ſit, cui benedixeris, & maledictus, in quem maledicta congeſſeris.* De Balaam Auguſt. ſerm. 103. de tempore, ſic ſcribit: Balaam (inquit) famoſiſſimus erat in arte magica, & in carminibus noxius præpotens opinione erat omnibus, qui erant in oriente. Niſi enim experimenta plurima præceſſiſſent, quòd frequenter maledictis hoſtem vertiſſet armatum, non præſumpſiſſet Rex Balac hoc poſſe fieri ſermonibus, quod ferro & acie vix poſſet impleri. Certus ergo Balac de hoc, & frequenter expertus, omiſſis omnibus inſtrumentis & auxiliis bellicis, mittit ad eum legatos. Sic Auguſt. Habitabat magus hic in Meſopotamia, vt ipſemet indicat Numer. 23. *De Aram adduxit me Balac*, &c. id eſt, de Meſopotamia; & Deuteron. 23. *Ammonites, & Moabites non intrabunt in Eccleſiam Domini, quia noluerunt vobis occurrere cum pane, & aqua in via, quando egreſſi eſtis de Ægypto, & quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Meſopotamia Syriæ, vt malediceret tibi*, &c. Ex quibus verbis oſtenditur, Balaam ex Meſopotamia eſſe adductum, non ſolùm à Moabitis, ſed etiam ab Ammonitis. Sed videntur répugnare huic ſententiæ eiuſdem libri Numer. cap. 22. verba hæc: *Miſit Balac nuncios ad Balaam ariolum, qui habitabat ſuper flumen terræ filiorum Ammon, vt vocarent eum*, &c. Habitabat Balaam ſuper flumen terræ filiorum Ammon. Ergo non habitabat in Meſopotamia, ſiquidem flumen terræ filiorum Ammon non erat in Meſopotamia. Reſpondet Abulenſis, Euphratem fluuium Meſopotamiæ, in terram influere filiorum Ammon, quia igitur Balaam habitabat iuxta flumen Euphratem in Meſopotamia, dicitur Numer. 22. habitaſſe *ſuper flumen terræ filiorum Ammon.* id eſt, ſuper flumen Euphratem, qui in terras filiorum Ammon illabitur. Quæres, *cur Moſes non appellauerit fluuium Meſopotamiæ, vel fluuium Euphratem, ſed fluuium terræ filiorum Ammon?* Reſpondetur, quia terra filiorum Ammon tunc notior erat Iſraëlitis, quàm Meſopotamia, vel fluuius Euphrates. Hebraicè hoc pacto legitur: Miſit nuntios פְּתוּרָה, *pethorah*, quæ eſt ſuper fluuium terræ, עַמּוֹ, id eſt, *populi eius*. Noſter interpres legit, עַמּוֹן, *Ammon*. LXX. ſic vertunt: Miſit legatos ad Balaam Φαθουρὰ, qui eſt in flumine terræ filiorum populi eius. Hebræum nomen *pethorah* noſter interpres vertit *ariolum*, à verbo, פָּתַר, *pathar*, quod ſignificat *interpretari ſomnia*, vel *conijcere*. LXX. nomen oppidi eſſe exiſtimarunt, quod diceretur *Phatura*. Chaldæus quoque nomen loci eſſe putauit, ſic ille transfert: Miſit Balac nuntios ad Balaam in Pethor Syriæ, quæ eſt iuxta Euphratem, in terra filiorum populi ſui. Pagninus quoque vertit in *Pethor*, & Regia. Noſter ſequendus. D. Petrus epiſtol. 2. cap. 2. *Balaam* (inquit) *ex Boſor*. Videtur ergo fuiſſe ex ciuitate Boſor, vel prouincia aliqua, vel loco, qui diceretur Boſor. Græcè, τοῦ Βαλαὰμ τοῦ Βοσὸρ. Caietanus, & alij aiunt dici ex Boſor, quia filius fuerit Boſor.

Balaam magus.

D. Auguſt.

Num. 23.

Deut. 23.

Balaam venit ex Meſopotamia.

Num. 22.

Ibid.

2. Petr. 2.

Perrexerunt ſeniores Moab, & maiores natu Madian.

4. Nuntij ad Balaam miſſi ſeniores erant, & principes Moabitæ, & Madianitæ. Timebat enim Iſraëlitas vtérque populus. Moabitæ duxerunt originem à Moab, filio Loth: Ammonitæ ab Ammon, filio item eiuſdem Loth, conſanguinei Abraham, vt legitur Geneſ. 19. Madianitæ autem ab Abraham ortum habuerunt, non ex vxore Sara, ſed ex alia Cethura, Geneſ. 25. Afferebant autem nuntij diuinationis pretium in manibus, vt ariolum pretio prouocarent. Hebraicè legimus, *ceſamim*, id eſt, *diuinationes in manibus eorum*. Sed vſurpantur diuinationes, pro pretio diuinationum.

Moabitæ & Ammonitæ à Loth habuerunt originẽ: Madianitæ ab Abraham.

Manete hîc nocte, & reſpondebo.

5. Nocturno tempore inuocauit dæmonem magus, vt cum eo colloqueretur; idcirco manere iubet apud ſe nuntios nocte, vt reſpondeat. Non enim inconſulto dæmone cum illis volebat proficiſci. Caietanus putat, Deum in ſomniis apparuiſſe Balaam; probatio eſt tenuis. Lyranus ſic: Erat Balaam propheta dæmonum, reuelationes autem à dæmonibus, quas iſte quærebat, vt communiter fiunt de nocte, quia ſunt ſpiritus tenebrarum, &c. Inuocauit Balaam dæmonem, ſed venit pro dæmone angelus ſuſtinens Dei perſonam. Auguſt. ſerm. 103. Venit Dominus ad Balaam, vt fugarentur dæmones, qui ad maledicendum, & malefaciendum adeſſe conſueuerunt, &c. Lyranus: Venit (inquit) angelus, non vocatus à Balaam, ſed vt virtute diuina dæmonem arceret à dando reſponſum ipſi Balaam, & ad imponendum ei legem, & frænum; ne aliquid faceret, vel diceret contra Iſraël, &c. Rogauit angelus, *quid ſibi volunt homines iſti?* Reſpondit Balaam, nuntios eſſe Regis Moabitarum, à quibus vocaretur, vt Iſraëlitis malediceret. Prohibuit angelus ad Regem ire, & populo benedicto maledicere. Paruit Balaam, nuntióſque viros principes dimiſit, dicens: ſe ad Regem venire nequaquam poſſe, quia vetabat Deus. Ex hoc loco intelliges, nuntios fuiſſe viros principes inter Moabitas, & Madianitas.

Lyranus.

D. Auguſt.

Lyranus *Angelus cum Balaam eſt locutus.*

Multo plures, & nobiliores miſit.

6. Balac non deſtitit ab incœpto; rurſus legatos miſit ad ariolum nobiliores, ac plures, qui magna illi munera pollicerentur. Reſpondit verò Balaam, etiamſi Balac plenam auro, & argento domum mihi largiatur, non potero Dei verba immutare, id ſolum loquar, quod ille præceperit. Manere verò hac nocte apud me, vt conſulam Dominum. Conſuluit Dominum, fecítque illi poteſtatem Dominus eundi ad Balac, ſub hac conditione: *Ito* (inquit) *dumtaxat, vt quod tibi præcepero, facias*, &c. Adepta poteſtate cum legatis profectus eſt. Iratus autẽ eſt Deus, itérque facienti occurrit angelus gladio euaginato. Quæres, *cur iratus ſit Deus, cùm poteſtatem dederit mago eundi ad Regem?* Reſpondetur, iratum eſſe, quia magus decreuerat non ſeruare conditionem propoſitam, populóque Dei maledicere. Hoc ſignificant illa verba angeli: *Peruerſa eſt via tua, mihíque contraria.* Peruerſa erat via, quia Regi obſequi ſtatuerat, & Iſraëlitis maledicere. Nonnulli aiunt, Deum non conceſſiſſe Balaam, vt ad Balac iret, ſed tantùm permiſiſſe, ideóque eſſe iratum. Hoc ſequitur

Balaam profectus eſt ad Balac.

Peruerſa via Balaam.

A Auguſt. in Numer. quæſt. 48. Alij volunt ironicè locutum.

Aſina, qua vehebatur Balaam, angelum vidit, diſtrictum gladium habentem, & à recta via diuertit in agrum. Balaam verò angelum non vidit, ideóque aſinam ſuam in viam reducere verberibus conabatur. Conſtitit angelus in anguſta via, ſita inter duas macerias vinearum. Aſina ad vnam ex maceriis declinans, pedem arioli attriuit, tandem verberibus percuſſa concidit. Verbera ille ingeminauit, vt ſurgeret; verberata aſina mirandum in modum humana voce ſic locuta eſt: Quid feci tibi, cur percutis me, ecce iam tertiò? Reſpondit magus, B percutio te, quia percuti mereris, quia illuſiſti mihi in hac via. Vtinam haberem gladium, quo tibi vitam eriperem. Rurſus aſina: Nónne (inquit) tuum ſum iumentum, quo ſoles ſemper ad iter faciendum vti, quídnam vnquam ſimile feci? Ratio eſt aliqua, cur hoc faciam, aliud facere non poſſum. Sic per os aſinæ angelus locutus eſt, apertíque ſunt oculi Balaam, conſpectúmque angelum pronus in terram adorauit. Angelus verò ad illum: Cur (inquit) aſinam verberas, quæ idcirco de via declinauit, quia me vidit, quem tu non videbas, quòd ſi illa non declinaſſet, te ego hoc gladio interfeciſſem. Nam peruerſa eſt via tua, mihíque contraria, quam C ob cauſam veni, vt tibi aduerſarer. Reſponſum dedit Balaam, veniam ſic petens: Peccaui neſciens, quòd tu mihi obſiſteres. Si autem tibi iter meum ad Balac Regem diſplicet, non progrediar vltra, ſed domum meam reuertar. Angelus verò ad Regem ire conceſſit, ſed conditionem ſupra poſitam ſeruare iuſſit. Vade (ait) cum iſtis, & caue, ne aliud quàm præcepero tibi, loquaris. D. Petrus epiſt. 2. cap. 2. ait aſinam corripuiſſe Balaam: *Correptionem* (inquit) *habuit ſuæ veſaniæ, ſubiugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit prophetæ inſipientiam*, &c.

7. *Angelus ſtat ante aſinam, diſtricto gladio.*

Aſina Balaã loquitur.

2. Petri 2.

Balac egreſſus eſt in occurſum eius.

Peruenit Balaam ad Regem Balac, Rex obuiam ei venit honoris cauſa, in finibus torrentis Arnon, qui inter Moabitas, & Amorrhæos terminus erat. Cùm verò à Rege exceptus eſt Balaam, traditam ab angelo conditionem ſtatim propoſuit: Ecce (inquit) adſum, ô Rex, ſed nihil aliud loqui potero, quàm illud, quod Deus in ore meo poſuerit. Tu vocas me ad maledicendum populo Iſraël, illi ego maledicere non potero, ſi Deus maledictionem non poſuerit in lingua mea; ſi verò poſuerit benedictionem, illi benedicam.

8. *Propoſitũ eſt præceptũ Balaã, vt nihil aliud loqueretur, quàm illud, quod Deus poneret in ore eius.*

Quæritur, *an Balaam verus fuerit propheta?* Abulenſis Numer. 22. quæſt. 3. & 5. verum prophetam fuiſſe ait. D. Hieronym. in tradit. Hebraicis ſic de illo ſcribit: Balaam (inquit) primùm vir ſanctus, & propheta Dei; poſtea per inobedientiam, & deſiderium munerum, dum Iſraël maledicere cupit, vocabulo, *diuini*, nuncupatur, &c. Idem reperies apud Rupertum, libr. 6. in Geneſ. cap. 34. Videtur hæc Hebræorum traditio. Reſpondetur, Balaam ariolum fuiſſe, & magum, antequam Rex Balac eum muneribus inuitaret, & antequam Deo non obediret, cupiens Iſraël maledicere. Miſiſſe enim dicitur Numer. 22. Balac nuntios ad Balaam ariolum; ergo ariolus erat, & magus, antequam nuntij ad eum venirent, & antequam

9. *An Balaam fuerit verus propheta?* D. Hieron.

antequam cuperet populo maledicere. Itaque magus fuit, propheta verò absolutè non fuit, sed paruo quodam tempore, illo scilicet, quo Dei afflatus spiritu, populo benedixit, vt videbimus.

10. *An Balaam fuerit Eliu?* D.Hieron. Quæritur præterea, *an Balaam fuerit Eliu ille, qui Iob 32. cap. & sequentib. verba facit?* Hebræi affirmant, vt ait D. Hieron. in tradit.Hebraicis in Genesim: Ex genere (inquit) Buz est Balaam ille diuinus, vt Hebræi tradunt, qui in libro Iob dicitur Eliu, &c. Eadem verba habet Rupertus, lib.6. in Genes. cap.34. Philippus quoque Iob 32. Hunc (inquit) Eliu doctissimi scripturarum dicunt ipsum esse Balaam ariolum, quem Balac ad maledicendum Israël conduxerat, &c. Incertam hanc sententiam refutat Titelmannus, initio libri Iob, in solutionibus dubiorum, quoniam ex ipsis dictis Hebræorum si concedatur, sequitur Balaam, cùm venit ad Balac, trecentos habuisse annos, quod falsum est. Lege,si placet, eundem Authorem latè hoc confirmantem. Philippus.

11. *Cur non fuerit territus Balaam, cùm asinam humana voce loquentem audiuit?* D. August. Quæritur etiam,*cur non fuerit territus Balaam, cùm asinam humana voce loquentem audiuit?* Ita enim illi respondit, quasi solerent loqui asinæ. Rationem reddit D. August. quæst.48. in lib. Numer. his verbis. Nihil hîc sanè mirabilius videtur, quàm quòd loquente asina territus non est Balaam; sed insuper ei, velut talibus monstris assuetus, ita perseueranter respondit, &c. Et infra quæst.50. Tanta (inquit) cupiditate ferebatur, vt nec tanti monstri miraculo terreretur, & responderet quasi ad hominem loquens, &c. Non est ergo perterrefactus, quia talibus monstris magus erat assuetus, & quia cupiditate conficiendi itineris, & accipiendi munera tenebatur. Quòd si quæras, *quisnam asinam loquentem effecerit, diabolúsne, an angelus?* Respondet idem sanctissimus Pater: Deus (inquit) non asinæ animam in naturam rationalem vertit; sed quod illi placuit, ex illa sonare Idem.

A fecit, &c. Itaque angelus loquentem fecit humana voce. D. Gregor. Nyssen. in lib. de vita Mosis videtur sentire, asinæ vocem non fuisse humanam,& articulatam: sed ruditum, ipsum intellectum à Balaamo,assueto auguriis: Habebat Balaam (inquit Nyssenus) auguria, tenebat oracula, & ad hæc ruditu asinæ ignota nonnunquam perdiscebat. Cuius vocem, quoniam ipse solebat brutorum animalium clamores, & garritus auium, cooperante diabolo, intelligere,quasi articulatam, significantémque historia enarrauit, ostendens ad hoc vanitatis seductos à diabolo deuenire, vt modum vocis brutorum animalium obseruent, & inde significantis vocis doctrinam accipere arbitrentur. Sic ille. D.Gregor. Nyssenus. *Opinio Nysseni.*

B

Hebræi aiunt, postquam locuta est, statim mortuam esse asinam. Colligitur hæc sententia ex illis verbis angeli, Numer.22. *Nisi asina declinasset de via dans locum resistenti, te occidissem, & illa viueret.* Quasi dicat: Nisi asina diuertisset de via me cernens, occidissem te, illa verò modò viueret, quæ mortua est. Sed verba hæc non probant, quod volunt Hebræi. Est enim sensus: Nisi asina diuertisset de via, te occidissem, & illa viueret; hoc est, te ego solùm vita priuassem, non tamen illam. Vnde non sequitur, asinam esse mortuam, vel propter verbera, vel propter terrorem,quem viso angelo habente districtum ensem conceperat; vel, vt aiunt Hebræi,ne viueret ad redargutionem hominis. Addam eorundem Hebræorum ridiculam fabulam de hac asina.Fingunt illi,decem res creatas esse post hominis creationem feria sexta, ad Solis occasum, incipiente iam sabbato. Prima res fuit os terræ,quæ deuorauit Dathan,& Abiron. Secunda, os putei, qui semper patebat viuente Maria, sorore Mosis, & populum præcedebat,de quo supra diximus.Tertia fuit os asinæ Balaam,ad loquendum. De aliis agit Abulensis, Num.22.quæst.10. Vide,quæso,quanta sit caligine tectus horum hominum intellectus. 12. Num.22. *An asina sit mortua statim,postquam est locuta.* *Fabula Hebræorum.*

C

CAPVT II.

Balaam inuitus benedicit populo.

NVMERI CAP. XXII.

1. MANE autem facto duxit eum ad excelsa Baal, & intuitus est extremam partem populi.

NVMERI CAP. XXIII.

2. DIXITQVE Balaam ad Balac: Ædifica mihi hîc septem aras, & para totidem vitulos, eiusdémque numeri arietes. Cúmque fecisset iuxta sermonem Balaam, imposuerunt simul vitulum & arietem super aram. Dixítque Balaam ad Balac: Sta paulisper iuxta holocaustum tuum, donec vadam, si fortè occurrat mihi Dominus, & quodcumque imperauerit, loquar tibi. Cúmque abiisset velociter,occurrit illi Deus. Locutúsque ad eum Balaam: Septem (inquit) aras erexi, & imposui vitulum & arietem desuper. Dominus autem posuit verbum in ore eius, & ait: Reuertere ad Balac, & hæc loqueris. Reuersus inuenit stantem Balac iuxta holocaustum suum, & omnes principes Moabitarum: assumptáque parabola sua, dixit: De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum,de montibus Orientis: Veni, (inquit) & maledic Iacob: propera, & detestare Israël. Quo modo maledicam, cui non maledixit Deus? Qua ratione detester, quem Dominus non detestatur? De summis silicibus videbo eum, & de collibus considerabo illum. Populus solus habitabit, & inter gentes non reputabitur. Quis dinumerare possit puluerem Iacob, & nosse numerum stirpis Israël? Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouis-

sima mea horum similia. Dixitque Balac ad Balaam : Quid est hoc quod agis ? Vt maledíceres inimicis meis, vocaui te : & tu econtrariò benedicis eis. Cui ille respondit : Num aliud possum loqui, nisi quod iusserit Dominus ?

Duxit eum ad excelsa Baal, & intuitus est extremam partem populi.

3. FIXERAT populus tentoria in campestribus Moab. Vt eum cerneret, & malediceret, duxit Rex Balac Balaam in excelsa Baal, hoc est, in montem excelsum, in quo colebatur idolum Baal, & intuitus est Balaam extremam partem populi, Hebraicè, *intuitus est*, קצוה *ceseh*, id est, *finem populi*. Dubium est, *an Balaam viderit ex monte illo totum populum, an partem tantùm aliquam?* L X X. interpretes vertunt: Ostendit ei μέρος τι τοῦ λαοῦ, id est, Balac ostendit Balaamo *partem quandam populi*. Noster etiam interpres vertit : *Intuitus est extremam partem populi*. Ergo non vidit totum populum. Sed totum vidisse probatur, quia cùm Balaam ex loco Baal populum videns illi benediceret, Balac Num. 23. Numer. 23. ad alium locum illum transtulit, vnde totum videre non posset : *Veni* (inquit) *mecum in alterum locum, vnde partem Israël videas, & totum videre non possis, inde maledicito ei.* Quasi diceret : Non vult Deus maledici totum populum ; forsitan volet maledici partem eius. Itaque Lyranus, Abulensis, Caietanus, & Carthusianus putant, Balaam totum vidisse populum. Iuxta quam sententiam verba illa Numer. Num. 22. 22. *Intuitus est extremam partem populi.* sic explananda sunt : Vidit Balaam vsque ad extremam partem, & finem castrorum, id est, vidit totum populum. Verùm non satis suauis est hæc explanatio. Non enim dicitur Balaam vidisse vsque ad extremam partem populi, sed vidisse extremam partem populi, hoc est, non totum populum, sed finem castrorum ; reliqua enim pars ex excelsis Baal cerni non poterat. Probatur hæc interpretatio ex Hebræo. Nam Num. 23. Numer. 23. cùm ait Balac : *Veni mecum in alterum locum, vnde partem Israël videas.* Hebraicè dicitur : Veni mecum in alterum locum, inde finem eius, vel extremum eius videbis, & totum non videbis. Idem nomen, קצוה *ceseh*, id est, *finis*, est vtroque loco, & idem loquendi modus, sed Numer. 23. significat, Balaam vidisse tantùm finem populi ; ergo idem significat cap. 22. Præterea grauissima est authoritas L X X. interpretum, qui perspicuè sua versione docent, Balaam vidisse μέρος τι, id est, *partem quandam populi*, non verò totum populum.

An Balaam viderit totũ populum ex monte Baal?

4. Dicendum ergo est, partem tantùm extremam castrorum vidisse Balaam, vt dicitur Numer. 22. Vidit autem tantùm extremam partem, siue finem castrorum, cùm primùm ascendit in excelsa Baal ; postea verò cùm benedixit populo, totum vidit ; ductúsque est à Rege Numer. 23. in locum alterum, ex quo totum videre non posset. Aliter dici potest, Balaam noluisse videre totum populum, sed voluisse tantùm parti maledicere : quia fortè maledictio non posset nocere toti, sed parti : ideo Rex Balac ostendit illi primò partem castrorum, & postea illi dixit : *Veni in alterum locum, vnde partem Israël videas, & totum videre non possis.* Videlicet, vt tu vis, partem vidisti, vt volebas ; non ostendam tibi totum, sed partem iterum, quia ita vis, vt sit maledictio potentior.

Aedifica mihi septem aras.

In loco excelso iussit Balaam ædificari septem altaria, pararique septem vitulos, totidémque arietes, vt sacrificaret, non Deo, sed dæmoni. Augustinus serm. 105. Vituperabilis (inquit) est Balaam, cùm ædificat aras, & victimas imponit dæmoniis, & apparatu magico poscit diuina consulta, &c. Magna celeritate extructa sunt altaria, & vituli septem, septémque arietes allati ; imposuerunt verò vitulum, & arietem super aram. Dubium est, *an in vna tantùm ara vnum vitulum, & arietem simul imposuerint ; an in singulis aris ?* Verba enim significare videntur, in vna tantùm ara impositos. Respondendum est, super singula altaria impositos esse singulos vitulos, & singulos arietes. Iussit enim Balaam ædificari septem aras, septémque parari vitulos, & septem arietes, vt in singulis aris vitulus vnus, & aries vnus in holocaustum incenderentur. Probatur hic sensus, quia Balaam infra ait : *Septem aras erexi, & imposui vitulum, & arietem desuper.* Videlicet, non super vnam tantùm, sed super singulas. Verba autem illa : *Imposuerunt vitulum, & arietem super aram.* hunc habent sensum : Imposuerunt super singulas aras, interim dum offerebatur holocaustum, Balaam Regi dixit : *Sta iuxta holocaustum tuum :* quod offertur à te, donec vadam ad quærendum Deum, si fortè occurrat mihi, quidquid verò iusserit, dicam tibi. Abiit ; occurrit illi Deus ; ait Balaam : septem aras erexi, & vitulum, & arietem super singulas imposui in holocaustum tibi. Angelus autem in ore eius, & intellectu veluti inscripsit verba, quæ illum volebat loqui, & vt illa loqueretur, præcepit.

5. *Sacrificium Balaam.*

D. Augustin.

Occurrit illi Deus.

Quæritur, *an Balaam, cùm discessit ab aris, & à Rege Balac, dæmonem quæsierit, an auguria, an Deum ?* Respondetur, non quæsiuisse Deum, sed abiisse ad captanda auguria. Probatur ex cap. 24. Numer. *Cùm vidisset Balaam,* (ait Moses) *quod placeret Domino, vt benediceret Israëli, nequaquam abijt, vt antè perrexerat, vt augurium quæreret.* Ergo quando antè abibat, quærebat auguria. L X X. interpretes vertunt : Non abiit secundùm consuetum in occursum οἰωνοῖς, id est, *auibus.* Hebraicum nomen est, נחשים, *nechasim*, quod aliqui vertunt *incantationes.* Discessit ergo nunc à Balac Balaam ad augurandum. iterum idem fecit : cùm verò intellexisset, Deum velle omnino, vt benediceretur populus, noluit tertiò abire ad auguria. Forsitan etiam inuocabat dæmonem, sed Deus non permittebat venire dæmonem. Aderat angelus, qui in eius ore verba poneret benedictionis.

6. *Balaã captauit auguria.*

Num. 24.

Assumptáque parabola.

Cupiebat Balaam populo maledicere, vt ex dictis colligitur ; siquidem auguria captabat ad maledicendum. Maledicere tamen non potuit, inuitus benedixit ; maledictionem illius vertit Deus in benedictionem, vt legitur Deuter. 23. *Noluit Dominus audire Balaam, vertítque maledictionem eius in benedictionem tuam.* Iosephus lib. 4.

7. *Deus maledictionẽ Balaam vertit in benedictionem.*

Deut. 23.

Iosephus. lib. 4. Antiquit. cap. 6. sic loquentem facit Balaamum : Potentior est Deus, quàm mea voluntas, qui contra Dei voluntatem ad gratiam hominum loqui proposueram. Ego certè nihil in laudem Israëlitarum dicerem in animo habui, sed Deus pro destinatis hæc verbamihi subdidit, &c. Et Philo in lib. de migratione Abrahæ: Balaamo (inquit) Deus fautor bonorum hæc dictabat, id est, benedictionem, cogitanti pessima, & malitioso proposito consentanea, id est, cogitanti maledictionem, &c. Abulensis Numer. 23. explicans verba illa Balaam: *Non aliud possum loqui, nisi quod iusserit Deus.* putat, angelum labia, & linguam Balaami mouisse ad proferenda verba benedictionis, non concurrente ipso Balaam, quia maledicere volebat, non benedicere. Philo lib. 1. de vita Mosis, hæc verba angelo tribuit loquenti cum Balaam: Nihil efficies, me subiiciente verba præter tuam sententiam, & instrumenta vocis vertente, quò fas, ac pium est. Nam ego ero tui sermonis rector, per tuam linguam inuitam fundens oracula, &c. Crediderim, Balaamum ipsum linguam, labiáque sua mouisse ad benedicendum, cùm tamen maledicere vellet. Causa est, quia valde angelum timebat, quem viderat districto gladio armatum. Itaque Deus verba benedictionis dictauit Balaam, ille inuitus, & timore perterritus illa protulit; assumptáque parabola sua ex loco illo populo benedixit. Parabola hîc dicitur sermo subobscurus Balaam, similis parabolis obscuris.

An Balaam concurrerit ad benedicẽdum.

Philo.

De Aram adduxit me Balac.

8. Hæc est Balaami benedictio : *De Aram* (inquit) *vocauit me Rex Moabitarum Balac, & de montibus orientis*, &c. *Aram* Hebraicè *Syriam* significat. *Aram naharaim*, id est, Syria duorum fluuiorum, significat Mesopotamiam, quæ inter duos fluuios sita est, Euphratem, & Tygrim, vnde nomen inuenit Hebræum, & Græcum. Nam μέσ& *medium*, & ποταμὸς *fluuium* significat. Ab hac Aram fluuiorum duxit Balac Balaam,

Syria dicitur Aram.

A vt dicitur Deuteronom. 23. *Conduxerunt contra te Balaam de Mesopotamia Syriæ*, &c. Sita erat in orientali plaga, si cum terra Moabitarum conferretur; ideò ait se adductum *de montibus orientis*. Montosa enim erat regio illa. Adductus est ad maledicendum, sed ille recusat addens: *Quomodo maledicam populo, cui Deus non maledixit?* Quasi dicat, non possum id facere. Ego quidem de summis silicibus videbo eum, & de collibus considerabo illum, hoc est, de excelsis silicibus, Hebraicè, *surim*, id est, *rupibus*, & *celsis collibus*, contemplor castra Israël. Populus hic solus habitabit, ab aliis populis separatus loco, & religione. Ideo sequitur, *& inter gentes non* B *reputabitur*. Non enim reputabatur inter Ethnicos. Commendatur, & benedicitur populus Israël, quòd esset populus singularis Dei, non permixtus gentibus. Præterea benedicitur propter multitudinem : *Quis* (inquit) *dinumerare possit puluerem Iacob, & nosse numerum de stirpe Israël?* Cum puluere confert populum, quòd sit innumerabilis, quemadmodum puluis, & arena, iuxta illud Genes. 15. *Multiplicabo semen* Genes. 15. *tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam, quæ est in littore maris.* His adiungit : *Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia.* Ac si diceret : O beatum populum ! Beatus ero, si morte horum iustorum moriatur anima mea, C hoc est, vita mea. Sumitur enim causa pro effectu, anima pro vita, quam efficit. Illorum exopto mortem, illorum nouissima mihi contingant. Sic Balaam à Deo doctus, & timore angeli perterritus, benedixit Israëlitis.

Benedictio Balaam.

Non aliud possum loqui.

Rex Balac audiens Balaamum non maledicere populo, sed benedicere, iratus : Quid (inquit) hoc est, quod agis? Ego te vocaui, vt populum maledictis configeres ; tu verò eum benedictione prosequeris. Respondit Balaam : Non possum aliter loqui, quàm Deus iusserit. Hoc iam supra hoc capite est explicatum. 9.

CAPVT III.

Balaam inuitus benedixit populo.

NVMERI CAP. XXIII.

1. DIXIT ergo Balac : Veni mecum in alterum locum, vnde partem Israël videas, & totum videre non possis, inde maledicito ei. Cúmque duxisset eum in locum sublimem, super verticem montis Phasga, ædificauit Balaam septem aras, & impositis suprà vitulo atque ariete, dixit ad Balac: Sta hîc iuxta holocaustum tuum, donec ego obuius pergam. Cui cùm Dominus occurrisset, posuissétque verbum in ore eius, ait : Reuertere ad Balac, & hæc loqueris ei. Reuersus inuenit eum stantem iuxta holocaustum suum, & principes Moabitarum cum eo. Ad quem Balac : Quid, inquit, locutus est Dominus ? At ille assumpta parabola sua, ait : Sta Balac, & ausculta, audi fili Sephor : Non est Deus quasi homo, vt mentiatur : nec vt filius hominis, vt mutetur. Dixit ergo, & non faciet ? locutus est, & non implebit? Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo. Non est idolũ in Iacob, nec videtur simulachrum in Israël. Dominus Deus eius cum eo est, & clangor victoriæ regis in illo. Deus eduxit illum de Ægypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israël. Tẽporibus suis dicetur Iacob & Israëli quid operatus sit Deus. Ecce populus vt leæna consurget, & quasi leo erigetur : non accubabit donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat. Dixitque Balac ad Balaam : Nec maledicas ei, nec benedicas.

Et ille ait : Nónne dixi tibi, quòd, quidquid mihi Deus imperaret, hoc facerem? Et ait Balac ad eum : Veni,& ducam te ad alium locum : si fortè placeat Deo vt inde maledicas eis. Cúmque duxisset eum super verticem montis Phogor, qui respicit solitudinem,dixit ei Balaam : Ædifica mihi hîc septem aras, & para totidem vitulos, eiusdémque numeri arietes. Fecit Balac vt Balaam dixerat : imposuítque vitulos & arietes per singulas aras.

Veni mecum in alterum locum.

2. EX loco illo, & summis silicibus ductus est à Rege Balaam in alterum locum, vnde cernere non poterat totum populum, sed tantùm partem, vt maledictio in pauciores esset efficacior. Lege, quæ initio capitis superioris de hoc loco diximus. Locus autem in quem ductus est, mons dicebatur Phasga; ibi eadem fecit Balaam, quæ fecerat, cùm primò benedixit : septem altaria extruxit, in singulis singulos vitulos,& singulos arietes, in holocaustum obtulit; deinde ad quærenda auguria abiit, vt capite superiori dictum est.Non est autem passus angelus, dæmonem illi occurrere, ipse occurrit, & posuit verba benedictionis proferenda in ore eius,& intellectu, præcepítque, vt reuerteretur ad Regem : interrogauit Rex, quid locutus esset Dominus.

At ille assumpta parabola.

3. Rogauit Rex, quid locutus esset Dominus, respondet Balaam, Deum in eadem permanere sententia benedicendi populo,neque ab ea mutari. Deinde benedicit populo, dicens se aliud facere non posse : *Non est* (inquit) *Deus similis homini,vt mentiatur.* Quæris,*quid locutus est Deus?* Verum locutus est, vera loquar, quæ ille mihi dictauit,populo iterum benedicet per os meum. non enim vt homo mutatur, in eadem perstat sententia benedicendi Israëlitis; id faciam, quod mihi præcepit, maledicere non valeo. Laudat deinde populum primum à religione. *Non est* (ait) *idolum in Iacob,neque simulachrum,* non colunt Israëlitæ idola sicut gentes, sed vnum tantummodo verum Deum.

4. Secundò laudat ab auxilio Dei: *Dominus* (inquit) *Deus eius cum eo est semper afferens auxilium contra hostes, & clangor victoriæ Regis est in illo,* hoc est, clangor in eo auditur tubarum, victoriam personantium Regis, id est,Dei, qui rex populi est, & victorias illi largitur. Deus auxilium illi attulit,eduxítque eum ex Ægypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Fortitudo enim Dei similis est fortitudini rhinocerotis, qui inter animalia est fortissimus. Rhinoceros Hebraicè dicitur, רְאֵם, *reem*, à LXX. interpretibus dicitur, μονόκερως, id est, *vnicornis*, à cornu præcipuo. Habet enim duo cornua, alterum maius, à quo dicitur vnicornis, & quia in nare situm est, dicitur rhinoceros, à ῥὶς, id est,*naso*, & κέρας,id est, *cornu.* Habet etiam alterum minus,iuxta illud Martialis epigram.20. Martialis.

Benedictio Balaam.

De Rhinocerote.

Ille grauem gemino cornu sic extulit vi sum,
Iactat vt impositas taurus ad astra pilas.

Vnde colliges, quantæ sit fortitudinis; siquidem cornibus vrsam tam facile in aërem iactauit. Oppianus lib.2. de venat. Paulùm (inquit) super summum nasum attollit cornu sæuum, acutum, atrocem gladium. Illo æs perforarit impetu facto. Feriens, durúmque diuiserit saxum, &c. Elephantum vincit, cui longitudine par est,cruribus breuioribus præditus.Est aliud animal, quod etiam appellatur μωνόκερως, id est, vnicornis; in fronte cornu habens longius quàm cornu rhinocerotis. Hic verò locus de rhinocerote est interpretandus, qui multo videtur fortior monocerote. Oppianus.

Tertiò laudat Balaam populum, quòd nulla 5. auguria habeat,nullas incantationes:Inter gentes (inquit)auguria sunt,& diuinationes; à populo Israël hæc absunt, non quærit veritatem ab auibus, & à dæmonibus, sed à Deo. *Temporibus suis*, (id est, temporibus congruentibus,) *dicetur Israë l quid operatus sit Deus*, hoc est, opera Dei Israëli manifestabuntur ab ipso Deo per prophetas. Tandem victoriam de Chananæis vaticinatur : *Ecce* (inquit) *populus vt leæna consurget* aduersùs Chananæos, & quemadmodum leæna,& leo,postquam ad prædam consurrexerunt,non accubunt prius, quàm prædam ceperint, eiúsque sanguinem biberint : sic Israëlitæ in terra promissionis non accubabunt, & habitabunt prius, quàm Chananæos, veluti prædam, ceperint, eorúmque sanguinem velut leones biberint; hoc est, priusquam eos viceriut,eorúmque sanguinem fuderint. Chaldæus sic vertit: Non habitabit in terra sua, donec occidat occisionem, & substantias populorum hæreditabit, &c.

Nec maledicas ei, nec benedicas.

Cùm cerneret Rex Balac, Balaam populo 6. iterum benedixisse, rogauit eum, vt neque benediceret, neque malediceret. Balaam respondit, se aliud facere non posse, vt iam dixerat. At Balac cupidissimus maledictionis, quiescere noluit, sed magum duxit in alium montem, vt populo malediceret. Dicitur autem mons ille Phogor. Iussit magus, vt antea, exædificari septem altaria, obtulítque in omnibus holocausta.

CAPVT IV.

Balaam inuitus populo benedicit.

NVMERI CAP. XXIV.

1. QVMQVE vidisset Balaam, quòd placeret Domino, vt benediceret Israëli,nequaquam abiit, vt antè perrexerat, vt augurium quæreret : sed dirigens contra desertum vultum suum, & eleuans oculos, vidit Israël in tentoriis commorantem per tribus suas, & irruente spiritu Dei, assumpta parabola

ait:

ait: Dixit Balaam filius Beor: dixit homo, cuius obturatus est oculus: dixit auditor sermonum Dei, qui visionem Omnipotentis intuitus est, qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius: Quàm pulchra tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israël vt valles nemorosæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit Dominus, quasi cedri prope aquas. Fluet aqua de situla eius, & semen illius erit in aquas multas. Tolletur propter Agag Rex eius, & auferetur regnum illius. Deus eduxit illum de Ægypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Deuorabunt gentes hostes illius, ossaque eorum confringent, & perforabunt sagittis. Accubans dormiuit vt leo, & quasi leæna, quam suscitare nullus audebit. Qui benedixerit tibi, erit & ipse benedictus: qui maledixerit, in maledictione reputabitur. Iratúsque Balac contra Balaam, complosis manibus ait: Ad maledicendum inimicis meis vocaui te, quibus econtrariò tertiò benedixisti: reuertere ad locum tuum. Decreueram quidē magnificè honorare te, sed Dominus priuauit te honore dispositō. Respōdit Balaam ad Balac: Nónne nuntiis tuis, quos misisti ad me, dixi: Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti & auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei, vt vel boni quid vel mali proferam ex corde meo: sed quidquid Dominus dixerit, hoc loquar? Verūtamen pergens ad populum meū, dabo consilium, quid populus tuus populo huic faciat extremo tempore. Sumpta igitur parabola, rursum ait: Dixit Balaā filius Beor: dixit homo, cuius obturatus est oculus: dixit auditor sermonum Dei, qui nouit doctrinam Altissimi, & visiones Omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos. Videbo eum, sed non modò: intuebor illum, sed non propè. Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israël: & percutiet duces Moab, vastabítque omnes filios Seth. Et erit Idumæa possessio eius: hereditas Seir cedet inimicis suis: Israël verò fortiter aget. De Iacob erit qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis. Cúmque vidisset Amalec, assumens parabolam, ait: Principium Gentium Amalec, cuius extrema perdentur. Vidit quoque Cinæum: & assumpta parabola, ait: Robustum quidem est habitaculum tuum: sed si in petra posueris nidum tuum, & fueris electus de stirpe Cin, quamdiu poteris permanere? Assur enim capiet te. Assumptáque parabola iterùm locutus est: Heu, quis victurus est, quando ista faciet Deus? Venient in triremibus de Italia, superabunt Assyrios, vastabúntque Hebræos, & ad extremum etiam ipsi peribunt. Surrexítque Balaam, & reuersus est in locum suum: Balac quoque via, qua venerat, rediit.

2. EXTRVI iussit altaria septem Balaam, & incendit holocaustum, vt antea, sed non abiit ad quærenda auguria, vt antea; quia videbat nihil sibi proficere. Numer. 24. *Cùm vidisset Balaam, quòd placeret Domino, vt benediceret Israëli, nequaquam abiit, vt antè perrexerat, vt auguria quæreret.* Irruisse dicitur super eum spiritus Dei, & illo afflatus, vaticinari sic cœpit: *Dixit Balaā filius Beor, dixit homo cuius obturatus est oculus, dixit auditor sermonum Dei, qui visionem omnipotentis intuitus est, qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius*, &c. Hæc benedictio præcipua est, idcirco hæc præfatur Balaam de seipso: Dixit Balaā homo, cuius oculus mentis ad prophetandum omni luce caret, sed à Deo illuminatur. *Dixit auditor verborum Dei*, qui à Deo reuelationem accepit, cuius oculi mentis aperiuntur, cùm cadit, cadebat enim in terram, cùm spiritu diuino afflabatur. Non sic veri prophetæ.

Num. 24.

Benedictio Balaam.

3. Post præfationem laudat populi Israëlitici castra: *Quàm pulchra* (inquit) *tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israël, vt valles nemorosæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula, quæ fixit Dominus, quasi cedri prope aquas.* O quàm decora sunt castra tua Israël, quæ ex hoc monte cerno. Similia sunt vallibus vmbrosis, aspectúque iucundis, in quibus arborum magna est copia. Similia etiam sunt hortis irriguis, atque amœnissimis. Similia sunt excelsis cedris, & sicut tabernacula manu Dei fixa. Post hæc in magnam multitudinem multiplicandos Israëlitas ait: *Fluet aqua de situla eius, & semen illius erit in aquas multas.* Situla vas est, A quo hauritur aqua: Non erit, inquit, sterilis hic populus, non arescet, sed multiplicabitur valde. *De situla eius*, id est, velut ex vase, quo hauritur aqua, fluet ex eo aqua in alios: semen illius erit in aquas multas, id est, in populos multos, qui ex eo velut fonte nascentur.

Castra Israëlitarum.

Multitudo Israëlitarum & fortitudo.

Præterea agit de populi fortitudine: *Tolletur propter Agag Rex eius, & auferetur regnum illius, Deus eduxit illum de Ægypto, cuius fortitudo similis est Rhinocerotis. Deuorabunt gentes hostes illius, ossaque eorum confringent, & perforabunt sagittis. Accubans dormiuit vt leo, & quasi leæna, quam suscitare nullus audebit.* De victoria agit Saulis primi Regis Israëlitarum. Vicit ille Regem Amalecitarum Agag, sed regno priuatus est à Deo, B eo quòd præcepto Dei non paruerit. Iusserat enim, vt omnes Amalecitas, & eorum etiam pecora neci daret: non obtemperauit voci Domini, sed regi vitam donauit, multa quoque pecora sunt seruata. Lege lib. 1. Reg. cap. 15. Ait ergo, *propter Agag* Regem Amalecitarum victum, & vita donatum priuabitur regno Saul Rex fortis populi Israëlitici. Deus hunc populum ex Ægypti captiuitate liberauit, cuius scilicet Dei fortitudo maxima est, sicut fortitudo Rhinocerotis maxima est inter animalia. Posset C etiam locus superior capitis 4. huius libri, & hic, de populi explicari fortitudine, hunc in modum: Cuius, scilicet populi, fortitudo est similis fortitudini Rhinocerotis: *Deuorabunt Israëlitæ gentes hostes illius*, hoc est, superabunt Israëlitæ, & delebunt gentes hostes ipsius populi; hostes suos extinguent, videlicet gentes.

4.

Agag rex victus à Saule.

Similis

Similis est hic populus fortissimus leoni,& leænæ. Quis leonem, aut leænam dormientem audebit excitare? Quis populum hunc in pace quiescétem audebit ad bellum prouocare? Omnes territi sunt Moabitæ, Madianitæ, & alij. Denique non solùm populum benedicit, sed eos etiam maledictos pronunciat,qui illi maledixerint. *Qui* (inquit)*benedixerit tibi,erit & ipse benedictus:qui maledixerit,in maledictione reputabitur.*

Iratúsque Balac contra Balaam.

5. *Constans est Balaam in proposito parendi Deo.*

Iratus est Balac Rex aduersùs Balaam, quòd iam tertiò benedixerit Hebræis, iussitque eum domum suam reuerti. AtBalaamus respondit,se non posse Dei sermonem præterire, aliúmque proferre, dixisséque nuntiis: *Si dederit mihi Rex Balac plenam domum suam argenti, & auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei*, vt vel boni quid, vel mali proferam ex corde meo, sed quidquid Dominus dixerit,hoc loquar,&c. Verumtamen pollicetur, se daturum consilium Regi, quod maximam pariat Israëlitis perniciem. De hoc consilio agitur Numer. 25. & agemus infra.

Sumpta parabola rursum ait.

6. *Balaam vaticinatur de Christo venturo.*

Interrupit Rex Balac verba benedictionis Balaam; ad illum reuertitur, finémque imponit. Forsitan cùm iam vellet discedere ex illo loco, spiritus irruit in eum, & compulit, quæ sequuntur, vaticinari de Messia venturo: *Videbo* (inquit) *eum*, (id est, Messiam) propter quem Deus non patitur maledici populum hunc, ex quo est nasciturus. Videbo summum mundi bonum, summam fælicitatem, summum Redemptorem, summum hominum iudicem: sed non videbo modò. *Intuebor illum, sed non propè.* Assumit personam populi Israëlitici, qui vidit Messiã, sed post multos annos. Lyranus sic interpretatur: *Videbo illum, sed non modò* per me ipsum, sed videbo per posteros meos magos in Bethlehem. Vel aliter: *Videbo illum non modò*, sed in extremo iudicio. De iudicio enim paulo post agit.

Lyranus.

7. *De stella magorum vaticinium Balaam.*

Deinde proponit signum natiuitatis Messiæ: *Orietur stella ex Iacob.* De stella enim quæ magis ostendit viam, exponunt verba hæc D. Maximus serm. 3. de Epiphania, Haymo, Druthmarus, Procopius, D. Thomas, Lyranus, & alij. Obiicies, stella illa, quæ magos duxit ad præsepe Christi, orta est in oriente: *Vidimus* (aiunt illi) *stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum.* At hoc loco dicitur orta ex Iacob. Respondetur, ortam quidem esse in oriente, sed dici ortam ex Iacob, quia propter Messiam, filium Iacob, natum in Iacob, orta est in oriente, vt illum magis demonstraret. Præterea quia Messiæ iussu est orta. Potest etiam Christus dici stella hoc sensu: *Orietur stella*, id est, Messias ex Iacob. Christus enim ex Iacob ortus est, ipse autem stellam se vocat Apocalyp. 22. *Ego* (inquit) *sum stella splendida & matutina.*

Christus stella.

Apocal. 22.

8. Psalm. 109. *Potentia sceptri Christi.*

Additur: *Et consurget virga de Israël*, id est, sceptrum Messiæ, & regnum ex populo Israëlitico prodibit, iuxta illud Psal. 109. *Virgam virtutis*, (id est, fortitudinis) *tuæ emittet Dominus ex Sion*, &c. *& percutiet hac virga*, hoc sceptrũ Messiæ, *duces Moab*, id est, dæmones, appellat autem metaphoricè eos, duces Moab, quia cum Moabitis loquebatur, colentibus idola; *vastabítque omnes filios Seth.* Tres filios Adamo tribuit scriptura (præter alios, quos omittit) Cain, Abel, & Seth. Abel occisus à Cain, filios non habuit, Cain posteritas omnis diluuio est absorpta. Ex progenie Seth seruatus est Noë, à quo omnes homines sunt propagati. Filij igitur Seth per Noë dicuntur omnes homines, qui post diluuium viuunt, vel vixerunt. Indicatur hoc Messiæ potestas ad iudicandum. Nam in die iudicij iudicabit omnes filios Seth, id est, omnes homines, vastabítque impios. Vel potest significare verbum, *vastabit*, non actum, sed potestatem: vastabit, hoc est, vastare poterit Messias, si velit, omnes homines, tanta illius erit potentia. Similem sensum habere possunt verba illa Psalmi 2. *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Hoc est, poteris tanquam vasa figuli illos confringere, si libuerit.

Psalm. 2.

9. De Israëlitis quoque possunt exponi verba, quos Dominus, qui in Balaam loquebatur, noluit appellare filios Iacob, vel Israël, vel Abraham, sed obscurè vocauit filios Seth, qui Patriarcha fuit pius, atque religiosus. Nam prophetiæ obscuræ sunt, & hæc dicta sunt parabolica. Erit sensus: Hic Messias summum erit bonum, summáque fælicitas Israëlitarum, sed ab illis repudiabitur, & occidetur. Quamobrem vastabit omnes filios Seth, id est, ipsos Israëlitas. Vastauit enim Christus Israëlitarum regnum, propterea quòd regem suum repulerunt. Oleaster vult, filios Seth appellari ignotos aliquos populos, id si concedamus, facilis erit sensus: Vastabit Messias duces Moab, id est, dæmones, & omnes filios Seth, id est, omnes impios. Nam ignoti illi populi, qui dicuntur filij Seth, idola colebant, impiíque erant. Sequitur: *Et erit Idumæa possessio eius*, hoc est, Ethnici Messiam amplectentur, quem Israëlitæ repudiabunt; eritque possessio eius gentilitas. Maximè ex gentibus ad fidem conuersis congregata est Ecclesia. Idumæa metaphoricè significat gentilitatem, vt ait D. Gregor. homil. 7. in Euangel. in qua illud Psalm. 59. *In Idumæam extendam calceamentum meum.* sic interpretatur mysticè: Per Idumæam (inquit) gentilitas; per calceamentum verò assumpta mortalitas Christi designatur. In Idumæam ergo Dominus calceamentum suum se extendere asserit, quia dum per carnem gentibus innotuit, quasi calceata ad nos diuinitas venit. Hæc ille. Seir, vt supra diximus, significat eandem Idumæam. Nam Esau, à quo Idumæi originem ducebant, Seir dicebatur, quamobrem verba sequentia: *Seir cedet inimicis suis*, eundem sensum habent, quem superiora: Seir, id est, Idumæa gentilitas, cedet inimicis suis, id est, Christianis, quos persequetur, sed tandem conuertetur ad Christum, Israël verò fortiter aget: non Israël carnalis, sed Israël spiritualis, id est, populus Christianus, fortiter aget, martyria, tormentáque multa, pro fide Messiæ, summa cum fortitudine tolerans. Denique: *De Iacob erit, qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis*, hoc est, ex Iacob orietur totius orbis Imperator, ac Monarcha Christus, cui nullus, similis, & reliquias idolorum, & ethnicismi Romanæ ciuitatis disperdet. Vel: vnus erit Christus, qui orbi dominetur, perdet verò regnum Israëlitarum vsque ad reliquias ciuitatis Ierusalem, ita vt Iudæi dominatu Ierusalem omnino pellantur.

Idumæa gentilitatem significat. D. Gregor. Psalm. 59.

Christus ex Iacob ortus toto terrarum orbe dominatur.

Cúmque vidisset Amalec.

De Messia vaticinatus est Balaam, nunc de Amaleci 10.

De Amalecitis vaticinatur Balaã.

Amalecitis vaticinatur, de Cinæis, & aliis. De Amalecitis sic: *Principium gentium Amalec, cuius extrema perdentur.* Cur dicantur *Amalecitæ principium gentium*, dubium est? Lyranus, & alij aiunt, dici principium gentium, quia cum Israëlitis pugnarũt. Nam cum ex Ægypto exierunt, primus populus gentium, qui Hebræis bellum intulit, Amalecitæ fuerunt, vt constat Exod. 17. Hunc sensum sequitur Chaldæus, qui sic vertit: Principium bellorum Israël, fuit Amalec, &c. Aliter locus sic potest exponi, vt *principium* significet non principium absolutè, sed antiquitatem, hoc sensu: Antiquissimus populus inter gentes est Amalec, veruntamen tandem delebitur ab Israëlitis. A Saule enim deletus est, 1. Reg. 15. vt supra explicatur.

Vidit quoque Cinæum.

11. *De Cinæis agit Balaam. 1. Reg. 15.*

Cinæi ab Iethro, socero Mosis, ortum habebant, de quo supra egimus. Inter Amalecitas erant, vt constat ex illis verbis Saulis, 1. Reg. 15. *Dixit Saul Cinæo: Abite, recedite, atque discedite ab Amalec, ne forte inuoluam te cum eo, & recessit Cinæus de medio Amalec, percussitque Saul Amalec.* Hunc populum etiam extinguendum prædicit A Balaam, quanuis in editis locis, & rupibus habitet: *Robustum* (inquit) *est habitaculum*, attamen etsi in petra, id est, rupe, nidum tuum, & habitationem collocaueris, & à Cin sis ortus, non poteris diu permanere. Assyrij enim te redigent in captiuitatem.

Heu quis victurus est, quando ista faciet Deus?

12. *Vaticinatur Balaam de Romanis.*

Tandem de Romanis agit exclamans: Heu (inquit) quis tunc viuet, cùm hæc fient, quæ prędicam? Hæc verba temporis longitudinem significant, post longum enim tempus facta sunt ea, quæ euentura dicuntur; quasi dicat: heu quis B videbit clades, quas cæteris gentibus inferent Romani. Væ Israëlitis, à Romanis tandem vastabuntur: *Venient ex Italia in triremibus*, & nauibus Romani, *Assyrios vincent, vastabúntque Hebræos*, siue Israëlitas. Ad extremum verò etiam ipsi Romani extinguentur. Sic euenerunt hæc, vt prædicta sunt. Nam Romani Iudæos sub iugum miserunt, de Assyriis victoriam reportarunt, tandémque Romanum illud idola colentium imperium, quod vniuerso dominabatur orbi, periit.

CAPVT V.

Consilio Balaam in fornicationem, & idololatriam præcipitatur populus, & punitur.

NVMERI CAP. XXV.

1. MORABATVR autem eo tempore Israël in Setim, & fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua. At illi comederunt, & adorauerunt deos earum. Initiatúsque est Israël Beelphegor, & iratus Dominus ait ad Moysen: Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israël. Dixítque Moyses ad iudices Israël: Occidat vnusquisque proximos suos, qui initiati sunt Beelphegor. Et ecce vnus de filiis Israël intrauit coram fratribus suis ad scortum Madianitidem, vidente Moyse, & omni turba filiorum Israël, qui flebant ante fores tabernaculi. Quod cùm vidisset Phinees, filius Eleazari, filij Aaron sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, & arrepto pugione ingressus est post virum Israëlitem in lupanar, & perfodit ambos simul, virum scilicet, & mulierem in locis genitalibus. Cessauítque plaga à filiis Israël, & occisi sunt viginti quattuor millia hominum. Dixítque Dominus ad Moysen: Phinees filius Eleazari, filij Aaron sacerdotis, auertit iram meam à filiis Israël, quia zelo meo commotus est contra eos, vt non ipse delerem filios Israël in zelo meo. Idcirco loquere ad eum: Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi, quàm semini eius pactum sacerdotij sempiternum; quia zelatus est pro Deo suo, & expiauit scelus filiorum Israël. Erat autem nomen viri Israëlitæ, qui occisus est cum Madianitide, Zambri filius Salu, dux de cognatione, & tribu Simeonis. Porro mulier Madianitis, quæ pariter interfecta est, vocabatur Cozbi, filia Sur, principis nobilissimi Madianitarum. Locutúsque est Dominus ad Moysen dicens: Hostes vos sentiant Madianitæ, & percutite eos; quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos, & decepere insidiis per idolum Phogor, & Cozbi filiam ducis Madian, sororem suam, quæ percussa est in die plagæ, pro sacrilegio Phogor.

Fornicatus est populus cum filiabus Moab.

2. *Numer. 24.*

ABIIT Balaam in patriam suam, sed prius consilium dedit Regi Balaac, quod perniciem magnam attulit Israëlitis. hoc consilium significatur Numer. 24. cum dixit Balaam: *Veruntamen pergens ad populum meum, dabo consilium, quid populus tuus populo huic faciat, extremo tempore,* &c. Hebraicè, *in posteris diebus.* Et Num. 31. Mo- C ses loquens de fœminis, quæ Israëlitas deceperunt, sic ait: *Nónne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israël, ad suggestionem Balaam.* id est, suggerente Balaam, & consilium dante. De eo fit mentio Apocalypsis 2. *Habes tenentes doctrinam Balaam,* Apocalyps. 2. *qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israël, edere, & fornicari.* Cuiusmodi hoc consilium fuerit, scribit Philo lib. 1. de vita Mosis his, & Philo. aliis pluribus verbis: Sciebat Balaam, Hebræos

Balaam quale consilium dederit regi Balac.

per solum legum contemptum expugnabiles, tentatos malo libidinis: ideo voluptate inescatos, conatus est ad impietatis scelus pertrahere, & dixit Regi: mulierum pulcherrimas si permiseris ob quæstum vulgare sua corpora, hoc hamo capietur iuuentus hostium, &c. Lege Iosephum lib. 4. Antiquit. cap. 6. D. Gregor. Nyssenus in lib. de vita Mosis: Quia (inquit) diuina virtute defendi Iudæos agnouit Balaam, fœdissima voluptate studuit eos à diuino auxilio remouere, &c. Origen. hom. 15. Culpabilis est Balaam, cùm consilium pessimum dat, vt populus Israëliticus decipiatur per mulieres, & cultum idolorum, &c.

D. Gregor. Nyssen.

Origenes.

3. Placuit consilium Balaco Regi, elegantis formæ fœminas ad Israëlitas exire iubet, quæ non solùm ad fornicationem, sed etiam ad idololatriam multos pertraxerunt. Psalmo 105. *Initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum.* Phegor, siue Phogor mons est Moabitarum, in quem Balac duxit Balaam, vt populo malediceret, vt supra dictum est, cap. 4. Beel, vel Baal nomen est idoli, dicebatur Beelphegor à monte, in quo colebatur. Deuter. 3. *Mansimus* (ait Moses) *in valle contra fanum Phogor.* Castra in valle erant, fanum erat in monte. Si quæras, *quódnam fuerit idolum Beelphegor*, ait Origen. homil. 20. fuisse idolum turpitudinis. Initiati autem dicuntur idolo, id est, eius cultui dicati. Chaldæus Num. 25. vertit: *Israël coniunctus est cultoribus Beelphegor.* coniunctus (inquam) idololatria: *& comederunt sacrificia mortuorum.* hoc est, deorum mortuorum. Falsi Dei mortui dicuntur, quia nihil sunt, & nihil possunt. Deus verus dicitur Deus viuus. Psal. 41. *Sitiuit anima mea ad Deum fortem, viuum.* Psal. 83. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Apoc. 2. dicitur *Balaam docuisse Balac mittere scandalum coram filiis Israël, edere, & fornicari.* Non docuit mittere fœminas, in quas velut in scandalum, & offendiculum impegerunt filij Israël, cecideruntque in fornicationem, & idoli cultum.

Psalm. 105.

Idolum Beelphegor.

Deut. 3.

Num. 25.

Psalm. 41. Psalm. 83. Apocal. 2.

Tolle cunctos principes populi.

4. Iratus est populo Dominus, iussitque supplicium sumi de fornicatoribus, & idoli cultoribus. Ait Mosi: *Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israël.* Hoc est, suspende omnes principes populi è regione Solis publicè, vt à cunctis videantur. Dictio Hebræa, נגד *neged*, significat *coram, è regione, ex aduerso.* Rab. Salomon, Lyranus, Caietanus, Abulensis, & alij arbitrantur, Deum non iussisse suspendere principes, id est, iudices populi, sed congregare ad iudicandum, hoc sensu: Tolle (Hebraicè, קח, *cach*, id est, *accipe*) cunctos principes populi, & congrega, & pœnas sume de reis tantorum scelerum, & suspende in patibulis eos, id est, reos fornicationis, & idololatriæ, &c. Vnde mox sequitur: *Dixítque Moses ad iudices Israël:* (id est, principes populi) *Occidat vnusquisque proximos suos, qui initiati sunt Beelphegor.* Hunc sensum sequi videtur Chaldæus, qui sic vertit: Tolle omnes principes populi, & iudica, & occide illum, qui reus fuerit mortis, coram Domino contra solem, &c. Hoc est, congrega principes, id est, iudices, & iudica, & occide illum hominem, qui reus fuerit sceleris. Sed verba Chaldæi alterum quoque recipiunt sensum hoc pacto: Tolle omnes principes, & iudica, & occide illum principem, qui reus reperietur tanti facinoris. LXX. vertunt: *Accipe duces populi, & ostenta Domino*, &c. vt habet D. Augustin. Hæc interpretatio duos etiam sensus patitur. Prior est: Ostenta eos, id est, principes suspendendo eos. Posterior: Ostenta eos, id est, initiatos Beelphegor, Græcè legitur, παραδειγμάτισον, hoc est, *in exemplum propone.* Vnde D. Augustinus: παραδειγμάτισον, (inquit) dici possit *exempla*, (à verbo, *exemplo, exemplas*,) quia παράδειγμα, exemplum dicitur, &c. Idem D. August. in Numer. quæst. 52. existimat, Deum principes, siue duces populi suspendi iussisse. Eadem est sententia Origenis, Ruperti lib. 1. in Numer. cap. 28. Genebrardi Psal. 105. Cardin. Bellarmini eodem Psalmo, & aliorum. Non caret probabilitate prior opinio, scilicet, Deum non iussisse principes occidere, sed suauis verborum constructio indicat, alteram sententiam esse probabiliorem, nimirum iussisse Deum mortis pœna affici principes populi, non tamen omnes, sed reos flagitij commissi. Sensus est: *Tolle cunctos principes populi*, sub intelligitur, *qui flagitium commiserunt*, & suspende eos in patibulis, vt auertatur furor meus. Durum quidem videretur, si diceremus, Deum præcepisse, vt cuncti principes morte mulctarentur. Sed non est durum dicere, Deum imperasse Mosi, vt omnes principes populi fornicatione, & idoli cultu contaminati suspenderentur, & præterea puniretur populus. Origenes hom. 20. ait, præcepisse occidi principes, quòd non habuerint populi diligentem curam, & illum non compescuerint. Non videtur hæc sola fuisse causa, sed ipsa scelerum perpetratio potissimùm. Nam Moses aderat, neque tamen potuit populum in officio continere.

D. August.

Punitur populus.

Iubentur suspendi principes populi.

Dixítque Moyses ad iudices.

Principes reos iussit Dominus suspendi in patibulis. Moses autem vel à Deo iussus, vel zelo Dei commotus præcepit iudicibus, vt cæteros, qui idolum Beelphegor coluerant, interficerent; peruenítque numerus interfectorum ad viginti quatuor millia. Dum hæc agerentur, Zambri princeps ex tribu Simeon, in prostibulum ingressus est, vt cum fœmina Madianitide, filia nobilissimi cuiusdam principis Madianitarum fornicaretur. Cernebat illum Moses, & Israëlitæ, lacrymásque fundebant ante fores tabernaculi Domini: Phinees verò sacerdos, filius Eleazari summi sacerdotis, zelo Dei inflammatus, in lupanar intrauit, ipsúmque Zambri, & fœminam pugione percussos occidit, cessauítque hominum strages. Psalmo 105. *Multiplicata est in eis ruina, stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio.* Multiplicata dicitur ruina, quia viginti quatuor hominum millia occisa sunt, & cessauit quassatio, & plaga, neque plures sunt interfecti propter zelum Phinees, qui Deum placauit.

5. *Punitur populus.*

Zambri interficitur à Phinee.

Psalm. 105.

Cessauit plaga, & occisi sunt viginti quatuor millia hominum.

Abulensis, & Caietanus volunt, plagam hîc appellari pestem, vel similem plagam immissam à Deo. Chaldæus huius est sententiæ. Sic ille vertit: Cessauit pestis à filiis Israël, fueruntque qui mortui sunt in peste, viginti quatuor millia, &c. Dicendum tamen, plagam dici cædem viginti quatuor millia hominum, qui iussu Mosis, & iudicum occisi sunt. Nullius enim plagæ

6. *An sit punitus populus peste?*

à Deo

à Deo nunc immissæ fit mentio in scriptura.
Num.26. Præterea Num. cap.26. vertit noster interpres: *Postquam noxiorum sanguis effusus est*, &c. De iis sermo est, qui in plaga mortui sunt. In plaga autem pestis non effunditur sanguis; ergo à iudicibus occisi sunt, effuso sanguine, non verò percussi peste. Dicitur autem plaga cessasse, quia post occisum Zambri, nemo interfectus est. Hæc est sententia Cardin. Bellarm. & Genebrardi Psal.105. Caietanus putat, iudices non esse executos iussa; quia, antequam illa exequerentur, Phinees occidit Zambri, & Deus est placatus; illa autem viginti quatuor hominum millia occisa esse ait plaga immissa à Deo. Rogabit aliquis, *cur dicatur cessasse plaga propter zelum Phinees?* nónne Deus dixerat: *Suspende principes, vt auertatur furor meus ab Israël?* suspensio ergo principum causa fuit, cur plaga cessaret, non zelus Phinees. Respondetur, non solum zelum Phinees placasse Deum, sed etiam suspensionem principum, & occisionem fornicatorum & idololatrarum. Multæ enim causæ concurrerunt. Magnam verò vim habuit zelus Phinees.

A

Erit tam ipsi, quàm semini eius pactum sacerdotij sempiternum.

Laudauit Dominus zelum Phinees, & remunerauit, promittens illi sacerdotium summum in sempiternum, non enim metam illi proposuit: translatus est à domo Phinees pontificatus, sed postea restitutus. Lege, si placet, quæ diximus de Pontificibus, Concord. Euang. tom. 1. lib. 5. cap. 22. & de, חולם, *holam*, id est, *æterno*, lege lib. 20. cap. 20. Psalm. 105. *Reputatum est ei in iustitiam, in generationem, & generationem, vsque in sempiternum.* Occisio principis Hebræi non est reputata Phinees ad peccatum, sed ad iustitiam, quam illi Deus largitus est, propter egregium, iustissimúmque opus, factum Dei zelo. Iustum fuit opus, & iustitiam factori peperit, præmióque affectum est. 1. Machab. 2. *Phinees zelando zelum Dei accepit testamentum sacerdotis æterni.*

7. *Zelum Phinees remunerat Deus.*

Psal.105.

1.Machab.2.

B

CAPVT VI.

Puniuntur Madianitæ.

NVMERI CAP. XXXI.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, dicens: Vlciscere priùs filios Israël de Madianitis, & sic colligeris ad populum tuum. Statímque Moyses: Armate (inquit) ex vobis viros ad pugnam, qui possint vltionem Domini expetere de Madianitis. mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israël qui mittantur ad bellum. Dederúntque millenos de singulis tribubus, id est, duodecim millia expeditorum ad pugnam: quos misit Moyses cum Phinees filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta, & tubas ad clangendum tradidit ei. Cúmque pugnassent contra Madianitas atque vicissent, omnes mares occiderunt, & reges eorum, Eui, & Recem, & Sur, & Hur, & Rebe, quinque principes gentis: Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio. Ceperúntque mulieres eorum, & paruulos, omniáque pecora, & cunctam supellectilem: quidquid habere potuerant, depopulati sunt: tam vrbes quàm viculos & castella flamma consumpsit. Et tulerunt prædam, & vniuersa quæ ceperant tam ex hominibus quàm ex iumentis, & adduxerunt ad Moysen, & Eleazarum sacerdotem, & ad omnem multitudinem filiorum Israël. reliqua autem vtensilia portauerunt ad castra in campestribus Moab iuxta Iordanem contra Iericho. Egressi sunt autem Moyses & Eleazar sacerdos, & omnes principes synagogæ, in occursum eorum extra castra. Iratúsque Moyses principibus exercitus, tribunis, & centurionibus qui venerant de bello, ait: Cur feminas reseruastis? Nónne istæ sunt quæ deceperunt filios Israël ad suggestionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt in Domino super peccato Phogor, vnde & percussus est populus? Ergo cunctos interficite quidquid est generis masculini, etiam in paruulis: & mulieres, quæ nouerunt viros in coitu, iugulate: puellas autem & omnes feminas virgines reseruate vobis: & manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio & septimo. Et de omni præda, siue vestimentum fuerit, siue vas, & aliquid in vtensilia præparatum, de caprarum pellibus, & pilis, & ligno expiabitur. Eleazar quoque sacerdos ad viros exercitus qui pugnauerant, sic locutus est: Hoc est præceptum legis, quod mandauit Dominus Moysi: Aurum, & argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & stannum, & omne quod potest transire per flammas, igne purgabitur, quidquid autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur: & lauabitis vestimenta vestra die septimo, & purificati postea castra intrabitis. Dixit quoque Dominus ad Moysen: Tollite summam eorum quæ capta sunt, ab homine vsque ad pecus, tu & Eleazar sacerdos & principes vulgi: diuidéque ex æquo prædam inter eos, qui pugnauerunt, egressíque sunt ad bellum, & inter omnem reliquam multitudinem. & separabis partem Domino ab his qui pugnauerunt & fuerunt in bello, vnam animam de quingentis, t. m

ex hominibus, quàm ex bobus, & asinis, & ouibus, & dabis eam Eleazaro sacerdoti, quia primitiæ Domini sunt. Ex media quoque parte filiorum Israël accipies quinquagesimum caput hominum, & boum, & asinorum, & ouium, cunctorum animantium, & dabis ea Leuitis, qui excubant in custodiis tabernaculi Domini. Fecerúntque Moyses & Eleazar, sicut præceperat Dominus. Fuit autem præda, quam exercitus ceperat, ouium sexcenta septuaginta quinque millia, boum septuaginta duo millia, asinorum sexaginta millia & mille: animæ hominum sexus feminei, quæ non cognouerant viros, triginta duo millia. Datáque est media pars his qui in prælio fuerant, ouium trecenta triginta septem millia quingentæ: è quibus in partem Domini supputatæ sunt oues sexcentæ septuaginta quinque. Et de bobus triginta sex millibus, boues septuaginta & duo: de asinis triginta millibus quingentis, asini sexaginta vnus: de animabus hominum sedecim millibus cesserunt in partem Domini triginta duæ animæ. Tradiditque Moyses numerum primitiarum Domini Eleazaro sacerdoti, sicut fuerat ei imperatum, ex media parte filiorum Israël, quam separauerat his qui in prælio fuerant. De media verò parte, quæ contigerat reliquæ multitudini, id est, de ouibus trecentis triginta septem millibus quingentis, & de bobus triginta sex millibus, & de asinis triginta millibus quingentis, & de hominibus sedecim millibus, tulit Moyses quinquagesimum caput, & dedit Leuitis, qui excubabant in tabernaculo Domini, sicut præceperat Dominus. Cúmque accessissent principes exercitus ad Moysen, & tribuni, centurionésque, dixerunt: Nos serui tui recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra: & ne vnus quidem defuit. Ob hanc causam offerimus in donariis Domini singuli quod in præda auri potuimus inuenire, periscelides & armillas, annulos & dextralia, ac murenulas, vt depreceris pro nobis Dominum. Susceperúntque Moyses & Eleazar sacerdos, omne aurum in diuersis speciebus, pondo sedecim millia, septingentos quinquaginta siclos, à tribunis & centurionibus. Vnusquisque enim quod in præda rapuerat, suum erat. Et susceptum intulerunt in tabernaculum testimonij, in monimentum filiorum Israël coram Domino.

2. FÆMINÆ Moabitarum, & Madianitarum, in fornicationem, & idoli cultum Israëlitas induxerunt, iussu Moabitarum, & Madianitarum, vt auxilio Dei Israëlitæ priuarentur, & supplicio à Deo afficerentur, vel disperderentur. Non passus est Dominus hoc scandalum impunitum manere. Mosi præcepit, vt antequam moreretur, filios Israël de Madianitis vlciscereturQuæritur, *cùm Moabitæ idem fecerint, quod Madianitæ; cur non præcipit Dominus, vt similiter puniantur?* Respondetur, Dominum voluisse parcere Moabitis propter Loth, à quo ducebant originem. Ideóque præcepisse Mosi, ne illis inferrent bellum. Deut. 2. *Non pugnes* (inquit) *contra Moabitas, neque ineas aduersùs eos prælium. Non enim dabo tibi quidquam de terra eorum.* Madianitas voluit supplicio affici, quia plus Israëlitis nocuerãt, quamuis ex genere essent Abrahæ. Nam, vt traditur Gen. 25. Abraham ex Cetura genuit filium Madian, à quo Madianitæ orti erant.

Deut. 2.

Armate ex vobis viros ad pugnam.

3. Misit Moses exercitum duodecim millium militum ad puniendos Madianitas. Mille milites ex singulis tribubus electi sunt. Dux fuit Phinees sacerdos, vt placet Lyrano, is qui zelo suo Deum placauerat, huícque bello gerendo propter zelum idoneus videbatur. Tulit secum vasa sancta, hoc est, arcam cum Cherubinis, & propitiatorio, & tubas ad clangendum in bello. Afferebatur enim arca in bellum, vt Deus auxiliaretur populo, & clangebant sacerdotes tubis argenteis. Num. 10. *Si exieritis ad bellum, clangetis vlulantibus tubis.* Verba Mosis Numer. 31. hæc sunt: *Quos* (id est, milites) *misit Moyses cum Phinee filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta, & tubas ad clangendum tradidit ei.* Non ait Moses, Phineem constitutum ducem belli, sed iuisse cum militibus, & cum vasis sanctis, id est, arca, & tubis; videlicet vt arcæ curam haberet, & cum sacerdotibus tubis clangeret. Hoc autem tempore, vt colligitur ex cap. 27. Numer. iam Iosue successor Mosis à Deo constitutus erat. Quamobrem non caret probabilitate, illum fuisse belli ducem: Moses verò hoc tacuit, quia suppositit, illum fuisse belli ducem, qui creatus iam erat à Deo dux totius populi post Mosem, Numer. 27. Initum est prælium, profligati Madianitæ, omnes mares vita priuati, ingens præda parta: nullus verò ex Israëlitis, qui iussu Dei pugnabant, occisus est. Numer. 31. *Cùm accessissent principes exercitus ad Moysen, & tribuni, centurionésque dixerunt: Recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra, & ne vnus quidem defuit.* Gratias retulerũt Deo pro hoc beneficio, aurum ex præda partum: *Ob hanc causam* (inquiunt) *obtulimus in donarijs Domini, singuli quod in præda auri potuimus inuenire, periscelides, & armillas, annulos, & dextralia, ac murenulas, vt depreceris pro nobis Dominum.* Fuit autem pondus auri sedecim millium, & septingentorum quinquaginta siclorum, siclus autem pondus habet semiunciæ.

An Iosue fuerit dux electus aduersùs Madianitas? Lyranus.

Num. 10.

Num. 31.

Vincunt Hebræi Madianitas. Num. 31.

Tollite summam eorum, quæ capta sunt.

4. Captam prædam iussit Dominus in duas æquales partes diuidi; alteram partem dari militibus, qui Madianitas vicerant; alteram populo tribui, qui in castris manserat. Iussit præterea, ex parte vtraque Deo primitias præberi. Milites quidem offerre Deo ex quingentis captiuis, vnum, ex quingentis ouibus, vnam, ex quingentis bobus, vnum, ex quingentis asinis, vnum. Reliquos qui bellum non gesserant, ex sua parte offerre præcepit, ex quinquaginta captiuis vnum, ex quinquaginta bobus vnum, similiter ex ouibus, & asinis. Capta autem fuit

Diuisio præda.

fuit præda ouium sexcenta septuaginta quinque millia: boum septuaginta duo millia: asinorum sexaginta millia & mille; virginum fœminarum triginta duo millia. Dimidia pars data est bellatoribus; dimidia iis, qui non pugnauerant, & primitiæ datæ Deo.

Balaam interfecerunt gladio.

5. Balaam occisus est. Quem habuerit finem huius tragœdiæ author Balaam, indicat Moses. Infœlix magus, simul cum Madianitis occisus est, meritasque dati consilij pœnas dedit. Ille quidem ex Mesopotamia venerat ad Balac, regem Moabitarum, & in Mesopotamiam reuersus est: sed inde à Madianitis vocatus videtur, vt datum consilium perficeret. Itaque inter Madianitas est repertus, & vita priuatus. Quamobrem nonnulli volunt, ipsum fuisse Madianitam, sed non est vera opinio, quia multis de causis potuit inter Madianitas inueniri homo ex Mesopotamia.

CAPVT VII.

MORALE.

De Balaam.

1. NON potuit impius Balaam Israëlitico populo nocumenti aliquid maledicendo afferre, Deo prohibente, & compellente benedicere. Vnde D. Gregorius Nyssenus colligit, nullas dæmonis artes iis nocere posse, qui virtuti diligentem nauant operam, Deique scuto proteguntur: Cùm veniisset (inquit) Balaam, non vt volebat, maledixit, sed diuina virtute compulsus populo vel inuitus benedixit. Qua ex re intelligitur, nullas artes magicas, nullas hostis humani generis insidias aduersùs eos valere, qui virtutem colunt: sed etiam prauitatis tela reiiciunt, qui Dei præsidio defenduntur, &c. Hoc confessus est dæmon ille, quem martyr Cyprianus, cùm magus esset, rogauit, qua ratione virginem Iustinam, quam iuuenis quidam ardenter amabat, cantionibus, ac veneficiis ad libidinis consensum adducere posset. Respondit dæmon, nullam illi artem processuram aduersùs eos, qui verè Christum colerent. Quod audiens Cyprianus magicis artibus nuntium remisit, Christóque se tradidit, cùm intelligeret ex ipsius dæmonis confessione, Christi veros cultores à magicis artibus non posse lædi. Potuit dæmon lædere fœminam illam, quam, vt legimus in vita S. Macarij, præstigiis equam fecit videri, non fœminam; causam tamen reddidit S. Macarius dicens: Nunquam à sanctorum mysteriorum communione, neque à communione Ecclesiæ discedas. Hoc enim idcirco perpessa es, quia per quinque hebdomadas mysteria diuina non attigeris, &c. Volunt dæmones hominibus iustis maximè nocere. Nam, vt ait D. Augustinus Psalm. 61. Si tantum posset nocere diabolus, quantum vult, non aliquis iustorum remaneret, aut aliquis fidelium esset in terra, &c. Hilarion (ait D. Hieronymus in eius vita) docebat, diabolum tanto hominum ardere odio, vt non solùm ipsos, sed & ea, quæ ipsorum essent, cuperet interire, &c. At verò frænantur dæmones à Deo, neque permittuntur nocere, quantum ipsi volunt, sed quantum Deus permittit. Vnde D. Augustinus Psal. 90. ait: Non dixit Iob: *Dominus dedit, diabolus abstulit*; quia nihil abstulisset diabolus, nisi permisisset Deus, &c. Magnopere Deus diabolum, & magum Balaam frænauit; omnes eius conatus reddidit irritos; cùm maledicere cuperet, compulit benedicere. Diabolus verò mago suo nullas potuit afferre suppetias ad exequendam impiam voluntatem. Esto verus Christi cultor, eiusque custodi mandata, si dæmonis vis effugere crudelitatem. Caue porcinam vitam, Matth. 5. dæmones in porcos ingrediuntur, eósque submergunt: sic illos submergunt, qui porcinam viuunt vitam.

D. Gregor. Nyssenus.

Dæmon suis præstigijs nocere non potest iustis.

Dæmon cupit iustis nocere.

D. Augustinus.

D. Hieron.

Frænatur dæmon.

D. Augustinus.

Vertit maledictionem eius in benedictionem tuam.

2. Deus maledictiones impiorum conuertit in benedictiones iustorum. Deuteron. 23. ait Moses, Deum maledictionem Balaam conuertisse in benedictionem populi sui, vt vidimus. Ita solet Dominus facere maledictiones improborum, quas in iustos iactant, in benedictiones conuertit. Hoc illa significant verba Domini, Matth. 5. *Beati estis, cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersùm vos mentientes, propter me.* Ecce improborum mendaces maledictiones. Vis videre conuersas in summas benedictiones? lege quod sequitur: *Gaudete,* (ait Dominus) *& exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Nónne vides, maledictiones conuersas in æternas æternæ gloriæ, æterníque gaudij benedictiones? Denique omnes impiorum maledictiones in illam extremam conuertuntur iustorum benedictionem, Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum.* Omnes verò benedictiones temporales, quibus benedicuntur iniqui, iuxta illud Psalm. 9. *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur.* In æternam illam maledictionem commutabuntur, quam eodem capite Christus fulminat: *Ite maledicti in ignem æternum*, &c. Matth. 5. Ibid. Matth. 25. Psal. 9.

3. Benedictio Dei datur seruantibus mandata. Metuenda est, non Balaam, sed Dei maledictio, expetenda maximè benedictio Dei. Vtraque nobis proposita est à Deo; benedictio iis dabitur, qui mandata seruarint; maledictio iis, qui ea fregerint. Vnde illud Mosis Deuter. 11. *Ecce propono in conspectu vestro hodie benedictionem, & maledictionem. Benedictionem, si obedieritis mandatis Dei vestri, quæ ego hodie præcipio vobis: maledictionem, si non obedieritis mandatis.* Optio nobis datur eligendi. Quis tam erit insanus, qui benedictionem respuat, maledictionem verò æternam eligat? Heu multi sunt huiusmodi insani, similes illi, de quo cecinit vates, Psal. 108. *Dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo; & induit maledictionem sicut vestimentum, & intrauit sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius.* Diligit, & eligit impius homo, & insanus maledictionem; quia ea diligit, & eligit, qui illi æternam maledictionem pariunt. Dicitur autem *induere maledictionem, sicut vestimentum*; quia sicut vestimentum hominem induit extrinsecus; ita ignis tartareus impij corpus extrinsecus comburit. Dicitur maledictio *sicut aqua intrare in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius*; quia non solùm extrinsecus comburitur corpus, sed interiora quoque eius incenduntur, intimaque anima inflammatur. Deuter. 11. Psal. 108.

Vade cum istis.

4. Permisit Dominus Balaam cum legatis ire Regis Balac. Obseruat Origenes, Deum impiis

vti ad vtilitatem mundi. Etenim Balaamo magO, etiam inuito, vſus eſt ad prophetandum de Meſſia, & benedicendum populo Iſraël: Vide, (inquit Origen. homil.14.) quomodo ſapientia Dei, Balaam vas ad contumeliam præparatum, proficere fecit; non ſolùm ad vtilitatem gentis vnius, ſed penè totius mundi, &c. Item: Mirabile eſt hoc, quòd vaſis malis vtitur Deus ad opus bonum, &c. Vſus eſt Dominus Balaamo vaſe malo, ad opus bonum benedictionis, & prophetiæ; vſus eſt tyrannis, ad fabricandas coronas martyrum; vtitur dæmonibus, ad probandos homines, victoriiſque decorandos. Origenes: Per ipſos (inquit) in quibus eſt malitia, claros, & probatos efficit Deus eos, qui ad virtutum gloriam tendunt, &c. Eſt autem maximè neceſſaria virtutis probatio, vt idem Origenes docet his verbis: Si perimeretur malitia, non eſſet, qui contrairet virtutibus. Virtus autem non habens aliquid contrarium, non clareſceret, neque ſplendidior, & examinatior fieret, &c. Auguſt. in Enchirid. cap. 27. Dei (inquit) bonitas non deſiſtit & malis angelis ſubminiſtrare vitam, & hominum, quamuis de propagine vitiata, damnataque naſcentium, formare ſemina. Melius enim iudicauit, de malis benefacere, quàm nulla mala eſſe permittere. Sic ille.

Origenes. *Deus vaſis malis vtitur ad opus bonũ.* Origenes. *Neceſſaria eſt virtutis probatio.* D. Auguſt.

Quidquid volueris, dabo tibi: veni, & maledic populo iſti.

5. 2. Petr. 2. D. Iudas verſ. 11. Num. 22. *Balaami auaritia.* D. Gregor. Origenes.

D. Petrus, epiſt. 2. cap. 2. auaritiæ vitio ait ductum Balaam ad maledicendum: *Secuti* (inquit) *viam Balaam ex Boſor, qui mercedem iniquitatis amauit.* Et D. Iudas: *Væ* (inquit) *illis, qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effuſi ſunt.* Obiiciet aliquis, Balaam Numer. 22. ſic reſpondet legatis Regis Balac: *Si dederit mihi Balac plenam domum ſuam argenti, & auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, vt vel plus, vel minus loquar.* Hæc autem verba hominis videntur non auari, ſed aurum, argentúmque repudiantis. Reſpondetur, magum hæc dixiſſe Dei timore perterritum, vel ficto animo, cùm maximè munera deſideraret. Rei exitus docuit, qualis eius fuerit animus; propherabat, ſed cadens, & iacens in auaritia, vt D. Gregor. ait Iob 37. Balaam (inquit) iacens apertos habuit oculos, cùm eius mentem, & prophetia ad cæleſtia tenderet, & auaritia in terra retineret. Origen. homil. 15. in Numer. Quoniam (inquit) in corde Balaam deſiderium mercedis erat, & cupiditas pecuniæ; verbum Dei non in corde, ſed in ore eius punitur, &c. Mercedem iniquam, vt ait D. Petrus, amauit, &, vt ait D. Iudas, *mercedis cupiditate effuſus eſt.*

6. Eccli. 10. *Auaritia ſimilis eſt vncino.* Amos 8. Rupertus.

Væ illis, qui viam Balaam ſequuntur, & pecuniam ardenter amant; animam iſti ſuam pro modico pretio vendunt, iuxta illud Eccleſiaſtici, cap. 10. *Nihil eſt iniquius, quàm amare pecuniam, hic enim & animam ſuam venalem habet.* Confert Rupertus auaritiæ dolos cum vncino, de quo Amos 8. legitur: *Ecce vncinus pomorum,* &c. Eſt autem vncinus, inſtrumentum incuruum, quo rami arborum attrahuntur, vt poma colligantur: Verè (inquit Rupertus) ſimilitudo eſt, dum & auaritiæ dolus vncino, & bona temporalia, circa quæ laborat auaritia, pomis aſſimilantur, &c. Quemadmodum qui colligit poma, vncinis ea ad ſe trahit: ſic auarus variis modis, & dolis, velut vncinis diuitias ad ſe ducit, & colligit. Diuitias autem & reliqua bona caduca, pomis ſimilia eſſe, ait Rupertus, quia leuia ſunt, & parui momenti. Pomum (inquit ille) res leuis eſt, maximèque pueros mulcet; viris autem, & maximè ſanis pro minimo eſt: ſic bona præſentis ſæculi leuia ſunt, & eos quidem, qui ſenſu paruuli ſunt, nimis oblectant; ſapientibus autem, qui cæleſtia ſapiunt, contemptibilia ſunt. Sic ille. Conatus eſt puer ſenſu, & affectu Balaam, maledictione populi Dei, velut vncino, munera Regis Balac, veluti poma, ad ſe pertrahere, ſed fractus eſt vncinus, periítque miſer pomorum collector. Sic Rex Antiochus 2. Machab. cap. 3. auaritia ductus, templi Ieroſolymitani pecunias voluit ad ſe, velut poma, pertrahere. Heliodoro autem quaſi vncino vſus eſt. Sed vncinus mirabiliter eſt fractus, neque potuit poma ad os Regis adducere, quæ in celſiſſima arbore erant, videlicet in templo Dei. Etenim, vt eodem cap. legitur: *Apparuit ipſi Heliodoro quidam equus terribilem habens ſeſſorem, optimis operimentis adornatus: iſque cum impetu Heliodoro priores calces elíſit. Qui autem ei ſedebat, videbatur arma habere aurea. Alij etiam apparuerunt duo iuuenes, ſpecioſi amictu, qui eum ex vtraque parte flagellabant.* Concidit miſer homo, & in ſella geſtatoria ſublatus eſt, réque infecta ad Regem vacuus rediit. Cúmque à Rege pecuniam ſitiente rogaretur, quis eſſet aptus adhuc ſemel Ieroſolymam mitti? reſpondit: ſi quem habes hoſtem, aut regni tui inſidiatorem, mitte illuc, & flagellatum eum recipies, ſi tamen euaſerit. Ita Deus vncinos auarorum frangit, & hamos.

Caduca bona ſimilia pomis. Rupertus. Ibid.

7. D. Gregor. *Auaritia ſimilis oculo.* Zachar. 5. Num. 24. Philo. Exod. 20. *Diuitiæ moderatè amandæ.*

D. Gregor. lib. 14. moral. cap. 27. auaritiam hominum oculum eſſe ait, iuxta illud Zachar. 5. *Hæc eſt oculus eorum in vniuerſa terra,* &c. Homines (inquit) in iis, quæ appetunt, auaritiæ ſtimulis excitantur; & qui ad bona videnda cæci ſunt, excitantibus præmiis, ad peragenda mala vigilantes fiunt. Vnde rectè de auaritia dicitur: *Hæc eſt oculus eorum in vniuerſa terra,* &c. Balaam hunc habebat oculum apertiſſimum, quo cernebat munera Regis, pro maledictione tribuenda; oculum autem mentis obturatum habebat, & cæcum, ideo ait Numer. 24. *Dixit homo cuius obturatus eſt oculus,* &c. Auarus mentis oculum cæcum habet, atque obturatum; oculus eius vigilantiſſimus, magnóque præditus acumine, auaritia eſt; hoc oculo totum luſtrat orbem, ſpeculatúrque omnia, vnde lucri aliquid corradere poteſt. Philo in libro de Monarchia, præceptum illud Dei datum Exod. 20. *Non facietis Deos argenteos, nec Deos aureos facietis vobis.* de diuitiis moraliter intelligit hoc ſenſu: Aurum, & argentum, & diuitias, non facietis vobis Deos, neque ita amabitis, ac coletis, ac ſi Dei veſtri eſſent. Videtur mihi (inquit Philo) ſubeſſe hîc aliud præceptum vtile moribus, auaros valde arguens, vndecunque argentum, & aurum ſibi quærentes, & acquiſitum, tanquam numen recondentes in penetralibus, totam ſuam felicitatem acceptam illi ferendo, &c. Item: Hos alibi quoque lex admonet: *Idola non conflabimini, nec facietis vobis Deos fuſiles.* figuratè docens, diuinos honores non conuenire diuitiis, auro enim argentóque ferè conſtant diuitiæ, &c.

Strata asina sua profectus est.

8. Philo in lib. de Cherubim, asinam cui Balaam insidebat, brutum vitæ propositum adumbrare docet: Alloquitur (inquit) asinam Balaam, hoc est, brutum vitæ propositum, cui omnis insipiens insidet, &c. Improbi homines asina vehuntur, hoc est, bruto, & asinino vitæ proposito, atque insipienti. Insipienter enim agunt, rationem non sequentes, mundique, & carnis ductu operantes. Vnde illud Psal. 48. *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*, &c. Homo in honore à Deo positus est, quia iumentis valde dissimilis est conditus, intellectu autem, rationéque ornatus, similis angelis, ipsíque Deo effectus. At ille intellectu vti noluit, & rationem sequi, sed similem iumentis se fecit ratione carentibus, imò & feris. Vnde Seneca epist. 104. Hominum (inquit) effigies habent, animos ferarum, &c. Sequitur in Psalmo: *Hæc via illorum scandalum ipsis*, &c. Quia in via hac asina, id est, vitæ asininæ propositum, sæpe cadit in multa scelera. Sunt enim in hac via multa scandala, hoc est, offendicula, in quæ impingit. Eccles. 1. *Stultorum infinitus est numerus.* Quinam stulti sunt? illi nimirum, qui bruto vitæ proposito, veluti asinæ stultæ insident, réscque caducas sectantur, rerum cælestium obliti. Psal. 118. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* In via horum stultorum multa sunt scandala; in via autem illorum, qui asini esse nolunt, sed Dei viam, id est, legem, sapienter diligunt, non est scandalum. *Non est* (inquit) *illis scandalum* in via, quia iter faciunt. Nihil enim habet lex diuina, quod hominem diligentem legem possit scandalizare, & ad casum impellere.

Philo. *Asina brutũ vitæ propositum significat.* Psal. 48. Seneca. Eccles. 1. Psal. 118.

9. D. Gregor. 3. part. pastor. admonit. 13. asinam Balaam carnem putat significare. Quid autem carne stultius, quæ animam, séque ipsam simul cum anima in æternas flammas præcipitare conatur? Hoc habet sapientia, quòd cùm gladium Dei in se cernit districtum, monet hominem, & à via iniquitatis retardat. Pergit homo iter facere in orcum, distringit Deus gladium, carnem graui morbo percutit: cadit illa in lectum, hominísque iter tartareum impedit. Audiamus sanctissimum Patrem Gregorium: Balaam, (inquit) vt perueniret ad propositum, tendit; sed eius votum asina impedit. Prohibitione quippe immorata, angelum videt, quem humana mens non videt; quia plerunque caro per molestias tarda, flagello suo menti Deum indicat, quem mens carni præsidens non videbat, &c. 2. Petr. 2. *Correptionem habuit Balaam suæ vesaniæ, subiugale mutum animal hominis voce loquens prohibuit prophetæ insipientiam.* Eundem in modum caro morbis affecta, ac vexata hominis insipientiam, ac scelera corripit, ac prohibet. Insanus homo (ait Gregor.) à subiugali muto, id est, à carne, corripitur, quando elata mens humilitatis bonum, quod tenere debeat, ab afflicta carne memoratur, &c.

D. Gregor. *Caro doloribus affecta hominem à via peruersa reuocat.* 2. Petri 2.

10. Balaam asinam cogebat vlteriùs facere iter, Dei voluntati contrarium, quia non cernebat districtum angeli gladium. Postquam gladium vidit, peccatum confessus est dicens angelo: *Peccaui, si displicet tibi, vt vadam, reuertar*, &c. Eundem in modum peccator, quia gladium diuinæ iustitiæ euaginatum non videt, tartari via ingredi non cessat, si verò gladium videat, ab eo percussus, morbóque graui affectus dolet, peccata confitetur, à viaque tartarea discedit. D. Gregor. eodem loco: Dum (inquit) exterius percutimur, ad peccatorum nostrorum memoriam taciti, afflictíque reuocamur; atque ante oculos nostros cuncta, quæ à nobis sunt malè gesta, reducimus; & per hoc, quod foris patimur, magis intus quod fecimus dolemus, &c. Semper super nos est iustitiæ Dei gladius. Peccatores, Balaamo similes, eum non cernunt: at viri qui considerationi rerum diuinarum dant operam, gladium Dei oculis mentis semper contemplantur; contemplatione hac à via scelerum summopere deterrentur. Accumbebat mensæ egregiis epulis instructæ purpura regia indutus Damocles ille, de quo M. Tullius in Tuscul. & Valer. agunt, cùm verò suspensum tenui filo super caput suum gladium vidit, ad mensam manum porrigere non potuit, metu impendentis gladij perterritus; eundem in modum ij, qui impendentem capiti suo Dei gladium, id est, æterni ignis pœnam, contemplantur, perhorrescunt, neque manus volunt in mensam carnis, & mundi extendere, quamuis exquisitis deliciis, & honoribus apparatam. Denique verberabat Balaam asinam, tu verbera carnem tuam, quamuis illa conqueratur.

Iustitia diuina districtus, & nobis impendens gladius semper considerandus. D. Gregor.

Cùm Dominus occurrisset, posuisséque verbum in ore eius.

Verbum Dei (ait Origenes homil. 14. in lib. Numer.) non in corde, sed in ore Balaami ponitur; quoniam in corde eius desiderium mercedis erat, & cupiditas pecuniæ, &c. Caueat concionator, ne in ore solo verbum Dei habeat; cor verò, vel pecuniæ cupiditate, vel aliis vitiis sit plenum. Huiusmodi enim cor Dei verbo repugnat. Is concionator Dei verbum habet in corde, & ore, qui corde Dei mandatis obtemperat, eáque diligens, & opere exequens, alios idem docet facere. Is solum in ore habet, qui mandata Dei neque diligit, neque curat, neque exequitur opere, sed ore tantùm populo pronuntiat. Similiter, qui diuinum recitant officium, quíque semper in ore verbum Dei, psalmos, aliáque diuina eloquia habent; dent operam, vt etiam in corde habeant. Psal. 46. *Psallite Deo nostro, psallite Regi nostro, psallite, quoniam Rex omnis terræ Deus, psallite sapienter.* Ingeminat psalmographus verbum, *psallite*, quater repetit; excitat psalmorum cantores, & recitatores ad psallendum, sed non ore tantùm, sed etiam corde: *Psallite* (inquit) *sapienter*; psallite attento corde, deuoto, puro, atque immaculato, & mandatis Dei obtemperante. Hoc enim est psallere sapienter, psalmos Deo sapienter offerre, ex corde attento immaculato, & deuoto in os prosilientes. Lege D. Bernardum, serm. 7. in Cantic. Cibus (inquit) sapit in ore: psalmus in corde: tantùm illum terere non negligat fidelis, & prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ. Offeramus cum Apostolis in dominica mensa fauum mellis. Mel in cera, deuotio in litera est, &c. Denique in corde, & ore verbum Dei omnes habeamus, ne illud de nobis dicatur, Matth. 15. & Isaiæ 29. *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Psalm. 146. *Deo nostro sit iucunda, decoráque laudatio.* Laudemus ore Dominum, laudemus etiam corde deuoto, Deúmque amante,

Concionator verba Dei habeat in ore, & corde. 11. Origenes. Psal. 46. *Psalmi canendi sunt ore & corde.* D. Bernard. Isaiæ 29. Psal. 146.

amante, hæc erit Deo iocunda, decoráque laudatio.

CAPVT VIII.

MORALE.

De benedictione Balaam.

1. QVÆSTIO est, *an Balaam intellexerit vaticinia, quæ ore protulit?* D.Hieronymus putat,non intellexisse, sed similem fuisse Caiphæ, qui vaticinium illud Ioan.11. *Expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*; protulit, sed non intellexit. Saul, (ait D. Hieron. Matth.7.) & Balaam, & Caiphas prophetauerunt,nescientes quid dicerent,&c. Itaque iuxta hanc sententiam similis fuit Balaam asinæ suæ; quemadmodum enim asina verba, quæ ore protulit,non intellexit; sic Balaam vaticinia,quæ ore pronunciauit, intelligentia non comprehendit. D.Gregor.lib.27.moral.cap.23. in contraria est opinione: Multa (inquit) de aduentu Redemptoris dixerat Balaam, & quæ in nouissimis temporibus erant ventura,præuidebat. Sed tamen ei,id est,Christo,viuendo assurgere noluit, quem præuidendo prædicauit. Iacens ergo apertos habuit oculos,cùm eius mentem,& prophetia ad cælestia tenderet,& auaritia in terra retineret, &c. Respondetur, Balaamum bona ea, quæ precabatur filiis Israël, intellexisse.Rex quoque Balac,& alij,qui aderant, illa intellexerunt. Quod probatur, quia intelligebant Balaamum populo benedicere; ergo quæ dicebat,mente percipiebant. Vaticinia autem de Christo, & vltimis temporibus Balaam intellexisse videtur,quamuis impius. Prophetia enim donum est gratis datum, quod etiam impiis conceditur. Hoc probant verba in ore Balaam à Deo posita, Num.24. *Dixit* (inquit) *auditor sermonum Dei, qui nouit doctrinam altissimi, & visiones omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos.* Quod si vaticinia, vt Caiphas, non intellexisset, nullo modo propheta fuisset, illo tempore quo loquebatur. Prophetia enim intelligentiam rerum postulat, vt diximus in Concord.tomo 3. cùm de vaticinio Caiphæ locuti sumus.

Ioan.11. — D.Hieron. — *An Balaam vaticinia, quæ protulit, intellexerit?* — D.Gregor. — Num.24.

Quomodo maledicam, cui non maledixit Deus?

2. In prima benedictione ait Balaam, se non posse maledicere ei populo, cui Deus non maledixit: *Quomodo* (inquit) *maledicam, cui non maledixit Deus?* Attendant hæc detractores, & maledici,qui de viris iustis,ac religiosis detrahunt, vel mala illis imprecantur, quibus Deus benedixit. Quomodo maledicere audent eis,quibus Dominus benedixit? neque timent Dei maledictionem? Viro iusto, atque optimo Abrahamo dicit Dominus, Genes.12. *Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi.* Caue, ne tibi maledicat Deus, qui Dei seruo optimo maledicis. In epistola sua sic ait D. Iudas: *Cùm Michaël archangelus cum diabolo disputans, altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ* (id est,maledictionis,) *sed dixit, imperet tibi Dominus*,&c. Si archangelus diabolo non est ausus maledicere;quis tam audax est,vt seruo Dei fideli maledicere audeat? Ad Titū 3. *Admone illos,* (id est,Cretenses) *neminem blasphemare,* (id est, nemini maledicere.) Ad Rom.12.

In detractores, & maledicos. — Genes.12. — D.Iudas v.9. — Ad Titum 3. — Ad Rom.12.

Benedicite persequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere. Toleranda autem sunt maledictiones patienter, sic enim toleratas conuertit Dominus in benedictiones. Maledixit Semei Regi Dauid,2.Reg.16. & veluti canis adlatrauit:iratus Abisai Regi dixit: *Quare maledicit canis hic mortuus Domino meo Regi? Vadam, & amputabo caput eius.* Respondit Dauid: *Dimittite eum, si forte respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna.* Semper Deus bono viro bonum reddit pro maledictione patienter tolerata. Addit Balaam: *Qua ratione detester,quem Dominus non detestatur?* Ex his verbis positis à Deo in ore Balaam colligitur hoc egregium documentum: Iudicium diuinum sequendum est, illa sunt detestanda, quæ Deus detestatur. *Qua* (inquit) *ratione detester, quem Dominus non detestatur?* Lege Psalmum 14. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus,timentes autem Dominum glorificat.* Item: *Opprobrium non accepit aduersùs proximos suos*, &c. Coram viro virtutis studioso homo malignus & improbus ad nihilum deducitur,propter scelera. Glorificat autem, & laudat viros probos vir probus, neque accipit aduersùs proximos suos opprobria, & maledicta.

Patienter tolerandæ maledictiones. — 2.Reg.16. — Psal.14. — Ibid.

Populus solus habitabit.

Solus habitauit populus Israëliticus, segregatus à gentibus, habitatione terræ promissionis,diuina lege,cultu,& ceremoniis. Deuter.7. *Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis.* Vt autem soli habitarent Israëlitæ, præcepit eis Deus, idolorum cultores, qui terram promissam incolebant, penitus disperdere.Num.33. *Intrantes*(inquit Dominus) *terram Chanaan, disperdite cunctos habitatores terræ illius, confringite titulos, & statuas comminuite,atque omnia excelsa vastate, mundantes terram, & habitantes in ea.* & Deuteron.7. *Percuties eas* (id est, gentes septem) *vsque ad internecionem, non inibis cum eis fœdus, neque miserereberis earum, neque sociabis cum eis coniugia.* Solos autem volebat Deus Hebræos habitare, Chananæorúmque gentes disperdere, ne impiorum inquinarentur moribus. Inquinat enim valde animos hominum consuetudo, & familiaritas improborum, id quod Hebræi ipsi satis ostendunt. Non seruarunt Dei mandatum,vt docet Psal.145. his verbis: *Non disperderunt gentes, quas dixit Dominus illis, & commixti sunt inter gentes.* Sequuntur horrenda scelera, quæ ab impiis gentibus, veluti magistris didicerunt. Hæc sunt verba Psalmi sequentia: *Et didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.* Expende, quæso, quantum nocumenti afferat impiorum contagio;nefandissima facinora sunt idolorum cultus, & filiorum immolatio in cultum simulachrorum. Ad hæc horrendissima scelera Hebræos perduxit cohabitatio cum impiis Chananæis. Iniqui homines, iniquitatis magistri sunt, ab eis discunt eorum amici, ac familiares nequitiam, velut discipuli: *Didicerunt* (inquit) *opera eorum*, &c. Fugiendi sunt iniquitatis magistri, ne ab illis discamus iniquitatem. De Simplicio Episcopo eligendo ait Sidonius: Gratiam non captat omnium, sed bonorum, non indiscreta

3. — Deut.7. — Num.33. — Deut.7. — *Impiorum familiaritas fugienda.* — Psal.145. — Ibid. — Sidonius.

diſcreta familiaritate vileſcens, ſed examinata ſodalitate pretioſus, &c. Imitetur Simplicium Chriſtianus, non vileſcat improborum indiſcreta familiaritate, ſed ſocios virtute præditos habeat, à quibus, velut magiſtris, bonos mores diſcat, ſítque pretioſus amicorum ſodalitate pretioſorum. Caueat autem ne ex illis ſit, de quibus dixit Claudianus: A

Claudianus.

——— multis delicta fuere
Nexus amicitiæ. ———

Moriatur anima mea morte iuſtorum.

4. *Improbi mortem iuſtorum expetunt, nõ vitam.*

Mortem iuſtorum etiam iniqui exoptant, ſed iuſtorum vitam refugiunt. Etenim iuſtorum mors placida eſt, & cæleſtis patriæ ianua, vita autem laborioſa. D. Bernardum audiamus, ſermone 21. in Cant. Quàm pauci (inquit) poſt te, ô Domine Ieſu, ire volunt, cùm tamen ad te peruenire nemo ſit, qui nolit. Volunt omnes te frui, at non ita & imitari, conregnare cupiunt, ſed non compati. Ex his erat ille, qui dicebat: *Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſſima mea horum ſimilia.* Optabat ſibi extrema iuſtorum, ſed non ita & principia. Mortem ſpiritualium optant ſibi etiam carnales, quorum tamen vitam abhorrent, ſcientes pretioſam eſſe mortem ſanctorum, cùm è contrario iuxta Prophetæ ſententiam Pſalm. 33. *Mors peccatorum ſit peſſima.* Hactenus D. Bern. Si quis mortem exoptat iuſtorum, & ſuſpirans ait: *Moriatur anima mea morte iuſtorum*, vitam quoque exoptet, & complectatur iuſtorum, & illam ſemper ſuſpirans dicat: *Viuat anima mea vita iuſtorum.* Is enim moritur morte iuſtorum, qui viuit vita iuſtorum. B C

D. Bernard.

Pſalm. 33.

Non eſt Deus quaſi homo, vt mentiatur.

5. Summam Dei veritatem indicat locus, & hominum mendacia: Non eſt (inquit) Deus ſimilis homini, homo mendax eſt, Deus autem mentiri non poteſt. Ad Roman. 3. ait Apoſtolus: *Eſt Deus verax: omnis autem homo mendax.* Deus ſuapte natura verax eſt, & mentiri non poteſt: homo autem ſuapte natura peccato deprauata eſt mendax, & mentiri poteſt: ſed ſi diuina illuſtretur gratia, & amore, procul à ſe omnia mendacia abiicit, veracémque Deum imitatur. Seruile vitium, ac diabolicum eſt mendacia dicere; diuina virtus eſt veritas; vnde D. Hieronymus Pſalm. 115. ait, homines tunc deſinere mentiri, cùm dij fiunt: Quando (inquit ille) homines ſumus, mentimur: quando autem fuerimus dij, deſinimus mentiri. *Ego dixi dij eſtis*, ait Deus per Dauidem Pſal. 81. *& filij excelſi omnes.* Si quis igitur ſãctus eſt, is quodammodo Deus efficitur, & cùm factus fuerit Deus, deſinit eſſe homo, & non mentietur, &c. Eſt ergo veritas virtus eorum, qui dij fiunt per gratiam, & Deum imitantur operando, ac loquendo. Mendacium autem vitium eſt eorum, qui imitantur diabolum. De Deo canit vates Pſal. 118. *Principium verborum tuorum veritas*, &c. Verborum Dei principium, caput, & fons, eſt veritas; ſic veritas eſt verborum probi viri principium, & fons perlucidus, vndíſque argenteus, non verò mendaciis lutulentus. De diabolo ait Dominus Ioan. 8. *Non eſt veritas in eo. Cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax eſt, & pater eius.* id eſt, pater mendacij. Hunc patrem mendaciorum imitantur mendaces homines. D E

Ad Rom. 3.

Mendacium vitium diabolicum eſt. D. Hieron.

Pſalm. 81.

Pſalm. 118. *Veritas ſit principiũ & fons noſtrorũ verborum.*

Ioan. 8.

Quàm pulchra tabernacula tua Iacob.

Laudat Balaam tabernacula Iſraëlitarum: *Quàm pulchra* (inquit) *ſunt tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Iſraël, vt valles nemoroſæ.* LXX. vertunt, *vt valles obumbrantes.* Valles enim nemoroſæ vmbris plenæ ſunt. Cum vallibus autem vmbroſis ſynagoga confertur, quia vmbris plena erat rerum futurarum, iuxta illud Pauli ad Hebr. 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum*, &c. Nam lex multos habuit typos Chriſti, & Eccleſiæ, multáſque figuras. Abacuc 3. *Deus ab auſtro veniet, & ſanctus de monte Pharan.* LXX. vertunt, *de monte vmbroſo, & condenſo*, &c. id eſt, veniet ex teſtamenti veteris vmbris. D. Gregor. 33. moral. cap. 1. Teſtamentum (inquit) vetus bene mons vmbroſus, & condenſus dicitur, quia ſpiſſis allegoriarum obſcuritatibus opacatur, &c. D. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum, cap. 76. Vetus (inquit) teſtamentum, ſecretum regni cælorum, tempore opportuno aperiendum, promiſſionibus terrenis operuit, & quodammodo vmbroſis opacauit, &c. Confertur præterea ſynagoga cum hortis irriguis. Erat autem hortus nucum, iuxta illud Cant. 6. *Deſcendi in hortum nucum*, &c. Similes erant nucibus ſynagogæ cæremoniæ, & alia. Quemadmodum enim in nucibus putamen cernitur, dulcis nucleus abſconditus eſt: ſic in præceptis legis, quod litera præcipiebat, cernebatur; quod verò adumbrabat, id abſconditum erat. 6. Ad Hebr. 10. Abacuc 3. *Teſtamentum vetus fuit mons vmbroſus.* D. Gregor. D. Auguſt. Cant. 6.

Senſu ſublimiori dicta ſunt hæc verba de Eccleſia, quæ longo interuallo ſynagogam ſuperat. Aſcendamus conſiderationis montem, inde oculos coniiciamus in tabernacula Eccleſiæ; equidem in admirationem rapti, prorumpemus in hæc verba, quæ Deus poſuit in ore Balaam: *Quàm pulchra ſunt tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Iſraël, vt valles nemoroſæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit Dominus. Fluet aqua de ſitula eius, & ſemen illius erit in aquas multas.* Iacob vocatur Eccleſia, & Iſraël, quia à Chriſto eſt orta, & ab Apoſtolis filiis Iacob toto orbe propagata: populus verò Chriſtianus à Paulo ad Galat. 6. dicitur Iſraël Dei. *Pax* (inquit) *ſuper illos, & miſericordia, & ſuper Iſraël Dei.* Præterea quia populus Iſraëliticus typus & vmbra fuit populi Chriſtiani, ideo illum adumbratè ſignificat. O quàm pulchra ſunt tabernacula, & tentoria Eccleſiæ. Nihil ſanè in hoc terrarum orbe eſt pulchrius. Fœda ſunt omnia regna, fœdi omnes homines, quos Eccleſiæ pulchritudo non decorat. Cant. 4. Dominus mirabilem eius prædicat pulchritudinem. *Quàm pulchra* (inquit) *es amica mea, & macula non eſt in te.* Quid pulchrius fide Eccleſiæ, ſpe, & charitate? quid pulchrius humilitate, caſtitate, virtutúmque omnium ſplendido choro? quid pulchrius ſacramentis? quid pulchrius ſtupendo Euchariſtiæ myſterio? quid pulchrius Eccleſiæ principibus, Pontifice ſummo, & Epiſcopis? denique quid pulchrius Chriſtianis regibus, Chriſtianóque populo? Amiſit pulchritudinem ſynagoga: tranſlata eſt ad Eccleſiam. Synagoga vallibus nemoroſis fuit ſimilis: Eccleſia ſimilis eſt nemoroſis montibus. Si enim conferas cum Eccleſia ſynagogam, Eccleſia mons eſt, ſynagoga vallis fuit. Mons autem hic nemoroſus vmbram habet iucundiſſimam, qua animos ſummopere recreat, nempe Spiritus ſancti gratiam, cõſolationes, & alia dona. Syna- 7.

Eccleſiæ tabernacula ſunt pulcherrima. Cant. 4. *Eccleſiæ pulchritudo.*

goga vallis erat nemorosa, quia gratiæ fructum lex vetus vi sacramentorum suorum non producebat. Ecclesia mons est fructifer, quia vi sacramentorum suorum gratiam producit, quam continent sacramenta, qua de re latè diximus tomo 1. Concord. Euang. lib. 1. cap. 3. Ad hæc Ecclesia similis est hortis iuxta fluuios irriguis. *Ecclesia hortus est Dei irriguus.* Irrigatur enim fluuio magno baptismi, quo irrigata, omnium criminum remissionem, omnesque virtutes cum gratia Dei consequitur; irrigatur etiam maximo flumine Eucharistiæ, cæterisque sacramentis, & Christi sanguine, atque auxiliis. Quisnam hortus fructus optimos non proferet, plantatus iuxta hos veri paradisi cælestis fluuios? cum quibus comparati Euphrates, Tigris, Nilus, & Ganges nullius penitus momenti sunt. Denique ait Balaam: *Vt tabernacula, quæ fixit Dominus.* *Ecclesia tabernaculum quod fixit Deus.* Synagogam fixit Deus in hoc mundo, velut tabernaculum suum, in quo habitaret, sed tabernaculum hoc euertit, æquauitque solo, vt cernimus, quia habitatorem suum Messiam verum repudiauit, dæmonémque recepit, fixítque aliud tabernaculum videlicet Ecclesiam, quæ verum Messiam habet habitatorem, sempérque habebit vsque ad finem orbis. *Fluet aqua de situla synagogæ,* (dixit Balaam) *& semen illius erit in aquas multas.* De situla, id est, vase synagogæ fluxit aqua, & semen illius carnale fuit in aquas multas, quia magnum progenuit populum. Sed Ecclesiæ populus longè synagogæ populum superat; fluxit aqua cælestis doctrinæ de situla, id est, vase Ecclesiæ, & est in aquas multas, id est, in populos multos longè, latéque in orbe diffusa. Esther 11. *Fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit.* *Ecclesiæ dilatatio toto orbe.* *Esther 11.* Hoc est, parua erat initio Ecclesia in Ierusalem, instar parui fontis: sed toto orbe maxima facta est, vt fluuius maximus, & populos multos est complexa.

Orietur stella ex Iacob.

8. De Messia sermo est parabolicus, & obscurus. In primis signum natiuitatis Christi proponit stellam illam, quæ magos ad præsepium duxit. Satis de ea diximus tomo 1. Concord. Deinde de regno, eiúsque victoriis vaticinatur: *Cõsurget* (inquit) *virga,* (id est, sceptrum) *de Israël.* Psalm 109. De hac virga siue sceptro legitur Psal. 109. *Virga virtutis,* (id est, potentiæ) *tuæ emittet Dominus ex Sion.* Et Psalm. 44. *Virga directionis,* (id est, virga recta) *virga regni tui.* & Psalm. 2. *Reges eos in virga ferrea,* id est, rectissima, ac potentissima. Daniel. 2. Daniel. 2. *Regnum quartum erit velut ferrum, quomodo ferrum comminuit, & domat omnia; sic comminuet, & conteret omnia hæc.* *Sceptrũ Christi potentissimum.* Ferreum fuit Romanum imperium, quia fuit potentissimum, ac fortissimum: sic ferrea est virga Christi, quia summam habet potentiam, summam fortitudinem, & vt dicitur Daniel. 2. *Quomodo ferrum comminuit, & domat omnia; sic omnia comminuit virga Christi, ac domat.* Vnde in Psal. 2. additur: *Et tanquam vas figuli confringet eos,* quasi dicat, potentissimum est sceptrum tuum, homines tam facilè potes conterere, quàm facilè vasa figuli virga ferrea conteruntur. Et Balaam: *Consurget* (inquit) *virga de Israël, & percutiet duces Moab,* hoc est, dæmones, vt interpretatur Origenes, *vastabitque omnes filios Seth,* hoc est, sicut vasa figuli homines conteret. Daniel. 2. de regno Christi sic legitur: *Suscitabit Deus cæli regnum,* (scilicet Christi) *quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur.* Deinde adiungit: *Comminuet autem, & consumet uniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.*

Rogabis, *quomodo dicatur Christus vastaturus omnes filios Seth, cum ad redimendos homines in terram venerit?* Respondetur, Balaam loqui de impiis hominibus, quales illo tempore erant Moabitæ, & alij idolorum cultores; hos autem omnes Christus vastabit in iudicio, iuxta illud Psalm. 109. *Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.* Secundò respondetur, verbum, *vastabit,* non significare actum, sed potentiam, hoc sensu: Consurget Rex potentissimus de Israël, & vastabit, hoc est, vastare poterit, si volet, omnes filios Seth, tantam habebit potentiam, vt omnes homines possit disperdere. Hunc in modum exponuntur verba Psalm. 2. *Tanquam vas figuli confringes eos.* hoc est, confringere poteris. Tertiò interpretatur Lyranus de bona quadam, & fælici vastitate, qua vastantur homines secundùm nequitiam. Est sensus: Vastabit omnes homines Christus, quod attinet ad impietatem, eorum enim impietatem, & scelera delebit. Eundem sensum tribuit D. Hilarius verbis Psalm. 2. *Tanquam vas figuli confringes eos.* Contritio (ait D. Hilarius) illa est, quæ in nobis corporeas voluptates, & sæcularium vitiorum incentiua cõminuit, &c. D. quoque Augustinus sic exponit: Tanquam vas figuli confringes eos: conteres in eis terrenas cupiditates, & veteris hominis lutulenta negotia, &c. Psal. 67. *Pereant peccatores à facie Dei,* &c. Pereunt autem peccatores à facie Dei, duobus modis: quidam pereunt infæliciter, æternis orci flammis mancipati: alij pereunt fæliciter, pœnitentiæ aquis abluti. Pereunt enim per pœnitentiam peccatores, quia pereunt peccata, sed seruantur homines. Audiamus D. August. sermon. 119. de tempore: Pereunt (inquit) peccatores, & non pereunt. Si incipiant iustè viuere, peribunt vtique peccatores, sed non peribunt homines. Homo, peccator, duo sunt nomina: vnum horum Deus fecit, alterum homo fecit. Deus fecit hominem; ipse homo peccatorem se fecit. Quando tibi dicit Deus: *Pereant peccatores à facie mea,* hoc tibi dicit, pereat in te, quod tu fecisti, & seruabo quod ego feci. Sic August.

Psalm. 109. Ibidem. Psalm. 109. Psalm. 2. *Homines fæliciter conterũtur à Deo, cùm nequitia illorum conteritur, vt vas figuli.* Psalm. 2. D. Hilarius. D. August. Psalm. 67. D. August. *Cùm pereunt peccata, seruantur homines.*

LXX. interpretes vertunt: *Percutiet duces Moab, & prædabitur omnes filios Seth.* Origen. verò sic exponit: Percutiet dæmones, qui erant duces Moabitarum. Erant enim Moabitæ idolorum cultores, eorum principes & duces erant dæmones. *Et prædabitur filios Seth.* hoc est, victis aduersariis dæmonibus, eos qui sub eorum dominatione tenebantur, quasi prædam victoriæ suæ ducet, & spolia salutis reportabit. Chaldæus sic habet: *Consurget Rex de domo Iacob, & vngetur Christus de domo Israël, & occidet Principes Moab, & dominabitur omnium filiorum hominum,* &c. Verbum, קרקר, *carcar,* quod noster vertit, *vastabit,* & LXX. vertunt, *prædabitur,* vertit ille, *dominabitur.* Denique vaticinium de Messia concludit Balaam his verbis: *De Iacob erit qui dominabitur, & perdet reliquias ciuitatis,* &c. hoc est, ex Iacob origine trahet Christus, *qui dominabitur,* quod dictum est per excellentiam, hoc est, qui summus erit Dominus, & summus Rex terræ totius, & cæli. Apocal. 19. *Habet in vestimento, & in femore suo scriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium,* &c. *Hic Dominus dominantium* disperdet reliquias ciuitatis illius, de qua Apocal. ibid. dicitur:

10. Origenes. *Vicit Christus dæmones, homines uelut prædã, & spolia acceptit.* *Christus Rex Regũ impios disperdet.* Apocal. 19.

Ibidem. dicitur: *Cecidit, cecidit Babylon magna*, &c. Nam Christus in extrema die iudicij impiorum ciuitatem, id est, congregationem, disperdet, neque vllæ illius reliquiæ in orbe remanebunt.

CAPVT IX.

MORALE.

De consilio Balaam, & supplicio Israëlitarum.

1. Apocalyps. 2. APOCALYPS. 2. *Balaam docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israël, edere, & fornicari.* Nam consilium dedit turpissimum, quo in fornicationem, & idololatriam Israëliticum populum præcipitem dedit: scandalum autem fuere Israëlitis fœminæ compræ, ac lasciuæ, quæ illos in spurcissimam libidinem, & idoli Beelphegor cultum impulerunt. Non virorum armis instructum exercitum cum Hebræis certare iussit Balaam, exercitum fœminarum blanditiis armatum ad hoc prælium fortiorem esse putauit. Habet enim libido vim magnam ad superandos homines, animæ suæ salutis oblitos. D. Gregor. Nyssenus in fine vitæ Mosis: Qui viros (inquit) vicerunt, à mulieribus vincuntur. Cùm multi sint morbi, & ægritudines animi, quibus homines capiuntur, nihil tantam in eos vim habere ostendit historia, quantam libido spurcissima, &c. Origen. homil. 20. in Numer. Rex (inquit) Balac parat exercitum, non armis virilibus, sed fœmineo nitore compositum; non furore bellico, sed libidinis flamma succensum. Captiuantur Israëlitæ non ferro, sed luxu; nec virtute, sed libidine. Sic ille.

Nyssen. *Libido vicit Hebræos.*

Origenes.

2. *Libido est similis Scyllæ & Charybdi.* In itinere, quo terram repromissionis petebant, inuasit turpissima libido Israëlitas, strauítque plurimos; sic in itinere, quo in cælum promissum tendunt, idem vitium spurcissimum in Christianos irruit, plurimósque neci dat. Similis dicitur libido à D. Hieronymo Scyllæ, & Charybdi, quia in naufragium homines pellit. Epist. 1. ad Heliodorum: In illo (inquit) æstu Charybdis luxuriæ salutem vorat, ibi ore virgineo ad pudicitiæ perpetranda naufragia, Scylla ceu renidens libido blanditur, &c. Scylla, & Charybdis duo vocantur Siculi maris pericula, quorum vno naues trahuntur, & absorbentur, altero illisæ franguntur. Charybdis naues vorat: vorat homines libido; Scylla naues frangit; libidinosos impudicitia disperdit. Idem sanctissimus Pater, epist. 22. libidinis mortiferas illecebras mortiferum Sirenarum cantum appellat. Quid (inquit) mihi, & voluptati, quæ breui perit? Quid cum hoc dulci, & mortifero carmine Sirenarum? &c. Dicuntur Sirenæ, marinæ quædam fœminæ, quæ suauitate cantus in naufragium nautas pelliciebant. Significant verò libidinem, quæ in naufragium, turpissima quadam suauitate, homines pellicit. Fabulam D. Ambrosius in proœmio infra citato sic ad mores accommodat: Quid (inquit) sibi vult puellarum figura, nisi cuiuscemodi voluptatis illecebra, quæ constantiam captæ mentis effœminat? Quæ autem illa vada, nisi nostræ salutis sunt scopuli? Nihil enim tam cæcum, quàm sæcularis suauitatis periculum, quæ dum mulcet animum, vitam obruit, & corporeis quibusdam scopulis sensum mentis illidit, &c. Sirenum cantui mortifero aures occludendas, mortiferámque suauitatem fugiendam, indicat Vlysses prudentissimus, qui cùm iuxta Sirenarum locum iter faceret, sociorum aures cera obturasse fingitur, ne cantum posset audire: se ipsum verò malo nauis iussit alligari. D. Ambros. in proœmio, cap. 4. D. Lucæ: Vlyssem (inquit) Sirenes, cantu illectum, ad illud famosum voluptatis naufragium penè deduxerant, nisi aduersùs illecebrosæ sonitus cantilenæ inserta cera, sociorum clausisset aures, &c. Non corporalibus, vt Vlysses, ad arborem vinculis homo alligandus: sed animus ad crucis lignum, spiritualibus nexibus vinciendus, ne lasciuiarum moueatur illecebris, cursúmque naturæ detorqueat in periculum voluptatis. Sic ille. Si Israëlitæ aures obturassent, oculósque clausissent, ne mulierc ularum pulchritudinem viderent, in fœdissimum illud naufragium, de quo egimus, non incidissent. Fuge Scyllam, fuge Charybdim, fuge Sirenas, fuge turpem voluptatem; si æternum vis fugere naufragium. Detestabile vitium est libido, quæ sic Israëlitas vicit, vt in idololatriam traxerit. Vide, quò duxerint fœminæ sapientissimi Salomonis sapientiam, 3. Regum 11. *Auerterunt mulieres cor eius, cúmque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos.* Deprauarunt cor viri sapientissimi mulieres, & in idololatriam traxerunt, ita vt Deus alienos sequeretur, vt mulierculis obsequeretur. Osee 4. *Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor.* Fornicatio spiritualis dicitur in sacris literis idololatria; vtráque fornicatio tam spiritualis, quàm corporalis cor, mentem, & sapientiam aufert, hominémque excæcat, & similem reddit animantibus intellectu carentibus.

D. Ambros.

3. Reg. 11.

Osee 4.

Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem.

Non est passus Deus impunitum abire tantum scelus; principes iussit suspendi contra solem, in quæ verba Origenes homil. 20. in lib. Numer. sic scribit: Populus (inquit) peccat, & principes ostentantur contra solem, iidem ad examinandum producuntur, vt arguantur à luce. Vides, quæ sit conditio populi principum, non solùm pro suis propriis arguuntur delictis, sed & pro populi peccatis coguntur reddere rationem, ne ipsorum sit culpa, quod populus deliquit, &c. His addit idem Origenes: Hæc si cogitarent homines, nunquam cuperent, neque ambirent populi principatum. Sufficit enim mihi pro meis propriis argui delictis; sufficit mihi pro meipso, & pro peccatis meis rationem reddere. Quid mihi necesse est etiam pro populi peccatis ostentari, & ostentari contra solem, ante quem nihil potest ascondi, nihil obscurari? Hæc ille. Existimat Origenes, suspensos esse principes, quòd populum non continuerint, & à sceleribus reuocauerint. Nos diximus supra, illos tantùm principes suspensos, qui fornicatione, & idololatria se commacularunt. Quia enim capita erat populi, eos supplicio affici iussit Deus, vt cæteri terrerentur. Forsitan principes primi fuerunt scelerum patratores, exemplóque suo alios traxerunt. Quomodo enim ex infima plebe viri auderent nefanda committere crimina, si aliquot principes duces non haberent? Huiusmodi fuit, quem occidit Phinees; erat enim dux ex tribu Simeon. Summus iudex est Deus, nullus homo manus eius potest effugere, siue is infimæ sortis sit, siue supremæ. Iob 34. *Non accipit personas principũ.* Et cap. 12. *Effun-*

3.

Origenes.

Prælati rationem reddant de ouibus, ouiúmq; peccatis, eorum culpa commissis.

Iob 34.

Iob 12.

dit

D. Hieron.

D. Hieron. *Libidinis illecebræ sunt cantus Sirenarum.*

D. Ambros.

Fugiẽda carnis illecebra.

Psalm. 75. *dit despectionem super principes*, &c. & Psalm. 75. *Terribilis dicitur Dominus, & qui aufert spiritum principum, terribilis apud Reges terræ.*

Impiorũ supplicio, & veluti victimarũ sacrificio.

Zelo meo commotus est contra eos.

4. *De zelo Dei.* Valde placuit Deo zelus Phinees, quo commotus Zambri ducem ex tribu Simeon, & fœminam Cozbi, filiam nobilissimi principis Madianitarum in ipso peccati actu interfecit. Similis fuit zelus Matthathiæ, qui Iudæum idolis sacrificantem super aram miro zelo inuadens trucidauit. 1. Machab. 2. *Vidit Matthathias, & doluit, & contremuerunt renes eius, & accensus est furor eius secundùm iudicium legis, & insiliens trucidauit eum super aram. Sed & virum, quem Rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare, occidit in ipso tempore, & aram destruxit, & zelatus est legem, sicut fecit Phinees Zambri, filio Salomi.* Similis quoque fuit zelus Mosis, cùm vituli cultores à Leuitis iussit interfici, quibus post interfectionem dixit, Exodi 32. *Consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.* Sic Phinees, sic Matthathias, manus suas Domino consecrarunt, cùm impios zelo Dei permoti morte mulctarunt. Placet enim Deo impiorũ supplicium, veluti victimarum cædes, non nullisque scripturæ locis, ipsa strages hostium Dei, victima appellatur, Isaiæ 36. *Victima Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom.* Ierem. 46. *Dies ille Domini Dei exercituum, dies vltionis, vt sumat vindictam de inimicis suis. Deuorabit gladius, & saturabitur, & inebriabitur sanguine eorum. Victima enim Domini Dei exercituum in terra aquilonis.* & cap. 21. *Gladius exacutus est, & limatus, vt cædat victimas exacutus est*, &c. Flagrabat Dauidis pectus zelo Dei erga peccatores, & Ierusalem eos interficiendo expurgabat. Psal. 100. *In matutino* (inquit) *interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.* Placuit Deo zelus Phinees, quia pessimum ducem ex tribu Simeonis occidit, & nobilissimi principis filiam. Bonus enim zelus est, qui scelera aduersùs Deum patrata, in hominibus inferioris notæ vlciscitur: at præstantior est, cùm potentiores è medio tollit, qui multùm populo nocent.

Isai. 36. Ieremiæ 46. Ieremiæ 21. Psalm. 100.

CAPVT X.

De numeratione populi, & electione Iosue in principem.

NVMERI CAP. XXVI.

1. DIXIT Dominus ad Moysen, & Eleazarum filium Aaron sacerdotem: numerate omnem summam filiorum Israël à viginti annis & supra, per domos & cognationes suas, cunctos qui possunt ad bella procedere.

NVMERI CAP. XXVII.

2. DIXIT quoque Dominus ad Moysen: ascende in montem istum Abarim, & contemplare inde terram, quam daturus sum filiis Israël: cúmque videris eam, ibis & tu ad populum tuum, sicut iuit frater tuus Aaron, quia offendistis me in deserto Sin, in contradictione multitudinis, nec sanctificare me voluistis coram ea, super aquas. Hæ sunt aquæ contradictionis in Cades deserti Sin. Cui respondit Moyses; prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc, & possit exire & intrare ante eos, & educere eos, vel introducere, ne sit populus Domini, sicut oues absque pastore. Dixítque Dominus ad eum: Tolle Iosue filium Nun virum, in quo est spiritus, & pone manum tuam super eum, qui stabit coram Eleazaro sacerdote, & omni multitudine: & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem glorię tuę, vt audiat eum omnis synagoga filiorum Israël. Pro hoc si quid agendum erit Eleazar sacerdos consulet Dominum. Ad verbum eius egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filii Israël cum eo, & cætera multitudo. Fecit Moyses vt præceperat Dominus. Cúmque tulisset Iosue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote, & omni frequentia populi, & impositis capiti eius manibus, cuncta replicauit, quæ mandauerat Dominus.

3. PROPINQVI iam erant Israëlitæ terræ repromissionis. Antequam ingrederentur, iussit Dominus numerari populum, veluti nouum, extinctis in deserto omnibus murmuratoribus, qui ex Ægypto egressi fuerant, Numer. 26. *Hic est numerus filiorum Israël, qui descripti sunt à Moyse, & Eleazaro sacerdote in campestribus Moab, inter quos nullus fuit eorum, qui ante numerati sunt à Moyse, & Aaron in deserto Sinai. Prædixerat enim Dominus, quòd omnes morerentur in solitudine, nullúsque remansit ex eis, nisi Caleb, & Iosue*, &c. Numerati autem sunt non omnes, sed à viginti annis, & supra, qui poterant militare. Eodem cap. 26. præcipit Dominus Mosi, & Eleazaro summo sacerdoti: *Numerate omnem summam filiorum Israël, à viginti annis, & supra per domos, & cognationes suas, cunctos, qui possunt ad bella procedere*, &c. Summa autem huius numerationis memoriæ prodita est his verbis: *Ista est summa filiorum Israël, qui recensiti sunt, sexcenta millia, & mille septingenti triginta*, &c. Tribus Leui non est numerata cum iis, qui poterant militare. Non enim militiæ, sed tabernaculi ministerio destinata erat. Separatim verò numerati sunt Leuitæ, non vt milites à viginti annis, & supra, sed ab vno mense, & supra, & fuit eorum numerus viginti tria millia.

Num. 26. *Extinctis murmuratoribus, populus nouus numeratur, ante ingressũ terræ promissæ.*

Ibid.

Ascende

Aſcende in montem iſtum Abarim.

4. Iuſſit Deus Moſem aſcendere in montem Abarim, vt inde ex vita diſcederet, antequam terram repromiſſionis ingrederetur. Neque voluit hanc pœnam remittere etiã rogatus, quamuis iam culpam remiſiſſet, vt intelligas, remiſſa culpa non ſemper remitti pœnam. Deuteron. 3. *Precatus ſum* (ait Moſes) *Dominum in tempore illo dicens, tranſibo, & videbo terram hanc optimam trans Iordanem, & montem iſtum egregium, & Libanum, iratúſque eſt Dominus mihi propter vos, nec exaudiuit me, ſed dixit mihi; ſufficit tibi, nequaquam vltra loquaris de hac re ad me.* Deinde ſucceſſorem nominat Dominus: *Aſcende cacumen Phaſgæ, nec tranſibis Iordanem. Præcipe Ioſue, & corrobora eum, atque conforta, quia ipſe præcedet populum iſtum, & diuidet eis terram.* De hac aſcenſione in montem, & de morte Moſis infra dicemus.

Deus remiſit Moſi culpam, non vero pœnã. Quia non eſt ingreſſus terram promiſſam. Deut. 3.

Orat Moſes, vt tranſire ſibi liceat in terram repromiſſionis.

Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis.

5. Populi Iſraëlitici ductor Moſes, imminente iam morte, à Deo ſucceſſorem poſtulauit, qui populum gubernaret, ac duceret: *Prouideat* (inquit) *Dominus Deus ſpirituum omnis carnis, hominem qui ſit ſuper multitudinem hanc. Deum* appellat *ſpirituum omnis carnis.* Eodem modo appellat Numer. 16. cùm ait: *Fortiſſime Deus ſpirituum vniuerſæ carnis.* id eſt, omnium animarum, quæ ſunt in carne rationis participes, hæ, id eſt, homines his conſtantes, gubernatore maximè indigent, *qui* (vt ait Moſes) *poſſit exire, & intrare ante eos, & ducere eos, vel introducere, ne ſit populus Domini ſicut oues abſque paſtore.* Similitudo ducta eſt à paſtore, qui ex ouili manè exit, & oues ad paſtum præit: noctu verò antè eas in ouile intrat, quíque oues ob ouili educit, & introducit. Modus hic loquendi, *intrare, & exire, ingredi, & egredi*, ſignificat *conuerſari.* Actor. 1. *Qui nobiſcum ſunt congregati in omni tempore, quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Ieſus*, id eſt, quo conuerſatus eſt inter nos. Et de Paulo Actor. 9. *Et erat cum illis intrans, & exiens in Ieruſalem*, &c. 2. Paralip. 1. ait Salomon Deum deprecans: *Da mihi ſapientiam, & intelligentiam, vt ingrediar, & egrediar coram populo tuo*, &c. De Dauide 1. Reg. 18. dicitur: *Omnis Iſraël, & Iuda diligebat Dauid, ipſe enim ingrediebatur, & egrediebatur ante eos.* 3. Regum ait Salomon: *Ego ſum puer paruulus ignorans egreſſum, & introitum meum.* Pſalm. 120. *Dominus cuſtodiat introitum tuum, & exitum tuum ex hoc nunc, & vſque in ſæculum*, hoc eſt, cuſtodiat te Dominus domi, & foris, omnis enim vita hominis, & conuerſatio domi eſt, vel foris, in vrbe, vel extra vrbem.

Petit Moſes moriturus à Deo ſucceſſorem.

Numer. 16.

Quid ſignificet ingredi, & egredi. Actor. 1.

Actor 9.

2. Paralip. 1.

1. Reg. 18.

Pſalm 120.

6. Dubium faciunt verba ſupra citata Deuter. 3. *Aſcende cacumen Phaſgæ, nec tranſibis Iordanem, præcipe Ioſue, quia ipſe præcedet populum iſtum, & diuidet eis terram.* Cùm Moſes Deum precaretur, vt introitum in terram promiſſam ſibi concederet, repulit preces Dominus; *Nequaquam* (inquit) *vltra loquaris de hac re ad me.* Deinde ſucceſſorem Ioſue nominauit, Moſe non poſtulante, ſucceſſorem: hoc verò loco Numer. 27. dicitur Moſes poſtulaſſe ſucceſſorem, datúmque eſſe Ioſue: *Prouideat* (inquit) *Dominus hominem, qui ſit ſuper multitudinem hanc.* Reſpondetur, Moſem Deum oraſſe, vt in terram repromiſſionis ingredi ſibi concederet; Deum precibus non annuiſſe, ſed iuſſiſſe, vt montem aſcenderet, & ex vita diſcederet: tunc verò Moſem ſucceſſorem poſtulaſſe, datúmque eſſe Ioſue. Huius poſtulationis mentio fit Num. 27. Deuteron. autem 3. ſilentio præteritur.

Deut. 3.

Numer. 27. *Dat Deus Moſi ſucceſſorem Ioſue.*

Tolle Ioſue filium Nun, in quo eſt ſpiritus.

7. Conſtituit Dominus populi principem Ioſue: *Tolle* (inquit, id eſt, accipe,) *Ioſue virum, in quo eſt ſpiritus.* Non ſumitur hoc loco ſpiritus, pro anima hominis, vt ſupra Moſes acceperat, cùm appellauit *Deum ſpirituum omnis carnis*, manifeſtum enim erat, in Ioſue eſſe ſpiritum, hoc eſt, animam hominis. Sed ſumitur ſpiritus, pro Spiritu ſancto, eiúſque donis ad gubernandam Rempublicam neceſſariis. *Accipe* (inquit) *Ioſue virum, in quo eſt Spiritus ſanctus.* Chaldæus vertit: virum in quo eſt ſpiritus prophetiæ, &c. Addit Dominus: *Et pone manum tuam ſuper eum, qui ſtabit coram Eleazaro ſacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta, cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, vt audiat eum omnis ſynagoga filiorum Iſraël.* Et in fine capitis Numer. 27. legitur: *Fecit Moyſes, vt præceperat Dominus, cúmque tuliſſet Ioſue, ſtatuit eum coram Eleazaro ſacerdote, & omni frequentia populi, & impoſitis capiti eius manibus cuncta replicauit, quæ mandauerat Dominus.* Itaque congregauit Moſes populum, & coram aſtante Eleazaro, qui patri ſuo Aaroni ſucceſſerat, ſummúſque ſacerdos erat, & coram vniuerſa multitudine Iſraëlitarum ſtatuit Ioſue, & impoſuit manus ſuas ſuper caput eius, hácque ceremonia populi illum principem creauit in conſpectu totius populi. Deuter. vlt. traditur, per hanc manuum impoſitionem, fuiſſe Ioſue repletum ſpiritu ſapientiæ, his verbis: *Ioſue, filius Nun, repletus eſt ſpiritu ſapientiæ, quia Moyſes impoſuit ſuper eum manus ſuas.* Præterea iuſſit Deus: *Dabis ei præcepta cunctis videntibus.* Idque Moſes fecit, impoſitis capiti eius manibus, cuncta replicauit, id eſt, cuncta præcepit, quæ mandauerat Dominus. Ex Hebræo: *Et impoſuit Moſes manus ſuas ſuper eum, & præcepit ei, ſicut locutus fuerat Dominus*, &c.

Ioſue erat vir ſpiritus.

Numer. 27.

Conſtituitur Ioſue princeps.

Deuter. vlt.

8. Dubium eſt, *quænam præcepta tunc Moſes dederit Ioſue, cùm illum manibus impoſitis principem conſtituit?* Reſpondetur, non eſſe literis mandata præcepta huiuſmodi, videntur autem fuiſſe præcepta de gubernando populo iuſtè, ac ſanctè, de cuſtodienda lege Dei, de gerendo bello, ac vaſtandis Chananæis, de introducendo populo in terram repromiſſionis, de diuidenda terra. Ad hæc iuſſit Dominus Moſi, vt daret Ioſue partem gloriæ ſuæ, Hebraicè: dabis ei de gloria tua. Chaldæus: dabis ei de ſplendore tuo, &c. At de ſplendore vultus Moſis non poteſt locus intelligi, quia nunquam legimus, vultum Ioſue fuiſſe ſplendidum, vultus verò Moſis hoc tempore iam carebat ſplendore illo, quem acceperat in monte Sinai. Intelligendus ergo eſt de ſplendore, gloria, & honore, quem habebat Moſes, eo quòd populo imperabat. Iubet verò Deus, vt ſtatim imperij conſortem faciat Ioſue: ſenſus eſt: dabis Ioſue partem tuæ dignitatis, & honoris; ſtatim his paucis diebus, quibus viues, participem illum facies imperij, ita vt ſimul tecum imperet, tibi aſſidens, in ea gloria, & honore, quem ſucceſſor flagitat huius principatus. Hoc autem opus eſt, vt populus illum incipiat magni facere, eúmque audiat, id eſt, illi obediat, omnis ſynagoga Iſraël.

Pro

Pro hoc, ſi quid agendum erit, Eleazar ſacerdos conſulet Dominum.

9. *Pro Ioſue cõſulebat Deũ ſummus ſacerdos.*

Moſes per ſe Deum conſulebat. Ioſue iubetur conſulere per ſummum ſacerdotem Eleazarum. *Pro hoc*, (id eſt, pro Ioſue) *ſi quid agendum erit* arduum, ac dubium, *Eleazar ſacerdos conſulet Dominum.* Hebraicè, *poſtulabit ei in iudicio Vrim ante Deum*, &c. Tomo 2. Concordiæ Euangel. lib.3. cap.46. egimus de Vrim, & Thumim. Poſtulabat, vel cõſulebat ſummus ſacerdos Deum, reddebatur autem reſponſum ex veſte pontificia, quæ appellatur *Rationale iudicij*, Græcè λόγιον, in qua erant Vrim, & Thumim, id eſt, lapides pretioſi, Exod.28. *Pones in rationali iudicij doctrinam, & veritatem.* Hebraicè, pones Vrim, & Thumim, *quæ erunt in pectore Aaron.* Et idcirco Hebræa lectio habet hoc loco: poſtulabit ſummus ſacerdos pro Ioſue in iudicio Vrim. (ſubintelligitur, & Thumim) ante Deum, hoc eſt, conſulet Dominum, & rogabit pro Ioſue in rationali iudicij, in quo ſunt Vrim, & Thumim, ſiue doctrina, & veritas. De his latè egimus loco citato, neque eſt opus eadem repetere.

Exod.28.

Ad verbum eius egredietur, & ingredietur ipſe, & omnes filij Iſraël cum eo.

10. Caietanus.

Multipliciter explicantur verba hæc. Caietanus ſic explicat: Ad verbum eius, id eſt, Eleazari Pontificis, egredietur ad bellum, Ioſue, ac regredietur ex bello. Item: Quia (ait Caietanus) per egreſſum, & ingreſſum vniuerſæ hominis actiones ſignificantur, reſeruatur Pontifici poteſtas, tam ſuper Principem, quàm ſuper filios Iſraël. Sic ille. Senſus eſt: Ad verbum eius, id eſt, Eleazari, ſicut ille dixerit, egredietur, & ingredietur ipſe Ioſue, & filij Iſraël, id eſt, omnia facient. Secundò Abulenſis interpretatur hoc pacto: Ad verbum eius, id eſt, ad verbum Principis Ioſue, vt ille iuſſerit, egredietur, & ingredietur ipſe, id eſt, Pontifex, & omnes Iſraëlitæ, omnes illi parebunt. Tertiò, Dionyſius Carthuſianus: Ad verbum eius, id eſt, Pontificis Eleazari, datum à Deo, egredietur, & ingredietur ipſe Ioſue, & filij Iſraël, hoc eſt, iuxta oraculum Dei, per Pontificem Eleazarum manifeſtatum Ioſue, faciet ipſe Ioſue, & populus omnis dato oraculo obedient, cùm Pontifex Deum conſuluerit. Tertiam hanc interpretationem ſequor in hunc ſenſum: Conſulet ſummus ſacerdos pro Ioſue Deum, ad verbum autem eius, id eſt, ad verbum ſummi ſacerdotis, quod à Deo acceperit, ipſe Ioſue cuncta faciet. Oleaſter ſic explanat: Conſulet ſummus ſacerdos pro Ioſue Dominum, & ad verbum eius, id eſt, iuxta verbum Domini, ingredietur Ioſue, & egredietur. Eundem ſenſum ſequuntur Iſidorus Clarius, Vatablus, Emanuel Sa.

Abulenſis. *Verba pontificis princeps ſequebatur.*

Dionyſius Carthuſian.

Oleaſter.

CAPVT XI.

MORALE.

De numeratione populi, & electione Ioſue in principem.

Numerate omnem ſummam filiorum Iſraël.

1. *Nouus populus ingreſſus eſt terrã promiſſam.*

MORTVI ſunt in deſerto murmuratores, eorum loco Deus nouum populum procreauit, qui in terram repromiſſionis ingrederetur. Eundem in modum mortuus eſt vetus ille populus Iudæorum, periit illa antiqua Reſpublica, quia Meſſiam repudiauit, & ingreſſu terræ cæleſtis ſe fecit indignam: excitauit verò Dominus populum alium nouum, id eſt, populum Chriſtianum, quem dignum fecit introitu promiſſi cæli. Reprobatur (ait Origenes hom. 21.) prior populus, qui eſt in circumciſione, & introducitur ſecundus, qui congregatur ex gentibus, & ipſe eſt, qui hæreditatem conſequitur paternam, &c. Iob 34. *Conteret multos Deus, & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis.* Contriuit Deus multos Hebræos in deſerto, & ſtare fecit alios pro eis, qui in terram promiſſam introirent. Contriuit præterea Hebræorum Rempublicam, & regnum, & ſtare fecit pro eo regnum Eccleſiæ: contriuit, ac præcipitauit ex cœlo ſuperbos angelos, ſtare fecit pro eis homines. Apocal.3. *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam*, hoc eſt, caue, ne cadas, & alium Deus pro te ſtare faciat, cui det tuam coronam. Tene, ô Chriſtiane, forti animo, atque inuicto, charitatem, & gratiam, quam habes, & propter quam coronam æternam mereris, ne amittas gratiam, quia amittes coronam, quam alius accipiet. Sic Iſraëlitæ mortui terram promiſſionis amiſerunt, quam alij acceperunt.

Origenes. *Populus nouus Chriſtianus ingreditur terrã cæleſtẽ promiſſam.*

Iob 34.

Apocalypſ.3.

Prouideat Dominus hominem, qui ſit ſuper multitudinem hanc.

Poſtulauit Moſes à Domino, vt principem populi eligeret, qui populum gubernaret, rationem reddidit cur poſtularet. *Ne* (inquit) *ſit populus Domini, ſicut oues abſque paſtore.* Etenim Princeps paſtor eſt populi: ſi principe caruerit populus, ſimilis ouibus erit abſque paſtore. Quo autem modo ſe habeant oues abſque paſtore, indicat Dominus Ezech.34. *Diſperſæ* (inquit) *ſunt oues meæ, eo quòd non eſſet paſtor, & factæ ſunt in deuorationem omnium beſtiarum agri, & diſperſæ ſunt, errauerunt greges mei in cunctis montibus.* Et Salomon Prouerb. 11. ait: *Vbi non eſt gubernator, populus corruet.* Philo in lib. de Charitate: Quèmadmodum ad proſperam nauigationem opus eſt bono peritóque gubernatore, ſic etiam ſapiente Principe ad tuendam tranquillitatem bene conſtitutæ Reipub. &c. Docet Moſes, Principes populi à Deo precibus petendos eſſe. Itaque cùm Princeps aliquis, aut paſtor eſt eligendus, in Deum oculos attollat elector, dicátque cum Moſe: *Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis hominem, qui ſit ſuper multitudinem hanc, & poſſit exire, & intrare ante eos.* Sic cùm in locum Iudæ D. Matthias ſuffectus eſt, precantur Deum Apoſtoli, Actor.1. *Tu Domine, qui corda noſti omnium, oſtende quem elegeris ex his duobus vnum.* Chriſtus verò Opt. Max. Luc. 6. *Pernoctauit in oratione, & cùm dies factus eſſet, duodecim elegit Apoſtolos.* Præcedat ergo electionem oratio, omniſque inordinatus affectus exulet. Moſes multos habebat conſanguineos, imò & filios, nullum tamen nominauit, & à Deo petiuit, vnde Philo in lib. de Charitate: Moyſes, (inquit) quamuis pater eſſet duorum filiorum, neutrum ſucceſſorem ſibi optauit, &c. Et Origenes: Quid (inquit) agis Moſes? Numquid tibi filij nõ ſunt, Gerſon, & Eliezer, aut ſi aliquid de ipſis dubitas, non ſunt filij fratris magni, & egregij viri? quomodo non oras Deum pro ipſis, vt eos conſtituat populo duces? D. Hieron. in epiſt. ad Titum cap. 1. Moyſes (inquit) potuit vtique ſucceſſores principatus filios ſuos facere, & poſte-

2.

Princeps eſt paſtor populi.

Ezech.34.

Prouerb.11.

Philo.

Paſtor populi à Deo petendus eſt orationibus.

Actor.1.

Luc.6.

Moſes non poſtulauit principatum filijs, aut conſanguineis.

Philo.

Origenes.

D. Hieron.

ris propriam relinquere dignitatem, ſed extraneus de alia tribu eligitur Ieſus, ſiue Ioſue, vt ſciremus, principatum in populos, non ſanguini deferendum eſſe, ſed vitæ. At nunc cernimus, plurimos hanc rem beneficium facere, vt non quærant in Eccleſia columnas erigere, quos plus cognoſcant Eccleſiæ prodeſſe, ſed quos ipſi amant, vel quorum ſunt obſequiis deliniti, vel pro quibus maiorum quiſpiam rogauerit. Hæc ille.

Tolle Ioſue filium Nun, virum in quo eſt ſpiritus.

3. Vide, qualem principem Deus eligat, nempe Ioſue virum, in quo eſt ſpiritus. Is ſpiritus impoſitis à Moſe manibus excreuit, iuxta Deut.34. illud Deuteron. 34. *Ioſue filius Nun repletus eſt ſpiritu ſapientiæ, quia Moyſes poſuit ſuper eum manus ſuas.* Significabant manus Moſis ipſas Dei manus. Moſes in conſpectu populi, manus impoſuit Ioſue; Deus inuiſibiliter impoſuit, impleuitque eum ſpiritu ſapientiæ. Manus autem potentiam Dei iudicant. Manuum impoſitio ſuper caput, ſignificat operationem potentiæ Dei, beneficium conferentis. Spiritu ſa- *Princeps indiget ſpiritu Dei ad gubernandum.* pientiæ indiget princeps, vt populum poſſit ſa- 3.Reg.3. pienter, ac prudenter regere. Ioſue ſapientiæ ſpiritu impletur. Rex Salomon 3. Reg. 3. ſapientiam à Deo poſtulat: *Dabis* (inquit) *ſeruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare poſſit, & diſcernere inter bonum, & malum*, &c. Placuit Domino poſtulatio, & reſpondit: *Ecce feci tibi iuxta ſermones tuos, & dedi tibi cor ſapiens, & intelligens.* Throno Dei dicitur aſſiſtere ſapientia, Sapient.9. Sapient. 9. *Da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam.* Eundem in modum thronis Regum terræ debet ſapientia aſſiſtere, vt cum eis ſit, Ibid. & cum eis laboret. Sapient. 9. Salomon: *Mitte* (inquit) *illam de cælis ſanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit, & mecum laboret; vt ſciam, quid acceptum ſit apud te, ſcit illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis ſobriè, &* A *cuſtodiet me in ſua potentia.* Ipſa Principis opera ſapientia, & intellectu plena eſſe oportet; oportet in manibus habere intellectum. Pſalm. 77. Pſal.77. de Dauide dicitur: *Pauit eos in innocentia cordis ſui, & in intellectibus manuum ſuarum deduxit eos.* Nónne cernis Dauidem, intellectum in manibus habuiſſe? Qui ſapienter, ac prudenter operatur, & Rempublicam gubernat, is in manibus intellectum habet, habet manus ſapientes, ac prudentes. Communicat enim ſapientiam intellectus operibus; vnde illud citatum Sapient. 9. *Mitte ſapientiam, vt mecum* Sap.9. *ſit, & mecum laboret*, &c. Si ſapientia cum Principe laboret, tunc in manibus eius eſt intellectus. D. Hieronymus illud Pſalmi 77. ſic D.Hieron. B vertit: *In prudentia manuum ſuarum dux eorum fuit.* Hebraicè *tebunoth*, id eſt, *in prudentijs manuum.*

Prouerb.1. *Intelligens gubernacula poſſidebit*, &c. 4. Gubernacula poſſeſſio ſunt ſapientium, qui vel- Prouerb.1. uti nauarchi Reipublicæ nauem ſapienter inter turbines, ac procellas gubernare ſciunt. Geneſ. 41. ait Ioſeph Pharaoni: *Prouideat Rex* Geneſ.41. *virum ſapientem, & induſtrium, & præficiat eum terræ Ægypti.* Et Pharao: *Numquid ſapientiorem, & conſimilem tui inuenire potero?* Et vt eſt in Pſalm. 104. *Conſtituit eum dominum domus ſuæ, &* Pſal.104. *Principem omnis poſſeſſionis ſuæ, vt erudiret Principes eius, ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret.* Sapientem Ioſeph Ægypti Princi- C pem conſtituit Pharao, voluitque illum Ægypti Principes erudire, & ſenes, ac gubernatores populi prudentiam docere. Eccleſiaſt. 47. Eccleſ.47. *Salomon dereliquit poſt ſe de ſemine ſuo gentis ſtultitiam, & imminutum prudentia Roboam.* Imminutus autem à prudentia Roboam, conſilium iuuenum ſecutus, cauſa fuit, vt regnum Iſraël diuideretur. 3. Reg. 12. Contra verò Dauidem laudans mulier Thecuitis, 2. Reg. 14. 2 Reg.14. ait illi: *Tu Domine mi Rex, ſapiens es, ſicut habet ſapientiam angelus Dei.* Et Ieremias cap. 23. de Ierem.23. Chriſto Opt. Max. *Regnabit* (inquit) *Rex, & ſapiens erit.*

Principis ſapientia.

In operibus Principis lucet prudentia.

CAPVT XII.

Tribui Ruben, Gad, & dimidiæ tribui Manaſſe datur terra, quæ trans Iordanem eſt.

NVMERI CAP. XXXII.

1. ERAT autem Ruben, & Gad habebant pecora multa, & erat illis in iumentis infinita ſubſtantia. Cúmque vidiſſent Iazer & Galaad aptas animalibus alendis terras, venerunt ad Moyſen, & ad Eleazarum ſacerdotem, & principes multitudinis, atque dixerunt: Ataroth, & Dibon, & Iazer, & Nemra, Heſebon, & Eleale, & Saban, & Nebo, & Beon, terra, quam percuſſit Dominus in conſpectu filiorum Iſraël, regio vberrima eſt ad paſtum animalium: & nos ſerui tui habemus iumenta plurima: precamúrque, ſi inuenimus gratiam coram te, vt des nobis famulis tuis eam in poſſeſſionem, nec facias nos tranſire Iordanem. Quibus reſpondit Moyſes: Numquid fratres veſtri ibunt ad pugnam, & vos hîc ſedebitis? Cur ſubuertitis mentes filiorum Iſraël, ne tranſire audeant in locum, quem eis daturus eſt Dominus? nónne ita egerunt patres veſtri, quando miſi de Cadesbarne ad explorandam Terram? Cúmque veniſſent vſque ad Vallem botri, luſtrata omni regione, ſubuerterunt cor filiorum Iſraël, vt non intrarent fines, quos eis Dominus dedit. Qui iratus iurauit, dicens: Si videbunt homines iſti, qui aſcenderunt ex Ægypto, à viginti annis & ſupra, Terram, quam ſub iuramento pollicitus ſum Abraham, Iſaac, & Iacob: & noluerunt ſequi me, præter

Caleb filium Iephone Cenezæum, & Ioſue filium Nun: iſti impleuerunt voluntatem meam. Iratúſque Dominus aduerſum Iſraël, circumduxit eum per deſertum quadraginta annis, donec conſumeretur vniuerſa generatio, quæ fecerat malum in conſpectu eius. Et ecce (inquit) vos ſurrexiſtis pro patribus veſtris, incrementa & alumni hominum peccatorum, vt augeretis furorem Domini contra Iſraël. Quòd ſi nolueritis ſequi eum, in ſolitudine populum derelinquet, & vos cauſa eritis necis omnium. At illi propè accedentes, dixerunt: Caulas ouium fabricabimus, & ſtabula iumentorum, paruulis quoque noſtris vrbes munitas: nos autem ipſi armati & accincti pergemus ad prælium ante filios Iſraël, donec introducamus eos ad loca ſua. Paruuli noſtri, & quidquid habere poſſumus, erunt in vrbibus muratis, propter habitatorum inſidias. Non reuertemur in domos noſtras, vſque dum poſſideant filij Iſraël hereditatem ſuam: nec quidquam quæremus trans Iordanem, quia iam habemus noſtram poſſeſſionem in orientali eius plaga. Quibus Moyſes ait: Si facitis quod promittitis, expediti pergite coram Domino ad pugnam: & omnis vir bellator armatus Iordanem tranſeat, donec ſubuertat Dominus inimicos ſuos, & ſubiiciatur ei omnis Terra: tunc eritis inculpabiles apud Dominum & apud Iſraël, & obtinebitis regiones, quas vultis, coram Domino. Sin autem quod dicitis, non feceritis, nihil dubium eſt, quin peccetis in Deum: & ſcitote quoniam peccatum veſtrum apprehendet vos. Ædificate ergo vrbes paruulis veſtris, & caulas, & ſtabula ouibus ac iumentis: & quod polliciti eſtis implete. Dixerúntque filij Gad & Ruben ad Moyſen: Serui tui ſumus, faciemus quod iubet Dominus noſter. Paruulos noſtros, & mulieres, & pecora, ac iumenta relinquemus in vrbibus Galaad: nos autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellum, ſicut tu Domine loqueris.

DEVTERONOMII CAP. III.

2. TERRAMQVE poſſedimus tempore illo ab Aroër, quæ eſt ſuper ripam torrentis Arnon, vſque ad mediam partem montis Galaad: & ciuitates illius dedi Ruben & Gad. Reliquam autem partem Galaad, & omnem Baſan regni Og, tradidi mediæ tribui Manaſſe, omnem regionem Argob: cunctáque Baſan vocatur Terra gigantum. Iair filius Manaſſe poſſedit omnem regionem Argob vſque ad terminos Geſſuri & Machati. Vocauítque ex nomine ſuo Baſan, Hauoth Iair, id eſt, Villas Iair, vſque in præſentem diem. Machir quoque dedi Galaad. Et tribubus Ruben & Gad dedi de Terra Galaad vſque ad torrentem Arnon medium torrentis, & confinium vſque ad torrentem Ieboc, qui eſt terminus filiorum Ammon: & planitiem ſolitudinis, atque Iordanem, & terminos Cenereth vſque ad mare deſerti, quod eſt ſalſiſſimum, ad radices montis Phaſga contra orientem. Præcepíque vobis in tempore illo, dicens: Dominus Deus veſter dat vobis terram hanc in hereditatem, expediti præcedite fratres veſtros filios Iſraël omnes viri robuſti: abſque vxoribus, & paruulis, atque iumentis. Noui enim quòd plura habeatis pecora, & in vrbibus remanere debebunt, quas tradidi vobis, donec requiem tribuat Dominus fratribus veſtris, ſicut vobis tribuit: & poſſideant ipſi etiam Terram, quam daturus eſt eis trans Iordanem: tunc reuertetur vnuſquiſque in poſſeſſionem ſuam, quam dedi vobis.

Filij Ruben, & Gad habebant pecora multa, & erat illis in iumentis infinita ſubſtantia.

3. VT ſupra dictum eſt, redegit Moſes ſub poteſtatem Iſraëlitarum regnum Sehon Regis Amorrhæorum, & regnum Og Regis Baſan. Abundabant autem vberrimis paſcuis. Idcirco tribus Ruben, & tribus Gad illis in locis poſſeſſionem à Moſe poſtularunt, ſícque illum precatæ ſunt, Numer. 32. *Regio vberrima eſt ad paſtum animalium, & nos ſerui tui habemus iumenta plurima: precamúrque, ſi inuenimus gratiam coram te, vt des nobis famulis tuis eam in poſſeſſionem, nec facias nos tranſire Iordanem.* Num. 32.

Quibus reſpondit Moyſes.

4. Ægrè tulit Moſes hanc poſtulationem; eo quòd, ſi tunc trans Iordanem poſſeſſionem acciperent, illæ tribus domi manerent, neque ferrent opem cæteris bellum gerentibus. Itaque ſeuerè reſpondit: *Numquid fratres veſtri ibunt ad pugnam, & vos hîc ſedebitis? cur ſubuertitis mentes filiorum Iſraël, ne tranſire audeant in locum, quem eis daturus eſt Dominus?* Etenim exemplo ſuo ſubuertebant corda aliorum tribuum hæ duæ, quia poſtulabant habitationem, & quietem, antequam Iordanem tranſirent, poſt cuius tranſitum cum Chananæis bellum gerendum erat, volebántque poſſeſſionem accipere, antequam reliquæ tribus poſſeſſionem haberent. *Tribus Rubē. & Gad, & dimidia Manaſſes poſtulant ſortem trans Iordanem.*

Armati, & accincti pergemus ad prælium.

5. Pollicentur Moſi duarum tribuum milites, ſe domi non remanſuros, ſed Iordanem cum cæteris tranſituros armis inſtructos, vt cum Chananæis prælientur; neque in ſedes ſuas redituros,

dituros, quousque omnes reliquæ tribus, deiectis hostibus, hæreditatem accipiant: *Paruulos* (inquiunt) *nostros, & mulieres, & pecora, ac iumenta relinquemus in vrbibus Galaad. Nos autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellum.* Item: *Non reuertemur in domos nostras, vsque dum possideant filij Israël hæreditatem suam, neque quidquam quæremus trans Iordanem, quia iam habemus nostram possessionem in orientali eius plaga.*

Si facitis, quod promittitis.

6. *Conceditur terra trans Iordanē duabus tribubus, & dimidiæ, sub conditione.*

Accepit Moses conditionem: *Si facitis*, (inquit) *quod promittitis, expediti pergite coram Domino ad pugnam, & omnis vir bellator armatus Iordanem transeat.* Item: *Ædificate vrbes paruulis vestris, & caulas, & stabula ouibus, ac iumentis, & quod polliciti estis, implete.* Aduerte, Mosem dimidiæ quoque tribui Manasses dedisse hæreditatem trans Iordanem, in duobus regnis Sehon, & Og. Numer. 32. *Dedit Moyses filijs Gad, & Ruben, & dimidiæ tribui Manasse filij Ioseph regnum Sehon Regis Amorrhæi, & regnum Og, Regis Basan, & terram eorum cum vrbibus suis per circuitum.* Reliquæ tribus, & dimidia altera pars tribus Manasse, sortem acceperunt post transitum Iordanis, expulsis Chananæis. Quæritur primò, *an promissis steterint tribus Ruben, & tribus Gad?* Secundò quæritur, *an etiam dimidiæ tribus Manasse milites cum reliquis tribubus aduersùs Chananæos pugnauerint?* Respondetur vtrique quæstioni affirmanter, tam enim tribus Ruben, & Gad, quàm dimidia tribus Manasse, (quamuis sortes haberent ante Iordanem) Iordanem ipsum transierunt, & simul cum cæteris tribubus, aduersùs Chananæos bella gesserunt: confectis bellis domum reuersæ sunt. Iosue 4. *Filij Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse armati præcedebant filios Israël, sicut eis præceperat Moyses.* Et Iosue 22. *Vocauit Iosue Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manasse, dixitque ad eos: Feciſtis omnia, quæ præcepit vobis Moyses famulus Domini, mihi quoque in omnibus obediſtis, neque reliquiſtis fratres vestros longo tempore, vsque in præsentem diem. Reuertimini, & ite in tabernacula vestra.* Præterea quæritur, *an ij qui ad bellum profecti sunt, vxores, paruulos, & pecora in vrbibus reliquerint absque militum præsidio?* sic enim pollicentur, Numer. 33. *Paruulos nostros, & mulieres, & pecora, ac iumenta relinquemus in vrbibus Galaad: nos autem expediti pergemus ad bellum.* Respondetur, cum mulieribus, paruulis, pecoribus, ac iumentis multos mansisse milites, qui hæc omnia defenderent, ne prædonibus, hostibúsque essent exposita. Non enim omnes milites, qui numerati sunt, Numer. 26. ex tribu Ruben, Gad, & dimidia tribu Manasse, ad bellum sunt profecti, sed tantùm quadraginta millia, vt legitur Iosue 4.

Dua tribus & dimidia, comitata sūt in bello cæteras.

Iosue 4.

Iosue 22.

Num. 33.

CAPVT XIII.

MORALE.

Tribui Ruben, Gad, & dimidiæ tribui Manasse datur terra, quæ trans Iordanem est.

Cur subuertitis mentes filiorum Israël.

1. PVTABAT Moses, Rubenitas, & Gaditas velle manere in otio, reliquis tribubus onus bellorum subeuntibus, ideo illos acriter reprehendit dicens: *Cur subuertitis mentes filiorum Israël, ne transire audeant in locum quem eis daturus est Dominus?* Similes illos esse ait exploratoribus. Exploratores enim subuerterunt cor populi verbis; hi autem, si Iordanem non transirent ad bellum gerendum cum Chananæis, subuertebant exemplo. Etenim exemplum malum corda subuertit, & à virtute auertit, quod indicat ille Regis Assueri consultor cap. 1. Esther, loquens de exemplo Reginæ Vasthi, quæ vocata ad Regem venire contempsit: *Egredietur* (inquit) *sermo Reginæ ad omnes mulieres, vt contemnant viros suos, & dicant: Rex Assuerus iussit, vt Regina Vasthi intraret ad eum, & illa noluit. Atque hoc exemplo omnes principum coniuges Persarum, atque Medorum paruipendent imperia maritorum.* hoc est, subuertet hoc exemplum corda vxorum, & ab obedientia auertet. Deuter. 20. iubet Dominus, prælio appropinquante, duces domum remittere milites formidolosos, ne corda cæterorum subuertant exemplo suo: *Loquentur* (inquit Dominus) *ad populum: Quis est homo formidolosus, & corde pauido, vadat, & reuertatur in domum suam, ne pauere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est.*

Exemplum malum corda subuertit.

Esther 1.

Deut. 20.

Lib. 2. Machab. 6. Eleazarus compellebatur carnem porcinam lege prohibitam manducare; offerebant autem amici carnes alias, quibus ei per legem vesci licebat, suadebántque, vt de carnibus sacrificij se manducare simularet. At senex inclytus mori maluit, quàm exemplo suo iuuenum corda subuertere, & à lege auertere. Hæc illius verba sunt sempiterna memoria digna: *Non ætati nostræ dignum est fingere, vt multi adolescentium arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum: & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam, atque execrationem meæ senectuti conquiram.* Sic ille. Et addit: *Fortuer vita excedendo senectute quidem dignus apparebo, adolescentibus autem exemplum forte relinquam.* Daniel. 3. vocantur principes ad adorandam statuam auream, in quem locum D. Hieron. sic scribit: Principes congregantur ad adorandum statuam, vt per principes seducantur & gentes; seductis magistratibus, subditi populi maiorum exemplo percunt, &c. Magistratus enim maximè, & principes malo exemplo subditorū corda subuertunt. Plutarchus in lib. de disputatione Philosophorum: Ferunt, (inquit) si eryngium herbam vna quæuis capra sumpserit in os, primùm ipsam sisti; deinde reliquum omnem gregem cum illa consistere, donec accedens caprarius herbam eximat, &c. Simile huic herbæ est exemplum malum. Si princeps, vel magistratus illud assumat, sistit, & subditos consistere facit, & auertit à via Dei.

2.

Ibid.

D. Hieron.

Plutarchus.

Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hîc sedebitis?

Putabat Moses, Rubenitas, & Gaditas velle ante Iordanem manere, nec comitari reliquas tribus in bellis gerendis, & idcirco eos reprehendit: *Numquid* (inquit) *fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hîc sedebitis?* Cur hoc priuilegium poscitis? Nónne videtis magnam exoriri inæquali tatem inter fratres æquales, si hoc fiat?

3.

cæteri in bellis verſabuntur, vos in domibus veſtris quieſcetis? Neſcitis, quid petatis; non eſt meum hoc dare vobis. Rectè quidem Moſes inæqualitatem refugit. Nam, vt Ariſtoteles ait lib. 5. Ethic. cap. 3. inæqualitas eſt mater contentionum, & criminationum. Inde (inquit) pugnæ, & criminationes oriri conſueuerunt, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia habent, & potiuntur, &c.

Ariſtoteles. *Inæqualitas eſt mater cõtentionis.*

4. At Rubenitæ, & Gaditæ reſponderunt, ſe nolle, fratribus ad pugnam euntibus, ſedere domi, ſed velle cum illis ad bellum pergere, illóſque in bello præcedere, ac iuuare. *Nos* (aiunt) *armati, & accincti pergemus ad prælium, ante filios Iſraël.* Hæc eſt vera fraternitas, fratres non deſerere, ſed iuuare. Ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti*, &c. Iuuate (inquit) Apoſtolus, fratres, & ſic legem charitatis implebitis, cuius eſt omnibus opem ferre, Prouerb. 18. *Frater, qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas munita*, &c. hoc eſt, frater cui frater opitulatur, eſt ſimilis ciuitati munitæ. Nam frater fratrem munit, ac protegit. Eccleſiaſtæ 4. *Melius* (inquit) *eſt duos eſſe ſimul, quàm vnum, habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ. Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ ſoli, quia cùm ceciderit, non habet ſubleuantem ſe.* De iis, qui fratres deſerunt, conqueritur Iob cap. 6. *Fratres* (inquit) *mei præterierunt me, ſicut torrens, qui raptim tranſit in conuallibus.* Similes torrentibus ij ſunt, qui, cùm opus eſt auxilio, proximum deſerunt. Nam torrentes æſtiuo tempore, cùm aqua opus eſt, exareſcunt. Docent nos ipſæ rationis expertes animantes iuuare, proximos non deſerere. Clemens Alexandr. lib. 1. ſtromatum: Cùm (inquit) in cœnum ceciderit elephas, & clamauerit; præſens aliquis alius id contemplatus, reuertitur paulo poſt, & ſecum ducit gregem elephantum, & eum ſeruat, qui ceciderat, &c. Plutarchus quoque ſic ſcribit: Foſſa ducta, eáque fruticibus paruis, & humo leui obtecta, venatores inſidias elephantis ſtruunt. Huc igitur quoties decidit aliquis, cæteri quicunque comitantur, congeſtam vndique ſyluam, ſaxáque iniiciunt, dum cauo foſſæ expleto exitus datur captiuo, &c. Nónne cernis animantes ratione carentes, ſibi ſimiles non deſerere, ſed iuuare? ſi cadit vnus elephas, accurrunt multi vt iuuent; eundem in modum, ſi cadit proximus, accurrant multi, vt eum ſubleuent. Exod. 23. *Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere, non præteribis, ſed ſubleuabis cum eo.* Si ſubleuandus eſt aſinus, multo magis ſubleuandus eſt homo. Plinius de ceruis: Maria tranant, gregatim nantes, porrecto ordine, & capita imponentes præeuntium clunibus, vicibúſque ad terga redeuntes, &c. Iuuant ſe mutuò cerui, cùm mare pertranſeunt. Iuuemus nos mutuò, cùm ſæculi huius turbulentos fluctus pertranſimus.

Iob 6. Clem.Alex. Plutarchus. Exod.23. Plinius.

Iuuandi ſunt fratres, non deſerendi. Ad Galat.6. Prouerb.18. Eccleſiaſt.4.

Precamur, vt des eam nobis in poſſeſſionem, nec facias nos tranſire Iordanem.

5. D. Gregor. lib. 27. moral. cap. 10. ait, Rubenitas & Gaditas noluiſſe habere hæreditatem in terra repromiſſionis: Filij (inquit) Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manaſſe, multa pecora, & iumenta poſſidentes, dum extra Iordanem ea, quæ viderant campeſtria, concupiſcunt, in repromiſſionis terra hæreditatem habere noluerunt, &c. Terram repromiſſionis appellat eam, quæ poſt tranſitum Iordanis erat, ſed etiam illa terra, quæ erat ante tranſitum, & data eſt filiis Ruben, & Gad, & dimidiæ tribui Manaſſe, terra erat repromiſſionis, introierúntque hæ tribus in terram repromiſſionis. Attamen præcipua terra repromiſſionis illa eſt, quæ erat poſt tranſitum Iordanis. In hac hæreditatem habere noluerunt filij Ruben, & cæteri, quia multa habebant pecora, ac iumenta, ideo ait D. Gregor. noluiſſe habere hæreditatem in terra repromiſſionis, nempe in præcipua. Retardauit eos pecorum, & iumentorum multitudo. Diuitiæ enim retardare ſolent homines in cæleſti itinere. Vnde D. Gregor. Qui (inquit) iumenta plurima poſſident, Iordanem tranſire refugiunt; quia quos multa mundi implicamenta occupant, habitationem cæleſtis patriæ non requirunt, &c.

D.Gregor. *Diuitiæ retardant in itinere homines.* *Terra repromiſſionis trãs Iordanem.*

6. Poſt bella confecta reuerſi ſunt filij Ruben, Gad, & dimidia tribus Manaſſe in vrbes ſuas, quæ erant trans Iordanem: cùm autem ad Iordanem peruenerunt, vt legitur Ioſue 22. iuxta fluuium altare admirandæ magnitudinis extruxerunt. Exiſtimarunt autem reliquæ tribus, altare extructum eſſe, vt idolis immolarent, & à Deo, legéque recederent. Quamobrem in vnum locum conuenerunt, vt illis inferrent bellum; interim trans Iordanem miſerunt Phinees ſacerdotem, ſummi ſacerdotis Eleazari filium, & decem tribuum Principes, qui grauiter Rubenitas, & reliquos reprehenderunt, quòd altare ſacrilegum ædificaſſent, & à Deo receſſiſſent: at illi reſponderunt, ſe à cultu Dei veri minimè receſſiſſe; altare verò illud non eo animo eſſe erectum, vt ſacrificia in eo offerrent, ſed vt eſſet monimentum, ſignúmque vnius, & eiuſdem cultus Dei, & teſtaretur filios Iſraël trans Iordanem habitantes, ſeparatos quidem eſſe fluuio ab habitantibus cis Iordanem, ſed non eſſe ſeparatos religione, & ſacrificiis, atque altari. Obſeruandus eſt religionis ardor, vbi primùm ſciuerunt Iſraëlitæ, aliud altare excitatum eſſe in Iordane, protinus malo læſæ religionis occurrerunt. Docet locus, maximum eſſe malum læſæ religionis, occurrendúmque illi ſumma cum feſtinatione, ne ipſa mora conualeſcat, ſumátque vires. Ignis eſt hæreſis, vbi primùm ſcintilla tartarei huius ignis ſcintillauerit, protinus extinguatur, ne incendium pariat, quod domos, ciuitatéſque multas exurat. Peſtis eſt contagione maximè inficiens, ſumma cum feſtinatione medicina illi adhibeatur, nam, vt Poëta dixit:

Summa cum diligentia hæreſibus occurrendum eſt.

——— *ſerò medicina paratur,*
Cùm mala per longas inualuere moras.

2. ad Timoth. 2. *Sermo eorum vt cancer ſerpit*, &c. In quem locum author Commentariorum, qui D. Hieronymi nomen præferunt: Cancer (inquit) dicitur vulnus, quod in mammillis naſcitur fœminarum, cui niſi citò ſubuentum fuerit, cùm virus ad cor ſerpendo peruenerit, nullum remedium eſt: ita & hæreticorum ſunt vitanda colloquia, ne per aures irremediabiliter vulnerent mentes, &c.

2.Timoth.2. D.Hieron.

* * *

CAPVT

CAPVT XIV.

De Cantico Moſis.

1. IN hac extrema manſione in campis Moabitarum, qui iuxta Iordanem erant, anno quadrageſimo ab exitu ex Ægypto, in fine anni, menſe vndecimo, Moſes inſtante morte populo valedixit, leges Dei, ac ſtatuta repetendo, eúmque ad eorum obſeruationem excitando, vt ſcriptum eſt in libro Deuteronomij, qui hoc nomine ideo appellatur Græcè, quòd ſecundò legem proponat. Vnde D. Hieron. in epiſt. ad Paulinum: Deuteronomium (inquit) ſecunda lex, & Euangelicæ legis præfiguratio ſic habet ea, quæ priora ſunt, vt tamen noua ſint omnia de veteribus, &c. Δεύτερος Græcè *ſecundus* dicitur, & νόμος, *lex*, inde Δευτερόνομιον, *ſecunda lex*. Secundò tradit Moſes ea, quæ in aliis libris ſcripta ſunt, & Iſraëlitas ad cuſtodiendam legem propoſito Dei præmio, & ſupplicio adhortatur. Iubet verò Deuteron. 31. vt lex hæc in anno remiſſionis legatur, coram toto populo, in feſto tabernaculorum, quo ex omnibus locis ad locum tabernaculi Iſraëlitæ confluebant. Iubet etiam librum legis, id eſt, Deuteronomium, aſſeruari in latere arcæ fœderis. Ad hæc Deuter. 17. præceptum extat, Regi datum: *Poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdotibus, & habebit ſecum, legétque illud omnibus diebus vitæ ſuæ.* In hac vltima manſione, ſecundum Canticum cecinit Moſes, inſtante morte, quod breuiter explicare operæ pretium erit.

D. Hieron. *Vnde dicatur* Deuteronomium.

De Deuteronomio.

Deut. 17.

Canticum Moſis.

DEVTERONOMII CAP. XXXII.

2. AVDITE cæli quæ loquor, audiat terra verba oris mei.
Concreſcat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.
Quia nomen Domini inuocabo: date magnificentiam Deo noſtro.
Dei perfecta ſunt opera, & omnes viæ eius iudicia: Deus fidelis, & abſque vlla iniquitate, iuſtus & rectus.
Peccauerunt ei, & non filij eius in ſordibus: generatio praua atque peruerſa.
Hæccine reddis Domino, populе ſtulte & inſipiens? numquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te?
Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; maiores tuos, & dicent tibi.
Quando diuidebat altiſſimus gentes: quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſraël.
Pars autem Domini, populus eius: Iacob funiculus hereditatis eius.
Inuenit eum in terra deſerta, in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis: circumduxit eum, & docuit: & cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui.
Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans, expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis.
Dominus ſolus dux eius fuit: & non erat cum eo Deus alienus.
Conſtituit eum ſuper excelſam terram, vt comederet fructus agrorum, vt ſugeret mel de petra, oleúmque de ſaxo duriſſimo.
Butyrum de armento, & lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Baſan: & hircos cum medulla tritici, & ſanguinem vuæ biberet meraciſſimum.
Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo.
Prouocauerunt eum in diis alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt.
Immolauerunt dæmoniis, & non Deo, diis quos ignorabant: noui recentéſque venerunt, quos non coluerunt patres eorum.
Deum qui te genuit dereliquiſti, & oblitus es Domini creatoris tui.
Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus eſt: quia prouocauerunt eum filij ſui & filiæ.
Et ait: Abſcondam faciem meam ab eis, & conſiderabo nouiſſima eorum: generatio enim peruerſa eſt, & infideles filij.
Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus ſuis: & ego prouocabo eos in eo, qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos.
Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſſima: deuorabítque terram cum germine ſuo, & montium fundamenta comburet.
Congregabo ſuper eos mala, & ſagittas meas complebo in eis.
Conſumentur fame, & deuorabunt eos aues morſu amariſſimo: dentes beſtiarum immittam in eos, cum furore trahentium ſuper terram, atque ſerpentium.

Foris vaſtabit eos gladius, & intus pauor, iuuenem ſimul ac virginem, lactentem cum homine ſene.

Dixi: Vbinam ſunt? ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorum.

Sed propter iram inimicorum diſtuli, ne fortè ſuperbirent hoſtes eorum, & dicerent: Manus noſtra excelſa, & non Dominus, fecit hæc omnia.

Gens abſque conſilio eſt, & ſine prudentia.

Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent.

Quo modo perſequatur vnus mille, & duo fugent decem millia? nónne ideò, quia Deus ſuus vendidit eos, & Dominus concluſit illos?

Non enim eſt Deus noſter vt dij eorum: & inimici noſtri ſunt iudices.

De vinea Sodomorum, vinea eorum, & de ſuburbanis Gomorrhæ: vua eorum vua fellis, & botri amariſſimi.

Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.

Nónne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?

Mea eſt vltio, & ego retribuam in tempore, vt labatur pes eorum: iuxtà eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant tempora.

Iudicabit Dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis miſerebitur: videbit quòd infirmata ſit manus, & clauſi quoque defecerunt, reſiduíque conſumpti ſunt.

Et dicet: Vbi ſunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam?

De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum: ſurgant, & opitulentur vobis, & in neceſſitate vos protegant.

Videte quòd ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me: ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego ſanabo, & non eſt qui de manu mea poſſit eruere.

Leuabo ad cælum manum meam, & dicam: Viuo ego in æternum.

Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea: reddam vltionem hoſtibus meis, & his qui oderunt me retribuam.

Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes, de cruore occiſorum, & de captiuitate, nudati inimicorum capitis.

Laudate gentes populum eius, quia ſanguinem ſeruorum ſuorum vlciſcetur: & vindictam retribuet in hoſtes eorum, & propitius erit terræ populi ſui.

Venit ergo Moyſes, & locutus eſt omnia verba cantici huius in auribus populi, ipſe & Ioſue filius Nun.

3. Deut. 31. *Prædicit Deus Moſi, & Ioſue futuram populi idololatriam.*

ALLOCVTVS eſt Dominus Moſem Deuteron. 31. præcepítque, vt tam ipſe, quàm Ioſue in tabernaculum fœderis venirent. Apparuit verò illis in columna nubis, prædixítque poſt mortem Moſis, Iſraëlitas idola culturos, grauéſque propterea pœnas daturos, & canticum tradidit in huius rei teſtimonium, quòd docerent populum: *Scribite vobis* (ait Dominus) *canticum iſtud, & docete filios Iſraël, vt memoriter teneant, & ore decantent, & ſit mihi carmen iſtud pro teſtimonio inter filios Iſraël, introducam enim eum in terram pro qua iurauí patribus eius, lacte, & melle manantem. Cúmque comederint, & ſaturati, craſſíque fuerint, auertentur ad Deos alienos, & ſeruient eis, detrahéntque mihi, & irritum facient pactum meum. Poſtquam inuenerint eum mala multa, & afflictiones, reſpondebit ei canticum iſtud pro teſtimonio, quod nulla delebit obliuio ex ore ſeminis ſui.*

A poſſunt hæc verba explicari. Primo, ita vt ſit apoſtrophe ad cælum ipſum, & terram, velut teſtes ſempiternos, attentionem concilians auditorum. Secundo, ita vt per metonymiam continens ſumatur pro contento, cæli pro angelis, terra pro hominibus. D. Hieron. Iſai. 1. D. Hieron. Cælum (inquit) & terram ad audiendum prouocat Iſaias, in cælo ſupernas, angelicáſque virtutes ſignificans; in terra mortalium genus, μετωνυμικῶς, ab iis, quæ continent ea, quæ continentur: ſiue quia per Moſem teſtes vocauerat Dominus cælum, & terram, dans populo legem, poſt præuaricationem populi, eoſdem rurſus in teſtimonium vocat Iſaias, vt cuncta elementa cognoſcant, iuſtè Dominum in vltionem mandatorum ſuorum ad iracundiam concitatum, &c. D. Gregor. lib. 2. moral. cap. 26. ait, Moſem nomine cælorum populi præpoſitos ſignificare, nomine autem terræ ſubditorum plebem; quaſi dicat: audite populi Iſraël præpoſiti, & audiat plebs. & Auguſt. in Gloſſ. ordinaria: Audiant (inquit) cæli allegoriam: audiat terra hiſtoriam. Audiendus enim eſt ſenſus ſcripturæ hiſtoricus, & maximè perſcrutandus, ſed aſſurgere oportet ad ſenſum allegoricum, & cæteros, præcipuè verò ad tropologicum, ſiue moralem, qui componendis, & ornandis moribus ſeruit. D. Auguſt.

B

Audite cæli, quæ loquor.

4. Deut. 31. Dixerat Moſes cap. 31. *Congregate ad me omnes maiores natu per tribus veſtras, atque doctores, & loquar audientibus eis ſermones iſtos, & inuocabo contra eos cælum & terram.* Hoc facit initio cantici: cælum inuocat, & terram velut teſtes aduersùs Hebræos, idolorum cultores. Id iam fecerat Deuter. 4. *Teſtes* (inquit) *inuoco hodie cælum, & terram, citò perituros vos eſſe de terra.* Et Deut. 39. *Teſtes inuoco hodie cælum & terram, quòd propoſuerim vobis vitam, & mortem, benedictionem, & maledictionem, elige ergo vitam.* Simile eſt Iſaiæ initium: *Audite cæli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus eſt.* Duobus autem modis

Quomodo Moſes cælum inuocet, & terram.

Deut. 4.

Deut. 39.

Iſaiæ 1.

C

Concreſcat in pluuiam doctrina mea.

Optat Moſes, doctrinam ſuam ſic in aures, & corda auditorum influere, vt influit pluuia & ros in terram. Excipitur pluuia & ros auidè

5. *Sermo Dei pluuia eſt, & ros.*

à terra

à terra arida, eámque fœcundat: ſic ille auidè vult excipi ſermonem ſuum ab Iſraëlitis, eíſque prodeſſe. Confert præterea doctrinam ſuam cum pluuia & rore, quia, quemadmodum pluuia & ros ex cælo decidunt: ita canticum hoc decidit ex cælo, à Deo enim datum eſt. Similis
Iſai. 55. locus eſt Iſaiæ 55. de verbo Dei: *Quomodo deſcendit imber & nix de cælo, & illuc vltra non reuertitur, ſed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat ſemen ſerenti, & panem comedenti: ſic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, ſed faciet, quæcunque volui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud.* Sic Dominus apud Iſaiam: Moſes verò: *Concreſcat* (inquit) *in pluuiam doctrina mea*, &c. Pluuia fit ex nubibus concretis, nubes enim tenues, & minimæ concretæ pluuiam non emittunt, vnde illud Iudæ Apoſtoli: *Nubes ſine aqua, quæ à ventis circunferuntur*, &c. Verbum Hebræum *garaph*
Iob 29. ſignificat *ſtillare*. Iob. 29. *Super illos* (inquit) *ſtillabat eloquium meum: expectabant me ſicut pluuiam, & os ſuum aperiebant, quaſi ad imbrem ſerotinum*, &c.
Ezech. 20. Ezech. 20. *Stilla ad Aphricum*, id eſt, inſtar pluuiæ emitte eloquium tuum verſus Africum. &
Ezech. 21. Daniel. 9. cap. 21. *Stilla ad Sanctuaria*. Daniel. 9. *Stillauit ſuper nos maledictio*. LXX. interpretes vertunt: *Expectetur vt pluuia doctrina mea*. Magno enim deſiderio pluuia expectatur, cùm terra eſt arida. Chaldæus ſic: Suauis ſit, ſicut pluuia, doctrina mea. Nam terræ aridæ ſuauiſſimus eſt imber.

Quia nomen Domini inuocabo: Date magnificentiam Deo noſtro.

6. Primus ſenſus eſt: Sit meus ſermo ſimilis pluuiæ fœcundanti terram, quia nomen Domini inuocabo, vt ſit doctrina mea vtilis, populúmque fœcundans. In hunc ſenſum interpre-
Carthuſian. tatur Carthuſianus: Nomen (inquit) Domini inuocabo, id eſt, Deum exorabo, vt dignetur aſſiſtere, ideo confidenter opto, & hortor, verba mea ſic recipi, ac taliter fructificare, quia Deus per gratiam ſuam hoc poteſt conferre, atque vt conferat, oro, &c. Sic ſolent concionatores nomen Deiparæ Virginis inuocare initio concionis ad impetrandam eius precibus gratiam, vt ſit vtilis concio. Secundus ſenſus: Audite verba mea cæli, & terra magna cum reuerentia, & mea doctrina, vt pluuia fluat magna cum vtilitate; quia ſummum Dei nomen Iehoua inuocabo, & de Deo omni honore, & veneratione digno loquar. Chaldæus ſic vertit: Quando in nomine Domini ego oro, date magnificentiam coram Deo noſtro, &c. Verba hæc ad ſequentia refert, éſtque ſenſus tertius: Siquidem ego nomen magni Dei inuoco, vos illum laudate, eiúſque ſummam magnitudinẽ prædicate. *Date magnificentiam Deo noſtro.* Vos magno Deo date magnificentiam, hoc eſt, magnum Deum magnificate, iuxta illud Deiparæ virginis: *Magnificat anima mea Dominum.* Hebraicè, הבו גדל *habu godel*, id eſt, afferte magnitudinẽ Deo. Significat ergo magnificentia magnitudinem infinitam, maieſtatémque Dei, quæ maximè prædicãda eſt,
Pſalm. 144. vt enim vates canit Pſal. 144. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis.*

Dei perfecta ſunt opera, & omnes viæ eius iudicia.

7. Laudat Moſes Deum maximè laudabilem: *Dei* (inquit) *perfecta ſunt opera.* Nam perfectiſſimus artifex eſt Deus, perfectiſſimam habens operum ſcientiam, & perfectiſſimam potentiam: perfecta autem ſcientia, & perfecta artificis potentia perfectum opus efficiunt. Perfecta opera facere Deus ſcit, & poteſt, & vult. Dei ergo perfecta ſunt opera, *& omnes viæ eius iudicia*, hoc eſt, ſemper in viis iuſtitiæ graditur, nunquam ab eis recedit, ſunt opera eius perfecta, ſunt etiam iuſta, Apocal. 15. *Magna, & mirabilia ſunt opera tua Domine, Deus omnipotens, iuſtæ, & veræ ſunt viæ tuæ, Rex ſæculorum.* Sap. 18. *Cum ſis iuſtus, iuſtè omnia diſponis*, &c. *Deus fidelis* (ait Moſes) *abſque vlla iniquitate iuſtus, & rectus*, &c. Fidelis eſt Deus in promiſſis præſtandis, nemini fraudem facit; iuſtiſſimus, & rectiſſimus eſt, ab omni peccati macula alieniſſimus. Pſal. 144. *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis*, &c. Etenim in omnibus verbis ſuis ſeruat fidelitatem maximam, & veritatem, Pſalm. 32. *Rectum eſt verbum Domini, & omnia opera eius in fide*, hoc eſt, nunquam Deus in operibus ſuis à fidelitate diſcedit, omnia opera promiſſorum eius in fide, id eſt, fidelitate, ſunt. Perfecta ſunt opera Dei, perfectúmque fuit opus liberationis populi Iſraëlitici ex captiuitate Ægypti. Opus ſuum perfecit Deus, introduxit populum in terram repromiſſionis, eámque illis tradidit poſſidendam. Omnes viæ Domini ſunt iudicia, quamobrem quod de filiis Iſraël iudicauit, iuſtum fuit, iuſtúmque fuit ſupplicium, quo illos affecit, propter idololatriam. Fidelis Deus eſt; fidelis fuit in promiſſione facta Patribus de terra Chanaan tradenda poſteris eorum, iuſtus eſt, & rectus, ideo de eorum ſceleribus pœnas ſumpſit, quæ omnia cantico continentur.

Apocal. 15. Sapient. 18. Pſalm. 144. Pſalm. 32.

Perfectũ fuit opus Dei liberatio Iſraëlitarum ex Ægypto.

Peccauerunt ei, & non filij eius in ſordibus, generatio praua, atque peruerſa.

Deum laudauit; nunc Iſraëlitas reprehendit, quòd verum Deum ſint repudiaturi, & ad idola defecturi. Prauam generationem appellat, atque peruerſam; præteritum autem pro futuro ſumitur: Hunc (inquit) Deum, cuius perfecta ſunt opera, cuius viæ omnes iudicia, hunc Deum fidelem, & abſque vlla iniquitate iuſtum, & rectum, reliquerunt Iſraëlitæ, propter ſordes idolorum. Peccauerunt Deo, alienos Deos, atque inanes colendo, iam non filij eius, ſed generatio praua, atque peruerſa, quia ſe dæmoni per idololatriam manciparunt. Peccauerunt (inquam) ei in ſordibus idolorum; ſordes enim appellantur idola, quia eorum cultus valde hominem inquinat. 3. Reg. 15. *Aſa purgauit ſordes idolorum.* Oſee 5. *Ephraim cœpit abire poſt ſordes*, id eſt, poſt idola. Exod. 32. *Propter ignominiam ſordis*, id eſt, vituli, idoli.

8. *Iſraëlitas increpat Moſes.*

3. Reg. 15. Oſee 5. Exod. 32.

Idola dicũtur ſordes.

Hæccine reddis Domino, populе ſtulte, & inſipiens?

Ingratitudinem incuſat populi, quòd poſt tot beneficia, à Deo accepta, illum reliquit, & idola adorauit: ſiccine (inquit) beneficia à Deo accepta ſoluis, populе ſtulte, & inſipiens? Magnæ enim ſtultitiæ eſt, & inſipientiæ, ab eo qui maximis beneficiis te affecit, ad lapidea, & lignea idola deficere. Sapient. 13. *Vani ſunt homines omnes, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei.* Vani ſunt, & ſtulti, μάταιοι. Ad Romanos 1. Apoſtolus de Ethnicis loquens: *Euanuerunt* (inquit) *in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt,*

9. *Stulti ſunt idolorũ cultores.*

Sapient. 13. Ad Rom. 1.

& mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Si quæris, quæ beneficia in te Deus contulerit? *Numquid non ipſe eſt Pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te?* Nónne hæc ſunt maxima beneficia? Nónne Pater tuus eſt, téque veluti filium nutriuit? nónne te creauit, nónne te poſſedit, veluti propriam hæreditatem, & populum peculiarem? Patri tuo, qui te creauit, & poſſedit, ſic ſoluis debita beneficia, ô populе ingratiſſime? Dicet aliquis, paulo antè dixit, Iſraëlitas nón eſſe filios: *Peccauerunt* (inquit) *ei, & non filij eius*, modò Deum illorum Patrem appellat. Videntur hæc inter ſe pugnare. Reſpondetur, nunc appellare Deum Patrem Iſraëlitarum per creationem, & prouidentiam, ſicut Iob 38. dicitur: *Quis eſt pluuiæ Pater, vel quis genuit ſtillas roris?* verſu autem ſuperiore appellare Iſraëlitas, non filios Dei per gratiam. Poſſunt etiam dici non filij per prouidentiam, quia Deus Iſraëlitis idolorum cultoribus non prouidebat eo modo, quo prouidebat, cùm idola non colebant. Similis locus eſt Iſai. 1. *Audite* (inquit) *cæli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus eſt, filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me.* Enutriuit Deus Iſraëlitas, & velut filios magnis beneficiis affecit; at ingratiſſimi illum ſpreuerunt, & idola coluit populus ſtultus, & inſipientior ipſis bobus, & aſinis. Vnde ſequitur: *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, Iſraël autem me non cognouit, & populus meus non intellexit*, hoc eſt, inſipientior fuit populus animantibus ratione carentibus. Nam bos cognouit poſſeſſorem ſuum; populus autem non cognouit Deum, qui poſſedit eum, & fecit, & creauit eum. Aſinus cognouit præſepe, in quo ei cibum Dominus ſuus præbet, Iſraël autem non cognouit ſummum benefactorem Deum, à quo cibum, milléque alia beneficia accepit.

Beneficia Dei collata in Iſraëlitas.

Iob 38.

Iſai. 1.

Ingrati Hebræi idola coluerunt, brutis animantibus inſipientiores.

Memento dierum antiquorum.

10. Hortatur Moſes populum, vt in memoriam reuocet, & à maioribus diſcat beneficia, quæ à Deo accepit: Memoria (inquit) repete antiqua tempora, ſingulaſque generationes, quæ præceſſerunt, animóque volue beneficia, quibus te in illis affecit Deus. Patres maiores tuos interroga, illi te docebunt, enarrabúntque dona Domini, & intelliges, quàm ſis ingratus beneficentiſſimo Deo tuo. Neceſſaria eſt diuinorum beneficiorum memoria, ſunt enim veluti ligna, in quibus Dei amor, velut ignis, exardeſcit. Quis enim benefactorem ſuum non amet? Quis tot, ac tanta Dei recolens beneficia eum non diligat ſummopere? Auguſt. ſermon. 81. Qui tibi tantum contulit, ſcit quantam repoſcat. ille, cùm venerit, redditurus eſt, quod promiſit, ſed requiſiturus eſt, quod redemit. & quod dedit in primo aduentu, exacturus eſt in ſecundo. Nemo ergo Chriſto reddat mala pro bonis. Quis eſt, qui reddit mala pro bonis? Ille, qui cùm deberet dare propria, rapit aliena, qui pro charitate reddit odium, inuidiam pro benignitate, pro humilitate, ſuperbiam, pro caſtitate, luxuriam, &c. Repoſcit Deus pro beneficiis illorum memoriam, & gratias, repoſcit amorem, repoſcit vitæ integritatem. Nemo reddat mala pro bonis, pro beneficiis nemo reddat Deo maleficia, & peccata. Meritò enim illi dicetur: Hæccine reddis Domino, homo ſtulte, & inſipiens? Nunquid non ipſe eſt Pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te? ô Chriſtiane ingratiſſime, ſiccine eximia Dei benefacta turpiſſimis malefactis ſoluis? Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas, & dies ſingulos, & inueſtiga beneficia, qui in te contulit Deus, pudebítque te, ac pigebit tantæ ingratitudinis, obſerua, Patrum eſſe, & maiorum, docere filios, & filiorum eſſe, interrogare Patres: *Interroga* (inquit) *patrem tuum, & annuntiabit tibi maiores tuos*, & dicent tibi, Pſalm. 77. *Quanta mandauit Patribus noſtris nota facere filijs ſuis, vt cognoſcat generatio altera, filij, qui naſcentur, & exurgent, & narrabunt filijs ſuis.* De fide vera interrogandi ſunt Patres antiqui, & maiores, non autem noui quidam nouatores, quorum fides hęri nata eſt ex diaboli ſemine.

Beneficia Dei in memoriam ſunt reuocanda.

D. Auguſt.

Nō reddamus Deo pro beneficijs, quibus afficimur, peccata.

Patrum eſt docere filios.

Pſalm 77.

Interrogandi ſunt antiqui patres, non audiendi nouatores noui.

Quando diuidebat altiſſimus gentes.

Agit de beneficio electionis, elegit enim Deus ex populis Iſraëlem, vt peculiaris eſſet ſibi populus, eúmque ex Ægypto eduxit, & in terra repromiſſionis collocauit: *Quando* (inquit) *diuidebat altiſſimus Deus gentes*, cùm turris Babylonica ædificabatur, quando filios Adam ſeparabat, & mittebat in diuerſas regiones, vt in eis habitarent. De hac gentium diuiſione, & ſeparatione agitur Gen. 12. *Diuiſit omnes Dominus ex illo loco in vniuerſas terras, & ceſſauerunt ædificare ciuitatem.*

11. *Beneficium electionis Iſraël.*

Genes. 12.

Conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſraël.

Cùm Deus populos diuidebat poſt diluuium, conſtituit terminos regionum populi, iuxta numerum filiorum Iſraël. Dubium eſt, *quónam modo Deus terminos populorum conſtituerit iuxta numerum filiorum Iſraël?* Lyranus, Abulenſis, Titelmanus, Haymo, & alij ita exponunt, cùm Iacob in Ægyptum deſcendit, vt legitur Geneſ. 46. omnes animæ de domo eius fuerunt ſeptuaginta. Iuxta hunc numerum filiorum Iſraël Deus populorum terminos conſtituit. Diuiſæ enim ſunt gentes poſt diluuium in ſeptuaginta duos populos, & ſeptuaginta duas linguas, vt communis fert opinio. D. Auguſtin. lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 6. Ex illis (inquit) tribus hominibus filiis Noe, ſeptuaginta duæ gentes, totidémque linguæ per terras eſſe cœperunt, &c. Idem ait D. Hieronym. Matth. 26. D. Iſidorus lib. 9. Etymol. cap. 2. D. Epiphan. in Panario, Proſper lib. 2. de vocatione gentium, Eucherius, Albinus, & alij. Verùm noſter Pererius hanc opinionem in dubium vocat, lib. 16. in Geneſim.

12. *Quomodo Deus terminos populorũ conſtituerit, iuxta numerum filiorum Iſraël.*

D. Auguſt. *Diuiſa dicitur gentes in ſeptuaginta duas linguas, & populos.*

Secundò, Scholiaſtes Caietani exiſtimat, in multitudine illa hominum, quæ diſperſa eſt, & diuiſa propter confuſionem linguarum ex vnaquaque lingua duodecim tantùm homines fuiſſe. Sícque interpretatur verba cantici: Conſtituit numerum populi cuiúſque in propria lingua, iuxta numerum filiorum Iſraël, ſiue filiorum Iacob, qui fuerunt duodecim. Nam Iacob duodecim filios habuit. Si igitur in ſingulis populis, & linguis, cùm diuidebantur per orbem, duodecim tantùm erant viri, conſtituit Deus terminos populorum iuxta numerum filiorum Iacob. At duodecim tantùm viros in ſingulis linguis, & populis tunc fuiſſe, coniectura eſt, quæ non multum habet ponderis. Præterea Moſes non ait: Conſtituit viros, aut perſo

13. *Scholiaſtes Caietani.*

perſonas populorum, iuxta numerum filiorum Iſraël, ſed: *Conſtituit terminos populorum.*

14. Tertiò Caietanus, Ianſenius, & alij ita explanant: *Conſtituit terminos populorum*, id eſt, Chananæorum, *iuxta numerum filiorum Iſraël*, id eſt, vt poſtulabat numerus futurus Iſraëlitarum, qui habitaturi erant regionem illam. Magnum fuit beneficium, & prouidentia Dei erga Hebræos, cùm Deus populos per orbem diuidebat, populis Chananæorum tam latos dedit terminos, quàm latos poſcebat habitatio filiorum Iſraël. Illis enim ſtatuerat regionem illam donare, & veluti filiis de habitatione prouidebat. Dicuntur autem Chananæi populi, quia multi erant, Deuter. 7. numerantur ſeptem populi. *Cùm Deus* (ait Moſes) *deleuerit gentes multas coram te, Hethæum, & Gergezæum, & Amorrhæum, Chananæum, & Pherezæum, & Heuæum, & Iebuzæum, ſeptem gentes, multo maioris numeri, quàm tu es, & robuſtior es te.*

Deut. 7.

15. Montanus numerat duodecim populos Chananæorum, exponítque hoc pacto: *Conſtituit Deus terminos populorum*, id eſt, Chananæorum, iuxta numerum filiorum Iſraël, quia filij Iacob duodecim fuerunt, populi Chananæorum totidem. Numerantur autem Geneſ. 10. vndecim filij Chanaan, Sidon, Hethæus, Iebuſæus, Amorrhæus, Gergezæus, Heuæus, Aracæus, Sinæus, Aradius, Samaræus, Amathæus, ſi patrem quoque numeres, duodecim fiunt. Veruntamen Deuter. 7. ſeptem tantùm populi numerantur, quos deleuerunt Iſraëlitæ: non ergo videntur fuiſſe duodecim. Rupertus ad hunc modum exponit: Conſtituit terminos populorum, id eſt, ſtatuit, vt duret genus humanum, & durent populi iuxta numerum filiorum Iſraël, id eſt, donec impleatur numerus electorum, qui appellantur filij Iſraël.

Montanus.

Rupertus.

16. Quartò, mihi magis placet interpretatio Gloſſæ interlin. quæ hyperbolem ait eſſe hoc loco, & in hunc ſenſum interpretatur: Conſtituit Deus terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſraël, hoc eſt, plurimis populis conſtituit plurimas regiones, in quibus habitarent, ita vt numerus populorum eſſet tantus, quantus eſt perſonarum in vno populo Iſraëlitico: fecit populos iuxta numerum filiorum Iſraël, id eſt, quàm plurimos, quemadmodum quàm plurimi ſunt filij Iſraël, nullum tamen ex aliis populis elegit, ſed elegit populum Iſraël. Eſt autem hyperbolicus hic loquendi modus, quia multo plures erant perſonæ filiorum Iſraël, quàm gentes, & populi in orbe terrarum. Verba gloſſæ interl. hæc ſunt: Hyperbole eſt, id eſt, tot conſtituit ſingulas gentes, quot erant ſingulæ perſonæ in populo Iſraël, &c. Et Gloſſa ordin. quaſi, cùm multitudo hominum innumerabilis ſit, filios tantùm Iſraël in hæreditatem ſuam Dominus elegit, &c.

Gloſſa inter.

17. LXX. interpretes verterunt: Conſtituit terminos populi iuxta numerum angelorum Dei. Ex Origen. hom. 11. Numer. hic colligitur ſenſus: Conſtituit terminos gentium iuxta numerum angelorum, præſidentium ipſis gentibus: Excolit (inquit) vnuſquiſque angelus eos, quos diligentia ſua conuertit ad Deum, & eſt vnuſquiſque in portione, vel cura illius angeli, & ſicut ex initio ſæculi, cùm diſpergeret Deus filios Adam, ſtatuit fines gentium ſecundùm numerum angelorum, & vnaquæque gens ſub illo angelo facta eſt. Vna autem fuit, & electa gens Iſraël, &c. Sequitur Origen. D. Hieron. Daniel. 7. Quatuor (inquit) ventos cæli, quatuor arbitror angelicas poteſtates, quibus principalia regna commiſſa ſunt, iuxta illud, quod in Deuteron. legimus: Conſtituit terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei, &c. & D. Epiphan. in fine hæreſis 51. Regna (inquit) & gentes ſub angelis poſita ſunt, vt teſtatur Moſes: *Quando diuiſit altiſſimus gentes, velut diſperſit filios Adam, conſtituit terminos gentium iuxta numerorum angelorum Dei.* Dionyſ. Areopag. lib. de cæleſti Hierarchia, cap. 9. Sacra (inquit) ſcriptura Michaëlem principem Iudaicæ gentis appellat, & alios cæterarum nationum. Statuit enim altiſſimus terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei, &c. Euthymius quoque in hoc canticum ſic interpretatur: Conſtituit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei, eorum ſcilicet angelorum, qui ordinati ſunt, & conſtituti, vt gentibus præeſſent, &c. Adiicit aliam interpretationem, quæ huiuſmodi eſt: Conſtituit Deus terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei, quia vnicuique populo exercitum multorum angelorum attribuit, vt eum protegat. Vel (inquit Euthymius) Deus angelorum exercitus per loca, & regiones diſpoſuit, vt malignas dæmonum potentias coërcerent. Nam niſi hoc factum eſſet, præ inuidia fortaſſe malignus dæmon vniuerſos iam homines perdidiſſet, &c.

LXX. interpretes.

Origenes.

D. Hieron.

D. Epiphan.

Dion. Areop.

Euthymius.

18. Forſitan iuxta verſionem hanc LXX. interpretum eſt etiam hyperbole, ſignificans maximum numerum numero angelorum, hoc ſenſu: Conſtituit terminos populorum iuxta numerum angelorum, hoc eſt, in maximo numero. Nam & ſunt plurimi populi, & quiſque populus plurimos progenerat homines. Addi poteſt & hic ſenſus: Conſtituit terminos populorum, iuxta numerum filiorũ Iſraël, id eſt, multos populos cõdidit Deus, & diuiſit, qui hominum numero pares eſſent, vel ſuperarent filios Iſraël. Non ſuperabat illos Iſraël, attamen Iſraël ſolus eſt electus: non propter multitudinem populi, iuxta illud Deuteron. 7. *Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus eſt Dominus, & elegit vos, cùm omnibus ſitis populis pauciores.*

18.

Deut. 7.

Pars autem Domini populus eius.

19. Conſtituit Deus terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſraël. At ſolum elegit populum Iſraël, & ex Ægypto eductum in terram optimam introduxit, vt ipſum diuino cultu veneretur. Verba ſequentia idem ſignificant: *Iſraël funiculus hæreditatis eius.* Etenim funibus, ſiue funiculis olim hæreditates Hebræi metiebantur. Vnde Pſalm. 15. *Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.* Hoc eſt, in præclaris agris ceciderunt mihi funes diuiſorij. Pſal. 77. *Et ſorte diuiſit eis terram, in funiculo diſtributionis*, id eſt, in funiculo, vel fune diuidente, ac diſtribuente. Hoc loco dicitur Iſraëliticus populus *funiculus hæreditatis eius*, id eſt, hæreditas funiculo diuiſa. Dicitur funiculus menſura, qua terra menſuratur, & dicitur etiam terra menſurata funiculo: habeo viginti funiculos hæreditatis, id eſt, terram viginti funiculorum; hoc ſecundo modo fuit Iſraël funiculus, quaſi terra, & hæreditas menſurata funiculis. D. Hieronymus Ioëlis 3. ait, funiculum, Græcè σχοῖνον, ſignificare *menſuram certi itineris* apud Ægyptios: apud Hebræos verò ſignificabat

19.

Pſalm. 15.

Funes menſuræ hæreditatum, & agrorum.

Pſalm. 77.

Quid ſignificet funiculus.

D.Hieron. bat menſuram hæreditatis. χοίνικα (inquit D.Hieronym.) aut funiculum ſignificat, aut iuxta Ægyptios menſuram certi itineris, Pſalmiſta dicente: *Semitam meam, & funiculum meum inueſtigaſti.* In Nilo enim, ſiue in riuis eius ſolent naues funibus trahere, certa habentes ſpatia, quæ appellant funiculos, vt labori defeſſorum recentia trahentium colla ſuccedant. Hæc ille. Itaque pars Domini fuit populus Iſraëliticus. Si roget quis, *quibuſnam meritis ſit electus?* Reſpondet Moſes, Deuter. 7. *Te* (inquit) *elegit Dominus tuus, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui ſunt ſuper terram. Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus eſt Dominus, & elegit vos, cùm omnibus ſitis populis pauciores, ſed quia dilexit vos Dominus, & cuſtodiuit iuramentum, quod iurauit Patribus veſtris*, &c. Cap. 9. *Neque propter iuſtitias tuas, & æquitatem cordis tui ingredieris, vt poſſideas terram earum,* (ſcilicet gentium) *ſed quia illæ egerunt impiè, introeunte te deletæ ſunt, vt compleret verbum ſuum Dominus*, &c. Ibidem: *Scito, quòd non propter iuſtitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in poſſeſſionem, cùm duriſſimæ ceruicis ſis populus.* Præterea elegit Iſraëlem Deus, & multis beneficiis cumulauit, quia ex eo Chriſtum naſciturum decreuerat. Itaque elegit ſibi populum Iſraëliticum Deus, primò propter Chriſtum, ſecundò, propter patres, tertiò, expulit gentes à terra promiſſionis, introeuntibus Hebræis, propter gentium iniuſtitias, vt patribus promiſſa compleret.

Deut. 7.

Deut. 9. *Non ſuis meritis elegit Deus Iſraëlitas.*

Ibidem.

Inuenit eum in terra deſerta.

20. Pergit Moſes Dei beneficia collata in populum commemorare. Inuenit populum hunc Deus in deſerto, iuxta montem Sinai, ibi enim pactum cum eo iniit, & legem dedit. *Inuenit autem eum in loco horroris,* (id eſt, in loco horrido) *& in vaſta ſolitudine*, iuxta illud Deut. 8. *Eduxit te de terra Ægypti, ductor tuus fuit in ſolitudine magna, atque terribili, in qua erat ſerpens flatu adurens, & ſcorpio, ac dipſas, & nulla omnino aqua*, &c. *Circumduxit eum, & docuit, & cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui.* In hoc loco horroris & vaſtæ ſolitudinis circumduxit populum Dominus. Nam multos circuitus habuit illud iter, vt ſupra vidimus Deut. 2. *Circuiuimus montem Seir multo tempore*, &c. Et Ioſue 5. *Vniuerſi bellatores viri mortui ſunt in deſerto per longiſſimos viæ circuitus.* Circumduxit Dominus populum, & docuit, veluti pater filium, docuit, inquam, legem, & multa præcepta tradendo, docuit verberando ſæpius, & beneficiis afficiendo. Deut. 8. *Sicut erudit filium ſuum homo, ſic Dominus Deus tuus eruditit te.* Cuſtodiuit verò quaſi pupillam oculi ſui, quia ab hoſtibus illum protexit à Pharaone, Amalecitis & reliquis, omniáque neceſſaria ſuppeditauit, vſque ad calceos, Deuteron. 29. *Adduxit vos quadraginta annis per deſertum, non ſunt attrita veſtimenta veſtra, nec calceamenta pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſunt.* Non atterebantur veſtimenta Iſraëlitarum, & calceamenta, non deerat panis ex cælo, non deerat aqua ex rupe, quia cuſtodiuit eos Deus, quaſi pupillam oculi. Chaldæus ſic vertit: Iacob ſors hæreditatis eius tribuit eis neceſſaria in terra deſerta, & in loco ſitienti, vbi non erat aqua. Collocauit eos in circuitu maieſtatis ſuæ, docuit eos verba legis ſuæ, cuſtodiuit eos ſicut pupillam oculi ſui, &c. Et LXX. interpretes hoc pacto: Funiculus hæreditatis eius Iſraël: ſufficientia dedit ei in deſerto, &c. Quòd autem dixit Chaldæus: Collocauit eos in circuitu maieſtatis ſuæ, ſignificat, Iſraëlitas in circuitu tabernaculi Dei caſtrametatos eſſe, vt ſupra diximus. Noſter interpres vertit: Circumduxit eos. Quod poteſt ſic explicari cum Chaldæo: Circum tabernaculũ ſuum duxit eos in deſerto. Caietani interpres vertit, & Oleaſter: Circumibit eum, hoc eſt, veluti vigilans circumibit Iſraëlitas, & defendet. LXX. interpretes vertunt, ἐκύκλωσεν αὐτὸν, id eſt, *circumdedit eum.* Euthymius exponit: cuſtodia ſua eum muniuit. Dicet aliquis, Deus Iſraëlitas duxit in deſertum, in locum horroris, & vaſtæ ſolitudinis, *cur igitur ibi eos inueniſſe dicitur?* Reſpondetur, duxiſſe Iſraëlitas in deſertum, ibi autem eos inueniſſe, cùm venit in montem Sinai ad ferendam legem.

Deut. 8.

Deut. 2. Ioſue 5. *Deus per deſertum duxit Iſraël, docuit, & cuſtodiuit.*

Deuter. 8. *Deus populo neceſſaria dedit in deſerto.*

Deuter. 29.

Veſtimẽta Iſraëlitarũ non ſunt attrita in deſerto, aut calceamenta.

Iſraëlitæ caſtra metabãtur in circuitu tabernaculi.

Euthymius.

Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos.

21. Cum aquila Deum confert, prouocante ad volandum pullos. Erant in Ægypto Iſraëlitæ, educere illos voluit Dominus. Sicut aquila prouocat pullos ad volandum: ſic Deus prouocauit eos ad volandum ex Ægypto prodigiis, ac miraculis, Ægyptíque plagis, aſſumpſitque eos, & veluti in humeris, & alis per deſertum portauit, iuxta illud Exod. 19. *Vos ipſi vidiſtis, quæ fecerim Ægyptiis, quomodo portauerim vos ſuper alas aquilarum, & aſſumpſerim mihi*, &c. Super alas autem aquilarum portaſſe Hebræos dicitur Deus, quia illis iter monſtrauit, præiuit, defendit, neceſſariáque omnia ſuppeditauit. Denique quia illos diuino quodam atque excelſo modo ſuper omnia pericula portauit. Deut. 1. *Portauit te Dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum*, &c.

Exod. 19.

Super alas aquilarũ portauit Deus Iſraëlitas in deſerto.

Deuter. 1.

22. Dubitatur, *an aquila ſuper alas pullos ſuos portet?* Abulenſis affirmat: Quando (inquit) pulli aquilæ paruuli ſunt, & vult eos transferre de longinquo loco in alium, ponit eos ſuper alas ſuas, vt pulli volando non fatigentur: vel ſi aliquis ſagittas ab inferiori parte miſerit, recipiantur in alis, & non vulnerent pullos, &c. Et Lyranus: Aquila (inquit) ponit pullos ſuos ſuper humeros, vt prius ipſa recipiat ſagittas, quàm pulli percutiantur: ſic angelus perſonam Dei repræſentans, poſuit ſe inter caſtra filiorum Iſraël, & Ægyptios in mari rubro, ne tela Ægyptiorum læderent Iſraëlem, &c. Idem ſentit Carthuſianus. Titelmanus etiam ait, aquilam ſuper alas portare pullos. Item Ianſenius, & Gloſſa ordin. Aquila (ait) pullos ad volandum prouocat, & laſſos alis ſuſtentat, &c. Oleaſter Exod. 19. de hac re ſic ſcripſit: Dicunt Hebræi aquilam præter morem aliarum auium, quæ inter pedes pullos ſuos portant, filios ſuper alas leuare, ne à ſagittantibus peti poſſint, &c. Eodem loco ait, ſe timere hoc eſſe fictitium, inferiùs tamen non omnino reprobat. Reſpondeo, dubium hoc eſſe, neque enim video id ab antiquis ſcriptoribus memoriæ proditum. illud certè parum momenti habet, aquilam alis portare pullos, ne à ſagittis percuti poſſint. Nam volat altiſſimè, ac velociſſimè, nullúſque ſagittarius in aquilam volantem ſagittas coniicit. Scripturæ hic locus non videtur conferre Deum cum aquila in asportatione pullorum ſuper alas; tantùm confert in excitatione ex nido ad volandum hoc modo: ſicut aquila prouocat pullos ſuos ad volandum, ſuper eos volans; ſic Deus prouocauit Iſraëlitas ad

Abulenſis. *An aquila portet pullos ſuos ſuper alas.*

Lyranus.

Oleaſter.

ad deſerendam Ægyptum multa faciens miracula. Deinde non dixit: Aquila expandit alas ſuas,& aſſumpſit eos,ſcilicet aquila, pullos:ſed, *expandit Deus alas ſuas,& aſſumpſit eum*,id eſt,populum Iſraëliticum, Ægyptum relinquentem, & portauit in humeris ſuis. Nihilominus fateor,ſcripturam innuere, & aliquo modo ſignificare, aquilam ſuper alas portare pullos. Videtur enim eſſe comparatio, non ſolùm in excitatione pullorum ad volandum, ſed etiam in portatione ſuper alas.

Conſtituit eum ſuper excelſam terram.

23. *Deus terram repromiſſionis tradidit Iſraëlitis montoſam, & excelſam.* Deut.11. Beneficium commemorat traditæ terræ optimæ Iſraëlitis. *Eduxit*(inquit)*populum ex Ægypto ſuper alas.* Dux ſolus illius fuit in deſerto, induxit verò eum in terram non depreſſam, qualis erat Ægyptus, ſed excelſam,& montoſam. Vnde Deuteron.11.dicitur de ea: *Non eſt ſicut terra Ægypti, de qua exiſti, vbi iacto ſemine in hortorum morem, aquæ ducuntur irriguæ, ſed montoſa eſt, & campeſtris de cælo expectans pluuias.* Sequitur: *Vt comederet fructus agrorum*,&c.Numquid propterea Deus conſtituit Iſraëlitas in terra promiſſionis, *vt comederent agrorum fructus?* Reſpondetur, conſtituiſſe Deum Iſraëlitas in terra promiſſionis,vt comederent eius fructus, vitámque ſuam propagarent ad colendum Deum,eiúſque mandata ſeruanda, hic fuit finis præcipuus, iuxta illud Pfalm. 104. *Eduxit populum ſuum in exultatione, & electos ſuos in lætitia, & dedit illis regiones gentium, & labores populorum poſſederunt, vt cuſtodiant iuſtificationes eius, & legem eius requirant.* Videant hi, qui populorum labores, id eſt, decimas, & eleemoſynas comedunt ſacerdotes, & religioſi, quorſum illas comedant, nimirum, vt iuſtificationes Domini cuſtodiant, & legem eius requirant. Nemo viuat, vt comedat, ſed comedat, vt viuat, ad colendum, amandúmque eum,qui vitam donat,& cibum.

Ibid. *Deus dat bona temporalia, vt eius ſeruemus mandata.* Pfalm.104.

Vt ſugeret mel de petra.

24. *Terra promiſſionis fluës lacte,& melle.* Exod. 3. Exod. 3. ait Dominus, ſe educturum Iſraëlitas ex terra Ægypti, in terram fluentem lac, & mel.Oſtendit Moſes, terram illam lac fluere, & mel, & oleum. *Vt ſugeret* (inquit) *mel de petra*, (id eſt,de petris.)erat enim mellis abundans tellus, quod apes in petris,id eſt,rupibus,conficiebant. Non malè aliqui volunt, dici mel fructus mellitos, & dulces,vt dactylos, vuas,ficus,mala granata, eſſéque poteſt dicendi modus: Terra fluebat lac & mel, id eſt, erat fertiliſſima. Numer.13. Numer.13.aiunt exploratores: *Re vera fluit lacte,& melle,vt ex his fructibus cognoſci poteſt*, &c. Probabant fluere lacte, & melle terram, non oſtenſo lacte, aut melle, ſed fructibus optimis. Mellis copiam indicat illud 1.Reg.14. *Omne terra vulgus venit in ſaltum, in quo erat mel ſuper faciem agri.* 1.Reg.14. Indicat etiam cibus D. Ioannis Baptiſtæ, qui,vt Marcus teſtatur cap. 1. edebat mel ſylueſtre. Abundans etiam terra erat olei. Dicuntur autam Iſraëlitæ ſuxiſſe mel de petris, quia in cauernis rupium ab apibus faui conficiebantur, & ſuxiſſe oleum de ſaxis duriſſimis, quia oliuæ in locis ſaxoſis oleum producebant. Addit Moſes, terram fuiſſe lactis abundantem, butyri, armentorum, pecorum, tritici, & vini; *Vt comederent* (inquit) *butyrum de armento, & lac de ouibus, cum adipe agnorum, & arietum filiorum Baſan, & hircos cum medulla tritici, & ſanguinem vuæ biberet meraciſſimum.* Copiam lactis, & armenta, & ouium copiam indicant verba illa: *Butyrum de armento, & lac de ouibus, cum adipe agnorum,& arietum.* Appellat verò agnos,& arietes filiorum Baſan, quia in terra Baſan, vt ſupra vidimus,bona erant paſcua, quamobrem à filiis Ruben, & Gad expetita eſt. Pfal.21. *Tauri pingues obſederunt me.* Hebraicè, *tauri Baſan*, quia pingues erant, ob bonitatem paſtionis. Ipſum etiam nomen Hebræum pinguedinem ſignificat. Copiam tritici indicant illa: *Et hircos cum medulla tritici.* Hebraicè, *cum adipe renum tritici*, & ſic verterunt LXX. interpretes,& putat Euthymius, renes frumenti, tritici pinguedinem ſignificare. Videntur potiùs ſignificare renes medullam tritici, hoc ſenſu: *cum adipe renum tritici*,hoc eſt,cum medulla pingui frumenti.Ad extremum, vinum Moſes appoſuit, & ſanguinem vuæ appellat,propter ſimilitudinem.Deut. 7. deſcribit terræ fertilitatem his verbis: *Deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorum, aquarúmque, & fontium, in cuius campis, & montibus erumpunt fluuiorum abyſſi, terram frumenti, hordei, & vinearum, in qua ficus, & mala granata, & oliueta naſcuntur, terram olei,ac mellis, vbi abſque vlla penuria comedes panem tuum, & rerum omnium abundantia perfrueris.*

Terra Baſan pinguis erat, abundãs paſcuis. Pfalm.21. *Vinum dicitur* ſanguis vuæ. Deut.7. *Fertilitas terræ promiſſa.*

CAPVT XV.

Da Cantico Moſis.

Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit.

1. *Iſraëlita incraſſati aduersùs Deum recalcitrarũt.* QVEMADMODVM bene paſtus,ac ſaturatus equus recalcitrat: ſic bene paſtus, ſaturatúſque populus Iſraëliticus aduersùs Deũ recalcitrauit. Terræ pinguedine impinguatus, & craſſitudine incraſſatus, Deum, à quo bona omnia acceperat, dereliquit ingratiſſimus, & ab eo recedens, idola ſecutus eſt. Ælianus variæ hiſt.lib. 4. cap. 9. Pullus,(inquit) videlicet mulus, cùm ſaturatus eſt lacte materno, calcibus petit matrem,&c. Sic Iſraëlitæ cùm ſaturati eſſent melle, & lacte terræ promiſſionis, calcibus petierunt legem, diuinúmque cultum. Prouocauerunt Deum, alienos, falſóſque deos, & abominabiles colentes, illíſque immolantes ad iracundiam eum concitauerunt. Prouocaſſe autem dicuntur Deum ad zelum, & æmulationem,atque inuidiam. verbum enim Hebræum, קנא, *cana*, hoc indicat. Quemadmodum enim vxor adultera virum prouocat ad zelum, & æmulationem aduerſùs adulterum: ita ſynagoga idola ſequens, Deum prouocauit. Ælianus.

Et ait: Abſcondam faciem meam ab eis.

2. *De ſupplicio Iſraëlitarum cogitat Deus.* Concitatus Deus ad iracundiam propter idololatriam, de punitione Iſraëlitarum agit, & humano loquendi modo meditatur: *Abſcondam* (inquit) *faciem meam ab eis*, hoc eſt, tollam auxilium, fauorémque meum ab eis. Nam Dei facies Soli ſimilis eſt,ſi illam abſcondit,in tenebris homo relinquitur.Pfalm.68. *Deus illuminet vultum ſuum ſuper nos*, id eſt, lætum, benignúmvultum nobis exhibeat, nobíſque faueat. Et Pfal.118. *Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum*, &c. Ait ergo Dominus: Aſcondam faciei meæ lucem ab eis,& craſſa caligine operientur. *Conſiderabo nouiſſima*, id eſt, finem eorum, quem finem conſequantur, videbo, nempe funeſtiſſimum. Par pari illis referam: *Quemadmodum illi*

Pfalm.68. Pfalm.118.

me

me ad zelum, & æmulationem prouocauerunt in idolis, quæ non ſunt dij, & concitauerunt me ad iracundiam *in vanitatibus ſuis*, hoc eſt, in vaniſſimis ſimulachris: ita ego in zelum, & æmulationem prouocabo eos *in eo, qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos*, hoc eſt, tradam eos ethnicis, qui eis bellum inferent; quique non ſunt Dei populus, ſed ſunt gens ſtulta, quoniam ſtultè idolis cultum præbent. Ab illis autem prouocabuntur ad zelum, & ad iracundiam, cùm ſe viderint eorum eſſe ſeruos.

3. Ad Rom. 10. *Vocatio gentiũ, repudiatis Iſraëlitis.*

D. Paulus ad Roman. 10. hæc Moſis verba in alium ſenſum recitat, ex tranſlatione LXX. interpretum hoc pacto: Moyſes dicit: *Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem inſipientem, in iram vos mittam*, &c. de temporibus Chriſti interpretatur: Vos (inquit) Meſſiam abieciſtis, & ſolum Cæſarem Regem veſtrum eſſe dixiſtis; qua in re me prouocaſtis ad iracundiam, & zelum, quantum in vobis erat. Ego prouocabo vos ad æmulationem, non quidem ad peccatum vllum mouendo, ſed libellum repudij donando, gentes non gentes, hoc eſt, gentium nomine indignas, atque inſipientes ad fidem meam, & cultum vocando.

Ignis ſuccenſus eſt in furore meo.

4. *Pœnarum genera recenſet Dominus, quæ de Iſraëlitis ſumere poteſt.*

Iratus recenſet Dominus pœnarum genera varia, quæ de Iſraëlitis idolorum cultoribus poteſt ſumere. *Ignis ſuccenſus eſt*: præteritum pro futuro vſurpatur, *ignis ſuccenditur in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſſima*, hoc eſt, non ſolùm in ſuperficie terræ exardeſcet, verùm etiã ad infimæ vſque terræ loca deſcedet, comburet terræ ſuperficiem cum omnibus, quæ in ea ſunt, & ipſa fundamenta montium inferiora conſumet. Vel, ignis ſuccendetur, qui vſque ad inferni, id eſt, tartari nouiſſima perueniat, ipſíque tartareo igni adiungatur, vel, ſuccendetur ignis in furore meo, qui in terra exardeſcet, & vſque ad inferni nouiſſima, quia poſt omnia in tartareum ignem illos præcipites dabo, ſuper viros tanto ſcelere contaminatos malorum congregabo aceruum, & pharetram meam in eos exhauriã, immittam ſagittas omnes, immittam famem, immittam aues, quæ eos lacerent morſibus amariſſimis, immittam feras, quæ dentibus crudeliter diſcerpant, immittam furorem ſerpentium, qui ſuper terram ſe trahunt. Chaldæus ſic vertit: Dentem beſtiarum agri immittam in eos cum furore draconum, qui reptant in puluere, &c. Immittam bellum foris, extra domos hoſtium gladiis cædentur, intus in domibus pauor eos opprimet. His pœnis ſumptis, penitus diſperibunt, dicámque ego: Vbínam ſunt Iſraëlitæ? vbi populus eſt ille, qui me dereliquit, & mihi debitum cultum ſimulachris præbuit? tam illos, quàm memoriam eorum funditus ex orbe extirpabo.

Sed propter iram inimicorum diſtulit.

5. *Deus differt ſupplicia Iſraëlitarum.*

Exod. 3.

Propoſuit Dominus ſuppliciorum genera, quibus afficere poterat Iſraëlitas; ſed ea differt, ne hoſtes mendaciter tribuant ſibi, non Deo, cædem & ſtragem: dicántque; noſtris viribus deuicti ſunt Iſraëlitæ, atque deleti, nos de illis triumphauimus. Similem cauſam parcendi populo proponit Moſes Deo poſt adoratum vitulum, Exod. 3. dixit Moſes: *Ne quæſo dicant Ægyptij, callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret è terra*, &c. & cùm auditis exploratoribus in Ægyptum reuerti voluerunt, Numer. 14. ait Moſes ad Dominum: *Vt audiant Ægyptij, & habitatores terræ huius, quòd occideris tantam multitudinem, quaſi vnum hominem, & dicant: non poterat introducere populum in terram pro qua iurauerat, idcirco occidit eos in ſolitudine*, &c. Num. 14.

Quomodo perſequatur vnus mille, & duo fugent decem millia.

6. *Auxilium Dei in bello.*

Addit Dominus aliud ſupplicium, quo Hebræos propter ſcelera afficiet, nimirum ſubtractionem diuini auxilij in bello. Quomodo (inquit) fieri poteſt, vt vnus ex hoſtibus perſequatur mille Hebræos: & duo ex hoſtibus fugent decem millia Hebræorum? Numerus certus ponitur pro incerto. Cauſa eſt, quia Deus ſuus, id eſt, Hebræorum Deus, *vendidit eos* hoſtibus, hoc eſt, quaſi venditos hoſtibus tradidit, priuatos diuino auxilio, & *concluſit* illos in manibus inimicorum, vt non poſſent effugere, iuxta illud Pſalm. 30. *Nec concluſiſti me in manibus inimici, ſtatuiſti in loco ſpatioſo pedes meos*, &c. Et 1. Reg. 26. ait Abiſai ad Dauid: *Concluſit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas.* Loquebatur autem de Saule dormiente, quem facilè poterat Dauid vita priuare. Alio ſenſu probabiliori poſſunt intelligi hæc verba, vt Dominus oſtendat inſipientiam Iſraëlitarum, quòd non conſiderarint Deum pro illis pugnare, illíſque hoſtes tradere, & regiones eorum. Quomodo (inquit) fieri poteſt, vt vnus ex Iſraëlitis perſequatur mille ex ſuis hoſtibus, & duo ex Iſraëlitis in fugam conuertant decem millia? Nónne quia Deus ſuus, id eſt, Deus Iſraëlitarum, quaſi venditos tradidit hoſtes Iſraëlitis, & concluſit illos in manibus eorum ſumma potentia ſua? Pſalm. 30. 1. Reg. 26.

7. Exod. 14. Deuter. 28. Ibidem.

Non enim eſt Deus noſter, vt dij eorum, id eſt, hoſtium colentium idola. Dij enim ethnicorum falſi nihil ſunt, potentia omni carent, nec poſſunt efficere, vt vnus ex ſuis cultoribus perſequatur mille, & duo fugent decem millia: *& ipſi inimici noſtri ſunt iudices*, ipſi Ægyptij, & alij hoſtes iudices ſunt, & teſtes potentiæ diuinæ, ipſi Amalecitæ, ipſe Rex Amorrhæorum, & ipſe Og Rex Baſan, quos Deo pugnante pro nobis vicimus. Audi ſententiam inimicorum Ægyptiorum, cùm pelagi fluctibus obrui ſe videret, clamauerunt Exod. 14. *Fugiamus Iſraëlem, Dominus enim pugnat pro eis contra nos.* Deuteron. 28. ſic Moſes populum alloquitur de auxilio Dei, agens in bellis: *Dabit Dominus inimicos tuos, qui conſurgunt aduersùm te, corruentes in conſpectu tuo, per vnam viam venient contra te, & per ſeptem fugient à facie tua.* Quòd ſi Dei præcepta non cuſtodierint, infra eodem capite additur: *Tradat te Dominus corruentem ante hoſtes tuos, per vnam viam egrediaris contra eos, & per ſeptem fugias.*

De vinea Sodomorum vinea eorum.

8. Iſai. 5. Pſalm. 79. *Iſraëlita vinea fuere Dei.* Ezech. 16.

Plantauit vineam Dominus, id eſt, Iſraëliticum populum, vt legitur Iſaiæ 5. *Vinea* (inquit) *Domini exercituum, domus Iſraël eſt, & vir Iuda germen eius delectabile.* & Pſalm. 79. *Vineam de Ægypto tranſtuliſti, eieciſti gentes, & plantaſti eam.* Orta eſt vinea hæc ex ſanctis Patribus, Abraham, Iſaac, & Iacob, ſed ab illis ita degenerauit, vt à vineis Sodomæ, & Gomorrhæ dicatur propagata: *De vinea Sodomorum vinea eorum, & de ſuburbanis Gomorrhæ*, quia Sodomitarum, & Gomorrhæorum mores imitati ſunt Iſraëlitæ. Similiter Ezech. 16. dicitur: *Pater tuus Amorrhæus, & mater*

Iſaiæ 1. *& mater tua Cethæa.* Et Iſa. 1. *Audite verbum Domini, Principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei noſtri populus Gomorrhæ.* De fructu vineæ
Iſaiæ 5. ait Iſaias cap. 5. *Expectauit* (Dominus) *vt faceret vuas, & fecit labruſcas.* At hoc loco multo grauiùs loquitur: *Vua* (inquit) *eorum vua fellis, & botri amariſſimi, fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.* Indicat hic fructus idololatriam, & ſcelera Hebræorum, cum idololatria coniuncta. Vineam Iſraëliticam dereliquit Deus; vineam Chriſtianam plantauit, ſanguinéque irrigauit ſuo. Videant Chriſtiani, qualem fructum proferant, ne de illis dicatur: *Vua eorum, vua fellis, & botri amariſſimi.*

Nónne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?

9. Diſtulit Deus ſupplicium, ſed non abſtulit,
Peccata Deus recondit. Iſraëlitarum peccata ſeruauit, ſupplicium de illis tempore deſtinato ſumpſit: *Hæc* (inquit) *peccata veſtra recondita ſunt, & ſeruata apud me, & veluti in theſauris quibuſdam repoſita, tempore ſuo*
Sigillis vtebantur ad clauſas res muniendas. *punienda.* Dicuntur autem ſignata peccata in theſauris, quia ea, quæ clauſa, & ſeruata eſſe volebant, ſigillo ſignabant, vnde ſepulchrum Chriſti ſignatum eſt, Matth. 27. & lacus leo-
Daniel. 6. num, in quem Daniel eſt coniectus, Daniel. 6. *Allatus eſt lapis vnus, & poſitus eſt ſuper os laci, quem obſignauit Rex annulo ſuo, & annulo optima-*
Apoc. 5. *tum ſuorum*, &c. Apocalyp. 5. *Liber eſt ſignatus*
D. Gregor. *ſigillis ſeptem.* Apud D. Gregor. lib. 3. dialog. cap. 7. Iudæus ſigno crucis ſe muniuit, vt noctu in templo Apollinis maneret. Hunc cùm dæmones vidiſſent, mirantes dixerunt: Væ, væ, vas vacuum, & ſignatum; quia vaſa plena ſignari ſolebant, non vacua. Iudæus autem vas erat non plenum, ſed fide vacuum, bene tamen ſignatum ſigno crucis.

Mea eſt vltio, & ego retribuam in tempore, vt labatur pes eorum.

10. Peccatorum ſe eſſe vltorem, peccatoribus teſtatur Deus: *Mea* (inquit) *eſt vltio* peccatorum, ad me pertinet peccata punire, non relinquam peccatum vllum impunitum, ego Iſraëlitis idola colentibus retribuam ſupplicium in tempore ad eam rem deſtinato, *vt pes eorum labatur*, id eſt, vt corruant, & proſternantur. Non longè autem diſtat dies perditionis, & vltionis, & tempora ſupplicij ſumendi venire feſtinant. D.
Ad Rom. 12. Paulus ad Roman. 12. his verbis Cantici vtitur, ſuadétque, non eſſe expetendam vltionem: *Non vos* (inquit) *defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ, ſcriptum eſt enim: Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus, ſed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius*, &c. *Non vos defendentes*, Græcè ἐκδικοῦντες, id eſt, *non vos vindicantes*, ſiue *vlciſcentes*, non vindicetis vos,
Vltio Dei eſt. & vlciſcamini. Vltionem enim ſumere Dei eſt,
Deut. 32. ſic enim ait Deuter. 32. *Mea eſt vltio, & ego retribuam.* Verbum *defendere* aliquando ſumitur
Iudith 1. pro *vlciſci*, vt Iudith 1. *Iurauit Nabuchodonoſor per thronum, & regnum ſuum, quòd defenderet ſe de omnibus regionibus his*, id eſt, vindicaret.

Iudicabit Dominus populum ſuum.

11. Denique feſtinans tempus aderit, quo Deus in populum ſuum dicet ſententiam; impios
Iudicium & ſupplicium. damnabit, in ſeruis verò ſuis probis miſerebitur. Non enim diſperdet omnino populum, ſed

A aliquos conſeruabit. Atroci bello puniet filios Iſraël, *& videbit quòd infirmata ſit eorum manus*, hoc eſt, quòd imbecillæ ſint militum vires, quos Dominus deſeruit, & *quòd clauſi quoque defecerunt*, hoc eſt, quòd ij, qui in vrbibus clauſi muris manebant, extincti ſunt, *& reſidui* alij conſumpti, & irridebit Dominus eos, eorúmque Deos, iuxta illud Pſalm. 2. *Qui habitat in* Pſal. 2.
cœlis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. & illud Prouerb. 1. *Deſpexiſtis omne conſilium meum,* Prouerb. 1.
& increpationes meas neglexiſtis: ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cùm vobis, id quod timebatis, aduenerit, cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit, quando
B *veneri ſuper vos tribulatio, & angustia.* Nónne vides, Deum ſubſannantem Hebræos, qui eius conſilium, & increpationes neglexerunt in tempeſtate, & tribulatione? *Vbi* (inquit) *ſunt dij filiorum Iſraël*, qui dij noui, recentéſque venerunt, quibus victimas immolabant, adipémque victimarum edebant, & vinum libaminum, quod ſimul cum victimis libabatur, potabant? vbi ſunt dij, in quibus fiduciam ſuam collocauerant? ſurgant dij lapidei, & aurei, & opitulentur nunc vobis, ô filij Iſraël, & in hac neceſſitate, id eſt, anguſtia, & perditione vobis auxilium ferant.

Quæritur, *quod ſit tempus*, de quo dicitur: 12.
C *Iudicabit Dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis miſerebitur?* Reſpondeo, tempus eſſe captiuitatis. Coluerunt quidem filij Iſraël idola, longo tempore ante captiuitatem, puniuit eos Deus, vt liber Iudicum indicat; cùm autem tempus deſtinatum adfuit, tradidit eos hoſtibus. Primùm, decem tribus in captiuitatem redegit *In captiuitate Aſſyriorũ, & Babyloniorum puniuit Deus idololatriã Iſraëlitarum.* Salmanaſar, Rex Aſſyriorum, & tranſtulit Iſraëlitas in Aſſyrios. Lege Regum lib. 4. cap. 17. quo loco præter alia multa ſic leges: *Iratus eſt Dominus vehementer Iſraël, & abſtulit eos à conſpectu ſuo.* Item: *Tranſlatus eſt Iſraël*, id eſt, decem tribus, *de terra ſua in Aſſyrios vſque in diem hanc*, &c. 4 Reg. 17.
Poſtea Rex Nabuchodonoſor Ieruſalem ſolo
D æquauit, tribúmque Iuda tranſtulit in regionem Babylonicam, reliquit tamen in Iudæa aliquos, qui terram colerent: ſed hi in Ægyptum abierunt. Lege 4. Reg. 25. & Ieremiæ 39. & Ierem. 39.
ſequent. cap. 52. *Tranſlatus* (inquit) *eſt Iuda de terra ſua*, &c. Dicitur ergo in Cantico: *Iudicabit Dominus populum ſuum, & tradet hoſtibus, à quibus captiuus in Aſſyriam, & in Babylonicam regionem ducetur, ſed in ſeruis ſuis miſerebitur.* Non enim Deus voluit omnino diſperdere populum, quia oportebat ex eo naſci Chriſtum. Miſertus eſt ergo in ſeruis ſuis, & ex Babylonica captiuitate in terram repromiſſionis multos reduxit, in qua vixerunt, donec ex Deipara
E Virgine natus eſt Chriſtus. Cùm verò illum occidiſſent verum Meſſiam, à Romanis meritum ſupplicium receperunt, & ex terra repromiſſionis omnino ſunt exterminati, regnóque, & Republica euerſa, inter gentes diſperſi, ſed in ſeruis ſuis miſeretur Deus, videlicet in Iſraëlitis, qui ad Chriſtum conuertuntur, eúmque verum Meſſiam eſſe agnoſcunt. *Captiuitas extrema per Romanos.*

Videte, quòd ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me.

Concludit Dominus, populúmque ſuum do- 13.
cet ſe ſolum eſſe Deum verum, gentium Deos eſſe falſos, ac fictos: *Videte* (inquit) *Iſraëlitæ, quòd ego ſim ſolus Deus, & non ſit alius Deus in*

mundo præter me. Dij enim quos gentes colunt, commentitij, ac vani ſunt. In manu, & in poteſtate mea omnes homines habeo, ego illos occidere poſſum, & à morte liberare. Ego poſſum eos percutere, & ſanitati reddere; nullus autem eſt, qui potentiæ meæ poſſit ſubtrahere vel vnum hominem. Iſaiæ 14. *Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare, & manus eius extenta, & quis auertet eam?* & Pſalm. 138. *Quò ibo à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? ſi aſcendero in cælum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades.* Vbique Deus eſt, vbique nos in manu ſua continet, nemo illum poteſt effugere; ille nos poteſt occidere, & viuificare, percutere & ſanare. 1. Regum 2. *Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit, Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & ſubleuat.* Pſal. 79. *Dixi iniquis, nolite iniquè agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu veſtrum, nolite loqui aduerſùs Deum iniquitatem. Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque à deſertis montibus, quoniam Deus iudex eſt.* hoc eſt, nolite homines eſſe iniqui, quoniam iudicem habetis, quem effugere non poteſtis. Quia neque ab oriente, ſubaudi, effugium vobis erit, aut auxilium, neque ab occidente, neque ab auſtri deſertis montibus.

Idola nihil ſunt, Deus vnus eſt, qui homines & ſeruare poteſt, & diſperdere.

Iſaiæ 14.

Pſal. 138.

1. Reg. 2.

Pſal. 79.

Leuabo ad cælum manum meam.

14. *Deus Aſſyrios, & Babylonios puniuit.*

Puniuit Dominus Iſraëlitas per Aſſyrios, & Babylonios, neque verò hos impunitos reliquit. Nam tam Aſſyrios, quàm Babylonios euertit, id quod iuramento confirmat ſe facturum. *Leuare manum in cælum,* iurantis erat. Geneſ. 14. ait Abraham iurans: *Leuabo manum meam ad Dominum Deum excelſum.* Exod. 6. ait Dominus: *Et induxerim vos in terram, ſuper quam leuaui manum meam, vt darem eam Abraham.* id eſt, ſuper quam iuraui. Iurat ergo Dominus hoc loco: leuabo ad cælum manum, & iurans dicam: Si gladium meum exacuero, ſimilémque fulguri veloci, penetranti, ac ſplendenti fecero; ſi manus mea, & potentia iudicium acceperit, quod certiſſimè faciam; acuam enim vt fulgur gladium, & iudicium manus mea arripiet. Reddam vltionem hoſtibus meis, qui me oderunt, Aſſyriis, & Babyloniis, meas ſagittas ſanguine illorum perfundam, & veluti inebriabo. Gladius meus eorum carnes deuorabit. Hebraicè, *comedet*; nam acies gladij, vt alibi diximus, *os*, dicitur, & gladius dicitur *comedere*, & *deuorare*. Ioſue 10. *Percuſſerunt vrbem in ore gladij.* Eodem capite ſæpè hic loquendi modus repetitur, vt alia loca omittam: *Inebriabo* (inquit) *ſagittas meas, & gladius meus deuorabit, & vulnerabit carnes, de cruore occiſorum, & de captiuis nudati capitis.* hoc eſt, qui nudato capite victoribus ſeruiunt, vel, qui nudato capite ante victores triumphantes feruntur, exacuit Dominus ſuum gladium, vt impios, veluti victimas, occidat. Ezechiel. 21. hæc dicit Dominus Deus: *Loquere gladius, gladius exacutus eſt, & limatus, vt cædat victimas: exacutus eſt, vt ſplendeat, limatus eſt.* Interim dum gladius diuinæ iracundiæ exacuitur peccatis noſtris, agat impius pœnitentiam, ne exacuto, & limato percutiatur gladio.

Leuare manũ in cælum *eſt iurantis.*

Geneſ. 14.

Exod. 6.

Gladius habet os, & deuorat.

Ioſue 10.

Ibid.

Ezechiel. 21. *Deus gladiũ iuſtitiæ ſuæ exacuit, vt percutiat impios.*

15. De ſuppliciis ſumptis de Aſſyriis, & Babyloniis, & aliis hoſtibus Prophetæ ſæpe agunt, Iſaias, Ieremias, & reliqui. Ieremiæ 50. *Primus comedit eum Rex Aſſur, iſte nouiſſimus, exoſſauit eum Nabuchodonoſor, Rex Babylonis,* &c. Primus (inquit) Rex Aſſyriorum Salmanaſar carnem populi Iſraëlitici comedit, quia decem tribus duxit in captiuitatem: at Nabuchodonoſor Rex Chaldæorum, ſiue Babyloniorum exoſſauit eum, hoc eſt, oſſa abſtulit, quia Hebræorum regnum euertit, tribum Iuda, & Benjamin, ac Leuitas duxit in Babylonicam regionem, vrbem Ieruſalem, templumq; incendit, quæ erant oſſa Hebræorum, & firmamentum. Caro Reipublicæ ſæcularis eſt potentia; oſſa verò ſunt templa, ac Dei cultus, & ſanctitas. Eodem capite 50. Ieremias aduerſùs Babylonem vaticinatur, & cap. 51. datque vaticinium Saraiæ eunti Babylonem, vt id mittat in Euphratem. Cap. 51. *Scripſit Ieremias omne malum, quod venturum erat ſuper Babylonem, in libro vno, & dixit Ieremias ad Saraiam; cùm veneris in Babylonem, & videris, & legeris omnia verba hæc, dices: Domine tu locutus es contra locum hunc, vt diſperderes eum, ne ſit qui in eo habitet, ab homine vſque ad pecus, & vt ſit perpetua ſolitudo.* Vides hoc loco Babylonis ſupplicium. Euerſa eſt à Cyro, & Dario, & in ſolitudinem redacta. Hanc euerſionem iuſſit Ieremias adumbrari proiectione vaticinij in Euphratem fluuium Babylonis. Eodẽ capite ſic præcepit Saraiæ: *Cúmque compleueris legere librum iſtum, ligabis ad eum lapidem, & proyces illum in medium Euphratem, & dices: Sic ſubmergetur Babylon, & non conſurget à facie afflictionis, quam ego adduco ſuper eam, & diſſoluetur.* De hac Babylonis ſubmerſione vaticinatur Iſaias, cap. 13. *Onus* (inquit) *Babylonis,* &c. Onus fuit magnum, pondúſque, ſupplicium Babyloniorum, quod eo capite prædicitur, tantóque pondere ſubmerſa eſt Babylon. Omitto alios prophetas. Aſſyriorum ſuppliciũ prædixit Tobias cap. 14. *Propè* (inquit) *erit interitus Niniue.* &c. Legendus Iſaias, cap. 10. *Væ Aſſur virga furoris mei,* &c. Verberauit Dominus hac virga populum: poſteà in ignem illam miſit. Item cap. 14. *Vt conteram Aſſyrium in terra mea,* &c. Legendus quoque Nahum, cap. 2. & 3. quibus vaſtitatem Niniue deſcribit, & Ezechiel, cap. 31.

Nabuchodonoſor exoſſauit regnum Iudæorum.

Babylõ euerſa.

Ieremi. 51.

Ibid.

Submerſio & onus Babylonis.

Iſaiæ 13.

Supplicium Aſſyriorum.

Tob. 14.

Iſaiæ 10.

Iſaiæ 14.

Laudate gentes populum eius.

16. *Gentes cur Iſraëlitis cõgratulentur?*

Dubium eſt, *cur gentes ad laudandum populum Iſraël inuitentur?* Reſpondetur, cauſam reddi verbis ſubſequentibus; videlicet, quia Deus puniet eius oppreſſores Aſſyrios, & Babylonios, & quia propitius erit terræ Iudæ, & in illam reducet Iſraëlitas poſt captiuitatem Babylonicam. Inuitantur ergo gentes ad laudandum populum, & ad congratulandum ei, quòd potentiſſimum Deum haberet, qui hoſtes ſupplicio afficere valuit, & à captiuitate liberatos Iſraëlitas in patriam reſtituere. Præterea, multo magis inuitantur gentes ad laudandum populum Iſraël, & congratulandum illi, quòd in Iudæam, ex Babylonica captiuitate liberatus, reuerſus ſit, in qua ex eodem populo ortus eſt verus Meſſias Chriſtus, gentium ſalus, iuxta illud Ioan. 4. *Salus ex Iudæis eſt,* & orta eſt virgo Deipara, orti Apoſtoli, Euangelicæ legis promulgatores. LXX. interpretes vertunt: *Lætamini gentes cum plebe eius*; quæ verba citantur à D. Paulo ad Rom. 15. *Dico* (inquit) *Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circunciſionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones Patrum: gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum, ſicut ſcriptum eſt.* Pſalm. 17. *Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine,*

Ioan. 4.

Ad Rom. 15.

Pſal. 17.

Domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit Deuteron. 32. *Lætamini gentes cum plebe eius.* Ait Apoſtolus, Chriſtum ad Iudæos miſſum, quia Patribus fuerat promiſſus, gentes autem non accepiſſe quidem promiſſionem, ſed ſuper miſericordia magna Dei illum honorare, gratiaſque agere, ſimul cum populo Iſraël; quod confirmat his verbis: *Lætamini gentes cum plebe eius.* hoc eſt, gentes ad fidem propter miſericordiam Dei vocatæ, lætamini cum plebe eius Iſraëlitica, vocata propter promiſſionem factam Patribus. Non patietur Deus perire omnino populum ſuum in captiuitate Babylonica, ſed hoſtibus vaſtatis, ex Babylonia tribum Iuda reducet in Iudæam, vt ex ea verus Meſſias Chriſtus oriatur, & Apoſtoli, qui non ſolùm Iudæis, ſed omnibus etiam gentibus Meſſiæ legem tradant. *Lætamini ergo gentes* cum populo eius, ex quo vobis ſalus diuina per Chriſtum totius ſalutis fontem promanabit.

Deut. 32.

A quàm oris; fac quod loqueris, & non ſolùm me facilius emendas, ſed te quoque non leui liberas probro, &c. Addit probrum, quo ſe liberat concionator, exemplum præbens: Non (inquit) pertinebit ad te, ſi quis dicat illud Matth. 23. *Alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt ea in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere.* Sed neque illud ad Roman. 1. verearis oportet: *Tu qui alios doces, te ipſum non doces?* Hæc D. Bernardus. D. verò Gregor. lib. 22. moral. cap. 10. verba illa Prouerb. 19. *Abſcondit piger manum ſub axilla ſua, & laborat, ſi ad os ſuum porrigat eam* de pigro concionatore exponit, qui manum ad os ſuum non porrigit, id eſt, qui manum, id eſt, opera ad os, id eſt, ad ea, quæ loquitur, non extendit: Pigro (inquit) labor eſt manum ſuam ad os porrigere, quia deſidioſus quiſque prædicator, neque hoc vult operari, quod dicit. Manum quippe ad os porrigere, eſt voci ſuæ opere concordare, &c. Ille ergo prædicator probrum effugit deſidioſi, qui manum ad os extollit, & quæ dicit, operatur. De exemplo rectè Seneca epiſt. 6. Homines (inquit) amplius oculis, quàm auribus credunt; longum iter eſt per præcepta; breue, & efficax per exempla. Plato, & Ariſtoteles, & omnis in diuerſum itura ſapientium turba plus ex moribus, quàm ex verbis Socratis traxit, &c. Tale ergo exemplum concionator præbeat, vt plus ex eius moribus, quàm ex eius verbis auditores trahant. Per breue iter, & efficax auditores in virtutem ducat.

Matth. 23. Ad Rom. 1. D Gregor. Prouerb. 19. Seneca.

CAPVT XVI.

MORALE.

De Cantico Moſis.

Concreſcat in pluuiam doctrina mea.

1. *Eccleſiæ neceſſariæ ſunt conciones.*

SVMMOPERE neceſſariæ ſunt conciones in Eccleſia: ſunt enim Eccleſiæ pluuia. Sicut terræ neceſſaria eſt pluuia, ita Eccleſiæ neceſſarium eſt verbum Dei. Abſque pluuia terra ſterilis fit, abſque verbo Dei hominum corda ſylueſcunt. *Concreſcat* (ait Moſes) *vt pluuia doctrina mea.* Ex nubibus concretis fluit pluuia in terram, non autem ex nubibus quæ graciles ſunt, & ſubtiles, quas Iudas Apoſtolus *nubes* vocat *ſine aqua.* Caueat concionator, *ne nubes ſit ſine aqua: concreſcat in pluuiam doctrina eius, fluat vt ros eloquium eius*; ſit vtilis concio magis, quàm ſubtilis, & curioſa, ita vt inſtar pluuiæ, & roris auditorum corda fœcundet. D. Bernard. ſerm. 8. in Cantic. Doctrina (inquit) ſpiritus non curioſitatem acuit, ſed charitatem accendit, &c. Et Chryſoſt. lib. 3. de ſacerdotio: Doctrina voluptatem, non etiam vtilitatem captans, effectus eſt vanæ gloriæ, &c. Delectet auditores concionator, ſed vtili concione, quæ vitia infectetur, virtutum amorem, & peccatorum odium animo inſerat, quæque corda concitet, & ad lachrymas permoueat. Huiuſmodi concionatores libenter audiebat D. Bernardus, ſic enim ſcribit ſerm. 59. in Cantic. Illius Doctoris libenter audio vocem qui non ſibi plauſum, ſed mihi planctum moueat, &c. Cantic. 2. *Vox turturis audita eſt in terra noſtra,* &c. Vox turturis gemitus eſſe dicitur; fælix ciuitas, in qua turturis auditur vox, id eſt, gementis concionatoris, qui gemitu & lachrymis pluit. D. Bernardus eodem loco: Verè (inquit) turturem exhibes, ſi gemere doceas. Et ſi perſuadere vis, gemendo id magis, quam declamando ſtudeas oportebit, &c. Itaque lachrymis, & gemitu concreſcit in pluuiam doctrina concionatoris.

Cõcio pluuia eſt cæleſtis. D. Bernard. D. Chryſoſt. *Sit vtilis concio, & lachrymas moueat.* Cantic. 2. *Sit vox turturis.* D. Bernard.

2. *Exemplo doceat concionator.*

Concreſcit quoque exemplo, quod idem ſanctiſſimus Pater eodem loco docet his verbis: Dabis, (inquit) ô concionator, voci tuæ vocem virtutis; ſi quod ſuades, prius tibi illud cognoſcaris perſuaſiſſe, &c. Duplex eſt concionatoris vox, nimirum vox oris, & vox exempli, atque operis. D. Bernardus vocem exempli potentiorem eſſe ait: Validior (inquit) eſt vox operis,

D. Bernard. *Vox exempli potentior.*

Concreſcit præterea in pluuiam doctrina Doctoris, cùm concreſcit, & impletur animus virtute, & ſcientia; huiuſmodi enim animus nubes eſt denſa, concretaque virtutibus, atque ſcientia, ita vt doctrinæ aquas effundere poſſit in terram, qua de re legendus eſt D. Bernardus ſerm. 18. in Cantic. En (inquit) quanta infundenda ſunt, vt effundere audeamus de plenitudine, non de penuria largientes. Primò quidem infundenda eſt compunctio, deinde deuotio, tertiò pœnitentiæ labor, quartò pietatis opus, quintò orationis ſtudium, ſextò contemplationis otium, ſeptimò plenitudo dilectionis. Hæc omnia operatur Spiritus ſanctus, ſecundùm operationem, quæ infuſio appellatur; quatenus illa, quæ effuſio dicta eſt, purè, & ob hoc tutè adminiſtretur ad laudem & gloriam Chriſti, &c. Duplex itaque eſt operatio ad hanc pluuiam concionis neceſſaria; infuſio, & effuſio; infuſio virtutum, ac ſcientiæ, & effuſio doctrinæ abſque inani gloria, ad laudem Dei, propter charitatem proximi. Nam, vt ait Bernardus, non eſt, quòd ſe immiſceat vanitas, vbi totum occupat charitas, &c. Inanis gloriæ amator concionator nubes eſt deaurata, ſed ſine aqua, quæ, vt ait Apoſtolus Iudas, à vento circumfertur. Nubes (inquam) eſt, deaurata concionis curioſitate inutili, à vento autem inanis gloriæ circumfertur: at animarum zelo præditus, nubes eſt concreta, aquiſque, & fulguribus plena, ex eo enim doctrinæ abundantes emanant aquæ, fulguraque, & tonitrua emittuntur, dum tartarea ſupplicia, Deique iudicia intonat. Pſalm. 134. *Educens nubes ab extremo terræ,* &c. Quemadmodum nubes ab extremo terræ educit Dominus; ita ex humilitate educit concionatorem, & ad ſuggeſtum eleuat. Origen. hom. 5. in Ieremiam: Videamus, (inquit) quomodo Deus educat nubes ab extremo terræ. Ait Saluator: *Qui vult in*

3. *Multa prius ſunt infundenda, vt audeat concionator effundere.* D. Bernard. *Neceſſaria eſt infuſio, & effuſio.* *Concionator ne ſit inanis gloriæ amans, ſed zelo animarum præditus.* Pſal 134. Origenes.

vobis eſſe primus, ſit omnium nouiſſimus. Seruauit hoc mandatum Paulus, & fuit nouiſſimus in hoc mundo dicens: *Puto quòd Deus nos Apoſtolos nouiſſimos oſtendit.* Si quis ergo ſanctus, factus fuerit in hac vita nouiſſimus, iſte fit nubes, & educit Dominus nubes non à primis terræ, non à conſulibus, non à iudicibus, non à diuitibus: *Beati enim pauperes ſpiritu, quoniam veſtrum eſt regnum cælorum.* Propterea ſi volumus nubes fieri, ad quas perueniat veritas Dei, nouiſſimi omnium ſimus, & tam affectu, quàm opere dicamus: *Puto* enim *quòd nos Deus nouiſſimos oſtendit.* Sic Origen.

4. Pluuia non ſolùm in amœnos deſcendit hortos, ſed etiam in agros, & ſyluas: ſic conciones concionatoris, qui zelo animarum ardet, non ſolùm in palatia Principum, & in auditores nobiles, vrbeſque magnas, ſed etiam in pauperum ruſticorũ tuguria, & in parua oppida defluunt.

Concionatores varia peragrent loca.

Non vno loco ſe continet; ſed totum, ſi poſſet, orbem concionando peragraret. Ordinis Prædicatorum Author D. Dominicus zelo animarum ardens, noluit vno loco ſuos, licèt paucos, concluſos eſſe, ſed per diuerſas regiones, veluti

D. Anton.

ſemina, diſperſit, vt fructum ferrent. D. Anton. in vita D. Dominici, §. 3. Conuocatis (inquit) fratribus, inuocatóq; Spiritu ſancto dixit, ſuum hoc eſſe propoſitum, vt fratres omnes, licèt admodum paucos, per diuerſas diſpergeret regiones, neque ſe velle de cætero eos ſimul habitare; ſciens quòd ſemina diſperſa fructificant, congeſta putreſcunt. De eod. vide infra lib. 10. cap. 13. num. 3. Omitto alia, ſed non omittam id de magno Franciſco dicere, quod idem D. Anton. ſcribit tit. 24. cap. 2. §. 9. Intendere (inquit) proximorum ſaluti, corpus emortuum fecit, per ciuitates & caſtella circumiens, &c. Deus bone, magnus Franciſcus corpore penè mortuo, hoc eſt, maximè infirmo, ciuitates, & pagos circuit. Ecquis erit, qui tanti viri exemplo, ad hoc faciendum non permoueatur, cùm corpus habeat, non emortuum, ſed ſatis viuum, & robuſtum? Poſt alias pluuias ſanctiſſimarum religionum pluuiam miſit Dominus, quæ totum terrarum

Societas Iesv.

orbem irrigaret, videlicet Societatem Iesv, Deo tribuatur gloria. Irrigat hæc pluuia ciuitates, oppida, pagos, Braſilos, Indos, Iaponas, Sinas, Mogores, magnáque voluntate id facit, illi ſimilis pluuiæ, quam voluntariam appellat vates Pſal. 67. *Pluuiam* (ait) *voluntariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata eſt, tu verò perfeciſti eam*, &c. Voluntariam oportet eſſe pluuiam, vt tot regiones irrigare poſſit, maximè voluntarium oportet eſſe concionatorem, qui tot terras eſt peragraturus, & maria interpoſita nauigaturus. Magna voluntas Dei amore concitata neceſſaria eſt, vt hominem ad percurrenda ſui regni oppida, & oppidula permoueat; maior, vt illum ad nauigandum procelloſum mare, & Ethnicas nationes docendas ducat. At ſuccurrit Deus, ex variis religionibus, tanquam ex cælis, voluntarias pluuias mittit in hæreditatem ſuam, quæ infirmata eſt, & perficit eam, vt fructum proferat. Operarios voluntate ardenti

Pſal. 67.

Pluuia voluntaria concio.

Lucæ 14.

prædítos mittit, qui, vt legitur Luc. 14. *Exeant in plateas, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos in cœnam Domini introducant.*

Expectetur, vt pluuia doctrina mea.

5. Noſter interpres vertit: *Concreſcat in pluuiam doctrina mea.* LXX. interpretes vertunt: *Expectetur, vt pluuia doctrina mea.* Ad auditores hoc pertinet, expectare enim debent concionem auidè, quemadmodum terra arida expectat pluuiam, iuxta illud Pſalmi 142. *Anima mea, ſicut terra ſine aqua tibi*, &c. Terra ſine aqua veluti ſitit, & pluuiam ex cælo exoptat; ſic auditor ſitiat, & cæleſtes concionis aquas deſideret. Sed quorſum exoptat terra aquam? ſanè vt fructum ferat: ſic auditor concionem deſideret, vt virtutum fructum producat. Pſalm. 71. de Chriſto Opt. Max. dicitur: *Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram*; quia deſcendit ſicut pluuia in vellus Gedeonis, magno cum ſilentio, & ſicut ſtillæ imbris terram fœcundantis; præterea quia deſcendit in Iudæorum populum, qui eum repudiarunt, ſicut pluuia in lanam. Sicut enim pluuia in lanam decidens, fructum non affert: ſic Chriſti doctrina in Iudæis, qui credere noluerunt, non attulit fructum. In multis tamen qui crediderunt, magnum edidit, quibus congruunt verba illa, *& ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.* Quemadmodum enim terra ſtillicidiis aquæ ſtillantibus irrigata, fructus parit; ſic multi Iudæorum Chriſti doctrina cæleſti irrigati, magnos Chriſtianæ religionis fructus protulerunt. Eundem in modum ſe res habet in concionibus, ex auditoribus quidam ſimiles ſunt Gedeonis velleri, ebibunt pluuiam cæleſtem, audiunt concionem, & nihil fructus ferunt. At verò alij ſimiles ſunt terræ; ſtillicidia doctrinæ ſtillantia ex cælo ſuſcipiunt *corde bono, & optimo*, vt ait Dominus Lucæ 8. *& fructum afferunt in patientia*; patientia enim opus eſt. Nam quemadmodum terra, ſi frigora, hyemes, æſtus, aratri proſciſſionem non tulerit, fructum non feret: ſic auditor concionum, ſi propter Chriſtum, multa quæ obſtant aduerſa, in patientia non tolerauerit, ſterilis erit. Audiamus Paulum ad Hebr. 6. *Terra* (inquit) *ſæpe venientem ſuper ſe bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis, à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo. Proferens autem ſpinas, ac tribulos, reproba eſt, & maledictioni proxima, cuius conſummatio in combuſtionem.* Ferant igitur fructum concionum auditores, vt benedictionem à Deo accipiant: quòd ſi pluuia cæleſti irrigati ſpinas tulerint, accipient maledictionem, & combuſtionem. Origen. homil. 16. in Leuitic. Vnuſquiſque (inquit) auditorum ſuſcipit imbrem verbi Dei, & ſiquidem fructum attulerit operis boni, benedictionem conſequetur: ſi verò ſuſceptum Dei verbum contempſerit, & frequenter audita neglexerit, ac ſolicitudini ſe rerum ſæcularium, libidiníque ſubiecerit, tanquam qui ſpinis ſuffocauerit verbum, maledictionem conquiret. Sic ille.

Auditorũ eſt auidè concionẽ expectare.

Pſal. 142.

Auditores irrigati pluuia concionis, ferant fructum.

Pſal. 71.

Lucæ 8.

Ad Hebr. 6.

Origenes.

Quia nomen Domini inuocabo.

6. Inuocet concionator nomen Domini, orétque prius, quàm concionetur, vt vim præbeat Deus inuocatus concioni. Hoc monet D. Auguſtinus lib. 4. de doctr. Chriſt. cap. 15. nimirum, vt qui concionatur, ſit priùs orator, hoc eſt, priùs oret, poſtea loquatur: Concionator (inquit) orando pro ſe, & pro illis, quos eſt allocuturus, ſit orator, antequam dictor, &c. Pſalm. 44. canit vates: *Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi: Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis*, &c. Ructus ex intimo ſtomacho emittitur; ſic verbum bonum concionis

Concionator oret Deum ante concionem.

D. Auguſt.

Pſal. 44.

concionis ex intimo corde emitti debet, ad permouenda auditorum intima corda. hoc autem fit, ſi præcedat ardens oratio. Tunc enim concionator eructat, quod manducauit, & ex abundantia cordis os eius loquitur. Vnde D. Auguſt. loco indicato: Ipſa (inquit) hora iam, vt dicat accedens concionator, priuſquam exerat proferentem linguam, leuet ad Deum animam ſitientem, vt eructet quod biberit, vel quod impleuerit, fundat, &c. Eodem loco docet Auguſt. concionatoris munus magis orationis viribus, quàm oratoria facultate perfici: Agit (inquit) concionator, vt intelligenter, libenter, & obedienter audiatur; & hæc ſe poſſe, ſi potuerit, & in quantum potuerit, pietate magis orationum, quàm oratorum facultate, non dubitet, &c. D. Bernard. epiſtola 101. ad Abbatem Reatini monaſterij, ter ait Chriſtum dixiſſe Petro, *paſce oues meas*: paſcendas verò tribus rebus, nempè verbo, exemplo, oratione, quæ maior eſt; quia exemplo & verbo efficaciam impetrat: In hoc (inquit) noueris illius Trinitatis ſacramentum in nullo fruſtratum eſſe à te, ſi paſcas verbo, paſcas exemplo, paſcas & ſanctarum fructu orationum. Manent tria hæc: verbum, exemplum, oratio, maior autem his eſt oratio. Nam etſi voci virtus ſit opus, & operi tamen, & voci, gratiam, efficaciámque promeretur oratio, &c.

D. Auguſt. Ibid. D. Bernard.

Audite cæli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei.

7. Conſideret concionator, quos habeat auditores ſuæ concionis, vt diligenter ea præparet, quæ auditoribus neceſſaria ſunt. Auditores habet cælos, & terram. Audit illum Deus, qui in cælis eſt, audiunt angeli cæleſtes, audit illum terra, hoc eſt, homines terreni, qui terram incolunt. Magna cura ſe præparet. Regem enim Regum, id eſt, Deum, habet auditorem, cui non vana placet concio, ſed humilitate plena. Inanem fugiat gloriam, illius fucatum, falſúmque ſplendorem execretur. Qualis autem ſit inanis gloriæ ſplendor, parabolicè indicauit ſanctiſſima fœmina Maria de Oegnies Cardinali Iacoco de Vitriaco, vt ipſe Cardin. ſcribit, & D. Anton. 3. part. tit. 19. cap. 12. §. 8. Vidi, (inquit fœmina ſanctiſſima alloquens Iacobum, antequam eſſet Cardinalis) vidi quaſi ſimilitudinem hominis nebuloſi ſuperfluitate capillorum cooperti: quædam verò meretrix ſubornata, quaſi quibuſdam radiis ſplendida, eum blandè intuendo circumibat. Facto autem pluries circulo, vnum de radiis ſuis versùs eum proiiciens partem tenebrarum effugabat, &c. Capillis oneratus, & nebuloſus homo concionem indicabat multis rebus malè ſuffarcinatam; meretrix verò inanem gloriam, quæ adulationis quoſdam radios, & ſuum euge, euge emittebat in concionatorem mœſtum, eiúſque mœſtitiæ partem depellebat. Meretrix eſt inanis gloria, ſplendoris quoſdam inanes emittit radios, qui mox extinguuntur; concionatorem circuit, falſis radiis decipere nititur. Hanc fugiat, Regi regum dicat ſuam concionem, ſuáque omnia opera, iuxta illud Pſalm. 44. *Dico ego opera mea Regi*: huic Regi loquatur, illius honorem ſemper quærat, ſit lingua eius, vt eſt in eodem Pſal. *Lingua ſcribæ velociter ſcribentis*: non loquatur ſolùm, ſed etiam ſcribat in cordibus auditorum.

Concionatoris auditor eſt Deus, ſunt & angeli, & homines.

Inanis gloria inſidiatur cõcionatori.

D. Antonin.

Pſal. 44.

8. Verba loquentis volant, verba ſcribentis permanent; verba ardentis concionatoris non volant, ſed in cordibus auditorum ſcribuntur, ac permanent, iuxta illud Luc. 8. *In corde bono, & optimo audientes verbum retinent*, &c. Eſt concionator ſcriba velociter ſcribens, quia velociter verba profert: at verba velociter prolata non tranſeunt velociter, ſed in cordibus veluti ſagittæ hærent, eáque feriunt, iuxta illud eiuſdem Pſalmi: *Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent, in corda inimicorum Regis*, &c. Emittuntur ſagittæ ardentis concionatoris, maximè in corda, illa vulnerant. Vulnerato corde, populi ſub Chriſto cadunt. Tradat concionator calamum ſuum, id eſt, linguam, ſcribæ velociter ſcribenti, id eſt, Spiritui ſancto; ille verba in ſagittas conuertet, quæ miro vulnerent modo. Vulnerant enim hæ ſagittæ, & vulnerando ſanitatem afferunt. Tradat calamum, ſed apparatum; nemo enim calamo ſcribit imparato, apparet linguam oratione, meditatione, lectione, animarum zelo, & attendat, quòd cæli ipſum audiunt. O beatum, eximiéque apparatum calamum D. Antonij Vlyſſiponenſis linguam. De illa audiamus ſcribentem D. Antoninum 3. part. tit. 24. cap. 3. §. 6. Educto (inquit) de tumulo corpore ſacro, inuenta eſt lingua eius in ore adeò recens, rubicunda, & pulchra, ac ſi tunc deceſſiſſet, quæ tamen per multos annos cum corpore ſub terra iacuerat: quam Bonauentura Generalis tunc Miniſter in manibus tenens, irrigatus pro fluuio lacrymarum, deuotiſſimè his verbis affatus eſt: ô lingua benedicta, quæ ſemper Deum benedixiſti, & alios benedicere feciſti; nunc apparet, quanti meriti fuiſti, &c. Fuit hæc B. Antonij lingua calamus Spiritus ſancti, egregiè apparatus ad ſcribendum in cordibus hominum odium peccatorum, Dei, virtutúmque amorem: ſagitta fuit, præcordia ſaucians, ante Chriſtum populos proſternens. Ideóque poſt ſepulturam recens, rubicunda, & pulchra inuenta eſt, vt intelligat concionator, illos qui D. Antonium concionando imitantur, pulcherrimam in cælo linguam habituros in ſempiternum. Apparabat calamum noſter Luſitanus D. Antonius, id eſt, linguam, quia ſciebat, quos haberet auditores, videlicet cæli ſummum Regem, cui maximè placere cupiebat, & terram.

Luc. 8. Ibid. *Lingua concionatoris calamus ſcribæ.* D. Anton. *Lingua D. Antonij, eximij concionatoris, non eſt in ſepulchro conſumpta.*

Audite (inquit Moſes) *cæli, audiat terra*; non vnus, aut alter terræ locus, ſed tota terra audiat; totam enim terram vellet ardens concionator docendo peragrare, ſi poſſet. *In omnem terram exiuit ſonus Apoſtolorum*; ſic in omnem, in quam vires ferunt, exit ſonus ardentis concionatoris. Ad Roman. 1. *Græcis, ac barbaris* (ait egregius concionator Paulus) *ſapientibus, & inſipientibus debitor ſum, ita quod in me promptum eſt, & vobis, qui Romæ eſtis, euangelizare*, &c. Omnibus debitor eſt concionator, ſapientibus, & inſipientibus, Græcis, atque barbaris, ita quod in illo eſt, promptus eſt ad euangelizandum toti terræ pro viribus. *Vas electionis eſt mihi iſte*, (ait Dominus Actor. 9. de Paulo loquens) *vt portet nomen meum coram gentibus, & Regibus, & filijs Iſraël.* Vas electum eſt prædicator, vt portet nõ nomen ſuum, & famam ſuam, ſed nomen Chriſti, coram omnibus populis, & gentibus, iuxta vires ſuas. Audiamus ipſum Paulum vas electionis, dicat ille, portétne nomen ſuum, an nomen Chriſti. 2. Corinth. 4. *Non noſmetipſos* (inquit) *prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, nos autem ſeruos veſtros per Ieſum.* Vas eſt fictile concionator, ſed eſt etiam vas electionis, quatenus

9. *Ardens concionator totã cupit terram pluuia verbi Dei irrigare.*

Ad Rom. 1. Actor. 9. 2. Corinth. 4. *Vaſa fictilia Deus corroborat.*

vas fictile fragile vas est, quatenus verò vas
2.Corinth.4. electionis, vas est forte. 2. Corinth.4. *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis.* Thesaurum doctrinæ Christi in vasis testaceis, ac fragilibus habemus? sumus enim vasa fictilia, & testacea. Sublimitas est ex fortitudine Dei. Deus enim vasa fictilia ita reddit fortia, vt dicant cum eodem Apostolo: *Omnia possumus in eo, qui nos confortat.* Possumus patriam charam relinquere, possumus Oceani procellas subire, possumus totam terram peragrare, vt thesaurum doctrinæ Christi vniuersis gentibus impertiamur. *Circuiui terram, & perambulaui eam*, (ait satanas
Iob 1. Iob 1.) si dæmones terram circumeunt, & perambulant, vt homines in tartareos præcipitent rogos; cur concionatores terram non circumibunt, & perambulabunt, vt homines in cælestia attollant gaudia?

Dei perfecta sunt opera.

10. Israëlitæ Deum erant derelicturi, & falsos, atque inanes Deos secuturi: ostendit Moses, qualis sit Deus, quem sunt repudiaturi: *Date* (inquit) *magnitudinem infinitam Deo nostro*, non
Deus opera sua perficit. diis fictis, qui nihil sunt. Est enim Deus noster maximus, & infinitus, eius opera perfectissima sunt, & maxima; respicite cælum, opus est manuum eius perfectissimum: respicite terram, maria, & omnia, quæ tum in terris, tum in aquis versantur, omnia opera sunt Dei maximè perfecta. Omnes viæ Dei nostri iudicia sunt, eius operationes quæ sunt viæ, quibus graditur, omnes rectissimæ sunt. Deus noster fidelis est, promissis stat, veritatem, & fidelitatem semper seruat. Denique Deus noster, Deus est, in quo nulla iniquitatis labes potest reperiri; iustissimus est, & rectissimus. Hic Deus cuius perfecta sunt opera, cœpit hoc opus redemptionis Israëlitici populi ab Ægyptiaca seruitute, perficiet opus quod cœpit, & in finem perducet, quod Patribus promisit, præstabit fideliter, non recedet à viis suis rectissimis, in illis permanens populum suum in terram promissam paulò post introducet: perfectum quoque maximè erit opus redemptionis à seruitute diaboli, quod Patribus pollicitus est, erítque eius perfectio stupenda.

CAPVT XVII.

MORALE.

De Cantico Mosis.

Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus.

1. *Peccatũ hominem sordibus inquinat.* Apoc.22. NON solùm idolorum cultus, sed reliqua etiam omnia peccata sordes sunt, quia animum maximè inquinant. Apoc. 22. de peccatoribus dicitur: *Qui in sordibus est, sordescat adhuc*, &c. Liberum hominis arbitrium his verbis indicatur, & Dei permissio, peccatíque sordes. *Qui in sordibus* (inquit Dominus) *est peccati, sordescat adhuc.* Per permissionem loquitur scriptura. Non enim Deus vult peccata, sed permittit iusto iudicio suo. Zachar.3. *Summus sacerdos Israëlitarum ostenditur vestibus sordidis indutus.* Vestes autem sordidæ significant peccata, quæ vestes sunt animi sordidissimæ. Vestes autem mundissimæ, ac pretiosissimæ virtutes sunt, quas eodem capite indicant vestes mutatoriæ. Nam à sacerdote illo sordida vestimenta ablata sunt, indutúsque est vestibus pretiosis, & mutatoriis. *Auferte* (ait angelus) *vestimenta sordida ab eo.* Et addit: *Ecce abstuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatorijs*, &c. Sunt autem vestes mutatoriæ, vestes pretiosiores, quæ mutantur, neque semper gestantur, sed diebus festis, aliisque similibus. Oremus Deum, pœnitentiam agentes, vt indumenta peccatorum sordidissima à nobis auferat, induatque nos vestibus virtutum magni pretij. Cauendum tamen est, ne sint vestes mutatoriæ, hoc est, ne mutentur, sed perpetuæ sint. Semper iis indutus esse debet Christianus, hæc enim Christiani
Zachar.3. *Virtutes vestes sunt mundissimæ: peccata vestes sordidissimæ.* sunt indumenta. Quæ si seruare velit, semper integra permanebunt: si seruare nolit, quamuis auro, sericísque vestimentis fulgeat, nudus erit. Apocalyps.16. *Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.* Apoc.16.

Condidit Deus mundum mundissimum, sed 2. *Duplici diluuio Deus mundũ mundauit.* peccatorum sordibus factus est mundus immundissimus. Quamobrem quadraginta dierum diluuium immisit, omnésq; sordes abluit. Rursus ex filiis Noë hominum multitudo exorta est, rursúsque exortæ cum illis sunt sordes peccatorum, rursus mundus factus est immundissimus. Non emisit Deus rursus aquarum di- *Diluuium Noë.* luuium, quo sordes abluerentur, terra dissipata. Pollicitus enim est, non futurum huiusmodi diluuium, Genes.9. *Nequaquam* (inquit) *vltra interficietur omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium dissipans terram.* Genes.9. Aliud multo potentius diluuium effudit, non aquarum, sed sanguinis Christi Opt. Max. quod totum inundauit orbem, & hominum sordes abstersit. Prius illud diluuium sordes ex mundo abstulit, ablata hominibus vita: at Christi diluuium sordes ex mundo abstulit, ablata vita non hominibus, sed ipsi Christo, ita vt cataractæ cæli, id est, corporis sanctissimi venæ, aperirentur, & pluuia fieret, non quadraginta solùm dierum, sed multorum sæculorum, qua mundi inquinamenta abluerentur, vsque ad extremum iudicij diem. Prius diluuium præteriit, extinctis peccatoribus; secundum diluuium permanet, extinctísque peccatis, peccatoribus dat vitam. Ideóque hoc diluuium sanguinis Christi fons dicitur, *Sanguinis Christi fons.* quia quemadmodum fontis aqua perennis est: sic sanguinis Christi merita perpetua sunt in Ecclesia, ad abluendas sordes peccatorum. Zachariæ 13. *In illa die erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem in ablutionem peccatoris.* Zachar.13. Fons hic sanguinis Christi, fons est perennis *in ablutionem peccatoris*, hoc est, vt peccator mundissimis eius aquis peccatorum suorum immunditiam eluat. Non est muro circundatus fons: *Erit* (inquit) *patens.* Patet omnibus nationibus, omnibus hominibus. Itaque qui in sordibus peccatorum est, non sordescat adhuc. Fontem petat, execrabiles sordes ex animo pellat. D. Gregor. homil. 20. in Ezech. Patet (inquit) D.Gregor. fons, curramus cum lacrymis, lauemur hoc fonte pietatis. Quærere misericordiæ fontem debuimus, etiamsi clausus esset, patet fons, & negligimus. Sic ille.

LXX. interpretes vertunt: *Peccauerunt non* 3. *ei filij vituperabiles.* Alij puncta secuti sunt, quod facilè intelliget, qui Hebraicè nouerit. D. Augustin. quæst. 55. in Deuter. quis illorum sensus D.August. sit, docet his verbis: Peccauerunt (inquit) non

ei,

ei, quoniam qui peccat, non peccat ei, id eſt, non nocet Deo, ſed ſibi, &c. Chaldæus ſimiliter vertit: Diſſipauerunt ſeipſos, & non Deum, filij qui ſeruierunt idolis, &c. Iob 35. *Si peccaueris, quid ei nocebis?* Non poteſt homo nocere Deo, quia nihil mali illi inferre poteſt, nihil boni auferre. Idcirco dicuntur Iſraëlitæ non peccaſſe Deo, quia nihil illi nocumenti intulerunt: at impius peccat ſibi, hoc eſt, peccat in maximum detrimentum ſuum, infinito enim bono, id eſt, gloria ſempiterna, ſe priuat, & infinitis tartari tormentis ſe mancipat. Quamuis autem hoc ſenſu dicatur peccator non peccare Deo, tamen Deo peccat, quia Deum offendit, eius leges frangit, ſummo Regi ſuo non obedit. *Tibi ſoli peccaui*, (ait Dauid Pſalm. 50) Peccauit Dauid Deo, quia mandatis illius non obtemperauit, peccauit Deo ſoli, quia ſolum Deum habebat iudicem, & peccati punitorem, vt exponit D. Hieronym. in epiſt. ad Ruſticum: Tibi (inquit) ſoli peccaui. Rex enim eram, alium non timebam, &c. Euthymius: Cùm Rex ſim, & te ſolum iudicem habeam, tibi ſoli peccaſſe videor, &c. Sic Caſſiodorus, Chryſoſtomus, & alij interpretantur. Dicuntur etiam peccatores Deo ſoli peccare, tanquam ſoli inferenti ſupplicium æternum, præterea tanquam ſoli peccata remittenti. Solus enim Deus peccata remittit, remittit quidem per ſacerdotes, ſed illi remiſſionis adminiſtri ſunt. Peccauerunt ei, vt vocant LXX. interpretes, *filij vituperabiles.* Valde enim vituperabiles ſunt improbi homines, præſertim qui à Deo deficiũt ad idola. Quãobrem appellantur Iſraëlitæ à Moſe, *generatio praua, atque peruerſa*, appellantur, *inſipiens populus, & ſtultus, & gens abſque conſilio, & ſine prudentia.*

Iob 35. *Peccator Deo nocere non poteſt: ſibi maximè nocet.*

Pſalm. 50. *Quomodo peccator dicatur ſoli Deo peccare.* D. Hieron.

Euthymius.

Hæccine reddis Domino, populе ſtulte, & inſipiens?

4. *Ingratitudo peſſimũ vitium, & ventus vrens.* D. Bernard.

Exprobrat Moſes Iſraëlitis ingratitudinem, quòd ſummis Dei beneficiis reddiderint ſumma maleficia, videlicet idolorum cultum. Ventus vrens ſiccans fontem pietatis, dicitur ingratitudo à D. Bernard. ſerm. 51. in Cant. Hic ventus fontem pietatis, & miſericordiæ Dei erga Iſraëlitas quodammodo exſiccauit, quos enim tot beneficiis affecerat, hoſtibus tradidit, tandémque Babylonicæ captiuitati mancipauit.

Ingratitudo Hebræorum. Iud. 2.

Quandiu Ioſue vixit, & alij ſenes Deum coluerunt: poſtquam illi ex vita diſceſſerunt, idola venerati ſunt. Iud. 2. *Seruierunt Iſraëlitæ Domino cunctis diebus Ioſue, & ſeniorũ, qui longo poſt eum vixerunt tempore, & nouerant omnia opera Domini, quæ fecerat cũ Iſraël. Mortuus eſt autem Ioſue, omniſque illa generatio cõgregata eſt ad Patres ſuos, & ſurrexerunt alij, qui nouerant Dominum, & opera, quæ fecerat cum Iſraël. Fecerúntque filij Iſraël malum in conſpectu Domini, & ſeruierunt Baalim, ac dimiſerunt Dominum Deum patrum ſuorum, qui eduxerat eos de terra Ægypti, & ſecuti ſunt deos alienos.* Sequitur: *Iratúſque Dominus contra Iſraël, tradidit eos in manus diripientium, qui ceperunt eos, & vendiderunt hoſtibus, nec potuerunt reſiſtere aduerſariis ſuis.* Videat, ſi placet, Lector, quæ ſcripſimus tom. 1. Concord. lib. 5. cap. 20. Inter Iſraëlitas magna fuit ingratitudo Ieroboam Regis, huic enim diſpertito regno dedit Deus decem tribus. 3. Reg. 11. Ahias propheta ad Ieroboam: *Hæc dicit Dominus Deus Iſraël: ecce ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.* Magnum ſanè fuit hoc beneficium. Iam

Ingratitudo regis Ieroboã. 3. Reg. 11.

A vide Regis à Deo conſtituti ingratitudinem, vitulos aureos adorandos propoſuit, populumque ſuum in barathrum idololatriæ præcipitem dedit, ô ingratitudinem tartaream, quæ pro tanto beneficio accepto, nempe pro regno, reddidit Deo idolorum cultũ! *Obſtupeſcite cæli ſuper hoc*, (ait Ieremias cap. 2.) *& portæ eius deſolamini vehementer, dicit Dominus. Duo enim mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & fecerunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas*, &c. De idololatriæ peccato loquitur Propheta. Deus præcepit Pſal. 36. *Declina à malo, & fac bonum*: Iſraëlitæ contra declinauerunt à ſummo bono Deo, & ſtupendum B fecerũt malum, idola venerantes, dereliquerunt Deum fontem aquę viuæ, quæ illos, veluti amœnum hortum, irrigabat, & fabricarunt ciſternas diſſipatas aqua carentes, id eſt, idola, quæ aquam nullam habent ad irrigandum, hoc eſt, quæ nullum in eos, à quibus coluntur, conferre poſſunt beneficium. Stupendum fuit hoc ſcelus, ſtupenda ingratitudo, *ideo obſtupeſcite* (inquit) *cæli ſuper hoc*, &c. Ezechiel. 16. confert Deus ſynagogam cum puella abiecta, atque expoſita, cuius nemo miſeretur. Beneficia in eã collata enarrat, quòd expoſitam aſſumpſerit, quòd ornauerit, quòd in vxorem duxerit, quòd multis opibus locupletarit, quòd Reginam fecerit. Debuerat tot beneficiis obſtricta hæc puella Deo fidelitatem ſeruare, veluti coniugi dilectiſſimo; at illa ingrata, & beneficiorum oblita, virum ſuum Deum dereliquit; lupanar fecit, ſeque idolis proſtituit. Ezechiel. 16. *Feciſti tibi lupanar, & feciſti tibi proſtibulum in cunctis plateis.* Tandem ait adulteram ſynagogam, ſupplicio adulterarum afficiendam: *Iudicabo* (inquit) *te iudiciis adulterarum*, &c. Cap. 23. eiuſdem prophetæ quæ deſcribuntur ſorores meretrices, quæ duo Iſraëlitarum regna ſignificant, videlicet regnum Iuda, & regnum Samariæ. Vtrúmque enim regnum meretrici, & adulteræ ſimile fuit, quia idola vtrúmque coluit, & pro maximis beneficiis acceptis maxima idolo- D latriæ ſcelera Deo retribuit. Ideò meritò Moſes ait: *Hæccine reddis Domino, populе ſtulte, & inſipiens?*

Ezech. 16.

Ingratitudo ſynagogæ.

Reuocat verò Dei beneficia in memoriam 5. dicens: *Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te?* Ne reddamus Deo mala pro bonis, peccata pro beneficiis; imò cùm tentationes nos aggrediuntur, reuocatis in memoriam Dei beneficiis, tanquam iaculis aduerſùs eas pugnemus, ſicut Ioſeph Geneſ. 39. qui poſtquam beneficia heri ſuo commemorauit, adiecit: *Quomodo ergo poſſum hoc malum facere, & peccare in Dominum meum?* D. Gregor. lib. 30. moral. cap. 18. Bona quæ aſſecutus fuerat Ioſeph, memoriæ intulit, & malum, id eſt, tentationem E euicit. Addit D. Gregor. Cùm voluptas tentat in proſperis, hæc ipſa proſpera, id eſt, beneficia Dei, tentationis aculeo ſunt opponenda, vt eo erubeſcamus nos praua committere, quo nos à Deo meminimus gratuitò bona percepiſſe, & illatam gratiam exteriorum munerum vertamus in arma virtutum, vt ſint ante oculos, quæ percepimus, id eſt, beneficia Dei, & quæ nos alliciunt, id eſt, tentationes, ſubigamus. Quia enim voluptas ex proſperitate naſcitur, eiuſdem proſperitatis conſideratione eſt ferienda, quatenus hoſtis noſter vnde oritur, inde moriatur. Iram namque ſuperni Iudicis contra nos accendimus, ſi contra benignitatem ipſius, etiam

Geneſ. 39.

D. Gregor. *Beneficiorum Dei memoria pugnandum eſt contra tentationes.*

ex ſua largitate pugnamus. Hæc D. Greg. Nemo ergo increſſatus recalcitret contra Deum, nemo beneficiis Dei impinguatus contra Deum pugnet peccando, ſed beneficiis Dei impinguatus pugnet tentationibus reſiſtendo, dicens cum Ioſeph: *Quomodo peccare poſſum in Dominum meum,* qui tot in me contulit beneficia?

6. Plurima autem ſunt, eadémque maxima Dei beneficia, (quibus veluti telis aduersùs peccata certare poſſumus) ſemper animo voluenda, vt ingratitudinis peſſimum vitium à nobis longè propellamus. Iuſtinianus in lib. de obedient. cap. 28. illa cum mari confert his verbis: Diuina beneficia ad qui plenum pădere conatus fuerit, ſimilis cenſendus eſt illi, qui latiſſima maris fluenta in vaſe minimo concludere moliretur, &c. Hoc mare latiſſimum veluti concluſum eſt his paucis verbis: *Nunquid non ipſe eſt Pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te?* Pater noſter Deus eſt indulgentiſſimus, qui nos ex nihilo condidit, hominéſque rationis participes fecit, qui conditos perpetuò ſeruat, & conſeruat, multis nos cumulans beneficiis, iuxta illud Pauli Actor. 17. *In ipſo viuimus, mouemur & ſumus.* A Deo vitam habemus, motum, & eſſentiam, atque exiſtentiam, in iis ille nos conſeruat. Nam niſi nos perpetuò conſeruaret, protinus in nihilum redigeremur. Artificum opera ab eis pendent, dum fiunt, poſtquam facta ſunt, & ſi longè ab artificibus recedant, permanent: opera verò Dei neque momento vno permanere poſſunt, ſi à Deo non conſeruentur. Quemadmodum aëris huius ſplendor à ſole pendet, dum fit, & dum conſeruatur: ita opera Dei, cælum, terra, homines, cæteráque omnia à Deo pendent, non ſolùm cùm efficiuntur, ſed etiam quandiu aliquid ſunt. Addit Moſes: *Poſſedit te.* Sumus enim Dei poſſeſſio, & hæreditas, quam ille mille donis colit, & ſanguine ſuo irrigat: *Populus ſumus acquiſitionis*, vt vocat D. Petrus epiſt. 1. cap. 2. id eſt, populus acquiſitus ſanguine Chriſti. Empti ſumus pretio magno, vt ait D. Paulus 1. Corinth. 6. Pretium autem magnum Chriſti ſanguis eſt. Hoſtis crudeliſſimus diabolus in ſuam nos ſeruitutem redegerat, nóſque poſſidebat: at Chriſtus miſericordia commotus, oppreſſos acerbiſſima captiuitate emit pretio magno, & poſſedit. Sequuntur alia beneficia.

Iuſtinianus. *Beneficia Dei mare magnũ.*

Actor. 17.

1. Pet. 2.

Quando diuidebat altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam.

7. Loquitur Moſes de diuiſione, & electione hominum poſt diluuium Noe, cùm in varias regiones ſunt diuiſi. Non vna in regione illos, ſed in multis collocauit Deus: reliquos populos Ethnicos ſibi non aſſumpſit, elegit verò populum Iſraël. *Pars* (inquit) *Domini populus eius, & Iacob funiculus hæreditatis eius.* Adumbrat autem hæc diuiſio, & electio aliam ſtupendam, quæ ab æterno facta à Deo eſt, videlicet diuiſionem prædeſtinatorum à præſcitis, & electionem prædeſtinatorum, *quando diuidebat altiſſimus gentes, & ſeparabat filios Adam.* O ſtupendam diuiſionem, qua Deus ab æternitate gentes diuiſit, & filios Adam ſeparauit? Innumerabilem præuidit hominum multitudinem, hanc diuiſit, multóſque ex illis propter peccata reprobauit, alios in ſempiternam gloriam prædeſtinauit. Hoc beneficium prædeſtinationis, & electionis, principium eſt, & fons beneficiorum, quæ Deus confert in prædeſtinatum. Eius effectus ſunt tria illa maxima beneficia: vocatio, iuſtificatio, glorificatio, iuxta illud Pauli ad Roman. 8. *Quos prædeſtinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iuſtificauit, quos autem iuſtificauit, & glorificauit.* Vocatio multa continet beneficia, iuſtificatio quoque, & glorificatio, quæ infinitum eſſet numerare. An ſimus prædeſtinati ignoramus, eſt enim prædeſtinatio occultiſſima; verùm ex vita noſtra, & bonis operibus coniicere poſſumus, ac confidere, nos tantum beneficium ſumma Dei liberalitate eſſe conſecutos: hinc illud D. Petri epiſt. 1. cap. 2. *Satagite, vt per bona opera certam veſtram vocationem, & electionem faciatis.* Qui vult certam, Græcè, βεβαίαν, firmam, & ſtabilem facere ſuam vocationem, & ſuam electionem, per bona opera id faciat. Bona enim opera prædeſtinati, & electi hominis ſunt ſignum. Hoc certiſſimum eſt, poſſe hominem, Deo auxiliante, legem Dei vſque ad mortem ſeruare, & bona opera facere, certiſſimum quoque eſt, huiuſmodi hominem eſſe prædeſtinatum. Deus omnibus auxilium fert. Serua ergo legem, & bona opera fac vſque ad mortem, & prædeſtinatum te reputa, ne ſis ſolicitus de prædeſtinatione, & anxius, ne te torqueat, ac perturbet. Eſto ſolicitus de bonis operibus, & bona vita. Qui bene viuit, & bene operatur cum perſeuerantia vſque in finem, hic eſt prædeſtinatus. D. Petrus. *Satagite*, (inquit) *vt per bona opera certam vocationem veſtram faciatis.* Non dixit, ſatagite, & ſoliciti eſtote de veſtra electione, & prædeſtinatione, ſed, *ſatagite, & ſolicii eſtote* de operibus bonis, quibus ipſam electionem firmam, & certam faciatis.

1. Petri 2. *Signum prædeſtinationis ſunt bona opera.*

8. Aiunt non nulli, duplicem eſſe prædeſtinationem, & electionem Dei; alteram ad gratiam, alteram ad gloriam. Prædeſtinat Deus ad primam gratiam ſine meritis, & operibus, nullâque datur cauſa huius prædeſtinationis. Prædeſtinat quoque ad gloriam, ſed ex operibus præuiſis. Gloria enim merces eſt prædeſtinati, & corona iuſtitiæ, quam Deus ob merita fidei, & operum donat. *Venite benedicti*, (ait Matth. 25.) *poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi, eſuriui enim & dediſtis mihi manducare, ſitiui, & dediſtis mihi bibere, hoſpes eram, & collegiſtis me.* Ecce regni cæleſtis gloriam tribuit Deus bonis operibus, tanquam præmium, & mercedem. Apocal. 14. *Opera illorum ſequuntur illos*, mortuos non ſequuntur diuitiæ, aut deliciæ, quibus in vita perfruiti ſunt, ſed opera bona. Hoc egregium eſt viaticum in cælum tendentibus. Quicunque in gloriam cæleſtem vult eſſe prædeſtinatus, operibus bonis inſudet.

Gloria merces & præmiũ eſt prædeſtinati.

Matth. 25.

Apocal. 14.

9. Fuit alia diuiſio, qua Deus à reliquis populis diuiſit populum Iſraël, ſuámque partem, & hæreditatem fecit: *Pars* (inquit) *Domini populus eius, & Iſraël funiculus hæreditatis eius.* At verò quia Meſſiam ſuum repudiauit, à Deo repudiatus eſt, aſſumptíque ſunt à Deo populi gentium. Olim pars Domini erat Iſraëliticus populus, & hæreditas eius: poſt Chriſtum verò pars Domini eſt Eccleſia toto orbe diſperſa, & hæreditas illius, iuxta illud Pſal. 2. *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Et Pſal. 15. ſic loquitur Chriſtus Dominus: *Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.* Hæreditas præclara Eccleſia eſt, in quam funes Domini præclarè ceciderunt.

Repudiauit Deus Iſraëlitas, elegit gentes.

Pſalm. 2.

Pſalm. 15.

Ab æterno Deus diuiſit filios Adam, & elegit ac reprobauit.

Inuenit

Inuenit eum in terra deſerta, in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis.

10. Ecclesiam ſuam, omnésque prædeſtinatos inuenit Deus in terra deſerta, in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis, omnes enim homines in peccato inuenit, (de Deipara virgine non loquimur.) Peccatum terra eſt, deſerta à Deo ſummo bono, & à gratia, locus eſt vaſtæ ſolitudinis, & horroris; quid enim horrendum eſt magis, quàm peccatum? In hac horrenda terra, & vaſta ſolitudine inuenit Deus homines. Vel terra deſerta mundus eſt, plena horrore ſerpentium, id eſt, peccatorum, Deuteron. 8. *Ductor tuus fuit* (ſcilicet Deus,) *in ſolitudine magna, atque terribili, in qua erat ſerpens flatu adurens, & ſcorpio, ac dipſas.* Hic mundus eſt ſolitudo plena ſerpentibus, ipſo tartareo flatu adurentibus. Cum ſerpentibus conferuntur peccata, Eccleſiaſtici cap. 21. *Quaſi* (inquit) *à facie colubri fuge peccata, & ſi acceſſeris ad illa, ſuſcipient te dentes leonis, dentes eius interficientes animas hominum.* In hac ſolitudine plena ſerpentibus horrendis ductor ſui populi eſt Deus.

Omnes homines Deus in peccato inuenit.

Deuter. 8.

Mundus eſt ſolitudo plena ſerpentibus.

Eccleſ. 21.

11. *Circumduxit eum, & docet, & cuſtodit quaſi pupillam oculi ſui*, &c. Non ſemper eadem via ducit, ſed per circuitus varios, hoc eſt, per multas tentationes circumducit, ſicque ad terram repromiſſionis perducit, docet eos legem ſuam, docet quid fugere, quid amplecti debeant, docet ipſis tentationibus cognoſcere varios ſpiritus, *cuſtodit quaſi pupillam oculi ſui.* Niſi enim Dominus nos cuſtodiret, viam hanc, & circuitus hos conficere nemo poſſet. Ipſe per tentationes nos circumducit, ipſe nos cuſtodit, quaſi pupillam oculi, ipſius adiutorium domus noſtra eſt, & turris fortiſſima, iuxta illud Pſalm. 90. *Qui habitat in adiutorio altiſſimi*, &c. Eſt etiam ſcutum, quod nos vndique circumdat, *ſcuto* (inquit) *circumdabit te veritas eius.* Militis ſcutum militem non circundat, ſed ante pectus fertur: at ſcutum Dei omni ex parte dilectos ſuos circundat, quoniam ex omni parte à dæmonis telis impetuntur. Vnde D. Bernard. Pſalm. eodem 90. Quia (inquit) vndique circundatus es tentationibus, ſcuto circundabit te veritas eius, vt quemadmodum vndique bella, ita vndique ſint præſidia, &c. Sicut pupilla ſub palpebra tegitur, ſic ſub Dei auxilio tegitur homo. Eſt autem hoc auxilium maximè neceſſarium. Obſeſſa ciuitas, poteſt auxilium expectare per longum tempus à Rege ſuo: at obſeſſus homo, & grauiter tentatus auxilio indiget feſtinante. Ideóque Eccleſia à Deo petit ſemper, vt ad auxilium ferendum feſtinet. *Deus* (inquit) *in adiutorium meum intende, Domine, ad adiuuandum me feſtina*, &c. Si enim auxilium tardat, ciuitas expugnatur, ſed numquam Dei tardat auxilium, ſaltem ſufficiens ad reſiſtendum hoſtibus, paratum ſemper eſt. Petimus à Deo, vt feſtinet auxilium. Feſtinat Dei auxilium, feſtinet quoque noſter cum eo concurſus. Neque enim prodeſt Dei auxilium, ſi concurſus hominis deſit. Vide, quanta cum celeritate Dauidi ſuccurrat Deus, Pſalmo 17. *In tribulatione* (inquit) *mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui, & exaudiuit de templo ſancto ſuo vocem meam.* Deinde: *Inclinauit cælos, & deſcendit.* Item: *Aſcendit ſuper Cherubin, & volauit.* Volat Dominus ad ferendum nobis auxilium, quaſi aquila prouocat ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitat, vt ferat auxilium, expandit alas ſuas, & aſſumit eos, & portat in humeris ſuis, quia portat auxiliis ſuis. O admirabilem aquilam Chriſtum! Coniice, ô peccator, in illum oculos cruci ſuffixum, téque prouocantem, vt ex turpiſſimo peccati nido celeriter exeas. Cerne extenſa in cruce brachia, velut extenſas alas, cerne corpus liuidum, verberibúſque conciſum, cerne clauis perforatas manus, transfixóſque pedes, caput in pectus inclinatum, ipſúmque pectus haſta crudeli vulneratum. Heu quem non prouocet amore ardens hæc aquila ad amorem? quem non prouocet ad volandum, altóque volatu ad deſerenda terrena omnia?

Chriſtus quaſi aquila prouocat ad volandum.

Conſtituit eum ſuper excelſam terram.

Conſtituit Dominus populum ſuum Chriſtianum ſuper excelſam terram, id eſt, in Eccleſia Catholica, quæ celſiſſima terra eſt. Nónne Eccleſia dicitur regnum cælorum? Quanto cælum terra eſt ſublimius, tanto Eccleſia Dei populis terræ excelſior eſt. Hic eſt mons ille, de quo Pſalmo 67. canit vates: *Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis; vt quid ſuſpicamini montes coagulatos? Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. Etenim Dominus habitabit in finem*, &c. Et Iſaiæ 2. *Erit in nouiſſimis diebus præparatus mons, domus Domini in vertice montium. Et eleuabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes.* LXX. interpretes vertunt: *Aſcendere fecit eos ſuper fortitudinem terræ*, hoc eſt, ſuper terram fortem, & Chaldæus: Collocauit eos ſuper fortitudinem terræ, &c. hoc eſt, collocauit eos ſuper terram fortem, atque munitam, vel ſuper terram fortem ad ferendos fructus. Quænam terra fortior Eccleſia reperiri poteſt, quæ tartareos peſſundat hoſtes, aduersùs quam portæ inferi prævalere non poſſunt? Ad ferendos verò cæleſtes fructus quàm fortis ſit, ille cernet, qui conſideraverit, in Eccleſia ſola fructus cæleſtes produci, fidei, ſpei, charitatis, gratiæ, ſacramentorum, verbi Dei, veræque doctrinæ, gloriæque ſempiternæ. Reliqui populi à fide Catholica alieni nemora ſunt, & ſyluæ ſteriles: Eccleſia hortus eſt amœniſſimus, omniúmque cæleſtium bonorum feraciſſimus. O Chriſtiani expergiſcamur, expendamúſque tantum beneficium. Conſtituit nos Deus ſuper excelſam terram, & ſempiternæ gloriæ feracem; à reliquis verò regionibus ſeparauit, feracibus ſempiterni ignis.

12. *Eccleſia terra eſt excelſa, & fortis.*

Pſalm. 67.

Iſaiæ 2.

In hac verò excelſa terra collocauit, *vt ſugamus mel de petra, oleúmque de ſaxo duriſſimo. Bibebant* (ait Paulus 1. Corinth. 10.) *de ſpirituali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus*, &c. Chriſtus petra eſt, & ſaxum fortiſſimum, ex quo omnia bona ſugimus. Ex hac petra ſugit mel Chriſtianus, qui geſta, dictáque Chriſti mente voluit, & deuotionis melle oblectatus, terrenas voluptates flocci facit. Ex hoc ſaxo duriſſimo ſugit oleum ſummæ miſericordiæ, cùm Chriſtum è cruce pendentem, viſceráque illa, & vulnera miſerationibus pleniſſima contemplatur. D. Bernard. ſermon. 2. Pent. Quàm dulciter, (inquit) Domine IESV, cum hominibus conuerſatus es, quàm abundanter multa, & magna bona hominibus largitus es, quàm fortiter tam indigna, quàm aſpera pro hominibus paſſus es, ita vt liceat *ſugere mel de petra, oleúmque de ſaxo duriſſimo*, duro ad verba, duriore ad verbera, duriſſimo ad crucis horrenda. Quia in omni

13. 1. Cor. 10.

Sugimus mel de petra, id eſt, Chriſto.

D. Bernard.

Auxilium Dei neceſſarium.

Pſalm. 17.

Ibid.

omnibus his, *ſicut agnus, coram tondente ſe, obmutuit, & non aperuit os ſuum.* Sic Bernard.

CAPVT XVIII.

MORALE.

De Cantico Moſis.

Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit.

1. INDICAT locus hic, ſaturitatem, ac proſperitatē cauſam eſſe, cur homines à Deo recedant, vnde Boëtius lib. 2. de conſolat. Philoſ. cap. 8. Proſpera (inquit) fortuna à vero bono deuios blanditiis trahit, &c. Similes ſunt ij, quos proſperitas in vitia ducit, ei homini, qui per amœna prata, vel per vias ſericis tapetibus ſtratas, in carcerem, vel ſuſpendium ducitur. Sic enim illi per proſperitatem ducuntur in carcerem, & ſuſpendium tartari. D. Greg. lib. 6. moral. cap. 3. Quaſi (inquit) per amœna prata in carcerem peruenit, qui per præſentis vitæ proſpera ad interitum tendit, &c. Prouerb. 1. *Proſperitas ſtultiorum perdet eos.* Stulti ſunt, qui non vident ſe per amœna prata proſperitatis ad ſuſpendium tartari duci, oculóſque in via tapetibus ſtrata, & ornata defigunt; finem verò viæ intueri nolunt, perdet eos hæc ſtultitia. Proſperitas, cæli obliuionem parit; exilium & viam facit pro patria diligere, ideo bene cum illis agitur, qui aduerſis vexantur, vt patriam quærant. D. Gregorius lib. 23. moral. cap. 24. Via (inquit) eſt vita præſens, qua ad patriam tendimus; & idcirco hîc occulto iudicio, frequenti perturbatione conterimur, ne viam pro patria diligamus. Solent enim nō nulli viatores, cùm amœna fortaſſe in itinere prata conſpiciunt, pergendi moras innectere, & à cœpti itineris rectitudine declinare, eorúmque greſſus tardat pulchritudo itineris, dum delectat. Electis ergo ſuis Dominus huius mundi iter aſperum facit, ne dum quiſque vitæ præſentis requie, quaſi amœnitate viæ paſcitur, magis eum diu pergere, quàm citius peruenire delectet, ne dum oblectatur in via, obliuiſcatur quod deſiderabat in patria. Hæc Gregor. Ezechielis 16. *Hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius & filiorum eius, & manum pauperi non porrigere,* &c. in quem locum ſic ſcribit D. Hieron. Superbia, ſaturitas panis, rerum omnium abundantia, otium, & deliciæ, peccatum Sodomiticum eſt, & propter hoc ſequitur Dei obliuio, quæ præſentia bona putat eſſe perpetua; & nunquam ſibi neceſſariis eſſe indigendum, &c.

Boëtius. *Proſperitas hominibus nocet.* D.Gregor. Prouerb. 1. D.Gregor. *Aduerſitas prodeſt hominibus.* Ezech. 16. D.Hieron.

2. Deu. 8. Moſes ſic populū adhortatur: *Obſerua, & caue, ne quando obliuiſcaris Domini Dei tui, & negligas mādata eius: ne poſtquam comederis, & ſatiatus fueris, domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, habueriſq; armenta boum, & ouium greges, argenti, & auri, cunctarúmque rerū copiam, eleuetur cor tuum, & non reminiſcaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti.* Eleuant cor diuitiæ, eleuat proſperitas, efficit Dei obliuionem, & in magna ſcelera præcipitat. Pſal. 72. *Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum.* Theodoretus adipem ait ſignificare proſperitatem. Ex hoc adipe, id eſt, ex proſperitate impiorum, exit, & naſcitur iniquitas eorum. Theodoreti hæc ſunt verba: Adeps proſperitatem ſignificat, & ait pſalmographus, eos qui in huiuſmodi fecundis rebus ſunt, ſolere magna cum licentia delinquere. Eodem Pſalmo: *In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur: ideo tenuit eos ſuperbia, operti ſunt iniquitate, & impietate ſua.* Theodoretus: Secundo (inquit) flumine res eorum feruntur, & neque laboribus, neque ærumnis, neque caſtigationibus cincti ſunt, aliorum hominum inſtar. Hinc in ſuperbiam, & faſtum elati ſunt, &c. Obliuionem Dei, faſtum, & ſuperbiam proſperitas in hominibus efficit; quia quàm breui tempore durent caduca bona, non conſiderant, vt D. Hieron. iam citatus ait: Sequitur (inquit) Dei obliuio, quæ præſentia bona putat eſſe perpetua, &c. At illa momento temporis euaneſcunt. *Dies* (ait D. Iacobus cap. 1. epiſtolæ ſuæ) *ſicut flos fœni tranſibit, exortus eſt enim ſol cum ardore, & areſcit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit, ita dies in itineribus ſuis marceſcet.* & cap. 4. *Quæ eſt vita veſtra? Vapor eſt ad modicum parens, & deinceps exterminabitur,* &c. Vapor eſt vita hominum, qui in proſperitate vitam traducunt, nubes eſt ex vaporibus terreſtribus eleuata, & proſperitatis radiis, veluti Solis, illuſtrata, ſed mox vapor diſſoluitur eleuatus, diſparéntque radij, qui vaporem illuſtrabant. Boëtius lib. 2. de conſolat. Philoſoph. proſa 8. proſperitatem cum aduerſitate confert: aduerſitatem verò hominibus plus prodeſſe exiſtimat, quàm proſperitatem: Plus (inquit) hominibus aduerſam fortunam reor prodeſſe, quàm proſperam. Proſpera enim ſemper ſpecie fælicitatis, cùm videtur blanda, mentitur; aduerſa ſemper vera eſt, cùm ſe inſtabilem mutatione demonſtrat: proſpera fallit, aduerſa inſtruit: proſpera bonorum mendacium ſpe mentes ligat, aduerſa cognitione fragilis fælicitatis abſoluit. Itaque proſperam fortunam videas ventoſam, fluentem, ſuíque ſemper ignaram: aduerſam, ſobriam, ſuccinctámque, & ipſius aduerſitatis exercitatione prudentem; poſtremò proſpera à vero bono deuios blanditiis trahit; aduerſa plerumque ad vera bona reducens vnco retrahit. Sic ille. Et D. Gregor. 1. par. paſtoral. cap. 3. Proſpera (inquit) ſæpe per tumotem cor inquinant, & aduerſa per dolorem purgant. In proſperis ſe animus erigit; in aduerſis etiam quando ſe erexerat, ſternit; in proſperis homo ſui obliuiſcitur, in aduerſis verò ad ſui memoriam reuocatur; in proſperis ſæpe, & ante acta bona depereunt, in aduerſis autem longi quoque temporis admiſſa terguntur, &c. His adde illud Senecæ in lib. de diuina prouidentia: Calamitas (inquit) virtutis occaſio eſt, illos meritò quis dixerit miſeros, qui nimia fælicitate torpeſcunt, quos velut in mari lento, tranquillitas itineris detinet, &c.

Ibidem. Theodoret. *Proſperitas breui tempore euaneſcit.* Iacob. 1. Iacob. 4. Boëtius. *Confertur proſperitas cum aduerſitate.* D.Gregor. Seneca.

Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſſima.

Durum eſt tibi (ait Dominus Paulo Act. 9.) *contra ſtimulum calcitrare.* Contra ſtimulum Dei calcitrauit incraſſatus populus: durum illi hoc fuit. Quemadmodum enim is, qui aduersùs ſtimulum calcitrat, ſe ipſum vulnerat: ſic Iſraëlitæ aduersùs Deum recalcitrantes, ſe ipſos vulnerarunt, ac perdiderunt. Ignis Dei exarſit in eos, à quo conſumpti perierunt: *Ignis* (inquit) *ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſſima.* In hoc orbe incipit exardeſcere ignis diuinæ iræ; ſi verò peccator lachrymarum, & pœnitentiæ vndis illum non extinguit, *ardebit vſque ad inferni nouiſſima,* comburétque animam cum

3. Act. 9. *Ignis turiæreus.*

D. Gregor. cum corpore. D. Gregorius lib. 27. moral. cap. 12. Quantum (inquit) ad præſentem percuſſionem ſpectat, rectè dicitur: *Ignis exarſit ab ira mea*, quantum verò ad æternam damnationem, aptè mox ſubditur, *& ardebit vſque ad inferos deorſum*, &c. Videat peccator, contra quem ſtimulum calcitret; calcitrat contra ignem ſempiternum, ſeque ipſum comburit.

4. *Multa genera ſuppliciorum habet Deus.*

Multa ſuppliciorum genera habet in hoc mundo Deus; multas ſagittas, quibus peccatores configat. *Congregabo* (inquit) *ſuper eos mala, & ſagittas meas complebo in eis, conſumentur fame, & deuorabunt eos aues morſu amariſſimo, dentes beſtiarum immittam in eos cum furore trahentium ſuper terram, atque ſerpentium: foris vaſtabit eos gladius, & intus pauor.* Ezech. 14. quatuor pœnarum genera enumerat, quibus punire poteſt homines, nimirum bellum, famem, feras, & peſtem: *Si quatuor* (inquit) *iudicia mea peſſima, gladium, & famem, ac beſtias malas, & peſtilentiam immiſero in Ieruſalem*, &c. Adde iis millia morborum genera, & alia. Non deſunt ſupplicia Deo, quibus peccatores puniat in hac vita; ſed differt ſupplicia Deo, expectat pœnitentiam. Quòd ſi pœnitentiæ fructum non proferat homo ignis fiet pabulum, iuxta illud Domini Matth. 7. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*, &c. Deut. 33. *In dextera eius ignea lex*, &c. Lex Dei ignea eſt, quia ſi non ſeruetur, igne comburit eos, qui eam non ſeruant. Matth. 13. *Tempore meſſis dicam meſſoribus, colligite primùm zizania, & alligate ea in faſciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum.* Iuſti velut triticum in horreum cæli congregantur; improbi velut zizania in ignem mittuntur. Eccleſiaſtici 21. *Stupa collecta ſynagoga peccantium, & conſummatio eorum flamma ignis.* O ignem horrendum! populus Iſraëliticus ignem montis Sinai valde timuit, Deuteron. 18. *Dixiſti*, (ait Moſes) *ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar*, &c. Quis non timeat ignem tartari multo maiorem? quis non timeat ignem inextinguibilem?

Ezech. 14. Matth. 7. Deuter. 33. Matth. 13. Eccleſ. 21. Deut. 18.

5. *Omnia ſunt amputanda, ne in ignem tartareum mittamur.*

Equidem ſatius eſt, omnia huius mundi mala perpeti, quàm in ignem hunc inextinguibilem mitti, id docet Dominus Marci 9. grauiſſimis verbis: *Si ſcandalizauerit* (inquit) *te manus tua, abſcinde illam, bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et ſi pes tuus te ſcandalizat, amputa illum, bonum eſt tibi claudum introire in vitam æternam, quàm duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Quòd ſi oculus tuus ſcandalizat te, eijce eum; bonum eſt tibi luſcum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.* Sic Dominus docet, ignem eſſe inextinguibilem, & vermem perpetuum, quem, vt effugiamus, omnia ſunt amputanda, quæ nos in peccatum poſſunt inducere. Inextinguibilis eſt ignis hic: ligna in quibus exardeſcit, peccata ſunt; ignem tartareum peccator ſibi ſuccendit, cùm peccat, Iſaiæ 50. *Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis, quas ſuccendiſtis.* Ieremiæ 17. *Ignem ſuccendiſti in furore meo, vſque in æternum ardebit.* Tolle peccata, ignem extingues: ſi peccata non eſſent, ignis tartari non eſſet, quia verò peccata multa ſunt, ignis eſt tartari inextinguibilis, quo puniuntur. Ligna, in quibus ignis hic exardeſcit, peccata ſunt. Eccleſiaſtici 28. *Secundùm ligna ſyluæ, ſic ignis exardeſcit.* Secundùm peccata, ſic tartareus ignis inflammatur. Qui pauciora habuerit peccata, minus inflammabitur, quam ille, qui plura habuerit. Vnde D. Gregor. lib. 4. dialog. Sicut (inquit) in domo patris manſiones multæ ſunt, pro diuerſitate virtutum; ſic damnatos diuerſis ſuppliciis gehennæ ignibus ſubiicit diſparitas criminis, quæ gehenna, quamuis vna ſit cunctis, non tamen cunctos vna, eademque qualitate ſuccendit. Sic Gregorius. Inextinguibilis eſt ignis tartari, quia inextinguibilia ſunt peccata damnatorum. Dum vita manet, extingui poſſunt peccata aquis pœnitentiæ, poſt vitam, peccatum, & ignem debitum peccato, nemo extinguet, etſi tot lachrymas effundat, quot habet occeanus aquas. Prouerb. 30. *Ignis nunquam dicit, ſufficit.* Comburit ignis tartareus peccatorem, numquam verò dicit, ſufficit hactenus combuſſiſſe, ſed per totam æternitatem comburit, Dei iuſtitia ſic iudicante. D. Gregor. Nunquam (inquit) vltra miſericordia parentis Dei liberat, quos ſemel in locis pœnalibus iuſtitia iudicantis damnat, &c. Deus bene! poſt vitam in tartaro per totam æternitatem peccata extingui non poſſunt; quanuis per totam æternitatem peccator lamentis ſe tradat: hîc verò dum viuit, pœnitentia, & vitæ correctione paruo temporis ſpatio, & peccata, & ignem tartareum extinguit. Vtinam ſaperent peccatores, & intelligerent. O peccator, modico tempore vitæ huius pœnitentiam age, ne per totam æternitatem æterno igne crucieris, extingue peccata, ne igne inextinguibili torquearis. Audi D. Ambroſium ad virginem lapſam ſcribentem, cap. 8. Neceſſe (inquit) eſt præuaricatricem animam tartareis ignibus tradi; neque aliud remedium conſtitutum eſt poſt baptiſmum, quàm pœnitentiæ ſolatium. Quantumuis afflictionem, quantumuis laborem ſubire eſto contenta, dummodo ab æternalibus pœnis libereris. Sic Ambroſ. Audi D. Bernardum in Pſalmo 90. Durum (inquit) vobis videtur, cùm vobis dicitur, agite pœnitentiam? Erratis, ſed audituri eſtis aliquando ſermonem aſperum & durum: *Diſcedite à me in ignem æternum.* Hoc timete, hoc durum reputate, & inuenietis, quia iugum Domini ſuaue eſt. Si in ſe ipſo ſuaue illud credere necdum poteſtis, vel hoc non ignoratis, quoniam huius comparatione ſuauiſſimum eſt, &c.

Marc. 9. D. Ambroſ. D. Bernard.

Peccata, lignum ſunt ignis tartarei.

Iſai. 50. Ieremiæ 17.

Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent.

6. *Peccatores ſunt ſtulti, & inſipientes.*

Deſipit peccator, non intelligit, nouiſſima non prouidet. *Haccine reddis Domino populo ſtulte, & inſipiens?* ait Moſes. Populum appellat ſtultum, & inſipientem in hoc Cantico, quia non ſapuit, ſed Deum dereliquit, & idola coluit. Quemadmodum mures muſcipula capiuntur: ita diabolus inſipientes peccatores idolorum cultu, & aliis peccatis capit. Sapient. 14. *Creaturæ Dei in odium factæ ſunt, & in tentationem animabus hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium.* Muſcipulæ ſunt, aurum, & argentum, ex quibus fiunt idola, cætera'que creaturæ, quibus tamquam laqueis pedes hominum inſipientium capiuntur. Iſaiæ 1. ait Dominus:

Sapient. 14. Iſaiæ 1.

Cogno

Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, Iſraël autem me non cognouit, & populus
Pſalm.48. *meus non intellexit.* Vt enim legitur Pſal.48. *Homo, cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.*
Peccatores ſimiles ſunt iumentis inſipientibus. Homo à iumentis ratione, & intelligentia differt. Qui ergo intellectu,& ratione non vtitur, ſed concupiſcentiæ ſuæ habenis ducitur, meritò iumentum dicitur. Non ſapit iumentum inſipiens, non intelligit, non prouidet nouiſſima;
Pſalm.31. idem homines faciunt inſipientes. Pſal.31. *Nolite fieri ſicut equus, & mulus,* (ait Dauid) *quibus non eſt intellectus.* Hortatur nos,ne rationis expertia animalia imitemur, ſed ſapiamus. Equus, & mulus,quos ſeſſores, & qualia ferant onera, non curant: ſic inſipientes homines non curant, ferántne Deum, an diabolum. Audiamus
D. Gregor. D. Gregorium in Comment. eiuſdem Pſalmi: Nolite (inquit) ſicut equus alienum ſeſſorem indifferenter portare. Equus enim ſicut dominum ſuum ad portandum recipit, ita etiam ſine diſcretione alios, qui volunt aſcendere, ſeſſores admittit. Qui ergo diabolo ſe ſubiecerit, & animam, quæ ſedes ſapientiæ eſſe debuerat, eius ditioni mancipauerit; ſine intellectu, ſicut equus exiſtit. Mulus verò ſicut onus domini ſui ſuſtinet, ita ſe cuilibet extraneo onerabilem præbet. Quiſquis itaque Domini, cuius iugum ſuaue, & cuius onus leue eſt, præcepta reiiciens, grauiſſimas peccatorum ſarcinas ferre non recuſauerit; irrationabilem ſe profectò ſicut mulum oſtendit. Hæc D.Gregor.

7. O quàm optanda res eſt intellectus, & nouiſſimorum noſtrorum proſpicientia: *Vtinam* (inquit Moſes) *ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent.* At is homo, qui ſimilis iumento eſt, non optat intellectum habere, & nouiſ-
Pſalm. 35. morum prouidentiam, ſed, vt eſt in Pſalmo 35. *Noluit intelligere, vt bene ageret,* &c. Non vult habere intellectum, cuius lumine illuſtratus bene agat. O illum fælicem, qui ſapere vult, &
Pſalm.31. intelligere, vt bene agat, quíque intellectum à Deo poſtulat, & accipit. Pſalmo 31. *Intellectum* (inquit Dominus) *tibi dabo.* Magnum Dei
Intellectus rerum ſpiritalium magnum eſt Dei donum. donum eſt intellectus. Per intellectum nos inſtruit Dominus: *Intellectum* (inquit) *tibi dabo, & inſtruã te in via hac, qua gradieris.* & Pſalmo 110.
Pſalm. 110. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*, hoc eſt, intellectus, ſiue intelligentia bona eſt facientibus eam, hoc eſt, facientibus id quod intelle-
Lux in homine eſt intelligentia, & conſideratio. ctus docet faciendum. Bonus intellectus eſt bene agentibus. Quod in mundo lux eſt, id eſt in homine rerum intelligentia, & conſideratio. Deus Opt. Max. cùm mundum creauit, lucem
Geneſ.1. prima die condidit. Geneſ. 1. *Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, dixítque Deus fiat lux, & facta eſt lux,* &c. Tenebræ ſunt ſuper faciem peccatoris. Imitetur Deum, & in primis poſtulet ab eo: Domine,fiat lux ſuper faciem huius abyſſi, fiat lux in intellectu meo, qua te iuuante cernere poſſim nouiſſima mea, peccatáque,ac cupiditates meas, velut immanes feras effugare. Pſalmo
Pſal.103. 103. *Poſuit tenebras, & facta eſt nox, in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluæ, catuli leonum rugientes vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi.* Ecce
Caligo intellectus. quid nox & caligo intellectus in homine efficiat. Quemadmodum facta nocte,beſtiæ ſyluæ, & leonum catuli pertranſeunt, vt rapiant, & prædas agant: ſic facta nocte in intellectu hominis,cupiditates,velut leonum catuli,graſſantur, vt miſerum hominem dilanient. Vis videre, A quid efficiat lux mentis? ſequitur in eodem Pſalmo: *Ortus eſt ſol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur. Exibit homo ad opus ſuum.* Similem in modum,ſi ſol in intellectu hominis exoriatur,fugantur feræ, & leones, hoc eſt, cupiditates, & collocantur, frænantúrque in cubilibus ſuis,ne effrænatæ omnia diripiant. Exit autem homo ad opus ſuum faciendum, fugatis cupiditatibus. Opus verò hominis eſt virtutibus incumbere, Deíque mandata ſeruare. Fugatis cupiditatibus, illuminatóque intellectu, ad hoc præclarum opus exit homo. Itaque ſapiamus omnes, & intelligamus, & nouiſſima prouideamus. Eſt enim hæc ſapientia Chri-
B ſtianorum,& adeò pretioſa, vt mundi principatui ſit anteponenda, vt cenſet Author Speculi, quod D. Auguſtino tribuitur, tomo 9. Crede mihi,(inquit ille)ad huius rei,id eſt,mortis conſiderationem maluiſſe debueras prouidentiam poſſidere, quàm totius mundi dominationem. Vtinam ſaperes, & intelligeres, quæ mundi ſunt, & quæ inferni ſunt, &c. Item: Sapientis eſt non tam cuiuslibet rei principium proſpicere, quàm finem,exitúmque prouidere,&c. Ibidem: Meditationem appellat mentis ditationem: meditatio (inquit) nihil eſt, quàm mentis ditatio. Eſto alter Argus, imò illo cautior, & prouidentior, licèt centum luminibus
C cinctum caput Argus habebat. Sic ille. Si vis animum ditare, meditationi aſſueſce, non eſt tibi opus in Indiam nauigare,domi tuæ quietus meditationi vaca, & ditaberis.

Author Speculi.

Ac nouiſſima prouiderent.

Ad Epheſ. 6. hortatur nos Paulus, vt diuina induamus arma, quibus hoſtes tartareos ſuperare poſſimus: *Induite* (inquit) *vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduersùs inſidias diaboli.* Diuinæ huius armaturæ magna pars eſt nouiſſimorum meditatio. Eſt enim potentiſſima ad repellendos, fugandóſque aduerſarios: adeò verò potens eſt, vt dicat Eccleſiaſticus cap. 7. *In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis.* Quaſi dicat: Eſto ſemper indutus his armis, numquam illa exuas, in omnibus operibus tuis ſemper in memoria habeto nouiſſima tua, nullúmque hoſtium telum te vulnerabit: *In æternum* (inquit) *non peccabis*, hoc eſt, ſi arma hæc ſemper feras, nullum te aduerſariorum iaculum fauciabit. O arma potentiſſima! Ad Epheſ. 6. *In omnibus* (inquit Paulus) *ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.* Fides nouiſſima noſtra nobis indicat, poſt mortem docet ſequi iudicium horrendum; æterna tormenta improbis, æterna præmia probis. Cùm ergo ignea tela
E tart areis ſuccenſa flammis hoſtes in nos iaculantur, in omnibus congreſſionibus ea reuocémus in memoriam, quæ fides nos docet, videlicet poſt mortem ſequi iudicium terribile, & cruciatus æternos, ſi peccata non fugiamus: gloriam verò immenſam ſequi, ſi virtutem ſectemur. Hæc nouiſſimorum memoria ſcutum fidei eſt, in quo omnia tela nequiſſimi ignea extinguuntur. Iudicum 7. Gedeon militibus ſuis hæc arma tradidit, tubas, & lagenas, & in medio earum lampades: *Cúmque per gyrum caſtrorum hoſtilium in tribus perſonarent locis, & hydrias confregiſſent, tenuerunt ſiniſtris manibus lampades, & dextris ſonantes tubas, clamauerúnque,* &c. Hæc noſtra arma ſunt, videlicet tuba, quæ nos ad

8. Ad Epheſ. 6.

Meditatio nouiſſimorum vtiliſſima.

Eccleſ. 7.

Ad Epheſ. 6.

Memoria nouiſſimorum ſcutum fidei. Iudicum 7.

iudicium

iudicium excitabit, sonitu illo terribili: *Surgite mortui, & venite ad iudicium*; fractæ lagenæ, id est, corpora nostra fracta, atque sepulta; lampades igne tartareo inflammatæ.

9. His pugnemus armis, vincere si volumus, prouideamus nouissima, exploremus sæpe terram promissam iis, qui Dei mandata seruant; descendamus in infernum viuentes, ne descendamus morientes. Mittamus exploratorem intellectum, qui de fructibus terræ amarissimæ ad nos afferat, vt quàm amara sit, sciamus. Equidem verè illud renuntiabit nobis, quod olim exploratores Israëlitis renuntiarunt, Numer. 13. *Terra, quam lustrauimus, deuorat habitatores suos, ibi vidimus monstra quædam*, &c. Inferorum namque terra igne deuorat homines habitatores suos, & comburit in sempiternum, simul cum cacodæmonibus, qui monstra sunt inferorum. Illud quoque renuntiabit Iob 10. *Terra est tenebrosa & operta mortis caligine, terra miseriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Denique noster explorator intellectus stupore plenus interrogationem nobis proponet illam, quæ capite Isaiæ 33. extat: *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Et illud addet Psalmi 49. *Intelligite hæc qui obliuiscimini Deum, ne quando rapiat, & non sit qui eripiat.* ô homines Dei, eiúsque iustitiæ obliti, sapite, intelligite, prouidete nouissima, considerate attentione magna, an possitis habitare cum igne deuorante tartari, & cum ardoribus, qui nullum habent finem, sed per totam æternitatem animas corporáque incendunt. Emendate mores, vitia fugite, ne vos diuina iustitia rapiat. Quòd si illa rapuerit in tartarum, post mortem nemo erit, qui eripiat, nemo erit qui ferat auxilium. Psalmo 110. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* Bonus est hic intellectus nuntius, & explorator tartari, bonus, inquam, facientibus eum, hoc est, facientibus id quod monet, nimirum vt tartarei ignis æternitatem horrentes, peccata omnia, velis, remísque fugiamus, & virtutes consectemur. Ecclesiastæ 11. *Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum, qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita.* Tenebrosum est nouissimorum tempus, etiam inter res lætas, ac prosperas in memoriam reuocandum est. Magnam enim animo affert vtilitatem hæc memoria.

10. Cùm venit nouissima mors, *vanitatis arguuntur præterita*; quod efficit mors præsens, efficit etiam mortis, & nouissimorum consideratio. Qui enim nouissima profundè considerat, omnia bona caduca vana esse arbitratur, eáque facilè contemnit, vnde illud D. Hieron. ad Paulinum: Facilè contemnit omnia, qui se semper cogitat, esse moriturum, &c. Vanas esse res caducas indicat finis, ideo D. Gregorius: Acleo datæ fœminæ illustri suadet, vt caducarum rerum finem consideret, & somnium videre ait eum, qui eas diligit. D. Gregorius lib. 7. epist. 54. ad Acleo datam: Reducite (inquit) ad animos prosperitates temporum, multitudinem hominum, dignatum pompas, matronarum gloriam, diuitiarum abundantiam. Attendite hæc omnia, vbi, vel quid facta sunt, & ex hoc pensate, quòd nulla sint, & quia qui ista diligit, somnium vigilans videt. Hæc recordatio magna vobis debet esse instructio, quoniam pro magno di-

Intellectus mittendus explorator tartari.

Num. 13.

Iob 10.

Isaiæ 33.

Psal. 49.

Eccles. 11.

Nouissima indicant, res caducas esse vanas.

D. Hieron.

D. Gregor.

Somnium videt, qui caduca diligit.

ligi non debet, quidquid fine concluditur. Hæc ille. Psal. 72. psalmographus, siue is sit Dauid, siue Asaph: *Zelauit* (inquit) *super iniquos, pacem peccatorum videns*; zelo in impios afficiebatur, quòd videret eos pace, & prosperitate frui. Postea ait: *Labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum*, &c. Labor Dauidi erat, quòd videret florere impios, sed nouissima eorum considerauit, & vanam esse eorum prosperitatem vidit. Nouissima enim impiorum ostendunt, quàm sit breuis eorum prosperitas, & similis somnio. Fruuntur in hac vita modici temporis somnio delectabili, post hanc vitam torquentur igne sempiterno: *Quomodo* (inquit Dauid) *facti sunt in desolationem? subitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam, velut somnium surgentium Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Intelligamus in nouissimis nostris, & aliorum, qui ante nos ex vita discesserunt, & vanitatis arguemus hæc mundi bona, quæ admiramur. D. Ephrem lib. de vita spiritali, cap. 40. Inclinemus (inquit) nos ad sepulchra, permixtos ossium aceruos, craniáque cernamus, & hæc considerantes, nos ipsos in illis velut in speculo quodam contemplabimur, &c. Egregia specula sunt nouissima hominum. In sepulchris enim, & craniis, & ossibus mortuorum, velut in speculis, cernimus, quàm vani sint honores, diuitiæ, & voluptates viuorum.

Psal. 72.

D. Ephrem.

Specula viuorum sunt sepulchra mortuorum.

11. Sapiamus ergo, intelligamus, & prouideamus nouissima: non pellat mundi prouidentia, & cura ex animo nostro prouidentiam, & curam nouissimorum, ne improuidos nos, & imparatos ipsa nouissima rapiant, sicut diuitem illum improuidum rapuerunt, de quo Lucas 12. scribit: Sapiebat ille dives, intelligebat, & prouidus erat de frumento, & fructibus. Audiamus hominem: *Quid faciam*, (inquit) *quia non habeo, quò congregem fructus meos? scio quid faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, bona mea, & dicam animæ meæ: Anima habes multa bona posita in annos plurimos, quiesce, comede, bibe, epulare.* Nónne vides hominis terrestrem cibi prouidentiam? nónne cernis nouissimorum improuidentiam? *Anima* (inquit) *habes multa bona posita in annos plurimos, quiesce*, &c. O hominem stultum, & improuidum, ne diem quidem vnum habes vitæ, & plurimos tibi annos insipiens polliceris? vtinam saperes, & intelligeres, & nouissima prouideres. Etenim, vt scribit Euangelista: *Dixit ille Deus; stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti, cuius erunt?* ô stulte, & insipiens, qui sapere noluisti, & nouissima prouidere; ecce hac nocte aderit nouissima mors, & iudicium, & peccatorum supplicium, quæ prospicere noluisti: prouidisti bona temporalia, ac caduca, illa omnia te derelinquent, horreáque tua illa dilatata, & plena bonis tuis aliis tradentur, satius multo fuisset nouissima prouidere, atque æterna, quàm temporalia, atque caduca; transeunt euolántque temporalia, permanent æterna, fallitur qui in temporalibus dicit: *Anima mea habes multa bona posita in annos plurimos, quiesce, comede, epulare.* Verè eadem verba vsurpat is, qui nouissima prouidit, & paratus ad iudicium Dei venit, coronaque gloriæ donatus est. Canere is verissimè potest: anima mea, habes multa bona posita in annos æternos, iam requiesce à laboribus, quos pertulisti,

Lucæ 12.

Nouissima prouidenda sunt.

tuliſti, vt quietem hanc conſequereris; comede, & epulare. Epulas enim tibi Deus largitus eſt, omni nectare, & ambroſia dulciores, quarum dulcitudinem is ſolus nouit, qui experitur quàm dulcis eſt Dei immenſi conſpectus.

D.Gregor. Audiamus magnum Gregorium, homil.13. in Euangelia: In conditione (inquit) veſtræ mortalitatis mentis oculos figite, venienti vos iudici per fletus quotidie, & lamenta præparate, & cùm certa mors maneat omnes, nolite de temporalis vitæ prouidentia, incerta cogitare. Terrenarum rerum vos cura non aggrauet. Vbi ſunt illi, qui ea quæ hodie colimus, nobiſcum tranſacto anno B. Felicis natalitia celebrauerunt? ô quanta & qualia de præſentis vitæ prouiſione cogitabant, ſed ſurrepente mortis articulo, repente in iis, quæ prouidere nolebant, inuenti ſunt, (id eſt, in nouiſſimis) & cuncta temporalia quæ congregata quaſi ſtabiliter tenere videbantur, amiſerunt. Sic ille.

12. *Prouidenda tempeſtas nouiſſimorum.* Prouideamus igitur nouiſſima, ne in iis, quæ prouidere nolumus, paulo poſt improuidi, & imparati inueniamur. Accidet enim nobis, quod gubernatori accidit, qui tempeſtatem imminentem non prouidet: ſubitò tempeſtas improuiſa nauem inuadit, & fluctibus obruit. Hoc

Eccli.5. eſt, quod ait Eccleſiaſticus cap. 5. *Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, ſubitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ* C *diſperdet te.* Quaſi dicat, ne ſis improuidus, & incautus, nouiſſimorúmque oblitus; ne differas de die in diem conuerſionem, prouide tempeſtatem, improuiſa enim ſubitò prouidum te obruet, diſperdétque incautum ira Dei. Omnia remedia prouidenda ſunt rei ſummi pretij, quæ ſi perit, abſque remedio perit. Summi pretij eſt anima, ſi perit, & in orcum præcipitatur, nullo inde remedio educi poteſt. Omnia ergo prouidenda ſunt remedia, ne pereat ſine remedio. Denique ſapiamus, & intelligamus, & prouideamus res æternas; inſipiens enim eſt, qui de rebus mox perituris prouidentiam magnam habet, & res ſempiternas non curat. Breuia D

Bona & mala huius vitæ breuia ſunt. ſunt huius vitæ tam bona, quàm mala, quia vita ipſa breuis eſt. Sempiterna ſunt æternæ vitæ bona, & mala, quia vita ipſa æterna eſt. Stultus eſt, qui pro breuibus bonis conſequendis, aut breuibus malis fugiendis, bona cæli ſempiterna amittit, & mala tartari ſempiterna conſequitur. Sapiens eſt, qui pro ſempiternis bonis cæli comparandis, & ſempiternis malis tartari euitandis libenti animo breuia bona mundi negligit, & breuia eius mala tolerat.

Lactantius Firmianus. Lactantius Firmianus lib.6. diuin. inſtitut. Hæc (inquit) vita temporalis, quia breuis eſt, idcirco, & bona eius, & mala breuia ſint neceſſe eſt. Illa verò ſpiritalis, quæ huic terrenæ con- E traria eſt, quoniam ſempiterna eſt, idcirco & bona eius, & mala ſempiterna ſunt. Ita fit, vt bonis breuibus mala æterna, & malis breuibus bona æterna ſuccedant. Itaque cùm ſimul propoſita ſint homini bona & mala, conſiderare vnumquemque ſecum decet, quanto ſatius ſit, pro perpetuis bonis mala breuia penſare, quàm pro breuibus, & caducis bonis mala perpetua ſuſtinere. Hæc ille. Adde his illud D.

D.Bernard. Bernardi epiſtola 292. *O vtinam* (inquit) *ſaperes, & intelligeres, ac nouiſſima prouideres:* ſapperes, quæ Dei ſunt; intelligeres, quæ mundi ſunt; prouideres, quæ inferni ſunt. Profectò inferna horreres, ſuperna appeteres, quæ ſunt ad ma- A lum, contemneres, &c. Idem Bernardus ſerm.2. in feſto Apoſt. Petri & Pauli: Tria (inquit) in verbis Moſis video nobis commendari, ſapientiam, intelligentiam, prouidentiam. Hæc ſpiritalis exercitij eſt ſumma; hæc forma ſtadij ſpiritualis, vt ſapienter diſponamus præſentia noſtra, recogitemus in amaritudine animæ noſtræ præterita, futura quoque ſolicitè prouideamus. *Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent,* (ait Moſes) ac ſi manifeſtius dicat: vtinam eſſet in eis ſpiritus ſapientiæ, & intelligentiæ, atque conſilij. Vtinam, fratres, hæc in nobis inueniantur, vt ſuauiter omnia noſtra per ſapientiam diſponamus, vt intellectu B peccata præterita damnemus, vt prouideamus futura conſilio. Sic D. Bernard.

D.Bernard.

De vinea Sodomorum, vinea eorum & de ſuburbanis Gomorrhæ.

Ecce fructus illorum, qui non ſapiunt, non 13. intelligunt, & nouiſſima prouident: *Fructus ſunt vineæ Sodomorum & Gomorrhæ, vua eorum, vua fellis, & botri amariſſimi, fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile,* &c. Qui libidini ſe tradit, is Sodomorum, & Gomorrhæ ciues imitatur, quorum effrænata libido ſatis nota eſt ex Geneſi cap.18. & 19. igne ex cælo miſſo, ac ſulphure punita à Deo. D. Gre- C gorius lib.1. Regum, cap.9. vineas ait ſignificare concupiſcentias, quoniam quemadmodum vineæ, ita concupiſcentiæ hominem inebriant. Itaque de vinea Sodomorum illos ait propaginem ducere, qui concupiſcentias carnis ſequuntur. Ex Sodomorum (inquit) vinea vitem, ex Gomorrha ducit propaginem, qui nefandiſſimis concupiſcentiis mentem replet, &c. At botri huius vineæ, ſi pulchri, & dulces videantur extrinſecus, intrinſecus amariſſimi ſunt ipſis, qui illos edunt. Amaritudinem habent *Peccatũ dulce apparet, ſed amariſſimum eſt.* internam, quam in orco experiuntur, qui non prouident nouiſſima. D. Gregorius: Vua eorum, vua fellis, & botrus amariſſimus: vua in D viſu eſt, in ſapore eſt fel, viſum oblectans, guſtum amaricans. Quia reprobæ menti valde placet, quod concupiſcit, ſed in æterna pœna, quod ſibi modò eſt dulce, amareſcit, &c. Fel draconum, id eſt, dæmonum, eſt vinum huius vineæ, id eſt, concupiſcentiæ, quod nobis propinant melle tectum. Venenum eſt aſpidum inſanabile. Non enim viribus humanis ſanari poſſunt peccata, quæ à concupiſcentia inebriati committunt homines; diuina vis opus eſt, vt ſanentur. De fructibus Sodomorum ſic ſcribit Egeſippus lib. 4. cap.18. Spectes illic ad ſpe- Egeſippus. ciem poma viridantia formatos vuarum racemos: ſi carpas, fatiſcunt, & in cinerem reſoluuntur, fumúmque excitant, quaſi adhuc ardeant, &c. Et Ioſephus lib.5. de bello, cap.5. Ioſephus. Videre (inquit) licet renaſcentes in fructibus cineres, qui colore quidem ſunt edulibus ſimiles; carpentium verò manibus, in fumum diſſoluuntur, & cinerem, &c. Huiuſmodi ſunt mundi voluptates, videntur fructus dulces, ſed in cinerem diſſoluuntur ſepulchri, fumúmque, & orci ſempiternum ardorem excitant. Expectat Dominus ex vinea ſua dulces fructus, iuxta illud Iſaiæ 5. *Expectauit, vt faceret vuas,* &c. Vuas expectat, botróſque dulces Dominus. Caueat Chriſtianus, ne pro dulcibus botris producat labruſcas, aut ſpinas. Iſaiæ 5. *Expectauit, vt faceret vuas,* Ibid. *& fecit*

Iſaiæ 5.

& fecit labruſcas. LXX. interpretes vertunt: *Fecit ſpinas.* Caueat ne vua illius ſit vua fellis, & botri illius ſint amariſſimi, ne vinum ſit fel draconum, & venenum aſpidum inſanabile; caueat peccata, quæ ſpinis, & amariſſimis botris ſimilia ſunt; caueat mala opera, quæ ſimilia ſunt felli draconum, venenóque aſpidis inſanabili. Ignem tartareum ſibi ante oculos proponat, in quem vineæ, quæ malos fructus ferunt, coniiciuntur, vt ardeant in ſempiternum, iuxta illud Matth. 7. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.*

Matth. 7.

CAPVT XIX.

MORALE.

De Cantico Moſis.

Nónne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?

1. *Peccata noſtra reponuntur in theſauris Dei, vt puniantur.* D. Bernard.

VIDENTVR peccatori inſipienti peccata præterire, poſtquam facta ſunt, quia Deus illa ſtatim non punit, cùm perpetrantur: at non prætereunt, ſed in theſauris diuinæ iuſtitiæ reponuntur, vt puniantur. Hinc illud D. Bernardi in ſerm. de conuerſione ad Clericos, cap. 15. Non tranſeunt (inquit) vt videntur opera noſtra, ſed temporalia quæque, velut æternitatis ſemina, iaciuntur, &c. Semina ſunt opera noſtra, & ſemina quidem æternitatis, quæ non tranſeunt, ſed vel æternam gloriam, vel æternum proferunt ſupplicium. Quemadmodum recondita ſub terra ſemina ſuo tempore ſe proferunt: ita recondita in theſauris Dei, bona, & mala opera ſuo tempore ſe oſtendunt. Ex modico ſemine ingens arbor naſcitur: ſic ex bono opere modico ingens gloria exoritur, & ex peccato quod peccatori modicum videtur, ingens ſupplicium producitur. Quamobrem D. Bernard. eodem loco ſic ait: Stupebit inſipiens, cùm ex hoc modico ſemine copioſam viderit exurgere meſſem, ſeu bonam, ſeu malam, pro diuerſitate ſementis, &c. Prouideamus hanc meſſem, ſi peccata volumus effugere, & operibus bonis operam nauare, ne coniiciamus oculos in paruitatem ſeminis, ſed in fructum, quem profert. Idcirco addit D. Bernardus: Hoc qui cogitat, nullum paruum reputat eſſe peccatum, quòd futuram meſſem potius æſtimet, quàm ſementem, &c. Habet Deus theſauros miſericordiæ, in quibus recondit bona opera noſtra, iuxta illud Matth. 6. *Theſaurizate vobis theſauros in cælo.* Theſauri hi miſericordiæ ſunt, habet quoque Deus theſauros iræ, & iuſtitiæ punientis, in quibus recondit peccata. Paulus ad Roman. 2. *Secundùm* (inquit) *duriciem tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram. Nónne hæc* (ait Dominus) *condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?* Habebat Deus peccata Iſraëlitarum recondita in theſauris, & ſignata: ſimilem in modum Iob 14. *Signaſti* (inquit) *quaſi in ſacculo peccata mea.* Velut ſigillo munita, habet Deus quaſi in ſacculo peccata, nemo poteſt illa ſurripere. Pœnitentia tamen reconditos & ſignatos theſauros, ac ſaculos aperit, ſigilla aufert, peccata tollit, & abolet; ipſo Deo theſauros, ſacculóſque ſuos ſpoliari cernente, atque exultante.

D. Bernard.

Matth. 6.

Ad Rom. 2.

Iob 14.

Pœnitentia peccata recondita in theſauris Dei aufert, & delet.

Mea eſt vltio.

2. Miſericors eſt Deus, ſed etiam iuſtus, & peccatorum vltor; parcit vt miſericors, vlciſcitur vt iuſtus. *Mea* (inquit) *eſt vltio, & ego retribuam in tempore.* Tempus vlciſcendi eſt, quamdiu peccator viuit, quòd ſi pœnitentiam non agat, tempus vlciſcendi eſt in morte. Infælix ille peccator, cuius peccata Deus in hoc tempore non vlciſcitur. Etenim, vt ait D. Auguſt. in epiſt. ad Marcellinum: Nihil eſt infælicius impunitate peccantium, qua pœnalis nutritur iniquitas, & mala voluntas, velut hoſtis interior, roboratur, &c. Peccatorum impunitas in hoc tempore, indicium eſt vltionis æternæ in tartari æternitate. Ad illa verba Iob 35. *Nunc non infert Deus furorem ſuum, nec vlciſcitur valde ſcelus.* D. Gregor. Diu (inquit) Deus tolerat, quia in perpetuum damnat, & furorem nunc inferre diſſimulat, quia effundendum ſine fine in poſterum ſeruat, &c. Item eodem capite: Quiſquis bonorum vitam perſequitur, tunc peiore vltione damnatur, cùm nulla ei aduerſitate rẽſiſtitur: & tunc fortioris iræ periculis ſubiacet, cùm proſperè peragit, quod nequiter concupiſcit. Quia videlicet vindicta ſuperni iudicij, ad futurum eum ſupplicium reſeruando deſeruit, cui hîc in malo obuiare contempſit. Idem eodem loco: Manifeſtum perditionis indicium eſt, quando affectatis iniquitatibus ſubſequens fauet effectus, & nulla contrarietas impedit, quod mens peruerſa concepit, &c. Sic D. Gregor. Pſalmo 93. *Deus vltionum Dominus.* Hebraicè priori loco eſt nomen, *el*, poſteriori, *Iehoua.* Itaque Deus, etſi miſericors ſit, eſt tamen iuſtus, & Deus vltionum, furorémque habens in impios. Nahum 1. *Vlciſcens Dominus, vlciſcens Dominus, & habens furorem, vlciſcens Dominus in hoſtes ſuos, & iraſcens inimicis ſuis*, &c. Auguſtinus lib. quinquaginta homiliarum, homil. 21. Iuſtus (ait) eſt Deus, & odit peccata; ſi iuſtus eſt, vindicat in peccata. Non poteris à Deo auferre iuſtitiam, implora miſericordiam, ſed attende iuſtitiam. Miſericordia eſt, vt ignoſcat peccanti, iuſtitia eſt, vt puniat peccatum, &c. *Deus vltionum Dominus*; additur in Pſalmo: *& liberè egit*, &c. Nemo ei reſiſtere poteſt, liberè nemine obſtante puniet, quem punire volet; nemo illum poterit ex ſupplicio eripere. *Videte*, (ait in hoc Cantico) *quòd ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego ſanabo, & non eſt, qui de manu mea poſſit eruere; ſi acuero, vt fulgur, gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hoſtibus meis, & iis qui oderunt me retribuam.*

Infælix eſt peccator, quẽ Deus hîc non punit. D. Auguſt.

Perditionis indicium eſt impunitas peccatoris.

Pſal. 93.

Deus eſt miſericors, & iuſtus. Nahum 1.

D. Auguſt.

D. Paul. ad Roman. 12. verbis Moſis vtitur, vt ſuadeat, non eſſe expetendam vltionem iniuriæ: *Non vos* (inquit) *defendentes,* (id eſt, non vos vindicantes) *chariſſimi, ſed date locum iræ, ſcriptum eſt enim, mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus.* Non vlciſcamini iniurias vobis illatas, ſed date locum iræ hominis, qui in vos iratus eſt, cedite illi, diſcedite, ne contendatis cum irato; quia ſicut ex colliſione lapidum ignis exardeſcit, ſic ex contentione hominum exardeſcit iracundia. Ambroſ. lib. 1. offic. cap. 21. Noli reſpondere (inquit) irato ad iracundiam eius, ſiue imprudenti ad imprudentiam eius. Citò culpa culpam excutit: ſi lapides teras, nónne ignis erumpit? &c. Dandus eſt locus iræ, cum irato non contendendo, ſed non dimittendus locus noſter, id eſt, locus patientiæ, vt Ambroſius eodem loco ſuadet: Si præuenerit, (inquit)

3. Ad Rom. 12. *Non eſt expetenda vltio.*

D. Ambroſ.

D. Ambroſ.

& præoccupauerit mentem tuam iracundia, & aſcenderit in te, non relinquas locum tuum.

Patientia ſeruanda in iniurijs.

Locus tuus patientia eſt, locus tuus ſapientia eſt, locus tuus ratio eſt, locus tuus ſedatio indignationis eſt. Aut ſi te reſpondentis contumacia mouerit, & peruerſitas impulerit ad indignationem, ſi non potueris mitigare mentem, reprime linguam tuam. Sic Ambroſius.

Pſal.38. D.Hieron.

Pſalm.38. *Poſui ori meo cuſtodiam, cùm conſiſteret peccator aduersùm me,* &c. D.Hieron. vertit: *Cuſtodiam os meum ſilentio.*

Pſal.4. D.Ambroſ.

Pſalmo 4. *Iraſcimini, & nolite peccare.* D. Ambroſius eodem loco ſic interpretatur: Si iraſcimini, (inquit) nolite peccare, ſed vincite ratione iracundiam,&c. Addit aliam interpretationem: Si iraſcimini, vobis iraſcimini, quia commoti eſtis,& non peccabitis. Qui enim ſibi iraſcitur, quia citò commotus eſt,deſinit iraſci alteri; qui autem vult iram ſuam iuſtam probare, plus inflammatur,& citò in culpam cadit. Hæc ille.

4. D. Chryſoſt.

Aliter locus ille explicatur à D. Chryſoſtomo & aliis: *Date locum iræ,* videlicet diuinæ, in hanc ſententiam; nolite expetere vindictam, ſed date locum iræ Dei, Deo vltionem relinquite,quia ad illum vltio pertinet,qui ait: *Mea eſt vltio, & ego retribuam.* Non eſt veſtra vltio, ſed Dei, ideo non eſt à vobis vſurpanda, ſed Deo relinquenda. Ne præripiat homo Dei officium. Iniurias remittere hominis eſt, maximè Chriſtiani, Dei eſt, vlciſci peccata. *Noli vinci à malo,* ô Chriſtiane (ait Apoſtolus loco citato) *ſed vince in bono malum.* Vincitur Chriſtianus à malo, cùm ab iniuria ſuperatur, & vltionem exquirit. Vincit autem in bono malum tunc, cùm manſuetudine, patientia, & beneficiis de iniuriis triumphat, iuxta illud eiuſdem Pauli:

Vincenda iniuria beneficijs.

Valer.Max.

Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitit, potum da illi, &c. Valer. Max. lib.4. cap.2. Specioſius (inquit) iniuriæ beneficiis vincuntur, quàm mutui odij pertinacia penſantur, &c. Eodem loco M.Tullium laudat, quòd beneficiis vicerit Gabinium,& Vatinium. Nam Gabinium repetundarum reum defendit, qui eum in conſulatu ſuo vrbe expulerat: Vatinium verò dignitati ipſius ſemper infeſtum, duobus publicis iudiciis tutatus eſt. Certamen eſt homini cum iniuriis; attamen certandum aduersùs eas non ſimilibus iniuriis, ſed ſagittis beneficiorum, quæ cor aduerſarij vulnerent amore,& vincant.

Seneca.

Seneca lib.2. de ira, cap.32. Non eſt (inquit) honeſtum, vt beneficiis merita meritis repenſare, ita iniurias iniuriis. Illic vinci turpe eſt, hîc vincere, &c. Turpiſſima ſanè victoria eſt, quam ille refert, qui alterum iniuriis vincit. Non equidem vincit, ſed vincitur. Quamobrem Demoſthenes, cùm à quodam conuiciis afficeretur: Committor (inquit) in certamen, in quo, qui ſuperior euaſerit,inferior eſt,& qui vicerit,victus eſt,&c. Præclarus triumphus eſt, quem ille reportat, qui iniurias iactantem patientia ſuperat.

D. Chryſoſt.

D.Chryſoſt.homil.85.in Matth. Læſus (inquit) ſi magno animo perfert iniuriam, quanquam victus videatur, coronam tamen ſplendidam adeptus eſt. Sæpe vinci,quàm vincere, præſtantius eſt. Optimus profectò iſte victoriæ eſt modus, &c. Item: Illa fulgentiſſima victoria eſt, qua inferentem patiendo ſuperamus. Hæc Chryſoſt.

Seneca.

Seneca lib. 2. de ira, cap.32. Magni animi eſt,iniurias deſpicere,&c. Ille magnus, & nobilis eſt, qui more magnæ feræ, latratus minutorum canum ſecurus obaudit, &c. Magna fera minutorum canum latratus deſpicit: ſic magnus vir hominum iniurias contemnit. Marcum Catonem (ait Seneca) quidam percuſſit imprudens, poſtea ſatisfacienti percuſſori reſpondit Cato, non memini me fuiſſe percuſſum. Melius putauit Cato,non agnoſcere, quàm vindicare,&c. De Dione narratur, à maledico quodam multis contumeliis fuiſſe affectum: at ille tacebat. Ingreſſurum iam domum conuiciator rogauit: nihil reſpondes? At Dion: Ne (inquit) gry quidem, hoc eſt, ne vnum quidem verbum reſpondeo. Deſpexit magna fera minuti canis latratum. Percuſſus eſt calce à quodam Socrates, monitus ab vno aſſectatorum, vt percutientem repercuteret,reſpondit: ſi aſinus mihi calcem impegiſſet, numquid in eum recalcitrarem? Ariſtippus conſputus à Dionyſio tyranno, tulit æquo animo. Cùm verò quidam eam ignominiam illi exprobraret, reſpondit: Piſcatores, vt gobium capiant,non ægrè ferunt à mari aſpergi, & ego, vt balenam capiam, non patiar excrementis oris illius aſpergi? Tolerauit ille æquo animo à Dionyſio conſpui, vt balenam illam caperet: nos æquiſſimo animo toleremus iniurias omnes, vt cæleſtem capiamus gloriam. *Mea eſt vltio* (ait Dominus) quod Dei eſt,Deo relinquamus; nemo iniurias vlciſcatur, vel filios, & conſanguineos eas vlciſci patiatur. Perpetuæ obliuioni iniuriæ, beneficia verò perpetuæ mandentur memoriæ. Vt narrat Ælianus, Phocion,vir clariſſimus, ab Athenienſibus veneno occiſus eſt, cùm verò iam lictor poculum obtuliſſet, interrogauerunt propinqui, & familiares, qui aderant,quídnam filio mandaret? reſpondit:mando ei hoc, vt obliuiſcatur potus huius, quem nunc ab Athenienſibus oblatum bibo.

5. *Reges & magiſtratus poteſtatem habent à Deo.* Ad Rom.13. Sap.6.

Quòd ſi quis dicat, non omnem vltionem eſſe Dei, eo quòd regum, & magiſtratuum officium ſit,iniurias vlciſci;attendat,Reges,& magiſtratus à Deo hanc habere poteſtatem, & vices Dei gerere, iuxta illud Pauli ad Roman.13. *Non eſt poteſtas, niſi à Deo.* Et illud Sapient.6. *Præbete aures vos, qui continetis multitudines,& placetis vobis in turbis nationum, quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtus ab altiſſimo* (Græcè, κράτησις, ἢ δυναστία) *qui interrogabit opera veſtra.* Mea eſt vltio, ait Dominus; in Reges terræ, & magiſtratus à me emanauit. Si ex fonte aliquo emanat flumen, & ſtagna; dicere poteſt fons, mea eſt aqua, quoniam ab illo emanat; eundem in modum, quia ex Deo veluti fonte, emanat poteſtas Regum, & magiſtratuum, ad vlciſcendas legitimè populi iniurias, ait Dominus, *mea eſt vltio.* Præter hæc, Reges, & magiſtratus vltionem ſumere poſſunt in hac vita, poſt hanc vitam Dei eſt illa vltio tartari ſempiterna. De hac veriſſimè dicit: *Mea eſt vltio.* hoc eſt, nullus Rex, aut iudex poteſt vltionem ſumere æternam. hæc vltio mea eſt. Præterea Reges,& magiſtratus à corpore vltionem ſumunt; at Deus à corpore, & anima: *Mea* (inquit) *eſt vltio,* qua non ſolùm à corpore ſumitur ſupplicium debitum,& iuſtum,ſed etiam ex anima, & ego retribuam ſecundùm merita.

Iuxta eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant tempora.

6. Ne putet quiſquam,nouiſſimorũ, & vltionis diem multùm diſtare;nam propè eſt dies perditionis,& tempora feſtinant,ſecundùm Poëtam:

Tempora

Tempora labuntur, tacitiſque ſeneſcimus annis,
Et fugiunt fræno non remorante dies.

Tempus feſtinat valde. Seneca

Nemo dies poteſt fræno retinere, velociſſimè volant, nemine cohibente. Seneca temporis velocitatem infinitam appellat, epiſt. 50. Infinita (inquit) eſt velocitas temporis, &c. Auguſt. D.Auguſt. Pſalmo 36. Si toto illo tempore viueres, ex quo Adam de paradiſo dimiſſus eſt, vſque in hodiernum diem; certè videres vitam tuam non fuiſſe diuturnam, quæ ſic euolaſſet. Vniuſcuiuſque hominis vita quanta eſt? Adde quantoſlibet annos, duc longiſſimam ſenectutem, quid eſt? nónne aura eſt matutina? &c. Et D.Gregor. D.Gregor. lib. 15. moral. cap. 19. Omnis (inquit) longitudo temporis vitæ præſentis, punctus eſſe cognoſcitur, cùm terminatur fine. Cùm enim ad extremum quiſque perducitur, de præterito iam nihil tenet, in futuro nihil habet. Vita ergo quæ ſic anguſtari potuit, punctus eſt, &c. Seneca in epiſt. 50. Punctum (inquit) eſt, quod viuimus, & adhuc puncto minus, &c.

Vita breuis eſt.

Punctum eſt vita. Seneca.

7. *Tempus maximè feſtinat, & ſummo cum ſilentio.*

Velociſſimè feſtinat tempus, & magno cum ſilentio feſtinat, idcirco Poëta tacitos vocauit annos: *Tacitis* (inquit) *ſeneſcimus annis.* Magno enim cum ſilentio properant, abeunt, & deſinunt. Seneca lib. de breuitate vitæ, cap. 8. Ibit (ait) qua cœpit ætas, neque curſum ſuum, aut reuocabit, aut ſupprimet. Nihil autem tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis ſuæ, tacita labetur, &c. Sicut cælum tacitè mouetur, ſic tempus. Nemo videt moueri cælum, cùm tamen velociſſimè moueatur: ſic nemo videt tranſire tempus quamuis velociſſimè volet. Seneca lib. 1. naturalium quæſt. cap. 3. Solem (inquit) quem velociſſimum eſſe ſcimus, nemo noſtrum videt moueri, neque ire crederemus, niſi appareret iuiſſe, &c. Nemo videt moueri ſolem, nemo etiam videt volare tempus velociſſimum. Conſideratione opus eſt, vt temporis taciti feſtinationem, ac breuitatem intelligamus, ſpretiſque breuibus ac caducis bonis æterna bona quæramus. Conſideremus illud Pſalmi 102. *Homo ſicut fœnum dies eius, tanquam flos agri ſic efflorebit.* Et illud Pſal. 98. *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.* hoc eſt, anni hominum ſimiles ſunt iis rebus, quæ pro nihilo habentur; quia pauci, & breues, ac penè nihil ſunt. Pro nihilo habentur (ait Auguſtinus) quæ antequam veniant, adhuc non ſunt: cùm venerint, iam non erunt. Non enim vt adſint, veniunt, ſed vt non ſint, &c. Huiuſmodi eſt tempus, antequam veniat, non eſt: cùm venit, iam non erit; non enim venit, vt permaneat, ſed vt ſtatim auolet. Additur in Pſalmo: *Manè ſicut herba tranſeat, manè floreat & tranſeat, veſpere decidat, induret & areſcat.* Similis eſt homo flori, iuxta illud Iob 14. *Homo quaſi flos egreditur.* Et Iſaiæ 40. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri,* &c. D.Auguſtinus Pſalmo 102. Totus (inquit) ſplendor generis humani, honores, poteſtates, diuitiæ, typhi, minæ, tumores, flos eſt fœni, &c. Non permanet flos hic in ſuo virore, & amœnitate, ſed tranſit, breuiſque temporis ſpatio areſcit, induratur, & decidit. Vt interpretatur Auguſt. decidit in mortem, dureſcit in cadauere, areſcit in puluere. Pſal. 36. *Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſuper cedros Libani, tranſiui, & ecce non erat.* In hunc locum ſic ſcribit Origenes: Cùm videmus extolli impios, & in nimiam ſuperbiam creſcere, tranſeamus nos mente, & intellectu ab iis, quæ videntur, & temporalia ſunt; & transferamus ſenſum noſtrum ad ea, quæ non videntur, & æterna ſunt. Cogitemus temporalia hæc eſſe, & paucorum dierum, quæ videntur elata. Sic Origenes. Conſideremus omnia, vt aquam fluminis in mare feſtinare, & vt fercula in pompa tranſire omnia, oculóſque inconſideratorum hominum fallere, quemadmodũ fluminis aqua oculos fallit. Videtur aqua fluminis ſtare, cùm tamen non ſtet, ſed perpetuò in mare defluat; ſic tempus, & vita hominis imprudentis oculos decipiunt, videntúrque ei ſtare, cùm tamen non ſtent, ſed perpetuò fluant. Philo in lib. de Ioſeph: Cuncta (inquit) vmbris, ſpectríſque ſunt ſimilia, & ſicut cùm pompæ traducuntur, prima quæque conſpectum prætereunt. Item, in torrentibus, fallente viſum celeritate, vndę præterfluunt; ſic vitæ negotia currentia, præterlabentiáque videntur manere, cùm ne momentum quidem maneant, nunquam non ſubterfluentia, &c. Paulus 1. Corinth. 7. temporis feſtinationem, & breuitatem conſiderandam docet; ex eáque infert, caduca omnia, & temporalia pro nihilo ducenda. *Tempus* (ait) *breue eſt.* Deindè infert: *Reliquum eſt, vt & qui habent vxores, tanquam non habentes ſint, & qui flent, tanquam non flentes, & qui gaudent, tanquam non gaudentes, & qui emunt, tanquam non poſſidentes, & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi.* Expende, quæſo, quid inferat Paulus ex breuitate, & velocitate temporis; videlicet infert, nos ſic oportere viuere, ac ſi mundus hic, & res caducæ penitus non eſſent, ſiquidem mundus & res caducæ velociter tranſeunt, & iuxta eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant tempora. Qui flent, (inquit) ſic ſe habeant, ac ſi fletus ille non ſit, hoc eſt, qui aduerſis vtuntur rebus, & amaris lachrymis vultum irrigant, conſiderent tempora feſtinare; ſic ſe habeant quaſi non ſint res aduerſæ, quia mox tranſituræ ſunt. *Qui gaudent, tanquam non gaudentes.* hoc eſt, qui proſperis rebus fruuntur, cogitent *iuxta eſſe diem perditionis*; móxque proſperitatem, veluti nubem, ſiue fumum, in nihilum redigendam: ſícque viuant, ac ſi tranſacta iam eſſet.

Seneca.

Conſideratione opus eſt, vt temporis breuitas percipiatur.

Pſal. 102.

Pſal. 98.

D.Auguſt.

Breuitas vitæ noſtræ.

Ibid.

Iob 14.

Iſaiæ 40.

D. Auguſt. *Caduca omnia ſunt flos fœni.*

Caduca omnia euaneſcũt breui tẽpore.

Pſal. 36.

Origenes.

Tempus breue nos admonet caduca ſpernere.

8. *Feſtinat tẽpus, feſtinemus nos quoque ad pœnitentiam.*

Si iuxta eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant tempora perditionis; adeſſe quoque feſtinent tempora ſalutis, & pœnitentiæ, quæ à perditione feſtinante nos liberet. Eccleſiaſt. 5. *Non tardes* (ait) *conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem: ſubitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ diſperdet te.* Quaſi dicat, feſtinat tempus perditionis, tu ne tardes, ſed feſtina, & curre ad pœnitentiam. Si enim tardaueris, ſubitò veniet dies perditionis, & vindictæ, & diſperdet te ira Dei. Audiamus Senecam lib. de breuit. vitæ cap. 8. Cum celeritate (inquit) temporis, vtendi velocitate certandum eſt, velut ex torrente rapido, neque ſemper caſuro citò hauriendum eſt, &c. Certemus ergo cum ipſa temporis velocitate, *adeſſe feſtinant tempora perditionis:* nos pœnitentiam agere, & bona ſemper opera facere feſtinemus.

Eccleſiaſt. 5.

Seneca.

9. *Bonis operibus tempus volans retinetur.*

Volat tempus, retineri non poteſt: at eſt modus quidam eximius, quo retinetur, nimirum bonorum operum mercede retinetur, & permanet. Si enim non permanet tempus, permanet præmium operum, quæ in tempore fiunt; permanent etiam mala, iuxta illud: *Nónne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?* D.Gregor. homil. 13. in Euangel. Quia (inquit) momen-

D Gregor.

momentis ſuis horæ fugiunt; agite fratres, vt in boni operis mercede teneantur, &c. Omnia opera noſtra tranſeunt cum tempore, ſed permanent per gloriam, vel ſupplicium, in æternitate. Ideo D. Bernard. in ſerm. de conuerſione ad Clericos, cap. 15. ea vocat ſemina æternitatis. Temporalia quæque (inquit ille) velut æternitatis ſemina iaciuntur, &c. Semina ſunt æternitatis, quia æterna præmia, vel ſupplicia producunt.

D. Bernard. *Bona opera ſemina ſunt æternitatis.*

CAPVT XX.

MORALE.

De Cantico Moſis.

1. *De tempore Chriſti Cantici breuis explanatio.* Ad Rom. 10. Ad Rom. 15.

DE tempore Chriſti loqui Moſem in hoc Cantico, conſtat ex D. Paulo ad Rom. 10. quo capite hæc verba Cantici citat de tempore Chriſti: *Ipſi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus*, &c. Item illa ad Roman. 15. *Laudate gentes populum eius*, &c. Sequitur tamen verſionem LXX. interpretum. Libet ergo breuem Cantici explanationem addere de tempore Chriſti. Ait itaque Moſes: *O cæli, & terra, audite quæ loquor.* ſum enim de magnis rebus locuturus. *Dei opera ſunt perfecta.* Idcirco mundum, propter peccatum imperfectum, non relinquet imperfectum, ſed per aduentum Meſſiæ perficiet: *Omnes viæ Domini iudicia.* Iudicium igitur faciet, illud videlicet, de quo loquitur Ioan. 17. *Nunc iudicium eſt mundi, nunc Princeps huius mundi eiicietur foras. Fidelis eſt Deus, & abſque vlla iniquitate iuſtus & rectus.* Quamobrem peccata hominum vlciſcetur, ſed inaudito vltionis modo vlciſcetur, videlicet tradet filium, vt ſeruos redimat peccatores. Peccauerunt ei Iſraëlitæ, non iam filij eius, in ſordibus idolorum, & in ſordibus inuidiæ, & odij, quo occiderunt Meſſiam. Rupertus: Peccauerunt (inquit) in ſordibus idolorum, tandémque peccauerunt in ſordibus Barabbæ latronis, quē ſibi dimitti petiuerunt, &c. LXX. interpretes vertunt: *Peccauerunt ei filij vituperabiles maximè*, quia & idola coluerunt, & tandem Meſſiam vita priuarunt, & pro bonis cæleſtibus, quæ illis largiebatur, mala retribuerunt. *Hæccine reddis Domino, populе Iſraël inſipiens?* Dominum cruci affigis, populе ſtulte? Numquid non ipſe quem cruci affigis, eſt Pater tuus, qui poſſedit, & fecit, & creauit te? qui in te ſumma beneficia contulit, qui te in ſuum peculiarem populum, in ſuam partem, & hæreditatem aſciuit, qui te per deſertum quadraginta annis circumduxit, & quaſi oculi pupillam cuſtodiuit, qui inſtar aquilæ te ad relinquendam Ægyptum ſtupendis miraculis prouocauit, alaſque ſuas expandit, & in illis te portauit, qui in terram repromiſſionis perduxit lacte, & melle manantem. Incraſſatus eſt terræ pinguedine populus Iſraëliticus, recalcitrauit, Deum reliquit creatorem ſuum colens idola, & receſſit à Deo ſalutari, id eſt, ſaluatore ſuo, ſcilicet à vero Meſſia. Rupertus: Antequam veniret Deus in mundum, vt homines ſaluaret, dereliquit populus Deum factorem ſuum, & poſtquam venit, à Deo ſaluatore ſuo receſſit.

Ioan. 17. *Deus peccata mundi vltus eſt admirabili vltione. Meſſiam occiderunt Iſraëlitæ.* Rupertus.

2. Et ait Dominus: Abſcondam faciem meam à Iudæis, non oſtendam illis lucem vultus mei, & fauorem, *& conſiderabo nouiſſima eorum*, id eſt, nouiſſimam eorum ruinā, & euerſionem, quam inferent Romani. Abſcondam faciem meam ab eis, quia me non cognoſcent Deum & Meſſiam verum. Prouocauerunt me ad iram cultu idolorum, & Meſſiæ cæde. Ipſi prouocauerunt me in cultu idolorum, quæ non ſunt dij, & ego prouocabo illos in populo gentium, qui nunc non eſt populus meus, ſed eſt ſtultus populus, ſimulachra inania adorans. Iſraëlitas enim abiiciam, ac repudiabo, neque erunt populus meus: gentes vocabo, & aſſumam, eruntque mihi populus dilectus, prouocabiturque in iram, & inuidiam populus repudiatus. Theodoretus: Pungit (inquit) Iudæos Chriſtianorum religio, & ſplendor, & in inuidiam prouocat, &c. Eſt enim Eccleſiæ admirabilis ſplendor in diuinis, & humanis rebus: at Iudæorum magna eſt in orbe abiectio. In hanc ſententiam hæc verba explicat D. Paulus ad Roman. 10. de temporibus Chriſti, vt ſupra diximus, poſt hæc de ſupplicio Iſraëlitarum agitur.

Iudæos Deus repudiauit, gentes elegit. Theodoret.

3. *Supplicium Iudæorum propter eadem Meſſiæ.*

Diſtulit Deus ſupplicium extremum, quo illorum Rempubl. euertit omnino, eóſque repudiauit, vſque ad cædem Meſſiæ. *Propter iram* (inquit) *inimicorum diſtuli*, &c. Poſtquam Meſſiam occiderunt, diſtulit per annos quadraginta pœnitentiam expectans, tandem ingrati populi, ac ſcelerati Rempubl. in æternum aboleuit. *Mea* (inquit) *eſt vltio, & ego retribuam in tempore, vt labatur pes eorum*; ſupplicium diſtulit Deus, tamen in tempore deſtinato illud ſumpſit, diruta ciuitate Ieruſalem, & euerſo penitus regno Iudæorum. Iudicauit Dominus populum ſuum Iſraëlem, & puniuit, *& in ſeruis ſuis*, quos ex illo vocauit, *miſertus eſt*, videlicet in Apoſtolis, & multis aliis Iudæis, quos propter miſericordiam ſuam elegit, & fide ſua, ac charitate donauit. Theodoretus ſic interpretatur: Populum ſuum Iudæorum Deus iudicabit, & condemnabit, & in ſeruis ſuis miſerebitur, id eſt, miſerebitur iis, qui ex gentibus credent. Tandem hortatur gentes Moſes, vt laudent populum Iſraëliticum, ex quo illis ſummum bonum Meſſias eſt natus, iuxta illud Ioan. 4. *Salus ex Iudæis eſt.* hoc eſt, Saluator, qui mundo ſalutem attulit, ex Iudæis eſt ortus, &c. vt ſupra explicauimus. Theodoretus verſionem LXX. interpretum ſic exponit: Lætamini gentes cum plebe Iudæorum, quia factum eſt vnum ouile ex Iudæis, & gentibus, & vnus paſtor Chriſtus. *Quia ſanguinem ſeruorum ſuorum vlciſcetur*, illorum videlicet, de quibus Matth. 23. Dominus ait: *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſynagogis veſtris, & perſequimini de ciuitate in ciuitatem, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem Zachariæ.* Vindicatus eſt igitur ſanguis, (ait Theodoretus) & ipſa metropolis Iudæorum Ieruſalem euerſa eſt: templum verò ſolo æquatum eſt, & ipſi captiui facti ſunt, & errones, & reddidit illis Deus pro merito exigens ab eis pœnas peccatorum. Sic ille.

Ioan. 4. Matth. 23. Theodoret. Theodoret.

LIBER

LIBER DECIMVS.

CAPVT I.

De benedictionibus Moſis, & Jacob.

DEVTERONOMII CAP. XXXIII.

1. HÆc eſt benedictio, qua benedixit Moyſes, homo Dei, filiis Iſraël ante mortem ſuam.
Et ait: Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus eſt nobis: apparuit de monte Pharan, & cum eo ſanctorum millia. In dextera eius ignea lex.
Dilexit populos, omnes ſancti in manu illius ſunt: & qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.
Legem præcepit nobis Moyſes, hereditatem multitudinis Iacob.
Erit apud rectiſſimum rex, congregatis principibus populi cum tribubus Iſraël.

Hæc eſt benedictio, qua benedixit Moyſes, homo Dei, filijs Iſraël ante mortem ſuam.

2. IACOB, cùm iam in extremo eſſet ſpiritu, filiis ſuis benedixit, Moſes quoque antequam iuſſu Dei ex vita diſcederet, benedixit tribubus Iſraël. De benedictionibus Moſis breuiter agemus & benedictiones, Iacob illis adiungemus. Omnes benedictiones vocat Moſes benedictionem: *Hæc* (inquit) *eſt benedictio, qua benedixit Moſes, homo Dei, filijs Iſraël ante mortem ſuam.* Ponitur pro numero numerus, pro numero multitudinis, numerus vſurpatur vnitatis. Moſes verò appellatur *homo Dei.* Chaldæus appellat *prophetam Dei.* Benedixiſſe autem Moſem filiis Iſraël, ipſa benedictionum verba oſtendunt: Iacob autem aliis benedictionibus benedixiſſe filiis, quæ non ſunt ſcriptæ, exiſtimant Lyranus, & Abulenſis. Quod probatur ex verbis Geneſ.49. *Hæc* (inquit Moſes) *locutus eſt Pater, benedixitque ſingulis benedictionibus proprijs.* Videlicet benedictionibus diſtinctis ab iis, quæ locutus erat. Præterea benedictio eſt fauſta bonorum imprecatio: Iacob autem non imprecatur bona, ſed prædicit ventura. Verba verò quibus Ruben, Simeon, & Leui benedicit, ad maledictionem potius, quàm ad benedictionem pertinere videntur. Quid ergo ſunt illæ, quæ appellantur *benedictiones Iacob?* Reſpondetur, eſſe quaſdam enuntiationes futurorum. Quod indicant verba Iacob dicentis, Gen.49. *Congregamini, vt annuntiem, quæ ventura ſunt vobis, in diebus nouiſſimis,* &c. Non ait: Congregamini, vt benedicam vobis, ſed vt futura vobis annuntiem. ergo futurorum ſunt annuntiationes. Accepto tamen latè nomine, appellari ſolent benedictiones. D. Ambroſ. in lib. de benedict. cap. 2. loquens de benedictione Ruben: Prophetia (inquit) eſt magis quàm benedictio. Prophetia enim annuntiatio eſt futurorum: benedictio autem ſanctificationis, & gratiarum actiua collatio. Sic ille. Et Theodoretus quæſtione vltima in Geneſin: Poſtrema (inquit) verba Iacob, neque benedictiones ſunt, neque maledictiones, ſed prophetia, &c. Lyranus: Poſtquam (inquit) Iacob filiis prædixerat futura, imprecatus eſt eis bona, & ſic benedixit eis, &c.

Theodoret. Lyranus.

Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus eſt nobis.

3. Præmittit Moſes benedictionibus quandam veluti præfationem, in laudem legis populo datæ in monte Sinai: *Dominus* (inquit) *de Sinai venit, & de Seir ortus eſt nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo ſanctorum millia. In dextera eius ignea lex.* Primus horum verborum ſenſus eſt Hebræorum, qui, vt refert Magiſter hiſtor. & Lyranus, aiunt legem priùs oblatam eſſe à Deo Idumæis, & Iſmaëlitis, à quibus cùm non eſſet accepta, Iſraëlitarum populo illam dedit. Senſus huiuſmodi eſt: Dominus de Sinai venit ad nos, ibique legem nobis dedit: de monte veniens Seir, id eſt, de Idumæis, qui montem Seir colunt, *ortus eſt nobis*, & apparuit de monte Pharan, quem Iſmaëlitæ obtinent. Quia Idumæis & Iſmaëlitis priùs legem obtulit, quam illi accipere recuſarunt. Hanc opinionem ſequitur Dionyſ. Carthuſ. Vt apparet, (inquit) lex primò fuit Idumæis, & Iſmaëlitis oblata, tamquam natis ex primogenitis Abraham, & Iſaac, ne conqueri, & excuſare ſe poſſent, atque vt Dominus declararet, ſe pro illorum conuerſione feciſſe, quod in ſe erat. Hæc ille. Attamen explodendum videtur hoc commentum. Lex enim vetus ſolis Iſraëlitis à Deo data eſt, ex quibus Chriſtus erat naſciturus, nulliſque aliis nationibus oblata à Deo. Secundus ſenſus eſt Lyrani: *Dominus de Sinai venit*, ad dandam legem, *& de Seir ortus eſt nobis*, quia Incarnationis Chriſti figuram oſtendit Moſi, & Iſraëlitis, cùm circuirent montem Seir, Numer. 21. videlicet ſerpentem æneum, quem à ſerpentibus vulnerati aſpicien-

Dionyſ. Carthuſ. Lyranus.

aſpicientes ſanitati reſtituebantur. Verba Lyrani hæc ſunt : Dixit Moſes : *De Seir ortus eſt nobis.* Quia in circuitu montis Seir reuelatum fuit ei beneficium Incarnationis Chriſti, & paſſionis. Sic ille. Dixit autem Moſes ; *Apparuit de monte Pharan*, quia, vt legitur Numer. 10. poſt diſceſſum ex monte Sinai, requieuit nubes in deſerto Pharan ; tunc dedit Deus coturnicum carnes populo, Numer 11. & ſeptuaginta viros ſpiritu ſuo impleuit, vt Moſem iuuarent. Propter iſtud beneficium, ait Lyranus, dixit Moſes : *Apparuit de monte Pharan*, illuminando ſeptuaginta ſenes.

Numer. 10.

4. Lyranum ſequitur Abulenſis, Paulus Burgenſis, & Ribera, in illud Abacuc 3. At verba ipſa aduentum Dei indicant multis Angelorum millibus circumſepti, ferentíſque legem tradendam Iſraëlitis. Eſt ergo tertius ſenſus probabilior, & facilior. Vidit Moſes cùm eſſet in monte Sinai, & alij viri probi Deum venientem in montem Sinai, ea ex parte, in qua erat mons Seir, & mons Pharan, comitatum multis Angelorum millibus, ferentem in dextera manu legem igneam. Ideóque ait : *Dominus de Sinai monte venit ad nos, vt daret nobis legem, & de Seir ortus eſt nobis, & apparuit de monte Pharan.* Quia ex his montibus venire viſus eſt in montem Sinai, & cum eo ſanctorum angelorum millia. Caietanus Deum ſic apparuiſſe putat Moſi, & eius ſociis, cùm iuſſit eos in montem Sinai aſcendere. Exodi 24. *Aſcenderunt Moyſes, & Aaron, Nadab, & Abiu, & ſeptuaginta de ſenioribus Iſraël, & viderunt Deum Iſraël. Et ſub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini, & quaſi cælum, cùm ſerenum eſt.* Vero ſimilius eſt ſic apparuiſſe, cùm primùm in montem Sinai deſcendit magna cum maieſtate. Simile eſt illud cantici Debboræ, & Barac, Iud. 5. *Domine, cùm exires de Seir, & tranſires per regiones Edom, terra mota eſt, cælíq; ac nubes diſtillauerunt aquis ; montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Domini Dei Iſraël.* Videbatur ergo Deus exire de Seir, & de Idumæa & venire in montem Sinai, diſtillantibus montibus propter eius maieſtatem.

Exod. 24.

Iud. 5.

A B C D

In dextera eius ignea lex.

5. Apparuit Deus, vel angelus vice Dei, ſumma cum maieſtate, vt autem legem commendaret maximè, in dextera manu illam ferebat igne fulgentem. Nam lex Dei ſimilis igni eſt; illuminat ignis, & comburit : ſic lex illuminat homines, iuxta illud Pſalmi 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Præterea ſi non cuſtodiatur, igne gehennali illos comburit. Iudæi nonnulli illa verba : *Cùm eo ſanctorum millia* ; de prophetis, & doctoribus exponunt. Exiſtimarunt enim in monte Sinai, cùm lex daretur, fuiſſe cum Deo animas Prophetarum, atque ibi ſua accepiſſe vaticinia; fuiſſe quoque aiunt aliquos Rabbinos. has nugas omitto.

Pſalm. 118.

E

Dilexit populos.

6. Dilexit Deus populos Iſraëlitarum. Chaldæus vertit : *Dilexit tribus.* Sumuntur enim populi pro tribubus Iſraël. LXX. quoque interpretes hæc verba ad populum Iſraël referunt, & ita vertunt : Pepercit populo ſuo. Sequentia verba ſimiliter ad Iſraëlitas pertinent: *Et omnes ſancti in manu illius ſunt.* Chaldæus ſic: Dilexit tribus, & omnes ſanctos domus Iſraël, &c. Senſus eſt : Omnes ſancti domus Iſraël in manu Dei ſunt, id eſt, in tutela Dei, & in protectione eius peculiari, iuxta illud Sapient. 3. *Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis.* Pſalm. 94. *Nos populus paſcuæ eius, & oues manus eius.* Dicitur autem populus, grex manus Dei, ſiue oues manus Dei, quia Deus, velut paſtor, manu ſua illas ducit, ac reducit, regit, paſcit, & tuetur. Sequitur : *Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina eius.* Diſcipuli pedibus magiſtri appropinquantes accipiunt doctrinam eius. Vnde Paulus Act. 22. *Ego* (inquit) *ſum nutritus in iſta ciuitate ſecus pedes Gamaliel, eruditus iuxta veritatem paternæ legis.* Et Lucæ 10. *Magdalena ſedens ſecus pedes Domini audiebat verbum illius.* Philo in libro, cui titulus eſt. Quòd omnis probus ſit liber, loquens de Eſſæis : Quoties (inquit) ſacras ædes adeunt, pro ætatis ordine, iuniores ad pedes ſeniorum conſidunt, & ad audiendum ſe componunt, &c. Itaque ſenſus eſt : Qui appropinquant pedibus Dei legem ferentis igneam, tamquam humiles diſcipuli, & auditores, doctrinam eius, legémque diſcent.

Sapient. 3.

Pſalm. 94.

Ibidem.

Act. 22.

Luc. 10.

Philo.

Legem præcepit nobis Moyſes hæreditatem multitudinis Iacob.

7. Hoc eſt : Deus per Moſem nobis legem dedit, velut hæreditatem filiorum Iacob. Quemadmodum hæreditas à parentibus, filiis, & nepotibus datur : ſic lex non ſolùm Iſraëlitis data eſt, qui eam in monte Sinai acceperunt, ſed etiam eorum poſteris, vſque ad tempus Chriſti. Fuit lex opulenta hæreditas data Iſraëlitis, velut filiis, vt ex ea bene ſeruata colligerent fructus vberes. Diligitur hæreditas, & diligenter colitur : ſic lex diligenda ſummoperè eſt, & colenda, vt fructus ferat. Pſalmo 118. vates *Hæreditate* (inquit) *acquiſiui teſtimonia tua in æternum.* Hæreditas hæc æterna eſt, etenim æternum parit fructum, ſempérque eſt ſeruanda. Hæc eſt hæreditas à parentibus filiis relinquenda. Diuites relinquentur, ſi hanc habeant : inopes erunt, ſi ea careant, etſi omnibus mundi opibus abundent.

7.

Pſal. 118.

Erit apud rectiſſimum Rex, congregatis principibus populi cum tribubus Iſraël.

8. Oleaſter arbitratur prædici regis primi creatioaem, quæ facta eſt electo Saule. Poteſt eſſe ſenſus ; *Erit apud rectiſſimum* populum Iſraëliticum *rex* electus, *congregatis principibus populi cum tribubus Iſraël.* Nam electus eſt rex Saul congregato populo, cum ſuis principibus, vt legitur 1. Regum cap. 10. Secundus ſenſus probabilior huiuſmodi eſt : *Erit apud rectiſſimum rex*, congregato populo, & principibus populi in terra promiſſionis, apud rectum, & Deum colentem populum Iſraël erit Rex Deus verus, ab eo, velut à rege, gubernabitur. Nam populus Iſraël regem non habuit longo tempore, ſed à iudicibus gubernabatur ; Deus rex eius erat. Quamobrem cùm regem petiuerunt Iſraëlitæ, 1. Reg. 8. ait Dominus ad Samuelem : *Non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.* Appellatur autem populus rectiſſimus, ſi legem obſeruet, vel dicitur rectiſſimus inter omnes populos, propter cultum veri Dei, & legis

8.

1. Reg. 8.

legis obſeruantiam, vel propter viros rectiſſimos quos habebat. Hebraicè, ישורון, *Ieſurun.* Quod nomen in Cantico ſecundo Moſis interpres vertit in dilectum: *Incraſſatus eſt dilectus*, Hebraicè, *Ieſurun.* Tertius ſenſus eſt de Meſſia: Erit apud rectiſſimum populum rex, id eſt, Meſſias, congregato populo, & principibus poſt captiuitatem Babylonicam.

CAPVT II.

De benedictionibus Moſis, & Iacob.

De benedictionibus Moſis.

DEVTERONOMII CAP. XXXIII.

1. VIVAT Ruben, & non moriatur, & ſit paruus in numero.

Hæc eſt Iudæ benedictio: Audi Domine vocem Iudæ, & ad populum ſuum introduc eum: & manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduerſarios eius erit.

Leui quoque ait: Perfectio tua, & doctrina tua, viro ſancto tuo, quem probaſti in tentatione, & iudicaſti ad Aquas contradictionis.

Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ: Neſcio vos: & fratribus ſuis: Ignoro vos: & neſcierunt filios ſuos. Hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Iſraël: ponent thymiama in furore tuo, & holocauſtum ſuper altare tuum. Benedic Domine fortitudini eius, & opera manuum illius ſuſcipe. Percute dorſa inimicorum eius, & qui oderunt eum, non conſurgant.

Et Beniamin ait: Amantiſſimus Domini habitabit confidenter in eo: quaſi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requieſcet.

Ioſeph quoque ait: De benedictione Domini terra eius, de pomis cæli, & rore, atque abyſſo ſubiacente, de pomis fructuum Solis ac lunæ, de vertice antiquorum montium, de pomis collium æternorum, & de frugibus terræ, & plenitudine eius. Benedictio illius, qui apparuit in rubo, veniat ſuper caput Ioſeph, & ſuper verticem Nazaræi inter fratres ſuos. Quaſi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua rhinocerotis cornua illius: in ipſis ventilabit gentes, vſque ad terminos terræ. hæ ſunt multitudines Ephraim, & hæc millia Manaſſe.

Et Zabulon ait: Lætare Zabulon in exitu tuo, & Iſſachar in tabernaculis tuis. Populos vocabunt ad montem, ibi immolabunt victimas iuſtitiæ, qui inundationem maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum.

Et Gad ait: Benedictus in latitudine Gad: quaſi leo requieuit, cepítque brachium & verticem. Et vidit principatum ſuum, quòd in parte ſua doctor eſſet repoſitus, qui fuit cum principibus populi, & fecit iuſtitias Domini, & iudicium ſuum cum Iſraël.

Dan quoque ait: Dan catulus leonis, fluet largiter de Baſan.

Et Nephthali dixit: Nephthali abundantia perfruetur, & plenus erit benedictionibus Domini: mare & meridiem poſſidebit.

Aſer quoque ait: Benedictus in filiis Aſer, ſit placens fratribus ſuis, & tingat in oleo pedem ſuum. Ferrum & æs calceamentum eius. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & ſenectus tua. Non eſt Deus alius vt Deus rectiſſimi: aſcenſor cæli auxiliator tuus. Magnificentia eius diſcurrunt nubes, habitaculum eius ſurſum, & ſubter brachia ſempiterna: eiiciet à facie tua inimicum, dicétque: Conterere.

Habitabit Iſraël confidenter, & ſolus. Oculus Iacob in terra frumenti, & vini, cæliique caligabunt rore.

Beatus es tu Iſraël: quis ſimilis tui populе, qui ſaluaris in Domino? ſcutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ: negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.

De benedictionibus Iacob.

GENESIS CAP. XLIX.

2. VOCAVIT autem Iacob filios ſuos, & ait eis: Congregamini, vt annunciem quæ ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis. Congregamini, & audite filij Iacob, audite Iſraël patrem veſtrum.

Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei; prior in donis,

donis, maior in imperio. Effuſus es ſicut aqua, non creſcas: quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius.

Simeon & Leui fratres: vaſa iniquitatis bellantia. In conſilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non ſit gloria mea: quia in furore ſuo occiderunt virum, & in voluntate ſua ſuffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura: diuidam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſraël.

Iuda, te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum? Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad vitem, ô fili mi, aſinam ſuam. Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum. Pulchriores ſunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores.

Zabulon in littore maris habitabit, & in ſtatione nauium, pertingens vſque ad Sidonem.

Iſſachar aſinus fortis, accubans inter terminos. Vidit requiem quòd eſſet bona, & terram quòd optima: & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum, factúſque eſt tributis ſeruiens.

Dan iudicabit populum ſuum ſicut & alia tribus in Iſraël. Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro. Salutare tuum expectabo Domine.

Gad accinctus præliabitur ante eum: & ipſe accingetur retrorſum.

Aſer, pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus.

Nephthali ceruus emiſſus, & dans eloquia pulchritudinis.

Filius accreſcens Ioſeph, filius accreſcens, & decorus aſpectu: filiæ diſcurrerunt ſuper murum. Sed exaſperauerunt eum, & iurgati ſunt, inuiderúntque illi, habentes iacula. Sedit in forti arcus eius, & diſſoluta ſunt vincula brachiorum, & manuum illius, per manus potentis Iacob: inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſraël. Deus patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli deſuper, benedictionibus abyſſi iacentis deorſum, benedictionibus vberum, & vuluæ. Benedictiones patris tui confortatæ ſunt benedictionibus patrum eius: donec veniret deſiderium collium æternorum, fiant in capite Ioſeph, & in vertice Nazaræi inter fratres ſuos.

Beniamin lupus rapax, manè comedet prædam, & veſperè diuidet ſpolia.

Omnes hi in tribubus Iſraël duodecim. Hæc locutus eſt eis pater ſuus, benedixítque ſingulis benedictionibus propriis.

Viuat Ruben, & non moriatur, & ſit paruus in numero.

3. *Benedictio Ruben à Moſe data.*

BENEDICIT Moſes tribubus Iſraël, ducit autem initium à tribu Ruben, quia fuit primogenitus Iacob, quamuis primogeniti iura amiſerit: *Viuat* (inquit) *Ruben, & non moriatur, & ſit paruus in numero*, hoc eſt, non abundet ſobole, & poſteris. Poteſt etiam negatio omnia negare, quæ ſequuntur hoc ſenſu: Viuat Ruben, & non moriatur, & non ſit paruus in numero poſterorum; quamobrem Oleaſter vult, negationem vnam vicem habere duarum. Pluribus verbis cum Ruben egit Iacob, Geneſ. 49. *Ruben* (inquit) *primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio. Effuſus es ſicut aqua, non creſcas, quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius.* Primogenitus erat Ruben Iacob, quia ante alios omnes filios eum genuerat. Fortitudo Iacob appellatur, quia filius maximè primogenitus patris eſt fortitudo, & baculus fortis, cui innititur. vel fortitudo, & robur dicitur, quia in eo primo Iacob fortitudinem viri, & vim, ac ſexum ad gignendum oſtenderat, id eſt, oſtenderat virilitatem ſuam. Principium doloris vocatur, id eſt, primus filius dolorem afferens, quia magnum dolorem patri attulit, cùm eius vxorem Balam violauit. Deut. 21. *primogenitus* appellatur, ראשית אנו *reſith ono*. Iiſdem nominibus vtitur Iacob Geneſ. 49. Deuter. 21. ſic vertit noſter interpres, *principium liberorum eius*. potuiſſet igitur hoc etiam loco vertere, tu es principium liberorum meorum, id eſt, primogenitus, vel princeps filiorum meorum. Chaldæus tam Geneſ. 49. quàm Deuter 21. interpretatur, principium fortitudinis. Nomen enim, *on*, ſignificat *dolorem, laborem, & fortitudinem*. Dicitur verò principium fortitudinis primogenitus, quia oſtendit patrem eſſe virum potentem, ſiue fortem ad gignendum.

Ruben doloris principium.

Deuter. 21.

Primogenitus fortitudo patris.

4. *Primogeniti duæ partes hæreditatis dabantur. Regnum, & ſacerdotium primogeniti erat.*

Prior in donis, maior in imperio. Prior erat in donis Ruben, quia erat primogenitus. Nam primogenito duæ partes hæreditatis dabantur: maior erat in imperio, quia regnum, & ſacerdotium primogenito obueniebat. Chaldæus ſic tranſfert: tu accepturus eras partes tres, primogenituram ſcilicet, ſacerdotium, & regnum, &c. Deuter. 21. *Si habuerit vir vxores duas, vnam dilectam, alteram exoſam, & fuerit filius primogenitus exoſæ, non poterit primogenitum conſtituere filium dilectæ, ſed primogenitum filium exoſæ agnoſcet, dabítque ei de ijs quæ habuerit, cuncta duplicia.* Theodoret. quæſt. 77. Primogeniti (inquit) duplicem

Deut. 21.

Theodoret.

D.Hieron. plicem portionem accipiebant, &c. D.Hieron. in quæſt.Hebr. Hæreditas (inquit) quæ primogenitis debebatur, ſacerdotium ſcilicet, & regnum, &c. His portionibus hæreditatis priuatus eſt Ruben, quia patris thorum violauit, & non eſt reputatus in primogenitum. 1.Paralip.

1.Paralip.5. 5. *Ipſe Ruben fuit primogenitus Iacob, ſed cùm violaſſet thorum patris ſui, data ſunt primogenita eius filijs Ioſeph, & non eſt ille reputatus in primogenitum.* Regnum datum eſt tribui Iudæ, ſacerdotium tribui Leui.

5. *Ruben propter libidinem priuatus eſt primogenitura.* Genes.35. Poſt hæc cauſam adiungit Iacob, cur Ruben ſit priuatus iure primogeniti. *Effuſus* (inquit) *es ſicut aqua, non creſcas, quia aſcendiſti cubile patris tui.* Effuſus autem eſt ſicut aqua Ruben, cùm thorum patris violauit, vt enim ſcriptum eſt Geneſ.35. *Abiit Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris ſui* (id eſt, vxore minùs præcipua,) *quod illum minimè latuit.* itaque effuſus eſt ſicut aqua, Hebraicè פחז כ מים *pachaz ca maim*, id eſt, *feſtinatio ſicut aqua.* Sicut enim aqua feſtinat, & effunditur in præceps feſtinanter: ita Ruben feſtinauit abſque conſilio præcipitanter, raptus à libidine, neque conſiderauit quantum ſcelus eſſet cum vxore patris rem habere.

Cur dicatur Ruben effuſus ſicut aqua.

D.Hieron. D.Hieronym. in quæſtionibus Hebraicis exponit hoc pacto: Sic peccaſti, quaſi aqua quę vaſculo non tenetur, voluptatis impetu effuſus es, &c. Lyrani eſt alius ſenſus: Effuſus es ſicut aqua, ſimilis es aquæ effuſæ, quoniam ſicut aqua in terra effuſa perit, ſic tua primogenitura periit. Sequitur: *Non creſcas*, quia primogeniti iure priuatus eris, non creſces inter fratres, non eris maior cæteris, vel non creſcas ſobole, quod dixit Moſes: *Sit paruus in numero.* Chaldæus ſic vertit: Secutus es voluntatem tuam ſicut aqua effuſa, non proficies, neque accipies portionem ſuperexcreſcentem, quoniam aſcendiſti cubile patris tui, &c. LXX. interpretes vertunt: Sicut aqua non ebullias, vel non ferueas, hoc eſt, non ferueas, hoc eſt, non feruefcas igne cõcupiſcentiæ accenſus inſtar feruentis aquæ. D. Hieron. in traditionibus Hebraicis transfert: Ne adicias. ſic verò interpretatur: Præcipio tibi, vt vltra non pecces, ſiſque in fratrum numero, pœnam ex peccato luens, quòd primogeniti ordinem perdidiſti, &c.

Lyranus.

Chaldæus.

D.Hieron.

CAPVT III.

De benedictione Iudæ, & Leui.

Audi, Domine, vocem Iudæ, & ad populum ſuum introduc eum? manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduerſarios eius erit.

1. *Benedictio data à Moſe tribui Iudæ.* POST tribum Ruben primogeniti benedicit Moſes tribui Iudæ ex qua Meſſias erat naſciturus, & ex qua Reges Iudæorum extiterunt. Orat Deum, vt illius vocem, id eſt, preces audiat, eámque in populum ſuum introducat, & Dei auxilium prędicit. Dubium eſt, ad quém-nam populum precetur Moſes introduci tribum Iudæ? Reſpondet Lyranus, populum hic appellari eos, qui erant in limbo, iuxta illud quod de Iacob dicitur Geneſ. 49. *Obijt, appoſitúſque eſt ad populum ſuum*, & de Iſaac Geneſ.35. *Mortuus eſt, & appoſitus eſt populo ſuo.* & de aliis ſimiliter alibi. Abulenſis arbitratur, populum Iudæ appellari terram repromiſſionis, hoc ſenſu: Introduc Domine Iudam ad terram repromiſſionis, quæ eſt populus eius, id eſt, locus in quo habitare debet, vt hoſtes euertat: at tribus Iuda nullum populum tunc habebat in terra promiſſionis, quam Chananæi poſſidebant. Poſſet tamen locus iuxta hanc ſententiam ſic explicari: introduc Domine Iudã ad populum ſuum, id eſt, in populum Chananæorum ſibi deſtinatum, & da ei victoriam de illo reportare, & ſortem ſibi à te decretam poſſidere. Aliter probabilius intelligitur de populo Iſraëlitico hoc ſenſu: Audi Domine vocem tribus Iudæ ad bellum proficiſcentis, téque deprecantis pro victoria conſequenda ex hoſtibus. Victoria parta, introduc ſiue reduc eam ad populum Iſraëliticũ, reduc eam in vrbes ſuas, & domos. Hunc ſenſum ſequitur Chaldæus ita interpretans: ſuſcipe Domine orationẽ Iudæ, cùm egreſſus fuerit ad bellum & ad populum eius, reduces eum in pace, &c. Sequitur de auxilio Dei: *Manus eius* ſcilicet Dei *pugnabunt pro eo*, id eſt, pro Iuda, & *adiutor illius erit* contra hoſtes.

Ad quem populũ tribum Iudæ introduci precetur Moſes.

Lyranus.

Geneſ 49.

Geneſ.35.

Abulenſis.

2. *De Meſſia Caietanus.* Caietanus de Meſſia exponit in hanc ſententiam: Audi Domine vocem Iudæ, id eſt, tribus Iudæ, deſiderium Meſſiæ audi, qui ex tribu Iuda orietur, introduc ipſum Iudam, id eſt, Meſſiam ex Iuda ad populum ſuum, Hebraicè, *venire fac eum.* Manus eius pugnabunt pro eo, pugnaruut autem manus Chriſti pro eo non gladio, & ſagittis, ſed miraculis, quæ eum Meſſiam eſſe comprobabant. Hebraicè, רב לו, *rab lo*, vel, *riblo*, hoc eſt, multum ei, vel lis ei. Nam manus Meſſiæ multum ei fuere, quia mira opera effecerunt, quæcunque Chriſtus volebat: fuerunt etiam ei lis, id eſt, occaſio litis cum Phariſæis, quia enim in ſabbato ſanitati homines reſtituebat, & miraculis poſt ſe trahebat mundum, inuiderunt ei. Vnde illud Ioan. 11. *Hic homo multa ſigna facit, ſi dimittimus eum, ſic venient Romani.* Ioan.11.

Iuda te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui.

3. *Benedictio data à Iacob Iudæ.* Affluentior eſt benedictio Iacob, & largior, à nomine ducit exordium, ducitur enim nomen à verbo Hebræo, ידה, *iadah*, quod ſignificat *confiteri*, & *laudare.* Iuda (inquit) fili mi, reliqui fratres te laudabunt, propter fortitudinem, dignitatémque regiam, manibus ceruices hoſtiũ tuorum premes, eóſque ſuperabis. Adorabunt te Regem tribus Iſraël. Similis es catulo leonis, quemadmodum leonis catulus ad prædandum aſcendit in montes, raptámque prædam accumbens deuorat, nemine ſuſcitare illum, vel prædam eripere tentante: ſic tu ad bella aſcendes, vinces hoſtes, & deprædaberis, domum reuerſus præda, & victoria quieſcens frueris, nemine te inuadere audente. Cum leone confertur Iudas propter fortitudinem, & dignitatem regiam, eſt enim leo animal fortiſſimum, & regium. 1.Paralip.5. *Iudas qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt.* *Iudas confertur cum leone.* 1.Paral.5.

4. *Iuda ſceptrum vſque ad Meſſiam.* Poſt hæc prædicit Iacob filio Iudæ regiam dignitatem vſque ad aduentum Meſſiæ. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt,* (id eſt, Meſſias) *ipſe* Meſſias *erit expectatio gentium.* Dicitur autem Meſſias expectatio gentium antequam veniret, quia gentes Chriſto maximè indigebant: ſic dicitur

citur pluuia expectatio terræ aridæ, quæ aqua indiget. Sequitur: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem ô fili mi, asinam suam, lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum, pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores.* Ex sententia Lyrani, & aliorum describitur sortis Iudæ vbertas, quasi dicat Iacob: sors tua vinearum, & vini ferax erit, ligabis ad vineam asinum, & asinam tuam, onerabísque illos botris, tanta erit vini copia, vt possint in vino lauare vestimenta sua posteri tui, rubescent oculi eorum præ potu vini, dentes verò albescent lacte. Attamen si suauem verborum constructionem expendamus, potius videntur hæc verba ad Messiam spectare, quàm ad Iudam. De Messia per ænigma loquitur Iacob: *Donec* (inquit) *veniat, qui mittendus est* Christus, *& ipse erit expectatio gentium.* Addit, *ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem ô fili mi, asinam suam.* ligans (inquit) scilicet Messias, qui erit expectatio gentium. Idem ostendunt verba illa, ô fili mi, significant enim Iacob loqui cum filio, sed de altero videlicet de Messia, qui Ioan. 15. ait, *ego sum vitis vera:* Ecclesia verò vinea est, vt satis patet ad hanc vitem, & ad hanc vineam, alligauit Christus pullum suum, id est, populum gentium, & asinam suam, id est, populum Iudæorum, hos duos populos adumbrabant asina illa, & pullus, quos Dominus Matth. 25. solui iubet, & ad se adduci. Lauit Messias in vino, id est, in sanguine, non vnæ, sed corporis sui stolam suam siue pallium, id est, corpus suum, pulchriores sunt oculi eius vino suauissimo coloris optimi, quemadmodum vinum lætificat cor hominis Psalm. 103. ita oculi eius corda illorum lætificant, quos benigno aspiciunt intuitu. Denique dentes eius lacte sunt candidiores. Dentibus cibus teritur, vt in stomachum traiiciatur: sic verbum Dei à doctoribus exponendo extenuatur, vt ab auditorum corde recipiatur; dentes ergo Christi doctrinam indicant, lacte dicuntur candidiores, quia Christi doctrina purissima est, & ab omni fuco, dolo, & mẽdacio alienissima, à fonte veritatis profecta, hæc satis sint de hac benedictione. Nam primo tomo Concord. illam explicauimus copiosiùs lib. 5. cap. 1. quo loco de præcellentia egimus tribus Iudæ. De illa verò prophetia: Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. latè egimus lib. 3. eiusdem Conc. cap. 1. & 2.

Vbertas terræ Iudæ.

De Messia.

Ioan. 15.

Dentes Christi sunt doctores.

Perfectio tua, & doctrina tua, viro sancto tuo, quem probasti in tentatione, & iudicasti ad aquas contradictionis.

5. Postquam Moses Iudæ benedixit ex quo Reges orti sunt, Leui benedicit ex quo ipse Moses, & Aaron sacerdotes, & Leuitæ duxerunt originem. Hebraicè hoc loco illa nomina sunt *Vrim, & Thumim*, quæ interpres in Exodo vertit, *doctrina, & veritas.* Thumeca (ait Moses,) & Vreca, id est, doctrina tua, & veritas tua, hoc loco transtulit interpres, *perfectio tua, & doctrina tua*, hoc est, Vrim, & Thumim, doctrina, & veritas collocata in rationali summi sacerdotis, erunt viro sancto tuo, id est, tradidisti, ô Deus summe, rationale, & vestes pontificias, & sacerdotale officium Aaroni, quem probasti apud aquas contradictionis, vbi ego & ipse Aaron frater meus tribu Leui orti deliquimus. Numer. 20. de Vrim, & Thumim egimus tomo 2. in tractatu de vestibus Pontificis.

Benedictio data Leui à Mose.

Leuitis datũ est sacerdotium Vrim, & Thumim.

Sequitur: *Qui dixit patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis, ignoro vos, & nescierũt filios suos,* hoc est, Leuitę cum populus vitulum aureũ adorauit, tanto zelo inflammati sunt pro Domino, vt facinoris reos citra personarum, & consanguineorum delectum occiderint. & reipsa dixerint parentibus, nescio vos, filiísque & fratribus, ignoro vos, quia in illa cæde, neque parentes respexerunt, neque filios, aut fratres, iuxta illud Mosis Exod. 32. *Ite à porta vsque ad portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.* Hac de re supra diximus ex cap. 32. Exodi. Pergit Moses Leuitas laudare: *Hi* (inquit) *eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israël, ponent thymiama in furore tuo, & holocaustum super altare tuum.* A legis custodia, & oblatione sacrificiorũ illos laudat. Custodierunt legem tuam Domine Leuitæ, & pactum tuum, custodierunt iudicia, & mandata tibi tradita à Deo ô Israël. Cùm populo tuo fueris iratus, Domine, in altari thymiamatis offerent tibi thymiama, & in altari holocaustorum offerent holocausta, furorémque tuum sic placabunt. Tandem benedictionem Leuitis postulat à Deo, & auxilium aduersùs hostes. *Benedic Domine fortitudini eius*, id est, Leui, *& opera manuum illius suscipe, percute dorsa inimicorum eius.*

6. *Leuitarum zelus.*

Exod 32.

A custodia legis laudantur Leuitæ.

Sacerdotes placabant Deum sacrificijs, & thymiamate.

Simeon non benedixit Moses, forsitan quia, vt diximus supra ex cap. 25. Num. Zambri dux de tribu Simeonis scandalum populo magnum præbuit, cùm ad scortum Madianitidem ingressus est. quam ob causam à Phinees vita est priuatus.

7. *Moses non benedixit Simeoni.*

Simeon, & Leui vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniet anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea.

Iacob multo aliter Leui est allocutus, quàm Moses. Cum Leui verò coniunxit Simeonem, quia socij fuerunt in Sichimitarum cæde, de qua agitur Genes. 34. *Simeon*, (ait Iacob) *& Leui vasa fuerunt iniquitatis*, id est, instrumenta iniqua, *aduersùs Sichimitas bellantia, quia illis bellum intulerunt, eósque occiderunt.* Vasa vocant Hebræi instrumenta, & arma, Psalm. 70. *Confitebor tibi in vasis psalmi*, id est, in instrumentis musicis, Isai. 13. *Dominus, & vasa furoris eius*, id est, instrumenta. Psalm. 7. *Arcum tetendit, & in eo parauit vasa mortis*, &c. id est, mortis instrumenta sagittas. *In consilium eorum non veniat anima mea*, id est, non veniat, opinione hominum anima mea in consilium eorum, quod de occidendis Sichimitis ceperunt. Nemo putet me eorum interfuisse consilio, ídque approbasse. *In cœtu eorum non sit gloria*, & honor meus, quia ignominiæ nota afficiar. Nemo opinetur in cœtu eorum fuisse gloriam meam, & cædis illius macula fuisse inquinatam. Aliter: in consilium eorum non veniat anima mea, consilium tale datura, & in cœtu eorum non sit gloria mea, & honor meus, quem inter illos habeo, tanquam pater: vel: in consilium eorum non veniat anima, id est, vita mea iudicanda, gloria, & honor meus non sit in cætu eorum, vt de illa sententiam dicant. His verbis Iacob in extremo spiritu iã constitutus significare vult, sibi nullo modo consilium Leui, & Simeonis placuisse. Sequitur: *Quia in furore suo occiderunt virum*, id est, Sichem, *& in voluntate sua suffoderunt murum* ciuitatis. LXX.

8. *Benedictio data à Iacob Simeoni, & Leui, siue reprehensio.* Genes. 34.

Vas quid significet. Psalm. 70. Isai. 13.

Psalm. 7.

Iacob testatur non placuisse sibi Leui, & Simeonis consilium, & cædem Sichimitarum.

vor

vertunt : *Subneruauerunt taurum*, videlicet Sichem, *maledictus furor eorum*, quo concitati hanc cædem perpetrarunt, quia pertinax fuit; *maledicta indignatio eorum*, quia fuit dura, & crudelis : *Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israël.*

9. *Quomodo fuerint dispersa tribus Simeonis & Leui.* Tribum Leui dispersam fuisse in terra promissionis perspicuum est. Non enim habuit propriam sortem : at dispersio illa honorifica fuit, non data in pœnam. Iacob autem loqui videtur de dispersione pœnali. Præterea tribus Simeon propriam sortem habuit, neque dispersa fuit in Israël, Iosue 19. *Egressa est sors secunda filiorum Simeon per cognationes suas, fuitque hæreditas eorum in medio possessionis filiorum Iuda.* Item: *Hæc est hæreditas filiorum Simeon iuxta cognationes suas, in possessione & funiculo filiorum Iuda, quia maior erat, & idcirco filij Simeon possederunt in medio hæreditatis eorum.* Habuerunt ergo filij Simeon hæreditatem, & sortem propriam in medio hæreditatis filiorum Iudæ, quia vtrique tribui Iudæ, & Simeonis sufficiebat. Non ergo sunt dispersi. Hebræi aiunt omnes scriptores, & pædagogos dispersos per tribus, fuisse ex tribu Simeonis; sed hoc est incertum. Oleaster sic explicat: Diuidam eos in Iacob, id est, faciam quòd non habitent simul, & dispergam eos, id est, longè à se inuicem esse faciam has duas tribus. Hic sensus videtur probabilis. Ait Iacob, dissociandos esse, & separandos Leui, & Simeon, quia hoc est egregium remedium ad dissipanda praua consilia, nimirum eorum autores, & consultores separare, separatos autem fuisse has duas tribus apertum est. Præterea 1. Paralip. 4. leges, Simeonitas aliquos ex sua sorte ad alias sedes quærendas abiisse, & à cæteris se separasse. D. Hieron. in quæst. Hebr. Leui (inquit) hæreditatem propriam non accepit, sed in omnibus sceptris paucas vrbes ad habitandum habuit. De Simeon verò in libro Iesu scriptum est, quòd & ipse proprium funiculum non fuerit consecutus, sed de tribu Iuda quiddam acceperit. In Paralipomenis autem manifestius scribitur, quòd cùm multiplicatus fuisset, & non haberet possessionis locum, exierit in desertum. Sic ille.

Iosue 19. Oleaster. D. Hieron.

CAPVT IV.

De benedictione Beniamin, & Ioseph.

Amantissimus Domini Beniamin.

1. *Benedictio data à Mose tribui Beniamin.* BENIAMIN dilectissimus filius Iacob fuit: ait Moses eius tribum Deo esse dilectissimam : *Amantissimus* (inquit) *Domini Beniamin, habitabit confidenter in eo, quasi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requiescet.* hoc est, confidenter in Deo, & Dei auxilio habitabit dilectus eius Beniamin, quasi in thalamo securus tota die in protectione Dei morabitur, & inter humeros Dei potentissimos requiescet, feretur enim velut in humeris Dei, & alis, iuxta illud Deuteron. 32. *Quasi aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis*, &c. Ille quem Deus suo prosequitur auxilio, habitare dicitur in auxilio Dei, & morari, & humeris eius portari, Psalm. 90. *Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur*, &c. LXX. interpretes sic vertunt : Beniamin dilectus à Domino habitabit confidenter, & Deus obumbrat super eo omnibus diebus, & inter humeros eius requieuit, &c. Inter humeros autem Dei dicitur Beniamin requiescere, id est, vel humeris Dei portari, vt diximus, vel requiescere in pectore Dei, quia pectus est inter humeros. Chaldæus sic interpretatur : Dilectus Domini Beniamin habitabit confidenter, super eum erit, protegens eum omnibus diebus, & in terra eius habitabit maiestas Domini, &c.

Deut. 32. Psal. 90.

Sed cur ait Chaldæus, maiestatem Domini habitasse in terra Beniamin? Respondetur, quia templum in terra erat Beniamin. Nam ciuitas Ierusalem in qua era templum, in sorte Beniamin fuit, vt indicat Iosue in fine capitis 18. Lyranus vult, partem ciuitatis fuisse Beniamin, partem tribus Iudæ. Abulensi placet, totam fuisse Beniamin, ex concessione verò tribus Beniamin habitasse in ea homines tribus Iuda. Habitauerunt autem in Ierusalem homines ex tribu Iuda, & filij Beniamin, & Iebusæi; ex aliis verò tribubus filij Ephraim, & Manasse. Nam Iudic. 1. sic legitur : *Iebusæum habitatorem Ierusalem non deleuerunt filij Beniamin, habitauitque Iebusæus cum filijs Beniamin in Ierusalem vsque in præsentem diem.* Et Iosue 15. *Iebusæum habitatorem Ierusalem non potuerunt filij Iuda delere, habitauitque Iebusæus cum filijs Iuda in Ierusalem vsque in præsentem diem.* 2. Esdræ 11. *In Ierusalem habitauerunt de filijs Iuda, & de filijs Beniamin.* 1. Paralip. 9. *Commorati sunt in Ierusalem de filijs Iuda, & de filijs Beniamin, de filijs quoque Ephraim, & Manasse.* Probabit aliquis, Ierusalem in sorte Iudæ fuisse, quia Iudæ tribus eam bello cepit, & incendit. Iud. 1. *Oppugnantes filij Iuda Ierusalem ceperunt eam, & percusserunt in ore gladij tradentes cunctam incendio ciuitatem.* At tribus eas vrbes non capiebant quæ erant in sorte aliena. Respondetur, id feciisse Iudæ tribum, concedente tribu Beniamin : erant enim hæ duæ tribus, earúmque sortes maximè coniunctæ. Probabit etiam aliquis templum non fuisse in sorte Beniamin, quia templum erat in monte Sion; mons autem Sion ad tribum Iuda pertinebat, erat enim in eo ciuitas Dauid tribus Iuda. Fuisse autem templum in Sion, vt alia omittam loca, constat ex his verbis lib. 1. Machab. cap. 4. *Ascenderunt in montem Sion, & viderunt sanctificationem desertam, & altare profanatum*, &c. Isai. 8. *Dominus* (inquit) *exercituum qui habitat in monte Sion*, &c. Respondetur, templum extructum fuisse in monte Moria qui mons in sorte erat Beniamin coniunctus monti Sion, imò pars erat montis Sion, vt diximus tomo 2. cùm de templo egimus. Quia igitur templum in parte montis Sion, videlicet in monte Moria ad Beniamin sortem pertinebat, dicitur fuisse in sorte Beniamin. Potest ergo huius benedictionis sensus hic esse : dilectus Deo Beniamin, habitabit Deus confidenter in eo, id est, in sorte eius Ierusalem, & quasi in thalamo tota die morabitur in templo, & inter humeros Beniamin, hoc est, veluti in pectore Beniamin, quod inter humeros est, in sanctuario requiescet. Aliter : inter humeros eminet caput, sic inter Beniaminitas eminebat in edito loco situm templum, in quo Deus dicitur requieuisse.

Ierusalē fuit in sorte Beniamin, & templum. Iud. 1. Iosue 15. 2. Esdræ 11. 1. Paralip. 9. Iud. 1. 1. Machab. 4. Isaiæ 8.

Beniamin lupus rapax.

Benedictio siue prophetia Iacob hæc est: 3.

Benedictio Iacob data Beniamin.

Beniamin lupus rapax manè comedet prædam, vespere diuidet spolia, &c. Primus sensus est Chaldæi, qui interpretatur verba hæc de templo Ierosolymitano, quod erat in sorte Beniamin, vt diximus: In terra (inquit) Beniamin habitabit templi maiestas, & in possessione eius ædificabitur sanctuarium; manè & vespere offerent sacerdotes oblationes; & in tempore vespertino diuident residuum portionum suarum de reliquis quæ sanctificata sunt. Sic ille. Hic sensus Hebræorum est, vt docet D. Hieron. in quæstion. Hebraicis: Ita (inquit) hoc Hebræi edisserunt: Altare in quo immolabantur hostiæ, & victimarum sanguis ad basem illius fundebatur, in parte Beniamin fuit: hoc (inquiunt) ergo significat, quòd sacerdotes manè immolant hostias, & ad vesperam diuidunt ea, quæ sibi à populo collata sunt; lupum voracem super altaris interpretatione ponentes, & spoliorum diuisionem super sacerdotibus, qui seruientes altari, viuunt de altari, &c. Iuxta hanc sententiam dicitur lupus rapax Beniamin, quia in sorte illius erat templi altare, in quo sacrificia offerebantur, quod veluti lupus victimas, oues, boues, arietes, agnósque igne deuorabat. Hic lupus manè comedebat prædam, id est, sacrificia; vespere diuidebat spolia, quia quæ ex sacrificiis reliqua erant, sacerdotibus diuidebantur. Hunc sensum reiicit Lyranus, sed probat Lippomanus, neque videtur à veritate alienus, quidquid nonnulli obiiciant.

Templū fuit in sorte Beniamin.

D. Hieron.

Cur dicatur Beniamin lupus rapax.

4. *Secundus sensus.*

Secundum sensum affert Lyranus de ipsa tribu Beniamin, quæ fuit lupus rapax, cùm Iudic. 20. aduersus reliquas tribus pugnauit, & manè, id est, priùs, vt lupus prædam comedit, cùm Israëlitas occidit: vesperè, id est, postea, diuisit spolia belli. Non placet sensus, quia quamuis vicerint reliquas tribus Beniaminitæ, ab illis tamen victi sunt. Probabilior hic erit sensus tertius: Tribus Beniamin præstans erit robore, vt lupus rapax in oues, sic illa in hostes grassabitur: vt lupus manè comedit prædam, sic illa priùs vorabit hostes; & posteà siue vespere diuidet capta spolia. Nonnulli interpretantur de Saule qui ex tribu Beniamin duxit originem, poterit verò sic exponi quarto sensu: Beniamin erit lupus rapax in Saule, quia Saul fuit lupus crudelis erga Dauidem quem cupiebat occidere, ne ad illum regnum perueniret, propter illum 80. sacerdotes interemit 1. Reg. 22. eò quòd Dauidi eos fauere existimaret, & Nobe vrbis sacerdotum, incolas, viros, fœminas, paruulos, & lactentes, & animantia ipsa rationis expertia interfecit. Ecce tibi lupum rapacem, sed vespere diuisit spolia, non vt victor, sed vt victus, & vita priuatus à Philistæis. Quinto sensu explanatur hæc prophetia de D. Paulo à D. Hieronymo in quæst. Hebr. D. Ambrosio in lib. de bened. D. Augustino serm. 14. de sanctis, à Tertulliano initio libri quinti aduersus Marcionem, Theodoreto, & aliis: Vaticinatur Iacob de illustrissimo omnium Beniaminitarum, nimirum de D. Paulo, qui sanctitate, & rebus gestis omnes superauit, qui ex tribu Beniamin orti sunt. Fuit Paulus antequam à Christo vocaretur, lupus rapax, oues enim Christi, vt lupus persequebatur, *spirans minarum*, Actor. 9. *& cædis in discipulos Domini*. Manè, id est, priore vitæ suæ tempore, comedit prædam, oues Christi rapuit: sed vesperi, id est, posteriori tempore, postquam à Domino est vocatus, diuisit spolia eximia gentibus, videlicet Euangelij doctrinam, fidem, ac diuina dona.

Tertius sensus.

Quartus sensus.

Quintus sensus.

Actor. 9.

Post Beniamin benedixit Moses Ioseph eius fratrem vterinum ex Rachele matre: hos enim duos fratres peperit Rachel, dilecta illa Iacob vxor, quæ typum gerit vitæ contemplatricis. *De benedictione Domini terra eius*, (ait Moses) *de pomis cæli, & rore, atque abyssu subiacente, de pomis fructuum Solis, ac lunæ, de vertice antiquorum montium, de pomis collium æternorum, & de frugibus terræ, & de plenitudine eius.* Terræ vbertatem prædicit Moses tribui Ioseph: erit terra eius benedicta benedictione Domini, de pomis cæli, & fructibus, quos suo influxu, & pluuiis cælum producit; erit benedicta de rore cæli desuper cadente, eámque irrigante, & de abyssu subiacente, id est, de aquis quæ sub cælo fluunt, & cælo subiacent, vel de abyssu subiacente, id est, de aquis quæ sub terra iacent, & latent, terræque fructus humore alunt: erit benedicta terra eius de pomis Solis, ac lunæ, id est, quæ Solis, ac lunæ influxu procreantur; erit benedicta de vertice antiquorum montium, quia montes illius erunt fertiles, & de pomis collium æternorum, id est, de pomis, & fructibus productis in collibus æternis, id est, in collibus priscis, & ab initio vrbis initium habentibus; denique benedicta erit terra Ioseph de fructibus terræ, & de plenitudine, & vbertate eius.

5. *Benedictio data Ioseph à Mose.*

Vbertatem terræ imprecatur.

Benedictio illius, qui apparuit in rubo, veniat super caput Ioseph.

Precatur Moses Deum, vt benedictionem suam Iosepho impertiatur: *Benedictio Dei, qui mihi apparuit in rubo*, Exod. 3. *veniat super caput Ioseph, & super verticem Nazaræi inter fratres suos*, hoc est, super verticem separati, atque egregij inter fratres suos. *Nazaræus* enim dicitur à verbo *nazar*, id est, *separare*, ideo separatus dicitur Ioseph inter fratres, quia eorum fuerat coryphæus, & princeps, illósque aluerat in Ægypto.

6. Exod. 3.

Ioseph Nazaræus *cur dicatur.*

Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius.

Fortitudinem Ioseph prædicit, confertque illum cum tauro, & Rhinocerote: quasi primogeniti tauri pulcherrimi, ac fortissimi erit pulchritudo, & fortitudo Ioseph. Quemadmodum cornua Rhinocerotis fortissima sunt: sic magnum illius erit robur, velut cornibus Rhinocerotis ventilabit pugnando gentes, & dispergit vsque ad terminos terræ, & sortis suæ, vel, vsque ad terminos terræ ex qua voluerit eas pellere, vel, vsque ad finem orbis, erítque hyperbole. Ioseph filius fuit Ephraim, cuius tribus fortitudine excelluit, iuxta illud Psalm. 56. *Ephraim fortitudo capitis mei.*

7. *Fortitudo tribus Ioseph.*

Psal. 56.

Filius accrescens Ioseph.

Iacob filio dilectissimo Ioseph benedixit Genes. 49. hoc pacto: *Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu, filiæ discurrerunt super murum.* Ad nomen Ioseph alludit, verbum enim Hebræum, יסף, *iasaph*, significat *addere*, & *augere*, vnde Ioseph significat *augentē*, & *addentem*. Nam mater Rachel Gen. 30. vocauit nomen eius Ioseph, dicēs: Ioseph Iehoua li *addat Dominus mihi filium alterum. Filius* (inquit Iacob) *accrescens Ioseph*,

8. *Benedictio data à Iacob filio Ioseph.* Genes. 49.

בן פרת, *ben parah*, filius fructificans, & crescens. Creuit enim spiritaliter virtute, temporaliter verò ita creuit, vt Ægypti princeps sit creatus, omnésque fratres suos sub potestate sua habuerit. LXX. interpretes vertunt: Filius auctus Ioseph, filius auctus desiderabilis, &c.

Ioseph filius accrescens, & fructificans.

Pulchritudo Ioseph.

Commendat deniq; Iacob pulchritudinem Ioseph: *Et decorus* (inquit) *aspectu, filia*, id est, fœminæ Ægypti, *discurrerunt super excelsos muros* Iosephi pulchritudinem cernere cupientes, cùm iter per ciuitates faciebat. D. Hieron. in quæst. Hebr. sic hæc explanat: O Ioseph qui ideò sic vocaris, quia adauxit te mihi Deus, siue quia inter fratres tuos maior futurus es, fortissima siquidem fuit tribus Ephraim, vt in Regum, & Paralip. libris legimus. ô fili mi Ioseph, qui tam pulcher es, vt te tota de muris, & turribus, ac fenestris puellarum turba prospecter. Sic Hieronymus.

D. Hieron.

Sed exasperauerunt eum.

9. Fratrum Ioseph inuidiam memorat Iacob, & persecutionem, *sed exasperauerunt eum, & iurgati sunt, inuiderúntque illi habentes iacula*, id est, fratres Ioseph exacerbauerunt, & amaritudine repleuerunt animum illius, & iurgati sunt cum illo, causaque fuit inuidia. Dicuntur autem fratres Ioseph habentes iacula: Hebraicè, habentes sagittas, vel Domini sagittarum. LXX. interpretes vertunt: Domini sagittationum, quia veluti sagittarij fratrem suum Ioseph inuidiæ iaculis percusserunt, inuidia enim commoti in cisternam illum miserunt, vt in ea vitam amitteret, indéque extractum vendiderunt.

Fratres sunt persecuti Ioseph.

Inuidiæ iacula.

10. Sed Deus Ioseph defendit: *Sedit* (inquit Iacob) *in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum, & manuum illius, per manus potentis Iacob* hoc est, arcus Ioseph, robur, & arma, quibus fratrum sagittas, & illorum qui aduersabantur iacula superauit, firmata sunt in forti Deo, in quo spem suam firmam collocauit, dissoluta sunt à Deo potente vincula, quibus ligata sunt eius brachia, & manus. D. Hieronymus loco citato: Inuiderunt (inquit) tibi ô Ioseph, & te ad iracundiam prouocauerunt fratres tui, habentes liuoris sagittas, & zeli iaculis vulnerati: verùm tu arcum tuum, & arma pugnandi posuisti in Deo, qui fortis est propugnator, & vincula tua, quibus te fratres ligauerunt, ab ipso soluta sunt, & dirupta, &c. Sapient. 10. *Hæc venditum iustum*, (id est, Ioseph) *non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit eum: descenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret ei sceptrum Regni, & potentiam aduersus eos, qui eum deprimebant.* Et Psalmo 104. *Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit animam eius. Misit Rex, & soluit eum, Princeps populorum, & dimisit eum, constituit eum dominum domus suæ.* Hebræi nonnulli volunt verbum נזז, *nazaz*, quod noster interpres vertit *dissolutum esse*, significare *roborari*, quamobrem sic exponunt: roborata sunt brachia manuum eius. Alij hoc pacto: deaurata sunt brachia manuum eius, videlicet propter aurea ornamenta. Vnde Chaldæus sic habet: Tunc positum est aurum optimum super brachia eius, &c.

Deus Ioseph liberauit.

D. Hieron.

Sapient. 10.

Psal. 104.

Inde pastor egressus est lapis Israël.

11. *Inde*, Hebraicè, *exinde*, id est, postquam dissoluta sunt vincula brachiorum Ioseph, egressus est pastor, & lapis, id est, firmamentum populi Israëlitici. Nam postquam Ioseph ex carcere eductus est, & ad principatum euectus, pastor fuit Hebræorum in Ægypto, & pastor totius Ægypti. Fuit etiam lapis Israël, id est, firmamentum, ac columna Israëlitarum, quos sua autoritate fulciebat, ac sustentabat, iuxta illud Eccles. 49. *Ioseph Princeps fuit fratrum suorum, firmamentum gentis, rector fratrum, stabilimentum populi.* Alij aliter sic interpretantur: Inde, id est, ex Ioseph egressus pro futuro, egredietur pastor, pro plurali, egredientur pastores & lapides, id est, populi Israël gubernatores. Nam ex Ioseph habuerunt originem, Iosue, Gedeon, & alij huiusmodi; orta etiam est ex Ioseph tribus Ephraim fortissima, quæ post separationem tribuum à regno Iudæ fuit regni Israëlitici caput. D. Hieron. in hanc sententiam interpretatus est: Vincula (inquit) tua Ioseph, à Deo soluta sunt, vt ex tuo semine tribus nascatur Ephraim fortis, & stabilis, & instar lapidis durioris, inuicta, imperans quoque decem tribubus Israël, &c.

Ioseph Ægypti gubernator fratrum columna.

Eccli. 49.

D. Hieron.

Tribus Ephraim fortis, & inuicta ex Ioseph orta.

Benedicet tibi Deus benedictionibus cæli desuper.

Benedictio hæc continet terræ vbertatem, & liberorum copiam. *Benedicet* (inquit) *tibi Deus benedictionibus cæli, & benedictionibus abyssi*, hoc est, benedicet tibi Deus, fœcunditatem dabit terræ tuæ, quæ fœcunditas oritur ex cæli syderei influxu, & cæli aërei pluuiis, ac temperatione; oritur quoque ex abyssо, hoc est, ex aquarum irrigatione. Benedicet etiam tibi Deus benedictionibus vberum, & vuluæ, hoc est, copia filiorum, qui in vulua, & vtero matris gignuntur, & vberibus illius nutriuntur, contra Oseæ 9. *Da eis vuluam sine liberis, & vbera arentia.*

12. *Vbertas terræ.*

Copia liberorum.

Oseæ 9.

Benedictiones patris tui confortatæ sunt.

Hoc est, hæ benedictiones fili, quibus tibi benedicit pater tuus, *confortatæ sunt*, & corroboratæ benedictionibus patrum eius. Hebraicè, על, *al*, id est, *super* benedictiones patrum meorum, hoc est, benedictiones meæ, quibus te benedico, confirmatæ sunt, & ratæ erunt super benedictiones patrum meorum, id est, cum benedictionibus patrum meorum, quibus illas adiicio, vsque ad Messiæ aduentum. Aliter cum Oleastro: Benedictiones patris tui superauerunt benedictiones patrum eius, Abraham, & Isaac, quia Abraham soli Isaac benedixit, Isaac benedixit Iacob, & Iacob benedixit filiis duodecim. Aliter cum Caietano: Benedictiones patris tui, quibus tibi benedicit, superarunt benedictiones quibus patres eius ipsi benedixerunt.

13.

Donec veniret desiderium collium æternorum.

Israëlitarum benedictiones temporales vsque ad Messiam duraturas indicat, post aduentum enim Messiæ, quia illum occiderunt, ex terra repromissionis exterminati, bona omnia amiserunt. Messiam vocat desiderium collium æternorum, tribuēs desiderium rebus sensu carentibus. Sic Psalm. 95. tribuit Dauid gaudium campis, & exultationem arboribus: *Gaudebunt* (inquit) *campi, tunc exultabunt ligna syluarum.* æternos colles appellat antiquos. Quam desiderabilis fuerit Messias, hæc verba ostendunt. Tandem sequitur: *Fiant hæ benedictiones in capite Ioseph, & in vertice Nazarei*, id est, separati,

14.

Messias desiderabilis.

Psal. 95.

& eximij inter fratres ſuos; ſic etiam vocatus eſt à Moſe, vt ſupra vidimus.

CAPVT V.

De benedictione Zabulonis, & Iſſachar.

1. *Benedictio Moſis data Zabuloni, & Iſſachari.*

ZABVLONEM, & Iſſacharem ſimul benedicit Moſes: *Lætare* (inquit) *Zabulon in exitu tuo, & Iſſachar in tabernaculis tuis, populos vocabunt ad montem, ibi immolabunt victimas iuſtitiæ. Qui inundationem maris, quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum.* Quis ſit exitus hic Zabulon quæritur? Chaldæus de exitu ad bellum interpretatur his verbis: Lætare Zabulon cùm egreſſus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, &c. Alij de exitu in nauigationem agi aiunt in hunc ſenſum: lætare Zabulon in exitu tuo ad nauigandum mare mediterraneum; ſors enim Zabulonis ad mare mediterraneum prope Sidonem, & Tyrum pertingebat. Zabulonem autem iubet lætari in exitu in mare propter lucra, quæ per nauigationem comparantur; Iſſacharem autem iubet lætari in tabernaculis ſuis, quoniam terræ ſuæ vbertate contenta hæc tribus marinas negotiationes non curabat, ſed agros ſuos colebat; aiunt Hebræi Iſſacharitas legis ſtudio vacaſſe in tabernaculis ſuis, vt infra dicemus. Hæ duæ tribus propinquæ erant, & populos ſuos, id eſt, incolas ſortis Zabulon, & Iſſachar vocabant ad montem templi, & ibi ſacrificia Deo offerebant in gratiarum actionem, quoniam inundationem maris tanquam lac ſugebant, id eſt, abundantiam maritimorum lucrorum dulciter comparabãt. Zabulonitæ nauigatione, & commercio cum illis qui in portus eorum veniebant: Iſſacharitæ verò ſocietate inita cum Zabulonitis, vel fructus feracis terræ ſuæ ad portus maritimos exportando, ibíque maritimas merces emendo. Quos Moſes appellet theſauros abſconditos arenarum dubium eſt. Chaldæus ſic interpretatur: theſauri qui abſconditi ſunt in arenis, reuelabuntur eis. Caietanus gemmas, & aurum ſignificari putat, in arenis latens, illíſque permixtum. Eius ſcholiaſtes theſauros arenarum ait forſitan appellari theſauros maris exundatione repertos, vt nonnunquam ſolet fieri. Oleaſter ſic exponit: Sugent inundationem maris, id eſt, ea quæ maris inundatio eiicere ſolet, &c. Videntur propriè dici theſauri abſconditi arenarum, opes quæ in profundo maris in ipſis arenis deliteſcunt. Has dicuntur hæ tribus reperturæ. Poſſunt etiam dici theſauri abſconditi arenarum, vniones, qui ex arenis, & conchis profundi maris extrahuntur.

Theſauri arenarum.

Oleaſter.

2. *Benedictio Iacob data Zabuloni.*

Zabulon (inquit Iacob) *in littore maris habitabit, & in ſtatione nauium pertingens vſque ad Sidonem*, &c. Zabulonis ſors in littore maris erat, & in ſtatione nauium, hoc eſt, in locis vbi tutò naues poterant conſiſtere. Hebraicè idem eſt nomen vtroque loco, חֹף, choph, quod ſignificat *litus*, portum, ſtationem nauium, à *caphaph* verbo, quod ſignificat *occultare*, & *protegere*, ſiquidem portus, litus, & ſtatio nauium occultat naues, & protegit. Ex parte maris mediterranei ſors Zabulonis vſque ad Sidonem vrbem Ethnicorum pertingebat, pertingebat quoque vſq; ad mare Tiberiadis, ſiue Galilææ; idcirco fortè Hebraicè legitur: habitabit in littore marium יַמִּים, *iamim*, quia in litore duorum marium habitabat, & cõmercia habebat. Nonnulli volunt tribum hanc dici vſque ad Sidonem pertigiſſe, non quòd eius termini ad Sidonem vſq; peruenerint, ſed vt indicetur maritimæ negotiationis viam, patefactã Zabulonitis ad Sidonem vſque celebre emporium. Itaque pertingebat vſque ad Sidonem negotiatione maritima. At verò verba Iacob de habitatione, & ſorte Zabulonitarum eum loqui oſtendunt, non de negotiatione ſolum. Nihil autem ex Ioſue cap. 19. vbi deſcribitur ſors Zabulon, opponi poteſt, quod hanc ſententiam refellat. Noluit Iacob indicare patefactam eſſe viam Zebulonitis in Sidonem, quod erat maximè perſpicuum, cùm ea via omnibus negotiatoribus eſſet aperta, neque ſolùm vſque ad Sidonem pertingebat Zabulon negotiatione maritima, ſed vſque ad alias vrbes. D. Hieron. in quæſt. Hebr. Quia (inquit) Iacob dixerat de Zabulon, quòd maris magni eſſet litora poſſeſſurus, Sidonẽ quoque, & reliquas Phœnices vrbes contingeret, &c. Vides Hieronymũ dicere ſortẽ Zabulon in litore maris mediterranei fuiſſe, & Sidonẽ reliquáſq; vrbes Phœnicię contigiſſe.

Zabulonis ſors erat in litore maris.

D. Hieron.

3. *Benedictio data Iſſachar à Iacob.*

De Iſſachar ſic Iacob: *Iſſachar aſinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem quòd eſſet bona, & terram quòd optima, & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum, factúſque eſt tributis ſeruiens*, &c. Aſinus fortis Hebraicè dicitur חֲמֹר גָּרֶם, *chamor garem*, id eſt *aſinus oſſeus*, vt D. Hieronymus vertit, fortia enim oſſa ſunt, vnde aſinus oſſeus, id eſt, fortis appellatur, ad labores agriculturæ ſuſtinendos. Accubabat Iſſachar inter terminos ſortis ſuæ, quamobrem dixit Moſes: *Lætare Iſſachar in tabernaculis tuis.* Vidit requiem in tabernaculis eſſe bonam, & terram, ſortémue ſuam eſſe fertilem, ſuppoſuítque humeros labori agriculturæ, & factus eſt tributis ſeruiens, quæ agricolæ ſolent ſoluere. LXX. interpretes vertunt: factus eſt agricola. D. Hieronymus in quæſt. Hebr. Aſinum (inquit) oſſeum vocat Iacob Iſſacharem, & humerum ad portandum deditum, quia in labore terræ, & vehendis ad mare oneribus, quæ in ſuis finibus naſcebantur, plurimum laboraret: Regibus quoque tributa comportans. Sic ille.

D. Hieron.

4. *Tribus Iſſachar dicitur præ cæteris ſtudio ſcripturarum dedita.*

Hebræi aiunt, tribum Iſſachar fuiſſe præ cæteris ſtudio ſcripturarum deditam, & in hanc ſententiam prophetiam hanc exponunt; Iſſachar aſinus fortis ad ferendum ſtudij laborem, accubuit in terminis ſuæ ſortis, & in tabernaculis ſuis, neque curauit negotiationes maritimas. Vidit requiem ſtudiorum, quòd eſſet bona, & ſuppoſuit humerum ad ferendum hunc laborem, factúſque eſt tributis ſeruiens, non quæ ipſe ſolueret, ſed ſeruiebat tributis, quia pro tributis ſeruiebat aliis tribubus ſapientiæ vacans, aliæ namque tribus ſapientiæ vacantibus tributa dabant. Hunc ſenſum indicat D. Hieronymus in quæſt. Aiunt (inquit) Hebræi per metaphoram ſignificari, quòd ſcripturas ſanctas die ac nocte meditans Iſſachar ſtudium ſuum dederit ad laborandum, & ideò ei omnes tribus ſeruiunt, quaſi magiſtro dona portantes, &c. 1. Paralip. 12. ſic legitur: *De filijs Iſſachar* (venerunt ad Dauid) *viri eruditi, qui nouerant ſingula tempora ad præcipiendum quid facere deberet Iſraël, principes ducenti, omnis autem reliqua tribus eorum conſilium ſequebatur.* Quo loco in Gloſſa ordinaria ſic ſcriptum eſt: Qui ſingula tempora ceremoniarum obſeruanda docebant, & quid facere deberet Iſraël præſcribebant, &c.

D. Hieron.

1. Paralip. 12.

Quidam

Quidam ad militarem disciplinam hæc referunt. Chaldæus sic vertit, Deut. 33. Lætare Issachar, cùm fœderis in tabernaculis tuis, ad computanda tempora solemnitatum in Ierusalem, &c. De agricultura potius verba Iacob intelligo, quam de studio scripturarum, quod sentiunt LXX. interpretes, qui verba illa: *Factus est tributis seruiens.* vertunt: *Factus est vir agricola*, &c. Præterea tributis seruire, non est tributa accipere, sed tributa dare.

CAPVT VI.

De benedictione Gad, & Dan.

1. *Benedictio Mosis, data Gad, & Dan.*

TRIBVM Gad benedixit Moses in hunc modum: *Benedictus in latitudine Gad, quasi leo requieuit, cepitque brachium, & verticem, & vidit principatum suum, quòd in parte sua doctor esset repositus, qui fuit cum principibus populi, & fecit iustitias Domini, & iudicium suum cum Israël*, &c. Benedictus (inquit) est Gad in latitudine terræ suæ: quasi leo in ea habitauit, & requieuit fortiter, & instar leonis, brachium, & verticem prædæ rapientis & vorantis hostes suos capiet, & occidet. Chaldæus sic interpretatur: Sicut leæna habitabit, & occidet principes cum Regibus, &c. Brachium putat appellari principes, verticem verò Reges. Possunt intelligi nomine brachij fortes milites, nomine verticis duces, qui sunt capita militum, hoc sensu: capiet Gad milites, & duces. Hebraicè legitur, *baruc*, ברוך, *marchib*, vertit Chaldæus: Benedictus qui dilatat Gad, videlicet Deus. nostra versio sic potest explicari: benedictus Gad in terræ latitudine, data sibi à Deo.

2. Sequitur: *Vidit principatum suum, quòd in parte sua doctor esset repositus, qui fuit cum principibus, & fecit iustitias Domini, & iudicium suum cum Israël.* hoc est, vidit Gad, vel videbit sortem suam, in qua principatum habebit, & videbit quod in parte sua, & hæreditate doctor sit absconditus, *saphun*, Hebraicè, *tectus*. Dubium est, *quis hic sit doctor absconditus in sorte Gad?* Respondetur cum recepta opinione, fuisse Mosem, qui in sorte Gad sepultus est. Est sensus, videbit Gad quòd in terra sua sit sepultus Moses populi Israëlitici doctor, Hebraicè, מחקק, *mechochec*, id est, *doctor, legislator*, qualis fuit Moses. Caietanus putat, Gaditas, antequam sortem suam eligerent eis Iordanem, vidisse, id est, considerasse, Mosem sepeliendum in illa regione, ideóque eam elegisse. Verùm non videtur probabile, ante mortem Mosis nouisse Gaditas regionem in qua esset sepeliendus, quamuis scirent non esse ingressurum terram repromissionis. Sensus ergo est: videbit Gad quod in parte, & sorte eius doctor, & legislator Israëlitici populi sepultus sit. Videbit (inquam) postquam ibi sepultus fuerit, hoc est, in sua sorte sepultum habebit Israëlis legislatorem, & doctorem maximum. Chaldæus sic habet: Suscipiet Gad à principio partem suam, quoniam ibi in hæreditate sua Moyses scriba magnus, & princeps Israël sepultus est, &c.

Moses sepultus est in sorte Gad.

Chaldæus.

3. Verba quæ sequuntur, qui fuit cum principibus, &c. referri possunt ad Mosem, hoc pacto: qui doctor Moses fuit cum principibus populi Israël in deserto, & fecit iustitias Domini, & iudicium cum Israël; fuit enim Moses iustissimus legis obseruator. Rectius referuntur ad tribum Gad, hoc modo: Qui Gad fuit cum principibus populi Israël, cum terram repromissionis bello subegerunt, & fecit iustitias Domini, & iudicium suum cum Israël, quia quod promisit, opere præstitit, simul cum cæteris tribubus sortem ingressus est, & simul cum illis aduersus hostes viriliter decertauit. Numer. 32. sic pollicentur Gaditæ: *Armati & accincti pergemus ad prælium ante filios Israël, donec introducamus eos ad loca sua.* Promissis stetisse ostendit Iosue cap. 22. cùm illos sic alloquitur: *Fecistis omnia quæ præcepit vobis Moyses famulus Domini, mihi quoque in omnibus obedistis, nec reliquistis fratres vestros longo tempore, vsque in præsentem diem custodientes imperium Domini Dei vestri*, &c.

Num. 32.

Gad stetit promissis. Iosue 22.

4. *Benedictio data Gad à Iacob.*

De Gad pauca hæc verba fecit Iacob: *Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum*, &c. Allusio fit ad nomen Gad, significat enim accinctum, & verbum, גדד, gadad, significat, accingere. Accinctus autem dicitur is, qui ad prælium paratus est, atque expeditus; discinctus verò is qui cingulum iam soluit post prælium parta victoria, iuxta illud 3. Reg. 20. *Nec glorietur accinctus æquè, vt discinctus*, &c. Ait ergo Iacob: Gad accinctus, hoc est, expeditus, relicta sua sorte, vxoribus, & filiis, ante Iordanem comitabitur reliquas tribus, & præliabitur ante eum, id est, ante populum Israëliticum, iuxta illud Iosue 4. *Filij Ruben, & Gad, dimidia tribus Manasse armati præcedebant filios Israël, sicut eis præceperat Moyses.* Id illi polliciti fuerant, Numer. 32. *Armati*, (aiunt) *& accincti pergemus ad prælium ante filios Israël.* Postquam verò bellis finis est impositus, reuersa est tribus Gad in sortem suam, hoc verò significat Iacob sequentibus verbis: *Ipse accingetur retrorsum.* hoc est, ipse Gad accingetur, vt reuertatur retrorsum in sortem suam, quæ erat retrorsum trans Iordanem. Chaldæi interpretatio hæc est Lyrani, Abulensis, & aliorum. Chaldæus: Castra (inquit) armatorum de domo Gad transibunt Iordanem, ad prælium coram fratribus suis, & cum multa substantia reuertentur in terram suam, &c. De hac reuersione agitur Iosue 22. cùm dimitteret Iosue tribum Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manasse, & benedixisset eis, dixit ad eos: *In multa substantia, atque diuitijs reuertimini ad sedes vestras, cum argento, & auro, ære, ac ferro, & veste multiplici.* Has autem diuitias comparauerant ex bello, & præda hostium. D. Hieron. in quæst. Hebr. ait tribum Gad, cùm est reuersa domum, prælium grande reperisse. Sic ille verba Iacob explicat: Totum (inquit) illud est, quòd Gad ante Ruben, dimidiam tribum Manasse, ad filios post quatuordecim annos reuertens, prælium aduersus eos gentium vicinarum grande repererit, & victis hostibus fortiter dimicarit, lege librum Iosue 13. & 1. Paralip. 5. hæc D. Hieronymus. Mentio fit belli, quod Rubenitæ, Gaditæ, & dimidia tribus Manasse gesserunt contra Agareos 1. Paralip. 5.

Num. 32.

Chaldæus.

D. Hieron.

5. *Mosis benedictio data Dan.*

Dan (ait Moses) *catulus leonis fluet largiter ex Basan*, &c. Catulus leonis dicitur Dan propter fortitudinem: ex tribu hac ortus est fortissimus Samson. LXX. interpretes vertunt: *Dan catulus leonis & saltabit ex Basan.* hoc est, sicut ex nemoribus terræ Basan saltant leones, & inuadunt reliqua animantia, & homines; sic Dan saltabit instar leonis, & inuadet hostes. Basan regio fuit Regis Og, pascuis, ac nemoribus abun-

abundans, venit in ſortem dimidiæ tribus Manaſſe, Ioſue 22. Chaldæus ſic habet: *Dan fortis ſicut catulus leonis*, terra eius irrigatur à torrentibus quæ defluunt ex Baſan. Noſtri interpretis idem videtur eſſe ſenſus: *Dan catulus leonis fluet larguer ex Baſan.* hoc eſt, tribus Dan fortis erit ſicut catulus leonis: fluet copiosè, & irrigabitur torrentium aquis, ex terra Baſan emanantibus. Dan ciuitas fuit extrema Iſraëlitarum verſus aquilonem, quemadmodum Berſabee verſus auſtrum. Hinc ortus eſt ille loquendi modus, *à Dan vſque Berſabee*, id eſt, à termino aquilonari, vſque ad terminum auſtralem. 1. Reg. 3. *Cognouit vniuerſus Iſraël, à Dan vſque Berſabee, quia fidelis Samuel propheta eſſet Domini.* 2. Reg. 17. *Congregetur ad te vniuerſus Iſraël, à Dan vſque Berſabee*, &c. Dicta etiam eſt hæc ciuitas Cæſarea Philippi: fluit iuxta illam Iordanis fluuius, & ab ipſa nomen accipit, vt D. Hieron. docet in lib. de locis Hebraicis: Dan (inquit) terminus eſt prouinciæ Iudææ contra ſeptentrionem, de quo & Iordanis flumen erumpens à loco Dan ſortitus eſt nomen Ior, quippe fluuium, ſiue riuum vocant, &c. Appellatur ergo, vt ait Hieron. Iordan, id eſt, fluuius Dan oppidi. At idem D. Hieron. Matth. 16. alteram nominis rationem reddit: Iordanis (inquit) oritur ad radices Libani, & habet duos fontes, vnum nomine Ior, & alterum, Dan, qui ſimul mixti Iordanis nomen efficiunt, &c. De Iordane, & ciuitate Dan, ſiue Cæſarea Philippi egimus in Concordia Euangelica.

Dan ciuitas.

A Dan vſque Berſabee, id eſt, à ſeptentrione vſque ad auſtrum terra promiſſa. 1. Reg. 3. 2. Reg. 17. D. Hieron.

Iordanis vnde dicatur.

6. *Benedictio data Dan à Iacob.* Geneſ. 49.

Iacob benedixit Dan his verbis Geneſ. 49. *Dan populum ſuum iudicabit, ſicut & alia tribus in Iſraël, fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro. Salutare tuum expectabo Domine*, &c. D. Hieron. in quæſt. Hebr. de Samſone hæc dicta eſſe intellexit, quem Lyranus, Abulenſis, & alij ſequuntur. Senſus eſt: Ex tribu Dan, quemadmodum ex aliis tribubus, iudex erit, & gubernator in Iſraël, videlicet Samſon fortiſſimus. Is enim vt legitur Iud. 15. iudicauit Iſraël viginti annis, fuit autem Samſon ſimilis colubro in via, & ceraſtæ in ſemita; κέρας Græcè cornu ſignificat, inde nomen deducitur ceraſtes, quia ſerpens hic cornua habet: mordere dicitur vngulas equi, vt equitem excutiat, & terræ allidat. Fuit Samſon ſerpens aduerſus Philiſthæos, & ceraſtes, quia ipſis acerbos infixit morſus. Præterea quemadmodum ceraſtes vngulas equi infra mordet, & aſcenſorem equi ſupra deiicit, & occidit: ſic Samſon Iud. 16. columnas domus in qua erant Philiſthæi infra apprehendit, & tectum domus ſupra deiecit, Philiſthæoſque neci dedit. Vngulas equi mordet ceraſtes, & equitem deturbat: ſic Samſon columnas domus concuſſit, & hoſtes interemit. Chaldæus putat, Samſonem ideo dici mordere vngulas equi, vt cadat aſcenſor, quia equos hoſtium eneruauit, & aſcenſores deiecit. Videntur hoc dicendi modo inſidiæ ſignificari Samſonis aduerſus Philiſthæos. D. Hieron. propheriam his verbis interpretatur: Samſon iudex fuit de tribu Dan. Hoc ergo dicit Iacob: Nunc videns in ſpiritu comam nutrire Samſon, Nazaræum tuum, cæſis hoſtibus triumphare, quòd in ſimilitudinem colubri, reguliſque obſidentis vias, nullum per terram Iſraël tranſire permittat, ſed etiam ſi quis temerarius virtute ſua quaſi equi velocitate confiſus eam voluerit prædonis more de-

De Samſone explicatur prophetia.

D. Hieron.

populari, effugere non valebit, &c. Chaldæus quoque de Samſone interpretatur ſic: erit vir qui conſurget de domo Dan, cuius timor irruet ſuper populos, & percutiet Philiſthæos, quaſi coluber aſpis, inſidiabitur iuxta ſemitam, interficiet robuſtos in caſtris Philiſthinorum, equites cum peditibus; eneruabit equos, & quadrigas, & deiiciet aſcenſores eorum retrorſum. Ita Chaldæus.

Chaldæus.

Montanus in libro de terræ partitione arbitratur, Iacob hac prædictione prædixiſſe inuaſionem filiorum Dan in vrbem Lais, quam incenderunt, vt ſcriptum eſt in lib. Iudicum cap. 18. iterúmque exædificarunt, & appellauerunt Dan; fuerunt tunc filij Dan ſexcenti tantum viri, ſimiles colubro in via, & ceraſtæ in ſemita, aduerſus incolas vrbis. Quemadmodum coluber in via, & ceraſtes in ſemita, hominem ſecurum, & nihil tale opinantem inuadit: ſic filij Dan vrbis incolas inuaſerunt, & nihil tale cogitantes. Iud. 18. *Venerunt in Lais ad populum quieſcentem, atque ſecurum, & percuſſerunt eum in ore gladij*, &c. Solinus cap. 30. de ceraſte ſic ſcribit: Ceraſtæ præferunt quadrigemina cornicula, quorum oſtentatione, velut eſca illice, ſolicitatas aues perimunt. Nam reliqua corporis de induſtria arenis contegunt, neque vllum indicium ſui præbent, niſi ex ea parte inuitatis dolo paſtibus necem præpetum aucupentur, &c. Ecce cacodæmonis imago, qui eſcam offert, ſe contegit, æternúmque ignem quem ſub eſca fert.

7. Montanus. *Vrbs Lais à viris de tribu Dan incenditur.*

Iud. 18.

Solinus. *De ceraſte.*

Diaboli ſimilis ceraſta.

Præter hos ſenſus exponitur locus hic de Antichriſto, quem ex tribu Dan ortum habiturum multi aiunt, vt diximus tomo 3. Concordiæ lib. 9. cap. 5. *Iudicabit Dan populum ſuum*, (ait Iacob) quia Samſon ex tribu Dan iudex fuit, &c. Deinde ſenſu myſtico de Antichriſto vaticinatur. *Fiat Dan*, Hebraicè, *erit Dan*, id eſt, Antichriſtus ex tribu Dan, *coluber in via, ceraſtes in ſemita.* Erit ſerpens veneno plenus, erit ceraſtes, & baſiliſcus aduerſus cultores Chriſti: *mordebit vngulas equi*, id eſt, corporis, quod velut equus eſt animi, *vt cadat aſcenſor eius*, id eſt, animus retrorſum in perfidiam. Mordebit enim hic ceraſtes, id eſt, vulnerabit, & tormentis afficiet corpus, vt animum à Chriſti fide auellat, & in perfidiam præcipitet. D. Gregor. ait, equum ſuperbum, & ſpumantem ſignificare mundum: aſcenſorem verò equi ſignificare virum ſuperbum, qui mundi aſcenſor eſt, quoniam honoribus, & diuitiis extollitur, vngulas equi, mundi extremam ætatem appellat, in qua Antichriſtus ſæuitiam ſuam exercebit. Gregor. lib. 31. moral. cap. 18. Equus (inquit) hunc mundum inſinuat, qui per elationem ſuam, in curſu labentium temporum ſpumat. Et quia Antichriſtus extrema mundi apprehendere nititur, equi vngulas ceraſtes iſte mordere perhibetur, &c. Duplex eſt in mundo via, altera lata, altera arcta: Antichriſtus ſerpens erit in via lata ambulantibus Chriſtianis, quia à fide Chriſti eos auellere conabitur; erit ceraſtes cornutus in ſemita, id eſt, in via arcta incedentibus, quia aſcenſores equi, id eſt, corporis ſui moderatores, viros probos, carniſque concupiſcentias frenantes, à virtutis fideique celſa arce deturbare conabitur. Mordebit vngulas equi iuxta Gregorium, id eſt, mundi finem, vt cadat aſcenſor eius ſuperbus retrorſum. Aſcenſor equi eſt, ait Gregor. quiſquis extollitur in dignitatibus mundi, &c.

8. *Antichriſtus coluber in via, ceraſtes, &c.*

D. Gregor.

Salutare

Salutare tuum expectabo Domine.

9. De Meſſia verò Ieſu Domino noſtro hæc verba intelliguntur. Iuxta ſenſum vltimum de Antichriſto propoſitum execratur illum Iacob, & verum Meſſiam mentis oculis intuens ait: ego Antichriſtum execror ex hac tribu oriundum, Dominum ſalutare tuum, ſaluatorem tuum, verum Meſſiam, tuum Ieſum, expecto.

D.Gregor. *Meſſiam Iacob expectabat.*

D.Greg. Quia (inquit) Iudæa pro Chriſto Antichriſtum expectat, bene Iacob repente in electorum voce conuerſus eſt dicens: *Salutare tuum expectabo Domine*, id eſt, non ſicut infideles Antichriſtum expectabo, ſed eum qui in redemptionem noſtram venturus eſt, verum credendo fideliter Chriſtum expectabo, &c. Iuxta ſenſum de Samſone prædictum, Chaldæus ſic interpretatur: ſalutare tuum expecto Domine, dixit pater noſter Iacob: non expecto ſalutare Gedeon filij Ioas, quæ eſt ſalus temporalis, neque ſalutare Samſon, quæ eſt ſalus tranſitoria, ſed expecto redemptionem Meſſiæ filij Dauid, qui venturus eſt ad accerſendum ſibi filios Iſraël, cuius redemptionem deſiderat anima mea. Hæc ille. Similem in modum de Chriſto interpretatur D.Hieron. in tradition. Hebraicis, & alij.

CAPVT VII.

De benedictione Nephthali, & Aſer.

1. NEPHTHALI ſic benedixit Moſes: *Nephthali abundantia perfruetur, & plenus erit benedictionibus Domini. Mare, & meridiem poſſidebit.*

Benedictio dicta Nephthali à Moſe.

Perſpicua eſt benedictio. Illud explicandum, cur dicatur mare poſſidere, & meridiem: Chaldæus ait, poſſeſſionem Nephthali ad mare vſque Galilææ peruenisſe. Sic ille vertit: Nephthali, Nephthali implebitur deſiderio, & plenus erit benedictionibus à facie Domini: ad occidentale mare Geneſar, & ad meridiem poſſidebit, &c. Et Lyranus: Mare (ait) Galilææ, quantum ad ſui partem meridionalem, cecidit in ſortem Nephthali, &c. Abulenſis: Nephthali (inquit) mare, & meridiem poſſidebit, id eſt, à parte meridiana habet mare Galilææ, vel aliquid de mari mediterraneo, &c. Probabile etiam eſt, mare ſumi hoc loco pro mari, attigiſſéque illud ſortem Nephthali. Oleaſter videtur mare pro oriente interpretari, hoc ſenſu: Mare, & meridiem poſſidebit, hoc eſt, poſſidebit plagam occidentalem, verſus mare mediterraneum, quod eſt occidentale terræ ſanctæ, & poſſidebit plagam meridionalem. Verba Oleaſtri hæc ſunt: Dicit Moyſes tribum Nephthali poſſeſſuram meridiem, & occidentem, quia pars ſortis eius erat ad mare magnum, quod eſt ad occidentem terræ ſanctæ; & pars ad plagam meridianam, &c.

Lyranus. Abulenſ. Oleaſter.

2. Magnam terræ fertilitatem prædicit Moſes huic tribui: *Abundantia* (inquit) *perfruetur.* Hebraicè שבע רצון, *ſebag raſon.* Chaldæus vertit: Implebitur deſiderio. Oleaſter, Nepthali ſaturitas voluntatis, hoc eſt, Nephthali quidquid volet, quidquid deſiderabit, in ſua ſorte habebit, & plenus erit benedictionibus Domini. Aliter: Nephthali ſaturitas voluntatis; quia bonis ſuæ ſortis, & fructibus ſaturabitur, & abundabit. ideo noſter interpres vertit, abundantia perfruetur.

Oleaſter.

3. *Nephthali* (ait Iacob) *ceruus emiſſus dans elo-*

A *quia pulchritudinis.* Primus ſenſus huius benedictionis ſiue prophetiæ Lyrani, Abulenſis, & Chartuſiani hic eſt: ſicut ceruus velociter currit, ita fructus in terra Nephthali velociter matureſcet: propter primitias verò veloces, in templo oblatas, ſacerdotes dabunt pulchra eloquia Deo, id eſt, laudes. Meminit huius ſenſus D. Hieron. in tradit. Hebr. Poteſt (inquit) ceruus emiſſius transferri propter temporaneas fruges, velocitate terræ vberioris oſtendens, &c. Aliter poteſt hic ſenſus ſic explicari: Nephthali ceruus emiſſus, & velox ante alios currens ad templum ad efferendas primitias fructuum, dans eloquia pulchra gratiarum actionis. Secundus ſenſus

Benedictio data Nephthali à Iacob.

D.Hieron.

B eſt de prælio Barac, & Debboræ aduersùs Siſaram, ducem Iabin Regis Chananæorum, de quo agitur in lib. Iud. cap. 4. & 5. Dicitur Nephthali ceruus emiſſus in libertatem, hoc eſt, liberatus ab oppreſſione regis Iabin. Barac enim dux & milites ex tribu Nephthali, & tribu Zabulon Siſaram vicerunt. Dederunt verò eloquia pulchritudinis, quia canticum cecinerunt, quod extat Iud. cap. 5. Tertius ſenſus: Nephthali ſimilis erit ceruo emiſſo, & liberè in amœnis ſaltibus, atque herboſis verſanti. Sic enim Nephthalitæ in ſorte ſua vbere, & feraci liberè degent. Dabunt autem eloquia pulchritudinis, hoc eſt, erunt humani, affabiles, ſermone

C blandi, vel dabunt eloquia pulchra gratiarum Deo pro data ſibi abundanti ſorte.

D. Hieron. in quæſt. Heb. ait prophetiam hanc referendam ad doctrinam ſaluatoris, propterea quòd in tribu Nephthali maximè docuerit, iuxta illud Matth. 4. *Venit & habitauit in Capharnaum, in finibus Zabulon, & Nephthalim, vt adimpleretur illud quod dictum eſt per Iſaiam prophetam: terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Iordanem Galilæa gentium, populus qui habitabat in tenebris, vidit lucem magnam.* Hoc quarto ſenſu appellatur Nephthali velox ceruus emiſſus, quia velociter dedit pulchra Chriſti eloquia. Senſus quintus eſt de Apoſtolis, qui

4.

Matth. 4.

D ex tribu Nephthali & Zabulon originem dicuntur habuiſſe. Fuerunt enim ceruo emiſſo, vel miſſo, vt Hebraicè dicitur, ſimiles, quoniam in totum orbem omiſſi ſunt, ſiue emiſſi. Dederúntque eloquia pulchritudinis, annuntiantes pulcherrimum euangelium: Apoſtolos autem quoſdam ex tribu Nephthali, & Zabulon fuiſſe colligunt interpretes ex verbis illis Pſalmi 67. *Principes Zabulon duces eorum, & principes Nephthali.* D. Hieron. Iſaiæ 9. Principes (inquit) Zabulon, principes Nephthali, quia in his tribubus fuerunt viculi, de quibus duces noſtri Apoſtoli crediderunt, &c. Et Theodoretus Pſal. 67. Petrus, (inquit) Andreas, & Iacobus, & Ioannes, & Philippus, ex oppido Bethſaidæ fuerunt: Matthæus, & Iacobus dicti ſunt habitare Capharnaum, Simon Zelotes Chananæus dicitur. Omnia autem hæc loca Galilææ ſunt. Zabulon autem, & Nephthalim ibi ſuam habuerunt ſortem, &c. eadem ſcribit Euthymius.

Pſalm. 67.

D.Hieron.

Theodoret.

E

Moſes ſic benedixit Aſer: *Benedictus in filiis Aſer, ſit placens fratribus ſuis, & tingat in oleo pedem ſuum. Ferrum & æs calceamentum eius. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & ſenectus tua.* Benedicit illi in filiis, id eſt, in filiorum copia. Multiplicabatur enim populus Dei, filiorum numero. Addit: *Sit placens fratribus ſuis* Iſraëlitis, placeat illis, pacificè & amicè cum illis verſetur, nihil

5.

Benedictio Aſer dicta à Moſe.

agat quod illos offendat, omnibus gratus ſit. *Tingat in oleo pedem ſuum*: tanta olei abundantia perfruatur, vt poſſit in oleo pedes abluere. Significatur hoc loquendi modo magna olei abundantia. Iob 29. *Lauabam* (inquit) *pedes meos butyro*, id eſt, butyro abũdabam. Abundabat ergo ſors Aſer oleo. Abundabat præterea metallis, ære, & ferro; quæ abundantia illis verbis indicatur: *Ferrum, & æs calceamentum eius.* Denique viridem, valentémque ſenectutem precatur Aſer Moſes, ſimilem robore ipſi iuuenturi. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & ſenectus tua.

Iob 29.

A

Non eſt Deus alius, vt Deus rectiſſimi.

6. *Adiecta benedictionibus.*

Poſt benedictionem Aſer, adiicit Moſes nonnulla verba, quibus & Deum laudat, & populi ſui defenſorem prædicat: Non eſt (inquit) Deus alius, vt Deus rectiſſimi, Hebraicè ישרון, *Ieſurun*. Rectiſſimus dicitur Iſraël, cum ethnicis populis comparatus, & quia per legem dirigebatur, velut per rectam regulam. Non erat ille rectiſſimus re ipſa, ſed talis dicitur, qualem eum Moſes eſſe cupiebat, & docebat. Auxiliatorem Iſraëlis Deum fore ait: *Aſcenſor cæli, auxiliator tuus.* Hebraicè, רכב, *rocheb*, id eſt, *equitans*. Vnde Pagninus vertit: *Equitans cælum in auxilium tui.* Eſt cælum velut currus Dei, eſt Deus aſcenſor cæli velut currus ſui admirabilis, metaphorica locutione. Sequitur: *Magnificentia eius diſcurrunt nubes, habitaculum eius ſurſum, & ſubter brachia ſempiterna.* Equitat in cælo Deus, magnificáque potentia ſua nubes excitat, facítque per aërem diſcurrere ad irrigandam terram. Pſalm. 67. *Magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.* Et Pſal. 103. *Qui ponis nubem aſcenſum tuum, qui ambulas ſuper pennas ventorum.* D. Hieron. vertit: *Qui ponit nubes currum ſuum.* Habitaculum Dei dicitur eſſe ſurſum, cùm tamẽ vbique ſit, quoniam in cælo ſe angelis hominibúſque manifeſtat. Subter ſub cælo dicuntur eſſe Dei brachia ad ferendum auxiliũ populo ſuo, & ad gubernandum ea, quæ ſub cælo ſunt, cæleſtia enim gubernat, & terreſtria.

Cælum currus Dei.

Pſalm. 67.

Pſal. 103.

D. Hieron.

B

C

D

Eiiciet à facie tua inimicum, dicétque, Conterere.

7. De fauore agit, & beneuolentia Dei erga populum. Deus (inquit) inimicos tuos conteret, ac diſperget, habitabit Iſraël confidenter, & ſolus, hoc eſt, ſecurus vitam aget populus, non admixtus gentibus, vt erat admixtus Ægyptiis. Solus ipſe per ſe populum ſiue rempublicam faciet verum Deum colentem. Ferax autem erit terra eius. *Oculus Iacob in terra frumenti, & vini, & cæli caligabunt rore.* Videbunt enim filij Iacob terram promiſſionis frumenti, viníque feracem. Vt verò ſit ferax terra, cæli deſuper rore caligabunt, hoc eſt, aër præ roris abundantia caligine tegetur. *Beatus es tu Iſraël, quis ſimilis tui populo, qui ſaluaris in Domino. Scutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ. Negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.* Beatum populum vocat Moſes, propter Dei auxilium. Beatus (inquit) es ô Iſraël, nullus tibi ſimilis eſt populus, te Deus ſuo protegit auxilio, & ſaluat, ſcutum tuum Deus eſt, gladiúſque tuus glorioſus. Negabunt te inimici tui. Hebraicè verbum eſt, כחש *cachas*, quod ſignificat *mentiri*, & *negare*. Quamobrem LXX. interpretes, & Chaldæus vertunt: Mentientur tibi inimici tui. mentiuntur autem inimici præ timore, & victores laudant, fidelitatémque & amicitiam mendaciter promittunt, ſeque inuitos dominis ſubiiciunt. Alij fœdus ineunt, pacem, & amicitiam ſimulant donec vires colligant. Pſal. 65. *In multitudine virtutis tuæ, mentientur tibi inimici tui.* Hoc eſt, propter magnam potentiam tuam ſubiicientur tibi, Deus, inimici tui, ſimulantes obedientiam, propter timorem potentiæ. Rogabis, quid negabant inimici Iſraëlitarum? dicitur enim, *negabant te inimici tui?* Reſpondetur, ſenſum eſſe: hoſtes tui negabunt tibi obedientiam, & fidelitatem, tu verò eos vinces, & eorum colla calcabis. Aliter inimici tui ficto animo, & mendaci negabunt, ſe eſſe inimicos, te verò hoſtem illorum. Vel: hoſtes tui detrahent de ſe: negabunt fortitudinem à Deo tibi datam, victorias, &c. tu verò eorum colla calcabis, Ioſue 10. iubet Ioſue quinque regum calcari colla: *Ait ad principes exercitus, qui ſecum erant: ite, & ponite pedes ſuper colla regum iſtorum.* Item: *Nolite timere, ſic faciet Dominus cunctis hoſtibus veſtris*, &c.

Pſalm. 65.

Ioſue 10.

Ibidem.

E

Paucis verbis Iacob benedixit Aſer. *Aſer* (inquit) *pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus.* Pinguis dicitur panis Aſer, quia, vt dictum eſt, ſors eius oleo abundabat. Præterea delicias præbebat regibus, quia oleum præbebat, ex quo vnguenta efficiebantur, quibus vngebantur reges, cùm creabantur, & in conuiuiis. Solebant enim Iſraëlitæ oleo ſiue vnguento ex oleo confecto caput vngere. Vnde illud Domini Lucæ 7. *Oleo caput meum non vnxiſti: hæc autem vnguento vnxit pedes meos*, &c. Et Magdalena, Matth. 26. *habens alabaſtrum vnguenti pretioſi effudit ſuper caput Chriſti recumbentis.* Eccleſiaſtæ 9. *Omni tempore ſint veſtimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.* Pſalm. 26. *Impinguaſti in oleo caput meum.*

8. *Benedictio Aſer data à Iacob.*

Luc. 7.

Matth. 26.

Eccleſ. 9.

Pſalm. 26.

CAPVT VIII.

MORALE.

De benedictionibus Moſis, & Iacob.

In dextera eius ignea lex.

DICITVR lex ignea, quia hominem illuminat in hac mundi caligine. Ad Rom. 3. *Per legem cognitio peccati.* Pſalm. 118. *Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis.* Pſal. 18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Pſal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Prouerb. 6. *Mandata lucerna eſt, & lex lux.* Facem præfert is, qui noctu facit iter: nos iter in cælum noctu facimus; oportet ergo legem præferre, velut facem illuminantem, quæ iter oſtendat. Baruch 4. *Hæc eſt lex, conuertere Iacob, & apprehende eam, ambula per viam ad ſplendorem eius contra lumen eius.* Oſtendit autem lex iter cæli, quia voluntatem Dei indicat, & quid facere, quid fugere debeamus demonſtrat. Pſal. 118. *A mandatis tuis intellexi.* Hoc eſt, quid agere, quídue fugere debeam, intellexi ex tuis mandatis: illuminat lex hominem, & illuminando prudentem facit, & ſapientem. Pſal. 118. *Super inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo*: prudentem autem faciunt hominem, & ſapientem Dei mandata, quoniam vitia oſtendunt, quæ odio habere, & virtutes, quas toto corde complecti debet.

1. *Lex cur dicatur ignea.*

Ad Rom. 3.

Pſalm. 118.

Pſalm. 18.

Pſal. 118.

Prouerb. 6.

Baruch 4.

Pſalm. 118.

Lex Dei illuminat mẽtem, & prudentem facit hominem.

Pſalm. 118.

Pſalm. 18.

Pſalm. 18. Pſal. 18. *Teſtimonium Domini fidele ſapientiam præ-*
Deuter.4. *ſtans paruulis*, &c. Deuteronomij 4. *Hæc eſt veſtra*
ſapientia, & intellectus coram populis, vt audientes
vniuerſa præcepta hæc, dicant : En populus ſapiens &
Deut.29. *intelligens*, &c. Deuteron. 29. *Cuſtodite verba pacti*
huius, & implete ea, vt intelligatis vniuerſa quæ fa-
citis. Duæ res nobis Deum oſtendunt, & ſa-
pientes nos faciunt, videlicet totius huius mun-
Pſalm.18. di fabrica, & lex diuina, de quibus Pſalm. 18.
agit vates : *Cæli* (inquit) *enarrant gloriam Dei,*
& opera manuum eius annunciant firmamentum.
Enarrant cæli, & mundi fabrica, & oſtendunt
Ad Rom.1. Deum, & inuiſibilia Dei, & Paulus ait ad Ro-
man.1. Poſteà ſequitur in pſalmo : *Lex Domini*
immaculata, conuertens animas, teſtimonium fidele
ſapientiam præſtans paruulis. Lex enim Chriſti
vnum indicat eſſe Deum, & perſonas tres ; in-
dicat præterea, quæ cauenda, quæ comple-
ctenda ſint.

2. Dicitur etiam lex ignea, quia peccata com-
Lex ignea peccata comburit. burit, vt ait Gloſſa ordinaria ; etenim lex pec-
catis, & cupiditatibus aduerſatur, vt ignis ad-
uerſatur lignis. Ideo D. Auguſtinus lib.1. de ſer-
mone Domini in monte cap. 22. putat legem
Matth. 5. Dei dici aduerſarium, cùm Chriſtus ait, Matth.
5. *Eſto conſentiens aduerſario tuo cito, dum es in via*
D. Auguſt. *cum eo, ne fortè tradat te aduerſarius iudici*, &c. D.
Auguſtinus : Quid (inquit) ſic aduerſatur pec-
care volentibus, quàm præceptum Dei, id eſt, C
lex eius, & ſcriptura diuina ? quæ data eſt no-
bis ad hanc vitam, vt ſit nobiſcum in via ; cui
non oportet contradicere. Ita D. Auguſtinus.
Senſus eius eſt : ne contradicas aduerſario tuo,
id eſt legi Dei, quæ tuis cupiditatibus & pec-
catis aduerſatur, eſto illi conſentiens, id eſt, ſer-
ua illam, ne ſi non ſeruaueris, tradat te iudici
Deo, & grauiſſimas ſoluas pœnas. Ignis ille,
qui rubum inflammabat, Exod.3. in rubo erat,
ſed rubi ſpinas non redigebat in cineres : ſic lex
ignea Dei eſt in homine improbo ; attamen
ſpinas eius, id eſt, peccata non comburit. Quod
multis Iudæis contigit, & multis contingit
Chriſtianis, qui cùm legem à Deo habeant, D
D. Gregor. peccatis ſunt inquinati. Audiamus D. Gregor.
hom.7. in Ezechiel. Quid (inquit) flamma ignis
deſignauit, niſi legem, de qua ſcriptum eſt : *In*
dextera eius ignea lex ? & quid rubus, niſi Iudai-
cum populum peccatorum ſuorum ſpinis ob-
ſitum ? Sed rubus conſumi non potuit, quia Iu-
daicus populus, & ignem quidem legis accepit,
& tamen peccatorum ſuorum ſpinas non deſe-
ruit, neque eius vitia diuini ſermonis flamma
concremauit. Sic ille. Lege D. Cyrillum lib.2.
de adoratione.

3. Præterea dicitur lex Moſis ignea, vt vult
Ignea lex data in igne. Lyranus, & Abulenſis, quia in igne data eſt,
idem ſentit Chaldæus, qui ſic interpretatur: E
Legem ſcriptam dextera eius dedit nobis de
medio ignis, &c. Item : Ignea lex eſt, quia eos
tartareo igne comburit, qui illam non ſeruant.
Chriſti lex ignea, quia eſt charitas. Denique lex Chriſti ignea eſt, quia lex eſt amo-
ris, & charitatis, iuxta illud Domini : *Ignem ve-*
ni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat? &c.
Id docet D. Auguſtinus lib. de ſpiritu, & litera
cap.17. in quo ait, legem nouam eſſe charitatem
diffuſam per Spiritum ſanctum in cordibus
D. Bernard. noſtris. D. Bernard. epiſt. 11. ad Carthuſ. Lex
(inquit) Domini immaculata charitas eſt, &c.
Item eadem epiſt. Bona lex eſt charitas, & ſua-
uis, quæ leuiter ſuauiterque portatur, &c. Paul.
1.Timoth.1. 1.ad Timoth.1. *Iuſtis* (inquit) *non eſt lex poſita,*

A quæ verba D. Bernard. epiſt. citata ſic interpre- D.Bernard.
tatur : Iuſtis (inquit) non eſt lex poſita, hoc eſt,
non tanquam inuitis impoſita, ſed voluntariis
eo liberaliter data, quò ſuauiter inſpirata, &c.

Ad hæc, igneam legem ferebat Dominus in 4.
dextera ſua ; quia lex diuina abſque auxilio dex- *Lex in dextera Dei, quia neceſſarium eſt auxilium dextera eius ad ſeruandam legem.*
teræ Dei potentiſſimæ ſeruari non poteſt, quod
indicat lex in dextera. Auxilium autem hoc po-
ſtulat à Deo vates Pſal. 118. *Greſſus* (inquit)
meos dirige ſecundùm eloquium, id eſt, legem tuam,
& non dominetur mei omnis iniuſtitia, &c. Greſſus
hominis in lege dirigit Deus per auxilium Pſalm. 118.
ſuum. Item eodem Pſalmo : *Deduc me in ſe-* Ibid.
mitam mandatorum tuorum. Item : *Inclina cor meum* Ibidem.
B *in teſtimonia tua.* Pſal.72. *Tenuiſti manum dexteram* Pſal.72.
meam, & in voluntate tua deduxiſti me, & cum glo-
ria ſuſcepiſti me. &c. Deus hominis dexteram ſua
dextera tenet ; inclinat eum, & iuuat, deducit-
que in voluntate, id eſt in lege ſua ; tandem ve-
rò cum gloria in cælo ſuſcipit. Præterea in dex-
tera Dei cernitur lex, quia per vias rectas quæ
à dextris ſunt homines ducit. Prouerb. 4. *Vias* Prouerb.4.
quæ à dextris ſunt, nouit Dominus, peruerſa verò ſunt
quæ à ſiniſtris ſunt : ipſe autem rectos faciet cur-
ſus tuos, &c. Videtur quoque lex in dextera
Dei, quia inter beatos, qui in iudicio in dextera
Chriſti collocabuntur, hominem collocat, qui
eam ſeruat.

Denique hæreditatem populi vocat Moſes 5.
C legem. *Legem* (inquit) *præcepit nobis Moyſes,*
hæreditatem multitudinis Iacob, &c. Hæreditas no- *Lex Chriſti eſt hæreditas noſtra.*
ſtra eſt lex à Chriſto nobis data. Vnde vates
Pſalm. citato : *Hæreditate*, (ait) *acquiſiui teſtimo-*
nia tua, quia exultatio cordis mei ſunt, &c. Item
eodem Pſalmo : *Portio* (inquit) *mea Domine dixi,*
cuſtodire legem tuam : hoc eſt, alij alias habeant
hæreditates, & portiones, honores, potentiam,
diuitias ; meam portionem, & meam hæredita-
tem dixi eſſe legem tuam. Hæreditas hæc præ-
clara eſt, & ſi bene colatur, à nobis exultatio
cordium noſtrorum erit. *Mandata tua*, ait Da-
uid, *exultatio cordis mei ſunt*, bene enim ſuam co-
D lebat hæreditatem. Opulentiſſima eſt hæc hæ-
reditas, opulentiſſimúmque parit fructum ; ni-
mirum æternæ gloriæ hæreditatem in cæleſti
patria : tàm verò opulenta eſt, vt idem Dauid
omnibus eam theſauris anteponat eodem Pſal-
mo : *Dilexi* (ait) *mandata tua ſuper aurum, & to-*
pazion. Item : *Bonum mihi lex oris tui, ſuper mil-*
lia auri, & argenti, &c. Item : *Coagulatum eſt ſicut*
lac cor eorum ; ego verò legem tuam meditatus ſum.
Hoc eſt, incraſſatum eſt, & pingue factum, ſi-
cut lac. Verti etiam poteſt : ſicut adeps cor eo-
rum, diuitiis, & voluptatibus : meæ verò diu-
itiæ, & voluptates, meditatio eſt legis tuæ. Hæ-
reditates dedit Deus populo Iſraëlitico, terram
E promiſſionis, & legem ; multò pretioſior hære-
ditas fuit lex, quàm terra promiſſionis. Terra
promiſſionis data eſt, vt in ea lex ſeruaretur, iux-
ta illud Pſalmi 104. *Dedit illis Regiones gentium,* Pſalm.104.
& labores populorum poſſederunt, vt cuſtodiant iuſtifi-
cationes eius, & legem eius requirant, &c.

Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.

Lex doctrina eſt, quam Deus ſuos diſcipu- 6.
los docet. Diſcipulos autem Dei humiles eſſe
oportet, & apud pedes eius humiliter ſedere :
Qui appropinquant pedibus eius, (ait Moſes) *accipient de doctrina illius.* Pſal.118. *Declaratio ſermo-* Pſalm.118.
num tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis,
id eſt,

Lucæ 10. id est, humilibus. Luc. 10. *Maria Magdalena sedens pedes Domini audiebat verbum illius*, &c. Augustinus sermone 27. de verbis Domini: Sedebat (inquit) Magdalena ad pedes capitis nostri Christi. Quanto humilius sedebat, tanto amplius capiebat. Confluit enim aqua ad humilitatem conuallis, denatat de tumoribus collis. Sic Augustinus. Didicit legem Paulus, sed ad pedes Gamalielis sedens humiliter, vt ipse testatur Actor. 22. *Ego* (inquit) *sum nutritus in ista ciuitate secus pedes Gamaliel, eruditus iuxta veritatem paternæ legis*, &c. Appropinquemus ergo Deo, & humiliter accedamus ad pedes eius, & discamus à tanto magistro. D. Greg. lib. 27. Mor. cap. 26. Contemplari (inquit) Dei sapientiam non possunt, qui sibi sapientes videntur: quia tantò ab eius luce longè sunt, quanto apud semetipsos humiles non sunt. Quia in eorum mentibus, dum tumor elationis crescit, aciem contemplationis claudit, & vnde se lucere præ cæteris æstimant, inde se lumine veritatis priuant, &c. En habes hæresiarcharum descriptionem: homines sunt superbi, qui ad pedes Dei, & Ecclesiæ, summique eius pastoris humiliter accedere nolunt, veram fidem, veramque sapientiam Dei non assequuntur; quia humiles esse nolunt: tumor enim elationis in eis crescit, & aciem intellectus ad cernendam veritatem claudit. Psal. 118. *Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, à lege autem tua longè facti sunt*, &c. En tibi descriptionem peccatorum: homines sunt qui appropinquant non pedibus Dei ad discendam legem, sed qui à lege Dei longè facti sunt. Iustorum verò descriptio est: homines sunt qui appropinquât pedibus Dei, & Ecclesiæ sanctæ, eiúsque pastorum, vt legem Dei, & veram sapientiam ac fidem discant: ab omni autem peccato Dei legi contrario longè facti sunt.

Humilitas necessaria est ab discendam legem.

Actor. 22.

D. Gregor.

Superbia claudit aciem contemplationis.

Psalm. 118.

CAPVT IX.

De Ruben, & Iuda.

1. *Benedictio Ruben.*

OBSERVA primò, maximè fugiendum esse libidinis vitium; hominem enim festinanter impellit, agítque præcipitem in orcum. Festinatio illius est, sicut aquæ in præceps ruentis, & sicut vndarum festinanter in medio maris nauem demergentium: Ruben hæ vndæ obruerunt. Confert Ieremias cap. 8. Israëlitas cum equo impetu in prælium eunte: *Omnes* (inquit) *conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus vadens ad prælium*, &c. Ecce hominem libidini mancipatum: cursum suum peragit, quasi equus festinans, ac currens. Ierem. 5. *Equi* (inquit) *amatores, & emissarij facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat*, &c. Oseæ 4. *Sicut vacca lasciuiens declinauit Israël.* LXX. interpretes vertunt: sicut vacca œstro percussa insaniuit Israël. Est autem œstrus muscæ genus, vehementiùs quolibet stimulo boues exagitans. œstro similis est libido. Vt vaccam exagitat œstrus; sic hominem libidinosum exagitat hoc vitium. Audiamus D. Ambrosium lib. de fuga sæculi cap. 4. Persequuntur (inquit) nos peccatorum illecebræ: persequitur libido, sed tu fuge illam tanquam furiosam dominam, quæ si comprehenderit, nec die, nec nocte requiescere finit, sed exagitat, vrit, incendit. Sic Ambros. Item lib. 1. de Cain, & Abel cap. 5. Sæuus (inquit) criminum stimulus libido est, quæ nunquam manere quietum patitur affectum, à ratione reuocat, aufert consilium, &c.

Humilitas necessaria est ab discendam legem.

Actor. 22.

D. Gregor.

Superbia claudit aciem contemplationis.

Psalm. 118.

Ieremiæ 8.

Libido hominem exagitat.

Ierem. 5.

Oseæ 4.

D. Ambros.

Idem.

Secundò, comprimendus est impetus hic, & restringendus freno castitatis. Appellatur castitas cingulum, iuxta illud D. Gregor. homil. 13. in Euangelia. lumbos præcingimus, cùm carnis luxuriam per continentiam coarctamus, &c. Hoc cingulo constringendum est corpus, ne impetu vitij rapiatur. Festinare facit concupiscentia hominem in libidinis peccatum, homo autem probus festinat ad fugam. Furiosa domina est libido, vt vocat D. Ambros. & tartareas immittit furias; illam ergo fugiamus, vt Paulus præcipit 1. Corinth. 6. *Fugite* (inquit) *fornicationem.* D. Ambros. lib. 1. cap. 5. de Cain, & Abel: Ait Apostolus: fugite fornicationem, vt voloci fuga, tanquam furiosæ dominæ declinare sæuitiam, & tetro seruitio exire possimus. Sic Ambros. Theodoret. Non dixit Apostolus: odio habete fornicationem, aut auersamini, sed *fugite*, sciens acre, & vehemens hoc peccatum, ei enim fugiendo repugnandum est, &c. Et Chrysost. Non dixit Paulus: abstinete à fornicatione, sed fugite, hoc est, studium ponite, vt à malo liberemini, &c. Est vitium hoc acre, & vehemens, acri ergò, & vehementi studio, & cursu velocissimo opus est fugere. Vide velocissimum Iosephi cursum, furiosam dominam nihil immoratus fugit, relicto in manu eius pallio, Genes. 39. Considera Iobi vehemens studium in fugiendo. Iob 31. *Pepigi* (inquit) *fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem de virgine*, &c. Fugit hoc vitium tanto studio & cura, vt fœdus pepigerit cum oculis, ne cernerent virgines, quarum intuitus periculosus est. Ignem fugimus, ignis tartareus est hoc vitium, illud ergo fugiamus maximè. Quod noster interpres dixit: *Non crescas.* vertunt LXX. interpret. *ne ebullias*, quia ebullit & efferuescit corpus, instar aquæ ebullientis, inflammatum igne concupiscentiæ. Qui vult ollam non ebullire, atque efferuescere, ab igne illam remouet; eundem in modum qui corpus suum vult non ebullire instar aquæ, & efferuescere, ab igne concupiscentiæ illud separet. Ab igne concupiscentiæ corpus separandum est, igni autem orci mente admouendum, ignis ignem extinguet. Vnde D. Isidorus lib. 3. de summo bono cap. 39. Sicut (inquit) clauus clauum expellit; ita sæpè recordatio ardoris gehennæ excludit ardorem luxuriæ.

2. *Castitatis cingulo comprimendus est impetus libidinis.*

1. Cor. 6.

D. Ambros.

Theodoret. *Fugienda libido velociter.*

D. Chrysost.

Iob 31.

D. Isidorus.

Tertiò, obserua supplicium libidinis. *Non crescas*, (ait Iacob) *quia maculasti stratum patris.* Non crescit vir huic vitio deditus, imò decrescit, vires amittit, & honorem: de fœmina verò dicitur Ecclesiastici 9. *Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur*, &c. Priuatus est Ruben propter hoc vitium hæreditate patris: sic priuatur libidini mancipatus homo hæreditate Dei, id est, cælesti beatitudine. Chaldæus sic vertit: Secutus es voluntatem tuam, sicut aqua effusa, non proficies, neque accipies portionem superexcrescentem, &c. Sequitur huiusmodi homo voluntatem carnis suæ: sicut aqua effusa non proficit. Quemadmodum enim aqua ex vase: sic ille, vt ait supra Hieron. voluptatis impetu effunditur, & sicut aqua in terram effusa non proficit, sed perit: sic impudicus non crescit, sed perit æternis flammis traditus. Quartò, obserua versionem D. Hieronymi quam supra proposuimus, quæ huiusmodi est: *Non adijcias peccare.* iuxta quam libidini deditus

3. Eccles. 9.

deditus monetur, vt libidinem fugiat, ne peccatum peccato adiiciat, ne ſicut aqua fluuij effundatur, quæ perpetuò fluit, donec in mare perueniat. Hoc enim vitium nimis adhæret, ſitque homo ſicut aqua fluminis fluens, donec in amariſſimum mare, hoc eſt, in orcum ingrediatur. Ioël 1. *Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo.* Iumenta ſunt libidinoſi homines, in ſtercore autem fœtidiſſimo luxuriæ permanentes computreſcunt. Ioëlis 1.

4. *Tria cogitationum genera ex D. Bernardo.*

Tria cogitationum eſſe genera, quas fugere debemus, docet D. Bernard. in ſermone, cui titulus eſt de triplici genere cogitationum. Primum eſt otioſarum; ſecundum earum quæ ad neceſſitates naturæ pertinent, de cibo, de potu, de veſtimento, & cæteris huiuſmodi: has appellat Bernard. limoſas, & viſcoſas, quia (inquit) ſæpè ſic afficit nos cogitatio carnalis de cibo & potu, ſiue veſtimento, vt vix eradicari queat de cordibus noſtris, &c. Has cogitationes viſcoſas oportet non creſcere, ſed intra neceſſitatem cibi, vel potus, vel aliarum rerum neceſſariarum ita contineri, vt non creſcant, & cubile noſtræ voluntatis non aſcendant, illamque peccato maculent. Quamobrem ſanctiſſimus Pater verba Iacob accommodat illi homini, cui huiuſmodi cogitationes ſe ſe offerunt: Quid (inquit) dicendum, cùm limoſa illa cogitatio mentem ſubierit? Planè exclamandum nobis eſt cum ſancto Iacob, atque dicendum: *Ruben, primogenitus meus, non creſcas: aſcendiſti enim cubile patris tui.* Rubea enim, & carnalis, atque ſanguinea huiuſmodi concupiſcentia eſt; quæ tunc cubile noſtrum aſcendit, cùm non ſolum memoriam tangit cogitatione, ſed & ipſum voluntatis ſtratum ingreditur, & polluit praua delectatione. Bene autem primogenitus noſter dicitur appetitus ille carnalis, qui ab ipſo, nimirum vitæ noſtræ initio in nobis pullulat, cùm cætera vitia proceſſu temporis ex malitia mundi huius, variiſque occaſionibus contrahantur. Oportet ergo reprimere quem extinguere non poſſumus appetitũ, vt quàm citò cubile noſtrum ingreditur, creſcere eum nullatenus patiamur, ſed ſub nobis ſit, quemadmodum dicit ſcriptura Geneſ. 4. *Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius.* Hæc D. Bernard. Tertium cogitationum genus eſt earum, quæ ad libidinem, & reliqua vitia ſpectant; hæ libidinis cogitationes maximè immundæ ſunt. Quemadmodum fœtidas res ab aſpectu noſtro longè expellimus: ſic huius vitij cogitationes fœtidiſſimas à nobis longiſſimè expellamus. Audiamus D. Bernardum: Tertium (inquit) cogitationum genus, immundum nimis, ac fœtidum eſt; quod nulla ratione debemus admittere, ſed à longè præſentire fœtorem, & tota virtute repellere. Item: Oportet, ſi mundas conſeruare volumus animas noſtras adhuc longè agentibus cogitationibus huiuſmodi, multa cum indignatione occurrere, & exſufflare à nobis, vt nullus eis detur acceſſus. Sic ille.

Limoſæ cogitationes.

Geneſ. 4.

Libidinis cogitationes immundiſſimæ repellendæ ſunt. D. Bernard.

MORALE.

De benedictione Iudæ.

5. *Confeſſio peccatorum, confeſſio laudis, confeſſio martyrum.*

Verbum Hebræum, יָדָה, *iadah*, *confiteri* ſignificat. Eſt autem duplex confeſſio, altera laudis, altera peccatorum, quæ Hebraicè dicitur יְהוּדָה *iehudah*, eſt etiam confeſſio martyrum, qui Chriſtum in tormentis confitentur. Confeſſioni peccatorum verba Iacob congruunt; vnde Origenes hom. 17. in Geneſim: Iudas (inquit) confeſſio interpretatur. Qui ergo peccata ſua confeſſus pœnitentiam egerit, collaudatur à fratribus ſuis, id eſt, angelis: gaudium enim eſt angelis in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. Sic Origenes. Angeli & homines quoque illos laudant, qui peccata confitentur. eſt enim confeſſio, & pœnitentia valdè laudabilis, magnóque digna præconio. Prætereà fortiſſima eſt vera confeſſio; hoſtes enim fortiſſimos vincit. *Manus eius in ceruicibus inimicorum.* hoc eſt, peccatorum, quæ fortiſſimi hoſtes ſunt. *Catulus leonis Iudas.* id eſt, confeſſio; *ad prædam opulentiſſimam aſcendit.* hoc eſt, ad prædam gratiæ, cæleſtiſque regni. Poſt adeptam prædam, vt leo fortiſſimus accumbit verus confitens, & in gratia Dei requieſcit, prædam fortiſſimè vt leo retinens, paratus omnia potius perpeti, quàm peccatum mortiferum committere. *Quis ſuſcitabit eum?* quis inuadet hunc leonem auxilio Dei munitum, & prædam gratiæ fortiſſimè retinentem, eáque fruentem? quis prædam illi eripiet? Non eripient impij homines, non tartarei cacodæmones. Apoc. 5. *Vicit leo de tribu Iuda*, &c. Vincit cacodæmones homo is, qui eſt ex tribu confeſſionis, hoc eſt, qui ſæpè confitetur, & auguſtiſſima Euchariſtia ſæpè pectus munit. *Non auferetur ſceptrum de tribu Iuda*, &c. id eſt, non auferetur regnum cælorum hominibus de tribu confeſſionis & pœnitentiæ veræ. Theſaurus opulentiſſimus eſt gratia: theſauri autem ſub clauibus cuſtodiuntur; cuſtodiamus ergo hunc theſaurum ſub clauibus D. Petri, de quibus Dominus ait Petro: *Tibi dabo claues regni cælorum*, &c. Qui ſæpè confitetur, ſeque clauibus regni cælorum ſubiicit, regnum cælorum non amittit.

Confeſſio peccatorum.

Apocalyp. 5.

6. *Confeſſio martyrum.* Matth. 10.

Prætereà quadrant verba benedictionis in Iuda, id eſt, in martyrum confeſſionem, de qua Matthæi 10. *Omnis* (inquit Chriſtus) *qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.* Martyrem qui in perſecutione Chriſtum confitetur, laudant fratres, id eſt, Chriſtiani; martyres enim ſumma laude digni ſunt, ſummóque honore ab Eccleſia afficiuntur. *Manus martyrum in ceruicibus fuerunt inimicorum*; quia tyrannos ſuperarunt, *aſcenderunt inſtar leonum ad prædam*, & rapinam regni cælorum, iuxta illud Domini Matth. 11. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*, &c. Hanc opulentiſſimam prædam protomartyri ſuo Stephano oſtendit Dominus, vt ad eam rapiendam illum concitaret. *Ecce* (inquit Actor. 7.) *video cælos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei.* Quieſcunt leones, & accumbunt, raptámque prædam deuorant: ſic leones ex tribu Iuda, id eſt, martyres ex tribu confeſſionis Chriſti, parta præda ſummæ gloriæ in cælo requieſcunt, eáque in ſempiternum fruuntur. Quis ſuſcitabit ex cæleſti requie martyrem? quis cæleſtem gloriam illi eripiet? nemo ſanè id efficere poterit, ſempiterna enim eſt præda, ſempiterna eſt parta gloria. De Chriſto Meſſia vero hoc vaticinium latè expoſuimus tomo 1. Concordiæ lib. 1. cap. 5. & lib. 3. cap. 1. & 2. De confeſſione laudis egimus eodem tom. 1. lib. 7. cap. 13.

Matth. 11.

Actor. 7.

***

CAPVT

CAPVT X.

MORALE.

De benedictione Leui.

1. POST tribum Ruben, qui fuit primogenitus,& tribum Iuda, quæ fuit tribus regia; benedixit Moſes tribui Leui,quæ fuit tribus ſacerdotalis, ex qua ipſe Moſes ortus eſt, & Aarõ Pontifex, & omnes ſacerdotes ac Leuitæ: Iacob verò ſequitus eſt ordinem natiuitatis. Primùm benedixit Ruben, quia primus natus eſt, deinde Simeonem, & Leui, poſtea Iudam, quia poſt Ruben ex Lia ortus eſt Simeon, poſt Simeonem Leui,poſt Leui Iudas.Moſes Simeoni non benedixit, vt iam ſupra dictum eſt: benedixit autem ſuæ tribui Leui, Deut. 33. *Perfectio*(inquit)*tua,& doctrina tua, viro ſancto tuo*, &c. De Aarone Pontifice loquitur:oſtenditur ergo quales oporteant eſſe pontifices, nimirum perfectos, & ſanctos, doctrináque præditos; Hebraicè loquitur: *Vrim,& Toumim,viro ſancto tuo.* Significat *Vrim* illuminationes, & doctrinam, quæ illuminat: *Thumim* ſignificat perfectiones, integritates, & veritatem, quæ perfecta & integra eſt. Appellabantur autem his nominibus lapides pretioſi fulgentes,ac perfecti,quos pontifex ferebat in pectore, de quibus egimus tomo 2.Concordiæ in tractatu de veſtibus pontificiis. Itaque ferat Pontifex Chriſti in pectore, non inanes curas, non mundi cupiditates, non vitiorum ſordes; ſed ferat Vrim,& Thumin,id eſt, illuminationes, & perfectiones: pectus habeat illuminatum ſapientia, & perfectum charitate, & caſtitate, cæteríſque virtutibus. His gemmis rutilent Pontificis & ſacerdotum pectora,ſíntque ſanctitate conſpicua,vt qui ſacerdotem viderint, Deum laudent, quòd ſanctos habeat miniſtros. D. Ambroſ. lib.1. officiorum cap. vltimo: Decet (inquit) actuum, operúmque noſtrorum teſtem eſſe publicam exiſtimationem, & atteſtationem, ne derogetur muneri, vt qui videt miniſtrum altaris, congruis ornatum virtutibus, autorem prædicet, & Dominum veneretur, qui tales ſeruulos habeat. &c. Itaque habeant ſacerdotes virtutes, & virtutum perfectionem, præſertim Pontifices. Eſt enim Pontificatus ſtatus perfectionis, vt docet D. Thomas 22. quæſt. 184. Moſes in hac benedictione tribus Leui: *Hi* (inquit) *cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt,iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Iſraël*, &c. Malach.2. *Pactum meum* (ait Dominus) *fuit cum Leui vitæ, & pacis, & dedi ei timorem, & timuit me, & à facie nominis mei pauebat*,&c. Timor Domini maximè conuenit ſacerdoti, qui ad altare Dei accedit, à facie nominis Dei, & à facie Dei paueat. De Angelis ait Eccleſia, *maieſtatem tuam tremunt poteſtates*, angeli eſſe debent ſacerdotes, maximè caſtitate, de quibus verè dicatur; pauent à facie Dei, & tremunt ſacerdotes ad faciem Dei, maximè cùm ſacrum faciunt.

Pontifices & ſacerdotes ſint perfecti, & virtutibus ornati.

Deuter. 33.

D. Ambroſ.

D. Thomas.

Malach. 2.

2. Habeant quoque doctrinam, quia ſacerdotium ſtatus eſt doctrinæ ſacræ hominibus tradendæ. Quærit Origenes hom. 5. in Leuiticum, quale ſit ſacerdotis pectus? Reſpondet: Tale ego eſſe puto, quod plenum ſit ſapientia, plenum ſcientia, plenum omni diuina intelligentia. Sic ille. Et D. Hieronymus Malachiæ 2. Idcirco(inquit) in ſacerdotis pectore rationale eſt, & in rationali doctrina & veritas ponitur, vt diſcamus ſacerdotem doctum eſſe debere, & præconem Dominicæ veritatis, &c. *Lex veritatis* (ait Dominus Malachiæ 2.) *fuit in ore Leui, & iniquitas non eſt inuenta in labijs eius,in pace,& in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate, labia enim ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum eſt*, &c. D.Gregor. lib.7. epiſt.30. Quid (inquit)eſt ſacerdotale cor, niſi arca teſtamenti, in qua ſpiritualis doctrina viget, tabulæ legis iacent? &c. Arca teſtamenti eſſe debet ſacerdotis pectus, & vtriuſque teſtamenti ſcientiam continere.

Malach. 2.

D. Gregor.

Pontifices & ſacerdotes ſcientia ſint ornati.

Origenes.

D. Hieron.

De ſacerdotali dignitate D. Ambroſius libram ſcripſit vnum, cuius libri capite 2. eam omnibus dignitatibus anteponit; vultque à ſacerdotibus cognoſci,vt illam virtute & ſapientia exæquare enitantur. Dignum (inquit) eſt vt dignitas ſacerdotalis priùs cognoſcatur à nobis, & ſic deinde ſeruetur à nobis. Honor, & ſublimitas Epiſcopalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si Regum fulgori compares, & Principum diademati, longè erit inferius,quàm ſi plumbi metallum ad auri fulgorem compares. Quippe cùm videas Regum colla, & Principum ſubmitti genibus ſacerdotum, & exoſculatis eorum dextris, orationibus eorum credunt ſe communiri, &c. Et cap. 3. Cùm dignitatem Epiſcopatus Epiſcoporum oculis demonſtramus,& dignè noſcamus, quid ſumus, & quod ſumus profeſſione, actione potius quàm nomine demonſtremus, vt nomen congruat actioni, actio reſpondeat nomini. Ne ſit nomen inane, & crimen immane, ne ſit honor ſublimis, & vita deformis, ne ſit deifica profeſſio, & illicita actio, ne habeatur in Eccleſia cathedra ſublimior, & conſcientia ſacerdotis reperiatur humilior. Hæc Ambroſius. Cognoſcant ergo dignitatem ſacerdotalem laici, vt ſacerdotes venerentur, cognoſcant ipſi ſacerdotes, vt dignitatem operibus ſacerdotio dignis tueantur, & tantæ dignitatis inquinamenta omnia, id eſt, peccata fugiant. In loco celſo ſunt, caueant ruinam, quæ ex ſublimiori loco grauior eſt. Audiamus iterum eundem ſanctiſſimum Epiſcopum Ambroſium: Sicut (inquit loco citato) nihil eſſe diximus Epiſcopo excellentius: ſic nihil eſt miſerabilius, ſi de ſancta vita Epiſcopus periclitetur, ſi ſacerdos in crimine teneatur. Ruina, quæ de alto eſt, grauiori caſu colliditur. Honor Epiſcopalis coram hominibus præclarus eſt, ſi ruinam ſuſtineat,dolor magnus eſt, &c. Itaque magna cura ſacerdos dignitatem ſuam, & celſum locum, in quo eſt, ſepto tueatur virtutum omnium, nè grauiſſimam peccati ruinam ſuſtineat. Idem Ambroſius eodem loco: Magna (inquit) ſublimitas magnam debet habere cautelam, honor grandis grandiori debet ſolicitudine circumuallari,&c.

Vita ſacerdotis reſpondeat dignitati ſacerdotali.

D. Ambroſ.

D. Ambroſ.

Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ, neſcio vos.

Zelum laudat Moſes in Leuitis, hunc autem oſtenderunt, cùm propter vitulum adoratum Moſi ſe adiunxerunt, & per media pergentes caſtra adoratores vita priuarunt.Exod.32. *Stans Moyſes in porta caſtrorum ait:ſi quis eſt Domini iungatur mihi, congregatíque ſunt ad eum omnes filij Leui, quibus ait,hæc dicit Dominus:ponat vir gladium ſuper femur ſuum. ite & redite de porta vſque ad portam*

4. Exod. 32.

portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum. &c. Vt Dei iniuriam vlciscerentur Leuitæ, nemini pepercerunt, sed iussu Mosis quoscunque obuios vituli cultores occiderunt. hoc est, quod ait Moses: *Qui dixit patri suo, & matri suæ: nescio vos, & fratribus suis: ignoro vos, & nescierunt filios suos*, &c. Patri, & matri, & fratribus, ac filiis Deum antepositurunt. Boni Leuitæ, & sacerdotis, ac pastoris est, Deum omnibus rebus anteponere, & zelo Dei feruere, scelera persequi, animas Deo magna cura lucrari. Quemadmodum diabolus inuidia percitus, non quiescit, sed perpetuò mundum idolorum cultu, aliisque sceleribus complere conatur; sic sacerdos zelo Dei inflammatus, non cessat, sed diu, noctuque mundum sceleribus à diabolo completum expurgare, & virtutibus complere nititur. Cantic.8. *Dura sicut infernus æmulatio.* &c. Græcè, ζηλοτυπία; similis est zelus pastorum ipsi inferno, quemadmodum inferni incolæ cacodæmones, vt animas perdant, totis viribus conantur, ita boni sacerdotes vt animas seruent omnes vires impendunt. Ioan. 2. Christus ementes, & vendentes ex templo eiecit: *Recordati verò sunt discipuli*, (ait Euangel.) quia scriptum est Psal.68. *Zelus domus tuæ comedit me.* &c. Zelo commotus Christus nundinantes ex domo Dei expulit. comedebat enim illum zelus Dei: similem in modum bonus sacerdos ex domo Dei, id est, Ecclesia, scelera omnia expellit, quia comedit illum Dei zelus. 2.Corinth.11. *Æmulor vos Dei æmulatione*; æmulatione, id est, zelo Dei ardebat Paulus eximius Christi sacerdos, & à Corinthiis peccata expellere contendebat. Comedebat illum hæc æmulatio. *Quis* (inquit) *infirmatur, & ego infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* &c. Similis fuit zelo Mosis, & Leuitarum, zelus Eliæ, cùm multos sacerdotes Baal neci dedit 3.Reg.18. & 19. *Zelo* (inquit) *zelatus sum pro Domino Deo*, &c. Similis zelus fuit zelus Phinees sacerdotis, qui Numer. 25. ducem ex tribu Simeonis, & fœminam Madianitem in lupanari interfecit, & Regis Dauidis, qui vt ait Psalm.10. ciuitatem Dei in matutino facinorosis hominibus expurgabat: *In matutino* (inquit) *interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.*

De zelo sacerdotum. Cantic.8. Ioan.2. 2.Cor.11. 3.Reg.18. Psal.10.

5. Habent ij qui à Deo ad religiosam vitam vocantur, vel in ea iam versantur, quid in Leuitis imitentur. Dicant patri, & matri, *nescio vos*, & fratribus suis repugnantibus, *ignoro vos*, &c. Neque amor mundi, neque parentum, aut fratrum à religiosa vita illos reuocet. Genes.12. ait Deus Abrahamo: *Egredere de terra tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrauero tibi.* Egreditur corpore religiosus velut alter Abraham de terra sua, & de cognatione sua, & ex domo patris sui: non est hoc satis; egrediatur etiam animo, ita vt Deum semper, & parentibus, & rebus etiam omnibus anteponat, cósque omnes obliuiscatur, vt Deum in memoria semper habere possit, iuxta illud Psalmi 44. *Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.* Matth.10. ait Dominus: *Qui amat patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus.* Et Micheæ 7. *Inimici hominis domestici eius.* Inimici hominis sunt domestici eius, qui illum à sequendo retrahunt Christo. Audiamus D. Bernard. epist. 111. ex persona monachi cuiusdam ad paren-

Religiosi viri rebus caducis dicant, nescio vos. Genes.12. Psal.44 Matth.10. Micheæ 7. D.Bernard.

tes eius scripta: Si me (inquit) diligitis, quid me à Dei seruitio, cui seruire regnare est, retrahere attentatis? verè nunc cognosco, quia inimici hominis domestici eius, in hoc vos non agnosco parentes, sed hostes, ô parentes crudeles, qui me rursus ad naufragium, vnde tandem nudus euasi, rursus ad ignem, vnde vix semiustus exiui, rursus ad latrones, à quibus semiuiuus relictus sum, reuocare conantur. Mira abusio, domus ardet, ignis instat à tergo, & fugienti prohibetur egredi, euadenti suadetur regredi. Sic ille. Accedant his D. Bernardi verbis illa grauissima D. Hieron. in epist.1. ad Heliodorum: Licet (inquit) sparso crine, & scissis vestibus, vbera quibus te nutrierat, mater ostendat, licèt in limine pater iaceat, percalcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem, &c. D.Hieron.

Ponent thymiama in furore tuo.

Hoc est sacerdotum officium, Dei iram placare. *Ponent* (inquit) *thymiama Domine in furore tuo*, hoc est, cùm populo tuo fueris iratus, oblato thymiamate, iram tuam placabunt. De Noë scribit Ecclesiasticus cap. 44. *In tempore iracundiæ factus est reconciliatio*, &c. vt enim legitur Genes. 8. ex arca egressus obtulit holocausta Domino: *Odoratúsque est Dominus odorem suauitatis, & ait: nequaquam vltra maledicam terræ propter homines.* In tempore illo summæ iracundiæ Dei, quo vniuersum orbem diluuij aquis submersit, Noë Deum propitium reddidit. Eadem hæc verba Pontificibus tribuit Ecclesia sic canens: *Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo, & inuentus est iustus, & in tempore iracundiæ factus est reconciliatio.* Sancti enim Pontifices, & sacerdotes in tempore iracundiæ Deum precibus, sacrificiisque placant. Vnde Ecclesiastici 45. de Pontifice Aarone dicitur: *Ipsum elegit ab omni viuente offerre sacrificium Deo, incensum, & bonum odorem, in memoriam placare pro populo suo.* Num.16. iratus est Dominus, & egressa est ira eius in populum: quídnam remedij Moses adhibuit? thymiama, & sacerdotis preces. Numer.16. *Dixit ad Aaron, tolle thuribulum, & hausto igne de altari mitte incensum desuper, pergens citò ad populum vt roges pro eis, iam enim egressa est ira à Domino, & plaga desæuit*, &c. Sequitur: *Quod cùm fecisset Aaron, & cucurrisset ad mediam multitudinem, quam iam vastabat incendium, obtulit thymiama, & stans inter mortuos ac viuentes pro populo deprecatus est, & plaga cessauit.*

6. Genes.8. Eccli.44. *Sacerdotes Deum sacrificijs placant.* Eccli.45. Num.16. Ibid.

Simeon, & Leui vasa iniquitatis.

Pater Iacob multo aliter cum Leui egit, quàm Moses. Moses Simeonem prætermisit: Iacob post Ruben cum Leui illum coniunxit, erat enim Ruben primus filius Iacob, Simeon secundus filius, tertius Leui. Ambo verò socij fuerunt in cæde Sichimitarum, de qua agitur Gen. 34. Satis constat ex Euangelio sacerdotes, & Scribas Christum cruci suffixisse. Marci 15. *Consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus, & Scribis, & vniuerso concilio tradiderunt Iesum Pilato.* Ex Leui orti sunt sacerdotes, ex Simeone ortos esse Scribas, ait D. Ambrosius in lib. de benedict. Patriarch. his verbis: *De tribu Simeon Scribæ sunt; de tribu Leui principes sacerdotum.* Idem ait Cyrillus, Eucherius, Gloss. ordin. Magist. hist. De Christo autem exponuntur

7. Marc.15.

verba Iacob à D. Ambrosio, Origene, Isidoro, Eucherio, & aliis. Nam Caïphas summus sacerdos,& alij sacerdotes, & Scribæ vasa, id est, instrumenta fuerunt bellantia aduersus Christum : consilium verò quo illum occidere statuerunt,execratur Iacob dicens : *In concilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non sit gloria mea.* Ioan. 12. *Collegerunt Pontifices,& Pharisæi concilium,& dicebant:quid facimus?* Hoc concilium Iudæorum aduersus Christum detestatur Iacob & similia : in ea non vult animam suam venire, impiisque assentiri : *Maledictus* (inquit) *furor eorum,* scilicet sacerdotum & Pharisæorum, *quia pertinax fuit*, nam vsque ad Messiæ necem furere non destiterunt,& post necem etiam,non cessauit furor;maledicta indignatio eorum,quia durissima fuit,neque emollita est tot miraculis, vitáque,& sanctissima eius doctrina,ac discipulorum. *In furore suo occiderunt* Christum,& euerterunt murum Israël, id est, Messiam, à quo totius populi salus pendebat.Hoc muro euerso,id est,Messia cruci affixo,tartarei hostes,& Romani in populum Iudæorum irruerunt, vt solent milites in ciuitatem irruere postquam murus æquatur solo. Verba sequentia : *Dispergam eos*, &c. dispersionem Iudæorum indicant per orbem terrarum propter Messiæ necem.

Ioan. 11.

Detestatur Iacob concilium, & cœtum sacerdotum & Scribarũ aduersus Christũ.

CAPVT XI.

MORALE.

De benedictione Beniamin.

1. NON sequitur Moses ordinem natiuitatis. Vltimus filius Iacob fuit Beniamin,Moses autem tertio loco post Leui benedictionem illi impertiuit. Ratio redditur, quia in sorte Beniamin erat templum in quo Leuitæ Deo ministrabant : ideo post Leuitas Beniamin benedicitur. Præterea quia cùm decem tribus à domo Dauid recesserunt, tribus Beniamin secuta est domum Dauid,cum tribu Leuitica. Itaque tres tribus,hoc est,tribus Iuda,& tribus Leui,& tribus Beniamin, Regi Dauidico parebant. Eas vnam post alteram benedixit Iacob. Reliquæ regnum alterum constituerunt. Amantissimus patri Iacob fuit Beniamin, ex dilectissima vxore Rachele natus. Cur hoc nomine Beniamin appellatus sit, scriptum est in Genesi, eius partus mortem attulit Racheli, egrediente autem anima præ dolore, Genes. 35. & imminente iam morte vocauit nomen filij sui Benoni, id est, filius doloris mei. Pater verò appellauit eum Beniamin, id est, filius dextræ, &c. Filius dextræ, idem est, quod filius amantissimus. Amantissimum vocauit pater, mater Rachel filium doloris, quia vitam illi in partu eripuit. Nimio illa filiorum desiderio tenebatur, ideo Genes. 30. dixit viro suo Iacob : *Da mihi liberos, alioquin moriar.* Partus quem maximè optabat mortem Racheli peperit : sic sæpè accidit, vt quod maximè optamus, mortem nobis afferat; desiderabat Iudas pecuniam, hoc desiderium suspendium, mortémque illi attulit. Cupiebat Absalon regnum,hac cupiditate in acerbam necem ductus est. Optabat Aman vindictam, in crucem vindictæ exercendæ paratam actus est. Desiderio carnis flagrauit populus ex Ægypto ascendens Numer. 11. hoc desiderium plaga magna illum affecit. Psal. 77. *Manducauerunt,& saturati sunt nimis,& desiderium eorum attulit eis, non* Psal. 77.

Genes. 30.

Quod cupimus nobis sæpè mortem affert.

A *sunt fraudati desiderio suo. Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum,& ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum,& electos Israël impediuit.* Extirpandæ sunt cupiditates malæ,quæ mortem pariunt nobis sempiternam.

Congruunt verba huius benedictionis viris spiritualibus. Etenim spiritalis vir amantissimus est Domini, eiúsque filius dextræ, spretis sæcularibus ac terrenis curis, mente, ac cogitatione in Deo habitat confidenter velut in domo tutissima, iuxta illud Psalmi 70. *Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij.* Domus refugij est Deus dilectis suis, & turris, Psalmo 60. *Factus es spes mea, turris fortitudinis à fa-* Psal. 60.
B *cie inimici.* Psalmo 139. *Habitabunt recti cum vultu tuo,* &c. Habitare dicuntur cum vultu Dei, quia vultum Dei semper pro viribus contemplantur, & in cælo conuersantur, iuxta illud Pauli : *Conuersatio nostra in cælis est.* Sapient. 5. *Cogitatio eorum apud altissimum.* Cogitatio virorum spiritualium apud altissimum Deum est, quia de Deo cogitant, & in Deum iactant curas suas, iuxta illud Psalmi 54. *Iacta super Dominum curam tuam.* D. Catharinæ Senensi dixit olim Christus : *Cogita de me, quod si facies, ego cogitabo de te,* &c. Eximia sanè est hæc retributio, si cogitamus de Deo, ipse cogitat de nobis, & defendit nos; ideo in eo habitant confiden-
C ter viri spiritales velut in loco tutissimo. Psal. 90. *Altissimum posuisti refugium tuum, non accedit ad te malum.* Altissimum, id est, Deum, ponit refugium suum vir spiritualis, in eo semper mente, & cogitatione confidenter habitans. Si vis videre quàm confidenter habitet in Deo, & Dei auxilio, lege Psalmum 90. *Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* O tutissimam habitationem, adiutorium Dei ! Audiamus eum, qui in hac domo habitat confidenter. Sequitur : *Dicet Do-* Ibid.
D *mino, susceptor meus es tu, & refugium meum Deus meus, sperabo in eum. Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aspero. Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno, super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem,* &c. Præterea vir spiritualis, quasi in thalamo tota die in Deo suauiter moratur,orationi deditus, & diuinæ scripturæ, sanctorúmque librorum verbis animum pascens. Habitat itaque vir spiritalis cum Deo, & secum. Non curat tertena hæc Beniamin filius dexteræ, sed toto pectore conatur, vt in die iudicij cum ouibus à dextris Christi reperiatur; non cum hircis à sinistris habitat : cum Deo habitat, non cum mundo. Habitat secum, non vagatur, D. Benedicto similis, de quo D.
E Gregorius sic scripsit in eius vita : Solus in superni inspectoris oculis secum habitauit, secum autem habitasse dixerim, quia in sua semper custodia circumspectus, ante oculos conditoris se semper aspiciens, se semper examinans, extra se mentis suæ oculum non diuulgauit. Sic D. Gregor.

Vir spiritualis vacat orationi.

Vir spiritalis habitat cum Deo,& habitat secũ, non cum mundo.

D. Gregor.

Rupertus de D. Paulo hanc benedictionem interpretatur, qui ex tribu Beniamin ortus est: De tribu (inquit) Beniamin Paulus de persecutore Domini factus amantissimus Domini habitauit confidenter, magis, ac magis conualescens, & confundens Iudæos, Actor. 9. in eo quasi in thalamo tota die morabitur, id est, in gratia eius omni tempore gloriabitur, & inter duos humeros illius, inter duo testamenta

Rupertus.

illius

Vir spiritualis habitat in adiutorio altissimi.

Ibid.

Psal. 90.

Psal. 54.

Cogitatio nostra sit apud altissimum.

Sapient. 5.

Psal. 139.

Psal. 60.

Vari spirituales sunt filij dextræ Dei.

2.

3.

illius requieſcet. Sic Rupertus. Ambroſius quoque in lib. de benedict. Patriarch. Paulo hanc tribuit benedictionem; eidem Paulo tribuunt multi, vt ſupra diximus, benedictionem Iacob. *Beniamin lupus rapax*, &c. Lupus rapax erat Paulus, quando Eccleſiam perſequebatur, ac vaſtabat, Actor. 9. ſed hic lupus rapax à Chriſto raptus eſt. Chriſtus (ait D. Ambroſ.) vt oues ſeruaret ſuas, ipſum inimicum venientem ad diripiendas oues rapuit, lupum Paulum, poſtquam lupum rapacem ſummus paſtor rapuit, in via qua Damaſcum petebat, ex lupo paſtorem fecit, vt Euangelicæ doctrinæ opulentiſſima ſpolia gentibus diuideret. *Veſpere* (inquit Iacob) *diuidet ſpolia.* O rem admirabilem! manè prædabatur hic lupus, veſpere diuiſit ſpolia. Quis non ſtuperet lupum rapacem videns manè rapientem oues, ac lacerantem; veſpere autem conuerſum in paſtorem ouibus cibum miniſtrantem? quis non ſtuperet videns Paulum lupum rapacem in vrbem Damaſcum properantem, & cùm iam vrbi propinquaret in paſtorem mutatum, paulo poſt in eadem vrbe verbi diuini ſpolia diuidentem? Audiamus D. Lucam Actor. 9. *Continuò* (inquit) *in ſynagogis prædicabat Ieſum, quoniam hic eſt filius Dei; ſtupebant autem omnes qui audiebant, & dicebant: Nónne hic eſt qui expugnabat in Ieruſalem eos, qui inuocabant nomen iſtud, & huc ad hoc venit vt vinctos illos duceret ad principes ſacerdotum.* Stupebant (inquit) omnes, & meritò ſtupebant tam admirabilem conuerſionem lupi rapacis. Timebat Ananias Actor. 9. lupum rapacem. Cùm enim ad Paulum quærendum à Chriſto mitteretur, reſpondit: *Audiui à multis de viro hoc, quanta mala fecerit ſanctis tuis in Ieruſalem, & hic habet poteſtatem à principibus ſacerdotum alligandi omnes qui inuocant nomen tuum.* At Dominus lupum nuntiauit iam non eſſe timendum, eo quòd in Doctorem gentium eſſet commutatus, vt ſpolia doctrinæ Euangelicæ gentibus diuideret: *Vade*, (inquit) *quoniam vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum coram gentibus, & Regibus, & filijs Iſraël*, &c. hoc eſt, vade Anania ad lupum rapacem; iam non inuenies lupum, ſed vas admirabile, quod nomen, Euangeliúmque meum per totum portabit orbem. Eccleſiaſtici 43. dicitur *Sol vas*, (id eſt, inſtrumentum) admirabile *opus excelſi.* Sol vas eſt admirabile per totum mundum lucem portans: ſic Paulus vas fuit & inſtrumentum admirabile, per totum orbem Euangelicæ lucis ſplendorem ferens. D. Chryſoſt. homilia 8. Sol (inquit) quidam eſt hominibus Paulus, qui totum prorſus orbem fulgentibus linguæ ſuæ radiis illuminauit, &c.

D. Paulus lupus rapax. D. Ambroſ. Actor. 9. Eccli. 43. *Paulus Sol, vas admirabile portans nomen & lucem Dei.* D. Chryſoſt.

4. Opus fuit Paulus excelſi Dei: tam admirabile vas Deus operatus eſt, lupum hunc rapacem ipſe Dominus manu ſua venatus eſt. Satis fuiſſet Apoſtolum aliquem ad illum mittere, vel angelum aliquem: at regia diuináque Chriſti manu digna erat præda, illiúſque dexteræ deſtinata. Itaque non hominem, non angelum miſit, qui illum caperet, ipſemet ſummus Rex ad capiendam tantam prædam ex cælo deſcendit, lupúmque admirabiliter venatus eſt. Pſal. 18. de Sole dicitur: *A ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius*, &c. Eundem in modum egreſſio Pauli à ſummo cælo fuit: raptus enim eſt in ſummum cælum, inde egreſſus orbem Euangelicæ doctrinæ radiis illumi-

Pſal. 18.

nauit. Denique poſtquam per tauros, ſagittarios, ſcorpios, id eſt, per mille perſecutiones iter fecit, ad ſummum cæli peruenit, in quo perpetua fruitur gloria.

Poteſt etiam hæc benedictio Iacob explicari de incolis Ieruſalem, & ſacerdotibus, ac Phariſæis, qui in Ieruſalem erant, & in vrbe ipſa Chriſtum inſtar luporum occiderunt. Erant Ieruſalem in tribu Beniamin, vt dictum eſt. Vaticinatur ergo Iacob ſummum illius ſcelus, hoc ſenſu: Ieruſalem, quæ in ſorte eſt Beniamin, lupus erit rapax aduersùm verum Meſſiam, clauis, ſpinis, ac verberibus eum laniabit inſtar lupi. Manè comedet prædam vt lupus, quia matutino tempore Meſſiam ad tribunal Pilati, & ad crucem adducet: veſpere diuidet ſpolia, id eſt, poſt meridiem veſtes illius velut ſpolia inter milites diuidet; vel, veſpere poſt occiſum Meſſiam lætabuntur ſacerdotes, Phariſæi, & Scribæ, quaſi victores, qui diuidunt ſpolia, iuxta illud Iſaiæ 9. *Lætabuntur ſicut exultant victores capta præda, quando diuidunt ſpolia*, &c. Et illud Pſalm. 118. *Lætabor ego ſuper eloquia tua, ſicut qui inuenit ſpolia multa*, &c.

5. *Prædicitur Chriſti paſſio.* Iſaiæ 9. Pſal. 118.

Congruunt hæc verba Iacob auaris. Auarus enim lupus eſt rapax, aliena bona rapit, & ſibi congregat, *manè*, id eſt, dum viuit; at paulo poſt, *veſpere*, id eſt, in morte, ſpolia rapta relinquit, aliiſque diuidit. Lupus rapax fuit Alexander, qui à Lucano lib. 10. fælix prædo dicitur. Vt verò refert D. Auguſt. lib. 4. de ciuitate Dei cap. 4. pirata quidam ab eo comprehenſus, & interrogatus, quid ei videretur vt mare infeſtum haberet: reſpondit, quid tibi, vt orbem terrarum? ſed quia ego exiguo nauigio facio, latro vocor, quia tu magna claſſe, Imperator, &c. Rapuit lupus rapax *manè*, ſed paulo poſt *veſpere* in morte diuiſit ſpolia. Vis videre diuidentem 1. Machab. 1. *Obtinuit regiones gentium, & tyrannorum, & facti ſunt illi in tributum; & poſt hæc decidit in lectum, & cognouit, quia moreretur, & vocauit pueros ſuos nobiles, & diuiſit illis regnum ſuum.* Nónne vides lupum rapacem, veſpere diuidentem ſpolia rapta manè?

6. *Auarus eſt lupus rapax.* D. Auguſt. 1. Machab. 1.

CAPVT XII.

MORALE.

De benedictione Ioſeph.

1. *Vir iuſtus in hac vita creſcit virtute.* Pſal. 1. Prouerb. 4.

FILIVS accreſcens eſt vir iuſtus, qui ſe Dei mancipat obſequio; eſt enim vt legitur Pſalmo 1. *lignum plantatum ſecus decurſus aquarum* cæleſtium, quod tali irrigatione perfuſum ſemper creſcit in cælum. Prouerb. 4. *Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem.* Soli ſimilis eſt vir iuſtus, non ſtat, non reuertitur retrorſum, inſtar Solis, ſed procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem. Perfectam autem diem interpretatur magnus Gregor. lib. 7. epiſt. 124. diem æternitatis; itaque in hac vita creſcit iuſtus quouſque in cæleſti patria gratiæ plenam perfectionem conſequatur. Tunc (inquit Gregorius) dies perfectus erit, quando iam quidquam de nocte peccati, in mente noſtra non erit. Vos autem vſque ad perfectam diem creſcite, vt quouſque patria æterna videatur, bonorum hîc operum augmenta dilatentur; quatenus tanto poſt in retribu-

D. Gregor. *De profectu in virtutibus.*

tione maior ſit fructus muneris, quanto nunc ſtudium creuerit laboris, &c. D. Bernard. epiſt. 253. Nunquam (inquit) iuſtus arbitratur ſe comprehendiſſe, nunquam dicit, ſatis eſt, ſed ſemper eſurit, ſitítque iuſtitiam, ita vt ſi ſemper viueret, ſemper quantum in ſe eſt, iuſtior eſſe contenderet, ſemper de bono in melius proficere totis viribus conaretur, &c. Creſcit corpus, ex paruóque fit magnum, nec quieſcit, quouſque ad debitam perueniat quantitatem, ita oportet creſcere animam virtute; ex minima fieri magnam, nec ceſſare vſq; ad mortem. Corpus non poteſt vſque ad mortem creſcere, habet enim certam creſcendi metam: at anima nullum habet proficiendi finem, quamdiu in corpore manet, creſcere ſemper poteſt vſque ad mortem, & virtutibus augeri, in morte autem facto gratiæ, & virtutum magno incremento Deum cernet, iuxta illud Pſalm. 83. *Beatus vir cuius eſt auxilium abs te, aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit.* Item: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Beatus ſane eſt vir iuſtus, cui Deus auxilium ſuum impertitur, quique in corde ſuo aſcenſiones in cæleſtem Ieruſalem diſpoſuit. Huiuſmodi iuſti ibunt de virtute, id eſt, de fortitudine, in virtutem, id eſt, in fortitudinem; ſemper creſcent robore in hoc itinere, proficient, & roborabuntur gratia donísque ſpiritalibus, donec videant Deum Deorum in Sion cæleſti. Ibunt iuſti de virtute in virtutem, & de gradu in gradum, & dum progrediuntur, canent Canticum graduum, hoc eſt, gratias ſemper agent pro profectu virtutum. Nam vt ait D. Bernard. in Cantica ſerm. 1. Cantica graduum appellantur, eo quòd ad ſingulos profectus noſtros iuxta aſcenſiones, quas quiſque in corde ſuo diſpoſuit, ſingula ſint Cantica depromenda, ad laudem & gloriam promouentis, &c. Geneſ. 41. ait Ioſeph: *Creſcere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.* In terra diuitiarum, voluptatum, ac diuitiarum decreſcunt homines: in terra verò paupertatis creſcit. Quemadmodum arbor, ſi ramos præſcindas, in ſublime creſcit, ita homo ſi voluptates, caducarúmque rerum deſideria reſecet, creſcit in cælum.

D. Bernard. — *Progredi, & creſcere oportet vſque ad mortem.* — Pſal. 83. — Ibid. — *Gratiarum actio pro progreſſu in virtute.* — Geneſ. 41.

2. Typus Chriſti fuit Ioſeph. Venditus eſt Ioſeph, & in ciſternam miſſus à fratribus: ſimilem in modum venditus eſt Chriſtus, & miſſus in ſepulchrum, velut in ciſternam: ex ciſterna exiit Ioſeph, & ad principatum Ægypti eſt euectus; ex ſepulchro exiit Chriſtus, & cæli, terræque totius imperium obtinuit. Filius accreſcens fuit noſter Ioſeph, mirum enim in modum accreuit poſt crucis tormenta, vt Paulus indicat ad Philippenſ. 2. *Humiliauit* (inquit) *ſemetipſum vſque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum*, &c. Matth. 28. ait noſter Ioſeph: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra.* Filius accreſcens fuit noſter Ioſeph: ſequitur, *& decorus aſpectu*, pulcherrimus namque eſt ſecundùm diuinam naturam habens infinitam pulchritùdinem, quam poſtquam, vel homines, vel angeli ſemel aſpiciunt, oculos ab illa auellere nullo modo poſſunt; tanta vis eſt immenſæ pulchritudinis: ſecundùm humanam autem naturam, Pſalm. 44. *ſpecioſus eſt præ filijs hominum.*

Ioſeph typus fuit Chriſti. — Ad Philip. 2. — Matth. 28. — Pſal. 44.

Filiæ diſcurrerunt ſuper murum, hoc eſt, Ægypti fœminæ ſuper muros diſcurrebant, vt pulchritudinem ſui Ioſeph intuerentur: noſtri verò Ioſeph admirandum decorem totius cæli incolæ, angeli, atque homines mirum in modum cupiunt cernere, iuxta illud 1. Petr. 1. *In quem deſiderant angeli proſpicere*, &c. In hoc etiam terrarum orbe animæ virtutis amantes noſtrum Ioſeph videre maximè deſiderant. *Filiæ* (inquit Iacob) *diſcurrerunt ſuper murum, vt viderent Ioſeph.* Quiſnam eſt celſus murus animarum noſtrarum? nónne celſus intellectus? quinam ſunt illarum diſcurſus? nónne illi qui intellectu perficiuntur? Per hunc ergo murum variis ſanctarum meditationum diſcurſibus diſcurrunt animæ, vt dilectiſſimum ſuum Ioſeph, id eſt, Chriſtum, cernant, eiúſque conſpecta pulchritudine, rerum omnium caducarum pulchritudinem pro nihilo ducant. Ad diſcurrendum per hunc murum excitantur animæ, Cantic. 3. illis verbis: *Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua*, &c. Quaſi dicat, ô filiæ Sion, ô animæ Chriſtianæ, egredimini ex luteis corporum domibus caducis relictis negotiis; in murum intellectus aſcendite, & diſcurrendo videte pulcherrimum Ioſeph Chriſtum, eiúſque immenſam pulchritudinem, ſapientiam, omnipotentiam, cæteraque attributa conſiderate. Murus eſt intellectus, quia quemadmodum murus vrbem: ſic intellectus ſanctis meditationibus animam protegit.

3. *Meditatio, & conſideratio.* — 1. Petri 1. — Cantic. 3.

Exaſperauerunt eum & iurgati ſunt, inuiderúntque illi habentes iacula, &c. ſic ſacerdotes, Phariſæi, & Scribæ exaſperauerunt Chriſtum Meſſiam ſuum, habentes inuidiæ iacula, propter inuidiam enim mortis iaculis eum transfixerunt, hæc fera peſſima, id eſt, inuidia, deuorauit Ioſeph, iuxta illud Matth. 27. *Sciebat Pilatus, quòd per inuidiam tradidiſſent eum.* at verò *ſedit in forti arcus eius, & diſſoluta ſunt vincula brachiorum, & manuum illius, per manus potentis Iacob, inde paſtor egreſſus eſt, lapis Iſraël.* Non potuerunt hoſtes noſtrum Ioſeph vincere, ſedebat enim in forti diuinitate arcus eius, quo mortem, mundum, tartareóſque confixit exercitus. Arcus Chriſti crux fuit, in humeris Dei ſedit, pedes, manúſque Dei confixos habuit, ideo hoſtes omnes ſuperare potuit. Diſſoluta ſunt omnia vincula Chriſti: vincula, (inquam) quibus eum inuidi ligauerunt; diſſoluta ſunt vincula mortis ac ſepulchri, ex quo omnibus diſſolutis vinculis cum gloria reſurrexit admirabili. Aſcenſurus autem in cælum vicarium conſtituit in terra, quem vocauit Petrum, ſiue petram, ſiue lapidem, quod ſignificant verba ſequentia; *inde paſtor egreſſus eſt, lapis, ſiue petra Iſraël*, hoc eſt, ex Chriſto egreſſum eſt & ortum maximum, ac cæleſte in terris imperium Petri, & ſummorum Pontificum; inde egreſſus eſt, & ortus paſtor ſummus, & lapis populi Dei, videlicet petra illa, cui dictum eſt à Domino: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*, &c. Egreſſus eſt paſtor, qui vniuerſam gubernaret Eccleſiam, & lapis, ſiue petra ſuper quam ædificaretur.

4. *Inuidia iacula in Chriſtũ iecta.* — Matth. 27. — *Petrum conſtituit Chriſtus in terris ſuum vicarium.*

***

CAPVT

CAPVT XIII.

MORALE.

De benedictione Zabulonis.

1. ZABVLONI ſimilem eſſe Eccleſiam, exiſtimat D. Ambroſius in lib. de benedict. Patriarch. cap. 5. *Zabulon in littore maris habitabit, & in ſtatione nauium, pertingens vſque ad Sidonem*, &c. Zabulon ſignificat habitaculum, Eccleſia verò habitaculum eſt Dei in terris, habitaculum quoque eſt Catholicorum, in littore tuto conſtitutum, & in ſtatione nauium, in fide Catholica fundatum, ac radicatum. Miſeri autem hæretici naufragantur, & in profundum tartarum demerguntur, quia in tuto hoc habitaculo habitare nolunt. D. Ambroſius loco citato: Zabulon (inquit) iuxta mare habitabit vt videat aliorum naufragia, ipſe immunis periculi, & ſpectet alios fluctuantes in freto iſtius mundi, qui circumferuntur omni vento doctrinæ, ipſe fidei radice immobilis perſeuerans. Sic ille. Spectat Eccleſia hæreticorum naufragia magno cum luctu, tabulas verò porrigit, & auxilium, vt eos ad litus pertrahat. Ambroſius: Eccleſia circa fluctus habitat, non fluctibus commouetur, magiſque ad ſubueniendum parata, quàm periculo obnoxia, vt ſi qui tempeſtatibus acti confugere velint ad portum, præſto ſit, tanquam portus ſalutis, quæ expanſis brachiis in gremium tranquillitatis ſuæ vocet periclitantes, locũ fide ſtationis oſtendens, &c. Neque ſolum hæreticis auxilium præbet Eccleſia, ſed etiam Ethnicis. *Zabulon in littore maris habitabit pertingens vſque ad Sidonem*, ciuitatem Ethnicorum: ſic Eccleſia habitat in littore, & portu veræ fidei, & pertingit vſque ad Sidonios, id eſt, vſque ad Ethnicos, miſſis operariis, qui ad Chriſtum illos vocent, & adducant.

D. Ambroſ. *Eccleſia typus.*

Eccleſia portus eſt ſalutis.

2. Præterea Zabulon, quod nomen ſignificat habitaculum, indicat habitacula religioſorum hominum, ſiue cœnobia, ac collegia. Quædam religiones in mediterraneis locis habitant, ab hominum turbis ſegregatæ, & contemplationi diuinarum rerum vacantes. Aliæ habitant in littore maris, & in ſtatione nauium; non habitant in mari, id eſt, mundo, ſed propè mare habitant, id eſt, propè mundum in littore, vt naufragantibus ſuccurrant Chriſtianis, confeſſiones audiendo, concionando, operáque alia miſericordiæ exequendo. Neque verò hîc conſiſtunt, ſed pertingunt vſque ad Sidonem, hoc eſt, vſque ad Ethnicos, in Indiam vtranque exeunt, tam orientalem, quàm occidentalem, Braſiliam, Iaponiam, Sinarúmque regnum ampliſſimum. Hic exitus eſt, in quo Moſes lætari iubet Zabulonem: *Lætare* (inquit) *Zabulon in exitu tuo.* hoc eſt, ô religio, ex qua multi ad conuertendas gentes exeunt, lætare in hoc exitu tuo. *Lætetur etiam Iſſachar in tabernaculis ſuis.* hoc eſt, lætetur etiam religio contemplationi vacans in tabernaculis, & cubiculis ſuis, iuxta illud Pſalmi 149. *Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubiculis ſuis, exultationes Dei in gutture eorum.* Exultent contemplationi vacantes viri religioſi, in gloria contemplationis, in cubilibus ſuis: exultationes & laudes Dei in ore eorum ſemper reſonent. *Lætetur etiam Zabulon in exitu ſuo*; lætentur etiam viri religioſi, illi qui exeunt ad quærendas Chriſto pretioſas margaritas, hoc

Zabulon religioſorum typus.

Societas IESV.

Pſal. 149.

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

A eſt, animo pretioſo Chriſti ſanguine redemptas. Inundationes maris quaſi lac ſugunt viri religioſi, zelo Dei incenſi, maris procellas, ac pericula omnia, propter Chriſtum, animarumque ſalutem dulcia illis ſunt, inſtar lactis; ipſum mare ſaliſſimum lac eſt illis dulciſſimum, propter animarum lucrum. O beatum exitum qui non ad Indicas gemmas, aromataque conquirenda fit, ſed ad animas Chriſti hîc illuminandas! ô beatum exitum, qui ex domo fit in oppida, & pagos, ad docendos rudes populos! Præclarus fuit Regis Ioſaphati exitus, ille de quo lib. 2. Paralip. cap. 19. ſic ſcriptum eſt: *Egreſſus eſt Ioſaphat ad populum de Berſabee, vſque* B *ad montem Ephraim, & reuocauit eos ad Dominum Deum patrum ſuorum.* Præclarus quoque fuit exitus principum, Leuitarum, & ſacerdotum, de quo legitur 1. Paralip. 17. *Ioſaphat miſit de principibus ſuis, vt docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas, & ſacerdotes. Docebántque populum in Iuda, habentes librum legis Domini, & circuibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum.* O præclaros exitus, & dignos Regibus, ac principibus! ô præclaros exitus incarnati Dei! Matth. 9. *Circuibat Ieſus omnes ciuitates, & caſtella, docens in ſynagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem.* D. Chryſoſt. orat. 5. contra Iudæos: Chriſtus C (inquit) obambulans ciuitates, ac vicos, geminos curans morbos, animi, & corporis, nobis præbens exemplum, vt obambulemus, & quæramus eos qui pereunt, &c.

Exitus religioſorum ad prædicandum Euangelium Ethnicis.

Exitus in oppida, docendi cauſa.

2. Paralip. 19.

1. Paralip. 17.

Matth. 9.

D. Chryſoſt.

Sanctiſſimum Patrem Dominicum, eiúſque ſacrum ordinem ad hanc rem Deus elegit. Audiamus D. Anton. ep. tit. 23. cap. 4. §. 3. Cùm (inquit) Dominicus eſſet Romæ, & in Baſilica S. Petri, & oraret glorioſos principes, Petrum, & Paulum, ad ſe quadam imaginaria viſione venientes aſpexit, quorum Petrus baculum, Paulus librum tradere videbatur, addebantque dicentes: Vade, prædica, quoniam a Deo ad hoc miniſterium electus es, &c. En tibi prædicatorum inſignia, liber eſt, & baculus; liber vt D concionem præparent, baculus vt ciuitates, & pagos circumeant. Addit D. Antoninus: Mox in momento temporis videbatur D. Dominico, quòd filios ſuos per totum mundum diſperſos aſpiceret, incedentes binos, & binos, & verbum Domini populis prædicantes. Quapropter Toloſam rediens conuocatis fratribus, inuocatóque Spiritu ſancto dixit, ſuum hoc eſſe propoſitum, vt fratres omnes, licèt admodum paucos, per diuerſas diſpergeret regiones, neque ſe velle de cætero eos ſimul habitare, ſciens quòd ſemina diſperſa fructificant, congeſta putreſcunt. Sic D. Anton. Quemadmodum ſemina diſperſa, ſic diſperſi per oppida, & regiones fideles E operarij fructum ferunt, fideles inquam operarij; non enim omnium eſt hoc munus, ſed hominum, qui exemplo, & verbo populum poſſunt docere. Adiungit D. Anton. §. 4. quendam ſancti Aniani Aurelian. decanum, ſcientia, ac virtute præditum Dei inſpiratione ad hoc permotum, vt omnibus relictis caducis rebus oppida circuiret, Dei verbum prædicans. Cùm Romam veniſſet, Cardinali cuidam, vt ait D. Antonin. ſuum propoſitum aperuit, dicens, ſe admodum affectare huiuſmodi vitæ genus attingere, vt relictis omnibus Chriſtum prædicando diſcurreret in voluntaria paupertate; à Cardinali verò certior factus, D. Dominicum in vr-

3.

D. Anton.

D. Anton.

Mittẽdi operarij fideles in meſſem multam.

be eſſe, cum eo colloçutus, eiuſque ſacrum ordinem complexus, optatis ſuis fecit ſatis. Vtinam Dominus multis doctis & probis viris huiuſmodi inſpirationem donet; plures enim reditus ex doctrina populorum,quam ex ſuis præbendis comparabunt. Cap.10. idem Pater ſanctiſſimus ſic ſcribit:In prædicando verbum Dei ad quod ordo à principio deputatus eſt, Deus ſuper ordinẽ tantùm effuderat feruorem, quòd multi eorum, non cum tuta conſcientia comedere audebant, vlla die, niſi vni vel pluribus prædicaſſent. In quibus Spiritus ſanctus ſupplebat ex interiori vnctione, quod eis deerat ex ſcientia acquiſita. Hæc D. Anton. Audiant illi paſtores qui comedere audent Chriſti patrimonium, cùm tamen ouibus verbi Dei paſtum non præbeant. Non præteribo tacitus ſanctum Vincentium Ferrerium,qui totum ſe huic cæleſti negotiationi mancipauit, multaſq; prouincias Dei verbum prædicando adiit. De illo legendus eſt D.Antonin. cap.8. Cùm (inquit) dignitates non modicæ, & honores præſidentiæ à prælatis Eccleſiæ, & mundi principibus offerrentur, eis ſpretis elegit abiectus eſſe in domo Dei, & mendicus ſuum patrem Dominicum imitatus, plurimas occidentis regiones, & regna, verbum Dei euangelizando peragrauit, & præcipuè in partibus Valentiæ, Aragoniæ, Cataloniæ, Hiſpaniæ, in regno Caſtellæ, Northmaniæ, Britaniæ, Sabaudiæ,Pedemontij, Ripariæ, Genuæ, Delphinatus, Borbonij, & Franciæ,hoc opus ſanctiſſimum quotidie euangelizandi verbum Dei per triginta annos continuauit, &c. Quis non admiretur ſanctiſſimi huius viri ardorem? non differebat ille concionem in dies feſtos,ſed quotidie concionabatur,huncque ſubiit laborem per annos triginta. Quis nobis dabit multos Vincentios, qui orbem docendo peragrent? Imitemur virum ſanctiſſimum, quicunque ad prædicandum Euangelium vocati ſumus.

Exempla.

Exemplum D. Vincentij Ferrerij.

D.Antonin.

4. *Societas* Iesv *vocata ad prædicandum Euangelium.*

Ad hoc munus præcellentiſſimum, poſt alias ſacras religiones, vocata eſt Societas noſtra Iesv. Quàm verò ſtrenuè in eo ſe geſſerint eius filij, gerantque vſque ad hodiernam diem, longum eſſet percenſere, teſtes ſunt Luſitaniæ oppida,teſtis Braſilia,teſtis India,teſtis Sinarum regnum,teſtis Iaponia. Pergite, fratres chariſſimi, pergite, inundationes maris, & terræ labores tanquam lac fugite, vt animas Deo lucremini. Diabolus Iob 1. ait: *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Diabolus vt animas in orcum trahat, circuit, ac perambulat terram; vos eandem circuite,& perambulate, vt animus in cælum ducatis.Paulum imitamini,de quo D.Hieron. Amos 5. ait: *Ante Paulum terra deficeret, quàm ſtudium prædicandi Euangelium.* Prius vos deficiat terra quã zelus,& ardor docendi rudes populos. Imitamini Patrem noſtrum Franciscvm Xaverivm, de quo idem dici veriſſimè poteſt: prius illum terra deficeret, quàm ſtudium prædicandi Euangelium. Hoc ardenti ſtudio inflammatus, Roma in Luſitaniam eſt profectus, ex Luſitania in Indiam venit, ex India ad Molucas, à Molucis ad Iapones nauigauit, ad Sinas cùm pararet profectionem, in cæleſtem patriam à Deo vocatus eſt. O virum omni præconio dignum, qui, vt Chriſti Euangelium toto orbe promulgaret, inundationes maris, & labores terrarum tanquam lac dulciſſimum ſugebat. Imitamini,vt alios relinquam, Patrem Criminalem, qui ducenta amplius millia paſſuum ſingulis menſibus ingenti labore nudis pedibus obibat, erudiendæ plebis cauſa. Nullum Deo tale eſt ſacrificium (ait Gregor. homil.13.in Ezechiel.) quale eſt zelus animarum,&c. Offerte hoc ſacrificium Deo, multas animas zelo veſtro, & labore, ex diaboli captiuitate ereptas ad eum afferte. Pſal.28. *Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum, afferte Domino gloriam, & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius*, &c. Sacrificia agnorum poſtulat pſalmographus afferri in honorem gloriámque Dei. Vos alia præſtantiora afferte, & offerte ſacrificia, videlicet animas, ex cacodæmonis imperio liberatas,in magnum honorem, magnámque ſummi Dei gloriam. Matth.9. (ait Dominus) *Meſſis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo Dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam*, &c. Toto orbe meſſis eſt Chriſti, pauci autem ſunt operarij,qui zelo ardeant, potiúſque velint animas Chriſto, quàm ſibi pecunias, & honores lucrari. Rogemus ergo quotidie Dominum tantæ meſſis, vt bonos zelóque ardentes operarios ipſe excitet, mittátque in meſſem ſuam ampliſſimam.

D.Gregor. *Zelus animarum ſacrificiũ Deo gratiſſimum.* Pſal.28.

Matth.9.

Iob 1.

D.Hieron. *D. Pauli zelus & feruor.*

B.Franciſcus Xauerius.

CAPVT XIV.

Morale.

De benedictione Iſſachar, Gad, & Dan.

1. *Iſſachar hominẽ adumbrat humilem,& ad tolerandos pro cæleſti gloria labores fortem.*

Issachar hominem adumbrat Dei obſequiis mancipatum, atque humilem: aſino idcirco adumbratur, quia humile eſt animal. Equo enim ſuperbia ſignificatur; aſino abiecto animali humilitas. Noluit Dominus equo vehi, cùm Ieruſalem de morte triumphans eſt ingreſſus, ſed humili aſello. Pſalmo 17. *Aſcendit ſuper Cherubin & volauit.* Is qui ſuper Cherubinos aſcendit,non Cherubinis, ſed aſello vectus triumphare voluit, quia humiles amat, ſuperbiam odio habet. Fortis dicitur aſinus Iſſachar, ſiue vt D.Hieron. vertit in quæſt.Hebr. dicitur *oſſeus* aſinus;quoniam vir iuſtus, & humilis fortis eſt ad tolerandos labores pro Chriſto,& omnia portanda onera; oſſeus eſt, durus, ac robuſtus ad perferenda pro Deo mala omnia. Iuuat autem illum nimis cæleſtis gloriæ conſideratio, quocirca ſequitur: *Vidit requiem quòd eſſet bona, & terram quòd optima, & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum, & factus eſt tributis ſeruiens.* Videt mentis oculis vir iuſtus æternam requiem,quod ſit bona: videt terram repromiſſionis cæleſtem, quòd ſit optima, omnibus diuitiis, gaudiis, & oblectationibus redundans. Vt verò ad illam perueniat, humeros ſuos ſupponit ad portandum onera omnia,omniáque tributa ſoluit,quæ Deo clementiſſimo Regi debet.Gloſſa interlin. hoc loco: Qui (inquit) ad promiſſam requiem peruenire deſiderat, mandatorum onera libenter portat,&c. Matth.20. aiunt vineæ operarij: *Portauimus pondus diei & æſtus*,&c. Cur pondus diei & æſtus portauerunt hi operarij? cur ſuppoſuerunt humerum ad portandum onus? ſanè propter mercedem, videlicet propter denarium æternæ gloriæ. Pſal.118.ait Dauid: *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum, propter retributionem.* Qui retributionem ſiue remunerationem Dei ſempiternam ante oculos ponit,id onus alacriter fert,quod mandatorum affert obſeruatio. Moſes ad Hebr.11. *aſſiciebat*

Gloſſ. interl.

Præmiũ æternæ gloriæ ad labores tolerandos excitat.

Pſal 118.

Ad Hebr.11.

in

in remunerationem, &c. Aſpicit quoque noſter Iſſachar, iuxta nomen ſuum,mercedem, quam à Deo accepturus eſt : nam nomen Hebræum, Iſſachar, mercedem ſonat. Propter Deum quidem maximè laborat,ſed in mercedem quoque gloriæ ſempiternæ oculos coniicit, iuxta illud D.Auguſtini Pſal. 36. Si vis ſuſtinere laborem, attende mercedem, &c. Matth.20. *Cùm ſerò factum eſſet, dicit Dominus vineæ procuratori ſuo : voca operarios, & redde illis mercedem.* Cùm ſerò factum fuerit,hoc eſt,poſt mortem,mercedem æternæ gloriæ recipiet noſter Iſſachar, in hanc oculos coniicit dum viuit, vt onera omnia fortiter portet.

D.Auguſt. Matth. 20.

2. D.Gregor. aſino forti gentilitatem ait ſignificari ad Chriſtum conuerſam, quæ iugo & oneri leui Euangelij humeros ſuppoſuit, propter remunerationem.Lib.1.moral.cap.17.Fortis(inquit) aſinus requiem, ac terram optimam videt, cùm gentilitas idcirco ſe ad robur boni operis erigit, ad æternæ vitæ patriam tendit. Quæ & ad portandum onus humerum ſupponit, quia conſpecta ſuperna requie, præceptis etiam grauibus ſe ſubiicit, & quidquid intolerabile puſillanimitas aſſerit,hoc ei leue, ac facile ſpes remunerationis oſtendit.Hæc D.Gregor.

D.Gregor. *Spes remunerationis omnia facilia oſtendit.*

3. Præterea imago eſt Iſſachar religioſi obedientis. Religioſus obediens prælatis, non eſt ſuperbus equus,pretioſo ornatus ephippio,onera difficilia,quæ imponuntur recuſans, honores tantùm, & dignitates complectens. Iumentum eſt bonus obediens, ad omnia onera portanda humiliter paratum : iudicium, voluntatémque ſuam Prælato ſubiicit, quâ ille ducit, ſimpliciter facit iter, dicítque Deo illud Pſalmi 72. *Vt iumentum factus ſum apud te, & ego ſemper tecum,tenuiſti dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me, & cum gloria ſuſcepiſti me*, &c. Vt iumentum ſit obediens apud Dominum, & ſemper cum eo eſt, ad obediendum paratus. Deus autem in voluntate ſua deducit eum in vita hac : voluntas enim Prælati qua obediens ducitur, voluntas Dei eſt. Poſt hanc vitam *cum gloria*(inquit)*ſuſcepiſti me.* Pſalm.79. *deducis velut ouem Ioſeph.* Simplex iumentum eſt obediens religioſus, & ouis eſt, vt iumentum eſt apud Deum, vt ouis ſimplex deducitur ab illo : quónam deducitur?in cæleſtem deducitur patriam, vbi maxima cum gloria ſuſcipitur. Iumentum fortè eſt obediens, oritur autem hæc fortitudo ex mortificatione carnis ; idcirco dicitur Iſſachar aſinus oſſeus. Religioſus mortificatione carens, & carnis cupiditatibus, potius quàm Prælato obediens, equus eſt ſuperbus, & pinguis,religioſus autem mortificatus, oſſeum eſt iumentum,carne caret, carnis cupiditates execratur,honorem non quærit, aut dilicias in religione, ſed laborem, quæcunque imponuntur onera,libenter fert. Oculos enim in terra cæleſti defixos habet,quæ fluit lacte,& melle.Melle illo cæleſtis patriæ, dulcedine illa immenſa, gaudiis illis omni fine carentibus, ad omnia onera ferenda, etſi difficillima concitatur.

Iſſachar vmbra eſt viri religioſi. Pſalm.72. Pſalm.79.

MORALE.

De benedictione Gad.

4. Quiſnam eſt hic Gad, id eſt, accinctus, qui fratres ſuos ad bellum præcedit? *Gad* (inquit Iacob) *accinctus præliabitur ante eum,*id eſt,ante populum,*ipſe accingetur retrorſum.*Prælatus hic eſt Gad, qui ſubditos ad prælium aduerſus vitia omnia, & tartareos hoſtes præcedit. Accinctus præceſſit Gad, & expeditus abſque vxoribus & filiis,domo ſua,& quiete relicta : ſic Prælatus zelo Dei, atque animarum inflammatus, præcedit ſubditos expeditus, omnibúſque ſæcularibus ſolutus negotiis, iuxta illud Pauli 2. Timoth.2. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus*, &c. Præcedit etiam accinctus cingulo caſtitatis, iuxta illud Luc. 12. *Sint lumbi veſtri præcincti,* &c. Singularis enim caſtitas illis neceſſaria eſt, qui à libidine, & aliis vitiis ſubditos reuocare conantur.Præcedit quoque ſubditos dignitate prælatus, præcedit etiam exemplo.Ioan. 10. *Cùm proprias oues emiſerit, ante eas vadit, & oues illum ſequuntur.* Vadit ante oues paſtor bonus, quia exemplo præit : oues verò exemplum boni paſtoris ſequuntur. Hoc in paſtore magnopere requiritur, videlicet vt gregem ſuum exemplo præcedat, & impinguet. Nam paſtoris bonum exemplum ouibus pinguedinem affert, malum verò exemplum affert maciem.D.Bernardus ſermon.76. in Cant. Boni (inquit) paſtores non ceſſant impinguare pecus bonis, lætíſque exemplis, & ſuis magis, quàm alienis, &c. Proponit paſtor ante ouium oculos exempla ſanctorum,quibus eas ad mandata Dei ſeruanda excitet ; rectè quidem facit, paſcua offert pinguia, ſed non ita hæc impinguant paſcua, ſicut ea exempla, quæ paſtor in ſe ipſo præbet. Impinguant oues exempla paſtorum, paſtoribus verò ipſis honorem afferunt, & apud oues reuerentiam. Vt enim, ait Bernardus loco citato, ſi paſtores alienis exemplis non ſuis impinguare volunt pecus, ignominia eſt illis,& pecus ita non proficit,&c.

Ioan.10. *Exemplum paſtoris.* D.Bernard.

Ioſue 3. *Sacerdotes qui portabant arcam Domini pergebant ante eum*, id eſt, ante populum : ſic oportet Prælatos, qui arcam Domini, id eſt, Eccleſiam portant, pergere ante populum non ſolùm dignitate,ſed etiam ſanctitate, vt eodem capite dicitur : *Arca præcedebat populum ſpatio cubitorum duorum millium. Quando* (inquit) *videritis arcam fœderis Domini, & ſacerdotes portantes eam,vos quoque conſurgite, & ſequimini præcedentes, ſitque inter vos, & arcam ſpatium cubitorum duorum millium, vt procul videre poſſitis, & noſſe per quam viam ingrediamini.* Per ſpatium duorum millium cubitorum Iſraëlitas præcedebant ſacerdotes portantes arcam:ſic per longum ſpatium oportet Prælatos præcedere ſubditos. Longum ſanè ſpatium ſignat Prælatis magnus Gregorius, per quod præcedant virtute populum. Sic enim ſcribit ſecunda parte paſtoralis, cap.1. Tantum debet actionem populi actio tranſcendere præſulis, quantum diſtare ſolet à grege vita paſtoris, &c. Quaſi dicat, oportet ſacerdotes portantes arcam Dei præcedere ſubditos exemplo, per ſpatium longiſſimum multorum cubitorum, vt eorum exemplo videant ſubditi,eóſque ſequantur. Viam oſtendebant populo ſacerdotes, ait Ioſue Iſraëlitis: *Sequimini præcedentes, ſitque inter vos & arcam ſpatium cubitorum duûm millium, vt procul videre poſſitis, & noſſe per quam viam ingrediamini,*&c.Eundem in modum viam in terram repromiſſionis cæleſtem oſtendunt præſules præcedendo ſanctitate ſubditos,vt noſſe poſſint,per quam viam debeant ingredi. D. Gregor. in paſtor. part. 2. cap.3. Sit (inquit) rector, id eſt, Prælatus, operatione præcipuus,vt vitæ viam ſubditis viuendo

Ioſue 3. 2.Timoth.2. Luc.12. *Prælatus viam in terram promiſſionis ſubditis indicet.* D.Gregor.

Gad typus boni Prælati.

do denunciet, & grex qui paſtoris vocem, moreſque ſequitur, per exempla melius, quàm per verba gradiatur, &c. Hinc illud Senecæ lib. 1. epiſtol. 6. Longum iter eſt per præcepta, breue, & efficax per exempla, &c.

Seneca.

6. Non ſolùm autem Gad noſter, id eſt, præſul, accinctus & expeditus præliatur, ſed vt hanc expeditionem ad prælium conſequi poſſit, accingitur etiam retrorſum, hoc eſt, quemadmodum Gaditæ reuerſi ſunt domum ſuam: ſic & ille reuertitur in animum ſuum, in cor ſuum, in orationem, in rerum æternarum conſiderationem. Duæ ſunt accinctiones Prælati, altera ante eum, id eſt, ante populum, ante ſubditos, vt pro illis ſicut dux in acie ſtet, tartareóſque hoſtes proſternat: altera accinctio eſt retrorſum; reuertitur enim accinctus retro, cùm ad rerum cæleſtium meditationem ſe recipit, & ad prælia cum tartareis hoſtibus ſe præparat. Non enim benè ante populum præliatur Prælatus, qui retrorſum non accingitur, id eſt, qui ad æternas res cogitandas non reuertitur domum cordis ſui, ſed rebus caducis cogitationes impendit. Accingatur retrorſum Prælatus, quia vt in domum ſuam, id eſt, in cor ſuum ſe recipiat, accinctione, hoc eſt, prælio opus eſt. tartarei enim hoſtes rerum æternarum conſiderationem maximè impugnant. Audiamus D. Gregor. cap. 7. Sit (inquit) rector internorum, curam in exteriorum occupatione non minuens; exteriorum prouidentiam, in internorum occupatione non relinquens, ne aut exterioribus deditus, ab intimis corruat, aut ſolis interioribus occupatus, quæ foris debet, proximis non impendat. Hæc ille.

Prælatus meditationi vacet.

D. Gregor.

De benedictione Dan.

7. Dan iudicium ſignificat, vt verò placet Lyrano, imago eſt iudicis: *Dan iudicabit populum ſuum, erit coluber in via, ceraſtes in ſemita*, &c. Iudex improbus, ſiue tyrannus ſerpens eſt in via, ceraſtes eſt in ſemita, inhumanus eſt, & crudelis, mordet omnes, innocentes condemnat, nocentes abſoluit. Eccleſiaſtic. 3. *Vidi ſub ſole in loco iudicij impietatem, & in loco iuſtitiæ iniquitatem*, &c. Locus iudicij eſt tribunal iudicis, ſiue Regis, & locus iuſtitiæ: at iudices, & Reipublicæ gubernatores impij, locum iudicij efficiunt locum impietatis, & locum iuſtitiæ in locum mutant iniquitatis. Serpenti dixit Dominus Gen. 3. *Terram comedes*, hic cibus eſt iudicis impij, qui ſerpens eſt in via, terram comedit, terrena concupiſcit, pecunias extorquet, pro muneribus iuſtitiam deſerit, & iniuſtas fert ſententias. Eccleſiaſt. 20. *Xenia, & dona excæcant oculos iudicum, & quaſi mutus in ore auertit correptiones eorum.* Hoc eſt, munera iudices excæcant, & iudex quaſi mutus ſic in ore auertit correptiones flagitioſorum, id eſt, punitiones debitas flagitiis prætermittit. Libet exemplum iudicis muneribus excæcati proponere ex Dionyſio Carthuſiano, hoc cap. 20. Eccleſiaſt. fides ſit penes narratores. Narratur (inquit) quòd quidam habens cauſam, appropinquante die proferendæ ſententiæ, miſit iudici bouem; quo cognito aduerſarius miſit coniugi iudicis pinguem vaccam. Coniux maritum traxit ad partem ſuam, ventum eſt ad iudicium, quo inſtante, cùm iudex inciperet loqui in fauorem cauſæ eius, qui miſerat vaccam, alter admirans clamauit, bos loquere: reſpondítque iudex, bos loqui non poteſt, quoniam vacca non finit. Sic ille. Non ſinunt accepta munera iudicem iuſtam ferre ſententiam, tanquam frenum os comprimunt.

Iudex improbus ſerpens eſt in via.

Eccleſ. 3.

Genes. 3.

Eccleſ. 20.

Munera excæcant iudicem.

Dionyſ. Carthuſ.

Præterea poſſunt verba Iacob de bono iudice exponi ac recto. Iudicat ille populum ſuum; & ſerpens eſt in via, ceraſtes in ſemita, &c. Serpens, inquam, eſt metuendus in via, & ceraſtes, aduerſus latrocinia, aliáque ſcelera, quibus Rempub. expurgat. Si vis videre iudicem ſerpentem aduerſus latrocinia, lege D. Anton. p. 2. hiſt. tit. 16. cap. 1. §. 12. Robertus (inquit) dux Northmanorum iuſtitiam dilexit, fouit, atque in ſua terra ſeruari ſtuduit, adeò vt in magnis, ac publicis viis armillas, & annulos iuberet ſuſpendi, qui viatorum auiditatem riderent; dum non eſſent qui raperent, tantáque ſeueritate iniurias vindicauit maiorum in minores commiſſas, vt tutius, & liberius minores viuerent, quàm maiores. Hæc D. Anton. Mitiſſimus Dauid erat, ſed vt Dei ciuitatem ſceleribus expurgaret, erat ſerpens. Pſalm. 100. *In matutino* (inquit) *interficiebam omnes peccatores terræ, vt diſperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem* Non accipit bonus iudex munera oculos excæcantia, ſed reſpuit, ſicut legatus ille, de quo ſcribit D. Bernardus lib. 4. ad Eugenium: Martinus (inquit) Cardinalis presbyter, functus aliquando legatione in Dacia, tam pauper remeauit, vt penè expenſis & equis deficientibus, vix perueniret Florentiam. Ibi Epiſcopus loci donauit ei equum, quo Piſas peruectus eſt, poſtridie credo ſecutus Epiſcopus, (erat enim illi cauſa cum aduerſario, & agendi aderat dies.) cœpit requirere ſuffragia amicorum: ventum eſt ad Martinum, fiducia erat maior in illo, qui non poſſet eſſe immemor recentis beneficij. Tùm Martinus: decepiſti me, (inquit) neſciebam tibi imminere negotium; tolle equum tuum, ecce in ſtabulo eſt, & hora eadem reſignauit illi. Quid dicis mi Eugeni? nónne alterius ſæculi res eſt, rediiſſe legatum de terra auri, ſine auro, tranſiſſe per terram argenti, & argentum neſciuiſſe, donum inſuper, quod poterat eſſe ſuſpectum, illico reiciſſe? Adiungit ſanctiſſimus Pater Epiſcopi Gaufridi Carnotenſis exemplum, qui legationem in partibus Aquitaniæ adminiſtrauit: Eram (inquit Bernardus) cum illo in terra illa, cùm à quodam presbytero præſentatus illi eſt piſcis, quem vulgo vocant ſturgionem: percunctatus legatus, quanti venierit: non accipio (inquit) niſi receperis pretium, & reſignauit ſolidos quinque, inuito, & verecundo. Item, cùm eſſenius in quodam oppido, domina illius oppidi obtulit ei pro deuotione cum manutergio duas, vel tres paropſides pulchras, ligneas tamen, quas aliquandiu intuens homo ſcrupuloſæ cenſcientiæ, laudauit eas, ſed non acquieuit accipere. Quando argenteas recepiſſet, qui ligneas refutauit, &c. Adde his Samuelem quem populus ſic alloquitur 1. Reg. 12. *Non es calumniatus nos, neque oppreſſiſti, neque tuliſti de manu alicuius quippiam*, &c. Adde Paul. Actor. 20. *Argentum* (inquit) *& aurum, aut veſtem nullius concupiui, ſicut ipſi ſcitis*, &c. Probus iudex neminem calumniatur, neminem opprimit, non accipit de manu alicuius quippiam, argentum, & aurum, aut veſtem nullius concupiſcit.

8. *Bonus iudex qualis ſit.*

D. Anton.

Pſalm. 100.

Probus iudex munera non accipit excæcantia.

D. Bernard.

Gaufridus.

D. Bernard.

1. Reg. 12.

Actor. 20.

Vt cadat aſcenſor retrorſum.

9. *Duplex eſt caſus, in faciem, & retrorſum.* Duplex eſt caſus : alter in faciem, alter retrorſum. Qui cadit retrorſum, non videt locum, in quem cadit ; qui cadit in faciem, caſu locum cernit ; illi cadunt retrorſum, qui non vident peccatum, in quod cadunt, æternáque ſupplicia peccato debita, & pœnitentiam non agunt : illi verò cadunt in faciem, qui peccatum cernunt, móxque dolore affecti per pœnitentiam ſurgunt. D. Gregor. loco iam indicato: In faciem (inquit) cadere eſt, in hac vita ſuas vnumquémque culpas agnoſcere, eáſque pœnitendo deflere : retro verò, quò non videtur cadere, eſt ex hac vita repentè diſcedere, & ad quæ ſupplicia ducatur ignorare, &c. Qui cadit, videat diligenter ac conſideret, vbi cadat ; peccatum ſuum agnoſcat, ſtatímque reſurgat. Pſal. 50. ait Dauid: *Iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper.* Quaſi diceret, vt ait D. Auguſt. non poſui poſt dorſum meum, quod feci, peccatum meum ante me eſt, non poſt me, &c. Item: Ideo peto vt ignoſcas peccatum meum, quia ego agnoſco, &c. Si vis Deum tibi ignoſcere peccata tua, cognoſce, quàm celſo ex loco cecideris, & in quàm horrendum baratrhum cecideris, vigilanter conſidera. Qui mortifero peccato ſe contaminat, ex cœli arce celſiſſima cadit in profundiſſimum tartari lacum. Ante caſum enim cœleſti gloria dignus erat ; poſt caſum verò dignus eſt, qui in tartareos rogos præcipitetur. Apoc. 2. *Habeo aduerſum te quòd charitatem tuam primam reliquiſti : memor eſto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac.* Memor ſit, qui cecidit, loci celſiſſimi, vnde cecidit: *Memor* (inquit) *eſto vnde*, id eſt, ex quibus honoribus, ex quibus diuitiis, ac deliciis, in quæ opprobria, in quam inopiam, in quos dolores incideris, in te reuertere, ſicut ille prodigus filius Luc 15. age pœnitentiam, & prima bona opera fac, quæ ante caſum faciebas. Luc 15. in ſe reuerſus prodigus, dixit: *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus : ego autem hic fame pereo.* Memor fuit vnde exciderat, videlicet ex domo patris ſui, cibis abundante inciderat in diram famen : hac memoria ſtimulatus, egit pœnitentiam, & dixit: *Surgam, & ibo ad patrem meum*, &c. Memor ſit peccator domus Dei Patris ſui, ex qua excidit, memor ſit infinitæ illius ſaturitatis, quæ in domo tam opulenti Regis eſt, infiniti illius gaudij, infinitarúmque diuitiarum, ac deliciarum; in mentem reuocet infinitam bonorum omnium famem, quam in orco damnati patiuntur, & dicat : ſurgam ex hoc caſu mortifero, & ibo ad Patrem meum, qui vt Pater miſericors, prodigum filium reuertentem domum paterno amore excipet.

Duplex eſt caſus, in faciem, & retrorſum. D. Gregor. *Qui cadit, videat vbi cadat, vt reſurgat.* Pſalm. 50. D. Auguſt. Apocalypſ. 2. *Memor ſit peccator vnde excidirit, & in quem locum inciderit.* Lucæ 15.

10. Præterea ſignificat equus corpus noſtra, aſcenſor autem animam, quæ corpus, quaſi eques regit. D. Ambroſ. lib. de benedict. Patriarch. Nos (inquit) cùm bene in via currimus, caueamus, nec vbi ſerpens lateat in ſemita, & ſubruat veſtigium equi, hoc eſt, corporis noſtri, & deiiciat ſubitò equitem dormientem, &c. Diabolus ſerpens eſt in via, ceraſtes in ſemita : hic ſerpens mordet vngulas equi noſtri, id eſt, corporis, cùm nos tentat, & ad caſum impellit; tunc autem cadit aſcenſor, ſiue eques, id eſt, animus retrorſum, cùm venenum morſu effuſum ad conſenſum animi peruenit. Iacob. 1. *Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus, & illectus: deinde concupiſcentia cùm conceperit, parit peccatum, peccatum verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem*, &c. Veluti ſerpens nos mordet corporis concupiſcentia, tentat nos, venenum ſuum in nos fundit, quòd ſi anima venenum per conſenſum receperit, parit peccatum & mortem ſempiternam. Caueamus ergo, vt Ambroſius monet, nec vbi ſerpens lateat in via, & ceraſtes in ſemita, & equum noſtrum, id eſt, corpus mordeat, deiiciatque animum aſcenſorem retrorſum. Aſcenſor ſiue eques animus equum ſuum, id eſt, corpus frenet, & rationis habenis regat; obtemperet verò corpus animo, quemadmodum obtemperat equus equiti.

Vt cadat aſcenſor retrorſum. D. Ambroſ. *Corpus equus eſt, animus eques.* Iacob. 1.

CAPVT XV.

MORALE.

De benedictione Nephthali, & Aſer.

1. *Nephthali adumbrat concionantes, & docentes populos.* NEPHTHALI (ait Iacob) *ceruus emiſſus, & dans eloquia pulchritudinis.* Congruunt verba hæc morali ſenſu eis, qui excurſiones per oppida faciunt concionantes, & Chriſti Euangelium nuntiantes ; eis quoque qui in vtramque Indiam, orientalem & occidentalem, in Iaponiam, Sinas, Braſiliam, aliáſque huiuſmodi regiones mittuntur, ad docendos populos Euangelij ignaros. Ceruus emiſſus eſt ille, qui in has mittitur regiones ; quoniam cerui cum ſerpentibus pugnant, vt Plinius docet lib. 8. cap. 32. Veſtigant (inquit) cauernas, nariúmque ſpiritu extrahunt renitentes, &c. Noſter verò ceruus emiſſus cum tartareis ſerpentibus, id eſt, dæmonibus, certat, eóſque ex cordibus hominum Dei ſpiritu depellit. Velox ceruus eſt, qui maria pernauigat, terráſque peragrat, *dat eloquia pulchritudinis*, hoc eſt, pulcherrima. Quia nihil pulchrius eſt, quàm euangelica eloquia, quæ ſalutem, æternamque vitam hominibus afferunt. Iſaiæ 52. *Quàm pulchri* (inquit) *ſuper montes pedes annuntiantis, & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem*, &c. Si pulchri ſunt pedes horum ceruorum, id eſt, concionatorum ; quàm pulchra erunt ora, quæ pacem Dei cum hominibus annuntiant, quæ animæ corporúmque ſalutem æternam, quæ omne bonum prædicant ? ô felices ceruos, quos Deus mittit?

Cerui cum ſerpentibus pugnant. Plinius. Iſai. 52.

2. *Mites ceruos, non leones crudeles mittit Deus.* Non mittit leones crudeles, ſed ceruos mittit Deus mites, atque imbecilles; humiles enim ac mites oportet eſſe gentium doctores, & fortitudinem ad munus tantum perficiendum à Deo expectare, iuxta illud Pſalmi 17. *Deus qui præcinxit me virtute, qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum, & ſuper excelſa ſtatuens me, qui docet manus meas ad prælium, & poſuiſti vt arcum æneum brachia mea*, &c. Suos prædicatores fortitudine præcingit, vt gentibus ad mortem vſque Euangelium prædicent ; eorum pedes perficit veluti pedes ceruorum, vt maria, terráſque ad quærendas cœleſtes gemmas percurrant; his pedibus omnia mundana per contemptum ſubiicit, ſuper omnia illos ſtatuens ; docet ſuos concionatores ad prælium cum tartareis hoſtibus, & ponit vt arcum æneum brachia eorum, hoc eſt, magna fortitudine illos donat. Pſal. 67. *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa*, id eſt, fortitudine & vi multa diuini Spiritus. Luc. 22. *Ego dabo vobis os, & Fortitudo prædicatorum.* Pſalm. 17. Pſal. 67. Luc. 22.

& ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere omnes aduerſarij veſtri. Actor. 6. *Diſputabant Iudæi cum Stephano, & non poterant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui, qui loquebatur.*

3. *Veritas eſt pulchritudo ſermonum, mendacium fœditas verborum.* Pſalm. 11.

Eloquia pulchritudinis ſunt verba Dei, quia veriſſima ſunt. Veritas eſt pulchritudo, cuius hominum intellectus amator eſt. Hac pulchritudine fulgent diuina verba; hominum eloquia ſæpè hac pulchritudine veritatis carent, mendaciſque fœditate contaminantur: at eloquia Dei, veritatis decorem ſemper habent. Pſal. 11. *Diminutæ ſunt veritates à filiis hominum, vana locuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum, labia doloſa in corde, & corde locuti ſunt.* Huiuſmodi ſunt doloſorum hominum verba. At de eloquiis Dei ſubiicit Dauid: *Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum*, &c. Caſta ſunt eloquia Dei, hoc eſt, pura, nulla falſitate inquinata. Similia ſunt argento igne examinato, ſæpéque ab omni ſcoria expurgato, & à terræ fœcibus ſeparato. Quemadmodum huiuſmodi argento nulla adhæret ſcoria; ſic eloquiis Dei nulla ineſt falſitas; ineſt autem fulgens pulchritudo, ſummæ veritatis. Pulchritudinem etiam addit eloquiis Dei concionator, qui exemplo, & magno animi ardore, & zelo concionatur. Nam vt ait D. Gregor. 2. part. paſt. cap. 3. illa vox libentius auditorum corda penetrat, quàm dicentis vita commendat, &c.

Dei verba plena ſunt veritate. Ibidem.

D. Gregor.

4. *Ardens concionatorum ſit eloquentia.*

Neque verò reiicienda eſt ſana ac prudens eloquentia, concionem non eneruans, ſed roborans, & auditores promouens. Quemadmodum enim folia arbori, ita non inanis & affectata, ſed ardens eloquentia pulchritudinem concioni affert. Sed de fructu curandum nobis eſt, de foliis non nimium. Verba appellat D. Gregor. folia in præfatione moral. cap. 5. Quæſo (inquit) vt huius operis dicta percurrens, in his verborum folia non requiras. Item: Quoties in foliis malè lætæ ſegetis culmi proficiunt; minori plenitudine ſpicarum grana turgeſcunt, &c. Philo in lib. de Abrahamo ſermonem ſimilem ait eſſe vmbræ; corporibus rerum naturas. Corporum ratio potius habenda eſt, quàm vmbrarum; vt corpora ſequuntur vmbræ: ſic res ſequuntur verba. Abſurdum eſt (ait Philo) vmbram pluris, quàm corpus facere, aut rebus præferre imagines. Certè vmbræ imaginíque ſermo eſt ſimilis, corporibus autem, & exemplaribus ipſæ rerum naturæ, de quibus diſſeritur. Sic ille. Et in lib. de vita contemplatiua rectè docet, volubilem, ac celerem verborum elocutionem, res, quarum potiſſima ratio habenda eſt, auditorum animis non imprimere. Expeditam, (inquit) & vna ſerie continuam elocutionem auditorum mens non valens aſſequi, à tergo relinquitur, nec ſatis audita percipit, &c. Denique Act. 10. ſic legimus: *Loquente Petro verba hæc cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes, qui audiebant verbum.* Vtinam tales ſint Eccleſiæ concionatores, vt illis loquentibus, ſuper auditores Spiritus ſanctus cadat.

D. Gregor. *Verba folia ſunt.*

Verba ſunt vmbra, corpus rerum naturæ. Philo.

Actor. 10.

De benedictione Aſer.

5. Moſes ita benedixit Aſer: *Benedictus in filijs Aſer: ſit placens fratribus ſuis, & tingat in oleo pedem ſuum. ferrum & æs calceamentum eius. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & ſenectus tua.* Iacob autè ſic: *Aſer pinguis panis eius, & præbebit delicias Regibus.* Nomen Aſer fælicitatem ſignificat. Cùm natus eſt Aſer, dixit Lia Gen. 30. *Hoc pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent mulieres, propterea vocauit eum Aſer.* Adumbrat hic filius Iacob virum religioſum, cœnobiticam vitam cum aliis agentem; congruit illi nomen Aſer, id eſt, fælicitatis, fæliciſſimus enim is eſt, quem ex mundi tenebris Deus in religioſam vitam vocat; dicitur à Moſe benedictus in filiis Aſer: at noſter Aſer, id eſt, vir religioſus, benedictus eſt in ἀτεκνίᾳ, id eſt, in carentia filiorum, & caſtitate, de qua Sap. 4. legitur, *ô quam pulchra eſt caſta generatio*, Græcè, ἀτεκνία, id eſt, filiorum carentia, *cum claritate.* Pulchritudinem eximiam habet caſtitas, & claritatem, ac fulgorem, placet Deo maximè, & coram hominibus fulget. D. Ambroſ. in lib. de Ioſeph: In moribus (ait) Ioſeph, & in eius actibus lucet pudicitia, & quidam ſplendet caſtimoniæ comes nitor gratiæ, &c. Seneca ad Albinam: Vnicum (inquit) tibi ornamentum: pulcherrima, & nulli ætati obnoxia forma, decus maximum, viſa eſt pudicitia, &c. Hoc gratiæ nitore, hoc decore caſtitatis, hoc ornamento maximè ornatur vir religioſus, & benedictus eſt Aſer in ἀτεκνίᾳ. In lege veteri, quia populus Iſraëliticus Dei cultor filiorum procreatione multiplicabatur, benedictus erat Aſer in filiis, Pſalm. 127. *Vxor tua ſicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ*, &c. cum vite abundante, & plena botris confertur vxor abundans filiis: in lege verò noua, Cant. 2. *Tempus putationis aduenit.* Amputatur vitis hæc per caſtitatem perpetuam, & excinditur, vt Dominus docuit, Matt. 19. *Sunt* (inquit) *eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum.* Fælix eſt putatio vitis, quæ non botros, ſed regnum fert cælorum.

Genes. 30.

Aſer eſt typus viri religioſi.

Sapient. 4.

Caſtitatis pulchritudo.

D. Ambroſ.

Seneca.

Pſalm. 127.

Cant. 2.

In lege noua tempus eſt putationis.

Matth. 19.

Sequitur: *Aſer ſit placens fratribus ſuis.* Debet noſter Aſer placere fratribus ſuis, cum eis verſari debet ſumma cum pace, & charitate, ita vt omnibus proſit, nulli noceat, iuxta illud Pauli ad Roman. 15. *Vnuſquiſque proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationem*, Græcè εἰς οἰκοδομήν. eſt enim religioſorum congregatio, ædificium, ſiue domus Dei, cuius exædificationi operam dare oportet omnes religioſos, maximè exemplo fratribus ſuis placentes, eóſque ædificantes. Bonum exemplum ædificatio appellatur, & meritò quidem. Nam ij qui bono exemplo elucent, religionem ſuam ædificant: qui verò malum exemplum fratribus ſuis præbent, religionem deſtruunt. Ædificij ſpiritalis perpendiculum, & amuſſim vocat D. Gregor. Nazianz. exemplum, in epiſt. ad Gregor. Nyſſen. apud Baſil. epiſt. 95. Ambo, (inquit) id eſt, tu & Baſilius, reliquis omnibus exemplum facti eſtis Philoſophiæ, & quaſi perpendiculum quoddam ſpiritale, & amuſſis, tàm modeſtiæ in proſperis, quàm conſtantiæ in aduerſis, &c. Iacob. 2. *Quis ſapiens, & diſciplinatus inter vos? oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam in manſuetudine ſapientiæ.* Oſtendat noſter Aſer fratribus ſuis hoc exempli perpendiculum, hanc amuſſim, vt rectum, & ad perpendiculum conſtruant ædificium. Tertullian. de Pallio cap. 6. Et ſi (inquit) eloquium quieſcat, ipſe habitus ſonat, ſic denique auditur Philoſophus, dum videtur, de occurſu meo vitia ſuffundo, &c. Hoc boni eſt religioſi, non ſolùm eloquio, ſed ipſa modeſtia, & exemplo ſonare. Eſt enim exempli, ac virtutis magnus ſonitus. Exemplum præſtans vir, quamuis taceat, auditur, cùm videtur, eius conſpectus ad virtutem eſt adhortatio, eius occurſus vitiorum ſe-

6.

Ad Rom. 15.

Exemplum bonum religionis domum ædificat: malum deſtruit.

Exemplum eſt amuſſis, & perpendiculum.

Iacob 2.

Tertullian.

Exemplum ſonat.

ctatores pudore ſuffundit, virtute autem præ-
Pſalm.118. ditos exhilarat, iuxta illud Pſalmi 118. *Qui timent te,videbunt me,& lætabuntur*,&c. Religioſorum alæ,quibus in cælum volant, virtutes ſunt, his alis ſe ſe viciſſim exemplo percutiunt, &
Ezech.3. ad volatum excitant.Ezechiel.3.*Audiui*(inquit) *vocem alarum animalium percutientium alteram ad*
D.Gregor. *alteram*, &c. D. Gregor. lib.24. moral. cap.11. Animalia (inquit) volantia alis ſuis viciſſim ſe feriunt : quia ſanctorum mentes in eo quòd ſuperna appetunt,conſideratis inuicem alternis virtutibus, excitantur. Ala enim ſua me percutit,qui exemplo ſanctitatis propriæ me ad melius accendit.

7. Addit Moſes benedictioni Aſer : *Tingat Aſer in oleo pedem ſuum* : oleum blandum eſt, nitidum lucis fomentum;indicat blandam, nitidam,virtutúmque omnium fomentum deuotionem, quam ſummopere religioſi optare, & quærere debent,ne lampades ipſorum extinguantur, &
Matth.22. cum fatuis virginibus Matth.22. clament : *Date nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguuntur.* Quemadmodum paulatim deficiente oleo, extinguitur lucerna; ita paulatim deficiente deuotione extinguitur vigor, & ardor mentis,qui ad peragendas religionis functiones
D.Bonauen. neceſſarius eſt. Quamobrem D. Bonauentura in lib. de ſex alis, cap. 6. Deuotione (inquit) fulcitur omnis religio, &c. Item : In omni religione vbi deuotionis feruor tepuerit; etiam aliarum virtutum machina incipit deficere, & propinquare ruinæ. Sic Bonauent. Qui deuo-
Deuoti omaximè neceſſaria eſt religioſis. tionis oleum habent, omnes religionis labores facilè tolerant, omnia laborioſæ vitæ exercitia facile exequuntur: illis qui deuotione carent, labores, ſanctáque exercitia amara videntur.
D.Bernard. Audiamus D. Bernard. ſerm. 3. de aſcenſione: Quidam (inquit)ad omnia vitæ huius exercitia, non ſolùm ambulant, ſed etiam currunt, imò volant, vt eis & vigiliæ breues, & cibi dulces, & panni ſuaues, labores non ſolùm tolerabiles,
Oleum deuotionis dulces reddit labores. ſed appetibiles videantur, &c. videlicet deuotionis oleum omnes hos cibos condiebat, ideò dulces illis videbantur : contra, aliis hoc ſuaui oleo carentibus,iidem cibi amari erant. Quam-
D. Bernard. obrem addit D. Bernardus : Alij (inquit) non non ſic, ſed, corde arido, & affectione recalcitrante,vix trahuntur ad hæc,&c.Item:Sunt multi inter nos, qui de vno pane edunt nobiſcum, cantant nobiſcum,laborant miſeri,& miſerabiles, vtpote ſocij tribulationis, ſed conſolationis non ita, &c. Tingat ergo Aſer noſter in oleo pedem ſuum, ſuaui deuotionis oleo condiat labores carnis amaros, vt ſpiritui dulces fiant.
D.Auguſt. Pedes animi affectus ſunt,teſte Auguſt.Pſal.94.
Pedes animi ſunt affectus oleo tingendi,& ferreis calceis muniendi. Pedes(inquit)noſtri in hoc itinere, affectus noſtri ſunt, &c. Hi maximè condiendi ſunt deuo-
Iob 29. tionis oleo,& eodem abluendi, iuxta illud Iob 29. *Lauabam pedes meos butyro.* Egregiè abluuntur pedes animæ, id eſt, affectus, butyro deuotionis ſuauiſſimo, & à ſordibus peccatorum emundantur. Præterea hi pedes deuotione veluti ferreis calceis ad iter cæli peragendum muniuntur. Vnde ſequitur: *Ferrum,& æs calceamentum eius*, id eſt, Aſer. Quemadmodum dum pedes ferro, vel ære calceatiomnia in itinere obſtantia conterunt, atque comminuunt : ſic affectus deuotione veluti calceati, omnia quæ cæleſte iter impediunt,conculcant,& in puluerem redigunt. Quemadmodum ſors Aſer ferro, & ære abundabat, ita illius anima, qui deuotione

A excellit, fortitudine aduerſus tartareos ſerpentes abundat, Pſalm. 90. *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem,* Pſalm.90.
&c. Equidem calceatos eſſe oportet ferro, & ære pedes eorum, qui ſuper aſpides, & baſiliſcos ambulant, leonéſque & dracones conculcant.

Sequitur : *Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & ſenectus tua*, &c. Hic eſt deuotionis effectus : hominem religioſum, ad religionis exercitia exequenda, & labores tolerandos ſemper iuuenem efficit.In paradiſo terreſtri arbor erat vitæ, quæ hominem in iuuentute corporis ſemper conſeruabat in paradiſo : religionis arbor eſt deuo- 8. *Vir deuotus vſque ad mortem vigorem ſeruat animi.*
B tionis, quæ religioſum in iuuentute animæ ſemper retinet,ita vt ſæper ſtrenuus, expeditúſque ſit ad officia religionis obeunda. Pſal. 91. Pſalm.91.
Senectus mea in miſericordia vberi : ex Hebræo, & Græco verti poteſt,*in oleo vberi*; ſicque vertit D. Hieron. Ecce tibi ſenectutem viri religioſi, rebus diuinis omnino mancipati, non ſolùm iuuentus, ſed etiam ſenectus eius, in oleo eſt vberi,id eſt, in vberi deuotione. Item eodem Pſalmo: *Plantati in domo Domini in atriis domus Dei noſtri florebunt, adhuc multiplicabuntur in ſenecta vberi,& bene patientes erunt,vt annuntient.*Religioſi in domo Dei ſunt plantati, veluti arbores cæleſtem ferentes fructum. ipſa enim domus Dei
C hortus eſt Dei amœniſſimus. Adhuc multiplicantur virtutibus, & operibus bonis, ac fructibus hæ arbores, etiam in ſenectute, & bene patientes ſunt, vt annuntient Domini laudes ore, atque opere. D.Hieron. ſic vertit:Tranſplantati in domo Domini in atriis Dei noſtri germinabunt. Adhuc fructificabunt,in ſenectute pingues,& frondentes erunt,annuntiantes quia rectus Dominus, &c. Tranſplantantur religioſi ex mundo in domum Domini,id eſt, in religionem,in ea germinant, & fructificant, etiam in ſenectute, vſque ad mortem pingues ſpiritus & deuotionis pinguedine, iuxta illud Pſalmi 62. *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea.* Pſalm.62.
D Denique vt Iacob ait: *Aſer pinguis panis eius,* 9. *Panis ſpiritalis ſit pinguis oleo deuotionis.*
& præbebit delicias Regibus, &c. Pinguis eſt religioſi panis,id eſt,cibus ſpiritalis, permixtus eſt, & aſperſus oleo deuotionis, & præbet delicias Regibus, iis videlicet, qui ſeipſos bene regunt, carnémque ſpiritui obedire cogunt : hi enim verè Reges ſunt, D. Gregor.teſte,lib.11.moralium cap.9. Qui (inquit) membrorum ſuorum motus bene regere ſciunt,non immeritò Reges vocantur, &c. & Beda Prouerb.16. Reges (inquit) dicit Salomon ſanctos, qui vitiis principaliter imperare,& virtutibus animæ,quaſi obſequentium comitum cuneis ſtipari conſueuerunt, &c. Huiuſmodi Regibus præbet delicias
E Chriſti panis pinguis,id eſt,auguſtiſſima Euchariſtia,deuotione exundans;ideóque in ſacro officio canit Eccleſia; pinguis eſt panis Chriſti,& præbebit delicias Regibus. Qui Reges ſunt, ſacramenti auguſtiſſimi percipiunt delicias.Etenim conuiuium hoc Regum eſt, à ſummo Rege Chriſto Regibus præparatum. Qui Ægypti cepis, vt ruſtici, delectantur, conuiuij regij dulcitudinem parum percipiunt,cùm tamen totius dulcitudinis fontem ſuſcipiant.Dulcedinis fontem Euchariſtiam auguſtiſſimam appellat D. D. Thom.
Thomas opuſculo 57. Suauitatem (ait) huius ſacramenti nullus dignè exprimere ſufficit: per quod ſpiritalis dulcedo in ſuo fonte guſtatur, &c.

Non

Non est Deus alius, vt Deus rectissimi.

10. *Benedictio populi Christiani.*

Post benedictionem Aser & tribuum Israël, addidit Moses benedictionem populi Christiani, in hunc sensum sublimiorem: *Non est* (inquit) *alius Deus, vt Deus rectissimi* populi Christiani, qui rectissimam habet à Deo legem, rectissimam fidem, rectissimasque virtutes. Deus ascensor est cæli, veluti currus, ipse est auxiliator populi sui. Magnificentia eius nubes, id est, legis nouæ promulgatores sicut nubes per vrbem discurrunt, terrasque cælesti irrigant pluuia. Habitaculum eius sursum in cælo est, & subter sunt brachia eius sempiterna, quibus Christianos suos complectitur, diuinóque tuetur auxilio. Habitabit Israël Dei, id est, populus Christianus, sub fortissimis Dei brachiis, & auxilio confidenter, & solus, id est, à populis infidelibus separatus. *Oculus eius in terra* erit frumenti, & vini; hoc est, oculi populi Dei in Ecclesia quæ terra est promissionis, videbunt panem cælestem, & vinum admirabile augustissimæ Eucharistiæ. Cæli verò super hunc populum Dei caligabût rore; hoc est, cælestium donorum rorem effundent, Ecclesiámque feracem reddent virtutum, operúmque bonorum. Beatus es tu Israël Dei, beatus es ô populo Christiane: quis similis tui qui saluaris in Domino, qui Dominum habes, cuius nomen est Iesus, id est, saluator, cuius sanguine à captiuitate hostium tuorum redemptus es? Hic saluator, hic Iesus, & Deus tuus, in quo saluaris, scutum est auxilij aduersus stygios hostes, est gladius gloriæ tuæ, hoc est, glorioſus gladius tuus orci disperdens castra.

CAPVT XVI.

MORALE.

De vxoribus, & filijs Iacob, ex Richardo de S. Victore.

1. *Vxores Iacob.*

LIBET hoc loco lectori optimo proponere, ea quæ Richardus de S. Victore vir egregius, de vxoribus, & filiis Iacob nobis scripta reliquit, ad exornandos mores aptissima, in libro de præparatione ad contemplationem, qui dicitur Beniamin minor. Aduertendum autem est, Iacob ex Dei dispensatione multas habuisse vxores, vt populus Dei q ui ex eo originem duxit, multiplicaretur. Habuit vxorem Liam, & Rachelem. Præterea habuit vxorem Zelpham ancillam Liæ, & Balam, ancillam Rachelis. Lia peperit illi filios sex, Ruben, Simeon, Leui, Iudam, Issachar, & Zabulon. Præterea filiam vnam Dinam. Rachel peperit Ioseph, & Beniamin. Ex Zelpha ancilla Liæ nati sunt Gad, & Aser, ex Bala ancilla Rachelis orti sunt Dan, & Nephthali.

2. *Rachel adũbrat rationẽ, Lia affectionem.* Richardus.

Moraliter Richardus duabus vxoribus Iacob ait significari duas hominis partes, rationem, & affectionem. Rachel rationem significat illustratam lumine cælestis sapientiæ, Lia significat affectionem ad normam virtutis compositam. Spiritui (inquit ille) rationali gemina quædam vis data est à Deo, vna est ratio, altera est affectio, ratio qua discernamus, affectio qua diligamus. hæ sunt spiritus rationalis geminæ vxores, ex quibus oritur generosa proles. Ex ratione oriuntur consilia recta; ex affectione desideria sancta: ex illa spiritales sensus, ex ista ordina-

A ti affectus, &c. Nomen Lia, vt ait Richardus, significat laboriosam, quia non sine labore magno affectio animi mortificatur. Rachel ex illius sententia significat videntem principium, vel ouem. Nam ratio illustrata sapientia diuina principium rerum omnium Deum cum simplicitate, vt ouis, contemplatur. Lia, id est, affectio, ancillam Zelpham habet, id est, sensualitatem, siue carnis concupiscentiam. Zelphæ nomen, iuxta Richardum, significat os inhians, quia concupiscentia ad voluptates semper inhiat. Vinum (inquit) quod Zelpha sitit, gaudium est voluptatis, de quo quanto plus bibit, tanto amplius sitit. Nam ad satiandum sensualitatis ap-
B petitum totus mundus non sufficit, &c. Rachel, id est, ratio, ancillam habet Balam, quod nomen significat inueteratam. Est autem ancilla rationis imaginatio, quæ rationi seruit. Discurrit (inquit Richardus) imaginatio, ancilla inter dominam, & seruum, inter rationem, & sensum, & quidquid extrinsecus haurit per sensum carnis, intus repræsentat ad obsequium rationis. Semper imaginatio rationi assistit, neque ad momentum quidem ab eius famulatu se subtrahit, &c. Nomen huius ancillæ est Bala, id est, inueterata. Est enim anus valdè garrula, cuius importunam garrulitatem nemo po-
C test omnino compescere. Richardus: Balæ (inquit) loquacitatem, neque ipsa domina Rachel, id est, ratio, compescere potest. hinc est, quòd sæpe dum psallimus, vel oramus, phantasias cogitationum, vel quaslibet imagines rerum ab oculis cordium amouere volumus, neque valemus. Quoniam ergo huiusmodi perstrepentium cogitationum tumultus, quotidie etiam inuiti patimur, qualis, vel quanta sit Balæ garrulitas quotidiano experimento docemur, &c.

Zelpha indicat concupiscentiam. Richardus. *Concupiscentia non satiatur.* *Bala significat imaginationem.* Richardus. Richardus. *Imaginatio est anus valde garrula, numquam tacet.*

Habuit Lia septem filios, hi septem ordinatos affectionis affectus significant, siue septem virtutes, videlicet, timorem, dolorem, spem, amorem, gaudium, odium, pudorem. Isti affectus omnes (ait Richardus) possunt esse mo-
D dò ordinati, modò inordinati: sed cùm fuerint ordinati, tunc tantum inter filios Iacob deputandi, &c. Primus filius Iacob fuit Ruben. Primus affectionis ordinatus affectus, est ordinatus timor, timori autem nomen Ruben congruit: significat enim nomen visionis filium, timor verò est filius visionis, quia à visione oritur, cùm enim homo improbus iustitiam Dei, & poten-
E tiam, eiúsque supplicia æterna mente videt, & considerat, timor oritur, & horror, filius huius visionis. Richardus: Quodammodo (inquit) cæcus est & minimè videt, qui peccare non timet, qui futura mala non præuidet, qui non erubescit prauitatem suam, qui non expauescit potestatem diuinam. Sed si incipiat ista videre, incipiet pariter, & timere; & quanto perfectiùs cognouerit, tanto vehementiùs timebit. Vides quàm iustè Ruben vocetur, id est, visionis filius, qui ex tali visione generatur, &c. De Ruben ait Iacob, *tu fortitudo mea.* Quomodo autem timor sit hominis fortitudo, ostendit Richardus his verbis: Quis in prælio victor extitit, vbi caro aduersus spiritum concupiscit? Quis tam numerosum exercitum conupiscentiarum suarum debellauit, si sine timore pugnauit? Rectè primogenitus dicitur, quia à timore Domini omne bellum inchoatur: rectè fortitudo appellatur, quia per timorem Domini cor contra concupiscentias suas roboratur, &c.

3. *Septem filij Liæ septem significant virtutes.* Richardus. *Ruben filius visionis significat timorem.* *Timor oritur ex consideratione.* Richardus. *Cæcus est, qui peccare non metuit.* *Timor est hominis fortitudo.* Richardus.

Secundus

4. *Timorem sequitur dolor, & contritio.*

Secundus filius Iacob fuit Simeon, quod nomen exauditionem significat. Secundus affectus ordinatus, est ordinatus dolor propter peccata susceptus. Nam timorem sequitur dolor.

Richardus.

Richardus: Magnum (inquit) timorem, necesse est vt sequatur dolor. quanto enim quis vehementius metuit pœnam, quam meruit; tanto acerbius plangit culpam quam fecit, &c. Appellatur autem hic dolor, Simeon, id est, exauditio; quoniam qui timore præcedente humiliatur, & verum dolorem, ac contritionem habet cum vera confessione, à Deo exauditur, eiúsque gratiam recipit. Richardus: Oratio quæ ex corde humiliato per timorem, & contrito per dolorem profertur, citiùs exauditur. Per Ruben, id est, timorem, cor humiliatur, per Simeonem, id est, dolorem, conteritur, & in fletu compungitur, sed beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Sic ille.

5. *Leui significat spem.*

Tertius filius Iacob fuit Leui, quod nomen significat copulatum, & spem indicat. Nam post natum Ruben, id est, timorem, & Simeon, id est, dolorem, & exauditionem, oritur spes veniæ, & cum illis copulatur.

Richardus.

Richardus: Quæ (inquit) consolatio potest esse pœnitentibus verè, & lugentibus amarè, nisi vna spes veniæ? hic est tertius filius Iacob, qui idcirco Leui, hoc est, additus, vel additio vocatur, quia duobus illis prioribus superadditur, &c.

6. *Post spem veniæ oritur amor.*

Quartus filius fuit Iudas, quod nomen significat laudantem, & confitentem. Indicat verò amorem, quia quod amamus, id approbamus, & laudamus. Post Leui tertium filium, id est, post spem veniæ, oritur Iudas, id est, amor quidam familiaris inter Deum, & animam.

Richardus.

Richardus: Quemadmodum post timorem subortus est dolor, sic post spem natam, & per quotidiana incrementa proficientem nascitur amor. Hic est quartus filius Iacob, & Iudas nominatur, id est, laudans, & confitens: quia quisque quod approbat, hoc amat, & quid est approbare, nisi laudare? illa est vera laudatio, illa pura confessio, quæ ex casta dilectione surgit, quæ ex laudis admiratione procedit, &c. Eodem loco addit, Iudam, id est, confitentem, vtramque confessionem exhibere. Est enim duplex confessio, altera laudis Dei, altera peccatorum nostrorum. Iudas verò, id est, confitens, & Deum laudat iugiter, & peccata sua confitetur.

Duplex confessio.

Richardus.

Richardus: Rectè (inquit) hic filius Iudas, id est, confitens, vocatur; quia verus amor semper confitetur, &c.

7. *Anima desiderium Dei.*

Post natum Iudam, id est, amorem, Rachel, id est, ratio, liberos habere valde cupit, & ait Iacob: *Da mihi liberos, alioquin moriar*, &c. Etenim postquam anima amat Deum, cognoscere illum valde desiderat.

Richardus.

Richardus: Nato (inquit) Iuda, id est, bonorum inuisibilium desiderio exurgente, atque feruente, incipit Rachel amore prolis æstuare, quia incipit velle cognoscere.

Vbi amor, ibi oculus.

Vbi amor, ibi oculus; libenter aspicimus quem multum diligimus. Quanto plus crescit Iudas, id est, affectus diligendi, tanto amplius in Rachel feruet studium cognoscendi, &c. Suscipit ergo Rachel ex Bala, id est, ratio ex imaginatione cooperante, duos filios, Dan, & Nephthali. Ad Dan (inquit Richardus) specialiter pertinet consideratio futurorum malorum: ad Nephthali autem speculatio futurorum bonorum, &c. Considerat igitur Dan tartarea tormenta, peccatis debita:

Richardus. *Consideratio futurorũ malorum, & futurorum bonorum.*

A Nephthali verò meditatur æterna gaudia iustis præparata. Nomen Dan significat iudicium. etenim horridum Dei iudicium meditatur, & impiorum cruciatus. Dicitur etiam iudicium, quia peccata quæ in animo exoriuntur iudicat, & damnat.

Dã & Nephthali quid significent.

Richardus: Ad Dan (inquit) pertinet exurgens malum, statim cùm per cogitationem pulsat, in iudicium adducere, diligenter discutere, deprehensum damnare, & tentationes ex tormentorum recordatione extinguere, &c.

Richardus.

Ad Nephthali autem spectat, (ait idem Richardus) per considerationem præmiorum inflammare desideria bona. Mirabiliter enim animum nostrum ad eorum desiderium accendit; quoties æternorum bonorum imaginem ante mentis oculos adducit, &c. Et cap. 27. Quis vnquam affectioni cordis posset persuadere, mundi huius prospera contemnere, & eius aduersa non formidare: nisi Dan, & Nephthalim suggerentibus futuræ vitæ tormenta, vel præmia æterna, non solùm frequenter, imò penè indesinenter cogeretur aspicere? Nunc autem per assiduam considerationem futurorum malorum facilè ei persuadetur contemptus præsentium bonorum, & per iugem contemplationem æternæ felicitatis inflammatur ad voluntariam tolerantiam pressuræ temporalis. Sic ille.

Richardus. *Consideratio æternorũ bonorũ, & malorũ animum inflammat.*

Richardus.

De bonis futuris gloriæ æternæ.

Ait autem nomen Nephthali significare comparationem, qua vtitur quando præsentia cum futuris comparat: Inspecta (inquit) Solis claritate considerat, quanta futura erit lux illa spiritualis, si tanta tamque mirabilis est lux ista corporalis: quanta erit lux illa, quæ erit nobis communis cum angelis; si tanta est ista, quam habemus communem cum bestiis: qualis erit lux futura beatorum; si talis est præsens lux ista miserorum? Item multiplicitatem bonorum inuisibilium coniicit ex multitudine bonorum visibilium. Quot putamus ea esse? sed quis possit ea dinumerare? Quot sunt oblectamenta oculorum, quot oblectamenta aurium, cæterorúmque sensuum? quot sunt colores, quot odores, quot sapores? Si ergo tot sunt deliciæ corporum, quot erunt deliciæ spirituum? si tanta possidemus in tempore, quanta sunt quæ expectamus in æternitate? Hæc Richardus.

Richardus.

8. *Quid significent* Gad, & Aser.

Post natos Dan, & Nephthali ex Bala ancilla Rachelis; nati sunt Gad, & Aser ex Zelpha ancilla Liæ. Significat autem prior in rebus prosperis temperantiam, posterior in rebus aduersis patientiam. Gad (inquit Richardus) & Aser duo sunt filij Zelphæ; rigor videlicet abstinentiæ, & vigor patientiæ. Gad prior nascitur, Aser posterior, quia prius est, vt temperantes simus ad bona propria, postea etiam vt fortes simus ad toleranda mala aliena. Et cap. 26. Per Gad (inquit) non solam illam quæ in cibo, & potu est abstinentiam intelligere debemus. Imò per Gad, & Aser intelligimus, omnis superfluæ delectationis, aut cuiuslibet corporalis afflictionis abstinentiam, vel patientiam, &c. Ostendit item hanc abstinentiam delectationum, & patientiam afflictionum, felicitatem parere, ideóque nomen Gad felicitatem significare, & nomen Aser beatitudinem.

Richardus.

Richardus.

Rectè (inquit ille) rigor abstinentiæ Gad, id est, felicitas dicitur, qui vbique calcat sæculi blandimenta, quæ detestatur; & iustè rigor patientiæ Aser, hoc est, beatus nominatur. *Beatus* (inquit scriptura Ecclesiast. 31.) *qui post aurum*

Richardus.

Ecclı. 31.

Iacob 1. *Gad calcat mundi gloriam. Aſer patitur mundi preſſuram.*

non abijt, nec ſperauit in pecuniæ theſauris. Et Iacobi 1. *Beatus vir qui ſuffert tentationem*; iſti ſunt Gad, & Aſer, quorum prior calcat mundanam gloriam; alter propter Deum libenter patitur mundi preſſuram. Ita Richardus.

9. *Deuotio gaudium internum.* Richardus.

Præter hos ex Lia ortus eſt Iſſachar, quod nomen mercedem ſignificat. Hoc autem filio, ait Richardus, ſignificari dulcedinem, & gaudium internum. Cap. 36. Illa (inquit) dulcedo, quæ intus ſentitur, eſt filius Liæ, qui ei quinto loco naſcitur, id eſt, Iſſachar, &c. Datur autem hoc gaudium mundi gaudia, & dulcedines conculcantibus, & afflictiones propter Deum patientibus. ideo poſt Gad oritur, & poſt Aſer. Richardus cap. 36. Rectè (inquit) poſt natiuitatem Gad, & Aſer, Lia talem filium genuit, quia niſi per abſtinentiam, & patientiam mens humana ad verum gaudium non pertingit. Qui adhuc infimis delectatur interna iucunditate indignus eſt, & qui vano timore perturbatur, ſpiritali dulcedine non poteſt frui. Per Gad extirpatur falſa delectatio; per Aſer vana perturbatio, &c. Significat verò nomen Iſſachar mercedem. Quid enim aliud (ait Richardus) tot tantiſque laboribus quærimus, quid aliud, quàm verum gaudium expectamus? Huius mercedis toties quaſdam primitias, & velut arrham quandam accipimus, quoties ad illud Domini gaudium internum intramus, & ex parte aliqua guſtamus, &c. Cap. 36. docet, internæ huius dulcedinis perceptionem, guſtum, & ebrietatem appellari, iuxta illud Pſalmi 33. *Guſtate, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.* Et illud 1. Petri 2. *Si tamen guſtatis, quoniam dulcis eſt Dominus.* Et illud Pſalm. 64. *Viſitaſti terram, & inebriaſti eam.* Guſtus dicitur, quia cum dulcedine æternæ gloriæ comparata, parua eſt; ebrietas verò, quia omnem mundanam dulcedinem ſuperat. Richardus: Parua (inquit) eſt dulcedo ad comparationem futuræ plenitudinis, magna autem in comparatione cuiuſlibet mundanæ iucunditatis. Præſens enim ſpiritualium virorum delectatio, futuræ vitæ gaudiis comparata, quantumlibet excreſcens, parua inuenitur. In cuius tamen comparatione, omnis exteriorum delectationum ſuauitas eſt nulla. O dulcedo miranda! dulcedo tam magna! dulcedo tam parua! Quomodo non magna, quæ omnem mundanam dulcedinem excedis? Quomodo non parua, quæ de plenitudine gloriæ vix ſtillam modicam decerpis? Modicum quidem de tanto fælicitatis pelago mentibus inſtillas; mentem tamen, quam infundis, inebrias. Meritò tantillum de tanto guſtus dicitur; meritò quæ mentem à ſeipſa alienat, ebrietas nominatur. Sic Richardus.

Richardus. *Per abſtinentiam & patientiam ad verum gaudium peruenitur.* *Deuotio guſtus dicitur, & ebrietas ſancta.* Pſal. 33. 1. Petr. 2. Pſal. 64. *Dulcedo deuotionis ſuperat dulcedines mundi.* Richardus.

10. *Zabulõ quid ſignificet.*

Poſt Iſſachar ortus eſt ex Lia Zabulon, quod nomen, vt interpretatur Richardus, ſignificat habitaculum fortitudinis. Significat præterea hic filius Iacob, (vt ille docet) odium vitiorum, & zelum ordinatum aduersùs hominum peccata, iuxta illud Pſalm. 4. *Iraſcimini, & nolite peccare.* Quid eſt enim (ait Richardus) iraſcendo non peccare, & non peccando iraſci, niſi homines vtiliter, non ad oculum amando, eorum vitijs indignari. Hunc Zabulonem habere ſe filium propheta ſignificabat, cùm Pſal. 138. dixit: *Perfecto odio oderam illos*, &c. Item: Rectè (inquit) poſt Iſſachar, qui merces interpretatur, Zabulon, id eſt, habitaculum fortitudinis naſcitur, quia poſt deguſtatam æternæ retributionis dulcedinem, animus contra tentationum argumenta mirabiliter roboratur, ſua ſubitò pericula paruipendens, Domini iniurias fortiter vleiſcitur, &c. Quantum donum ſit zelus animarum docet cap. 44. Neſcio (inquit) ſi poteſt homo aliquid à Deo in hac vita maius accipere; ignoro, an poſſit hac gratia interim maiorem aliquam Deus homini conferre, quàm vt eius miniſterio peruerſi homines in melius mutentur, vt de filiis diaboli filij Dei efficiantur. An fortè cuiquam maius videbitur eſſe, mortuos ſuſcitare? ergóne maius erit ſuſcitare carnem iterum morituram, quàm animam in æternum victuram? &c.

Pſal. 138. *Zelus animarum donũ Dei magnũ.* Richardus.

11. Dina *quid ſignificet.*

Poſt Zabulon orta eſt ex Lia filia Dina, quæ, vt Richardo placet, verecundiam ſignificat. Oritur poſt Zabulonem, id eſt, poſt odium peccatorum, quia ex peccatis oritur verecundia. Richardus cap. 45. Solum peccatum erubeſcere, eſt ordinatam verecundiam habere. Diſce priùs peccatum odiſſe, & tunc illud incipies veraciter erubeſcere, &c. At pudore ſuffunduntur multi homines, propter alia, quæ pudore digna non ſunt, & peccata non curant. Richardus cap. 46. Qualis (inquit) putas pudor eſt erubeſcere paupertatem, erubeſcere humilitatem? illud non pudet erubeſcere, ad quod docendum non puduit cæleſtem magiſtrum de cælo deſcendere. *Diſcite à me*, (inquit) *quia mitis ſum & humilis corde.* At iſti magis abominantes, quàm ſectantes humilitatem, multo amplius erubeſcunt, habere ſordidam veſtem, quàm ſordidam mentem. Quàm multi hodie ſunt, quos magis puderet in oratione feciſſe barbariſmum, contra regulam Priſciani, quàm protuliſſe mendacium in ſuo ſermone, contra regulam Chriſti? &c. Pulchritudinem verecundiæ oſtendit cap. 49. Eſt (inquit) Dina, id eſt, verecundiâ, admirandæ pulchritudinis, & formæ ſingularis; & quæ intuentium oculos facilè trahat, & admirantium animos citò ſua dilectione alliciat. Quis enim ignorat, quomodo modeſtia verecundiæ homines omnibus, & commendabiles reddat, & amabiles efficiat? vnde namque eſt, quòd verecundos homines ferè ſemper cæteris chariùs amplectimur, niſi quòd in eis, dum verecundiæ modeſtiam, modeſtiæque gratiam miramur, Dinæ quodammodo pulchritudine allicimur. Ita Richardus. Ex Rachele, id eſt, ratione, Iacob filium genuit Ioſeph poſt alios, quem Richardus ait ſignificare diſcretionem. Talis (inquit) proles de tali matre, Ioſeph de Rachele oritur, diſcretio de ratione, &c. Poſt Ioſeph naſcitur Beniamin in mentis exceſſu, id eſt, gratia contemplationis; de quibus legendus eſt Richardus, legendus quoque Philo in libro de Ioſeph.

Richardus. *Peccatũ verecundiam affert, nõ paupertas, &c.* Richardus. *Non pudet nos peccati, ſed aliarum rerum.* *Pulchritudo verecundiæ.* Richardus. *Modeſtia, & verecundia homines allicit.* Richardus.

* * *

CAPVT

CAPVT XVII.

De morte Moſis.

DEVTERONOMII CAP. XXXII.

1. LOCVTVSQVE eſt Dominus ad Moyſen in eadem die, dicens: Aſcende in montem iſtum Abarim, id eſt, tranſituum, in montem Nebo, qui eſt in Terra Moab contra Iericho: & vide Terram Chanaan, quam ego tradam filiis Iſraël obtinendam, & morere in monte. Quem conſcendens iungeris populis tuis, ſicut mortuus eſt Aaron frater tuus in monte Hor, & appoſitus populis ſuis: quia præuaricati eſtis contra me, in medio filiorum Iſraël, ad aquas contradictionis in Cades deſerti Sin: & non ſanctificaſtis me inter filios Iſraël. Econtrà videbis terram, & non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis Iſraël.

DEVTERONOMII CAP. XXXIV.

2. ASCENDIT ergo Moyſes de campeſtribus Moab ſuper montem Nebo, in verticem Phaſga, contra Iericho: oſtenditque ei Dominus omnem Terram Galaad, vſque Dan, & vniuerſum Nephthali, terrámque Ephraim, & Manaſſe, & omnem terram Iuda, vſque ad mare nouiſſimum, & auſtralem partem, & latitudinem campi Iericho, ciuitatis palmarum, vſque Segor. Dixítque Dominus ad eum: Hæc eſt terra, pro qua iuraui Abraham, Iſaac, & Iacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidiſti eam oculis tuis, & non tranſibis ad illam. Mortuúſque eſt ibi Moyſes ſeruus Domini, in terra Moab, iubente Domino: & ſepeliuit eum in valle Terræ Moab contra Phogor: & non cognouit homo ſepulchrum eius vſque in præſentem diem. Moyſes centum & viginti annorum erat, quando mortuus eſt: non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti ſunt. Fleuerúntque eum filij Iſraël in campeſtribus Moab, triginta diebus: & completi ſunt dies planctus lugentium Moyſen. Ioſue verò filius Nun repletus eſt Spiritu ſapientiæ, quia Moyſes poſuit ſuper eum manus ſuas. Et obedierunt ei filij Iſraël, feceruntque ſicut præcepit Dominus Moyſi. Et non ſurrexit vltra propheta in Iſraël, ſicut Moyſes, quem noſſet Dominus facie ad faciem, in omnibus ſignis, atque portentis, quæ miſit per eum, vt faceret in Terra Ægypti Pharaoni, & omnibus ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius, & cunctam manum robuſtam, magnáque mirabilia, quæ fecit Moyſes coram vniuerſo Iſraël.

Aſcende in montem iſtum Abarim.

3. *Abarim mõs ex quo Moſes terram repromiſſionis vidit.*

DEVTER. 32. & Num. 27. iuſſit Dominus Moſem in montem Abarim aſcendere, & in montem Nebo, vt terram repromiſſionis, quam Chananæi poſſidebant, inde cerneret. Deuter. 34. poſtquam tribubus duodecim benedixit, in montem aſcendit, Dei præcepto obtemperauit. Abarim nomen eſt multitudinis, à verbo, עבר, *abar*, id eſt, *tranſire*. Significat nomen *tranſituum*, vnde Deuteron. 32. dicitur: *Aſcende in montem iſtum Abarim*, id eſt, tranſituum. Mons erat è regione ciuitatis Iericho. *Aſcende* (ait Dominus) *in montem iſtum Abarim.* Vt Lyranus ait, Nebo appellabatur mons paruus, ſuper ipſum montem magnum Abarim ſe attollens; Phaſga verò ſuperior parui montis pars. Et Adricomius in deſcriptione tribus Ruben, Numer. 2. Montis (inquit) Abarim altior, & ſublimior pars dicitur Nebo: vertex autem Phaſga, &c. Erat Moſes in caſtris, in campeſtri terra Moabitarum, prope Iordanem. Ex planicie aſcendit in montem Abarim, & Nebo, & in Phaſga, quæ erat montis totius ſuprema pars. Sunt ergo tria nomina eiuſdem montis: ideo noſter interpres, & LXX. retinuerunt nomen Phaſga, neque verterunt, in collem, vt nonnulli voluerunt vertere.

Deut. 32.

Adricomius.

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraël. lit.

A *Oſtendit ei Dominus omnem terram Galaad.*

4. *Quomodo viderit Moſes ex monte terram promiſſionis.*

Ex vertice montis Abarim, qui Phaſga dicebatur, oſtendit Dominus Moſi terram repromiſſionis. Quomodo oſtenderit, dubium eſt. Potuit enim illam tenui quadam viſione oſtendere, neque admodum diſtincta, ita vt non vrbes, & oppida diſtinctè, ſed terræ longitudinem, & latitudinem, campos, montes, hortos, ſimiliáque alia videret. Potuit quoque Moſi repræſentare ſpecies creatas rerum omnium, & terræ totius, vt vrbes, oppida, incolas, agros, hortos, vineas, oliueta, terræ fertilitatem, aliáque omnia cerneret. Illud primum ſatis erat Moſi, ex vita diſcedenti: hoc ſecundum arbitratur Abulenſis. Deuter. 32. quæſt. 6. verba illa cap. 34. *Oſtendit terram vſque Dan.* ita exponit: Vidit Moſes non viribus naturalibus, ſed Deus oſtendit ei creando aliquid ſupernaturale, ſicut erat creare ſpecies venientes ad oculos Moſis, de omnibus rebus, &c. Item quæſt. 6. Oportebat (inquit) quòd Deus eleuaret ſupernaturaliter, vel confortando virtutem viſiuam Moſis, vt poſſet immutari à ſpeciebus pauci vigoris: vel quòd conferret maiorem virtutem ſpeciebus. Vel quòd verius eſt, ſcilicet, quòd Deus repræſentauerit Moſi ſpecies omnium locorum illius terræ, vt haberet perfectam, & diſtinctam

B

Abulenſis. Deut. 34.

ctam cognitionem de eis, & nihil notabile maneret, quod non cognoſceret. Sic ille. Et cap. 34. quæſt. 1. Fuit (inquit) potentia viſiua Moſis ſupernaturaliter eleuata, vt videret diſtinctè totam terram promiſſionis, ſicut B. Benedictus vidit totum mundum, &c. Lege, ſi placet, quæ diximus tomo 2. Concord. ad illa verba: *Oſtendit ei omnia regna mundi.* Dionyſius Carthuſianus ſic reſpondet: Non videtur probabile, quòd à monte illo potuerit Moſes tantam terræ latitudinem corporaliter intueri, niſi fortè miraculosè, ſed forſitan oſtendit Deus illi totam in ſpiritu, vel præcipuas partes eius, vel ſicut tentator legitur monſtraſſe Chriſto in monte omnia regna terrarum. Sic ille. Quòd ait, in ſpiritu ſolùm oſtendiſſe Deum terram Moſi, non placet. Non enim fruſtra in montem excelſum ductus eſt Moſes ad cernendam terram; fruſtra autem ductus eſſet, ſi in ſpiritu tantùm illam vidiſſet. in ſpiritu enim videre potuerat in planicie. Reſponderi tamen poteſt, Moſem vidiſſe terram oculis corporeis, eo modo, quo illis videri poterat, ideóque in montem ductum. Præterea vidiſſe in ſpiritu id, quod corporis oculi capere non potuerant. Oſtendit ergo Dominus Moſi terram Galaad, vſque ad Dan, quæ vrbs fuit terminus aquilonaris terræ promiſſionis; oſtendit ſortem tribus Nephthalim futuram, ſortem tribus Ephraim, C & tribus Manaſſe, & tribus Iuda, & aliarum quoque, vſque ad mare nouiſſimum; oſtendit etiam auſtralem partem, latum campum ciuitatis Iericho, vſque ad Segor, quæ eſt in parte auſtrali terræ promiſſionis, iuxta mare mortuum, de qua Loth Geneſ. 19. ait: *Eſt ciuitas hæc iuxta, ad quam poſſum fugere, parua, & ſaluabor in ea.* Appellatur Iericho ciuitas palmarum, quia multas ferebat palmas.

Abulenſis. Dionyſius Carthuſian. Geneſ. 19.

5. *Quódnã dicatur hic mare nouiſſimum?*

Quæritur verò, *quódnam mare appelletur* hoc loco *nouiſſimum?* Abulenſis, & Oleaſter exiſtimant, vocari mare mediterraneum, quod occidentale eſt terræ promiſſionis, hoc ſenſu: Oſtendit ei omnem ſortem tribus Iuda, vſque ad D mare mediterraneum occidentale, &c. Lyranus, & Carthuſianus putant, mare nouiſſimum dici hoc loco mare mortuum, éſtque ſenſus: Oſtendit ei omnem terram tribus Iuda, vſque ad mare mortuum. Probatur hæc interpretatio, quia cœpit Dominus oſtendere Moſi terram à Galaad vſque Dan, qui fuit terminus aquilonaris terræ; ergo probabile eſt, mare nouiſſimum ſignificare mare mortuum, quod eſt pars auſtralis. At verò, quia mare mediterraneum multo nobilius, & maius erat, mare nouiſſimum hîc mediterraneum appellari ſentiamus. Dicitur autem nouiſſimum, & extremum, quia versùs occidentem terram promiſſionis E claudebat, Moſes verò ex parte orientali terram cernebat.

Vidiſti eam oculis tuis, & non tranſibis ad illam.

6. *Terra repromiſſionis ſumitur latè & preſsè.*

Vidit Moſes terram repromiſſionis, ſed non eſt illam ingreſſus. Obiiciet quiſpiam, *Moſem ingreſſum eſſe terram repromiſſionis*; ingreſſus enim eſt ſortes tribus Ruben, & tribus Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe, quæ erant ante Iordanem, vt ſupra vidimus. Fuiſſe autem partes has terræ repromiſſionis, probatur; quia tribus Iſraël diſtributæ ſunt. Reſpondetur, terram repromiſſionis ſumi poſſe latè, vt comprehendat totam terram promiſſam Iſraëlitis A vſque ad Euphratem, Geneſ. 15. Exod. 23. terram Galaad, & cæteras; ſi latè ſic ſumatur, ingreſſus eſt Moſes terram repromiſſionis, & ſortes Ruben, Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe: ſed preſſiùs ſumitur terra repromiſſionis pro terra Chanaan, quæ eſt cis Iordanem, hanc vidit Moſes, ſed in eam non introiuit, propter delictum commiſſum ad aquas contradictionis, de quo iam ſupra diximus. D. Auguſtin. quæſt. 53. in lib. Numer. ait, mortes Aaronis, & Moſis fuiſſe ſigna futurorum, non ſupplicia indignationis Dei, &c. Sed loquitur de ſupplicio æterno, ſic enim ſcribit: Cùm Moſi & Aaroni dicitur, vt apponantur ad populum ſuum, B manifeſtum eſt, non eſſe illos in ira Dei, quæ ſeparat à pace ſanctæ ſocietatis æternæ. Vnde manifeſtatur, mortes eorum ſigna fuiſſe futurorum, non ſupplicia indignationis Dei, &c. Pſalm. 98. apertè ait, id quod dixit Dominus Moſi: *Non intrabis terram promiſſionis*, figuram fuiſſe, non pœnam: Illud, (inquit) quod dictum eſt Moſi, figura erat, non pœna: ſeni mors, quæ pœna? non intrare in illam terram, quæ pœna, quo intrauerunt indigni? Sic ille. Sed dicendum eſt, non fuiſſe maximam pœnam, fuiſſe tamen pœnam peccati mortem Moſis, & Aaronis, ne introirent in terram repromiſſionis, quod oſtendit Dominus his verbis Num. 27. *Aſcende* C *montem iſtum Abarim, & contemplare indè terram, quam daturus ſum filijs Iſraël, cúmque videris eam, ibis & tu ad populum tuum, ſicut iuit frater tuus Aaron, quia offendiſti me in deſerto Sin, in contradictione multitudinis.* Dicitur autem mors Moſis fuiſſe pœna peccati, quia diutius viuere poterat, ſed ne introiret in terram promiſſam, mortuus eſt. Vnde Rupertus: Adhuc (inquit) poterat Moſes vitæ huic eſſe idoneus, niſi vindicta properante dixiſſet Dominus: *Aſcende in montem, & morere*, &c.

Moſes non introiuit in terrã repromiſſionis propter delictum. D. Auguſt. Pſal 98. D. Auguſt. Num. 27. Rupertus.

Hæc eſt terra, pro qua iuraui Abraham, Iſaac, & Iacob.

7. *Promiſit Deus Abrahæ terram repromiſſionis.* Geneſ. 13.

Promiſit Dominus Abraham terram Chananæorum, quæ eſt cis Iordanem, Geneſ. 13. *Leua* (inquit) *oculos tuos, & vide à loco in quo nunc es, ad aquilonem, & meridiem, ad orientem, & occidentem, omnem terram, quam conſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo.* Poſteà iuſſit terram promiſſam perambulare: *Surge*, (inquit) *& perambula terram in longitudine, & in latitudine ſua, quia tibi daturus ſum eam*, &c. Pſal. 104. *Memor fuit teſtamenti ſui verbi quod mandauit in mille generationes, quod diſpoſuit ad Abraham, & iuramenti ſui ad Iſaac. Et ſtatuit illud Iacob in præceptum, & Iſraël in teſtamentum æternum, dicens: tibi dabo terram Chanaan funiculum hæreditatis veſtræ*, &c. Quæres, *an Deus promiſerit eidem Abrahamo reliquas regiones vſque ad Euphratem fluuium?* Reſpondetur, reliquas etiã promiſiſſe; extat promiſſio Geneſ. 15. *In illo die pepegit Dominus fœdus cum Abraham, dicens: Semini tuo dabo terram hanc à fluuio Ægypti vſque ad fluuium magnum Euphratem.* An autem illam poſſederint Iſraëlitæ, ſupra diſcuſſimus. Lege epiſt. D. Hieron. ad Dardanũ.

Pſal. 104. Geneſ. 15.

Mortuúſque eſt Moyſes in terra Moab, iubente Domino.

8. Rupertus. *Moſes mortuus eſt in monte.*

Moſem non eſſe mortuum multi exiſtimarunt. Aſſerunt plerique, (ait Rupertus) quòd Moſes non verè mortuus eſt, ſed Dominus eum abſconderit, &c. Catharinus Geneſ. 2. & 3. ait, tranſla

tranſlatum in paradiſum terreſtrem, ſed aduerſatur hæc ſententia verbis his Deuteron. 34. *Mortuus eſt Moyſes in terra Moab, iubente Domino.* Et Ioſue 1. ait Dominus: *Moyſes ſeruus meus mortuus eſt.* Clariſſimis verbis mors eius aſſeritur, non eſt opus longiori refutatione. Lege Rupertum, Deuter. 34. Ambroſ. in contraria eſt opinione lib. 1. de Cain, & Abel, cap. 2. & D. Hilarius, canone 20. in Matth. vt alios omittam. Abulenſ. Deut. 34. quæſt. 1. putat, non eſſe mortuum in vertice montis Phaſga, ſed poſtquam terram promiſſionis vidit, inde deſcendiſſe in vallem terræ Moabitarum, ibique ex vita diſceſſiſſe in ipſa valle; ſed in monte mortuum eſſe, verba ſcripturæ indicant, Deut. 33. *Mortuus* (inquit) *eſt ibi Moyſes in terra Moab.* Dixerat, Moſem aſcendiſſe in montem, & vidiſſe terram repromiſſionis. Addidit: *Mortuus eſt ibi Moyſes*, id eſt, mortuus eſt in monte, in quem aſcendit, & ex quo terram vidit. Et Deuter. 32. ait Dominus Moſi: *Aſcende in montem iſtum Abarim, & morere in monte, quem conſcendens iungeris populis tuis.*

Deut. 34. Ioſue 1. Deut. 33. Deut. 32.

9. Iubente Domino mortuus eſt. Hebraicè, עַל פִּי יְהוָה, *al pi Iehouah*, id eſt, *ad os Domini, ſuper os*, vel, *iuxta os, & præceptum Domini.* Mortuus verò eſt nullo præcedente morbo, aut dolore, ſed morte placidiſſima. Comitatus enim illum eſt Dominus, qui terram repromiſſionis oſtenderat, omniáque mortis mala ab illo propulit. Centum & viginti agebat annos, in hac verò ætate vegeto erat corpore, neque oculus eius caligine fuerat obductus, neque dentes moti. Chaldæus vertit: *Non caligauit oculus eius, neque mutatus eſt ſplendor gloriæ vultus eius.* Hebræi verò: neque fugerat, vel, defecerat, viror eius, id eſt, color viuidus vultus, ſeu humidum radicale. Animam in locum adduxerunt angeli ſubterraneum, in quo antiqui Patres erant; corpus autem non in monte, ſed in valle terræ Moab eſt ſepultum. Deuter. 34. *Sepeliuit eum in valle Moab contra Phogor.* Corpus Moſis angelus ex monte in vallem deduxit terræ Moabitarum, ídque in valle ſepeliuit, contra Phogor, id eſt, è regione templi, in quo idolum nomine Phogor colebatur, quod quia Iſraëlitæ venerati ſunt, graues dederunt pœnas, Numer. 25. templum autem idoli nominatum eſt, quia notiſſimum erat omnibus, vt ſciretur, Moſem non eſſe in alium locum delatum, ſed in illa regione ſepultum in qua obierat.

Mors Moſis fuit placidiſſima. Chaldæus. *Moſes ſepultus eſt in valle.* Deut. 34.

10. Quæritur, *an Moſem mori viderint aliqui ex Iſraëlitis?* Caietanus reſpondet his verbis: Viderunt Moſem mori in monte, & mortuum Eleazar ſummus ſacerdos, Ioſue, & alij principes populi, cum quibus aſcendit in montem, &c. Arbitratur ille, Moſem comitatos eſſe Ioſue, Eleazarum, & reliquos principes populi, eíque morienti aſtitiſſe. Addit, poſt mortem corpus Moſis ex monte multis videntibus vectum eſſe in vallem, in qua ſepultus eſt. Moſem in montem aſcendiſſe coram omnibus Iſraëlitis, concedam. Sic enim Aaron moriturus in montem Hor aſcendit. Numer. 20. *Aſcenderunt Moſes, & Aaron in montem Hor coram omni multitudine.* Mortuum verò, & ſepultum exiſtimo, nemine cernente. Nam ſi Ioſue, & alij principes morienti aſtiterunt; dicendum erit, hos principes adfuiſſe, cùm Deus ei terram repromiſſionis oſtendit, quod non videtur verum. Fauet Philo in fine vitæ Moſis: Iam (inquit) aſſumendus Moſes, tunc quoque afflatus diuinitus, viuens adhuc prophetauit de ſe ipſo, tanquam mortuo; ante obitum narrans ſe mortuum, ſepultúmque nemine inſpectante. Videlicet manibus non mortalium, ſed virtutum immortalium, ne maiorum quidem monumentis, &c. Quod tamen ait, Moſem narraſſe ante obitum ſe mortuum, ſepultúmque, non probo; quod etiam putauit Ioſephus. Nam illa pars capitis extremi Deuteron. in qua de morte, & ſepultura Moſis agitur, à Ioſue, vel alio Scriptore ſacro poſtea ſcripta eſt, non à Moſe. Probatur illis verbis eiuſdem capitis: *Non cognouit homo ſepulchrum eius vſque in præſentem diem.* Quæ verba hominis ſunt, qui poſt mortem Moſis vixit per tempus aliquod, in quo ſepulchrum eius cognoſci non potuit. De morte Moſis Ioſephus ſic ſcribit lib. 4. antiquit. in fine: Poſtrema (inquit) verba Moſe loquente, & mortem ſuam aperiente, vniuerſa multitudo in lachrymas erupit, vt & mulieres plangentes dolorem ob mortem ipſius futuram conceptum declararent. Ipſe Moſes, viſo affectu populi, à lachrymis temperare non valuit. Dum verò eo proficiſcitur, vbi diſpariturus erat, omnes cum fletu ſequebantur. manu autem mota, iis qui longiùs aberant, ſignificauit, vt conſiſterent. Senatus ſolus eum deduxit, & Pontifex Eleazarus, & Ioſue. Vt verò in monte Abarim conſtitit, ſenatum dimiſit; cúmque poſt mutuos complexus Eleazaro, & Ioſue vltimum vale diceret, inter loquendum repentina nube circumdatus, in vallem quandam eſt ablatus. In ſacris autem voluminibus ſcripſit ſe mortuum. Hæc Ioſephus. Putare Ioſephus videtur, Eleazarum, & Ioſue comitatos Moſem, interim dum in monte fuit; vnde ſequitur, Eleazarum, & Ioſue tunc aſtitiſſe, cùm Deus terram repromiſſionis illi oſtendit, quod minus probabile videtur; ait etiam viuum in vallem eſſe ablatum. At in monte mortuus eſt, & poſtea in valle ſepultus.

An Moſem mori viderint aliqui ex Iſraëlitis? Caietanus. Philo. *Ioſephus de morte Moſis.*

CAPVT XVIII.

De ſepulchro Moſis, & prophetia.

CAIETANO placet, cernentibus multis ductum corpus Moſis in vallem; nubem verò operuiſſe vallis aliquod ſpatium, vt nemo poſſet videre, in quo loco Moſes ſepeliretur; ſed dicendum, nemine ſpectante ductum eſſe corpus ex monte in vallem ab angelo, ibique ſepultum nemine aſpiciente. Itaque ignotus fuit locus ſepulchri Moſis, vſque ad diem, quo Ioſue hæc ſcripſit; ſimilitérque ignotus fuit poſtea, vſque ad hanc diem. Abulenſis Deuteron. 34. quæſt. 2. ait, ſepulchrum Moſis reuelatum fuiſſe Ieremiæ. Probatur ex lib. 2. Machab. cap. 1. *Erat in ipſa ſcriptura, quomodo tabernaculum, & arcam iuſſit propheta diuino reſponſo ad ſe facto comitari ſecum, vſquequò exijt in montem, in quo Moyſes aſcendit, & vidit Dei hæreditatem. Et veniens ibi Ieremias inuenit locum ſpeluncæ, & tabernaculum, & arcam, & altare incenſi intulit illuc, & oſtium obſtruxit. Et acceſſerunt quidam ſimul qui ſequebantur, vt notarent ſibi locum, & non potuerunt inuenire.* Speluncam, quam inuenit Ieremias, putat Abulenſis fuiſſe ſepulchrum Moſis. Verumtamen nomen ſpeluncæ videtur ſignificare aliquam magnam ſpeluncam, quam Ieremias inuenit in monte, capacem arcæ, altaris, & tabernaculi,

1. *Sepulchrum Moſis nemo nouit.* 2. Machab. 2. *Abulenſis opinio.*

Græcè dicitur οἰκος ἀντρώδης, id eſt, *domus antra habens.* Præterea Moſes eſt ſepultus in valle,
Deuter. 34. Deuter. 34. *Sepelivit eum in valle terræ Moab.* Spelunca autem, quam Ieremias inuenit, erat in monte Abarim, ex quo Moſes vidit terram repromiſſionis, vt ex verbis citatis colligitur.

2. *Cur Deus ſepulchrũ Moſis occultarit.* Dubium eſt, *cur Deus ſepulchrum Moſis ſic occultarit?* Communis eſt ſententia Lyrani, Abulenſis, Caietani, & aliorum, propterea occultatum eſſe ſepulchrum, ne Iſraëlitæ propenſi in cultum idolorum, Moſem colerent, vt Deum. Aiunt etiam, diabolum voluiſſe ſepulchrum, & corpus Moſis Iſraëlitis oſtendere, obſtitiſſe verò D. Michaëlem, hancque eſſe altercationem illam, de qua Iudas Apoſtolus in epiſtola ſua ait: *Cùm Michaël Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit, imperet tibi Deus.* Volebat nimirum diabolus corpus Moſis Iſraëlitis oſtendere, vt illud colerent diuinis honoribus, Archangelus verò id fieri non eſt paſſus. cùm verò cum cacodæmone ea de re altercaretur, non eſt auſus illi maledicere. Addi poteſt, Deum noluiſſe Moſem introire in terram promiſſam viuum, aut mortuum. Ne igitur Iſraëlitæ illius corpus ex ſepulchro tollerent, & in terram repromiſſionis adducerent, ſepulchrum eius abſcondit Dominus. At verò præcipua cauſa, cur Deus noluerit Moſem ingredi terram promiſſam, hæc eſt, quia volebat nobis indicare, Moſis legem non ingreſſuram Eccleſiam Dei, neque in ea ſeruandam, ſed ante Iordanem, id eſt, ante baptiſmum, veluti mortuam ſepeliendam. Auguſt. Pſal. 98. Moyſen (inquit) voluit Deus geſtare figuram eorum, qui ſub lege erant, quia per Moyſen data eſt lex: & oſtendit eos, qui ſub lege eſſe vellent, & ſub gratia eſſe nollent, non intraturos in terram promiſſionis. Ergo illud, quod dictum eſt Moſi, videlicet, *non tranſibis in terram promiſſionis*, figura erat, non pœna: ſeni mors, quæ pœna? non intrare in illam terram quæ pœna, quo intrauerunt indigni? &c. An fuerit pœna, ſupra diſcuſſimus. Itaque mortuus eſt Aaron, mortuúſque eſt Moſes, id eſt, mortuum eſt ſacerdotium, & mortua lex: non introduxerunt populum in terram promiſſionis; quia neque ſacerdotium Iudaicum, neque lex vetus populum Dei in veram terram promiſſionis introducunt, ſed ſacerdotium, & lex Chriſti. Auguſt. in Numer.
D. Auguſt. quæſt. 53. Huius (inquit) rei myſterium datur intelligi, quia neque ſacerdotium, quod priùs inſtitutum eſt, cuius perſonam gerebat Aaron, neque ipſa lex, cuius perſonam gerebat Moyſes, introducunt populum Dei in terram hæreditatis æternæ, &c. Occultauit autem Deus ſepulchrum Moſis, vt Iudæorum cæcitatem ſignificaret, qui ſepulchrum Moſis, id eſt, legis, non cernunt. *Mortuus eſt Moſes iubente Domino*, mortua eſt lex Moſis iubente eodem Domino: *& non cognouit homo ſepulchrum eius*; quia non cognoſcunt Iudæi ſepulchrum legis veteris, hoc eſt, legis veteris abrogationem.

Moſes non eſt ingreſſus in terram repromiſſionis, quia lex Moſis non erat ingreſſura Eccleſiam Chriſti, vt ſeruaretur. D. Auguſt.

Non ſurrexit vltra Propheta in Iſraël, ſicut Moyſes.

3. *An Moſes fuerit maximus prophetarum?* Deut. 34. Quæritur, *an Moſes fuerit omnium Prophetarum in Iſraël*, id eſt, in veteri teſtamento, *præſtantiſſimus?* Reſpondetur, præſtantiſſimum fuiſſe, ſi prophetiæ donum ſimul, & miracula conſideremus, idque probant verba Deuter. 34. *Non ſurrexit vltra Propheta in Iſraël, ſicut Moyſes, quem nouerat Dominus facie ad faciem in omnibus ſignis, atque portentis, quæ miſit per eum, vt faceret in terra Ægypti Pharaoni, & omnibus ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius, & cunctam manum robuſtam, magnáque mirabilia, quæ fecit Moyſes coram vniuerſo Iſraël.* D. Thomas 22. quæſt. 174. artic. 4. Moſem ait ſimpliciter fuiſſe maiorem reliquis Prophetis veteris teſtamenti. Primò, quantum ad viſionem intellectualem, quia diuinam eſſentiam vidit. Secundò, quantum ad imaginariam viſionem, quam quaſi ad nutum habebat, non ſolùm audiens verba, ſed etiam videns loquentem etiam in ſpecie Dei, non ſolùm in dormiendo, ſed etiam in vigilando. Tertiò, quia loquebatur toti populo ex perſona Dei, quaſi de nouo legem proponens. Quartò, quantum ad operationem miraculorum, ſed non vidiſſe Moſem diuinam eſſentiam ſupra diximus. Præcellentia autem prophetiæ ſpectatur propriè in lumine prophetico, non in miraculis, & aliis. Præcellentior enim ille Propheta eſt, qui maius lumen propheticum habet, quo plura, & præcellentiora futura videt, & clarius. Quis autem Propheta lumen maius habuerit, pluraque, & præſtantiora de Chriſto, & futuris viderit, valde dubium eſt. Multa enim vidit Moſes de Chriſto, iuxta illud Ioan. 5. *Si crederetis Moſi, crederetis forſitan & mihi. De me enim ille ſcripſit.* Ioan. 5.
Multa vidit Dauid, multa Iſaias, de quo D. Hieron. in epiſt. ad Paulinum: Iſaias (inquit) non prophetiam mihi videtur texere, ſed Euangelium, &c. Et in præfatione Iſaiæ: Hoc (inquit) adiiciendum eſt, quòd non tam Propheta dicendus ſit Iſaias, quàm Euangeliſta. Ita enim vniuerſa Chriſti, Eccleſiáque myſteria ad liquidum perſecutus eſt, vt non putes eum de futuro vaticinari, ſed de præteritis hiſtoriam texere, &c. Multa viderunt Hieremias, & alij Prophetæ, ſed quiſnam illorum maius, & clarius lumen habuerit, Deus nouit. D. Hieron.

4. Audiamus D. Gregorium, homil. 16. in Ezechielem: Hoc (inquit) nobis ſciendum eſt, quòd per incrementa temporum creuit ſcientia ſpiritualium Patrum. Plus namque Moyſes, quàm Abraham; plus Prophetæ, quàm Moyſes; plus Apoſtoli, quàm Prophetæ in Dei ſcientia eruditi ſunt, &c. Eodem loco ait, Dauidem maiorem Dei habuiſſe ſcientiam, quàm Moſem. Pſalmiſta (inquit) Pſal. 118. dicit: *Super omnes docentes me intellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea eſt.* Et iterum: *Super ſenes intellexi.* Qui ergo ſuper omnes docentes ſe, ac ſuper ſeniores intellexiſſe teſtatur, manifeſtat, quia diuinam ſcientiam plus quàm Moyſes acceperat. Item: Quanto mundus ad extremitatem ducitur, tanto nobis æternæ ſcientiæ aditus largiùs aperitur. Hæc D. Gregor. Quæ omnia Adrianus I. ſummus Pontifex repetit in ſcripto ad Carolum Magnum, de imaginibus, cap. 19. D. Thomas 22. artic. citato ait, Dauidem plenius, quàm Moſem cognouiſſe, & expreſſiſſe myſteria Incarnationis Chriſti. Lyranus in præfatione Pſalmorum putat, Dauidem fuiſſe excellentiorem prophetam Moſe, & ait, Moſem non habuiſſe toties, neque ita communiter tales illuſtrationes, quales habuit Dauid. Refellit hoc Paulus Burgenſis, addit. 2. in Pſal. quia, vt dicitur Exod. 33. *Loquebatur Deus cum Moſe facie ad faciem, ſicut homo ſolet loqui cum amico ſuo*, &c. Quamobrem non videtur probabile, habuiſſe pauciores illuſtrationes, Pſal. 118. D. Gregor. Exod. 33.

ſtrationes, quàm habuerit Dauid. Abulenſis Num. 12. quæſt. 28. exiſtimat, Moſem fuiſſe Prophetam Dauide præſtantiorem, ex modo cognitionis; quia Dei eſſentiam vidit: Dauidem verò, & Iſaiam fuiſſe Moſe præcellentiores, quantum ad myſteria reuelata: at verò Dei viſio per eſſentiam à multis Moſi non tribuitur. Quamuis autem tribuatur, ad id non pertinet, in quo conſiſtit prophetia. Non enim Propheta dicitur aliquis, quòd Deum videat, ſed quòd videat futura.

5. *Duobus modis Deus prophetis aperit res futuras.*

Itaque ſi preſsè de prophetia loquamur, Moſem ego non anteponam Dauidi, aut Iſaiæ, aut Ieremiæ. Præterea duobus modis Deus Prophetis res futuras, & occultas aperit. Nam vel ſenſibilium rerum imaginibus, in ſenſu interno depictis, Prophetis rem indicat; ſic multa D. Ioanni in Apocalypſi indicauit, Ieremiæ, & aliis; vel abſque vlla huiuſmodi in ſenſu imaginum impreſſione, intellectui cognitionem præbet per ſpecies intelligibiles. Hic ſecundus modus præſtantior habetur primo, vt D. Thomas docet quæſt. cit art. 2. Prophetia (inquit) per quam aliqua ſupernaturalis veritas conſpicitur, ſecundùm intellectualem veritatem eſt dignior, quàm illa, in qua veritas ſupernaturalis manifeſtatur per ſimilitudinem corporalium rerum, ſecundùm imaginariam viſionem, &c. hoc ſecundo modo Moſes prophetiam accepit & Dauid, vt opinatur D. Thomas, art. 4. ad primum. Dicendum, (inquit) quòd prophetia Dauid ex propinquo attingit viſionem Moyſi, quantum ad viſionem intellectualem; quia vterque accepit reuelationem intelligibilis, & ſupernaturalis veritatis, abſque imaginaria viſione, &c. In hanc ſententiam Lyranus illud Num. 12. *Ore* (inquit Dominus) *ad os loquor ei, & palam, non per ænigmata, & figuras Dominum videt*, &c. de Moſe ſic explanat: Per hoc quòd dicitur *palam*, intelligitur gradus prophetiæ, in quo non requiritur aliqua viſio imaginaria; per hoc quòd dicitur, *ore enim ad os loquor ei*, intelligitur quædam ſpecialitas, & dignitas in iſto gradu prophetiæ. Quia quanto frequentius, & familiarius Deus reuelat alicui ſupernaturalem veritatem, tantò ille gradus eſt dignior, & iſte erat in Moyſe. Sic Lyranus. Senſus erit: *Palam* loquor Moyſi, id eſt, abſque impreſſione imaginum in ſenſu interno loquor ei; non per figuras, & ænigmata impreſſa in phantaſia, ſed *palam* veluti ore *ad os* per intellectualem viſionem ad eius intellectum loquor, abſque viſione imaginaria. verba hæc ſupra aliter explicauimus. De Dauide exponit D. Thomas art. 2. illud 2. Reg. 23. *Mihi locutus eſt fortis Iſraël*, & poſteà ſubdit, *Sicut lux auroræ oriente ſole manè abſque nubibus rutilat*. Quaſi dicat Dauid: Mihi Deus locutus eſt, prophetia autem fuit per viſionem intellectualem; ſicut lux auroræ oriente ſole manè rutilat abſque nubibus: ſic lux meæ prophetiæ ſplendet abſque nubibus viſionis imaginariæ. Verba Dauidis aliter explicauimus tomo 1. Concord. lib. 5. cap. 4. Probari poteſt prophetiæ modum, qui per imaginariam viſionem fit, eſſe præſtantiorem illo, qui fit per intellectualem viſionem; quia Ioannes Euangeliſta præſtantior Propheta fuit Moſe, & Dauide, prophetiam verò admirabilem per imagines, & figuras atque ænigmata accepit, vt conſtat ex Apocalypſi. Reſpondetur, & Ioannem non ſolùm habuiſſe viſiones imaginarias, verùm etiam intellectuales, quæ indicabant, quid imaginariæ ſignicarent: præſtantior verò eſt viſio imaginaria, ſimul cum viſione intellectuali, quam viſio ſola intellectualis, vt docet D. Auguſt. lib. 12. de Geneſi ad literam: Minus (inquit) eſt Propheta, qui rerum quæ ſignificantur, ſola ipſa ſigna in ſpiritu videt, per rerum corporalium imagines, & magis eſt Propheta, qui ſolo earum intellectu eſt præditus: ſed maximè Propheta eſt, qui vtroque præcellit, &c. Sic Auguſt. Præcelluit Ioannes in vtroque, multaſque, & admirandas viſiones à Deo accipit; ideo Propheta fuit præcellentiſſimus.

D. Auguſt.

CAPVT XIX.

MORALE.

De morte Moſis.

Non tranſibis ad illam.

MOSES, & Aaron terram repromiſſionis non introierunt; antequam Iordanem tranſirent, mortui ſunt. Aaron obiit in monte Hor, Num. 33. *Aſcendit Aaron ſacerdos in montem Hor iubente Domino & ibi mortuus eſt.* Moſes è vita exceſſit in monte Abarim, Deuteron. 34. *Mortuus eſt ibi Moyſes ſeruus Domini in terra Moab iubente Domino.* Typus fuit Moſes legis promulgator ipſius legis Moſaicæ: Aaron ſacerdos vmbra fuit ſacerdotij, & ſacrificiorum. Neque Moſes in terram promiſſam intrauit, neque Aaron; quia in Eccleſiam neque lex vetus ingreſſa eſt, neque ſacerdotium. Sicut Solis ſplendore exorto vmbræ diſparent, ita legis nouæ à Chriſto latæ fulgore radiante, vmbræ legis à Moſe promulgatæ defecerunt. Vt enim ait Apoſtolus ad Coloſſ. 2. *Lex vetus vmbra erat futurorum, corpus autem Chriſti.* Quia lex erat vmbra Chriſti. & ad Hebr. 10. *Vmbram* (inquit) *habens lex futurorum bonorum*, &c. D. Ambroſ. ſerm. 12. Neceſſe (inquit) erat, vt deficeret lex, Euangelio coruſcante, &c. Origen. hom. 17. in Ioſue: Cùm (inquit) in aduentu ſaluatoris ex cælis deſcendens Veritas, de terra orta eſt, & iuſtitia de cælo proſpexit, vmbræ, & exemplaria ceciderunt, præſente Veritate typus, & vmbra ceſſauit, &c. Mortuus eſt Moſes, mortua quoque eſt lex eius; mortuus eſt Aaron, mortuum quoque eſt ſacerdotium eius. Pſal. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech.* Veluti pœnituit Deum ſacerdotij Aaronici, & legis; quia illam abrogauit, & ſepeliuit: ſacerdotij verò & legis Chriſti nunquam pœnitebit. Pœnitere autem dicitur Deus metaphoricè. Auguſt. lib. 15. de Ciuit. Dei, cap. 25. Non ſicut hominem, (inquit) ita Deum cuiuſquam facti ſui pœnitet, cuius eſt de omnibus omnino rebus tam fixa ſententia, quàm certa præſcientia. Vnde tropica locutione pœnituiſſe Deum legimus. Sic ille. De abrogatione ſiue morte legis fusè dictum eſt tomo 1. Concord. lib. 2. cap. 20. & 21. Mortuam autem eſſe legem, mortuáque ſacrificia, & mortuum eſſe Moſem, ſatis indicat templi Ieroſolymitani euerſio, & Iſraëlitarum ex vrbe Ieruſalem exterminatio, & per orbem diſperſio. Vnde Origen. hom. 2. in Ioſue: Si conſideres (inquit) Ieruſalem ſubuerſam, altare deſtitutum, nuſquam ſacrificia, nuſquam ſacerdotes, nuſquam miniſteria Leuitarum, cùm hæc omnia

1. Numer. 33. Deuter. 34. *In terrã promiſſionis, id eſt, Eccleſiam, neque Moſes, id eſt, lex vetus introiuit, vt ſeruaretur, neque ſacerdotiũ Aaronicum.* Coloſſ. 2. Hebr. 10. D. Ambroſ. Origenes. Pſalm. 109. D. Auguſt. Origenes.

nia vides ceſſare, dicito : quia Moſes defunctus eſt, &c.

2. *Iſraëlitæ cognoſcere nolùt Moſem, id eſt, legem, eſſe ſepultam.* 2. Corinth. 3.

Mortuus quidem eſt Moſes, & ſepeliuit eum Deus, ſed non cognoſcunt Iſraëlitæ ſepulchrum eius, nolunt credere mortuam, & ſepultam eſſe legem. 2. Corinth. 3. *Cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum*, ait Paulus. Velatum habent cor, velatum intellectum, cùm Moſem legunt, & legem viuere adhuc arbitrantur. Viuit quidem Moſes, ſed viuit ſpiritu, hoc eſt, ſenſu ſpiritali, myſtico, & morali. Mortua eſt lex ſenſu literali, quia abrogata ſunt eius præcepta ; ſed viuit ſenſu ſpiritali, quia ſenſus ſpiritales habet, & myſticos, ac morales, omnibus vtiliſſimos. Homil. 1. in Ioſue Origenes ſic ſcribit: In libello (inquit) quodam, licèt in canone non habeatur, myſterij huius figura deſcribitur. Refertur enim quia duo Moyſes videbantur, vnus viuus in ſpiritu, alius mortuus in corpore ; in quo hoc eſt mirum, quod adumbrabatur ; quia, ſi intuearis literam legis inanem, & vacuam ab iis, quæ memorauimus, ipſe eſt Moyſes mortuus in corpore ; ſi verò poteſt remouere legis velamen, & intelligere, quia lex ſpiritalis eſt, iſte eſt Moyſes, qui viuit in ſpiritu. Ita Origen. Si in libello illo apocrypho ſcriptum erat, viſos eſſe duos Moſes, alterum mortuum, alterum viuum, fabula eſt, fortè paraboliccè loquitur ille Author.

Lex ſenſus habet ſpiritales.

Origenes.

Non tranſibis in illam.

3. *Moſes non potuit populum in exemplum promiſſum introducere, potuit Chriſtus. Clauis cæli ſãguis Chriſti.* D. Hieron.

Non tranſiuit Moſes in terram repromiſſionis. Indicatur hac re, ſub lege Moſis neminem introire potuiſſe in terram promiſſionis cæleſtem. Non enim Moſes potuit cælum aperire. Aperuit Chriſtus effuſo ſanguine, vnde illud D. Hieronymi, epiſtol. 129. ad Dardanum: Sanguis Chriſti clauis paradiſi eſt, &c. Antequam hac claue cæli portæ reſerarentur, omnes qui Moſis legem obſeruabant, in limbum, vt vocant, Patrum deſcendebant, ſi in gratia ex vita migrabant, nihilque igne expiandum purgante habebant. Terram viuentium (ait Diuus Hieronymus epiſtola citata) ante aduentum Domimini nec Abraham, nec Iſaac, nec Iacob, nec Prophetæ, & alij iuſti viri conſequi potuerunt, &c. Lege, quæ diximus lib. 1. Concord. cap. 5. Non potuit Moſes terram promiſſionis ingredi ; ad limbum Patrum deſcendit : ſed poſtquam claue Chriſti apertum eſt cælum, ſimul cum eo, in die Aſcenſionis, in terram promiſſionis cæleſtem ingreſſus eſt. Præterea hanc (vt ita dicam) pœnitentiam, qua Deus Moſem nunc affecit, compenſauit, cùm eum in eandem terram promiſſam introduxit, & in montem Thabor adduxit, séque illi transfiguratum oſtendit. Seruauit Moſi hunc ingreſſum in terram promiſſam Deus, in illud tempus, quo in ea verſabatur, & ſtupenda faciebat miracula. Itaque terram ingreſſus eſt Moſes, & optatiſſimum ſibi Meſſiam vidit, & allocutus eſt ; poſtea verò in die, qua Chriſtus in cælum aſcendit, ſimul cum eo, veræ terræ repromiſſionis, id eſt, cæli æternam poſſeſſionem accepit.

D. Hieron.

Deus Moſem in terrã promiſſam introduxit, cùm eum adduxit in montem Thabor.

Non tranſibis in illam.

4. *Deus etiam amicorũ peccata punit.* Pſalm. 98.

Etiam amicos ſuos, Moſem & Aaronem puniuit Deus ; qua de re legendus eſt D. Auguſtinus Pſal. 98. ad illa verba : *Tu propitius fuiſti eis vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.* Videntur oculis imperitorum aliqua opera nihil habere, quod correctione opus habeat : at verò artifex non nulla in eis videt, quæ emendet. Auguſtinus : Pleraque faciunt artifices, & oſtendunt imperitis, & cùm iam iudicauerint imperiti eſſe perfecta, expoliunt illa artifices, qui nouerunt adhuc, quid illis deſit, vt mirentur homines tantam expolitionem rebus accidiſſe, quas iam perfectas pronunciauerant. Fit hoc & in ædificiis, & in picturis, & in veſtibus, & propè in omni genere artium. Primò iudicant illud iam quaſi perfectum eſſe, vt oculi eorum amplius nihil deſiderent, ſed aliud iudicat oculus imperitus, aliud iudicat artificis regula : ſic illis ſanctis nouerat Deus, quid deeſſet. Hæc Auguſtinus. Et D. Gregorius epiſt. 58. Auguſtino Epiſcopo Anglorum : Si Moſem (inquit) agnoſcimus, poſt ſigna pro culpa mortuum, quem nouimus Deo præcipuè electum ; quanto nos debemus motu contremiſcere, qui nedum adhuc nouimus, ſi electi ſumus, &c.

D. Auguſt.

D. Gregor.

Mortuus eſt Moyſes ſeruus Domini.

5. Deuter. 32. Deuter. 34.

Deuteron. 32. præcepit Dominus Moſi : *Aſcende in montem iſtum Abarim*, (id eſt, tranſituum) *& morere in monte*, &c. Deuter. verò 34. *Mortuus eſſe dicitur Moyſes ſeruus Domini.* Mons, vt Auguſtinus ait, magnam ſignificat iuſtitiam, lib. 1. de ſerm. Domini in monte, cap. 6. Magnam (inquit) iuſtitiam ſignificat ipſe mons, in quo diſputat Dominus, &c. In monte igitur mortuus eſt Moſes, id eſt, in magna, & inſigni iuſtitia. Erat enim inſigniter iuſtus, ideò in monte moritur, qui eius inſignem iuſtitiam indicat. De illo ſic loquitur Auguſtinus lib. 22. contra Fauſtum, cap. 69. Moyſes humilis in recuſando tam magnum miniſterium, ſubditus in ſuſcipiendo, fidelis in ſeruando, ſtrenuus in exequendo, in regendo populo vigilans, in corrigendo vehemens, in amando ardens, in ſuſtinendo patiens, &c. Egregium habent exemplum prælati. Humiles eſſe debent in ſuſcipiendo miniſterio, fideles in ſeruando, ſtrenui in exequendo, in regendo populo vigilantes, in corrigendo vehementes, in amando ardentes, in ſuſtinendo patientes. Dicitur mons Abarim, hoc eſt, tranſituum, ſiue tranſeuntium ; quia iuſtitia mons eſt, in quem omnes oportet aſcendere, qui tranſire volunt ex hac vita, & ad æternam peruenire. Qui ex monte iuſtitiæ non tranſit, ſed ex valle profunda peccati mortiferi, non ad æternam vitam, ſed ad æterna tranſit tormenta. Apoc. 13. *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*, &c. Illi autem moriuntur in Domino, qui in monte iuſtitiæ moriuntur.

D. Auguſt.

Moſes magna fuit præditus virtute.

Prælati quales eſſe debeant.

Apocal. 13.

6. *Moſes vegeto corpore ſenex mortuus eſt.* Laberius in Macrobio.

Mortuus eſt Moſes in Domino, & iubente Domino, cùm centum viginti eſſet annorum, ſenex, ſed vegeto animo, ac corpore. Apud Macrobium lib. 2. Saturnal. cap. 7. aiebat Laberius ſenex :

Vt hedera ſerpens vires arboreas necat ;
Ita me vetuſtas amplexu annorum necat.
Sepulchri ſimilis, nil niſi nomen retineo, &c.

De Moſe id dici non poteſt, quem ſuo complexu centum viginti anni non necauerunt. Illud ei congruit, quod de Paulo Concordienſi admodum ſene, ſcripſit D. Hieronymus epiſtol. 21. Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa veſtigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox ſonora, corpus ſolidum, & ſucci plenum ; non contractam rugis faciem arata frons exaſperat, &c. Iob 29. *Sicut palma multiplicabo*

D. Hieron.

Iob 29.

plicabo dies,&c. Ita Moſes multiplicauit dies, & annos, ſicut palma. Eſt enim palma valde longæua arbor, fronde ſemper virens; ſic Moſes multos vixit annos, ſemper virens. Deuter.34. *Non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti ſunt*, &c. vt ſupra diximus. Chaldæus vertit: *Non caligauit oculus eius, neque mutatus eſt ſplendor gloriæ vultus eius.* Hebræi ſic: *Non fugerat, vel defecerat vigor eius*, &c.

Deuter. 34.

7. *Mors Moſis ſomnus fuit, & quies.* Ioan. 11.

Fuit mors Moſis ſomnus, talis enim eſt mors iuſtorum: in vita vigilant, ac laborant, in morte dormiunt. Ioann. 11. *Lazarus amicus noſter dormit*, &c. Amicus Chriſti cùm moritur, dormit; in die iudicij à ſomno excitabitur corpus dormiens ab amico Chriſto. Ioann. 11. *Vadam* (inquit) *vt ſuſcitem eum*, &c. Ambroſ. de bono mortis, cap. 8. Somnum (inquit) ſcriptura nuncupat mortem, &c. Eſt etiam mors iuſtorum quies; nunc multos ſubeunt labores poſt mortem quieſcunt. Ambroſ. eodem capite: Iuſtis (inquit) mors quietis eſt portus, &c. Apocal. 13. *Amodò iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis, opera enim illorum ſequuntur illos*, &c. Labor, & bona opera cauſa ſunt quietis, ſequuntur bona opera bene operantes: diuitiæ, voluptates, honores hîc manent; opera bona, vel mala comitantur. Videamus diligenter, quóſnam comites nobis adiungamus; ſi bona opera adiunxerimus, in cæleſtem patriam nos ducent, Deíque conſpectum: ſi peccata, in tartareas ducent flammas. Propter honores peccant homines, propter voluptates, & diuitias; hæc omnia, quibus in vita delectabantur, in morte eos deſerunt, peccata propter quæ torquentur, eos comitantur, vt dixit Auguſt. lib. quinquaginta homiliarum, homil. 42. cap. 8. Homines (inquit) id propter quod peccant, hîc dimittunt, & ipſa peccata ſecum portant. Peccas propter pecuniam, hîc dimittenda eſt; peccas propter mulierem, hîc dimittenda eſt. Quidquid, eſt propter quod peccas, hîc dimittis, & ipſum peccatum tecum portas. Sic Auguſt. Vidiſtíne aliquando diuitem opibus affluentem, & morti propinquum currus multos, & iumenta congregare, vt opes ſuas ſecum transferret, quibus in ſæculo altero frueretur? inſanus eſſet, qui hoc faceret. Cur ita? quia, vt eſt in Pſalmo 48. *Dies cùm interierit, non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria eius*, &c. Non ſumet opulentus omnia quæ poſſidet, hoc eſt, nihil ſumet, nihil in alterum ſæculum aſportare ſecum poterit; diuitias omnes hîc relinquet, neque deſcendet, & comitabitur eum gloria eius, hoc eſt, honores, ac dignitates. D. Ambroſius in lib. de bono mortis cap. 8. mortem impiorum, naufragium appellat: Mors (inquit) nocentibus naufragium putatur, &c. Quemadmodum in naufragio omnia amittuntur, quæ naufragus magno labore comparauerat: ſic in morte omnia relinquuntur, quæ homo moriens multo ſudore collegerat.

Ioan. 11. D. Ambroſ.

D. Ambroſ.

Apocal. 13.

Opera bona ſequũtur nos in morte, & peccata: non voluptates.

Voluptates deſerunt homines, peccata comitãtur. D. Auguſt.

Pſalm. 48. *Diues omnes diuitias hîc relinquet.*

D. Ambroſ.

Mors impiorum eſt naufragium.

8. Iob 5.

Iob 5. *Ingredieris in abundantia ſepulchrum, ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo*, &c. Impius veluti naufragus, omnibus ſuis opibus, & honoribus ſpoliatus, ſepulchrum ingreditur: at iuſtus in abundantia bonorum operum, ac virtutum, in tumulum ducitur; ſicut aceruus egregij tritici, in tempore ſuo iam maturi, poſt toleratos ardentes æſtus ac pluuias: ſic Moſes in tempore ſuo bene maturus ætate & virtutibus ſepulchrum ingreſſus eſt. Triticum non infertur in horreum, niſi prius à paleis ſeparetur: ſic iuſtus non infertur in cælum, niſi prius à peccatorum paleis expurgetur. Si quas peccatorum paleas fert, in igne purgante comburuntur. Veriſimile eſt, Moſem triticum fuiſſe omni palea exutum, atque adeò purgantem ignem non eſſe expertum; purgatorij vice terram promiſſionis ingredi prohibitus eſt à Deo. O fœlicem illam conſcientiam, quæ nullam in ſe peccati labem in morte cernit! cernit autem bona opera multa, veréque dicere poteſt tunc Deo cum Ezechia morti iam propinquo: *Obſecro Domine, memento quæſo, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum eſt, coram te fecerim*, &c. O terque quatérque beatum, qui dum viuit, ambulat coram Deo in veritate; qui corde perfecto ei ſeruit; qui quod placitum eſt Deo, facere ſemper curat, in abundantia hic ſepulchrum ingredietur, & veluti triticum paleis expurgatum in horreo cæli collocabitur. D. Hieron. Iſaiæ 38. Ezechias (inquit) iturus ad Dominum narrat opera ſua; quomodo ambulauerit coram eo in veritate, & in corde perfecto. fœlix conſcientia, quæ afflictionis tempore bonorum operum recordatur! Sic ille. Multa ergo bona opera, dum vita ſuppetit, congregemus, vt in morte nos ſequantur, & mortem nobis placidam, & quietam parent, qualis fuit mors Lazari illius pauperis, Luc 16. *Factum eſt, vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ.* Vidéſne placidam, quietámque Lazari mortem? portatum audis in limbum ab Angelis: quid de Moſe dicendum? equidem cùm mortuus eſt, portatus eſt ab Angelis in ſinum patris ſui chariſſimi Abrahæ. At audi, quid de diuite helluone ſequatur apud Lucam: *Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in inferno*, &c. O diuitem infœliciſſimum! mendicus Lazarus in ſinum Abrahæ ab Angelis ducitur: opulentus diues in ſinum tartari à dæmonibus fertur.

D. Hieron. Luc. 16.

9. *Exemplum mortis placidæ.*

Accipe exemplum aliud mortis placidæ, vt narrat D. Gregor. homilia 15. in Euangelia: Seruulus nomine paralyticus quidam fuit à primæua ætate, ita vt neque in lecto ſedere, neque in latus aliud ſe vertere, neque manum ori poſſet admouere, ad ſumendum cibum. Rebus pauper erat, (ait D. Gregor.) ſed meritis diues; quidquid ex eleemoſynis accipiebat, pauperibus erogabat. ſtudebat in doloribus gratias agere, hymnis Deo, & laudibus diebus, ac noctibus vacare. Vitam ſanctam ſecuta eſt ſancta, & placida mors. Cùm enim in extremo eſſet ſpiritu, cæleſtes audiuit Angelorum laudes. Poſtquam autem ex vita abiit, tanta (inquit Gregorius) illic fragrantia odoris aſperſa eſt, vt omnes illi qui aderant, inæſtimabili ſuauitate replerentur. Non poſſum ſanctiſſimi Patris admonitionem tacere, quam nobis hoc loco reliquit: Fratres (inquit) attendite, quod excuſationis argumentum in diſtricto illo iudicio habituri ſumus nos, qui à bono opere torpentes, & res, & manus accipimus, ſi præcepta dominica egenus, & ſine manibus potuit implere? Non contra nos Dominus tunc Apoſtolos oſtendat, non martyres exhibeat, quid tunc dicturi ſumus, cùm Seruulum viderimus, cui longus languor brachia tenuit, ſed tamen hęc à bono opere non ligauit? Sic D. Gregorius. Addo & aliud exemplum mortis placidæ ex D. Antonin. 3. p. titulo 19. cap. 12. §. 5. eo loco ſic ſcribit:

D. Gregor. *Seruuli mors.* D. Gregor.

D. Anton.

Aliud exemplum.

ſcribit: Cùm vidua quædam, quæ diu in viduitate Domino ſeruierat, & filias ſuas in ſancto propoſito virginitatis ſponſo cæleſti integras cuſtodierat; in extremis laboraret: vidit Beata Maria de Oegnies Deiparam Virginem viduæ aſſiſtentem, quæ quaſi quodam flabello eam euentando, feruorem caloris, quo torquebatur, miſericorditer temperabat, &c. Fœlix illa mors, & placida eſt, cui Virgo adeſt Deipara cum flabello; infœlix mors eſt, & horrenda, cui adeſt iudex cum æterno flagello.

10. *Exemplum mortis horrendæ.* D. Gregor. Chryſaurius.

Huius etiam horrendæ mortis improborum aliquod proponamus exemplum. Terribile eſt illud, quod narrat D. Gregor. homilia 12. in Euangelia: Quidam (inquit) vir nobilis nomine Chryſaurius, corporis languore percuſſus eſt: eadem hora qua erat ex corpore exiturus, apertis oculis, vidit tetros, & nigerrimos ſpiritus coram ſe aſſiſtere, & vehementer imminere, vt ad inferni clauſtra ipſum raperent. Cœpit tremere, pallere, ſudare, & magnis vocibus inducias petere. Iacebat in ſiniſtro latere, eorum aſpectum ferre non poterat: vertebatur ad parietem, ibi aderant; cœpit magnis vocibus clamare dicens: inducias, vel vſque manè, inducias, vel vſque manè; ſed in ipſis ſuis vocibus, de habitaculo ſuæ carnis euulſus eſt. Sic D. Gregor. Addit: Pro nobis ille iſta vidit, non pro ſe, vt eius viſio nobis proficiat, quos diuina patientia adhuc expectat; ſolicitè iſta cogitemus, ne nobis in vacuum tempora pereant, & tunc quæramus ad bene agendum viuere, cùm iam compellimur de corpore exire, &c. Matth. 24. ait Dominus: *Orate, ne fiat fuga veſtra hyeme, vel ſabbato.* Qui peccata ſua fugere vult, ne fugam differat in mortem; nam mors hyems eſt, in qua itinera plena pluuiis ſunt, & frigore. Sabbatum eſt, in quo per legem antiquam longum iter non fiebat. D. Gregor. eodem loco, his Chriſti verbis nos ad pœnitentiam non differendam concitat. Mementote (inquit) quid Veritas dicat: *Orate, ne fiat fuga veſtra hyeme, vel ſabbato*; per legis quippe mandatum ambulare longius in ſabbato non licebat; hyems quoque ad ambulandum impedimento eſt. Ait ergò Dominus, orate ne fiat fuga veſtra hyeme, vel ſabbato; ac ſi dicat, videte, ne tunc quæratis peccata veſtra fugere, quando iam non licet ambulare, &c. Adiicio exemplum alterum ex Beda lib. 5. Hiſt. Anglorum, cap. 14. Ægrotabat miles quidam, ſuæ ſalutis oblitus. Suaſit illi Rex, vt peccata confeſſione expiaret. Tandem infœlix homo fruſtra ſe admoneri exclamauit, quòd tartareis hoſtibus traditus eſſet: In hoc (inquit) cubiculum duo iuuenes ingreſſi ſunt; libellúmque mihi legendum obtulerunt, in quo pueritiæ meæ bona opera pauciſſima ſcripta extabant. Adfuerunt quoque teterrimi dæmones, ex illis verò vnus librum oſtendit, in quo vitæ meæ ſcelera omnia perlegi. Poſt hæc duo illi iuuenes dæmonibus imperarunt, vt animam meam reciperent, & abierunt. Narrauit hæc miles, protinúſque ad orcum raptus eſt. Libri ſunt, vt videmus, in quibus tam bona opera noſtra, quàm peccata ſcribuntur, nauemus diligenter operam, ne in hora mortis librum conſcientiæ peccatis refertum, bonis autem operibus vacuum legamus. Opera nos ſequuntur; de bonis igitur operibus congregandis ſolicitiſimus. Qui placidam vult habere mortem, ſicut Moſes, opera bona congreget, peccata velis, remiſque fugiat.

Matth. 24. *Mors hyems.* *Non eſt differenda pœnitentia.* Beda. *Horrendum militis exemplum.*

Iungeris populis tuis.

Iunctus eſt Moſes populis ſuis poſt mortem; Sic de Iacob legimus Geneſis 49. *Appoſitus eſt ad populum ſuum*, & de Abraham, Geneſ. 2. *Congregatus eſt ad populum ſuum.* De Aarone Numer. 20. *Pergat Aaron ad populos ſuos*, &c. Sunt poſt hanc vitam alij populi, quibus iunguntur homines. Væ impiis: iunguntur enim populis damnatorum, qui in tartaro habitant: beati verò mortui, qui in Domino moriuntur, quoniam iunguntur populis beatorum, qui in cæleſti patria, æterna gloria perfruuntur. Moſes cùm mortuus eſt, iunctus eſt populis ſanctorum qui in limbo erant; poſtea iunctus eſt populis, qui ſunt in cælo. Apocal. 21. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus*, &c. Ecce Regem cæleſtem, ecce cæleſtem populum, cum Rege ſuo in cæleſti Ieruſalem habitantem. Ad hunc Regem, ad hanc ciuitatem, ad hunc populum tranſeunt, qui in monte iuſtitiæ moriuntur. *Feſtinemus ergò* (ait Apoſtolus ad Hebr. 4.) *ingredi in illam requiem*, &c. Feſtinemus ingredi in illam patriam, in illum populum, in quo multos habemus amicos, multos conſanguineos, qui nos auidè expectant. Audiamus D. Cyprianum in fine libri de mortalitate: Quis non peregrè conſtitutus, properaret in patriam regredi? patriam noſtram paradiſum computamus, parentes habere patriarchas iam cœpimus: quid non properamus, & currimus, vt patriam noſtram videre, vt parentes ſalutare poſſimus. Magnus nos illic charorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos, & copioſa turba deſiderat, iam de ſua immortalitate ſecura, & adhuc de noſtra ſalute ſolicita. Ad horum conſpectum, & complexum venire, quanta, & illis, & nobis in commune lætitia eſt? Qualis illic cæleſtium regnorum voluptas, quàm ſumma, & æterna fœlicitas, &c. Ita D. Cyprianus.

11. Genes. 49. Genes. 2. Numer. 20. *Poſt hanc vitã populi ſunt beatorũ, quibus iũguntur probi viri, & populi damnatorũ, quibus iungũtur improbi.* Apocal. 21. Hebr. 4. *Properemus in cælum.* D. Cyprian.

CAPVT XX.

MORALE.

De introitu in terram repromiſſionis.

MORTVO Moſi ſucceſſit Ioſue, quem LXX. interpretes Ieſum appellant. Lege, ſi placet, quæ de nomine Iehoſuag diximus tomo 1. Concordiæ lib. 9. cap. 3. Hic populum Iſraëliticum in terram repromiſſionis introduxit, longæque peregrinationi finem dedit. Habes typum egregium Chriſti; mortuus eſt Moſes, hoc eſt, mortua eſt lex vetus, quæ homines in terram repromiſſam introducere non valuit, fluentem lacte, & melle; hoc eſt, quæ homines introducere non potuit in cæleſtem patriam, fluentem lacte, & melle omnium gaudiorum.

1.

Succeſſit Moſi, id eſt, veteri legi, verus Ioſue, verus Ieſus Chriſtus Opt. Max. hic Ieſus populum ſuum in terram fluentem lacte, & melle gloriæ ſempiternæ introducit. Quod Moſes facere non potuit, ille fecit. Ioan. 1. *Lex per Moyſem data eſt, gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.* Moſes dare potuit legem veterem,

2. *Verus Ioſue populũ ſuum duxit ad gloriam.* Ioan. 1.

terem, à Deo acceptam; at noſter ſummus Ioſue Chriſtus facere potuit gratiam, & veritatem. Potentia enim Moſis ſolùm humana fuit, potentia verò noſtri Ioſue Chriſti fuit diuina; dare legem à Deo acceptam poteſt homo, facere gratiam, & veritatem non poteſt homo. Deus gratiam fecit, & veritatem Euangelicam, Deus inquam factus eſt homo. Moſes legem dedit, legiſque typos, & vmbras: noſter Ioſue typorum veritatem fecit, noſter ſol vmbrarum caliginem illuminauit, hominéſque in cæleſtem repromiſſionis terram intromiſit.

D. Chryſoſt. Chryſoſtomus homil. 27. in epiſt. ad Hebræos: Ioſue (inquit) populum introduxit in promiſſionem; ſicut Ieſus in cælum. Non lex, ſicut nec Moſes, ſed manſit extra; non poteſt lex introducere, ſed gratia, &c.

3. Ingreſſus eſt Iſraëliticus populus in terram repromiſſionis per fluuium Iordanem: ingreditur populus Chriſtianus in Eccleſiam, & in cælum per baptiſmum, cuius typus fuit Iordanis. Euenit autem baptizatis, vt quidam in cælum mente, & operibus, rectè viuendo eleuentur: alij verò in ſalſum, amarúmque mundi, & peccati mare dilabantur. Id quod ſignificatum ait Origenes aquis Iordanis, quarum pars ſuperior elcuata eſt in cælum, inſtar montis; altera inferior in mare mortuum defluxit.

Iordanis typus baptiſmi

Ioſue 3. Ioſue 3. *Steterunt aquæ deſcendentes in loco vno, & ad inſtar montis intumeſcentes apparebant procul ab vrbe, quæ vocatur Adom, vſque ad locum Sarthan, quæ autem inferiores erant, in mare ſolitudinis* (quod nunc vocatur mortuum) *deſcenderunt, vſquequò omninò deficerent*, &c. Origen. hom. 4. in Ioſue: Origenes. Videtur (inquit) mihi in his verbis baptizatorum varietas deſignari, vt hi qui baptiſma conſequuntur, cùm ſe rurſum ad negotia ſæculi, & illecebras libidinis tradunt, cum auaritiæ poculum bibunt, ea aquarum parte firmenmentur, quæ in mare profluit, atque in ſalſis fluctibus diffluit. Pars verò illa, quæ cum ſtabilitate permanet, & dulcedinem ſuam ſeruat, deſignat eos, qui acceptum Dei munus indeclinabiliter tenent. Sic ille. Aliter, aquæ ſuperiores Iordanis potentias ſignificant, baptizati ſuperiores, intellectum, ac voluntatem, & memoriam: hæ inſtar montis in cælum attollendæ ſunt. Aquæ verò inferiores, quæ in mare mortuum defluxerunt, defecerúntque omninò, inferiores adumbrant carnis concupiſcentias, quas oportet in mortem ſiue mortificationem defluere, & omninò quantum fieri poteſt perire. Audiamus Apoſtolum ad Coloſ.

Ad Coloſſ. 3. 3. *Quæ* (inquit) *ſurſum ſunt quærite, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram*; quaſi dicat, eleuentur ſuperiores aquę in cælum. Subiicit: *Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam, & auaritiam.* quaſi dicat, inferiores aquæ diffluant in mare mortuum, & pereant.

4. Anno quadrageſimo ab exitu ex Ægypto, vndecimo menſe, prima die menſis, vt legitur Deuteron. 1. locutus eſt Moſes ad filios Iſraël, & legem explanare cœpit: poſtea ex vita diſceſſit. Menſe autem primo anni ſequentis quadrageſimi primi iam populus Iordanem pertranſierat, & menſe primo Paſcha celebrauerat, vt narratur in lib. Ioſue cap. 5. *Fecerunt* (inquit) *Phaſe quarta decima die menſis ad veſperum in campeſtribus Iericho.* Paſcha autem agebatur decima quarta die menſis primi, qui Martio noſtro, &

Deut. 1.

Ioſue 5.

A Aprili reſpondet. Sequitur in libro Ioſue: *Et comederunt de frugibus terræ die altero, azymos panes, & polentam eiuſdem anni; defecitque manna, poſtquam comederunt de frugibus terræ.* Defecit manna, quia neceſſarium iam non erat: ſic poſtquam omnes in terram repromiſſionis cæleſtem peruenerimus, deficiet manna, hoc eſt, non erunt ſacramenta, quia non erunt neceſſaria, ſiquidem comedemus de frugibus beatæ patriæ noſtræ dulciſſimis, & videbimus Deum noſtrum ſicuti eſt. Rupertus: Paſcimur (inquit) mente legendo, vel audiendo verbum Dei, paſcimur & manducando panem vitæ, & bibendo calicem ſalutis æternæ. At vbi veneri-

Ibidem. *Cur & quãdo defecit manna.* Rupertus.

B mus in illam terram viuentium; neque verbo doctrinæ indigebimus, neque in iſtis ſpeciebus panis & vini, ſed in propria ſubſtantia, videndo panem Angelorum, manducabimus. Igitur poſtquam comederunt de fructibus terræ, defecit manna, quia videlicet, poſtquam venerit quod perfectum eſt, euacuabitur, quod ex parte eſt. Sic ille. Defecit etiam manna Iſraëlitarum, poſtquam ingreſſi ſunt Chriſtiani in Eccleſiam; quia Iudaica lex & cibi defecerunt: comedúntque Chriſtiani de frugibus terræ repromiſſionis, id eſt, Eccleſiæ ſuauiſſimis. Origen. homil. 6. in Ioſue ait, Hebræos tres habuiſſe ciborum ſpecies. Primùm habuerunt fa-

C rinam conſperſam, cùm exierunt ex Ægypto, Exod. 12. *Tulit populus conſperſam farinam, antequam fermentaretur, & ligans in palliis poſuit ſuper humeros ſuos.* poſtea habuerunt manna; tandem fructus terræ repromiſſionis: ſic nos habemus triplicem cibum: primùm, ſæcularem eruditionem, ſimilem farinæ conſperſæ Hebræorum, præterea manna diuini verbi, & legis, tandem fructus terræ repromiſſionis cæleſtis. Tres (in- Origenes. quit ille) ſpecies ciborum deſcribuntur, vnum quo veſcimur exeuntes è terra Ægypti: ſed hoc ad paruum tempus ſufficit. poſt hoc manna ſuccedit; tertium verò iam de terra ſancta capimus fructum. Primus cibus eſt quem de Ægypto

D exeuntes nobiſcum portauimus, parua hæc eruditio ſæcularis, aut etiam ſiquis fortè attigit liberalium literarum cognitionem, quæ exiguum aliquid iuuare nos poteſt. In eremo verò poſiti, id eſt, in hoc, in quo nunc ſumus vitæ ſtatu, manna veſcimur, per hoc quòd diuinæ legis inſtructionibus erudimur. Qui verò meruerit terram repromiſſionis intrare, id eſt, ea quæ à ſaluatore promiſſa ſunt conſequi, ille edit fructus ex regione palmarum, verè enim fructum palmæ inuenit, qui deuicto hoſte ad promiſſa peruenit. Hæc Origenes.

Defecit manna, poſtquam Iſraëlitæ ingreſſi 5. ſunt terram repromiſſionis, defecit etiam co-

E lumna nubis, quæ viam oſtendebat, defecit, inquam, quia non erat opus. Viam enim oſtendere, neceſſarium non erat iis, qui in finem viæ iam peruenerant. Similem in modum columna noſtra, id eſt, fides, quæ intellectum noſtrum, velut columna, fulcit, & illuminat, viámque in terram repromiſſam, id eſt, cælum indicat, cùm in finem viæ peruenimus, deficit. Non enim eſt opus fide in cælo, vbi Dei apertiſſima eſt viſio, quæ fidei ſuccedit. *Fides quando deficiet.*

Poſt tranſitum Iordanis vrbs Iericho ſolo æ- 6. quatur, & anathema fit. Typus mundi Iericho eſt, & mundi vitiorum; poſt baptiſmum ergo Iericho, id eſt, mundus, cum vitiis, quibus ſcatet, ſolo æquandus eſt, & anathemate *Iericho typus eſt mundi.*

damnan

damnandus à baptizato Chriſtiano. Ita verò ſolo æquandus eſt, vt nunquam exædificetur;

Ioſue 6. quamobrem Ioſue cap. 6. maledictionem illi imprecatur, qui Iericho ſolo æquatam exædificarit. *Maledictus* (inquit) *vir coram Domino qui ſuſcitauerit, & ædificauerit ciuitatem Iericho,* &c. Simili modo maledictus eſt baptizatus, qui poſtquam mundi vitia per baptiſmum diruit, & euertit, eadem rurſus ædificat, rurſuſque ſe

Ioſue 6. eis tradit. Ioſue 6. ait Ioſue: *Sit ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea ſunt Domino. Vos cauete, ne de iis quæ præcepta ſunt, quidpiam contingatis,* &c. LXX. interpretes vertunt: Vos obſeruate valde ab anathemate, &c. In quæ verba ſic

Origenes. ſcribit Origenes: Dicit Ioſue: *Cuſtodite vos ab anathemate*, ne fortè concupiſcatis, & tollatis ab anathemate: tale eſt quod indicatur his verbis: videte ne quid in vobis ſæculare habeatis, ne ſæculares mores, ne vitia, ne tergiuerſationem de ſæculo vobiſcum ad Eccleſiam deferatis, ſed anathema ſit vobis omnis conuerſatio ſæcularis. Nolite diuinis mundana miſcere, hoc eſt, quod Ioan. ait, *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt.* & Paulus ſimiliter: *Nolite* (inquit) *conformari huic mundo.* Qui enim hæc faciunt, accipiunt de anathemate. Sic Origenes. De anathemate ſupra diximus.

7. Ceciderunt autem muri Iericho modo admirando, videlicet clangentibus tubis, & vo-

Ioſue 6. ciferante populo. Ioſue 6. *Omni populo vociferante, & clangentibus tubis, poſtquam in aures multitudinis vox, ſonitúſque increpuit, muri illico corruerunt,* &c. Eundem in modum muri idololatriæ ceciderunt, tubis clangentibus Apoſtolorum, toto orbe. Etenim vt ait vates Pſalmo 18. *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Origenes homil. 7. Iericho (inquit) formam præſentis ſæculi obtinet, cuius robur, & munimẽta ſacerdotalibus tubis videbimus eſſe deſtructa; firmitas namque & munimenta, quibus velut muris mundus nitebatur, idolorum cultus erat, diuinationum fallacia, arte dæmonum miniſtrata, augurum, atque auſpicum, magorúmque commenta. Sic ille.

Apoſtoli idololatriã deſtruxere. Pſalm. 18. Origen.

8. Aduerte autem in poſſeſſionem terræ promiſſæ peruenisſe Iſraëlitas, non per otium, & ignauiam, ſed per bella, hoſtiúmque acies, quæ res adumbrat, in poſſeſſionem cæleſtis regni nobis promiſſi, otioſos, & ignauos non poſſe peruenire, per tela enim, & per ignes tantum bonum comparatur. *Non coronabitur,* (ait Apoſtolus) *niſi qui legitimè certauerit*, hoc eſt, non perueniet ad poſſeſſionem terræ promiſſæ, niſi qui aduerſus hoſtes tartareos bellam geſſerit: hoſtes verò vicerunt Iſraëlitæ, non propria fortitudine, ſed Dei auxilio adiuti. Sic nos non proprio robore fulti, ſed Dei præſidio adiuti

Pſalm. 43. tartareos hoſtes ſuperamus. Pſal. 43. *Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos, afflixiſti populos, & expuliſti eos. Nec enim in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachium eorum non ſaluauit eos, ſed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuiſti in eis.* Hæc de Iſraëlitis terram repromiſſionis ingredientibus

Ibidem. ait vates. De ſe verò ſubiicit: *Non enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me*, &c. Nemo enim in arcu ſuo ſperet, aut in gladio ſuo, ſed in Deo. Dei fulti præſidio ne ſimus ignaui, ſed alacriter geramus bellum, vt terræ promiſſionis poſſeſſionem triumpho de hoſtibus reportato capiamus.

Otioſi, & ignaui ad gloriam non perueniunt.

Iſraëlitæ hoſtes ſuos omnes ſuperare noluerunt, ſed multos in terra ſibi à Deo promiſſa viuere paſſi ſunt, eorúmque idola coluerunt. 9.

Pſal. 105. *Non diſperdiderunt gentes quas dixit dominus illis, & commixti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum,* &c. Lege cap. 1. 2. & 3. libri Iudicum. Noluit autem Dominus delere omnes gentes terræ repromiſſæ, vt Iſraëlitas erudirent, & bellis exercerent. Iud. 3. *Hæ ſunt ſunt gentes quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Iſraëlem, & omnes qui non nouerant bella Chananæorum, vt poſtea diſcerent filij eorum certare cum hoſtibus, & habere conſuetudinem præliandi.* Similem in modum permittit Deus viros probos tentari; neque hoſtes eorum ab eis remouet, vt eos erudiat, & humiliet, & diſcant certare cum hoſtibus, & habere conſuetudinem præliandi. D. Gregorius lib. 4. moral. cap. 25. Scriptum (inquit) eſt Iud. 3. *Hæ ſunt gentes, quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Iſraëlem.* Iſraël (inquit) reſeruatis gentibus eruditur; quando in quibuſdam minimis vitiis elatio virtutis noſtræ comprimitur, vt in paruis ſibi reſiſtentibus diſcat, quòd ex ſe maiora non ſubigit, &c. Et lib. 3. dialog. cap. 14. Philiſthæos (inquit) atque Chananæos Dominus diutius reſeruauit, vt ſicut ſcriptum eſt, experiretur in eis Iſraël; quia non numquam eis etiam quibus magna dona tribuit, parua quædam reprehenſibilia relinquit, vt ſemper habeant contra quod bellum gerant, & deuictis magnis hoſtibus mentem non erigant, quando eos adhuc aduerſarij minimis defatigant, &c.

Pſalm. 105. Iudicum 3. *Voluit Deus Iſraëlitas exercere cum hoſtibus dimicando.* D. Gregor. Iudicum 3. *Cur Deus ſuos tentari permittat.* *Iuſti ſemper habent in quo exerceantur.*

Pſal. 105. *Commixti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum,* &c. Obſerua, quàm ſit fugienda prauorum hominum conſuetudo & familiaritas. Non diſperderunt Iſraëlitæ gentes, commixti ſunt inter eas; ab illiſque opera praua, & idololatriam didicerunt. Quemadmodum qui ſe pici commiſcuerit, ab ea contaminabitur: ſic qui improbis ſe adiunxerit, flagitiis inquinabitur. Eccleſiaſtic. 13. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, & qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam.* Commiſcuerunt ſe gentibus veluti pici Iſraëlitæ, quàm ſint inquinati docet idem Pſalmus 105. In tantam enim inquinationem mentis, ac cœcitatem peruenerunt, vt filios ſuos dæmonibus in ſacrificium offerrent. *Immolauerunt* (ait vates) *filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis, & effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaan.* Quænam maior amentia eſſe potuit? Diſcamus impiorum fugere conſortia, demúſque vigilanter operam internecioni hoſtium noſtrorum, id eſt, vitiorum; occidamus omnia, ne vnum quidem remaneat, iuxta illud Dauidis Pſal. 17. *Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar, donec deficiant.* Perſequamur inimicos, hoc eſt, vitia omnia. Nemo ex bello conuertatur, gladiúmque ex manu deponat, donec hoſtes omnes, quos perſequitur, deficiant, quantum fieri poteſt. 10. Pſalm. 105. *Fugiẽda familiaritas prauorum.* Eccleſ. 13. Pſalm. 105. Pſalm. 17.

Inſurgent in nos hoſtes, Iebuſæus, hoc eſt, concupiſcentia, habitabit nobiſcum, iuxta illud Ioſue 15. *Iebuſæum habitatorem Ieruſalem non potuerunt filij Iuda delere, habitauítque Iebuſæus cum filijs Iuda in Ieruſalem, vſque in præſentem diem.* At nos Iebuſæum, hoc eſt, concupiſcentiam, hoſtem internum, nobiſcum habitantem creſcere 11. Ioſue 15. *Concupiſcentia reſecanda eſt.*

ſcere ne patiamur: vbi primùm cupiditatum capita apparuerint, mox ſuccidantur. Audiamus D.Bernardum ſerm.68.in Cant. Velis (inquit) nolis, intra fines tuos habitat Iebuſæus, ſubiugari poteſt, ſed non exterminari. Medium vitiorum virtus tenet; ſedula eget putatione,& circumciſione, alioqui verendum eſt, ne circumquaque à lambentibus, vel potius à rodentibus vitiis paulatim elangueat; aut ſi ſupercreuerint, ſuffocetur. Vnum in tanto diſcrimine conſilium eſt, obſeruare diligenter, & mox, vt renaſcentium capita apparebunt, prompta ſeueritate ſuccidere. Non poteſt virtus cum vitiis pariter creſcere, ergo vt virtus vigeat, vitia creſcere non ſinantur. Demus operam putationi, putetur cupiditas, vt virtus roboretur. Hæc D. Bernardus.

D.Bernard.

Denique terra repromiſſionis victoribus Iſraëlitis à Ioſue diuiſa eſt, Pſalm.77. *Induxit eos* (ſcilicet Deus) *in montem ſanctificationis ſuæ, montem quem acquiſiuit dextera eius, & eiecit à facie eorum gentes, & ſorte diuiſit eis terram in funiculo diſtributionis.* Sic cæleſtis terra repromiſſionis victoribus diuiditur in funiculo diſtributionis, ſunt autem funiculi diſtributionis, merita victorum. Olim funiculis hæreditates, velut menſura, diuidebantur: in cælo hæreditates victorum hominum meritis, virtutibus, & operibus, velut funiculo diuiduntur; tanta eſt hæreditas in cælo, quanta fuere merita in terra, per gratiam Dei homini collata. Quàm lætus tunc victor tartari canet illud Pſalmi 15. *Funes ceciderunt mihi in præclaris; etenim hæreditas mea præclara eſt mihi*, &c. In præclaris cæli gaudiis, æterníſque cadunt proborum hominum funes, ſiue funiculi, id eſt, merita, operáque eorum, per Chriſti merita eleuata. Etenim hæreditas illorum præclariſſima eſt illis. Quid enim præclarius eſſe poteſt, quàm cæleſti gloria frui, ac ſempiterna? 1.Petri 1. *Regenerauit nos in ſpem viuam, per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarceſcibilem, conſeruatam in cælis, in vobis qui in virtute Dei cuſtodimini.* Hæreditatem cæleſtem appellat D.Petrus incorruptibilem, & incontaminatam. Græcè ἀμίαντον, & immarceſcibilem, ἀμάραντον, conſeruatam in cælis, nobis qui per Dei potentiam in terris cuſtodimur, vt eam conſequi poſſimus. Terræ hæreditates corruptibiles ſunt omnes auri, argenti, cæterarúmque rerum corruptibilium: contaminant ſæpe peccatis eas poſſidentes, vt floſculi citò marceſcunt, & euaneſcunt. Hæreditas cæli nunquam corrumpitur, ſempiterna enim eſt: non marceſcit, non contaminat; imò inſtar angelorum, homines puriſſimos reddit, conſeruata nobis eſt in cælis. Reliquum eſt, vt pro ea adipiſcenda totis viribus cum hoſtibus decertemus, hìc labor eſt, hìc bellum, poſtea requies. Requiem vocat Deus illam, quam poſt bella populo Iſraëlitico dedit in terra repromiſſionis. Pſalm. 34. *Quadraginta annis proximis fui generationi huic, & dixi, ſemper hi errant corde: ipſi verò non cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.* Hoc eſt, non introibunt in requiem meam, quam ego dabo populo meo in terra repromiſſionis. Requies illa, vmbra erat requiei, quam Eccleſia vita defunctis precatur, ſic orans: *Requiem æternam dona eis, Domine.* Quemadmodum illa poſt certamina, victóſque hoſtes donata eſt; ſic & hæc æterna, ac cæleſtis poſt pugnas, victoriaſque donatur. *Vidit Iſſachar*, Geneſ.4. *requiem, quòd eſſet bona, & terram quòd optima, & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum*, &c. In repromiſſionis terram cæleſtem mentis oculos ſæpè coniiciamus, videbimus quòd ſit bona, atque optima; ſupponemúſque humeros omnibus laboribus, totóque pectore aduerſus tartarum decertabimus. Pro requie illa omnes labores tolerandi ſunt; pro pace illa æterna, omnia certamina ſubeunda. Richardum lege in libro, qui dicitur Beniamin minor, cap.39. Requies (inquit) ibi eſt, & requies bona; pax ibi eſt plena; pax quieta, quies pacifica. In illa terra labor non eſt, ſed ad illam ſine labore perueniri non poteſt; propter ipſam laboratur, ſed in ipſa non laboratur, &c. Per laborioſas deſerti manſiones, in manſiones quietas terræ repromiſſionis peruenerunt Iſraëlitæ. Vtinam nos quoque per manſiones plenas laboribus vitæ huius, in cæleſtis patriæ manſiones illas quietiſſimas perueniamus, de quibus ait Dominus Ioan.14. *In domo patris mei manſiones multæ ſunt.* Huius vitæ manſiones tranſitiones potius ſunt, quàm manſiones, quia tranſeunt. Cæleſtis patriæ manſiones permanent; ideóque verè manſiones ſunt, in quibus vtinam in ſempiternum maneamus!

12. Pſal.77.

Merita ſunt menſura gloriæ.

Phil.15.

1.Petri 1.

Pſal.34.

Geneſ.4.

Richardus.

Gloria cæleſtis bona.

Ioan.14.

Manſiones vitæ tranſitiones ſunt.

***

Pro cæleſti patria decertandum.

F I N I S.

Laus Deo, & beatæ Virgini Mariæ.

INDEX LOCORVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ,
QVÆ IN HOC OPERE EXPLICANTVR.

EX VETERI TESTAMENTO.

Geneſis.

Cap.1.v.2. TEnebræ erant ſuper faciem abyſſi, dixítque Deus: fiat lux. lib.9.cap.18.num.7.

9. Congregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt. lib.5.cap.12. num.3.

11. Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen. lib.5.cap.12.num.3.

3. 24. Et flammeum gladium, atque verſatilem ad cuſtodiendam viam ligni vitæ. lib.5. cap.12.num.4.

4. 4. Et reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. lib.5. cap.2. num.1. & lib.6. cap.1.num.6.

5. Ad Cain autem & ad munera eius non reſpexit. lib.6.cap.9.num.6.

7. Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. lib.10.cap.9.num.4.

10. Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. lib.6.cap.7.num.13.

8. 21. Odoratúſque eſt Dominus odorem ſuauitatis. lib.10.cap.10.num.6.

9. 14. Non erunt vltra aquæ diluuij ad delendum vniuerſam carnem. lib.9.c.17.num.2.

11. 8. Diuiſit eos Dominus ex illo loco in vniuerſas terras. lib.9.cap.14.num.11.

12. 1. Dixit Dominus ad Abram: Egredere de terra tua. lib.10.cap.10.num.5.

3. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam, &c. lib.9.cap.8.num.2.

10. Deſcendítque Abram in Ægyptum. lib.3.cap.5.num.3.

13. 1. Aſcendit ergo Abram de Ægypto. lib.3. cap.5.num.3.

14. Leua oculos tuos in directum, & vide à loco, in quo nunc es, &c. lib.1.cap.2.num.2. & lib.10.cap.17.num.7.

17. Surge ergo, & perambula terram. lib.7. cap.4.num.4.

14. 22. Leuo manum meam ad Dominũ Deum excelſum. lib.7.cap.9.num.15.

15. 10. Diuiſit ea per medium. lib.6. cap.3. num.10.

13. Scito prænoſcens, quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum. lib.1.cap.6.num.7.

17. Lampas ignis tranſiens inter diuiſiones illas. lib.3.cap.11.num.1.

18. Pepigit Dominus fœdus cum Abram. lib.1.cap.2.num.2.

16. 17. Noli reſpicere poſt tergum. lib.7.cap.4. num.4.

20. Eſt ciuitas hæc iuxta, &c. lib.5.cap.16. num.12.

21. 10. Eiice ancillam, & filium eius. lib.4.cap. 15.num.2.

22. 17. Multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cæli. lib.1.cap.5. num.8. & lib.7. cap.11. num.7.

25. 8. Congregatúſque eſt ad populum tuum. lib.8.cap.10.num.3.

25. Qui primus egreſſus eſt, rufus erat. lib.2.cap.9.num.7.

27. Factus eſt Eſau vir gnarus venandi. lib.8.cap.2.num.7.

30. Da mihi de coctione hac rufa. lib.8.cap. 9. num.7.

34. Paruipendens, quòd primogenita vendidiſſet. lib.7.cap.11.num.2.

26. 2. Ne deſcendas in Ægyptum, &c. lib.3. cap.5.num.3.

3. Tibi enim, & ſemini tuo dabo vniuerſas regiones has. lib.1.cap.2.num.2.

28. 13. Terram, in qua dormis, tibi dabo. lib.1. cap.2.num.2.

30. 1. Da mihi liberos, alioquin moriar. lib.10. cap.11.num.1. & lib.10.cap.16.num.7.

24. Vocauit nomen eius Ioſeph. lib.10. cap.4.num.8.

32. 30. Vidi Dominum facie ad faciem. lib.4. cap.9.num.7.

35. 22. Abiit Ruben, & dormiuit cum Bala. lib.10.cap.2.num.5.

29. Appoſitus eſt populo ſuo ſenex, & plenus dierum. lib.8.cap.10.num.3. & lib.10. cap.3.num.1.

39. 9. Quomodo ergo poſſum hoc malum facere, & peccare. lib.9.cap.17.num.5.

41. 33. Nunc ergo prouideat Rex virum ſapientem, &c. lib.9.cap.11.num.4.

52. Creſcere me fecit Deus in terra paupertatis meæ. lib.10.cap.12.num.1.

45. 18. Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, vt comedatis medullam terræ. lib.1.cap.5.n.5.

46. 27. Filij autem Ioſeph, qui nati ſunt ei in

terra Ægypti. lib.1.cap.4.num.2.
34. Reſpondebitis, viri paſtores ſumus. lib.1. cap.4.num.5.
47. 6. Terra Ægypti in conſpectu tuo eſt, &c. lib.3.cap.3.num.2.
11. Ioſeph verò patri, & fratribus ſuis dedit poſſeſſionem, &c. lib.1.cap.4.num.4.& lib.3.cap.3.num.2.
48. 22. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, &c. lib.3.cap.5.num.4.
49. 1. Congregamini, &c. *Totum caput explicatur* lib.10.
29. Congregor ad populum meum. lib.8. cap.10.num.3.
32. Appoſitus eſt ad populum ſuum. lib.10. cap.19.num.11.
50. 13. Portantes eum in terram Chanaan, &c. lib.3.cap.5.num.2.
23. Aſcendere vos faciet de terra iſta, &c. lib.3.cap.5.num.3.
24. Cùm adiuraſſet Ioſeph eos, &c. lib.3. cap.5.num.4.

Exodus.

1. 8. Surrexit interea Rex nouus, *vſque ad verſic.14.* lib.1.cap.6.& 7.
11. Ædificauerunt vrbes tabernaculorum Pharaoni. lib.3.cap.3.num.2.
2. 1. Egreſſus eſt poſt hæc, &c. *vſque ad verſic.11.* lib.1.cap.10.11.& 12.
11. In diebus illis poſtquam creuerat Moyſes, &c. *vſque ad verſic.23.* lib.1.cap.13.& 14.
23. Poſt multum verò temporis, &c. *vſque ad finem.* lib.1.cap.15.
3. *Totum caput.* lib.1.cap.15.& 16.
21. Non exibitis vacui, &c. lib.3.cap.2. num.1.
22. Poſtulabit mulier à vicina ſua, &c. lib.3. cap.1.num.6.
4. *Totum caput.* lib.1.cap.17.& 18.
10. Non ſum eloquens ab heri, & nudius tertius. lib.1.cap.13.num.3.
5. *Totum caput.* lib.2.cap.1.& 2.
6. *Totum caput.* lib.2.cap.3.
7. 1. Dixítque Dominus ad Moyſem, &c. *vſque ad verſic.14.* lib.2.cap.4.& 5.
7. Erat Moyſes octoginta annorum. lib.1. cap.13.num.7.
14. Ingrauatum eſt cor Pharaonis, *vſque ad finem.* lib.2.cap.6.& 7.
8. *Totum caput.* lib.2.cap.8.9.10.& 11.
26. Abominationes Ægyptiorum immolabimus, &c. lib.1.cap.4.num.6.
9. *Totum caput.* lib.2.cap.12.13.14.& 15.
10. *Totum caput.* lib.2.cap.16.17.18.& 19.
11. *Totum caput.* lib.2.cap.20.21.& *pars cap.12. Exodi à verſic.29.*
12. 1. Dixit quoque Dominus ad Moyſem, &c. *vſque ad verſic.30.* lib.2.cap.22.23.& 24.
30. Surrexítq; Pharao nocte, *vſque ad finem.* lib.3.cap.1.2.& 3. *vſque ad num.6.*
13. 17. Igitur cùm emiſiſſet eos Pharao, &c. lib.3.cap.5.& 6.
20. Profectíque ſunt de Socoth, &c. lib.3. cap.7.& 8.
22. Nunquam defuit columna nubis. lib.4. cap.12.num.9.
14. 1. Locutus eſt autem Dominus, *& reliqua.* lib.3.cap.9.10.11.& 12.
24. Fugiamus Iſraëlem, Dominus enim pugnat, &c. lib.9.cap.15.num.7.
15. 1. Tunc cecinit Moyſes, *& reliqua vſque ad verſic.20.* lib.3.cap.13.14.& 15.
22. Tulit autem Moyſes Iſraël de Ægypto, *& reliqua.* lib.3.cap.16.& 17.
16. *Totum caput.* lib.3.cap.18.& 19.
17. 1. Igitur profecta omnis multitudo, *vſque ad verſic.8.* lib.3.cap.20.
8. Venit autem Amalec, &c. *vſque ad finem.* lib.3.cap.21.& 22.
18. *Totum caput.* lib.3.cap.23.& 24.
5. Venit Iethro cognatus Moyſi. lib.7. cap.5.num.4.
19. 1. Menſe tertio egreſſionis, *vſque ad verſic.16.* lib.4.cap.1.& 3.
19. 4. Vos ipſi vidiſtis, quæ fecerim Ægyptiis. lib.9.cap.14.num.21.
16. Iámque aduenerat tertius dies, &c. *vſque ad finem.* lib.4.cap.2.& 3.
20. 1. Locutúſq; eſt Dominus, *vſque ad verſic.18.* lib.4.cap.4.& 5.
23. Non facietis Deos argenteos. lib.9. cap.7.num.7.
22. 20. Qui immolat Diis, occidetur. lib.6. cap.1.num.4.
28. Diis non detrahes, & principibus. lib.4. cap.21.num.7.
23. 5. Si videris aſinum odientis te iacere, &c. lib.9.cap.13.num.4.
31. Ponam terminos tuos à mari rubro, &c. lib.1.cap.2.num.6.
24. 3. Venit ergo Moyſes, & narrauit plebi omnia, &c. *vſque ad verſic.9.* lib.4.cap.7.& 8.
9. Aſcenderúntque Moyſes & Aaron, &c. *vſque ad verſic.12.* lib.4.cap.9.& lib.10. cap.1.num.4.
12. Dixit autem Dominus ad Moyſem, *vſque ad finem.* lib.4.cap.10.
25. 2. Loquere filiis Iſraël, &c. lib.4.cap.10. num.7.& lib.5.cap.1.
8. Faciéntque mihi ſanctuarium, &c. *& reliqua.* lib.5.cap.9.& 10.
40. Inſpice, & fac ſecundum exemplar. lib.5.cap.12.num.5.& cap.8.
26. 1. Tabernaculum verò ita facies, &c. *vſque ad verſic.15.* lib.5.cap.5.
15. Facies & tabulas ſtantes, &c. *vſque ad verſic.31.* lib.5.cap.4.
31. Facies & velum de hyacintho, &c. *vſque ad finem.* lib.5.cap.6.
27. 9. Facies & atrium tabernaculi, &c. *vſque ad verſic.20.* lib.5.cap.7.
28. 30. Pones in rationali iudicij doctrinam & veritatem. lib.9.cap.10.num.9.
34. Ita vt tintinnabulum ſit aureum, &c. lib.7.cap.2.num.6.
29. 1. Sed & facies, &c. *vſque ad verſic.35.* lib.5. cap.15.& 16.
30. 12. Quando tuleris ſummam, &c. *vſque ad verſic.17.* lib.5.cap.8.
18. Facies & labrum æneum cum baſi ſua. lib.5.cap.7.num.4.
25. Facies vnctionis oleum, &c. lib.5. cap.13.num.3.
31. 18. Dedítque Dominus Moyſi duas tabulas, &c. lib.4.cap.10.num.8.& cap.11.& 26.
32. 1. Videns autem populus, &c. *& reliqua.* lib.4.cap.12.13.14.15.16.17.18.& 19.
12. Ne quæſo dicant Ægyptij, callidè eduxit eos. lib.9.cap.15.num.5.
26. Si quis eſt Domini, iungatur mihi. lib.10.cap.10.num.4.

27. Ite,& redite de porta vſque ad portam. lib.10.cap.3.num.6.
29. Conſecraſtis manus veſtras Domino. lib.9.cap.9.num.4.
33. 1. Locutúſq; eſt Dominus ad Moyſem, &c. *& reliqua.* lib.4.cap.20.21.22.23.& 24.
11. Loquebatur Dominus cum Moyſe facie ad faciem. lib.10.cap.18.num.4.
20. Non poteris videre faciem meam.lib.4. cap.9.num.5.
34. 1. Ac deinceps præcide ait tibi duas tabulas,&c. *& reliqua.* lib.4.cap.25.& 26.
35. *Totum caput.* lib.5.cap.1.
30. Ecce vocauit Dominus ex nomine Beſeleel, &c. lib.5.cap.3.
36. 1. Fecit ergo Beſeleel, &c. ibid.
36. 6. Iuſſit Moyſes præconis voce cantare. lib.5.cap.1.num.6.
14. Fecit & ſaga vndecim de pilis camelorum. lib.5.cap.9.num.12.
20. Fecit & tabulas tabernaculi. lib.5. cap.4.5.& 6.
38. 25. Oblatum eſt autem ab his, qui tranſierunt, &c. lib.5.cap.8.
40. *Totum caput.* lib.5.cap.13.& 14.

Leuiticus.

1. *Totum caput.* lib.6.cap.2.& 3.
2. *Totum caput.* lib.6.cap.4.& 5.
3. *Totum caput.* lib.6.cap.6.& 7.
10. Adipem & caudam totam cum renibus. lib.4.cap.8.num.1.& lib.6.cap.9.num.12.
4. *Totum caput.* lib.6.cap.8.& 9.
5. 11. Quòd ſi non quiuerit manus eius duos, &c. lib.6.cap.4.num.2.
6. *Aliqua explicantur.* lib.6.cap.6.8.& 9.
12. Ignis autem in altari ſemper ardebit. lib.5. cap.18. num.2. & 4. & lib.2. cap.23. num.3.
7. *Aliqua explicantur.* lib.6.cap.6.
34. Pectuſculum eleuationis, & armum ſeparationis. lib.6.cap.7.num.8.
8. 6. Statímque obtulit Aaron, & filios eius. lib.5.cap.15.num.3.
33. De oſtio tabernaculi non exibitis.lib.5. cap.15.num.5.& cap.16.num.10.
9. 1. Facto autem octauo die, &c. *& aliqua.* lib.5.cap.17.
10. 1. Arreptíſq; Nadab,& Abiu,&c.*& reliqua.* lib.5.cap.17.& 18.
17. Cur non comediſtis hoſtiam? lib. 6. cap.8.num.4.
17. *Aliqua explicantur.* lib.6.cap.6.
11. Anima carnis in ſanguine eſt. lib.6. cap.7.num.11.
23. 15. Numerabitis ab altero die ſabbati.lib.4. cap.2.num.3.

Numeri.

1. 1. Locutúſque eſt Dominus ad Moyſem. lib.6.cap.10.num.3.
3. Numerabitis eos per turmas,tu & Aaron. lib.5.cap.8.num.3.
2. 1. Locutúſque eſt Dominus ad Moyſem & Aaron,&c. *& reliqua.* lib.6.cap.10.
6. 19. Armum coctum arietis, &c. lib.6. cap.7.num.5.
7. 1. Factum eſt autem, &c. *vſque ad verſic.*88. lib.6.cap.10.
8. 7. Aſpergantur aqua luſtrationis. lib.5. cap.19.num.7.
24. Hæc eſt lex Leuitarum, &c. lib.5. cap.19. num.4.
9. 1. Locutúſque eſt Dominus, &c. *vſque ad verſic.*15. lib.6.cap.6.
15. A veſpere autem ſuper tentorium erat, &c. lib.3.cap.5.num.7.
16. Operiebat illud per noctem, &c. lib.3. cap.5.num.7.
17. Cumque ablata fuiſſet nubes,&c. lib.3. cap.5.num.8.
20. Ad imperium Domini erigebant tentoria. lib.3.cap.6.num.8.
10. 1. Locutúſque eſt Dominus, &c. *vſque ad verſic.*13. lib.6.cap.11.& 12.
9. Si exieritis ad bellum de terra veſtra. lib.9.cap.6.num.3.
31. Noli nos relinquere, &c. lib.3.cap.23. num.10.
11. 1. Interea ortum eſt, &c. *vſque ad verſic.*34. lib.7.cap.1.2.3.& 4.
8. Circuibátque populus,& colligens illud. lib.3.cap.18.num.11.
35. Egreſſi autem de ſepulchris concupiſcentiæ. lib.7.cap.5.
12. *Totum caput.* lib.7.cap.5.
8. Ore ad os loquor ei, &c. lib.10. cap.18. num.5.
13. *Totum caput.* lib.7.cap.7.& 8.
4. Quorum iſta ſunt nomina. lib.3.cap.22. num.4.
28. Reuera fluit lacte & melle. lib.1.cap.2. num.3.& lib.9.cap.14.num.24.
33. Deuorat habitatores ſuos. lib.9.cap.18. num.9.
14. *Totum caput.* lib.7.cap.9.10.11.& 12.
4. Dixerúntque alter ad alterum. lib. 3. cap.5.num.2.
13. Vt audiant Ægyptij, &c. lib.9. cap.15. num.5.
14. Et nubes tua protegat illos. lib.3.cap.6. num.8.
25. Cras mouete caſtra. lib.8.cap.1.
32. Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine. lib.8.cap.16.num.2.
15. 32. Factum eſt autem cùm eſſent filij Iſraël. lib.8.cap.1.num.5.
16. 1. Ecce autem Core, &c. *vſque ad verſic.*45. lib.8.cap.2.3.& 4.
6. Tollat vnuſquiſque thuribula ſua.lib.10. cap.10.num.6.
17. *Totum caput.* lib.8.cap.6.
8. Turgentibus gemmis eruperant flores. lib.5.cap.12.num.3.
20. 1. Venerúntque filij Iſraël, &c. *vſque ad verſic.*14. lib.8.cap.7.& 8.
14. Miſit interea nuntios Moyſes,&c. *vſque ad finem.* lib.8.cap.9.10.& 11.
21. *Totum caput.* lib.8.cap.12.13.14.15.& 16.
22. *Totum caput.* lib.9.cap.1.& 2.
23. Cernens aſina angelum ſtantem in via. lib.6.cap.9.num.8.
23. *Totum caput.* lib.9.cap.2.& 3.
24. *Totum caput.* lib.9.cap.4.& 5.
25. *Totum caput.* lib.9.cap.5.
26. 1. Poſtquam noxiorum ſanguis, &c. lib.9. cap.5.num.6.
2. Numerate omnem ſummam filiorum Iſraël, &c. lib.9.cap.10.num.1.
10. Aperiens terra os ſuum deuorauit Core, &c. lib.8.cap.2.num.10.
58. Caath genuit Amram. lib.1.cap.10.n.2.

63. Hic eſt numerus filiorum Iſraël. lib.9. cap.10.num.3.
27. *Totum caput.* lib.5. cap.17. & lib.9.cap.10. & 11.
31. *Totum caput.* lib.9.cap.6.
32. 1. Filij autem Ruben, & Gad, &c. *vſque ad verſic.*28. lib.9.cap.12.
32. Armati pergemus coram Domino. lib. 10. cap.6.num.3.
33. *Totum caput.* lib.7. cap.6. & lib.8. cap.1. num.1.& 4.
34. Aſcendítque Aaron ſacerdos,&c. lib.9. cap.8.num.3.
51. Intrantes terram Chanaan, &c. lib.9. cap.8.num.3.

Deuteronomium.

1. 1. *Totum caput.* lib.7.cap.7.9.10.11.& 12.
13. Date ex vobis viros ſapientes. lib. 3. cap.24.num.7.
17. Nulla diſtantia perſonarum, &c. lib.4. cap.17.num.2.
31. Portauit te Dominus,&c. lib.9.cap.14. num.21.
2. 1. Profectíque inde, &c. *vſque ad verſic.* 8. lib.8.cap.9.
9. Non pugnes contra Moabitas. lib. 8. cap.17.num.4.& lib.9.cap.6.num.2.
19. Accedens in vicina filiorum Aaron. lib.9.cap.6.num.4.
24. Surgite, & tranſite torrentem Arnon. lib.8.cap.17.num.2.& 4.
3. *Totum caput.* lib.8.cap.17.num.3.
12. Terrámque poſſedimus, &c. lib.9.cap. 12. num.2.
25. Tranſibo,& videbo terram hanc. lib.9. cap.10.num.4.
29. Manſimus in valle contra fanum Phogor. lib.9.cap.5.num.3.
4. 6. Hæc eſt enim veſtra ſapientia, & intellectus. lib.4.cap.8.num.1.
12. Vocem verborum eius audiſtis. lib.4. cap.9.num.4.
20. Vos eduxit Dominus de fornace. lib.1. cap.6.num.8.
24. Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt. lib.4.cap.5.num.3.
26. Teſtes inuoco hodie cælum & terram. lib.9.cap.14.num.4.
5. 4. Facie ad faciem locutus eſt nobis. lib.4. cap.3.num.8.
25. Cur ergo moriemur, &c. lib.4.cap.5. num.4.
7. 6. Te elegit Dominus Deus tuus,&c.lib.9. cap.14.num.19.
7. Non quia cunctas gentes numero vincebatis. lib.9.cap.19.num.18.
8. 2. Recordaberis itineris. libro 3. cap.6. num.2.
3. Afflixit te penuria, &c. lib.3. cap.18. num.1.
5. Sicut erudit filium ſuum homo, &c. lib.3.cap.6.num.2.& lib.9.cap.14.num.20.
7. Dominus Deus introducet te in terram. lib.1.cap.2.num.3.& lib.9.cap.14.num.24.
11. Obſerua, & caue ne quando, &c. lib.9. cap.18.num.2.
15. Ductor tuus fuit in ſolitudine. lib.9. cap.14.num.2.& cap.17.num.10.
9. 5. Neque enim propter iuſtitias tuas, &c. lib.9.cap.14.num.19.
14. Dimitte me vt conteram eum. lib. 4. cap.14.num.3.
18. Procidi ante Dominum, ſicut priùs. lib.2.cap.5.num.3.
21. Vitulum arripiens igne combuſſi. lib.4. cap.14.num.7.
10. 1. Dola tibi duas tabulas,&c. lib.4.cap.25.
4. Scripsítque in tabulis verba decem, &c. lib.4.cap.4.num.3.
6. Moſera vbi Aarón mortuus, &c. lib.8. cap.10.num.5.
11. 9. Sub iuramento pollicitus eſt. lib.1.cap. 2. num.2.
10. Terra enim ad quam ingrederis, &c. lib.1.cap.1.num.3. & lib.3. cap.13. num.7. & lib.9.cap.14.num.23.
24. A deſerto, & à Libano. lib.1. cap. 2. num.6.
26. En propono in conſpectu veſtro, &c. lib.9.cap.5.num.3.
12. 7. Comedetis ibi in conſpectu Domini. lib.5.cap.17.num.7.
13. 15. Statim percuties habitatores terræ. lib. 8. cap.12.num.5.
16. Quicquid ſupellectilis fuerit,&c. lib.9. cap.14.num.1.
14. 1. Non vos incidetis,nec facietis caluitium. lib.5.cap.17.num.7.
16. 1. In iſto menſe eduxit te Dominus. lib.3. cap.3. num.7.
3. Septem diebus comedes abſq; fermento. lib.3.cap.3.num.3.
6. Immolabis Phaſe veſpere. lib.3. cap.3. num.7.
11. Epulaberis coram Domino Deo tuo. lib.5.cap.7.num.7.
21. Non plantabis lucum,&c. lib.4.cap.13. num.12.
17. 18. Poſtquam ſederit in ſolio regni. lib.9. cap.14.num.1.
18. *Totum caput.* lib.4.cap.6.
19. 8. Cùm autem dilatauerit Dominus. lib.1. cap.2. num.8.
20. 8. Quis eſt homo formidoloſus. lib.9. cap.13.num.1.
16. De his autem ciuitatibus, &c. lib.1. cap.2.num.8.
21. 12. Radet cæſariem, & circumcidet vngues. lib.3.cap.2.num.4.
15. Si habuerit vir vxores duas. lib.10. cap.2.num.4.
23. 4. Conduxerunt contra te Balaam. lib.9. cap.2. num.8.
5. Noluit Dominus audire Balaam. lib.9. cap.2.num.7.
Vertítq; maledictionem in benedictionem. lib.9. cap.7.num.2.
24. 9. Mementote quæ fecerit Dominus Deus veſter. lib.8.cap.14.num.8.
25. 4. Non ligabis os bouis terentis in area. lib.5.cap.3.num.8.
29. 5. Adduxit vos quadraginta annis,&c.lib.3. cap.19.num.15.& lib.9.cap.14.num.20.
32. 1. *Totum caput.* lib.9.cap.14.
10. Inuenit eum in terra deſerta,&c. lib.3. cap.6. num.2.
Circunduxit eum, & docuit. lib.3. cap.6. num.2.
11. Sicut aquila prouocans ad volandum. lib.3.cap.6.num.2. & lib.4.cap.4.num.1.& cap.3.num.2.

17. Noui,recentéſque venerunt. lib.1. cap. 5.num.7.
40. Leuabo ad cælum manum meam.lib.7. cap.9.num.15.
33. *Totum caput.* lib.10. *per totum.*
2. Index terra eius ignea lex. lib.1. cap.16. num.4. & lib.4. cap.4. num.6. & cap. 5. num.5.& lib.9.cap.18.num.4.
34. 1. Aſcendítque Moyſes. lib.10.cap.17.
9. Ioſue filius Nun repletus eſt Spiritu ſancto. lib.9.cap.10.num.7.

Ioſue.

1. 4.A deſerto &Libano vſque ad fluuium magnum. lib.1.cap.2.num.6.
3. 4. Sítque inter vos & arcam Domini ſpatium.lib.6.cap.11.num.5.
14. Qui portabant arcam fœderis. lib.10. cap.14.num.5.
4. 12. Filij quoque Ruben, & Gad,&c. lib.9. cap.12.num.6.& lib.10.cap.6. num.4.
5. 10. Fecerunt Phaſe quarta decima die, &c. lib.3.cap.19.num.15.
13. Cùm autem eſſet Ioſue in agro. lib.1. cap.15. num.5.
6. 17. Sítque ciuitas hæc anathema.lib.8.cap. 12.num.5.
18. Vos autem cauete,ne de his quæ præcepta ſunt,&c.lib.8.cap.13.num.2.
20. Igitur omni populo vociferante.lib.10. cap.20.num.7.
26. Maledictus vir, qui ſuſcitauerit Iericho. lib.10.cap.20.num.6.
8. 2. Facies vrbi Hai, & regi eius, &c. lib.8. cap.12.num.5.
10. 30. Percuſſerúntque vrbem in ore gladij. lib.9. cap.15.num.4.
13. 3. A fluuio turbido, qui irrigat Ægyptum. lib. 1.cap.1.num.4.
15. 63. Iebuſæum autem habitatorem Ieruſalem,&c. lib.10.cap.20.num.11.
19. 1. Et egreſſa eſt ſors ſecunda filiorum Amon. lib.10.cap.3.num.9
24. 12. Niſi ante vos crabrones, &c. lib.8.cap. 17. num.10.
14. Auferte Deos quibus ſeruierunt patres veſtri, &c. lib.1.cap.6.num.5.
32. Oſſa quoque Ioſeph, quæ tulerant. lib. lib.3.cap.5.num.4.

Iudices.

1. 8. Oppugnantes autem filij Iuda Ieruſalem. lib. 10.cap.4.num.2.
16. Filij autem Cinæi cognati Moyſi, &c. lib.3.cap.23.num.8.
21 Iebuſæum habitatorem Ieruſalem, &c. lib.10. cap.5.num.2.
2. 7. Seruierúntque Domino cunctis diebus ſuis. lib.9.cap.17.num.4.
5. 64. Domine cùm exires de Seir, &c. lib.4. cap.4.num.7.& lib. 10.cap.1.num.4.
7. 6. Fuit numerus eorum, qui manu ad os proiiciente,&c. lib.1.cap.3.num.3.
16. Dedit tubas in manibus eorum, &c. lib.9.cap.18.num.8.
14. 6. Irruit Spiritus Domini in Samſon. lib.7. cap.12.num.2.
17. 5. Impleuítque vnius filiorum ſuorum manum, &c. lib.5.cap.15.num.6.
18. 27.Venerunt in Lais ad populum quieſcentem. lib.10.cap.6.num.7.

Ruth.

3. 9. Expande pallium tuum ſuper famulam tuam. lib.4.cap.13.num.12.

Regum I.

1. 24. Adduxit ſecum in vitulis tribus. lib.6. cap.7 .num. 2.
2. 12. Porro filij Heli,filij Belial,&c. lib.1.cap. 7.num.2.& lib.5.cap.18.num.5.
13. Veniebat puer ſacerdotis,&c. lib.5.cap. 7. num.7.
3. 20. Cognouit vniuerſus Iſraël, &c. lib. 1. cap.2.num.8.& lib.10.cap.6. num.5.
8. 7. Non enim te abiecerunt, ſed me. lib.10. cap.1.num.8.
9. 24. Leuauit autem cocus armum,&c.lib.6. cap.7.num.3.& lib.7.cap.2.num.1.
10. 23. Stetítque in medio populi, &c. lib.6. cap.7.num.3.& lib.7.cap.2.num.1.
12. 4. Non es calumniatus nos,&c. lib.10.cap. 14.num.8.
14. 15. Sed & omnis populus ſtationis eorum, &c. lib.6.cap.7.num.6.
26. Ingreſſus eſt itaque populus ſaltum, &c. lib.9.cap.14.num.24.
15. 3. Percute Amalec, & demolire, &c. lib. 2.cap.2.num.8.& lib.3.cap.22.num.18.
18. 6. Et egreſſæ ſunt mulieres, &c. lib.3.cap. 13.num.1.
16. Omnis autem Iſraël, & Iuda diligebat Danid. lib.9.cap.11.num.5.
21. 1. Veniet Dauid in Nobe,&c. lib.1.cap.14. num.2.
24. 6. Percuſſit cor ſuum Dauid, &c.lib.4.cap. 21.num.7.
26. 5. Cúmque vidiſſet locum in quo dormiebat,&c.lib.2.cap.2.num.4.
8. Concluſit Dominus inimicum tuum. lib.9.cap.15.num.6.
28. 7. Eſt mulier Pythonem habens. lib.4. cap. 12.num.5.

Regum II.

7. 6. Ambulabam in tabernaculo, &c. lib. 4. cap.20.num.2.
14. 20. Tu autem Domine mi Rex, &c. lib.9. cap.11.num.4.
16. 9. Quare maledicit canis hic mortuus, &c. lib.9. cap.8.num.2.
17. 11. Congregetur ad te vniuerſus Iſraël.lib. 1.cap.2.num.8.
20. 21. Tradite illum ſolum,& recedemus. lib. 7.cap.4.num.2.
23. 3. Dixit Deus Iſraël mihi, &c. lib.10.cap. 18.num.5.

Regum III.

2. 2. Viuit Dominus, &c. qui fecit mihi domum,ſicut locutus eſt. lib.1.cap.8.num 6.
3. 9. Dabis ſeruo tuo cor docile,&c.lib.9.cap. 11.num.3.
12. Ecce feci tibi ſecundùm ſermones tuos. ibidem.
4. 21.Salomon erat in ditione ſua habens,&c. lib.1.cap.2.num.7.
30. Præcedebat ſapientia Salomonis, &c. lib.1.cap.1.num.9.
8. 10. Nebula impleuit domum Domini.lib.5. cap.13.num.4.
10. 24. Vniuerſa terra deſiderabat vultum Salomonis.

lomonis. lib.4.cap.23.num.4.
11. 3. Auerterunt mulieres cor eius. lib.9. cap.9.num.2.
31 Ecce ego ſcindam regnum, &c. lib.9. cap.17.num.4.
12. 28. Fecit duos vitulos aureos. lib.4.cap.15. num.6.
21. 27. Cùm audiſſet Achab ſermones iſtos. lib. 4. cap. 15. num. 6. & lib. 6. cap. 9. num.6.

Regum IV.

2. 12. Pater mi, currus Iſraël, & auriga eius. lib.7.cap.2.num.2.
5. 26. Accepiſti argentum, & accepiſti veſtes, &c. lib.1.cap.16.num.1.
17. 8. Et ambulauerunt iuxta ritum gentium. lib.4.cap.15.num.6.
18. Iratúſque eſt Dominus, &c. lib.9. cap.15.num.12.
18. 4. Confregit ſerpentem æneum, &c. lib.8. cap.14.num.4.
25. 6. Apprehenſum regem duxerunt, &c. lib.1. cap.2.num.6.

Paralipomenon I.

5. 1. Ipſe Ruben fuit primogenitus. lib.10. cap.2.num.4.
2. Iudas qui erat fortiſſimus inter fratres. lib.10.cap.3.num.3.
9. 3. Commorati ſunt in Ieruſalem de filiis. lib.10.cap.4.num.2.
12. 23. De filiis quoque Iſſachar venerunt ad Dauid. lib.10.cap.5.num.4.
28. 11. Dedit Dauid Salomoni deſcriptionem, &c. lib.5.cap.8.num.10.

Paralipomenon II.

1. 10. Da mihi patientiam, & intelligentiam. lib.9.cap.10.num.5.
2. 5. Domus quam ædificare cupio, magna eſt, &c. lib.5.cap.9.num.2.
7. 15. Oculi quoque mei erunt aperti, &c. lib.5.cap.9.num.2.
17. 7. Miſit de principibus ſuis Benhail, & Obdiam. lib.10.cap.13.num.2.
19. 6. Videte, quid faciatis, non enim hominis exercetis iudicium, &c. lib.3.cap.24. num.6.
7 Sit timor Domini vobiſcum, &c. lib.3. cap.24.num.7.
26. 16. Eleuatum eſt cor eius, &c. lib.8.cap.4. num.7.
8. Reſtiterunt Regi, atque dixerunt. lib.8. cap.4.num.7.

Eſdræ II.

9. 12. In columna nubis ductor fuiſti, &c. lib.3.cap.5.num.9.
11. 4. Et in Ieruſalem habitauerunt de filiis Iuda. lib.10.cap.4.num.2.

Eſdræ IV. Apocryphus.

1. 1. Hoc ſæculum fecit altiſſimus. lib.7. cap.11.num.7.

Tobias.

1. 15. Pergebat ad omnes qui erant in captiuitate. lib. 1.cap.14.num.3.
6. 2. Et exiuit, vt lauaret pedes ſuos, & ecce piſcis. lib.2.cap.2.num.11.

Iudith.

1. 12. Iurauit per thronum, & regnum ſuum, &c. lib.9.cap.15.num.10.

Eſther.

1. 16. Non ſolum regem læſit regina, &c. lib.2. cap.15.num.3.
17. Egredietur ſermo reginæ ad omnes mulieres, &c. lib.9.cap.13.num.7.
11. 10. Fons paruus creuit in fluuium, &c. lib.9.cap.8.num.7.
14. 15. Noſti quia oderim gloriam, &c. lib.1. cap.5.num.6.

Iob.

1. 7. Circuiui terram, & perambulaui eam. lib. 9. cap. 16. num. 9. & lib. 10. cap. 13. num.4.
5. 26. Ingredieris in abundantia ſepulchrum. lib.10. cap.19.num.8.
7. 1. Militia eſt iuſta hominis ſuper terram. lib.6.cap.12.num.1.
9. 13. Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt. lib.4.cap.19.num.3.
10. 21. Ad terram tenebroſam, & opertam, &c. lib.9.cap.18.num.9.
11. 12. Vir vanus in ſuperbiam erigitur. lib.8. cap.14.num.1.
13. 28. Qui quaſi putredo conſumendus ſum. lib.3.cap.4.num.1.
14. 17. Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea. lib.9.cap.19.num.1.
16. 21. Ad Deum ſtillat oculus meus. lib.4. cap.21.num.4.
20. 5. Gaudium hypocritæ adinſtar puncti. lib.3.cap.4.num.2.
6. Si aſcenderit vſque ad cælum ſuperbia eius. lib.8.cap.14.num.4.
26. 5. Ecce gigantes gemunt ſub aquis. lib.7. cap.2.num.1.
29. 6. Lauabam pedes meos butyro. lib.10. cap.7.num.5 & cap.15.num.7.
18. Sicut palma multiplicabo dies. lib.10. cap.19.num.6.
24. Lux vultus mei, non cadebat in terram. lib.7.cap.12.num.3.
31. 1. Pepigi fœdus cum oculis meis. lib.10. cap.9. num.2.
35. 6. Si peccaueris, quid ei nocebis? lib.9. cap.17.num.3.
38. 37. Concentum cæli quis dormire faciet? lib.7.cap.4.num.1.
40. 15. Omnes beſtiæ agri ludent ibi. lib.5. cap.12.num.4.
41. 12. Halitus eius prunas ardere facit. lib.8. cap.15. num.1.
15. Cor eius indurabitur tanquam lapis. lib.2.cap.5.num.7.
21. Sternet ſibi aurum quaſi lutum. lib.2. cap.2.num.9.
25. Ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ. lib.1.cap.3.num.4.

Pſalmi.

2. 4. Qui habitat in cælis, irridebit eos. lib.9. cap.15.num.11.
8. Poſtula à me, & dabo tibi, &c. lib.9. cap.17.num.9.
9. Reges eos in virga ferrea. lib.9.cap.4. num.8.& lib.8.n.8.& 9.& lib.2.cap.5.n.10.

10. Erudimini,qui iudicatis terram. lib.2. cap. 2. num.3.
11. Seruite Domino in timore. lib.3.cap.4. num.4.

4. 5. Iraſcamini,nolite peccare. lib.10.cap.16. num.10.
8. A fructu frumenti, vini & olei,&c.lib.2. cap.2.num.8.

5. 5. Manè aſtabo tibi,& videbo,&c. lib.4. cap.11.num.4.

6. 7.Lauabo per ſingulas noctes lectum meum. lib.4.cap.21.num.4.

7. 13. Arcum ſuum tetendit, & parauit, &c. lib.10.cap.3.num.8.

8. 3. Ex ore infantium, & lactentium, &c. lib.3.cap.15.num.5.

10. 3. Quoniam laudatur peccator,&c. lib.9. cap.5.num.3.

11. 9. In circuitu impij ambulant. lib.1.cap.3. num.1.

14. 1. Domine, quis habitabit in tabernaculo? &c. lib.5.cap.16.num.5.
4. Ad nihilum deductum eſt. lib.9.cap.8. num.2.

15. 4. Multiplicatæ ſunt infirmitates. lib.5. cap.2.num.4.
6. Funes ceciderunt mihi in præclaris. lib.9.cap.14. num.19. & cap.17. num.9. & cap.20.num.12.

17. 7. In tribulatione mea inuocaui Dominum. lib.9.cap.17.num.11.
10. Inclinauit cælos, & deſcendit. lib.4. cap.10.num.6.
11. Et aſcendit ſuper Cherubin,&c. lib.10. cap.14.num.1.
33. Deus,qui præcinxit me virtute. lib.10. cap.15.num.2.
38. Perſequar inimicos meos. lib.10. cap.20.num.10.
45. In auditu auris obediuit mihi. lib.4. cap.13.num.8.

18. 1. Cæli enarrant gloriam Dei, &c. lib.2. cap.28.num.3.& lib.10.cap.8.num.1.
5. In omnem terram exiuit ſonus eorum. lib.4.cap.3.num.12.& lib.8.cap.15.num.4.
9. Præceptum Domini lucidum, &c. lib.4. cap.5.num.5.

21. 23. Tauri pingues obſederunt me, &c. lib.9.cap.14.num.24.

22. 1. Dominus regit me, &c. lib.1.cap.5. num.7.& lib.8.cap.6.num.7.

25. 6. Lauabo inter innocentes manus meas. lib.5.cap.7.num.7.

26. 4. Vnam petii à Domino, hanc requiram, &c. lib.4.cap.23.num.5.
5. Abſcondit me in tabernaculo ſuo. lib.5. cap.12.num.4.
6. Circuiui,& immolaui in tabernaculo tuo,&c. lib.5.cap.7.num.7.
8. Exquiſiuit te facies mea. lib.4. cap.23. num.5.

27. 7. Refloruit caro mea.lib.9.cap.22.num.10.

28. 1. Afferte Domino filios arietum. lib.10. cap.13.num.4.

30. 9. Nec concluſiſti me in manibus inimici. lib.9.cap.15.num.6.

32. 4. Quia rectum eſt verbum Domini. lib.9. cap.14.num.7.

33. 6. Accedite ad Deum, & illuminamini. lib.4.cap.26.num.4.
9. Guſtate, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus. lib.9.cap.16.num.9.

35. 4. Noluit intelligere, vt bene ageret, &c. lib.9.cap.18.num.7.
9. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. lib.1.cap.3.num.6.& lib.4.cap.9.num.8.

36. 35. Vidi impium ſuperexaltatum. lib.9. cap.19.num.7.

38. 7. Theſaurizat, & ignorat, cui congregat. lib.8.cap.11.num.11.

39. 7. Sacrificium, & oblationem noluiſti. lib.4. cap.13. num.8. & lib.6. cap.3.num.2.

41. 1. Quemadmodum deſiderat ceruus. lib.4. cap.23.num.5.

43. 3. Manus tua gentes diſperdidit. lib.10. cap.20.num.8.

44. 1. Eructauit cor meum verbum bonum. lib.9.cap.16.num.6.
4. Accingere gladio tuo ſuper fæmur, &c. lib.3.cap.15.num.5.
7. Virga directionis, virga regni tui. lib.9. cap.8.num.8.
8. Vnxit te Deus, Deus tuus, &c. lib.5. cap.14.num.3.
9. Myrrha, & gutta, & caſea, &c. lib.5. cap.13.num.3.
11. Obliuiſcere populum tuum, &c. lib.4. cap.15.num.5.
14. Omnis gloria eius filiæ Regis,&c. lib.5. cap.11.num.4.
15. Adducentur Regi virgines poſt eam. lib.3.cap.4.num.3.

45. 1. Deus noſter refugium, & virtus. lib.8.cap.2.num.10.

48. 12. Relinquit alienis diuitias ſuas. lib.8. cap.2.num.10.
13. Homo cùm in honore eſſet. lib.2.cap.5. num.5.
19. Quoniam cùm interierit, non ſumet omnia. lib.10.cap.19.num.7.
21. Homo cùm in honore eſſet, &c. lib.9. cap.7.num.8. & lib.9.cap.18.num.6.

49. 13. Numquid manducabo carnes,&c.lib.6. cap.1.num.6.
22. Intelligite hæc qui obliuiſcimini.lib.9. cap.18.num.9.

50. 5.Quoniam iniquitatem meam,&c. lib.10. cap.14.num.9.
6. Tibi ſoli peccaui, &c. lib.9.cap.17. num.3.
9. Aſperges me,Domine,hyſſopo,&c.lib.4. cap.8.num.3.& lib.6.cap.7.num.12.
11. Auerte faciem tuam à peccatis meis. lib.4.cap.2.num.1.
16. Libera me de ſanguinibus, &c. lib.6. cap.7.num.16.
19. Cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies,&c. lib.5.cap.14.num.4.

57. 9. Supercecidit ignis, &c. lib.4.cap.17. num.1.
10. Priuſquam intelligerent ſpinæ, &c. lib.4.cap.17.num.3.
11. Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam. lib.4.cap.17.num.1.

59. 10. In Idumæam extendam calceamentum meum.lib.9.cap.4.num.9.

64. 10. Viſitaſti terram, & inebriaſti. lib.10. cap.16.num.9.

65. 3. In multitudine virtutis tuæ, &c. lib.10. cap.7.num.7.
12.Tranſiuimus per ignem & aquam. lib.6. cap.7.num.2.

15. Holocauſta medullata offeram tibi. lib.6.cap.7.num.10.
10. Pluuiam voluntariam ſegregabis, &c. lib.9.cap.16.num.4.
13. Et ſpeciei domus diuidere ſpolia. lib.3. cap.2.num.2.
14. Si dormietis inter medios cleros. lib.4. cap.17.num.2.
17. Mons coagulatus,mons pinguis. lib.8. cap.17.num.8.& lib.9.cap.17.num.12.
67. 18. Currus Dei decem millibus. lib.4. cap.4.num.5.& 6.
68. 20. Zelus domus tuæ comedit me. lib 4. cap.15.num.13.& lib.10.cap.10.num.4.
11. Operui in ieiunio animam meam. lib.5. cap.9.num.12.
31. Laudabo nomen Dei cum cantico, &c. lib.6.cap.7.num.2.
70. 22. Confitebor tibi in vaſis Pſalmi. lib.10. cap.3 num.8.
71. 1. Deus iudicium tuum Regi da, &c. lib.2. cap.5.num.6.
5. Deſcendit ſicut pluuia in vellus. lib.9. cap.16.num.5.
12. Liberabit pauperem à potente. lib.3. cap.13.num.2.
72. 7. Prodiit quaſi ex adipe iniquitas, &c. lib.9.cap.18.num.3.
23. Vt iumentum factus ſum,&c. lib.10. cap.14.num.3.
24. Tenuiſti manum dexteram meam. lib.10.cap.8.num.6.& multa alia loca eiuſdem Pſalmi.
25. Quid enim mihi eſt in cælo? &c. lib.4. cap.23.num.6.
73. 13. Tu confirmaſti virtute mare. lib.3. cap.12.num.9.
15. Tu dirupiſti fontes & torrentes. lib.9. cap.16.num.4.
Tu ſiccaſti fluuios Ethan. lib.3. cap.8. num.3.
74. 4. Ego confirmaui columnas, &c. lib.3. cap.7.num.1.
5. Dixi iniquis,nolite iniquè agere. lib.9. cap.15.num.1.
75. 6. Dormierunt ſomnum ſuum,&c. lib.8. cap.11.num.10.
76. 4. Renuit conſolari anima mea. lib.5. cap.12.num.2.& lib.6.cap.7.num.10.
17. Viderunt te aquæ Deus. lib.3.cap.9. num.5.
19. Vox tonitrui tui in rota. lib.3.cap.4. num.2.
20. In mari via tua.lib.5.cap.12.num.6.
77. 5 Quanta mandauit patribus noſtris.lib.9. cap.14.num.7.
12. Coram patribus eorum fecit mirabilia. lib.2.cap.6.num.2.
15. Interrupit petram in eremo. lib.3. cap.20 num.5.
19. Malè locuti ſunt de Deo. lib.3.cap.20. num.5.& 6.
23. Et mandauit nubibus deſuper. lib.3. cap.19.num.4.
29. Manducauerunt,& ſaturati ſunt.lib.10. cap.11.num.1.
44. Conuerſit in ſanguinem flumina. lib.2. cap.6.num.2.
45. Miſit in eos cynomiam. lib.2.cap.10. num.2.
49. Miſit in eos iram indignationis ſuæ. lib.2.cap.20.num.11.
51. Percuſſit omne primogenitum. lib.2. cap.20.num.5.
53. Induxit eos in montem ſanctificationis. lib.10.cap.20.num.12.
54. Sorte diuiſit eis terram. lib.9.cap.14. num.19.
69. Et ædificauit ſicut vnicornium, &c. lib.5.cap.9.num.3.
72. Pauit eos in innocentia, &c. lib.9. cap.11.num.3.
79. 2. Qui deducis velut ouem Ioſeph. lib.10. cap.14.num.3.
80. 6. Linguam quam non nouerat,&c. lib.1. cap.1.num.9.
7. Manus eius in cophino,&c. lib.2.cap.2. num.4.
81. 1. Deus ſtetit ſynagoga Deorum. lib.2. cap.4.num.2.& lib.3.cap.24.num.6.
5. Neſcierunt,neque intellexerunt. lib.1. cap.7.num.1.
6. Ego dixi:Dij eſtis.lib.4.cap.17.num.2. & lib.9.cap.8.num.5.
82. 17. Imple facies eorum ignominia. lib.2. cap.2.num.2.
83. 3. Cor meum,& caro mea,&c. lib.6.cap.7. num.10.
6. Beatus vir cuius eſt auxilium,&c.lib.10. cap 12.num.1.
8. Ibunt de virtute in virtutem.lib.3.cap.8. num.3.& lib.4. cap.26. num 7. & lib.5. cap.2.num.4.
88. 47.Vſquequò Domine auertis,&c. lib.4. cap.21.num.1.
89. 5. Quæ pro nihilo habentur, &c. lib.9. cap.17.num.11.& cap.19.num.7.
90. 1. Qui habitat in adiutorio altiſſimi.lib.10. cap.4.num.1.& cap.11.*per totum*,num.1.
13. Super aſpidem,& baſiliſcum,&c. lib.2. cap.13.num.6. & lib.10.cap.15.num.7.
15. Cum ipſo ſum in tribulatione. lib.3. cap.6.num.2.
91. 11. Senectus mea in miſericordia vberi. lib.10.cap.8.& multa.
93. 1. Deus vltionum Dominus. lib.9.cap.19. num.2.
94. 7. Nos populus paſcuæ eius. lib.10.cap.1. num.6.
95. 6. Confeſſio & pulchritudo, &c. lib.5. cap.11.num.4.
12. Gaudebunt campi, & omnia quæ, &c. lib.10.cap.4.num.14.
98. 4. Honor Regis iudicium diligit. lib.4. cap.17.num.2.
5. Adorate ſcabellum pedum eius. lib.5. cap.10.num.2.
7. In columna nubis loquebatur,&c. lib.3. cap.6.num.6.
100. 8. In matutino interficiebam omnes, &c. lib.4.cap.17.num.3.
102. 4. Qui redimit de interitu vitam tuam. lib.4.cap.23.num.6.
103. 3. Qui ponis nubem aſcenſum tuum. lib 10.cap.7.num.6.
15. Vt exhilaret faciem tuam in oleo.lib.5. cap.16.num.6.
20. Poſuiſti tenebras. lib.8.cap.4.num.2.& lib.9 cap.18.num.7.
104. 30. Edidit terra eorum ranas. lib.2.cap.8. num.2.
37. Et eduxit eos cum argento & auro. lib.3.

lib.3.cap.2.num.1.& cap.3.num.3.
38. Lætata eſt Ægyptus in profectione,&c. lib.3.cap.3.num.3.
39.Expandit nubem in protectionem.lib.3. cap.5.num.7.& 9.
43. Et eduxit populum ſuum in exultatione.lib.3.cap.3. num.3. & cap.4. num. 3. & lib.9.cap.14.num.23.
105. 9. Deduxit eos in abyſſis. lib.3.cap.11. num.1.
13. Citò fecerunt, obliti ſunt. lib.4.cap.8. num.1.
23. Si non Moyſes electus eius,&c. lib.4. cap.19.num.1.& lib.8.cap.5.num.2.
28. Et initiati ſunt Beelphegor. lib.9.cap.5. num.3.
30. Multiplicata eſt in eis ruina. lib.9. cap.5.num.5.
31. Reputatum eſt ei in iuſtitiam. lib.9. cap.5.num.7.
32. Vexatus eſt Moyſes propter eos. lib.8. cap.7.num.8.
35. Et commiſti ſunt inter gentes. lib.10. cap.20.num.10.
37. Et immolauerunt filios ſuos. lib.4. cap.13.num.7.
108. 18. Dilexit maledictionem, &c. lib.9. cap.7.num.3.
109. 2. Virgam virtutis tuæ,&c. lib.9.cap.4. num.8.cap.8.num.8.
4. Iurauit Dominus, & non pœnitebit,&c. lib.6. cap.3. num.4. & cap.7. num.6. & lib.10.cap.19.num.1.
6. Iudicabit in nationibus. lib.9.cap.8. num.9.
110. 10. Intellectus bonus omnibus,&c. lib.9. cap.18.num.7.& 9.
111. 1. Beatus vir, qui timet Dominum. lib.3. cap.8.num.1.
8. Confirmatum eſt cor eius. lib.3.cap.8. num.1.
113. 1. In exitu Iſraël de Ægypto. lib.1.cap.1. num.6. & cap.3. num.5. & lib.3. cap.3. num.3.& cap.4.num.3.
4. Montes exultauerunt, &c. lib.3.cap.4. num.3.& lib.4.cap.3.num.9.
114. 5. Miſericors Dominus, &c. lib.4.cap.26. num.3.
117. 19. Aperite mihi portas iuſtitiæ. lib.5. cap.16.num.3.
118. 98. Super inimicos meos prudentem me feciſti. lib.10.cap.8.num.1.
100. Super omnes docentes me intellexi. lib.10. cap.18.num.4.
102. A iudiciis tuis non declinaui. lib.4. cap.11.num.2.
105. Lucerna pedibus meis verbum tuum. lib.4.cap.5.num.5.& lib.10. cap.1. num.5.
111. Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua. lib.10.cap.1.num.8.
112. Inclinaui cor meum ad faciendas,&c. lib.10.cap.14.num.1.
128. Ideo dilexi mandata tua ſuper aurum. lib.5.cap.10.num.3.
133. Greſſus meos dirige,&c. lib.10.cap.8. num.4.
150. Appropinquauerunt perſequentes me, &c. lib.10.cap.8.num.6.
120. 8. Dominus cuſtodiat introitum tuum, &c. lib.9.cap.10.num.5.
123. 4. Torrentem pertranſiuit anima noſtra. lib.8.cap.16.num.5.
125. 1. In conuertendo Dominus captiuitatem,&c.lib.3.cap.4.num.3.
128. 3. Vxor tua ſicut vitis abundans, &c. lib.10.cap.15.num.5.
131. 3. Si introiero in tabernaculum,&c. lib.5. cap.14.num.2.
132. 2. Sicut vnguentum quod deſcendit, &c. lib.5.cap.11.num.3.
134. 7. Educens nubes ab extremo terræ. lib.9. cap.16.num.3.
135. 13. Qui diuiſit mare rubrum.lib.3.cap.11. num.1.
136. 1. Super flumina Babylonis, &c. lib.1. cap.3 num.6.
9. Beatus qui tenebit, & allidet, &c. lib.6. cap.7.num.16.
139. 14. Habitabunt recti, &c. lib.4.cap.23. num.5.& lib.10.cap.11.num.2.
140. 2. Dirigatur oratio mea, &c. lib.5.cap.11. num.1.
142. 6. Anima mea ſicut terra ſine aqua, &c. lib.9.cap.16.num.5.
144. 13. Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis. lib.9.cap.14.num.7.
145. 4. Exibit ſpiritus eius,& reuertetur. lib.8. cap.11.num.5.
146. 1. Deo noſtro ſit iucunda,decoráque laudatio. lib.9.cap.7.num.11.
147. 18. Flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. lib.4.cap.21.num.4.
149. 5. Exultabunt ſancti in gloria, &c. lib.10. cap.13.num.2.

Prouerbia.

1. 25. Deſpexiſtis omne conſilium meum. lib.9.cap.15.num.11.
32. Proſperitas ſtultorum perdet eos. lib.2. cap.2.num.2.& lib.9.cap.18.num.1.
4. 18. Iuſtorum ſemitæ quaſi lux ſplendens, &c.lib.10.cap.12.num.1.
6. 6. Vade ad formicam, ô piger. lib.6.cap.5. num.12.
9. Vſquequò piger dormis? lib.1.cap.18. num.5.
8. 15. Per me leges regnant. lib.8. cap.3. num.1.
14. 13. Riſus dolore miſcebitur,&c.lib.3 cap.4. num.2.
16. 18. Contritionem præcedit ſuperbia. lib.8. cap.4.num.4.
18. 19. Frater, qui adiuuatur à fratre,&c.lib.1. cap.18.num.8.
19. 24. Abſcondit piger manum ſuam. lib.1. cap.18.num.5.& lib.6.cap.16.num.2.
21. 30 Non eſt ſapientia, non eſt prudentia contra Dominum. lib.1.cap.7.num.4.
22. 28. Ne tranſgrediaris terminos antiquos. lib.4.cap.3.num.8.
23. 34. Eris ſicut dormiens in medio mari. lib.2.cap.5.num.9.
24 13. Comede fili mi mel. lib.6.cap.5. num.12.
25. 27. Qui ſcrutator eſt maieſtatis,opprimetur à gloria. lib.1.cap.16.num.8.
28. 13. Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur. lib.6.cap.9.num.7.
30. 8. Diuitias ne dederis mihi. lib.2.cap.2. num.2.
15. Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ. lib.1.cap.5. num.2.

16. Ignis numquam dicit, ſufficit. lib.9. cap.18.num.5.
27. Regem locuſta non habet.lib.2.cap.17. num.7.
31. 11. Et ſpoliis non indigebit. lib.8.cap.11. num.13.

Eccleſiaſtes.

1. 4. Generatio præterit,generatio aduenit.&c. lib.8.cap.11.num.12.
3. 16. Vidi ſub ſole in loco iudicij,&c. lib.10. cap.14.num.7.
4. 9. Melius eſt duos eſſe ſimul. lib.9. cap.13.num.4.
17. Cuſtodi pedem tuum,&c. lib.4.c.3.n.7.
5. 12. Diuitiæ conſeruatæ in malum,&c.lib.8. cap.11.num.11.
14. Sicut egreſſus eſt nudus,&c. lib.8.cap.11. num 10.
8. 11. Non profertur citò contra malos ſententia.lib.2.cap.5.num.8.
10. 15. Labor ſtultorum affliget eos.lib.1.cap.3. num.7.
16. Væ tibi terra,cuius Rex puer eſt. lib.1. cap.7.num.1.
11. 8. Si annis multis vixerit homo. lib.9. cap.18.num.9.

Cantica Canticorum.

1. 3. Oleum effuſum nomen tuum. lib.5. cap.14.num.3.
4. Trahe me,poſt te curremus, &c. lib.4. cap.3.num.2.
7. Indica mihi, quam diligit anima mea, lib.3.cap.8.num.4.
2. 10. Surge, propera,amica mea, &c. lib.5. cap.14.num.2.
12. Vox turturis audita eſt, &c. lib.9. cap.16.num.1.
3. 3. Inuenerunt me vigiles,&c. lib.8.cap.6. num.8.
11. Egredimini filiæ Sion. lib.10.cap.12. num.3.
4. 1. Quàm pulchra es amica mea. lib.8. cap.8.num.7.
12. Hortus concluſus,hortus concluſus,&c. lib.5.cap.12.num.4.
5. 2. Ego dormio,& cor meum vigilat. lib.1. cap.14.num.5.& lib.4.cap.11.num.4.
10. Dilectus meus candidus & rubicundus. lib.1.cap.12.num.7.
6. 4. Auerte oculos tuos à me, &c. lib.1. cap.16.num.8.
Quæ eſt iſta quæ progreditur, &c. lib.6. cap.12.num.3.
10. Deſcendi in hortum meum, vt viderem. lib.8.cap.8.num.6.
7. 1. Quid videbis in Sunamite? &c. lib.6. cap.12.num.3.

Sapientia.

1. 13. Deus mortem non fecit, &c. lib.1. cap.18.num.10.
4. 1. Quàm pulchra eſt caſta generatio, &c. lib.10.cap.15.num.5.
8. Senectus venerabilis eſt. lib.7. cap.2. num.4.
5. 3. Pœnitentiam agentes præ anguſtia, &c. lib.6.cap.9.num.8.
16. Cogitatio eorum apud altiſſimum. lib.10,cap.11.num.2.
6. 1. Audite Reges,intelligite iudices. lib.8. cap.3.num.1.
4. Interrogabit operà veſtra. lib.8. cap.3. num.1.
8. 9. Propoſui hanc adducere mihi. lib.7. cap.3.num.10.
10. 13. Venditum iuſtum non dereliquit. lib.10.cap.4.num.10.
17. Reddidit iuſtis mercedem laborum. lib.3.cap.1.num.5.
Fuit illis in velamento, &c. lib.3.cap.5. num.9.
18. Tranſtulit illos per mare rubrum. lib.3. cap.9.num.6.
20. Decantauerunt Domine nomen tuum. lib.3.cap.15.num.3.
11. 7. Pro fonte quidem ſempiterni fluminis. lib.2.cap.6.num.2
8. Cùm minuerentur in traductione. lib.2. cap.7.num.1.
12. 3. Illos antiquos habitatores, &c. lib.1. cap.2.num.4.
16. Virtus tua iuſtitiæ initium eſt. lib.2. cap.10.num.2.
13. 1. Vani autem ſunt homines omnes. lib.9. cap.14.num.9.
14. 11. Creaturæ Dei in odium factæ,&c. lib.9. cap.18.num.6.
16. 2. Dediſti concupiſcentiam delectamenti. lib.7 cap.3.num.10.
5. Morſibus peruerſorum colubrum, &c. lib.8.cap.15.num.3.
11. Neque herba, neque malagma ſanauit eos. lib.8.cap.15.num.3.
16. Negantes enim te noſſe impij,&c. lib.2. cap.10.num.2.
20. Panem de cælo præſtitiſti eis. lib.5. cap.12.num.2.
21. Subſtantiam tuam dulcedinem, &c. lib.3.cap.19.num.4.
17. 5. Nec ſyderum limpidæ flammæ. lib.2. cap.18.num.2.
18. 3. Ignis ardentem columnam, &c. lib.3. cap.5.num.7.
Solem ſine læſura boni hoſpitij,&c. lib.3. cap.5.num.9.
5. Cùm cogitarent iuſtorum occidere infantes,&c. lib.1.cap.8.num.9.
14. Cùm quietum ſilentium tenerent omnia,&c.lib.2.cap.20.num.4.
21. Properans homo ſine querela. lib.4. cap.19.num.1.& lib.8.cap.5.num.1.
22. Vicit autem turbas, &c. lib.8.cap.5. num.1.
24. In veſte enim poderis quam habebat. lib.8.cap.5.num.11.
19. 3. Adhuc inter manus habentes,&c. lib.3. cap.12.num.6.
7. Nubes caſtra eorum adumbrabat. lib.3. cap.5.num.9.
Ex aqua quæ antea erat terra arida, &c. lib.3.cap.10.num.4.

Eccleſiaſticus.

2. 1. Tibi accedens ad ſeruitutem Dei. lib.2. cap.2.num.10.& lib.3.cap.6.num.1.
3. 27. Cor durum habebit mala in nouiſſimo. lib.3. cap.9.num.5.
5. 8. Non tardes conuerti ad Dominum. lib.9. cap.19.num.8.
9. Subitò veniet ira illius. lib.3.cap.12.nu.7.

12. Eſto firmus in via. lib.4.cap.8.num.1.

7. 6. Noli quærere fieri iudex. lib.3.cap.24.num.6. & lib.8.cap.3.num.9.
40. In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua. lib.3.cap.12.num.7.lib.4.cap.5.num.4. lib.9.cap.18.num.8.

9. 8. Auerte faciem tuam à muliere compta. lib.5. cap.16.num.5.

20. 31. Xenia & dona excæcant oculos, &c. lib.10. cap.14.num.7.

21. 2. Quaſi à facie colubri fuge peccata. lib.8. cap.11.num 2.& lib.9.cap.17.num.10.

24. 20. Quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem. lib.5. cap.13.num.5.

28. 12. Secundùm ligna ſyluæ, &c. lib.4. cap.1. num.1.

35. 19. A maxilla enim aſcendunt vſque in cælum. lib.4.cap.21.num.4.

38. 4. Altiſſimus creauit de terra medicinam. lib.3. cap.16.num.3.

40. 1. Iugum graue ſuper filios Adam. lib.8. cap.11. num.9.

41. 1. O mors, quàm amara eſt memoria tua. lib.8. cap.11.num.6.

43. 2. Sol & vas admirabile eſt, &c. lib.10.cap.11. num.3.

45. 18. Compleuit Moyſes manus eius, &c. lib.5. cap.15.num.6.

46. 1. Fortis in bello IESVS Naue,&c. lib.7.cap.7. num.5.

47. 2. Quaſi adeps ſeparatus à carne,&c. lib.6.cap.7. num.10.
27. Dereliquit poſt ſe de ſemine ſuo, &c. lib.8. cap.11.num.4.

49. 17. Ioſeph qui natus eſt homo princeps, &c. lib.10.cap.4.num.11.

Iſaias.

1. 2. Audite cæli, & auribus percipe terra, &c. lib.9.cap. 4.num.4.& 9.
3. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum.lib.9.cap.18. num.6.& lib.9.cap.14.num.9.
10. Audite verbum Domini principes,&c. lib.9. cap.15.num.8.
11. Holocauſta arietum, &c. nolui, &c. lib.5. cap.9.num.4.& lib.6.cap.1.num.6.
16. Lauamini,& mundi eſtote. lib.5.cap.11.n.3.

5. 3. Expectauit vt faceret vuas,&c. lib.8.cap.15. num.8.
7. Vinea Domini exercituum domus Iſraël, &c. lib.8.cap.15.num.8.

8. 18. A Domino exercituum qui habitat, &c. lib.10.cap.4.num.2.

10. 5. Væ Aſſur virga furoris mei. lib.8.cap.15.n.15.

11. 4. Percutiet terram virga oris ſui. lib.2. cap.5. num.3.

12. 3. Haurietis aquas de fontibus Saluatoris. lib.6. cap.7.num.14.

13. 5. Dominus & vaſa furoris ſui. lib.10. cap.3. num.8.

14. 25. Vt conteram Aſſyrium in terra mea. lib. 8. cap.15.num.15.

22. 12. Vocabit Dominus Deus exercituum, &c. lib.5.cap.3.num.3.

26. 9. Anima mea deſiderauit te, &c. lib.4. cap.11. num.4.

28. 19. Vexatio dabit intellectum.lib.1.cap.7.num.6.
20. Coangustatum eſt ſtratum,&c. lib.8.cap.11. num.12.

33. 15. Quis poterit habitare cum igne, &c. lib.9. cap.18.num.9.
20. Tabernaculum quod nequaquam, &c. lib.5. cap.7. num.4.

34. 6. Victima enim Domini in Boſra. lib.9.cap.9. num.4.

36. 6. Ecce confidit ſuper baculum arundineum. lib.8.cap.6.num.7.

40. 12. Quis menſus eſt pugillo aquas. lib.5.cap.9. num.1.
31. Qui autem ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem,&c. lib.5.cap.2.num.4.

43. 2. Cùm tranſieris per aquas,tecum ero. lib.1. cap.16.num.3.

48. 10. Ecce excoxi te,ſed non quaſi,&c. lib.1.cap.6. num.8.

50. 11. Ecce vos omnes accendentes ignem. lib.9. cap.18.num.5.

52. 4. In Ægyptum deſcendit populus. lib.1.cap.6. num.3.
6. Ego ipſe qui loquebar,&c.lib.5.cap.14.num.1.
7. Quàm pulchri pedes ſuper montes. lib.10. cap.15.num.1.
11. Mundamini,qui fertis vaſa,&c. lib.5.cap.16. num.1.& lib.7.cap.2.num.4.

53. 6. Poſuit Dominus in eo iniquitates, &c. lib.6. cap.3.num.3.

54. 2. Dilata locum tentorij tui, &c. lib.5. cap.7. num.4.

55. 1. Omnes ſitientes venite ad aquas, &c. lib.8. cap.8.num.3.

58. 1. Clama, ne ceſſes quaſi tuba, &c. lib.6.cap.12. num.5.

61. 1. Spiritus Domini ſuper me, &c. lib.5.cap.14. num 3.
10. Quaſi ſponſum decoratum corona,&c.lib.4. cap.20. num 4.

63. 1. Quis eſt iſte qui venit de Edom? lib.5.cap.9. num.8.
17. Quare errare nos feciſti, &c. lib.2. cap.5. num.7.

Ieremias.

1. 11. Virgam vigilantem ego video. lib.1.cap.18. num.1. & lib. 4. cap. 3. num. 4. & lib. 8. cap.6. num 8.
14. Ab aquilone pandetur,&c.lib.3.cap.8.num.4.
18. Dedi te in ciuitatem munitam, &c. lib. 6. cap.7. num.4.

2. 18. Quid tibi vis in via Ægypti? lib.1. cap.1. num.4.
30. Fruſtra percuſſi filios veſtros. lib.8. cap.6. num.2.

3. 14. Aſſumam vos vnum de ciuitate.lib.7.cap.11. num.5.

5. 13. Percuſſiſti eos, & non doluerunt. lib. 8. cap.6.num.2.
8. Equi amatores, & emiſſarij. lib.10. cap.9. num.1.

7. 4. Nolite confidere in verbis mendacij. lib. 6. cap.1.num.6.

7. 16. Tu ergo noli orare pro populo hoc,&c.lib.4. cap.19.num.2.
22. Non ſum locutus cum patribus veſtris. lib.6. cap.1.num.8.

8. 4. Nunquid qui cadet, non reſurget? &c. lib.6. cap.9.num.9.
5. Quare auerſus eſt populus iſte? lib.6.cap.9. num.8.
6. Omnes conuerſi ſunt, &c. lib.6.cap.9.num.8. & lib.10.cap.9.num.1.

9. 21. Aſcendit mors per feneſtras. lib.8. cap.11. num.9.

23. Hæc dicit Dominus: non glorietur ſapiens. lib.2. cap.2. num.3.
11. 15. Numquid carnes ſanctæ, &c. lib.5. cap.16. num.5.
13. 23. Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, &c. lib.2.cap.5.num. 9.
17. 4. Ignem ſuccendiſti in furore meo.lib.9.cap.18. num 5.
18. 3. Deſcendi in domum figuli, &c. lib.2.cap.5. num.10.
7. Repente loquar aduersùs gentem. lib. 6. cap.9.num.11.
27. 18. Si prophetæ ſunt,& occurrant Domino, &c. lib.4.cap.19.num.3.
31. 3. In charitate perpetua dilexi te, &c. lib.4. cap.23.num.8.
27. Ecce dies veniunt, &c. lib.4.cap.15.num.1.
41. 5. Venerunt viri, &c.raſi barba.&c.lib.5.cap.17. num.7.
48. 10. Maledictus, & qui prohibet gladium ſuum à ſanguine. lib.4.cap.17.num.4.
51. 9. Curauimus Babylonem,& non eſt ſanata, &c. lib.2.cap.5.num.10.

Threni.

1. 6. Facti ſunt principes eius velut arietes, &c. lib.1.cap.18. num.1.& lib.6.cap.7.num.10.
2. 1. Non eſt recordatus ſcabelli pedum ſuorum, &c. lib.5.cap.12.num.2.
3. 33. Non enim humiliauit ex corde, &c. lib.1. cap.18.num.10.

Baruch.

4. 1. Hic eſt liber mandatorum Dei, &c. lib. 10. cap.8.num.1.
28. Sicut fuit ſenſus veſter,&c. lib.5.cap. 2. num.4.

Ezechiel.

1. 14. Animalia ibant, & reuertebantur. lib.4.cap. 15.num.3.
3. 5. Non enim ad populum profundi ſermonis. lib.1.cap.17.num.8.
7. Domus Iſraël, &c. attrita fronte. lib.2.cap.5. num.9.
13. Audiui vocem alarum, &c. lib.10. cap. 15. num.6.
6. 13. Scietis, quia ego Dominus, cùm fuerint interfecti veſtri. lib.2.cap.2.num.2.
7. 18. Et in omni facie confuſio. lib.5.cap.17. num.7.
13. 5. Non aſcendiſtis ex aduerſo. lib.3.cap.12.num. 5.& lib.4.cap.19.num.1.& lib.8.cap.5.num.2.
10. Ipſe ædificabat parietem, &c. lib.1. cap.6. num.9.
14. 21. Si quatuor iudicia mea peſſima, &c. lib.9. cap.18.num.4.
16. 3. Pater tuus Amorrhæus, &c. lib.9.cap.15. num.8.
24. Ædificaſti tibi lupanar, &c. lib.9.cap.17. num.4.
49. Hæc fuit iniquitas Sodomæ. lib.9.cap.18. num.1.
20. 6. Terram quam prouideram eis,&c.lib.1.cap.2. num.3.
46. Stilla ad Aphricum,&c. lib.9.cap.14.num.5.
21. 2. Stilla ad ſanctuaria,&c. lib.9. cap.14.num.5.
22. 22. Scietis quia ego Dominus, &c. lib.2.cap.2. num.2.
30. Et quæſiui de eis virum, &c. lib.8. cap.5. num.2.
23. 3. Fornicatæ ſunt in Ægypto, &c. lib.1. cap.6. num.5.
29. 8. Ecce ego adducam ſuper te gladium,&c.lib.2. cap.2.num.2.
18. Rex Babylonis ſeruire faciet,&c.lib.1.cap.9. num.4.
32. 2. Leoni gentium aſſimilatus es,&c.lib.3.cap.12. num.9.
35. 4. Vrbes tuas demoliar,&c. lib.2.cap.2.num.2.
40. 40. Duæ menſæ,&c. lib.6.cap.8.num.4.
43. 10. Oſtende domui Iſraël, &c. lib.5.cap.12.n.6.
46. 24. Hæc eſt domus culinarum.lib.5. cap.7.nu.7.

Daniel.

2. 4. Regnum quartum erit velut ferrum. lib.9. cap.8.num.8.
3. 5. Adorate ſtatuam auream, &c.lib.2.cap.5.nu.3.
4. 11. Clamauit fortiter, &c. lib.2.cap.2.num.2.
29. Fœnum quaſi bos comedes,&c. lib.8.cap.3. num.1.
6. 10. Tribus temporibus in die,&c. lib.6.cap.22. num.8.
9. 11. Stillauit ſuper nos maledictio. lib.9.cap.14. num.5.
Et vnguatur ſanctus ſanctorum. lib.5.cap.14. num.3.

Oſeas.

2. 6. Sepiam viam tuam ſpinis. lib.1.cap.1.num.5.
14. Ducam eam in ſolitudinem. lib.1. cap.16. num.2.
19. Et ſponſabo te mihi,&c. lib.4.c.13.num.12.
4. 8. Peccata populi comedent. lib.6.c.8.num.4.
16. Sicut vacca laſciuiens, &c. lib. 2.cap.2.num. 7.& lib.10.cap.9.num.1.
5. 11. Ephraim,&c.cœpit abire poſt ſordes,&c.lib. 9.cap.14.num.8.
6. 1. In tribulatione ſua manè conſurgent. lib.1. cap.7.num.5.
12. 7. Chanaam in manu eius ſtatera. lib.5.cap.14. num.5.
13. 9. Perditio tua Iſraël. lib.4.cap.23.num.8.
14. Ero mors tua, ô mors. lib.8.cap.15.num.4.
14. 3. Reddemus vitulos labiorum, &c. lib.6.cap.7. num.2.

Ioel.

1. 17. Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo.lib. 10.cap.9.num.3.
2. 13. Scindite corda veſtra & non, &c.lib.6.cap.9. num.10.
25. Reddam vobis annos, quos comedit bruchus. lib.2.cap.17.num.1.

Amos.

3. 2. Tantùm modò vos cognoui, &c.lib.5.cap.18. num.6.
6. 1. Ingredientes pompaticè,&c. lib.4.cap.3.n.7.
14. Suſcitabo ſuper vos domus Iſraël. lib.7. cap. 7.num.7.
15. Conterent vos ab introitu Emath. lib.1.cap. 2.num.6.
8. 1. Et ecce vncinus pomorum,&c. lib.9.cap.7. num.6.
10. Inducam ſuper omne caput veſtrum ſaccum. lib.5 cap.17.num.7.

Ionas.

3. 5. Niniuitæ prædicauerunt ieiunium, &c. lib.6. cap.9.num.10.
6. Et ſurrexit de ſolio ſuo,&c. lib.4.cap.10.n.5.

Michæas.

7. 6. Inimici hominis domeſtici eius. lib.10.cap.10. num.5.
19. Proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra. lib.3.cap.12.num.10.

Nahum.

1. 2. Vlciſcens Dominus in hoſtes ſuos, &c. lib.9. cap.19.num.2.

Habacuc.

2. 6. Væ ei, qui multiplicat non ſua. lib.1.cap.16. num.1.
3. 2. Deus ab auſtro veniet,&c. lib.3.cap.8.num.4.
15. Viam feciſti in mari equis tuis. lib.3.cap.10. num.4.

Sophonias.

1. 5. Qui adorant ſuper tecta militiam cæli. lib.5. cap.11.num.5.

Zacharias.

3. 1. Oſtendit mihi Ieſum,&c. lib.9.cap.17.num.1.
5. 6. Hæc eſt oculus eorum,&c. lib.9.cap.7.num.7.
13. 1. In illa die erat fons patens, &c. lib.8.cap.8. num.3. & lib.9.cap.17.num.2.

Malachias.

1. 11. Ab ortu Solis vſque ad occaſum, &c. lib.6. cap.5.num.11.
2. 4. Pactum meum fuit cum Leui. lib.10.cap.10. num.1. & 2.
3. 3. Purgabit filios Leui. lib.6.cap.5.num.11.

Machabæorum I.

2. 24. Vidit Mathatias, & doluit, &c. lib.9. cap.9. num.4.
54. Phinees zelando zelum, &c. lib.9.cap.5.n.7.
4. 37. Aſcenderunt in montem Sion. lib.10. cap.4. num.2.

Machabæorum II.

1. 3. Det vobis cor omnibus vt colatis, &c. lib.3. cap.8.num.5.
3. 25. Apparuit ipſi Heliodoro, &c. lib.9. cap.7. num.6.
6. 14. Non enim ſicut in aliis nationibus,&c.lib.5. cap.18.num.6.
7. 30. Non obedio præcepto regis,&c. lib.1.cap.9. num.3.
15. 26. Iudas verò, & qui cum eo erant, &c. lib.3. cap.4.num.5.

EX NOVO TESTAMENTO.

Matthæus.

Cap.3.v.8. FACITE fructum dignum pœnitentia. lib.6. cap.9.num.10.
4. 4. Scriptum eſt non in ſolo pane, &c. lib.3. cap.4.num.5.
10. Dominum Deum tuum adorabis.lib.3.cap.4. num.5.
11. Ecce angeli acceſſerunt & miniſtrabant.lib.3. cap.17.num.4.
13. Habitauit in Capharnaum,&c. lib.10.cap.7. num.4.
5. 11. Beati eſtis, cùm maledixerint vobis. lib.9. cap.7.num.2.
17. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, &c. lib.4.cap.26.num.5.
25. Eſto conſentiens aduerſario tuo.lib.10.cap.8. num.2.
6. 1. Ne iuſtitiam veſtram faciatis,&c.lib.4.cap.26. num.5.
6. Intra in cubiculum tuum, &c. lib.5.cap.12. num.4.
20. Theſaurizate vobis theſauros, &c. lib.9. cap.19.num.1.
25. Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ. lib.1.cap.16. num.2.
26. Reſpicite volatilia cæli. lib.3. cap.19. num.15.
7. 14. Quàm anguſta porta. lib.7.cap.11.num.6.
19. Omnis arbor quæ non facit,&c.lib.9.cap.18. num.4.
9. 35. Circuibat Ieſus omnes ciuitates. lib.10. cap.13.num.2.
37. Meſſis quidem multa, operarij autem pauci, &c. lib.10.cap.13.num.4.
10. 16. Ecce ego mitto vos ſicut oues, &c. lib.7. cap.8.num.8.
32. Omnis qui confitebitur, &c. lib.10.cap.9. num.6.
42. Quicumque potum dederit, &c. lib.1.cap.7. num.3.
12. 28. Si ego in ſpiritu Dei eiicio, &c. lib.2.cap.9. num.4.
13. 30. Tempore meſſis dicam meſſoribus. lib.9. cap.18.num.4.
16. 18. Tu es Petrus, & ſuper hanc petram. lib.3. cap.6. num.6.
19. Tibi dabo claues regni cælorum.lib.8.cap.3. num.1.
17. 4. Bonum eſt nos hîc eſſe. lib.7.cap.8 num.5.
5. Hic eſt filius meus dilectus.lib.4.cap.6.num.5.
18. 6. Expedit ei, vt ſuſpendatur, &c. lib.1.cap.3. num.1.
19. 12. Sunt Eunuchi qui ſeipſos,&c.lib.10.cap.15. num.5.
27. Ecce nos reliquimus omnia. lib.3. cap.4. num.1.
20. 8. Dixit Dominus vineæ procuratori,&c.lib.10. cap.14. num.1.
12. Portauimus pondus diei, &c. lib.10.cap.14. num.1.
23. 4. Alligant enim onera grauia, &c. lib.9.cap.16. num.2.
13. Væ vobis Scribæ,& Phariſæi.lib.7.cap.8.n.10.
32. Implete menſuram patrum veſtrorum. lib.1. cap.18.num.1.
34. Ecce ego mitto ad vos prophetas, &c. lib.9. cap.20.num.3.
24. 20. Orate autem vt non fiat fuga, &c. lib 10. cap.19.num.10.
25. 8. Date nobis de oleo veſtro.lib.5.cap.16.num.7. & lib.10.cap.15. num.7.
34. Venite benedicti Patris mei. lib.1. cap.3. num.6. & lib.9.cap.7.num.2. & cap.14.num.8.
42. Diſcedite à me maledicti.lib.3.cap.15.num.2.
26. 28. Hic eſt ſanguis meus,&c. lib.4.cap.8.num.2.
28. 18. Data eſt mihi omnis poteſtas, &c. lib.10. cap.12. num.2.
20. Ecce ego vobiſcum ſum,&c.lib.1.cap.16.n.9.

Marcus.

9. 45. Si ſcandalizauerit te manus, &c. lib.9. cap.18.num.5.
12. 41. Sedens contra gazophylacium, &c. lib.5. cap.2.num.1.
42. Vidua pauper miſit duo minuta. lib.5. cap.2.num.1.

Lucas.

2. 34. Ecce positus est hic in ruinam. lib.8.cap.8. num.4.
6. 13. Erat pernoctans in oratione Dei. lib.9. cap.11.num.2.
7. 39. Hic si esset propheta,sciret vtique, &c. lib.6. cap.9.num.6.
9. 29. Et facta est, dum oraret species, &c. lib.4. cap.26.num.4.
62. Nemo mittens manum ad aratrum,&c.lib.4. cap.8.num.1.
10. 1. Binos misit illos ante faciem suam. lib.1. cap.18.num.8.
39. Quæ etiam sedens secus pedes, &c. lib.10. cap.1.num.6.& cap.8.num.6.
11. 21. Cùm fortis armatus custodit atriũ suum,&c. lib.2.cap.2.num.4. & lib.3.cap.2.num.2.
12. 4. Ne terreamini ab his, qui, &c. lib.1. cap.9. num.3.
35. Sint lumbi vestri præcincti. lib.5. cap.10. num.7. & lib.10.cap.14.num.4.
47. Ille autem seruus qui cognouit, &c. lib.5. cap.18.num.6.
49. Ignem veni mittere in terram. lib.5. cap.18. num.2.
14. 26. Si quis venit ad me, & non odit, &c. lib.4. cap.17.num.1.
28. Quis ex vobis volens turrim ædificare. lib.5. cap.16.num.12.
15. 17. Quanti mercenarij in domo, &c. lib.10. cap.14.num.9.
16. 22. Factum est autem vt moreretur, &c. lib.10. cap.19.num.8.
18. 19. Nemo bonus nisi solus Deus. lib.1. cap.15. num.8.
22. 19. Hoc facite in meam commemorationem. lib.3.cap.6.num.3.
61. Et conuersus Dominus,&c. lib.4.cap.21.n.4.
24. 32. Nónne cor nostrum ardens, &c. lib.5. cap.10.num.6.

Ioannes.

1. 10. In mundo erat, & mundus per ipsum, &c. lib.1.cap.3.num.4.
14. Et Verbum caro factum est. lib.5. cap.14. num.4.
17. Lex per Moysen data est. lib.10.c.20.num.2.
2. 19.Soluite templum hoc,&c.lib.5.cap.14.num.1.
3. 14. Sicut Moyses exaltauit, &c. lib.8. cap.15. num.3.
4. 5. Venit ergo in ciuitatem Samariæ. lib.3.cap.4. num.4.
14. Fiet in eo fons aquæ salientis, &c. lib.4. cap.21.num.4.
22. Salus ex Iudæis est. lib.9. cap.11.num.2.
34. Meus cibus est vt faciam voluntatem, &c. lib.7.cap.8.num.9.
6. 35. Ego sum panis vitæ, &c. lib.6.cap.4.num.3.
7. 4.Manifesta te ipsum mundo.lib.5.cap.12.num.4.
10. 4. Et cùm proprias oues emiserit, &c. lib.10. cap.14.num.4.
11. 11. Lazarus amicus noster dormit. lib.10.cap.19. num.7.
41. Venient Romani,& tollent locum,&c. lib.7. cap.8.num.9.
12. 24. Nisi granum frumenti,&c.lib.1.cap.5.num.9.
31.Nunc iudicium est mundi.lib.9.cap.20.num.1.
14. 30. Venit princeps huius mundi, &c. lib.1. cap.3.num.4.
15. 1. Ego sum vitis vera, &c. lib.10.cap.3.num.4.
19. 10. Nescis quia potestatem habeo, &c. lib. 8. cap.3.num.1.
21. 6. Mittite in dexteram nauigij rete. lib.6.cap.7. num.6.

Actus Apostolorum.

1. 25. De quo præuaricatus est Iudas. lib.8.cap.10. num.4.
4. 18. Vocantes eos denunciauerunt, &c. lib.2. cap.2.num.6.
6. 10. Et non poterant resistere sapientiæ,&c.lib.10. cap.15.num.2.
7. 22. Eruditus est Moyses omni sapientia. lib.1. cap.3.num.4.
23. Cùm autem implerentur ei quadraginta,&c. lib.1.cap.13.num.4.
29. Fugit autem Moyses,& factus est, &c. lib.1. cap.13.num.7.
41. Et vitulum fecerunt,&c.lib.7.cap.20.num.6.
51. Dura ceruice & incircumcisis cordibus, &c. lib.2.cap.5.num.8.
56. Ecce video cælos apertos,&c. lib.10.cap.9. num.6.
8. 40. Ibat autem per viam suam gaudens,&c.lib.3. cap.4.num.3.
9. 1. Saulus autem adhuc spirans, &c. lib.10.cap.4. num.4.
5. Durum est tibi contra stimulum, &c. lib.9. cap.8.num.3.
20.Continuò ingressus est Synagogas,&c.lib.10. cap.11.num.3.
17. 28. In ipso enim viuimus, mouemur, &c. lib.9. cap.17.num.6.
20. 24. Nec facio animam meam pretiosiorem quàm me. lib.2.cap.2.num.6.
33. Argentum & aurum aut vestem, &c. lib.5. cap.3.num.8.
22. 3. Nutritus secus pedes Gamaliel. lib.10. cap.1. num.6. & cap.8.num.6.
28. 22. Notum est nobis, quia vbique ei contradicitur. lib.8.cap.8.num.4.

Epistolæ B. Pauli Apostoli.
Ad Romanos.

1. 14. Græcis ac barbaris, sapientibus, &c. lib.9. cap.16.num.9.
21. Euanuerunt in cogitationibus suis. lib. 9. cap.14. num.9.
2. 4. Ignoras quoniam benignitas Dei, &c. lib.2. cap.4.num.4.
14. Gentes quæ legem non habent, &c. lib.4. cap.5.num.1.
21. Qui ergo aliũ doces,te ipsum non doces,&c. lib.9.cap.16.num.2.
3. 22. Omnes peccauerunt, & egent, &c. lib.6. cap.9.num.5.
25. Quem proposuit Deus, &c. lib.6.cap.9. num.4. & cap.3.num.5.
6. 6. Vetus homo noster simul crucifixus est, &c. lib.6.cap.9.num.4.
12. Non ergo regnet peccatum,&c.lib.3.cap.17. num.2. & lib.4.cap.17.num.4.
19. Sicut exhibuistis membra vestra, &c. lib.5. cap.2.num.2.
7. 23. Video aliam legem in membris meis, &c. lib.10.cap.4.num.1.
8. 3. De peccato damnauit peccatum.lib.6.c.9.n.1.
14.Quicunque spiritu Dei aguntur.lib.3.cap.12. num.11.
30. Quos & prædestinauit, hos & vocauit, &c. lib.9.cap.17.num.7.

9. 3. Optabam ego ipſe anathema eſſe, &c. lib.4. cap.18.num.4.
12. 1. Vt exhibeatis corpora veſtra. lib.6.cap.3.n.5.
13. 1. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus,&c. lib.8.cap.3.num.1.& 2.
15. 2. Vnuſquiſque proximo ſuo placeat. lib.10. cap.15.num.6.
5. Deus autem patientiæ & ſolatij, &c. lib.5. cap.9.num.13.
8. Dico Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circunciſionis. lib.9.cap.15.num.16.

Ad Corinthios I.

1. 23. Prædicamus Chriſtum crucifixum,&c.lib.8. cap.8.num.4.& cap.15.num.4.
3. 10. Vt ſapiens architectus,&c. lib.5.c.3.num.8.
5. 8. Non in fermento malitiæ,&c. lib.6.cap.5.n.8.
6. 18. Fugite fornicationem. lib.10.cap.9.num.2.
7. 29. Tempus breue eſt, reliquum eſt vt qui habent vxores, ſint tanquam non habentes, &c. lib.9.cap.19.num.7.
8. 4. Scimus quia nihil eſt idolum,&c. lib.2.cap.5. num.2.
9. 24. Neſcitis, quòd ij qui in ſtadio currunt, &c. lib.4. cap.23. num.1. & lib.5. cap.3. num.8. & lib.6.cap.9.num.12.
10. 1. Omnes ſub nube fuerunt, &c. lib.3. cap.12. num.11.
4. Bibebant de ſpiritali conſequente eos petra. lib.3. cap.22. num.2. & lib.8. cap.8. num.3. & lib.9.cap.17.num.13.
6. Hæc autem in figura facta ſunt, &c. lib.1. cap.1.num.1.
13. Fidelis autem Deus qui non patitur, &c. lib.2.cap.2.num.11.
11. 26. Quotieſcunque manducabitis, &c. lib.3. cap.6.num.3.
31. Quòd ſi noſmetipſos iudicaremus. lib.8. cap.8.num.2.
32. Dum iudicamur autem,&c. lib.5.cap.18.n.6.
13. 12. Videmus nunc per ſpeculum, &c. lib.4. cap.3.num.10.& cap.23.num.3.
14. 11. Si neſcio virtutem vocis, &c. lib.1. cap.1. num.9.

Ad Corinthios II.

1. 3. Pater miſericordiarũ,&c. lib.4.cap.26.num.3.
5. Sicut abundant paſſiones Chriſti, &c. lib.3. cap.17.num.4.
2. 15. Chriſti bonus odor ſumus. lib.2. cap.1. num.10. & lib.5.cap.14.num.4.
3. 1. Nunquid egemus cõmendatitiis epiſtolis, &c. lib.4.cap.26.num.1.
15. Velamen poſitum eſt ſuper cor eorum, &c. lib.4.cap.26.num.6.
4. 3. Quòd ſi opertum eſt Euangelium. lib.4. cap.26.num.7.
5. Non enim noſmetipſos prædicamus. lib.9. cap.16.num.9.
8. In omnibus tribulationibus,&c. lib.3.cap.12. num.2.
5. 21. Eum qui non nouerat peccatum. lib.6.cap.9. num.1.
8. 3. Et ſupra virtutem voluntarij fuerunt, &c. lib.5.cap.2.num.1.
9. 7. Hilarem datorem diligit Deus. lib.5. cap.2. num.1.
10. 8. De poteſtate noſtra quam dedit Dominus,&c. lib.2.cap.5.num.3.
11. 2. Æmulor vos Dei æmulatione. lib.10. cap.10. num.4.

Ad Galatas.

1. 10. Si adhuc hominibus placerem, &c. lib.1. cap.5.num.6.
2. 18. Si quæ deſtruxi, iterum hæc ædifico. lib.8. cap.13.num.2.
3. 19. Lex propter tranſgreſſiones poſita eſt. lib.4. cap.6.num.2.
24. Lex pædagogus noſter fuit. lib.4.cap.3.n.11.
4. 24. Hæc ſunt duo teſtamenta.lib.4.cap 15.num.2.
25. Sinai mons in Arabia qui coniunctus eſt ei, quæ nunc eſt Hieruſalem. lib.4.cap.1.num.3.
5. 24. Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam, &c. lib.7.cap.4.num.10.
6. 14. Mihi mundus crucifixus eſt, &c. lib.4. cap.24.num.6.

Ad Epheſios.

4. 11. Ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, &c. lib.5.cap.3.num.6.& 7.
29. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, &c. lib.3.cap.8.num.4.
5. 8. Eratis enim aliquando tenebræ. lib.6. cap.12. num.4.
19. Implemini Spiritu ſancto. lib.2.cap.23.n.3.
6. 11. Induite vos armaturam Dei,&c. lib.3.cap.4. num.4. & lib.9.cap.18.num.8.
12. Non eſt nobis colluctatio, &c. lib.3. cap.4. num.5.
13. Accipite armaturam Dei. lib.3.cap.4.num.4.
14. State ergo ſuccincti lumbos veſtros. lib.3. cap.4 num.4.
16. In omnibus ſumentes ſcutum fidei. lib.9. cap.18.num.8.
18. Per omnem orationem & obſecrationem. lib.3.cap.4.num.5.

Ad Philippenſes.

2. 12. Cum metu & tremore ſalutem veſtram, &c. lib.3.cap.4.num.4. & lib.7.cap.12.num.4.
3. 13. Quæ quidem retrò ſunt obliuiſcens,&c.lib.7. cap.4.num.4.
20. Noſtra autem conuerſatio,&c. lib.4.cap.26. num.4.
4. 4. Gaudete in Domino ſemper. lib.3. cap.4. num.3.

Ad Coloſſenſes.

2. 15. Exſpoliãs principatus,&c. lib.3.cap.15.num.1.
17. Quæ ſunt vmbra futurorum. lib.6.cap.12. num.6.

Ad Timotheum I.

1. 9. Iuſto non eſt lex poſita. lib.10.cap.8.num.3.
2. 8. Volo viros orare in omni loco.lib.5.cap.9.n.2.
3. 1. Si quis Epiſcopatum deſiderat, &c. lib. 5. cap.16.num.3.
6. 16. Lucem habitat inacceſſibilem, &c. lib. 4. cap.10.num.6. & lib.5.cap.9.num.1.

Ad Timotheum II.

2. 17. Sermo eorum vt cancer ſerpit. lib.9.cap.13. num.6.
3. 8. Quemadmodũ autem Iannes & Mambres,&c. lib.2.cap.7.num.2.
4. 7. Bonum certamen certaui, &c. lib.4. cap.8. num.1. & lib.6.cap.9.num.12.

Ad Titum.

3. 1. Admone illos Principibus & poteſtatibus,&c. lib.8.cap.3.num.2.

Ad Hebræos.

3. 13. Adhortamini vosmetipsos, &c. lib.2.cap.5. num.10. & lib.7.cap.11.num.4.
4. 15. Festinemus ingredi in illam requiem, &c. lib.7.cap.11.num.3.
16. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum, &c. lib.4.cap.11.num.3.
5. 4. Nec quisquam sumit sibi honorem, &c. lib.5. cap.16.num.3. & lib.8.cap.3.num.2.
5. Christus non semetipsum clarificauit. lib.5. cap.16.num.3.
6. 7. Terra enim sæpe venientem,&c. lib.9.cap.16. num.5.
8. 13. Nouum veterauit prius. lib.4.cap.15.num.1.
9. 3. Post velamentum autem secundum. lib. 5. cap.6.num.4.
11. Christus autem assistens Pontifex,&c. lib.6. cap.9. num.3.
13. Si enim sanguis hircorum & taurorum.lib.6. cap.5. num.15.
14. Sanguis Christi emundabit conscientiam nostram. lib.1.cap.16.num.8.
15. Noui testamenti mediator est. lib.6. cap.9. num.4. & lib 4.cap.8.num.2.
19. Lecto enim omni testamento, &c. lib.10. cap.6. num.5.
22. Omnia penè in sanguine secundùm legem mundantur. lib.6.cap.7.num.11.
10. 1. Vmbram enim habens lex futurorum,&c.lib.6. cap.12.num.6.
4. Impossibile enim est sanguine taurorum, &c. lib.4.cap.8.num.2. & lib.6.cap.3.num.2.
12. Hic autem vnam pro peccato, &c. lib.6. cap.3.num.3.
11. 6. Credere oportet accedentem ad Deum. lib.1. cap.9.num.5.
23. Fide Moyses natus occultatus est, &c. lib.1. cap.10.num.3.
24. Fide Moyses grandis factus, &c. lib.1.cap.9. num.5.
31. Qui per fidem vicerunt regna. lib.8.cap.17. num.10,& 11.
12. 1. Per patientiam curramus, &c. lib.5. cap.12. num.5.& lib.8.cap.15.num.7.
4. Nondum vsque ad sanguinem restitistis. lib.4. cap.13.num.1.
18. Non enim accessistis ad tractabilem montem. lib.4.cap.3.num.9.
21. Terribile erat quod videbatur. lib.4.cap.5. num.3.& cap.6.num.5.
13. 11. Quorum animalium infertur sanguis, &c. lib.6.cap.8.num.5. & cap.9.num.2.
12. Propter quod & Iesus, &c. lib.4.cap.21.n.6.
15. Per ipsum offeramus hostiam.lib.6.cap.7.n.2.
17. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, lib.6.cap.7.num.1.

Epistola Iacobi.

1. 10. Diues, &c. sicut flos fœni transibit. lib.9. cap.18.num.2.
14. Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua. lib.10.cap.14.num.10.
15. Concupiscentia cùm conceperit, &c. lib.1. cap.3.num.5.
27. Religio munda & immaculata hæc est. lib.1. cap.14.num.3.
3. 13. Quis sapiens & disciplinatus, &c. lib.10. cap.15.num.5.

Epistola D. Petri I.

1. 3. Regenerauit nos in spem viuam, &c. lib.10. cap.20.num.12.
12. In quem desiderant angeli prospicere. lib.4. cap.23.num.5.
15. Secundum eum qui vocauit eos.lib.5.cap.18. num.7.
17. Et si patrem inuocatis eum, &c. lib.3.cap.4. num.4.
18. Scientes quod non corruptibilibus,&c.lib.6. cap.3.num.3.
2. 13. Subiecti igitur estote,&c. lib.8.cap.3.num.2.
21. Christus passus est pro nobis, &c. lib.5. cap.12.num.5.
4. 18. Nolite peregrinari in feruore, &c. lib.3. cap.17.num.1.
5. 8. Aduersarius vester diabolus,&c. lib.3.cap.22. num.4.

Epistola D. Petri II.

1. 10. Satagite,vt per bona opera, &c. lib.9.cap.17. num.7.
2. 13. Iustum autem arbitror quamdiu sum, &c. lib.5.cap.14.num.4.
15. Errauerunt secuti viam Balaam. lib.9. cap.7. num.5.
16. Correptionem habuit suæ vesaniæ. lib. 9. cap.1.num.7. & cap.7.num.9.

Epistola Ioannis I.

2. 15. Nolite diligere mundum. lib.1.cap.3.num.5.
16. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis,&c.lib.1.cap.3.num.5.& lib.8.cap.13.n.1.
20. Vnctionem habetis à Deo.lib.5.cap.14.num.4.

Apocalypsis.

1. 5. Dilexit nos & lauit nos, &c. lib.6.cap.7.n.15.
2. 4. Charitatem primam reliquisti. lib.10.cap.14. num.9.
14. Habes illic tenentes doctrinam Balaam, &c. lib.9.cap.5.num.2.
Balaam docebat Balaac,&c. lib.9.cap.8.num.10.
3. 11. Tene quod habes. lib.9.cap.11.num.1.
4. 3. Iris erat in circuitu sedis. lib.4.cap.26.num.3.
5. 5. Vicit Leo de tribu Iuda,&c. lib.10.cap.9.n.5.
7. 9. Vidi turbam magnam, &c. lib.7. cap.11. num.7. & lib.8.cap.8.num.4.
9. 2. Ascendit fumus putei. lib.2.cap.17.num.3.
12. 4. Cauda eius trahebat tertiam partem,&c.lib.7. cap.11.num.8.
15. 7. Et vnum de quatuor animalibus, &c. lib.2. cap.15.num.3.
16. 15. Beatus qui vigilat & custodit, &c. lib.9. cap.17.num.2.
17. 15. Aquæ & populi sunt,&c.lib.3.cap.17.num.3.
20. 12. Libri aperti sunt,&c. lib.14.cap.19 num.5.
21. 3. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.lib.3. cap.15.num.6.& lib.5.cap.9.num.2.
14. Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, &c. lib.1.cap.16.num.11.
22. 11. Qui sordidus est, sordescat adhuc, &c. lib.9. cap.17.num.1.
16. Ego sum, &c. stella splendida. lib.9. cap.4. num.7.

FINIS.

INDEX
LOCORVM MORALIVM
IN HOC OPERE SPARSIM
CONTENTORVM, AD VSVM
CONCIONVM.

A

AARONIS virgæ quæ figura? lib.8.cap.6.num.10.
Aaronis ſacerdotis obitus quæ adumbratio. lib.8. cap.11. num.1.
Ablutio cordis. lib.6.cap.3.num.7.
Abominationes ſeruorum mundi quæ. lib.2.cap.11. num.6. quomodo tollantur. ibid.
Adulatio. lib.2.cap.16.num.3.
Affectuum immunditia. lib.6.cap.3.num.7.
Agnus paſchalis. lib.2.cap.23. per totum.
Agni Dei immolatio. ibid.num.vlt.
Agnus paſchalis, vt vmbra erat Chriſti. lib.2. cap.24. per totum.
Agni paſchalis ſanguis. ibid.num.2.
Altare thymiamatis in veteri teſtamento quid ſignarit. lib.5.cap.10.num.5.
Ambitio. lib.8.cap.3.num.3.
Ambitio honorum. lib.6.cap.7.num.4.
Amicitia, & familiaritas Dei cum doctoribus verbi ſui. lib.4.cap.3.num.5.
Amor Dei erga redemptionem hominum. lib.1. cap.16.num.6.
Amor Chriſti. ibid.num.5.
Angelus cuſtos. lib.4.cap.3.num.2.
Animæ deſiderium. lib.10.cap.16.num.7.
Antichriſtus. lib.10.cap.6.num.8.
Apoſtoli, eorúmque ſpoliatio myſtica. lib.3.cap.2. num.1.
Apoſtolorum præfiguratio in teſtamento veteri. lib.3.cap.17.num.5.
Arca in veteri teſtamento quid in nouo. lib.3. cap.10.num.4.
Artifices tabernaculi adumbrantes Apoſtolos Eccleſiæ. lib.4.cap.3.num.6.
Auaritia, & libido. lib.1.cap.5.num.2. & lib.9. cap.7.num.5.6. & 7.
Auditores verbi diuini. lib.9.cap.16.num.5.
Auxilium Dei. lib.2.cap.5.num.10. lib.3. cap.12.num.1. lib.9.cap.15.num.6. & lib.9. cap.16.num.5.

B

BAptiſmus. lib.3.cap.12.num.11. & lib.3. cap.22.num.5.
Baptiſmi typus. lib.10.cap.20.num.10.
Beatitudo æterna. lib.7.cap.8.num.2.
Benedictio quibus detur. lib.9.cap.7.num.3.
Benedictio Iudæ, & Leui, & eius figura. lib.10. cap.3. per totum.
Benedictio Beniamin, & Ioſeph, & eius adumbratio. lib.10.cap.4. per totum.
Benedictio Zabulonis, & Iſſachar, & eius typus. lib.10.cap.5. per totum.
Benedictio Gad, & Dan, & eius præfiguratio. lib.10.cap.6. per totum.
Benedictio Nephthali, & Aſer, cum ſua figura. lib.10.cap.7. per totum.
Benedictio Iudæ, & eius imagine. lib.10. cap.9. num.5. & 6.
Benedictio Beniamin, & eius comparatione in nouo teſtamento. lib.10.cap.11. per totum.
Benedictio Zabulonis, & eius aſsimilatio. lib.10. cap.13. per totum.
Benedictio Leui, & eius typo. lib.10. cap.10. per totum.
Benedictio Ioſeph, & eius figura. lib.10.cap.12. per totum.
Benedictio Iſſachar, Gad & Dan, nec non de eorum figura. lib.10. cap.14. per totum.
Benedictio Nephthali, & Aſer, & eorum collatio in nouo teſtamento. lib.10.cap.15. per totum.
Beneficia Dei. lib.3.cap.17.num.6.lib.3.cap.19. num.14.lib.4.cap.3.num.1.lib.6.cap.5.num.9. & lib.9.cap.17.num.5.
Botri figura. lib.7.cap.8.num.11.

C

CAnticum Moſis. lib.3.cap.14.per totum, & lib.9.cap.15.per totum.
Carnis dolores quid efficiant. lib.9.cap.7.num.9.
Carnis imperfectio. lib.1.cap.5.num.3.
Carnis mortificatio. lib.4.cap.17.num.4 & lib.4. cap.24.num.6.
Ceremoniarum cauſa literalis. lib.2.cap.2.num.2.
Ceremoniæ legis veteris diuiduntur. lib.2.cap.23. num.1.
Ceremoniæ legis veteris nouæ typum geſſerunt. ibid.
Charitas. lib.3.cap.5.num.5. lib.5.cap.18. num.2.& 3.lib.6.cap.7.num.6.& lib.7.cap.2. num.7.
Charitas quoad actionum concordiam. lib.6.cap.3. num.10.
Conatus Dei in fidei fundamentum. lib.2.cap.21. num.3.
Conciones Eccleſiæ. lib.9.cap.16.num.1.
Concionum qualitas. ibid.
Concionatores. ibid.& lib.9.cap.7.num.11.
Concionatorum eloquentia. lib.10.cap.7.num.4.
Concordia in rebus agendis. lib.1.cap.18.num.8.
Concupiſcentia. lib.9.cap.18.num.13.lib.10. cap.16.num.2.& lib.10.cap.20.num.11.
Confeſſio. lib.5.cap.11.num.4.& lib.10.cap.9. num.5.
Confeſſio peccatorum in veteri teſtamento præfigurata. lib.6.cap.9.num.7.
Conſcientia. lib.4.cap.19.num.5.& lib.8.cap.8. num.2.
Conſcientiæ perſcrutatio. lib.1.cap.18.num.4.
Conſcientiæ puritas ad Euchariſtiam requiſita. lib.6.cap.3.num.11.
Conſcientia mala. lib.2.cap.21.num.2.
Contritio cordis. lib.6.cap.9.num.6.
Cordis durities fugienda. lib.7.cap.11.num.4.
Cordis durities quid efficiat. lib.2.cap.5.num.9.
Crux Chriſti. lib.3.cap.15.num.3.& lib.3. cap.15.num.7.
Cupiditas. lib.4.cap.13.num.7.
Cupiditas mortificanda. lib.5.cap.3.num.5.& 6.

D

DAemonum terror. lib.3.cap.15.num.7.
Deiparæ virginitas adumbrata in rubo incombuſto. lib.1.cap.16.num.5.
Detractio. lib.7.cap.5.num.11.& ſeqq.
Detractionis pœna. ibid.& lib.9.cap.8.num.2.
Deuotio. lib.6.cap.5.num.1.lib.6.cap.7.num.10. lib.7.cap.4.num.7.lib.10.cap.15.num.7.& lib.10.cap.16.num.9.
Diaboli inſidiæ. lib.1.cap.9.num.1.
Diaboli conatus in probos. lib.2.cap 2.num.10.
Diaboli durities ſub imagine Pharaonis indurati. lib.2.cap.5.num.7.
Diaboli inuidia. lib.2.cap.2.num.4.
Diaboli tentatio. lib.2.cap.2.num.5.
Diaboli bellum contra homines perpetuum. lib.3. cap.22.num.18.
Dilatio ſupplicij diuini. lib.9.cap.15.num.5.
Diluuium mundi,& eius figuratio. lib.9.cap.17. num.2.
Diuitiarum mala,& inquinamenta. lib.1.cap.16. num.1.
Diuitiarum qualitas. lib.2.cap.2.num.7.

E

ECcleſia. lib.4.cap.3.num.3.& lib.6.cap.12. num.3.& 4.& lib.9.cap.17.num.12.
Eccleſiæ per orbem extenſio. lib.1.cap.5.num.5.
Eccleſiæ perſecutio. lib.1.cap.16.num.3.
Eccleſiæ hierarchia. lib.5.cap.16.num.2.
Eccleſiæ vnitas. lib.7.cap.2.num.6.
Eccleſiæ tabernacula, & pulchritudo. lib.9.cap.8. num.7.
Eccleſiæ typus. lib.10.cap.13.num.1.
Electio, & reprobatio hominum. lib.9.cap.17. num.7.
Eleemoſyna. lib.3.cap.22.num.8.
Eleemoſyna quomodo tribuatur. lib.1.cap.14. num.5.
Eloquia Dei. lib.3.cap.4.num.2.
Eſſentia Dei. lib.1.cap.16.num.10.
Euangelij prædicatio. lib.19.cap.13.num.2.
Euchariſtia. lib.3.cap.19.num.10.& 14.& lib.5.cap.10.num.2.
Euchariſtia quomodo ſumenda. lib.1.cap.16. num.8.

F

FErmentum. lib.2.cap.23.num.7.
Fides. lib.2.cap.21.num.2.& lib.10.cap.20. num.5.
Fœdus noui teſtamenti. lib.4.cap.8.num.2.
Fortitudo. lib.3.cap.8.num.3.& lib.8.cap.15. num.7.
Fragilitas humana. lib.2.cap.11.num.1.

G

GAudium ſpirituale. lib.3.cap.4.num.3.
Gehennæ memoria. lib.3.cap.14.num.7.
Gloriæ cæleſtis dulcedo. lib.1.cap.3.num.7.
Gloriæ cæleſtis perpetuitas. lib.10.cap.10.num.4.
Gloria inanis hominum. lib.1.cap.12.num.1.
Gratiarum actio. lib.2.cap.23.num.3.lib.3. cap.19.num.7.& lib.6.cap.7.num.2.
Gratiarum actio poſt menſam agni. lib.2.cap.23. num.10.
Gubernatio Reipubl. & eius requiſita. lib.7. cap.2.num.4.
Gula, ſeu ingluuies. lib.6.cap.3.num.3.

H

HAereſis. lib.2.cap.16.num.4.
Hæreſis extinguenda. lib.4.cap.17.num.3.
Hæreticorum comparatio cum Aegyptijs. lib.2. cap.7.num.2.

Hæretici ſimiles ranis Aegypti. lib.2.cap.8.num.6.
Hæreticorum tenebræ. lib.2. cap.19. num.1. & ſeqq.
Honores propter Chriſtum deſpiciendi. lib.1. cap.14.num.2.
Honores non ambiendi. lib.1.cap.18.num.6.
Honoris, & potentiæ malus euentus. lib.2. cap.2. num.2.
Hoſtia Chriſti innocentiſſima. lib.6.cap.9.num.3.
Hoſtia pacifica, adeps, & ſanguis in veteri teſtamento, quid deſignent in nouo. lib.6. cap.7. per totum.
Humilitas. lib.1.cap.5.num.6.lib.8.cap.3.num.5. 7. & 8. & lib.9.cap.8. num.vlt.
Humilitas Chriſti. lib.1.cap.16.num.4.

I

Idololatria. lib.4.cap.13.num.4.9.11.& 12.
Idololatriæ pœna. lib.9.cap.15.num.12.
Ignauia, & eius effectus. lib.10.cap.20.num.8.
Ignis tartareus. lib.4. cap.5. num.4. & lib.9. cap.18.num.3. & ſeq.
Ignorantia Dei quàm mala. lib.1. cap.7.num.2.
Imitatio Chriſti quid requirat. lib.2. cap.23. num.4.
Improborum opera. lib.2. cap.2. num.9.
Improborum, & proborum differentia. lib.2. cap.19.num.4.
Improborum vanitas. lib.2.cap.5.num.1.
Improborum conſortium fugiendum. lib.1. cap.5. num.1. lib.5. cap.5.num.8. lib.9.cap.8.num.3. & lib.10.cap.20.num.10.
Incomprehenſibilitas Dei. lib.4.cap.3.num.10.
Induratio Dei qualis. lib.2.cap.5.num.7.
Infernus. lib.1.cap.5.num.5.
Ingratitudo, & eius comparatio. lib.9. cap.18. num.4.
Ingreſſus in terram repromiſſionis. lib.7. cap.11. num.5. & ſeqq.
Ingreſſus in cæleſtem patriam. lib.10. cap.20. per totum.
Intellectus humanus, & eius caligo. lib.9.cap.18. num.7.
Intentio bona. lib.6.cap.7.num.6.
Interceſsio pro populo. lib.4.cap.19.num.2.
Inuidia. lib.7. cap.2. num.7. & lib.10. cap.4. num.9.
Ioſeph Chriſti typus. lib.10. cap.12. num.2.
Iudicis integritas. lib.4.cap.17.num.2.
Iudicis terreni qualitates. lib.10.cap.14.num.8.
Iuſtitia Dei. lib.4.cap.26.num.3.

L

Lex naturalis. lib.4.cap.5. num.1.
Lex vetus, & noua. lib.4.cap.3.num.12.
Lex Dei, & Chriſti. lib.4. cap.5. num.5. & lib.10.cap.8.num.1.& ſeq.
Lex vetus vmbra nouæ. lib.6.cap.12.num.6.
Legis promulgatio. lib.4.cap.5.num.1.
Legis veteris abrogatio. lib.4.cap.15.num.1.& 2.
Liber vitæ. lib.4.cap.19. num.5.
Libido. lib.9.cap.9.num.1.& 2. & lib.10.cap.9. num.1. & ſeqq.

M

Maledictiones impiorum. lib.9.cap.7.num.2.
Mandata Dei. lib.4.cap.8.num.1.& 2.
Manus impoſitio in veteri teſtamento quid. lib.6. cap.3.num.6.
Manna typus Euchariſtiæ. lib.3.cap.19.num.3.
Martyrum confeſsio. lib.10.cap.9. num.6.
Meditatio. lib.10.cap.12.num.2.
Mellis oblationum in teſtamento veteri quis typus. lib.6.cap.5.num.11.& 12.
Mendacium. lib.9. cap.8. num.5. & lib.10. cap.15.num.3.
Meſsias. lib.10.cap.3.num.2.& ſeqq. & lib.10. cap.15. num.3.
Minæ Dei hominum correctio. lib.1. cap.18. num.10.
Miſericordia. lib.4. cap.17. num.5. & lib.4. cap.26.num.3.
Miſsio prædicatorum verbi Dei. lib.10. cap.15. num.3.
Moſis non ingreſsi in terram repromiſsionis typus. lib.10.cap.18.num.2. & cap.19.num.11.
Mors, & vita hominum. lib.8.cap.11. per totum.
Mors iuſtorum, & impiorum. lib.10. cap.19. num.7.
Mortis placidæ exempla. ibid. num.9.
Mortis horrendæ exempla. ibid. num.10.
Mortificatio. lib.5.cap.12.num.3.
Mundus, & eius inquietudo ſub imagine Aegypti. lib.1.cap.3.num.1. & lib.9.cap.17 num.9.
Mundi immunda opera. ibid. num.4.
Mundi timor quomodo vincendus. lib.1. cap.9. num.3.
Mundi deſertio glorioſa. ibid. num.5.
Mundi moleſtia Aegypti muſcis deſignatur. lib.2. cap.11. num.4.

N

Neceſsitas auxilij diuini. lib.7. cap.12. num.3.
Nomina Dei. lib.4.cap.26.num.2.
Nouiſsimorum conſideratio. lib.9. cap.18.num.8. & ſeq.
Nuptiarum legitimarum figura. lib.6. cap.5. num.11.

O

Obedientia in proſperis, & aduerſis quæ, & qualis. lib.1.cap.18.num.7.
Obedientia. lib.4. cap.3. num.4. lib.4. cap.13. num.8. & lib.6. cap.3. num.11.
Obedientia ſubditorum. lib.8. cap.3. num.2.
Oblationes, & earum typus. lib. 6. cap. 5. per totum.
Odium, & eius effectus. lib.2. cap.19.num.5.
Operum noſtrorum examen. lib.6.cap.3.num.7.

Opera

Opera bona. lib.6.cap.7.num.1.& lib.9.cap.9. num.vlt.
Operum bonorum remuneratio.lib.1.cap.9.num.4. & 5.
Orantis habitus. lib.3.cap.22.num.12.
Oratio. lib.3.cap.22.num.12.lib.4.cap.26.num.4. & lib.8.cap.5.num.1.
Oratio, & mortificatio duo altaria. lib.5. cap.11. num.1.
Orationis efficacia. lib.2.cap.5.num.3.
Orationis clamor. lib.3.cap.12.num.4.
Orationis tempus. lib.6.cap.12.num.8.

P

PAnum azymorum significatio. lib.2.cap.23. num.8.
Parsimonia. lib.3.cap.19.num.5.
Passio Christi. lib.10.cap.11.num.4.
Patientia. lib.8. cap.15.num.1.& lib.9.cap.19. num.3.
Patriæ cælestis desiderium. lib.7. cap.11. num.2.
Peccatum quale, tale supplicium. lib.2. cap.11. num.1.
Peccatorum contritio. lib.4.cap.19.num.3.
Peccatum fermento comparatum. lib.6. cap.5. num.8.
Peccatum. lib.9.cap.18.num.1.
Pœnæ diuinæ attentio. lib.2.cap.15.num.3.
Pœnæ diuinæ qualitas. ibid.
Pœnarum genera populi Israëlitici. lib.9.cap.15. num.4.
Pœnitentia. lib.4. cap.26. num.1. lib.5. cap.14. num.5.lib.6.cap.9.num.8.& seqq. lib.9.cap.19. num.1.
Pœnitentiæ veræ qualis effectus. lib.2. cap.16. num.7.
Pœnitentiæ distinctio, habitus, lachrymæ. lib.4. cap.21.num.3.4.& 5.
Pontificum potestas à Deo. lib.8.cap.3.num.1.
Prædestinatio, & eius signa. lib.9.cap.17.num.7.
Prælatorum, & concionatorum munus. lib.2.cap.2. num.6.& lib.2.cap.5.num.3.
Prælatorum humilitas. lib.2.cap.5.num.4.
Prælatorum debita vigilantia. lib.4. cap.12. num.1.
Prælatorum onera. lib.7.cap.2. num.1.
Prælatorum qualitas. lib.10.cap.18.num.5.
Præsentia Dei. lib.1.cap.16.num.9.
Præstigiæ dæmonum quid iustis nocere queant. lib.9.cap.7.num.1.
Preces tempore belli. lib.3.cap.22.num.9.
Primatus D. Petri. ibid.num.3.
Principum gratitudo erga merita subditorum.lib.1. cap.7.num.3.
Principum dignitas. lib.1. cap.14.num.1.& lib.2.cap.5.num.2.
Principum munus. lib.1.cap.14.num.4.& lib.2. cap.5.num.3.
Principum requisita. lib.9.cap.11.num.3.
Proborum societas. lib.1.cap.18.num.8.
Promissiones Dei factæ Abrahamo. lib.1.cap.5. num.8.
Prosperitas, & aduersitas hominum. lib.9.cap.18. num.1.
Prouidentia Dei. lib.3.cap.19.num.15.
Proximi studium. lib.1. cap.14.num.3.
Psalmi, & eorum vsus in Ecclesia. lib.9. cap.7. num.11.
Punitionis diuinæ qualitas. lib.2.cap.11.num.1.
Punit Deus mundi potentes rebus minutulis. lib.2.cap.16.num.1.& 2.
Pulchritudo Christi præfigurata in Mose. lib.1. cap.12.num.2.3.& 4.
Pusillanimitas. lib.7.cap.8.num.7.

R

REgnum cæleste sub imagine terræ repromissionis. lib.1. cap.3.num.6.
Regnum cælestè quomodo acquirendum. lib.1. cap.3.num.7.
Religio. lib.4.cap.13.num.9.
Religionis mirabilitas. lib.2.cap.11.num.7.
Religionis bonum exemplum. lib.10. cap.15. num.6.
Religiosorum ordo. lib.3.cap.22.num.1.
Religiosorum humilitas, & obedientia. lib.6. cap.3.num.8.
Religiosorum paupertas. lib.7.cap.4.num.4.& 6.
Religiosorum vota. lib.5.cap.12.num.1.& seq. & lib.8. cap.3.num.1.
Religiosorum typus. lib.10. cap.13. num.2.& cap.14.num.3.& cap.15.num.5.
Rerum caducarum inconstantia. lib.1. cap.16. num.11.
Reuerentia erga Deum. lib.4. cap.3. num.1.& cap.11.num.3.

S

SAbbati cultus. lib.3.cap.19.num.8.
Sacerdotij Christi æternitas. lib.8. cap.11. num.2.
Sacerdotum consecratio. lib.5.cap.16. per totum.
Sacerdotum vnctio. ibid. num.6.
Sacerdotum castitas. ibid. num.4.5.& 6.
Sacerdotum perfectio. ibid. num.9.
Sacerdotum sapientia, & fortitudo. lib.6. cap.7. num.3.
Sacerdotum dignitas. lib.6. cap.9.num.13.
Sacerdotum virtus. lib.10. cap.10. num.1. & seqq.
Sacra scriptura. lib.3.cap.12.num.5.
Sacramentum baptismi, & pœnitentiæ. lib.5. cap.11. num.2.
Sacramentorum cessatio. lib.10. cap.20. num.4.
Sacrificia prima veteris, & noui testamenti. lib.5. cap.18. num.1.
Sacrificiorum adumbratio. lib.5.cap.18.num.1.& lib.6.cap.3. per totum.
Sacrificium Christi in cruce. ibid.num.2.& 3.
Sacrificij Christi duratio. ibid.

Sacrificium pro peccato. lib.6. cap.9. per totum.
Salis typus in oblationibus veteris testamenti. lib.6.cap.3.num.13. & 14.
Sanctorum exempla. lib.2.cap.23.num.6. & lib.4. cap.19.num.1. & lib.10.cap.14.num.4.
Sanctorum intercessio. lib.4.cap.5.num.5.
Sanctorum labores. lib.10.cap.14.num.4.
Sancta sanctorum in testamento nouo quid. lib.5. cap.10. num.1.
Sanguis Christi. lib.2.cap.23.num.4. lib.4.cap.8. num.2. & 3. & lib.9.cap.17.num12.
Sanguinis Christi effectus. lib.3.cap.12.num.10.
Sanguinis Christi pretium infinitum. lib.6.cap.7. num.12. & seq.
Sanguinis Christi quæ adumbratio in veteri testamento. lib.6.cap.7.num.11. & 12.
Sapientia mundi qualis. lib.1.cap.7.num.4.
Sceptrum Christi potentissimũ. lib.9.cap.8.num.8.
Sensus humani diuinam naturam attingere nequeunt. lib.4.cap.3.num.10.
Serpentis in deserto exaltati figura. lib.8.cap.15. per totum.
Seruorum Dei, & mundi discrimen. lib.2.cap.11. num.8.
Spes. lib.10.cap.18.num.6.
Superbia. lib.6.cap.3.num.11. lib.6.cap.5.num.7. lib.8.cap.3.num.4. lib.8. cap.4. num.2.4.5. & 6. & lib.10.cap.8.num.vlt.
Superbiæ comparatio cum vesicis turgentibus Aegypti. lib.2.cap.15.num.2.
Superfluitas fugienda. lib.2. cap.15. num.9. & lib.3.cap.22.num.17.
Supplicia Dei. lib.1.cap.18.num.1.
Suppliciorum Dei memoria. lib.8.cap.4.num.8.
Synagogæ Iudæorum ingrata. lib.1.cap.12.num.5. & 6.
Synagoga thalamus læsus. lib.4.cap.13.num.12.

T

Tabernaculi mensa quid designet. lib.5. cap.10.num.6.
Tabernaculi candelabra quid. lib.5.cap.10.num.7.
Temperantia ciborum. lib.6. cap.3. num.9.
Templorum reuerentia. lib.1.cap.16.num.7.
Templum Dei. lib.5.cap.9. per totum.
Tempus Christi, ex cantico Mosis. lib.9. cap.19. per totum.
Tentationis instantia oppositа orationi. lib.3. cap.17.num.1.
Tentatio duplex. lib.3.cap.17.num.2.
Testamenti veteris vmbræ. lib.9.cap.8.num.6.
Theologia. lib.4.cap.3.num.8.
Timor Dei. lib.4.cap.5.num.3. & lib.10.cap.16. num.3. & 4.
Torrentes Arnon, & puteus, & eorum præfiguratio. lib.8.cap.16.num.5. & seqq.
Transitus Christi. lib.4.cap.24.num.1.
Tribulationes, & pœnæ hominum. lib.1.cap.7. num.5. & 6.
Triumphus Christi. lib.3. cap.15. num.1. & num.5.

V

Verecundia. lib.10.cap.16.num.11.
Veritas. lib.9.cap.8.num.5. & lib.10.cap.15. num.3.
Vexationis effectus. lib.2.cap.8.num.6. & cap.16. num.5.
Victoria mundi, carnis, & diaboli. lib.8.cap.17. num.11.
Vindicta Dei. lib.8.cap.8.num.1.
Virga Mosis designat virgam Ecclesiæ, quæ dracones hæreticorum deuorat. lib.2.cap.7.num.2.
Vir spiritualis. lib.10.cap.10.num.2.
Virtutum progressus. lib.3.cap.8.num.2. & lib.10. cap.12.num.1.
Visio Dei. lib.4.cap.23.num.1.
Vita cœnobitica. lib.6.cap.3.num.10.
Vitæ nostræ instabilitas. lib.10.cap.2.num.12.
Vituli contritio. lib.4.cap.15.num.5. & 6.
Vltio Dei. lib.9.cap.15.num.10. & 11. & lib.9. cap.19.num.2.
Vnctio Christi. lib.5.cap.14.num.3.
Vocatio Dei. lib.4.cap.24.num.1.
Voluptas. lib.8.cap.9.num.6.

Z

Zelus Mosis. lib.4.cap.15.num.3.
Zelus boni Pontificis. ibid.
Zelus orationis. ibid.
Zelus Dei. lib.9. cap.9.num.4.
Zelus sacerdotum. lib.10.cap.10.num.4.
Zelus animarum. lib.10.cap.13.num.4. & lib.10. cap.16. num.10.

FINIS.

INDEX

INDEX
RERVM NOTABILIVM HVIVS OPERIS.

A

Aaron.

AARON occurrit fratri ſuo, veniunt ad populum, ſigna facit Moſes. lib.1. cap.17.num.16.

Aaron virgam leuauit & percuſſit Nilum. lib.12.cap.6.num.2.

Aaron & Hur loco Moſis in caſtris manent. lib.4.cap.10.num.3.

Aaron inaures aureas petiuit ab Hebræis. lib.4. cap.12.num.8.

Aaron cur petiuit inaures aureas? lib.4. cap.12. num.9.

Aaron cur potius vitulum fecerit quàm aliud idolum. lib.4.cap.12.num.10.

Aaron timore perculſus fecit altare vitulo. lib.4. cap.12.num.15.

Aaron peccauit, peccauit etiam Petrus, ſed in gratiam Dei mox redierunt,& Pontifices creati ſunt. lib.4.cap.13.num.2.

Aaron excuſatio. lib.4.cap.16.num.2.

Aaron vnctus eſt Pontifex, & filij. lib.5. cap.15. num.3.

Aaron tribus vnctionibus eſt conſecratus, minores ſacerdotes duabus. lib.5.cap.15.num.4.

Aaron vocatus à Deo ad ſacerdotium. lib.5.cap.16. num.3.

Aaron filij duo occiſi ſunt à Deo. lib.5. cap.17. num.5.

Aaron & filij prohibentur deflere mortem occiſorum. lib.5.cap.17.num.7.

Aaron duo filij cur vita priuati ſint. lib. 5.cap.17. num.8.

Aaron cùr non punierit Deus. lib.7.cap.5.num.8.

Aaron & Moſes ſe proſternunt ante Deum. lib.7. cap.9.num.4.

Aaronis & Moſis ætas. lib.7.cap.10.num.3.

Aaron veſtibus ſacris indutus Deum precatus incendium extinxit. lib.8.cap.2.num.13.

Aaron ſacerdos placat Dominum orans pro populo. lib.8.cap.5.num.1.

Aaron veſtibus pontificiis indutus pro populo thymiama obtulit. lib.8.cap.5.num.3.

Aaronis ſacerdotium Deus confirmat miraculo virgæ florentis. lib.8.cap.6.num.2.

Aaronis virga adumbrat Chriſtum. lib. 8. cap.6. num.10.

Aaronis virga adumbrat virginem Deiparam. ibid.

In Aaron & Moſem Dominus ſententiam fert. lib.8. cap.7.num.7.

Aaron & Moſes cur terram promiſſionis non intrarint? ibid.

Aaron mortuus eſt in monte Hor in deſerto Miſera. lib.8.cap.10.num.5.

Aaronis filius ſummus ſacerdos conſtitutus. lib.8. cap.10.num.6.

Aaron quo anno mortuus. ibid.

Aaronis mors placida. lib.8. cap.11.num.6.

Aaron ſilio Eleazaro opes ſuas reliquit. lib.8. cap.11. num.13.

Abarim.

Abarim mons ex quo Moſes terram repromiſſionis vidit. lib.10.cap.17.num.3.

Abiron.

Abiron,& Dathan Moſes vocat, ſuperbéque reſpondent. lib.8.cap.2.num.4.

Abironis, & Dathani nuntio accepto quid dixerit Moſes? lib.8.cap.3.num.5.

Abiron & Dathan terræ hiatu abſorpti ſunt. lib.8. cap.2.num.9.

Abiron, & Dathan an cum corporibus in infernum peruenerint? ibid.

Abiron & Dathan ſuperba reſponſio. lib.8. cap.4. num.1.

Abominatio.

Abominationes Ægyptiorum quænam appellentur. lib.2. cap.10.num.5.

Abominationes ſeruorum mundi quænam ſint.lib.2. cap.11.num.6.

Abraham.

Ab Abraham habuerunt originem Madianitæ.lib.9. cap.1.num.4.

Abrahæ Deus promiſit terram promiſſionis. lib.10. cap.17. num.7.

Abrogare.

Abrogata ſunt ſacrificia veteris teſtamenti,permanet vnicum Chriſti ſacrificium pro omnibus. lib.6. cap.3.num.4.

Abſentia.

Abſentia Paſtoris perniciem affert ouibus. lib.4. cap.13.num.1.

Abſtinentia.

Per abſtinentiam, & patientiam ad verum gaudium peruenitur. lib.10.cap.16.num.9.

Academia.

Primá Academia orbis in Ægypto. lib.1. cap.1. num.9.

Achab.

Achab pœnitentia. lib.6.cap.9.num.6.

Actio gratiarum.

Actionis gratiarum ignis ſemper ardeat in cordis altari.

tari. lib.2.cap.23.num.3.
Actio gratiarum. lib.3.cap.18.num.6.
Actio gratiarum poſt menſam agni. lib.2. cap.24. num.10.
In Actionem gratiarum ædificauit Moſes altare Domino. lib.3. cap.21.num.5.

Adeps.

An Adipe aliquorum animalium veſci liceret Iſraëlitis. lib.6.cap.6.num.4.

Adoratio.

Adoratio vituli mira inſipientia. lib.4.cap.13.num.9.

Aduerſitas.

Aduerſitatibus non frangi magni animi eſt. lib. 3. cap.12.num.2.
Aduerſitas prodeſt hominibus. lib.9.cap.18.num.1.
Aduerſitas cum proſperitate confertur. lib.9.cap.18. num.2.

Aedifico.

Ædificare domum alicui quid ſignificet? lib.1.cap.8. num.6.

Aegrotus.

Ægrotus nullus Hebræus erat in Ægypto. lib.3. cap.3.num.3.

Aegyptius.

Ægyptij ſingulis annis metiuntur incrementa Nili. lib.1.cap.1.num.4.
Ab Ægyptiis colitur Apis bos. lib.1. cap.1.num.9.
Ægyptij cur deteſtentur paſtores? lib. 1. cap.4. num.6.
Ægyptiorum abominationes quæ dicantur? lib.2. cap.10.num.5.& cap.11.num.6.
Ægyptiorum cadauera mare in littus expulit. lib.3. cap.9.num.6.
Ægyptios mortuus Iſraëlitæ ſpoliarunt. ibid.
Ægyptios terra quomodo deuorauerit. lib.3.cap.14. num.5.
Ægyptij multi Hebræos comitabantur. lib.7. cap.1. num.4.
Ægyptij & Hebræi cibos Ægypti deſiderant. ibid.
Ægyptius occiſus à Moſe dicitur fuiſſe præfectus operum. lib.1.cap.13.num.6.

Aegyptus.

Ægyptus dicitur Miſraim,& terra Cham.lib.1.ca.1. num.3.
Ægyptus ſic dicta à Rege Ægypto. ibid.
Ægyptus olim Aëria dicebatur. ibid.
Ægyptus eſt ferax frumenti. ibid.
Ægyptus eſt terra campeſtris. ibid.
Ægyptus pluuiis caret. ibid.
Ægyptus ignorat hyemem. ibid.
Ægypti pluuia eſt Nilus. ibid.
Ægypti fertilitas pendet ex magna Nili inundatione. lib.1.cap.1.num.4.
Ægyptus eſt imago mundi. lib.1.cap.3.num.1.
Ægyptus Hebraicè Miſraim ſignificat tribulantem. ibid.
Ægypti Rex nouus quis dicatur. lib.1.cap.6.num.3.
Ægypti ſeruitus dicitur fornax ferrea. lib.1.cap.6. num.8.
Ægypti aqua conuertitur in ſanguinem. lib.2. cap.6. num.2.
Ægyptus an fontes habeat? lib.2.cap.6.num.3.
Ægyptus ranis moleſtiſſimis completur. lib.2.cap.8. num.2.
In Ægypti terram miſit Dominus grandinem,fulgura,ignem,& tonitrua. lib.2.cap.14.num.7.
Ægyptus, id eſt, mundus perfectè relinquendus eſt. lib.2.cap.19.num.6.
In Ægypto, & terra Chanaam quot annis manſerint Iſraelitæ? lib.3.cap.1.num.7.
Ægyptum ſpoliarunt Apoſtoli. lib.3.cap.2.num.2.
Ex Ægypto cum lætitia eximus,& cum pauore.lib.3. cap.4.num.4.
Nos ex Ægypto fugientes hoſtes potentiſſimi perſequuntur. ibid.
Arma militum ex Ægypto exeuntium ſpiritualia ſunt. ibid.
Qui Ægyptum relinquunt non ſunt obiiciendi validis hoſtibus. lib.3.cap.6.num.1.
Ægyptum relinquentibus fortitudo neceſſaria eſt. lib.3.cap.8.num.3.
Ægypti cibos deſiderant Ægyptij, & Hebræi. lib.7. cap.1.num.4.
Ægypti cibos appetunt improbi, manna verò faſtidiunt. lib.7.cap.4.num.3.

Aetas.

Ætas Moſis,& Aaronis. lib.7.cap.10.num.3.

Aeternitas, Aeternum.

Æternitatis ſemina, ſunt bona opera. lib.9. cap.19. num.9.
Æternorum bonorum, & malorum conſideratio inflammat animum. lib.10.cap.16.num.7.
In Æternum,& vltra quid ſignificet? lib.3. cap.14. num.8.

Aethiopiſſa.

Æthiopiſſa vxor Moſis quænam fuerit. lib.7. cap.5. num.4.

Affectus.

Affectuum munditia. lib.6.cap.3.num.7.
Affectibus, pedibus ſcilicet animæ, per cælum incedendum eſt. ibid.
Affectus pedes animi tingendi ſunt oleo, & ferreis calceis muniendi. lib.10.cap.15.num.7.

Afflictio.

Affligit nos Deus,ſed amat. lib.1.cap.7.num.5.
Afflictionibus illuſtrantur probi viri. lib.1.cap.16. num.3.

Agag.

Rex Agag victus à Saule. lib.9.cap.4.num.4.

Agar.

Agar, id eſt, lex vetus expulſa eſt ab Eccleſia. lib.4. cap.15.num.2.

Agnus.

Agnus decima die menſis Niſan domum adductus eſt,& 14.immolatus. lib.2.cap.22.num.6.
Agnus immaculatus maſculus vnius anni. lib.2. cap.22.num.8.
Agnus anniculus perfectus offerebatur. ibid.
Agnus maſculus cur dicatur. ibid.num.8.
An in Paſchate hædum, an agnum licuerit immolare. lib.2.cap.22.num.9.
Agni, & hædi duas fuiſſe immolationes quidam volunt. ibid.num.10.
Agni immolatio fuit vna tantùm. ibid.
Agni immolatio ad patrem familias pertinebat. ibid. num.10.
Agni immolationis tempus. ibid.num.11.
An agnus fuerit immolatus priori veſpera diei 14. an in poſteriori? ibid.num.12.
Agnus aſſabatur. ibid.num.13.
Agnum comedentium habitus. num.16.
An agnum ederint Hebræi ſtantes. ibid.
Agni ſanguis ſignum erat in domibus,ne primogenita occiderentur. ibid.num.18.
Agnus Paſchalis dicitur Paſcha. lib. 2. cap. 22. num.19.
Agnus cum lactucis amaris comedebatur. ibid. num.21.

Agni carnes efferre è domo non licebat. lib.2.cap.22. num.28.
Agni ossa frangere non licebat. ibid.num.29.
Agnus paschalis fuit typus Eucharistiæ. lib.2.cap.23. num.2.
Agni paschalis conuiuis literalis ratio. ibid.
Agnus paschalis fuit Christi vmbra. lib.2. cap.24. num.1.
Agni sanguine domus aspersio. lib.2.cap.24.num.3.
Agnus cælestis quomodo manducandus sit, docent cæremoniæ paschalis agni. lib.2.cap.24.num.5.
Agnus crudus, vel aqua coctus. ibid.
Agnus totus manducatur, quia Deus, & homo est Christus. ibid. num.7.
Agnus cælestis magna auiditate manducandus. ibid.
Agnus cum panibus azymis, & bona conscientia manducandus. lib.2.cap.24.num.8.
Agnus festinanter editur. ibid. num.10.
Ad Agnum Dei comedendum opus est circuncisione peccatorum. ibid. num.11.
Agnus Dei comeditur in vna domo, id est, in vna Ecclesia. ibid.
Agnus Dei immolatur in commemorationem passionis. lib.2.cap.24.num.11.
Agnum Dei adumbrarunt antiqua sacrificia. lib.6. cap.3.num.1.
Solus Agnus Dei immolatus peccata mundi potuit tollere. ibid. num.2.

Alæ.

Alæ frangendæ, id est, elatio. lib.6.cap.3.num.11.

Alexander.

An Alexandro mare Pamphilicum apertum fuerit? lib.3.cap.9.num.4.

Altare.

Altare extruitur. lib.4.cap.7.num.3.
Altare holocaustorum erat in atrio tabernaculi. lib.5. cap.7. num.3.
Altare thymiamatis quid significet. lib.5. cap.10. num.5.
In Altari seruatus est ignis sacer à Deo missus. lib.5. cap.17.num.4.
In Altari semper ardeat Dei amor, id est, in corde. lib.5.cap.18.num.2.
Altare sacrificiorum erat sub dio. lib.6.cap.2.num.9.
Altaris ministris vxorem ducere fas non est. lib.6. cap.5.num.11.
Altare sacrificia conseruabat. lib.6.cap.5.num.14.

Amalec.

Amalec fuit nepos Esau. lib.3.cap.21.num.2.
Amalec victus est pugnante Iosue, & orante Mose. ibid. num.3.
Amalec primus pugnauit cum Israëlitis. ibid.num.4.
Amalec Deus deperdidit. ibid. num.4.
Amalec libidinem significat. lib.3.cap.22.num.6.
Contra Amalec, id est, contra libidinem congregandus est exercitus, vt vincatur. lib.3.cap.22.num.7.
Contra Amalech qui milites congregandi sint. ibid. num.7.
Amalec omnino delendus est. ibid. num.18.
Amalec populum tartareum significat. ibid.num.18.

Amalecitæ.

Dei iuramentum contra Amalecitas. lib.3. cap.21. num.6.
De Amalecitis vaticinatur Balaam. lib.9.c.4.num.10.

Amaritudo.

Amaritudo dulcis est præmittenda pœnitentiæ. lib.2. cap.24.num.8.

Ambitio.

Ambitio honorum. lib.6.cap.7.num.4.
Ambitio. lib.8.cap.3.num.3.
Ambitio non satiatur honoribus. lib.8.cap.3.num.8.

Ambrosius.

D.Ambrosij labor. lib.6.cap.7.num.4.
D.Ambrosij fortitudo resistit Imperatori. ibid.nu.4.

Amenophis.

Amenophis Rex nouus Ægypti. lib.1.cap.6.num.3.
Amenophis cur Rex nouus dicatur? ibid.num.4.

Amicitia.

Amicitia improborum fugienda. lib.1.cap.5.num.1.
Amicitia improborum procella est. ibid.
Amicitia moribus similes amicos reddit. ibid.
Amicitia Dei, Doctori auctoritatem conciliat. lib.4. cap.3.num.5.

Amicus.

Amici improbi fugiendi sunt. lib.8.cap.4.num.3.
Amicos etiam punit Deus. lib.8.cap.8.num.1.
Amicorum etiam peccata Deus punit. lib.10.cap.19. num.4.

Ammonitæ.

Cum Ammonitis Hebræos Deus pugnare prohibuit. lib.8.cap.17.num.4.

Amor.

Amor Christi. lib.2.cap.24.num.5.
Amor est ignis nouus noui testamenti. lib.5.cap.18. num.1.
Amor Dei in altari, id est, in corde semper ardeat. ibid.num.2.
Vbi Amor, ibi oculus. lib.10.cap.16.num.7.

Amorrhæi.

Amorrhæos oppressit Dominus in torrentibus Arnon. lib.8.cap.16.num.3.
Amorrhæorum Rex Sehon. lib.8.cap.17.num.4.
Amorrhæi vicerunt Moabitas. lib.8.cap.17.num.7.

Amygdalus.

Amygdalus arbor prima floret. lib.8.cap.6.num.6.

Anathema.

Anathema quónam sensu esse voluerit Paulus. lib.4. cap.18.num.4.
Quid significet Anathema, & anathematizare. lib.8. cap.12.num.4.
Anathema tribus modis fieri poterat. lib.8. cap.12. num.5.
Anathema est religioso vita sæcularis. lib.8. cap.13. num.2.

Angelus.

An Angelus fuerit is qui Mosi apparuit in rubo? lib.1.cap.15.num.5.
Angelus quomodo apparuerit ad interficiendum Mosem? lib.1.cap.17.num.14.
Angeli mali qui dicantur? lib.2.cap.12.num.2.
Per Angelos immissæ sunt plagæ. lib.2.c.20.num.10.
An per bonos Angelos plagæ immissæ fuerint? lib.2. cap.20. num.11.
Angelus ex nube contra Pharaonem pugnat. lib.3. cap.9. num.5.
Angeli custodes sunt alæ aquilarum. lib.4.c.3.num.2.
Per Angelum Deus decalogum magna voce protulit. lib.4.cap.4.num.3.
An per Angelos lex vetus promulgata sit? lib.4. cap.4. num.4.
Angeli voce lata sunt decem præcepta. lib.4. cap.4. num.5.
Angelis multis comitatus venit in montem Deus in D.Michaële. lib.4.cap.4.num.6.
In Angelo Deus apparuit in humana figura. lib.4. cap.9.num.4.
Angeli faciem Dei desiderant, quia sine fastidio eum vident. lib.4.cap.23.num.5.

Angelus cum Balaam locutus eſt. lib.9.cap.1.num.5.
Angelus ſtat ante aſinam diſtricto gladio. ibidem num.7.
Angeli concionatores ſunt auditores. lib.9. cap.16. num.7.

Anima.

Anima cùm dormit mundo,tunc Deo vigilat. lib.1. cap.14.num.5.
Anima mortua eſt in corpore viuo peccatoris. lib.2. cap.15.num.8.
Anima in tenebris peccati eſt inanis, & vacua gratia Dei. lib.2.cap.19.num.2.
Animæ ſunt opima ſpolia. lib.3.cap.2.num.2.
Animarum zelus indicatur ſimila frixa. lib.6.cap.5. num.6.
Anima quæ caret deuotione, macilenta fit. lib.6. cap.7.num.10.
Animæ noſtræ vita eſt ſanguis Chriſti. ibid.num.11.
Animæ deſiderium. lib.10.cap.16.num.7.
Animarum zelus eſt gratiſſimum ſacrificium Deo. lib.10.cap.13.num.4.

Animal.

Animalia omnia an ſacrificarentur Deo. lib.6.cap.1. num.11.
Animal maſculum, & immaculatum offerebatur in holocauſtum. lib.6.cap.2.num.3.
Animalia manſueta iuſſit Deus ſibi offerri. lib.6. cap.3.num.8.

Animus.

Animo voluenda ſunt Dei beneficia, vt legem eius ſeruemus. lib.4.cap.3.num.1.
Animus eques eſt,corpus equus lib.10.c.14.num.10.
Animi pedes affectus ſunt, oleo tingendi, & ferreis calceis muniendi. lib.10.cap.15.num.7.
Animum inflammat conſideratio æternorum bonorum, & malorum. ibid. num.7.

Annus.

Duplex Annus Hebræorum, ſacer, & prophanus. lib.2.cap.22.num.5.
Quot Annis Iſraëlitæ in terra Chanaan, & Ægypto manſerint. lib.3.cap.1.num.7.
40. Annis comederunt manna Iſraëlitæ.lib.3.cap.18. num.17.
40. Annis vagi in deſerto fuerunt Iſraëlitæ, & 40. diebus explorata eſt terra. lib.7.cap.10.num.2.
Anno 40.peruenerunt Iſraëlitæ in Cades.lib.8.cap.7. num.2.

Antichriſtus.

Antichriſtus coluber in via ceraſtes, &c. lib.10. cap.6.num.8.

D. Antonius.

D.Antonij Luſitani eximij concionatoris lingua non eſt in ſepulchro conſumpta. lib.9.cap.16.num.8.

Apes.

Apes operaria eſt mellis, ſic vir bonus. lib.6.cap.5. num.12.

Apis.

Apis bos cultus ab Ægyptiis. lib.1.cap.1.num.4.

Apoſtoli.

Apoſtoli Ægyptum ſpoliauerunt. lib.3.cap.2.num.2.
Apoſtoli ſunt columnæ. lib.3.cap.6.num.9.
Apoſtoli ſignificantur 12. fontibus & 70. diſcipuli 70. palmis. lib.3.cap.17.num.5.
Apoſtolorum viſio in monte Thabor confertur cum viſione Moſis, & aliorum in monte Sinai. lib.4. cap.9.num.8.
Apoſtolos, & alios artifices Deus vocauit ad conſtituendum Eccleſiæ tabernaculum. lib.5. cap.3. num.6.
Apoſtoli idololatriam deſtruxere. lib.10. cap.20. num.7.

Aqua.

Aqua in ſanguinem conuerſa quid indicet. lib.1. cap.18.num.5.
Aqua Ægypti conuertitur in ſanguinem.lib.2.cap.6. num.2.
An aqua in terra Geſſem conuerſa ſit in ſanguinem. ibid. num.3.
Aqua maris rubri veluti murus ſublata eſt. lib.3. cap.9.num.4.
Aquæ maris rubri vmbra fuere aquarum baptiſmi. lib.3.cap.12.num.11.
Aquæ amaræ ligno dulces fiunt. lib.3.cap.16.num.2.
An Aquæ vi naturali ligni dulces factæ ſint? lib.3. cap.16.num.3.
Aqua bis ex petra effluxit. lib.3.cap.20.num.5.
An Aqua data ſit poſt manna. ibid.num.6.
Aqua expiationis fiebat ex cineribus vaccæ ruffæ. lib.6.cap.8.num.10.
Aqua expiationis indicat Chriſti merita. lib.6.cap.9. num.15.
Propter Aquam ſeditio. lib.8.cap.7.num.4.
Aqua bis ex petra fluxit. ibid. num.5.
Aqua ex petra mirabiliter educitur. ibid. num.6.
An Aquæ penuriam habuerint Iſraëlitæ? lib.8.cap.7. num.12.
Apud Aquas inuenit Moſes vitam, & mortem. lib.8. cap.8.num.1.
Aqua Chriſti ſuauiſſima Iudæis facta eſt aqua contradictionis, & gentibus. lib.8.cap.8.num.4.

Aquila.

De Aquila Plinius. lib.1.cap.18.num.6.
Vt Aquila nos prouocat Deus ad deſerendum mundum. lib.3.cap.6.num.2.
Super Aquilarum alas portauit Deus Iſraëlitas in deſerto. lib.9.cap.14.num.21.
An Aquila portet pullos ſuos ſuper alas?ibid.num.22.
Quaſi Aquila Chriſtus prouocat ad volandum.lib.9. cap.17.num.11.
Aquilarum alæ, vide *Auxilia Dei.*

Arabes.

Arabes etiam nobiles paſcunt greges. lib.1.cap.13. num.9.
An in Arabicum littus tranſierint Iſraëlitæ? lib.3. cap.11.num.2.

Arad, Aradij.

Arad Rex vicit Hebræos. lib.8.cap.12.num.2.
Aradij qui dicantur. ibid. num.2.

Arbores ſetim.

De Arboribus ſetim. lib.5.cap.1.num.5.

Arca.

Arca, propitiatorium, candelabrum, altare thymiamatis, menſa. lib.5.cap.6.num.4.
Arca Chriſtum adumbrat. lib.5.cap.10.num.4.
Arca Domini præceſſit Iſraëlitas. lib.6. cap.11. num.4.
An Arca toto itinere præceſſerit populum. lib.6. cap.11.num.5.

Arena.

Arena Chriſtianos flagitioſos adumbrat. lib.1.cap.5. num.9.

Arma, Armatus.

Arma militum exeuntium ex Ægypto ſpiritualia. lib.3.cap.4.num.5.
Arma ſpiritualia ex Paulo. ibid. num.5.
Armatos oportet nos aſcendere ex Ægypto,id eſt, ex mundo. lib.3.cap.4.num.5.
Arma aduerſus gigantes ſumenda.lib.7.cap.8.num.8.

Armus.

Armus ſeparationis erat ſacerdotis. lib.6. cap.7. num.8.

Arnon.

Arnon torrens, & ciuitas. lib.8.cap.16.num.2.
In torrentibus Arnon oppreſſit Dominus Amorrhæos. lib.8.cap.16.num.3.
Miraculum factũ in torrentibus Arnon. ibid.num.3.

Aromata.

Aromata ex quibus componebatur oleum. lib. 5. cap.13.num.3.

Artifex.

Artifices tabernaculi Deus ſapientia donauit. lib.5. cap.3.num.3.
Artifices tabernaculi plures fuerunt. lib. 5. cap.3. num.4.
Artifices fuerunt fideles. ibid.num.5.
Artifices Deus vocauit Apoſtolos, & alios ad conſtituendum Eccleſiæ tabernaculum. ibid.num.6.
Artifices tabernaculi, id eſt, Eccleſiæ impleuit Deus ſapientia. eodem num.6.
Artifex præcipuus,& tabernaculi princeps D.Petrus. eodem num.6.
Artifices tabernaculi diuino amore, & deuotione ducantur. lib.5.cap.3.num.8.
Artifices ſint fideles, nihil ſuffurentur. ibid.num.9.

Aſer.

Aſer benedictio à Moſe dicta. lib.10.cap.7.num.5.
Aſer benedictio data à Iacob. ibid.num.8.
Aſer typus viri religioſi. lib.10.cap.15.num.5.
Aſer quid ſignificet? lib.10.cap.16.num.8.
Aſer mundi preſſuram patitur. eodem num.8.

Aſina Balaam.

Aſina Balaam loquitur. lib.9.cap.1.num.7.
Aſina an ſit mortua poſtquã locuta eſt? ibid.num.12.
Aſina Balaam brutum vitæ propoſitum ſignificat. lib.9.cap.7.num.8.

Aſperſio.

Aſperſio domus ſanguine agni. lib.2.cap.24.num.3.
Aſperſio ſanguinis in fœdere. lib.4.cap.7.num.5.

Aſſyrij.

Aſſyrios, & Babylonios Deus puniuit. lib.9.cap.15. num.14.
Aſſyriorum ſupplicium. ibid.num.15.

Atrium.

Atrij longitudo 100. cubitorum, latitudo 50. lib.5. cap.7.num.3.
Atrium circundabant cortinæ appenſæ ex columnis. ibid.
In Atrio erat labrum æneum. ibid.num.5.
Atrium tabernaculi an aliis præter Leuitas ingredi liceret? lib.5.cap.7.num.7.

Auaritia.

Auaritia & libido ſunt duæ ſanguiſugæ. lib.1.cap.5. num.2.
Auaritia, & Venus ex Republica pellatur. lib.3. cap.24.num.7.
Auaritia Balaam. lib.9.cap.7.num.5.
Auaritia ſimilis eſt vncino. ibid.num.6.
Auaritia ſimilis oculo. ibid.num.7.

Auarus.

Auarus,& adulter locuſtis comparantur.lib.2.cap.17. num.3.
Auarorum diuitiæ computreſcunt. lib. 3. cap.19. num.11.
Auarus eſt lupus rapax. lib.10.cap.11.num.6.

Aucupium.

Aucupium concupiſcentiæ ſequuntur ſepulchra concupiſcentiæ. lib.7.cap.4.num.9.

Auditor.

Auditorum eſt auidè concionem expectare. lib. 9. cap.16.num.5.
Auditores irrigati pluuia concionis ferant fructum. eodem num.5.
Auditor concionatoris eſt Deus, ſunt angeli, & homines. ibid.num.7.

Aues.

Auibus volantibus ſimiles ſunt viri ſpirituales. lib.6. cap.3.num.10.

Auguria.

Auguria captauit Balaam. lib.9.cap.2.num.5.
Auguſti Cæſaris εὐθανασία. lib.8.cap.11.num.7.

Aurum.

Aurum,id eſt,probi aliquando in lutum conuertitur. lib.2.cap.2.num.9.

Auctoritas.

Auctoritatem Doctoris conciliat Dei amicitia, & familiaritas. lib.4.cap.3.num.5.

Auxilium.

Auxilia ſufficientia Deus omnibus præbet. lib. 2. cap.4.num.4. & cap.5.num.10.
Niſi auxilium diuinum fulgeat in tenebris peccati, non mouentur peccatores de loco ſuo. lib.2. cap. 19.num.4.
Auxilium Dei pro hominibus perpetuum eſt. lib.3. cap.22.num.18.
Auxilia Dei ſunt alæ aquilarum. lib.4.cap.3.num.2.
Auxilio ſuo nos Deus præuenit. lib.4.cap.23.num.8.
Auxilium Dei frequenter poſtulandum.lib.6.cap.12. num.8.
Auxilium Dei ſummoperè eſt neceſſarium. lib.7. cap.12.num.3.
Auxilio Dei terram promiſſam poſſederunt Iſraëlitæ, eodem auxilio nos cæleſte promiſſionis regnum comparamus. lib.7.cap.12.num.3.
Auxilio Dei ne propter peccata priuemur cauendum eſt. lib.7.cap.12.num.4.
Auxilium Dei in bello. lib.9.cap.15.num.6.& 7.
Auxilium Dei neceſſarium. lib.9.cap.17.num.11.

Azymus.

Azymi panes cum agno comedebantur.lib.2.cap.22. num.21.
Azymis veſcebantur Hebræi per dies ſeptem. ibid. num.22.
7. Azymorum dies dicebantur Paſcha. ibid.num.23.
Azymorum primus, & poſtremus dies feſti erant. eodem num.23.
Azymis cur Hebræos Deus veſci iuſſerit. lib. 2. cap.22.num.24.
Azymus panis dicitur panis afflictionis. eodem num.24.
Cur Azymis panibus, & bona conſcientia manducandus agnus. lib.2.cap.24.num.8.

B

Babylon, Babylonius.

Babylon euerſa. lib.9.cap.15.num.15.
Babylonis onus, & ſubuerſio. eodem num.15.
Babylonios, & Aſſyrios puniuit Deus. lib.9.cap.15. num.14.

Bala.

Bala ſignificat imaginationem. lib.10. cap.16. num.2.

Balaam.

Balaam vocauit Balac Rex vt malediceret Hebræis. lib.9.cap.1.num.2.
Balaam magus. ibid.num.3.
Balaam venit ex Meſopotamia. eodem num.3.

Cum

Cum Balaam locutus est angelus. ibid. num.5.
Balaam profectus est ad Balaac. ibid.num.6.
Balaam peruersa via. eodem num.6.
Balaam præceptum propositum est vt nihil aliud loqueretur, quàm illud quod Deus poneret in ore eius. lib.9.cap.1.num.8.
Balaam an fuerit verus Propheta? ibid.num.9.
Balaam an fuerit Eliu. ibid. num.10.
Balaam cùm asinam loquentem audiuit cur non fuit territus? ibid. num.11.
An Balaam videret totum populum ex monte Baal. lib.9.cap.2.num.2.
Balaam sacrificium. ibid. num.4.
Balaam captauit auguria. ibid. num.5.
Balaam maledictionem Deus in benedictionem conuertit. ibid. num.6.
An Balaam concurrerit ad benedicendum? eodem num.6.
Balaam benedictio. ibid. num.7. & cap.3.num.4. & cap.4.num.1.& 2.
Balaam constans est in proposito parendi Deo. lib.9. cap.4.num.5.
Balaam vaticinatur de Christo venturo. ibid.num.6.
Balaam vaticinium de stella magorum. lib.9.cap.4. num.7.
Balaam quale consilium dederit Regi Balac? lib.9. cap.5.num.2.
Balaam occisus est. lib.9.cap.6.num.5.
An Balaam intellexerit vaticinia quæ protulit? lib.9. cap.8.num.1.

Balac.

Balac Rex vocauit Balaam vt malediceret Hebræis. lib.9.cap.1.num.2.

Baptismus.

Per Baptismum & pœnitentiam omnia peccata Christi sanguine submerguntur. lib.3.cap.12.num.10.
Baptismi vmbra fuere aquæ maris rubri.ibid.num.11.
Post Baptismum multa restant Christianis certamina. lib.3.cap.22.num.5.
Baptizatus præparet se ad bellum. lib.3.c.22.num.6.
Baptismi, & pœnitentiæ lauacrum. lib.5. cap.11. num.2.
Baptismi typus Iordanis. lib.10.cap.20.num.3.

Basan.

Rex Basan Og regno spoliatus. lib.8.cap.17.num.9.
Terra Basan pinguis erat abundans pascuis. lib. 9. cap.14.num.24.

Beelphegor.

Idolum Beelphegor. lib.9.cap.5.num.3.

Bellum.

Belli tempore precibus,& gladij decertandum. lib.3. cap.22. num.8.
Bellum diaboli contra homines perpetuum est, perpetuum quoque auxilium Dei pro hominibus. lib.3.cap.22.num.18.
Liber Bellorum Domini periit, liber verò pacis, id est, Euangelium nunquam peribit. lib.7.cap.16. num.3.
In Bello Dei auxilium. lib.9.cap.15.num.6.& 7.

Benedictio.

In Benedictionem conuertit Deus maledictionem Balaam. lib.9.cap.2.num.6.
Benedictio Balaam. lib.9. cap.2. num.6. & cap.3. num.4. & cap.4.num.1.& 2.
Benedictio Dei datur seruantibus mandata. lib.9. cap.7.num.3.
Benedictio populi Christiani. lib.10.cap.15.num.10.

Benedictus.

Benedictus XI. Papa matrem bombicinis vestibus indutam negauit esse matrem suam, & agnouit eam vili amictam indumento. lib.1.cap.5.num.6.

Beneficium.

Beneficia etiam malis Deus confert propter bonos. lib.1.cap.6.num.5.
Beneficium agni, id est, Christi pro nobis immolati semper in memoria habendum est. lib.2. cap.23. num.4.
Beneficia Dei in memoriam reuocanda sunt. lib.3. cap.17.num.6.& cap.18.num.16. & cap.19. num. 14. & lib.9.cap.14.num.10.
Pro Beneficiis Deo sunt agendæ gratiæ.lib.3.cap.22. num.17.
Beneficia Dei animo voluenda vt legem eius seruemus. lib.4.cap.3.num.1.
Beneficium Dei est supplicium sumere. lib.5.cap.18. num.6.
Beneficia Dei perpetuæ memoriæ sunt mandandæ. lib.6.cap.5.num.9.
Pro Beneficio hostia pacifica offerebatur.lib.6.cap.6. num.2.
Post Beneficium adeptum agendæ gratiæ.lib.6.cap.7. num.2.
Beneficia iis danda qui onera eorum portant. lib.6. cap.10.num.7.
Beneficia Dei collata in Israëlitas. lib.9.c.14.num.9.
Pro Beneficiis quibus afficimur non reddamus Deo peccata. ibid. num.10.
Beneficium electionis Israël. ibid. num.11.
Beneficiorum Dei memoria pugnandum est contra tentationes. lib.9.cap.17.num.5.
Beneficia Dei mare magnum. ibid. num.6.
Beneficiis vincendæ iniuriæ. lib.9.cap.19.num.4.

Beniamin.

In Beniamin sorte fuit templum,& Ierusalem.lib.10. cap.4.num.2.
Beniamin benedictio à Mose data. ibid. num.3.
Beniamin cur dicatur lupus rapax. ibid. num.3.

Benignitas.

Benignitatem cum seueritate coniungat sacerdos. lib.6.cap.7.num.5.

Bibliotheca.

Bibliotheca Christi. lib.6.cap.7.num.7.

Bona.

Bona caduca putant homines esse perpetua. lib. 4. cap.23.num.7.
Bona caduca omnia breui tempore apparent. ibid.
Bona omnia ex Deo habemus. ibid. num.8.
Bona caduca & temporalia pomis similia sunt. lib.9. cap.7.num.6.
Bona temporalia Deus dat vt eius seruemus mandata. lib.9.cap.14.num.23.
Bona opera signum sunt prædestinationis. lib.9. cap.17. num.7.
Bona, & mala huius vitæ breuia sunt. lib.9. cap.18. num.12.
Bona opera semina sunt æternitatis.lib.9.cap.19.n.9.
Bonis operibus retinetur volans tempus.ibid.num.9.
Bonorum, & malorum æternorum consideratio animum inflammat. lib.10.cap.16.num.7.
De Bonis futuris æternæ gloriæ. eodem num.7.
Bona opera sequuntur nos in morte, & peccata, non voluptates. lib.10.cap.19.num.7.

Boni.

Propter Bonos Deus etiam malis beneficia confert. lib.1.cap.6.num.5.

Byssus.

Byssus quid significet, & hyacinthus. lib.5. cap.9. num.11.

C

Cacodæmon.

CAcodæmones, gigantes, & monſtra. lib.7.cap.8. num.8.

Cadas.

Cadas quid ſignificet. lib.7.cap.3.num.3.

Cades.

Ex Cadesbarne miſſi ſunt exploratores. lib.7.cap.6. num.1.

An in Cadesbarne bis Iſraëlitæ venerint? ibidem num.3.

In manſione Cadesbarne manſerunt Iſraëlitæ longo tempore. ibid. num.5.

Cadesbarne dicitur Cades. eodem num.5.

Mittuntur exploratores ex Cadesbarne. lib.7.cap.7. num.3.

Ex Cadesbarne quónam tempore Iſraëlitæ mouerint caſtra. lib.8.cap.1.num.2.

In Cadesbarne manſione an Iſraëlitæ 38 annis manſerint? ibid. num.3.

In Cades peruenerunt Iſraëlitæ anno 40. lib.8.cap.7. num.2.

Cadauer.

Cadauera Ægyptiorum mare in littus expulit. lib.3. cap.9.num.6.

Caducus.

Caducæ res ſpernendæ quæ non ſunt, & diligendus Deus qui eſt. lib.1.cap.16.num.10.

Caducæ res fundamento carent. ibid. num.11.

Caduca bona homines perpetua eſſe putant. lib.4. cap.23.num.7.

Caduca bona omnia breui tempore apparent. eodem num.7.

Caducas, & vanas eſſe res nouiſſima indicant. lib.9. cap.18.num.10.

Caduca qui diligit, ſomnum videt. eodem num.10.

Caduca omnia ſunt flos fœni. lib.9.cap.19.num.7.

Caduca omnia euaneſcunt breui tempore. eodem num.7.

Cæleſtis.

Cæleſtis patriæ tria flumina. lib.1.cap.3.num.6.

Cæleſtis dulcedo deficit, ſi terrenis frugibus oblectemur. lib.3.cap.19.num.15.

Cæleſtis gloria conuiuio adumbrata. lib.4. cap.9. num.8.

In cæleſti patria completur hominis deſiderium, acquieſcit. lib.4.cap.23.num.6.

Cæleſtis patria exploranda eſt. lib.7.c.8.num.1.& 5.

Cæleſtis patria eſt maximè deſiderabilis. lib.7.cap.11. num.2.

A Cæleſti patria corde aberrant homines. lib.7. cap.11.num.3.

Ad Cæleſtis patriæ requiem feſtinandum eſt. eodem num.3.

Cæleſte regnum Dei auxilio comparamus. lib.7. cap.12.num.3.

Pro cæleſti patria pugnandum eſt. lib.8.cap.17. num.11. & lib.10.cap.20.num.12.

Cæleſtis gloriæ bona. lib.10.cap.20.num.12.

Cælum.

Cælum impiorum eſt Nilus mundi. lib.1.c.3.num.4.

In Cælum multæ viæ ſunt in mari. lib.3. cap.12. num.12.

Ex Cælo pendet noſter victus, in cælum leuemus oculos. lib.3.cap.19.num.6.

In Cælo Cherubini ſunt propitiatorium, & arca Dei. lib.5.cap.10.num.1.

In Cælum promiſſum iter facientibus ſuperanda ſunt omnia quæ obſtant. lib.10.cap.8.num.6.

Cælum currus Dei. lib.10.cap.7.num.6.

Cæli clauis ſanguis Chriſti. lib.10.cap.19.num.3.

In Cælum promiſſum non potuit Moſes introducere populum, potuit Chriſtus. eodem num.3.

In Cælum properemus. lib.10.cap.19.num.11.

Caietanus.

Caietani opinio de ſubmerſione infantium. lib.1. cap.8.num.9.

Calceus.

Calceos exuit Moſes, & caput texit reuerentiæ cauſa. lib.1.cap.15.num.5.

Calceamenta.

Calceamenta Iſraëlitarum non ſunt attrita in deſerto. lib.9.cap.14.num.20.

Caleb.

Caleb populi tumultum conatur compeſcere, obſiſtunt alij. lib.7.cap.7.num.12.

Caleb, & Ioſue voluit populus lapidare. lib.7.cap.9. num.5.

Caleb, & Ioſue exploratores terram repromiſſionis ingreſſi ſunt. lib.7.cap.9.num.12.

Caligo.

Caligo palpabilis plaga Ægypti. lib.2.cap.18.num.2.

In Caligine cur Dominus ad Moſem venerit. lib.4. cap.3.num.5.

In Caligine nubis loquitur Dominus in hac vita. lib.4.cap.3.num.10.

In Caligine loquitur Deus cum Moſe. lib.4. cap.10. num.6.

Caligo Deum indicat inuiſibilem eſſe, & incomprehenſibilem. eodem num.6.

In Caligine cum Deo ille loquitur, qui caducarum rerum oblitus ſoli attendit Deo. lib.4.c.11.num.4.

Per Caliginem videtur Deus in Eccleſia, id eſt, per fidem non euidentem. ibid. num.5.

Caligo intellectus. lib.9.cap.18.num.7.

Candelabrum.

Candelabrum. lib.5.cap.6.num.4.

Canticum.

Cantici Moſis præcellentiæ. lib.3.cap.13.num.2.

Canticum quónam modo tot viri, & fœminæ didicerint, & cecinerint. ibid. num.3.

An Canticum Moſis ſit carmen? ibid.num.4.

An Canticum Moſis fuerit primum? lib.3. cap.13. num.6.

Canticum victoriæ. lib.8.cap.17.num.7.

Cantus.

Cantu victorias fœminæ celebrabant. lib.3. cap.14. num.1.

Captiuitas.

In Captiuitate Aſſyriorum & Babyloniorum puniuit Deus idololatriam Iſraëlitarum. lib.9.cap.15. num.12.

Captiuitas extrema per Romanos. eodem num.12.

Carectum.

Carectum quid ſit. lib.1.cap.10.num.4.

Caritas.

Caritas aliarum virtutum perfectio eſt. lib.3. cap.4. num.5.

Caritas Moſis erga oues. lib.4.cap.19.num.4.

Caritas ignis Dei. lib.5.cap.18.num.2.

Caritatis ignis ſit in corde perpetuus. ibid.num.4.

Caritas, & concordia ſeruanda. lib.6.cap.3.num.10.

Caritas purificat intentionem, & fortis eſt. lib. 6. cap.7.num.6.

Charitas, & vnitas militum requiritur. lib.6.cap.12. num.2.

Caritate plenum Moſis pectus. lib.7.cap.1.num.11.

Caritas non æmulatur. lib.7.cap.2.num.7.

Caro, Carnalis.

Carnes agni ex domo offerre non licebat. lib.2. cap.22.num.28.
Carnalis ſapientia innocentes opprimit. lib.1. cap.7. num.3.
Carnalia deſideria per ſanguinem prohibentur.lib.6. cap.7.num.16.
Caro mortificanda eſt. lib.4. cap.17.num.4.
de Carnis mortificatione. lib.4.cap.24.num.6.
Carni imponendæ ſunt manus. lib.6. cap.3. num.6.
Carnes hoſtiæ pacificæ in templo comedebantur, & coquebantur. lib.6.cap.6.num.3.
Carnes ſacrificiorum pro peccato ſacerdotalis iuris erant. lib.8.cap.8.num.8.
Carnis, mundi, & diaboli regna vincere oportet. lib.8.cap.17.num.12.
Caro doloribus affecta hominem à via peruerſa reuocat. lib.9.cap.7.num.9.
Carnis illecebræ fugiendæ. lib.9.cap.9.num.2.

Caſtitas.

De Caſtitate. lib.5.cap.16.num.5.
Caſtitas & puritas magna requiritur in miniſtris ſacerdotum. lib.5.cap.19.num.3.
Caſtitatis pulchritudo. lib.10.cap.15.num.5.

Caſtra.

Caſtra & milites Dei fuerunt parua animalcula.lib.2. cap.17.num.1.
extra Caſtra comburebantur ſacrificia, Chriſtus extra caſtra paſſus eſt. lib.6.cap.9.num.2.
de Caſtrorum metatione. lib.6.cap.10.num.10.
Caſtra Eccleſiæ mirabilia ſunt. lib.6.cap.12.num.4.
Caſtra Iſraëlitarum. lib.9.cap.4.num.3.
Caſtra metabantur Iſraëlitæ in circuitu tabernaculi. lib.9. cap.14. num.20. & ſupra lib. 6. cap.10. num.10.

Cedrus.

Cedrus, coccus, & hyſſopus in flammam vaccæ immiſſæ quid ſignificent. lib.6.cap.9.num.15.

Ceraſte.

De Ceraſte. lib.10.cap.6.num.7.
Ceraſti ſimilis diabolus? eodem num.7.

Ceruus.

Cerui cum ſerpentibus pugnant. lib.10. cap.15. num.1.
Ceruos mites non leones crudeles mittit Deus. ibid. num.2.

Chriſtiani.

Chriſtianis dedit Deus medullam terræ, hoc eſt, regiones quæ medulla terræ ſunt, & medullæ cæli. lib.1. cap.5.num.5.
Chriſtianorum ſtatus, eſt ſtatus puritatis, & ſinceritatis. lib. 2.cap.23.num.7.
Chriſtiana ſapientia ſimilis eſt fructui, externa ſimilis eſt foliis. lib.3.cap.2.num.4.
Chriſtianos plantauit Deus in loco ſublimi. lib.3. cap.15.num.8.
Chriſtianis poſt baptiſmum multa reſtant certamina. lib.3.cap.22.num.5.
Chriſtiani improbi etiam habent velum.lib.4. ca.26. num.8.
Chriſtianus eſt tabernaculum Dei quod per pœnitentiam erigitur. lib.5.cap.14.num.2.
Chriſtiani ſunt vncti. lib.5. cap.14.num.4.
Chriſtiano myrrha, ſeu mortificatio curæ ſit. eodem num.4.
Chriſtianus populus eſt populus appropinquans Deo. lib.5. cap.18. num.6.
Chriſtianorum vexilla, ſunt 4. Euangelia. lib.6. cap.10.num.12.
Chriſtianus populus ſequitur vexillum Chriſti, & ſummi Pontificis. eodem num.12.
An multi Chriſtiani terram ſibi promiſſam ingrediantur? lib.7.cap.11.num.6.
Pauci Chriſtiani, & multi terram promiſſam ingrediuntur. ibid.num.7.
Chriſtianus populus ingreditur terram cæleſtem promiſſam. lib.9.cap.11.num.1.
Chriſtiani populi benedictio.lib.10.cap.15.num.10.

Chriſtus.

De Chriſto vaticinatur Balaam. lib.9.cap.4.num.6.

Chriſti vmbræ.

Chriſti vmbra fuit agnus paſchalis. lib.2. cap.24. num.1.
Chriſti typus & vmbra fuit petra.lib.3.cap. 22.num. 2.& lib. 8.cap.8.num.5.
Chriſti corpus tabernaculo ſignificatur.lib.5.cap.14. num.1.
Chriſtus pane adumbratus eſt. lib.6.cap.5.num.3.
Chriſtum adumbrarunt ſacrificia pro peccato. lib.6. cap.9.num.2.
Chriſti vmbra fuit vacca rufa. lib.6.cap.9.num.14.
Chriſtum botrus adumbrat. lib.7. cap.8.num.11.

Chriſti incarnatio.

Chriſti incarnatio indicatur. lib.4.cap.6.num.3.

Chriſti diuinitas.

Chriſtus Deus,& ſaluator. lib.3.cap.15.num.4.

Chriſti conceptio.

Chriſtus in ipſo inſtanti conceptionis vnctus eſt, & gloria diuinitatis repletus. lib.5.cap.14.num.6.

Chriſti natiuitas.

Quia Chriſtus ex Iudæis erat naſciturus,data eſt illis lex vetus. lib.4.cap.5.num.2.

Chriſti ſanguis.

Chriſti ſanguis quomodo ponatur in oſtio domus. lib.2.cap.24.num.4.
Chriſti ſanguine omnia ſubmerguntur peccata, per baptiſmum,& pœnitentiam.lib.3.cap.12.num.10.
Chriſti ſanguis conſcientiam emundat. lib.4. cap.8. num.3.
Chriſti ſanguis adumbratur ſacrificiorum ſanguine. lib.6.cap.7.num.11.
In Chriſti ſanguine poſita eſt vita animæ noſtræ.ibid. num.11.
Chriſti ſanguine expiantur peccata. ibid.num.12.
Chriſti ſanguis eſt infiniti pretij. lib.6. cap.7. num.12.
Chriſti ſanguinis hyſſopo aſpergi petit Dauid Pſal. 50.lib.6.cap.7.num.13.
Chriſti ſanguis ſemper in altari pro nobis clamat melius quàm Abel. eod.num.13.
Chriſtus fontes ſanguinis ſui in Eccleſia reliquit. lib.6.cap.7. num.14.
Chriſtus eſt propitiatorium per ſanguinem. ibid. num.15.
Chriſti ſanguinis diluuium. lib.9.cap.17.num.2.
Chriſti ſanguis fons. ibid.num.2.
Chriſti ſanguis clauis cæli. lib.10.cap.19.num.3.

Chriſti paſſio.

Chriſtus agnus occiſus ab origine mundi in vmbris, & figuris. lib.6.cap.3.num.1.
Chriſti paſſio prædicitur. lib.10.cap.11.num.5.
Chriſti paſſio ſemper in memoria habenda eſt.lib.3. cap.6.num.3.
Chriſtum cum amaritudine ſupplicij, quo affecti ſunt,Iudæi occiderunt. lib.2. cap.24.num.3.

Chriſtus immolatus.

Chriſti pro nobis immolati beneficium ſemper in memoria habendum eſt. lib.2.cap.23.num.4.

Christus vt agnus Paschalis immolatus est in mense Nisam in plenilunio. lib.2.cap.24.num.2.
Christus agnus 14.luna est immolatus incruentè, & die sequenti cruente. ibid.num.2.
Christus in cruce, velut agnus immolatus fuit holocaustum. lib.6.cap.3.num.3.

Christus hostia.

Christus hostia fuit pacifica. lib.6.cap.7.num.2.
Christus hostiam se obtulit pro peccato. lib.6.cap.9. num.1.
Christus fuit hostia innocentissima. ibid.num.3.
Christus fuit hostia pro peccato,& pro gratia,& pro gloria. lib.6.cap.9.num.5.

Christus Propheta.

Christus propheta quomodo similis Mosi. lib.4. cap.6.num.3.
Christus summus Propheta audiendus est. ibid. num.5.

Christus sacerdos.

Christus summus sacerdos non obtulit pro se hostiam pro peccato. lib.6.cap.9.num.3.
Christi sacerdotium secundùm Melchisedech est æternum. lib.8.cap.11.num.2.

Christus sacrificium.

Christi sacrificium vsque ad iudicium permanebit. lib.6.cap.3.num.4.
Christi sacrificium pro peccato abstulit omnia peccata. lib.6.cap.9.num.4.
Christi sacrificium omnium temporum peccata sufficienter deleuit. ibid.num.4.

Christus Rex.

Christus Rex omnia suorum merita magno afficit honore,& gloria. lib.1.cap.7.num.3.
Christus noster agnus decima die mensis venit in Ierusalem ramis honoratus. lib.2.cap.24.num.2.
Christus triumphum egit glorioſum. lib.3. cap.15. num.1.
Christus maximè glorificabitur in die iudicij. eodem num.1.
Christus quasi vir pugnator diabolum vicit. lib.3. cap.15.num.5.
Christi victoriam canit Moses. eod.num.5.
Christo nullus similis fuit, qui homines posset redimere victo Pharaone,id est,dæmone. lib.3.cap.15. num.6.
Christus vicit dæmones, homines velut prædam, & spolia accepit. lib.9.cap.8.num.10.
Christus Rex regum impios disperdet. ibid.num.10.

Christi ascensio.

Christi transitus è terra in cælum, & Euangelij prædicatio. lib.4.cap.24.num.1.

Christi fortitudo.

Christus nostra est fortitudo. lib.3.cap.15.num.2.
Christi fortitudo in infirmitate perficitur. ibidem num.2.

Christi potentia.

Christus ex Iacob ortus toto terrarum orbi dominatur. lib.9.cap.4.num.9.
Christus potuit populum in cælum promissum introducere,Moses non potuit. lib.10.cap.19.num.3.

Christi sceptrum.

Christi sceptri potentia. lib.9.cap.4.num.8.
Christi sceptrum potentissimum. lib.9.cap.8.num.8.

Christus dux.

Christus est columna. lib.3.cap.6.num.9.
Christus duxit populum Christianum in Dei penetralia. lib.4.cap.3.num.11.

Christi vexillum.

Christi, & summi Pontificis vexillum sequitur populus Christianus. lib.6. cap.10.num.12.

Christus stella.

Christus stella. lib.9.cap.4.num.6.

Christus serpens.

Christus serpens potentissimus. lib.8.cap.15.num.4.

Christus exemplar.

Christus est exemplar nostrum,inspiciamus,& faciamus. lib.5.cap.12.num.5.
Christus aspiciendus est vt vincatur tædium itineris. lib.8.cap.15.num.7.

Christus Aquila.

Christus quasi Aquila prouocat ad volandum. lib.9. cap.17.num.11.

Christi pulchritudo.

Christi triplex pulchritudo. lib.1.cap.12.num.6.
Christi pulchritudo corda rapit. ibid.num.7.
Christi pulchritudo semper intuenda. ibid.

Christi dentes.

Christi dentes sunt doctores. lib.10.cap.3.num.4.

Christi desiderium.

Christi desiderium. lib.1.cap.17.num.11.
Christi desiderio affligebatur Moses vehementer. lib.1.cap.17.num.12.

Christus cibus.

Christus qui Deus, & homo est, totus manducatur. lib.2.cap.24.num.7.
Christum eundem accipimus in Eucharistia sub magna, & sub parua quantitate specierum. lib.3. cap.19.num.10.

Christi mel.

Christi mel sunt bona opera, & sermones. lib.6.cap. 5.num.12.
De Christo mel sugimus. lib.9.cap.17.num.13.

Christi aqua.

Christi aqua suauissima, Iudæis facta est aqua contradictionis,& gentibus. lib.8. cap.8.num.4.

Christus sol.

Christum solem fugiunt Hebræi, legis vmbram tenent. lib.4. cap.5.num.2.
Christum repudiauit inops synagoga,Regis filia suscepit Ecclesia. lib.1.cap.12.num.8.

Christi lex.

Christi lex sequenda est. lib.3.cap.6.num.7.
Christi lex ignea. lib.4.cap.5.num.5.
Christi lex lux est, prudentes facit homines. eodem num.5.
Christi lex ignea quia est caritas.lib.10.cap.8.num.3.
Christi lex est hæreditas nostra. ibid.num.5.

Christi vnctio.

Christi vnctio superauit omnes vnctiones. lib.5. cap.14.num.3.

Christi bibliotheca.

Christi bibliotheca. lib.6.cap.7.num.7.

Alia de Christo.

Christus est fons gratiæ. lib.8.cap.8.num.3.
Christus Seraph,id est,ignitus in cruce. lib.8.cap.15. num.5.
Christus attulit terræ vernum tempus. lib.5. cap.14. num.1.
Christo agendæ gratiæ. lib.3.cap.15.num.3.
Christi laudem celebrant Hebræi. eod.num.3.
Christus in iudicio blandus iustis, terribilis impiis apparebit. lib.3.cap.6.num.9.

Cibus.

An Cibum sumpserint in monte Moses, & Iosue? lib.4.cap.10.num.5.
Cibum non sumpsit Moses 40.diebus. lib.4. cap.10. num.5.

An Cibum in monte sumpserit Iosue? lib.4.cap.10. num.9.
In cibis seruanda temperantia. lib.6.cap.3.num.9.

Cinæi.

Cinæi à Iethro oriundi. lib.3.cap.23.num.8.
De Cinæis agit Balaam. lib.9.cap.4.num.11.

Cinis.

Feria 4.Cinerum Ecclesia vitulum in pulueremredigit. lib.4.cap.15.num.7.
In Cineres redigendum corpus peccati. lib.6.cap.9. num.4.

Circunciſio.

Circunciſio typus fuit baptiſmi.lib.2.cap.23.num.1.
Circunciſione peccatorum opus eſt ad comedendum agnum Dei. lib.2.cap.24.num.11.

Ciſterna.

Ciſternæ diſſipatæ ſunt idola. lib.9.cap.17.num.4.

Clementia.

Clementiæ ſuæ non obliuiſcitur Deus, cùm punit. lib.2.cap.24. num.6.

Coccus.

Coccus, cedrus, & hyſſopus in flammam vaccæ immiſſæ quid ſignificent. lib.5.cap.9.num.15.

Cogitatio.

Habemus gregem paſcendum,id eſt, cogitationes, & cupiditates. lib.1.cap.16.num.2.
Ducendus grex, id eſt, cogitationes ad interiora, & ad Deum. eod.num.2.
Cogitationes paleis ſignificantur.lib.2.cap.2.num.8.
Tria cogitationum genera ex D. Bernardo. lib.10. cap.9.num.4.
Cogitationes limoſæ. lib.10.cap.9.num.4.
Cogitatio noſtra ſit apud altiſſimum. lib.10.cap.11. num.2.

Collectæ.

Dies collectæ cur dicebantur? lib.2.cap.23.num.2.

Colloquium.

Colloquium Dei cum Moſe quot diebus durauerit ex rubo. lib.1.cap.17.num.6.
Colloquium cum Moſe diſtulit Dominus 6. diebus. lib.4.cap.10.num.5.
Ex Colloquio cum Deo oratione,& meditatione oritur fulgor mentis, & corporis. lib.4. cap.26. num.4.

Columba.

Columbarum pulli cur offerebantur. lib.6.cap.2. num.11.
Columba & turtur gemitum pro cantu habent.lib.6. cap.3.num.10.
Columba ſignificat vitam cænobiticam. eodem num.10.

Columna.

An columnæ duæ fuerint, altera ignis, altera nubis? lib.3. cap.5.num.6.
An columnæ ignis verus fuerit? lib.3.cap.5.num.7.
An columna apparuerit in Ramaſſe prima manſione? eod.num.7.
De columnæ motu, & motore. lib.3.cap.5.num.8.
Columnam ſequebantur Hebræi in itinere. eodem num.8.
An columna ignis viam oſtenderit? lib.1. cap.5. num.9.
An columna nubis Solis ardorem repulerit à caſtris Hæbræorum? eod.num.9.
Per Columnam nubis Deus Iſraëlitis imperabat.lib. 3. cap.22.num.1.
Columna nunquam defuit Iſraëlitis in deſerto. lib. 4.cap.12.num.7.
Cùm Columnam ducem Hebræi haberent,cur Deos duces poſtulauerint? eod.num.7.
Columna nubis vbinam in itinere reſideret? lib.6. cap.11.num.6.
Columna nubis conſtitit in deſerto Pharan. lib.7. cap.1.num.3.
An Columna mota fuerit cum de tranſitu agebatur. lib.8.cap.9.num.6.

Concedo.

Conceduntur res paruæ facilius,quàm magnæ. lib.2. cap.1.num.8.

Concilium.

Concilium Sanedrim. lib.7.cap.1.num.2.

Concio.

Conciones neceſſariæ ſunt in Eccleſia. lib.9.cap.16. num.1.
Concio pluuia eſt cæleſtis. eod.num.1.
Concio ſit vtilis, & lacrymas moueat, ſit vos turturis. lib.9.cap.16.num.1.
Concio pluuia voluntaria. ibid.num.4.

Concionator.

Concionatores mittuntur, vt populum educant ex Ægypto,nullis cedant difficultatibus. lib.2.cap.2. num.6.
Concionatores tubis ſignificantur. lib.6. cap.12. num.5.
Concionator verba Dei habeat in ore,& corde.lib.9. cap.7.num.11.
Concionator exemplo doceat. lib.9. cap.16.num.2.
Vt concionator audeat effundere multa, prius ſunt infundenda. ibid.num.3.
Concionator ne ſit inanis gloriæ amans,ſed zelo animarum præditus. eod.num.3.
Concionatores varia peragrent loca. lib.9. cap.16. num.4.
Concionator orer Deum ante concionem. ibidem num.6.
Concionatoris auditor eſt Deus,ſunt Angeli, & homines. lib.9.cap.16.num.7.
Concionatori vana gloria inſidiatur. eod.num.7.
Concionatoris linguæ calamus ſcribæ. lib.9.cap.16. num.8.
Concionator ardens totam cupit terram pluuia verbi Dei irrigare. lib.9.cap.16.num.9.
Concionatorum eloquentia ſit ardens. lib.10.cap.15. num.4.
Concionantes adumbrat Nephthali, & docentes populos. lib.10.cap.15.num.1.

Concordia.

Concordia in rebus aduerſis ſeruanda eſt. lib.1.cap. 18.num.8.

Concupiſcentia.

Ex Concupiſcentia aſcendit fumus qui obſcurat intellectum. lib.2.cap.19.num.1.
Concupiſcentia eſt fermentum maſſam corrumpens. lib.2.cap.3.num.7.
Concupiſcentia membrorum lex repugnat legi mentis. lib.4.cap.5.num.1.
Concupiſcentiæ zizania ſuperſeminauit diabolus. eod.num.1.
Concupiſcentiæ aucupium ſepulchra ſequuntur concupiſcentiæ. lib.7.cap.4.num.9.
Concupiſcentiæ ſepulchrum eſt tartarus. ibidem. num.10.
Concupiſcentia ſepelienda eſt in hac vita ne nos ſepeliat in tartaro. eod.num.10.
Concupiſcentia mentem inebriat. lib.9. cap.18. num.13.
Concupiſcentiam indicat Zelpha. lib.10. cap.16. num.1.
Concupiſcentia non ſatiatur. ibid.num.2.

Concupiſcentia reſecanda eſt.lib.10.cap.20.num.11.

Confeſſarius.

Confeſſarius verè pœnitentibus non pro craſtinat veniam. lib.2.cap.17.num.7.

Confeſſio.

Confeſſio decorem animæ affert. lib.5. cap.11. num.4.

Confeſſio peccatorum adumbrata. lib.6. cap.9. num.7.

In Confeſſione aperienda ſunt vulnera peccatorum, ſi ſanari cupis. eod.num.7.

Confeſſio peccatorum. lib.10.cap.9.num.5.

Confeſſio laudis. eod.num.5.

Confeſſio martyrum. eod.num.5.& 6.

Duplex confeſſio. lib.10. cap.16.num.6.

Conſanguinei.

Conſanguinei pauperes non ſunt deſpiciendi à diuitibus. lib.1.cap.5.num.6.

Conſanguineis anteponendus Deus. lib.4.cap.17. num.1.

Conſanguineis, aut filiis Moſes principatum non poſtulauit. lib.9.cap.11.num.2.

Conſcientia.

Inſertur manus in ſinum, cùm Conſcientia perſcrutatur. lib.1.cap.18.num.4.

Quid ſit in Conſcientia manus mittere.lib.1.cap.18. num.4.

Conſcientiæ examen. eod.num.4.

Conſcientia mala eſt ſcopulus in quem alliſa fides naufragium facit. lib.2.cap.21.num.2.

Conſcientiam emundat ſanguis Chriſti. lib.4.cap.8. num.3.

Conſcientiæ libri in iudicio ſunt aperiendi. lib.4. cap.19.num.5.

Conſcientiæ puritas ad Euchariſtiam. lib.6.cap.3. num.10.

Conſcientia bona lectus eſt quietis. lib.8.cap.8. num.2.

Conſecratio.

Conſecratio ſacerdotum typus fuit ſacramenti Ordinis. lib.2.cap. 23.num.2.

Conſecratio ſacerdotum publicè facta eſt. lib.5. cap.15.num.3.

Conſideratio.

Conſideratione Deus inuiſibilis fit quodammodo viſibilis. lib.3.cap.24.num.3.

Conſideratio & meditatio. lib.10.cap.12.num.3.

Conſideranda eſt via qua gradimur. lib.3.cap.12. num.8.

Conſideratio æternorum bonorum,& malorum animum inflammant. lib.10.cap.16.num.7.

Conſilium.

Conſilio Iethro paruit humilis Moſes. lib.3.cap.24. num.5.

Conſilium bonum datum ab inferiore contemni non debet. eod.num.5.

Conſilia bona quæ in libris Ethnicorum extant non ſunt ſpernenda. lib.3.cap.24.num.5.

Conſolatio.

Conſolatio ſequitur tentationem.lib.3.cap.17.nu.4.

Contritio.

Contritio & dolor timorem ſequitur.lib.10.cap.16. num.4.

Contritum cor Deus non deſpicit. lib.6.cap.9. num.6.

Cor dolore ſcindendum pro peccato. ibid.num.10.

Conuiuium.

Conuiuij agni Paſchalis literalis ratio.lib.2.cap.23. num.2.

Conuiuium ſplendidiſſimum eſt Dei viſio.lib.4.cap. 9.num.7.

Conuiuio adumbratur cæleſtis gloria. ibid.num.8.

Conuiuium adumbrat Euchariſtiam. eod.num.8.

Cor.

Cor durum multa mala affert. lib.2.cap.5.num.9.

Cor impiorum Dominus plagis percutit. lib.2.cap. 14.num.2.

Cor impiorum terroribus emollitur. ibid.num.9.

Cor ſtabile ventus hæreſis non rapit. lib.2.cap.21. num.2.

In Cordis altari ſemper ardeat ignis gratiarum.lib.2. cap.23.num.9.

Cor abluendum,& corpus,& anima,vt ad Deum accedamus. lib.4.cap.3.num.6.

In Cordis noſtri tabulis legem nouam Deus ſcribit. lib.4.cap.11.num.2.

In Cordis tabulis ſcribit Spiritus ſanctus. lib.4.cap. 26.num.1.

Ex Corde dantis accipitur quod offertur.lib.5.cap.2. num.1.

Cordis ablutio. lib.6.cap.3.num.7.

Cordis pœnitentia pro peccato offerenda eſt. lib.6. cap.9.num.6.

Cor contritum Deus non deſpicit. eod.num.6.

Cordis obduratio fugienda. lib.7.cap.11.num.4.

Cor obdurat diabolus. eod.num.4.

Corde, & ore Pſalmi canendi ſunt. lib.9. cap.7. num.11.

Corallia.

Corallia in Mari rubro. lib.3.cap.10.num.2.

Core.

Core & alij ſeditionem mouent aduersùs Moſem,& Aaron. lib.8.cap.2.num.2.

Core an ſit abſorptus terræ hiatu. ibid.num.10.

De filiis Core miraculum. eod.num.10.

Corpus.

Corpus peccati deſtruendum eſt, & in cineres redigendum. lib.6.cap.9.num.4.

Corpus equus eſt, animus eques. lib.10. cap.14. num.10.

Correptio.

Correptioni laus permiſcenda eſt. lib.3. cap.23. num.10.

Corripit Deus vt emendet. lib.8.cap.6.num.9.

Cortinæ.

De Cortinis tabernaculi. lib.5.cap.5.num.3.

An in Cortinis facti fuerint Cherubim? eod.num.3.

Crabrones.

Crabrones miſit Deus in hoſtes Hebræorum, & Reges multos vicerunt Deo maximè auxiliante.lib.8. cap.17.num.10.

Crux.

Crux eſt in fronte, ſanguis in oſtio. lib.2.cap.24. num.3.

Crucem Chriſti timent dæmones. lib.3.cap.15. num.7.

Crux literam legis dulcem reddidit. lib.3.cap.17. num.3.

Crux in Moſe pugnauit contra Amalec.lib.3.cap.22. num.14.

Crux Chriſti eſt medicina peccati. lib.8. cap.15. num.3.

Crux Chriſti ſignum ſalutis. ibid.num.4.

Coturnices.

Coturnices Deus Hebræis bis miſit. lib.3. cap.18. num.3.& lib.7. cap.3.num.10.

Coturnicum admirabilis copia. lib.7.cap.3.num.8.

Coturnicibus miſſis oſtendit Deus potentiam ſuam, & iuſti

& iuſtitiam. ibid.num.4.
De Coturnicibus Plinius. lib.7.cap.3.num.10.

Culpa.

Culpam cùm Deus remittit, non ſemper remittit omnem pœnam. lib.7.cap.12.num.5.

Cupiditas.

Habemus gregem paſcendum, id eſt, cupiditates. lib.1.cap.16.num.2.
Cupiditates effrænatæ equi ſunt, eos ſubneruant iuſti, id eſt, mortificant. lib.3.cap.15.num.1.
Cupiditas omnia vincit ſi fræno caret. lib.4.cap.13. num.7.
Cupiditates effrænatæ mortificandæ ſunt. lib.6.cap.3. num.5.

D

Dæmon.

DÆmon quomodo ſit mundi rector, & princeps. lib.1.cap.3.num.4.
Dæmonum terror. lib.3.cap.15.num.7.
Dæmones timent crucem Chriſti. lib.3. cap.16. num.2.
Dæmonis opera an vitulus fuerit fabricatus? lib.4. cap.12.num.14.
Dæmonis opera an vitulus ex igne ſit egreſſus? lib.4. cap.16.num.2.
Dæmonis ignea tela. lib.8.cap.15.num.1.
Dæmon ſuis præſtigiis nocere non poteſt iuſtis. lib.9. cap.7.num.1.
Dæmon cupit fuſtis nocere. eod.num.1.
Dæmon frænatur. eod.num.1.
Dæmoniaca tentatio quæ ſit, & quæ humana. lib.3. cap.17.num.2.

Dan.

Dan erat quartum vexillum. lib.6.cap.11.num.3.
Dan benedictio dicta à Moſe. lib.10.cap.6.num.5.
Dan ciuitas. eod.num.5.
A Dan vſque Berſabee, id eſt, à ſeptemtrione vſque ad Auſtrum terræ promiſſæ. ibid.
Dan benedictio data à Iacob. lib.10.cap.6.num.6.
Vrbs Lais à viris de tribu Dan incenditur. ibidem num.7.
Dan & Nephthali quid ſignificent. lib.10.ca.16.n.7.

Dathan.

Dathan, vide verbo *Abiron.*

Dauid.

Dauid ſolus venit ad ſacerdotem Abimelech, ſic Moſes ſolus venit ad Hebræos inuiſendos. lib.1. cap.14.num.2.
Dauid pſal.50. petit aſpergi hyſſopo ſanguinis Chriſti. lib.6.cap.7.num.13.

Deipara.

Deiparam virginem adumbrat virga Aaron. lib.8. cap.6.num.10.

Deliciæ.

Deliciæ mundi amanti Deo ſunt inſtar ſanguinis. lib.1.cap.18.num.5.

Deſertum.

Per Deſertum Deus Hebræos duxit, & docuit. lib.3. cap.6.num.2. & lib.9.cap.14.num.20.
Per Deſertum cur Deus Hebræos duxerit? lib.3.cap. 5.num.2.
Deſertum Sur Etham dicebatur. lib.3.ca.16.num.2.
Deſertum & Mons Sinai dicitur Arabis. lib.4.cap.1. num.3.
An in Deſerto mortui ſint omnes Iſraëlitæ. lib.7.ca. 9.num.15.
An in Deſerto pluſquam 40. annis Iſraëlitæ verſati ſint. lib.7.cap.10.num.3.
In Deſerto an idola coluerint Iſraëlitæ? lib.7.cap.10. num.6.
Per Deſertum plenum ſerpentibus tartareis ignitis iter facimus. lib.8.cap.15.num.1.
In Deſerto veſtimenta Iſraëlitarum non ſunt attrita, nec calceamenta. lib.9.cap.14.num.20.
In Deſerto dedit Deus populo neceſſaria. ibid.
In Deſerto Pharan conſtitit columna nubis. lib.7. cap.1.num.3.

Deſiderium.

Deſiderium terræ promiſſionis. lib.1. cap.6.num.12.
Deſiderium Dei clamor eſt. lib.3.cap.12.num.4.
De Deſiderio videndi faciem Dei. lib.4. cap.23. num.5.
Deſiderium hominis in cæleſti Patria completur, ac quieſcit. ibid.num.6.
Deſideria carnalia per ſanguinem prohibentur. lib.6. cap.7.num.16.
Deſiderium animæ. lib.10.cap.16.num.7.

Detractio.

Detractionis contra Moſem quænam cauſa fuerit. lib.7.cap.5.num.6.
De Detractione. ibid.num.11.
Detractio cum manſuetudine ferenda eſt. ibid.n.12.

Detractores.

Detractores laudem pariunt manſuetis. lib.7.cap.5. num.12.
In Detractores & maledicos. lib.9.cap.8.num.2.

Deuotio.

Deuotionis dulcedo. lib.5.cap.12.num.2.
Deuotio adumbratur oleo. lib.6.cap.5.num.1.
Deuotionis medulla, & adipe plena ſacrificia Deus amat. lib.6.cap.7.num.10.
Anima quæ deuotione caret, macilenta fit. eodem num.10.
Deuotio quærenda. lib.7.cap.4.num.7.
Deuotio maximè neceſſaria eſt religioſis. lib.10.cap. 15.num.7.
Deuotionis oleum dulces reddit labores. eod.num.7.
Deuotionis oleo ſpiritalis panis fit pinguis. lib.10. cap.15.num.9.
Deuotio gaudium internum. lib.10.cap.16.num.9.
Deuotio guſtus dicitur, & ebrietas ſancta. eodem num.9.
Deuotionis dulcedo ſuperat dulcedines mundi. lib. 10.cap.16.num.9.

Deuotus.

Deuotus vir eſt adeps ſeparatus à carne. lib.6.cap.7. num.10.
Deuotus vir res terrenas faſtidit. eod.num.10.
Deuotus vir vſque ad mortem ſeruat vigorem animi. lib.10.cap.15.num.8.

Deuteronomium.

Deuteronomium vnde dicatur. lib.9.cap.14.num.1.
De Deuteronomio. eod.num.1.

Deus.

Deus eſt ipſum ens independens, & à quo omnia entia procedunt. lib.1.cap.15.num.8.
Deus eſt, cæteræ res caducæ non ſunt. lib.1. cap.16. num.10.

Dei nomen.

De nomine Dei ens, vel, ego ſum qui ſum. lib.1. cap. 15.num.7.
De nominibus Dei Rabbi, Moſes. lib.1. cap.15. num.10.
Nomen Dei aliquandò nuncupatiuè ſumitur, aliquandò eſſentialiter. lib.2.cap.5.num.2.
Dei epitheta recitantur magna vocc. lib.4. cap.25. num.5.

Dei epitheta in monte Sinai prolata. ibid.num.6.
Dei epitheta an Moſes proclamauerit? ibid.num.7.
Dei 11.nomina,& quid indicent. lib.4.cap.26.nu.2.

Deus incomprehenſibilis.

Deus incomprehenſibilis eſt. lib.4.cap.3.num.10.
Diuinam naturam non poſſunt ſenſus attingere.ibid. num.10.
In Dei cognitione oculis imponendum pallium. lib. 4.cap.3.num.10.
Deus neque templis, neque cælo comprehenditur. lib.5.cap.9.num.1.

Dei digitus.

Dei digitus dicitur Spiritus ſanctus. lib.2.cap.9.n.4.
Dei digiti fuere plagæ Ægypti. lib.2.cap.11.num.3.
Dei digito ſcriptæ ſunt primæ tabulæ. lib.4.cap.23. num.9.
An ſecundæ tabulæ Dei digito ſcriptæ ſint. eodem num.9.

Dei facies.

Dei faciem deſiderant Angeli, quia ſine faſtidio eum vident. lib.4.cap.23.num.5.
De deſiderio videndi faciem Dei. eod.num.5.
Faciem Dei requirere noſtrum hoc ſit negotium. ibid.num.5.

Dei miſericordia.

Deus pater miſericordiarum. lib.4.cap.26.num.3.
Deus miſericors,& iuſtus. lib.9.cap.19.num.2.
Deus coactus homines punit. lib.1.cap.18.num.10.
Deus de loco ſuo, id eſt, clementia dicitur egredi, cùm punit. lib.7.cap.4.num.9.
Deus ex malis quæ promittit bona elicit. lib.2. cap.15.num.5.
Deus minatur vt terreat, & à peccatis reuocet homines. lib.2.cap.21.num.1.
Dei beneficium eſt ſupplicium ſumere. lib.5.cap.18. num.6.
Deus plagam inferendam prædixit.lib.2.cap.15.nu.3.
Deus cum attentione punit, & cum tranquillitate. lib.2. cap.15.num.3.

Dei iuſtitia.

Iuſtus Deus peccatum non dimittit impunitum. lib.2.cap.21.num.1.
Deus Moſi punire iuſſit cultores vituli.lib.4. cap.17. num.1.
Deus peccatores delet de libro vitæ. lib.4.cap.18. num.5.
Deus ſanctificatur,cùm punit. lib.5. cap.18.num.5.
Dei iuſtitia conſideranda in homine puniendo.lib.8. cap.1.num.6.
Deus ad puniendum vigilat. lib.8.cap.6.num.6.
Deus etiam amicos punit. lib.8.cap.8.num.1. & lib. 10.cap.19.num.4.
Diuinæ iuſtitiæ gladius ſemper nobis impendens conſiderandus eſt. lib.9.cap.7.num.10.
Dei eſt vltio. lib.9.cap.15.num.10.
Deus Babylonios,& Aſſyrios puniuit. lib.9.cap.15. num.14.
Deus gladium iuſtitiæ ſuæ exacuit, vt percutiat impios. eod.num.14.
Deus eſt iuſtus,& miſericors. lib.9.cap.19.num.2.

Dei prouidentia.

Dei prouidentia. lib.3.cap.19.num.15.

Dei præſentia.

Dei præſentia ſemper cogitanda.lib.3.cap.24.num.3.
Dei conſpectum fugiunt impij. ibid.num.4.
Deus multis Angelis comitatus venit in montem in D. Michaële. lib.4.cap.4.num.6.
Deus non apparuit ſubitò in Sinai, ſed ex Seir, & Pharan viſus eſt venire. ibid.num.6.
Cur Deus corporali figura noluit apparere in monte Sinai? lib.4.cap.4.num.7.
Deum loquentem audire non poterant Hebræi.ibid. num.8.
Deus oſtendit ſe Moſi, Aaroni, & aliis. lib.4.cap.9. num.2.
Deus in figura humana apparuit in Angelo. lib.4. cap.9.num.4.
Deum viderunt Moſes, & cæteri non ſunt mortui. ibid.num.7.
Deus in corpore fulgentiſſimo apparuit Moſi. lib.4. cap.25.num.5.
Deus eſt cum iis quos mittit. lib.1.cap.16.num.9.

Dei timor.

Deus minatur vt terreat,& à peccatis reuocet homines. lib.2.cap.21.num.1.
Deus vult timeri. lib.4.cap.4.num.9.
Deus terrorem Hebræis incuſſit,ne peccarent. lib.4. cap.5. num.3.
Dei timor vincit omnes timores. eod.num.3.
Placuit Deo timor populi. lib.4.cap.7.num.2.

Dei ira.

Deus iratus eſt populo propter idololatriam, vult eum omnino abolere. lib.4.cap.14.num.3.
Iræ Dei quomodo reſiſtendum. lib.4.cap.19.num.3.
Deus dulcis propter peccata fit nobis amarus. lib.7. cap.5.num.9.

Dei maieſtas.

Deus venit in montem Sinai ſumma cum maieſtate lib.4.cap.2.num.4.
Summa cum maieſtate Dominus in monte apparet lib.4.cap.3.num.9.
Erectum tabernaculum Deus nube operuit, quæ illius maieſtatem indicabat. lib.5.cap.13.num.4.

Deus adiutor in tentationibus.

Deus in tentationibus adiutor noſter eſt. lib.2. cap.2.num.11.
Deus adiutor eſt in opportunitatibus. lib.3.cap.12. num.1.
Deus in tribulatione viam aperit. ibid.num.3.
Deus aduersùs Pharaonem pugnauit pro Iſraëlitis. lib.3.cap.14.num.4.
Deus tentatis Hebræis dedit manna. lib.3.ca.19.n.1.
Deus ſequentes ſe non deſerit. lib.3.cap.19.num.15.
Perfectum fuit opus Dei liberatio Iſraëlitarum ex Ægypto. lib.9.cap.14.num.7.
Deus populo neceſſaria dedit in deſerto.lib.9.cap.14. num.20.
Deus in itinere nobis opem fert.lib.8.cap.16.num.5.

Dei beneuolentia in ſuos.

Dei in ſuos beneuolentia. lib.2.cap.14.num.8.
Deus ex malis quæ promittit bona elicit.lib.2.cap.15. num.5.
Deus ſanctificatur in ſeruis ſuis, id eſt,in iuſtis.lib.5. cap.18.num.7.
Quomodo dicatur Deus ſanctificari in populo.lib.8. cap.7.num.9.
Perfectum fuit opus Dei liberatio Iſraëlitarum ex Ægypto. lib.9.cap.14.num.7.
Dei vinea fuere Iſraëlitæ. lib.9.cap.15.num.8.

Deus fortitudo noſtra.

Deus fortitudo noſtra. lib.3.cap.14.num.3.

Deus materia laudis noſtræ.

Deus materia laudis noſtræ. lib.3.cap.14.num.3.
Ad Dei laudes celebrandas manè ſurgendum. lib.3. cap.19.num.7.

Dei beneficia cogitanda.

Dei beneficia in memoriam reuocanda ſunt.lib.3.ca. 13.num.6.& cap.19.num.14.& lib.4.cap.3.num.1.

Dei beneficia mare magnum. lib.9.cap.17.num.6.

Deus parua remunerat.

Deus paruas etiam oblationes remunerat. lib. 5. cap.2.num.2.

Deus recipit munuſcula parua. lib.6.cap.5.num.1.

Deus loquitur cum ſeruis ſuis.

Deus ex rubo cum Moſe loquitur. lib.1.c.15.num.6.

Deus Moſem vocat in cacumen montis, & cum eo loquitur. lib.4.cap.2.num.5.

An Dominus locutus fuerit ſonantibus tonitruis. lib.4.cap.4.num.2.

Deo ſumma reuerentia debita.

Ad Deum cum reuerentia accedendum eſt. lib.4. cap.3.num.7.

Cum Deo loquendum cum ſumma reuerentia. lib.4. cap.11.num.3.

Deus cum magna reuerentia colendus eſt peculiari cultu, & peculiari domo. lib.5.cap.9.num.3.

Deus eximiam domum poſtulat in qua habitet.ibid. num.5.

Deo placere.

Deo placere, & hominibus diſplicere. lib.1. cap.5. num.6.

Deum ignorare.

Deum ignorare malorum cauſa eſt. lib. 2. cap.7. num.2.

Dei ſermo.

Dei ſermo pluuia eſt, & ros. lib.9.cap.14.num.5.

Dei mandata.

Deus magni facit mandata ſua. lib.4.cap.11.num.1.

Dei mandata conſtanter ſunt ſeruanda vſque ad mortem. eodem num.1.

Deus non eſt cauſa peccati, illa recondit.

Deus non eſt cauſa peccati. lib.2.cap.15.num.5.

Deus recondit peccata. lib.9.cap.15.num.9.

Dei iuramentum.

Dei iuramentum contra Amalecitas. lib.3. cap.21. num.6.

Ex Deo omnia bona.

Ex Deo habemus omnia bona. lib.4.cap.23.num.8.

Deus quomodo induret cor.

Deus non immittit duriciem in cor, ſed priuatiuè dicitur indurare. lib.2.cap.5.num.7.

Deus omnia ordine diſpoſuit.

Deus omnia in menſura diſponit,& munere,& pondere. lib.2..cap.15.num.3.

Dei auxilium.

Dei auxilium. Vide verbo, *Auxilium.*

Dei potentia.

Deus potentiam ſuam oſtendit impios puniendo. lib.2.cap.11.num.2.& cap.15.num.5.

Dij.

Cur populus Deos ſibi fieri poſtulauerit? lib. 4. cap.12.num.3.

An petierint Hebræi fieri multos Deos, an vnum. ibid. num.5.

Idolorum cultores habent Deos qui fiunt. lib. 4. cap.13.num.3.

Diabolus.

Diabolus quod maſculum eſt in homine extinguere cupit. lib.1.cap.9.num.1.

Diabolus maſculos, id eſt, fortes timet. ibidem num.2.

Diabolus non vult ſolicitari homines ad deferendum lutum, & ſordes. lib.2.cap.2.num.4.

Diabolus grauiùs tentat eos qui Ægyptum volunt relinquere. lib.2.cap.2.num.5.

Diabolus tentationibus ad ſe trahere conatur eos qui mundo & peccato nuntium remittunt. lib.2. cap.2.num.10.

Diaboli tentationibus reſiſtendum. ibid. num.11.

Diabolus eſt induratus vt lapis. lib.2.cap.5.num.7.

Diabolus vult nos diſcedere ab Ægypto. lib. 2. cap.11.num.5.

Diabolus fidei fundamentum vult exinanire. lib. 2. cap.21.num.3.

Diabolus eos qui mundum deſerunt vehementiùs perſequitur. lib.3.cap.6.num.1.

Equi Diaboli. lib.3.cap.15.num.1.

Quidam Diaboli equi ſunt,alij Dei. ibid.

Diabolus non reuocat in memoriam mundi labores, ſed gaudia. lib.3.cap.19.num.1.

Diaboli bellum contra homines perpetuum. lib.3. cap.22.num.18.

Diabolus ſuperſeminauit zizania concupiſcentiæ. lib.4.cap.5.num.1.

Diabolus velamine tegit oculos hæreticorum, & Ethnicorum. lib.4.cap.26.num.8.

Contra Diabolum non ſolùm viri, ſed etiam fœminæ pugnant. lib.5.cap.11.num.6.

Diaboli ignis. lib.5.cap.18.num.2.

Diabolus obdurat cor. lib.7.cap.11.num.4.

Diabolus bellum infert iuſtis. lib.8.cap.17.num.12.

Diaboli, mundi, & carnis regna oportet vincere. eodem num.12.

Diabolus ſimilis ceraſte. lib.10.cap.6.num.7.

Vide verbo *Dæmon.*

Diluuium.

Duplici Diluuio Deus mundum mundauit. lib. 9. cap.17.num.2.

Diluuium Noë, & diluuium ſanguinis Chriſti. ibid. num.2.

Dina.

Dina quid ſignificet. lib.10.cap.16.num.11.

Diſcipulus.

70. Diſcipuli ſignificantur 70. palmis. lib.3. cap.17. num.5.

Diſtributio.

Diſtributio æqualis inter ſacerdotes. lib.6. cap.4. num.3.

Diuitiæ.

Diuitiæ ſunt lutum. lib.1.cap.16.num.1.

Diuitiarum cupiditas hominem inquinat. ibidem num.1.

Diuitiæ ſimiles ſunt paleis. lib.2.cap.2.num.7.

Ad colligendas paleas, id eſt, diuitias homines per orbem diſperguntur. eodem num.7.

Computreſcunt Diuitiæ quæ ab auaris poſſidentur. lib.3.cap.19.num.11.

Mundi Diuitiæ, & honores caro emuntur pretio. lib.7.cap.4.num.5.

Diuitiæ moderatè amandæ, non adorandæ ſunt. lib.9.cap.7.num.7.

Diuitiæ retardant in itinere homines. lib.9. cap.13. num.5.

Diuites.

A Diuitibus non ſunt deſpiciendi pauperes conſanguinei. lib.1.cap.5.num.6.

Diuites ſunt ſimiles ſomniantibus. lib. 8. cap.11. num.10.

Diuites non portant ſecum diuitias,cùm moriuntur. eodem num.10.

Diues omnes diuitias hîc relinquit. lib.10. cap.19. num.4.

Doctor.

Doctoris auctoritatem conciliat Dei amicitia, & familiaritas. lib.4.cap.3.num.5.

Doctores sunt Ecclesiæ exploratores. lib. 7. cap. 8. num. 10.
Doctores sunt dentes Christi. lib. 10. cap. 3. num. 4.
Nephthali adumbrat docentes populos. lib. 10. cap. 15. num. 1.
Viri docti spolia Ægypti, & opes ad construendum Ecclesiæ tabernaculum offerunt. lib. 5. c. 2. num. 5.

Doctrina.

Doctrinæ vnitas. lib. 7. cap. 2. num. 6.

Dolor.

Caro Doloribus affecta hominem à via peruersa reuocat. lib. 9. cap. 7. num. 9.
Dolor & contritio timorem sequitur. lib. 10. cap. 16. num. 4.

D. Dominicus.

D. Dominicus. lib. 10. cap. 6. num. 7.

Domus.

Domus interior siue Sancta sanctorum. lib. 5. cap. 6. num. 3.
Domus exterior siue sancta. ibid.
Deus domum eximiam postulat in qua habitet. lib. 5. cap. 9. num. 5.

Draco.

Draco dracones deuorauit. lib. 2. cap. 4. num. 6.

Dulcedo cælestis.

Dulcedo cælestis deficit si terrenis frugibus delectemur. lib. 3. cap. 19. num. 15.
Dulcedinem diuinam significat mel. lib. 6. cap. 5. num. 12.
Dulcedo deuotionis superat dulcedines mundi. lib. 10. cap. 16. num. 9.

Durities.

Durities cordis fugienda. lib. 2. cap. 5. num. 10.
Duri cordis mala. ibid.

Dynasta.

De Dynastis Ægypti. lib. 1. cap. 1. num. 7.

E

Ecclesia.

ECclesiam adumbrant Sancta sanctorum. lib. 5. cap. 10. num. 2.
Ecclesiæ typus. lib. 10. cap. 13. num. 1.
Ecclesia Mosem in aqua baptismi suscepit, id est, eius libros. lib. 1. cap. 12. num. 9.
Ecclesia persecutionum igne inflammatur, non comburitur, sed illustratur. lib. 1. cap. 16. num. 3.
Ecclesiæ virga deuorat dracones hæreticorum. lib. 2. cap. 7. num. 2.
Ex Ecclesiæ Catholicæ domo nemo egrediatur ad sectandas hæreses. lib. 2. cap. 21. num. 4.
In vna Ecclesia agnus Dei comeditur. lib. 2. cap. 24. num. 11.
Ecclesiæ seruit sapientia gentilium. lib. 3. c. 2. num. 4.
Ecclesia populus est Dei peculiaris, & eximius. lib. 4. cap. 3. num. 3.
In monte Ecclesiæ videtur Deus per caliginem, id est, per fidem ineuidentem. lib. 4. cap. 11. num. 5.
In Ecclesia manent libri veteris testamenti, canonicique sunt, eámque multiplici sensu illustrant. lib. 4. cap. 15. num. 2.
Ecclesia feria quarta cinerum vitulum in puluerem redigit. lib. 4. cap. 15. num. 7.
In Ecclesia Christi Deus videtur per fidem velut foramen petræ. lib. 4. cap. 24. num. 3.
Deus ad Ecclesiæ tabernaculum constituendum vocauit artifices Apostolos. lib. 5. cap. 3. num. 6.
Ecclesiæ artifices Deus implet sapientia. ibid.
In Ecclesia multa sunt Dei templa. lib. 5. cap. 9. num. 2.
Ecclesiæ vnitas. ibid. num. 13.
Ecclesiæ hierarchia est admirabilis. lib. 5. cap. 16. num. 2.
Ecclesiæ opem ferunt boni Principes. lib. 6. cap. 10. num. 7.
Ecclesiam circumdent, & protegant viri Ecclesiastici, similiter totus populus Christianus. lib. 6. cap. 10. num. 11.
Ecclesia per desertum tendit terribilis hostibus, vt castrorum acies ordinata. lib. 6. cap. 12. num. 3.
Ecclesia castris similis, & choris laudantium. eodem num. 3.
Ecclesiæ castra sunt mirabilia. lib. 6. cap. 12. num. 4.
Ecclesia est regnum immobile. ibid. num. 7.
Vnitas spiritus in Ecclesia. lib. 7. cap. 2. num. 6.
Ecclesiæ exploratores sunt doctores, & sacerdotes. lib. 7. cap. 8. num. 10.
In Ecclesiam non ingressi sunt multi ex Iudæis. lib. 7. cap. 11. num. 5.
In Ecclesiam ingressum non est sacerdotium legis veteris. lib. 8. cap. 11. num. 1.
Ecclesiæ tabernacula sunt pulcherrima. lib. 9. cap. 8. num. 7.
Ecclesiæ pulchritudo. ibid. num. 7.
Ecclesia est hortus Dei irriguus. eodem num. 7.
Ecclesiæ delectatio toto orbe. eodem num. 7.
Ecclesia terra est excelsa & fortis. lib. 9. cap. 17. num. 12.
Ecclesia portus est salutis. lib. 10. cap. 13. num. 1.
Ecclesiam Deus sanguine acquisiuit. lib. 6. cap. 7. num. 15.

Ecclesiastici.

De viris Ecclesiasticis. lib. 6. cap. 10. num. 9.
Ecclesiastici viri Ecclesiam circumdent, & protegant. ibid. num. 11.
Ecclesiasticis viris fugienda est superbia, & humilitas amplectenda. lib. 8. cap. 4. num. 5.

Elati, Elatio.

Elati quomodo sint monendi. lib. 3. cap. 23. num. 10.
Elatio fugienda. lib. 6. cap. 3. num. 11.

Eldad.

Cur Eldad & Medad non iuerint ad tabernaculum? lib. 7. cap. 1. num. 9.
Cur Iosue noluerit prophetare Eldad, & Medad. ibid. num. 10.

Electi.

Electorum numerus soli Deo cognitus est. lib. 7. cap. 11. num. 8.
Beneficium Electionis Israël. lib. 9. cap. 14. num. 11.
Deus Elegit Israëlitas non suis meritis. lib. 9. cap. 11. num. 19.
Ab æterno Deus Elegit filios Adam, ac reprobauit. lib. 9. cap. 17. num. 7.
Deus repudiauit Israëlitas, & Elegit gentes. ibidem num. 9.

Eleemosyna.

Eleemosyna tribuitur corpori, & etiam animo. lib. 1. cap. 14. num. 3.

Emath.

Duplex est Emath. lib. 7. cap. 7. num. 7.

Enac.

Cur gigantes dicantur filij Enac. lib. 7. cap. 7. num. 8.

Ephraim.

Ephraim erat tertium vexillum. lib. 6. cap. 11. num. 3.
Tribus Ephraim fortis, & inuicta ex Ioseph orta. lib. 10. cap. 4. num. 11.

Epitheta.

Epitheta. Vide verbo, *Dei epitheta.*

Equus, Eques.

Corpus Equus est, animus eques. lib. 10. c. 14. num. 10

Equi.

Equi diaboli. Vide verbo *Diabolus.*

Essentia diuina.

An essentia diuina appelletur hic omne bonum? lib.4. cap.22.num.8.

Esau.

Ab Esau dicitur Idumæa Edom, & mons Seir. lib.8. cap.9.num.7.

Etham.

Etham tertia mansio. lib.3.cap.7.num.2.
Etham dicebatur Sur. lib.3.cap.16.num.2.

Ethnici.

Ethnicorum oculos velamine tegit diabolus. lib.4. cap.26.num.8.

Euangelium.

Euangelij prædicatio. lib.4.cap.24.num.1.
Euangelia quatuor sunt quatuor vexilla Christianorum. lib.6.cap.10.num.12.
Euangelium nunquam peribit. lib.8.cap.16.num.3.

Eucharistia.

Sanctissimæ Eucharistiæ typus fuit manna. lib.3. cap.19.num.2.
Eucharistiæ typus fuit paschalis agnus. lib.2.cap.23. num.2.
Eucharistia conuiuio adumbratur. lib.4.c.9.num.8.
Eucharistia summa cum reuerentia suscipienda. lib.1. cap.16.num.8.
Quod nõ capimus tam admirabilis sacramenti, amoris igne comburendum est, & Dei omnipotentiæ tribuendum. lib.2.cap.24.num.6.
Peregrini sumus, viaticum est augustissima Eucharistia. ibid. num.9.
Sanctissima Eucharistia est gloria Domini. lib.3. cap.19.num.3.
Eucharistia panis est ex cælo. lib.3.cap.19.num.4.
Eucharistia à Deo conficitur, panis est in abundantia vsque ad finem mundi, Dei dulcedinem erga nos demonstrans. eodem num.4.
In Eucharistia eundem Christum suscipimus sub magna, & sub parua specierum quantitate. lib.3. cap.19.num.10.
Eucharistiæ sacrificiũ est memoriale passionis Christi. lib.3.cap.19.num.14.
Puritas conscientiæ ad Eucharistiam. lib.6. cap.3. num.12.

Εὐθανασία.

Εὐθανασία Augusti Cæsaris. lib.8.cap.11.num.7.

Examen.

Examen conscientiæ. lib.1.cap.18.num.4.
Examen operum. lib.6.cap.3.num.7.

Excusatio.

Excusatio Aaron. lib.4.cap.16.num.2.

Exemplum.

Exemplum maiorum. lib.2.cap.1.num.9.
De Exemplo principum, & prælatorum. lib.2.cap.5. num.4.
Exempla sanctorum. lib.2.cap.23.num.6. & lib.3. cap.6.
Exempla impiorum à malo deterrent prudentes. lib.3.cap.22.num.4.
Breue iter per Exemplum Dei. lib.5.cap.12.num.6.
Bonum Exemplum est odor suauis. lib.5.c.14.num.4.
Exempla sanctorum incendunt corda. lib.5.cap.18. num.3.
Exemplum malum corda subuertit. lib.9.c.13.num.1.
Exemplum bonum præbendum. ibid. num.2.
Exemplo doceat concionator. lib.9.cap.16.num.2.
Vox Exempli potentior. ibid. num.2.
Exempla varia. lib.10.cap.13.num.3.
Exemplum S. Vincentij Ferreira. ibid. num.3.
Exemplum pastoris. lib.10.cap.14.num.4.
Exemplum bonum religionis domum ædificat, malum destruit. lib.10.cap.15.num.6.
Exemplum est amussis, & perpendiculum. ibidem num.6.
Exemplum sonat. ibid. num.6.

Exercitus.

Exercitus Pharaonis obruitur aquis maris rubri. lib.3. cap.9.num.5.

Exitus.

Exitus religiosorum ad prædicandum Euangelium Ethnicis. lib.10.cap.13.num.2.
Exitus in oppida docendi causa. eodem num.2.

Expiatio.

Aqua Expiationis merito Christi indicata. lib.6. cap.9.num.15.

Exteriora.

Ab Exterioribus ad interiora conuerti oportet. lib.1. cap.14.num.5.

Exterminator.

Exterminator *Sapient.*18. quisnam fuerit. lib.8.cap.5. num.4.

F

Fabula.

FAbula Hebræorum de idolo abscondito. lib.3. cap.8.num.4.
Fabulæ aliæ Hebræorum. lib.4.cap.4.num.6.
Fabula Hebræorum de Og. lib.8.cap.17.num.9.
Fabula alia Hebræorum. lib.9.cap.1.num.12.

Facies.

Facie ad faciem quid sit. lib.4.cap.20.num.9.
Faciem Dei sibi ostendi petit Moses. lib.4.cap.22.n.4.
De desiderio videndi Faciem Dei. lib.4.c.23.num.5.
Faciem tegebat Moses velamine. lib.4.c.25.num.13.
Cur Faciem suam fulgidam esse ignorauit Moses. ibid. num.13.
In Facie Mosis quamdiu permanserit fulgor? lib.4. cap.25.num.14.

Fœdus.

Fœdus percutitur. lib.4.cap.7.num.5.
Aspersio sanguinis in fœdere quid significet. eodem num.5.
Volumen Fœderis. lib.4.cap.7.num.7.
Fœdus noui testamenti confirmatum est sanguine Dei, & hominis. lib.4.cap.8.num.2.

Fœminæ.

Fœminæ victorias cantu celebrabant. lib.3.cap.14.n.1.
Fœmina specula Deo offerunt. lib.5.cap.11.num.4.
Fœminæ etiam pugnant contra diabolum. lib.5. cap.11.num.6.

Fames.

Fames ducit homines in Ægyptum. lib.1.c.5.num.2.

Familiaritas.

Familiaritas improborum fugienda est. lib.6. cap.5. num.8. & lib.9.c.8.num.3. & lib.10.c.20.num.10.

Felicitas.

Felicitatem fugit qui fugit laborem. lib.8. cap.6. num.11.

Fermentum.

Fermentum sumitur in bonam, & malam partem. lib.3.cap.20.num.2.
Fermentum, & mel non offerebatur Domino in sacrificiis. lib.6.cap.4.num.5.
Fermentati panes Deo offerebantur. eodem num.5.
Fermento simile est peccatum. lib.2.cap.23.num.7. & lib.6.cap.5.num.8.
Fermentare massam non potuerunt propter celeritatem. lib.3.cap.1.num.3.

Fertilitas.

Fertilitas terræ promiſſæ. lib.9.cap.14.num.24.

Feſti.

Feſti erant primus dies, & poſtremus azymorum. lib.2.cap.22.num.23.

Feſtinatio.

Feſtinanter peccata relinquenda, & mundus. lib.2. cap.23.num.5.

Feſtinanter editur agnus. lib.2.cap.24.num.10.

Feſtinandum eſt ad pœnitentiam. lib.5.c.14.num.2.

Feſtinandum eſt ad requiem cæleſtis patriæ. lib.7. cap.11.num.3.

Fides.

Fides eſt primogenita virtus. lib.2.cap.21.num.2.

Fides alliſa ad ſcopulum malæ conſcientiæ naufragium facit. lib.2.cap.21.num.1.

Fidei fundamentum diabolus vult exinanire. lib.2. cap.21.num.3.

Fides eſt columna Eccleſiæ. lib.3.cap.6.num.6.

Ex Fide aduerſus hoſtes pugnandum. lib.3. cap.12. num.7.

Fidei termini non ſunt tranſeundi. lib.4.c.3.num.8.

Fidei ſcutum eſt memoria nouiſſimorum. lib.9. cap.18.num.8.

Fides quando deficiet. lib.10.cap.20.num.5.

Filia.

Filia Pharaonis Moſem liberat. lib.1.cap.11.num.1.

An Filia Pharaonis grauidam ſe finxerit. ibid.num.2.

Filij.

De Filiis Leui, Moſe, & Aarone. lib.2.cap.3.num.2.

Filiis eorum qui ex Ægypto egreſſi ſunt terram promiſſam Deus tradidit. lib.7.cap.10.num.1.

Fimbriæ.

De Fimbriis Iſraëlitarum. lib.8.cap.1.num.7.

Fiſcella.

Fiſcella quid ſit. lib.1.cap.10.num.4.

Flores.

An Flores germinauerit mare rubrum apertum.lib.3. cap.10. num.4.

Flumen, Fluuius.

Fluminum inuectu nouæ terræ naſcuntur, ſic nata dicitur pars Ægypti. lib.1.cap.1.num.5.

Fluuius aquæ exiit ex petra. lib.3.cap.20.num.5.

Folia.

Foliis ſimilis eſt ſapientia quæ eſt extra Eccleſiam, Chriſtiana fructui. lib.3.cap.2.num.7.

Fontes.

Fontibus 12. ſignificantur 12.Apoſtoli. lib.3.cap.17. num.5.

Fontes ſanguinis ſui reliquit Chriſtus in Eccleſia. lib.6.cap.7.num.12.

Fortitudo.

Fortitudo neceſſaria eſt relinquentibus Ægyptum. lib.3.cap.8.num.3.

Fortitudo noſtra Deus. lib.3.cap.14.num.3.

Fortitudo Chriſti in infirmitate perficitur. lib.3. cap.15.num.2.

Fortitudo D. Ambroſij reſtitit Imperatori. lib.6. cap.7.num.4.

Spiritus Domini eſt ſpiritus Fortitudinis. lib.7. cap.12.num.1.

Fortitudo eſt ſerpens æreus. lib.8.cap.15.num.6.

D. Franciſcus.

D. Franciſcus Domino ſuum ſudorem vendidit magno pretio. lib.1.cap.3.num.7.

D.Franciſci monetæ aureæ. lib.5.cap.12.num.2.

D. Franciſcus quantum fecerit ſacerdotes. lib.5. cap.16.num.7.

D.Franciſcus. lib.9.cap.16.num.4.

B. Franciſcus Xauerius.

B.Franciſcus Xauerius. lib.10.cap.13.num.4.

Fratres.

Iuuandi ſunt fratres, non deſerendi.lib.9.c.13.num.4.

Fructus.

Fructui ſimilis eſt Chriſtiana ſapientia. lib.3.cap.2. num.4.

Fructus producendi digni ſapientia. lib.6.cap.9. num.10.

Fructus terræ afferunt exploratores. lib.7.cap.7. num.10.

Fuga.

Fuga ſæculi glorioſa eſt. lib.1.cap.1.num.5.

Funes, Funiculus.

Funes menſuræ hæreditatis, & agrorum. lib.9. cap.14.num.19.

Funiculus quid ſignificet. ibid.

Fures.

Fures grandine percutiuntur. lib.2.cap.15.num.8.

G

Gad.

GAd quid ſignificet. lib.10.cap.16.num.8.

Gad typus eſt boni prælati.lib.10.cap.14.num.4.

Gad calcat mundi gloriam. lib.10.cap.16.num.8.

In terra Gad ſepultus eſt Moſes. lib.10.cap.6.num.2.

Gad ſtetit promiſſis. ibid. num.3.

Gad benedictio data à Iacob. lib.10.cap.6.num.4.

Gaudium.

Verum Gaudium ex Deo eſt. lib.3.cap.4.num.3.

Gaudium mundum deſerentis. eodem num.3.

Gaudia mundi diabolus reuocat in memoriam, non laborem. lib.3.cap.19.num.1.

Gaudium internum. lib.10.cap.16.num.9.

Gaufridus.

Gaufridus. lib.10.cap.14.num.8.

Gehenna.

Gehennæ memoria. lib.3.cap.12.num.7.

Gemitus.

Gemitus cantus eſt turturis & columbæ. lib.6.cap.3. num.10.

Gemma.

Gemma ſplendidiſſima eſt humilitas. lib.8.cap.4. num.5.

Genealogia.

Genealogia Moſis, & Aaronis. lib.2.cap.3.num.14.

Gentes.

Gentilium ſapientia Eccleſiæ ſeruit. lib.3.cap.2. num.4.

Vocatio Gentium repudiatis Iſraëlitis. lib.9.cap.15. num.3.

Gentes in 72. linguas, & populos diuiſæ dicuntur. lib.9.cap.14.num.12.

Gentes cum Iſraëlitis gratulentur. lib.9.cap.15. num.16.

Gentes elegit Deus, & repudiauit Iſraëlitas. lib.9. cap.17.num.9. & cap.20.num.2.

Gigantes.

Gigantes cur filij Enac dicantur. lib.7.cap.7.num.8.

Gigantes locuſtæ vincunt. lib.7.cap.8.num.8.

Aduerſus Gigantes ſumenda arma. eodem num.8.

Gladius.

Gladius iuſtitiæ diuinæ ſemper nobis impendens, & diſtrictus conſiderandus eſt. lib.9.cap.7.num.10.

Gladius habet os, & deuorat. lib.9.cap.15.num.14.

Gladium iuſtitiæ ſuæ Deus exacuit vt percutiat impios. eodem num.14.

Gloria.

Gloria cæleſtis conuiuio adumbratur. lib.4. cap.9. num.8.
Gloria Domini cur nubes dicatur. lib.4.c.10.num.4.
Gloriam Dei ſibi oſtendi petit Moſes. lib.4. cap.22. num.7.
Gloriam ſuam quomodo Deus Moſi oſtenderit. lib.4.cap.22.num.13.
Gloriæ ſtatus non eſt in hac vita. lib.4.cap.23.num.7.
Gloria cæleſtis exploranda eſt. lib.7.c.8.num.1.& 5.
Gloria merces & præmium eſt prædeſtinati. lib.9. cap.17.num.8.
Gloriæ æternæ præmium excitat ad tolerandos labores. lib.10.cap.14.num.1.
De gloriæ æternæ futuris bonis. lib.10.c.16.num.7.
Gloriæ cæleſtis bona. lib.10.cap.20.num.12.
Gloriæ menſura merita ſunt. ibid.
Gloria Domini apparet, & ſeditioſos punit. lib.8. cap.2.num.6.

Gloria inanis.

Gloria inanis concionatori inſidiatur. lib.9. cap.16. num.7. Vide verbo *Inanis*.

Gloria mundi.

Gad calcat mundi gloriam. lib.10.cap.16.num.8.

Grando.

Grando an in Ægypto fuerit. lib.2.cap.14.num.5.
Grando igni mixta erat. ibid. num.7.
Grandine percutiuntur fures. lib.2.cap.15.num.8.

Gratia.

Gratiæ agendæ ſunt Deo ſemper. lib.2.cap.23.num.3.
Ignis actionis Gratiarum ſemper ardeat in altari cordis. eodem num.3.
Gratiarum actio poſt agni menſam. lib. 2. cap.24. num.10.
Gratiæ agendæ Chriſto Domino. lib.3.cap.15.num.3.
Gratiarum actio. lib.3.cap.18.num.6.
Gratiæ Deo agendæ pro cibo,& aliis beneficiis. lib.3. cap.19.num.7. & cap.22.num.17.
In Gratiarum actionem ædificauit Moſes altare poſt victoriam. lib.3.cap.21.num.5.
Gratiæ agendæ poſt adeptum beneficium. lib.6.cap.7. num.2.
Gratia Dei vera nobilitas. lib.3.cap.8.num.4.
Viam ad Dei Gratiam aperit timor. lib.4.c.5.num.3.
Gratiis mortificatio addenda eſt. lib.3.cap.15.num.3.
Gratia ſal eſt. lib.6.cap.5.num.13.
Gratiæ incrementum meretur homo poſt acceptam primam gratiam. lib.4.cap.23.num.9.

Gubernator.

Gubernatoris onus. lib.7.cap.1.num.5.
Ad Gubernandum populum 70. ſenes ætate eliguntur. lib.7.cap.1.num.6.
Gubernator Reipubl. ſenex mente & prudentia ſit. lib.7.cap.2.num.4.
Gubernatores ſint mundi, ne inquinent Rempubl. ibid.num.4.
Gubernatores ligna ſint exſiccata, non viridia. lib.7. cap.2.num.4.

Gula.

Gula fugienda. lib.6.cap.3.num.11.

H

Habitus.

HAbitus comedentium agnum. lib. 2. cap. 22. num.16.
Habitus peregrini Chriſtiani iter agentis in terram promiſſam. lib.2.cap.23.num.6.
Habitus peregrinorum ſumendus. lib.2.c.24.num.9.
Non eſt Habitus permanens ſpiritus prophetiæ. lib.7. cap.1.num.7.
Habitus pœnitentiæ. lib.4.cap.21.num.3.& 5.

Hædus.

An Hædum non agnum in paſchate licuerit immolare. lib.2.cap.22.num.9.
Hædi & agni immolationes duas fuiſſe volunt quidam, ſed fuit vna tantum. ibid. num.10.

Hæreditas.

Hæreditatis Dei mons dicitur promiſſionis terra. lib.3.cap.14.num.7.

Hæreſis.

Hæreſis fumus tartareus eſt, & obſcurans ſolem. lib.2.cap.17.num.4.
Ad Hæreſes ſectandas nemo egrediatur ex domo Eccleſiæ Catholicæ. lib.2.cap.21.num.4.
Hæreſes mox extinguendæ. lib.4.cap.17.num.3.
Hæreſibus occurrendum eſt ſumma cum diligentia. lib.9.cap.13.num.6.

Hæretici.

Hæretici ſimiles ſunt Magis Ægypti. lib.2. cap.7. num.2.
Hæreticorum dracones deuorat virga Eccleſiæ. eod. num.2.
Hæretici ſimiles ſunt ranis Ægypti. lib.2.c.8.num.6.
Hæretici deficient. lib.2.cap.11.num.2.
Hæretici locuſtis comparantur. lib.2.cap.17.num.4.
Hæreticorum tenebræ ſunt palpabiles. lib.2.cap.19. num.1.
Hæreticorum oculos velamine tegit diabolus. lib.4. cap.26.num.8.
Hæretici diſſipant vnitatem ſpiritus. lib.7. cap.2. num.6.
Hæretici ſimiles ſunt Core, Dathan,& Abiron. lib.8. cap.3.num.6.
Hæreticos indicant onagri. lib.8.cap.4.num.1.
Hæreticis Petrus eſt petra contradictionis. lib.8. cap.8.num.4.

Hebeſan.

Hebeſan vrbs Regia. lib.8.cap.17.num.6.

Hebræi.

Hebræi pauci cum Iacob in Ægyptum ingreſſi, ſed mirabiliter à Deo ſunt multiplicati. lib.1.cap.4.n.3.
An Hebræi ſoli habitarent in terra Geſſen. lib.1. cap.4.num.5.
Hebræi paſtores erant in Ægypto. eodem num.5.
An Hebræi ſoli habitarent in terra Ægypti. eodem num.5.
Hebræi quot annis in Ægypto habitauerint. lib.1. cap.14.num.7.
Hebræi in Ægypto mirum in modum creuerunt. eodem num.7.
Hebræi quot annis vixerint in Ægypto abſque oppreſſione. lib.1.cap.6.num.2.
Hebræos cur Deus paſſus ſit opprimi ab Ægyptiis. lib.1.cap.6.num.5.
Hebræi an idola adorauerint in Ægypto. ibid.
Hebræi an ſtatim poſt mortem Ioſeph redacti fuerint in ſeruitutem? ibid. num.6.
Hebræorum ſeruitus quot annis duraverit. lib.1. cap.6. num.7.
Hebræos cur afflixerint Ægyptij. ibid. num.12.
Hebræis negantur paleæ,&c.& præfecti flagellantur. lib.2.cap.1.num.10.
Hebræi de Moſe, & Aarone conqueruntur. ibidem num.10.
In Hebræorum domibus non erant tenebræ, ſed lux. lib.2.cap.18.num.8.
Hebræi an ſtantes agnum ederint? lib. 2. cap. 22. num.16.
Hebræi per dies 7. azymis veſcebantur. lib.2.cap.22. num.22.

Hebræos cur Deus iuſſerit azymis veſci. lib. 2. cap. 22. num. 24.
Nullus Hebræus ægrotus erat in Ægypto. lib. 3. cap. 3. num. 3.
Hebræi omnes eadem die exierunt. ibid. num. 4.
Hebræi in itinere columnam ſequebantur. lib. 3. cap. 5. num. 8.
Hebræos Deus eduxit, & docuit per deſertum. lib. 3. cap. 6. num. 2.
An Hebræis in mare plures viæ apertæ ſint? lib. 3. cap. 11. num. 1.
Hebræi celebrant Chriſti laudem. lib. 3. cap. 15. num. 3.
Hebræi à Moſe petunt territi, vt loquatur ipſe, non Deus. lib. 4. cap. 4. num. 8.
Hebræis data eſt lex vetus, quia ex illis Chriſtus naſciturus erat. lib. 4. cap. 5. num. 2.
Hebræi ſuam obedientiam ſæpè profeſſi ſunt. lib. 4. cap. 8. num. 1.
An Hebræi omnes vitulum coluerint. lib. 4. cap. 12. num. 16.
Hebræorum multiplicatio. lib. 6. cap. 10. num. 9.
Hebræi cibos Ægypti deſiderant. lib. 7. cap. 1. num. 5.
Hebræos prohibuit Deus pugnare cum Moabitis, & Ammonitis. lib. 8. cap. 17. num. 4.
In Hebræorum poteſtatem redactum eſt regnum Sehon. lib. 8. cap. 17. num. 5.
In Hebræorum hoſtes Deus crabrones miſit, & Reges multos vicerunt. lib. 8. cap. 17. num. 10.
Hebræi vincunt Madianitas. lib. 9. cap. 6. num. 3.
Hebræorum ingratitudo. lib. 9. cap. 17. num. 4.
Hebræos Deus exercere voluit cum hoſtibus dimicando. lib. 10. cap. 20. num. 9.

Hebron.

Hebron ciuitas fuit antiquiſſima, & Tanis. lib. 7. cap. 7. num. 9.

Hircus.

De duobus Hircis quorum vnus immolabatur, alter in deſertum mittebatur. lib. 6. cap. 8. num. 11.
De Hirco emiſſario. lib. 6. cap. 9. num. 6.

Holocauſtum.

Holocauſtorum altare erat in atrio tabernaculi. lib. 5. cap. 7. num. 4.
Holocauſtum cur ſic appelletur. lib. 6. cap. 2. num. 2.
Holocauſtum erat ſacrificium aſcendens. ibidem num. 2.
In Holocauſtum maſculum animal offerebatur, & immaculatum. lib. 6. cap. 2. num. 3.
In Holocauſtum offerebatur vitulus. ibid. num. 6.
De Holocauſto pecorum. lib. 6. cap. 2. num. 10.
De Holocauſto volucrum. ibid. num. 11.

Homines.

Homines terrenos deuorat terra. lib. 3. cap. 14. num. 5.
Homines feliciter conteruntur à Deo, cùm illorum nequitia conteritur vt vas figuli. lib. 9. cap. 8. num. 9.
Homines ſeruantur, cùm peccata pereunt. eodem num. 9.
Omnes Homines Deus in peccato inuenit. lib. 9. cap. 17. num. 10.
Homines mundo ſeruiunt magno conatu, Deo multi ſeruiunt oſcitanter. lib. 5. cap. 2. num. 4.

Honores.

Honores non ſunt ambiendi. lib. 1. cap. 18. num. 6.
Honor, & potentia abſorbent intellectum. lib. 2. cap. 2. num. 2.
Honorem magnum Moſi populus deferebat. lib. 4. cap. 20. num. 8.
Honor magnus ſuperioribus deferendus. lib. 4. cap. 21. num. 7.
Honorum ambitio. lib. 6. cap. 7. num. 4.
Honores non ſunt affectandi. lib. 7. cap. 2. num. 2.
Honores mundi, & diuitiæ caro emuntur pretio. lib. 7. cap. 4. num. 5.
Accepto Honore vnuſquiſque humiliter contentus ſit. lib. 8. cap. 3. num. 9.
Cum Honore, & potentia humilitas copulanda eſt. lib. 8. cap. 4. num. 6.
Honores ſunt idola hominum improborum. lib. 4. cap. 13. num. 6.

Hor.

Hor mons, in quo mortuus eſt Aaron. lib. 8. cap. 10. num. 2.

Horeb.

Horeb dicitur mons Sinai. lib. 3. cap. 20. num. 7.

Hoſtia.

Hoſtia pacifica offerebatur pro beneficio vel impetrato, vel impetrando. lib. 6. cap. 6. num. 2.
Ex hoſtia pacifica pars Deo dabatur, pars ſacerdoti, pars offerentibus. eodem num. 2.
Hoſtiæ pacificæ carnes in templo comedebantur, & coquebantur. lib. 6. cap. 6. num. 3.
Qui hoſtia pacifica veſcebantur mundos eſſe oportebat. eodem num. 3.
Hoſtiæ pacificæ pectus, & armus dabatur ſacerdoti. lib. 6. cap. 7. num. 3.
Hoſtia pro peccato dicitur peccatum. lib. 6. cap. 8. num. 4.
Hoſtia pro peccato offerenda nunc eſt cordis pœnitentia, addenda oris confeſſio, & ſatisfactio. lib. 6. cap. 9. num. 6.

Hoſtis.

Hoſtis terretur, ſi fortiter reſiſtimus. lib. 2. cap. 2. num. 11.
Hoſtes potentiſſimi nos ex Ægypto fugientes perſequuntur. lib. 3. cap. 4. num. 5.
Cum Hoſtibus dimicando Deus exercere voluit Iſraëlitas. lib. 10. cap. 20. num. 9.

Humiles.

Humiles hominum mundanorum iudicia contemnunt. lib. 1. cap. 5. num. 6.
Humilis Moſes paruit conſilio Iethro. lib. 3. cap. 24. num. 5.
Humilis Moſes ad Deum confugit. lib. 8. c. 2. num. 3.
Humilem hominem adumbrat Iſſachar, & ad tolerandos pro cæleſti gloria labores fortem. lib. 10. cap. 14. num. 1.

Humilitas.

Humilitas. lib. 7. cap. 1. num. 9.
Humilitas Ioſeph. lib. 1. cap. 5. num. 6.
Humilitas Moſis. lib. 1. cap. 17. num. 11. & lib. 8. cap. 3. num. 7.
Humilitas Prælati. lib. 2. cap. 5. num. 5.
Humilitas, & obedientia neceſſaria eſt religioſis. lib. 6. cap. 3. num. 8.
Humilitas Principum. lib. 8. cap. 3. num. 7.
Humilitas à viris Eccleſiaſticis amplectenda. lib. 8. cap. 4. num. 5.
Humilitas eſt aſcenſus ad ſuperiora. lib. 8. c. 3. num. 5.
Humilitas ſplendidiſſima eſt gemma. lib. 8. cap. 4. n. 5.
Humilitas cum honore, & potentia copulanda. lib. 8. cap. 4. num. 6.
Humilitas neceſſaria eſt ad diſcendam legem. lib. 10. cap. 8. num. 6.
Humiliter contentus ſit vnuſquiſq; honore accepto. lib. 8. cap. 3. num. 9.

Hur.

Hur non fuit filius Mariæ ſororis Moſis. lib. 3. cap. 21. num. 3.

Hur dicitur fuiſſe maritus Mariæ ſororis Moſis. eod. num.3.
Hur & Aaron loco Moſis in caſtris manent. lib.4. cap.10.num.3.

Hyacinthus.

Hyacinthus quid ſignificet. lib.5.cap.9.num.11.

Hyſſopus.

Hyſſopus quid ſit. lib.2.cap.22.num.20.

I

Iacob.

IAcob vxores. lib.10.cap.16.num.1.

Iamſuph.

De Iamſuph nomine Hebræo. lib.3.cap.10.num.1.

Idololatria.

Idololatria magnum ſcelus. lib.4.cap.13.num.11.
Propter Idololatriam Deus populo iratus eſt, vult eum omninò abolere. lib.4.cap.14.num.3.
Idololatriam populi futuram Deus Moſi, & Ioſue prædicit. lib.9.cap.14.num.3.
Idololatriam Iſraëlitarum puniuit Deus in captiuitate Aſſyriorum, & Babyloniorum. lib.9. cap.19. num.12.
Idololatriam deſtruxere Apoſtoli.lib.10.c.20.num.7.

Idolum.

Idolorum cultores faciunt Deos, habent enim Deos qui fiunt. lib.4.cap.13.num.3.
Idola colunt inſipientes,& Deos faciunt. ibid.num.4.
Idola ſunt muſcipula, ſcandalum, & laqueum Ethnicorum. lib.4.cap.13.num.4.
Idola hominum improborum ſunt voluptates, vitia, & honores. lib.4.cap.13.num.6.
Idola ſordes ſunt, & ignorantia hominum. lib.4. cap.13.num.9. & lib.9.cap.14.num.8.
Idolorum cultores, ludis, & comeſſationibus indulgebant ſub arboribus. ibid. num.12.
Idolum Beelphegor. lib.9.cap.5.num.3.
Idolorum cultores ſunt multi. lib.9.cap.14.num.9.
Idola coluerunt Hebræi ingrati brutis animantibus inſipientiores. eodem num.9.
Idola nihil ſunt, Deus vnus eſt, qui homines, & ſeruare poteſt, & diſperdere. lib.9.cap.15.num.13.
Idola ciſternæ ſunt diſſipatæ. lib.9.cap.17.num.4.

Idumæa.

Idumæa eſt montoſa. lib.8.cap.9.num.6.
Idumæa ab Eſau dicitur Edom, & mons Seir. ibid. num.7.
Idumæa non longè diſtabat à terra promiſſionis. lib.8.cap.9.num.7.
Idumæa gentilitatem ſignificat. lib.9.cap.4.num.9.
Idumæorum Rex noluit tranſitum per Idumæam præbere Iſraëlitis. lib.8.cap.9.num.2.

Iehoua.

Iehoua nomen an notum fuerit Pharaoni. lib.2. cap.1. num.5.
Iehoua nomen an Deus Patribus indicauerit? lib.2. cap.3.num.5.
Iehoua nomen notum fuit Patribus.lib.2.c.3.num.6.
Iehoua nomen non fuit indicatum Patribus ſecundùm ſignificationem. lib.2.cap.3.num.7.
Iehoua ſignificat immutabilitatem Dei. ibid.num.8.
In nomine Iehoua fecit Moſes miracula. lib.2.cap.3. num.9.

Ieiunium.

Ieiunij vis. lib.4.cap.14.num.4.
An Ieiunauerit Moſes tres quadrageſimas? lib. 4. cap.18.num.7.

Ieremias.

Ieremiæ verba explicantur. lib.6.cap.1.num.8.

Iericho.

Iericho typus eſt mundi. lib.10.cap.20.num.6.

Ieroboam.

Ieroboam Rege duo vituli excitati ſunt, non defuit ſupplicium. lib.4.cap.15.num.6.

IESVS.

IESVS in Ioſue pugnauit aduersùs Amalec. lib.3. cap.22.num.14.

Iethro.

Iethro venit ad Moſem cum vxore, & filiis Moſis. lib.3.cap.23.num.2.
Iethro Moſes excepit magno cum honore. ibidem num.3.
Cum Iethro venit, erant caſtra Hebræorum iuxta montem Sinai. lib.3.cap.23.num.4.
Iethro ſacerdos an per ſe ipſum obtulerit ſacrificium. ibid.num.5.
De conuiuio Iethro coram Domino exhibito. lib.4. cap.23.num.6.
Iethro conſilium dedit Moſi, Moſes illud accepit. ibid. num.7.
Iethro ad Madianitas reuertitur. lib.3.cap.23.num.8.
Iethro quibus nominibus in ſcriptura appelletur. ibid. num.8.
Cinæi à Iethro oriundi. lib.3.cap.23.num.8.

Ignaui.

Ignaui,& ocioſi ad gloriam non perueniunt. lib.10. cap.20.num.8.

Ignis.

Ignis columnæ an fuerit verus? lib.3.cap.5.num.7.
Ignis terrorem,nubes ſignificat blandimentum.lib.3. cap.6.num.9.
Igne tartareo ex fide aduersùs hoſtes pugnandum. lib.3.cap.12.num.7.
Ignis à Deo miſſus in altari ſeruatus eſt.lib.5.cap.17. num.4.
Ignis alienus dicitur ignis profanus, non miſſus à Deo. ibid. num.5.
Ignis nouus noui teſtamenti amor.lib.5.c.18.num.1.
Igne auaritiæ incenſus eſt Iudas. eodem num.1.
Ignis Dei charitas. lib.5.cap.18.num.2.
Ignis diaboli. ibid. num.2.
Ignis Dei nutritur meditatione. lib.5.cap.18.num.3.
Ignis charitatis ſit in corde perpetuus. ibid. num.4.
Igne à Deo comburuntur 250. ſeditioſi. lib.8.cap.2. num.12.
Ignis tartareus. lib.9.cap.18.num.3.
Ignis tartarei lignum ſunt peccata. lib. 9. cap.18. num.5.
Ignis tartareus æternus eſt, & extinguendus pœnitentia, dum viuimus. eodem num.5.
Igne purgatorio non eſt expurgatus Moſes. lib.10. cap.19.num.8.
Ignis inferni perpetua habenda memoria.lib.4.cap.5. num.4.

Illecebræ.

Illecebræ carnis fugiendæ. lib.9.cap.9.num.2.

Illuminatio.

Illuminatio vultus Dei quid ſignificet. lib.7.cap.12. num.3.

Imaginatio.

Imaginatio eſt anus valdè garrula, non tacet. lib.10. cap.16.num.2.

Imago.

Imagines cur Deus olim vetuerit.lib.4.cap.9.num.4.

Immolatio.

Immolationes duas quidam fuiſſe volunt agni, & hædi. lib.2.cap.22.num.10.
Vna tantùm fuit Immolatio agni. ibid. num.10.

Immolatio agni ad patrem familias pertinebat. lib.2. cap.22.num.10.
Immolationis agni tempus. ibid.num.11.
An in Paſchate Immolare licuerit hædum, non agnum? lib.2.cap.22.num.9.
An Immolare licuerit vitulum? ibid.num.9.

Imperium.

Iuxta Imperium Domini omnia agenda ſunt. lib.6. cap.12.num.4.

Impij, Improbi.

Impiorum cælum eſt Nilus mundi. lib.1. cap.3. num.4.
Impios puniendo oſtendit Deus potentiam ſuam. lib.2. cap.11.num.2.& cap.15.num.5.
Impiorum abominationes Deo iuſti ſacrificant. ibid. num.6.
Impiorum cor terroribus emollitur. lib.2.cap.14. num.9.
Impij à vento vanitatis velut locuſtæ eleuati à vento occidentali mortis expelluntur. lib.2. cap.17. num.3.
Impiorum tenebræ. lib.2.cap.19.num.1.
Impiorum tenebræ palpabiles ſunt. ibid.num.2.
Inter impios, & iuſtos in eiſdem domibus viuentes mira differentia. lib.2.cap.19.num.3.
Impiorum tenebræ catena ſunt, & longa nox. ibid. num.4.
Impij Chriſtus in iudicio terribilis apparebit. lib.3. cap.6.num.9.
Impij Reges ſimiles ſunt leonibus. lib.3.cap.12. num.9.
Impij deſcendunt in profundum barathrum, quaſi plumbum. eod.num.9.
Impiorum exempla à malo deterrent prudentes. lib.3.cap.22.num.4.
Impij fugiunt Dei conſpectum. lib.3.cap.24.num.4.
Duo ſunt populialter impiorum, alter ſanctorum. lib.8.cap.10.num.4.
Impij poſt mortem abeunt ad populum Impiorum, probi ad populum iuſtorum. lib.8.cap.11.num.3.
Impiorum maledictiones conuertit Deus in benedictiones iuſtorum. lib.9.cap.7.num.2.
Impiorum familiaritas fugienda. lib.9.cap.8.num.3.
Impiorum ſupplicium eſt veluti ſacrificium victimarum. lib.9.cap.9.num.4.
Impiorum mors eſt naufragium. lib.10. cap.19. num.7.
Improba vita eſt gradus ad hæreſim Lutheranam. lib.2.cap.21.num.3.
Improborum hominum idola ſunt voluptates, vitia, & honores. lib.4.cap.13.num.6.
Improborum familiaritas fugienda eſt. lib.6.cap.5. num.8.
Improbi manna faſtidiunt, cibos Ægypti appetunt. lib.7.cap.4.num.3.
An Improbi fruerentur omnibus ſaporibus manna? lib.3.cap.18.num.12.

Inanis gloria.

Inanis gloria fugienda. lib.1.cap.12.num.1.
Inanis gloria, & ſuperbia inebriant hominem. eod. num.1.
Inanis gloria bonis operibus inſidiatur. eodem num.1.
Inanis gloria inſidiatur concionatori. lib.9.cap.16. num.7.

Inaures.

Inaures aureas petit Aaron ab Hebræis. lib.4.cap.12. num.8.
Cur Inaures aureas petiuit Aaron? ibid.num.9.
Inaures ſignificant obedientiam. lib.4.cap.13.num.8.

Inæqualitas.

Inæqualitas eſt mater contentionis. lib.9. cap.13. num.3.

In æternum.

In æternum, & vltra quid ſignificet. lib.3. cap.14. num.8.

Incarnatio.

Incarnatio Verbi indicatur. lib.4.cap.6.num.3.
Per Incarnationem venit Deus in populum Iudæorum, & propter peccata diſperdidit eum. lib.4. cap.12.num.2.

Incendium.

Incendio Iſraëlitæ puniuntur. lib.8. cap.2.num.13.

Indignatio.

Indignatio eſt odium peccati. lib.10.cap.16.num.10.

Induratio.

De Induratione hominum. lib.2.cap.4.num.3.

Infantes.

Præcepit Rex vt Infantes in flumine demergerentur. lib.1.cap.8.num.8.
Infantum occiſio in flumine quando cœperit. ibid. num.10.
Nilus in quo Infantes occiſi ſunt, in ſanguinem conuerſus eſt. lib.2.cap.7.num.1.

Infernum.

Inferni ignis perpetua habenda memoria. lib.9.cap.4. num.4.
Vide verbo *Ignis.*

Infirmitas.

In infirmitate perficitur fortitudo Chriſti. lib.3. cap.15.num.2.

Ingratitudo.

Ingratitudo peſſimum vitium. lib.9.cap.17.num.4.
Ingratitudo Hebræorum. eod.num.4.
Ingratitudo Regis Ieroboam. eod.num.4.
Ingratitudo ſynagogæ. ibid.num.4.

Ingrati.

Ingrati Hebræi idola coluerunt brutis animantibus inſipientiores. lib.9.cap.14.num.9.

Iniuriæ.

In Iniuriis ſeruanda patientia. lib.9.cap.19.num.3.
Iniuriæ vincendæ beneficiis. ibid.num.4.

Innocentia.

Innocentia offerentis ſignificatur in poſitione manuum ſuper victimam. lib.6.cap.3.num.6.

Inſipientes.

Inſipientes idola colunt, & Deos faciunt. lib.4.cap. 13.num.4.

Intellectus.

Intellectus rerum ſpiritualium magnum eſt Dei donum. lib.9. cap.18.num.7.
Caligo Intellectus. eod.num.7.
Intellectus mittendus explorator tartari. lib.9.cap.18. num.9.

Intentio.

Intentio bene dirigenda ad imitationem Chriſti agni. lib.2.cap.24.num.4.
Intentio recta. lib.6.cap.7.num.6.
Intentionem purificat charitas. eod.num.6.

Inuidia.

Inuidiæ vis. lib.1. cap.6.num.12.
Inuidia. lib.7.cap.2.num.7.
Inuidiæ iacula. lib.10.cap.4.num.4.
Inuidiæ iacula in Chriſtum coniecta. lib.10.cap.12. num.4.

Ioannes Caſtrius.

Ioannes Caſtrius Prorex Luſitanus totum percurrit mare

mare rubrum. lib.3.cap.10.num.4.

Iob.

Librum Iob dicitur scripsisse Moses, vt consolaretur afflictos Hebræos. lib.3.cap.13.num.4.
Liber Iob carmine scriptus, & cantica Scripturæ. eod.num.4.

Iochabed.

Iochabed mater Mosis an fuerit patruelis Amram. lib.1.cap.10.num.2.

Iordanis.

Iordanis vnde dicatur. lib.10.cap.6.num.5.
Iordanis typus baptismi. lib.10.cap.20.num.6.

Ioseph.

Ioseph ossa exportauerunt Israëlitæ. lib.3.cap.5. num.4.
Ioseph vbi nam sepultus sit. eod.num.4.
Ioseph benedictio data à Mose. lib.10.cap.4.num.5.
Ioseph cur dicatur Nazaræus? ibid.num.6.
Tribus Ioseph fortitudo. lib.10.cap.4.num.7.
Ioseph benedictio data à Iacob. ibid.num.8.
Ioseph filius accrescens,& fructificans. lib.10.cap.4. num.8.
Ioseph pulchritudo. eod.num.8.
Ioseph persecuti sunt fratres.lib. 10.cap.4.num.9.
Ioseph Deus liberauit. ibid.num.10.
Ioseph Ægypti gubernator fratrum columna. eod. num.10.
Ex Ioseph orta tribus Ephraim fortis, & inuicta. lib.10.cap.4.num.10.
Ioseph typus fuit Christi. lib.10.cap.12.num.2.

Iosue.

In Iosue pugnauit Iesus aduersus Amalec. lib.8. cap.22.num.14.
An Iosue impositum fuerit hoc nomen, cùm explorator factus est? ibid.num.15.
An Iosue, & Moses cibum sumpserint in monte? lib.4.cap.10.num.5.& 9.
Iosue recedente Mose custodiebat tabernaculum. lib.4.cap.20.num.10.
Iosue nomen à salute dicitur. lib.7.cap.7.num.5.
Populus Iosue,& Caleb lapidare voluit. lib.7. cap.9. num.5.
Iosue, & Caleb exploratores terram repromissionis ingressi sunt. lib.7.cap.9.num.12.
Iosue an fuerit dux electus aduersus Madianitas. lib.9.cap.6.num.3.
Iosue Deus Mosi successorem dat. lib.9. cap.10. num.6.
Iosue erat vir spiritus. ibid.num.7.
Iosue princeps constituitur. eod.num.7.
Pro Iosue consulebat Deum summus sacerdos. lib.9. cap.10.num.9.
Verus Iosue populum suum duxit ad gloriam.lib.10. cap.20.num.2.

Ira Dei.

Ira Dei vigilat. lib.1.cap.18.num.1.
Deus iratus est populo propter idololatriam. lib.4. cap.14.num.4.
Iræ Dei obsistunt sanctorum preces. lib.4. cap.19. num.3.
Iræ Dei quomodo resistendum. eod.num.3.
Ira Dei est ignis aduersus peccata. lib.4. cap.21. num.1.

Isaias.

Isaias cur à Iudæis occisus. lib.4.cap.22.num.12.

Israël, Israëlitæ.

Israël Deus per desertum duxit,docuit,& custodiuit. lib.9.cap.14.num.19.
Israëlitæ in terra Gessen in Ægypti introitu habitarunt. lib.1.cap.4.num.4.
Israëlitas an Deus à plagis liberauerit. lib.2.cap.10. num.3.
Israëlitis facultatem abeundi dat Pharao. lib.2. cap.20.num.7.
Israëlitæ ex Ægypto exire coguntur. lib.3.cap.1. num.3.
Israëlitæ quot annis in terra Chanaam & Ægypto manserint. ibid.num.7.
Israëlitæ omnes confluxerunt in Ramasses.lib.3.cap. 3.num.2.
Israëlitæ exierunt decima quinta die mensis Nisan. lib.3.cap.3.num.7.
Israëlitæ an exierint die ac noctu; eod.num.7.
Israëlitæ ascenderunt armati ex Ægypto.lib.3.cap.5. num.3.
Israëlitas Pharao per mare insequitur. lib.3.cap.9. num.4.
Israëlitæ spoliarunt Ægyptios mortuos. ibid.num.6.
Israëlitæ an transierint littus Arabicum?lib.3.cap.11. num.2.
Israëlitæ 40.annis comederunt manna. lib.3.cap.18. num.17.
Israëlitæ sponte offerunt Deo aurum, &c. ad faciendum tabernaculum. lib.5.cap.1.num.5.
Israëlitis an liceret vesci adipe aliquorum animalium? lib.6.cap.6.num.4.
Israëlitis non licebat vesci sanguine. ibid.num.5.
Israëlitarum vomitus. lib.7.cap.3.num.4.
Israëlitæ auditis exploratoribus quid egerint. lib.7. cap.9.num.3.
Israëlitæ reuerti volunt in Ægyptum. eod.num.3.
Israëlitæ 10. vicibus Deum tentauerunt.lib.7.cap.9. num.11.
Israëlitæ an omnes mortui sint in deserto? ibidem num.15.
Israëlitæ 40. annis vagi fuerunt in deserto. lib.7. cap.10.num.2.
Israëlitæ an in deserto coluerint idola? ibid.num.2.
Israëlitæ incendio puniuntur. lib.8.cap.2.num.13.
Israëlitæ an habuerint aquæ penuriam? lib.8.cap.7. num.12.
Israëlitarum multitudo, & fortitudo. lib.9.cap.4. num.3.
Israëlitarum liberatio fuit perfectum opus Dei.lib.9. cap.14.num.7.
Israëlitarum calceamenta non sunt attrita in deserto. lib.9.cap.14.num.20.
Israëlitæ incrassati aduersus Deum recalcitrarunt. lib.9.cap.15.num.1.
Israëlitarum supplicium. lib.9. cap.15. num.2.&c. & 12.
Israëlitæ Dei vinea fuere. ibid.num.8.
Israëlitas Deus repudiauit. lib.9. cap.15. num.3.& cap.17.num.9.& cap.20.num.2.
Israëlitæ Messiam occiderunt. lib.9.cap.20.num.1.
Israëlitæ nolunt cognoscere Mosem,id est,legem esse sepultam. lib.10.cap.19.num.2.
Israëlitas Deus exercere voluit cum hostibus dimicando. lib.10.cap.20.num.9.

Issachar.

Issachar tribus dicitur præ cæteris studio scripturarum dedita. lib.10.cap.5.num.4.
Benedictio Mosis data Issachari,& Zabuloni. lib.10. cap.5.num.1.
Issachar hominem adumbrat humilem, & fortem ad labores,&c. lib.10.cap.14.num.1.
Issachar vmbra est viri religiosi. ibid.num.3.

Iter.

Itineris difficultates vincendæ sunt, & Christus aspicien

aſpiciendus. lib.8.cap.15.num.6.& 7.

Iudas Patriarcha.

An Iuda tribus prima ſit ingreſſa mare rubrum? lib.3.cap.11.num.5.
Iudæ erat vexillum primum. lib.6.cap.11.num.3.
Benedictio data à Moſe tribui Iudæ. lib.10.cap.3. num.1.
Iudæ benedictio data à Iacob. ibid.num.3.
Iudas confertur cum leone. lib.10.cap.3.num.3.
Iudæ ſceptrum vſque ad Meſſiam. ibid.num.4.
Vbertas terræ Iudæ. lib.10.cap.3.num.4.

Iudas Iſcariot.

Iudas igne auaritiæ incenſus periit. lib.5.cap.18. num.1.

Iudæi.

Iudæi Chriſtum cur occiderunt? lib.2.cap.24.num.3.
Iudæi ſanguinem agni percutientem petierunt, non libertatem. eod.num.3.
Iudæi tenent legis vmbram, fugiunt Chriſtum ſolem. lib.4.cap.5.num.2.
In Iudæorum populum Deus per incarnationem venit. lib.4.cap.21.num.2.
De Iudæorum velamine, & cæcitate. lib.4.cap.26. num.6.
Iudæorum conuerſio in fine mundi. lib.6.cap.10. num.8.& lib.7.cap.5.num.10.
Ex Iudæis non ſunt multi ingreſſi Eccleſiam. lib.7. cap.11.num.5.
Iudæorum regnum exoſſauit Nabuchodonoſor. lib.9. cap.15.num.14.
Vide verbo *Hebræi*, & verbo *Iſraël.*

Iudex.

Iudex Rempublicam expurgat ſceleribus. lib.1. cap.14.num.4.
Super Iudicum virgas Deus inuigilat,& eorum opera expendit. lib.1.cap.18.num.3.
Iudices, & Prælati ſunt Dij nuncupatiuè. lib.2.cap.5. num.2.
De bono Iudice. ibid.num.6.
Iudices conſtituit Moſes in populo. lib.3.cap.23. num.7.
Quales debeant conſtitui Iudices. lib.3. cap.24. num.4.
Iudicis potentia. ibid.num.6.
Iudex iudicium Dei exercet. lib.3.cap.22.num.7.
Timor Dei in Iudices,& diligentia. eod.num.7.
Iudicis veritas. lib.3.cap.24.num.7.
Iudicis odium in auaritiam. eod.num.7.
Iudicis probitas,& probata conuerſatio. lib.3.cap.24. num.7.
Iudicis, & Regis honor eſt rectum iudicium. lib.7. cap.17.num.2.
Iudex non ſit acceptator perſonarum. eod.num.2.
Iudex improbus ſerpens eſt in via. lib.10. cap.14. num.7.
Iudicem excæcant munera. eod.num.7.
Iudex bonus qualis eſt. lib.10.cap.14.num.8.
Iudex probus non accipit munera. ibid.num.8.

Iudicium.

In Iudicio Chriſtus blandus iuſtis, terribilis impiis apparebit. lib.3. cap.6.num.9.
In die Iudicij aperietur liber vitæ. lib.4. cap.19. num.5.
In Iudicio aperiendi ſunt libri conſcientiæ. eodem num.5.
Iudicium,& ſupplicium. lib.9.cap.15.num.11.
In die Iudicij Chriſtus maximè glorificabitur. lib.3. cap.15.num.1.

Iuge ſacrificium.

Iuge ſacrificium quid fuerit? lib.6.cap.2.num.12.

Iugum.

Iugum frangit dura ceruix. lib.4.cap.21.num.1.

Iuramentum.

Iuramentum Dei contra Amalecitas. lib.3.cap.21. num.6.
Iurantis eſt manus in cælum leuare. lib.2.cap.3.num. 13.& lib.9.cap.15.num.14.

Iuſtitia Dei.

Duo Dei nomina Iuſtitiam indicant. lib.4.cap.26. num.2.
Iuſtitia Dei ſemper meditanda. ibid.num.3.
Iuſtitia Dei conſideranda in puniendo hoc homine. lib.8.cap.1.num.6.
Iuſtitiæ Dei memoriale laminæ thuribulorum. lib.8. cap.2.num.12.
Iuſtitiæ diuinæ gladius ſemper conſiderandus eſt. lib.9.cap.7.num.10.
Iuſtitiæ ſuæ gladium Deus exacuit, vt percutiat impios. lib.9.cap.15.num.14.

Iuſtus.

Iuſtus vir non audit clamores voluptatis, & ſanguiſugæ. lib.1.cap.5.num.2.
Iuſti viri ſunt memoriale Dei. lib.1.cap.16.num.11.
Iuſti Deo ſacrificant abominationes impiorum. lib.2. cap.11.num.6.
Inter iuſtos, & impios in iiſdem domibus differentia. lib.2.cap.19.num.3.
Iuſtos erudit Dominus,& probat tanquam nouitios. lib.3.cap.6.num.2.
Iuſtis Chriſtus blandus in iudicio apparebit. lib.3. cap.6.num.9.
Iuſti cupiditates effrænatas mortificant. lib.3.cap.15. num.1.
Iuſti feruido corde Deo ſeruiunt. lib.5.cap.1.num.4.
In Iuſtis glorificatur Deus. lib.5.cap.18.num.7.
Iuſtis bellum infert Diabolus. lib.8.cap.17.num.12.
Iuſtorum mortem expetunt improbi, non vitam. lib.9.cap.8.num.4.
Iuſtus in hac vita creſcit virtute. lib.10.cap.12.nu.1.
Iuſti ſemper habent in quo exerceantur. lib.10. cap. 20.num.9.

Iuuenes.

Iuuenes moriuntur natura repugnante. lib.8.cap.11. num.8.

L

Labor.

LAbores ſanctorum oblationibus adumbrantur. lib.6.cap.5.num.5.
Laborem qui fugit, felicitatem fugit. lib.8.cap.6. num.11.

Labrum.

Labrum æneum erat in atrio. lib.5.cap.7.num.5.
Labrum factum eſt ex ſpeculis mulierum. eodem num.5.

Lacrymæ.

Lacrymæ pœnitentiæ. lib.4.cap.21.num.4.

Lactuca.

Cum Lactucis amaris comedebatur agnus. lib.2. cap.22.num.21.

Lætitia.

Lætitia poſt conuerſionem. lib.3. cap.4. num.3. & num.4.

Lais.

Lais incenditur à viris de tribu Dan. lib.10.cap.6.n.7.

Lateres.

Lateres quos Hebræi conficiebant quales fuerint. lib.1.cap.6.num.9.

Lateres lutei in ſapphirinos conuerſi. lib.4.cap.9. num.5.

Lauacrum.

Lauacrum baptiſmi, & pœnitentiæ. lib.5. cap.11. num.2.

Laus.

Ad laudes Dei Moſes inuitat. lib.3.cap.14.num.2.
Laudem Chriſti celebrant Hebræi. lib.3. cap.15. num.3.
Ad Laudes Dei celebrandas manè ſurgendum. lib.3. cap.19.num.7.
Laus permiſcenda eſt correctioni. lib.3. cap.23. num.10.

Leui.

Leui benedictio data à Iacob. lib.10.cap.3.num.5.
Leui & Simeonis tribus quomodo diſperſæ fuerint. lib.10.cap.3.num.9.
Leui ſignificat ſpem. lib.10.cap.16.num.5.

Leuitæ.

Leuitæ occidunt vituli cultores.lib.4.cap.16.num.5.
An aliqui ex Leuitis vitulum adorauerint? eodem num.5.
Leuitarum factum laudat Moſes. lib.4. cap.16. num.10.
An Leuitæ electi fuerint ad miniſtrandum in tabernaculo, quòd occiderint cultores vituli. eodem num.10.
An præter Leuitas aliis liceret ingredi atrium tabernaculi? lib.5.cap.7.num.7.
Leuitæ cur militare dicantur? lib.5.cap.11.num.5.
Leuitæ erant miniſtri templi. lib.5.cap.19.num.9.
Leuitarum conſecratio. ibid.num.3.
Leuitæ quoto anno incœperint miniſtrare, & deſinere. lib.5,cap.19.num.4.
Leuitæ non ſunt numerati cum reliquis.lib.6.cap.10. num.9.
Leuitis datum eſt ſacerdotium Vrim, & Thumim. lib.10.cap.3.num.5.
Leuitarum zelus. ibid.num.6.
Leuitæ à cuſtodia legis laudantur. lib.10. cap.3. num.6.

Lex.

Lex naturalis à natura promulgatur. lib.4. cap.5. num.1.
Lex naturalis ſcripta reuocat homines ad cor. eod. num.1.
Lex membrorum concupiſcentia repugnat legi mentis. lib.4.cap.5.num.1.
Legis vmbram tenent Iudæi, ſolem Chriſtum fugiunt. ibid.num.2.
Legis literam Crux dulcem reddidit. lib.3.cap.17. num.3.
Lex lata eſt die 50. ab exitu ex Ægypto in die Pentecoſtes. lib.4.cap.2.num.3.
Lex vetus lata eſt in itinere, id eſt,obiter.lib.4.cap.3. num.12.
An Lex vetus ſit promulgata per Angelos? lib.4. cap.4.num.4.
Leges tradidit Deus Moſi. lib.4.cap.7.num.2.
Legis veteris cæremoniæ diuiduntur in ſacrificia, ſacra, ſacramenta, & obſeruationes. lib.3. cap.23. num.1.
Lex cur dicatur ignea. lib.4. cap.5. num.5.& lib.10. cap.8.num.1.
Lex ignea non combuſſit ſpinas peccatorum. lib.1. cap.16.num.4.
Legis veteris abrogationem ſignificat fractio primarum tabularum. lib.4.cap.15.num.1.
Agar, id eſt, Lex vetus expulſa eſt ab Eccleſia. ibid. num.2.
Sub Lege vetere vnum erat templum, & multæ ſynagogæ. lib.5.cap.9.num.4.
Legis veteris ſacerdotium non eſt ingreſſum Eccleſiam. lib.8.cap.11.num.1.
Lex Dei illuminat montem, & prudentem facit hominem. lib.10.cap.8.num.1.
Lex comburit vitia vt ignis. lib.4.cap.5.num.5.
Lex ignea peccatum conſumit. lib.10.cap.8.num.2.
Lex ignea data in igne. ibid.num.3.
Lex vetus erat vmbra nouæ. lib.6.cap.12.num.6.
Lex vetus Hebræis data quia ex illis Chriſtus erat naſciturus. lib.4.cap.5.num.2.
Lex Chriſti lux eſt, prudentes facit homines. lib.4. cap.5.num.5.
Deus legem nouam in cordis noſtri tabulis ſcribit. lib.4.cap.11.num.2.
Lex Chriſti ignea,quia eſt charitas.lib.10.cap.8.num. 3.& lib.4.cap.5.num.5.
Lex Chriſti hæreditas noſtra. lib.10.cap.8.num.5.
Lex in dextera Dei, quia neceſſarium eſt auxilium dexteræ eius ad ſeruandam legem. lib.10. cap.8. num.4.
Ad legem diſcendam neceſſaria eſt humilitas. ibid. num.6.
Lex Chriſti lux eſt. lib.4.cap.5.num.5.

Lia.

Lia ſignificat affectionem. lib.10.cap.16.num.2.
Liæ 7.filij ſeptem virtutes ſignificant. ibid.num.3.

Libamenta.

Libamenta cum ſacrificiis offerebantur. lib.6.cap.8. num.9.

Liber.

De quo nam Libro deleri petierit Moſes.lib.4.cap.18. num.3.
De Libro vitæ Deus peccatores delet. ibid.num.5.
Liber vitæ quid ſit? lib.4.cap.19.num.5.
De Libro vitæ quomodo deleatur homo. eodem num 5.
Libri conſcientiæ aperiendi ſunt in iudicio. eodem num.5.
Liber bellorum Domini periit, liber pacis Domini, id eſt, Euangelium nunquàm peribit. lib.8. cap.16.num.3.

Liberatio.

Liberatio Iſraëlitarum ex Ægypto fuit perfectum opus Dei. lib.9.cap.14.num.7.

Libertas.

Libertatis amantes indicant onagri. lib.8. cap.4. num.1.

Libido.

Libido peſtis eſt brutorum hominum. lib.2.cap.15. num.1.
Libido homines conuertit in iumenta. ibid.num.1.
Contra Libidinem congregandus eſt exercitus.lib.3. cap.22. num.7.
Contra Libidinem qui milites ſint congregandi.eod. num.7.
Libido vicit Hebræos. lib.9.cap.9.num.1.
Libido eſt ſimilis Scyllæ,& Charybdi. ibid.num.2.
Libidinis illecebræ ſunt cantus Sirenarum. lib.9. cap.9.num.2.
Libido hominem exagitat. lib.10.cap.9.num.1.
Libidinis impetus caſtitatis cingulo comprimendus eſt. ibid.num.2.
Libido velociter fugienda eſt. lib.10.cap.9.num.2.
Libidinis cogitationes immundiſſimæ repellendæ ſunt. ibid.num.4.

Lignum.

Ligno dulces fiunt amaræ aquæ. lib.3.cap.16.num.2.

An Ligni vi naturali dulces factæ ſint aquæ? eodem num.3.
Lignum aquas dulces faciens vmbra paſſionis. lib.3. cap.17.num.3.

Lingua.

Lingua nobilium,id eſt, ſanctorum.lib.3.cap.8.nu.4.
Lingua equus effrænatus. lib.7.cap.5.num.11.
Lingua effrænata vehiculum eſt diaboli.eod.num.11.
Lingua probi viri equus eſt Chriſti. lib.7. cap.5. num.11.
In 72. Linguas, & populos diuiſæ ſunt gentes. lib.9. cap.14.num.12.

Locuſtæ.

Locuſtæ complent terram Ægypti. lib.2.cap.16.n.4.
Locuſtæ à vento ſunt adductæ, & à vento expulſæ. ibid.num.5.
Locuſtæ auaros ſignificant, & adulatores. lib.2.cap. 17.num.3.
Locuſtæ hæreticos adumbrant. ibid.num.2.
Locuſtæ vincunt gigantes. lib.7.cap.8.num.8.

Lucerna.

An Lucernarum lux Ægyptiis profuerit? lib.2.cap. 18.num.4.
An Lucernarum beneficio ſe loco mouerint Ægyptij. eod.num.4.

Luctus.

Luctus ſigna. lib.5.cap.17.num.7.

Luſitanus.

Luſitanus Prorex totum percurrit mare rubrum. lib.3.cap.10.num.4.

Lutherana hæreſis.

Ad Lutheranam hæreſim gradus eſt vita improba. lib.3.cap.21.num.3.

Lux.

Lux eſt lex Chriſti. lib.4.cap.5.num.5.
Lux Spiritus ſancti. lib.5.cap.10.num.7.
Lux in homine eſt intelligentia rerum ſpiritualium. lib.9.cap.18.num.7.

M

Madian, Madianitæ.

In terra MAdian vitam egit Moſes 40. annis. lib.1.cap.13.num.2.
Madianitæ qui ſint. lib.1.cap.13.num.7.
Madianitæ ab Abraham habuerunt originem. lib.9. cap.1.num.4.
Madianitas Hebræi vincunt. lib.9.cap.6.num.3.

Magi.

Magi aquam conuertunt in ſanguinem. lib.2.cap.6. num.3.
Magi vndenam aquam habuerint. eod.num.3.
Magi an aquam conuerterint in ſanguinem verum? lib.2.cap.6.num.4.
Cur Deus permiſit Magos illa ſigna facere. lib.2.cap. 7.num.3.
Magi ranas fecerunt. lib.2.cap.8.num.2.
Magi confeſſi ſunt Dei potentiam. lib.2. cap.9. num.4.
Magi cur defecerint in tertio ſigno. eod.num.4.
Magos ſciniphes facere Deus non permiſit. lib.2. cap.11.num.2.
Magi coacti Dei potentiam cognouerunt. eod.nu.2.
Magi victi ſunt à Moſe, & humiliati. lib.2.cap.13. num.3.

Magi Reges.

De Magorum ſtella vaticinium. lib.9.cap.4.num.7.

Magiſtratus.

Magiſtratus potentiam habent à Deo. lib.9.cap.19. num.5.

Maledictio, Maledicus.

Maledictiones patienter tolerandæ.lib.9.cap.8.nu.2.
In Maledicos,& detractores. eod.num.2.

Malum.

Malorum principis obſtandum. lib.4.cap.17.num.3.
Mala huius vitæ breuia ſunt. lib.9.cap.18.num.12.

Mandata.

Decem Mandata in tabulis ſculpta erant.lib.4.cap.10. num.10.
Mandata quæ ad Deum ſpectant, erant in prima tabula, quæ verò ad proximum in ſecunda. eodem num.10.
Mandata ſua Deus magni facit. lib.4.cap.11.num.1.
Mandata Dei vſque ad mortem conſtanter ſunt obſeruanda. eod.num.1.
Mandata corpore,& animo ſeruanda ſunt. lib.4.cap. 11.num.2.
Primum Mandatum primæ tabulę fregerunt Hebræi, cùm adhuc ſcriberetur à Deo.lib.4.cap.14.num.2.
Mandata Dei theſaurus. lib.5 cap.10.num.4.
Mandata Dei ſunt ſpecula. lib.5.cap.11.num.3.
Mandata ſeruantibus datur Dei benedictio. lib.9. cap.7.num.3.

Mane.

Mane ſurgendum ad celebrandas Dei laudes. lib.3. cap.13.num.7.

Manna.

Manna cibum Deus Hebræis miſit. lib.3.cap.18.n.5.
An Manna fuerit duplici rore tectum? eod.num.5.
An Manna exoriente ſole liquefieret? lib.3. cap.18. num.6.
An Manna ſole per miraculum liquefieret? eodem num.6.
Manna nomen vnde ſit ortum. lib.3.cap.18.num.7.
Manna colligebatur certa menſura Gomor. ibidem num.8.
Manna non relinquebatur in diem alterum. lib.3. cap.18.num.9.
Manna ex cœlo ſabbato non fluebat. ibid.num.10.
Manna quale fuerit. lib.3.cap.18.num.11.
Manna habuit multos ſapores. lib.3.cap.18.num.12.
Manna an vicem potus ſuppleuerit. ibid.num.13.
Manna vnde deſcenderet, & quomodo fieret. lib.3. cap.18.num.14.
Manna cur panis Angelorum, vel fortium dicatur. eod.num.14.
Manna dicitur conſeruaſſe corpora. lib.3.cap.18. num.15.
An Manna primùm deſcenderit die dominica? eod. num.15.
Manna 40.annis comederunt Iſraëlitæ. lib.3.cap.18. num.17.
Manna dedit Deus tentatis Hebræis.lib.3.cap.19.n.1.
Manna typus S.Euchariſtiæ. lib.3.cap.19.num.2.
Manna ſignificat verbum Dei. lib.4.cap.19.num.12.
Manna dulcem animæ refectionem adumbrat. ibid. num.13.
Manna,id eſt,cæleſtis dulcedo, deficit,ſi terrenis frugibus delectemur. lib.3.cap.91.num.15.
An poſt Manna data ſit aqua. lib.3.cap.20.num.6.
Manna cur & quando deficit. lib.10.cap.20.num.4.

Manſio.

Prima Manſio dicitur Rameſſes. lib.3.cap.3.num.3.
Secunda Manſio Socoth. lib.3.cap.7.num.1.
Tertia Manſio Etham. ibid.num.2.
Quarta Manſio Phihahirot. lib.3.cap.7.num.3.
Quinta Manſio Marah. lib.3.cap.16.num.2.
Sexta Manſio Elim. ibid.num.4.
Septima Manſio ſuper mare rubrum. lib.3.ca.16.n.5.
Octaua Manſio in deſerto Sin. lib.3.cap.20.num.2.

Nona Manſio in Daphca. ibid. num.2.
Decima Manſio Alus. lib.3.cap.20.num.2.
Vndecima Manſio Raphidim. ibid. num.3.
In Manſione montis Sinai manſit populus per annum vnum. lib.6.cap.11.num.2.
Manſionum ordo. lib.7.cap.6.num.1.
In Manſione Cadesbarne manſerunt Iſraëlitæ longo tempore. ibid. num.5.
An in Manſione Cadesbarne Iſraëlitæ manſerint 38. annis? lib.8.cap.1.num.3.
Manſio Remmonphares. lib.8.cap.14.
Manſiones multas curſim Moſes commemorat. eod. num.4.
Manſiones multæ hic à Moſe prætermittuntur. lib.8. cap.16.num.2.

Manſuetudo, Manſuetus.

Cum Manſuetudine detractio ferenda eſt. lib.7. cap.5.num.12.
Manſuetis laudem pariunt detractores. eod.num.12.

Manus.

Manus leuamus, cùm leuamus opera. lib.3.cap.22. num.8.
Manus Moſis is leuat qui eius ſcripta ad ſenſus ſpiritales eleuat. ibid. num.9.
An Manibus extenſis in modum Crucis Moſes orauerit? lib.3.cap.22.num.10.
Manuum noſtrarum, id eſt, operum fulcra. ibidem num.13.

Mare.

Mare rubrum an in ſanguinem ſit conuerſum? lib.2. cap.6.num.2.
Maris rubri aqua veluti murus ſublata eſt. lib.3. cap.9.num.4.
Per Mare apertum Pharao inſequitur Iſraëlitas. eod. num.4.
Maris rubri aquis obruitur exercitus Pharaonis.lib.3. cap.9.num.5.
Maris rubri aquis obruitur Pharao Cenchres. ibid. num.6.
Mare rubrum cur ita dicatur. lib.3.cap.10.num.2.
An Mare rubrum apertum germinauerit flores? ibid. num.4.
An in Mari plures viæ apertæ ſint Hebræis? lib.3. cap.11.num.1.
In mari rubro relicta veſtigia tranſitus. ibid.num.6.
Maris rubri aquæ aquarum baptiſmi fuere vmbra. lib.3.cap.12.num.11.
In Mari mundi huius multi tranſeunt ſicco pede, alij demerguntur. ibid. num.12.
In Mari multæ ſunt in cælum viæ. lib.3. cap.12. num.12.
An Mare Pamphilicum Alexandro apertum fuerit. lib.3.cap.9.num.4.

Maria.

Maria ſoror Moſis fuit prophetiſſa, & magno in pretio habita. lib.7.cap.5.num.3.
Maria ſoror Moſis an virum habuerit. ibid.num.3.
De Maria Deus ſupplicium ſumit.lib.7.cap.5.num.8.
Pro Maria lepra percuſſa orat Moſes. ibid.num.9.
Maria extra caſtra habitauit. ibid.num.9.

Martinus.

Martinus Cardinalis. lib.10.cap.14.num.8.

Martyres.

Martyres ſunt Dei ſacrificia. lib.6.cap.3.num.4.

Medad.

Medad, & Eldad cur non iuerint ad tabernaculum. lib.7.cap.1.num.9.
Cur Ioſue noluerit prophetare Eldad, & Medad. ibid. num.10.

Meditatio, Meditantes.

Meditatione nutritur Dei ignis. lib.5.cap.18.num.3.
Meditatio nouiſſimorum vtiliſſima. lib.9. cap.18. num.8.
Meditatio,& conſideratio. lib.10.cap.12.num.3.
Meditantibus in flamma amoris, & inter ſpinas dolorum apparet Deus. lib.1.cap.16.num.6.

Mel.

Mel, & fermentum non offerebatur Domino in ſacrificiis. lib.6.cap.4.num.5.
Mellis primitiæ, & munera offerebantur Deo. eod. num.5.
Mel fugiendum eſt, id eſt, voluptas. lib.6. cap.4. num.10.
Mel dicitur ſignificare nuptias legitimas, ſed ab altari repellitur, quia altaris miniſtris vxorem ducere fas non eſt. lib.6.cap.5.num.11.
Mel ſignificat diuinam dulcedinem. ibid.num.12.
Mel reperitur in diuinis ſcripturis. lib.6. cap.5. num.12.
Mel Chriſti ſunt bona opera,& ſermones. eodem num.12.
Mellis operaria eſt apes, ſic vir bonus. eod.num.12.

Memoria.

Memoria beneficiorum Dei. lib.3. cap.17. num.6. & cap.18.num.16.& cap.19.num.14. & lib.6.cap.5. num.9.& lib.9.cap.14.num.10.
Memoria beneficiorum Dei pugnandum eſt contra tentationes. lib.9.cap.17.num.5.
Memoria mundi extinguenda eſt.lib.7.cap.4.num.4.
In Memoriam reuocat diabolus mundi gaudia, non labores. lib.3.cap.19.num.1.
Memoria nouiſſimorum ſcutum fidei. lib.9. cap.18. num.8.
Memoria gehennæ. lib.3.cap.12.num.7.
Memoria ignis inferni perpetuò habenda. lib.4. cap.5.num.4.

Memoriale.

Memoriale fecit Deus libertatis donatæ Iſraëlitis. lib.2.cap.23.num.2.
Memoriale paſſionis Chriſti eſt ſacrificium Euchariſtiæ. lib.3.cap.19.num.14.
Memoriale iuſtitiæ Dei laminæ thuribulorum. lib.8. cap.2.num.12.

Mendacium.

Mendacium eſt vitium diabolicum. lib.9. cap.8. num.5.
Mendacium eſt fœditas verborum. lib.10. cap.15. num.3.

Menſa.

Menſa. lib.5.cap.6.num.4.
Menſa quid ſignificet. lib.5.cap.10.num.6.
Menſa ſacræ Euchariſtiæ. eod.num.6.

Merces.

Merces cum Chriſto eſt. lib.1.cap.9.num.5.

Meridies.

A Meridie cœperunt explorare terram. lib.7. cap.7. num.7.

Merita.

Non ſuis Meritis elegit Deus Iſraëlitas.lib.9.cap.14. num.19.
Merita ſunt menſura gloriæ. lib.10.cap.20.num.12.

Meſſias.

Meſſias promittitur Hebræis, cùm lex fertur abroganda à Meſſia. lib.4.cap.6.num.2.
Meſſiam an populus in monte Sinai mitti poſtulauerit. ibid. num.4.
De Meſſia.lib.7.cap.9. num.8.& lib.10.cap.3.num.2. & num.4.

Messiam occiderunt Israëlitæ. lib.9.cap.20.num.1.
Supplicium Iudæorum propter cædem Messiæ. ibid. num.3.
Messias desiderabilis. lib.10.cap.4.num.13.
Messiam Iacob expectabat. lib.10.cap.6.num.9.

Messis.

In Messem multam fideles operarij mittendi sunt. lib.10.cap.13.num.3.

Metatio castrorum.

De Metatione castrorum. lib.6.cap.10.num.10.

D. Michaël.

D. Michaël legem promulgauit. lib.4.cap.4.num.5.
In D. Michaële venit Deus in montem multis angelis comitatus. ibid. num.6.

Milites, Militia.

Milites sumus in hoc itinere ad cœlum promissum. lib.6.cap.12.num.1.
Militis vita. ibid. num.1.
Milites non sunt delicati. ibid. num.1.
Militum caritas, & vnitas requiritur. ibid.num.2.
Militis horrendum exemplum. lib.10.cap.19.num.10
Militia est vita nostra. lib.3.cap.17.num.1.
Militare Deo qui dicantur. lib.5.cap.11.num.5.

Mincha.

De Mincha oblatione ex farina. lib.6.cap.4.num.3.

Ministri.

Ministri noui testamenti sine vllo velo Dei gloriam speculantur. lib.4.cap.26.num.7.
Ministris altaris vxorem ducere fas non est. lib.6. cap.5.num.11.

Miraculum.

Miraculum de filiis Core. lib.8.cap.2.num.10.
Miraculum factum in torrentibus Arnon. lib. 8. cap.16.num.3.

Mirrha.

Mirrhæ arbor. lib.5.cap.13.num.3.
Mirrha, seu mortificatio curæ sit Christiano. lib.5. cap.14.num.4.
Mirrha indicat pœnitentiam. ibid. num.5.

Misericordia.

Misericordia cum seueritate socianda est. lib.4. cap.17.num.5.
De Misericordia Dei. lib.4.cap.26.num.2.& 3.

Missio.

Mittendi operarij fideles in messem multam. lib.10. cap.13.num.3.
Vide etiam verbo *Exitus.*

Moabitæ.

Cum Moabitis Hebræis Deus pugnare prohibuit. lib.7.cap.17.num.4.
Moabitarum Rex Balac vocauit Balaam, vt malediceret Hebræis. lib.9.cap.1.num.2.
Moabitæ à Loth habuerunt originem. ibid.num.4.

Modestia.

Modestia, & verecundia homines allicit. lib.10. cap.16.num.11.

Moles.

Moles Ægypti qui homines agitant. lib.1. cap.3. num.1.

Mons Sinai.

Iuxta Monte Sinai mansit populus spatio vnius anni. lib.4.cap.1.num.1.& lib.6.cap.11.num.2.
A rubris dicitur desertum Sinai, & mons. ibidem num.3.
Qui Montem Sinai tangebant morte mulctabantur. lib.4.cap.1.num.5.
InMontem Sinai Deus venit magna cum maiestate. lib.4.cap.2.num.4.
Mons Sinai ardebat,& fumabat,& tremebat,propter maiestatem Dei. eodem num.4.
In Montis cacumen Deus Mosem vocat, & cum eo loquitur. lib.4.cap.2.num.5.
In Monte Dominus apparet summa cum maiestate, & summo cum terrore. lib.4.cap.3.num.9.
In Montem Deus venit in D. Michaële multis angelis comitatus. lib.4.cap.4.num.6.
In Monte Sinai an populus Messiam postulauerit? lib.4.cap.6.num.4.

Mores.

Minatur Deus vt Mores corrigamus. lib.1. cap.18. num.10.
Qui pristinos Mores mutat sacrificat in deserto.lib.2. cap.11.num.5.

Mors.

Mortem & vitam inuenit Moses apud aquas. lib. 8. cap.8.num.1.
Quid sit pergere ad populum suum in Morte. lib.8. cap.10.num.3.
Post Mortem impij ad populum abeunt impiorum, probi ad populum iustorum. lib.8.cap.11.num.3.
In Morte colliguntur homines. ibid. num.5.
Mors est amara. lib. 8.cap.11.num.6.
Mors Aaronis placida. ibid. num.6.
Mors bona in quo sita sit. lib.8.cap.11.num.7.
Mors omnes spoliat. ibid. num.9.
Mors omnes excutit. lib.8.cap.11.num.10.
Mors omnes nudat, eorum vestibus alij induuntur. ibid. num.11.
Morientibus succedunt alij. lib.8.cap.11.num.12.
Mortuorum sepulchra sunt viuorum specula. lib.9. cap.18.num.10.
Mors Mosis fuit placidissima. lib.10.cap.17.num.9.
De Morte Mosis Iosephus. ibid. num.10.
Mors Mosis somnus fuit & quies. lib.10. cap.19. num.7.
In Morte sequuntur nos bona opera, & peccata, non voluptates. eodem num.7.
Mors impiorum est naufragium. lib.10.c.19.num.7.
Mortis placidæ exempla. lib.10.cap.19.num.9.
Mortis horrendæ exempla. ibid. num.10.
Mors, & hyems. lib.10.cap.19.num.10.

Mortificatio.

Mortificatio addenda gratiis quæ Deo aguntur.lib.3. cap.15.num.3.
Mortificanda est caro.lib.4.cap.17.num.4.& cap.24. num.6.
Mortificatio,& oratio duo altaria. lib.5.c.11.num.1.
Mortificatio.lib.5.cap.12.num.3.& lib.6.cap.5.n.14.
Qui se Mortificant sunt Dei sacrificia. lib.6. cap.3. num.5.

Moses.

Moses infans quomodo 3. mensibus latere potuit. lib.1.cap.8.num.8.
Cur Mosis mater infantem abscondere ausa fuerit? lib.1.cap.10.num.3.
Moses pulcher erat. lib.1. cap.10. num.3.& cap.12. num.5.
Moses puerulus diadema Regis conculcat. lib.1. cap.11.num.2.
Moses successor Regis Ægypti. ibid.num.3.
Mosis vita in 3.annorum quadragesimas distribuitur. lib.1.cap.13.num.2.
Moses literis operam dedit in aula. ibid.num.3.
Moses dux Æthiopas vicit. lib.1.cap.13.num.3.
Moses post quadraginta annos inuisit Hebræos. ibid. num.4.
Moses in Ægypto reuelationem habuit.lib.1.cap.13. num.5.

Moſis amor vitæ ſolitariæ. eodem num.5.& cap.17. num.11.
Moſi an Ægyptium occidere licuerit, & cur illum occiderit? lib.1.cap.13.num.6.
De Moſis fuga ad Madianitas. ibid. num.7.
Duo Moſis filij Gerſon, & Eleazar geniti in terra Madian. lib.1.cap.13.num.8.
An Moſis ſocer fuerit Princeps Madian. ibid.num.9.
Moſes boni Principis & Prælati imago. lib.1.cap.14. num.1.
Moſes ſolus venit ad Hebræos inuiſendos. ibidem num.2.
Moſes deſpexit Ægypti opes, & honores propter Chriſtum. lib.1.cap.14.num.2.
Moſes Paſtor contemplationi vacabat in terra Madian. ibid. num.5.
Moſis beneficentia in filias ſacerdotis Madian. lib.1. cap.14.num.6.
Moſes cur ad interiora deſerti gregem duxerit? lib.1. cap.15.num.3.
Moſi apparet angelus in rubo ardenti. ibid. num.5.
Moſes ab omni cupiditate alienus. lib.1. cap.16. num.1.
Moſes filium vocauit Peregrinum. eodem num.1.
Moſes renuit ire ad Pharaonem, & liberare populum. lib.1.cap.17.num.3.
Moſi dat Deus poteſtatem miracula faciendi coram populo, vt illi fidem habeat. ibid. num.4.
Moſes an fuerit eloquens? lib.1.cap.17.num.5.
Moſis linguæ impedimentum vnde ortum ſit. ibid. num.6.
Moſes ex comparatione Dei viſus eſt ſibi infacundus. lib.1.cap.17.num.6.
Moſes an habuerit aliquod naturale linguæ impedimentum. ibid. num.7.
Moſes ait ſe tardam,& impeditam habere linguam ad verba Ægyptiaca proferenda. lib.1.cap.17.num.8.
Moſes alium mitti poſtulat ad liberandum populum. ibid. num.10.
Moſes cur onus recuſauerit. lib.1.cap.17.num.11.
Moſes in Ægyptum proficiſcitur cum vxore,& filiis. ibid. num.13.
Moſes Dei mandatum Pharaoni nunciat de dimittendo populo. lib.2.cap.1.num.3.
Moſes cur petierit viam trium dierum? ibid. num.8.
Moſes quomodo Deus Pharaonis conſtitutus ſit. lib.2.cap.4.num.2.
Moſes prædicit plagam antequam illam inferat.lib.2. cap.6.num.2.
Moſe orante victus eſt Amalec. lib.3.cap.21.num.3.
An Moſes orauerit extenſis manibus in modum crucis? lib.3.cap.22.num.10.
Moſes quomodo ſe geſſerit cum Iethro. Vide verbo *Iethro.*
Moſem Deus vocat in cacumen,& cum eo loquitur. lib.4.cap.2.num.5.
Moſes duxit populum in occurſum Domini,Chriſtus in penetralia. lib.4.cap.3.num.11.
Per Moſem dedit populo præcepta cæremonialia, & iudicialia. lib.4.cap.4.num.3.
Moſes, & reliqui quomodo Deum viderint. lib. 4. cap.9.num.4.
Moſes & cæteri Deum viderunt, tamen non ſunt mortui. ibid. num.7.
Cum Moſe 6. diebus Dominus colloquium diſtulit. lib.4.cap.10.num.5.
Moſes 40.diebus non ſumpſit cibum. eodem num.5.
Quid Moſi Deus præceperit illis 40. diebus. lib. 4. cap.10.num.7.
Moſi dat Dominus duas tabulas lapideas. ibidem num.8.
Moſes orat pro populo. lib.4.cap.14.num.4.& lib.7. cap.9.num.6.
Moſes deſcendit ex monte portans duas tabulas. lib.4.cap.14.num.5.
Moſes zelo Dei permotus tabulas fregit. eodem num.5.
Moſis zelus magnus. ibid. num.6. & cap.15.num.3.
Moſes vitulum aureum redegit in puluerem, & potum dedit Hebræis. lib.4.cap.14.num.6.
Moſes quorſum potandum dederit Hebræis vituli puluerem? lib.4.cap.14.num.8.
Moſes quomodo populum nudatum viderit. lib.4. cap.16.num.3.
Moſes ad Deum reuertitur,vt pro populo oret. lib.4. cap.18.num.2.
Moſes de quónam libro deleri ſe petierit. ibidem num.3.
Moſis charitas erga oues. lib.4. cap.19. num.4. & lib.7.cap.1.num.11.
Moſi magnum honorem deferebat populus. lib.4. cap.20.num.8.
Moſi quónam modo oſtenderit Dominus gloriam ſuam. lib.4.cap.22.num.13.
Moſes vidit poſteriora Dei,id eſt, Chriſti humanitatem in monte Thabor. lib.4.cap.24.num.2.
Moſi Deus apparuit in corpore fulgentiſſimo. lib.4. cap.25.num.5.
Moſis faciei fulgor vnde ortus ſit. ibid. num.12.
Moſis facies cur dicatur cornuta? lib.4. cap.25. num.12.
Moſes cur faciem ſuam fulgidam eſſe ignorauerit? ibid. num.13.
In Moſis facie quandiu permanſerit fulgor. lib.4. cap.25.num.14.
Moſem Deus laudat. lib.7.cap.5.num.8.
Moſes orat pro Maria percuſſa lepra. ibid. num.9.
Moſes mitiſſimus. lib.7.cap.5.num.12.
Moſes & Aaron ſe proſternunt ante Deum. lib.7. cap.9.num.4.
Moſes humilis ad Deum confugit. lib.8. cap.2. num.3.
Moſis humilitas. lib.8.cap.3.num.7.
In Moſem & Aaron Dominus ſententiam fert. lib.8. cap.7.num.7.
Moſes cur in terram promiſſionis non intrarit? eod. num.7.
Moſes dubitauit de voluntate Dei. lib.8. cap.7. num.9.
Moſes apud aquas inuenit vitam, & mortem. lib.8. cap.8.num.1.
Moſi Deus culpam remiſit,non verò pœnam. lib.9. cap.10.num.4.
Moſes orat vt tranſire ſibi liceat in terram promiſſionis. lib.9.cap.10.num.5.
Moſes moriturus petit à Deo ſucceſſorem. eodem num.5.
Moſes non poſtulauit principatum filiis ſuis,aut conſanguineis. lib.9.cap.11.num.2.
Moſes quomodo cælum & terram inuocet. lib.9. cap.14.num.4.
Moſes increpat Iſraëlitas. ibid. num.8.
Moſes quomodo viderit ex monte terram promiſſionis. lib.10.cap.17.num.4.
Moſes non introiuit in terram promiſſionis propter delictum. ibid. num.6.
Moſes mortuus eſt in monte. lib.10.cap.17.num.7.
Moſis mors fuit placidiſſima. ibid. num.9.
Moſes ſepultus eſt in valle. lib.10.cap.17.num.9.
An Moſem mori viderint aliqui ex Iſraëlitis? lib.10. cap.17.num.10.
De Moſis morte Ioſephus. eodem num.10.

Moſis ſepulchrum nemo nouit.lib.10.cap.18.num.1.
Moſes non eſt ingreſſus terram promiſſam, quia ſex Moſis non erat ingreſſura Eccleſiam Chriſti vt ſeruaretur. ibid. num.2.
An Moſes fuerit maximus prophetarum. lib.10. cap.18.num.3.
Moſes non potuit populum in cælum promiſſum introducere, potuit Chriſtus. lib.10.cap.19.num.3.
Moſem in terram promiſſam Deus introduxit, cùm eum adduxit in montem Thabor. eodem num.3.
Moſes magna fuit præditus virtute. lib.10. cap.19. num.5.
Moſes vegeto corpore ſenex mortuus eſt. ibidem num.6.
Moſis mors ſomnus fuit, & quies. lib.10. cap.19. num.7.
Moſes non eſt expurgatus purgatorio igne. ibidem num.8.

Munditia.

Munditia affectuum. lib.6.cap.3.num.7.

Mundus.

Mundus ſuos tribulat,& affligit. lib.1.cap.3.num.1.
Mundi Nilus eſt plenus crocodilis, illius aqua attentione magna ſumenda, non flexo poplite. ibidem num.3.
Mundus ad terrena demergit. eodem num.3.
Mundus operibus lutoſis homines occupat. ibidem num.4.
Ex Mundo deſcendendum eſt. lib.1.cap.3.num.5.
Mundus animo relinquendus. eodem num.5.
Mundus habet multum bituminis.lib.1.cap.5.num.1.
Mundi mancipia non ſaturantur. ibid. num.2.
Mundi inquietudinem,& moleſtiam indicant muſcæ mundi. lib.2.cap.11.num.4.
Mundus perfectè relinquendus eſt.lib.2.c.19.num.6.
Mundus feſtinanter relinquendus, & peccata. lib.2. cap.23.num.5.
Mundus eſt Rameſſes,id eſt,tonitruum gaudij. lib.3. cap.4.num.2.
Qui Mundo valefaciunt exultant. ibid. num.3.
Mundum deſerentis gaudium. lib.3.cap.4.num.3.
Ex Mundo oportet nos armatos aſcendere. lib.3. cap.4. num.5.
Qui mundum relinquunt, non ſunt obiiciendi validis hoſtibus. lib.3.cap.6.num.1.
Mundum relinquentibus tranquillitas oſtenditur. eodem num.1.
Eos qui Mundum deſerunt,vehementiùs perſequitur diabolus. eodem num.1.
Ad Mundum deſerendum nos prouocat Deus vt aquila. ibid. num.2.
Mundi gaudia,non laborem diabolus reuocat in memoriam. lib.3.cap.19.num.1.
Mundi memoria extinguenda eſt,lib.7.cap.4.num.4.
Mundus eſt ſolitudo plena ſerpentibus.lib.9.cap.17. num,10.

Munera, Munuſcula.

Munera excæcant iudicem. lib.10.cap.14.num.7.
Munuſcula parua recipit Deus. lib.6.cap.5.num.1.

Murmuratio.

Murmuratio in tribulatione cauenda. lib.3. cap.12. num.3.
Murmuratio Hebræorum. lib.3. cap.18.num.2. & lib.8.cap.14.num.2.
Murmuratio populi. lib.3.cap.20.num.4.
Murmurat populus propter laborem itineris. lib.7. cap.1.num.3.
Murmuratores igni puniuntur. eodem num.3.
Murmuratores ingreſſu terræ promiſſæ Deus priuauit. lib.7.cap.9.num.9.
In Murmuratores lata à Deo ſententia. ibid.num.10.
Murmuratores in deſerto moriuntur. lib.7. cap.9. num.13.
Murmurant Iſraëlitæ, quia Deus ſeditioſos occidit. lib.8.cap.2.num.13.
Murmuratio,& punitio Iſraëlitarum.lib.8.cap.5.n.1.
Murmuratio Hebræorum punitur ignitis ſerpentibus. lib.8.cap.14.num.3.
Murmuratores quo tempore extincti. lib.8. cap.16. num.2.
Murmuratoribus extinctis nouus populus numeratur ante ingreſſum terræ promiſſæ. lib.9. cap.10. num.3.

Muſcæ.

Muſcis Ægyptus completur. lib.2.cap.10.num.2.
Muſcæ erant diuerſi generis. eodem num.2.
Muſcæ Ægypti mundi inquietudinem, & moleſtiam indicant. lib.2.cap.11.num.4.

N

Nabuchodonoſor.

NAbuchodonoſor exoſſauit regnum Iudæorum. lib.9.cap.15.num.15.

Naufragium.

Naufragium duplex eſt, alterum circa mores, alterum circa fidem. lib.2.cap.21.num.2.
Naufragium eſt mors impiorum. lib.10.c.19.num.7.

Nephthali.

Nephthali benedictio data à Moſe.lib.10.c.7.num.1.
Nephthali benedictio data à Iacob.lib.10.c.7.num.3.

Nilus.

Nilus eſt pluuia terreſtris Ægypti.lib.1.cap.1.num.3.
Nilus ſtagnat,& terram Ægypti aquis operit. eodem num.3.
Nilus non exedit agros,ſed oblimat. lib.1.cap.1.n.4.
Nilus, id eſt, mundus, eſt plenus crocodilis. lib.1. cap.3.num.3,
Nilus mundi, eſt impiorum cælum. ibid. num.4.
Nilus an ſit totus conuerſus in ſanguinem? lib.2. cap.6.num.2.

Niſan.

Niſan menſis principium anni conſtituitur in quo ex Ægypto egreſſi ſunt Iſraëlitæ.lib.2.cap.22.num.4.
Prima luna menſis Niſan propinquior æquinoctio verno. eodem num.4.
Decima die menſis Niſan agnus domum adductus eſt,14. die immolatus. lib.2.cap.22.num.6.
Die 15. menſis Niſan exierunt Iſraëlitæ ex Ægypto. lib.3.cap.3.num.7.
Die 8. menſis Niſan obtulit Aaron primum ſacrificium. lib.5.cap.17.num.3.
Menſe Niſan oblatum eſt primum nouúmque ſacrificium veteris,& noui teſtamenti.lib.5.cap.18.n.1.

Nobilitas.

Nobilitas vera gratia Dei. lib.3.cap.8.num.4.
Nobilia ora Deum laudant. eodem num.4.

Nomen.

Nomina Dei. Vide verbo *Dei nomina.*

Nouatores.

Nouatores noui audiendi non ſunt. lib.9. cap.14. num.10.

Nouiſſima.

Nouiſſimorum memoria vtiliſſima.lib.9.c.18.num.8.
Nouiſſimorum memoria ſcutum fidei. eod. num.8.
Nouiſſima indicant res caducas eſſe vanas. lib.9. cap.18.num.10.
Nouiſſima prouidenda ſunt. ibid. num.11.& 12.

Nubes.

Nubes ſignificat blandimentum. lib.3.cap.6.num.9.

Nubes cur dicatur gloria Domini? lib. 4. cap.10. num.4.
Nube tabernaculum Deus operuit, quæ illius maieſtatem indicabat. lib.5.cap.13.num.4.
Nubes apparebat ſuper tabernaculum. lib.6.cap.11. num.4.
Nubis columna vbi reſideret in itinere. ibidem num.6.

Numerus, Numeratio.

Numerus eorum qui Ægyptum ingreſſi ſunt. lib.1. cap.4.num.2.
An prima populi Numeratio fuerit illa cuius fit mentio Numeror. cap.1. lib.5.cap.8.num.5.
Numerati an aurum obtulerint tabernaculo. ibidem num.7.
Numeratio populi fuit vna. ibid. num.9.
De Numeratione populi in monte Sinai. lib.6. cap.10.num.9.

Nuptiæ.

Nuptias legitimas mel ſignificat. lib.6.cap.5.num.11.

O

Obduratio.

OBduratio cordis fugienda. lib.7.cap.11.num.4.

Obedientia.

Obedientia quomodo in proſperis, & aduerſis ſit exhibenda. lib.1.cap.18.num.7.
Obedientia eſt columna cœnobij.lib.3.cap.6.num.8.
Obedientia Rechabitarum. lib.3.cap.24.num.2.
Obedientia Deo maximè præſtanda eſt. eodem num.2.
Obedientia populi Iſraël. lib.4.cap.1.num.4.
Obedientis vox. lib.4.cap.3.num.4.
Obedientia & timor populi Deo placuit.lib.4.cap.7. num.2.
Obedientiam ſuam Hebræi ſæpè profeſſi ſunt. lib.4. cap.8.num.1.
Placuit Deo Hebræorum paratus animus ad Obediendum legi. eodem num.1.
In Obedientia non perſeuerarunt Hebræi. eodem num.1.
Obedientiam ſignificant inaures. lib.4.c.13.num.8.
De Obedientia. eodem num.8.
Obedientia ſacerdotis. lib.5.cap.16.num.9.
Obedientiam præcipuè Deus in ſacrificiis poſtulabat. lib.6.cap.1.num.9.
Obedientia, & humilitas neceſſaria eſt religioſis. lib.6.cap.3.num.8.& 11.
Obedientiam poteſtatibus debent ſubditi. lib. 8. cap.3.num.2.

Oblatio.

De Oblatione primogenitorum. lib.3.cap.3.num.6.
Iſraëlitæ ſponte offerunt Deo aurum, & cætera ad fugiendum tabernaculum. lib.5.cap.1.num.1.
Prompta Iſraëlitarum mens ad Offerendum. ibidem num.6.
Magis conſiderat Dominus ex quanto offertur,quàm quantum offertur. lib.5.cap.2.num.1.
Ex dantis mente, & corde accipitur quod offertur. eodem num.1.
Oblationes etiam paruas Deus remunerat. lib. 5. cap.2.num.2.
Oblationes Iſraëlitarum quid ſignificent. ibidem num.6.
De mincha Oblatione ex farina. lib.6. cap.4.num.3.
Oblatio ex panibus, laganis, & ex placentis. ibidem num.4.
Oblatio ex ſpicis virentibus. lib.6.cap.4.num.6.
Offerentium paupertati prouidit Dominus. lib. 6. cap.5.num.2.

Obliuio.

Obliuio beneficiorum Dei eſt opprobrium hominum. lib.2.cap.23.num.3.
Obliuio plagarum Dei. lib.3.cap.12.num.6.
Obliuiſcimur tormentorum,& ſupplicij ideo peccatum non cauemus. ibid. num.7.
Obliuiſcimur citò viam ſalutis.lib.4.cap.13.num.10.

Obſtetrices.

An Obſtetrices fuerint Hebræi? lib.1.cap.8.num.3.
An Obſtetrices dixerint mendacium? ibid.num.5.
Obſtetricum remuneratio quænam fuerit. lib.1. cap.8.num.6.
Aiunt Hebræi duas Obſtetrices fuiſſe Iochabed, & Mariam. eodem num.6.

Occaſio.

Occaſiones peccati abolendæ. lib.4.cap.15.num.5.

Odium.

De Odio, & eius effectibus. lib.2.cap.19.num.5.
Odium peccati eſt indignatio.lib.10.cap.16.num.10.

Odor.

Odor orationis ſuauis eſt Deo. lib.3.cap.22.num.12.
Odor ſacrificiorum quomodo poſſet ab hominibus tolerari. ibid. num.9.

Og.

Og Rex Baſan. lib.8.cap.17.num.4.
Og regno ſpoliatus. ibid. num.9.
Og fuit de ſtirpe gigantum. lib.8.cap.17.num.9.
Fabula Hebræorum de Og. eodem num.9.

Oleum.

De Oleo quo tabernaculum vnctum eſt, & ſacerdotes. lib.5.cap.13.num.3.
Aromata ex quibus Oleum componebatur. eod.n.3.
Oleum ſiue vnguentum vnctionis prohibitum.lib.5. cap.13.num.3.
Olei virtus quadrat in ſacerdotes. lib.5.c.16.num.7.
Oleo deuotio adumbratur. lib.6.cap.5.num.1.

Onagri.

Onagri libertatis amantes indicant, & hæreticos. lib.8.cap.4.num.1.

Opera.

Opera mortua dicuntur peccata mortalia. lib.1. cap.16.num.8.
Leuamus manus, cùm leuamus Opera. lib.3. cap.22. num.8.
Operum noſtrorum fulcra. ibid. num.13.
Opera bona, & ſermones ſunt mel Chriſti. lib.6. cap.5.num.12.
Opera bona dilatant viam poſtulationi. lib.6.cap.7. num.1.
Opera bona ſunt ſignum prædeſtinationis. lib. 9. cap.17.num.7.
Operibus bonis tempus volans retinetur. lib. 9. cap.19.num.9.
Opera bona, & peccata ſequuntur nos in morte. lib.10.cap.19.num.7.
Bona Opera ſemina ſunt æternitatis.lib.9.cap.19.n.9.

Operarius.

Operarij fideles mittendi ſunt in meſſem multam. lib.10.cap.13.num.3.

Operimenta tabernaculi.

Operimenta tabernaculi quid ſignificent. lib. 5. cap.9.num.12.

Opes.

Opes ſuas Aaron reliquit filio Eleazaro.lib.8.cap.11. num.13.
Vide verbo *Diuitiæ.*

Oratio.

Oratio fortior eſt verbo & exemplo.lib.2.c.5.num.3.

Oratio feruens clamat. lib.3.cap.13.num.4.
Oratio fundamentum diurnorum operum. lib.3. cap.19 num.7.
Orante Moſe victus eſt Amalec. lib.3.cap.21.num.3.
Oratione pugnandum belli tempore. lib.3. cap.22. num.8.
Orabant Iudæi extenſis manibus. ibid. num.11.
Oratio attenta eſſe debet, & intenta, non remiſſa. lib.3.cap.22.num.12.
Orantis corporis compoſitio. ibid. num.12.
Orationis odor ſuauis eſt Deo. lib.3.cap.22.num.12.
Orationis vis. lib.4.cap.14.num.3.
Oratio zelum ſuppeditat. lib.4.cap.15.num.3.
Oratio paſtoris eſt ſcutum ouium. lib.4.c.19.num.1.
Orationes ſanctorum iræ Dei obſiſtunt. lib.4.cap.19. num.3.
Ex Oratione, & meditatione oritur fulgor mentis, & corporis. lib.4.cap.26.num.4.
Orationes breues iacula ſpiritualia ſunt. eod.num.4.
Orationis locus eſt templum. lib.5.cap.9.num.2.
Oratio Salomonis. eodem num.2.
Oratio, & mortificatio duo altaria. lib.5. cap.11. num.1.
Orandi tempora, matutinum, veſpertinum, meridianum. lib.6.cap.12.num.8.
Oratio ſcutum eſt, & arma. lib.8.cap.5.num.1.

Ornatus.

Ornatum ſuum depoſuit populus, & luxit. lib.4. cap.20.num.3.
An Ornatus dicantur coronæ? ibid. num.4.
Ornatum depoſuerunt Iſraëlitæ propter pœnitentiam. lib.4.cap.20.num.5.

Ortygometra.

Ortygometra quid ſit. lib.7.cap.3.num.10.

Oſſa.

Oſſa agni frangere non licebat. lib.2.cap.22.num.29.
Oſſa Ioſeph aſportauerunt Iſraëlitæ. lib.3.c.5.num.4.
Cur Oſſa Ioſeph tamdiu in Ægypto remanſerunt. eodem num.4.

Otioſi.

Otioſi, & ignaui ad gloriam non perueniunt. lib.10. cap.20.num.8.

Ozias.

Ozias Rex lepra percuſſus, quia voluit thymiama offerre. lib.8.cap.4.num.7.

P

Pœna.

POena hominem reducit ad Deum. lib.1.cap.18. num.10.
Pœna peccato ſimilis. lib.2.cap.11.num.1.
Pœnarum genera recenſet Dominus quæ de Iſraëlitis ſumere poteſt. lib.9.cap.15.num.4.

Pœnitens.

Pœnitentem verum Deus ſtatim à culpa abſoluit. lib.2.cap.17.num.7.
Pœnitens verus maiori conatu ſeruit Deo, quàm mundo ſeruierat. lib.5.cap.2.num.3.

Pœnitentia.

Ad Pœnitentiam Deus homines ſupplicio ducit. lib.2.cap.11.num.1.
Pœnitentiæ dulcis amaritudo præmittenda eſt. lib.2. cap.24.num.8.
Pœnitentia delenda ſunt peccata. lib.3. cap.22. num.16.
Propter Pœnitentiam depoſuerunt Iſraëlitæ ornatum. lib.4.cap.20.num.5.
Pœnitentia eſt interior, & exterior. lib.4. cap.21. num.3.
Pœnitentia ambit cæleſtes dignitates. eodem num.3.
Pœnitentiæ habitus. lib.4.cap.21.num.3.
Pœnitentiæ lachrymæ. eodem num.3.
Pœnitentia reparat fractas mandatorum Dei tabulas. lib.4.cap.26.num 1.
Pœnitentiæ & baptiſmi lauacrum. lib.5.c.11.num.2.
Ad Pœnitentiam feſtinandum eſt. lib.5.c.14.num.2.
Pœnitentiam indicat myrrha. ibid.num.5.
Pœnitentiam agens pectuſculum, & armum offert ſacerdoti. lib.6.cap.7.num.9.
Pœnitentia cordis eſt ſacrificium legis naturæ, veteris, & nouæ. lib.6.cap.9.num.6.
Pœnitentia eſt ſolius hominis ſacrificium. ibidem num.8.
Ad Pœnitentiam vulneratus peccati telo mox confugiat. lib.6.cap.9.num.9.
Pœnitentia noſtra Dei pœnitentiam parit. ibidem num.11.
Poſt Pœnitentiam perſeuerantia. lib.6.cap.9.num.12.
Pœnitentia extinguendus eſt ignis tartareus dum viuimus. lib.9.cap.18.num.5.
Pœnitentia peccata recondita in theſauris Dei aufert & delet. lib.9.cap.19.num.1.
Pœnitentia non eſt differenda. lib.10.cap.19.num.10.

Palatium.

Palatium ſummi Regis eſt templum. lib.5.c.9.num.3.

Palatum.

Palatum ruſticum ruſticos cibos appetit. lib.7.cap.4. num.8.

Paleæ.

Paleis ſignificantur cogitationes. lib.2.cap.2.num.8.
Paleæ ſignificant occaſiones peccati. eodem num.8.

Palmæ.

70. Palmis ſignificantur 70. diſcipuli. lib.3. cap.17. num.5.

Panes.

Panes azymi cum agno comedebantur. lib.2.cap.22. num.21.
Panis azymus dicitur panis afflictionis. ibid.num.24.
Panis ex cælo eſt Euchariſtia. lib.3.cap.19.num.4.
Panis Dei eſt verbum Dei. lib.5.cap.10.num.6.
Panes fermentati offerebantur Deo. lib.6.c.4.num.5.
Pane adumbratus eſt Chriſtus. lib.6.cap.5.num.3.
Panis ſpiritualis fit pinguis oleo deuotionis. lib.10. cap.15.num.9.

Paraſceue.

Paraſceue eſt vita hæc, id eſt, præparatio heſterni ſabbati. lib.3.cap.19.num.8.

Parſimonia.

Parſimonia docetur. lib.3.cap.19.num.5.
Parſimonia ſanitatem reſtituit, & conſeruat. ibid.

Paſſio Chriſti.

In Paſſionis cõmemorationem immolabatur agnus. lib.2.cap.24.num.11.
Paſſio Chriſti ſemper in memoria habenda eſt. lib.3. cap.6.num.3.
Paſſionis vmbra lignum aquas dulces faciens. lib.3. cap.17.num.3.
Paſſionis Chriſti memoriale eſt Euchariſtiæ ſacramentum. lib.3.cap.19.num.14.
Paſſionem Chriſti adumbrant ſacrificia. lib.6.cap.1. num.2.
Paſſio Chriſti prædicitur. lib.10.cap.11.num.5.

Paſtor, Paſtoralis.

Paſtoralis ars à D. Auguſtino commendatur. lib.1. cap.5.num.7.
Paſtoralis ars eſt præludium magiſtratus. eodem num.7.
Paſtores appellabantur Deus, & Reges. eod.num.7.

Paſtor bonus oues tuetur, & pro eis orat. lib.4. cap.19.num.1.
Paſtor bonus eſt murus ouium. ibid.
Paſtoris oratio eſt ſcutum ouium. ibid.
Paſtor oues in ſinu portet. lib.7.cap.2.num.3.
Boni Paſtoris effigies. lib.8.cap.6.num.7.
Boni Paſtoris virga florida, & fructifera. ibid.
Paſtor populi à Deo orationibus petendus eſt. lib.9. cap.11.num.2.
Paſtoris exemplum. lib.10.cap.14.num.4.

Patientia.

Patientia neceſſaria. lib.8.cap.15 num.7.
Patientia ſeruanda in iniuriis. lib.9.cap.19.num.3.
Per Patientiam, & abſtinentiam ad verum gaudium peruenitur. lib.10.cap.16.num.9.

Patres.

Patrum eſt docere filios. lib.9.cap.14.num.10.
Patres antiqui interrogandi ſunt, non audiendíque noui nouatores. eodem num.10.

Patria.

In Patria cæleſti completur hominis deſiderium, ac quieſcit. lib.4.cap.23.num.6.
Patria cæleſtis maximè deſiderabilis eſt.lib.7.cap.11. num.2.
Pro Patria cæleſti pugnandum eſt.lib.8.c.17.num.11.

Paulus.

Paulus quo ſenſu optarit eſſe anathema.lib.4.cap.18. num.14.
D. Pauli exemplum. lib.5.cap.3.num.8.
D. Paulus lupus rapax. lib.10.cap.11.num.3.
D. Paulus ſol, & vas admirabile portans nomen, & lucem Dei. ibid.
D. Pauli zelus, & feruor. lib.10.cap.13.num.4.

Pauperes.

Pauperes & conſanguinei non ſunt deſpiciendi à diuitibus. lib.1.cap.5.num.6.

Paupertas.

Paupertas non affert verecundiam. lib.10.c.16.n.11.

Paſcha.

Paſcha nomen eſt Hebræum. lib.2.cap.22.num.9.
Paſcha quémnam tranſitum ſignificet. ibid.num.17.
Paſcha dicebantur 7. dies azymorum. ibid.num.23.
De Paſchate celebrato in monte Sinai. lib.6.cap.10. num.8.

Pharao.

Pharaones Reges Ægypti. lib.1.cap.1.num.8.
Pharao XI. Rex Ægypti fluctibus demerſus eſt. ibid.
Pharao non vult populum dimittere. lib.2.cap.1.n.3.
Quis fuerit Pharao, qui non agnoſcebat Iehoua. ibid. num.6.
Pharao Cenchres mari rubro obrutus eſt.ibid.num.7. & lib.3.cap.9.num.5.
Pharao cur Moſem non vocauit in prima plaga.lib.2. cap.6.num.7.
Pharaonem vexat plaga ranarum, populum ſe dimiſſurum ait. lib.2.cap.8.num.3.
Pharao cur non petiit abigi continuò ranas. ibidem num.4.
Pharao indurat cor ſuum poſt ablatam plagam. ibid. num.5.& cap.9.num.5.& cap.10.num.6.& cap.16. num.3. & cap.18.num.9.
Pharao dat facultatem ſacrificandi in Ægypto. lib.2. cap.10.num.4.
Pharao quomodo in tenebris Moſem vocare poſſet. lib.2.cap.18.num.7.
Pharao dat Iſraëlitis facultatem abeundi. lib. 2. cap.20.num.7.
Pharaonem Deus velut leonem venatus eſt, & velut cetum expiſcatus. lib.3.cap.12.num.9.

Peccator.

Peccatores Pharaoni, id eſt, dæmoni ſeruiunt in ſordidis, & luti operibus. lib.2.cap.2.num.4.
Peccatores Dei patientia obdurantur. lib.2. cap.4. num.3.
Peccatores admonentur,& flagellantur.lib.2.cap.15. num.4.
In cor Peccatoris ſagittas mittit Deus,cùm cum punit. ibid. num.7.
In viuo corpore Peccatoris mortua eſt anima.num.8.
Deus Peccatores delet de libro vitæ. lib.4. cap.18. num.5.
Peccator Deo nocere non poteſt, ſibi maximè nocet. lib.9.cap.17.num.3.
Peccatores ſunt ſtulti,& inſipientes.lib.9.cap.18.n.6.
Peccator,quem Deus hîc non punit,infælix eſt. lib.9. cap.19.num.2.
Peccatoris impunitas perditionis indicium eſt. eod. num.2.
Peccator memor ſit vnde exciderit, & in quem locum inciderit. lib.10.cap.14.num.9.

Peccatum.

Peccati cauſa Deus non eſt. lib.2.cap.15.num.5.
In peccati tenebris anima eſt inanis, & vacua gratia Dei. lib.2.cap.19.num.2.
Peccata feſtinanter relinquenda, & mundus. lib. 2. cap.23.num.5.
Peccatorum circumciſione opus eſt ad comedendum agnum Dei. lib.2.cap.24.num.11.
Peccata quomodo ſpoliantur. lib.3.cap.12.num.10.
Peccata omnia confitenda. ibid.
Peccata Deus ſcribit,delenda ſunt pœnitentia. lib.3. cap.22.num.16.
Peccato reſiſtendum vſque ad ſanguinem & mortem. lib.4.cap.13.num.1.
Peccati occaſiones abolendæ. lib.4.cap.15.num.5.
Peccatum eſt ſimile fermento. lib.6.cap.5.num.8.
Peccata expiantur ſanguine Chriſti. lib. 6. cap.7. num.12.
De ſacrificiis oblatis pro Peccato commiſſo per ignorantiam. lib.6.cap.8.num.5.
De aliis ſacrificiis pro Peccato. ibid.
Peccata omnium temporũ ſufficienter deleuit Chriſti ſacrificium. lib.6.cap.9.num.4.
Peccata noſtra pluuia nos priuant.lib.7.cap.4.num.1.
Cum Peccato Deus bellum gerit. ibid. num.2.
Propter Peccata Deus dulcis, nobis amarus fit. ibid. num.9.
Peccatum ſignificatur à ſerpente. lib.8. cap.15. num.2.
Peccati medicina Chriſti crux. ibid. num.3.
Peccata cùm pereunt,ſeruantur homines.lib.9.cap.8. num.9.
Peccatum hominem ſordibus inquinat.lib.9.cap.17. num.1.
Peccata ſunt ſordidiſſimæ veſtes. eodem.
Peccata lignum ſunt ignis tartarei. lib.9. cap.18. num.5.
Peccatum dulce apparet, ſed amariſſimum eſt. ibid. num.13.
Peccati odium eſt indignatio. lib.10.cap.16.num.10.
Peccatum verecundiam affert. ibid. num.11.
Peccati nos non pudet, ſed aliarum rerum. num.11.
Peccata comitantur homines, voluptates deſerunt. lib.10.cap.19.num.7.
Cæcus eſt qui Peccare non metuit. lib.10. cap.16. num.3.

Peculiaris.

Peculiaris populus Dei Iſraël,& regnum ſacerdotale. lib.4.cap.1.num.3.

Pectus.

Pectus eleuationis, pectus ſacerdotis eſt. lib.6.cap.7. num.8.

Pecunia.

De Pecuniæ ſumma ſoluta tabernaculo. lib.1.cap.8. num.6.

Pedes animi.

Pedes animi ſunt affectus. lib.10.cap.15.num.7.

Pentecoſtes.

Pentecoſtes feſtum celebratur propter legem datam. lib.4.cap.2.num.3.

Quomodo 50. dies Pentecoſtes numerentur. eodem num.3.

Perditio.

Perditionis indicium eſt impunitas peccatoris.lib.9. cap.19.num.2.

Peregrinus.

Peregrinis ædificauit Deus ciuitatem ſempiternam. lib.1.cap.16.num.11.

Peregrinum eſſe in hoc mundo magna virtus eſt. eodem num.11.

Peregrini Chriſtiani habitus in terram promiſſam iter agentis. lib.2.cap.23.num.6.

Peregrini ſumus, viaticum eſt auguſtiſſima Euchariſtia. lib.2.cap.24.num.9.

Peregrinorum habitus ſumendus eſt. eodem num.9.

Perſeuerantia.

Perſeuerantiam requirit Deus in obedientia. lib.4. cap.8.num.1.

Perſeuerantia in via Dei ſeruanda eſt.eodem num.1.

Perſeuerantia poſt pœnitentiam.lib.6.cap.9.num.12.

De Perſeuerantia. ibid. num.12.

Peſtis.

Peſte animalia occidebantur in agris. lib.2. cap.12. num.2.

Quánam Peſte Deus Ægyptum percuſſerit. lib. 2. cap.14. num.3.

An populus Peſte punitus ſit? lib.9.cap.5.num.6.

Petra.

Ex Petra fluuius aquæ exiit. lib.2.cap.20.num.5.

Ex Petra bis fluxit aqua in hoc itinere. ibid.

Petra fuit Chriſti typus. lib.3.cap.22.num.2.

De Petræ foramine per quod Moſes Deum vidit. lib.4.cap.22.num.14.

Ex Petra mirabiliter aqua educitur. lib.8.c.7.num.6.

Petrus.

Petrus petra eſt, quæ doctrinæ aquam mundo effundit ex petra Chriſto. lib.3.cap.22.num.3.

D. Petrus præcipuus artifex, & Princeps Eccleſiæ. lib.5.cap.3.num.6.

Petrum conſtituit Deus Pontificem totius Eccleſiæ. lib.8.cap.3.num.6.

Petrus eſt petra contradictionis hæreticis. lib. 8. cap.8.num.4.

Petrum conſtituit Chriſtus in terris ſuum Vicarium. lib.10.cap.12.num.4.

Pharan.

Ex Pharan, & Seir viſus eſt Deus venire, cùm apparuit in monte Sinai. lib.4.cap.4.num.6.

In deſerto Pharan conſtitit columna nubis. lib. 7. cap.1.num.3.

Philiſthijm.

Terra Philiſthiim vicina Ægypto.lib.3.cap.5.num.2.

Phinees.

Phinees zelum Deus remunerat. lib.9.cap.5.num.7.

Plaga.

Plaga ſanguinis quot diebus durauerit. lib.2. cap.6. num.6.

Plagæ Ægypti digiti Dei fuere. lib.2.cap.11.num.3.

Plagis percutit Dominus cor impiorum.lib.2.cap.14. num.2.

Plagam inferendam Deus prædixit. lib. 2. cap.15. num.3.

Plaga feſtinare facit ad Deum, & ſanctos reuocare. lib.2.cap.17.num.6.

10. Plagam quando Moſes Pharaoni denunciauerit. lib.2.cap.20.num.3.

Plauſtra.

Plauſtra obtulerunt Principes tribuum. lib.6.cap.10. num.6.

De Plauſtris. ibid.

Plinius.

Plinius de Coturnicibus. lib.7.cap.3.num.10.

Pluuia.

Pluuia nos priuant peccata noſtra.lib.7.cap.4.num.1.

Potentia Dei.

Vide Dei Potentiam verbo *Deus.*

Pontifex.

Boni Pontificis zelus. lib.4.cap.15.num.3.

Pontifex ſit factor pontis in cælum. lib. 5. cap.16. num.11.

Pontificum poteſtas à Deo. lib.8.cap.3.num.1.

Verba Pontificis ſequebatur Princeps. lib.9.cap.10. num.10.

Pontifices ſint perfecti, & virtutibus ornati. lib.10. cap.10.num.1.

Pontifices, & ſacerdotes ſcientia ſint ornati. ibidem num.2.

Populus.

Populum in terra promiſſionis plantauit Deus.lib.3. cap.14.num.7.

Quomodo Moſes Populum nudatum viderit. lib.4. cap.16.num.3.

Populus luxit, & ornatum ſuum depoſuit. lib.4. cap.20.num.3.

Populus cùm numerabatur, pecuniam ſoluebat ſumptibus tabernaculi. lib.5.cap.8.num.3.

De ſacrificio Populi. lib.6.cap.8.num.6.

Populus murmurat propter laborem itineris. lib.7. cap.1.num.3.

Sanctificet ſe Populus,cùm pluuiam,vel aliquid aliud à Deo petit. lib.7.cap.4.num.1.

Populi peccatum Deus demiſit, ſed non omnino. lib.7.cap.9.num.8.

Duo ſunt Populi, alter ſanctorum, alter impiorum. lib.8.cap.8.num.4.

Populum tædere cœpit itineris. lib.8.cap.14.num.2.

Populo Deus neceſſaria dedit in deſerto.lib.9.cap.14. num.20.

Poſtulatio.

Poſtulationi viam dilatant bona opera. lib.6. cap.7. num.1.

Præcepta.

Præcepta cæremonialia, & iudicialia per Moſem Deus populo dedit. lib.4.cap.4.num.3.

Quæ Præcepta in prima tabula, quæ in ſecunda ſcripta ſint. eodem num.3.

10. Præcepta angeli voce lata ſunt. ibid. num.5.

Prædeſtinatio.

Prædeſtinationis ſignum ſunt bona opera. lib.9. cap.17.num.7.

Prædeſtinati merces,& præmium eſt gloria.ibid.n.8.

Prælatio, Prælatus.

Prælatio eſt onus. lib.6.cap.7.num.4.

Prælati, & iudices ſunt dij nuncupatiuè. lib.2.cap.5. num.2.

Prælatorum officium quódnam ſit. ibid. num.3.

Prælati gubernent oratione, verbo, & exemplo. eod. num.3.
Prælati humilitas. lib.2.cap.5.num.5.
Prælati sint Dei per imitationem Dei. ibid.num.6.
Prælati castitate fulgeant. lib.2.cap.23. num.6.
Prælatus bonus oues defendit. lib.3.cap.12.num.7.
Prælati similes Cherubinis. lib.5.cap.12.num.1.
Prælatorum onus magnum est. lib.7.cap.2.num.1.
Prælati rationem reddunt de ouibus & de peccatis ouium eorum culpa commissis. lib.9.cap.9.nu.3.
Prælati boni typus est Gad. lib.10.cap.14.num.4.
Prælatus viam in terram promissionis subditis indicat. ibid.num.5.
Prælatus meditationi vacet. ibid.num.6.
Prælati quales esse debeant. lib.10.cap.19.num.5.

Prædicator.

Prædicatorum fortitudo. lib.10.cap.15.num.2.
Vide verbo *Concionator.*

Preces.

Precibus,& gladiis certandum tempore belli. lib.3. cap.22.num.8.
Preces sanctorum iræ Dei obsistunt. lib.4. cap.19. num.3.
Precibus sanctorum frangitur Dei sententia. eodem num.3.

Primitiæ.

Primitiæ mellis offerebantur Deo. lib.6.cap.4.nu.5.

Primogenitus.

Primogenitos Ægypti media nocte Deus percussit. lib.2.cap.20.num.4.
Primogeniti Ægyptiorum somniis horribilibus sunt perturbati. eod.num.4.
Primogeniti nomen quid significet. ibid.num.5.
Primogeniti sunt primitiæ laboris. eod.num.5.
An fuerit aliquis primogenitus propriè, in omnibus domibus Hebræorum. lib.2.cap. 20.num.6.
De primogenitorum oblatione. lib.3.cap.3.num.6.
Primogeniti sacerdotes ante legem. lib.4. cap.7. num.4.
Primogenitus fortitudo Patris. lib.10. cap.2.num.3.
Primogeniti erat regnum & sacerdotium. ibidem num.4.
Primogenito duæ partes hæreditatis dabantur. eod. num.4.

Principatus.

Principatus Ægypti antiquissimus est. lib.1. cap.1. num.7.
Principatum non postulauit Moses filiis aut consanguineis. lib.9.cap.11.num.2.

Princeps.

De Principis sacrificio. lib.6.cap.8.num.7.
Principes tribuum plaustra obtulerunt.lib.6.cap.10. num.6.
Principes boni Ecclesiæ opem ferunt. ibid.num.7.
Principum humilitas. lib.8.cap.3.num.7.
Principes populi iubentur suspendi. lib. 9. cap.5. num.4.
Princeps est Pastor populi. lib.9.cap.11.nu.2.
Princeps indiget spiritu Dei ad gubernandum. ibid. num.3.
Principis sapientia. eod.num.3.
In Principis operibus lucet prudentia. eod.num.3.

Principium.

Principiis malorum obstandum.lib.4.cap.17.num.3.

Probus.

Probi viri fugiunt impiorum consortium.lib.1.ca.5. num.1.
Probi viri afflictionibus illustrantur. lib.1. cap.16. num.3.
Probi viri qui efficiuntur improbi, in lutum conuerti dicuntur. lib.2.cap.2.num.9.
Probi viri lingua equus est Christi.lib.7.cap.5.nu.11.
Probi post mortem ad populum abeunt iustorum. lib.8.cap.11.num.3.

Propheta.

Prophetæ apes sunt,eorum opera sunt fauum. lib.6. cap.5.num.12.
Prophetis duobus modis Deus aperuit res futuras. lib.10. cap.18.num.5.

Prophetia.

Prophetiæ spiritus non est habitus permanens. lib.7. cap.1.num.7.

Propositum.

Propositum nunquam peccandi mortaliter. lib.3. cap.8.num.1.

Prorex.

Prorex Lusitanus totum percurrit mare rubrum. lib.3.cap.10.num.4.

Prosperitas.

Ad eum qui fruitur prosperitate, omnes confluunt. lib.3.cap.24.num.1.
Prosperitas hominibus nocet. lib.9.cap.18.num.1.
Prosperitas breui tempore euanescit. ibid.num.2.
Prosperitas cum aduersitate confertur. eodem num.2.

Præmium.

Præmium in cœlo,hîc stadium. lib.4.cap.23.num.1.
Præmium æternæ gloriæ ad labores tolerandos excitat.lib.10.cap.14.num.1.

Promissionem implere.

Promissionem de multiplicando semine Abrahæ, Deus impleuit. lib.1.cap.5.num.8.

Propitiatorium.

Propitiatorium. lib.5.cap.6.num.4.

Prudens, Prudentia.

Prudentes à malo deterrentur impiorum exemplis. lib.3.cap.22.num.4.
Prudentiam sal significat. lib.6.cap.5.num.14.

Psalmi.

Psalmi canendi sunt ore,& corde. lib.9.cap.7.nu.11.

Pulices.

Pulices, & cimices admonent nos fragilitatis nostræ. lib.2.cap.11.num.1.

Purgatorium.

Purgatorio igne non est expurgatus Moses. lib.10. cap.19.num.8.

Purificatio.

Purificationes typus fuere sacramenti Pœnitentiæ. lib.2.cap.23.num.1.

Pusillanimitas.

Pusillanimitas fugienda. lib.7.cap.8.num.7.

Puteus.

Puteus significat sacram scripturam. lib.8. cap.16. num.8.
Puteus factus à principibus. ibid.num.6.
Puteus non ligonibus,sed baculis confectus. ibidem num.7.

R

Rachel.

RAchel significat rationem.lib.10.cap.16.num.2.

Rameſſes.

Rameſſes & regio fuit,& vrbs. lib.1.cap.6.num.9.
Rameſſes prima mansio dicitur. lib.3.cap.3.num.3.
Rameſſes quid significet? lib.3.cap.4.num.1.& 2.

Ranæ.

Ranæ ruberæ,& calamitæ. lib.2.cap.8.num.2.

Rechabitæ.

Rechabitæ qui dicantur. lib.3.cap.23.num.9.
Rechabitarum obedientia. lib.3.cap.24.num.2.

Religio.

Religiones Deus mirabiles facit.lib.2.cap.11.num.7.
Religiones viæ sunt in cælum. lib.3.cap.12.num.12.
Religio vera est gloria hominum, & honor. lib.4. cap.31.num.9.

Religiosi.

Religiosi ex Ægypto exeunt, & Ægypti opibus vacui, sed opibus Christi onusti. lib.3.cap.2.num.3.
Religiosorum superior columna est, quam sequi debent. lib.3.cap.22.num.1.
Religiosorum congregatio est Dei tabernaculum. lib.6.lib.5.cap.12.num.1.
Religiosi subditi prælatis. ibid.num.2.
De tribus Religiosorum votis. ibid.
Religiosorum duplex est collectio. ibid.num.4.
Religiosis necessaria est humilitas, & obedientia. lib.6.cap.3.num.8.
Religiosus ne post terga respiciat. lib.7. cap. 4. num.4.
Religiosus mundum omninò obliuiscatur.ibid.nu.6.
Religioso sæcularis vita anathema sit. lib.8.cap.13. num.2.
Religiosi rebus caducis dicant: nescio vos. lib.10. cap.10.num.5.
Religiosorum exitus ad prædicandum Euangelium Ethnicis. lib.10.cap.13.num.2.
Religiosis deuotio maximè necessaria est. lib.10. cap.15.num.7.
Typus viri Religiosi.lib.10.cap.13.num.2.& cap.14. num.3.& cap.15.num.5.

Reliquiæ.

Reliquiæ sanctorum venerandæ sunt.lib.3.cap.6.n.5.

Remuneratio.

Remunerationis memoria hominem excitat ad bona opera. lib.1.cap.9.num.5.
Remunerationis spes omnia facilia reddit. lib.10. cap.14.num.2.

Reuerentia.

Reuerentia magna debetur templis. lib.1.cap.16. num.7.
Cum summa Reuerentia cum Deo loquendum.lib.4. cap.11.num.3.

Rex.

Rex & gubernator Reipub. qui nescit Dominum, Rempubl.euertit. lib.1.cap.7.num.1.
Rex nouus Ægypti,& Herodes infantes occiderunt. ibid.num.2.
Regum gloria est Deum scire. lib.2.cap.2.num.3.
Reges impij similes sunt leonibus.lib.3.cap.12.nu.9.
Regi armus necessarius. lib.6.cap.7.num.3.
De Rege & populo terræ promissionis. lib.7. cap.8. num.4.
Regum potestas est à Deo.lib.8.cap.3.num.1.& lib.9. cap.19.num.5.
Reges spirituales qui dicantur.lib.10.cap.15.num.9.

Rhinoceros.

De Rhinocerote. lib.9.cap.3.num.4.

Robertus.

Robertus Dux. lib.10.cap.14.num.8.

Romani.

Romani receperunt mercedem bonorum operum. lib.1.cap.9.num.4.
De Romanis vaticinatur Balaam. lib. 9. cap.4. num.12.

Ruben.

Ruben erat secundum vexillum.lib.6.cap.11.num.3.
Ruben benedictio à Mose data. lib.10.cap.2.num.3.
Ruben benedictio data à Iacob. eod.num.3.
Ruben doloris principium. eodem num.3.
Ruben propter libidinem priuatus est primogenitura. eod. num.5.
Ruben cur dicatur effusus sicut aqua. eod.num.5.
Ruben benedictio. lib.10.cap.9.num.1.
Ruben filius visionis significat timorem.lib.10.ca.16. num.3.

Rubus.

Rubus humanitatem Christi,spinæ rubi humanitatis dolores indicant. lib.1.cap.16.num.4.
Rubus incombustus Deiparæ virginitatem adumbrat. ibid.num.5.

S

Sabbatum.

SAbbato manna non fluebat è cælo. lib.3.cap.18. num.10.
Sabbatum significat cæli requiem.lib.3.cap.19.nu.8.
In Sabbato ligna colligens pœna mortis afficitur. lib.8.cap.1.num.5.

Sacerdos.

Penes Sacerdotes maximè erat Ægyptiorum sapientia. lib.1.cap.1.num.9.
Sacerdotes Ægypti literarum studiosissimi. ibid.
Sacerdotis gratitudo. lib.1.cap.14.num.6.
Sacerdotes Dominus sanctificari iubet. lib.4.cap.2. num.6.
Sacerdotes ante legem primogeniti. lib.4.cap.7.n.4
Sacerdotes, & pastores sapientes esse oportet. lib.5. cap.3. num.7.
Sacerdotes curent ornatum templi. lib.5. cap.9. num.6.
Sacerdotum consecratio publicè facta est.lib.5.ca.15. num.3.
Sacerdotes minores duabus vnctionibns consecrati sunt,Aaron tribus. ibid.num.4.
Sacerdotes 7. diebus in tabernaculo manserunt.ibid. num.6.
Sacerdotum manus implere quid sit. ibid.num.6.
Sacerdotum manus implebantur carnibus sacrificiorum. eod.num.6.
Sacerdotum dignitas magna. lib.5.cap.16.num.1.& lib.10.cap.10.num.3.
Sacerdos ambitiosus non sit. ibid.num.3.
Sacerdotes puram conscientiam habere oportet.ibid. num.4.
Sacerdoti castitas maximè necessaria est. ibid.nu.5. & lib.5.cap.19.num.3.
Sacerdotum vnctio. ibid.num.6.
In Sacerdotes quadrant virtutes olei. num.7.
Sacerdotes quanti fecerit D.Franciscus. ibid.
Sacerdos quærat animarum lucra. num.8.
Sacerdotis obedientia. lib.5.cap.16.num.9.
Sacerdotis robur aduersùs vitia. ibid.
Sacerdos sit perfectus opere,& sermone. ibid.
Sacerdos cum seueritate permiscat mansuetudinem. ibid.num.10.& lib.6.cap.7.num.5.
Sacerdotes sunt basis Ecclesiæ. ibid.
Sacerdotes non prætereant vulneratos. ibidem num.11.
Inter Sacerdotes æqualis distributio. lib. 6. cap.4. num.3.
Sacerdotes mundissimos esse oportet. lib.6. cap.5. num.11.
Sacerdoti dabatur pectus,& armus hostiæ pacificæ. lib.6.cap.7.num.3.
Sacerdoti necessaria est sapientia, & fortitudo. ibid. & lib.10.cap.10.num.2.

Sacerdotis humeri sint angelici. ibid.
Sacerdotem plenum sapientia decet humile pectusculum. ibid.num.7.
Sacerdotis pectus eleuationis pectus est.ibid.num.8.
Sacerdotis armus separationis erat. ibid.
De summi Sacerdotis sacrificio. lib.6.cap.8.num.5.
Sacerdotes sunt murus populi. lib.8.cap.5.num.2.
Sacerdotis vita. ibid.num.9.
Sacerdos monti similis esse debet. lib.8.cap.11.nu.4.
Sacerdotes placabant Deum sacrificiis,& thymiamate. lib.10.cap.3.num.6.
Sacerdotes sint perfecti,& virtutibus ornati. lib.10. cap.10.num.1.
Sacerdotis vita respondeat sacerdotali dignitati.ibid. num.3.
De Sacerdotum zelo. ibid.num.4.
Sacerdotes Deum placant sacrificiis. ibid.num.6.
Sacerdotum cœtum & Scribarum concilium aduersùs Christum detestatur Iacob. ibid.num.7.

Sacerdotium.

Ad Sacerdotium à Deo vocatus est Aaron. lib.5. cap.16.num.3.
Sacerdotium turris est excelsa, considerent qui sacerdotes esse volunt,an possint eam ædificare, & tueri. ibid.num.12.
Sacerdotium legis veteris mortuum est, & non est ingressum Ecclesiam. lib.8.cap.11.num.1.
Sacerdotium Christi secundùm ordinem Melchisedech est æternum. ibid.num.2.
Deus sacerdotes punit,si rectè officio non fungantur. lib.5.cap.17.num.9.

Sacrificium.

Sacrificium oportet omni macula carere.lib.2.ca.22. num.8.
Sacrificia Deo offeruntur. lib.4.cap.7.num.4.
Sacrificium legis nouæ multa habet templa & altaria. lib.5.cap.9.num.4.
Primum Sacrificium obtulit Aaron 8.die mensis Nisan. lib.5.cap.17.num.3.
In primum Sacrificium Aaronis emissus est ignis à Deo. ibid.num.4.
Primum,& nouum sacrificium veteris,& noui testamenti oblatum est mense Nisan.lib.5.cap.18.nu.1.
Sacrificia adumbrabant passionem Christi, & spirituales Christianorum hostias. lib.6.cap.1.num.2.
Sacrificium soli Deo offertur. ibid. num.3.
Sacrificia non offeruntur sanctis. ibid. num.3.
Cur Sacrificium soli Deo possit offerri. ibid.num.4.
Per Sacrificia homo protestatur Deum esse principium rerum omnium & finem. ibid.
Sacrificiorum leges an latæ sint iubente Deo? lib.6. cap.1.num.5.
Sacrificia Deus instituit, vt populum à Sacrificiis idolorum auocaret. ibid.num.7.
In Sacrificiis Deus præcipuè obedientiam postulabat. ibid.num.9.
Sacrificiorum fuere tria genera. ibid.num.10.
Sacrificij ordo,& ritus. lib.6.cap.2.num.6 & 11.
Sacrificiorum odor quomodò fuerit gratus Deo. ibid.num.8.
Sacrificiorum altare erat sub dio, pluuiali tempore quid ageretur? ibid.num.9.
Sacrificium iuge quid fuerit? ibid.num.12.
Sacrificia antiqua Dei agnum adumbrabant. lib.6. cap.3.num.1.
Sacrificia veteris testamenti abrogata sunt, permanet Christi sacrificium. ibid.num.4.
Sacrificium Christi vsque ad iudicium. ibid.
Sacrificia Dei sunt martyres. num.5.
Sacrificia Dei sunt qui se mortificant. ibid.num.5.
Sacrificiorum examen. lib.6.cap.3.num.12.
In Sacrificiis offerebatur sal. lib.6.cap.4.num.5.
Sacrificia eorum qui sacris studiis vacant. lib.6.ca.5. num.4.
Sacrificiorum sanguine adumbratur Christi sanguis. lib.6.cap.7.num.11.
De Sacrificiis oblatis pro peccato commisso per ignorantiam. lib.6.cap.8.num.5.
De Sacrificio summi sacerdotis. ibid.
De Sacrificio populi. ibid.num.6.
De Sacrificio Principis. ibid.num.7.
De Sacrificio hominis priuati. ibid.num.8.
Carnes Sacrificiorum pro peccato sacerdotalis iuris erant. ibid.
Cum Sacrificiis offerebantur libamenta. ibidem. num.9.
De Sacrificio pro peccato,id est, de vacca ruffa. ibid. num.10.
Sacrificia pro peccato Christum adumbrarunt. lib.6.cap.9.num.2.
Sacrificia extra castra comburebantur,Christus extra castra passus est. ibid.
Sacrificia pro peccato non auferebant peccatum; Christi sacrificium illud abstulit. ibid.num.8.

Sadai.

Sadai quid significet. lib.2.cap.3.num.4.

Sæculum.

Sæculum relinquentibus tranquillitas ostenditur. lib.3.cap.6.num.1.
Sæcularis vita religioso anathema est. lib.8.cap.13. num.2.

Saga.

Saga. lib.5.cap.5.num.4.

Sal.

Sal in sacrificiis offerebatur. lib.6.cap.4.num.5.
Sal est gratia. lib.6.cap.5.num.13.
Sal corpora conseruat. ibid.
Sal significat prudentiam. ibid.num.14.

Salomon.

Salomonis oratio. lib.5.cap.9.num.2.

Salus.

Salutis viam citò obliuiscimur. lib.4. cap.13. num.10.
Salutis signum Christi crux. lib.8.cap.15.nu.4.

Samson.

De Samson explicatur prophetia Dan. lib.10.cap.6. num.6.

Sancta Sanctorum.

Sancta sanctorum, siue domus interior. lib.5.cap.6. num.3.
Sancta sanctorum erant vmbræ cæli. lib.5. cap.9. num.7.
Sancta sanctorum adumbrabant cælum Empyreum. lib.5.cap.10.num.1.
Sancta sanctorum Ecclesiam adumbrabant. ibidem num.2.

Sancti.

Sanctorum exempla ante oculos ferenda sunt. lib.3. ca.6.num.4.
Sanctorum reliquiæ venerandæ sunt. ibid.num.5.
Sancti muri sunt Reipublicæ. lib.4.cap.19.num.1.
Sanctorum preces obsistunt iræ Dei. ibid.num.3.
Sanctorum precibus frangitur Dei sententia. ibid.
Sanctorum exempla corda incendunt. lib.5.cap.18. num.1.
Sanctis sacrificia non offeruntur. lib.6. cap.1. num.3.
Sanctorum labores his oblationibus adumbrantur. lib.6.cap.5.num.5.

Sanctuarium.

Sanctuarium terra promiſſionis dicitur. lib.3.cap.14. num.7.

Sanedrim.

Sanedrim concilium. lib.7.cap.1.num.12.

Sanguis.

Sanguis agni erat ſignum in domibus, ne primogenita occiderentur. lib.2.cap.22.num.18.

Sanguis in oſtio, crux in fronte. lib.2.cap.24.num.3.

Sanguinis aſperſio in fœdere. lib.4.cap.7.num.5.

Sanguine Dei & hominis confirmatum eſt fœdus noui teſtamenti. lib.4.cap.8.num.2.

Sanguine veſci non licebat Iſraëlitis. lib.6. cap.6. num 5.

Sanguis Chriſti, vide verbo *Chriſtus.*

Sapientia.

De Sapientia Ægyptiorum. lib.1.cap.1.num.9.

Sapientia Ægypti maximè penes ſacerdotes erat. ibid.

Sapientia gentilium Eccleſiæ ſeruit. lib.3.cap.2.nu.4.

Sapientia Chriſtiana ſimilis fructui, externa ſimilis eſt foliis. ibid.

Sapientia Deus donauit artifices tabernaculi. lib.5. cap.3.num.3.

Sapientes eſſe oportet ſacerdotes, & paſtores. ibid. num.7.

Sceptrum.

Sceptrum Iudæ vſque ad Meſſiam lib.10.cap.3.nu.4.

Sceptrum Chriſti, vide verbo *Chriſtus.*

Sciniphes.

Sciniphes quinam dicantur. lib.2.cap.9.num.2.

Sciniphes Deus non permiſit magos facere. lib.2. cap.11.num.2.

Scribæ.

Scribæ, & Phariſæi exploratores Iſraëlitarum fuere. lib.7.cap.8.num.9.

Scriptura.

Scriptura ſacra nubes eſt ex qua pugnant Catholici aduerſus Ægyptios. lib.3 cap.12.num 5.

In Scripturis diuinis mel reperitur. lib.6. cap.5. num.12.

Securitas.

Securitas negligentiam parit. lib.3.cap.4.num.4.

Seditio.

Seditio propter aquam. lib.8.cap.7.num.4.

Sehon.

Sehon Rex Amorrhæorum. lib.8.cap.17.num.4.

Sehon regnum redactum eſt ad poteſtatem Hebræorum. ibid.num.5.

Senectus, Senex, Senior.

Senectus eſt duplex. lib.7.cap.2.num.4.

An Seniores ſimul cum Moſe, & Aarone ad Pharaonem iuerint? lib.2.cap.1.num.4.

Senes 70. eliguntur ad populum gubernandum. lib.7. cap.1.num.6.

Senioribus quomodo Deus dederit de ſpiritu Moſis. ibid.num.7.

70. Seniores prophetarum. ibid.num.8.

An 70. Seniores fuerint in terra promiſſiones. ibid. num.12.

Senſus.

Senſus non poſſunt diuinam naturam attingere. lib.4.cap.3.num.10.

Separatus.

Separatis à populo ſe Deus oſtendit. lib.4. cap.9. num.6.

Sepulchra.

Sepulchra mortuorum ſunt ſpecula viuorum. lib.9. cap.18.num.10.

Sermones.

Sermones boni ſunt mel Chriſti. lib.6.cap.5.num.12.

Sermo Dei pluuia eſt, & ros. lib.9.cap.14.num.5.

Serpens.

Aduerſus ſerpentes ignitos remedium datur. lib.8. cap.14.num.4.

Serpens exaltatur in deſerto. ibid.

Serpens peccatum ſignificat. lib.8.cap.15 num.2.

Serpens voluptas eſt. ibid.num.6.

Serpentibus plenus eſt mundus. lib.9. cap.17. num.10.

Seruus.

Inter ſeruos Dei, & ſeruos mundi magnum eſt diſcrimen. lib.2.cap.11.num.8.

Seueritas.

Cum ſeueritate miſericordia ſocianda eſt. lib.4. cap.17.num.5.

Siclum.

Sicli dimidium tabernaculo ſoluebatur. lib.5. cap.8 num.4.

Silentium.

Silentium in templo ſeruandum. lib.1. cap.16. num.7.

Simeon.

Simeoni non benedixit Moſes. lib.10.cap.3.num.7.

Simeoni data à Iacob benedictio. ibid.

Simeonis conſilium, & cædem Sichimitarum teſtatur Iacob ſibi non placuiſſe. ibid.num.8.

Simila.

Simila erant optima farina. lib.6.cap.4.num.3.

Simila pro peccato offerebatur ſine thure & oleo. ibid.

Simila frixa indicatur animarum zelus. lib.6. cap.5. num.6.

Sin, Sinai.

Sin ſignificat rubum. lib.3.cap.18.num.2.

Sinai ſignificat rubum. lib.1.cap.15.num.4.

Societas.

Societas proborum. lib.1.cap.18.num.8.

Societas malorum cur Iſraëlitis à Deo vetaretur. lib.3.cap.3.num.5.

Societas Ieſu.

Societas Ieſu. lib.9. cap.16.num.4. & lib.10.cap.13. num.2. & 4.

Spectra.

Propter Spectra horrenda, tenebræ horribiles Ægypti fuerunt. lib.2.cap.18.num.5.

Specula.

Specula ſunt Dei mandata. lib.5.cap.11.num.3.

Specula Deo fœminæ offerunt. ibid.num.4.

Specula viuorum ſunt ſepulchra mortuorum. lib.9. cap.18.num.10.

Spinæ.

Spinæ albæ arbores. lib.5.cap.1.num.5.

Spinæ rubi indicant dolores humanitatis Chriſti. lib.1.cap.16.num.4.

Spiritus, Spirituales.

Spiritu aliqui incipiunt, carne conſumantur. lib.1. cap.5.num.3.

Spiritus vnitas in Eccleſia. lib.7.cap.2.num.6.

Spiritus vnitatem diſſipant hæretici. ibid.

Spirituales viri ſimiles ſunt auibus volantibus. lib.6. cap.3.num.10.

Vir Spiritualis habitat in adiutorio altiſſimi. lib.10. cap.11.num.2.

Vir Spiritualis vacat orationi. ibid.

Vir Spiritualis habitat cum Deo, & ſecum, & non cum

cum mundo. ibid.
Viri Spirituales ſunt filij dexteræ Dei. ibid.

Spiritus Sanctus.

Spiritus Sanctus dicitur Dei digitus. lib.2.cap.9.n.4.
Spiritus Sanctus eſt in vtroque teſtamento. lib.4. cap.15.num.2.
Spiritus Sanctus ſcribit in tabulis cordis. lib.4.cap. 26.num.1.
Spiritus Sancti lux. lib.5.cap.10.num.7.
Spiritus Domini eſt Spiritus fortitudinis. lib.7.cap. 12.num1.

Spolia.

Spolia opima ſunt animæ. lib.3.cap.2.num.2.
Spolia egregia ſunt dicta Sanctorum patrum. ibid. num.5.

Stadium.

Hîc Stadium,in cœlo præmium.lib.4.cap.23.num.1.

Subditi.

Subditi debent obedientiam poteſtatibus. lib.8.ca.3. num.2.

Superbia, Superbi.

Superbia fugienda,& frangenda. lib.6.cap.3.num.11.
Superbia eſt fermentum tumefaciens corda. lib.6. cap.5.num.7.
Superbia eſt deſcenſus in inferiora.lib.8.ca.3.num.2.
Superbia homines excæcat. lib.8.cap.4.num.2.
Superbia demergitur,& humiliatur. ibid.num.4.
Superbia claudit aciem contemplationis.lib.10.ca.8. num.6.
Superbi homines ceruicem pulici ſubiectam habent. lib.2.cap.17.num.1.
Superbi quomodo ſint monendi.lib.3.cap.23.nu.10.

Superior.

Superiorem tanquam Deum audire debemus. lib.3. cap.22.num.1.
Superioribus magnus honor deferendus.lib.4.ca.21. num.7.

Superfluitas.

Superfluitas fugienda. lib.3.cap.19.num.5.

Supplicium.

Suppliciis indicat Deus improbis ſe eſſe Dominum. lib.2.cap.2.num.2.
Supplicio Deus homines ad pœnitentiam ducit. lib.2.cap.11.num.1.
Supplicij obliuiſcimur,ideo peccatum non cauemus. lib.3.cap.12.num.7.
Supplicium ſumere Dei beneficium eſt. lib.5.cap.18. num.6.
Suppliciorum multa genera habet Deus.lib.9.cap.18. num.4.
Supplicium Iudæorum propter cædem Meſſiæ.lib.9. cap.20.num.3.

Synagoga.

Synagoga in ipſo thalami nuptialis limine adulterium commiſit. lib.4.cap.13.num.12.
Extra Synagogam Deus regnum ſuum collocauit. lib.4.cap.21.num.6.
Synagoga fuit mobilis. lib.6.cap.12.num.7.
Synagogæ typus. lib.7.cap.5.num.10.
Synagogæ ingratitudo. lib.9.cap.17.num.4.

Syria.

Syria dicitur Aran. lib.9.cap.2.num.7.

T

Tabernaculum.

TAbernaculum domus doctrinę.lib.4.cap.20.n.7.
Tabernaculum quale fuerit.lib.5.cap.4.n.3.& 4.
Tabernaculi exemplar Deus Moſi oſtendit. lib.5. cap.8.num.10.
Tabernaculum vniuerſitatis naturam repræſentabat. lib.5.cap.9.num.7.
Tabernaculum Eccleſiam, & Chriſtianos adumbrat. ibid.num.11.
Tabernaculum quando erectum fuerit.lib.5.cap.14. num.1.
Tabernaculum ſignificat Chriſti corpus. ibid.
Tabernaculorum erectione reſurrectio ſignificatur. ibid.

Tabulæ.

Duas Tabulas lapideas Deus Moſi dat. lib.4. cap.10. num.8.
In tabulis ſculpta erant decem mandata. ibidem num.10.
Cur dicantur tabulæ teſtimonij. ibid.
In prima Tabula erant mandata, quæ ad Deum ſpectant,in ſecunda quæ ad proximum. ibid.
Duæ tabulæ ex quo lapide factæ ſint. ibid.
Fractio primarum tabularum ſignificat abrogationem legis veteris. lib.4.cap.15.num.1.
An ſecundæ tabulæ digito Dei ſcriptæ ſint?lib.4.cap. 25.num.9.
In ſecundis tabulis quid ſcriptum fuerit.ibid.nu.11.
Tabulæ tabernaculi laminis aureis erant opertæ, & vectes. lib.5.cap.4.num.5.
Tabulæ 8. in occidentali parte tabernaculi. ibid. num.6.

Temperantia.

Temperantia ſeruanda in cibis. lib.6.cap.3.num.9.

Templum.

Templa Ægyptiorum euerſa ſunt. lib.2.cap.20.nu.9.
Multa ſunt Dei templa in Eccleſia. lib.5. cap.9.nu.2.
Templum locus eſt orationis. ibid.
In Templis aperti ſunt Dei oculi, & aures vt orantes audiant. ibid.
Templum Dei eſt palatium ſummi Regis. ibidem num.3.
Templum Salomonis fuit in ſorte Beniamin. lib.10. cap.4.num.3.

Tempus.

Tempus maximè feſtinat, ſed ſummo cum ſilentio. lib.9.cap.19.num.6. 7.& 8.
Breui Tempore caduca omnia euaneſcunt. ibidem num.7.
Tempus volans boni operibus retinetur. ibidem num.9.

Tenebræ.

Tenebræ Ægypti quomodo factæ fuerint. lib. 2. cap.11.num.2.& cur palpabiles? ibid.num.2.
Tenebræ fuerunt Ægyptiis inſtar carceris. ibidem num.4.
Cur horribiles fuerint? ibid.num.5.
Tenebræ quid ſignificauerint. lib.2.cap.19.num.1.
Tenebræ hæreticorum,& impiorum. ibid.num.1. 2.& 4.

Tentatio.

In Tentationibus Deus adiutor noſter eſt. lib.2.ca.2. num.11.
Tentationibus Diaboli reſiſtendum. ibid.
Per Tentationes petimus repromiſſionis terram. lib.3.cap.6.num.2.
Tentatio non ceſſat, nec ceſſet oratio. lib.3.cap.17. num.1.
Tentatio quæ ſit humana,quæ dæmoniaca. ibid.nu.2.
Tentationem ſequitur conſolatio. ibid.num.4.
Tentatis Hebræis Deus dedit manna. lib.3.cap.19. num.1.
Contra Tentationes quomodo pugnandum. lib.9. cap.17.num.5.
Tentari cur Deus ſuos permittat..lib.10.cap.20.nu.9.

Terra, Terra promiſſa.

Terra terrenos homines deuorat. lib.3.ca.14.num.5.
Terra appellatur mater. lib.8.cap.11.num.9.
Terra promiſſa typus fuit cœli. lib.1.cap.2.num.2.
Terra promiſſa fertiliſſima. ibid.num.3.
Terra promiſſa dicitur ſancta, & Deo chariſſima, & ſacramentum Dei,& cur? ibid.num.4.
Terræ promiſſæ ſitus eſt in medio orbis. ibid.num.5.
Eius termini qui ſint. num.6.
Fuerítne tota tradita Hebræis? num.7.
Eius longitudo,& latitudo. num.8.
Terra promiſſionis eſt regnum cæleſte. lib.1.cap.3. num.6.
Ad illam peruenitur per laborem. num.7.
Dicitur mons hæreditatis Dei, habitaculum, & ſanctuarium. lib.3.cap.14. num.7.
De Terra promiſſa cæleſti vide multa lib.7.cap.8.10. & 11.
Alia de Terra promiſſa terreſtri vide lib. 9. cap.14. num.23.& 24.

Terror.

Terror auocat à peccatis. lib.4.cap.5.num.3.

Teſtamentum.

Duo Teſtamenta adumbrata vxoribus Abrahæ.lib.4. cap.15.num.2.
Teſtamenti veteris libri manent in Eccleſia. ibidem num.2.
In vtroque teſtamento eſt Spiritus ſanctus. ibid.
Teſtamenti noui miniſtri ſine velo, Dei gloriam ſpeculantur. lib.4.cap.26.num.7.
Teſtamentum vetus fuit mons vmbroſus.lib.9.cap.8. num.6.

Theologia.

Theologia mons eſt difficilis. lib.4.cap.3.num.8.

Timor.

Timor mundi timore Dei repellitur, & vincitur. lib.1.cap.9.num.3.& cap.17.num.13.
Timor eſt neceſſarius. lib.3.cap.4.num.4.
Timor etiam aperit ad gratiam Dei,lib.4.cap.5.nu.3.
Timor gignit fortitudinem aduerſus peccata. ibid.
Timor prima proles virtutum. ibid.num.4.
Timor populi Deo placuit. lib.4.cap.7.num.2.
Timor oritur ex conſideratione. lib.10.cap.16.nu.3.
Timor eſt fortitudo hominis. ibid.num.3.
Timorem ſequitur dolor,& contritio. num.4.

Tonitruum.

An Tonitruis ſonantibus Dominus locutus fuerit? lib.4.cap.4.num.2.

Tribulatio.

Tribulatio hominem reuocat ad Deum. lib.1.cap.7. num.5.
Tribulatio hominem erudit. ibid.num.6.
In Tribulatione ipſa multiplicati ſunt Chriſtiani. ibid.
In Tribulatione cauenda eſt murmuratio. lib.3.cap. 12.num.3.
In Tribulatione Deus viam aperit. ibid.

Turtur.

Turtures cur offerebantur? lib.6.cap.2.num.11.
Turtur & columba gemitum pro cantu habent.lib.6. cap.3.num.10.
Turtur ſignificat vitam ſolitariam. ibid.

V

Vacca.

De Vaccæ ruffæ ſacrificio, lib.6.cap.8.num.10.
Ex cineribus Vaccæ ruffæ fiebat aqua expiationis. ibid.
Vacca ruffa. lib.6.cap.9.num.14.

Velamen.

De Velamine hæreticorum, Ethnicorum, & improborum Chriſtianorum. lib.4. cap.26.num.8.

Verecundia.

Verecundiæ pulchritudo. lib.10.cap.16.num.11.
Verecundia & modeſtia homines allicit. ibid.

Veritas.

Veritas ſit principium & fons verborum.lib.9.cap.8. num.5.
Veritas eſt pulchritudo ſermonum.lib.10.cap.15.n.3.
Veritate plena ſunt verba Dei. ibid.

Veſica.

Veſicis, & vlceribus percutiuntur Ægyptij. lib.2. cap.13.num.2.
An Veſicæ, & vlcera inuaſerint Pharaonem. ibidem num.4.
Veſicæ turgentes ſuperbiam ſignificant.lib.2.cap.15. num.2.

Vexatio.

Vexatio dat intellectum. lib.2.cap.8.num.7.
Ablata Vexatione induratur cor ingratum. ibid.
Vexatio dat intellectum ſeruis Pharaonis. lib.2.cap. 17.num.5.

Vexilla.

Vexilla habebat exercitus Iſraëlitarum.lib.6. cap.10. num.10.
Quatuor Vexilla præcipua. ibid.
Vexilla Chriſtianorum ſunt 4.Euangelia.ibid.nu.12.
Vexillum Chriſti, & ſummi Pontificis ſequitur populus Chriſtianus. ibid.
Vexillum primum erat Iudæ,ſecundum Ruben, tertium Ephraim,quartum Dan. lib.6.cap.11.num.3.

Via.

Viam trium dierum cur Moſes petierit? lib.2.cap.1. num.8.
Via trium dierum moraliter quæ ſit.lib.2.cap.2.nu.1.
Viam trium dierum conatur diabolus impedire. ibid.
Via Ægypti vſque ad Palæſtinam trium dierum eſt. lib.3.cap.5.num.2.
An Viæ plures in mari apertæ ſint Hebræis. lib.3. cap.11.num.1.
Via qua gradimur conſideranda eſt.lib.3.cap.12.n.8.
Viæ multæ in cælum ſunt in mari. ibid.num.12.

Viaticum.

Viaticum peregrinorum eſt auguſtiſſima Euchariſtia. lib.2.cap.24.num.9.

Victoria.

Victorias cantu fœminæ celebrabant. lib.2. cap.14. num.1.
Victoriam Chriſti canit Moſes. lib.3.cap.15.num.5.
Poſt Victoriam ædificauit Moſes altare in actionem gratiarum. lib.3.cap.21.num.5.

Victus.

Victus noſter ex cœlo pendet. lib.3.cap.19.num.6.

D. Vincentius.

D. Vincentius Ferreira. lib.10.cap.13.num.3.

Virga.

Virgæ in colubrum conuerſæ ſignificatio. lib.1.cap. 17.num.4.
Virga Dei in draconem conuertitur, cùm grauiter punit. lib.1.cap.18.num.1.
Virga Dei crucem adumbrat. ibid.num.2.
Virga impij iudicis vertitur in draconem. ibid.nu.3.
Virgam conuertit Moſes in colubrum. lib.2.cap.4. num.5.
Idem magi faciunt. eod.num.5.
An in 12. Virgis inſcripta fuerint nomina 12. tribuum? lib.8.cap.6.num.3.
Quot fuerint Virgæ poſitæ in tabernaculo? ibid.n.4.

Ex

Ex quanam arbore fuerint. num.5.
Virga boni paſtoris florida, ac fructifera. num.7.
Virga paſtoris ſit vigilans. num.8.

Virtus.

Virtutibus ornati homines comparantur ſtellis. lib.1. cap.5.num.9.
In Virtute ſemper vlterius progrediendum. lib.3. cap.8.num.2.
Virtus ſimilis eſt amygdalo. lib.8.cap.6.num.11.
Virtutis probatio neceſſaria eſt. lib.9.cap.7.num.4.
Virtutes veſtes ſunt mundiſſimæ. lib.9. cap.17. num.1.
De profectu in Virtutibus. lib.10.cap.12.num.1.

Viſio.

Putabant antiqui Dei Viſionem mortem afferre. lib.4.cap.22.num.12.
An Viſio qua Moſes Deum vidit fuerit corporalis? ibid. num.14.
Vide verbo *Deus.*

Viſitatio.

Viſitationis dies quiſnam dicatur? lib.4. cap.18. num.6.

Vita.

Vitam flagitioſam, ſæpè ſequitur perfidia. lib.2. cap.21.num.2.
Vita improba gradus eſt ad hæreſim Lutheranam. ibid. num.3.
Vita noſtra militia eſt. lib.3.cap.17.num.1.
In Vita hac non eſt ſtatus gloriæ. lib.4.cap.23.num.7.
Vita eſt ſimilis tragœdiæ. lib.8.cap.11.num.7.
Vita eſt diuerſorium. ibid. num.12.
Vita breuis, eſt punctum. lib.9.cap.19.num.6.& 7.

Vitulus.

Cur Aaron potius Vitulum fecerit, quàm aliud idolum? lib.4.cap.12.num.10.
An Vitulus ſit factus integer, an ſolum caput? ibid. num.11.
Vitulus aureus quomodo viam oſtendere potuerit. ibid. num.12.
Vitulus an habuerit actiones vitales. ibid.num.13.
An Vitulus opera dæmonis fuerit fabricatus? ibid. num.14.
Vitulo fecit Aaron altare timore populi. num.15.
An omnes Hebræi Vitulum coluerint? num.16.
Vituli adoratio inſipientia mira. lib.4.cap.13.num.9.
Vitulum Moſes redegit in puluerem,& potum dedit Hebræis. lib.4.cap.14.num.6.
Quomodo illum redegit in puluerem. ibid.
Quorſum Vituli puluerem potandum dedit. ibid. num.8.
An Vitulus dæmonis opera ex igne ſit egreſſus? lib.4. cap.16.num.2.
Duo Vituli à Ieroboam Rege excitati ſunt, non defuit ſupplicium. lib.4.cap.15.num.6.
Vitulus offerebatur in holocauſtum. lib.6. cap.2. num.6.

Vnctio, Vnctus.

Vnctionis vnguentum prohibitum. lib.5. cap.13. num.3.
Vnctus ſignificat Regem. lib.5.cap.14.num.3.
Vnctio ſacerdotum. lib.5.cap.16.num.6.
Vide verbo *Aaron*, &c.

Vltio.

Vltio eſt Dei. lib.9.cap.15.num.10.
Vltio expectanda non eſt. lib.9.cap.19.num.3.
Deus Vltus eſt peccata mundi mirabili vltione. lib.9. cap.20.num.1.

Volucres.

De Volucrum holocauſto. lib.6.cap.2.num.11.
Volucres non diuidebantur in partes. ibid.

Voluntas.

Malis hominum Voluntatibus Deus benè vtitur. lib.2.cap.14.num.4.
Voluntas prompta, & deuota Deum oblectat. lib.5. cap.2.num.1.
Voluntatem qua offertur magis conſiderat Dominus, quàm id quod offertur. ibid.
Ex Voluntate dantis accipitur quod offertur. ibid.

Voluptas.

Voluptas eſt ſerpens. lib.8.cap.15.num.6.
Voluptates nos non ſequuntur in morte. lib.10. cap.19.num.7.
Voluptates deſerunt homines. ibid.

Vrbs.

Quas Vrbes Hebræi ædificauerint in Ægypto. lib.1. cap.6.num.9.

Vxor.

Vxor Moſis reuerſa eſt ad patrem ſuum cum duobus filiis. lib.1.cap.17.num.14.
Vxorem ducere fas non eſt miniſtris altaris. lib.6. cap.5.num.11.
Vxores Iacob. lib.10.cap.16.num.1.

Vota.

Votum Hebræorum. lib.8.cap.12.num.4.
De Votis religioſorum. lib.5.cap.12.num.2.& lib.8. cap.13.num.1.

Z

Zabulon.

ZAbulon quid ſignificet. lib.10.cap.16.num.10.
Zabulon typus religioſorum. lib.10. cap.13. num.2.
Benedictio Moſis data Zabuloni. lib.10.cap.5.num.1.
Benedictio Iacob data Zabuloni. ibid.num.2.
Zabulonis ſors erat in littore maris. ibid.

Zambri.

Zambri interficitur à Phinea. lib.9.cap.5.num.6.

Zelus.

Zelus boni Pontificis. lib.3.cap.15.num.3.
Zelus animarum indicatur ſimila friza. lib.6.cap.5. num.6.
Zelum Phinees Deus remunerat. lib.9.cap.5.num.7.
Zelus animarum ſacrificium Deo gratiſſimum. lib.10. cap.13.num.4.
Zelus animarum magnum Dei donum. lib.10. cap.16.num.10.

Zizania.

Zizania concupiſcentiæ ſuperſeminauit diabolus. lib.4.cap.5.num.1.

FINIS.

BIBLIOTECA PROVINCIAL
SORIA

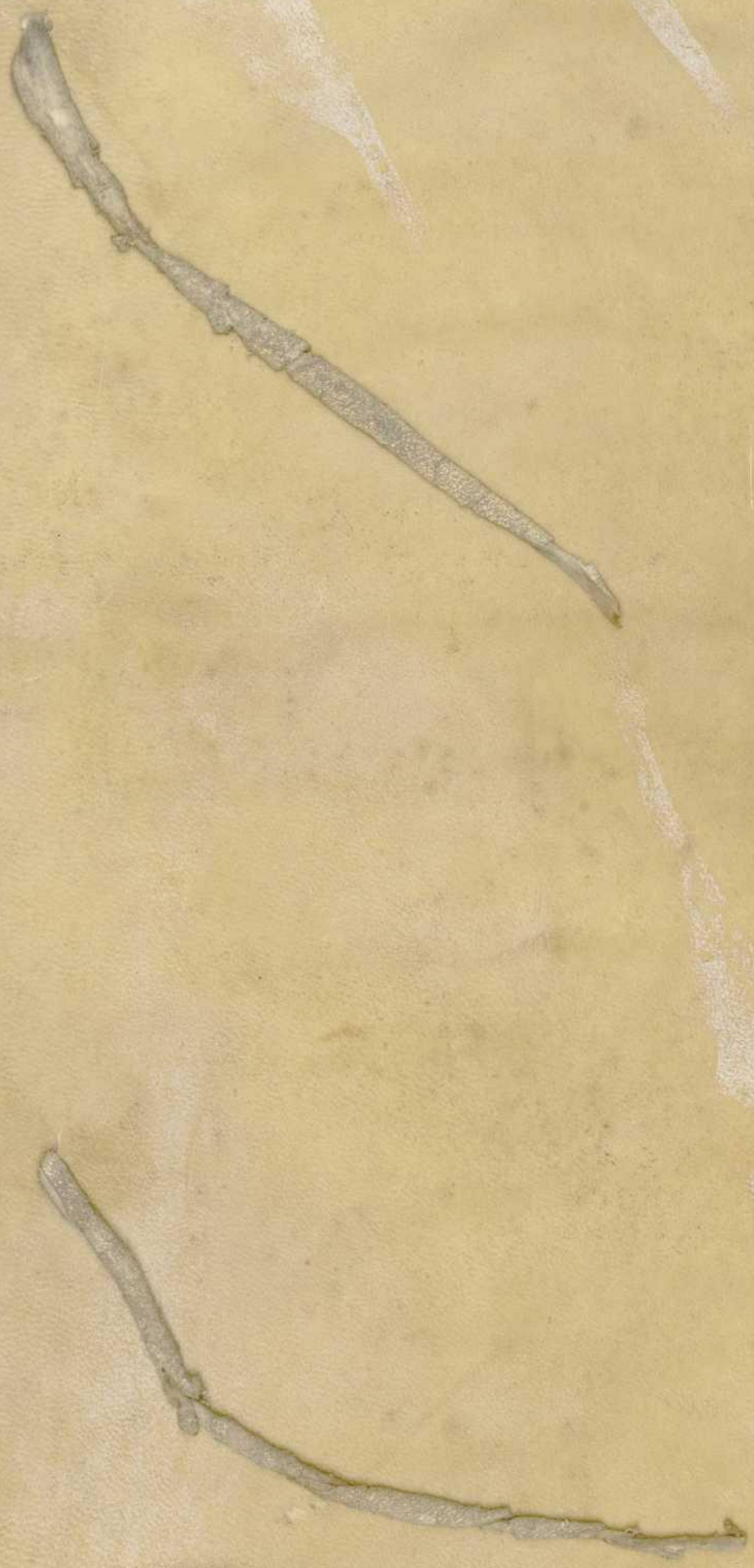

Epistolae Pauli

72
3355